

L. ANNAEI SENECAE

Philosophi Stoicorum omnium acutissimi opera quæ extant omnia, Coelii Secundi Curionis^V uigilantissima cura castigata, & in nouam prorsus faciem, nimirum propriam & suam, mutata: quorum lectio non modò ad bene dicendum, uerumetiam ad bene beatèque uiuendum prodesse plurimùm potest.

*Aut. B. i. d. m.
n. i. g. u. s. p. m.
m. f. m.*

Totius porro emendationis ratio, quidq; superiori editioni accesserit, ex sequentibus statim cognosces.

Index rerum & uerborum copiosus.

Cum Gratia & Priuilegio Cesareæ Maiestatis ad decennium.

BASILEAE, M. D. LVII

CATALOGVS EORVM, QVAE HOC
VOLUMINE CONTINENTVR.

C œlij Secundi Curionis ad M.D.Ioannem Lythomirskium, Poloniae regis Que- storem, Epistola.	
Eiusdem alia epistola, qua Lectori huius editio- nis rationem reddit.	
Erasmi & Pinciani de Seneca iudicia, & testi- monia.	
Vita Senecæ, Xichone Polentone auctore.	
L. Annæi Senecæ ad Ebutiū Liberalem Lugdu- nensem, De beneficentia lib. VII.	pagina 1
De institutione uitæ ad Lucilium Balbum, Sici- liæ præsidē, lib. XXII. epistolæ CXXIII.	
pagina	84
De diuina prouidentia ad eundē, lib. I.	294
De paupertate lib. I. suspectus	301
De remedijs fortuitarum ad Gallionē, lib. I.	303
De ira ad Nouatum lib. III.	307
De clementia ad Neronem, lib. II.	344
De uita beata ad Gallionem fratrem, lib. I.	359
De tranquillitate uitæ ad Serenū, lib. II.	374
De breuitate uitæ ad Paulinū, liber I.	393
De consolatione fratris ad Polybium	408
De consolatione ad Martiam liber, de quo docti nō nihil addubitant, num Senecæ sit ob dictio- nis dissonantiam. Deinde uidetur non absolu- tus. certe facundissimi scriptoris est	418
De consolatione ad Albinam, siue Elbiam ma- trem, lib. I.	434
Naturalium quæstionum lib. VII.	445
Controuersiarum libri X.	524
Rodolphi Agricolæ in procœmiū primi libri con- trouersiarum, commentarius.	528
Declamationum libri V.	661
Rodolphi Agricolæ in tres primas primi libri de	

clamationes commentarij	661
In omnia fere superiora Erasmi & Pinciani scholia singulis libris subiecta, & Cœlij Curionis in omnium operum margine.	
Suasoriarum liber unus	689
De morte Claudij <i>Antichloridius</i> , siue ludus Beati Rhenani, Cœlij Secundi, & Hadri- ani Iunij annotationibus emendatus & illustratus	707. & 732
Oratio ad Neronem	752

FALSO SENECAE
tributa.

De quatuor uirtutibus moralibus, liber I.	
pagina	743
De moribus lib. I.	747
Epistolæ Senecæ ad Paulum, & Pauli ad Senecam.	750
Mimi Publiani falso hætenus Senecæ in- scripti: item sententiæ ad ueteris codi- cis lectionem ab Hadriano Iunio repo- sitæ	754

QVAE NON EXTANT.

Intercidit magna pars Declamationum.	
Item lib. De terræmotu, quem ipse citat in naturalibus quæstionibus.	
Liber De copia.	
Libri complures De ritibus sacrorū ethni- corum, de quibus Tertullianus in Apo- logetico.	
Libri de matrimonio, à Hieronymo pas- sim citantur: sunt & alia, de quibus in E- rasmi de Seneca iudicio infra uidebis.	

Lucius Annianus, qui perit

COELIVS SECVNDVS CVRIO MAGNI

FICO VIRO, DOMINO IOANNI LYVTHOMIRSKIO CA-
stellano Rauenli, & Sigismundi Augusti Sarmatiæ regis po-
tentissimi Quæstori, domino suo, S. P. D.

V O D iam pridem tibi bono animo debeo, patrone singularis, nunc ex parte repono: sed ea parte qua debeo, nimirum animo: quia ut uerè Seneca noster ait, beneficium, non in eo quod fit, aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo. Debere enim dicit se alius pecuniam, alius consulatum, alius sacerdotium, alius prouinciam, alius aliud: ista autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manu tangi, sed animo geritur. Id ego semper feci idem nunc etiam facio. Neque enim uolo hoc Senecæ uolumine accepto, existimes me tibi eo gratiam retulisse, sed animi grati signum ostendisse. Quod afferro ab animo profectum meo, in animi tui penetrabile includi postulo. Animi interpretes mei Seneca ipse erit, sapiens, & ut Stoicus, eloquens satis, addo etiam pius, & melius fortasse de Deo eius quæ cultus sentiens, quam plerique ex istis qui sublimi feriunt sidera uertice, & primum inter Christianos locum sibi uendicant. Huius meæ sententiæ testis est Tertullianus, Lactantius, Hieronymus, Augustinus, totaque uetustas. Ostenderem prolixius, nisi ab alijs ostensum esset, ut in sequentibus uidebis. Quamquam satis locuples ipse sibi testis est Seneca: ex quo Lactantius Firmianus aduersus gentes in suis illis diuinarum institutionum libris, diuinas planè sententias profert, eumque omnium Stoicorum acutissimum uocat, cuiusmodi est illa de Dei maiestate & prouidentia. Magnum, inquit, nescio quid, maius quæ, quam cogitari potest, NUMEN est, cui uiuendo operam damus. Huic nos approbemus: nam nihil prodest inclusam esse conscientiam: patemur Deo. Quæ uerba Lactantius admirans: Quid uerius, inquit, dici potest ab eo qui Deum nosset, quam dictum est ab homine ueræ religionis ignaro? nam & maiestatem Dei expressit, maiorem esse dicendo, quam ut eam cogitatio mentis humanæ capere posset: & ipsum ueritatis attigit fontem, sentiendo uitam hominum superuacaneam non esse, ut Epicurei uolunt, sed Deo ab his operam uiuendo dari, si qui iuste ac pie uixerint. Idem Lactantius in simulachrorum cultores sic scribit: Recte igitur Seneca in libris moralibus: Simulachra, inquit, deorum uenerantur: illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem, aut astant: illis stipem iaciunt, uictimas cedunt: & cum hæc tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere contemnunt. Quid inter se tam contrarium quam statuarium despicere, statuam adorare? & eum ne in conuietum quidem admittere, qui tibi deos faciat? Quam ergo uim, quam potestatem habere possunt, cum ipse qui fecit illa, non habeat? Sed ne hæc quidem dare his potuit, quæ habeat, uidere, audire, loqui, moueri. Quisquam ne igitur tam ineptus est, ut putet aliquid esse in simulachro Dei, in quo ne hominis quidem quicquam est, præter umbram. Hæc aptissimè cum diuinis literis consentire, nemo potest negare. Plura scripsit Seneca in libris de Romanorum & gentium superstitione, quorum mentio fit à Tertulliano in Apologetico, & ab Augustino de ciuitate Dei. Atque ut unum adhuc in eo genere proferam, quid rotundius dici potuit, eo præcepto quo

2 episto

epistolam decimam ad Lucilium claudit. Sic uiue cum hominibus, inquit, tanquam Deus uideat: sic loquere cum Deo tanquam homines audiant. Quid dicam de tot illustribus philosophiæ locis, de moribus, de rerum naturalium abditissimis causis, de differendi dicendiq; ratione, non præceptis quidem, sed quod ad usum commodius est, tot Rhetorum prolatis, & comportatis exemplis? quæ omnia quantū momenti habeant ad uitam ciuilem excolendam, equidem non facile dixerim, tua uero prudentia facillime uidet. Cum igitur tanta rerum copia, tot tamq; sanctis præceptis ac sententijs Seneca noster scateat: & cum Paulo Tharsensi gentium doctore, Christi q; legato eū aliquā consuetudinē Romæ habuisse, nō usque adeo alienū esse, quicquid alij quidam sentiant, uideatur: minus sane miror ab Hieronymo acris iudicij uiro, inter sanctos scriptores Senecam esse relatum. Vnum tamen in eo præcipue reprehendo, quod tantopere Catonem illum suum in cœlum ferat, ob id potissimum quod sibi mortem intulit: alios q; ad eum imitandum, si usus ueniat, hortetur. Pie enim Africanus apud Ciceronem: Tibi Publi & pijs omnibus, inquit, retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius à quo ille est nobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo, defugisse uideamur. Sed homini Stoico forte condonandum est, quibus nihil prius fuit quàm uitæ semel susceptum tenorem aut persequi, aut una morte finire: qua de re disputat (ut Aristotelem in moralibus ad Nicomachum præteream) Cicero de Officijs, & multis Augustinus de Ciuitate Dei. Huius ergo tanti uiri monumenta ab Erasmo Roterodamo cursim post alios quosdam emendata, nos mendis etiam nū scate, & priores quamuis oculatissimos, nonnunquam halucinatos esse, aut dormitasse, animaduertentes, omnibus quæcunq; potuere, in unum collatis, ac diligenter expensis denuo castigauimus: & ab innumeris mendis uindicauimus. Non hic tibi uerbis meos labores in eo repurgando positos, prædicabo, quos nemo facile crediderit, nisi qui priorem Senecam cum hoc nostro contulerit: quod si quis facere nō grauabitur, eum scio statim exclamaturum: Quātum mutatus ab illo. Fateor esse adhuc quædam luxata & male affecta, sed quæ sine uetusto eoq; incorrupto codice (sicubi forte daretur inueniri) nulla ratione, aut coniectura restitui posse uideantur. Quicquid illud tandem est Patrone & Mecœnas optime, quod in hoc opere meum esse possit, quod tamen ab ipso Seneca nequit seiungi, utpote non modò cum libris eius, uerum etiam uersibus, uerbis, syllabis & literis aliquo modo mixtum & confusum, tu tibi iure optimo uendicasti. Nam qui tua in regem optimum fide, bonitate in omnes, in Deum religionem, summam gratiam & dignitates tibi conciliasti: idem fauore & beneficijs quibus literas literatosq; prosequeris, egregia literarum monumenta meruisti. Itaq; ego pro mea rata portione hunc meum Senecam egregium uitæ humanæ cultorem tibi ex inclita usq; Basilea mitto, melioribus ut spero auspicijs, quàm olim est ab Erasmo Roterodamo ad Petrum Craconiensem episcopum missus. Hunc tu eo animo accipies, quo me iam pridem accepisti: & Sigismundo Augusto Regi magno & sapienti, conciliasti. Vale & uiue. Quarto nonas Septembres, quo die Augustus Cæsar uictoria nauali in M.

Ant. & Cleopatram potitus est: Anno Christi
Seruatoris M. D. LVII.

Ationem tibi optime Lector reddere uolumus, quam in Seneca emendando secuti sumus. Primum omnium adhibitis Erasmi & Pinciani annotationibus & scholijs, eos libros, in quos annotationes illæ scriptæ fuerant: non citra delectum tamen, sed ad exactam iudicij trutinam singula expedientes, emendauimus: uariam lectionem siue illa ex libris, siue ex coniectura existeret, in margine diligenter notauimus: mox resectis atq; abiectis inutilibus annotationibus, & scholijs, meliores retinuimus, easque suis libris & operibus ordine subiecimus in ipso Senecæ corpore. Hoc facto, totum à capite ad calcem Senecam perlegimus, & reliqua manifesta errata correximus, in dubijs quid opinaremur, in margine uno uerbo indicauimus: scholijs loca aliquot obscura eodem modo illustrauimus. Ex quo iam patet, quæ in margine adscripta sunt, ea omnia nostra esse. Noluimus enim ad finem cuiusque libri, ut Erasmi & Pinciani, sic nostra referuare: quod fecimus ut statim legenti ante oculos essent. At in Claudij Cæsaris ludo, quod Hadriani Iunij & nostra scholia margine capi non possent (plura enim in hoc paruo libello erant errata, eaque difficiliora) & Iunij & nostra libello seorsim adiecimus, ut ibidem uidere licet. Duos postremos libellos, quorum alter de quatuor uirtutibus, alter de moribus inscribitur, auctori suo restituiimus. Eos enim Martinus Episcopus Dumiensis ad Mithridatem Gallicorum siue Callicorum in Hispania regem, conscripsit: qui Martinus anno Christi nati D. XL. floruit. Superest ut de ordine in controuersijs & declamationibus mutato dicam. Miserat Hadrianus Iunius libellum, in quo Ioannis Chauci consilium secutus, æconomiam controuersiarum per titulos breuiter describerat. Is autem ordo erat, ut ex declamationibus & controuersijs, unum corpus conficeret in libros decem digestum, & concinnatum: quo facto reliquas omnes declamationes, quarum argumenta & themata erant in controuersijs tractata, abieciabat, ne bis eadem res haberetur. Ego uero decem libris ex controuersijs & declamationibus, ut illi uolebant, concinnatis, quinque declamationum libros qui supererant, mutatis numeris librorum retinui: eosque controuersiarum libris decem adieci, ut eiusdem argumenti & prolixius in controuersijs, & in declamationibus breuius tractati extarent exempla: atque ita numerum librorum qui prius fuerat, retinuimus. Erant enim declamationum decem, suasiarum unus, controuersiarum quinque: nunc autem sunt controuersiarum ut dixi, decem: declamationum quinque, suasiarum unus: quem ordinem secutum fuisse Senecam, eius præfationes alicubi testantur, quas omnes controuersijs, quibus ab eo fuerant præpositæ, restituiimus. Hæc te scire Lector uolui, ut omnis uel admiratio uel reprehensio abesset. Tu uero nostris laboribus & qualicunq; industria utere, & uale. Basileæ M. D. LVII.

CLAVDII MORELLI AGATHII
Cathalaunij, ad Lectorem.

EN Senecam Lector, qui nunc terribissimus exit:
Hunc talem nobis Cælius ipse dedit.
Herculeus plusquam labor exantlandus in illa
Errorum turba, torq; uoluminibus.
Virtutis fuit ille pius rigidusq; satelles:
Cuius ab ore fluunt dulcia mella senis.
Stoica diuinum peperit subducta palæstra
Musarum columen, Lector amice, uirum.
Vbertate scatet uaria, miroq; lepore:
Excolit hic mores, grandia sensa tegit.
Hunc manibus terito, si culmen scandere gestis
Virtutum, tanto tu duce carpe uiam.

T Senecam tam prodigiose deprauatum haberemus, præter illas uul-
gares causas, incuriam incitiamq; scribarum, temeritatem sciorum
mutantiū quicquid nō assequuntur, seorsum duas potissimū fuisse per-
spicio. Prior est ipsa Senecæ phralis, quæ quoniam nusquā non affectat
declamatorias argutias, interdum usq; ad ænigmatis obscuritatē, præ-
fertim quū accedat orationis concisæ parumq; cōpositæ, abruptū, ut facillimus, ita
periculosus erat lapsus, uel minus eruditis, uel oscitātibus, qua de re, mox plura no-
bis dicentur. Altera quod hunc scriptorem præci Christiani sibi studio quodam uin-
dicarunt, ac propemodum pro orthodoxo sunt amplexi, partim ob præceptorum
sanctitatē, quam in huius libris animaduenterunt, partim cōmendatione libelli, quī
cōtinet epistolæ aliquot ultro citroq; inter Paulum apostolum & Senecam missas,
mendaci quidem titulo, sed in rebus humanis mirum est, quantū interdum habeat
momenti, si cū ac frivolum nugamentum. Non enim belli tantum, iuxta prouer-
bium, sed totius uitæ mortalium multa sunt inanīa. Iam quū semper uulgo nihil so-
leat esse leuius, quo seculum illud habebat homines ad pietatem proniores, magis
credulos, minusq; suspiciosos, hoc facilius erat illis fuco pietatis imponere. Nec pa-
rum accessit illi fauoris ex D. Hieronymi cōmendatione, qui Senecam recensuit in
Catalogo sanctorum, quanq; in eo Catalogo cōmemorantur aliquot nō admodum
probata sanctitatis. Velut Nouatianus & Donatus hæretici. Ita factum est, ut ob re-
ligionis amorem fastiditis ethnicorum literis politioribus, disciplinis, linguis, & an-
tiquitatis peritiā, Senecæ libros & priuatim sibi legerent, & publice iuuentutē præ-
legerent, homines inantes, ac uix semigrammatici, tantū aspersi rudis illius & in-
conditæ philosophiæ, somnio uerius q; cognitione, qui professionem auspiciabatur
ab explicatiōe quatuor causarū, materialis, formalis, efficientis & finalis. Deinde
præfatā epistolam esse moralis philosophiæ, diuidebant eam in duas partes princi-
pales, & rursus harum singulas in tres aut quatuor minus principales. His sumis in-
gressi, quū uentū esset in medium, si qua uox occurrisset inusitatio, si quod schema,
si qua ad autores non uulgares allusio, si quid græcitatē, si quid ueteris historiæ, bre-
uiter si quid omnino retrusioris eruditōis, quum harum rerum nihil didicissent,
quibus penē ad ostentationis uitium scatet Seneca, necesse erat, ut aut mera por-
tenta cōminiscerentur, aut mutarent scripturā. Quid nīc *ἀρχὴν γὰρ σὺν πᾶσι*, ubi cathe-
dram conscenderis, & incitiam profiteri non conuenit ei, qui pileo tituloq; magi-
stri artium celebris est. Vix dictū credibile, quantam hīc impietatem cōmissam de-
prehenderim. Eundem locum interim adeo uarie corruptū, & tam impudenter mu-
tatum offendimus, ut nullum uerbum nec inter deprauatores, nec cum germana le-
ctione, quam in peruetustis exemplaribus inuenimus, conueniret. Itaq; dum quod
semel deprauatum est, alius simili temeritate nititur emendare, rursus alius atq; al-
lius subinde nouat aliquid, fit mendum inemendabile, ut nulla iam quous eruditi ho-
minis diuinatio possit opitulari. Nam quod scribarum incitia cōmittitur, habet ali-
qua germanæ scripturæ uestigia, quæ sagacibus ingenijs præbent aliquā uerū conie-
cturam: quemadmodum in his quæ ex notulis excipientium, aut ex dictantis uoce
nō aequaliter ad omnium aures perlata uerba sunt, locus aliquis relictus est eruditor-
um cōiecturæ. Solent enim professores dictare scribendum, quod erant enarraturi.
His nō omnes erant æque uicini, & diuersa est nationum pronuntiatio, nec semper
articulata lingua est pronuntianti. Hinc euenit, ut contantius scriberetur pro con-
stantius, & alea pro area. Similiter notularū uarietas dabat ansam erroris. At tamen
illud debemus Christianorū studio, quod cū tot clarissimi scriptores interciderint,
Seneca nobis magna ex parte super sit: si tamen hoc est superesse. Opinor autē à no-
bis rem eo deductam, ut si quis doctior, felicior & ociosior, tantam accessionē addat
huic editioni, quantā nos adieciimus superioribus, sperē talem fore Senecā, ut mini-

mo cum tedio, máximo cum fructu legi possit. Adiecimus annotatiunculas, sed paucas, nec alibi, quæ sicubi putarem excludendam deprauationem. Alioqui nullus erat futurus annotationum modus, si, quod à Fortunato factum est, quicquid esset correctum annotare uoluissimus. Et tamen uehementer optarim hunc autorem scholijs illustratum, ueluti stellulis quibusdam, quæ deprauatorum temeritatem submouerent. Vitam Senecæ quidam non prorsus indiligens ex Suetonio, Cornelio Tacito, & Hieronymo decerptam literis prodidit, ex cuius libro decerptum est, quod hic adiectum uidemus. Cæterum illis non assentior, qui certant Senecam facere Christianum Nicodemo similem, qui quum nullum habeant argumentum probabile, præter epistolas, quas post docebimus à studioso quopiam fuisse confectas, nullum prorsus habent argumentum, nisi quod sub eodem Cæsare uixerunt Romæ. Certè cum non alius de contemnenda morte scripserit unquam, uel sapius uel fortius, qui conuenit adeo fuisse meticulosum, ut ne in scriptis quidem extrema senectia proditis usquâ subindicaret suam professionem, tam cautum, ut nihil suboleuerit Neroni, qui quum illud decreuisset e medio tollere, & causas commentitias prætexeret, Christianismi crimen non obiecit. Sed quorsum attinet hoc commentum? An ut libros illius Christianis hominibus commendent? Equidem arbitror magis in rem esse lectoris, ut Senecæ libros legat, uelut hominis ignari nostræ religionis. Etenim si legas illud ut paganium, scripsit Christiane, si ut Christianum, scripsit paganice. Quum autem in illo sint plurima, quæ segnitiam nostram possint ad uirtutis studium accendere, habebunt eadē acriores aculeos, si cogitemus ab ethnico profecta. Apud illōs enim sunt quædam ita dicta gesta, ue, ut iuxta Christianam quidem philosophiam uehementer sint improbanda, præ se ferant tamen miram uirtutis indolem, uelut illud Socratis, hoc unum scio, quod nihil scio, quum sit absurde dictum, tamē exprobrat nobis nostram arrogantiam. Et Lucretiæ factum, quum sit optimo iure detestabile, nobis tamen commendat pudicitiae studium, & hoc efficacius commendat, quod exemplum ab ethnica fœmina profectum sit. Itaque quod ad mores attinet, maiore fructu legetur Seneca, si legatur, ut, quemadmodum fuit, paganus. Nam & Christiane dicta uehementius afficient, & secus dicta, minus lædent.

Cæterum quod ad eruditionem aut eloquentiam pertinet, cum iudicio delectudum legendum esse Senecam, iam olim admonuit Quintilianus, tanta æquitate temperans suam de illo censuram, ut nec personæ studio laudet improbanda, nec odio damnet quæ laudem promerentur. Proinde fortassis non ab re fuerit, si studiosæ iuuentuti paucis indicem, quæ sint in hoc autore fugienda, quæ sequenda. Primum habet uoces suas, uelut in hoc affectatas, ut dissimilis sit Ciceroni: quanquā hoc illi cum Quintiliano Pliniusque commune, & haud scio an cum toto illo seculo, quod Ciceronis, uelut argenteum aureo successit. Huius rei pauca subiiciam exempla, ut Lector ex his conijciat cætera. † Pronomine reciproco sui, sibi, se, frequenter durius utitur. Tanquam, pene semper usurpat pro uelut, siue, ut si quando uult exemplum subiungere. Aliquoties dicit æque quàm pro æque atque. Cum, gaudet addere superlatiuis, quæ, quod sciam, nunquam, ut cum maxime, pro quàm maxime. Aduersus pro erga frequenter usurpat in bonam partem: ut, gratus aduersus deos. In hac sermonis forma, non modo contemnit homines, sed deos negligit, uix unquam addit coniunctionem, Sed & deos: aut, sed deos quoque. Hæc atque his similia, non reprehendo nec damno, tantum indico non esse Tulliani candoris. Quintilianus libro decimo tribuit illi styli usum, quod in nullo scribendi genere non esset uersatus, tribuit ingenium facile & copiosum, tribuit studium & plurimarum rerum cognitionem, fatetur illum abundare multis & præclaris sententijs, probat libertatem in uitjs hominum insectandis, addens illius libros & ad mores formandos conducibiles esse. In summa, fatetur in illius libris esse multa quæ non solum probari debeant, uerum etiam admirationem mereantur. Sed ex aduerso detrahit illi philosophiæ exactam cognitionem, adimit iudicium de seipso, quod illi corruerat humanum uitium philautia, qui ne uis nonnunquam in doctis ac bonis uiris reperitur, sed quem abunde multis pen-

*His loquendi
modis utuntur
& alij boni
autores.*

sent uirtutibus, nam id subindicat, quum ait, si non omnia sua amasset. Ac mox, uelles, inquit eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Parum æquus iudex Seneca fuisse uidetur alienorum scriptorum, quod hisce uerbis significauit Fabius: Quæ non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, quum diuersi tibi concius generis, placere se in dicendo posse, in quibus illi placerent, diffideret. Quod ad phrasim attinet, putat in eo corrupta esse pleraque, quæ hoc plus officiant, quod abundant dulcibus uitijs, nominatim illud taxat, quod pondera rerum minutissimis sententijs frangat, & alibi, ni fallor, notat in eo concisum & abruptum dicendi genus. Candorem in illo desiderasse uidetur & Suetonius, in Nerone Claudio scribens hunc in modum, Liberales disciplinas omnes fere puer attigit, sed à philosophia eum mater auerit, monens imperaturo contrariam esse, à cognitione ueterum oratorum Seneca præceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. At idem in Caligula Senecæ uidetur tribuere lene comptumque dicendi genus, ita loquens de Cæsare, Lenius comptiusque scribendi genus, adeo contemnens, ut Senecam tum maxime placentem commissiones meras componere, & arenam sine calce esse diceret. Quum Seneca sit affectibus tragicis uehemens, miror quid Suetonio uideatur esse lenior, ut ne de sermonis cultu disputemus. At his etiam liberius in Senecam destomachatur Aulus Gellius noctium Atticarum libro duodecimo, capite secundo. Posteaquam enim retulisset aliorum de Seneca iudicium, quorum alij censerent illius libros prorsus indignos qui legantur, quod eius oratio protrita uideatur ac uulgaris, res atque sententiæ, aut inepto inanisque impetu sint, aut leui qualisque dicaci argutia, eruditio uernacula ac plebeia, nihil ex ueterum scriptis habens neque gratiæ neque dignitatis: alio paulo æquiores, sermonis elegantiam magna ex parte illi detraherent, rerum uero cognitionem non adimerent, in uitijs autem obiurgandis, seueritatem grauitatemque non inuenustam comprobarent: nominatim Senecæ iudicium de Cicerone multa cum libertate reprehendit, usque eo incandescens, ut illum appellet nugatorem hominem: moxque subiicit, Sed iam uerborum Senecæ piget, hac tamen inepti & insipidi & insulsi hominis ioca non præteribo: Denique sic claudit censuram, Dignus sane Seneca uideatur lectione ac studio adolescentium. Mox ut arguat inter maledicta Senecæ, quæ plura uideri uult quàm benedicta, esse quædam quæ probare possis, unicam duntaxat profert sententiam hanc. Quid refert quantum habear: multo illud plus est, quod non habes. Etiam si non uidetur hoc Senecæ dictum, sed Publij Mimi, quum sit uersus trochaicus tetrameter catalecticis. In hoc Gellij iudicio, neque nihil est, neque uera tamen sunt omnia.

Æquior in hunc est Cornelius Tacitus, qui quum integritatem constantiamque hominis cum cæteris rerum scriptoribus prædicet, orationis etiam cultum tribuit, dicendi genus ad delectationem uerius, quàm ad seueritatem comparatum, excusat hoc nomine, quod uir prudens quum perspiceret ferum adolescentis ingenium per philosophiæ præcepta ad uirtutis amorem non posse flecti, suauioribus amœnioribusque studuerit illud uel emolliri, uel occupare. Hinc factum est, ut Nero pangendis carminibus præcelluerit, quum orationibus à Seneca compositis sese uendicaret. Inter omnes uirtutes, quas & multas & eximias in Senecæ scriptis esse fatetur Quintilianus, nulla potior, quàm quod lectorem miris aculeis, ad honesti studium inflammet, ab humilibus curis ac sordidis uoluptatibus auocet. Quod quum sit optimum, quid refert qua phrasi id efficias: quanquam ipsa quoque talis est, ut eruditissimo seculo fuerit inter præcipuos, tantum abest ut hisce temporibus possit fastidiri. Neque tamen nihil habent ueri quæ doctissimi scriptores de illo pronunciarunt. Fuit alienorum ingeniorum parum candidus censor. Subinde ludit in Græculos, & interdum absque causa: neque fere refert ex probatis autoribus, quod non conetur conuellere, quasi turpe sit cuiquam omnino assentiri. Quoties autem ingeniorum & eloquentiæ censuram sumpsit, quod potissimum facit in libris declamationum, quàm multos incessit petulantius,

alijs

alijs tribuens fatuas sententias, alijs insanas, alijs stultas, salibus plus satis dicacibus parumque dignis uiro graui, ludens in plerosque. Quæ res speciem habet animi parum alienæ laudi fauentis, & suæ nimium indulgentis. Quanquam hic est ferme morbus ac fastidium eruditorum omnium, ut uix existat aliquis tam absolutus, ut alteri per omnia satisfaciatur, nisi longa temporis præscriptio, summotâ iudicandi libertate religione quadam animos omnium occupauit. Nasonem aliquoties parum amaret, attingit, quod indulerit ingenio suo, uitiaque sua diligere maluerit quam corrigere. Quod iudicium uidetur & Quintiliano placuisse, qui putat ex illius Medea colligi posse, quantum præstare potuisset, nisi maluisset indulgere ingenio suo, quam temperare. Atqui Seneca magis indulget ingenio suo in oratione prosa, ac ferijs argumentis, quam Quidius in poematibus, plerisque ludicris. Alicubi desiderat in illo grauitatem rebus dignam, uelut in descriptione diluuij Deucaleonei, alias offenditur copia, quod desinere nesciat. Nonnunquam obijcit quod sententiam aliquam mutuerit à Portio Latrone, quasi talem non possit ex se comminisci, aut quasi non possit fieri, ut duobus eadem sententia ueniat in mentem. Nec Virgilio parcit interim, nec Ciceroni, quæ tamen res conducit studijs, si fiat æquis iudicijs, ac citra petulantiam. Iam hoc ipsum quod in Seneca cum primis laudatur, corruptum est. Infectatur mores hominum libere falseque, sed non semper in loco, interdum immodice, tum aliquoties affectatius, hisque modis ut non ita multum absit à scurrilitate: quædam uitia sic describit, dum infectatur, ut uideatur ridere potius quam odisse, utque doceat magis quam detestetur. Sunt enim quædam eius generis, ut ea depinxisse sit uel docere uel irritare. Qualis est obscœnissimus excursus in primo libro questionum naturalium, de speculorum usu. Iam quum declamationum libros scribat ad filios suos, Senecam, Melam, & Nouatum, tamen admiscet quædam, quæ uir uerecundus uix auderet, etiam præfatus honorem, auribus proloqui, nedum pater apud liberos. Et habet quidem hæc in mores publicos dicacitas uoluptatis aliquid, sed parum liberalis, ni pudoris habeatur ratio, nec quicquam procliuius quam in his disertum esse. Vnde fit ut hodie quoque Ecclesiastæ quidam, si de rebus sacris dicendum sit, elingues, in hoc argumento sint linguacissimi. Quin ubique plurimus uidetur iocorum affectator, etiam in rebus maxime ferijs, in quibus optarim illum aliquanto longius abesse ab ineptia, obscœnitate, uitioque scurrilitatis ac petulantiae. Est omnino liberale quoddam iocandi genus, est & perpetua quædam orationis iucunditas, quæ uirum bonum non dedecet, si in loco adhibeatur, at in Seneca saepe cachinnos sentias potius quam risum. Nec omnino temere est, quod de sententijs illius queratur Fabius, quas nusquam non affectat. Itaque fit, ut dum omnia per sententias conatur dicere, quanquam sunt plurimæ: quibus nihil possit esse felicius, tamen intercurrent aliquot, duræ, frigida, & ineptæ. Idem usuuenit in captandis epiphonematibus & argutijs, quæ frequenter apud hunc in uerbis sitæ sunt, potius quam in rebus, unde necesse est frigidiores esse nonnunquam & obscuras. Quod genus est illud ex prima statim ad Lucilium epistola, quædam tempora surripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Ac mox, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Qua de re suo loco nonnihil dicitur, Neque nihil peccat in petendis affectibus, quos alij docendo præparant, suoque tractant loco. Nam passim agitare affectus adeo non probatum est à doctis, ut quidam affectus in totum submouerint, uelut officientes iudicio. At hos Seneca ubiuis & in ipso statim initio stimulat uerius quam mouet, & in his maxime tragicos, quæ Græci *παιδι* uocant. Itaque quoties in grandes materias incidit, puta de uniuerso, de natura deorum, de Stoico sapiente, de terræ motu, de fulmine, de diluuiio, de fine mundi, de contemptu mortis, de motibus spontaneis, ueluti suum natus campum uidetur ostentare grandiloquentiam suam, & nescio quid tragicum spirare. Horum uitiorum bonam partem probabile est illi expalæstra declamatoria hæsisse, in qua pene detriuit ætatem. Nam & Quintilianus fatetur, hoc exercitamentum genus, quum utiliter repertum esset ad absoluendam eloquentiam,

tamen nescio quo pacto factum, ut multum inuexerit corruptelæ. Quum enim illic captaretur applausus auditorum, ea quisque curabat adferre, non quæ essent optima, sed quæ placerent maxime. Nec illic temere applaudebatur ab ociosis ac fastidiosis, nisi sententijs argute dictis, schematicis & epiphonematibus, & si quid esset aut nouum aut immodicum, Commutata quanquam optima, fastidiebantur: Nec raro quæ pessime dicta fuerant, ijs frequentissime applaudebatur. Ita discessum est ab illo simplici ac naturali dicendi genere, quod omnibus antefertur, uel hoc nomine quod fide commendatur. Quid autem est oratio culta sine fide, nisi cantio probe modulata? Hinc est quod queritur Quintilianus, quosdam uitia sua, quibus in declamando assueuerant, in forum & ad serias actiones detulisse, reorum graui periculo, dum patronus mauult causam perdere, quam iocum aut schema, nonnunquam cum risu quoque iudicum & coronæ. Talia quædam & Seneca retulit in libros, uelut hæc quæ diximus, tum fictiones illas palam falsas, quibus frequenter utitur. Video quid uelis. Posthac pendebo de uultu tuo. Quamquam Nouatus frontem contraxit. Quin & in personis fingendis ac mutandis, interdum tam subtilis est, ut hinc etiam obscuritas oriatur, dubitesque nonnunquam an ipse loquatur, an is, aduersus quem agit, an aliqua tertia persona. Non quod hæc non fiant ab alijs, sed parcius, sed mollius, sed magis perspicue. Multus est & in dialogis, dum his aut illis personis, suum affingit sermonem, quæ res & ad copiam, & ad delectationem, & ad uehementiam confert: non quod hoc faciat infelicit, sed quod frequētius & declamatorie, hoc est, ad uoluptatem magis, quam ad serium usum causæ propositæ. Caligulæ Cæsaris iudiciū contemni poterat, ut hominis parum integræ mentis, & qui Vergilij ac Titij Liuij statuas conatus sit e bibliothecis submouere, nisi & Fabius hoc notasset, & ipsa res propemodum loqueretur. Desideres enim ferè in huius scriptis ordinem & compositionem. Habet autem argumentum omne susceptum, initium, progressum & finem. Primum enim tractari solet quid sit. Id explicatur diuisione, cuius partes digeruntur in ordinem, & in quaque tractanda ordo quidam est, dum ea primum tractantur, quæ proxime attinent ad rei substantiam, deinde ea quæ accidunt, tum si quæ cognata sunt aut contraria, mox quæ hinc proficiuntur, commoda uel incommoda. Denique quibus rationibus hæc parentur, seruentur, augeantur, aut contra, deuitentur, depellantur, aut minuantur, ut totus liber corporis instar sit, cōstans ex membris decenter collatis, id quod in Aristotele mireris, in Seneca desideres, Nec enim semper proponit ac diuidit, & si id fecit, non prosequitur quod proposuit, sed ad omnem occasionem excurrit, mox subinde ueluti de nouo orditur. Raro utitur transitionibus, quod in docendo plurimum lucis adfert, nonnunquam & circa finem operis incipit diuidere, est ubi oblitus sui repetit eadem. Quæ res declarat illum, uel ex declamatorijs exercitamentis traxisse hoc uitij, uel quod uero propius est, non præmeditatum accessisse ad scribendum, nec tam iudiciū rationemque sequutum, quam impetum ingenij. Non enim incedit illius oratio, sed fertur magis, salitque potius quam ingreditur, id quidem quod ad sententias attinet. Iam quod pertinet ad uerborum compositionem, perparcus est in adhibendis coniunctionibus, quæ sunt uelut orationis nerui. Gaudet enim asyndetis, quod interdum magis facit ad dictionis uehementiam, seu uerius argutiā. Neque raro contextus sermonis talis est, ut dubites uero referendum sit membrum, ad superiora nean ad sequentia. Submolestum est interdum in eodem, diuerse dicendi studium, ueluti quod M. Tullius illud Platonis, *ἐκαστος ἑαυτὸν ἀντὶ τοῦ μόνου γέγονεν*, eleganter reddidit, nemo nostrum sibi tantum nascitur, ne similiter diceret, maluit deterius dicere, Nemo sibi contigit, quæ uerba, ut ingenue quod sentio dicam, nunquam intellecturus eram, nisi ex tenore sermonis cōiectassem illum æmulari uoluisse Platonis sententiā. Sit sanè copię laus, eadem aliter dicere, quid laudis habet, ut aliter dicas, male dicere? Quid quod carpendi libidine frequenter eadem committit, quæ reprehendit in alijs. Notat in quodam uoces aliquot sordidas, in quibus sunt spongia, laterna, pulegium, acetum, mirisque salibus exagitat, quod

quidam

quidam inter declamandum quasi erant, quur testa sic cadat, frangatur, spongia sic a-
 dat non frangatur, quum ipse in una epistola tot insulciat uoces sordidiores, uni-
 uersam balnei superilectilem ac functionem, inibi natis uocabulis explicans. Qui-
 minus autem liceat testam appellare testam, aut spongiam spongiam, si res postu-
 let, quam ficum uocare ficum, & fabam dicere fabam? Libenter iocatur in argu-
 tias sophisticas, & philosophorum subtiles magis quam necessarias quaestiuuncu-
 las, & huiusmodi tricis saepe nimium diu moratur lectorem, sed ita ut facile appa-
 reat esse uerum, quod notat Quintilianus, illum in philosophia parum diligenter
 fuisse uersatum. Est enim artificis scite illa ridere, quae non sine ingenio traduntur
 à sophistis, & à Socrate facerissimè deridentur. Quorsum autem attinet Chrysi-
 peis illis rogatiunculis totas explere paginas: An sapiens sapienti possit prodesse.
 An sapienti dari possit beneficium à dijs. An uirtutes sint animalia. An singula uir-
 tutes sint singula animalia, an unum sit uniuersa. An seruare patrem sit animal.
 Huiusmodi nantias, quum frequenter inculcet usque ad tedium, tamen subinde
 damnat. Quid autem opus est facere quippiam, in hoc ipsum ut factum reprehend-
 as? Quod alicubi quaedam ex autoribus perperam refert, sic excusat Quintilia-
 nus, ut dicat illum deceptum eorum fiducia, quibus solet quaedam inquirenda
 mandare, Huius generis aliquot loca notata sunt ab eruditis. Alicubi citat ex Oui-
 dio quod est in Tibullo. Haec eò commemorantur à nobis, non ut deterreamus le-
 ctoris studium, sed ut maiore cum fructu legatur uir tot eximjs uirtutibus commen-
 dabilis. Addam quod mihi nonnunquam subolebat in illo, ut diximus, declamato-
 ria quaedam affectio, & alicubi desideres simplex illud & naturale. Vnde Neronis
 mater quum filio uellet mouere inuidiam, iactabat imperiū Burro & Senecae com-
 missum esse, quorum Burrum appellabat uilem ac truncam manum, Senecam exu-
 lem, & linguam professoriā. Ingenio facili uersatiliq; fuisse colligitur hinc, quod in
 diuersis argumentis stilum exercuit pari propemodum successu quod nec Ciceroni
 nec Vergilio contigit. Nam Tacitus commemorat illius poemata, de quibus sentiens
 incertum. Nam Tragœdiarum opus eruditi quidam malunt Senecae filio tribuere,
 quam huic, sunt qui fratri Senecae ascribāt. Ex prima tragœdia uersus aliquot refert,
 Duc me parēs summique dominator poli, &c. Quanquam mihi uidetur opus hoc tra-
 gœdiarū non esse unius hominis. Certe ex ludicro libello de morte Claudij. cōiice-
 re licet illum haud quaquam iratis musis & Apolline uersatum in hoc studij genere.
 Tamen Fabius existimat eam rem obstitisse Senecae, quo minus in uno quopiam
 excelleret, quod in omnibus argumentis uersaretur. Id enim suspicor esse quod scri-
 bit: Si parum concupisset, certe Tacitus declarat hinc illi consilium inuidiam, quod
 occupans omnia, nihil alijs laudis relinquere uideretur. Commemoratur Tacitus &
 orationes eiusdem, quae à nobis desiderantur, nisi forte sentit has quas habemus cō-
 solatorias, unam ad Martiam, alteram ad Polybium acephalon, tertiam ad Albinā,
 siue ut in alijs reperitur, Elbiam matrē, quas tamen libros dixeris citius quam ora-
 tiones. Indicat idem alias quasdam orationes, uulgo fuisse iactatas, Neronis quidē
 nomine, sed à Seneca compositas. Nec has opinor commemorat inter illius opera.
 Vnicam ex Cornelio Tacito huic adieciimus editioni, breuem quidem illā, sed ele-
 gantem, planeq; Senecae phrasim referentem. Vtinam extarent & illa quae moritur-
 rus distauit. Nam ea Taciti temporibus habebantur in manibus. Commemoratur &
 dialogos eius, quorum & Fabius meminit. Horum nihil extat, prater unicum bre-
 uem, cui quidam titulum fecerunt sensus & rationis, qui an illius sit nescio, certe
 mutilatum habemus, & conuincinatum. Diuus Hieronymus aduersus Iouinianum
 citat Senecae librum de matrimonio. Ipse in naturalibus quaestionibus indicat se
 iuuenem scripsisse librum de terrae motu. Edidit opus de superstitiosis ritibus co-
 lentiū deos. Nam & Augustinus in opere de ciuitate Dei, libri sexti capite quin-
 to, multa hinc recenset. Epistolas commemorat cum Fabio Tacitus, quas scripsit
 ad imitationem Platonis, sed ad unum omnes, uidelicet Lucilium Balbum Sicili-
 praedem: quod argumentum sibi proposuisse uidetur, ut ingenio suo indulgeret,
 Nullum

Nullum enim liberius. Nam quicquid uel audieris, uel legeris, uel in somnis occurrerit, epistolæ sit argumentum: deinde licet ordiri unde uelis, transire quò uelis, finire quum uelis: sed interim abest illud, quod est in aliorum epistolis grauissimum, quæ uerè & ex re scribuntur, Alioqui poteramus & nos ex prouerbijs singulis singulas facere epistolas. Iam an hoc opus habeamus integrum nescio, certe uerba Senecæ, quæ multa recenset Gellius ex uigesimo secundo libro epistolarum, nusquam in illius scriptis inueniuntur. Et tamen est in eo libro quædam epistola cuius initium, Quare quibusdam temporibus, in qua taxat quorundam κακογλίαν, & styli uicia. Ex hac, ut conijcio, aliquis Ciceroni bene uolens, sustulit eum locum, quo debacchatur in illius eloquentiam. Ex omnibus porro Senecæ monumentis, nullum mea sententiâ magis studiorum referebat integrum extare, quàm libros declamationum, quos fuisse multos declarat Epitome, quam habemus. Plurimum enim contulisset & ad inueniendum & ad iudicandum. De quo suo loco non nihil dicemus.

FERNANDI PINCIANI VIRI DOCTISSIMI

DE SENECA LVCULENTISSIMUM
TESTIMONIUM.

Vantum, quanq; celebre sit inter omnes fermè latinæ linguæ autores, qui ad nostra usq; tēpora perueniunt, Annæi Senecæ philosophi nomen, quo tōq; elogijs, laudibus & titulis honestatum, nemo est (si modo in studijs humanarum disciplinarum aliquid promouit) cui non sit compertissimū. Cornelius Tacitus libros historiarum ab Augusti excessu tredecimo, amœnum Senecæ ingenium uocat, orationemq; ad usum Neronis principis ab eo compositam multum cultus prætulisse scribit. Idem autor libro quintodecimo, nouissimo quoq; obitus momento eloquentia suppeditante, aduocatis scriptoribus pleraq; tradidisse prodit, quæ post eius mortē in uulgus emanarint. Columella quoq; uir ipse eloquentissimus, & qui nunquam pro dignitate satis extolli possit, libro Rerum rusticarum quarto, Senecam uirum excellentis ingenij & doctrinæ fuisse memorat. Hieronymus deniq; inter sacros scriptores omnium confessione primus, non dubitauit Senecam ob diuinum propè ingenium, eminentissimamq; eius, ac castissimam eruditionem in numero sanctorum scriptorum reponere. Sed citadis innumeris alijs (quos afferre possem) autoribus superledeō. Neq; enim committendum est, ut rem apud omnes testatissimam nimia laudandi sollicitudine dubiam faciā. Tanta est enim Senecæ nostri gloria, tantain omni disciplinarum genere claritas, ut nullius testimonij summus uir & extra omnem ingeniorum aleam politus egere uideatur, præcipue quum extet eximia ipsius in utraq; philosophia monumenta, quæ satis magnum ac locuples testimonium perhibent eminentissimi eius ingenij, altissimæq; & incomparabilis sapientiæ.

Hieronymi testimonium in operis calce ante D. Pauli & Senecæ epistolas inuenies.

VITA

Seneca
in vi
sententia
Hieronymi

VITA LVCHII ANNAEI SENECAE EX

TACITO ET SVETONIO DECERPTA,

Xichone Polentone autore.

VM permulta sint, à sapientissimis hominibus præclare & scripta, & præcepta, quæ nos ad rectam uiuendi rationem facile inflammare, atq; excitare debeant, uel præstantissimorum hominum autoritate, uel clarissimis exemplis adductos, tamen nescio quomodo obsurdescimus, & in tot tantisq; bonarum artium disciplinis, nihil proficientes, desidria quadam dormitamus, neque id animaduertimus. quanto in honore, & immortalī gloria semper floruerūt hi, qui se totos ad eā studia contulerunt, quibus res secundæ ornātur, & aduerse a quo animo ferūtur: quales fuerunt hi, qui multa quæ uitam, aut meliorem facerent, aut beatam, non minus copiose, quā grauit̃ conscripserunt. Hi uerò cum in altissimas rerum cogitationes animum suum demitterent, animaduertentq; hoc idem & alios sepe antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt, existimarunt necessario à se quoq; faciendū, ut non prius illa constituerent, quā ab eis fuissent hominum mores, atq; urbium constituti: qui quum in his elaborārint, quibus perspectis, atq; cognitis, ex bonis meliores efficerentur, si quis sensus inferis, sanè debent id grauit̃, molestēq; ferre, cū intelligant se nihil uigilijs suis, nihil curis, nihil deniq; cogitationibus tale quicquam peperisse, atq; consecutos esse, quod ad horū temporum institutionem, disciplināq; proficeret. Heu mentes ignare, o uane hominum cogitationes. Nihil enim bonum putamus, nisi quod uulgi opinio iudicat, quod in fortuna temeritate positū est & collocatum: ea uerò, quorū gradibus homines in cælum ascendisse perhibentur irrita atq; inania putamus, quo fit, ut quum inde usq; eiusmodi praua cogitatio per hominū mentes scripserit, res nostræ semper in peius collapsæ sint. Creuit enim libido, adauctæ est auaritia, dominatur uoluptas, quæ rationi inimica est, & mentis, ut ita dicam, præstringit oculos, ut quod uerè bonum sit, nequeat internoscere, & sincera à fucatis discernere. Quæ quum ita sint uiri optimi, illud recte factum censeo, & in primis etiā, atq; etiam collaudo, ut sapientissimorū hominū præceptis pareamus, ne scriptura cū ipsis uanescat autoribus. Multa enim sunt ipsis accuratissime, ornatisimēq; cōscripta, atq; illustrata, quæ si prosequi uoluerimus, & fama, & immortalī nos afficient gloria. Quorum Solon & Socrates, & Plato nobilissimi philosophi, principes extiterūt. Multi præterea alij & ipsi sapientes habiti, inter quos, hic, de quo uerba sum facturus, Lucius Annaeus Seneca haud immeritò commemorādus est. Quum enim omnis philosophiæ ratio foret à nostris ueteribus in tres partes distributa, naturalem uidelicet siue physicam, morālē, atq; in eam differendi rationem, quā dialecticam uocant, illud certe constat, eam quoq; partem, quæ de moribus erat, summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse cōplexū, perfectissimēq; de eius partibus differuisse. Nam cum illis suis Ethicis partē illā, quæ monastica dicitur, perfecisset, æconomica sunt ab eo si famæ credere est, tāta diligētia cōscripta, ut neq; aptius, neq; sanctius à quoquā in rem familiarem præcipi conscribiq; potuerit. Quo genere philosophandi nihil mihi uideri solet admirabilius, quod in actione magis, quā in cognitione repositū sit. Nā semper hoc animo fui, & mecū sentire doctissimi homines sepe intellexi, nullam ex omnibus artibus ac disciplinis esse, quæ societati hominū ad beate uiuendū magis sit necessaria, quā hæc una, quæ de ratione uiuendi extat. Quum igitur inter eos, qui in primis numerātur, facile omnium princeps in his existat Aristoteles, neminē tamen habeo, neq; ex nostris Latinis, neq; ex Græcis, quem ad rationē earum actionū, quas à bono uiro exposcimus, Lucio Senecæ cōparem. Vt enim uir ille summus Græcorū Aristoteles summum bonū in uirtute constituit, ita hic noster Latinis, quales oportet ex uirtute actiones prodire, mira exhortatione demonstrauit. Non itaq; immeritò dictus, uitæ magister ab omnibus nostræ ætatis hominibus: quippe qui omnē philosophiæ fructum in actione constituit, ut ei difficile sit honestē uiuere, qui huius adhortationes, ac præcepta non legerit, quorum refertissimi sunt omnes eius libri, quos cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Sed quoniam de huius hominis continentia, integritate, ac sapientia nunquā satis dici posset, pauca de eius natione, uita ac genere subiiciemus. Lucius Annaeus Seneca, natione Hispanus, genere Cordubensis, professione uerò Stoicus, non minus uita conspicuus, quā sciētia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Aenobarbo, qui cum Romano exercitu missus fuerat ad expugnandam ualidissimam ciuitatem Hispaniæ Cordubam, quæ à Romanorum imperio descuerat, captus cum duobus fratribus, Iunio Annæo Gallione, & Lucio Annæo Mela patre Lucani poetæ, libertate donatus est. Hic se Romam cum fratribus ac nepote, hortatu Domitij potissimum contulit. Vbi tāto in honore ab omnibus habitus est, ut à nonnullis creditum sit, Claudium imperatorem inde causam indignationis, aut odij in Senecam traxisse. Proinde Claudius, siue ab inuidis hominibus ita impulsus fuerit, siue naturæ uitio, Senecam in Corsicam exilio relegauit. Cuius rei meminit idem in Octauia, quando inquit,

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita uultu, sorte contentum mea
Alte exulisti, gratus ut ruerem, edita

Receptus

Receptus arce, totq; perspicerem metus?
 Melius latebam, procul ab inuidiæ malis
 Remotus, inter Corsici rupes maris.
 Vbi liber animus, & sui iuris, mihi
 Semper uacabat, studia recolenti mea.

De Senecæ
 opibus uide
 Tacitū li. 15.
 & Budæum
 de affe lib. 5.
 al. Poppæa.

Verū id cen-
 turio fieri ue-
 nit. lege Ta-
 citum lib. 15.

Posteaquā uerò Claudius morte affecisset Messalinam uxorem propter publicum eius pellicatum, sibi assum-
 psit Agrippinam Germanici filiam, olim Cnei Domitij uxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio, Senecæ resti-
 tutionem impetravit. Cui Neronis cura cum esset à Claudio, atq; Agrippina mandata, mortuo Claudio tantum eius
 potentia, atq; opes creuerunt, ut multorum inuidiam excitarent. Fuit enim consul, ac senator, & Neronis præce-
 ptor, & diu apud eum potentissimus, ita ut quamdiu Nero pietatem simulauit, & optimi principis officio uisus est
 fungi, nihil sine consilio Senecæ ab imperatore transigeretur. Postea uerò quā Popeiam Sabinā quæstorio patre
 natam, equiti Romano antea nuptam, prius occiso uiro iussu eius, duodecimo die post diuortium Octauiae, quam
 sub sterilitatis nomine abdicauit, in matrimonium accepisset, creditum est ab hac muliere conspiratum in mortem
 Senecæ: siue quia Neronem sepe conatus erat ab amore huius mulieris retrahere, cū adhuc uiuente Octauia, ipsam
 in concubinam haberet: siue quia sciebat non placere Senecæ, quæ cum Nerone diceret ac faceret. Qua re cognita,
 sapientissimus uir Seneca statuit à Nerone otium, & quietem impetrare, & se prorsus ab omni procuracione ciuili,
 & curia abstinere, quò tutior senectus eius foret. Orauit itaq; Neronē, ut omnes fortunas, & opes suas reciperet,
 & honores suos ad alterum deferret, fretus excusatione aduersæ ualeitudinis & senectutis suæ, quæ indies magis in-
 grauescebat. Peruagabatur itaq; rura Campaniæ, & alia loca, urbi adiacētia, in qua uelut peregrinatione, bonam,
 magnamq; partem epistolarum ad Lucilium conscripsit. Reuersus forte illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac
 in Nomentanum uillam suam diuerterat, ad quam Nero misit Syllanum tribunum prætoris cohortis, cum iam ad-
 uesperasceret, & circumdedit uillam militibus, intrauitq; domum Senecæ, ubi inuenit eum cœnantem cum Paulina
 uxore, duobusq; amicis, cui Neronis mandata exposuit, in quibus continebatur, ut uel spontaneā sibi mortem con-
 sciret, uel quod ipse sibi cōstitueret mortis genus, subiret. Causa uerò mortis afferebatur, quòd Seneca odio Nero-
 nis se ab urbe abduxerat, neq; amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi constantia sic respondit,
 neq; se ab amicis abfuisse, neq; quenquam ab se destitutum esse, aut negligentia, aut desidia, sed se pluris otium suum
 facere, quā ullius hominis amicitiam, se olim alijs, modò sibi & contemplationi naturæ uacare: quod autem Ner-
 onem odio haberet, satis ei persuasum esse Neronem ista non credere, proinde & de morte & uita eius ita statuer-
 ret, ut sibi placuisset: se nihil habere, cur mortem optaret, neq; in morte quicquam mali cognoscere, cur ipse uitam
 desideraret, seq; iam cōperuuisse, ut neq; pro hac, neq; pro illa uotum ullum dijs aut hominibus faceret. Tunc Syl-
 lanus, munita custodibus uilla & domo Senecæ, reuersus est ad Neronem, cui, præsentē Popeia, renunciauit, quæ se-
 cisset: qua re audita, interrogauit Nero Syllanum, quo uultu sibi ea à se nunciari audiuiisset, cui respondit se nullum
 in Seneca uidisse timoris uestigium. Remisit ergo Nero tribunum ad Senecam, ut ea maturaret quæ paulò ante sibi
 mandata essent. Sed tribunus ueritus in conspectu Senecæ prodire, misit unum ex centurionibus suis, qui nunciaret
 extremam necessitatis horam, quæ uerba uir sapientissimus, uultu & corde immobili audiuit, iussitq; sibi testamenti
 tabulas adferri. † Sed ubi necessarios omnes & amicos suos agro nimis, & fracto animo mortem eius ferre uidit,
 conuertit se ad eos, & tenens manu tabulas testamenti, allocutus est eos, & ibi in medio omnium multum habuit cū
 eis de uirtute ac sapientia sermonem, egitq; pluribus uerbis gratias omnibus, quod, quia nōdum satis cumulatē pro
 magnitudine beneuolentiæ eorum in se facere potuerit, dixit se uelle testamento eis legare, quod apud se gratiosius
 & pulchrius erat, quam rem si memoria tenerent, sibi samam laudabilium artium, atq; rerum retinerent. Illud au-
 tem ait esse uitæ suæ imaginem, quo non aliud significare uidebatur, quā ut uestigia uitæ suæ sequerentur. Hic
 dictis conuertit se ab amicis ad uxorem Paulinam, quæ præter cæteros qui aderāt, dolore affecta, neq; corpore, neq;
 animo constabat, quam suauissimè complexus exhortatus, ut hanc mortis iniuriam uirili animo perferret, inquit
 tempus illud iam uenisse, quo illa sanctissimæ philosophiæ suæ præcepta iam non disputando, sed fortiter faciendo
 comprobaret, nullaq; aliare meliorem posse immortalitatem consequi, quā ubi mori necesse esset, nō solum æquo
 animo, sed etiam auido completi. Quare mea Paulina: caue hanc meam mortem amplius, ut cōtumeliosam desleas,
 ne uel te nimis amasse, uel gloriæ meæ inuidisse uidearis. Agens itaq; iam annum ætatis suæ prope centesimum deci-
 mum quartum, aut ultra, iussit uenas brachiorum incidi, & crurū, ut sanguis largior egrederetur, qui propter lon-
 gam ætatem in uenis congelatus exire non poterat. Quare cum longius mortem sibi propagari uideret, rogauit
 Statium medicum, & amicum suum, ut sibi uenenum daret preparatum, quod datum ad cor ex debilitate mēbro-
 rum transire non potuit. Fecit itaq; sibi fieri balneum de cōsilio Statij aquarum plus quā mediocriter calidarum,
 in quod cū intrasset, audita sunt uerba, licet pauca iam uoce attenuata sua immortalitate dignissima. Senties deinde
 mortem appropinquare, quo magis ostenderet eam sibi leniorem esse, nec homini timendam: primo uelut ridens
 suos

V I T A.

suos circumspexit: deinde aquam illam acceperit sanguine mixtam, & super se resperxit, inquit, Hanc liquorem sanguine & aqua mixtum Ioui liberatori confecto, per quem, ut arbitror, uerum deum intellegebat: quo dicto paulo post migravit. Funus autem maximo cum honore à suis paratum fuit. Composuit autem cum in balneo esset seae pulchri sui, ut creditur epitaphium, quod postea in marmore incisum fuit,

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,

Ite, alias posthac sollicitate animas.

Me procul à uobis deus euocat, illicet actis

Rebus terrenis, hospita terra Vale.

Corpus auara tamen solennibus accipe sacris:

Namq; animam caelo reddimus, ossa tibi.

De etate uero Senecae potest illud conijci, cum ad centesimum decimum quartum annum uel ultra potius peruenisse, quam citra stetisse. Dicit enim se potuisse uiuam uocem Ciceronis audire. Verisimile igitur est eum fuisse tunc rationis & doctrinae capax. Nam cum ea tempora mecum computo, quae à morte Ciceronis usq; ad mortem Senecae fluxerunt, illud notum omnibus mihi subit, Ciceronem Marci Antonij iussu casum esse circa exordia principatus trium uirorum, scilicet Octauij, Antonij, & Lepidi: illud constat Octauium annos duodecim imperasse cum Antonio, diuiso tamen imperio. Victo autem Antonio, solus tenuit monarchiam orbis annos quadraginta quatuor uel circa. Tyberius uero successit Octauio, & regnauit is, annos treis & uiginti. Huic successit illa immanis fera C. Caligula, is imperauit annos treis, menses decem, & dies octo: post quē Claudius imperauit annos quatuor & decem, menses septem, dies octo & uiginti. Cui truculentissima bestia Nero successit, adoptiuus Claudij filius, qui orbem terrarum, suo praesit imperio annos treis & decem, menses septem, dies nouem & uiginti, quae tempora si conferantur in unum, constituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo imperij Neronis, biennium antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecae fluxerunt anni centum duodecim, uel propemodum. Nunc reliquum est uidere, qua etate fuisset Seneca iuxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum scribat se idoneum iam fuisse ad audiendum Ciceronis eloquentiam, non alienum est arbitrari eum fuisse annorum duodecim, quare constet necesse est, Senecam annos centum quatuor & uiginti supergressum esse. Non ergo mentitus sum, si ad centesimum & decimum quartum annum dixi Senecam etate processisse. Postremo sunt, qui asserant Senecam moralem autorem fuisse Tragoediarum: nam Francis Petrarcha in quadam epistola opus fuisse huius Senecae aperte confirmat: Bocatius uero negat, cui uir disertissimus Collucius assentitur hoc opus ascribens fratri Senecae, de

qua quidem re non nostrum est iudicium ferre, quod adhuc sub iudice

lis est, sed utrunq; sese res habeat, nos tamen

quod institutum est, aggrediamur.

FINIS VITAE.

duxit, ut scias illas Vestales non esse uirgines. Inueniā aliam poëtam, apud quem præcingantur, & spissis prodeant. Ergo & Mercurius unā stat, non quia beneficia ratio cōmendat, uel oratio, sed quia pictori ita uisum est. Chrylippus quoque, penes quem subtile illud acumen est, & in imam penetrans ueritatē, qui rei agendæ causa loquitur, & uerbis nō ultra, quā ad intellectū satis est, utitur, totū librū suū his ineptiis replet, ita ut de ratione dādi, accipiendī, reddēdiq; beneficij, pauca admodum dicat. Nec his fabulas, sed hæc fabulis inserit. Nam præter ista quæ Hecaton scribit, treis Chrylippus Gratiā ait Iouis & Eurynomes filias esse. Aetate autē minores quā Horas sed meliuscula facie, & ideo Veneri datas comites. Matris quoque nomen ad rē iudicat pertinere, Eurynomē enim dictā, quia late petētis patrimonij sit, beneficia diuidere, tanquā matri post filias soleat nomē imponi, aut poëta uera nomina reddāt. Quemadmodū nomē clatori memoriæ loco audacia est, & cuiuscūque nomen non potest reddere, imponit, ita poëta non putat ad rem pertinere, uerum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quēque uocari iubēt, quod belle facit ad uersum. Nec illis fraudi est, si aliquid in sensum detulerunt. Proximus enim poëta suū illas ferre nomen iubet. Hoc ut scias ita esse, ecce Thalia, de qua cum maxime agitur, apud Hesiodum Charis est, apud Homerum uerō Musa.

Sed ne faciam, quod reprehendo, omnia ista, quæ ita extra rem sunt, ut nec circa rem quidem sint, relinquam. Tu modo nos tuere, si quis mihi obiecerit, quod Chrylippum in ordinem coegerim, magnum me Hercule uirum, sed tamen Græcum, cuius acumen nimis tenuē retunditur, & in se sæpe replicatur, etiam cum agere aliquid uidetur, pungit non proferat. † Hoc uerō quod acumen est? De beneficijs dicendum est, & ordinanda res, quæ maxime societatem humanam alligat. Danda lex uitæ, ne sub specie benignitatis inconsulta facilitas placeat. Ne liberalitatem, quam nec deesse oportet, nec superfluere, hæc ipsa obseruatio † restringat, dum temperat. Docendī sunt libenter accipere, libenter reddere, & magnum ipsis certamen proponere eos, quibus obligati sunt re, animo non tantum æquare, sed uincere. Quia qui referre gratiam debet, nunquam consequitur, nisi præcessit. Hi docendi sunt nihil imputare, illi plus debere. Ad hanc honestissimam contentionem, beneficijs beneficia uincendi, sic nos adhortatur Chrylippus, ut dicat uerendum esse, ne quia Charites Iouis filia sunt, putemur certe † paruum ingerere sacrilegium, si tam bellis puellis fiat iniuria. Tu me aliquid eorū doce, per quæ beneficentior, gratioresq; aduersus bene merentes fiam, per quæ obligantium, obligatorumq; animi certent, ut qui præstiterint, obliuiscantur, pertinax sit memoria debentium. Istæ uerō ineptiæ poëtis relinquatur, quibus aures oblectare propositum est, & dulcem fabulā necitare. At qui ingenia sanare, & fidem in rebus humanis retinere, memoriā officiorum ingerere animis uolunt, serio loquantur, & magnis uiribus agant, nisi forte existimas leui ac fabuloso sermone, & anilibus argumentis prohiberi posse rem perniciosissimam, beneficiorum nouas tabulas.

Sed quemadmodum superuacua transcurram, ita exponam necesse est, hoc primum nobis esse dicendum, quid accepto beneficio debeamus. Debere enim dicit se alius pecuniam, quam accepit, alius consulatum, alius sacerdotiū, alius prouinciam. Istæ autem sunt meritorum signa, non merita. Non potest beneficium manū tangi, sed animo geritur. Multum interest inter materiam beneficij, & beneficium. Itaque nec aurum, nec argentum, nec quicquam eorum quæ a proximis accipiuntur, beneficium est, sed ipsa tribuentis uoluntas. Imperiti autem id, quod oculis incurret, & quod traditur, possideturq; solum notant: cōtra, illud quod in re charum atq; pretiosum est, paruipendunt. Hæc quæ tenemus, quæ aspiciamus, in quibus cupiditas nostra hæret, caduca sunt. Auferre ea nobis, & fortuna, & iniuria potest. Beneficium uerō etiam amisso eo per quod datū est, durat. Est enim recte factum, quod irritum nulla uis efficit. Amicum a piratis redemi, hunc alius hostis excepit, & in carcerem condidit, non beneficium, sed usum beneficij mei iustulit. Ex naufragio raptos, uel ex incendio, liberos reddidi. Hos uel morbus, uel aliqua fortuita iniuria

et spissis salis
et uelut id
est, Crasione
fili.

CAP. III.

in ordinem co-
gere.

aliter, Hic.

Superfluere
al. restringat.

Forte, patra-
tum ingens sac-
crilegium.

CAP. V.

a 1 eripuit.

eripuit. Manet etiam sine illis, quod in illos datum est. Omnia itaq; quæ falsum beneficij nomen usurpant, ministeria sunt, per quæ se uoluntas amica explicat. Hoc quoq; in alijs rebus euenit, ut aliubi sit species rei, aliubi ipsa res. Imperator aliquæ torquibus, murali, & ciuicâ donat. Quid habet per se corona pretiosum? Quid prætexa? Quid fasces? Quid tribunal & curru? Nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sic non est beneficium id, quod sub oculos uenit, sed beneficij ueritatum & nota.

CAP. VI.

Fictili, quia paulo ante auri mentionem fecit. Talis est locus apud Ciceronem Parad. primo.

CAP. VII.

Quid est ergo beneficium? Beneuola actio tribuens gaudium capiensq; tribuendo, in id quod facit, prona & sponte sua parata. Itaq; non quid fiat, aut quid detur, refert, sed qua mente. Quia beneficium non in eo, quod fit, aut datur, consistit, sed in ipso dantis, aut facientis animo. Magnum autem esse inter ista discrimen, uel ex hoc intelligas licet, quod beneficium utiq; bonum est. Id autem quod fit, aut datur, nec bonum nec malum est. Animus est, qui parua extollit, sordida illustrat, magna & in precio habita dehonestat. Ipsa, quæ appetitur; neutram naturam habent, nec boni, nec mali. Id refert quo illa rector animus impellat, à quo forma datur rebus. Non est ergo beneficium ipsum, quod numeratur, aut traditur. Sicut nec inuicem quidē, licet optimæ sint, auroq; præfulgeant, deorum est honos, sed pia ac recta uoluntate uenerantium. Itaq; boni etiam farret ac fictili religiosi sunt, mali rursus non effugiunt impietatem, quamuis aras sanguine multo cruentauerint.

CAP. VIII.

Si beneficia in rebus, non in ipsa benefaciendi uoluntate consisterent, eo maiora essent, quo maiora sunt, quæ accipimus. Id autē falsum est. Nonnumquam enim magis nos obligat, qui dedit parua magnifice qui regum æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, sed libenter, qui paupertatis suæ oblitus est, dum meam respicit, qui non uoluntatem tantum iuuandi habuit, sed cupiditatē, qui accipere se putauit beneficium, cum daret, qui dedit tanquam non recepturus, recepit tanquam non dedisset, qui occasione qua prodesset, & occupauit & quassauit. Contra ingrata sunt (ut dixi) licet re ac specie magna uideantur, quæ danti aut extorquentur, aut excidunt. Multoq; gratius uenit, quod facili, quam quod plena manu datur: Exiguum est quod in me contulit, sed amplius non potuit. At id quod dedit magnū est, sed dubitauit, sed distulit, sed cum daret, genuit, sed superbe dedit, sed circūtulit, & placere ei, cui præstabat, noluit, ambitioni dedit, non mihi. Socrati cum multa multi pro suis quisq; facultatibus offerrent: Aeschines pauper auditor, Nihil, inquit, dignū te quod dare tibi possim, inuenio, & hoc modo pauper me esse scio. Itaq; dono tibi quod unū habeo, me ipsum. Hoc munus rogo quæcūq; est boni consulas, cogitesq; alios cum multū tibi darēt, plus sibi reliquissē. Cui Socrates. Quid nī tu, inquit, mihi magnū munus dederis, nisi forte paruo te æstimas? Habebo itaq; curam, ut te meliorē tibi reddam quam accepi. Vicit Aeschines hoc munere Alcibiades parem diuitijs animum, & omnium iuuenum opulentorum munificentiam.

CAP. IX.

a. iam raptam spargere, sparsa recolligere, pari auaritia certant.

Vides quomodo animus inueniat liberalitatis materiam, etiam inter angustias paupertatis. Videtur mihi dixisse, Nihil egisti fortuna, quod me pauperē esse uoluisti. Expediam nihilominus dignū huic uiro munus: & quia de tuo non possum, de meo dabo. Ne pest qd existimes illū uilē sibi fuisse, qui pretiū se sui fecit. Ingeniosus adolescens inuenit, quæadmodū Socrati sibi daret. Non quanta quæq; sunt, sed à quali dentur perspicendum. Calidus non difficilem aditum præbet, immodica cupiditibus spesq; improbas nihil re adiuturus uerbis fouet. At eius peior est opinio, qui lingua asper, uultu grauis, cum inuidia fortunā suam explicauit. Cōtū enim de testanturq; felicem, & si po:uerint, eadē facturi, odere facientem. Coniugibus alienis nec clam, sed aperte quidam ludibrio habitis, suas alijs permiscere. Rusticus, inhumanus, ac maleuolus, & inter matronas abominandæ conditionis est, si quis coniugem in sella prostare uetuit, & uulgo admisis insectoribus uehi undiq; perspicuam, si quis nulla se amica fecit insignē, nec alienæ uxori æmulū præstat hūc, matronæ humilem, & sordidā libidinis, & ancillariolum uocant. Hinc decētissimum sponsaliorum genus est adulterium, & in consensu uidui cōlibatus, nemo uxorem duxit, nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere, auariciā recolligere certant.

Nihil

Nihil penū habere, paupertatem alienā contemnere, suam timere. Nullū aliud uereri malū, nō parcere iniurijs, perturbare imbecilliores ui, ac metu premere. Nam prouincias spoliari, & nūmarium tribunal, audita utrinq; licitatione alteri addici, non mirū, quando quæ emeris, uendere gētium ius est. CAP. X.

Sed lōgius nos impetus euehit prouocāte materia. Itaq; sic finiamus, ne in nostro seculo culpa subīdat. Hoc maiores nostri questī sunt, hoc nos querimur, hoc postēri nostri querētur, euersos esse mores, regnare nequitia, in deterius res humanas, & in omne nefas labi. At ista stant loco eodē, stabuntq; paululum duntaxat ultrō aut citrō mota, ut fluctus quos æstus accedēs longius extulit, recedens interiōre littorum uestigio tenuit. Nunc in adulteria magis, quā in alia peccabitur, abrūpetq; frenos pudicitia, nunc conuiuiorum uigebit furor, & fœdissimū patrimoniorū exitium culina: nunc cultus corporū nimius & formæ cura, præ se ferens animi deformitatem, nunc in petulantiā & audaciā erumpet, male dispensata libertas: nunc in crudelitatem priuatam, ac publicā ibitur, bellorumq; ciuiliū insaniam, qua omne sanctū, ac sacrum prophanetur. Habebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse uirtus erit, Non expectāt uno loco uitia, sed mobilia & inter se dissidentia, tumultuantur, pellunt inuicem, fuganturq;. Cæterum idem semper de nobis pronūtiare debebimus, malos esse nos, malos fuisse, inuitis adiiciam, & futuros esse. Erunt homicidæ, tyranni, fures, adulteri, raptores, sacrilegi, proditores, infra ista omnia ingratus est, nū quod omnia ista ab ingrato animo sunt, sine quo uix ullum magnū facinus ac creuit. Hoc tu caue tanquam maximum crimen, ne admittas: ignosce tanquam leuissimo, si admissum est. Hæc est enim iniuriæ summa. Beneficium perdidisti. Saluum est tibi ex illo, quod est optimū, dedisti. Quemadmodum autem curādum, ut in eos potissimum beneficia cōferamus qui grate respōsuri erunt, ita quādā, etiam si de illis male sperabitur, faciemus tribuemusq;, nō solum si iudicabimus ingratos fore, sed si sciemus fuisse: tãquam si filios alicui restituere potero, magno periculo liberatos, sine ullo meo incōmodo, non dubitabo. Dignum etiam impēdio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis ueniam. Indignū si eripere latronibus potero, clamore sublato, salutare uocem homini non pigebit emittere.

Sequitur ut dicamus quæ beneficia danda sint, & quemadmodū. Primo demus necessaria, deinde utilia, deinde iucunda atq; mansura. Incipiēdum est autem à necessarijs. Aliter enim ad animum peruenit, quod uitam cōtinet, aliter quod exornat, aut instruit. Potest in eo aliquis fastidiosus esse æstimator, quo facile cariturus est, de quo dicere licet, † Recipere non desidero, meo contentus sum, interim non reddere tātum libet quod acceperis, sed abijcere. Ex his quæ necessaria sunt, quādā primum obtinent locum, sine quibus non possumus uiuere, quādā secundum, sine quibus non debemus, quādā tertium, sine quibus nolumus. Prima huius notæ sunt, hostiū manibus eripi, & tyrānicæ iræ, & proscriptione, & alijs periculis, quæ uaria & incerta humanā uitam obsident. Quicquid horū discusserimus, quo maius ac terribilius erit, hoc maior inibimus gratiā. Subit enim cogitatio quātis sint liberati malis, & lenociniū est muneris, antecedēs metus. Nec tamen ideo debemus tardius quenq; seruare, q̃ possumus, ut muneris nostro, timor imponat pōdus. Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidē uiuere, sed ut mors potior sit, tãquam libertas & pudicitia, & mēs bona. Post hæc manebimus cōiunctione, ac sanguine, usuq;, & cōiuetudine iōga, chara, ut liberos, cōiuges, penates, cæteraq; quæ usq; eo animus sibi applicuit, ut ab illis quēm à uita diuelli grauius existimet. Subsequuntur utilia, quorū uaria & lata materia est. Hic erit pecunia non superfluēs, sed ad sanum modū habendi parata. Hic erit honor & processus ad altiora tēdentium. Nec enim utilius quicquā est, quā sibi utilem fieri. Iam cætera ex abundanti ueniunt, delictos factura. In his uideamus, ut oportunitate grata sint, ut non uulgaria, quæq; aut pauci habuerint, aut pauci intra hanc aratē habent, aut quæ etiā si natura preciosa non sunt, tēpore aut loco fiant. Videamus quid oblatū maxime uoluptati futurum sit, quid frequenter occursurum habenti, ut toties nobiscum, quoties cum illo sit.

Vtq; cauebimus, ne munera superuacua mittamus, ut foemina aut seni arma uenatoria, aut rustico libros, aut studijs ac literis dedito retia. Aequae ex contrario circumspicimus, ne dum grata mittere uolumus, suum cuiq; morbum exprobratura mittamus, sicut ebrioso uina, & ualutinario medicamenta. Maledictum enim incipit esse non munus, in quo uisum accipientis agnoscitur.

CAP. XII.

Incurrit animo.

Si arbitrium dandi penes non est, praecipue mensura quaeremus, ut quam minime mortale munus sit. Pauci enim sunt tam grati, ut quod acceperint, etiam si non uident, cogitent. Ingratis quoque memoria cum ipso munere incurrit, ubi ante oculos est, & obliuisci sui non sinit, sed autorem suum ingerit, & inculcat. Eo quidem magis duratura quaeramus, quia nunquam admonere debemus. Ipsa res euanescentem memoriam excitet. Libentius donabo argentum factum, quam signatum. Libentius statuas, quam uestem, & quod usus breuis deterat. Apud paucos post remanet gratia. Plures sunt apud quos non diutius in animo sunt donata, quam in usu. Ergo si fieri potest, consummi munus meum nolo. Extet, hareat amico meo, & conuiuat. Nemo tam stultus est, ut morendus sit, ne cui gladiatores aut uenationem iam munere adito mittat, & uestimenta aestiua bruma, hyberna solstitio. Si in beneficio sensus communis, tempus, locum personas obseruet, quia momentis quaedam grata & ingrata sunt. Quanto acceptius est si id damus, quod quis non habet, quam cuius copia abundat. Quod diu quaerit nec inuenit, quam quod ubique uisurus est. Munera non tam preciosa, quam rara, & exquisita sint, quae etiam apud diuitem sui locum faciunt, sicut gregalia quoque porcum, etiam post paucos dies itura in fastidium, delectant, si prouenire maturius. Illa quoque non erunt sine honore, quae aut nemo illis alius dedit, aut nos nulli alij.

CAP. XIII.

Alexandro Macedoni, cum uictor orientis, animos supra humana tolleret. Corinthij per legatos gratulati sunt, & ciuitate illum sua donauerunt. Cum risisset Alexander hoc officij genus unus ex legatis: Nulli, inquit, ciuitatem unquam dedimus alij quam tibi & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos inuitatione, aliaque humanitate prosecutus, cogitauit, non qui sibi ciuitatem darent, sed cui dedissent. Et homo gloriae deditus, cuius nec naturam, nec modum nouerat, Herculis Liberi quoque uestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens, ubi illi defecerant, ad socium honoris sui respexit a datibus, tamquam coelum quod mente uanissima complectebatur teneret, quia Herculi aequabatur. Quid enim simile habebat uesanus adolescens, cui pro uirtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi uicit, orbem terrarum transiuit, non concupiscendo, sed uindicando. Quid uinceret malorum hostis, bonorum uindex, terrarum marisque pacator? At hic a pueritia latro, gentiumque uastator, tam hostium perniciēs, quam amicorum, qui summum bonum duceret, terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantum, sed ignauissima quoque animalia timeri, ob uirus malum.

CAP. XIII.

Reduco, al. uero.

Ad propositum nunc reuertamur. Beneficium quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularij, aut cauponis hospitem iudicat, nec conuiuium datis epulum ubi dici potest. Quid enim in me contulit? Nempe hoc quod in illum, & uix bene norum sibi, & in illum etiam inimicum, ac turpissimum hominem. Nunquid enim me dignum iudicauit? Morbo suo morem gessit. Quod uoles gratum esse, rarum effice. Quis patitur sibi imputari uulgaria? Nemo haec ita interpretetur, tanquam reducam liberalitatem, & frenis arctioribus reprimam. Illa enim inquantum libet, exeat, sed ea non erret. Licet ita largiri, ut uniuersis etiam si cum multis accepit, in populo se esse non putet. Nemo non habeat aliquam familiarem notam, per quam speret se propius admissum. Dicat, accepi idem quod ille, sed ultro. Accepi quod ille, sed ego intra breue tempus, cum ille diu meruisset. Sunt, qui idem habeant, sed non eisdem uerbis datum, non eadem comitate tribuentis. Ille accepit, cum rogasset, ego cum rogarer. Ille accepit, sed facile redditurus, sed cuius senectus & liberorum orbitas magna promittebat. Mihi plus dedi, quam uis idem dederit, quia sine spe recipiendi dedi. Quomodo enim meretur, ita inter multos se diuidit, ut nemo non aliquod lignum familiaris animi ferat. Ita qui beneficia sua amabilia uult esse, excogitet, quomodo & multi obligentur, & tamen singuli habeant aliquid, quo se ceteris praeferant.

Ego

Ego uerò beneficijs non obijciā moras. Quo plura maioraq; fuerint, plus afferent laudis. Adit tamē iudiciū. Neg enim cordi esse cuiq; possunt, forte, ac temere daret. Quare si quis existimat nos, cū ista precipimus, benignitatis fines introrsus referre, & illi minus laxū limitē aperire, nā pperā monitiones nostras exaudit. Quā enim uirtutem magis ueneramur, cui magis stimulos addimus, quibus uerò tam conuenit hęc adhortatio quā nobis, societatem humani generis sancientibus?

Quid ergo est, cum sit nulla honesta uis animi, etiā si à recta uolūtate incepit, nisi quam uirtutum modus fecit, ueto liberalitatem nepotari. Tūc iuuat acceptiū beneficiū, & supinis quidē manibus, ubi illud ratio ad dignos perducit, quod non quilibet casus & consilij indigēs impetus deferret: sed quod ostētare libet, & inscribere sibi. Beneficia tu uocas, quorum autorem fateri pudet. At illa quanto gratiora sunt: quantoq; in partem interiorē animi nunquā exitura descendunt, cum delectant, cogitantem magis à quo, quā quid acceperis. Crispus Passienus solebat dicere, quorūdam se iudiciū malle, quā beneficium: quorūdam beneficiū malle, quā iudiciū, & subiiciebat exempla. Malo, aiebat, diuī Augusti iudiciū: Malo Claudij beneficium. Ego uerò nullius puto expetēdum esse beneficiū, cuius uile iudiciū est. Quid ergo? Non erat accipiēdum à Claudio quod dabatur? Erat, sed sicut à fortuna, quā scires statim posse malā fieri. Quid ergo? ista inter se mixta diuidimus? Non est beneficium, cui deest pars optima, datum esse iudicio. Alio, quin pecunia ingens si non ratione, nec recta uoluntate donata est, non magis beneficium est, quā thesaurus. Multa sunt autem, que oportet accipere, nec debere.

CAP. XV.

al. uirtutem.

al. liber.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANNOTATIONES ERASMI RÔTERODAMI
in libros Senecæ de beneficijs.

Nullum perdit. Sensus obscurior est, potest enim accipi. Nullū beneficium perit, quia qui putat aliquod perisse, is computauerat, & iam nō erat beneficium. Potest & sic intelligi, Qui perdidit, hoc ipsum computauerat, aliqua peritura. Veluti qui sementem facit, non queritur se perdere aliquot grana, quū hoc non expectarit, ut omnia proxerent. Liber manu descriptus habebat, Nullum perdit, qui perdit, non computauerat. Atq; huius lectionis erit arguta sentētia, si tollas, uerbū, perdit, Nullum perdit qui non cōputauerat, Hoc enim perdimus, quod decessit rationi nostræ. At beneficia non supputantur, aut si tollas particulam, non. Nullum perdit, qui perdit computauerat, hoc est, qui hoc ipsum computauerat quædam peritura, sed prior sensus mihi magis arridet. Non dubitem affirmare, quamlibet reclamantibus exemplaribus, reddit, à Seneca fuisse scriptum non reddet. Nam fructus proprie redire dicitur, unde & redditus dicti, census annui. Cap. 2.

Græcis mancipatus. Editiones superiores habebant, Gratijs mancipatus, quæ lectio fuerat utcunq; tolerabilis, si quemadmodum codex manu descriptus habebat, legamus emancipatus, quasi dicas, alienus à gratijs. Sed arbitror germanam esse lectionem mancipatus Græcis, siue Graijs, pro addictus Græcis, ut quicquid ab illis prodictum fuerit miretur. Siquidem hęc ueterum Græcorum commenta sunt, quæ Seneca contemnit, sed petulantius quā pro merito. Quid enim erat hic, quod existimaret tot salibus exagitandum, nisi forte totam Poësin putat irridendam, quæ philosophiæ dogmata fabularum in uolucris iuuenum animis commendauit. Hunc ineptum impetum, & carpendi libidinem ne dicam petulantiam, eruditi notarunt in hoc scriptore. Cap. 3.

Et spissis aut phisianis prodeant. Sic habebant priores editiones. Aut phisianis, ē spatio marginis suspicor in contextum fuisse relatum, quod nimium crebro factum in authoribus comperi. Codex manu descriptus habebat spissatis, quod mihi magis probatur. Allusit enim ad id quod paulo ante dixerat, de pellucidis tunicis ac solutis. Solutis enim opponit præcinctas, & pellucidis spissatas. Quod enim spissatum est, minimè pellucet. Notat opinor uestes quæ pilis extantibus hirsutæ sunt aut hoc genus, quod nunc uulgo dicunt uiltes, quo lanæ per se coactæ uel fieri faciunt, & si addatur acetum, ferro resistent, imò etiam ignibus. Meminit Plinius lib. 8. cap. 48. Vidimus & ipsi pueri, uetres floccis, aut pannis multiplicatis spissatas in usu fuisse. Erant qui haberent phryxianis.

Late patens patrimonij. Superiores editiones habebant. Late patens matrimonij. Verum id reclamantibus licet exemplaribus, mutare non dubitauimus. Scribam sefellit paulo ante facta matris mentio. At Seneca respexit ad Euripomen, quæ à speciosis pascuis dicta est Græcis, quasi Latine dicas latipascuam. Vocem autem Græcam uelut interpretans Seneca. Late, inquit, patens. Olim autem diuitiæ potissimum in pecoribus erant, & facul-
tates patrimonij dicimus, matrimonium non dicimus.

Et cuiusque nomen non potest reddere, imponit. Hic aliquis uelut interpretans adiecerat hæc uerba, aliud loco nominis proprii. Ea uelut adulterina expūimus, maxime quod non habebantur in codice manu descripto, & officium argutiae sensus. Reddit nomen, qui meminit, ac pronunciat impositum, qui nouum fingit.

Cap. 4.

Putemus certe paruum in genere sacrilegium. Si diuinare licet, forte scriptum erat à Seneca, ut putemus contra patrem graue sacrilegium, si tam &c. Quæ diuinatio mihi potissimum arridet, utpote quæ non multum recedit à scripturæ prioris uestigijs, & sensum habet argutum, certe uertitur in contra, paruum in patrem, siue parentem, & ingerere, in grauem, nisi mauis ingeri. Etenim qui uolunt Charitas esse: filias Iouis, putant graue sacrilegium etiam in patrem committi, si filiabus fiat iniuria.

Cap. 15.

Veto liberalitatem tecum potiri. Sic habebat prior editio, E uestigijs tamen uetusti codicis, restituimus nepotari, à nepote dicto uerbo, quemadmodum ab belluone dicimus belluari, à iuueni iuuenari. Sensit autem beneficium non esse dandum ei, qui nequiter profusus sit quod dederis.

IN OMNIA L. ANNAEI SENECAE SCRIPTA FERNANDI PINCIANI Castigationes, & scholia.

IN LIB. PRIMVM DE BENEFICIIS:

Cap. 1.

VCII ANNAEI SENECAE ad Ebutium liberalem cetera. Docuimus in Pliniani annotationibus scribendum esse, Annaei, per dipthongum in penultima ex auctoritate Terentiani grammatici. Annaeus Seneca, & Pomponius ante secundus. Sibi enim quisque debet quod à nesciente accepit. Beneficium posse à nesciente dari negat libro. 6. Seneca adiecta ratione. Item libro. 9. cōtrouerſiarum. Beneficium inquit est, quod totum eius causa præstatur in quem cōfertur. Proinde probo lectionem quorundam codicum qui non legunt hic nesciente, sed negligente. Quam uidentur confirmare uerba statim ante præcedentia, & ideo non est negligenter dandum. Et infra libro. 1. Nam qui ne-

gligens est in accipiendo, quum omne beneficium recens placeat, quid faciet quum prima eius uoluptas reserixit. Videtur appellare Seneca negligenter dare aut accipere beneficium, non alacri & leto animo utrumque facere.

Cap. 3.

Quibus turpe est non reddere. Scilicet quum multi indigni sunt luce. Scribe, quibus turpe est non reddere, si licet. Quam multi indigni sunt luce, ex uetere lectione. S E D utrumlibet ex istis iudicauerim. Corrige, Sed utrumlibet ex istis iudica uerum ex correctissimo exemplari cœnobij diuorum Facundi & Primitiui. Prout cuique uisum est couenire desceſſit. Verbum couenire, superuacaneum est, ex exemplari Facundi & Primitiui. Pasithoam appellauit. Scribendum Pasithoam, non Pasithoam, ex Homero quarto decimo Iliados, & uetere lectione. Non quia beneficia ratio commēdat uel oratio. Postrema duo uerba, uel oratio, aduentitis putamus ab aliquo studioſo in margine libri sui scripta, adnotante sic in alijs exemplaribus haberi, postea per incuriam librariorum in contextum relata. Cuiusmodi uicia non pauca tum in alijs, tum in hoc præcipue auctore admissa sunt, negotium non mediocre eius studioſis exhibentia. Hecaton, Hecatonis testimonio sæpe alias Seneca utitur, & plerique alij auctores, ut dubitandum non sit de integritate eius dictionis. Manet etiam sine illis quod in illos datum est.

Cap. 5.

Corrigendū arbitramur, quod in illis datum est. Quid habet per se corona præciosum. Exemplar diui Francisci, speciosum legit, non præciosum, & ut sentio rectius. Indicant id uerba paulo ante præcedentia, ut alicubi sit species recti, alicubi ipsa res.

Cap. 9.

Difficilem aditum præbet. Quædam scripta exemplaria addūt negationem, non difficilem aditum præbet. Spesque improbas nihil se adiuturis uerbis fouet. Castiga, spesque improbas nihil se adiuturus uerbis fouet, ex eisdem. At eius peior est opinio, qui lingua asper. Sunt codices qui legunt. At peior opinio si lingua asper. Scribendum existimo. At peior opinor qui lingua asper. Nec clam sed aperte quidam ludibrio habitis. Scribendum per transpositionem uerbi quidem, nec clam quidem, sed aperte ludibrio habitis, ex scripta lectione. Inhumanus ac maliuolus. Eadem. inurbanus, mali moris. Indecentissimum sponsaliorum genus est. Corrigendum reor. Hinc decentissimum sponsaliorum genus est. Vel sic. Inde decentissimum sponsaliorum genus est. Nisi qui abduxit iam raptam. Agros spargere auaritiam recolligere certant. Vetus lectionis, nisi qui abduxit. Iam rapta spargere. Sparsa erat, agri auaritia recolligere certant, ut possit forte, parè, non agri scribi. Ceterum hunc locum sicuti pleraque alia huius operis in medium relinquimus, ut ingeniosus lector pro captu ingenij sui aut emendet aut in meliorem statum reponat, Sine ullo meo incommodo. Veteres codices non agnoscunt uerbum, incommodo, sed partim legunt sine ullo meo, partim sine ullo meo merito. Iam cetera ex abundanti ueniunt. Particula, Iam, in nonnullis exemplaribus desideratur, & pro uerbo, sequemur, quod mox paulo habetur, uidetur.

Cap. 10.

Cap. 11.

ter, uideamus legant, non sequemur. Eo quidem magis duratura queramus.] In quibusdā codicibus. Eoq; magis
 duratura queramus. In exemplari meo domestico gallicana manu scripto. Et eo quidem magis, & cetera. VBI
 ILLA defecerant.] Fidelio rem lectionem ducimus, ubi illi defecerant: hoc est Hercules & liber. ¶ Morbo suo
 mor... gessit.] In quibusdā codicibus, Minime. Morbo suo morē gessit. ¶ Ille accepit quum rogasset, ego quum
 rogaret.] Quedam exemplaria. Ille accepit quum rogasset, ego quum non rogarem. Alia, ille accepit quum ro-
 gasset, ego non rogavi. NON quod quilibet casus.] Dicitio, quod, expungenda, ex uetere lectione. Alioqui lee-
 gendum erat inuerso ordine, quod non quilibet casus.

Cap. 12.

Cap. 13.

Cap. 14.

Cap. 15.

LIBER SECVNDVS QVEMADMODVM DAN-
 DVM SIT BENEFICIVM.

Insipiamus Liberalis uirorum optime id, quod ex priore par-
 te adhuc superest, quemadmodum dandum sit beneficiū, cu-
 ius rei expeditissimam uideor mōstraturus uiam, si sic demus,
 quomodo uellemus accipere. Ante omnia libenter, cito, sine
 ulla dubitatione. Ingratum est beneficium, quod diu inter ma-
 nus dantis hæsīt, quod quis egre dimittere uisus est, & sic da-
 re tāquam si sibi praeperetur. Etiam si quid moræ interuenit,
 euitemus omni modo, ne deliberasse uideamur. Proximus est

CAP. I.

autem neganti, qui dubitauit, nullāq; inijt gratiam. Nam cum in beneficio iucūdis-
 sima sit tribuentis uolūtas, qui nolentē se tribuisse ipsa cūctatione testatus est, non
 dedit, sed aduersus ducentē, male retinuit. Multi autem sunt, quos liberales facit
 frōtis infirmitas. Gratissima sunt beneficia, parata, facile occurrētia, ubi nulla mo-
 ra fuit, nisi in accipiētis uerecundia. Optimū est antecedere desiderū cuiusq; pro-
 ximū sequi. Illud melius, occupare ante q̄ rogemur, quia cū homini probo ad ro-
 gandū os corruat, & suffūdatur rubore, qui hoc tormentū remittit, multiplicat mi-
 nus suum. Non tulit gratis, qui cū rogasset, accepit. Quoniā quidem, ut maioribus
 nostris grauissimis uiris uisum est, nulla res charius cōstat, quā quæ precibus em-
 pra est. Vota homines parcius facerēt, si palām faciēda essent. Adeo etiā deos, qui-
 bus honestissimē supplicamus, tacite malimus & intra nos precari. Molestum
 uerbū est, onerosum, & demisso uultu dicēdum, rogo. Huius faciēda est grātia ami-
 co, & cuiuscq; quē amicū sis promerendo faciurus. Properet licet, sero beneficium
 dedit, qui roganti dedit. Ideo diuināda cuiusque uolūtas, & cum intellecta est, ne-
 cessitate grauissima liberanda est. Illud beneficium iucundū uicturumq; in animo
 scias, quod obuiam uenit. Si non cōtingit praeuenire, plura rogantis uerba inter-
 cidamus, ne rogati uideamur, sed certiores facti statim promittamus, facturosq;
 nos etiā antequam interpellaremur, ipsa festinatione approbemus. Quēadmo-
 dum in agris opportunitas cibi salutaris est, & aqua tempestiue data remediū lo-
 cum obtinuit, ita quamuis leue & uulgare beneficium sit, si praeſto fuerit, si proxi-
 mam quanq; horam non perdidit, multum sibi adiicit, gratiamq; preciosi, sed lentī
 & diu cogitati muneris, uincit. Qui tam parate fecit non est dubium, quin libetē
 faciat. Itaq; laetus facit, & induit sibi animi sui uultū. Ingentia quorūdam beneficia;
 silentium aut loquendi tarditas imitata grauitatem, & tristitiā corrumpit, cum pro-
 mitterent uultu negantium. Quanto melius adijcere bona uerba rebus bonis, &
 prædicatione humana benigna; cōmendare quæ præstes. Ut illū castiges, quod
 tardior in rogando fuit, adijcias licet familiarem quærelam. Irascor tibi, quod cum
 aliquid desiderasses, non olim scire me uoluisti, quod tam diligenter rogasti, quod
 quenquam adhibuisti. Ego uerō gratulor mihi, quod experiri animum nostrum li-
 buit, postea quicquid desiderabis, tuo iurē exiges. Semel rusticitati tuæ ignoscitur
 Sic efficies, ut animum tuum pluris estimet, quā illud quicquid est, ad quod pe-
 tendum uenerat. Tūc est summa uirtus tribuentis, tunc benignitas, ubi ille qui dis-
 celsit, dicet sibi, magnum hodie lucrum feci. Malo quod illum talem inueni, quā
 si multiplicatum hoc ad me, de quo loquebar, alia uia peruenisset. Huic enim ani-
 mo, nunquam parem referam gratiam.

CAP. II.

Facere gratiā
 pro remittere;

CAP. III.

Aple

CAP. III.

*Repræsentare
pro exhibere.*

At plerique sunt, qui beneficia asperitate uerborum, & supercilio in odium adducunt, eo sermone uel, ea superbia, ut impetrasse pœniteat. Aliæ deinde postremam promissam sequuntur moræ. Nihil autem est acerbius, quàm ubi quod impetrasti rogandum est. Repræsentanda sunt beneficia, quæ à quibusdam accipere difficilius est, quàm impetrare. Hic rogandus est, ut admoneat, ille ut sumat. Sic unum unus per multorum teritur manus, ex quo gratiæ minimum apud promittentem remanet, quia auctori detrahit, quisquis post illum rogandus est. Hæc itaque curæ habebis, si grate æstimari quæ præstabis uoles, ut beneficia tua illibata & integra ad eos, quibus promissa sunt, perueniant sine ulla, quod aiunt, deductione. Nemo illa intercipiat, nemo detineat. Nemo in eo quod daturus es, gratiam suam facere potest ut non tuam minuat.

CAP. V.

probum

Nihil æque amarum, quàm diu pendere. Aequiore quidam animo ferunt precidendi spem suam, quàm trahi. Plerique autem hoc uitium est, ambitione praua diffidendi promissa, ne minor sit rogantium turba. Quales regiæ potentiæ ministri sunt, quos delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minusque se iudicant posse, nisi diu multumque singulis quod possint ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriæ illorum præcipites, lenta beneficia sunt. Quare uerissimè existima, quod ille comicus dixit. Quid est tu non intelligis, tantum te gratiæ demere, quantum moræ adijcis. Inde illæ uoces quas ingenuus dolor exprimit. Fac, si quid facis. Et nihil est tanti malo mihi iam neges, ubi in tadium adductus animus incipit beneficium odisse, dum expectat. Potest ob id gratus esse: Quemadmodum acerbissima crudelitas est, quæ trahit pœnā, & misericordie genus est cito occidere, quia tormentum ultimum finem sui secum affert, quod antecedit tempus maxima uenturi supplicij pars est, ita maior est muneris gratia quo minus diu pendit. Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio. Et cum plurima beneficia remedium alicuius rei afferant, qui aut diutius torqueri patitur, quem protinus potest liberare, aut gaudere beneficio suo tardius, manus affert. Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis, cito facere. Qui tarde dedit, & diè extrahens profuit non ex animo fecit. Ita duas res maximas perdidit, & tempus & argumentum amicæ uoluntatis. Tarde uelle, nolens est.

Extrahere diè.

CAP. VI.

probum

In omni negotio libera is, non minima portio est, quomodo quicque aut dicatur, aut fiat. multum celeritas fecit multum abstulit mora. Sicut in telis eadē ferri uis est, sed in infinitum interest, utrum excusso lacerto torqueantur, an remissa manu effluat. Gladius idē & stringit & transforat, quàm pressio articulo uenerit, refert. Idē est quod datur, sed interest, quomodo detur. Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non est passus, qui dedit, si dedisse dum dat oblitus est: nūc corripere eū, cui maxime aliquid præstes, demerita est, & inferere contumeliam meritis. Itaque non sunt exasperanda beneficia, nec quicquam illis triste miscendum. Etiam si quid erit: de quo uelis admonere, aliud tempus elige.

CAP. VII.

*aliter, Accio.
al. Aëllio.*

Fabius Verrucosus beneficium ab homine duro aspere datū, panem lapidosum uocabat, quem esurienti accipere necessarium sit, esse acerbū, Tyberius Cæsar rogatus à nepote M. Aelio prætorio, ut æri alieno succurreret, edere illum sibi nomina creditorū iussit. Hoc non est donare, sed creditores cōuocare. Cum edita essent scripsit, nepoti iussisse se pecuniā solui. Adiecta cōtumeliosa admonitiones, effecit, ut nepos nec æs alienum haberet, nec beneficium. Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit. Aliquid Tyberius secutus est, puto noluit plures esse, qui idem rogaturi concurrerent. Ista fortasse efficax ratio fuerit, ad hominum improbas cupiditates pudore reprimendas. Beneficium uerò danti, tota alia sequenda est uia.

CAP. VIII.

*aliter, inquit
Tyberius ne
hoc quidē mo-
do quod uita-
bat potuit.*

Omni genere quod des, quo sit acceptius, adornandum est. Hoc uerò non est beneficium dare, reprehendere est, ut in transiū de hac quoque parte dicam, quid sentiam. Ne principi quidem satis decorū est, donare ignominiae causa. Tametsi inquietudinem Tyberius, nec hoc quidē modo, quo putabat, potuit eufugere. Nam aliquot postea qui idem rogarent, inuenti sunt, quos omnes iussit reddere in senatu æris alieni causas, & ita illis certas summas dedit. Nō est illud liberalitas censura

cenfura est, auxilium est, principale tributum est. Beneficium non est, cuius finem fore meminisse non possum. Ad iudicem missus sum, ut impetrarem, causam dixi.

CAS. I

Præcipiunt itaque omnes autores sapientie, quædã beneficia palam danda, quædã secreto, palam, quæ cõsequi gloriosum est, ut militaria dona, & honores, & quicquid aliud notitia pulchrius sit. Rursus quæ nõ producunt, nec hinc testifore faciunt, sed succurrunt infirmitati, egestati, ignominie, tacite danda sunt, ut nota sint solis, quibus placent. Interdum & ipse qui iuuatur fallendus est, ut habeat, nec a quo acceperit, sciat.

CAP. X.

Arcefilaus, ut aiunt, amico pauperi, & paupertatem suam dissimulati, agro autem & ne hoc quidem cõfiteantur, deesse sibi in sumptu ad necessarios usus, cum clam succurrendum iudicasset, puluino eius ignoratis sacculum subiecit, ut homo inutiliter uerecundus, quod desiderabat, inueniret potius quam acciperet. Quid ergo ille nesciet, a quo acceperit? Primum nesciat, si hoc ipsum beneficii pars est. Deinde multa alia faciam, multa tribuam, per quæ intelligat, & illius autorem. Denique ille nesciet accepisse se, ego sciam me dedisse. Parum est, inquis. Parum, si scenerare cogitas. Sed si dare quo genere accipienti maxime profuturum erit, dabis. Cõtentus eris te teste. Alioquin non benefacere delectat, sed uideri bene fecisse. Volo, inquis, sciat. Debitore quæris. Volo utique sciat. Quid si illi utilius est nescire, si honestius, si gratius, nõ in aliam partem abibis? Volo ut sciat. Ita tu nomine non seruabis in tenebris. Non ne-

In acta mitte
re.

go quoties patitur res, percipiendum gaudium ex accipientis uoluntate. Sin adiuuari illi, & oportet, & pudet, si quod præstamus, offendit, nisi absconditur, beneficium in acta nõ mitto. Quid nunc? Ego illi non sum indicaturus me dedisse, cum inter prima præcepta, ac maxime necessaria sit, ne unquam exprobrare, imò ne admoneam quiddam. Hæc enim beneficii inter duos lex est. Alter statim obliuisci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum, & premit frequens meritorum commemoratio.

CAP. XI.

Libet exclamare, quod ille triumphali proscriptione seruatus a quodã Cæsaris amico exclamauit, cum superbiam eius ferre non posset. Redde me Cæsari. Quousque dices, Ego te seruauit, ego te eripui morti: istud si meo arbitrio memini, uita est, si tuo mors est. Nihil tibi debeo, si me seruasti, ut haberes, quem ostenderes. Quousque me circūducis? quousque obliuisci fortunæ meæ nõ sinis? Semel in triumpho ductus essem. Non est dicendum, quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non est instandum non est memoriæ reuocandum, nisi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne alijs quidem narrare debemus. Qui dedit beneficium, taceat, narret qui accepit. Dicitur enim, quod illi ubique iactanti beneficiū suum, Nū negabis, inquit, te recepisse? & cū respondisset, quãdorū sæpe quiddam, inquit, & multis locis, id est quoties & ubicunque narrasti. Quid opus est eloqui? quid alienum occupare officium? Est qui istud facere honestius possit, quo narrare, & hoc laudabitur, quod ipse non narras. Ingratum me iudicas, si istud te tacete, nemo sciturus est. Quod adeo non est cõmittendum, ut etiam si quis coram nobis narrabit, respondendum sit, dignissimum quiddam ille est maioribus beneficijs, quæ ego magis uelle me scio præstare, quam posse. Et hæc ipsa nõ uenaliter, nec ea figura, qua quiddam reiciunt, quæ magis ad se uolunt attrahere. Deinde adijcenda omnis humanitas. Perdet agricola quod sparsit, si labores suos destituerit in semine. Multa cura sata producuntur ad segetem. Nihil in fructum peruenit, quod non a primo usque ad extremum æqualis cultura prosequitur. Eadem beneficiorum est cõditio. Nā quid ulla maiora possunt esse, quam quæ in liberos patres cõferunt? Nec tamen irrita sunt, si in infantia deferantur, nisi longa pietas munus suum nutriat. Eadem ceterorum beneficiorum cõditio est, nisi illa adiuueris, perdes. Parum est dedisse, fouenda sunt. Si gratos uis habere quos obligas, non tantum des oportet beneficia, sed ames. Præcipue ut dixi, parcamus auribus. Admonitio radiū facit, exprobratio odium. Nihil æque in beneficio dando uitandū est, quæ superbia. Quid opus arrogantiæ uultus? quid timore uerborum? Ipsa res te extollit. Detrahenda est inanis iactatio. Res loquentur nobis tacentibus. Non tantum ingratum, sed inuisum est beneficiū, superbe datum.

CAP. XII.

Cæsar dedit uitam Põpeio Põeno, si dat, qui non aufert, deinde absoluto & agendi gratias porrexit osculandum sinistrum pedem. Qui excusant eum, negant id inso-

lentia

lentiæ causa factū, aiunt focculum auratū, imò aureum margaritis distinctū offerre eum uoluisse. Ita prorsus: quid hīc cōtumeiosum est, si uir cōsularis aurum, & margaritas osculatus est, & alioquin nullā partem in corpore eius electurus, quam purius oscularetur, homo natus in hoc, ut mores liberæ ciuitatis Persica seruire mutaret. Parum iudicauit, si senator senex submissis honoribus, in conspectu principum supplex sibi, eo more sacuisset, quo uicti hostes uictoribus iacere. Inuenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet. Nō hoc est rempub. calcare. Equidem dicit aliquis, Nō potest ad rem pertinere, sinistro pede. Parum enim scēde, sūrio seq; insolens fuerat, qui de capite consularis uiri foccaus audiebat, nisi in os senatoris ingessisset imperator pictos foccos.

al. pedes suos.

CAP. XIII.

O superbīa magnæ fortunæ. Ostultissimum malum, utā te nihil accipere iuuat, ut omne beneficium in iniuriā cōuertis, ut te omnia nimia delectant, ut te omnia dedecēt, quoq; altius te subleuasti, hoc depressior es. Ostēdisq; te nō agnoscere ista bona, quibus tantum inflaris. Quicquid das, corrūpis. Libet itaq; interrogare, quid tantopere te supinet, quid uultum, habitumq; oris peruertat, ut malis habere personam quam faciem. Lucunda sunt, quæ humana frōte; leni, placidaq; tribuuntur, quæ cum daret mihi superior, non exultauit supra me; sed quā potuit, benignissimus fuit, descenditq; in æquum, & detraxit muneris suo pōpam, obseruauit idoneū tempus, ut in occasione potius, quā in necessitate succurreret. Vno modo istis persua debimus, ne beneficia tua insolētia perdāt, si ostēderimus non ideo uideri maiora, & quia tumultuosius data sunt, ne ipsos quidē ob id cuiquam posse maiores uideri, Vanam esse superbīæ magnitudinem, & quæ in odium, etiam amanda perducant.

al. quo.

CAP. XIII.

Sunt quædam nocitura impetratibus, quæ non dare, sed negare beneficium est. Aestimabimus itaq; utilitatem potius, quā uolūtatem petētium. Sape enim noxia concupiscimus, nec dispicere q̄ pernicioſa sunt, licet, quia iudiciū interpellat affectus. Sed cum subsedit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui consilia fugat, cecidit, detestamur perniciosos malorū numerum autores. ut frigidam ægris negamus, & lugētibus, ac libi iratis ferrū, aut amantibus, quicquid cōtra se usus, ardor petit sic ea, quæ nocitura sunt, impense ac submisſe nonnūquam etiam miserabiliter rogātibus, perseuerabimus non dare. Tum initia beneficiorū suorum spectare, tum etiam exitus decet, & ea dare quæ non tātum accipere, sed etiam accepisse delectet. Multi sunt qui dicant, scio hoc illi non profuturum, sed quid faciam? rogat, resistere precibus eius non possum. Viderit de se, nō de me queretur. Falsum est, imò de te, & merito, cum ad mētem bonā redierit, cum & accessio illa, quæ animū inflammabat, se remiserit. Quid nī eum oderit: a quo in damnum, ac periculū suum adiutus est? Exorari in perniciem rogātium. s̄ua bonitas est. Quemadmodū pulcherrimū opus est, etiam inuitos, nolentesq; seruare; ita rogātibus pestifera largiri, blandū & affabile odium est. Beneficium demus, quod usu magis ac magis placeat, quod nunquam in malum uertatur. Pecuniam non dabo, quam numeraturū adultera sciam, ne in societate turpis factū, aut consilij inueniar. Si potero, reuocabo, sin minus, nō iuuabo scelus. Siue illū ira, quō nō debebat, impellit. siue ambitionis calor abducit a tutis, non cōmittam: ut possit quandoq; dicere, Ille amādo me occidit.

forte, accessio
ut sit allusio
ad paroxys-
mos febrium.

CAP. XV.

Sape nihil interest inter amicorū munera, & hostiū uota. Quicquid illi accidere optant, in id horū intempestiua indulgētia impellit, atq; instruit. Quid autem turpius, quā (quod eueni frequētissime) ut nihil intersit inter odium & beneficium? Nūquam in turpitudinē nostrā reditura, tribuamus. Cum summa amicitia sit, amicum libi æquare, utriq; simul cōsulēdum est. Dabo egenti, sed ut ipse non egeam. Succurrā perituro, sed ut ipse nō peream, nisi si futurus ero magni hominis, aut magnæ rei merces. Nullū beneficium dabo quod turpiter peterem. Nec exiguum dilabo, nec magna pro paruis accipi patiar. Nam ut qui quod dedit, imputat, gratiā destruit, ita qui quātum det, ostendit, munus suum non cōmendat, sed exprobrat. Respicendū sunt cuiq; facultates suæ, uiresq; ne aut plus præstemus, quā possumus, aut minus. Aestimāda est eius persona, cui damus. Quædā enim minoræ sunt, quā

quàm ut exire à magnis uiris debeant, quædã accipiẽte maiora sunt. Vtriusq; itaq; personam confer tecũ. Inter illa quæ donabis examina, nunquid aut danti graue sit, aut t̃ paucum. Nunquid rursus qui accepturus est, aut fastidiat, aut non capiat.

al. parum.

CAP. XVI.

Urbem cuidam Alexander donabat uesanus, & qui nihil animo nisi grãde concepit. Cũ ille cui donabatur seipsum m̃sus, tãti muneris inuidiam refugisset, dicẽs non cõuenire fortunæ suæ. Nõ quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. Animosa uox uidetur, & cũ regia sit, est stultissima. Nihil enim per se quẽq; decet. Refert quid, cui, quãdo, quare, ubi, & cætera, sine quibus facti ratio non cõstabit. Tumidissimum animal, si illum accipere hoc non decet, nec te dare. Habetur personarum, ac dignitatũ proportio. Et cum sit ubiq; uirtutis modus, æque peccat quod excedit, quàm quod deficit. Liceat istud sane tibi, & te in tantũ fortuna sustulerit, ut cõgiaria tua urbes sint, quas quãto maioris animi fuit nõ capere quàm spargere, est tamẽ aliquis minor, quàm ut in sinũ eius condenda sit ciuitas. Ab Antigono Cynicus petijt talentum. Respõdit plus esse, quàm quod Cynicus petere deberet. Repulsus petit denarium. Respõdit minus esse, quàm quod regẽ deceret dare. Turpissima est eiusmodi cauillatio. Inuenit quomodo neutrũ daret. In denario regem, in talento Cynicũ respexit, cum posset & denariũ tanq; Cynico dare, & talentum tanq; rex. Ut sit aliquid maius, quàm qd Cynicus accipiat, nihil tam exiguum est, quod non honeste regis humanitas tribuat. Si me interrogas, probo. Est em̃ intolerabilis res, poscere nũmos & contemnere. Indixisti pecuniæ odiũ, hoc professus es, hanc personam induisti, agenda est. Iniquissimũ est te pecuniã sub gloria egestatis acquirere. Aspiciẽda ergo non minus sua cuiq; persona est, quàm eius, de quo iuuãdo quis cogitat. Volo Chrylippi nostri uti similitudine de pilæ lusu, quã cadere non est dubiũ, aut mittentis studio, aut accipientis. Tunc cursum suum seruat, ubi inter manus utriusq; apte, ab utroq; & iactata & excepta uersatur. Necesse est autem lusor bonus, aliter illam collusori longo, aliter breui mittat. Eadẽ beneficij ratio est, nisi utriq; personæ, dantis & accipientis aptatur, nec ab hoc exhibit, nec ad illum perueniet, ut debet. Si cum exercitato & docto negotium est, audaciũs pilam mitemus, utcunq; enim uenerit, manus illam expedita, & agilis repercutiet. Si cum tyrone & indocto, non tam rigidã, nec tam excusse, sed languidiũs & in ipsius eius dirigentes manum, remisse occuremus. Idem faciendũ est in beneficijs. Quosdam doceamus, & satis iudicemus, si conantur, si audent, si uolunt. Facimus autem plerunq; ingratos, & ut sint, fauimus, tanquam ita demum magna sint beneficia nostra, si gratia illis referri non potuit, ut malignis lusoribus propositum est, collusorem traducere, cum damno scilicet ipsius lusus, qui non potest, nisi cõsentitur extẽdi. Multi sunt tam prauæ naturæ, ut malint perdere quæ præstiterũt, quàm uideri recepisse, superbi & imputatores. Quanto melius, quantoq; humanius id agere, ut illis quoq; partes suæ cõstent, & fauere, ut gratia sibi referri possit benigne omnia interpretari, gratias agentem, non aliter quàm si referat audire, præbere se facilẽ, ad hoc, ut quẽ obligauit, etiam exolui uelit. Male audire solet fœnerator, si acerbe exigit, eque si in recipiendo tardus, ac difficilis moras quærit. Beneficium tam recipiendũ est, quàm nõ exigendũ. Optimus ille, qui dedit facile, nõquam exigit. Reddi gauisus est, bona fide quid præstitisset, oblitus, qui accipientis animo recepit. Quidam non tãtum dant beneficium superbe, sed etiã accipiunt, quod non est cõmittendum. Iam enim transeamus ad aliam partem, tractaturi quomodo se gerere homines in accipiendis beneficijs debeant. Quodcunq; ex duobus constat officium, tantundem ab utroq; exigit. Qualis pater esse debeat, cũ inspexeris, scies non minus operis illic superesse, ut dispicias, qualẽ esse oporteat filium. Sunt aliquæ partes mariti, sed non minores uxoris. Inuicem ista quantum exigunt, præfiant, & parem desiderant regulã, quæ ut ait Hecaton, difficilis est. Omne enim hominestrum in arduo est, etiam quod uicinum honesto est. Non enim tantũ fieri debet, sed ratione fieri. Hac duce, per totam uiam eundum est. Minima maximaq; ex huius consilio gerenda sunt, quomodo hæc suaserit, dādum. Hæc autem hoc primum

Aequè quàm

CAP. XVII.

CAP. XVIII.

b censebit,

censebit, non ab omnibus accipiendum. A quibus ergo accipiemus? Ut breuiter tibi respondeam: ab his quibus dedisse uideamur. Nam etiā maiore delectu querendum est, cui debeamus, quā cui præstemus. Nam ut non sequatur ulla incommoda (sequuntur autem plurima) graue tormentum est debere, cui nolis. Contra iucundissimum est ab eo accepisse beneficium, quem amare etiā post iniuriam possis. Illud uerò homini uerecundo & probo miserrimum est, si eum amare oportet, quem non iuuat. Totiens admoneam necesse est, non loqui me de sapientibus, quos quicquid oportet, iuuat, qui animum in potestate habet, & legem sibi, quam uolunt, dicunt, & quam dixerunt, seruant, sed de imperfectis hominibus honesta sequi uolentibus, quorum affectus saepe contumaciter parent.

Itaque eligendus est, à quo beneficium accipiam. Et quidem diligentius querendus beneficii quā pecuniæ creditor. Huic enim reddendū est, quantū accepi, & si reddidi, solutus sum ac liber. At illi plus soluendū est, & nihilominus etiā relata gratia, cohæremus. Debeo enim, cum reddidi, rursus incipere, monetq; amicitia non recipere indignum. Sic est beneficiorū quidē sacratissimū ius, ex quo amicitia oritur. Non semper inquit, mihi licet dicere, nolo, aliquando beneficium accipiendū est, & inuito. Dat tyrannus crudelis & iracundus, qui munus suum fastidire te, iniuriam iudicaturus est. Non accipiam. Eodem loco pone latronem & piratā, quo regem, animum latronis ac piratæ habentem. Quid faciam? Parum dignus est, cui debeam. Cum eligendum dico cui debeas, uim maiorem & metum excipio, quibus adhibitis, electio perit. Si liberū est tibi, si arbitrii tui est, utrū uelis, an non, id apud te ipse perpendes. Si necessitas tollit arbitrium, scies te non accipere, sed parere. Nemo enim id accipiendū obligatur, quod illi repudiare non licuit. Si uis scire, an uelim, effice, ut possim nolle. Vitam tamen tibi dedit. Non refert quid sit, quod datur, nisi à uolente uolenti detur. Si seruasti me, non ideo seruatores. Venenum aliquando pro remedio fuit, non ideo numeratur inter salubria. Quædam profunt, nec obligant. Tuber quidam tyranni gladio diuisit, qui ad eum occidendū uenerat. Non ideo illi tyrannus gratias egit, quod rem, quam medicorum manus reformidauerant, nocendo sanauit. Vides non esse magnū in ipsa re momentū. Quoniam non uidetur dedisse beneficium qui malo animo profuit. Casus enim beneficiū est, hominis iniuria. Leonem in amphitheatro spectauim⁹, qui unum ē bestiari⁹ agnitum, cum quondā eius fuisset, † magister, protexit ab impetu bestiarum. Non ergo est beneficium † ferre auxiliū. Minime, quia nec uoluit facere, nec benefaciendū animo fecit. Quo loco feram posui tyrannū pone. Et hic uitam dedit, & illa, nec hic, nec illa beneficium. Quia non est beneficium accipere, cogi. Nō est beneficiū debere, cui nolis. Ante des oportet mihi arbitriū meū, deinde beneficium. Disputari de Marco Bruto solet, an debuerit accipere à diuo Iulio uitam, cum occidendū eum iudicaret. Quam rationē in occidendo secutus sit aliis tractabimus. Mihi enim, cum uir magnus fuerit in alijs, in hac re uidetur uehemēter errasse, nec ex institutione stoica se egisse, qui aut regis nomē extimuit cū optimus ciuitatis status sub rege iusto sit, aut ibi sperauit libertatem futuram, ubi tam magnū præmiū erat, & imperādi & seruiendi, aut existimauit ciuitatē in priorem formā posse reuocari, amissis pristinis moribus, futuramq; ibi aequalitatem ciuilis iuris, & statuas suo loco leges, ubi uiderat tot milia hominū pugnātia, non an seruiret, sed utri seruirent. Quanta uerò illum aut rerum naturā, aut urbis suæ tenuit obuiusio, qui uino interempto, de futurū credidit alium, qui idē uellet, cum Tarquinus esset inuentus post tot reges ferro ac fulminibus occisos. Sed uitam accipere debuit, ob hoc tamen non habere illum parentis loco, qui in ius dandi beneficii iniuria uenerat. Non enim seruauit is qui non interfecit, nec beneficium dedit, sed missionem.

CAP. XXI.

al. aliquam

Illud magis uenire in disputationem potest aliquando quid faciendū sit, capitiuo cui redemptionis pretium homo prostituti corporis & infamis repromittit. Patiar me ab impuro seruari? Seruatus deniq; quam illi gratiam referam? Viuam cum obsceno? Non uiuam cum redemptore? Quid ergo placeat, dicam. Etiam ab aliquo

Seruator.

CAP. XIX.

al. minister.

al. fera.

CAP. XX.

aliquo tali accipiam pecuniā, quam pro capite dependā. Accipiam autē tanquam creditum, non tanquam beneficiū. Soluam illi pecuniā, & si occasio fuerit seruādī, periclitantē seruabo, in amicitia, quæ similes iungit, non descendā. Nec seruatoris illum loco numerabo, sed fœneratoris, cui sciā reddendū quod accepi. Est aliquis dignus, à quo beneficium accipiam, sed danti nociturum est, ideo non accipiam. Quia ille paratus est mihi cum incōmodo, aut etiā periculo suo prodesse: defensurus est me reū, sed illo patrociniō, regē sibi est factur, inimicū. Inimicus sim, si cum ille pro me periclitari uelit, ego, quod facilius est, non facio; ut sine illo periclititer.

Ineptum & friuolū hoc Hecaton ponit exēplum Arceilai, quem ait à filio familiās oblatam pecuniā non accepisse, ne ille patrem sordidū offenderet. Quid fecit laude dignū: quod furtū non recepit: quod maluit nō accipere, quā reddere. Quæ est enim alienā rem non accipere moderatio? Si exēplo magni animi opus est utamur, Græcini Iulij uiri egregij, quē Cæsar occidit ob hoc unū, quod melior uir erat, quā esse quenquā tyranno expediret. Is cum ab amicis conferētibus ad impensas ludorū pecunias acciperet, magnā pecuniā à Fabio Persico missam, non accepit. Et obiurgātibus his, qui non æstimabāt mittentē, sed missa, quod repudiasset, ego, inquit, ab eo beneficiū accipiam, à quo propinationem accepturus non sim. Cunque illi Rebillus consularis, homo eiusdē infamiae maiore summam misisset, instaretq; ut accipi iuberet, Rogo, inquit, ignoscas, & à Persico nō accipi.

Vtrum hoc munera accipere est, an senatū legeret? Cum accipiendū iudicauerimus, hilares accipiamus, profitentēs gaudiū, & id dātī manifestū sit, ut fructum præsentem capiat. Iusta enim causa letitiæ est, latum amicū uidere, iustior fecisse. Grate ad nos peruenisse indicemus, effulsis affectibus, quod non ipso tantū audiente, sed ubiq; testemur. Qui grate beneficium accepit, primam eius pensionē soluit.

CAP. XXII.

Sunt quidam, qui nolunt nisi secreto accipere, testem beneficii & consciū uitant quos scias licet male cogitare. Quomodo danti in tantum producenda notitia est muneris sui, in quantum delectatura est, cui datur, ita accipienti adhibenda concio est. Quod pudet debere, ne acceperis. Quidam furtiue agunt gratias, & in angulo, & ad aurem. Non est ista uerecundia, sed inficiandi genus. Ingratus est, qui remotis arbitris, agit gratias. Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dare. Idem faciunt, qui dant operam, ut beneficium in ipsos collatum, quā ignotissimum sit. Verentur palam ferre, ut sua potius uirtute, quā alieno adiutorio consecuti dicantur. Rariores in eorum officijs sunt, quibus aut uitam, aut dignitatem debent: & dum opinionem clientium timent, grauiorem subeunt ingratorum.

Pensio

CAP. XXIII.

Alij pessime loquuntur de optime meritis. Tutius est quosdā offendere, quā demeruisse. Argumentum nihil debentium, odio quærunt. A: qui nihil magis præstandum est, quā ut memoria nobis meritorum hæreat, quæ subinde reficienda est, quia nec referre potest gratiam, nisi qui meminit. Nec delicate accipiendum est, nec submisit & humiliter. Nam qui negligens est in accipiēdo, cum omne beneficium recens placeat, quid faciet cum prima eius uoluptas refrixit? Alius accepit falsidiose, tanquā qui dicat, non mihi opus est, sed quia tam ualde uis, faciam tibi mei potestatem. Alius supine, ut dubium præstanti relinquat, an senserit. Alius uix labra diduxit, & ingrator, quā si tacuisset, fuit. Loquendum pro magnitudine rei impensius, & illa adijciēda, plures quā putas, obligasti. Nemo enim non gaudet beneficium suum latius patere. Nescis quid mihi præstiteris, sed scire te oportet, quāto plus sit quā æstimas. Statim gratus est, qui se onerat. Nunquam tibi gratiam referre potero. Illud certe non delinam ubiq; confiteri, me referre non posse.

CAP. XXIII.

al. refrigeranda

Nullo magis Cæsarem Augustum demeruit, & ad alia impetranda facilem sibi reddidit, Furnius, quā quod cum patri Antonianas partes secuto, ueniam impetrasset, dixit, Hanc unam Cæsar habeo iniuriā tuam, effecisti, ut uiuerem & morerer ingratus. Quid est tam grati animi, quā nullo modo sibi satisfacere, nec ad spem quidem exequendi unquam beneficii accedere. His

CAP. XXV.

b 2 atque

atque eiusmodi uocibus id agamus, ut uoluntas non lateat, sed aperiatur. ut luceat. Verba cessent licet, si quemadmodum debemus affectu sumus, conscientia eminebit in uultu. Qui gratus futurus est, statim dū accepit, de reddēdo cogitat. Chrysippus quidem dicit, illum uelut in certamen cursus compositum, & carceribus inclusum, operire debere suum tempus, ad quod uelut dato signo profiliat. Et quidem magna illi celeritate opus est, magna contentione, ut cōsequatur antecedentem.

CAP. XXVI.

Videndum est nunc, quid maxime faciat ingratos. Aut nimius sui suspectus, & insitum mortalitati uitium, se, suaq; mirandi, aut auaritia, aut inuidia. Incipiamus à primo. Nemo non benignus est sui iudex. Inde est, ut omnia meruisse se existimet, & insolutum accipiat, nec satis suo pretio se aestimatum putet. Hoc mihi dedit, sed quā sero, sed post quot labores. Quanto cōsequi plura potuissem, si illum aut illum, aut me colere maluissem? Non hoc speraueram. In turbam coniectus sum, tam exiguo dignum me iudicauit, honestius praterire fuit.

CA. XXVII.

Cn. Lentulus augur, diuitiarum maximum exemplum, antequā illum libertini pauperem facerent (Hic quater milites sestertium suum uidit, proprie dixi: Nil enim amplius quā uidit) ingenij fuit tam sterilis quā animi. Cum enim esset auarissimus, nummos citius emittebat, quā uerba, tanta illi inopia erat sermonis. Hic cum omnia incrementa sua diuo Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem, sub honore nobilitatis laborantem, princeps iam ciuitatis, & pecunia, & gratia, subinde Augusto solebat queri, dicens à studiis se abductum. Nil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoq; diuus Augustus praeiterat, quod illum derisum à labore irrito liberauerat. Non patitur auaritia quenquam esse gratum. Nūquam enim improbae spei, quod datur, satis est. Et maiora cupimus, quo maiora uenerunt: Multoq; concitator est auaritia, in magnarū opum congestu collocata, ut flammæ infinito acrior uis est, quo ex maiore incēdio emicuit. Aequē ambitio nō patitur quenquam in ea mensura honorum conuiescere, quā quondam eius fuit impudens uotum. Nemo agit de tribunatu gratias, sed queritur, quod non est ad praturam usq; perductus. Nec hac grata est, si deest cōsulatus. Nec hic quidem satiet, si unus est, ultra se cupiditas se porrigit, & felicitatem suam non intelligit, quia non unde uenerit, respicit, sed quō tendat. Omnibus his uehementius, & importunius malum est inuidia, quae nos inquietat, dū cōparat. Hoc mihi praestitit, sed illi plus, sed

al. quae.

CA. XXVIII.

al. prudētius.

illi maturius, & deinde nullius causam agit, cōtra omnes libi fauet. Quanto est simplicius, quanto purius, beneficium acceptum augere: Scire neminem tantū ab alio, quanti à seipso aestimari. Plus accipere debuissim, sed illi facile non fuit plus dare. In multos diuidēda liberalitas erat. Hoc initium est. Boni cōsulamus, & animi eius grate excipiēdo euocemus. Parū fecit, sed sapius faciet. Illū mihi praeferat, & me multis. Ille non est mihi par uirtutibus, nec officijs, sed habuit suam uenerem. Querēdo non efficiam, ut maioribus dignus sim, sed ut datis indignus. Plura illis hominibus turpissimis data sunt. Quid ad rem? quā raro fortuna iudicat? Quotidie querimur malos esse felices. Sape quā agellos pessimi cuiusq; transierat, optimorū uirorum segetem grādo percussit. Fert sortem suam quisq;, ut in ceteris rebus, ita in amicitijs. Nullum est tam plenum beneficium, quod non uellicare malignitas possit. Nullum tam angustum, quod non bonus interpretes extendat. Nunquam deerunt causae querendi, si beneficia à deteriore parte spectaueris.

CA. XXIX.

al. facilitate.

Vide quā iniqui sunt diuinorū munerum aestimatores, etiā quidem professi sapientiam. Querūtur, quod non magnitudine corporis aequemus elephātes, uelocitate ceruos, leuitate aues, impetu tauros: quod solidior sit cutis beluis, decentior damis, dēlior ursis, mollior fibris: quod sagacitate nos narium canes uincant, quod acie luminum aquilae, spatio aetatis corui, multa animalia nandi felicitate. Et cum quaedam nec coire quidem in idem natura patiatur, ut uelocitatem corporum & uires pares animalibus habeamus, ex diuersis ac dissidētibus bonis, hominem non esse compositū, iniuriā uocāt: & in negligētes nostri deos querimoniam faciunt.

quod

quod non bona ualētudo, & uirtus inexpugnabilis data sit, quod non futuri scien-
tia. Vix sibi temperant, quin eouſq; impudētia prouehantur, ut naturam oderint;
quod infra deos sumus, quod non in æquo illis ſtetimus. Quanto ſatius eſt ad con-
templationem tot, tantorumq; beneficiorum reuertī, & agere gratias, quod nos in
hoc pulcherrimo domicilio uoluerunt † ſecula ſortiri, quod terrenis præfecerunt. *al. ſecundū,*
Aliquis ea animalia cōparat nobis, quorum poteſtas penes nos eſt. Quicquid no-
bis negatū eſt, dari non potuit. Proinde quiſq; eſt iniquus æſtimator ſortis huma-
næ, cogita quāta nobis tribuerit parēs noſter, quāto ualētiora animalia ſub iugum
miſerimus, quanto uelociora † aſſequamur, quā nihil ſit mortale, non ſub icū no-
ſtro poſitū. Tot uirtutes accepimus, tot artes, animū deniq; cui nihil non eodē quo-
intendit momento peruium eſt, ſideribus uelociorem, quorū poſt multa ſecula fu-
turos curſus antecedit. Tantum deniq; frugum, tantum opum, tantum rerum alia-
rum ſuper alias aceruatarum. Circumſas licet cūcta, & quia nihil totum inuenies,
quod eſſe te malles, ex omnibus ſingula excerptas, quæ tibi dari uelles. Ita bene æſti-
mata naturæ indulgentia, conſitearis neceſſe eſt, in delitijs te illi fuiſſe. Ita eſt, cha-
riſſimos nos habuerunt dī immortales, habentq;. Et qui maximus tribui honos po-
tuit, ab iſtis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non † debuimus. *Proximus ab hoc, nō debuimus, ſcilicet accipe-*

Hæc, mi Liberalis neceſſaria credidi, ut dicerē & quia loquendū aliquid de ma-
gnis beneficijs erat, cum de minutis loqueremur, & quia inde manat etiā inter cæ-
tera huius deteſtabilis uitij audacia. Cui enim reſpondebit grātē, quod munus exi-
ſtimabit magnum, aut reddendū, qui ſumma beneficia ſpernit; Cui ſalutem, cui ſpi-
ritum debebit, qui uitam accepſſe ſe à dīs negat, quam quotidie ab illis petit?
Quicunque ergo gratos eſſe docet, & hominū cauſam agit, & deorum, quibus nul-
lus rei indigētib; poſitis extra deſiderium, referre nihilominus gratiam poſſu-
mus. Nō eſt, quod quiſquam excuſationū mētis ingrata ab infirmitate atq; inopia
† eruat & dicat, Quid enim faciam, & quomodo, Quādo ſuperioribus, dominisq;
rerū omniū gratias referam? Referre facile eſt, ſi auarus eſt ſine impendio: ſi iners,
opera. Eodem quidem momento, quo obligatus eſt, ſi uis, cum quolibet paria feci-
ſti, quoniam qui libenter beneficium accepit, reddidit. *al. petat.*

Hoc ex paradoxis ſtoicæ ſectæ minime mirabile, ut mea fert opinio, aut incredibile eſt, eum qui li-
benter accepit, beneficium reddidiſſe. Nam cum omnia ad animum referamus, fe-
cit quiſq; quantum uoluit. Et cum pietas, fides, iuſtitia, omnis deniq; uirtus intra ſe
perfecta ſit, etiam ſi illi manum exercere non licuit, gratus poteſt eſſe homo etiam
homini uoluntate. Quotiēns quod propoſuit quis cōſequitur, capit operis ſui fru-
ctum. Qui beneficium dat, quid proponit? Prodeſſe ei, cui dat & uoluptati ſibi eſſe.
Supra eſt, ſi quod uoluit, effecit, peruenitq; ad me animus eius, ac mutuo gaudio af-
fecit. Tulit, quod petijt. Non enim ſibi inuicem, aliquid reddi uoluit, aut nō fuit be-
neficium, ſed negociatio. Bene nauigauit, qui, quem deſtinauit portum, tenuit. Te,
ſi iacius certæ manus peregit officium, ſi petita percuffit. Beneficium qui dat, uult
excipi grātē. Habet quod uoluit, ſi bene acceptum eſt. Sed ſperauit emolumētum
aliquod. Non fuit hoc beneficium, cuius proprium eſt nihil de redditu cogitare.
Quod accipiebā, ſi eo animo accepī quo dabatur, reddidī. Alioquin peſſima opti-
mæ rei cōditio eſt. Vt gratus ſim, ad fortunam mitor. Si illa inuita reſpondere non
poſſum, ſufficit animus animo. Quid ergo? Non quicquid potero faciunt reddam,
& temporum rerumq; occaſionem ſequar, & eius implere ſinum cupiam, à quo ali-
quid accepit: Sed malo loco beneficiū eſt, niſi & excuſſis manibus eſſe † gratū licet. *al. grato.*

Qui accepit, inquit, beneficium, licet animo benigniſſimo acceperit, nondum
cōſummauit officium ſuum. Reſtat enim pars reddendī. Sicut in luſu eſt aliquid pi-
lam ſcite ac diligenter excipere, ſed non dicitur bonus luſor, niſi qui apte & expe-
dite remiſit, quam acceperat. Exemplum hoc diſſimile eſt. Quare? quia huius rei
laus in corporis motu eſt, & in agilitate, non in animo. Explicari itaq; totum decet,
de quo oculis iudicatur. Nec ramen ideò non bonum luſorem dicam, qui pilam, ut
oportebat, excepit, ſi per ipſum mora quo minus remitteret, non fuit. Sed quamuis,
al. petat.

inquit, arti ludentis nihil desit, quia partem quidem fecit, sed & partem quam non fecit, potest facere, ludus per se imperfectus est, qui consummatur uicibus mitterendi ac remittendi. Nolo diutius hic refellere, existimemus ita esse, desit aliquid lusi, non lusori. Sic & in hoc de quo disputamus, deest aliquid rei datae, cui pars alia debetur, non animo. Qui animum parem sibi nactus est, quantum in illo est, quod uoluit, effecit.

CA. XXXIII.

Beneficium mihi dedit, accepi non aliter, quam ipse accepi uoluit. Iam habet, quod petit, & quod unum petit, ego gratus sum. Post haec uisus mei restat, & aliquod ex homine grato commodum. Haec non imperfecti officij reliqua pars est, sed perfecti accessio. Facit Phidias statuam. Alius est fructus artis, alius artificij. Artis est fecisse quod uoluit. Artificij fecisse cum fructu. Perfecit opus suum, etiam si non uendidit. Triplex est illi fructus operis sui. Vnus conscientiae, hunc absoluto opere percepit. Alter famae, Tertius utilitatis, quem alatura est, aut gratia, aut uenditio, aut aliqua commoditas. Sit beneficij fructus primus ille conscientiae. Hunc percepit, qui quo uoluit, munus suum pertulit. Secundus est famae, Tertius eorum quae praestari inuicem possunt. Itaque cum benigne acceptum est beneficium is qui dedit, gratiam quidem iam recepit, mercedem nondum. Debeo itaque quod extra

C. XXXIII.

beneficium est, ipsum quidem bene accipiendo persolui. Quid ergo? Retulit gratiam, qui nihil fecit: Plurimum fecit, bono animo bonum retulit, & quod est amicitiae, ex aequo. Post deinde aliter beneficium, aliter creditum soluitur. Non est quod expectes, ut solutionem tibi ostendam, res inter animos geritur. Quod dico, non uidebitur durum, quamuis primo contra opinionem pugnet tuam, si te commoda ueris mihi, & cogitaueris res esse plures, quam uerba. Ingens copia est rerum sine nomine, quas non proprijs appellationibus notamus, sed aliunde commodatis, pedem & nostrum dicimus, & lecti, & ueli, & carminis. Canem, & uenaticum, & marinum, & sydus. Quia non sufficimus, ut singulis singula assignemus, quotiens opus est, mutuamur. Fortitudo est uirtus pericula iusta contemnens, aut scientia periculorum repellendorum, excipiendorum, prouocandorum. Dicimus tamen & gladiatorem fortem uirum, & seruum nequam, quem in contemptum mortis temeritas impulit. Parsimonia est scientia uitandi sumptus superuacuos, aut ars re familiari moderate utendi: parcissimum tamen hominem uocamus pusilli animi & contracti, cum infinitum intersit, inter modum & angustias. Hec alia sunt natura, sed effecit inopia sermonis, ut & hunc & illum parcum uocemus, ut & ille fortis dicatur cum ratione fortuita despiciens, & hic sine ratione in pericula excurrens. Sic beneficium, & actio dicitur beneficij, & ipsum quod datur per illam actionem, ut pecunia, domus, pretexta. Vnum utriusque nomen est, uis quidem ac potestas longe alia.

al. utiq.

CA. XXXV.

Itaque attende. Iam intelligis, nihil me, quod opinio tua refugiat dicere. Illi beneficio quod actio perficit, relata gratia est, si illud beneuolentia excipimus. Illud alterum quod in re continetur, nondum reddidimus, & uolumus reddere. Voluntati uoluntate satis fecimus, rei rem debemus. Itaque quamuis retulisse illum gratiam dicamus, qui beneficium libenter accepit, iubemus tamen aliquid simile ei, quod accepit reddere. A consuetudine quaedam, quae dicimus, abhorrent. Deinde alia uia ad consuetudinem redeunt. Negamus iniuriam accipere sapientem, tamen qui illum pugno percusserit, iniuriarum damnabitur. Negamus rem stulti esse, & tamen eum qui rem aliquam stulto surripuerit, furti condemnabimus. Insanire omnes stultos dicimus, nec tamen omnes curamus elleboro. His ipsis quos uocamus insanos, suffragium, & iurisdictionem committimus. Sic dicimus eum, qui beneficium bono animo accepit gratiam retulisse, nihilominus illum in aere alieno relinquimus, gratiam relaturum, etiam cum reddiderit. Exhortatio est illa, non inficiatio beneficij. Timeamus ne uel intollerabili sarcina depressi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt, & fama defensa detractae sordes, spiritu, & libertate potior, & quomodo referre gratiam potero, quando ille ueniet dies, quo illi animum meum ostendam? Hic ipse est, quo ille suum ostendit. Excipe beneficium amplexare, gaude, non quod accipias, sed quod reddas, debiturus. Non abibis tam magnae rei periculum,

ut casus

ut casus ingrātum facere te possit. Nullas tibi proponam difficultates, ne despondeas animum, ne laborum, ac longe seruitutis expectatione deficias. Non differo te, de præsenti fiat. Nunquā eris gratus, nisi statim sis. Quid ergo facies? Non arma sumenda sunt. Et fortasse erunt. Non maria emetienda. Fortasse etiam uentis minantibus solues. Vis reddere beneficium? Benigne accipe, Retulisti gratiam, non ut soluisse te putes, sed ut securior debeas.

Libri secundi de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRUM SECUNDUM.

Male renuit. Codex manu scriptus habebat, retinuit. Ducentem dixit, præcibus trahentem, & male renuit, qui uictus improbitate rogantis parum constanter negat. Cap. 1.

In eo quod daturus es, opinor legendum. Agit enim de his per quos datur beneficium, qui dum eius gratiam ad se trahunt, gratiam danti debitam minuunt. Cap. 4.

Potes ob id ingratus esse. Codex scriptus habebat, potest, ei ob id iam gratus esse, fortasse, potest, recte legeris. Sentit beneficio sic dato, nullam d.beri gratiam, itaque ingratus esse non potest qui accipit, Manus adfert. Sententia est, ut occidit, qui remedium non adhibet, in tempore, ita manus adfert, hoc est interficit, qui beneficium sero dat, quo poterat seruari cui dandum erat. Cap. 5.

Sed inuisum est, prior editio habebat iniustum est. Sed inuisum quod ex codice manu scripto restituimus argutiae plusculum habet. Ingratum est quod non delectat, inuisum est, quod odimus. Cap. 11.

Vt coniugia tua urbes sint, pro coniugia reposuimus, congiaria, quæ dicuntur munera principum. Nam uox coniugia nihil facit ad sensum. Cap. 15.

Non an seruirent seruitutem. Potest duabus syllabis succurri, si legas, pugnantia, utri, non an seruirent seruitutem. Nam & Pompeius & Cæsar pariter ambiebant dominatum, & idem accidit quum Octavius instrueretur aduersum Antonium. Cap. 20.

Qui unius dandi beneficii iniuria uenerat, ex figuris corruptæ scripturæ deprehendi legendum, in ius. ut sit in uirtute is in duabus uocibus ius & iniuria. Cæsar habebat ius dandi uitam, sed hoc ius per iniuriā usurparat. Cap. 21.

Aut nimium sui suspectum. superior editio. Codex manu descriptus habebat suspectos. Hinc germanam lectionem restituimus, nimius sui suspectus, ut suspectus sit à suspicio, quod est admiror, non à suspicor. Cap. 26.

Ingenij fuit tam sterilis quam animi, sterilis ingenij dicit, ob tarditatem, sterilis animi ob ingratitudinem. Cap. 27.

Ne coire quidem in id natura patiatur. pro in id, scribendum arbitror in idem, & hæc uerba, parces animalibus non erant in descripto Codice, nec uidentur ad sensum facere. Sentit enim hic uix natura posse coniungi, ut idem animal & uelocitate præcellat & uiribus. Cap. 29.

Etiam si ille manum exercere noluit. Ad eum modum habebat uetus lectio. Codex manu scriptus habebat illi manum exercere non licuit. Nec dubium quin exercere sit legendum, si per fortunam non licuit uirtuti manum exercere, tamen prompta uoluntas gratum facit. Codex descriptus habebat, homo, pro homini. Vnde suspicor uerbum; uocem fuisse positam. Gratus potest homo etiam homini esse uoluntate. Nam nemo dubitat, quin deo sufficiat bona uoluntas. Cap. 31.

PINCIANI IN LIB. SECUNDUM DE BENEFICIIS.

SI SIC demus quomodo uellemus accipere. Antiqua exemplaria. Sic demus quomodo uellemus accipere, Cap. 1.
 ¶ Et sic dare tanquam sibi raperet. In eadem superfluit particula, si, Nam legendum esse eriperetur, non raperet, alij ante me annotarunt. Codices alij, tanquam sibi eriperet. ¶ Sed aduersus ducentem male retinuit. Triā illa uerba, sed aduersus ducētem, non agnoscunt nonnulla exemplaria. ¶ Parata facile occurrētia, ubi nulla mora fuit. Scribe: Parata, facilia, occurrentia, ubi nulla interuenit mora, ex uetere lectione. ¶ Os concurrat & suffundatur rubor. Eadem. Os concurrat & suffundatur rubore. Scribendum existimo contra fidem omnium exemplarium. Os concurrat, non os concurrat, ut uerba etiam mox paulo sequentia indicant. Molestum uerbum est, Onerosum & demisso uultu dicendum, rogo. ¶ Quoniam quidē ut maioribus nostris grauissimis uiris uisum est. Duo illa uerba, grauissimis uiris, in exemplaribus aliquot non leguntur. Et scribo, Quandoquidem, non quoniam quidem, frequentissima in hoc autore menda. ¶ Quam si multiplicatum hoc ad me de quo loquebar alia uia peruenisset. Cap. 3.
 Verba illa, de quo loquebar, non sunt Senecæ, si fidē adhibemus scriptis codicibus. ¶ Est enim bonarum etiam rerum sollicita expectatio. Scribe. Est enim bonarū etiam rerum sollicitis expectatio grauis, ex eadē. ¶ Aut gaudere beneficio suo tardius manus affert. Legendum permutato ordine, aut gaudere tardius beneficio suo manus affert, ex eadē. ¶ Et proprium est libenter facientis cito facere. In exemplaribus diuæ Mariæ & diuī Francisci urbis

- Salmaticensis aliter hæc uerba leguntur, & proprium est beneficientis libèter & cito facere. ¶ Qui tarde dedit & diem extrahēs profuit.] Quidam codices. Qui tarde & diem de die extrahens profuit. Alij, Qui tarde fecit diu noluit, & qui de die diem extrahēs profuit. SED IN infinitū interest.] Prepositio, in, superuacanea est, ex uetere lectione. ¶ Etiam si quid erit de quo uelis admonere.] Breuior scripta lectio, etiam si quid uelis admonere. ¶ Sed creditores conuocare.] In quibusdam codicibus, onerare legitur, non conuocare, ut legendum forte sit, sed credito exonerare. Subijcit enim paulo post, Liberauit illum à creditoribus, sibi non obligauit. REPREHENDERE est ut in transitu de hac quoq; parte dicā.] Corrigo. Deprehendere est. Et ut in transitu de hac quoq; parte dicam, ex uetere lectione. ET NE hoc quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus.] Puto scribendum, & ne sic quidem confitenti deesse sibi in sumptum cetera, ut sit in sumptus quod analoma Græci uocant. Posset etiam legi, & ne hic quidem confitenti: hoc est in morbo. NON EST memoriæ reuocandum.] Corrige. non est memoria renouanda, ex uetere lectione. ¶ Et hoc laudabitur quod ipse non narras.] Sunt codices in quibus narrabitur, legas, non laudabitur, lepidiore sic & efficaciore sensu. ¶ Quæ ego magis uelle me scio præstare quàm posse.] Variant exemplaria. Quædam legunt, ego magis uelle me scio præstare quàm præstitisse. Alia sic, sed & ego magis uelle me scio omnia illi præstare quàm adhuc præstitisse. ¶ Multa cura sata producantur ad segetem.] Perducuntur scribendum, non producantur, ex uetere lectione. ¶ Sed ut ames.] Delenda particula, ut, ex eadem. ¶ Detrahenda est inanis iactatio.] Sunt exemplaria in quibus legitur, Detrahenda est inanis manus iactatio, CAESAR dedit uitam.] Scribe, C. Caesar dedit uitam, ex scripta lectione. ¶ Porrexit ad osculandum sistrum pedem.] Particula, ad, non habetur in eadem. ¶ Qui excusant eum negant id insolentiae causa factum.] Quædam exemplaria. Qui excusant & negant id cetera. Alia breuius. Qui excusant id insolentiae causa factum. ¶ Si senator senex submissis honoribus.] scribendum forte, si senator senex summis usus honoribus. ¶ Pigros suos.] Quid si legas pictos foccos. Nam foccos muliebres picturis uariari nemo nescit. Et usum C. Cesarem muliebribus foccis Tranquillus in eius uita prodit, ET omne beneficium in iniuriam conuertis.] Lege, ut omne beneficium reliqua, ex uetere lectione. ¶ Et merito, quum ad mentem bonam redierit.] Deest dictio, quidem, & merito quidem. ¶ Quod nunquam in malum uertatur.] Eadem, uertat agnoscit, non uertatur, ut illud, hos illi quod nec bene uertat cetera, & mox paulo adiuuabo, non iuuabo legitur. ¶ Siue ambitionis calor abduxit à tutis non committam.] Exemplar diui Francisci fidelius hunc locum legit quàm reliqua quæ hactenus ad manus meas uenerint. siue ambitionis calor abducit à tutis, non à semetipso uim sibi inferri patiar, nec committam reliqua. ITA qui quantum det ostendit munus suum non commendat sed exprobat.] Scribe per minorem, ita qui quantum det ostendit munus suum commendat, non exprobat, ex uetere lectione. ¶ Tecum inter illa quæ donabis examina.] Sic prior editio. Corrige, & ipsum inter illas quod donabis examina. ex eadem, ET CVM regia sit est stultissima.] Antiquus codex, & tamen regia quum sit stultissima. ¶ Personarum ac dignitatum proportio.] Ratio legitur in exemplari diuorum Facundi & Primitiui, non proportio. NIHIL tam exiguum est quod non honeste regis humanitas tribuat.] Quædam exemplaria. Nam nihil tam exiguum est quod non honestet regia humanitas. ¶ Aut mittentis studio.] Duo scripta exemplaria, dubio agnoscunt, nō studio. Quid si legas, deuio. PER totam uiam eundem est.] Vitam lege, non uiam. ex eadem. ¶ Etiam post iniuriam possis. In scriptis quibusdam codicibus post hæc uerba sequitur, ubi amicitia iucundam alicui eam fecit & iustam. In alijs, ubi amicitiam alicui iucundā causa fecit & iustam. TYRANNVM pone.] Si sic legas sensus non procedit. Vide itaq; an tyrannicidam placeat legi pro tyrannum. ¶ Et infamis repromittit] Castiga. & infamis ore promittit, ex exemplari Facundi & Primitiui. Loquitur enim ut paulo post apparet de illis quorum teterrima libido, ut Lactantius inquit, nec capiti quidem parcat. ¶ Viuā cum obsceno? Non uiuam cum redēptore.] scribendum reor. Viuā cum obsceno? Non, Viuam cum redēptore? Non, partim ex uetere lectione, partim ex coniectura. ¶ Quem Caesar occidit.] Corrige, quem C. Caesar occidit, ex uetere lectione, & infra. VTRVM hæc munera accipere est an senatū legere.] Hæc uerba inuectitia sunt ut arbitror. & aliunde in Senecæ contextū irrepperunt. Certe in exemplari bibliothecæ diuæ Mariæ non habentur omnino, & infra. ITA accipienti adhibēda concio est.] Exemplar Gymnasij Salmaticensis conscio egit, non concio. Ut putem legendum in totum sic, ita accipienti adhibēdus conscius est. dixerat enim paulo ante, testem beneficij & consciū uitant. ¶ Quidam nolunt nomina secum fieri.] Scribendum reor, uolunt, potius quàm nolunt.] Quibus iam ante dignitatem debent] quibus uitam aut dignitatem debent. Codex diui Francisci, & infra. QVIA nec referre potest gratiam nisi qui meminit.] Adde ex eodem & qui meminit, eam refert. ¶ Non mihi opus est.] Lege, non quidem mihi opus est, ex uetustis exemplaribus. Nec adduci possum ut credam Senecæ esse uerba illa, quæ statim ante habētur tanquā qui dicat, sed glossema. ¶ Pars animalibus habeamus.] Hæc uerba in nullo antiquorum exemplarū habētur. ¶ Et in negligētes nostri deos queri moniā iaciūt.] Scribe, & negligētes nostri deos, reliqua desiderātur in uetere lectione. ¶ Voluerūt secula sortiri.] Eadem secunda agnoscit, non secula. Legendum puto, secundas ut paulo post, ab ipsis proximos nos collocauerunt.

Et libro tertio de ira. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundus agere. ¶ Magna accepimus, maiora non debemus. ¶ Scribendum. Magna accepimus, maiora non cepimus, ex eadem, ut sit exornatio Paronomasiae. Annominatio literarum detractio. ¶ Etiam inter cetera. ¶ Etiam in cetera. exemplar scholarum Salman Cap. 16: ticensiam. PRODESSE ei cui dat ex uoluntate supra est. ¶ castiga. prodesse ei cui dat & uoluptati sibi esse. Cap. 31. ¶ Peruenitque ad me animus eius. ¶ Scribendum arbitror munus, non animus. ¶ Et expedite remissi quam acceperat. Cap. 32. ¶ Legendum puto exceperat, non acceperat. Nam praecesserat paulo ante pilam iacere & diligenter excipere. & sequitur qui pilam ut oportebat excepit. ¶ Ludus per se imperfectus est, ¶ Corrige. tamen lusus ipse imperfectus est, ex uetusta lectione. ¶ Perfecit opus suum etiam si non uendidit. ¶ Deest dictio, Phidias, Perfecit opus suum Phidias cetera. ex eisdem. ¶ Fructus primus ille conscientiae. ¶ Deest uerbum substantiuum, est, fructus primus ille est conscientiae. ex eisdem. ¶ Secundus est & fame & eorum quae praestari inuicem possunt. ¶ Legendum reor. Secundus est fame. Tertius eorum quae praestari inuicem possunt, ut paria sint imaginis membra. Erroris causam fuisse opinor similitudinem ternarii numeri per compendium scripti in exemplaribus antiquis cum figura qua in eisdem effigatur coniunctio, & ¶ Post deinde. ¶ Legendum existimo. Post diuide, ¶ Sed aliunde commodatis, quia pedem & nostrum dicimus. ¶ Corrigendum. sed alienis commodatisque. Pedem & nostrum dicimus. ex uetere lectione. ¶ Sic beneficium est & actio dicitur beneficij. ¶ Sic prior editio. Quidam codices. Sic beneficium est & actio ut diximus bona. Alij & actio ut diximus benefica, ¶ Gratiam relaturum etiam quum reddiderit. ¶ Etiam quum rettulit idem praefertunt. Scribendum puto. etiam cum rettulerit, ¶ Ne intolerabili sarcina depreßi deficiamus. Animo bono mihi donata sunt. ¶ Scribendum reor. ne intolerabili sarcina depreßi deficiamus animo. Bona mihi donata sunt, ¶ Spiritus & libertas potior spiritu. ¶ Restituendus forte hic deprauatissimus locus sic. Spiritu & libertate potior. ut superuacanea sit dictio ultima, spiritu, adiecta fortasse ab aliquo qui putauit, potior, comparandi esse nomen, non uerbum. ¶ Non ut soluisse te putes. ¶ Non ut solutum te putes. exemplaria diuæ Mariae & diui Francisci.

LVCII ANNAEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER TERTIVS.

NON REFERRE beneficijs gratiam, & est turpe, & apud omnes Cap. 1. habetur, Ebuti Liberalis. Ideo de ingratis etiam ingrati queruntur, cum interim hoc omnibus hæreat, quod omnibus duplicet: adeoque in contrarium itur, ut quosdam habeamus infestissimos non post beneficia tantum, sed propter beneficia. Hoc prauitate naturæ accidere quibusdam non negauerim, pluribus, quia memoriam temporis interpositum subduxit. Nam quæ recentia apud illos uiguerunt, ea interiecto spatio obsolescunt. De quibus fuisse mihi tecum disputationem scio, cum tu illos non ingratos uocares, sed oblitos: tanquam ea res ingratum excuset, quæ fecit. ¶ An quia hoc accidit alicui, non sit ingratus. cum hoc non accadat, nisi ingrator. Multa sunt genera ingratorum, ut furum, homicidarum, quorum una culpa est, cæterum in partibus uarietas magna. Ingratus est qui beneficiū accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est qui dissimulat. Ingratus qui non reddit, ingratus sumus omnium, qui oblitus est. Illi enim si non soluunt, tamen debent, & extat apud illos uestigium certe meritorum, intra malam conscientiam concludorum. Et alij quando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt, si illos pudor admonuerit, si subita honestæ rei cupiditas, qualis solet ad tempus, etiam in malis peccatoribus exurgere, si inuitauerit facilis occasio. Hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et utrum tu peiorem uocas, apud quem gratia beneficij intercidit, an apud quem etiam memoria? Viciosi oculi sunt, qui lucem reformidant, cæci, qui non uident & parentes suos non amare impietas est, non agnosceret, infamia. Quis tam ingratus est, quam qui quod in prima parte animi politum esse debuit & semper occurrere, ita seposuit & abiecit, ut in ignorantiam uerteretur? Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio.

Obsolescunt

al. Aut.

Denique ad reddendam gratiam, & uirtute opus est, & tempore, & facultate, & aspectu fortune. Qui meminit, sine impedio gratus est, Hoc quod non operam exigit, non opes, non felicitatem: qui non præstat, nullum habet quod lateat patrociniū, Nunquam

CAP. II.

Nunquam enim uoluit gratus esse, qui beneficium tam lōge profecit, ut extra conspectum suum poneret. Quemadmodum quæ in usu sunt, & manum quotidie, tantumq; patiuntur, nunquam periculum situs adeunt. Illa quæ ad oculos non reuocantur, sed extra conuersationem, ut superuacua iacuerūt, sordes ipsa coligunt uetustate: ita quicquid frequens cogitatio exercet, ac renouat, memoriæ nunquam subducitur, quæ nihil perdit, nisi ad quod non saepe respexit.

CAP. III. Præter hanc causam, aliæ quoq; sunt, quæ nobis merita nonnunquam maxima uelāt, Prima ac omniū potissima, quod nouis semper cupiditatibus occupati, non quid habeamus, sed quid petamus, inspicimus, nō in id, quod est, sed in id quod appetimus intēti. Quicquid enim domi est, uile est. Sequitur autem, ut ubi quod acceperis leue, nouorum cupiditas fecit, auctor quoque eorum non sit in precio.

Fundatū statū. Amauimus aliquem & suscepimus, & fundatum ab illo statum nostrū professi sumus, quā diu nobis placēbant, ea quæ consecuti sumus. Deinde irrumpit in animum aliorum admiratio, & ad ea impetus factus est, uti mortalibus mos est, ex magnis maiora cupiēdi, protinus excidit, quicquid ante apud nos beneficium uocabatur. Nec ea intuemur, quæ nos alijs praposuere, sed ea sola quæ fortuna præcedentium ostentat. Non potest autem quisquam & inuidere, & gratias agere. Quia inuidere querētis & mœsti est, gratias agere gaudētis. Deinde quia nemo nostrum nouit, nisi id tempus quod eum maxime transit. Ad præterita rari animum reloquent, Sic fit, ut præceptores, eorumq; beneficia intercidiāt, quia totam pueritiam relinquimus. Sic fit, ut in adolescētiā nostram collata pereant, quia ipsa nūquam retrahatur. Nemo quod fuit tanquam in præterito, sed tanquam in perditio ponit. Ideoq; caduca memoria est futuro imminentium.

Cum suspicor legendum. **CAP. IIII.** Hoc loco reddendum est Epicuro testimoniū qui assidue queritur, quod aduersus præterita simus ingrati, quod quæcunque percepimus bona, non in memoriā reducāmus nec inter uoluptates numeremus, cum certior nulla sit uoluptas, quā quæ iam eripi non potest. Præsentia bona nōdum tota insolido sunt, potest illa casus aliquis incidere. Futura pendent, & incerta sunt. Quod præterijt, inter tuta sepositū est. Quomodo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem uitam suam transiit: Præsentium uel intuitus, ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriæ minimum tribuit, quisquis spei plurimum.

CAP. V. *ad. cōtineatur.* Quemadmodum mi Liberalis quædam res semel præcepta hærent, quædam ut scias, non est satis didicisse (Intercidit enim eorum scientia, nisi cōtinuetur) Geometriam dico & sublimium cursum, & siqua alia propter subtilitatem lubrica sunt: ita beneficia quædam magnitudo non patitur excidere, quædam minora, sed numero plurima, & temporibus diuersa, effluunt. Quia (ut dixi) non subinde illa tractamus, nec libenter quid cuique debeamus recognoscimus. Audi uoces petētium. Nemo non uicturam semper in animo suo memoriā dixit, nemo non deditum se & deuotum professus est, & si quod aliud humiliter uerbum, quo se oppignoraret, inuenit. Post exiguum tempus idem illi uerba priora quasi sordida, & parum libera euitant, perueniunt deinde eò, quò, ut ego existimo, pessimus quisq; atq; ingrattissimus peruenit, ut obliuiscantur. Adeo enim ingratus est, qui oblitus est, ut gratus sit, cui beneficium in mentem uenit.

CAP. VI. Hoc tamen inuisum uitium, an impunitum esse debeat, queritur, & an hæc lex, quæ in scholis exercetur, etiam in ciuitate ponenda sit, qua ingrati datur actio, quæ uidetur æqua omnibus. Quid nīcum urbes quoq; urbibus, quæ præstiterē exprobrēt, & maioribus collata, a posteris exigāt. Nostri maiores maximi scilicet uiri ab hostibus tātum æs petierūt. Beneficia, magno animo dabāt, magno perdebāt. Excepta Macedonum gēte, non est in ulla data aduersus ingrati actio. Magnumq; hoc argumētum dandum non fuisse, quia aduersus maleficiū omnē cōsensimus, & homicidiū, ueneficiū, parricidiū, uiolatarum religionum, aliubi atque aliubi diuersa pœna est, sed ubiq; aliqua. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, ubiq; improbatur. Neque absoluimus illud, sed cum difficilis esset incertæ rei æstimatio tantum.

tantum odio damnavimus, & inter ea reliquimus quæ ad iudices deos mittimus.

Rationes autem multæ mihi occurrunt, propter quas crimen hoc in legem cadere non debeat. Primum omnium pars optima beneficij perijt, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto, aut ex locato datur. Hoc enim speciosissimum est, quod dedimus uel perdituri, quod totum permisimus accipiētium arbitrio. Si appello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficiū esse sed creditū: Deinde cum res honestissima sit referre gratiā, desinit esse honesta, si necessaria est. Non enim magis laudabit quisquam gratū hominem, quā eum, qui depositū reddidit, aut quod debebat extra iudicem soluit. Ita duas res, quibus in uita humana nihil pulchrius est, corrumpimus, gratum hominē, & beneficium. Quid enim aut in hoc magnificū est, si beneficium nō dat, sed cōmodat: aut in illo qui reddit, nō quia uult, sed quia necesse est? Non est glorioſa res gratū esse, nisi tutum est, ingrātū fuisse. Adhūc nunc quod huic unī legi omnia fora uix sufficiant. Quis erit, qui nō agat? quis, cū quo nō agatur? Omnes sua extollunt, omnes etiā minima, quæ in alijs contulere dilātāt. Præterea quæ cūq; in cognitionem cadunt, cōprehendi possunt, & non dare infinitam licentiā iudici. Ideo melior uidetur conditio causæ bonæ, si ad iudicē, quā si ad arbitrium mittitur: quia illum formula includit, & certos, quos non excedat terminos, ponit: huius libera, & nullis astricta uinculis religio, & detrahēre aliquid potest, & adhūc re, & sententiā suam non prout lex, ut iustitia suadet, sed prout humanitas, aut misericordia impulit regere. Ingrati actio non erat iudicē alligatura, sed regno liberissimo positura. Quid sit enim beneficium non constat, deinde quantūcūq; sit refert quā benigne illud interpretetur iudex. Quid sit ingratus, nulla lex monstrat. Sæpe & qui reddidit quod accepit, ingratus est, & qui nō reddidit, gratus. De quibusdā etiā imperitus iudex dimittere tabellā potest. Vbi fecisse, aut non fecisse pronūciandū est, ibi prolatis cautionibus, controuersia tollitur. Vbi uero inter disputantes ratio ius dicit, ibi animi cōiectura capienda est. Vbi id, de quo sola sapientia

CAP. VII,
Fortis credit,

al. citra iudicium.

Album iudicium.

CAP. VIII,

quem census in album, & equestris hæreditas misit. Itaq; non hæc parum idonea res uisa est, quæ deduceretur ad iudicem, sed nemo huic re: satis idoneus iudex inuentus est: quod non admiraberis, si excusseris, quid habiturus fuerit difficultatis, quisquis in eiusmodi reum egisset. Donauit aliquis magnam pecuniā, sed diues, sed non sensurus impediū. Donauit alius, sed toto patrimonio cessurus. Sima eadem est, beneficiū idem non est. Etiam nunc adhūc. Hic pecuniā pro addicto dependit, sed cum illam domo protulisset. Ille dedit eandem, sed mutuam sumpsit, aut rogauit, & se obligari ingenti merito passus est. Eodem existimas loco esse illum, qui beneficiū ex facili largitus est, & hunc, qui accepit, ut daret? Tēpore quædam magna sunt, non summa. Beneficium est donata possessio, cuius fertilitas laxare possit annonam. Beneficium est, unus in fame panis. Beneficium est, donare regiones, per quas multa flumina & nauigabilia decurrant. Beneficium est, arentibus siti, & uix spiritū per siccas fauces ducentibus monstrare fontem. Quis inter se ista comparabit? Quis expendet? Difficilis est sententiā, quæ non rem, sed uim rei quærit. Eadem licet sint aliter data, non idem pendunt. Dedit mihi hic beneficium, sed non libenter, sed dedit se questus est, sed superbius me quā solebat, aspexit, sed tam tarde dedit, ut plus præstaturus fuerit, si cito negasset. Horum quomodo iudex iniabit æstimationem, cum sermo & dubitatio, & uultus meriti gratiam destruant?

al. magnā,

al. requirit.

CAP. IX,

Quid quod quædam beneficia uocantur, quia nimis cōcupiscuntur: quædam non sunt ex hac uulgarī nota, sed maiora, etiā si minus apparēt. Beneficiū uocas dedisse potētis populi ciuitatem, in quatuordecim gradus deduxisse, & defendisse capitis reum: quid utilia suauisse, quid retinuisse, ne in scelus rueret: quid gladiū excussisse morituro: quid efficacibus remedijs refocillasse lugētem: & quod desiderabat uolētem sequi, ad uitæ concilium reduxisse. Quid assedisse agro, & cum ualētudo eius ac salus momētis cōstaret, excepisse idonea cibo tēpora, & cadentes uenas uisore fecisse, & medicū adduxisse morientī. Hæc quis æstimabit? quis similibus beneficijs

Paria facere.
CAP. X.

al. inducimus,
forte, interdici-
mus.

CAP. XI.

Alia.

CAP. XII.

CAP. XIII.

CAP. XIII.

neficijs iubebit beneficia p̄sari: Donauit tibi domum, sed ego tuam supra te ruer-
re pr̄dixi. Dedi tibi patrimonium, sed ego naufrago tabulam. Pugnaui pro te, &
uulnera excepit, at ego uitam tibi silentio dedi. Cum aliter beneficium detur, aliter
reddatur, paria facere difficile est. Dies pr̄terea beneficio reddendo non d̄-
citur, sicut pecuniæ creditæ. Itaq; potest, qui nondum reddidit, reddere. Dic enim,
intra quod tēpus deprehendatur ingratus. Maxima beneficia probationem non
habent. Sæpe intra tacitam duorū conscientiam latet. An hoc t̄ inducimus, ut non
demus beneficia sine teste? Quam deinde poenā ingratīs cōstituamus? Vnā omni-
bus cum disparia beneficia sint. Inæqualem, & pro cuiusq; beneficio maiorem, aut
minorem? Age intra pecuniam uersabitur taxatio, quid quod quædam beneficia
uitæ sunt, & maiora uitæ? His quæ pronuntiabitur poenā? Minor beneficio? Iniqua
est. Par & capitalis? Quid inhumanius, quàm cruentos esse beneficiorum exitus.

Quædam, inquit, priuilegia parētibus data sunt. Quomodo horum extra ordi-
nem habita ratio est, sic aliorū quoq; beneficiorū haberi debet. Parētum conditio,
nem sacrauimus, quia expediebat liberos tolli. Sollicitandi ad hunc laborem erant
incertā adituri fortunā. Non poterat illis dici, quod beneficia dātibus dicitur. Cui
des, elige ipse tecū. Si deceptus es, quære, dignum adiua. In liberis tollendīs nihil
iudicio tollentium licet, tota res uoti est. Itaq; ut æquiore animo adirent aīeam, dan-
da illis, aliqua potestas fuit. Deinde alia cōditio est parētum, qui beneficia, quibus
dederunt, nihilominus daturi sunt. Nec est periculum, ne dedisse illos mentiantur.
In cæteris quæri debet, non tātum an receperint, sed an dederint. Horum in cōfesso
merita sunt, & quia utile est iuuetuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magi-
stratus, sub quorū custodia contineantur. Deinde omnium parētum unum erat be-
neficium. Itaq; æstimari semel potuit. Alia diuersa sunt & dissimilia, infinitis inter
se interuallis distātia. Itaq; sub nullam regulam cadere potuerūt, cum æquius esset
omnia relinquī, quàm omnia æquari.

Quædam magno dātibus cōstant, quæ-
dam accipiētibus magna sunt, sed gratuita tribuentibus, quædam amicis data, quæ-
dam ignotis. Plus est, quāuis idem detur, si ei detur, quem nosse à tuo beneficio in-
cipis. Hic auxilia tribuit, ille ornāmēta, ille solatia. Inuenies, qui nihil putet esse iur-
cūdius, nihil maius, quàm habere in quo calamitas acquiescat. Inuenies rursus, qui
dignitati suæ, q̄ securitati consuli malit: est qui plus ei debere se iudicet, per quem
tutior est quàm ei per quem honestior. Proinde ista maiora aut minora erunt, prout
fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo. Præterea creditorē mihi ipse
eligo. Beneficium sæpe ab eo accipio, à quo nolo, & aliquando ignorans obligor.
Quid facies? ingratum uocabis eum, cui beneficium inscio, & si sciuisset non acce-
pturo, impositum est: non uocabis eum, qui utcunque acceptum non reddidit.

Aliquis dedit mihi beneficium, sed idem postea fecit iniuriam. Vtrum uno mu-
nere ad patientiam omnium iniuriarū astringor, an perinde erit, ac si gratiam retur-
lerim, quia beneficiū suum ipse insequentī iniuriā rescidit? Quomodo deinde æsti-
mabis, utrum plus sit quod accepit, an in quo læsus est? Dies me deficiet, omnes dif-
ficultates persequi tērantem. Tardiores inquit ad beneficia dāda facimus non uin-
dicando data, nec inficiatores eorum afficiendo poenā. Sed illud quoque tibi ē cō-
trario occurrat. Multo tardiores futurus ad accipiēda beneficia, si periculū cau-
sæ dicendæ adituri erunt, & innocētiam sollicitore habituri loco. Deinde erimus
per hoc ipsi quoque ad danda tardiores. Nemo enim libēter dat inuitis, sed quicum-
que ad benefaciendū bonitate inuitatus est, & ipsa pulchritudine rei, etiam liben-
tius dabit, nihil debitoris, nisi quod uolet. Minuitur enim gloria eius officij, cui d̄-
ligēter cautum est.

Deinde pauciora erunt beneficia, sed ueriora, Quid au-
tem malī est inhīberi beneficiorum temeritatem? Hoc enim ipsum secuti sunt, qui
nullam legem huic constituerunt, ut circūspectius donaremus, circūspectius elige-
remus eos: in quos merita cōferrentur. Etiam atq; etiā cui des cōsidera. Nulla actio
erit, nulla repetitio. Erras, si existimas succursurum tibi iudicem, Nulla lex te in in-
tegrū restituet, Solam accipientis fidem specta. Hoc modo beneficia auctoritatem
suam

suam tenent, & magnifica sunt. Pollues illa, si materiam litium feceris. Aequissima vox est, & ius gentium præ se ferēs, redde quod debes. Hæc turpissima est in beneficio. Redde. Quid reddet? Vitam inquam debet, dignitatem, securitatem, sanitatem. Reddi maxima quæq; non possunt. Aut pro his inquit, aliquid quod tanti sit. Hoc est quod dicebam, interituram tantæ rei dignitatem, si beneficiū mercem facimus. Non est incitandus animus ad avariciā, ad querelas, ad discordiam, sua spōre in ista fertur. Quantum possimus resistamus, & † quærenti occasiones amputemus,

al. querendi, & queror.

CAP. XV.

Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a uolētibus acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret: nec pacta cōuentaq; impressis signis custodirentur, fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. Sed necessaria optimis prætulerūt, & cogere fidem quàm spectare malūt. Adhibētur ab utraq; parte testes. Ille per tabulas plurium nomina interpositis pararijs facit. Ille non est interrogatione contentus nisi † rem manu sua tenuit. Oturpem humani generis fraudis, ac nequitiae publicæ cōfessionem, anulīs nostris, plus quàm animis creditur. In quid isti uiri ornatī adhibiti sunt, in quid imprīmūt signa? Nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit. Hos incorruptos uiros & uindices ueritatis existimas? At his ipsis statim non aliter pecuniæ cōmittentur. † Itaq; non honestius erat, a quibusdam fidem falli, quàm ab omnibus perfidiam timeri? Hoc unum deest avaritiæ, ut beneficia sine sponse non demus. Generosi animi & magnifici est iuuare, & prodesse, Qui dat beneficia, deos imitatur, qui repetit fœneratores. Quid illos dum uindicamus, in turbam sordissimam redigimus?

al. reum.

al. Ita non.

Plures inquit ingrati erunt si nulla aduersus ingratum datur actio, Imò pauciores, quia maiore delectu dabuntur beneficia. Deinde non expedit notum omnibus fieri, quàm multi ingrati sint. Pudorem enim rei tollet multitudo peccātium, & desinet esse probri loco cōmune maledictū. Nunquid iā ulla repudio erubescit. Postq; illustres quædā ac nobiles fœminæ, non consulum numero, sed maritorum annos suos computant, & exeunt matrimonij causa, nubunt repudijs. Tam diu istud timebatur quàm diu rarum erat. Quia uerò nulla sine diuortio acta sunt, quod sæpe audiebāt, facere didicerunt. Nūquid iam ullus adulterij pudor est, postquam eò uentū est, ut nulla uirū habeat, nisi ut adulterū irriter? Argumentū est deformitatis pudicitia. Quam inuenies tam miserā, tam sordidā, ut illi satis sit unū adulterorū par nisi singulis diuisit horas, & non sufficit dies omnibus, nisi apud alium gestata est, apud alium māsit. Infrunita & antiquata est quæ nesciat matrimonij uocari unum adulterū. Quemadmodū horum delictorū iam euauit pudor, postquam res latius euagata est, ita ingratos plures efficies & † auctiores, si numerare se cœperint.

CAP. XVI.

*αρχαία
al. audaciores.*
CAP. XVII.

Quid ergo: impunitus erit ingratus? Quid ergo: impunitus erit impius? Quid malignus? Quid avarus? Quid impotens? Quid crudelis? Impunita tu credis esse quæ inuisa sunt? Aut ullum supplicium grauius existimas publico odio? Pœna est, quod non audet ab ullo beneficiū accipere, quod nō audet ulli dare, quod omnium designatur oculis, aut designari se iudicat, quod intellectum optimæ rei ac dulcissimæ amilit. An tu infelicem uocas, qui caruit acie oculorum, cuius aures morbus obstruxit, non uocas miserum eum, qui sensum beneficiorum amisit? Testes ingratum omnium deos metuit, urit illum & angit intercepti beneficii conscientia, deniq; satis hæc ipsa pœna magna est, quod rei (ut dicebam iucundissimæ) fructum non percepit. At quem iuuat accepisse, æquali perpetuaq; uoluptate fruitur, & animum eius a quo accepit, non rem intuens gaudet. Gratum hominem semper beneficium delectat, ingratum semel. Comparari autem potest utriusq; uita, cum alter tristis sit & sollicitus, qualis esse inficiator ac fraudulentus solet, apud quem non parētum, qui debet honor est, non educatoris, non praeceptorū: alter lætus, hilaris, occasionē referendæ gratiæ † expetēs, & ex hoc ipso affectu gaudium grande percipiēs, nec querēs quomodo decoquat, sed quemadmodū plenius uberiusq; respondeat, non solum parētibus & amicis, sed humilioribus quoq; personis. Nam etiam si a seruo suo beneficium accepit æstimat non a quo, sed quid acceperit.

al. expectans.

Quantum

CAP. XVIII.

Quamquam quæritur à quibusdam, sicut ab Hecatore, an beneficiū dare seruis domino possit. Sunt enim qui ita distinguant, quædam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria. Beneficiū esse, quod alienus det. Alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare. Officiū esse, filij, uxoris, & earum personarū, quas necessitudo suscitāt, & ferre opem iubet. Ministeriū esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quæ præstat, imputet superiori. Præterea seruos qui negat dare aliquādo beneficiū, ignarus est iuris humani. Refert enim cuius animi sit, qui præstat, nō cuius status. Nulli præclusa uirtus est, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. Nō eligit domum, nec celsum, nudo homine contenta est. Quid enim erat tuti aduersus repentina, quid animus magnus promitteret sibi, si certam uirtutē fortuna mutaret? Si non dat beneficiū seruus domino, nec regi quisquā suo, nec duci suo miles. Quid enim interest, quali quisque teneatur imperio, si summo tenetur? Nam si seruo quo minus in nomen meriti perueniat necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quāquam sub dispari titulo, paria illis licent. Atqui dant regibus suis, dant imperatoribus beneficia, ergo & dominis. Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficiū dare potest. Nam & hoc uirtutis est, adeoque dominis serui beneficia possunt dare, ut ipsos sæpe & beneficij sui fecerint. Non est dubium quin seruus beneficiū dare possit cuilibet, quare ergo non & domino suo possit?

forte beneficio
suos, aut sui iu-
ris.

CAP. XIX.

Quia non potest, inquit, creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. Alio, qui quotidie dominū suum obligat. Peregrinante n sequitur, agro ministrat, & labore summo colit. Omnia tamen ista quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante seruo ministeria sunt. Beneficiū enim id est, quod quis dedit, cum illi liceret & non dare. Seruus autem non habet negandi potestatem. Ita non præstat, sed parat. Nec id se fecisse iactat, quod non facere non potuit. Iam sub ista lege uincam, & eo perducā seruū, ut in multa liber sit. Interim dic mihi, si tibi ostēdero aliquē seruū pro salute domini sui sine respectu suæ dimicantem, & cōfossū uulneribus, reliquais tamē sanguinis ab ipsis uitalibus fundentem, & ut ille effugiendi tēpus habeat, morā sua morte quærentem, hunc tu negabis beneficiū dedisse, quia seruus est? Si tibi ostēdero aliquē, ut secreta domini prodat, nulla tyrāni pollicitatione corruptū, nullis territū minis, nullis cruciatibus ui sum, auertisse quātum potuit, suspiciones quærentis, & impēdisse spiritū fidei, hunc tu negabis beneficiū domino dedisse, quia seruus est? Vide ne eo maius sit, quo rarius est exemplū uirtutis in seruis, eoque gratius quod cum ferē inuisa imperia sunt, & omnis necessitas grauis, cōmune seruitutis odiū, in aliquo domini charitas uicē: Ita non idē beneficiū non est, quia à seruo profectum est, sed idē maius, quia detertere ab illo nec seruitus quidem potuit.

CAP. XX.

Errat si quis existimat seruitutem in totū hominem descēdere. Pars melior eius excepta est, Corpora obnoxia sunt & ascripta dominis: mens quidem sui iuris, quæ adeo libera & uaga est, ut ne ab hoc quiddē carcere cui inclusa est teneri queat, quo minus impetu suo utatur, & ingētia agat & in infinitum comes cœlestibus exeat. Corpus itaque est quod domino fortuna tradidit. Hoc emit, hoc & uendit. Interior illa pars mācipio dari non potest. Ab hac quicquid uenit, liberum est. Non enim aut nos omnia iubere possumus, aut in omnia serui parare coguntur. Cōtra rempublicam imperata non facient, nulli sceleris manus commodabunt.

CAP. XXI.

Quædam sunt quæ leges nec iubēt, nec uetāt facere, in his seruus materiam beneficij habet. Quā diu præstat, quod à seruis exigi solet ministeriū est ubi plus quā quod seruo necesse est, beneficiū. Vbi in affectū amici transit, desinit uocari ministeriū. Est aliquid quod dominus præstare seruo debeat & ut cibariū, uestiariū. Nemo hoc dixit beneficiū. At indulgit, liberalius educauit, artes quibus erudiūtur ingenui tradidit beneficiū est. Idem ē contrario fit in persona serui. Quicquid est quod seruilis officij formulā excedit, quod non ex imperio sed ex uolūrate præstat, beneficiū est, si modo tātum est, ut hoc uocari puerit, quolibet alio præstante.

et ut cibaria.

Seruus

Seruus (ut placet Chryippo) perpetuus mercenarius est. Quemadmodū ille beneficium dat, ubi plus præstat quod operis locauit, sic seruus ubi beneuolentia erga dominum fortunæ suæ modū transit, & altius aliquid ausus, quod etiam felicius nato decori esset, & spem domini antecessit, beneficium est intra domū inuentum.

An æquum tibi uideatur, quibus si minus debito faciant, irascimur, non haberi gratiam, si plus debito solitoque fecerint? Vis scire quando non sit beneficium? Vbi dicipotest, quid si nolle? Vbi uero id præstat, quod nolle licuit, uoluisse laudandū est. Inter se contrarium sunt, beneficium & iniuriā. Potest dare beneficium domino, si a domino iniuriā potest accipere. At qui de iniurijs dominorum in seruos, qui audiatur positus est, qui & sauitiam & libidinem, & in præbendis ad uictum necessarijs auaritiā cōpelcat. Quid ergo? Beneficiū dominus a seruo accipit? Imo homo ab homine. Denique quod in illius potestate fuit, fecit. Beneficium domino dedit. Ne a seruo acceperis, in tua potestate est. Quis autem tantus est, quem non fortuna indigere etiam infimis cogat? Multa iam beneficiorū exempla referam, & dissimilia, & quædam inter se contraria. Dedit aliquis domino suo uitā, dedit mortem: seruauit periturū & hoc si parum est, pereundo seruauit. Alius mortem domini adiuuit, alius decepit.

Claudius Quadrigarius in t secūdo & uicesimo annalium tradit, quod cum obsideretur Drumetum, & iam ad summam desperationem uentum esset, duos seruos ad hostē trās fugisse, & operæ pretium fecisse. Deinde urbe capta, passim discurrente uictore, illos per nota itinera ad domū in qua seruierant, præcurrisse, & dominam suam ante se egisse, & quærentibus quanam esset, dominam & quidem crudelissimam ad supplicium ab ipsis duci, professos esse. Eductā deinde extra muros summa cura celasse, donec hostilis ira t consideret. Deinde ut satiatus miles ad Romanos mores cito redijt, illos quoque ad suos dedisse, & dominam sibi ipsos dedisse. Manumisit utrunque uestigio illa nec indignata est ab his se uitam accepisse, in quos uitæ necisque potestatem habuisset. Potuit sibi hoc uel magis gratulari. Aliter enim seruata munus notæ & uulgaris clementiæ habuisset, sic seruata nobilis fabula, & exemplum Grametinae urbis fuit. In tanta confusione captæ ciuitatis, cum sibi quisque consuleret, omnes ab illa præter transfugas fugerunt. At hi, ut ostenderent quo animo facta esset prior illa transitio, a uictoribus ad captiuam transfugerunt, personam parricidarum ferentes, quod in illo beneficio maximum fuit, tantū iudicauerūt ne domina occideretur, uideri dominam occidisse. Non est, mihi crede non est seruilis animi, egregium factum, fama sceleris emisse.

Cluentius prætor Marforū ducebatur ad Romanum imperatorem. Seruus eius gladium militi ipsi, a quo trahebatur eduxit, & primū dominū occidit. Deinde tempus est, inquit, me & mihi cōsulere, iam dominū manumisi, atque ita se uno ictu trās egit. Da mihi quenquam, qui magnificentius dominū seruauerit.

Corfinium Cæsar obsidebat. Tenebatur inc usus Domitius. Imperauit medico, eidemque seruo suo, ut sibi uenenū daret. Cum tergiuersantē uideret, quid cunctaris, inquit, tãque in tua potestate totū istud sit: mortē rogo armatus. Tum ille promisit, & medicamentū innoxium bibendū illi dedit, quo cum sopitus esset, accessit ad filiū eius. Iube me, inquit, adseruari, dum ex euētu intelligis, an uenenū patri tuo dederim. Vixit Domitius, & seruatus a Cæsare est. Prior tamē illum seruus seruauerat.

Bello ciuili proscriptū dominū seruus abicōdit, & cū anulos eius sibi aptasset, ac uestem induisset, spiculatoribus occurrit, nihil se deprecari, quo minus imperata perageret, dixit, & deinde ceruicem porrexit. Quāti uiri est pro domino eo tēpore mori uelle, quo erat rara fides, dominū mori nolle in publica crudelitate: item inueniri in publica perfidia fidelem, cū præmia proditiōis ingētia ostendantur, præmiū fidei mortē concupiscere? Nostri sæculi exēpla non præteribo. Sub Tyberio Cæsare fuit accusandi frequēs, & penē publica rabies, quæ omni ciuili bello grauius togatam ciuitatē confecit. Excipiebatur ebriorū sermo, simplicitas iocātium. Nihil erat tutū. Omnis sauiendi placebat occasio. Nec iam reorum expectabatur quētus cum esset unus. Cœnabat Paulus pratorius in cōuiuio quodam imaginem

c 2 Tyberij

CAP. XXII.

CAP. XXIII.
aliter 12.

al. consideret
a confido.

CA. XXIII.

CAP. XXV.

CAP. XXVI.

aliter subscri-
ptionem.

CA. XXVII.

Inter coenam.

ἐπεὶ μὲν
quod ad me
attinet.

C. XXVIII.

al. summa.

CA. XXIX.

et. al.

al. uincitur.

Tiberij Cæsaris habens exculptam, eminente gemma Rem ineptissimam fecero. nunc uerba quæsero, quemadmodum dicam illum matellam sumptisse. Quod factum fuit, mul & Maro ex notis illius temporis uestigatoribus notauit. At seruus eius cui necebatum insidiæ, ei ebrío anulum extraxit. Et cum Maro cõuiuas testaretur admodum esse imaginem obscœnis, & iam transproscriptionem componeret, ostendit in manu sua seruus anulum. Siquis hunc seruum uocat, & illum conuiuiam uocabit.

Sub diuo Augusto nõdum hominibus uerba sua periculosa erant, iam molesta. Ruffus uir ordinis senatorij inter coenam optauerat, ne Cæsar saluus rediret, ex ea peregrinatione quam parabat, & adiecerat idem omnes & tauros, & uiculos optare. Fuerunt qui illa diligenter audirent. Vt primum diluxit, seruus qui coenanti ad pedes steterat, narrat quæ inter coenam ebrius dixisset. Hortatur eum, ut Cæsarem occiperet, atque ipse se deferat. Vt cõsilio, descendenti Cæsari occurrit. Et cum malam mentem habuisset se pridie iurasset, id ut in se & filios suos recideret, optauit, & Cæsarem ut ignosceret sibi, rediretque in gratiam secum rogauit. Cum dixisset se Cæsar facere, nemo, inquit, credet te mecum in gratiam redisse, nisi aliquid mihi donaueris, petitque non fastidiedam à propitio summam, & impetrauit. Cæsar ait, mea causa dabo operam, ne unquam tibi irascat. Honestè Cæsar quod ignouit, quod liberalitatem clementiæ adiecit. Quicumque hoc audierit exemplum, necesse est Cæsarem laudet, sed cum seruum ante laudauerit. Non expectas, ut tibi narrè manumissum, qui hoc fecerat. Nec tamen gratis. Pecuniam pro libertate eius Cæsar numerauit.

Post tot exempla non est dubium, quin beneficium aliquando à seruo dominus, accipiat. Quare potius persona rem minuatur, quam personam res ipsa cohonestet. Eadem omnibus principia, eademque origo. Nemo altero nobilior, nisi cui rectius ingenium, & artibus bonis aptius. Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ longo ordine ac multis stemmatum illigata flexuris in parte prima adiunctim collocant, notum magis quam nobiles sunt. Vnus omnium parēs mundus est, siue per splendidos, siue per sordidos gratus, ad hunc prima cuiusque origo perducitur. Non est, quod te isti decipiant, cum maiores suos recensent. Vbi cumque fult nomen illustre, ilico deum fingunt. Neminem despexeris, etiam si circa illum obsoleta sunt nomina, & parum indulgente adiuta fortuna: siue libertini ante nos habentur, siue serui, siue exterarum gentium homines. Erigite audacter animos, & quicquid in medio sordidi iacet, trahite. Expectat uos in summo, magna nobilitas. Quid superbia in tantam uanitatem attollimur, ut beneficia à seruis indignemur accipere, & sortem eorum spectemus, obliti meritorum. Seruum tu quæquam uocas libidinis & gulæ seruus, & adulteræ imò adulterarum comune mancipium. Seruum uocas quæquam. Quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus. Quo te penulati isti in militum quidem non uulgarem cultum subornati. Quo inquam te isti effertur ad ostium alicuius hostiarum, ad hortos alicuius, ne ordinariū quidem habetis officium. Et deinde negas tibi beneficium à seruo tuo posse dari, cui osculum alieni serui beneficium est. Quæ est tanta animi discordia. Eodem tempore seruos despicias & colis. Imperiosus intra limen atque impotēs, humilis fortis, & tam contemptus, quam contemnens. Neque enim ulli magis abijciunt animos, quam qui improbe tollunt. nullique ad calcandos alios paratiores, quam qui contumelias facere, accipiendo didicerunt.

Dicenda hæc fuerunt ad cõtundendam insolentiam hominum ex fortuna pendentium, uindicandumque ius beneficii dari à seruis, ut à filiis quoque uindicaretur. Quæritur enim, an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quam acceperint. Illud conceditur, multos filios maiores potentioresque extitisse, quam parentes suos æque & illud meliores. Quod si constat, potest fieri, ut meliora tribuerint, cum & fortuna illis maior esset, & melior uoluntas. Quicquid, inquit, est, quod patri filius, utique minus est, quia hanc ipsam dandi facultatem patri debet. Ita nunc quam beneficio uincitur, cuius beneficium est ipsum, quod transuincit. Primum quædam initium ab alijs trahit, & tamen initijs suis maiora sunt. Nec ideo, aliquid non est maius eo à quo cœpit, quia non potuisset in tantum procedere, nisi cœpisset. Nulla

non res

non res principia sua magno gradu transit. Semina omnium rerum causa sunt, & tamen minimae partes sunt eorum, quae gignunt. Aspice Rhenum, aspice Euphratem, omnes denique inclitos amnes, quid sunt, si illos illic unde effluunt aestimes? Quicquid est quo timetur, quo nominatur, in processu parauerunt. Tolle radicem, nemo ramus non surgent, nec tanti montes uestientur. Aspice trabes, siue proceritatem aestimes altissimas, siue crassitudinem spaciumque ramorum, latissime fustas, quantulum est his comparatum illud, quod radix tenui fibra complectitur. Innituntur fundamentis suis templa, & illa urbis moenia, tamen quae in firmamentum totius operis iacta sunt, latet. Idem in ceteris euenit. Principia sua semper sequens magnitudo obruit. Non potuisti sem quicquam consequi, nisi paratum beneficium antecessisset. Sed non ideo quicquid consecutus sum, minus est eo, sine quo consecutus non essem. Nisi me nutrix aluisset infantem, nihil eorum quae consilio ac manu gero, facere potuissem, nec in hac emergere nominis claritate, quam ciuili ac militari industria merui, nunquid tamen ideo maximis operibus praeferes nutriticis officiis? At quid interest, cum aequae sine patris beneficio, quam sine nutriticis fomento, non potuerim ad ulteriora procedere?

Quod si initio meo quicquid iam possum debeo, cogita non esse initium mei patris, ne auum quidem. Saepius enim erit ulterius aliquid, ex quo originis proximae origo descendat. Atqui nemo dicitur, plus debere ignotis, & ultra memoriam positis maioribus, quam patri. Plus autem debeo, si hoc ipsum quod genuit me pater meus, maioribus suis debeo. Quicquid praestiti patri, etiam si magnus est, infra aestimationem paterni muneris est, quia non essem, si non genuisset. Isto modo etiam si quis patrem meum agrum ac moriturum sanauerit, nihil praestare ei potero, quod non beneficio eius minus sit. Non enim genuisset me pater, nisi sanatus essem. Sed uide, ne illud uerius sit aestimari, an id quod potui, & id quod feci, meum sit, mearum uirium, meae uoluntatis. Illud quod natus sum per se intueri quale sit, Animaduertis exiguum & incertum, & boni malique communem materiam, sine dubio primum ad omnia gradum, sed non ideo maiorem omnibus, quia primum. Seruauit patrem, & ad summam prouexi dignitatem, & principem urbis suae feci, nec tantum rebus a me gestis nobilitauit, sed ipsi quoque gerendarum ingentem ac facilem, nec tutam minus, quam gloriosam dedi materiam. Honores, opes, quicquid humanos ad se animos rapit, coegessi, & cum supra omnes stare, infra illum fieri. Dic nunc, hoc ipsum, quod ista potuisti, patris munus est? Respondebo tibi, est prorsus, si ad ista facienda nasci satis est. Sed si ad bene uiuendum minima portio est uiuere, & id tribuisti, quod cum feris mihi, & animalibus quibusdam minimis, quibusdam etiam foedissimis commune est, noli tibi asserere, quod non ex tuis beneficiis, etiam si sine tuis oritur. Puta me uitam pro uita reddidisse. Sic quoque munus tuum uici, cum ego dederim sentienti sentiens me dare, cum uita tibi non uoluptatis meae causa, aut certe per uoluptatem dederim, cum tanto maius sit retinere spiritum, quam accipere, quanto leuius mori ante mortis metum. Ego uitam dedi statim illa usuro te nescituro, an uiuerem. Ego uitam dedi, mortem timenti, tu uitam dedisti, ut mori possem. Ego uitam tibi dedi consummatam, perfectam, tu me expertem rationis genuisti, onus alienum. Vis scire quam non sit magnum beneficium uitam sic dare? Si exposuisses, nempe iniuria erat genuisse, quo quidem colligo, minime esse beneficium, patris matrisque concubitus, nisi accesserint alia, quae prosequerentur hoc initium muneris, & alijs officiis ratum facerent. Non est bonum uiuere, sed bene uiuere. At bene uiuo, sed potui & male. Ita tantum hoc est tuum, quod uiuo. Si uitam imputas mihi per se nudam, egentem consilij, & id ut magnum bonum iactas, cogita te mihi imputare muscarum ac uermium bonum. Deinde, ut nihil aliud dicam, quam bonis artibus me studuisse, ut cursum ad rectum iter uitae dirigerem, ipso beneficio maius quam quod dederas, recepisti. Tu enim me mihi rudem & imperitum dedisti, ego tibi filium, qualem genuisse gauderes.

Aluit me pater, si idem praestio, plus reddo, quia non tantum ali se, sed a filio ali gaudet, & maiorem ex animo meo, quam ex ipsa re percipit uoluptatem. Illius alimenta ad corpus tantum meum peruenerunt. Quid si quis intantum processit, ut aut

aliter, durant. eloquentia per gentes enotesceret, aut iustitia, aut bellicis rebus, & patri quoque ingentem circumfunderet famam, tenebrasque natalium suorum clara luce discuteret, non inestimabile in parentes suos beneficium contulit. An quisquam Aristonem & Gryllum, nisi propter Xenophontem ac Platonem filios nosset? Sophroniscum Socrates expirare non patitur. Ceteros enumerare longum est qui uiuunt ob nullam causam aliam, quam quod illos liberorum eximia uirtus tradidit posteris. Vtrum maius beneficium dedit M. Agrippae pater, nec post Agrippam quidem notus, an patri dedit Agrippa, nauali corona insignis, unicui adeptus inter dona militaria decus, qui tot in urbe maxima opera excitauit, quae & priorem magnificentiam uincerent, & nulla postea uinceretur? Vtrum Octauius maius ullum beneficium dedit filio, an patri diuus Augustus, quamuis illum umbra adoptiui patris abscondit? Quantam cepisset uoluptatem, si illum post debellata arma ciuilia, uidisset securae paci praesidentem, non agnoscens bonum suum, nec satis credens. quoties respexisset ad se, potuisse illum uirum in domo sua nasci. Quid nunc ceteros persequar, quos iam consumpsisset obliuio, nisi illos filiorum gloria e tenebris eruisset, & adhuc in luce retineret? Deinde non quaerimus, num quis filius patri maiora beneficia reddiderit, quam a patre acceperat, sed an possit aliquis maiora reddere, etiam si quae retuli exempla, nondum satisfaciunt, nec beneficia parentum suorum supermiciant. Capitamen hoc natura, quod nondum ulla aetas tuit. Si singula paternorum meritorum magnitudinem exuperare non possunt, plura in unum congesta superabunt.

Supermicio. C. XXXIII. Seruauit in bello patrem Scipio, & praetextatus in hostes equum concitat: parum est, quod ut perueniret ad patrem, tot pericula, maximos duces tot cum maxime praemia contempsit, tot oppositas difficultates, quod ad primam pugnam exiturus tyro per ueteranorum corpora cucurrit, quod annos suos transiit. Adhuc ut idem patrem reum defendat, & conspiracy inimicorum potentium eripiat: ut alterum illi consulatum, ac tertium aliosque honores etiam consularibus concupiscendos congerat, ut pauperi raptas, belli iure opes tradat, & quod est militaribus uiris speciosissimum diuitem illum spolijs etiam hostilibus faciat. Si adhuc parum est, adhuc ut prouincias, & extraordinaria imperia contineat, adhuc ut dirutis maximis urbibus, Romanum imperium sine aemulo ad ortus occasusque uenturi defensor & conditor, maiorem nobilitatem nobili uiro adiciat. Dic Scipionis tamen parem, haud dubium est, quin generandi uulgare beneficium uicerit eximia pietas & uirtus, ipsi urbi nescio, utrum

al. Concinnet. C. XXXIII. maius praesidium afferens, an decus. Deinde, si hoc parum est, finge aliquem tormenta patris discussisse, finge in se transfulisse. Licet tibi in quantum uelis extendere beneficia filij, cum paternum munus & simplex sit & facile, nec danti uoluntarium. Quid necesse est multis? Dedit etiam quibus dedisse se nescit. In quo consortem habet, in quo spectauit legem patriam, praemia patrum, domus ac familia perpetuitatem omnia potius quam eum cui dabat. Quid si quis sapientiam consecutus, hanc patri tradiderit, etiam nunc disputabimus, an maius aliquid dederit quam acceperat, cum uitam beatam patri reddiderit, acceperit tantam uitam? Sed patris inquit, beneficium est, quicquid facis, quicquid praestare illi potes. Et praceptoris mei, quod institutis liberalibus profeci. Ipsos tamen qui tradiderunt illa transcedimus, utique eos, qui prima elementa docuerunt. Et quauis sine illis nemo quicquam esse qui posset, non tamen quantumcumque quis assecutus est, infra illos est. Multum inter prima ac maxima interest. Nec ideo prima maximorum instar sunt, quia sine primis maxima esse non possunt.

C. XXXV. Iam tempus est quaedam ex nostra (ut ita dicam) moneta proferri. Qui id beneficium dedit, quo est aliquid melius, potest uinci. Pater dedit filio uitam, est autem aliquid uitae melius, ita pater uinci potest, quia dedit beneficium, quo est aliquid melius. Etiam num qui dedit alicui uitam, si semel & iterum liberatus est mortis periculo, maius accipit beneficium, quam dedit. Pater autem uitam dedit. Potest autem si sapienter periculo mortis liberatus a filio fuerit, maius beneficium accipere, quam dedit. Qui beneficium accipit, maius accipit, quo magis eo indiget. Magis autem indiget uita qui uiuit, quam qui natus non est, ut qui ne indigere quidem omnino possit. Maius ergo beneficium accipit

accipit pater, si uita à filio accepit, quàm filius à patre, quod natus est. Patris beneficia uinci à alijs beneficijs non possunt. Quare? quia uita accepit à patre, quàm nisi accepisset, nulla dare beneficia potuisset. Hoc cōmune est patri cum omnibus, qui ui- tam dederūt alicui. Non potuissent enim referre gratiā, nisi uitam accepissent. Ergo nec medico in maius gratia referri potest, solet enim & medicus uitā dare, nec nau- te, si naufragū sustulit. Atqui & horū & aliorū, q̄ aliquo modo nobis uitā dederūt, beneficia uinci possunt, ergo & patrū possunt. Si quis mihi beneficium dedit, quod multorū beneficijs adiuuandū esset, ego autē beneficiū illi dedi, quod nullius adiu- torio egeret, maius dedi quàm accepi. Pater filio uitā dedit perituram, nisi multa ac- cessissent, quæ illā tuerentur. Filius patri si dedit uitā, dedit eam, quæ nullius deside- raret auxiliū, in hoc, ut permaneret. Ergo maius beneficiū accepit à filio pater, qui uitam accepit, quàm illi dederat.

Hæc non destruūt parētum uenerationē, nec CA. XXXVI deteriores illis liberos faciūt, imò etiā meliores. Natura enim gloriosa uirtus, & an- teire priores cupit. Alacrior erit pietas, si ad reddēda beneficia cum uincēdi spe ue- nerit. Id si patribus idē uolētibus legibusq̄ cōtigerit (quoniam pleraq̄ sunt, in qui- bus nostro bono uincimur) unde certamen tam optabile, unde tantam felicitatem parentibus, ut fateantur seipsos filiorū beneficijs impares? Nisi hic ita iudicamus, excusationem damus liberis, & illos segniores ad referendā gratiam facimus, qui- bus stimulos adijcere debemus, & dicere, Hoc agite optimi iuuenes, proposita est inter parētes ac liberos honesta contētio, dederint maiora, an receperint. Nō idē uicerūt, quia occupauerūt. Sumite modo animā, qualē decet, & deficere nolite, ut uincatis optantes. Nec desunt tam pulchro certamini duces, qui ad similia uos co- hortentur, ac per uestigia sua ire ad uictoriā sepe iam partam ex parētibus, iubeant.

Vicit Aeneas patrem ipse, cuius infantia leue tutumq̄ gestamen, grauem senio, per media hostium agmina, & per cadentis circa se urbis ruinas ferens, cum com- plexus sacra ac penates deos religiosus senex non simplici uadentem sarcina pre- meret: tulit illum per ignes, & quid non pietas potest: pertulit, colendūq̄ inter con- ditores Romani imperij posuit. Vicere siculi iuuenes, cum Aetna maiore uipera- gitata, in urbes, in agros, in magnam insulæ partem effudisset incendium, uexerunt parentes suos, discedisse creditum est ignes, & utrinque flamma recedente litem adapertum, per quem transcurrerent iuuenes dignissimi, qui magna tuto auderent. Vicit Antigonus, qui cum ingenti prælio superasset hostem, præmiū belli ad pa- tre n transtulit, & imperium illi Cypri tradidit. Hoc est regnum, nolle regnare, cum possis. Vicit patrem imperiosum quidem Manlius, qui cum ad tempus relegatus esset à patre, ob adoleſcētiam brutam ac hebetem, ad tribunum plebis qui patri suo dixerat diem uenit, petitoq̄ tempore quod ille dederat, sperans fore proditorem parentis inuisti, & bene meruisse se de iuvene credebat, cuius exilium pro grauissi- mo crimine inter alia Manlio obijciebat, nactus adolescens secretum, stringit oc- cultatum sinu ferrum, & nisi iuras, inquit, te diem patri remissurum, hoc te gl. dio transfodiam. In tua potestate est, utro modo pater meus accusatorem non habeat. Iurauit tribunus, nec sefellit, & causam t̄ accusationis remissæ cōcioni reddidit. Nul- li alii licuit impunē tribunum in ordinem redigere.

Alia ex alijs exempla subeunt eorum, qui parentes suos periculis eripuerunt, qui ex inimo ad summum protulerunt, & e plebe aceruoq̄ ignobili nunquam ta- cendos seculis dederunt. Nulla uerborum, nulla ingenij facultate exprimi po- test, quantum opus sit, quàm laudabile, quanq̄ nunquam à memoria hominum exi- turum, posse hoc dicere: Parentibus meis parui, cessi imperio eorum, siue æquum, si- ue iniquum fuit, obsequentem submissumq̄ me præbui, ad hoc unum cōtumax fui, ne beneficijs uincerer. Certate obsecro uos, & t̄ fessi quoq̄ restituite a. iem. Felices, qui uicerint, Felices, qui uincuntur. Quid eo adolescente preclarius, qui sibi ipsi di- cere potuit, neq̄ enim fas est alteri dicere: Patrem meum beneficijs uici? Quid eo fortunatius sene, qui omnibus ubiq̄ prædicabit, à filio suo se beneficijs uictū? Quid autem est felicius, quam t̄ ibi cedere?

Finis.

CA. XXXVI

aliter, letisq̄

C. XXXVII.

Amphinomus,
 & Anapias,
 Cal. Rhodig.
 lib. II. cap. 17.
 Dissedisse à
 disido,

al. actionis

C. XXXVIII

al. f. f.

al. f. f.

Cap. 8.

Si in eiusmodi regnum exisset, &c. Vnus codex manu descriptus, pro regnum habebat, reum. Vnde conijcio fuisse scriptum à Seneca, Quisquis in eiusmodi reū egisset, ut eiusmodi, sit neutri generis. & ad causas referatur, non ad hominem. Qui pararet quempiam agere reum ingratitude, uix inueniret argumenta quibus probaret quod intenderet. Hinc coniectari potest, quāto plus difficultatis habiturus esset iudex, de utriusq; animo pronūciaturus. Non idem pendent, aut pendunt legendum est, aut pendent erit à pendere futuri temporis uerbum.

Cap. 17.

Cap. 18.

Iam Molestia, nondum erat periculosa, quum iam essent molesta. Vbiq; fecit nomen illustre, &c. Hic locus uariabat in exemplaribus. Nonnulli sic habebant, illo dominum fugiant. Alij, illo deum fugiunt. Rursus alij dominum fingunt. Ex his diuinare licet fuisse scriptum Vbi quēq; nomen fecit illustrem, illico deum fingunt. Nec displicet ubiq; si legas illustrem, nec illustre displicet, si subaudias aliquis. Nisi forte profecit, legendum est, stetit. Notat illos qui tument nobilitate maiorum, ac sibi dii uidentur non homines, reliquosq; fastidiunt.

PINCIANI IN LIB. TERTIVM DE BENEFICIIS.

Cap. 3.

Cap. 4.

Prima ac omnium potissima. Eadem. Prima omnium ac potentissima. QVOMODO gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem uitam suam transtulit? Præsentium intuitus ac præteritorum memoria gratum facit. Memoriae minimum tribuit quisquis spei plurimum. Iuetus lectio particulam, ergo, addit. Qomodo ergo gratus quisquam cætera. Item correctiora & antiquiora exemplaria futurorū legunt, non præteritorū. Quia propter adducor ut locum hunc ambustum & mutilatum sic resarciam, non ausim dicere restituiam. Quomodo ergo gratus quisquam esse aduersus beneficia potest, qui omnem uitā suam transtulit præsentium intuitu spe futurorum.

Cap. 7.

Memoria gratum facit. Memoriae minimum tribuit quisquis spei plurimum, AVT EX conducto aut ex locato. Iuetus lectio. aut ex conducto & locato, cui lectioni fauent Iurisconsulti, apud quos habetur titulus de locatione & conductione. ¶ Gratum hominē & beneficium. Corrigo. gratum hominē & beneficium. contra omnia exemplaria. ¶ Et equestris hereditas misit. Quid si legas. & equester ordo transmisit. Aut sic, quem census in album equestris ordinis misit. Nam teste præter alios Asconio Pediano in orationē pro M. Scauro, iudicia aliquando penes equestre ordinē fuerunt. ET cū ualetudo eius ac salus momētis cōstaret excepiſſe idonea cibi tēpora. Duo uerba, ac salus, non habentur in plerisque exemplaribus. & cibo legitur, non cibi. in omni scripta lectione. ¶ Si deceptus es quære te dignum adiua. Quædam exemplaria. si deceptus es quærere, dignū adiua. Legendum reor. Si deceptus es quære te dignum. Adiua. ¶ Quibus dederunt nihilominus daturi sunt. Lege, quibus dederunt dant nihilominus daturi; sunt, ex codice scholarū Salmanticensiū. ¶ Nisi apud alium gestata est apud alium mansit. Dispice an legendum sit, pransit, potius quam mansit. Nam sæpenumero duas has res gestari & prædere coniūgit Seneca. MATRIMONIUM uocari unū adulterum. Scribe adulteriū, non adulterū, ex uetere lectione. & mallem legeres unius quā unū. NON educatoris. Emendatius ut sentio quædā exemplaria, non educatorū. Nam præcessit parentum & sequitur præceptorum. ¶ Quid enim animus magnus promitteret sibi si certā uirtutē fortuna mutaret. Magnū non magnus quidā codices. Alij magni. Et cōsidera an sit probatior lectio, censu, quā certam. Dixit enim paulo ante non eligit domū nec censum. ET LABORE summo colit. Exemplar Facūdi & Primitiui, eius laborem summo colit. Puto castigandum. Eius laborem suo tollit. ¶ Sine respectu dimicantem. Iidem sine respectu sui dimicantem. Lego suæ, non sui. QVAM quod operis locauit. Omnis antiqua lectio operis agnoscit, non operis. CLAUDIVS quadrigarius in secundo & uicesimo annalium tradit, quod quum obsideretur Drumentum. Corrige. Claudius quadrigarius in duodeuicesimo annalium tradit. Cum obsideretur Grumentum. ex eadem. Grumentinos autem populos esse in Italia Lucaniæ regionis, notum est ex Plinio & reliquis. ¶ Et exemplum duarum urbium fuit. Castigo, & exemplum Grumentinæ urbis fuit, ex eadem, in qua quum esset uitiose scriptum. Drumē, per compendium ut solet fieri non percipiens imperitus librarius quid esset, Drumē, substituit duarum. Vera enim lectio erat, Grumenurbis, hoc est Grumentinæ urbis. Meminit historiæ Macrobius etiam primo Saturnaliorum. ¶ Non est mihi crede non est. Eadem. Non est mihi crede non dico. ¶ Atenus prætor Marforum. Codices nonnulli. Vectenus non Atenus præferunt. Sed utroq; modo uitiose legitur. Macrobius enim primo Saturnaliorum docet scribendum esse, Cluentius non Vectenus: siue Atenus Cluentium inquit Pelignum Italicensē comprehensum à cohortibus suis ne Pompeio traderetur seruus eius occidit, ac se ne domino suo periret periret, & interiret. VBI QVONIAM fecit nomen illustre illo domini fugiunt. Putamus legendū locū uerborū, illo domini fugiūt, illud domi pingūt. Non & in antiquo quodā exemplari fingūt legitur, nō fugiūt. ¶ Siue libertini ante nos habentur. Legendū forte. Siue libertini autē nobis aui. Cum æque sine patris beneficio quam sine nutricis pometo non potuerim cætera. Verou pometo nō habetur in ullo antiquo exemplari. Existimoq; scribendū inuerso dictionum ordine sic: cum æque sine nutricis beneficio quā sine patris non potuerim reliquis.

Cap. 9.

Cap. 11.

Cap. 16.

Cap. 17.

Cap. 8.

Cap. 19.

Cap. 22.

Cap. 23.

Cap. 28.

Cap. 29.

Cap. 30.

ATQVI nemo dicitur plus debere ignotis. Ex uetere lectione Scribo. Atqui nemo dicit me plus debere ignotis.

¶ Non

¶ Non enim genuisset me pater nisi sanatus esset.] Duo exemplaria. Diu Francisci dixerunt. Alterum diu Mariæ dicit. Non enim genuisset me pater meus nisi beneficio eius sanatus esset. ¶ An id quod potuit & id quod fecit mens sit.] Legendum uidetur contra omnia exemplaria. An id quod potuit, & id quod feci mens sit. ¶ Per se intueri quale sit.] Legendum reor prorsus intueri quale sit. ¶ Sed non ideo maiorem omnibusque primum est.] Vt utrius codices. Sed non ideo magis est omnibus quia primum est. ¶ Quod non ex tuis beneficiis, sed etiam sine tuis oritur.] Corrige. quod non ex tuis beneficiis etiam si non sine tuis oritur, ex scripta lectione. SI EXPOSUISSES nepe iniuria erat genuisse.] Eadem exposuisse est nepe cetera emendo. Exposuisses. Nepe iniuria erat genuisse. ¶ Ipso beneficio maius quam quod dederas recepisti.] Scribe. in ipso beneficio tuo maius quam quod dederas recepisti. ex eadem. In quibusdam codicibus non habetur uerbum, quod. In alijs sic legas. si bene uiuo in ipso beneficio reliqua. NEC DANTI uoluntarium.] In eadem. sed danti uoluntarium. Legendum forte. sed & danti uoluntarium. ¶ Quid necesse est multis? dedit etiam quibus dedisse se nescit.] Scribe. quod necesse est ille multis dederit etiam quibus dedisse se nescit. ex eadem. ¶ Potest autem si sepius periculo mortis liberatus.] Eadem. Potest ergo si sepius à periculo mortis liberatus. ¶ Patris beneficia uinci.] In quibusdam codicibus. Quid inquit? Patris beneficia uinci cetera. ¶ Quam illi dederat.] Scribe. quam ipse ille dedit. ex uetere lectione. NATURA enim gloriosa uirtus.] Deest in fine uerbum, est. Natura enim gloriosa uirtus est. ex eadem. ¶ Nisi hic ita iudicamus.] Scribe. hoc, non hic. ex eadem. ¶ Posita est inter parentes ac liberos.] Legendum. Proposita est. cetera ex eadem. IPSE CUIVS infantia leue tutumq; gestamen.] In eadem non, cuius, habetur: sed, eius, ut putem legendum: ipse eius in infantia leue tutumq; gestamen. ¶ Proditorem parentis inuiti.] Quid si legas inuisti non inuiti: aut certe proditorem parentis in lite. ¶ Siue iniquum fuit.] Scribe. siue iniquum fuit ac durum, ex eadem.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.

LIBER QVARTVS.

L omnibus, quæ tractauimus, Ebuti Liberalis, potest uideri nihil tam necessarium, aut magis (ut ait Salustius) cum cura dicendum, quam quod in manibus est. An beneficium dare, & inuicem gratiam referre, per se res expetendæ sint. Inueniuntur qui honesta in mercedem colant, quibusq; non placeat uirtus gratuita, quæ nihil habet in se magnificum, si quicquam habet uenale. Quid enim est turpius, quam aliquem computare, quanti uir bonus sit, cum uirtutem nec lucrum inuitet, nec absterreat damnum, adeoq; neminem spe ac pollicitatione corrumpat ut cuncta in se impendere iubeat, ac sepius in ultro tributis sit. Calcatis utilitatibus ad illam eundum est, quocunq; utocauit, quocunq; milit, sine respectu rei familiaris, interdum etiam sine ulla sanguinis sui parsimonia uadendum, nec unquam imperium eius detrectandum. Quid consequar, inquit, si hoc fortiter, si hoc grate feceris? Quod si feceris, nihil tibi extra promittitur, si quid forte obuenerit commodi, inter accessiones numerabis. Rerum honestarum precium in ipsis est. Si honestum per se expetendum est, beneficium autem honestum est, non potest alia eius conditio esse, cum eadem natura sit. Per se autem expetendum esse honestum, saepe & abunde probatum est.

In hac parte nobis pugna est, cum Epicureorum delicata & umbratica turba, in conuiuio suo philosophantium, apud quos uirtus uoluptatum ministra est. Illis parret, illis deseruit, illas supra se uidet. Non est, inquit, uoluptas sine uirtute. Sed quare ante uirtutem est? De ordine putas disputationem esse de re tota, & de potestate eius ambigitur. Non est uirtus, si sequi potest. Primæ partes eius sunt, ducere debet, imperare, summo loco stare. Tu illam iubes signum petere? Quid, inquit, tua refert? Et ego sine uirtute nego beatam uitam posse constare. Ipsam uoluptatem, quam sequor, cui me mancipauit, remota illa, improbo & damno. De hoc uno disputatur, utrum uirtus summi boni causa sit, an ipsa summum bonum. Ut hoc unum quæretur, ordinis tantum existimas mutationem? Ista uero confusio est, & manifesta caritas, primis postrema præferre. Non indignor, quod post uoluptatem ponitur uirtus, sed quod omnino cum uoluptate confertur. Contemptrix eius & hostis est, & longissime ab illa resiliens, labori ac dolori familiarior, uirilibus incommodis magis, quam isti estimato bono inferenda,

Hæc

CAP. III.

Hæc mi Liberalis dicenda fuerunt, quia beneficium (de quo nunc agitur) dare, uirtutis est, & turpissimum id causa ullius alterius rei dare, quam ut datum sit. Nam si recipiendi spe tribueremus, locupletissimo cuique non dignissimo daremus. Nunc uero diuiti importuno, pauperem præferimus. Non est beneficium, quod ad fortunam spectat. Præterea, si ut prodessemus, sola nos inuitaret utilitas, minime beneficia distribuere deberet, qui facillime posset, locupletes, & potentes, & reges, aliena ope non indigentes. Diu uero tot munera, quæ sine intermissione diebus ac noctibus fundunt, non darent. In omnia enim illis natura sua sufficit, plenosque & tutos, & inuiolabiles præstat. Nulli ergo beneficium dabunt, si una dandi causa est, se intueri, ac commodum suum. Istud non est beneficium, sed foenus, circumspicere, non ubi optime ponas, sed ubi quætuosissime habeas, unde facillime tollas. Quod cum longe à diis remotum sit, sequitur ut liberales sint. Nam si una beneficii dandi causa sit utilitas, nulla autem ex nobis utilitas deo speranda est, nulla deo dandi beneficii causa est.

CAP. IIII.

Scio quid hoc loco respondeatur. Vtique non dat deus beneficia, sed securus & negligens nostri, auersus à mundo, aliud agit, aut (quæ maxima Epicuro felicitas uis detur) nihil agit, nec magis illi beneficia, quam iniuriæ tangunt. Hoc qui dicit, non exaudit præcantium uoces, & undique sublati in cælum manibus uota facientum priuata ac publica. Quod profecto non fieret, nec in hunc furorem omnes profecto mortales consensissent alloquendi surda numina, & inefficaces deos, nisi nosset illorum beneficia nunc oblata, nunc oratibus data, magna, tempestiua, ingentes minas interuentu suo soluētia. Quis est itaque tam miser, tam neglectus, quis tam duro facto, & in poenā genitus, ut non tantam deorum munificentiam senserit? Ipsos illos complorantes sortē suam, & quæculos circumspice, inuenies non ex toto beneficiorum celestium expertes, neminem esse ad quem non aliquid ex illo benignissimo fonte manauerit. Parum autē id, quod nascentibus ex æquo distribuitur. Ut quæ sequitur

CAP. V.

inæquali dispensata mensura trāseamus, parum dedit natura, cum se dedit. Non dat deus beneficia. Vnde ergo ista quæ possides? quæ das? quæ negas? quæ seruas? quæ rapis? Vnde hæc innumerabilia, oculos, aureis, & animum mulcentia? Vnde illa luxuriam quoque instruens copia? Neque enim necessitatibus tantummodo nostris prouisum est, usque in delicias amamur. Tot arbuta, non uno modo frugifera, tot herbarum salutare, tot uarietates ciborum, per totum annum digestæ, ut inertia quoque fortuita terræ alimenta præberet? Iam animalia omnis generis, alia in sicco solidoque, alia in humido innascentia, alia per sublime dimissa, ut omnis rerum naturæ pars tributum aliquod nobis conferret. Flumina, hæc amœnissimis flexibus campos cingentia, illa præbitura commercijs uia, uasto, & nauigabili cursu uadentia, ex quibus quædam statim diebus mirabile incrementum trahunt, ut et anihela & feruenti subiecta cælo loca subita uis æstiuæ torrentis irriget. Quid medicatorum torrentium uana? Quid in ipsis littoribus aquarum calentium exundatio? Te Lari maxime, teque Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino.

CAP. VI.

Si pauca quis tibi donasset iugera, accepisse te diceres beneficium, immensa terrarum late patentium spacia negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donauerit, & arcem tuam (quonia id tibi magnū uidetur) impleuerit, beneficium uocabis: tot me talla defodit, tot flumina emisit in aëra, super quæ decurrunt sola, aurum uehementia, argentum, æris, ferri, immane pondus omnibus locis obrutum, cuius inuestigandi tibi facultatem dedit, ac latentium diuitiarum in summa terra signa disposuit, negas te accepisse beneficium? Si domus tibi donetur, in qua marmoris aliquid resplendeat, & tectum nitidius auro, aut coloribus sparsum, num mediocre munus uocabis? Ingens tibi domus, & ipsa qua secantur lamina graciliores, sed integras lapidis pretiosissimi moles, sed totas, uarias distinctaque materia, cuius tu paruula frustra miraris, tectum uero aliter nocte, aliter interdiu fulgens, negas te ullum munus accepisse? Et cum ista quæ habes magno aestimes, quod est ingrati hominis, nulli debere te iudicas? Vnde tibi istum quem trahis spiritum? Vnde ista, per quam actus uitæ tuæ disponis atque ordinas lucem?

Vnde

Vnde sanguinē, cuius cursu uitalis cōtinetur calor: Vnde ista palatū suū saporis us
exquisitis ultra facietatē laceffentia: Vnde hæc irritamēta iā lassā uoluptatis: Vn
de ista quies, in qua putrescis, ac marces: Nōne si gratus es, dices, deus nobis hæc o
cīa fecit. Nāq; erit ille mihi semper deus, illius aram, Sape tener nostris ab ouilibus
imbuet agnus. Ille meas errare boues (ut cernis) & ipsum Ludere quæ uellē calamo
permittit agresti: Ille deus non est, qui paucas boues, sed qui per totū orbē armēta di
milit, qui gregibus ubiq; passim uagantibus pabulū præstat, qui pascua hybernis æstī
ua substituit, qui non calamo tantū cātare, & agreste atq; inconditū carmen ad ali
quam tantū oblectationē modulari docuit, sed tot artes, tot uocū uarietates, tot so
nos, alios spīritu nostro, alios externo cantus ædituros cōmentus est. Neq; enim nō
stra ista quæ inuenimus dixeris, non magis, quā quod crescimus, quā quod ad
constitutū tēpus sua corpori officia respōdent. Nūc pueriliū dentiū lapsus, nunc ad
surgentē iam atātē, & in robustiorē gradū transeuntē pubertas, & ultimus ille dies
fugietī uitæ terminū pōnēs. Insita sunt nobis omniū atātū, omniūq; artium semina,
magisterq; ex occulto deus, producit ingenia.

Natura, inquit, hæc mihi præ
stat. Non intelligis te, cū hoc dicis, mutare nomen deo. Quid enim aliud est natura,
quā deus, & diuina ratio totī mūdo & partibus eius inserta: Quoties uoles, tibi li
cet aliter nunc autorē rerum nostrarum cōpellare, & Iouem illum, optimū ac ma
ximū, rite dices, & tonātem & statorē: qui non (ut historici tradiderūt) ex eo quod
post uotum susceptū, acies Romanorū fugientīū stetit, sed quod stant beneficio ei
us omnia, stator, statilioq; est: hunc eundēq; & fatum si dixeris, non mētieris. Nām
cum fatum nihil aliud sit quā series implexa causarū, ille est prima omniū causa,
ex qua cætera pēdent. Quæcūq; uoles illi nomina propriē aptabis, uim aliquā ef
fectūq; cœlestem continentia. Tot appellationes eius possunt esse, quot munera.

CAP. VII.

Hūc & Liberū patrem, & Herculē, ac Mercuriū nostrī putāt. Liberū patrē, quia
omniū parēs sit, quod ab eo primū inuēta semina uis est, consultura per uolupta
tem. Herculē, quia uis eius inuicta sit, quūq; lassata fuerit operibus æditis, in ignē
recessura. Mercuriū, quia ratio penes illū est, numerusq; & ordo, & scientia. Quo
cūq; te flexeris, ibi illū uidebis, occurrētem tibi. Nihil ab illo uacat. Opus suū ipse
implet. Ergo nihil agis ingratiſſime mortaliū, qui te negas deo debere, sed naturæ.
Quia nec natura sine deo est, nec deus sine natura, sed idem est utrumq;, nec distat.
Officiū si quod à Seneca accepisses, Anneo te dicerēs debere, uel Lucio, non cre
ditorem, mutares, sed nomē. Quoniā siue prænomen eius, siue nomen dixisses, siue
cognomen, idē tamen ille esset. Sic hunc naturā uoca, fatum, fortunāq;, omnia eius
dem dei nomina sunt, uariē utentis sua potestate. Et iusticia, probitas, prudētia, for
titudine, frugalitas unius animi bona sunt. Quicquid horū tibi placuit, animū placet.

CAP. VIII.

Sed ne in aliam disputationē ex obliquo habeam, plurima beneficia ac maxima
in nos deus confert sine spe recipiendi. Quoniam nec ille collato eget, nec nos ei
quicquam cōferre possumus. Ergo beneficium per se expetenda res est, una specta
tur in eo accipientis utilitas. Ad hanc accedamus sepositis commodis nostris. Di
cis, inquit, diligenter eligendos, quibus beneficia debeamus, quia ne agricolæ qui
dem semina arenis committant. Nostram utilitatem in beneficijs dandis sequimur,
quemadmodū in arando serendoq;. Neq; enim serere per se res expetenda est. Præ
terea quæritis cui beneficium: quod non esset faciendum, si per se beneficium dare
expetenda res esset, quæ quocūq; loco, & quocūq; modo daretur, beneficium er
rat. Honestum propter nullā aliam causam, quā propter usum sequimur. Tamen
etiam si nihil aliud sequendum est, quærimus quid faciamus, & quādo, & quemad
modum, per hæc enim constat. Itaq; cū eligo cui dem beneficium, id ago, ut quan
doq; beneficium sit. Quia si turpi datur, nec honestum esse potest, nec beneficium.

CAP. IX.

Deposito reddere per se res expetenda est, non tamen semper reddā. Nec quo
libet loco, nec quolibet tempore. Aliquādo nihil interest, utrum inficiet, an palam
reddam. Intuebor utilitatē eius, cui redditurus sum, & nociturū illi depositū nega
bo. Idem in beneficio faciam. Videbo quando dem, cui dem, quemadmodū, quare.

CAP. X.

Nihil

Nihil enim *sineratione* faciendum est. Non est autem beneficium, nisi quod ratio, ne datur, quoniam ratio, omnis honesti comes est. Quam sæpe hominum, *donatio*, nem suam inconsultam obiurgantium, hanc audimus uocem. Mallet perdidisse, quam illi dedisse. Turpissimum genus dandi est inconsulta donatio, multoq; grauius male dedisse beneficiũ, quam non recepisse. Aliena enim culpa est, quod non recepimus, quod cui daremus non elegimus, nostra. In *electione* nihil minus, quam hoc quod existimas spectabo, à quo recepturus sim. Eligo enim eum qui *gratus*, non qui redditurus sit. Sæpe autem & non redditurus *gratus* & ingratus, qui reddidit. Ad animum tendit æstimatio mea. Ideò locupletem, sed indignum præteribo, pauperi uero bono dabo. Erit enim in summa inopia *gratus*, & cum omnia illi deerunt, supererit animus. Non *lucrum* ex beneficio capto, non uoluptatem, non gloriam. Vni placere contentus, in hoc dabo, ut quod oportet faciam. Quod oportet autem non est sine *electione*, quæ qualis futura sit, interrogas.

CAP. XI.

al ego

al. Non enim
habeo tempus.

aliter, inertissimum.

CAP. XIL

41, Sic

a. suspensis.

Eligam uirum integrum, simplicem, memorem, gratum, alieni abstinentem, sui non avarum, non tenacem, beneuolum. Hunc uero cum elegero, licet nihil illi fortuna tribuat, ex quo referre gratiam possit, ex sententia res gesta erit. Si utilitas me & sordida computatio liberalē facit, si nulli prorsum, nisi ut inuicem ille mihi pro sit, non dabo beneficium proficiscenti in diuersas longinquasq; regiones, non dabo abfuturo semper, non dabo sic affecto, ut spes ei nulla sit conualescendi, non dabo ipse deficiens. Non enim dabo in tempus recipiendi. Atqui ut scias, rem per se expetendam esse, benefacere, aduenis modo in nostrum delatis portum, & statim abituris succurrimus. Ignoto naufrago nauem qua reuehatur & damus & instrui-
mus. Discedit ille uix satis noto salutis autore, & nunquam amplius in conspectum nostrum reuersurus, debito res nobis deos delegat, præcaturq; ut illi pro se gratiam referant. Interim nos iuuat sterilis beneficij conscientia. Quid cum in ipso uitæ fine constituti sumus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura diuidimus? Quantum temporis consumitur, quandiu secreto agitur, quantum & quibus demus? Quid enim interest, quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis iudicia nostra torquemus, quam ubi re-
motis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit, tamdiu officiorum mali iu-
dices, quamdiu illa deprauat spes ac metus, ac incertissimum uitium, uoluptas. Vbi mors interclusit omnia, & ad ferendam sententiam incorruptum iudicem misit, quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus. Nec quicquā cura sanctiore com-
ponimus, quam quod ad nos non pertinet.

Et mehercule tunc magna uoluptas subit cogitantem, hunc ego locupletiores faciam & huius dignitati adiectis opibus aliquid splendoris affundam. Si non damus beneficia, nisi recepturi, intestatis moriendum sit. Dicitis, inquit, beneficium creditum insolubile esse, creditum autem non est res per se expetenda. Cum creditum dicimus, imagine & translatione utimur. Sic enim & legem scimus iusti in iustisq; regulam esse, & regula non est res per se expetenda. Ad hæc uerba demonstrandæ rei causa descendimus. Cum dico creditum, intelligitur tanquam creditum. Vis scire? adicio insolubile, cum creditum nullum non solui aut possit aut debeat. Aded beneficium utilitatis causa dandum non est, ut sæpe, quemadmodum dixi, cum damno ac periculo dandum sit. Si latronibus circumuentum defendo, ut tuto transire permittatur, reum gratia laborantem tueor, & hominum potentium factionem in me cōuerto, quas illi detrahero sordes, sub accusatoribus iisdem fortasse sumpturus, cum abire in partem alteram possim, & securus spectare aliena certamina, spondeo pro iudicato, & suspensum amici bonis libellum deicio, creatoribus eius me obligaturus, ut possim seruare proscriptum, ipse proscriptionis causa, & æstui secessus, quoto anno empturus sit disputat, cum emerit, tuendum est. Eadem in beneficiis ratio est. Nam cum interrogaueris, quid reddat, respondebo, bonam conscientiam. Quid reddit beneficium? Dicitur mihi, quid reddat ius,

sticia, quid innocentia, quid magnitudo animi, quid pudicitia, quid temperantia, si quicquam præter ipsas petis?

Mundus in quid incessum absoluit, in quid sol diem extēdit & cōtrahit? Omnia CAP. XIII.
ista beneficia sunt, fiunt enim nobis profutura. Quomodo mūdi officium est circū-
agere rerum ordinem, quomodo solis loca mutare, ex quibus oritur, in quā cadat,
& hæc salutaria nobis facere sine præmio, ita uiri officiū est inter alia, & beneficiū
dare. Quare ergo dat? Ne non det, ne occasionem benefaciendi perdat. Vobis uo-
luptas est inertis ocij[†] facere crepusculum, & securitatem soporis simillimam ap-
petere, & sub dēsa umbralatitare, tenerrimisq; cogitationibus, quas trāquillitatem
uocatis, animi marcentis oblectare torporē, & cibis potionibusq; intra hortorum
latebras, corpora ignauia pallentia saginare: nobis uoluptas est dare beneficia uel
laboriosa, dum aliorum labores leuent, uel periculosa, dum alios à periculis extra-
hāt, uel rationes nostras aggrauatura, dum aliorum necessitates & angustias laxēt.
Quid mea interest, an recipiam beneficia? Etiam cum recepero danda sunt. Bene-
ficiū eius commodū spectat cui præstatur: non nostrum: alioquin nobis illud da-
mus. Itaque multa quæ summam utilitatem alijs afferunt, precio gratiam perdunt.
Mercator urbibus prodest, medicus agris, magno uenialibus, sed omnes isti quia
ad alienum commodum pro suo ueniunt, non obligant eos, quibus profunt.

al. facere, corā
pusculum.

Non est beneficiū quod in quæstū mittitur. Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est. CAP. XIII.
Non dicam pudicam, quæ amatorem ut incēderet reppulit, quæ aut legem, aut ui-
rum timuit, ut ait Ouidius, Quæ quia non licuit non dedit, illa dedit. Non imme-
rito in numerum peccātium reteritur, quæ pudicitiam timori præstitit, non sibi. Eo-
dem modo qui beneficiū ut reciperet dedit, non dedit. Ergo & nos beneficiū
damus animalibus, quæ aut usui, aut alimēto futura nutrimus: beneficiū damus
arbutis quæ colimus, ne siccitate, aut immoti & neglecti soli duritia laborant. Ne-
mo ad agrum colendum ex æquo & bono uenit, nec ad ullā rem, cuius extra ipsam
fructus est. Ad beneficiū dādum nō adducit cogitatio auara, nec sordida, sed hu-
mana, liberalis cupiens dare etiā cum dederit, & augere nouis ac recētibus uetera,
non habens propositū, quāto ei qui præstat bono futura sit, alioquin humile est, sine
laude, sine gloria, prodesse, qui expedit. Quid magnifici est se amare, sibi parcere, si-
bi acquirere? Ab omnibus istis uera beneficij dandi cupido auocat. Ad detrimen-
tum, iniecta manu trahit, & utilitates relinquit, ipso benefaciendi opere latissima.

CAP. XV.

Nunquid dubium est, quin contraria sit beneficio iniuria? Quomodo iniuriam
facere per se uitanda ac fugienda res est, sic beneficiū dare per se expetēdum. Illic
turpitudine cōtra omnia præmia in scelus hortantia ualet, ad hoc inuitat honesti per
se efficax species. Non mentiar, si dixerō neminem non amare beneficia sua, nemi-
nem non ita cōpositum animo, ut non libentius eum uideat, in quem multa cōges-
sit, cui non causa sit iterū dādi beneficij, semel dedisse. Quod non accideret, nisi nos
ipsa delectarent beneficia. Quam sæpe dicentem audias. Non sustineo illum dese-
rere, cui dedi uitam, quem è periculo eripui. Rogat me ut causam suam contra ho-
mines gratiosos agam. Nolo, sed quid faciam? Iam illi semel, iterumq; affui. Non ui-
des inesse isti rei propriam quandam uim, quæ nos beneficia dare cogit? Primum
quia oportet, deinde quia dedimus. Cui initio ratio non fuisset præstandi, aliquid
ei præstamus ob hoc, quia præstitimus. Adeoq; nos ad beneficia non impellit uti-
litas, ut & inutilia tueri ac fouere perseueremus sola beneficij charitate, cui etiam
infeliciter dato, indulgere, tam naturale, q̃ liberis prauis.

CAP. XVI.

Lidem isti gratiam
referre ipsos fatentur, non quia honestum est, sed quia utile, quod non esse ita, mi-
nore opera probandum est. Quia quibus argumentis collegimus beneficiū dare
perferem expetendā esse, n̄ idem etiam hoc[†] collegimus. Fixum est illud, à quo in
cætera probationes nostræ exeunt, honestum ob nullam aliam causam, q̃ quia ho-
nestum sit, coli. Quis ergo cōtrouerſiam facere audebit, an gratum esse, honestum
sit? Quis non ingratus detestetur hominem, sibi ipsi inutilem? Quid autem, cum ti-
bi narratur de eo, qui aduersus summa beneficia amici sui, ingratus est, quomodo id
d fecerit

al. Collegimus

el. feret. † fecerit, utrum tãquam rem turpem fecerit, an tãquam utilẽ rem sibi & profuturam omiserit? Puto nequam hominem existimas, cui pœna, non cui curatore opus sit. Quod non accideret, nisi gratũ esse per se expetẽdum, honestũq; esset. Alia fortasse minus dignitatẽ suam præterit, & an sint honesta interprete egent, hoc expositum est pulchriusq; quàm ut splendor eius dubie ac parũ luceat. Quid tã laudabile, quid tam æqualiter in omnium animos receptum, quàm referre bene meritis gratiam?

CAP. XVII.

*Nequitiam
subinde uocat,
maliciã etiam
in sceleribus
quibuslibet.*

CAP. XVIII.

Se grex.

*Vnitus.
al. aliquid.
al. ingrat.*

CAP. XIX.

Ab hoc, dic mihi, quæ causa nos perducit? Lucrũ, quod qui non cõtemnit, ingratus est: Ambitio: Et quæ iactatio est soluisse, quod debebas? Metus nullus ingratus est: Huic enim uni rei non posuimus legẽ, tãquam satis natura cauisset, quomodo nulla lex amare parẽtes, indulgere liberis iubet. Superuacũ est, inquit, in naturæ ius impelli. Quemadmodũ nemo in amorẽ sui cohortadus est, quem cum nascitur trahit. Ita ne ad hoc quidem, ut honeste per se petat: placent suapte natura: adeoq; gratiosa uirtus est, ut insitũ sit etiam malis, probare meliora. Quis est qui non beneficis uideri uelit? qui non inter scelera & iniurias opinionem bonitatis affectet? qui non ipsis quæ impotẽtissimẽ fecit, speciem aliquam induat recti? uelit quoq; ijs uideri beneficiũ dedisse, quos læsit? Gratias itaq; agi sibi ab his quos afflixere patiuntur bonosq; se ac liberales fingunt, quia præstare non possunt. Quod non facerent, nisi illos honesti & per se expetẽdi amor cogeret morib; suis opinionẽ contrariã quærere, & nequitia abdere, cuius fructus cõcupiscitur, ipsa uerò odio pudorq; est, nec quisquã tãtum à naturali lege desciiuit, & hominem exiit, ut animi causa malus sit. Dic ergo cuiuslibet ex istis qui rapto uiuunt, an ad illa quæ latrocinijs & furtis confectur, malin ratione bona peruenire? Optabit ille cui grassari, & trãseuntes percutere quæstus est, potius illa inuenire, q̃ eripere. Nemine reperies qui non nequitia præmijs sine nequitia frui malit. Maximũ hoc habemus naturæ meritũ, qd uirtus in omniũ animos lumen suum præmittit, etiam qui non sequuntur illam, uidet.

Vt scias per se expetẽdam esse grati animi affectionem, per se fugiẽda res est ingratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat, ac distrahit, quàm hoc uitium. Nam quo alio tuti sumus, quàm quod mutuis iuuamur officijs? Hoc uno instructior uita, contraq; incursiones subitas munitior est beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & uictimæ, ac bellissimus & facillimus sanguis. Quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis uirium est: quæcũque uaga nascuntur, & actura uitam segregem, armata sunt. Hominem imbecillitas cingit, non unguium uis, non dentium, terribilem cæteris fecit. Nudum & infirmum societas munit. Duas res dedit, quæ illum obnoxium cæteris, ualidissimum facerent, rationem, & societatem. Itaq; qui par esse nulli posset, si seduceretur, rerum potitur, societas illi dominium omnium animalium dedit. Societas terris genitum, in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari iussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit. Hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam aduocare. Hanc societatem tolle, & unitatem generis humani, qua uita sustinetur scindes. Tolleitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se uitadus sit, sed quia aliud illi timendum est. Quàm multi sunt enim quibus † ingratos esse tuto licet? Deniq; ingratum uoco, quisquis metu gratus est.

Deos nemo sanus timet. Furor est enim metuere salutaria. Nec quisquam amat quos timet, Tu deniq; Epicure deum inermem facis. Omnia illi tela, omnem detrahisti potẽtiam, & ne cuiquam metuẽdus esset, proiecasti ipsum extra metum. Hunc igitur septũ ingenti quidẽ & inexplicabili muro, diuisumq; à cõtractu & à cõspectu mortaliũ, non habes quare uerearis, nulla illi ne tribuẽdi, nec nocendi materia est. In medio interuallo huius & alterius cœli desertus, sine animali, sine homine, sine stri curiosus. Atqui hunc uis uideri colere, non aliter quàm parẽtem, grato, ut opinor, animo: aut si non uis uideri gratus, quia nullũ habes illius beneficiũ, sed te atomi, & ista micæ tuæ forte ac temerẽ cõglobauerunt, cur colis? Propter maiestatem inquit

inquis, eius eximiam, singularemque naturam: Vt concedam tibi, nempe hoc facis nulla spe, nullo precio inductus. Est aliquid per se expetendum, cuius te ipsa dignitas ducit. Id est, honestum. Quid est autem honestius, quam gratum esse? Huius uirtutis materia tam late patet, quam uita.

Sed inest, inquit, huic bono etiam utilitas aliqua, cui enim uirtuti non inest? sed id propter se expeti dicitur, quod quamuis habeat aliqua extra se comoda, sepositis quoque illis ac remotis placeat. Prodest gratum esse, ero tamen gratus etiam si nocet. Qui gratus est, quid sequitur? Vt hæc res illi alios amicos, alia beneficia conciliet? Quid ergo si quis sibi offensas concitaturus est? Siquis intelligit, adeo per hoc se nihil consecuturum, ut multa etiam ex reposito acquisitoque perdenda sint, non libens in detrimenta descendit. Ingratus est, qui in referenda gratia secundum datum uidet, qui sperat cum reddit. Ingratum uoco, qui agro assidet, quia testamentum facturus est, cui de hereditate, aut de legato uacat cogitare. Faciat licet omnia quæ facere bonus amicus & memor officij debet, si animo eius obuersatur spes, si lucri captator est, & hamum facit, ut aues quæ laceratione corporum aluntur lapsa morbo pecora, & casura è proximo speculatur, ita hic imminet morti, & circa cadauer uolat. Gratus animus ipsa uirtute propositi sui capitur.

CAP. XX.

Vis scire hoc ita esse, nec illum utilitate corrumpi? Duo sunt genera grati hominis. Dicitur gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit. Hic fortasse ostentare se potest, habet quod iacet, quod proferat. Dicitur gratus qui bono animo accepit beneficium, bono debet. Hic intra conscientiam clusus est. Quæ illi contingere potest utilitas ex affectu latent? Atqui hic etiam si ultra facere nil potest, gratus est, Amat, debet, referre gratiam cupit. Quicquid ultra desideras, non ipsi deest. Artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt. Nec minus canendi peritus, cuius uocem exaudiri fremitus obstrepentium non sinit. Volo referre gratiam, post hoc aliquid superest, non ut gratus, sed ut solutus sim. Sæpe enim & qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retulit, gratus. Nam ut omnium aliarum uirtutum, ita huius ad animam tota æstimatio redit. Hic si in officio est, quicquid defuit, fortuna peccat. Quomodo est disertus etiam qui tacet, fortis etiam qui compressis manibus, uel etiam alligatis, quomodo gubernator etiam qui in sicco est, quia consummata scientiæ nihil deest, etiam si quid obstat quo minus se utatur. Ita gratus est, etiam qui uult tantum nec habet huius uoluntatis suæ ullum alium, quam se testem. Imò amplius adiiciat. Est aliquando gratus, etiam qui ingratus uidetur, quem mala interpret opinio in contrarium traducit. Hic quid aliud sequitur, quam ipsam conscientiam, quæ etiam obruta delectat, quæ concioni ac famæ reclamationis, & in se omnia reponit, & cum ingentem ex altera parte turbam contra sentientium aspexit, non numerat suffragia, sed una sententia uincit. Si uero bonam fidem perfidia supplicij affici uidet, non descendit è fastigio, sed supra poenam suam consistit.

CAP. XXI.

al. deficit.

Habeo, inquit, quod uolui, quod petij. Non poenitet nec poenitebit, ne ulla iniquitate me eo fortuna perducet, ut hanc uocem audiam, Quid mihi uolui? quid mihi nunc prodest bona uoluntas? Prodest & in eculeo, prodest & in igne, qui si singulis membris admoveatur, & paulatim uiuum corpus circueat, licet ipsum corpus plenum bona conscientia stillat, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. Nunc quoque illud argumentum quamuis dictum iam, reducatur. Quid est quare grati uelimus esse, cum morimur quare singulorum perpendamus officia, quare id agamus in omnem uitam nostram memoria decernente, ne cuius officij uideamur oblitum. Nihil iam superest, quo spes porrigatur, in illo tamen cardine positi, abire è rebus humanis quam gratissimi uolumus. Est uidelicet magna in ipso opere merces rei, & ad alliciendas mentes hominum ingens honesti potentia, cuius pulchritudo animos circumfundit, & delinitos admiratione luminis ac fulgoris sui rapit. At multa hinc comoda oriuntur. Et tutior est uita melioribus, atque secundum bonorum iudicium etiam securior, quam innocentia quam grata mens prosequitur. Fuiſſet enim iniquissima rerum natura, si hoc tantum bonum miserum, & anceps & sterile fecisset.

CAP. XXII.

aliter, ui.

al. tua, subau-
di, uia.

CAP. XXIII.

al. Non.

al. se spacijs.

al. dierum.

al. educit.

CA. XXIII.

al. uilia.

CAP. XXV.

al. inquit.

CAP. XXVI.

Sed illud intueri, an ad istam uirtutem quæ sæpe tuto ac facili aditur, etiam per saxa, & rupes & feris ac serpentibus obfessum iter, fueris iurus. Non ideo perse non est expetendū, cui aliquid extra quoque emolumenti adhæret. Ferè enim pulcherrima quæque multis & aduentitijs comitata sunt dotibus, sed illas trahunt, ipsa præcedunt. Num dubium est, quin hoc humani generis domiciliū, circuitus solis ac lunæ uicibus suis temperet, quin alterius calore alantur corpora, terræ relaxentur, immodici humores comprimantur, alligantis omnia hyemis tristitia frangatur, alterius tepore efficaci & penetrabili rigeret maturitas frugum: quin ad huius cursum fecunditas humana respondeat, quin ille annus obseruabilem fecerit circumactū suo, hæc mensem minoribus sphaeræ spatijs fleat. **Vt tamen detrahas ista, non erat ipse sol, idoneum oculis spectaculū, dignusq; adorari, si tantum præteriret.** Non erat digna suspectu luna, etiam si ociosum sydus transcurreret. Ipse mundus quoties per noctem ignes suos fudit, & tantum stellarum innumerabilium refulsit, quem non intentum in se tenet. Quis sibi illa tunc cum miratur prodesse cogitat? Aspice ista tacito superne cœlo labentia, quæ madmodum uelocitatem suam sub specie stantis, atq; immoti operis abscondit. Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demū obseruas, agitur? Quanta rerū turba sub hoc silentio euoluitur? quantā factorū seriem certus limes adducit? Ista quæ tu non aliter, quàm in decorē sparsa consideras, singula in opere sunt. Nec enim est, quod existimes septem sola discurrere, cætera hærare. Paucorum motus comprehendimus, innumerabiles uerò, longiusq; à conspectu nostro seducti dii, eunt, redeuntq;. Et ex his qui oculos nostros patiuntur, pleriq; obscuro gradu pergunt, & per occultum aguntur. Quid ergo non caperis tantæ molis aspectu, etiam si te non regat, non custodiat, non foueat, generetq; ac spiritu suo rigeat? **Quemadmodum hæc cum primum uisum habeant, & necessaria & uitaliaq; sint, maiestas tamen eorum totam mentem occupat: ita omnis illa uirtus, & in primis grati animi, multum quidem præstat, sed nō uult ob hoc diligi, amplius quiddam in se habet, nec satis ab eo intelligitur, à quo inter utilia numeratur.** Gratus est quia expedit, ergo & quantum expedit. Non recipit sordidum uirtus amator. Soluta ad illam sinu ueniendū est. Ingratus hoc cogitat, Volebam gratiam referre, sed timeo impensas, timeo periculum, uereor offensam, Faciam potius, quod expedit. Non potest eadem ratio, & gratum facere, & ingratum. **Vi diuersa illoꝝ opera, ita inter se diuersa proposita sunt. Ille ingratus est, quamuis non oporteat, quia expedit. Hic gratus est, quamuis non expediat, quia oportet.**

Propositum est nobis secundum rerum naturam uiuere, & deorum exemplum sequi. Di autem quodcunq; faciunt, in eo nihil præter ipsam faciendi rationem sequuntur, nisi forte existimas illos fructum operum suorum ex fumo extorū, & thuris odore percipere. Vide quanta quotidie moliantur, quanta distribuunt, quantis terras fructibus impleant, quàm oportunis & in omnes oras ferentibus uentis maria permoueant, quantis imbris repente deiectis, solum molliant, uenasq; fontium arentes redintegrent, & infuso per occulta nutrimento renouent. Omnia ista sine mercede, sine ullo ad ipsos perueniente cōmodo faciunt. Hæc quoque nostra ratio, si ab exemplari suo non aberrat, seruet, ne ad res honestas conducta ueniat. Pudeat uilium uenale esse beneficium. Gratuitos habemus deos. Si deos quidem imitaris, da & ingratas beneficia. Nam & sceleratis sol oritur, & piratis patent maria.

Hoc loco interrogant, an uir bonus daturus sit beneficium ingrato, sciens ingratum esse. Permite mihi aliquid interloqui, ne interrogatione insidiosa capiamur. Duos ex constitutione stoica accipe ingratos. Alter ingratus, quia stultus est. Stultus, etiā malus est, qui malus est, nullo uitio caret. Ergo & ingratus est. Sic omnes malos dicimus, intemperantes, auaros, luxuriosos, malignos: non quia ista omnia singulis magna & nota uitia sint, sed quia esse possint, & sunt, etiam si latent. Alter est ingratus, qui à uulgo dicitur, in hoc uitium natura propensus. Illi ingrato qui sic hac culpa non caret, quomodo nulla caret, dabit beneficium uir bonis. Nulli enim dare poterit, si tales homines submouerit. Huic ingrato qui beneficiorum

fraudator

fraudator est, & in hanc partem procubuit animo, non magis dabit beneficium, quā captatori. Quis decoctiori pecuniam credet, aut depositū committet ei, qui iam pluribus abnegauit? Timidus dicitur aliquis, quia stultus est, & ob hoc quidē malos sequitur, quos indiscreta & uniuersa uitia circūstāt. Dicitur timidus propriē natura, etiam ad inanes sonos pauidus. Stultus omnia uitia habet, sed non in omnia natura pronus est. Alius in auaritiā, alius in luxuriā, alius in petulantiam inclinatur.

Itaque errant illi, qui interrogant Stoicos, Quid ergo? Achilles timidus est? Quid ergo? Aristides, cui iustitia nomen dedit, iniustus est? Quid ergo? & Fabius, qui cunctando restituit rem, temerarius est? Quid ergo? Decius mortem timet? Mutius proditor est? Camillus desertor? Non hoc dicimus, sic omnia uitia esse in omnibus, quomodo in quibusdam singula eminent, sed malum ac stultum nullo uitio uacare, nec audacem quidem timoris absoluimus, nec prodigum quidem auaritia liberamus. Quomodo homo omnes sensus habet, nec ideo tamen omnes homines aciem habent Lynceō similem, sic qui stultus est non tam acris & concitata habet omnia, quā quidam quædam. Omnia in omnibus uitia sunt, sed nō omnia in singulis extant. Hunc natura ad auaritiā impellit, hic libidini, hic uino deditus est, aut si nondū deditus, ita formatus, ut in hoc illum mores sui ferant. Itaque ut ad propositum reuertar, nemo non ingratus est, qui malus est. Habet enim omnia nequitiae semina. Tamen propriē ingratus appellatur, qui ad hoc uitium uergit. Huic ergo beneficium non dabo. Quomodo male filia consulit, qui illam contumelioso & saepe repudiato collocauit, quomodo malus paterfamilias habebitur, qui negotiorum gestorū damnato, patrimonij sui curam mādauerit, quomodo dementissime testabitur, qui tutorem filio reliquerit, pupillorum spoliatores, sic pessime beneficia dare dicitur, quicunque ingratos eligit, in quos peritura conferat.

Dij quoque, inquit, multa ingratis tribuunt, sed illa bonis paraauerant. Contingunt autem etiam malis, quia separari nō possunt. Satiū est autem prodesse etiam malis propter bonos, quā bonis deesse propter malos. Ita, quæ refert, diem, solem, hyemis ætatisque cursus, & media ueris, autumnique tempora, imbres, & fontium haustus, uentorum statos flatus pro uniuersis inuenerūt, excerpere singulos non potuerunt. Rex honores dignis dat, congrarium & indignis. Frumentum publicum tam fur quā perius & adulter accipiunt, & sine delectu morum quisquis ciuis est: cum aliquid est, quod tanquam ciui, non tanquam bono datur, ex æquo boni ac mali ferūt. Deus quoque quædam in uniuersum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo. Nec enim poterat fieri, ut uentus bonis uiris secundus esset, contrarius malis. Commune autem bonum erat patere commercium maris, & regnum humani generis relaxari. Nec poterat lex casuris imbris dici, ne in malorum improborumque rura defluerent. Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quā malis conduntur urbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publica uita aditio. Medicina & sceleratis opem ministrat. Compositiones remediorum salutarium nemo suppressit, ne sanarentur indigni. In his exige censuram, & personarum æstimationem, quæ separatim tãquam digno dantur, non in his quæ promiscue turbam admittunt. Multum enim refert, utrum aliquem non excludas, an eligas. Ius fori omnibus dicitur, pace etiam homicidæ fruuntur, sua repertū, etiam qui aliena rapuerunt. Percussores & domi ferrum exercentes murus ab hoste defendit. Legum præsidio qui plurimum in illas peccauerunt proteguntur. Quædam non poterant cæteris contingere, nisi uniuersis darentur. Non est itaque quod de istis disputes, ad quæ publice inuitati sumus. Illud quod iudicio meo ad aliquem peruenire debebat, ei quem ingratiū sciam, non dabo. Ergo, inquit, nec consiliū deliberanti dabis ingrato, nec aquam haurire permittas, nec uiam erratū monstrabis ingrato? An hæc quidem facies, sed nihil donabis? Distinguiam istud, certe tentabo distinguere. Beneficium est opera utilis, sed non omnis opera utilis beneficium est. Quædam enim tam exigua sunt, ut beneficii nomen non occupet. Duæ res coire debent, quæ beneficium efficiunt. Primum rei magnitudo. Quædam enim

CA. XXVII.

Timoris absolute.

Damnari negotiorum.

CA. XXVIII.

al. temperamenta.

al. monstrat.

al. Certis.

CA. XXIX.

Coire.

sunt

sunt infra huius nominis mēsuram. Quis beneficium dixit, quadram panis, aut stipem æris abiectū, aut ignis accendendi faciā potestatem? Et interdum ista plus profunt quā maxima. Sed tamen uilitas sua illis, etiam ubi temporis necessitate facta sunt necessaria, detrabit pretium. Deinde quod potissimum est oportet accedat, ut eius causa faciā, ad quem uolebam peruenire beneficium dignumque eum iudicem, & libens id tribuam, percipiensque ex munere meo gaudium. Quorū nihil est in istis, de quibus loquebamur. Non enim tāquam dignis illa tribuimus, sed negligenter tanquam parua, & non homini damus, sed humanitati.

CAP. XXX.

al. & esse.

al. Ciceronis.

al. quondam.

Aliquando daturum me etiam indignis quādam non negauerim, in honorem aliorum: sicut in petendis honoribus quosdam turpissimos nobilitas industrijs, sed nouis prætulit non sine ratione, sacra est magnarum uirtutum memoria † & etiam plures bonos iuuat, si gratia bonorum nō cum ipsis cadat † Ciceronem filium quæ res consulem fecit, nisi pater? Cinnam nuper quæ res ad consulatum recepit ex hostium castris: Quæ Sextum Pompeium, aliosque Pompeios, nisi unius uiri magnitudo tanta † quidem, ut satis alte omnes suos etiam ruina eius attolleret. Quid nuper Fabium Persicum, cuius osculum etiam impediret uiri uota boni, sacerdotem non in uno collegio fecit, nisi Verrucosi, & Allobrogici, & illi trecēti qui hostium incursionī pro repub. unam domum obiecerant: Hac debemus uirtutibus, ut non præsentēs solum illas, sed etiam ablatas è conspectu colamus. Quomodo illi iidem egerunt ut non in unam ætatem prodesse, sed beneficia sua etiam post ipsos relinquerēt, ita & nos non una ætate grati sumus. Hic magnos uiros genuit, dignus est beneficijs, qualiscunq; est, dignos dedit. Hic egregijs maioribus ortus est, qualiscunq; est, sub umbra suorum lateat. Ut loca sordida percussu solis illustrantur, ita inertes maiorum suorum luce resplendeant.

CA. XXXI.

al. Caligulam
Cæsarem.

Excusare hoc loco, mi Liberalis, deos uolo. Interdū enim solemus dicere, quid sibi uoluit prouidentia, quæ Arrhīdeū regno imposuit? Illi putas hoc datum? patri eius datū est & fratri? Quare † Cæsarem orbi terrarum præfecit, hominem humani sanguinis audivissimū, quem non aliter fluere in conspectu suo iubeat, quā si ore excepturus esset: Quid ergo tu illi hoc datum existimas? patri eius Germanico datum, datū auo, proauoque & ante hos alijs non minus claris uiris, etiam si priuati paresque alijs uitam exegerūt. Quid tu cum Mamercum Scaurum Cos. faceres, ignorabas ancillarū suarum menstruum ore illum hiantē exceptare. Nūquid enim ipse dissimulabat? Nunquid purus uideri uolebat? Referam dictum eius in se, quod circumferri memini, & ipso præsentē laudari: Pollioni Asinio iacenti, obsceno uerbo usus, dixerat se facturū id quod pati malebat, & cū Pollionis attractiorē uidisset frōtem, quicquid inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictū suum ipse narrabat. Hominem tam palam obscenū, ad fascēs, & ad tribunal admisit: Nēpe dum ueterem illum Scaurū senatus principem cogitas, indigne fers sobolem eius facere.

CA. XXXII.

10

al. posterorū.

Deos uerisimile est, ut alios indulgētius tractent, propter parentes auosque, alios propter futuram nepotum pronepotumque, ac longe sequētium posteram indolem. Nota est enim illis operis sui series, omnium illis rerum per manus suas iturarum scientia in aperto semper est, nobis ex abdito subit. Et quæ repentina putamus, illis prouisa ueniunt ac familiaria. Sint hi reges, quia maiores eorum non fuerunt, quia pro summo imperio habuerunt iusticiam, abstinentiam, quia non rempub. sibi, sed se reipub. dicauerūt. Regnēt hi, quia uir bonus quidā proauus eorū fuit: qui animū supra fortunam gessit, qui in dissensione ciuili, quoniam ita expediebat reipub. uinci quā uincere maluit. Referri illi gratia tam longo spacio non potuit. In illius respectum, iste populo præsideat, non quia scit aut potest, sed quia alius pro eo meruit. Hic corpore deformis est, aspectu foedus, & ornamenta sua traditurus, iam me homines accusabunt, cæcum & temerariū dicent, nesciētem quo loco, quæ summis ac excellentissimis debetur, ponā. At ego scio. † aliō me istud dare, † aliō olim debitu soluere. Vnde isti norūt illū gloriæ sequentis fugacissimū, eo uultu ad pericula euntē, quo alij ex periculo redeunt, nunquā bonū suū à publico distinguēt.

alij non alio,
utrobique legem
dum uidetur.

Vbi inquis, ista aut quis est? Vnde uos scitis? Apud me ista expensorum accepto-
rum rationes dispunguntur. Ego quid cui debeam scio. alijs post longam diem re-
pono, alijs in antecessum, aut prout occasio, & Treipub. mea facultas tulit. In-
grato ergo aliquando quædam, sed non propter ipsum dabo. Quid si, inquit, nescis,
utrum gratus sit an ingratus? Expectabis donec scias, an dandi beneficij tempus non
amittes? Expectare longum est. Nā (ut Plato ait) Difficilis humani animi coniectu-
ra est. Non expectare temerarium est. Huic respōdebimus, nunquam expectari nos
certissimam rerum comprehensionem, quoniam in arduo est ueri exploratio, sed ea
ire, quā ducit uerisimilitudo. Omne hac uia procedit officium. Sic ferimus, sic nauigamus,
sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus, cum omnium incer-
tus sit euentus. Ad ea accedimus, de quibus bene sperandum esse credimus. Quis e-
nim pollicetur ferenti prouentum, nauigandi portum, militanti uictoriam, marito
pudicam uxore, patri pios liberos? Sequimur quā ratio, non quā ueritas trahit. Ex-
pecta, ut nisi bene cessura non facias, & nisi comperta ueritate nihil moueris, relicto
omni actu uita consistit. Dum ueri similia me in hoc aut in illud impellant, non uere-
bor beneficium dare ei quem uerisimile erit gratum esse.

Multi, inquit, interuenient propter quæ & malus pro bono surrepat, & bonus
pro malo displiceat. Fallaces enim sunt rerum species, quibus credimus. Quis ne-
gat? Sed nihil aliud inuenio, per quod cogitationem regam. His ueritas mihi uesti-
gis sequenda est. Certiora non habeo. Hæc ut quā diligētissime æstimem, operam
dabo, nec cito illis assentiar. Sic enim in prælio potest accidere, ut telum meum in
cōmilitonem manus dirigat, aliquo errore decepta, & hosti tanquam meo parcam.
Sed hoc & raro accidet, & non uitio meo, cuius propositum est hostē ferire, ciuem
defendere. Si sciam ingratum esse, non dabo beneficium. At obrepit, at imposuit.
Nulla hic culpa tribuentis est, quia tãquam grato dedi. Si promiseris, inquit, te da-
turum beneficium, & postea ingratum esse scieris, dabis an non? Si facis sciens, pec-
cas, das enim cui non debes dare. Si negas, & hoc modo peccas, quia non das ei, cui
promisisti. Conscientia nostra hoc loco titubat, & illud superbum promissum, nun-
quam sapientem facti sui pœnitere, nec unquam emendare quod fecerit, nec muta-
re consilium. Non mutat sapiens consilium, omnibus his manentibus quæ erant,
cum sumeret. Ideo nunquam illum pœnitentia subiit, quia nihil melius illo tempo-
re fieri potuit, quā quod factum est, nihil melius constitui, quā quod constitu-
tum est. Cæterum ad omnia cum exceptione ueniet, si nihil inciderit quod impe-
diat: ideo omnia illi succedere dicimus, & nihil contra opinionem accidere, quia
præsumit animo posse aliquid interuenire, quod destinata prohibeat. Impruden-
tium ista fiducia est, fortunam sibi spondere. Sapiens autem utramque partem eius co-
gitat. Sit quantum liceat errori, quā incerta sint humana, quā multa consilijs ob-
stent. Ancipitem rerum ac lubricam sortem suspensus sequitur, consilijs certis incer-
tos euentus. Exceptio autem, sine qua nihil destinat, nihil ingrediatur, & hic illum
tuetur. Promisi beneficium, nisi si quid incidisset, quare non deberem dare.
Quid enim si quod illi pollicitus sum, patria sibi me dare iusserit? Si lex lata erit, ne
id quisquam faciat, quod ego me amico meo facturum promiseram. Promisi tibi fi-
liam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti. Non est mihi cum extraneo
connubium. Eadem res me defendit, quæ uetat. Tunc fidem fallam, tunc inconstan-
tiæ crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præ-
stitero promissum. Alioquin quicquid mutatur, libertatem facit de integro, con-
sulendi, & meam fidem liberat. Promisi aduocationem, postea apparuit per illam
causam præiudicium in patrem meum quæri. Promisi me peregre unā exiturum,
sed iter infestari latrocinij nunciatur. In rem præsentem uenturus fui, sed æger fi-
lius, & puerpura uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerunt cum promitte-
rem, ut promittentis fidem teneas. Quæ autem maior fieri mutatio potest, quā si
te malum uirum & ingratum comperi? Quod tanquam digno dabam, indigno ne-
gabo, & irascendi quoque causam habebō deceptus.

- C. XXXVI. Inspiciam tamen, & quantum sit de quo agitur. Dabit mihi consilium promissa rei modus. Si exiguum est, dabo, non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tanquam munus dabo, sed uerba mea redimam, & aurem mihi peruellam. Damno castigabo promittentis temeritatem. Ecce ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris, quod Ignarium pyritem dixit. Ignarium dabo. Si maius erit, non committam (quemadmodum Menecenas ait) ut sextertio centies obiurgatus sim. Inter sese enim utrumque comparabo. Est aliquid in eo quod promiseris perseverare, est rursus multum in eo, ne indigno beneficio des. Hoc tamen quantum est attendendum. Si leue, conuiueamus. Si uero magno mihi aut detrimento, aut rubori futurum, malo semel excusare, quare negauerim, quam semper, quare dederim. Totum, inquam, in eo est, quanti promissi mei uerba taxentur. Non tantum quod temere promisi retinebo, sed quod non recte dedi reuertam. Demens est qui fidem praestat errori. Philippus Macedonum rex habebat militem manu fortem, cuius in multis expeditionibus utile expertus opera, subinde ex praeda aliquid illi uirtutis causa donauerat, & hominem uenalis animae crebris autoramentis accendebat. Hic naufragus in possessiones cuiusdam Macedonis expulsus est. Quod ut Macedoni illi nuntiatus est, accurrit, spiritum eius recollegit, in uillam illam suam transtulit, lectulo suo cessit, affectum semianimumque recreauit, diebus triginta impensa sua curauit, refecit, uaticino instruxit, subinde dicentem, Gratiam tibi referam, uidere tantum mihi Imperatorem meum contingat. Narrauit Philippo naufragium suum, auxilium tacuit, & protinus petiit, ut sibi praedia cuiusdam donaret. Ille quidem erat hospes eius, is ipse, a quo receptus erat, a quo sanatus. Multa interrim reges, in bello praesertim, operis oculis donant. Non sufficit homo iustus totarum cupiditatibus. Non potest quisquam eodem tempore, & bonum uirum, & bonum ducem agere. Quomodo tot milia hominum insatiabilia satiabuntur? Quid habebunt, si suum quisque habuerit? Hoc Philippus sibi dixit, cum illum induci in bona quae petebat iussit. Expulsis bonis suis ille, non ut rusticus iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolam strictam, ac liberam scripsit: qua accepta ita exarsit, ut statim Pausania mandaret bona priori domino restitueret. Ceterum improbissimo militi, ingratisimo hospiti, audivissimo naufrago, stigmata inscriberet, ingratum hospitem testantia. Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illae literae, sed insculperentur, qui hospitem suum nudo & naufrago similem in id in quo iacuerat ipse litus expulerat. Sed uidebimus quis modus poenae seruandus fuerit. Auferendum utique fuit, quod summo scelere inuaserat. Quis autem poena eius moueretur, qui id commiserat, pro quo nemo misereri misericors posset? Dabit tibi Philippus quia promisit, etiam si non debet, etiam si iniuriam facit, etiam si scelus facit, etiam si uno facto praclusurus est naufragis littora. Non est leuitas a cognito & damnato errore discedere, & ingenue fatendum est. Aliud putavi, deceptus sum. Haec uero superbiae stultitiae perseverantia est, quod semel dixi, qualecunque est, fixum ratumque sit. Non est turpe cum re mutare consilium. Age, si Philippus possessorem illum eorum littorum reliquisset, quae naufragio ceperat, nonne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, te literas istas oculis inscribendas, durissima fronte circumferre. Ostende quam sacra res sit mensa hospitalis. Praebe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseros tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sic erit rata, quam si illam in aes incidissem.
- C. XXXIX. Quare ergo, inquit, Zeno noster, cum quingentos denarios mutuos cuiusdam promississet, & ipse illum parum idoneum coperisset, amicis suadetibus ne daret, perseuerauit credere, quia promiserat? Primum alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniae etiam male creditae exactio est. Et appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram: beneficium & totum perit, & statim. Praeterea hoc malum uiri est, illud malum patris familiae. Deinde ne Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseverasset. Quingenti denarii sunt, illud (quod dici solet) in morbo commutat, fuit tantum non reuocare promissum suum. Ad cenam quia promissi ibo etiam

etiam si rigus erit, non quidem si nives cadent. Surgam ad sponsalia: quia promisi, quamvis non concorrem, sed non si febricitauero. Sponsum descendam quia promisi, sed non si spondere in incertum iubebis, si si co obligabis. Subest, inquā, tacita exceptio: si potero, si debebo. Si hæc ita erunt, estice, ut idem status sit, cum t exigatur, qui fuit cum promitterem. Desituere leuitas non erit, si aliquid interuenit noui. Qui id miraris cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? Eadem mihi omnia præsta, & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deferitur. Non in omnes datur actio. Deferentem uis maior excusat.

Idem etiā illa iniqua estione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium t utiq; reddendum sit. Animum præstare gratum debeo, cæterā aliquando me referre gratiā non patitur mea infelicitas, aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? Vtiq; cum quidā recipere beneficium iniuriā iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerēt: Quid amplius in horum personam possum quam uelle? Nec enim ideo beneficium noui rescire debeo, quia nondū prius reddidi. Accipiam tam libenter, quam dabitur, & præbebo me amico meo exercendæ bonitatis suæ capacem materiā. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiā. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas. Ille prestitit mihi, nempe cum occasione haberet, cum facultatem. Vtrum bonus uir est, an malus? Apud bonū uirū, bonam causam habeo, apud malum nō ago. Ne illud quidem existimo faciendū, ut referre gratiam, etiā inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiā, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis missum est munusculum, subinde aliud intempestiue remittūt, & nihil se debere testantur. Reſcindi genus est protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquando & non reddam beneficium cum possim, quando plus mihi detracturus ero, quam illi collaturus, si ille non erit sensurus uilam accessiōem recepto eo, quo reddito mihi multum abcessurum erit. Qui festinat itaq; reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris. Et ut breuiter dicam, qui nimis cito cupit soluere, inuitus debet, qui inuitus debet, ingratus est.

Quarti libri de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM QVARTVM.

Illum obnoxio quolibet ualidus, &c. Vnus codex manu scriptus habebat, cæteris obnoxium, alter non habebat quodlibet: hinc germanam scripturam coniectauimus, illum cæteris obnoxium, ualidissimum facerent. Sentit enim hominem ut inermem, cæteris omnibus expositum iniurijs, sola ratione & societate tutum esse. Cap. 18.

Ac multa hinc commoda oriuntur, & tutior est uita melioribus, amatq; & secundum bonorū iudiciū, etasq; securior. Sic habebat editio prior, quam nemo dubitat esse mendosam. Itaq; quum non suffragarentur exemplaria, germanam, ni fallor, lectionem ita restituimus. At multa hinc commoda oriuntur: et tutior est uita melioribus, atq; secundum bonorum iudiciū, etiam securior. At, enim cōuenit obijcienti ex aduerso. Et tutior, est respondentis idē accidere in omni genere uirtutis. Securius autem refertur ad, tutior. Potest enim esse tuta uita quæ non sit secura. Perro boni magis spectant securum quam tutum, eo spectat quod addit, secundum bonorum iudiciū. Securitas enim non nascitur nisi ex bona conscientia. Cap. 22.

Quantum ista nocte, quantum in numerum ac discrimen demum obseruas. Igitur quanta &c. Sic habebat superior editio, Omnes codices descripti, pro igitur habebant agitur, & recte, dierum pro demum non recte. Restituimus hunc in modum, Quantum ista nocte, quam tu in numerum ac discrimen demum obseruas, agitur? Quanta rerum &c. Demum dixit pro tantum. Sensus est, Tu tantum obseruas numerum ac discrimen stellarum noctu lucentium, quid agant non attendis. Cap. 23.

Deos uerisimile est. Consensiebant exemplaria. At sermo est imperfectus, ni repetas ex superioribus, cogitare, aut indigne ferre. Cap. 32.

Rationes disponuntur. Codex manu descriptus, & alter uetustissimus habebat dispunguntur. Loquitur enim de soluendo quod debetur. Magis autem mihi placet, rei priuatae meæ quam reipublicæ. Iam enim ad hominis personam redijt.

Cap. 31.

Vt promittentis fidem teneam. In uetustissimis exemplaribus erat, teneas. Dicitur autem ab eo qui promissit, ad illum cui promisso facta est. Ille tenet fidem tuam, qui te habet obligatum.

PINCIANI IN LIB. QVARTVM DE BENEFICIIS.

Cap. 32.

CVM VIRTVTEM nec lucrum inuitet nec absterreat damnum.] Vetus lectio. Cum uirtus nec lucro inuitet, nec absterreat damno. Posset legi. Cum uirtus nec lucro inuitetur, nec absterreatur damno. In ultro tributis sit.] Exemplar diui Francisci. multis tributis sit.

Cap. 33.

SI VNA BENEFICII dandi causa sit utilitas.] Antiqua lectio. Nam si una beneficij dandi causa sit dandi utilitas. Alij codices, dati utilitas. Lego dantis utilitas.

Cap. 34.

Statis diebus.] Quaedam exemplaria, æstatis diebus.

Cap. 35.

IN AERAM SVPER quæ decurrunt sola auri uehementia.] Præpositio, in, non habetur in exemplari Facundi & Primitiui. ut putem reliqua sic fere restitui posse. arenas super quas decurrunt solidi auri uehementia. Tanto magis quod eandem sententiam repetitam inuenies in libro de Consolatione ad Martiam. Ille deus non est qui paucas boues.] Præpostero ordine scripta uerba. Legè. Ille Deus est, non qui paucas boues. ex uetere lectione.

Cap. 36.

EFFECTVM QVE cœlestium.] Eadem effectumq; cœlestium rerum.

Cap. 37.

INERTIS ocij facere crepusculum.] Legendum forte. inertis ocio assuefacere corpusculum.

Cap. 38.

Nobis uoluptas est.] Antiquum exemplar. uirilis nobis uoluptas est. Alioquin nobis illud damus.] Codices aliquot. Alioquin nobis non illi damus.

Cap. 39.

SVPERVACVVM est inquit, in naturæ ius impelli.] Quaedam exemplaria. Superuacuum est enim in quod natura inus impelli. Alia breuius. Superuacuum est in quod inus impelli. Vt animi causa malus sit.] Exemplaria quædam enim legunt non animi, ut forte scribendum sit inani.

Cap. 40.

QVAE illum obnoxio quolibet ualidissimum faceret.] Sic prior editio. Expende an legendum sit, quæ illum à noxio quamlibet ualido securum faceret.

Cap. 41.

LICET ipsum corpus plenum bona conscientia stillet.] Exemplaria nonnulla. Bene conscio homini si cor bonum plenum bona conscientia stillet. Per quem bona fides collucebit.] Vetus lectio. Per quem bona conscientia lucebit. Nunc quoq; illud argumentum quamuis dictum iam reducatur.] Eadem. Nunc illud quoq; argumentum supra dictum reducatur. Alij codices. Nunc illud quoq; argumentum quamuis ductum reducatur. Quæ sæpe tuto ac facili datur.] Corrigendum reor, quæ sæpe tuta ac facili aditur, ut subintelligatur uia, græco more. Nam & in exemplari Facundi & Primitiui, tuta, scriptum est, non tuto.

Cap. 42.

Aspice ista tanto superne coetu labentia.] Scribendum fortasse. Aspice ista tacito superne cœlo labentia, ut quod libenter facit Seneca oblata occasione, ac nonnunquam captata alludat ad Virgilianum uersum. Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo. Præsertim quod mox paulo subijcit. Quanta rerum turba sub hoc silentio euoluitur? In numerum ac discrimen demum obseruas.] Dierum, non, demum, præferunt antiquissima exemplaria diui Francisci & scholarum Salmanticensium. Nec mutandam eam dictionem censeo. Nam rudibus & imperitis non præstat alium nox usum, quam quietis, discriminis, ac numeri & spacio temporis & dierum connumeratione.

Cap. 43.

Qui beneficiorum defraudator est.] Particula, de, superuacanea est, ex eadem. Notandumq; mox infra in dictione: coetori, desiderari eandem particulam quæ hic redundat, ut euident sit hic scribendum fuisse fraudator, illic uero decoetori. Cuiusmodi portenta numerosissima admittere solet librariorum imperitia, transpositis tum syllabis, tum dictionibus, nonnunquam etiam integris uersibus. Et ob hoc quidem malos sequitur.] Exemplar Facundi & Primitiui. Et hoc malus sequitur. Exemplar diui Francisci. Et ob hoc quia malos sequitur.

Cap. 44.

Quisquis ciuis est cum aliquid est quod tanquam ciui reliqua.] Castiga, quisquis ciuis est. Quicquid aliud est, quod tanquam ciui. Cæterum pro uerbo illo, ciuis, in omnibus scriptis codicibus habetur, incisus: ut putem legendum altero ex duobus modis, aut in censu, aut census. Deus quoq; quædam in uniuersum humano generi dedit.] Lege ex uetere lectione. Deus quoq; quædam munera uniuerso humano generi dedit. Ius fori omnibus dicitur.] Eadem. Ius & fori dicitur.

Cap. 45.

QVOSDAM turpissimos utilitas, alios nobilitas industrijs prætulit.] Scribendum. quosdam turpissimos nobilitas industrijs prætulit. reliqua superfluunt. ex eadem. Cuius osculum etiam impediret uiri uota boni.] Variè in uarijs legitur exemplaribus, in nullo recte. Posset non obscure sic forte legi: cuius osculum etiam impuri uiri uitabant. De hoc Fabio Persico homine obscenioris habita superius mentio.

Cap. 46.

IGNARIVM dabo.] Linguarium omnis antiqua lectio. quo nomine appellatur fortasse à Seneca tenue illud lignum, quo blasphemorum lingue coerceri solent.

Cap. 47.

EFFICE ut idem sit cum exigitur qui fuit cum promitterem. Destituere leuitas non erit.] Scribo. Effice ut idem status sit quum exigit, qui fuit cum promitterem destituere leuitas erit, ex uetere lectione.

QVID

QVID enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam? Emendandum reor. Quid enim regi, quid principi, quid diuiti reddam? ex consuetudine loquendi Senecae, qui duas dictiones reges & principes frequenter copulat. ut in quinto. A principibus dico à regibus, & mox paulo. Reges & principes dixi quibus tamen potest opera nauari. Quando plus mihi detracturus ero. Scribe: Quando? si plus mihi detracturus ero. ex altera lectione. Qui festinat utique reddere. Corrigere. Qui festinat itaque reddere, ex eadem. & si sint codices qui legant. Qui festinat reddere non habet animum utique grati hominis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS.
LIBER QVINTVS.

N prioribus libris uidebar consummasse propositū, cum tractassem quāmodum dandum esset beneficium, & quemadmodū accipiendū. Hī enim sunt huius officij fines. Quicquid ultra moror, non seruiō materiæ, sed indulgeo, quæ quō ducit sequendum est, non quō inuitat. Subinde enim nascetur, quod laceſſat aliqua dulcedine animum, magis non necessarium, quā superuacuum. Verum quia ita uis, perseueremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiam ea, quæ sunt his con-

CAP. I.

nexa, uerum non coherentia, quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæ precium, nec tamen perdit operā. Tibi autem homini natura optimo, & ad beneficia propenso, Liberalis Ebuti, nulla eorū laudatio satisfacit. Neminē unquā uidi tā benignum, etiā leuissimorum officiorū æstimatorem. Iam bonitas tua eo usq̃ prolapsa est, ut tibi dari putes beneficiū, quod ulli datur. Paratus es, ne quē beneficij poeniteat, pro ingratīs depēdere. Ipse usq̃ eo abes ab omni iactatione, usq̃ eo statim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem cōfers, uelis uideri non præstare, sed reddere. Ideo, & plenius ad te sic data reuertuntur. Nā ferē sequuntur beneficia nō repositentē, & ut gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorum grātius respondet illis, per quos etiam esse ingratīs licet. Per te uerō non est mora, quō minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, nec recusabis conferre alia, & suppressis dissimulatisq̃ plura ac maiora adijcere. Propositum optimi uirī, & ingentis animi est, tam diu terrē ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, si illa concito odisse properaueris.

vsq̃ eo.

Illud utiq̃ unice tibi placet, uelut magnifice dictū, Turpe est beneficijs uinci, qd an sit uerū, non immerito queri solet, lōgeq̃ aliud est, quā mente concipis. Nunquam enim in rerū honestarū certamine superari turpe est, dūmodo arma non proficias, & uictus quoq̃ nobis cedere. Non omnes ad bonū propositū easdem afferunt uires, easdē facultates, eandem fortunā, quæ optimorū quoq̃ consiliorum duntaxat exitus tēperat. Voluntas ipsa rectū petens laudanda est, etiam si illam alius gradu uelociori antecessit: non ut in certaminibus ad spectāculum æditis meliorem palma declarat, quāquam in illis quoq̃ sæpe deteriores prætulit casus. Vbi de officio agitur, quod uterq̃ à sua parte esse quā plenissimum cupit, si alter plus potuit, & ad manū habuit materiam, sufficientē animo suo, si illi, quantū conatus est, fortuna permisit, alter autē uoluntate par est, etiā si minora quā accepit reddidit, aut omnia non reddidit, sed uult reddere toto & in hoc intentus est animo, hic non magis uictus est, quā qui in armis moritur, quem occidere facilius hostis potuit, quā auertere. Quod turpe existimas, id accidere uiro bono nō potest, ut uincatur. Nunquam enim succumbet, nunquam renuntiabit, ad ultimū usq̃ diem uitæ stabit paratus, & in hac statione morietur, magna se accepisse præ se ferens, paria uoluisse.

CAP. II.

Lacedemonij uetant suos pācratio aut cestu decernere, ubi inferiorē ostēdit uic-

CAP. III.
al. alium.

cū confessio. Cursor metam priōr contingit, uelocitate illum, nō animo antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cū inuictos esse Lacedemonij ciues suos magno æstimaret, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorem facit non iudex, non per se ipse exitus, sed uox cedētis, & tradere iubētis. Hoc quod illi in ciuibz suis custodiunt, uirtus ac bona uolūtas omnibus præstat, ne unquam uincantur

et quando
quidem

uincatur quoniam quidem etiam inter superbia animus inuictus est. Ideo nemo CCC. Fabios uictos dicit, sed occisos. Et Regulus captus est a Pœnis, non uictus, & quis quis alius fauientis fortunæ ut ac pōdere oppressus, non submittit animum. In beneficijs idem est. Plura aliquis accepit, maiora, frequentiora, non tamē uictus est. Beneficia fortasse beneficijs uicta sunt, si inter se data & accepta computes. Si dantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiā cum alter multis uulneribus confossus est, alter leuiter quidem faucibus pares exisse dicantur, quāuis alter uideatur inferior.

CAP. III.

Ergo nemo uinci potest beneficijs. Scit debere, si uult referre, si qd rebus non potest, animo æquat. Hic quā diu in hoc permanet, quā diu tenet uoluntatem, gratum animum lignis approbat. Quid interest ab utra parte munuscula plura numerantur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna, mecum bona uoluntas. Tamen tam par tibi sum, quā multis armatissimis nudus, aut leuiter armatus. Nemo itaq; beneficijs uincitur, quia tam gratus est quisq; quā uoluit. Nam si turpe est beneficijs uinci, non oportet a præpotētibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A principibus dico, a regibus, quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamen potest opera nauari, & quorum illa excellens potentia per animorum consensum ministeriumq; constat. Sunt quidam extra omnē subducti cupiditatem, qui uix ullis humanis desiderijs continguntur, quibus nihil potest præstare fortuna. Neceffe est à Socrate uincar beneficijs. Neceffe est à Diogene, qui per medias Macedonum gazas nudus incessit, calcatis regijs opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & ceteris quibus ad dispiciendam ueritatem nō erat obfusa caligo, supra eum eminere uisus est, infra quem omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, quā quod ille posset dare.

CAP. V.

Non est turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis sum, si cum inuulnerabili me hoste cōmittis, nec ideo ignis minus urere potest, si in materiā incidit inuiolabilem flammis, nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictum lapis solidus, inuictaq; aduersus dura naturæ diuidendus est. Idem tibi de homine grato respōdeo. Non turpiter uincitur beneficijs, si ab his obligatus est, apud quos aut fortunæ magnitudo, aut eximia uirtus aditum redituris ad se beneficijs clausit. A parētibus ferre uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, quā diu graues iudicamus, & quā diu beneficia, illorū nō intelligimus. Cū iam ætas aliquid prudētiæ collegit, & apparere cœpit, propter illa ipsa eos amari à nobis debere, propter quæ nō amabuntur, admonitiones, se ueritatē, & incōsultæ adolescētiæ diligētem custodiā, rapiuntur à nobis. Paucos usq; ad uerū fructum à liberis percipiendum perduxit ætas. Ceteri liberos onere senserunt. Non est tamen turpe uinci beneficijs à parēte. Quid ni non sit turpe, cum à nullo turpe sit? Quibusdam enim & pares & impares sumus. Pares animo, quem solum illi exigunt, quem nos solum promittimus: impares fortuna, quæ sicut obstitit quominus referret gratiam, non ideo illi tanquam uicto erubescendum est. Non est turpe non assequi, dūmodo sequaris. Sapē neceffe est ante alia beneficia petamus, quā priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debemus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod phibeat. Nos tamē nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quæ nō sunt in nostra potestate.

CAP. VI.

Alexander Macedonum rex gloriari solebat, à nullo se beneficijs uictum. Non stridias sine exercitu suspiciat, ne hoc sibi præstitisse regnum, à Thraciæ angulo portum usque ad littus incognitū maris, iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, à quo uictus est. Quid ni uictus sit illo die, quo homo supra mentem humanæ superbix tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicquam posset, nec eriperet? Archelaus rex Socratem rogauit, ut ad se ueniret: dixisse Socrates traditur, Nolle

nur. Nolle se ad eum uenire à quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primum in ipsius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat quod utiq; ille non erat Socrati redditurus. Etiamnum, Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelaos referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus, quantum dabat, si ostendisset hominem uitae ac mortis peritum, utriusq; fines tenentem? Si regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usq; eo eius ignarum, ut quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in luctu ac rebus aduersis moris est) tonderet? Quantum fuisset beneficium, si timentem è latebris suis extraxisset, & bonum animum habere iussisset, dicens: Non est ista solis defectio, sed duorum syderum coitus, cum luna humiliore currens uia, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit: quæ modo partes eius exiguas, si in transcurso strinxit, obducit: modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit: modo exclusit totius aspectum, si recto librameto inter solem & terrasq; media successit. Sed iam ista sydera, huc & illò diducet uelocitas sua, iam recipient diem terræ, & hic ibit ordo per secula, dispositosq; ac prædictos dies habent, quibus sol intercurso lunæ uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta, iam emerget, iam istam uelut nubem relinquet, iam exolutus impedimentis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelaos ferre non posset? Si illud docuisset regnare, parum scilicet magni beneficii à Socrate accipiebat, si illud dare potuisset Socrati? Quare ergo hoc Socrates dixit? Ut facetus, & cuius per figuras sermo procederet solitus erat, derisor omnium, maxime potentium, maluit illi uatre negare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui non posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogeretur accipere quæ nollet. Timuit ne quid indignum Socrate acciperet. Dicit aliquis, negasset, si nollet. Sed instigasset in se regem insolentem, & omnia sua magno aestimari uolentem. Nihil ad rem pertinet utrum dare aliquid regi nolis, an accipere à rege. In æquo utraq; ponit repulsam. Et superbo fastidiri acerbius est, qm non timeri. Vis scire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntariam seruitutem is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

Satis (ut existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esset beneficiis uinci, quod CAP. VII. qui querit, scit non solere homines sibi ipsis beneficium dare, manifestum enim fuisse, non esse turpe à seipso uinci. Atqui apud Stoicos quosdam, & de hoc ambigitur, an possit aliquis sibi beneficium dare, an debeat referre sibi gratiam, quod ut uideretur querendum, illa fecerunt. Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo queri possum alio quam de me: Ego mihi irascor, & ego à me poenias exigam, & odi me. Multa præterea huiusmodi, per quæ unusquisq; de se tanquam de altero loquitur. Si nocere, inquit, mihi possum, quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quæ si in alium contulissim, beneficia uocarentur, quare si in me contuli non sint? Quod si ab altero accepissem, deberem, quare si mihi ipse dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, quam in se sordidum esse, & in se durum ac sæuum, & sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, quam sui. Nempe reprehenditur assentator, & aliena subsequens uerba, paratus ad falsa laudator: non minus placens sibi, & se suspiciens, & ut ita dicam, assentator suus. αὐτοκαλάει Vita non tantum cum foris peccant inuisa sunt, sed cum in se retorquentur. Quem magis admiraberis, quam qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras impatiētesq; alieni arbitrii regere, quam animum suum continere & tradere sibi. Plato, inquit, agi Socrati gratias, quod ab illo didicit, quare Socrates non agat, quod ipse se docuit. M. Cato ait, Quod tibi deerit, à teipso mutare. Quare donare mihi non possum, si commodare possum? Innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus. Sine tu, loquar tecum, & ego mihi aurem peruellam. Quæ si uera sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, Aurē uellere sic & gratias agere, quomodo obiurgare se, sic & laudare, quomodo damno sibi esse, sic & lucro potest, iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus, in-

e iuriam

iuriam sibi fecit: poterimus edicere beneficium sibi dedit. Nemo sibi debet. Natura prius est, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. Debitor non est sine creditore, non magis quam maritus sine uxore, aut sine filio pater.

CAP. VIII.

Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat. Non est dare, nec decipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quamvis corpus suum moueat & transferat, quomodo nemo quamuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur, nec statim sibi tãquam patrono ponit, quomodo si æger cum cura sua cõualuit, mercedem à se non exigit: sic in omni negotio, etiam cum aliquis probe fecerit, non tamen debet referre gratiã sibi, quia non habebit, cui referat. Vt cõcedam aliquem dare sibi beneficium, dum dat, & recipit. Vt concedam aliquem à se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) uersura fit, & uelut lusorium nomen statim trãsit. Neque enim alius dat quam qui accipit, sed unus atq; idem. Hoc uerbum debere, non habet nisi inter duos locum. Quomodo ergo in uno consistit, qui se obligando liberat? Vt in orbe acpila, nihil est imum, nihil summũ, nihil extremum, nihil primũ, quia motu ordo mutatur, & quã sequebantur præcedunt, & quã occidebant oriuntur, omnia quomodocũq; ierint, in idẽ reuertuntur: ita in homine existima fieri, cum illũ in multa mutaueris, unus est. Cæcidit se, iniuriarũ cum quo agat, non habet. Alligauit & clauit, de uĩ non tenetur. Beneficium sibi dedit, protinus danti reddidit. Rerũ natura nihil dicitur perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit: nec perire quicquam potest, quod quo t̃ excedat non habet, sed eodem reuoluitur, unde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum, proposita quæstione? Dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te est, ante quam redditur. Non potes quicquam amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquiritur. Intra te ipsum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

CAP. IX.

Beneficium, inquit, sibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falsum est, ex quo pendent sequẽtia. Nemo enim sibi beneficiũ dat, sed natura suã paret, à qua ad charitatẽ suã cõpositus est, unde illi iumina cura est nocitura uitandĩ, profutura appetẽdi. Itaq; nec liberalis est, qui sibi donat, nec clemens, qui sibi ignoscit, nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod alijs præstare liberalitas est, clementia, misericordia, sibi præstare natura est. Beneficium res uoluntaria est, at prodesse sibi necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis unquã laudatus est, quod sibi ipsi fuisset auxilior: quod se eripuisset latronibus: nemo sibi beneficiũ dat, non magis q̃ hospitũ. Nemo sibi donat, nõ magis q̃ credit. Si dat sibi quisque beneficiũ, semper dat, sine intermissione dat. Inuenire beneficiorum suorum non potest numerũ. Quomodo ergo gratiã referet, cum per hoc ipsum, quo gratiam referret, beneficiũ det? Quomodo enim discernere poteris utrum dat sibi beneficium an reddat, eum intra eundem hominem res geratur? Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo? Deinde ut primum illud cõcedam dare nos beneficium nobis, quod sequitur non concedam. Nam etiam si damus non debemus. Quare? quia statim recipimus. Accipere beneficiũ nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendĩ locus non est, quia sine ulla mora recipimus. Dat nemo nisi alteri. Debet nemo nisi alteri. Reddit nemo nisi alteri. Id intra unum non potest fieri, quod toties duos exigit.

CAP. X.

Beneficium est præstitisse aliquid utiliter. Verbum autem præstitisse ad alios spectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uẽdidisse sibi se dicet: quia uenditio alienatio est, & rei suã, iurisq; sui in alium translatio. Atqui quemadmodum uendere, sic dare aliquid à se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est beneficiũ, nemo sibi dedit, quia nemo dat sibi aliquid. Duo contraria in uno coeunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiamnum multum interest, inter dare, & accipere. Quidni? cum ex diuerso ista uerba posita sunt. Atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. Paulo ante dicebam quãdã ad alios pertinere, & sic esse formata, ut tota significatio illorũ discedat à nobis.

Frater

Frater sum sed alterius. Nemo est enim suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi? Quod comparatur, sine altero non intelligitur, quod iungitur, sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est, & beneficium sine altero non est. Idem ipso uocabulo apparet, in quo hoc continetur benefecisse. Nemo autem sibi beneficit, non magis quam sibi fauet, quam suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quid? cum inter ea sit habendum beneficium, quæ secundam personam desiderant? Quædam cum sint honesta, pulcherrima, summæ uirtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem præstitisse?

Venio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, sicut qui soluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur, qui beneficium à se accepit. Beneficium & gratiæ relatio ultro citroque ire debent. Intra unum hominem non est uicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuicem prodest ei, à quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiam refert, cui prodest, sibi. Et quis non alio loco relationem gratiæ, alio beneficium cogitat? Qui gratiam refert, sibi prodest. Et quis unquam ingratus hoc noluit facere? imò quis non ingratus fuit, ut hoc faceret? Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem, ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non cōtraxi societatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut factum nostrum comprobemus, gratias agentium uerbis abutimur. Beneficium est, quod potest, & cum datum est, non reddit. Qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit. Ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quod alteri ut aliquis prodesset, utilitatis interim suæ oblitus est, quod alteri dedit ablaturus sibi. Hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare socialis res est, aliquem conciliat, aliquem obligat sibi dare, non est socialis res, neminem conciliat, neminem obligat, neminem in spem inducit, ut dicat Hic homo colendus est, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat. Is qui sibi beneficium dat, sua causa dat. Non est ergo beneficium.

CAP. XI.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus. Dicis me abesse ab eo, qui operæ precium facit, imò totam operam bona fide perdere. Expecta etiam, hoc uerius dices, simul ac te ad has latebras perduxero, à quibus cum euaseris, nihil amplius assecutus eris, quam ut eas difficultates effugias, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est, nodos operose soluere, quos ipse ut solueres feceris? Sed quemadmodum quædam in oblectamentum ac iocum, sic alligantur, ut eorum solutio imperito difficilis sit: quæ ille, qui implicuit sine ullo negotio separat, quia commissuras eorum & moras nouit, nihilominus illa habent aliquam uoluptatem: tentant enim acumen animorum, & intentionem excitant: Ita hæc quæ uidentur callida & insidiosa, securitate, torpore, ac segnitie, ingenijs auferunt, quibus modo campus in quo uagentur, sternendus est, modo crebri aliquid & cōfragosi obijciendum, per quod erepant, & solcite uestigium faciant. Dicitur nemo ingratus esse. Id sic colligitur. Beneficium est quod prodest, prodesse autem nemo homini malo potest, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus, itaque nec ingratus est. Etiamnum, beneficium honesta & probabilis res est. Apud malum nulli honestæ rei aut probabili locus est, ergo nec beneficium, quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo non fit ingratus. Etiamnum, ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus esse non potest. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. Ita ingratus in rerum natura est nomen, & hoc inane. Vnum est apud nos bonum, honestum. Id peruenire ad malum non potest. Desinit enim malus esse, si ad illum uirtus intrauerit. Quamdiu autem malus est, nemo illi dare beneficium potest, quia bona malaque dissentiant, nec in unum eunt. Idcirco nemo illi prodest, quia quicquid ad illum peruenit, id prauo usu corrumpitur. Quemadmodum stomachus morbo uitiatus, & colligens bilem, quos-

CAP. XII.

aliter scabit.

cumque accepit cibos mutat, & omne alimentum in causam doloris trahit: ita animus circus. quicquid illi commiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miserie facit. Felicissimis itaque opulentissimisque plurimum estus subest, minusque se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuarentur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod prosit, imò nihil quod non noceat. Quęcunque enim illis contigerunt, in naturam suam uertunt, & extra speciosa profuturaque si meliori darentur, illis pestifera sunt. Ideo nec beneficium dare possunt, quoniam nemo potest, quod non habet dare, & hic benefaciendi uoluntate caret.

CAP. XIII.

Longe lateque

Sed quamuis hæc ita sint, accipere tamen malus potest, quæ beneficiis similia sunt, quibus non redditus ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortuna. Illa animi bona a stulto ac malo submouentur. Ad hæc admittitur, quæ & accipere potest, & debet reddere, & si non reddit, ingratus est. Nec hoc ex nostra constitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanæ longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. Hæc qui non reddit, ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet, quæ non sunt animi factura meliorem, commodatamen illa esse, & expetenda non negamus. Hæc & uiro bono dare malus potest, & accipere a bono, ut pecuniam, uestem, honores, & uitam. Quæ si non reddet, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium? Quædam etiam si uera non sint, propter similitudinem eodem uocabulo comprehensa sunt. Sic pyxidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. Sic qui male uestitum & pannosum uidit, nudum se uidisse dicit. Beneficia ista non sunt, habent tamen beneficii speciem. Quomodo ista sunt tanquam beneficia, sic & ille tanquam ingratus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita & qui ueri beneficii speciem fefellit, tam ingratus est, quam ueneficus, qui saporem cum uenenum crederet, miscuit.

CAP. XIII.

Nequitia pro malicia.

al. uorum & si malis copia est.

4

Cleanthes uehementius agit. Licet, inquit, beneficium non sit quod accipit, ipse tamen ingratus est, quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est etiam antequam manus inquinet, quia ad occidendum iam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi uoluntatem. Exercetur & aperitur opere nequitia, non incipit. Ipsum quod accepit beneficiū non erat, sed uocabatur. Sacrilegi dant poenas, quam uis nemo usque ad deos manus porrigat. Quomodo, inquit, aduersus malum ingratus est quisquam, cum malo dari beneficium non possit? Ea scilicet ratione, qua accepit ab illo aliquid ex his, quæ apud imperitos bona sunt, & cui tamen & si malus est, ipse quoque in simili materia gratus esse debet: & illa qualiacunque sunt, cum pro bonis acceperit, pro bonis reddere. Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod usum numerata pecuniæ præstat. Quo genere obligatus es, hoc fidem exolue.

CAP. XV.

al. Ad uos non pertinet, in alios queritur.

Quid sint beneficia, an & in hanc sordidam humilemque materiam deduci magnitudo nominis clari debeat. Ad nos non pertinet, sed ad alios spectat. Verum uos ad speciem ueri componite animum, & dum honestū dicitis, quicquid est id, quod nomine honesti iactatur, id colite. Quomodo, inquit, nemo per uos ingratus est, sic rusus omnes ingrati sunt. Nam (ut dicimus) omnes stulti mali sunt: Qui autem habet uitium unum, habet omnia, Omnes autem stulti & mali sunt, Omnes ergo ingrati sunt. Quid ergo non undique humano generi conuiuium fit? non publica querela est beneficia perisse, & paucissimos esse, qui de benemerentibus non inuicem pessime mereantur? Nec est quod hanc tantum nostram murmuracionem putes, pro pessimo prauoque numerantium, quicquid citra recti formulam cecidit. Ecce nescio quæ tura uox mittitur. Non hospes ab hospite tutus, Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Hoc iam amplius est. Beneficia in scelus uersa sunt, & sanguini eorum non parcitur, pro quibus sanguis fundendus est. Gladio ac uenenis beneficia sequimur. Ipsi patrie manus afferre, & fascibus suis

illam

illam premere, potentia ac dignitas est. Humili se ac depresso loco putat stare, quisquis non supra rempublicam itet. Accepti ab illa exercitus in ipsam conuertuntur & imperatoria concio est. Pugnat contra coniuges, pugnat contra liberos. Aras, focos, penates, armis incessite. Qui ne triumphaturi quidem intrare urbem iniussu senatus deberetis, quibus exercitum uictorem reducentibus curia extra muros praberetur, nunc ciuibus caelis, perfusi cruore cognato, urbem subredis intrate uexillis. Obmutescat inter militaria signa libertas, & ille uictor, pacatorq; gentium populus, remotis procul bellis, omni terrore compresso, intra muros obiectus, aequi las suas horreat.

Ingratus est Coriolanus, sero & post sceleris poenitentiam CAP. XVI.
pius, posuit arma, sed in medio parricidio posuit. Ingratus Catilina, parum est illi capere patriam, nisi euerterit, nisi Allobrogum in illam cohortes immiserit, & transalpes accitus hostis, uetera et ingenita odia satiauerit, ac diu debitas inferius Gallicis bustis duces Romani peroluerint. Ingratus C. Marius, ad consulatum a Caliga perductus, qui nisi cymbricis cadibus omnia funera aquauerit, nisi ciuilem exilij, & trucidationis non tantum dederit signum, sed ipse signum fuerit, parum t mutata, al. multatata.
ac reposita in priorem locum fortunam suam lentiet. Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remedijs quam pericula erant, sanauit. Qui cum a Praenestina arce usq; ad Collinam portam per sanguinem humanum inceisisset, alia adidit in urbe praelia, alias caedes: legiones duas, quod crudele est, post uictoriam, quod nefas, post fidem, in angulum congestas contrucidauit, & proscriptionem commentus est. Dij magni, ut qui ciuem Romanum occidisset, impunitatem, & pecuniam, tantum non Tantum non
ciuicam acciperet. Ingratus Cn. Pompeius, qui pro tribus consulatibus, pro triumphis tribus, pro tot honoribus, quos ex maxima parte immaturus inuaserat, hanc gratiam reipublice reddidit, ut in possessionem eius alios quoq; induceret, quali potentiae suae detractus inuidiam, si quod nulli licere debebat pluribus licuisset: dum extraordinaria concupiscit imperia, dum prouincias ut eligat, distribuit, dum ita triumuiris R. P. diuidit, ut tamen in sua domo duae partes essent, eo redegit Rem P. ut sua esse non posset, nisi beneficio seruitutis: Ingratus ipse Pompeij hostis ac uictor, qui a Gallia Germaniq; bellum in urbem circumegit, & ille plebicula, ille popularis, castra in circo flaminio posuit, propius quam Porcennae fuerant. Temperauit quidem ius crudelitatem quae uictoriae, quod dicere solebat, praestitit, neminem t occidit nisi armatum. Quid ergo est? Cateri arma cruentius exercuerunt, satiat al. odit.
tamen aliquando abiecerunt. Hic gladium cito condidit, nunquam posuit. Ingratus Antonius in dictatorem suum, quem iure casum pronunciauit, interfectoresq; eius, in prouincias & imperia dimisit: patriam uero proscriptionibus, incursionibus, bellis, laceratam, post tot mala destituit, ne Romanis quid regibus, ut quae, Acheis, Rhodij, & plerisque urbibus clavis, ius integrum, libertatemq; cum immunitate reddiderat, ipsa tributum spadonibus penderet.

Deficiet dies enumerantem ingratos usq; in ultima patriae exitia. Aequae immensum erit, si percurrere coepero, ipsa respublica quam ingrata in optimos ac deuotissimos sibi fuerit, quamq; non minus saepe peccauerit, quam in ipsam peccatum est. Camillum in exilium misit, Scipionem dimisit, exulauit post Catilinam Cicero, diruti eius penates, bona direpta, factum quicquid uictor Catilina fecisset. Rutilius in nocentiae precium tulit, in Asia latere. Catoni populus Romanus praeturae negauit consulatum pernegauit. Ingrati publice sumus. Sequi quisq; interroget. Nemo non aliquem queritur ingratum. Atqui non potest fieri, ut omnes querantur, nisi querendum est de omnibus. Omnes ergo ingrati sunt tantum: Et cupidi omnes & maligni omnes, & timidi omnes, illi in primis qui uidentur audaces. Adice, & ambitiosi omnes sunt, & impij omnes. Sed non est quod irascaris. Ignosce illis, omnes infantiunt. Nolo te ad incerta reuocare, ut dicam, quam ingrata sit uide iuuentus. Quis non patri suo supremum diem, ut innocens sit, optat: ut moderatus, expectat: ut pius, cogitat: Quotus quisq; uxoris optimae mortem timet, ut non computet: Cui rogo litigatori defenso, tam magni beneficij ultima res proximas memoria durauit:

Illud in confesso est: Quis sine querela moritur? Quis extremo die dicere audeat,
Vixi & quem dederat cursum fortuna peregi?

Quis non recusans, quis non gemens exit? Atqui hoc ingrati est, non esse contentum † præfato tempore. Semper pauci dies erunt, si illos numeraueris. Cogita non esse summum bonum in tempore. Quantumcunq; est, boni consule. Vt † pro, *al. præterito.* *al. prorogetur* longetur tibi dies mortis, nihil proficit ad felicitatem, quoniam mora non fit beatior uita, sed longior. Quanto satius est gratum aduersus perceptas uoluptates, non aliorum annos computare, sed suos benigne æstimare, & in lucro ponere: Hoc me dignum iudicauit deus. Hoc satis est, Potuit plus, sed hoc quoq; beneficium est. Grati sumus aduersus deos, grati aduersus homines, grati aduersus eos, qui nobis aliquid præstiterunt, grati etiam aduersus eos qui nostris præstiterunt.

CAP. XVIII. Infinitum, inquis, me obligas, cum dicis, & nostris. Itaq; pone aliquem finem. Qui filio beneficium dat, ut dicis, & patri eius dat. Primum de quo quæro, Deinde illud utiq; mihi determinari uolo, si & patri beneficiū datur, nunquid & fratri? nunquid & patruor? nunquid auo? nunquid uxori, & socero? Dic mihi, ubi debeam desinere, quousq; personarū seriem sequar. Si agrum tuum coluero, tibi beneficium dederō, si domum tuam ardentem restrinxero, aut ne cadat excepero, tibi beneficium nō dabo: Si seruum tuum seruauero, tibi imputabo, Si filium tuum seruauero, non habebis beneficium meum.

CAP. XIX. Dissimilia ponis exempla, quia qui agrum meum colit, agro beneficium non dat, sed mihi: & qui domum meam quo minus ruat, sulcit, præstat mihi. Ipsa enim domus sine sensu est. Debitorem me habet, quia nullum habet. Et qui agrum meum colit, non illum, sed me demereri uult. Idem de seruo dicam, mei mancipij res est, mihi seruatur. Ideo ego pro illo debeo. Filius ipse beneficii capax est. Itaque ille accipit, ego beneficio lator. Contingor, non obligor. Velim tamen, tui qui debere te non putas, respondeas mihi, Filij bona ualetudo, felicitas, patrimonium, pertinet ad patrem: Felicior futurus est, si saluū habuerit filium, infelicior si amiserit. Quid ergo? Qui & felicior fit à me, & infelicitatis maximæ periculo liberatur, non accipit beneficium? Non inquit. Quædam enim in alios conferuntur, sed ad nos usq; permanent. Ab eo autem exigí quicquam debet, in quem cōfertur, sicut pecunia ab eo petitur, cui credita est, quamuis ad me illa aliquo modo uenerit. Nullum beneficium est, cuius commodum non & proximos tangat, nonnunquam etiam longius politos. Non quæritur, quo beneficium ab eo cui datum est transferatur, sed ubi primo collocetur. A reo tibi ipso & à capite repetitio est. Quid ergo oro te? nō dicis, filium mihi donasti, & si hic perisset uicturus non fui? Pro eius uita beneficium non debes, cuius uitam tue præfers? Etiamnum cum filium tuum seruauī, ad genua procumbis, dijs uota soluis, tanquam ipse seruatus. Ille uoces † exeūt tibi. Nihil mea interest, an me seruaueris, duos seruasti, imò me magis. Quare ista dicis, si non accipis beneficium? Quia & si filius meus pecuniam mutuā sumpserit, creditori numerabo, non tamen ego debuero, Quia et si filius meus in adulterio deprehensus erit, erubescam, non ideo ego ero adulter. Dico me tibi obligatū pro filio, non quia sum, sed quia uolo me offerre tibi debitore uoluntariū. At peruenit ad me summa ex incolumitate eius uoluptas, summa utilitas, & orbitatis grauissimum uulnus effugi. Non quæritur nunc an profueris mihi, sed an beneficium dederis. Prodest enim et animal, et lapis, & herba, nec tamen beneficium dant, quod nunquam datur, nisi à uolente. Tu autem non uis patri, sed filio dare, & interim ne nosti quidem patrem. Itaq; cum dixeris, patri ergo beneficiū non dedi, filium eius seruādo, contra oppone. Patri ergo beneficium dedi, quem non noui, quem non cogitaui. Et quid, quod aliquando euenit, ut patrem oderis, filiū serues, beneficiū ei uideberis dedisse, cui tunc inimicissimus eras, cum dares? Sed ut dialogorū altercatione seposita, tanquā iuriconsultus respondeam, mens spectanda est dantis, beneficium ei dedit, cui datū uoluit. Si in patris honorem fecit, pater accepit beneficiū, sic pater beneficio in filium collato non obligatur, etiā si fruatur, Si tamen occasione habuerit uolet & ipse præstare aliquid, non

*Consentiebant
Codices manu
scripti, sed ar=
bitror ita le=
gendum.*

*Ab eo tibi &
ab ipso capite
repetitio est.
Forte excidit.*

non tñquam soluendi necessitatem habeat, sed tanquam incipiendi causam. Repe-
rià patre beneficium non debet. Si quid pro hoc benigne facit, iustus, nō gratus est.
Nam illud finire non potest, si patri do beneficium, & matri, & auo, & auunculo, &
liberis, & affinibus, & amicis, & seruis, & patriā. Vbi ergo beneficium incipit fra-
re: Sorites enim ille inexplicabilis subit, cui difficile est modū imponere, quia pau-
latim surrepit, & nō desinit serpere. Illud solet quæri, Fratres duo dissident, si alterū
seruo, an dem beneficium ei, qui fratrem inuisum non perisse moleste laturus est.
Non est dubium, quin beneficium sit, etiam inuito prodesse, sicut non dedit bene-
ficiū, qui inuitus pro fuit.

Beneficiū, inquit, uocas, quo ille offenditur, quo torquetur? Multa beneficia tri-
stem frontem & asperam habent, quemadmodum secare & urere ut sanes, & uincu-
lis coercere. Nō est spectandum an doleat aliquis beneficio accepto, sed an gaudere
debeat. Non est malus nummus, quem barbarus & ignarus formæ publicæ reie-
cit. Beneficiū & odit & accepit, si modo id prodest, si is qui dabat, ut prodesset de-
dit, nihil refert an bonam rem malo animo quis accipiat. Agedum, hoc incontrariū
uerte. Odit fratrem suum, quem illi expedit habere. Hunc occidi, non est beneficiū,
quamuis ille dicat esse, & gaudeat. Infidiosissime nocet, cui gratiā aguntur pro iniu-
ria. Video. Prodest aliqua res, & ideo beneficiū est: Nocet, & ideo non est bene-
ficiū. Ecce, quod nec prodest, nec noceat, dabo, & tamen beneficiū est. Patrem ali-
cuius in solitudine exanimem inueni, corpus eius sepeliui, nec illi profui (Quid
enim illius intererat, quo genere dilaberetur?) nec filio, quid enim per hoc commo-
di accessit illi? Dicam quid consecutus sit, officio solenni & necessario per me fun-
ctus est. Præstiti patri eius, quod ipse præstare uoluisset, nec non & debuisset. Hoc ta-
men ita beneficiū est, si non misericordiā & humanitati dedi, ut quodlibet cada-
uer absconderem: sed si corpus agnouī, si filio tunc hoc præstare me cogitaui. At si
terram ignoto mortuo inieci, nullum in hoc habeo huius officij debitorem, in publi-
cum humanus. Dicit aliquis, quid tantopere quæris, cui dederis beneficiū, tãquā
repetiturus aliquando? Sunt qui nunquam iudicant esse repetendum, & has causas
afferunt. Indignus etiam repetenti nō reddet, dignus etiam per se referet. Præterea
si bono uiro dedisti expecta ne iniuriā illi facias appellando, tanquam non fuisset
sua sponte redditurus. Si malo uiro dedisti: flerem. Beneficiū uerbo nec corrūpe-
ris, creditum faciendo. Præterea lex quod non iussit repeti, uetuit. Verba sunt ista,
quā diu me nihil urget, quā diu fortuna nihil cogit, petā potius beneficiū quā
repetam: sed si de salute liberorum agitur, si in periculū uxor deducitur, si patriā sa-
lus ac libertas mittit me etiam quo ire nollem, imperabo pudori meo, & testabor
omnia me fecisse, ne esset mihi auxilio hominis ingrati. Nouissime recipiendi bene-
ficii necessitas, repetendi uerecundiam uincet. Deinde cum bono uiro beneficiū
do, sic do, tanquam nunquam repetiturus, nisi necesse fuerit: Sed lex, inquit, nō per-
mittendo exigere, uetuit.

Multa legem non habent nec actionem. Atqui cōsuetudo uitæ humanæ lege om-
ni ualentior dat aditum. Nulla lex iubet amicorum secreta non eloqui, nulla lex fi-
dem etiam inimico præstare. Quæ lex ad id prestandum nos quod alicui promissi-
mus alligat? Nulla. Quærar tamen cum eo, qui arcanum sermonem non continue-
rit, & fidem datam, nec seruata, indignabor. Sed ex beneficio, inquit, creditum fa-
cis. Minime. Nō enim exigo, sed repeto, & ne repeto quidem, sed admoneo. Nam
ultima quoq; necessitas in hoc aget, ut ad eum ueniam, Cum quo diu mihi luctandū
sit, qui tam ingratus est, ut illi non sit satis admoneri eum transibo, nec dignū iudi-
cabo, qui gratus esse cogatur. Quomodo fœnerator quosdam debitores non appel-
lat, quos scit decoxisse, & in quorum pudorē nihil superest, nisi quod pereat: sic ego
quosdam ingratos palam ac pertinaciter præteribo, nec ab ullo beneficiū repe-
tam, nisi à quo non ablaturus ero, sed recepturus.

Multi sunt, qui nec negare sciant, quod acceperunt, nec referre, qui nec tã boni
sunt, quā grati, nec tam mali quā ingrati, segnes & tardi, lenta nomina, non
malæ

CAP. XX.

CAP. XXI.

Queror cum
illo

CAP. XXII.

Lenta nomina mala. Hos ego nō appellabo, sed comomonefaciam, & officiū aliud agentes educa-
 qui statim mihi sic reipondebunt. Ignosce, non me hercule sciri hoc te desiderare
 alioquin ultro obtulisset. Rogo ne me ingratum exilimes, memini quid mihi prae-
 stiteris. Hos ego quare dubitem, & sibi meliores & mihi facere: Quemcunque porue-
 ro, peccare prohibeo, multo magis amicum, & ne peccet, & ne in me potissimum pec-
 cet: alterum illi beneficium do, si illum ingratum esse nō patior: nec dure illi expro-
 brabo quae praestiti, sed quā potero mollissimē, ut potestatem referenda gratia
 faciam, renouabo memoriam eius, & petam beneficium, ipse me repetere intelli-
 get. Aliquando utar uerbis durioribus, si emendari illum sperauero posse. Nam de
 ploratum propter hoc quoque nō exagitabo, ne ex ingrato inimicū faciā. Quod si ad
 monitionis quoque sugillationem ingratis remittimus, segniores ad reddēda benefi-
 cia faciemus. Quosdam uerō sanabiles, & qui fieri boni possint, si quid illos t̄ remor-
 deret, perire patiemur admonitione sublata, qua & pater filiū aliquando correxit,
 & uxor maritum aberrantē ad se reduxit, & amicus languentē amici fidē erexit.

CA. XX. III. Quidam ut expergiscantur non feriendi, sed cōmouendi sunt. Eodem modo quo
 rundam ad referendam gratiam fides non cessat sed languet. Hāc peruellamus. No-
Peruellere limunus tuum in iniuriā uertere. Iniuriā est enim, si in hoc nō repetis, ut ingratus
 sim. Quid si ignoro, quid desideres? Quid si occupationibus districtus, & in alia uo-
 catus, occasionem non obseruauit: Ostende mihi quid possim, quid uelis. Quare de-
 speras, antequam tentas? Quare properas & beneficium & amicum perdere? Vnde
 de scis nolim, an ignorem, an animus, an facultas desit mihi? Experire. Admonebo
 ergo, non amare, non palam, sine conuictio, sic, ut se redisse in memoriam, non
 reduci putet.

C. XX. IIII. Causam dicebat apud diuum Iulium ex ueteranis quidam paulo uolentior ad
 uersus uicinos suos, et causa premebatur. Meministi, inquit, imperator in Hispania
 talum te torfisse circa Sucronem; cum Caesar meminisse se dixisset, Meministi qui-
 dem sub quadam arbore minimum umbræ spargente, cum uelles residere feruentis-
 simo sole, & esset asperimus locus, in quo ex rupibus acutis, unica illa arbor erupe-
 rat, quendi ex cōmilitonibus penulā suam substrauisse. Cum dixisset Caesar, quid ni
 meminerim; & quidem siti confectus, qui impeditus ire ad fontem proximū nō po-
 teram, reperire manibus uolebam, nisi cōmilito, homo fortis ac strenuus, aquā mi-
 hi in galea sua attulisset. Potes, inquit, imperator agnoscere illum hominem, aut il-
 lam galeam? Caesar ait, se non posse galeam agnoscere, hominem pulchre posse, &
 adiecit, puto ob hoc iratus: quod se a cognitione media ad ueterem fabulam abdu-
 ceret, tu utiq; ille non es. Merito, inquit, Caesar me non agnoscis, nam cum hoc fac-
 tum est, integer eram, postea ad Mūdā in acie oculus mihi e ossus est, & in capite
al. Hispanica eiecta ossa. Nec galeam illam si uideres, agnosceres. Machara enim t̄ Ispania diuisa
al. uicina est. Vetuit illi exhiberi negocium Caesar, & agellos in quibus t̄ uicinalis uia, causa
sylua rixae ac litium fuerat, militi suo donauit.

CAP. XXV. Quid ergo? non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitu-
 do rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus disponentem, non patieba-
 tur singulis militibus occurrere? Nō est hoc repetere beneficium, sed resumere bo-
 no loco positum & paratum. Ad hoc tamen ut resumatur, manus porrigēda est, Re-
 petam itaq; quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, a quo repetā. Ty-
 berius Caesar inter initia dicenti cuidam, meministi, antequā plures notas familiari-
 tatis ueteris proferret, non memini, inquit, quid fuerim. Ab hoc quā diu non esset
al. obtendebat repetendū beneficiū; t̄ optāda erat obliuio. Auerfabatur omniū amicorū & aquarū
obliuionē. liū noticiā, & illam solam praesentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari,
 ac narrari uolebat, Inquisitorem habebat ueterem amicum. Magis tempestiuere
 petendum est beneficium, quā petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut
 nec ingratus possit dissimulare. Tacendum & expectandum, si inter sapientes
 uiueremus, & tamen sapientibus quoque indicare melius fuisset quid rerum
 nostrarum status posceret. Deos quorum notitiā nulla res effugit rogamus, &
 illos

illos uota non exorant, sed admonēt. Dīis quoq; inquam, Homericus ille sacerdos et parent, id allegat officia, & aras religiose cultas, quo obsequentes faciat, & parent. Moneri est, Postulata uelle ac posse, secunda uirtus est. Huc illuc frānis leniter motis fleētūdus est animus faciunt. paucis sui rector optimus proximi sunt, qui admoniti in uiam redeunt. His non est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed sine t̄ uisu, quam lumen à Dīis im- al. uisū missum ad ministeria sua uocat. Instrumenta cessant, nisi illa in opus suū artifex mouerit. Inest interim animis uoluntas bona: sed torpet modo delitijs, ac situ, modo officij incititia. Hāc utilem facere debemus: nec irati relinquere t̄ inuito, sed ut magistri puerorum discentium patiēter ferre offensiones memoriā labētis. Quæ quemad al. in uicio modum subiecto uno aut altero uerbo, ad contextum reddendæ orationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitione reuocanda est.

Libri quinti Senecæ de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRUM QUINTUM.

Sic paropsidem. Tres uetusti codices habebant pyxidem. τῷξίς enim græcis à τῷξος dicitur, quod ex buxo fierent. Vnde falso pyxidem argenteam aureamue diximus.

Cap. 13.

Cui tamen & si malus est, ipse quoq; &c. Duo uetustissimi codices habebāt. quorū si malis copia est, ipse quoque &c. Mihi uidetur deesse uocula, quæ apud illos bona sunt, nisi forte reddidit græcā figurā τὸ καλὸν αὐτῷ, quod mox explicauit, quorum illis copia est. quæ uerba dubito num ab interprete sint adiecta, & hinc uariatam scripturam.

Cap. 14.

Si malo uiro dedisti, flere, Beneficium ueto, ne corrumpas. &c. In uetustissimo codice, & altero, pro flere erat, fletere: in lōdobardico, pro ueto, uerbo diuino fuisse scriptū, Si malo uiro dedisti, plectere. Beneficiū uerō, siue uerbo ne corrūpas, Hoc est da pœnas, qui male collocaris, nec ideo beneficio cōmutes nomē, Aut ita. Beneficiū malo uiro dedisti, flere, ut re referatur ad uerbo, Re sis tristis nō mutato rei nomine. Aut fle, rem, nomē rei ne corruperis.

Cap. 20.

Ab hoc quā diu non esset repetendum. &c. pro quā diu longobardicus codex habebat, quid ni Opinor legēdum, Ab hoc quidem non esset repetendū beneficium. Optanda erat obliuio. Nec displicet si ni, uertas in ne. quid, ne esset repetendum beneficium, optanda erat obliuio.

Cap. 25.

PINCIANI IN V. LIBRUM DE BENEFICIIS.

Propositum optimi uiri & ingentis animi est.] uerbū, est, in emendationibus exemplaribus desideratur, Adijciendāq; altera coniunctio, & ut sit. Propositum & optimi uiri & ingentis animi.

Cap. 1.

Quoniam quidem inter superantia animus inuictus est.] Corrigendum reor, Quandoquidem inter superatis animus inuictus est. Adducunt me ut sic emendem uerba non multo ante præcedentia. Luctator ter abiectus perdidit palmam non tradidit. & ueteres codices non Quoniam quidem habent, sed Quandoquidem.

Cap. 3.

Q V I B V S. nihil potest præstare fortuna.] Vetus lectio. quibus nihil potest præstare ipsa fortuna.

R A P I V N T V R à nobis.] Prepositio. à, superuacanea est. ex eadē. Nos tamē nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur.] Quædā exēplaria. Nos tamē nō uincemur (animo enim res geritur) nec turpiter cæ-

Cap. 4.

Cap. 5.

V T F A C E T V S.] Vir facetus, uetus lectio,

(tera.

Q V A R E S Ocrates non agat quod ipse se docuit.] Antiquum exemplar. quare Socrates nō agat sibi quod Platonem docuit. M. Cato ait.] Vide an legendum sit. Hecaton ait. cuius testimonio subinde uti Senecam iā à principio testati sumus. Natura sibi dedit. Hæc uerba incorreſtioribus codicibus desiderantur.

Cap. 9.

Cap. 7.

Etiā cū aliquis probe fecerit.] Tolerabilior lectio exemplaris scholarum. Salmaticensium etiā cū aliquid prodesse sibi fecerit. & infra.

Cap. 8.

N E M O sibi beneficium det non magis quā hospitium. Nemo sibi donat non magis quā credit.] Scripti codices. Nemo sibi beneficium dat, non magis quā credit. reliqua superfluunt. Quando ergo gratiam referet.] lege. Quomodo ergo gratiā referet. ex eisdem.

Cap. 9.

I V R I S Q V E sui in alium translatio.] Scribe iurisq; in ea sui in alium translatio. ex eisdē. Sed etiā nunc multū interest inter dare & accipere.] Sunt exēplaria in quibus hæc omnino uerba desiderantur. Sunt alia in quibus de est primum tantū uerbum, sed.

Cap. 10.

D I C I S me abesse ab eo qui operæ precium facit] puto corrigendū. Quod dicis? Me abiisse ab eo qui operæ precii facit. Expecta atq; hoc.] Considera an sit probator lectio. Expecta etiam nunc.

Cap. 12.

Hic benefaciendi uoluntate caret.] Scribendum puto. Hinc benefaciendi, cetera.

Cap. 10.

Ea scilicet ratione, quia accipiet ab illo aliquid ex his quae apud imperitos sunt, cui tamē & si malus est.] Vt sta exemplaria, ea scilicet ratione qua accipiet ab illo aliquid ex his quae apud imperitos sunt, quorum & si malis copia est. Legendum arbitror accepit, non accipiet. Et putamus deesse uerbum, bona, ut scribatur, ex his quae apud imperitos bona sunt. Quae lectio uidetur probari uerbis sequentibus, & illa qualiacumque sunt cum pro bonis acciperit, pro bonis reddere.

Cap. 16. Et pecuniā tantū nō ciuicam.] Legendum puto ordine praepostero, pecuniam & tantum non ciuicam, ut subintelligas coronam. Eo redegit. R. P. ut saluus esse non posset.] Pro duobus elementis. R. P non accipiam remp.] sed Romanum, quia subdit saluus esse non posses. Aut si rempub. intelligas, salua, non saluus necesse est legas, ut alij ante me adnotarunt. Ingratus ipse Pompei hostis ac uictor à Gallia Germaniāq.] Ingratus ipse Pompeij hostis ac uictor. C. Iulius Caesar, qui à Gallia Germaniāq. uetus lectio. Neminē occidit nisi armatū.] Legendum reor, odit, non occidit, quandoquidem uerbum eius fuit. Armatus sit oportet quem oderim. Proscriptionibus, incursionibus bellis, laceratā.] uerbum, incursionibus, non habetur in uetere lectione & infra.

Cap. 17. Vt dicam quā ingrata sit uide iuuetus.] Castigandum putamus, utiq. quā ingrata sit iuuentus uide. Vt non cōputet.] Multū uenustatis energiaq. cōciliat orationi cōiunctio, & quā agnoscūt antiqua exēplaria. ut nō cōputes. De quo uado ad quē currit.] Sic prior editio. Legēdum puto, de quo usq. ad quē currit, quod ex uerbis, quae infra sequūtur apparet. In nōnullis tamen exemplaribus uerbū, nō habetur, sed tātū legitur, de quo ad quē currit.

Cap. 19. SIC pater beneficio in filium collato.] Scribendū opinor sed, non sic.

Cap. 20. Hunc occidi.] Lege. Hūc ego occidi, ex eadem & infra. Nullum in hoc habeo huius beneficij debitorem in publicū. Humanus dicit aliquis.] Corrigendum reor, nullū in hoc habeo huius officij debitore nisi publicū humanū. Dicit aliquis, Indignus etiā repenti non reddet. Dignus etiā perse refert.] Vetus lectio, indignus etiam repenti non reddet. Dignus ipse per se referet. Petā potius beneficiū quā repetā.] Scribe, praeteream, nō petam, ex eadē.

Cap. 22. EX ueteranis quidam paulo uiolentior.] Scribēdum puto, ex ueteranis quidā Publius militio. sic enim uocabatur hic miles, ut constabit paulo post.

Cap. 23. Quendam ex commilitonibus penulam cetera.] Legendum & hic reor, quendam P. Militione. & reliqua.

Cap. 24. Et quidem siti cōfectus qui impeditus.] Equidem, nō & quidem uetus agnoscit lectio. Eadē quia, legit: non, qui. Nisi cōmilito homo fortis.] Exēplar scholarū. S. nisi pro militio homo fortis. Corrigēdū ut ante testatus sum, nisi P. Militio homo fortis. Nam galeā illā si uideres, agnosceres.] Vetus lectio Nec galeā illā si uideris, agnosces. Militi suo donauit.] Exemplar scholasticum, militio suo donauit, scribendū ut dixi militioni suo donauit.

Cap. 25. Melius fuisset quid rerum nostrarum status posceret,] Quidam codices, bonū est quid rerū nostrarū status poscat. Paucis animus sui rector optimus.] Deest uerbum, mouetur, siue, monetur, ex nōnullis exēplaribus. Paucis animus sui rector optimus mouetur. Opertis oculis inest acies sed siue uisu.] Vetus lectio Opertis oculis eadem est acies sed sine usu. Quod lumē à dijs immisum ad ministeria sua uocat.] Eadem quā agnoscit, nō quod: & euocat, siue aduocat, non uocat, ut putem scribendū, quem lumē ab his emissum ad ministeria sua euocat.

LVCII ANNET SENECAE DE BENEFICIIS.

LIBER SEXTVS.

Cap. I.

Vadam, Liberalis uirorum optime, exercēdī tantum ingenij causa quæruntur, & semper extra uitam iacent, quādam & dū quæruntur, oblectamento sunt, & quāsita usui. Omnium tibi copiam faciā. Tu illa ut cūq. tibi uisum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinē induci. His quoq. si abire protinus iusseris, non nihil actum erit. Nam etiam quod discere superuacuum est

prodest cognoscere. Exuultu igitur tuo pēdebo, prout ille suaserit mihi, alia detinebo diutius, alia expellam & capite agam. An beneficium eripi possit, quāsitū est.

cap. II.

et alia peragā

Quidam negant possē. Non enim res est, sed actio, quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio, aliud qui nauigat, aliud ipsa nauigatio, Et quis aeger non sit sine morbo, non tamen idem est aeger & morbus. Ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad unumquemq. nostrum beneficio peruenit. Illud incorporale est, irritum non fit materia illius huc & illuc iactatur, & dominium mutat. Itaq. cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit, non potest. Beneficia sua interruptit, non rescindit. Qui moritur, tamē uiuit, qui amittit oculos tamē uidit. Quae ad nos peruenerūt, non sine effici potest, ne fuerint, non potest. Pars autem beneficij & quidē certissima est

que fuit. Nonnunquam usu beneficii longiore prohibemur, beneficium quidem ipsum non eraditur. Licet omnes in hoc vires suas natura aduocet, retro illi agere se non licet. Potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid est, in quo habet beneficium nomen. Ipsum uero stabile & immotum est. Nulla uis efficiet, ne hic de-derit, ne ille acceperit.

Egregie mihi uidetur M. Antonius apud Rabirium CA P. III;
positam, cum fortunam suam transeuntem alio uideat, & sibi nihil relictum, prater ius mortis, id quoque, si cito occupauerit, exclamare. Hoc habeo quodcumque dedi. O quantum habere potuit, si uoluisset. Hæ sunt diuitiæ certæ, in quacumque sortis humanæ leuitate, uno loco permanfuræ, quæ quo maiores fuerint, hoc minorem habebunt inuidiam. Quid tanquam tuo parcis? Procurator es: Omnia ista quæ uos turbidos, & supra humana elatos, obliuisci cogunt uestre fragilitatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ex alieno sanguine rapta, uestro defenditis, propter quæ classes cruentaturas maria deducitis, propter quæ quassatis urbes, ignari, quantum telorum in aduersos fortuna comparet, propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitie, collegij fœderibus, inter contendentes duos terrarum orbis elusus est, non sunt uestra, in depositi causa sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia, aut hostes illa, aut hosti is animi successor inuadet. Quaris, quomodo illa tua facias? et dono al. donandō
dando. Consule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para, honestiores illas non solum, sed tutiores facturus: illud quod suspicis, quo te diuitem ac potentem putas, quamdiu possides, sub nomine sordido iacet. Domus est, seruus est, nummi sunt, cum donasti, beneficium est.

Fateris, inquit, nos aliquando beneficium non debere ei, a quo accepimus, ergo ereptum est? Multa sunt propter quæ beneficium debere desinimus, non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defendit, sed uxorem meam per uim stupro uiolauit. Non abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam soluit me debito: & si plus laesit, quam ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, sed ulciscendi querendique libertas fit, ubi in comparatione beneficii præponderauit iniuria: ita al. beneficium
non aufertur beneficium, sed uincitur. Quid? non tam durus quidam, & tam sceleratus patres sunt, ut illos auersari & eiurare ius fasque sit? Nunquid ergo illi abstulerunt, quæ dederant? Minime, sed impietas sequentium temporum commendationem omnis prioris officij sustulit. Non beneficium tollitur, sed beneficii gratia, & efficitur, non ne habeam, sed ne debeam. Pecuniam aliquis mihi credidit, sed domum meam incendit, pensatum est creditum damno, nec reddidi illi, nec tamen debeo. Eodem modo & hic, quia aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa superbe, contumeliose, crudeliter, eo loco me posuit, ut perinde liber aduersus eum essem, quasi non accepissem. Vim beneficijs suis attulit. Colonum suum non tenet, quamuis tabellis manentibus, qui segetem eius proculcauit, qui succidit arbuta, non quia recepit, quod pepigerat, sed quia ne reciperet effecit. Sic debitori suo creditor sepe dānatur, ubi plus ex alia causa abstulit, quam credito petit. Non alias, quam
quod est cre-
diti
tantum inter creditorem & debitorem iudex sedet qui dicat, pecuniam credidisti. Quid ergo? pecus abegisti, seruum eius occidisti, agellum quem non emeris possides, æstimatione facta debitor discede, qui creditor ueneras. Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert? Sæpe etiam beneficium manet, nec debetur, si secuta est dantempnientia, si miserum se dixit, quod dedisset, si cum daret suspirauit, uultum obduxit, perdere se credidit non donare, si sua causa, aut certe non mea dedit, si non desit inultare, gloriari, & ubique iactare, & acerbū munus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur. Sicuti quædam pecuniæ, de quibus ius creditori non dicitur, debentur, sed non exiguntur.

Dedisti beneficiū, iniuriā postea fecisti. Et beneficio gratia debetur, & iniuriæ ul- CAP. V;
tio. Nec ego illi gratiā debeo, nec ille mihi pœnā. Alter ab altero absoluitur. Cū dicimus, beneficiū illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo. Reddere enim est, rem pro re dare. Quid nunc cum omnis solutio non idem reddat, sed tantundem? Nam & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numera-

al. argutæ,
sive argutiæ

numerauimus pro argenteis aureos, quauis non interuenerint nummi, sed de legatione, & uerbis perfecta solutio sit. Videris mihi dicere, perdis operam. Quorsum enim pertinet scire me, an maneat quod non debetur? Iurisconsultorum ista acuta inepria sunt qui hereditatem negant usucapi posse, sed ea quæ in hereditate sunt, tantum quam quicquam aliud sit hereditas, quam ea quæ in hereditate sunt: illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea fecit iniuriam, utrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo nihilominus uindicare, ac ueluti duobus nominibus separatim respondere: an alterum alteri contribuere, & nihil negotij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficium iniuria? Illud enim uideo in hoc foro fieri, quid in uestra schola iuris sit, uos scitis. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur formula, si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi. Quæ proposuisti, mi

CAP. VI.

Liberalis exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi, lex legi non miscetur. Vtraque sua uia it, depositum habet suam actionem propriam, tam me hercule quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me arbitro utitur: licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, tum pronunciare, utrum plus debeat mihi, an debeam. In illis nihil est nostræ potestatis, eundem est, quæ ducimur. In beneficio tota potestas mea est, ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ac beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare & odisse, queri & gratias agere, quod natura non recipit. Potius comparatione facta, inter se beneficij & iniuriæ, uidebo an etiam mihi ultra debeat. Quomodo si quis scriptis nostris, alios superne imprimat uersus, priores literas non tollit, sed abscondit, sic beneficium, superueniens, iniuria apparere non patitur. Vultus tuus, cui regendum me tradidi, colligit

CAP. VII.

Notat hoc
Quintilianus
quod ex consuetudine
scholæ declamato-
riæ, fingimus
manifesto falsa
facit hoc &
alias frequen-
ter Seneca.

rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere, quo tantum mihi dexter abis? huc dirige cursum littus ama. Non possum magis. Itaque si huic satisfactum existimas, illo transeamus, an ei debeat aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse confusior, ut distinctio statim subsecuta ostenderet utrumque queri, an ei deberemus, qui nobis dum non uult, profuit, & an ei, qui dum nescit. Nā si quis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestius est, quam ut ulla in hoc uerba impendenda sint. Et hæc queritio facile expeditur, & si qua similis huic moueri potest, si toties illò cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quamuis aut magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut pisciosa & amœna pinguibus aruis interfluant, nec quisquam Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immodicus superfluxit, tandemque recessit, nec uentus beneficium dat, licet lenis & secundus aspiret, nec utilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed uelle. Ideo nec mutis animalibus quicquam debetur. Et quam multos è periculo uelocitas equi rapuit: nec arboribus, Et quam multos aestu laborantes, ramorum opacitas texit. Quid autem interest, utrum mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit, cum utriusque uelle defuerit? Quid autem interest utrum me iubeas nauti, aut uehiculo, aut lanceæ debere beneficium, an ei qui æque quam ista propositum be-

CAP. VIII.

al. fragore.

nefaciendi nullum habeat, sed profuit casus? Beneficium aliquis nesciens accipit, nemo à nesciente. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse? frigore magno, causa sanitatis fuit, quomodo quorundam flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit, nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est, sic quidam nobis profunt dum nolunt, imò, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciofa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percussit

hostem

hostē meum, qui nocuisset, nisi errasset: Sepe testis dum aperte peierat, etiā ueris testibus abrogauit fidem, & reū uelut facione circumuentum miserabilem reddidit.

Quosdam ipsa quæ præmebat potentia eripuit, & iudices quæ dānaturi erant cau-
sa, damnare gratia noluerunt. Nō tamē hi beneficium dederunt, quāuis profuerint.
Quia telum quò missum sit, nō quò peruenierit, quæritur. Et beneficium ab iniuria di-
stinguit, nō euentus, sed animus. Aduersarius meus dū cōtraria dicit, & iudicē super-
bia offendit, & † unū testē temere dimittit, causam meā erexit. Non quæro an pro-
me errauerit, quia contra me uoluit. Nempe ut gratus sim, uelle debeo idē facere
quod ille, ut beneficium daret, uelle debuit. Nā quid est iniquius homine, qui eū odit,
à quo in turba calcatus, aut respersus, aut quò nollet impulsus est? At, quid est aliud
quod illum quærelæ eximat, cum in re sit iniuria, quæ nescisse quid faceret. Eadē res ef-
ficat, ne hic beneficium dederit, ne illē iniuriā fecerit. Et amicū & inimicū uoluntas fa-
cit. Quam multos militiæ morbus eripuit, quosdā ne ad ruinā domus suæ occurre-
rēt, inimicus uadimonio tenuit, ne in piratarum manus peruenirent, quidā naufragio
consecuti sunt. Nec his tamē beneficium debemus, quoniam extra sensum officij
casus est, nec inimico cuius nos lis seruauit dum uexat ac detinet. Non est benefici-
um, nisi quod à bona uolūtate proficiscitur, nisi illud agnoscit, qui dedit. Profuit ali-
quis mihi dū nescit, nihil illi debeo. Profuit cū uellet nocere, imitabor ipsum? Ad
primū illū reuertamur, ut gratiam referā aliquid facere me uis, ipse ut beneficium mi-
hi daret nihil fecit, Vt ad alterū transeamus, uis me huic gratiā referre, ut quod à no-
lente accepi, uolēs reddā. Nā quid de tertio loquar qui ab iniuria in beneficium de-
lapsus est? Vt beneficium tibi debeā, parū est uoluisse te dare, ut nō debeā, satis est, no-
luisse. Beneficium enim uoluntas nuda non efficit, sed quod beneficium nō esset, si opti-
mæ ac plenissimæ uoluntati fortuna deesset, id æque beneficium non est, nisi fortunā
uoluntas antecessit. Non enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed
ex destinato profuisse. Cleanthes exēplo eiusmodi utitur, ad quarendum inquit,
& accersendum ex academia Platonē, duos pueros misi, Alter totam porticū per-
scrutatus est, alia quoq; loca in quibus illū inueniri posse sperabat, percurrit, & do-
mum non minus lassus quàm irritus rediit. Alter apud proximum circulatorem
resedit, & cum uagus atque erro uernaculis congregatur eludit, transeuntem Pla-
tonem, quem non quæsierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui quan-
tum in se erat, quod iussus est fecit, hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas
est, quæ apud nos ponit officium, cuius uide quæ conditio sit, ut me debito obstrin-
gat. Parum est illi uelle nisi profuit, parum est profuisse, nisi uoluit. Puta enim ali-
quem donare uoluisse, nec donasse, animum quidem eius habeo, sed beneficium
non habeo, quod consummat, & res & animus. Quemadmodum ei qui uoluit mihi
pecuniam credere, sed non credidit, nihil debeo, ita ei qui uoluit mihi beneficium da-
re, sed non potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et uolo illi aliquid præsta-
re, nam & ille uoluit mihi. Caterum si benigniore fortuna usus præstitero, benefi-
cium dederō, non gratiam retulero. Ille mihi gratiam debebit referre, huic initium à
me fiet † gratiæ. Intelligo iam quid uelis quærere. Non opus est te dicere, uultus
tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit, ei ne, inquis, debetur aliquid? Hoc
enim sape te conquerentem audio, quod quædam homines sibi præstant, alijs impu-
tant. Dicam, mi Liberalis, sed prius hanc quæstiunculam diuidam, & re æquam ab
iniqua separabo. Multum enim interest utrū aliquid beneficium nobis det sua cau-
sa, an nostra, an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter
sibi prodesse non potest, eo loco mihi est, quò qui pecori suo hybernum & æstiu-
num pabulum prospicit, eo loco quo qui captiuos suos ut commodius ueneant, pa-
scit, & opimos boues saginat ac defricat, quò lanista, qui familiam suam summa cura
exercet atq; ornat. Multum (ut ait Cleanthes) à beneficio distat negociatio.

Rursus non sum tā iniquus, ut nihil ei debeam, qui cū mihi utilis esset, fuit & sibi.
Nō enim exigo, ut sine respectu sui mihi cōsulat, imò etiā opto ut beneficium mihi da-
tū, uel magis danti profuerit, dūmodo id qui dabat duos intuens dederit, & inter me

al. cause, &
gratiæ legitur

al. in unum

Cap. IX.

CAP. X.

CAP. XI.

in se.

C. XII

al. numeratur,
opinor legen-
dum numerari
de uel numera-
randi.

Cap. XIII.

f. seq.

seque diuiserit, licet id ipse ex maiore parte possideat. Si modo me in consortiū admi-
sit, si deos cogitauit, ingratus sum, non solum iniustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse,
quod proderat mihi, Summæ malignitatis est, non uocare beneficium, nisi quod dan-
tem aliquo incommodo affecit. Aliter illi qui beneficium dat sua causa, reponde-
bo. Vñ me, quare potius te mihi profuisse dices, quā me tibi? Puta, inquit, aliter fie-
ri non posse me magistratum, quā si decem captos ciues ex magno captiuorum nu-
mero redimero, nihil debebis mihi, cum te seruitute ac uinculis liberauerō. Atqui
mea id causa faciam. Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid
mea. Tua, quod redimis, mea, quod eligis: tibi enim ad utilitatē tuā satis est, quosli-
bet redimisse. Itaque debeo, nō quod redimis me sed quod eligis, poteras enim & al-
terius redemptione idem consequi, quod mea. Vtilitatem rei partiris mecū, & me
in beneficium recipis, duobus profuturum. Præfers me alijs, hoc totū mea causa fa-
cis. Itaque si prætorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem
soli captiui essemus, nemo quicquā tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod
cuiquam imputares, a tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficii interpres,
nec desidero illud mihi tantum dari sed & tibi. Quid ergo, inquit, si in sortem no-
mina nostra conijci iussissem, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil debe-
res mihi: imò deberem, sed exiguum. Quid sit hoc dicam. Aliquid mea causa facis,
quod me ad fortunam redemptionis admittis quod nomē meum exit, sorti debeo,
quod exire potuit, tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiore par-
te fortunæ debeo, sed hoc ipsum tibi, quod fortunæ debere potui. Illos ex toto præ-
teribo, quorum mercenarium beneficiū est, quod qui dat, non cōpurat cui sed quan-
tū daturus sit, quod undique in se conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum, ui-
uere non possum nisi emero, sed non debeo uitam, quia emi. Nec quā necessariū
fuerit, æstimo, sine quo uiuere non fui, sed quā gratum, quod non habuissem, ni-
si emissem, in quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxiliij allaturus
esset mihi, sed quantum lucri sibi, quod emi non debeo.

CAP. XIII.

al. gratuitum.

CAP. XV.

CAP. XVI.

al. cum æther
conspicitur.

alias, fulcit.

CAP. XVII.

Isto modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dices, nec præ-
ceptorī, quia aliquid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna chari-
tas, magna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quādā pluris esse, quā emi-
tur. Emis à medico rem inæstimabilem, uitam ac ualitudinem bonam, à bonarum
artium præceptore studia liberalia, & animi cultum. Itaque his nō rei precium, sed ope-
ræ, soluitur, quod deseruiunt, quod à rebus suis auocati nobis utant. Mercedē non
meriti, sed occupationis suæ ferunt. Aliud tamen dici potest uerius, quod statim po-
nā, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero. Quādam, inquit, pluris sunt
quā uenerūt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis quāuis empra sint, debes. Pri-
mū quid interest quantū sint, cū de precio inter emētē & uēdentē conuenerit. Dein
de nō uenit illud suo precio, sed tuo. Pluris est, inquit, quā uenit, sed pluris ueni-
re nō potuit. Preciū autē cuiusque rei pro tēpore est. Cū bene ista laudaueris, tāti sunt
quāto pluris uenire nō possunt. Præterea nihil uēditori debet, qui bene emit. Dein
de etiā si pluris ista sunt, nō tamē ullū istic tuū munus est, ut nō ex usu effectiue, sed
ex cōsuetudinē, & annona æstimetur. Quod tu preciū ponis trañciētī maria, & per
medios fluctūs tū cū terræ cōspectu recessit, certā secanti uia, & prospiciētī futuras
tēpestates, & securis omnibus iubētī subito uela stringi, armamēta demitti, paratos
ad incursum procellæ, & repentinū impetū stare. Huic tamen tantæ rei premiū ue-
ciura persoluit. Quanti æstimas in solitudine hospiciū, in imbre tectū, in frigore bal-
neū, aut ignē? Scio tamē quanti ista consecutus diuersoriū subeā. Quantum nobis
præstat, qui labentem domum tū suscipit, & agentem ex imo rimas, insulam incredi-
bili arte suspendit. Certo tamē & leui precio sultura cōducitur. Murus nos ab ho-
stibus tutos, & a subitīs latronū incursionibus præstat. Notum est tamē, illas turre
pro securitate publica propugnacula habituras, excitatur faber quid in diē mereat
Infinitū erit, si latius exēpla conquiram, quibus appareat, paruo magna cōstare.
Quid ergo, quare medico & præceptorī plus quiddā debeo, nec aduersus illos me

cedit

cede defungor: Quia ex medico ac preceptore in amicum transeunt, & nos nō arte quam uendunt, obligant, sed benigna & familiari uolūtate. Itaq; medico qui nihil amplius quā manu tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, sine ullo affectu facienda uitandaue prācipiens, nihil amplius debeo, quia me non tāquā amicum uidit, sed tāquam inuocatorem. Ne prāceptorem quidem habeo cur uenerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quæ sciebat, nō didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum? non quia plūris est quod uendiderunt quā emimus, sed quia nobis plis aliquid prēstiterunt. Ille plus impendit quā medico necesse est. Pro me non pro fama artis extimuit. Nō fuit cōtentus remedia monstrare, sed admoūt. Interea sollicitus affedit, ad suspecta tempora occurrit. Nullum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba multorum inuocantium, ego illi potissima curatio fui. Tā tum alijs uacauit, quantum mea ualerudo permiserat. Huic ego non tanquam medico, sed tanq; amico obligatus sum. Alter rursus in docēdo, & laborem & tedium tulit, prāter illa quæ prācipientibus in commune dicuntur, aliqua insitilauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus fecit animum, modo admonitionibus discussit desidiam. Tum ingenium latens & pigrū iniecta (ut ita dicam) manu extraxit, nec quæ sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupit si posset uniuersa trāsfundere. Ingratus sum, nisi illū inter gratissimas necessitudines diligo.

al. emptorem

Sordidissimorum quoq; artificiorū institoribus supra constitutū aliquid adieci-
mus, si nobis opera illorū enixior uis est, & gubernatori, & opifici uilissimæ mer-
cis, & in diē se locatū corollarū aspersimus. In optimis uerō artibus quæ uitā aut con-
seruant, aut excolunt, qui nihil se plus existimat debere quā pepigit, ingratus est.
Adiice quod talium studiorum traditio miscet animos. hoc cum factum est tam me-
dico quā prāceptori precium operæ soluitur, animi debetur.

al. cupijt, pro
cupiuit.

CAP. XVII.

Plato cum flumen naue transisset, nec ab illo quicquam portitor exegisset, hono-
ri hoc suo datum credēs, dixit positum illi esse apud Platonem officiū. Deinde pau-
lo post, cum alium atq; alium gratis eadem transueheret sedulitate, negauit illi iam
apud Platonem positum officiū. Nam ut tibi debeā aliquid, pro eo quod prāstas,
debes, non tantum mihi prāstare, sed tanquam mihi. Non potes ob id quenquā ap-
pellare, quod spargis in populum. Quid ergo? Nihil debetur pro hoc? tanquam ab
uno, nihil. cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debeo.

CAP. XVIII.

Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Pa-
dum tulit. Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, aut
utiq; nō mea. Ad summam, ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare, sed aut
R. P. aut uicinie, aut ambitioni suæ prāstat, & pro hoc aliud quoddam cōmodū ex-
pectat, quā quod a singulis recepturus est. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatē
dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine singuli debe-
bunt? Quid ni debeant? Debebunt autem non tanquam propriū beneficium, sed
tanq; publici partem. Nullam, inquit, habuit cogitationē mei. Illo tēpore, quo uni-
uersis proderat, noluit mihi propriē ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita
quare ei debeam qui me sibi non substituit, cū faciurus esset, quod fecit? Primū, cum
cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Eram enim Gallus,
& me etiam si non mea publica tamē nota comprehendit. Deinde ego quoq; illi
non tanq; propriū debebo, sed cōmune, unus ē populo, non tanq; pro me soluam,
sed tanquam pro patria conferā. Si quis patriæ meæ pecuniā credat, non dicam
me illius debitorem, nec hoc æs alienū profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exol-
uendum tamen hoc, portionem meam dabo. Sic istius muneris quod uniuersis da-
tur, debitorem me nego: quia mihi dedit quidem, sed non propter me, & mihi qui-
dem, sed nesciens an mihi daret: nihilominus aliquid mihi dependendum sciam,
quia ad me quoque circuitu lōgo peruenit. Propter me factum debet esse quod me

CAP. XIX.

CAP. XX.

Profiteri æs
alienum.

obliget. Isto, inquit, modo, nec Lunæ, nec Soli quicquam debes. Non enim propter te mouentur. Sed cum in hoc moueantur, ut uniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adijce nunc, quod nostra & horū cōditio dissimilis est. Nā qui mihi prodest, ut per me prosit & sibi, non dedit beneficiū, quia me infirmitatem utilitatis suæ fecit. Sol autem & luna etiā si nobis prosunt sua causa, nō in hoc tamē prosunt, ut per nos prosint sibi. Quid enim nos illis conferre possumus:

CAP. XXI.

al. maximum

Sciam, inquit, solem ac lunā nobis uelle prodesse, si nolle potuerit, illis autem nō licet non moueri. Ad summam, consistent, & opus suū intermittant. Hoc uide quomodo modis refellatur. Non ideo minus uult, qui non potest nolle. Ergo magnum argumentum est firmæ uoluntatis, ne mutare quidem posse. Vir bonus non potest non facere, quod facit, non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus uir beneficium dat, quia facit quod debet, non potest autem nō facere quod debet. Præterea multum interest, utrum dicas, non potest hoc non facere, quia cogitur, an nō potest nolle. Nam si necesse est illi facere, non debeo ipsi beneficium, sed cogēti. Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil habet melius quod uelit, ipse se cogit. Ita quod tanquam coactio non deberem, tanquam cogenti debeo. Desinant inquit uelle. Hoc loco tibi occurrat, Quis tam demens est, ut eam neget uoluntatem esse, cui non est periculum delinendi uertendiq; se incōtrarium: cum ex diuerso nemo æque uideri debeat uelle, quā cuius uoluntas usq; eo certa est, ut æterna sit. An sit is quoq; uult, qui potest

CAP. XXII.

al. Est

statim nolle, is non uidebitur uelle, in cuius naturam non cadit nolle. Agedum, inquit, si possunt, resistent. Hoc dicis, omnia ista ingentibus interuallis diducta, & in custodiam uniuersi disposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum sydera syderibus incurrant, & rupta rerum concordia in ruinam diuina labantur, contextusq; uelocitatis citatissimæ, in tot secula promissas uices in medio itinere destituat, & quæ nunc eunt alternis redeuntq; opportunis libramētis, mundum ex æquo temperantia, repētinō concrementur incendio, & ex tanta uarietate soluantur, atq; eant in unum omnia. Ignis cūcta possideat, quæ deinde pigra nox occupet, & profunda uorago tot deos sorbeat. Sit tāti ut tu coarguaris. Ista tibi cōcedere possunt etiam inuito, euntq; ista tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa est.

CAP. XXIII.

In legem

al. in

Adijce nunc, quod non externa cogunt deos, sed sua illis in legem æterna uoluntas est, statuerunt quæ non mutarent. Itaq; non possunt uideri faciuri aliquid, quam uis nolint. Quia quicquid desinere nō possunt, perseuerare uoluerūt. Nec unq; primi consilij deos pœnitet. Sine dubio stare illis, & desciscere in contrarium nō licet.

al.itura.

Sui.

Sed non ideo, quia uis usa illos in proposito tenet ex imbecillitate permanent, sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa constitutione, cum uniuersa disponent, etiā nostra uiderunt, rationemq; hominis habuerunt. Itaq; non possunt uideri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum, quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & soli, & lunæ, & cæteris cælestibus beneficiū, quia etiā si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituri iuuāt. Adijce quod destinato iuuāt. Ideoq; obligati sumus, qui non in beneficiū ignoratiū incidimus, sed hæc quæ accipimus, accepturos scierūt, et quāq; maius illis propositū sit maiorq; actus sui fructus, quā seruare mortalia, tamē in nostras quoq; utilitates à principio rerū præmissa mēs est, et is ordo mūdo datus, ut appareat curā nostri non inter ultima habitā. Debemus parentibus nostris pietatem, & multi non ut gignerēt coierāt. Dñi nō possunt uideri nescisse, quid effecturi essent, cū omnibus alimēta, protinus & alia prouiderint, nec eos per negligentiam genuere, quibus tā multa genuerāt. Cogitauit enim nos ante natura quā fecit. Nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantū nobis permiserit, quā non intra homines, humani imperij cōditio sit. Vide in quantum corporibus uagari liceat, quæ non coercuit sine terrarum, sed omnem in partem suū misit. Vide animi quantū audeant, quemadmodum soli aut nouerint deos, aut quarant, & mente in altū data diuina comitētur. Scias non esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerū suarū natura nihil habet, quo magis gloriētur, aut certe cui gloriētur.

Quantus

Quantus iste furor est, controuersiam dñs muneris sui facere? Quomodo aduersus eos hic erit gratus, quibus gratia referri sine impedio non potest, quis negat ab his accepisse se, à quibus quum maxima accepit, qui & semper daturi sunt, & nunquam recepturi. Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui non debere, quia etiam inficiant benignus est, & continuationem ipsam seriemq; beneficij argumentū uocare necessario dantis? Nolo, sibi habeat, quis illum rogat? & omnes alias impudentis animi uoces his astrue. Non ideo de te minus mēretur is, cuius liberalitas ad te etiam dum negas peruēnit, cuiusq; beneficiorum, uel hoc maximū, quod etiam nūc querenti daturus est.

Non uides quemadmodum teneram liberorum infantiam, parentes ad salubriū rerum patientiam cogant? Plentium corpora, ac repugnantium diligentī cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus. Ad ultimum audacē iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur†, coaptant, & applicant. Adolescentibus quoq; ac iam potentibus sui, si remedia, metu aut in temperantia reſciunt, uis adhibetur, ac seruitus. Itaq; beneficiorum maxima sunt quæ a parentibus accipimus, dum aut nescimus, aut uolumus.

CAP. XXIII.

al. coactam
applicant.

His ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incommodi precari solent, his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent. An hoc recte faciant, & pia uoluntate, queritur, quorum animus similis est, prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exilium, ut desertam, fugientemq; comitentur. Optant inopiam, ut magis desideranti donent: optant morbum, ut assideant. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Fere idē itaq; exitus est odi & amoris infani. Tale quiddā & his accidit, qui amicis incommoda optant, quæ detrahāt, & ad beneficium iniuria ueniunt, cum sit uel cessare, quàm per scelus officio locum querere. Quid si gubernator à Dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, ut gravior ars suo periculo fiat? Quid si imperator deos oret, ut magna uis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu cōpleat, & uallum trepidantē exercitū conuellet, & in ipsis portis, infesta signa cōstituat, quo maiore cum gloria rebus lapsis, profligatisq; succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili uia ducūt, qui deos contra eū aduocant, cui ipsi affuturi sunt, & ante illos stēni, q̄p erigi uolunt. In humana ista & peruerse grati animi natura est, cōtra eum optare, cui honeste deesse non possis.

CAP. XXV.

Vouent pro
optant,
ἐὐχοντο

Non nocet illi uotum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remedium. Hoc dicis non nihil te peccare, sed minus quàm si sine remedio periculum optares. Nequitia est, ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emittas includere. Nō est beneficiū iniuriæ finis, nec unquam id detraxisse meritum est, quod ipse qui detrahit, intulerat. Nō uulneres me malo, quàm sanes. Potes inire gratiā, si quia uulneratus sum sanas, non si uulneras, ut sanandus sim. Nunquā cicatrix nisi collata uulneri placuit, quod ita coisse gaudemus, ut non fuisse malleimus. Si hoc ei optares, cuius nullū beneficiū haberes, inhumanū erat uotū, quanto inhumanius ei optes, cui beneficiū debes? Simul inquit, ut possim ferre illi opem precor. Primū ut te in media parte uoti tui occupē, iam ingratus es, Nōdū audio quid illi uelis prestare, scio quid illū uelis pati. Sollicitudinē illi & metū, & maius aliquod imprecaris malū, ut ope indigeat. Hoc cōtra illū est. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te est, nō succurrere uis illi, sed soluere. Qui sic properat, ipsum solui uult nō soluere. Ita quod unū in uoto tuo honestū uideri poterat, turpe & ingrātū est, nolle debere, Optas enim nō ut tu facultatē habeas referendā gratiæ, sed ut ille necessitatē implorādā†. Superiorē te facis, & quod nefas est, benemeritū ad pedes tuos mittis. Quāto satius est honesta uoluntate debere, q̄p per malā rationē soluere. Si inficiareris quod acceperis, minus peccares: nihil enim nisi quod dederat, amitteret. Nūc uis illū subijci tibi iactura rerum suarū, & status mutatione in id deuocari, ut infra beneficia sua iaceat. Gratū te reputabo, corā eo cui prodesse uis, opta. Votū tu istud uocas quod inter

CAP. XXVI.

Cap. XXVII.

al. Eo uoto sū
priorē te facis

tum & inimicū potest diuidi, quod nō dubites aduersariū & hostem fecisse, si extrema taceantur. Hostes quoq; optauerunt capere quasdā urbes, ut seruari, & uincere quosdam, ut ignoscere. Nec ideo non hostilia uota, in quibus quādam inultū est, post crudelitatem uenit. Deniq; qualia esse iudicas uota, quae nemo tibi minus uolet, q̄ is pro quo fiunt succedere. Pessime cū eo agis, cui uis à dijs noceri à te succurri, inique cū ipsis dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Vt tui

subinde, pro
mox

CA. XXVIII

sis dij nocebunt. Si accusatorē submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illū te implicares, quā subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid interest, utrū istud fraude tētetur an uoto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quæris. Nō est quod dicas, quam enim illi iniuriā facio? Votum tuū aut superuacuum est, aut iniuriōsum, imō iniuriōsum, etā si irritū. Quicquid nō efficis, dei munus est, iniuria uerō, quicquid optas. Sat est, Tibi non aliter debemus irasci, q̄ si profeceris. Si uota, inquit, ualuisse, & in hoc ualuisse, ut tutus esses. Primū certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. Deinde utrunq; certum puta, quod nocet, prius est. Præterea tu conditionem uoti tuinosti, me tempestas occupauit, portus ac praesidium dubium. Quantū existimas tormentum, etiam si accepero, eguissē, etiam si seruatus fuero, trepidassē, etiam si absolutus fuero, causam dixissē. Nullius metus tā gratus est finis, ut non gratior sit solida & inconcussa securitas. Opta ut reddere mihi beneficiū possis, cum opus erit, nō ut opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, ipse fecisses.

CA. XXIX.

Quanto hoc honestius uotum est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuat, nunquam desideret. Sequatur illum materia, qua tam benigne utatur largiendo iuuandoq; ut nunquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorum poenitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem, ad misericordiā & clementiam, irret ac prouocet turba gratorum, quos illi & habere contingat, nec experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placandus. Tam æquali in eū fortuna indulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quanto hæc iustiora uota sunt, quæ te in nullam occasionem differunt, sed gratum statim faciunt. Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus? Quam multa sunt, per quæ quicquid debemus, reddere etiā felicibus possumus. Fidele cōsiliū, assidua conuersatio, sermo comis, & sine adulatione iucundus, aures si deliberare uelit, diligentes, tutæ, secretæ, conuictus familiaritas. Neminem tam alte secunda potuerunt, ut non illi eo magis amicus desit, quia nihil absit.

Conuersatio.

al. pro secreta,
s. credere.

CAP. XXX.

tecum contra-
xit. s. te lege
dum te contra
xit.

Ista tristis & omni uoto submouenda occasio, ac procul repellenda. Vt gratus esse possis, iratis dijs opus est. Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es. Propone in animo tuo carcerem, uincula, sordes, seruitutem bellum, egestatem. Hæ sunt occasiones tui uoti, si quis t per ista dimittitur. Quin potius eum potentem esse uis, cui plurimum debes, & beatum? Quid enim (ut dixi) uetat te referre, etiam summa felicitate præditis gratiā, cuius plena tibi occurreret & uaria materia? Quid tu nescis debitum etiam locupletibus solui. Nete inuitum distringam: Omnia sane excluderit opulenta felicitas, monstrabo tibi, cuius rei inopia laborant magna fastigia, quid omnia possidentibus, desit. Scilicet ille, qui uerum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaq; consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam ueri perductum, uindictæ a consensu, concēturque falorum. Non uides quemadmodum illos in præceptis agat extincta libertas, & fides in obsequium seruale submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetq; sed adulandi certamen est, & unum amicorum omniū officium una cōtentio, quibus blandissime fallat. Ignorauere uires suas, & dū se tā magnos quā audiūt credūt, attraxere superuacua, & in discriminē rerū omniū peruertura bella, uile & necessariā rupere concordia: secuti iram, quam nemo reuocabat, multorū sanguinem hauserunt, fursi nouissime suum, dum uindictā inexplorata pro certis, flectiq; non minus existimant turpe quā uinci, et perpetua credūt, quæ in summum perducta maxime nutat. Ingentia super se casura regna fregerunt, nec intellexerat

in illa

in illa scena & uanis & cito diffuētibus bonis refulgente, ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil uerū audire potuerunt. Cum bel-
 lum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumentem, oblitumq; quā caducis confi-
 deret, nemo non impulit. Alius aiebat, non latus nunciū belli, & ad primā aduen-
 tus famam, terga uersuros. Alius nihil esse dubij, quin illa mole non uinci solū Græ-
 cia, sed obrui posset, magis uerendum, ne uacuas desertasq; urbes inuenirent, & pro-
 fugis hostibus uastæ solitudines relinquerentur, nō habituris, ubi tantas uires exer-
 cere possent. Alius illi uix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, mi-
 liti castra, explicandis equestribus copijs campestria, uix patere cœlū satis ad emit-
 tenda omni manu tela. Cum in hunc modū multa undiq; iactarentur, quæ hominem
 nimia æstimatione sui furentem concitarēt, Demaratus Lacedæmonius solus dixit,
 ipsam illam qua sibi placeret multitudinem indigestam & grauem, metuendam es-
 se ducenti: non enim uires, sed pondus habere, immodica nunquam regi posse, nec
 diu durare, quicquid regi non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obie-
 ci, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium milia trecenti morabuntur, hæ-
 rebunt in uestigio fixi, & cōmissas sibi angustias tuebuntur, & corporibus obstruent.
 Tota illos Asia nō mouebit loco. Tantas minas belli, & penē totius generis huma-
 ni ruentis impetū, paucissimi sustinebunt. Cum te mutatis legibus suis natura trans-
 miserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cum cōputaueris quāti Ther-
 mopylarum angusta cōstituerint. Scies te fugari posse, cum scieris posse retineri. Ce-
 dent quidem tibi pluribus locis uelut torrētis mole ablati, cuius cum magno terro-
 re, prima uis defluit: Deinde hinc atq; illinc † cōorientur, & tuis te uiribus prement. *al. adorientur.*
 Verum est quod dicitur, maiorem belli apparatū esse, quā qui recipi ab his regio-
 nibus possit, quas oppugnare cōstituis. Sed hæc res cōtra nos est. Ob hoc ipsum te
 Græcia uincet, quia non capit. Vti toto te non potes. Præterea, quæ una rebus salus
 est, occurrere ad primos rerum impetus, & inclinatis opē ferre non poteris, nec ful-
 cire ac firmare labentia. Multo ante uinceris, quā uictum esse te sentias. Ceterum
 non est, quod exercitum tuum ob hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius
 duci quoq; ignotus est. Nihil tam magnum est, quod perire non possit, cui nascitur
 in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine sua causa. Acciderunt quæ De-
 maratus prædixerat, diuina atq; humana impellentē, & mutantem quicquid obsti-
 terat, trecenti stare iusserūt: stratusq; per totam passim Græciam Xerxes intellexit,
 quantū ab exercitu turba distaret. Itaq; Xerxes pudore quā damno miserior, De-
 marato gratias egit, quod solus sibi uerū dixisset, & permisit petere quod uellet: pe-
 tit ille, ut Sardis maximam Asiæ ciuitatē curru uectus intraret, rectā capite tiarā ge-
 rens: id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio antequā peteret, sed quā mise-
 rabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, nisi qui non dicebat sibi.

Diuus Augustus filiam † intra pudicitia maledictum impudicam relegauit, & fla-
 gitia principalis domus in publicum emisit, Admissos gregatim adulteros, pererra-
 tam nocturnis comestationibus ciuitatē, forū ipsum ac rostra, ex quibus pater legē
 de adulterijs tulerat, filia in stupra placuisse, quotidianū ad Mariā concursum cum
 ex adultera in quæstuariam uersa, ius omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret.
 Hæc non tam uindicāda principi quā tacēda (quia quarundā rerū turpitudine etiam
 ad uindicantem redit) parum potēs iræ, publicauerat. Deinde cum interposito tem-
 pore in locum iræ subisset uerecundia, gemēs, quod non illa silentio premisset, quæ
 tādū nescierat, donec loqui turpe esset, sepe exclamauit, Horū mihi nihil accidisset,
 si aut Agrippa, aut Mecænas uiuisset. Adeo tot habēti milia hominū duos reparare
 difficile est. Cæsa sunt legiones, & protinus scriptæ. Fracta classis, & intra paucos di-
 es natauit noua. Sæuitū est in opera publica ignibus, surrexerūt meliora consump-
 tis. Tota uita, Agrippæ & Mecænatis uacauit locus. Quid putē, defuisse similes qui
 assumerentur, an ipsius uitium fuisse, qui maluit queri, quā quereretur. Non est quod
 dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in præsentū contumeliā amittē, inter
 al. solot.

- dare, & his uirtutem dare uera dicendi, à quibus iam audiendi periculum non est.
- C. XXXIII. Sed ut me ad propositum reducā, uides quā facile sit, gratiam referre felicibus, & in summa humanarum opum positis: dic illis non quod uolūt audire, sed quod audisse semper uolent. Plenas aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da consilium utile. Quæris quid felici præstare possis? Effice, nec felicitati suæ credat, ut sciat illam multis & fidis manibus continendam. Parum in illum cōtuleris, si illi semel stultam fiduciam permanfuræ semper potentiæ excusseris, docuerisq; mobilia esse, quæ dedit casus, & maiore cursu fugere quā ueniunt, nec his portionibus, quibus ad summa peruentum est, retrò iri, sæpe inter fortunam maximam & ultimam nihil interesse? Nescis quantum sit præcium amicitia, si non intelligis multum te ei datum, cui dederis amicum, rem non domibus tantū, sed seculis raram, quæ non alibi magis deest, quā ubi creditur abundare. Quid istos tu libros, quos uix nomenclatorum complectitur, aut memoria, aut manus, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuā pulsant, qui in primas & secundas admisiones digeruntur. Consuetudo ista uetus est regibus, regesq; simulantibus, populum amicorum describere est proprium superbæ, magno aestimare introitum ac tactum sui.
- Suo. liminis, pro honore dare, ut ostio suo propius assideas, ut gradū prior intra domum ponas, in quā deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoq; excludunt.
- C. XXXIII. Apud nos primi omnium Graccus, & mox Lilius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere, alios cum pluribus, alios cum uniuer-
- al. neutros. sis. Habuerunt itaq; isti amicos primos, habuerūt & secundos, tñ nunquā ueros. Amicum uocas, cuius disponitur saluatio, aut potest huius tibi patere fides, qui per fores maligne apertas non intrat, sed illabitur; Huic peruenire usq; ad distringendam libertatem licet, cuius uulgare & publicū uerbum & promiscuū ignotis. Aue, non nisi suo ordine emittitur; Ad quencunq; itaq; istorū ueneris, quorū saluatio urbem concutit, scito, etiam si animaduertis obsessos ingenti frequētia uicos, & cōmean tium in utranq; partem cateruis itinera compressa, tamen uenire te in locū hominibus plenum, amicis uacuū. In pectore amicus, nō in atrio quæritur. Illò recipiendus est, illic retinendus est, & in sensu recondendus. Hoc doce gratus es. Male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tuis superuacuus. Quemadmodū te et in du-bijs & in aduersis, & in letis sapiēter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter, leta moderate: ita in omnia utilē te amico exhibere potes, aduersa eius si nec de ferueris, nec optaueris. Multa nihilominus, ut nō optes, in tanta uarietate quæ tibi materiam exercendæ fidei præbeāt, incident. Quemadmodū qui optat diuitias alicui in hoc, ut illarū partē ipse ferat, quamuis pro illo uideatur optare, sibi prospicit sic qui optat amico aliquā necessitatē, quam adiutorio suo fideq; discutiat, quod est ingrati, se illi præfert, & tantū aestimāt illum miserū esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se uult, & graui sarcina liberare. Multum inter est, utrum properes referre gratiam, ut reddas beneficium, an ut ne debeas. Qui reddere uult, illius se commodō aptauit, & idoneū illi uenire tempus uolet. Qui nihil aliud quā ipse liberari uult, quacunq; ad hoc cupiet peruenire, quod est pectus
- C. XXXV. mæ uoluntatis. Ista, iniquis, nimia festinatio ingrati est: id apertius expriment non possum, quā si repeti uero quod dixi, non uis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere uideris. Quando isto carebo? Quocunq; modo mihi laborau-
- Suo. dum est, ne isti obligatus sim. Si optares ut illi solueres de suo, multum abesse uidere ris à grato, hoc quod optas iniquius est. Execraris enim illū, & caput sanctū tibi di-ra imprecatione defigis. Nemo, ut existimo, de immanitate animi tui dubitare potest, aperte illi paupertatē, si captiuitatem, si famē, ac mortē imprecareris. At quid inter est, utrū uox ista tua sit, an uoti tui? Sanus aliquid horū opta. In nunc & hoc esse gra-tum puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo nō usq; in odium, sed tantum ad inficiationem beneficii perueniret.
- C. XXXVI. Quis pium dicet Aeneam, si patriam capi uoluerit, ut captiuitate patrē eripiat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis et
- uide supra lib. 3. cap. 37. empla mōstrarent, si optauerunt ut Aetna immensa igniū ui supra solitum ardens darem

daretur ipsis occasio exhibendæ pietatis, ex medio parentibus incendio raptis. Nihil debet Scipioni Roma, si punicum bellum ut finiret, perseverare maluit. Nihil Deicis, quod morte patriam servauerunt, si prius optauerant, ut deuotioni fortissimæ locum, ultima rerum necessitas faceret. Grauißima infamia est medici, opus quare re medici. Multi quos auxerant morbos, & irritauerant, ut maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miserorum uexatione uicerunt.

Callistratum aiunt, ita certe Hecaton autor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas, & intemperanter libera expulerat, optante quodam, ut Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatum talem reditum. Rutilius noster animosius. Cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ciuilia, breui futurum, ut omnes exules reuerterentur, quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi peiorem reditum, quam exitum optares? Malo, ut patria exilio meo erubescat, quam reditum tæ mereat. Non est istud exilium, cuius neminem non magis quam damnatum pudet. Quemadmodum illi seruauerunt honorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico. Ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus uult opprimere, quas ipse submoueat, qui etiam si bene cogitat, male precatur. Ne in patrocinium quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris. In quibusdã ciuitatibus impium uotum, sceleris uicem tenuit.

Demades certe Athenis eum qui necessaria funeribus uenditabat, damnauit, cum probasset magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quæri tamen solet, an merito damnatus sit? Fortasse optauit, non ut multis uenderet, sed ut care, ut paruo sibi constarent quæ uenditurus esset. Cum constet negotiatio ex empto & uendito, quare uotum eius in unam partem trahis, cum lucrum ex utraq; sit? Præterea omnes licet, qui in ista negotiatione sunt, damnes, omnes enim idem uolunt, idem intra se optant. Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno incommodo lucrum? Miles bellum optat, in gloriam. Agricola annonæ caritas erigit. Eloquentiæ exceptat precium litium numerus. Medicis grauis annus in quaestu est. Institores delicatarum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne lædatur testis, iacebit opera fabrilis. Vnius uotum deprehensum est, omnium simile est. An tu Aruntium & Aterium, & ceteros qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere quæ designatores & libitinarios uota? Illi tamē quorum mortes optent, nesciunt, hi familiarissimum quenq; ex quo propter amicitiam rei plurimum est, mori cupiunt. Illorum damno nemo uiuit, hos quisquis differt exhaurit. Optant ergo non tantum ut accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam ut tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatum est in uno optent, quibus quisquis morte profuturus est, uita nocet. Omnium tamē istorum tam nota sunt uota, quam impunita. Denique se quisque consulat, & in secretum pectoris sui recedat, & inspiciat quid tacitus optauerit. Quam multa sunt uota, quæ etiam sibi fateri pudet, quam pauca quæ facere coram teste possumus.

Sed non quicquid reprehendendum, etiam damnandum est, sicut hoc uotum amici, quod in manibus est, male utentis bona uoluntate, & in id incidetis, quod euitat. Nam dum gratum animum festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestatem meam recidat, gratiam meam desideret, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. Tam miser sit, ut illi beneficii loco sit quicquid redditur. † Hæc dijs audientibus? Circumueniet illum domesticæ insidiæ, quas ego possum solus opprimere. Instet potens inimicus & grauis, infesta turba, nec inermis, creditor urgeat & accusator.

Vide quam sis æquis, horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset. Ut alia taceam, quæ grauiora committis, pessima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non expectas suum cuiusque rei tempus, quod æque peccat, qui non sequitur, quam qui antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non utique reddendum. Si mihi non desiderati redderes, ingratus esses, quanto ingrator es, qui desiderare me cogis? Expecta. Quare subsidere apud te munus meum non uis?

Quare

C. XXXVII.

Forte, horreat

In gloriam.

C. XXXVIII

Libitinarios uota, sunt, ut complures moriantur. Rhodiginus lib. 29. cap. 18.

C. XXXIX.

al. Hinc Dicitur circumueniat illum.

CAP. XL.

al. signare, siue
obligare.

CAP. XLI.
Manu facere.

al. in Turno
est.

CAP. XLII.

Contrà. pro
mo, uel, quin
potius,

CAP. XLIII.
al. proferre, do
nare.

al. Præstat se in
utrunq; facili.

Quare obligatum moleste fers: Quare quasi cum acerbo fœneratore t̄ resignare: tionem parem properas: Quid mihi negocium quæris: Quid in me deos immittis: Quomodo exigeres, qui sic reddis? Ante omnia ergo, Liberalis, hoc discamus, beneficia secure debere, & occasiones reddendorum obseruare, non manu facere. Hanc ipsam cupiditatem primo quoq; tempore liberandi se, meminerimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet, & quod apud se non uult esse onus iudicat esse non munus. Quanto melius ac iustius in promptu habere meritis amicorum, & offerre nō ingerere nec obæratum se iudicare: Quoniam beneficium commune uinculum est, & inter se duos alligat. Dic, nihil moror, quò minus tuum reuertatur, opto hilaris accipias, si necessitas alterutri nostrū imminet, fatiq; quodam datum est, ut aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum nulla mōra t̄ inter nos est, ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit Interim dñj testes sunt. Soleo, mi Liberalis, notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere, uerētis & æstuantis, ne in ullo officio lis tardior. Non decet gratum animum sollicitudo, contrà, summa fiduciam sui, & ex conscientia ueri amoris, dimissa omnis anxietas. Tam cōuicium est recipere quod non debes, quàm non dare quod debes. Hoc beneficij primū datū sit ius, ut recipien- ditempus eligat qui dedit. At uerēor ne homines de me secius loquātur. Male agit, qui famæ, non cōscientiæ gratus est. Duos istius rei iudices habes, te quem non po- tes fallere, & illum quem potes. Quid ergo si nulla interuenerit occasio: semper de- bebo: debebis, sed palàm debebis, sed libenter debebis, sed cum magna uoluptate apud te depositum intueberis. Pœnitet accepti beneficij, quem nondum redditi pi- get. Quare qui tibi dignus uisus est, a quo acciperes, indignus uideatur, cui debeas.

In magnis erroribus sunt, qui ingētis animi credut t̄ proferre dona, pluriū suum ac domū replere, cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Nesciunt quanto maius ac difficilius interim sit capere quàm fundere. Nam ut nihil alteri detrahā, quoniā utrūq; ubi uirtute sit, par est, nō minoris est animi beneficium debere quàm dare. Eo quidē operosius hoc quàm illud, quo maiore diligētia custo- diuntur accepta quàm dantur. Ideo non est trepidandū, quàm cito reponamus, nec properandum intempestiue: quia equè delinquit, qui ad referendā gratiam suo tem- pore cessat, quàm qui alieno properat. Positū est illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautum est. Nō potest hoc beneficiū perdere, nisi mecū, imō ne mecum quidē. Egi illi gratias id est retuli. Qui nimis de beneficio reddēdo cogitat, nimis cogitare alterū de recipiendo putat. Præstat esse in utrunq; facili: si uult reci- pere beneficiū, referamus reddamusq; læti: illud apud nos custodiri mauult, qd the- saurū eius eripimus: quid custodiā recusamus: Dignus est cui utrū uolet, liceat. Op- nionem quidē & famā eo loco habeamus, tanquā quæ nō ducere, sed sequi debeat.

ERASMI IN LIBRVM SEXTVM.

- Cap. 10. Sed quod beneficium non esset. Consentiebant tres diuersi codices, & in his Longobardicus, quanquam mō- non quæ uox in prioribus æditionibus non erat, uidetur superesse. Sic enim ratiocinatur Seneca. Si in beneficio ta- tum potest uoluntas, ut debeamus ei, cuius promptissimæ iuuandi uoluntati fortuna defuit, e contrario beneficium illi non debemus, cui suppetijt fortuna, sed uoluntas non anteceffit.
- Cap. 16. Modo laudibus affectu animum. Longobardicus habebat, fecit animum, hoc est, animauit ad studia. Et elegit est facere animos.
- Cap. 17. Sed commune munus ex populo. Ita superiores æditiones, & consentiebat Longobardicus. Nos tamen non ti sumus reponere, unus e populo: retulit enim illud Græcum, εἰς τὸν κοινὸν.
- Cap. 23. In maiora ituros iuuant, Longobardicus habebat, in maiora ituri, ut referatur ad solem & lunam.
- Cap. 29. Aut res si deliberare uelit, diligentes, tu te sic credere. Nos, reposuimus, aures si deliberare uelit, diligētes: secretæ Diligentes ut attendant, tutæ ne prodant, secretæ ne spargant in uulgus.
- Cap. 32. Intra impuditiæ maledictum. Longobardicus habebat, ultra, uerum ut intra legamus faciunt quæ seq- tur, in publicum emisit. Quanquam si legas ultra, sensus est tolerabilis, non solum laborabat infamia, sed in pr- tulo res erat.

Prior editio sic habebat, Hunc peruenire usque ad distribuendam libertatem licet, cuius uulgare, & publicum uerbum & promiscuum ignotis non nisi suo ordine emittitur. Exemplar peruetustum pro hunc, habebat haec, post ignotis, habebat, habe iam nationibus quibusdam peculiare est, pro h, sonare u consonantem, & germanicum est, aspirare nonnunquam & tenues, ita factum est, ut pro aue, scriptum sit habe. Ad hunc itaque modum synceram scripturam reposuimus. Huic peruenire usque ad distringendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum, & promiscuum ignotis, Aue, non nisi suo ordine emittitur? Distringere libertatem dixit, pro expromere, quemadmodum distringimus gladium. Amicitiae proprium est, liberas inuicem uoces emittere. Quando autem amicus ille saluator audebit libertatem hanc exercere in amicum, cui non licet uerbum, Aue, quod uulgo ignotis dicit ignoto, nisi suo ordine emittere.

Vtrum uox ista sit uoti tui. Sanius aliquid horum opta. Ita superior editio, nec suffragabantur exemplaria. Haec diuina uis fuisse scriptum, utrum uox ista tua sit, an uoti tui? Sanius aliquid horum opta. Sensus est, fortasse non imprecaris talia amico, sed quid refert quum optes? Sanius aliquid tale opta tibi. Hinc coniecta, quam immaniter optes amico.

PINCIANI IN VI. LIBRVM DE BENEFICIIS.

HIS quoque, si abire protinus iusseris.) uetus lectio. In his quoque, si abire protinus iusseris. Fidelior lectio, neni arbitror. Quin his quoque, si abire protinus iusseris. Predest cognoscere.) Agnoscere eadem, non cognoscere. Et ea perire agam.) Eadem, ea perire agam. Corrigendum reor. Alia peragam. Praecessit enim paulo ante, aut peragi iubet. Ut sint tria membra. Alia detinebo. Alia expellam. Alia peragam.

MATERIA illius huc & illuc iactatur.) Eadem. Materia uero eius huc & illuc iactatur.

APVD Rapturum poetam.) Scribendum Rabirium, non Rapturum. Fuit enim C. Rabirius poeta Epicus, de quo Quintil. 10. meminit, & Ouid. 4. de ponto. Cum foret & Marcius magnus Rabirius oris.

Quam quod est crediti.] Lege, quam quod ex crediti causam petit. ex eadem. Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert.] Legendum puto confertur, non confert. Ceterum uerba haec alieno loco posita opinamur, & locanda ante ea quae aliquanto post sequuntur. Dediti beneficium, iniuriam postea fecisti. Saepe etiam beneficium manet.] Saepe inquam beneficium manet. duo fidelissima exemplaria. In alijs non habetur dictio etiam.

Quo tandem mihi dexter abis.] Scribe. Quo tantum mihi dexter abis. ex 5. Aeneidos & uetustis codicibus.

Et unum testem temere dimittit.] Scribe. & in unum testem temere dimittit, ex uetere lectione. ceterum erratum esse in ordine uerborum existimamus, legendumque ad hunc modum. Aduersarius meus dum contraria dicit & in unum testem temere dimittit, iudicem superbia offendit, & causam meam erexit.

AT QUID est aliud quod illum querela eximat.] Vetus lectio. At quicquid est aliud cetera. Corrigendum puto. Atqui quid est aliud cetera.

AD PRIMVM illud reuertamur.] Scribe. Ad primum illum reuertamur, ex exemplari scholastico. Reperuntur enim tria genera hominum quibus nihil debetur, etsi beneficium conferant.] Castigo. Aduersus hoc respondeo. Aliquid istic tua causa facis, aliquid mea. Tua quod redimis. Mea quod eligis. Tibi enim ad utilitatem tuam, reliqua ex exemplari diui Francisci.

QVIA ME non tanquam amicum uidit, sed tanquam imperatorem.] Sic quidem omnia quae hactenus legimus habent exemplaria. Opinor autem corrigendum alterutro ex duobus modis. Aut sic, quia me non tanquam amicum uidit, sed tanquam inuocatorem. Accersere enim medicum inuocare appellat Seneca paulo post his uerbis in turba multorum inuocantium ego illi potissima curatio fuit. Aut certe emptorem legas pro imperatorem, ex ipsius etiam Ciceronis uerbis quae mox paulo sequuntur, non quia plurius est quod uendiderunt, quam emimus. Ille plus impendit.] quidam codices. Ille magis perpendit. Alij. ille magis pependit. & infra. In docendo & laborem & tedium tulit.] Exemplaria aliquot, in docendo me & laborem & tedium tulit. Iniecta ut ita dicam manu.] Breuius quidam codices, iniecta dicam manu.

Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed commune munus ex populo, non tanquam pro me soluam.] Exemplar diui Pauli breuius. Deinde ego quoque illi non tanquam pro me soluam, sed tanquam pro patria conferam, cetera superfluunt. Alioqui legendum erat. Deinde ego quoque illi non tanquam proprium debebo, sed quomodo unus e populo. Non tanquam pro me soluam, sed reliqua.

Sit tanti ut tu coarguaris.] Lege, est tanti ut tu coarguaris, ex eadem, sequitur confestim.

Possunt tibi etiam inuito.] Scribendum reor, primo sunt tibi etiam inuito.

Tute secreta.] Prior editio & omnes scripti codices, tute sic credere agnoscunt, Quam lectionem ueram genuinamque ducimus si pro illa particula, sic, remota litera, c, legatur, sit, ut accipiatur credere pro committere.

ISTA tam tristis est.] Ita, non ista, uetus lectio. Ut forte legendum sit. Ita tua tristis est, Vindicet a consensu

- contemptuq; falsorum.] Exemplar, diui Francisci. Vindictet cum consensu contemptuq; falsorum. Scribendum scilicet, cum sensu contemptuq; falsoru. Attrahere superuacua.] Quidā codices, attrahere vires suas ad superuacua.
- Cap. 31. Super se ac sua regna frugerunt.] Super se ac suos regna frugerunt, uetus lectio. Et emissas sibi angustias.] Commisissas pro emissas recte emendatum ex omnibus scriptis exemplaribus. Illud tamen sciendum commissas hoc loco non significare adeo angustias, ut sese contingat, sed Lacedæmonum fidei fortitudiniq; ad tuendū concreditas. Armi-
lius Probus in uita Themistoclis. Huius consilium plerisq; ciuitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaq; missi sunt delecti cum Leonida Lacedæmoniorum rege, qui Thermopylas occuparent, longiusq; barbaros progredi non paterentur. Idem significare uidetur Herodotus septimo historiarum scribens, cum multi essent alij suæ quisq; ciuitatis duces imperij tamen summam penes Leonidam fuisse. Sed apertissime omnium Valerius Maximus libro tertio capite de fortitudine, de Leonida loquens. Ceterum perfidia inquit & scelere incolarum eius regionis & loci opportunitate, qua plurimum adiunabatur, spoliatus occidere dimicans, quam assignatam sibi à patria stationem deferere maluit.
- Cap. 35. Vtrum uox ista tua an sit uoti tui Sanius aliquid horum opta.] Vetus lectio. Vtrum uox ista sit uoti tui. Sanius enim aliquid horum opta. Castigandum puto, utrum uox ista sit uoti tui si, animus ei aliquid horum optat.
- Cap. 36. VT BONA liberis exempla monstrarent si optauerunt.] Errorem esse existimo in ordine uerborum, legendumq; si ut bona liberis exempla monstrarent, optauerunt cetera. Ut Aetna immensa ignium supra solitum ardens daretur ipsis occasio.] Corrige, ut Aetna immensa ignium ui supra solitum ardens daret ipsis occasionem, ex uetere lectione.
- Cap. 37. QVIA SATIUS erat duos iniquo malo affici.] Perpende an legendum sit, unico, non iniquo. Quædam tamen exemplaria, uno, preferunt & aliquanto post, uotum, legendum, non notum: ex omni antiqua lectione.
- Cap. 38. Miles bellum optat in gloriam. Agricolam annonæ caritas erigit.] Emendandum reor, Miles bellum optat, in gloriam agricolam annonæ caritas erigit. Eloquentiæ præcium exoptat litium numerus.] Quid si legas, Eloquentiæ principes exoptant litium numerum. Ex quo propter amicitiam rei plurimum est.] Locum deprauatissimum sic restituendum reor, cum quo propter rem amicitiae plurimum est.
- Cap. 39. QVOD INmanibus est.] Legendum fortè quod immane est, quia aliquanto ante. Nemo inquit, ut existimo de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, cetera. Et in id incidentis quod euitant.] Deest uerbum, uitium, ex quibusdam exemplaribus, & in id incidentis uitium quod euitant.
- Cap. 40. RESIGNARE rationem partem properas.] Signare, non resignare uetus lectio.
- Cap. 41. QVO minus tuum reuertur.] Exemplar diui Pauli, quo minus tuum reuertatur ad te. Nulla mora inter nos est.] Corrige. Nulla mora in Turno est. Nam initium est Virgiliani uersus ex xij. Aeneidos circa initia. Nulla mora in Turno. Nil est quod dicta retractent Ignauī Aeneadæ. Adstipulante etiam uetere lectione.
- Cap. 43. Qui ad referendam gratiam suo tempore cessat quàm qui alieno properat.] Quem locum crediderim legendum esse mutato uerborum ordine hoc pacto, qui ad referendam gratiam properat tempore alieno quàm qui suo cessat. Quid thesaurum eius eripimus.] Eadem. Quid thesaurum eius eruimus? Et si sunt exemplaria ubi legatur, qui custodiam recusamus.

LVCI ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS, LIBER
SEPTIMVS ET VLTIMVS.

CAP. I.
animum uolo

Onum mi, Liberalis, habes animum, In manibus terræ. Non hic te carmine longo, atq; per ambages & longa exorsa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circumspectio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quicquid superest, cum tibi superfuerit. Si uoluissē lenocinari mihi, debuit paulatim opus crescere, & ea pars in finem reseruari, quam quilibet etiam satiatus appeteret. Sed quicquid maxime necessariū erat in primum statim congesti. nunc si quid effugit, recolligo. Nec mehercule si me interrogas nimis ad rem existimo pertinere, ubi dicta sint quæ regunt mores, persequi cetera, non in re medium animi, sed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus, uir meo iudicio magnus, etiā si maximis comparetur, solet, plus prodesse, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quàm si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. Quemadmodum, inquit, magnus luctator est, non qui omnes numeros nexusq; perdidicit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in uno se, aut altero bene & diligēter exercuit.

& eorum occasiones intētus spectat. Nec enim refert quā multa sciat, si scit quantum uictoriae satis est: Sic in hoc studio multa delectant, pauca uiuunt. Licet ne scias, quae ratio oceanum effundat ac reuocet, quare septimus quisque annus aetatis ignum imprimat, quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet portionem suam, sed ultima in angustias coeant, & columnarum nouissima interualla iungantur: quid sit quod geminorum conceptum separet, partum iungat, utrum unus concubitus spargatur in duos, an toties concepti sint, Cur pariter natis fata diuersa sint, maximisque rerum spatiis distent, quorum inter ortus minimū interest. Non multum tibi nocebit transisse, quae nec licet scire, nec prodest. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturae queri possumus, quia nullius rei difficilis inuentio est, nisi cuius hic unus inuentae fructus est, inuenisse. Quicquid nos meliores beatosque facturū est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Si animus fortuita contemplit, si se supra metum sustulit & posuit, nec auida spe infinita cōplectitur, sed didicit a se petere diuitias, si deorum hominumque formidinem eiecit, & scit non multū esse ab homine timendum, a deo nihil, si contemptor omnium, quibus torquetur uita, dum ornatur, eo perductus est, ut illi liqueat mortem nullius mali esse materiam, multorum finem, Si animum uirtuti consecrauit, & quacunque uocat illa, planum putat, Si socium animal est, & in commune genitus mundum ut unam domū spectat, & conscientiam suam dijs aperuit, semperque tanquam in publico uiuit, se magis ueritus quam alios, subductus illis tempestatibus, in solido ac sereno stetit, consummauit scientiam utilem atque necessariam. Reliqua oblectamenta oculi sunt. Licet enim iam in tutum retracto animo, ad haec quoque excurrere, cultum non robur ingenij afferentia.

Hac Demetrius noster, utraque manu tenere proficientem iubet, nec usquam dimittere, imò affigere, & partem sui facere, eoque quotidiana meditatione perducere, ut sua sponte occurrant salutaria, & ubique ac statim desiderata praesto sint, & sine mora ulla ueniat, illa turpis honestique distinctio, sciaturque nec malū esse ullum nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Hac regula uitae opera distribuat, ad hanc legem & agat cuncta & exigat, Miserrimosque mortaliū iudicet, in quantiscunque opibus resulgebunt, uentri ac libidini deditos, quorum animus inertī ocio torpet. Dicat ipse sibi, Voluptas fragilis est, breuis, fastidit obiecta, quo auidius hausta est, citius in contrarium recidens, cuius subinde necesse est aut poeniteat, aut pudeat. In qua nihil est aut magnificum, aut quod naturae hominis dijs proximi deceat. Res humilis, membrorum turpium ac uiliū ministerio ueniens, exitu foeda. Illa est uoluptas & homine & uiro digna, non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum tutissima est quies: sed perturbatione carere, & ea quae hominū inter se rixantiū ambitus concutit, & ea quae intolerabilis ex alto uenit, ubi de dijs fame creditū est, uitaeque illos nostris aestimauimus. Hanc uoluptatē aequalem, intrepidā, nunquā sensurā sui tedium percipit, hic quem deformamus, qui maxime, ut ita dicam, diuini iuris atque humani peritus, de praesentibus gaudet, ex futuro non pendet. Nihil enim firmi habet, qui in incerta propensus est. Magnis itaque curis exemptus, & distorquentibus mentem, nihil sperat aut cupit, nec se mittit in dubium, suo contentus. Nec illam existimes paruo esse contentum, omnia illius sunt. Non sic quemadmodum Alexandri fuerunt, cui quanquam in litore maris rubri steterat plus deerat, quam quā uenerat. Illius ne ea quidē erant, quae tenebat, aut uicerat, cū in Oceano Onesicritus praefectus classibus praemissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quereret. Non satis apparebat inopē esse, qui extra naturae terminos arma proferret, qui se in profundū, in exploratum, & immensum auiditate caeca prorsus immitteret. Quid interest, quot eripuerit regna, quot dederit, quantū terrarū tributo premat? Tantū illi deest, quantū cupit.

Nec hoc Alexandri tantum uitium fuit, quem per Liberi Herculisque uestigia felix temeritas egit, sed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambysem, & totum regni Persici stemma percense. Quem inuenies, cui modum imperij satietas fecerit qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit? Nec id mirum est, Quicquid cupiditati corrigat, penitus hauritur & conditur. Nec interest

al. manent, uel
iuuant.

CAP. II.

Utraque manu
tenere.

Subinde pro
mox.

CAP. III.

quantum in id quod inexplabile est congeras. Vnus est sapiens, cuius omnia sunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittēdos trans maria legatos, nec metanda in ripis hostilibus castra nō oportunitis castellis disponēda præsidia, nō opus est legionibus, nec equestribus turmis. Quemadmodū dii immortales regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex ædīto, tranquilloq; tutela est, ita hic officia sua, quamuis latissime pateant, sine tumultu obit. Et omne humanum genus, potentissimus eius optimusq; infra se uidet. Derideas licet, Ingētis spiritus res est, cū orientē occidentemq; lustraueris animo, quo etiā remota, & solitudinibus interclusa penetrantur, cum tot animalia, tantam copiam rerū, quas natura beatissime fundit aspexeris, emittere hāc dei uocē, Hæc omnia mea sunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

CAP. IIII.

De suo.

De suo.

al. concessimus

CAP. V.

Hoc ipsum, inquis, uolui, teneo te, uolo uidere, quomodo ex his laqueis, in quos tua sponte decidisti expliceris. Dic mihi, quemadmodum potest aliquis donare sapienti, si omnia sapientis sunt? Nam id quoque quod illi donat, ipsius est. Itaq; non potest dari beneficium sapienti, cui quicquid datur, de suo datur. Atqui dicitis, sapienti posse donari. Idem autem me scito, & de amicis interrogare, Omnia dicitis illis esse cōmunia, ergo nemo quicquam amico donare potest, donat enim illi cōmunia. Nihil prohibet aliquid & sapientis esse, & eius qui possidet, cui datū & assignatum est. Sic omnia sapientis esse dico, ut nihilo minus proprium quisq; in rem suam dominium habeat. Iure ciuili omnia regis sunt. Et tamē illa quorum ad regem pertinet uniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & unaquæq; res habet possessorem suum. Itaque dare regi, & domū, & mancipium, & pecuniam possumus, nec donare illi de suo dicimur. Ad reges enim potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas. Fines Atheniensium aut Campanorum uocamus, quos deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt, & totus ager huius aut illius rei publicæ est: pars deinde suo domino quæq; cēsetur. Ideoq; donare agros nostros rei pub. possumus, quamuis illius esse dicatur. Quia aliter illius sunt, aliter mei. Num quid dubium est, quin seruus cum peculio, domini sit? Dat tamen domino suo munus. Non enim idēd nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit. Nec idēd non est munus, cum uolens dedit, quia potuit eripi, etiam si noluisset. Quemadmodum probemus omnia, nunc enim omnia sapientis esse, inter duos conuenit, illud quod quæritur colligēdum est, quomodo liberalitatis mater aduersus eum super sit, cuius uniuersa esset contendimus. Omnia patris sunt, quia in liberorum manu sunt. Quis tamen nescit donare aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt, tamen dijs posuimus donum, & stipem iecimus. Nō idēd quod habeo meum non est, si meum tuum est? Potest enim idem esse meum & tuum. Is inquit, cuius prostitute sunt, leno est. Omnia autem sapientis sunt: inter omnia autem & prostitute sunt, ergo & prostitute sapientis sunt. Leno autem est cuius prostitute sunt, ergo sapiens est leno. Sic illum uetant emere. Dicunt enim, nemo rem suam emit, omnia autem sapientis sunt, ergo sapiens nihil emit. Sic uetāt, & mutuum sumere, qui nemo usuram pro pecunia suā pendit. Innumerabilia sunt, per quæ cauillatur, cum pulcherrime quid a nobis dicatur, intelligant.

Enimuero sic omnia sapientis esse dico, ut nihilominus propriū quisq; in rebus suis dominum habeat. Quemadmodum sub optimo rege, omnia rex imperio possidet: singuli domino. Tempus istius probandæ rei ueniet. Interim hoc huic quæstioni sat est, id quod aliter sapientis, aliter meum est, me posse donare sapienti. Nec mirum est, aliquid ei, cuius est totum, posse donari. Conduxi domū a te. In hac aliquid tuum aliquid meum. Res tua est, usus rei tue, meus est. Itaq; nec fructus tanges, color tuo prohibente, quamuis tua in possessione nascantur. Et si annona carior fuerit aut fames. Heu frustra magnum alterius spectabis aceruum, in tuo natū, in tuo portum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanquam sis dominus intrabitis, nec seruum tuum, mercenarium meum abduces, & abs te reddam si conduxero. Beneficium accipies, si tibi in uehiculo tuo sedere permiserō. Vides ergo posse fieri, ut aliquis accipiendo quod suum est, munus accipiat.

In omnibus istis quæ modo retuli, uterq; eiusdem rei dominus est. Quomodo? quia alter rei dominus est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eisdẽ Dorus librarius suos uocat. & utrunq; uerum est. Alter illos tanquam autor sibi, alter tanquam emptor asserit: ac recte utriusq; dicuntur esse. Vtriusq; enim sunt, sed non eodem modo. Sic potest Titus Lilius à Doro accipere, aut emere libros suos. Possum donare sapienti, quod uirum meum est, licet illius sint omnia. Nam cum regio more cuncta † conscientia possideat, singularum autem rerum in unumquemque proprietas sit sparsa, & accipere munus, & debere, emere, & conducere potest. Cæsar omnia habet, fiscus eius priuata tantum ac sua, & uniuersa in imperio eius sunt, in patrimonio propria. Quid eius sit, quid non sit, sine diminutione imperij quæritur. Nam id quoq; quod tanquam alienum abiudicatur, aliter illius est. Sic sapiens uniuersa animo possidet, iure ac dominio sua.

Pro conscientia opinor legendum, communia, Huic enim opponitur singularia.

† Bion modo omnes sacrilegos argumentis esse colligit, modo neminem. Cum omnes de saxo deiecturus est, dicit, Quisquis id quod deorũ est sustulit & consumpsit, atq; in usum suum uertit, sacrilegus est. Omnia autem deorum sunt. Quod quisq; ergo tollit, deorum tollit quorum omnia sunt, Ergo quisquis tollit aliquid, sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitolium iubet, dicit nullum sacrilegium esse. Quia quicquid sublatum est, ex eo loco qui deorũ erat, in eum transfertur locum, qui deorum est. Hic respondetur, Omnia quidem deorum esse, sed non omnia dñs dicata. In his obseruari sacrilegium, quæ religio numini ascripta sit. Sic & totum mundum deorum esse immortalium templum, solum quidẽ amplitudine illorum ac magnificentia dignum: tamen à sacris prophana discerni, & non omnia licere in angulo, cui nomen phani impositum est, quæ sub cœlo & conspectu syderum licent. Iniuriam sacrilegus deo quidem non potest facere, quẽ extra scitum sua diuinitas posuit, sed tamẽ punitur, quia tanquam deo fecit. Opinio illam nostram ac sua obligat pœnæ. Quomodo ergo sacrilegus uidetur, qui aliquid aufert sacri, & si quocunq; transtulit, quod surripuerat, intra terminos est mundi, sic & sapienti furtum potest fieri. Aufertur enim illi non ex his, quæ uniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quæ uicissim ei seruiunt. Illam alteram possessionem agnoscet, hanc nolet habere, si poterit. Emittitq; illam uocem, quam Romanus imperator emisit cum illi ob uirtutem & bene gestam Rempublicam tantũ agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuisset. Non est, inquit, uobis eo opus ciue, cui plus opus sit, quam uni ciui. Quanto maioris uiri putas, respuisse hoc munus, quam me, ruisse. Multi enim imperatores, fines alijs abstulerunt, sibi nemo constituit.

CAP. VII.
al. Dion.

† Credo cum animum sapientis intuemur potentem omnium, & per uniuersa dimissum, omnia illius esse dicimus: quum ad hoc ius quotidianum, si ita res tulerit, capite censetur, multũ interest possessio eius animo ac magnitudine aestimetur, an censu. Hæc uniuersa habere, de quibus loqueris abominabitur. Nõ referam tibi Socratem, Chrysippum, Zenonẽ, & ceteros magnos quidem uiros, maiores tamen, quia in laudem uetustorum inuidia nõ obstat. Paulo ante Demetrium retuli, quem mihi uidetur rerum natura, nostris tulisse temporibus, ut ostenderet nec illũ à nobis corrumpi, nec nos ab illo corripiri posse. Virum exactæ (licet neget ipse) sapientiæ, firmæq; in his quæ proposuit constantiæ. Eloquentiæ † quoq; eius, quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in uerba sollicitæ, sed ingenti animo prout impetus tulit res suas prosequentis. Huic non dubito, quin prouidentia, & talẽ uitam, & talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum sæculo nostro, aut cõuiciũ deesset.

CAP. VIII.
Ergo.

al. uero.

Demetrio si res nostras aliquis deorum possidendas uelit tradere sub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturum dicturumq;. Ego uerò me ad istud inextricabile pondus non alligo, nec in illam fecem rerum hunc expeditum hominem demitto. Quid ad me defers populorum omnium mala, quæ nec daturus quidem acciperem, quoniam multa uideo, quæ me donare non deceat. Volo sub conspectu meo ponere, quæ gentium oculos, regnumq; perstringunt. Volo intueri precia sanguinis animarumq; uestrarũ. Prima mihi luxurię spolia propone, siue illa uis

CAP. IX.

forte, subtilis.

forte, furit.

al superpo=
nuntius.

CAP. X.

d. illa.

CAP. XI.

al. pusillo.

CAP. XII.

per ordinem expandere, siue (ut est melius) in unum acervum dare. Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, & foedissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus precijs emptas, in quibus ipsa illa, quae placet uarietas & subditis medicamentis, in similitudinem ueri coloratur. Video istuc mensas, & aestimatum lignum senatoris censu, eo preciosius, quo illud in plures nodos, arboris infelicitas torlit. Video istuc crystallina, quorum accendit fragilitas precium. Omnium enim rerum uoluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet periculo, crescit. Video murrhina pocula, parum scilicet luxuria magno tuerit, nisi quod uomant capacibus gemis inter se propinarent. Video uniones, non singulos singulis auribus comparatos, iam enim exercitatae aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis supponuntur. Non satis mulieris infania uiros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonialia, auribus singulis pependissent. Video sericas uestes, si uestes uocandae sunt, in quibus nihil est, quo defendi, aut corpus aut denique pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquido nudae se non esse iurabit. Haec ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus accersuntur, ut matronae nostrae, ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant.

Quid agis auaricia, quot rerum charitate aurum tuum uictum est? Omnia ista quae retuli, in maiore honore precioque sunt. Nec uolo tuas opes recognoscere, Laminas utriusque materiae, ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quae quicquid utile futurum nobis erat protulit, ista defodit, & merlit, & ut noxijs rebus ac malis gentium in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrum ex hisdem tenebris esse prolatum, quibus aurum & argentum, ne aut instrumentum in cedens mutuas deesset, aut precium. Et tamen adhuc ista aliquam materiam habent, est in quo errorem oculorum animus subsequi possit. Video istuc diplomata, et syngraphas, & cautiones uacua habendi simulacra, umbra quadam auariciae laborantis, per quae decipiant animum inanium opinione gaudetem. Quid enim ista sunt? Quid foenus & kalendarium, & usura, nisi humanae cupiditatis extra naturam quaesita nomina? Possum de rerum natura queri, quod aurum argentumque, non interius absconderit, quod non illis maius quam quod detrahi posset, pondus iniecerit. Quid sunt istae tabulae, quid computationes, & uenale tempus, & sanguinolentae centesimae? Voluntaria mala ex constitutione nostra pendentia, in quibus nihil est, quod subijci oculis, quod teneri manu possit, inanis auariciae somnia. O miserum, si quem delectat sui patrimonij liber magnus, & uasta spacia terrarum colenda per uinctos, & immensiores pecorum per prouincias ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus maior, & aedificia priuata laxitatem urbium magnarum uicinia. Cum bene ista per quae diuitias suas disposuit ac fudit circumspexerit, superbumque se fecerit, si quicquid habet, ei quod cupit comparet, pauper est. Dimitte me, & illis diuitijs meis redde. Ego regnum sapientiae noui magnum, securum. Ego sic omnia habeo, ut omnium sint.

Itaque cum Caesar illi ducenta donaret, ridens reiecit, ne dignam quidem summam iudicans, qua non accepta gloriaretur. Dii deaque quam tunc paucillo illum animum, aut honorare uoluit, aut corrumpere. Reddendum egregio uiro testimonium est. Ingenium rem ab illo dici audiui, cum miraretur dementiam eius, quod se putasset tantum posse mutari. Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi sui experiendus imperio.

Sapienti ergo donari aliquid potest, etiam si sapientis omnia sunt. Aequum nihil prohibet, cum omnia amicis dicamus esse communia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cum amico communia omnia sunt, quomodo cum socio, ut pars mea sit, pars illius, sed quomodo patri matrique communes liberi sunt, quibus cum duo sint, non singulos habent, sed singuli binos. Primum omnium iam efficiam, ut quisquis est iste, qui me in societatem uocat, sciat se nihil mecum habere commune. Quare? quia hoc confortium solum inter sapientes est, inter quos amicitia est. Cateri non magis amici sunt, quam focij. Deinde pluribus modis communia sunt. Equestria omnium equitum Romanorum sunt: In illis tamen locus meus fit proprius, quem occupauimus. Hoc si cui cessi, quamuis illi communi re cesserim, tamen aliquid dedisse uideor. Quaedam quorundam sub certa conditione sunt, Habeo in equestribus locum, non ut uendam, non ut locem, non ut habi-

tem. in hoc tantum ut spectem. Præterea non mentiar. si dicam me habere in equestri locum: sed cum in theatrum ueni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, quia sedere est mihi liberum, & non habeo, quia ab his, cum quibus ius mihi loci commune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus commune est nobis, sed illius proprium est, qui tenet. Vt si his illud uolente non possum. Deridet me, inquit: Si quod amici est, meum est, liceat mihi uendere? Non licet. Nam nec equestria, & tamen communia tibi cum cæteris equestribus sunt. Non est argumentum ideo aliquid tuum non esse, quia uendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub lege certa tuum est. Accepi, sed certe non minus habes.

Nete traham longius. Beneficium maius esse non potest, ea per quæ beneficium datur, possunt esse maiora & plura in quæ se beneuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quemadmodum amantes solent, quorum plura oscula, & complexus arctiores non augent amorē, sed exercent. Hæc quoque quæ uenit questio profligata est in prioribus. Itaque breuiter perstringetur. Possunt enim in hæc quæ data sunt alijs argumenta transferri. Queritur an qui omnia fecit, ut beneficium redderet, reddiderit. Vt scias inquit, illum non reddidisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non esse id factum, cuius faciendi occasionem non habuit: & creditori suo pecuniā non soluit is, qui ut solueret ubique quæsiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, ut effectum præstare debeant, quibusdam pro effectum est omnia attemptasse, ut efficerent. Si omnia fecit ut sanaret, peregit medicus partes suas. Etiam damnato reo oratori constat eloquentiæ officium, si omni arte usus est. Laus imperatori etiā uictis, & duci redditur, si & prudentia, & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficium redderet, Obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quod ueram amicitiam experiretur, L. ocupletus donare non potuit, sano assidere, felici succurrere. Gratiam retulit, etiam si tu beneficium non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum curæ, multum sedulitatis impedit, plus laborauit, quam cui cito referre gratiam contigit.

Debitoris exemplum dissimile est, cui parum est pecuniā quæsiisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbis super caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patitur: hic benignissimus, qui te, cum cursantem & sollicitum atque anxium uiderit, dicat, Mitte hanc de pectore curam. Desinet tibi molestus instare. Omnia à te habeo. Iniuriā mihi facis, si me quicquam amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit mihi, reddidisse beneficium diceres illum, si sic gratiam retulisset? Eodem ergo loco est, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra nunc illud pone, si oblitus esset accepti beneficii, si ne tentasset quidem gratus esse, negares, illum gratiam retulisse? At hic diebus noctibusque se lassauit, & omnibus alijs renūciauit officiis, huic uni imminens, & operatus, ne qua se fugeret occasio. Eodem ergo loco erunt, ille qui curam referendæ gratiæ abiecit, & hic qui nunquam ab illa recessit. Iniquus es, si rem à me exigis, cum uideas animum non defuisse. Ad summam, puta cum captus esses, me pecuniā mutuatum, rebus meis in securitatem creditoris oppositis nauigasse hyeme tam sæua, per infesta latrocinij littora, emensum quicquid periculi asferre potest etiā pericatum mare: peragratis omnibus solitudinibus, cum quos nemo non fugiebat ego quærerem, tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam retulisse? etiam si in illa nauigatione pecuniā, quam salutis tuæ contraxerā, naufragus perdidi, etiā ubi in uincula quæ detrahare tibi uolui, ipse incidi, negabis me retulisse gratiam? At me hercle Athenienses. Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hostium ara relicta instar occisi Porfennæ fuit, Et semper contra fortunam luctata uirtus etiam citra effectum propositi operis enituit. Plus præstitit, qui fugientes occasiones secutus est, & alia atque alia captauit, per quæ referre gratiam posset, quam is quem sine ullo sudore, gratum prima fecit occasio.

Duas, inquit, res ille tibi præstitit, uoluntatem & rem. Tu quoque illi duas debes. Merito istud diceres ei, qui tibi reddidit uoluntatem ociosam. Huic uero, qui & uult, & conatur, & nihil intentatum relinquit, non potes dicere, utrumque enim præstat, quantum

CAP. XIII.

CAP. XIII.

Pro operatus
forte legendum
operosus, aut
obseruans.
al. depositus.

Instar.

CAP. XV.

in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquādo unares pa-
duabus ualet. Itaq; in locum rei succedit tam propensa uoluntas, & cupida reddendū.
di. Quod si animus sine re ad referendam gratiā non ualet, nemo aduersus deos gra-
tus est, in quos uoluntas sola confertur. Dñs, inquit, nihil aliud præstare possumus.
Sed si huic quoq; cui referre gratiam debeo, nil aliud præstare possum, quid est qua-
re non eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in deos confero?

CAP. XVI.

Si tamen quid sentiam quæris, & uis signare responsū. Hic beneficium recepit
se se iudicet, ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. Hic dicat, ha-
beo, ille respondeat, debeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publi-
cū. Præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quas refugere possint, & sub qui-
bus inficiationem suam tegere. Omnia feci. Fac etiam nunc. Quid tu tam impruden-
tes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intelligerent iniquissimum esse eodem lo-
co haberi eum, qui pecuniā, quam à creditore acceperat, libidine, aut alea absump-
sit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis per-
didit. Nullam excusationē receperunt, ut homines scirent fidem utiq; præstandam.
Satius enim erat à paucis etiam iustam excusationem non accipi, quam ob omni-
bus aliquam tentari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis, tibi parū. Nam quem
admodum ille, si enixam et sedulam operam transire pro irrita patitur, cui gratia re-
in solutum. feratur indignus est: ita tu ingratus es, nisi ei, qui uoluntatem bonam insolutū acce-
pit, eo libentius debes, quia dimitteris. Non rapias hoc, nec testeris: occasiones red-
dendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit: illi quia ma-
lus, huic quia non malus. Ideoq; nō est quod ad te hanc quæstionem iudices pertine-
re: an quod beneficium quis à sapiente acceperit, reddere debeat, si ille desinit esse sa-
piens, & in malum uersus est. Redderes enim & depositum, quod à sapiente acce-
pisses, & etiam malo redderes creditum, quid est, cur non & beneficium? Quia mu-
tatus est ille, te mutas? Quid si quid à sano accepisses, agro non redderes, cum plus
semper imbecillo amico debeamus? Et hic ager est animo, adiuetur, feratur. Stul-
titia morbus est animi. Distinguendum hoc, quo magis intelligatur, existimo.

CAP. XVII.

al. solidum.

Duo sunt beneficia. Vnum, quod dare nisi sapiēs sapienti non potest, hoc est ab-
solutum & uerum beneficium. Alterum uulgare, plebeium, cuius inter nos & impe-
ritos commercium est. De hoc non est dubium, quin illi qualiscumq; est debeam red-
dere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius
istos iudex, quam ingratus emendat. Nemo te malum quia est, faciat. Malo benefi-
cium proiciam, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

CAP. XVIII.

De altero beneficii genere dubitatur, quod si accipere nō potui nisi sapiens, nec
reddere quidē nisi sapienti possum. Puta enim me reddere, ille non potest recipere.
Non est iam huius rei capax. Scientiam utendi perdidit. Quid si me remittere man-
co pilam iubeas? Stultum est dare alicui, quod accipere non possit. Ut respondere
ab ultimo incipiam, Non dabo illi, quod accipere non poterit, reddam etiam si acci-
pere non poterit. Obligare enim non possum, nisi accipientem, liberari tantū si red-
do possum. Ille uti illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

CAP. XIX.

*al. Ut custodiā
debeam etius.*

Reddere, est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim si cui uinū debeas, et hoc ille
infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dices, aut reddere uoles, qd dum
redditur, inter duos perit? Reddere, est id quod debeas, ei cuius est uolēti, dare. Hoc
unum mihi præstādum est. † Ut quidē habeat, quod à me accepit, iam ulterioris est
cure. Nō tutelā illi, sed fidē debeo, multoq; satius est illū nō habere, quam me nō red-
dere. Et creditori statim in macellum laturū, quod accepit, reddam. Etiam si mihi ad
ulteram cui numerem delegauerit, soluā: & si nūmos quos accipiet, in sinum suum
discinctum funder, dabo. Reddendum enim mihi est, non seruandum, cum reddide-
ro, aut tuendum. Beneficiū accepti, non redditū custodiā debeo. Dum apud me est,
saluum sit. Caterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcenti. Red-
*al. Nunc red-
do, etc.* dam bono, cum expediet: malo, cum petet. Tale, inquit, beneficiū, quale accepisti,
non illi potes reddere. Accepisti enim à sapiente, stulto reddis, † Non. Reddo illi
quale

quale nunc potest accipere, nec per me sit deterius, sed per illū. Id quod accepi reddā. Cui si ad sapientiā redierit, reddam quale accepi, dum malus est, reddā quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tantū malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apolodorus, aut Phalaris, & huic beneficiū quod acceperas, reddes? Mutationem sapientis tantā, natura nō patitur. Nā in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiā in malo uestigia boni teneat. Nunquā in tantū uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, quā ut illas eradat ulla mutatio. Feræ inter nos, educatæ cū in syluas eruperunt, aliquid mansuetudinis pristinae retinēt: tantūquā a placidissimis absunt, quantū a ueris feris & nunquā humanā manū passis. Nemo in summam nequitiam incidit, qui unquā hæsīt sapientiæ. Altius infectus est, quā ut ex toto elui, & transire in colorem aliū possit. Deinde interrogo, utrū iste ferus sit animo tantū, an & in perniciē publicā excurrat? Proposuisti enim mihi Apolodorū & Phalarim tyrannū, quorū si naturā habet, intra se malus, quid ni ego isti beneficiū suū reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius? Si uerō sanguine humano non tantū gaudet & pascitur, sed & supplicijs omnium ætatū crudelitātē insatiabilem exercet, nec ira, sed auaritia quadā sauiendi furit, si in ora parentū filios iugulat, si non contentus simplicī morte, distorquet, nec urit solum perituros, sed excoquit, si ars eius est cruor, & semper recenti madet, parū est huic beneficiū nō reddere. Quicquid erat, quo mihi cohereret, intercisā iuris humani societas abscidit. Si præstiuisset quidē mihi aliud, quid sed arma patriæ meæ inferret, quicquid meruerat perdidisset, & referre illi gratiā scelus haberetur. Si non patriā meam impugnat, sed suæ grauis est, & sepositus a mea gente suam exagitat, abscidit nihilominus illum tanta prauitas animi, etiam si non inimicum, inuisum mihi efficit, priorē mihi ac potior eius officij ratio est quod humano generi, quā quod uni homini debeo. Sed quamuis hoc ita sit, & ex eo tempore omnia mihi in illum sint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas esset effecerit, illum mihi seruādum modum credam, ut si beneficiū illi meum, neque uires maiores daturum est in exitium cōmune, nec confirmaturū quas habet, ita autē erit, quod illi reddi sine perniciē publicā possit, reddam. Seruabo filium eius infantē. Quid hoc beneficiū obest, cuiquam eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecuniā quæ satellitē stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & uelites desiderauit, nihil oberit cuiquā id, quo luxuria eius instruitur: militem & arma non suggerā. Si pro magno petet munere artifices scenæ, & scorta, & quæ feritātē eius emolliāt, libēs offerā. Cui triremes & cæratas nō mitterē, lusorias & cubicularas, & alia ludibria regum in mari lasciuientium mittā. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, eadem manu quā beneficiū omnibus dabo, illi reddā, tū quantū ingenijs talibus uitæ exitus remedium est: Optimūquē est obire ei, qui ad se nunquā rediturus est. Sed hæc rara nequitia est, & semper portenti loco habita fuit, ut hiatus terræ, & de cauernis maris igniū eruptio. Itaque ab illa recedam. De his loquamur, quæ detestamur sine horrore. Huic homini malo, quē inuenire in quolibet foro possum, quē singuli timent, reddam beneficiū, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod in me non est, redeat domum bonus an malus. Quā diligenter istud excuterem, si non redderem, sed darem: Hic locus fabulam poscit.

Pythagoricus quidā emerat a sutoſe phecaffia, rem magnam, nō presentibus numis. Post aliquot dies uenit ad tabernā redditurus, & cū clausam diu pulsaret, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? sutor ille quem quæris elatus combustus est. Quod nobis fortasse molestum est, qui in æternum nostros amittimus: ubi minime, qui scis futurum, ut renascatur. Locatus in pythagoricū. At tū philosophus noster treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum retulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam non reddendī tacitam tū uoluptatem, intelligens arrisisse sibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait, ille tibi uiuit, tu redde, quod debes. Deinde per tū cloſtrium, qua se commisit, fura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inseruit, ac misit, poenas a se exigens improbæ cupiditatis, ne alieno assuesceret.

al. Phalantum
Sc, quædam
exemplaria
non habent

CAP. XX.

forte, eratas.

al. namq;

CAP. XXI.

al. pythagoricus

al. uoluntatem

al. cloſtrum.

CAP. XXII. Quod debes, quære cui reddas. Et si nemo posset, ipse te appella. Malus an bonus sit, ad te nō pertinet. Redde et accusa nō oblitus, quemadmodū inter uos officia diuisa sunt. Illi obliuio imperata est, tibi meminisse mādauius. Errat tamē, si quis existimat cū dicimus eū quī beneficiū dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriam rei præsertim honestissimā. Quædam petimus ultra modum, ut ad uerum & suū redeāt. Cū dicimus, meminisse nō debet, hoc uolumus intelligi, prædicare nō debet, nec iactare, nec grauis esse. Quidā enim beneficiū quod dederūt omnibus oculis narrāt. Hoc sobrii loquūtur, hoc ebrīi nō cōtinēt: hoc ignōtis ingerūt, hoc amicis cōmittūt. Vt hæc nimia & exprobratrix memoria subsideret, obliuisci eū qui dedit, iussimus, & plus imperando quā præsari poterat, silentium suasimus.

CAP. XXIII. Quoties parum fiduciæ est in his, quibus imperas, amplius est exigendum quā satis est, ut præstetur quantū satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerū mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, Qui candore niues anteirent, cursibus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit, His immobilior scopulis, uiolentior amne, ne hoc quidem se persuasurū putauit, aliquem tam immobilem esse, quā scopulum. Nunquam tantum sperat hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficiū dedit, obliuiscatur, hoc dicimus, similis sit oblito. Memoria eius nō appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficiū repeti non oportere, non ex toto repetitionem tollimus: sæpe enim opus est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo? occasionem ignorantī non ostendam? necessitates illi meas non detegam, quare nescisse se aut mentiatur, aut doleat? Interueniat aliquando admonitio, sed uerecunda, quæ non poseat, nec in ius uocet. Socrates amicis audiētibus emissem, inquit, palliū, si nummos haberem. Neminem poposcit, omnes admonuit, à quo acciperet, ambitus fuit. Quid nī esset? Quantum enim erat quod Socrates accipiebat? At multum erat. Tēmeruisse, à quo Socrates acciperet. Non illos castigare mollius potuit. Emissem, inquit, palliū si nummos haberem. Post hæc quis quis properauerit, sero dat. Iam Socrati defuit. Propter acerbos exactores repetere prohibemus, non ut nunquam fiat, sed ut parce.

CAP. XXV. Aristippus aliquādo delectat, ungueto, Male, inquit, istis effœminatis eueniat, qui rem tā bellam infamauerunt. Idem dicendum est, male istis improbis, & importunis beneficiorū suorū quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitia, & beneficiū ab eo repetam, à quo petissem, qui alterius beneficii loco accepturus est, potuisse reddere. Nūq; ne querēs quidē, dicā, Eiectū littore egentem excepi, & regni demēns in parte locauit. Non est ista admonitio, imō conuictū est. Hoc est, in odium beneficia perducere. Hoc est, efficere, ut ingrātū esse, aut liceat, aut iuuat. Satis, abundeq; est submissis & familiaribus uerbis, memoriā reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam dulce meū. Ille inuicem dicat: Quid nī merueris? eiectū littore egentem excepisti. Sed nihil, inquit, profecimus, dissimulat, oblitus est. Quid facere debeam? Quarīs, rem maxime necessariā, & in quā hanc materiā consummari decet, quemadmodū ingrati ferendī sint, placito animo, mā ueto, magno. Nunquā te tam inhumanus, & immemor, & ingratus offendat, ut non tamen dedisse delectet. Nunquā in has uoces iniuria impellat, Vellem non fecisse. Beneficiū tui etiam infelicitas placeat. Semper illū pœnitebit, si te ne nunc quidem pœnitet. Non est, quod indigneris tanquā aliquid noui acciderit, magis mirari debes, si non accidisset. Alium labor, aliū impensa deterret, aliū periculum, aliū turpis uerecundia, ne dum reddat, fateatur accepisse: aliū ignorantia officij, aliū pigritia, aliū occupatio. Aspice quemadmodū immensa hominū cupiditates hient semper & poscant. Nō miraberis ibi neminē reddere, ubi nemo satis accipit. Quis est istorum tā firmæ & uoluntatis ac solidæ, ut tuto apud eū beneficia deponas? Alius libidine insānit, alius abdomini seruit, alius tūcrosus est, cuius summam non uincet: alius inuidia laborat, alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac senitū, & huic con-

traria inquieti pectoris agitationem, tumultusq; perpetuos Adijce æstimationem sui nimiam & tumorem: ob quæ contemnendus est, insolēter. Quid cōtumaciā in peruersa nitentium, quid leuitatē semper aliquo transilientem loquar? Huc accedat temeritas præceps, & nūquam fidele consiliū daturus timor, & mille errores, quibus uoluimur. Audacia timidissimorum, discordia familiarissimorū, & publicū malum incertissimis fidere, fastidire possessa, optare quæ consequi posse spes non fuit.

al. alio

al. in quibus;

Inter affectus inquietissimos, rem quietissimam, fidem quæris? Si tibi uitæ nostræ uera imago succurret, uideberis tibi uidere: captae maximæ ciuitatis faciē, in qua omisso pudoris, rectiq; respectu, uires in consilio sunt, uelut signo ad permiscēda omnia dato. Non igni, nō ferro abstinetur. Soluta legibus scelera sunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices textit, ullum impedimentum est ruentium in prædā. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit, hic non contentus angusto itinere, ipsa quibus arcetur, euertit, & in lucrum ruina uenit. Hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat. Nemo non fert aliquid ex altero. In hac auuiditate generis humani, nā tu nimis fortunæ cōmunis oblitus es, qui quæris interrapiētes referentem. Si indignaris ingratos esse, indignare luxuriosos, indignare auaros, indignare impudicos, indignare ægros, deformes, senes pallidos. Est istud graue uitium, est intolerabile, & quod diffociet homines, quod concordiam, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet. Sed usq; eod uulgare est, ut illud nec qui queritur quidem effugerit. Cogita tecum, an quibuscunq; debuisti, gratiam retuleris, an nullū unquam apud te perierit officiū, an omnium te beneficiorum memoria comitetur? Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiam elapsa, quæ in iuuenem collata sunt, non perdurasse in senectutē. Quædam perdidimus, quædam proficimus, quædam è conspectu nostro paulatim exierunt: A quibusdam oculos auertimus. Vt excusem tibi imbecillitatem tuam, in primis fragillis est memoria, & rerum turbæ non sufficit. Necesse est quantum recipit, emittat, & antiquissima recentissimis obruat. Si factum est, ut minima apud te nutricis esset autoritas, quia beneficium eius longius ætas sequēs posuit. Sic factum est, ut præceptoris tibi non esset ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorum candidato, quæstura suffragator excideret. Fortasse uitium, de quo quereris, si te diligenter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico irascere crimini, stulte tuo. Vt absoluaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo, utiq; peiorem exprobrando. Non est, quod frontem eius indures, sine, siquid est pudoris residui, feruet. Sæpe dubiam uerecundiam uox conuiciantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiam uidetur, timet. Deprehensus pudor amittitur.

CAP. XXVII

CA. XXVIII

Perdidi beneficiū. Nūquid quæ consecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter cōsecrata beneficiū est, etiā si male respōdit, bene collocatū. Nō est ille, qualē sperauimus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. Damnū nūc tunc factū apparuit. Ingratus nō sine nostro pudore protrahitur, quoniā quidē querela amissi beneficii, nō bene dati signū est. Quantū possumus, causam eius apud nos agamus, fortasse non potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quædā nomina bona, lētus ac sapiēs creator fecit, qui sustinuit, ac mora fouit. Idē nobis faciendū est. Nutriamus fidē languidā.

CA. XXIX.

Perdidi beneficiū. Stulte, non nosti detrimenti tui tempora, perdidisti, sed cū dares. Nunc palam factum est. Etiā in his quæ uidētur in perdito, moderatio plurimū profuit. Vt corporum, ita animorum molliter uitia tractanda sunt. Sæpe quod explicauit mora, pertinaciā trahentis abruptū est. Quid opus est maledictis? quid que relis? quid infectatione? quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iā nihil debet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quē magna contuleris, ut ex amico dubio fiat, non dubius inimicus, & patrociniū sibi nostra infamia quærat? Nec desit qui dicat. Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo non superioris dignitatem querendo, etiam si non inquinauit, aspersit. Nec quisquam fingere contentus est leuia, cum magnitudine mendaciū fidem quærat.

CAP. XXX.

CA. XXXI.

Quāto illa melior uia qua seruatur illi spes amicitie, et si reuerti ad sanitatē uelit, etiam

etiam

etiam amicitia: Vincit malos pertinax bonitas, Nec quisquā tam duri, infestiq; ad
al. uiolatus. uersus diligenda animi est, ut etiā t uitiatus bonos non amet, quibus hoc quoq; co
 pit debere, quod impune non soluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte. Non est
al. ignorati. mihi relata gratia. Quid faciam? Quod dii omnium rerum optimi autores, qui be
 neficia t ignorantib. dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obicit negli
 gentiam nostri, alius iniquitatem, alios illos extra mundum suum proicit, & igna
 uos, hebetesq; sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod in
 ter laborem quietemq; tempus diuisimus, quod non tenebris immergi confusione
 aternæ noctis effugimus, quod annum cursu suo temperat, & corpora alit, sata eue
 cat, percoquit fructus, saxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis
 potius quā deum appellat. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui
 maledictis suorum infantium arrident, non cessant dii beneficia congerere, de bene
 ficiis autore dubitantibus, sed æquali tenore bona sua per gentes, populosq; di
 stribuunt, unam potentiam sortiti, prodesse. Spargunt oportunis imbribus terras,
 maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, hyemes, æstatesq; interuētule
 nioris spiritus moliant, errorem labentium animarum placidi ac propitij ferunt.
 Imitemur illos. Demus, etiā si multa in irritum data sint. Demus nihilominus alijs,
 demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminem ad excitandas domos ruina de
 terruit, & cum penates ignis absumpsit, fundamenta tepētē adhuc area ponimus,
 & urbes t haustas sæpius eodem solo cōdimus. Adeo ad bonas spes pertinax ani
 mū est, Terra, mariq; humana opera cessarēt, nisi male ruētia iterū tentare libuisset.

CAP. XXXII

Ingratus est: non mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo cum darem usus
 sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidī, ab alijs recipiā.
 Sed huic ipsi beneficiū dabo iterum, & tanquam bonus agricola, cura cultuq; sterili
 tatem soli uincam. Perijt mihi beneficium, iste omnibus. Non est magni animi bene
 ficiū dare & perdere, hoc est magni animi, perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

ERASMI IN LIBRVM SEPTIMVM.

CAP. XIX.

Non reddo illi quale nunc potest accipere. Distinctio torsit me, legendum, Non, Reddo etc. Ut non, sit improp
 bantis argumentum, quasi dicat, non est ita, imò reddo quale potest accipere.

CA. XXIII.

A quo acciperet ambiguus fuit. Logobardicus codex habebat. ambitus fuit, & recte, sentit enim Socratis ami
 cos inter se contendisse quis daret.

Nōne multū erat eū meruisse à quo etc. Sic prior editio. Logobardicus habebat eū fuisse. quæ lectio nō est
 furda, hoc ē, talē esse uirū, ut Socrates ab eo dignaretur accipere. Alioq; phabile ē, emeruisse, uersū, in eū meruisse.

PINCIANI IN SEPTIMVM LIB. DE BENEFICIIS.

CAP. 1.

A Etati signum imprimat] Exemplar diui Francisci etatis præfert, non etati. Si se supra metum sustulit &
 posuit] Postrema duo uerba, & posuit, non habentur in uetere lectione.

CAP. 2.

Qui maxime ut ita dicam diuini iuris atq; humani peritus] Exemplaria, quædam quā maxime legunt: non
 qui maxime, ut putem legendum esse eū maxime.

CAP. 4.

Et totus ager aut ullius R. P. est] Exemplar diui Pauli Pinciani, & totus ager illius R. P. est.

CAP. 5.

TVA in possessione nascantur] Hoc exornationis genus aliorum est autorum non Seneca, proinde legendū,
 ut in eisdem habetur, in tua possessione nascantur.

CAP. 9.

Ipsa illa quæ placet uarietas] Quædam exemplaria, ueritas, non uarietas. Iam enim exercitata aures onerifi
 rendo sunt] Non nulli codices uerbum, aures, non agnoscunt. Nam pauloante præcessit auribus.

CAP. 11.

ITA QVE cum Caesar illi ducenta talenta donaret] Scribendum reor. Itaque cum C. Caesar, cetera ut mox
 paulo liquebit. Cum miraretur dementiam eius] Exemplar Scolarum. Cum miraretur Caij dementia.

CAP. 12.

QVIBVS cum duo sunt] Quidam codices, quibuscunq; duo sunt, & infra.

CAP. 13.

Quo ueram amicitiam experiretur] Aut scribendum erit, quo ueram amicitiam experireris, aut certe, quod
 ueram amicitiam experiretur, ut præfert exemplar Pincianum.

CAP. 14.

HIC benignissimus qui te cum cursantem & sollicitum atque anxium uiderit] Scribe. Hic benignissimus qui cū
 uiderit te concursantem & sollicitum, ex uetere lectione. Etiam si in illa nauigatione & mox statim, etiā ubi in uina
 cula] Exemplum Scolarum, etiam nisi in illa nauigatione, etiam nisi in uincula.

HVIC uere debes & qui uult, & qui conatur, & nihil intentatum relinquit, sed non potes dicere] Verba Cap. 15.
 aliquot superuacanea faciunt ut sensus uix cohereat, Legendum existimo sic. Huic uero qui uult, & qui conatur,
 & nihil intentatum relinquit non potes dicere.

HIC dicat habeo. Ille respondeat non habeo] Vetusta exemplaria. Hic dicat habeo. Ille respondeat debeo Cap. 16.
 Quam lectionem approbant uerba sequentia, ita tu ingratus es, nisi ei qui uoluntatem bonam in solutum accepit, eo
 libentius debes, quia dimitteris. Hoc illi satis tibi parum] Scribe. Hoc illi satis fit. Tibi parum ex eisdem.

INTER nos & imperitos] Delenda coniunctio, & ex eisdem. Malo beneficium proijciam, bono reddam. Cap. 17.
 Huic quia debeo. Illi ne debeam] Longe aliter in exemplari Pinciano. Malo beneficium proijci à bono, quam non
 reddi citari malo. Reddam huic quia debeo. Illi ne debeam.

Cui triremes & ceratas non mitterem] In exemplari diui Francisci non triremes habetur, sed thyrrhenicas Cap. 20.
 Item puto ceryras reponendum siue cercuros pro ceratas ex Plinij 7. historiae naturalis capite. 57. Quod in
 me non est redeat domum bonus malus] Vetusta exemplaria. Quod meum non est redeat ad dominum bonus sit
 an malus, & statim. Quam diligenter istud excuterem] Verbum, Quam, superuacaneum uidetur. Aut certe legen
 dum est. Quid nunc? Diligenter istud excuterem.

AD te non pertinet.] In quibusdam exemplaribus post haec uerba sequitur protinus. Non enim tibi debet Cap. 21.
 eius prodesse malignitas. Quae ideo praecipimus ultra modum, ut aduersum suum redeant] Vetust lectio. Quae
 ideo petimus ultra modum, ut ad uerum & suum redeant. Quae lectio uidetur confirmari uerbis, quae paulo post
 sequuntur. In hoc omnis hyperbole extenditur, ut ad uerum mendacio ueniat. Ceterum libentius legerem. Quae
 da petimus, siue quaedam praecipimus (Sunt enim exempla, quae praecipimus agnoscant) quam Quae ideo petimus.

CAPTAE quam maxime ciuitatis faciem] Ita prior editio. Scribendum, cum maxime, ex uetere lectione Cap. 25.
 & Senecae consuetudine.

Ipsa quibus arcetur] Exemplar Franciscanum, arcatur, non arcetur, & forte rectius quia praecessit Cap. 27.
 angusto itinere.

Damnum non tunc factum apparuit] Exemplar diui Pauli minus corrupte. Damnum nunc tunc factum ap- Cap. 29.
 paruit. Legendum puto mutato dictionum ordine. Damnum tunc factum nunc apparuit. Quam sententiam re-
 petit alijs uerbis paulo post. Stulte non nosti detrimenti tui tempora. Perdidisti sed cum dares.

NON est magni animi beneficium dare & perdere] Verbum, beneficium, non agnoscunt plerique codices. Cap. 32.

AD LECTOREM DE OPERE EPIST. SENECAE.

Nolim te fugiat, amice lector, in codicibus manu descriptis, opus epistolarum non esse distinctum libris, uerum
 id studiosus aliquis repperit, qui & argumentula praefixit singulis epistolis, & numerum, quanquam ne numerus
 quidem conuenit in codicibus manu descriptis, nec idem in omnibus est epistolarum ordo, & alicubi unicam epi-
 stolam reperiis dissectam in duas, in cuiusdam medio deerant duae epistolae, quod ex fide ueterum exemplariorum restitui-
 mus. Cetera non magnopere pertinet ad rem, nisi quod epistolarum numerus commodus erit, aliquid uolentibus inuenire.

In hac prima epistola nodus est, qui plurimos eruditos mire torfit. Quidam aliud agentibus interpretati sunt,
 inconstantibus, rursus quidam: aliorum negocia agentibus, alij, negocijs aliorum intentis, alij, non uiuentibus suo
 more, alij pro rebus nihili laborantibus, alij hypocritis, qui aliud agunt, aliud praeseferunt. Alij, uacantibus uicijs,
 quae sunt aliud à philosophia, alij, peccantibus maliciose, alij uitam alienam non suam notantibus, alij nunquam agen-
 tibus actum uiuendi secundum sapientiam, alij, tractantibus aliena à consideratione mortis, alij aliud quam requi-
 rat uita rationalis, alij, peccantibus, quia unum peccatum est causa alterius, alij, in philosophia nihil proficientibus,
 alij nullo modo philosophantibus, alij, uitiose agentibus, alij, intentis ad bona externa, alij, uiuentibus bestialiter.
 Quam est foecunda inscitia. Atque haec quaestio magnis uoluminibus agitata est. Quidam inuenterant sermonis or-
 dinem, maxima male agentibus, magna nihil agentibus, sed inepte. Debet enim oratio gradibus crescere magna,
 maxima, tota. Magna perit male agentibus, qui sic philosophantur, ut subinde relabantur ad uicia, maxima nihil
 agentibus, qui friuolis philosophorum argutijs consumunt bonam etatis partem. Nihil enim agere dicitur qui friuo-
 lis occupatur. Notum est illud Catonis, Satius est ociosum esse quam nihil agere. Aliud agere dicuntur qui non sunt
 attentum. Quosdam enim sic obruunt humana negocia, ut ne cogitent quidem de uera felicitate. His nimirum tota pe-
 rit uita. Vide quanta sit infelicitas bonos autores in eorum manus incidere, qui bonarum literarum rudes sunt. Hunc
 scriptorem partim praepceptorem ac sententiarum sanctimonia partim epistolae quae feruntur huius ad Paulum, &
 Pauli ad hunc, denique diui Hieronymi testimonium adeo commendauit, ut olim & à theologis ac monachis legere-
 tur. Utinam & intellectus fuisset, non passim nunc torqueremur deprauatis locis. Nec usquam maior est depraua-
 tio, quam ubi incidit aliquid retrusioris eruditionis. Et homines tam illiterati ut ne legere quidem Senecam potue-
 rint, prolixis & inuicibus commentarijs illum onerauerunt.

LVCII ANNEI SENECAE DE INSTITVTIONE AD LVCIV
LIVM LIBRI EPISTOLARVM VIGINTIDVO.

Epistola prima de colligenda & sistenda fuga temporis, & non esse pauperem, cui etiam modicum satis est.

Ta fac, mi Lucili, ut indica te tibi, & tempus quod adhuc, aut auferebatur, aut surripiebatur, aut excidebat, collige & serua. Persuade tibi hoc sic esse ut scribo, quædam tempora eripiuntur nobis, quædam subducuntur, quædam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quæ per negligentiam fit, & si uolueris attendere, magna uitæ pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod precium temporis ponat, qui diem aestimet

qui intelligat se quotidie mori. In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus, magna pars eius iam præterijt. quicquid ætatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere, sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur, uita transcurrit. Omnia, mi

al. unius. Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est. In huius rei nimis fugacis ac lubricæ possessionem naturam nos milit, ex qua expellit quemcunque uult: sed tanta stulticia mortalium est, ut quæ minima & uilissima sunt, certe reparabilia, imputari sibi

al. impetrauer. cum perire patiantur: nemo se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit: cum in re, hoc unum est, quod nec gratus quidem potest reddere. Interrogabis fortasse,

quid ego faciam, qui tibi ista præcipio: Fatebor ingenue, quod apud luxuriosum, sed diligentem, euenit, Ratio mihi constat impensæ. Non possum dicere me nihil perdere, sed quid perdam, & quare, & quemadmodum dicam, causas paupertatis meæ reddam. Sic euenit mihi, quod plerisque, non suo uitio ad inopiam redactis,

al. ληδ' ἐπι πύδμ' ἐν φηδ' α' omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid ergo est? Non puto pauperem, cui quantum lucumque superest, sat est. Tu tamen malo serues tua, & bono tempore uti incipias: Nam ut uisum est nostris maioribus, Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum minimum in imo, sed pessimum remanet.

EPIST. II. De mutatione locorum, & multiplicium uoluminum lectione uitanda, & de commendatione paupertatis si lata sit.

al. τ' ἐν φηδ' α' Ex his quæ mihi scribis, ex his quæ audio, bonam spem de te concipio, non discursis, nec locorum mutationibus inquietaris. Aegri animi iactatio ista est. Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere, & secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum autorum et omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum & instabile. Certis ingenijs immorari & innutriri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubique est. In peregrinatione uitam à gentibus hoc euenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est ijs qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æque sanitatem impedit, quam remedium crebra mutatio. Non uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non cõualescit planta quæ sepius transfertur, nihil tam utile est, quod in transitu proficit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo inquis, hunc librum euoluere uolo, modo illum. Fastidientis stomachi est multa degustare, quæ ubi uaria sunt & diuersa, inquantum non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quando ad alios diuertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxilij compara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum, hoc est, quod apud Epicurum natus sum. Soleo enim

& in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Honeſta inquit, res eſt, lata paupertas. Illa uero non eſt paupertas, ſilata eſt. Cui enim cum paupertate bene conuenit, diues eſt: non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis ſaceat, quantum paſcat, aut tœneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda computat? Quis ſit diuitiarum modus quæris? Primus habere quod neceſſe eſt, proximus quod ſat eſt. Vale.

EPIST. III. De modo eligendi & colendi amicum, & quod tam uitium eſt omnibus credere quàm nulli, ſicut uel ſemper inquietum eſſe, uel ſemper quieſcere.

Epistolam ad me perferēdas tradidiſti, ut ſcribis, amico tuo. Deinde admones me ne omnia cū eo ad te pertinentia communicem, quia nō ſoleas, nec ipſe quidem hoc facere. Ita eadem epistoſa illum dixiſti amicum & negaſti. Itaq; ſic priore illo uerbo quaſi publico uſus es, & ſic illum amicum uocaſti, quomodo omnes candidatos, bonos uiros dicimus, quomodo obuioſ, ſi nomen non ſuccurrit, dominos ſalutamus. Hoc abierit. Sed ſi aliquem amicum exiſtimas, cui non tantundem credis quātum tibi, uehemēter erras, & non ſatis noſti uim ueræ amicitiae. Errat & ille qui amicum in atrio quærit, in conuiuiū probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis ſuis obſeſſus, quàm quod amicos ſibi putat, quibus ipſe non eſt. Tu uero omnia cum amico delibera, ſed de ipſo prius. Poſt amicitiam credendum eſt, ante amicitiam iudicandum. Iſti uero præpoſtere officia permiſcent, qui contra præcepta Theophrasti, cum amauerint iudicant, & non amant cum iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus ſit: cum placuerit fieri, toto illū pectore admitte, tam audacter cum illo loquere quàm tecum. Tu quidē ita uiue ut nihil tibi cōmittas, niſi quod committere etiam inimico tuo poſſis: ſed quia interueniunt quædam, quæ conſuetudo fecit arcana, cū amico omnes curas: omnes cogitationes tuas miſce. Fidelē ſi putaueris, facies. Nā multi fallere docuerunt, dū timent falli, & illi ius peccādi ſuſpicando fecerunt. Quid eſt ergo, quare uerba corā amico meo retraham? Quid eſt, quare me corā illo non putē ſolum? Quidā quæ tantū amicis cōmittenda ſunt, obuioſ narrant, & in quaſlibet aures, quicquid illos urit, exonerant: quidā rurfus etiam chariſſimorum conſcientiam reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidē credituri, interius premunt omne ſecretum. Neutrum faciendum eſt. Vtrumq; enim uitium eſt, & omnibus credere, & nulli: ſed alterum honeſtius dixerim uitium, alterum tutius. Sic utroſq; reprehendas, & eos qui ſemper inquieti ſunt, & eos qui ſemper quieſcunt. Nā illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitata mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem moleſtiam iudicat, ſed diſſolutio & languor. Itaq; hoc quod apud Pomponiū legi, animo tuo mandabitur: quidā adeo in latebras refugerūt, ut putēt in turbido eſſe, quicquid in luce eſt. Inter ſe iſta miſcenda ſunt, & quieſcēti agendum, & agentī quieſcendū eſt. Cum rerum natura delibera: illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctem. Vale.

Toto pectore

EPIST. IIII. De emendando & componendo animum ad contemptum, quod magnæ diuitiæ ſunt, ſecundum naturam composita paupertas.

Perſeuerā ut cœpiſti, & quātū potes propera, quo diutius frui emendato animo & composito poſſis. Frueris quidē etiam dū componis, etiam dū emendas, alia tamen illa uoluptas eſt, quæ percipitur ex contēplatione mentis ab omni labe purę & ſplendidæ. Tenes utiq; memoria, quantum ſenſeris gaudiū, cū prætexta poſita, ſumpliſti uirilem togam, et in forum deductus es. Maius expecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in uirum philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed quod eſt grauius, puerilitas remanet, et hoc quidē peius eſt, quod autori ratē habemus ienū, uitia puerorū, nec puerorū tantum, ſed infantū. Illi leuia, hi falſa formidant, nos utraq; Proſpice modo & intelliges, quædā ideo minus timendā, quia multum metus efferunt. Nullum magnum malum, quod extremum eſt. Mors

h ad te

animus
anima

al. Dextro

al. permiserat.

ad te uenit, timenda erat si tecum esse posset. Neceffe est, aut nō perueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animū perducere ad contēptū animæ. Nō uides q̄ ex friuolis causis cōtēnatur. Alius ante amicæ fores laqueo pepēdit, alius se præcipit a tectō, ne dominū stomachantē diutius audiret, alius ne reduceretur ē fuga, ferum adegit in uiscera. Nō putas uirtutē hoc effecturā, quod effecit nimia formidor. Nulli potest secuta uita cōtingere, qui de producenda nimis cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat. Hoc quotidie meditare, ut possis æquo animo uitā relinquere, quam multi sic cōplectuntur & tenent, quomodo quā torrentera, piuntur in spinas & aspera. Pleriq̄ inter mortis metū, & uitā tormenta miseri fluctuant, & uiuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaq̄ tibi iucundā uitam, omnem pro illa sollicitudinē deponēdo. Nullū bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, q̄ quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quæ accidere possunt etiā potētissimis, adhortare te & indura. De Pompei capite pupillus & spado tulere sententiā. De Crasso crudelis & insoles Parthus. Caius Cæsar iussit Lepidum † Decio tribuno præbere ceruicem, ipse Chæreæ præstitit. Neminem eō fortuna prouexit, ut non tantum illi minaretur quantum † promiserit. Noli huic tranquillitati confidere, momento mare eueritur, eodē die ubi luserunt nauigia sorbentur. Cogita posse & latronem & hostem ad mouere iugulo tuo gladium, ut potestas maior absit. Nemo nō seruus habet in te uitæ necisq̄ arbitrium. Ita dico, quisquis uitam suam contempsit, turæ dominus est. Recognosce exemplum eorum qui domesticis insidijs perierūt, aut aperta ui, aut dolo, & intelliges, non pauciores seruorum ira cecidisse quā regū. Quid ad te itaque, quā potens sit quem times, cum id propter quod times, nemo nō possit. At si forte in manus hostium incideris, uictor te duci iubebit: Eo nempe momento quo duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris intelligis. Ita dico, ex quo natus es duceris. Hæc & huiusmodi uersanda in animo sunt, si uolumus illam ultimam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed ut epistolæ finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit, & hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos itatuit. Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimq̄ depellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiā humanitatem pati. Non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est, quod natura desiderat, & expositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togā conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manū est, quod sat est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.

EPIST. V. De uitanda hypocrisi, & nimia uitæ districtione.

al. diffederit

Quod pertinaciter studes, & omnibus omissis, hoc unū agis, ut te quotidie meliorem facias, & probo & gaudeo, nec tantum hortor, ut perseueres, sed etiā rogo. Illud autē te admoneo, ne eorum more qui non proficere, sed conspici cupiūt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere uitæ notabilia sint. Asperum incultum, & intonsum caput, & negligentiorē barbam, & indicium argento odium, & cubile humi positū, & quicquid aliud ambitionem peruersa uia sequitur, deuita. Satis ipsum nomen philosophiæ, etiā si modeste tractetur, inuidiosum est. Quid si nos hominū consuetudini cœperimus excerpere. Intus omnia dissimilia sint, trons nostra populo cōueniat. Non splendeat toga, nec sordeat quidē. Non habeamus argentū in quo solidi auri celatura † descenderit, sed nō putemus frugalitatis indicium auro argētoq̄ caruisse. Id agamus, ut meliorē uitam sequamur quā uulgus, non ut cōtrariā. Alio qui quos emendari uolumus, fugamus, & a nobis auertimus. Illud quoq̄ efficiamus, ut nihil imitari uelint nostri, dum timent, ne imitanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem & congregationem, a qua professionis dissimilitudo separabit. Videamus, ne ista per quæ admirationē parare uolumus, ridicula & odiosa fiant. Nepe propositum nostrum est secundum naturā uiuere

uiuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suum, & faciles odisse mundicias, & squalorē appetere, & cibis non tātum uilibus uti, sed tetrīs & horridīs. Quemadmodum delicatas res desiderare luxuriā est, ita uilitas & non magno parabiles fūgere, dementiā est. Frugalitatem exigit philosophia, non pœnam. Potest autē esse nō incompta frugalitas. Hic mihi modus placet, Temperetur uita inter bonos mores & publicos. Suspiciant omnes uitam nostram, & agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? Nihil inter nos & illos intererit: Plurimum. Dissimiles esse nos uulgo sciat, qui inspexerit propius, qui domum intrauerit, nos potius miretur quàm suppellectilem nostram. Magnus ille est qui fœculibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor est qui sic argento utitur, quemadmodum fœculibus. In firmi animi est pati non posse diuitias. Sed ut huius quoque diei lucellum tecum communice, apud Catonem nostrum inueni cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere, si sperare desieris. Dices quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili, cum uideantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem cathena, & custodem & militem copulat, sic ista quæ tam dissimilia sunt pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. Vtrumque pēdentis animi est, utrumque futuri expectatione solliciti. Maxima autem utriusque causa est, quod non ad præsentiā aptamur, sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia maximū bonum conditionis humanæ in malū uersa est. Feræ pericula quæ uident fugiunt, cum effugere, securæ sunt. Nos & uenturo torque-mur, & præterito. Multa bona nostra nobis nocent. Timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantum præsentiibus miser est. Vale.

* EPIST. VI. De malo spei & timoris, & de efficacia
exemplaris doctrinæ.

Intelligo, Lucili, nō emendari me tantū, sed transfigurari, nec hoc promitto iā autē spero, nihil in me superesse, quod mutādū sit. Quid nī multa habeā quæ debeā autē corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipsū argumētū ē in melius trāslati animi, quod uitia sua, quæ adhuc ignorabat, uidet. Quibusdam agris gratulatio fit, cum se ipsos agros esse senserunt. Cuperem itaque tecum cōmunicare, tam subitam mei mutationem, tunc amicitia nostræ certio rem fiduciam habere cœpissē, illius ueræ, quam non spes, non timor, non utilitatis suæ cura diuellit. illius cum qua homines moriuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo qui nō amico, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cum animos in societatem honesta cupiendi par uoluntas trahit. Quid nī non possit? Sciunt enim ipsos omnia habere cōmunia, & qui dem magis aduersa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies uideam. Mitte, inquis, & nobis ista, quæ tā efficacia expertus es. Ego uerō cupio in te omnia trāsfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, ut doceā, nec me ulla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi uni sciturus sum. Si cū hac exceptione detur sapientia, ut illam inclusam teneam, nec enunciem, reſciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos tibi libros, & ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ipsa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & uiua uox & conuictus, quam oratio proderit. In rem præsentiē uenias oportet. Primū quia homines amplius oculis quàm auribus credunt, deinde quia longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonē Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illū, † an ex formula sua uiueret. Plato & Aristoteles, & omnis in diuersum iura sapientium turba, plus ex moribus quàm ex uerbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermacum, et Polygēnū, magnos uiros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. Nec in hoc te accersor tantum, ut proficias, sed ut prolis. Plurimū enim alter alteri conferemus, Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit dicā. Queris, inquit, quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multum profecit, qui nunquam eris solus, scito hunc amicum omnibus esse. Vale.

al. Hecatonem

Viua uox

al. ut

De his Diogenes Laertius in Vita Epicuri

EPIST. VII. De fugiendo turbæ consortio.

Quid tibi uitandum præcipue existimē quærīs? Turbā. Nōdū illi te tuto com-
miseris. Ego certe cōfiteor imbecillitatē meā. Nūq̃ mores quos extuli refero.
Aliquid ex eo quod cōposui turbatur, aliquid ex his quæ fugauī redijt. Quod egri-
euenit, quos longa imbecillitas usq̃ adeo affecit, ut nunq̃ sine offensa proferantur.
al. reficiuntur hoc accidit nobis, quorū animi ex lōgo morbo † inficiūtur. Inimica est multorū cō-
al. commendat uersatio. Nemo non aliquid nobis uitū, aut † cōmodat, aut imprimit, aut nescienti-
bus allinit. Vtiq̃ quo maior est populus, cui cōmiscemur, hoc periculi plus est. Nihil
uerō est tam dānolū bonis moribus, quā in aliquo spectaculo desidere. Tūc enim
per uoluptatem facilius uitia surrepunt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo,
ābitiosior, luxuriosior; imō uerō crudelior & inhumanior, quia inter homines fui.
Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus spectans, & sales, & aliquid laxamen-
ti, quo hominū oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est, quicquid antepu-
gnatum est, misericordia fuit. Nunc omīssis nugis mera homicidia sunt, nihil habet
quo tegantur, ad ictum totis corporibus expoliti, nunquam frustra manum mittunt.
Hoc pleriq̃ ordinarijs paribus & postulaticijs, præferunt. Quid ni præferant? non
galea, non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta? Quo artes? Omnia ista mor-
tes meræ sunt. Manē leonibus & uulsi homines, meridiē spectatoribus suis obijciun-
tur. Interfectores interfectis iubentur obijci & uictorem in aliam detinent cadem.
exitus pugnantium mors est, ferro & igne res geritur. Hæc fiunt dum uacat arena.
Sed latrocinium fecit aliquis, quid ergo meruit, ut suspendatur. Occidit hominem,
quia occidit ille meruit, ut hoc pateretur, tu quid meruisti miser, ut hoc species? Oc-
cide, ure, uerbera. Quare tam timide incurrit in ferrū? quare parū audaciter occidit,
Plagis, pro re quare parū libenter moritur? Plagis aguntur in uulnera, & mutuos ictus nudis &
tibus. obujs pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum, interim iugulatur homi-
nes, ne nihil agatur. Age, ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redunda-
re qui faciūt. Agite dñs immortalibus gratias, quod eum docetis esse crudelem, qui
non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parum tenax recti. Fa-
cile transitur ad plures. Socrati, Catoni & Lelio excutere mentem suam dissimilis
multitudo potuisset, adeo nemo nostrū qui maximē concinnamus ingenium, ferre
impetum iustiorum tam magno comitatu uenientium potest. Vnū exemplū aut lu-
xurie, aut auaricie, multū mali facit. Cōuictior delicatus paulatim enervat & emol-
lit. Vicinus diues cupiditatē irritat, malignus comes, quamuis candido & simplici
rubiginē suā affricuit. Quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus est
impetus? Necessē est aut imiteris, aut oderis. Vtrumq̃ autē deuitādū est, ne uel simi-
lis malis fias, quia multi sunt, neue inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in-
te ipsum quātū potes, cum his uersare, qui te meliorē facturi sunt. Illos admittē quorū
tu potes facere meliores. Mutuo ista fiunt, & homines dum docent discunt. Nō est
ergo quod te gloria publicandi ingenij, pducatur in mediū, ut recitare istis uelis; aut
al. merem. disputare, quod facere te uellēs, si haberes isti populo idoneā † mentē. Nemo est qui
intelligere te possit. Aliquis, fortasse unus aut alter incidet, & hic ipse formādus tibi
bi erit, instituendusq̃ ad intellectū tui. Cui ergo, inquis, ista didici? nō est quod tibi
meas, ne operā perdideris, tibi didicisti. Sed ne mihi solī hodie didicerim, cōmuni-
cabo tecū quæ occurrerūt mihi egregie dicta circa eūdem ferē sensum tria, ex quibus
unū hæc epistola in debitū soluet, duo in antecessum accipe. Democritus ait
Vnus mihi pro populo est, & populus pro uno. Bene & ille quisquis fuit (ambigē-
tur enim de autore) cū quæretur ab illo, quō tāta diligētia artis spectaret ad pau-
simos peruēturæ, satis sunt, inquit, mihi pauci, satis est unus, satis est nullus. Egregie
hoc tertiū. Epicurus cū unī ex consortibus studiorū suorum scriberet, Hæc inquit
ego nō multis, sed tibi, satis enim magnū alter alteri theatrum sumus. Ista, mihi Lucili
condenda in animum sunt, ut contemnas uoluptatē ex plurium assensione uenien-
tem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi? Si is es quē multi intelligunt
introrsus bona tua spectent. Vale.

EPIST. VIII. De indulgētia corporis proprii, & turba hominū, & quod bona fortunæ sunt fugiēda philosophāti, cōscientia sua cōtento, propter ueram libertatē acquirēdam ex seruitute animi impēdenda philosophiæ, discendæ & operandæ.

TV me, inquis, uitare turbā iubes, secedere & conscientia esse cōtentū: ubi illa præcepta uestra, quæ imperāt in actū mori? Quod ego tibi uideor interim sua-
dere, in hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possem. Nullus mihi per ocium dies exit, partem noctium studiis uendico, nō uaco somno, sed succūbo, & oculos uigilia fatigatos, cadentesq; in opere detineo. Secessi non tantū ab hominibus, sed etiā a rebus, & primum a rebus meis. Posterorum negociū ago, illis aliqua quæ possint prodesse conscribo, salutare admonitiones, uelut medicamentorū utilium compositiones literis mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quæ etiam si personata non sunt, serpere desierunt, Rectū iter quod sero cognoui & lassus errando, alijs mōstro. Clamo, uitate quæcunq; uulgo placent, quæ casus attribuit ad omne fortuitum bonū, suspitiosi pauidiq; subsistite. Et fera, & piscis spe aliqua oblectāte decipitur. Munera ista fortunæ putatis: insidiæ sunt. Quisquis nostrum tutā agere uitā uolet, quantum plurimū potest, ista uiscata beneficia deuitet, in quibus hoc quoq; miserrimū fallimur, quod habere nos putamus † hāremus. In præcipitia cursus iste deducit. Huius eminentis uitæ exitus cadere est, Deinde ne relistere quidem licet, cū cœperit trāsuersos agere felicitas. Aut rectis saltē, aut temet fruire. Qui hoc faciunt non euerit fortuna, sed cernuat & allidit. Hanc ergo sanā & salubrē formā uitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantū bonæ ualitudinī satis est. Durius tractandum est ne animo male pareat, cibus famē sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentū sit aduersus infesta corpori. Hanc utrū cespes † erexerit, an uarius lapis gentis alienæ, nihil interest. Scitote hominē tam bene culmo q̃ auro tegi. Contemne omnia quæ superuacuis labor uelut ornamentū ad decus ponit. Cogita in te præter animū nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. Si hoc mecū, si hoc cū posteris loquor, non uideor tibi plus prodesse, quàm cū ad uadimonij aduocatus descenderē, aut tabulis testamenti anulum imprimerem, aut in senatu candidato uocem & manū cōmodarē. Mihi crede, qui nihil uel minora agere uidentur, maiora agunt, humana diuināq; simul tractāt. Sed iā finis faciendus est, & aliquid, ut instituit, pro hac epistola dependendum: id de meo non fiet, adhuc Epicurum compilamus, cuius hanc uocem hodierno die legi. Philosophiæ seruias oportet, ut tibi contingat uera libertas, non differatur in diem. Qui se illi subiecit & tradidit, statim circumagitur: hoc enim ipsum philosophiæ seruire, libertas est. Potest fieri, ut me interroges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam potius quàm nostrorum? quid est tamen, quare tu istas Epicuri uoces putes esse non publicas? Quàm multi poætæ dicunt, quæ a philosophis, aut dicenda aut dicta sunt. Non attingam Tragicos aut togatas nostras. Habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter comœdias & tragœdias mediæ. Quantum disertissimorum uersuum inter mimos iacet, quàm multa Publij, non ex calceatis, sed cothurnatis dicenda sunt? Vnum eius uersum qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quæ modo fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro habenda. Alienum est omne quicquid optando uenit. Hunc uersum a te dici non paulò melius, sed astrictius memini. Non est tuum, fortuna quod fecit tuum. Illud etiam num melius dictum a te non præteribo, Dari bonum quod potuit, auferri potest. Hoc non imputo in solutum, de tuo tibi. Vale.

EPIST. IX. Quod sapiens seipso contentus est ad beate uiuendum, non ad uiuendum simpliciter.

AN merito reprehendat in quadā epistola. Epicurus eos, qui dicunt sapientē se ipso esse cōtentū, & propter hoc amico nō indigere, desideras scire. Hoc obiicitur Stilboni ab Epicuro, & in his quibus summū bonū uisum est animus impatiēs. In ambiguitatē incidendum est, si exprimere ἀπαρῶν uno uerbo cito uoluerimus, & ἀπαρῶν impatiētiā dicere. Poterit enim cōtrariū ei quod significare uolumus, intelligi.

Nos enim eū uolumus dicere, qui respuat omnis mali sensum, accipietur is qui malū possit ferre malum. Vide ergo, num satius sit, aut inuulnerabilē animū dicere, aut animū extra omnē patiētiā possit. Hoc inter nos & illos interest, Noster sapiēs uincit quidē incōmodū omne, sed sentit, illorū nec sentit quidē. Illud nobis cū illis commune est, sapientē seipso esse contentū, sed tamen amicum habere uult, & uicinū, & contubernalē, quū sibi ipse sufficiat. Vide quē sit se cōtentus, aliquādo sui parte contentus est, si illi manū, aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculum casus excusserit, reliquiae illi suae satis facient, & erit imminuto corpore & amputato tā latus, quē integro fuit. Quae sibi defunt num desiderat sed non deesse mauult. Ita sapiens se contentus est, non ut uelit esse sine amico, sed ut possit: & hoc quod dico possit, tale est, amissum aequo animo fert: sine amico quidē nunquā erit, in sua potestate habet, quam cito reparaet. Quomodo si perdidit Phidias statuā, prout alteram faciet, Sic hic faciendarū amicitiarū artifex, substituet & alium in locū amissi. Quāris quomodo amicum cito facturū sit: dicam, si illud mihi tecum cōuenierit, ut statim tibi soluā quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait, Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamēto, sine herba, sine ullius ueneficæ carmine. Si uis amari, ama. Habes autē non tantū amicitiae usum ueteris & certe magnā uoluptatem, sed etiā initium & cōparationem nouā. Quod interest inter meientē agricolā, & ferentem, hoc inter eum qui parauit amicum, & qui parat. Attalus philolopus dicere solebat, lucūdus esse amicum facere quā habere, quomodo artificii iucūdus est pingere quā pinxisse. Illa in opere suo occupata sollicitudo, ingēs oblectamentū habet in ipsa occupatione. Non aequē delectatur qui ab opere perfecta remouit manū. Iā fructu artis suae fruitur, ipsa fruebatur arte cū pingeret. Fructuosior est adoleſcentia liberorū, sed infantia dulciōr. Nunc ad propolitū reuertamur. Sapiens etiā si contentus est se, tamen habere amicum uult, si ob nihil aliud, ut exerceat amicitia, ne tā magna uirtus iaceat, nō ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, ut habeat qui sibi agro assideat, succurrat in uincula coniecto uel inopi: sed ut habeat aliquē cui ipse agro assideat, quē ipse circūuentū hostili custodia liberet. Qui se spectat, et propter hoc ad amicitia uenit, male cogitat, quemadmodū cōpit sic desinet. Parauit amicum aduersus uincula laturū opē, cum primū crepuerit cathena discedet. Hae sunt amicitiae, quas temporarias populus appellat. Qui causa utilitatis assumptus est, tamdiū placebit, quādiū utilis fuerit. Certe florescentes, amicorum turba circūſedet, circa euerſos ingens solitudo est, & inde amici fugiunt, ubi probantur, hac re ista tot nefaria exēpla sunt aliorum metu relinquentium, aliorū metu prodentium. Necessē est ut initia inter se, & exitus congruant. Qui amicus esse cōpit, quia expedit, placebit ei aliquod precium contra amicitia, si ullum in illa placet precium praeter ipsam. In quid igitur amicum parat? Vt habeam pro quo mori possim, ut habeā quē in exiliū sequar, cuius me morti opponā & impendā. Ista quā tu describis negotiatio est, non amicitia, quae ad cōmodū accedit, quae quid consecutura sit spectat. Nō dubie habet aliquid simile amicitiae affectus amantiū. Possis dicere illam esse insanā amicitiam. Nunquid ergo quisquā amat lucri causa? nūquid ambitionis aut glorię? Ipse per se amor omnium aliarum rerum negligens, animos in cupiditatē formā, non sine spe mutuae charitatis accedit. Quid ergo ex honestiori causa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nūc de hoc, an amicitia ppter se, an propter aliud sit expetenda: nā si propter seipsam expetenda est, potest ad illā accedere, qui seipso contentus est. Quomodo ergo ad illā accedit? Quomodo ad rem pulcherrimam non lucro captus, nec uarietate fortunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suā, qui illā parat ad bonos casus. Se contentus est sapiēs. Hoc, mi Lucili, perperā plerique interpretantur. Sapiētem undique submouent, & intra curē suā cogunt. Distinguedū est autem, quid & quatenus uox ista promittat, se contentus est sapiens ad beate uiuendū, non ad uiuendū. Ad hoc enim multis illi rebus opus est, ad illud tantum animo sano, & erecto, & despiciente fortunā. Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem indicare. Ait sapientē nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse. *Cōtra, Stilo*

Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti, sed omnibus eget. Sapienti & manibus & oculis, & multis ad quotidianum usum necessarijs opus est, sed eget nulla re, ege re enim necessitatis est. Nihil autē necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso contentus sit, amicis illi opus est, hos cupit habere quā plurimos, nō ut beate uiuat, uiuet enim etiā sine amicis beate. Summū bonū extrinsecus instrumenta nō querit, domi colitur, ex se totum est, incipit fortunæ esse subiectum, si quam partē sui foris quarit. Qualis tamen futura est uita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodia coniectus, uel in aliqua gente aliena destitutus, uel in nauigatione longa retentus, aut in desertum littus eiectus: qualis est Iouis cum resoluta mundo, & dijs in unum confusis, paulisper cessante natura acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus, tale quiddam sapiens facit. In se reconditur, secum est, quandiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se cōtentus est: & ducit uxore, se cōtentus, & liberos tollit, se contentus, & tamen non uiuet, si fuerit sine homine uicturus. Ad amicitia fert illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio. Nam ut aliarum nobis rerū innata dulcedo est, sic amicitia. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes faciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum illos sibi comparet, sepe preferat, omne intra se bonū terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa uxore, cum ex incendio publico solus, & tamē beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio urbium Poliorcetes fuit, nunquid perdidisset omnia, inquit, bona mea mecum sunt. Ecce uir fortis ac strenuus, ipsam hostis sui uictoriam uicit. Nihil, inquit, perdidit, dubitare illū cōegit, an uicisset, Omnia mea mecum sunt. Iusticia, uirtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit. Miramur animalia quaedam, quæ per medios ignes, sine noxa corporum transeunt, quāto hic mirabilior uir qui per ferrum & ruinas & ignes, illesus & indemnus euasit. Vides quanto facilius sit totam gentem, quā unum uirum uincere. Hæc uox illi est communis cum Stoico, æque & hic intacta bona per concrematas urbes fert. Se enim ipso contentus est, hoc felicitatem suam sine designat. Ne existimes nos solos generosa uerba iactare, & ipse Stilponis obiurgator Epicurus, similem illi uocem emisit, quam tu boni consule, etiam hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, sua bona nō uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamē miser est. Vel si hoc modo tibi melius enūciari uidetur. Id enim agendum, ut non uerbis seruiamus, sed sensibus, Miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo. Ut scias autem hos sensus cōmunes esse, natura scilicet dictante, apud poetam comicū inuenies, Non est beatus esse se qui non putat. Quid enim refert qualis status tuus sit, si tibi uidetur malus: Quid ergo, inquis: si beatum se dixerit, ille turpiter diues, & ille multorum dominus, sed pluriū seruus, beatus sua sententia fiet: Non quid dicat, sed quid sentiat refert, nec quid uno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod timearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Nisi sapienti sua non placent, omnis stulticia laborat fastidio sui. Vale.

EPIST. X. De solitudine uitanda imprudentibus, & de synceritate orandi deum.

Sic est, non muto sententiam, fuge multitudinē, fuge paucitatē, fuge etiam unum. Non habeo cum quo te cōmunicatum uelim, & uide quō iudiciū meum abeat. Audeo te tibi credere. Crates, ut aiūt, huius ipsius Stilponis auditor, cui⁹ mentionē priori epistola feci, cum uidisset adolescentulum secreto ambulātem, interrogauit, quid illic solus faceret. Mecum, inquit, loquor: cui Crates, Caue, inquit, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugentē timentemq; custodire sole mus, ne solitudine male utatur. Nemo est ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant, tunc aut alijs, aut iplis futura pericula struūt. Tunc cupiditates improbas ordināt, tūc quicquid aut metu, aut pudore animus celabat exponit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiā inflamat. Deniq; quod unum solitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere iudicem, perijt stulto.

πολιόρκης
Vrbium obsessor.

forte expromit.

h + Ipse

ἐν τῇ πολ-
λῳ.

Ipsē se prodit. Vide itaq; quid de te sperem, imò quid spondeam mihi, spes enim incertī boni nomen est. Non inuenio cum quo te malim esse, quàm tecum. Repeto memoria, quàm magno animo quādam uerba proieceris, quàm roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi, & dixi, non à summis labris ista uenerunt, habent hæ uoces fundamentum, iste homo non est unus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere sic uiue. Vide ne te ulla res deprimat. Votorū tuorum ueterū licet dijs gratiam facias, alia de integro suscipe, roga bonam mentem, bonā ualitudinem animi, deinde corporis. Quid nī tu ista uota sæpe facias? Audacter deum roga, nil illum de alio rogaturus. Sed ut more meo cum aliquo munusculo epistolam mittā, Verum est quod apud Athenodorum inueni. Tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eò perueneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta dementia est hominum. Turpissima uota dijs insusurrāt, si quis admo-uerit aurem, conticescent, & quod scire hominem nolunt, deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit, sic uiue cum hominibus tanquam deus uideat, sic loquere cum deo, tanquam homines audiant. Vale.

EPIST. XI. De inuincibilis uerecundiæ qualitate, & de imaginaria boni uiri præsentia.

Locutus est mecum amicus tuus bonæ indolis in quo quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiā profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quem respondebit: nō enim ex præparato locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se colligebat, uerecundiā, bonum in adolescēte signū, uix potuit excutere, adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiā cum se confirmauerit, & omnibus uitij exuerit, sapientē quoq; sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi uitia ponuntur, quicquid infixum & ingenuū est, lenitur arte, non uincitur. Quibusdam etiā constantissimis in cōspectu populi sudor erumpit, non aliter q̃ fatigatis & astuatiōibus solet, quibusdā tremūt gēua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hęc nec disciplina, nec usus unquā excutit, sed natura uim suam exercet, & illos uitij sui, etiā robustissimos admonet. Inter hæc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoq; uiris, subitus offunditur. Magis quidē in iuuenib; apparet, quib; & plus calor is est, et tenera frōs, nihilominus ueteranos & senes tangit. Quidā nunquam magis quàm cum erubuerint timendi sunt, quasi omnē uerecundiā effuderint. Sylla tunc erat uiolentissimus, cum faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij, nunquā non coram pluribus erubuit, utiq; & in concionibus. Fabianū cum in senatū testis esset inductus, erubuisse memini, & hic mire illū pudor decuit. Non accidit hoc ab infirmitate mentis, sed à nouitate rei, quæ inexercitatos, & si nō concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nam ut quidā boni sanguinis sunt, ita quidā incitati & mobilis, & cito in os prodeuntis. Hęc ut dixi, nulla sapientia abigit, alioquin haberet rerum naturā sub imperio, si omnia eraderet uitia. Quæcūq; attribuit cōditio nascendi, & corporis temperatura, cum multū se diuq; animus cōposuerit, herēbit, nihil horū uitari potest, nō magis, quàm accersi. Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metū & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentant, hoc indicio imitantur uerecundiā, deijciunt enim uultum, uerba submittūt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborē sibi exprimere non possunt, nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit, sui iuris sunt, iniussa ueniunt, iniussa discedunt. Iam clausulam epistola poscit. Accipe & quidē utilem & salutarem, quam te affigere animo uolo. Aliquis uir bonus nobis eligēdus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic tanquā illo spectāte uiuamus, & omnia tanquā illo uidente faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit, custodē nobis & pedagogum dedit, nec immerito. Magna pars peccatorū tollitur, si peccaturis testis assistat. Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius autoritate etiā secretū suum sanctius faciat. O felicem illum, qui nō actus tantū, sed etiā cogitatus emendat. O felicem, qui sic aliquem uereri potest, ut ad memoriā quoq; eius se cōponat, atq; ordine.

Qui sic aliquem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaq; Catonem, si hic uidetur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi uirum Lælium, elige eum cuius tibi placuit & uita, & oratio, & ipsius animum ante te ferens & uultus, illum semper tibi ostende, uel custodem, uel exemplum. Opus est, inquā, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi erigant. Nisi ad regulam, praua non corriges. Vale.

EPIST. XII. De bono senectutis, & commendatione seu excusatione ipsius & quod in necessitate uiuere nulla necessitas est.

QVocunq; me uerto, argumenta senectutis meæ uideo. Venerā in suburbānum meū, & querebar de impensis ædificij dilabētis, Ait uillicus nō esse negligētiæ suæ uitium, omnia se facere, sed uillam ueterem esse. Hęc uilla inter manus meas creuit. Quid mihi futurū est, si tam putrida sunt ætatis meæ saxa? Iratus illi, proximam occasionē stomachandi arripio. Apparet, inquā, has platanos negligi, nullas habent frondes, quā nodosi sunt, & retorridi rami, quā tristes & squalidi truci. Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si irrigaret. Iurat per genū meū se omnia facere, in nulla re cessare curā suā, sed illas uetulas esse, quod inter nos fit. Ego illas posueram, ego illarū primum uiderā folium. Conuersus ad ianuam, quis est, inquā, iste de crepitus, & merito ad ostiū admotus, foras enī spectat. Vnde istū nactus est, quid te delectauit alienum mortuū tollere? At ille non cognoscis me, inquit. Ego sum Felicio cui solebas sigillaria afferre, ego sum Philosti uillici filius delitiolū tuū. Perfectione, inquā, iste delirat uetulus, etiā delitiolū meum factus est. Prorsus potest fieri, dentes illi cū maxime cadūt. Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea, quocunq; auerteram apparuit. Complectamur illam & amemus, Plena est uoluptatis si illa scias uti, grauissima sunt poma cū fugiūt. Pueritię maximus in exitu decor est, deditos uino potatio extrema delectat, illa quæ mergit, quæ ebrietati summā manum imponit. Quod in se iucundissimū hominis uoluptas habet, in finē sui differt. Iucundissima est ætas deuexa iam, non tamen præceps, & illā quoq; in extrema tegula stantem, iudico habere suas uoluptates, aut hoc ipsum succedit in locū uoluptatum, nullis egere. Quā dulce est cupiditates fugasse ac reliquisse. Molestum est, inquis, mortē ante oculos habere, Primū ista tam iuueni ante oculos debet esse quā senī, Non enim citamur ex censu. Deinde nemo tam senex est, ut nō improbeunt diem speret. Vnus autem dies gradus est uitæ, tota ætas partibus cōstat & orbeshabet circumductos maiores minoribus. Est aliquis qui omnes cōplectatur & cingat, hic pertinet à natali ad diem extremū. Est alter qui annos adolescentiæ excludit. Est qui totam pueritiā ambitu suo astringit. Est deinde ipse annus, in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione uita componitur. Mensis arctiore præcingitur cingulo. angustissimum habet dies gyrū, sed & hic ab initio ad exitū uenit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus cui cognomē Scotinō fecit, orationis obscuritas, unus, inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit, dixit em̄ parē esse horis, nec mentitur. Nam si dies tempus est uiginti quatuor horarū, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Alius, ait, parem esse unum diem omnibus similitudine, nihil enim habet longissimi temporis spaciū, quod nō in uno die inuenias, lucem & noctē, & alternas mundi uices. Planeta facit ista, nō aliās contraciōr, aliās productiōr dies. Itaq; sic ordināus est dies omnis, tanquam cogat agmen & cōsumet atq; expleat uitā. Pacuius qui Syriam usu suam fecit, cum uino & illis funereis epulis se sepelisset, quasi sibi parentauerit, sic in cubiculum ferebatur à cœna, ut inter plausus exoletorū hoc ad symphoniam caneretur *Βελιωκε Βελιωκε*, nullo nō se die extulit. Hoc quod ille ex mala conscientia faciebat, nos in bona faciamus, & in somnū ituri, læti, hilaresq; dicamus, Vixi, & quæ dederat cursum fortunā peregi. Crastinū si adiecerit deus, læti recipiamus. Ille beatissimus est, & securus sui possessor, qui crastinū sine sollicitudine expectat. Quisquis dixit uixi, quotidie ad lucrū surgit. Sed iam debeo epistolā cludere, Sic, inquis, sine ullo ad me peculio ueniet. Noli timere, aliquid secū feret, quare aliquid dixi multū. Quid enim hac uoce preclarius, quam illi trado ad te perferendā. Malum est in necessitate uiuere, sed in necessi-

al. sigillaria,
al. perfectio.

Summam manum imponit.

al. ut improbe
sine, non.

Sic Cicero de
Finibus lib. 2.
Ut Heraclitus,
cognomento
qui ονοεινός
perhibetur.

necessi

necessitate uiuere necessitas nulla est. Quid ni nulla sit? patet undiq; ad libertatem uia, multae, breues, faciles? Agamus deo gratias, quod nemo in uita teneri potest. Calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquit, dixit, quid tibi cum alieno? Quod uerum est, meum est. Perseuerabo Epicurum tibi ingerere, ut isti qui in uerba iurant, nec quid dicatur aestimant, sed a quo, sciant, quae optima sunt esse communia. Vale.

ERASMI IN EPISTOLAM PRIMAM LIBRI I.

Eripiuntur, eripiuntur quae ui tolluntur, subducuntur quae clam. Pro eripiuntur, quidam codices habebant fur-
ripiuntur.

Quod mortem prospicimus. Prospicimus uentura & quae procul absunt. At mors iam magna ex parte a tergo est. Aliquis non intelligens argutiam, addidit, non prospicimus.

Ex qua expellitur quicunq; uult. Argutius est quod habebat codex uetus, ex qua expellit quencunq; uult. Natura misit in hanc possessionem, sed hac lege ut sit exeundum quandocunq; uult ipsa.

Epist. 1. A qua professione nos dissimilitudo separabit. Non dubium quin legendum sit professionis dissimilitudo, A qua congregatione, dissimilitudo professionis separabit. Uult enim nos intus habere philosophiam, non profiteri. Quod hic praecipit de philosophis, mire quadrat in monachos.

Sed non agnoscant. Argutius est quod habebat codex uetus, sed agnoscant. Suspiciamus etiam aliena, sed agnos-
scimus nostra, quae & ipsi prestare queamus.

Epist. 7. Ordinarijs partibus. Quidam habebant patribus: paribus legendum arbitror. Loquitur de paribus gladiato-
rum. Haec autem uerba, ut in expeditione, uidentur adiecta ab enarratore quopiam.

Epist. 8. Quod habere nos putamus, haeremus. Pro habere quidam habebant, abire, sed mendose, Seneca allusit ad grae-
cas uoces, ἔχουμ' est habemus, ἔχουθε, haeremus.

PINCIANI IN LIB. PRIMVM EPISTOLARVM.

Epist. 1. QVOD mortem prospicimus. Codices nonnulli. Quod mortem procul esse conijcimus. Ex qua expellit
quencunq; uult. Prior aditio, ex qua expellitur quicunq; uult. Exemplar Scholasticum, ex qua nemo ex-
pellitur nisi quicunq; uult.

Epist. 2. BENE compositae mentis. Verbum, bene, non habetur in eade. Quae ubi uaria sunt & diuersa coinquinant.
Eadem, inquinant, agnoscit, non coinquinant. Et si quando ad alios diuertere libuerit. Diuertere, non diuertere, exem-
plar Scholasticum. Exemplar Pincianum, & pleraq; alia transire.

Epist. 7. Omnia ista mortes mere sunt. Lego ex eadem. Omnia ista mortis mere sunt. Interfectores interfectis iun-
tur obijci. Exemplar Scholasticum interfecturis habet, non interfectis.

Epist. 9. VNO uerbo cito uoluerimus. Verbum, cito, aduentitium existimo & uel expungendum ex contextu, uel in
locum eius substituendum, scito, aut scite. Et erit in minuto corpore & amputato tam letus quam in integro fuit.
Quaedam exemplaria, & erit imminuto corpore & amputato tam letus animus quam integro fuit. Alia sic, &
erit imminuto corpore & amputato tam letus quam quum integer fuit. Habes autem non tantum amicitiae usum
ueteris & certe magnam uoluptatem, sed etiam initium & comparisonem nouae. Castigo partim ex uetere le-
ctione, partim ex coniectura. Habes autem non tantum usu amicitiae ueteris & certe magna uoluptatem, sed etiam
initio & comparisonem nouae. Qui se spectat & propter hoc ad amicitiam uenit. Quaedam exemplaria, & pro-
pter hoc amicitiam init. Illud noscendum in nonnullis exemplaribus haec uerba initium praebere epistolae a superiore
cent. Qui causa utilitatis assumptus est. Scribe. Quae causa utilitatis assumpta est, ex uetere lectione, ut referatur
ad amicitiam. Et dicet quod Stilbon ille dixit. Lege Stilpon, per, p, non per, b, ex Suida, Diogene, & reliquis.

Epist. 10. DE solitudine uitanda prudentibus. Scribe imprudentibus, non prudentibus, ex uetere lectione, quam scriptu-
ram confirmant uerba sequentis epistolae. Nemo est ex imprudentibus qui relinqui sibi debeat.

Epist. 12. QVOD inter nos sit. Scribendum puto. Quid interim nobis sit: ut mox ante. Quid mihi futurum est. Nam
filius. Exemplaria quaedam Philosti legunt. Alia Philofoti. Mallem legeres Philisti quod graecam magis refert
indolem. Planeta facit ista non alias contractior, non alias productior dies. Exemplaria quaedam. Plura habent
non Planeta. Alia pluralitas. Verbum autem, dies in cunctis desideratur. Et illis funereis epulis sibi paratauerit, &
quasi sibi paratauerit. Vetus lectio breuior, & illis funebribus epulis sibi paratauerit, reliqua superuacanea sunt.
Quid ni nulla? si patent undiq; ad libertatem uiae, Scribe. Quid ni nulla sit? Patent undiq; ad libertatem uiae, ex eadem.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPI/
STOLARVM LIBER SECVNDVS.EPISTOLA XIII. De utilitate exercitationis contra aduersa, de remedijs
contra mala fortuita, & quod stultitia semper incipit uiuere.

Multum tibi esse animi scio, nam etiam antequam instruerem te prae-
 ceptis salutaribus & dura uincantibus, satis aduersus fortunam pla-
 cebas tibi, & multo magis postquam cum illa conseruisti manum,
 uiresque expertus es tuas, quae nunquam certam dare fiduciam sui
 possunt, nisi cum multae difficultates hinc & illinc apparuerint, ali-
 quando uero & propius accesserint. Sic uerus ille animus, & in alie-
 num non uenturus arbitrium probatur. Haec eius obrussa est, Non potest Athleta
 magnos spiritus ad certam adferre, qui nunquam suggillatus est. Ille qui fudit sa-
 guinem suum, cuius dentes crepuerunt sub pugno, ille qui supplantatus aduersarium
 toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior
 resurrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. Ergo ut similitudinem istam pro-
 sequar, saepe iam fortuna supra te fuit, nec tamen tradidisti te, sed subilisti & acrior
 constitisti. Multum enim adjicit sibi uirtus lacerata. Tamen si tibi uidetur, accipe a
 me auxilia, quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quae nos terrent, quam quae pre-
 munt, & saepius opinione quam re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed
 hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista quae gemitus mugitusque exprimunt,
 leuia esse & contemnenda. Omittamus haec magna uerba, sed, dii boni, uera. Illud ti-
 bi praecipio, ne sis miser ante tempus, cum illa quae uelut imminetia expauiisti, for-
 tasse nunquam uentura sint, certe nondum uenerunt. Quaedam enim nos magis torquent
 quam debeant, quaedam ante torquent quam debeant, quaedam torquent cum omnino
 non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut precipimus. Primum illud
 quia res in controuersia est, & lite contestata habemus in praesentia differatur. Quod
 ego leue dixerim, tu grauissimum esse contendes. Scio alios inter flagella ridere, alios
 gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrum ista suis uiribus ualeant, an imbecil-
 litate nostra. Illud presta mihi, ut quoties circumsteterint, qui tibi te miserum esse per-
 suadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cum patientia tua deliberes,
 ac te ipse interroges, qui tua optime nosti, quid est, quare istime complorent? quid
 est quod trepidet, quod contagiū quoque mei timeat, quasi transilire calamitas pos-
 sit. Est aliquid istic mali, an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga,
 Nunquid sine causa crucior, & moereō, & quod non est, malum facio? Quomodo, in
 quis, intelligam, si uana sint, an uera quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut
 praesentibus torquemur, aut futuris, aut utrisque. De praesentibus facile est iudicium,
 si corpus tuum liberum est, sanum est, nec ullus ex iniuria dolor est, uidebimus quid
 futurum est, hodie nihil negotij habet. At enim futurum est. Primum dispice an certa
 argumenta sint uenturi mali. Plerumque enim suspicionibus laboramus, & illudit no-
 bis illa quae conficere bellum solet fama, multo autem magis singulos conficit. Ita est
 mihi Lucili, cito accedimus opinioni, non coarguimus illa, quae nos in metum addu-
 cunt, nec excutimus, sed trepidamus, & sic uertimus terga quemadmodum illi, quos
 pulvis motus fuga pecorum, exiit castris, aut quos aliqua fabula sine autore sparsa
 contreruit. Nescio quomodo magis uana perturbant, uera enim modum suum habent,
 quicquid ex incerto uenit, coniecturae & licentiae pauentis animi traditur. Nulli itaque
 tam perniciosi, tam irreuocabiles quam lymphatici metus sunt. Ceteri enim sine ra-
 tione, hi sine mente sunt. Inquiramus itaque rem diligenter. Verisimile est aliquid futu-
 rum mali. Non statim uerum est. Quam multa non expectata uenerunt, quam multa
 expectata nusquam comparuerunt. Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere?
 Satis cito dolebit cum uenerit, interim tibi meliora promitte. Quid facies lucris tem-
 pus. Multa interuenient, quibus uicini periculum uel prope admotum, aut subleuat,
 aut desinat, aut in alienum caput transeat, Incendium ad fugam patuit, quosdam molliter
 ruina

Obrussa;

id est, occupa-
mus.

forte, panici.

al. dolebit.

ruina deposuit, aliquādo gladius ab ipsa ceruicereuocatus est, aliq̃s carnifici suo perstes fuit. Habet etiā mala fortuna leuitatē, fortasse erit, fortasse non erit, inter non est, meliora propone. Nonnunq̃ nullis apparentibus signis, quē mali aliq̃d nunciēt, animus libi falsas imaginēs fingit, aut uerbū aliquod dubiæ significatione detorquet in peius, aut maiorē libi offensam proponit alicuius quā est, & cogit non quantum iratus ille sit, sed quantum liceat irato. Nulla autē causa uitæ est, nulla miseriarum modus, si timetur quantum potest. Hic prudentia prosit, hic robore animi, euidentem quoq̃ metum respue. Si minus, uitio uitium repelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his quæ timentur, ut non certius sit, & formidata subdere, & sperata decipere. Ergo & spem ac metum examina, et quoties incerta erunt omnia, tibi faue, crede quod mauis: si plures habebit sententias metus, nihilominus in hac partē potius inclina, et perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo uolue maiorem partē mortaliū cum illi nec sit quicquam mali, nec pro certo futurum in aestuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi cū cœperit impelli, nec timorē suum redigit ad uerū: Nemo dicit uanus autor est, aut finxit, aut credidit. Damus nos reserentibus, expauescimus dubia pro certis, nō seruamus modū rerum, statim in timorem uenit scrupulus. Pudet me sic tecū loqui, & tam leuibz te remedijs refocillare. Alius dicat, fortasse hoc non ueniet, Tu dic, quid porro si ueniet? Videbimus utrum ueniet, fortasse pro me ueniet, & mors ista uitā honestabit. Cicuta magnum Socratem fecit. Catoni gladium assertorem libertatis extorque, magnam partem detraxeris glorię. Nimiū diu te cohortor, cum tibi admonitione magis quā exhortatione opus sit. Non in diuersum te à natura tua ducimus, natus es ad ista, quæ dicimus. Eo magis bonū tuum auge & exorna. Sed iam finē epistolæ faciam, si illi signū suum impressero, id est, aliquam magnificā uocem perferendā ad te mandauero. Inter cetera mala, hoc quoq̃ habet stultitia, semper incipit uiuere. Considera quid uox ista significet, Lucili uirorum optime, & intelliges quā fœda sit hominū leuitas, quod die noua uitæ fundamenta ponentiū, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Circumspecte tecū singulos, occurrūt tibi senes qui se t̃ quā maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negociandum parent. Quid est autem turpius quā senex uiuere incipiens. Non adijcerem autorem huic uoci, nisi esset secretior, nec interuulgata Epicuri dicta, quæ mihi & laudare, & adoptare permisi. Vale.

al.tunc.

EPIST. XIII. Ut non seruiatur corpori, & qualiter uitanda sit nocitura potentia, & quod is maxime diuitijs fruatur, qui non indiget diuitijs.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri charitatem. Fateor nos huius gerere tutelam, nō nego indulgendum illi, seruiendum nego. Multis enim seruiet, qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus uiuere debeamus, sed tanquam non possimus sine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, sollicitudinibus onerat, contumelijs obijcit, Honestum ei uile est, cui corpus nimis charum est. Agatur eius diligentissime cura, ita tamen ut cum exigeratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem sit. Nihilominus quantum possumus euitemus incommoda quæque non tantum pericula, & in tutū nos reducamus, excogitantes subinde, quibus possint timenda depelli, quorum tria, ni fallor, genera sunt. Timetur inopia, timentur morbi, timentur quæ per uim potentioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quā quod ex aliena potentia impendet, Magno enim strepitu & multu uenit, Naturalia mala quæ retuli inopiæ atq̃ morbi, silentio subeūt, nec oculis nec auribus quicquā terroris incutiunt. Ingēs alterius mali pompa est, ferrū circa se & ignes habet, & catenas, & turbam t̃ ferarum, quam in uiscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerē, & cruces, & eculeos, & uncum, & adactum per medium hominem, qui per os emergat stipitem, & distracta in diuersum actis curribus membra, illam tunicam, alimentis igniū & illitam & intextā, quicquid aliud præter hæc commēta fauistia est. Non est itaq̃ mirū, si maximus huius rei timor est, cuius & uarietas magna, & apparatus terribilis est, Nam quemadmodū plus agit tortor, quā pluri

al. siccarum.

plura instrumenta doloris exposuit (Specie enim vincuntur, qui patientia resistunt) ita ex his, quæ animos nostros subigunt & domant, plus proficiunt, quæ habent quod ostendant. Illæ pestes non minus graues sunt, famem dico & sitim, & præcordiorum supparationes, & febrem uiscera ipsa torrent, sed latet. Nihil habent quod intentent, quod præferant. Hæc ut magna bella, aspectu paratæ uicerunt. Demus itaq; operam, abstineamus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus, interdum si ea ciuitatis disciplina est, ut plurima per senatum transiguntur, gratiosi timeantur in eo uiri interdum singuli, quibus potestas populi & in populum data est. Hos omnes amicos habere operosum est, satis est inimicos non habere. Itaq; sapiens nunquam potentium iras prouocabit, imò declinabit non aliter quam in nauigando procellam. Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum temerarius gubernator contempsit austrum minas. Ille est enim, qui Siculum pelagus, exasperet, & in uertices cogat. Non sinistram petit littus, sed id, quo propior Charybdis maria conuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, quis æstus sit quæ signa dent nubes, & longe ab illa regione uerticibus infamæ cursum tenet. Idem facit sapiens, nocituram potentiam uitat, hoc primum cauens, ne uitare uideatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo eam petere, quia quæ quis fugit damnat. Circumspiciendum nobis est ergo, quo modo à uulgo tuti esse possimus. Primum nihil in de concupiscamus, unde rixa est inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quam minimum sit in corpore tuo spoliis. Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum uenit, aut admodum pauci plures computant quam oderint. Nudum latro transmittit, etiam in obseffa uia pauperi pax est. Tria deinde ex præcepto ueteri præstanda sunt, ut uidentur, Odiū, inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamentum est, uerendumq; ne in contemptum nos inuidia & timor transferant, ne dum calcari nolumus, uideamur posse calcari. Multis timendi attulit causas, timeri posse. Undiq; nos reducamus non minus contemni quam suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. Hæc literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos, iniularum loco sunt. Nam forensis eloquentia, & quæcunq; alia populum mouent, aduersarium habent: hæc quieta, & sui negotij, contemni non potest, cui ab omnibus artibus, etiam apud peissimos honor est. Nunquam in tantum conualescit nequitia, nunquam sic contra uirtutes coniurabitur, ut non philosophi nomen uenerabile & sacrum maneat. Cæterum philosophia ipsa tranquille modesteq; tractanda est. Quid ergo inquis? Videtur tibi M. Cato modeste philosophari, qui bellum ciuile sententia sua reprimat, qui furentium principum armis, melius interuenit, qui alius Pompeium offendentibus, alij Cæsarem, simul lacescit duos? Potest aliquis disputare an illo tempore capeffenda fuerit sapienti res publica. Quid tibi uis M. Cator iam non agitur de libertate, Olim pessundata est. Queritur, utrū Cæsar, an Pompeius possideat rem publicam. Quid tibi cum ista contentione? Nullæ partes tue sunt, dominus eligitur. Quid tum, aiter uincere potest, melior uincere non potest. Non potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. Vltimas partes attrigi Catonis, sed ne priores quidē anni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipub. admitteret. Quid aliud quam uociferatus est Cato, & milit irritas uoces, cum modo per populi leuatus manus & obrutus sputis, & deportandus extra forum traheretur, modo è senatu in carcerem duceretur? Sed postea uidebimus, an sapienti opera perdenda sit. Interim ad hos te Stoicos uoco, qui à republica exclusi, secesserunt ad conuendam uitam & humano generi iura condenda, sine ulla potentioris offensâ. Non conturbabit sapiens publicos mores, nec populum in se uitæ nouitate conuertet. Quid ergo? Vtriq; erit tutus, qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc non magis possum, quam homini temperanti bonam ualitudinem, & tamen facit temperantia bonam ualitudinem. Perit aliqua nauis in portu, sed tu quid accidere in medio mari credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agere molienti, cui ne ocium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes, quis negat? Nocentes tamen sapius. Ars ei constat,

*Significat uultu
gi fauorē philo
sopho esse
disimulandum,
quod amore
quietis, fugiat
principū com
mercium: quo
niam si præ se
ferat affectum
suum, hoc ipso
damnat principi
um consuetu
dinē, quod pro
fitetur se fugere.
Philosophie
laus.*

al. consilium. qui per ornamenta percussus est. Denique initium omnium rerum sapiens, non ex-
alias Nam. tum spectat. Initia in potestate nostra sunt, de euentu fortuna iudicat, cui de me-
 tentiam non do. At aliquid uexationis affert aliquid aduersi, non damnatur latro
 cum occidit. Nunc ad quotidianam stipem manum porrigis, aurea te stripe impe-
 bo. Et quia facta est auri mentio, accipe quemadmodum uisus fructusque eius tibi es-
 grator possit. Is maxime diuitijs fruitur, qui minime diuitijs indiget. Aede, inquit,
 autorem. Vt scias quam benigni simus, propositum est aliena laudare, Epicuri est, aut
 Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? Omnibus di-
 xit. Qui eget diuitijs, timet pro illis. Nemo autem sollicito bono fruitur. Adhuc er-
 lis aliquid studet, dum de incremento cogitat, oblitus est usus, rationes accipit, forum
 conterit, kalendarium uersat, fit ex domino procurator. Vale.

EPIST. XV. De non saginando uel impinguando corpore, & de ipsius exer-
 citatione, & uocis moderatione, & quare uita stulti ingrata sit.

MOS antiquis fuit, usque ad me seruatus atatem, primis epistola uerbis adfice-
 Si uales, bene est, ego ualeo. Recte & nos dicimus. Si philosopharis, bene est.
 Valere enim hoc demum est. Sine hoc, ager est animus. Corpus quoque etiam si magna
 habet uires, non aliter quam furiosi aut phrenetici ualidum est. Ergo hanc ualitudinem
 precipue cura, deinde & illam secundam, quae non magno tibi constabit, si uolueris be-
 ne ualere. Stulta est enim, mihi Lucili, & minime conueniens literato uiro, occupatio
 exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. Cum tibi feliciter sagin-
 cesserit, & tori creuerint, nec uires unquam optimi bouis, nec podus aquabis. Adhuc
al. leditur. nunc, quod maiore corporis sarcina animus teliditur, & minus agilis est. Itaque qua-
 tum potes, circumscribe corpus tuum, & animo locum laxa. Multa sequuntur incoe-
 moda huic deditos curae. Primum exercitationes, quarum labor spiritum exhaurit,
 & inhabilem intentioni ac studiis acrioribus reddit. Deinde copia ciborum, subtilitas
 animi impeditur. Accedunt pessimae notae mancipia in magisterium recepta, homi-
 nes inter oleum & uinum occupati, quibus ad uotum dies est actus, si bene de iudauerint,
 si in locum eius quod effluxit, multum potionis alterius, ieiuno gutture ingesserint.
 Bibere & sudare uita cardiaca est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quae cor-
 pus & sine mora laxent, & temporis parcant, cuius praecipua ratio habenda est. Cu-
 sus, & cum aliquo pondere manus mota, & saltus, uel ille qui corpus in altum leuat,
 uel ille qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicam, saliaris, aut ut cotumeliosius dicam,
 fullonius. Quodlibet ex his elige, usu fit facile. Quicquid facies, cito redi a corpore
 ad animum, si uero diebus ac noctibus exerce. Labore modico alitur ille. Hanc exerci-
 tationem, non frigus, non aestus impedit, nec senectus quidem. Id bonum cura, quod uer-
 state fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. Dandum
 est aliquod interuallum animo, ita tamen ut non resoluator, sed ut remittatur. Gestu-
 tio & corpus concutit, & studio non officit, possis legere, possis dictare, possis loqui,
 possis audire, quorum nihil nec ambulatio quidem uetat fieri. Nec tu intentionem uocis
 contempleris, quam ueto te per gradus, & certos modos attollere, deinde deprimere.
 Quod si uelis, deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos non
 artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, in-
 tantum procedet, in quantum eius audaciam patientiae lenitate produxeris. Qui
 ergo a clamore protinus & a summa contentione uox tua incipiet. Visque adeo natu-
 rale est, paulatim incitari, ut litigantes quoque a sermone incipiant, ad uociferationem
 transeant. Nemo statim Quiritum fidem implorat. Ergo utcumque tibi impetus animi
al. uicinis. suaferit, modo uchementius fac in ciues conuiuium, modo lentius, prout uox quae
forte, molesta. te hortabitur & latus, & modesta. Cum receperis illam reuocarisque, descendat, non de-
 cidat, moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more de-
al. ex minus uiat. Non enim id agitur, ut exerceatur uox, sed ut exercent. Detrahit tibi non pot-
gratus. lum negocium mercedula, & munus gratum, ad haec beneficia accedet. Ecce enim
forte, Babys, ui gne praecceptum. Stulti uita ingrata est, trepida est, tota in futurum fertur. Quis hoc
de jcholia. inquis, dicit? Idem qui supra. Quam tu nunc uitam dici existimas stultam? Babes
 lexione

Ionionis. Nō ita est, nostra dicitur, quos cæca cupiditas in nocitura, certe nunquam satiatura præcipitat, quibus si quid satis esse posset, fuisset, qui non cogitamus quàm faciundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenū esse, nec ex fortuna pēdere. Subinde itaq; Lucili, quàm multa sis cōsecutus, recordare. Cum aspēxeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si uis gratus esse aduersus deos, & aduersus uitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum cæteris? Te ipse antecessisti, finem constitue, quē transire ne possis quidē si uelis, discedēt aliquando ista in idios bona, & sperantibus meliora quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent. Nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta fors uoluit, quare potius à fortuna impetrē, ut det, quàm à me, ne petam? Quare autem petam oblitus fragilitatis humanæ? Congeram, inquit, laborem? Ecce hic ultimus dies, ut non sit, propē ab ultimo est. Vale.

*Voluit, à uo-
luc, non uolo.*

EPIST. XVI. Qualiter ad bonam uitam ueniens in philosophiæ robore solidatur & qui quō ad naturam uiuit, nunquam pauper, qui quō ad opinionem nunquam diues erit.

Liquere tibi hoc scio, Lucili, neminem posse beate uiuere, ne tolerabiter quidem sine sapientiæ studio, & beatam uitam perfecta sapientiā effici, cæterum tolerabilem etiā inchoata. Sed hoc quod liquet firmandum, & altius quotidiana meditatione figendū est. Plus operis est in eo ut proposita custodia, quàm ut honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendū, donēc bona mens sit, quod bona uolūtas est. Itaq; tibi apud me pluribus uerbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis. Intelligo enim te multū profecisse. Quæ scribis unde ueniāt scio, non sunt ficta nec colorata. Dicam tamen sententiā, iam de te spem habeo, nondū fiduciam. Tu quoq; idem facias uolo. Nō est quod tibi cito & facile credas. Excute te, & uarie scrutare, & obserua. Illud ante oīa uide, utrū in philosophiā, an in ipsa uita profeceris. Non est philosophiā populare artificium, nec ostentationi paratū. Non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur ocio nausea. Animum format & fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sed ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum, sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quæ consilium exigunt, quod ab hac petendum est. Dicit aliquis, Quid mihi prodest philosophiā, si fatum est, quid prodest, si deus rector est, quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta, si aut consilium meum deus occupauit, decreuitq; quid facerem, aut consilio meo nūc fortuna permittit. Quicquid est ex his Lucili, uel si omnia hæc sunt, philosophandum est, siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter deus uniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophiā nos tueri debet. Hæc adhortabitur, ut deo libetē pareamus, ut fortunæ contumaci ter resistamus, hæc docebit ut deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si factorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur. Illō nunc reuertor, ut te moneam & exhorter, ne patiaris animi tui imperiū delabi & refrigerescere. Cōstitue illū & cōtine, ut habitus animi fiat quod est impetus. Iam ab initio, si bene te nō uidi, circūspexisti quid hæc epistola munusculi attulerit, excute illam & inuenies. Nō est quod mireris animū meū, adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienū dixi, quicquid bene dictū est ab ullo, meū est. Si quoq; quod ab Epicuro dictū est. Si ad naturā uiues, nunquā eris pauper. Si ad opiniones, nunquā eris diues. Exiguū natura desiderat, opinio immensum. Cōgeratur in te quicquid multi locupletes possederūt, ultra priuati pecuniæ modū fortuna te prouehat, auro tegat, purpura uestiat, & eo delitiatū opumq; perducatur, ut terrā marmoribus abscondas, & non tantū habere tibi liceat, sed calcare diuitiās. Accedāt statuę & picturę, & quicquid ars ulla luxurię elaborauit, maiora cupere ab his diues. Naturalia desideria finita iunt, ex falsa opinione nascētia, ubi desināt, nō habēt, nullius em terminus falso est. Via

*De alieno libe-
ralis sum.*

eunt aliquid extremū est, error immēsus est. Retrahe te à uanis, & cum uoles scire quod petis, utrū naturalē habeat, an cecā cupiditatē, cōsidera an possit alicubi consistere. Si lōge progresso, semper aliqd lōgius restat, scito id naturale non esse. Val.

EPIST. XVII. Quomodo ad philosophiam tendenti paupertas expediat.

PROiice omnia ista, si sapias, imò ut sapias, & ad bonam mentē magno cursu accedis uiribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquit, merces familiaris, sic illam disponere uolo, ut sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non uideris uim ac potentiam eius de quo cogitas boni nosse, & summam quidem rei peruides quantum philosophia profit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis, nec dum scis quantū ubi que nos adiuuet, quemadmodum & in maximis (ut Ciceronis utar uerbis) opituletur, & in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium, suadebit tibi, ne ad calculos sedeas. Nempe hoc quaris, & hoc ista dilatione uis cōsequi, ne tibi paupertas timenda sit, Quid si appetenda est? Multis ad philosophandum obstitere diuitiæ, paupertas expedita est, secuta est. Cum classicum cecinit, scit nō se peti, cum aliqua cōclamatio est, quomodo exeat, nō quid efferat, quarit. Aut si nauigandum est, non perstrept portus, nec unius comitatu inquieta sunt littora, non circumstant illum turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas, facile est pascere paucos uentres, & bene institutos, & nihil aliud desiderantes, quàm impleri. Paruo fames constat, magno fastidiū, Paupertas contenta est desideriis instantibus satisfacere. Quid est ergo quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, aut pauper sis, oportet aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura, frugalitas autem paupertas uoluntaria est. Tolle itaq; istas excusationes, quantum facit nondum habeo, si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophia dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum est, quod tu differs, & post cætera parabis. Ab hoc incipiendum est. Parare inquit, unde uiuam uolo. Simul & parare discere. Si quid te uetat bene uiuere, bene mori non uetat. Nō est quod paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem, toleranda est enim ad hoc properantibus uel famemes, quam tolerauere quidā in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ premium, quàm in arbitrium non cadere uictoris? quanto hoc maius est quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec dei timor? Et quidē uel esuriens ista ueniendum est. Perpesi sunt exercitus inopiam omnium rerum, uixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum superbis liberet? Non est ergo prius acquirendum. Licet ad philosophiam etiā sine uittico peruenire. Ita est, cum omnia habueris, tunc & sapientiam habere uoles. Hæc erit ultimum uitæ instrumentum, & (ut ita dicam) additamentum. Tu uerò siue aliquid habes, iam philosophare. Vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quære, quàm quicquam. At necessaria deerunt. Primum deesse non poterunt quia natura minimum petit. Naturæ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates ultimæ inciderint, iam dudū exiliet ē uita, & molestus sibi esse desinet. Si uero exiguum fuerit & angustum, quo possit uita produci, id boni consulet, nec ultrane necessaria sollicitus aut anxius, uentri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum concursationesq; ad diuitias euntium, securus latusq; ridebit, ac dicet, quidē longum ipse te differs? expectabis ne fœnoris questum, aut ex merce compedium aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia quas cuiusq; fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent, tu locupletibus propior es. Sacculum muta, nimis habes. Id est, omni sacculo quod sat est. Poteram hoc loco epistolā claudere, nisi te male instituissem. Reges Parthos nō potest quisquam salutare sine munere, tibi uale dicere nō licet gratis. Quid istuc? ab Epicuro mutuum sumam. Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Non hoc error. Non est enim in rebus uitium, sed in ipso animo. Illud quoq; quod paupertatem

al. parere, ut
sit agnomina-
tio, parare pa-
tere.

nobis

nobis grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, utrum agrum in ligneo lecto, an in aureo colloces, quocumq; illum transtuleris, morbum suum secum transferet, sic nihil refert, utrum animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur, malum suum, illum sequitur. Vale.

EPIST. XVIII. Quod sine luxuria dies festus agi debet, & de paupertate ultro petenda, & qualiter immodica ira gignit insaniam.

December est mensis, quo maxime ciuitas defudat. Ius luxuriæ publicæ datū est, ingenti apparatu sonā omnia, tanquā quicquā inter Saturnalia non interlit, & dies rerum agendarum. Adeo nihil interest, ut non uideatur mihi errasse, qui dixit, olim mensem decembrem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem, quid existimares esse faciendum, utrum nihil ex quotidiana consuetudine mouendū, an ne dissidere uideremur cum publicis moribus, & hilarius coenandum & exuendum togam. Nam quod fieri nili in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solebat, uoluptatis causa ac festorum dierum uestem mutauimus. Si te bene noui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos similes esse pileatæ turbæ uoluitis, nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperandū est, ut tunc uoluptatibus solus abstineat, cū in illas omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suæ capit, si ad blanda & in luxuriam trahentia, nec it, nec adducitur. Hoc multo fortius est ebrio ac uomitæ populo, siccum ac sobrium esse. Illud temperantius non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus, & eadem, sed non eodem modo facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Cæterum adeo mihi placet tentare animi tui firmitatē, ut ex præcepto maiorū uirorum tibi quoq; præcipiam. Interponas aliquot dies, quibus cōtentus minimo ac uilissimo cibo, dura atq; horrida ueste, dicas tibi hoc est quod timebatur. In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortune, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace decurrit sine ullo hoste, uallū iacit, & superuacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quē in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati propè ad inopiam accesserunt, ne unquā expauescerent, quod sæpe didicissent. Non est nunc quod existimes me dicere, ut te admoueas ad cœnas & pauperū cellas, & quicquid aliud est, per quod luxuriæ diuitiarum tadio ludit. Grabatus ille ferus sit, & sagum & panis durus ac sordidus. Hoc triduo, & quadriduo fer, interdum pluribus diebus, ut non lusus sit, sed experimentū. Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dipondio satur, & intelliges ad saturitatē non opus esse fortuna, hoc enim quod necessitati sat est, debet etiam irata. Nō est tamē quare tu multū tibi facere uidearis, facies enim quod multa milia seruorū, multa milia pauperū faciūt. Illo nomine te suspice, quod facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quam aliquādo experiri. Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus, si scierimus quā nō sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister uoluptatis Epicurus, quibus maligne famem extingueret, uisurus an aliquid deesset ex plena & consummata uoluptate, uel quantū deesset, & an dignum, quod quis magno labore pēfaret: hoc certe in his epistolis ait, quas scripsit Cæcilio, de magistratu ad Polyenum. Et quidem gloriatur, nō toto asse pasci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu uictū saturitatem putas esse: Et uoluptas est. Voluptas autē non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed frabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & polenta, aut frustū hordeacei panis, sed summa uoluptas est, posse capere etiam ex his uoluptatē, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberiora sunt alimēta carceris, sepultos ad capitale supplicii, nō tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quod nec ad extrema quidem decretis, timendum sit, hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimūq; te facias familiarē. Incipe cū paupertate habere commercium, Aude hospes cōtemnere

forte, nunc.

al. ducere te ad modicas cœnas, etc.
al. uerus.

De pali exercitatione, Vegetius li. 1. ca. 11.

opes, & te quoq; dignū. Finge deo. Nemo alius est deo dignus, quā qui opes con-
templit, quarū possessione tibi nō interdicto, sed efficere uolo, ut ilas intrepide pos-
sideas: quod uno cōsequeris modo, si te etiā sine illis beate uicturū persuaferis tibi
illas tanquā exituras semper aspexeris. Sed iā incipiamus epistolā cōplicare. Prius
inquis, redde quod debes. Delegabo te ad Epicurū, ab illo fiet numeratio. Immodi-
ca ira gignit insanīā. Hoc quā uerū sit, necesse est scias, cum habueris seruū & in-
micum. In omnes personas hic exardescit affectus, tam ex amore nascitur, quā ex
odio, nō minus inter seria, quā inter lusus & iocos. Nec interest ex quā magna
causa nascatur, sed in qualē perueniat animū. Sic ignis nō refert quā magnus, sed
quod incidat. Nam etiam maximū solida non receperunt, rursus arida & corripit faci-
lia scintillam quoq; fouent usq; in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis ire exitus, in-
ror est: & ideo ira uitanda est, non moderationis causa, sed sanitatis. Vale.

EPIST. XIX. De secessu in ocium, & de perplexitate concathenantium,
seu cupiditate uitanda, & de cœna cum amico habenda.

EXulto quotiens epistolas tuas accipio, implent enim me bona spe, iam non pro-
mittūt de te, sed spondēt. Ita fac oro atq; obsecro, quid enim habeo melius, quod
amicum rogē, quā quod pro ipso rogaturus sum? Si potes, subduc te istis occupa-
tionibus, si minus, eripe. Satis multū tēporis sparsimus, incipiamus in senectute uia-
sa colligere. Nūquid inuidiosum est, in freto uiuimus, moriamur in portu. Nec ego
fusaerim tibi nomen ex ocio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nun-
quam enim usq; eo te abigam generis humani furore damnato, ut latebram tibi ali-
quam parari, & obliuionē uelim. Id age, ut ociū tuū nō emineat, sed appareat. De-
inde uidebunt de isto quibus integra sunt & propria cōsilia, an uelint uitam per obscu-
rum transmittere, tibi liberū non est. In mediū te protulit ingenij uigor, scriptorum
elegantia, clare & nobiles amicitie. Tanta notitia te inuasit, ut licet in extrema me-
garis, ac penitus condaris, tamen priora te monstrabūt, tenebras habere nō potes.
Sequitur pristina lucis multū, quocūq; fugeris. Quietē potes uendicare, sine ullius
odio, sine desiderio, aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relin-
gā te possis cogitare? clientes? quorū nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. Ami-
cos? olim amicitia petebatur, nūc praeda. Mutabūt testamēta destituti senes? migra-
bit ad aliud limen saluator? nō potest paruo res magna cōstare. Aestimā utrū te re-
linquere, an aliquid ex tuis malis. Utinam tibi quidē senescere contigisset intra na-
taliū tuorū modum, nec te in altū fortuna misisset. Tulit te lōge à cōspectu uitae
lubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quicquid ab istis promittitur. Al-
ia deinde officia te excipiēt, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid expectas donec
desinas habere quod cupias? Nunquā erit tempus. Qualē dicimus esse seriem cau-
rum, ex quibus necitur fatū, talē dicimus esse cupiditatū. Altera ex fine alterius
scitur. In eam demissus es uitā, quā nunquā tibi miseriarū terminū, ac seruitutis ip-
sae factura sit. Subduc ceruicē iugo, semel illā incidī, quā semper premi satius est. Si
ad priuata retuleris, minora erūt omnia, sed affatim implebūt. At nunc plurima
undiq; ingesta nō satiāt. Utrū autē mauis ex inopia saturitatē, an in copia famem? Au-
da felicitas est, et aliene auiditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit ip-
sae nō eris. Quomodo, inquis, exibo? utcūq;. Cogita quā multa temere pro pe-
nia, q̄ multa laboriose pro honore tētaueris. Aliqd & pro ocio audendū est, autē
ista sollicitudine pcurationū, & deinde urbanorū officiorū senescendū in tumultu
ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla uite quiete cōtingit.
Quid enim ad rē pertinet, an tu quiescere uelis? fortuna tua nō uult. Quid si illi etiam
nunc permiseris crescere? quantū ad successum accesserit, accedet & metus: uolo
bi hoc loco referre dictū Mecœnatis. Vera in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudi-
attonat summa. Si queris, in quo libro dixerit, in eo q̄ Prometheus inscribit, hoc
luit dicere, attonita habet summa. Est ergo tāti ulla potētia, ut sit tibi tam ebrius le-
mor? Ingeniosus uir ille fuit, magnū exemplū Romanæ eloquentiæ daturus, nisi
lum enervasset felicitas, imò castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam cōtrahas ueh-

nisi (quod ille sero uoluit) terram leges. Poteram tecum & hac Meccenatis sententia patrē facere rationē, sed mouebis mihi cōtrouersiam si te noui, nec uoles quod debeo in Aspero et Probo accipere. Vt se res habet, ab Epicuro uersura faciēda est. *Versura facere*
 Ante, inquit, circūspiciendū est, cū quibus edas & bibas, quā quid edas & bibas. Nam sine amico uisceratio, leonis ac iupī ultra est. Hoc non cōtinget tibi, nisi seceiseris, alioquin habebis conuiuias, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in cōuiuiū probat. Nullū habet maius malū occupatus homo et bonis suis obseſſus, q̄ quod amicos sibi putat, quibus ipse nō est, quod beneficia sua efficacitā iudicat, ad cōciliandos t̄ amicos cum quidam, quo *al. animos.*
 plaus debent, magis oderint. Leue æs alienū debitorem facit graue inimicum. Quid ergo? Beneficia nō parāt amicitias? Parāt, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaq; dū incipis esse mentis tuæ, interim hoc cōsilio sapientum utere, ut magis ad rem existimes pertinere, quis quā quid acceperit. Vale.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM EPIST. XIII.

Hinc & illinc, apparuerint: alij aliud habebant, legēdum apparuerint, ut opponatur illi, propius accesserint, Apparent & quæ procul absint.

Hæc eius probatio obstrusa est. In alijs aliud erat æquē deprauatum. Vetustus codex habebat, Hæc eius obrussa est, Obrussam aliquis interpretatus est, probatio, & hanc uocem insulserunt in cōtextum. Obryzum autem aurū dicitur probatum. Fortē scriptum erat, obrussatio, pro probatio. Cuius linguæ uox sit obryzum, ambigitur.

Alter uincere potest, &c. Hic locus mire uariabat in exemplaribus. Vetustus codex habebat, Alter uincat, *Epist. 14.*
 potest melior uincere, non potest non peior esse qui uicerit. Alius, Potest melior uincere, non potest peior esse qui uicerit. Vetus lectio mihi magis arridet. Alter uincere potest, melior non potest: reliqua uidentur adiecta ab interprete. Nempe hæc. Non potest esse peior qui uictus fuerit, melior qui uicerit. In hoc est argutia sententiæ, Non refert uter uincat, quum ambo sint æque mali, alter uincere potest, quia duo sunt, melior non potest, quia neuter uir bonus.

Pro ut uox quoq; te hortabitur in id ualebit. In alijs erat, in id latus modesta: In alijs, aliud. Nihil horū placet. *Ep. 15.*
 Conijcio fuisse scriptum, pro ut uox quoq; te hortabitur & latus, modesta, siue moderata, nisi mauius molesta. Impe-ritus quispiā qui suspicatus est lateris mentionem absurde fieri, ubi de pronunciando agitur, corruptū scripturam.

Habe & Ixionis. Vide num legendum sit. Babys & Ixionis, ut intelligas Babym Masſiæ siatrē, qui ipsum Apollinem ad canendi certamen euocauit, & Ixionem qui nubem pro Iunone constuprauit. Scholium indicauit, Babam & Ixionem, fuisse duos Senecæ temporibus, notæ fatuitatis homines, cui quantum tribuendū sit nescio.

Ceterum tolerabilem, etiam inchoata. Hunc locum non scriba quilibet, sed eruditulus aliquis deprauarat. Sic enim mutarat scripturam, ceterum nec tolerabilem, sine ipsa etiam inchoari, quum Seneca senserit, a sapientia perſecta præstari beatam uitam, ab inchoata, hoc est imperfecta, tolerabilem. *Ep. 16.*

Pro grabatus ferus quidam habebant, uerus, sorte ferus legendum, ut commendet uigiliam.

Ep. 18.

In aspero & probo accipere. Cōsidera lector utrum malis Asperum & Probum grammaticos accipere, an ad *Ep. 19.*
 dere uoculam, nisi in aspero & probo, ut sit allusio ad monetam, Nummus præteritus, qui non peccat in materia asper quum non dum est detritus usu, siquidem moneta recens asperitatem habet. Videntur esse uerba jorica fuisse, iureconsultorum, nec uoles quod debeo, nisi in aspero & probo accipere.

PINCIANI IN LIB. SECVNDVM EPISTOLARVM.

Interim non est, meliora propone.] Legendū m. Interim diu non est, meliora propone, ex eadem. Et tam leuiter *Ep. 13.*
 te remedijs refocillare] Eadem, focillare agnoscit, non refocillare. Videbimus utrum ueniet.] Videbimus utrum uincat, eadem. Et mors istam uitam konstabit.] Eadem partim ista legit, non istam, partim non habet omnino hoc uerbum.

Gratiosi timeantur in eo uiri] Verbum, timeantur, non habetur in eadem. Qui ficulum pelegus interdum etiam *Ep. 14.*
 plus quā timere debeamus existeret] Verba illa, interdum etiam plus quā timere debeamus, desederunt in eadem. Plures competant quā oderint.] Sunt occides in quibus occiderint legatur, non oderint. Quid si legas. Plures compulsi quā occiderint. Quid tum? alter uincere potest melior uincere non potest, non potest esse peior qui uictus fuerit melior qui uicerit] Sunt exenplaria in quibus sic legitur ut recitant. In alijs dicitur modo. Quid tu alter uincat. Potest melior uincere, non potest non peior esse qui uicerit. In quibusdam ita.

Quid

Quid tibi an alter uincat. Potest melior uincere. nō potest non esse peior qui uincit, quæ lectio uidetur rectior. Sed do legatur, non uincit, sed uincitur, & sunt quædā exemplaria ubi sic habeatur. Quid tu alter uincat. Potest melior uincere, non potest peior esse qui uicerit. An sapienti opera perdenda sit] Quidam codices, an sapientiora opera perpendenda sit, ut fortē ita restitui possit, an sapienti opera. P. R. impendenda sit. Propositum est aliena laudare] In quibusdam codicibus, dare legitur, non laudare.

Epist. 15. QVOD LIBET ex his elige usu sit facile] Vetus lectio quemlibet ex his elige usu rudem facilius. Fac in ciues cōuitium] plerique codices non legunt in ciues, sed uicinis. Codices emendatiores uitij. Detraxit tibi nō pusillū negotium mercedula & munus gratū ad hæc beneficia accedet] uitiatissimas est locus. Scripta exemplari modo, unū græcum legūt ubi scriptum est, munus gratum, modo unus Græcus, ut fortē ita legi possit. Detraxit mihi non pusillum negotium mercedule unus Græcus ad hæc beneficia accedens, ut pro uno Græco Epicurum accipias, à quo has sententias Lucillio debitas mutuabatur Seneca.

Epist. 19. Quod iam de te spem habeam nondum fiduciam] Particula illa iam, non habetur in quibusdam codicibus. In alijs habetur, sed desideratur, quod. Ut aliqua oblectatione consumatur dies] Nonnulla exemplaria, ut cum aliqua oblectatione conumatur dies. Aut si repentina aut subita dominantur] Vetus lectio, aut si repentina uis & subita dominatur.

Epist. 17. VT sufficere nihil agenti possit] Quædam exemplaria, officere, pro sufficere legunt. Alia ut sufficere in hoc agenti possit. Alia ut sufficere hoc agenti possit. Cum aliqua conclamatum est] Vetus lectio, cum aliqua ui conclamatum est, Scribendum reor, cum alicubi conclamatum est.

Epist. 18. VT IN AM tibi quidē senescere contigisset] Verbū, quidem, non habetur, in quibusdā codicibus, nec male.

Epist. 19. Nunquam erit tempus] Scribe, nunquam erit tempus desinendi, ex uetere lectione. Quantum ad successum accefferit, accedat & metus] Scribe accedet ad metus, non accedet & metus, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM.
LIBER TERTIVS

EPISTOLA XX. De concordia doctrinæ cum uita, & de inæqualitate uitanda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus est, qui in diuitijs pauper est, sed securior qui caret eis.

I uales & te dignum putas, qui aliquando fias tuus, gaudeo. Magna enim gloria erit, si te isthinc ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atq; hortor, ut philosophiā in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione nec scripto, sed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, uerba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus

& assensionem coronæ captantibus, aliud his qui iuuenum & occisorum aures disputatione uaria, aut uolubili detinent. Facere docet philosophiā, nō dicere, & hoc exigit, ut ad legem suam quisq; uiuat, ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita unius, sine omnium actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est & officij sapientiæ & indicium, ut uerbis opera concordent, ut ipse ubiq; par sibi idemq; sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc, nec dico sapientem semper uno iturum gradu, sed una uia. Obserua itaq; nunquid uestis tua domusq; dissentiant, Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus, Nunquid cœnes frugaliter, & diuites luxuriose. Vnā semel ad quā uiuas regulā prende, & ad hanc omnē uitā tuā ex qua. Quidā se domi contrahunt, dilatant, foris & extendunt. Vitium est hæc diuersitas, & iugnū uacillantis animi, ac nōdum habētis tenorē suum. Etiam nū dicā unde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerū consiliorūq;. Nemo proponit sibi quid uelit, nec si pposuit, perseuerat in eo, sed trāsilit, nec tantū mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac dānauit, reuoluitur. Itaq; ut relinqūā definitiones sapientiæ ueteres & in tum cōplectar humanæ uitæ modū, hoc possum cōtētus esse. Quid est sapientiā? Semper idē uelle atq; idē nolle. Licet illā exceptiunculā non adiiciā, ut rectū sit quod uelis, nō potest cuiq; semper idē placere, nisi rectū. Nesciūt ergo homines quid uelint nisi illo momēto, quo uolūt. In totū nulli uelle aut nolle decretū est. Variatur quæ diē iudicium, & in contrariū uetitur, atq; plerisq; agitur uita per lūsum. Premere

quod te cepisti, & fortasse perduceris, aut ad summū, aut eō quod summū nōdum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiaris? Turba ista cū à te pasci desiderit ipsa se pascet, aut quod tu beneficio tuo nō potes scire, paupertatis scies. Illa ueros certosq; amicos retinebit, discedit quisquis non te, sed aliud sequebatur. Nō est autē uel ob hoc unum amāda paupertas, quod à quibus ameris ostendet. O quādo ille ueniet dies, quo nemo in honorē tuū mētīatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendāt, hoc cura, hoc opta, omnia alia uota deo remissurus, ut contentus sis temetipso, & ex te nascētibus bonis. Quæ potest esse felicitas propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere nō possis, idq; ut libētius facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius, quod statim cōferā. Inuideas licet, etiā nunc libenter pro me depēdet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) sermo tuus in grabato uidebitur & in panno, non enim dicetur tātum illa, sed p̄babitur. Ego certe aliter audio quæ dicit Demetrius noster, cū illum uidī nudum in stramētis incubātem. Tunc enim non præceptor ueri, sed testis est. Quid ergo? Nō licet diuitias in sinu positas cōtēneres, quid nō liceat? Et ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multum diuq; miratus, quod ad se uenerint, ridet, suasq; audit magis esse q̄ sentit. Multum est nō corrumpi diuitiarū cōtubernio. Magnus est ille, qui in diuitijs pauper est, sed securior, qui caret diuitijs. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatē laturus est, si in illā inciderit. Nec ego Epicuri æmulus scio an pauper iste contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaq; in utroq; mens æstimāda est, inspiciendumq; an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs non indulgeat. Alioquin leue argumētum est bonæ uoluntatis grabatus, aut pānus, nisi apparuit aliquē illa nō necessitate pati sed malle. Cæterum magnæ indolis est, ad ista nō properare tanq̄ ad meliora, sed preparare tanq̄ ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia, cum uerō multo ante meditatū accesseris, iucūda quoq;. Inest enim illis sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessariā ergo iudico id, quod tibi scripsi magnos uiros sæpe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad uerā, quod eo magis faciendum est, quo delitijs permaduimus, et oīa dura ac difficilia iudicamus. Potius excitandus somno, & uellicandus est animus admonēdusq; naturā nobis minimū cōstituisse. Nemo nascitur diues, quisquis exit in lucē, iussus est lacte et pāno esse cōtētus. Ab his initijs nos regna nō capiūt. Vale.

EPIST. XXI. Quod rēdentē ad philosophiā impedit mundanæ felicitatis falsa æstimatio. Et quod solum studiosum ingeniū facit aliquē clarū. Et in omni quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendum est.

CVM istis negociū tibi esse iudicas, de quibus scripseras? Maximum negociū tecum habes, tu tibi molestus es. Quid uelis nescis, melius probas honesta, q̄ se queris. Vides ubi sit posita felicitas, sed ad illum peruenire nō audes. Quid sit autē quod te impediat, quia parum ipse dispicis dicā. Magna hæc esse existimas, quæ relicturus es, & cum proposuisti tibi illam securitatē, ad quam transitorus es, retinet te huius uitæ, à qua recessurus es, fulgor, tāquā in sordida & obscura casurum. Erras Lucili, ex hac uita ad illā ascenditur. Quod interest inter splēdorē & lucē, cum hæc certam originē habeat, ac suā, ille niteat alieno, hoc inter hanc uitā & illā. Hæc quia fulgore extrinsecus ueniēte percussa est, crassam illi statim umbrā faciet quisquis obstitit, illa uerō suo lumine illustris est. Studia te tua clarū & nobilē efficiēt. Exemplū Epicuri referā, cū Idomeneo scriberet, & illum à uita t̄ speciosa, ad fidelē stabilitatemq; gloriā reuocaret, rigida tunc potētis ministrū, & magna tractantē. Si gloria, inquit, tangeris, notiorē te epistolæ meæ facient, q̄ omnia ista quæ colis, & propter præ quæ coleris. Nunquid ergo mētītus est? Quis Idomeneus noster nisi Epicurus illi suis literis incidisset? Omnes illos megistanas & satrapas, & regē ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolæ nō linūt, nihil illi p̄fuisse gener Agrippa, & Tyberis progenem, & Drusus Cæsar p̄nepos, inter tā magna nomina taceretur, nisi Cicero illū applicuisset. Profunda supra nos altitudo tēporis ueniet, pauca ingenia caput exerēt, & in idē quod dōq; silētiū obitura obliuioni resistēt, ac se diu uindicabunt. Quod Epicurus ami-

co suo

co suo potuit promittere, hoc tibi, pmitto Lucili. Habeo apud posteros gratiā, possum mecū duratura nomina educere. Virgilius noster duobus memoriā aeternam promissit, & prestat. Fortunati ambo si quid mea carmina possunt. Nulla dies unquam memori uos eximet auro, Dū domus Aeneae capitolii immobile saxum Accollet, in periumq; pater Romanus habebit. Quoscunq; in mediū fortuna protulit, quicunq; membra ac partes alienae potentiae fuerāt, horum gratia uiguit, domus frequē tata est, dū ipsi steterūt, post ipsos cito memoria defecit. Ingeniorū crescit dignatio, nec ipsis tantū honor habetur, sed quicquid illorū memoriā adhaesit, excipitur. Ne gratia Idomeneus in epistolā meam uenerit, ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illā nobilem sententiā scripsit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem nō publica, nec ancipiti uia faciat. Si uis, inquit, Pythoclea diuitē facere, nō pecuniae adiiciendū, sed cupiditatibus detrahendū est. Et apertior ista sententia est, quā ut interpretanda sit, & disertior quā ut adiuuanda. Hoc unū te admoneo, ne istud tantum existimes de diuitijs dictū, quocunq; transuleris, idem poterit. Si uis Pythoclea honeste facere, non honoribus adiiciendū est, sed cupiditatibus detrahendum. Si uis Pythoclea esse in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adiiciendū est, sed cupiditatibus detrahendū. Si uis Pythoclea senē facere, & implere uitam, non annis adiiciendum est, sed cupiditatibus detrahendū est. Has uoces nō est quod Epicuri esse iudices, publicae sunt. Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoq; existimo. Cū censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere sententiā, & sequor. Pro eo libentius Epicuri egregia dicta cōmemoro, ut isti qui ad illa confugient, spe mala inducti, qui uelamentū ipsos suorum uitiorum habituros existimant, probent, quocunq; ierint honeste esse uiuendū. Cum adierint hos hortulos & audierint inscriptū hortulis, hospes hic bene manebis, hic sumū bonū uoluptas ē, parauerit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoq; large administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Nō iritāt, inquit, hi hortuli famē, sed extinguunt, nec maiorē ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali, & gratuito remedio sedant. In hac uoluptate consenui. De his tecū desiderijs loquor, quae consolationē non recipiunt, quibus dandū est aliquid ut deficient. Nam de illis extraordinarijs, quae licet differre, licet castigare & opprimere, hoc unū cōmonesciā, ista uoluptas naturalis est, non necessaria, huic nihil debes. Si quid impendis, uoluntarium est. Venter praēcepta non audit, poscit, appellat. Nō est tamen molestus creditor, paruo dimittitur, si modo das illi quod debes, non quod potes. Vale.

EPIST. XXII. Quod occupationes consilio relinquenda sunt, nō praecipitanter fugienda, & de uaria quiete locorū, & quod homines priores moriuntur q̄ nascantur. Am intelligis educendū esse te, ex istis occupationibus speciosis & malis, sed quomodo id consequi possis quæris. Quaedā nō nisi a presentē monstrantur. Non potest medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere, uena t̄ tangēda est. Venerit prouerbitum est, Gladiatorē in arena capere cōsiliū. Aliquid aduersarij uultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis intuentē monet. Quid fieri soleat, quid oporteat in uniuersum, & mandari potest & scribi. Tale consiliū non tantum absentibus, sed etiam posteris datur. Illud autē quando fieri debeat, aut quemadmodū, ex longinquo nemo suadebit, cū rebus ipsis deliberandū est. Non tantū praesentis, sed uigilantis est occasiōē obseruare properantem. Itaq; hanc circumspecte, hanc si uideris, prendē, & toto impetu, totis uiribus id age, ut te istis officijs exuas. Et quidem quam sententiā feram, attendē. Censeo aut ex ista uita tibi, aut ē uita exeuandū. Sed illud idem existimo, leni eundū uia, ut quod male implicuisti, soluas potius q̄ abrumpas, dummodo si alia soluendi ratio non erit, uel abrumpas. Nemo tam timidus est, ut malit semper pendere, q̄ semel cadere. Interim, quod primū est, impedire te noli, contentus esto negocijs, in quae descendisti, uel, quod uideri potest melius, incidisti. Nō est quod ad ulteriora nitaris, aut perdas excusationē, & appareat te non incidisse. Ista enim quae dici solent, falsa sunt. Non potui aliter. Quid si nolle necesse erat. Nulli necesse est felicitatē cursu sequi, est aliquid, etiā si non repugnat.

al. tentanda.
Gladiator in
arena consi-
lium capite

sublitter

subſiſtere. nec inſtare fortuna ferenti. Nunquid offenderis, ſi in conſilium nō uenio tantū, ſed aduoco, & quidem prudentiores quā ipſe ſum, ad quos ſoleo deferre, ſi quid deliberor? Epicuri epistolam ad hanc rem perueniēte legi, Idomeneo quā ſcribitur, quē rogat, ut quātum poteſt fugiat & properet, ante q̄ aliqua uis maior interueniat, & auſeratur libertatem recedendi. Idem tamen ſubiicit, nihil eſſe tentandū, niſi cum apte poterit, tempeſtueq; tentari. Sed cum illud tempus diu capratū uenerit, exiliendū ait. Dormitare de fuga cogitatem uetat, & ſperat etiam ex difficiliſimis ſalutarem exitum, ſi nec properemus ante tempus, nec ceſſemus in tēpore. Puto nūc & Stoicam ſententiā quæris, non eſt quod quiſquā illos apud te temeritatis inſar met, cauiores quā fortiores ſunt. Expectas ſortitā, ut tibi hæc dicantur? Turpe eſt cedere oneri, luſtare eū officio, quod ſemel recepiſti. Non eſt uir fortis & ſtrenuus, qui laborem fugit, uerū ubi creſcit illi animus ipſa rerum difficultate, dicentur tibi ita, ſi operæ precii habebit perſeuerantiā, ſi nihil indignū bono uiro faciendū patiendūue erit, alioquin ſordido ſe & contumelioſo labore non cōteret, nec in negotijs erit negotij cauſa. Ne illud quidē quod exiſtimas eū facturū faciet, ut ambitioſis rebus implicitus, earū ſemper ætus ferat. Sed cū uiderit grauia, in quib; uoluntatur, incerta, ancipitia, referet pedē, nec uertet terga, ſed ſenſim recedet in tutum. Facile eſt autē, mi Lucili, occupationes euadere, ſi occupationū præmia contempſeris. Illa ſunt que nos morantur & detinent. Quid ergo? Tam magnas ſpes relinquā? Ab ipſa mellē diſcedā? Nudum erit latus, incōmitata lectica? Atriū uacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedē miſeriarū amant, ipſas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur, & ſi uerū affectū eorum inſpicias, nō oderūt, ſed litigant. Excute iſtos qui quæ cupiere deplorant, & de earū rerum loquuntur fuga, quibus carere nō poſſunt. Videbis uolūtariā eſſe illis in eo morā, quod agere ſe ipſos et miſere, loquuntur. Ita eſt, mi Lucili, paucos ſeruitus, plures ſeruitutem tenent. Sed deponere illā in animo eſt, & libertas bona fide placuit, in hoc autē unū aduocationē petis, ut ſine perpetua ſollicitudine id tibi facere contingat, quid ni tota cohors Stoicorū probatura ſit? Omnes Zenones & Chryſippi moderata, et honeſta, & uera ſuadebunt. Sed ſi propter hoc tergiuerſaris, ut circumpicias, quātū ſeras tecū, & q̄ magna pecuniā inſtruas oculū, nunq̄ exitum inuenies. Nemo cū ſarcinis enatat. Emerge ad meliorē uitā, ppicijs dijs, ſed nō ſic, quo modo iſtis propicij ſunt, quib; bono ac benigno uultu mala magnifica tribuerūt, ad hoc unū excuſati, quod iſta quæ urunt, quæ excrutiāt, optantibus data ſunt. Iā imprimēbā epistolæ ſignum, reſoluenda eſt, ut cū ſolenni ad te munuſculo ueniat, & aliquā magnificā uocem ſecum ferat, & ecce occurrit mihi neſcio utrū uerior, an eloquētiſ, cuius inquis? Epicuri. Adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exitē uitā tanq̄ modo intrauerit. Quemcunq; uis occupa, adoleſcentē, ſenem, medium, inuenies, æque timidū mortis, æque inſcium uitæ, nemo quicquā habet facti. In futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta uoce delectat, quā quod exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quā quomodo natus eſt, exit ē uitā. Falsum eſt, peiores morimur q̄ nascimur? Noſtrū iſtud non naturæ uitium eſt. Illa de nobis cōqueri debet, & dicere, quid hoc ē? Sine cupiditatibus uos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſq; peſtibus, quales intraſtis, tales exite. Percepit ſapiētiā, ſiquis tam ſecurus moritur, quā nascitur. Nunc uerò trepidamus, cū periculum acceſſit, non animus nobis, non color conſtat, lachrymæ nihil profuturæ cadūt. Quid eſt turpius, quā in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſollicitū? Cauſa autem hæc eſt, quod inanes omniū bonorū ſumus quorum, in ſine uitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars eius ulla ſubſedit, trāſmiſſa eſt & effluxit. Nemo quā bene uiuat, ſed quā diu curat, cum omnibus poſſit contingere, ut bene uiuant, ut diu nulli. Vale.

EPIST. XXXIII. De ſolido & inani gaudio, & de malo uitæ principio.

PUtas me tibi ſcripturum, quā humane nobiſcū hyems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis, quā malignum uerſit, q̄ præpoſterū frigus, & alias ineptias uerba quærentiū. Ego uero aliquid quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem

autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem: Huius fundamentum quod sit, quæris: ne gaudeas uanis. Fundamentum hoc esse dixi, etiam culmen est. *Ad summam* peruenit, qui scit quo gaudeat, qui felicitatem suam in aliena potestate non posuit. Sollicitus est, & incertus sui, quem spes aliqua prorit, licet ad manum sit, licet non ex difficili petatur, licet illum nunquam sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, discere gaudere. Existimas me nunc detrahere tibi multas uoluptates, qui fortuita submoueo, qui spes dulcissima oblectamenta deuītādas existimo, Imo contra, nolo tibi unquam deesse læticiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modo intra te ipsum sit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leues sunt, nisi forte tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidēs, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est uerum gaudium. An tu existimas quenquam soluto uultu, & ut isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemneret, paupertati domum aperire, & uoluptates tenere sub freno, & meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se uersat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudij possessione esse te uolo. Nunquā deficiet, cum semel unde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est, illa opulētissima sunt, quorū in alto latet uena, assidue plenius responsura fodienti. Hæc quibus delectatur uulgus, tenuem habent ac t̄ perfusoriam uoluptatem, & quodcunq; t̄ inuentitium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere solidū est, & quod plus pateat introrsus. Fac oro te, Lucili charissime, quod unum potest te præstare felicem, discere & conculca ista, quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittuntur ab alio, ad uerum bonum spectā, & de tuo gaude. Quid est autem de hoc tuor? Te ipso & tui optima parte. Corpusculū quoq; etiam sic nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quā magnam. Vanas suggerit uoluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrariū abituras. Ita dico, in præcipiti uoluptas, ad dolorem uergit, nisi modū teneat. Modum autē tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auīditas tuta est. Quid sit istud interrogas, aut unde subeat, dicam. Ex bona cōsciētia, ex honestis cōsilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorū, ex placido uitā, & continuo tenore unam premētis uiam. Nam illi qui ex alijs propositis in alia transiliunt, aut ne transiliūt quidem, sed casu quodam transmittuntur, quomodo habere quicquam certū mansurumue possunt, suspensi & uagī? Pauci sunt qui consilio se suāq; disponant, cæteri eorū more quæ fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia leuior unda detinuit, ac mollius uexit, alia uehementior rapuit, alia p̄ximæ ripæ cursu languescēte deposuit, alia torrens impetus deiecit in mare. Ideo constituendū est quid uelimus, & in eo perseverandū. Hic est locus soluendi gr̄is alieni. Possum enim uocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. Molestum est semper uitā inchoare, aut si hoc modo magis sensus potest exprimi, male uiuūt, qui semper uiuere incipiūt. Quare inquis? desiderat enim explanationem ista uox. Quia sēper illis imperfecta uita est, Non potest autē stare paratus ad mortem, qui modo incipit uiuere. Id agendum est, ut satis uixerimus. Nemo hoc putat, qui orditur cū maxime uitā. Non est quod existimes paucos esse hos, propemodum omnes sunt. Quidā uiuere tunc incipiunt, cum desinendum est: si hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris, Quidam ante uiuere desierunt, quā inciperent, Vale.

EPIST. XXIII. De præmeditatione futurorum periculorum, & de non timenda morte, & de non inconsulte animum inclinando.

Sollicitum te esse scribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denūciat, & existimas me suaturum, ut meliora tibi ipsi proponas, & acquiescas spei blādē. Quid enim necesse est mala accersere, et satis cito patiēda cū uenerint, præsumere, ac præsens tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultū, quia quādoq; sis futuris miser, esse iam miserum. Sed ego alia te ad securitatem uia ducā. Si uis omnē sollicitudinē exuere, quicquid uereris ne eueniat, euenturū utiq; propone, & quodcunq; illud est malum tecum ipse metire, ac timorem tuum taxa; intelliges profectō autē magnū.

al. perfunctoriam.

al. inuestitium

magnum, aut non longum esse quod metuis, nec diu exēpla quibus confirmeris, colligēda sunt. Omnis illa ætas tulit. In quacūq; partem rerum, uel ciuiliū, uel exter-
 narum memoriā miseris, occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni.
 Nunquid accidere tibi si damnaris potest durius, q̃ ut mittaris in exiliū, ut ducaris
 in carcerem: nunquid ultra quicquā corpori timendum est, q̃ ut uratur, quā ut pe-
 reat. Singula ista constitue, & contēptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligē-
 di sunt. Dānationē suam Rutilius sic tulit, tanquā nihil illi molestum esset aliud,
 quā quod male iudicaretur. Exiliū Metellus fortiter tulit, Rutilius etiā libēter.
 Alter ut rediret Reipub. præstitit, alter reditū suū Syllæ negauit, cui nihil tūc nega-
 batur. In carcere Socrates disputauit, & exire (cum essent qui pmitterent fugā) no-
 luit, remansit, ut duarum rerū grauissimarum hominibus metum demeret, mortis
 & carceris. Mutius ignibus manum imposuit. Acerbū est uri, quanto acerbius, si id
 te faciente patiaris. Vides hominē nō eruditum, nec ullis præceptis contra mortē,
 aut dolorē subornatum, militare tātum robore instructum, pœnas à se irriti conatus
 exigentem: spectator distilantis in hostili foculo dextræ stetit, nec ante remouit nu-
 dis ossibus fluentem manum, quā ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid
 in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupāda peri-
 cula uirtus, q̃ crudelitias ad irrogāda. Facilius Porfena Mutio ignouit, quod uolue-
 rat occidere, quā sibi Mutius quod non occiderit. Decantatæ, inquit, in omnibus
 scholis fabulæ istæ sunt. Iam mihi cū ad contemnendam mortem uentum fuerit, Ca-
 tonē narrabis. Quid ni ego narrem? Ultima illa nocte Platonis librū legētem, posi-
 to ad caput gladio: duo hæc in rebus extremis instrumēta prospexerat, alterū ut uel-
 let mori, alterū ut posset. Compositis ergo rebus, utcūq; componi fractæ atq; ulti-
 mæ poterant, id agendū existimauit, ne cui Catonē aut occidere liceret, aut seruare
 contingeret, & stricto gladio, quē usq; in illum diem ab omni cade purum seruauē-
 rat, Nihil, inquit, egisti fortuna ōnibus conatibus meis obstādo, nō pro mea adhuc,
 sed pro patriæ libertate pugnaui, nec agebā tanta pertinacia, ut liber, sed ut inter li-
 beros uiuerem, nūc quoniā deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in
 tutū. Impressit deinde mortiferum corpori uulnus, quo obligato à medicis, cū mi-
 nus sanguinis haberet, minus uirium, animi idem, iam non tantū Cæsari, sed sibi ira-
 tus, nudas in uulnus manus egit, & generosum illū contemptoremq; omnis poten-
 tiæ spiritū non emisit, sed eiecit. Non in hoc exēpla hæc nūc congero, ut ingeniū
 exerceā, sed ut te aduersus id quod maxime terribile uidetur, exhorter. Facilis autē
 exhortabor, si ostendero non tantū fortes uiros hoc momentū efflandæ animæ con-
 tēpisse, sed quosda n ad alia ignauos, in hac re exæquasse animum fortissimorū: si-
 c. ut illū Cn. Pompeij socerum Scipionem, qui contrario in Africam uento relatus,
 cum teneri nauem suā uideret ab hostibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus
 ubi Imperator esset, Imperator, inquit, bene se habet. Vox hæc, illū parē maioribus
 fecit, & fatalem Scipionibus in Africa gloriā non est interrūpi passa. Multū fuit
 Carthaginē uiincere, sed amplius mortē. Imperator, inquit, bene se habet. An aliter
 debebat Imperator, & quidē Catonis, mori? Nō reuoco te ad historias, nec ex omni-
 bus seculis contēptores mortis (qui sunt plurimi) colligo. Respice ad hæc nostra tē-
 pora de quorū languore ac delictis querimur. Omnis ordinis homines succurrent,
 ōnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte præciderūt. Mihi crede, Lucili, adeo
 mortis timēda non est, ut beneficio eius nihil ante ferendū timēdū ue sit. Securus ita
 q̃ inimici minas audis, & quāuis cōscientia tua tibi fiduciā faciat, tamen quia multa
 extra causam ualēt, & quod æquissimū est spera, & ad id te quod est iniquissimū, + *al. preparā*
 cōpara. Illud autē ante omnia memēto, demere reb. tumultū, ac uidere quid in qua-
 re sit, scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorē. Quod uides accidere pue-
 ris, hoc nobis quoq; maiusculis pueris euenit. Illi quos amant, quibus assueuerūt, cū
 quibus ludūt, si personatos uident, expauescūt. Non hominibus tātum sed & rebus
 persona demenda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis,
 & turbā carnificū circa te tremantium? Tolle istā pompam sub qua lates, & stultos

territas, mors est, quam nuper seruus meus, quam ancilla cōtempnit. Quid tu rursus
 mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? Quid tu singulis articulis, singu-
 la machinamēta, quibus extorqueantur aptas, & mille alia instrumēta excarnifica-
 di particulatim hominis? Pone ista quæ nos obstupesciunt, iube cōnicescere gemitus
 & exclamationes, & uocū inter lacerationem elisarum acerbisatem. Nempe dolor
 est quē podagricus ille cōtēnit, quem stomachicus ille in ipsis delicijs perfert, quem
 in puerperio puella perpetitur. Levis est si ferre possum, brevis est si ferre non possū.
 Hæc in animo uoluta, quæ sæpe audisti, sæpe dixisti, sed an uere audieris, an uere di-
 xeris, effectū pba. Hoc enim turpissimū est, quod nobis obijci solet, uerba nos philo-
 sophiæ, non opera tractare. Quid tu? Nunc primum tibi mortem imminere scisti,
 nunc exilium, nūc dolorem? In hæc natus es. Quicquid fieri potest, quasi futurum
 cogitemus. Quod facere te moneo, scio certe fecisse. Nunc admoneo, ut animum tu-
 um non mergas in istam sollicitudinem. Hebetabitur enim, & minus habebit uigo-
 ris cum exurgendum erit. Abduc illum à priuata causa ad publicam, dic mortale ti-
 bi, & fragile corpusculū esse, cui nō ex iniuriā tantū, aut ex potētioribus uiribus de-
 nunciabitur dolor, sed ipsæ uoluptates in tormenta uertuntur. Epulæ crudelitatem af-
 ferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremq; libidines, pedum, manuum, ar-
 ticulorum omnium deprauationes. Pauper uiam? Inter plures ero. Exul fiam? ibi
 inenatum putabo, quō mittar. Alligabor? Quid enim? Nunc solutus sum? Ad hoc
 inenatura graue corporis mei pondus astrinxit. Moriar? Hoc dicis, desinam agro-
 tare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, ut Epi-
 cuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam, uanos esse inferorum metus, nec
 Ixionem rota uolui, nec saxum humero Sisyphi trudi in aduersum, nec ullius uisce-
 ra, & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat, & te-
 nebras, & laruarum habitum nudis ossibus coherentium. Mors nos aut consumit,
 aut t exuit, Emittit, Emissis meliora restant, onere detractō: consumptis nihil restat, bona
 pariter malaq; submota sunt. Permite mihi referre hoc loco tuum uersum, si prius
 admonuero, ut te iudices non alijs scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud lo-
 qui, aliud sentire, quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum lo-
 cum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim pro-
 cedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars uitæ, & tunc quoq;
 cum crescimus, uita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde ado-
 lescētiā: usq; ad hesternum, quicquid transijt temporis, perit. Hunc ipsum quem
 agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydra, non extremum
 stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit, sic ultima hora qua esse desinimus
 non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu ue-
 nimus. Hæc cum descripsisses quo soles ore, semper quidem magnus, nunquam ta-
 men acrior, quā ubi ueritati commodas uerba, dixisti: Mors non ultima uenit, sed
 quæ rapit ultima mors est. Malo te legas, quā epistolam meam. Apparebit enim
 tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quō species
 Quæris quid huic epistolæ insulserim, quod dictum alicuius animosum, quod præ-
 ceptum utile. Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat
 Epicurus non minus eos, qui mortem concupiscunt, quā eos qui timent, & ait
 Ridiculum est currere ad mortem tadio uitæ, cum genere uitæ, ut currendum esse
 ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit, Quid tam ridiculum, quā appetere mor-
 tem, cum uitam tibi inquietam feceris matu mortis? His adijcias & illud eiusdem
 notæ licet, tantam hominum imprudentiam esse imō dementiam, ut quidam time-
 re mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, cōfirmabis animum
 uel ad mortis, uel ad uitæ patientiam. At in utrunque emonendi, ac firmandi su-
 mus, & ne nimis amemus uitam, & ne nimis oderimus: etiam cum ratio suadet fi-
 nire, sed non temerē, nec cum procurſu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens
 non fugere debet e uitā, sed exire. Et ante omnia ille quoque uitetur affectus, qui
 multos occupauit, libido scilicet moriendi: Est enim, mi Lucili, ut ad alia, sic etiam
 ad mo

ad moriendū inconsulta animi inclinatio, quæ sæpe generosos atq; acerrimæ indolis uiros corripit, sæpe ignauos iacentesq;. Illi cōtēnnunt uitam, hi grauātur. Quodam iūbit eadem faciendū uiuendiq; satietas, & uitæ non odium, sed fastidium, in quod prolābimur, ipsa impellēte philosophia, dum dicimus, quousq; eadem? Nēpe expergiscar, dormiā, satiabor, esuriā, algebo, æstuoabo: nullius rei finis est, sed in orbē nexa sunt omnia, fugiunt ac sequuntur: diem nox premit, dies noctem, ætas in autūnum desinit, autumno hyems instat, quæ uere compescitur. Omnia trāseunt, ut reuertantur. Nihil noui uideo, nihil noui facio. Fit aliquādo & huius rei nausea. Multi sunt, qui non acerbum iudicent uiuere, sed superuacuum. Vale.

EPIST. XXV. De corrigendis & non inueterandis uitijs.

Et de imaginaria boni uiri præsentia.

Quod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa uia eundum est. Alterius enim uitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vtar libertate tota, non amo illum, nisi offendo. Quid ergo, inquis? Quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice ætatem eius iam duram & intractabilem, non potest reformari, tenera finguntur. An profecturus sim nescio, malo successum mihi, quàm fidem deesse: nec desperaueris, etiam diutinos ægros posse sanari, si contra intemperantiā steteris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem satis fiduciæ habeo, excepto eo quod adhuc peccare erubescit: nutritus est hic pudor, qui quā diu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto, ne in desperationem sui ueniat: nec ullum tempus aggrediendū melius fuit, quàm hoc dum interquiescit, dum emendato similis est. Alijs hæc intermissio eius imposuit, mihi uerba non dat, expecto cum magnō fœnore uitia reditura, quæ nunc scio cessare, non deesse. Impendam huic rei dies, & utrum possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, ut facis, sortem præsta, & sarcinas con-

Sarcinas contrahere.

Nihil ex his quæ habemus necessarium est, ad legem naturæ reuertamur. Diuitiæ paratæ sint. Aut gratuitum est quo egemus, aut uile. Panem & aquam natura desiderat, nemo ad hæc pauper est, intra quæ quisquis desiderium suum clausit, cum ipso loue de felicitate contendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia tanquam spectet aliquis. Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificentius est, sic uiuere tanquam sub alicuius boni uiri, ac semper præsentis, oculis. Sed ego etiam hoc contentus sum, ut sic facias quæcumq; facies, tanq̃ spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cū iam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reuerentiā, licebit dimittas pædagogum. Interim te aliquorum autoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu, perditū quoque homines uitia supprimerent, dum te efficis eum cum quo peccare non audeas. Cum hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere, quod idem suadet Epicurus. Tūc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet, dum tibi tutum non sit à te recedere. Circumspice singulos. Nemo est cui nō satius sit, cum quo libet esse quàm secum. Tunc præcipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba, si bonus uir, si quietus, si temperans uis esse, alioquin in turbam tibi à te recedendum est. Istic enim malo uiro propius es. Vale.

al. uitia, sed ad iectum ex margine puto, interpretationis causa.

EPIST. XXVI. De non accusando defectum naturæ, & qualiter boni uiri meritum mors excutiat, & quod egregium sit mortem discere.

Modo dicebam tibi in conspectu esse me senectutis, iam uereor ne senectutē post me reliquerim. Aliud iam his annis, huic corpori uocabulum cōuenit, quoniā quidē senectus lassæ ætatis nō fractæ nomē est. Inter decrepitos me numera, & extrema tægentes. Grátis tamen mihi apud te ago. Non sentio in animo ætatis iniuriā, cum sentiā in corpore tantum uitia, & uitiorū ministeria senuerunt. Viget animus & gaudet, non multum sibi esse cum corpore, magnam partem oneris sui deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. Hunc aut esse florē suū. Credamus

filii, bono suo utatur. Ire in cogitationem iurat, & dispicere quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientie debeam, quid ætatis: & diligenter excutere quæ nō possim facere, quæ nolim, prosit ne habituro aliquid si quicquid nolim, quicquid nō possim, non posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incommodum, si quicquid debet desinere desecit. Incommodum summum est, inquis, minui & deperire, & ut propriè dicam liquefcere. Non enim subito impulsus ac prostratus sumus. Carpi mur, singuli dies aliquid subtrahunt uiribus. Et quis exitus est melior quàm in finem suum natura soluentem dissabit? Non quia aliquid mali est ictus, & e uita repentinus excessus, sed quia lenis hæc uita est, subduci. Ego certe uelut appropinquet experimēti, & ille laturus sententiā de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obseruo & alloquor, Nihil est, inquit, adhuc, quod aut rebus aut uerbis exhibuimus, leuia sunt, ista & fallacia pignora animi, multisq; inuoluta lenocinijs. Quod profecerim, mortis crediturus sum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remoris strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, utrum loquar fortia an sentiam, nunquid simulatio fuerit & minus quicquid contra fortunam iactaui uerborum contumacium. Remoue existimationem hominum, dubia semper est, & in partem utramque diuiditur. Remoue studia, totam uitam tracta, mors de te pronunciatura est. Ita dico, disputationes & literata colloquia, & ex præceptis sapientium uerba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt uerum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animum ages. Accipio conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, sed tecum quoque melocutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expectat. Finire iam uolebam, & manus spectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ uaticinium dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta pusillum & de domo fiet numeratio, interim commodabit Epicurus, quia ait, Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri nō possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberum ostium habet. Vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut nō est abijciendus, ita minuendus est: ut si quando res exiger, nihil nos detineat, nec impediatur, quo minus parati simus, quod quādoq; faciendum est, statim facere. Vale.

al. delabi: suum natura soluentem dissabit; Non quia aliquid mali est ictus, & e uita repentinus excessus, sed quia lenis hæc uita est, subduci. Ego certe uelut appropinquet experimēti, & ille laturus sententiā de omnibus annis meis dies uenerit, ita me obseruo & alloquor, Nihil est, inquit, adhuc, quod aut rebus aut uerbis exhibuimus, leuia sunt, ista & fallacia pignora animi, multisq; inuoluta lenocinijs. Quod profecerim, mortis crediturus sum. Non timide itaque componor ad illum diem, quo remoris strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, utrum loquar fortia an sentiam, nunquid simulatio fuerit & minus quicquid contra fortunam iactaui uerborum contumacium. Remoue existimationem hominum, dubia semper est, & in partem utramque diuiditur. Remoue studia, totam uitam tracta, mors de te pronunciatura est. Ita dico, disputationes & literata colloquia, & ex præceptis sapientium uerba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt uerum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animum ages. Accipio conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, sed tecum quoque melocutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expectat. Finire iam uolebam, & manus spectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ uaticinium dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta pusillum & de domo fiet numeratio, interim commodabit Epicurus, quia ait, Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri nō possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberum ostium habet. Vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut nō est abijciendus, ita minuendus est: ut si quando res exiger, nihil nos detineat, nec impediatur, quo minus parati simus, quod quādoq; faciendum est, statim facere. Vale.

al. Definere co mors expectet. Itaque tu illam omni loco expectat. Finire iam uolebam, & manus spectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ uaticinium dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta pusillum & de domo fiet numeratio, interim commodabit Epicurus, quia ait, Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri nō possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberum ostium habet. Vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut nō est abijciendus, ita minuendus est: ut si quando res exiger, nihil nos detineat, nec impediatur, quo minus parati simus, quod quādoq; faciendum est, statim facere. Vale.

al. tota uita tractata, disputationes & literata colloquia, & ex præceptis sapientium uerba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt uerum robur animi. Est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cum animum ages. Accipio conditionem humanam, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor, sed tecum quoque melocutum puta. Iunior es. Quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expectat. Finire iam uolebam, & manus spectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ uaticinium dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta pusillum & de domo fiet numeratio, interim commodabit Epicurus, quia ait, Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri nō possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberum ostium habet. Vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut nō est abijciendus, ita minuendus est: ut si quando res exiger, nihil nos detineat, nec impediatur, quo minus parati simus, quod quādoq; faciendum est, statim facere. Vale.

al. Definere co mors expectet. Itaque tu illam omni loco expectat. Finire iam uolebam, & manus spectabat ad clausulam, sed conficienda sunt sacra, & huic epistolæ uaticinium dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuum. Scis cuius arca utar. Expecta pusillum & de domo fiet numeratio, interim commodabit Epicurus, quia ait, Meditare utrum commodius sit, uel mortem transire ad nos, uel nos ad eam. Hic patet sensus. Egregia res est mortem condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere quo semel utendum est. Hoc est ipsum quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri nō possumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire didicit. Supra omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer, & custodia, & claustra? Liberum ostium habet. Vna est cathena quæ nos alligatos tenet, amor uitæ, qui ut nō est abijciendus, ita minuendus est: ut si quando res exiger, nihil nos detineat, nec impediatur, quo minus parati simus, quod quādoq; faciendum est, statim facere. Vale.

EPIST. XXVII. De uoluptatis nocumento, & uirtutis gaudio, ad quod per externum adiutorium non uenitur, & quod nunquam nimis dicitur, quod non satis discitur.

TV me, inquis, mones, iā enim te ipse monuisti, iam correxisti, ideo aliorum emendationi uacas. Non sum tā improbus, ut curationes ager obeam, sed tanquam in eodē uoletudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia commūnico. Sic itaq; me audi tanquam tecum loquar, in secretum te meū admitto, & te adhibito, mecū exigo. Clamo mihi ipse, numera annos tuos, & pudebit eadē uelle, quæ uolueras puer, eadē parare. Hoc deniq; tibi circa diem mortis præsta, moriantur ante te uitia. Dimitte istas uoluptates turbidas, magno luendas. Non uenturae tantum, sed preteritæ nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cum fuerent, sollicitudo non cum ipsis abiit, ita improbarum uoluptatum, etiā post ipsas penitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles, etiam si non nocent fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circumspecte, nullum autē est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola uirtus præstat gaudium perpetuum, securū, etiā si quid obstat, nubimodo interuenit, quæ infra feruntur, nec unquam diē uincunt. Quando ad hoc gaudiū peruenire contingeret? Nō quidem cessatur adhuc, sed festinatur. Multum præstat operis in quod ipse necesse est uigiles, ipse laborē tuum impēdas, si effici cupis. De

legationem

Legationē res ista non recipit. Aliud literarū genus adiutorium admittit. Clauisius *Clauisius.*
 Sabinus memoria nostra fuit diues, & patrimoniū habebat liberum & ingentium. *Sabinus.*
 Nunquā uidi hominē beatum indecentius. Huic memoria tam mala erat, ut illi mo-
 do nomē Vlyssis excideret, modo Achillis, modo Priami, quos tā bene nouerat, &
 pædagogos nostros nouimus. Nemo uetulus nomenclator, qui nomina non reddit,
 sed imponit, tā perperam, quā ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilomi-
 nus eruditus uolebat uideri. Hanc itaq; compēdiariam excogitauit, magna summa
 emit seruos, unum qui Homerum teneret, alterū qui Hesiodum. Nouem præterea
 Lyricis, singulos assignauit. Magno emissee illum non est quod mireris. Non inuene-
 rat, faciendos locauit. Postquā hæc familia illi cōparata est, cōpīt conuiuas suos in
 quietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cū peteret uersus, quos referret,
 sepe in medio uersu excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorū diuitū adro *al. uerbū*
 for, & quod sequitur arrisor, & quod duobus his adiunctū est, derisor, ut Gramma-
 ticos haberet analectas. Cū dixisset Sabinus centenis milibus sibi cōstare singulos
 seruos, minoris, inquit, totidē scrinia emissee. Ille tamē in ea opinione erat, ut puta-
 ret se scire, quod quisquā in domo sua sciret. Idē Satellius illum hortari cōpīt, ut lu-
 ctaretur, hominē ægrum, pallidum, gracilem. Cum Sabinus respondisset, & quomo-
 do possum uiuuiuo, Noli, obsecro, inquit, istud dicere, Nō uides quā multos ser-
 uos ualētissimos habeas? Bona mens nec cōmodatur nec emitur, & puto si uenalis
 esset, non haberet emptorē. At mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo;
 & uale. Diuitiæ sunt, ad legē naturæ composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus
 aliter atq; aliter. Sed nunquā nimis dicitur, quod nunquā satis dicitur, Quibusdam
 remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. Vale.

EPIST. XXVIII. Quod non loci, sed animi mutatione tristitia tollitur, & de non
 prouocando discrimine, & quod initium sit salutis notitia peccati.

HOc tibi solī putas accidisse, & admiraris quasi rem nouā, quod peregrinatione
 tam longa, & tot locorum uarietatibus, non discussisti tristitiam grauitatemq;
 mentis. Animum debes mutare, non cœlum. Licet uastum traieceris mare, licet (ut
 ait Virgilius noster) Terræq; urbesq; recedant, sequentur te quocunque peruenie-
 ris, uitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait, quid miraris, nihil tibi peregrina-
 tiones prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa quæ expulit. Quid ter-
 rarum iuuare nouitas potest? Quid cognitio urbium, aut locorum? In irritum cedit
 ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet, tecum fugis. Onus animi depo-
 nendum est. Non ante tibi ullus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum co-
 gita, qualem Virgilius noster uatis inducit, iam concitata & instigata multumquē
 habentis in se spiritus, non sui. Bacchatur uates, magnum si pectore possit Excussis-
 se deum. Vadis huc & illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione in-
 commodius fit, sicut in naui onera immota minus urgent, inæqualiter conuoluta ci-
 tius eam partem in quam incubuere demergunt. Quicquid facis contra te facis, &
 motu ipso nocet tibi. Aegrum enim cōcutis. At cum istud exemeris malum, omnis
 mutatio loci iucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ
 angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis ueneris
 quā quò interest, & ideo nulli loco addicere debemus animum. Cum hac persua-
 sione uiuendum est, non sum uni angulo natus, patria mea totus hic est mundus.
 Quod si liqueret tibi, nō admirareris, nil adiuuari te regionum uarietatibus, in quas
 subinde priorum tedio migras. Prima enim quæque placuisset, si omnem tuam cre-
 deres. Nō peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum ex loco mutas, cum illud quod
 quæris, bene uiuere, omni loco positum sit. Nunquid tam turbidum fieri potest quā
 forum? Ibi quoque licet quietē uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, cōspe-
 ctum quoque & uiciniam fori procul fugiam. Nam ut loca grauiā, etiā firmissi-
 mam ualitudinem tentant, ita bonæ quoque menti, nec dum adhuc perfectæ, & cō-
 ualescenti sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his qui in fluctus medios eū, &
 tumultuosam probantes uitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo

colluctantur. Sapiens feret ista, non eliget, & mallet in pace esse quam in pugna. Non enim multum prodest uitia sua proieciſſe, si cum alienis rixandum est. Triginta in quibus, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius inringere. Quid interest quot domini sint? Seruitus una est. Hanc qui contemnit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si prius portorium soluero. Initium est salutis, notitia peccati. Egregie mihi hoc dixisse uideatur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non uult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam uitae gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua uirtutum loco numerant. Ideo quantum potes te ipsum coargue, inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris: aliquando te offende. Vale.

ERASMI IN LIBRVM TERTIVM. EPIST. XX

Aliter audio quae dicit Demetrius noster, cum illum uidi nudum, quanto minus quam in stramentis incubantem. Ita prior editio. Alius codex habebat. Ego certe aliter audio quod dicit Demetrius noster, cum illum uidi nudum. Alius cum in stramentis uilibus incubantem. Neutra caret scrupulo.

Epist. 21. Omnes illos magistratus & satrapas. Ex uetustissimo codice reposui. Megistanas: nam hoc uerbo usus est Suetonius, nos magnates siue primates dicimus.

Epist. 27. Ut Grammaticos haberet analectos. Quidam habebat analectas, alius analectas, quod magis arridet, ut intelligas eos, qui minutissima quaeque colligunt ex autoribus. Nam ἀναλεκτα dicuntur reliquiae decedentes e conuiuio.

PINCIIANI IN LIB. TERTIVM EPISTOLARVM.

Epist. 20. **S**VIS literis incidisse] Eadem partim legit indidisset, partim indicasset non incidisset. Non irritant inquit hortuli famem] Verbum, inquit, desideratur in quibusdam exemplaribus.

Epist. 22. **E**T quidem prudentiores quam ipse sum ad quos soleo deferre si quid delibero] Quidam codices sunt, legimus non sum. Alij diuerso in totum modo hoc pacto. Equidem ad prudentiores quam ipse sum soleo deferre si quid delibero.

Epist. 23. **T**orrens impetus deiecit in mare] Proiecit, in aliquibus legitur codicibus, non deiecit. Fidelior mihi uidetur lectio deuexit.

Epist. 24. **N**VNQ VID ultra quicquam corpori timendum est] Non corpori, sed illi, quidam praefereunt codices. Alij si lius ulli. Vel ad mortis uel ad uitae patientiam. At in utrumque emonendi ac firmandi sumus] Vetus lectio, uel ad mortem uel ad uitae patientiam, aut in utrumque emonendi enim ac firmandi sumus. Sed non temere, nec cum procursu capias est impetus] Particula, nec, desideratur in quibusdam codicibus, & quidem ut sentio recte.

Epist. 25. **P**ROSIT ne habituro aliquid si quicquid nolim, quicquid non possim non posse me gaudeo] Locus uitiatissimus, uerbis partim redundantibus, partim deficientibus, nec in ullo alio maior exemplarium dissonantia, discussa igitur & diligenti censura perpenſis scriptorum codicum uerbis hanc lectionem elicio. Proſint ne habituro quaelim. Atqui si nolim quicquid non posse me scio gaudeo.

Epist. 27. **T**am properanter quam ille Troianos & Achiuos persalutabat] Sic prior editio. Corrigo ex exemplaribus cundi & primitiui, tam perperam tribus quam ille Troianos, reliqua. Ut grammaticos haberet analectos] Eadem analectas habet, non analectos, quam lectionem etiam Rhodiginus agnoscit.

Epist. 28. **M**AGIS quis uenerit quam quo interest] Veneris eadem non uenerit. Inquire in te] Eadem inquire te in te.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM.

LIBER QVARTVS.

EPIST. XXIX. Quod licet non omnes monendi sint, tamen, quidam etiam contradi-

DE Marcellino nostro quaeris, & uis scire quid agat. Raro ad nos uenit, nulla alia ex causa quam quia audire uerum timet, a quo periculo iam abest, nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene, nec minus de alijs Cynicis, qui libertate promiscua uti sunt, & quosque obuios monuerunt, dubitari solet an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morboque mutos? Quare, inquis, uerbis parcatur? Gratuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem ammonedo. Illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus, non potest fieri, ut non aliquando succedat, multa tentanti. Hoc mihi

Lucili, non existimo faciendum magno uiro, diluitur eius autoritas, nec habet apud eos satis ponderis, quos posset minus obsolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, sed aliquando deerrare. Non est ars, quæ ad effectum casu uenit. Sapientia ars est, certum perat, eligat profecturos, ab his quos desperauit, recedat, non tamen cito relinquat, † & in ipsa desperatione extrema remedia tentet. *al. sed in.* Marcellinum nostrum ego nondum despero, etiamnum seruari potest, sed si cito illi manus porrigitur. Est quidem periculum ne porrigentem trahat, magna in illo ingenij uis est, sed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, aduocabit illas facetias, quæ risum euocare lugentibus possunt, & in se primum, deinde in nos iocabitur, omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & obijciat philosophis congiaria, amicas, gulam. Ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: ostendet mihi lepidum philosophum Aristonem, qui in gestatione disserbat, hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius secta cum quereretur Scaurus, ait, uti, peripateticus non est. De eodem cum consuleretur Iulius Gracianus uir egregius, quid sentiret, non possum, inquit, tibi dicere. Nescio enim quid de gradu faciat, tanquã de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius neglexissent, quam uendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. Moueat ille mihi risum, ego fortasse illi lacrymas mouebo, aut si ridere perseverabit, gaudeo tanquam in malis, quod illud genus insanit, et ueritate cõtingit. *al. hilare.* Sed non est illa hilaritas longa, obserua, uidebis eos dẽ intra exiguum tempus acerrime ridere & acerrime rudere. Propositum est aggredi illũ, et ostendere quanto pluri fuerit, quũ multis minoris uideretur. Vitia eius etiam si nõ excidero inhibebo, non desinent, sed intermittentur, fortasse aut & desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendum, quoniam quidem grauius affectis, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis, unde quod euaseris, & ex eo suspicaris, quousque sis euasurus, compone mores tuos, attolle animum, aduersus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne uideatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singulis est: Aequè ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit. Spiritum tibi tam unus eripiet, quàm unus dedit. Si pudorem haberes, ultimam mihi pensionem remisisses. Sed ne ego quidem me sordide geram, in fœnore aeris alieni, et tibi quod debeo impingam. Nunquam uolui populo placere. Nam quæ ego scio, non probat populus, quæ probat populus ego nescio. Quis hoc, inquis? tanquam nescias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere potest populo, cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quæritur, similem te illis facias oportet. Non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi uidearis, quàm qualis alijs. Conciliari nisi turpi ratione amor turpiũ non potest. Quid ergo illa laudata, & omnibus præferenda artibus rebusque philosophia præstabit? scilicet ut malis tibi placeat, quàm populo, ut æstimes iudicia, nõ numeres, ut sine metu deorum hominumque uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Cæterum si te uidero celebrem secundis uocibus uulgi, si intrante te clamor, plausus, & pantomimica ornamenta obstrepuerint, si tota ciuitate te fœminæ puerique laudauerint, quid nĩ ego tui miserear, cum sciam quæ uia ad istum fauorem ferat? Vale.

EPIST. XXX. Quod nihil habet de spe uitæ, quẽ senectus ducit ad mortem, & quod mors timenda non sit uarias ob causas.

Bassum Ausidium uirum optimum uidi quassum, ætati oblucentem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod possit attolli. Magno senectus & uniuerso pondere incubuit. Scis illũ semper infirmi corporis & exucci fuisse, diu illud continuit, & uerius dicam, concinnauit, subito deficit. Quemadmodũ in naue quæ sentinam trahit, uni rimæ aut alteri obstititur, ubi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurrit

curri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas
al. diducitur. sustineri & fulciri potest, ubi tanquam in putri ædificio omnis iunctura dilabitur.
 & dum alia excipitur, alia discinditur, circūspiciendum est quomodo ex eas. Bassus
 tamen noster alacer animo est, hoc philosophia præstat, in quocunq; corporis habitu
 fortem, in conspectu mortis, hilarem, latumq; , nec deficientem quamuis deficiat.
 Magnus gubernator & scisso nauigat uelo, & si exarmauit, tamen reliquias nauigi
 aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster, & eo animo uultuq; finem suum spectat,
 quo alienum spectare nimis securi esse putares. Magna res est hæc, Lucili, & diu di
 scenda, cum aduentat hora illa ineuitabilis, equo animo abire. Alia genera mortis,
 spei mixta sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos uidebatur op
 pressura deposuit, mare quos hauserat, eadem uia qua sorbebat, eiecit incolumes.
 Gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit. Nil habet quod speret quem sene
 cius ducit ad mortem. Huic uni intercedi non potest. Nullo genere homines mol
 lius moriuntur, sed nec diutius. Bassus noster uidebatur mihi prosequi se & compo
al. desiderium. nere & uiuere tanquam superstes sibi, & sapienter ferret decidium sui. Nam de mor
 te multa loquitur, & id agit sedulo, ut nobis persuadeat, si quid incōmodi, aut metus
 in hoc negocio est, morientis uicium esse non mortis, nec magis in ipsa quicquam
 esse molestiæ quàm post ipsam. Tam demens autem est qui timet quod non est pas
 surus, quàm qui timet quod nō est sensurus. An quisquam hoc futurū credit, ut per
 quam sit, ut nihil sentiatur, ea sentiatur. Ergo, inquit, mors adeo extra omne malum
 est, ut sit extra omnem malorum metum. Hæc ego scio & sæpe dicta, & sæpe dicen
 da, sed neq; cum legerem æque mihi profuerunt, neq; cum audirem his dicentibus,
 qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic uerò plurimū autoritatis ha
 buit, cum loqueretur de morte uicina. Dicam enim quid sentiam. Puto etiam fortio
 rem eum esse qui in ipsa morte est, quam qui circa mortem est. Mors enim adnota,
 etiam imperitis animum dedit, non uitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna
 timidissimus iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. At
 illa quæ in propinquo est, utiq; uentura, desiderat lentam animi firmitatem, quæ est
 rarior, nec potest nisi à sapiente præstari. Libentissimè itaq; illum audiebam quasi se
 rentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, uelut propius inspectæ indi
 cantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te, plus pōderis, si quis reuixisset, & in mor
 te nihil mali esse narraret expertus, accessus mortis quam perturbationem afferat.
 Optime hñ tibi dicent qui secundum illam steterunt, qui uenientem & uiderunt &
 receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. Is, ait, tam stul
 tum esse qui mortem timeat, quàm qui senectutem. Nam quemadmodum senectus
 adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit, qui mori non uult. Vi
al. donata. ta enim cum exceptione mortis data est, ad hanc itur, quam ideo timere dementis
 est, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet æquā &
 inuictā. Quis queri potest in ea conditione se esse, in qua nemo non est? Prima enim
 pars æquitatis est æqualitas. Sed nūc superuacū est naturæ causam agere, quæ non
 aliā uoluit legē nostram esse q̃ suam. Quicquid cōposuit, resoluit, & quicquid resol
 uit componit iterū. Iam uerò si cui contigit ut illum senectus leniter emitteret, nō re
al. nā ille. pente auulsum uitæ, sed minutatim subductū t̃ nōne ille gratias agere dijs omni
 bus debet, quod satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus
 est? Vides quosdam optantes mortem, & quidē magis quàm rogari solet uitā. Ne
 scio utros existimē maiorem nobis animum dare, qui deposcunt mortem, an qui hi
al. letiq;. lares eam t̃ quietiq; operiuntur: quoniam illud ex rabie interdum ac repentina in
al. Venit ali/ dignatione fit, hæc ex iudicio certa tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem ira
quis iratus tus, mortem uenientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat.
morti: uenien= Fateor ergo ad hominem mihi charum, ex pluribus me causis frequentius uenisse,
tem, etc. ut scirem an illum toties eundem inuenirem, nunquid cum corporis uiribus minue
 retur animi uigor, qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitator
 rum latitia, cum septimo spacio palmarum appropinquant. Dicebat quidem ille Epi
 curi

curi praeceptis obsequens primum sperare se nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu. si tamē esset, haberet aliquantulum in ipsa breuitate solatiū. Nullum enim dolorem longum esse qui magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa distractione animae corporisq; si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem, se dolere non posse. Non dubitare autem se quin senilis anima in primis labris esset, nec magna ut distraheretur à corpore. Ignis qui ualentem materiam occupauit, aqua & interdum ruina extinguiendus est. Ille qui alimentis deficitur, sua sponte subleuit. Libenter hæc, mi Lucili, audio non tanquam noua, sed tanquam in rem præsentem perducis. Quid ergo? non multos spectauit abruptos uitam, imò uerò uidit. Sed plus momenti apud me habent, qui ad mortē ueniunt sine odio uitæ, & admittunt illam, non attrahūt. Illud quidem aiebat tormentum, nostra nos sentire opera, quod tunc trepidamus cum propē à nobis esse credimus mortem. A quo enim propē non est, parata omnibus locis, omnibusq; momentis? Sed consideremus, inquit, tunc cum aliqua causa moriendū uidetur accedere, quāto alię propiores sint quę nō timentur. Hostis alicui mortē minabatur, hæc cruditas occupauit. Si distinguere uouerimus causas metus nostri, inueniemus alias esse, alias uideri. Non mortē timemus, sed cogitationem mortis ab ipsa enim semper tantūdem absumus. Ita si timenda mors est, semper timenda est. Quod enim tempus mortis exemptum est? Sed uereri debeo ne tam longas epistolas peius quā mortem oderis, itaq; finem faciam, Tu tamen mortem ut nunquam timeas, semper cogita. Vale.

EPIST. XXXI. De assentatione seu adulatione uitanda, & de contemptu laboris, & excellentia uirtutis & animi.

AGnosco Lucilium meum, incipit quem promiserat exhibere. Sequere illum impetum animi, quoad optima quæque calcatis popularibus bonis, ibas. Non desidero maiorem melioremq; te fieri quā moliebaris. Fundamenta tua multū loci occupauerunt. Tantum effice quantum conatus es, & illa quæ tecum in animo tulisti tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauderis aures, quibus ceram parum est obdere. Firmiori spissamento opus est, quā usum in socijs Vlysses ferunt. Illa uox quæ timebatur erat blanda, non tamen publica. At hæc quæ timenda est, non ex uno scopulo, sed ex omni parte terrarum circumsonat. Preteruehere itaq; non unum locum insidiosa uoluptate suspectum, sed omnes urbes, surdum te amantiſſimis præsta. Bono animo male precantur. Et si uis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non sunt ista bona quę in te isti uolunt congeri, unum bonum est, quod beatæ uitæ causa, & firmamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere nō potest, nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus, quę neque bona sunt, neque mala. Fieri enim nō potest, ut unā res modo mala sit, modo bona, modo leuis & perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est. Quid ergo est bonum? Laboris contemptio. Itaque inuanum operosos culpauerim, rursus ad honesta nitentes quanto magis incubuerint, minusq; sibi uitia respirare permiserint, admirabor & clamabo, tanto melior surge, & respira, & clium istum (uho si potes spiritu) exupera. Generosos animos labor nutrit. Non est ergo quod ex illo ueteri uoto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi uelis, quid optes, et in totum iam per maxima actio uiro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid uotis opus est? Fac te ipse felicem, facies autem, si intellexeris bona esse, quib. admixta est uirtus, turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est, nihil atrū, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidum est, nihil sine aere frigidū: ita honesta & turpia uirtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonum? rerū scientia. Quid malum est? rerū imperitia. Ille prudens atq; artifex pro tempore quæque repellit aut eligit. Sed nec quæ nec repellit timet, nec miratur quæ eligit, si modo magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi ueto, laborem si non recuses, parum esse posse. Quis ergo, inquis, labor friuolus & superuacuuus est? In quem humiles causæ uocauerint, non est malus, non magis quā ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam

al. consurgere
ac.

Graium mon-
tem Alpes Gra-
ias intelligit,
qui hodie mōs
Cinesius puta-
tur.

al. beatum.

al. hospitantē.

quoniam animi est ipsa tolerantia, quæ se ad dura & aspera hortatur, & dicit: quid cessas? Non est uiri timere sudorē. Huic & illud accedat. ut perfecta uirtus sit æqualitas, ac tenor uitæ per omnia consonans sibi, quod non potest esse nisi rerum scientia contingat & ars, per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis deorum esse socius, non supplex. Quomodo, inquit, isto peruenitur? Non per Apenninum Graiumue montem, nec per deserta Candia, nec Syrtes tibi, nec Scylla, aut Charybdis adeundæ sunt, quæ tamen omnia transisti procuratiuncule precio. Tutum iter est, iucundum est ad quod natura te instruit. Dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par deo surges, Parem autem deo pecunia non faciet. Deus nihil habet. Prætexta non faciet. Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia. Nemo nouit deum, multo de illo male existimant & impune. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentissimusq; ipse uehit omnia. Ne forma quidem, & uires tibi bonum te facere possunt, nihil horum non patitur uetustatem. Quærendum est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari, quo nō melius possit optari. Quid hoc est: animus sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud uoces hunc, quàm deum in humano corpore tibi hospitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in seruum potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subilire in cœlū, ex angulo licet. Exurge modo, & te quoq; dignum finge Deo: finges autem, non auro, non argento. Non potest ex hac materia imago Deo exprimi similis. Cogita illos cum propitij essent, fictiles fuisse.

EPIST. XXXII. Commendat secessum à turba, & ammonet huius uitæ cursum percurrendum est.

al. ac lauiamus

Simul. pro
simulac.

Inquiro in te & ab omnibus sciscitor, qui ex ista regione ueniunt, quid agas, ubi, et cum quibus moreris. Verba dare nō potes, tecum ium. Sic uiue tanquam quid facias auditurus sim, imò tanquam uisurus. Quaris quid me maxime ex his quæ de te audio delectet? Quod nihil audio, quod pleriq; ex his quos interrogo nesciūt, quid agas. Hoc est salutare, non conuersari cum dissimilibus, & diuersa cupientibus: habeo quidem fiduciam non posse torqueri, mansurumq; in proposito etiam si sollicitum turba circumueat. Quid ergo est: non timeo ne immutent te, timeo ne impediunt. Multum autem nocet, & qui moratur, utiq; in tanta breuitate uitæ, quam breuiorem inconstantia facimus, aliud eius subinde atq; aliud facientes initium. Deducimus illā in particulas tibi ac lancinamus. Propera ergo, Lucili charissime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, si à tergo hostis instaret, si equitem aduentare suspicareris, ac fugientium premere uestigia. Fit hoc, premeris, accelera, & erande, perduc te in tutum, & subinde considera, quàm pulchra res sit consummare uitam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis furi partem, nihil sibi in possessione beatæ uitæ positum, quæ beatior non sit, si longior. O quando uidebis illud tempus: quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillius placidusq; eris, & crastini negligens, & in summa tui satietate. Vis scire quid sit quod faciat homines auidos futuri? Nemo sibi contingit. Optauerunt itaq; tibi alia parentes tui, sed ego tibi contrā, omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent. Quicquid ad te transferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatē, ut uagis cogitationibus agitata mens, tandem resistat, & certa sit: ut placeat sibi, & intellectis ueris bonis quæ simul intellecta sunt, possidentur, ætatis adiectione nō egeat. Ille demum necessitates supergressus est, & exautoratus ac liber, qui uiuit uita peracta. Vale.

EPIST. XXXIII. Quomodo omnia philosophiæ uerba pondus habent, & quàm turpe sit semper ex commentario sapere.

Desideras his quoq; epistolis sicut prioribus, ascribi aliquas uoces nostrorū procerum. Non fuerunt circa flosculos occupati, totus contextus illorum uirilis est. Inæqualitatem scias esse, ubi quæ eminent notabilia sunt. Non est admiratio una arbor:

una arbor, ubi in eandem altitudinem tota sylua surrexit. Eiusmodi uocibus referta sunt carmina, referta historie. Itaque nolo Epicuri illas esse existimes, publica uirtus, & maxime nostra. Sed in illo magis annotantur, quia raræ interim interueniunt, quia insperata, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine moliticiem professo. Ita enim plerique iudicant. Apud me uero Epicurus est & fortis, licet manuatus sit. Fortitudo, & industria, & ad bellum prompta mens, tam in Persas quam in ante cinctos cadit. Non est ergo quod exigas excerpta & repetita. Continuum est apud nostros, quicquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista odoritæ, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cum intrauerit, præter illa quæ in fronte suspensa sunt. Ipsis permittimus unde uelint sumere exemplaria. Putas nos uelle singulares sententias ex turba separare? Cui illas assignabimus, Zenoni, an Cleanthi, an Chrysippo, an Panetio, an Posidonio? Non sumus sub rege, sibi quisque se uendicat apud istos quicquid dicit Hermacus, quicquid Metrodorus, ad unum refertur. Omnia quæ quisquæ in illo cõtubernio locutus est, unius ductu & auspicijs dicta sunt. Nō possumus, inquam, ex tanta rerum aequalium copia, licet tentemus aliquid educere. Pauperis est numerare pecus. Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem, posse resummatim degustare ingenia maximorum uirorum. Tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Nec geritur, & per lineamenta sui ingenij opus necitur, ex quo nihil subducitur in ruina potest. Nec recuso quo minus singula membra, dummodo in ipso homine contideres. Non est formosa mulier, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius uersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris, non tam mendicet tecum agam, sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iactentium. Sumenda erunt non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito quin multum conferant, rudibus adhuc & extrinsecus auscultantibus. Facilius enim singula insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias edicendas damus, & has quas Græci Chrias uocant, quia cōplecti eas puerilis animus potest, quod plus adhuc nō capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucis, uocibus, & memoria stare. Sibi iam innitatur, dicat ista, nō teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem ex cōmentario sapere. Hoc Zenon dixit. Tu quid? Hoc Cleanthes tu quid? quousque sub alio moueris? Et impera & dic, quod memoria tradatur, aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos nunquam autores, semper interpretes, sub aliena umbra latentes, nihil puto habere generosi, nunquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoria in alienis exercuerunt. Aliud est meminisse, aliud scire. Meminisse est rem cōmissam memoriæ custodire. At cōtra scire, est & sua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere, hoc dicit Zenon, hoc Cleanthes. Aliquid intersit inter te & librū quousque disces, iam & praecipe. Quid est, quare audiam quod legere possum? Multū, inquit, uiua uox facit. Non quidem hac quæ alienis uerbis commendatur, & actuarij uice fungitur. Adhuc nunc, quod isti qui nunquam iure sua sunt, primum in ea re sequuntur priores, in qua nemo non a priore descit, deinde in ea re sequuntur quæ adhuc quæritur. Nunquam autem inuenietur, si contenti iuerimus inuentis. Præterea qui aliud sequitur, nihil sequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo non illo per priorum uestigia? Ego uero utar uia ueteri, sed si tibi priorem planioremque inuenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est. Vale.

EPIST. XXXIIII. Quomodo magistrum delectat profectus discipuli,

& quod magna pars bonitatis est uelle fieri bonum.

Cresco, & exulto, & discussa senectute recalesco, quoties ex his quæ agis & scribis intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex foetu gregis sui capit uoluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur, quam ut adolescentiam illius suam iudicet;

aliter, modice.
Plena manu.

Viua uox;

al. potiore;

Currentem
hortor.

iudicet, quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formaue-
runt, adulta subito uident? Affero te mihi, meum opus es. Ego cum uidissem indo-
lem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum.
sed subinde incitauit, & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor & inuicem hor-
tantur. Quid aliud, inquis, adhuc uolo? In hoc plurimum est. Non sic quomodo prin-
cipia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo constat. pars magna
bonitatis est, uelle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, absolutum,
quem malum facere nulla uis, nulla necessitas possit. Hunc in te prospicio, si perfo-
ueraueris & incubueris, & id egeris ut omnia facta dictaq; tua inter se congruât, ac
respondeant sibi & una forma percussa sint. Non est huius animus in recto, cuius
cuius acta discordant. Vale.

EPIST. XXV. De differentia amicitiae, & amoris, & animi constantis.

al. profecto.

CVM te tam obnixè rogo ut studeas, meum negocium ago, habere amicum uo-
lo, quod contingere mihi (nisi pergas excolere te ut cœpisti) non potest. Nunc
enim amas me, amicus nō es. Quid ergo? hæc inter se diuersa sunt: imò dissimilia. Qui
amicus est amat, qui amat, nō utiq; amicus est. Itaq; amicitia semper prodest. Amor
etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice, ut amare discas. Festina ergo
dum mihi proficis, nec istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructū, cum
mihi fingo uno nos animo futuros, & quicquid ætati meæ uigoris abscessit, id ad me
extua, quanquam non multum abest, rediturum. Si tamen re quoq; ipsa lætus esse
uolo, uenit ad nos ex his quos amamus etiam absentibus gaudium, sed id leue & e-
uanidum, Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet uiuæ uoluptatis
utique si non tantum quem uelis, sed qualem uelis uideas. Affer itaque te mihi in-
gens munus, & quo magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. Propera ad
me, sed ad te prius: profice, & ante omnia hoc cura, ut constes tibi. Quoties experi-
ri uoles, an aliquid actum sit, obserua an eadem uelis hodie quæ heri. Mutatio uolun-
tatis indicat animum natære aliubi atq; aliubi apparere, prout tulit uentus. Non ua-
gatur quod est fixum & fundatum. Istud sapienti + perfecte contingit, aliquatenus
& proficienti prouectioq;. Quid ergo interest? Hic commouetur quidem nō tamen
transit, sed suo loco nutat, ille nec commouetur quidem. Vale.

ERASMI IN LIB. QVARTVM EPIST. XXIX.

Acerrime ridere, & acerrime tabere Pro tabere quidam habebant, rabere, quidam rubere, quidam rabire. Pro
rubere puto scribendum rudere. Lusit enim Seneca uocum affinitate, quæ est in ridere & rudere. Ridet qui gau-
dent, rudunt irati. Vnde illud Persij: Pecuaria rudere dicat.

Epist. 30.

Quidam habebat annotatū, & si exarmauerit eum tempestas. Alioquin uidetur exarmare positum neutraliter.
Inueniunt alias uideri. Consentiebant exemplaria. Videtur aliquid deesse, nisi hoc sentit, discrimen non esse
r: sed in opinione. Quidam habebat alias esse, alias uideri.

PINCIANI IN LIB. QVARTVM EPISTOLARVM.

Epist. 31.

ILLE prudens atq; artifex] Nonnulli todices. Prudens artifex tantum legunt.

Epist. 32.

Laborem si non recuses parum est posse] Corrige. Laborē si non recuses parum est. Posce ex uetere lectione.

Epist. 34.

NON conuersari cum dissimilibus] Præpositio, cum, in omni antiqua lectione desideratur.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM
LIBER QVINTVS.

EPIST. XXXVI. De inquietæ felicitatis horriditate, & quod propria
animi meditatio sit contemptus mortis.

Micum tuum hortare, ut istos magno animo cōtemnat, qui illum ob-
iurgant, quod umbram & ocium petierit, quod dignitatem suam de-
stitit, & cum plus consequi posset, prætulit quietem omnibus
Quam utiliter negocium suum gesserit, quotidie illis ostēdet. Hi qui
bus inuidetur, non desinent transire. Alij elidentur, alij cadent. Res
est inquieta felicitas. Ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non uno genere. Alios in
aliud

aliud irritat, hos in potentiā, illos in luxuriā, hos inflat, illos mollit & totos resoluit. At bene aliquis illam fert, sic quomodo uinum. Itaque non est quod tibi isti persuadeant eum esse foelicem, qui à multis obsidetur. Sic ad illum quemadmodum ad lacum concurritur, quem exhauriunt & turbant. Nugatorium & inertem uocant. Scis quosdam peruerse loqui, & signare contraria, foelicem uocabant. Quid ergo? Erat? Ne illud quidem curo quod quibusdam nimis horridi animi uidetur & tetrici. Ariston aiebat, malle se adolescentem tristem, quā hilarem & amabilem turbare. Vinum enim fieri bonum quod recens durum & asperum uisum est, non pati ætatem quod in dolio placuit. † Sin eum tristem appellent & inimicum processibus suis, bene se dabit in uetustate ipsa tristitia, perseueret modo colere uirtutem † perhibere liberalia studia, non illa quibus perfundi satis est, sed hæc quibus tingendus est animus. Hoc est discendi tempus. Quid ergo? aliquid est, quo nō sit discendum? Minime. Sed quemadmodū omnibus annis, studere honestum est, ita non omnibus institui. Turpis & ridicula res est elementarius senex. Iuueni parandum, seni utendum est. Facies ergo rem utilissimā tibi, si illum quā optimum feceris. Hæc aiunt beneficia esse expetenda tribuendaq; nō dubie primæ fortis, quæ tam prodest dare quā accipere. Deniq; nihil illi iam liberum est. Spondit. Minus autem turpe est creditori, quā spei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum soluendū, opus est negocianti nauigatione prospera, agrum colenti ubertate eius quam colit terræ, & cœli fauore. Ille quod debet sola potest uolūtate persolvere. In mores fortune ius non habet. Hos disponat, ut q̄ tranquillissimus ille animus ad perfectum ueniat, qui nec ablatum sibi quicquā sentit, nec adiectū, sed in eodē habitū est quocunq; res cadūt. Cui siue aggeruntur uulgaria bona, supra res suas eminet, siue aliquid ex istis uel omnia casus excussit, minor nō fit. Si in Parthia natus esset, arcū infans statim tenderet. Si in Germania, protinus puer tenerum hastile uibraret, Si auorū nostrorū temporibus fuisset, equitare & hostē cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet & imperat. Quid ergo? huic meditandum est, quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem cōtemnere; quæ quin habeat in se aliquid terribile, ut & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendat, nemo dubitat † nec necesse esset in id cōparari & acui, in quod

al. Sine.
al. perhibere,
al. prendere.

al. nec enim
opus esset.

instinctu quodam uoluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, ut si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat, sed in hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem, ut si necesse fuerit, stans etiā aliquando saucius pro ualio peruiget, & ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod ammiculū reclinatis. Mors nullum habet incōmodum. Esse enim debet aliquid cuius sit incōmodum. Quod si tanta cupiditas longioris aui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturā, ex qua prodierunt ac mox processura sunt reconduntur, consumi desinunt ista non perēunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit uitam non eripit: ueniet iterū qui nos in lucem reponat dies, quā multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia quæ uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium, uidebis in hoc mundo nihil extingui, sed uicibus descendere ac resurgere. Aestas abit, sed alter annus illam adducit: hyems cecidit, referent illam sui menses. Solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste discursus quicquid præterierit repetit, pars cœli leuatur assidue, pars mergitur. Deniq; finem faciam, si hoc unum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mentelapsos, timere mortē, Et esse turpissimum si eam securitatem nobis ratio non præstat, ad quam stultitia perducit. Vale.

EPIST. XXXVII. De duplici magnanimitate, & quomodo ad ueram libertatem philosophia perducatur.

QVod maximum uinculū est ad bonam mentem, promissisti uirum bonum. Sacramento † ligatus es. Deridebit si quis tibi dixerit, mollē esse militiam & facilem. Nolo te decipi. Eadē honestissimū huius & illius turpissimū, aut ornamentū uer-

al. rogatus;

ba sunt,uri,uinciri,ferroq; necari. Ab illis qui manus arenæ locat, & edunt ac bibunt, quæ per sanguinē reddant, cauetur ut ista uel inuiti patiantur à te, ut uolens libesq; patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiam populi tentare. Tu neq; submittes, nec uitam rogabis. Recto tibi inuictosq; moriendū est. Quid porro prodest paucos dies, aut annos lucrifacere? Sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? Effugere non potes necessitates, potes uincere. Fiat uia, & hanc tibi uiam dabit philosophia: ad hanc te cōfer, si uis saluus esse, si securus, si beatus. Deniq; si uis esse (quod est maximū) liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sauisimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis uicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. Vna ad hanc fert uia, & quidem recta. Non aberrabis, uade certo gradu. Si uis tibi omnia subijcere, te subijce rationi, multos reges, si ratio terexerit. Ab illa disces quid & quemadmodū aggredi debeas, non inciderebus. Neminem mihi dabis, qui sciat quomodo quod uult cōperit uelle. Non consilio adductus ullo, sed impetu impactus est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri, & subito in medio turbine rerū stupentem quærere, huc ego quemadmodum uenit? Vale.

EPIST. XXXVIII. De utilitate familiaritatis breuis & inelaborati sermonis.

Merito exigis ut hoc inter nos epistolarum commercium frequentemus. Plurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo. Disputationes præparata & effusæ audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est. Consilium nemo clare dat. Aliquando utendum est & illis (ut ita dicam) concionibus ubi qui dubitat, impellendus est. Vbi uerò non hoc agendum est, ut uelit discere, sed ut discat, ad hæc submissiora uerba ueniendum est. Facilius intrans, sed hærent, Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Serminis modo spargenda sunt, quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locū, uires suas explicat, & ex minimo in maximos actus diffunditur. Idem facit ratio, non late patet, si aspicias, in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur, sed si illa animus bene exceperit, cōualescunt & exurgunt. Eadem est inquam, præceptorum conditio quæ seminum. Multum efficiunt, & si angusta sunt, tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quàm acceperit. Vale.

EPIST. XXXIX. De differentia ordinariæ orationis & breuiarij, & quod sit proprium generosi animi ad excelsa citari & quatenus superfluitas nocëat.

Commentarios quos desideras diligenter ornatos, & in angustum coactos, ego uerò componam, sed uide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quam hæc quæ nūc uulgo breuiarium dicitur. Olim cum latine loqueremur, summarium uocabatur. Illares discenti magis necessaria est, hæc scienti. Illa enim docet, hæc ammonet. Sed utriusq; rei tibi copiam faciam. Tu à me non est quod illū aut illum exigas. Qui tōtorem dat, ignotus est. Scribā ergo quod uis, sed meo more, Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum. Hæc ipsa res expergisci te coget si uideris q̄ multi tibi laborauerint, concupisces & ipse ex illis unus esse. Habet enim hoc in se generosus animus, quod cōcitur ad honesta, Neminem excelsi ingenij uirum humilia delectat & sordida, magnarū rerum species ad se uocat & extollit. Quemadmodū flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quàm quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quo uehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hūc impetū dedit. Ponet se extra ius ditionemq; fortunæ, Secunda temperabit, aduersa cōminuet, & alijs admiranda despiciet. Magni animi est magna cōtemnere, ac mediocria male, quàm nimia. Illa enim utilia uitaliaq; sunt, at hæc eo quod superfluit nocent, Sic segetem nimia sternit ubertas, sic ramī onere franguntur, Sic ad maturitatē non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoq; euenit quos immoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam tueruntur. Quis hostis

al. oratio.

al. uocatore.

al. cognitorē.

al. utuntur.

in quæ

in quenquam tam contumeliosus fuit, quàm in quosdam uoluptates suæ sunt quorum impotentia atq; insana libidini ob hoc unum possis ignoscere, quod quia feceretur patitur. Nec immerito hic illos furor uexat. Necesse est enim in immensum exeat cupiditas, quæ naturalem modum transiit. Ille enim habet suum finem, inania & ex libidine orta sine termino sunt. Neccessaria metitur utilitas, superuacua quo re digis. Voluptatibus utiq; se immergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, & ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerunt, ut illis quæ superuacua fuerant, facta sint necessaria. Seruiunt t̄ utiq; uoluptatibus suis non fruuntur, & mala sua (quod malorum ultimum est) amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant uitia, mores sunt. Vale.

al. itaq;

EPIST. XL. Docet pronuntiationem moderandam & exemplo maxime Ciceronis iubet esse tardiloquum.

QVod frequenter mihi scribis, gratias ago. Nam quo uno modo potes, te mihi ostendis. Nunquã epistolam tuã accipio, ut non protinus unã simus, Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriã renouant & desiderium absentia, falso atq; inani solatio leuant: quanto iocundiores sunt literæ, quæ uera amici absentis uestigia, ueras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est, id amici manus epistolæ impressa præstat agnoscere. Audisse te scribis Serapionem philosophum, cum istuc applicuisset, solere magno cursu uerba cõuoluere, quæ non effundit una uox, sed præmit & urget. Plura enim ueniunt, quàm quibus uox una sufficiat: hoc nõ probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque sicut uita debet esse composita. Nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Itaq; oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est, & melle dulcior seni profluit. Sic itaque habe ut istam uim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem esse circulanti iudices quàm agentem magnam ac seriam, docentiq;. Aequè stillare illam nolo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoq; inopia & exilitas minus intentum auditorem habet, t̄dio interrupta tarditatis. Facilius tamẽ insidit quod expectatur, quàm quod præteruolat. Denique tradere homines discipulis præcepta dicuntur. Non traditur quod fugit. Adijce nunc quod quæ ueritati operam dat oratio, incõposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet ueri, mouere uult turbam, & incõsultas aures impetu rapere tractandam se non præbet, aufertur. Quomodo autem regere potest, quæ regi non potest? Quid quod hæc oratio quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet: Remedia non prosunt, nisi immorentur. Multum præterea habet inanitatis & uani plus sonat quàm ualet. Lenienda sunt quæ me exterrēt, compescenda quæ irritāt, discutienda quæ fallunt, inhienda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? Quis medicus ægros in transitu curat? Quid quod ne uoluptatem quidem ullam habet, talis uerborum sine delectu ruentium strepitus? Sed ut pleraque quæ fieri posse non crederes, cognouisse satis est, sic istos qui uerba exacuerunt abunde est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari uelit, quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & immissa est, nec potest reprimi? Quemadmodum per procliue currentium, non ubi uisum est gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit ac lōgius quàm uoluit effert: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ, quæ ponere debet uerba non proijcere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morum, quam uiolenta ista & nimia uis exuit. Habeat uires magnas, moderatas tamen, perennis sit unda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi uelocitatem, irreuocabilem, ac sine lege uadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam impletus ac rudis: tum quoque cum illum aut ostentatio abstulerit, aut affectus impetus sui, tantum festinet, atque ingerat, quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si non uideris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum quærunt, & ipse

forte admissa.

malueris aliquando si necesse est, uel iuxta Publium Viniciū dicere quicum queretur quomodo Publius Vinicius diceret, Asellius, ait, tractim. Nam geminus Varius ait, quomodo istum disertum dicatis, nescio tria uerba non potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, qui illi singula uerba uellent, quanquam diceret non diceret, ait, Dic uel nunquam dicas. Namque et Echeri cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano uolo. Nunquam dubitauit, nunquam intermisit, semel incipiebat, semel desinebat, quædam tamen et nationibus puto magis aut minus conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris. Nos etiam cum scribimus interpungere consueuimus. Cicero quoque noster (a quo Romana eloquentia et exiuit) gradarius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit, et æstimat, et præbet æstimandum. Fabianus uir egregius et uita et scientia, et (quod post ista est) eloquentia quoque, disputabat expedite magis, quam cōcitate, ut posses dicere facilitatē esse illam non celeritatem. Hanc ego in uiro sapiente recipio, non exigo, ut oratio eius sine impedimento exeat, proferatur tamen malo, quam profluat. Eo autem magis te deterreo ab isto morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter, quam si te pudere desierit. Perfrices frontem oportet, et ipse te non audias. Multa enim inobseruatus ille cursus feret quæ reprehendere uelis. Non potest, inquam, tibi contingere res ista, salua uerecundia. Præterea exercitatione opus est quotidiana, et a rebus studium transferendum est ad uerba. Hæc autem etiam si aderunt, et poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapiēti uiro incessus modestior conuenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit, tardiloquum te esse iubeo. Vale.

EPIST. XLI. Quomodo in unoquoque bonorum uirorum deus habitat, et quod homo laudandus est, pro his quæ habet intus.

Facis rem optimā, et tibi salutarē, si (ut scribis) perseveras ire ad bonam mentem et quā stultū est optare, cum possit a te impetrare. Non sunt ad cœlū eleuandæ manus, nec exorandus ædituus, ut nos ad aures simulachri, quasi magis exaudiri possumus, admittat. Prope est a te deus, tecū est, intus est. Ita dico Lucili, sacer intra nos, spiritus sedet, maiorū bonorū nostrorū obseruator et custos, hic prout a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus uir sine deo nemo est. An potest aliquis supra fortunā nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat cōsilia magnifica, et recta. In unoquoque uirorū bonorum quis deus, incertū est, habitat tamen deus. Si tibi occurrit uetus arboribus, et solitam altitudinē egressis frequens lucus, et conspectū cœli densitate ramorū aliorum alios protegentium submouens, illa proceritas syluæ, et secretum loci et admiratio umbræ, in aperto tam densa atque continua, fidem tibi numinis facit. Et si quis specus saxi penitus exelsi montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animū tuum quadam religionis suspitione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur, subita ex abdito uasti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarū calentium fontes, et stagna quædam, uel opacitas, uel immensa altitudo sacrauit. Si hominem uideris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in medijs tempestatibus placidū, ex superiore loco homines uidentē, ex æquo deos, non subibit te ueneratio eius. Non dices, ista res maior est altiorque, quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculum possit. Vis istuc diuina descendit, animum excellentem, moderatum, omnia tantum minora transeuntem, quicquid timemus optamusque ridentē, cœlestis potentia agit. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare. Itaque maiore sui parte illic est unde descendit. Quemadmodū radij solis contingūt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur: sic animus magnus et sacer, et in hoc demissus ut proprius quidem diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscū, sed hæret origeni suæ. Illic pendet. Illuc spectat, ac nititur nostris tanquam melior interest. Quis est ergo hic animus? qui nullo bono nisi suo nitet. Quid enim est stultius, quam in homine aliena laudare? Quid eo dementius, qui eam miratur, quæ in aliū protinus transferri possint? Non fac

Non faciunt meliorē equum aurei freni. Aliter leo aurata iuba nitet, dum cōtrecta
tur, & ad patientiā recipienti ornāmēta cogitur fatigatus, aliter incultus, integri spi
ritus. Hic scilicet impetu acer, qualem illū esse natura uoluit, speciosus ex horrido,
cuius hic decor est, non sine timore aspici, praeferitur illi languitudo, & bracteato. Ne
mo gloriari nisi suo debet. Vitē laudamus. si fructu palmites onerat, si ipsa ad terrā
pondere eorum quae tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam praeferret uitē,
cui aureae uuae, aurea folia dependēt: Propria uirtus est in uitē fertilitas. In homine
quoque id laudandū est, quod ipsius est. Familiā pulchram habet, & domū pulchram
multum ferit, multū foenerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum. Lauda in ipso,
quod nec eripi potest, nec dari. Quod propriū est hominis, quāris quid sit? Animus,
& ratio in animo perfectā. Rationale enim animal est homo. Consummatur itaque e
ius bonum, si adimpleuit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio hęc exigite
Rem facillimam, secundum naturam suam uiuere: sed hanc difficilem facit commu
nis insania. In uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad salutem reuocari
possunt, quos nemo retinet, populus impellit? Vale.

EPIST. XLII. Vota eorum qui de potentibus male existimant, & de
remedio contra dāna bonorum fortuitorum.

Iam tibi iste persuasit, se uirū bonū esse. Atqui uir bonus tam cito nec fieri potest,
nec intelligi. Scis quem nunc uirum bonū dicam, huius secundae notae. Nam ille al
ter fortasse tanquā phoenix semel anno quingētesimo nascitur, nec est mirum ex in
teruallo magna generari, Mediocritia & in turbā nascētia saepe fortuna producit, exi
mia uerō ipsa raritate cōmendat. Sed iste multū adhuc abest ab eo quod proficitur,
& si sciret quid esset uir bonus, nondū se esse crederet, fortasse etiā fieri posse despe
raret. At male existimat de malis. Hoc etiā mali faciūt, nec ulla maior poena nequi
tiae est, quā quod sibi ac suis displicet. At odit eos, qui subita & magna potentia in
solenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorū quia imbecillia sunt, latē
uitia, non minus ausura cum illis uires suae placuerint, quā illa quae iam felicitas a
peruit. Instrumenta illis explicandae nequitiae desunt. Sic tuto serpens etiam pesti
fera tractatur, dum riget frigore. Non desunt tunc illi uenena, sed torpent. Multo
torū crudelitas, & ambitio, & luxuria, ut paria pessimis audeat, fortunae fauore de
ficitur. Eadem uelle eos cognosces, da posse quantum uolunt. Meministi cum queni
dam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, uolaticū esse ac leuem, & te non pe
dem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum, pluma tenebatur, quā remisit & fugit.
Scis quos postea exhibuerit tibi ludos, quā multa in caput suū casura tentauerit. Non
uidebat se per aliorū pericula in suum ruere, non cogitabat quā onerosa essent quae pe
tebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaque in his quae affectamus, atque labore ma
gno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis cōmodi esse, aut plus incom
modi. Quaedā superuacua sunt, quaedā tantū nō sunt. Sed haec nō peruidemus, & gra
tuita nobis uidentur, quae charissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat,
quod ea sola putamus emi pro quibus pecuniam soluimus, ea gratuita uocamus,
pro quibus nos ipsos impendimus: quae emere nollemus, si domus nobis nostra pro
illis esset danda, si amoenum aliquod fructuosum uel praedium, ad ea parati sumus per
uenire cū sollicitudine, cū periculo, cū iactura pudoris, & libertatis & tēporis. Adeo
nihil est cuique se uilius. Idem itaque in omnib. consilijs rebusque faciamus, quod solemus
facere, quoties ad instigatorem alicuius mercis accessimus, uideamus hoc quod con
cupiscimus quanti deferatur. Saepe maximū precium est, pro quo nullū datur. Multa
possum tibi ostendere, quae acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt. No
stri essemus, si ista nostra nō essent. Haec ergo tecū ipse uersa, non solum ubi de incre
mēto agetur, sed etiam ubi de iactura. Hoc perituum est. Nempe aduenticiū fuit,
tam facile sine isto uiues quā uixisti. Si diu illud habuisti, t perdidisti postquam sa
tius es. Si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis, nem
pe & molestiam: gratiam minorem, nempe & inuidiam. Circumspice ista quae nos
agunt in insaniam, quae cum plurimis lachrymis amittimus. Scies non damnum in
his mole

al. perdis.

his moleſtum eſſe, ſed opinionem damni. Nemo illa periffe ſentit, ſed cogitat. Qui ſe habet, nihil perdidit. Sed quoto cuiq; habere ſe contigit? Vale.

EPIST. XLIII. Quomodo comparationis modus ſere omnia magnafacit, & minima, & quod praua uita quærit abſcondi à publico ſenſu.

aliàs nō habet. **Q**uomodo hoc ad me peruenerit quæris, quis mihi id te cogitare narrauerit, qd tu nulli narraueras. Is qui ſcit plurimū rumor. Quid ergo, inquis, tantus ſum, ut poſſim excitare rumorē? Non eſt quod te ad hunc locum reſpiciens metiaris, ad iſtum reſpice, in quo moraris. Quicquid inter uicina eminet, magnum eſt illic ubi eminet. Nam magnitudo ꝓ habet certum modum, comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna eſt, in mari paruula eſt. Gubernaculum quod nauī alteri magnum, alteri exiguum eſt. Tu nunc in prouincia, licet cōtemnas ipſe te, magnus es. Quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, ſcitur. Eo tibi diligentius uiuendum eſt. Tunc felicem te eſſe iudica, cum poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non abſcendent, quos plerumq; circumdatos nobis iudicamus, non ut tutius uiuamus, ſed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores exiſtimes noſtros, uix quenquam inuenies, qui poſſit aperto oſtio uiuere. Ianitores conſcientia noſtra, non ſuperbia oppoſuit. Sic uiuimus, ut deprehendiſit, ſubito aſpici. Quid aut̃ prodeſt recondere ſe, & oculos hominū auerſare: bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia atq; ſollicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant. Si turpia, quid reſert neminem ſcire, cum tu ſcias? O temerum, ſi contemnīs hunc teſtem. Vale.

EPIST. XLIII. Quod quilibet poteſt fieri uere nobilis, ſi uelit. Et quod multi errant in optando uitam beatam.

di. cura. **I**terum tu mihi tepuſillū facis, & dicis, malignius tecum egiſſe naturam prius deinde fortunam, cum poſſis te eximere uulgo, & ad felicitatē hominum maximam emergere. Siquid aliud eſt in philoſophia boni, hoc eſt, quod ſtemma non inſpicit. Omnes ſi ad primā originem reuocentur, à dijs ſunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit ꝓ induſtria. At me hercules multis quatuordecim gradus ſunt clauſi. Non omnes curia admittit. Caſtra quoq; quos ad laborem & periculū reſcipiunt, faſtidioſe legunt. Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc ſumus nobiles. Nec reſcit quempiam philoſophia, nec eligit, omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus. Platonem non accepit nobilē philoſophia ſed fecit. Quid eſt quare deſperes his te poſſe fieri parem? Omnes hi maiores tui ſunt, ſi te illis geris dignum. Geres autem, ſi hoc protinus tibi perſuaſeris, à nullo te nobilitate ſuperari. Omnibus nobis totidem ante nos ſunt, nullius nō origo ultro memoriā iacet. Plato ait, Neminem regem nō ex ſeruis eſſe oriundum, neminē non ſeruum ex regibus. Omnia iſta lōga uarietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna uerſauit. Quis ergo generoſus? Ad uirtutē bene à natura compoſitus. Hoc unum eſt intuendū. Alioqui ſi ad uetera reuocas, nemo nō inde eſt, ante qd nihil eſt. A primo mundi ortu uſq; in hoc tempus perduxit nos ex ſplendidis ſordidq; alternata ſeries. Non facit nobilem, atrium plenū ſumolis imaginibus. Nemo in noſtrā gloriā uixit, nec quod ante nos fuit noſtrū eſt. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaq; te nō eſſe equitem Romanū, ſed libertinum, potes hoc cōſequi, ut ſolus ſis liber inter ingenuos. Quo modo inquis? Si mala bonaq; non populo autore diſtinxeris. Intuendum eſt, nō unde ueniant, ſed quo eant. Si quid eſt quod beatam uitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure, deprauari enim in malū non poteſt. Quid eſt ergo in quo erratur? Cum omnes beatam uitam optant, quod inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum perſequent, fugiunt. Nam cum ſumma beatæ uitæ ſit ſolida tranquillitas, et eius inconcuſſa fiducia, ſollicitudinis, colligunt cauſas, & per inſidioſum iter uitæ nō tantum ſerunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longius ab effectu eius quod petunt, ſemper abſcedunt, quo plus operæ impendunt, hoc ſe magis impediunt, & feruntur retro, quod euenit in labyrintho properantibus, ipſa illos uelocitas implicat. Vale.

ERASMI IN LIBRVM QVINTVM EPISTOLA XLI.

Aliter leo aurata iuba innititur. Ita prior editio: In alijs erat innititur, in alijs dimittitur. Forte legendum erat nitet. Agit enim de decore natiuo.

PINCIANI IN LIBRVM QVINTVM EPISTOLARVM.

DENIQUE nihil illi iam liberum est spondit] Vetus lectio, deniq; nihil illi iam liberum esse spondit SACRAMENTO ligatus es. Deridebit si quis tibi dixerit] Eadem non ligatus agnoscit, sed rogatus, ut sit rogatus pro interrogatus. Codex tamen Franciscanus decipit legit, non deridebit, quod non displicet quia paulo post sequitur, nolo te decipi.

Epist. 36.
Epist. 37.

ET effuse audiente populo] Vellem legeres audienti, non audiente.

QVAE non effudit una, sed praeiit & urget] Eadem, quae non effundit imò praeiit & urget. Exemplar Pin- cianum notatum habet in margine legendum esse, quae non effundit una uox sed praeiit & urget, quam lectionem probo, quia subiicit statim. Plura enim ueniunt quam quibus uox una sufficiat.

Epist. 38.
Epist. 40.

Perdidisti postquā faciatus es] Perdis, nō perdidisti eadem habet recte, nā iteratur confestim idem uerbū perdis.

Epist. 42.
Epist. 43.

Eo tibi die diligentius uiuendum est] Codex Franciscanus addit compluscula uerba, hoc pacto. Quanto dili- gentius uita tua, pro honoris fastigio quaeritur, tanto tibi diligentius uiuendum est.

SI ad uetera te reuocas] Verbum, te, superuacaneum est, ex uetere lectione.

Epist. 44.

PINCIANI LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIUM LIB. VI.

EPISTO. XLV. De modo eligendi commentarios, de acie ingenij, nō in uerbis, sed in rebus exercenda, & quis sit uere beatus.

Librorū istuc inopiam esse quereris. Nō refert q̄ multos, sed quā bonos habeas. Lectio certa prodest, uaria delectat. Qui quō desit nauit, peruenire uult, unā sequatur uiam, nō per multas uagetur. Non ire istud, sed errare est. Vellē, inquis, magis libros mihi quā consiliū dares. Ego uerō quoscunque habeo mittere paratus sū & totum horreū excutere, me quoq; isto si possem, trāsferrem. & nili mature te finem officij sperarem impleturum, hanc senilem expeditionem indi- xissem mihi: nec me Charybdis, & Scylla, & fabulosum istud fretum deterre- re potuisset. Trāsnatastem ista, nō solū traiecissem, dūmodo te complecti possem. & prae- sens aestimare quantum animo creuisses. Cāterum quod libros meos tibi mitti desi- deras, non magis idē me disertum puto, quā formosum putarem, si imaginē meā peteres. Indulgentiā scio istud esse non iudicij, & si modo iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescunq; sunt, tu illos sic lege tanquā uerum quāram adhuc, non sciam, & contumaciter quāram. Non enim me cuiquam mancipauī, nullius nō men fero: multum magnorum uirorum iudicio credo, aliquid & meo uendico. Nā illi quoq; non inuenta, sed quārenda nobis reliquerunt, & inuenissent forsitan ne- cessaria, nisi & superflua quālisent. Multum illis temporis uerborum cauillatio eri- puit, & capiosa disputationes, quae a cumē irritū exercēt. Nescimus nodos, & ambi- guā significationem uerbis alligamus, deinde dissoluimus, ac tātū nobis uacat, iam uiuere, iam mori scimus. Tota illō mente pergēdum est, ubi prouideri debet, ne res nos nō uerba decipiant. Quid mihi uocum similitudines distinguis, quibus nemo unq; nūq; quid disputat captus est: Res fallūt, illas discerne. Pro bonis mala ample- ctimur. Optamus contra id quod optauimus, pugnant uota nostra cū uotis, cōsilia cum cōsilijs. Adulatio quā similis est amicitiae: Non imitantur tantum illam, sed uincit & praeiit, apertis ac propitijs auribus recipitur, & in praecordia ima descen- dit, eo ipso gratiosa quo ledit. Doce quemadmodū hāc similitudinē dinoscere pos- sim: uenit ad me p amico blādus inimicus, uicia nobis sub uirtutū nomine obrepūt. Temeritas sub titulo fortitudinis latet. Moderatio uocatur ignauia, p cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur, his certas notas imprime. Ceterū qui inter- rogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, ut frontē suam tentet, nec rursus tam ineptus aut hebes, ut nō habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persua- seris. Sic ista sine noxa decipiūt, quomodo prestigatorū acetabula et calculi, in qui-

quibus me fallacia ipsa delectat. Effice ut quomodo fiat intelligam, perdidisti usum. Idem de istis captionibus dico, quo enim nomine potius sophismata appellem: nec ignorantem nocent, nec scientem iuuant. Si uis utique uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum eum non esse, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum cui bonum omne in animo est, erectum, & exco-
sum, & mirabilia calcantem. Qui neminem uidet, cum quo se commutatum uelit. Qui hominem ea sola parte aestimat, qua homo est, Qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic uiuit, quomodo illa praescripsit: cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicii, inconcussus, intrepidus: quem aliquid qua uis mouet, nulla perturbat, quem fortuna cum in eum quod habuit telum nocentissimum uel maxima intorsit, pungit, non uulnerat, & hoc raro. Nam cetera eius tela (quibus genus humanum debellatur) grandinis more dissultant, quae incussa tectis, sine ullo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me detinet in eo, quem tu ipse pseudomenon appellas: de quo tantum librorum compositum est. Ecce tota mihi uita mentitur, hanc coargue, hanc ad uerum (si acutus es) redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est, etiam quae non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut possit fortunatum beatumque praestare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. At proscimus bonum, si hoc nomen panis aut polentae damus, & ceteris sine quibus uita non ducitur. Quod bonum est, utique necessarium est, quod autem necessarium est, non statim bonum est, quoniam quaedam necessaria sunt, eadem uilissima. Nemo usque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad haec in diem utilia demittat. Quid ergo non eo potius curam transferes, ut ostendas omnibus magno temporis impendio queri superuacua, & multos transisse uitam, dum uitae instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, & considera uniuersos, nullius non uita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quaeris. Infinitum, non enim uiuunt, sed uicturi sunt: omnia differunt. Etiam si autem deremus, tamen nos uita praecurreret: nunc uero cunctantes quasi aliena transcurrit, & ultimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolae modum excedam, quae non debet sinistram manum legentis implere, in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus, non & hoc. Vale.

EPIST. XLVI. Laudat uoluminis tibi missi dulcedinem, ubi docet, quod in dictando fertilis eligenda est materia.

Librum tuum quem mihi promiseras, accepi, & tanquam lecturus ex commo-
dado adaperui, ac tantum degustare uolui. Deinde blanditus est ipse, ut procederem longius, qui quam disertus fuerit ex hoc intelligas licet, leuis mihi uisus est, cum esset, nec mei, nec tui temporis, sed qui primo aspectu, aut Titi Liuii, aut Epicuri posset uideri: tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, ut illum sine ulla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur, tamen exhaustum totum. Non tantum delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit, quid animi dicerem, quid impetus si interquiescisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio uiriliter & sancta. Nihilominus interueniebat dulcedine illud & loco lenae. Grandis erectus es, hoc te uolo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. Ideo eligenda est fertilis, quae capiat ingenium, quae excitet. De libro tuo plura scribam, cum illum retractauero, nunc uero parum mihi sedet iudicium, tanquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod uerearis, uerum audies. O te hominem felicem, quod nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe mentiatur, nisi quod etiam ubi causa sublata est, mentimur & consuetudinis causa. Vale.

EPIST. XLVII. De familiaritate habenda cum seruis, & ipsos diligendos esse. **L**ibenter ex his qui a te ueniunt cognoui, familiariter te cum seruis tuis uiuere: hoc prudentia tua, hoc eruditione decet. Serui sunt: imo homines. Serui sunt: imo con-
tubernales. Serui sunt: imo humiles amici. Serui sunt: imo cōserui, si cogitaueris tantum de in utroque licere fortune. Itaque rideo istos, qui turpeximant cum seruo suo coenare. Quare.

Quare nisi quia superbissima consuetudo [†] cœnantem dominum stantium seruo-
rū turba circumdedit: Est ille plus quam caput, & ingenti auaritia onerat discentem
uentrem: ac desertum iam uētris officio. ut maiore opera omnia egerat, [†] ingessit.
At infelicibus seruis mouere labra. ne in hoc quidem. ut loquatur. licet: uirga mur-
mur omne cōpescitur: & ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt. tussis. sternu-
tamenta. singultus: magno malo ulla uoce interpellatum silentium luitur. nocte to-
ta ieiuni. mutiq; perstant. Sic fit ut isti de domino loquantur. quibus coram domino
loqui non licet. At illis quibus non tantū coram dominis. sed cum ipsis erat sermo.
quorū os non consuebatur. parati erant pro domino porrigere ceruicem. periculū
imminēs. in caput suū auertere. In conuiuijs loquebantur. **sed in tormentis tacebāt.**
Deinde eiusdem arrogantia puerbium iaciatur. Totidē esse hostes. quot seruos.
Non habemus illos hostes. sed facimus. Alia interim crudelia & in humana præte-
reo. quod nec tanq; hominibus quidem. sed tanq; iumentis abutimur: qui cū ad cœ-
nandū discumbimus. alius sputa detergit. alius reliquias temulētorū subditus colli-
git. alius preciosas aures scindit per pectus & clunes certis ductibus circūferens eru-
dita manu frustra excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit. ut altilia decēter secet. nisi
quod inferior est. qui hoc uoluptatis causa docet. quā qui necessitatis discit. Ali-
us uini minister in muliebrem modū ornatus. cū ætate luctatur. Nō potest effugere
pueritiam. sed retrahitur. Iamq; militaris habitus glaber [†] restrictis pilis. aut peni-
tus euulsis. tota nocte peruigilat. quā inter ebrietatē domini ac libidinem diuidit.
& in cubiculo uir. & in conuiuiū puer est. Alius cui conuiuarum [†] censura permissa
est. perstat infelix & expectat. quos adulatio. & intēperātia. aut gulæ. aut linguæ re-
uocet in crastinū. Adijce obsonatores. quibus dominici palati notitia subtilis est.
qui sciunt. cuius rei illū sapor excitet. cuius delectet aspectus. cuius nouitate nause-
abundus erigi possit. quid iā ipsa satietate fastidiat. quid illo die esuriat. Cū his cœ-
nare nō sustinet. & maiestatis suæ diminutionē putat. ad eandē mēsam cū seruo suo
accedere. Dñ melius. quod ex istis dominos habent. Stare ante limen Calixti domi-
nū suum uidē. & eum qui illi impegat titulū. qui inter ridicula mancipia produxe-
rat. alijs intrantibus excludi. Retulit illi gratiam seruus. Ille in primam decuriā de-
iectus. in qua uocem præco experitur. & ipse illū inuicē [†] apologauit. & ipse non iu-
dicauit domo sua dignū. Dominus Calixtū uēdidit. sed domino quam multa Calix-
tus. Vis tu cogitare istum. quē seruū tuum uocas. ex hisdem seminibus ortū. eodem
frui cœlo. æquē spirare. æquē uiuere. æquē mori. Tu tam illum ingenuū uidere po-
tes. quā ille te seruū. Mariana clade quā multos splendidiſſime natos. senato-
rium per militiam auspicantes gradum. fortuna depressit. aliū ex illis pastore. aliū
custodē casæ fecit. Contēne nunc eius fortunę hominem. in quā trāsire. dum con-
temnis. potes. Nolo in ingentem melocum immitere. & de usu seruorū disputa-
re. in quo superbissimi. crudelissimi. & contumeliosissimi sumus. **Hæc tamen præce-**
pti mei summa est. Sic cum inferiore uiuas. quemadmodū tecū superiorem uelis ui-
uere. Quoties in mentē uenerit. quantum tibi in seruū liceat. ueniat in mentē. tan-
tundem in te domino tuo licere. At ego. inquis. nullū habeo dominū. Bona ætas est.
forsitan habebis. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit. qua Cræsus. qua Darij
mater. qua Plato. qua Diogenes? Viue cū seruo clemēter. In iter quoq; & in sermo-
nē admitte. & in cōsiliū. et in cōuictū. Hoc loco acclamabit mihi tota manus delica-
torū. Nihil hac re humilius. nihil turpius. Hos ego eosdē deprehendā. alienorū ser-
uorum osculantes manū. Ne illud quidem uidetis. quā omnē inuidiā maiores nostri
dominis. omnem contumeliā seruis detraxerint. Dominū patrem familiæ appella-
uerunt. seruos (quod etiā in minimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diē festū
non quo solū cū seruis domini uescerentur. sed quo utiq; honores illis in domo gere-
re. ius dicere permiserunt. & domū pusillā rem publicā esse iudicauerūt. Quid ergo?
Omnes seruos admouebo mensæ meæ? Non magis q; omnes liberos. Erras. si existi-
mas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum. ut puta illum mulionē. et illū
bubulcum. Nō ministerijs illos æstimabo. sed moribus. Sibi quisq; dat mores. mini-
steria

al. cœnantem
mino

Quot seruos
habemus. to-
tidē habemus
hostes.

al. restrictis.
aliter. cura

forte. ablegā-
uit.

al. comiter
quoque.

steria casus assignat. Quidā cōnēt tecū, quia digni sunt, quidā ut sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruiile est, honestiorum conuictus excutiet. Nō ē mi Lucili, quod amicum tantum in foro & in curia quæras, si diligenter attenderis & domi inuenies. Sæpe bona materia cessat sine artifice. Tenta & experire. Quē admodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius & frenos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste, aut ex conditione, quæ uestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est, sed fortasse liber animo. Seruus est, hoc illi non nocebit. Ostende quis non sit. Alius libidini seruit, alius auariciæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem aniculæ seruientem. Dabo ancillulæ diuitē. Ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantomimorū, nulla seruitus turpior est, quam uoluntaria. Quare non est quod fastidiosi te deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbe, superiorem. Colant potius te, quam timeant. Dicet nunc aliquis me uocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deiicere, quod dixi, colant potius dominum, quam timeant. Ita inquam, prorsus colant tanq̃ cliētes, tanquā salutatores. Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse quod deo satis est, qui colitur & amatur, Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere iudico quod timeri à seruis tuis non uis, quod uerborū castigatione uteris. Verberibus multa admonētur, nō qcqd nos offendit, & laedit. Sed ad rabiem cogunt uenire deliciæ, ut quicquid non ex uoluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoq; oblitī, & uirium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt, sic sauiunt, quasi iniuriam acceperint, à cuius rei periculo illos fortunæ suæ magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant, sed occasionem nocendi captant, quærendo acceperunt iniuriam, ut facerent. Diutius te morari nolo. Non est enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cætera boni mores, placent sibi, & permanent: leuis est malicia sæpe mutatur non in melius, sed in aliud. Vale.

EPIST. XLVIII. Longiore mora opus esse in solutione quàm propositione quæstionis, & quod amicitia omnia communicat.

AD epistolam quam mihi ex itinere misisti, tam longā, quàm ipsum iter fuit, postea rescribam, Seducere me debeo, & quid suadeam circumspicere. Nā tu quoque, qui consulis, diu an consuleres cogitasti, quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore mora opus sit, ut soluas quæstionem, quā ut proponas. Vtiq; cum aliud tibi expediat, aliud mihi, iterum ego tanq̃ Epicureus loquor. Mihi uerò id expedit, quod tibi, aut non sum amicus, nisi quicquid agitur ad te pertinēs, meum est. Cōsortium rerū omnium inter nos facit amicitia, nec secūdi quicquam singulis est, nec aduersi. In commune uiuitur. Nec potest quisquam beate degere, qui se tantū intuetur, qui omnia ad utilitates suas conuertit. Alteri uiuas oportet, si uis tibi uiuere. Hæc societas diligenter & sancte obseruanda est, quæ nos omnes hominibus miscet, & indicat aliquid esse cōmune ius generis humani, plurimum ad illam quoq; (de qua loquebar) interiorem societatem amicitia colēdam proficit. Omnia enim cum amico communia habebit, qui multa cum homine. Hoc Lucili uirorum optimi mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debēam, quid homini, quàm quot modis amicus dicatur, et homo quàm multa significet. In diuersum ecce sapientia & stulticia discedunt, cui accedo: in utram ire partem iubes? Illi homo pro amico est. Huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi uerba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes uaseras struxero, & conclusionē falsā à uero nascens mendacium adstruxero, non potero à fugiendis petenda secernere. Pudet me, in re tā seria senes ludimus. Vale.

EPIST. XLIX. Notat eos, qui in tanta temporum egestate, puerilibus sophismatibus indulgent.

MV's syllaba est, mus autem caseum rodit, syllaba ergo caseū rodit. Puta nūc me istud nō posse soluere, quod mihi ex ista sententiā periculum imminet, quod in cōmodum. Sine dubio uerendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, at ne quan-

Vocare ad pileum

al. amouentur

al. sic exardescunt.

ne quando si negligētiōr fuero, caseum liber comedat. Nisi forte acutior est illa col-
lectio. Mus syllaba est, Syllaba autem caseum non rodit, mus ergo caseū non rodit.
Opueriles ineptias, in hoc supercilium subduximus, in hoc barbā demissimus. hoc est,
quod iuvenes docemus & pallidus. Vis scire quod philosophia, pmittat generi huma-
no. Cōfiliū. Aliū mors uocat, aliū paupertas urit, aliū diuitiā, uel alienā torquēt,
uel suā. Ille malā fortunam hōrret, hic se felicitati suā subducere cupit, hunc homi-
nes male habent, illum dī. Quid mihi lusoria ista proponis? non est iocādī locus, ad
miserōs aduocatus es. Opē te laturum naufragis, captis, agris, egentibus, intēta se-
cū subiectum prāstantibus caput, pollicitus es. Quō diuiteris? quid agis? hic cū
quo ludis, timet. Succurre, quisquis eloquentior es pereuntium pōnis. Omnes un-
dique ad te, manus tendunt, perditā uitā, periturāq; auxiliū aliquod implorant, in
te spes opesq; sunt. Rogant ut ex tanta illos uolūtatione extrahas, ut dilectis & er-
rantibus clarū ueritatis lumē ostendas. Dic quid natura necessarium fecerit, quid
superuacū, quā faciles † leges posuerit, quā iucunda sit uita, quā expedita il-
las sequentibus, quā acerba & implicita eorum, qui opīnioni plus quā naturā *al. necessitates*
crediderūt. Si prius docueris † quā partē eorū leuatura sint. Quid istorū cupidita- *al. quā.*
tes demit, quid tēperat? Utinā tantū proderent, quantum nocēt. Hoc tibi cū uoles
manifestissimum iacā, & cōminui & debilitari generosam indolē in istas argutias
coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quā porrigant tela, quemad-
modū illos subornent. Hac ad summū bonum itur, per istud philosophiā sunt nigrē,
& turpes, infāmesq; etiā ab album sedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agi-
tis, cum eum quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quā ut formula
cecidisse uideatur? Sed quemadmodum illū p̄tor, sic hos philosophia in integrū
restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis, & grandia locuti effecturos uos,
ut non magis auri fulgor, quā gladii, perstringat oculos meos, ut ingenti cōstātia,
& quod omnes optant, & quod omnes timent calcem, ad Gramaticorum elemēta
descenditis? Quid dicitis, sic itur ad astra, hoc enim est quod philosophia mihi pro-
mittit, ut me parē deo faciat, ad hoc inuitatus sum, a d hoc ueni, fidem prāsta. Quā-
tum potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus & prāscriptionibus phi-
losophorum. Aperte decēt & simpliciā bonitatem. Etiam si multum superesset eta-
tis, parce iam dispensandum erat, ut sufficeret necessarijs. Nunc quā dementia est
superuacua discere in tanta temporis egestate? Vale.

EPIST. L. De uelocitate temporis, non in quāstionibus puerilibus
expendenda, sed exhortatione uirtutis redimenda.

Est quidem, mi Lucili, supinus & negligēs, qui in amici memoriā ab aliqua re
gione admonitus reducitur, tamen repositum in animo nostro desiderium loca
interdū familiaria euocant, nec extinctam memoriā reddunt, sed quiescētē irri-
tant: sicut dolorem lugētū, etiā si mitigatus est tēpore, aut seruuli familiaris † amis- *al. admissio.*
sio, aut uestis, aut domus renouat. Ecce Cāpania, & maxime Neapolis, ad Pōpeio
rū tuorum cōspectum incredibile est, quā recens desiderium tuū fecerit. Totus mi-
hi in oculis es, cum maxime a te discedo, uideo lachrymas conbibētē, & affectibus
tuis inter ipsam coertionē exeuntibus † nobis, satis resistētē. Modo amisisse te ui- *al. noluit.*
deor. Quid enim non modo est, si recorderis. Modo apud Socionem philosophum *al. non satis.*
puer sedi, modo causas agere cōepi, modo delii uellē agere, modo de si posse. Infi-
ta est uelocitas tēporis, quā magis apparet respiciētibus. Nā ad prāsentia intentos
fallit, adeo prācipitis fugae transitus letis est. Causam huius rei quāris? quicquid tē-
poris trāsit, eodē loco est, pariter aspicitur, una iacet, omnia inde in profundum car-
dunt, & alioquin nō possunt longa interualla esse in ea re, quā tota † uix est. Punctū *al. breuitas.*
est quod uiuimus, & adhuc puncto minus, sed hoc minimū specie quadam longior
ris spaciū natura diuisit. Aliud ex hoc infantiā fecit, aliud puēritiam, aliud adolescē-
tiā, aliud inclinationē quādam ab adolescētia ad senectutē, aliud ipsam sene-
ctutē. In quam angustio quot gradus posuit. Modo te prosecutus sum, & tamen hoc
modo, aetatis nostrā bona portio est, cuius breuitatē aliquādo futurā cogitem. Nō
solebat

solebat mihi tam uelox tempus uideri. Nunc incredibilis cursus apparet, siue quia ad moueri lineas sentio, siue quia attendere cœpi & computare damnum meum, eo magis utiq; indignor aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessariam quidem potest, etiam si custoditum diligentissime fuerit) in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas habiturum se tempus quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciuunt, hi agere se ipsos aliquid existimant: nec ego nego, perspicenda ista, sed perspicenda tantum, & à limine salutanda, in hoc unum, ne uerba nobis dentur, & aliquid esse illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quaestione quam subtilius est contemplasse, quam soluere? Securi est & ex commodo migratis minuta conquirere. Cum hostis instat à tergo, & mouere se iussus est miles, ex cuius necessitas quicquid pax ociosa collegerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia cœsectari, & uafriciam in illis meam experiri. Aspice qui coeant populi, quæ moenibus clausis Ferrum acuant portis. Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. Demens omnibus merito uiderer, si cum saxa in munimentum murorum senes scæminæq; congererent, cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret, aut posceret, cum hostilia in portis tela uibrarent, & ipsum solum suffossionibus & cuniculis tremere, sederem ociosus, & eiusmodi quaestiuiculas ponens: quod non perdidisti habes, cornua autem non perdidisti, cornua ergo habes, aliæq; ad exemplum huius acutæ delirationis concinnata. Atqui æque licet demens tibi uidear, si istis impendero operam. Et nunc obsideor, tunc tamen periculum mihi obsessio externum immineret, murus me ab hoste secerneret. Nunc mortifera mecum sunt. Nunc uaco ad istas ineptias: Ingens negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur: fugit uita, aduersus hæc me doce, aliquid affer, ne mortem fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduersus difficilia de æquanimitate, aduersus inuitabilia, angustias temporis mei laxa, doce non esse positum boni uitæ in spacio eius, sed in usu, posse fieri, imò sapè fieri, ut qui diu uixit, parum uiuirit. Dic mihi dormituro, potes non expergisci, dic experrecto, potes non dormire amplius. Dic exeunti, potes non reuerti. Dic redeunti, potes non exire. Erras si in nauigatione tantum existimas minimū esse, quo morte uita diducitur. In omni loco æque tenuè interuallum est. Non ubiq; se mors tam prope ostendit, ubiq; tam prope est. Has tenebras discute, & facilius ea trades, ad quæ præparatus sum. Dociles natura nos ædidit, & rationem dedit imperfectā, sed quæ perfici posset, De iustitia mihi, de pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraq; & illa cui alieni corporis abstinencia est, et hac, cui sui cura. Si me uolueris per deum ducere, facilius ad id quod tendo perueniam. Nam (ut ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideo illam implicare non oportet, nec enim quicquam minus conuenit, quam subdola ista calliditas, animis conantibus magna. Vale.

Veritatis simplex oratio.

EPIST. LI. De falsa excusatione peccantium, & qualiter possit prauitas etiam indurata corrigi, & quod uirtutes sunt quasi bona naturalia.

Epistolam tuam accepi post multos menses, quàm miseram, superuacuum itaq; peritui ab eo qui afferebat, quid ageres, quarere. Valde enim bonæ memoriæ estis meministi, & tamen spero te sic iam uiuere, ut ubicunq; eris, sciam quid agas. Quæ enim aliud agas, quàm ut meliorem te ipse quotidie facias, ut aliquid ex erroribus ponas, ut intelligas tua uitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus ascribimus. At illa quocunq; traherimus secutura sunt. Harpasten uxoris meæ fatuam, scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim tuerissimus istis prodigijs sum, si quando fatuo delectari uolo, non est mihi longe quærendus, mirideo. Hæc fatua subito desijt uidere. Incredibilem tibi narro rem, sed ueram, nescisse se cæcam, sub inde pædagogum suum rogat, ut migret, ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se aurum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, nos sine duce erramus, et dicimus, non ego ambitiosus, sum sed nemo aliter Romæ potest uiuere. Non est sumptuosus

al.terroribus.

al. alienissimus.

sumptuosus, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum uitium quod iracundus sum, quod nondum constitui certū genus uitæ, adoleſcētia hæc facit. Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in uisceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus, Si t̄ scrutari cœperimus, quando tot morbos, tantasue t̄ ægritudines discutiemus? Nunc uero nec quærimus quidem medicum, qui minus negocij haberet, si adhiberetur ad recens uitium. Sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. Ne mo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. At me hercules, turpe est magistrum huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere, laborandum est, & (ut uerum dicam) ne labor quidem magnus est, si modo (ut dixi) ante animum nostrum formare incipimus, & corrigere, q̄ indureſcat prauitas eius, sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligens cura. Robora in rectum, quamuis flexa, reuocabis. Curuatas trabes calor explicat, & aliter natura, in id finguntur, quod usus noster exigit: quanto facilius animus accipit formam, flexibilis, & omni humore obſequentior. Quid enim aliud est animus, q̄ quodam modo se habens spiritus? Vides autē tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto tenuior est. Illud mi Lucili non est quod te impediāt, quo minus de nobis bene speres, quod malitia iam nos tenet, quod diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens uenit, quam mala. Omnes præoccupati sumus, uirtutes discere, uitia dediscere, sed eo maiore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quo semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur uirtus. Contra enim mala in alieno hærent. Ideo expelli & t̄ extirpari possunt: fideliter sedent, quæ in locum suum ueniunt: uirtus secundum naturam est, uitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodum uirtutes t̄ retentæ exire non possunt, facilisq̄ earum tutela est, ita initium ad illas eundem arduum: quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est formidare inexperta. Itaq; cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem uoluptas est, philosophia pariter & salutaris & dulcis est. Vale.

al. curari
al. res

al. exturbari

al. recte, aut
receptæ.

ERASMI IN LIBRI SEXTI EPIST. XLVI.

Dulce illud & loco lene. In quibusdam erat leue. Loco dixit pro in tempore? Interueniebat lenitas, sed in loco.

Frustra excutit. Alius habebat in frustra, alius frustra, omiſſa præpositione. Opinor legendum, erudita manu frustra excutit, quod & hodie faciunt aulicorum ministri in quadris panarijs. Epist. 48.

Sic erat in quodam, Seruus est, hoc illi, alijs non nocebit, sed non admodum placet.

Sic legebatur in quodam, non quod nos offendant quod lædant, sed ad. &c.

Succurre, quid quod laqueati respondent in pœnis. In alijs erat, Quisquis eloquentior es in pœnis: quicquid laqueati respondentium pœnis. Vnus codex Anglicus habebat, quisquis eloquentior es pereuntium pœnis, quod sequuti sumus: non quod per omnia satisfaciāt, sed quod minimum displiceat. Si pro respondent legas: despondent, pro desperant, tolerabilis erit lectio. Epist. 49.

Rectius habebatur in quodam, Vtinam tantum non prodeſſent. Nocent. uim enim coniunctionum supplet pronuntiatio: post silentium acutiore uoce accinitur, nocent.

Pro Nunc uaco, rectius erat Non uaco. Quāquā alterius lectionis idem est sensus, si legatur per interrogationē.

PINCIIANI IN LIB. SEX TVM. EPISTOLARVM.

Eruditam manu frustra excutit] Quidam codices, eruditam manum in frustra excitat, Tu tam illum ingenium uidere potes quā ille te seruum] Lege commutatis dictionibus. Tā tu illum uidere ingenium potes, quā ille te seruum ex uetustis exemplaribus. Verberibus multa admonentur] Vetus lectio, uerberibus multa amouentur. Puto corrigendum, uerberum multa amouetur. Quid si legas. Verberibus muta admonentur seu amouentur. Epist. 47.

Quod in re tam seria senes ludimus] Superfluit uerbum, quod, ex eadem. Illud notandum in plerisq; antiquorum exemplarium cōnecti hanc epistolam cum sequente, & unam esse, non duas. Epist. 48.

Aetatis nostræ portio est] Scribe. Aetatis nostræ bona portio est, ex uetere lectione. Aduersus hæc me doce, aliquid offer ne mortem fugiam,] Corrigo, aduersus hæc me doce aliquid. Effice ne mortem fugiam, ex eadem. Epist. 50.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM LIBER SEPTIMVS.

EPIST. LII. Amœnas regiones uitandas esse rationibus, & exemplis docet.

Vomodo quisque potest mi Lucili: tu istic habes Aetnam, illū nobis
 lissimū Siciliæ mōtē, quē quare dixerit Messalla unicum, siue V
 gius (apud utrūque enim legi) nō reperio, cū plurima loca eū omnia
 ignē nō tantū ædita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis
 altissimū effertur, sed etiā iacentia. Nos utcūque possumus, cōtem
 sumus Baijs, quas postero die, quā attigerā, reliqui, locū ob hoc de
 tandū, cū habeat quāsdā naturales dotes, quia sibi illū celebrandū luxuria desum
 ptit. Quid ergo ulli loco indicendū est odiū? minime. Sed quemadmodū aliqua ue
 stis sapienti ac probō uiro magis cōuenit quā alia, nec ullū colorē ille odit, sed aliquē
 putat parū aptū esse frugalitatē p̄fesso: sic regio quoque est, quā sapiēs uir, aut ad sapi
 entia tendens declinet, tanquā alienā bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquā
 Canopū eliget, quāuis neminē Canopus esse frugī ueret. Ne Baias quidē. Diuer
 riū uitiorū esse cōperūt. Illic sibi plurimū luxuria permittit, Illic tanquā aliqua licēt
 debeat loco, magis soluitur. Non tantū corpori, sed etiā moribus salubrē locū ei
 gere debemus. Quemadmodū inter tortores habitare nolim, sic nec inter popina
 quidē. Videre ebrios per littora errantes, & comestationes nauigantiū, & sympho
 niarū cantibus perstreptentes lacus, & alia quæ uelut soluta legibus luxuria, nō tan
 tum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, ut iritamētā uitiorum
 quam longissime profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimētis uoluptatū
 procul abstrahendus. Vīna Hannibalē hyberna soluerunt, & indomitū illum niui
 bus atque Alpibus uirū eneruauerunt fomēta Campaniæ. Armis uicit, uitijs uictus
 est. Nobis quoque militandū est, et quidē genere militiæ, quo nunquā quies, nunquā oc
 ium datur. Debellandæ sunt in primis uoluptates quæ (ut uides) fœua quoque ad se in
 genia rapuerūt. Si quis sibi proposuerit, quātū operis aggressus sit, sciet nihil delica
 te, nihil molliter esse faciendū. Quid mihi cū istis calentibus stagnis? quid cū sudato
 rijs, in quæ siccus uapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborē
 exeat. Si faceremus quod fecit Hannibal, ut interrupto cursu rerū, omissoque bello,
 fouendis corporibus operā daremus, nemo non intempestiuā desidā, uictori quoque
 nedū uincēti periculosa, merito repræhēderet. Minus nobis quā illis punica signa
 sequentibus licet. Plus periculi restat cedentibus, plus operis etiā perseuerantibus.
 fortuna mecū bella gerit. Nō sum imperata faciū. Iugū nō recipio, imō (quod ma
 iore uirtute faciendū est) excutio. Non est emolliendus animus. Si uoluptati cedi
 ro, cedendū est dolori, cedendū labori, cedendū est paupertati. Idē sibi in me iuris esse
 uolet, & ambitio, & ira. Inter tot affectus distrahar, imō distrahar, libertas p̄posita
 est, ad hoc præmiū laboratur. Quæ sit libertas, queris? Nulli rei seruire, nulli necessi
 tati, nullis casibus, fortunā in æquū deducere, quo die intellexero illā plus posse, nō
 poterit. Ego illā ferā, cū in manu mors sit. His cogitationibus intentū, loca seria fa
 ctaque eligere oportet. Effœminat animos amœnitas, Amœna sine dubio aliquid ad
 corrupendū uigorē potest regio. Quālibet uia iumenta patiuntur, quorū durata in
 aspero ungula est, In molli palustrique pascuo saginata cito subteruntur. Et fortior
 les ex contragoso uenit. Segnis est urbanus & uerna. Nullū laborē recusant manus
 quæ ad arma ab aratro transferuntur. In primo deficit puluere ille unctus & nitidus.
 Seuerior loci disciplina firmat ingeniū, aptumque magnis conatibus reddit. Litterat
 honestius Scipio quā Baijs exulabat. Ruina eius nō est tā molliter collocāda. Illi qui
 que ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, C. Marius, &
 Cn. Pompeius, & Cæsar extruxerūt quidē uillas in regione Baiana, sed illas imposuerūt
 summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculati late loca
 geque subiecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus edificia excitauerunt
 cis, & qualia, scias nō uillas esse, sed castra. Habitaturū tu putas unquā fuisse in Ve
 ca Catonē, ut præter nauigantes adulteras dinumeraret, & aspiceret, tot genera cy
 bana

barum uarijs coloribus picta. & fluctuantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna & conuiuia. nonne manere ille intra uallum maluisset, quam ibi unam noctem anxius ipse duxisset? *al. fluitantem*
al. conuiuia Quid ni malit quisquis uir est, somnum suum classico quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baijs litigauimus, nunquam satis cum uitjs, quæ oro te mi. Lucili, persequere, sine modo, sine fine, nam illis quoque nec finis est nec modus. Proñce quæcunque cor tuum laniant, quæ si aliter extrahinequi rent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipue exturba, & inuisissimas habe latronum more quos Philistas Aegyptij uocant. In hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Vale. *al. extirpa*

EPIST. LIII. De tribus hominum generibus ad philosophiam uenientium, & quis in hac uita sit eligendus adiutor.

Quid est hoc Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò underecedere cupimus, impellit? quid colluctatur cū animo nostro, nec permittit nobis quicquid semel uellet fluctuamus inter uaria consilia, nihil libere uolumus, nihil absolute, nihil semper. Stulticia, inquis, est, cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quādo nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualet, ut emergat, oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait epicurus ad ueritatē sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam. Hos maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsos protulerunt: quosdam indigere ope aliena, non ituros si nemo præcesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota non sumus, bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest, & hoc multum est, uelle seruari. Præter hæc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compelli que possunt, quibus non dūce tantum opus sit, sed adiutore, & ut ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermacū ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eundem finem uterque peruenerit, tamen maior est laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa atque magnifica, alterum puram aream accepit, illic protinus opus creuit, alterius fundamenta lapsa bunda, in mollem ac fluidam, demissa humum, multumque laboris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quicquid factū est, alterius magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita, quædam manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego illum feliciorē dixerim, qui nihil negotij secū habuit. Hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ uicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed traxit. Hoc durum & laboriosum negotium nobis datum scias, scilicet imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem inquis, inuocabo: hūc aut illum. Tu uero etiam ad priores reuertere qui uacāt, Adiuuare nos possunt non tantum qui sunt, sed et qui fuerunt. Ex his autem qui sunt eligamus nō eos, qui uerba magna celeritate præcipitant & communes locos uoluunt & in priuato circulantur: sed eos qui uitam docent, qui cum dixerint quid faciendū sit, probant faciendo, qui docent quid uitandū sit, nec unquam in eo quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorē, quem magis admireris cū uideris quam cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, quibus cōsuetudo est admittere populum ac differere, si modo hoc proposito in turbam prodeunt ut meliores fiant, faciātque meliores, si nō ambitionis hoc causa exercet. Quid enim turpius philosophia captante clamores? Nūquid æger laudat medicū secantem? Tacete, fauete & prebete uos curationi. Etiam si exclamaueris, non aliter audiam, quā si ad tantū uitiorum uestrorum ingemiscatis. Testari uultis attendere uos moueri que rerum magnitudine, sanè liceat: ut quidē iudicetis & feratis de meliore suffragium, quid ni non perueniam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendū erat. Nūquid ergo existimas statim illis & loqui et laudare licuisset? Quāta autē dementia eius est,

quē clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt. Quid lætaris quod ab hominibus ijs laudaris, quos nō potes ipse laudare? Differebat populo Fabianus, sed audiebatur modeste. Erūpebat interdū magnus clamor laudantiū, sed quē magnitudo rerū euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter orationis elapsæ. Interfuit aliquid inter clamorē theatri & scholæ. Est aliqua & laudandi licētia. Omnia rerū omniū si obseruentur indicia sunt, & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicū & incessus ostēdit, & manus mota, ut unum interdum respōsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbū risus, insanum uultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit scies si quem abmodū laudetur aspexeris. Hinc atque illinc philosopho manus auditor intētat, & super ipsum caput mirantiū turba cōsistit. Nō laudatur ille nunc si intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istæ uoces illis artibus, quæ ppositū habēt placere populo, philosophia adoretur. Permittendū erit aliquādo iuuenibus sequi imperiū animi. Tunc autē hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare nō poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolecentium extimulat. Ad rem commoueantur, non ad uerba composita. Alioquin nocet illis eloquentia, si nō rerū cupiditatē facit sed sui. Differā hoc in præsentī. Desiderat enim propriā & longam executionem, quemadmodum populo differendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecit se philosophiam, non erit dubium postquam prostituta est, sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non institorem sed antistitem nacta est.

EPIST. LIIII. De tempestate & nausea, quam passus est in mari, summittens differentiam inter corporalia & spiritalia.

Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est ut nauigarē? Solui mari lan-
guido, erat sine dubio cœlū graue sordidis nubibus, quæ ferē aut in aquam aut
in uentum resoluuntur: sed putauī tam pauca milia à Parthenope tua usque Puteo-
los surripī posse, quamuis dubio impendente cœlo. Itaque quo celerius euaderē præ-
tinus per altum ad Nesida direxi, præcisurus omnes sinus. Cum iam eo processissem
ut mea nihil interesset, utrum irem an redirem, primum æqualitas illa quæ me cor-
ruperat periit. Nondum erat tempesta, sed iam inclinatio maris ac subinde crebris
or fluctus. Cœpi gubernatorem rogare ut me in aliquo littore exponeret. Aiebat il-
le aspera esse & importuosa, nec quicquam se æque in tempestate timere quam ter-
ram. Peius autem ferebar, quā ut periculum mihi succurreret. Nausea enim me
segnis hæc & sine exitu torquebat, quæ bilem mouet nec effundit. Institi itaque guber-
natori, & illū uellet nollet cōgē ut peteret littus. Cuius ut uiciniam attigimus, non
expecto ut quicquam ex præceptis Virgilij fiat Obuertant pelago proras, aut au-
chora de prora iaciatur: sed memor artificij mei ueteris, frigida cultor, mitto me in
mare quomodo psychrolutam decet gausapatus. Quæ putas me passum, dum per
aspera & eripior, dum uiam quæro, dum facior? Intellexi non immerito nautis terrā
timeri. Incredibilia sunt quæ tulerim cum me ferre non possem. Illud scito Vlyssē
non fuisse tam irrato mari natum, ut ubique naufragia faceret. Nauseator erat. Et ego
quocūque nauigare debuero, uicesimo anno perueniam. Vt primum stomachum,
quem scis non cum mari nausē effugere, collegi, ut corpus unctione recreari, o-
cœpi mecum cogitare, quanta nos uitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiam
corporalium quæ subinde admonent sui, nedum illorum quæ eo magis latent quæ
maiora sunt. Leuis & saltem motiūcula decipit, sed cum creuerit & uera febris ex-
ferit, etiam duro & perpeffitio confessionem & accepit. Pedes dolent, articuli pun-
tiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut
exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nōmē, quæ-
ritur & talaria cœperit intendere, & utrosque dextros pedes fecerit, necesse est podagran-
fateri. Cōtra euenit in ijs morbis, quibus afficiuntur animi, quo quis peius se habet
minus sentit. Non est quod mireris Lucili charissime. Nā qui leuiter dormit, & spe-
cies secundum quietē capit, aliquando dormire se dormiēs cogitat. Grauis somnus
etiam

al. uexabar

al. crepo

al. aliquem

al. exprimit

al. calcaria

etiam somnia extinguit, animumq; altius mergit, q̃ ut uti ullo intellectu sinat. Quare uitia sua nemo confitetur: Quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare uigilantis est, & uitia sua confiteri sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo ut errores nostros coarguere possimus. Sola autē nos philosophia excitabit, sola somnū excutiet grauem. Illi te totum dedica, dignus illa es, illa te digna est. Ite in complexū, alter alterius, omnibus alijs te nega, foriter, aperte. Non est quod precario philosophis. Si æger esses curam intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negotia exciderent, nec quenquā tanti putares, cui aduocatus in causam descenderes. Toto animo id ageres, ut quā primum morbo liberareris. Quid ergo? Non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte & uaca bonæ mentis. Nemo ad illā peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum, dat tempus non accipit. Non est res subciliua. Ordinaria est, domina est, adest & iubet. Alexander cuidam ciuitati partem agrorum & dimidium rerum omnium promittenti, eo, inquit, proposito ueni in Asiam, ut non id acciperem quod dedissetis, sed ut id haberetis quod reliquissetis. Idem philosophia rebus omnibus, non sum id tempus acceptura, quod uobis superperfuert: sed id habebitis quod ipsa erogauero. Totam huc conuerte mentem, huic asside, hanc cole, ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multos antecedes, non multo te dii antecedent. Quid inter te & illos? Interim futurum sit quæris? Diutius erunt. At me hercule magni artificis est clausisse totū in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum deo omnis ætas patet. Est aliquid quō sapiens antecedit deum. Ille naturæ beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem dei. Incredibilis uis philosophiæ est ad omnem fortuitam uim retundendam. Nullum telū in corpore eius sedet, munita est solidaq; quædam defatigat, & uelut leuia tela laxo sinu eludit: quædam discutit, & in eum usque qui miserat respuit. Vale.

E P S T. LV. De morbo suspirij uel anhelitus, ubi mirabile documentum de morte subiungit, & quod sapiens de uita exit, non ejicitur.

Iongum mihi comitatum dederat, mala ualetudo, repente me inuasit. Quo genere inquis? prorsus merito interrogas, adeo nullum mihi ignotum est. Vni tamē morbo quasi assignatus sum, quē quare græco nomine appellem nescio. Satis enim apte dici suspiriū potest. Breuis autē ualde & procellæ similis impet⁹ est, intra horā ferē desinit. Quis enim diu expirat? Omnia corporis aut in cōmoda aut pericula per me transierūt. Nullū mihi uidetur molestius. Quid nī? Aliud enim qcquid est agrotare est, hoc est animā agere. Itaq; medici hanc meditationē mortis uocant. Facit aliquid quando spiritus ille, qd saepe conatus est. Hilarē me putas hæc tibi scribere, quia effugit? Si hoc sine q̃si bona ualitudine delector, tā ridicule facio, q̃ ille q̃squis se uicisse putat cū uadimonium distulit. Ego uerō & in ipsa suffocatione non desij cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est, inq̃, tā saepe mors experitur me? faciat. At ego illā diu expertus sum. Quando, inquis? Anteq̃ nascerer. Mors est non esse. Id quale sit iā scio, hoc erit post me quod ante me fuit. Si quid in hac re tormēti est, necesse est & fuisse anteq̃, pdiremus in lucē. Atqui nullā sensimus tunc uexationem. Rogo nō stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cum extincta est, q̃ anteq̃ accenderetur? Nos quoq; & accendimur & extinguimur, medio illo tempore aliquid patimur. Vtrinq; uerō alta securitas est. In hoc enim mi Lucili, nī si fallor, erramus, quod mortē iudicamus sequi, quum illa & præcesserit & secutura sit. Quicquid ante nos fuit, mors est. Quid enim refert, utrum nō incipias, an desinas, cum utriusq; rei hic sit effectus, non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nā uerbis locus nō aderat) alloqui me? desij: deinde paulatim suspiriū illud, quod esse iā anhelitus coeperat, interualla maiora fecit, & retardatum est ac remāsit. Nec adhuc quāuis desierit ex natura fluuit spiritus. Sentio hæitationē quandā & eius morā. Quomodo uolet, dū modo nō ex animo suspirem: hoc tibi de me recipe, nō trepidabo ad extrema: iā præparatus sum, nihil cogito de die toto. Illū lauda & imitare, quē non piget mori, cum iuuget uiuere. Quæ enim uirtus est, cum ejcietis exire? ta-

al. uident

al. interfuerit

al. non desij

men est & hic uirtus. Eijcior quidē sed tanquam exeam. Et ideo nunquam eijcitur sapiens, quia eijci est inde expelli, unde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens, necessitatem effugit, quia uult quod ipsa coactura est.

EPIST. LVI. De uilla Vaciae, & eius dispositione, & de ignauo ocio uitando, & quod solus sapiens nulla re sollicitus scit sibi uiuere.

A Gestatione cum maxime uenio, non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem, quātū sedit labor est enim diu ferri, ac nescio an eo maior, quia contra naturā est, quā pedes dedit, ut per nos ambulemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitatē nobis ^{al. indixere} t inducere delitiae, & quod diu nolimus, posse desuimus. Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, ut siue bilis infederat faucibus discuteretur, siue ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret illū iactatio, quā profuisse mihi sensi. Ideo diutius uehi perseueraui, inuitate ipsolittore, quod inter Cumas & Seruiliū Vaciae uillam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, uelut angustū iter clauditur. Erat enim a recenti tempestate maris spissius. Fluctus autē illud (ut scis) frequens et coactatus exaequat, longior tranquillitas soluit, cum arenis quae humore alligantur succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere coepi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse, & direxi oculos in uillam, quae aliquando Vaciae fuit. In hac ille praetorius diues, nulla alia re quam ocio notus, consenuit, & ob hoc unū felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Asinij Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merferat (aeque enim offendisse illū, quā amasse periculosum fuit) exclamabant homines, O Vaciae solus scis uiuere. At ille latere sciebat, nū uiuere. Multum autem interest, utrum uita tua ociosa sit, an ignaua. Nunquā aliter hanc uillam Vaciae uiuo praeteribam, quā ut dicerē, Vaciae hic situs est. Sed adeo mihi Lucili, philosophia sacrum quiddā est, & uenerabile, ut etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Ociosum enim hominem seductum existimat uulgus & securum, & se contentum, sibi quē uiuentem, quorum nihil ulli contingere, nisi sapienti potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi uiuere. Ille enim (quod est primum) scit uiuere. Nam qui res & homines fugit, quē cupiditatū suarum infelicitas relegauit, qui alios felicior res uidere non potuit, qui uelut timidum atque iners animal metu oblituit, ille sibi non uiuit, sed (quod est turpissimū) uentri, somno, libidini. Non continuo sibi uiuit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseverantia, ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa uilla nihil possum tibi certi scribere, frontem enim eius tantum noui, & exposita, quae ostendit etiam transeuntibus. Spelunca sunt duae magni operis, laxo atrio, ^{al. pares manu facta.} t paries manufactus, quarum altera sole non recipit, altera usque in occidentē tenet. Prata bona, ^{al. ad priuata} medius riuus & a mari & ab Acherulio lacu receptus Euripi modo diuidit, alendis piscibus (etiam si assiduo exauriatur) sufficiens. Sed illi cum mare patet, parcitur: cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ^{al. esse illam totius amoenitatis credo.} t ad parata porrigitur. Hoc tamen est comodissimū in uilla, quod Baias trans parietē habet, incommodis illarū caret, uoluptatibus fruitur. Has laudes eis ipse noui, t nūc esse illas totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illū adeo excipit, ut Bais neget. Non stulte uidetur eligisse hūc locum Vaciae, in quē ociosū uel um pigrū iā & senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatē locus confert, animus est, qui comendat omnia, Vidi ego in uilla hilari & amœna mœstos, uidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes, ideo parū bene compositū esse te, quod in Cāpania nō es. Quare autē nō es: hucusque cogitationes tuas mēte. Cōuersari cum amicis, absētibz licet, & quē quoties uelis, quādiu uelis, magis haec uoluptate, quā maxima est fruimur, dū absumus. Praesentia enim nos delicatos faciunt, & quia aliquando unā loquimur, ambulamus, consedimus, cū diducti sumus, nihil de his quos modo uidimus, cogitamus: & ideo aequo animo ferre debemus absentiam, quia nemo nō multū etiā praesentibus abest. Pone hic primū noctes separatas. Deinde occupationes utrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiōnes, debis non multū esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus ^{al. cogitat} est, hic autē nunquā abest, quēcumque uult, t quotidie uidet. Itaque mecum stude, mecum

cena, mecum ambula. In angusto uiueremus, si quicquam esset cogitationibus clausum. Video te mi Lucili, cum maxime audio, ad eum tecum sum ut dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. Vale.

3 EPIST. LVII. Notat tum uosam balneorum luxuriam, & quod omnia uitia animi in aperto leuiora sunt.

PEREAM, si est tam necessarium quam uidetur silentium in studia seposito. Ecce uariis clamor undique me circumsonat, supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera uocum, quae in odium possunt aures adducere: cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio, quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respiraciones: cum in aliquem inertem, & hac plebeia functione contentum incidi, audio crepitum illisae manus humeris, quae prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si uero pilicrepus superuenerit, & numerare coeperit pilos, actum est. Adhuc nunc Sordalum, & furem deprehensum, & illum cui uox sua in balneo placet. Adhuc nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsae aquae sono saluunt. Praeter istos, quorum, si nihil aliud, rectae uoces sunt, alipilum cogita, tenuem & stridulam uocem, quo sit notabilior, subinde exprimentum, nec unquam tacentem, nisi dum uellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarii uarias exclamaciones, & botularium & crustularium, & omnes propinarum institores, mercem sua quadam & insignita modulatione uendentes. O te, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens inter tot clamores, tam uarios, tam dissonos, constat, cum Chrysippum nostrum assidua salutatatio perducatur ad mortem. At me hercules, ego istum fremitum non magis curo, quam fluctum aut defectum aquae. Quamuis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam, urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uox auocare uidetur, quam crepitus. Illa enim animum abducit, hic tantum aures implet ac uerberat. In his quae me sine auocatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono, & fabrum inquilinum, & ferrarium uicinum, aut hunc qui ad metam surdantem tabulas experitur & tibias, nec cantat, sed exclamat. Etiam molestior est mihi hisonus, qui intermittitur subinde quam qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia ista durauit ut audire uel pausari possim, uoce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa: omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia luxuriaque non dissideant, nec altera altera uexet. Nam quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erant tacita composita quiete. Falsum est, nulla placida quies est, nisi quam ratio compositum. Nox exhibet molestiam, non tollit, et sollicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quam dies illa tranquillitas uera est, in qua bona mens explicatur. Aspice illum cui somnus laxae domus silentio quaeritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conuincit, & suspensum, accedentium propius, uestigium ponitur. Huc nempe uersatur atque illuc, somnum inter aegritudines leue captans, quae non audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstreperat, hic placandus est, huius comperenda est seditio, quae non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquietata est. Et ideo ad rerum actus excitandi ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos inase trahit inertia sum impatiens. Magni imperatores cum inase parere militem uident, aliquo labore compescunt, et expeditionibus detinent. Nunquam uacat lasciuire districtis, nihil tam certum est, quam occurrere uita negotio discuti. Sepe uidemus tedio rerum ciuiliu, & infelicis atque ingratae stationis poenitentia secessisse, tamen in ista fitebra, in qua nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quae uidetur aliquando cessasse, deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parimonia uoluptates non dantatas, sed relictas petit, & quidem uenemius, quo occultius. Omnia enim uitia in aperto leuiora sunt, morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt, ac uim suam proferunt. Et auaritia

al. aliptem

al. pilicrepus
al. scordulum.

al. distillarum,
Celsius Rhodi.
lib. 30. cap. 19.

al. ferrarium
al. tubas.

riciam itaq; & ambitionem & cætera mala mētis humanæ, tunc pernitiōsissima fœ-
 as esse, cum simulata sanitate sublidūt. Ociosi uidemur, & non sumus. Nam si bona
 fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, ut paulo ante dicebam,
 nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumq; concentus interumpet cogitatio-
 nes bonas, solidasq; & iā certas. Leue illud ingeniū, nec se adhuc reduxit introrsus,
 quod ad uocem † ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid sollicitudinis, & habet
 aliquid concepti pauoris, quod illum curiosum facit, ut ait Virgilius noster, Et me
 quem dudū nō ulla iniecta mouebāt Tela, nec aduerso glomerati ex agmine Grai.
 Nunc omnes terrent auræ, sonus excirat omnis Suspendium, & pariter comitiq; on-
 riq; timentem. Prior ille sapiens est, quem non tela uibrantia, non † arietata inter-
 ma agminis densi non urbīs impulsæ fragor, territat. Hic alter imperitus est, reb-
 suis timet, ad omnem crepitem expauescēs, quem una quælibet uox pro fremitu ac-
 cepta deiecit, quem motus leuissimī exanimant. Timidum illum sarcinæ faciunt.
 Quemcunq; ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus, uide-
 bis illum comitiq; oneriq; timentem. Tūc ergo te scito esse compositum, cum ad te
 nullus clamor pertinebit, cum te nulla uox tibi excutiet, non si blandietur, non si mi-
 nabitur, non si inanifono † uaria circumstrepēt. Quid ergo non aliquando cōmor-
 dius est, carere † cōuicio, fateor, Itaq; ego ex hoc loco migrabo, & experiri & ex-
 cere me uolui. Quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile remedium Vlysses
 socijs etiam aduersus Sirenas inuenerit. Vale.

al. & acciden-
 tia.

al. agitata in-
 ter se arma.

al. uana.
 al. conuictu.

EPIST. LVIII. De reditu suo ad Neapolitanam ciuitatem. Et quod
 non timor, sed horror cadit in sapientem, & quod anima
 hominis corporis angustijs teneri non potest.

Cum Baijs deberem Neapolim repetere, facile credidi tempestatem esse, ne ite-
 rum nauem experirer, sed tantū luti tota uia fuit, ut possem uideri nihilominus
 nauigasse. Totum athletarū fatum mihi illo die perpētendum fuit. A ceromate nos
 † aphe excepit in Cypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucib.
 obscurius, quæ nobis præstant, non ut per tenebras uideamus, sed ut ipsas. Ceterum
 etiam si locus haberet lucem, puluis auferret, in aperto quoq; res grauis & molesta:
 quid illuc, ubi in se uolutatur, & cum sine ullo spiramento sit inclusus; in ipsos a quib.
 incitatus est recidit. Duo incōmoda inter se contraria simul pertulimus, quia ex
 dem uia, eodem die, & luto, & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscu-
 ritas, quod cogitarem dedit. Sensi quendam ictum animi, & sine metu mutationem
 quam insolitæ rei nouitas simul ac fœditas fecerat; Non de me nunc tecum loquor
 qui multum ab homine tolerabili, nedum à perfectio absum, sed de illo in quem ius
 fortuna perdidit, huius quoque ferietur animus, mutabitur color. Quædam enim
 sunt mihi Lucili, quæ nulla uirtus effugere potest, ammonet illam natura mortalitatis
 suæ. Itaq; & uultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, siua-
 stam altitudinem in crepidine eiūs constitutus despexerit. Non est hic timor, sed na-
 turalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam & paratissimi fundere
 suum sanguinem, alienum uidere non possunt, quidam ad uulneris noui, quidam ad
 ad ueteris, & purulenti tractationem inspectionemq; succidunt & liquuntur animo
 alij gladiū facilius recipiunt, quā uident. Sensi ergo (ut dicebam) quandam nō qui-
 dem perturbationem, sed mutationē. Rursus ad primum conspectum reddite lucis
 alacritas incogitata redijt & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quā inepte
 quædam magis ac minus timeremus, cum omniū idem finis esset. Quid enim inter-
 est utrum supra aliquem † uigiliarium ruat, an mons, aut turris? Nil inuenies. Erunt
 tamen qui hanc ruinā magis timeant, quam uis utraq; mortifera æque sit. Adeo non
 effectus, sed efficientia timor spectat. Nunc me putas de stoicis dicere, qui existimant
 animam hominis magno pondere extriti permeare non posse, & statim spargi, quæ
 non fuerit illi exitus liber. Ego uerò non facio. Qui hoc dicunt uidentur mihi errare.
 Quemadmodū flāma non potest opprimi, nā circa id diffugit, quō urgetur, quemad-
 modū aer uerbere aut ictu nō ledit, nec scinditur quidē, sed circa id cui cessit refusa-
 tur.

al. Haphe.

al. uigiliarium.

tur: sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affigi: sed beneficio subtilitatis suae per ipsa quibus premitur erumpit. Quomodo fulmini etiam cum latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus, sic animus qui adhuc tenuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo querendum est, an possit immortalis esse. Hoc quidem certum habet, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quicquam noxium aeterno est. Vale.

ERASMI LIBRI SEPTIMI.

Rectius habebatur. Effeminat animos amentitas nimia: nec dubie aliquid, &c.

In huius epistolae medio, deerat huius epistolae finis, tum aliae duae integrae, quarum posterioris finis erat. Quid enim refert, &c. Epist. 53.

Pro talaria, erat calcaria, pro ferierit, fecit. Nam grammaticorum filij negant ferio habere praeteriti uocem. Poeta uero ioco dicitur utrumque pedem fecisse dextrum, quod sic equasset, ut nihil interesset.

Si uero pellicreus superuenerit. Quidam habebat pellicreus. Coelius Rhodiginus putat legendum esse pilicreus, & quod adfert probabile est. lib. 3. cap. 19. Mox pro pilos, putat legendum pilas, Nam a pila dictum existimat pilicreus non a pilo. Epist. 57.

Sordalus. Scholium quoddam indicabat sordalum dici qui sordes efferret e balneo, aut qui sordidaret balneum. Huic commentulo quantum tribuendum sit nescio, Omnino significat aliquem molestum lauanti, quandoquidem mox adijcit furem deprehensum. Forte balnari uerbo sordalus dicebatur, qui oleret allium, quasi scorodalus. Sic uisurpare uidetur epistola 84. quanquam Graecis σκαῖς sonat stercus. Sed probabilius est, ut mutata literula legamus scordylum siue scordulum, ut conuictum sit in hominem ingrati odoris posteaquam incaluit, quod accidit pisci scordulo.

Alipedum, Coelius contendit legendum alipilum, inde ductum quod uellat pilos alarum. Reperies eodem loco quem mox indicaui.

Iam librare. Sic habebat quidam, alij liberi, alij aliud, sed probabilius est quod diuinat Coelius, Libarij, pro his qui liba uendunt: quemadmodum & botularium dixit, qui botulos, id est farcininis genus, uendebat: & crustularium qui crustula uendebat.

Pausarium, ipse interpretatur, qui uoce temperat impetum remigantium. Notatum est ab eruditissimis, & hoc in Seneca, quod a uoculis sordidioribus interdum non abstinerit. Quo de genere uidentur ex his esse quaedam.

Aut turris, non erat. Et haec duae uoces efficiunt sensui. Mox proximo pro efficientiam, melius erat, efficientia, hoc est ea quae adferunt exitium.

PINCIANI IN LIB. SEPTIMUM EPISTOLARVM.

ET aspicere tot genera cymbarum] Verbum aspicere, desideratur in uetere lectione, alioquin aspicere legendum erat. Quam tibi unam noctem anxius ipse dixisset] Scribendum, quod in una nocte manu sua ipse duxisset, ex eadem. Epist. 52.

Quosdam ait Epicurus ad ueritatem sine ullius adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam] Exemplar Facundi & Primitiui. Quosdam Epicurus ait ad ueritatem contendere sine ullius adiutorio. Ex se fecisse sibi ipsos uiam. Quid si legas, ex his se fecisse sibi ipsi uiam. Nam Epicurus gloriabatur authore etiam Cicerone nullo usum fuisse praepatore. Tanto magis quod secundae notae exemplum attulit Metrodorum tertiae Hermachum, ut uerisimile sit primae notae exemplum non fuisse praetermissurum, & infra. Alterum puram aream accepit] Scribendum arbitror. Alterum dura area accepit.

Et altera usque in occidentem tenet] Coniunctio, & superuacanea est, ex eadem, & tenetur, non tenet legunt plerique exemplaria. Quid si legas torretur. Prata bona medius riuus diuidit] Prior editio. Prata noua medius riuus diuidit. Exemplar Facundi & Primitiui. Platanos medius riuus diuidit. Exemplar Franciscanum. Plata noua medius riuus diuidit. Lego. Platanona medius riuus diuidit. Manus ad parata porrigitur] Quidam codices priuata, non parata.

CV M in aliquem inertem & hac plebeia functione contentum incidi] Scribendum existimo alipten, non alium, & unctione codex meus familiaris habet, non functione. De alipte Iuuenalis, cuius uerba mire cum uerbis Senecae congruunt. Si uero Pellicreus superuenerit] Pilicreus, non pellicreus legunt duo antiqua, & correctissima exemplaria, ut sit qui pilos euellit. Epist. 57.

A deo non effectus sed efficientiam timor spectat] Sunt exemplaria quae non efficientiam, sed efficaciam praefertunt. Opinor scriptum fuisse, adeo non effectum, sed effectus causam timor spectat. Deinde librariorum incidia duae dictiones in unam coaluisse, scilicet effectus causam in efficaciam siue efficientiam. Epist. 58.

LYCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM
EPISTOLARVM. LIBER OCTAVVS.

EPIST. LIX. De multiplici diuisione rerum ubi exemplo Platonis ostendit qualiter parsimonia ad senectutem ducat.

VANTA uerborū nobis paupertas, imò egestas sit, nunc magis
quā hodierno die intellexi. Mille res inciderunt, cū forte de Plato-
ne loqueremur, quā nomina desiderarent, nec haberēt, quādam
uero cū habuissent fastidio nostro perdidissent. Quis autem fere
in egestate fastidium? Hūc quem grāci Oestrū uocant pecora
peragentem, & totis saltibus dissipantem, Asylum nostrā uoca-
bant, hoc Vergilio licet credas. Est lucū Silari iuxta ilicibus qua-
rentem Plurimus Alburnum uolitans, cui nomē asylo Romanum est, oestrū Gra-
ci uertere uocantes, Asper acerba sonās, quo tota exterrita syluis Diffugiūt armen-
ta. Puto intelligi istud uerbum interisse: Ne te longe differam, quādam simplicitas
usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebāt. Idem Virgilius hoc probabit tibi. Su-
pet ipse Latinus, Ingentis genitos diuersis partibus orbis. Inter se cōisse uiros, &
cernere ferro, quod nunc decernere dicimus. Simplicis illius uerbi usus amissus est.
dicebant antiqui si iussu, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas, sed fidei Vergilio.
Cætera quā iussu mecum manus inferat arma. Non id ago nunc hac diligētia, ut os-
tendā quantū tempus apud grāmaticum perdididerim, sed ut ex hoc intelligas, quan-
tum apud Ennium & Atilium uerborum, litus occupauerit, cum apud hunc quoque
qui quotidie excutitur, aliqua nobis subducta sint. Quid, inquis, sibi ista uult prepa-
rator quo spectat? Non celabo te, cupio si fieri potest propitijs auribus tuis, quid sen-
tiam dicere. Sin minus, dicam & iratis. Ciceronem autorem tui huius uerbi habeo, pa-
to locupletem. Si recentiorē quæris, Fabianum disertum & eloquentem, oratio-
nis, etiam ad nostrum fastidiū, nitidæ. Quid enim fiet mihi Lucili? quomodo dicetur
soria, res necessaria & natura, continens fundamentū omnium? Rogo itaq; permit-
tas mihi hoc uerbo uti, nihilominus dabo operam, ut ius à te datum parcissime ex-
erceā, fortasse contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua cū ecce id nū-
lo modo latine exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuitiū feci? Magis
damnabis angustias Romanas, si scieris unam syllabam esse quam mutare non pos-
sim. Quæ hæc sit quæris? Dū tibi uideor ingenij, in medio positā posse sic trans-
ferri, ut dicā, quod est. Sed multū interesse uideo, cogor uerbum pro uocabulo pone-
re. Sed id si necesse est ponā, quod est. Sex modis hoc à Platone dici amicus noster
homo eruditissimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponā, si ante indicauero,
esse aliquid genus. Nunc enim primum illud genus quærimus, ex quo cætera spec-
cies suspensæ sunt, à quo nascatur omnis diuisiō, quo uniuersa comprehensa sunt.
Inuenietur aut si cōperimus singula retro legere: sic enim perducemur ad primum.
Homo species est ut Aristoteles ait. Equus species est, canis species, ergo communis
aliquod querendum est his omnibus uinculum, quod illa complectatur, & sub se ha-
beat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cōpit omnium horum, quā modo reu-
li, hominis, equi, canis animal. Sed sunt quādam quæ animā habent nec sunt anima-
lia. Placet enim satis & arbutis animam inesse. Itaq; & uiuere illa & mori dicimus.
Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia & animalia in hac forma sunt &
fata. Quādam anima carent, ut saxa. Itaq; aliquid erit animantibus antiquis scilicet
corpus: hoc si diuidā, ut dicā corpora omnia, aut animata esse, aut inanimata. Etiam
nūc est aliquid superius, quā corpus. Dicimus enim quādam corporalia esse quā-
dam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hæc diducatur? Illud cui nomen modo po-
rum propriū imposuimus, quod est. Sic enim in species secabitur, ut dicamus, quod
est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum
& (ut ita dicam) generale. Cætera genera quidem sunt, sed specialia, tanquam homo
genus est. Habet enim in se nationum species, Græcos, Romanos, Parthos, Colones
albos

al. usque.

al. elegantem.

al. naturā con-
tinens.

albōs, nigrōs, flauos: habet singulos. Catōnē, Ciceronē, Lucretiū. Itaq; quia multa continet, in genus cadit: quia sub alio est, in speciem. Illud genus quod est generale, supra se nihil habet. Initium rerum est, omnia sub illo sunt. Stoici uolunt superponere huic etiam aliud genus magis principale de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primū poni docuero. cū sit rerum omnium capax. Quod est, in has species diuido, ut sint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium est. Corpus quomodo diuidetur dicā, aut animata sunt, aut inanimata. Rursus animata quē admodum diuidetur dicam quædam animam habēt, quædam tantum animam: aut sic, quædam impetum habent, incedunt transeunt, quædā solo affixa radicibus aluntur & crescunt. Rursus animalia in quas species secor aut mortalia sunt, aut immortalia. Primū genus Stoicis quibusdā uidetur, sed quare uideatur subiiciā. In rerum (inquiunt) natura quædam sunt, quædā non sunt. Et hæc aut quæ non sunt, rerum natura complectitur, quæ animo succurrunt, tanquā Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falsa cogitatione formatū, habere aliquam imaginē cœpit, quamuis nō habeat substantiam. Nunc ad id quod tibi promissi reuertor, quomodo quæcūq; sunt in sex modos Plato partiatur. Primū illud qd est, nec uisu nec tactu, nec ullo sensuum comprehenditur. Cogitabile est, quod generaliter est, tanquam homo generalis sub oculos non uenit, sed specialis uenit, ut Cicero & Cato. Animal non uidetur, sed cogitatur, uidetur autem species eius equus & canis. Secundum ex his quæ sunt ponit Plato quod eminet & exuperat omnia. Hoc ait per excellentiam esse, ut poeta communiter dicitur, omnibus enim uersus facientibus hoc nomen est, sed iam apud Græcos in unius notam cessit. Homerum intelligas cum audieris poetā. Quid ergo hoc est? Deus, scilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus est eorum quæ proprie sunt, innumerabilia hæc sunt, sed extra nostrum posita conspectum. Quæ sunt interrogas? proprie Plato Ideas uocat, ex quib. omnia sunt quæ fiunt, & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles sunt. Quid sit Idea, id est, quid Platoni esse uideatur audi, Idea est eorum quæ naturaliter fiunt exemplar æternum. Adiciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens nostra, quem operi suo imponat. Itā illa quæ me docet & instruit facies à qua petitur imitatio, Idea est. Talia ergo exemplaria infinita habet natura rerum, hominum piscium, arborum, ad quæ quodcūque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet ἰδέα. Quid sit hoc ἰδέα attendas oportet, & Platoni imputes nō mihi hanc rerum difficultatem. Nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paulo antepictoris imagine utebar. Ille cū reddere Virgiliū coloribus uellet, ipsum intuebatur, Idea erat Vergilij facies futuri operis exemplar ex hac qd artifex trahit & operi suo imposuit ἰδέα est. Quid intersit quæris? alterum exemplar est, alterum formā ab exemplari sumpta & operi imposita. Alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua, hæc est idos. Habet aliquā faciem exemplar ipsum quod intuens opifex, statuam figurauit, hæc Idea est. Etiamnum aliam de ideras distinctio nem, Idos in opere est, Idea extra opus nec tantū extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum quæ communiter sunt, hæc incipiūt ad nos pertinere, hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est quæ quasi sunt: tanquam inane, tanquam tempus. Quæcūq; uidemus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ esse proprie putat, Fluunt enim & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more, quicquid uidēs currit cum tempore. Nihil ex his quæ uidemus manet, Ego ipse diu loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus. In idem flumen bis descendimus, & non descendimus. Manet enim idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quā in homine. Sed nos quoque non minus uelox cursus prateruehit, & ideo admiror dementiam nostram, quod tantopere amamus rem fugacissimā, corpus, timemusq; nequando moriamur, cum omne momentū, mors prioris habitus sit. Vis tu timere?

Genus & species accipit. Rhetorum more, ut Cicero de Inventionelib. primo.

Esse dico, inquit Cicero, in Topicis quæ cerni tangi uel possint.

tu timere ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia et caduca & omnibus obnoxia causis. Mundus quoque æterna res & inuicta mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit aliter habet, quàm habuit, diuine mutat. Quid inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille celator oculos diu intectos, ac fatigatos, remittit atque auocat, (ut dici solet) pascit, sic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere, sed ipsa oblectamenta opera sint, ex hijs quoque si obseruauerint inuenies, quod possit fieri salutare. Hoc ego mi Lucili soleo facere ex omni uacatione (etiam si à philosophia longissime auersa est) eruere aliquid conor, & utile efficere. Quid de istis capiam quæ modo tractauimus, remotis à reformatione morum? Quomodo meliorem me facere Ideæ Platonice possunt? Quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat, uel hoc ipsum quod omnia ista quæ sensibus seruiunt quæ nos accedunt, & iritant, negat Plato ex hijs esse quæ uerè sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt, nihil horum stabile nec solidum est, & nos tamē cupimus tanquam semper futura, ac semper habituri, imbecilli fluidis per interualla cōstituimus. Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt, miremur sublimē uolitantes rerum omniū formas, deumque inter illa uersantem, & providentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibeat defendat à morte, ac ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta non quia æterna sunt, sed quia defenduntur curā regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conseruat artifex, fragilitatem materiæ uis sua uincens. Contemnamus omnia quæ adeo preciosa nō sunt, ut an sint omnino, dubiū sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minus mortalem, quàm nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse tamen aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculi morā, si uoluptates quibus pars maior perit potuerimus regere & coercere. Platonem ipse ad senectutē se diligētia pertulit. Erat quidem corpus ualidū ac forte fortitius, & illi nomen latitudo pectoris fecerat, sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt uiribus, parsimonia tamen, & eorum quæ auaritatem euocant modus & diligens sui tutela, perduxit illū ad senectutem, multis prohibentibus causis. Nam hoc scis puto Platoni diligentia suæ beneficio cōtigisse, quod natali suo decessit, & annum unum atque octogesimum impleuit sine ulla deductione. Ideo magi qui forte Athenis erant immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quàm humanæ rationis, qui cōsummasset perfectissimum numerum quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito quin paratus esset paucos dies ex ista summa et sacrificium remittere. Potest frugalitas producere senectutem, quam ut non puto concupiscendam ita ne recusandam quidem. Iucundum est esse secum quàm diutissime, cum quis dignum quo frueretur effecit. Itaque de isto feremus sententiā, an oporteat fastidire senectutis extrēmā, & finē nō operiri, sed manu facere. Prope est à timente, quæ fatum segnis expectat, sicut ille ultra modum deditus uino est, qui amphoram exiucat, & fecem quoque exorbet. De hoc tamē quæramus, pars summa uite, utrum sexus sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam, si modo mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuuat, nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimum enim refert uitam aliquis extendat an mortē. At si inutile ministerijs est corpus, quid nō oporteat educere animum laborantē, et fortasse paulo antequam debet faciendum est, necum fieri debeat facere non possis: & cum maius periculum sit male uiuere quàm cito moriendi, stultus est qui nō exigua temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. Multis in uita sine usu iacuit sui; Quanto deinde crudelius iudicas aliquid ex uita perdidisse quamuis finiendam? Noli me inuitus audire tanquam ad te iam pertineat ista sententia, sed quid dicam æstima. Non relinquam senectutem, si me totū mihi reseruabo. Totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentem, si partes conuellere, si mihi non uitam reliquerit, sed animam, proliam ex ædificio putris acruenti. Morbum morte non fugiam duntaxat sanabilem, nec officientem animam.

non afferā mihi manus propter dolorē, sic mori, uinci est. Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum, exhibo, non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne propter quod uiuitur. Imbecillus est et ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris causa uiuit. Sed in longū ex eo. Est præterea materia quæ ducere diē possit. Et quomodo finem uitæ imponere poterit, qui epistolæ non potest. Vale ergo, quod libentius quā mortis moras lecturus es. Vale.

al. mortes mea

EPIST. LX. De uero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo huius uitæ semper esse uirtutibus communitum.

Magnam ex epistola tua percepi uoluptatem, permitte enim mihi uti uerbis publicis, nec illa ad significationem Stoicam reuoca. Vitium esse uoluptatem credimus. Sit sane, ponere tamen illam solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & uoluptatem (si ad nostrum albū uerba dirigimus) rem infamem esse, & gaudium nisi sapienti non contingere. Est enim animi elatio, suis bonis uiribusque fidentis: uulgo tamen sic loquimur, ut dicamus magnum gaudium nos ex illius consulatione, aut ex nuptiis, aut ex partu uxoris percepisse, quæ adeo non sunt gaudia, ut sepe initia futuræ tristitiæ sint. Gaudio autem iunctum est non desinere, nec in contraria uerti. Itaque cum dicat Virgilius noster, Et mala mentis gaudia, diserte quidem dicit, sed parum proprie: nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen imposuit, & quod uoluit expressit: significauit enim homines malo suo lantos: tamen ego non immerito dixeram, cepisse me magnam ex epistola tua uoluptatem. Quamuis enim ex ista causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuersa statim inclinaturū, uoluptatem uoco, opinione falsi boni immoderatam & immodicam. Sed ad propositū reuertar, audi qui me in epistola tua delectauerit: habes uerba in potestate, non effert te oratio, nec longius quæ destinasti trahit. Multi sunt qui ad id quod non proposuerat scribere, alicuius uerbi decore placentis uocentur: quod tibi non euenit, pressa sunt omnia & rei aptata. Loqueris quantum uis, & plus significas quæ loqueris. Hoc maioris rei indicium est, apparet animum quoque nihil habere superuacui, nil tumidi. Inuenio tamen translationes uerborū, ut non temerarias, ita non indecoras, ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines, quibus si quis nos uti uetat, & poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi uidetur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter & demonstrandæ rei causa eloquebantur, parabolis referri sunt, quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua poetis, sed ut imbecillitatis nostræ adminicula sint, & ut discant & audiant in rem præsentem adducant. Sextius cum maxime lego uirum acrem, Græcis uerbis, Romanis moribus philosophantem, mouit me imago ab illo posita, ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugna paratū. Idem, inquit, sapiens facere debet, omnes uirtutes suas undique expandat, ut ubicunque infestū aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutū regentis sine tumultu respondeant: quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant fieri uidemus, ut imperiū ducis simul omnes copie sentiant sic dispositæ ut signum ab uno datū, peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquāto magis necessarium esse nobis, Sextius ait, Illi enim sæpe hostem timere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit. Nil stulticia pacatum habet. Tam superne illi metus est, quā infra. Vtrunque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pauet, imparata est, & ipsis terretur auxilijs. Sapiens autem ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetū faciat, pedem referet. Territus & contra illa ibit, & inter illa: nos multa alligat, multa debilitat, diu in istis uicibus iacimus, elui difficile est. Non enim inquinati sumus sed infecti, ne ab alia imagine ad aliam transeamus. Hoc quæram quod mecum sæpe dispicio, quid ita nos stulticia tam pertinaciter teneat. Primo quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur, deinde quia illa quæ a sapientibus uiris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus leuiterque tam magnæ rei inspicimus. Quemadmodum autem potest aliquis quantum

al. nec

fatis est, aduersus uitia discere, qui quantum in uitij uacat, discit: Nemo nostrum in altum descendit, summa tantum decerpimus, & exiguum temporis impendit philosophiæ, satis abunde occupatis fuit. Illud præcipue impedit, quod cito nobis placemus, si inuenimus qui nos bonos uiros dicat, qui prudentes, qui sancti agnoscimus. Non sumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulationis ne pudore cõgessit, tanquam debitum prædimus, optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cum sciamus illos sæpe multa mentiri. Adeo quoque indignum nobis, ut laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitissimum ille se in ipsis supplicijs audit, in rapinis liberissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperantissimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India uagaretur, & gentes ne finitimis quidem satis notas, bello uastaret, in obsidione cuiusdam urbis dum circuit muros, & dum imbecillissima mœniũ quærit, sagitta ictus, diu perstitit in re, & incepta agere peruerauit. Deinde cum represso sanguine sicci uulneris dolor cresceret, & crus equis suspensum paulatim obtorpuisset, coactus abscistere, omnes, inquit, iurant me loui esse filiũ, sed uulnus hoc hominem esse me clamat. Idem nos faciamus, cum pro sua quæque portione adulario infatuat, dicamus, uos quidem me dicitis prudentem esse. Ego autem uideo quàm multa inutilia concupiscam, nocitura optem, ne hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potum modus, quantũ capiã adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodũ intelligas te ne esse sapientẽ. Sapiens ille est qui plenus gaudio, hilaris & placidus, incõcussus cum dijs ex pari uiuit. Nunc ipse te consule, si nunquam mœstus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placetis sibi est, peruenisti ad humani boni summã. Sed si appetis uoluptates, & undique & omnes, scito tantum tibi ex sapientiã, quantum ex gaudio deesse: ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias illuc uenturum esse te speras. Inter honores idem gaudiũ, inter sollicitudines quæris: Illa quæ sic petis tanquam datura læticiam ac uoluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes inquam, illi tendunt ad gaudium, sed unde stabile magnumque consequantur ignorant. Ille ex conuiujs & luxuria. Ille ex ambitione & circumfusa clientium turba. Ille ex amica, alius ex studiorum liberalium uana ostentatione, & nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt, sicut ebrietas quæ unius horæ hilarem infantiam, longi temporis tedio pensat: sicut plausus & acclamationis secundæ fauor, qui magna sollicitudine & partus est, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiæ effectum hanc gaudij qualitatem, Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam. Semper illic serenum est, Habes ergo quare uelis sapiens esse, quia nunquam sine gaudio est. Gaudium hoc nõ nascitur, nisi ex uirtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo inquis: stulti ac mali non gaudent? Non magis quàm prædam nacti leonẽs. Cum fatigauerunt se uino & libidinibus, cum illos nox inter uitia defecit, cum uoluptates angusto corpori ultra quàm capiebat ingestæ suppurare cœperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum uersum illum. Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem Egerimus nostri. Totam luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquã supremam agunt. Illud gaudium (quod deos deorumque æmulos sequitur) non interruptitur non desinit, desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrium quidem alieni est. Quod non dedit fortuna, non eripit. Vale

EPIST. LXI. Quod à parentibus filijs superfluitas ambitiosa optatur. Et de continentia.

al. etiamnum.

QUeror, litigo, irascor. Etiam nunc optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pater, aut mater. Nondum intelligis quantũ mali optauerint. O quam inimica nobis sunt uota nostrorum, eo quidem inimiciora, quo cessere felicius. Iam nõ admiror si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur, inter execrationes parentum creuimus. Et audiunt dii quoque nostram pro nobis uocem gratuitam. Quousque posce-

mus aliquid deos, quasi ita nondum ipsi alere nos possimus: Quam diu sationibus implebimus magnarum urbium campos & quam diu nobis populus metet: quam diu unius mensae frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari, subuehēt: Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur, una sylua elephantis pluribus sufficit, homo & terra pascitur & mari. Quid ergo, tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dedisset, ut uastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem uinceremus? Minime. Quantulum est enim quod naturæ datur. Paruo illa dimittitur. Non fames nobis uentris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (ut ait Salustius) uentri obedientes, animalium loco numeremus, non hominum, quosdam uero ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit is, qui feuitur. Qui uero latitant & torpent, sic in domo sunt, quomodo in conditio. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecefferunt. Vale.

al. qui multis
usui est.

EPIST. LXII. Quomodo sapiens semper debet habere
animum paratum ad mortem.

DESINAMUS quod uolumus uelle. Ego certe id ago senex, eadem uelle, quæ puer uolui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere ueteribus malis finem. Id ago, ut mihi instar totius uitæ, sit dies. Nec me hercules tanquam ultimum rapio, sed sic illum aspicio, tanquam esse uel ultimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo tanquam maxime scribentem mors euocatura sit. Paratus exire sum, & ideo fruor uita, quia quam diu futurum hoc sit, non minus pendo: Ante senectutem curauit, ut bene uiuerem: in senectute, ut bene moriar. Bene autem mori est libenter mori. Da operam, ne quid unquam inuitus facias, quicquid necesse futurum est. Repugnantia non uolenti necessitas est, in uolente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est, sed qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus, ut quicquid res exiget, id uelimus, & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus, ante ad mortem quam ad uitam præparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos instrumentorum eius auidi sumus. Deesse nobis aliquid uidetur, et semper uidebitur. Vt fatis uixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus. Vixi Lucili charissime quantum satis erat, mortem plenius expecto.

forte nimis.

EPIST. LXIII. De simulata & affectata occupatione. Et quod breuissima ad diuitias per diuitiarum contemptum uia est.

MENTIUNTUR qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negociorum uideri uolunt. Simulant occupationes & augent, & ipsi se occupant. Vaco mihi Lucili, uaco, et ubicunque sum, meus sum. Rebus enim non me trado, sed commodo, nec confector perdendi temporis causas, & quocunque constiti loco ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo salutare uerso. Cum me amicis dedi, non tamē mihi abduco, nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut causa ex officio nata, sed cum optimo quoque sum, ad illos in quocunque loco, in quocunque seculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium uirorum optimum mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo seminudo loquor, illum admīror. Quid nō admirer? uidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum uia est. Demetrius autem noster sic uiuit, non tanquam contempserit omnia, sed tanquam alijs habenda permiserit.

EPIST. LXIII. Consolatio de amico defuncto.

MOLESTE fers decessisse Flaccum amicū tuum, plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, uix audebo exigere, & esse melius scio. Sed cui ista firmitas animi cōtinget, nisi iam multū supra fortunam elato? Illum quoque ista res uellicabit, sed tantum uellicabit. Nobis autē ignosci potest prolapsis ad lachrymas, si non nimis decurrerūt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lachrymandum est, non plorandū. Durā tibi legem uideor ponere, cum poetarū Græcorum maximus ius flendi dederit in unum duntaxat diem, cum dixerit etiam Nō

n 2 ben de

ben de cibo cogitasse. Quæris unde sint lamentationes, unde immodici fletus: Per lachrymas argumenta desiderij quærimus, & dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiã. Est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo, inquis, obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriã promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quælibet fortuita res transferet. Non differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcet, quo etiam acerrimi luctus recidunt. Cum primum te obseruare desieris, imago ista tristitię discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabatur, eoque citius, quo est acrior, desinit. Id agamus ut iucunda fiat nobis amissorum recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Sic tamen illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat. Sed hic quoque morsus habet suam uoluptatē. Nam ut dicere solebat Attalus noster. Sic amicorum defunctorum memoriã iucunda est, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: cum uerò interuenit spatium, omne quod angebat extinguitur, & pura ad nos uoluptas uenit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placetã frui est, eorum qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis aut negauerit hæc acris quoque & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio, mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est: habui enim illos tanquã amissurus, amissi tanquã habeã. Fac ergo mi Lucili, quod tuã æquitatē decet. Desine beneficium in naturæ male interpretari, abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpe illos reliquerimus, in aliquã peregrinationem longinquã exituri, quàm sæpe eodem morantes loco non uiderimus, intelligemus plus nos temporis perdidisse in uiuis. Feras autem hos, qui cū negligentissime amicos habeant, miserrime lugent, nec amant quenquam, nisi quum perdiderint. Ideoque tunc effusius moerent. Quia uerentur ne dubium sit an amauerint, sera indicia affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, male de his & meremur et existimamus, quia parum ualent in unius elati solatiũ: si non habemus, maiorem ipsi nobis iniuriã fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa unum abstulit, nos quenquam non fecimus. Deinde ne unum quidem nimis amauit, qui plus quàm unum amare non potuit. Si quis dispoliatuatus, amissa unica tunica, cōplorare se malit, quàm circumspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, non ne tibi uideatur stultissimus? Quem amabas extulisti, quære quẽ ames. Satiũ est amicũ reparare quàm flere. Scio perterritũ iam hoc esse quod adiecturus sum, non tamen ideo prætermittã, quia ab omnibus dictum est, finem dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit. Turpissimum autem est in homine prudente, remedium mororis, lassitudo moerendi. Malo relinquo dolorem quàm ab illo relinquaris, & quamprimũ id facere desiste, quod si etiam uoles, diu facere non poteris. Annum minimis ad lugendum constituere maiores, non ut tamdiu lugerent, sed ne diutius: uiris nullum legitimũ tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, uix retractis à rogo, uix à cadauere reuulsis, cui lachrymæ in totum mensem durauerint? Nulla res citius in odium uenit, quàm dolor: qui recens, consolatorẽ inuenit, & aliquos ad se adducit, inueteratus uerò deridetur: nec immerito, aut enim simulatus, aut stultus est. Hęc tibi scribo, is qui Anneũ Serenũ charissimũ mihi tam immodice fleui, ut (quod minime uelim) inter exempla sim eorum quos dolor uicit: hodie tamen factum meo damno, & intelligo maximam mihi causam sit lugendi fuisse, quod nunquam cogitauerã mori eum ante me posse. Hoc unum mihi occurrebat, minorem esse, & multo minorem, tanquam ordinem fata seruarent. Itaque assidue cogitemus, tam de nostra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui, minor est Serenus meus, quid ad rem pertinet? post mortem mori debet, sed ante me potest: quia non feci, imparatum subito fortuna percussit: nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta: lege mortali hodie fieri potest, quicquid unquam potest. Cogitemus ergo Lucili charissime, cito nos eo perueniuros, quod illum

quò illum peruenisse mœremus. Et fortasse (si modo sapientium uera fama est, recipi-
pit nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est. Vale.

EPIST. LXV. De efficacia sermonis boni uiri, & de augenda
doctrina priorum, & eorum ueneratione.

Fuisti heri nobiscum. Potest queri, si heri tantum: ideo adieci nobiscum, mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior sumus fieret, non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere uigiles solet, sed hic modicus qui hospites uenisse significaret. Varius nobis sermo fuit, ut in conuiuio, nullam rem usque ad exitum adducens, sed aliunde alio transiliens: lectus est deinde liber Quinti Sextii Patris, magni (si quid mihi credis) uiri, & (licet negent) Stoici. Quantum in illo, diu boni, uigor est, quantum animi: hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorundam scripta clarum habent tantum nomen, cetera exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauiantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices, uiuit, uiget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiducia. In quacunque positione mentis sum, cum lego hunc (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare, Quid cessas fortuna congregere, paratum uides. Illius animum induo, qui quærit ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat, Spumantemque dari pecora inter inertia uotis, Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem: Libet aliquid habere quod uincam, cuius patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ uitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelsis, sed uolenti penetrabilem: hoc quidem uirtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, et tamen speres: mihi certe temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientie. Non aliter illam intueor obstupescens, quam ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator nouus uideo. Veneror itaque inuenta sapientia, inuatoresque adire tanquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familie, faciamus ampliora quæ accepimus, maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit, nec ulli nato post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiciens. Sed etiam si omnia à ueteribus inuenta sunt, hoc semper nouum erit, usus, & inuentorum ab alijs scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia querere, sed hæc tantum modis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum crassitudo tenuatur, hoc uis subita et humor auertitur, hoc acuitur uisus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis, quomodo autem admoventur, aut quando, nostri operis est querere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt. Suspiciendi tamen sunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum uirorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrare? Quid ni illos honoris causa semper appellem? Quam uenerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, & Lælium sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego uero illos ueneror, & tantis nominibus semper assurgo. Vale.

EPIST. LXVI. De numero causarum mundi secundum uarias sententias,

& quod humanus animus non hæc, sed diuina perspicere debet.

Hesternum diem diuini cum mala ualitudine, antemeridianum illa sibi uendicauit, postmeridianum mihi cecidit. Itaque lectione primum tentavi animum. Deinde cum hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, imò permittere: aliquid scripsi, & quidem intentius, quam soleo, dum cum materia difficili contendendo, & uincere nolo, donec interuenerunt amici qui mihi uim afferrerent, & tanquam ægrum intemperantem coercerent. In locum illi sermo successit, ex quo eam partem ad te perferam, quæ in lite est, te arbitrum adduximus, plus negotij habes, quam existimas. Iriplex causa est, di-

*Causæ sunt
quatuor.*

cunt, ut scis Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quib. omnia fiant, causam & materiã. Materia facit iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Causa autem id est ratio, materiã format, & quocunq; uult uersat, ex illa uaria opera producit. Esse debet ergo unde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc causa est, illud materia. Omnis ars imitatio est naturæ, itaq; quod de uniuerso dicebam, adhuc transfer quæ ab homine facienda sunt. Statua & materiã habuit, quæ pateretur artificii, & artificem qui materiæ daret faciẽ. Ergo in statua materia æs fuit, causa artifex. Eadẽ conditio rerum omnium est, ex eo constat quod fit, et ex eo quod facit. Stoicis placet ut nam causam esse, id quod facit. Causam Aristoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil potest effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ unicuiq; operi imponitur, tanquã statua. Nam hanc Aristoteles idos uocat. Quarta quoq; inquit, his accedit, propositum totius operis. Quid sit hoc, aperiã. Aes prima statua causa est, nunq; enim facta esset, nisi fuisset id ex eo q; funderetur, ducereturue. Secunda causa artifex est, nō potuisset enim æs illud in habitum statue figurari, nisi accessissent peritæ manus. Tertia causa est forma, neq; enim statua ista Doriphoros aut Diadumenos uocaretur, nisi hæc illi esset impressa facies. Quarta causa est faciendi propositum, nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum, quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit. Vel pecunia est hoc, si uenditurus fabricauit, uel gloria, si laborauit in nomen, uel religio, si donum templo parauit. Ergo & hæc causa est propter quã fit. An nō putas inter causas facti operis numerandũ, quo remoto factũ non esset? His quintã Plato adiicit exemplar, quam ipse Ideam uocat, hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil aut ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod refera oculos: an intus, quod ibi ipse concepit & posuit. Hæc exemplaria rerũ omniũ deus intra se habet, numerosq; uniuersorũ quæ agenda sunt, & modos mente cõplexus est, plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaq; homines quidẽ pereunt, ipsa aut humanitas ad quã homo effingitur, permanet, & hominib. laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinq; ergo causæ sunt, ut Plato dicit. Id ex quo, id à quo, id in quo, id ad quod, id propter qd. Nouissimè id qd ex his est: tanq; in statua (quã de hac loqui cœpimus) Id ex quo, æs est, Id à quo artifex est, Id in quo, forma est, quæ aptatur illi, Id ad quod, exemplar est quod imitatur is qui facit, Id propter quod, faciẽtis propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mundus quoq; (ut ait Plato) habet. Faciens hic deus est: ex q; fit, hæc materia est: forma hæc est habitus, & ordo mundi quem uidemus. Exemplar scilicet ad quod deus hanc magnitudinẽ operis pulcherrimĩ fecit: propositũ propter quod fecit. Quæris quid sit propositũ deo? Bonitas, Ita certè Plato ait, quæ deo faciendi mĩdum causa fuit: bonus est, bona fecit, bono nulla cuiusquã boni inuidia est. Fecit itaq; quam optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuncia, quis tibi uerisimillimum uideatur dicere, non quis uerum dicat. Id enim tam supra nos est, quã ipsa ueritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur, turba causarum, aut nimis multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocunq; remoto quid effici non potest, id causam iudicant esse faciendĩ, pauca dixerunt: ponãt inter causas tempus, nil sine tempore potest fieri, ponant locum, si non fuerit ubi fiat aliquid, ne fiet quidem: ponant motum nil sine hoc nec fit nec perit, nulla sine motu ars nulla mutatio est. Sed nos nunc primã & generalẽ causam quærimus, hæc simplex esse debet. Nam & materia simplex est. Querimus quid sit causa, Ratio faciens, id est, deus. Ita enim quæ nũc retuli, nō sunt multæ & singulæ causæ, sed ex una pendẽt, ex ea quæ facit. Formã dicis causam esse, hanc imponit artifex operi, pars causæ est, nō causa. Exemplar quoq; non est causa, sed instrumentum causæ necessarium. Sic necessarium est exemplar artificii, quomodo scalprium, quomodo lima, sine his procedere ars nō potest, nō partes tamen hæc artis, aut causæ sunt. Propositum, inquit, artificis propter quod ad faciendum aliquid accedit, causa est: ut sit causa, non est efficiens causa, sed superueniens. Hæc autem innumerabiles sunt, nos de causa quærimus generã

Illud uero nō pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatū opus causam esse, multum enim interest inter opus & causam operis. Aut iter letentiam, aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere & nos reuerti iube. Quid te, inquis, delectat tempus inter ista conterere, quæ tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor. Deinde hunc mundum, Ne hoc quidem tempus (ut existimas) perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit, & reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc animi pondus ac pœna est, premente illo urgetur, in uinculis est nisi accessit philosophia, & illud respirare rerum naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimittit ad diuina. Hæc libertas eius est, hæc euagatio, subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cœlo reuocatur. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione quæ oculos detrahit, si malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi ocium dedicata oculos libera luce delectat: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requiescit. Sapiens affectatorq; sapientiæ adhæret quidem in corpore suo, sed optima sui parte abest, et cogitationes suas ad sublimia intendit, & uelut sacramento ligatus, hoc quod uiuit stipedium putat, & ita tormatus est, ut illi nec amor uitæ, nec odium sit, patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse. Interdices mihi inspectionem rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram quæ sint initia uniuersorum, quis rerum formator, quis omnia in unomersa, & materia inertī conuoluta discreuerit? Non quæram quis sit artifex huius mundi, qua ratione tāta magnitudo in legem & ordinem uenerit, quis sparsa collegerit, confusa distinxerit, nimia deformitate latentibus faciem diuiserit: unde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius? Ego ista non quæram: ego nesciam unde descenderim, & semel hæc mihi uidentia sint, an sepe. Nesciam quo hinc iturus sim, & quæ sedes expectat animam solutam legibus seruitutis humanæ. Veras me cœlo interesse, id est iubes me uiuere capite demisso? Maior sum & ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter aspicio quam uinculum libertati meæ circumdatum. Hoc itaq; oppono fortunæ, in quo resistat, nec per illud ad me ullum transire uulnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber, habitat, nunquā me caro ista compellet ad metum, nūquam ad indignam bono simulationem, nunquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cum uisum fuerit distraham cum filo societatem, & nunc tamen dum hæremus, non erimus aequis partibus socij; animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Ut ad propositū reuertar, huic libertati multum cōferet, & illa de qua modo loquebamur, inspectio. Nempe uniuersa ex materia & ex deo constant. Deus ista temperat quæ circumfusa rectorē sequuntur, & ducem. Potentius autem est quod facit, quod est deus, quam materia patiens dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id in nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus, torres simus aduersus fortuita, non contremiscamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egestatē. Mors quid est? aut finis est, aut transitus: nec desinere timeo, idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquā tā anguste ero. Vale.

al. inspectione

al. rogatur.

al. imo

al. in unā.

ERASMI IN LIBRVM OCTAVVM ANNOT.
EPIST. LX. STATIM PER INITIA.

Promoras, habebat consulta, an recte uide.

Pro ad nostrum aluum, Rodolphus legēdum putat, ad nostrum album, ut intelligas ad iudicium Stoicorum. Et magno opere placet Rodulphi sententia.

Ero eadem uelle, erat, ne eadem uelle uidear. Indidem uer, s. pro maxime, cum maxime.

B 4

PINCIA

Epist. 59.

CICERONEM auctorem huius uerbi habeo] Castigandum existimo. Ciceronem auctorem usia uerbi habeo quod sequentia monstrant. Primum genus Stoicis quibusdam uidetur. Sed quare uideatur subijciam] Exemplar correctissimum Facundi & primitiui loco illius particulae, sed, habet, quod, ut sit legendum. Primum genus Stoicis quibusdam uidetur, quod. Quare uideatur subijciam, hoc sensu. Visum esse Stoicis primum genus non quod est, quia natura complectatur, etiam quae non sunt, sed tantum, quod. Quae sunt interrogas. Proprie Platonis uocat] Vetus lectio. Quae sunt interrogas? Propria Platonis suppellex est. Plato ideas uocat. Ex quibus omnia quae sunt fiunt.] secus eadem, ex quibus omnia quaecumque uidemus fiunt. Eorum quae naturaliter fiunt] Eadem eorum quae natura sunt. In idem flumen bis descendimus, et non descendimus] Bona pars exemplarium breuium in idem flumen bis descendimus, ut putem legendum addita negatione. In idem flumen bis non descendimus. Sententia Aristoteli & alijs memorata. Tanquam semper futura ac semper habituri] Vetus lectio, tanquam aut semper futura, aut semper habituri.

Epist. 60.

OPINIONE falsi boni immoderatam & immodicam] Legendum, opinione falsi boni motam immoderatam & immodicam, ex eadem. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias, ita non indecoras. Ita quae periculum sui fecerint] Breuius plerique codices. Inuenio tamen translationes uerborum, ut non temerarias ita quae periculum sui fecerint. Alij sic. Inuenio translationes uerborum, ut non temerarias, ita quae periculum sui fecerint, paulo post mouet, scribe, non mouit.

Epist. 62.

QVIA quamdiu futurum hoc sit non minus pendo] Quidam pro uerbis illis, non minus pendo, nemini pendo legunt. Quid si scribas non animi pendeo, uel certe minimi pendo.

Epist. 64.

DESINE beneficium naturae male interpretari] Omnis antiqua lectio, fortunae agnoscit, non naturae. scriptura uidetur confirmari uerbis sequentibus, maiorem ipsi nobis iniuriam fecimus, quam a fortuna accepimus.

Epist. 65.

SED haec tamen morbis & temporibus aptanda sunt] Modis legendum, non morbis ex eadem. Indicant illa

Epist. 66.

am uerba auctoris paulo post. Teras ista oportet & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intentione quae oculos defatigat] Scribendum, quemadmodum artifices cum cuius rei subtilioris intentione oculos defatigant, ex eadem. Quidam tamen codices non intentione, sed inspectionem preferunt. Cui lectioni suffragantur uerba, quae non multo post habentur. Interdices mihi inspectionem reuertitur, & paulo ante calcem, & illa de qua modo loquebamur inspectio.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER NONVS.

EPIST. LXVII. Notat eos qui tres gradus bonorum faciunt, dicens tantum unum bonum absolutum esse, scilicet uirtutem incapacem augmenti uel decrementi, ex qua bona sunt paria.

LARANUM condiscipulum meum uidi post multos annos, non praesens expectas ut adiicias senem, sed me hercules uiridem animo, accipientem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim senectura gessit, & talem animum male collocauit: aut fortasse uoluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta & ad caetera contemnenda a contemptu sui uenit. Errare mihi uisus est qui dicitur. Gratiores pulchro ueniens est corpore uirtus. Nullo enim honestamento eget, & magnum sui decus est, & corpus suum consecrat. Certum Claranum nostrum corpore intueri, formosus mihi uidetur, & tam rectus corpore quam est animo. Potest ex corpore uir magnus exire, potest & ex de formi humilique corpusculo, formosus animus ac magnus. Quosdam itaque uidetur mihi in hoc natura tales generare, ut appareat uirtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos adere animos, fecisset, nunc quod amplius est facit: quosdam enim aedit corporibus impeditos, sed nihilominus per rumpentes obstantia. Claranus mihi uidetur in exemplar aeditus, ut scire possim. Quamuis autem paucissimos una fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram et ad te permittam. Hoc primo die quaesitum est, quomodo possint tria bona esse, si triplex eorum conditio est: Quaedam (ut nostris uidetur)

Prima bona sunt, tanquam gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda in materia
 infelici expressa, tanquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia.
 Illa bona directio optamus nobis, hæc si necesse erit. Sunt adhuc tertia, tanquam mo-
 destus incessus & incompressus, ac probus uultus, & conueniens prudenti uiro ge-
 stus. Quomodo ista inter se tria esse possint, cum alia optanda sint, alia auerſanda? *al. utraq; bonis*
 Si uolumus ista distinguere, ad primum reuertamur, & consideremus id quale sit.
 Animus intuens uera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione sed ex
 natura precia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus con-
 templationem suam mittens, cogitationibus actionibusq; intentus, ex æquo ma-
 gnus ac uehemens, asperis blandisq; pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens,
 supra omnia quæ contingunt acciduntq; eminens, pulcherrimus cum decore, cum
 uiribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla uis frangat, quem nec
 attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi uirtus est, hæc eius facies, si sub unū
 ueniat aspectum, & semel tota se ostendat. Cæterum multæ eius species sunt, quæ
 pro uitæ uarietate & pro actionibus explicantur, nec minor fit aut maior ipsa. De-
 crescere enim summum bonum non potest, nec uirtuti ire retro licet: sed in alias atq;
 quæ alias qualitates conuertitur: ad rerum quas actura est habitum figurata, quic-
 quid attingit, in similitudinem sui adducit & fingit: actiones, amicitias, interdum do-
 mus totas, quas intrauit disposuitq;, condecorat: quicquid tractauit, id amabile, con-
 spicuum, mirabile facit. Itaque uis eius, & magnitudo ultra non potest surgere, quā-
 do incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quam ue-
 rius uero, quam temperato temperatius: omnis in modo est uirtus, modus certa mē-
 sura est. Constantia non habet quò procedat, non magis quam fiducia, aut ueritas,
 aut fides. Quid accedere perfectio potest? Nihil. Aut perfectum non erat, cui acces-
 sit. Ergo ne uirtuti quidem, cui si quid adijci potest, defuit. Honestum quoque nullā
 accessionem recipit, honestum est enim propter quod illa quæ retulī. Quid porro
 decorum, & iustum, & legitimum? non eiusdem esse formæ putas, certis terminis
 comprehensum? Crescere posse imperfectæ rei signum est, bonum omne in eadem
 cadit leges, iuncta est priuata & publica utilitas, tam me hercules, quam inseparabi-
 le est, laudandum petendumque. Ergo uirtutes inter se pares sunt, & opera uirtu-
 tum, & omnes homines quibus illa contingere. Satorum uerò animaliumque uirtu-
 tes, cum mortales sint, fragiles quoque caduæque, & incertæ, exiliunt relidūtque,
 & ideo non eodem precio æstimantur, quia una inducitur humanis uirtutibus re-
 gula, una enim est ratio recta simplexque. Nihil est diuino diuinius, cœlesti cœlesti-
 us. Mortalia t̄ minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur. Ita- *al. eminent.*
 que illis in tam incerta sorte inæqualitas est. Diuinorum una natura est. Ratio autē
 nihil aliud est, quam in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina
 est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. Nullum por-
 ro inter diuina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt, & gaudium, &
 fortis atque obstinata tormentorum perpeſſio. In utroque enim eadem est animi
 magnitudo, sed in altero remissa & laxa, in altero pugnax & intenta. Quid tu non
 putas, parem esse uirtutem eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui
 obliuionem patientissime sustinet? Et magnus Scipio qui Numantiam claudit &
 comprimit, cogitq; inuictas manus in exitiū ipsas t̄ sui uerti: & magnus ille obſeſſo *al. suum.*
 rum animus, qui scit non esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu liberta-
 tis expirat. Aequæ reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas t̄ li- *al. liberalitas,*
 bertas, constantia, æquanimitas, tolerantia, omnibus enim istis una uirtus subest,
 quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo t̄ nihil interest inter gau-
 dium, & dolorum inflexibilem patientiam? Nihil, quantum ad ipsas uirtutes: plu-
 rimum quantum ad illa, in quibus uirtus utraq; ostenditur. In altero nanque natura
 lis animi remissio ac laxitas, in altero cōtra naturam dolor. Itaque media sunt hæc,
 quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in utraque par est. Virtutē materia nō
 mutat, nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & lata. Necesse est
 ergo

ergo æqualia sint bona utraque, quia nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere, nec ille melius in illis cruciatibus: duo uero quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si quæ extra uirtutem posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt, definit unum bonum esse, quod honestum est. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare dicam, quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod à coactis fit. Omne honestum uoluntarium est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiuersationem, metum, quod habet in se optimum perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum. Nam quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. Si recusat aliquid, si complorat, si malum iudicat, perturbationem recipit, & in magna discordia uoluitur. Hinc enim species recti uocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honeste aliquid facturus est, quicquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat, uelut libens faciat. Omne honestum iniussum, incoactumque est, syncerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco responderi possit, Hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, utrum aliquis in gaudio sit, an in eculeo iaceat, & tortorem suum lasset. Poteram respondere quod Epicurus ait, Sapiētem si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum, dulce est, & ad me nil pertinet. Quid miraris, si ego paria bona dico, alterius in gaudio positi, alterius inter tormenta fortissime stantis, cum (quod incredibile est) dicat Epicurus, dulce esse torqueri. Et hic respondeo plurimum interesse inter gaudium & dolorem. Si queratur electio, alterum petam, alterum uitabo. Illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic æstimantur, magno inter se dissident spacio. Cum uero ad uirtutem uentum est, utraq; par est, & quæ per læta procedit, & quæ per tristitia. Nullum habet momentū uexatio & dolor, & quicquid aliud incommodi est, uirtute enim obruitur. Quemadmodum † minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias, uirtus magnitudine sua elidit, atq; opprimit, & quocunque affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur, nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderint, quam in mari nimbus. Hoc scias ita esse ad omne pulchrum, uir bonus sine ulla cunctatione percurrat, stet illic licet carnifex, stet tortor atq; ignis, perseuerabit, nec quid passurus, sed quid facturus sit aspiciet, & se honestæ rei tanquam bono uiro credet, utilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eūdem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atq; aspera, quæ uir bonus, pauper, aut exul, ac pallidus. Agendum pone ex alia parte uirum bonum, diuitijs abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia, uterq; æquè bonus uir erit, etiam si fortuna dispari utetur. Idem (ut dixi) in rebus iudicium est, quod in hominibus. Aequè laudabilis est uirtus in corpore ualido ac libero posita, quam in morbo ac uincto. Ergo tua quoq; uirtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quam si ex aliqua parte mutilatum. Alioqui hoc erit, ex seruorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista in quæ dominum casus exercet, seruilia sunt, pecunia & corpus, & honores, imbecilla, fluida, mortalia, possessiones incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera uirtuti, quæ non ideo magis appetenda sunt, si benignius à fortuna tractantur, nec minus si aliquarum rerum iniquitate premuntur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non puto magis amares uirum bonum locupletem, quam pauperem, nec robustum & lacertosum, quam gracilem & languidum corporis. Ergo ne re quidem magis appetes hilarem aut pacatam, quam distractam & operosam: & si hoc est, magis diliges ex duobus æquè bonis uiris nitidum & unctum quam puluerulentum & horrentem. Deinde hucusque peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quam debilem aut luscum. Paulatim fatidium tuum illiusque procedet ut ex duobus æquè iustis ac prudentibus comatum & crispulum malis, quam recaluastrum. Vbi par est in utroque uirtus, non comparat aliarum rerum inæqualitas. Omnia enim alia, non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram inter suos agit, ut filium sanum quam ægrum magis diligat, procerum uic & excelsum, quam breuem & modicum? Fœtus suos non distinguunt

distinguunt ferris, & se in alimentum pariter omnium sternunt. Aues ex æquo par-
 tiuntur cibos. Vlysses ad Itachæ suæ saxa sic properat, quemadmodum Agamenon
 ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriam (quæ magna est) amat, sed
 quia sua. Quorsum hæc pertinet, ut scias uirtutem omnia opera sua, uelut fœtus su-
 os isdem oculis intueri, æquè indulgere omnibus & quidem impensius, laboranti-
 bus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miseretur incli-
 nat. Virtus quoque opera sua quæ uidet affici & premi non magis amat, sed parentum
 bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare non est ullum bonum altero
 maius: quia non est quicquid apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes di-
 cere, hoc magis par est alicui quàm illud, ergo nec honesto honestius quicquid est.
 Quod si par omnium uirtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita di-
 co, in æquo est, moderate gaudere, & moderate dolere. Læticia illa non uicit hanc
 animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia sunt, hæc mi-
 rabilia, utraque nihilominus paria, quia quicquid incommodi est, uelamento ma-
 ioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis uirtutibus auertit oculos,
 & exteriora circumspicit. Bona uera idem pendent, idem patent, falsa multum ha-
 bent uani. Itaque speciosa & magna contra uisentibus, cum ad pondus reuocata sunt,
 fallunt. Ita est mihi Lucili, quicquid uera ratio commendat, solidum & æternum est,
 firmat animum, attollitque, semper futurum in excelsis. Illa quæ temerè laudantur, &
 uulgis sententia bona sunt, instant inanibus lætos. Rursus ea quæ timentur tanquam
 mala, iniiciunt formidinem mentibus, & illas non aliter quam animalia species pe-
 riculi agitant. Vtraque res ergo sine causa animum, & diffundit & mordet, nec illa
 gaudium, nec hæc metu digna est, sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. Non
 enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto, ergo & uir-
 tus non aliud quàm recta ratio. Omnes uirtutes rationes sunt. Rationes sunt, si rectæ
 sunt. Si rectæ sunt, & pares sunt. Qualis ratio est, tales & actiones sunt, ergo omnes
 pares sunt. Nam cum similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actio-
 nes inter se esse dico, quia rectæ sunt & honestæ. Cæterum magna habebunt discrí-
 mina, uariante materia, quæ modo latior est, modo angustior, modo illustris, modo
 ignobilis, modo ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus tamen istis, id
 quod optimum est, par est, tanquam uiri boni, omnes pares sunt, quia boni sunt, sed
 habent differentias ætatis, alius senior, alius iunior. Habet corporis, alius formosus,
 alius deformis est. Habent fortunæ, ille diues, hic pauper est. Ille graciosus, potens,
 urbibus notus & populis: ignotus hic plerisque & obscurus. Sed per illud quod boni
 sunt, pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat, quid utile sit, quid inutile igno-
 rat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem præsentem perductus est, nec futuri pro-
 uidus est, nec præteriti memor, quid sit consequens nescit. Ex hoc autem rerum or-
 do seriesque contextitur, & unitas uitæ in perfectum itura. Ratio ergo arbitra est bo-
 norum ac malorum, aliena & externa pro uilibus habet, & ea quæ neque bona sunt
 neque mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat, omne illi bonum in animo est.
 Cæterum bona quædam prima existimat, ad quæ ex proposito uenit, tanquam ui-
 ctoriæ, bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in
 rebus aduersis, tanquam æquo animo pari morbum magnum, exilium. Quædam me-
 dia, quæ nihilo magis secundum naturam sunt, quàm contra naturam, tanquam prou-
 denter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est sede-
 re, quàm aut stare aut ambulare. Duo illa superiora bona diuersa sunt. Prima enim
 secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriæ incolumitate. Secunda
 contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, & sitim perpeti, morbo urente præ-
 cordia. Quid ergo, aliquid contra naturam bonum est? Minime. Sed illud aliquando
 contra naturam est, in quo bonum illud existit: uulnerari enim, & subiecto igne ta-
 befcere, & aduersa ualitudine affligi, contra naturam est, sed inter ista seruare animum
 infatigabilem, secundum naturam est. Et ut quod uolo exprimam breuiter, materia
 boni aliquando contra naturam, at bonum nunquam: quoniam bonum sine ratione
 nullum

nullum est, sequitur autem ratio naturā. Quid est ergo ratio naturae imitatio. Quid
 est summum hominis bonum: ex naturae uoluntate se gerere. Nō est, inquit, dubi-
 um, inquit, quin felicior pax sit nunquam laceffita, quā multo reparata sanguine. Non est du-
 bium, inquit, quin felicior sit inconcussa ualeitudo, quā ex grauibz morbis & ex-
 trema minitantibus in tutum uī quadam & patientia educa. Eodem modo nō erit
 dubium, quin maius bonum sit gaudium, quā obnoxius animus ad perpetiendos
 cruciatus uulnerum aut ignium. Minime, illa enim quae fortuita sunt, plurimum di-
 scriminis recipiunt, aestimantur enim ualitate sumentium. Bonorum unum propo-
 situm est, consentire naturae. Hoc cōtingere in omnibus par est. Cum alicuius in se-
 natu sententiam sequimur, non potest dici, ille magis assentitur quā ille, ab omni-
 bus in eandem sententiam itur. Idem de uirtutibus dico, omnes naturae assentiuntur.
 Idem de bonis dico, omnia naturae assentiuntur. Alter adolescens decessit, alter se-
 nex, aliquis praeter hos infans, cui nihil amplius contigit, quā prospicere uitam.
 Omnes hi aequae fuere mortales, etiam si mors aliorum longius uitam passa est pro-
 cedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorū interrumpit principia. Alius inter co-
 nandū solutus est, alterius continuata mors somno est, aliquem cōcubitus extinxit.
 His oppone ferro transfossos, aut exanimatos serpentum morsu, aut fractos ruina,
 aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior
 dici, aliquorum potest peior exitus, mors quidem omnium par est: per quae uenit, di-
 uersa sunt, id in quod desinunt, unū est: mors nulla maior aut minor est, habet enim
 eundem in omnibus modum, finisse uitam. Idem tibi de bonis dico, hoc bonum in-
 ter meras uoluptates est, hoc inter tristitia & acerba, illud fortunae indulgentiam re-
 xit, hoc uiolentiam domuit, utrunq; aequae bonum est, quamuis illud plana emolliue-
 rit, hoc aspera. Idem finis omnium est, bona sunt, laudanda sunt, uirtutem rationem
 que comitatur, uirtus aequat inter, se quicquid agnoscit. Nec est quod hoc inter nos-
 tra placita mireris, apud Epicurum duo bona sunt. ex quibus summum illud bea-
 tum que componitur, ut corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione.
 Haec bona non crescunt, si plena sunt. Quo enim crescet, quod plenum est?
 Dolore corpus caret, quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus con-
 stat sibi, & placidus est, quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmo-
 dum serenitas caeli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nite-
 rem repurgata: sic hominis corpus animumq; curantis, & bonum suum ex utroque
 necietis, perfectus est status, & summam uoti sui inuenit, si nec aestus animo est, nec
 dolor corpori. Si quae extra blandimenta contingunt, non augent sumum bonum,
 sed (ut ita dicam) condiunt & oblectant: absolutum enim illud humanae naturae bo-
 num, corporis & animi pace contentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiam num-
 simillimam huic nostrae diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illum, quae ma-
 lit contingere sibi, ut corporis quietem ab omni incommodo liberam, & animi re-
 missionem, bonorum suorum contemplatione gaudentis. Alia sunt, quae quamuis
 nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobatur, tanquam illam, quam paulo
 ante dicebam, malae ualeitudinis, & dolorum grauissimorum perpeffionem, in qua
 Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo: ait enim se uelica & exulcerat-
 uentris tormenta tolerare, ulteriorem doloris accessionem non recipientia, esse ni-
 hilominus sibi illum beatum diem: beatum autē agere, nisi qui est in summo bono
 non potest. Ergo & apud Epicurū sunt haec bona, quae malles non experiri, sed quae
 ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exequanda summis sunt. Non potest di-
 ci hoc non esse par maximis bonum, quod beatae uitae clausulam imposuit, cui Epi-
 curus extrema uoce gratias egit. Permite mihi, mi Lucili, uirorū optime, aliquis
 audacius dicere, si ulla bona maiora esse alijs possent, haec ego quae tristitia uidentur
 mollibus illis & delicatis praetulissem. Maius est enim t perstrinxisse difficilia, quā
 laeta moderari. Eadem ratione fit, scio, ut aliquis felicitatem bene, & calamitatem for-
 titer ferat. Aequae fortis esse potest, qui p uallo securus excubuit, nullis hostibus
 frustra tentantibus: & qui succis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimittit.

al. perfringere

Ma

Maie uirtute esto, sanguinolentis & ex acie redeuntibus, dicitur. Itaque hæc magis laudauerim bona exercitata & fortia, & cū fortuna rixata. Ego nō dubito, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mutij, quā cuiuslibet fortissimi saluam. Sterit hostium flammarumque contemptor, & manum suam in hostium foculo diffillantem perspectauit, donec Porfenna, cuius pœne fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripiiussit. Hoc bonum quid nī inter prima numerem, tantoque maius putem, quā illa secuta & intentata fortunæ, quāto rarius est hostē amissam manu uixisse, quā armata? Quid ergo, inquis, hoc bonū tibi optabis? Quid nī hoc enim, nisi qui potest & optare, non potest facere. An potius optem ut male? la xados articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculam exuiro uersus, digitulos meos ducat? Quid nī ergo feliciorē putem Mutium, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori præstitisset? In intergrum restituit, quicquid errauerat. Confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos uicit. Vale.

EPIST. LXVIII. Quomodo omne bonum est optabile.

VT à communibus initium faciam, Ver aperire se cœpit, sed iam inclinatum in ætate, quo tēpore calere debebat, intepuit, nec adhuc illi fides est, sæpe enim in hyemem reuomem reuoluitur. Vis scire quā dubium adhuc sit: nondū me cōmitto frigido & ueri, & adhuc uigor est eius in frigore. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est mi Lucili, iam ætas mea cōtenta est suo frigore, uix media regelatur ætate. Itaq; maior pars in stramētis degitur. Ago gratias senectuti quod me lectulo affixit. Quid nī gratias illi hoc nomine agam? Quicquid debebā nolle, nō possū. Cū libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interueniūt epistolæ tuæ, tecum esse mihi uideor, & sic afficior animo, tanquam tibi non rescribam, sed respōdeam. Itaque & de hoc quod quæris, quasi colloquar tecum, quale sit unā scrutabimur. Quæris an omne bonum optabile sit: si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, sequitur ut ista optabilia sint. Nihil autē uideo ex istis uoto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine uotum soluisse, quod flagellis cæsus esset, aut podagra distortus, aut eculo longior factus. Distinque mi Lucili, ista, & intelliges esse in his aliquid optandum. Tormēta abesse à me uelim, sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose gerā optabo. Quid nī ego malim non incidere bellum, sed si inciderit, ut uulnera, ut famem, et omnia quæ bellorum necessitas affert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut ægrotare cupiam, sed si ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effœminate faciam, optabo. Ita non incōmoda optabilia sunt, sed uirtus qua perferuntur in commoda. Quidam ex nostris existimant omnium tormentorum fortem tolerantiā non esse optabilem, sed nec abominandam quidem, quia uoto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primū quia fieri non potest, ut aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si uirtus optabilis est, nullum autem sine uirtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est, etiā nū interrogo, nō ne fortitudo optabilis est? Atqui pericula cōtēnnit & prouocat. Pulcherrima pars eius maximeq; mirabilis illa est, nō cedere ignibus, obuīam ire uulneribus. Interdū tela ne uitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est, & tormenta patienter ferre optabile est, nec tamen ideo solummodo ferre tormēta optabile est. Hoc enim, fortitudinis pars est. Sed separa ista (ut dixi) nihil erit quod tibi faciat errorem. Nō enim pati tormēta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est uirtus, quis tamen unquam hoc sibi optabit? Quædam uota aperta & professasunt, cum particulatim fiunt: quædam latent, cū uno uoto multa comprehensa sunt. Tanquam opto mihi uitam honestam, uita autem honesta actionibus uarijs cōstat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua uulnus, Rutilij exiliū, calix ueneratus, qui Socratem transtulit è carcere in cœlum. Ita cum optauī mihi uitam, honestam, & hæc optauī, sine quibus interdum honesta non potest esse. O terque

forte luxādet,
aut quod m
gis probo, m
lacissandos,
idest molli
dos, molli
tractādos,
uerbo usus
Plautus Bac
chid.
al. aeri.
al. adhuc rigō
re eius in
fringor,

quaterq; beati, Quis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis Cōtigat oppetere. Quid interest, optes hoc alicui, an optabile fuisse fatearis. Decius se pro Repub. deuouit, & in medios hostes concitato equo mortem petens irruit. Alter post hæc paternæ uirtutis æmulus, conceptis sollennibus ac iam familiaribus uerbis, in aciem confertissimam incurrit, de hoc sollicitus tantum ut litaret, optabilem rē putans bonam mortem. Dubitas ergo an optimum sit memorabilem mori, & in aliquo opere uirtutis. Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus uirtutibus utitur, fortasse cum una in promptu sit, & maxime appareat patientia. Cæterum illic est fortitudo, cuius patientia & perpassio, & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non possis, quàm fortissime ferre. Illic est constantia, quæ deijci loco non potest, & propositum nulla ui extorquente dimittit, Illic est indiuiduus ille comitatus uirtutum. Quicquid honeste fit, una uirtus facit, sed ex consilij sententia. Quod autem ab omnibus uirtutibus comprobatur, etiam si ab una fieri uidetur, optabile est. Quid tu existimas ea tantum optabilia esse, quæ per uoluptatem & ocium ueniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis. Sunt quædam tristes uoluptates, sunt quædā uota, quæ non gratulantium cœtu, sed adorantium uenerantiumq; celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, ut ad Pœnos perueniret. Indue magni uiri animum, & ab opinionibus uulgi secede paulisper, cape quantam debes uirtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciẽ, quæ nobis non fertis, sed sudore & sanguine colenda est: aspice Marcum Catonẽ, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & uulnera parum demissa laxantem. Vtrum illi tandem dicurus es, nollem quæ uelles, & moleste fero, an feliciter, quod agis. Hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui uitam securam, & sine ullis fortunæ incursionibus mare mortuum uocat, nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denuntiatione et incursum firmitatem animi tui tentes, sed in ocio inconcussio iacere non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat, Malo me fortuna in castris suis quàm in delitijs habeat: torqueor, sed fortiter, bene est: occidor: sed fortiter, bene est. Audi Epicurum, dicet & dulce est. Ego tam honestæ rei ac seueræ nunquam molle nomẽ imponam. Vror, sed inuictus. Quid ni optabile sit, non quod urit me ignis, sed quod non uincit. Nihil est uirtute præfati, nihil pulchrius, & bonum est, & optabile, q̃cqd ex huius geritur imperio. Vale.

E P S T. LXIX. Quomodo sit colendum ocium, & quid in eo tractandum.

Consilio tuo accedo, absconde te in ocio, sed & ipsum ocium absconde. Hoc testatur Stoicorum etiam si nō præcepto, at exemplo licet scias, sed ex præcepto quoq; facias, & tibi cum uoles, approbabis. Nec ad omnem Rempub. mittimus, nec semper, nec sine ullo fine. Præterea cum sapienti Rempub. ipso dignam dedimus, id est: mundum, nō est extra Rempub. etiam si recesserit, imò fortasse relicto uno angulo, in maiora atq; ampliora transit, & cœlo impositus, intelligit, cum sellā aut tribunum ascenderit, quàm humili loco sederit. Depono hoc apud te, nunquam plus agere sapientem, quàm cum in conspectum eius diuina atq; humana uenerūt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, ut ocium tuum ignotum sit. Non est quod inscribas tibi philosophiam. Atqui etiam aliud proposito tuo nomẽ impone, ualetudinẽ, & imbecillitatem uocato et delidiam, Gloriari ocio, iners ambitio est. Animalia quædam ne inueniri possint, uestigia sua circa cubile ipsum confundunt. Idem tibi faciendum est, alioquin non deerunt qui persequantur: multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur, furem signata sollicitant. Vile uidetur quicquid patet, aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimos quisque, in secreta irrumpere cupit. Optimum itaq; est, non iactare ocium suum. Iactandi autem genus est, nimis latere, & à conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdedit, ille Neapoli inclusus est, ille multis annis non trahit domus suæ limen. Cōuocat turbam, quisquis ocio suo aliquam fabulam imposuit. Cum secesseris, nō est agendum hoc, ut de te homines loquantur, sed ut ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de alijs libētissime faciunt, de te apud te male existima.

Mortuum mare uita, securum est.

al. Depono.

frima. Assuesce & dicere uerum, & audire. Id autem maxime tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisq; sui corporis uitia. Itaque alius uomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut uino aut balneo abstinens, in cætera negligentes, huic, à quo sæpe inestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in ocio facio? ulcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contractis curis aridos nervos, permitteres mihi uno loco iacere, & fouere morbum meum. Maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore tuo collectio & uomica est. Nolo laudes, nolo dicas, O magnum uirum, contempsit omnia, & damnatis humanæ uitæ furoribus fugit. Nihil damnaui nisi me, non est quod proficisci causa uenire ad me uelis. Erras qui hinc aliquid auxilij speras. Non medicus, sed ager hic habitat. Malo illacum discefferis dicas, Ego istum beatum hominem putabam & eruditum, erexeram aures, destitutus sum, nihil uidi, nihil audiui quod concupiscerem, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas ocio meo, quam inuideas. Ocium, inquis, Seneca mihi commendas: ad Epicureas uoces dilaberis. Ocium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quam quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in literas senes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potentia ac breuis est, & (si uerum æstimes) sordida. Ille me gratia forensi longe antecedit. Ille stipendijs militaribus, et quaesita per hoc dignitate. Ille clientum turba (tanti est ab hominibus uinci, dum à me fortuna uincatur) cuius turbæ par esse non possum, plus habet gratiæ. Utinam quidē hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi, utinam de uitæ beata non in conspectu mortis ageremus, sed nunc quoque non moremur. Multa enim quæ superuacua esse & inimica credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent qui serius exeunt, & uolunt tempus celeritate reparare, calcar addamus: hæc ætas optime facit ad hæc studia. Iam dispumauit, iam uitia primo feruore adolescentiæ indomita lassauit, non multum superest ut extinguat, Et quando, inquis, tibi proderit istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non est tamē quod existimes ullā ætatem aptiorem esse ad bonam mentem, quam quæ se multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit, quæ ad salutaria, mitigatis affectibus, uenit. Hoc est huius boni tempus, quisquis senex ad sapientiam peruenit, annis ꝑ peruenit. Vale.

EPIST. LXX. De uaria locorum mutatione uitanda,
& redimenda breuitate temporis.

Mutare teloca, & in alium de alio transilire nolo. Primum, quia tam frequēs migratio instabilis animi est, coalescere ocio non potest, nisi desinat circumspicere & errare. Ut animū possis continere, prius corporis tui fugam siste, deinde plurimum remedia continuata proficiunt. Interrumpenda non est quies, & uitæ prioris obliuio. Sine dediscere oculos tuos, sine aures assuescere sanioribus uerbis, quoties procelleris in ipso transitu aliqua quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurret: quæ madmodū ei qui amorem exuere conatur, euitanda est omnis admonitio dilecti corporis, nihil enim facilius quam amor recrudesceat. Ita qui deponere uult desideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Cito rebellat affectus, quocumque se uerterit, præcium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. Nullum sine autoramento malum est. Auaricia pecuniā promittit, luxuria multas ac uarias uoluptates, ambitio purpurā & plausum, & ex hoc potentia, & quicquid potentia potest. Mercede te uicio sollicitat, hic tibi gratis uiuendum est. Vix effici toto seculo potest: ut uitia tam longa licencia tumida subigantur, & iugum accipiant, ne dum, sitam breue ꝑ tempus per interualla discindimus. Vnamquālibet rem uix ad perfectū adducit assidua uigilia et intentio. Si me quidē uelis audire, hoc meditare, exerce te, ut mortem & excipias, & si ita res suadebit, accersas. Interest nihil, an illa ad nos ueniat, an ad illā nos. Illud imperitissimi cuiusq;

al. præuenitur

al. temporis in
ternallum

uerbū falsum esse ipse tibi persuade, Bella res est mori sua morte. Illud præterea te cum licet cogites, Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. Nam quod relinquis, alienum est. Vale.

ERASMI IN LIBRVM NONVM ANNOTAT.
EPISTOLA LXVIII CIRCA FINEM.

Quod nos diuinauimus de malacia, idem annotarat Rodolphus, addēs Cesarem in commentarijs belli gallici hac uoce notare segnem & immotum maris torporem.

PINCIANI IN LIB. NONVM EPISTOLARVM

Epist. 67. **S**CILICET Virtutem incapacem augmenti uel decrementi [Vetus lectio, detrimenti, non decrementi, cui suere uidentur uerba quæ sequuntur infra. Mortalia minuuntur, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur. Minuuntur cadunt] Mallem legeres eminent cadunt. Nam & quæ sequuntur continuo per oppositū dīta sunt, deteruntur crescunt, exhauriuntur implentur. Alterius in gaudio positi, alterius inter tormēta fortissimē stantis] Exemplar peruetus & correctum, unius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortissimē stantis. Quam multo reparata sanguine. [Castigandum censeo, quam multorum parta sanguine. Vi quadam & patientia educta] Exemplar Franciscanum, ui quadam patientiæ inducta. Ut male laxādos articulos exoletis meis porrigā] Nonnulla exemplaria, laxandos tantum habent, non male laxandos. Alia rectius malaxandos, hoc est molliendos a uerbo græco tractum. Hoc melius quā malacizandos.

Epist. 68. Itaque maior pars in uestimentis degitur] Scribendum reor, non uestimentis, sed stramentis: hoc est in cubili. qui tur enim quod me lectulo affixit. Omnium nostrorum fortem tolerantiam] Scribe. Tormentorū, non nostrorum. Tū ex uetere lectione, tū quod subijcit tormētorū fortis patientia. An feliciter, quod agis? [Quidē, nō quod, eadē.

Epist. 69. Tanti est ab hominibus uinci] Inuerte dictiones. Est tanti ab hominibus uinci, ex uetere lectione, & si nonnulli codices præferant omnibus non hominibus. Plus habeo gratiæ] Habet, non habeo in eadem inuenies. Illud notandum putare me ordinem uerborum hoc loco perturbatum haberi, legendaq; esse omnia adhuc modum. Ille clientum turba. Cuius turbæ par esse non possum, plus habet gratiæ. Est tanti ab hominibus uinci dum à me fortuna uincatur. Iam disputauit] Quid si legas. Iam disputauit, quia subdit primo seruire adolescentiæ, est enim metaphora sumpta à musio.

LVCII ANNEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER DECIMVS.

EPIST. LXXI. Quomodo immaturæ mortis stultis quærela sit, & quando fera mors præoccupanda sit, & quando differenda.

Post longum interuallum Pompeios tuos uidi, in conspectum adolescentiæ meæ reductus sum, quicquid illic inuenies feceram, uidebar mihi facere adhuc posse, & paulo ante fecisse. Prænauiuimus, Lucili, uitam, & quemadmodum Vergilius noster ait, in mari Terræq; urbesq; recedunt, sic, cursu rapidissimi temporis primam pueritiam abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quicquid est illud inter iuuenem & senem medium in utriusq; cōfinio positum, Deinde ipsius senectutis optimos annos. Nouissime incipit ostēdi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus: Clementissimus portus est, aliquando petendus, nō quam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quā qui cito nauigauit. Aliū enim, ut scis, uenti segnes ludunt ac detinent, & trāquillitatis lentissimo tædio lassant, aliū pertinax flatus celerrime perfert. Idē euenire nobis puta, alios uita uelocissime adduxit, quō ueniendum erat etiam cum stantibus, alios macerauit & coxit, quæ ut scis, non semper retinenda est. Nō enim uiuere bonum est, sed bene uiuere. Itaq; sapiens uiuit, quantum debet, non quantum potest. Videbit ubi uicturus sit, cū quibus, quomodo, quid acturus. Cogitat semper qualis uita, non quanta sit. Sed si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbant, emittit se: nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed cum primum illi corpore suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, nunquid illo desinendum sit. Nō existimat sua referre, faciat finem, an accipiat, tardius fiat an citius, Non tanquā & magni

magno detrimento timet. Nemo multum ex stillicidio potest perdere. Citius mori
 uel tardius, ad rem non pertinet: bene mori aut male, ad rem pertinet: bene autem
 mori est effugere male uiuendi periculum. Itaque effoeminatissimam uocem illius Rho-
 dii existimo, qui cum in caueam conuectus esset à tyranno, & tanquam ferum ali-
 quod animal aleretur, suadenti cuidam ut abstinere cibo, Omnia, inquit, homini
 dum uiuit speranda sunt. Vt sit hoc uerum, non omni precio uita emenda est. Quada-
 licet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione non ueniam.
 Ego cogitem in eo qui uiuit omnia posse fortunam, potius quam cogitem in eo qui
 scit mori nihil posse fortunam? Aliquando tamen etiam si certa mors instabit, & de-
 finatum sibi supplicium sciet, non commodabit poenae suae manum. Stulticia est ti-
 more mortis mori. Venit quod occidat. Expecta, quid occupas? quare suscipis alienae
 crudelitatis procuracionem? Vtrum inuides carnifici tuo an parcis? Socrates potuit
 it abstinentia finire uitam, & inedia potius quam ueneno mori triginta tamen dies
 in carcere et in expectatione mortis exegit: non hoc animo tanquam omnia fieri pos-
 sent, tanquam multas spes tam longum tempus reciperet, sed ut praeberet se legi-
 bus, ut fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat stultius quam mori
 te contemnere, uenenum timeres? Scribonia grauis foemina, amita Drusij Libonis
 fuit, adolescentis tam solidi, quam nobilis, maiora sperantis, quam illo seculo quis-
 quam sperare poterat aut ipse ullo: cum aeger à senatu in lectica relatus esset, non sa-
 ne frequentibus obsequiis, omnes enim necessarij deseruerant impie, iam non reu-
 sed funus, habere coepit consiliu, utrum conscisceret sibi mortem, an expectaret. Cui
 Scribonia, Quid te, inquit, delectat alienum negocium agere? Non persuasit illi. Manus
 sibi attulit, nec sine causa. Nam post diem tertium aut quartum inimici moriturus arbi-
 trario, si uiuit, alienum negocium agit. Non possis itaque de re in uniuersum pronunciare,
 cum mortem uis externa denunciat, occupanda sit an expectanda. Multa enim sunt,
 quae in utramque partem trahere possunt. Si altera mors cum tormento, altera simplex
 & facilis est, quidni huic iniicienda sit manus? Quemadmodum nauim eligam nauig-
 gaturus, & domum habitaturus, ita mortem utique qua sum exiturus è uita meliorem.
 Praeterea quemadmodum non utique melior est longior uita, sic peior utique mors
 longior. In nulla re magis, quam in morte more animo gerere debemus. Exeat quae
 impetum cepit, siue ferrum appetit, siue laqueum, siue aliquam potionem uenas occu-
 pantem, pergat, & uincula seruitutis abrumpat. Vitam & alij approbare quisque
 debet, mortem sibi, optima est quae placet. Stulte haec cogitantur, Aliquis dicet me
 parum fortiter fecisse, aliquis nimis temere, aliquis fuisse aliquod genus mortis an-
 mosius. Vis tu cogitare, id in manibus esse consilium, ad quod fama non pertinet?
 Hoc unum intueri, ut te fortunae quam celerrime eripias. Alioqui aderunt qui de fa-
 sto tuo male existiment. Inuenies etiam professos sapientiam, qui uim afferendam
 uita suae negent, & nephas iudicent ipsum interemptorem sui fieri. Expectandum
 esse exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non uidet se libertatis uiam clau-
 dere. Nihil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitu nobis ad uitam dedit,
 exitus multos. Ego expectem uel morbi crudelitatem, uel hominis, cum possim per
 media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est unum cur de uita non possimus
 queri, neminem tenet. Bono loco res humanae sunt, quod nemo nisi uitio suo miser
 est. Placet, uiue, si non placet, licet eò reuerti unde uenisti. Vt dolorem capitis le-
 uares, sanguinem saepe emisisti, ad extenuandum corpus uena percutitur. Non opus
 est uasto uulnere diuidere praecordia, scalpello aperitur ad illam magnam liberta-
 tem uia, & punctio securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit pigros inertesque?
 Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic ueteres in-
 quilinos indulgentia loci & consuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus
 hoc corpus liber esse? Tanquam migraturus habita, propone tibi quandoque hoc
 contubernio carendum: fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemadmodum
 suus finis ueniet in mentem, omnia sine fine concupiscentibus? Nullius rei medita-
 tio tam necessaria est. Alia enim exercetur fortasse in superuacuum: aduersus pau-
 pertatem

perstatem pręparatus est animus, permanere diuinitas: ad cōtemptum nos doloris armauimus, nunquam à nobis exegit huius uirtutis experimētū integri ac sani scietas corporis, ut fortiter amissorum desideria pateremur, pręcepimus nobis, omnes quos amabamus, supētes fortuna seruauit: huius unius rei usum qui exigat dies, ueniet. Non est quod existimes, magni tantum uiris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanę claustra perrūperent: non est quod iudices, hoc fieri nisi à Catone nō posse, qui quā ferro nō emiserat animam, manu extraxit: cum uilissimę fortis homines ingenti impetu in tutū euaserint, cumq; commodum mori non licuisset, nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere, obuia quęque rapuerunt, & quę natura nō erant noxia, ui sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum unus ē Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus, nullū aliud illi dabatur sine custode secretum. Ibi lignum id quod ad emundanda obscena adherente spōgia positum est, totum in gulam farsit, & pręclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit morti contumeliā facere, ita prorsus, parum munde & parum decēter. Quid est stultius quā fastidiosē mori? O uirum fortem, o dignum, cui fati datur electio: quā fortiter ille gladio usus esset, quā animosē in profundam se altitudinem maris, aut abscissę rupis immisisset? Vndiq; destitutus inuenit, quemadmodum & mortem sibi deberet, & telum, ut scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quā uelle. Existimetur de facto hominis acerrimi, ut cuiq; uisum erit, dū hoc cōstet, pręferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimę. Quoniam corporis sordidis exemplis uti, perseuerabo: plus enim à se quisq; exiget, si uiderit hanc rem etiam à contemptissimis posse contemni: Catones, Scipionesq; & alios, quos audire cum admiratione consueuimus, supra imitationem positos putamus. Iam ego istam uirtutem habere tam multa exempla in ludo bestiariorum, quā in ducibus bellis ciuilibus ostēdā. Cū adueheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tanquam somno premente nutaret, caput usq; eō demisit, donec radijs infereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotę frangeret: eodem uehiculo quo ad pœnam ferebatur, pœnā effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupiēti. In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem. Cui ad manum plura sunt, per quę sese afferat, is delectum agat, & quā potissimum liberetur, consideret. Cui difficilis occasio est, is proximam quamq; pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, ubi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant. Ille uir magnus est, qui mortem sibi non tantū imperauit, sed inuenit. Ex eodē tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachię spectaculo unus ē barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immerisit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iā dudum effugio? Quare ego mortē armatus expector? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt homines, quā occidere. Quid ergo, quod animi perdidī, noxioliq; habere non habebūt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistrarum omnium ratio? Illa nos docet fati uarios esse accessus, finem eundem. Nihil autem interesse, unde incipiat quod uenit. Eadem illa ratio monet, ut scilicet, moriari sine dolore. Sin autem non potest, fac quemadmodū potes, & quicquid obueniat ad uim afferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto uiuere, at contra pulcherrimum mori rapto. Vale.

EPIST. LXXII. De consilio ex summa uitę captando. Et quomodo mors honesta res sit. Et de animi fortitudine.

S Vbinde me de rebus singulis consulis, oblitus uasto nos mari diuidi: cū magis pars cōsiliū sit in tempore, necesse est euenire, ut de quibuscūq; rebus tūc ad te perferatur sententia mea, cū iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur, nostrę feruntur, imò uoluuntur. Ergo consiliū sub die nasci debet, & hoc quoque dū est nimis, sub manu, quod aiunt, nascatur. Quemadmodū autē inueniatur ostēdam.

Sub die.
Sub manu nasci.
Consilium

dam. Quoties quid fugiendum sit, aut quid petendum uoles scire, ad summum bonum, & propositum totius uitæ respice. Illi enim cōsentire debet quicquid agimus: non disponet singula, nisi cui iam uitæ suæ summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam cōstet quid uelit pingere. Ideo peccamus, quia de partibus uitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille qui sagittam uult mittere, & tunc dirigere, & moderari manu relum. Errant consilia nostra, quia non habent quod dirigantur. Ignoranti quem porum petat, nullus suus uetus est. Neceffe est multum in uita nostra casus possit, quia uiuimus casu. Quibusdam autē euenit ut quædam scire se nesciant: quemadmodum querimus sæpe eos, cum quibus stamus, ita plerumq; finem summi boni ignoramus appositum, nec multis uerbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colligis, digito (ut ita dicā) demonstrandum est, nec in multa spargendū. Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere, cum possis dicere summū bonum est, quod honestum est; & quod magis admireris, unum bonum est, quod honestum est. Cætera falsa & adulterina bona sunt. Hæc si persuaseris tibi & uirtutem adamaueris (amare enim parū est) quicquid illa contigerit, id tibi qualecunq; alijs uidebitur, faustum felixq; erit, & torqueri, si modo iacueris ipso torquēte securior, & ægrotare si non maledixeris fortunæ, si nō cesseris morbo. Omnia deniq; quæ cæteris uidentur mala, & mansuescēt, & in bonum abibunt, si super illa emineris: hoc liqueat nihil esse bonum, nisi honestum, & omnia incōmoda suo iure bona uocabuntur, quæ modo uirtus honestauerit. Multis uidemur maiora promittere, quàm recipit humana conditio: non immerito, ad corpus enim respiciunt: reuertantur ad animū, iam hominem deo metientur. Erige te, Lucili uirorū optime, & relinque istum ludum literarium philosophorum, qui rem magnificentissimā ad syllabas uocāt, qui animum minuta docendo demittunt & conterunt, fies similis illis, qui inuenerūt ista, nō qui docent, & id agūt, ut philosophia potius difficilis quàm magna uideatur. Socrates, qui totam philosophiam reuocauit ad mores, hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaq; distinguere. Sequere, inquit, illos, si quid apud te habeo auctoritatis, ut sis beatus, & te alicui stultū uideri sine: quisquis uolet tibi contumeliā facere, faciat & iniuram, tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit uirtus. Si uis, inquit, beatus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exæquauerit, quia nec bonū sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Quid ergo: nihil interest inter præturā Catonis & repulsam? Nihil interest utrum Pharsalica acie Cato uincatur, an uincat. Hoc eius bonū, quo uictis partibus nō potest uinci, par erat illi bono, quo uictor rediret in patriā, & componeret pacē. Quid ni par sit, eadē enim uirtute & mala fortuna uincitur, & ordinatur bona, uirtus autē non potest maior aut minor fieri. Vnius stature est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum, sed illud pulcherrimum reipublicæ prætextum optimates, & prima acies Pompeianarū partium senatus ferens arma uno prælio profligabuntur, & tam magni ruina imperi, in totum dissiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet, ne hoc quidem misere reipublice continget, semel ruere. Omnia licet fiant, Iubam in regno suo, non locorum noticia adiuuet, non populariū pro rege suo uirtus obstinatissima. Uticensium quoq; fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis sui fortuna destituat, olim prouisum est, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numerā inter repulsas Cato nis, tam magno animo feret aliquid sibi ad uictoriam, quàm ad præturam obtinisse. Quo die repulsus est, lussit, qua nocte periturus fuit, legīt. Eodem loco habuit, pretura & uita excedere: omnia quæ acciderent, ferenda esse persuaserat tibi. Quid ni ille mutationē Reipub. forti & a quo pateretur animor. Quid enim mutationis periculo exceptum non terra, non cælū, non totus hic rerum omnium contextus, quamuis deo agere ducatur. Non semper tenebit hunc ordinē, sed illum ex hoc cursu aliquis dies dericiet. Certis eunt cuncta tēporibus, nasci debēt, crescere, extingui. Quæcumque uides supra nos currere, & hæc quibus innixi atq; impositi sumus, ueluti solidis;

Digito demonstrare.

al. inquam.

forte, inquam.

*al. dimittit.**forte, abdet.**Rigidari, su-
spectum uerbū*

simis carpentur ac desinent. Nulli nō senectus sua est, Inæqualibus ista spacijs eodē
 natura † dimittit: quicquid est, nō erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis solui per
 ire est. Proxima enim intuemur, ad ulteriora non prospicit mens hebes, & quæ
 corpori addixerit: alioqui fortius finem sui suorumq; pateretur, si speraret omnia
 la sic in uitam mortemq; per uices ire, & composita dissolui, dissoluta componi. In
 hoc opere æternam artem cuncta temperantis dei uerti. Itaq; Cato cum æuum ani-
 mo percurreret, dicit: Omne humanū genus est, quodq; est, quodq; erit, morte dam-
 natum est, omnes que usquā rerum potiuntur urbes, quæq; alienorum imperiorum
 magna sunt et decora, ubi fuerint aliquando quæretur, & uario exitij genere tollen-
 tur: alias destruēt bella: alias desidia, paxq; ad inertiam uersa consumet, & magnis
 opibus exitiosa res luxus. Omnes hos fertiles campos repentina maris inundatio
 abscondet, aut in subitam cauernā confidentis soli lapsus † abducat, Quid est ergo,
 quare indigner, aut doleam, si exguo momento publica fata precedo? Magnus ani-
 mus deo pareat, et quicquid lex uniuersi iubet, sine cunctatione patiatur: aut in me-
 liorē emittitur uitā, lucidius tranquilliusq; inter diuina mansurus, aut certe sine ul-
 lo futurus incōmodo, naturæ suæ remiscebit & reuertetur in totū. Non est ergo M.
 Catonis maius bonum honesta uita, quā mors honesta, quoniam non intenditur
 uirtus. Idem esse dicebat Socrates ueritatem & uirtutem, quomodo illa nō crescit,
 sic nec uirtus quidem. Habet numeros suos, plena est. Non est itaq; quod mireris pa-
 ria esse bona, & quæ ex proposito sumenda sunt, & quæ subita res tulit. Nam si hanc
 inæqualitatem receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numera-
 bis etiam in malis, & infelicē Socratem dices in carcere, infelicē Catonem uulnera
 sua animosius q; fecerat, retractantem. Calamitosissimū omnium Regulum fidei po-
 nas etiam hostib; seruata pendente. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis qui-
 dem, ausus est. Negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Acade-
 mici ueteres beatum quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad per-
 fectum nec ad plenum, quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo
 bono non est. Quod summū bonum est, supra se gradum non habet: si modo illi uir-
 tus inest, si illam aduersa non minuūt, si manet etiam cōminuto corpore incolumis
 manet autem. Virtutem enim intelligo animosam & excelsam, quam incitat, quic-
 quid infestat. Hunc animum quem sæpe induunt generosæ indolis iuuenes, quos ali-
 cuius honeste rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita contemnant, profecto sa-
 pientia infundet & tradet, persuadebit unum bonum esse quod honestum. Hoc nec
 remitti nec intendi posse, nō magis quā regula, qua rectum probari solet. Quam
 si flectes, quicquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de uirtute dicemus,
 & hæc recta est. Flexuram non recipit, † rigidari quidē, amplius intendi non potest.
 Hæc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec que
 ab illa quidem fiunt, alia alijs rectiora sunt. Huic enim necesse est respondeāt, ita pa-
 ria sunt. Quid ergo inquis: iacere in conuiuio & torqueri, paria sunt? Hoc mirum ui-
 detur tibi: Illud licet magis admireris, iacere in cōuiuio malum est, torqueri in ecu-
 leo bonum est, si illud turpiter, hoc honeste fit: bona ista aut mala nō efficit materia,
 sed uirtus. Hoc ubicunq; apparuit, omnia eiūsdem mensuræ ac precij sunt. In oculos
 nūc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æstimat ex suo, quod dicam pa-
 ria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honeste iudicantis, quod dicam
 paria bona esse eius qui triumphat, et eius qui ante currum uehitur inuictus animo.
 Non putant enim fieri, quicquid facere nō possunt, ex infirmitate sua de uirtute se-
 runt sententiam. Quid miraris, si uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat: aliquando enī
 libet: Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, delicatus misere-
 tur industrij, desidiofo studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbe-
 cilli sumus, dura atq; intoleranda credimus, oblitī quā multis tormentum sit uina
 carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & ener-
 ues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est, alioqui uidebitur illarum uiri-
 um esse, quod nostrum est. Sic quadam rectissima, cum in aquam demissa sunt, spe-
 ciam

ciem cui præfracti uidentibus reddunt. Non tantū quid uideas, sed quemadmo-
 dum refert. Animus noster ad uera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem in-
 corruptum & ingenio uegetū, dicit fortunatiorem sibi uideri, qui omnia rerum ad-
 uersarū onera rigida ceruice sustollit, & qui supra fortunam extat. Non mirū est in
 tranquillitate non concuti. Illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimun-
 tur, ibi stare, ubi omnes iacent. Quid est in tormētis, quid est in alijs quæ aduersa ap-
 pellamus malis, ut opinor succidere mentem, & incuruari, & succumbere, quorū ni-
 hil sapiēti uiro potest euenire. Stat rectus, sub quolibet pondere. Nulla illum res mi-
 norem facit, nihil illi eorum quæ ferēda sunt, displicet. Nam quicquid cadere in ho-
 minem potest, in se cecidisse nō queritur, uires suas nouit, scit se esse oneri ferendo.
 non educo sapientē ex hominū numero, nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupenul-
 lum sensum admittente submoueo. Memini ex duabus partibus illum esse composi-
 tum. Altera est irrationalis, hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis, hæc incō-
 cussas opiniones habet, intrepida est, & indomita. In hac positū est summum illud
 hominis bonum, quod antequam impleatur, incerta mentis uolutatio est, cum ue-
 ro perfectū est, immota illa stabilitas est. Itaq; inchoatus ad summa. Procedens, cul-
 torq; uirtutis etiā appropinquat perfectō bono, sed ei nondum summā manū im-
 posuit, ibi interim cessabit & remittet aliquid ex intentione mentis: nondum enim
 incerta transgressus est, etiam nunc uersatur in lubrico: beatus uerō & uirtutis exa-
 ctæ tunc se maxime amat, cum fortissime expertus est: & metuenda cæteris, si alicui
 ius honesti officij præcia sunt, non tantum fert, sed amplexatur, multoq; audire ma-
 uult, tanto melior quàm felicior. Venio nunc illō quo me uocat expectatio tua: ne
 extra rerum naturam uagari uirtus nostra uideatur, & tremet sapiens & dolebit, &
 expallescet, hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis, u-
 bi illud malum uerum est, illic scilicet si ista animū distrahūt, si ad confessionem ser-
 uitutis adducunt, si illi poenitentiam sui faciunt. Sapiens quidem uincit uirtute for-
 tunam, at multi professi sapientiā leuissimis nōnunquam minis exterriti sunt. Hoc
 loco nostrum uitiū est, quī quod dicitur de sapiēte, exigimus & à proficiente. Sua
 deo adhuc mihi ista quæ laudo, nondū persuadeo: etiam si persuasissem, nondū tam
 parata haberem, aut tam exercitata, ut ad omnes casus procurrerem. Quemadmo-
 dum sana quosdam colores semel ducit, quosdā nisi sapius macerata & re-cocta nō
 perbibit: sic alias disciplinas ingenia cū accepere, protinus præstant, hæc nisi alte de-
 scendit, & diu sedit, animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat,
 præstat. Cito hoc potest tradi & paucissimis uerbis, unum bonum esse uirtutem.
 Nullū certē sine uirtute, & ipsam uirtutē in parte nostri meliore, id est rationali po-
 sitam. Quid erit hæc uirtus: iudicium uerum & immotum, ab hoc enim impetus ue-
 niet mētis, ab hoc omnis species quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic
 iudicio consentaneum erit, omnia quæ uirtute t̄ contracta sunt, & bona iudicare, &
 inter se paria. Corporum autē bona, corporibus quidem bona sunt, sed in totum non
 sunt bona. His præciū quidem erit aliquod, cæterum dignitas nō erit: magnis inter
 se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiā sectan-
 tib. magna discrimina esse fateamur necesse est: alius iam in tantū profecit, ut cōtra
 fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter, cedunt enim nimio splen-
 dore præstricū: alius in tantum, ut possit cum illa conferre uultum, si iam peruenit
 ad summum, & fiduciæ plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modo prodeāt,
 modo sublabantur, aut succidāt. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseverauerint
 si quicquā ex studio & fideli intentione laxauerint, retro eundum est. Nemo profe-
 cū ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus itaq; & perseveremus, plusquam profliga-
 uimus restat, sed magna pars est profectus, uelle proficere. Huius rei conscius mihi
 sum, uolo. & tota mente uolo, te quoq; instinctū esse, & magno ad pulcherrima pro-
 perare impetu uideo Properemus, ita demū uita beneficium erit, alioqui mora est,
 & quidem turpis inter fœda uersantibus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit.
 Non erit autē, nisi prius nos nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere
 utramq;

al. contenta.

utramque fortunam: quando continget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrio adductis, hanc uocem emittere: uici. Quem uicerim quæris: Non Persas, nec extrema Medorum, nec siquid ultra Dacas bellicosum iacet, sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui uictores gentium uicit. Vale

EPIST. LX XIII. Quod exclusis occupationibus continuato studio philosophandum sit, & quod solius sapientis sit perpetuum gaudium.

QUod quæris à me, liquēbat mihi, sic rem edidiceram, sed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facile me sequitur: quod euenit libris situ coherētibus. hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcunque apud illum deposita sunt subinde excuti debēt, ut parata sint quoties usus exegerit. Ergo hoc in præsentia differamus, multū enim operæ, multum diligentiae poscit. Cum primū longiorē eodem loco speraui morā, tunc in manus sumā. Quædā enim sunt, quæ possis & incedendo scribere: quædam lectum, & ocium, & secretum desiderant: nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidē totis, nunquam enim non succedent occupationes nouæ, serimus illas: itaque ex una exeunt plures: deinde ipsi nobis dilationem damus. Cum hoc peregero, toto animo incumbam, & si hanc rem molestam cōposuero, studio me dabo. Non cum uacaueris, philosophandū est: omnia alia negligenda, ut huic assideamus, cui nullum tempus satis magnum est, etiam si à pueritia usque ad longissimos humani æui terminos uita protēditur. Non multum refert, utrum omittas philosophiā, an intermittas. Non enim ubi interrupta est manet, & eorū more, quæ intenta dissiiliūt, usque ad initia sua recurrit, quod à continuatione sua discessit. Resistendū est occupationibus, nec explicandæ, sed submouendæ sunt. Tempus quidem nullū est parū idoneū studio salutari, atqui multi inter illa non student, propter quæ studendū. Incidet aliquid quod impediat, nō equidem cum cuius animus in omni negotio latus atque alacer est. Imperfectis adhuc interficinditur lætitia. Sapientibus uerō contexitur gaudium, nulla rumpitur causa, nulla fortuna: semper & ubique tranquillū est. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis expectat: domestica illi felicitas est, exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur. Aliquando extrinsecus, quo admonetur mortalitatis interuenit, sed id leue, & quod summam cutem stringat. Aliquando, inquam, incommoda affatur, maximum eius, illud bonum est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, uelut in corpore interdum robusto solidoque eruptiones quædam pustularum & ulcuscula, nullum in alto malum est. Hoc inquam, interest inter consummata sapientiæ uirum, & alium procedentis, quod inter sanum & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco, est leuior accessio. Hic nisi attendit subinde grauatur, et in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non potest, ne incidere quidem amplius. Corpori enim ad tempus bona ualetudo est, quam medicus etiam si reddidit, non præstat. Sæpe ad eundem quem aduocauerat excitatur, semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia uota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata uita habere momentum. Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est. Cui quid abscedere non potest, id imperpetuum est, cuius perpetua futura lætitia est: is suo gaudeat. Omnia autem quibus uulgius inhiat, ultro citroque fluunt, Nihil dat fortuna mancipio, sed hæc quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio temperauit ac miscuit, hæc est etiam quæ externa commendat, quorum auarus usus ingratus est. Solebat Attalus hac imaginē uti, Vidisti aliquando canem, missa à domino frustum panis aut carnis aperto ore captantem: quicquid excepit protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis, quicquid expectantibus fortuna proiecit, id sine ulla uoluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attoniti. Hoc sapienti non euenit, plenus est, etiam si quid obuenit, secure excipit ac reponit, lætitia fruītur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam uoluntatem, habet profectum, sed cui multum desit à summo, hic deprimatur alternis & extollitur, ac modo in cælum alleuatur, modo defertur ad terram, & Impeditis ac rudibus

al. inciso.

al. attenti.

al. imperitis.

nullis

nullus præcipitationis finis est. In epicureum illud chaos decidunt, inane sine termi-
no est. Adhuc est genus tertium eorum, qui sapientiæ alludunt, quam non quidem
attigerunt, in conspectu tamen & (ut ita dicam) sub ictu habent: hi non concutiu-
tur, ne defluunt quidem, nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo cum tam magna *al. cōtigerunt.*
sint inter summos imosq; discrimina, cū medios quoq; sequatur fructus suus, sequa-
tur ingens periculum ad deteriora redeundi, non debemus occupationibus indul-
gere, excludendæ sunt, si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Princi-
pijs illarum obstemus, melius non incipient quàm desinent. Vale.

EPIST. LXXIIII. Quod nulli debent esse gratiores principibus quàm phi-
losophiæ studentes, & de excellentissima boni uiri potentia.

Errare mihi uidentur, qui existiment philosophiæ fideliter deditos contumaces
esse ac refractarios, & contemptores magistratuū ac regum, eorum uero per quos
publica administratur. Econtrario enim nulli aduersus illos gratiores sunt, nec im-
merito. Nullis enim plus præstant, quàm quibus frui tranquillo ocio licet. Itaque hi
quibus ad propositum bene uiuendi aditum cōfert securitas publica, necesse est au-
torem huius boni, ut parentem colant: multo quidem magis quàm illi inquieti, & in
medio positi, qui multa principibus debent sed multa & imputant: quibus nunquā
tam plene occurrere ulla liberalitas potest, ut cupiditates illorū quæ crescunt, dum
implentur exatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. Nec
ullum habet malum cupiditas maius, quàm quod ingrata est. Adijce nunc quod ne-
mo eorum qui in Republica uersantur, quos uincat, sed à quibus uincatur, aspicit: et
illis nō tam iucundum est multos post se uidere, quàm graue aliquem ante se. Habet
hoc uitium omnis ambitio, non respicit nec ambitio, tantum instabilis est, uerū cu-
piditas omnis, quia incipit semper à fine. At ille uir syncerus, ac purus qui relinquit
& curiam, & forum, & omnem administratione Reipublicæ ut ad ampliora secede-
ret, diligit eos per quos hoc ei facere tuto licet, solumq; illis gratuitum testimonium
reddit & magnam rem nesciētibus debet. Quemadmodum præceptores suos uene-
ratur ac suspicit, quorum beneficio illis in uis exit, sic & his sub quorum tutela po-
situs exercet artes bonas. Verum alios quoq; rex uiribus suis protegit, quis negat?
Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat ex his qui eadem trāquillita-
te uisi sunt, qui plura & preciosiora illo mari uexit, & animosius à mercatore quàm
à uectore soluitur uotum, & ex ipsis mercatoribus effusius gratus est, qui odores ac
purpuras & auro pensanda portabat, quàm qui uilissima quæq; & saburræ loco fu-
tura congefferat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinens, altius ad eos per-
uenerit, qui illa bene utuntur. Multi sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello
est. An idem existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impen-
dunt, aut alijs uitijs, quæ uel bello rumpenda sunt, nisi forte tam iniquū putas esse sa-
pientem, ut nihil uiritim se debere pro communibus bonis iudicet? Soli lunæq; plu-
rimum debeo, & non uni mihi oriuntur: anno temperantiq; annū deo priuatim obli-
gatus sum, quamuis non in meum honorem descripta sint, & stulta auaricia morta-
lium possessionē proprietatemq; discernit, nec quicquā suū credit esse, quod publi-
cum est: At ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cum humano gene-
re consortium est. Nec enim essent ista cōmunia, nisi pars illorum pertineret ad sin-
gulos. Sociū efficit etiam quod ex minima portione cōmune est. Adijce nunc quod
magna & uera bona, nō sic diuiduntur, ut exiguū in singulos cadat, ad unumquemq;
tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promi-
sum est. Epulum & uisceratio, & si quid aliud capitur manu, discedit in partes. At
hec indiuidua bona, pax & libertas, tam omnium tota, quàm singulorum sunt. Co-
gitat itaq; sapiens per quem sibi horum ususfructus contingat, per quam non ad ar-
ma illum, nec ad seruandas uigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributū,
publica necessitas uocet, agitq; gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia,
præcipue bene debere, beneficia bene soluere. Interdum aut solutio est ipsa cōfes-
sio. Cōfitebitur ergo multū se debere ei, cuius administratione ac prouidentia con-
tingit

al. inuitis exit
Red.

tingit illi pingue ocium, & arbitrium sui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies. O Melibœe deus nobis hæc ocia fecit. Namque eris mihi semper deus. Si illa quoque ocia multum auctori suo debent, quorum in hoc maximum est, Ille meas errare boues (ut cernis) & ipsum Ludere que uelles calamo permisit agresti, quæti æstimamus hoc ocium, quod inter deos agitur, quæ deos facit. Ita dico Lucili, & te in cælum compendiario uoco. Solebat Sextius dicere Iouem plus non posse quam bonum uirum. Plura Iupiter habet quæ præstet hominibus, sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior: non magis quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris cui maior speciosiusque nauigiū est. Iupiter quo antecedit uirū bonū, diutius bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quod uirtutes eius spacio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus qui senior decessit, non est beator eo, cuius intra pauciores annos terminata uirtus est: sic deus non uincit sapientē felicitate, etiam uincit aetate. Non est uirtus maior quæ longior. Iupiter omnia habet, sed nempe alios tradidit habenda. Ad ipsum hic unus usus pertinet, quod utendi etiā omnibus causa est. Sapiens tam æquo animo omnia apud alios uidet, contemnitque quam Iupiter & hoc si magis suspicit, quod Iupiter uti illis non potest, sapiens non uult. Credamus itaque Sextio monstrati pulcherrimū iter & clamanti, hac itur ad astra, hac secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundam fortitudinem. Non sunt dii fastidiosi, non inuidi, admittunt, & ascendentibus manū porrigunt. Miraris hominem ad deos ire: deus ad homines uenit, imò (quod propius est) in homines uenit. Nulla sine deo mēs bona est. Semina in corporib. humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quib. orta sunt surgunt, si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creas purgamenta pro frugibus. Vale.

EPIST. LXXV. De inani metu, & ex quibus causis oriatur, & quibus purgetur remedijs, & quod ea quæ uulgius probat, bona non sunt.

E Pistola tua delectauit me, & marcentem excitauit, memoriam quoque meā (quæ iam mihi segnis ac lenta est) euocauit. Quid nī tu mi Lucili, maximū putes instrumentū beatæ uitæ hanc persuasionē, unum bonū esse, quod honestū est: Qui o mne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. Nam qui alia bona iudicat, in fortunę uenit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mœstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquam pæsis infamiam tristis. Illum uidebis alienæ uxoris amore cruciari, illum suæ, Non deerit, quem repulsa distorqueat, erunt quos honor ipse uexet. Illa uerò maxima ex omni mortalium populo turba, miserorum, quam expectatio mortis exagitat undique impendens. Nihil enim est, unde non subeat. Ita que ut in hostili regione uersantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix, nisi hic timor e pectore eiectus est, palpitantibus præcordijs uiuitur. Occurrent acti in exilium, et euoluti bonis, occurrent (quod genus egestatis grauissimū est) in diuitijs inopes, occurrēt naufragi, similia uel naufragijs pæsi, quos aut popularis ira, aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopiantes securosque dilecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere aut fulminis subitū, ad cuius ictum etiam uicina tremuerunt. Nam ut illic quisque ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam uim accidentibus unū calamitas opprimit, ceteros metus, paremque pæsis tristitiā facit, pati potest se. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitat: quemadmodum aures etiam inanis fundæ sonus territat, ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad cœpitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum. Inter suspecta male uiuitur. Quisquis se tantum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabile fecit. Vna hæc uia est ad tuta uadenti, & externa despiciere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid uirtute melius putat, aut nullum præter illam bonum, ad hæc quæ a fortuna sparguntur sinum expandit, eo sollicitus missila eius expectat. Hanc enim

giac animo tuo propone. Ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt, alia in iusta societate diuisa, alia magno detrimento eorum in quos deueniunt premissa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis caprabantur amissa, & dum auidè rapiuntur, expulsa sunt. Nulli uerò etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque prudentissimus quisque cum primum induci uidet munuscula, à theatro fugit, & scit magnoparua constare. Nemo manum conferit cum excedente, nemo exeuntem ferit. Circa primum rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. Aestuamus miserè, distringimur, multas habere cupimus manus: modo in illam respicimus, nimis tarde nobis mitti uidentur, quæ cupiditates nostras iritant, ad paucos peruentura, expectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus, gaudemus si quid inuasimus, inuadendique quos spes uana delulit, uilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendencia, & ipsi magis pendeant. Quicumque beatus esse constituit, unum esse bonum putet, quod honestum est. Nam si ullum aliud existimat, primum male de prouidentia iudicat, quia multa incommoda iustis uiris accidunt, & quia quicquid nobis dedit breue est & exiguum, si compares mundi totius quo, Ex hac deploratione nascitur, ut ingrati diuinorum interpretes simus. Quarimur, quod non semper, & quod pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde est quod nec uiuere, nec mori uolumus. Vita nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne consilium, nec implere nos ulla felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, ubi necesse est resistat uoluntas nostra, quia ultra summum non est locus. Quaritur quare uirtus nullo egeat: presentibus gaudet, non concupiscit absentia: Nihil non illi magnum est, quia satis. Ab hoc discede iudicio, non pietas constabit, non fides: multa utranque præstare cupienti patienda sunt, ex his quæ mala appellantur, multa impendenda sunt, ex his quibus indulgemus tanquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet sui, perit magnanimitas, quæ non potest eminere, nisi omnia uelut minuta contempserit, quæ pro maximis uulgi optat: perit gratia & relatio gratiæ. Aestimatur labor si quicquam preciosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed ut illa præteream, aut ista bona non sunt quæ uocantur, aut homo felicior deo est. Quoniam quidam quæ parata nobis sunt, non habet in usu deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lauticia, nec opes, nec quicquam ex his hominem inescantibus, & uili uoluptate ducentibus pertinet. Ergo aut incredibile est bona deo deesse, aut hoc ipsum argumentum est, bona non esse, quæ deo desunt. Adijce quod multa quæ bona uideri uolunt, animalibus quam homini pleniora contingunt. Illa cibo auidè utuntur: Venere non æquè fatigantur, uirium illis maior est, & æquabilior firmitas. Sequitur ut multo feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt: fruuntur uoluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili sine ullo pudoris, poenitentia metu. Considera tu itaque an id bonum uocandum sit, quo deus ab homine uincitur. Summum bonum in animo constituamus, obsolescit si ab optima nostri parte ad pessima transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt uera quæ ratio dat, solida ac sempiterna, quæ cadere non possunt, nec decrescere quidam aut minui. Cætera opinione bona sunt, & nomē quidem habent commune cum ueris, proprietas in illis boni non est. Itaque commoda uocentur, & (ut nostra lingua loquar) producta: cæterum sciamus mancipia nostra esse non partes, & sint apud nos, sed ita, ut meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. Quid enim stultius, quam alicuius eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non hæreant, si abducantur, sine ulla nostri laceratione discedant. Utamur illis, non gloriemur, & utamur parce, tanquam depositis apud nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. Ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis

al. inuidentur
alij quos.

πρόνυμνα
græce, uide Cicer. de Finib. lib. broterio.

credidit, cito deferitur, & ut non deferatur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri cum his inter quæ eminuere labuntur, & illos degrauant ipsæ quæ extulerant. Ideo adhibebitur prudentia quæ modum illis ac parsimoniam imponat: quoniam quidem licetia opes suas præcipitat atque urget, nec unquam immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio cōpescuit. Hoc multarum tibi urbium ostendit euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quicquid uirtutis erat partum, intemperantia corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. Nullus autem contra fortunā inexpugnabilis murus est. Intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum scire desideras: Nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus lædi uidetur, ad conseruationem uniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumque consummant. Placet homini, quicquid deo placuit, ob hoc seipsum suaque miretur, quod non potest uinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione, qua ualētius nihil est, casum dolorque & iniuriā subigit. Ama rationem, huius te amor contra durissima armabit. Catulorum amor in uenabula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus præstare indomitas. Iuuenilia nonnunquam ingenia cupido gloriæ in contemptum tam ferri quam ignis misit. Species quosdam atque umbra uirtutis in mortē uoluntariā trudit. Quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto uehementior per metus ipsos & pericula exhibet. Nihil agitis, inquit, quod negatis ullū esse aliud ab honesto bonum. Non faciet uos hæc munitio tutos à fortuna & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & bene moratam patriā, & parentes bonos: horum pericula non potestis spectare securi, perturbabit uos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam. Deinde tum adiciam quid præterea respondendum putem. Alia conditio est in his quæ ablata in locum suum aliquid incōmodi substituunt, tanquam bona ualeudo uiciata in malum transfertur, acies oculorum extincta, cæcitate nos afficit. Non tantum uelocitas per poplitibus incis, sed debilitas pro illa subit, hoc non est periculum in his quæ paulo ante retulimus. Si amicū bonū amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda, nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde non amicorum illi aut liberorum interitus, sed corporum est. Bonum autem uno modo perit, si in malum transsit, quod natura non patitur, quia omnis uirtus & opus omne uirtutis incorruptum manet. Deinde etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentesque uoto patriæ, est quod illorum expleat locum. Quid sit queris: quod illos bonos fecerat uirtus. Hæc nihil uacare patitur loci, totum animum tenet, desiderium omnium tollit, solatus est. Omnium enim bonorum uis & origo in ipsa est. Quid refert an aqua decurrat intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat saluus est: Non dices uirum infiores saluis liberis, quam amissis, nec ordinatorem, nec prudentiorem, nec honestiorem, ergo nec meliorem quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorem, non facit stultior detrahitio, ergo nec beatior aut miserior, quam diu uirtus salua fuerit non senties quid abcefferit. Quid ergo? Non est beatior & amicorum et liberorum turba succinctus? Quid nō non sit? Summum enim bonum, nec infringitur, nec augetur in suo modo permanet: utcumque fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamuis ætatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spacium eius pertinet, non ad formam: licet alter diu maserit, alterum statim obdlexeris, & in eum in quo scriptum est puluerem solueris, in eadem uterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore, non magis produci, quam contrahi potest. Honestam uitam ex centum annorum numero in quantum uoles corripe, & in unum diem coge, æque honesta est: modo latius uirtus funditur, regna, urbes, provincie temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispensat officia: modo arcto sine circundatur paupertatis, exilij orbitatis: non tamen minor est, si exaltiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spaciōsi iure in angustias domus uel anguli coit. Aequè magna est, etiam si in se recesserit.

indis exclusa. Nihilominus enim magni spiritus est & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iustitiæ, ergo æquæ beata est, beatū enim illud in uno loco positū est, in ipsa mente, stabile, grande, tranquillū, quod sine scientia diuinorum humanorūq; non potest effici. Sequitur illud quod me responsurum esse dicebam. Non affligitur sapiens librorum amissione, non amicorum, eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam expectat. Non magis hanc timet, quā illam dolet. Virtus enim conuenientia constat, omnia opera eius cum ipsa concordant, & congruunt. Hæc concordia perit, si animus quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonestā est omnis trepidatio & sollicitudo, & in ullo actu pigritia. Honestū enim securum & expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid ergo non aliquid perturbationi simile patietur, non & color eius mutabitur, & uultus eius agitur, & artus refrigescunt, & quicquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsulto quodam naturæ impetu geritur. Fateor, sed permanebit illi persuasio eadem, nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & prompte. Hoc enim stultitiæ propriū quis non dixerit, ignaue & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, aliò animum, distrahiq; inter diuersissimos motus. Iam propter illa ipsa quibus extollit se miraturq; cōtempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur libenter facit. Si uerò aliquod timetur malum, eo perinde dum expectatur quasi uenisset urgetur, & quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodū in corporibus futuri languoris signa præcurrunt, quādā enim segnitia neruis inest, & sine labore ullo lassitudo & oscitatio, & horror membra percurrentes: sic infirmus animus multo antequā opprimatur malis quatitur. Præsumit illa, & ante tēpus cadit. Quid dementius autem q̃ angī futuris, nec se tormento referuare, sed accerere sibi miseras, & ad mouere, quas optimū est differre, si discutere non possis? Vis scire, futuro neminem debere torqueri, quicumq; audierit post quinquagesimum annum sibi patiēda supplicia, non perturbatur, nisi si medium spatium transierit, & se in illam seculo post futuram sollicitudinem immiserit. Eodem modo fit ut animos libenter ægros & captantes causas doloris, uetera atq; oblitterata contristent, & quæ præterierūt, & quæ futura sunt, absunt, neutra sentiamus. Non est autem, nisi ex eo quod sentias, dolor.

20 EPIST. LXXVI. Quod uerba philosophi, nec accurata debent esse, nec arida, & de tribus generibus in philosophia proficientium.

Minus tibi accuratas à me epistolas mitti quæreris. Quis em̃ accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui? Qualis sermo meus esset, si unā sederemus, aut ambularem, illaboratus & facilis: tales esse epistolas meas uolo, quæ nihil habeant accersitum, nec fictum. Si fieri posset, quid sentiam, ostendere quā loqui malletm. Etiam si disputarem, nec supplerē pedem, nec manum iactarē, nec attollerem uocem, sed ista, oratorib; reliquissēm, contentus sensus meos ad te pertulissēm, quos nec exornassēm, nec abieciissēm: hoc unum plane tibi approbare uellem, omnia me illa sentire quæ dicerem, nec tantum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos osculatur, tamē in hoc quoq; amplexu tam sancto & moderato, satis appareret affectus. Non me hercules ieiuna esse & arida uolo, quæ de reb; tam magnis dicetur. Neq; em̃ philosophia ingenio renunciat, multum tamē t operis impendi uerbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa, quod sentimus loquamur, quod loquimur sentiamus. Concordet sermo cū uita. Ille promissum suū impleuit, qui & cum uideas illū, & cum audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus sit, an unus sit. Non delectent uerba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non sollicito potest, aut si parata est, aut paruo constat, asit, & res pulcherrimas prosequatur. Sit talis, ut res potius quā se ostendat. Aliæ artes ad ingenium totē pertinet, hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, sed sanantem: sed si ita competit, ut idem ille qui sanare potest, comptē de his quæ facienda sunt differat, boni consulat: non tamē erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medicum etiam disertum. Hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiam formosus est.

al. opera

Quid aures meas scalpis? Quid oblectas? Aliud agitur, Virendus, secundus, alius sum. Ad hæc adhibitus es, curare debes morbum ueterem, grauem, publicum. Tantum negocij habes, quantum in pestilentia medicus. Circa uerba occupatus es. Iamdudum gaude, si sufficis rebus. Quando multa discas, quando quæ didiceris, ages tibi, ita ut excidere non possint, quando illa experieris. Non enim ut cetera memorig tradidisse satis est. In opere tentanda sunt. Non est beatus qui scit illa, sed qui facit. Quid ergo infra illum nulli gradus sunt, statim ad sapientiam præceptus est. Non existimo. Nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamē intervallo ab illis diducitur, inter ipsos quoque proficientes sunt magna discrimina. In tres classes (ut quibusdam placet) diuiduntur: primi sunt, qui sapientiam nondum habent, sed iam in uicinia eius constiterunt, tamen etiam quod propè est, extra est. Qui sunt hi, quæris, qui omnes iam affectus, ac uitia posuerunt, quæ erant complectenda didicerunt. Sed illis adhuc in experta fiducia est, bonum suum nondum in usu habent. Iam tamē in illa quæ fugerunt, decidere non possunt. Iam ibi sunt unde non est retro lapsus, sed hoc illis de se nondum liquet, & quod in quadam epistola scripsisse me memini, scire se nesciunt. Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus sum ita cōplectuntur, ut illos dicant iam effugisse morbos, animi affectus nondum, & adhuc in lubrico stare, quia nemo sit extra periculum maliciæ, nisi qui totam eam excussit, Nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam assumpsit. Quid inter morbos animi inter sit & affectus, sæpe iam dixi. Nunc quoque te admonebo. Morbi sunt inueterata uitia, & dura, ut auaritia, ut ambitio nimia, postquam hæc animum implicauerunt, & perpetua eis mala esse cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tanquam ualde experenda sunt, quæ leuiter expetenda sunt: uel si mauis ita finiamus, Nimis imminere leuiter petendis, uel ex toto non petendis, aut in magno precio habere in aliquo habenda, uel in nullo. Affectus sunt motus animi, improbabilis, subitæ et concitati, qui frequentes neglectique fecere morbum: sicut distillatio una, nec adhuc in morem adducta tussim facit, assidua et uetus phthisim. Itaque qui plurimum profecere, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiunt, profectio proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita ut non sit illis securitatis suæ certa possessio, possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna uitia est, sed non extra omnia. Effugit auaritiam, sed iram adhuc sentit. Iam non sollicitatur libidine, sed habet etiamnum ambitionem: iam non concupiscit, sed adhuc timet: & in ipso metu ad quadam satis firmus est, quibusdam cedit, mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus, bene nobiscum agatur, si in hunc admittimur numerum. Magna felicitate nature, magna & assidua intentione studij, secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contemnendus est color tertius. Cogita quantum circa te uideas malorum, aspice quam nullum sit nephas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publice priuatimque peccetur, intelliges satis nos cōsequi, si inter pessimos non sumus. Ego uero, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis, magis quam promiserim: præoccupati sumus, ad uirtutem contendimus, inter uitia districti: pudet dicere, honesta colimus quantum uacat. At quam grande premiū nos expectat, si occupationes nostras & mala tenacissima abrupimus. Non cupiditas nos, non timor pellet, in agitati terroribus, incorrupti uoluptatibus, nec mortem horrebimus nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quam cui nocetur. Optima, noxa carent. Expectat nos, si ex hac aliquando fece in illud euadimus sublimè & excelsum, tranquillitas animi, & expulsi erroribus absoluta libertas. Quæris quæ sit ista: non homines timere, non deos, nec turpia uelle, nec nimia, in seipsum habere maximam potestatem.

Inestimabile bonum est, suum fieri. Vale.

EPIST. LXXVII. Quod etiam in senectute discendum est, & quod proprium
& uerum hominis bonum est ratio tantum uel uirtus.

Inimicitias mihi denūtiās, si quicquam ex his quæ quotidie facio ignoraueris. Vi-
de quā simpliciter tecum uiuam, hoc quoque tibi committam. Philosophū audio,
& quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputan-
tem audio. Bona, inquis ætate. Quid nī bona? Quid autem stultius est, quā quia
diu non didiceris, non discere? quid ergo? idem faciam quod trofili & iuuenes? Be-
ne mecum agitur si hoc unum senectutem meā dedecet. Omnis ætatis homines hec
schola admittit, in hac senescamus, iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in
circum deferar, & nullum par sine me depugnabit, ad philosophum ire erubescam.
Tam diu discendum est, quā diu nescias, & si prouerbio credimus, quā diu uiuas.
Nec ulli hoc rei magis cōuenit, quā huic, tam diu discendum est quemadmodum
uiuas, quā diu uiuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceā? Etiam
seni esse discendum. Pudet autem me generis humani, quoties scholam intraui, præ-
ter ipsum theatrū Neapolitanorū (ut icis) transeundū est † Metronactis petentibus
domū. Illud quidem factum est, & hoc ingenti studio, quid sit: † Pitaules bonus iudi-
catur. Habet tibicen quoque græcus & præco concursum: at in illo loco in quo uir bo-
nus discitur, paucissimi sedēt, & hi plerisque uidētur nihil boni negotij habere quod
agant, inepti & inertes uocantur. Mihi cōtingat iste derisus. Aequo animo audien-
da sunt imperitorum conuitia, & ad honesta uadenti, cōtemnendus est iste contem-
ptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accīdat quod mihi, ut senex discas, imo ideo
magis propera, quoniam id nūc aggressus es, quod perdiscere uix senex possis. Quan-
tum inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid expectas? Nulli sapere casu obti-
git. Pecunia ueniet ultro, honor † afferetur, gratia ac dignitas fortasse ingerentur ti-
bi, uirtus in te non incidet, ne leui quidem opera aut paruo labore cognoscitur: sed
est tantū laborare, omnia bona semel occupaturo. Vnum enim est bonum quod ho-
nestum. In illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quæcūque famæ placent. Quare hoc u-
num sit bonum, quod honestum, dicam, quoniam me parum executum priore episto-
la iudicas, magisque hanc rem tibi laudatā quā probatam putas, & in arcū quæ di-
cta sunt, contraham, Omnia suo bono constāt, uitæ fertilitas commendat, sapōr ui-
num, uelocitas ceruum. † Quare fortia dorso iumenta sint quæris, quorū hic unus est
usus sarcinam ferre. In cane sagacitas prima est si inuestigare debet feras, cursus, si
consequi, audacia, si mordere et inuadere. Id in quoque optimum est cui nascitur, quo
censetur. In homine optimum quid est? Ratio, hac antecedit animalia, deos sequi-
tur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum est, cetera illi cum animalibus
satisque cōmunia sunt. Valēt, & leones, formosus est, & pauones, uelox est, & equi,
non dico, in his omnibus uincitur. Non quæro quid in se maximū habeat, sed quid
suum. Corpus habet, & arbores: habet impetū, & motū uoluntariū, & bestia & uer-
mes: habet uocem, sed quāto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri,
dulciore, mobilioremque lusciniæ. Quid in homine propriū? Ratio, hæc recta & con-
summata, felicitatē hominis impleuit. Ergo si omnis res cum bonum suum perfecit
laudabilis est, & ad finem naturæ suæ peruenit, homini aut suum bonum ratio est, si
hanc perfecit, laudabilis est, & finem naturæ suæ attigit: hæc ratio perfecta, uirtus uo-
catur, eademque honestū est. Id itaque unū bonū est in homine, quod unū hominis est.
Nunc enim non quærimus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum. Si nullum
aliud est hominis, quā ratio, hæc erit unum eius bonum, sed pensandum cum om-
nibus. Si sit aliquis malus, puto improbabitur, si bonus, puto probabitur. Id ergo in
homine propriū solumque est, quo & probatur, & improbat. Non dubitas an hoc
sit bonum, dubitas an solum bonum sit. Si quis omnia alia habeat, ualitudinē, diui-
tias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit, improbabis illum
Item si quis nihil quidem illorū quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientum tur-
ba, nobilitate, & auorū proauorumque serie, sed ex cōfesso bonus sit, probabis illum.
Ergo est unum bonum hominis, quod qui habet, etiam si alijs destituitur, laudandus
est: quod

Prouerbiū.

al. necronactis
forte, Pifaules.

al. offeretur.

al. Quāto

est: quod qui non habet in omnium aliorum copia damnatur ac reſcitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum est. Nauis bona dicitur, non quæ precioſis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureum roſtrum est, nec cuius tutela eboræ celata est, nec quæ ſiſcis ac opibus regijs preſſa est: ſed ſtabilis, & firma & iuſturis, quam excludentibus ſpiſſa, ad ferendū incurſum maris ſolida, gubernaculo paræ, uelox, & conſentiens uento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui uagina gemmis diſtinguitur, ſed cui & ad ſecandū ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quæ formoſa, ſed quæ recta ſit quæritur. Eo quod quæ laudatur cui cõparatur, quod illi propriū est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, quantum ſceneret, à quæ multis ſalutetur, quæ precioſo incumbat lecto, quæ perlucido poculo bibat, ſed quàm bonus ſit. Bonus autem eſt, ſi ratio explicita & recta eſt, & ad naturæ ſuæ uoluntatem accommodata. Hæc uocatur uirtus, hoc eſt honeſtū & unicū hominis bonū. Nam cum ſola ratio perficiat hominem, ſola ratio perfectæ beatū facit. Hoc autem unum hominis bonū eſt, quo uno beatus efficitur. Dicimus & illa bona eſſe, quæ à uirtute profecta cõtractaque ſunt, id eſt opera eius omnia. Sed ideo unū ipſa bonū eſt, quia nullū ſine illa eſt. Si omne in animo bonū eſt, quicquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: ualidiorem autem animum, & excelliorem, & ampliorem, facit uirtus: nam cætera quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animū & labefaciunt, & cum uidentur attollere inſtant, ac multa uanitate deludunt, Ergo unum id bonū eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius uitæ honeſti ac turpis reſpectu temperantur: ad hæc faciendi & nō faciendi ratio dirigitur. Quid ſit hoc dicam, Vir bonus, quod honeſte ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit, faciet, etiam ſi damnoſum erit, faciet, etiam ſi periculoſum erit. Rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi uoluptatē, etiam ſi potentiā. Ab honeſto nulla re deterrebatur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum utique ſecuturus eſt, turpe itaque uitaturus, & in omni actu uitæ ſpectaturus hæc duo nullum aliud bonum quæ honeſtū, nec aliud malū quæ turpe. Si una inde deprauata uirtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, unū eſt bonum uirtus, cui iam accidere ut non ſit bonum non poteſt, mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiā non reuoluitur. Dixi ſi forte meministi, cõcupiſciti uulgo & formidati in conſulto impetu, pleroſque calcaſſe: inuentus eſt qui flammis imponeret manum, cuius riſum nō interromperet tortor qui in funere liberorū lachrymā nō mitteret, qui mortī intrepidus occurreret: amor, ira, cupiditas pericula depoposcerunt. Quod ſi hoc poteſt breuis obſtinatio animi aliquo ſtimulo excitata, quanto magis uirtus, quæ non ex impetu, nec ſubito ſed æqualiter ualet, cui perpetuū robur eſt. Sequitur, ut quæ ab incoſultis ſæpè contemnantur, à ſapientibus ſemper, ea nec bona ſint, nec mala. Unū ergo bonum ipſa uirtus eſt, quæ inter hanc fortunā & illā ſuperba incedit, cum magno utriuſque contemptu. Si hanc opinionē receperis, aliquid bonū eſſe præter honeſtum, nulla non uirtus laborabit. Nulla enim obtineri poterit, ſi quidquā extra ſe reſpexerit. Quod ſi eſt, rationi repugnat, ex qua uirtutes ſunt, & ueritati, quæ ſine ratione nō eſt. Quæcumque autem opinio ueritati repugnat, falſa eſt. Virum bonum concedas nec eſſe ſumma pietatis erga deos eſſe. Itaque quicquid illi acciderit, æquo animo ſuſtinebit. Sciet enim id accipiſſe lege diuina, qua uniuerſa procedunt. Quod ſi eſt, unū illi bonum erit, quod honeſtū: in hoc enim poſitum eſt & parere dijs, nec excandescere ad ſubilita, nec deplorare ſortem ſuam, ſed patienter excipere fatum, & facere imperata. Si ullum aliud eſt bonum quæ honeſtum, ſequetur nos auuiditas uitæ, auuiditas rerū uitam inſtruentiū, quod eſt intolerabile, infinitū, uagum. Solum ergo bonū eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus hominum futuram feliciorem uitam quæ deorum, ſi ea bona ſunt quorum nullus dijs uſus eſt, tanquam pecunia & honores. Adice nunc, quod ſi modo ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum uerſatur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt quibus per corpora utimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis & in uniuerſum datis, clauſis & obſeſſis.

& obsecras. Illud quoque dixerā, si bona sunt ea quæ tam hominī contingunt quā mutis animalibus, & muta animalia beatam uitam actura, quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto patiēda sunt, quod non erat faciendum, si eīset ullum aliud bonum quā honestum. Hæc quamuis latius executus eīsem priore epistola, contrinxi & breuiter percurri. Nunquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, nisi animum alleues, & teipsum interroges: si res exegerit, ut pro patria moriaris, et salutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem, non tantū patienter, sed etiam libenter. Si hoc facturū es, nullum aliud bonum est. Omnia relinquis, ut hoc habeas. Vide quanta uis honesti sit. Pro Rep. morieris, etiam si non statim facturus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum, interim ex re pulcherrima magnum gaudiū etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumq; rebus humanis pertineat, ipsa tamen cōtemplatio futuri operis iuuat: & uir fortis & iustus cum mortis suæ precia ante se posuit, libertatem patriæ, salutē omnium pro quibus dependit animam, in summa uoluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque cui etiā hoc gaudiū eripitur, quod tractatio operis maximum & ultimum præstat, nihil cunctatus diffuset in mortem facere recte, pieq; contentus. Oppone etiam nunc illi multa quæ dehortentur. Dic, factum tuum matura sequetur obliuio, & parum grata existimatio ciuium, respondit tibi: Ista omnia extra opus meum sunt, ego ipsum contemplor, hoc esse honestum scio. Itaq; quocunq; ducit ac uocat, uenio. Hoc ergo unum bonū est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoq; & indolis bonæ sentit, cetera leuiā sunt, mutabilia. Itaq; sollicitē possidentur, etiā si fauente fortuna in unum congesta sunt, dominis suis incumbunt grauiā, & illos semper premunt, aliquando & elidunt. Nemo existis quos purpuratos uides felix est, nū magis q̄ ex illis qbus sceptrū & chlamydē in scena fabulæ assignāt: cū præsentē populo elati incesserūt, & cothurnati, simul exierūt, exalceantur, & ad staturā suā redeūt. Nemo istorū quos diuitiæ honoresq; in altiore fastigio ponūt, magnus est. Quare ergo magnus uidetur? Cum basi illū sua metiris: paruū pumilio, licet in mōte cōstitērit, Colossus magnitudinē suā seruabit, etiā si steterit in puteo. Hoc laboramus errore, sic nobis imponit, quod neminē æstimamus eo quo est, sed adijcimus illi & ea qbus adornatus est. Atqui cū uoles uerā hominīs æstimationē inire, & scire q̄lis sit, nudū inspice: ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mēdacīa, corpus ipsum exuat: animum intue, re qualis quantusq; sit, alieno an suo magnus: si erectis oculis gladios micātes uidet, & si scit sua nihil interessē, utrum anima per os an per iugulum exeat, beatū uocat. Si cum illi denuntiata sunt corporis tormenta, & quæ casu ueniunt, & quæ potēntioris iniuria, si uincula & exilia, & uanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit, Non ulla laborum O uirgo noua mi facies inopināte surgit, Omnia præcepi atq; animo mecū ipse perēgi. Tu hodie ista denuntias, ego semper denūtiavi mihi hominē paruū ad humana, præcogitati malī mollis ictu, uenit. At stultis & fortunæ credētibus, omnis uidetur noua rerū & inopinata facies. Magna autē pars est apud imperitos malī, nouitas. Hoc ut scias, ea q̄ putauerūt aspera, cū assueuere, patiūtur. Ideo sapiens assuescit futuris malis, & q̄ alij diu patiēdo leuiā faciūt, hic leuiā facit diu cogitādo. Audimus aliq̄ndo uoces imperitorū dicētū: Nesciebā hoc mihi restare. Sapiēs scit sibi omnia restare, qcquid factū est, dicit, sciebā. Vale.

ERASMI IN LIBRVM DECIMVM ANNOT.

Scit se esse natum oneri ferendo. Ita uetus editio. In priscis exemplaribus non habebatur, natum. Ita dixit, esse oneri ferendo, quemadmodum dicimus, est soluendo.

Epist. 72.

Que possis & incise scribere. In alijs erat, incedendo scribere, forte scriptū erat, incessim scribere, quemadmodum dicimus cursim, nisi incise dicitur scribi, quod ex interuallo scribitur,

Epist. 73.

Quis sit Pitaulus. In alijs erat, quid sit? Nam subaudiendum est queris. Non enim queritur quis homo sit, sed quid rei, cuius gratia factus sit concursus. Et quum de hominis artificio percontamur, non dicimus quis est, sed quid est? & respondetur musicus est.

Epist. 77.

Pitaulus, in alijs erat, Pytholaus, forte legendum, Physaules, ab inflandis tibijs.

P 4

PINCI

- Epi. 71. **E**T quemadmodum Vergilius noster ait in mari terræq; urbesq; recedunt] Erratum in ordine uerborum. Lege: Et quemadmodum in mari, ut ait Vergilius noster, terræq; urbesq; recedunt, ex uetere lectione. Stulticia est timore mortis mori] Eadem addit compluscula uerba hoc pacto. Si tibi commodaret, stultitia esset. Stulticia est timore mortis mori. Cumq; comodo mori non licuisset] Non comodo, sed quo modo omnia scripta exemplaria præferunt, ut putem omissum fuisse librariorum incuria uerbum aliquod necessarium ad cõplemētum sententiæ.
- Epist. 72. Rigidari quidem amplius intendi non potest] Exemplaria pleraq; cum impressa lectione rigidari præferunt. Alia rigida est, ut considerandum lectores habeant, an ita legi commode possit. Rigida esse amplius non intendi potest. Vbi ergo est origo calamitatis. Vbi illud malum uerum est] Scribendum. Vbi ergo est calamitas? Vbi illud uestrum malum est: ex codice antiquo.
- Epist. 73. Quædam enim sunt quæ posses & incise scribere] Codex Facundi & Primitiui non incise legit, sed in circo. Alij in cisto, quam lectionem probo, est enim cistum genus uehicularij gestatorij, autore Nonio Marcello, nec posses legendum, sed possis. Cum medios quoq; sequatur fructus suos] Prior æditio fluctus, non fructus, quod non displicet, quia præcessit, iam in portu sunt. Scripti quoq; codices eam lectionem agnoscunt.
- Epist. 75. Circa premium rixa est.] Primum, non premium, eadem. Aliquos spes uana delusit] Lege inuadēdū; aliquos spes uana delusit, ex eisdem. Aut inde fallimur] Omnia quæ legerim exemplaria ita habent præter unum Franciscanum in quo legitur, aut decipimur aut fallimur. Quod negatis ullum esse aliud honesto bonum] Legendū, quod negatis ullū esse aliud ab honesto bonum. Alia exemplaria, quod negatis ullū esse aliud bonum quàm honestum.
- Epist. 76. Quid aures meas scalpis, quid oblectas. Aliud agitur. Vrendus, secandus, abstinendus sum] Scabis, non scalpis. & abscindendus, non abstinendus in quibusdam habetur exemplaribus. Postquam hæc animum implicauerunt & perpetua eius mala esse cœperunt] Nonnulli codices. Hæc cum semel cœperunt animum implicauerūt, & perpetua eius mala esse cœperunt.
- Epist. 77. **E**T quidem quintum iam diem habeo ex quo in scholam eo] In nonnullis exemplarib. equidem habetur, nō & quidem, sed omnino suspecta mihi tota hæc lectio, mallemq; legeres sic, & quidem quintus iam dies abiit ex quo in scholam eo: & si nullus antiquus codex faueat. Illud quidem factum est & hoc ingēti studio quis sit Pitaules bonus iudicatur] Castiga. illud quidem ingenti studio quis sit pitaules bonus iudicatur, reliqua superuacanea sunt, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM LIBER VNDECIMVS.

EPIST. LXXVIII. Exemplis & rationibus docet de morte non esse curandum.

alijs pyris.

SVBITO nobis hodie Alexandrinæ uates apparuerunt, quæ præmitti solent, & nunciare secuturæ classis aduētum, tabellarias uocant. Gratus illarum Campaniæ aspectus est. Omnis in t̄ pilis Puteolorum turba consistit, & ex ipso genere uelorum Alexandrinas, quauis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet supparum intendere quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res æquē adiuuat cursum, quàm summa pars uesti: illinc maxime nauis urgetur. Itaque quoties uentus increbuit, maiorq; est quā expedit, antemna submittitur. Minus habet uirium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas & promontorium, ex quo Alta procelloso speculatur uertice Pallas, cæteræ uelo iubentur esse contentæ, supparum Alexandrinarum insigne indicium est. In hoc omnium discursu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea sensi uoluptatem, quod epistolas meorum accipiturus, non properauis scire, quis illic esset rerum mearum status, quid afferrent. Olim iam nec perit quicquā mihi, nec acquiritur. Hoc etiam si senex nō essem, fuerat sentiendū. Nunc uerò multo magis, quia quantulumcunq; haberem, tamen plus iam mihi supperesset uiatici quā uiæ, præsertim cū eam uiam simus ingressi, quam peragere non est necesse. Iter imperfectū erit, si in media parte, aut citra petatum locum steteris. Vita non est imperfecta, si honesta est. Vbi cunq; desines, si bene desinis, recta est. Sæpe autē & fortiter desinendū est, & non ex maximis causis. Nā nec hæc maxime sunt, quæ nos tenent. Tullius Marcellinus (quem optime noueras) adolescens quietus & cito senex, morbo, & non insanabili correptus, sed longo & molesto multa imperante, cœpit deliberare de morte: conuocauit complures amicos: unum quique

quisque aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasset: aut quia adulator & blandus, id consilium dabat, quod deliberati gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus homo egregius, & ut uerbis illū quibus laudari dignus est laudem, uir fortis ac strenuus, uidetur mihi optime illum cohortatus. Sic enim cœpit. Noli, mi Marcelline, torqueri, tanquam de re magna deliberes. Nō est res magna uiuere, omnes serui tui uiuunt, omnia animalia. Magnum est honeste mori, prudēter, fortiter. Cogita quā diu iam idem facias. Cibus, somnus, libido. Per hunc circulum curritur. Mori uelle non tantum prudēs, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat suatore illi, sed adiutore. Serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum, et indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum esset, an mors domini uoluntaria fuisset, alioquin tam mali exempli esset prohibere dominum, quā occidere. Deinde ipsum Marcellinū admonuit non esse inhumanū, quemadmodū cœna peracta reliquie circūstātibus diuiduntur: sic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi & liberalis, etiā cum de suo fieret. Minutas itaq; summulas distribuit flentibus seruis, & illos ultro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine. Triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit. Solū deinde illatū est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa paulatim defecit, ut aiebat, non sine quadam uoluptate, quā afferre solet leuis dissolutio animi, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi non ingratam tibi, exitum enim amici tui cognosces, non difficile nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissime excessit, & uitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit. Sæpe debemus mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoque moriendum, tamen cum propè accesserit, tergiuersatur, tremat, plorat. Nonne tibi uidebitur stultissimus omnium, qui fleuerit quod ante annos mille non uixerat: Aequè stultus est, qui flet, quod post annos mille non uiuet. Hæc paria sunt, non eris, nec fuisti. Vtrūq; tempus alienū est. In hoc punctum coniectus es, quod ut extendas, quousq; extendes? Quid fles? quid optas? Perdis operam. Desine fata deū flecti sperare precando, rata & fixa sunt, atq; magna & æterna necessitate ducuntur. Eo ibis, quod omnia eunt. Quid tibi nouū est: ad hanc legem natus es, hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum sequetur, quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, esses, si multa milia tibi cōmorerentur. Atqui multa milia hominū & animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animā uarijs generibus emittunt. Tu autē non putabas te aliquando peruēturū ad id, ad quod semper ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum uirorum me tibi iudicas relaturum: Puerorum referam. Lacū ille memoriæ traditur impubes adhuc, qui captus clamabat, non seruam, sua illa dorica lingua, & uerbis fidem imposuit. Vt primum iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio, afferre enim uas obscœnum iubebatur, illi sum parietis caput rupit. Tā propè libertas est, & seruit aliquis? Ita non sic perire filiū tuū malle, quā per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturbēris, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi ducis. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, ut dicas, non seruis? Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis uitæ. Nā uita, si moriendū uirtus abest, seruitus est. Et quid habes propter quod expectes? Voluptates ipsas quæ te morantur ac retinent, consumpsisti, nulla tibi noua est, nulla non iam odiosa ipsa satietate: quis sit uini, quis mulsi, sapor scis, nihil interest, centum per uesicam tuam an mille amphoræ trāseant, saccus est. Quid sapiet ostreum, quid mullus, optime nosti, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactū reseruauit. Atqui hæc sunt à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam. Tanti enim illam putas, ut tardius cœnes solemq; si posses, extingueres? Quid enim unquam fecisti luce dignum? confiteri non curia te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardio rem ad moriendū fieri;

alijs, amicis
et patriæ.

vide Plinium,
lib. 7. cap. 48.

fieri. Inuitus relinquis macellū in quo nihil reliquisti. Mortē times, at quomodo iam mediā oblectatione cōtemnis? Viuere uis, scis enim, mori times. Quid potius ista uita non mors est? Caesar, cū illum transeuntem per latinā uia, unus ex cūm diarum agmine demissa usq; in pectus uetere barba, rogaret mortē, nunc enim, inquit, uiuis? Hoc istis respondendū est, quibus succursura mors est. Mori times? Nā enim uiuis? Sed ego (inquit) uiuere uolo, qui multa honesta facio. Inuitus relinquo officia uitæ, quibus fideliter, & cum industria fungor. Quid tu nescis unū esse ex uitæ officijs & mori? Nullū officiū relinquis? Non enim certus numerus quē debeas explere finitur? Nulla uita est non breuis. Nā si ad naturā rerū respexeris, etiam Nestoris & Statiliæ breuis est quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonaginta nouē uixisse. Vides aliquā gloriari senectute longa, quis illā ferre potuisset, si contigisset centesimū implere? Quomodo fabula, sic uita, non quādiu, sed quā bene acta sit, refert. Nihil ad rē pertinet quo loco desinas, quocunq; uoles, desine tantum bonam clausulam impone. Vale.

EPIST. LXXIX. Quod multū ad bonā ualeitudinem amicorum
præsentia & mollis exercitatio profunt. De tribus incommo-
dis infirmitatis & eorum remedijs.

al. ad uiuendū.

VExarite distillationibus crebris ac febriculis, quæ longas distillationes & in cō-
suetudinem adductas sequuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc
genus ualeitudinis, quod inter initia contempni. Poterat adhuc adolescentia iniuria
ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere: deinde succubui, & eō perductus
sum, ut ipse distillarem. Ad summam maciem deductus, sæpe impetum corpe abrup-
pendæ uitæ, patris mei indulgentissimi senectus retinuit. Cogitauī enim non quā
fortiter ego mori possem sed quā ille fortiter desiderare non posset. Itaque impe-
raui mihi ut uiuerem, aliquando enim & uiuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc
fuerint solatio dicam: si prius hoc dixerim, hæc ipsa quibus acquiescebam, medici-
nauim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia, & quicquid animum erexit,
etiam corpori prodest. Studia mihi nostro saluti fuerunt, philosophiæ acceptum fe-
ro quod surrexi, quod conualui: illi uitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum
mihi ad bonā cōtulerunt ualeitudinem amici, quorū adhortationibus, uigilijs, ser-
monibus, alleuabar. Nihil æquē Lucili uirorum optime, ægrum reficit atq; adiuuat,
quā amicorū affectus, nihil æquē expectatione. n. mortis ac metū surripit. Non tu
dicabam me, cū illos superstites relinquerem, mori: putabam inquam, me uicturū,
non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi uidebar, sed trahere. Hæc
mihi dederunt uoluntatē t. adiuuandi me, & patiendi omne tormentū: alioqui mi-
serissimū est, cū animū moriendi proieceris, nō habere uiuendi. Ad hæc ergo reme-
dia te cōfer, medicus tibi quantū ambules, quantū exercearis, mōstrabit. Ne indul-
geas ocio, ad quod uergit iners ualeitudo, ut legas clarius, & spiritū, cuius iter & re-
ceptaculū laborat, exerceas: ut nauiges, & uiscera molli iactatione concutias: qui-
bus cibis utaris: uinū quando uiriū causa aduoces, quando intermittas, ne irriter, et
exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio, quod non tantum huius morbi, sed totius
uitæ remediū est. Contemne mortē. Nihil triste est, cū huius metū effugimus. Tra-
hæc in omni morbo grauiā sunt metus, mortis, dolor corporis, intermissio uolupta-
tū. De morte satis dictū est, hoc unū dicā, nō morbi hunc esse sed naturā metū: mul-
torū mortē distulit morbus, & salutē illis fuit, uideri perire. Morieris nō quia egrotas
sed quia uiuis. Ista te res & sanatū manet, cū cōualueris, nō mortē sed ualeitudinē
fugies. Ad illud nūc propriū incōmodū reuertamur, magnos cruciatus habet mor-
bus, sed hos tollerabiles interualla faciūt. Nā summi doloris intentio inuenit finē
Nemopotest ualde dolere, & diu: sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut de-
rē aut tollerabilē aut breuē faceret. Maximi dolores cōsistūt in macerrimis corpo-
ris partibus. Nerui, articuliq; & quicquid aliud exile est, acerrime sauit, cū in arti-
uitia conceperit. Sed cito hæc partes obtupescūt, et ipso dolore sensum doloris am-
tunt, siue quia spiritus naturalis prohibitus cursu, & mutatus in peius, uim suam e-
inge

rigit admonetq; nos, perdit: siue quia corruptus humor cum desijt habere quo cō-
 strat, ipse se elidit, & his quæ nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chira-
 gra & omnis uertebrarū dolor, neruorumq; interquiescit, cū illa que torquebat he-
 betauit: omniū istorū prima uerminatio uexat, impetus mora extinguitur, & finis
 dolendi est obtorpuisse. Dentiū, oculorū, aurīū dolor ob hoc ipsum acutissimus est,
 quod inter angusta corporis nascitur: non minus me hercule quàm capitis ipsius, si
 incitator est, eo citius in alienationem stuporemq; conuertitur. Hoc itaq; solatium
 uasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem
 est quod imperitos in uexatione corporis male habet, nō assueuerūt animo esse cō-
 tenti, multum illis cum corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animū † deducit *al. diducit.*
 à corpore, & multū cum meliore & diuina parte uersatur, cum hac querula ac fragi-
 li quantum necesse est. Sed molestū est, inquis, carere assuetis uoluptatibus, abstinere
 cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinētia grauiā sunt, deinde cupiditas relāgue-
 scit, ipsi per se quæ cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stomachus,
 inde quibus fuit auuiditas cibi, odium est, desideria ipsa moriuntur. Non est autem a-
 cerbum carere eo, quod cupere desieris. Adijce, quod nullus non intermittitur do-
 lor, aut certe remittitur. Adijce, quod licet & cauere uenturum, & obistere imminē-
 ti remedijs. Nullus enim non signa præmittit, utiq; qui ex solito reuertitur, Tolerā-
 bilis est morbi patientia, si cōtempseris id quod extremum minatur. Noli mala tua
 facere tibi ipsi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor est, si nihil illi opinio ad-
 iecerit. Contra si exhortari te cœperis ac dicere, nihil est, aut certe exiguum est, du-
 remus, iam desinet, leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione suspensa
 sunt, non ambitio tantum, ad illam respicit, & luxuria et auaritia. Ad opinionē dole-
 mus, tā miser est quisq; q̄ credidit. Detrahendas præteritorū dolorum cōquestiones
 puto, & illa uerba, nulli unq; fuit peius, quos cruciatus, quāta mala pertulit. Nemo
 me resurrecturū putauit. Quoties deploratus sū à meis, quoties à medicis relictus.
 In eculeum impositi non sic distrahuntur. Etiam si sunt uera ista, transierunt. Quid
 iuuat præteritos dolores retractare, et miserū esse, quia fueris? Quid quod nemo nō
 multū malis suis adiecit, & sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit, retulisse
 iucundum est. Naturale est malū sui sine gaudere. Circumcidenda ergo duo sunt, &
 futuri timor, & ueteris incōmodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud non
 dū. In ipsis positus difficultatib; dicat. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit. Toto
 cōtra illum pugnet animo, uincetur si cesserit, uincet si se contra dolorem suum in-
 tenderit. Nunc hoc pleriq; faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. Istud
 quod premit, quod impendet, quod urget, si subducere te cœperis, sequetur & gra-
 uius incūbet: si contra steteris & obniti uolueris, repelletur. Athletæ quantū plaga-
 rum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum glo-
 riæ cupiditate: nec tantum quia pugnant ista patiuntur, sed ut pugnēt, exercitatio
 ipsa tormentum est. Nos quoq; euincamus omnia, quorum præmiū non corona, nec
 palma est, nec tubicē prædicationi nominis nostri silentiū faciens, sed uirtus & fir-
 mitas animi & pax in cæterū parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna
 est. Dolorē graue sentio. Quid ni sentias? si illū muliebriter tuleris. Quemadmodū
 perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitū incōmodū magis instat cedētī
 & auerso. Sed graue est, quid? nos ad hoc fortes sumus ut leuia portemus? Vtrū uis
 longū esse morbi, an concitatū & breuē? Si longus est habet intercapedinē, dat re-
 sectioni locū, multū tēporis donat, necesse est ut exurgat et deficiat. Breuis morbus
 ac præceps alterutrū faciet, aut extinguetur, aut extinguet. Quid aut̄ interest nō sit,
 aut nō sim? In utroq; finis dolendi est. Illud quoq; prouiderit, ad alias cogitationes a-
 uertere animū, & à dolore discedere. Cogita quid honeste, quid fortiter feceris, bo-
 nas partes tecū ipse tracta, memoriā in ea, quæ maximē miratus es, sparge, tūc tibi
 fortissim, quisq; & uictor doloris occurrat. Ille qui dū uarices exsecandas præberet,
 legere librū perseuerauit. Ille qui nō desijt ridere, cū hoc ipsum miratī tortores om-
 nia instrumenta crudelitatis experirentur. Non uincetur dolor ratione, qui uictus
 est risu.

l. nō & an.

est risus: Quicquid uis nunc licet dicas, distillationes & uim continuæ tussis egeret
tem uiscerū partes, & febrem præcordia ipsa torrentē, & sitim, et artus in diuersis
articulis exeuntibus tortos: plus est flamma, & eculeus, & lamina, & uulneribus
sis intumescantibus, quod illa renouaret & altius urgeret impressum, inter hæc
men aliquis non gemit: parum est, non rogauit, parum est, non respondit: parū
risit, & quidē ex animo: uis tu post hoc dolorem deridere: sed nihil, inquit, agere
nō morbus, qui me omnibus abduxit officijs. Corpus ualetudo tenet & non animus.
Itaq; cursoris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impedit. Si animus tibi essen
usu solet, suadebis, docebis, audies, discas, quæres, recordaberis. Quid porro nihil
agere te credis, si temperans æger sis? Ostēdes morbum posse superari, uel certe su
stineri. Est, mihi credē, uirtuti etiam in lectulo locus. Non tantū arma & acies dan
argumēta alacris animi indomitiq; terroribus, & in uestimentis uir fortis apparet.
Habes quod agas, bēne luctare cū morbo, si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, in
signe prodīs exemplū. O quā magna erit gloriæ materia, si spectaremur ægri. Ipse
te specta, ipse te lauda. Præterea duo sunt genera uoluptatum, corporales morbus
inhibet, non tamen tollit, imò (si uerum æstimes) incitat, magis iuuat bibere sitien
tem, gratior est esurienti cibus. Quicquid ex abstinentia cōtigat, auidius excipitur.
Illas uerò animi uoluptates, quæ maiores certioresq; sunt, nemo medicus agno
gat, has quisquis sequitur & bene intelligit, omnia sensuum blandimenta contem
nit. O infelicem ægrū. quare, quia non uino niuem diluit, quia non rigorē potionis
sue quā capaci scypho miscuit, renouat fracta insuper glacie, quia non ostrea illi
crina in ipsa mensa aperiuntur, quia non circa cœnationem eius tumultus cōcor
est, ipsos cum obsonijs focos transferentium, hoc enim iam luxuria commenta est.
Ne quis in te pesceat cibus, ne quid palato iam calloso parū ferueat, cœnā culina pro
sequitur. O infelicē ægrum, edet quantum concoquat, nō iacebit in cōspectu aper
ut uilis caro, a mensa relegatus, nec in repositorio eius pectora auis (totas enim
uidere fastidiū est) congesta ponentur. Quid tibi mali factum est? Cœnabis tanquā
æger, imò aliquando tanquā sanus. Sed omnia ista facile perferemus, sorbitionem,
aquā calidam, & quicquid aliud intolerabile uidetur delicatis & luxu fluētibus ma
gisq; animo quā corpore morbidis, tātum mortē definamus horrere. Definemus
autem, si fines bonorum ac malorū cognouerimus. Ita demum nec uita tedio erit,
nec mors timori. Vitam enim occupare satietas sui non potest, tot res, uarias, ma
gnas, diuinas percensentem, in odium illa sui adducere solet iners ocium. Rerū na
turam peragenti nunquam in fastidiū ueritas ueniet, falsa satiabunt. Rursus si mors
accedit & uocat, licet immatura sit, licet mediā præcidat ætatem, perceptus long
gissime fructus est. Cognita est illi ex magna parte natura, scit tempore honesta non
crescere: his necesse est uideri omnem uitam breuem, qui illam uoluptatibus
nis & idē infinitis metiuntur. His te cogitationibus recrea, & interim epistolis
nostris uacando: ueniet aliquod tempus quod nos iterum iungat ac misceat, quan
tumlibet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam ut Possidonius ait, unus dies
hominum eruditorum plus patet, quā imperiti longissima ætas. Interim hoc tene
hoc mordē, aduersis non succumbere, latīs non credere, omnem fortunæ licentia
in oculis habere, tanquam quicquid potest facere, factura sit. Quicquid expectari
est diu, leuius accedit. Vale.

EPIST. LXXX. De Scylla & Charibdi & Aetna. Aequale in omni
bus esse quod beatum facit.

Expecto epistolas tuas, quibus mihi indices circumitus Siciliæ totius, quid
noui ostenderit, & omnia de ipsa Charybdi certiora. Nā Scyllam saxum esse,
quidem terribile nauigantibus, optime scio. Charydis an respōdeat fabulis, per
bi mihi desidero. Et si forte obseruaueris (dignū est autem ut obserues) fac nos
tiores, utrū uno tantū uento agatur in uortices, an omnis tēpestas æque mare il
contorqueat: & an uerum sit quicquid illo freti turbine arreptū est, per multa
trahi cōditū, & circa Tauromenitanum littus emergere, Si hæc mihi perscripseris
tunc ubi

tunc tibi audebo mandare, ut in honorem meum Aetnam quoque ascendas, quā con-
 sumi & sensim subsidere, ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigā-
 tibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed
 quia ignis euauit, & minus urehens ac largus effertur, ob eādem causam fumio
 quoque per diē ⁊ segnior. Neutrum autem incredibile est, nec montē qui deuore- *al. segniore.*
 tur quotidie minui, nec ignem manere eundem, quia nō ipse ex se est, sed in aliqua
 interna ualle conceptus exaestuauit, & alijs pascitur, in ipso monte nō alimentū ha-
 bet, sed uiam. In Lycia regio notissima est, Hephestion incolae uocant per foratum
 pluribus locis solū, quod lineullo nascentiū dāno ignis innoxius circuit. Lata ita-
 que regio est, & herbida, nil flammis adurentibus, sed tantum ui remissa ac languī-
 da resurgentibus. Sed reseruemus istā, tunc quaesituri, cum tu mihi scripseris, quan-
 tum ab ipso ore montis nīues absint, quas ne aestas quidem soluit, adeo tutae sunt ab
 igne uicino. Non est autem quod istam curam imputes mihi, morbo enim tuo datu-
 rus eras, etiam si nemo quid mandare tibi, donec Aetnā describas in tuo carmine, ⁊ *al. ne.*
 & hunc solennem omnibus Poētis locum attingas, quem quo minus Ouidius trac-
 taret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleuerat, ne Seuerū quidem Cornelium
 uterque deterruit. Omnibus praeterea feliciter hic locus se dedit, & qui praecesserant,
 non praeripuisse mihi uidentur quae dici poterant, sed aperuisse. Sed multū interest,
 utrum ad consumptam materiam, an ad subactam accedas. Crescit in dies, et inuen-
 turis inuenta non obstant. Praeterea conditio optima est ultimi. Parata uerba inue-
 nit, quae aliter instructa nouam faciem habent, nec illis manus inijcit tanquam alie-
 nis. Sunt enim publica, Iurisconsulti negant quicquam publicum usu capi. Aut ego
 te non noui, aut aetna tibi saluam mouet. Iam cupis grāde aliquid, & par prioribus
 scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit, quae tanta in te est, ut ui-
 dearis mihi retracturus ingenij tui uires, si uincendi periculum sit. tanta tibi prior-
 ū reuerentia est. Inter cetera hoc habet boni sapientia. Nemo ab altero potest uin-
 ci, nil idum ascenditur, dum ad summum perueneris, paria sunt. Non est incremen-
 to locus, statur. Num quid sol magnitudinē suā adijcit? Num quid luna ultra quam
 solet procedit? Maria non crescunt, mundus eūdem habitum ac modum seruat. Ex
 tollere se, quae iustam magnitudinem impleuere non possunt. Quicumque fuerint sa-
 pientes, pares erunt & aequales, habebit unusquisque ex his proprias dotes. Aliuserit
 affabilior, alius expeditior, alius propior in eloquēdo, alius facundior. Illud de quo
 agitur quod beatū facit, aequale est in omnibus. An Aetna tua possit sublabi & in se rue-
 re, an hoc exelsum cacumen & conspicuum per uasti maris spacia ⁊ detrahat assu- *forte, deterat*
 dua uis ignium, nescio: uirtutem, non flamma, non ruina inferius abducat. Haec una
 maiestas deprimi nescit, nec proferri ultra, nec referri potest. Sic huius, ut coelestium,
 statuta magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere, iam multum operis effectū est,
 imo si uerum fateri uolo, non multum. Nec enim bonitas est, pessimis esse meliorē.
 Quis oculis gloriatur, qui suspicentur diem, quibus sol per caliginē splendet, licet
 contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc nō fruatur bono lucis. Tūc animus
 noster habebit quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus uolutatur,
 non tenui uisui clara prospexerit, sed totum diem admiserit, et redditus cōlo suo fue-
 rit, cum receperit locum, quem occupauit sorte nascendi. Sursum uocant illum ini-
 tia sua. Erit autem illic etiam antequā hac custodia exoluatur, cum uitia disiecerit,
 purusque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili
 charissime, in hoc ire impetu toto, licet pauci sciant, licet nemo ⁊ uiuat. Gloria uim- *al. uideat.*
 bra uirtutis est, etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra
 antecedit, aliquando sequitur uel a tergo est, ita gloria aliquando ante nos est, uisum
 damus, se praebet, aliquando in auerso est, maiorque quo serior, ubi inuidia secessit. Quā-
 diu uidebatur furere Democritus, uix recepit Socratem fama. Quamdū Catonē
 ciuitas ignorauit, respuit, nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilij innocētia ac uir-
 tus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum uiolatur, effulsit. Nunquid non sorti suae
 gratias egit, & exilium suū complexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna,

dum uexat. Quam multorum profectus in noticiam euasere post ipsos? quam multos fama non excepit, sed eruit? Vides epicurum, quanto pere non tantum erantiores, sed hac quoque imperitorum turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, apud quas delituerat. Multis itaque iam annis Metrodoro suo superstes in quadam epistola, cum amicitia sua & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc nouissime adiecit, nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quod ipsos illa nobis Græcia non ignotos solum habuisset, sed penè inauditos. Nunquid ergo non potest quam esse delierat, inuentus est? Nunquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epistola confitetur, se & Epicurum non satis emicuisse, sed per se & Epicurum, magnū paratumque nomen habituros, & qui uoluissent per eadem ire uestigia. Nulla uirtus latet, & latuisse, non ipsius est damnum. Veniet quicquam & seculi sui malignitate compressam dies publicet. Paucis natus est, qui populū ætatis suæ cogitat. Multa annorum milia, multa populorum superuenient. At illa respice, etiā si omnibus tecum uiuentibus silentium liuor indixerit, uenient quæ sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est præcium uirtutis ex fama, nec hoc intro rit. Ad nos quidē nihil pertinebit posterorum sermo, tamē etiam non sentientes let ac frequentabit. Nulli non uirtus & uiuo & mortuo retulit gratiam, si modo illa bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denunciant uidebatur, siue imparatus ac subito. Nihil simulatio proficit, paucis imponit leuitate extrinsecus inducta facies, ueritas in omnē partē sui semper eadē est. Quæ decipit nihil habent solidi. Tenue est mendacium, perlucet, si diligenter inspexeris. Vale

EPIST. LXXXI. De exercendo in philosophia ingenio. Et quòd uera libertas excusso mortis metu, & paupertatis acquiritur.

forte, sphyromachiam. **H**odierno die non tantum meo beneficio mihi uacò, sed spectaculi, quod omne molestos tibi ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meā impedit, quæ hac ipsa fiducia procedit audacius. Non crepuit subinde hostis, non alie uabitur uellum, licebit uni uadere, quod magis necessarium est per se curati, & suam sequenti uiam. Non ergo sequor priores? tacio, sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruiò illis, sed assentior. Magnum tamen uerbum dixi, qui mihi silentiū promittebam, & sine interpellatore secretum. Ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei contentionem transfert. Cogito mecum quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci, quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quæ talis circa artes bonas solitudo, quàm imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum, si corpus perducì exercitatione & hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua solem ardentissimum inferuentissimo puluere sustinēs aliquis, & sanguine madens diem ducat: quanto facilius animus corroborari possit, ut fortunæ ictus uictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat. Animus ex se crescit, seipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multo potione opus est, multo oleo, longa denique opera, tibi continget uirtus sine apparatus sine impensa. Quicquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est, si bonus uelle. Quid autem melius potes uelle, quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditiones extreme, & in his sordibus nati omni modo exuere conantur, peculium suum, quod comparauerunt uentre fructu dato, pro capite numerant. Tu non concupisces quantūcumque ad libertatem pertineat, quæ te putes in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. In tabellas uanum conijcitur nomen libertatis, quam nec qui emerunt habent, qui uendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, a te petas. Libera te primum a mortis, illa nobis primū iugū imponit. Deinde metu paupertatis. Si uis scire quid nihil in illa malis, compara inter se pauperum & diuitum uultus. Sapius pauper & fidelius ridet, nulla sollicitudo in alto est, etiam si qua incidit cura, uelut nubes uis transit; horum qui felices uocantur, hilaritas ficta est, aut grauis & suppurata.

na: & quidem grauior, quia interdum non licet palam esse miseros, sed inter erum
nas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sapius hoc exēplo mihi utendū
est, nec enim ullo efficacius exprimitur, hic humanā uitā mimus, qui nobis partes,
has quas male agamus, assignat. Ille q̄ in scenā latius incedit, et hęc resupin⁹ dicit. *al. elatus.*

*Impero Argis, regna mihi liquit Pelops. Quā ponto
ab Helles atq; ab Ionio mari Vrgetur Isthmos,*

seruus est, quinq; modios accepit, & quinq; denarios. Ille qui superbus atq; impo-
rens, & fiducia uirum tumidus, ait.

Quod nisi quieris Menelae hac dextra occides, diurnum accipit, in t̄ cœnaculo *al. centūculo.*
dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominū, supraq; turbā
delicatos lectica suspendit. Omnium istorū personata felicitas est. Contemnes illos, si
dispoliaueris. Equū empturus solui iubes stratū, detrahis uestimenta uenalibus, ne
qua uitia corporis lateant, hominē inuolutū aestimas. Māgones, quicquid est quod
displacet, aliquo lenocinio abscondunt. Itaq; euentibus ornamenta ipsa suspecta
sunt, siue crus alligatū, siue brachiū aspiceres, nudari iuberet & ipsum tibi corpus
ostendi. Vides illū Scythiæ Sarmatiæue regē insigni capitis decorum, si uis illū aesti-
mare, totumq; scire qualis sit, fasciā solue, multū malū sub illa latet. Quid de alijs lo-
quor: si perpendere te uoles, seponere pecuniā, domū, dignitatem, intus te ipse consi-
dera. † Nunc qualis sis alijs credis. Vale.

EPIST. LXXXII. Quod propter ingratitudinem non est à beneficio
cessandum. De compensatione iniuriæ & beneficij, quod
nemo scit referre gratiam, nisi sapiens.

*aliter, non qua-
lis sis, alijs cre-
dens.*

Q Vereris incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primum, age aut fortu-
næ, aut diligentia tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te
malignum. Nam si hoc periculū uitare uolueris, non dabis beneficia. Ita ne apud ali-
um pereant, apud te peribunt. Non respondeant potius, quā non dētur. Et post
malam segetem ferendum est. Sæpe quicquid perierat assidua infelicitis solī sterilita-
te, unius anni restituit ubertas. Est tāti ut gratum inuenias, experiri & ingratos. Ne-
mo habet tam certam in beneficijs manū, ut non sæpe fallatur. Aberrent, ut aliquā
do hereant. Post naufragium maria tentantur, scēnatores non fugat à foro † co- *al. tortor, for-
te legendum.
coctor, pro de-
coctor.*
actor. Cito inertī ocio uita torpebit, si relinquendum est quicquid offendit. Te uero
benigniore hac ipsa res faciat. Nam cuius rei euentus incertus est, id, ut aliquādo
procedat, sæpe tētādum est. Sed de isto satis multa in his libris locuti sumus, qui de
Beneficijs inscribuntur. Illud magis quærendum uidetur, quod non satis (ut existi-
mo) explicatum est, an is qui profuit nobis, si postea nocuit, paria fecerit, & nos de-
bito soluerit. Adijce si uis & illud, multo plus postea nocuit, quā ante profuerat.
Sirectam illam rigidi iudicis sententiā quæris, alterū ab altero absoluetur, & dicit;
Quamuis iniuriā præponderet, tamen beneficijs donetur, quod ex iniuriā superest
plus nocuit, sed prius profuit. Itaq; habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestior
ra sunt quā ut admoneri debeas, quærendum esse quā libenter profuerit, quā
inuitus nocuerit, quoniam animo & beneficia & iniuriæ constant. Noli beneficiū
dare, uictus sum aut uerecundia, aut instantis pertinacia; aut spe. Eo animo quidq;
debetur, quo datur, nec quantum sit, sed à quali profectum uoluntate perpenditur.
Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficiū fuit & hoc quod modum beneficij pri-
oris excessit, iniuriā est. Vir bonus utrosq; calculos sic ponit, ut se ipse circūscribat,
beneficio adijcit, iniuriā demit. Ille alter remissior iudex (quem esse me malo) iniu-
riā obliuisci debet, officij meminisse. Hoc certe, inquā iustitiæ conuenit, suum cui-
que reddere, beneficio gratiam, iniuriā talionem, aut certe malam gratiam. Verum
erit istud, cum alius iniuriā fecerit, alius beneficium dederit. Nam si idem est, be-
neficio uis iniuriæ extinguitur. Nam cui etiam si merita non antecessissent, oportet
bar ignosci, post beneficia lædenti, plus quā ueniā debetur. Non pono utriq; par *Vide num le-
gendum sit
precium, pluris aestimo beneficium q̄ iniuriā. Non omnes grati sciunt debere be-
neficio. Potest etiā imprudens, & rudis, & unus ē turba, utiq; dum † prope libi est, probæ fidei.*
reddere

Hæc in quibusdam
nō ad
duntur.

reddere beneficium, † & pensare ab accepto, ignorat autē quantum pro re debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæq; taxanda sit. Nā ille de quo loquebar modo, stultus etiā si bonæ uoluntatis est, aut minus q̄ debeat, aut tempore, aut quo non debeat loco, reddit, id quod referendum est, effundit atq; abijcit. Mira in quibusdam rebus uerborū proprietates est, & consuetudo sermonis antiqui, quædam efficacibus & officiis docētibus, notis signat. Sic certe solemus loqui. Ille illi gratiā retulit. Referre est ultro quod debeas afferre. Non dicimus, gratiā reddidit. Reddunt enim, & qui repossuntur, & qui inuiti, & qui ubilibet, & qui per aliū. Non dicimus, repositum beneficium, aut soluit, nullū enim nobis placuit, quod ari alieno conuenit uerbum. Referre est, ad eum à quo acceperis, rem ferre. Hæc uox significat uoluntariā relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, ubi, quemadmodū. Itaq; negamus quenq; scire gratiam referre, nisi sapientē. Non magis q̄ beneficium dare quisquā scit, nisi sapiens, hic scilicet qui magis dato gaudet, q̄ alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ uidemur inopinata omnibus dicere, *παρὰ φύσιν* Græci uocant: & ait, Nemo ergo scit præter sapientē referre gratiā, ergo nec quod debet creditori suo, reponere quisq; scit alius, nec cū emittit aliquā rem, precū uēditori persolvere. Sed ne nobis fiat inuidia, scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait, solū sapientē referre gratiā scire. Deinde idē admiratur, cū dicimus, solus sapiēs scit amare, solus sapiens amicus est. Atqui & amoris & amicitiae pars est referre gratiā, imō hoc magis uulgare est, & in plures cadit, q̄ uera amicitia. Deinde idē admiratur quod dicimus, fidē nisi in sapiente nō esse, tanq̄ nō ipse idem dicat. An tibi uidetur fidē habere, qui referre gratiā nescit? Desināt itaq; infamare nos tanquā incredibilia iaciātes. & sciāt apud sapientē esse ipsa honesta, apud uulgum simulacra rerū honestarū & effigies. Nemo referre gratiam scit, nisi sapiens, Stultus quoq; utcunq; scit, & quemadmodū potest referat, scientia illi potius q̄ uoluntas desit, uelle non discitur. Sapiens intra se omnia comparabit. Maius enim aut minus fit (quamuis idem sit) tempore, loco, causa. Sæpe enim hoc non potuere diuitiæ in domū infusæ, quod oportunē dati mille denarij. Multum enim interest, donaueris, an succurreris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpe quod datur, exiguum est: quod sequitur ex eo, magnū. Quantum autem existimas interesse, utrū aliquis † quod dederat, sed quod præstabat sumptu rit, an beneficium acceperit, ut daret? Sed ne in eadem quæ satis scrutati sumus reuelamur, in hac comparatione beneficij & iniuriæ uir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimū, sed beneficio fauebit, in hac erit partē procliuior. Plurimū autē momenti persona solet afferre in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre: seruasti mihi filiū, sed patrem abstulisti. Alia deinceps per quæ procedit omnis collatio prosequetur. Et si id pusillum erit quod inter sit, dissimulabit. Etiam si multum fuerit, & si id donari salua pietate ac fide poterit, remittere, id est si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est: facilis erit in commutatio, patietur plus imputari sibi, inuitus beneficium per compensationē iniuriæ soluet: in hac partem inclinabit, huc uerget, ut cupiat debere gratiā, cupiat referre. Errat enim quis beneficium libentius accipit q̄ reddit. Quanto hilarior est qui soluit quā qui mutuatur, tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, q̄ qui accipiens cum maxime obligatur. Nam in hoc quoq; falluntur ingrati: quod creditori quidem præter sortem extra ordinē numerāt, beneficiorū autē usum esse gratuitū putant. At illa crescunt mora, tantoq; plus soluendū est, quāto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit line usura. Itaq; huius quoq; rei habebitur ratio, conferentur accepta & expēsa. Omnia faciēda sunt, ut quā gratissimū simus. Nō enim hoc bonū est, nō quemadmodū iustitia, ut uulgo credit, ad alios pertinēs, maxima pars eius in se redit. Nemo non cū alteri prodest, sibi profuit. Non eo nomine dico, quo uolet adiuuare adiutus, protegere defensus, quod bouū exemplū circū ad facientē reuertitur: sicut mala exēpla recidunt in autores, nec ulla misratio cōtingit his, patiuntur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt: sed quod uir

al. de rata
quod præstaret,
sumpsit

cum omnium precium in ipsis est. Non enim exercetur ad premium, recte facti, fecisse merces est. Gratus sum, non ut alius mihi libentius praestet priori iritatus exemplo, sed ut rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum, non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc ut scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi ut uidear ingratus, si redere beneficium non aliter quam per speciem iniuriae potero, aequissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo mihi uidetur pluris aestimare uirtutem, nemo illi magis esse deuotus, quam qui boni uiri famam perdidit, ne conscientiam perderet. Itaque, ut dixi, maiore tuo quam alterius bono gratus es. Illi enim uulgaris & quotidiana res contingit, recipere quod dederat: tibi magna & ex beatissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malicia miseros facit, uirtus beatos, gratum autem esse uirtus est, rem usitatam reddidisti, inestimabilem consecutus es, conscientiam grati, quae nisi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum summa infelicitas urget. Nemo si ingratus est, miser erit, non differo illum, statim miser est. Itaque ingrati esse uitemus, non aliena causa, sed nostra. Minimum ex nequitia leuissimumque ad alios redundat, quod pessimum ex illa est, & (ut ita dicam) spississimum, domi remanet, & premit habentem: quemadmodum Attalus noster dicere solebat, Malicia ipsa maximam partem ueneni sui bibit. Illud uenenum quod serpentes in alienam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic simile, hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus se & macerat, odit quae accepit, quia redditurus est, & extenuat, iniurias uero dilatat atque auget. Quid autem eo miserius, cui beneficia excidunt, haerent iniuriae? At contra sapientia exornat omne beneficium, ac sibi ipsi commendat, & se assidua eius commemoratione delectat. Malis una uoluptas est, & haec breuis, dum accipiunt beneficia, ex quibus sapientis longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat, quod immortale est & assiduum. Illa contemnit, quibus laesus est, nec obliuiscitur per negligentiam, sed uolens. Non uertit omnia in peius, nec quaerit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potius refert. Non calumniatur uerba, nec uultus: quicquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offensae potius, quam beneficii meminit, quantum potest in priore ac meliore se memoria detinet: nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum malefacta praecedant, & manifestum etiam conuenienti discrimen est: tunc quoque in hoc duntaxat, ut talis sit post maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cum beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiae remanet. Quemadmodum reus sententiae paribus absoluitur, & semper quicquid dubium est, humanitas inclinatur in melius: sic animus sapientis, ubi paria malefactorum merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet uelle debere: & hoc facit quod qui post tabulas nouas soluunt. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista, propter quae uulgi insanit. Si referre uis gratiam, & in exilium eundum est, & effundendus sanguis, & suscipienda egestas, & ipsa innocentia saepe maculanda, indignisque obicienda rumoribus. Non paruo sibi constat homo gratus. Nihil charius aestimamus, quam beneficium, quamdiu petimus: nihil uilius, cum acceperimus. Quae res quid sit quod obliuionem acceptorum nobis faciat? Cupiditas accipiendorum. Cogitamus non quid impetratum, sed quid impetrandum sit. Abstrahunt a recto, diuitiae, honores, potentia, & caetera, quae opinionione nostra chara sunt, precio suo uilia. Nescimus aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum; quomentes in se nostras trahant, praeter hoc, quod mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt: & cum singulorum error publicum fecerit, singulorum errorem facit publicum. Sed quemadmodum illa credidimus, sic & hoc populo credamus, nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes, proclamabant. In hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui uoluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicet humanae malo uitae repertas.

Vno ore.

aliter, pericu-
losissima.

nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorū ueritate, referendā bene merentibus gratiam, omnes uno tibi (quod aiunt) ore firmabunt: in hoc tā discors turba cōsentiet, cum interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima causa est cur quis ingratus sit, si satis gratus esse nō potuit. Eo perductus est furor, ut t̄ perniciosissima res sit, beneficia in aliquē magna cōferre. Nā quod putat turpe nō reddere, nō uult esse cui reddat. Tibi habe q̄ accepisti, nō repeto, nō exigo, p̄fuisse tutū sit. Nullū est odiū p̄niciosius, quā beneficij uiolati pudere. Vale.

EPISTOL. LXXXIII.

De inerti quiete uel ocio, & de morte, quod licet speciem

habeat malū, non tamen est malum, nequē bonum.

Desij iam de te esse sollicitus. Quē inquis, deorum sponforem accepisti? eum sciet qui neminē fallit, animū, recti ac boni amatorē. In tuto pars tui melior est, potest fortuna tibi iniuriā facere, quod ad rem magis pertinet, nō timeo ne tu facias tibi. I, qua cōepisti, & in isto te uitāe habitu compone, placidē, non molliter. Male mihi esse malo, quā molliter. Nunc sic excipe quemadmodum à populo solet dici, dure, aspere, laboriose. Audire solemus sic quorūdam uitā laudari, quibus in uidetur. Molliter uiuit, hoc dicunt mollis est. Paulatim enim effœminatur animus, atq; in similitudinem ocij sui & pigriciā, in qua iacet, soluitur. Quid ergo uiro non uel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui uitā suā facere similem. Multū interest inter ocij, & conditiū. Quid ergo, inquis, non satius est uel sic iacere, quā & istis officiorū uorticibus uolutari? Vtraq; res detestabilis est, & contractio, & torpor. Puto æquē qui in odoribus iacet, mortuus est, quā qui rapitur unco. Ocium sine literis mors est, & hominis uiuī sepultura. Quid deniq; prodest secessisse, tanquam non trans maria nos solitudinū causā persequantur? Quē latebra est, in quam non intret metus mortis? Quā tam emunita & in altum subducta uitāe quies, quā non dolor territet? Quocunq; te abderis, mala humana circum strepent. Multa extra sunt, quā circumeūt nos, quā aut fallant, aut urgeāt. Multa intus, quā etiam in media solitudine exaestuāt. Philosophia circumdanda est inexpugnabilis murus, quē fortuna multis machinis laceffitū nō trāsit. In in superabili loco stat animus, q̄ externa deseruit, & arce se sua uēdicat, infra illū omne telū cadit. Non habet (ut putamus) fortuna longas manus, neminem occupat, nisi hærentem sibi. Itaq; quantū possumus, ab illa resiliamus, quod sola præstabit sui naturæ cognitio. Sciat quò iturus sit, unde ortus, quod illi bonū, quod malū sit, quid petat, quid detinet: quā sit illa ratio, quā appetenda ac fugienda discernat, qua cupiditatū māia scit infania, timorū sæuitia cōpescitur. Hæc quidā putant ipsos etiā sine philosophia repressisse, sed cū securos aliquis casus expertus est, exprimitur fera confessio. Magna uerba excidūt, cū tortor poposcit manū, cū mors propius accessit, possis illi dicere, facile prouocabas mala absentia. Ecce dolor, quem tolerabilē esse dicebas: Ecce mors contra quā multa animose locutus es, sonant flagella, gladius micat. Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo. Faciet aut illud firmū assidua meditatio, si nō uerba exercueris, sed animū, si cōtra mortē te præparaueris, aduersus quam nō exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tētauerit, mortē malū nō esse. Libet enim, Lucili uirorū optime, ridere ineptias Græcas, quas nōdū, quamuis mirer, excussi. Zeno noster hac collectione utitur. Nullū malū gloriosum est: mors autē gloriosa est, mors ergo nō est malum, Profecisti, liberatus sum metu. Porro hæc non dubitabo porrigere cēruicē. Nō uis seuerius loqui, t̄ sed morituro risū mouere. Nō me hercule facile tibi dixerim, utrū ineptior fuerit, q̄ se hac interrogatione iudicauit, mortis metū extinguere, an qui hoc tanq̄ ad rē pertineret, conatus est mouere. Nā & ipse interrogationē contrariā opposuit, ex eo natā, quod mortē inter differētia ponimus, q̄ ἁδιαφορα Græci uocāt. Nihil, inq̄t, indifferēs gloriosū est. Male autem gloriosū est, & ergo mors nō indifferēs. Hæc interrogatio uidet ubi obrepit mors nō est gloriosa, sed fortiter mori gloriosū est: et cū dicit, indifferēs nihil gloriosū est, cōcedo tibi, ita ut dicā, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferētia: indifferētia autē esse dico, nec bona nec mala, tanq̄ morbū, dolorē, paupertatē, exiliū, me-

κακοίμηνον
καλόν ἢ
κακόν.
Epictetus.

al. nec

nihil horū per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur em̄ non pauper
 tas, sed is quem non submitit nec incuruat. Laudatur non exiliū, sed qui hoc nō do-
 let. Laudatur nō dolor, sed ille quē nihil coegit dolor. Nemo mortē laudat, sed eum
 cui mors ante abstulit animū, q̄ conturbauit. Omnia ista per se nō sunt honesta, nec
 gloriosa, sed quicquid uirtus ex illis adiit, tractauitq̄, honestū et gloriosum facit, illa
 in medio posita sunt. Interest, utrum malicia illi an uirtus manū admouerit. Mors e-
 nim illa quē in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est
 enim Brutus, qui cū periturus mortis moras peteret, ad exonerandū uentrē secessit
 & euocatus ad mortē, iussusq̄ præbere ceruicem, Præbebo, inquit, ita uiuam, Quæ
 dementia est fugere, cum retroire non possis. Præbebo, inquit, ita uiuam penē adie-
 cit uel sub Antonio. O hominē dignū, qui uita dederetur. Sed ut cœperā dicere, ut
 des ipsam mortē nec malū esse nec bonū, Cato illa honestissime usus est, turpissime
 Brutus. Omnis res, q̄d non habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculū lucidū dici-
 mus, hoc idē obscurissimū est nocte. Dies illi lucē infundit, nox eripit. Sic istis quę a
 nobis indifferētia ac mediā dicuntur, diuitijs, uiribus, formæ honoribus, regno, & cō-
 tra, mortī, exilio, malę ualitudini, doloribus, quęq̄ alia aut min, aut magis ptimui-
 mus, aut malitia, aut uirtus dat boni uel mali nomē. Massa p se nec calida nec frigi-
 da est. In fornacē cōiecta concauit. In aquā remissa refrixit. Mors honesta est, per il-
 lud q̄d honestū est. Id est, uirtus & animus t̄ extrema cōtemnēs. Est & horū, Lucili, q̄
 appellamus mediā grande discrimen. Non em̄ sic mors indifferēs, quomodo utrū ca-
 pillos pares habeas. Mors inter illa est, quæ mala quidē non sunt, tamen habēt ma-
 li speciem. Sui amor est, & permanendī cōseruandiq̄ se insita uolūtas, atq̄ aspernatio
 dissolutionis, quia uidetur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui affluuimus
 rerū copia educere. Illa quoq̄ res mortī nos alienat, q̄d hec iam nouimus, illa ad quę
 transituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis præterea tene-
 brarū metus est, in quas adductura mors creditur. Itaq̄ etiā si indifferēs mors, non
 tamē inter eā est, q̄ facile negligi possint. Magna exercitatio durādus est animus
 ut cōspectū eius accessumq̄ patiatur, mors cōtemni debet, magis q̄ solet, multa em̄
 de illa credimus. Multorū ingenijs certatū est ad augendā eius infamiā. Descriptus
 est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio, in qua ingēs ianitor orci. Ossa
 super recubās antro semesa cruēto, Aeternū latrans exangues territat umbras. Sed
 etiā cū persuaseris ista fabulas esse, nec quicquā defunctis superesse q̄d timeāt, subit
 alius metus. Aequē em̄ timent, ne apud inferos sint quā ne nusquam. His t̄ aduer-
 santibus quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortē; quid nī gloriosum
 sit, & inter maxima opera mentis humanæ, quæ nunquā ad uirtutē exurget, si mor-
 tem malū esse crediderit: exurget, si putabit indifferēs esse. Non recipit rerū natu-
 ra, ut aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat, pigrē ueniet & cun-
 ctat. Non est aut gloriosum, q̄ ab inuito et tergiuersante fit. Nihil facit uirtus, quia
 necesse est. Adhūc nūc q̄d nihil honeste fit, nisi cui totus animus incubuit atq̄ affuit
 cui nulla parte sui repugnauit. Vbi aut ad malū acceditur, aut peiorum metu fit, aut
 spe bonorū, ad quæ peruenire tantū sit deuorata unius mali patiētia. Dissident inter
 se iudicia faciētis. Hinc est q̄d iubeat proposita perficere: illinc, q̄d retrahat, & ab rē
 suspecta ac periculosa t̄ fugiat. Igitur in diuersa distrāhi. Si hoc est, perit gloria. Vir-
 tus em̄ cōcordi animo decreta peragit, nō timet q̄d facit. Tu ne cede malis, sed con-
 tra audētior s̄to. Quā tua te fortuna sinet. Non ibis audētior, si mala illa esse credi-
 deris. Eximēdū hoc ē pectore est, alioquin hesitabit impetū moratura suspicio. Tru-
 detur in id q̄d inuadendū est. Nostri q̄dē uideri uolūt Zenonis interrogationē uerā
 esse, fallacē aut alterā & falsam, q̄ illi opponitur. Ego nō redigo ista ad legē Dialecti-
 cā, & ad illos artificij ueternosissimi nodos, totū genus istud exturbandū iudico, q̄
 circūscribi se q̄ interrogatur, existimat, & ad confessionē perductus aliud respōdet,
 aliud putat. Pro ueritate simplicius agendū est, contra metū fortius. Hæc ipsa q̄ uo-
 luntur ab illis, soluere malū & expendere, ut persuadeā, nō ut imponā. In acie e-
 ducturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortem obiturū, quomodo exhor-
 tabitur?

Vide nūc legens
dū sit externa.

al. obuersantibus.

forte, fuget.

al. funditus.

al. statim.

tabitur: Do tibi Fabios, totū Reipub. bellū in unā transferentes domū Laconas tibi ostendo, in ipsis Thermopilarū angustijs positos, nec uictoriā sperantes, nec redi-
 Ille locus illis sepulchrū tibi futurus est. Quemadmodū exhorraris, ut totius gētis ru-
 nā obiectis corporib. excipiāt: & uita potius q̄ loco cedant. Dices qd malū est glo-
 riosum nō est. Mors gloriosa est, mors ergo non malū. O efficacem concionē. Qui
 post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & t̄stans mori? At ille Leonidas
 q̄ fortiter illos allocutus est: Sic, inquit, cōmilitones prandete, tanq̄ apud inferos
 cōnaturi. Non in ore creuit cibus, nō hesit in faucibus, nō elapsus est manibus. Ala-
 cres illi & ad prandiū processerūt, & ad cōnā. Quid dux ille Romanus, qui ad occu-
 pandū locū milites missos, cum per ingentē hostium exercitū ituri essent, sic allocu-
 tus est. Ire cōmilitones illō necesse est, unde redire nō est necesse. Vides q̄ simplex
 & imperiosa uirtus sit. Quem mortaliū circūscriptiones nostrae fortiorē facere, quē
 erectiorē possunt: Frangūt animū, qui nunquā minus cōtrahendus est, & in minu-
 ta ac spinosa cogendus, q̄ cum aliqd grāde cōponitur. Non trecentis, sed omnibus
 mortalib. mortis timor detrahi debet. Quomodo illos doces malū nō esse? Quomo-
 do opiniones totius aui, quib. protinus infantia imbuīt, euincis? Quod auxiliū in-
 uenis? Quid dicis imbecillati humanae? Quid dicis, quo inflāmati in mediā pericula
 irruāt: qua oratione hūc timendi cōsensum, quibus ingenij uiribus obnixā contrate
 persuasione humani generis auertis? Verba mihi captiosa componis, et interro-
 gatiūculas nectis. Magnis telis, magna portēta feriūtur. Serpentē illū in Africa sa-
 uū & Romanis legionibus bello ipso terribiorē, frustra sagittis fundisq̄ petierūt,
 ne pythō quidē uulnerabilis erat: cū ingēs magnitudo pro uastitate corporis solidi,
 ferrū et qcquid humane torserāt manus, reiiceret, molaribus demū fracta saxis est et
 aduersus mortē tu tā minuta iacularis? Subula leonē excipis. Acuta sūt ista, q̄ dicis.
 Nihil est acutius arista. Quaedā inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit. Vale.

ERASMI IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM.
 EPISTOLA LXXVIII.

Tam mali exempli esset occidere dominum quā prohibere. Non dubium est quin ordo sit inuersus. Sensus et-
 nim hunc postulat, tam mali exempli esset prohibere dominum quā occidere. Nimirum si cōstaret dominū nolle
 uiuere, iuxta illud Flacci: Inuitum qui seruat idem facit occidenti.

Epistola LXXX. cuius initium, Expecto.

Nam Scyllā &c. negatio uidetur redundare, & quidē terribile nauigantibus, ut intelligamus hoc scire Senecā,
 Scyllā respondere fabulis, de Charibdi dubitare, Alioqui, haec uox, & quidē, augere solet nō excipere aut imminue-
 re. Quidā codex habebat, Nam Scyllā quidem saxū esse, & quidē non terribile. na. Vnde dubito num forte scriptū
 fuerit, Scyllā quidē saxū esse, sed equiti terribile, nō nauigantibus, ut intelligas haecenus Scyllā respondere fabulis.

EX EADEM.

Nec ignem non manere eundem. Quidam habebant, nec ignem manere eundem. Quanquā utriusq̄ lectionis
 idem est sensus. Quale est illud Maronis: Nec tales tangere curas.

EX EADEM.

Morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aetnā, &c. Variabat lectio, sed nihil in
 ridebat. Si cui displicet uulgata, perpendat num ita legi possit, Morbo enim tuo daturus, etiā si nemo, ut hic per u-
 posiope sin subaudias, roget, Mox. Quid? Mandem tibi, ut dum Aetnam describis in tuo carmine, & hunc soleas,
 &c. Sentit enim illū more poetarū non omisurū in descriptione locū quē libenter tractent, qui facie splendescit.

In fine postremae epistolae, Ne pythō quidem, haec uerba non congruunt sententiae, legendum uidetur, ne pilō
 quidem, aut ne pilis quidem, ut intelligas post sagittas & fundas adhibita pila.

PINCIANI IN LIB. VNDECIMVM EPISTOLARVM

Epist. 80. **A** Nonnis tēpestas atq; mare illud cōtorqueat] Acque non atq; uetus lectio: et si quaedā exemplaria legantur
 Annis tēpestas atq; status mare illud cōtorqueat. Quicquid illo freti turbine] Sunt codices in quibus nō habetur
 tur uerbum, freti.

Epist. 81. **A**d spheromachiam auocauit] Scribendum arbitror, sphyromachiam non spheromachiam, hoc est calcim-
 ue talorum pugnam, ut sequentia uidentur probare. si corpus perducī exercitatione adhuc patientia potest
 & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat.

Latius incedit] Scribendū reor, laxius nō latius. Vtiq; dum prope sibi est reddere beneficiū & pensare ab accepto] Epiſt. 21.
 Exēplar Faciendi & Prim. utiq; dū prope est ab accepto, reliqua superflua. Quod pessimū ex illa est, & ut ita
 Legendū reor, pessimū, nō spississimū, formauit enim superlatiuū à superlatiuo, ut apud Græcos pri
 cetra. Et hoc facit quod qui post tabulas accepto quidē prestauerāt usurā. Vel hi remittūt, uel tar
 In duob; fidelissimis exēplarib; Fraciscani & Faciendi ac Prim. multa ex his uerbis nō habentur ni
 Soluitur. Legitur in his ad hūc modū. Et hoc facit quod qui post tabulas nouæ soluit, reliqua desiderātur.
 Nunc sic excipe] Fidelius in quodā antiquo exemplari. Nunc sic accipe. Laudatur non exiliū, sed qui hoc nō Epiſt. 53.
 Scribendū, laudatur, nō exiliū, sed is qui patienter tulit, ex eadē. Sunt tamen exēplaria in quibus legitur.
 Laudatur non exiliū, sed qui non doluit quāuis iſſet, pro quo fortasse reponendū, sed qui nō doluit cū exulasset. Ne
 Pythō quidē uulnerabilis erat] Scribendū cenſeo ne Pythō quidē inuulnerabilis erat, etſi arbitror hæc uerba Se
 necæ non eſſe, sed studiosi, Seneca uerba reſellētis, exemplo Pythōis qui fuerat ab Apolline sagittis conſectus, quæ
 uerba postea per errorem à librarijs in ordinem contextus tracta fuerunt.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPI/
 STOLARVM LIBER DVODECIMVS.

EPIST. LXXXIIII. De statu senectutis, & de frugali conuersatione suā, & de
 ebrietate, primum aliorum, deinde suam ponens sententiā.

Inguſos dies tibi meos, & quidē totos indicare iubes. Benē de me
 iudicas, si nihil eſſe in illis puras, quod abſcondā. Sic certe uiuen
 dum eſt tanquā in conſpectu uiuamus, ſic cogitandum, tanquam
 aliquis in pectus intimū inſpicere poſſit, erpoteſt. Quid enim pro
 deſt ab homine aliqd eſſe ſecretū? Nihil deo clauſum eſt. Inter eſt
 animis noſtris, & cogitationib; medijs interuenit. Sic interue

nit dico, tanquam aliquando diſcedat. Faciam ergo quod iubēs, & quid agam, &
 quo ordine libēter tibi ſcribā: obſeruabo me protinus, & (quod eſt utiliſſimū) diem
 mecū recognoſcā. Hoc nos peſſimos facit, quod nemo uitā ſuā reſpicit. Quid factu
 ri ſimus cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui conſiliū futuri
 ex praterito uenit. Hodiernus dies ſolidus eſt. Nemo ex illo quicquā mihi eripuit,
 totus inter ſtratū lectionemq; diuiſus eſt. Minimū exercitationi corporis datum, &
 hoc nomine ago gratias ſenectuti, non magno mihi conſtat, cū me moui, laſſus ſum.
 Hic autem eſt exercitationis, etiā fortiſſimis, finis. Progymnaſios meos quæris, u
 nus mihi ſufficit, Earinus, puer (ut ſcis) amabilis, ſed mutabitur. Iam aliquē tenerio
 rem quæro. Hic quidē ait nos eandē Crīſin habere, quia utriq; dentes cadunt: ſed
 iam uix illum aſſequor currentem, & intra pauciſſimos dies non potero, uide quid
 exercitatio quotidiana proficiat. Cito magnū interuallum fit, inter duos itinere di
 uerſo eūtes: eodem tempore ille aſcendit, ego deſcendo, nec ignoras quanto ex his
 uelocius alterum fiat. Mentitus ſum, iam enim ætas noſtra nō deſcendit, ſed cadit.
 Quomodo tamen hodiernū certamen nobis ceſſerit quæris? Quod raro cursoribus
 euenit. Hierā fecimus. Ab hac fatigatione magis q̃ exercitatione in frigidā deſcen
 di. Hoc apud me uocatur parum calida. Ille tantus Pſychrolutes, qui calēdis Ianua
 rijs & Euripum ſalutabam, qui anno nouo quemadmodū legere, ſcribere, dicere ali al. in Euripum
 quid ſic auſpicabar in uirginem deſilire, primum ad Tyberim tranſtulī caſtra, deinde ſaltabam.
 de ad hoc ſolium, quod cum fortiſſimus ſum, & omnia bona fide ſiūt, ſol temperat,
 non multū mihi ad balneū ſupereſt. Panis deinde ſiccus, & ſine menſa prandiū, poſt
 quod non ſunt lauandæ manus. Dormio minimū. Conſuetudinem meam noſti. Bre
 uiſſimo ſomno utor, & quaſi interuigilo, ſatis eſt mihi uigilare deſiſſe. Aliquando
 dormiſſe me ſcio, aliquando ſuſpico. Ecce Circenſium obſtrepit clamor, ſubita ali
 qua & immenſa uoce feriuntur aures meæ. Nec cogitationē meam excutiunt, nec
 interrumpunt quidem: fremitū patientiſſimē fero, multæ uoces & in unum conſu
 ſe, proſuſu mihi ſunt, aut uento ſyluā uerberante, & cæteris ſine intellectu ſonan
 tib; . Quid ergo eſt nunc cui animum adiecerim dicam. Supereſt ex heſterno mihi
 cogitatio, quid ſibi uoluerint prudentiſſimī uirī, qui rerum maximarum probatio
 nes leuiſſimas & perplexas fecerint, quæ ut ſint ueræ, mendacio tamen ſimiles
 ſunt.

sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius sectæ fortissimus ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodum colligit, uirum bonum non futurum ebrium. Ebrio secretum sermonem nemo committit, uiro autem bono committit ergo, uir bonus ebrius non erit. Quemadmodum opposita interrogatione similitudine derideatur attende. Satis enim est unam ponere ex multis. Dormienti nemo secretum sermonem committit, uiro autem bono committit, ergo uir bonus non dormit. Quo uno modo potest. Possidonius Zenonis nostri causam agi, sed ne sic quidē (ut existimo) agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici, Altero cum aliquis uino grauis est, & impos sui. Altero si soleat ebrius fieri, & huic obnoxius uitio est. Hunc à Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit. Huic autem neminem commissurum arcana, quæ per uinum eloqui posset, quod est falsum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum, qui est ebrius, non eum qui futurus est. Plurimum enim interesse concedes inter ebriū & ebriosum. Potest & qui ebrius est tunc primum esse, nec habere hoc uitium, & qui ebriosus est, sæpe extra ebrietatem esse. Itaque id intellico quod significari uerbo isto solet, præsertim cum ab homine diligentia professo ponatur, & uerba examinante. Adhuc nunc, quod si hoc intellexit Zenon, & nos intelligere uoluit, ambiguitate uerbi quasiuit locū fraudi, quod faciendū non est ubi ueritas quæritur. Sed sanè hoc senserit, quod sequitur, falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non committi sermonē secretum. Cogita enim quæ multis militibus, non semper sobrijs, & imperator, & tribunus, & cæturio, tacenda mandauerint. De illa Cæsaris cæde, illius dico qui superato Pompeio rempublicam tenuit, tam creditum est Tullio Cymbro quam C. Cassio. Cassius tota uita aquam bibit. Tullius Cymber & nimis erat in uino & scordalus in hanc rem locutus est ipse. Ego inquit, quenquam feram, qui uinum ferre non possum: Sibi quisquis nunc nominet eos, quibus scit & uinum male credi, & sermonē bene. Vnum tamen exemplū, quod occurrit mihi referam, ne intercīdat. Instruenda est enim uita exemplis illustribus. Non semper cōfugiamus ad uetera. L. Piso urbis custos ebrius ex quo semel factus fuit, maiorem partem noctis in cōuiuio exigebat, usque in horā sextā fere dormiebat, hoc erat eius matutinū. Officiū tamen suum (quo tutela urbis continebatur) diligentissime administrauit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cum illum præponeret Thraciæ, quā perdomuit: & Tyberius proficiscens in Campaniā, cum multa in urbe & suspecta relinqueret & inuisa, puto quia illi bene cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossū fecit urbis præfectum, uirum grauem, moderatum sedmersum uino & madentē adeo, ut ex senatu aliquando (in quem cōuiuio uenerat) oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamē Tyberius multa sua manu scripsit, quæ committenda ne ministris quidē suis iudicabat: nullū Cossū aut priuatū secretū, aut publicum elapsū est. Itaque declamationes istas de medio remoueamus, Non est animus in sua potestate, ebrietate deuictus. Quemadmodū musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summā partem uis caloris eiecit: sic uino exastuante, quicquid in imo iacet abditū, effertur & prodit in mediū. Onerati mero quemadmodū non continent cibum uino redundante, ita ne secretū quidem, quod suum alienumque est, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat, ita & illud solet, ut cū his quos sciamus libētius bibere, de rebus necessarijs deliberemus. Falsū est ergo hoc quod patrociniū loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri non dari tacitū. Quanto satius est aperte accusare ebrietatem, & uitia eius exponere, quæ etiam tolerabilis hominuitauerit, nedū perfectus ac sapiens, cui satis est sitim extinguere, qui etiam si quando orta est hilaritas, aliena cœna producta longius, tamen citra ebrietatem relinquit. Nā de illō uidebimus, an sapientis animus nimio uino turbetur, & faciat ebrijs solita. Interim si hoc colligere uis, uirum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis: dic quæ turpe sit plus sibi ingerere quæ capiat, & stomachi sui non nosse mensuram quæ multa ebrii faciant, quibus sobrii erubescant, Nihil aliud esse ebrietatem, quam uoluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebriū habitum, nunquid de furore dubitabis: Nunquid quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedon

al. scordulus.
al. scordalijs.
Vide Epist. 57

Ebrietas uo /
lutaria est in /
sanis.

nis ex em

is exemplum, qui Clitum charissimū ac sibi fidelissimum inter epulas transfodit, & intellecto facinore, mori uoluit, certe delituit. Omne uitium ebrietas, & incēdit, & detegit, obstantem malis conatibus uerecundiam, remouet. Plures enim pudore peccandi quā bona uoluntate, prohibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia uis uini, quicquid male latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit, tūc libidinosis ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat, tunc petulans non linguam non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas saeuo, malignitas liuido, omne uitium detegitur & prodit. Adhūc illā ignorationem sui, dubia & parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginē capitis, tecta ipsa mobilia, uelut aliquo turbine circumagente totam domū: stomachi tormenta, cum effuerescit merum, ac uiscera ipsa distendit. Tunc tamen utcumque tolerabile est, dum illi uis sua est. Quid cum somno uiciatur, & quae ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades addiderit publica ebrietas. Hāc acerrimas gentes bellicosasque hostibus tradidit. Hāc multorum annorum pertinaci bello defensionē mœnia patefecit, hāc contumacissimos & iugum recusantes in alienum egit arbitrium, hāc inuictas acies mero domuit. Alexandrum, cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot praelia, tot hyemes, per quas uicta temporū locorumque difficultate transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutū dimiserunt: intemperantia bibendi & ille Herculeus ac fatalis scyphus † condidit. Quae gloria est capere multum? Cum penes te palma fuerit, et propinationes tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum superstes toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magnifica, ac nemo tam uini capax fuerit, uinceris a dolio. Marcum Antonium, magnum uirū & ingenij nobilis, quae alia res perdidit, & in externos mores ac uitia non Romana traiecit quā ebrietas? Nec minor uino Cleopatrae amor. Hāc illum res hostem reipublicae, hāc hostibus suis imparē reddidit, hāc crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis cœnati referrentur, cum inter apparatissimas epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cum uino grauis, sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat, si sobrius faceret, quanto intolerabilius quod hāc ipsa in ebrietate faciebat? Ferē uinolentiam crudelitas sequitur, uiolatur enim exasperaturque sanitas mentis. Quemadmodū difficiles faciūt oculos diuini morbi etiam ad minimā radij solis offensionem, ita ebrietates continug efferant animos. Nam cum saepe apud se nō sint, cōsuetudine insanīae durata uitia, uino concepta, etiam sine illo ualent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende, rebus non uerbis, quod facillimum est. Proba istas, quae uoluptates uocantur, ubi transcenderint modum, poenas esse. Nam si illud argumentaberis, sapientem multo uino inebriari, & retinere rectum tenorem etiam si temulenta sit, licet colligas, nec ueneno potato moriturū, nec opio sumpto dormiturum, nec Elleboro accepto quicquid in uisceribus hārebit, eiecturum deiecturumque. Sed si tentantur pedes, lingua non constat, quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium? Vale.

EPIST. LXXXV. De alternitate lectionis & stili, & quomodo aliorum dicta per transformationem nostra facere debemus.

Itinera ista quae segnitie mihi excutiunt, & ualetudini meae prodesse iudico, & studiis. Quare ualetudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentē corporis literarum amor faciat aliena opera exerceor. Studio quare prosint, indicabo. A lectionibus nō recessi. Sunt autē (ut existimo) necessariae. Primum ne sim me uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæ sita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit, & uires exhauriat, de stilo dico: altera soluet ac diluet. Inuicē hoc illo cōmutandū est, & alterū altero temperandū, ut quicquid lectione collectū est, stilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quae uagantur & flores ad mel faciendum idoneos

al. perdidit.

idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt: & (ut Virgilius noster ait) liquentia mella stipant, & dulci distendunt nectare cellas. De illis non satis constat, utrum saccum ex floribus ducant, qui protinus mel sit: anque collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdā enim placet, non faciendū mellis scientiā esse illis, sed colligendi. Aiuuā inueniri apud Indos mel in arundinū folijs, quod autros illius cœli, aut ipsius arundinis humor, dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis uim eandem, sed minus manifestam & notabilem poni, quam persequatur & cōtrahat animal huic regi genitum. Quidam existimant conditura & dispositione in hanc qualitatem uerti, quæ ex tenerissimis uirentiū florentiumque decerpserint, nō sine quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, quā de quo agitur abducatur, nos quoque has apes debemus imitari, & quæcunque ex diuersa lectione congestimus, separare, melius enim distincta seruantur. Deinde adhibita ingenij nostri cura & facultate, in unum saporem uaria illa libamenta confundere: ut etiam si apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quā unde sumptum est appareat: quod in corpore nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere naturā. Alimenta quæ accipimus quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt. At cum ex eo quoderant, mutata sunt, tunc demum in uires & in sanguinem transeunt. Idē in his, quibus aluntur ingenia præstemus, ut quæcunque hauimus, non patiamur integra esse, nec aliena sint, sed concoquamus illa: alioquin in memoriā ibunt, non in ingeniū. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex singulis cum minores summas & dissidentes computatio una cōprehendit. Hoc faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus abscondat, ipsum tantū ostendat, quod effecit: † etiam si alicuius in te comparebit similitudo, quā admiratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quomodo filium, nō quomodo imaginem. Imago res mortua est. Quid ergo non intelligatur cuius imiteris orationem: cuius argumentationem: cuius sententias? Puto aliquid, quando ne intelligi quidem posse, si magni uiri: nec enim omnibus quæ ex quoque uelut exemplaria traxit formā suam impressit, † ut unitatem cum illa petant. Non uides quā multorum uocibus chorus constet: unus tamen ex omnibus sonus redditur: aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris fœminæ interponuntur tibiæ, singulorum illic latent uoces, omnium apparēt. De choro dico, quem ueteres philosophi nouerant. In comestationibus nostris plus cantorum est, quā in theatris olim ipectatorum fuit, cum omneis uias ordo canentiū impleuit, & cauea æneatoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum generis organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. Talem animum esse nostrum uolo, ut multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Quomodo inquis, hoc effici poterit? assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione suadente: hanc si audire uolueris, dicet tibi. Relinque ista, iam dudum ad quæ discurritur: Relinque diuitias, ac periculum possidentiū, aut onus. Relinque corporis atque animi uoluptates, molliunt & eueruant. Relinque ambitū, tumida res est, uana uentosa, nullum habet terminum: tam sollicita est, ne quem ante se uideat, quā ne alium post se, laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quā miser sit, is cui inuidetur, & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa, rixa salutatium, limina: multum habent contumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Preteristi istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa uestibula. Non in prærupto tantū istic stabis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tranquillissimasque res eius & simul amplissimas pete. Quæcunque uidentur eminere in rebus humanis quamuis pusilla sint, & comparatione humillimorum extent, per difficiles tamen & arduos tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis uia est. At si cōscendere hunc uerticem libet, cui se fortuna submisit, omnia quidem sub re quæ præ excelsissimis habentur, aspices, sed tamen uenies ad summa per planum.

Vale.
EPIST.

al.aura.

al. Quod si

al. ut in unitatem illam cōpetant.

EPIST. LXXXVI. De affectibus animi, quos secundum Peripateticos dicit sapientem temperare posse, non vitare. Et de beatæ uitæ perfectione.

Peperceram tibi, & quicquid nodosi adhuc supererat, præterierā, cōtentus quasi gustum tibi dare, eorū quæ à nostris dicuntur, ut probetur uirtus, ad explendam beatam uitam sola satis efficax. Iubes me quicquid est interrogationū aut nostrarū, aut ad traditionem nostram excogitatarū, comprehendere, quod si facere uolueris, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor hoc me argumentorū genere non delectari. Pudet in aciem descendere pro dijs hominibusq; susceptam, subula armatum. Qui prudens est, & temperans est. Qui temperans est, & constans. Qui constans est, & imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est beatus est. Ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatā uitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent, ut imperturbatum, & constantē, & sine tristitia, sic interpretetur, tanquā imperturbatus dicatur, qui raro perturbatur & modicē, nō qui nunquā. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui nō est obnoxius tristitiæ, nec frequēs, nimisue in hoc uitio. Illud enim, humanam naturam negare, alicuius animū immunem esse tristitia. Sapientē non uinci mœrore, ceterum tangi, & cetera in hunc modū sectę suę respondentia. Non his tollunt affectus, sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis latior, & effrenatissimis moderatior, & humillimis maior. Quid si miretur uelocitatem suam laudans ad claudos debilesq; respiciens? Illa uel intacta segetis per summa uolaret Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas, Vel mare per medium fluctu suspensa tument, Ferret iter, celeres nec tingeret aquore plantas. Hæc est pernitas per se æstimata, non quæ tardissimorum collatione laudatur. Quid si sanum uoces, leuiter febricitantem? nō est bona ualetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla inest duricia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionem malorum in bono uiro intelligo, sed uacationem, nulla debent esse nō parua. Nam si nulla sint, crescent, & interim impediunt. Quomodo oculos maior & perfecta suspensio excaecat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio & uelut torrentē quodam auferetur: præsertim cum illi nō unum, sed uniuersum affectuum coetum relinquis, cum quo colluctetur: sed omnis plus potest, quam uis medicorum turba, quam posset unius magni uiolentia. Habet pecuniæ cupiditatē, sed modicam: habet ambitionem sed non concitatam: habet iracundiā, sed placibilem: habet inconstantia, sed minus uagam ac mobilem: habet libidinem, non insaniam. Melius cum illo ageretur, qui unum uitium integrum haberet, quam cum eo qui leuiora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest quā magnus sit affectus: quantuscumq; est, parere nescit, consiliū nō accipit: quemadmodum rationi nullū animal obtemperat, non ferum, non domesticū & mite, natura enim illa illorum est surda suadenti: sic non sequuntur, non audiunt affectus quantulicūq; sint. Tigres, leonesq; nunquā feritatē exuunt aliquando submittūt, & cum minime expectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Nunquam bona fide uitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus: si inuita ratione cœperint, inuita perseverabunt. Facilius est enim initia illorum prohibere, q̃ impetum regere. Falsa est utiq; ista medicritas & inutilis, eodemq; loco habenda, quo si quis diceret modicē insaniendū, modicē agrotandū. Sola uirtus habet: non recipiūt animi mala temperamentum, facilius sustuleris illa, quā rexeris. Nunquid dubium est, quin uitia mentis humanæ inueterata & dura (quæ morbos uocamus) immoderata sint, ut auaritia, ut crudelitas, ut impotentia, ut impietas: ergo immoderati sunt & affectus, ab his enim ad illa trahitur. Deinde si das aliquid iuris, tristitiæ, timori, cupiditati, ceterisq; moribus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, quibus iritantur. Itaq; crescent prout magnas habuerint minores uel causas, quibus concitentur: maior erit timor, si plus quo exterreatur, aut proprius aspexerit: acrior cupiditas quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus, ne

al. traductione
nostra.

† illud

illud quidem est quanti sint si ipsis permisisti incipere, cum causis suis crescent tantumque erunt, quanti nent. Adijce nunc, quod ista quantumuis exigua sint, in maius excedunt. Nunquam perniciose seruant modum. Quamuis leuia initia morborum serpunt, & agra corpora minima interdum mergit accessio. Illud cuius dementia est, credere, parum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt, earum nostri esse arbitri terminos. Quomodo ad id finiendum satis ualeo, ad quod prohibendum parum ualui, cum facilius sit excludere, quam admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt, ut dicerent, temperans ac prudens positione quidem mentis, & habitu tranquillus est, euentu non est: nam quantum ad habitum mentis suum, non perturbatur, nec contristatur nec timet, sed multae extrinsecus causae incidunt, quae illi perturbacionem afferant. Tale est quod uolunt dicere, Iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidum quidem non esse, timere tamen aliquando: id est, uitio timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, usui frequenter timor transiit in uitium, & ira in animum admissa, habitum illum ira carentis animi retexit. Praeterea si non contemnit uenientes extrinsecus causas, & aliquid timet, cum fortiter eundem erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate cunctanter exibat & animo recedente. Non cadit autem in sapientem haec diuersitas mentis. Illud praeterea iudico obseruandum, ne duo quae seperatim probanda sunt misceamus. Per se enim colligitur, unum bonum esse quod honestum per se, rursus ad uitam beatam satis esse uirtutem. Si unum bonum est, quod honestum omnes concedunt ad beatam uiuendum sufficere uirtutem, e contrario non remitteretur, si beatum sola uirtus facit, unum bonum esse, quod honestum est. Xenocrates & Spelippus putant beatum uel sola uirtute fieri posse, non tamen unum bonum esse, quod honestum est. Epicurus quoque iudicat cum uirtute habeat, beatum esse, sed ipsam uirtute non satis esse ad beatam uitam, quia beatum efficiat uoluptas, quae ex uirtute est, non ipsa uirtus. Inepta distinctio. Idem enim negat unquam uirtute esse sine uoluptate: ita si ei iuncta semper est, atque inseparabilis, & sola satis est: habet enim secum uoluptatem, sine qua non est, etiam cum sola est. Illud autem absurdum est, quod dicitur beatum quidem futurum uel sola uirtute, non futurum autem perfecte beatum, quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim uita bonum in se perfectum habet inexuperabile, quod si est, perfecte beata est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autem uita diuina est, nihil habet, in quod amplius possit attolli. Praeterea si beata uita nullius est indigens, omnis beata uita perfecta est, eademque est, & beata, & beatissima. Nunquid dubitas quin beata uita summum bonum sit? ergo si summum bonum habet, summum beata est. Quemadmodum summum adiectionem non recipit (quid enim supra summum erit?) ita ne beata quidem uita, quae sine summo bono non est. Quod si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies, cum summum bonum intelligam quod supra se gradum non habet. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, ut hic alterius uitam beatioris magis concupiscat, quam suam, beatus autem nihil suae praefert. Vtrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid beato restare, quod esse quam quod est malit: aut id illum non malle, quod illo melius est. Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendens, & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiam non potest, imo qui debet? Dicam quid sit, ex quo ueniat hic error. Nesciunt beatam uitam unam esse. In optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Ita quae in aequo est longa & breuis, diffusa & angustior, in multa loca, multasque partes distributa, & in unum coacta. Qui illam numero aestimat, & mensura & partibus, id illi quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata uita eximium? quod plenum est, finis. Ut puta, edendi bibendique satietas est: hic plus edit, ille minus, quid refert? uterque iam satur est. Hic plus bibit, ille minus, quid refert? uterque non sitit. Hic pluribus annis uixit, hic paucioribus. Nihil interest, si tam illum multi anni beatum fecerunt, quam hunc pauci. Ille quem tu minus beatum uocas, non est beatus, non potest nomen imminui. Qui fortis est sine timore est: qui sine timore est, sine timore

tia est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostrorū hęc interrogatio est. Aduersus hanc
 sic respondere conantur, falsam nos rem & controuersam pro confessa t iudicare, *al. uindicare.*
 cum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo, inquit, fortis imminētia mala nō ti-
 mebit? Istud demētis alienatīq; nō fortis est. Ille uerō, inquit, moderatissimē timet,
 sed in totum extra metum non est. Qui hęc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, ut il-
 lis uirtutum loco sint minora uitia. Nam qui timet quidem, sed rarius et minus, non
 caret malicia, sed leuiore uexatur. At em̄ dementē puto qui mala imminētia nō ex-
 timescit. Verum est quod dicit, si mala sunt, sed si scit mala illa non esse, & unam tan-
 tum turpitudinem malum iudicat, debet securē pericula aspicere, & alijs timen-
 da contemnere. At si stulti & amentis est mala non timere, quo quis prudentior est,
 hoc timebit magis. Vt uobis, inquit, uidetur, præbēbit se periculis fortis. Minī,
 me. Non timebit illa, sed uitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo
 (inquis) mortem, uincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non, scit enim illa
 non esse mala, sed uideri, omnia ista humanæ uitæ formidines putat. Describere ca-
 ptiuitatem, uerbera, cathenas, egestatem, & membrorum lacerationes, uel per mor-
 bum, uel per iniuriam, & quicquid aliud attuleris inter lymphaticos metus nume-
 rat: ista timidis timenda sunt. An id existimas malū, ad quod aliquando nostra spon-
 te ueniendū est? Quæris quid sit malū: Cedere his quæ mala uocantur, & illis liber-
 tatem suā dedere, pro qua cuncta patienda sunt. Perit libertas, nisi illa cōtemnimus
 quæ nobis iugum imponūt. Non dubitarent quid cōueniret fortī uiro, si scirēt quid
 esset fortitudo. Non est enim inconsulta temeritas, nec periculorū amor, nec formi-
 dabilīū appetitio. Scientia est distinguendi qd sit malū, & quid nō sit: diligentissima
 in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorū, quibus falsa species malorū
 est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus uiri fortis, si pars subinde alia atq; a-
 lia suffoditur, si uiscera sua in sinu suo uidit, si ex interuallo quo magis tormenta sen-
 tiat repetitur, & per siccata uiscera, recens demittitur sanguis, non timere istum tu
 dices, non dolere? Ille uerō dolet. Sensum enim hominis nulla exiit uirtus: sed non
 timet, inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris quis tunc animus illi sit, qui æ-
 grum amicum adhortatibus. Quod malum est, nocet, quod nocet deteriorem facit.
 Dolor & paupertas deteriorem non faciunt, ergo mala non sunt. Falsum est, inquit,
 quod proponitur: non enim si quid nocet, etiam deteriorem facit. Tempestas & pro-
 cella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorem facit. Quidam Stoici ita ad-
 uersus hoc respondent, Deteriorem fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia
 nō possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriorem illum in ar-
 te sua non fieri: in opere fieri: quibus Peripateticus, Ergo, inquit, & sapientem dete-
 riorem faciet paupertas & dolor, & quicquid aliud tale fuerit: uirtutē enim illi non
 eripiet, sed opēra eiūs impedit. Hoc recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernato-
 ris conditio & sapientis. Huic enim propositū est in uita agenda, nō utiq; quod ten-
 tat efficere, sed omnia recta facere. Gubernatori propositum est utiq; nauem in por-
 tum perducere. Artes ministræ sunt, præstare debent, quod promittūt. Sapientia do-
 mina rectrixq; est. Artes seruiunt uitæ, sapientia imperat. Ego aliter respondendum
 iudico, nec artem gubernatoris deteriorem ulla tempestate fieri, nec ipsam admini-
 strationem artis. Gubernator tibi nō felicitatem promisit, sed t̄ utilem operā, & na-
 uis regendæ scientiam: hęc eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis ob-
 stitit. Qui hoc potuit dicere, Neptune nunquam hanc nauē, nisi rectam, arti satisfe-
 cit: tempestas nō opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo, inquis, non
 nocet gubernatori ea res, quæ illum tenere portum uetat: quæ conatus eiūs irritos
 efficit: quæ aut refert illum aut detinet & exarmat? Non tanquam gubernatori, sed
 tanquam nauiganti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeo non impedit, ut o-
 stendat. Tranquillo em̄, ut aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obstant, non
 rectorie ius, qua rector est. Duas personas habet gubernator, Alterā cōmunē cum
 omnibus qui eandem conscenderunt nauem, qua ipse quoq; uector est, Alterā pro-
 priam, qua gubernator est, Tempestas tanquam uectori nocet, non tanquam gu-
 bernatori

al. fidelem.
*εὐδὴ μοῖρα
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ
 κατὰ δύναμιν
 κατὰ δύναμιν*
παρὰ δύναμιν.

bernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonū est, ad eos quos uehit pertinere, quomodo medici ars ad eos quos curat. Sapientia commune bonum est, & eorum cum quibus uiuit, & proprium ipsius. Itaque gubernatori fortasse nocetur, cuius ministerium alijs promissum tempestate impeditur. Sapienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab alijs tempestatibus uitae. Non enim prohibentur opera eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia: ipse semper in actu est. In effectum, tunc maxime cum illi fortuna se opposuit, tunc ipsius sapientiae negotium agit, quam diximus & alienum bonum esse, & suum. Praeterea ne alijs quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum aliqua necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur, docere, quemadmodum tractanda res publica sit: at illud docet, quemadmodum tractanda sit paupertas, per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, nulla res, actus sapientis excludit. Id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroque casus aptus est, bonorum rector est, malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutem tam in secundis quam in aduersis exhiberet, nec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaque nec paupertas illū, nec dolor, nec quicquā aliud quod imperitos auerit & praecipites agit, prohibet. Tu illū premi putas malis? Utitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex aere: si marmor illi, si adhuc uiliorem materiam obtulisset, fecisset quale ex illa fieri optimū posset. Sic sapiēs uirtutem si licebit, in diuitijs explicabit, si minus, in paupertate: si poterit, in patria: si minus, in exilio: si poterit, imperator: si minus, miles: si poterit, integer: si minus, debilis: quācumque fortunā acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarū, qui saeuissīma animalia, & ad occursum expauescentia hominem, & cogant pati iugum: nec asperitatem excussisse contenti, usque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigris suis custos: Elephantem minimus Aethiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium, ubique horrenda, cum ad hunc peruenire, mansueta sunt. Vale.

ERASMI IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.
EPISTOLA LXXXIII.

Hic an fecimus. Apparet uehementissimum ac laboriosissimum cursum fuisse dictum in egypto, ut sub audias de quibus: quemadmodum & nautae dicunt, sacram ancoram, & medicis sacram dosim in egypto & in egypto.

Nec sopore sumpto dormiturum: Ex exemplari feliciore reposuimus, opio. Opium enim copiosius sumptum talem adfert somnum.

Epist. 85. Locus est deprauatus, nec subueniebant exemplaria. Interim lectionem utcumque tibicine fulciemus, donec quid certum est emerferit. Opinor inuersum ordinē, atque ita legendū: Puto aliquando ne intelligi quidem posse si magis uiri: ut hic ex superioribus repetas argumentationem & sententias. Deinde sequatur. Nec enim ex omni libello exemplaria traxit, ex quo formam suam impressit, ut in unitatem illa competant. Sensus hic est. Si magnam orationem imiteris, non agnosci cuius sit sententia, quā ille non collegerit ex quibuslibet, posteaquam illis impressit suam formam, ut competant in unitatem. Verum uideo tollerabilem lectionem, si pro, ex quo, legas, nec enim omnibus, quae ex quoque, uelut exemplaria traxit, &c. Rursus si legas traxerit pro traxit, ut sit sensus, Non enim impressit formam, quae ex quo traxerit, hoc est, non addidit notam, qua liqueat quid ex quo traxerit. Et quare impressit formam? ut illa competant in unitatem. In quodam exemplari pro traxit erat struxit, tum Ennii erat additum. Magni uiri Ennii.

Epist. 86. Quomodo aprina dicuntur, &c. Reposuimus apyrina, qua uoce usus est Plinius libro 23. cap. 6.

PINCIANI IN LIB. DVODECIMVM EPISTOLARVM.

Epist. 84. BREVISSIMO somno utor, & quasi interuigilo. Eadem interuigilo habet rectissime, non interuigilo. In creditum est illi Cimbro. Corrige, tam creditū est Tullio Cimbro, ex exemplari Fracisano, & ex ipso Somno paulo post, & Suetonio, Appiano, Plutarcho, & alijs. Ebrius ex quo semel factus fuit. Codices correcti, & ex quo semel factus est, fuit. Et intellecto facinore mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas & incendit & tegit. Verba illa, Certe eruit, aliter habentur in uetere lectione. Quaedam exemplaria. Certe diruit, Exemplum uae Mariae, Certe deliuit, Quae lectio propius ad ueritatem accedit. Scribendum enim puto per minorem, ut

ad superiora certe delituit, & referatur ad Alexandrū qui occiso Clito conspectum hominum ueritus
domi se multos dies continuit ad confirmandū pudorem autore Curtio . Vallatur enim exasperaturq; sanitas men-
tis Exemplaria quædam uallatur agnoscunt, ut habent impressi codices . Alia uillatur . Alia uiolatur . Codex diuæ
Marie Salmantic. bellatur, ut ferè adducar legi posse belluatur, hoc est in belluæ naturā trāsit . Nam cū sepe apud
se non sint consuetudine insanie durata] Corrigere . Nam cum sepe, apud se non sint ubi consuetudo insanie durata
est, exemplari Facundi & Primitiui .

Ne intelligi quidem posse si magni uiri] In nonnullis codicibus, ne intelligi quidem posse si magni uiri ingenium Epist. 35.
 est . Nec enim omnibus quæ ex quoq; uelut exemplaria traxit] Variant hic codices . Quidam legunt ex æquo, non
 ex quo . Alij exemplari, non exemplaria . Alij struxit agnoscunt, non traxit . Ex hac dissonantia lectionum commo-
 dum aliquam excogitato ingeniosus lector . Ut unitatem cum illa petant] Quædam exemplaria, & in unitatem il-
 la computat, & cauea uenatoribus cincta] Exemplar Facundi & Primitiui nō uenatoribus legit, sed uenatoribus
 palcherrimè . Quam ne se post alium] Vetus lectio, quam ne alium post se . Sunt tamen codices in quibus uerbum,
 alium, redundat .

Si ex intervallo quo magis tormenta sentiat repetitur] Quid si legas, referitur non repetitur, & statim . Vbi- Epist. 36.
 que horrenda cum ad hunc peruenire mansueta sunt] Eadem . Quæcunque horrenda ad hunc peruenire man-
 sueta sunt .

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPI/
 STOLARVM LIBER TREDECIMVS.

EPIST. LXXXVII. Exemplo Scipionis utens, notat balneorum luxuriam, subiij-
 ciens de sationibus & inſitionibus quædam oblectabilia senescenti.

IN ipsa Scipionis Africani uilla iacens hæc tibi scribo, adoratis
 manibus eius & tara, quā sepulchrū esse tantī uiri suspicor: a- al. arca.
 nimā quidē eius in cœlū, ex quo erat, redisse persuadeo mihi:
 nō quia magnos exercitus duxit (Hos em̄ & Cambyſes furio-
 ſius, ac furore feliciter uſus habuit) ſed ob egregiā eius modera-
 tionē pietate mēq; , magis in illo admirabilē, cū reliquit patriā,
 quā cū defendit . Aut Scipio Romæ deſſe debebat, aut Ro-
 ma in libertate . Nihil, inquit, uolo derogare legibus, nihil inſti-

tutis . equum inter omnes ciues ius ſit, utere ſine me beneficio meo patriā, cauſa tibi
 libertatis ſui, ero & argumentū . Ex eo, ſi plus quā tibi expedit creui . Quid nī ego
 admirer hanc magnitudinem animi: in exiliū uoluntarium ſeceſſit, & ciuitatem
 exonerauit . Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati face-
 ret iniuriā . Neutrum fas erat . Itaq; dedit locū legibus, & ſe Liternū recepit, tam
 ſuum exiliū Reipub. imputaturus, quā Hannibalīs . Vidi uillam ſtructurā lapī,
 de quadrato, murum circumdatum ſyluæ, turres quoq; in propugnaculum uillæ u-
 trinq; ſubrectas . Cisternam ædificijs ac uiribus ſubditam, quæ ſufficere in uſum uel
 exercitus poſſet . Balneolum anguſtū, tenebricoſum ex conſuetudine antiqua . Non
 uidebatur maioribus noſtris calidum, niſi obſcurū . Magna ergo me uoluptas ſubit
 cōtemplantem mores Scipionis ac noſtros . In hoc angulo ille Carthaginis horror,
 cui Roma debet, quod tantū ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſ-
 ſum: exercebat enim opere ſe, terramq; (ut mos fuit priſcis) ipſe ſubigebat . Sub hoc
 ille tecto tam ſordido ſtetit, hoc illum pauimentum tam uile ſuſtinuit . At nūc quis
 eſt qui ſic lauari ſuſtineat; pauper ſibi uidetur ac ſordidus, niſi parietes magnis &
 preciſis orbibus refulſerint, niſi Alexandrina marmora Numidicis cruſtis diſtin-
 cta ſint, niſi illis undique operoſa & in picturæ modum uariata circumlitio præte-
 xatur, niſi uitro condatur camera, niſi Thalius lapis, quondam rarum in aliquo ſpe-
 cūculum templo, piſcinas noſtras circumdederit, in quas multa ſudatione corpora
 exinanita demittimus, niſi aquam argentea epiſtomia fuderint . Et adhuc plebeas
 fiſtulas loquor, quid cum ad balnea libertinorum peruenero: quantum ſtatuarum,
 quantum columnarū eſt nihil ſuſtinentiū, ſed in ornamentum poſitarum impenſæ,
 cauſa: quantum aquarū per gradus cum fragore labentium: Eo delitiarum perueni-
 mus, ut niſi gēmas calcare nolimus . In hoc balneo Scipionis minime ſunt rime ma-
 gis quā

forte, aperta.

Quadrantaria
res balneū uo-
catur, quoniā
qui balneū in-
grederetur,
quadrantē bal-
neatori solue-
ret. Vide Rho-
digenū lib. 30.
cap. 19.
aliter, inuitū.

gis quā fenestram, muro lapideo exsecta, ut sine iniuria munimēti, lumen admittē-
rent. At nunc blattaria uocant balnea, si qua nō ita aptata sunt, ut totius diei solē
fenestris amplissimis recipiāt, nisi & lauantur simul & colorātur, nisi ex folio
& maria prospiciunt. Itaq; quę cōcursum & admirationem habuerant cum dedica-
rentur, hęc in antiquōrum numerum reſciuntur, cum aliquid noui luxuria cōme-
ta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec ullo cultu exornata.
Cur em̄ ornaret res quadrantaria, & in usum nō in oblectamēta reperta? Non su-
fundeatur aqua, nec recens semper uelut ex calido fonte currebat, nec referre cre-
debant in quam per lucida sordes deponerēt. Sed dii boni, quā iurabat illa balnea
intrare obscura, & gregali tectorio inducia quę scires Catonem tibi & dilem, aut Fa-
bium Maximum, aut ex Cornelij aliq̄uē manu sua temperasse. Nam hoc quo-
que nobilissimī & diles fungebantur officio, intrandī ea loca quę populum recepra-
bant, exigendiq; munditias, & utilem ac salubrem temperaturam, non hanc quę
nuper inuenta est, similis incendio, adeo quidem ut conuictum in aliquo scelere fer-
uum, † uiuum lauari oporteat. Nihil mihi uidetur iam interesse, ardeat balneum an
caleat. Quantę nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quod nō in caldarium
suum latis specularibus diē admiserat, quod nō in multa luce decoquebatur, & spe-
ctabat, ut in balneo cōcoqueretur? O hominem calamitosum, nescit uiuere. Non pa-
cata aqua lauabatur, sed sępe turbida, & cum plueret uehemētius, penē lutulenta.
Nec multum eius intererat an sic lauaretur, ueniebat enim, ut sudorem illuc ablu-
ret, non ut unguentum. Quas nunc quorundam futuras uoces credis? non inuideo
Scipioni, uerē in exilio uixit, qui sic lauabatur. Imo si scias, nō quotidie lauabatur.
Nam, ut aiunt qui priscos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quotidie ablu-
bant, quę scilicet sordes opere collegerāt: ceterum toti nundinis lauabantur. Hoc
loco dicet aliquis, siquet immundissimos fuisse. Quid putas illos oliuisse? Militiam,
laborem, uirum. Postquam munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt. Descriptu-
rus infamem, & nimis notabilē delictis Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rucil-
los olet. Dares nunc Rucillum, perinde esset ac si hircum oleret, & Gorgonij loco
esset, quem idem Horatius Rucillo opposuit. Parum est sumere unguentum, ni bis
die terq; renouetur, ne euanescat in corpore. Quid quod odore tanquam suo glori-
antur? Hęc si tibi nimium tristitia uidebūtur, uillę imputabis, in qua didici ab Aegia-
lo diligētissimo patrefamilie (Is enim nunc huius agri possessor est) quamuis ueuis
arbuſtum posse trāſferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo
nō oliuetum alteri ponit. Quod uidi hoc dico, illud arbuſtum trimū & quadrimum
haud fastidiendi fructus autumo. Depone, te quoq; proteget illa quę Tarda uenit
feris factura nepotibus umbrā, ut ait Virgilius noster: qui non quid uerissimē, sed
quid decentissimē diceretur, aspexit, nec agricolas docere uoluit, sed legentes dele-
ctare. Nam (ut omnia alia tranſeā) hoc quod hodie mihi necesse fuit deprehendere,
ascribam. Vere fabis satio est, tunc te quoq; medica putres Accipiunt sulci, & mi-
lio uenit annua cura. Annuo tempore ista ponēda sint, & an utriusq; uerna sit satio
hinc æstimes licet. Iunius mēsis est quo tibi scribo, iam procliuius in Iulium. Eodem
die uidi fabam metentes, miliū serentes. Ad oliuetū reuertor, quod uidi duobus me-
dis dispositum. Magnarum arborū truncos circumcisis ramis, & ad unum redactis
pedem, cum rapo suo tranſulit, amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex
quo illę pependerant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non ag-
geſit tantum, sed calcauit & presit. Negat quicquā esse hac (ut ait) † positione eui-
catius: uidelicet frigus excludit, & uentū, minus præterea mouetur: et ob hoc nasci-
tes radices, prodire patitur, ac solū apprehendere, quas necesse est † teneras adhuc
& precario herentes, leuis quoq; reuellat agitatio; parū aut arboris anteq̄ obruit
radit, ex omni enim materia quę nudata est (ut ait) exeunt radices nouę. Non plu-
res aut super terrā eminere debet truncus, quā tres aut quatuor pedes, statim enim
ab imo uestietur, nec magna pars quemadmodum in oliuetis ueteribus arida & r-
torrida erit, Alter ponendi modus hic fuit. Ramos fortes, nec corticis duri, qui

les esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt sed cum tanquam à planta processerint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc uidi, uitem ex arbutio suo annosam transferri: huius capillamenta quoque (si fieri potest) colligenda sunt, deinde liberalius sternenda uitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantum mense Februarii positas, sed & iā Martio exacto tenent, & cōplexæ sunt non suas ulmos. Omnes autē istas arbores, quæ (ut ita dicam) gradis copiae sunt, ait aqua adiuuandas cisternina: quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito, ne quemadmodum Aegialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parere mihi. Vale.

EPIST. LXXXVIII.

Exemplo sui & Catonis ad frugalitatem

hortatur, annectens contra Peripateticos disputationem de fortuitis.

Naufragium antequam nauim ascenderem feci: quomodo acciderit, nō adijcio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendum: quorū nullum esse falsum; nec tam mirabile quam prima facie uidetur, cum uolueris approbabo, imò etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, quam multa haberemus superuacua, & quam cum facili iudicio possemus † deponere, quæ si quando necessitas abstulit, non senti- *al. contemnerē* mus ablata. Cum paucissimis seruis, quos unum capere uehiculum potuit, sine ullis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ego & Maximus meus biduum iā beatissimum agimus. Culcitra in terra facit, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera stragulum, altera opertorium facta est. De prandio nihil detrahi potuit, paratū fuit non magis hora, nusquam sine caricis, nusquam sine pugillaribus. Illæ si panem habeo, pro pulmentario sunt: si non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciūt, quem ego faustum & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui nunquam maior est, quam ubi aliena seposuit, & fecit sibi pacem, nihil timendo, fecit sibi diuitias, nihil cōcupiscendo. Vehiculū in q̄ impositus sum rusticū est. Mulæ uiuere se ambulando testantur, mulio excalceatus non propter ætatem. Vix à me obtineo, ut hoc uehiculum uelim uideri meum. Durat adhuc peruersa recti ue- recundia: quoties in aliquem comitatum lautiozem incidimus, inuitus erubescō: quod argumentum est, ista quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam † sedem *aliter, si dem* et immobilē. Qui sordido uehiculo erubescit, precioso gloriabitur. Parū adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palam ferre, etiam nunc curo opīniones uisitorū. Contra totius generis humani opīniones mittenda uox erat: insanitis, erratis, stupetis ad superuacua, neminem æstimatis suo. Cum ad patrimonium uerum est, diligentiissimi computatores, sic rationem ponitis singulorū, quibus aut pecuniam credituri estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis. Late possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo cito speciosiorē producit, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebitis, excutere quātum proprii quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea suppellex etiā in uia eum sequitur, quia in omnibus prouincijs arat, quia magnus calendarij liber euoluitur, quia tantū suburbanī agri possidet, quantū inuidiose in desertis Apuliæ possideret, cum omnia dixeris pauper est. quare & quia debet, quantum inquis? omnia, nisi forte † iudi- *al. tu dicēs* ces interesse, utrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rē pertinent mulæ saginatae unius omnes coloris? Quid ista uehicula celata? In stratiostro alipedes, pictisq; tapetis. Aurea pectoribus demissa monilia pendent. Tecti auro, suluum mandunt sub dentibus aurum. Ista nec dominum meliorē possunt facere, nec mulā. M. Cato Censorius (quem tam Romano populo hercule profuit nasci quam Scipionem. Alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) cantherio uehebatur, & hippoperis quidem impositis, ut secum † uti- *forte, utensilia* lia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his troissulis in uia diuitibus, cursores & numidas & multum ante se pulueris † agentem. Hic sine dubio *al. agentibus* cultior, comitatiores quam M. Cato uideretur, hic inter illos apparatus delicatis, qui

al. defricum

al. Chelidon
unus.

qui cum maxime dubitat, utrum se ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum ^{erat} culi decus imperatoris triumphalem Cenforium (& quod super omnia hæc est) Catonem, uno caballo esse contentum, & ne toto quidem. Partem enim sarcinæ ab utraque latere dependentes occupabant. Ita non omnibus obelis mannis & asturcoribus & tolutarijs præferes unicum illum equum ab ipso Catone defricum. Vide non futurum finem in ista materia ullum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaque contice scam, quantum ad ista, quæ sine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc sunt, qui prius appellauit impedimenta. Nunc uolo paucissimas adhuc interrogationes nostrorum tibi reddere ad uirtutem pertinentes, quam satis facere uitæ beatæ contemdimus. Quod bonum est bonos facit. Nam & in arte musica quod bonum est, facit musicum. Fortuita bonum non faciunt, ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondet Peripatetici, ut quod primum proponimus falsum esse dicat, Ab eo, inquit, quod est bonum non utique fiunt boni. In musica est aliquod bonum tamen tibi, aut organum aliquod aptatum ad usum canendi, nihil tamen horum facit musicum. Hic respondemus, non intelligitis quomodo posuerimus quod bonum est in musica. Non enim id dicimus quod instruit musicum, sed quod facit: tu ad suppellectilem artis, non ad artem uenis. Si quid autem in ipsa arte musica bonum est, id utique musicum faciet. Etiamnum facere id planibus uolo, Bonum in arte musica duobus modis dicitur, altero quo effectus musici adiuuatur, altero quo ars ad effectum pertinet. Instrumenta tibiæ, & organa, & chordæ, ad artem ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis, uti forsitan non potest arte. Hoc non est æque duplex in homine, idem enim bonum & hominis & uitæ. Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo potest, bonum non est. Opes autem & lenoni, & lanista contingunt, ergo non sunt bona. Falsum est, inquit, quod proponitur. Nam in grammatica & in arte medendi, aut gubernandi, uidemus bona humillimis quibusque contingere. Sed istæ artes non sunt magnitudinem animi professæ, non cōsurgunt in altum, nec fortuita fastidiunt. Virtus extollit hominem, & supra chara mortalibus collocat nec ea quæ bona, nec ea quæ mala uocantur, aut cupit nimis, aut expauescit. Chelidoni ex Cleopatras mollibus patrimoniis grande possedit, nuper Natalis, tam improba linguæ quam impura, in cuius ore foeminae purgabantur, & multorum hæres fuit, & multos habuit hæredes. Quid ergo, utrum illum pecunia impurum effecit, an ipse pecuniam conspurcauit, quæ sic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus supra ista consistit, suo ære censetur, nihil ex istis quomodo libet incurrentibus bonum iudicat. Medicina & gubernatio non interdicit sibi ac suis, admirationem talium rerum. Qui non est uir bonus, potest nihilominus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus, tam me hercules quam coquus. Cui contigit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet talis est. Fiscus tanti est quantum habet, imò in accessione eius uenit quod habet. Quis pleno sacculo ullum precium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit. Idem uenit magnorum dominis patrimoniorum, accessiones illorum & appendices sunt. Qua re ergo sapiens magnus est, quia magnū animum habet. Verum est ergo quod contemptissimo cuique contingit, bonum non esse. Itaque in dolentiam nunquam bonum dicam, habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quietis & molestia uacare, bonum dicam. Quid est ociosius uermer? Quæres quæ res sapientem faciat, quæ deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cœleste, magnificentum. Non in omnes bonum cadit, nec quemlibet possessorē patitur. Vide quid quæ ferat regio, & quid quæque recuset. Hic segetes, illic ueniunt felicius uia, borei fœtus alibi, atque iniussa uirescunt Gramina, nonne uides croceos ut. Tmolus ordores, India mittit ebur, moles sua thura Sabei. At Chalybes nudi ferum. ista in regiones descripta sunt, ut necessariū mortalibus esset inter ipsos cōmerci, si inuicē alius ab alio aliquid peteret. Summū illud bonū habet, & ipsum suā habet sedem, non nascitur ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis sit summi boni locus queris. Amicus, hic nisi purus ac sanctus est, deum non capit. Bonū ex malo non fit, diuitiæ sunt

sunt autem ex auaricia, diuitiæ ergo non sunt bonum. Nō est, inquit, uerum, bonū ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecuniā nascitur. Itaq; malum quidē est sacrilegium & furtū, sed idē quia plura mala facit quā bona. Dat enim lucrū, sed et metu, sollicitudine, tormētis, & corporis & animi. Quisquīs hoc dicit, necesse est recipiat, sacrilegiū sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portēt osius potest, quā sacrilegium, furtū, & adulteriū inter bona haberī. Prorsus t̄ persuasimus, quā multi furto non erubescunt, q̄ multi adulterio gloriātur. Nā sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adhūc nūc, quod sacrilegiū si omnino ex aliqua parte bonum est, etiā honestū erit, & recte factū uocabitur, nostra enim actio est, quod nullius mortaliū cogitatio recipit: ergo bona nasci ex malo nō possunt. Nā si, ut dicis, ob hoc unum sacrilegium malū est, quia multū malū affert, si remiseris illi supplicia, si securitatē sponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximū scelerū supplicia in ipsis est. Erras, inquit, si illa ad carnificē, aut ad carcerem differs, statim puniuntur cum facta sunt, imō dum fiunt. Nō nascitur itaq; ex malo bonū, nō magis quām ficus ex olea: ad semen nata respondent, bona degenerare non possunt. Quemadmodū ex turpi honestū non nascitur, ita ne ex malo quidē bonum, nā idē est honestū & bonum. Quidam ex nostris aduersus hoc sic respondent: putemus pecuniā bonum esse undecunq; sumptū nō tamē idē ex sacrilegio pecuniā est, etiā si ex sacrilegio sumitur. Hoc sic intellige, in eadē urna & aurū est & uipera. Si aurū ex urna soltuleris, quia illic & uipera est, nō idē mihi urna aurum dat, quia uiperā habet sed aurum dat cum & uiperā habeat. Eodē modo ex sacrilegio lucrum fit, nō q̄a turpe & sceleratum est sacrilegium, sed quia lucrum habet: quemadmodum in illa urna uipera malum est, nō aurum quod cū uipera iacet, sic in sacrilegio malum est scelus, nō lucrū. Quibus opponitur, dissimilima utriusq; rei conditio est. Illic aurū possum sine uipera tollere, hic lucrum sine sacrilegio facere nō possum: lucrū istud nō est appositū sceleri, sed immixtum. Quod cum cōsequi uolumus, in multa mala incidimus, id bonum nō est. Dū diuitias cōsequi uolumus in multa mala incidimus, ergo diuitiæ bonū nō sunt. Duas inq; significationes habet, ppositio uestra, unā dū diuitias cōsequi uolumus, in multa nos mala incidere. In multa autē mala incidimus, & dum uirtutē consequi uolumus. Aliquis dum nauigat studiū causa, naufragiū fecit, aliquis captus est. Altera significatio talis est: per quod in mala incidimus, id bonum nō est. Huic ppositioni non erit cōsequēs, per diuitias nos, aut per uoluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa mala incidimus, nō tantum bonū diuitiæ non sunt, sed malum sunt. Vos autē illas dicitis, tantū bonum nō esse. Præterea, inquit, cōceditis diuitias habere aliquid usus. Inter cōmoda illas numeratis. Atqui eadē ratione ne cōmodum quidē erunt: per illas enim multa nobis incōmoda eueniunt. His quidā hoc respondent. Erratis, qui incōmoda diuitiis imputatis. Illæ ne minē lādūt, aut sua cuiq; nocet stultitia, aut aliena nequitia. Sic q̄madmodū gladius qui neminē occidit, occidētis telū est. Nō idē diuitiæ tibi nocēt, si ppter diuitias tibi nocetur. Posidonius (ut ego existimo) melius, qui ait diuitias esse causā malorū, non quia ipsæ faciāt aliquid, sed q̄a faciuros iritāt. Alia est enim causa efficiens, quæ protinus necesse est noceat, alia præcedēs, hanc præcedētē causam diuitiæ habent. Inflant animos, superbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & usq; eō mentem alienant, ut fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet, pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant, extollunt quidem & dilatant, sed sine timore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt, diuitiæ audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant, diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, quā species magnitudinis falsæ. Isto modo, inquit, etiam malum sunt diuitiæ, non tantū bonū nō sunt. Essent malum, t̄ si per se nocerent, si (ut dixi) haberent efficientem causam: nunc præcedentem habent, & quidem non iritantem tantum animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostendunt uerisimilem, ac pleneque credibilem. Habet uirtus quoque præcedentem causam ad inuidiam, multis enim

forte, persuasi
sumus, legi dū

al. si ipse

enim propter sapientiā, multis propter iustitiā inuidetur: sed nec ex se hanc causam habet, nec uerisimilem, Cōtra enim uerisimilior illa species hominum animis obicitur à uirtute, quæ illos in amorem & admirationem uocet. Posidonius sic interrogandū ait, quæ neq; magnitudinē animo dant, nec fiduciam, nec securitatē, nō sunt bona: diuitiæ autem & bona ualetudo, & similia his, nihil horū faciunt: ergo nō sunt bona. Hanc interrogationē magis etiā nūm hoc modo intendit, Quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatē, contra autem inuolentia, tumorem, arrogantiam creant, mala sunt, à fortuitis autem in hac impellimur, ergo nō sunt bona. Hac, inquit, ratione ne cōmoda quidem ista erunt. Alia est commodum.

Commodum.
Bonum.

al. habe.

conditio, alia bonorum. Cōmodum est quod plus usus habet quā molestia. Bonum syncerum esse debet, & ab omni parte innoxium. Nō est id bonum, quod plus prodest, sed quod tantum prodest. Propterea cōmodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaq; potest ei esse incommodum mixtū. Sed incommodum dicitur à maiore sui parte æstimatum bonū ad unū sapientē pertinet. Inuolātū esse oportet, bonum animum[†] habere. Vnus tibi nodus, sed Herculeanus, restat. Ex malis bonum non fit, ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt, ergo diuitiæ bonū nō sunt. Hanc interrogationem nostri non agnoscunt, Periparetici & fingunt illam & soluunt. Ait autē Posidonius, hoc sophisma per omnes dialecticorum scholas iactatum, sic ab Antipatro refelli. Paupertas non per positionem, sed per detractionē dicitur, uel (ut antiqui dixerunt) per orbationem: Græci dicunt *ἀπορία*, non quod habeat dicitur, sed quod non habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri potest, diuitias multæ res faciunt, nō multæ inopiæ. Aliter enim, inquit, quā debes, paupertatem intelligis. Paupertas est non quæ pauca possidet, sed quæ multa non possidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, sed ab eo quod ei deest. Facilius quod uolo exprimerē, si latinum uerbum esset, quo *ἀπορία* significatur. Hæc paupertati Antipater assignat. Ego non uideō quid aliud sit paupertas, quā parui possessio. De isto uidebimus, si quando ualde uocabit, quæ sit diuitiarū, quæ paupertatis substantia. Sed tunc quoq; considerabimus, nunquid satius sit paupertatē permulcere, diuitiis demere supercilium, quā litigare de uerbis, quasi iam de rebus iudicatum sit. Putemus nos ad concionem uocatos. Lex de abolendis diuitiis fertur, his in interrogationibus suafuri aut disuafuri sumus: his effecturi ut populus Romanus paupertatē, fundamentum, & causam imperij sui, requirat ac laudet: diuitias autem suas timeat: ut cogitet has se apud uictos reperisse. Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in urbem sanctissimam temperantissimamq; irrupisset: nimis luxuriose ostentari gentiū spolia, quod unus populus eripuerit omnibus, facilius unī ab omnibus eripi posse. Hæc satius est suadere, et expugnare affectus non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur, si minus, apertius. Vale.

EPIST. LXXXIX. De liberalibus artibus, ubi docet de singulis quod animi ad uirtutem non perducunt, sed tantum præparant.

Non reperi-
batur inter epi-
stolas in quibz
busdā exempla-
ribus, sed sepa-
ratim, quanq̃
apparet episto-
lam fuisse, uel
ex hoc, quod
neminē alium
nominat, ad
quē scribat.
forte, enume-
ratio.

DE liberalibus studiis quid sentiam scire delideras. Nullum suspicio, nullū in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hæc tēus utilia, si præparēt ingenium, nō detineāt. Tādū enim istis immorandum est, quādiū nihil animus agere maius potest: rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia diuisi sunt uides, quia homine libero digna sunt: cæterū unū studiū uerē liberale est, quod liberū facit, hoc est sapientiæ, sublime, forte, magnanimū, cætera pusilla & puerilia sunt. An tu quicquā in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidā illi de liberalibus studiis quærendū iudicauerunt, an uirum bonum facerent. Ne præmittunt quidem, nec huius rei scientiam affectant. Grammaticus circa curā sermonis uersatur, & si latius euagari uult, circa historias. Iā ut longissimè fines suos proferat circa carmina. Quid horū ad uirtutē uia sternit? Syllabarum[†] enarratio, & uerborum diligentia, & fabularum memoria, & uersuum lex ac modificatio: Quid ex his tum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad geometriam transeamus: ad musicam

ad mīscā, nihil apud illas inuenies, quod uetet timere, uetet cupere. Quisquis hęc
 ignorat, alia frustra scit. Videndum utrum doceant isti uirtutem an non: si non do-
 cent, nec tradūt quidem: si docent, philosophi sunt. Vis scire quā non addocendū
 uirtutem confederintra spice quā dissimilia inter se omnium studia sint. Atqui si
 mīserudo esset idē docentium. Nisi forte tibi Homerū philosophū fuisse persuadēt,
 cum his ipsis quibus colligunt, negent. Nam modō Stoicum illū faciunt, uirtutē
 solam probantem, & uoluptates refugientem, & ab honesto ne immortalitatis qui-
 dem pretio recedentē: modō Epicureum, laudantem statum quietæ ciuitatis, & inter-
 conuiuia cantusq; uitam exigentis: modō Peripateticū, bonorum tria genera indu-
 centem: modō Academicum incerta omnia dicentē. Apparet nihil horum esse in il-
 lo, quia omnia sunt. Ista enim inter se dissident. Demus illis Homerū philosophum
 fuisse. Nempe sapiēs factus est, anteq; carmina ulla cognosceret: ergo illa discamus,
 quæ homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, q̄ scire, an maior Hecuba fue-
 rit, q̄ Helena, & quare tā malē tulerit ætatē. Quid inquam, annos Patrocli & Achil-
 lis inquirere ad rē existimas pertinere? Queris Vlysses ubi errauerit potius, quā
 efficias ne nos semper erremus? Non uacat audire utrum inter Italiam & Siciliam
 iactat, sit, an extra notum nobis orbem: neq; enim potuit in tā angsto error esse tam
 longus. Tempestates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia Vlyssis ma-
 la impellit: non deest forma quæ sollicitet oculos, non hostis: hinc monstra effera, et
 humano cruore gaudentiā, hinc insidiosa blandimēta auris, hinc naufragia & tot
 uarietates malorū. Hoc me doce quomodo patriā amē, quomodo uxorē, quomodo
 patrē, quomodo ad hęc tam honesta uel naufragus nauigē. Quid inquiris an Pene-
 lope impudica fuerit, an uerba seculo suo dederit, an Vlysses illū esse quē uidebat,
 antequā sciret, suspicata sit? Doce me quid sit pudicitia, & quantū in ea bonū, in
 corpore, an in animo posita sit. Ad Musicā transeo, doces me quomodo inter se acu-
 ta ac graues uoces consonēt, quomodo innumerorū disparē reddentium sonum fiat
 concordia. Fac potius quomodo animus secū meus consonet, nec consilia mea di-
 screpent. Monstras mihi, qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter ad-
 uerā non emittā flebilē uocem. Metiri me geometres docet latifundia, potius do-
 ceat quomodo metiar quantum homini sit satis. Numerare docet me Arithmetica,
 & auariciæ cōmodare digitos, potius doceat nihil ad rem pertinere istas computa-
 tiones, non esse feliciorē, cuius patrimonium tabularios lassat, imō q̄ superuacua
 possideat, qui infeliciſſimus futurus est, si quantum habeat, per se computare coga-
 tur. Quid mihi prodest, scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre diuide-
 re? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeris, & comprehendere etiam si quid
 decempedam effugit, si tristem me facit uicinus potens, & aliquid ex meo abradēs?
 Doces me quomodo nihil perdā ex finibus meis, at ego discere uolo quomodo to-
 tos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? Ante auum tuū
 quis istum agrum tenuit? Cuius, nō dico hominis, sed populi fuerit expedire potes?
 Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? Si bene tecum agitur, hęc
 redis. Negant iuriscōsulti quicquā usucapī, quod publicum est. Publicum est hoc
 quod renes, & quidē generis humani. O egregiam artem, scis rotūda metiri in qua
 dratū redigis quamcūq; acceperis formā, interualla syderū dicis, nihil est quod in
 mensuram tuā non cadat. Si artifex es, metire hominis animū, dic quā magnus sit,
 dic quā pusillus sit. Scis quæ recta sit linea, quid tibi prodest, si quid in uita rectū
 sit ignoras? Venio nunc ad illū qui cōlestium noticiā gloriatur, Frigida Saturni
 quo se stella recepit, Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes. Hoc scire quod
 proderit, ut sollicitus sim, cū Saturnus & Mars ex cōtrario stabūt, aut cū Mercurius
 uel pertinu faciet occasum uidēte Saturno, Potius hoc discā, ubicunq; sunt ista, pro-
 pitia esse, nō posse mutari, Agit illa cōtinuus ordo fatorū, & inuitabilis cursus. Per-
 stas uices remeāt. Effectū rerū omniū aut mouent aut notāt. Sed siue quicquid eue-
 nit faciūt, quid immutabilis rei noticiā pficiet, siue significāt, quid refert prouidere
 quod

quod effugere non possis: Scias ista nescias, fient. Si uerò solā ad rapidū stellāspē-
 quentes Ordine respicias, nunq̃ te craftina faller Hora. nec insidijs noctis capere
 ferenā. Satis abundeq̃ prouisum est, ut ab insidijs tutus essem. Nunquid me crā-
 na non fallit horar fallit enim quod nescienti euenit. Ego quid futurum sit nescio
 quid fieri possit scio. Ex hoc nihil desperabo, totum expecto. Si quid remittitur, ho-
 ni cōsulo. Fallit me hora si parcit, sed nec sic quidem fallit. Nam quemadmodū si
 omnia accidere posse, sic scio & non utiq̃ casura. Vtiq̃ secunda expecto, malis po-
 ratus sum in illo feras me necesse est, non ad præscriptum euntem. Non enim addi-
 cor, ut in numerum liberaliū artium pictores recipiā, non magis, quā statuarios,
 aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ ministros. Aequē luctatores & totā oleo
 luto cōstantē sciētiā, expello ex his studijs liberalibus: aut & unguentarios recipiā
 & cocos, etceteros uoluptatibus nostris ingenia accōmodātes iua. Quid enim om-
 te, Liberale, habēt, isti ieiuni uomitores, quorū corpora in sagina, animi in macie
 ueterno sunt: An liberale studiū istud esse iuuetuti nostræ credimus, quā maiore
 nostri rectā exercuerūt, hastilia iacere, sudē torquere, equū agitare, arma tractare.
 Nihil liberos suos docebāt, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæ, nec illi
 docent, alunt ue uirtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius frenare,
 temperare, affectibus effrānatissimis abstrahi; Quid prodest multos uincere lucta-
 tione uel cestu, ab iracundiā uincere; Quid ergo, nihil liberalia nobis cōferunt studia
 ad alia multum, ad uirtutem nihil. Nam & hæuiles ex professo artes quæ manu con-
 stant, ad instrumenta uitæ plurimum conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent.
 Quare ergo liberalibus studijs filios erudimus? Nū quia uirtutem dare possunt, sed
 quia animū ad accipiendā uirtutē preparāt. Quemadmodum prima illa, ut antiqui
 uocabant, literatura, per quam pueris elemēta tradūtur, non docet liberales artes,
 sed mox percipiendos locum parat: sic liberales artes non perducunt animū ad uir-
 tutem, sed expediunt. Quatuor autē esse Posidonius artium genera. Sūt uulgares &
 sordidæ, sunt ludicræ, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu
 constant, & ad instruendam uitam occupatæ sint, in quibus nulla decoris, nulla ho-
 nesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad uoluptatē oculorū atq̃ aurīū tendunt. His
 annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgentiā excogitant, & tabu-
 lata tacite in sublimē crescentia, & alias ex inopinato uoluptates, aut dehiscētibz
 quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ emine-
 bant, paulatim in se residentibus. His imperitorum † feriuntur oculi, omnia subtili-
 quia causas non nouere) mirantium. Pueriles sunt & aliquid habentes liberalibus
 simile, hæ artes quas ἐλευθερίας Græci, nostri liberales uocant. Solæ autem liberales
 sunt, imò (ut dicam uerius) liberæ, quibus curæ uirtus est. Quemadmodum, inquit,
 est aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis: sic &
 hæc quoq̃ liberaliū artium turba locum sibi in philosophia uendicat. Cum uenit
 est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statuitur. Ergo eius quam adiuuat
 pars est: Multa adiuuant nos, nec ideò partes nostræ sunt, imò si partes essent, non
 adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars est. Aliquid nobis præstat
 geometriæ ministeriū. Sic philosophiæ necessaria est, q̃modo ipsi faber: sed nec
 Geometriæ pars est, nec illa philosophiæ. Præterea utraq̃ fines suos habet. Sapientia
 enim causas naturaliū et quærit et nouit, quorū numeros mēsurasq̃ geometres per-
 sequitur & supputat. Qua ratione cōstent cœlestia, quæ illis sit uis, q̃ natura, sapi-
 sit: cursus et recursus et obseruationes, per q̃s descēdūt et alleuātur ac speciē inter-
 stantiū præbēt, cum cœlestibus stare nō liceat, colligit mathematicus. Quæ can-
 in speculo imagines exprimat, scit sapiens. Illud tibi geometer potest dicere, quā
 abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculī: quales imagines reddat.
 Magnum esse solē philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui usu quorū-
 dam & exercitatione procedit, sed ut procedat, impetranda illi quædam principia
 sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia
 ab alio perit, totū opus à solo excitat. Mathematica (ut ita dicam) superficialia est
 in alia

al. feruntur.

in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorū beneficio ad ulteriora perueniat: super se iret ad uerum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum collaturam mentibus nostris, quæ tractatu cœlestium crescunt, trahuntq; a liud ex alio. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit, singuias habet circumire uirtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est, terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit. Nunquid ergo hæc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimū humani pectoris bonū est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, non prodam, sed quo magis secreta quæret dolor, hoc illa altius condam. Numquid liberalia studia hos animos facere possunt? Temperantia uoluptatibus imperat, alias odit atq; abigit, alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec unq; ad illas propter ipsas uenit. Scit optimum esse modum cupitorum, non quantum uelis, sed quantum debeas sumere. Humanitas uetat superbum esse aduersus socios, uetat auarum, uerbis, rebus, affectibus comē se, facilemque omnibus præstat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum idēo maxime, quod alicui bono futurū est, amat. Nunquid liberalia studia hos mores præcipiunt? non magis quā simplicitatē, ac modestiam, ac frugalitatē, ac parsimoniam: non magis quā clemētiā, quæ alieno sanguini tāquā suo parcat, & scit homini, non esse homine prodige utendum. Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad uirtutem nō perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtuti: quia nec sine cibo ad uirtutem peruenitur, cibus tamen ad uirtutem non pertinet. Ligna nihil nauī conferunt quamuis nō fiat nauis sine lignis. Non est inquam, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo nō potest fieri. Potest quidem etiā illud dici, sine liberalibus studiis ueniri ad sapientiam posse, quamuis etiā uirtus discenda sit, tamen non per hæc discitur. Quid est autem quare existimem non futurum sapientem eum, qui literas nescit, cum sapientia nō sit in literis? Res tradit, nō uerba, & nescio an certior memoria sit, quæ nullum extra se subsidium habet. Magna & spaciōsa res est sapientia, uacuo illi loco opus est, de diuinis humanisque dicendum est, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore, de quo uno uide q̄ multa quærentur. Primum an per se sit aliquid: deinde an aliquid ante tempus sit, si tempus cum mundo cœpit, an & ante mūdum quia fuerit aliquid, fuerit & tempus: Innumerabiles quæstiones sunt de animo tantum: unde sit, qualis sit, quando esse incipiat, quamdiū sit: an aliunde aliō transeat, & domicilium mutet, ad alias animalium formas aliasq; coniectus, an non amplius quā semel feruiat, & emissus uagetur in toto: utrum corpus sit an nō sit: quid sit facturus, cum per nos aliquid facere desierit, quomodo libertate sua usus, cum ex hac effugerit cauea, an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat, an de corpore abductus in sublime secessit: Quamcunq; partem rerum humanarum diuinarumq; comprehenderit, ingenti copā quærendorum ac discendorum fatigaberis. Hæc tã multa, tam magna, ut habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias uirtus. Laxum spatium res magna desiderat. Expellantur omnia, totum pectus illi uacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaq; ex illis retineamus, quantum est necessarium. An tu existimas reprehendēdū qui superuacua usu sibi comparat, & preciosarū rerum pompam in domo explicat: non putas eum, qui occupatus est in superuacua literarum suppellectile, plus scire uelle quā sit satis? Intemperantiæ genus est. Quid quod ista liberalium artium consecratio molestos, uerbosos, in tempestiuos, sibi placentes facit, & idēo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt. Quatuor millia librorum Didymus grammaticus scripsit, miser si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Aenææ matre uera: in his libidinosis or Anacreon, an ebriosior uixerit, in his an Sappho publica fuerit: & alia quæ erāt dediscenda, si scires. In nunc & longam esse uitam nega. Sed ad nostros quoque cum peruenis, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio tēporū magna alienarum

al. speciosa.
al. discendum
al. ipsū sit, etc.

Didymus quatuor millia librorū scripsit.

al. & quid ignorem: hoc sci-
am.

al. ab uno di-
uersum.
forte, Critici id
est, censores, et
iudices.

alienarum aurium molestia, laudatio hæc constat. O hominē literatum. Simus hoc titulo rusticiore contenti, O uirum bonum. Ita ne estrannales euoluam omnium ge-
tium & quis prima carmina scripserit queram: quantum temporis inter Orpheum
terfit & Homerum, cum fastos non habeam, cōputabo. & Aristarchi notas, quibus
aliena carmina compunxit recognoscā, & ætatem in syllabis conteram: Ita ne in
Geometrix puluere hærebor: Adeo mihi præceptum illud salutare excidit. Tempo-
ri parce. Hæc sciā, & quid si ignorem: Appion grammaticus qui sub C. Cæsare
ta circumlatus est Græcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus
aiebat, Homerum utraq; materia consumata, & Odysea, & Iliade, principium adie-
cisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius rei argumentum asse-
rebat, quod duas literas in primo uersu posuisset ex industria, librorum suorum na-
merum continentes. Talia sciāt oportet, qui multa uult scire. Noli cogitare quanti
temporis tibi auferat mala ualeitudo, quantum occupatio publica, quantum occu-
patio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum somnus, metire ætatē tu-
am, tam multa non capit, de liberalibus studiis loquor. Philosophi quantum habet
superuacui, quantum ab usu recedentis. Ipsi quoq; ad syllabarū distinctiones & con-
iunctionum ac præpositionum proprietates descenderunt, & inuidere grammati-
cis, & inuidere geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, translu-
kre in suam. Sic effectum est, ut diligentius sciant loqui, quā uiuere. Audi quanti
malī faciat nimia subtilitas, et quā infesta ueritati sit. Protagoras ait, de omni re in
utramq; partē disputari posse, ex æquo, & de hac ipsa, an omnis res in utramq; par-
tem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quæ uidentur esse, nihil magis esse, quā
non esse. Parmenides ait, Ex his quæ uidentur nihil esse † in uniuerso. Zenon Eleates,
omnia negotia de negotio deiecit, ait, nihil esse. Circa eadem ferē Pyrronij uersan-
tur & Megarici, & † Cretici, & Academici, qui nouam induxerunt scientiam, nihil
scire. Hæc omnia in illum superuacuum studiorum liberalium gregem conijce. Illi
mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiæ eripiunt. Satius est
superuacua scire, quā nihil. Illi non præferunt lumen per quod acies dirigatur ad
uerum, hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerum natura est, nihil
dubium. Si Nausiphani, hoc unum certum est, nihil esse certi. Si Parmenidi, nihil est
præter unum. Si Zenoni, ne unum quidē. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos
circumstant, alunt, sustinent? Tota rerum natura umbra est, aut inanis aut fallax.
Non facile dixerim utrum magis irascar illis, qui nos nihil scire uoluerunt: an illis,
qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire. Vale.

ERASMI IN LIBRVM XIII.
EPISTOLA LXXXVII.

Argentea epitomia. Cælius Rhodiginus legendum putat, epistomia.

Quid putas illo soluisse maliciam labore uirum. Sic habebat prior editio. Britannicum exemplar subuoluit.
Quid putas? Illo soluisse militiæ laborem decebat uirum.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVM TERTIVM EPISTOLÆ

Epist. 87.

QVAEDAM oblectabilia senescenti] Vetus lectio. Quædam oblectamenta senectutis. Aut Scipio
mæ deesse debebat, aut Roma in libertate] Antiquus codex. Aut Scipio Romæ esse non debebat, aut Roma
in libertate. In alijs. Aut Scipio Romæ deesse debebat, aut Roma sine libertate, sed prior lectio magis probatur.
Quid putas illo soluisse malitiam labore uirum] Sic prior editio. Legendum reor. Quid putas illos oluisse
militiam, laborem, uirum, ut paulo post Pastillos Rucillus olet. Vt uerba illa. Quid putas illos oluisse? interrogat
eius qui antiquorum sordes improbabat, Senecæ autem responsio sit, Militiam, laborem, uirum. Posset etiam
uires, non uirum. Relicto tantum capite ipso ex quo illa pependierant] Castigatior lectio cuiusdam antiqui codi-
cis, relicto tantum capite uno ex quo cætera. Quas necesse est teneras adhuc & precario hærentes] Prior editio
& omnes quos legerim scripti codices, cæteras habent: non teneras: uno excepto in quo, cereas legitur, non ce-
ras rectissime. Grandis copiæ sunt] Forte, grandiscopiæ sunt, ut sit grandiscopiæ dictio composita, hoc est gran-
capitis: nam si separatim copiæ legas quare adderat, ut ita dicam.

Et Hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret] Puto legendum non utilia, sed utensilia. Nam non post subijcit partem enim sarcinae ab utroque latere depēdētes occupabant. Cursores & Numidas & multū ante se pulcris agentem] Emendatissimum exemplar, agentibus legit, non agentem, recte ut referatur ad troissulis, nō ad Catonem. Ab ipso Catone defricum] Stare potest uerbum defricum, ut illud, nam multos qui fricabat consul defricum, sed ueteres codices legunt defricum, unde strigiles dictae. Cui contingit habere rem non quamlibet, hūc non quemlibet dixeris] Brevior uetus lectio. Cui contingit habere non quemlibet, hunc non quemlibet dixeris.

SYLLABARVM enarratio.] Sic scripta omnia praeserunt exemplaria. Sed considerandum an enumerā Epist. 89.
sit scribendum, non enarratio. Si tristem me facit uicinus potens.] Vetus lectio impotens habet non potest, re-
gus. Sunt tamen exemplaria quae praepotens legant. Quid immutabilis rei noticia proficies] Mallem legeres
proficiā quā proficies, ut noticia sit casus auferēdi. Ut ab insidijs tutus essem nūquid me crastina non fallit hora,
fallit enim quod nescienti euenit. Scribe, ut ab insidijs tutus esses. Nunquid te crastina non fallit hora nec insidijs no-
tis capieris opaca. fallit enim, cetera ex uetere lectione. His imperitorum feriuntur oculi.] Feruntur eadē agnos-
cit, non feriuntur, hoc est ducuntur, trahuntur, ut illud summi Poetae, trahit sua quēque uoluptas. Pueriles sunt &
aliquid habentes liberalibus simile haec artes quas eleutherās Graeci. Legendum puto, sed aliquid, non & aliquid.
Item antiqui & emaculati codices, & item impressi ante germanicam impressionem non eleutherās habent, sed en-
cyclius, hoc est circulares. Ita certe appellat illas apud Graecos ut alios omittam Atheneus, apud nostros Capella
Martianus, & communi uulgataque nomenclatura Graeci encyclopēdiam uocant, hoc est circulearem disciplinam.
De cuius nominis ratione alia alij, plura Philoponus in posteriora. Est aliqua moralis, est aliqua rationalis. Sic &
hic quoque cetera.] Tria illa prima uerba, est aliqua moralis, superflua sunt ex nonnullis exemplaribus, & legen-
dum haec, non hic, ex uetere lectione. Aliquid nobis praestat geometriae ministerium] Aliquod, non Aliquid, exem-
plar Facundi & Primitiui. Hoc illa altius condent.] Scribe condam, non condent, ex uetere lectione. Deinde an ali-
quid ante tempus sit, si tempus cum mundo coeperit an & ante mundum quia cetera.] Duo emendati codices. De
inde an aliquid ante tempus sit sine tempore. Cum mundo coeperit an & cetera. Noli cogitare quantum temporis
tibi auferat mala uoletudo.] Scribe per minorem & lege cum super ioribus, non cogitare quantum temporis au-
ferat mala uoletudo, ut pronomē tibi superfluum sit. Alioqui sibi scribendum erat non tibi, ex uetere lectione. Par-
menides ait ex his quae uidentur nihil esse in uniuerso.] Corrigendum reor. Parmenides ait ex his quae uidentur
nihil esse nisi unum. Omnia negotia de negotio deiecit.] Verba illa, de negotio, in plerisque exemplaribus non
habentur.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM.
AD LVCILIVM LIB. XIII.

EPIST. XC. De utilitate diuisionis philosophiae. De differentia inter
sapientiam & philosophiam, & contestatione utriusque.

Et de philosophiae partibus.

Em utilem desideras, & ad sapientiam properanti utique necessariā
diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in membra disponi. Faci-
lius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinā
quemadmodum uniuersi mundi facies in conspectū uenit, ita phi-
losophia tota nobis possit occurrere, similitum uel mundo spe-
ctaculum. Profecto enim omnes mortales in admirationem sui ra-
peret, relictis his quae nunc magna, magnorum ignorantia credimus. Sed quia con-
tingere hoc non potest, sic erit a nobis aspicienda, quemadmodū mundi secreta cer-
nuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minus illā
uelociter obit, quā cælum acies nostra. Nobis autem, quibus perumpēda caligo
est, & quorum uisus in proximo deficit, singula quaeque ostendi facilius possunt, uni-
uersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiam in partes non
in frustra diuidam. Diuidi enim illā, non concidi, utile est. Nam comprehendere
quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in
centurias exercitus. Quicquid in maius creuit, facilius agnoscitur si discessit in par-
tes, quas (ut dixi) innumerabiles esse, & paruas nō oportet. Idem enim uitij habet
nimia, quod nulla diuisio. Simile confuso est, quicquid usque in puluerem sectum est.
Primum ita sicut uidetur tibi, dicam inter sapientiam & philosophiā quid intersit. Sapientia
Sapientia perfectum bonum est mentis humanae, Philosophia sapientiae amor est et Philosophia
affectatio;

Tres sunt partes
philosophie.

affectatio. Hæc ostendit, quò illa peruenit. Philosophia unde dicta sit apparet, ipso enim nomine fatetur. Quidam sapientiam ita finierunt ut dicerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita, Sapientia est nosse diuina & humana, & harum causas. Superuacua mihi uidetur hæc adiectio, quia cause diuinorum humanorumque partes sunt. Philosophia quoque fuerit, quod aliter atque aliter definirēt. Alij studium illius uirtutis esse dixerunt, alij studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est appetitio rectæ rationis. Illud quali constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neque enim fieri potest, ut idem sit quod affectatur, & quod affectatur. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cum illa cupiat, hæc concupiscatur, sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus & præmium est. Illa uenit, ad hanc itur. Sapientia est quam Græci σοφία uocant. Hoc uerbo quoque Romani utebantur, sicut philosophia nunc quoque utuntur. Quod & rogare tibi antiquæ probabunt, et inscriptus Dossenni monumento titulus. Hospes reliste, & sophiam Dossenni lege. Quidam ex nostris, quamuis philosophia studium uirtutis esset, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas distrahi posse. Nam nec philosophia sine uirtute est, nec sine philosophia uirtus est. Philosophia studium uirtutis est, sed per ipsam uirtutem. Nec uirtus autem esse sine studio sui potest, nec uirtutis studium sine ipsa. Non enim quemadmodum in his, qui aliquid ex distant loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad urbes perducunt, extra ipsam sunt: ad uirtutem uenitur per ipsam. Cohærent ergo inter se philosophia uirtusque. Philosophiæ tres partes esse dixerunt, & maximi, & plurimi autores. Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, Secunda rerum naturam scrutatur, Tertia proprietates uerborum exigit, & structuram, & argumentationes, ne pro uero falsa surrepant. Cæterum inueniuntur, & qui in pauciora philosophiam, & qui in plura diducere. Quidam ex peripateticis quartam partem adiecerunt, ciuilem, quia quandam propriam exercitationem desideret, & circa aliam materiam occupata sit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græci οἰκονομική uocant, administrandæ rei familiaris scientiam. Quidam & de generibus uitæ locum separauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philosophiæ putauerunt esse, Naturalem atque moralem, rationalem remouerunt. Deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie ueritatis latentia coarguere, ipsi quoque locum quem de iudicio & regula appellant, alio nomine, rationalem induxerunt: sed eam accessionem esse naturalis partis existimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus sustulerunt, & cõtenti fuerunt moralibus. Sed hi quoque quæ remouent, aliter inducunt. In quinque enim partes moralia diuidunt, ut una sit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de causis, quinta de argumentis. Causæ rerum ex naturali parte sunt, argumenta ex rationali. Actiones ex morali. Ariston Chius non tantum superuacuas esse dixit naturalem & rationalem, sed etiam contrarias. Moralem quoque quam solam reliquerat, circumcidit. Nam cum locum qui monitiones continet, sustulit, & pædagogus esse dixit, non philosophi, tanquam quicquam aliud sit sapiens, quam humani generis pædagogus. Ergo cum tripartita sit philosophia, morale eius partem primum incipiamus disponere. Quam in tria rursus diuidi placuit, ut prima esset inspectio suum cuique distribuens, & æstimans quanto quidque dignum sit, maxime utilis. Quid enim est tam necessarium, quam præcia rebus imponere. Secunda de impetu, Tertia de actionibus. Primum enim est, ut quantum quidque sit, iudices. Secundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumque. Tertium, ut inter impetum tuum, actionemque conueniat, ut in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quicquid ex his tribus defuerit, turbat & cætera. Quid enim prodest intus æstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, et habere cupiditas in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidque & ubi, & quemadmodum agi debeat. Aliud est enim dignitates & præcia rerum nosse, aliud articulos, aliud impetus refranare, & ad agenda ire, non ruere. Tunc ergo uita tibi

ita sibi concors est, ubi actio non destituit impetū. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorque, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur. Corporalia, & incorporalia. Vtraque diuiduntur in suos, ut ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem elementa. Ipse elementilocus, ut quidam putant, simplex est: ut quidam, in materiam & causam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest ut rationalem partem philosophiæ diuidamus. Omnis oratio, aut continua est, aut inter respondentem & interrogantē diffusa. Hanc ἀνελευτικῶν al. discissa illam τοπικῶν placuit uocari. Hæc uerba curat, & sensus & ordinem: ἀνελευτικῇ in duas partes diuiditur. In uerba, & significationes, id est, in res, quæ dicuntur & uocabula, quibus dicuntur. Ingens deinde sequitur utriusque diuisio. Itaque hoc loco finem faciam. Et summa sequar fastigia rerum. Alioqui si uoluero facere partium partes, questionum liber fiet. Hæc, Lucili uirorum optime, quo minus legas non dererreo, dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. Illos compesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas, publicasque, quantum potes uexa: & istis dicentibus, quousque eadem responde, Ego debeo dicere, quousque eadem peccabitis. Remedia ante uultis, quam uitia delinere. Ego uero eo magis dicam, & quia recusatis, perseuerabo. Tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expressit. Dicam etiā inuitis profutura. Aliquando aliqua ad uos non blanda uox ueniet, & quia uerum singuli audire non uultis, publice audite. Quousque fines possessionū propagabitis? Ager uni domino, qui populum cepit, angustus est. Quousque arationes uestras porrigetis, ne prouinciā quidem satione contenti circumscribere prædiorum modum? Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, usque ad horisum à fonte, uestri sunt. Hoc quoque parū est, nisi latifundijs uestris maria cinxistis, nisi trans Adriānum, & Ionium, Aegæumque uester uillicus regnet. Nisi insulæ, ductū domicilia magnorum, inter uilissima rerum numerentur. Quam uultis, late possidete. Sit fundus, quod aliquando imperium uocabatur. Facite uestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc uobiscum loquor, quorū, æque spaciose luxuria, quam illorum auaricia diffunditur. Vobis dico, quousque nullus erit lacus, cui non uillarum uestrarum fastigia immineant, nullum flumen, cuius non ripas ædificia uestra prætexant? Vbicunque scatebunt aquarum calentium uenæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabuntur. Vbicunque in aliquem sinum littus curuabitur, uos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta uestra resplendeant, alicubi imposita mōtibz, in uastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinem montiumeducta, cum multa ædificaueritis, cum ingentia, tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid profunt multa cubicula? In uno iacetis. Non est uestrum, ubicunque nō estis, Ad uos deinde transeo, quorum profunda & infatiabilis gula, hinc maria scrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium uarijs generibus cum magno labore persequitur. Nullis animalibus, nisi ex fastidio pax est. Quantum enim ex istis epulis, quæ per tot comparatis manus, fesso uoluptatibus ore libatis? Quantum ex ista fera periculose capta dominus crudus, ac nauseans gustat? Quantum ex tot conchylis, tam longe aduectis, per istum stomachum inexplebilem labitur? Infelices etiā, quod non intelligitis uos maiorem famē habere, quam uentrem. Hæc alij dic, ut dum dicis, audias ipse. Scribe, ut dum scripseris, legas, omnia ad mores, & ad sedandam rabiem affectuum referens. Stude, non ut plus alijs scias, sed ut melius. Vale.

al. discissa

al. uite

Adrianum mare,
dixit Cicero
& Horatius.

Vide scholiā

EPIST. XCI. De philosophiā, quod non sit res beneficiaria, & de aureo primo seculo, & hoc luxurioso. Contra Posidonium disputat, artes mechanicas à philosophiā minimè inuentas, & quod illius rudis seculi homines non sapientes, sed sapientibus similes erant.

QV

Quis dubitare, mi Lucili, potest, quin deorum immortalium munus sit, quod uiuimus: philosophia, quod bene uiuimus. Itaque tanto plus nos debere huius, quam Dijs. quanto maius beneficium est bona uita, quam uita pro certo haberetur, nisi ipsam Dijs philosophiam tribuissent, cuius scientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam si hanc quoque bonum uulgare fecissent, & prudentes nasceremur, sapientia quod in se optimum habet perdidisset, quod inter fortuita non est. Nunc enim hoc in illa preciosum atque magnificum est, quod non obuenit, quod illam sibi quisque debet, quod non ab alio petitur. Quid haberes, quod in philosophia suspiceres, si beneficentia res esset. Huius opus unum est, de diuinis humanisque uerum inuenire: ab hac enim quam recedit, iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus uirtutum confertur, & inter se coherentium. Hec docuit colere diuina, humana diligere, & penes deos imperium esse, & inter homines consortium, quod aliquandiu inuiolatum mansit, antequam societate auaricia distraxit, & paupertatis causa etiam his quos fecit locupletissimos fuit. Desierant enim omnia possidere, dum uolunt propria. Sed primi mortalium, quique ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eandem habebant, & decem, & legem, commissi melioris arbitrio. Naturae est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus, aut maxima corpora praesunt, aut uehementissima. Non praecedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros maiores uicit. Elephatorum gregem excellissimus ducit. Inter homines pro summo est optimus. Animo itaque et rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior. Tantum enim quantum uult potest, qui se nisi quod debet, non putat posse. Illo ergo seculo quod aureum perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi continebant manus, & infirmiores a ualidioribus tuebantur. Suadebant, dissuadebantque, & utilia atque inutilia monstrabant. Horum prudentia, ne quid de esset suis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat, ornabatque subiectos, officium erat imperare, non regnare. Nemo quando posset aduersus eos experiebatur, per quos coeperat posse. Nec erat cuiquam, aut animus in iniuriam, aut causa, cum bene imperati bene pareretur, nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abirent e regno. Sed postquam surrepentibus uitiis, in tyrannidem regna uersa sunt, opus esse coepit legibus, quas & ipsas inter initiatiles sapientes. Solon qui Athenas aequo iure fundauit, inter septem uero sapientia et notus. Lycurgum si eadem aetas tulisset, sacro illi numero et accensuisset octauum. Zaleucum leges Charondaeque laudantur. Hi non in foro, nec in consultorum atrio, sed in Pythagorae tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quae florenti tunc Siciliae, & per Italiam Graeciae ponerent. Haec tamen Posidonio assentior. Artes quidem a philosophia inuentas, quibus in quotidiano usu uita utitur, non concesserim, nec illam fabricae asseram gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesa arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego uero philosophiam iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & urbes urbium prementium, quam uiuaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula, & quamuis acerrime pelago saeuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & feram & quicquid aliud erat, auariciae signum dare? Philosophia hac cum tanto habitatum periculo imminetia tecta suspedit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte, & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum? Mihi crede, felix illud seculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iam nascere luxuria, in quadratum tigna decidere, et ferro per designata currente, certa manu trabem scindere. Nam prius mi cuneis scindebant fissile lignum. Non enim tecta coenationum, epulas receptura parabantur, nec in hunc usum pinus aut abies deferabatur longo uehiculorum ordine, uicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcae utrinque suspensae fulciebant casam spissatis ramalibus, ac fronde congesta, & in procliuie et disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere sed securi. Culmus liberos texit, Sub marmore atque auro seruitus habita. In illo quoque

al. rectos;

al. notos.

al. accessisset
octauus.

Val. Max. li. 6

cap. 5.

al. et ferris.

al. deposita,

quoque

quoque dissentio à Posidonio, quod ferramenta fabrilia excogitata à sapiētibz uiris iudicat. Isto enim modo dicat licet, sapientes fuisse, per quos, Tunc laqueis captare feras, & uallere uisco Inuentum, & magnos canibus circūdare saltus. Omnia enim ista sagacitas hominū, non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio, sapiētes fuisse, qui ferri metalla & aris inuenerūt, cum incendio sylvarum adusta tellus, in summo uenas iacentes liquefacta fudisset. Ipsa tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quæstio mihi uidetur, quàm Posidonio: Vtrum malleus in usu esse prius an forcipes cœperunt. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij acuti nō magis, nec elati, & quicquid aliud corpore incuruato, & humū spectante quærendum est. Sapiēs facilis uictu fuit. Quid nī, cum hoc quoque seculo esse quæ expeditissimus curpiat. Quomodo oro te cōuenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi uidetur, qui ferram commentus est: an ille qui cum uidisset puerum caua manu bibentē aquam, fregit protinus exemptum ē perula calicem, hac obiurgatione sui: quàm diu homo stultus superuacuas sarcinas habuit, qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit. Hodie utrum tandem sapientiore putas, qui inuenit quem admodum in immensam altitudinem † crocum latentibus fistulis exprimat, qui Euripos subito aquarū impetu implet, aut siccat, uersatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atque alia succedat, & toties tecta quoties fercula mutantur: an eum, qui & alijs & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durū ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro, posse nos uestitos esse sine cōmercio Serum, posse nos habere uisibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ terra posuit in summo? Quam si audire humanū genus uoluerit, tam superuacuum sciet sibi cocū esse, quàm militem. Illi sapientes fuerunt: aut certe sapiētibz similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simpliciter cura cōstant necessaria, † in delitijs laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam: illa noluit esse districtos, ad quæcūque nos cogebat, instruxit. Frigus intollerabile est corpori nudo. Quid ergo? Nunquid non pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore satis, abundeque defendere queūt? Non corticibus arborum, pleraque gentes tegūt corpora? Non auium plumæ in usum uestis conferuntur? Non hodieque magna Scytharum pars, tergis uulpium induitur ac muriū, quæ tactu mollia, et impenetrabilia uentis sunt? Opus est tamen calorē solis æstiuū umbra crassiore propellere. Quid ergo? nō uetustas multa abdedit loca, quæ uel iniuria temporis, uel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? Non quamlibet uirgeam cratē, texuerūt manu, & uili obliuerūt luto, deinde stipula alijsque syluestribz operuere fastigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hyemem † transiēre securi? Quid ergo? Non in desolatis Syrticæ gentes? quibus propter nimios solis ardores, nullum tegumentum satis repellendis caloribus solidum est, nisi ipsa arēs humus. Non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus alijs animalibus facilē actum uitæ daret, homo solus nō posset sine tot artibus uiuere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærendū, ut possit uita produci. Ad parata nati sumus, nos omnia nobis difficilia facilius fastidio fecimus. Tecta tegumentaque & fomenta corporum & cibi, & quæ nūc ingens negocium facta sunt obuia, erant & gratuita, & opera leui parabilia. Modus enim omnium, prout postulabat necessitas, erat, nos ista † preciosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura quod poscit. A natura luxuria desciauit, quæ quotidie seipsam incitat, & tot seculis crescit, & ingenio adiuuat uitia. Primo superuacua cœpit concupiscere, inde contraria, nouissime corpori animum addixit, & illius deseruiri libidini iussit. Omnes istę artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut strepit, corporis negocium gerunt: cui omnia olim tanquam seruo præstabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquētium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque catus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiēns. Iam rusticitatis & miseriæ est, uelle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quàm facile etiam magnos uiros dulcedo orationis abdu-

al. orcum;

al. in delicijs;

al. transegerē;

Actum uitæ, id est, cursum, ut agere uitam,

al. speciosa;

al. spata.

forte, reteruntur.

al. dedecores.

al. spaciosam.

forte, hominū.

cat à uero. Ecce Posidonius, ut mea fert opinio, unus ex his q̄ plurimū philosophi contulerunt, dum uult describere primum, quemadmodū alia torqueantur fila, ex molli solutoq̄ ducātur: deinde quemadmodū tela suspensis ponderibus, recedens stamen extendat, quemadmodum subtegmen insertum, quod duritiā utrinque comprimētis tramæ remolliat, † separata coire cogantur, & iungi, textrim quoq̄ à sapientibus dixit inuentam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo, Interitur mediū radijs subtegmen accipitis, Quod lato feriunt insecti pectine dentes. Quid si cōtigisset illi uidere has non temporis telas, in quibus uestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullū corpori auxilium, sed nullum pudorī est: Transit deinde ad agricolas, nec minus facillē describit profcissum aratro solum, & iteratum, quo solutior terra facilius parit radicibus: tunc sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoq̄ opus ait esse sapientiam, tanquā nunc quoq̄ plurima cultores agrorum noua inueniant, per quā fertilitas augeatur. Deinde non est cōtentus his artibus, sed in pristinū sapientem submittit. Narra enim quemadmodum rerum naturā imitatus panē cōpīt facere. Receptas, inquit, in os fruges, cōcurrens inter se duritiā dentium frangit, & quicquid excidit, ad edem dentes lingua refertur. Tunc uerō saluæ miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat. Cum peruenit in uentrē, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit ad similitudinē dentium, quorum pars immobilis motum alterius expectat. Deinde utriusq̄ attritu grana franguntur, & sepius † regeruntur, donec ad minutiam franguenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit, & assidua tractatione permouit, finxitq̄ panem, quem primo cinis calidus, & feruens testa præcoxit. Deinde furni paulatim repertī, & alia genera, quorū feruor feruiret arbitrio. Non multum abfuit, quin sutrinū quoq̄ inuentū à sapientibus diceret. Omnia ista ratio q̄dē, sed non recta ratio cōmentata est. Hominis enim nō sapientis inuēta sunt, tam me herculesq̄ nauigia, quibus amnes, quibusq̄ maria transimus, aptatis ad excipiendum uentorum impetum uelis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc atq̄ illuc cursum nauis q̄ torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & leui eius in utroq̄ momento uelocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapienter inuenit, sed minora, quā ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Imò nō illis excogitata ista sunt, quā à quibus hodieq̄ curantur. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus, ut speculariorum usum, perlucēte testa, clarum transparentium lumen, ut suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos, per quos circūfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar maiora, quibus templa, quibus domus fulgent: Quid lapideas moles in rotundum & leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tectu suscipimus: Quid uerborum notas, quibus quāuis citata excipitur oratio, & celeritatem lingue manus sequitur. Vilissimorū mancīporū ista cōmentata sunt. Sapientia altius sedet, nec manus edocet, animorū magistra est. Vis scire qd illa eruerit, quid uē effecerit: Non † decoros coporis motus, nec uarios pertubam ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in transitu formatur in uocem: nō arma, nec muros, nec bella. Utilia molitur, paci fauet, et genus humanum ad concordiam uocat. Non est instrumentorū ad usus necessarios opifex. Quid illi tam paruula assignas: tificem uides uitæ, alios quidē artes sub dominio habet. Nam cui uita, illi uitæ quæ ornamenta seruiunt. Cæterum ad beatum statum tendit, illō ducit, illō uias aperit. Quæ sint mala, quæ uideantur ostendit, uanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem solidā: inflatā uerō & ex inani † speciosam reprimat, nec ignorari sinat inter magna quid intersit & tumida, totius naturæ noticiam, ac suā tradit. Quid sint dii, qualesq̄, declarat, quid inferi, quid lares & genij. Quid in secundā † numinum formam animæ perpetuæ, ubi consistant, quid agant, quid possint, quid uelint. Hæc eius tiamēta sunt, per quæ non municipale sacrum, sed ingens omnium dēorum

~~plenus~~ mundus iste referatur, cuius uera simulachra, uerasq; facies cernendas men-
 bus protulit. Nam ad spectacula tam magna hebes uisus est: ad initia: deinde rerū
 redit, & aternam rationem toti inditam, & uim omnium seminum singula propriē
 figurantem. Tum de animo cœpit inquirere unde esset, ubi, quamdiu, in quot mem-
 bris diuisus. Deinde à corporalibus se ad incorporalia trāstulit, ueritatēq; & argu-
 menta eius excussit. Post hæc quemadmodū discernerentur uitę ac necis ambigua.
 In utraq; enim falsa ueris immixta sunt. Non abduxit, inquam, se, ut Posidonio uide-
 tur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non uenit. Nihil enim dignū inuen-
 tu iudicasset, quod non erat dignū perpetuo usu iudicaturus, ponenda nō sumeret.
 Anacharsis, inquit, inuenit rotā figuli, cuius circuitu uasa formantur, Demū quia
 apud Homerū inuenitur figuli rota, mauult uideri uersus falsos esse quā fabulā.
 Ego nec Anacharsin huius rei fuisse autorem contendo, & si fuit, sapiens quidem
 hoc inuenit, sed non tanquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, quā homines
 sunt, nō quā sapientes. Puta uelocissimū esse sapientem, cursu omnes anteibit, quā
 uelox est, non quā sapiens. Cuperem Posidonio aliquē Vitrarium ostendere, qui spi-
 ritu uitrum in habitus plurimos format, qui uix diligentī manu effingerentur. Hęc
 inuēta sunt postquam sapientem inuenire desuimus. Democritus, inquit, inuenisse
 dicitur fornicem, ut lapidum curuatura paulatim inclinatorū medio saxo alligare-
 tur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum & pontes & portas
 fuisse quarū ferē summa curuantur. Excidit porro uobis eundem Democritū inue-
 nisse, quemadmodū ebur t molliretur, quemadmodū decoctus calculus in smarag-
 dum conuerteretur, quā hodieq; coctura inuenti lapides t coctiles colorantur. Ista
 sapiens licet inuenerit, nō quā sapiens erat inuenit. Multa enim facit, quę ab impru-
 dentissimis aut æquē fieri uidemus, aut peritius, aut exercitatus. Quid sapiēs inue-
 stigauerit, quid in lucem protraxerit, quæris? Primum ueram naturam, quā nō ut
 cetera animalia oculis secutus est tardis ad diuina. Deinde uitę legem, quā ad u-
 niuersa direxit: nec nosse tantum, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter ex-
 cipere, quā imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, et quāti quidē esset uera
 æstimatione perpendit, damnauit mixtas pœnitentię uoluptates. Et bona semper
 placitura laudauit, & palam fecit, felicissimum esse, cui felicitate nō opus est, poten-
 tissimū esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quā ciuē ex-
 tra patriam posuit, extra mundum deos, quā uirtutem donauit uoluptati: sed de illa
 quā nullum bonū putat, nisi quod honestum est, quā nec hominis, nec fortunæ mu-
 neribus deleri potest, cuius hoc precium est, non posse precio capi. Hanc philoso-
 phiam fuisse illo rudi seculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso usu discebant uti-
 lia, nō credo, sicut ante fortunata tempora, cum in mediū iacerēt beneficia nature
 promiscuē utenda antequam auaricia atq; luxuria diffotiauerē mortales, & ad rapi-
 nam ex consortio discucurrere, non erant illi sapientes uiri, etiā si faciebāt facien-
 da sapientibus. Statum quidem generis humani, nō alium quisquam suspexerit ma-
 gis, nec sicui permittat deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud proba-
 uerit, q̄ quod apud illos fuisse memoratur, apud quos nulli subigebāt arua coloni,
 Nec signare quidē, aut partiri limite campum. Fas erat, in mediū quærebāt, ipsaq;
 tellus, Omnia liberius, nullo poscente ferebat. Quid hominū illo genere felicius?
 In commune rerum natura fruebatur, sufficiebat illa ut parens in tutela omnīū, hęc
 erat publicarum opum segura possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mor-
 talium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optime
 positas auaritia, & dum seducere aliquid cupit, atq; in suū uertere, omnia fecit alie-
 na, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscen-
 do, omnia amisit. Licet itaq; uelit nunc concurrere, & reparare quod perdidit, licet
 agros agris adiciat, uicinum uel precio pellat, aris uel iniuria, licet in prouinciā
 spaciū rura dilatet, et possessionem uocet, per sua longam peregrinationem, nulla
 nos finium propagatio eō reducet, unde discessimus. Cum omnia fecerimus, mul-
 tum habebimus, uniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in
 usus

al. membra.

 forte, polire-
 tur.
 al. ad hoc uti-
 les.

forte, aruis.

al. interdiu il-
lis quàm noctū

usus populorum non diripientium larga. Quicquid natura protulerat, id nō min-
inuenisse quàm inuentum monstrare alteri uoluptas erat, nec aut ulli superesse pe-
terat, aut deesse, inter concordēs diuidebatur. Nondū ualentior, imposuerat firmo
ri manum, nondum avarus abscondendo quod sibi iaceret, alium necessarijs quoq;
excluserat. Par erat alterius ac sui cura. Arma cessabant incruētāq; humano sang-
ne manus, odium omne in feras uerterant. Illi quos aliquod nemus densum à sole
protexerat, qui aduersus seuitiā hyemis aut imbris, uili receptaculo tuti sub fronde
uiuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra pur-
ra uersat, & acerrimis excitat stimulis, mollem somnū illis dura tellus dabat. Non
impendebant celata laquearia, sed in aperto iacētes sydera superlabebantur, & in
signe spectaculum noctūm mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus du-
cens: tam† inter diem illis quàm noctem patebāt prospectus huius pulcherrimæ do-
mus. Libebat intueri signa, ex mediā cœli parte uergētia, rursus ex occulto alia sin-
gentia. Quid nī iuuaret uagari inter tam late sparsa miracula? At uos ad omnem te-
ctorū pauetis sonū, & inter picturas uestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non
habebāt domos instar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis umbra
rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuicq; non opere, nec fistula, nec ullo coacto in-
tinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste
domicilium, rustica politum manu. Hæc erat secundum naturam domus, in qua libe-
bat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timentem. Nunc magna pars nostri metus, te-
cta sunt. Sed quamuis egregia illis uita fuerit, & carens fraude, non fuere sapien-
tes, quando hoc iam in opere maximo nomen est, non tamen negauerim fuisse al-
ti spiritus uiros, & (ut ita dicam) à dijs recentes. Neq; enim dubium est, quin meliora
mundus nondum effectus ædiderit. Quemadmodū autem omnibus indoles fortior
fuit, & ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus consummata. Non enim
dat natura uirtutem. Ars est bonum fieri. Illi quidem non aurum, nec argentum, nec
perlucidos lapides ima terrarum fece quærebant, parcebantq; adhuc etiā mutis
animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum spe-
ctaturus occideret. Nondum uestis illis erat picta, nondum texebatur aurū, adhuc
non eruebatur. Quid ergo? Ignorantia rerum innocentēs erāt. Multum autem in-
terest, utrum peccare aliquis nolit, aut nesciat. Deerat illis iusticia, de erat prudētia,
deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his uirtutibus habebat similia quadam
rudis uita. Virtus non contingit animo, nisi instituto & edocto, & ad summum alsi
dua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur, & in optimis
quoq; antequam erudias, uirtutis materia, non uirtus est. Vale.

EPIST. XCII. Quomodo ad omne quod euenire potest firmandus est animus

Et quod omnia mortalium mortalitate damnata sunt. Vbi non indi-
gnatione, sed æquanimitate opus est contra fatum.

nedum, pro
non modo.

Liberalis noster nūc tristis est, nūciato incendio, quo Lugdunēsis colonia exulta-
est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominē patrię suę amantissimū.
Quæ res efficit, ut firmitatē animi sui quærat, quam uidelicet ad ea quę timeri posse
putabat, exercuit. Hoc uerò tam inopinatum malum, & penē inauditum, non miror
si sine metu fuit, cum esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium uexauit,
nullam abstulit. Nam etiam ubi hostili manu intacta ignis immissus est, multis locis
deficit, & quamuis subinde excitetur, raro tamē sic cuncta depascitur, ut nihil ferro
relinquat. Terrarum quoq; uix unquā tam grauis & perniciosus fuit motus, ut tota
oppida euerteret. Nunquā deniq; tam infestū ulli exarsit incendium, ut nihil ali-
ri superesset incendio. Tot pulcherrima operā, quę singula illustrare urbes singulas
possent, una nox strauit, & in tanta pace quantum ne bello quidē timeri potest, acci-
dit. Quis hoc credat? Vbiq; armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum diffusa æ-
curitas sit, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia querit: Omnibus fortuna quæ
publicē afflxit, quod passuri erant, timere permisit. Nulla res magna, nō aliquod da-
buit ruinae suę spacium. In hac una nox interfuit inter urbem maximam & nullam.
Deniq;

Deniq; diutius illam tibi perisse, quàm perijt, narro. Hec omnia Liberalis nostri affe-
ctum inclinant, aduersus ita firmum & erectum, nec sine causa còcussus est. Inexpe-
ctata plus aggrauant. Nouitas adiicit calamitatibus pondus, nec quisquam mortis
sum non magis quod etiam miratus est, doluit. Ideo nihil nobis improuissum esse
debet. In omnia præmittendus est animus, cogitandumq; non quicquid solet, sed
quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cum uoluit, & florentissis,
modo detrahat & quod non eo magis aggrediatur & quatiat, quo speciosius fulget?
Quid illi arduum, quidue difficile est? Non una uia semper, ne tota quidem incutrit.
Modo nostras in nos manus aduocat, modo suis contenta uiribus, inuenit pericula
sine autore: nullum tempus exceptum est, in ipsis uoluptatibus causæ doloris oriun-
tur. Bellum in media pace confurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt. Ex
amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tēpestates hybernisq; maiores agitur æ-
stiuæ tranquillitas, sine hoste patimur hostilia, et cladis causas, si alia deficiunt, n. imia
sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, ualidissimos phthūs, in no-
centissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui, casus, per quod ue-
lut oblitis uires suas ingerat. Quicqd lōga series multis laboribus, multa dei indul-
gentia struxit, id unus dies spargit, ac dissipat. Longam moram dedit malis prope-
rantibus, qui diem dixit, horam, momētumq; temporis, euertendis imperijs suffice-
re. Effet aliquod imbecillitatis nostræ solatium, rerumq; nostrarum, si tanta celerita-
te repararentur cuncta, quanta finiuntur. Nunc incrementa lentē exeūt, festinatur
in damnū, nihil priuatim, nihil publicē stabile est, tam hominum q̃ urbium fata uo-
luuntur. Inter placidissima terror existit, nihilq; extra tumultuantibus causis, mala
unde minimē expectabantur erumpunt. Quæ domesticis bellis steterāt regna, quæ
externis impellente nullo ruunt. Quotaqueq; felicitatem ciuitas pertulit? Cogitan-
da ergo sunt omnia, & animus aduersus ea, quæ possunt euenire, firmandus. Exilia
tormēta, bella, morbos, naufragia meditare. Potest te patriæ, potest patriam tibi ca-
sus eripere: potest te in solitudinem abijcere, potest hoc ipsum, in quo turba suffoca-
tur, fieri solitudo. Tota ante oculos fortis humanæ conditio ponatur, nec quantum
frequēter euenit, sed quantum plurimum potest euenire præsumamus animo, si no-
lumus opprimī, nec ullis inusitatis uelut nouis obstupesceri. In plenum cogitanda
fortuna est. Quoties Asiæ, quoties Achaïæ urbes uno tremore ceciderunt: quot op-
pida in Syriæ: quot in Macedonia deuorata sunt: Cyprum quoties uastauit hæc cla-
des? Quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nuntiati sunt totarū urbium
interitus, & nos, inter quos frequenter ista nunciantur, quota pars omnium sumus?
Consurgamus itaque aduersus fortuita, & quicquid inciderit, sciamus inesse tam
magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arlit opulenta, ornamentumq; t̃ prouin-
ciarum, quibus & inserta erat, et excepta, unī tamen imposita, & huic non altissīmo
monti. Omnium istarum ciuitatū, quas nunc magnificas ac nobiles audis, uestigia
quoq; tēpus eradet. Non uides, quemadmodū in Achaïa clarissimarū urbium iam
fundamenta consumpta sint, nec quicquā extet, ex quo appareat illas saltem fuisse?
Non tantum manufacta labuntur, nō tantum humana arte atq; industria posita uer-
tit dies. Iuga montium diffidunt, totæ defedire regiones. Opera sunt fluctibus, quæ
procul à conspectu maris stabant. Vastauit ignis colles, per quos elucebat, erexit &
quondam altissimos uertices solatia nauigantium, ac speculas, ad humilem hære-
nam deduxit. Ipsius naturæ opera uexantur, & ideo æquo animo ferre debemus ur-
bium excidia. Casura omnia extant, t̃ omnibus exitus manet, siue interna ui flatuq; aut omnes loca
præclusa uiolenti pondus sub quo tenentur, excusserint, siue torrentium in abdito gendū, aut im-
uastorū obstantia effregerit, siue flammaram uiolentia compaginem soli ruperit, si- minet pro ma-
ue uetustas, à qua nihil tutū est, expugnauerit minutatim, siue grauitas cœli egeffe- net,
rit populos, & situs deserta corruerit. Enumerare omnes fatorū uias longum est.
Hoc unum scio, omnia mortalīū opera, mortalitate damnata sunt, inter peritura ui-
uimus. Hec ergo atque eiusmodi solatia admoveo Liberali nostro, incredibili quo-
dam patriæ suæ amore flagranti, quæ fortasse consumpta est, ut in melius excitat-
retur,

retur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria. Multa ceciderūt, ut altius surgeret & in alias imagines. Felicitatis urbis inimicus aiebat. Romæ sibi incēdia ob hoc nū dolori esse, quod sciret meliora resurrectura q̄ arsisent. In hac quoq; urbe uerumile est certaturos omnes esse, ut maiora certioraq; q̄ amiserē restituantur. Sint nam diuturna, & melioribus auspicijs in æuū longius cōdita. Nam huic colonizatiōe origine sua centesimus annus est, ætas ne hominī quidem extrema. Deduc̄ta in hanc frequentia, loci opportunitate conualuit. Quæ tamen grauissimos casus intra spaciū humanę pertulit senectutis. Itaq; formetur animus ad intellectu, patientiamq; fortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illā idem habere ris, quod aduersus imperātes, aduersus urbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum indignandū est. In eum intrauimus mundum, in quo his legibus uiuitur. Placet: pare: non placet: quacūq; uis exi. Indignare, si quid in te inique proprietū est. Sed si hæc imos summosq; necessitas alligat, in gratiā cum fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quod nos tumultis metiaris, et his monumentis, quæ uia disparia prætexūt. Aequat omnes cinis, impares nascimur, pares morimur. Idem de urbibus, quod de urbium incolis dico. Tā Ardea capta, quam Roma est. Conditor ille iuris humani, nō natalibus nos, nec nom inum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi uerò ad finē mortalium uentū est, discede, inquit, ambitio, omnium quę terrā premūt, similis esto. Ad omnia patiēda pares sumus. Nemo altero fragilior est, nemo in craftinum sui certior. Alexander Macedonū rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quā pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen. Quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa, quæ tradebantur subtilia, & diligenti intentione discenda, nō quæ percipere posset uesanus homo, & trans oceanum cogitationes suas mittēs. Facilia, inquit, me doce. Cui præceptor, inquit, ista omnibus eadē sunt, æque difficilia. Hoc puta rerum naturam dicere. Istā de quibus[†] quæris, omnib. eadē sunt, nulli dari faciliora possunt, sed quisquis uolet, scripsit illa reddet faciliora. Quomodo? equanimitate. Et doleas oportet, & sitias, & esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quod istis qui te circumstrepunt credas. Nihil horum malū est, nihil intollerabile, aut durū. Ex consensu istis metus est. Sic mortē timēs, quomodo famam. Quid aut stultius homine uerba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere, eodem loco sibi esse uoces imperitorū, quo uentre redditōs crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est uereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodū famam extimuisis sine causa, sic & illa, quę nunquā timeretis, nisi fama[†] uicisset. Nunquid detrimenti faceret uir bonus, iniquis rumoribus aspersus? nec mortī quidem hæc apud nos noceat: & hæc malam molitionem habet. Nemo eorū qui illum accusant expertus est. Interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis quā multis utilis sit, quā multos liberet tormentis, egestate, querelis, supplicijs, tedio. Non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. Vale.

al. quæris

al. iussisset.

EPIST. XCIII. Disputatio contra dicentes solam uirtutem nō facere beatum sine externis commodis. Vel facere quidem beatum, sed non beatissimum.

Vbi tradit hæc fortuita, nec bona esse nec mala. Et nec beatum facere, nec miserum. Et de excellentia animi.

PVto inter me teq; cōueniat, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes mixtas, p̄ quas mouemur alimurq; propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali aliquid irrationale est, & rationale. Illud huic feruit. Hoc unum est, quod alio nō refertur, sed omnia ad se perfert. Nam illa quoq; diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est. Et hæc autē nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos cōuenit, sequitur ut de illo quoq; cōueniat, in hoc uno positam esse beatam uitam, ut in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola nō submittit animum, stat contra fortunam. In quolibet rerum habitu, seruata seruat. Id autem

autem **unum** bonum est: quod nunquam defringitur. Is, inquam, beatus quem nul-
la res minorem facit, tenet summa, & ne ulli quidem nisi sibi, innixus. Nam qui ali-
quo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipienti in nobis multum valere
non nostra. Quis autē uult constare fortuna, aut quis se prorsus ob aliena miratur?
Quid est beata uita, securitas & perpetua tranquillitas. Hanc dabit animi magnitu-
do, dabit cōstantia benē iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur, si ueritas to-
ta perspecta est, si seruatus est in rebus agēdis ordo, modus, decor, & innoxia uolun-
tas, aut benigna, intenta rationi, nec unquam ab ista recedens, amabilis simul mira-
bilisq;. Deniq; ut breuiter tibi formulā scribam. Talis animus sapientis esse uiri de-
bet, qualis deum deceat. Quid potest desiderare is, cui omnia honesta contingant?
Nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata
uita, sine quibus non est. Et quid stultius, turpiusue, quā bonū rationalis animi ex
irrationalib; necesse? Quidē tamen augeri summū bonū iudicant, quia parū plenum
sit fortuitis repugnantibus. Antipater quoq; inter magnos sectæ huius autores, ali-
quid se tribuere dicit externis, sed exiguum admodum. Vides autem quale sit, t die
non esse contentū, nisi aliquis igniculus alluxerit? Quod potest in hac claritate solis
habere scintilla momentū? Si nō es sola honestate cōtentus, necesse est aut quietem
adici uelis, quam *παισολή* uocāt Græci, aut uoluptatem. Horum alterum utcumq;
recipi potest. Vacat enim animus molestia, liber ad t̄ conspectum uniuersi, nihilq; il-
lum auocat à contemplatione naturæ. Alterum illud uoluptas, bonum pecoris est.
Adiicimus rationali irrationale, honesto inhonestum. Magno uitam facit titillatio
corporis? Quid ergo dubitatis dicere, bene esse homini, si palato bene est? Et hunc
tu nō dico inter uiros numeras, sed inter homines, cuius summū bonum saporibus,
ac coloribus, ac sonis cōstat? Excedat ex hoc animalū numero pulcherrimo, ac dñs
secundo, mutis aggregetur animal pabulo lātū. Irrationalis pars animi duas habet
partes: alteram animosā, ambitiosā, impotentem, positā in affectionibus: alter-
ram humilem, languidā, uoluptatibus deditā. Illam effrēnatā, meliorē tamen
certe fortiores ac digniores uiro reliquerunt. Hanc necessariā beatæ uitæ putaue-
runt, inermem & abiectā. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerūt animalis ge-
nerosissimi bonum, demissum & ignobile. Preterea mixtum, portentuosumq;, et ex
diuersis animalū congruentibus membris. Nam, ut ait Virgilius noster in Scylla,
Prima hominis facies & pulchro pectore uirgo Pubetenus, postrema immani cor-
pore pistrix, Delphinum caudas utero commissa luporum. Huic tamen Scyllæ fera
animalia iuncta sunt, horrenda, uelocia, at isti sapientiam ex quibusdam composuē
re portētis. Prima hominis pars est ipsa uirtus. Huic cōmittitur inutilis caro, & flui-
da & receptandis tantum cibis habilis, ut ait Posidonius. Virtus illa diuina, in lubri-
cum desinit, & superioribus eius partibus uenerandis atq; cōlestibus, animal iners
ac marcidum attextitur. Illa utcumq; alta quies nihil quidem ipsa animo præstabat,
sed impedimēta remouebat. Voluptas ultro dissoluit, & omne robur emollit. Quæ
inuenietur tam discors inter se iunctura corporis? Fortissimæ rei inertissima astrui
tur, seuerissimæ parum seria, sanctissimæ intemperans usq; ad t̄ indigesta. Quid er-
go, inquit, si uirtutem nihil impeditura sit bona ualētudo, & quies & dolorum uaca-
tio, nō petes illa? Quid nī petam? Non quia bona sunt, sed quia secundum naturam
sunt, & quia bono à me iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc unum
bene eligi. Nam cum uestem qualem decet sumo, cum ambulo ut oportet, cum cœ-
no quemadmodum debeo, non cœna, aut ambulatio, aut uestis bona sunt, sed meū
in his propositum, seruantis in quaq; re rationi conuenientem modum. Etiam nunc
adiiciam, Mundæ uestis electio appetēda est homini. Natura enim homo mundum
& elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda uestis, sed munda uestis
electio, quia nō in re bonum est, sed in electione. Quia actiones nostræ honestæ sunt,
non ipsa quæ aguntur. Quod de ueste dixi, idem de corpore me existima dicere.
Nam hoc quoque natura, ut quandam uestem animo circumdedit, uelamentum
eius est. Quis autem nunquam uestimenta æstimauit arcula? Nec bonum, nec mal-
lum

al. sole.

al. inspectum.

al. ingesta.

al. Ergo. lum uagina gladiū facit. † Ego de corpore quoq; idem tibi respondeo. Sumpturn
 quidem me, si detur electio, & sanitatem & uires. Bonum autem futurum, iudiciū
 de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus. Summū tamen illud
 num non sequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem
 esse, qui uirtutem habet, non potest. Beatissimus autem nō est, qui naturalibus
 nis destituitur, ut ualitudine et membrorū integritate. Quod incredibilius uidetur
 id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non esse miserum, esse e-
 am beatum: quod leuius est, negas, beatissimum esse. Atqui si potest uirtus efficere,
 nemiser aliquis sit, facilius efficiet, ut beatissimus sit. Minus enim interualli à beato
al. creptum. ad beatissimum restat, quàm à misero ad beatum. An quæ res tantum ualeat, ut tē-
 ceptum calamitatibus inter beatos locet, non potest abijcere quod superest, ut be-
 tissimum faciat? In summo deficit cliuor: Commoda sunt in uita & incommoda, utra-
 que extra nos. Si nō est miser uir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis,
 quomodo non beatissimus, si aliquibus cōmodis deficitur? Nam quemadmodum
 incommodorum onere usq; ad miserum non deprimitur, sic commodorū inopia nō
 deducitur à beatissimo. Sed tam sine cōmodis beatissimus est, quàm non est sub in-
 commodis miser. An non potest illi eripi bonum suum, si potest minui. Paulo ante
 dicebam, igniculum nihil cōferre lumini solis. Claritate enim eius quicquid sine eo
 lucet, absconditur. Sed quædam, inquit, soli quoq; obstāt. At solis uis & lux integra
 est, etiā inter opposita: & quāuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius aspe-
 ctu, in opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor,
 nec tardior quidem: quoniam multum interest, utrum aliquid obstet tantum, an in-
 pediat. Eodem modo uirtuti opposita nihil detrahūt. Non est minor, sed minus ful-
 get: nobis forsità non æquē apparet ac nitet, sibi eadem est, & more solis obscuri-
 occulto uim suam exercet. Hoc itaq; aduersus uirtutem possunt calamitates, & dam-
 na, & iniuriæ, quod aduersus solē potest nebula. Inuenitur qui dicat sapientem cor-
 pore parum prospero usum, nec miserū esse, nec beatū. Hic quoq; fallitur. Exaquet
 enim fortuita uirtutibus, & tantundem tribuit honestis quantū honestate carenti-
 bus. Quid autē scedius, quid indignius, q̃ comparare ueneranda contemptis: Vene-
 randa enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia. Econtrario uilia sunt, quæ
 saepe contingūt pleniora uilissimis, crus solidum, & lacertus, & dentes, & horū faci-
 tas, firmitasq;. Deinde si sapiēs cui corpus molestū est, nec miser habebitur, nec bea-
 tus, sed medio relinquetur, uita quoq; eius nec appetenda erit, nec fugienda. Quid
 autē tam absurdum, q̃ sapientis uitam appetendā non esse? Aut quid tam extra hūc
 q̃ esse aliquam uitam, nec appetendā, nec fugiendā? Deinde si damna corporis mi-
 serū non faciunt, beatū esse patiuntur. Nā quibus potentia nō est in peiorē trāscū-
 statū, nec interpellandi quidē optimū. Frigidum, inquit, aliquid & calidū nouimus.
 Inter utrunq; tepidum est. Sic aliquis beatus est, aliquis miser, aliquis nec mi-
 ser nec beatus. Volo hanc contra nos positam imaginē excutere. Si tepido illi plus
 frigidi ingessero, fiet frigidum, si plus calidi affudero, fiet nouissimē calidum. At
 huic, nec misero, nec beato, quantūcunq; ad miseras adiecero, miser non erit, quē
 admodum dicitis. Ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominē, nec mi-
 serum nec beatum. Huic adiicio cecitatem, non fit miser. Adiicio debilitatē, non fit
 miser. Adiicio dolores cōtinuos & graues, miser non fit. Quē tam multa mala in mi-
 seram uitam nō trāserunt, nec ex beata quidem educunt. Si nō potest, ut dicitis, sa-
 piens ex beato, in miserum decidere, non potest in non beatum. Quare enim qui
 la coepit, alicubi subsistat? Quæ res non patitur illū ad imum deuolui retinet in su-
 mo. Quid ni, nō possit beata uita rescindi? Nec remitti quidē potest, & ideo uita
 ad illam per seipsa satis est. Quid ergo, inquit, sapiens non est beatior qui diutius ui-
 xerit, quē nullus auocauit dolor, q̃ ille qui cū mala fortuna saepe luctatus est? Res-
 pōde mihi. Nunquid et melior est, & honestior? Si hæc non sunt, nec beatior quidem.
 Rectius uiuat, oportet, ut beatius uiuat: si rectius nō potest, ne beatius quidem.
 Non intēditur uirtus, ergo ne beata quidē uita, quæ ex uirtute est. Virtus enim est

bonum est, ut istas accessiones minutas non sentiat, breuitatem æui, & dolorē, & corporū uarias offensiones. Nam uoluptas non est digna ad quam respiciat. Quid est in uirtute præcipuum? Futuro non indigere, nec dies suos computare, in quanto habet tempore bona æterna consumat. Incredibilia nobis hæc uidentur, & supra humanam naturam, excurrentia. Maiestatem enim eius ex nostra imbecillitate metimur, & uitijs nostris nomen uirtutis imponimus. Quid porro non æquē incredibile uidetur, aliquem in summis cruciatibus positum, dicere, beatus sum? Atqui hæc uox in ipsa officina uoluptatis est audita. Beatissimum, inquit, hūc & ultimū diem ago Epicurus, cum illū hinc urinæ difficultas torqueret, hinc insanabilis exulcerati dolor uentris. Quare ergo incredibilia sunt ista apud eos, qui uirtutem colunt, cum apud eos quoque reperiantur, apud quos uoluptas imperauit? Hi quoque degeneres & humillimę mentis aiunt, in summis doloribus, in summis calamitatibus, sapientem nec miserum futurum, nec beatū. Atqui hoc quoque incredibile est, imò incredibilius. Non uideo enim quomodo in infimū agatur, ē fastigio suo deiecta uirtus. Aut beatū præstare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserū. Stans non potest uinci, aut uincatur oportet, aut uincat. Dñs, inquit, immortalibus solis, & uirtus & beata uita contingit. Nobis umbra quædam illorum bonorum, & similitudo. Accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio uerò dñs hominibusque communis est. Hæc in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos uitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus est, ut aliquis parum constans ad custodienda optima cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam uoletudinem, & non foedum aspectum corporis, sed habitu manentem suo, ætatis præterea longius spacium. Per hanc potest non pœnitenda agitare ut imperfecto uiro. Huic, malitiæ uis quædam inest, quia animum habet mobilem, ad praua & ille agit carēs malitiæ, & ea agitatio abest a bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur. Cuicumque autem deest aliquid ad bonū, malus est. Sed si cui uirtus animus in corpore præsens, hic deos æquat, illō tendit originis sui memor. Nemo improbe eò conatur ascendere, unde descenderat. Quid est autem, cur non existimes in eo diuini aliquid existere, qui dei pars est? Totū hoc quo continemur, & unum est, & deus, & socij eius sumus, & membra. Capax est noster animus, perfertur illō, si uitia non deprimant. Quemadmodum corporum nostrorū habitus erigitur, & spectat in cœlū, ita animus, cui in quantum uult, licet porrigi: in hoc a natura rerum formatus est, ut paria dñs uelit, & sic utatur suis uiribus, ac se in spacium suū extendat. Nam si aliena uis ad summa niteretur, magnus erat labor, ire in cœlū. Redit, cum hoc iter ad quod natus est, uadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniā respicit: aurum argentumque, illis in quibus iacuere tenebris dignissima, non hoc æstimat splendore, quo imperitorū uerberant oculos, & auerterūt, a cœlo, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquā, aliubi positas esse diuitias quā quo congeruntur, animū impleri debere, non arcē. Hunc imponere domino omnium rerum licet, hunc in possessionē rerum naturæ inducere, ut sua possessio oriētis occidentisque terminus fiat, deorumque ritu cuncta possideat, cum opibus suis diuites superne despiciat, quorum nemo tam letus est suo, quā tristis alieno. Cum se in hanc sublimitatē tulit, corporis quoque, uelut oneris necessarij, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subiicit. Nemo liber est, qui corpori seruit. Nam ut alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit trāseas, ipsius morosum imperium deliciarumque est. Ab hoc modo equo animo exit, modo magno profluit, nec quis deinde reliquijs eius futurus sit exitus, quærit. Sed ut ex barba capillos detonsos negligimus, ita ille diuinus animus egressurus hominem, quod receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat, an feræ distrahant, an terra cōtegat, non magis ad se iudicat pertinere, quā secundas ad ædum infantem. Vtrum proiectum aues differant, & an consumatur canibus data præda marinis, quid ad illū? Qui tunc quoque cum inter homines est, nullas minas timet, ullas ne timebit post mortem minas eorum, quibus usque ad mortem timeri parum est. Non conteret, inquit, me, nec

al. qua
al. illa.

Versum ex diuersis Virgilij locis confecit. In nono enim canibus data præda Latinis dixit, & Ecloga 6. canibus lacerasse marinis. Ludit enim uersibus huius modi sepe.

uncus, nec proiecti ad cōtumeliā cadaueris laceratio, fœda uisuris. Neminem de supremo officio rogo. Nulli reliquias meas cōmendo, ne quis insepultus esset, rei natura prospexit. Quem seuitia proiecerit, dies condet. Disertè Mœcenas ait. Ne tumulum curo, sepelit natura relictos. Alte cinctum putes dixisse. Habuit enim genium & grande & uirile nisi illud ipse discinxisset. Vale.

EPIST. XCIIII. De breuiori uita non curandum. Et quod amplissimum uitæ spacium est usq; ad sapientiam uiuere.

al. unde utiq;

IN epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris, tanquā & potuisses diutius uiuere, & debuisset æquitatem tuam desiderari, quæ tibi in omni persona, in omni negotio superest, in una re deest, in qua omnibus. Multos inueni æquos aduersus homines, aduersus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum. Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & uisus grauem extendit? Vtrum obsecro te æquius iudicas, te nature, an tibi parere tueram? Quid autem interest, quā cito exeas, dum utiq; exeundū est? Non ut diu uiuamus curandum est, sed ut satis. Nam ut diu uiuas, fati opus est, ut satis, animo. Longa est uita, si plena est. Impletur autem, cum animus sibi bonum suum reddidit, & ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? Non uixit iste, sed in uita moratus est, nec sero mortuus, sed diu. Octoginta annis uixit. Interest, mortē eius ex quo die numeres. At ille obiit uiridis, sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij executus est. In nulla parte cessauit, licet eius ætas imperfecta sit, uita perfecta est. Octoginta annis uixit, imò octoginta annis fuit: nisi forte sic uixisset eum dicis, quomodo dicuntur arbores uiuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamus, ut quemadmodum preciosa rerum, sic uita nostra non pateat multum, sed multum pendat. Actū illam metiamur, non tempore. Vis scire quid inter hunc inter sit uegetum contemptoremq; fortunæ, functū omnibus uitæ humanæ stipendijs, atq; in summum bonum eius euectum, & illum cui multi anni transmissi sunt? Alter post mortem quoq; est, alter ante mortem periit. Laudemus itaq; & in numero feliciū reponamus eum, cui quantulumcunq; temporis cōtiguit, bene collocatum est. Vidit enim ueram lucem, non fuit unus ē multis, & uixit, & uiguit. Aliquando sereno usus est, aliquādo, ut solet, ualidi syderis fulgor, p. nubila emicuit. Quid quæris quamdiu uixerit. Vixit, ad posteros usq; transiit, & se in memoriam dedit. Nec ideo mihi plures annos accedere recusauerim, nihil tamen ad beatā uitam defuisse dicam, si spacium eius inciditur. Non enim ad eum diem me aptauī, quem ultimum mihi spes auda promiserat, sed nullum nō tanquam ultimū aspexi. Quid me interrogas, quando natus sim? An inter iuniores adhuc censere? Habeo meū. Quemadmodum in minore corporis habitu potest homo esse perfectus, sic & in minore temporis modo potest esse uita perfecta. Aetas inter externa est. Quamdiu sim, aliena est, quādiu uerò uir bonus sim, meū est. Hoc à me exige, ne uelut per tenebras ætatis ignobile emeriar, ut agam uitam, non ut præteruehar. Quæris quod sit amplissimum uitæ spacium? Vsq; ad sapientiam uiuere. Qui ad illam peruenit attingit non longum finē, sed maximū. Ille uerò gloriatur audacter, & dijs agat gratias, interq; eos sibi, & rerum naturæ imputet, quod fuit. Merito enim imputabit, meliorem illi reddidit quā acceperit. Exemplar boni uiri posuit, qualis quātusq; esset, ostendit. Si quid adieciisset, fuisset simile præterito. Et tamē quousq; uiuimus omnium rerum cognitione, & cogitatione functi sumus. Scimus ad quid principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas uices annum reuocet. Quemadmodum omnia quæ usquā erant cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus sydera impetu suo cedere, præter terram nihil stare, cætera cōtinua uelocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna prætereant. Quare tardior uelociorem post se relinquat. Quomodo lumen accipiat, aut perdat, quæ causa inducat noctē, quæ reducat diem. Quomodo exeundum est, ubi ista propius aspicias. Nunc hac spe, inquit sapiēs ille, fortius exequod patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti etiam inter illos fui, animumq; illō meum misit, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de me-

al. cognitione.

al. à quibus.

Para. & post mortem nihil ex homine restare: equè magnum animum habeo, etiam
 inuiquam transiturus † accedo. Non tam multis uiuixit annis, quàm potuit. Et pau- *al. excedo.*
 corum uersuum liber est, & quidem laudandus atque utilis. Annales Tanusij scis *al. non deside-*
 quàm † non decori sint, & qui uocentur. Aequè est uita quorundam longa, & quod *ro, cūq; sint qui*
 Tanusij sequitur annales. Nunquid feliciorē iudicas eum, qui summo die mane- *uocentur: scis*
 ris, quàm eum qui medio occiditur. Nunquid aliquem esse tam cupidum uitæ pu- *potius iocetur*
 tas, ut iugulari in spoliario, quàm in arena malit. Non maiore spacio alter alterum
 præcedimus. Mors per omnes it. Qui occidit, consequitur occisum. Minimum est,
 de quo sollicitissime agitur. Quid † autē ad rem pertinet quamdiu uites, quod euita *al. enim*
 re non possis. Vale.

EPIST. XC V. Vtrum pars philosophiæ præceptiua superfluat, disputatio & so-
 lutio, & de aduocatione contra malum popularis opinionis.

EAm partē philosophiæ, quæ dat propria cuiq; personæ præcepta, nec in uniuersum
 componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus uxorem,
 patri, quomodo educet liberos, domino, quomodo seruos regat, quidā solam rece-
 perant, ceteras quasi extra nostram utilitatem uagantes reliquerāt, tanquam quis
 posset de parte suadere, nisi qui summam prius totius uitæ complexus est. Sed Ari-
 ston Stoicus ē contrariō hanc partem leuem eximat, & quæ nō descendat in pectus
 usq;. At illam habentem præcepta, plurimū ait proficere, ipsaq; decreta philosophiæ
 constitutionemq; esse summi boni, quam qui bene intellexit & didicit, quid in qua-
 quere faciendum sit, sibi ipse præcipit. Quemadmodum qui iaculari dīcīt, destina-
 tum locum captat, & manum format, ad dirigenda quæ mittit. Cum hanc uim ex di-
 sciplina & exercitatione percepit, quocunq; uult illa utitur. Didicit enim non hoc
 aut illud ferire, sed quodcunq; uoluerit. Scit quī se ad totam uitam instruxit, non de-
 siderat particulatim admoneri, doctus in totum, non quomodo cum uxore aut cum
 filio uiueret, sed quomodo bene uiueret. In hoc est, et quomodo cū uxore ac liberis
 uiuat. Cleanthes utilē quidē iudicat & hanc partem, sed imbecillem nisi ab uniuersa
 soluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones lo-
 cus iste diuiditur. Vtrum utilis an inutilis sit, & an solus uirum bonū possit efficere,
 id est, utrum superuacuis sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hanc partem uide-
 ri uolunt superuacuum, hoc aiunt. Si quid oculis oppositum moratur aciem, remo-
 uendum est: illo quidem non abiecto operam perdidit, qui præcepit. Sic ambulabis
 illo manum porrigens. Eodem modo ubi aliqua res obcæcat animum, & ad officio-
 rum dispiciendum ordinem impedit, nihil agit qui præcipit, sic uiues cum patre, sic
 cum uxore. Nihil enim proficient præcepta, quamdiu menti error obfusos est: si ille
 discutitur, apparebit quid cuiq; debeatur officio. Alioquin doces illū, quid sano fa-
 ciendum sit, non sanum efficias. Pauperi ut agat diuitem mōstras. Hoc quomodo ma-
 nēte paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tanquam satur faciat. Fixam
 potius medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus uitijis dicā, ipsa remouenda
 sunt, non præcipiendum, quod fieri illis manentibus non potest. Nisi opinionēs fal-
 sas, quibus laboramus, expuleris, nec avarus quomodo utendum pecunia sit, exau-
 diet: nec timidus, quomodo pericula cōtemnat. Efficias oportet, ut sciat pecuniam
 nec bonum nec malum esse. Ostendas illi miserrimos diuites. Efficias, ut quicquid
 publicè expauimus, sciat non esse timendum, quàm fama circumfert, nec dolorem
 quoq; nec mortem. Sæpe in morte, quā pati lex est, magnum esse solatium, quod ad
 neminem redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius fa-
 cit sibi, quicquid contumaciter passus est. Optimam doloris esse naturam, quod non
 potest, nec qui extēditur magnus esse, nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter
 excipienda, quæ nobis mundi necessitas imperat. His decretis cum illum in cōspe-
 ctum suæ conditionis adduxeris, & cognouerit beatam uitam esse, non quæ secun-
 dum uoluptatem est, sed secundū naturam, cum uirtutem unicū bonum hominis
 adamauerit, turpitudinem solum malum fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores,
 bonam ualeitudinem, uires, imperia scierit esse mediā partem, nec bonis annume-
 randam

al. mane. random nec malis, monitorē non desiderabit ad singula, qui dicat: sic incede, sic tace: na: hoc uiro, hoc fœminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Ista enim qui diligenti-
 simè monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc auia nepoti præ-
 cipit: & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum literarum
 intraueris, scies ista, quæ ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse defen-
 pto. Vtrum manifesta demum an dubia recipies? Non desiderant manifesta mo-
 nitores, præcipienti dubia non creditur. Superuacuum est ergo præcipere. Id adeo
 sic discere. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuturum
 erit. Si probaturus es, illa per quæ probas plus ualent, satisq; per se sunt. Sic amico
 utere, sic ciue, sic socio. Quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iusticia tra-
 dit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi, nec mer-
 cede conducì. Non esse iustum cui quicquā in hac uirtute placet, præter ipsam. Hæc
al. perhibui. cum persuasi mihi & t perhibi, quod ista præcepta proficiūt, quæ eruditum docet.
 Præcepta dare scienti superuacuum est, nescienti parum. Audire enim debet, non
 tantum quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrum, inquā, ueras opiniones ha-
 bent de bonis malisq; sunt necessaria, an non habent? Qui non habet, nihil à re ad-
 iuuabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. Qui habet exactū
 iudiciū de fugiendis petendisq; scit quid sibi faciendū sit, etiā te tacente. Tota er-
 go pars ista philosophiæ submoueri potest. Duo sunt propter q̄ delinquimus. Aut
 inest animo prauis opinionibus malicia contracta: aut etiam si non est fallis occupa-
 tus, ad falsa procliuius est, & cito specie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaq;
al. uacantem. debemus, aut curare mentem ægram & uitis liberare: aut t uacantem quidē, sed ad
 peiora pronā, preoccupare. Vtrūq; decreta philosophiæ faciūt. Ergo tale præcipien-
 di genus mihi agit. Præterea si præcepta singulis damus, incomprehensibile opus
 est. Alia enim dare debemus fœneranti, alia colenti agrum, alia negocianti, alia re-
 gum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturō. In matrimonio præcipi-
 as, quomodo uiuat cum uxore aliquis quam uirginē duxit, quomodo cum ea, quæ
 alicuius matrimoniū experta est, quemadmodū cum locuplete, quemadmodū cum
 indotata. An non putas aliquid esse discriminis, inter sterilem & fœcundam, inter
 prouectiorem & puellā, inter matrem & nouercam? Omnes species complecti non
 possumus. Atqui singulæ propria exigūt. Leges autem philosophiæ breues sunt, &
 omnia alligant. Adhæc nunc, quod sapientis præcepta finita esse debent, & certa: si
 qua finiri nō possunt, extra sapientiam sunt. Sapientia rerum terminos nouit. Ergo
 ista pars præceptiua submouenda est, quia quod paucis promittit, præstare omnibus
 non potest. Sapientia aut omnes tenet. Inter insaniam publicam, & hanc quæ medi-
 cis traditur nihil interest, nisi quod hæc morbo laborat, illa opinionibus fallis. Altera
 causas furoris traxit ex uoletudine, altera animi mala ualetudo est. Si quis furio-
 so præcepta det, q̄modo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico se
 gerere, q̄modo in priuato, erit ipso quē monebit insanior. Si bilis nigra curanda est,
 & ipsa furoris causa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum est, ipse
 discuti debet, alioquin abibunt in uanum monentiū uerba. Hæc ab Aristone dicun-
 tur. Cui respondebimus ad singula. Primum aduersus illud quod ait, si quid obstat
 oculo, & impedit uisum, debere remoueri. Fateor huic nō esse opus præceptis ad ui-
 uendum, sed remedio quo purgetur acies, & officientē libi moram effugiat. Natu-
 ra enim uidemus, cui uisum sui reddit, qui remouet obstantia. Quid autem cuiq; de-
 beatur officio, natura non docet. Deinde cuius curata suffusio est, is non protinus cū
 uisum recepit, alijs quoque potest reddere. Malitia liberatur, & liberatis non est o-
 pus exhortatione, nec cōsilio quidem: ut colorū proprietates oculus intelligat, a ni-
 gro album, etiam nullo monente, distinguet. Multis contra præceptis eget animus,
 ut uideat quid agendum sit in uita. Quanquam oculos quoque ægros medicus non
 tantum curat, sed etiam monet. Non est, inquit, quod protinus imbecillam aciem
 committas improbo lumini, à tenebris primo ad umbrosa procede, deinde plus
 de, & paulatim claram lucem pati assuesce, Non est quod post cibum studeas, non
 est quod

et quod plenīs oculis, ac tumentibus imperes. Afflatum & uim frigoris in os occurrentis euita: alia eiusmodi, quæ non minus quàm medicamenta proficiunt. Adijci remedijs medicina consiliū. Error, inquit, est causa peccandi. Hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Cōcedo per se efficacia præcepta non esse auertendam prauam animi persuasione, sed nō ideo, ne alijs quidē adiecta proficiūt. Primū memoriā renouant. Deinde quæ in uniuerso confusus uidebantur, in partes diuisa diligentius considerantur. Aut tu isto modo licet & cōsolationes dicas superuacuas, & exhortationes. Atqui non sunt superuacue. Ergo ne monitiones quidem. Stultū est, inquit, præcipere agro, quid facere tanquā sanus debeat, cū restituēda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quod habent ægri sanique quædam communia, de quibus admonendi sunt, tanquā ne auidē cibos appetant, ut lassitudinem uitent. Habent quædā præcepta communia pauper & diues. Sana, inquit, auariciam, & nihil habebis, quod admoneas, aut pauperem, aut diuitem, si cupiditas utriusque confidet. Quid quod aliud est, non concupiscere pecuniam, aliud uti pecunia scire: cuius auari modum ignorant, etiā non auari usum. Tolle, inquit, errores, superuacua præcepta sunt. Falsum est. Puta enim auariciam relaxatam, puta astrictam esse luxuriā, temeritatē franos infectos, ignauia subditū calcar, etiam remotis uitijis, quid & quemadmodū debeamus facere discēdū est. Nihil, inquit, efficient monitiones ad mota grauius uitijis. Ne medicina quidem morbos insanabiles uincit, tamen adhibetur alijs in remediū, alijs in leuamentum. Ne ipsa quidem uniuersæ philosophiæ uis, licet tota in hoc uires suas aduocet, durā iam & ueteram animis extrahet pestem: sed non ideo nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare. Plurimū. Interdum enim scimus, nec attēdimus. Non docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriā continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transimus. Admonere genus adhortandi est. Sæpe animus etiam aperta dissimulat. Ingerenda est itaque illi noticia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatiniū Calui repetenda sententia est. Factum esse ambitum scitis, & hoc uos scire omnes sciunt. Scis amicitias sancte colendas esse, sed non facis. Scis improbū esse, quia ab uxore pudicitia exigat, ipse alienarū corruptor uxorū. Scis ut illi nil cū adultero, sic nihil tibi esse debere cū pellice, & non facis. Itaque subito reducendus es ad memoriā. Non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcunque salutaria sunt, sæpe agitari debent, sæpe uersari, non ut tantum nota sint nobis, sed etiam parata. Adhuc nunc quod aperta quoque apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis. Ergo illæ, non præcepta proficient. Quid quod, etiam sine probationibus, ipsa monētis autoritas prodest, sic quomodo iurisperitorum ualent responsa, etiā si ratio non redditur. Præterea ipsa quæ præcipiuntur, per se multum habent ponderis, utique si aut carmini in texta sunt aut prorsus oratione in sententiā coartata. Sicut illa Catoniana, Emas, nō quod opus non est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse charum est. Qualia sunt illa, aut reddita oraculo, aut similia. Tēpori parce, Te nosce. Nunquid rationē exiges, cum tibi aliquis hoc dixerit uersus? Iniuriarū remediū est obliuio. Audentes fortuna iuuat. Piger sibi ipse obstat. Aduocatum ista non quærent, affectus ipsos tangunt, & natura uim suam exercente proficiunt. Omnium honestarum rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur uirtus cū tacta est & impulsā. Præterea quædā sunt quidem in animo, sed parū prompta, quæ incipiūt in expedito esse, cum diuisa sunt. Quædā diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere in exercitata mens non potest. Itaque in unū conferenda sunt, & iungenda, ut plus ualeant, animum magis alleuent. Aut si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est. Ipsa natura conuenienti esse debemus. Hoc qui dicunt, non uident alium ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis. Utique alius alio ingeniosior est. Ingenij uis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adijcit innatis, & deprauata corrigat. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt uitijis obligatū?

Quod non
opus est, asse
charum est.

ut, pro quauis

Hoc scilicet, ut illis liberetur. Non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed defœurata & oppressa. Sic quoq; tentat resurgere, & contra praua nititur. Nacta uenæ præsidium, & adiuta præceptis, conualefcit, si tamen illam diutina pestis infecta, nec enecuit. Hanc enim ne disciplinâ quidē philosophiæ toto impetu suo cōnixa, restaret. Quid enim interest inter decreta philosophiæ & præcepta, nisi quod illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? Vtraq; res præcipit, sed altera in totū, particularia altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minime. Nam hic quoq; doctus quidem est facere, quæ debet, sed hæc non satis perspicit. Non enim tantū affectibus impedimur, quo minus probāda faciamus, sed imperitia inueniendū, quid quæq; res exigat. Habemus interdū cōpositum animū, sed residē & inexercitatū ad inueniendū officiorum uiam, quā admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis, in locum autē earum ueras reponē, et nihil habebit admonitio, quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed non ista tantum. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint, nihilominus habent præcepta partes suas, & prudentia, & iustitia officijs constant, officia præceptis disponuntur. Præterea ipsum de bonis malisq; iudicium confirmatur officiorum executione, ad quam præcepta perducūt. Vtraque enim inter se consentiunt, nec illa possunt præcedere, ut non hæc sequantur, & si hæc ordinem sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est. Nam de maximis ac necessarijs rebus non sunt infinita. Tenuēs autem differentias habent, quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoq; dantur præcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniam, ergo nec maliciam quidem. Dissimile est. Nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est. Si falsas opiniones excludimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum: ut sequatur, tamē admonitio, corroborabit rectam de bonis malisq; sententiam. Illud quoq; falsum est, nihil apud insanos proficere præcepta. Nam quemadmodum sola non profunt, sic curatio nem adiuuant, & denunciatio, & castigatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor quibus mens mota est, non erepta. Leges, inquit, ut faciamus quod oportet, non efficiunt. Et quid aliud sunt quā minis mixta præcepta? Primum omnium ob hoc illæ non periuadent, quia minantur. At hæc non cogunt, sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adijce, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique si non tantū imperant, sed docēt. In hac re dissentio à Posidonio, pro eo quod Platonis legibus adiecta principia sunt. Leges enim breuem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur, uelut emissā diuinitus uox sit. Iubeat non disputet. Nihil uidetur mihi frigidius, nihil ineptius, quā lex cum prologo. Mone, dic quid me uelis fecisse, Non disco, sed pareo. Proficiunt itaque, malis moribus uti uidebis ciuitates usas malis legibus. At nō apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem, nec ideo inutilis, & formandis animis inefficax est. Quid autem philosophia nisi uitæ lex est? Sed putemus nō proficere leges, nō ideo sequitur, ut ne monitiones quidem proficiat. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionesq; & adhortationes, obiurgationes, & laudationes. Omnia ista monitionum genera sunt, per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animos honesta induit, dubiosq; & in prauum inclinantes reuocat ad rectum, quā bonorum uirorum conuersatio. Paulatim enim descendit in pectora, & uim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aspici frequenter. Occursus mehercule ipsos sapientium iuuat, & est aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. Nec tibi facile dixerim quemadmodum profit, sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam, ut ait Phædon animalia cum mordent non sentiuntur, adeo tenuis illis & fallens in periculum uis est: tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullū uulnus apparet. Idem tibi in conuersatione uirorum sapientium eueniet, non deprehendes quemadmodū aut quando tibi prolit, protulisse deprehendes. Quorsum, inquit, pertinet? Aequē præcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quā bona exple. Pythagoras ait, aliū animum fieri intratibus templum, deorumq; simulacra ex

cernentibus, & alicuius oraculi operientibus uocem. Quis autē negauit feriri
 si praeceptis efficaciter, etiam imperitissimos, uelut his breuissimis uocibus,
 si habētibus pōderis? Nihil nimis, Auarus animus nullo satiatur lucro. Ab
 alio expectes, alteri quod feceris. Hæc cū icū quodā audimus, nec ulli licet dubita-
 re, aut interrogare, quare: adeo etiā sine ratione ipsa ueritas ducit. Si reuerētia fræ-
 nat animos, aut uitiā compescit, cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorē
 castigatio, cur admonitio non faciat? etiam si nudis praeceptis utitur? Illa uerò effi-
 caciō est & altius penetrat, quæ adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adiicit, quare
 quidq; faciendum sit, & quis facientē obedientemq; praeceptis fructus expectet. Si
 imperio, & admonitione proficitur, Atqui proficitur imperio, ergo & admonitio-
 ne. In duas partes tradit, actionē admonitio. Virtutē & exercet, & ostēdit recta actio.
 Actio autem si prodest qui suadet, & qui monet, proderit. Ergo si recta actio uirtu-
 ti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat, & admonitio neces-
 saria est. Duæ res plurimū roboris animo dant, fides ueri, & fiducia. Vtramq; admo-
 nitio facit. Nam & creditur illi, & cum creditum est, magnos animus spiritus cōci-
 pit, ac fiducia impletur. Ergo admonitio non est superuacua. Marcus Agrippa uir
 ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesq; fecerunt, felix
 in publicum fuit, dicere solebat, multū se huic debere sententiæ, Nam cōcordia par-
 ua res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Hac se aiebat, & fratrem, & amicum
 optimū factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animū receptæ formant eum,
 cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententijs constat, idem possit? Pars uir-
 tutis disciplina constat, pars exercitatione. Et discas oportet, & quod didicisti, agē-
 do cōfirmes. Quod si ita est, non tantū scita sapiētiæ profunt, sed etiā praecepta, quæ
 affectus nostros uelut edicto coercent & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in
 hæc, scientiam & habitum animi. Nam illā qui didicit, & facienda ac uitāda perci-
 pit, nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit animus eius transfiguratus est. Tertiā
 pars ista præcipiendi ex utroq; est, & ex decretis & ex habitu. Itaq; superuacua est
 ad implendā uirtutem, cum duo illa sufficiant. Isto ergo modo & consolatio super-
 uacua est, nam hæc quoq; ex utroq; est, & exhortatio & suasio & ipsa argumētatio.
 Nā & hæc ab habitu animi compositi ualidiq; proficiuntur. Sed quamuis ista ex ha-
 bitu animi ueniāt, optimus animi habitus, & ex his est & ex illis. Deinde istud quod
 dicis, iam perfecti uiri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem
 tardē peruenitur. Interim etiā imperfecto sed proficienti, demonstranda est in re-
 bus agendis uia. Hæc forsitan etiā sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia, quæ
 iam eo perduxit animum, ut moueri nequeat, nisi in rectū. Imbecillioribus quidem
 ingenijs necessariū est aliquem præire: Hoc uitabis, hoc facies. Præterea si expectat
 tempus quo per se sciat, quid optimū factu scit, interim errabit, & errando impedi-
 tur, quo minus ad illud perueniat, quo possit se esse contentus. Regi ergo debet, dū
 incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorū tenentur, & alie-
 na manu per literarum simulacra ducuntur. Deinde imitari iubentur proposita, &
 ad illa reformare chirographū. Sic animus noster dum eruditur ad præscriptū, iuu-
 tur. Hæc sunt per quæ probatur, hanc philosophiæ partem superuacuam non esse.
 Queritur deinde, an ad faciendū sapientem sola sufficiat? Huic quæstioni suū diē da-
 bimus. Interim omittis argumētis, nōne apparet nobis esse opus aliquo aduocato,
 qui contra populi praecepta præcipiat? Nulla ad aures nostras uox impune perfer-
 tur. Nocet qui optāt, nocent qui execrantur. Nā et horū imprecatio falsos nobis me-
 tus inserit, & illorū amor male docet bene optando. Mittit enim nos ad longinqua
 bona, & incerta & errantia, cū possimus felicitatē domo promere. Non licet inquā,
 irerectā uia. Trahunt in prauū parentes, trahūt serui. Nemo errat unū sibi sed demē-
 tiā spargit in pximos, accipitq; inuicē. Et ideo in singulis uitiis populorū sunt, quia
 illa populus dedit: dū facit quisq; peiorē, factus est. Dicit deteriora, deinde docuit,
 effectaq; est ingens illa nequitia, congesto in unū, quod cuiq; pessimum scitur. Sit er-
 go aliquis

al. ablegant.

al. cui.

go aliquis custos, & aures subinde peruellat, abigatq; rumores, et reclamet populo laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscū uitia nasci, superuenerūt, ingesta sunt. Itaq; monitionibus crebri, opiniones quæ nos circūsonant, cōpescamus. Nulli nos uitio natura cōciliat. Illa liberos ac integros genuit. Nihil quidē quod auaritiā nostrā irritaret posuit in aperto. Pedibus aurum & argentum subiecit, calcādumq; & premēdū dedit, & quicquid est propter quod calcamur ac premimur. Illa uultus nostros erexit in cœlū, & quicquid magnificū mirumq; fecerat, uideri a suspicientibus uoluit: ortus occasusq; & properantis mūdi uolubilē cursum, interdū terrena aperiētē, noctū, cœlestia: tardos syderum incessus, si cōpares toti, citatissimos, si cogites, quanta spatia nunquā intermissa uelocitate circumeant: defectus solis & lunæ inuicem obstantium. Alta deinceps digna miratu, siue per ordinem subeūt, siue subditis causis mota profiliunt, ut nocturni ignium tractus, et sine ullo ictu sonituq; fulgōres cœli fathiscentis, columnæq; ac trabes, & uaria simulacra flāmarū. Hæc supra nos natura disponit. Aurum quidem & argentum, & propter ista nunquā pacem agens ferrum quasi male nobis commiterentur, abscondit. Nos in lucē propter quæ pugnaremus extulimus. Nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, dilectio terrarum pondere eruius. Nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erube, scimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarū. Vis scire quā falsus occlus tuos decipit fulgor? Nihil est istis quamdiumersa & inuoluta cœno suo iacent, fœdius, nihil obscurius: quid nī? quādo per lōgissimorū cuniculorū tenebras: extrahuntur nihil est illis dū fiūt, & a fece sua separant, informius. Deniq; ipsos opifices in tuere, per quorum manus sterile terræ genus, & informe perpuratur, uidebis quā ta fuligine obliuantur. Atqui ista magis inquinant animos quā corpora, & in posessore eorum quā in artifice plus est sordium. Necessarium itaq; est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, eq; tanto fremitu, tumultuq; falsorū ueram deniq; audire uocem. Quæ erit illa uox? Ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exurdato, salubria insusurret uerba: quæ dicat, Nō est quod inuideas istis quos magnos felicesq; populus uocat. Non est quod tibi compositæ mentis habitum & sanitatem, plausus excutiat. Non est quod tibi tranquillitatis tuæ fastidiū faciat ille, sub illis sacibus, purpura cultus. Non est quod feliciorem eum iudices, cui submouetur, quā quem licitor semita deijcit. Si uis exercere, tibi utile, nulli autem graue, imperiū, submoue uitia. Multi inueniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia seculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollāt, & muros in mirā altitudinē adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues insistent, & ad mare magnum perussi cade gentium ueniant: sed hi quoq; ut uincerent hostem, cupiditate uicti sunt. Nemo illis uenientibus resistit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatiq; restiterant. Tunc cum agere uisi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuaitandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum qui a Græciæ primum cladibus, in qua eruditus est, incipit, qui quod cuiq; optimū est eripuit Lacedæmoniam seruire iubet. Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatū strage, quas aut uicerat Philippus, aut emerat, et alias alio loco projicit, et toto orbe armam circumfert: nec subsistit unquam lassæ crudelitatis immanium ferarū modo, quæ plus quā exigit fames mordēt. Iam in unum regnum multa regna coniecit. Iam Græci Persæq; eundem timent, iam etiā a Dario liberationes iugum accipiunt: idem tu men ultra Oceanum solemq; indignatur ab Herculis Liberiq; uestigijs uictoriæ flectere. Ipsi naturæ uim parat. Non ille ire uult, sed non potest stare: nō aliter, quā in præceptis deiecta pondera, quibus eūdi finis est, iacuisse. Nec Cneo quidē Pompeio externa inire bella aut domestica uirtus, aut ratio suadebat: sed insanus amore magnitudinis falsæ, modo in Hispaniā & Sertoriana arma, modo ad colligendos putas ac maria pacēda uadebat. Hæ prætexebatur causæ ad cōtinuandā potentia. Quid illum in Africā, quid in septentrionem, quid in Mithridatem & Armeniā, & omnes Asiæ angulos traxit? Infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus

al. restitit

videretur. Quid C. Cæsare in sua fata pariter ac publica immisit? gloria & am-
 bitio. & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnū ante se ferre non potuit, cum
 R.P. supra se duos ferret. Quid tu C. Mariū semel consulem (unū enim consulatū
 accepit, ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosq; cōcideret, cū Iugurtham per
 Africā desertā sequeretur, tot pericula putas appetisse, uirtutis instinctu? Mariū e-
 xercitū, Mariū ducebat ambitio. Isti cū omnia cōcuterēt, cōcutiebātur turbīnū mo-
 re, graptā cōuoluūt, sed ipsi ante uoluūt, & ob hanc maiore impetu incurrūt, quā
 illis sui t regnū est. Ideoq; cū multis fuerūt malī, pestiferā illā uim, quā pleriq;
 nocuerunt, ipsi quoq; sentiūt. Nō est quod credas quēquā fieri aliena infelicitate fe-
 licem. Omnia ista exempla quæ oculis atq; auribus nostris ingeruntur, retexenda
 sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupa-
 tum locum uirtus, quæ mendaciā contra uerum placentiā extirpet, quæ nos à popu-
 lo cui nimis credimus separet, ac synceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapien-
 tia, in naturam conuerti, & eò restitui unde publicus error expulerit. Magna pars
 sanitatis est, hortatores insanix reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxio procul t
 abegisse. Hoc ut esse uerum scias, aspice, quanto aliter unusquisque populo uiuat,
 aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentix, nec frugalitatem docent ru-
 ra: sed ubi testis ac spectator abscessit, uitia subsidunt, quorum monstrari & conspi-
 ci, fructus est. Quis eam quam nulli ostenderet, induit pupuram? Quis posuit se-
 cretam in auro dapem? Quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus umbra, luxurię
 suę pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, nec paucorum quidem
 & familiarum, sed apparatus uitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expan-
 dit. Itaque irritamentum est omnium in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne
 concupiscamus efficiēs, si ne offendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impoten-
 tia scenam deliderant. Sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio urbium tremi-
 tu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimo-
 niorum laudet paruo diuitem, & usu opes metientem. Contra illos qui gratiam ac
 potentiam attollunt, ocium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis
 ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione uulgi beatos, in isto inuidioso fastigio
 suo trementes & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quā ab
 alijs habetur. Nam quæ alijs uidetur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaque exaniman-
 tur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suę præceps. Cogi-
 tant enim uarios casus, & in sublimi maxime lubricos: tunc appetita formidant, &
 quæ illos graues alijs reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudat ocium le-
 ne & sui iuris, odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus, queritur: tūc de-
 mum uideas philosophantis metus, & agræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista
 inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona, ita melius in malis sapiamus, se-
 cunda rectum auferunt. Vale.

al. regimen.

al. abiisse

ERASMI IN LIB. DECIMVM QVARTVM EPIST. XC.

Arma agetis introrsus. Sic habebat prior editio, consentientibus plerisq; exemplaribus. Vnus codex manu des-
 criptus habebat, marinam, unde conijco legendum, maria introrsus agetis, ut conueniat cum illo Maronis, Iulia
 ex ponto longe sonat unda refuso. Item cum illo Flacci, Mariq; Baijs obstrepentis urges Summo uere lit-
 tora. Parum locuples continente ripa. Alioqui legi poterat, arua. Sic enim edificabant in littore, ut aruorum
 spacia redderent angustius amplitudine edificiorum. Nam mox sequitur apud Horatium:

Quid quod usq; proximos Reuellis agri terminos? &c. Lib. 2. Ode 18.

Quid in secundam nominum formam animæ perpetuæ. Sic magno consensu habebant exēplaria. si pro nomi-
 ne legamus hominum, tolerabilior fuerit lectio, ut intelligas animas perpetuas in secundam hominum formā. Pe-
 rit enim forma corporis, sed manet ea quæ potior est aut alia datur priore melior. Sed uero propius est, fuisse scrip-
 tum, numinum formam. Numinum enim est immortalitas, animæ secundam habent formam, quod esse quidem cepe-
 rit, sed non desinunt esse. Mollior erit sermo, si sublata præpositione legas, secundam numinum formā perpetuæ
 id est, more numinum.

Quam doctrinam uocant Græci. Ex uestigijs nihil certi potuit deprehendi, nisi quod σχολή, aut θεωρητική Epist. 91.
 doctrinam arbitror.

Magno uitā facit. Videtur deesse uerbum, magno pusillum. Vitā, &c. Tamen erit lectio tolerabilis, si recipias pro sapiente, & addas interrogationis notulam.

Quia animum habet mobilem, at praua illa agit arens malicia, & ea agitata abest. De bono, &c. Sic habet prior editio. Quidam codices pro at, habebant ad, & pro agitata, cogitata. Ex diuinatione reposuimus. hanc malicia uis quædam inest, quia, siue qua, animum habet mobilem ad praua. Illa agit carens malicia, & ea agitata abest à bono. Non est adhuc, & cetera.

Epist. 94.

Tamusi. Quidam habebant Tamasi. Catullus iocatur in quendam Volusium, Annales Volusi cacata charta, illud, & qui uocentur. Quam non decori sint, & qui uocentur. Quidam codex sic habebat, Annales Tamusi quam non desidero, & si sint qui uocentur. Tolerabilis erat lectio, si pro uocentur, legas iocentur ut accipiamus quos iocos sparsisse, quod his Seneca delectaretur.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVM QVARTVM EPIST.

Epist. 90.

[Lud quasi constet.] Omnis emendatio lectio, constitit, non constet. Nec iustus homo esse sine studio sui potest. Corrigere. Nec uirtus autē esse sine studio sui potest, ex uetere lectione. Sed eam accessionem esse. Eum legendum, non eam, ut referas ad locum, ex eadem. Hanc analyticam, illam topicam placuit appellari. Eadem aliter preferunt Græcis literis. Hanc dialecticam. Illam Rhetoricam placuit appellari. Analytica in duas partes diuiditur. Dialectice in eadem scriptum est Græcis characteribus, non Analytica. Quousque arationes uestras porrigetis ne provinciarum quidem statione contenti. Scribendum. Quousque arationibus uestris fines uestros porrigetis, cetera ex eadem. Quantum enim ex istis epulis quæ per tot comparatis manus. Lege, ex eadem. Quantum enim est quod ex istis epulis quas per tot comparatis manus.

Epist. 91.

Cuius scientia nulli dederunt. Vlli habent, nonnulli antiquiora duo exemplaria. Inter septem aui sapientia notus. Scribe notos, non notus, ex castigatis exemplaribus. Posset etiam legi, inter septem aui illius sapientes natus. Non enim testæ cœnationum epulas receptura parabantur. Scribe. Non enim testæ cœnationi epulum receptura parabantur, ex exemplari Facundi & Primitiui. Ipsa tales inueniunt. Ista mallem legeres, quam ipsa. Et animo humum expectate. Sunt codices in quibus uerbum, animo, non habetur. Quæ si audire humanū genus uolueris. Scribe Quam, non Quæ, ut referas ad naturam, ex uetere lectione. Facilem actum uitæ daret. Legendum fortasse. Facilem ac tutam uitam daret. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt. In quibusdam codicibus, non habetur, sed huic, non minus commoda lectione. Quod lato pariunt insecti pectine dentes. Sic legitur in omnibus scriptis exemplaribus, sed feriunt, esse legendum, non pariunt docet Ouid. in 6. Metamor. unde hi uersus desumpti. Quos notandum in eodem Ouidij 6. aliter haberi: Inseritur medium radijs subtegmen acutis, Quod digiti expellunt atque inter stamina ductum Percusso feriunt insecti pectine dentes, nisi forte Seneca ex commodo suo illos coniecit. Omnia hæc quidem inquit sapiens inuenit. Error in ordine uerborum. Corrigere, ex codice Facundi & Primitiui. Omnia hæc inquit sapiens quidem inuenit, Quia homines sunt non quia sapientes. Lege qua, non quia utroque. Nā & statim subiicitur, qua uelox est, non qua sapiens. Aliquē uitriariū ostendere. Vitriarium, non uitriariū legi in antiquo exemplari, quod uidetur exposcere analogiæ ratio. Præterque, grāmaticos quosdā id magis approbare uideo. Qui uix diligenti manu effungeantur. Vetus lectio, qui uix diligentiā manuū effingeretur. Et ut ita dicitur à dijs recentes. Sunt exemplaria quæ recedentes habeant, non recentes.

Epist. 92.

Qui diem dixit horam momentumque; temporis eueritēdis imperijs sufficere. Puto reclamant licet omnia exemplaria desiderari in his uerbis negationem, non, legendumque; qui diem dixit, non horam momentumque; tempore cetera. Quam sententiam mutuatus uidetur Seneca à Phalereo Demetrio, qui cum legisset apud Euripidem diuinam rem esse diuinam, sufficereque; uel unicam diem ad alleuanda quæ depressa sunt, uel è contrario reliqua pronuntians ab Euripide recte dicta, nisi quod non diem fuit dicturus, sed momentum. Autor est Plutarchus in consolatione ad Appollonium. Si tanto tempore repararentur cuncta quanto finiuntur. Emendatio exemplaria. Si tanto tempore perirent cuncta quanto fiunt. Alia, si tam tarde perirent cuncta quam fiunt. Ac speculas ad humile deduxit. Siue interna ui flatuque; præclusa uiolenti. Eadem, siue interna ui flatuque; præclusa uiolenti. Sed expendendum an sit aptior lectio præclusi, quam præclusa. Felicitatis urbis micus. Puto desiderari hoc loco principis. C. Caligulae nomē, quem insensibilissimū extitisse urbis successibus esse Tranquillus. Aetas ne homini quidem extrema deducta. Vetus lectio. Aetas ne homini quidem extrema. Aeto deducta. Alij codices non à Plauto habent, sed à Plano. Alij, A Planco recte Eusebius in Chronicis. Munacius, qui Plancus, Ciceronis discipulus orator habetur insignis, qui cū Galliam comatam regeret, Lugdunum comatam. Discede inquit ambitio. Omnium quæ terram premunt seruus miles esto. Corruptissima uerba, nec in nō sōdo codice castigatiora. Minus uitiosæ, ni fallor, futura si sic legantur, Discede inquit ambitio. Omnia quæ terra premunt.

seruam unam esse. Quandoquidem in uetere lectione fere miles habetur, non seruus miles. Cum ne morti qui
 hoc apud nos noceat.] Scribendum puto, ne morti quidem hi apud uos noceant, ut pronomen hi referat rumo-
 re. Non dictio, cum, in omnibus antiquis codicibus propalam desideratur. Et hoc malam molitionem habet.] In
 opus sic ut recitauit habetur, sed legendum puto, & hæc malam amolitionem habet, hoc sensu, mortem quoq; si/
 eri infamiam, & alia huiusmodi amolitionem habere sed malam, hoc est amoliri homines illam, sed decipi. Non
 enim si creditur malum est nemine id experto. Ab amoliendo amuleta dicta quæ circa collum aut in brachijs ge-
 feri solent gratia amoliendi fascinationes morbosæ. Græci phylacteria uocant, hoc est ut sic dicam seruatoria.
 Dioscorides & alij.

Vides autem quale sit, & te non esse contentum cætera.] Sic prior editio. Corrige. Vides autē quale sit sole te Epist. 93.

non est contentum, ex exemplari domestico reliquis hoc loco deprauatis. Corroborant hanc emendationem uer-
 ba sequentia. Quod potest in hac claritate solis cætera, & aliquanto post. Paulo ante dicebā igniculum nihil con-
 fere luminis solis. Sanctissimæ intemperans usq; ad indigesta.] Eadem ingesta agnoscit, non indigesta. Quid si le-
 ge intemperans æquæ ac iniusta. In quantolibet tempore bona æterna consumat.] Quantum, non quanto, eadem.

Ut in perfecto huius malitiæ uis quædam inest.] Scribendū reor mutata literarū quantitate. Ut imperfecto uero huius
 malitiæ uis quædam inest, ut sit malitiæ pro mollitudinis, ut supra. Ad praua ille agit carens malitiæ, & ea agita-
 tio abest à bono.] Locus in omnibus exemplaribus corruptus. Corrigendus forte sic. Ad praua illum agit hærens
 malitiæ, & ea agitatus abest à bono. Ut suarum possessionum orientis occidentisq; terminus fiat.] Vetus lectio com-
 pendiosior & elegantior, ut sua orientis occidentisq; terminus fiat. Vtrum proiectum aues differant an cōsumatur
 caribus data præda marinis.] Exemplar diuæ Mariæ proiecta agnoscit, non proiectum, ut scribendum sit proie-
 ctas. Item consumantur libentius legerim quàm consumatur, & Latinis legendum, non marinis. Est enim Virgiliæ
 tuus uersus ex nono. Heu terra ignota canibus data præda Latinis. Alitibusq; iaces. Nisi illud secundis cinxisse.] Ita
 omnis scripta & hætenus impressa lectio habet. Correctio erat in promptu, nisi illud secum discinxisset. Discin-
 xum fuisse Mæcenatem & Virgilius in elegia in eius obitum, & alij testantur. Seneca item statim ante. Alte cin-
 xum putes dixisse. De soluto autem & discincto Mæcenatis ingenio legito multa libro xx. epistolarum, in episto-
 la cuius initium est. Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio.

Annales Tanusij.] Lego. Annales Tanusij, tum ex uetere lectione, tum ex Suetonio Tranquillo in Cæsare dicta Epist. 94.
 tore. Meminerunt inquit huius coniurationis Tanusius geminus in historia. Et mox paulo. Tanusius adicit Cras-
 sum penitentia uel metu cætera. Quam non decori sint.] Exemplaria quædam, quam non dedecorosi sint. Alia
 pro decori, derosi, habent. Sunt etiam quæ legant, quam non dederosi sint, ut forte scribendum sit quanto opere de-
 risi sint, aut sic, quanto derisui sint, & confestim. Et qui uocentur.] Legitur etiam in nonnullis codicibus, & quid
 uocentur. Hæc est uita quorundam longa & quod Tanusij sequitur annales.] Corrigendum arbitror. Aequæ est
 uita quorundam longa, & quod Tanusij sequitur annales. Sed considera an magis placet legi per transpositionem
 dictionum, & quod sequitur Tanusij annales. Nunquid aliquem esse tam cupidum uitæ putas.] Vetus lectio. Nun-
 quid aliquem tam stultæ cupidum esse uitæ putas.

Emas non quod opus est, sed quod necesse est.] Scribendū reor contra omnia exemplaria. Non emas quod opus Epist. 95.
 non est, sed quod necesse est. Confirmat hanc emendationem Seneca ipse subdens. Quod non opus est asse carū est.
 Alioqui quod opus est necesse est. Vtiq; alius alio ingeniosior est.] Eadem. Vtiq; aliū alio ingeniosorem. Si tamen
 illi diutina pestis non infecit nec enecuit.] Corrige, si tamen illam diutina pestis infecit nec enecuit, ex exemplari
 Scholarum Salmanticensium. Dixerat enim paulo ante obscuratam esse, & oppressam indolem non extinctā. Con-
 siderandumq; an sit magis commoda lectio, tantum, quàm tamen. Si sæpe tecum sint profutura quàm bona exēpla.]
 Desunt duo uerba in fine addenda, Plus putes ex uetere lectione. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus
 templum deorumq; simulachra ex uicino cernentibus, & alicuius oraculi uocem operientibus.] Locus mutilatus
 & uerbis nonnullis cassus in exemplaribus omnibus præterquàm in meo familiari in quo sic habetur. Pythagoras
 ait alium animum fieri intrantibus templum deorumq; simulachra ex uicino cernentibus, & alium ante fores alicuius
 oraculi uocem operientibus. Et sine ullo ictu sonituq; fulgores cœli fatiscentes.] Legendum uidetur per maio-
 rem & distincte. Cœli fatiscentes. Ut per fulgores accipias quod Græci selas appellant, per cœlos fatiscentes chas-
 mata, & si uetus omnis lectio non fatiscentes præferat, sed patescentes. Hæc supra nos natura disponit.] Vetus le-
 ctio. Hæc supra nos itura disposuit, & infra. Sterile terræ genus & informe perpurgatur.] Maior codicum pars
 infernum legit, nō informe. Quam quem licetor semita deiicit.] Antiqua lectio, quam te quæ licetor semita deiicit.

EPIST. XCVI. Non esse petendum quod impetrare nolueris. De differentia inter decreta & praecepta. Et quod ad consummandam sapientiā neutra ualent sine altera. & secundum Polidonium alia quaedam addit necessaria, & aliqua contra medicos.

Etis à me, ut id quod in diem suum dixeram debere differri, repraesentem & scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, quā Græci *ἡθική* uocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiā. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero. Eo magis promitto, & uerbum publicū perire non patior. Postea non lirogare, quod impetrare nolueris. Interdum enim obnixè petimus id quod recusaremus, si quis offerret. Hæc siue leuitas est, siue uernilitas, punienda est promittēdi facilitate. Multa uideri uolumus uelle, sed nolumus. Recitator historiā ingentem attulit, minutissime scriptam, arctissime plicatam, & magna parte plecta: desinā, inquit, si uultis. Acclamatur, recita, recita, ab his qui illū obmutescere ilico cupiunt. Sæpe aliud uolumus, aliud optamus, & uerum ne dijs quidem dicimus, sed dijs, aut non exaudiunt, aut misereantur. Ego me omiſſa misericordiā, uindico, & tibi ingētem epistolam impingam, quam tu si inuitus leges, dicito. Ego mihi hoc contraxi. Teq; inter illos numera, quos uxor magno ducta ambitu torquet, inter illos quos diuitiæ per summum acquisitæ sudorē, male habent, inter illos quos honores, nulla non arte atq; opera petiti discrutiant, & cæteros malorum suorum compotes. Sed ut omisso principio, rem ipsam aggrediar. Beata, inquit, uita consistat ex actionibus rectis ad actiones rectas præcepta perducunt. Ergo ad beatam uitam præcepta sufficiunt: non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cum obsequens ingenium est. Aliquando frustra admouētur, si animum opinionēs obsident prauæ. Deinde etiam si rectē faciunt, nesciunt facere se rectē. Non potest enim quisquam nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes exequi numeros, ut sciat quando oporteat, & in quantum, & cum quo, & quemadmodum. Quare non potest toto animo ad honesta conari, ne constanter quidem, aut libet, sed respiciet, sed hæsitabit. Si honesta, inquit, actio ex præceptis uenit, ad beatam uitam præcepta abunde sunt. Atq; illud ergo hic his respondemus, Actiones honestas ex decretis fieri, non tantum præceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ sunt præceptis, contenta erit & sapientiā. Nam & hæc ars uitæ est. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, sic moue gubernaculum, sic uela submitte, sic secūdo uēto uere, sic aduerso resiste, sic dubium communemq; tibi uēdica. Alios quoq; artifices præcepta confirmant, Ergo ne hoc idem poterunt artifices uiuendi? Omnes istæ artes circa instrumenta uitæ occupatæ sunt, non circa totam uitam. Itaq; multa illas inhibent extrinsecus, & impediunt, spes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem uitæ professa est, nulla re, quo minus se exerceat, uetari potest. Discutit enim impedimenta, & tractat obstantia. Vis scire quā dissimilis sit aliarum artium conditio, & huius? In illis excusatiū est uoluntate peccare, quā casu, in hac maxime culpa est sponte delinquere. Quod dico tale est. Grammaticus non erubescit solœcismum si sciens facit, erubescit si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit, quantū ad artem magis peccat, quā si se intelligere dissimulat. At in hac arte uiuendi, turpior uolentium culpa est. Adijce nūc quod artes quoque pleræq; imò ex omnibus liberalium hæc habent decreta sua, non tantum præcepta, sicut medicina. Itaq; alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea, nulla ars cōtemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci uocāt *δὲγματα*, nobis uel decreta licet appellare, uel scita, uel placita, quæ in geometriā & in astronomiā inuenies. Philosophiā autē & cōtemplatiua est & actiua: spectat, simulq; agit. Erras enim si illam putas tantum terrestres operas promittere, altius spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intuberniū mortale contineo, suadere uobis, ac dissuadere cōtenta. Magna me uocāt, suprāq; uos posita. Nam tibi de summa cœli ratione deūmq; Differere incipit, & reuera

Medici ueteres

Li. 1. ubi tum
nunc aliter le-
gitur.

Si res primordia pādā Vnde omnis natura creat res, haurit, alitq; Quæq; eadē rur-
 sus natura perēpta resoluat, ut ait Lucretius. Sequitur ergo, ut cū contēplatiua sit,
 habeat decreta sua. Quid quod facienda quoq; nemo ritē obibit, nisi is, cui ratio erit
 tradita, quæ in quaq; re omnes officiorum numeros exequi possit. Quos non serua-
 bit, qui in re, præcepta acceperit, nō t̄ in nomine. Imbecilla sunt per se, & ut ita di-
 cam, sine radice, quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant, quæ securitatem
 nostram, tranquillitatemq; tueantur, quæ totam uitam, totamq; rerum naturā simul
 contineāt. Hoc interest inter decreta philosophiæ & præcepta, quod inter elemen-
 ta & membra. Hæc ex illis dependent, illa & horum causæ sunt & t̄ omnium. Anti-
 qua, inquit, sapientia nihil aliud quā facienda & uitanda præcepit. Et tunc longe
 meliores erant uiri. Postquam docti prodierunt, boni defunt. Simplex enim illa &
 aperta uirtus in obscuram & solertem sciētiam uersa est, docemurq; disputare, non
 uiuere. Fuit sine dubio, ut dicitis, uetus illa sapientia, cū maxime nascens rudis, non
 minus quā cæteræ artes, quarū in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem
 adhuc erat remedijs diligentibus. Nondum intantum nequitia surrexerat, ne tā la-
 te se sparserat. Poterant uirijs simplicibus, obistere remedia simplicia. Nunc necesse
 est tanto operosiora esse munimenta, quanto ualentiora sunt quibus petimur. Me-
 dicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis
 uulnera coirent paulatim. Deinde in hanc peruenit tam multiplicem uarietatem.
 Nec est mirum, tunc illā minus negocij habuisse, firmis adhuc, solidisq; corporibus,
 & facili cibo, nec per artem, uoluptatemq; corrupto. Qui postquā cœpit, non ad tol-
 lendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille conditura, quibus
 auaritia excitaretur, quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pal-
 lor, & neruorum uino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus quā
 ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate ti-
 tatio. Inde in totam cutē humor admissus, distensusq; uenter, dum male assuescit
 plus capere, quā poterat. Inde suffusio luridæ bilis, & decolor uultus, tabesq; in se
 putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescētibus, neruorum sine sensu iacen-
 tium torpor, aut palpitatio corporū sine intermissione uibrantium. Quid capitis uer-
 tigenes dicam? Quid oculorum auriumq; tormenta, & cerebri æstuantis uermina-
 tiones, et omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præ-
 terea febrium genera, aliarum impetu t̄ subeuntium, aliarū tenui peste repentium,
 aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione uenientium. Quid alios re-
 feram innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui
 nondū se delitijs soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabāt. Corpora opere ac
 uero labore durabāt, aut cursu defatigati, aut uenatu, aut tellure uersata: excipie-
 bat illos cibus, qui nisi esurientibus placere non poterat. Itaq; nihil opus erat, tā ma-
 gna medicorum suppellectile, nec tot ferramentis atq; pyxidibus. Simplex erat ex
 simplici causa ualetudo, multos morbos, multa fercula fecerunt. Vide quātū rerum
 per unam gulam transiturarum permisceat luxuria, terrarum marisq; uastatrix. Ne-
 cesse est itaq; inter se tam diuersa dissideant, & hausta male digerantur, alijs aliō ni-
 tentibus. Nec mirū, quod incōstans uariiusq; ex discordi cibo morbus est, & illa ex
 contrarijs naturæ partibus in eundē cōpulsā redundant. Inde tam nullo ægrotamus
 genere, q̄ uiuimus. Maximus ille medicorum & huius scientiæ conditor, scēminis
 nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæc iā & capillis destituūtur,
 & pedibus agræ sunt. Non mutata scēminarum natura, sed uita est. Nam cum uiro-
 rum licentiā æquauerint, corporum quoq; uirilium uitia æquauerunt. Nō minus
 peruiolant, non minus potant, & oleo & mero uiros prouocant. Aequē inuitis in-
 gēta uisceribus per os reddūt, & uinū omne uomitu remittūt: æque niuem rodunt,
 solatium stomachi æstuantis. Libidine uerò, nec maribus quidem cedunt, pati natæ.
 Dñ illas de æq; male perdant, adeo peruersum commentæ genus impudiciæ uiros
 inueniunt. Quid ergo mirandum est, maximum medicorum ac naturæ peritissimum,
 in mendacio prebendi, cum tot scēminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus
 sui, uirijs

al. in omnem
uitam

al. rationum

al. seuientium

Hippocrates
nimirum.

al. scyphum.

sui, uitijis perdidierunt, & quia fœminam exuerunt, damnata sunt morbis nris. Et antiqui medici nesciebāt dare t̄ cibum sapius, & uino fulcīre uenas cadentes, nesciebāt sanguinem emittere, & diutinam agrotationē balneo sudoribusq; la-
re, nesciebant crurum uinculo, brachiorumq; latentem uim, & in medio sedentes, ad extrema reuocare, Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cum essent periculorum paucissima. Nunc uerò quā longē processerunt mala
letudinis: Has usuras uoluptatum pendimus, ultra modum fasq; concupitum. In
numerabiles esse morbos non miraberis, coquos numerosa. Cessat omne iudicium, & li-
beralia professi, sine ulla frequentia, desertis angulis præident. In rhetorum ac phi-
losophorum scholis solitudo est. At quā celebres culinae sint, quanta circa ne-
tum focos iuuentus premit. Trāseo puerorū infeliciū greges, quos post transacta
conuiuia, alia t̄ cubiculū contumeliæ expectāt. Trāseo agmina exoletorum, perna-
tiones coloresq; descripta, ut eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura la-
nuginis, eadē species, capillorum, ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.
Transeō pistorum turbam, transeo ministratorū, per quos signo dato ad inferendam
cœnam discurretur. Dñ boni quantum hominum unus uenter exercet. Quid tu illos
boletos uoluptarium uenenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsen-
tanei nō fuerant? Quid tu illam æstiuam niuē nō putas callum iecinoribus obduce-
re? Quid illa ostrea inertissimā carnem, cœno faginātā, nihil existimas limosa graui-
tatis inferre? Quid illud Sociorum garū, preciosam malorum piscium saniem, non
credis urere salia tabe præcordia? Quid illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso
igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in iplis uisceribus extinguī? Quā fœdi
atq; pestilentes ructus sunt, quantū fastidiū sui exalantibus t̄ crapula uentrem. Scias
putrescere sumpta, non coqui. Memini fuisse quondam Aesopi nobilem patinam,
in quam quicquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suū, popu-
na cōgesserat: ueneriæ spondyliq; & ostrea eatenus circumcisa, qua eduntur, inter
ueniētibus distinguebantur echinis, torti distracti sine ullis ossibus nulli construe-
runt. Piget esse singula, coguntur in unum saporē. In cœna fit, quod fieri debet satu-
ro in uentre. Expecto iam ut manducata ponantur. Quātulo autem hoc minus est,
testas excerpere atq; ossa, & dētiū opera coquū fungi. Graue est luxuriari per singu-
la, omnia semel & in eundē saporē uersa ponātur. Quare ego ad unā rē manū por-
rigā. Plura ueniunt simul. Multorū ferculorum ornamenta cœant & cohæreāt. Si
ant protinus hī qui iactationē ex istis peti & gloriā aiebant non ostēdi ista, sed con-
scientiæ dari. Pariter sint quæ disponi solent, iure uno perfusa. Nihil intersit, Ostrea
echinis, spondyli perturbati nullis cōcoctiq; ponantur. Nō esset confusior uomēti-
um cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis non singulares morbi nascuntur,
sed inexplicabiles, diuersi, multiformes, aduersus quos & medicina armare se co-
pīt, multis generibus, multis obseruationibus. Idē de philosophia dico. Fuit aliquan-
do simplicior, inter minora peccātes, & leui quoq; cura medicabiles. Aduersus tan-
tā morū euerisionē, omnia conāda. Et utinā sic deniq; lues ista uinceretur. Nō priu-
atim solū, sed publicē furimus. Homicidia cōpescimus, & singulas cades. Quid bella,
& occisārū gentiū gloriosum scelus? Nō auaricia, nō crudelitas modū nouit, & ista
quādiu furtim & à lingulis fiūt, minusq; noxia, minusq; mōstruosa sunt. Ex senatus
cōsultis plebisq; scitis sœua exercētur, & publicē iubētur uetita priuatim: quæ com-
missa capite luerent, tamen quia t̄ paludari fecēre, laudamus. Nō pudet homines mi-
tissimū genus gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerēdaq; liberis tradere, cū
ter se etiā mutis ac feris pax sit. Aduersus tā porētē explicitūq; late furorē, operolor
philosophia facta est, & tātū sibi uiriū sumplit, quantū his, aduersus quæ parabant,
acceserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorē o-
bū: non erat animus ad frugalitatem magna uireducendus, à quo paululum disce-
serat. Nunc manibus rapidis opus est, nūc arte magistra. Voluptas t̄ ex omni que-
ritur. Nullū intra se manet uitijū. In auariciā præeps luxuria est, honestatis obui-
inuasit. Nihil turpe est, cuius placet precijū. Homo, sacra resti, homo iā per lulum &
iacum

*al. cubili**al. erapulam
ueterem.**al. palam.**al. ab omni par
te queritur.
al. homini*

iocū occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiēdaq; uulnera nefas erat, is iam
 inermisq; pducit, sat isq; spectaculi in homine mors est. In hac ergo morum
 peruersitate, delideratur solito uehementius aliquid, quod mala inueterata discutiat:
 decretis agēdum est, ut reuellatur penitus falsorū recepta persuasio. His si adiunxe-
 rimus praecepta, consolationes, adhortationes, poterunt ualere, per se inefficaces
 sunt. Si uolumus habere obligatos, & malis quibus iā tenentur auellere, discāt quid
 malū, quid bonū sit. Sciant omnia praepter uirtutē mutare nomen, modo mala fieri,
 modo bona. Quemadmodum primum militiā uinculum est religio, & signorum a-
 mor, & deferendi nefas: tunc deinde facile cetera exiguntur mādaturq; ad iusiuran-
 da adactis: ita in his quos uelis ad beatam uitam perducere, prima fundamenta iā
 cenda sunt, & insinuāda uirtus. Huius quada[m] superstitione teneātur, hāc ament,
 cum hac uiuere uelint, sine hac nolint. Quid ergo? Nō quidam sine institutione sub-
 tili eraserunt probi, magnosq; profectus affecuti sunt, dum nudis tantū praeceptis
 obsequuntur: Fateor, sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam
 ut dī immortales nullam didicere uirtutem, cum omni editi, & pars naturae eorum
 est esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quae tradi
 solent perueniunt sine longo magisterio, & honesta complexi sunt cum primū au-
 dierūt. Vnde ista tam rapacia uirtutis ingenia, uel ex se fertilia: At illis aut hebeti-
 bus & obtusis, aut mala consuetudine obsessis diu, rubigo animorum effricanda est.
 Ceterum ut illos in bonum pronos, citius educit ad summa, & hos imbecilliores ad
 iuuabit, malisq; opinio[n]ibus extrahet, qui illis philosophiae placida tradiderit, quae
 quam sit necessaria t scilicet uideas. Quada[m] insident nobis, quae nos ad alia pigros,
 ad alia temerarios faciūt. Nec hac audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari,
 nisi causae eorum eximātur, falsa admiratio, falsa formido. Hac nos quamdiu possi-
 dent, dicas licet, hoc patri praestare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus,
 tentantem auaricia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse, dissuadebit timor.
 Sciet pro amicis desudandum esse ad extremū usq; sudorem, sed deliciae uetabunt.
 Sciet in uxorem grauissimū esse genus iniuriae, habere pellicem, sed illum libido in
 contraria impinget. Nihil ergo proderit dare praecepta, nisi prius amoueris obstan-
 tia praeceptis: non magis, q̄ proderit arma in conspectu posuisse, propiusq; admo-
 uisse, nisi usurae manus expediuntur: ut ad praecepta quae damus, possit animus ire
 soluendus est. Putemus aliquem facere quod oportet, non faciet assidue, non faciet
 aequaliter, nescit enim quare faciat. Aliqua uel casu uel exercitatione t exhibebit
 recta: sed non erit in manu regula, ad qua[m] exigantur, cui credat recta esse quae fecit.
 Nō promittet se talē in perpetuū, qui casu bonus est. Deinde praestabūt tibi fortas-
 se praecepta, ut quod oportet facias, nō prestabūt, ut quemadmodū oportet, et si hoc
 nō praestāt, ad uirtutē nō perducūt. Faciet quod oportet monitus, Concedo, Sed id
 parū est, quoniam quidē nō in facto laus est, sed in eo quemadmodū fiat. Quid est coe-
 na sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum cōsumente? Quid tam dignū cōso-
 riana nota, si quis (ut isti ganeones loquūtur) sibi hac & genio suo praestet: & toties ta-
 men sesterio adijciales coenae frugalissimis uiris cōstiterunt. Eadē res si gulae datur,
 turpis est: si honori, reprehensionē effugit. Nō enim luxuria, sed impēsa solēnis est.
 Mullū ingētis formae (quare autē nō pōdus adijcio & aliorū gulam irritō: quatuor
 pōdo & ad se librā fuisse aiebant) Tyberius Caesar missum sibi, cū in macellū deferri
 & uenire iussisset: Amici, inquit, omnia me fallūt, nisi istū mullum, aut Apitius eme-
 rit, aut Publius Octauius. Ultra spē illi cōiectura processit. Licitati sunt. Vicit Octa-
 uius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cū quinq; sestertijs emisset pi-
 scem quē Caesar uendiderat, ne Apitius quidē emerat. Numerare tātū Octauio fuit
 turpe, non illi qui emerat, ut Tyberio mitteret. quāquam illum quoq; reprehendē-
 rim. Admiratus est rem, qua putauit Caesarem dignum. Amico agro aliquis assidet,
 probamus. At hoc si hereditatis causa facit, Vultur est, cadauer expectat. Eadem
 aut turpia sunt, aut honesta. Refert quare, aut quemadmodum fiant. Omnia autem
 honeste fient, si honesto nos addixerimus, idquē unum in rebus humanis bonum
 iudicauer

al. seculo.

forte, exhibunt.

al. omnia sale-
lunt.Vultur est, ca-
dauer expe-
ctat.

Id est, de
officio

al. repellunt.
forte, perco-
nari.
al. percontari.

forte, perfectū

al. specie.

for te, Coe-
mus.

iudicauerimus, quæq; ex eo sunt: cætera in diem bona sunt. Ergo infigi debet per-
fio ad totam pertinens uita. Hoc est quod decretum uoco. Qualis hæc perſuaſio
fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogitabuntur. Qualia autē hæc fuerint, talis uita
erit. In particulas ſuaſiſſe, totū ordinanti parū eſt. Marcus Brutus in eo libro, quem
περί καθήκοντος inſcripſit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus,
hæc nemo faciet quemadmodū debet niſi habuerit, quo pferat. Proponamus oportet
finem ſummī boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum noſtrum dictūq;
reſpiciat, uelut i nauigantibus ad aliquod ſydus dirigendus eſt curſus. Vita ſine pro-
posito uaga eſt. Quod ſi utiq; proponendum eſt, incipiunt neceſſaria eſſe decreta. Il-
lud puto concedes, nihil eſſe turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modo refe-
rente, modo producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis, niſi eximantur quæ
† reprimunt animos ac detinent, & † præconari totos uetant. Quomodo ſint di-
colendi, ſolet præcipi. Accendere aliquem lucernas ſabbatis prohibeamus, quoni-
am nec lumine dii egent, & ne homines quidem delectantur fuligine. Vetemus ſa-
lutationibus matutinis fungi, & foribus aſſidere templorum: humana ambitio, iſtis
officijs capitur, deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & ſtrigiles Ioui ferri, & ſpe-
culum tenere Iunoni. Non quærit miniſtros deus. Quid niſi ſe humano generi mi-
niſtrat. Vbiq; & omnibus præſto eſt. Audiatur licet, quemadmodum ſeruire in ſacriſ-
cijs debeat, quàm procul reſilire à moleſtis ſuperſtitionibus, nūquā ſatis † profectum
erit, niſi qualem debet deum mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem,
beneficia gratis dantem. Quæ cauſa eſt dijs benefaciendū? natura. Errat, ſi quis putat
illos nocere uelle uel poſſe: nec accipere iniuriā queunt, nec facere. Lædere eter-
nim lædēq; coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omniū natura, quos pericu-
lo exemit, nec periculoſos quidē fecit. Primus eſt deorū cultus, deos credere, Dein
de reddere illis maiestatem ſuā, reddere bonitatem, ſine qua nulla maiestas eſt. Scire il-
los eſſe qui præſident mundo, qui uniuersa ut ſua tēperant, qui humani generis tute-
lam gerunt, interdū curioſi ſingulorum. Hi nec dant malū, nec habent. Cæterum ca-
ſtigant quosdā & coercent, & irrogant pœnas, & aliquādo † ſpe boni puniunt. Vis
deos, ppitiare? Bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæ
ſtudio, quomodo hominibus ſit utendū. Quid agimus? quædamus præcepta? Ut par-
catur ſanguini humano? Quantulum eſt ei non nocere, cui debeas prodeſſe? Ma-
gna ſcilicet laus eſt, ſi homo māſuetus homini eſt. Præcipiemus, ut naufrago manum
porrigat, erranti ut uiam monſtret, cum eſuriēte panem ſuū diuidat? Quando om-
nia quæ præſtanda ſunt ac uitanda, dicā, cum poſſim breuiter, hæc illi formulam hu-
mani officiij tradere? Omne hoc quod uidēs, quo diuina atq; humana concluſa ſunt,
unū eſt, membra ſumus corporis magni. Natura nos cognatos ædedit, cū ex iſſdē &
in eadem gigneret. Hæc nobis amorē indidit mutuū, & ſociabiles fecit. Illa æquum
iuſtumq; composuit. Ex illius conſtitutione miſerius eſt nocere quàm lædi. Ex illius
imperio paratæ ſunt iuuantis manus. Iſte uerſus & in pectore & ore ſit: Homo ſum,
humani nihil à me alienum puto. † Habeamus in cōmune, quod nati ſumus. Socie-
tas noſtra lapidū fornicationi ſimilima eſt, quæ caſura, niſi inuicē obſtarent, hoc ipſo
ſuſtinetur. Poſt deos hominesq;, diſpiciamus quomodo rebus ſit utendum. In ſu-
peruacuum præcepta iactauimus, niſi illud præceſſerit, qualem de quaq; re habere
debeamus opinionem, de paupertate, de diuitijs, de gloria, de ignominia, de patria,
de exilio. Aſtimemus ſingula, fama remota, & quæramus quid ſint, nō quid uocen-
tur. Ad uirtutes tranſeamus: præcipiet aliquis, ut prudentiam magni æſtimemus: ut
fortitudinem complectamur, temperantiam amemus, iuſtitiam, ſi fieri poteſt, pro-
pius etiā quàm cæteras nobis applicemus. Sed nihil agetur, ſi ignoramus, quid ſit
uirtus, Vna ſit, an plures, ſeparatæ, an annexæ. An qui unā habet, & cæteras habeat.
quomodo inter ſe differāt. Nō eſt neceſſe fabro de fabrica quærere, quod eius in-
tū, quis uſus ſit, nō magis quàm pantomimo de arte ſaltandi. Omnes iſtæ artes ſci-
unt, nihil deeſt. Non enim ad totā pertinent uitā. Virtus & aliorū ſcientia eſt, & ſci-
discendū de ipſa eſt, ut in ipſa uoluntas diſcatur. Actio recta non erit, niſi recta fuerit
uoluntas.

voluntas. Ab hac enim est actio. Rursus uoluntas non erit recta, nisi habitus animi
 rectus fuerit. Ab hoc enim est uoluntas. Habitus porro animi non erit in optimo,
 si totius uitae leges perceperit, & quid de quoque iudicandum sit, exegerit, nisi res
 aduerum redegerit. Non contingit tranquillitas, nisi immutabile certumque iudici-
 um adeptis. Ceteri decidunt subinde, & reponuntur, & inter omissa appetitaque al-
 ternis fluctuantur. Causa uisusque iactationis est, quod nihil liquet, incertissimo regimi-
 ne uentibus, fama. Si uis eadem semper uelle, uera oportet uelis. Ad uerum sine de-
 cretis non peruenitur, continent uitam. Bona & mala, honesta & turpia, iusta & in-
 iusta, pia & impia, Virtutes ususque uirtutum, rerum commodarum possessio, existima-
 tio ac dignitas, ualeitudo, uires, forma, sagacitas sensuum, haec omnia aestimatione de-
 siderant, scilicet quantum cuique in censum deferendum sit. Falleris enim, & pluris *al. quanti*
 quaedam quam sunt, putas, Adeoque falleris, ut quae maxima inter nos habentur, diui *quicque*
 tia, gratia, potentia, sestertio nummo aestimanda sint. Hoc nescies, nisi constitutione
 ipsam, qua ista inter se aestimantur, inspexeris. Quemadmodum folia uirere per se
 non possunt, ramum desiderant, cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic ista prae-
 cepta si sola sunt, marcent, insigi uolunt sectae. Praeterea non intelligunt hi qui decre-
 ta tollunt, eo ipso confirmari illa quo tolluntur. Quid enim dicunt, praeceptis satis
 uitam explicari, superflua esse decreta sapientiae, id est, dogmata. Atqui hoc ipsum
 quod dicunt decretum est, tam hercule, quam si nunc ego dicerem recedendum es-
 se a praeceptis superuacuis & decretis, in hac sola studium conferendum, hoc ipso
 quo negarem curanda esse praecepta, praeceperem. Quaedam admonitionem philo-
 sophiae desiderant, quaedam probationem: & quidem multa, quia inuoluta sunt, uixque
 summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessarie sunt,
 & decreta, quae ueritatem argumentis colligunt. Quaedam aperta sunt, quaedam ob-
 scura. Aperta, quae sensu comprehenduntur, quae memoria. Obscura, quae extra haec
 sunt. Ratio autem non impletur manifestis. Maior eius pars pulchriorque in occultis
 est. Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo
 decreta sunt. Quae res communem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum
 persuasio, sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta, quae dant
 animis inflexibile iudicium. Denique cum monemus aliquem, ut amicum eodem ha-
 beat loco quo se, ut ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet,
 in hoc moderetur odium, adijcimus iustum & honestum. Iustum autem honestumque
 decretorum nostrorum continet ratio. Ergo haec necessaria est, sine qua nec illa sunt.
 Sed utraque iugamus. Namque & sine radice inutiles rami sunt, & ipsae radices his quae
 genuere adiuantur. Quantum utilitatis manus habeat, nescire nulli licet: aperte iu-
 uant. Cor, illud quo manus uiuunt, ex quo impetum sumunt, quo mouentur, latet. I-
 dem dicere de praeceptis possum, aperta sunt, decreta uero sapientiae in abdito. Si-
 cut sanctiora sacrorum tantum initiati sciunt, ita in philosophia, arcana illa admissis
 receptisque in sacra ostenduntur. At praecepta & alia huiusmodi, prophanis quoque
 nota sunt. Posidonius non tantum praeceptionem (nihil enim nos hoc uerbo uti pro-
 hibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationem necessariam iudic-
 at. His adijcit causarum inquisitionem, quam cur aetiologiam dicere non audea-
 mus, cum Grammatici custodes latini sermonis suo iure ita appellent, non uideo.
 Aut utilem futuram esse descriptionem cuiusque uirtutis. Hanc Posidonius etymolo-
 giam uocat, quidam *χαρακτηρισμῶν* appellant, signa cuiusque uirtutis & uitae ac notas
 reddentem, quibus inter se similia discriminantur. Haec res eandem uim habet quam
 praecipere. Nam qui praecipit, dicit. Illa facies, si uoles temperans esse. Qui describit,
 ait, temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quaris quid intersit? Alter praece-
 pta uirtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (ut publicanorum utar uer-
 bo) *ἐκδομαίους*, ex usu esse confiteor. Proponamus laudanda, inuenietur imitator. Pu-
 tas utile tibi dari argumenta, per quae intelligas nobilem equum, ne fallaris emptu-
 rus, ne operam perdas in ignauo. Quanto hoc utilius est, excellentis animi notas
 posse, quas ex alio in se transferre permittitur. Continuo pecoris generosi pullus in

aruis Altius ingreditur, & mollia crura reponit. Primus inire uiam, & fluuios tem-
re minaces Audet, & ignoto sese committere ponto. Nec uanos horret strepitus, il-
li ardua ceruix, Argutumq; caput, breuis alius, obesaq; terga: Luxuriatq; toris an-
mosum pectus anhelitum, si qua sonitum procul arma dedere, Stare loco nescit, mi-
cat auribus, & tremit artus, Collectumq; premens uoluit sub naribus ignem. Dum
aliud agit, Vergilius noster describit uirum fortem. Ego certe non aliam imaginem
magno uiro dederim, si mihi Cato exprimendus inter fragores bellorum ciuiliu
impavidus, & primus incessens ad motos iam exercitus alpibus, ciuiliq; se bello fe-
rens obuium, non alium illi assignauerim uultum, non alium habitum: altius certe
nemo ingredi potuit, quam qui simul contra Caesarem Pompeiumq; se sustulit, & a-
lijs Caesarianas opes, alijs Pompeianas fouentibus, utrumq; prouocauit, ostenditq;
aliquas esse R. P. partes. Nam parum est in Catone dicere: nec uanos horret strepi-
tus. Quid ni, cum ueros uicinosq; non horreat? Cum contra decem legiones & Gal-
lica auxilia, & mixta Barbarica arma ciuilibus, uocem liberam mittat, & Rem pub-
hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestius in seruitutem ca-
sura, quam itura? Quantum in illo uigoris ac spiritus, quantum in publica trepida-
tione fiducia est? Scit se unum esse, de cuius statu non agatur: Non quaeri, an liber
Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiatorumq; contemptus. Liber
admirantem inuictam constantiam uiri, inter publicas ruinas non labantis, dicere:
Luxuriatq; toris animosum pectus. Proderit non tantum quales esse soleant boni
uiri dicere, formamq; eorum & lineamenta deducere, sed quales fuerint, narrare, &
exponere. Catonis illud ultimum ac fortissimum uulnus, per quod libertas amisit
animam, Laelii sapientiam, & cum suo Scipione concordiam, Alterius Catonis dor-
mi forisq; egregia facta, Tiberonis ligneos lectulos, cum in publicum sternerentur,
haedinasq; pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiujs uasa
fictilia: quid aliud? paupertatem in capitolio consecrare, Vt nullum aliud factum
eius habeam, quo illum Catonibus inferam, hoc parum credimus? Censura fuit illa
non coena. O quam ignorant homines cupidi gloriae quid illa sit, aut quemadmodum
petenda. Illo die populus Romanus multorum suppellectilem spectauit, unius mi-
ratus est. Omnium illorum aurum argentumq; fractum est, & in milites conflatum,
At omnibus seculis Tiberonis fictilia durabunt. Vale.

ERASMI IN LIBRVM XV. EPIST. XCVI.

Venerie spondyliq;. Quid sibi uelit illa uox uenerie, nondum quiui depræhendere, non suffragantibus exem-
plaribus, quæ ferè consentiunt. Viueras in delitijs fuisse non legi, & hic piscium tantum fit mentio. An murene le-
gendum sit nescio. Aristoteles inter genera piscium refert sphyrænam. Theodorus uertit malleolum, fieri potest
ut hæc uox ignota, deprauata fuerit in ueneriam, aut aliam huic similem. Nam uarie habetur.

Echinis totam distractiq; sine ullis osibus nulli constrauerunt. Piget esse picta, singula coquuntur in urna spo-
ris. Sic habebat editio prior. Aliud exemplar habebat, Echini torti distractiq; sine ullis osibus multis contraxerunt
pituuitam. Aliud consentiebat, nisi quod pro multis habebat nulli. In alijs alia atq; alia erat lectio, sed nulla quam
totam probares. Itaq; diuinandum est, quod in eruditibus autortibus, nimium crebro accidit. Vide num sic legendum,
Spondyliq; & ostrea, eatenus circumcisa qua eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis. Totam distracti
sine ullis osibus nulli constrauerant. Piget esse singula, coguntur in unum sapor, ut piget esse, sit pro piget ca-
medere. Vox, picta, uidetur superesse. Enarrator quispiam supra singula adiecerat dicta, id alius uertit in picta, ut
si quid ad rem facit, elixa legendum arbitror. Existimo me propemodum totam lectionem diuinasse.

Et præconari totos uetent. Arbitror legendum, perconari pro perficere siue pertendere.

PINCIANI IN LIBRVM XV. EPISTOLARVM.

Epist. 96.

ATQVE illud ergo hic his respondemus.] Lego, Atqui est illud ergo & hoc. His respondemus, ex eadem
Vnde omnis natura creat res haurit alitq;. Quæq; eadem rursus.] Vetus lectio. Vnde omnis natura crea-
res auget alitq;. Quoque eadem rursus, minus uitiose. Scribendum. Vnde omnis natura creet res, auget
Quoque eadem rursus, ex Lucretio primo. Qui in re præcepta acceperit non in nomine.] Exemplar Erasmi

in rem præcepta acceperit non in omne. Confirmatur hæc lectio uerbis continuo sequentibus. Imbecilla
 per se, ut ita dicam, sine radice quæ partibus dantur. In quibus uerbis deest coniunctio &, ex uetere lectione,
 & ut ita dicam sine radice. Non minus peruigilant, non minus potant. In codice antiquo non habetur
 sed peruigilantur, ut ferè persuadeat scribendum esse pugillantur, et si uerbum sit non frequentatum:
 quia Seneca solet huiusmodi uti uerbis, non debet uideri nimis absurdum si sic legatur. Pugiles autem fuisse
 Iuuenalis proclamat, & Terentius id quoque innuere uidetur, dicens, si qua est paulo habitior pugile esse
 Et unum omne uomitu remittunt Remetiuntur, non remittunt, uetus omnis lectio. Quanta circa nepo-
 socus iuuentus premit Scribendum reor premitur, non premit. Quid illud sossiorum garum pretiosam melo-
 piscium sanem Lego sociorum, non sossiorum, ex eadem & Plinio lib. 31. cap. 7. & Ausonio poeta & omni-
 ferè scriptoribus. Præterea dictio, malorum, in uetustissimo codice Facundi & Primitiui non habetur, quod
 admodum probo. Videtur enim significare scombros pisces ad nihil aliud utiles: teste eodem Plinio, eodem lo-
 Exhalantibus crapula uentrem Corrigo exhalantibus crapulam ueterum, & mox statim concoqui pro co-
 ex eadem. Memini fuisse quondam in sermone nobilem patinam Sic quidem omnia præferunt exemplaria.
 Sed nisi coniectura fallor legi debet. Memini fuisse quondam Aesopi nobilem patinam. De hac Aesopi patina Pli-
 multa libro 10. capite 51. Meminit & Aesopi huius ut ditissimi Macrobius tertio Saturnaliorum. Apud lau-
 solet diem ducere Sic omnes codices, sed frigida opinor sententia. Animaduertendumque an sit fidelior scriptu-
 ra diduci in diuersas patinas, quam diem ducere hoc sensu, quæ separata & diducta magnificas & sumptuosas a-
 pad lautos struunt mensas ea omnia in unam Aesopi patinam accumulata fuisse. Et ostrea eatenus circumcisa quæ
 edantur interuenientibus distinguebantur Puto corrigendum, & ostrea est testis circumcisa, quæ dentibus interus
 mientibus distinguebantur: aut sic, quæ dentium interuentu distinguebantur. Nam dictio, echinis, ad sequentia per-
 tinet. Legendumque echini, non echinis. Obuallant hanc correctionem uerba quæ sequuntur. Quantulo autem mi-
 nus est hoc testas excerpere, atque ossa. Dentium opera coquum fungi. Distractique sine ullis ossibus muli Exemplaria
 quedam distincti habent, non distracti. Alia distincti. Alia distincti. Constrauerunt. Piget esse iam singula
 coquuntur in unum saporis. In cæna sit quod fieri debet saturo in uentre. Viciatissima uerba, restituendaque ad
 hunc modum ex exemplaribus Pinciani & Facundi, ac Primitiui: contraxerint pituitam singula. Coquuntur in
 unum. Saporis in cænam sit, qui fieri debet saturo in uentre. Sunt tamen exemplaria quedam, quæ congeruntur
 præferant, non coquuntur. Priuatim quæ commissæ capite luerent, tamen quia paludati fecere laudamus Ver-
 bum, priuatim, superioribus adiungendum. In reliquis uariant exemplaria. Quedam legunt: Quæ clam commissæ
 capite luerent, tamen cætera. Honestatis obliuio inuasit Elegantiore uetus lectio. Honesti obliuio inuasit. Homo
 sacra res: homo iam per lulum & iocum occiditur Eadem: Homo sacra res homini iam per lulum cætera: rectius
 ut alludat ad ueterem parcemiam. Homo homini Deus. Sciet in uxorem grauissimum esse genus iniuriæ
 habere pellicem Verbum, habere, delendum, ex uetere lectione. Errat si quis putat illos nocere uelle uel
 posse, nec accipere iniuriam cætera Legendum, Errat si quis putat illos nocere uelle. Non possunt. Nec acci-
 pere iniuriam, cætera ex eadem. Paratæ sunt iuuantis manus Exemplar familiare paratæ sunt ad iuuandum
 manus. In reliquis paratæ sunt iuuandis manus. Habeamus in commune quod nati sumus Exemplar Fran-
 ciscanum Habeamus, in commune nati sumus, ut forte non Habeamus legendum sit, sed Coeamus. Rerum com-
 modarum possessio, existimatio ac dignitas. Quidam codices commodatio, non commodarum. Alij moderatio.
 Recedendum esse à præceptis superuacuis & decretis. Corrigendum reor, recedendum esse à præceptis su-
 peruacuis sine decretis, hoc est quæ præcepta superuacua sunt sine decretis. Aperta quæ sensu comprehendun-
 tur, quæ memoria. Obscura quæ extra hæc sunt. Nullo pacto adduci possum ut credam fidelia esse duo illa uer-
 ba, quæ memoria, nec intelligo sensum ullum commodum posse ex his erui. Cum itaque paulo post sensus communis
 fiat mentio, subdubito an scribendum sit, & si duriore castigatione hoc pacto. Aperta quæ sensu comprehendun-
 tur communi. Obscura quæ extra hunc sunt. Sine qua omnia in animo natant. Necessaria ergo sunt decreta. Scribo,
 Sine qua si omnia in animo natant necessaria sunt decreta, ex exemplari Facundi & Primitiui. Luxu-
 riatque toris animosum pectus anhelum si qua sonitum procul arma dedere. Verbum anhelum, non habetur in
 uetere lectione, nec item in tertio Georgicorum, unde mutuati sunt hi uersus. Item scito deesse ex serie Vergilianæ
 carminis uerba compluscula quæ in codice antiquo gymnasij Salmanticensis plenè leguntur hoc pacto: Luxu-
 riatque toris animosum pectus. Honesti spadicis glaucique color deterrimus albis & giluo. Tum si qua sonitum
 procul arma dedere. Fractum est & in milites conflatum. Exemplar Franciscanum, fractum est &
 milies conflatum, Exemplar Scholasticum, fractum est conflatum, reliqua non agnoscit.
 Legendum forte, fractum est & in uile æs conflatum.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM
AD LVCILIVM LIBER XVI.

EPIST. XC VII. Assentiendum esse fatorum decretis.

Antum tu indignaris aliquid, aut quereris, & non intelligis nihil esse in istis mali, nisi in hoc unum, quod indignaris & queris: Si me interrogas, nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura, quod putet miserum. Non feram me, quod aliquid ferre non potero. Male ualeo, pars fati est. Familia debuit, scenus offendit, domus crepuit. Damna, uulnera, labores, metus incurrerunt. Solet fieri, hoc parum est, debuit fieri, decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cum maxime detego, in omnibus quæ aduersa uidentur & dura, sustinuit sum. Non pareo deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sic formatus sum. Nihil unquam mihi incidet quod tristis excipiam, quod malo uultu, nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa uite sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem, nec petieris. Vesice te dolor inquitauit. Epulæ uero erunt parum dulces, detrimenta continua, propius accedam, de capite timuisti. Quid tu nesciebas hæc te optare, cum optares senectutem? Omnia ista in longa uita sunt, quomodo in longa uia, & puluis, & lutum, & pluuia. Sed uolebam uiuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effœminata uox uirum dedecet. Videris quemadmodum hoc uotum meum excipias. Ego illud magno animo, non tantum bono facio. Neque dii, neque deæ faciant, ut te fortuna in delictis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi deus faciat, utrum uelis uiuere in macello, an in castris. Atqui uiuere mi Lucili militare est. Itaque hi qui iactantur, et per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes uiri sunt, primoresque castrorum. Isti quos publica quies, alijs laborantibus molliter habet, turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa. Vale.

al. turtillæ

EPIST. XC VIII. Vitia hominum esse, non temporum. Et quod praua consuetudo latam inuerecundiam induxerit criminibus, quæ secundum naturam conscientiae tuta esse non possunt.

ERras, mi Lucili, si existimas nostri seculi esse uitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quæ obijcit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum. Nulla ætas uacauit à culpa. Et si æstimare licentiam cuiusque seculi incipias, pudet dicere. Nunquam apertius quam coram Catone peccatum est. Credat aliquis pecuniam esse uersatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris uxore in operto commiserat, uiolaris religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur, sic submotis extra conspectum omnibus uiris, ut picture quoque masculorum animalium contegantur. Atqui dati iudicibus nummi sunt, & quod hac etiamnum pactione turpius est, supra insuper matronarum, & adolescentulorum nobilium salarij loco exacta sunt. Minus crimine, quam ab solutione, peccatum est. Adulterij reus adulteria diuisit, nec ante fuit de salute securus quam similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo (si nihil aliud) Cato testimonium dixerat: ipsa ponam uerba Ciceronis, quia res fidei excedit. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam uero o dii boni rem perditam, etiam noctes incertarum, mulierum atque adolescentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Non uacat de precio queri, plus in accessionibus fuit. Vis seueri illius uxorem? Dabo illam. Vis diuitis et huius quoque tibi præstabo concubitum. Adulterium ubi feceris, damna. Illa forma quam desideras ueniet, illius tibi noctem promitto, nec differo. Intra cõperendi natiuam fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quam facere. Illud est maribus familiae denũciare, hoc illudere. Hi iudices Clodianj à senatu petierat præsidium, quod non erat nisi damnaturis necessariũ, & impetrauerat. Itaque eleganter illis Caelus, absolutoreo, quid uos, inquit, præsidium à nobis petebatis? An ne nummi uobis eripio

forte, senato-
riarum

exponitur: Inter hos tamen iocos impunè tulit ante iudicium adulter, in iudicio
no qui damnationem peius effugit, quàm meruit. Quicquam fuisse corruptius il-
is moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, nō iudicijs poterat; quibus in
 ipsa quæstione quæ extra ordinem senatusconsulto exercebatur, plus quàm quæ-
 rebatur admissum est. Quærebatur an post adulterium aliquis posset tutus esse, ap-
 paruit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium & Cæsarem, inter
 Ciceronem Catonemq; commissum est. Catonem inquam illum, quo sedente nega-
 tur populus permisisse sibi postulare florales iocos, & nudandarum meretricum. Si *al. nudarum*
 credis spectasse tunc seuerius homines quàm iudicasse, & fiet, & facta ista sunt. Et li-
 centia urbium, aliquando disciplina metuq; nunquam sponte confidet. Non est ita,
 quæ quod credas, nunc plurimum libidini permissum esse, legibus minimum. Lon-
 ge enim frugalior hæc iuuetus, quàm illa est, cum reus adulterium apud iudices ne-
 garet. iudices apud reum confiterentur, cum stuprum committeretur rei & iudican- *al. iudicandi*
 da causa, cum Clodius iisdem uitijs graciosus quibus nocens, conciliaturas exerce-
 ret in ipsa causæ dictione: credat hoc quisquam, qui damnabatur uno adulterio, ab-
 solutus est multis. Omne tempus Clodios, nō omne Catones feret. Ad deteriora fa-
 ciles sumus, quia nec dux potest, nec comes deesse, & res etiā ipsa sine duce, sine co-
 mite procedit, non pronū iter est tantum ad uitia, sed præcept. Et, quod plerosq; in-
 emendabiles facit, omnium aliarum artium peccata, artificibus pudori sunt, offen-
 duntq; deerrantem. Vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euer-
 so, nō gaudet ægro medicus elato, nō gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit. At
 contra omnibus crimen suum uoluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod iritatus
 est ipsa difficultate, lætatur ille circumscriptioe furtoq; nec ante illi culpa, quàm
 culpæ fortuna displicuit, id praua consuetudine euenit. Alioqui ut scias subesse ani-
 mis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi, omnes
 peccata dissimulant, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorū utuntur, ipsa subdu-
 cunt. At bona conscientia prodire uult & conspici. Ipsas nequitia tenebras timet.
 Eleganter itaq; ab Epicuro dictum puto. Potest nocenti contingere ut lateat, laten-
 dis fides nō potest: Aut si hoc modo melius hūc explicari posse iudicas sensum, Ideo
 non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si facultatem habent, fiduciam
 non habent. Ita est, tuta scelera esse, secuta nō possunt. Hoc ego repugnare sectæ no-
 stræ illic expediatur, non iudico. Quare? quia prima illa & maxima peccantium est
 poena, peccasse. Nec ullum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet
 tueatur ac uiudicet, impunitum est, quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed
 nihilominus & hæc & illa secundæ poenæ premūt ac sequuntur, timere semper &
 expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitia liberè? Qua-
 re nō semper illam in suspensio relinquit? Illic dissentiamus cū Epicuro, ubi dicit ni-
 hil iustum esse natura, & crimina uitanda esse, quia uitari metus nō possit. Hic con-
 sentiamus, mala facinora conscientia flagellari, & plurimū illi tormentorū esse, eo
 quod perpetua illam sollicitudo urget, ac uerberat, quod sponsoribus securitatis suæ
 nō potest credere. Hoc enim ipsum argumentū Epicuri est, natura nos à scelere ab-
 horrere, quod nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat poena,
 metu neminē. Quare? quia infixa nobis eius rei auersatio est, quā natura damnauit.
 Ideo nunquā fides latendi fit etiā latentibus, quia coarguit illos consciētia, & ipsos
 sibi ostendit. Proprium autē est nocentiū trepidare. Malè de nobis actū erat, quod
 multa scelera legem & iudicem effugiunt, & scripta supplicia, nisi illa naturalia & *al. uiudicem*
 graua de præsentibus soluerent, & in locum & patientiæ timor cederet. Vale. *al. poenitentia*

EPIST. XCIX. Qualiter aduersus fortunæ duritiā
 componendus est animus.

Nunquam credideris felicem quenquam ex felicitate suspensum, quæ fragilibus
 innititur, qui aduentitio latus est, exhibet gaudium quod intrauit. At illud ex se
 orum, fidele, firmumq; est, & crescit, & ad extremum usq; profequitur. Cetera quo-
 rum admiratio est uulgo, in diem bona sunt. Quid ergo? non usui ac uoluptati esse
 possunt?

possunt. Quis negat? Sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortuna intuetur, ita fructifera ac iucunda sunt, si quis habēs illa, se quoque habet, nec in rerum suarum potestate est. Errant enim mihi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam. Materiam dat bonorum ac malorum, & initariarum apud nos in malum bonum uic exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est, in utranque partem ipse res suas ducit, beatæque ac misere uitæ sibi causa est. Malus animus omnia in malum uertit, etiam quæ cum specie optimi uenerant. Rectus atque integer corrigit praua fortunæ, & dura atque aspera, ferendæ scientia molliat, idemque & secunda gratè excipit modesteque, & aduersa constanter atque fortiter. Quilibet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra uires suas tentet, non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi cæcus aduersus incerta est. Siue alios obseruare uolueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue te ipsum fauore seposito, & senties hoc & confiteberis, nil ex his optabilibus & charis, utile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumque casum sequentium, instruxeris, nisi illud frequenter & sine querela inter singula damna dixeris. Dñs aliter uisum est. Imò mehercule (ut carmen fortius ac iustius repetam) quod animum tuum magis fulcias, hoc dicito quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenierit, Dñs melius. Sic composito nihil accidet: sic autem componitur, si quid humanarum rerum uarietas possit, cogitauerit, antequam senserit. Si & liberos coniugem atque patrimonium, sic habuerit, tanquam non utique semper habiturus, & tanquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miseras miser, qui sollicitus est, ut ea quibus delectatur, ad extremum usque permaneant. Nullo enim tempore conquiescit, & expectatione futuri, præsentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo est autem dolor amissæ rei, & timor amittendæ. Nec ideo præcipio tibi negligentiam. Tu uero metuenda declina, & quicquid consilio prospici potest, prospice. Quodcumque læsurum est, multo antequam accideret, speculari & auerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunam cauere, qui potest ferre. Certe in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quàm semper timere. Quæ ista dementia est malum suum antecedere? Denique ut breuiter includam, quod sentio, & istos & sacragios, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm necesse est, qui ante dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorem non æstimat, quæ non expectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem, fingit sibi crescere debere quæcumque contigerunt, non tantum durare, & oblitus fati quo humana iactantur, sibi uni fortuitorum constantiam spondet. Egregie itaque uidetur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur. Mortale est omne mortalium bonum, de his loquitur bonis, ad quæ concurritur. Nam illud uerum bonum non moritur, certum est sempiternumque sapientia & uirtus, hoc unum contingit immortalibus. Cæterum tam improbi sunt, tamque oblitæ quod eant, quod illos singuli desunt & trudent, ut mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri uno die omnia. Quicquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & inuictum est, tam necesse est perire quàm perdere: & hoc ipsum intelligimus, solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilium inuenimus? Hoc, ut memoria teneamus amissa, necesse ipsis fructum excidere patiamur, quem ex illis percepimus. Habere eripitur, habuisse nunquam. Per ingratus est, qui cum amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, usum fructumque apud nos relinquit, quem nos iniquitate desiderii perdidimus. Dic tibi, ex istis quæ terribilia uidentur, nihil est inuictum. Singula uicem iam multi, ignem Mutius, crucem Regulus, uenenum Socrates, exilium Rutilius mortem ferro adactam Cato. Et nos uincamus aliquid. Rursus ista, quæ ut speciosa & felicia trahunt uulgum, à multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit, Tubero paupertatem & se dignam & capitolio iudicantem

forte, amputè

al. Satageos, à
fatagendo: si-
cut abigeos

al. trahant

cum scilicet in publica cœna usus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dii etiamnum uterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus ut R. p. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, nō recepit. Intelligebat enim quod dari posset, & eripi posse. Nos quoq; aliquid ex his faciamus: animosi simus. Inter exempla quare deficiamus? Quare desperamus? Quicquid fieri potuit, potest. Nos modo purgemus animum, sequamurq; naturam, à qua aberranti cupiendū timendumq; est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in uiam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut possimus dolores, quocunq; modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere, Cum uirō tibi negocium est, Quære quem uincas. His sermonibus, & his similibus, lenitur illa uis ulceris, quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sum, de nostro damno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse uitæ plenus est, cui adijci nihil desiderat sua causa, sed eorum, quibus utilis est. Liberaliter facit quod uiuit. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortem confugere. Quid ergo? non si suadebit exhibet? Quid ni exeat, si nemo iam eo uti poterit? si nihil aliud quàm dolori operam dabit? Hoc est mi Lucili, philosophiam t in opere discere, & ad uerum exerceri, Videre quid homo prudens animi habeat cōtra mortem, contra dolorem, cum illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, à faciente discendum est. Adhuc argumentis actū est, an possit aliquid dolori resistere, an mors, magnos quoq; animos admota submittere. Quid opus est uerbis? In rem præsentem eamus, nec mors illum contra dolorem facit fortiolem, nec dolor contra mortem. Contra utrunq; sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tedio doloris, libenter moritur: hunc fert, illam expectat. Vale.

al. in opus ducere

EPIST. C. Consolatio amici, de filij morte. Et quod luctus non uoluptate, sed ratione sanandus est.

E Pistolam quam scripsi Marullo, cum filium paruulū amisisset, & diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putauī leuiter illum debere tractari, cum obiurgatione esset, quàm consolatione dignior. Afflicto enim & magnum uulnus malè ferenti, paulisper cedendum est. Exatiet se aut certe primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiam lachrymarum ineptias esse. Solatia expectas, conuiuitia accipe. Tam molliter tu fers mortem filij, quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei paruulus, pusillum temporis perijt, causas doloris conquirimus, & de futura etiam iniquè queri uolumus, quasi non sit iustas querendi causas præbitura. At mehercule, satis mihi iam uidebaris animi habere etiā aduersus solida mala, nedum ad istas umbras malorum, quibus ingemiscunt homines t amoris causa, quod damnorum omnium maximum est. Si amicum perdidisses, danda opera erat, ut magis gauderes, quod habueras, quàm mœrereres, quod amiseras. Sed pleriq; non computant quanta perceperint, quantum gauisi sint. Hoc habet inter reliqua t maxima dolor, quod non superuacuis tantum, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, perit opera. Tot annis, tanta coniunctione uitæ, tam familiari studiō cicerate nihil actum est. Cum amico effers amicitiam, & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrum est quod præterijt tempus, nec quicquā est locutio, quod fuit. Ingrati aduersus percepta spe futuri sumus, quasi non quod futurum est, si modo successerit nobis, cito in præterita transitorium sit. Angustè fructus rerum determinat, qui tantum præsentibus lætus est. Et futura & præterita delectant. Hæc expectatione, illa memoria: sed alterum pendet, & non fieri potest, alterum nō potest non fuisse. Quis ergo furor est certissimo excideret? Acquiescamus his, quæ iam hausimus, si modo non perforato animo hauriebamus, & transmittēte quicquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorū, qui liberos iuuenes sine lachrymis extulerint: qui in senatū, aut in aliquod publicū officium à rogo redierint, & statim aliud egerint, nec immeritò. Nam primū superuacuum est dolere, si nihil dolendo

al. moris

al. mali. Non, etc.

al. uniuerso

al. certio-
rem,
ut ad aleā refe-
ratur.

dolendo proficias. Deinde iniquū est queri de eo, quod uni accidit, & omnibus re-
stat. Deinde desiderij stulta conuestio est, ubi minimum interest, inter amissum &
desiderantem. Eo ita æquiore animo esse debemus, quod quos amissimus, sequimur.
Respice celeritatem rapidissimi temporis, cogita breuitatem huius spaci, per quod
citissimi currimus. Obserua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis,
minimis interuallis distinctum, etiam ubi maxima uidentur. Quem putas perisse,
præmissus est. Quid autem dementius, quàm cum idem tibi iter emetiendum sit, fle-
re eum, qui antecessit? Flet aliquis factum, quod non ignorauit futurum: At si mor-
tem in homine non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat nō pos-
se non fieri. Quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominē fuisse. Om-
nes eadē conditio deuinxit, cui nasci contigit, mori restat. Interuallis distinguimur,
exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & ultimum iacet, uarium & incertū
est. Si molestias æstimas, etiam puero longum, si uelocitatem, etiam seni angustum.
Nil non lubricū & fallax, & omni tempestate mobilius. Lactantur cuncta, & in con-
trarium transeunt, iubente fortuna, & in tanta uoluntatione rerum humanarum, nil
cuiquam nisi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo uno nemo deci-
pitur. Sed puer decessit. Nondum dico melius agi cum eo, qui uita defungitur. Ad
eum transeamus qui consenuit, quantulo uincit infantem? Propone profundū tem-
poris uastitatem, & uniuersum complectere: deinde hoc quod etatem uocamus hu-
manam, compara timenso, uidebis quàm exiguum sit quod optamus, quod exten-
dimus. Ex hoc quantū lachrymæ, quantum sollicitudines occupant, quantū mors,
antequam ueniat optata, quantum uoletudo, quantum timor, quantū teneri aut ru-
des aut inutiles anni. Dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula,
& intelliges etiam in longissima uita, minimum esse quod uiuitur. Sed quis tibi con-
cedat, non melius se habere eum, cui cito reuertilicet, cui ante lassitudinem peractū
est iter? Vita nec bonum nec malum est, boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit il-
le, nisi aleam in damnum certius. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub
cūra tua in meliora formari, sed (quod iustius timetur) potuit fieri pluribus similis.
Aspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria proiecit, aspi-
ce illos, qui suam alienamq; libidinem exercent mutuo impudici, quorum nullus
sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit, plus timeri quàm sperari
potuisse manifestum erit. Nō debes itaq; causas doloris accersere, nec leuia incom-
moda indignando cumulare. Non hortor, ut nitaris & urgeas. Non tam male de te
iudico, ut tibi aduersus hanc totam putem uirtutē aduocandam. Non est dolor iste,
sed morsus, tu illum dolorem facis. Sine dubio multum philosophia proficit, si puer
rum nutrici adhuc quàm patri notio-rem animo forti desideras. Quid, nunc ego di-
riciam suadeo, & in funere ipso erigere uultum uolo, & animum ne contrahi quidē
patior? Minimè. Inhumanitas est ista, non uirtus, funera suorum hisdem oculis, qui-
bus ipsos uidere, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autē me
uetare quædam, sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lachrymæ, & animum
profusæ leuant. Quid ergo est? Permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant
quantum affectus eiecerit, nō quantum poscet imitatio. Nihil uerò mœrori adijci
amus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exiguit,
quàm dolor. Quotus quisq; sibi tristis est? Clarius cum audiuntur gemūt, et taciti que-
tiq; dum secretum est, cum aliquos uiderint, in fletus novos excitantur. Tum capui
suo manus ingerunt, quod potuerant facere nullo prohibente liberius, tunc mori
comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequimur
nos ut in alijs rebus, ita in hac quoq; hoc uitium, ad plurium exempla componi, nec
quid oporteat, sed quid soleat aspicere. A natura discedimus, populo nos damus
nullius rei bono autori, & in hac re, sicut in omnibus incōstantissimo. Videt aliquis
fortem in luctu suo, impium uocat & efferatum. Videt aliquem collabentem, & con-
pori affusum, effœminatū ait & eneruē. Omnia itaq; ad rationē reuocanda sunt.
Stultius uerò nihil est, quàm famam captare tristitiæ, & lachrymas approbare, quæ
iudicantur.

iudico sapienti uiro, alias permissas cadere, alias ui sua latus. Dicam quid intersit: cum primum nos nuncius acerbi funeris perculit, cum tenemus corpus è complexu nostro in ignem transiturū, lachrymas naturalis necessitas exprimit: & spiritus istudoloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorē premit & expellit. Hæ lachrymæ per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt quibus exitum damus, cum memoria eorum, quos amissimus, tractantur, & inest quiddam dulce tristitiæ, cum occurrunt sermones eorū iuctandi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi uelut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis uincimur. Non est itaq; quod lachrymas propter circūstantes assidentesq; aut cōtineas, aut exprimas: nec cessant, nec fluunt unquam tam turpiter, quàm cū finguntur. Eant sua sponte. Ire autem possunt placidis atq; cōpositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento, ut illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam, naturæ obsequi grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum uerendos, in quorum ore amor eminebat, remota omni lugētium scena. Nihil erat, nisi quod ueris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor, hic sapienti seruandus est, & quemadmodū in cæteris rebus, ita & in lachrymis aliquid sat est. Imprudentiū ut gaudia, sic dolores exūdauere. Aequo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? Quàm multi cum maximè funus locatur, q̄ multi cum uitalia teruuntur, quàm multi post luctum tuum lugent? Quoties cogitaueris *al. emittunt* puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna nō utiq; perducit ad senectutem, unde uisum est dimittit. Caterū de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantum potes, celebra, quæ ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate uentura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum uoluptate audieras, sæpius repete, potuisse illum implere spes tuas, quas paternā mente conceperas, audacter affirma. Obluisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissime flere, meminisse parcissime, inhumani animi est. Sic auēs, sic feræ suos *al. diligunt* *foetus* diligunt, quarum cōcitus est amor, & penè rapidus, sed cum amissis totus extinguitur. Hoc prudentem uirum non decet. Meminisse perseveret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquā cognatam tristitiæ uoluptatē, hanc ipsam captandam in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori uerba subscripsi. De quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipso luctu uoluptatem, imò per luctum & inter lachrymas quicquid iuuat quærere? Hi sunt qui nobis obijciunt nimium rigorem, & infamant præcepta nostra duriciā, quod dicamus dolorem in animum aut admittendum non esse, aut cito expellendum. Vtrū tandem est, aut incredibilius, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an uoluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus honestū est. Cum aliquid lachrymarum affectus effuderit, & (ut ita dicam) despumauerit, non esse tradendū animum dolori. Quid tu dicis, miscendam ipsi dolori uoluptatem? Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidē tempore quo filius ardet, aut amicus expirat, cessare pateris uoluptatem, sed ipsum uis uisillare mœrorem. Vtrum honestius dolor animo submouetur, an uoluptas ad dolorem quoque admittitur: dico admittitur: captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, uoluptas cognata tristitiæ. Illud nobis licet dicere, uobis quidem non licet. Vnum bonum hostis uoluptatem, unum malum dolorem. Quæ potest inter bonum & malum esse cognatio? Sed puta esse, nunc potissimum eruitur, & ipsum dolorem scrutamur, an aliquid habeat iucundum circa se & uoluptarium. Quædam remedia alijs partibus corporis salutaria, uelut fœda & indecora adhiberi alijs nequeunt, & quod alibi prodesset sine damno uerecūdiæ, id fit inhonestum loco uulneris. Non te pudet luctum uoluptate sanare? Seuerius ista plaga sananda est. Illud potius ad *al. curanda* mone, nullum mali sensum ad eum qui perit, peruenire. Nam si peruenit, non perijt. Nulla, inquam, eum res lædit, qui nullus est. Viuit, si læditur. Vtrum putas illi male esse, quod nullus est, an quod est adhuc aliquis? Atqui nec ex eo potest ei tormentū esse,

esse, quod nō est. Quis enim nullius sensus est? Nec ex eo, quod est. Effugit enim maximum mortis incommodum, non esse. Illud quoque dicamus ei qui deflet ac desiderat in ætate prima raptum. Omnes quantum ad breuitatem æui, si uniuerso comparas, & iuuenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate uenit, quam quod minimum esse quis dixerit, quoniam quidem minimum aliqua pars est. Hoc quod uiuimus proximum nihilo est, & tamen ob dementiam nostram late disponitur. Hæc tibi scripsi, non tanquam expectaturus esses remedium à me tantum: liquet enim mihi telocutum tecum, quicquid lecturus es: sed ut castigarem illam exiguam moram, quæ à te recessisti, & in reliquum exhortarer contra fortunam tolleres animos, & omnia eius tela non tanquam possent uenire, sed tanquam uenirent, quæ essent uentura, prospiceres. Vale.

EPIST. CI. Quod philosophi oratio magis debet esse simplex, plana, quam composita; uel sollicita.

forte, sed non

FABIANI Papyrii libros qui inscribuntur ciuiliū, legisse te cupidissime scribis, & non respondisse expectationi tue. Deinde oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis, & effundi uerba, non fingi. Primum habet ista res suam gratiam, & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim inter esse existimo, utrum exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque quod dicturus sum, ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere uidetur orationem, sed fundere. Adeo larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen ueniens: illud plane facitur & præfert, non esse tractatam, nec diu tortam, sed ita, ut eius esse credamus. Mores ille non uerba composuit, & animis scripsit ista, non auribus. Præterea ipso dicente non uacasset tibi partes intueri. Adeo te summa rapuisset, & fere quæ impetu placent, minus præstant ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo aspectu oculos occupasse, etiam si contemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudiciū abstulit, quam qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse, scio audacius sibi de futuro promittere. Oratio sollicita philosophum non decet. Vbi tandem erit fortis & constans, ubi periculū sui faciet, qui timet uerba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus. Itaque nihil inuenies sordidum. Electa uerba sunt, non captata, nec huius seculi more contra naturam sua posita & inuersa, splendida tamen: quamuis sumantur e medio, sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententia, sed altius ductos. Videbimus quid parum recisum sit, quid parū structum, quod non huius recentis polituræ. Cum circūspexeris omnia, nullas uidebis angustias inaneis. Desit sane uarietas marmorū, & concisura aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella, & quicquid aliud luxuria, non contenta decore simplici miscet, quod dici solet, domus recta est. Adice nunc quod de compositione non constat. Quidam illam uolunt esse exhorrido comptam, quidam usque eò aspera gaudent, ut etiam quæ mollius casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abruptant, ne ad expectatum respondeant. Lege Ciceronē. Compositio eius una est, pedem seruat, curata, lenta & sine infamia mollis. At contra Pollionis Asinij salebrosa & exiliens, & ubi minimè expectes, relictiua. Denique apud Ciceronem omnia desinunt, apud Pollionē cadunt, exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & ad unum exemplar astricta sunt. Humilia præterea tibi uideri dicis omnia, & parum erecta, quo uisio carere eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. Sunt enim tenore quieto, compositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius uigor. Stimuli quoque quos quæris, & subiti ictus sententiarum. Sed totum corpus uide, quamuis non sit comptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatem. Affer quem Fabiano possis præponere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, penè totidem sunt, quot Fabiani. Cedam, sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem, Cedam, & respondeamus, in re tanta eminere est, & post duos esse. Non mina adhuc Liuium. Scripsit enim & dialogos, & ex professo philosophiam continentes libros, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quam historiam.

forte, sed ut respondeam

Hinc quoque dabo locum. Vide tamē quā multos antecedit, qui a tribus vincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. Non est fortis oratio eius, quamuis elata sit, non est uiolenta nec torrens, quamuis effusa sit, non est perspicua, sed pura. Desideres, inquis, contra uitia aliquid asperē dici, cōtra pericula animose, contra fortunam superbe, contra ambitionem contumeliose. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi. Sit aliquid oratoriae acre, tragicae grandis, comicæ exile. Vis illum assidere pusillæ rei, uerbis? Ille rerū se magnitudinē addixit, eloquentiam uelut umbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula & circumspecta, nec in se collecta, nec omne uerbum excitabit ac punget. Fa-

al. inquit

al. circumspecta

ERASMI IN LIBRVM XVI. EPIST. C.

Quā multis uitalia emuntur. Sic prior, in alijs erat emittunt: eruuntur opinor legendum. Sensit enim de ca-

laueribus, quibus eximuntur uitalia, ut possint condiri.

Metrodori uerba subscribam. In duobus exemplaribus comperi uestigia Græcorum elementorum, sed adeo de-

prauata, ut ex his nihil potuerit conijci dignum memoratu.

Concisa aquarum à cuniculis interfluentium, & pauperis cella. Quidam habebant à cubiculis, quod erat to-

Epist. 101.

lerabile, si tollas à præpositionem: Sed pauperis constat uocem esse supposititiam, nec adhuc queo diuinare, quid sit reponendum.

PINCIANI IN LIBRVM XVI. EPISTOLARVM.

Turturille sunt tuti contumeliæ causa. Sic legunt exemplaria omnia, fortasse autem non turturillæ scribi de-

Epist. 97.

buit, sed Tutillæ, quæ dea fuit apud antiquos, à tutando dicta, sicuti & Tutanus deus, autore Nonio. Memi-

nit & Augustinus in ciuitate Dei.

Violatis religionibus eius sacrificij. Quidam codices religionis habent, non religionibus. Proinde legendum

Epist. 98.

puto in totum sic, uiolata religione eius sacri. Sic submotis extra conspectum omnibus uiris. Vetus omnis lectio,

conseptum habet, non conspectum. Iudices apud eum confiterentur. Reum, fidelior & syncerior lectio, quā eū,

Epist. 99.

ut eadem dictio uenuste iteretur, & ex antoris consuetudine. Ut carmen fortius ac iustius repetam. Exemplaria

quædam petam legunt, non repetam. Alia an petam, pro quo non absurde fortasse substitueris, amputem, hoc est

brevius faciam. Et oblitus fati quo humana iactantur. Prior editio, & oblitus huius peccati quo humana ia-

Epist. 101.

ctantur, minus uitiose, legendum enim petauri, non peccati, ex omnibus scriptis exemplaribus. De cuius dictionis

significatione legendi glossematum scriptores.

Qui inscribuntur ciuiliū. Quidam codices agnoscunt hanc lectionem. Alij habent, qui inscribuntur artium

ciuiliū. Alij qui inscribuntur artium & Iulium. Alij sine coniunctione, Artium Iulium. Alij Archiniliū. Non

sunt enim tenore quieto compositūq; formata. Castiga ex eadem, & ad animi tenorem quietum compositūq;

formata. Quos non magis philosophiæ annumerare possis quā historie. Aut inuersus esse dictiones opinor,

& legendum, quos non magis, historie annumerare possis, quā philosophiæ, aut certe eradendam esse negatio-

nem, non, & scribendum, quos magis philosophiæ, ceteræ. Non erunt sine dubio singula circumspecta. Exem-

plar Franciscanum circumsecta legit, non circumspecta, ut puto recte, Præcessit namq;. Videbimus quid parū res-

usum sit, & sequitur è uestigio, nec in se collecta.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM
AD LVCILIVM LIBER XVII.EPIST. CII. De inopinato fati termino, Vbi notat eos, qui longiorem
uitam supplicio uel turpitudine paciscuntur.

al. meditato

forte, more.

al. publicanos

Summam ma-
nū imponere.forte, Non, col
lecta

Mnis dies, omnis hora, quā nihil simus ostendit, & aliquo argu-
mento recenti admonet fragilitatis oblitos, tum æterna ^{meditan}
tes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principii uelit, que-
ris? Senecionem Cornelium equitem Romanum splendidum &
officiosum noueras: ex tenui principio seipse promouerat, & iam
li decliuus erat cursus ad cætera. Facilius em̄ crescit dignitas, quā
incipit. Pecunia quoq; circa paupertatem plurimum ^{amorem} habet, dum ex illa
ereprat. Hic etiam Senecio diuitijs imminebat, ad quas illum duæ res ducebant effi-
cacissima, & quærendi, & custodiendi scientia, quarum uel altera locupletem face-
re potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minus patrimoniū quā corporis
diligens, cum me ex consuetudine mane uidisset, cum per totum diem amico gra-
uiter affecto, & sine spe iacenti, usq; in noctem assedisset, cum hilaris cœnasset, gene-
re ualitudinis præcipiti arreptus, angina, uix compressum arctatis faucibus spiritū
traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas postquam omnibus erat sani ac ualen-
tis officijs functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad ^{pub}
blica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, acceperat, in ipso ar-
ctu bene cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniæ impetu, raptus est; Inse-
runt Melibœæ pyros, pone ordine uites, quā stultum est ætatem disponere, nec
craftino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantium. E-
mam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum lassam & plenam se-
nectutem in ocium referam. Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil
ibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoq; quod tenetur, per manus exit, &
ipsam quam premimus horam, casus incidit. Voluitur tempus rata quidem lege,
sed per obscurum. Quid autem ad me, an nature certum sit, quod mihi incertum est
Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus pro-
ponimus, militiam, & castrensiū laborum tarda manuprecia, procurationes, offi-
ciorumq; per officia processus, cum interim ad latus mors est, quæ quoniam nunq;
cogitatur nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius,
q̄ dum miramur hæsurā. Quid autem est stultius, quā mirari id ullo die factū, quod
omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis ubi illum inexorabilis fatorum ne-
cessitas fixit, sed nemo scit nostrum, quā propè uersetur terminus. Sic itaq; forme-
mus animum, tanquam ad extremum uentum sit. Nihil differamus. Quotidie cum
uita paria faciamus. Maximum uitæ uitium est, quod imperfecta semper est, quod
etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie uitæ suæ summam manum imposuit, nō
indiget tempore. Ex hac autē indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedat
animum. Nihil est miserius dubitatione uehementer irruentium, quorsum euadat.
Quantū sit illud quod restat, aut quale ^{collecta} mens inexplicabili formidine agi-
tatur. Quomodo effugiemus hanc uolutationem? Vno, si uita nostra non promine-
bit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est presens. Vbi ue-
ro, quicquid mihi debui redditum est, ubi stabilita mens scit, nihil interesse inter di-
em & seculum, quicquid deinceps dierum rerumq; uenturum est, ex alto prospicit,
& cum multo risu seriem temporū cogitat. Quid enim uarietas mobilitasq; casuum
perturbabit, si certus sis aduersus incerta? Ideo mi Lucili propera uiuere, et singulos
dies, singulas uitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui uita sua quotidie fuit tota, se-
curus est. In spe uiuentibus, proximū quodq; tēpus elabitur, subitq; auaritia, & mi-
serrimus atq; miserrima omnia efficiēs metus mortis. Inde illud Meccenatis turpissi-
mum uotū, quod & debilitatē non recusat, & deformitatem, & nouissimē acutam
crucē, dum modo inter hæc mala spiritus prorogetur, Debilē facito manu, debilem
pede

pede, debilem coxa: Tuber astrue gibberum, lubricos quate dentes, uita dum superest, bene est. Hanc mihi, uel acutam si subdas crucem, sustineo. Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur, & tanquam uita petitur, supplicij mora. Cōtemptissimum putarem, si uiuere uellet usq; ad crucem. Tu uero, inquit, me debiles licet, dum spiritus in corpore fractio & inutili manet: deprauas licet, dum monstruoso & distorto, temporis aliquid accedat: suffigas licet, & acutam selluro, crucem subdas, est tanti uulnus suum premere, & patibulo pendere destitutum, dum differat id quod est in malis optimum, supplicij finem, est tanti habere animam, ut agam. Quid huic optes, nisi deos faciles? quid sibi uult ista carminis effœminati turpitudine? quid timoris demētissimi pascio? quid tam fœda uitæ mendicatio? Cui putas unq; recitasse Vergilium, Vsque adeo ne mori miserum est? Optat ultima malorum, & quæ pati grauisimum est extendi ac sustineri cupit, qua mercede, scilicet uitæ longioris. Quid autem huius uiuere est? Diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter supplicia tabescere & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, q̃ semel exhalare. Inuenitur qui uelit adactus ad illud infelix lignum iam debilis, iam prauus, & in fœdum scapularum ac pectoris tuber elisus, cui multæ moriendi causæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam. Nega nunc magnū beneficium esse naturæ, quod necesse est mori. Multi peiora pacisci adhuc parati sunt, etiam amicū prodere, ut diutius uiuant, & liberos ad stuprum manu sua tradere, ut contingat lucem uidere, tot cōsciā scelerum. Excutiēda uitæ cupido est, discēdumq; nihil interessē, quando patiaris, quod quandoq; patiendum est, Quam bene uiuas referre, non quam diu. Sæpe autem in hoc esse bene, ne diu. Vale.

EPIST. CIII. Cauillatoriam ponit de claritate post mortem disputationem.

Deinde philosophicè de eadem differit claritate.

Quomodo molestus est iucundum somnium uidenti qui excitat: aufert enim uoluptatem etiā si falsam, affectū tamē uerę, habentem: sic epistola tua mihi fecit iniuriam: reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, si licuisset, ulterius iuuabat de æternitate animarum quærere. Imò me hercule credere. Credebam enim facile opinionibus magnorum uirorum, rem gratissimam promittentium magis quàm probantium. Dabam me spei tantæ. Iam erā fastidio mihi, iā reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immensum illud tempus, & in possessionē omnis æui transiturum: cum subito experrectus sum, epistola tua accepta, & tam bellū somnium perdididi, quod repetam, si te dimisero, & redimā. Negas me epistola prima, totā quæstionē explicuisse, in qua probare conabar id, quod nostris placet, claritatem quæ post mortē contingit, bonum esse. Id enim me non soluissē, quod opponitur nobis. Nullū, inquit, bonū ex distantibus. Hoc autem ex distantibus constat. Quod interrogas mihi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius, & ideo non hoc tantū, sed alia quoq; eodem pertinētiā distuleram. Quædā enim, ut scis, moralibus rationalia immixta sunt. Itaq; illam partē rectam & ad mores pertinentem tractaui, Nunquid stultū sit ac superuacuum, ultra extremū diem curas transmittere. An cadant bona nostra nobiscū, nihilq; sit eius, qui nullus est: An ex eo quod cū erit, sensuri sumus, aliquis fructus percipi aut peti possit. Hæc autem omnia ad mores spectant. Itaque suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis cōtra hanc opinionē dicuntur, segreganda fuerunt, & ideo seposita sunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quæ dicuntur persequar, deinde singulis occurrā, nisi aliquid præcidero, intelligi non poterūt quæ reselluntur. Quid est, quod præciderē uelim? Quædā cōtinua esse corpora, ut hominem: quædam composita, ut nauem, domum, omnia deniq; quorum diuersæ partes iunctura in unum sunt coactæ: quædā ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tãquā exercitus, populus, senatus. Illi enim per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio coherent, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiā nunc præciderē uelim? Nullū bonū putamus esse, quod ex distantibus constat. Vno enim spiritu unum bonū contineri ac regi debet, unum esse unius boni principale. Hoc liquando desideraueris, perse probatur. Interim ponendum fuit, quia in nos

al. predixero
al. predicere,
& rectius

al. predicere
forte continuari.

forte, quo nostra tela nititur.

tela mittuntur. Dicitis, inquit, nullū bonum ex distantibus esse. Claritas autē ista bonorum uirorum opinio est. Nam quomodo fama non est unius sermo, nec infamia unius mala existimatio, sic nec claritas, uni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes & praeſtātes uiri debent, ut claritas sit. Hāc autem ex iudicijs plurimū efficitur, id est, distantium, ergo non est bonum. Claritas, inquit, laus est, à bonis bono reddita, laus oratio, oratio uox est aliquid significans. Vox autem licet uirum sit bonorum bonū nō est. Neque enim quicquid uir bonus facit bonum est. Nam & plaudit & sibilat, sed nec plausum quisquam, nec sibilū, licet omnia eius admiretur & laudet, bonū dicit, non magis quā sternutamētum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam, dicite nobis, utrum laudantis, an laudati bonum sit. Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculā rem facitis, quā si affirmetis meum esse, quod alius bene ualeat. Sed laudare dignos honesta actio est, ita laudātis bonum est, cuius actio est, non nostrum qui laudamur. Atqui hoc quarebatur. Respondebo nūc singulis cursim. Primum, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiā nunc quaeritur, & pars utraq; sentētiās habet. Deinde claritas desiderat multa suffragia, potest & unius boni uiri iudicio esse cōtenta. Nā omnes bonos bonus unus iudicat. Qui ergo, inquit, & fama erit unius hominis existimatio, & infamia unius malignus sermo. Gloriam quoque, inquit, latius fusam intelligo. Consensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius. Quare? Quia si de me bene uir bonus sentit, eodem loco sum, quo, si omnes boni idem sentirent. Omnes enim si me cognouerint, idem sentient. Par illis idemque iudiciū est, aequē uero t̄ insistitur ab his, qui dissidere non possunt. Ita pro eō est, ac si omnes idem sentiant, quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam & famam non est satis unius opinio. Illic idem potest unius sentētia quod omnium, quia omnium sit prorogetur, una erit. Hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sententiam unam omnium esse? Non est. Unius una sententia est. Illi placet uerum. Veritatis una uis, una facies est. Apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Nunquam autem falsis constantia est. Variatur, & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quā uox est. Vox autem bonum non est. Cum dicāt claritatem laudem esse bonorum, à bonis redditam, iam non ad uocem referunt, sed ad sententiā. Libet enim uir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignum laude, laudatus est. Præterea aliud est laus, aliud laudatio. Hāc & uocē exigit. Itaque nemo dicit laudem funebre, sed laudationem, cuius officium oratione constat. Cum dicimus aliquem laude dignum, non uerba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam tacita est bene sentientis, ac bonum uirum apud se laudantis. Deinde, ut dixi, ad animum refertur laus, nō ad uerba, quæ conceptam laudem egerunt, & in noticiam plurimum emittunt. Laudat qui laudandum esse iudicat. Cum Tragicus ille apud nos ait, Magnificum esse laudari à laudato uirō, laude digno ait. Et cū aequē antiquus poeta ait, Laus alit artes, non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. Nihil enim aequē, & eloquentiam, & omne aliud studium auribus t̄ deditum uitiauit, quā popularis assensio. Fama utique uocem desiderat, claritas non: potest enim citra uocem contingere, contenta iudicio: plena est, non tantū inter tacenteis, sed etiam inter reclamanteis. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicā, Gloria multorum iudicijs constat, claritas bonorum. Cuius, inquit, bonum est claritas, id est, laus bono à bonis reddita, utrum laudati an laudātis? Vtriusque: meū qui laudor, quia natura me amantem omnium genuit, & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse uirtutum interpretes laudor. Hoc plurimum bonum est, quod grati sunt, sed & meum. Ita enim animo cōpositus sum, ut aliorum bonum, meum iudicem, utique eorum quibus istius sum boni causa. Est illud t̄ laudatū bonum. Virtute enim geritur. Omnis autem uirtutis actio bonum est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaque utriusque bonū est merito laudari: tam me hercule, quā bene iudicasse, iudicantis bonū est, & eius secundum quem iudicatum est. Nunquid dubitas an iustitia, & habentis bonum sit, & item sit eius, cui debitum soluit? Merentem laudare iustitia est, igitur utriusque bonum.

al. prospicitur

forte, cogetur.

al. debitum.

al. laudationū

bonū est. Caussatoribus istis abundē respondebimus. Sed nō debuit hoc nobis esse
 propositū † arguta differere, & philosophiā in has angustas ex sua maiestate detra- *forte argutias*
 here. Quanto satius est ire aperta uia & recta, quā sibi ipsi flexus disponere, quos *serere.*
 cum magna molestia debeas relegere. Neq; enim quicquā aliud istae disputationes
 sunt, quā inter se perire captantium lusus. Dic potius, quā naturale sit in immen-
 sum mentē suam extendere. Magna & generosa res est humanus animus, nullos si-
 bi ponit nisi communes, & cū deo terminos patitur. Primum humilem non accipit
 patriam. Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiam nū frequentius, oculis læ-
 tius uectis solū. Illi patria est, quodcūque superne uniuersa circuitu suo cingit. Hoc
 omne cōuexū, intra quod facient maria cū terris, intra quod aer humanis diuina se/
 cernens etiā cōiūgit, intra quod disposita tot numina in actus suos excubāt: deinde
 † actū atq; sibi dari non sinit. Omnes, inquit, anni sunt. Nullū seculū magnis inge- *forte certam*
 niū clusum est, nullum non cogitationi peruiū tempus. Cum uenerit dies ille, qui *aut arctam.*
 mixtum hoc diuini humaniq; secernat. **Corpus hoc ubi inueni, relinquam:** ipse me
 Dijs reddā, nec nūc sine illis sum, sed graui terrenoq; detineor per has mortalis æui
 moras. Illi meliori uitā, longiori q; præluditur. Quemadmodum nouem mensibus
 nos tenet maternus uterus, & preparāt non sibi, sed illi loco, in quē uidemur emitti,
 ita idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spaciū, quod ab infantia
 patet in senectutē, in alium naturæ sumimur partum. Alia origo nos expectat, alius
 rerū status. Nondum cœlum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus
 horā illam decretoriam prospice. Nō est animo suprema, sed corpori. Quicquid cir-
 ca te iacet rerum, tanquā hospitalis loci sarcinas specta. Transeundū est. Excitit re-
 deuntē natura, sicut intransit. Nō licet plus afferre, quā intuleris. Imò etiam ex eo,
 quod uitā attulisti, pars magna ponenda est. Detrahentur tibi hæc circumiecta, no-
 uissimum uelamentum tui cutis, detrahietur caro & suffusus sanguis, discurrensq; per
 totum, detrahentur ossa neruiq; firmamenta fluidorum ac labentiū. Dies iste quem
 tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. Quid cunctaris,
 tanquā non prius quoq; relicto, in quo latebas corpore, exieris? Hæres & reluctar-
 is, tum quoq; magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras, & hoc ipsum flere, na-
 scentis est. Sed tūc debebat ignosci, rudis & imperitus omniū teneras, ex materno
 rum uiscerum calido molliq; fomento emissum, afflauit aura liberior. † Demū offen- *al. Deinde*
 dit dure manus tactus, tenerq; adhuc & nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota.
 Nunc tibi non est nouum separari ab eo, cuius ante pars fueris: æquo animo mēbra
 iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatū diu, pone. Scindetur, obruetur,
 abolebitur. Quid contristaris. Ita solet fieri. Pereunt semper uelamēta nascentium.
 Quid ista sic diligis, quasi tuar? Istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies, & ex cōtu-
 bernio fœdī, atq; olidi uētris educat. Hinc nūc quoq; tu quātū potes subuola: ab alijs *al. necessariis*
 nisi quæ etiā † necessarijs cohærebūt, alienus. Iā hinc, altius aliquid, sublimiusq; me
 ditare. Aliquādo naturæ tibi arcana reagentur, discutietur ista caligo & lux undiq;
 clara percutiet. Imaginare tecū, quātus ille sit fulgor, tot syderibus inter se lumē mi-
 scētibus. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splēdebit omni cœli latus. Dies
 & nox, aeris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse dices; cū totam lucem totus
 aspexeris, quā nunc per angustissimas oculorum uias obscure intueris, & tamē ad- *al. iam*
 miraris † illā procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum illā suo loco uideris? Hæc
 cogitatio nihil sordidū animo sublidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos om-
 nium rerū esse testes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æterni-
 tatē proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tu-
 ba, nullis ad timorē minis agitur. Quid nī non timeat, qui mori sperat, si is quoq; qui
 tamdiu animū iudicat manere, quādū retinetur corporis uinculo, solum totum
 spargi, id agit, ut etiam post mortem utilis esse possit. Quamuis enim ipse ereptus sit
 oculis, tamen, Multa uiri uirtus animo, multusq; recurat Gentis honos. Cogita
 quantum nobis exempla bona prosint, scies magnorum uirorum, nō minus præsen- *præsentia,*
 tia, esse utilem memoriā. **Vale.** *id est quam*
præsentiam.

EPIST. CIIII. De pernitie insidiarum quæ sunt ex homine, de hominis officio, Et quomodo philosophia utendum sit.

Quid ista circumspecis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt, & non enire; incendium dico, ruinam, aliaq; quæ nobis incidunt, non insidiatur. Illa potius uide, illa deuota, quæ nos obseruant, quæ captant: rari sunt casus etiam si graues, non fragium facere, uehiculo eueri. Ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intueri. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempestas minatur, antequam surgat. Crepant ædificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium. Subita est ex homine perniciēs, & eo diligentius tegitur, quod propius accedit. Erras si istorum tibi qui occurrunt uultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum, nisi quod illarum perniciosior est primus iucursus, quos transire non tunc querunt. Nunquam enim illas ad nocendum nisi necessitas inicit. Hæc autem fame, aut timore cogitur ad pugnam. Homini perdere hominem libet. Tutamen ita cogita, quod ex homine periculum sit, ut cogites quid sit hominis officium. Alterum intueri ne lædaris, alteram ne lædas. Commotis omnium læteris, mouearis incommodis, & memineris quæ prestare debeas, quæ cauere. Sic uiuendo quid consequeris: Non, ne noceant, sed ne fallant. Quantum autem potes in philosophiam secede, illa te sinu suo proteget. In huius sacrario eris, aut tutus, aut tutior. Non arietant inter se nisi in eodem ambulantes. Quid autem ipsam philosophiam non debebis iactare. Multis fuit periculi causa insolenter iactata. Ea contumaciter uitia tibi detrahat, non alij exprobet, non abhorreat a publicis moribus, nec ita agat, ut quicquid non facit, damnare uideatur. Licet sapere sine pompa, sine inuidia.

ERASMI IN LIBRVM XVII. EPISTOLA. CIIII.

Nisi aliud prædixero. Reclamantibus licet exemplaribus lego præcidero, quemadmodum & in his quæ sequuntur. Alludit enim ad rem inuolutam, quam interdum non licet explicare, nisi quædam prius amputaris.

In nostra tela mittuntur. Non suffragabantur exemplaria, non dubito tamen quin legendum sit, cui nostra tela innitatur. Sentit enim assumendum aliquid per se notum, ad futuram argumentationis, quemadmodum tela sub sternitur stamen.

Laus alterius in alijs laus à literis. Ipse sermonis tenor docet legendum. Laus alit artes. Est enim clausula carminis heroici. Id imitatus Cic. honos alit artes, Item Ouidius. Laudataq; uirtus Crescit.

PINCIANI IN LIBRVM. DECIMVM SEPTIMVM EPIST.

Epi. 102. **I**lli qui & mari & terra pecuniam agnabat, qui ad publica quoque] Lego: ille quem & mari & terra pecunia agitabat, ex uetere lectione. In ipso actu bene cedentium rerum] fortasse uerior est lectio, istu, hoc est, momento, quam actu. Et castrensiu laborum tarda manu precia] Scribe coniunctum, manuprecia, ex uetere lectione. Nihil est miserius dubitatione uehementer irruentium quorsum euadant] Venientium, non uehementer irruentium omnia ferme exemplaria scripta, ut forte legendum sit uoluentium, siue uolutantium. Cui lectioni suffragari uidetur quod sequitur. Quomodo effugiemus hæc uolutationem, & paulo ante. Quod etiam aliquid ex illa differtur] Nota dos uerba & difficilis ad corrigendum coniectura. Sed ni fallor uerior erit scriptura, quod in aliud ex alio differtur. Nam & uetus omnis lectio pro etiam aliquid, habet in aliquid, & hoc uerbum, aliquid, cum per compendium scribitur dubitationem affert sit ne legendum aliquid an aliud: sicut etiam hoc ipso loco scriptum erat in exemplari Facundi & Primitiui.

Epi. 103. **A**equè uero infistitur ab his qui disidere non possunt] Exemplar familiare prospicitur habet non infistitur, sit sensus. Aequè consuli ueritati à bonis qui discordare non possunt. Exemplar Franciscanum æquè uero inficitur. Disidere non possunt, reliqua non habentur. Eodem modo legitur in codice Facundi, & Primitiui, nisi quod per inficitur habet infiscitur, quod & alia exemplaria agnoscunt. Quam inter se peritè captantium lusus] Nihil in hoc loco adiuerunt scripta exemplaria. Sed coniectura ductus opinor restituenda esse hæc uerba sic, quem uicem se puerorum captantium lusus. Aut si quod est etiam nunc frequentius oculis letus uectis solum, illi perit est quodcunque suprema & uniuersa circuitu suo cingit] Puto corrigendum, aut si quod est etiam nunc frequentius accolis: letius nautis solum. Patria illi est quodcunque suprema & uniuersa circuitu suo cingit. Non in eis quis ex-

exemplari illa, Patria illi est, hoc ipso ordine habentur, & in quibusdam oculis per duplex cc. legi in exemplari Franciscano, pro suprema, solennia legitur. Vt possit fortasse sic in totum legi: Patria illi est sol meat, & uniuersa circuitu suo cingit. Possit etiam tolerari uetis, possit legi aduenis, possit uetoriz aliu naturæ sumimur partū. Alia origo nos spectat.] Possit legi pro illis uerbis, in aliu naturæ sumimur partū, in aliu maturescimus partum, sed rectissime ut puto legit hunc locum exemplar scholarum, in aliuu naturæ sumimur, & tanquam partum alia nos ab origo expectat. Aliquando naturæ tibi arcana reteguntur] In exemplari Scholastico non, Aliquando habetur, sed antequam, ut forte legendum sit per minorem cum præcedentibus, intra te quando naturæ tibi cetera. **Forte sic, meditare illa. Quando naturæ tibi reliqua.** Quid ni nō timeat qui mori sperat] Codex Franciscanus: Quam qui ni timeat qui mori sperat. Puto legēdū, quā qui meminit quid mori expauet, uel sic: Quam qui mente teneat quid mori expauet. Dixerat enim: Quam qui mente concipit. Si is quoque qui tandiu animum] Exemplar Scholasticum: Sed ille quoque, ut forte desit coniunctio, legendumque sit: Sed illa quoque cetera. Non minus præsentiam esse utilem quā memoriā] Sic prior editio. Præposterus est ordo uerborum, legendumque non minus memoriā quā præsentiam esse utilem, ex meo familiari codice.

Pares sunt casus & si graues] Opinor legendum. Rari sunt casus & si graues, quia sequitur. Ab homine Epist. 104. homini cotidianum periculum. Rarum autem cotidiano opponitur.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPISTOLARVM. LIBER DECIMVS OCTAVVS.

EPIST. CV. Qualiter secessio in ocium uel peregrinatio nō profit, sed noceat sine cura ratione animi. Et de magnanimitate & excellentia humani spiritus, quem non laborem uel mortem timere exemplo Socratis & Catonis insinuat.

NON mētānum meum fugi, quid putas? urbem? imō febrem, & quidem surrepētem. Iam manum mihi iniecerat, protinus itaque parari uehiculum iussi; Paulina mea retinente. Medicus initia esse dicebat motis uenis, sed incertis & naturalē turban tibus modū. Exire perseveraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cū in Achaia febrē habere cōpisset, protinus nauē ascēdit, clamitās nō corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paulinae meae dixi, quæ mihi ualitudinē meā cōmen

dat. Nam tū cū scias spiritū illius in meo uerti, incipio ut illi consulam mihi cōsulare: Et quum me fortio rem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficiū ætatis amitto. Venit mihi in mentem in hoc sene & adulescētem esse, cui parcitur. Itaque quoniā ego ab illa nō impetro ut me fortius amet, impetrat illa, ut me diligētius amē. Indulgendū est enim honestis affectibus, & interdum etiam si premunt causæ, spiritus in honorem suorum uel cum tormento reuocandus, & in ipso ore retinendus est; cum bono uiro uiuendum sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non uxorem, non amicū tāti putat, ut diūtius in uita commoretur, qui perseverat mori, delictus est. Hoc quoque imperet sibi animus, ubi utilitas suorum exigit, nec tātū sibi uelit mori, sed si cōpīt intermittat, & suis se tū cōmodet. Ingētis animi est, aliena causa ad uitā reuerti, quod magni uiri sæpē fecerunt. Sed hoc quoque summæ humanitatis existimo, senectutem suā cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & uitæ usus animosior, attētius conseruare, si scias alicui tuorū esse dulce, utile, optabile. Habet præterea in se non mediocrem ista res gaudium, & mercedem. Quid enim iucundius quā uxori tā charū esse, ut propter hoc tibi charior fias? Potest itaque Paulina mea non tantū suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo quomodo mihi consiliū profectiōis cesserit; ut primum grauitatem urbis excessi, & illum nidorē culinarum fumariū, quæ tū in ora quicquid pestiferi uaporis obruerāt, cū puluere effundunt, protinus mutatam ualitudinem sensi. Quantum deinde adiectū putas uiribus, postquam uineas attigi? In pascuū emissus, cibum meum inuali. Repeti ui ergo tā me, non permansit marcor ille corporis dubij, & male cogitantis. Incipio toto animo studere. Non multum adhuc locus cōfert, nisi se sibi præstet animus, qui secretū & in occupationibus medijs si uolet habebit. At ille qui regiones eligit, & ocium capiat, ubique quo tū dīstringatur inueniet. Nā Socratem quærētī cuidam, quod nihil sibi

al. cum sciam
forte, cōscius.

al. concedat

al. quæ mota
quicquid etc.

al. distrahatur

nihil sibi peregrinationes profuissent, respondiſſe ferunt, Non immeritò hoc tibi uenit, Tecū enim peregrinabaris. O quā bene cū quibusdam ageretur, si à se abeant. Nunc primū seipſos ſollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodeſt mare īgere, & urbes mutare? Si uis iſta quibus urgeris effugere non alibi ſis oportet, ſed alius. Puta ueniſſe te Athenas, puta Rhodon. Elige arbitrio tuo ciuitatem. Quid ad rem pertinet quos illa mores habeat? Tuos aſſeres. Diuitias iudicabis bonum. Torquebit te paupertas, & (quod eſt miſerimum) falſa. Quamuis enim multū pōſſideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi uideberis ꝓ deficere, quanto uincis. Honores iudicas bonum. Male te habebit ille conſul factus, ille etiam reſectus, nā geris, quoties aliquē in ſaſtis ſapius legeris. Tantus erit ambitionis furor, ut nemo tibi poſt te uideatur, ſi aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortem, cum illa nihil ſit mali, niſi quod ante ipſam eſt timeri. Exterrebunt te non tantū pericula, ſed ſuſpitionibus uanis ſemper agitaberis. Quid enim proderit euaiſſe tuas urbes argolicas, mediosq; fugam tenuiſſe per hoſtes? Ipſa pax timores ſubminitrat. Ne tutis quidem habebitur fides, cōſternata ſemel mente, quā ubi conſuetudinem pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelam ſalutis tuā inhabilis eſt. Non enim uitat, ſed fugit, magis autem periculis patemur auerſi. Grauiſſimum iudicabis malum, aliquem ex his quos amabis amittere, cum interim hoc tam ineptū erit quam flere, quod arboribus amoenis & domum tuā ornantibus decidant folia. Quicquid te delectat æquē uiget, ut uideras dum uireret. Vtinam. Alium alio die caſus excutiet. Sed quemadmodum frondium ſaſtura facilis eſt, quia renaſcuntur, ſic iſtorum quos amas, quosq; oblectamenta uitæ putas eſſe damnum, quia reparatur, etiam ſi non renaſcuntur. Sed non erunt iſdem. Ne tu quidem idem eris. Omnis dies, omnis hora te mutat ſed in alijs rapina facilius apparet, hic latet, quia nō ex aperto fit. Alii auferuntur, at ipſi nobis furto ſubducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia ueneribus appones, ſed ipſe tibi ſeres ſollicitudinum cauſas, alia ſperando, alia deſperando. Si ſapis alterum alteri miſceas, nec ſperaueris ſine deſperatione, nec deſperaueris ſine ſpe. Quid per ſe prodeſſe peregrinatio cuiquam potuit. Non uoluptates illa temperauit, non cupiditates reſrenauit, non iras reſpreſſit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla deniq; animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excuſa ſit errorem, ſed ut puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Caterum inconstantiam mentis, quā maximè agra eſt, laceſſitam mobiliorem leuioremq; reddidit ipſa ſaſtatio. Itaq; qui petierant cupidiffimè loca, cupidius deſerunt, & auium modo tranſuolant, ꝓ citiusq; quā uenerant abeunt. Peregrinatio notiā dabat gentium, nouas tibi montium formas oſtendet, inuſitata ſpacia camporum, & irriguas perrennibus aquis ualles, & alicuius fluminis ſub obſeruatione naturam, ſiue ut Nilus æſtuo incremento tumet, ſiue ut Tigris eripitur ex oculis, & acto per occulta curſu integrā magnitudinē redditur, ſiue ut Mæander poetarum omnium exercitatio & ludus, implicatur crebris anfractibus, & ſape in uicinū alueo ſuo admotus, antequam ſibi influat ſeſcitur: caterum neq; meliorem faciet, neq; ſaniores. Inter ſtudia uerſandum eſt, & inter autores ſapientiae, ut quæſita diſcamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miſerrima ſeruitute in libertatem, erigitur. Quamdiu quidem neſciſ, quid fugiendum, quid petendum, quid neceſſarium, quid ſuperuacuum, quid iuſtum, quid honeſtum ſit, non erit hoc peregrinari, ſed errare. Nullam tibi opem feret iſte diſcurſus. Peregrinari enim cum affectibus tuis, & mala te tua ſequuntur. Vtinam quidem ſequeretur, longius abeſſent: nunc ſers illa, non ducis. Itaq; ubiq; te premunt, & paribus incommodis urunt. Medicina agro, non regio quærenda eſt. Fregit aliquis crus, aut extorſit articulum, non uehiculum nauemq; cōſcendit, ſed aduocat medicum ut fracta pars iungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo animum tot locis fractū & extortum credis locorū mutatione poſſe ſanari? Maius eſt iſtud malum, quā ut geſtatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem. Nulla ars loco diſcitur. Quid ergo? Sapientia res omnium maxima in itinere colligitur. Nulla enim

mihi crede iter est, q̄ te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat. Aut si quod
 esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista urgebunt mala, ma-
 cerabuntq̄ per terras ac maria uagum, quamdiu malorum gestarīs causas. Fugam
 tibi non prodesse miraris; tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detra-
 he, & † emenda desideria, intra saltem modum contine. Omnem ex animo erade
 nequitiam. Si uis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Hærebit
 tibi auaricia, **quamdiu** auaro sordidoq̄ conuixeris. Hærebit tumor, quamdiu cū su-
 perbo conuersaberis. Nunquam sæuitiam in tortoris contubernio pones. Incendēt
 libidines tuas adulterorum sodalitia. Si uelis uitīs exui, longe à uitiorum exemplis
 recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si prope
 te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. Cum Catonibus uiue, cum Lælio, cum
 Tuberone: quod si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone uersa-
 re. Alter te docebit mori si necesse erit, alter, antequam necesse erit. Viue cū Chry-
 syppo, cū Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumq̄ noticiā. Hi iubebunt
 in opere esse, nec tantum † scire loqui, & in oblectationem audientium uerba iactā
 re, sed animum indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius uitæ flu-
 ctuantis & turbidæ portus, euentura contemnere. Stare fidenter † ad portum, tela
 fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiuersantem. Magnani-
 mēs nos natura produxit, & ut quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam sub-
 dolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem
 ubi honestissimè, non ubi tutissimè uiuat, simillimum mundo, quem quantū mortali-
 bus passibus licet, sequitur æmulaturq̄. Profert se laudari & aspici † Dominus omni-
 um est, supra omnia est. Itaq̄ nulli se rei submittit, nihil illi uidetur graue, nihil quod
 uirum incuruet. Terribiles uisu formæ, lethumq̄ labosq̄, minime quidem, si rectis
 oculis intueri illa possis, et tenebras perrumpere. Multa per noctem habita terrori,
 dies uertit ad risum. Terribiles uisu formæ lethumq̄ labosq̄, egregie Virgilius no-
 ster, non re dixit terribiles esse, sed uisu, id est, uideri non esse. Quid inquam, in istis
 est tam formidabile, quàm fama uulgauit? Quid est obsecro te Lucili, cur timeat la-
 bore uir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt isti qui non putant fieri posse,
 quicquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora quàm quæ natura humana
 sustineat. At quāto ego de illis melius existimo, ipsi quoque hæc possunt facere, sed
 nolunt. Deniq̄ quem unquam ista destituere tentantem, cui non faciliora apparue-
 re in actus? Nō quia difficilia sunt, nō audemus, sed quia non audemus, difficilia sunt.
 Si tamen exemplum desideratis, accipite Socratem † perpetitium senem, per om-
 nia aspera iactatum, inuictum fame, & paupertate, quam grauiorem illi domestica
 onera faciebant, & laborib. quos militares quoq̄ pertulit, quibus ille domi exerci-
 tus, siue uxorem eius moribus feram, lingua petulantē, siue liberos indociles, & ma-
 tri quàm patri similiōres. Sic fere, aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate,
 bellis actyrannis sæuiore. Viginti et septem annis pugnatū est, post finita arma tri-
 ginta tyrānis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus pleriq̄ inimici erāt. Nouissima dā-
 natio est sub grauissimis hominibus impleta, obiecta est & religionum uiolatio, &
 iuuentutis corruptela, quā immittere in deos, in patres, in rep. dictus est. Post hæc
 carcer, & uenenū. Hæc usq̄ eo animum Socratis nō mouerāt, ut ne uultum quidem
 mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularem, usq̄ ad extremum seruauit: nō hi-
 liariorem quisquam, non tristiore Socratem uidit: æqualis fuit in tanta inæquali-
 tate fortunæ. Vis alterum exemplum? Accipe hūc Marcum Catonem recētiorē
 cum quo & infestius fortuna egit, et pertinaciū. Cui cum omnibus locis obstitisset,
 nouissime & in morte, ostendit tamen uirum posse inuita fortuna uiuere, in-
 uita mori. Tota illi ætas, aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate concipientē,
 iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minus quàm Socratem in seruitute uixisse,
 se, nisi forte Cn. Pompeiū & Cæsarem & Crassum putas libertatis socios fuisse.
 Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. uidit, eundem se in omni statu præ-
 stitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitiū, in

*amanda deside-
ria, aut intrā*

forte, scite.

*aperte, uel pos-
tius, in apertū*

forte, gestit.

al. perperitū.

al. tutus.

morte, deniq; in illa Reip. trepidatione: cum illinc Cæsar esset decē legionibus prægnacissimis subnixus: hinc totis externarum gentium præsidijs Cn. Pompeius satius unus aduersus omnia. Cum alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas sui & Reip. partes. Si animo complecti uolueris illius imaginem temporis, uidebis illinc plebem, & omnem erectum ad res nouas uulgum: hinc optimates & equestrem ordinem, quicquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio reliquos, R. P. & Catonem. Miraberis, inquam, cum animaduuerteris Attidem, Primumq; & sauum ambobus Achillem. Vtrumq; enim improbat, utrumq; exaromat. Hanc fert de utroq; sententiam. Ait se, si Cæsar uicerit moriturum, si Pompeius exulaturum. Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & uicto & uictori constituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Perijt itaq; ex decreto suo. Vides posse homines labores pati, per medias Aphricæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim, & in collibus arentibus, sine ullis impedimentis uicti exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aqua fuerat occasio, nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni. Eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentia superiorum, & Pompeium & Cæsarem, quorum nemo alterum offendere audebat, nisi ut alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tã mortem posse contemni quàm exilium, & exilium sibi indixit, & mortem, & interim bellum. Possumus itaq; aduersus ista tantum habere animi, libeat modo subducere iugo collum. In primis autem res spuendæ sunt uoluptates, eneruant, & effœminant, & multum petunt, multum autem à fortuna petendū est, Deinde spernendæ opes, auctoramenta sunt seruitutum Aurum & argentū, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur. Nō potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimada sunt. Vale.

EPIST. CVI. Quatuor esse quæ hominem in perniciem hominis instigant, & quomodo singulorum eorum uitetur incommodum. Et quod magna pars securitatis est, nihil iniquè facere.

al. intemperie

In sinu gaudes
re.al. gratuito,
pro aut grati-
ficando.

al. impotentem

al. quæ.
forte, prodit.

QVæ obseruanda tibi sint, ut tutior uiuas, dicam. Tu tamen sic audias cæseo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, qua ratione bonam ualitudinē in Ardeatino tuereris. Considera, quæ sint quæ hominem in perniciē hominis instigant, inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeo leuissimum est contemptus, ut multi in illo remedij causa delituerint. Quem quis cōtemnit, non calcatur sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur, cū stante pugnatur. Spem improborum uitabis, si nihil habueris, quod cupiditatem alienam & improbam iriter, si nihil insignē possideris. Concupiscuntur enim insignia, etiam si parum nota sunt. Sic uerò inuidiā effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris, in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic uitabis, neminem laceffendo t aut gratificando, à quo te sensus communis tuebitur, fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odium habuerunt nec inimicum. Illud ne timearis, præstabit tibi & fortunæ mediocritas, & ingenij lenitas, cum te esse homines scient, quem offendere sine periculo possint. Reconciliatio tua et facilis sit et certa. Timeri autem tã domi molestum est, quàm foris, tam à seruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum satis modum est. Adhuc nūc, quod qui timeatur, timet. Nemo potuit terribilis esse securè. Contemptus superest, cuius modum in sua potestate habet, qui illum sibi adiunxit, qui contemnitur, quia uoluit, non quia debuit. Huius incommodū, & artes bonæ discutiunt, & amicitia eorum, qui apud aliquem t potentem potētes sunt, quibus applicari expediet, non implicari, ne pluris remedium, quàm periculum constet. Nihil tamen æquè proderit, quàm quiescere, & minimum cum alijs loqui, plurimū secum. Est quædam dulcedo sermonis, t qui irrepit & blanditur, & non aliter quàm ebrietas, aut amor secreta t producit. Nemo quod audierit tacebit, nemo quantum audeat loquetur. Qui rem non tacuerit, nō tacebit autorem. Habet unusquisq; aliquem cui tantum credidit, quantum ipsi creditum est: ut garrulitatem suam custodiat, & contentus

contentus sit unius auribus, † populum faciet. Sic quod modo secretum erat, rumor est. Securitatis magna portio est, nihil iniqui facere. Confusam uitam & perturbam impotentes agunt, tantum metuunt, quantum nocent, nec ullo tempore uacant. Trepidant enim cum fecerunt: Hæret. Conscientia, aliud agere non patitur, ac subinde respicere ad se cogit. Dat poenas, quisquis expectat: quisquis autem meruit, expectat. Tutum aliqua res in mala conscientia præstat, nulla securum. Putat enim se etiam si non apprehenditur posse deprehendi: & inter somnos mouetur, & quoties alicuius scelus loquitur, de suo cogitat. Non satis illi oblitteratum uidetur, non satis tecum. Nuncens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam. Vale.

forte, poculū

al. solute oblit-
teratum.

EPIST. CVII. Quod affectus animi sint corpora, captiose disputat, quam disputationem è uestigio damnat.

Tardius rescribo ad epistolas tuas, non quia districtus occupationibus sum, hanc excusationem caue audias. Vaco, & omnes qui uolunt uacant. Neminem res sequuntur, ipsi illas amplexantur, & argumentum esse felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus rescriberem tibi de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei, scis enim me moralē philosophiā uelle cōplecti, & omnes ad eā pertinentes quæstiones explicare. Itaque dubitavi utrum differrem te, an donec si us istius ueniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: Humanius uisum est tam longe uenientem, non detinere. Itaque & hoc ex illa serie rerum coheretium excerpam, & si qua erunt huiusmodi, non quærēti tibi ultro mittā. Quæ sint hæc interrogas? Quæ scire magis iuuat, quam prodest: sicut hoc de quo quæris, an corpus bonum sit. Bonum prodest, Facit enim. Quod facit corpus est. Bonum, agit animum, & quodam modo format & continet. Quæ ergo propria sunt corporis, ea corporis bona sunt, corpora ergo sunt, & quæ animi sunt. Nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cum ipse sit corporalis: mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ ualitudinem eius uel custodiunt uel restitunt corpora sunt. Ergo & bonum eius corpus est. Non puto te dubitaturum an affectus corpora sint, ut aliud quoque de quo non quæris infulciam: tanquam ira, amor, tristitia: si dubitas, uide an uultum nobis mutant, an frontem astringant, an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem. Quid ergo tam manifestas corporis notas credis imprimi nisi à corpore? Si affectus corpora sunt & morbi animorum, & auaricia, crudelitas, indurata uitia, & in statum inemedabilem adducta, ergo & malicia, & species eius omnes, malignitas, inuidia superbia, Ergo & bona, primum quia contraria istis sunt. Deinde quia eadem tibi iudicia præstabunt. An non uides quantum oculis det uigorem fortitudo: Quantam intentionem prudentia: Quantam modestiam & quietem reuerentia: Quantam serenitatem læticia: Quantum rigorem seueritas: Quantam remissionem ueritas: Corpora ergo sunt, quæ colorem habitumque corporum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas reperi uirtutes, † bonæ sunt, & quicquid ex illis est. Nunquid est dubium an id quo quid tangi potest, corpus sit? Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res ut ait Lucretius. Omnia autem ista quæ dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent, ergo corpora sunt. Etiamnum cui tanta uis est, ut impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo non timor retinet? Non audacia impellit? Non fortitudo immittit, & impetum dat? Non moderatio refrenat ac reuocat? Non gaudium extollit? Non tristitia adducit? Denique quicquid facimus, aut malicie, aut uirtutis gerimus imperio. Quod imperat corpori, corpus sit. Quod uim corpori affert corpus, bonum corporis corporale, bonum hominis, & corporis bonum est, itaque corporale est. Quoniam ut uolui morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te uideo. Laterunculis ludimus, in superuacuis subtilitas teritur. Non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est sapere, imò simplicior. Paucis opus est ad mentem bonam uti literis. Sed nos ut cetera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quem admodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperantia laboramus. Non uitæ sed scholæ discimus. Vale.

al. bona

aliter, concitetur

Adducit id est
contrahit.
Laterunculis,
pro latruncu-
lis, quia latero-
nes ueteres di-
cebant, quos
post latrones
appellarunt

EPIST. CVIII. Quæ patienda sunt ambulanti, per huius uitæ uiam. Et præmeditatio leuissima facit esse grauiora. Et qualiter uarietas mortalitatis & fatum æquanimitè ferenda sunt.

te agunt. **V**bi illa prudentia tua? Vbi in despiciendis rebus subtilitas? Vbi magnitudo? Tam pusilla tangunt, si serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. Si amici deceperunt, habeant sanè nomē, quod illis Epicurus noster imposuit. Ita uocentur, quò turpius, non omnibus sit rebus tuis. Desunt illi qui & operam tuam conterebant, & te alijs molestum tē esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexpectatum est. Offendī rebus istis tam ridiculum est, quàm queri, quod spargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem uitæ conditio est, quæ balnei, turbæ, inanis: quædam intermittentur, quædam incident. Non est delicata res uiuere. Longam uiam ingressus es, & labarīs oportet, & arietes, & cadas, & lasseris, & exclames. O mors, idem tē mentiaris, Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensūs emetiendum est confragosum hoc iter. Mori uult, præparetur animus cōtra omnia. Sciat se uenisse, tonat ubi fulmē: Sciat se uenisse, ubi latus & ultrices posuere cubilia curæ, Pallentesq; habitant morbi tristisque senectus. In hoc contubernio uita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes. Contemnes autem, si sæpe cogitaueris & futura præsumperis. Nemo non fortius ad id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoq; si præmeditata erāt, obstitit. At contra imparatus, etiam leuissima expauit. Id agendum est ne quid nobis inopinatum sit. Et quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, ut nulli sis malò tyro. Serui te reliquerunt, Alium compilauerunt, alium accusauerunt, alium occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, alium ueneno, alium criminatione petierunt. Quicquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & uaria sunt, in nos diriguntur. Quædam in nos fixa sunt, quædam uiibrant, & cum maxime ueniunt, quædam in alios peruentura nos cōstringūt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus, Quæ ideo nulli querenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico, paria sunt, nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Aequum autem ius est, nō quo omnes usi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit, algendum est: Aestas calores refert, æstuandum est. Intemperies cœli ualitudinem tentat, ægroandum est. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus. Id possumus, magnum sumere animum, & uiro bono dignum, quo fortiter fortuita patimur, & natura consentiamus. Natura autem hoc quod uides regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt. Turbantur maria cum quieuerunt. Flant inuicem uentus. Noctem dies sequitur. Pars cœli consurgit, pars mergitur. Contrarijs rerum æternitas confrat. Ad hanc legem animus noster aptandus est, hanc sequatur, huic pareat, & quæcunq; fiunt, debuisse fieri putet, nec uelit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis, & deum quo autore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemēs sequitur. Quare imo pigri atq; alacres excipiamus imperia, nec tē desinamus hūc operis pulcherrimi cursum, cui, quicquid patimur intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quomodo Cleāthes noster uelibus disertissimis alloquitur quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur Ciceronis uiri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni cōsules: si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum. Duc me parens celsiq; domitor poli. Quocunq; placuit, nulla parendi mora est. Assum impiger, Fac nolle, comitabor gemens. Malusq; patiar quod patii licuit bono. Ducūt uolentē fata, nolentem trahunt. Sic uiuamus, sic loquamur, ut ratos nos inueniat atq; impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se deo tradidit. At contra ille pusillus ac degener, qui obluetur et de ordine mūdi male existimat, & emendare mauult deos, quàm se. Vale.

Quicquid te delectat æquè uidet, ut uideris, dum uiueret. Alij aliud habebant, sed in totum non placuit. Vide
sic legendum. Quicquid te delectat, æquè uiget, ut uideras, dum uireret. Utinam uidetur adiectū. Sentit enim
pobis uirere quicquid delectat. At delectat etiam memoria rerum bonarum.

PINCIANI IN LIB. DECIMVM OCTAVVM EPISTOLARVM.

Tanto tibi uideris defici quanto uinceris] Lege: tanto tibi uideris deficere, quanto aliquis plus habet ex em-
culatoribus codicibus. Non tamen defunt codices qui defici, non deficere habeant. Item puto scribendum: ui-
deris, non uideris. Quicquid te delectat æquè uidet ut uideras dum uireret. Utinam. Alium alio die casus excu-
tit] Vitiōssimus locus & nodus deo dignus uindice. In codicibus ferè omnibus, uide, non uidet, & uiret, non uire-
ret, & pro utinam, uter aut utrum. Itaque coniectura ductus suspicor Senecam ita Scriptum reliquisse. Quicquid
te delectat æquè uiret. Viuunt dum uirent. Vtiq; alium alio die casus excutiet. Et emenda desideria. Intra saltē mo-
dum contine] Codex Scholarum, & emenda desideria tua. Intra salutem modum contine. Exemplar meum recti-
tū] Emenda desideria intra modum saltē contine. Scribēdum arbitror, aut amanda desideria, aut intra modum
saltē contine, ut sit amanda pro abige, expelle. Nā uerbo illo, emenda, mox ante usus fuerat. Stare fidenter ad por-
tam] Corrige: stare fidenter aperte, ex codice Francisci, in quo uno tantum sic emendate legebatur, reliquis uitiatis.
Nam sequens uerbum latitantē planissimum facit scribendum esse aperte, non ad portum. Nihil quod uirum incur-
ret] Dicitio, uirum, in quibusdam codicibus non habetur. In meo illo uetusto exēplari sic legas: Nihil asperū quod
uirum incurruet. Solus Cato fecit aliquas & Reipublicæ partes] Sic omnia exemplaria præter domesticum in quo
legitur. Solus Cato fecit aliquas sui, & reipublicæ partes. Cui lectioni uidetur suffragari quod subiicit, duos in me-
dio relictos. Rempub. & catonem. Quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterāt] Agnoscitur hæc lectio ab
omnibus codicibus præter Scholarum codicem in quo ita leges, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis uix filijs
Atrei poterant, & ante paulo, qui ea sibi: scribe: non quid sibi, ex domestico codice.

Epist. 105.

Ut garrulitatem suam custodiat & contentus sit unius auribus populum faciet] Sic quæcunq; legi exemplaria
agnoscunt, unius literæ deprauatione adumbrato perspicuo sensu. Puto enim scribendum poculum, non populum
Nam meminisse oportet uerborum, quæ non ante multo præcesserunt, & non aliter quàm ebrietas aut amor secre-
ta prodit. Erit ergo sensus pro modo & capacitate poculi custodire aliquem garrulitatem suam, aut nō custodire,
& esse contentum unius auribus aut plurium. Trepidant enim cum fecerunt. Hæret conscientia, aliud agere nō pa-
titur] Corrige. Trepidant enim cum fecerunt. Hærent. Consciētia aliud agere non patitur, ex uetere lectione.

Epist. 106.

Apertior res est sapere imò simplicior] Scribe, imò simplicior est, multum enim addit neruorum orationi uer-
bum substantiuum in fine locatum iteratumq; & sic legitur in exemplari Franciscano.

Epist. 107.

TAM pusilla tangunt] Exemplar diuæ Mariæ. Tam pusilla te res angit. Si amici deciperent] Veriorem le-
ctionem duco, si amici deceperunt, & infra. Habeant sanè nomen quod illis Epicurus noster imposuit, & uocentur
quo turpius non omnibus sit rebus tuis. Defunt illi cetera] Vetus lectio quo turpius non sit omnibus rebus tuis cæ-
tera. Minus uitiose leget totus hic locus ut ego credo si sic legatur. Habeant enim sanè nomen quod illis Epicurus
noster imposuit. Ita uocentur. Quota pars non est si ex omnibus rebus tuis defunt illi qui & operam tuam contere-
bant cetera. Et labaris oportet & arietes & cadas] Non arietes exemplar antiquum, sed erigaris legit. Idē men-
tiaris] Corrupta in omnibus exemplaribus uerba. Forte legendum iter emetiris, quia subiicit paulo post, per eius-
modi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Deinceps quæ multa & uaria sunt in nos diriguntur] Corre-
ctiorem existimamus lectionem. Deinde quum multa & uaria sint quæ in nos diriguntur. Alium aqua alium ignis
cripiet] Aliud, non alium utrobique uetus lectio.

Epist. 108.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
EPISTOLARVM LIB. XIX.

EPIST. C. IX. De moderanda cupiditate discendi, & quanti profectus sit sapientem
sapius audire, & quod maiori impetu iuuenes ad philosophiam quàm senes accedi-
mus, ubi notat eos qui dicunt decus philosophiæ esse disputare non uiuere.

Y 3

IDDE

al. pertinaci-
ter properas,

DE quo quæris, ex his est quæ scire, tantū eò, ut scias per-
net. Sed nihilominus, quia pertinet properas, nec uis expe-
ctare libros quos cū maxime ordine cōtinētes totā morale
philosophiæ partē statim expediā. Illud tamē prius scribam,
quemadmodū tibi ista cupiditas discendi qua flagrare te ui-
deo, digerenda sit ne ipsa impediāt. Nec passim carpēda sunt,
nec auide inuadenda uniuersa; per partes peruenitur ad to-
tū. Aptari onus uirib; debet, nec plus occupari, quā cui su-
ficere possumus. Nō quātū uis, sed quātū capis hauriendū est: bonū tātū habere an-
mū, capies, quantū uoles. Quo plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis
præcipere Attalū memini cū scholā eius obsideremus, & primū ueniremus, & nouis-
simū exiremus, Ambulantē quoq; illū ad aliquas disputationes euocaremus, nō tan-
tū paratū discētib; sed obuiū. Idē, inquit, & docētī & discēti debet esse propo-
sitū, ut ille prodesse uelit, hic proficere. Qui ad philosophorū scholas uenit, quotidie
secū aliqd boni ferat, aut sanior domū redeat, aut sanabilior. Redibit autē, quod
philosophiæ uis est, ut non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuēt. Ea enim
semel uenit, licet non in hoc uenerit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resede-
runt & paulo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Et qui apud philo-
sophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus.
Attende quid dicam, negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? Nō nouimus
quosdam qui multis apud philosophiā annis persederint, & ne colorem quidem
duxerint. Quid nī nouerim? Pertinacissimos quidem & assiduos, quos ego non di-
scipulos philosophorum sed inquilinos uoco. Quidam ueniunt ut audiant, non ut
discant, sicut in theatrum uoluptatis causa ad delectandas aures, oratione uel uoce
uel fabulis ducimur. Magnam hāc auditorum partem uidebis, cui philosophi scho-
la diuersorium oculi sit. Non id agunt ut aliqua illic uitia deponāt, ut aliquam legem
uitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruan-
tur. Aliqui tamen & cum pugillaribus ueniunt, non ut res excipiant, sed uerba, quæ
tam sine profectu alieno discant, quā sine suo audiant. Quidam ad magnificas uo-
ces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres, uultu & animo, nec ali-
ter concitantur quā solent Phrygiæ tibicinis sono semiuiri et ex imperio furentes.
Rapit illos instigatq; rerum pulchritudo, non uerborum inanum sonitus. Si quid
acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat, pro-
tinus quæ audias facere. Afficiuntur illi, et sunt quales iubentur, si illa animo forma
permaneant, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat.
Pauci illam quam conceperant mentem domum perferre potuerunt. Facile est au-
ditorem concitare, ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit
semenq; uirtutum, omnes ad omnia ista nati sumus. Cum irritator accessit, tunc illa
animi bona uelut t̄ soluta excitantur. Non uides quemadmodum theatra cōsonēt,
quoties aliqua dicta sunt, quæ publicē agnoscimus, & consensu uera esse testamur.
Desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia. In nullum auarus bonus est, in se pessimus.
Ad hos uersus ille sordidissimus plaudit, & uicijs suis fieri cōuitium gaudet. Quan-
to magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur cum salutaribus præ-
ceptis uersus inferuntur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum.
Nam (ut dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum red-
dit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum, t̄ patientiore nouissime exi-
tu effudit, sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negli-
gentius adiuntur, minusq; percutiunt, quā diu soluta oratione dicuntur, ubi accē-
sere numeri, & egregiū sensum astrinxere certi pedes: eadem illa sententiā uelut la-
certo excussa torquetur. De contēptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis ora-
tionibus hoc præcipitur, ut homines in animo nō in patrimonio putēt esse diuitias.
Eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit. Magis
tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt: Is minimo eget mortalis,
qui mi-

al. patenti ore
nouissime ex-
tudit.

qui minimum cupit. Quod uult habet, qui uelle quod satis est potest. Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem ueritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum ubi uideris urge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cavillationibus, & cæteris acuminis irriti ludicris. Dic in avaritiam, dic in luxuriã. Cum profecisse te uideris, & animos audientium affeceris, insta uehementius. Verisimile non est quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium uersa. Facillime enim tenera & conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis, inicit manum ueritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certe cum Attalum audirem, in uitia, in errores, in mala uitæ perorantem, sæpe misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat, sed plus quam regnare mihi uidebatur, cui liceret censuram agere & regnantium. Cum uero commendare paupertatem cœperat, & ostendere, quod quicquid usum excederet, pondus esset superuacuum & graue ferenti, sæpe exire ex schola pauperi libuit. Cum cœperat uoluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illicitis uoluptatibus, sed etiam superuacuis, libebat circumscribere gulam & uentrem. Inde mihi quædam permansere Lucili. Magno enim in omnia impetu ueneram, deinde ad ciuitatis uitam reductus, ex bene cœptis pauca seruauit. Inde ostreis boletisque in omnem uitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt ad edendum saturos cogentia, quod gratissimum est edacibus, & se ultra quam capiunt farcientibus, facile descensura, facile reditura. Inde in omnem uitam unguento abstinemus, quem obtinemus odor in corpore est: Nullo inde uino calet stomachus. Inde in omnem uitam balneum fugimus. Decoquere corpus atque exinanire sudoribus, inutile simul delictumque credimus. Cætera proiecta redierunt. Ita tamen, ut quorum abstinentiam interrupi, modo seruem, & quidam abstinentie proximorem, nescio an difficilior, quoniam quædam abscinduntur facilius animo quam temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere quam tum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesserim, quam senex pergam, non pudebit fateri, quæ mihi amorem Pythagoræ iniecerit Socion. Docebat, quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis utriusque causa erat, sed utriusque magnifica. Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in uoluptatem esset adducta laceratio: Adhuciebat contrahendam materiam esse luxuriæ. Colligebat bonæ ualitudini contraria esse alimenta uaria, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidem, nisi tempore exiguo dum in aliud corpus transfunditur. Videbimus per quas temporum uices, & quando pererratis pluribus domesticis, in hominem reuertatur, interim sceleris hominibus ac paricidij metum fecit, cum possint in parætis animam insciji incurrere, & ferro morsuue uiolare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cum exposuisset Socion, & impleisset argumentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia describi, & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus ferisue aut aqua meris illum quondam hominis animam morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? Nec tantum cœlestia per certos circuitus uerti, sed animalia quoque per uices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderunt uiri. Itaque iudicium quidem tuum sustine. Cæterum omnia tibi in integro serua. Si uera sunt ista, abstinuisset animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. Quod istius crudelitatis tuæ damnum est? Alimenta tibi leonum & uulturum eripio. His instans, abstinere animalibus cœpi, & anno peracto non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agitatiores mihi animum esse credebam, nec tibi hodie affirmauerim an fuerit. Quæris quomodo desierim? In Tyberij Cæsaris principatum iuuenta tempus inciderat, alienigenarum sacra mouebantur. Sed inter argumenta superstitio-

forte, conciantur

al. gentium

Vide Sueton. in Tiberio, capite 36.

forte, impel-
leret.

al. metam.

perstitutionis ponebatur, quorundam animalium abstinencia. Patre itaq; meo roga-
te, qui non calumniam timebat, sed philosophiam oderat; ad pristinam consuetudi-
nem redi, nec difficulter mihi ut inciperem melius cœnare persuasit. L. audare sole-
bat Attalus culcitram, quæ relisteret corpori. Tali uitor etiam senex, in qua uestigiū
apparere non possit. Hæc retuli, ut probarem tibi quàm uehemētes haberent tyran-
culi impetus primos ad optima quæq; si quis exhortaretur illos, si quis [†] impende-
ret. Sed aliquid præcipientium uitio peccatur, qui nos docent disputare non uiue-
re: aliquid discientium, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non animum
excolendi, sed ingenium. Itaq; quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum a-
tem ad rem pertinet: quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futu-
rus, Vergiliū scrutatur, non hoc animo legit illud egregium, Fugit irreparabile
tempus. Vigilandum est, nisi properamus, relinquitur. Agit nos agiturq; uelox di-
es, insciū rapimur. Omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus.
Sed ut obseruet, quoties Vergilius de celeritate temporum dicit, hoc uti uerbo il-
lum, fugit. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui Prima fugit, subeunt mor-
bi tristisq; senectus, Et labor & duræ rapit inclementia mortis. Ille qui ad philoso-
phiam spectat, hæc eadem quod debet, adducit. Nunquam Vergilius, inquit, dies di-
cit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est, & optimos quosq; pri-
mos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, ut uelocitatē rapidissimæ rei possi-
mus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex ana-
phora primum quod est syncerissimum effluit, grauissimū quodq; turbidumq; sublu-
dit: sic in ætate nostra, quod est optimum primum est. Id exhauriri in alijs potius par-
timur, ut nobis fecem reseruemus. Inhæreat istud animo, & tanquam missum oracu-
lo placeat. Optima quæq; dies miseris mortalibus æui Prima fugit. Quare optima?
quia restat quod incertum est. Quare optima? Quia iuuenes possumus discere, pos-
sumus facilem animum, & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tem-
pus idoneum est laboribus, idoneū agitando per studia ingenijs, & exercendis per
opera corporibus. Quod superest segnius, & languidius est, & propius à fine. Itaq;
toto hoc agamus animo, & obmissis ad quæ diuertimus, in rem unam laboremus,
nec hanc temporis perniciosissimi celeritatē, quam retinere nō possumus, relicti de-
mum intelligamus. Primus quisq; tanquā optimus dies placeat, & redigatur in ne-
strum. Quod fugit occupandum est: hoc non cogitat ille, qui grammaticis oculis car-
men istud legit. Idē optimum quemq; primum esse diem, quia subeunt morbi, quia
senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Ver-
giliū semper unā ponere morbos & senectutem, non mehercule immerito. Sene-
ctus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen impos-
uit, tristem illam uocat. Subeunt morbi tristisq; senectus. Non est quod mireris, ex
eadem materia suis quæq; studijs apta colligere. In eodem prato bos herbam que-
rit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis librum de Rep. prehēdit hinc
philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ deditus, alius alio curam
suam mittit. Philosophus admiratur contra iusticiam dici tam multa potuisse. Cum
ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat, duos Romanos reges
esse, quorum alter patrem nō habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatus.
Anci pater Marcius Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictator
rem dicimus, & in historijs ita nominari legimus, apud antiquos magistrum popu-
li uocatum. Hodieq; id extat in auguralibus libris, & testimonium est, quod quibus
illo nominatur, magister equitum est. Aequē notat Romulū perisse solis defectu
one. Prouocationē ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in pontificalibus libris
aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum grammaticis explicuit. Primum uer-
ba expressa, Reapse, dici ab Cicerone, id est, re ipsa in commentarium refert, nec mi-
nus sese, id est, se ipse. Deinde transit ad ea quæ consuetudo seculi mutauit, tanquam
quod ait Cicero, quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati, hanc
quam nunc in circot cretam uocamus, calcem antiqui dicebant, Deinde Ennius

collig.

colligit uersus, & in primis illos de Africano scriptos: cui nemo ciuis neque hostis, qui uult pro factis reddere operæ præcium potest. Ex eo se ait intelligere: apud antiquos non tantum auxilium significasse operam, sed alicuius opera. ait enim neminē potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operæ præcium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit, unde uisum sit Vergilio dicere, Quem super ingens portæ tonat cœli. Ennium hoc ait, Homero surripuisse, Ennio Vergilium. Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R. P. hoc Epigramma. Si fas est plagas cœlestum ascendere cuiquam, Mi soli cœli maxima porta patet. Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ uitæ trahendam, nō ut uerba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasque dicendi, sed ut profutura præcepta, & magnificas uoces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, ut quæ fuerunt uerba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam uelut aliquod artificium uenale didicerūt, qui aliter uiuunt, quam uiuendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non uitio quod insequuntur obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate nauis abundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari, eripienda sunt uento uela. Quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & uomitans? Quanto maiore putas uitam tempestate iactari, quam ullam ratem? Non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt. Dixit illa Plato, dixit Zenon, dixit Chrysippus, & Posidonius, & ingens agmen, non tantum Attalus. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo. Faciant quæ dixerint. Quoniam quæ uolueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam, ne ad rem spinosam & auribus erectis curiosisque audiendam, lassus accedas. Vale.

docuerūt, reā
ctius est.

EPIST. CX. Multis argumentis ostendit sapientem sapienti prodesse.

AN sapiens sapienti proffit, scire desideras. Dicimus plenum omni bono esse sapientem, & summa adeptum. Quomodo prodesse aliquis possit summum bonum habenti queritur. Profunt inter se boni, exercent enim uirtutes, & sapientiam in suo statu continent, desiderat uterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quarat. Peritos luctandi, usus exercet. Mulicum, qui paria didicit, monet. Opus est & sapienti, agitatione uirtutum. Ita quemadmodum ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? Imperum illi dabit, occasiones actionum honestarum comonstrabit. Præter hæc, aliquas suas cogitationes exprimet, docebit, quæ inuenerit. Semper enim etiam sapienti restabit quod inueniat, & quo animus eius excurrat. Malus malo nocet, facit quoque peiorem iram, metum incitando, tristitiæ assentiendo, uoluptates laudando. Et tunc maxime laborant mali, ubi plurimum uitia miscuere, & in unum collata nequitia est. Ergo ex contrario bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutua tranquillitatis crescet utriusque laticia. Præterea quarundam illi rerum noticiam trader. Non enim omnia sapiens scit, etiam si sciret, breuiiores uias rerum aliquis exco-gitare possit, & has indicare, per quas facilius totum opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens, non scilicet tantum suis uiribus, sed ipsius quem adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria uelocitate, sed nihilominus adiuuat, etiam qui currentem hortatur. Non prodest tantum sapiens sapienti, sed sibi ipsi. Hoc scias, Detrahe illi uitam propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, nō esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui esse debet, ita aptatus lingua palatoque est ad huiusmodi gustum, ut ille tali sapore non capiatur sed offendantur. Sunt enim quidam, quibus morbi uitio mel amarum uideatur. Oportet utrumque talem esse ut & ille prodesse possit, & huic profecturo idonea materia sit. In summum, inquit, perducto calorem calefieri superuacuum est, & in summum productio bonum superuacuum est, quod proffit. Nunquid instructus omnibus rebus agricola, ab alio instru-

instrui quærit. Nunquid armatus miles quantum in aciem exituro satis est, amplius arma desiderat? Ergo nec sapiens. Satis enim uitæ instructus, satis armatus est. Ad hæc respondeo. Qui in summo est calore, ei non opus est adiecto, ut summum teneat. Sed ipse se, inquit, calor continet. Primum multum interest inter ista quæ comparas. Calor enim unus est, prodesse uarium est. Deinde calor non adiuuatur adiectio ne caloris ut caleat. Sapiens non potest in habitu suæ mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cum quibus uirtutes suas communicet. Adhuc nunc, quod omnibus inter se uirtutibus amicitia est. Itaque prodest, qui uirtutes alicuius pares suis amat, amandasque inuicem præstat. Similia delectant, utique ubi honesta sunt, & probare, ac probari sciunt. Etiamnum sapiētis animum perite mouere nemo alius potest, nisi sapiens, sicut hominem mouere rationaliter non potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est, sic ut moueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur, pecuniā, gratiam, incolumitatem, alia in usus uitæ chara aut necessaria. In his dicitur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animum secundum naturam mouere uirtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit bono fiet. Necesse est enim alienam uirtutem exercendo, exerceat & suam. Sed ut remoueas ista, quæ aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem sapienti per se res petenda est, quia natura bonum omne charum est bono, & sic quisque conciliatur bono, quem admodum sibi. Necesse est ex hac quaestione, argumenti causa in alteram transeam. Quæritur enim an deliberaturus sapiens, in consilium aliquem sit aduocaturus, quod facere illi necessarium est, cum ad hæc ciuilia & domestica uenitur, & (ut ita dicam) mortalia. In his sic illi opus est alieno consilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens aliquando sapienti. Suadebit enim, sed in illis quoque magnis ac diuinis, ut diximus, communiter honesta tractando, & animos cogitationesque miscendo, utilis erit. Præterea secundum naturam est & amicos completi, & amicorum actu, ut suo proprioque latari. Nam si hoc non fecerimus, ne uirtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo tantum sensu ualet. Virtus autem suadet præsentia bene collocare, in futurum consulere, deliberare, & intendere animum. Facilius intendet explicabitque, qui aliquem sibi assumpserit. Quærit itaque aut perfectum uirum aut proficientem, uicinumque perfectio. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio uidere, quam in suo. Hoc illis euenit, quos amor sui excæcat, quibusque dispectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus quædam sunt, quæ etiam sapientes in alio, quam in se diligentius uident. Præterea illud quod dulcissimum honestissimumque est, idem uelle atque idem nolle, sapiens sapienti præstabit. Egregium opus pari iugo ducet. Persolui quod exegeras, quāquam in ordine rerum erat quas moralis philosophiæ uoluminibus complectimur. Cogita, quod soleo frequenter tibi dicere, In istis nos nihil aliud quam tantum exercere. Toties enim illo reuertor. Quid ista me res iuuat? Fortiorem faciet, iustiore, temperatiorem? Non idum exerceri uacat. Adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? Magna promissisti, & exigua uideo. Dicebas intrepidum fore, etiam si contra me gladii micarent, etiam si mucro tangeret iugulum. Dicebas securum fore, etiam si circa me flagrarent incendia, etiam si subitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hanc mihi præsta tu, ut uoluptatem, ut gloriam contemnam, postea doceris implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere. Nunc doce, quod necesse est. Vale.

EPIST. CXI. Non optandos esse deos infestos malis. Et quomodo per retractatam sapius philosophiam, notitia boni & mali, necessarij & superuacui possit haberi. Et quod turpe est etiā in aqua & polenta ponere beatam uitam.

EX Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est proprios deos omnes, quos habet placatos & fauentes, quicquid sibi se propitiavit. Sepone in praesentia, quae quibusdam placent. Vnicuique nostrum paedagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae, ex horum numero quos Ovidius ait, de plebe deos. Ita tamen hoc seponas uolo, ut memineris maiores nostros, qui crediderunt hoc, Stoicos fuisse. Singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Postea uidebimus an tantum diis uacet, ut priuatorum negotia procurarent. Interim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti & fortunae dati, nulli te posse imprecari quicquam grauius, quam si imprecatus fueris, ut se habeat iratum. Sed non est, quare cuiquam quem dignum poena putaueris, optes, ut infestos deos habeat. Habet, inquam, etiam si uidetur eorum fauore produci. Adhibe diligentiam tuam, & intueri, quid sint res nostrae, non quid uocentur, & scies plura mala contingere nobis, quam accidere. Quoties enim calamitas felicitatis est causa, & uitium fuit, quod calamitas uocabatur. Quoties magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in praecipit, & aliquem iam eminentem alleuauit, etiamnum tanquam sibi adhuc staret, unde tuto caderet, sed ipsum illud cadere non habet in se mali quicquam, si exitum spesces, ultra quem natura neminem deiecit. Prope est rerum omnium terminus, prope est, inquam, & illud, unde felix efficitur, & illud unde felix emittitur. Nos utraq; extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapias, omnia humana conditione metire, simul & quod gaudes, & quod times contrahe. Est autem tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum astringo? Non est quod quicquam timendum putes. Vana sunt ista quae nos mouent, quae attonitos habent. Nemo nostrum quid ueri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturam ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putamus oculos intedere, iam apparebit quam breuia, quam incerta, quam tuta timeantur. Talis est animorum nostrorum confusio, qualis Lucretius uisa est. Nam ueluti pueri trepidant, atque omnia caecis, in tenebris metuunt, ita nos in luce timemus. Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est Lucretii, non timemus in luce, omnia nobis fecimus tenebras, nihil uidemus, nec quid nocet, nec quid expediat, tota uita incursumus, nec ob hoc resistimus, aut circumspicimus pedem ponimus. Vides autem quam sit furiosa res, in tenebris impetus. At mercurio id agimus, ut longius reuocandi simus, & cum ignoremus quod feramur, uelociter tamen illud quod intendimus ire persequeremur. Sed lucescere, si uelimus, potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumque noticiam acceperit, si illa se non perfuderit, sed infecerit, si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se saperetulerit, si quaesierit quae sint bona, quae sint mala, quibus hoc sit falso nomen ascriptum: si quaesierit de honestis, de turpibus, de prouidentia: nec intra haec humani ingenii sagacitas sistitur. Prospicere & ultra mundum libet, & quod feratur, unde surrexerit, in quem exitum tanta rerum uelocitas properet. Ab hac diuina contemplatione abductum animum in sordida & humilia pertraximus, ut avaritiae seruiret, ut relicto mundo terminisque eius & dominis cuncta uersantibus, terram rimaretur, & quaereret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblati. Quicquid nobis bono futurum erat, deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram, & ultro dedit, nocitura altissime pressit. Nihil nisi de nobis queri possumus. Ea quibus periremus, nolente rerum natura & abscondente, protulimus. Addiximus animum uoluptati, cui indulgere initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & fame, ceteris aequae uanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor ut facias? Nihil noui, nec enim nouis malis remedia quaeruntur. Sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi ubique occurrent, superuacua & semper, & toto animo quaerenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam suppellectilem. Quae est enim uirtus superuacua contemnere? Tunc te admirare, cum contempseris

al. quomodo

forte, diuile

Recto appa-
ratu, alludit
ad rectam coe-
nā, de qua Sue-
tonius in Au-
gusto, & in
Domitiano.
sunt qui legāt,
regio appa-
ratu.

perferis necessaria. Non magnam rem facis, quod uiuere sine recto apparatu potes, quod non desideras miliarios apros, nec linguas phœnicopterorum & alia portenta luxuriæ, iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligētis. Tūc te admirabor, si nō contempseris etiam sordidum panem, si tibi persuaseris herbas, ubi necesse est, non pecori tantum, sed homini nasci, si scieris cacumina arborū, & complementum esse uentris, in quem sic preciosa congerimus, tanquam recepta seruare, sine fastidio implendus est. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditur, quis quicquid acceperit? Delectant te disposita, quæ terra mariq; capiuntur: Alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam, alia si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac uix saginam continent suam. Delectat te, nidor horum arte qualitus. At mehercule ista solícite scrutata, uarietq; condita, cum subierint uentrem, una atque eadem foetiditas occupauit. Vis ciborum uoluptatem contemnere? Exitum spectat Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere. Dū mihi, inquit, imposuere diuitiæ. Stupebam ubi aliquid ex illis alio atq; alio loco fulserat. Existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur: sed in quodam apparatu uidi totas opes urbis celatas ex auro & argento, & his quæ precium auri argentiq; uiderunt, exquisitos colores, & uestes ultra non tantum nostrum, sed ultra finem hominum aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atq; forma greges, hinc foeminarum, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquam, aliud quam iritare cupiditates hominū per se incitatas? Quid sibi uult ista pecuniæ pompa? Ad discendam auariciam conuenimus. At mehercules minus cupiditatis istinc effero, quam attuleram. Contempsisti diuitias, non quia superuacuas, sed quia pusillæ sunt. Vidisti ne, quam intra paucas horas, ille ordo quamuis lentus dispositusq; transierit? Hoc totam uitam nostram occupauit, quod totum diem occupare non potuit. Accessit illud quoq;. Tam superuacuas mihi uisæ sunt habentibus, quam fuerunt spectantibus. Hoc itaq; ipse mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, leuistica formosis imposita & coloribus. Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur, & dū placent, transeunt. Ad ueras potius te conuertere diuitias, disce paruo esse cōtentus, & illam uocem magnus atq; animosus exclama. Habeamus aquam, habeamus polentam, Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus. Faciamus oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est beatam uitam in auro & argento reponere, æquæ turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista nō fuerint? Quæris quod sit remedium inopiæ? Famem fames finit. Alioqui quid interest magna sint an exigua, quæ seruire te cogunt? Quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit. Liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quem nihil. Ita est, nihil desideres, oportet, si uis Iouem prouocare, nihil desiderantem. Hæc nobis Attalus dixit, uerba dixit omnibus. Quæ si uoles frequenter cogitare, id ages, ut sis felix, non ut uidearis, & ut tibi uidearis, non alijs.

EPIST. CXII. De uera philosophi magnitudine, quam sophismata, id est, cauillationes præstare non possunt.

Quid uocentur Latine sophismata, quælisti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæsit: uidelicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec in usu erat, nomini quoq; repugnatum est. Aptissimum tamen uidetur mihi, quo Cicerone usus est. Cauillationes uocat, quibus quisquis se tradidit, quæstiuiculas quidem uafra necit. Cæterum ad uitam nihil proficit, neq; fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens sit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunt. Quod in magnis euenit mortuibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus. Cum accesseris, manifestum fit, quod in arduo summa sint. Talis est, mi Lucili, uerus, & rebus, ut sit tificus philosophus. In ædito stat admirabilis, celsus, magnitudinis uera. Non enim

al. nec summis

git in plantas, nec in summis ambulat digitis, eorum more qui mendacio statuant

adiuant

adiuant, longioresq; quam sunt uideri uolunt. Contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit eo usq; creuisse, quò manum fortuna non porrigit. Ergo & su-
pra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu uita procedit, siue
fracturatur per aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istae, de quibus
paulo antè loquebar, praestare non possunt. Ludit istis animus, non proficit, & phi-
losophiam à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando ista agere,
sed tunc cum uoles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum, dulcedinē quan-
dam sui faciunt, & animum specie subtilitatis inductum tenent, ac remorantur, cum
tanta rerum moles uocet, cum uix tota uita sufficiat, ut hoc unum discas, uitam con-
temnere. Quid regere inquis? Secundum opus est. Nam nemo illam bene rexit, nisi
qui contempserat. Vale.

EPIST. CXIII. Utens exesa uitis exemplo ostendit inueterati
ingenij prauitatem fore inemendabilem.

Capio mehercule amicum tuum formari, ut desideras, & institui, sed ualde durus
la ac diutina fractus: Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Non quælibet
infectione uitis patitur, si uetus & exesa est, si infirma gracilisq; aut non recipiet sur-
culum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatem eius naturamq; transibit.
Itaq; solemus supra terram praecidere, ut si non responderit, tentari possit secunda
fortuna, & iterum repetita infra terram inseratur. Hic de quo scribis & mandas, non
habet uires. Indulsi uitis, simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere ratio-
nem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. Non dico illum mentiri tibi, pu-
tat se cupere. Stomachum illi fecit luxuria, cito tamen redibit in gratiam. Sed dicit
se offendi uita sua. Non negauerim. Quis enim non offenditur? Homines uitam suam
& amant simul & oderunt. Tunc itaq; de illo feramus sententiam, cum fidem nobis
fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. Nunc illis male conuenit. Vale.

al. uitamq;

al. cum illa res
dibit in gratia

PINCIANI IN LIBRVM XIX. EPISTOLARVM.

Ne ipsa impediatur.] Lege ne ipsa se impediatur, ex uetere lect. Legitur & in alijs codicibus, ne te ipsa impediatur.

Epist. 103.

Tunc illa animi bona uelut soluta excitantur.] Quædam exemplaria, uelut ad solita excitantur. Codex di-
ui Francisci, tunc illa anima bona uelut sollicitatur. Scribendum reor, tunc ad illa animi bona uelut sollicitantur, uel
sic, tunc ad illa animi bona uelut solita excitantur. Cum illum turba per longi canalis angustias tractum patenti
ore nouissime exitu effudit.] In quibusdam exemplaribus, dictio illa, tractum, non habetur, & coniunctim paten-
tior legendum, non patenti ore ex omnibus antiquis codicibus. In quorum nonnullis effundit legitur, non effudit.
Quem obtineamus odor in corpore est. Nullo inde uino caret stomachus.] Exemplar Franciscanum, quoniam o-
ptimus odor in corpore est nullus. Inde uino carens stomachus. Adstipulatur & alter eiusdem bibliothecæ codex.
Anci pater Martius Numæ nepos dicitur.] Idem exemplar. Anci pater nullus Numæ nepos dicitur. Alius codex.
Numæ nepos fuit, & paulo post. Id ita in pontificalibus libris aliqui putant. Et Fenestella eosdem libros cum gram-
maticis explicuit.] Legendum reor. Id esse in pontificalibus libris, & alij putant, & Fenestella. Eosdem libros cum
grammaticis explicuit, cætera. Primum uerba expressa ab se dici à Cicerone. Idem re ipsa in commentarium re-
fert.] Verba hæc uitiatisima, & cimmerijs quod aiunt inuoluta tenebris, sic restituenda coniecto. Primum uerbū
priscum, reabs, dici à Cicerone, id est re ipsa in commentarium refert. Ut dictionem, priscum, reponam, admonent
me ea quæ infra sequuntur: non ut uerba prisca aut ficta captemus. Exemplar Facundi & Primitiui sic legit. Primi-
um enim uerba expressa ab se cætera. Ut forte scribendum sit. Primum Ennij uerbum priscum reabs cætera. Hanc quā
nunc in circo creatam uocamus calcem antiqui dicebant.] Corrigendum puto. Hanc quam nunc in circo metam
uocamus cætera. De metis in circo Suetonius & complures alij. Deinde inanēs colligit uersus.] Lego. Deinde
Ennianos colligit uersus, ut liquet ex sequentibus. Cui nemo ciuis atq; hostis qui uult pro factis reddere operæ
precium.] Vetus lectio, cui nemo ciuis neq; hostis cætera. Sed ego opinor, non qui uult legendum, sed quibit, hoc
est poterit. Nam sequitur neminem potuisse Scipioni, neq; ciuem, neq; hostem reddere operæ precium. Iam uerbū,
est, quod in fine clausule adiectum est à nullo, neq; antiquo neq; recentiore codice agnoscitur. Non tantum auxi-
lium significasse operam, ait opera eius neminem potuisse Scipionem neq; ciuem cætera.] Vetus lectio deprauata
enim, sed manum nonnihil emendaturo porrigit: quæ sic habet, non tantum auxilium significasse, sed operam, ait
opera enim eius neminem potuisse Scipioni. Considera igitur an in integrum restitui possit locus hic permutato

ditionum ordine hoc pacto, non tantum auxilium significasse operam, sed alicuius opera, ait enim nemi-
 tuisse Scipioni cetera. Ennius hoc ait Homero surripuisse. Ennio Vergilius. Scribo. Ennius hoc ait Homero se-
 ripuisse. Ennio Virgilium. Esse enim apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma.] Puto contra
 exemplaria scribendum hoc pacto. Est Ennij apud Ciceronem in his ipsis de R.P. hoc epigramma. Alioquin se-
 nim legas, non Ennij, vitiosa esset confirmatio afferre epigramma librorum Ciceronis ad confirmandum
 imitatione Homeri portas coeli appellasse. Quod autem Ennij poeta sit hoc epigramma, docet Lactantius
 nus lib. x. cap. 18. his uerbis. Ille autem qui infinita hominum milia trucidauerit, cruore campos inundauerit, fla-
 na infererit, non modo in templum, sed etiam in coelum admittitur. Apud Ennium sic loquitur Africanus. Si scire,
 dendo coelestia scandere cuiquam est, mi soli coeli maxima porta patet.

LVCII ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM

AD LVCILIVM LIBER XX.

EPIST. CXIII. Dialectice disputat per multa inconuenientia uir-
 tutes non esse animalia. Moralem de fortitudine, & iusti-
 tia, doctrinam inferens.

Esideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quaestione iactata
 apud nostros. An iusticia, an fortitudo, prudentia, ceteraq; uir-
 tutes animalia sint. Hac subtilitate efficimus Lucili charissime,
 ut exercere ingenium inter irrita uideamur, & disputationibus
 nihil profuturis ocium terere. Faciam quod desideras, & quid
 nostris uideatur exponam. Sed me in alia sententia esse pro-
 teor. Puto quaedam esse, quae decent phecasiatum, palliatumq;
 Quae sint ergo quae antiquos mouerint, dicam. Animum contra
 animal esse, cum ipse efficiat, ut simus animalia, & cum ab illo animalia nomen hoc
 traxerint. Virtus autem nihil aliud est quam animus, quodammodo se habens; er-
 go animal est. Deinde uirtus agit aliquid. Agi autem nihil sine impetu potest. Si im-
 petum habet qui nulli est, nisi animali, animal est. Si animal est, inquit, uirtus, habet
 ipsam uirtutem. Quid nunc habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per uirtutem ge-
 rit, sic uirtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & omnia quae cogita-
 mus, quaeq; mente complectimur. Sequitur, ut multa animalium milia habitent in
 his angustiis pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus anima-
 lia. Quaris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaqueq; res ex istis animal erit, mul-
 ta animalia non erunt. Quare? Dicam, si mihi accommodaueris subtilitatē & inten-
 tionem tuam. Singula animalia, singulas debent habere substantias. Ista omnia unū
 animū habent. Itaq; singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum
 & homo, nō tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter
 ab altero debet esse diductus, ut duo sint. Quicquid in unum multiplex est, sub unā
 cadit naturam, itaq; unum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo ta-
 men nō sumus. Quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur,
 cum per se stabit. Vbi uerò alterius membrum erit, nō poterit uideri aliud. Quare?
 Dicam, quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se ab-
 solutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantum uirtutes ani-
 malia erunt, si hoc recipitur. Sed opposita quoq; illis uitia & affectus, tanquam ira,
 timor, luctus, suspicio. Ultra res ista procedet, omnes sententiae, omnes cogitatio-
 nes animalia erunt, quod nullo modo recipiendum est. Non enim quicquid ab ho-
 mine fit, homo est. Iusticia quid est, inquit? Animus quodammodo se habens. Itaq; si
 animus animal est, & iusticia. Minime. Hae enim habitus animi est, & quaedam uis.
 Idem animus in uarias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties
 aliud facit, nec illud quod fit ab animo animal est. Si iusticia animal est, fortitudo,
 sic ceterae uirtutes, Vtrū desinunt animalia esse subinde, ut rursus incipiant, ansem
 per sunt? Desinere uirtutes nō possunt, ergo multa animalia, imò innumerabilia in
 hoc animo uersantur. Non sunt, inquit, multa, quia ex uno religata sunt, & partes
 unius

animus ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hy-
 dra, multa habentis capita, quorum unumquodque per se pugnet, per se noceat. At-
 qui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput. Ceterum ipsa unum ani-
 mal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconem. Hæ partes erant
 eius, partes eius non sunt animalia. Quid est quo colligas iusticiam animal esse? Agit,
 inquit, aliquid & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetum habet, quod autem impetum ha-
 bet, animal est. Verum est, si suum impetum habet, suum autem non habet, sed animi. Omne ani-
 mal donec moriatur, hoc est, idem quod coepit, homo donec moriatur homo est: e-
 quus item equus, & canis, est canis: transire enim in aliud non possunt. Iusticia, id
 est, animus quodam modo se habens, animal est. Credamus, deinde animal est fortitu-
 tudo, id est, animus quodam modo se habens. Quis animus? Ille qui modo in iusti-
 cia erat, tenetur in priore animali, in aliud animal ei transire non licet. In eo illi, in quo
 primum esse coepit, perseverandum est. Præterea unus animus duorum animalium esse
 non potest, multo minus plurium. Si iusticia, fortitudo, temperantia, ceteraque uirtu-
 tes animalia sunt, quomodo unum animal habebunt? Singulos habeant oportet, aut
 non sunt animalia. Non potest unum corpus plurium animalium esse, hoc & ipsi fateri
 tur. Iusticia quod est corpus? Animus. Fortitudinis quod est corpus? Idem animus.
 Atqui unum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iusti-
 cia habitum induit, & fortitudinis & temperantie. Hoc fieri posset, si quo tempore iu-
 sticia esset, fortitudo non esset, quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc
 uero omnes uirtutes simul sunt. Ita quomodo erunt singula animalia, cum unus ani-
 mus sit, qui plus quam unum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est
 alterius animalis. Iusticia autem pars est animi, non est ergo animal. Videor mihi
 in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quam disputandum
 est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora, nulli non & color
 proprius est, & figura sua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile diuini
 artificis ingenium est, hoc quoque existimo, & quod in tanta copia rerum, nunquam
 in idem incidit, etiam quæ similia uidentur, cum contuleris, diuersa sunt. Tot fecit
 genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum: tot animalia, nullius similitu-
 do cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit a se, ut quæ alia erant, & dissi-
 milia essent & imparia. Virtutes, ut dicitis, omnes pares sunt, ergo non sunt anima-
 lia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum
 homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, ut homines, ut dii: aut irrationalia, ut
 pecora. Virtutes utique rationales sunt, atqui nec homines sunt, nec dii, ergo non sunt
 animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primum specie alicuius rei irrita-
 tum est, deinde impetum cepit, deinde assensio confirmauit hunc impetum. Quid sit
 assensio dicam. Oportet me ambulare, tunc demum ambulo, cum hoc mihi dixi, &
 approbaui hanc opinionem meam: oportet me sedere, tunc demum sedeo: hæc assensio
 in uirtute non est. Puta enim prudentiam animal esse, quomodo assentietur? Opor-
 tet me ambulare, hoc natura non recipit: prudentia enim ei, cuius est prospicere, non
 sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere, ergo assensionem non habet. Quod assen-
 sionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est, rationale est: ratio-
 nale autem non est, ergo nec animal. Si uirtus animal est, uirtus autem bonum est, omne
 bonum animal est. Hoc nostri fatentur: Patrem seruare bonum est, & sententiam pru-
 denter in senatu dicere bonum est, & iuste decernere bonum est, Ergo & patrem serua-
 re animal est, & prudenter dicere animal est. Eousque res excedet, ut risum tenere non
 possis. Prudenter tacere, & cenare bene bonum est, ita & tacere & cenare animal
 est. Ego mehercule titillare non desinam, & ludus mihi ex istis subtilibus ineptiis fa-
 cere. Iusticia & fortitudo si animalia sunt, certe terrestria sunt. Omne animal terre-
 stre alget, esurit, sitit. Ergo iusticia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porro,
 non interrogabo illos, quæ figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ?
 Si rotunda illis, qualem deo, dederint formam, quærā, an & auaritia, & luxuria, &
 dementia æquæ rotundæ sunt: sunt enim & ipsæ animalia. Si has quoque rotundæ-
 rint,

al. incitatum

runt, etiam nū interrogabo, an prudens ambulatio animal sit, nec ne. confiteatur ne-
 cesse est. Deinde dicant ambulationem esse animal, & quidem rotundum. Ne putas
 autem me primū ex nostris, non ex scripto loqui, sed meae sententiae esse, inter Cle-
 anthem & discipulum eius Chrysippū, non conuenit quid sit ambulatio. Cleanthes
 ait, spiritum esse à principali usq; in pedes permissum, Chrysippus ipsum principis
 le quod est. Ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisq; se uindictet, & ista
 animalia, quot mundus ipse non potest capere derideat? Non sunt, inquit, uirtutes
 multa animalia, & tamen animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta et
 & orator, & tamen unus: sic uirtutes istae animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est
 animus, & animus iustus, & prudens, & fortis, ad singulas uirtutes quodam modo
 se habens. Sublata est quaestio, conuenit nobis. Nam & ego interim fateor anima
 animal esse, postea uisurus quam de ista re sententiam feram. Actiones eius anima
 lia esse nego. Alioquin & omnia uerba erunt animalia, & omnes uersus. Nam si se-
 mo prudens bonum est, bonum autem omne animal est, Sermo ergo animal est. Pru-
 dens uersus bonum est, bonum autem omne animal est, Versus ergo animal est. Ita
 que Arma uirumq; cano, animal est, quod nō possunt rotundum dicere, cum sex pe-
 des habeat. Textorium, inquis, totum mehercule istud est, quod cum maxime agi-
 tur, dissilio risu: cum mihi propono solœcismum animal esse, & barbarissimum, & syl-
 logismum, & aptas illis facies, tanquam pictor assigno. Hæc disputamus, attrachia
 supercilijs, fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum, O tristes
 ineptias, ridiculae sunt. Quin itaq; potius aliquid utile nobis ac salutare tractamus,
 & quærimus quomodo ad uirtutes uenire possimus, quæ nos ad illas uia adducat.
 Doceme non an fortitudo animal sit, sed nullum animal felix esse sine fortitudine,
 nisi contra fortuita conualuit, & omnes casus antequam exciperet meditando pro-
 domuit. Quid est fortitudo? Munimentum humanae imbecillitatis inexpugnabile.
 Quod qui circumdedit sibi, securus in hac uite obsidione perdurat. Utitur enim suis
 uiribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiam referre uolo. Non est
 quod unquam fortunæ armis putes esse te tutum. Tuis pugna. contra ipsam fortunam
 nam non armant illa quæ contra hostes. Instructi, contra ipsam inermes sunt. Ale-
 xander quidem Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quicquid gentium usq; in Oceanum
 extendit oriens, uastabat, fugabatq;. Sed ipse modo occiso amico, modo amissio-
 cebat in tenebris, alias scelus, alias desiderium suum mœrens, uictor tot regum atq;
 populorum, iræ tristitiæq; succubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in po-
 testate quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius domi-
 nandi trans maria cupiunt † permittere, felicissimosq; se iudicāt, si multas per mil-
 tes prouincias obtinent, & nouas ueteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens
 paruumq; regnum. Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me quàm sacra
 res sit iusticia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi usum sui. Nihil sit il-
 li, cum ambitione fama, sibi placeat. Hæc ante omnia sibi quisq; persuadeat, Me-
 ritum esse gratis oportet. Parum est, adhuc illud persuadeat sibi, ut in hanc pulcherr-
 mam uirtutem ultro etiam impendere iuuat, ut tota cogitatio à priuatis commo-
 dis, quàm longissimè auersa sit. Non est quod expectes, quod sit iustæ rei premium
 maius quàm iustum esse. Illud adhuc tibi affige, quod paulo ante dicebam: nihil ad
 rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam nouerint. Qui uirtutem suam publica-
 ri uult, non uirtuti laborat, sed gloriæ. Non uis esse iustus sine gloria. At mehercu-
 les sape iustus esse debebis cum infamia. Et tunc si sapiis, mala opinio bene par-
 ta delectat. Vale.

forte, trans-
 mittere.

EPIST. CXV. De multiplici uarietate uitiosæ orationis. Et pro
 qualitate animi dicētis, eius informatur oratio. Vbi con-
 tra luxuriam succinctè declamat.

Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quare &
 quomodo in quædam uitia inclinatio ingeniorum facta sit, ut aliquando in
 ta explicatio uigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alia
 sentia

sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abrupta sententia, & suspiciosa, in quibus plus intelligendum est, quam audiendum? Quare aliqua aetas fuerit, quae translationis iure uteretur inuerecunder? Hoc quod audire uulgo soles, quod apud Graecos in prouerbum cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis uita. Quemadmodum autem uniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delitias dedit, argumentum est luxuriae publicae, orationis lasciuiam, si modo non in uno, aut in altero fuit, sed approbata est & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est. Illo uituario, hoc quoque afflatur. Non uides si animus languet, trahi membra, & pigre moueri pedes? si ille effeminatus est, in ipso incessu apparere molliciem, si ille acer est & uelox, concitari gradum. Si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, tumultum esse corporis inotum, nec ire, sed ferri. Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? Ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecenas uixerit notius est, quam ut narrari nunc debeat. Quomodo ambulauerit, quam delicatus fuerit, quam cupierit uideri, quam uitia sua latere noluerit. Quid ergo? Non oratio eius aequè soluta est, quam ipse discinctus? Non tam insignita illius uerba sunt, quam cultus, quam comitatus, quam domus, quam uxor. Magni ingenij uir fuerat, si illud egisset uia rectiore, si non uitaisset intelligi, si non etiam in oratione diffunderet. Videbis itaque eloquentiam ebrii hominis inuolutam, & errantem, & licentiae plenam. Mecenas tamen in cultu suo: Quid turpius amne, syl-
uisque ripa comantibus? Vide ut alueum lyntribus aret, uersoquo uado remittat hor-
tos. Quid si quis foeminae cirro crispata, labris columbatur? Incipitque suspirans, ut
cervice laxa ferantur, nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, flaga-
naque tentant domos, & saepe mortem exigunt. Genium festo uix suo testem, tenuis-
ue carei fila & crepacem molam. Focum mater aut uxor inuestiunt. Non statim haec
cum legeris hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in urbe semper incesse-
rit? Nam etiam cum absentis partibus Caesaris fungeretur, signum a discincto pete-
batur. Hunc esse, qui in tribunali, in rostris, in omni publico coetu sic apparuerit, ut
pallio uelaretur caput, exclusis utrinque auribus, non aliter quam in tunc nummo diuites
fugitiui solent? Hunc esse, cui tunc maxime ciuilibus bellis strepentibus & sollicita
urbe & armata, comitatus hic fuerit in publico, spadones duo, magis tamen uiri
quam ipse? Hunc esse, qui uxorem milies duxit, cum una habuerit? Haec uerba tam
improbe structa, tam negligenter abiecta, tam contra consuetudinem omnium po-
sita, ostendunt mores quoque non minus nouos & prauos & singulares fuisse. Maxi-
ma laus illi tribuitur mansuetudinis, pepercit gladio, sanguine abstinuit, nec ulla a-
lia re, quid posset, quam licentia ostendit. Hanc ipsam laudem suam corrumpit, istis o-
rationis portentosissimae delitijs. Apparet enim mollem fuisse non mitem. Hoc istae
ambages compositionis, hoc uerba transuersa, hoc sensus mihi magni quidem saepe,
sed eneruati dum exeunt, cuius manifestum facient, motum illi felicitate nimia ca-
put, quod uitium hominis esse, interdum temporis solet. Vbi luxuriam late felicitas
fudit, luxus primum corporum esse diligentior inceptit. Deinde suppellectili laboratur,
deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes
aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta uariantur auro, ut lacunaribus
pauimentorum respondeat nitor: deinde ad coenas lauticia transfertur, & illic com-
mendatio ex nouitate, & soliti ordinis commutatione captatur, ut ea quae cludere coe-
nam solent, prima ponantur, ut quae aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur.
Cum assuevit animus fastidire, quae ex more sunt, & illi pro sordidis solita sunt, etiam
in oratione quod nouum est quarit: & modo antiqua uerba, atque exoleta reuocat, &
profert, modo fingit, et ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu ha-
berit, audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus praecidant, & hinc gratiam spe-
rent, si sententia pependerit, & audienti suspicionem sui fecerit. Sunt qui illos detine-
ant, & porrigant. Sunt qui non usque ad uitium accedant. Necesse est enim hoc facere,

al. feroci

al. de

al. laganae

al. Mimo

al. extra

aliquid grande tentanti, sed qui ipsum uitium ament. Itaque ubicunque uideris orationem corruptam placere, tibi mores quoque à recto descivisse, non erit dubium. Quæ modo consueuerunt luxuria, quomodo uestium, agræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoque, à quibus uerba excedi procidisse. Mirari quidem non debes, corrupta excipi, non tantum à corona sordidior, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudicijs distant. Hoc magis mirari potes, quod non tantum uitiosa, sed & uitia laudantur. Nam illud semper factum est. Nullum sine uenia placuit ingenium. Da mihi quemcumque uis magni nominis uirum, dicam quid illi ætas sua ignouerit, quid in illo sciens dissimulauerit. Multos enim dabo, quibus uitia non nocuerint, quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquam, maxime fame, & inter miranda propositos, quos si quis corrigit, det. Sic enim uitia uirtutibus immixta sunt, ut illas secum tractura sint. Adice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam ciuitatis, quæ nunquam in eodem diu stetit, uersat. Multi ex alieno seculo petunt uerba. Duodecim tabulas loquuntur. Gracchus illis & Crassus & Curio nimis culti & recentes sunt. Ad Appium usque & ad Coruncanum redeunt. Quidam contra, dum nihil nisi tritum & uisatum uolunt, in sordes incidunt. Vtriusque diuerso genere corruptum est, tam mehercules, quam si non nollent splendidis uti, ac sonantibus, & poeticis, nec essaria atque in usu posita uitare, tam hunc dicam peccare, quam illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem uellit. Ad compositionem transferamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur. Quidam præfractam & asperam probant, disturbant de industria, si quid placidius effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam, uirilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundam non est compositio, modulatio est, adeo blanditur. Quid de illa loquar, in qua uerba differuntur: & diu expectata uix ad clausulas trans redduntur. Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quam solet, ad morem suum pedemque respondens. Non tantum in genere sententiarum uitium est, si aut pusillæ sunt, & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quam pudore saluo licet, si floridæ sunt, & nimis dulces, si in uanum exeunt, & sine affectu, nihil amplius quam sonant. Hæc uitia unus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est. Ceteri imitantur, & alter alteri, tradunt. Sic Salustio uigente, amputata sententia, & uerba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas fuere pro cultu. Aruntius uir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Salustianus, & in illud genus nitens. Est apud Salustium, exercitum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Aruntius amare cepit. Posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco, fugam nostris fecere. Alio loco Hiero rex Syracusanorum, bellum fecit. Et alio loco, quæ audita Panormitanos dedere, Romanis fecere. Gustum tibi dare uolui. Totus hic contexitur liber. Quæ apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & penè continua, nec sine causa: ille enim in hæc incidebat, at hic illa quarebat. Vides autem quid sequatur, ubi alicui uitium pro exemplo est. Dixit Salustius aquis hyemantibus. Aruntius in primo libro belli Punici ait, Repente hyemauit tempestas. Et alio loco, cum dicere uellet frigidum annum fuisse, ait, Totus hyemauit annus. Et alio loco, Inde sexaginta onerarias leues, præter militem & necessarios nautarum, hyemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc uerbum infulcire. Quodam loco Salustius dicit, Inter arma ciuilia, æqui boni famas petit. Aruntius non temperauit, quominus primo statim libro poneret, ingentes esse famas de Regulo. Hæc ergo & huiusmodi uitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec nimis corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu astimes alicuius affectus. Iracundi hominis, iracunda oratio est. Comoti nimis incitata, delicata tenera & fluxa. Quod uides istos sequi, qui aut uellunt barbam, aut interuellunt: qui labra pressius tondet & abradunt, seruata & submissa cætera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucens togam, qui nolunt facere quicquam, quod hominum oculis transilire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt. Volunt uel reprehendi,

dum

al. uellent

al. redeunt

etiam conspiciatur. Talis est oratio Meccenatis omniumque aliorum, qui non casu erant, sed sciētes, uolentesque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in uino non ante lingua titubat, quam mens cessit oneri, & inclinata uel prodita est: ita ista oratio, quid aliud quam ebrietas? Nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur, ab illo sensus, ab illo uerba exeunt, ab illo nobis est habitus, uultus, incessus. Illo sano ac ualente, oratio quoque robusta, fortis, uirilis est. Si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam. Rege incolumi, mens omnibus una est, Amisso rupere fidem. Rex noster est animus. Hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant. Cum ille paulum iracillauit, simul nutant. Cum uero cessit uoluptati, artes quoque eius, aciusque marcent, & omnis ex languido et fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine usus sum, perseuerabo. Animus noster modo rex est, modo tyrannus. Rex, cum honesta inuitetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil fordidum. Vbi uero impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotētes, instantque, qui initio quidem gaudēt, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrēctat. Cum uero magis ac magis uires morbus exeat, & in medullas neruosque descendere delitiae, conspectum eorum, quibus se nimia uindicta inuile reddidit, lætus pro suis uoluptatibus habet spectaculum alienarum, subministrator libidinum, testisque, quarum sibi usum ingerendo abstulit: nec illi tam gratum est abundare iucundis, quam acerbum quod non omnem illum apparatus per gulam uentremque transmittit, non cum omni exoletorum foeminarumque turba conuolutatur: moeretque quod magna pars suæ felicitatis exclusa corporis angustiis, cessat. Nunquid enim mi Lucili, hic furor est, quod nemo nostrum mortalem se cogitat: quod nemo imbecillum? imò quod nemo nostrum unum esse se cogitat? Aspicere culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros. Vnum uideri putas uentrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aspicere et ueterana nostra, & plena multorum seculorum uindictis horrea. Vnum putas uideri uentrem, cui tot consulū, regionumque uina conduntur? Aspicere quot locis uertatur terra, quot milia colonorum arent, fodiant. Vnum putas uideri uentrem, cui & in Sicilia, & in Africa feritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si unusquisque se numeret, metiatur simul corpus, sciaturque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quam frequēs cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quicquid facies, respice ad mortem. Vale.

ERASMI IN LIBRVM XX. EPISTOLA. CXIIII.

Ingens paruumque regnum. Sic aditio superior. In alijs erat, parcaelis regnum, quod ab eruditulo quodam submissum apparet. In alijs parque regi regnum. In alijs aliud, & dicitur *oys*. Tolerabilis erit lectio, Ingens paruumque regnum. Paruum quia unius in unum, ingens quia difficile ac preclarum.

Persuadeat sibi me in hanc pulcherrimam uirtutem ultro etiam impendere iubentur. In alijs erat iubet, Si me uirtus in ut, ac mox ut in ut, erit commoda lectio. Adhuc illud persuadeat sibi ut in hanc pulcherrimam uirtutem, ultro etiam impendere iuuat, ut tota cogitatio etc.

PINCIANI IN LIBRVM VICESIMVM EPISTOLARVM.

Vide ut alueum Lyntribus aret uersoque uado remittat hortos [Exemplar familiare. Vide ut alueum Lyntribus aret uersoque uado remittant hortos. Quod uitium hominis esse interdum corporis solet] Corrige, quod alium hominis esse interdum, interdum temporis solet, ex exemplari Facundi ac Primitiui. Nunquid enim mi Lucili, hic furor est? Ex scriptis exemplaribus quedam sic legunt. Nunquid enim, mi Lucil, in hoc furor est. Alia negationem addunt, Nunquid enim mi Lucili, in hoc furor non est, & infra. In illo quod nemo nostrum [Exemplar Scholasticum, in illo etiam quod nemo, cetera. Exemplar Fraciscanum. Imò in illo quod nemo nostrum, cetera: quam lectionem magis probo. Cui tanto tumultu comparatur cibus] Vetus lectio, Cui tantorum cultu comparatur cibus.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM EPI-
STOLARVM. LIBER XXI.

EPIST. CXVI. Quod sapientem non decet orationis sollicita concinnitas.
De pulchritudine animi. Et quod omnium hic eminentium non
solida sed bracteata & ficta felicitas est.

al. circumtosa

al. obsugillat.

Imis anxium esse te circa uerba & compositionē mi Lucili, nolo. Habeo maiora quæ cures. Quære quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non ut scribas, sed ut sentias, ut illa quæ sentias, magis applies tibi, & ueluti signes. Cuiuscunque orationem uideris sollicitam & politam, scito animum quoque non minus esse pusillum occupatum. Magnus ille remissius loquitur, & securius. Quæcunque dicit, plus habet fiduciæ, quàm curæ. Nosti complures uenes, barba & coma nitidos, de capsula tortos, nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio cultus animi est, si circumtuncta est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse syncerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum uirile concinnitas. Si nobis animum boni uiri liceret inspicere, O quam pulchram faciem, quæ sanctam, quæ ex magnifico placidoque fulgentem, uideremus, hinc iusticia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat) in hominibus humanitatis bonum splendorem illi suum affunderent. Tum prouidentia, cum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dii boni, decori illi quantum ponderis, grauitatisque adderent, quanta esset cum gratia autoritas: Nemo illum amabilem, qui non simul uenerabilem diceret. Si quis uiderit hanc faciem altiore fulgentioreque, quæ cerni inter humana consuevit, nonne uelut numinis ob cursu obstupefactus resistat, & ut fas sit uidisse, tacitus precetur: Tum euocante ipsum uultus benignitate productus, adoret ac supplicet: & diu cõtemplatus multum extantem, supraque mensuram solitorum inter nos aspicere, elatam oculis, mite quiddam, sed nihilominus uiuido igni flagrantibus, Tunc demum illam Vergilij nostri uocem uerens atque attonitus emittat. O quam te memorum uirgo, namque habet tibi uultus Moralis, nec uox hominem sonat. Sis felix nostrumque leues quæcunque uolueris. Aderit, leuabitque si colere eam uoluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoque suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta uoluntate. Nemo non, inquam, amore eius arderet, si nobis illam uidere contingeret. Nunc enim multa obstrigunt, & aciem nostram, aut splendore nimio percutiunt, aut obscuritate retinent. Sed quemadmodum uisus oculorum quibusdam medicamentis acui solet & repurgari, sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis uoluerimus, poterimus perspicere uirtutem, etiam obrutam corpore, etiam perturbate opposita, & humilitate, & infamia obiacentibus. Cernemus, inquam, pulchritudinem illam, quam uis sordido obtectam. Rursus æquè maliciam & erumnosam animi ueternum perspicemus, quam uis multus circa diuitiarum radiantium splendor impendeat, & intuetem, hinc honorum, illinc magnarum potestatum falsa lux uerberet. Tunc intelligere nobis licebit, quam continenda miremur, simillimi per ris, quibus omne ludricum in precio est. Parentibus quippe, nec minus fratribus præferunt paruo are empta monilia. Quid ergo inter nos & illos interest, ut Ariston ait, nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus, charius inepti. Illos repetiti in littore calculi leues, & aliquid habentes uarietatis delectant: nos ingentium culæ columnarum: siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africae solitudinibus aduectarum porticum aliquam uel capacem populi cœnationem ferunt. Miramur parietes marmore inductos, cum sciamus quale sit, quod absconditur, oculis nostris imponimus. Et cum auro recta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus: Scimus enim sub illo auro foeda ligna latitare. Nec tantum parietibus, aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur, omnium istorum quos incedere altos uides, bracteata felicitas.

felicitas est. Inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis quantum malum lateat. Hæc ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quæ magistratus, & iudices facit. Pecunia, quæ ex quo in honore esse cœpit, uerus rerum honor cecidit. Mercatores, & uenales inuicem facti quærimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem possumus, ad misericordiam impij. Honestam quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur, in contrarium transituri, si plus scelarata promittat. Admirationem nobis parentes auri argentiq; fecerunt, & teneris infusa cupiditas, altius sedit, creuitq; nobis scum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc conuenit: hoc suspiciunt, hoc suscipiunt, hoc dijs uelut rerum humanarum maximum, cum grati uideri uolunt, consecrant. Deniq; eò mores redacti sunt, ut paupertas maledicto probroq; sit, contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quæ affectibus nostris faciem subdant, quibus diuitiæ uelut unicum uitæ decus ornamentumq; laudantur. Nihil illis melius nec dare uidentur Dijs immortales posse, nec habere. Regia solis erat sublimibus alta columnis, Clara micante auro, Eiusdem currum aspice. Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo. Deniq; quod optimum uideri uolunt, seculum aureum appellant. Nec apud tragicos desunt, qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant.

Sine me uocari pessimum simul ut diues uocer,

An diues sit, omnes querimus, an bonus nemo,

Non quare, ex unde, quid habeas tantum rogant.

Ubiq; tanti quisq; quantum habuit, fuit.

Quid habere nobis turpe sit, queris? nihil.

Aut diues opto uiuere, aut pauper mori.

Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.

Pecunia ingens generis humani bonum,

Cui non uoluptas matris, aut blandæ potest

Par esse proles, non sacer meritis parens.

Tam dulce si quid Veneris in uultu micat,

Merito illa amores cœlitum, atq; hominum mouet.

Cum hi nouissimi uersus in Tragœdia Euripidis pronunciati essent, totus populus ad efficiendum, & actorem, & carmen consurrexit uno impetu, donec Euripides in medium ipse prosiluit petens, ut spectarent, uiderentq; quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellorophotes, quas in sua quisq; dat. Nulla enim auaricia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O quantum lachrymarum, o quantum laborum exigit, q̃ misera desideratis, q̃ misera partis est. Adijce quotidianas sollicitudines, quæ pro modo habendi quemq; discrutiant. Maiore tormento pecunia possidetur, q̃ queritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & maiora uidetur. Deniq; ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At felicem illum homines & diuitem uocant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor. Quid ergo? Tu ullos esse conditionis peioris existimas, quam, qui habet & miseriam & inuidiam? Utinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent. Utinam honores petaturi, cum ambitiosis, & summum adeptis dignitatis statum, profectio uota mutassent, cum interim illi noua suspiciunt, qui priora damnauerant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiam si cursu uenit, satis faciat. Queruntur & de consilijs, & de processibus suis, maluntq; semper, quæ reliquerunt. Itaq; hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius existimo, Nunq; te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quæ tæpeestas nulla concutiat, non perducunt te apte uerba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut uolent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum securus, & ob ipsa quæ alijs displicent, sibi placens: qui profectum suum uita æstimet, & tantum scire se iudicet, quantum non cupit, quantum non timet. Vale.

Quoniam Homerus uocat, χρυσὸν ἀφροδίτην.

EPIST.

EPIST. C. XVII. Potius esse nullos quàm modicos habere affectus,
contra Peripateticos disputat.

Vtrum satius sit modicos habere affectus, an nullos, saepe quaesitum est. Nostri
los expellunt, Peripatetici temperant. Ego non uideo quomodo salubris
aut utilis possit ulla mediocritas morbi. Noli timere, nihil eorum quae tibi no-
negari eripio, facilem me, indulgentemq; praebebo rebus, ad quas tēdis, & quas am-
uita necessarias, aut utiles, aut iucundas putes. Detrahā uitium. Nā cū tibi cupere
interdixero, uelle permittam, ut eadem illa intrepidus facias, ut certiore consilio,
ut uoluptates illas magis sentias. Quid nī? Ad te magis peruenturae sunt, si illis in-
perabis, quàm si seruiēs. Sed naturale est, inquis, ut desiderio amici torquear datus
lachrymis tam iuste cadentibus, naturale est opinionibus hominum tēgi, & aduer-
sis contristari. Quare non permittas mihi hunc tam honestum malae opinionis me-
tum? Nullum uitium est sine patrociniō, nulli non initium est uerecūdum & exor-
bile, sed ob hoc latius funditur. Non obtinebis ut desinat, si incipere permiseris. Im-
becillis est primò omnis affectus, deinde ipse se concitat, & uires dū procedit parat,
excluditur facilius, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi na-
turali fluere principio? Curam nobis nostri natura mandauit. Sed huic ubi nimium
indulseris, uitium est. Voluptatem natura necessarijs rebus admiscuit, ut non illam
peteremus, sed ut ea sine quibus non possumus uiuere, gratiora nobis illius faceret
accessio. Si suo ueniat iure, luxuria est. Ergo intransigentibus resistamus, quia facilius, ut
dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus time-
re permitte, sed illud aliquatenus longe producit, nec ubi uis, accipit finem. Sapi-
entia non sollicitè custodire se tutum est, & lachrymas suas & uoluptates ubi uolet, si-
stet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Elegan-
ter mihi uidetur Panætius respondisse adulescentulo cuidam quarenti, An sapiens
amaturus esset. De sapiente, inquit, uidebimus, mihi & tibi, qui adhuc à sapiente lon-
ge absumus, non est committendum ut incidamus in rem commotam, importentem,
alteri emancipatam, uilem sibi. Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur,
siue contemplit, superbia accendimur. Aequè facilitas amoris, quàm difficultas no-
cet. Facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaq; conscij nobis imbecillitatis
nostrae quiescamus. Nec tūino infirmum animum committamus, nec formae, nec a-
dulationi, nec ullis rebus blande trahētib. Quod Panætius de amore quarenti re-
spondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum possumus nos à lubrico recedamus.
In sicco quoq; parū fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica cōtra Stoi-
cos uoce, Nimis magna promittitis, nimis dura praecipitis. Nos homiunciones sumus
omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parū. Concupiscemus, sed tēpe-
rate. Irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? Quia nos posse non
credimus. Imò mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus,
& malum excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo
utamur, si uires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concu-
temus. Nolle in causa est, non posse praetenditur. Vale.

EPIST. CXVIII. Argumentatur contra quosdam comprofessores suos sapere
bonum esse. Deinde huius disputationis uelut poenitens docet
instrumenta uirtutum non talia argumenta tractanda.

Multum mihi tu negocium concinnabis, & dum nescis, in magnam me litem ac-
molestiam impinges, qui mihi tales quaestiunculas ponis, in quibus ego necdū
sentire à nostris salua gratia, nec consentire salua conscientia possum. Quæris an ue-
rum sit, quod Stoicis placet. Sapientiam bonum esse, sapere bonū nō esse? Primum
exponam, quid Stoicis uideatur: tum dicere sententiā audebo. Placet nostris, quod
bonum est, esse corpus, quia quod bonum est facit. Quicquid facit, corpus est, quod
bonum est, prodest, faciat autem aliquid oportet, ut prosit, si facit, corpus est. Sapi-
entiam bonum esse dicunt. Sequitur, ut necesse sit illam corporalem quoque dicere.
At sapere non putant eiusdem conditionis esse. Incorporale est & accidens alterius
est, &

est sapientia, itaq; nec facit quicquam, nec prodest. Quid ergo, inquit num dicimus bonum est sapere, dicimus, referētes ad id, ex quo pēdet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab alijs respondeatur, audi ante q̃ ego incipio scēdere, et in alia parte considerare. Isto modo, inquit, nec beate uiuere bonum est. Velint nolint, respondendum est beatam uitam bonum esse, & beate uiuere bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere, Ergo expetenda res est sapere, si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri uerba torquere, & unam syllabam expetendo interponere, quā sermo noster inseri non sinit. Ergo illam si pateris adiungam. Expetendum est, inquit, quod bonum est, expetibile quod nobis continet. Cum bonum consecuti sumus, non petitur tanq̃ bonum, sed petito bonum accedit. Ego non idem sentio, & nostros iudico in hoc descendere, quia iam primo uinculo tenentur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus praesumptioni omnium hominum. Apud nos ueritatis argumentū est, aliquid omnibus uideri: tanq̃ deos esse, inter alia hoc colligimus, quod omnibus de dijs opinio insita est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges, moresq; proiecta, ut non aliquos deos credat. Cum de animarum aeternitate differimus, non leue momentū apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, † aut colentium. Vtor hac publica peruatione. Neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod uicti solent, ut prouocem ad populum. Nostris incipiemus armis configere. Quod accidit alicui, utrū extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est, quā illud cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest. Quod tangit corpus est. Si extra est, postquam acciderat recessit. Quod recessit, motū habet, quod motū habet, corpus est. Speres me dicturū, nō esse aliud cursum, aliud currere, nec aliud calorē, aliud calere, nec aliud lucē, aliud lucere. Cōcedo ista alia esse, sed nō sortis alterius. Si ualetudo indifferens est, & ualere indifferens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est. Si iustitia bonum est, & iustum esse bonum est. Si turpitudine malum est, & turpem esse malum est. Tam mehercules quā si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc scias, neutrum esse sine altero pōtēst. Quod sapit, sapiens est: quod sapiēs est sapit. Adeo non potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, ut quibusdam utrumque unū uideatur atq; idē. Sed illud libenter quāsierim, Cum omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferētia, sapere in quo numero sit. Bonum negant esse, malum utiq; nō est, sequitur medium sit. Id autem medium atq; indifferens uocamus, quod tam malo cōtingere quā bono potest, tanquā pecunia, forma, nobilitas. Hoc ut sapiat, cōtingere nisi bono non potest, ergo indifferens non est. Atqui nē malum quidem est, quod cōtingere malo non potest, ergo bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est, sapere nō nisi bonus habet, ergo bonum est. Accidēs est, inquit, sapientia. Hoc ergo quod uocas sapere, utrum facit sapientia, an patitur: siue facit illud, siue patitur, utroq; modo corpus est. Nā & quod sit, & quod facit, corpus est: si corpus est, bonū est. Vnū ergo deerat illi, quod minus bonū esset, quod incorporale erat. Peripateticis placet, nihil interesse inter sapientiam & sapere, cum in utrolibet eorum & alterū sit. Num quid enim quenq̃ existimas, sapere nisi qui sapientiam habet? Nunquid quenq̃ qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici ueteres ista distinguunt, ab illis diuisio usq; ad Stoicos uenit. Qualis sit hęc, dicā. Aliud est ager, aliud est agrū habere. Quid nī? Cum habere agrum ad habentē, non ad agrū pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto cōcedes duo esse hęc, id quod habetur, & eū qui habet. Habetur sapientia, habet qui sapit. Sapientia est mens perfecta, uel ad summū optimūq; perducta. Ars enim uitae est. Sapere quid est? Non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectā mentem habētī. Ita alterū est mens bona, alterū quasi habere mentem bonam. Sunt inquit, naturae corporū, tanquā hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorū enunciatui corporum. Hi habent propriū quiddā, & a corporibus seductum: tanquā uideo Catonem ambulātem, hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod uideo, cui & oculos & animū intēdi.

al. aut colentium aethera

Dico

Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidē est quod nunc loquor, sed enunciatum quiddā de corpore, quod alij effatum uocant, alij enunciatum, alij edictum. Sed cum dicimus sapientiā, incorporale quiddā intelligimus. Cū dicimus sapit, de corpore loquimur. Plurimū autē interest, utrū illū dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse, non dum enim quid mihi uideatur, pronuncio: quid prohibet, quāminus aliud quidem sit nihilominus bonum? Dicebas paulo ante aliud esse agnoscere aliud habere agrum. Quid nūc in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. Illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur eiusdem naturæ sunt utraq; & qui habet sapientiā, & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet, hic in eodē est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidemus, sapientia natura: ille abalienari potest, & alteri tradi, hæc nō discedit à domino. Nō est itaq; quod compares inter se dissimilia. Cœperā dicere, posse ista duo esse, & tamen utraq; bona. Et sapientiā, & sapientiā habere, duo esse, & utrumq; bonum esse concedis. Quomodo nihil obstat, quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapientiā, sic nihil obstat quo minus & sapientia bonum sit, & habere sapientiā, id est, sapere. Ego in hoc uolo sapiens esse, ut sapiam. Quid ergo? Non est id bonum, sine quo nec illud bonum est? Vos certe dicitis sapientiā si sine usu detur, accipiendam non esse. Quis est usus sapientiæ? Sapere, hoc est in illa preciosissimum, quod detractō, superuacua fit. Si tormenta mala sunt, torqueri malum est, adeo quidem ut illa non sint mala, si quod sequitur, detraxeris. Sapientia habitus perfectæ mentis est, sapere usus perfectæ mentis. Quomodo potest usus eius bonum non esse, quæ si ne usu bonum non est? Interrogo te, an sapientia sit expetenda? Fateris. Interrogo, an usus sapientiæ sit expetendus? Fateris. Negas enim te illam recepturum, si uti ea prohibearis. Quod expetendum est, bonum est. Sapere sapientiæ usus est, quomodo eloquētiā loqui, quomodo oculorum uidere. Ergo sapere sapientiæ usus est. Vt autem sapientiæ expetendus est. Sapere ergo expetendum est. Si expetendum est, bonum est. Olim ipse me damno, qui illos imitor dum accuso, & uerba aperta reimpendo. Cui enim dubium potest esse, quin si æstus malū est, & æstulare malum sit, si aliorum malum est, malum sit algeri. Si uita bonum est, & uiuere bonū est. Omnia ista circa sapientiā, non in ipsa sunt. At nobis in ipsa commorandum est, etiam si quid euagari libet, amplos habet illa spaciososq; secessus. De deorum natura queramus, de syderum alimēto, de his tam uarijs stellarum discursibus: an ad illarū motus nostra moueantur corpora, an corporibus omnium, animisq; illinc impetus ueniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege constricta sint, nihilq; in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis uoluitur. Ista iam à formatione morum recesserunt, sed leuant animum, & ad ipsarum quas tractāt rerum magnitudinem attollūt. Hæc uero de quibus paulo ante dicebam, minuunt & deprimunt, nec ut putas exacuunt, sed extenuant. Obsecro uos, cur tam necessariam curam maioribus melioribusq; debitam, in re nescio an falsa, certe inutili terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? Quid mihi profuturum est scire, & aliud bonum esse? Temere me geram, subibo huius uoti aleam. Tibi sapientia, mihi sapere conueniat, Pares erimus. Potius id age, ut mihi uiam monstres, qua ad ista perueniam.

ἄλλως φησὶ Dic mihi quid uitare debeam, quid appetere, quibus animum labantem studijs inmem, quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntq; procul à me repellunt.

ἄλλως φησὶ Quomodo par esse tot malis possim, quomodo istas calamitates remoueā, quæ me & irruperunt, quomodo illas ad quas ego & irrupi. Doce, quomodo feram, quomodo nam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo ultimum & necessarium aetæ terminum non expectem, sed ipse mecum uiſum erit, profugā. Nihil mihi uidetur turpius, quā optare mortem. Nam si uis uiuere, quid optas mori? uiuere nō uis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam ut quādoq; moriaris, etiam inuito positum est: ut cum uoles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum cet. Turpissimum his diebus principium deserti me hercules uiri legi. Ita totum quā primum moriar. Homo demens, optas rem tuam, ita quā primum moriar.

Fortis

Fortasse inter has uoces senex factus es. Alioqui quid in mora est? Nemo te tenet, eade qua uisum est. Elige quālibet rerum naturae partem, qua tibi praeberi exitum iubeas. Hae nēpe sunt elementa, quibus hic mundus administratur. Aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam causa uiuendi sunt, quā uiuē mortis. Ita quamprimum moriar. Quamprimum istud, quod esse uis: quem illi diem ponis? Citius fieri quā optas potest. Imbecillae mētis ista sunt uerba, & hac detestatione miseriam deprecantis. Non uult mori, qui optat. Deos uitam roga & salutē. Si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hae mi Lucili tractemus, his formemus animum. Hae est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem uanissimā agitare. Tot quaestiones tibi fortuna posuit, nondum illas soluisti. Iā cauillaris. Quā fultum est, cum signum pugnae acceperis, uentilare. Remoue ista lusoria arma, de cretoris opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, nulla formido perturbet, quā ratione hoc secretarum cupiditatum pondus effundam, qua ratione agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic sit. Negemus sapere, bonum esse, ut hoc totum studium derideatur, tāquā operatum superuacuis. Quid si scires etiam illud queri, an bonum sit futura sapientia? Quid enim dubij est oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea, nec futurā adulescentiam pueritia uiribus aut ullo robore intelligat? Aegro interim nihil uentura sanitas prodest, non magis quā currentem luctantemq; post multos secuturum sensus ocium reficit. Quis ne scit hoc ipso non esse bonum id quod futurum est, quia futurū est? Nā quod bonum est, utiq; prodest, nisi praesentia prodesse non possunt. Si non prodest, bonum non est, utiq; si prodest, iam est. Futurus sum sapiēs, hoc bonum erit cum fuero, interim non est. Prius aliquid esse debet, deinde quale t esse. Quomodo oro te quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo autem tibi magis uis probari, non esse aliquid quā si dixerō, futurum est? Nōdum enim uenisse apparet, quod tenet. Ver secuturum est. Scio nunc hyemē esse. Aestas secutura est, scio aestatē non esse. Maximum argumentum habeo nondum praesentis, futurum esse. Sapiam spero, sed interim non sapio. Si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurū est, ut sapiam, ex hoc licet nondū me sapere intelligas. Non possum simul & in illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista non coeunt, nec apud eundē sunt unā bonum & malum. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quae nobis aliquā opem sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturiēti filiae sollicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suae currit, tabulā & laterunculariam per-

*al. hac desina-
tione miseri-
cordiam cap/
tandis.*

al. est.

*al. latrunculae
riam.*

forte, ex hoc.

EPIST. CXIX. Praemittens de mundanorum sollicitudine, & sapientis securitate, quid sit bonum. Et quae honesti & boni differentia, demonstrat.

EXigis à me frequentiores epistolas. Rationes cōferamus, soluēdo non eris. Conuenerat quidē, ut tua priora essent, tu scriberes, ego rescriberē. Sed non ero difficilis, bene credi tibi scio, itaq; in antecessum dabo. Nec faciā quod Cicero uir dicer-

A

tissimus

tissimus facere Atticum iubet, ut etiam si rem nullam habebit, quod in buccā
 rit scribat. Nunquā potest deesse quod scribā, ut omnia illa quæ Ciceronis implere
 pistolas transeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis uiribus pugnet
 quis consulum fiducia Caesaris, quis Pompei, quis aperte petat: quam durus
 foenerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinqui, nūmū mouere non
 sunt. Sua satius est mala quàm aliena tractare, se excutere & uidere, quàm
 rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est mi Lucili, egregiū, hoc securū ac
 berbū, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Quàm putas esse iucundum
 bubus uocatis, cum candidati in templis suis pendeant, & alius nūmos pronuncie,
 alius per sequestrem agat, alius eorum manus osculis conterat, quibus designata
 contingendam manum negaturus est, omnes attoniti, uocem præconis expectant,
 stare ociosum, & spectare illas nudinas nec ementē quicquid, nec uendētem. Quanto
 hic maiore gaudio fruitur, qui non prætoriam, aut cōsulariam comitia securus intuetur
 sed magna illa, in quibus alij honores anniuersarios petunt, alij perpetuas potesta
 tes, alij bellorū euentus prosperos triūphosq; alij diuitias, alij matrimonia ac liberos,
 alij salutem suam suorumq;. Quantū animi res est, solum nihil petere, nulli supplica
 re, & dicere, nihil mihi tecū fortuna, non facio mei tibi copiam. Scio apud te Cato
 nes repellī, Vatinius fieri. Nihil rogo. Hoc est priuatam facere fortunam. Libet
 ergo hæc inuicē scribere, & hanc integram semper egerere materiā, circumspectis
 bus tot milia hominum inquietata, qui ut aliquid pestiferi consequantur, per mala ni
 tuntur in malum, petuntq; mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enim assecuto
 satis fuit, quod optanti nimium uidebatur? Non est, ut æstimant homines, auida felici
 tas, sed pusilla. Itaq; neminē sariat. Tu ista credis excelsa, quia longē ab illis iaces. Ei
 uero qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quarit ascendere. Istud
 quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem male habet ignorantia ueri, tan
 quam ad bona feruntur decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut mino
 ra quàm sperauerint, adepti ac multa passi uident, maiorq; pars miratur ex interval
 lo fallētia, & uulgo bona pro magnis sunt. Hoc ne nobis quoq; eueniat, quæramus
 quid sit bonū. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo. Alius illud
 aliter expressit. Quidā ita finiūt. Bonum est, quod inuitat animos, quod ad se uocat.
 Huic statim opponitur. Quid si inuitat quidē, sed in perniciē? Scis quàm multa ma
 la blanda sint. Verū, & uerisimile, inter se differunt ita. Quod bonum est, uero iungi
 tur, non est enim bonū, nisi uerum est. At quod inuitat ad se, et allicit, facie uerisimile
 est, subrepat, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt. Bonū est, quod ad petitionem
 sui mouet, uel quod impetum animi tendentis ad se mouet. Et huic idē opponitur.
 Multa enim impetum animi mouent, quæ petantur petētium malo. Melius illi, qui
 sic finierunt. Bonū est quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita
 demum petendū est, cum cœpit esse expetendū. Iam & honestum est, hoc enim per
 fecte est petendū. Locus ipse me admonet, ut quid intersit inter bonū honestumq;
 dicā. Aliquid inter se habet mixtū & inseparabile, nec potest bonū esse, nisi cui ali
 quid honesti inest, & honestū utiq; bonū est. Quid ergo inter duo interest? Honestū
 est perfectū bonū, quo beata uita completur, cuius contactu alia quoq; bona fiunt.
 Quod dico tale est. Sūt quædā neq; bona, neq; mala, tāquam militia, legatio, iurisdic
 tio. Hæc cum honeste administrata sunt, bona esse incipiūt, & ex dubio in bonum
 transeunt. Bonū societate honesti fit, honestum per se bonum est. Bonum ex honesto
 fluuit, honestū ex se est. Quod bonum est, malum esse potuit. Quod honestum est,
 nisi bonum esse non potuit. Hanc quidā finitionem reddiderunt. Bonū est quod se
 cundum naturam est. Attende quid dicam, quod bonum est, & secundum naturam
 est: non protinus quod secundum naturam est, & bonum est. Multa quidem natura
 consentiunt, sed tam pusilla sunt, ut nō conueniat illis boni nomē. Leuiā enim sunt,
 & contēnenda. Nullū etiam minimum contemnendum bonum. Nam quādiu exi
 guum est, bonū non est. Cum bonum esse cœpit, non exiguum est. Vnde aliquid
 gnoscutur bonū? Si perfecte secundum naturam est. Fateris, inquis, quod bonum est
 secundum

secundum naturam, esse. Hæc eius proprietas est. Fateris & alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cum hæc non sint: quomodo ad illam proprietatem peruenit, cum utriusque præcipuum illud commune sit, secundum naturam esse, ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouum est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes, alia eius proprietas fit, ille irrationalis est, hic rationalis. Quædam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius sit. Vtrum lagenam an doliū impleas uino, nihil refert, in utroque proprietas uini est. Exiguū mellis pōdus, & magnū, sapore non differt. Diuersa ponis exempla. In istis enim eadem qualitas est, quamuis augeatur, manet. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate perdurant: quædam post multa incrementa, ultima demum uertit adiectio, & noua illis, aliamque quam in qua fuerunt conditionem imprimit. Vnus lapis facit fornici. Ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo uinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, uel exigua, quia non auget, sed implet. Quædam processu prioris exiit formam, & in nouam transeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudinem eius sequendo lassatus est, infinitum coepit uocari quod longe aliud factum est quam fuit, cum magnū uideretur. Sed finitū eodem modo aliquid difficulter secari cogitauimus, nouissime crescente difficultate, insecabile inuentum est. Sic ab eodem quod uiuere & ægre mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundum naturam fuit, hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transfudit, & bonum fecit. Vale.

EPIST. CXX. De parsimonia uictus & tormento infelicis luxuriæ,
& quod nunquam parum est, quod sat est.

Quoties aliquid inueni, non expecto donec dicas, in commune, ipse mihi dico. Quid sit quod inuenerim quæris? Sinu laxa, merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrime possis, quod ualde cupis audire. Nec immerito, ad maximas te diuitias & compendiarie ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negotiaripossis. Aes alienum facias oportet, sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxeneta nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorem dabo, Catonianum illud, a te mutuū sumes. Quantulumcunque est, satis erit, si quicquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim mihi Lucili, interest, utrum non desideres, an habeas. Summa rei in utroque est eadem, Non torquereris: nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges. Contumax est, non potest uinci, suum poscit: sed ut quicquid naturam excedit, scias precarium esse non necessarium. Esurio, edendum est. Vtrum hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa uentrem non delectari uult, sed impleri. Sitio, Vtrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue elifero, ut rigor refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum iubet, sitim extinguere. Vtrum sit aureum poculum an crystallinum, an & uitreum, an tyburinus calix, an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua & deuotes. Fames me appellat, ad proxima quæque tendatur manus, ipsa mihi commendabit, quodcumque comprehendero. Nihil continet esurientes. Quid sit ergo, quod me delectauerit, quæris? Videtur mihi egregie dictum. Sapiens diuitiarum naturalium est & quæstor accerrimus. Inani me, inquis, lace numeras. Quid est illud inane? Iam ego paraueram fiscos, Circumspiciebam in quod me mare negociaturus immittere, quod publicum agitare, quas accerferem merces? Decipere est istud, docere paupertatem, cum diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deest. Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrum malis habere multum an satis? Qui multum habet, plus cupit, quod est argumentum, nondum illum satis habere: qui satis habet, consecutus est, quod nunquam diuitiis contingit, finem. An has ideo non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus est? Quia propter illas nulli uenenus filius, nulli uxor impexit? Quia in bello tuti sunt? Quia in pace ociosi? Quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere? An parum habet, qui tantum non alget, non esurit, non sitit? Plus Iupiter non habet. Nunquam

al. ad aliam

locus corruptus, uide annotationes.

al. compendiarie, scilicet, uia.

al. mirrhinum

al. dimittes

al. quæstor

A 2 parum

Croesus cum
Licinio Crasso
recte committuntur, uterq;
ditissimus.

parum est quod satis est. Nunquam multum est, quod satis non est. Post Dariū & in
dos pauper est Alexander Macedo, querit quod suū faciat, scrutatur maria ignota,
in Oceanū classes mittit nouas, & (ut ita dicā) mundi claustra perrūpit. Quod natu-
ra satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tan-
ta est cæcitas mentiū, & tanta inītorū suorū unicuiq; cū processit, obliuio. Ille ma-
do ignobilis anguli non sine controuersia dominus, de tāto sine terrarum per suam
rediturus orbem, tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit, imò contra, nulli non
maiores sui cupiditatem incussit. Quæris quæ sit huius rei causa? Plus incipit ha-
bere posse, qui plus habet. Ad summam, quem uoles mihi ex his, quorum nomina
cum Croeso Licinioq; numerantur, in mediū licet protrahas: afferat censum, &
quicquid habet, & quicquid sperat, simul computet. Iste, si mihi credis, pauper est
tibi, potest esse. At hic qui se ad id quod natura exigit, composuit, non tantum ex-
tra sensum est paupertatis, sed extra metum. Sed ut scias quā difficile sit res sua
ad naturalem modum coartare, hic ipse quem circa naturam diximus, quem tu uo-
cas pauperem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populū, & in se cōseruant
opes, si numerati multum ex aliqua domo effertur, si multum auri tecto quoq; elus
illinitur, si familia aut corporibus electa, aut spectabilis cultu est. Omnium istorum
felicitas in publicum spectat, ille quem nos & populo & fortunæ subduximus, bea-
tus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falso diuitiarum nomen in-
uasit occupata paupertas, sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem,
cum illa nos habeat. E contrario dicere, debemus, febris illum tenet. Eodem modo
dicendum est, diuitiæ illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, quā hoc quod
nemo monetur satis, ut omnia naturalibus desiderijs metiaris, quibus aut gratis sa-
tis fiat, aut paruo. Tantum miscere uitia desiderijs noli. Quæris quali mensa, quali
argento, quā paribus ministris & leuibus afferatur cibus? Nihil præter cibum na-
tura desiderat. Num tibi cum fauces uret sitis, aurea quæris Pocula? num esuriens
fastidis omnia, præter Pauonem rhombūq;? Ambitiosa non est fames, contenta deli-
nere est. Quò desinat, non nimis curat. Infelicitis luxuriæ ista tormenta sunt. Quæris
quemadmodum post saturitatem quoq; esuriat, quemadmodum non impleat uen-
trem, sed farciat, quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet. Egregie ita
que Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quā eleganti manu
ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quā crinitus puer, & quā perlucida
dum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præci-
puum, quod t̄ necessitas fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectū. Hoc pa-
rum decens, illud parum laudatum, oculos hoc meos lædit. Id patiū est ab illo manu-
di conditore, qui nobis uiuendi iura descripsit, ut salui essemus, non delicati. Ad sa-
lutem omnia parata sunt & in promptu, delitijs omnia miserè ac sollicitè comparan-
tur. Utamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerādo, & cogitemus nullo
lo nomine melius illam meruisse de nobis, quā quia quicquid ex necessitate dele-
deratur, sine fastidio sumitur. Vale.

al. necessitati

PINCIANI IN LIB. VICESIMVM PRIMVM EPISTOLARVM.

Epist. 116.

Barba & coma nitidos de capsula tortos] Discapsulatos pleraq; exemplaria non de capsula tortos. Cetera
Frāscianus, de capsula totos. Nemo illū amabile] Lege illā, nō illū, de facie enim loquitur, ex eadē. Et acutius
strā aut splendore nimio reperiunt, aut obscure retinet] Scribēdū reor obscuritate, nō obscure: ut splendore opor-
nat obscuritas. An diues an bonus nemo, oēs quærit] Castiga. An diues sit, oēs quærimus, nemo an bonus, ex illi

Epist. 118.

Itaq; inquit quā primum moriar] Legendum puto, non Itaq; sed Ita. Nam uidetur principiū esse à uoto im-
ptū hominis qui egritudine manus dederat. Nemo autē incipit à uerbo Itaq;. Idē uisum mox paulo his uerbis

Epist. 119.

iam & honestum est] Superfluit, uerbum, est, ex uetere lectione. Legendaq; hæc uerba ut puto per
sequentiam cum precedentibus nulla distinctione. Vbi animus aliquid diu protulit, & in magnitudine eius se-
do lassatus est infinitum cœpit uocari quod longe aliud factum est quā fuit cum magnum uideretur. Sed
eodem modo, cetera] Verba hæc uitiōssimè habentur in omnibus & priscis & neotericis eodibus nullo
nimo apparente uestigio antiquæ syncræq; lectionis. Promam nihiloscūq; sententiam meam. Cui quāquam

libet aliorum esto iudicium. Certe facilius ea lectione quam coniecto, Seneca mens percipietur. Ad hunc ergo mo-
 dum scribendum existimo, Vbi huius aliquid diu protulit qui in magnitudine eius secunda lassatus est infinitum
 cepit noscere quod longe aliud factum est, quam fuit cum magnum uideretur, sed finitum. Eodem modo, cetera. Qui
 codices adiciunt coniunctionem, & sed & finitum. Catonianum illud à te mutuum sumes] Corrigendum cre-
 do Hecatonianum illud à te mutuum sumes, nam Hecatonis testimonium frequens est in Seneca. Vtrum hæc aqua
 ex lacu proximo excepta, an ea quam multa niue clusero] In eadem aliter. Vtrum hæc aqua sit quam ex lacu
 proximo excepero, an ea quam multa niue elifero. Qui tantum non alget, non esurit, non sitit] Puto legendum, qui
 non alget, reliqua, hoc est qui ferè non alget. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo quærit
 suum faciat] Exemplar Franciscanum non Macedo agnoscit, sed Mætor ut sit obiectio. Tanto sine terrarum
 per suum rediturus orbem tristis] Scribe, de tanto sine terrarum per suum rediturus orbem tristis est, ex exempla-
 ri Facundi & Primitiui, & si codex Franciscanus non tanto habeat, sed toto, ut forte legendum sit, tot, non toto.
 Quorum nomina cum crasso Licinioq; numerantur] Quædam exemplaria Crasso agnoscunt, non Crasso rectius.
 Nam Crassus cum Licinio male committitur, cum Crasso bene, ut illud Persij. Nunc Licini in campos, nunc Crassi
 mitti in ades. Iste si mihi credis pauper est si tibi potest esse] Corrige. Iste mihi crede pauper est si potest esse, ex
 omni scripta lectione. Hic ipse quem circa naturam diximus] Exemplar Scholasticum, hic ipse quæ citra naturam
 dicimus. Exemplar familiare, hic ipse de quo circa naturam dicimus. Utamur ergo in hoc nature beneficio] Pres-
 positio, in superuacanea est, ex eadem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
 EPISTOLARVM LIB. XXII.

EPIST. CXXI. Quomodo ad nos boni honestiq; noticia peruenierit, ubi
 notat eos qui assidue suum statum uariant.

Pistola tua per plures quæstiunculas uagata est, sed in una consi-
 stit, & hanc expediri desiderat, Quomodo ad nos boni honestiq;
 noticia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos
 tantum diuisa, Quid sit hoc dicam. Bonum putat esse aliqui, quod
 utile est. Itaque hoc & diuitijs, & equo & uino, & calcæo nomen
 imponunt. Tanta sit apud illos boni uilitas, & adeo usque ad for-
 dida descendit. Honestum putant, cui ratio recti officij constat,
 tanquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, fortem expe-
 ditionem, prudentem moderatamq; sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex u-
 no. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestum est, utique bonum. Su-
 peruacuum iudico adicere, quid inter ista discriminis sit, cum sæpe dixerim: hoc u-
 num dicam. Nihil nobis bonum uideri, quo quis & male uti potest. Vides autem di-
 uitijs, nobilitate, uiribus, quam multi male utantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo
 desideras dici. Quomodo ad nos prima boni honestiq; noticia peruenerit. Hoc nos
 docere natura non potuit. Semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Qui-
 dam aiunt nos in noticiam incidisse: quod est incredibile, uirtutis alicui speciem ca-
 su occurrisse. Nobis uidetur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se
 collatio. Per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicæ. Hoc uer-
 bum cum latini grammatici ciuitate donauerint, ego damnadum non puto, nec in
 ciuitatem suam redigendum. Vtar ergo illo non tantum tanquam recepto, sed tan-
 quam ulitato. Quæ sit hæc analogia dicam. Noueramus corporis sanitatem, ex hac
 collegimus esse aliquam, & animi. Noueramus corporis uires, ex his collegimus es-
 se, & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupe-
 fecerunt, hæc cepimus tãquam perfecta mirari. Suberant illis multa uirtutia, quæ speci-
 es alicuius conspicui facti fulgorq; celabat. Hæc dissimulauimus. Natura iubet au-
 gerelaudanda. Nemo non gloriam ultra uerum tulit. Ex his ergo speciem ingentis
 boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum reppulit, maiusq; regno iudicauit, re-
 gias opes posse cõtemnere. Idem medico Pyrrhi promittente uenenum se regi da-
 turum, monuit Pyrrhum, cauere insidias: eiusdem animi fuit, auro non uinci, uene-
 no non uincere. Admirati sumus ingentem uirum, quem non regis, non contra re-
 gis promissa flexissent, boni exēpli tenacē, quod difficilissimū est, in bello innocētem,

A ; qui

qui aliquod esse crederet, etiam in hostes nefas, qui in summa paupertate qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quam uenenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabricium non posse corrumpi. Oratius Cornelius solus impleuit pontis angustias, adimique a tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferetur iussit, & tam diu restitit prementibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquam respexit, & extra periculum esse patriam periculo suo, sensit, ueniat si quis uult, inquit, sic euntem sequi, deditque se in praeceps: & non minus sollicitus in illo rapido alueo fluminis, ut armatus, quam ut saluus exiret, retento armorum uigilantem decore, tam tutus rediit, quam si ponte uenisset. Haec & huiusmodi facta inuicem nobis ostendere uirtutis. Adiciam quod mirum fortasse uideatur. Mala interdum speciem honesti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit. Sunt enim, ut scis uirtutibus uitia confinia, & perditis quoque ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem, cum plurimum interlit, utrum quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt Lucili, qui non donant, sed proiciunt. Non uoco ego liberalem, pecuniae suae iratum. Imitatur negligentiam facilitatem, temeritatem fortitudinem. Haec nos similitudo coegit attendere, & distinguere specie quidem uicina, re autem plurimum inter se dissidentia: dum obseruamus eos quos inliges egregium opus fecerat, coepimus annotare quis rem aliquam generoso animo fecisset, & magno impetu, sed semel hunc uidimus in bello fortem, in foro timidum, animose paupertatem ferentem, humiliter infamiam: factum laudauimus, contempsimus uirum. Alium uidimus aduersus amicos benignum, aduersus inimicos temperatum, & publica & priuata sancte ac religiose administrantem, non deesse ei & in his quae toleranda erant patientiam, & in his quae agenda, prudentiam. Vidimus ubi tribuendum esset, plena manu dantem, ubi laborandum, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Praeterea idem erat semper & in omni actus par sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus, ut non tantum recte facere posset, sed nisi recte, facere non posset. Intelligimus in illo perfectam esse uirtutem, hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrenari, metus comprimere, facienda prouideri, reddenda distribui. Comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suum cuique dedimus officium. Ex quo ergo uirtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata uita, secundo defluens cursu, arbitrii sui tota. Quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit, dicam. Nunquam uir ille perfectus ad eprusque uirtutem, fortunae male dixit. Nunquam accidentia tristis excepit, ciuem esse se uniuersi & militem credens, labores uelut imperatos subiit. Quicquid inciderat, non tanquam malum aspernatus est, & in se casu delatum: sed quasi delegatum sibi hoc qualecunque est, inquit, meum est, asperum est, durum est, in ipso nauemus operam. Necessario itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quam in tenebris lumem effulgit, auertitque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis, & humanis diuinisque rebus pariter aequus. Habebat perfectum animum, ad summam suam adductus, supra quam nihil est nisi mens dei, ex qua pars & in hoc peccatus mortale defluxit: quod nunquam magis diuinum est, quam ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut uita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem **breue hospitium, quod relinquendum** est, ubi te grauem esse hospiti uideas. Maximum inquam mihi Lucili, argumentum est animi ab altiori uenientis sede, si haec in quibus uersatur humilia iudicat, & angustia si exire non metuit. Scit enim quod exiturus sit, qui unde uenerit, meminit. Non uideamus quam multa nos incommoda exagitant, quam male nobis conueniat hoc corpus. Nunc de uentre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimus. Alias ne uiuamus, alias pedes uexant. Nunc deiectio, nunc distillatio. Aliquando superest sanus quis, aliquando deest. Hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus aeterna proponimus

Si quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenta pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? Nihil est morituris, imò morientibus. Quotidie enim propius ab ultimo stamus, & ab unde nobis cadendum hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitæte mens nostra sit. Hoc quod futurum dico, tunc maximè fit, & pars eius magna iam facta est. Nam quod uiuimus tempus eo loco est, quo erat antequam uiuimus. Erramus autem, qui ultimum timemus diem, cum tantundem in mortem singuli conferat. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficimus, sed ille proficitur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideò magnus animus conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honestè se atq; industriè gerat. Cæterum nihil horum quæ circa ipsum sunt suum iudicat, sed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquē huius uideremus constantia, quid ni subiret nos species non usitata indolis? Vtique si hanc, ut dixi, magnitudinem ueram esse ostendebat. Qualitatis ueræ tenor permanet, falsa non durat. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt. Et modo parū illis seuerus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi & contentus uili Tibero. Modò Licinium Crassum diuitijs, Apiciū cœnis, Meccenatem delictijs prouocant. Maximum indicium est malæ mentis, fluctuatio, & inter simulationem uirtutum, amoremq; uitiorum, assidua iactatio. Is habebat sæpe ducentos, sæpe decē seruos: modò reges atq; tetrarchas. Omnia magna loquens: modò sit mihi mensa tripes, & Concha salis puri, toga quæ defendere frigus, Quauis crassa, queat: decies centena dedisses. Huic parco paucis contento, quinque diebus Nil erat in locutis. Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius Flaccus, nunquam eundem, nec similem quidem sibi. Adeò in diuersum aberrat. Multos dixi, propè est ut omnes sint. Nemo non quotidie, & consiliū mutat, & uotum: modò uxorem uult habere, modò amicam: modò regnare uult, modò id agit, ne quis sit officiosior seruus: modò dilatat se usq; ad inuidiam, modò subsidit & contrahitur infra humilitatē uerè iacentium: nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens, alius prodit atq; alius, & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta unum hominem agere. Præter sapientem autem nemo unum agit. Cæteri multiformes sumus, modò frugi tibi uidebimur & graues, modò prodigi & uani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualem institueris præstare te, talem usq; ad exitum serues. Effice ut possis laudari, si minus, ut agnosci. De aliquo, quē uidisti heri, merito dici potest, hic quis est? Tanta mutatio est. Vale.

EPIST. CXXII. Quomodo omnibus animalibus sit constitutio, nis suæ tempus, & quod omnibus constitutionis suæ sensus est, & quid sit constitutio.

Litigabis ego uideo, cum tibi hodiernam quæstiunculā, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Interim enim clamabis hoc quod clamare soles: Hoc quid ad mores? Sed exclamāti, tibi primū alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quicquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad uestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamē ad hominem pertinent, etiam si non omnia meliorē eum faciunt. Mores alia aliter attingūt. Qui dam illos corrigunt & ordinant, quidam naturam eorum & originem scrutantur: cum quæritur, quare hominem natura produxerit, quare præfulerit animalibus cæteris, longe me iudicas mores reliquisse falsum est. Quomodo enim scies, qui habendū intelliges, quid faciendum tibi, quid uitandum sit, cum didiceris quid naturæ debeas. Ego, inquis, uolo discere, quomodo minus cupiam, minus timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse uanumq; hoc quod felicitas dicitur, uanam illi syllabam facillime accedere. Desiderio tuo satisfaciam, & ad uirtutes exhortabor,

al. effrenatissimos

forte, sunt.

hortabor, & uitia conuerberabo, licet aliquis nimium immoderatumq; in hac parte me iudicet, non desistam persequi nequitiam & affectus t̄ efferatissimos inhibere, & uoluptates ituras in dolorem compescere, & uotis obstrepere. Quid n̄? Cum maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natū sit, quicquid obloquimur. Interim permitte mihi ea, quæ paulo remotiora uidentur, excutere. Quærebamus an esset omnibus animalibus constitutionis suæ sensus. Sensus autem esse ex eo maxime apparet, quod membra aptè, & expeditè mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili. Rector nauis scit gubernaculum flectere. Pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos uariosq; ante se posuit, celerrime denotat, & inter ceram opusq; facili uultu ac manu commeat. Sic animal in omnem usum sui mobile. Mirari solemus scenę peritos, quod in omnem significationem rerum & affectuum parata illorum est manus, & uerborum uelocitatē gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo ægrè molitur artus suos, nemo in usu sui hæsit. Ad hoc edita protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideo, inquit, partes suas animalia aptè mouebunt, quia si aliter mouerint, dolorem sensura sint. Ita ut uos dicitis, coguntur, metusq; illa in rectum, non uoluntas mouet, quod est falsum. Tardæ enim sunt quæ necessitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeo autem non adigit illa ad hoc doloris timor, ut in naturalem motū etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare uires suas cœpit, cadit, & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit, exercuit. Animalia quædā tergi durioris inuersa tamdiu se torquent, ac pedes exerunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentū sentit supinata testudo. Inquieta est tamē desiderio naturalis status, nec ante desinit niti, quætere se, quàm in pedes constitit. Ergo omnibus, constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec ullum maius indicium habemus, cum hac illa ad uiuendum uenire noticia, quàm quod nullū animal ad usum sui rude est. Constitutio est, inquit, ut uos dicitis principale animi, quodam modo se habēs erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & nobis quoq; uix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, ut istam finitionem magnæ partī hominum togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio facilius natura intelligitur, quàm enarratur. Itaq; infans ille quid sit constitutio, non nouit, constitutionem suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Preterea ipsam constitutionē suam crasse intelligit, & summatim, & obscure. Nos quoque animū habere nos scimus, quid sit animus, ubi sit, qualis sit, & unde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus ac sedem: talis ad omnia animalia cōstitutionis suæ sensus. Necesse est enim id sentiat, per quod animalia quoq; t̄ sentiunt. Necesse est sensum eius habeant, cui parentia quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat, quid sit illud, ignorat. Et conatū sibi esse scit, quid sit, aut unde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoq; animalibus principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primum constitutioni suæ cōciliari, hominis autē constitutionē rationalem esse, & ideò conciliari hominem sibi, non tantū animalī, sed tantū rationali. Ea enim parte sibi charus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondū sit? Vnicuiq; ætati sua cōstitutio est. Alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni cōciliantur in qua sunt. Infans sine dentibus est. Huic constitutioni suæ conciliatur. Enati sunt dentes, huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba quæ in segetē frugemq; uentura est, aliam constitutionē habet tenera & uix eminesculco: aliam cum conualuit & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suū constituit: alia cum flauescit, & ad aream spectat & spica eius induruit, in quacūq; constitutionē uenit, eā tuetur, in eam cōponitur. Alia est ætas infantis, pueri, adulescētis, senis.

Ego

Ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adulescens. Sic quamuis alia atque alia cuius constitutio sit, conciliatio constitutionis suae eadem est. Non enim puerum mihi aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suae conciliatur, quae tunc infanti est, non quae futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius in quod transeat restat, non hoc quoque in quo nascitur secundum naturam est. Primum sibi ipsi conciliatur animal, debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto, Cuius Mihi. Ergo mei curam ago. Dolorem refugio. Pro quorum pro me: ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Haec animalibus inest cunctis, nec inseritur, sed innascitur. Producit foetus suos natura, non abiicit. Et quia tutela certissima ex proximo est, sibi quisque commissus est. Itaque ut in prioribus epistolis dixi, tenera quoque animalia à materno utero uel quoquo modo effusa, quid sit infestum ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: umbram quoque transuolantium reformidant, obnoxia auiibus rapto uiuentibus. Nullum animal ad uitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris, aut mortifera rei potest? Primum quaeritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum ex eo apparet, quod nihil amplius si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina non refugiat, quam tanto minorem & ne notum quidem sibi accipitrem? Quare pulli falem timeant, canem non timeant? Apparet illis inesse scientiam nociturum, non experimento collectam. Nam antequam possint experiri, cauent. Deinde ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quam debent, nec unquam obliuiscuntur. Huius tutelae & diligentiae aequalis est illis à pernicioso fuga. Præterea non fiunt timidiora uiuendo. Ex quo quidem apparet, non usu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suae. Et tardum est & uarium, quod usus docet. Quicquid natura tradit, & aequale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam, quomodo omne animal perniciose intelligere conatur. Sentit se carne consistere. Itaque sentit, quid sit, quo secari caro, quo urī, quo obteri possit. Quae sunt animalia armata ad nocendum, horum speciem trahit inimicam & hostilem. Inter se ista coniuncta sunt. Simul enim conciliatur saluti suae quicque, & quae iurant, illa petit, laesura formidat. Naturales à contrariis aspersiones sunt, sine ulla cogitatione, quae hoc dicit. Sine consilio fit, quicquid natura praecipit. Non uides, quanta subtilitas sit apibus ad fingenda domicilia? Quanta diuini laboris obeundi concordia? Non uides quam nulli mortaliū imitabilis sit illa araneae textura? Quanti operis sit fila disponere? alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denso rara, quae minora animalia in quorum perniciem illa tenduntur, uelut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius. Videbis aranearum pares telas, par in fauīs angulorum omnium foramen. Incertum est & inaequale, quicquid ars tradit, ex aequo uenit quod natura distribuit. Haec nihil magis quam tutelam sui, & eius peritiam tradidit. Ideoque etiam simul incipiunt, & discere & uiuere. Nec est mirum cum eo nasci illa, sine quo frustra nascerentur. Primum hoc instrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & charitate sui. Non poterant salua esse, ni uellent. Nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes uilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis quamuis in cætera torpeant, ad uiuendum solertia est. Videbis quae alijs inutilia sunt, sibi ipsa non deesse. Vale.

EPIST. CXXIII. De his qui officia lucis noctisque peruertunt. Et quod naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

Detrimētū iam dies senlit, resiliuit aliquantulū, ita tamen, ut liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso (ut ita dicam) die surgat officiosior, meliorque, quam si quis illum expectat, & luce prima exuat. Turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius uigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt, nec ante diducunt oculos hesternae graues crapulae, quam appetere nox coepit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Vergilius) sedibus nostris

nostris subditos è contrario posuit. Nosq; ubi primus equis oriens afflauit anhelis, Illis sera rubens accendit lumina uesper. Talis horum contraria omnibus nō regio sed uita est. Sunt quidem in eadem urbe antipodes, qui, ut Marcus Cato ait, nec orientem unquam solem uiderunt, nec occidentē. Hos tu existimas scire, quē admodum uiuendum sit, qui nesciunt quando. Et hi mortem timent, in quam se nō condiderunt, tam infasti homines, quā nocturnae aues sunt. Licet in uino unguē toq; tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem pericula districtis, tōi peruersa uigiliae tempus † deducant, non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certē interdiu parentantur. At mehercules nullus agēti dies longus est. Extēdamus uitam. Huius & officium & argumentum actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues quae conuiuijs comparantur, ut immortales facile pinguescant, in obscuro continentur, Ita sine ulla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & per superbam umbrā iners sagina succrescit. Ita istorum corpora qui se tenebris dicauerunt, foeda uisuntur. Quippe non speciosior illis, quā morbo pallentibus color est, languidi, & teuanidi alben, & in uiuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim, quanto plus tenebrarum in animo est. Ille in festupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis unquā oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam uitam in noctem transferendi? Omnia uitia contra naturā pugnant. Omnia debitum ordinem deserunt, hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis, nec tantum discedere à recto, sed quā longissimē abire. Deinde etiam è contrario isti non uidentur tibi contra naturā uiuere? qui ieiuni bibunt, qui uinū recipiunt in uenīs, & ad cibum ebrii transeunt. Atqui frequens hoc adulescentium uitium est. Qui uires excolunt, in ipso penē balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant, ut sudorem quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde dstringat. Post prandium aut cœnam bibere uulgare est. Hoc patres familiæ rustici faciunt, & uerā uoluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad neruos. Illa ebrietas iuuat, quæ in uacuum uenit. Non uidentur tibi contra naturam uiuere, qui commutant cum fœminis uestem? Non uiuunt contra naturam, qui expectant, ut pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, uel miserius potest? Nunquam uir erit, ut diu uirum pati possit, & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuérat, ne ætas quidem eripiet? Non uiuunt contra naturam, qui hyemē concupiscunt rosam? fomentoq; aquarum calentium, & calorē apta mutatione † brumalium, florem uernum exprimunt? Non uiuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt, quorum syluæ in tectis domorum ac fastigijs nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egissent? Non uiuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt, & delicate natare ipsi sibi uidentur, ubi calentia stagna fluctu ac tempestate feriantur? Cum instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem uelle, nouissime in totum ab illa desciscunt. Lucet, somni tempus, quies est, nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandemus. Iam lux propius accedit, tempus est cœnæ. Non oportet id facere, quod populus. Res sordida est, trita ac uulgari uia uiuere. Dies publicus relinquatur † propius nobis, ac peculiare mane fiat. Isti mihi uerò defunctorum loco sunt. Quantum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos uiuunt? Hanc uitam agere eodem tempore multos meminimus. Inter quos & Arylium Butam pratorum, cui post patrimonium ingens consumptum, Tyberius paupertatem confitebatur, sero, inquit, experrectus es. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poëta & amicitia Tyberij notus † & frigore. Ortus & occasus libentissimē inserch. Itaq; cum indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait, Nunquam liberalius possum agere. Parans sum illum audire ab ortu ad occasum. Cum hos uersus recitasset:

Incipit ardentis phœbus producere flammæ,
 Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo

*Argentis reditura cibos immittere nidis,
Incipit, & molli partitos ore ministrat.*

Varus eques Romanus L. Vinitij comes, cœnarum bonarum affectator, quas im-
probitate linguæ merebatur, exclamauit, Incipit Buta dormire. Deinde cum sub-
inde recitasset,

*Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris*

Incipit.

Idem Varus inquit: Quid dicis? Iam nox est, ibo & Butam salutabo. Nihil erat no-
tius hac eius uita in contrarium circumacta, quam ut dixi, multi eodem tempore e-
gerunt. Causa autem est ita uiuendi quibusdam, non quia aliquid existimēt noctem
ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientia
lux est: & omnia concupiscenti aut contemnentī, prout magno aut paruo empta
sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea luxuriosi uitam suam esse in sermoni-
bus, dum uiuunt, uolunt. Nam sitacetur, perdere se putant operam. Itaque malæ ha-
bent quoties non faciunt quod excitet famam. Multi bona comedūt, multi amicas
habent. Vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantum luxuriosam rem, sed no-
tabilem facere. In tam occupata ciuitate fabulas uulgaris nequitia non inuenit. Pe-
donem Albinouanum narrantem audieramus, erat autem fabulator elegantissi-
mus, habitasse se supra domum Spanij. Is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, in-
quit, circa horam tertiam noctis flagellorum sonos, Quæro quid faciat? Dicitur ra-
tiones accipere. Audio circa horam sextam noctis clamorem concitatum, Quæro
quid sit? Dicitur uocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille so-
nus rotarum, uelle gestari dicitur. Circa lucem discurretur, Pueri uocantur, cellarij,
coquitumultuantur. Quæro quid sit? Dicitur mulsum & alicam poposcisse, tã bal-
neo exisse. Excedebat, inquit, cœna eius diem: minime. Valde enim frugaliter uiue-
bat, nihil consumeat nisi noctem. Itaq; crebro dicentibus illum quibusdam aua-
rum & sordidum: Vos, inquit, illum & lychnobium dicetis. Non debes admirari si
tantas inuenis uitiorum proprietates, uaria sunt, & innumerabiles habent facies.
Comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est, multiplex prauis,
& quantum uis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit naturam sequen-
tium. Faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent, Ab his distorti pluri-
mum, & omnibus & inter se dissident. Causa tamen præcipua mihi uidetur huius
morbi, uitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à cæteris distinguunt, quo-
modo elegantia cœnarum, mundicijs uehiculorum, sic uolunt separare etiam tem-
porum dispositiones: nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est.
Hanc petunt omnes isti, qui ut ita dicam, recto uiuunt. Ideo Lucili, tenenda nobis
uita est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. Illam sequentibus omnia
facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus non alia uita est, quam contra æ-
quam remigantibus. Vale.

EPIST. CXXIII. De abstinentia & temperantia eius, & de adulatione ui-

tanda, & duobus rerum generibus, quæ nos inuitant aut fugant.

[T]inere confectus incommodo magis, quam longo, in Albanum meum nocte mul-
ta perueni. Nihil habeo paratum nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc
coci, hanc pistoris moram boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quam ni-
hil sit graue, quod leuiter excipias, quam indignandum nihil, nisi ipse indignando
atruas. Non habet panem meus pistor, sed habet uillicus, sed habet atrienlis, sed ha-
bet colonus, Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet, etiam illum tenerum tibi
& liligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quam illa imperet. Expecta
bo ergo nec ante edam, quam aut bonum panem habere cœpero, aut malum fasti-
dire desiero. Necessarium est paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ
temporum etiam locupletibus & instructis, à dijs optantem prohibent, & occur-
runt. Quicquid uult habere nemo potest, illud potest, nolle quod non habet, rebus
obiat

*Locus est cor-
ruptissimus,
quæ nec Eras-
mi, nec Pincia
ni diligentia re-
stituit, legi po-
test, instructis
occurrunt. nã
illa uerba in-
terposita ex
alio loco uide-
tur.*

oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis est, bene moratus uenter, & contumaciens. Aestimari non potest, quantam uoluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsa acquiescit. Non unctiones, non balneum, non ullum aliud remedium quam temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit. hæc qualiscumque dies Diali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsi subito. Hæc enim est simplicius & uerius. Nam ubi se præparauit & indixit sibi patientiam, non æquè apparet, quantum habet ueræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta quæ ex tempore dedit, si non tantum æquus molesta, sed placidus aspexit, si non excidit, non litigauit, si quod dari deberet, ipse sibi non desiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quam superuacua essent non intelleximus, nisi cum deesse cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quam multa tante parabamus, quia alij parauerunt, quia apud plerosque sunt. Inter causas malorum nostrorum est quod uiuimus ad exemplum nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod si pauci facerent, nollemus imitari, cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius sequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedit. Turpe est nullos esse, qui occurrentes uia deiciant, qui honestum hominem uenire magno puluere ostendant. Omnes iam mulos habent, qui crystallina & murina & cælata magnorum artificum manu, portent. Turpe est uideri eas te habere sarcinas totas, quæ tuto cœcuti possunt. Omnium pædagogia oblita facie uehitur, ne sol, ne frigus teneram cutem lædat. Turpe est neminem esse in comitatu puerorum, cuius sana facies medicamentum desideret. Horum omnium sermo uitandus est. Hi sunt, qui uitia tradunt, & aliò aliunde transferunt. Pessimum genus horum hominum uidebatur, qui uerba gestarent. Sunt quidam qui uitia gestant. Horum sermo multum nocet. Nam etiam si non statim officit, semina in animo relinquit, sequiturque nos etiam cum ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi. Sic adulatorum & praua laudantium sermo diutius hæret & quam auditur, nec facile est animo dulcem sonum excutere, prosequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures, malis uocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admissæque sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur uerba. Virtus, & philosophia & iusticia, uerborum inanum crepitus est. Vna felicitas est bonæ uitæ, & facere omnia liberè, frui patrimonio, hoc est uiuere, hoc est, se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis uita decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & statim non semper uoluptates decerpitur, interim dum potest, dum poscit ingerere. Quid iuuat frugalitate ultro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura est, iam sibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicam moueat inuidiam. Quotidie sobrius prodis, sic cœnas, tanquam ephemeridem patri approbaturus. Non est istud uiuere, sed alienæ uitæ interesse. Quanta dementia est hæredi suoprecurcare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum magna faciat hæreditas. Pater enim gaudebit tua morte quo plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ uitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris. Nec dubitaueris bonam uitam, quam opinionem bonam malle. Hæc uoces non aliter fugiendæ sunt, quam illæ quas Vlysses nisi alligatus præteruehi noluit. Idem possunt, abducunt à patriâ parentibus, ab amicis, à uirtutibus, & in turpem uitam ac miseram, turpius illudum. Quanto satius est rectum sequi litem, & eo se perducere, ut ea demum sint tibi incunda, quæ honesta: Quod assequi poterimus, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut inuitent, aut fugent. Inuitent, ut diuitiæ, uoluptates, forma, ambitio, & terra blanda & arridentia. Fugent, labor, mors, dolor, ignominia, uictus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnamus, & ab inuitantibus recedamus, aduersus potentia concitemur. Non uides

Dialis cœna.

al. autem

forte, famulos

al. hominum

al. facere, esse,
bibere,forte, prementia,
id est, quæ
nos fugant.

diuicijs

diuersus sit ascendentium habitus & descendentium; Qui per pronum eunt, resupinant corpora, qui in arduum, incumbunt. Nam si descendas, pondus suum in prior rem partem dare, si ascendas, retrò abducere, cum uitio Lucili consentire est. In uoluptates descenditur. In res asperas & duras subeundum est. Hic impellamus, corpora illic refrenemus. Hoc nunc me existimias dicere, Eos tantum perniciosos esse auribus nostris, qui uoluptatem laudant, qui doloris metus, per se formidabiles rei, incuriunt. Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicæ sectæ hortantur ad uirtutem. Hoc enim iactant, solum sapientem & doctum esse amatorem, solus apte ad hanc artem æquè combibendi & conuiuandi sapiens est peritissimus. Quæramus ad quam usque ætatem iuuenes amandi sint. Hæc Græcæ consuetudini data sunt. Nos ad illa potius aures dirigamus. Nemo est casu bonus, discenda uirtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in nullo habenda precio, communis cum brutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolat. Gloria uanum & uolubile, latile quiddam est, auræque mobilius. Paupertas nulli malum est nisi repugnantem. Mors malum non est. Quid quæris? Sola ius equum est generis humani. Superstitio error insanus est, amandos timet, quos colit uiolat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imò ediscenda sunt, non debes excusationes uitio philosophiæ suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiæ medicus hortatur. Vale.

EPIST. CXXV. Quod bonum non sensu, sed intellectu comprehenditur. Et quod bonum in nullo est, nisi in quo ratio.

Possum multa tibi ueterum præcepta referre, Ni refugis tenuisq; piget cognoscere curas. Non refugis autem, nec ulla te subtilitas abigit. Non est elegantie tuæ, tantum magna sectari. Sicut illud probo, quod omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantum offenderis, ubi summa subtilitate nihil agitur, quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, utrum sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicumque uoluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum, nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam uoluntatem reijceremus. Nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et e contrario nullum dolorē uolentes subiremus, nullus enim non offendit sensum. Præterea non essent digni reprehensione, quibus nimium uoluptas placet, quibusque summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini deditos, & contemnimus illos qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est iudicibus boni ac mali, parent? His enim tradidistis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed uidelicet ratio istius rei præposita est, quemadmodum debeat de uita, quemadmodum de uirtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos uilissime parti datur de meliore sententia, ut de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quam in alijs animalibus tardior. Quod si quis uellet non oculis, sed tactu minuta discernere, subtilior ad hoc nulla acies quam oculorum & intentior daret, bonum malumque dignoscere: uides in quanta ignorantia ueritatis uersetur, & quam humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum sensuque comprehendibile, ex quo oriatur & crescat: sic beata uita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe uos à manifestis beatam uitam sui initium capere dicitis. Dicimus beatè esse, quæ secundum naturam sunt. Quid autem secundum naturam sit, palam & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam: quod contingit protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum uoluptatem infantia donas, ut inde incipiat nascens, quo consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in matrona uero faciem sexus quoque incerti, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, aperte uideretur errare. Atqui quantum interest inter eum qui cum maxime uitam accipit, & illum qui maternorum uiscerum latens non est.

al. uolubile

al. latens

al. uermis est

B

Vterque

Vterq; quantum ad intellectum boni ac mali æquè maturus est, quia non magis infans adhuc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare aut bonum in arbore animaliq; muto non est: quia nec ratio. Ob hoc in infante quoq; non est, nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cum ad rationem peruenierit. Est aliquod irrationale animal. Est aliquod nondum rationale. Est rationale, sed imperfectum. In nullo horum bonum. Ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista quæ reutuli distat? Nunquam erit bonum in eo quod irrationale est. In eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest, in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur. & tantum abest ab infantia, quâ tum à primo ultimum, quantum ab initio perfectum, ergo nec in utero modo coalescente corpusculo est. Quid ni non sit, non magis quàm semine. Vt si dicas, aliquod arboris, aut sati bonum nouimus, hoc non est in prima inde, quæ emissa cum maximè solum rumpit. Est aliquod bonum tritici, hoc nondum est in herba latente, nec cum folliculo se exerit spica mollis, sed cum frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illa ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac rectus, alia sibi nesciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeo non recipit infantia, ut pueritia non speret, adulescentia improbe speret. Bene agitur cum senectute, ut illuc longo studio, interitque peruenit: Vbi hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ. Potest ergo esse aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est, hoc quod in illis bonum est, prædicatione bonum dicitur. Quod est, inquis, hoc quod secundum naturam cuiusq; est. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo potest. Felicioris meliorisq; naturæ est, nisi ubi rationi locus est, bonum non est. Quatuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eandem naturam habent. Illa diuersa sunt, quod alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo unius bonum natura perficit, dei scilicet: alterius cura, hominis scilicet. Cætera in sua natura perfecta sunt, non uerè perfecta à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum uniuersam naturam perfectum est. Vniuersa autem natura rationalis est, cætera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata uita esse, nec id potest quo beata uita efficitur, Beata autem uita bonis efficitur. In mutuo animali non est quo beata uita non efficitur. Ergo in mutuo animali bonum non est. Mutuo animal sensu cōprehendit præsentia, præteritorum reminiscitur, cum id incidit quo sensus admonetur: tanquam equus reminiscitur uia cum ad initium eius admotus est. In stabulo quidem nulla uia, quamuis sæpe calcata, memoria est. Tertium uerò tempus, id est futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorū uideri perfecta natura, quibus usus perfecti temporis non est? Tempus enim tribus partibus constat, præterito, præsentem, & futuro. Animalibus tantum quod breuissimum est in transcurso datum, præsens: præteriti rara memoria est, nec unquam reuocatur, nisi presentium occursum. Non potest ergo perfecta naturæ bonum in imperfecta esse natura. Aut si natura habet, hoc habet, quod habent & fata. Nec illud nego ad ea quæ uidentur secundum naturam, magnos esse mutis animalibus impetus & concitatos, sed inordinatos acturbidos. Nunquam autem aut inordinatum est bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, Muta animalia perturbatè & indispositè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indispositè moueri, si natura illorum ordinem caperet. Nunc mouentur secundum naturam suam. Perturbatum enim id est, quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli uirtus est, nisi uirtus potest esse. Mutis animalibus talis ex sua natura motus est. Sed ne te diuturne, aliquod erit bonum in mutuo animali, erit aliqua uirtus, erit aliquid perfectum, sed quales? Nec bonum absolute, nec uirtus, nec perfectum. Hæc enim rationabilia solis contingunt, quibus datum est scire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quò nunc pertineat ista disputatio queris, & quidam

al. semen
forte, lactente

al. precario

modo profutura sit: dico. Et exercet illum & acuit, & utiq; aliquid acturū occupa-
tione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad praua properantem. Sed il-
lud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, q̃ si tibi bonum tuū ostendo, si te
a multis animalibus separo, si cum deo pono. Quid inquit, uires corporis alis & exer-
ces? Pecudibus istas maiores ferisq; natura concessit. Quid excolis formam? Cum
omnia feceris, à multis animalibus decore uinceris. Quid capilluni ingenti diligen-
tia comis? Cum illum uel effuderis more Parthorum, uel Germanorum modo uin-
xeris; uel ut Scythæ solent, sparseris, in quolibet equo densior iactabitur iuba, hor-
rebit in leonum ceruice formosior. Cum te ad uelocitatem paraueris, par lepusculo
nō eris. Vis tu relictis in quibus uinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonū
reverti tuū? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator dei, super
humana se extollens, nihil extra se sui ponens rationalis animalis. Quod ergo in te
bonū est? Perfecta ratio. Hæc tu ad summū finem euoca, in quantum potest plurimū
crescere. Tunc beatū esse te iudica, cum tibi ex te gaudium omne nascetur. Cum in
his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris, nō dico quod malis,
sed quod uelis. Breuē tibi formulam dabo, quate metiaris, qua perfectū esse iam sen-
tias. Bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infelicissimos esse felices. Vale.

Libri uicesimisecondi & ultimi epistolarum finis.

ERASMI IN LIBRVM XXII. EPIST. CXXIIII.

A nobis optantem prohibent. in alijs erat à diebus, legendum arbitror à dijs. Quamquam abesse uidetur pronō
men quæ, quæ à dijs. In alijs erat, instructis nobis optatum prohibent & occurrunt.

Sexus quoq; inceptum. Sic prior æditio, alijs habebat, Sexus quoq; incerti, alijs, Sexuq; conceptum. Legendum Epist. 125.
arbitror, uixq; inceptum.

PINCIANI IN LIB. XXII. EPISTOLARVM.

[Necum enim clamabas hoc, quod clamare soles.] Exemplar Franciscanum. Iterum enim exclamabis, cætera su-
perfluunt, ex eodem. Necessè est enim id sentiant per quod animalia quoq; sentiunt.] Exemplar Franciscanū.
Necessè est enim adsentiant per quod animalia quoq; sentiunt. Vt fortè legendum sit, Necessè est ei adsentiant, per
quod animalia quoq; sentiuntur. Sic enim pleraq; exemplaria habent, nō sentiunt. Addit codex Scholarū Salman-
ticensium uerbum ferri. Necessè est enim id ferri sentiant per quod cætera, ut rursus legi possit, Necessè est enim id
ferri sentiant, per quod animalia quoq; sunt, uel sic, per quod animalia quoq; sentiuntur. Quod nihil amplius si
intellegerint faciant.] Legō facient, non faciant, ex eadem, & si sint codices in quibus habeatur, quod nihil am-
plius quàm intellexerint faciant, ut existimem legendum, non quàm, sed quum. Simul enim conciliatur saluti suæ
quicq; & quæ iuuant illa petit.] Corrige, simul enim conciliatur saluti suæ quæcunq; iuuant illa petit, ex exem-
plari Franciscano. Quippe nō speciosior illis quàm morbo pallentibus color est.] Exemplar Franciscanū. Quip-
pe speciosior illis quasi morbo pallentibus color est. Et delicate natate ipsi uidentur, ubi calentia stagna, cætera]
In eadem sic habetur, & delicate natate sibi ipsi uidentur, nisi calentia stagna, ut fortè legendum sit, nec delicate na-
tare ipsi sibi uidentur nisi calentia stagna. Lucet somni tempus quies est.] Correciores codices: Focus lucet, somni
tempus est, quies est, & statim. Nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus.] Exemplar diuæ Mariæ nō
prandeamus, legit, sed pendeamus, quod non ita displicet. Nam Cornelius Celsus lib. 2. inter gestationū genera po-
nit lecti suspensionem. Et frigore ortus & occasus libentissime inferebat.] Exemplar familiare, nō frigore agnō-
scit, sed frequenter. Est & in quibusdam exemplaribus licentissime, non libentissime. Nunquam liberalius possum
agere.] Scribe per interrogationem: Nunquid liberalius possum agere? ex uetere lectione. Varus eques Romanus
Vini comes.] Scribendum: Varus eques Romanus, L. Vinitij comes, ex exemplari Franciscano. Fuit hic L. Vini-
tius præstans orator, Augusti temporibus tam presentaneo in agendis causis ingenio, ut quicquid longa cogitatio
perpetua erat, præstō illi adesset prima animi duntaxat intentione. Itaq; eleganter de illo Augustus inge-
nium in numero habere dixit: Autōr Seneca libro declamationum secundo. Itaque aliquotiens faciunt quod
excitet famam.] Itaque malè habent, quotiens faciunt quod excedat famam, exemplar familiare. Puto deesse ne-
gationem, legendumq; hoc pacto: Itaque malè habent, quotiens non faciunt quod excitet famam. Habitasse se si-
ne Spanij.] Quædam exemplaria Spapinij habent, non Spanij. Alia Spu. Panij. Fortè legendum, Spu. Pa-
pinij.

pinij. Clamorem concitatum.] Legendum reor, Clamorem concinnentium, siue clamorem cantum. Quia ille sonus rotarum, uelle gestari dicitur.] Vetus lectio, quid sibi ille sonus rotarum uellet, gestari dicitur. Alio neo exisse.] Exemplar Franciscanum: ab alueo exisse, quod non displicet. Nam solum in balneo etiam alueo bat. Quia in significatione utitur præter alios Cicero quarto Rhetoricorum ad Herennium, siue quis alius perit pro Cicerone eius compositionis scriptor. Deinde, inquit, ubi uisum est, ut in alueum descenderet. Ecce ibi de transuerso, cætera. Excedebat, inquit, cœna cuius diem minime.] Vetus lectio in uersis dictionibus: Excedebat, inquit, cuius diem cœna minime. Scribendum fortasse: Excedebat, inquit, eius in diem cœna. Minime. Itaque erant dicentibus illum quibusdam auarum & sordidum. Vos, inquit, & lychnobium dicetis.] Sic prior editio, scribendum reor. Pedito, non credo, ut referatur dictionum sequens ad Pedonem Albinouanum, cuius erant priora scriba. Item lychnobium per i, non per y legendum, ut ludat in ambigua uerbi significatione. Designat enim & lychnem ad lucernam uiuentem & helluonem, ac uoracem, prout hoc uel illo modo scribitur. Quibus peccandi præmium infamia est.] Commodior erit mea sententia lectio: Quibus peccandi præmium in fama est, siue per præpositionem, quibus peccandi præmium fama est, ut liquet ex superioribus. Qui, ut ita dicam, recto uiuunt.] Corrigendum arbitror, qui, ut ita dicam, retro uiuunt.

Epist. 124.

Etiam locupletibus & instructis à nobis optantem prohibent, & occurrent.] Ita prior editio: Quia in actione exemplaria omnia deprauata comperi, præter unum illud meum familiare, in quo sinceram scripturam apprehendi ad hunc modum, Etiam locupletibus, & instructis aciebus optabam prohibentes occurrent. Suffragant nonnihil exemplar Scholarum legens à diebus, non à nobis. Hec qualiscunq; cœna Diali iucundior erit.] Exemplar Facundi & Primitiui: Hec qualiscunq; cœna Attali iucundior erit. De Attalo philosopho supra. Quam multa ante parabamus, quia alij parauerunt.] Autem eadem agnoscit, non ante, & puto castigatorem effusionem paramus, quam parabamus. Omnes iam multos habent, qui crystallina, cætera.] Bona exemplaria pars multos legit, non multos. Quid si legas famulos, non multos siue multos, quod magis uidetur sensus exponere. Facere omnia liberè.] Eadem: facere, esse, bibere. Ut forte accipiat facere pro ueneris uti. In qua significatione & apud Plautum inuenitur, & uulgo usurpatur. Qui dolores metus per se formidabiles res incutiunt.] Scribendum puto: Qui doloris metus per se formidabilis rei incutiunt. Videntur fauere huic lectioni uerba epistola sequentis, quibus nimium uoluptas placet, quibusq; summus est doloris timor, & paulò post, & improbamur illi qui nihil uiriliter ausuri sunt doloris metu. Quid queris. Sola in æquo est generis humani.] Eadem, Quid queris? Sola uis æquum est generis humani. Exemplar familiare: Sola uis generis humani æquat. Superstitio error infans est. Exemplar Franciscanum: Superstitio error infans est.

Epist. 125.

Daretur bonum malumq; dignoscere.] Vetus lectio, partim daret, partim deberet, non daretur. Ratio illud secum affert.] Scribe rursus per maiorem. Ratio illud secum affert, ex eadem, hoc est bonum sine ratione esse nequit, & bonum comitatur. Hoc nondum est in herba latente.] Puto mendum esse in uerbo latente, legendum latente, ut Vergilius latentia frumenta in Georgicis appellauit. Mutum animal sensu comprehendit præsentia. Præteritorum reminiscitur cum id incidit quo sensus admonetur, tanquam equus reminiscitur uiae cum ad initium eius admotus est.] Multa ex his uerbis in exemplari Franciscano non habentur. Sic enim in eo legitur, Mutum animal sensu comprehendit præsentia. Præteritorum reminiscitur. Reminiscitur uiae cum ad initium eius admotus est, reliqua desiderantur. Aut si natura habet, hoc habet quod habent & fata.] Codices Franciscanus & uae Mariae breuius, Aut si natura habet, hoc habent & fata.

LVCII ANNAEI SENECAE DE MVNDI GVBERNATIONE, DIVINA
PROVIDENTIA, ET QVALITER MVLTA MALA BO-
NIS VIRIS ACCIDVNT, LIBER VNVS.

CAPVT I.

aliter causam
deorum agam

V A E S I T I à me Lucili, quid ita si prouidentia mundus ageretur, multa bonis uiris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præesse uniuerfis prouidentiam probamus, & interesse nobis deum. Sed quoniam à toto particulari reuelli placet, & unam contradictionem manente lite integrali uere, faciam rem non difficilem t causam deorum agenti. Superuacuum est in præsentia ostendere, non sine aliquo custode esse. & quæ casus incitat sæpe turbari, & cito arietare, hanc inoffensam uelocitatem procedere aeternæ legis imperio, tantum rerum terra marisq; gestantem, tantum claudere

morum luminum ex dispositione lucentium: non esse materiæ errantis hunc ordinem, neque quæ temerè coierunt, tanta arte pendere, ut terrarum grauissimum pondus sedeat immotum & circa se properantis cœli fugam spectet, ut infusa uallibus maria molliant terras, nec ullum incrementum fluminum sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingentia. Nec illa quidem quæ uidetur confusa & incerta, pluias dico nubesque, & elisorum fulminum ictus, & incendia ruptis montium uerticibus effusa, tremores labantis soli, & alia quæ tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamuis subita sint, accidunt: sed suas & illa causas habent non minus, quam quæ alienis locis conspecta miracula sunt, ut in medijs fluctibus calentes aquæ, & noua insularum in uasto exilientium mari spacia. Iam uerò si quis obserauerit nudari littora pelago in se recedente, eademque intra exiguum tempus operiri, credet certa quadam uoluntate modò contrahi undas, & introrsum agi, modò erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cum illæ interim portionibus creescunt, & ad horam ac diem subeunt ampliores minoresque, prout illas lunare sydus elicit, ad cuius arbitrium oceanus exundat: suo ista temporì referuntur. Eò quidē magis, quod tu non dubitas de prouidentia, sed quæreris, in gratiam te reducam cum dijs, aduersus optimos optimis, neque enim rerum natura patitur, ut bona bonis noceant. Inter bonos uiros ac deum amicitia est, cõciliante uirtute. Amicitia dico, imò etiam necessitudo & similitudo, quoniam quidem bonus, tempore tantum à deo differt, discipulus eius æmulatorque & uera progenies, quem parēs ille magnificus, uirtutum non lenis exactor, sicut feueri patres, durius educat. Itaque cum uideris bonos uiros acceptosque dijs, laborare, sudare, per arduum conscendere, malos autem lasciuire, & uoluptatibus fluere, cogita filiorum hos modestia delectari, uernularum licentia. Illos disciplina tristiori contineri, horum alii audacia. Idem tibi de deo liquet. Bonum uirum in delictis non habet, Experitur, indurat, sibi illum præparat.

aliter, cæcā

De sustinendo impetum aduersitatis. Cap. II.

Quare multa bonis uiris aduersa eueniunt? Nihil accidere bono uiro mali potest. Non miscentur cõtraria. Quemadmodū tot amnes, tantū superne deieriorum imbriū, tanta mediterraneorū uis fontium non mutant saporem maris, neque remittunt quidem. Ita aduersarū impetus rerum uiri fortis non uertit animum. Manet in statu, & quicquid euenit, in suū colorem trahit. Est enim omnibus, & externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa, sed uiuic, & alioquin quietus placidusque cõtra incurrentia attollitur. Omnia aduersa, exercitationes putat. Quis autē uir, modò erectus ad honesta, non est laboris appetens iusti, & ad officia cū periculo promptus? Cuius industria ocium pœna est. Athletas uidemus, quibus uirum cura est, cum fortissimis quibuscunque confligere, & exigere ab his, per quos certamini præparantur, ut totis contra ipsos uiribus utantur, cædi uexarique patiantur. Et si non inueniunt singulos pares, pluribus simul obijciuntur. Marcet sine aduersario uirtus. Tunc apparet quanta sit, quantum ualeat, polleatque, cum quid possit patiētia, ostendit. Scias licet idem uiris bonis esse faciendum, ut dura ac difficilia non formident, nec de fato querantur. Quicquid accidit, boni consulant, in bonū uertant. Non quid, sed quemadmodum feras, interest. Non uides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari iubent liberos ad studia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur esse ociosos, & sudorem illis, & interdum lachrymas excutunt. At matres fouere in sinu, continere in umbra uolunt. Nunquam flere, nunquam cõtristari, nunquam laborare. Paternum deus habet aduersus bonos uiros animū, & illos fortius amat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligat robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantū, sed mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illæsa felicitas. At ubi assidua fuit cum incommodis suis rixa, callum per iniurias duxit, nec ulli malo cedit, sed etiam si succiderit, de genu pugnāt. Miraris tu, si deus ille bonorum amantissimus, qui illos quam optimos atque excellentissimos uult, fortunam illis cum qua exerceantur assignat? Ego uerò non miror, si quando uoluptatem capiunt spectando magnos uiros colluctantes cū

al. tot superne
deiectiones

al. casibus

al. certamen
preparatur

aliqua calamitate. Nobis interdum uoluptati est, si adolescens constantis animi in
entē feram uenabulo excepit, si leonīs incursum interritus pertulit, tantoq̃ spec-
culum est gratius, quanto id honestius fecit. Non sunt ista quæ possunt deorum in se
uultū conuertere, sed puerilia & humana leuitatis oblectamenta. Ecce spectaculū
dignum, ad quod respiciat intentus operi suo deus. Ecce par deo dignū, uir fortis
mala fortuna cōpositus, utiq̃ si & prouocauit. Non uideo in quā quid habeat in ter-
ris Iuppiter pulchrius, si cōuertere animū uelit, quā ut spectet Catonem, iam par-
tibus non semel fractis stantem, nihilominus inter ruinas publicas erectū. Licet in-
quit, omnia in unius conditionē concesserint, custodiantur legionibus terra, clau-
bus maria, & Cæsarianus portas miles obsideat, Cato quā exeat habet. Vna manus
latam libertatem nostram faciet. Ferrū istud etiā ciuili bello purū & innoxīū, bo-
nas tandem ac nobiles edet operas. Libertatē quam patriæ non potuit dare, Cato-
ni dabit. Aggredere animē diu meditatū opus, eripe te rebus humanis. Iā Petreius
& Iuba cōcurrerunt, iacentq̃ alter alterius manu cæsi. Fortis & egregia fati cōuen-
tio, sed quæ non deceat magnitudinem nostrā. Tam turpe est Catoni mortē ab ullo
petere, q̃ uitam. Liqueat mihi, cum magno spectasse gaudio deos, quū iam ille uir
cerrimus sui uindex, aliens salutē consulit, & instruit discedentium fugam, cum enī
studia nocte ultima tractat, cum gladium sacro pectori infigit, cum uiscera spargit
& illam sanctissimam animam indignamq̃ quæ ferro contaminaretur, manu edu-
cit. Inde crediderim fuisse parum certum & inefficax uulnus, non fuit dijs immorta-
libus satis spectare Catonem semel, retenta ac renouata uirtus est, ut in difficiliori
parte se ostenderet. Non enim tā magno animo mors t̃nitur, quā repetitur. Quid
nil libenter spectarent alumnum suum tam claro ac memorabili exitu euadentem.
Mors illos consecrat, quorum exitum etiā qui timent, laudant.

CAP. III.

Sed iam procedente oratione ostendam, quā non sint quæ uidentur mala: nunc
illud dico, ista quæ tu uocas aspera, quæ aduersa & abominanda, primū pro ipsis
esse, quibus accidunt, deinde pro uniuersis, quorū maior dijs cura est, quā singulo-
rum. Post hæc uolentibus accidere, ac dignos malo esse, si nolint. His adijciam, fato
ista sic esse, recte eadem lege his euenire quæ sunt boni: persuadebo deinde tibi, ne
unq̃ boni uiri miserearis. potest enim miser dici, nō potest esse. Difficillimū ex omni-
bus quæ proposui uidetur, pro ipsis esse quibus eueniunt, ista quæ horremus ac tre-
mimus. Pro ipsis est, inquit, in exilium proijci, in egestatē deduci, liberos, cōiugem
efferre, ignominia affici, debilitari: Si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quosdā
ferro et igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecū, remediū causa qui-
busdam & radi ossa, t̃ & lædi & extrahi uenas, & quædam amputari membra, quæ
sine totius perniciē corporis harere nō poterāt, hoc utiq̃ patieris probari tibi, quæ-
dam incōmoda pro his esse, quibus accidunt: tam mehercules q̃ quædam quæ lau-
dantur, atq̃ appetuntur contra eos esse, quos delectauerunt, simillima crudelitibus,
ebrietatibusq̃, & cæteris quæ necant per uoluptatē. Inter multa magnifica Deme-
trij nostri & hæc uox est, à qua recēs sum, sonat adhuc & uibrat in auribus meis. Ni-
hil, inquit, mihi uidetur infelicius eo, cui nihil unq̃ aliquid euenit aduersi. Nō licet
enim illi se experiri, ubi ex uoto illi fluxerunt omnia, t̃ uel ante uotū: male tamē de il-
lo dii iudicauerūt. Indignus uisus est, à quo uinceretur aliquando fortuna, quæ igna-
uissimū quemq̃ refugit, quasi dicat: Quid ego istū aduersariū mihi assumā: statim
ma submittet. Nō opus est in illū tota potētia mea, leui cōminatōe pelletur. Nō po-
test sustinere uultū meū. Alius circūspiciatur, cū q̃ cōferre possimus manū, pudet co-
gredi cū homine uinci parato. Ignominia iudicat gladiator cū inferiore cōponi:
scit eū sine gloria uinci, q̃ sine periculo uincitur. Idē facit fortuna, fortissimos sibi pa-
res querit, quosdā fastidio trāsit. Cōtumacissimū quēq̃ & rectissimū aggreditur, ad-
uersus quē suā uim intendat. Ignē experitur in Mutio, paupertatē in Fabricio, exi-
liū in Rutilio, tormenta in Regulo, uenenū in Socrate, mortē in Catone. Magnum
exemplū, t̃ nisi mala fortuna, nō inuenit. Infelix est Mutius, quod dextera ignes ho-
stīū premit, & ipse à se exigit erroris sui pœnas, quod Regem quē armata manu non

al. inuitatur

al. & legi

al. imò & an-
te uotum

al. nisi magna

ponit

potuit, exusta fugat. Quid ergo, felicior esset, si in sinu amicæ foueret manum? Infelix est Fabricius, quod rus suū, quantū à rep. uacauit, fodit; quod bellum tam cū Pyrrho, quàm cum diuitijs gerit; quod ad focū cœnat illas ipsas radices, & herbas, quas in agro triumphalis senex euulsit. Quid ergo, felicior esset, si in uentrem suum longinquū littoris pisces, & peregrina aucupia congereret. Si conchylijs superi atq; inferi maris, pigriciam stomachi nauseantis erigeret. Si ingenti pomorum strue cingeret, primæ formæ feras captas multa cæda uenantium. Infelix est Rutilius, quod qui illum damnauerunt, causam dicent omnibus seculis: quod æquiore animo passus est se patriæ eripī, quàm sibi exiliū: quod Syllæ dictatori solus aliquid negauit, & reuocatus non tantum retro cessit, sed longius fugit. Viderint, inquit, ista quos Romæ deprehendit felicitas tua. Videant largum in foro sanguinem, & supra seruilianum lacum (Id enim proscriptionis Syllanæ spoliarium est) senatorum capita, & passim uagantes per urbem percussorum greges, & multa milia ciuium Romanorum uno loco post fidem, imò per ipsam fidem trucidata. Videant ista, qui exulare non possunt. Quid ergo, felix est Lucius Sylla, quod illi descendenti ad forum gladio submouetur, quod capita cōsularium uirorum patitur ostendi, & precium cedis per quaestorem ac tabulās publicas numerat. Et hæc omnia facit ille qui legem Cornelianam tulit. Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit; quod illum documentum fidei, documentum patientiæ fecit. Figūt cutem clauī, & quocunq; fatigatum corpus reclinauit, uulneri incumbit, & in perpetuam uigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ. Vis scire, quàm nō pœniteat hoc precio aestimasse uirtutē? Refice tu illum, & mitte in senatum, eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Mecœnatem putas, cui amoribus anxio, & morosæ uxoris quotidiana repudiā deflenti, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lenere sonantiū queritur. Mero se licet sopiat, & aquarū fragoribus auocet, & mille uoluptatibus mentem anxiam fallat, tam uigilaui in pluma, quàm ille in cruce. Sed illi solatiū est pro honesto dura tolerare, & ad causam à patientia respicit: hunc uoluptatibus marcidum, & felicitate nimia laborantem, magis his quæ patitur ueritat causa patiendi. Non usq; eò in possessionem generis humani uitia uenerūt, ut dubium sit, an electione fati data, plures Reguli nasci quàm Mecœnates uelint. Aut si quis fuerit, qui audeat dicere Mecœnatē se quàm Regulū nasci maluisse, idē iste, raceat licet, nasci se Terentiā maluit. † Male tu natum Socratē iudicas, quod illam potionem publice mixtam non aliter quàm medicamentū immortalitatis eduxit, & de morte disputauit usq; ad ipsam. Male cum illo actum est: † Cōgelatus est sanguis, ac paulatim frigore inducto uenarum uigor constitit. Quanto magis huic inuidendum est, quàm illis quibus gemma ministratur, quibus exoletus omnia pati doctus, exactæ uirilittatis aut dubiæ, suspensam auro niuē diluit. Hi quicquid biberint uomitu † remittūt tristes, & bilem suā regurgitantes. At ille uenenū latus & libens hauriet. Quod ad Catonem pertinet, satis dictum est, summamq; illi felicitatē contigisse consensus hominum fatebitur. Quem sibi rerum natura delegit, cum quo metuenda collideret. Inimicitia potentū graues sunt. Opponatur simul Pompeio, Cæsari Crasso. Graue est à deterioribus honore anteiri, Vatinio postferatur. Graue est ciuilibus bellis interesse, toto terrarum orbe pro causa bona tā feliciter quàm pertinaciter militet. Graue est sibi manus afferre, faciat. Quid per hoc consequar; ut omnes sciant non esse hæc mala, quibus ego dignum Catonem putauī.

De prosperitate. CAP. IIII.

Prospera in plebem ac uilia ingenia deueniūt. At calamitates terroresq; mortaliū sub iugum mittere, propriū magni uiri est. Sēper uerò esse felicem, & sine moris animi uelle trāsire uitā, ignorare est rerū naturæ alterā partē. Magnus es uir, sed unde scio, si tibi fortuna non dat facultatē exhibendæ uirtutis? Descēdisti ad olympia, si nemo præter te, coronam habes, uictoriam non habes. Nō gratulor tantum uiro forti, sed tanq; cōsulum præturam uē adepto, honore auctus es. Idē dicere & bono uiro possum, si illi nullam occasionē difficilior casus dedit, in qua unum suū

al. Male tractatum.

al. quod gelatus

aliter, remetiuntur.

uim sui animi ostenderet. Miserū te iudico, quod non fuisti miser, trāstisti sine aduer-
sario uitam. Nemo sciet, quid poterit, nec tu quidē ipse. Opus est enim ad noticiam
sui experimento, quid quisq; posset, nisi tentando non didicit. Itaq; quidam ulro
cessantibus malis obtulerunt, & uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent
quasi erunt. Gaudent, inquam, magni uiri aliquando rebus aduersis, nō aliter quam
fortes milites belli triumpho. Ego Mirmillonē sub C. Cæsare de raritate munerum
audui querētem: Quam bella, inquit, atas perit. Auida est periculi uirtus, & quo
tendat, non quid passura sit, cogitat, quoniā & quod passura est, gloria pars est. Mi-
litares uiri gloriantur uulneribus, lati fluentem meliore casu sanguinem ostentant.
Idem licet fecerint, qui integri reuertuntur ex acie, magis spectatur, qui saucius re-
dit. Ipsis inquam deus consulit, quos esse quam honestissimos cupit, quoties illis ma-
teriā prebet aliquid animose fortiterq; faciēdi. Ad quam rem opus est aliqua rerum
difficultate. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Vnde possum
scire, quantū aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs diffuis: Vnde possum
scire, quantum aduersus ignominiam & infamiam, odiumq; populare cōstantia ha-
beas, si inter plausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinātionē quadā mentium
proutis, fauor sequitur. Vnde scio, quā aequo animo laturus sis orbitatē filiorum, si
quosq; sustulisti uides: Audiui te, cum alios consolareris: tunc cōspexissem, si te
ipse cōsolatus esses, si te ipse dolere uetuissem. Nolite obsecro uos expauescere ista,
quā dī immortales uelut stimulos admouēt animis. Calamitas uirtutis occasio est.
Illos meritō quis dixerit miseros, qui nimia felicitate torpescūt, quos uelut in mar-
ri lento tranquillitas iners detinet. Quicquid illis inciderit, nouū ueniet, Magis ur-
gent saua in expertos. Graue est non assuetis ferre ceruicibus iugū. Ad suspicionem
uulneris tyro pallefcit, audacter ueteranus cruorem suū spectat, qui scit se saepe uicif-
se post sanguinē. Hos itaq; deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exer-
cet. Eos autē quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uēturis malis seruat.
Erratis enim li quē iudicatis exceptum. Veniet ad illum diu felicē sua portio. Quis-
quis uidetur dimissus esse, dilatus est. Quare deus optimū quenq; aut mala ualeat
dine, aut luctu, aut incōmodis afficit: Quia in castris quoq; periculosa fortissimis im-
perat dux. Lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediātur insidijs, aut explo-
rent iter, aut praesidium loco deiciant. Nemo eorum qui exeūt dicit, male de me im-
perator meruit, sed bene iudicauit. Idem dicant quicunq; iubētur pati, timidus igna-
uisq; flebilis: digni uisi sumus deo, in quibus experiretur, quātū humana natura pos-
set pati. Fugite delitias, fugite enaruatam felicitatem, qua animi t marcescūt, & ni-
si aliquid interuenit quod humanæ sortis admoneat, uelut perpetua ebrietate sopi-
ti. Quem specularia semper à statu uindicarunt, cuius pedes inter somēta subinde
mutata tepuerunt, cuius cōnationes subditus & parietibus circumfusus calor tēpe-
rauit, hunc leuis aura non sine periculo stringit. Cū omnia quę excesserint modum
noceant, periculosissima felicitatis intēperantia est. Mouet cerebrū, in uanas men-
tem imagines euocat, multū inter falsum ac uerum mediæ caliginis fundit. Quid ni
id satius sit, perpetuā infelicitatē t quā aduocat ad uirtutē, sustinere, quā infinitis
atq; immodicis bonis rumpi: Leuior ieiunio mors est, cruditate t dissiliunt. Hāc itaq;
rationē dī sequuntur in bonis uiris, quam in discipulis suis praeceptores, qui plus la-
boris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu inuisos esse Lacedemo-
nijs liberos suos credis, quorum experiūtur indolē publice uerberibus t admoni-
Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorū fortiter perferāt, & laceros ac sem-
animes rogant, perseuerent uulnera praeberē uulneribus. Quid mirū, si durē gene-
rosos spiritus deus tentat: Nunq; uirtutis molle documentū est. Verberat nos & la-
cerat fortuna. Patimur. Non est sauitia, certamen est, quo sapius adierimus, fortio-
res erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequēs usus agitauit. Præbēdi fortis
na sumus, ut cōtra ipsam ab ipsa duremur. Paulatim nos sibi pares faciat. Cōtēptū
periculorū assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautis corpora ferēdo mari dura.
Agricolis manus trita. Ad excutiēda tela militares lacerti ualēt, Agilia sunt mētra
curatoribus

al. madescent

al. aduocante
uirtute.

al. dissilit.

al. admotos.

coribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum patientiam, animus patientia peruenit, quæ quid in nobis efficere possit scies, si aspexeris quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor præstet. Omnes considera gentes, in quibus Romana pax desinit, Germanos dico, & quicquid circa litus utrarum gentium occurrat. Perpetua illos hyems, triste cælum premit, malis igne solum sterile sustentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, super durata, glacie perisultant, in alimentum feras captant. Miseri tibi uidentur: Nihil miserum est, quod in naturæ consuetudo perduxit. Paulatim enim uoluptati sunt, quæ necessitate ceperunt. Nulla illis domicilia, nullæque sedes sunt, nisi quas lassitudo in diem posuit. **Vilis, & hic querendus** manu uictus, horrida iniquitas cæli, intacta corpora, hoc quod tibi calamitas uidetur, tot gentium uita est. Quid miraris bonos uiros, ut confirmetur cœcus? Nō est arbor solida nec fortis nisi in quā frequēs uentus incurrat, ipsa enim uexatione constringitur, & radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica ualle creuerunt. Pro ipsis ergo bonis uiris est, ut esse interriti possint, multum inter formido laesa uersari, & æquo animo ferre quæ non sunt mala, nisi male sustinenti.

Adice nunc, quod pro omnibus est optimū, quemque (ut ita dicam) militare, & edere operas. Hoc est propositum deo, quod sapienti uiro, ostendere hæc quæ uolus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala. Apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis uiris tribuerit, & mala esse, si malis tantum irrogauerit. Detestabilis erit cæcitas, si nemo oculos perdiderit, nisi cui eruendi sunt. Itaque careant luce **Appius & Metellus**. Non sunt diuitiæ bonum. Itaque habeat illas & **Ellius Ieno**, ut homines pecuniam cum in templis consecrauerint, uideant & in fornice. Nullo modo magis potest deus concupita traducere, quam si illa ad turpissimos desert, ab optimis abigit. At iniquum est, bonum uirum debilitari, aut + constringi, aut alligari, malos integris corporibus solutos ac delicatos incedere. Quid porro, non est iniquum, fortes uiros arma sumere, & in castris pernoctare, & pro uallo obligatis stare uulneribus: interim in urbe securos esse, præciosos & profectos impudiciam? Quid porro, non est iniquum nobilissimas uirgines ad sacra facienda noctibus excitari, altissimo somno inquinatas frui? Labor optimos citat. Senatus per totum diem consultat sæpe, cum illo tempore uilissimus quisque, aut in campo otium suum oblectet, aut in popina lateat, aut tempus in aliquo circulo terat. Idem in hac magna republica fit, boni uiri laborant, impediuntur, uolentes quidem, non trahuntur à fortuna sequuntur illam, + & æquo gradu, si scissent, antecessissent. Hæc quoque animosam **Demetrii** fortissimi uiri uocem audisse me memini. Hoc unum, inquit, dii immortales, de uobis, queri possum, quod non ante mihi uoluntatem uestram notam fecistis. Prior enim ad ista uenissem, ad quæ nunc uocatus assum. Vultis liberos sumere, illos uobis sustuli. Vultis aliquam partem corporis: sumite. Non magnam rem promitto, cito totum relinquam. Vultis spiritum? Quid nunc? nullam moram faciam, quominus recipiatis quod dedistis. A uolente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissimè offerre quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruo deo, sed assentio, Eo quidem magis, quod scio omnia certa, & in æternam dicta lege decurrere. Fata nos ducunt, & quantum cuique temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus ordo rerum trahit. Ideo fortiter omne ferendum est, quia non (ut putamus) incidunt cuncta, sed ueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietate singulorum uita distinguī, summa in unum uenit. Accepimus peritura perituri. Quid ita indignamur? quid querimur? Ad hoc parati sumus. Utatur ut uult, suis natura corporibus. Nos læti ad omnia & fortes cogitemus, nihil perire de nostro. Quid est boni uiri? præbere se fato. Grande solatium est cum uniuerso rapi. Quicquid est quod nos sic uiuere iussit, sic mori iussit. Eadē necessitas & deos alligat, irreuocabilis humana pariter ac diuina cursus uehit. Ille ipse omnium conditor ac rector, scripsit quidē fata, sed sequitur. Sæper par et, semel iussit. Quare tamē deus

CAP.V.

al. configi.

al. & equant
gradus.

forte, ducēdus

al. iunge

CAP. VI.

al. cernuntur

deus tā iniquus in distributione fati fuit, ut bonis uiris paupertatē, uulnera, & acerba funera ascriberet. Non potest artifex mutare materiā. Hęc passa est. Quādam separari à quibuscūq; nō possunt, cohærēt, indiuidua sunt. Lāguida ingenia, & in somnum itura, aut in uigiliā somno simillimā, inertibus neētuntur elementis: ut efficiatur uir, cum cura † dicēdus, fortiore fato opus est. Non erit illi planū iter, sursum oportet ac deorsum eat, fluctuetur, ac nauigium in turbido regat. Contra fortunā illi tenendus est cursus. Multa accidēt dura, aspera, sed quæ molliat & cōplanet ipse. Ignis aurū probat miseria fortes uiros. Vide quā alte se extendere debeat uirtus. Scies illi non per securā uadēdū esse, Ardua prima uia est, & qua uix mane recētes Enituntur equi, medio est altissima cōlo, Vnde mare & terras ipsi mihi sape uidere Fit timor, & pauida trepidat formidine pectus. Vltima prona uia est, & eget modamine certo. Tunc etiā quæ me subiectis excipit undis. Ne ferar in præceps Thetis solet ipsa uereri. Hęc cum audisset ille generosus adolescens, Placet, inquit, uia, Ascendo. Est tantū per ista ire casuro. Non desinit animum metu territare, Vtq; uia teneas, nulloq; errore, traharis, Per tamen aduersi gradieris cornua tauri. Hæmoniosq; arcus, uiolētq; ora leonis. Post hæc ait, † Finge datos currus. His quibus deterreri me putas, incitor, Libet illic stare, ubi ipse sol trepidat, humilis & inertis est tuta secare, per alta uirtus it.

QUare tamen bonis uiris patitur aliquid mali deus fieri? Ille uero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auida consilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiā. Ipsos tuetur ac uendicat. Nunquid hæc quoq; à deo aliquis exigit, ut bonorum uiro- rum etiā sarcinas seruet? Remittunt ipsi hanc deo curam, externa contem- nunt. Democritus diuitias proiecit, onus illas bonæ mentis existimans. Quid ergo miraris, si id deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult tibi accidere? Filios amittunt uiri boni, Quid nī, cum aliquando & ipsi occidant? In exilium mittuntur. Quid nī, cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur. Quid nī, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? qui etiā quædam dura patiuntur, ut alios pati doceant? Natī sunt in exemplar. Puta itaq; deum dicere, Quid habetis, quod de me queri possitis uos, quibus recta placuerunt? Alijs bona falsa circumdedit, & animos inanes, uelut longo fallaciq; somnio lusi. Auro illos argento, & ebore adornaui, intus boni nihil est. Isti quos pro felicibus aspicitis, si non quā † occurrunt, sed quā latent uideritis miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas, crusta est, & quidē tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet quantū altæ ac ueræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa mansura, quāto magis uersaueritis, & undiq; inspexeritis tāto uidebitis meliora maioraq; quæ pmisi uobis, metuen- da cōtēnere, cupienda fastidire. Nō fulgetis extrinsecus, Bona uestra introrsus ob- uersa sunt. Sic mūdus exteriora cōtēpsit, spectaculo sui latus. Intus omne posuit bo- nū. Nō egere felicitate, felicitas uestra est. At multa incidūt tristitia, horrēda, dura to- leratu, quia nō poterā uos istis subducere, animos uestros aduersus omnia armaui. Ferte fortiter, hoc est, quo deū anteceditis. Ille extra patiētia malorū est, uos supra patiētia. Contēnite paupertatē. Nemo tam pauper uiuit, quā natus est. Contem- nite dolorem: aut soluetur, aut soluet. Contēnite mortē. Aut finit, aut transfert uos. Cōtēnite fortunā: Nullū illi telū quo feriret animum, dedi. Ante omnia curauī, ne quis uos teneret inuitos. Patet exitus. Si pugnare nō uultis, licet fugere. Ideoq; ex om- nibus rebus, quas esse uobis necessarias uolui, nihil feci facili⁹, quā mori. Proinde animā loco posui, trahitur. Attendite modō, & uidebitis quā breuis ad libertatem & quā expedita ducat uia. Nō tam longas in exitu uobis quā intrātibus moras posui, alioqui magnum in uos regnū fortuna tenuisset, si homo tam tardē moreretur, quā nascitur. Omne tēpus, omnis uos locus doceat, quā facile sit renunciare naturæ, & munus suum illi impingere. Inter ipsa altaria & solēnes sacrificantia

ritus. dū optatur uita, mortem cōdiscite, corpora opima taurorum exiguo cōcidūt
 uulnere, & magnarū uiriū animalia humanae manus icūs impulit, tenui ferro com-
 missura ceruicis abruptitur, & cū articulus ille, qui caput collumq; cōmittit, inci-
 lis est, tanta illa moles corrui. Non in alto later spiritus, nec utique ferro erūendus
 est. Nō sunt uulnere impresso scrutāda præcordia. In proximo mors est. Nō certum
 ad hos icūs destinaui locū, quacunq; peruium est, ipsum illud quod uocatur mori.
 Quo anima discedit à corpore, breuius est, quā ut sentiri tāta uelocitas possit, siue
 faeces nodus elisit: siue spiramentum aqua præcluserit: siue in caput lapsos subiacētis
 soli duricia cōminuit: siue haustus ignis cursū animæ remeantis interscidit: quic-
 quid est properat. Ecquid erubescitis? Quod tam cito fit, timentis diu-
 quid est properat.

Libri de diuina prouidentia finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE DIVINA
 PROVIDENTIA

Cum præesse uniuerfis prouidentiam probaremus] Castigandum censeo, quo præesse uniuerfis prouidentiam Cap. 1.
 probamus. Existimamus enim fieri hoc loco à Seneca mentionem operis alterius de prouidentia quod citatur
 à Laetantio Firmiano & alijs. Sæpe turbari & cito arietare] Duo illa uerba, & cito, desiderantur in exemplari
 domestico. Vi infusa uallibus molliant terras] Quid si non legas molliant, sed moueant, siue commoueant, nam in
 quibusdā codicibus cōmoliant habetur, unde & à poetis Enosigæus appellatur Neptunus, hoc est terrā quatient. Cap. 2.

Per quos certamini præparantur] Alij codices, per quos certamen præparatur: ut significet illos, quos Græci
 uocat agonothetas. Cædi, uexariq; patiuntur. Et si non inueniūt singulos pares pluribus simul obijciūt] Scriben-
 dum reor, cædi uexariq; patiātur. Et si non inueniant singulos pares pluribus simul obijciant, ut referatur ad ago-
 nothetas. Quantumque ualeat polleatq;] Vetus lectio, quantumq; polleat, reliqua desiderantur.

EOS dignos malo esse si nolint] Lege, ac dignos malo, reliqua desiderantur, ex uetere lectione. Quas in a- Cap. 3.
 gro triumphalis senex euulsit] Scribe: Quas in repurgādo agro triumphalis senex euulsit, ex uetere lectione. Si in-
 genti pomorum struē augetet] Lege augetetur, non augetet, ex eadem. Primæ formæ feras captas multa cæde ue-
 nantium] Deest uerbum, deglutire, reponendum in fine horum uerborum, ex exemplari Franciscano. Male cum
 ille actum est. Congelatus est sanguis] Lego: Male cum illo actum est, quod gelatus est sanguis, ex eadem.

Ei uirtuti iter in occasionem per quam enitescerent quæsierunt] Castigandum, & uirtuti ituræ in obscurum Cap. 4.
 occasionem per quam enitescerent quæsierunt, ex eadem. Quoniam, & quod passura est gloriæ pars est] Quan-
 quam, non quoniam, eadem agnoscit. Quam equo animo passurus si orbitatem filiorum] Verbum, filiorum,
 non habetur in eadem.

Post hæc ait: Finge datos currus] Iunge, non finge, habetur in omni uetere lectione. Videntur enim uerba esse a- Cap. 5.
 dulescentis. Alioqui si, Finge, legas uerba erunt solis. Finge datos currus. Quid ages? Poteris ne rotatis obuius ire
 polis, cetera, sed ratio non procedit.

Siue corpus lapsum subiacentis soli duritia cōminuit] Emenda, Siue in caput lapsos subiacentis cetera, ex exem- Cap. 6.
 plari Facundi & Primitiui. Nec est ullum scriptum exemplar in quo corpus legatur. Omnia caput habent non cor-
 pus. Sciendum autem in omni uetere lectione post hunc priorem de prouidentia librum sequi & alterum eiusdem
 materiæ cuius initium est. Tantum inter Stoicos Serene, & ceteros sapientiam professos, reliqua, qui liber in im-
 pressis codicibus secundus de tranquillitate animæ inscriptus est.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCEIUM DE
 Paupertate liber unus: continens sententias à Senecæ scri-
 ptis concinnatas in morem centonis.

Honestas, inquit Epicurus, res est paupertas lata. Illa uero iam pau-
 pertas non est, si est lata. Cui cum paupertate bene conuenit, di-
 ues est. Non qui parum habet sed qui plura cupit, pauper est. Quid
 enim refert quātum illi in arca, quātum in horreis lateat, quātum
 pascat aut fœnaretur, si alieno imminet, si non acquisita, sed acqui-
 renda concupiscit? Quis sit modus diuitiarum, quæris. Primo habe-
 re quod necesse est, Secundo quod satis est. Nulli potest segura uita
 contingere, qui de re producēda nimis cogitat. Nullum bonū iuuat habētem, nisi ad
 cuius amissionē præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ cōposita
 paupertas.

paupertas. Lex autem naturæ, scis quos terminos nobis statuit; Non esurire, non
 tire, non algere. Non est necesse superbis asidere liminibus, non est necesse
 tentare, nec castra sequi facile est quod natura desiderat & appositum. Ad super-
 cura sudatur. Illa sunt quæ togam terunt, quæ nos senescere cogunt, quæ in aliena li-
 tora impingunt. Ad manū est quod satis est. Cui cum paupertate bene conuenit, di-
 ues est. Modus quidem honestæ continentiæ, si alicui sua non uidentur amplissima.
 licet totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimū non iudicat
 cet toti mūdo imperet. Nihil habeamus quod cū magno emolumento insidiari
 possit. Quamminimū in corpore tuo sit spoliū. Nemo ad humanū sanguinē
 nit propter ipsum, uel admodum pauci. Nudum latro transmittit, etiam in obsequi-
 uia pauperi pax est. Is maxime diuitijs affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad
 turam uiues, nunquam eris pauper: si ad opinionem, nunquam diues. Exiguū na-
 tura desiderat, immensum opinio. Si cōgeratur in te quicquid multi locupletes pos-
 federunt, si ultra priuatum pecuniæ modū fortuna te prouehat, auro tegat, purpura
 uestiat, eò delitiarū opumque perducatur, ut terrā marmoribus abscondas, non tantum
 liceat habere, sed calcare diuitias: accedant statua & pictura, & quicquid ars ulla
 luxuriæ auro & argento elaborauit, maiora cupere ab his discas. Desideria natura
 lia, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, ubi desinant non habent. Nullus enim ter-
 minus falso est, ueritati aliquid extremum est. Error immensus est. Retrahe te ergo
 à uanis, & cum uoles scire an naturalem, an uanam habeas cupiditatem, considera
 num alicubi consistat. Si longe progressa semper aliquid longius restat, scito id natu-
 rale non esse. Paupertas expedita est, secunda est. Cum classicum cecinit, scit non se
 peti: cum aliquod conclamatum est, quomodo exeat, non quid efferat, querit. At cum
 nauigandum est, non strepitu portus, non unius comitatu inquieta sunt littora. Non
 circumstat illum turba hominum, ad quos pascendos transmarinarum regionum op-
 tanda est fertilitas. Facile est pascere paucos uetres, & nihil aliud desiderantes, quam
 impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desideriis in-
 stantibus satisfacere. Sanus diues est, qui licet habeat diuitias, eas tamen ut egens
 habet. Quid ergo est, quare recuses eam contubernalem, cuius mores sanus diues
 imitatur? Si uis uacare animo, ut pauper sis oportet, aut pauperis similis. Non potest
 studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas paupertas uoluntaria est.
 Perpersi sunt multi inopiam hominum, reges, uixerunt Barbari radicibus, & dictu
 fœdam tulerunt famem. Hæc omnia passi sunt pro regno, quod magis mireris alieno.
 Rebus in aduersis facile est contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miser esse po-
 test. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum à furoribus liberet. Multis diui-
 tias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Non in rebus uitium, sed in ani-
 mo ipso est. Istud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues fecit.
 Quemadmodum nihil refert utrum ægrum in lecto ligneo, aut in aureo colloques, quo-
 cunque illum transfuleris morbum suum secum transfert, sic nihil refert utrum aget
 animus in diuitijs uel in paupertate sit. Malum suum illum sequitur. Ad securitatem
 non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licet irata. Ne imparatos
 nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius diuites erimus,
 si sciemus quam non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere comen-
 tium. Aude opes contemnere hospes, & te quoque dignum finge deo. Nemo alius di-
 gnus deo est, nisi qui opes contemnit. Quare possessiones tibi non interdico, sed esse
 cere uolo, ut illas intrepide possideas. Quod uno consequeris modo, si te etiam sine
 illis bene uicturum speraueris, & id tibi persuaseris, si illas tanquam exituras aspe-
 ris semper. Discedit quisque non te, sed aliud sequebatur. Ad hoc unum est amanda pau-
 pertas, quod à quibus amaris, ostendat, multum est non corrumpi diuitiarum comen-
 tium. Magnus ille est qui in diuitijs pauper est. Nemo nascitur diues. Quisquis exi-
 tit in lucem, iussus est panem & lacte esse contentus. Ab his initijs regna nos capiunt.
 Panem & aquam natura desiderat. Nemo ad hæc pauper est. Intra quæ si quis desiderium
 suum claudit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. Diuitia sunt magna, ad legem
 naturæ

Vide castiga-
 tiones Pincia-
 ni.
 Versus sunt
 Martialis, &
 hic uide casti-
 gationes.

al. quod ani-
 mum si inten-
 dit liberum red-
 dit.

atura cōposita paupertas. Res inquieta felicitas est, ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non uno modo grauis. Alios in alium irritat, alios in potentiam, illos inflat, alios mollit. Si uis scire quā nihil mali sit in paupertate, compara inter se uultum pauperis & diuitis. Sapius pauper & fidelius ridet, nulla sollicitudine cōcutitur, in alto est. Cura uelut nubes leuis transit. Horum, qui felices uocātur, hilaritas ficta est: hic enim grauis & sub purpura lucet, nō palam tristitia est, eo quidē grauior, quod non licet palam esse miseros, sed inter grummas cor ipsum exedentes, necesse ē est latere felicem. Abstrahunt à recto diuitiā, honores, potentia, & cetera, quæ opinio ne hominum chara sunt, pretio suo uilia. Nescimus aestimare res, de quibus nō cum fama, sed cū rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, præter hoc quod mirari illa consueuimus: Non enim quia concupiscenda sunt laudantur, sed quia concupiscuntur, laudata sunt. Hanc præcedentem causam habent diuitiā. Inflant animos, superbiam pariunt, inuidiam cōtrahūt, eo usq; mentē alienant, ut fama pecuniæ nos etiā nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet, pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant, extolunt quidem animos & delectant, sed sine tumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciūt, diuitiā audaciam. Quæ bona sunt magnitudinem animi dant, diuitiā insolentiam.

Libri de paupertate finis.

PINCIANI IN LIB. DE PAUPER TATE.

Hoc loco admonendus est lector si uelit multa in hoc opusculo in pristinam ueramque lectionem restituere, conferendum esse cum epistola libri secundi quæ incipit: Projice omnia ista si sapis. Veritati aliquid extremum est. Error immensus est. Castigo, Via eunti aliquid extremum est, error immensus est, ex eadem. Perpepsi sunt multi inopiam hominum reges uixerunt Barbari radicibus. Scribe: Perpepsi sunt multotiens exercitus inopia omnium rerum. Vixerunt herba, radicibus, ex eadem. Rebus in aduersis facile est contemnere uitam. Fortius ille facit, qui miser esse potest. Martialis poeta uersus ad Chæremone[m], ab aliquo studioso in margine libri sui scripti, posita ab inficis librarijs in contextum adiecti. Neque habentur in correctissimo exemplari Facundi, & Primitiui. Aude opes contemnere & te quoque dignum finge deo. Legendum: Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum finge deo, tum ex ipso Seneca alibi, tum ex ipso quod dudum citauimus exemplari. Alios in alium irritat, alios in potentiam. Eadem, Alios aliud irritat. Alios impotentia. Corrigendum puto. Alios alio irritat. Alios impotentia. Hic enim grauis & sub purpura lucet non palam tristitia est. In uetere lectione hæc tantum uerba habentur. His enim sub purpura tristitia est, cetera superuacanea sunt. Necesse est latere felicem. Puto scribendū, agere, non latere, ut ex alio Senecæ loco datur intelligi.

LVCII ANNAEI SENECAE AD GALIONEM DE REMEDIIS FORTVITORUM. Est oratio per dialogum sensus & rationis.

Icet cum cunctorum poetarum carmina gremium tuum semper illustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curauī, quod non præcedentes, sed posterit narrabūt. Vnde ergo primum incipimus: Si tibi uidetur, à morte. Ab ultimo, inquis, imò à maximo. Ad hoc præcipue gens humana contremīt, nec immerito tibi uidetur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem post se locum, mors omnia abscidit. Alia nos torquēt, mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus ad hanc exitus spectat aliorū quæ per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quicquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatiū. Sic ergo forma, ut si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Ista hominis natura est nō poena. Morieris, Hac conditione intraui ut exirem. Morieris, Gentiliū ius est, quod acceperis reddere. Morieris, Peregrinatio est uita. Multum cum deambulaueris, demum redeundum est. Morieris, Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc ueni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascens tibi in natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quod indignor? In hac uerba iurauī. Morieris, Stultum est timere, quod uitare non possis. Istud nō effugit, etiam

al. curabunt.

C

etiā qui distulit. Morieris, Nec primus, nec ultimus, Multi me antecesserūt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officij finis. Quis sanus exautorari moleste lit? Quō trāsit orbis, ego transibo. Quid, ego nescio me esse animal rationale & mortalē? Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & desinit. Morieris. Nihil graue est, quod semel est. Aes alienum meum noui. Hoc equidem cum eodē ditore contraxi, cui decoquere nō possum. Morieris, Dī melius. † Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Vide castigat-
iones.

Sed decollaberis. Quid interest utrum casum moriar, an punctum? Sed saepe ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert quā multa sint uulnera? Non potest amplius quā unum esse mortiferum.

Peregrē morieris, Vnde cūq; ad inferos una uia est. Peregrē morieris, Ego quod debeo, soluere paratus sum. Videat fœnerator ubi me appellet. Peregrē morieris, Nulla terra est aliena mortuo. Peregrē morieris, Non est grauior foris quā domi somnus. Peregrē morieris, Hoc est, in patriam sine uaticio peruenire.

Sed iuuenis morieris, Optimum est antequam optes mori. Iuuenis morieris, Hoc unum est quod æquē ad iuuenem quā ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolēcentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimū est mori, cum iuuat uiuere. Iuuenis morieris. Quicūq; ad extremum fati sui uenit, senex moritur. Non enim refert quā sit hominis ætas, sed quā sit meta. Iuuenis morieris, Fortasse alicui malo subducit me fortuna, si nulli alijs, certe uel senecturi. Iuuenis morieris, Non refert quot annos habeā, sed quot acceperim. Si plus uiuere nō possum, hæc est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quā illud Maronis, Facilis iactura sepulchri. Si nihil sentio, nō pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormentū est. Insepultus iacebis. Cœlo tegitur, qui nō habet urnam. Quid interest ignis me an fera cōsumat, an tellus omnium sepultura. Istud non sentienti superuacuum est, sentienti onus. Insepultus iacebis, At tu combustus, at tu obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & constrictus, aut traditus lapidi, qui te paulatim edat & exiccet. Nulla est sepultura, nō sepelimur, sed profici-
mur. Non sepelieris, Quid † inter tutissima trepidas? Ultra pœnarū omniū terminū iste locus est. Vitæ multa debemus, mortī nihil. Nō defunctorū causa, sed uitiorū inuenta est sepultura: ut corpora & uisu, & odore fœda amouerētur, alios terra obru-
it, alios flamma consumpsit, alios lapis † ossa redditurus inclusit, Non defunctis, sed nostris oculis parcimus.

al. in re

al. ad ossa red-
diturus

Aegroto, uenit tempus quo experimentum mei caperē. Non in mari tātum, aut in prælio uir fortis apparet. Exhibetur etiā in lectulo uirtus. Aegroto. Nō potest istud toto seculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper una esse nō possumus. Cum morbo mihi res est, aut uincetur, aut uincet.

Male de te loquūtur homines. Sed mali. Mouerer, si de me Marcus Cato, si Lelius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones, ista loquerētur. Nunc malis displicere laudari est. Non potest ulla auctoritatē habere sententia, ubi qui dānādus est, damnat. Male de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent, nunc morbo faciunt. Nō de me loquuntur, sed de se. Male de te loquuntur. Bene nesciūt loqui: faciunt, nō quod mereor, sed quod solent. Quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exulabis. Erras, cū omnia fecerim, patriam meam transire nō possum. Omnium una est. Extra hanc nemo † proficisci potest. Exulabis, Nō patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcūq; terram uenio, in meam uenio, Nulla terra exilium est, sed altera patria est. Nō eris in patria. Patria est, ubicūq; bene est. Illud autē per quod bene est, in homine, nō in loco est. In ipsius potestate est, quid sit illi fortuna. Si enim sapiens est, peregrinatur. Si stultus, exulat. Exulabis. Hoc dicis, alterius loci ciuitate donaberis.

al. profici

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus. Leuis est patiētia. Si grauis est, feramus. Non

Non levis est gloria. Dolor clamorem exprimit, dum secreta non exprimat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor, imò tu mollis. Pau-
 a dolore ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura sumus. Naturā infa-
 are nolite, illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorē. Quid quille sequitur fugiētes?

Paupertas mihi grauis est, imò tu paupertati. Non in paupertate uitium est, sed
 in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione, non rela-
 borare. Pauper es, quia uideris. Pauper sum. Nihil deest auibus. Pecora in diem ui-
 uunt, feris ad alimenta solitudo sua sufficit. Accepit ille grandē pecuniā t̄ absque
 dubio superbiam accepit.

Non sum potens. Gaude, impotens non eris. Iniuriā accipere potero. Gaude, fa-
 cere non poteris. Magnam pecuniā habet. Hominum illū iudicas? arca est. Quis æ-
 rario, quis plenis oculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniā æstimas, pecuniā
 locus est. Multum habet. Vtrū auarus, an prodigus est? Si auarus, non habet. Si
 prodigus, non habebit. t̄ Iste quem beatū credis, sæpe dolet, sæpe suspirat. Multi il-
 lum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumēta formicæ. Prædā se-
 quitur ista turba, non hominem.

Pecuniā perdidisti, fortasse te illa perdidisset. Pecuniā perdidisti, sed habuisti. Pe-
 cuniā perdidisti, sed habebis inde periculū minus. Pecuniā perdidisti, O te felicē, si cum
 illa auaritiā perdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamen utcumq; felicior, quòd tan-
 to malo materia subducta est. Perdidisti pecuniā: & illa quidem quā multos. Eris
 nūc in uia expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis hæredem. Exone-
 rauit te fortuna si intelligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas, remediū est.
 Desles, gemis, miserū te clamas quòd opibus excussus es. Tuo uitio ista tibi iactu-
 ra trā tristis est, non tam moleste ferres, si rāquam perditurus habuisses. Perdidisti pecu-
 niā: nempe quā ut tu haberes, alius antē perdiderat.

Oculos perdidisti. Habet & nox suas uoluptates. Oculos perdidisti. Quā multis cū
 piditatibus uia incisa est, q̄ multis rebus carebis, quas ne uideres, uel eruēdi erant.
 Non intelligis parrem innocentiaē esse cæcitatem. Huic oculi adulteriū monstrant,
 huic incestū, huic domum quam concupiscat, huic urbem, & mala omnia. Certe iri-
 tamenta sunt uitiorum, ducesq; scelerum.

Amisi liberos. Stultus es, qui defleas t̄ mortem mortaliū. Quid istud aut nouum,
 aut mirum est? Quā rara est sine isto casu domus. Quid si infelicem uoces arbo-
 rem, quòd stante ipsa, cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum uul-
 neris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex re-
 gia. Non est idē ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quisq; uenit, emittitur. Quid
 tamen est quo indigneris? Quid contra expectationem tuam euenit? Periere peri-
 turi. Sed ego illos superstites optabam. Verū hoc nemo tibi promiserat. Perierunt
 liberi mei. Habebāt illi cuius essent magis quā tui, apud te precario morabantur.
 Educandos tibi fortuna mandauerat, recepit illos, non abstulit. Naufragiū feci. Co-
 gita non quid perdidideris, sed quòd euaseris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidisti.
 Sed perire potuisti unā cum omnibus.

In latrones incidisti. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Ple-
 na est insidijs uia. Noli conqueri quòd incideris, gaude quòd euaseris. Inimicos gra-
 ues habeo. Quomodo aduersus feras munimēta conquiris, quomodo aduersus ser-
 pētes, sic aduersus inimicos auxilia circūspice, qbus illōs aut arceas, aut cōpescas,
 aut quòd optimū est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quòd amicos nō habes.

Amicum perdidisti, iam enim te habuisse certum est. Amicum perdidisti. Aliū quæ-
 re, & ibi eum quæras, ubi inuenire possis. Quare inter liberales artes, inter honesta
 & recta officia, quare in laboribus. Ad mentem ista res non quaritur, quare aliquē
 fugi. Perdidisti amicum. Fortem animum habe si unum, erubescere si unicum; quid tu in
 tanta tempestate ad unam ancoram stibas?

Vxorē bonā amisi. Verum inueneras bonā an feceras? Si inueneras, habere
 adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quòd habuisti. Si feceras, bene spera. Res pe-
 rit, saluus

al. ergo & su-
perbiam.

Vetusta exempla
plaria, iste
quem tu felici-
orem admirans
tibus credis.

al. casus.

rius, saluus est artifex. Amisi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam. Quam multae diu custoditae perdidere. Decus? Quam multae inter probatas matronalis ordinis esse coeperunt, postea inter exempla. Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus pessimas uidemus, ex diligentissimis solutissimas. Oportet enim quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris in lubrico est. Si bonam uxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse **proposito**. Nihil tam mobile quam foeminarum uoluntas, nihil tam uagum. Nouimus ueterum matrimoniorum repudia, & foediores diuortio, male coherentium rixas. Quam multae quos in adolescentia amauerunt in communi reliquere senectute, quoties ante diuortium risimus, quam multarum notus amor odio notiore mutatus est. Sed haec & fuit bona & fuisset, si uixisset. Mors effecit, ut affirmare sine periculo possis. Bonam uxorem amisi. Inuenies si nihil quaeris, nisi bonam. Tu modo ne imagines, pro quibus quae respexeris, nec patrimonium cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum, nulla uanitate tumentem. Non multum ab eis a contemptu uiri, quae se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam uitijs. Non cuius auriculis utrinque bina patrimonia dependent. Non quam maritum garritus suffocent, cui minus sit in dote quam in ueste, quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte aequae ut maritus inspexerit, cuius sarcinis domus non sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corrumperetur publici. Vxor bonam amisi. Non erubescis flere, & intollerabilem uocare iacturam. Hoc unum deest utrum illam lugeas an non. Cum maritum te cogitaueris, cogita & uirum. Amisi uxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum est, Non est inter illa quae semel unicuique contingunt. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam uxorem lugeantibus successit melior.

Mors, exilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa uiuendi. Neminem illa sum fata transmittunt. Felix est, non qui alijs uidetur esse, sed qui sibi. Vide autem quam domi sit ista felicitas rara. Vicina est miseria, habet enim aliquid, trahitque ex ea. De remedijs fortuitorum finis.

PINCIANI IN LIBRVM DE REMEDIIS
DIIS FORTVITORVM.

Vnde ergo primum incipimus si tibi uidetur a morte. Quidam codices incipimus non incipimus. Domestici cum exemplar. Vnde ergo incipiendum tibi uidetur. A morte. Dij melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest. Eadem: Dij melius, quod nemo mihi istud minari immortalis potest. Alij codices mortales praefecerunt non immortalis. Quid si legas, nisi mortalis. Nulla terra est aliena mortuo. Quedam exemplaria. Nulla est aliena patri mortuo. Peregre morieris. Hoc est in patriam sine uiatiko peruenire. Haec uerba in quibusdam codicibus non habentur. In illius potestate est quid sit illa fortuna. In domestico exemplari & item in Pinciano. In ipsius inquam potestate est quid sit illud fortunij. Quam multae inter probatas matronalis ordinis esse coeperunt, postea inter exempla naturarum. Eadem. Quam multae inter probra matronalis ordinis esse coeperunt inter exempla nominatarum. Vide an magis arrideat haec lectio. Quam multae antea probra matronalis ordinis, cetera. Exemplar Facundi & Primitiui numeratarum legit, non nominatarum. Ex diligentissimis solutissimas. Ad haec ad haec uerba, ex liberalissimis rapacissimas, ex eadem, & infra, Si bonam uxorem amissi. Scribe, Etiam si bonam uxorem amissi, ex eadem: & si sunt exemplaria in quibus habuisti legatur, non amissi. cui iam ipsa nobilitas cessit. Scribendum, cui iam ipsa nobilitas primo loco cessit, ex eadem. Amisi uxorem bonam. Multos tibi numerare possum. Priora illa uerba, Amisi uxorem bonam non habentur in quibusdam exemplaribus. Vicina est miseria, habet enim aliquid trahitque ex ea. Haec uerba in omnibus quae uiderim scriptis exemplaribus desunt.

LVCII ANNAEI SENECAE DE IRA AD
NO VATVM LIBER PRIMVS.

Exegisti à me Nouate, ut scriberē quemadmodum posset ira le-
niri, nec immeritò mihi uidere hunc præcipue affectū pertinuissē,
se, maxime ex omnibus tetrū ac rabidū. Cæteris enim aliqd quie-
ti, placidūq; inest, hic totus cōcitatus & in impetū est, doloris, ar-
morū, sanguinis, suppliciorū, minimē humana fruēs cupiditate,
dū alteri noceat, sui negligens, in ipsa irruens tela, & ultionis t̄
secū multa tractare audus. Quidā itaque e sapiētibus uirīs iram

dixerunt breuem insaniam: æque enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudi-
num immemor, in quod cœpit pertinax & intentā, rationi consilijsq; præclusa, ua-
nis agitata causis. t̄ ad conspectū æqui ueriq; inhabilis, ruinis similima, quæ super id
quod oppressere franguntur. Vt autem scias insanos esse, quos ira possedit, ipsū
illorum habitum intueri. Nam ut furentiū certa indicia sunt, audax & minax uul-
tus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquiete manus, color uersus, crebra et
uehementius acta suspiria, ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant, & micant o-
culi, multus ore toto rubor, exastuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatun-
tur, dentes comprimuntur, horret ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens,
articulorum seiplos torquentium sonus, gemitus mugitusq; & parum explanatis
uocibus sermo præruptus, & cōplosæ sapius manus, & pulsata humus pedibus, &
totum concitum corpus, magnasq; iræ minas agens, foeda uisu & horrenda facies
deprauantium se, atq; intumescantium. Nescias: utrum magis detestabile uitium sit,
an deforme, Cætera licet abscondere, & in abdito alere, Ira se profert, & in faciem
exit, quantoq; maior est, hoc effuerescit manifestius. Non uides, ut omnium anima-
lium, simul ad nocendum insurrexerunt, præcurrat notæ, ac tota corpora solitū quie-
tumq; egrediantur habitum & feritatem suam exasperent? Spumant apris ora, den-
tes acuiuntur attritu, taurorum cornua iactantur in uacuum, & harena pulsu pedum
spargitur, leones fremunt, inflantur irritatis colla serpentibus, rabidarum canū tri-
stis aspectus est, Nullum est animal tam horrendum, tamq; perniciosum natura, ut
non appareat in illo, si ira inualit, nouæ feritatis accessio. Nec ignoro cæteros quoq;
affectus uix occultari, libidinem, metumq; & audaciam, dare sui signa, & posse præ-
nosci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio est, quæ nihil moueat in uultu.
Quid ergo interest? Quod alij affectus apparent, hic eminet. Iā uerò si effectus e-
ius damnaq; intueri uelis, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cædes
ac uenena, & reorum mutuas sordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium,
& principum sub ciuili hasta capita uenalia, & subiectas tectis faces, nec intra mœ-
nia coercitos ignes, sed ingentia spatia regionum hostili flamma relucētia. Aspi-
ce nobilissimarum ciuitatum fundamenta uix notabilia, has ira deiecit. Aspice so-
litudines per multa milia sine habitatione desertas, has ira exhaustit. Aspice tot me-
moræ proditos duces, malī exempla fati. Alium ira in cubili suo confodit: alium in
ter sacræ mensæ iura percussit, aliū inter lēges celebrisq; spectaculū fori lancinauit:
aliū filij parricidio dare sanguinem iussit: alium seruili manu, regalem aperire iugu-
lū: alium in cruces membra diffindere. Adhuc singulorū supplicia narro. Quin tibi
silibiterit, relictis in quos ira uiritim exarsit, aspice casās gladio conciones, & plebē
immissō milite contrucidatam, & in perniciē promiscuā, totos populos capitīs dam-
na passos, tanquam aut curam nostram deserentibus Dijs, aut auctoritatem contem-
nētibz suā. Quid gladiatoribus? Quare populus irascitur, & tā inique, ut iniuriā
putet, quod non libenter pereūt, cōtemni se iudicat, & uultu, gestu, ardore, despecta-
tore in aduersariū uertitur? Quod quidem tamen non est ira, sed quasi ira: sicut pue-
rorū, qui si ceciderunt, terrā uerberari uolunt, & sæpe nesciunt quidē, cui irascantur,
sed tantū irascuntur sine causa & sine iniuriā, nō tamē sine aliqua iniuriæ specie nec
sine aliqua pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarum, & simulatis

forte, secū mult
tā retractare
audus
al. ad dispectū,
pro ad iudici
um aut disceri
inci.

CAP. I

CAP. III. deprecātiū lachrymis placantur, & falsa ultione falsus dolor tollitur. Irascimur, quā-
 quit sæpe non illis qui læserunt, sed his qui læsuri sunt. Vt scias iram non tantum ex
 iniuriā nasci, uerū & irasci nos læsuris. Sed ipsa cogitatione nos lædunt, & iniuriā
 qui faciurus est, iā facit. Vt scias inquit, non esse iram pœnæ cupiditatē, infirmū
 simi, sæpe potētissimis irascuntur, nec pœnā cōcupiscunt, quā non sperant. Primum
 diximus, irā cupiditatē esse pœnæ exigendæ, non facultatē. Concupiscunt autem ho-
 mines, & quæ non possunt. Deinde nemo tam humilis est, qui pœnā uel summi ho-
 minis sperare non possit. Ad nocendū potētes sumus. Aristotelis finitio nō multum
 à nostra abest, ait enim, Irā esse cupiditatē doloris reponēdi. Quid inter nostram &
 hanc finitionē intersit exequi longū est: cōtra utramq; dicitur, feras irasci, nec iniuriā
 rā iritatas, nec pœnæ doloris uel alieni causa. Nā etiā si hoc efficiunt, nō hoc petunt.
 Sed dicendū est feras ira carere, & omnia præter hominem. Nā cum sit inimica ra-
 tionī, nūquā tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. Impetus habēt feræ, rabiem,
 feritātē, incursum. Iram quidem non magis quā luxuriā, uel iniuriā: & in quæ-
 dam uoluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui dicit,
 Nō aper irasci meminit, non fidere cursu Cerya, nec armētis incurrere fortibus ur-
 si. Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidē nō magis sciūt, quā ignoscere. Muta
 animalia humanis affectibus carēt, habēt autē similes illis quosdā impulsus. Alioqui
 si amor in illis esset, & odiū esset: si amicitia, & similtas: si dissensio, et cōcordia: quo-
 rū aliqua in illis quoq; extant uestigia: cæterum humanorū pectorum propria bona
 malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudentia est, prouidentia, diligentia, co-
 gitatio, nec tantum uirtutibus humanis animalia, sed etiam uitij prohibita sunt. To-
 ta illorum ut extra, ita intra forma humanæ dissimilis est. Regiū enim illud &
 principale aliter dicunt: ut uox est quidem, sed non explanabilis & perturbata, &
 inefficax: ut lingua, sed deuincta, nec in motus uarios soluta: ita ipsum principale,
 parum subtile, parum exactum.

CAP. IIII. Capit eorū uisus species rerū, quibus ad impetus euocetur, sed turbidas, & cōfu-
 sas. Ex eo procursus illarū tumultusq; uehemētes sunt, metus autē solitudinesq;
 & tristitia, & ira nō sunt, sed his quædā similia. Ideo cito cadūt & mutātur in cōtrari-
 um, & cū acerrimē sauiuerunt, expaueruntq; pastūtur, & ex fremitu discursuq; uel-
 no, statim quies soporq; sequitur. Quid esset ira: satis explicatū est, quo distet ab ira-
 cūdia apparet: quo ebrius ab ebrioso, & timēs à timido. Iratus potest nō esse iracū-
 dus, Iracūdus nō potest aliquādo iratus nō esse. Cætera quæ pluribus apud Græcos
 nominibus in species iram distinguunt quia apud nos uocabula sua non habēt, præ-
 teribo: etiam si amarū nos, acerbūq; dicimus, nec minus stomachosum, rabiosum,
 clamosum, difficile, asperū, quæ omnia irarum differentia sunt. Inter has morosum
 ponas licet, delicatum iracundiæ genus. Quædā enim sunt iræ, quæ intra clamorem
 concidant, quædā nō minus pertinaces, quā frequētes, & quædā sede manent, uer-
 bis parciores, quædam in uerborum maledictorumq; amaritudinē effusæ: quædā ul-
 tra querelas & auersationes non exeūt, quædā altæ grauesq; sunt, & introrsus uer-
 sæ. Mille aliæ species sunt mali multiplicis. Quid esset ira quæsitum est. An in ullum
 aliud animal, quā in hominē caderet, quo ab iracundia distaret, & quæ eius spe-
 cies essent. Nunc quæramus, an ira secundum naturā sit, & an utilis, atq; ex aliqua
 parte retinenda. An secundum naturam sit, manifestū erit, si hominē inspexerimus,
 quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est: quid autem ira crudelius est? Ho-
 mine quid aliorum amantiū? quid ira infestius? Homo in adiutorium mutuum ge-
 neratus est, Ira in exitium. Hic congregari uult, illa & discedere, hic prodesse, illa noc-
 cere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam charissimos petere. Hic aliorū incom-
 modis uel impēdere se paratus est: ira in periculum, dummodo secū deducat alium
 parata descendere. Quis ergo magis naturam rerū ignorat, quā qui optimo eius
 operi & cōmēdatissimo, hoc ferū ac perniciosum uitium assignat: Ira: ut diximus,
 auida pœna est, cuius cupidinē inesse pacatissimo hominis pectori minime secūda
 eius naturā est. Beneficijs autē humana uita cōstat & cōcordia, nec terrore, sed me-
 no

al. quædā sine
motu.

al. quedā sine
motu.

CAP. V.

al. dispergi

al. emendatiss-
simo.

pro amore in fructum auxiliumq; cōmune constringitur. Quid ergo? nō aliquando castigatio necessaria est? Quid nī, sed hæc syncera cum ratione. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis nō ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingenia uitio praua, dolore corporis animiq; corrigimus. Nempe medicus primo in leuibus uitijs tentat, non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac ualetudinem tantum mutata uitę dispositione firmare: proximum est, ut modus proficiat: si modus & ordo non proficit, subducit aliqua & circumcidit: si ne adhuc quidem respondet, interdicit cibis, & abstinētia corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit uenā, membrisque, si adhærentia nocent, & morbum diffundit, manus affert, nec ulla dura uidetur cura, cuius est salutaris effectus: Ita legum præsidem, ciuitatisq; rectorem decet, quod diu potest, uerbis & his mollibus ingenia curare, ut facienda suadeat, cupiditatemq; honesti & æqui cōciliet animis, faciatq; uitiorum odium, pretium uirtutis: transeat deinde ad tristitiorem orationem, qua moneat adhuc & exprobet, nouissime ad poenas, & has adhuc leues: & reuocabiles decurrat. Vltima supplicia sceleribus uitio mis ponat, ut nemo pereat, nisi t̄ quenquam perire, etiam pereuntis intersit. Hoc uno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facile exitum præstant: hic damnatum cum dedecore & traductione uita exigit: non, quia delectetur ullius pœna (procul est enim à sapiente tam inhumana feritas) sed ut documentum omnium sit, & qui alicui noluerunt prodesse, morte certe eorum respublica utatur. Non est ergo natura hominis pœnæ appetēs, Ideo nec ira quidem secundum naturam hominis, quæ pœnæ appetens est. Et Platonis argumentum adferā: quid enim prohibet alienis uti, ex parte qua nostra sunt? Vir bonus, inquit, non lædit, pœna lædit: bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira, quia pœna iræ conuenit. Si uir bonus pœna non gaudet, non gaudebit, ne eo quidem affectu, cui pœna uoluptati est, ergo non est naturalis ira. Nunquid, quamuis non sit naturalis ira assumenda est, quia utilis sæpe fuit? Extollit animos & incitat, nec quicquā sine illa magnificum in bello fortitudo gerit, nisi hinc flamma subdita est, & hinc stimulus peragitauit, misitq; in pericula audaces. Optimum itaq; quidam putant temperare iram, non tollere, eoq; detractio quod exundat, ad salutarem modum cogere. Id uero retinere, sine quo languebit actio, & uis, ac uigor animi resoluetur. Primum facilius est excludere pernicioſa quā regere, & non admittere, quā admissa moderari. Nam cum se in possessione posuerūt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minuiue patiuntur. Deinde ratio ipsa, cui freni traduntur, tamdiu potens est, quādiu ducta est ab affectibus. Si miscuit se illis & inquinauit, non potest continere, quos submouere potuisset. Commota enim semel & concussa mens, ei seruit, quo impellitur. Quarundam rerum initia in nostra potestate sunt, ulteriora nos sua uirapiunt, nec regressum relinquūt. Ut in præceptis datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morariue deiecta potuerunt, sed consilium omne & pœnitentiam irreuocabilis præcipitatio abscidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuisset: ita animus si in iram, amorem, aliosq; se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat suum pondus, etiam uitiorū natura procliuiſ. Optimum est primum iritamentū iræ protinus spernere, ipsiq; repugnare sensibus, & dare operā ne incidamus in iram: nam si cœperit ferre transversos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus est inductus, iusq; illi aliquod uoluntate nostra datū est. Faciet de cætero quantum uolet, non quātum permiseris. In confinibus hostis arcendus est. Nam cum intrauit, & portis se intulit, modum à captiuis non accipit. Neq; enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus, ut illos non patiatur ultra quā oportet procedere, sed in affectum ipse mutatur. Ideoq; non potest utilem illam uim & salutarem perditam in infirmatamq; reuocare. Non enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diductasq; habent, affectus qui in peius, & ratio quæ in melius animi mutatio est.

al. sedus

al. illi

CAP. VI.

forte, quem

CAP. VII.

CAP. VIII.

al. seminibus

al. proditam

est. Quomodo ergo ratio occupata & oppressa uirtus resurget, quæ iræ cessante. An quemadmodum à confusione se liberabit, in quam peiorum mixtura preualuit. Sed quidam, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quæ iræ est, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessarium iram, quam uos quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogabo, ualentior est quam ratio, an infirmior? Si ualentior, quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? Si infirmior est, sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam constant sibi & se continent. Quomodo? cum iam ira euanesceat, & sua sponte decedit, non cum in ipso feruore est, tunc enim potentior est. Quid ergo? non aliquid quando in ira quoque & demittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinere faciunt. Quomodo? cum affectus percussit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, non rationis tunc beneficio quieuit, sed affectuum infida & mala pace. Denique nihil habet utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim uirtus uicio adiuuanda est, se contenta. Quoties impetui est locus, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse concitatur remittiturque: non aliter quam quæ tormentis exprimentur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torqueantur. Ira, inquit Aristoteles, necessaria est, nec quicquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, & spiritum accendat. Utendum autem illa est, non ut duce, sed de milite, quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur, quæ ducitur, iam non est ira, cuius proprium est contumacia. Si uero repugnat, & non ubi iussa est quiescit, sed libidine, ferociaque prouehitur, tam inutilis animi minister est, quam miles, qui signum receptui datum negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, alio nomine appellanda est. Desinit ira esse, quam effrenatam indomitamque intelligo. Si non patitur perniciofa est nec inter auxilia numeranda. Ita autem ira non est, aut inutilis est. Nam si quis poenam exigit, non ipsius poenæ audax, sed quia oportet, non est annumerandus iratis. Hic erit utilis miles, qui scit parere consilio. Affectus quidem tam mali ministri, quam duces sunt. Ideo nunquam assumet ratio in adiutorium improvidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipsa autoritatis habeat, quos nunquam comprimere possit, nisi pares illis similesque opposuerit, ut iræ metum, inertiam iram, timori cupiditatem. Absit hoc à uirtute malum, ut unquam ratio ad uicia confluiat. Non potest hic animus fidele otium capere, quatiatur necesse est, fluctueturque qui malis suis tutus est, qui fortis esse nisi irascitur non potest, industrius nisi cupit, quietus nisi timet, in tyrannide illi uiuendum est, in alicuius affectus uenienti seruitutem. Non pudet uirtutes in clientelam uitiorum demittere? deinde desinit quæ ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par illi similisque esse. Quid enim interest, si æque affectus inconsulta res est sine ratione, quam ratio sine affectu inefficax? Par utrumque est, ubi esse alterum sine altero non potest. Quis autem sustineat affectum exequari rationi? Ira, inquit, utilis affectus est, si modicus est. Imò si natura utilis est. Sed si patiens imperij rationisque est, hoc duntaxat moderatione consequatur, ut quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quam malum modicum est. Sed aduersus hostes, inquit, necessaria est ira. Nusquam minus, ubi non effusos esse oportet impetus, sed temperatos & obediētes. Quid enim est aliud quod Barbaros tanto robustiores, tanto patientiores laborum comminuat, nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoque ars tueretur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas uenatorem irasci feris? an qui uenientes excipit, & effugientes persequitur? Omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorum tot milia superfusa alpibus ita sustulit, ut tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro uirtute, quæ ut aliquando et perculit strauitque omnia, ita sapius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innumera turque, quorum una illis cura est, in alia negligētibus. Quid induratus ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte non tegumēta corporum prouisa sunt, non suffi-

CAP. IX.

CAP. X.

CAP. XI.

A. propulit

grā aduersus perpetem cœlirigorem. Hos tamen Hispani Galliç, & Asiæ Syriaçq; al. perpetuum
 molles bello uiri, antequam legio uisatur cœdunt, ob nullam rem aliam opportu-
 nos, quā ob iracundiam. Agedum illis corporibus, illis animis delitias, luxum, o-
 pes ignorantibus, da rationem, da disciplinam, ut nihil amplius dicā, necesse erit no-
 bis certē mores Romanos repetere. Quo alio Fabius affectas imperij uires recrea-
 uit, quā quod cunctari & trahere & morari sciuit, quæ omnes irati nesciunt. Peri-
 erat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius tantum ausus esset, quantum
 ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publicam, & extimatīs uiribus, ex quibus
 iam perire nihil sine uniuerso poterat, dolorem ultionemq; seposuit, in unam utilita-
 tem, & occasione intentus, iram ante uicit, quā Hannibalem. Quid Scipio? non ne
 relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusq; quibus irascendum erat, bellum in
 Africam transtulit, tam lentus, ut opinionem luxuriæ segnitiaçq; malignis daret.
 Quid alter Scipio? non circa Numantiam multum diuq; sedit, & hunc suum publi-
 cumq; dolorem æquo animo tulit, diutius Numantiam quā Carthaginem uincit.
 Quam dum circumuallat & includit hostem, eò compulit, ut ferro ipsi suo caderent.

Non est itaq; utilis, nec in prælijs quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim CAP. XII,
 prona est, & pericula dum inferre uult, nō cauet. Illa certissima est uirtus, quæ se diu
 multumq; circumspexit & trexit, & ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? uir al. text
 bonus non irascitur, inquit, si cædi patrem suum uiderit, si rapi matrem? Non irasce-
 tur, sed uindicabit, sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus.
 etiam sine ira pietas sit? Aut dic eodem modo, Quid ergo cum uiderit secari patrem
 suum, filium uel, uir bonus non flebit, neclique uer animo, quæ accidere forminis ui-
 demus, quoties illas leuis periculi suspicio perculit? Officia sua uir bonus exequitur
 inconsultus, intrepidus, & sic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignum.
 Pater cædetur, defendam: cæsus est, exequar quia oportet, non quia dolet. Cum hoc
 dicis Theophraste, quæris inuidiam præceptis fortioribus, & relicto iudice, ad coro-
 nam uenis, quia unusquisq; in eiusmodi suorum casu irascitur. Putas iudicatu-
 ros homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iustum quisq; affectum iudicat, quem
 agnoscit. Irascuntur boni uiri pro suorum iniurijs, sed idem faciunt, si calida non be-
 ne præbeatur, si uitrum fractum est, si calceus luto sparsus est? Nō pietas illam iram,
 sed infirmitas mouet, sicut pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quā nucibus.
 Irasci pro suis non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignumq; parentibus, li-
 beris, amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente, uolentem, iudican-
 tem, prouidentem, non impulsū & rapidum. Nullus enim affectus uindicandi cu-
 pidior est, quā ira, & ob id ipsum ad uindicandum inhabilis, prærabida & amens:
 ut omnis ferè cupiditas ipsa sibi in id, in quod properat, opponitur. Itaq; nec in pa-
 ce, nec in bello unquam bona fuit. Pacē enim similem belli efficit, in armis uerò obli-
 uiscitur Martem esse communem, uenitq; in alienam potestatem, dum in sua non est.
 Deinde non ideo uitia in usum recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni esse ce-
 runt. Nam & febres quædam genera uoletudinis leuant, nec ideo non ex toto illis
 caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo: si-
 mili modo ira etiam si aliquando ut uenenum, & præcipitatio, & naufragiū, ex ino-
 pinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicanda est: sæpe enim salutifera pesti-
 tera. Deinde quæ habēda sunt in bonis, quo maiora, eò meliora & optabiliora sunt.
 Si iustitia bonum est, nemo dicet meliorem futuram, si quid detractum ex ea fuerit:
 si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliqua parte diminui. Ergo & CAP. XIII
 ira quo maior, hoc melior. Quis enim ullius boni accessionē recusauerit? Atqui au-
 ger illam inutile est, ergo & esse. Non est bonum, quod incremento malum sit. Vti-
 lis, inquit, ira est, quia pugnaciores facit. Isto modo & ebrietas. Facit enim proter-
 uos & audaces, multiq; meliores ad ferrum fuere male sobrii. Isto modo dic & phre-
 nesim, atq; insaniam uiribus necessariam, quia sæpe ualidiorum furor reddit. Quid
 non aliquoties metus ex pauido fecit audacem, & mortis timor etiam inertissimos
 excitauit in prælium. Sed ira, ebrietas, timor, aliq; eiusmodi foeda & caduca irita,
 menta

menta sunt, nec uirtutem instruunt, quæ nihil uitæ eget, sed segnem aliquando æmum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis ira non fuisset. Ira in adiutorium uirtutis non uenit, sed in uicem. Quid quod sibi num esset ira, perfectissimum quemque sequeretur. Atqui iracundissimi infantes, & ægri sunt, & inualidum omne natura est querulum.

CAP. XIII. Non potest, inquit, Theophrastus fieri, ut bonus uir non irascatur malis. Isto modo quo melior quisque hoc iracundior erit. Vide ne contra placidior, solutusque affectibus, & cui nemo odio sit. Peccantes uero quid habet cur oderit, cum error illos in huiusmodi delicta compellat. Non est autem prudentis errantes odisse, alioquin ipse sibi odio erit. Cogitare quam multa contra bonum morem faciat, quam multa ex his quæ egit, ueniam deberent. Iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de sua, aliam de aliena causa sententiam fert, Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absolvere, & innocentem quisque se dicit, respiciens testem, non conscientiam. Quanto humaniorem & paternum animum præstare peccantibus, & illos non persequi, sed reuocare. Errantes per agros ignorantia uitæ, melius est ad rectum iter admouere, quam expellere. Corrigendus est qui peccat, & admonitione, & ui, & molliter, & asperè, meliorque tam sibi quam alijs faciendus, non sine castigatione, sed sine ira. Quis enim

CAP. XV. cui medetur, irascitur. At corrigi nequeunt, nihilque in illis leue, aut spei bona pax est. Tollantur e cœtu mortalium, facturi peiora quæ contingunt, & quo uno modo possunt, desinant esse mali, sed hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eum, cui tum maxime prosum, cum illum sibi eripio. Nunquis membra sua odit, tunc cum abscindit. Non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos effligimus canes, trucem atque immansuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentosos foetus extinguimus, liberos quoque si debiles monstruosi editi sunt, abigimus. Non ira, sed ratio est, à sanis inutilia secernere. Nil minus quam irasci punientem decet, cum eo magis ad emendationem poena proficiat si iudicio lata est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cederem te, nisi irascerer. Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ committere. Ergo ad coercionem errantium, sceleratorumque irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictum animi sit, non

al. apponimus

CAP. XVI. oportet peccata corrigere, peccantem. Quid ergo non irascar latroni, non irascar uenefico. Non. Neque enim mihi irascor, cum sanguinem mitto. Omne poenæ genus, remedium loco admoueo. Tu adhuc in prima parte uersaris errorum, nec grauius ter laberis, sed frequenter. Obiurgatio te primum secreta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quam ut possis uerbis sanari. Ignominia contineberis, cum tibi fortius aliquid & quod sentias inurendum est, in exilium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desiderat, & uincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contumax: & iam non cauis, quæ nunquam malo defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa, peccare. Perbibisti nequitiam, & ita uisceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis exire non possit. Olim miser mori quæris, bene de te merebimur. Auferemus tibi istam qua uexaris, insaniam, & per tuam alienamque uoluptatem supplicium id, quod unum bonum tibi superest, repensentabimus mortem. Quare irascar, cui cum maxime prosum. Interim optimum genus misericordiae est, occidere. Si intrassem ualutinarium exercitatus & sciens, ut domum diuitis, non idem imperassem omnibus, per diuersa ægrotantibus. Varia in tot animis uitia uideo, & ciuitati curandæ adhibitus sum, pro cuiusque morbo medicina quærat. Hunc sanare uerecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi per

al. solita
al. insolita

Vide castigationes.

Tarpeia, subaudi, arcis.

al. Tarpeio.

uerfa induenda magistratui uestis, & conuocanda classico concio est, procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed uultu legis, & illa solennia uerba, leni magis grauique quam rabida uoce concipiam, & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et ceruicem noxio præcidi imperabo, & cum parricidam in suam culleo, & cum in supplicium militare, & cum Tarpeia proditorem, hostem uel publicum in

nam, sine ira, eo uultu animoque ero, quo serpentes & animalia uenenata percutio. Iracundia opus est ad puniendum. Quid enim uidetur lex irasci his quos non nouit, non uidit, quos non futuros sperat? Illius itaque sumendus est animus, quæ non irasci sed constituit. Nam si bono uiro ob mala facinora irasci cõuenit, & ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim est indignius, quàm florere quosdam, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam comoda illorum sine inuidiâ uidebit, quàm scelera sine ira. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo, non cum eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque solito commotior? Fateor. Sentiet leuē quendam, tenuemque motum. Nam (ut dixit Zenon) in sapientis quodque animo, etiam cum uulnus sanatum est, cicatrix manet. Sentiet itaque suspensiones quasdam, & umbras affectuum, ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quosdam, si quis illis bene utatur, pro armis esse. Quod uerū foret, si uelut bellica instrumenta sumi, deponique possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles uirtuti dat, ipsa per se pugnant, non expectant manum. Habent & non habentur. Nil alijs instrumentis opus est. Satis nos instruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmū, perpetuum, obsequens, nec anceps, nec quod in dominum remitti posset. Non ad prouidendum tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, quæ hanc ab iracundiâ perere præsidium, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra? Quid, quod ad actiones quodque in quibus solis opera iracundiâ uidetur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cum iudicauit aliquid faciendum, in eo perseverat. Nihil enim melius inuentura est seipsa, quo mutetur. Ideo stat semel constans. Iram sæpe misericordia retrò egit. Habet enim non solidū robur, sed tantum tumorem, uolentisque principijs utitur: non aliter quàm qui à terra uenti surgunt, & fluminibus paludibusque excepti, sine pertinaciâ uehementes sunt. Incipit magno impetu, deinde desinit ante tempus fatigata, & quæ nihil aliud quàm crudelitatem, ac noua genera poenarum uersauerat, cum animum aduertendum est, ira iam fracta, leuisque est. Affectus cito cadit, æqualis est ratio. Ceterum etiâ ubi perseverauerit ira, nonnunquam si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorum triumue sanguinem, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium uenena à cubili repentium nocent; innoxij dentes sunt, cum illos frequens morsus exhaust. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiserant, & sæpe qui minus commisit, plus patitur, quia recentiori iræ obiectus est, & tantum inæqualis est, modo ultra quem oportet, excurrit, modo ceteris debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non uult, & patrociniū nō relinquit locū, & ea tener quæ inuasit, & eripit sibi iudiciū suum, etiam si paruum est, non sinit. Ratio utriusque parti locum dat & tempus. Deinde aduocationem etiam sibi petit, ut excutienda ueritati spatium habeat. Ira festinat. Ratio id iudicari uult, quod æquum est: ira id æquum uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat. Ira uanis & extra causam obuersantibus commouetur. Vultus illam securior, uox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambiciosior, fauor popularis exasperat. Sæpe infesta patrono reum damnat, etiam si ingeritur oculis ueritas, amat & tuetur errorem, coargui non uult, & in male cœptis, honestior illi pertinetia uidetur, quàm poenitentia. Cn. Piso fuit memoria nostra, uir à multis uitijs integer, sed prauus, & cui placebat pro cōstantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum, qui ex comœatu sine cōmilitone redierat, quasi interfecisset, quem nō exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit: damnatus extra uallū deductus est, & iam ceruicē porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus uidebatur. Tunc centurio supplicio præpositus, condere gladiū spiculatorē iubet, damnatū ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocentiam. Nam militi fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio castrorū commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci utrumque, & eum militem, qui non occidit, & eum qui non perierat. Quid hoc indignius?

Quia

al. constitutis

al. conceptis

forte, in totum

al. fingendas

Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quam solers est iracundia ad fugiendas causas furoris. Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es, te quia causa damnationis commilitoni fuisti, te quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitat quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non uult regi. Irascitur ueritati ipsi, si contra uoluntatem suam apparuerit: clamore & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit insequitur, adiectis conuicijs, maledictisq;. Hoc non facit ratio, sed si ita opus est, silens quietaq;, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicae pestilentes cum coniugibus ac liberis perdit, recta ipsa diruit, & solo exaequat, & inimica libertati nomina extirpat. Haec non frendens, nec caput quassans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet, in statu uultus, cum magna pronunciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum uelis cadere aliquem, prius tua labia morderes? Quid si ille uidisset desilientem de tribunali proconsulem, & facies lictori auferentem, & sua uestimenta scindentem, quia tardius scindebantur alienar? Quid opus est mensam euertere? Quid pocula affligere? Quid se in columnas impingere? Quid capillos euellere? femur, pectusq; percutere? Quanta iram putas, quae quia non tam cito in alium quam uult, erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaque a proximis, & rogatur, ut ipse sibi placetur, quorum nil facit quisquis uacuis ira, meritam cuique poenam iniungit. Dimittit saepe eum, cuius peccatum deprehendit, si poenitentia facti spem bonam pollicetur, si intelligit non ex alto uenire nequitiam, sed summo (quod aiunt) animo inhærere. Dabit impunitatem nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna scelera leuius, quam minora compescet: si illa lapsu non crudelitate commissa sunt, his inest latet, & operta & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curauit ut nocens esset. Hoc semper in omni animaduersione seruabit, ut sciat alteram adhiberi, ut emendet malos, alteram, ut tollat. In utroq; non praeterita, sed futura intuebitur. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim praeterita non possunt, futura prohibentur: & quos nolet nequitiae male cedentis exempla fieri, palam recidet, non tantum ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreant. Haec cuius expendenda, aestimandaq; sunt, uides: quam debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summa diligentia tractandam, potestatem uitae necisq;. Male irato ferum committitur. Ne illud quidem iudicandum est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo, tumor est: nec corporibus copia uiriosi humoris intensus, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos uacors ira animus, supra cogitationes extollit humanas, altum quiddam & sublime spirare se credunt, ceterum nihil solidi subest, sed in ruina proni sunt, quae sine fundamentis creuere. Non habent ira cui insistant, non ex firmo mansuroq; oriuntur, sed uentosa & inanis est, tantumq; abest a magnitudine animi, quantum a fortitudine audacia, a fiducia insolentia, ab austeritate tristitia, a seueritate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum & superbū. Iracundia nihil amplum, decorumq; molitur. Contra mihi uidetur uentosi & infelicis animi imbecillitas sibi conscijs saepe indolescere. Ut exulcerata & agra corpora quae ad ictus leuissimos gemunt, ita ira muliebri maxime & puerile uisum est. At incidit & in uiros. Nam uiris quoq; puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? Non aliques ab iratis emittuntur, quae magno emissae uideantur animo, ueram ignorantibus magnitudinem, qualis illa dira & abominanda, Oderint, dum metuunt. Syllanos uero a seculo scriptam. Nescio utrum sibi peius optauerit, ut odio esset, an ut timori. Oderint. Occurrit illi futurum, ut execrentur, insidientur, opprimant. Quid ad? Dñi illi malefaciant, adeo repperit dignū odio remedium. Oderint. Quid, dum parant, non dum probent, non, Quid ergo, dum timeant, sic nec amari quidem uelant.

al. ueternosi

Mago

Magno hoc dictum spiritu putas: Falleris. Nec enim magnitudo ista est, sed immanitas. Non est quod credas irascentium uerbis, quorum itrepitus magni, minaces sunt. Intus mens pauidissima. Non est quod existimes uerum esse, quod apud discretissimum uirum Liniū dicitur: Vir ingenij magni magis quam boni. Non potest illud separari, aut & bonum erit, aut nec magnum, quia magnitudinem animi inconcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem firmamque: qualis inesse malis ingenijs non solet. Terribilia enim esse & tumultuosa & exitiosa possunt, magnitudinem quidem: cuius firmamentum roburque bonitas est, non habebūt. Caterum sermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid quod tu magni putes, sicut C. Cæsar, qui iratus cælo quod obstreperet panto, mimis, quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodque comessatio sua fulminibus terreretur, prorsus parum certis ad pugnam uocauit Iouē, & quidē sine intermissione. Homericū illū exclamans uersum, Ζην πάτερ ὅτις σῆο θεῶν ὀλωότερος ἄλλος. Quāta demētia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne à Iouē quidē posse, aut se nocere etiā Ioui posse. Non puto parum momenti hanc eius uocem ad incitandum coniuratorum animos addidisse. Vltimæ enim patiētiæ uisum est eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in ira, ne cum uidetur quidē uehemēs, deos hominesque despiciēs, magnum, nihil nobile est: aut si uidetur alicui magnum animum ira producere, uideatur & luxuria. Eborescunt uultus, purpura uestiri, auro tegi, terras transferrē, maria concludere, flumina præcipitare, nemora suspendere. Videatur & auaritia magni animi. Aceruis auri argentiq; incubat, & prouinciarum nominibus agros collit, & sub singulis uillicis latiores habet fines, quam quos consules sortiebantur. Viueatur & libido magni animi. Transnatat freta, puerorum greges castrat, sub gladium mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est contenta honoribus annuis, si fieri potest, uno nomine occupare fastos uult, per omnem orbem titulos disponere. Omnia ista non refert, in quantum procedant extendantque se, angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excelsa uirtus est. Nec quicquam magnum est, nisi quod simul & placidum.

Primi libri de ira, finis.

PINCIANI IN PRIMVM LIB. DE IRA AD NOVATVM.

Non magis quam luxuriā uel iniuriā] Duo postrema uerba, uel iniuriā, non habentur in eadem. Prudentia est prouidentia, diligentia, cognitio] Omnia exemplaria cogitatio habent, non cognitio, & in plerisque illorum uerbum prouidentia, desideratur. Regium enim illud & principale aliter dicunt] Quidam codices. Regum autem illud & principale aliter dicunt. Codex Pincianus. Regium est illud & principale aliter ductum, & infra.

Cap. 3.

Beneficijs autē humana uita constat] Vetus lectio. Beneficijs enim humana uita consistit.

Cap. 5.

Transseat, deinde ad tristiores orationem] Codex Franciscanus castigatus. Transseat deinde ad strictiores orationem, frequens hoc & fere familiare mendum in hoc auctore.

Cap. 6.

Nunquid quāuis non sit naturalis ira] Exemplaria quædam. Quid? quamuis, cætera.

Cap. 8.

PRIMVM irritamentum iræ protinus spernere] Malle legeres aspernari quam spernere, ut in 2. libro ad quosdam tactus aspernatio.

Cap. 9.

Quotiens impetui est locus] Scribe. Quotiens impetu opus est, ex uetere lectione. Quam dum circumuallat & includit hostem] Verbum, quam, non habetur in eadem.

Cap. 11.

NON CAUET] Non præcauet, quædam exemplaria. Si calceus luto sparsus est] Eadē aspersus, nō sparsus.

Cap. 12.

IMMANSVETVM BOVEM cædimus] Occidimus non cædimus, eadem.

Cap. 13.

Adcoertionem errantiū sceleratorum] Correctionem quædam exemplaria non coertionem. Ignominia contineberis] Deesse negationem existimo, ut sit. Ignominia non contineberis. Sed uultu legis & illa solennia uerba le-

Cap. 16.

ni magis grauius quam rabida uoce concipiam & agi iubebo] Præpostere scripta uerba totū sensum obnubilant.

Corrigendum arbitror, sed uultu leni & magis graui quam rabida uoce illa solennia uerba legis concipiam & agi iubebo. Possit etiam legi & forte aptius. Illa solennia uerba concipiam & lege agi iubebo. Et quidem

sine intermissione.] Omnis scripta lectio & quidem sine missione, sed in codice

Facundi & Primitiui non habentur omnino hæc uerba.

D

LVCII

LVCII ANNAEI SENECAE DE IRA
LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

Rimus liber Nouate benigniorē habuit materiā. Facilis enim in procliuiā uitiorū decursus est. Nūc ad exiliōra ueniēdum est. Quærimus enim, utrū ira iudicio aut impetu incipiat, id est, utrū sua sponte moueatur, an quemadmodū pleraq; quæ intra nos in scijs nobis oriuntur. Debet autē in hoc se demittere disputatio, ut ad illa quoq; altiora possit exurgere. Nā & in corpore nostra ossa, nerui & articuli firmamenta totius, & talia minime specio

forte, uitalia

affunditur

sa uisu, prius ordinantur: deinde hæc ex quibus omnis in faciem aspectumq; decor est: post hæc omnia, qui maxime oculos rapit color, ultimus perfectio iam corporis effunditur. Iram quā species oblata iniuriæ moueat, non est dubium: sed utrū speciem ipsam statim sequatur, & non accedente animo excurrat, an illo assentiēte moueatur, quærimus. Nobis placet nil ipsam per se audere, sed animo approbante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionē eius concupiscere, & utrunq; coniungere, nec lædi se debuisse, & uindicari debere, non est eius impetus, qui sine uoluntate nostra concitatur. Ille simplex est, hic compositus, & plura continens. Intellexit aliquid, indignatus est, damnauit, ulciscitur, hæc non possunt fieri, nisi animus qui tangebatur assensus est. Quorsus, inquis, hoc nunc pertinet: ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Omnes enim motus, qui non uoluntate nostra fiunt, iniuncti & inuitabiles sunt, ut horror frigida aspersio, ad quosdā ictus & aspernatio, ad peiores nuncios subriguntur pili, et rubor ad improba uerba subfunditur, sequiturq; uertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostra potestate est, nulla quo minus fiant, ratio persuadet. Ira præceptis fugatur. Est enim uoluntarium animi uitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt, in eoq; etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scenæ spectacula, & lectiones rerum uetustarum, sepe Clodio Ciceronē expellenti, & Antonio occidenti, uidemur irasci. Quis non contra Marii arma, & contra Syllæ proscriptionē concitatur? Quis nō Theodoto & Achilli: ipsi puero, nō puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos nonnunquam & concertata modulatio instigat. Martius quoq; ille turbari sonus, mouet mētes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est quod arridemus arridentibus, & contristat nos turba moerentium, & effervescentes ad aliena certamina: quæ non sunt iræ, non magis quàm tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi contrahit frontem: non magis quàm timor, qui Annibalem post Cannas mœnia circumdante, lectoris percutit animos: sed omnia ista motus sunt animorum moueri & uolentium, nec affectus, sed principia præludētia affectibus. Sic enim militaris uiri in mea pace togati iam aures tuba suscitāt, equosq; castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum ait, Xenophanto canente manum ad arma misisse.

CAP. II.

forte, confectio
natio,

notentium

CAP. III.

Nihil ex his quæ animū fortuito impellunt affectus uocari debet. Ista (ut ira dicam) patitur magis animus quàm facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis, & hunc fortuitum motum persequi. Nā si quis pallorem & lachrymas procidentis, & irritationē humoris obsceni, altum uē suspiriū, & oculos subito acriores, aut quid his simile, iudiciū affectus, animiq; signū putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaq; & fortissimus plerunq; uir, dū armatus expalluit, & signo pugnae dato, ferocissimo militi paululū genua tremuerūt, & magno imperatori antequā inter se acies arietarent, cor exiuit, & Oratori eloquentissimo dū ad dicendum componitur, summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed currere debet. Est enim impetus. Nunquam autem impetus sine assensu mentis est: neq; enim fieri potest, ut de ultione & pœna agatur animo nesciente. Putauit se ablatum, uoluit ulcisci, dissuadente aliqua causa statim resedit. Hæc iram non uocamus

coram animi rationi parentem. Illa est ira, quæ rationem trāsilat, quæ secum rapit. Er
 go prima illa agitatio animi, quam species iniuriæ incussit, non magis ira est quam
 species iniuriæ species, sed ille sequens impetus, qui specie iniuriæ non tātum accepit,
 sed approbavit. Ira est concitatio animi ad ultionem, uoluntate & iudicio, pergen-
 tis. Nunquid dubium est, quin timor fugam, habeat, ira impetum. Vide ergo an pu-
 res aliquid sine assensu mentis, aut peti posse, aut cauere. Et ut scias quemadmo-
 dum incipiant affectus, aut crescant, aut efferantur, est primus motus non uolunta-
 rius quasi preparatio affectus & quædam † cōmutatio. Alter cū uolūtate non con-
 tumaci, tanquam oporteat me uindictari, cum læsus sim, aut oporteat hunc pœnas
 dare, cum scelus fecerit. Tertius motus est iam impotens, qui non si oportet, ulcisci
 uult, sed utiq; qui rationem euicit. Primum illum animi ictum effugere ratione non
 possumus, sicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos oscitatio
 aliena sollicitet, nec oculi ad intimationem subitam digitorum comprimantur. Ista
 non potest ratio uincere, consuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter
 ille motus qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. Illud etiamnum quærendum est, Hi
 qui uulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudent an irascantur, cum eos occidunt, à
 quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse ipsos existimant, qualis fuit Apollo-
 dorus, aut Phalaris. Hæc non est ira, sed crudelitas. Non enim quia accepit iniuri-
 am, nocet, sed parata est dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerba lacerationesq;
 in ultionem petuntur, sed in uoluptatem. Quid ergo? Origo huiusmodi mali ab ira
 est, quæ ubi frequentē exercitatione, & satietate in obliuionē clemētiæ uenit, & om-
 ne scelus humanū eiecit animo, nouissimè in crudelitātē transit. Ridet itaq; gaudet
 q; & uoluptate multa perfruuntur, plurimumq; ab iratorū uultu absunt, per otium se-
 ui. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam uidisset, O for-
 mosum spectaculum. Quanto pulchrius illi uisum esset, si flumen aliquod lacumq;
 complexset. Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini, & ab
 infante cadibus admotus? Sequetur te fortuna crudelitatis tuæ per uiginti annos se-
 cunda, dabitq; oculis tuis gratum ubique spectaculum. Videbis istud & circa Tra-
 simenum & circa Cannas, & nouissimè circa Carthaginem tuam. Volesus nuper
 sub diuo Augusto proconsul Asiæ cum CCC. una die securi percussisset, incedens
 inter cadauera uultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumq; fecis-
 set, græcè proclamauit, O rem regiam. † Quis hæc rex fecisset? Non fuit hæc ira, sed
 maius malum & insanabile.

CAP. IIII.

al. cōminatio.

CAP. V.

al. Quid hic

Quibus uirtus est ira.

CAP. VI.

Virtus, inquit, ut honestis rebus ppitia est, ita turpibus irata esse debet. Quid si di-
 catur uirtutem & humilem & magnam esse debere? Atqui hæc dicit, qui illā ex-
 tolli uult et deprimi. Quoniam latitia ob recte factū, clara magnificaq; est ira ob alie-
 num peccatum, sordida & angustī pectoris est, nec unquā cōmitteret uirtus, ut uitia
 dum cōpescuit imitetur ipsa. Irā castigādā habet, quæ nihilo melior est, sæpe etiam
 peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætariq; propriū & naturale uirtutis est
 irasci nō est ex dignitate eius, nō magis quā mœrere. Atq; iracūdiæ tristitia comes
 est, & in hanc omnis ira uel post pœnitentiā, uel post repulsiā reuoluitur. Et si sapi-
 entis est peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpe irascetur: sequitur, ut nō
 tantū iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequentem
 in animo sapientis locum habere credimus, quid est quare nō ex toto hoc affectu il-
 lum liberemus? modus enim esse non potest, si pro facto cuiusq; irascendum est.
 Nā aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus: aut iracundissimus si
 toties excanduerit, quoties iram scelera meruerint. Et quid indignius quā sapien-
 tis affectū ex aliena pēdere nequitia? Desinet ille Socrates posse eundē uultū domū
 referre, quē domo extulerat. Atqui si irasci sapiēs debet turpiter factis, & concitari
 cōtristariq; ob scelera, nihil est erumnosius sapiēte. Omnis illi per iracūdiam mœro-
 remq; uita transibit. Quod enim momētū erit, quo non improbanda uideat? Quo-
 ties processerit domo, per sceleratos illi, auarosq; & prodigos, & impudētes, & ob

D 2 ista se

CAP. VII. ista felices incedendum erit. Nusquā oculi eius flectentur, ut non quod indignū inueniat. Deficiet, si toties à se irā, quoties causa poscet, exegerit. Hec tor militia ad forū prima luce properantia, quā turpes lites, quāo turpiores aduocatos habet. Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satis fuit. Alius cum matre confisit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifestior reus est: & iudex dānatus quæ fecit, eligitur, & corona pro mala causa, bona patroni uoce corrupta. Quid singula præsequor: cum uideris forum multitudinem refertum, & septa concursu omnis frequentia plena, & illum circum in quo maximam sui partem populus ostendit, hoc scito, istuc tantundem esse uitiorum, quantum hominū. Inter istos quos togatos uides, nulla pax est, alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius

CAP. VIII. damno quæstus est: felicem oderunt, infelicem contēnunt: maiore grauantur, minor graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus, omnia perditā ob leuem uoluptatem prædamq; cupiūt. Non alia quā in ludo gladiatorio uita est, cum iisdē uiuentium pugnantiumq;. Ferarum iste conuētus est, nisi quod ille inter se placida sunt morsuq; similitudinem abstinēt, hi mutualaceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa mansuescunt alentibus, horū rabies ipsos à quibus est nutrita, depascitur. Nunquam irasci desinet, semel si sapiens coeperit, omnia scelerebus ac uitis plena sunt. Plus committitur, quā possit coertione ianari. Certatur ingenti quodam nequitia certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uerecundia est, Expulso melioris æquiorisq; respectu, quocunq; uisum est, libido se impingit, nec furtiua iam scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoq; in publicū missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Numquid enim singuli aut pauci rupere legē undiq; uelut signo dato, ad fas nefasq; miscendum t coorti sunt. Non hospes ab hospite tutus. Non socer à genero, fratru quoque gratia rara est. Imminet exitio uir cōiugis, illa mariti. Lurida terribiles miscerē aconita nouerca. Filius ante diem patrios inquirat in annos. Et quota pars ista scelerum est: non descripsit castra ex una parte contraria, & parētum liberorumq; sacramēta diuersa, subiectam patriæ ciuis manu flammam, & agmina infestoru equitum ad conquiendas proscriptionum latebras circumuolitantia, & uiolatos fontes ueneris, & pestilentiam manu factam, & præductam obsessis parentibus fossam, plenos carceres, & incēdia toras urbes cōcremātia, dominationesq; funestas, & regnorum publicoruq; exitiorū clādestina cōsilia, & pro gloria habita, quæ quādiu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne os quidem libidini exceptum.

CAP. IX.
forte abductū.

Adhuc nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam ualidoris quicquid non resistebat t adductum, circumscriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina non sufficiunt fora. Si tantum irasci uis sapientem, quātū scelerum indignitas exigit, non irascendū illi, sed insaniendum est. Illud potius cogitabis non esse irascendum erroribus. Quid enim si quis irascitur, in tenebris parū uestigia certa ponentibus: Quid enim si quis surdis imperia non exaudietibus: Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium iocos spectent: Quid si illis irasci uelis, qui agrotant, senescunt, fatigantur: Inter cætera mortalitatis incommoda, & hoc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendum, generi humano uenia tribuenda est. Si irascaris iuuenibus senibusq; quod peccāt, irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris, quorum ætas nondum nouit rerum discrimina: Maior est excusatio & iustior, hominem esse quā puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi quā corporis morbis, non quidem obtusa nec tarda, sed acumine nostro male uentia. Altera alteri uitiorum exempla. Quisque sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationē, cum publica uia errauerint. In singulos seueritas imperatoris distringitur: necessaria uenia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis: turba peccantium. Intelligit quā iniquum sit, & periculosum irasci publico uitio. Hæc clitus quoties prodierat, & tantum circa se male uiuentium, imò male pereuntium

uideret

derat flebat, miserebatur omnium, qui sibi lati felicesq; occurrerant, miti animo, et in minimis imbecillo, & ipse inter deplorandos erat. Democritum contra aiunt, nunquam sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi uidebatur serium eorum quæ serio gererentur. Vbi isti hic ira locus est? Aut ridenda omnia aut flenda sunt. Non irascitur sapiens peccantibus. Quare, quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri. Scit paucis sanos omni ævo sapientes euadere, quia conditionem humanæ uitæ perspectā habet. Nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari uelit non in syluestribus dumis poma pendere, quod si miretur spineta sentesq;, non utili aliqua fruge compleri? Nemo irascitur, ubi uitæ natura defendit. Placidus itaq; sapiens & æquus erroribus, non hostis sed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent uino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi auari, multi furis ambicionis agitati. Omnia ista tam propitius aspiciet, quam ægros suos medicus. Nūquid ille, cuius nauigium multā, undiq; laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsiq; nauigio irascitur? Occurrit potius, & aliā excludit undam, deinde aliā egerit, manifeſta foramina præcludit, latetibus & ex occulto sentinā ducētib; labore cōtinuo resistit, nec ideo intermittit, quia quātū exhaustum est, subnascitur. Non lēto adiutorio opus est contra mala cōtinua & fœcunda, non ut desinant, sed ne uincant.

Vtilitates iræ. CAP. XI.

Vtilis est, inquit, ira, quia contemptum effugit, quia malos terret. Primum ira si quātū minatur ualet, ob hoc ipsum quia terribilis est, & inuisa est. Periculosa est autem timeri quā despici. Si uero sine uiribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam quia terribiliora, potiora sunt, nec hoc sapientis dici uelim, quod feræ quoq; telū est timeri. Quid non timetur febris, podagra, hylcus malus? Nūquid ideo quicq; in istis boni est? at cōtra omnia despecta, & fœda, & turpia timentur? Sic ira per se deformis est, & minime metuenda. At timetur à pluribus licet deformis persona ab infantibus. Quid quod semper in autores redūdat timor, nec quisquā metuitur ipse securus? Occurrat hoc solo tibi Laberianus ille uersus, qui medio ciuili bello in theatro dictus, totū in se populū non aliter conuertit, quā si missa esset uox publici affectus. Necesse est multos timeat, quem multi timēt. Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnū est, à suo non uacet. Leoni, inquam, pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora. Acerrimas feras umbra, uox, et odor in solitus exagitat. Quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquā sapiens timeri. Nec ideo iram magnum quiddam putes, quia formidandum est: quoniam quidem etiā cōtemptissima timetur uenena, & ossa mortifera, & morsus. Nec est mirum, cū maximos ferarum greges linea pennis distincta cōterreat, et ad insidias agat ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim uana terrori sunt. Curriculi motus rotarumq; uersata facies, leonem redigit in caueam. Elephantis porcina uox terret. Sic itaq; ira metuitur, quomodo ūbra ab infantibus, à feris rubēs pinna. Non ipsa in se quicquā habet firmū aut forte, sed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerū natura tollēda est, si uelis iram tollere. Neutrū autē potest fieri. Primum potest aliquis non algere, quāuis ex rerū natura hyems sit, & non æstare, quāuis mensēs æstiuū sint. Aut loci beneficio aduersus intemperie anni tutus est, aut patitur corporis sensum utriusq; peruenit. Deinde uerte istud. Necesse est prius uir, autē ex animo tollas, quā iracundiā recipias, quoniam cū uirtutibus uitia non coeunt. Nec magis quisquā eodem tēpore, & iratus potest esse, & uir bonus, quā æger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduū, quod non humana mens uincat, & in familiaritate perducatur assidua meditatio: nulliq; sunt tam feri & sui iuris affectus, ut non disciplinam perdant. Quodcunq; sibi imperauit animus obtinuit. Quidā ne unquā riderent cōsecuti sunt. Vino quidā, aliq; Venere, quidā omni humore interdixere corporibus. Alius cōtētus breui somno, uigilia se indefatigabile extēdit. Didicerūt aliq; tenuissimis & aduersis funibus currere, & ingentia uixq; humanis toleranda uiribus

Vide castigat
tiones.

CAP. XII.
al. quia formi
dini est, quan
doquidem.

CA. XIII.

onera portare, & in immēsa altitudinē mergi, ac sine ulla respirādi uice ppeti mare. nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mēs patientiā indiceret. Istis quos paulo ante retulimus, aut nulla pertinacis studiū aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum cor sequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinē ingēti ceruicē imponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in innum mare? & tamen finem operis non magno autoramēto labor peruenit; nōs non aduocabimus patriam, quos tantum prēmium expectat, felicitis animi immota trāquillitas? Quam est effugere maximū malum iram, & cum illa rabiem, sauitiam, crudelitātē, turore & alios comites affectus eius? Nō est quod in patrociniū nobis quæramus, & excusatam licentiam, dicentes, aut utile esse, aut ineuitabile. Cui enim tādē uitio aduocatus defuit? nō est quod dicas excidī nō posse. Sanabilibus egrotamus malis, ipsi nos in rectum genitos natura, si emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibusdā uitium est arduū in uirtutes et asperum iter est, plano adeūtur, nō uanæ uobis autor rei uenio. Facilis est ad beatam uitam uia, in ite modo bonis auspicijs, ipsiq; dīs bene iuuantibus. Multo difficilius est facere ista quæ facitis. Quid enim quiete otiosius animi? Quid ira laboriosius? Quid clemētia remissius? Quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium deniq; uirtutū tutela facilior est, uitia magno coluntur. Debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiā qui dicunt esse minuēdā. Tota dimittatur, nihil profutura est, sine illa facilius t, rectiusq; scelera tollentur, malī punientur, & trāducētur in melius. Omnia quæ debet sapiens, sine ullius malæ rei ministerio efficiet, nihilq; admiscebit, cuius modum sollicitus obseruet. Nunq̃ itaq; iracundia admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitādi sunt, sicut tarde consurgentes ad cursum equos stimulis calcibusq; subditis excitamus. Aliquando iucutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Irasci quidem nō magis utile est, quam mœrere, quā metuere. Quid ergo? non incidunt causæ, quæ iram lacestant? Sed tunc maxime illi opponēda manus sunt, nec est difficile uincere animum, cum Athletæ quoq; in uilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresq; patiuntur, ut uires cædentis exhauriant, nec cum ira suadet, feriunt, sed cum occasio. Pyrrhum maximū præceptorē certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbabat artem, & quā noceat tantum, nō quā caueat, aspicit. Sæpe itaq; oratio patientiam suadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdā unius uerbi contumelia, non æquo animo lata, in exiliū proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant, grauissimis malis obruti sunt, indignatq; aliquid ex plenissima libertate diminui, seruire in sese attraxerunt iugum.

CAP. XV.

Vt scias, inquit, an ira habeat in se generosi aliquid, liberas uidebis gentes, quæ iracundissimæ sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaq; natura ingenia, antequā disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quædā non nisi melioribus innascuntur ingenijs: sicut ualida arbuta & lata, quamuis neglecta tellus creat, & alia, fœcundi soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiā ferunt, nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida: sed imperfectus ille uigor est, ut omnibus quæ sine arte ipsius tantū naturæ bono exurgūt: sed nisi cito domita sunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ, temeritatq; consuecunt. Quid non mitioribus animis uitia leuiora coniuncta sunt: ut misericordia, amor, & uerecundia. Itaq; tibi sæpe bonam indolem in malis quoq; tuis ostendam, sed non ideo uitia nō sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate liberæ gētes, leonū, luporumq; ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani uim ingenij, sed ferri & intractabilis habent. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi.

CAP. XVI

Fere itaq; imperia penes eos fuere populos, q̃ mitiore cœlo utūtur. In frigora septentrionisq; uergentibus immāsuetata ingenia sunt, ut ait poeta, Suoq; simillima cœlo. Animalia inquit, generosissima habētur, quibus multū inest iræ. Errat qui ea in exemplū hominis adducit, quibus pro ratione est impetus, hominī pro impetu, ratio est. Sed nec illis qui

Quid omnibus idē prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceruos: accipitrē
colubā fuga. Quid, quod ne illud quidē uerū est, optima animalia esse ira-
cundissima. Feras ne putem, quibus ex raptu alimēta sunt. meliores, quō iratiores.
Patientiā laudauerim boum, et equorū frenos sequentiū. Quid autē est, cur hominē
ad tā infelicia exempla reuoces, cum habeas mundum, deumq; quem ex omnibus
animalibus ut solus imitetur, solus intelligit: **Simplicissimi, inquit, omniū habentur**
iracundi. Fraudulentis enim & uersutis cōparatur, & simplices uidentur, quia expo-
si sunt, quos quidem nō simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepoti-
busq; **hoc nomen** imponimus, & omnibus uitijis parū callidis. Orator, inquit, ira-
tus aliquando melior est. Imō imitatus iratū. Nā & histriones in pronunciādo non
irati populū mouēt, sed iratū bene agentes: & apud iudices itaq; & in concione, &
ubicunq; alieni animi ad nostrū arbitriū agendi sunt, modo iram, modo metum, mo-
do misericordiā, ut alijs incutiamus, ipsi simulabimus, & saepe id quod uerī affectus
non effecissent, effecit imitatio affectuū. Languidus, inquit, animus est, qui ira caret.
Verum est, si nihil habet ira ualentius. Nec latronē oportet esse nec t̄ prædonē, nec
misericordē, nec crudelem. Illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Tem-
peratus sit sapiens, & ad res fortius agendas non iram, sed uim adhibeat.

CA. XVII.

forte, prednisi,

Deremedijs iræ. CAP. XVIII.

Quoniam quæ de ira quærentur tractauimus, accedamus ad remedia eius. Duo autem, ut opinor, sunt, ne incidamus in iram, & ne in ira peccemus. Vt in corporum cura, alia de tuenda ualitudine, alia de restituenda præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, ut uincamus. Quædam ad uniuersam uitam pertinentia præcipiuntur, ea in educatione, & in sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profutura desiderat. Facile est enim teneros adhuc animos componere, Difficulter reciduntur uitia, quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiam feruidi animi natura est. Nam cum elementa sint quatuor, ignis, aqua, aer, & terra, potestates pares his sunt, frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum uarietates mixtura elementorum facit: & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicuius elementi maior uis abundauit. Inde quasdam humidas uocamus aridasque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt.

CA. XIX.
al. feruidi mix-
tura.

Refert quantum quisque humidus in se calidus contineat. Cuius in illo elementi por-
tio preualebit, inde mores erunt. Iracundos et feruida animi natura facit. Est enim
actuofus et pertinax ignis. Frigidi mixtura frigidus facit. Pigrum est enim contra-
ctumque frigus. Volunt iraque quidam ex nostris iram in pectore moueri effervescente
circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur irae locus, non alia est, quam
quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidus plus inest, eorum
paulatim crescit ira, quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaque puero-
rum foeminarumque irae acres magis quam graues sunt, leuiioresque dum incipiunt. Sic
discretibus uehementis robustaque ira est, sed sine incremento, non multum sibi adij-
ciens: quia inclinaturum calorem frigoris insequitur. Senes difficiles et queruli sunt,
iracundi et coalescentes, et quorum aut lassitudine, aut detractatione sanguinis ex-
haustus est calor. In eadem causa sunt siti famemque rabidi, et quibus ex angue corpus
est, maligneque alitur et deficit. Vinum incendit iram, quia calorem auget pro cuius-
que natura. Quidam ebrii effervescent, quidam et sauci. Neque ulla alia causa
est, cur iracundissimi sint flauis rubentesque, quibus talis natura et calor est, qualis fie-
ri ceteris intra iram solet. Mobilis enim illis agitatusque sanguis est. Sed quemadmo-
dum natura quosdam procliuos in iram facit, ita multae incidunt causae, quae idem
possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc perduxit, alios la-
bor, et continua peruigilia, noctesque sollicita, et delideria, amoresque, et quicquid ali-
ud aut corpori nocuit, aut animo, egram mentem in quarelas parat. Sed ista omnia
irae causae sunt, plurimumque potest consuetudo, quae si grauis est, et aliud uitium a-
li. Naturam quidem mutare difficile est, nec licet semel mixta nascentium elemēta

CAP. XX,
forte sobrijs.
al. saturi.
forte, color,

forte, attivo,

CA. XXI.

cōuertere. Sed in hoc noscere, profuit ut calētibus ingenijs subtrahatur uinū, quod pueris Plato negandū putat, & ignē uetat igne incitari. Nec cibis quidē impleri sunt. Distēdentur enim corpora, & animi cū corpore tumescent. Labor illos implendi silitudinē exerceat, ut minuatur, non ut cōsumatur calor, nimiusq; ille feruor desuper met. Lusus quoq; proderunt. Modica enim uoluptas laxat animos & tēperat. Hu-
midioribus, siccioribus & frigidis non est ab ira periculū, sed maiora uitia metuēda sunt, pauor, difficultas, & desperatio, & suspitiones. Mollienda itaq; fouēdaq; talia ingenia, & in lētitiā euocanda sunt. Et quia alijs contra iram, alijs contra tristitiā remedijs utendū est, nec dissimilibus tantum ista, sed cōtrarijs curanda sunt, semper ei occurremus, quod increuerit. Plurimū, inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autē regimē est, quia dare debemus operā, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligendi obseruatione res indiget. Vtrunq; enim & quod extollēdū, & quod deprimendū est, similibus alitur. Facile autē attendentem similia decipiunt. Crescit licentia spīritus, seruitute cōminuitur. Assurgit si laudatur, & in spem sui bonam adducitur. Sed eadē ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaq; inter utrūq; regendus est, ut modo frānis utamur, modo stimulis, nihil humile, nihil seruire patiatur. Nunq; illi necesse sit rogare suppliciter, nec prosiit rogasse, potius causā suā & prioribus factis & bonis in futurū promissis donetur. In certaminibus aequaliū nec uinci illum patiamur, nec irasci. Demus operā, ut familiaris sit his, cum quibus contendere solet, ut in certamine assuescat non nocere uelle, sed uincere. Quoties superauerit, & dignū aliquid laude fecerit, attolli non gestire patiamur. Gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia aestimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in desidiā uerō otiumq; nō resoluemus, & procul a contactu deliciarū retinebimus. Nihil enim magis fecit iracundos quā educatio mollis & blāda. Ideo unicis quo plus indulgetur, pupillisq; quo plus licet, corruptior animus est. Non resistet offensis, cui nihil unquam negatū est, cui lachrymas sollicita semper mater absterlit, cui de pädagogo satis factū est. Non uidēs, ut maiorem quāq; fortunā maior ira comitetur. In diuitibus nobilibusq; & magistratibus præcipuē apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, secunda se aura sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures superbas assentatorum turba circumstetit. Tibi enim ille respondeat, nō pro fastigio te tuo metiris, ipse te proijcis, & alia quibus uix sanā & ab initio bene fundatā mentes restiterunt. Longe itaq; ab assentatione pueritiā remouenda est. Audiat uerū, & timeat, interim uereatur, semper maioribus assurgat. Nihil per iracundiā exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur, & diuitias parentum in conspectu habeat, nō in usu. Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem, præceptores pädagogosq; pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerū est, & in eorū similitudinē crescit: Nutricum & pädagogorū retulere mox in adolescentiā mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatū, uociferantē uideret patrem, Nunquam, inquit, hoc apud Platonem uidi. Non dubito quin citius Platonem quā patrē imitatus sit. Tenuis ante omnia sit uictus, & non pretiosa uestis, & similis cultus cū aequalibus. Non irascetur aliquem sibi cōparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros pertinet, In nobis si quidem fors nascendi & educatio, nec uitij locum, nec iam præcepti habet. Sequētia ordinanda sunt. Contra primas itaq; causas pugnare debemus. Causa autē iracundiā, opinio iniuriæ est, cui non facile credendū est, nec apertis quidem manifestisq; statim accedendum est. Quædā enim falsa, ueri speciem ferūt. Dandum semper est tempus. Veritatē enim dies aperit. Ne sint aures, criminatibus faciles. Hoc humanæ naturæ uitium suspectum, notumq; nobis sit, quod quæ inuiti audimus, libēter credimus, & anteq; iudicemus, irascimur. Quid quod non criminatōibus tantū, sed suspitionibus impellimur, & ex uultu risuq; alieno peiora interpretari, innocētibus irascimur. Itaq; agēda est cōtra se causa absentis, & in suspensio ira retinenda. Potest enim pœna dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille tyrānicida, qui imperfecto opere cōprehensus est.

CA. XXII.

C. XXIII.

prehensus, & ab Hippia tortus, ut confcios indicaret, circumstantes amicos tyranni nominauit, quibus quàm maxime charâ salutē eius sciebat. Et cū ille singulos nominati fuerant occidi iussisset, interrogauit ecquis superesset: Tu inquit, solus, neminem enim alium cui charus esses reliqui. Effecit ira ut tyrannus tyrānicidē manus accommodaret, & præsidia sua gladio suo caderet. Quanto animolius Alexander, qui cū legisset epistolam, qua admonebatur, ut à ueneno Philippi medici caueret, acceptâ potionē non territus bibit, Plus sibi de amico suo credidit. Dignus fuit qui innocentē haberet, dignus qui faceret. Hoc t ego magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ fuit. Quo t maior autē moderatio in regibus, hoc laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui uictoria ciuili clementissimē usus est. Cū sarcinâ deprehēdisset epistolarū ad Pompeiū missarū, ab his qui uidebantur aut in aduersis, aut in neutris fuisse partibus, combussit: quamuis enim moderate soleat irasci, maluit tamen nō posse. Gratissimū putauit genus ueniæ, nescire quid quisque peccasset. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe ne audiendum quidē est, quomā in quibusdā rebus satius est decipi quàm diffidere. Tollēda ex animo suspicio & coniectura, fallacissima irritamēta. Ille me parum humanē salutauit, Ille osculo meo non adhæsit, ille inchoatū sermonē cito abrupit, ille ad cœnā non uocauit. Illi os uultus auersior uisus est. Non deerit suspitioni argumentatio. Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione. Nihil nisi quod in oculos incurreret, manifestum erit, credamus. Et quoties suspicio nostra uana apparuerit, obiurgemus credulitatē. Hac enim castigatio consuetudinē efficiet non facile credendi. Vnde illud sequitur, ut minimis sordidisq; rebus non exacerbemur. Parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorax, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari insania est, æger & infelicitis ualitudinis est, quē leuis aura cōtraxit, affectū oculi, quos candida uestis obturbat, dissolutus delitij, cuius latus alieno labore cōdoluuit. Mīndyridē aiunt fuisse ex Sybaritarū ciuitate, qui cum uidisset fodientē, & altius rastrū alleuantem, lassum se fieri questus, uetuit illū opus in cōspectu suo facere: bilem habere sæpius questus est, quod folijs rosæ duplicatis incubuisset. Vbi animū simul & corpus uoluptates corrumpere, nihil tollerabile uidetur, nō quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamentū, aut musca parum curiose fugata nos in rabiē agat, aut obuersatus t canis, aut clauis negligentis serui manibus elapsa. Feret iste æquo animo ciuile conuictum, & ingesta in cōcione curiaue maledicta, cuius aures tracti subsellij stridor offendit: Perpetietur hic samē, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero male diluenti niuē, irascitur? Nulla itaq; res magis iracundiā alit, quàm luxuria. Intēperans & impatiēs dure contractandus animus est, ut ictū nō sentiat, nisi grauē. Irascimur aut his à quibus nec accipere iniuriā potuimus, aut his à quibus iniuriā accipere potuimus. Ex prioribus quædā sine sensu sunt, ut librum quem minutioribus literis scriptum sæpe proiecimus & mendosum lacerauimus, ut uestimenta quæ quia displicebant scidimus. His irasci quàm stultū est, quæ irā nostrā nec meruerunt, nec sentiunt. Sed nos offendunt uidelicet qui illa fecerunt. Primū sæpe antequam hoc apud nos distinguamus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferēt. Alius nō potuit melius facere, quàm fecerit, nec ad tuam contumeliā parum didicit. Alius non in hoc ut te offenderet fecit. Ad ultimum quid est dementius, quàm bilem in homines collectam, in res effundere. Atqui ut his irasci dementis est, quæ animā carēt, sic & mutis animalibus, quia nulla est iniuriā nisi à cōsilio profecta. Nocere itaq; nobis possunt, ut ferrum aut lapis iniuriā quidem facere nō possunt. Atqui cōtemni se quidam putant, ubi equi iidem obsequentes alteri equiti, alteri cōtumaces sint, tanquā iudicio, non cōsuetudine, & arte tractandi, quædam quibusdā subiectoria sint. Atqui ut his irasci stultum est, ita pueris & non multū à puerorū prudētia distantibus. Omnia enim ista peccata apud æquū iudicem pro innocentia habent imprudentiā. Quædā sunt quæ nocere nō possunt, nullamq; uim nisi beneficā & salutarem habēt. Vtdij immortales, qui nec uolūt obesse, nec possunt. Natura enim illis mitis, & placida

al. eo magis
forte, rarior

CA. XXIII,

CA. XXV,

al. calix

C. XXVI,

C. XXVII,

& placida est, tā longe remota ab aliena iniuria quā a sua. Demētes itaq; & igna-
ueritatis illis imputant seuitiam maris, immodicos imbres, pertinaciā hyemis, cum
interim nihil horū quā nobis nocent profuntq; ad nos proprie dirigātur. Nō enim
nos causa mundo sumus hyemem estatēq; referendū, suas ista leges habent, quib;
diuina exercentur. Nimis nos suspicimus, si digni nobis uidemur propter quos tā
ta moueantur. Nihil ergo horum in nostram iniuriam fit, imō cōtra, nihil non ad
litem. Quādam esse diximus, quā nocere non possunt, quādā quā nolunt. In his e-
runt boni magistratus parentesq; & praeceptores, & iudices: quorum castigatio fit
accipiēda est, quomodo scalpellū & abstinentia, & alia quā profutura torquet. Af-
fecti sumus poena. Succurrat non tantū quid patiamur, sed quid fecerimus, in con-
siliū de uita nostra mittamur. Si uerū ipsi dicere nobis uoluerimus, pluris litem no-
stram aestimabimus. Si uolumus aequi omnīū rerum iudices esse, hoc primū nobis
suadeamus. Neminē nostrū esse sine culpa. Hinc enim maxima indignatio oritur.
nihil peccauī, nihil feci, imō nihil fateris. Indignamur aliqua admonitione, aut cor-
tione nos castigatos, cū illo ipso tempore peccemus, quo adijcimus malefactis ar-
rogantiā & contumaciā. Quis est iste qui se profitetur omnibus legibus innocentem?
Vt hoc ita sit, quā angusta innocentia est, ad legē bonū esse: Quanto latius officio
rū patet, quā iuris regula? Quā multa pietas, humanitas, liberalitas, iusticia, fides
exigūt? Quā omnia extra publicas tabulas sunt. Sed ne ad illā quidem arcu-
mam innocentiae formulam praestare nō possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus,
alia optauimus, alijs fauimus. In quibusdam innocentes sumus, quia non succellit.
Hoc cogitantes aequiores simus delinquentibus, cedamus obiurgantibus, utiq; no-
bis ne irascamur. Cui enim non, si nobis quoq;? Minimē dījs. Non enim illorū sed le-
ge mortalitatis patimur, quicquid incōmodi accidit. At morbi doloresq; incurrūt.
Vtiq; aliquō fugiēdum est, domicilium putre sortitis. Dicitur aliquis male de te lo-
cutus, cogita an prior feceris, cogita de quā multis loquaris. Cogitemus, in quā
alios nō facere iniuriā, sed reponere. Alios pronos facere, alios coactos facere, alios
ignorātes, etiā eos qui uolentes scientesq; faciūt, ex iniuria nostra non ipsam iniuri-
am petere. Aut dulcedine urbanitatis prolapsus est: aut fecit aliquid: nō ut nobis or-
besset, sed quia consequi ipse nō poterat, nisi nos repulisset. Sape adulatio, dū blan-
ditur, offendit. Quisquis ad se retulerit quotiens ipse in suspiciōne falsam incidit,
quā multis officijs suis fortuna speciē iniuriā induerit, quā multos post odiū a-
mare coeperit, poterit nō statim irasci, utiq; si sibi tacitus ad singula qbus offenditur
dixerit: haec & ipse cōmisi. Sed ubi tā aequū iudicē inuenies? Is q nullius nō uxorem
concupiscit, & satis iustas causas putat amandi, quod aliena est, idē uxore suā aspici
nō uult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mēdacīa psequitur, ipse periurus:
litē sibi inferri agerrimē calūniator patitur. Pudicitia seruulorū suorū attēari non
uult, q nō pepercit suā. Aliena uitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt. Inde est
quod tēpestiua filij conuiuia pater deterior filio castigat. Nihil alienae luxuria igno-
scit, qui nihil suae negauit, & homicidā tyrannus irascitur, & punit furta sacrilegus.
Magna pars hominū est quā non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos mo-
derationes respectus nostri, si consuluerimus nos. Nūquid & ipsi aliquid tale cōmisi-
mus? Nūquid sic errauimus? Expediit ne nobis ista dānare? Maximum remediū est
irā, mora. Hoc ab illa pete initio nō ut ignoscat, sed ut iudicet, desinet, si expectat:
nec uniuersam illā tētabis tollere. graues habet impetus primos, tota uincetur, dum
partibus carpitur. Ex his quē nos offendūt, alia renūciantur nobis, alia ipsi audimus
aut uidemus. His quā narrata sunt, nō debemus cito credere. Multi emētuntur ut
cipiāt, multi ga decepti sunt. Alius criminatione gratiā captat, & fingit iniuriā, ut
deatur diluisse faciā. Est aliq; malignus, & qui amicitias coherentēs diducere uol-
lit. Est suspicax, & qui spectare ludos cupiat, & ex lōginquo tutoq; speculetur, quos cō-
lisit. De paruula summa iudicatur, tibi res sine teste pbaretur, testis sine iure iurā-
do nō ualeret, utiq; parti dares actionē, dares tēp, nec semel audires. Magis enim
ueritas elucet, quō sapius ad manū uenit. Amicum cōdēnas de praesentibus am-
audias

C. XXVIII

Tempestiua
conuiuia ut Ci-
cero pro Ar-
chia in malam
partem accipit
C. XXIX.

al. doluisse

as. anteq̃ interroges. Illi anteq̃ aut accusatorē suū nolle liceat aut crimē ira-
 teris. Iam enim iam quid utrinq̃ diceretur audisti. Hic ipse qui ad te detulit desinet
 scire, si probare debuerit. Nō est, inquit, quod me protrahas. Ego productus nega-
 to. Alioqui nihil unq̃ tibi dicam. Eodem tēpore, & instigat, & ipse se certamini &
 pugna subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam nō uult, penē nō dicit. Quid est iniquius
 quam secreto credere, palam irasci? Quorundā ipsi testes sumus. In his naturā ex-
 carum uoluntatemq̃ facientium, Puer est, aetati donetur, nescit an peccet. Pater
 ei, aut ratiū profuit, ut illi donanda iniuria eius sit, aut fortassis ipsum hoc meritum
 eius est, quo offendimur. Mulier est, errat. Iustus est, necessitati, quis nisi iniquus suc-
 censer? Læus est. Non est iniuria pati quod prior feceris. Iudex est, plus illius credas
 sententiæ, quā tuæ. Rex est, si nocentem punit, cede iustitiæ, si innocentem cede for-
 tunæ. Mutū animal est, aut simile muto, imitaris illud, si irasceris. Morbus est aut ca-
 lamitas, leuius transiliet sustinentem. Deus est, tam perdis operā cum illi irasceris,
 quā cum illum alteri precaris iratū. Bonus uir est, qui iniuriā fecit, noli credere,
 Malus, noli mirari. Dabit pœnas alteri quas debet tibi, & iam sibi dedit, qui pecca-
 uit. Duo sunt, ut dixi, quæ iracundiam concitant. Primum si iniuriā uidemur acce-
 pisse, de hoc satis dictum est. Deinde si iniquē accepisse, de hoc dicendum est. Iniqua
 quædam iudicant homines, quia pati non debuerint, quædā quia non sperauerint,
 indigna putamus quæ inopinata sunt. Itaq̃ maximē commouent, quæ contra spem
 expectationemq̃ euenerunt. Nec aliud est quare in domesticis minima offendat, in
 amicis iniuriā uocemus negligentiam. Quomodo ergo, inquit, inimicorū nos
 iniuriæ mouent, quia non expectauimus illas, aut certe nō tantas. Hoc efficit amor
 nostri nimius, inuiolatos nos etiā inimicis iudicamus esse debere. Regis quisq̃ in-
 tra se animum habet, ut licentiā sibi dari uelit in alterū, in se nolit. Aut ignorātia
 nos itaq̃ rerū, aut insolētia iracundos facit. Ignorātia. Quid enim mirum est malos
 mala facinora ædere? Quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur
 seruus peccat? Turpissimam aiebat Fabius imperatori excusationem esse, nō puta-
 ui. Ego turpissimā homini puto. Omnia puta. Expecta, & in bonis moribus aliquid
 existeret asperius. Fert humana natura † insidiosos animos, fert ingratos, fert cupi-
 dos, fert impios. Cum de moribus unius iudicabis, de publicis cogita. Vbi maximē
 gaudebis, maximē metues. Vbi tranquilla tibi omnia uidentur, ibi nocitura nō de-
 iunt, sed quiescūt. Sēper futurū aliquid quod te offendat existima. Gubernator nun-
 q̃ ita totos sinus explicuit securus, ut non expedire ad contrahendum armamenta
 disponeret. Illud ante omnia cogita, scdā esse & execrabilem uim nocendi, & alie-
 nissimam homini. cuius beneficio etiā sœua mansuescunt. Aspice elephantorum
 iugo colla submissa, taurorum pueris pariter ac sceminis persultatibus terga impu-
 ne calcata, & repētes inter pocula sinusq̃ innoxio lapsu dracones, & intra domum
 urorum leonumq̃ ora placida tractantibus adulantesq̃ domino feras. Pudebit cum
 animalibus permutasse † mentes? Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. Nam
 hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si uniuersum uenerabile est: ergo & homini.
 Nā hic in maiore tibi urbe ciuis est. Quid si nocere uelint manus pedibus? manibus
 oculis? Vt omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari totius interest:
 ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus. Salua autē esse societas
 nisi amore & custodia partiū nō potest. Ne uiperas quidē & natrices, & si qua mor-
 su aut scitu nocēt, † effugeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere, ne
 nobis alijsue periculo essent. Ergo ne homini quidē nocebimus, quia peccauit, sed
 ne peccet. Nec unq̃ ad præteritū, sed ad futurū pœna referetur. Nō enim irascitur,
 sed cauet. Nā si puniendum est, cuiuscunq̃ prauum maleficumq̃ ingenium est, pœna
 nemine excipiet. At enim ira habet aliquam uoluptatem, & dulce est dolorē red-
 dere. Minime: Nō enim ut in beneficijs honestū est merita meritis repērare, ita iniu-
 rias iniurijs. Illic uinci turpe est, hic uincere. Inhumanum uerbū est, & quidem pro-
 iusto receptū, ultio, & a cōtumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit tan-
 tum excusatus peccat. M. Catonē in balneo quidā percussit imprudēs. Quis enim
 illi

CA. XXX.

Vide castigat
tiones.

CA. XXXI

al. infidos ami-
cos.

al. mores

al. affligere a-
mus.

C. XXXII.

illi sciens faceret iniuriam: Postea satisfaciendi Cato nō memini, inquit, per me. Melius putauit, non agnoscere quā uindicare. Nihil, inquis, illi post petulantiam mali factum est: Imō multum boni cōpēt Catonē nosse. Magni animi est iniurias despiciere. Vltiones cōtumeliosissimū genus est, nō esse uisum dignum, ex quo peteretur ultio. Multi leues iniurias altius sibi demisere dum uindictam magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ latratus minorū canum securus te xaudit. Minus, inquit, contemnemur, si uindicauerimus iniuriā, si tanquā ad remdium sine ira ueniamus, non quasi dulce sit uindictari, sed quasi utile.

al. obaudit

De dissimulanda iniuriā. CAP. XXXIII.

Sæpe autem satius fuit dissimulare quā ulcisci. Potentiorum iniuriā hilaritatu non patienter tantū ferendæ sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi magna fortuna insolentes, quod quos læserūt & oderunt. Notissima uox est eius, qui in cultu regū consenuerat. Cum illū quidā interrogaret, quomodo rarissimā rem in aula consecutus esset, senectutē, Iniurias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sæpe adeo iniuriā uindicare non expedit, ut ne fateri quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidī equitis Romani filium cū in custodia habuisset, immūdiçis eius,† & incultioribus capillis offensus, rogāte patre, ut salutem sibi filij concederet, quasi de supplicio eius admonitus, ad mortem duci protinus iussit. Ne tamē omnia inhumane faceret aduersum patrē, ad cœnā illū inuitauit eo die. Venit Pastor nihil uultu exprobrāte. Propinauit illi Cæsar heminā uini, & posuit illi custodē, perdurauit miser, non aliter quā si filij sanguinē biberet. Vnguentū & coronas misit, & obseruare iussit an sumeret. Sūpsit eo die, quo filiū extulerat, imō quo non extulerat. Iacebat cōuiuia centesimus, & potiones uix honestas natalibus liberorū podagricus senex hauriebat, cum interim non lachrymas emisit, nec dolorem aliquo signo erūpere passus est. Cœnauit tanq̃ pro filio exorasset. Quæris quare? Habebat alterū. Quid ille Priamus? nō dissimulauit irā, & regis genua complexus est: Funestā perfusamq̃ cruore filij manū, ad os suū retulit, & cœnauit, sed tamen sine unguento, sine coronis & illū hostis sæuissimus multis solatijs, ut cibū caperet hortatus est, nō ut pocula ingentia super caput posito custode siccaret:† Contemplasset romanū patrē, si sibi timuisset, nunc irā cōpescuit pietas. Dignus fuit cui permitteret cōuiuio, ad ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit, benignus interim & comis adolescēs propinationibus senem crebris, ut cura leniretur, laceſcebat, Cōtra ille se latū & oblitū quid eo esset actū diē† prædixit. Perierat alter filius si carnifici conuiuia nō placuisset. Ergo ira abstīnēdū est siue par est qui laceſendus est, siue superior, siue inferior. Nā cum pare cōtendere, anceps est, cum superiore furiosum, cū inferiore sordidū. Pusilli hominis & miseri est repetere mordentē, ut mures & formicæ, ad quas si manū admoueris, ora conuertunt. Imbecilla se la di putāt, si tāgūtur. Faciet nos mītiōres, si cogitauerimus, quod aliquādo nobis profuit ille, cui irascimur, & meritis offensam redemerit. Illud quoque occurrat, quantum cōmendationis nobis allatura sit clementiæ fama, & quā multos ueniā amicos utiles fecerit. Ne irascamur inimicorū & hostiū liberis. Inter Syllanæ crudelitatis, exēpla est, quod a R. P. liberos p̄scriptorū submouit. Nihil est iniquius quā ali quē heredem paterni odij fieri. Cogitemus quotiens ad ignoscendum difficles erimus, an expediat† omnes nobis inexorabiles esse. Quā sæpe ueniā qui negauit, petit, quā sæpe eius pedibus, eius aduolutus est, quē a suis reppulit. Quid est gloriosius quā irā amicitia mutare? Quos Po. Ro. fideiōres habet socios, quā quos habuit pertinacissimos hostes? Quod hodie esset imperiū, nisi salubris prouidentia uictos permiscuisset uictoribus? Irascetur aliquis, Tu contra, beneficijs prouoca. Cadit fratim simultas ab altera parte deserta. nisi par nō pugnat: Si utrinq̃ certabit ira, concurritur: ille est melior, qui prior pedem retulit, uictus est qui uicit. Percussiste, Recede. Referiendo enim, & occasionem sapius ferendi dabis, & excusationē non poteris reuelli cum uoles. Nunq̃ uelit quisq̃ tam grauiter hostem ferire, ut relinquat manum in uulnere, & se ab ictu reuocare non possit. Atqui tale ira reum est, uix retrahitur.

al. mundioribus.

al. cultioribus

al. cōtēpissim

al. præstitit.

C. XXXIII

Adi castigationes.

al. homines

retrahitur. Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum & habilē: non
 irabimur impetus animi his graues magis, furiosos & irreuocabiles. Ea demū ue-
 locitas placet, quæ ubi iussa est, uestigium sistit, nec ultra destinata procurrat, & que
 facti & a cursu ad gradum reduci potest. Aegros scimus nervos esse, ubi inuitis no-
 his mouentur. Senex aut infirmi corporis est, qui cum ambulare uult, currit. Animi
 motus eos putemus sanissimos ualidissimosq̃, qui nostro arbitrio ibunt, non suo fe-
 rentur. Nihil tamen æquē profuit, quàm primum intueri deformitatem rei, deinde
 periculū. Non est ullius affectus facies turbatior, pulcherrima ora fœdauit, toruos
 uultus ex tranquillissimis reddit. Linq̃uit decor omnis iratos, et siue amictus illius
 compositus sit ad legem, trahet uestem, omnemq̃ curam sui effundet. Si capillorum
 natura uel arte iacentium non informis est habitus, cum animo inhorrescūt, tumes-
 cunt uenæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida uocis eruptio colla distendit.
 Tūc artus trepidi, inquietę manus, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas es-
 se animū, cuius extra imago tam fœda est? Quanto illi intra pectus terribilior uul-
 tus, acrior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit? Quales sunt ho-
 stium uel ferarum cæde madētium, aut ad cædem euntium aspectus, qualia poëtæ
 inferna monstra finxere, succincta serpentibus, & igneo flatu, quales ad bella exci-
 tanda, discordiamq̃ in populos diuidendā, pacemq̃ lacerandam teterrimæ inferūm
 exeunt Furia: talē nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia sibilo mugitūq̃
 & gemitu & stridore, & si qua his inuisior uox est, perstreptentem, tela manu utraq̃
 quatientem: neq̃ enim illi tegere se, cura est: toruam, cruentamq̃ & cicatricosam, &
 uerberibus suis liuidam incessū uesano effusam, multa caligine incurstantem, ua-
 stantem, fugantemq̃: & omnium odio laborantem, sui maxime: si aliter nocere non
 possit, terras, maria, cœlum ruere cupientem, infestam pariter, inuisamq̃: Vel si ui-
 detur, qualis apud uates nostros est, Sanguineū quatients dextra & læuāq̃ flagellum.
 Auriscissa gaudens uadit discordia palla, aut si qua magis dira facies excogitari diri
 affectus potest. Quibusdam, ut ait Sestius, iratis profuit aspexisse speculum, per-
 turbauit illos tanta mutatio sui, uelut in rem præsentem adducti non agnouerūt se:
 & quantulum ex uera deformitate imago illa speculo reperiens reddebat: animus
 liosendi, & si in ulla materia perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater ma-
 culosusq̃, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est,
 per ossa carnesq̃, & tot impedimenta effluentis. Quid si nudus ostenderetur. Specu-
 lo quidem neminem deterritum ab ira credo. Quid ergo qui ad speculum uene-
 rat, ut se mutaret, iam mutauerat. Iratis quidem nulla est formosior effigies, quàm
 atrox & horrida, qualesq̃ esse, etiā uideri uolunt. Magis illud uidendū est, quàm
 multis ira per se nocuerit. Alij nimio seruoire rupere uenas, & sanguinem supra ui-
 res elatus clamor egeſsit, & luminum suffudit aciem, in oculos uehementius humor
 egeſtus, & in morbos ægri recidere, nulla celerior ad insaniam uia est. Multi itaque
 continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem unquam receperunt.
 Aiace in mortem egit furor, in furorem ira. Mortem liberis, egeſtatē sibi, ruinam
 domui imprecantur, & irasci se negant, non minus quàm insanire, furiosi. Amicissi-
 mis hostes, uitādiq̃ charissimis. Legum nisi qua nocet immemores, ad minima mo-
 biles. Non sermone, non officio adiri faciles. Omnia per uim gerunt gladijs & pu-
 gnare parati, & incumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exuperās
 uitia. Alia paulatim intrāt. Repentina & uniuersa uis huius est, omnes deniq̃ alios
 affectus sibi subiicit. Amorem ardentissimum uincit. Transfoderunt itaque
 armata corpora, & in eorum quos occiderāt iacere complexibus. Aua-
 ritiam durissimum malum, minimumq̃ flexibile ira calcauit, ad-
 acta opes suas spargere, & domui, rebusq̃ in unum colla-
 tis inſicere ignem. Quid? non ambitiosus magno
 æſtimata ira proiecit insignia, honoremq̃
 delatum reppulit? Nullus affectus est,
 in quem non ira dominetur.

al. sua sanie of-
fusam,

al. Bellona

C. XXXVI.

C. XXXVII.

- Cap. 1. **N**isi animus qui tangebatur assensus est.] Quidam codices, nisi animus eis, qui tangebatur accensus est.
- Cap. 7. **Q**UANTO turpiores aduocatos habent.] Quidam codices, quanto turpiores aduocatos consensunt.
- Cap. 11. **A**lius iudicia patris accusat quem mereri satis fuit. Alius cum matre consistit.] Hæc uerba in nonnullis exemplaribus desiderantur. Alioqui sic ni fallor legenda fuere. Alius iudicio patrem accusat quem demereri satius fuit.
- Cap. 12. **N**E C hoc sapienti dici uelim quod fere quoque telum timeri.] Vetus omnis lectio. Nec hoc sapientiam dici uelim quod fere sapientis quoque telum est timeri. Sed in hac parte magis ab impressa lectione isto modo emaculata. Existimo enim legendum, Nec hoc sapientis dici uelim quod fere quoque telum est timeri. Nam uerbum, est, omnia antiqua lectio agnoscit. Aut contra omnia despecta et foeda et turpia ipso quo timentur sunt.] Exemplar Pincianum. At contra omnia despecta foedaque turpia, cetera, Exemplar Facundi et Primitiui. At contra omnia despecta et turpia timentur, reliqua desiderantur. Pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora.] Exemplar diui Francisci. pauida sunt ad leuissimos pectora sonos. Exemplar Facundi et Primitiui Pauida sunt ad leuissimos tactus pectora. Quid sit legas istus potius quam tactus.
- Cap. 12. **E**t ossa mortifera et morsus.] Castigandum puto, et ossa mortifera morsu, et infra.
- Cap. 17. **N**ec latronem oportet esse nec prædonem.] Legendum forte prædem non prædonem, ut sicuti in uerbis sequentibus nec misericordem nec crudelem, ita et in his duo opponantur contraria.
- Cap. 20. **P**lurimumque potest consuetudo, quæ si grauis est aliud uitium alit.] Exemplar Facundi et Primitiui. Plurimum potest consuetudo, quæ si grauis est aliud initium est.
- Cap. 23. **E**T AB ipso tortus.] Vetus lectio et ab hippia tortus. Nota est historia. Qui cum legisset epistolam matris, Dissentiunt à Seneca quinque præstantissimi scriptores. Curtius lib. 4. Valerius Max. tertio. Trogus. 11. Arrianus. Plutarchus in Alexandro. Omnes produnt hanc epistolam à Parmenione missam, non ab Alexandri matre. Hoc ego magis in Alexandro laudo.] Exemplar Facundi et Primitiui. Hoc ego magis in Alexandro laudo. Exemplar Pincianum, et item meum castigatius. Hoc eo magis, cetera. Quo maior autem moderatio in regibus.] Scribendum puto rarior non maior. Nam si maior legas, inepta erit sententia, non enim in regibus tantum, sed in plebeis hominibus maior moderatio magis laudanda est.
- Cap. 25. **A**UT tepidior aqua potui erogata.] Quædam exemplaria, aut tepidior aqua potuero. Alia, aut tepidior aqua potatus ero. Alia, aut tepidior aqua potaturo.
- Cap. 26. **S**ic et multis animalibus, quia nulla iniuria nisi à consilio profecta faciunt.] Exemplaria duo Franciscanum et Facundi et Primitiui hunc locum sic legunt, sic et multis animalibus, quæ nullam iniuriam nobis faciunt, quia uelle non possunt. Non est enim iniuria nisi à consilio profecta.
- Cap. 30. **U**T ILLI donanda iniuria eius sit.] Omnis antiqua lectio, ut illi et iam iniuria eius sit. Corrigendum reor, ut illius iam iniuria ius sit. Mulier est, errat.] Emendandum arbitror. Mulier est, Erat, ut sit sensus. Muliebri errore ignoscendum esse. Erat enim mulier, hoc est sexus in errores prouincit.
- Cap. 32. **I**N HUMANVM uerbum est, et quidem pro iusto receptum ultio, et talio non multum differt nisi ordine.] Idem exemplar duorum tantum uerborum locum commutat, hoc pacto. Inhumanum uerbum est, et quidem pro iusto receptum ultio, et talio multum non differt nisi ordine. Corrigendum reor, Inhumanum uerbum est, et quidem pro iusto receptum ultio, et à contumelia non differt nisi ordine. Si tanquam ad remedium sine ira ueniamus.] Scribe, si tanquam ad remedium uenimus sine ira ueniamus, ex uetere lectione.
- Cap. 4. **A**D QVAS si manum admoueris ora conuertunt.] Exemplar Facundi et Primitiui, quas si manu amoueris ora conuertunt, et paulo ante dictio, ut, superfluit, ex exemplari Franciscano in quo legitur. Mures et formicæ, et liqua. Sed considerandum an ordine uerborum erratum sit. Forte enim Seneca sic scriptum reliquit. Imbecilla se ledi putant si tanguntur ut mures et formicæ, quas si manu amoueris ora conuertunt, aut sic, ad quas si manum admoueris ora conuertunt. Posset etiam aliter legi. Mures formicæque si manu amoueris ora conuertant. Imbecilla se ledi putant si tanguntur. Nam et in exemplari Facundi et Primitiui præpositio, ad, non habetur. Sic enim præfert, Mures formicæ quas si manu amoueris ora conuertunt.

Vod maxime desiderasti Nouate nūc facere tentabimus, irā exci-
dere animis, aut certe refrenare, & impetus eius inhibere. Id aliqñ
palam aperteq; faciēdum est, ubi minor uis mali patitur: aliquā-
do ex occulto, ubi nimis ardet, omniq; impedimēto exasperatur
& crescit. Refert quātas uires quāq; integras habeat. Vtrum ne
uerberanda & agēda sit, an cedere ei debeamus: dū tempestas pri-
ma defauit, ne remedia ipsa secum ferat, Consilium pro moribus

CAP. I

cumq; capiendum erit. Quosdam enim preces uincunt, quidam insultant, instantq;
submissis. Quosdā terrendo placabimus, Alios obiurgatio, alios confessio, alios pu-
dor coepo deiecit. Alios mora lentū praecepitis mali remedium, ad quod nouissime
deicendū est. Cateri enim affectus dilationē recipiunt, & curari tardius pos-
sunt. Huius incitata, & seipsam rapiens uiolentia, nō paulatim procedit, sed dum in-
cipit, tota est. Nec aliorū more uitiorum sollicitat animos, sed abducit, & impotētes
sui, cupidosq; uel communis mali, exagitat. Nec in ea tantum, in quā destinauit, sed
in occurrentia obiter furit. Cetera uitia impellūt animos, ira praecipitat. Ceteris e-
tiam si resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare, hāc

al. sed casu ru-
unt.

nō secus quā fulmina procellaq; & si qua alia irreuocabilia sunt, quia nō eūt, sed
cadūt, uim suā magis ac magis tēdit. Alia uitia à ratiōe, hāc à sanitate desciscit. Alia
accessus lenes habēt, & incrementa fallentia, in ira deiectus etiā animorū est. Nulla
itaq; resurget magis attonita, & in uires suas prona, & siue successit superba, siue fru-
stratur insana, ne repulsa quidē in tediū acta, ubi aduersariū fortuna subduxit, in se-
ipsum morsus suos uertit: nec refert quātū sit, ex quo surrexit. Ex leuissimis enim

CAP. II

in maxima euadit. Nullā transit aetate, Nullū hominum genus excipit. Quādā gen-
tes beneficio egestatis nō nouere luxuriā, Quādā quia exercita & uagae sunt, effu-
gere pigritiam. Quibus incultus mos, agrestis uita est, circumscriptio ignota est, &
traus & quodcūq; in foro malum nascitur, Nulla gens est, quam nō ira instiget, tam
inter Graios quā barbaros potens. Nō minus pernitiōsa leges metuētibus, quā
quibus iura distinguit modus uirū. Deniq; cetera singulos corripit, hic unus affe-
ctus est, q; interdū publice cōcipitur. Nunq; uniuerfus populus unius foemine amore
flagrauit. Nec in pecuniā aut lucrū tota ciuitas spē suā misit. Ambitio uirū singu-
los occupat. Impotentia nō est malū publicū. Saepe in irā uno agmine itū est, uiri, fo-
minae, senes, pueri, principes, uulgusq; cōsensere, & tota multitudo paucissimis uer-
bis cōcitata, ipsum cōcitatōrē antecessit. Ad arma protinus, ignesq; discursum est,
& indicta finitimis bella, aut gesta cū ciuibus, Torā cū stirpe omni cremata domus,
& modo eloquio fauorabiliior habitus in multo honore, irā suae cōcionis excepit,

forte, medio

in Imperatorē suū legiones pila torserūt. Dissedit plebs tota cū patribus, publicū cō-
siliū, senatus, nō expectatis delectibus, nec nominato Imperatorē, subitos irā suae du-
ces legit: ac per tecta urbis, nobiles cōsecratus uiros, suppliciū manu sumpsit. Viola-
uit legationes rupto iure gentiū, rabiesq; infanda ciuitatē tulit, nec datum tempus
quo relideret tumor publicus, sed deductae protinus classes, & onerata tumultuario
milite. Sine more, sine auspicijs populus ductu irā suae egressus, fortuita raptaq; p ar-
mis gessit. Deinde magna clade temeritatē audacis irā luit. Hic barbaris forte ruē
tibus in bella exitus est, cū mobiles animos species iniuriā perculit, aguntur statim,
& quā dolor traxit, ruinae modo regiōibus incidūt incōpositi, interriti, incauti, peri-
cula appetētes sua, gaudēt feriri, & instare ferro, & tela corpore urgere. & per suum
uulnus exire. Non est inquis dubiū quā magna ista & pestifera sit uis. Ideo quēad-
modū sanari debeat mōstra, Atqui, ut in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defen-
sor irā. & uetat illā nobis execari. Calcar ait esse uirtutis. Hac crepta, inermem ani-
mū & ad conatus magnos pigrū, inertemq; fieri. Necessarium est itaq; foeditatem
eius, ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere quātum monstri sit homo in ho-

CAP. III

E minem

minē furens, quantoq; impetu ruat, nō sine pernīcie sua perniciosus, & ea deprimē, quæ mergi nīl cū mergente non possunt. Quid ergo: sanum hūc aliquis uocat, qui uelut tempestate correptus nō it, sed agitur, & furēti malo seruit, nec mandar ulcior nem suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manu sauit, charissimorum, & eorumq; quos mox amissos fleturus est carnifex. Hūc aliquis affectū uirtuti, adiutorem comitemq; dat: cōsilia sine quibus uirtus gerit nīl, obturbantē. Caducæ sinistræ sunt uires, & in malum suum ualidæ, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Nō est ergo quod me putes tempus in superuacuis consumere, quod iram, quasi dubie apud homīnes opīnionis sit, infamem: cum aliquis sit, & quidē de illustribus philosophis, qui illi indicat operas, & tanquam utilem ac spīritus subministrantē in prælia, in actus rerum, ad omne quodcūq; calore aliquo gerēdum est, uocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendēda est rabies eius, & frenata & attonita: apparatusq; illi reddēdus est suus, eculi & fidiculæ, & ergastula & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadauera quoq; trahēs uncus, uaria uinculorum genera, uaria pœnarum, laceratiōes membrorum, inscriptiones frontis, & bestiarum immanīū caueæ. Inter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atq; horridum stridens, omnibus per quæ furit tetrior. Vt de cæteris dubium sit, nulli certe affecti peior est uultus, quem in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato, pallentem, nunc in omni calore ac spīritu uerso, subrubicundum, & similem cruento, uenis tumētibus, oculis nunc trepidis & exilientibus, nunc in uno obtutu defixis & hærentibus.

CAP. IIII

Adiice dentium inter se arietatorum, & aliquem esse cupientium, non alium forum, quàm est apris, tela sua attritu acuentibus. Adiice articulorum crepitum, cum se ipsæ manus frangunt, & pulsatum sapius pectus, anhelitus crebros, tractosq; altius gemitus, instabile corpus, incerta uerba subitis exclamationibus, trementialabra, interdumq; compressa, & dirum quiddam exilantia. Ferarum, mehercules, & ue illas fames exagitat, siue infixum uisceribus ferrum, minus tetra facies est, etiam cum uenatorem suum semianimes morfu ultimo petunt, quàm hominis ira flagrantis. Age, si exaudire uoces ac minas uacet, qualia excarnificati animi uerba sunt, nōne reuocare se quisque ab ira uolet, cum intellexerit illam à suo primum malo incipere? Non uis ergo admoneam eos, qui iram summa potentia exercent, & argumentum uirium existimant, & in magnis magnæ fortunæ bonis ponunt paratam ultionem, quàm non sit potens, imò nec liber quidem dici possit, iræ suæ captus? Nō uis admoneam, quo diligentior quisque sit, ut ipse se circumspiciat, alia animi mala ad pēssimos quosque pertinere, iracundiam etiam eruditīs hominibus, & in ailia sanis, irrepere: adeo ut quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant, & uulgo credatur facillimus quisque huic obnoxius? Quorsus, inquis, hoc pertinet? Vt nemo se iudicet tutum ab illa, cum lentos quoq; natura & placidos in sauiam ac uiolentiam euocet.

CAP. V

Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens ualitudinis cura, Promiscuē enim imbecilla robustaq; inuadit: ita ab ira tā inquietis moribus periculum est quàm compositis & remissis. quibus eo turpior ac periculosior est, quò plus in illis mutat. Sed cum primum sit non irasci, secundum retinere, tertium alienæ iræ mederi, dicam primum quemadmodū in iram non incidamus, Deinde quemadmodū ab illa liberemur. Nouissime quemadmodum irascentem retineamus placemusq;, & ad sanitatem reducamus. Ne irascamur præstabimus, si omnia uitia iræ nobis subinde proposuerimus, & illam bene æstimauerimus. Accusanda est apud nos: damnanda: perscrutanda eius malis est. Auaricia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior utatur, Ira incendit. Paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quanto plus irascendo, quàm id erat propter quod irascebatur, amittit. Ira patri luctum, marito diuortium attulit, magistratui odium, candidato repulsam. Peior est etiam, quàm luxuria, quoniam illa sua uoluptate fruitur, hæc alieno dolore.

dolore. Vincit malignitatē & inuidiam. Illæ enim infelicem fieri uolunt, hæc facere. Illæ fortuitis malis delectantur, hæc non potest expectare fortunā. Nocere ei quem odit, non noceri uult. Nihil est simultatibus grauius, has ira conciliat, Nihil est bello finestius. In hoc potentium ira prorumpit. Cæterum etiam illa plebeia ira & priuata, inermis, & sine uiribus bellum est. Præterea ira, ut seponamus quæ mox secutura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus mutuâ sollicitudinem, dat pœnas dum exigit. Naturam hominis uitiat: illa in amorē hortatur, hæc in odium. Illa prodesse iubet, hæc nocere. Adhæc, quod cū indignatio à nimio sui suspectu ueniat, & animosa uideatur, pusilla est & angusta. Nemo enim non eo à quo se contemptum iudicat, minor est. At ille ingens animus & uerus æstimator sui, nō uindicat iniuriam, quia non sentit. Vt relia duro resiliunt, cum dolore cadentis solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui abducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius, uelut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias cōtumeliasq; respuere. Vltior, doloris confessio est. Non est magnus animus, quē incuruat iniuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. Si imbecillior, parce illi. Si potentior, tibi. Nullum est argumentum magnitudinis certius, quā nihil posse, quo instigeris, accidere. Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec uersatur in turbīnē, omni tumultu caret, inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquilla collocatus, intra se premēs, quibus ira cōtrahitur, modestus & uenerabilis est & compositus, quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furēs non primam reiecit uerecundiam? Quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, nō quicquid in se uerecundi habuit, abiecit? Cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? Quis linguæ temperauit? Quis ullam partem corporis tenuit? Quis se tegere potuit. In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum, quo monstratur tranquillitas, si neq; priuatim, neq; publicè multa, aut maiora uiribus nostris egerimus. Nunquam tā feliciter in multa discurrenti negocia dies transit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animū in iras parer. Quemadmodū per frequentia urbis loca properanti in multos incurritandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc uitæ actū dissipato & uago multa impedimenta, multæ querelæ incidunt. Alius spem nostrā sefellit, alius distulit, alius interceptit. Nō ex destinato proposita fluxerūt. Nulli fortuna tā dedita est, ut multa tentanti ubiq; respondeat. Sequitur ergo, ut is cui contra quā proposuerat, aliqua cesserūt, impatiens hominū rerumq; sit, ex leuissimis causis irascatur, nunc personæ, nunc negotio, nūc loco, nūc fortunæ, nūc sibi. Itaq; ut quietus possit esse animus, nō est iactandus, nec multarū, ut dixi, rerū actū fatigandus, nec magnarū supraq; uires appetitarū. Facile est leuia aptare ceruicibus, & in hanc aut in illam partem trāsferre sine lapsu. At, quæ alienis in nos manibus imposita, ægre sustinemus, uicti in proximos effundimus, & dum stamus sub sarcina, impares oneri uacillamus. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis, scias. Negocia expedita et habilia sequuntur actore: ingentia, & supra mensurā agentis, nec dant se facile, & si occupata sunt, premunt atq; adducunt administratē teneriq; iā uisa cū ipso cadūt. Itaq; fit ut frequenter irrita sit eius uolūtas, q̄ nō quæ facilia sunt, aggredit, sed uult facilia esse, quæ aggressus est. Quotiēs aliqd conaberis, te simul & ea quæ paras, qbusq; pararis, ipse metire. Faciet enim te asperū pœnitētia operis infecti. Hic interest utrūq; feruidi sit ingē, nō an frigidī, aut humilis. Generoso repulsā irā exprimet, lāguīdo inertiq; tristitiā. Ergo actiones nostræ nec prauæ sint, nec audaces, nec imphæ. In uicinū spes exeat. Nihil conemur, quod mox adepti quoq; successisse miremur. Demus operā, ne accipiamus iniuriā quā ferre nescimus. Cū placidus. & facillimo & minime anxio, morosoq; uiuēdū est. Sumuntur à cōuersantibus mores. Et ut quædā in cōtactos ē corpore uitia trāsiliūt, ita animi mala sua, proximis tradit. Ebriosus cōuictiores in amorē uini traxit. Impudicorū cōtus fortē quoq; & silicet uirū, emollit. Auaricia in proximos uirus suū trāsulit. Eadē ex diuerso ratio uirtutū est, ut omne quod secū habet, mitigent.

CAP. VI.

CAP. VII.

al. abducunt

al. ad cōtactum
corporis.

CAP. VIII.

mitigent. Nec tā ualitudini pfuit utilis regio & salubrius cœlū, quā animis par-
firmis in turba meliorū uersari. Quæ res quātū possit, intelliges, si uideris feras quo-
q; cōuictu nostro māsuescere, nulliq; immani bestię uim suā permanere, si hominē
cōtuberniū diu passā est. Retūditur omnis asperitas, paulatimq; inter placida de-
scitur. Accedit huc, quod nō tantū exēplo melior fit, qui cū quietis hominibus ui-
uit, sed quod causas irascēdi nō inuenit, nec uitū suū exercet. Fugere itaq; debet
omneis quos irritaturos iracūdiā sciet. Qui sunt, inqt, istī. Multi ex uarijs causis
facturi. Offendet te superbus cōtēptu, diues cōtumelia, petulās iniuria, liuidus
lignitate, pugna cōtentione, uentosus & mēdax uanitate. Non feras a suspiciōe
timeri, a pertinace uinci, a delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos, qui
irā tuā nō euocēt, sed ferant. Magis adhuc proderūt submissi & humani, & dulces,
nō tamē usq; in adulationē. Nam iracūdos nimia assentatio offendit. Erat certe ami-
cus noster, uir bonus, sed irā paratioris, cui nō magis erat tutū blandiri quā male-
dicere. Celiū oratorē fuisse iracundissimū cōstat, Cū quo, ut aiunt, cœnabat in cubi-
culo lectæ patiētē cliēs, sed difficile erat illi in crapulā cōiecto rixā eius cū quo ede-
bat effugere. Optimū iudicauit quicquid dixisset sequi, & secundas agere. Nō tūc
Celiū assentientē, sed exclamauit, Dic aliquid contra, ut duo simus. Sed ille quoq;
quod non irasceretur iratus, cito sine aduersario desijt. Eligamus ergo uel hos poti-
us, si cōscij nobis iracūdiā sumus, qui uultū nostrū ac sermonē sequatur, Faciēt qui
dē nos delicatos, & in malā consuetudinē inducent, nihil contra uoluntatē audien-
di, sed proderit uitio interuallum & quietē dare. Difficilis quoque & indomiti na-
tura, blandientem feret. Nihil asperum tetrumq; palanti est. Quotiens disputa-
tio longior & pugnacior erit, in prima resistamus antequā robur accipiat. Alit seip-
sam cōtētio, demissos altius tenet. Facilius est se a certamine abstinere, quā abdu-
cere.

CAP. IX.

Studia quoque grauiora iracūdis obmittenda sunt, aut certe citra lassitudi-
nē exercenda, & animus non inter plura uersandus, sed artibus amœnis tradendus.
Lectio illū carminū obleniat, & historia fabulis detineat, mollius delicatiusq; tra-
ctetur. Pythagoras perturbationes animi lyra cōponebat. Quis autem ignorat liru-
os & tubas cōcitamēta esse, sicut quosdā cantus blandimenta, quibus mēs resoluat-
tur. Confusis oculis profunt uirentia, & quibuscum coloribus infirma acies acquie-
scit, quorundam splendore præstringitur, sic mentes agras studia lata permulcent.
Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant uitium,
æque cauere lassitudinem corporis. Consumit enim quicquid in nobis mite placidū-
q; est, & acria cōcitāt. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res a-
gendas maioris negocij, bilem cibo temperent, quam maxime mouet fatigatio: siue
quā calorē inedia compellit, & nocet sanguini, cursūq; eius, uenis laborantibus,
sistit: siue quā corpus attenuatū & infirmū incumbit animo. Certe ob eandem cau-
sam iracundiores sunt ualitudine aut ætate fessi. Fames quoq; & sitis ex eisdē causis
uitanda est, exasperat enim & incendit animos.

CAP. X.

Vetus dictū est. A lasso rixā qua-
ri. Aequē autē & ab eūriente, & a sitiēte & ab omni homine quem aliqua res urit.
Nam ut ulcera ad leuem tactum, deinde etiā ad suspicionem tactus condolescunt,
animus affectus, minimis offenditur, adeo ut quosdā salutatio, epistola, oratio, & in-
terrogatio ad litē euocent. Nunquam sine querela ægra tanguntur. Optimum est
taque ad primū malī sensum mederi sibi, tum uerbis quoque suis minimum liberta-
tis dare, & inhibere impetū. Facile est autem affectus suos cum primum oriuntur
prehendere. Morbū signa præcurrūt. Quemadmodum tempestatīs ac pluuie ante
ipsas, notæ ueniūt, ita iræ amoris omniumq; istarum procellarum animos uexantū
sunt quædā prænuncia. Qui comitiali uitio solēt corripī, iam aduentare ualitudi-
nem intelligunt, si calor summa deseruit, & incertum lumen neruorumq; trepidans
est, si memoria sublabitur caputq; uersatur. Solitis itaq; remedijs incipietem calū-
occupant, & odore gustuq; quicquid est quod alienat animos repellitur, aut fomentis
contra frigus rigoremq; pugnatur: aut si parū medicina profecit uitauerūt turbam
& sine teste ceciderunt. Proderit morbum suū nosse, & uires eius antequā spauere
tur op-

al. pronostica.

opprimere. Videamus quid sit quod nos maxime concitet. Alium uerborum, alii rerum contumeliæ mouent. Hic uult nobilitati suæ, hic formæ suæ parci. Ille ele-
gantissimus haberi cupit, ille doctissimus. Hic superbiam impatiens est, hic contumacia.
Ille seruos non putat dignos quibus irascatur, hic intra domum saeuus est, foris mitis.
Ille rogari, inuidiam iudicat, hic non rogari, contumeliâ. Non omnes ab eadem parte
feriuntur. Scire itaque oportet quid in te imbecillum sit, ut id maxime protegas. Non

CAP. XI

expedit omnia uidere, omnia audire, multæ nos iniuriæ transeant, ex quibus plera-
que non accipit, qui nescit. Non uis esse iracundus, ne sis curiosus. Qui inquit quid
in se dictum sit, qui malignos sermones etiam si secreto habiti sint, eruit, seipsum inquietat.
Quandam interpretatio eò perducit, ut uideatur iniuriæ. Itaque alia differenda sunt, alia
deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. Pleraque in lusum io-
cumque uertatur. Socratem aiunt, colapho percussum nihil amplius dixisse, quam mo-
lestum esse, quod nesciret homines quando cum galea prodire deberent. Non quem-
admodum facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec uideo quare difficilis sit
moderatio, cum sciam tyrannos quoque tumida & fortunata licentia, ingenitam fami-
liaremque sibi sauitiam repressisse. Pisistratum certe Atheniensium tyrannum memo-
riæ proditur, cum multa in crudelitatem eius ebrius conuiuia dixisset, nec deessent qui
uellent manus ei commodare, & alius hinc, alius illinc faces subderet, placido animo
tulisse, & hoc iritantibus respondisse, non magis illi se succedere, quam si quis obliga-
tis oculis in se incurrisset. Magna pars querelas manu fecit: aut falsa suspicatio, aut le-
uia aggrauando. Sæpe ad nos ira uenit, sapius nos ad illam, quæ nunquam accersenda
est, etiam cum incidit reijciatur. Nemo dicit sibi, hoc propter quod irascor, aut feci,
aut fecisse potui. Nemo animi facientis, sed ipsum æstimat factum. Atqui ille intu-
tus est, an uoluerit, an inciderit: coactus sit, an deceptus: odium secutus sit, an præmi-
um, sibi morem gesserit, an manus alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas fa-
cit, aliquid fortuna, ut ferre, aut humanum, aut humile sit. Eo loco nos constituamus, quo
ille est cui irascimur. Nunc facit iracundos iniqua nostri æstimatio, & quæ facere uel-
lemus, pati nolumus. Nemo se differt. Atqui maximum remedium iræ, dilatio est: ut pri-
mus eius feruor relanguescat, & caligo quæ premit mentem, aut residat, aut minus de-
sa sit. Quandam ex his quæ te præcipitem terebant, hora non tantum dies molliet, quandam ex
toto euanescent. Si in hoc erit petita aduocatio, apparebit iudicium esse non iram. Quic-
quid uoles quale sit scire, tempori trade: Nihil diligenter introductu cernitur. Non potuit

Festiuus iocus
Socratis.

CAP. XII

impetrare Plato a se tempus cum seruo suo irasceretur, sed ponere illum statim tunicam,
& præbere scapulas uerberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postquam intellexit
irasci se, sicut sustulerat manum suspensam detinebat, & stabat percussuro similis. Inter-
rogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret, Exigo, inquit, poenas ab
homine iracundo: uelut stupens, gestum illum seruituro deformem, sapienti uiro seruabat,
oblitus iam serui, quia alium quem potius castigaret inuenerat. Itaque abstulit sibi in-
suos potestatem, & ob peccatum quoddam comotior, Tu, inquit, Speusippe seruulum istum
uerberibus obiurga, nam ego irascor: ob hoc non cecidi propter quod alius cecidisset.
Irascor, inquit, plus faciam quam oportet. Libentius faciam. Non sit iste seruus in eius
potestate, qui in sua non est. Aliquis uult irato committi ultionem, cum Plato sibi ipse
imperium abrogauerit: Nihil tibi liceat dum irasceris. Quare quia uis omnia licere.
Pugna tecum ipse. Si iram uincere non potes, illa te incipit uincere. Si absconditur, si
illi exitus non datur, signa eius obruamus, & illam quantum fieri potest, occultam se-
cretamque teneamus. Cum magna id nostra molestia fiet. Cupit exilire & incendere
oculos, & mutare faciem, sed si eminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pecto-
ris secessu recedat, feraturque non ferat. Imò in contrarium omnia eius indicia flectamus,
Valtus remittatur, Vox lenior sit, Gradus lenior, Paulatim cum exterioribus interio-
ra formetur. In Socrate ira signum erat uocem submittere, loqui parcius, Apparebat tunc
illi ubi obstare, Deprehendebatur itaque a familiaribus & coarguebatur. Nec erat illi
exprobratio latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam multi intelli-
gerent, nemo sentiret. Sensisset autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut

al. fluctu

CA. XIII

E 4 ipse

ipse sibi in amicos sumperat. Quāto magis hoc nobis faciēdum est. Rogemus amicissimū quemq; ut tunc maximē aduersus nos libertate utatur, cum minime illā peti poterimus, nec assentiatur irā nostrā, contra nos potens malū & apud nos gratissimū, dū cōspicimus, dū nostri sumus, aduocemus. Qui uinum male ferunt, & ebrietatis suae temeritatē ac petulantiā metuunt, mandant suis, ut ē conuiuiū auferant.

CA. XIII

De Prexaspē
Herodotus li. 3

Intēperantiā in morbo suā experti, parere sibi in aduersa ualitudine uerant. Optimum est notis uitijis impedimēta prospicere, & ante omnia ita cōponere animum, ut & grauissimis rebus subitisq; cōcussus iram aut nō sentiat, aut magnitudinē inopinatā iniuriā exortā in aluū retrahat, nec dolorē suum profiteatur. Id fieri potest, apparet, si pauca ex ingenti turba exēpla protulero, ex quibus utrumq; disceretur, quantū malī habeat ira, ubi hominū prapotentū potestate tota utitur, quantum sibi imperare possit, ubi metu maiore cōpressa est. Cambysem regem nimis deditum uino, Prexaspēs unus ex charissimis monebat, ut parcius biberet, turpem esse dicere ebrietatē in rege, quē oculi omnium, auresq; sequerētur. Ad hoc ille ut scias inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo iam, & oculos post uinum in officio esse & manus. Bibit deinde liberalius quā alias capacioribus cyphis, & iam grauis, & uinolentus, obiurgatoris sui filiū procedere ultra limē iubet, alleuareq; in per caput sinistra manu stare. Tūc intendit arcū, & ipsum cor adulescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoq; pectore hārens in ipso corde spiculū ostendit, ac respiciēs patrē an satis certā haberet manū, interrogauit. At ille negauit Apollinē potuisse certius dimittere. Dñ illū male perdant, animo magis quā cōditione mandati. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blādarum putauit, pectus filiī in duas partes diductū, & cor sub uulnere palpitans. Cōtroversiā illi facere de gloria debuit, & reuocare iactum, ut regi liberet in ipso patre certiorē manum ostendere. O Regem cruentum. O dignum in quem omnium suorum acus uerteretur. Cū execrati fuerimus illum conuiuiā supplicij funeribusq; soluētem, tamen sceleratius telū illud laudatum est, quā missum. Videmus quomodo si pater gerere debuerit, stās super cadauer filiī sui, & idemq; illā cuius & testis fuerat & causa. Id de quo nūc agitur, apparet, iram supprimi posse. Nō male dixit regi, nō illū emisit ne calamitosi quidē uerbū, cum æque cor suū quā filiī trāsfixum uideret. Potest dici merito deuorasse uerba. Nā si quid tanq; iratus dixisset, nihil tanq; pater facere potuisset, Potest, inquit, uideri sapiētius se in illo casu gessisse quā cū de potestati modo præciperet, quē satius erat uinū quā sanguinē bibere, cuius manus potestatis occupari pax erat. Accessit itaq; ad numerū eorum, qui magnis cladibus ostēderūt, quanti cōstarent regū amicis bonacōsilia. Nō dubito quin Harpagus quoq; tale aliqd regi suo Persarumq; suaserit, quo offensus, liberos illi epulandos appositū, & subinde quesitū, an placeret cōditura. Deinde ut satis illū plenum malis suis uidē afferrī capita illorū iussit, & quomodo esset acceptus interrogauit, Nō defuerunt sero uerba, nō os cōcurrīt. Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda est. Quid hac adulatione profecit, ne ad reliquias inuitaretur. Nō ueto patrem dānare Regis in factū, non ueto querere dignam tam truci portento pœnam, sed hoc interim intelligo, posse etiā ex ingentibus malis nascentē irā abscondi, & ad uerba cōtraria sibi obtemperare. Necessaria est ista doloris refrenatio, utiq; hoc sortitis uitæ genus, & ad regiam adhibitis mēsam. Sic editur apud illos, sic bibitur, sic respōdetur. Funeribus suis amicum dum est. An tantū sit uita, uidebimus. Alia ista quæstio est. Nō cōsolabimur ramum ste ergastulū, nō adhortabimur ferre imperia carnificū, ostendemus in omni seruitute apertā libertati uiam. Si æger animus, & suo uitio miser est, huic miseria finire cum, licet. Dicam & illi, qui in regē incidit, sagittis pectora amicorum perentem, illi cuius dominus liberorū uisceribus patres saturat, quid gemis demēs, quid exortas ut te aut hostis aliquis per exitiū gentis tuæ uindictet, aut rex à lōginq; potest aduolet. Quocunq; respexeris, ibi malorū finis est. Vides illum præcipitem locum, illac ad libertatē descenditur. Vides illud mare, uides illud flumen, illū puteum, libertas illic in imo sedet. Vides illā arborem, breuē, horridā, infelicem, pendens de liberto

CA. XV.

de libertas. Vides iugulū tuum, guttur tuū, cor tuum, effugia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus mōstras, & multum animi ac roboris exigentes. Quæris quod ad libertatē iter? Quælibet in corpore toto uena. Quamdiu quidem nihil tam intollerabile nobis uidetur, ut nos expellat ē uita, iram in quocunq; erimus statu, remoueamus. Perniciosa est seruiētib; . Omnis enim indignatio in tormentū suum proficit, & imperia grauiora sentit, quo cōtumaciū patitur. Sic laqueos fera dum iactat, astringit, sic aues uiscum dum trepidantes excutunt, plumis omnibus illinūt. Nulli tam arctum est iugū, quod non minus lædat ducentem, quā repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentiū, pati, & necessitatibus suis obsequi: sed cum utilis sit seruiētib; effectuū suorum, & huius præcipue rabidi atq; effrænis continentia, utilior est regibus. Perierunt omnia ubi quātum suadet ira, fortuna per mittit, nec diu potest quæ multorum malo exercetur potentia stare. Periclitatur enim ubi eos qui separatim gemunt cōmunis metus iunxit. Plerosq; itaq; modo singuli mactauerunt, modo uniuersi, cum illos cōferre in unum iras publicus dolor co egisset. Atqui pleriq; sic iram quasi insigne regiū exercuerūt. Sic Darius, qui primus post ablatum Magorum imperium, Persas & magnam partē orientis obtinuit. Nā cum bellum Scythiis indixisset orientem cingentibus, rogatus ab Obazō nobili serue, ut ex tribus liberis, unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: plūq; rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum, & otiosos in conspectū parētis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. At quanto Xerxes facilior, qui Pythio quinq; filiorum patri unius uacationē petenti, quem uellet eligere permisit: deinde quem elegerat in partes duas distractum ab utroq; uia latere posuit, & hac uictima lustrauit exercitum. Habuit itaq; quē debuit exitum, uictus & late longeq; fusus, ac stratum ubiq; ruinam suā cernens, medius inter suorū cadauera incessit. Hæc barbaris regibus feritas in ira fuit, quos nulla eruditio, nullus literarum cultus imbuerat. Dabo tibi ex Aristotelis sinu regem Alexandrum qui Clitum charissimum sibi & unā educatū, inter epulas trās fodit manu sua, parum adulantē, & pigre ex Macedone ac libero, in Persicā seruitutē transeuntē. Nam Lysimachum æquē familiarem sibi, leoni obiecit. Nūquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadā dentibus leonis elapsus, ob hoc cum ipse regnaret, mitior fuit? Nam Telephorū Rhodium amicum suum undiq; decurtatum, cum aurēs illi nasumq; abscidisset, in cauea uelut nouum animal aliquod & inusitatum diu pauit, cum oris detruncari mutilatq; deformitas humanā faciem perdidisset. Accedebat fames & squallor & illuuiēs corporis in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusq;, quas in usum pedū angustiae loci cogeāt. Lateribus uerò attritu exulceratis, nō minus foeda quā terribilis erat forma eius uisentibus. Factusq; poena sua mōstrū misericordiā quodq; amiserat, tū cum dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat qui faciebat. Utinam ista sæuitia intra peregrina māsisset exempla, nec in Romanos mores cū alijs aduenticijs uitijs, suppliciorū iratūq; barbariæ transissent. M. Mario, cui uicatim populus statuas posuerat, cui thure & uino R. P. supplicabat, L. Sylla pungi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quasi totiēs occideret, q̄tiens uulnerabat, paulatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? Quis nisi Catilina, iam omne facinus manu exercens, sic illum ante bustum Quinti Catuli carpebat, grauiissimus mitissimū uirū cineribus, supra quos uir mali exempli popularis tamē, & nō tam immerito quā nimis amatus, per stillicidia sanguinē dabat. Dignus erat Marius, qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina, q̄ faceret. Sed indigna R. P. quæ in corpus suum pariter & hostiū & uindicū gladios reciperet. Quid antiqua perscrutor? Modo C. Cæsar Sextū Papiniū, cui pater erat consularis, Bethenū Bassum quæstorē suum procuratoris sui filiū, aliosq; & equites Romanos & senatores uno die flagellis cecidit, torlit, nō quæstionis, sed animi causa. Deinde adeo impatiēs fuit differendæ uoluptatis, quā ingens crudelitas sine dilatione poterat ut in Xysto maternorum hortorum, qui porticum à ripa separat inambulās, quosdā ex illis cum matronis atq; alijs senatoribus ad lucernā decollaret. Quid instabatq;

CAP. XVI

Magorū, quid
apud Persas
Magi, idest sa
pientes impe
rabāt uide He
rodotum.

CAP. XVII.

CAP. XVIII.

al. meritis

al. Redicant

CAP. XIX

al. tribulari-
bus.

al. qua

CAP. XX.

forte, uiritim
fuital. Rhinocoru-
ra, ut Stepha-
nus habet, uel
Rhinocera, ut
Diodor. Stra-
bo uero Rino-
colura.

forte, uestigio

CAP. XXI

al. uado

al. regijs equis

forte, canalicu-
lis.

CA. XXII

C. Caesar.

bat: quod periculū, aut priuatū, aut publicū una nox minabatur: quantulū fuit locū expectare: Deniq; ne senatores populi Romani soleatus occideret. Quam fuerit crudelitas eius superba, ad rē pertinet scire, quanq; aberrare aliquā possumus uideri, & in deuiū exire, sed hoc ipsum pars erit iræ super solita sæuiētis. Ceciderat flagellis senatores, ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. Torserat per omnia quæ in rerū tura tristissimā sunt, fidiculis, † tabularibus, eculeo, igne, uultu suo. Et hoc loco respō debetur, magnā rē, si tres senatores quasi nequā mancipia inter uerbera & flāmas uiuit, homo qui de toto senatu trucidādo cogitabat, q; optabat ut populus Romanus unā ceruicē haberet, ut scelera sua tot locis ac tēporibus diducta, in unū icū & unū diē cogeret. Quid tam inauditū, quam nocturnū suppliciū? Cū latrociniū tenebris abscondi soleat, animaduersiones quo notiores sunt, plus ad exemplū emendationēq; proficiūt. Et hoc loco respō debetur mihi, quod tantopere admiraris, ista belua quod tidianum est, ad hoc uiuit, ad hoc uigilat. Nemo certē inuenietur alius, qui imperauerit his in quos animaduerti iubebat, os inserta spōgia includi, ne uocis emittēde haberēt facultatē. Cui unquam morituro nō est relictum, † quo gerneret: timuitne quam liberiorē uocē extremus dolor mitteret, ne quid quod nollet audiret. Sciebat autem innumerabilia esse, quæ obſcere illi nemo nisi periturus auderet. Cum spōgia nō inuenirentur, scindi uestimenta miserorū & in os farciri pannos imperauit. Quæ ista sæuitia est? Liceat ultimū spiritum trahere. Da exituræ animæ locū, liceat, illam nō per uulnus emittere. Adhucere his longū est, quot patres quoq; occisori eadem nocte, dimissis per domos cēturionibus confecit, homo misericors, luctu liberauit. Nō enim Caij sæuitiam, sed iræ malum propositum est scribere, quæ nō tantum † in unū furit, sed gētes totas lacinat, sed urbes, sed flumina exuta ab omni sensu doloris cōuerberat. Sicut rex Persarum, totius populi nares recidit in Syria: inde † Rhinocolura loci nomē est. Pepercisse illū iudicas, quod nō tota capita præcidit, Nouo genere pœnæ delectatus est. Tale aliquid passi forēt Aethiopes, qui ob longissimū uitæ spacium Macrobij appellātur. In hos enim quia non supinis manibus exceperant seruitutē, missisq; legatis libera respōsa dederant, quæ cōrumeliosa reges uocāt, Cambyſes fremebat, & nō prouisis cōmeatibus, nō exploratis itineribus per inuia, per arentia trahebat omnē bello utilem turbam: cui intra primum iter deerant necessaria, nec quicq; subministrabat sterilis & inculta humanoq; ignota treigio. Sustinebāt famē, primo tenerrima frondiū, & cacumina arborū, tum coria igne mollita, & qcquid necessitas cibū fecerat. Postq; inter harenas radices quoq; & herba defecerāt, apparuitq; inops etiā animalū solitudo, decimū quēq; sortiti, alimētū habuerūt fame sequius. Agebat adhuc ira regem precipitē, cum partem exercitus amisset, partē comedisset, donec timuit, ne & ipse uocaretur ad fortem, tū demum signū receptui dedit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumēta epularum camelis uehebātur, cum sortirētur milites eius, quis male periret, quis peius ueretur. Hic iratus fuit gēti, & ignotæ & immeritæ, senſuræ tamē, Cyrus fluuius. Nā cum Babylonē oppugnaturus festinaret ad bellū, cuius maxīma momenta in occisionibus sunt, Gyndē late fusum amnem † nando transire tentauit, quod uix tutum est, & cum senſit aestatē & ad minimum deductus est. Ibi unus ex his equis, qui trahere regium currū albi solebant, abreptus uehementer cōmouit regē. Iurauit itaq; anem illum † regis meatū auferentem, eo se redacturum, ut transiri calcariq; etiā foeminis posset. Huc deinde omnem tranſtulit belli apparatū, & tamdiu assedit opēri, donec C. & lxxx, † cuniculis diuisum alueū in ecc. & lx. riuos dispergeret, & licet relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Perijt itaq; & tēpus, magna in magnis rebus actura, & militū ardor, quē inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hosti cū flumine gerit. Hic furor (Quid enim uoces) Romanos quoq; contigit. C. enim Caesar uillam Herculanēli pulcherrimā, quia mater sua aliquā in illa custodita erat, diruit, fecitq; eius per hoc notabilē forum nā. Stantē enim prænauigabamus, nūc causa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitabunt exempla quæ uites, quam illa ē cōtrario, quæ sequaris moderata, lenia, qbus

ad irascendū causa defuit, nec ad ulescendū potestas. Quid enim facilius fuit Antigonō, quā duos manipulares duci iubere, qui excubantes Regio tabernaculo facebant: quod homines & periculosissime & libētissime faciūt qui de Rege suo maxime existimāt. Audierat omnia Antigonus, utpote cū inter dicētes & audientē pau-
al. palla interē
esset, quā
 lum interesset, quem ille leuiter cōmouit, & lōgius, inquit, discedite, ne uos rex audiat. Idem quadā nocte cum quosdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala impetrātes Regi, qui ipsos in illud iter & inextricabile lutū deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabāt: & cū ignorantes à quo adiuuantur explicuisset, nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius uitio in has miserias incidistis. Ei autē bene optate, qui uos ex hac uoragine eduxit. Idē tā miti animo hostiū suorū maledicta quā ciuiū tulit. Itaq; cū in paruulo quodā castello Græci obsiderentur, & fiducia loci cōtemnentes hostem, multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humile, nunc collisum nasum deriderēt, gaudeo inquit, & aliquid boni spero: in caris meis Silenū habeo. Cū hos dicaces fames domuisset, captis sic usus est, ut eos qui militiæ utiles erāt, in cohortes describeret, ceteros praconi subijceret, id quoq; se negauit facturū fuisse, nisi expediret his dominū habere, qui tam malam haberēt linguā. Huius nepos fuit Alexāder, qui lanceam in conuiuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paulo ante retulī, alterū feræ obiecit, alterū sibi. Ex his duobus tamē, qui leonī obiectus est, uixit. Nō habuit hoc uitium ille uirtutem, ne paternum quidē. Nam si qua alia in Philippo uirtus fuit, & contumeliarū patientia, ingens instrumentum ad tutelā regni. Demochares ad illum, Parrhesiastes ob nimiam & pro-
C. XXIII
 cacem linguā appellatus, inter alios Atheniensium legatos uenerat. Audita benigne legatione Philippus, dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratū. Excepit Demochares, te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantiū ad tam inhumanum responsum exorta est, quos Philippus cōticescere iussit, & Therlitē illū saluum, incolumemq; dimittere. At uos ceteri legati, inquit, nūciate Atheniensibus, multo superbiores esse, qui ista dicūt, quā qui impune dicta audiūt. Multa & diuus Augustus digna memoria fecit dixitq; quibus appareat illi irā non imperasse. Timagenes historiārū scriptor, quadam in ipsum, quadam in uxorem eius, & in totam domum eius dixerat, nec perdiderat dicta: magis enim circumfertur, & in ore hominum est temeraria urbanitas. Sape illum Cæsar monuit, ut moderatius lingua uteretur, perseveratī, domo sua interdixit. Postea Timagenes in contubernio Pol-
Timagenes
 lionis Alinij consenuit, ac tota ciuitate dilectus est. Nullū illi limē praelusa Cæsarī domus abstulit: historias postea quas scripserat, recitauit, & cōbussit, & libros acta Cæsarī Augusti cōtinentes in ignē posuit. Inimicitias gessit cū Cæsare Augusto, ne mo amicitia eius extimuit, nemo quasi fulgure ictū refugit. Fuit qui praberet tam al-
al. domo mea
 te cadenti sinū. Tulit hoc, ut dixi, Cæsar patiēter, ne eo quidē motus, quod laudibus suis, rebusq; gestis manus attulerat. Nunquā cū hospite inimici sui questus est, hoc duntaxat Pollioni Alinio dixit, *supior eo qdss*. Paranti, demum excusationem, obstitit, frueri, inquit, mi Pollio, frueri. Et cū Pollio diceret, si iubes Cæsar, statim illi domum meam interdica: hoc me, inquit, putas facturū, cum ego uos in gratiā reduxerim? Fuerat enim aliquādo Timageni Pollio iratus, nec ullam habuerat causam desinendi quā quod Cæsar coeperat. Dicat itaq; quisq; sibi quoties lascessitur. Nunquid potētior sum Philippo? Illi tñ impune maledictū est. Nūquid in domo mea plus possum, quā toto orbe terrarū diuus Augustus potuit? Ille tamē cōtētus fuit, à cō-
al. liberius
 uincatore suo secedere. Quid est, quare ego serui mei hilarius respōsum & cōtumaciorē uultū, & nō peruenientē usq; ad me murmuratiōē, flagellis & cōpedibus ex-
C. XXIII
 piam? Quis sum, cuius aures lædi nefas sit? Ignouerūt multi hostibus, ego non igno-
 scam pigris, negligentibus, garrulis? Puerū ætas excuset, fœminā sexus, extraneum
 libertas, domesticū familiaritas. Nūc primum offendit, cogitemus quamdiū placue-
 rit. Sape & alias offendit, feramus quod diu tulimus. Amicus est, fecit q̄ noluit. Ini-
 mus est, fecit quod debuit. Prudentiori cedamus, stultiori remittamus. Pro quocūq;
 ad respondeamus nobis, sapientissimos quoq; uiros multa delinquere, neminem esse

CA. XXV.

esse tam circumspēctum, cuius non diligētia aliquando sibi ipsi excidat. Non tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factū casus impingat. Minem tam timidum offensarum, qui non in illas dum uitat, incidat. Quomodo homini pulillo solatium in malis fuit, etiam magnorum uirorū titubare fortuna, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui uidit acerba funera, etiam ex regibus sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo cōtemni, cuius uenit in mentem, nullam esse tantam potētiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error bonā causam habet. Respiciamus quoties adulescentia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parum modesta, in uita parum temperans. Si iratus est, demus illi spaciū, quo despiciere quid fecerit possit. Seipse castigabit. Denique dabit pœnas. Non est quod cum illo paria faciamus. Illud non uenit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit quisquis despectu lacessentes. Proprium est magnitudinis ueræ, non se sentire percussum. Sic immensis fera ad latratum canum læta respexit. Sic irritus ingēti scopulo fluctus alluit. Qui non irascitur, incōcussus iniuria perstitit, qui irascitur, motus est. At ille quem modo altiore omni incommodo posui, tenet quodam amplexu summū bonum. Nec homini tantum, sed ipsi fortunæ respondet, omnia licet facias, minores, quam ut serenitatem meam obducas. Vetat hoc ratio, cui uitam regendam dedi. Plus mihi nocitura est ira, quā iniuria. Quid ni plus? Illius modus certus est, ista quousque me latura sit, incertum est. Non possum, inquis, pati. Graue est iniuriam sustinere. Mentiris. Quis enim iniuriam nō potest ferre, qui potest iram? Adhæce nūc, quod id agis ut iram feras & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici uerba, propter proteruas manus? Nempe quia uidetur nescire, quid faciunt. Quid interest, quo quisque uitio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrociniū est. Quid ergo, inquis, impune illi erit? Puta te uelle, tamen non erit. Maxima est enim facinorosa iniuriæ pœna, fecisse: nec quisquam grauius afficitur, quā qui ad supplicium potentia traditur. Denique ad conditionem rerum humanarum respiciendum est, ut omnium accidentium æqui iudices simus. Iniquus autem, qui commune uitium singulis obiecit. Nō est Aethiopis inter suos insignitus color, nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos. Vtrumque decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti suæ publicum est. Et ista quæ retuli, unius regionis atque anguli consuetudo defendit. Vide nunc quanto in his iustior uenia sit, quæ per totū genus humanum uulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid leuioribus uerbis hulus publicū abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id unusquisque in suo sinu inueniet. Quid illi pallorem, illius maciem notas? Pestilentia est. Placidiores itaque inuicem sumus. Mali inter malos uiuimus. Vna res nos facere potest quietos, mutua facilitatis conuentio. Ille mihi iam nocuit, ego illi. Nondum iam tibi aliquem fortasse læsisti. Sed lædes.

al. gentis

al. aliqua, ut illud Virgilij in Buc. Et si non aliqua nocuisset, mortuus esset.

C. XXVII

al. diuersum

Noli æstimare hanc horam, aut hunc diem. Totum inspicere mentis tuæ habitum, etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est sanari iniuriam, quā uicari. Multum tēporis ultio absūmit. Multis se iniurijs obijcit, dum una dolet. Diuini irascimur omnes quā lædimur. Quanto melius est abire in tūniuersum, nec uitia uitij componere. Num quis satis constare sibi uideatur, simulam calcibus repetere, & canem morsur? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum, quā in iniquus es, apud quem hominem esse, ad impetrandam ueniam nocet. Deinde si cetera animalia hoc iræ tuæ subducit, quod consilio carent, eo loco tibi sit, quisquis consilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habet, si quod in omni peccato muta defendit? millem habet caliginem mentis? Peccauit. Hoc est primum, hoc extremum. Nō est quod illi credas, etiam si dixit, iterum non faciam. Et iste peccabit, & in istum aliam, & tota uita inter errores uolutabitur. Mansuetè immanueta tractanda sunt. in luctu dici solet, efficacissime & in ira dicetur. Vtrum aliquando desines, an non quā? Si aliquādo, satius est iram relinquere, quā ab ira relinqui. Sin semper hæc cogitatio durabit, uides quā impacatam tibi denūcias uitam, Qualis erit temper

ira numentis. Adijce nunc, quod nisi bene te ipse succederis, & subinde causas quibus stimuleris, renouaueris, sua sponte ira discedet, & uires illi dies subtrahet. Quam satius est te illam uinci quam se? Huic irasceris, deinde illi seruis, deinde libertis parentibus, deinde liberis, notis, deinde ignotis. Vbi enim causa supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illo furor rapiet, & illinc alio, & nouis subinde iracundis orientibus, continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re mala perdis. Quanto nunc satius erat amicos parare, inimicos mitigare. Rem publicam administrare, transferre in res domesticas opera, quam circumspicere quid alicui possis facere mali, quo aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori uolnus infligas, cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore concurses? Viduum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientia expositum, saepe nimia uis cadentis, aut articulum loco mouet, aut neruum in his quos fregerat dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam ubi patientia est nata materiam. Adijce nunc, quod nihil tam imbecille natum est, ut sine elidentis periculo pereat. Imbecillos ualentissimis, alias dolor, alias casus exaequat. Quid quod plerumque eorum propter quae irascimur, offendunt nos, magis quam laedunt. Multum autem interest, utrum aliquis uoluptati meae obfret, an delit: eripiat, an non det. Atqui in aequo ponimus, utrum aliquis auferat, an neget: utrum spem nostram praecidat, an differat: utrum contra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam uero non tantum iustas causas standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur, alius fratrem, alius patrum, alius amicum. His tamen non ignoscimus id facientibus, quod nisi facerent, improbaremus. Immo quod est incredibile, saepe de facto bene existimamus, de faciente male.

At mehercule uir magnus ac iustus, fortissimum quemque ex hostibus suis, & pro libertate ac salute patriae pertinacissimum suspicit, & talem sibi ciuem, tale militem contingere optat. Turpe est odisse quem laudes, quanto uero turpius ob id aliquem odisse, propter quod misericordia dignus est. Si captiuus in seruitutem subito depressus reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit, si ex ocio piger equum uehiculumque domini cursu non exaequat, si inter quotidiana nas uigilias fessum somnus oppremit, si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obicit, a seruitute urbana & feriata translatus ad durum opus. Distinguamus utrum aliquis non possit, an nolit. Multos absoluemus, si coeperimus ante iudicare quam irasci. Nunc autem primum impetum sequimur. Deinde quamuis uana nos concitauerint, perseueramus, ne uideamur coepisse sine causa: & quod iniquissimum est, pertinaciores nos facit iniquitas irae. Retinemus enim illam & augemus, quasi argumentum sit iuste irascendi, grauius irasci. Quanto melius est initia ipsa perspicere, quam leuia sint, quam innoxia. Quod accidere uides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes. Friuolis turbamur & inanibus. Tantum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit. Vrsos leonesque mappa proritat. Omnia quae natura fera ac rabida sunt, consternantur ad minima. Idem inquietis & stolidis ingenijs euenit, rerum suspitione feriuntur. Adeo quidem ut interdum iniurias uocet modica beneficia, in quibus frequentissima, certe acerbissima iracundiae materia est. Charissimis enim irascimur, quod minora nobis praestiterint, quam mente concipimus, quam quae alij tulerint, cum utriusque rei paratum remedium sit. Magis alteri indulsit, nostra nos sine comparatione delectent. Numquam erit felix, quem torquetur felicius. Minus habeo quam speraui, sed fortasse plus speraui quam debui. Haec pars maxime metuenda est. Hinc perniciosissima irae nascuntur, & sanctissima quoque inuasura. Diuulsum plures amici confecerunt quam inimici, quorum non expleuerat spes inexplabiles. Voluit quidem, ille, neque enim quisquam liberalius uictoria usus est, ex qua nihil sibi uindicauit, nisi dispensandi potestatem: sed quemadmodum susciceretam improbis desiderijs posset, cum tantum omnes concupiscerent, quantum poterat unus? Vidit itaque strictis circa sellam suam gladijs comilitones suos, Cimbri Tullium acerrimum paulo ante suarum partium defensorem, aliosque post
F Pompeium

CAP. XXVIII.

ad. Vindictam

CA. XXIX

CA. XXX.

forte, inania

C. XXXI. Pompeium demum Pompeianos. Hæc res sua in reges arma cōuertit, fidissimam quæ eò compulit, ut de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori tantum habuerant. Nulli ad aliena respicienti sua placent: Inde dñs quoq; irascitur, quod aliquis nos antecedit, oblitus quantū sequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tamen importunitas hominum est, ut quamuis multum acceperint, iniuriæ locupletius accipere potuisse. Dedit mihi præturam, sed consulatum speraueram. Dedit decem fasces, sed non fecit ordinarium consulem. A me numerari uoluit annum, sed deesse mihi ad sacerdotium, Coopratus in collegium sum, sed cur in unum? Cōsummauit dignitatem meam, sed patrimonio nihil consulit: Ea dedit mihi, quæ debet alicui dare, de suo nihil protulit. Age potius gratias pro his quæ accepisti. Reliqua expecta, & nondum plenum te esse gaude. Inter uoluptates est, superesse quod speres. Omnes uicisti, primum te esse in animo amici tui latere. Multi te uincunt. Considera quanto antecedas plures quàm sequaris. Quid si in te maximū uitium queris. Falsas rationes conficis, data magno æstimas, accepta paruo. Aliud in alio non deterreat. Quibusdam timeamus irasci, quibusdam uereamur, quibusdam fastidiamus. Magnā rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus uerberare statim, crura protinus frangere? Nō peribit potestas ista, si differetur: sine id tempus ueniat, quo ipsi iubeamus. Nūc ex imperio loquimur, cum illa abierit, tunc uidebimus quanti sit ista lis æstimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, castigādam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubeat intueri, quàm omnia per quæ lædī uideamur, exigua, misera, puerilia sint? Ego uero nihil magis suaferim, quàm sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurremus, anhelamus, uidere quàm humilia & abiecta sint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogit respicienda. Circa pecuniam plurimum uociferationis est, hæc fora defatigat, patres liberosq; cōmittit, uenenam miscet, gladios tam percussoribus quàm legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc uxorem maritorumq; noctes strepūt litibus, & tribunalia magistratuum premit turba: Reges sæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo seculorum labore contructas euertunt, ut aurum argentumq; in cinere urbium scrutentur. Libet intueri fiscos in angulo facientes. Hi sunt propter quos & oculi clamore exprimuntur: Fremitu iudiciorum basilicæ resonant, & euocati qui longinquis regionibus iudices sedeat, iudicaturi, utrius iustior auaricia est. Quid si nō propter fiscum quidē, sed pugnam æris, aut & imputatum à seruo denarium, senex sine hærede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram aut millesimam, ualetudinarius fœnerator distictis pedibus, & manibus ad & comparandum non relictis, clamat, ac per uadimonia affēs suos in ipsius morbi accessionibus uindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maxime deprimimus, pecuniam proferas, si in medium proicias, quicquid thesauri tegunt, auaritia iterum sub terras referente quæ male egefferat, omnem istam congeriem dignam non putem quæ frontem uiri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis lachrymas educunt? Cedō nunc persequere cætera, cibos, potiones, horumq; causa paratam ambitionem, munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspitiones, & cōtumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturæ numeret sermo hominī datus. Crede mihi leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualiaq; pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil, ex his quæ tam tristes agimus seriu est, nihil magnum. Inde, inquit, uobis ira & infania est, quod exigua magna existimatis. Auferre hic mihi hæreditatem uoluit: hic me diu spe suprema captatum criminatus est: hic scortum meū concupiuit. Quod uinculū amoris esse debebat, seditionis atq; odij causa est, idē uelle.

C. XXXII. ris. Falsas rationes conficis, data magno æstimas, accepta paruo. Aliud in alio non deterreat. Quibusdam timeamus irasci, quibusdam uereamur, quibusdam fastidiamus. Magnā rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus uerberare statim, crura protinus frangere? Nō peribit potestas ista, si differetur: sine id tempus ueniat, quo ipsi iubeamus. Nūc ex imperio loquimur, cum illa abierit, tunc uidebimus quanti sit ista lis æstimanda. In hoc enim præcipue fallimur. Ad ferrum uenimus, ad capitalia supplicia, & uinculis, carcere, fame, uindicamus rem, castigādam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubeat intueri, quàm omnia per quæ lædī uideamur, exigua, misera, puerilia sint? Ego uero nihil magis suaferim, quàm sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, discurremus, anhelamus, uidere quàm humilia & abiecta sint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogit respicienda. Circa pecuniam plurimum uociferationis est, hæc fora defatigat, patres liberosq; cōmittit, uenenam miscet, gladios tam percussoribus quàm legionibus tradit. Hæc est sanguine nostro delibuta. Propter hanc uxorem maritorumq; noctes strepūt litibus, & tribunalia magistratuum premit turba: Reges sæuiunt, rapiunt, & ciuitates longo seculorum labore contructas euertunt, ut aurum argentumq; in cinere urbium scrutentur. Libet intueri fiscos in angulo facientes. Hi sunt propter quos & oculi clamore exprimuntur: Fremitu iudiciorum basilicæ resonant, & euocati qui longinquis regionibus iudices sedeat, iudicaturi, utrius iustior auaricia est. Quid si nō propter fiscum quidē, sed pugnam æris, aut & imputatum à seruo denarium, senex sine hærede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram aut millesimam, ualetudinarius fœnerator distictis pedibus, & manibus ad & comparandum non relictis, clamat, ac per uadimonia affēs suos in ipsius morbi accessionibus uindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cum maxime deprimimus, pecuniam proferas, si in medium proicias, quicquid thesauri tegunt, auaritia iterum sub terras referente quæ male egefferat, omnem istam congeriem dignam non putem quæ frontem uiri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis lachrymas educunt? Cedō nunc persequere cætera, cibos, potiones, horumq; causa paratam ambitionem, munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspitiones, & cōtumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturæ numeret sermo hominī datus. Crede mihi leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualiaq; pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil, ex his quæ tam tristes agimus seriu est, nihil magnum. Inde, inquit, uobis ira & infania est, quod exigua magna existimatis. Auferre hic mihi hæreditatem uoluit: hic me diu spe suprema captatum criminatus est: hic scortum meū concupiuit. Quod uinculū amoris esse debebat, seditionis atq; odij causa est, idē uelle.

C. XXXIII. al. uenæ clamore tumescunt. al. euocati ex longinquis regionibus. forte, amputatum. forte, computandum modò relictis.

C. XXXIII. to risu prosequenda sunt, quæ nobis lachrymas educunt? Cedō nunc persequere cætera, cibos, potiones, horumq; causa paratam ambitionem, munditias, uerbera, contumelias, & motus corporum parum honorificos, & suspitiones, & cōtumacia iumenta, & pigra mancipia, interpretationes malignas uocis alienæ, quibus efficitur, ut inter iniurias naturæ numeret sermo hominī datus. Crede mihi leuia sunt, propter quæ non leuiter excandescimus, qualiaq; pueros in rixam & iurgium concitant. Nihil, ex his quæ tam tristes agimus seriu est, nihil magnum. Inde, inquit, uobis ira & infania est, quod exigua magna existimatis. Auferre hic mihi hæreditatem uoluit: hic me diu spe suprema captatum criminatus est: hic scortum meū concupiuit. Quod uinculū amoris esse debebat, seditionis atq; odij causa est, idē uelle.

C. XXXV. Iter angustum, rixas transeuntium concitat, diffusa & latè patens uia ne populos quidem collidit. Ista quæ appetitis quia exigua sunt, nec possunt ad alterum, si alteri erepta, transferri, eadem affectantibus pugnam & iurgia excitant. Respōdit.

esse tibi indignaris, libertumq; & uxorem, & clientem: Deinde idem de Rep. liber-
tatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. Rursus si tacuit interrogatus, contu-
maciam uocas. Et loquatur, & taceat, & rideat coram domino, inquis. Imò coram
patre familiis. Quid clamas? Quid uociferaris? Quid flagella media cœna petis,
quod serui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis est, & silentium solitu-
dinis. In hoc habes aures, ut non nisi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta-
compositaq; accipiant. Et risum audias oportet, & fletum, & blanditias, & lites, &
prospera, & tristitia, & hominum uoces, & fremitus animalium, latratusq;. Quid mi-
ser expauescis, ad clamorem serui, ad tinnitum aeris, ad ianuæ impulsus: cū tam deli-
catus fueris, tonitrua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est, transfer ad oculos,
qui non minus fastidio laborant si male instituti sunt, macula offenduntur & for-
dibus, & argento parum splendido, & stagno non ad solem perluciente. Hi nempe
oculi, qui non ferunt nisi uarium ac recenti cura nitens marmor, qui mensam nisi cre-
bris distinctam & neuis, qui nolunt domi nisi auro preciosa calcare, æquissimo ani-
mo foris & scabras lutosasq; semitas spectant, & maiorem partem occurrentium squa-
lidam, parietes insularum exesos, ruinosos, inæquales. Quid ergo aliud est quod
illos in publico non offendat, domi moueat, quàm opinio illic æqua & patiens, do-
mi morosa & querula: Omnes sensus perducendi sunt ad firmitatem. Natura pati-
entes sunt, si animus illos desinat corrumpere, qui quotidie ad rationem reddendam
uocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die cum se ad nocturnam quie-
tem recepisset, interrogaret animum suum, quod hodie malum tuum sanasti: cui uitio
obstitisti, qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet sibi quoti-
die ad iudicem esse ueniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi
totum diem? Qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur, quàm tranquillus
altus ac liber, cū aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorq;
secretus cognoscet de moribus suis? Vtor hac potestate, & quotidie apud me cau-
sam dico. Cum sublatum è conspectu lumen est, & conticuit uxor, moris iam mei
conscia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse ab-
scindo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam cum possum
dicere, Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnaci-
us locutus es. Noli postea congregi cum imperitis. Nolunt discere, qui nunquam di-
dicerunt, illum liberius admonuisti quàm debebas, itaq; non emendasti, sed offendi-
sti. De cætero uide, non tantum an uerum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur, ueri
patiens sit. Admoneri bonus gaudes, pessimus quisq; correptorem asperrime pa-
titur. In conuiuio quorundam te sales, & in dolorem tuum iacta uerba tetigerunt: ui-
tare uulgare conuiuctum memeto, solutior est post uinum licetia, quia ne sobrijs qui-
dem pudor est. Iratum uidisti amicum tuum hostiario cauidici alicuius, aut & uidisti
quod intrantem submouerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti. Ira-
sceris ergo cathenario cani, & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit.
Recede longius & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum tur-
balimen obsessum. Nunc ille qui intra iacet, felix fortunatusq; est, & beati hominis
ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam, nescit durissimum esse ostium car-
ceris. Præsume animo multa esse tibi patienda. Nunquis se hyeme algere miratur?
Nunquis in mari nausare in uia concutit? Fortis est animus, ad quæ præparatus ue-
nit. Minus honorato loco positus, irasci cœpisti conuiuatori, uocatori, ipsi qui tibi
præferabatur. Demens, quid interest quam lecti premas partem? Honestiorem te
aut turpiorem potest facere & puluinem. Non æquis quendam oculis uidisti, quia
de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc legem? Ergo te Ennius quo non de-
lectaris odisset, & Hortensius similitates tibi indiceret, & Cicero si derideres carmi-
na eius, inimicus esset? Vistu æquo animo pati candidatus suffragia? Contume-
liam tibi fecit aliquis. Nunquid maiorem quàm Diogeni philosopho stoico? Cui de
ira cum maxime differenti adolescens proteruus inipuit, tulit hoc leuiter ac sapien-
ter. Non quidem, inquit, irascor, sed dubito ramen an irasci oporteat. Cato noster
F 2 melius,

XXXV

forte, uenis

C. XXXVI

CA. XXXVII

al. audisti

al. puluinar

CA. XXXVIII

Diogenis
patientia

C. XXX
IX,

melius, cui cum causam agenti in frontem mediam, quantum poterat attracia pin-
gui salina, inspuisset Lentulus ille patrum nostrorum memoria factiosus & impor-
tens, absterfit faciem, & affirmabo, inquit, omnibus Lentule falli eos, qui te negat
os habere. Contigit iam nobis Nouate bene componere animum, si aut non sentia-
iracundiam, aut superior est. Videamus quomodo alienā iram leniamus, nec e-
nim sani esse tantum uolumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione
mulcere, surda est & amens: dabimus illi spaciū, remedia in remissionibus profunde
nec oculos tumentes tentabimus, uim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera ni-
tia dum feruent. Initia morborum, quies curat. Quantulum, inquis, prodest remedi-
um tuum, si sua sponte desinentem iram placat. Primum ut citius desinat efficit, de-
inde custodiet ne recidat: ipsum quoque impetum quem non audet lenire, fallit. Re-
mouebit omnia ultionis instrumenta. Simulabit iram, ut tanquam adiutor & dolo-
ris comes plus autoritatis in consilijs habeat: moras neciet, & dum maiorem querit
pœnam, præsentem differet. Omnia arte requiem furori dabit. Si uehementior erit,
aut pudorem illi cui non resistit, incutiet, aut metum. Si infirmior, sermones inferet
uel gratos, uel novos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aīunt, cum re-
gis filiam curare deberet, ne sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fo-
uet, scalpellum spōgia tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admo-
to, eadem quia non expectauit, dolorem tulit. Quædam non nisi decepta sanan-
tur. Alteri dices, Vide ne inimicis iracundia tua uoluptati sit. Alteri, Vide ne ma-
gnitudo animi tui creditumque apud plerosque robur cadat. Indignor mehercule, &
non inuenio dolendi modum, sed tempus expectandum est, dabit pœnas. Serua i-
stud in animo tuo, cum potueris & pro mora reddes. Castigare uero irascentem, &
ultro obuiam ire ei, incitare est. Varie aggredieris blandeq, nisi forte tanta persona
eris, ut possis iram comminuere, quemadmodum fecit diuus Augustus: cum cœna-
ret apud Vedium Pollionem, fregerat unus ex seruis eius crySTALLINUM: ad mortem
rapi eum Vedius iussit, nec uulgari quidem periturum morte: murenis obijci iube-
batur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc illum putaret luxurię causa fa-
cere: fauitia erat. Euasit ē manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes, nihil aliud
petiturus, quam ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæ-
sar, & illum quidem dimitti, & crySTALLINA autem omnia coram se frangi iussit, com-
plerique piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus, bene usus est uiribus suis. E con-
uiuio rapi homines imperas, & noui generis pœnis lacerari. Si calix tuus fractus
est, uiscera hominis distraherentur. Tantum tibi placebis, ut ibi aliquem duci iubeas,
ubi Cæsar est. Sic instandum potentia est, ubi iram ex superiori loco aggredi pos-
sit, male tractabilem, ac talem duntaxat, qualem modo retuli. Feram immanem, san-
guinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. Pacem demus ani-
mo, quam dabit præceptorum salutarium assidua meditatio, actusque rerum boni, &
intenta mens ad unius honesti cupiditatem. Conscientiæ satisfaciāt, nil in famam la-
boremus, sequatur uel mala dum bene merearis. At uulgus animosa miratur, & au-
daces in honore sunt, placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed li-
mul ac æqualitas uitæ fidem facit, non segniciem illam animi esse sed pacem, uene-
ratur idem illos populus, colitque. Nihil ergo habet in se utile teter ille & hostilis affe-
ctus. At omnia ē contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cadibus inquinant
manus, membra liberorum disperdit. Nihil uacuum reliquit à scelere, nō gloriæ me-
mor, non infamiæ metuens, inemendabilis cum ex ira in odium obcaluit. Caree-
mus hoc malo, purgemusque mentem, & extirpemus radicitus ea uitiā, quæ quamuis
tenuia undecunque hæserint, renascuntur, & iram non tēperemus, sed ex toto remo-
ueamus. Quodenim mala rei tēperamentū est? Poterimus autē, adnitamur moda-
Nec ulla res magis pderit, quæ cogitatio mortalitatis. Sibi quisque ut alteri dicat: Qui
uiuāt tanquam in æternū genitos iras indicere, & breuissimam æratem dissipare: Qui
uiuāt dies, quos in uoluptatem honestā impendere licet, in dolore alicuius tormen-
tumque transferre: Nō capiunt res ista iacturam, nec tempus uacat perdere. Qui
ruinas

CAP. XL

CAP. XLI

CAP. XLII

al. geste

rimus in pugna: Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecillitatis obliuio, in-
gentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles confurgimus: iam istas inimici-
as, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis uetabit geri.
Iam par acerrimū media mors dirimet. Quid tumultuamur, & uitam seditiosi con-
urbamus? Stat super caput fatū, & pereunti dies imputat, propiusq; ac propius ac-
cedit. Istud tēpus quod alienae destinās morti, fortasse circa tuā est. Quin potius
uitā breuē colligis, placidamq; & tibi & cæteris præstas? Quin potius amabilē te,
dum uiuis omnibus, desiderabilem cū excefferis, reddis? Et quid illum nimis ex al-
torecū agentē detrahare cupis? Quid illū oblatrantem tibi, humilem quidē & con-
tempnū, sed superioribus acidum ac molestū exterrere uiribus tuis tentas? Quid ser-
uo, quid dominor quid regis, quid clienti tuo irasceris? Sustine paulum. Venit ecce
mors, quæ nos pares faciat. Videre solemus inter matutina harenæ spectacula, tauri
& ursi pugna inter se colligatorū, quos cum alter alterū uexarit, & suus cōfector spe-
ctat. Idem facimus: Aliquem nobiscū alligatum laceessimus, cum uicto uictoriq; finis
æquē maturus immineat. Quieti potius pacatq; quātulūcunq; superest, exigamus,
nulli cadauer nostrū iaceat inuisum. Sæperixā conclamatū in t uicino incendium
soluit, & interuentus feræ, latronem uiatoremq; diducit. Colluctari cū minoribus
malis nō uacat, ubi metus maiorū apparuit. Quid nobis cū dimicatione & insidijs?
Nunquid amplius isti cui irasceris quā mortem optas? Et iā te quiescēte morietur,
perdis operam. Facere uis, quod futurum est. Nolo, inquis, utiq; occidere, sed exilio
sed ignominia, sed damno afficere. Magis ignosco ei, qui uulnus inimici, quā qui
punctiunculā concupiscit, hic enim non tantum malī animi est, sed pusillī: siue de ul-
timis supplicijs cogitas, siue de leuioribus, quantulum est temporis, quo aut ille pœ-
na sua torqueatur, aut tu malum gaudium ex aliena percipias: Iam ipsum spiritū ex-
puimus, interim dum trahimus. Dū inter homines sumus, colamus humanitatem,
nontimori cuiquam, non periculo simus: detrimenta, iniurias, conuicia, uellicatio-
nes contemnamus, & magno animo breuia feramus incommoda, dum respicimus
(quod aiunt) uersamusq; nos, & immortalitas aderit.

Tertij & ultimi libri de ira, finis.

CA. XLIII

al. finis confector expectat.

forte, uicina

al. iam mortā-
litas aderit

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM DE IRA.

Venena & eorum mutuas sordes. Rodolphus recte annotat, & reorum mutuas sordes, sentit enim mutuas
accusationes. Nam olim rei sordidati ueniebant in iudicium. Cap. 1.

Vbi isti hiccine locus est? Alius habebat, uni isti hoccine iocus est? Rodolphus addiunarat uni isti hoc omne io-
cus est. Forte melius, ubi hic ira locus est? Nā sequitur, Aut ridenda omnia aut flēda sunt. Nusquā igitur ira locus. Cap. 10.

Nec hoc sapientis dici uelim, quod ferē quoq; telum timeri. Sic nostra prior. Quidam habebat, ne hoc sapienti
malim, quod ferē quoq; sapientis telum est timeri. Rodolphus annotat. Nec hoc serpentem malim, quod ferē sapi-
entis quoq; telū est timeri. Nostra minori negotio restituetur, addita literula, nec hoc sapientis dici uelim, quod se-
re quoq; telum est, timeri. Sentit enim feras terrore tutas esse, quod negat conuenire sapienti. Cap. 15.

PINCIANI IN TERTIVM ET VLTIMVM LIBRVM DE IRA.

Defossis corporibus ignes.] Corrigendum arbitror cōtra omnia exemplaria. defixis corporibus ignes, ut il-
lud luuenalis. Qua stantes ardent qui fixo gutture fumant. CAP. 1.

siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini.] Non caret hic locus uitio ni fallor. Proinde perpende
en sit legendum, siue quia calor in mediam compellit, ea nocet sanguini. Cap. 9.

Tumida fortunata & licentia ingenia.] Legendum puto fortuna, non fortunata. Nō magis illi se succensere.] Cap. 10.

Exemplar Facundi & Primitiui, non magis illis se succendi, rectius quia præcessit, faces subderent. Cap. 14.

Videmus quomodo se pater gerere debuerit. Castiga. Videbimus quomodo pater se gerere debuit. ex eadem, Cap. 14.

Vides illam arborem breuem, horridam, infelicem.] Corrigendum reor. Vides illam arborem retorridam, infe-
licem. Nam si brevis erat quomodo poterat libertas ab illa suspendio peti. Cap. 15.

VNV M est leuamentum malorum ingentium pati.] Verbum, ingentium, non habetur in exēplari Facundi & Cap. 16.

F 3

Rogatus

- Cap. 17. Rogatus ab Oraborto nobili sene.] Quidam codices Orobasio legunt, non Oraborto. Alij minus uitijs. Obrobazo. Lege Obazo ex Herodoto, quarto.
- Cap. 18. Nec in Romanos mores cum alijs aduentitijs uitijs suppliciorum irarumq; barbarie transissent.] Exemplar Pincianũ, nec inter Romanos mores cū alijs aduentitijs uitijs, etiā suppliciorū irarūque in barbarie transissent.
- Cap. 19. QVANQVAM aberrare aliquando possumus uideri, & in deuiũ exire.] Exemplar Facundi & Primitiui breuius. Alioqui possemus uideri in deuium exire. Exemplar Pincianum, quanquam aberrare alio possumus uideri, & in deuium exire.
- Cap. 21. Qui trahere regium currum alibi solebant.] Lego albi non alibi, ex Herodoto, primo.
- Cap. 22. Et aliquid boni spero in castris meis silenũ habeo.] Vetus lectio, & boni spero si in castris meis silentium habeo. Scribendum reor, & bene spero si in castris meis, cetera.
- Cap. 26. Nec ruffus crinis & coactus in nodũ apud Germanos utrunq; decet.] Quaedam exemplaria. Virum dum decet, ut forte legendum sit, uiritim dedecet. In codice diui Francisci. Nec ruffus crinis & in nodum coactus apud Germanos dum decet, pro quo existimo ut dixi legendum, apud Germanos dedecet.
- Cap. 27. QVANTO melius est abire in uniuersum, nec uitia uitijs cōponere.] Exemplar Facundi & primitiui. Quanto melius est ire indulsu nec uitia uitijs opponere. prater citatũ exemplar alia quoq; exemplaria opponere habent non componere. Sunt etiā codices qui legant. Quāto melius est abire in diuersum, cetera.
- Cap. 31. OBLITI quantum sequatur à tergo ingentis inuidie] Exēplar Franciscanũ & Pincianum, obliiti quantum sequatur à tergo spiculis ingentis inuidie sauciati. Exemplar Facundi & Primitiui multo aliter, obliiti quantum bominum retro sit, & paucis indigentes quantum sequatur à tergo ingentis inuidentie.
- Cap. 34. HORVM QVE causa paratam ambitionem.] Superfluum uerba hæc ex codice Facundi & Primitiui, quorum loco habetur unica tantum dictio, ambitiones. Qualia quæ pueros.] Qualia quoq; pueros, exemplar Facundi & Primitiui, qualiaq; pueros, exemplar Franciscanum, qualia pueros, exemplar meum. Nihil ex his quæ tam tristes agimus seuum est.] Scribe serium est, non seuum est, ex exemplari Facundi & Primitiui. Sunt etiam codices in quibus habetur, tanti gerimus, non tam tristes agimus. Quid si legas. Nihil ex his quæ tanquā seria agimus serium est, ut quod statim subiicit. Inde inquam uobis ira & insania est, quod exigua magna existimatis. Dum spe supra captus est criminatur.] Exemplaria quædā minus ni fallor corrupte, diu spe suprema captatus criminatus est.
- Cap. 40. DIVVS Augustus cum cōnaret apud Ateidum Pollionem.] Prior editio minus corrupte, apud Nedum Pollionem. Lego Vedium Pollionem. Plin. lib. ix. histor. natur. cap. xxij. Inuenit inquit in hoc animali documenta uitæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis diui Augusti uiuarijs earum immergens damnata mancipia, & cap. liij. In Cesaris piscinis à Pollione Vedio cōiectum piscem sexagesimum post. annum spirasse scribit Annæus Seneca. Meminit & alio loco Seneca. Corrigendus paulo post idem error. Quas ingens piscinā cōtinebat.] Eadē, partim, quas ingentes in piscina continebat, partim quas ingenti in piscina continebat.
- Cap. 41. VBI ira ex superiori loco aggredi possit male tractabilem ac talem duntaxat, cetera.] Exemplar Facundi & Primitiui, ut ira ex superiori loco aggredi non possit male tractet. At talem duntaxat, & infra.
- Cap. 42. SVVS confector spectat.] Exemplar Facundi & Primitiui. finis confector expectat. Cui lectioni suffragatur uerba hæc quæ mox paulo sequuntur.
- Cap. 43. Cum uicto uictori finis aque maturus.] Magna pars scriptorum codicum legit, & quidem matutinus nō aque maturus. Immortalitas aderit.] Corrigendum reor, iam mortalitas aderit, ut supra. Nec ulla res magis produm quam cogitatio mortalitatis.

LVCII ANNAEI SENECAE AD NERONEM CAESAREM
DE CLEMENTIA, LIBER PRIMVS.

Cribere de clementia Nero Caesar institui, ut quodammodo speculi uice fungerer, & te tibi ostenderem. peruenturū ad uoluptatem maximam omnium. Quamuis enim recte factorum uerus iudex sit fecisse nec ullum uirtutum precium dignum illis extrahere fas sit, iuuat tamen inspicere & circuire bonam consciētiam, num immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamq; pariter exultaturam, si hoc iugum fregerit, et ita loqui secū, Ego ex omnibus mortalibus placui, electusq; sum, qui in terris deorum uice fungerer, ego uitæ necisq; gentibus arbiter, qualem quæque sortem, statumq; habeat, in manu mea positum est. Quid cuiq; mortalium fortuna datum uelit meo ore pronunciat. Ex nostro responso læticia causas, populi, ut

concipiunt. Nulla pars usquam nisi uolente propicioq; me, floret. Hac tot mi
 le gladiatorum quæ pars mea comprimit, ad nutum meum stringetur: quas nationes
 conditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos reges
 principia fieri, quorumq; capitū regium circūdari decus oporteat, quæ ruant urbes,
 quæ orientur, mea iurisdicō est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua
 supplicia compulit, non iuuenilis impetus, non temeritas hominum & contume- al. contumacia
 lia, quæ sæpe tranquillissimis quoq; pectoribus patientiam extorsit, non ipsa offen-
 sione per terrores potentia, dira sed frequēs magnis imperijs gloria. Conditū, imō
 cōstricū apud me ferrū est. Summa parsimonia etiam uilissimū sanguinis. Nemo
 non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratiofus est, seueritatem abditam, cle-
 mentiam in promptu habeo. Sic me custodio tāquam legibus, quas ex abdito ac te-
 nebris in lucem euocaui, rationē redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum,
 alterius ultima. Alium dignitati donauī, alium humilitati. Quoties nullam inuene-
 rā misericordiæ causam, mihi peperi. Hodie dñs immortalibus, si à me rationē repe-
 tant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare auda-
 cter, omnia in fida tutela haberi, nihil per te, neq; uī, neq; clam Reipub. ereptū. Ra-
 rissimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti, innocentia. Non
 perdis operā, nec bonitas ista tua singularis, ingratos aut malignos æstimatores na-
 tū est. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo unī hominī tam charus unquam fuit,
 quā tu populo Romano, magnū longumq; eius bonū. Sed ingens tibi onus impo-
 sisti. Nemo iam diuū Augustum, nec Tiberij Cæsaris prima tēpora loquitur. Ne-
 mo quī te imitari uelit, exemplar extra te querit. Principatus tuus ad gustū exigi-
 tur. Difficile hoc fuisset, si nō naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta.
 Nemo enim potest personam diu ferre. Ficta cito in naturam suam recidunt, quibus
 ueritas subest, quæq; (ut ita dicam) ex solido enascuntur, tēpore ipso in maius meliusq;
 procedūt. Magnā adibat aleam populus Romanus, cum incertū esset, quō se statim
 nobilis indoles daret. Iam uota publica in tuto sunt. Nec enim periculū est, ne te su-
 bita tui capiat obliuio. Facit quidē auidos nimia felicitas, nec tam temperatæ cupi-
 dirates sunt unquā, ut in eo quod cōtigit, desinant. Gradus à magnis ad maiora fit, &
 spes improbiſsimas cōplectuntur, in sperata assecuti. Omnibus tamē nunc ciuibz
 tuis, & hac cōfessio exprimitur, esse se felices, & illa, nihil iā his accedere bonis pos-
 se, nisi ut perpetua sint. Multa illos cogūt ad hanc confesionē, qua nulla in homine
 tardior est, securitas alta, affluens, Ius supra omnē iniuriā positū. Obuersatur ocu-
 lis latissima forma Reipub. cui ad summā libertatem nihil deest, nisi pereundi licē al. lectissima
 tia, Præcipue tamē æqualis, ad maximos imosq; peruenit clementiæ tuæ admiratio.
 Cætera enim bona pro portione fortunæ suæ quisq; sentit, aut expectat maiora mi-
 noraq; ex clementia omnes idem sperāt. Nec est quisquam, cui tam ualde innocentia
 sua placeat, ut non stare in cōspectu clementiæ paratā humanis erroribus gaudeat.
 Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemq; putent sustineri, quo- CAP. II
 niam nisi post crimen superuacua est, & sola hæc uirtus inter innocentes cessat. Sed
 primum omnium sicut medicinae apud ægros usus, etiam apud sanos honor est: ita
 clementiam quamuis pœna digni inuocent, etiam innocentes colunt. Deinde hæ-
 bet clementia in persona quoq; innocentium locum, quia interim fortuna pro cul-
 pa est: nec innocentia tantum clementia succurrit, sed sæpe uirtuti, quoniam quidem
 conditione temporum incidunt quædam, quæ possint laudata puniri. Adijce quod
 magna pars hominū est, quæ reuerti ad innocentiam possit. Sed non tamen uulgo
 ignorare decet. Nam ubi discrimen inter malos bonosq; sublatum est, confusio se-
 quitur & tritiorum eruptio. Itaq; adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia di-
 stinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac uulgarem clementiam o-
 portet, nec abscisam. Nam tam omnibus ignorare crudelitas est, quā nulli. Mo-
 dum tenere debemus, sed quia difficile est temperamentum, quicquid equo plus sit
 iustum est, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc suo loco melius dicentur. CAP. III
 Nunc in tres partes omnē hanc materiam diuidam. Prima erit manu missionis.

Secunda quæ naturam clementiæ habitumque demonstret. Nam cum sint uitia quædam uirtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscatur impetris. Tertio loco quæremus, quomodo ad hanc uirtutem perducatur animus, quomodo cõfirmet eam, & usu suam faciat. Nullam uerò ex omnibus uirtutibus magis homini cõuenire, cum sit nulla humanior, cõstet necesse est, nõ solum inter nos, quibuscumque minem sociale animal, communi bono gentium uideri uolumus, sed etiam inter illos qui hominem uoluptati donant, quorum omnia dicta factaque ad utilitatem suam spectant. Nam si quietem petit & ocium, hanc uirtutem naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis quæquam regem aut principem decet. Ita enim uirtutes, magnis uiris decori gloriæque sunt, uelut salutaris potentia est. Nam pestifera uis est, ualere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt, cuius curam excubare pro salute singulorum atque uniuersorum quotidie experitur, tur quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal e cubili profugeret, diffugiunt, sed tanquam ad clarum ac beneficum sydus certatim aduolant, obuiocere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, ut per stragem illi humanam, iter ad salutem struendum sit. Somnum eius nocturnis excubijs muniunt, latera obiecti circumfusi que defendunt, incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus, sic protegendam ad idque reges, & se suaque iactandi, quocumque desiderauerit imperantis salus. Nec hac uirtutis sui est, aut dementia, pro uno capite tot milia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & inualidi. Quemadmodum totum corpus animo deseruit, & cum hoc tanto maius tantoque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus, tamen manus, pedes, oculi, negotium illi gerunt, illum hac cutis munit, illius iussu iacemus, aut inquieti discurremus, cum ille imperauit, siue auarus dominus est, mare lucris causa scrutatur, siue ambitiosus, iam dudum dexteram flammis obieciimus, aut uoluntarie subsilimus. Sic hæc immensa multitudo, unius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura uiribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & aduersa uulneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa uertantur. Ille est enim uinculum, per quod Respub. coheret, ille spiritus uitalis quem hæc tot milia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperij subtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una, Amisso rupere fidem. Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas uiget. Tam diu ab isto periculo aberit hic populus, quam diu sciet ferre franos, quos quando abruperit, uel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc unitas & hic maximi imperij contextus, in partes multas dissiliet: idemque huic urbi domnandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes regesque, & quocumque alio nomine sunt tutores status publici, nõ est mirum amari ultra priuatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica priuatis potiora sunt, sequitur, ut is quoque charior sit, in quem se Respub. conuertit. Olim enim ita se induit Reip. Cæsar, ut diduci altum non posset sine utriusque perniciæ. Nam ut illi uiribus opus est, ita & huic capite.

CAP. V Longius uidetur recessisse à proposito oratio mea. At mehercules rem ipsam premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus Reipub. tu es, illa corpus tuum, uides ut puto quàm necessaria clementia sit. Tibi enim parcis, cum uideris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam improbandis ciuibus, non aliter quàm membris languentibus. Et si quando misso sanguine opus est, sustinendum est, ne ultra quàm necesse sit incidas. Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora imperatoribus, quāto plus habet apud illos quod feruet, quantoque in maiore materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas. Principum sauitia bellum est. Cum autem uirtutibus inter se sit concordia, nec ulla altera melior aut honestior sit, quædam tamen quibusdam personis aptior est.

Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illū infra quem nihil est. Quid e-
 am maius, aut fortius, quā malam fortunā retundere? Hæc tamen in bona fortuna
 tatiorem locum habet, meliusq; in tribunali quā in plano cōspicitur. Clementia
 in quancūq; domū peruenerit, eam felicem tranquillamq; præstabit. Sed in regia
 quæ rarior, eo mirabilior. Quid enim est mirabilius, quā eum cuius ire nihil obstat,
 cuius grauiori sententiæ ipsi qui pereunt assentiuntur, quem nemo interrogaturus
 est, imo si uehementius excanduit, nec deprecaturus quidem, ipsum sibi manum in-
 iicere, & potestate sua in melius placidiusq; uti, hoc ipsum cogitatem, Occidere cō-
 tra legem nemo non potest, seruare nemo præter me, Magnam fortunam magnus
 animus decet, qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoq; infra terram de-
 ducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse tranquillūq; & iniurias at-
 que offensiones semper despiciere. Muliebre est furere in ira. Ferarū uerō nec gene-
 rosarū quidem, præmordere & urgere proiectos. Elephantes leonesq; transeunt, t
 quem impulerunt. Ignobilis bestię pertinacia est. Non decet regem sæua, nec in ex
 orabilis ira. Non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exequat. At si dat
 uitā, si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere, facit quod nulli nisi rerū
 potentilicet. Vita enim etiā superiori eripitur, nunquā nisi inferiori datur. Ser-
 uare propriū est excellētis fortunæ, quæ nunquā magis suspici debet, quā cum illi
 contingit idē posse quod dijs, quorū beneficio in lucem ædimur tam boni quā ma-
 li. Deorū itaq; sibi animū asserens princeps, alios ex ciuibus suis, quia utiles boniq;
 sunt libens uideat, alios in numerū relinquat: quosdā esse gaudeat, quosdā patiatur.

al. laxiorem

al. quæ

Cogitate in hac ciuitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione de-
 fluens eliditur, quoties aliquid obstitit, quod cursū eius uelut torrentis rapidi mo-
 raretur. In qua tribus eodem tempore theatris uiæ postulantur, in qua consumitur,
 quicquid terris omnibus aratur, quanta solitudo & uastitas futura sit, si nihil relin-
 quitur, nisi quod iudex seuerus absoluerit. Quotus quisq; ex quæstoribus est, qui nō
 ea ipsa lege teneatur qua quærit? Quotus quisq; accusator uacat culpa? Et nescio an
 nemo ad dandam ueniam difficilior est, quā qui illam petere sapius meruit. Pec-
 cauimus omnes. Alij grauiā, alia leuiora, alij ex destinato, alij forte impulsī, aut alie-
 na nequitia ablati, alij in bonis consilijs parū fortiter stetimus, & innocentiam in-
 uitā ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usque ad extremum
 xui delinquimus. Etiam si quis tam bene purgauit animum, ut nihil obturbare eum
 amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando peruenit. Quoniam
 deorum feci mentionem, optime hoc exemplum, principī constituam, ad quod for-
 metur, ut se talem esse ciuibus quales sibi deos uelit. Expedit ergo habere inexora-
 bilia peccatis atque erroribus numina, expedit usq; ad ultimam infesta perniciem.
 Equis regum erit tutus; cuius non membra aruspices colligant. Quod si dij placa-
 biles & æqui delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, quanto æqui
 us est hominem hominibus præpositum miti animo exercere imperium, & cogi-
 tare utrum mundi status gratior oculis pulchriorq; sit sereno & puro die, an cum
 fragoribus crebris omnia quatiantur, & ignes hinc atq; illinc micant. Atqui non
 alia facies est quieti moderatiq; imperij, quā sereni cœli & nitentis. Crudele re-
 gnum, turbidum, tenebrisq; obscurum est inter trementes, & ad repentinum soni-
 tum expauescentes, nec eo quidem qui omnia conturbat inconcussio. † Facilius
 priuatis ignoscitur, pertinaciter se uindictantibus. Possunt enim lædi, dolorq; eo-
 rum ab iniuria uenit. Timent præterea contemptum, & non retulisse lædentibus
 gratiam, infirmitas uidetur, non clementia. At cui ultio in facili est, is omnia ea, cer-
 tam laudem mansuetudinis consequitur. Humili loco positis exere manu, liti-
 gare, in rixam procurrare, ac morem iræ suæ gerere liberius est. Leues inter paria i-
 cius sunt. Regi uociferatio quoq; uerborumq; intemperantia non ex maiestate est.

CAP. VI

CAP. VII

al. Difficilius

Græue putas eripi loquendi arbitrium regibus, quod humillimi habent. Ista in-
 quis seruitus est, non imperium. Quid tu nō experiris istud nobis esse, non tibi serui-
 tutem? Alia conditio est eorum, qui in turba quam non excedunt latent, quorum &
 uirtutes

CAP. VIII

uirtutes ut appareant, diu luctantur, & uitia tenebras habent. Vestra facia dicta
 rumor excipit, & ideo nullis magis cauendum est, qualem famā habeant, quam
 qualemcunque meruerint, magnam habituri sunt. Quam multa tibi non licent, quae
 nobis beneficio tuo licent. Possum in qualibet parte urbis solus incedere, sine timore,
 re, quamuis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius, tibi in
 tua pace armato uiuendum est. Aberrare à fortuna tua non potes, obsides te, & quicun-
 que descendis, magno apparatu sequitur. Et haec summæ magnitudinis sermo
 est, non posse fieri minorem, sed cum dijs tibi communis ista necessitas est. Nam i-
 los quoque coelum alligatos tenet, nec magis illis descendere datum est, quam tibi in-
 tum. Fastigio tuo affixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis, ac recede-
 re, & mutare habitum sine sensu publico licet, tibi non magis quam soli latere con-
 tingit. Multa contra te lux est, omnium in istam cōuersi oculi sunt. Prodire te pueri
 oris: loqui non potes, nisi ut uocem tuam quæ ubique sunt gētes excipiant. Irasci nō
 potes, nisi ut omnia premantur. Sic neminem potes affligere, nisi ut quicquid circa
 fuerit, quatiatur. Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu: sic animæ
 uersiones magnarum potestatum terrent latius, quam nocent, non sine causa. Non
 enim quantum fecerit, sed quantum facturus sit cogitatur, in eo qui omnia potest.
 Adhuc nunc, quod priuatos homines ad accipiendas iniurias opportuniore, acce-
 ptarum patientia facit: regibus certior est ex mansuetudine securitas. Quia frequē
 uindicta paucorum odium reprimat, omnium iritat, uoluntas oportet ante fauere,
 di, quam causa deficiat. Alioquin quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis
 repullulant, & multa fatorum genera ut densiora surgant, reciduntur: ita regia cru-
 delitas augeat inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberiq; eorum qui in-
 terfecti sunt, & propinqui & amici in locum singulorum succedunt. Hoc quam uo-
 rum sit, admonere te exemplo domestico uolo. Diuus Augustus fuit mitis prin-
 cept, si quis illum à principatu suo æstimare incipiat: in communi quidem Repub.
 gladium mouit, cum hoc ætatis esset, quod tu nunc es, duodeuicesimum egressus an-
 num, iam pugiones in sinu amicorum absconderat, iam insidijs M. Antonij confusus
 latus petierat, iam fuerat collega & proscriptoris: sed cum annum quadragesimum
 transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium. L. Cinna stolidi
 ingenij uirum insidias ei frungere. Dictum est & ubi & quādo, & quemadmodum ag-
 gredi uellet. Vnus ex consocijs deferebat. Constituit se ab eo uindicare. Consilium
 amicorum aduocari iussit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adolescentem no-
 bilem, hoc detractio integrum. Cn. Pompei nepotem damnandum. Iam unum ho-
 minem occidere non poterat, cum M. Antonio proscriptionis edictum inter co-
 nam dictarat. Gemens subinde uoces emittebat uarias, & inter se contrarias. Quid
 ergo? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicitor? Ergo non da-
 bit poenas, qui tot ciuilibus bellis frustra petiit caput, tot naualibus, torpede
 stribus prælijs incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere con-
 stituit, sed immolari? Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio inter-
 posito, maiore multo uoce sibi, quam Cinnae irascebatur. Quid uis, si perire te
 tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum no-
 bilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti
 uita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellauit tandem illum
 Liuiæ uxor. Et admittis, inquit, muliebre consilium? Fac quod medici solent, qui ubi
 usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Seueritate nihil adhuc profeci-
 sti, Saluiddienum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenæ Cæpio, Cæ-
 pionem Egnatius, ut alios taceam, quos tantum ausos pudet: nunc tenta quomodo
 tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnae. deprehensus est. Iam nocere tibi nō po-
 test, prodesse fame tua potest. Gaius sibi, quod aduocatū inuenerat, uxori quidem
 gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in consilium rogauerat, im-
 perauit, & Cinnae unum ad se accersit, dimissisq; omnibus e cubiculo: cum alte-
 ram Cinnae poni cathedram iussisset. Hoc, inquit, primū à te peto, ne me loquentem
 intra

al. proscriptionis
 nis.

Saluiddienū Ru-
 sum Suetonius
 uocat.

interpelles. nē meo sermone medio proclames, dabitur tibi loquendi liberum tem-
 pus. Ego te Cinna cum in hostium castris inuenissem, non factum tantū mihi inimi-
 cum, sed natum seruauī, patrimonium tibi omne cōcessi. Hodie tam felix es, & tam
 aures, ut uictō uictōres inuideant. Sacerdotium tibi petenti, prateritis cōpluribus,
 quorum parentes mecum militauerant, dedi. Cum lic de te meruerim, occidere me
 constituisti. Cum ad hanc uocem exclamasset, procul hanc ab se abesse dementiam,
 Non pręstas, inquit, fidem Cinna, conuenerat, nē interloquereris. Occidere, in-
 quam, me paras: adiecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum es
 ferretur. Et cum defixum uideret, nec ex conuentione iam, sed ex conscientia ta-
 centem. Quo, inquit, hoc animo facis? Vt ipse sis princeps? Male mehercule cum
 Repub. agitur, si tibi ad imperandum nihil pręter me obstat. Domum tueri tuam nō
 potes. Nuper libertini hominis gratia, in priuato iudicio superatus es. Adeo nihil fa-
 cilius potes, quā contra Cæsarem aduocarē. Cedō si spes tuas solus impedio. Pau-
 lus nere, & Fabius Maximus, & Cossi, & Seruilij ferent, tantūmq; agmē nobilium
 non inania nomina pręferentium, sed eorum, qui imaginibus suis decori sint. Ne to-
 tam eius orationem repetēdo, magnam partem uoluminis occupem: diūtius enim
 quā duabus horis locutum esse constat, cum hanc pœnam, qua sola erat contētus
 futurus, extenderet. Vitam tibi, inquit, Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiato-
 ri ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum
 ego meliore fide uitam tibi dederim, an tu debeas? Post hæc detulit ultro consula-
 tum, questus, quod non auderet petere. Amicissimum fidelissimumq; habuit, hæres
 solus iuit illi. Nullis amplius insidijs ab ullo petitus est. Ignouit abauus tuus ui-
 ctis. Nam si non ignouisset, quibus imperasset? Salustium, & Cocceios, & Duillios,
 & totam cohortem primam interioris admisiōnis, ex aduersariorum castris cōscri-
 psit. Nam Domicios, Messalas, Asinios, Cicerones, & quicquid floris in ciuitate e-
 rat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu mori passus non est? Per mul-
 tos annos tulit ornamenta principis retinentem: & pontificatū maximum, non nisi
 mortuo illo trāsferri in se passus est. Maluit enim illum honorem uocari, quā spo-
 lium. Hæc eum clementia ad salutem securitatemq; perduxit, hæc gratum ac fauo-
 rabilem reddidit, quamuis nondum subactis Reipub. ceruicibus manum imposuis-
 set. Hæc hodieq; præstat illi famam, quæ uiu uiuis principibus seruit. Deum esse non
 tanquam iussi credimus bonum principem Augustum, & bene illi conuenisse pa-
 renis nomen fatemur: ob nullam aliam causam, quā quod contumelias quoque
 suas, quæ acerbiores principibus solent esse, quā iniuriæ, nulla credulitate exequi
 batur: quod probrosis in se dictis arrisit, quod dare illū pœnas apparebat: cum exi-
 geret: quod quoscunq; ob adulterium familia suæ damnauerat, adeo non occidit,
 ut dimissis quod tutiores essent diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias mul-
 tos futuros qui pro te irascantur, & tibi alieno sanguine gratificantur, non dare tan-
 tum salutem, sed præstare. Hæc Augustus senex, aut iam in senectutem annis uer-
 gentibus. In adulescētia caluit. Arsit ira, multa fecit, ad quæ inuitus oculos retorque-
 bat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit diuum Augustum, etiam si in cer-
 tamen iuuenilium annorum deduxerit senectutem plus quā maturam. Fuerit mo-
 deratus & clemens, nempe post mare Acciacum Romano cruore infectum, nem-
 pe post fractas in Sicilia classes, & suas & alienas, nempe post Perusinas aras & pro-
 scriptiones. Ego uerò clementiam non uoco lassam crudelitatem. Hæc est Cæsar cle-
 mentia uera, quam tu præstas, quæ non scuitiæ pœnitentia cœpit. Nullam habere
 maculam, nunquam ciuilem sanguinem fudisse. Hæc est in maxīma potestate, ue-
 rissima animi temperantia, & humani generis t̄ comprehensibilis amor, non cupi-
 ditate aliqua, non temeritate incendi, nō priorum principum exemplis corruptis,
 quantum in ciues suos liceat experiendo tentare, sed hebetare aciem imperij sui.
 Præstitisti Cæsar ciuitatem incruētā, & hoc quod magno animo gloriatus es, nul-
 lam te toto orbe stillā cruoris humani misisse: quo maius est mirabiliusq; quod nul-
 lūquā citius gladius commissus est. Clemētia ergo non tantū honestiores, sed tur-
 tiōres

CAP. X.

 forte, fili
 al. odit

CAP. XII

 forte, incohis
 prchenfibilis

CA. XII

tiores præstat: ornamentumq; imperiorum est simul & certissima salus: cum rege consenuerint, liberisq; ac nepotibus tradiderint regna, tyrannorum execrabilis & brevis potestas est. Quid interest inter tyrannum & regem? Species enim ipsa forma ac licentia par est, nisi quod tyranni ex uoluptate sequuntur, Reges non nisi ex causa ac necessitate. Quid ergo, non reges quoq; occidere solent? Sed quoties id fieri publica utilitas periuadet. Tyrannis fauitia cordi est, Tyrannus autem à rege differt factis, non nomine. Nam & Dionysius maior iure meritoq; preferri multis regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet, cui occidendi finem fecit inopia hostium? Descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit, quis tamen unquam tyrannus tam auidè humanum sanguinem bibit, quàm ille qui septem milia ciuium Romanorum contrucidari iussit? Et cum in uicino ad ædem Bellonæ sedens exaudisset conclamationem, tot milium sub gladio gementium, exterrito semitu, hoc agamus, inquit, P. C. Seditiosi pauculi meo iussu occiduntur. Hoc non est mentitus, pauci, Syllæ uidebantur. Sed mox de Sylla consequemur, quomodo hostibus irascendum sit, Vtiq; si in hostile nomen ciues, & ex eodem corpore abrupti transierint. Interim hoc quod dicebam clemētia efficit, ut magnū inter regem tyrannumq; discrimen sit, uterq; licet non minus armis ualletur: sed alter arma habet, quibus munimentum pacis utitur, alter ut magno timore, magna odia compescat. Nec illas ipsas manus, quibus se commisit, securus aspicit. Contrarijs in contraria agitur. Nam ut inuisus sit, quia timetur, timeri uult, quia inuisus est, & illo execrabili uersu, qui multos dedit præcipites, utitur. Oderint dum metuāt. Ignarus quanta rabies oritur, ubi supra modum odia creuerunt. Temperatus enim timor cohibet animos, asiduus uerò & acer, & extrema admouens, in audaciam iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras lineis & pinna conclusas contine, easdem à tergo & ques telis incessat, tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntq; formidinem. Acerrima uirtus est, quam ultima necessitas extundit: relinquat oportet securi aliquid metus, multoq; plus spei quàm periculorum ostēdet. Alioquin ubi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula iuuat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloq; regi fida sunt auxilia sua, quibus ad cōmunem salutem utatur. Gloriosusq; miles, publicæ enim securitati dare operā uidetur, omnē laborem libens patitur, ut parentis custos. At illū acerbū & sanguinariū necesse est grauentur stipatores sui. Non potest habere quisquam bonæ ac fidæ uolūtatis ministros, quibus in tormentis & eculeo, & fferamentis ad mortem paratis utitur, quibus nō aliter quàm bestijs homines obiectat, omnibus treis noxior ac sollicitior, ut qui homines deosq; testes ac uindices facinorum timeat, eò perductus ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera uel pessimum habet crudelitas, Perseuerandum est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuēda sunt, Quid autem eo infelicius, cui iam esse malum necesse est? Miserabilem illum, sibi certe: nam cæteris misereri eius nefas sit, qui cadibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica, cum arma metuat, ad arma confugiens, non amicorum fidei credens, nō liberorum pietati. Qui ubi circumspexit quæq; fecit, quæq; facturum est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit, saepe mortem timet, sapius optat, inuisior sibi quàm seruiētibz. E contrario is cui cura sunt uniuersa, quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipub. partem tantquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam si ex usu est animaduertere, ostendens quàm inuitus aspero remedio manus admoueat, in cuius animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potentiam suam placidè ac salutariter exercet, approbare imperia sua ciuibz cupiens. Felix abundè sibi uisus, si fortunam suam publicauerit, sermone affabilis, accessuq; facilis, uultu qui maximè populos demeretur, amabilis, ac quibz desiderijs propensus, & iniquis acerbis, à tota ciuitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secreto loquuntur, quæ palàm. Tollere filios cupiunt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meritum de liberis suis quilibet non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic princeps suo beneficio tutus, nō

al. rebz

perdidit eget, arma ornamenti causa habet. Quod ergo officium eius est? Quod bonorum parentum, qui obiurgare liberos nonnunquam blande, nonnunquam minaci solent. Aliquando admonere etiam uerberibus. Nunquid aliquis sanus filium tamen prima offensa exhereditat. Nisi magnæ & multæ iniuriæ penitentiam euicerint, nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stilum. Multa autem tenet, quibus dubiam indolem & peiore loco iam positam reuocet: simul depulsa est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigenda peruenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam principi faciendum est, quem appellauimus patrem patriæ, non adulatione uana adducti. Cætera enim cognomina honori data sunt. Magnos & Felices & Augustos diximus, & ambiciose maiestati quicquid potuimus titulorum concessimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellamus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suam post illos reponens. Tarde sibi pater membra sua abscidat, etiam cum absciderit, reponere cupiat, & in abscidendo gemat, cunctatus multum diuque. Prope enim est ut liberè damnet, qui cito. Prope ut inique puniat, qui nimis. † Erixonem equitem Romanum, memoria nostra, quia filium suum flagellis occiderat, populus in foro grauius confodit. Vix illum Augusti Cæsaris autoritas infestis tam patrū quàm filiorum manibus eripuit. Tarius qui filium deprehensum in parricidio exilio damnavit, causa cognita, nemo non suspexit, quod contentus exilio, & exilio delegato Malsiliæ parricidam cōtinuit, & annua illi prestitit, quanta prestare integro solebat. Hæc liberalitas effecit, ut in qua ciuitate nunquam deest patronus peioribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui odif se non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum principem. Cogniturus de filio Tarius, aduocauit in consilium Cæsarem Augustum. Venit in priuatos penates, affedit, pars alieni consilij fuit. Non dixit, imò in meam domum ueniat. Quod si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Audita causa, excusisq; omnibus, & his quæ adolescens pro se dixerat, & his quibus arguebatur, petit, ut sententiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde priusquam aperirentur codicilli, iurauit se Tarii hominis locupletis hæreditatem non aditurum. Dicit aliquis, pusillo animo, timuit, ne uideretur loci spei suæ aperire uelle filij damnatione. Ego contra sentio. Quilibet nostrum debuisset aduersus opiniones malignas satis fiducia habere in bona cōscientia, Principes multa debent etiam famæ dare. Iurauit se non aditurum hæreditatem. Tarius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ redemit: & postquam approbauit gratuitam esse † seueritatem suam, quod principi semper curandum est, dixit relegandum quod patri uideretur. Non culeum, non serpentes, non carcerem decreuit, memor non de quo cēseret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere poenæ contentum esse debere patrem dixit, in filio adolescentulo impulsio in id scelus, in quo se quod proximum erat ab innocentia, timide gessisset, debere illum ab urbe & a parentis oculis submoueri. O dignum, quæ in cōsiliū patres aduocarēt, O dignum, quem cohæredem innocentibus liberis scriberent. Hæc clementia principem decet, ut quocumque uenerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo regi tam uilis sit, ut illum perire non sentiat, qualiscumque pars imperij est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est unum imperandi genus. Imperat princeps ciuibus suis, pater liberis, præceptor discipulis, tribunus uel cæturio militibus. Non ne pessimus pater uidebitur, qui assiduus plagis liberos etiam ex leuissimis causis coepiceret. Vter autem præceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificat discipulos, si memoria illis non cōstiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit: an qui monitionibus & uerecundia emendare ac docere malit? Tribunum centurionemq; da suum, desertores faciet, quibus tamen ignoscitur. Nunquid nam æquum est, grauius homini & durius imperari, quàm imperatur animalibus mutis? At qui equum non crebris uerberibus exterrit, dominandi peritus magister. Fiet enim for midolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit uenator,

G

CA. XIII.

al. ad primam offensam.

De patria potestate uide Instit. lib. 1.

al. Trixonem.
al. Buxonem.

CAP. XV.

al. sententiam suam

CAP. XVI.

qui instituit catulos uestigia sequi, quicquid iam exercitatis utitur ad excitandas uel persequendas feras, Nec crebro illis minatur: cōtunditur enim animus, & quicquid est indolis comminuitur trepidatione degeneri: nec licentiam uagandi errandi, par-
 CA. XVII. & miserias nata sint, nimia sauitia coguntur iugum detrectare. Nullum animal morosius est, nullum maiore arte tractandum quam homo. Nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quam in iumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditio hominem esse. Morbis medemur, nec irascimur. At qui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsumque medentem mihi me infestum agro. Mali medici est desperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus est, facere debet, cui credita salus omnium est, nō cito spem proicere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur cum uitis, resistat, Alijs morbum suum expro-
 CA. XVIII. bret, quosdam molli curatione decipiat, citius meliusque sanaturus remedijs fallentibus. Agat princeps curam, non tantum salutis, sed etiam honeste cicatricis. Nulli re-
 CA. XIX. gi gloria est ex saeva animaduersione, Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si uim suam continet, si multos irae alienae eripui, neminem suae impendit. Seruis imperare moderate laus est, & in mancipio cogitandum est, non quantum illud im-
 CA. XX. pune pati possit, sed quantum tibi permittat aequi bonique natura, quae parcere etiam captiuis, & precio paratis iubet. Quanto iustius his iubet, tanto iustius hominibus li-
 CA. XXI. beris, ingenuis, honestis, non ut mancipijs abuti, sed his quos gradu antecedas, quo-
 CA. XXII. rumque tibi non tradita seruitus, sed tutela. Seruis ad statutam licet confugere, cum in seruum omnia liceant. Est aliquid quod in homine licere commune ius animantium
 CA. XXIII. uetet. Quis non Vedium Pollionem peius oderat, quam serui sui, quod murenas san-
 CA. XXIV. guine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant in uiuarium, quid aliud
 CA. XXV. quam t serpentes obijci iubebat. O hominem mille mortibus dignum, siue deuor-
 CA. XXVI. randos seruos obijciebat murenis quas esurus erat, siue in hoc tantum illas alex-
 CA. XXVII. bat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota ciuitate commonstrantur,
 CA. XXVIII. inuisque & detestabiles sunt: ita regum & iniuria latius patet & infamia, atque or-
 CA. XXIX. dium seculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit quam numerari inter
 CA. XXX. publico malo natos. Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis deco-
 CA. XXXI. rum regenti sit quam clementia, quocunque modo is, & quocunque iure prae-
 CA. XXXII. tus ceteris erit. Eo scilicet formosius id esse, magnificentiusque fatebimur, quo in ma-
 CA. XXXIII. iori praestabitur potestate, quam nō oportet noxiam esse, t si ad naturae legem com-
 CA. XXXIV. ponitur. Natura enim commenta est regem, quod & ex alijs animalibus licet co-
 CA. XXXV. gnoscere, & ex apibus, quarum regi amplissimum cubile est medioque ac tutissimo
 CA. XXXVI. loco. Praeterea onere uacat, exactor alienorum operum, & amisso rege, totum dilab-
 CA. XXXVII. bitur examen, Nec unquam plus unum patiuntur, melioremque pugna quarunt. Pra-
 CA. XXXVIII. terea insignis regi forma est, dissimilisque ceteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc
 CA. XXXIX. tamen maxime distinguitur, iracundissima, ac pro corporis captu pugnacissima
 CA. XL. sunt apes, & aculeos in uulnere relinquunt, Rex ipse sine aculeo est. Noluist illum
 CA. XLI. natura, nec sauum esse, nec ultionem magno constaturam petere, telumque detraxit,
 CA. XLII. & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Est enim illi
 CA. XLIII. mos t exerere se in parujs, & ingentium rerum documenta t minima agere. Pu-
 CA. XLIV. deat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior ei
 CA. XLV. se animus debeat, quanto uehementius nocet. Utinam quidem eadem hominilex
 CA. XLVI. esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec saepius liceret nocere quam semel, nec alie-
 CA. XLVII. nis uiribus exercere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si
 CA. XLVIII. mortis periculo uim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tan-
 CA. XLIX. tum enim necesse est timeat, quantum timeri uoluit, & manus omnium obseruet, &
 CA. L. eo quoque tempore quo non captatur, peti se iudicet, nullumque momentum immu-
 CA. LI. ne a metu habeat. Hanc aliquis agrā uitā sustinet, cum liceat innoxium atque ob hoc se-
 CA. LII. curū, salutarem potentiam, laetis omnibus, tractarer. Errat enim si quis existimat tu-
 CA. LIII. tum esse ibi regem, ubi nihil a rege tutū est. Sed securitas securitate mutua pacifera-
 CA. LIV. da est.

Supra lib. de
 ira. 3. cap. 41.
 al. Serpenti-
 num.

al. sed ad natu-
 ra legem com-
 positam.

al. exercere
 forte, per mini-
 ma.

est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles cauire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusq; sepire. Saluum regem in aperto clementia præstabit. Vnum est inexpugnabile munimen amor ciuium. Quid pulchrius est, quam uiuere optatibus cunctis, & uota non sibi, sed de nuncupantibus. Si paulum ualetudo titubauit, non spem hominum excutari, sed metum. Nihil esse cuiquam tam preciosum, quod non pro salute præsidis commutatum uelit. Omne quod illi cōtingit, sibi quoq; euenire deputer. In hoc asiduis bonitatis argumentis probauit, non Remp. suam esse, sed se reipublicā. Quis tunc audeat frueri aliquod periculum? Quis ab hoc non si possit fortunam quoque auertere uelit, sub quo iusticia, pax, pudicitia, securitas, dignitas, florēt, sub quo opulenta ciuitas, copia bonorum omnium abundat? Nec alio animo rectorem suum intuerur, quā si Dñi immortales potestatem uisendi sui faciant, intueremur uenerātes colentesq;. Quid autem, non proximum illis locum tenet, is qui se ex deorum natura genit, beneficus ac largus, & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet, Maximum ita haberi, ut optimus simul habeatur. Duabus de causis punire principis solet, si aut se uindictat, aut alium. Prius de ipsa parte differam, quæ ipsum concernit. Difficilius est enim moderari, ubi dolori debetur ultio, quā ubi exemplo. Superuacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut uerum excutiat, ut innocētia faueat, ut appareat, non minus rem agi rei periclitantis, quā iudicis. Hoc autem ad iusticiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeste læsus, animū in potestate habeat, & pœnam si tuto poterit, donet, sin minus, temperet, longeq; sit in suis, quā in alienis exorabilior iniurijs. Nam quemadmodum nō est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detracta clementem uocabo, non in alieno dolore faciem, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur, non proflit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.

Ultio duas res præstare solet, aut solatium affert ei qui accipit iniuriam, aut in reliquum securitatem. Principis maior est fortuna, quā ut tali solatio egeat, manifestiorq; uis, quā ut alieno malo opinionem sibi uirium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus uiolatusq; est. Nam si, quos pares aliquādo habuit, infra se uidet, satis uindictatus est. Regem & seruus occidit, & serpēs, & sagitta. Seruauit quidem nemo, nisi maior eo quem seruauit. Vti itaq; animose debet tanto munere deorum dandi auferendiq; uitam potens: in his præsertim, quos scit aliquando suo fastigio obstitisse, hoc arbitrium adeptus, ultionem impleuit, perfecitq; quantum ueræ pœne satis erat. Perdidit enim uitam qui debet, & quisquis ex alto ad inimici pedes abiectus, alienam de capite suo regiamq; sententiam expectauit, in seruatoris sui gloriam uiuet, plusq; nomini eius conferet incolumis, quā si ex oculis ablati esset. Alsiduum enim spectaculum alienæ uirtutis est, in triumpho cito transisset. Si uero regnū quoq; suum tuto relinqui apud eum potuit, reponiq; eò unde deciderat, ingenti incremento surgit laus eius, qui cōtensus fuit, ex rege uicto nihil præter gloriam sumere. Hoc est etiam ex uictoria sua triumphare, testariq; nihil se quod dignū esset uictore apud uictos inuenisse. Cū ciuib; & ignotis atq; humilibus eò moderatius agendum est, quò minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas, à quibusdam te uindicare fastidias, & non aliter quā ab animalibus paruis & obterentem inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui in ore ciuitatis seruati punitiq; erunt, occasione notæ clementie utendum est. Transeamus ad alienas iniurias, in quibus uindictandis hæc tria lex secuta est, quæ princeps quoque sequi debet: aut ut eum quem punit, emendet, aut ut pœna eius ceteros meliores reddat, aut ut sublati malis securiores ceteri uiuant. Ipsos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim uiuit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus est, iam non habere pœna locum. Ciuitatis autem mores, magis corrigit parcitas animaduersionum. Facit enim consuetudinem peccandi multando peccatum. Et minus grauis nota est, quā turba damnatorum leuat, & seue

G. ritas,

CAP. XX

CA. XXI

*al. de capite re
gio sententiam.*

CA. XXII

ritas, quod maximum remedium habet, assiduitate amittit auctoritatem. Confitebor bonos mores ciuitati princeps, & uitia eius facilius compescit, si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tãquam inuitus & cum magno tormento ad castigandum ueniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Grauior multo poena uidetur, quã a miti uiro constituitur. Præterea uidebis ea sæpe committi, quæ sæpe uindicantur. Pater tuus plures intra quinquennium culeo insuit, quàm omnibus sæculis insutos accepimus. Multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu sine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altissimi uiri, & rerum natura peritissimi maluerunt, uelut incredibile scelus, & ultra audaciam positum præterire, quàm dum uindicant, ostendere posse fieri. Itaque parricidæ cum lege ceperunt, & illis facinus poena monstrauit. Pessimo loco pietas fuit, postquam sapius cuileos uidimus, quàm cruces. In qua ciuitate raro homines puniuntur, in ea consensus fit innocentia, & indulgetur uelut publico bono. Putet se innocentem esse ciuitas, erit. Magis irascitur à communi frugalitate deciscētibz, si paucos eos esse uiderit. Periculosum est, mihi crede, ostendere ciuitati, quanto plures mali sint.

CA. XXIII

CAP. XX/

III.

Indicta est aliquando à senatu sententia, ut seruos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quātum periculū immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent. Idem scito metuendum esse, si nulli ignoscitur. Cito apparebit pars ciuitatis deterior quanto prægrauet. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura cōtumax est humanus animus, & in contrarium atq; arduum nitens, sequiturq; facilius quàm ducatur. Et ut generosi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur, ita clementiam uoluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat ciuitas, quam seruet sibi. Plus itaque hac uia proficitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignum tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac uulneribus, & abiecto homi-

CA. XXV.

ne, in syluestre animal transire. Quid enim interest oro te Alexander, leoni Lysimachū obijcias, an ipse laceres dentibus tuis? Tuū illud os est, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potius ungues esse, tibi ricium illum edendorum hominum capacem. Non exigimus à te, ut manus ista, exitium familiarium certissimum, ulli salutaris sit. Vt iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem cædemq; satietur. Clemētia uocatur, si ad occidendum amicum, carnifex inter homines eligitur. Hoc est, quare uel maxime abominanda sit sauitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Noua supplicia conquirunt, ingenium aduocat, instrumenta excogitat, per quæ uarietur atq; extendatur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille durius animi morbus ad insaniam peruenit ultimam, cum crudelitas uersa est in uoluptatem, & iam occidere hominem iuuat. Nam talem uirum à tergo sequitur euerlio, Odiā, uenena, gladij, tam multis periculis petitur, quàm multorum ipse periculum est, priuatisq; nonnunquam consilijs, alijs uerò consternatione publica circumuenitur. Leuis enim & priuata pernicies non totas urbes mouet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes paruulæ fallit, nec publice consequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transit, & in monstrum & creuit, ubi fontes potu infecit, & si afflauit, deurit, obteritq; quacunque incelsit, bellis petitur. Possunt uerba dare, & euadere pusilla mala, ingentibus obuiam itur. Sic unus ager, nec domum quidem perturbat: at ubi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio ciuitatis, ac fuga est, & dñs ipsis manus intendunt. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia uiciniq; aquam ingerunt. At incendium uastum, & multas iam domos depastum, parte urbis obruitur. Crudelitatem priuatorum quoque seruales manus sub certo crucis periculo ultæ sunt; Tyrannorum

CA. XXVI

et. impunitatem.

gentes populiq; & quorum erat malum, & hi quibus imminabat, excindere aggrediuntur. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiamq; & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum esse docuit? Non diu apparet nequitia, nec quantum, uidetur, peccat. Sed puta tutam esse crudelitatem, quale eius regnum est.

est. Non aliud quàm captarū urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia modesta, trepida, & confusa. Voluptates ipsæ timētur. Non cōiuiua secura inest, in quibus lingua sollicitè etiā ebrijs custodienda est. Nō spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparētur licet, inquit, magna impēsa, & regijs opibus, & artificum exquisitis nominibus, quem tamē ludo in carcerem ire iuuēt. Quod istud dii boni malum est, occidere, sequi, delectari sono catenarū, & ciuium capita decidere, quocunq; uentum est multū sanguinis fundere, aspectu suo terrere & fugare. Quæ alia uita esset, si leones urliq; regnarent. Si serpētibus in nos, ac tñ nobisissimo cuiq; animali daretur potestas. Illa rationis expertia, & à nobis immanitate crimine damnata abstinent suis, & tuta est etiā inter feras similitudo morū. Apud hominēs autē nec à necessarijs quidē rabies temperat sibi, sed externa suaq; in æquo habet, quo possit exercitatio à singulorum cædibus, deinde in exitia gentium serpere, & inijcere tectis ignem: aratrum uetustis urbibus inducere, potētiam putat, & unum occidi aut alterum, parum imperatorium credit: nisi eodem tempore regis miserorum subiectus stetit, crudelitatem suam in ordinē coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad uitam ab ipsa mortē reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentū principis fastigio dignius pulchriusq; est, quàm illa corona ob ciues seruatos. Non hostilia arma detracta uictis, non currus barbarorum sanguine turgentis, non parta bello spolia. Hæc diuina potentia est, gregatim ac publice seruare, multos aut occidere & indiscretos, incendiij ac ruinæ potentia est.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM DE CLEMENTIA.

Quid tu non experieris istud nobis esse ubi seruitutem, ita prior editio. Rodolphus annotat. Quid istud non experieris istud non esse tibi seruitutem. Cap. 8. statim in principio.

Seruatum seruauit. In alijs erat, sed natum, ut referatur ad factum, erat enim in hostium castris natus, aut hostium filius. Cap. 9.

Comprehensibilis amor. Rodolphus legit, incomprehensibilis. Tolerabilis erat prior lectio, si comprehensibilis. Cap. 11.

Tradi sibi pater membra sua abscindat. Rodolphus legit, tarde sibi pater membra sua abscindat. Sentit principi bono omnia facienda, priusquam ueniat ad extrema supplicia, eo quod omnes subditos pro suis membris ducat. Cap. 14.

Clementia inuocatus, ad occidendum amicū carnifex inter homines eligitur. Non dubium est quin legens sit, clementia uocatur, si ad occidendum &c. Notat enim principum crudelitatem, qui amicos obijciunt bestijs, iuxta illud Maronis, Si pereō, manibus hominum perijisse iuuabit. Cap. 25.

PINCIANI IN PRIMVM LIB. DE CLEMENTIA AD NERONEM.

Omnia in fida tutela haberi nihil per te, neque ui, neq; clam à te R. P. creptum. Exemplaria Franciscanum & Pincianum. Omnia quæ in fidem tutelamq; tuam uenerunt nihil per te neq; ui neq; clam rei publicæ ereptum. Scribendum reor, omnium, non omnia. Nisi pereundi licentia. Prior editio, nisi pereat licentia. Codex mox citatus, nisi perennis diligentia. Cap. 1.

Nam si quid adhuc colligitur. Nam si quid adhuc colligit, eadem. Cap. 5.

Saluidenum Lepidus secutus est. Sic quidem præfert uetus lectio, sed legendum Saluidienum non Saluidenum. Cap. 9.

Nam ut inuisus sit quia timetur. Corrigendum reor. Nam ut inuisum se scit, quia timetur. Possset etiam scribi inuisus sit, non inuisus sit, & infra. Sic feras lineis & pinna conclusas contine. Castiga, Sic feras lineæ & pinne conclusas continent, ex uetere lectione. Cap. 12.

EXILIO damnauit. Consilio, non exilio ueteres codices. Cui lectioni suffragantur uerba quæ mox paulo sequuntur: aduocauit in consilium Casarem Augustum, & legendum infra, effecit, non efficit. Cap. 15.

Nec quantum uidetur peccat. Exemplar Pincianum, nec quantum uidetur tantum peccat. Noxiosissimo cuiq; & si Noxiosissimo uetus lectio, non noxiosissimo, ut à pijs pijsimus, quod in antiquis legitur monumentis: & si Philippicus Cicero reclamet. Cap. 26.

LVCII ANNAEI SENECAE DE CLEMENTIA
AD NERONEM LIBER
SECVNDVS.

CAP. I

T de clementia scriberem Nero Cæsar, una me uox tua, maxime compulit, quam ego non sine admiratione, & cum diceretur, audisse memini, & deinde alijs narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis, quæ non composita, nec alienis auribus data, subito crepuit, sed bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animaduersurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, uir egregius & tibi principî notus, exigebat à te, scriberes, in quos, & ex qua causa animaduerti uelles. Hoc sæpe dilatum, ut aliquando fieret, instabat. Inuitus inuito cum charta protulisset traderetq; exclamasti, uellem nescire literas. O dignam uocem, quam audirent omnes gentes, quæ Romanum imperium incolunt, quæq; iuxta facere dubiæ libertatis, quæq; se contra uiribus aut animis attollunt. O uocem in curationem omnium mortalium mittendam, in cuius uerba principes regesq; iuramentum faciant. O uocem priscae generis humani innocentiae, Dignam cui redderetur antiquum illud seculum. Nunc profecto consentire dicebat ad aqua bonumq; expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur, pietatem, integritatemq; cum fide ac modestia surgere, & uitia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro seculo dare locum.

CAP. II.

al. marcet

Futurum hoc Cæsar ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur illi animi tui mansuetudo, diffundeturq; paulatim per omne imperij corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualeatudo. Inde omnia uerga sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum uiget aut marcescit. Et erunt ciues, erunt socij digni hac bonitate: & in totum orbem recti mores reuertentur. Parceretur ubique manibus. Diutius me morari hic patere, non ut blandiar auribus tuis, nec enim mihi hic mos est. Maluerim ueris offendere, quam placere adulando. Quid ergo est propter quod bene factis dictisq; tuis, quam familiarissimum esse te cupio: ut quod nunc natura & impetus est, fiat iudicium. Illud mecum considero, multas uoces magnas, sed destitabiles in uitam humanam peruenisse, celebresq; uulgo ferri, ut illam, oderint dum metuant. Cui Græcus uersus similis est, qui se mortuo terram miseri ignibus iubet, & alia huius notæ. At nescio quomodo ingenia immania & inuisa materia fecundiori expresserunt sensus uehementes & concitatos. Nullam adhuc uocem audiui ex bono leniq; animosam. Quid ergo est? Ut raro inuitus, & cum magna cunctatione ita aliquando scribas necesse est istud quod tibi in odium literas adduxit, sed sicut facis, cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

CAP. III

Et ne forte decipiat nos speciosum clementiae nomen, & in contrarium aliquando abducatur, uideamus quid sit clementia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorem in constituendis poenis. Plures proponere est tutius, ne uana definitio parum rem comprehendat, & ut ita dicam, formula excidat. Illaque dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in poena exigenda. Illa finis contradictiones inueniet, quamuis maxime ad uerum accedat. Si dixerimus clementiam esse moderationem aliquid ex merita ac debita poena remittentem, reclamabitur, nullam uirtutem quicquam minus debito facere. At qui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quæ se flectit citra id, quod merito constitui posset. Huic contrariam imperiti putant seueritatem, sed nulla uirtus uirtutis contraria est.

CAP. IIII.

Quid ergo opponitur clementiae? Crudelitas, quæ nihil aliud est, quam atro-

deus animi in exigendis poenis. Sed quidam non exigunt poenas, crudeles tamen sunt, tanquam qui ignotos homines & obuios non in compendium, sed occidendi causa occidunt. Nec interficere contenti sunt, ut Buliris ille & Procrustes, & piratae, qui captos uerberant, & in ignem uiuos imponunt. Hæc crudelitas quidem, sed quia nec ultionem sequitur, non enim læsa est, nec peccato alicui nocetur, nullum enim antecessit crimen, extra definitionem nostram cadit, quæ ratio continebat in exigendis poenis intemperantiam animi. Possumus dicere non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui uoluptati sauitia est: possumus etiam uocare, nam uaria sunt genera eius, & nullum certius quàm quod in cædes hominum & laniationes peruenit. Illos ergo crudeles uocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sauisse. Possumus effugere causillationem, & ita finire, ut sit crudelitas inclinatio animi ad asperitatem. Hanc clementia repellit longius a se; nam seueritatem illi conuenire certum est. Ad rem pertinet quærere hoc loco quid sit misericordia. Plerique enim ut uitam eam laudant, & bonum hominem uocant misericordem. Hæc autem uitium animi est. Vtraque circa seueritatem, circaque clementiam posita sunt, quæ uitare debemus, ne per speciem seueritatis, in crudelitatem, ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus. In hoc leuiore periculo erratur, sed par error est à uero recedendum.

al. ut Seint

forte, nã cum
seueritate illi
conuenit.

Ergo quemadmodum religio deos colit, superstitio uiolat, ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem uitabunt. Est enim uitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimo cuiusque familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt, quæ lachrymis nocentissimorum mouentur, quæ si liceret, carcerem effringerent. Misericordia non causam, sed fortunam spectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus regibusque bonum daturam consilium. Obicitur enim illi, quod sapientem negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se ponantur, inuisa sunt. Videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad poenam deducere. Quod si est, quid hac secta durius, quæ dediscere humanitatem iubet, porro tumque aduersus fortunam certissimum mutuo auxilio cludit? Sed nulla secta benignior leniorque est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut propositum sit usui esse aut auxilio, nec sibi tantum, sed uniuerlis singulisque consilium. Misericordia est ægritudo animi ob alienarum miseriarum speciem, aut tristitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Aegritudo autem in sapientem uirum non cadit. Serena enim eius mens est, nec quicquam incidere potest quod illam obducatur. Nihil æque hominem, quàm magnus animus decet. Non potest autem magnus esse idem si metus & mœror contumeliantem obducit, & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidem accidet calamitas, sed omnem fortunæ iram reuerberabit, & ante se franget. Eandem semper faciem seruabit placidam & inconcussam, quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adhuc quod sapiens prouidus est, & in expedito consilium habet. Nunquam autem liquidum syncerumque ex turbido uenit. Tristitia enim inhabilis est ad dispiciendas res, utilia excogitanda, periculosa uitanda, æqua æstimanda. Ergo non misereatur, quia & sine miseria animi facit. Cæterum omnia, quæ qui misereantur, nolentes facerent, hic libens & alacri animo faciet. Succurret alienis lachrymis, non accedendabit manum naufrago, exuli hospitium, egentis stipem, non hanc contumeliosam, qua pars maior horum, qui se misericordes uideri uolunt, abiicit & fastidit quos adiuuat, contingitque ab his timet: sed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lachrymis maternis filium, & catenas solui tubebit, & ludo eximet, & cadauer etiam noxium sepeliet. At faciet ista tranquilla mente, uultu suo. Ergo non miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum

CAP. V.

CAP. VI.

al. fortuitis

bonū, ex quo dabit cuiq; partē: etiā ad calamitosos proportionē, improbandos & emēdādos bonitatē suā permittet. Afflicis uerō & t̄ fortius laborantibus multo t̄tius subueniet. Quotiens poterit fortunā intercedet. Vbi enim opibus potius uertur, aut uiribus, quā ad restituenda quæ casus impulsit? Vultum quidem non detinet, nec animum ad æruscantis ciuis, aut pannosi aridam faciem aut obnixam baculo senectutem, Cæterum omnibus dignis proderit, & deorum more calamitoso propicius respiciet. Misericordia uicina est miseriæ, habet enim aliquid, trahitq; ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienā lippitudinem & ipsi suffunduntur: tam mehercule, quā morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridentibus, & ad omnium oscitationem ipsum quoque os diducere. Misericordia uitium est animorum, t̄ nimis miseriæ fauentium, quā si quis à sapiente exigit, prope est, ut lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoscat dicam. Constitutam nunc quoque quid sit ueniā, ut sciamus dari illam à sapiente non debere. Veniā est pœna meritæ remissio. Hanc sapiens quare non debeat dare, redduntur.

CAP. VII.

tionem diutius; quibus hoc propositum est. Ego ut breuiter tanquam in alieno iudicio dicam, ei ignoscitur qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaq; pœnam quam exigere debet, non donat sed illud quod ex ueniā cōsequi uis, honestiore tibi uia tribuit. Parcit enim sapiens, consulit & corrigit, Idem facit, quod si ignosceret, nec ignoscet, quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit obmisisse. Aliquem uerbis tantum admonebit, pœnam non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquem t̄ inuidia criminis manifeste laborantem, iubebit incolumem esse, quia deceptus est, quia periculum lapsus. Hostes dimittet saluos, aliquando etiā laudatos si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia nō ueniæ, sed clementiæ opera sunt. Clementia liberum arbitrium habet, non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat. Et absolvere illi licet, & quanti uult æstimare litem. Nihil ex his facit tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit iustissimum sit. Ignoscere autē est, quæ iudicas puniendā non punire. Veniā debita pœna remissio est. Clementia hoc primum præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debeat se pronunciet. Plenior est ergo quā ueniā, & honestior. De uerbo (ut mea fert opinio) controuersia est, de re quidem conuenit. Sapiēs multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantū rectas procerasq; arbores colunt, sed illis quoq; quas aliqua deprauauit causa, adminiculis quibus regantur applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatē rami premāt. Quasdam infirmas uitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena umbra laborantibus, cœlum aperiant. Secundum hæc uidebit perfectus sapiens, quod ingenium qua ratione tractandum sit, quo modo in rectum praua flectantur.

*al. inuidie criminis**De æstimanda lite, Budæus in pandectarum annot. reliquis*

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM DE CLEMENTIA.

Secundus hic liber non uidetur esse pars operis superioris, sed initium alterius: nec apparet esse perfectum, quod in Seneca docti desiderant ordinem & connexionem.

Cap. 2.

A capite bona ualetudo & locus hic obscurus est adiectione uerborū aliquot. Primum hæc uerba, ea transibit, non erant in uetusto codice: quanquam totum hoc, à capite bona ualetudo in omnes, satis apparet esse annotationem studiosi cuiuspiam, qui & formabuntur uerbum adiecticiū uidetur. His igitur sublati pulchre confecta lectio hunc in modum: & cuncta in similitudinem tui, uegeta sunt atq; erecta, aut languore demissa, prout arborum uiget aut marcet. Aut si non placet tantum uerborum abijcere, hæc erit tolerabilis lectio, cuius occasio unus codex dedit: & cuncti in similitudinem tui formabuntur. A capite bona ualetudo. Inde omnia uegeta sunt atq; erecta, & cætera, ut in omnes, quod habebat etiam uetustissimus codex, uertas in, inde omnia.

PINCIANI IN SECVNDVM LIBRVM DE CLEMENTIA.

Cap. 2.

A capite bona ualetudo ea transibit in omnes. Vegetata sunt cætera.] Prima duo uerba, à capite, superius adiungenda sunt. Quæ succedunt sic scribe ex plerisq; antiquis codicibus. Bona ualetudo in omnes uegeta sunt, reliqua superfluum ex omni scripta lectione, & mox paulo, uiuit substitue pro uiuit. Quid ergo est proprium?

legenda dictisq; tuis.] Legendum. Quid ergo est præter id quod, cetera ut prior editio habebat.

Hæc clementia repellit longius stare à se.] Sic prior editio. Exemplar Pincianum. Hanc clementia repellit lon Cap. 4.

stare à se facit.

Secundum hæc uidebit perfectus sapiens quod ingenium qua ratione tractandum sit donec in rectum praua fle Cap. 7.

antur.] Eadem. Videbit quod ingenium qua ratione tractandum sit. Quo modo in rectum praua flectantur, re/

liqui superfluum.

LVCII ANNAEI SENECAE DE VITA BEATA AD
GALIONEM FRATREM, LIBER VNVS.

Iuere Gallio frater omnes beate uolunt, sed ad peruidendum quid sit, quod beatam uitam efficiat, caligant. Adeoq; non est facile consequi beatam uitam, ut ab ea quisq; eo longius recedat quo ad illam concitatus fertur. Si uia lapsus est, quæ in contrarium ducit, ipsa uelocitas maioris interualli causa fit. Proponendum est itaq; primum, quid sit quod appetamus, Tum circumspiciendum est, quæ contendere illo celerrime possimus, intellectu in ipso itinere, si

CAP. I.

rectum erit quantum quotidie proficiamus, quætoq; propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem passim uagamur, non duces secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diuersa uocantium, conteritur uita inter errores, breuis etiam si dies noctesq; bone menti laboremus. Decernatur itaque & quod tendamus, & quæ, non sine perito aliquo, cui explorata sint, ea in quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in cæteris peregrinationibus conditio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati incolæ non patiuntur errare. At hic tritissima quæq; uia & celeberrima maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est, quam ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem, pergentes non quod eundem est, sed quod itur. Atqui nulla res nos maioribus malis implicat, quam quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorumq; exempla multa sunt, nec ad rationem, sed ad similitudinem uiuimus. Inde ista tanta coaceruatio aliorum supra alios ruentium. Quod in strage hominum magna euenit, cum ipse se populus premit, nemo ita cadit ut non alium in se attrahat, primi exitio sequentibus sunt. Hoc in omni uita accidere uideas licet, nemo sibi tantum errat, sed alieni erroris causa & autor est. Nocet enim applicari antecedentibus, & dum unusquisq; mauult credere quam iudicare, nunquam de uita iudicatur, semper creditur. Versatq; nos & præcipitat traditus per manus error, alienisq; perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur à cœtu. Nunc uero stat contra rationem defensor mali sui populus. Itaq; idem euenit quod in comitijs, in quibus eos factos prætores idem qui fecere mirantur, cum se mobilis fauor circumiegit. Eadem probamus, eadem reprehendimus. Hic exitus est omnis iudicij, in quo his secundum plures datur. Cum de beata uita agitur, non est quod mihi illud dissensionum more respondeas, Hæc pars maior esse uidetur. Ideo enim peior est. Non tam bene cum rebus humanis geritur, ut meliora pluribus placeant. Argumentum pessimi turba est. Quæramus tamen quid optime factum sit, non quid uisitatissimum: & quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat, non quid uulgo ueritatis pessimo interpreti probatum sit. Vulgus autem tam chlamydatus quam coronatos uocet. Non enim colorem uestium quibus prætexta corpora sunt aspicio, oculis de homine non credo. Habeo melius certiusq; lumen, quo à falsis uera diiudicem. Animi bonum animus inueniat. Hic si unquam illi respirare & recedere in se uacauerit, O quam sibi ipse uerum, tortus à se fatebitur, ac dicet, Quicquid feci adhuc infectum esse mallet. Quicquid dixi cum recogito, in multis uideo. Quicquid optaui, inimicorum execrationem puto. Quicquid timui, dii boni, quanto melius fuit, quam quod concupiui. Cum multis tamen amicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo ulla inter malos gratia est) redij, mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, ut me multitudini educerem, & tamen aliqua dote notabilem facerem. Quid aliud quam telis me op

CAP. II.

forte, quid optimū factu sit

al. inimicitias
al. aliquando
rem.

CAP. III.

me opposui, & maliuolentiae quod morderet ostendi. Vides tu istos, qui eloquentiam laudant, qui opes sequuntur, qui gratiae adulantur, qui potentiam extollunt. Omnes aut sunt hostes, aut (quod in aequo est) esse possunt. Quam magnus miramentum, tam magnus inuidentium, populus est. Quin potius quero aliquid uisibile, quod sentiam, non quod ostendam. Ista quae spectantur, ad quae consistitur, alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quaramus aliquando non in speciem bonum, sed solidum & aequabile, & a secretiore parte formosius. Hoc eruamus. Nec longe positum est, inuenietur. Scire tantum opus est, quo manu pergrigas, Nunc uelut in tenebris uicina transimus, offensantes in ipsa quae desideramus. Sed ne te per circuitus traham, aliorum quidem opiniones praeteribo; nam & e numerare illas longum est, & coarguere: nostram accipe. Nostram uero cum dico, non alligo me ad unum aliquem ex Stoicis proceribus. Est & mihi censendi ius, itaque aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere. Fortasse & post omnes citatus, nihil improbabo ex his quae priores decreuerint, & dicam, Hoc amplius censeo. Interim quod inter omnes Stoicos conuenit, rerum, naturae assentior. Ab illa non deerrare, & ad illius legem exemplumque formari, sapientia est. Beata est ergo uita conueniens naturae suae, quae non aliter contingere potest, quam si primum sana mens est, & in perpetua possessione sanitatis suae. Deinde si fortis ac uehemens, tum pulcherrima & patiens, apta temporibus, corporis sui pertinentiisque ad id curiosa, non anxie tamen, illarum rerum quae uitam instruunt diligens, sine admiratione cuiusquam usura fortunae muneribus, non seruitura. Intelligis etiam si non adiciam, sequi perpetuam tranquillitatem, libertatem, depulsis his quae aut iritant nos, aut territant.

CAP. IIII.

Nam pro uoluptatibus & pro illis quae parua aut fragilia sunt, & in ipsis flagitijs noxia, ingens gaudium subit, inconcussum, & aequabile, & pax cum concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine. Omnis enim ex infirmitate feritas est. Potest aliter quoque definiri bonum nostrum, id est, eadem sententia non isdem comprehenditur uerbis. Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coartatur, & aut in cornua, sinuata media parte: curuatur, aut recta fronte explicatur, Vis illi, utcumque ordinatus est, eadem est, & uoluntas pro eisdem partibus standi. Ita definitio summi boni alias diffundi potest & porrigi, alias colligi, & in se cogi. Idem utique erit si dixerero, Summum bonum est animus fortuita despiciens, uirtute laetus: aut inuicta uis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conuersantium cura. Libet itaque definire, ut beatum dicamus hominem illum cui nullum bonum malumque sit, nisi bonus malusque animus. Honesti cultor, uirtute contentus, quem non extollunt fortuita nec frangunt, qui nullum maius bonum eo quod sibi ipsi dare potest, nouerit, cui uera uoluptas erit, uoluptatum contemptio. Liceat, si euagari uelis, idem in aliam atque aliam faciem, salua & integra potestate, transferre. Quid enim prohibet nos beatum dicere liberum animum, & erectum, & in

al. beatam uitam dicere

territum ac stabilem, extra metum, extra cupiditatem positum. Cui unum bonum sit honestas, unum malum turpitudor. Cetera uilis turba rerum, nec detrahet quicquam beatam uitam, nec adiciet, sine auctu ac detrimento summi boni ueniens ac recedens. Hunc ita fundatum necesse est, uelit nolit, sequatur hilaritas continua, & leticia alta, atque ex alto ueniens, ut quae suis gaudeat, nec maiora domesticis cupiat.

CAP. V.

Quid ni ista penset bene cum minutis & friuolis, & non perseverantibus corpulentioribus motibus? Quo die infra uoluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem quam malam & noxiam seruitutem seruiturus sit, quem uoluptates doloresque incessantissima dominia impotentissimaque, alternis possidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est. Hanc non alia res tribuit, quam fortunae negligentia. Tu illud oritur instimabile bonum, quies mentis in tuto collocata, & sublimitas, & expulsi terribus ex cognitione ueri gaudium grande & immotum, comitasque & diffusio animi, quibus delectabitur non ut bonis, sed ut ex bono suo ortis. Quoniam liberaliter agere coepi, potest beatus dici, qui nec cupit nec timet, beneficio rationis. Quoniam & faxa timore & tristitia carent, nec minus pecudes, non ideo tamen quisquam felix dixerit.

al. doloribus, sed rectius erroribus

Exerit, quibus non est felicitatis intellectus. Eodem loco pone homines, quos in numero pecorum & animalium redegit hebes natura, & ignoratio sui. Nihil inter hos & illa. Quoniā illis nulla ratio est, his praua, & malo suo, atque in periculum solers. Beatus enim nemo dici potest, extra ueritatē proiectus. Beata ergo uita est in recto certoque iudicio stabilita & immutabilis. Tunc enim pura mens est, & soluta omnibus malis, cum non tantum lacerationes, sed etiam uellicationes egerit, satura semper ubi constitit, ac sedem suam etiam irata & infestante fortuna vindicatura. Nam quod ad uoluptatem pertinet, licet circumfundatur undique, per omnes uias influat, animumque blandimentis suis leniat, aliaque ex alijs admoueat, quibus & rotas quoque partes nostri sollicitet, quis mortalium cui ullū superest hominis uestigiū, per diē noctemque titillari uelit, et deserto animo, corpori operā dare?

al. totos partes
tesque

CAP. VI.

Sed & animus quoque, inquit, uoluptates habebit suas. Habeat sane sedeaturque luxuria & uoluptatum arbiter, impleat se omnibus eis, quae oblectare sensus solent, Deinde praeterita respiciat, & exoletarum uoluptatum memor exultet prioribus, futuris iam immineat, ac spes ordinet suas, & dum corpus in praesenti sagina facet cogitationes ad futura premittat, hoc mihi uidetur miserius, quoniam mala pro bonis amplecti dementia est. Nec sine sanitate quisquam beatus est: nec sanus, cui offuturapro optimis appetuntur. Beatus est ergo iudicij rectus. Beatus est praesentibus, qualia cumque sunt, contentus, amicusque rebus suis. Beatus is cui omnē habitū rerum suarum ratio commendat. Videant qui in his summum bonum uoluptatem dixerunt, quam turpi illud loco posuerint. Itaque negant posse uoluptatem a uirtute diduci, & aiunt, nec honeste quenquam uiuere ut non iucunde, nec iucunde ut non honeste uiuat. Non uideo quomodo ista diuersa in eandem copulā coniungantur. Quid ei oro uos, cur separari uoluptas a uirtute non possit: uidelicet quod omne boni ex uirtute principij est. Ex huius radicibus etiam ea quae uos & amatis & expetitis oriuntur. Sed si ista indiscreta essent, non uideremus quaedam iucunda, sed non honesta, quaedam uero honestissima, sed aspera & per dolores exigenda. Adhuc nunc, quod uoluptas etiam ad uitā turpissimā uenit. At uirtus malam uitam non admittit. Et infelices quidam non sine uoluptate, imò ob ipsam uoluptatē sunt, quod non euearēt si uirtuti se uoluptas immiscuisset, qua uirtus saepe caret, nunquam indiget. Quid dissimilia imò diuersa componitis. Altum quiddam est uirtus, excelsum, & regale, inuictum, infatigabile. Voluptas, humile, seruille, imbecillum, caducum, cuius statio ac domicilium fornices & popinae sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, promuris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentē manus, Voluptatem latitantem saepius ac tenebras captatē, Circa balnea ac sudatoria, ac loca adilem metuentia, mollem, eneruam, mero atque unguento madentem, pallidam aut fucatam, & medicamentis pollutam. Summū bonū immortale est, nescit exire, nec satiētatē habet nec poenitentiam. Nunquā recta mens uritur, nec sibi odio est, nec quicquam mutauit, quia semper secuta est optima. At uoluptas, tunc cum maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet, itaque cito implet, & tadio est, & post primum impetum marcet. Nec id unquam certum est, cuius in motu natura est. Ita non potest quidem ulla eius esse substantia, quod uenit transitue celerrimē in ipso uoluptatis perituro. Eo enim peruenit, ubi delinit, & dum incipit, spectat ad finem.

CAP. VII.

Quid quod tā bonis quam malis uoluptas inest. Nec minus turpes dedecus suū, quam honestos egregia delectant. Ideoque praeeperūt ueteres optimā sequi uitā, non turpissimā, ut rectae ac bonae uoluntatis non dux, sed comes uoluptas sit. Natura enim duce utēdū est. Hanc ratio obseruat, hanc cōsultat. Idē est ergo beate uiuere, & se eorum naturā. Hoc quid sit, iam aperiam. Si corporis dotes & apta naturae cōseruamus diligenter & impauide, tāquā in diē data & fugacia, si nō subierimus eorum uoluptatē, nec nos aliena possederint, si corpori grata & aduēticia eo nobis loco fuerint, quo sunt, in castris auxilia & armatura leuis. Seruiāt ista nō imperet, Ita demum ista sunt menti. Incorruptus uir sit externis & insuperabilis, miratorque sui tantū fidēs animo, atque in utroque paratus artifex uitae. Fiducia eius non sine scientia sit, non sine cōstantia,

CAP. VIII.

constantia. Maneāt illi semel placita, nec ulla in decretis eius litura sit. Intelligi etiam si nō adiecero, cōpositū ordinatumq; fore talem uirū, & in his quæ ager cōmitate magnificū. erit uera ratio sensibus insita, & capiēs inde principia. Nec enim habet aliud unde conetur, aut unde ad uerum, impetum capiat, & in se reuertatur. Nam mundus quoq; cuncta cōplectēs, rectorq; uniuersi deus, in exteriora quidem tendit, sed tamen in totum undiq; in se redit. Idem nostra mens faciat, cū secuta sensus suos per illos se ad externa porrexerit, & illorum & sui potēs sit & ut ita dicam deuinciat summum bonū. Hoc modo una efficietur uis ac potestas concors sibi, & ratio illa certa nascet, nō dissidēs nec hāsītās in opinionibus cōprehensionibusq; nec in sua persuasione. Quæ cū se disponit, & partibus suis consensit, & ut ita dicam concinit, summū bonū tetigit. Nihil enim prauū, nihil lubrici superest, nihil in quo arietet aut labet. Omnia faciet ex imperio suo. Nihilq; inopinātū faciet: sed quicquid ager, in bonū exhibet, facile & parate, & sine tergiversatione agentis. Nā pigritia & hāsītatio pugnā & inconstantia ostendit. Quare audacter licet profitearis summū bonum esse animi concordiam. Virtutes enim ibi esse debebunt, ubi consensus amicitia erit, dissident uitiā. Sed tu quoq;, inquis, uirtutem, non ob aliud colis, quā quia aliquā ex illa speras uoluptatē. Primū non si uoluptatem præstatura uirtus est, ideo propter hanc petitur. Non enim hanc præstat, sed & hāc: nec huic laborat, sed labor eius quauis aliud petat, hoc quoq; assequetur. Sicut in aruo quod segeti præsum est, aliqui flores internascūtur, nō tamē huic herbulæ quamuis delectet oculos, tātū operis insumptū est: aliud fuit serēti propositum, hoc superuenit. Sic uoluptas nō est merces, nec causa uirtutis, sed accessio. Nec quia delectat placet, sed quia placet delectat. Summum bonum in ipso iudicio est, & habitu optimæ mentis, t quæ cum finem impleuit, & finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonū, nec quicquam amplius desiderat. Nihil est extra totum, non magis, quā ultra finem. Itaque erras cum interrogas quid sit illud propter quod uirtutē petā. Quæris enim aliquid supra summum: Interrogas quid petā extra uirtutē ipsam. Nihil enim habet melius ipsa præciū sui est. An hoc parum magnū est? Cum tibi dicā summū bonū est, infrangibilis animi rigor, & prouidentia, subtilitas, sanitas, & libertas, cōcordia, & decor: aliquid etiamnum exis maior ad quod ista referantur? Quid mihi uoluptatem nominas? Hominis bonum quero non uentris, qui pecudibus ac beluis laxior est.

al. quem cum impleuit.

CAP. X.

Dissimulas, inquit, quid à me dicatur. Ego enim nego quemq; posse iucunde uiuere, nisi simul & honeste uiuat. Quod non potest mutis cōtingere animalibus, nec bonum suum cibo metientibus. Clare, inquit, ac palam testor hanc uitam, quam ego iucundam uoco, non sine adiecta uirtute cōtingere. At quis ignorat plenissimos esse uoluptatibus uestris stultissimos, & nequitiam abundare iucundis, animumq; ipsum non tantum genera uoluptatis praua, sed multa suggerere? In primis insolentiam & nimiam æstimationem sui, tumoremq; elatum supra cæteros, & amorem rerum suarum cæcum & improuidum. Delitias fluentes, ex minimis ac puerilibus causis exultationem, iam dicacitatem & loquacitatem, ac superbiam contumelijs gaudentem desidiam, dissolutionemq; segnis animi indormientis sibi. Hæc omnia uirtus discit, & aurem peruellit, & uoluptates æstimat, antequā admittat: nec quas probauit, magni pendit (utiq; enim admittit) nec usu earum, sed temperantia lata est. Temperantia autem cum uoluptates minuatur, summi boni iniuria est. Tu uoluptatem cōplecteris, ego compesco. Tu uoluptate frueris, ego utor. Tu illam summum bonum putas, ego nec bonum. Tu omnia uoluptatis causa facis, ego nihil. Cum dico merum nihil uoluptatis causa facere, de illo loquor sapiente, cui soli concedis uoluptatem.

CAP. XI.

Non uoco autem sapientem supra quem quicquam est, nedum uoluptas. At qui ab hac occupatus, quomodo resistet labori, ac periculo, egestati, & torbida manam uitam circumstrepentibus minis? Quomodo conspectum mortis, quomodo doloris feret? quomodo mundi fragores, & acerrimorum hostium, tam molli aduersario uictus? Quicquid uoluptas suaserit, faciet. Age, non uides quā multa suatura sit? Nihil inquis, poterit suadere turpiter, quia adiuncta uirtuti est. Nō tu uides

videtur iterū quale sit summū bonum, cui custode opus est, ut bonū sit. Virtus autem quomodo uoluptatem reget, quam sequitur, cum sequi parentis sit, regere imperantis. A tergo ponitis, quod imperat. Egregiū autē uirtutis apud uos officium, voluptates † præstare. Sed uidebimus an apud quos tam contumeliose tractata uirtus est: adhuc uirtus sit, quæ habere nomen suum non potest, si loco cessit. Interim de quo agitur, multos ostendam uoluptatibus obfessos, in quos fortuna omnia munera sua effudit, quos fatearis necesse est malos. Aspice Nomēranum & Apiciū, terrarum ac maris (ut isti uocant) bona conquirentes, & super mensam recognoscentes omnium † generum animalia. Vide hos eosdem ē lectis suis spectātes popinam suam, aures uocum sono, spectaculis oculos saporibus palatum suū delectātes: molibus lenibusq; fomentis, totū laceffitur eorum corpus. Et nenares interim cessent, odoribus uarijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parentatur. Hos esse in uoluptatibus dices, nec tamen illis bene erit, quia non bono gaudent. Male, inquit, illis erit, quia multa interueniunt, quæ perturbant animū, & opiniones inter se cōtrariæ mentem inquietabunt. Quod ita esse concedo. Sed nihilominus illi ipsi stulti, & inaequales, & sub icū pœnitentiæ positi, magnas percipiunt uoluptates ut fatendum sit, tam longe tum illos ab omni molestia abesse, quam à bona mente, & (quod plerisque contingit) hilarem insaniam insanire, ac per risum furere. At contra sapientium remissa uoluptates & modestæ, ac penè languidæ sunt cōpressæq; & uix notabiles: ut quæ neq; accessitæ ueniant, nec quamuis per se accesserint, in honore sint, neq; uoluptatis gaudii percipientium exceptæ. Miscent enim illas & interponūt uitæ, ut ludum iocumq; inter seria. Desināt ergo inconuenientia iūgere, & uirtuti uoluptatem implicare, per quod uitium pessimis quibusq; adulantur. Ille effusus in uoluptates, † ac uagabundus semper atq; ebrius, quia scit se cum uoluptatem uiuere, credit, & cum uirtute: audit enim uoluptatē à uirtute separari non posse. Deinde uitjs suis sapientiā inscribit, & abscondenda profitetur. Ita non ab Epicuro impulsī luxuriantur, sed uitjs dediti luxuriā suā in philosophiæ sinu absconderunt, & eo concurrunt, ubi audiant laudari uoluptatem. Nec æstimatur uoluptas illa Epicuri, Ita me hercules sentio, quum sobria ac sicca sit: sed ad nomen ipsum aduolant, quærentes libidinibus suis patrociniū aliquod ac uelamentum. Itaq; quod unum habebant in malis bonum, perdunt, peccandi uerecundiam. Laudant etenim ea quibus erubescant, & uitio gloriantur: Ideoq; ne resurgere quidem adolescentiæ licet, cum honestus turpi desidia titulus accessit. Hoc est cur ista uoluptatis laudatio perniciofa sit, quia honesta præcepta intra latent, quod corrumpit apparet. Mea quidem ista sententia est (inuitis hæc nostris popularibus dicam) sancta Epicurum & recta præcipere, & si propius accesseris, tristia. Voluptas enim illa ad paruū & exile reuocatur: Et quā nos uirtuti legem dicimus, eam ille dicit uoluptati. Iubet illā parere naturæ. Parum est autē luxuriæ, quod naturæ satis est. Quid ergo est? Ille quisquis desidiosum oculum, & gulæ ac libidinis uices felicitatem uocat, bonum malæ rei quærit autorem: & dum illō uenit blādo nomine inductus, sequitur uoluptatē, nō quā audit, sed quam atrulit, & uitia sua cum cœpit putare similia præceptis, indulget illis, nō timide nec obscure luxuriatur, etiam inoperto capite. Itaq; non dico quod pleriq; nostrorum, sectam Epicuri flagitiorum magistrā esse, Sed illud dico, male audit, Infamis est, & immerito. Nec hoc scire quisquam potest, nisi interius admissus erit. Frons ipsa dat locum fabulæ, & ad malam spē iritat. Hoc tale est, quale uir fortis stola indutus. Constante tibi pudicitia uirtus salua est. Nulli corpustuum impudicitia uacat, sed in manu tympanum est. Titulus itaq; honestus eligatur, & inscriptio ipsa excitans animū ad ea repellenda quæ statim eneruāt, quū uenerint uitia. Quisquis ad uirtutē accessit, dedit generosæ indolis spem. Qui uoluptatē sequitur, uidetur eneruis, fractus, degeneras mox & peruerturus in turpia, nisi alijs distinxerit illi uoluptates, ut sciat quæ ex eis intra naturale desiderium resistāt, quæ in præceptis ferant, infinitaq; sint, & quo magis implētur eo magis inexplēbiles. Agedū uirtus antecedit, tutum est omne uestigiū. Voluptas nocet nimia, in uirtute nō est uerēdū, ne qd nimium sit,

H

quia in

al. preguflare

al. gentium

CAP. XII.

VX. EAD

al. reptabundus

CA. XIII.

CA. XIII.

*Hæc uerba, us
que ad illa uir
tus antecedit,
uidetur adijun
cta.*

quia in ipsa est modus. Non est bonum quod magnitudine laborat sua. Rationalē porro sortitis naturā, quæ melius res, quàm ratio proponitur, & si placet illa iura tura t si hoc placet, scilicet ad beatā uitā ire comitatū, uirtus antecedit, comitem uoluptas, & circa corpus, ut umbra uersetur. Virtutē quidē excellentissimā omniū, uoluptati tradere ancillam, nihil magnum animo capientis est. Prima uirtus sit, hē ferat signa. Habebimus nihilominus uoluptatē, si domini eius & temperatores cū mus. Aliquid nos exorabit, nihil coget. At hi quoluptati tradidere principia, utro, que caruere. Virtutē enim amittūt. Cæterū non ipsi uoluptatē, sed ipsos uoluptas habet, cuius aut inopia torquentur, aut copia strāgulātur. Miseri, si deserūtur ab illa, miseres si obruuntur. Sicut deprehensi mari Syrtico, modo in sicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur. Euenit autē hoc nimia intēperantia, & amore cecorei. Nā mala pro bonis petenti periculosum est assequi. Ut feras cū labore periculoq; ueniamur, & captarū quoq; illarū sollicita possessio est, sæpe enim laniant dominos: ita habētes magnas uoluptates, in magnū malum euasere, captaq; cepere. Quæ quo plures maioresq; sunt, eo ille minor, ac plurium seruus est, quem felicem uulgius appellat. Permanere libet in hac etiā huius rei imagine: quemadmodum qui bestiarum cubicula indagat, & laqueo captare feras magno æstimat, & magnos canibus circūdare saltus, ut illarum uestigia premat, potiora deserit, multisq; officijs renūciat: ita qui sectatur uoluptatē, omnia postponit: & primā libertatem negligit, ac pro uētre depēdit, nec uoluptates sibi emit, sed se uoluptatibus uēdit. Quid tamē, inquit, prohibet in unū uirtutē uoluptatemq; confundi, & ita effici summum bonum, ut idem & honestum & iucundum sit? Quia pars honesti non potest esse nisi honestum. Nec summum bonum habebit synceritatem suam, si aliquid in se uiderit dissimile meliori. Nec gaudium quidem quod ex uirtute oritur, quamuis bonum sit, absoluti tamen boni pars est, non magis quàm lætitiæ tranquillitas, quamuis ex pulcherrimis causis nascantur. Sunt enim ista bona, sed consequentia summum bonū non consummantia. Qui uerō uoluptatis uirtutisq; societatem facit, & ne exæquat quidem, fragilitate alterius boni quicquid in altero uigoris est hebetat libertatemque illam uoluptas ita demum, si nihil se preciosius nouit, inuictam sub iugum mittit. Nam (quæ maxima seruitus est) incipit illi opus esse fortuna. Sequitur uita anxia, suspiciosa, trepida, casum t pauens, temporumque suspensa momenta. Non das uirtuti fundamentum graue, immobile, sed iubes illam in loco uolubile stare. Quid autem tā uolubile est, quàm fortuitorum expectatio, & corporis rerumque corpus afficientium uarietas? Quomodo hic potest deo parere, & quicquid uenit bono animo excipere, nec de fato queri, casuum suorum benignus interpres, si ad uoluptatum dolorumq; punctiunculas concitatur? Sed nec patriæ quidem bonus tutor aut uindex est, nec amicorum propugnator, si ad uoluptates uerget. Illo ergo summum bonum ascendit, unde nulla ui detrahitur, quò neque dolori, neque spei, neq; timori sit aditus, nec ulli rei quæ deterius summi boni ius faciat. Ascendere autem illo sola uirtus potest. Illius gradu cliuuius iste frangendus est. Illa fortiter itabit, & quicquid euenerit feret, non patiens tātum, sed etiam uolens. Omnemq; temporum difficultatem sciet legem esse naturæ. Et ut bonus miles feret uulnera, enumerabit cicatrices, & trāsuerberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet. Imperatorem, Habebit in animo illud uetus præceptum: deum sequere. Quisquis autem, queritur, & plorat, & gemit, imperata facere ui cogitur, & inuitus rapitur ad iussa nihilominus. Quæ autem dementia est potius trahi quàm sequi? Tam mehercule, quàm stulticia & ignorantia conditionis suæ, dolere, quod aliquid tibi incidit durius, aut mirari, aut indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis. Morbos dico, funera, debilitates, & cætera ex transuerso in uitam humanam incurrentia. Quicquid ex uniuersi constitutione patiendum est, magno nisu eripitur animo. Ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia, nec perturbari his quæ uitare nostræ potestatis non est. In regno nati sumus, deo parere libertas est.

CAP. XVI.

Deum sequere

Ergo in uirtute posita est uera felicitas. Quid hæc tibi uirtus suadebit? Neq; aut bonum,

bonum, aut malum existimes, quod nec uirtute, nec malicia cōtingeret. Deinde ut is immobilis cōtra malum ex bono, ut quā fas est, deum effingas. Quid tibi pro hac expeditione promittitur? Ingentia & æqua diuinis. Nihil cogeris, nullo indigebis, liber eris, tutus, indēnis, nihil frustra tētabis, nihil prohiberis. Omnia tibi ex sententia cedent. Nihil aduersum accidet. Nihil contra opinionem ac uoluntatem. Quid ergo uirtus ad uiuendū beatē sufficit, perfecta illa & diuina? Quid ni sufficiat? imō superfluit. Quid enim deesse potest extra desiderium omnium positor? quid extrinsecus opus est ei, qui omnia sua in se collegit? Sed ei qui ad uirtutem tendit, etiam si multū processit, opus est tamen aliqua fortunæ indulgētia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exoluit, & omne uinculum mortale. Quid ergo interest? Quod alij alligati sunt, alij astricti, alij districti quoq. Hic qui ad superiora progressus est, & se altius extulit, laxam catenam trahit, nondum liber, iam tamen pro libero. Si quis itaque existis qui philosophiam conlatrant, quod solēt dixerit, quare ergo tu fortius loqueris quā uiuis? Quare superiori uerba summittis, & pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas, & damno moueris, & lachrymas, audita coniugis aut amici morte, demittis, & respicis famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultius rus tibi est quā naturalis usus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior suppellex est? Cur apud te uinum etate tua uetustius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter umbrā nihil daturæ conferuntur? Quare uxor tua locupletis domus censum auribus gerit? Quare & pædagogus preciosa ueste succingitur? Quare ars est apud te ministrare, nec temere & ut libet collocatur argentum, sed peritē seruatur, & est aliquis scindendi obsonij magister? Adhuc si uis, cur trans mare possides? Cur plura quā nosti possides? Turpiter, aut tam negligens es, ut non noueris pauculos seruos, aut tā luxuriosus, ut plures habeas, quā quorū noticiæ memoria sufficiat. Adiutabo postmodum conuitia, & plura mihi quā putas obijciam. Nunc hoc respōdeo tibi, non tanquam sapiens, sed solum ut maleuolentiā tuā pascam. Nec erro. Exigo itaq. à me nō ut optimis par sim, sed ut malis melior. Hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex uitijis meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem, delinimenta magis quā remedia podagræ meæ compono, contentus si rarius accedit, & si minus & fera minatur. Vestris quidem pedibus comparatus debilis cursor sum. Hæc pro me non loquor. Ego enim in alto uitiorum omnium sum, sed pillo; cui aliqd & apti est. Aliter, inquit, loqueris. Aliter uiuis. Hoc per malignissima capita, & optimo cuiq. inimicissima, Platonī obiectū est, obiectū Epicuro, obiectū Zenonī, Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi uixerūt, sed quemadmodum ipsis uiuendum esset. De uirtute non de me loquor. Et cum uitijis conuitiū facio, in primis meis facio, cum potuero, uiuā quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo ueneno tincta deterrebit ab optimis. Nec uirtus quidem istud, quo alios spargitis, uos necatis, me impedit, quo minus perseuerem laudare uitam, non quam ago, sed quam agendam scio, quo minus uirtutem adorem, & ex intervallo ingenti reptabundus sequar. Expectabo scilicet ut quicquā maleuolentiæ inuiolatū sit, cui sacer nec Rutilius fuit nec Cato? Cur et aliquis nō istis diues nimis uideatur, quibus Demetrius Cynicus parū pauper est? Quirum acerrimū & contra omnia naturæ desideria pugnantē, hoc pauperiorem quā ceteri cynici, quod cum sibi interdixerit habere, interdixit & poscere. Negāt satis egere.† Vides enim, non uirtutis scientiā, sed egestatis professus est. Diodorum Epicureum philosophum, qui intra paucos dies, finē uitæ suæ manu sua imposuit, negāt ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulā præcidit. Alij dementiā uideri uolunt factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona cōscientiā, & reddidit sibi testimonium præcedentis uitæ, laudabilisq. eius ætatis in portu, & ad ancorā uitæ actæ quiete, dicir quod uos & inuiti audistis, quasi uobis quoq. faciendū sit, Vixi, & quæ dederat curam fortuna, peregi. De alterius uita, de alterius morte disputatis, & ad nomē magnorum

CAP. XVII.

al. pædagium
forte pædagogium, pro seruitio, siue seruorum grege, ut est in panditis de fundo instructo, & de instrum.
le. L. quæstiu.
nā pædagium quid sit ignoro.

al. irata
CAP. XVIII
al. actum
al. acti

forte, Vix non
CAP. XIX.

vide scholia
al. inuidi

ignorū ob aliquā eximiam laudē uirorum, sicut ad occursum ignotorum hominum minuti canes, latratīs. Expedit enim uobis neminē uideri bonū, quasi aliena uirtus exprobratio delictorū uestrorum sit. Inuidi splendida cum sordibus uestris cōferta, nec intelligitis quanto id uestro detrimento audeatis. Nā si illi qui uirtutē sequuntur, auari, libidinosi, ambiciosi sunt, quid uos estis, quibus ipsum nomen uirtutis odium est? Negatis quēquam pręstare quā loquitur, nec ad exēplar orationis suę uiuere? Quid mirū, cū loquatur fortia, ingentia, omnes humanas tēpestates euadētia, cum refrigerare se crucibus conentur, in quas unusquisque uestrum clauos suos ipse adicit: ad supplicium tamen acti stipitibus singulis pendent. Hi qui in seipso animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur, & maledici, in alienam contumeliam uenusti sunt. Crederē illis hoc uacare, nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerēt. Non pręstant philosophi quā loquuntur, multum tamen pręstāt, quod loquuntur, quod honesta mente cōcipiunt. Nam si & paria dictis agerēt, quid esset illis beatius? Interim non est, quod contēnas bona uerba, & bonis cogitationibus plena pręcordia. Studiorum salutarium, etiam citra effectū laudāda oratio est. Quid mirum, si non ascendunt in altum? Ardui aggressus ad uirtutes suspice, etiam si decidunt magna conantes. Generosa res est, respicere non ad suas, sed ad naturā suā uires, conari alta tentare, & mente maiora concipere, quā etiam ingēti animo adoratis effici possint. Quis sibi proposuit hęc? Ego mortē t eodē uultu audiam, quō in bebo & uidebo. Ego laboribus quantūcūque illi erūt parebo, animo fulciēs corpus. Ego diuitias & præsentes & absentes æquē contemnā, nec si aliubi iacebūt tristior, nec si circa me fulgebunt t animo ducor. Ego fortunam nec uenientē sentia nec recedentem. Ego terras omnes tanquam meas uidebo, meas tanquam omnium. Ego sic uiuā, quasi scia alijs me natū, & naturā rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unū me donauit omnibus, unū mihi omnes. Quicquid habebō, nec sordide custodiā, nec prodige spargam. Nihil magis possidere me credam, quā bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec ulla nisi accipiētis æstimatione perpēdam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientia faciam, populo spectante fieri credam, quicquid me conscio faciam. Edendi erit bibendique finis desideria naturę restringere, non implere aluum & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roget, honestis precibus occurrā. Patriam me, am esse mundum sciam, & præsides deos, supra me, circaque me stare, factorum dictorumque cēsores. Quandocūque autem natura spiritum repetet, aut ratio dimittet, te status exhibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia, nullius per me libertatem diminutam, t a nemine meam. Qui hoc facere proponet, uolet, tentabit, ad deos iter faciet, hoc ille etiam si non tenuerit, magnis tamen excidet ausis. Vos quidem qui uirtutē cultoremque eius odistis, nihil noui facitis. Nam & solem lumina agra formidant, & auersantur t diem splendidum nocturna animalia, quę ad primum eius ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abducuntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete cōuitio. Instate, commordere, citius multo frangetis dētes, quā imprimetis. Quare ille philosophia studiosus est, & tam diues uitam agit? Quare opes contemnendas dicit, & habet: uitam contemnendam putat, & tamen uiuit? Valetudinem contemnendam, & tamen illā diligentissime tuetur, atque optimam mauult? Et exilium nomē uanum putat, & ait, quid est enim malī mutare regiones, & tamen senescit in patria. Et inter longius tempus & breuius nihil interesse iudicat, tamen si nihil prohibet, extēdit ætatem & in multa senectute placidus uiuit. Ait ista debere contemni, nō ne habeat, sed ne sollicitus habeat. Non abiget illa a se, sed abeuntia securus prosequetur. Diuitias quidem ubi tutius fortuna deponet quā ibi, unde sine querela reddentis receptura est. Marcus Cato cum laudaret Curium & Coruncanum, & seculum illud in quo censorium crimen erat, pauca argenti t armillæ, possidebat ipse quadragies sestertium, minus ille ne dubio quā Crassus, plus quā censorius Cato. Maiore spatio si comparauerit

proauerit

al. eodem uultu uidebo, quo audiam.

al. animosior

al. minime me am

CAP. XXI

al. eundem

al. lamellæ, alij lamina,

nuicerat quàm à Crasso uinceretur. Et si maiores illi obuenissent opes, non let. Nec enim se sapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Nō amat diuitias sed matuit. Non in animū illam gazam, sed in domū recipit. Nec respuit possessas diuitias, sed cōtemnit, & maiorē uirtuti suæ materiā subministrari uult.

Quid autem dubij est, quin maior materia sapienti uiro sit animum explicandi in diuitijs quàm in paupertate, cum in hac unum genus uirtutis sit, nō inclinā nec deprimi, in diuitijs & temperantia, & liberalitas, & diligētia, & dispositio, & magnificētia, campum habeat patentem. Non comtemnet se sapiens, etiā si fuerit minimæ staturæ, esse tamē se procerum uellet, & exilis corpore ac amisso oculo ualebit, mallet tamē sibi corporis esse robur. Et hæc ita, ut sciat esse aliud in se ualētius malā ualitudinē tolerabit, bonam optabit. Quædam enim etiā si in summā rei parua sunt, ut & subduci sine ruina principalis boni possint, adiūciunt tamen aliquid ad perpetuam lætitiā, & ex uirtute nascentem. Sic illum afficiunt diuitiæ & exhilarāt, ut nauigantem secundus & ferens uentus, ut dies bonus, in pruina in frigore aprius locus. Quis porro sapientum nostrorum dico, quibus unum est bonum uirtus, negat etiam hæc quæ indifferentia uocamus, habere in se aliquid precij, & alia alijs esse potiora. Quibusdam ex his tribuitur aliquid honoris, quibusdā multum. Ne erres itaq; inter potiora diuitiæ sunt. Quid ergo, inquis, me derides, cum eūdem apud te locum habeant, quē apud me? Vis scire quod non habeant eundem locum? Mihi diuitiæ si effluxerint, nihil auferēt, nisi semetipsas: tu stupebis, & uideberis tibi sine relictis, si illæ à te recesserint. Apud me diuitiæ aliquem locum habebūt. Apud te summum. Ad postremum, diuitiæ meæ sunt, tu diuitiarum es.

Define ergo philosophis pecuniā interdicerē. Nemo sapientē paupertate damnauit. Habebit philosophus amplas opes, sed nulli detractas, nec alieno sanguine cruetas, sine cuiusquā iniuria partas, sine sordidis quæsitibus, quarū tam honestus sit exitus, quàm introitus, quibus nemo ingemiscat nisi malignus. Inquātū uis exaggeras, honestæ sunt, in quibus cum multa sint quæ quisque sua dicere uelit, nihil est quod quisquā suū possit dicere. Ille uerò fortunæ benignitatem à se non submouebit, & patrimonio per honesta quæsito, nec gloriabitur nec erubescet. Habebit tamē etiam quo gloriatur, si aperta domo & admissa in res suas ciuitate poterit dicere, quod quisque agnouerit, tollat. O magnum uirum optimē diuitem si opus ad hanc uocem consonet, si post hanc uocem tantundem, habuerit: ita dico, si tuto & securis scrutationem populo præbuerit, si nihil quisquam apud illū inuenerit, quod manus iniiciat, audacter & propalam erit diues. Sic sapiens nullum denarium intra limen suum admittat malē intransit, Idem magnas opes munus fortunæ fructumq; uirtutis non repudiabit, nec excludet. Quid enim est, quare illis bonū locum inuideat? ueniunt, hospitentur. Nec iactabit illas, nec abscondet. Alterū infructi animi est, alterum timidi, & pusilli uelut magnum bonum intra sinum continentis, nec, ut dixi, eiciet illas e domo. Quid enim dicet, utrū ne inutiles estis. An ego uti diuitijs nescio? Que madmodum qui pedibus suis poterit iter conficere, ascendere tamē uehiculum mallet, sic pauper si poterit esse diues uolet, & habebit utiq; opes, sed tanquam leues & uolaturas, nec ulli alij, nec sibi graues esse patietur. Donabit. Quid? existis aures? Quid? Expeditis sinum? Donabit, aut bonis, aut eis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eliget, ut qui meminerit tam expensorum quàm acceptorum rationem esse reddendam. Donabit ex recta & probabili causa. Nam inter turpes iacturas malum munus est. Habebit sinum facilem, non perforatum, ex quo multa exeant, & nihil excidat.

Errat, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimū ista res habet difficultatis, si modo consilio tribuitur, non casu & impetu spargitur. Hunc promereor, illi reddo, huic succurro, & huic misereor. Illum instruo, dignum quem nō diducat paupertas, nec occupatum teneat. Quibusdam non dabo quamuis desit, quia etiam si dero, t̄ erit defecturum. Quibusdam offeram. Quibusdam etiam inculcabo. Non possum in hac re esse negligens, nunquam magis nomina facio, quàm cum dono.

H 3 Quid,

al. illas, sed in domum
al. possedas, sed continet
CA. XXII.

al. bruma,

C. XXIII.
al. sapientiam

CA. XXIII.
al. credo
al. huius
al. erit defecturum.

Quid, tu inquis, recepturus donas, si non perditurus. Eo loco sit donatio, unde
 peti non debeat, reddi possit. Beneficiū collocetur quemadmodū thesaurus alte oc-
 ruitus, quem non eruas, nisi fuerit necesse. Quid domus ipsa diuitis uiri, quantam ha-
 bet benefaciendi materiam? Quis enim liberalitatem tantum ad togatos uocari
 minibus prodesse natura iubet, serui liberiue sint hi, ingenui an libertini, iusta libe-
 tatis, an inter amicos data, quid refert, ubicunq; homo est, ibi beneficio locus. Po-
 test itaque pecuniam intra limen suum diffundere, & liberalitatem exercere, quod
 non quia liberis debetur, sed quia à libero animo proficiscitur, ita nominata est. Haec
 apud sapientem, nec unquam in turpes indignosq; impingitur, nec unquam ita de-
 fatigata erit, ut non quotiens dignum inuenerit, quasi ex pleno fluat. Non est ergo
 quod perperam exaudiaris, quia honeste, scilicet, animo & à finibus sapientia
 cunctis. Et hoc primum attendite, Aliud est studiōsā sapientia, aliud iam adeptus sa-
 pientiam. Ille tibi dicet, optime loquor, sed adhuc inter mala uolutor plurima. Non
 est, quod me ad formulam meam exigas, cum maxime facio me & formo. & adeo
 al. quātuncun-
 que
 emplar ingens attollo: si processero, & quantum proposui, exige, ut dictis facere
 spondeant. Affecutus uero humani boni summam aliter tecum ager, & dicet, primum
 non est, quod tibi permittas de melioribus ferre sententiam. Mihi iam quod argu-
 mentum est recti contigit, malis displicere. Sed ut tibi rationem reddam, quam nul-
 li mortalium inuideo, audi quid promittam & quanti & quemq; aestimem. Diuitias
 al. quæque
 nego bonum esse, nam si essent bonæ, bonos facerent. Nunc quod apud malos depre-
 henditur, dici bonum non potest. Hoc illis nomen nego. Cæterum & habendas esse,
 C. A. XXV.
 & utiles, & magna commoda uitæ conferentes fateor. Quid ergo est, quare illas
 non in bonis numerem? Et quid in illis præstem aliud, quam uos, quoniam inter u-
 trosque conuenit habendas, audite. Pone in opulentissima me domo, pone aurum
 argentumq; in promiscuo usu sit. Non suspiciam me ob ista, quæ etiam si apud me
 extra me tamen sunt. In sublicium pontem me transfer, & inter egentes abige, non
 ideo tamen me despiciam, quod in illorum numero consideo, qui manū ad stipem
 porrigunt. Quid enim ad rem, an frustrū panis desit, cui non deest mori posse? Quod
 al. stramentis
 ergo est domum illam splendidam malo, quam pontē. Pone in instrumentis splen-
 dentibus, & delicato apparatu, nihilo me feliciorem credam, quod mihi molle erit
 amiculum, quod purpura conuiuīs meis substerneretur. Nihilo miserior ero, si lassa cer-
 uix mea in manipulo fœni acquiescet, si super circense tomentum, per futuras uete-
 ris lintei effluens, incubabo. Quid ergo est? Malo quid mihi animi sit ostendere, præ-
 al. Chlamyda-
 tus.
 textatus & candidatus, quam nudis scapulis. Ut sententiæ omnes mihi ex uoto
 cedant, nouæ gratulationes prioribus subtexantur, non ob hoc mihi placebo. Mu-
 al. Ut, pro, quāuis
 ta in contrarium hanc indulgentiam temporis, hinc illinc percutiatur animus, dam-
 no, luctu, incurſionibus uarijs, nulla hora sine querela sit, non ideo me dicam inter
 miserrima miserum, non ideo aliquem execrabor diem, prouisum est enim a me, ne
 quis mihi ater dies esset. Quid ergo est, Malo gaudia temperare, quam doloris
 compescere. Hoc tibi ille Socrates dicet. Fac me uictorem uniuersarum gentium.
 Delicatus ille Liberi currus triumphantem usque ad Thebas à solis ortu ueha-
 lura reges Persarum petant. Me hominem maxime cogitabo, cum dijs undiq; con-
 sultabo. Huic tam sublimi fastigio coniunge protinus præcipitem mutationem, in
 alienum imponar ferculum, exornaturus uictoris superbi ac feri pompam, non hu-
 milior sub alieno curru agar, quam in meo steteram. Quid ergo est, ruincere ramen,
 quam capi malo. Totum fortunæ regnum despiciam, sed ex illo si dabitur electio,
 meliora sumam. Quicquid ad me uenerit, bonum fiet, sed malo faciliora ac iucun-
 diora ueniant, & minus uexatura trahantem. Non est enim quod estimes ullam es-
 se sine labore uirtutem. Sed quædam uirtutes stimulis, quædam frenis egent. Quæ-
 admodum corpus in procliuo retineri debet, in ardua impelli, ita quædam uirtu-
 tes in procliu sunt, quædam cliuum subeunt. An dubium sit, quin ascendat, nita-
 tur, obliſcetur, patientia, fortitudo, perseuerantia, & quæcunque alia duris oppo-
 ta uirtus est, & fortunam subigit. Quid ergo non æque manifestum est per deum

ire, liberalitatem, temperantiam, mansuetudinem: In his cōtinemus animum
 et probabatur. In illis exhortamur, incitamusq̃. Acerrimas ergo paupertati adhi-
 bebimus, illas quæ impugnatae sunt fortiores: diuitijs illas diligentiores, quæ sus-
 pensum gradum ponunt, & pondus suum sustinent. Cum hoc ita diuisum sit, ma-
 ius in usu mihi esse, quæ exercendæ tranquillius sint, quàm eas quarum experi-
 mentū sanguis & sudor est. Ergo non ego, inquit sapiens, aliter uiuo quàm loquor,
 sed uos aliter audistis. Sonus tātummodo uerborum ad aures uestras peruenit, quid
 significet, non quaritis. Quid ergo inter me stultum, & te sapientem interest, si uter-
 que habere uolumus? Plurimum. Diuitiæ enim apud sapientem uirum, in seruitute
 sunt: apud stultum in imperio. Sapiens diuitijs nihil permittit, uobis diuitiæ omnia.
 Vos tanquam aliquis uobis æternam possessionem earum promiserit, affirescitis il-
 lis & hæretis: sapiens tunc paupertatem præcipue meditatatur, cum in medijs diuitijs
 consistit. Nunquam imperator ita paci credit, ut non se præparet bello, quod etiam
 si non geritur, indictum est. Vos domus formosa, tanquam nec ardere nec ruere
 possit, insolentes, uos opes tanquam periculum omne transcenderint, maioresq̃
 sunt quàm quibus consumendis satis uirum habeat fortuna, obstupesciunt. Ociosi
 diuitijs luditis, nec prouidetis illarum periculum: sicut barbari plerumque inclusi,
 & ignari machinarum, segnes laborem obsidentium spectant, nec quò illa t̃ per-
 uentiant, quæ ex longinquo instruuntur, intelligunt. Idem uobis euenit, Marceris in
 uestris rebus, nec cogitatis quot casus undique immineant, iam iamq̃ preciosa spo-
 lia t̃ laguri. Sapienti quisquīs abstulerit diuitias, omnia illi sua relinquet. Viuit ex
 nim presentibus lætus, futuri securus, Nihil magis Socrates, inquit, aut aliquis a-
 lius, cui idem ius aduersus humana atque eadem potestas est, persuasi mihi, quàm
 ne ad opinioniones uestras actum uitæ meæ flecterem. Solita conferte undique uer-
 ba, non conuertiari uos putabo, sed uagire uelut infantes miserrimos, Hæc dicet il-
 le cui sapientia contigit, quem animus uitiorum immunis increpare alios, nō quia
 odit, sed in remedium, iubet. Adiciet his illa, æstimatio me uestra non meo nomi-
 ne, sed uestro mouet, t̃ Quia calamitas est odisse, & laceßere uirtutem, bonæ spei
 eiuratio est. Nullam mihi iniuriam facitis, sicut ne dñs quidem hi qui aras euer-
 runt, sed malum propositum apparet, malumq̃ consilium, etiam ubi nocere non
 potuit. Sic uestras hallucinationes fero, quemadmodum Iupiter optimis maximus
 ineptias poetarum, quorum alius illi alas imposuit, alius cornua, alius adulterum
 illum induxit & t̃ abnoctantem: alius fauū in deos, alius iniquum in homines, A-
 lius raptorem ingenuorum, corruptoremq̃ & cognatorum quidem. Alius parrici-
 dam, & regni alieni paterniq̃ expugnatorem. Quibus nihil aliud actum est, quàm
 ut pudor hominibus peccandi demeretur, si talem credidissent. Sed quanquam ista
 me nihil lædant, uestra tamen uos moneo causa, suspicite uirtutem. Credite his, qui
 illam diu secuti, magnum quiddam ipsos, & quod indies maius appareat, sequi cla-
 mant. Et ipsam ut deos, & professores, eius ut antistites colite, & quotiens mentio
 t̃ sacrarum literarum interuenerit, fauete linguis. Hoc uerbum non ut plerique
 existimant, à fauore trahitur, sed imperatur silentium ut rite peragi possit sacrum,
 nulla uoce mala obstrepente. Quod multo magis necessarium est imperari uo-
 bis, ut quotiens aliquid ex illo profertur oraculo, intenti & compressa uoce au-
 diatis. Cum sistrum aliquis concutiens ex imperio mentitur, cum aliquis secan-
 di lacertos suos artifex, brachia atque humeros suspensa manu cruentat, cum ali-
 qua genibus per uiam repens ululat, laurumq̃ linteatus senex, & medio lucer-
 nam die præferens, conclamat, iratum aliquem deorum, concurritis & auditis,
 & diuinum esse eum, inuicem mutuū alentes stuporem affirmatis: ecce Socrates
 ex illo carcere, quem intrando purgauit, omniq̃ honestiorem curia reddidit, pro-
 clamat, Quis iste furor? quæ ista inimica dñs hominibusq̃ natura, infamare uirtutes,
 & malignis sermonibus sancta uiolare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transite.
 Quod si uobis exercere tetram istam licentiam placet, alter in alterum incursate.
 Nam cum in cœlū insanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. Præ-

CA. XXVI

al. pertineant

forte, datur,
& rectius.Vide scholia.
forte, legendū:
quia calamitas
est odisse, at la-
ceßere uirtu-
tem, bonæ spei
eiuratio est.al. obnoctan-
tem,al. sacra
Fauete
linguis.CAP. XX.
VII.

bui ego aliquādo Aristophani materiam iocorum, tota illa comicorum poetarum
al. uirtus, manus in me uenenatos sales suos effudit. Illustrata est t̄ manus mea, per ea ip̄a
al. mens. per quā petebatur. Produci enim illi & tentari expedit, nec ulli magis intelligere
 quanta sit, quā qui uires eius laceſſendo ſenſerūt. Duricia ſilicis nulli magis quam
 ferientibus nota eſt. Præbeo me non aliter quā rupes aliqua in uadoſo mari deſe-
 luta, quam fluctus non deſinunt undecunque moti ſunt uerberare, nec ideo auribus
 co eam mouent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt. Aſſilite, facite in-
 petum, ferendo uos uincam. In ea quæ firma & inſuperabilia ſunt quicquid incur-
 rit, malo ſuo uim ſuam exercet. Proinde quærite aliquem mollem cedentemq; ma-
 teriam, in quam tela ueſtra figantur. Vobis autem uacat aliena ſcrutari mala, & ſen-
al. laxius tentias ferre de quoquam. Quare hic Philoſophus t̄ latius habitat. Quare hic lau-
 tius cœnat. Papulas obſeruatis alienas, obſiti plurimis ulceribus. Hoc tale eſt, quæ
al. quæ ſœda ſiquis pulcherrimorum corporum neuos, aut uerrucas derideat, t̄ quæ ſcabies deſe-
 ſcitur. Obſcite Platoni, quod petierit pecuniam, Ariſtotele quod acceperit, Democri-
 to quod neglexerit, Epicuro, quod conſumpſerit, mihi ipſi Alcibiadem & Phre-
 drum obiectate. Ouos uſu maxime felices, cum primum uobis imitari uitia noſtra
 contigerit. Quin potius mala ueſtra circunſpiciſtis, quæ uos ab omni parte conſo-
 diunt, alia graſſantia extrinſecus, alia in uiſceribus ipſis ardentia. Non eo loco res
 humanæ ſunt, etiam ſi ſtatum ueſtrum parum noſtis, & uobis tantum oculus ſuperſit,
 ut in probra meliorum agitare linguam uacet. Hæc uos non intelligitis, & alie-
 num fortunæ ueſtræ uultum geritis, ſicut plurimi quibus in circo aut in theatro de-
 ſidentibus, iam funeſta domus eſt, nec annūciatum malum. At ego ex alto proſpi-
 ciens, uideo quæ tempeſtates, aut immineant uobis paulo tardius rupturæ nymbi
 ſuum, aut tam uicinæ, ut uos ac ueſtra rapturæ ſint, ſi propius acceſſerint. Quid per-
 rō, nonne nunc quoque (etiam ſi parum ſentitis) turbo quidam animos ueſtros ro-
 rat, & inuoluit fugientes, petentesq; eadem, & nunc in ſublime alleuatos, nūc in in-
 ſima aliſos rapit. Cur nobis magno conſenſu uitia commendant. Licet nihil aliud
al. poſſe ipſum quā quod ſit ſalutare tentemus, proderit tamen t̄ primo in ſeipſum ſecedere. Me-
ſecedere. liores erimus ſinguli. Quid quod ſecedere ad optimos uiros, & aliquod exem-
 plum eligere, ad quod uitam dirigamus licet. Tunc poteſt obtinere quod ſemel
 placuit, ubi nemo interuenerit, qui iudicium adhuc imbecillū populo adiutore de-
 torqueat. Tunc poteſt æquali uitam & uno tenore producere, quā propoſitis
 diuerſiſſimis ſcindimus. Nam inter cætera mala illud peſſimum eſt, quod uitia ip̄a
 fa mutamus. Sic ne hoc quidem nobis contingit, permanere in malo, iam fami-
 liari. Aliud ex alio placet, uexatq; nos. Hoc quoque quod iudicia noſtra non tam
 praua, ſed etiam leuia ſunt. Fluctuamus, aliudq; ex alio comprehendimus, petita
 relinquimus, reliſta repetimus, alternæ inter cupiditatem noſtram, & poeniten-
 tiam uices ſunt. Pendemus enim toti ex alienis iudicijs, & id optimum nobis uide-
 tur, quod petitores laudatoresq; multos habet, non id quod laudandū petendūq;
 eſt. Nec uiam bonam ac malam per ſe æſtimamus, ſed turba ueſtigiorum, in quibus
al. ueſtri nulla ſunt redeuntium. Dices mihi, quid agis Seneca. & deſeris partes. Certe Stoici
 noſtri dicunt, Viſque ad ultimum uitæ finem in actū erimus, non deſinemus commu-
 ni bono operam dare, adiuuare ſingulos, opem ferre etiā inimicis, eniti manu. Nos
 ſumus, qui nullis annis uacationem damus, & quod ait ille uir diſertiſſimus, Cani-
 ciem galea premimus. Nos ſumus, apud quos uſque eo nihil ante mortem ocioſum
 eſt, ut ſi res patitur, non ſit ipſa mors ocioſa. Quid nobis Epicuri præcepta in ip̄is
 Zenonis principijs loqueris. Quin tu bene gnauiter, ſi partium piget, tranſiſſis
 potius quā prodis. Hæc tibi in præſentia respondebo. Nunquid uiſ amplius
 quā ut me ſimilem ducibus noſtris præſtem. Quid ergo eſt non quō muerim
c. xxix. me illi, ſed quō duxerint, ibo. Nunc t̄ probo tibi non deſciſcere me à præ-
al. probabo. ptis Stoicorum: nam ne ipſi quidem à ſuis deſciuerunt: & tamen excuſariſſimus
 eſſem, etiam ſi non præcepta illorum ſequerer, ſed exempla. Hoc quod dico, in
 duas diuidam partes. Primum ut poſſit aliquis, uel à prima ætate contemplationi
 uirtutis

virtutis totum se tradere, rationē uiuendi quærere, atq; exercere secreto. Deinde, ut
 possit hoc alijs, emeritis iam stipēdijs, profligatē atatis iure optimo facere, & alios
 animos referre, uirginū uestalium more, quę annis inter officia diuils discunt
 facere sacra, & cum didicerunt docent. Hęc Stoicis quoque placere ostendim, CA. XXX.
 non quia legem dixerim mihi, nihil contra dictum Zenonis Chrysippiue committe
 re, sed quia res ipsa patitur me ire in illorum sententiā, quam si quis semper unius
 sequitur, non id uitæ, sed factionis est. Utinam quidem iam tententur omnia, & in- al. ostendren
 opera cōfestim ueritas esset, nihilq; ex decretis mutaremus. Nunc ueritatem cum tur.
 eis ipsis qui docent, quærimus. Duæ maximæ in hac re dissident sectæ Epicureorum al. terrentur
 & Stoicorum, sed utraq; ad ocium diuersa uia mittit. Epicurus ait. Non accedet R.
 P. sapiēs, nisi si quid interuenerit. Zenon ait, Accedet ad R. P. nisi si quid impederit.
 Alter ocium ex proposito petit, alter ex causa. Causa autem late illa patet, si R. P.
 corruptior est, quā ut adiuuari possit, si occupata est malis, non nitetur sapiens in
 superuacuum, nec se nihil profuturis impendit, si parum habebit auctoritatis aut ui
 rum. Nec illū erit admissura R. P. si ualētudo illum impediet, quomodo nauē quas
 iam non deduceret in mare, Quomodo nomen in militiam non daret debilis, sic ad
 uitam quam inhabilem sciet, non accedet. Potest ergo & ille cui omnia adhuc in in
 regro sunt, antequam ullas experiatur tempestates, in tuto subsistere, & protinus
 commendare se bonis artibus, & illud beatum ocium exigere, uirtutum cultor, quę
 exerceri etiam quietissimis possunt. Hoc nempe ab homine exigitur, ut pro sit ho
 minibus, si fieri potest multis, si minus paucis, si minus, proximis, si minus, sibi. Nam
 cum se utilem cæteris efficit, commune agit negotium. Quoniam qui se deterio, al. Quomodo
 rem facit, non sibi tantūmodo nocet, sed etiam omnibus eis, quibus melior illis pro
 deesse potuisset. Sic si quis bene de se meretur, hoc ipso alijs prodest, quod illis profu
 turum parat. Duas R. P. animo complectamur, Alteram magnam, & uere publi CA. XXXI.
 cam, qua dii atque homines continentur, in qua non ad hunc angulum respicimus,
 aut ad illum, sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur, Alterā cui nos ascri
 bit conditio nascendi. Hęc autem Atheniensium erit, aut Carthaginensium, aut al
 terias alicuius, quæ non ad omnes pertineat homines, sed certos. Quidam eodem
 tempore utrique R. P. dant operam maiori minori q; quidam tantum minori, qui
 dam tantum maiori. Huic t̄ maiori R. P. & in ocio deferuire possumus, imō uero ne al. minori
 scio an in ocio melius: ut quæramus quid sit uirtus, una pluresue sint, Natura an ars
 bonos uiros faciat, Vnum sit hoc, t̄ quod maria terrasq; & mari ac terris inserta cō
 plectitur, an multa deus cōpōra eiusmodi sparserit. Cōtinua sit omnis & plena ma
 teria, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & solidis inane permixtum sit. Deus se
 dens opus suum spectet, an tractet. Vtrum ne extrinsecus illi circumfusus sit, an to
 ti inditus. Immobile sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numeran
 dus. Hęc qui contemplatur, quid deo præstat. Ne tanta eius opera sine teste sint.
 Solemus dicere summum bonum esse secundum naturam uiuere. Natura ad utrun
 que genuit, t̄ & contemplationi rerum & actioni. Nunc probemus, quod prius di
 ximus. Quid porro, hoc non erit probatum, si se unusquisque consuluerit, quan
 tam cupiditatem habeat ignota noscendi, quā ad omnes fabulas excitetur. Na
 uigant quidam, & labores peregrinationis longissimæ una mercede perpetiuntur,
 cognoscendi aliquid abditum remotumq;. Hęc res ad spectacula populos cōtrahit, CA. XXXII.
 hęc cogit præclusa rimari, secretiora exquirere, antiquitates euoluere, mores bar
 bararum audire gentium. Curiosum nobis natura ingenium dedit, & artis sibi ac
 pulchritudinis suæ conscia, spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perdi
 rura fructum sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida & non
 uno genere formosa solitudinē ostenderet. Ut scias illam spectari uoluisse, non tan
 tum aspici, unde quem nobis locū dederit. In mediā nos sui parte cōstituit, & cōspe
 ctum omnium nobis dedit, nec erexit tantummodo hominem, sed etiam ad contem
 plationem t̄ factum, ut ab ortu sydera in occasum labentia prosequi posset, & uultū
 suū circumferre cum toto, sublimius fecit illi caput, & collo flexibili imposuit. De
 inde

CA. XXX.

al. ostendren
tur.

al. terrentur

al. Quomodo

CA. XXXI.

al. minori

al. quod mari
terras & ma
ria terris

al. immortalis

al. & ad cont
templationem
rerū, & actio
nem

CA. XXXII.

II.

al. factura

forte, partem
ac ueluti scin-
tillas, ut partē
adsequētia, nō
antecedentia
pertineat quā
quam ex illud
recte.

al. nullum

al. conferri

inde sena per diem, sena per noctem signa produxit & nullam non partē sui
cuit, ut per hāc quā obtulerat eius oculis, cupiditatem faceret etiam ceterorū
enim omnia, nec tanta uisum, quanta sunt, sed acies nostra aperit sibi inuestiganda
uiam, & fundamēta uerū iacit, ut inquisitio transeat ex apertis in obscura, & aliq-
ipso mūdo inueniat antiquius. unde ista sydera exierint, q̄s fuerit uniuersi stans a
tequam singula in partes discederent, quā ratio mersa & confusa diduxerit. Qu-
loca rebus assignauerit, suapte natura grauiā descēderint, euolauerint leuiā, an pe-
ter ipsum pōdus corporū altior aliqua uis legem singulis dixerit: an illud uerum sit
quo maxime p̄batur, homines diuini spiritus esse † partē, ac ueluti scintillas quā
sacrorum in terras deluuisse, atq; ex alieno loco exisse. Cogitatio nostra coeli
menta perrumpit, nec contenta est id quod ostenditur scire. Illud, inquit, scire
quod ultra mundum iacet, utrum ne profunda uastitas sit, an & hoc ipsum termin-
suis claudatur: qualis sit habitus exclusis, informia, & confusa sint, an in omnem par-
tem tantundem loci obtinentia, an & illa in aliquem cultum descripta sint: huic co-
hæreant mundo, an longe ab hoc secesserint, & in uacuo uolūtētur: indiuidua sint,
per quā struitur omne id quod natum futurumq; est, an cōtinua eorum materia sit,
& per totum mutabilis. Vtrum contraria inter se elementa sint, an non pugnet, sed
per diuersa conspirent. Ad hāc quārenda natus, existimat quod non multum acce-
perit temporis, etiam si illud totum sibi uendicat: cui licet nihil facilitate eripi, nihil
negligentia patiatur excidere, licet horas suas auarissime seruet, & usq; in ultima
ætatis humanæ terminos procedat, nec quicquam illi ex eo quod natura constituit,
fortuna concutiat, tamen homo ad immortalium cognitionem nimis mortalis est.
Ergo secundum naturā uiuo, si totū me illi dedi, si illius admirator cultorq; sum. Na-
tura aut utrunq; facere me uoluit, & agere, & contemplationi uacare. Vtrumq; fa-
cio, quoniam ne cōtemplatio quidē sine actione est. Sed refert, inquis, ad hāc uo-
luptatis causa accesserit, nihil aliud ex illa petēs, quā assiduam cōtemplationem
quā sine exitu est. Est enim dulcis, & habet illecebras suas. Aduersus hoc tibi respo-
deo, æque refert, quo animo ciuilem agas uitam, an ut semper inquietus sis, nec ui-
quam sumas † illud tempus, quo ab humanis ad diuina respicias. Quomodo res ap-
petere sine ullo uirtutum amore, & sine cultu ingenij, ac nudas ædere operas, min-
me probabile est (misceri enim inter se ista, & † considerari debent) sic imperfectum
ac languidum bonum est, in ocium sine actu proiecta uirtus, nunquam id quod didi-
cit ostendens. Quis negat illum debere profectus suos in opere tentare: nec rārum
quid faciendum sit cogitare, sed etiam aliquando manum exerere, & ea quā medi-
tata sunt, ad uerum perducere? Quid si per ipsum sapientem non est mora, si non
dior deest, sed agēda defunt, ecquid illi secum esse permittes? Quo animo ad ocium
sapienter secedit? Ut sciat secum quoq; ea acturum, per quā posteris prosit. Nos certe
sumus, qui dicimus, & Zenonem & Chrysippū maiora egisse quā si duxissent ex-
ercitus, gessissent honores, leges tulissent, quas non uni ciuitati, sed toti humano ge-
neri tulerunt. Quid ergo est, quare tale ocium non conuenit bono uiro, per quod
tura secula ordinet, nec apud paucos cōcionetur, sed apud omnes omnīū gentium
homines quicūq; erunt? Ad summam quæro, an ex præceptis suis uixerint Clean-
thes & Chrysippus & Zenon. Non dubie respondebis, sic illos uixisse, quemadmo-
dum dixerant esse uiuendum. Atqui nemo illorum R. P. administrauit. Non fuit in-
quis, aut ea fortuna, aut dignitas ea, quā admitti ad publicarum rerum tractationē
solet, sed hīdem nihilominus nō segnem egere uitam. Inuenerunt quemadmodum
plus quies illorum hominibus prodesset, quā aliorum discursus & sudor. Ergo ni-
hilominus hī multum egisse uisi sunt, quamuis nihil publice agerent. Præterea tri-
genera sunt uitæ, inter quæ quid sit optimū quæri solet. Vnum uoluptati uacat, alter-
rum contemplationi, tertium actioni. Primum deposita contentione, depositis
odio, quod implacabile diuersa sequentibus indiximus, uideamus an hāc omnia
ad idem sub alio atque alio titulo perueniunt. Nec ille qui uoluptatem probat, si-
ne contemplatione est, nec ille qui se contemplationi inseruit, sine uoluptate est.

ecille cuius uita actionibus destinata est, sine cōtemplatione est. Plurimū, inquis, discriminis est, utrum aliqua res propositum, an propositi alterius accessio sit. Sanē grande discrimen. Tamen alterum sine altero non est. Nec ille sine actione cōtemplatatur, nec is sine cōtemplatione agit. Nec ille tertius, de quo male existimare cōtinuimus, uoluptatem inertem probat, sed eam, quæ actione efficit firmos. Ita & hæc ipsa uoluptaria secta in actu est. Quid ni in actu est, quum ipse dicat Epicurus aliquādo se recessurū à uoluptate, dolorem etiā appetiturum, si aut uoluptati imminerebit periclitetia, aut dolor minor pro grauiore sumetur. Quò pertinet hoc dicere? Ut appareat cōtemplationē placere omnibus. Alij petunt illam, nobis statio est, nō oportet patiatur, sed ut eligat. Negant nostri sapientē ad quamlibet R.P. accessurum. Quid autem interest, quomodo sapiens ad ocium ueniat, utrum quia R.P. illi deest, an quia ipse R.P. Si omnibus defutura R.P. est, semper autem deērit fastidiose quæ renitibus, interrogo ad quam R.P. sapiens accessurus sit. Ad Atheniensem, in qua Socrates dānatur, Aristoteles ne damnetur fugit? in qua opprimit inuidia uirtutes. Negabis mihi accessurū in hāc R.P. sapientē. Ad Carthaginensem ergo R.P. sapiēs accedet, in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta libertas est, Summa æquitas, qui ac boni uilitas, aduersus hostes inhumana crudelitas, etiam aduersus suos hostis. Et hanc fugiet. Si percēdere singulas uoluerō, nullā inuenero, quæ sapientem, aut quam sapiens pati possit. Quod si nō inuenitur illa R.P. quam nobis fingimus, incipit omnibus esse ocium necessarium, quia quod unū præferri poterat ocio, nūquam est. Si quis dicit optimū esse nauigare, deinde negat nauigandum in eo mari, in quo naufragia fieri soleāt, & frequenter subitæ tempestates sint quæ rectorem in contrarium rapiant, puto hic me uetat nauem soluere, quum laudet nauigationem.

Libri de uita beata finis.

ERASMI IN LIBRVM DE BEATA VITA.

Non est quod mihi illud dissensionum more respondeas. Hec pars maior esse uidetur. Rodolphus recte notat dissensionem. Indicat enim consultationis genus, quo pedibus itur in sententiam, Et in hoc numerantur suffragia, non expenduntur.

Tum pulcherrima & patiens. Rodolphi codex habebat patiens anxij, hoc quid sibi uelit nescio, nisi forte pro anxij, scriptum erat auxilij.

Vix peruenturus in turpia. Quoddam exemplar habebat, uir. Prior lectio uidetur argutior.

PINCIANI IN LIB. DE VITA BEATA AD GALIONEM FRATREM.

Quantum cotidie proficiamus.] Eadem. Quantum cotidie profligetur. Nihil enim prauum, nihil subitum superest.] Lubrici legendum non subitum, ex eadem, quam lectionem arguunt uerba statim sequentia, nihil in quo arietet aut labet, arietet refertur ad praua, labet ad lubrici. Solet enim Seneca libenter eandem sententiam alijs uerbis repetere. Nec quas probauit magnipendit. Vtiq; enim admittit] Hæc uerba in codice Franciscano non habentur omnino. Item dicacitatem & loquacitatem] Duo postrema uerba, & loquacitatem, in uetere lectione desiderantur. Ac uagabundus semper atq; ebrius] Antiqua omnia exemplaria non uagabundus habent, sed raptabundus. Scribam puto reptabundus, ut infra, quo minus uirtutem adorem, & ex intervallo ingenti reptabundus sequar. Que statim uenerunt uitia] Sic prior editio. Exemplar Pincianum, quæ statim uenerunt uitia. Exemplar Primitiui, quæ statim eneruant cum uenerunt uitia, quæ lectio confirmatur uerbis statim sequentibus. Quia pars honesti non possunt esse nisi honestum & iucundum sit.] Postrema tria uerba, & iucundum sit, nō libent in eadem.

Cur autem domus disponitur] In maiore ueterum exemplarium parte uerba hæc desiderantur. In nonnullis domus, tantū, & expende an laute legēdum sit: ubi autē legitur. Cur plura quam nosti possides] Turpiter Primitiui. Cur plura quam nosti reliqua superfluit. Non tanquā sapiens, sed solum ut maleuolentiam tuam pascam. Nec erro] Idem exemplar. Non sum sapiens, & ut maleuolentiam tuam pascam nec ero.

REDDIT

- Cap. 19. REDDIDIT SIBI testimoniū præcedētis uitæ laudabilisq; eius ætatis in portu & ad anchoram uita ætatis quietis] Exemplar Facundi & Primitiui, reddidit sibi testimonium uita excedens, laudauitq; ætatis in portu anchoram uitæ ætæ quietem. Nisi quidam ex patibulo suos spectatores conspuerent] Eadem. Nisi quod quidam ex patibulo suos spectatores conspuerunt.
- Cap. 20. Quis sibi proposuit hæc] Eadem, qui sibi hæc proposuit, ut ordo sit, ingenti animo qui sibi hæc proposuit præsentem & absentem æque contemnam] Posteras legit exemplar domesticum, non absentes. Nec si aliubi iactem tristior] Tristor legendum, non tristior, ex uetere lectione.
- Cap. 21. HO Cille etiam si non tenuerit magnis tamen excidit causis] Prior æditio. Nec ille etiam si non tenuerit, reuqua. Castigo. Ne ille etiam si non tenuerit magnis tamen excidet ausis ex Phaetonis epitaphio apud Ouidium.
- Cap. 25. DOMVM illam splendidam malo quam putentē] Codices quidam petentem habent non putentē. Alij petentem. Lege pontē. Nam due res cōparantur. Domus splendida & pons sublitius. Iura reges Persarum petant] Prior æditio. Iure reges penatum petant. Exemplar modo citatum. Iura regnis imponam. Cum dijs undique consultabo] inuarijs exemplaribus uaria lectio, in nullo sincera. Quædam legunt, cum deo utiq; conscientia luctabor. Alia cum deus undiq; quæ sunt requirat.
- Cap. 26. QVAE exercende tranquillius sint] Codex Facundi & Primitiui, quæ exercendo tranquille sunt. Quia calamitas est odisse & laceffere uirtutem bonæ spei euitatio est] Vetus lectio, quia calamitates odisse & laceffere uirtutem bonæ spei eiuratio est. Sed ne dijs quidem] Vide an sit fidelior lectio, sicut ne dijs quidem. Adulterum illum induxit & abnoctantem.] Obnoctantem non abnoctantem scripta lectio. Alius raptorum ingenuorum corruptorum & cognatorum quidem] Verbum, raptorem, desideratur in exemplari Facundi ac Primitiui. Vestra tamen moneo causa] in eodem. Vestra tamen nos mouet causa.
- Cap. 27. Quem uera scabies depascitur] Exemplar Facundi ac Primitiui fera legit non uera. Exemplar Pincianum] da rectius, ut in libro de Tranquillitate animi: Ut ulcera quedam nocituras manus appetunt & tactu gaudent, & foedam corporum scabiem deletat quicquid exasperat.
- Cap. 28. AVT tam uicina ut uos ac uestra raptura propius accesserint] Corrige, aut iam uicina uos ac uestra raptura propius accesserint, ex eadem. Nunc in infima allisos rapit. Cur nobis magno consensu uitia commendant] Exemplar Facundi ac Primitiui, nunc in infima allisos magno uos consensu in uitia rapit. Quid si legas non consensu sed concussu. Ad quod uitam dirigamus licet admonitio nota sit] Sic prior æditio. Castiga, ad quod uitam dirigamus, licet quod in ocio non sit, ex uetere lectione.
- Cap. 32. ET VVLTVM suum circumferre cum toto corpore] Verbum, corpore, non habetur in eodem exemplari, nec item in Gallicano meo, ut per dictionem, toto, accipiamus, mundo ipso. In terras desiluisse atque ex alieno loco esse] Scribe in terram resiliuisse atque extraneo loco hæsisse, ex eadem. Quoniam ne contemplatio quidem sine actione ne est] Exemplar Facundi ac Primitiui, quoniam ne contemplationi quidem intendere possum sine actione. Interpretationes alicuius in margine appositæ esse arbitror, ut pleraq; alia. Nec ille qui se contemplationi inserui] Codex Facundi ac Primitiui, nec ille qui cōtemplationem elegit. Sed eam qua ratione efficit firmam sibi] Sic prior æditio. Idem codex, quam, agnoscit, non qua. Nobis statio est non portus hæc] Lege in uersis dictionibus. Nobis statio hæc non portus est, ex uetere lectione. Adijce nunc huc] Adijce nunc hoc, exemplar Facundi & Primitiui. Quis lege Chrysippi] Vetus lectio, quod de lege Chrysippi. Et hanc fugiet] Scribe, & hanc fugiet sapiens, ex eodem exemplari. Quum laudet nauigationem] Exemplar idem & Pincianum, antequam laudet nauigationem. Scribam puto per transpositionem dictionum, quum ante laudaret nauigationem.

LVCII ANNAEI SENECAE AD SERENVM DE TRAN-
QUILLITATE VITAE LIBER PRIMVS.

L Nquirenti mihi in me, quædam uitia apparebant Serene in aperto, quæ manu prehenderem, quædam obscuriora & in recessibus quædam non continua, sed ex interuallis redeuntia: quæ uel molestissima dixerim, ut hostes uagos, & ex occasionibus assilientes, per quos neutrum licet, nec tanquā in bello paratum esse, nec tanquā in pace securum. Illum tamen habitum in me maxime deprehendebam. (Quare enim non uerum ut medico fatear) me, nec bona fide liberatum his quæ timebam & oderam, nec rursus obnoxium. In statu ut non pessimo, ita maxime quæ rulo & moroso positus sum, Nec ægroto: nec ualeo. Non est quod dicas, omnium tutum tenera esse principia, tempore ipsis durametum & robur accedere. Non ro etiam quæ in speciem laborant, dignitatem, dico & eloquentiæ famam, & quædam

quid ad alienum suffragium uenit, mora conualefcere. Et quæ ueras uires parant, &
 quæ ad placendum furo quodam subornantur, expectant annos, donec paulatim co-
 lumem diuturnitas ducat. Sed ego uereor, ne confuetudo quæ rebus affert constan-
 tiam, hoc uitium in me altius figat. Tam bonorum quàm malorum longa conuerfa-
 tio amorem inducit. Hæc animi inter utrunq; dubij, nec ad recta fortiter, nec ad pra-
 ua uergentis infirmitas qualis fit, non tam semel tibi possum, quàm per partes osten-
 dere. Dicam quæ accidunt mihi, tu morbo nomen inuenies. Tenet me summus a-
 mor parimoniae, fateor. Placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcu
 prolata uestis, non ponderibus, aut mille tormentis splendere cogentibus expref-
 sa, sed domestica, & uilis, nec seruata, nec sumenda sollicitè. Placet cibus, quem nec
 parat familia, nec tibi spectet, nō ante multos paratus dies, nec multorum manibus mini-
 stratus, sed parabilis facilisq; nihil habens accersiti precio siue ubilibet non defutu-
 rus, nec patrimonio grauis, nec corpori, nec rediturus qua intrauerat. Placet mini-
 ster incultus & rudis uernula, argentum graue rustici patris, sine ullo opere & nomi-
 ne artificis: & mensa non uarietate macularum conspicua, nec per multas elegan-
 tium dominorum successiones ciuitati nota, sed in usum posita, quæ nullius conuiue
 oculos, nec uoluptate moretur, nec accendat inuidia. Cum bene ista placuerint, præ-
 fringit animū apparatus alicuius pædagij, diligentius quàm iā intra priuatū larē ue-
 sita & auro cuncta mancipia, & agmen seruorum nitentium. Iam domus etiam t quæ
 calcatur preciosa, & diuitijs per omnes angulos dissipatis, tecta ipsa fulgentia, & t
 assentator comesq; patrimoniorum pereuntium populus. Quid perlucens ad i-
 mum aquas, & circumfluentes ipsa conuiuia, quid epulas loquar, cæna sua dignas.
 Circumfudit me ex longo frugalitatis situ uenientem, multo splendore luxuria &
 undiq; circumsonuit. Paulum titubat acies, facilius aduersus illam animum quàm
 oculos attollo. Recedo itaq; non peior, sed tristior. Nec inter illa friuola mea t tam al-
 tus incedo, tacitusq; morsus subit, & dubitatio nūquid illa meliora sint, nihil horum
 me mutat, nihil tamen non concutit. Placet uim præceptorum sequi, & in mediam
 ire Rempub. Placet honores fascisque, non purpura aut aureis uirgis adductum ca-
 pellere, sed ut amicis propinquisue, & omnibus ciuibus, omnibus deinde mortali-
 bus paratior, utiliorq; sim, propius positus, sequor Zenonem, Cleanthem, Chrysi-
 pum, quorum tamen nemo ad Rempub. accessit, & nemo non t omisit. Ad quam
 cum animum insolitum arietari permisi, ubi aliquid occurrit, aut indignum (ut in
 omni uita humana multa sunt) aut parum ex facili fluens, aut multum temporis
 res non magno aestimandæ poposcerunt, ad ocium conuertor: & quemadmodum
 pecoribus fatigatis quoque uelocior domum gradus est, placet intra parietes suos
 uitam coercere. Nemo ullum auferat diem, nihil dignum tanto impendio redditu-
 rus, sibi ipse animus hæreat, se colat, nihil alieni agat, nihil quod ad iudicem spectet.
 Ametur expers publicæ priuatæq; curæ tranquillitas. Sed ubi lectio fortior erexit
 animū, aculeos subdiderunt exempla nobilia, prosilire libet in forū, cōmodare alteri
 uocem, alteri operam, etsi nihil profuturam, tamē conaturā prodesse, t alterius coer-
 cere in foro superbiam, male secundis rebus elati. In studijs puto mehercule melius ef-
 feres ipsas intueri, & harum causa loqui, cæterū uerba rebus permittere, ut quæ du-
 xerint, hac inelaborata sequatur oratio. Quid opus est seculis duratura componere?
 Vistu t non id agere, ne te posterit taceant. Morti natus es, minus molestiarum ha-
 beris taciturnus. Itaq; occupandi temporis causa in usum tuum, nō in preconium ali-
 quid simplici filo scribe. Minore labore opus est studentibus in diem. Rursus ubi se
 animus t cogitationis magnitudine leuaui, ambitiosus in uerba est, altiusq; ut t spi-
 rare, ita eloqui gessit, & ad dignitatē rerū t exit oratio, oblitus tum legis præfiorisq;
 iudicij sublimius feror, & ore non tantū meo. Ne singula diutius persequar, in omni-
 bus rebus hæc me sequitur bonæ mentis infirmitas, cū ne paulatim defluam uereor,
 aut quod est sollicitius, ne semper casuro similis pendeam, & plus fortasse sit, quàm
 quod prouideo. Familiariter enim domestica aspicimus, & semper iudicio fauor of-
 fici. Puto multos potuisse ad sapientiam peruenire, nisi putassent se peruenisse, nisi
 quæ

al. expectent

al. qua

al. affectator

al. cum

al. aut uirgis

al. misit

al. alicuius

al. nunc

al. cogitatio-
numal. sperare,
al. exigitur

al. laudantium

quædam in se dissimulassent, quædam apertis oculis transiissent. Nō est enim quod magis aliena iudices adulatione perire, quàm nostra. Quis sibi uerum dicere ausus est? Quis non inter adulantium, blandientiumq; positus greges, plurimum tamen sibi ipse assentatus est? Rogo itaq; si quod habes remedium, quo hanc fluctuationem meam sistas, dignum putes me, qui tibi tranquillitatem debeam, non esse periculosos motus animi, nec quicquam tumultuosi afferentis scio. Vt uera tibi similitudine id de quo quæror exprimam, non tempestate uexor, sed nausea. Detrahe ergo quicquid hoc est mali, & succurre in conspectu terrarum laboranti.

De stabilitate mundi. CAP. II.

*al. ociantur.**al. intemperie*

QVaro mehercule iamdudum Serene ipse tacitus, cui talem affectum animi similem putem. Nec ullius propius admoneor exemplo, quàm eorum, qui ex longa & graui uoletudine expliciti, motiunculis, leuibusq; interim offensis peribunt, & cum reliquias effugerint, suspicionibus tamen inquietantur, medicisq; iam sani manum porrigunt, & omnem calorem corporis sui calumniantur. Horum Serene non parum sanum est corpus, sed sanitati parum assueuit. Sic est quidam tremor etiam tranquillæ maris; aut lacus qui ex tempestate requieuit. Opus est itaq; non illis durioribus, quæ etiam transcurrimus; ut alicubi obstes tibi, alicubi irascaris, alicubi instes grauius, sed illud quod ultimum uenit, ut fidē tibi habeas, & recta ire uia te credas, nihil auocatus transuersis multorum uestigijs passim discurrentiū, & quorundam circa ipsam errantium uiam. Quod desideras autem, magnum & summum est, deoq; uicinum, non concuti. Hanc stabilem animi sedem, Græci *εὐθυμία* uocant, de qua Democriti uolumen egregium est: Ego tranquillitatem uoco, nec enim imitari & transferre uerba ad illorum formam necesse est. Res ipsa de qua agitur, aliquo signanda nomine est, quod appellationis Græcæ uim debet habere, non faciem. Ergo quærimus quomodo animus semper equalis, secundoq; cursu eat, propiciusq; sibi sit, & sua lætus aspiciat, & hoc gaudium non interrumpat, sed placido statu maneat, nec attollens se unquā, nec deprimens. Id tranquillitas erit. Quomodo ad hæc perueniri possit, in uniuersum quæramus. Sumes tu ex publico remedio quantum uoles. Totum interim uitium in medium protrahendum est, ex quo cognosceris quæque partem suam. Simul tu intelliges quanto minus negocij habeas cum fastidio tui, quàm hi quos ad professionem speciosam alligatos, & sub ingenti titulo laborantes, in sua simulatione pudor magis quàm uoluntas tenet. Omnes in eadem causa sunt, & hi qui leuitate uexantur, ac tedio, assiduq; mutatione propositi, quibus semper magis placet, quod reliquerunt, & illi qui marcent & oscitant. Adhærent illos, qui non aliter quàm quibus difficilis somnus est uersant se, & hoc atque illo modo componunt, donec quietem lassitudine inueniant, fratum uitæ suæ formando subinde, in eo nouissime manent, in quo illos non mutandi odium, sed senectus ad nouandum pigra deprehendit. Adhæce & illos, qui non inconstantia uitio, parum leues sunt, sed inertia. Viuunt, non quomodo uolunt, sed quomodo cœperunt. Innumera deinde proprietates sunt, sed unus effectus uitij, displicere sibi: hoc oritur ab intemperantia animi, & cupiditatibus timidis, aut parum prosperis, ubi aut non audent, quantum concupiscunt, aut non consequuntur, & in spem toti promittunt, semper instabiles mobilesq; sunt. Quod necesse est accidere pendentibus ad uota sua. Omni uita pendent, & inhonesta se ac difficilia docent, coguntq; & ubi se ne præmio labor est, torquet illos irritum dedecus & dolent se praua frustra uoluisse. Tunc illos & pœnitentia cœpti tenet, & incipiendi timor, surrepitq; illa iactatio animi, non inuenientis exitum, quia nec cupiditatibus suis imperare, nec obsequi possunt, & cunctatio uitæ, parum se explicantis, & inter destituta uota torpentis animi situs. Quæ omnia grauiora sunt, ubi odio infelicitatis operosa ad oculum profugerunt, & ad secreta studia: quæ pati non potest animus ad ciuilia erectus: gendiq; cupidus, & natura inquietus, parum scilicet in se solationum habens: ideoq; detrectis oblationibus, quas ipsæ occupationes discurrentibus præbent, domus solitudinem, parietes non fert, inuitus aspicit se, sibi relictus. Hinc illud est remedium.

& dissipantia sui, & nusquā resistentis animi uolutatio, & oculi sui tristis atq; egra patientia, utique ubi causas fateri pudet, tormenta introrsus egit uerecundia, in angusto inclusa cupiditates sine exitu seipsā strangulant. Inde mœror marcorq; & mille affectus mentis incertæ, quam inchoata habent suspensam, deplorata, tristem. Inde effectus oculum suum detestantium, quærentiumq; nihil ipsos habere, quod agāt, & alienis incrementis inimicissima inuidia. Alit enim liuorem infelix inertia, & omnes destrui cupiunt, quia se non potuerunt prouehere: & ex hac deinde auersatio æ alienorum processum, & suorum desperatione, obirascens fortunæ animus, & de seculo querens, & in angulos se retrahens, & pœnæ incubans suæ, dum tædet sui pigetq;. Natura enim humanus animus agilis est, & pronus ad motus. Grata omnis illi excitationi se, & abstrahendiq; materia est, gravior quibusq; pessimis ingenijs, quæ occupationibus libenter deteruntur. Vt ulcera quædam nocituras manus appetunt, & tactu gaudent, & fœdam corporū scabiem delectat, quicquid exasperat: non aliter dixerim his mentibus, in quas cupiditates uelut mala ulcera erumpunt, uolunt pati esse laborem uexationemq;. Sunt enim quædam quæ corpus quoque nostrum cum quodam dolore delectant, ut uersare se & mutare nondum fessum latus, & alio atq; alio positum uentilari. Qualis ille Homericus Achilles est, modo pronus, modo supinus, in uarios habitus seipse componens. Quod propriū agrī est, nihil diu pati, & mutationibus ut remedijs uti. Inde peregrinationes suscipiuntur uagæ, & litto pererrantur, & modo mari se, modo terra experitur, semper presentibus infesta leuissimas. Nunc Campaniam petamus, iam delicata fastidio sint, inculta uideantur. Brundisios & Lucanos saltus persequamur. Aliquid tamē inter deserta amœnare requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releuentur. Tarētum petatur, laudatusq; portus, & hyberna cœli mitioris, & tecta uel antiqua satis opulenta turbæ. Iam flectamus cursum ad urbem, nimis diu à plausu & fragore aures uacauerunt. Iurat iam & humano sanguine frui. Aliud ex alio suscipitur, & spectacula spectaculis mutantur. Vt ait Lucretius, hoc se quisq; modo semper fugit. Sed quid prodest, si non effugit: sequitur se ipse, & urget grauissimus comes. Itaque scire debemus, non locorum uitium esse quo laboramus, sed nostrum. Infirmi sumus ad omne tolerandum, nec laboris patietes, nec uoluptatis, nec nostræ, nec ullius rei diutius. Hoc quosdam egit ad mortem quod proposita sæpe mutando, in eadem reuoluebantur, & non reliquerant nouitati locū. Fastidio illis esse cœpit uita & ipse mundus, & subit illud rabidarum deliciarum, quousq; eadem?

dissipantia

al. attollendiq;

forte, motare

De exercitatione animi. CAP. III.

A Duerfus hoc tedium quo auxilio putem utendum, quaris. Optimum erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officijs civilibus se detinere. Nam ut quidam sole & exercitatione & cura corporis diem educunt, Athleticisq; utilissimum est, lacertos suos, roburq; cui se uendicauerunt, maiore temporis parte nutrire: ita nobis animum ad rerum civilium certamen parantibus, in opere esse longe pulcherrimum est. Nam cum utilem se efficere ciuibus mortalibusq; propositū habeat, simul & exercetur & proficit, qui in medijs se officijs posuit, communia priuataq; pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominū ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus parum tuta simplicitas est, & plus futurum semper est quod obstat, quam quod succedat, à foro quidem & publico recedendum est, sed habet, ubi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. Nec ut leonū animaliumq; impetus, caueis coercetur, sic hominum quorū maxime in seductu actiones sunt, ita tamen delituerit, ut ubicunq; oculum suum absconderit, prodesse uelit singulis & uniuersis, ingenio, uoce, consilio. Nec enim solus Reipub. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace bellicosæ cense, sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tanta bonorum præceptorum copia, uirtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriāq; cursum ruentes prenent ac retrahit, & si nihil aliud, certe moratur, in priuato publicum negocium agit. An ille plus præstat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus prætor adeuntibus

alias: ex exercitatione cura corporis educunt

alia exempla: ria in plurali numero omnia hac habent al. instituit, qui animos ad pecuniam Vids Scholia

bus affessoribus uerba pronunciat, quàm qui docet quid sit iusticia, quid pietas, quid
 sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quid
 tum bonum sit bona conscientia. Ergo si tempus in studia conseras, quod subdure-
 ris officijs, non deserueris, nec munus detractaueris. Neque enim ille solus militat,
 qui in acie stat, & cornu dextrum laeuumque defendit, sed qui portas tuetur, & statum
 ne minus periculosa, non ociosa tamen fungitur, uigiliasque seruat, & armamentario
 praeest. Quae ministeria quamuis incruenta sint, in numerum stipendiorum ueniunt.
 Si te ad studia reuocaueris, omne uitae fastidium effugeris, nec noctem fieri optabis
 tedio lucis, nec tibi grauis eris, nec alijs superuacuis, multos in amicitiam attrahes,
 affluetque ad te optimus quisque. Nunquam enim quamuis obscura uirtus latet, sed
 mittit sui signa. Quisquis dignus fuerit, uestigijs illam colliget. Nam si omnem con-
 uersationem tollimus, & generi humano renunciamus, uiuimusque in nos tantum con-
 uersi, sequitur hanc solitudinem omni studio carentem inopia rerum agendarum.
 Incipiemus aedificia alia ponere, alia subuertere, & mare submouere, & aquas con-
 tra difficultates locorum ducere, & male dispensare tempus, quod nobis natura
 consumendum dedit. Alij parce illo utimur, alij prodige: alij sic impendimus, ut
 possimus rationem reddere, alij ut nullas habeamus reliquias. Quare nihil rursus
 est saepe, quàm grandis natus senex, qui nullum aliud habet argumentum, quo se pro-
 bet diu uixisse, praeter aetatem. Mihi charissime Serene nimis uidetur submisisse tem-
 poribus se Athenodorus, nimis cito refugisse. Nec ego negauerim aliquando ce-
 dendum, sed sensim relato gradus, & saluis signis, salua militari dignitate. Sanctiores
 tutioresque sunt hostibus suis, qui in fidem cum armis ueniunt. Hoc puto uirtuti fa-
 ciendum, studiosoque uirtutis, si praeualebit fortuna, & praecidet agendi facultatem,
 non statim auersus inermisque fugiat, latebras quaerens, quasi ullus locus sit, quo non
 possit fortuna persequi. Sed parcius se inserat officijs, & cum delectu inueniat
 aliquid, in quo utilis ciuitati sit. Militare non licet, honores spectet: priuato uiuen-
 dum est, sit orator: silentium indictum est, tacita aduocatione ciues iuuat: periculo-
 sum etiam ingressu forum est, in domibus, spectaculis, in conuiujs, bonum contu-
 bernalet, amicum fidelem, temperantem conuiuiam agat. Officia si ciuis amisit, ho-
 minis exerceat, Ideo magno animo nos non unius urbis moenibus clusimus, sed in
 totius orbis commercium emisimus. Patriamque nobis mundum professi sumus, ut
 liceret latiore uirtuti campum dare. Praeclusum tibi tribunal est, & rostris prohibe-
 beris, aut comitijs, respice post te, quantum latissimarum regionum pateat, quarum
 populorum. Nunquam tibi ita magna pars obstruetur, ut non maior relinquantur.
 Sed uide ne totum istud uitium tuum sit. Non uis enim nisi consul, aut prytanes, aut
 ceryx, aut sives administrare Rempub. Quid si militare nolis, nisi imperator aut tri-
 bunus? etiam si alij primam frontem tenebunt, te fors inter gregarios posuit, inde uo-
 ce, adhortatione, exemplo, animo, milita. Praecisis quoque manibus, ille in praelio
 inuenit, quod partibus conferat, qui stat tantum & clamore iuuat. Tale quiddam
 facies, si à prima te Reipub. parte fortuna submouerit, stes tamen, & clamore iuues:
 si quis fauces oppressit, stes tamen, & silentio iuues. Nunquam inutilis est opera ci-
 uis boni. Auditum enim, uisum, uultum, nutum, obstinationem tacita; incessuque ipso prodest.
 Ut salutaria, quae citra gustum tactumque odore proficiunt, ita uirtus utilitate etiam
 ex longinquo & latens fundit, siue potitur & fruatur suo iure, siue precarios habet ac-
 cessus, cogiturque uela contrahere, siue ociosa mutatur, & angusto circumscripta
 ue ad aperta, in quocumque habitu est, prodest. Quid tu parum utile putas exemplum
 bene quiescentis? Longe itaque optimum miscere ocium rebus, quoties actiuosa ci-
 ta impedimentis fortuitis, aut ciuitatis conditione prohibetur. Numquam enim
 eo interclusa sunt omnia, ut nulli actioni honestae locus sit. Nunquid potes inuenire
 urbem miseriolem, quàm Atheniensium fuit, cum illam triginta tyranni diuellerent
 mille trecentos ciues, optimum quemque occiderant. Nec finem ideo faciebat, sed
 ritabat seipsam sauitia. In qua ciuitate erat ariopagos religiosissimum iudicium
 in qua senatus, populusque senatui similis coibat, quotidie carnificum triste collo-
 gium

al. consuman-
dum

al. inferat, for-
te, ingerat

Sufes, cōsul, lin-
gua Pœnorū.
al. triarios

al. clames:

al. in qua opti-
mum est, mis-
cere.

sum, & infelix curia tyrannis angusta. Poterat ne illa ciuitas conuiuiscere, in qua tyranni, quot satellites erant; Ne spes quidem ulla recipienda libertatis animis poterat offerri, nec ulli remedio locus apparebat, contra tantam uim malorum. Vnde cum misere ciuitati tot Harmodios; Socrates tñ in medio erat, & lugētes patres cōsolabatur, & desperantes de Repub. exhortabatur, & diuitibus opes suas t̄mōrenti-
 bus exprobrabat serā periculosa avariciæ pōnitentiā, & imitari uolentibus magnū circumferebat exemplar, cum intra triginta dominos liber incederet. Hunc tamen Athenæ ipsæ in carcere occiderunt, & qui tutō insultauerat agmini tyrannorum, eius libertatem libertas non tulit, ut scias & in afflictā Repub. esse occasionem sapienti uiro ad se proferendum, & in florenti ac beata, impotentiam, inuidiam, mille alia uitia inermia regnare. Vt cūq; ergo se Respub. dabit, ut cūq; fortuna permittet, ita aut explicabimus nos, aut cōtrahemus. Vtiq; mouebimus, nec alligati metu torpebimus. Imō ille uir fuerit, qui periculis undiq; imminētib; armis & cathenis circumfremētib; non alliserit uirtutē, nec absconderit. Non enim debet seruātem se obruere, ut opinor. Curius Dentatus aiebat, t̄malle esse se mortuū, quā nō uiuere. Vltimum malorū est, ex uiuorum numero exire, antequam moriaris, sed faciēdum erit, si in Reipub. tempus minus tractabile incideris, ut plus ocio ac literis uēdices, nec aliter quā in periculosa nauigatione subinde portum petas, nec expectes do- nec res te dimittant, sed ab ipsis teipse disiungas. Inspicere autem debemus pri-
 mum nosmetipsos, deinde quæ aggredimur negocia, deinde eos quorum causa; aut cū quibus agendū est. Ante omnia necesse est seipsum aestimare. Quia ferē plus no- his uidemur posse quā possimus. Alius eloquentiæ fiducia prolabitur, alius patri- monio suo plus imperauit, quā ferre possit: alius infirmū corpus laborioso t̄mōpres- sit officio. Quorundā parū idonea est uerecundia rebus ciuilibus, quæ firmam fron- tem desiderant, quorundā contumaciā nō facit ad aulam. Quidā non habēt iram in potestate, & illos ad temeraria uerba quælibet indignatio effert. Quidā urbanita- tem nesciunt cōtinere, nec periculosis abstinēt salibus. Omnibus his utilior negotio quies est. Ferox impatiensq; natura iritamētā t̄mōcitura libertati euitet. Aestimā- da sunt deinde ipsa quæ aggredimur, & uires nostræ cū rebus quas tentaturi sumus cōparandæ. Debet enim semper plus esse uiriū in t̄mōactore, quā in pondere. Necesse est opprimant onera, quæ ferēte maiora sunt. Quædā præterea nō tam magna sunt negocia, quā fecunda, multumq; negociorū ferunt. Ethæc fugienda sunt, ex qui- bus noua occupatio multiplexq; nascetur. Nec accedēdum eō, unde liber regressus non sit. His admonendā manus est, quorum finē, aut facere, aut sperare possis. Certe relinquēda quæ latius actū procedunt, nec ubi proposueris delinunt. Hominum quoq; delectus habendus est, an digni sint, quibus partem uitæ nostræ impēdamus, an ad illos temporis nostri iactura perueniat. Quidam ultro officia nostra nobis im- putant. Athenodorus ait, ne ad cœnam quidem se iturū ad eum, qui sibi nil pro hoc debiturus sit. Puto intelligis, multo minus ad eos iturum, qui cum amicorum offi- cii; paria in mensa faciunt, qui fercula pro congiarijs numerant, quasi in alienū ho- norem intēperantes sint, t̄mō deinde illi sint testes spectatoresq;. Nō delectabit popina se creta. Considerandū est, utrum natura tua agendis rebus, t̄mō ocio, studio, contem- plationiq; aptior sit, & eō inclinādum, quō te uis ingenij deferit. Isocrates Ephorū in- iecta manu a foro subduxit, utiliore componendis monimētis historiārum ratus. Mala enim respondent coacta ingenia, reluctante natura irritus labor est.

al. metuētib;

al. male esse se,
quā uiuere
mortuum

CAP. IIII.

al. pressit

al. nocitura li-
bertatis
CA. V.forte, latore, se
quitur enim,
quæ ferēte ma-
iora sunt.

CA. VI.

al. pares men-
sasal. Deme illis
testes etc.al. an ocioso
studio etc.

De his quæ animum delectant, & de commodis amicitia, & quod amicus cupiditate uacuis eligatur. CAP. VII.

Nihil tamen eque oblectauerit animum, quā amicitia fidelis. Quantū bonum est, ubi sunt præparata pectora, in quæ tuto secretum omne descendat, quorū cōscientiam minus quā tuam timeas, quorū sermo sollicitudinem leniat, sententia consiliū expēdiat, hilaritas tristitiā dissipet, conspectus ipse delectet. Quos scilicet tuos, quantū fieri poterit a cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim uitia, & in pro- ximum quemq; transilunt, & cōtactu nocent. Itaq; ut in pestilentia cauendū est, ne

corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus absideamus, quia pericula trahemus, afflatuq; ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingenijs dabimus opera, ut quamminime inquinatos assumamus. Initium morbi est, agris sana miscere, nec hoc præceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas. Vbi enim istum inuenies, quem tot seculis quærimus? Pro optimo est minime malus. Vix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socrati ci foetus prouentum bonos quæreret, aut si tibi potestas Catonianæ fieret ætatis, quæ plerisque dignos tulit, qui Catonis seculo nascerentur, sicut multos peiores ætatis, quæ quam aliis maximorumq; molitores scelerum. Vtræq; enim turba opus erat, ut Catoposset intelligi, habere debuit & bonos, quibus se approbaret, & malos in quibus uim suam experiretur. Nunc uero in tanta bonorum egestate minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamen uidentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non causa in querelas placet. Constat illi licet fides & beneuolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

De mutatione animi. CAP. VIII.

TRanſeamus ad patrimonia, maximā humanarum erumnarum materiam. Nam si omnia alia quibus angimur cōpares, mortes, ægrotationes, metus, desideria, dolorū laborumq; patientiam, cum ijs quæ nobis mala pecunia nostra exhibet, hæc pars multū prægrauabit. Itaque cogitandum est, quanto leuior dolor sit non habere quàm perdere, & intelligemus paupertatem eo minorem tormentorum, quo minorem damnorū esse materiam. Erras enim si putas animosius detrimenta diuites ferre. Maximis minimisq; corporibus par est dolor uulneris. Bion eleganter ait, Non minus molestū esse caluis quàm comatis pilos uelli. Idē scias licet de pauperibus locupletibusq; par illis esse tormentū. Vtrisque enim pecunia sua adhæsit, nec sine se sua uelli potest. Tolerabilius autē est, ut dixi, faciliusq; non acquirere, quàm amittere. Ideoq; lætiores uidebis quos nunquam fortuna respexit, quàm quos deseruit. Vidit hoc Diogenes, uir ingētis animi, & effecit ne quid sibi eripi posset. Tu istud paupertatē, inopiā, egestatem uoca, & quod uoles ignominiosum securitati nomen impone. Putabo hunc non esse felicem, si quem mihi alium inueneris, cui nihil percat. Aut ego fallor, aut regnū est, inter auaros, circumscriptores, latrones, plagarios, uirū esse, cui noceri non possit. Siquis de felicitate Diogenis dubitat, potest idē dubitare & de deorū immortalium statu, an parum beate degant, quod illis non prædā, nec hortī sint, nec alieno colono rura præciosa, nec grande in foro fœnus. Nō te pudet, quisquis diuitijs adstupes? Respice agedum mundū. Nudos uidebis deos, omnia dantes, nihil habentes. Hūc tu pauperē putas, an dijs immortalibus similem, qui se fortuitis omnibus exiit? Feliciorē tu Demetrium Pompeianum uocas, quem nō puduit locupletiorē esse Pompeio? Numerus illi quotidie seruorū, uelut imperatori exercitus, referebatur, cui iam dudū diuitiæ esse debuerant, duo uicarij & cella laxior. At Diogeni seruus unicus fugit, nec eū reducere cum monstraretur, tanti putauit. Turpe est, inquit, Manen sine Diogene posse uiuere, Diogenem iam sine Manenō posse. Videtur mihi dixisse, Age tuum negociū fortuna, nihil apud Diogenem iam tuū est. Fugit mihi seruus, imō liber abiit. Familia uestiariū petit uiciumq; Tot uentres auidiſsimorū animalium tuendi sunt. Emenda uestis, & custodiēda rapacissimæ manus, & flentium detestantiumq; ministerijs utendum. Quanto ille felicior, qui nihil ulli debet, nisi quod facillime negat sibi. Sed quoniā nō est tantum roboris nobis, angustanda certe sunt patrimonia, ut minus ad iniurias fortune simus expoliti. Habiliora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quàm quæ sunt perfunduntur, & undiq; magnitudo sua uulneribus obiectit. Optimus pecunia modicus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit.

De uana gloria remouenda. CAP. IX.

PLacebit autē hæc nobis mensura, si prius parsimonia placuerit, sine qua nec ullæ res sufficiūt, nec ullæ non satis patent, præsertim cum in uicino remedium sit, & possit ipsa paupertas in diuitias se, aduocata frugalitate, conuertere. Affueſcamus
à nobis

nobis remouere pompā, † & usu rerum ornāmēta metiri. Cibus famē domet, po-
 tatem, libido qua necesse est effluat. Discamus membris nostris † inuitis cultū ui-
 uam, non ad noua exempla componere, sed ut maiorum suadet mores. Discamus
 contentiam augere, luxuriā coercere, gulam temperare, iracūdiā lenire, pau-
 pertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiam si nos pudebit desiderijs
 naturalibus paruo parata remedia adhibere, spes effrenatas, & animum in futura e-
 ueniente uelut sub uinculis habere, id agere, ut diuitias à nobis potius quàm à fortu-
 ra petamus. Non potest, inquam, tanta uarietas & iniquitas casuum ita depelli, ut
 non multum procellarū irruat magna armamenta pādentibus: cogēdæ in arcum
 res sunt, ut tela in uanum cadāt, Ideoq; exilia interdum calamitatesq; in remedium
 cedere, & leuioribus incommodis grauiora sanata sunt, ubi parum audit præcepta
 animus, nec curari † mollius potest. Quid ni, consulitur: si & paupertas & ignomi-
 niosa rerum euersio adhibetur, malo malum opponitur. Assuescamus ergo cœnare
 possesse populo, & seruis paucioribus serui, & uestes parare in quod inuētæ sunt,
 habitare contractius. Non in cursu tantum circiq; certamine, sed in his spatijs uitæ
 interius flectendum est. Studiorum quoq; quæ liberalissima impensa est, tamdiu ra-
 tionem † habet, quamdiu modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, forte, habeo
 quarum dominus uix tota uita sua indices perlegit. Onerat discentem turba, nō in-
 fruit, multoq; satius est paucis te autoribus tradere, quàm errare per multos. † Qua
 draginta milia librorum Alexandria arserunt, pulcherrimum regiæ opulentia mo-
 nimentum, alius laudauerit, sicut Lilius, qui elegantia regum curaq; egregium id
 opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imò ne studio
 quidē quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut plerisq;
 ignaris etiam seruiliū literarum, libri nō studiorum instrumenta, sed cœnationum
 ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatus. Ho-
 nestius, inquis, in hos impēsas quàm in Corinthia pictasq; tabulas effuderim. Vitio-
 sum est ubique quod nimium est. Quid habes cur minus ignoscas nomen marmore
 atque ebore captanti, quàm opera conquirenti, aut ignotorum autorum aut im-
 pbatorū, & inter tot milia librorum oscitanti cui uoluminū suorum frontes ma-
 xime placēt, tituliq; Apud desidiosissimos, ergo uidebis quicquid orationū histo-
 riarumquē est, & tectō tenuis extructa loculamēta. Iam enim inter balnearia & ther-
 mas, bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum expolitur. Ignosce-
 rem plane, si ē studiorum nimia cupidine oriretur. Nunc ista exquisita, & cum ima-
 ginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietum
 comparantur.

De aduersitate ferenda. CAP. X.

AT in aliquod genus uitæ difficile incidisti, & tibi ignorantī uel publica fortuna,
 uel priuata laqueum impegit, quem nec soluere possis, nec abrumpere. Cogita
 compeditos, primò ægre ferre onera, & impedimenta crurium, deinde ubi non indi-
 gnari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, cōsuetudo facile. In-
 uenies in quolibet genere uitæ oblectamenta, & remissiones, & uoluptates, si uol-
 ueris malam putare uitam potius quàm inuidiosam facere. Nullo melius nomīne
 de nobis natura meruit, quàm cum sciret quibus erūnis nasceremur, calamitatum
 mollimentum consuetudinem inuenit, cito in familiaritatem grauiſſima adducens.
 Nemo duraret si rerum aduersarum eandem uim assiduitas haberet, quam primus
 ictus. Omnes cum fortuna copulati sumus. Aliorum aurea cathena est, & laxa, alio-
 rum arcta & sordida. Sed quid refert, eadem custodia uniuerſos circumdedit, alli-
 gatiq; sunt etiam qui alligauerūt. Nisi tu forte leuiorē in sinistra cathenā putas. Alii
 um honores, alium opes uinciunt. Quosdā nobilitas, quosdā humilitas præmit,
 quibūdam aliena supra caput imperia sunt, quibūdam sua, quosdā exilia uno lo-
 corenent, quosdā sacerdotia. Omnis uitæ seruitiū est. Assuescendum itaq; conditio-
 ni suæ, & quā minimū de illa querendū, & quicquid habet circa se cōmodi, appre-
 hendendū est. Nihil tam acerbū est, in quo non æquis animis solatium inueniat.

al. habitabile
al. scite

Exigua saepe arā in multos usus describentis arte patuī re, & quamuis angustāpe
dē dispositio fecit † habitaculū. Adhibe rationem difficultatibus, possunt & dū
molliri, & angusta laxari, & grauiā † rite ferentes minus premere. Non sunt pra
rea cupiditates in longinquum mittendae, sed in uicinū illis egredi permittamur.
quoniam includi ex toto non patiuntur. Relictis his quae aut non possunt fieri, &
difficiliter possunt, prope posita, spei quē nostrae alludentia sequamur. Sed sciamus
omnia aequē leuia esse, extrinsecus diuersas facies habentia, introrsus pariter uana.
Nec inuideamus altius stantibus. Quae excelsa uidebantur, praeupta sunt. Illi ru
sus quos fors iniqua in ancipiti posuit, tutiores erunt superbiam detrahendo rebus
per se superbis, & fortunā suā quāmaxime poterunt in planū deferēdo. Multi eni
dem sunt, quibus necessario haerendū sit in fastigio suo, ex quo non possunt, nisi ca
dendo descendere, Sed hoc ipsum testantur maximum onus suū esse, quod alijs gra
ues esse cogantur, nec subleuatos se, sed suffixos, iusticia, mansuetudine, humanale
ge, & benigna manu praeparant multa ad sequentes casus praesidia, quorum spe
curius pendeat. Nihil tam aequē hos ab his animi fluctibus uendicauerit, quā sem
per aliquem incrementis terminum figere, nec fortunae arbitrium desinendi dare,
sed seipsos quidem ultro citra extrema hortentur consistere. Sic & aliqua cupidita
tes animum acuent, sed finita non in immensum incertumque producent.

CAP. XI.
al. imperfectos

Ad † imperitos & mediocres, & male sanos hic meus sermo pertinet, non ad sa
pientem. Huic non timide, nec pedetētim ambulādum est. Tanta enim fiducia sui
est, ut obuiam fortunae ire non dubitet, nec unquam loco ulli cessurus sit, nec habet
ubi illā timeat, quia non mancipia tantum possessionesque & dignitatem, sed corpus
quoque suum & oculos, & quicquid est chariorem uitam faciūrum, seque ipsum inter
precaria numerat, uiuitque ut comodatus sibi, & reposcētib; sine tristitia redditurus.
Nec ideo est uilis sibi, quia scit se suum non esse, sed omnia tam diligēter faciet, tam
circumspecte, quā religiosus homo sanctiusque solet tueri fidei commissā. Quando
cunque autem reddere iubebitur, non queretur cum fortuna, sed dicet, gratias ago
pro eo quod possedi, habuique. Magna quidem res tuas mercede colui, sed quia im
peras, illas do, cedo gratus libēsque. Si quid habere me tu uolueris, etiam nunc serua
bo, si aliud placet, ego uero faciam. Signatumque argentum, domum, familiamque
meam reddo, restituo. Appellauerit natura, quae prior nobis credidit, & huic dice
mus, Recipe animum meliorem quā dedisti, non tergiuerfor nec refugio, para
tum habes a uolente, quod non sentienti dedisti, Aufer. Reuertit unde ueneris, quid
grauē est. Male uiuet, quisquis nesciet benemori. Huic itaque primum rei precium
detrahendum est, & spiritus inter seruitia numerandus. Gladiatores (ait Cicero) in
uifos habemus, si omni modo uitam impetrare cupiunt, fauemus si contemptum
eius praeseferunt. Idem euenire nobis scias. Saepe enim causa moriendi est timide
mori, fortuna illa quae ludos sibi facit. Quo, inquit, te reseruem malum & trepidum
animal, eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis prebere iugulum.
Viues diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subducta ceruice, nec manu
bus oppositis, sed animose recipis. Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine
uiuo faciet. Atqui scit hoc sibi cum conciperetur statim conditum, uiuet ad forma
lam, & simul illud quoque eodem animi robore praestabit, ne quid ex his quae eue
niant subitum sit. Quicquid enim fieri potest, quasi futurum prospiciendo, malor
um omnium impetus molliet, qui ad praeparatos expectantesque nihil afferant no
ui, securis & beata tantum spectantibus graues eueniunt. Morbus enim, captiuitas,
ruina, ignis nihil horum repentinum est. Sciebam in quam tumultuosum me contu
berniū natura † duxisset. Toties in uicinia mea cōclamatū est, totiens praeter limē
immaturas exegas fax cereusque praecessit. Saepe altius ruentis aedificij fragor sonuit.
Multos ex his, quos forum, curia, sermo, mecum cōtraxerat, nox abstulit, & im
ctas ad sodalitiū manus copulatas intercudit. † Miror aliquando ad me periculosa
cessisse, quae circa me semp errauerūt. Magna pars hominum est, quae nauigantia
de tempestate non cogitat. Nunquā me in bona re, mali pudebit aitoris. Publius
tragicus

al. At tu etiam
uiues.

al. clausisset.

al. Miror

magis comicisq; uehementior ingenij quotiens mimicas ineptias, & uerba ad
~~sumam~~ caueam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno non tantum ^{al. sipario} ~~†~~ sipa-
~~is~~ fortiora, & hoc ait. Cuius potest accidere quod cuiquam potest. Hoc si quis in
~~medullas~~ demiserit, & omnia aliena mala quorum ingens quotidie copia est, sic a-
~~pererit~~ tanquam illis liberum & ad se iter sit, multo ante se armabit, quam peratur.
 Sero animus ad periculorum patientiam post pericula instruitur. Non putauit hoc fu-
~~rum~~ nunquam hoc euenturum credidisset. Quare autem non? Quae sunt diuitie
 quas non egestas, & fames, & mendicitas a tergo sequatur? Quae dignitas, cuius non
 praetexta & augulare, & lora [†] patricia, & sordes comitentur, & exportatio, no-
~~ta~~ & mille maculae, & extrema contemptior? Quod regnum est, cui non parata sit rui-
~~na~~ & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista interuallis diuisa, sed
 horae momentum interest inter [†] solum, & aulam ingenuam. Scito ergo omnem con-
 ditionem uersabilem esse, et quicquid in ullum incurrit, posse in te quoque incurre-
 re. **Locuples** es, nunquid ditior Pompeio? cui cum [†] Granius, uetus cognatus, ho-
 spes nouus, aperuisset Caesaris domum ut sua clauderet, defuit panis & aqua: cum
 tot flumina possideret in suo orientia, & in suo cadentia, medicauit stillicidia, fame
 ac siti perijt, in palatio [†] cognata, dum illi haeres publicum funus esuriienti locat. Ho-
 noribus summis functus es. Nunquid aut tam magnis, aut tam insperatis, aut tam uni-
 ueris, quam Seianus? Quo die illum senatus deduxerat, populus in frustra diuisit: in
 quae quicquid congeri poterat, dii hominesq; contulerat, ex eo nihil superfuit, quod
 carnifex traheret. Rex es, non ad Croesum te mittam, [†] qui regum suum descendit ius-
 sas, & extingui uidit, factus non regno tantum, sed etiam morti suae superstes: non ad
 Jugurtham, quem populus Romanus intra annum quam timuerat, spectauit. Pto-
 lomaeum Africae regem, Armeniae Mithridatem, inter Caianae custodias uidimus.
 Alter in exilium missus est: alter ut meliore fide [†] mitteretur optabat. In tanta rerum
 fursum ac deorsum euntium uersatione, si non quicquid fieri potest, pro futuro ha-
 bes, das in te uires rebus aduersis, quas infregit, quilibet prior uidit. Proximum ab-
 hiserit, ne aut in superuacuis, aut ex superuacuo laboremus, ne aut quae non pos-
 sumus consequi concupiscamus: aut adepti, cupiditatum uanitatem nostrarum sero
 post multum pudorem intelligamus. Id est, ne aut labor irritus sine effectu sit, aut ef-
 fectus labore indignus. Fere enim ex his tristitia sequitur, si aut non successit, aut suc-
 cessus pudet.

De uagationibus contra propositum. CAP. XII.

Circumcidenda est concursatio, qualis est magna parti hominum, domos, & thea-
 tra, & fora pererrantium. Alienis se negotijs offerunt, semper aliquid agentibus
 similes. Horum si aliquem exeuntem de domo interrogaueris, quo tu? quid
 cogitas? Respondebit tibi, Non me hercule scio, sed aliquos uidebo, aliquid agam.
 Sine proposito uagantur quarentes negotia, nec quae destinauerunt agunt, sed in
 quae incurrerunt. Inconsultus illis uanusque cursus est, qualis formicis per arbus-
 ta repentibus, quae in summum cacumen, deinde in imum inanes aguntur. His
 perique similem uitam agunt, quorum non immerito quis inquietam inertiam
 dixerit. Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis, usque eo im-
 pellunt obuios, & se aliosque praecipitant, cum interim cucurrerint, aut salutari
 aliquem non resalutaturum, aut funus ignoti hominis profecuturi, aut iudicium sae-
 peritigantis, aut sponsalia saepe nubentis, & lecticam affectati, quibusdam locis &
 ipsi tulerint, deinde domum cum superuacua redeuntes lassitudine, iurant nescisse
 se ipsos, quare exierint, ubi fuerint, postero die erraturi per eadem illa uestigia. Om-
 nis itaque labor aliquo referatur, aliquo respiciat. Non industria inquieros, sed in-
 fanos false rerum imagines agitant. Nam ne illi quidem sine aliqua spe mouentur,
 proritat illos alicuius rei species, cuius uanitate capta mens non coarguit. Eodem
 modo unumquemque ex his qui ad augendum turbam exeunt, inanes & leues causae per-
 uentum circumducunt, nihilque habentem in quo labore lux orta expellit: & cum
 multorum frustra liminibus illisus [†] nomenclator per salutaui, a multis exclusus,
 neminem

al. sipario

or primitia

al. folium

aliena genera

al. Cains

al. cognati

forte, qui ro-

gum suum, &

incendi uiuus,

or extingui u-

dit, ex Herodo-

ti primo.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. ueretur.

al. teterrimum

neminē ex omnibus difficilius domi quā se conuenit. Ex hoc malo dependet
 † temerarium uitium, auscultatio, & publicorum secretorumq; inquisitio, & multa
 rum rerum scientia, quæ nec tuto narrantur, nec tuto audiuntur. Hoc secutum pa-
 to Democritum ita cœpisse, Qui tranquille uolet uiuere, nec priuatim agat multa,
 nec publice. Ad superuacua scilicet referens. Nam si necessaria sunt, & priuam &
 publice non tantū multa, sed innumerabilia agēda sunt. Vbi uerò nullum officium
 solemne nos citat, inhibendæ actiones sunt.

De uarietate fortunæ. CAP. XIII.

NAm qui multa agit, sæpe fortunæ potestati sui facit, quā tutissimū est raro ex-
 periri, cæterū semper de illa cogitare debemus, & sibi nihil de fide eius promit-
 tere. Nauigabo, nisi si quid inciderit, & prætor fiā, nisi si quid obstiterit, & negocia-
 tio mihi respondebit, nisi si qd interuenerit. Hoc est, quare sapienti nihil contra opi-
 nionem dicamus accidere. Non illum casibus hominum excepimus, sed erroribus.
 Nec illi omnia ut uoluit cedunt, sed ut cogitauit. In primis autem cogitauit aliquid
 posse propositis suis resistere. Necesse est autē leuius ad animum peruenire delecta-
 ta cupiditatis dolorem, cui successum non utiq; promiseris.

De minatione mortis. CAP. XIII.

al. En uena
sang.al. Phalaris
ille.al. periturorū
al. excitari

al. talia

al. more suo.

FACiles etiam nos facere debemus, ne nimis destinatis rebus indulgeamus, trāsa-
 mus in ea, in quæ nos casus deduxerit, nec mutationes aut consilij aut status peri-
 mescamus, dummodo nos leuitas inimicissimum quieti uitium non excipiat. Nā &
 pertinacia necesse est anxia & misera sit, cui fortuna sæpe aliquid extorquet, & leui-
 tas multo grauior, nusquam se continens. Vtrumq; infestum est tranquillitati, & ni-
 hil mutare posse, & nihil pati, Vtiq; animus ab omnibus externis in se reuocandus
 est, sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat, recedat quantum potest ab alienis, & se-
 bi applicet, damna non sentiat, etiam aduersa benigne interpretetur. Nūciato nau-
 fragio, Zeno noster cum omnia sua audiret submersa, Iubet, inquit, me fortuna ex-
 peditus philosophari. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mortē, & qui-
 dem insepultam. Habes, inquit, cur, tibi placeas, † hemina sanguinis, in tua potesta-
 te est: nam quod ad sepulturam pertinet, o te ineptum, si putas interesse, supra ter-
 ram an infra putrescam. Canius Iulius uir in primis magnus, cuius admiratione
 hoc quidem obstat, quod nostro seculo natus est, cum Cæio diu altercatus, postquā
 abeunti, † falleris, ille dixit. Ne forte inepta spe tibi blādiaris, duci te iussi: Gratias,
 inquit, ago optime princeps. Quid senserit dubito. Multa enim occurrūt mihi. Con-
 tumeliosus esse uoluit, & ostendere quanta crudelitas esset, in qua mors beneficium
 erat. An exprobrauit illi quotidianam demētiam? Agebant enim gratias, & quo-
 rum liberi occisi, & quorum bona ablata erant. An tanquā libertatem libeter acce-
 pit? Quicquid est, magno animo respondit. Dicit aliquis, Potuit post hæc iubere il-
 lum Caius uiuere. Non timuit hoc Canius. Nota erat Cæij in talibus imperijs fides.
 Credis ne illum decem medios usq; ad supliciū dies sine ulla sollicitudine exegisse?
 Verisimile non est, quæ uir ille dixerit, quæ fecerit, quā in trāquillo fuerit. Lude-
 bat latericulis, cum centurio agmen † periturum trahens, & illum quoq; † citari uo-
 beret. Vocatus numerauit calculos, & sodali suo uide, inquit, ne post mortem me-
 am mentiaris te uicisse. Tum annuens centurioni, testis, inquit, eris, uno me antee-
 dere. Lulisse tu Caniū illa † tabula putas: illulit. Tristes erant amici talē amissuri
 uirum. Quid mœsti, inquit, estis? Vos quæritis an immortales animæ sint. Ego iam
 sciam, nec desijt in ipso ueritatem sine scrutari, & ext mortē sua quæstionem habere.
 Prosequebatur illum philosophus suus, nec iam procul erat tumulus, in quo Cæ-
 sari deo nostro fiebat quotidianum sacrum, Quid inquit, Cani nunc cogitas? aut
 quæ tibi mens est? Obseruare, inquit Canius, proposui illo uelocissimo momento
 an sensurus sit animus exire se, promisit quæsi quid explorasset circumiturum ami-
 cos, & indicaturum quis esset animarum status. Ecce in media tempestate tranquil-
 litas. Ecce animus æternitate dignus, qui fatū suum in argumentum ueri uocat, qui
 in ultimo illo gradu positus, exeuntem animam percūctatur, nec usque ad mortem,
 sed etiam

felicitatem aliquid in ipsa morte discit. Nemo diutius philosophatur, sed non raptim
 relinquatur magnus uir, & cū cura dicendus. Dabimus te in omnē memoriā clarissi-
 mū caput. Caianae cladis magna portio. Sed nihil pdest priuata tristitiā causas
 habuisse. Occupat enim nonnunquam odium generis humani, & circumcurrit
 scelorum felicitum turba, cum cogitaueris, quā sit rara integritas, quā ignota
 innocentia, & uix unquā, nisi cum expedit fides, & libidinis lucra dānaq; pariter in
 uia. & ambitio usq; eo iam se suis non continēs terminis, ut per turpitudinē splēde-
 re. Agitur animus in noctem, & uelut euerlis uirtutibus quas nec sperare licet, nec
 habere prodest, tenebræ oboriuntur. In hoc itaq; flecendi sumus, ut omnia uulgi ui-
 tia non inuisa nobis, sed ridicula uideantur, & Democritum potius imitemur quā
 Heraclitum. Hic enim quoties in publicū processerat, flebat, ille ridebat. Huic om-
 nia quæ agimus miseriæ, illi ineptiæ uidebantur. Eleuanda ergo omnia, & facili ani-
 mo ferenda. Humanius est deridere uitam, quā deplorare. Adhūc, quod de huma-
 no quoq; genere melius meretur qui ridet illud, quā qui luget. Ille spei bonæ aliqd
 relinquit, hic autē stulte deflet, quæ corrigi posse desperat: et uniuersa cōtemplatus,
 maioris animi est, qui risum non tenet, quā qui lachrymas, quando leuissimum af-
 fectum animi mouet, & nihil magnum, nihil seuerum, ne seriū quidē ex tanto appa-
 ratu putat. Singula propter quæ læti ac tristes sumus sibi quisque proponat, & sciat
 uerū esse, quod Bion dixit, Omnia hominū negocia similia & nuptiis esse, nec uitam
 aliorum magis sanctam aut seueram esse, quā conceptus inchoatos. Sed fatius est
 publicos mores & humana uitia placide accipere, nec in risum, nec in lachrymas ex-
 cidere. Nam alienis malis torqueri æterna miseria est. Alienis delectari malis, uolu-
 ptas inhumana. Sicut illa inutiles humanitas flere, & quia aliquis filium suū efferat,
 & frontem suam fingere. In tuis quoq; malis id agere te oportet, ut dolori tātū des,
 quantum poscit, non quantum cōsuetudo. Pleriq; enim lachrymas fundūt ut osten-
 dant, & toties siccos oculos habent, quoties spectator defuit, turpe iudicantes non
 flere, cum omnes faciant. Adeo penitus hoc se malum fixit, ex aliena opinione pen-
 dere, ut in simulatione etiā simplicissima res, dolor eueniat. Sequitur pars quæ solet
 nō immerito cōtristare, et in sollicitudinē deducere, ut bonorū exitus mali sunt. Ut
 Socrates cogitur in carcere mori, Rutilius in exilio uiuere, Pōpeius & Cicero cli-
 entibus suis præbere ceruicem, Cato ille uirtutū uiua imago incumbens gladio, si-
 mul de se ac de Repub. palam & facere. Necesse est queri tam iniqua præmia fortunā
 persolvere. Et quid sibi quisq; nunc speret, cum uideat pessima optimos pati. Quid
 ergo est? Vide quomodo quisq; illorum tulerit, & si fortes fuerunt, & ipsorum ani-
 mos desideras, si muliebriter & ignaue perire, nihil perijt. Aut digni sunt, quorū uir-
 tus tibi placeat, aut indigni, quorum desideretur ignauia. Quid enim est turpius,
 quā si maximi uiri timidos fortiter moriendo faciunt. Laudemus toties dignum
 laudibus & dicamus, Tanto fortior, tanto felicior, hominis effugisti casus, liuorem,
 morbum, existi ex custodia, non tu dignus mala fortuna Dñs uisus es, sed indignus
 in quem iam aliquid fortuna posset. Subducentibus uerò se, & in ipsa morte ad ui-
 tam respectantibus, manus iniiciendæ sunt. Neminem flebo latum, neminem flen-
 tem. Ille lachrymas meas ipse absterxit, hic suis lachrymis efficit, ne ullis dignus sit.
 Ergo Herculem fleam, quod uiuus uritur, aut Regulum, quod tot clauis configitur,
 aut Catonem, & quod uulnera sua fortiter tulerit. Omnes isti leui temporis impen-
 sa inuenerunt, quomodo æterni fierent, ad immortalitatem moriendo uenerūt. Est
 & illa sollicitudinum non mediocris materia, si te anxie componas, nec ullis simpli-
 citer ostendas, qualis multorum uita est ficta, & ostentationi parata. Torquet enim
 assidua obseruatio sui, et deprehēdi aliter quā solet metuit. Nec unquam cura sol-
 uimur, ubi toties nos æstimari putamus, quoties aspici. Nam & multa incidunt, quæ
 inuitos denudent, & ut bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda uita, aut
 secreta est, semper sub persona uiuentiū. At illa quātū haberet uoluptatis sincera et
 per se ornata simplicitas, nihil & obdēs moribus suis. Subit tamen & hæc uita cōtem-
 ptus periculū, si omnia omnibus patent. Sunt enim qui fastidiant quicquid propius
 adierunt.

CAP. XV.

al. adieciße

al. & occurrit

al. simplicitas.

al. adieciße

al. nimis

Vide scholia

al. si quis filiū
afferat

al. satis facit

al. tu talis
fieri desideraal. quod uul-
nus iteratum

fortiter tulerit.

al. obtendēs

adierunt. Sed nec uirtuti periculum est, ne admota oculis reuilescat, & satius est simplicitate cōtēni, quā perpetua simulatione torqueri. Modum tamen rei adhibemus, multū interest, an simpliciter uiuas, an negligenter. Multū in se recedendū est. *forte cōcursio, uel cōcursatio al. percuratum* † Conuersatio enim dissimilū bene composita distubat, & renouat affectus, & alternanda sunt, solitudo & frequentia. Illa nobis faciet hominū desiderū, *hac no-* stri, & erit altera alterius remediū. Odiū turbæ sanabit solitudo, tedium solitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mēs est, sed ad iocos reuocanda. Cum pueris Socrates ludere non erubescbat, & Cato uino laxabat animū curis publicis fatigatum & Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros, non molliter se infringens, ut nunc mos est, etiam incessu ipso ultra muliebrem molliciem fluentibus, sed ut illi antiqui uiri solebant inter † lulum ac festa tēpora uirilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiam si ab hostibus suis spectarentur. Danda est remissio animis, meliores acrioresq; requieti surgent. Atterilibus agris non est imperandum cito enim exhauriet illos nūquā intermissa fecunditas: ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipient paulum resolutioni & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, † animorum habetatio quadā & languor. Nec ad hoc tanta hominū cupiditas tenderet, nisi naturalem quadā uoluptatem haberet lusus iocusq; quorū frequens usus, omne animis pōdus, omnemq; uim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est. Hunc tamen si per diem noctemq; continues, mors erit. Multū interest, remittas aliquid an soluas. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquā necessarium laboribus interponentes temperamētum. Et magni, ut dixi, uiri quidam sibi menstruas certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter ocium et curas diuidebant. Qualem Pollionem Asinium oratorē magnū meminimus, quem nulla † hora ultra decimam retinuit. Ne epistolas quidem post eā horam legebat, ne quid nouæ curæ nasceretur, sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. *forte, cura, al. res al. interuinxerunt.* Quidem medio die † interuixerunt, & in post meridianas horas aliquid leuiores operæ distulerūt. Maiores quoque nostri nouam relationem post horam decimam in senatu fieri uetabant. Miles uigilias diuidit, & nox immunis est ab expeditione redeuntium. Indulgendum est animo, dandumq; subinde ocium, quod alimenti ac uirium loco sit, & inambulationibus apertis uagandum, ut cœlo libero & multo spiritu augeat attollatq; se animus. Aliquando uectatio iterq; & mutata regio uigore dabunt, conuiuiusq; & liberalior potio: nonnunq; & usq; ad ebrietatē ueniendum, *al. Eluit* nō ut mergat nos, sed ut deprimat curas † Trudit enim curas & ab imo animū mouet: & ut morbis quibusdā ita tristitiæ medetur. Liberq; non ob licentiā linguæ dictus est inuentor uini, sed quia liberat seruitio curarū animū & asserit, † uegetiorem quē, & audaciorem in omnes conatus facit. Sed ut libertatis, ita uini salubris moderatio est, & Solonē, Arcefilaumq; indulgisse uino credunt. Catoni ebrietas obiecta est, at facilius efficiet, q̄squis obiecerit hoc crimē honestū, quā turpē Catonē. Sed nec saepe faciendū est, ne animus malā consuetudinem ducat, & aliquando tamē in exultationē libertatemq; extrahēdus, tristisq; sobrietas remouēda paulisper. Nam siue Græco poetæ credimus, aliquando & insanire iucundū est, siue Platoni, frustra poeticas fores cōpos sui perpulit, siue Aristoteli, nullū magnū ingeniū sine mixtura dementiae fuit. Non potest grande aliquid & supra ceteros loqui, nisi mora mēs. Cū uulgaria & solita contēpsit, instinctuq; sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid cecinit grandius, ore mortali. Nō potest sublime quicquā & in arduo possum contingere, quādiu apud se est. † Decidat oportet à solito, † & efferatur, & mordet frenos, & rectorem rapiat suum, eoq; ferat, quōd per se timuisset.

Habes Serene charissime quæ possint tranquillitatē tueri, quæ restituere, quæ inter repentibus uitis resistant. Illud tamen scito nihil horū satis esse ualidū, rem imbecillam seruantibus, nisi intenta & assidua cura circumbeat animum labentem.

Libri primi de tranquillitate, finis.

FRASIN

FRASHI IN LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE.

Nos enim debet seruare se, nec obruere, ut opinor. Rodolphi codex pro nec, habebat uel. Id ille uertit in uelo, Cap. 3.
 et seruare, fecit seruantem. Forte sic erat legendum, Non enim debet celare se, nec obruere.

Inter solum et aulam ingenuam. Lectio uidetur tolerabilis. Significat enim aedes magnificas solo aequatas. Ro- Cap. 11.
 debet tamen ita mutarat, diuinationem, ut opinor sequutus, inter solum et aliena genna.

Viginti legionum sanguinem fratri parare. Sic prior editio. Legendum censeo, uiginti legionum sanguine fra-

PINCIANI IN PRIMVM LIBRVM DE TRANQVILLITATE VITAE AD SERENVM.

Non ante multos paratus dies.] Quaedam exemplaria, nec in multos paratus dies. Alia nec ante mul- Cap. 1.
 tos imperatus dies. Quid si legas, nec multos ante paratus dies. Sine ullo opere et nomine artificis] Eadem
 sine ullo nomine artificis. Reliqua non agnoscit. Diligentius quam iam intra latus uestita et auro culta micipia]
 Eadem, diligentius quam intra larem uestita, cetera, ut forte legi possit, diligentius quam in priuato lare uestita, ca-
 ut ut hoc ipso libro infra. Sed habet ubi se etiam in priuato lare explicet magnus animus. Verba autem statim an-
 te precedentia, de luxuria perditorum non habentur in ullo uetere exemplari, et infra. Et nemo non omisit. Ad
 quam cum animum insolitum arietari permisi] Corrige, et nemo non misit. Vbi aliquid animam insolitam arie-
 tari percussit, ex eadem.

Nec dolere se praua frustra uoluisse] Sic prior editio. Exemplar Facundi et Primitiui. Nec dolere praua se fru- Cap. 2.
 stra uoluisse minus corrupte. Codex Franciscanus. Nec dolent praua sed frustra uoluisse rectissime. Et mutare non
 tam fessum latus] Quid si legas motare, non mutare, ut alludat ad Virgilianum illud, et fessum quoties motat la-
 tus, et infra. Et tecta uel antiquae satis opulenta turbae] Verba haec in exemplaribus Pinciano et Franciscano desi-
 derantur. Aliud ex alio suscipitur] Lege. Aliud ex alio iter suscipitur, ex uetere lectione.

Qui inter peregrinos et ciues aut urbanus praeter adeuntibus assessoribus uerba pronunciat] Emendandum Cap. 3.
 puto, qui inter peregrinos et ciues, aut urbanus praetor adeuntibus, aut assessor eris uerba pronunciat, ut pro
 eris accipias legis in aere incise, ut illud, nec uerba minantia fixo aere ligabantur. Quam qui docet
 quid sit iusticia, quid pietas, quid sapientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quan-
 tum bonum sit bona conscientia] Vetus lectio, quam qui quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitu-
 do, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum sit bona conscientia declarat. Quod
 subdixeris officijs non disserueris, nec munus detestaueris] In exemplari Pinciano ultima uerba, nec munus de-
 testaueris, non habentur. Legendumque ex eodem non te deserueris. In codice Facundi ac Primitiui, quod de officijs
 subdixeris, cetera. In Qua tot tyranni quot satellites erant] Expende an e contrario legendum sit, in qua quot
 tyranni tot satellites erant. Malle esse se mortuum quam uiuere] Sic prior editio. Legendum reor mutato uerborum
 ordine, malle esse se quam uiuere mortuum. Sequitur confestim. Ex uiuorum numero exire.

Etiamsi hos pudebit] Variant hoc loco insigniter exemplaria. Quaedam sic habent. Etiam simul hos pudebit. Cap. 9.
 Alia sic. Etiam similes nos pudebit ei plus. Alia. Etiam similes nos pudebit esse populo. Legendum reor. Etiam si
 milies nos pudebit. Aut sic. Etiam si simile nos pudebit esse populo. Quadraginta milia librorum Alexandriae ar-
 rant] Legendum uidetur. Quadringenta potius quam quadraginta. Ceterum Gellius libro sexto capite ultimo
 septingenta prodiit fuisse librorum milia. Honestius inquis in hos impensas quam in Corinthia pictasque tabulas ef-
 fuderim] Exemplar Facundi et Primitiui. Honestius inquis in hos impensum esse quod in Corinthia pictasque ta-
 bulas effuderint. Et inter tot milia librorum oscitanti] In quibusdam codicibus non habetur coniunctio, et, in
 quibus habetur, et desideratur tot.

Non industria inquietos, sed insanos falsae rerum imagines agitant] Scribe per maiorem. Non industria inque- Cap. 12.
 tos et insanos, sed falsae rerum imagines agitant, ex exemplari Franciscano. Exemplar tamen Facundi et Primiti
 inquietos praefert non inquietos. Sed puto ueriores esse lectionem, et si nullo suffragante exemplari ad hunc
 modum. Inanis industria inquietes ut insanos falsae rerum imagines agitant.

Omnia hominum negocia similia nuptijs esse] Exemplaria nonnulla initijs praeferrunt non nuptijs. Alia micijs. Cap. 15.
 Corrigenum reor, mimis, siue mimicis. Nam et uetus est adagium, mimum esse uitam et Augustis, auctore Tran-
 quillo paulo ante obitum amicos percunctatus est. Ecquid his uideretur mimum uitae commode trans-
 gisse. Quam conceptus inchoatos] Quid si scribas, quam concubitus in his actos. Nec in-
 risum nec in lachrymas excidere] Exemplar Facundi et Primitiui excitari ha-
 bet, non excidere, sed non displicet impressa lectio.

LVCII ANNAEI SENECAE AD SERENVM LIBER II.
 QVOD IN SAPIENTEM NON CADIT INIVRIA.

CAP. I.

Antum inter Stoicos Serene & ceteros sapientiam professores
 teresse, quantum inter foeminas & mares, non immerito dixerim.
 cum utraq; turba ad uitae societatem tantundem conferat, sed al-
 tera pars ab obsequendum, altera imperio nata sit. Cateri sapien-
 tes & molliter & blande, ut ferè domestici & familiares medici
 agris corporibus, non quàm optimum & celerrimum est medentur,
 sed quàm licet. Stoici uirilem ingressi uiam, non ut amena inueni-
 bus uideatur curam habent, sed ut quam primum nos eripiant, & in illum aditum uer-
 ticem educant, qui adeo extra omnem teli iactum surrexit, ut supra fortunam emine-
 at. Et ardua per que uocamur, & cofragosa sunt, Quid enim plano aditur excelsum?
 Sed ne tam abrupta quidam sunt quam quidam putant. Prima tamen pars saxa rupe-
 que habet & inuicem speciem, sicut pleraque ex longinquo speculatibus abscessa & con-
 nexa uideri solent, cum aciem longinquitas fallat. Demum propius adeuntibus ea-
 dem illa quae in unum congefserat error oculorum, paulatim adaperiuntur, tum illa
 quae praecipitia ex interuallo apparebant, redit lene fastigium. Nuper cum incidit
 fermentio Catonis, indigne ferebas (sicut es iniquitatis impatiens) quod Catonem
 aetas sua parum intellexisset quod supra Pompeios & Caesares surgentem, infra Va-
 tinios posuisset: & tibi indignum uidebatur, quod illi dissuasuro legem, roga in fo-
 ro esset erepta, quodque a rostris usque ad arcum Fabianum per seditiosam factionis
 manus tractus, uoces improbas, & sputa, & omnes alias insaniam multitudinis con-
 tumelias pertulisset. Tunc ego respondi, habere te quod Reipub. nomine moueris,
 quam hinc P. Clodius, hinc Vatinius pessimus quisque uendebat, & tacita cupiditate
 te corrupti non intelligebant se dum uendunt, etiam uenire. Pro ipso quidem Catone
 securum te esse iussi. Nullum enim sapientem nec iniuriam accipere, nec contumeliam pos-
 se. Catonem autem certius exemplar sapientis uiri nobis deos immortales dedisse, quam
 Vlysses & Hercule prioribus seculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuncia-
 uerunt, inuictos laboribus, & contemptores uoluptatis, & uictores omnium terrarum.
 Cato cum feris manus non contulit, quas consecrari uenatoris agrestisque est, nec mon-
 stra igne ac ferro persecutus est, nec in ea tempora incidit, quibus credi posset coeli
 unius humeris inniti, excussa iam antiqua credulitate, & seculo ad summam perdu-
 cto solertiam. Cum ambitu congressus multiformi malo, & cum potentia immensa
 cupiditate, quatenus orbis in tres diuisus satiare non poterat, aduersus uitia ciui-
 tatis degenerantis, & pessum sua mole sidentis stetit solus, & cadentem Rempub.
 quantum modo una retrahi manu poterat retinuit, donec uel abreptus uel abstractus,
 comitem se diu sustentatae ruinae dedit, simulque extincta sunt, quae nefas erat diui-
 di. Neque enim Cato post libertatem uixit, nec libertas post Catonem. Huic tu putas
 iniuriam fieri potuisse a populo, quod aut praetura illi detraxit aut togam, & sa-
 crum illud caput purgamentis oris aspersit? Tutus est sapiens, nec ulla affici aut in-
 iuria aut contumelia potest. Videor mihi intueri animum tuum inclusum & effere-
 scentem, paratum acclamare. Haec sunt quae auctoritatem praecipis uestris deu-
 hant. Magna promittitis, & quae ne optari quidem, ne dum credi possint. Deinde in
 gentia locuti, cum pauperem negastis esse sapientem, non negastis solere illi, & ser-
 uum, & uestem, & tectum, & cibum deesse. Cum sapientem negastis insanire non ne-
 gatis & alienari, & parum sana uerba emitte, & quicquid uis morbi cogit audere.
 Cum sapientem negastis seruum esse, iidem non inficiamini & uenit iturum. & im-
 perata facturum, & domino suo seruilia praestitutum ministeria. Ita sublato alte super-
 cilio in eadem quae ceteri, incidistis, mutatis rerum nominibus. Tale itaque aliquid
 in hoc esse suspicor, quod prima specie pulchrum atque magnus est, nec iniuria nec
 contumeliam accepturum esse sapientem. Multum utem interest, utrum sapientem ex
 tra indignationem, an extra iniuriam ponas. Nam si dicis illum aequo animo latum

al. ceca
 al. correpti
 CAP. II.

In tres, in Cesa-
 rem, Pompe-
 ium, & Crae-
 sum.

CAP. III.

habet priuilegiū. Contigit illi res uulgaris, & quæ discitur ipsa iniuriarū affi-
 ditate patientia. Si negas accepturum iniuriā, id est, neminem illi tentaturum face-
 re omnibus relictis negocijs Stoicus fio. Ego uero sapientē nō imaginario honore
 eorum exornare constitui, sed eo loco ponere quo nulla † permittatur iniuria. forte, perueni
 at
 Quid ergo nemo erit qui laceſſat, qui tētet? Nihil in rerum natura tā sacrū est quod
 sacrilegum non inueniat. Sed non ideo diuina minus in sublimi sunt, si existunt, qui
 magnitudinem multum ultra se positam non icturi † petant. Inuulnerabile est, non
 quod nō feritur, sed quod non læditur. Ex hac tibi nota sapientē exhibebo. Nūquid
 dubium est, quin certius robur sit, quod non uincitur, quā quod nō laceſſitur, cum
 dubia sint uires in experta, at merito certissima firmitas habeatur, quæ omnes incur-
 sus respuit. Sic tu sapientem melioris scito naturā, si nullius illi iniuria nocet, quā
 si nulla sit. Et illum fortem uirum dicam, quem bella non subigunt, nec admora uis
 hostilis exterreret, nō cui pingue ocium est inter desides populos. Huiusmodi igitur
 sapientem nulli esse iniuriæ obnoxium. Itaq; non refert quā multa in illum conij-
 ciantur tela, cum sit nulli penetrabilis. Quomodo quorūdam lapidum inexpugna-
 bilis ferro duricia est, nec secari adamas, aut cædi uel teri potest, sed incurrentia ul-
 tro retundit: quemadmodum quædam non possunt igne consumi, sed flāma circum-
 fusa rigorem suum habitumq; conseruant: quemadmodum proiecti in altum scopu-
 li mare frangunt, nec ipsi ulla sæuitiæ uestigia tot uerberati † procellis ostendant: ita
 sapientis animus solidus est, & id roboris collegit, ut tam tutus sit ab iniuriā, quā
 illa quæ retulit. Quid igitur non erit aliquis qui sapienti facere tentet iniuriā?
 Tentabit, sed non peruenturam ad eum. Maiore enim interuallo à contactu inferio-
 rum abductus est quā ut ulla uis noxia, usq; ad illum uires suas perferat etiā cum
 potentes & imperio æditi, & consensu seruientiū ualidi, nocere ei tentent: tam citra
 sapientem omnes eorū impetus deficient, quā quæ neruo, tormentisue in altum
 exprimuntur, cū extra uisum exilierunt, citra cœlū tamen flecūtur. Quid tu putas
 cum stolidus ille rex multitudine telorū diem obscurasset, ullam sagittam in solem
 incidisse? Aut demissis in profundum cathenis Neptūnum potuisse † contingi? Vt
 celestia humanas manus effugiūt, & ab his qui templa diruunt, aut simulachra con-
 ſtant, nihil diuinitati nocetur. Ita quicquid sit in sapientē proterue, petulāter, super-
 be, frustra tentatur. At satius erat neminē esse qui facere uellet. Rem difficilē optas
 humano generi, innocentia. At non fieri, eorum interest qui facturi sunt, nō eius qui
 pati, ne si fiat quidem potest. Imò nescio, an magis uires sapientia ostendat tranquil-
 litatis inter laceſſentia, Sicut maximum argumētum est, Imperatoris armis uirisq;
 pollentis, tuta securitas & in hostium terra. Diuidamus si tibi uidetur Serene, iniur-
 riam à contumelia. Prior illa natura grauior est: hæc leuior, tamen delicatis grauis,
 qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est tamen animorū dissolutio & uanitas,
 ut quidā nihil acerbius putent. Sic inuenies seruū, qui flagellis quā colaphis cædi
 malit, & qui mortem ac uerba tolerabiliora credat, quā cōtumeliosa uerba. Ad
 tantas ineptias peruentū est, ut non dolore tantum, sed doloris opinione uexemur,
 more puerorū, quibus metus incutit umbra, & personarum deformitas, & depraua-
 ta facies, lachrymas uerò euocant nomina parum grata auribus, & digitorū motus,
 & alia quæ impetu quodam erroris improvidi refugiunt. Iniuria propositū hoc ha-
 bet, aliquē malo afficere. Malo autē sapientia non relinquit locum. Vnum enim ma-
 lum ille est turpitudine, quæ introire eō ubi iam uirtus honestumq; est, non potest.

Iniuria ergo ad sapientē non peruenit. Nā si iniuria alicuius mali patientia est, sa-
 piens autē nullius mali est patiēs, nulla ad sapientem iniuria pertinet. Omnis iniuria
 diminutio eius est, in quē incurrit. Nec potest aliquis iniuriā accipere sine aliquo
 detrimento, uel dignitatis, uel corporis, uel rerum extra nos positarū. Sapiens autem
 nihil perdere potest, omnia in se reposuit, nihil fortunæ credit, bona sua in solido ha-
 bet cōtētus uirtute, quæ fortuitis non indiget. Ideoq; nec augeri, nec minui potest.
 Nā in summū † pducta, incrementi nō habent locū. Nihil eripit fortuna, nisi quod de-
 dit: uirtutē autē nō dat, ideo nec detrahit. Libera est, inuulnerabilis, immota, incōcussa
 K 2 sic con

forte, perueni
at

al. appetant

al. seculis

CAP. IIII.

forte, cōstrin-
gi

CAP. V.

al. pducta

forte, induruit
uel indurata

al. impotens,

CA. VI.

al. en adsum

forte, patet ista
hostili uestigio
CAP. VII.

sic cōtra casus † indurat, ut nec inclinari quidē, nedum uinci possit. Aduersus appa-
ratus terribiliū, rectos oculos tenet, nihil ex uultu mutat, siue illi dura, siue secunda
ostentantur. Itaq; nihil perdet, quod perire sensurus sit. Vnius enim in possessione
uirtutis est, ex qua depelli nunq; potest, ceteris precario utitur. Quis autē iactura
mouetur alieni? Quod si iniuria nihil lādere potest ex his quę propria sapiētis sunt,
quia uirtute sua salua sunt, iniuria sapienti nō potest fieri. Megarā Demetrius cepe-
rat, cui cognomen Poliorcetes fuit, ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, Num
quid perdīdisset, Nihil inquit, Omnia namq; mea mecum sunt. Atqui & patrimoniu
eius in prādā cesserat, & filias rapuerat hostis, & patriā. At ille uictoriā illi ex-
cussit, & se urbe capta, non inuictū tātū, sed indemnem esse testatus est. Habebat er-
go secum uera bona, in quā non est manus iniectio. At ea quę dissipata & direpta
ferebantur, non iudicabat sua, sed aduentitia, & nutum fortunę sequētia, ideo non
ut propria dilexerat. Omnium enim extrinsecus affluentium lubrica & incerta pos-
sessio est. Cogita nunc, an huic fur, an calumniator, aut uicinus † potēs, aut diues ali-
quis, regnum orbę senectutis exercens, facere iniuriā possit, cui bellum & hostis
ille egregiam artē quassandarū urbium professus, eripere nihil possit. Inter micā-
tes ubique gladios, & militarem in rapinam tumultum, inter flammās et sanguinem
stragemq; impulsā ciuitatis, inter fragorem templorum super deos suos cadētium,
unī hominī pax fuit. Non est itaque quod audax iudices promissum, cuius tibi si pa-
rum fidei habes, sponso rem dabo. Vix enim credis tātum firmitatis in homine, aut
tantam animi magnitudinem cadere, sed si prodit in medium qui dicat. Non est
quod dubites, an tollere se homo natus supra humana possit, an dolores damna, ul-
cerationes, uulnera, magnos motus rerum circa se frementium securus aspiciat, &
dura placide ferat, & secunda moderate, nec illis cedēs, nec his fretus, unus idemq;
inter diuersa sit, nec quicquam suum nisi se putet esse, ea quoq; parte qua melior est
† tandē assum hoc uobis probaturus, sub isto tot ciuitatum euersore, munimenta in-
cursu arietis labefieri, & turrium altitudinē cuniculis ac latentibus fossis repēte re-
sidere, & æquaturum æditissimas arces aggerē crescere, at nulla machinamenta pos-
se reperiri, quę bene fundatum animum agitent. Erepli modo ē ruinis domus, & in-
cendijs undiq; relucentibus, per flammās, per sanguinem fugi. Filias meas qui casus
habeat, an peior publico, nescio. Solus, & senior & hostilia circa me omnia uidens,
tamen integrum incolumemq; esse censum meū profiteor, teneo, habeo quicquid
mei habui. Non est quod me uictum, uictore te credas. Vicit fortuna tua fortunam
meam. Caduca illa, & dominū mutātia, ubi sint nescio. Quod ad res meas pertinet,
mecum sunt, mecum erunt. Perdiderunt isti diuites patrimonia, Libidinoli amores
suos, & magno pudoris impendio dilecta scorta. Ambitiosi curiam & forū, & loca
exercēdis in publico uitijis destinata. Fœneratores perdiderūt tabellas suas, quibus
auaricia falso læta, diuitias imaginatur. Ego quidē omnia integra illibataq; habeo.
Proinde istos interroga qui flent, qui lamentātur, strictis gladijs nuda pro pecunia
corpora opponūt, qui hostē onerato sinu fugiunt. Ergo ita habe Serene, perfectum
illum uirum humanis diuinisq; uirtutibus plenum, nihil perdere. Bona eius solidis
& inexuperabilibus munimentis præcincta sunt. Non Babylonis illi muros contru-
leris, quos Alexander intrauit. Non Carthaginis aut Numatiæ mœnia, una manu
capta. Non capitolium arcem uē. † Habent ista hostile uestigium, illa quę sapientem
tuentur, à flamma & ab incurſu tuta sunt, nullum introitū præbent, excelsa, inexplu-
gnabilia, dijs æqua. Non est quod dicas, ita ut solet, hunc sapientem nostrum nūq;
quām inueniri. Non fingimus istud humani ingenij uanum decus, nec ingentē ima-
ginem falsæ uirtutis concipimus, sed qualem confirmamus exhibuimus, & exhibe-
mus. Raro forsitan magnisq; ætatum interuallis inuenitur. Neq; enim magna & ex-
cedentia solitum ac uulgarem modum crebro gignuntur. Ceterum hic ipse M. Cæ-
to, à cuius mētionē hac disputatio processit, uereor ne supra nostrum exemplar sit.
Deniq; ualidius debet esse quod lādīt, eo quod lādītur. Nō est autem fortior nequi-
tia uirtute. Non potest ergo lādī sapiens. Iniuria in bonos non tentatur nisi à malis
Bonis

Bonis inter se pax est. Mali tam bonis perniciosi sunt, quàm inter se. Quod si lædi ni
 infirmior non potest malus autē infirmior bono nec iniuria bonis nisi à dispari in
 ferenda est, iniuria in sapientem uirum non cadit. illud enim iam non es admonen
 das, neminem bonum esse nisi sapientem. Sed iniuste, inquis, Socrates damnatus,
 iniuriam accepit. Hoc loco intelligere nos oportet, posse euenire, ut faciat aliquis
 iniuriam mihi, & ego non accipiam: tanquam si quis rem cum euilla mea surripuit,
 in domo mea ponat, ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim. Potest aliquis nocēs
 geri, quamuis non nocuerit. Siquis cum uxore tanquam cum aliena concubat,
 adulter erit, quamuis illa adultera nō sit. Aliquis mihi uenenum dedit, sed uim suam
 remixtum cibo perdidit. Venenum illud dando, sceleri se obligauit, etiam si non no
 cuit. Nō minus latro est, cuius telum opposita ueste elusum est. Omnia scelera, et an
 te affectum operis, quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Quædam eius cōditionis
 sunt, & hac uice copulantur, ut alterum sine altero esse possit, alterū sine altero non
 possit. Quod dico conabor facere manifestū. Possum pedes mouere, ut non curram,
 currere non possum, ut nō moueam. Possum quamuis in aqua sim non natare, si na
 to, non possum in aqua non esse. Ex hac sorte & hoc est de quo agitur, si iniuriā acce
 pi, necesse est factam esse, si est facta, nō est necesse accepisse me. Multa enim incide
 re possunt quæ submoueāt iniuriā. Vt intentā manū deicere, aliquis casus potest, &
 emissā tela declinare, ita iniurias qualescūq; potest aliqua res depellere, & in medio
 intercipere, ut & factæ sint, nec acceptæ. Præterea nihil iustū iusticia pati potest, quæ
 non coeunt cōtraria. Iniuria autē nō potest fieri nisi iniuste. Ergo sapiētī iniuria nō
 potest fieri. Nec est q̄ mireris, si nemo potest illi iniuriā facere, nec pdesse quidē
 q̄ potest: & sapiētī nihil deest, quod accipere possit loco muneris, & inanīs nihil
 potest tribuere sapienti. Habere enim prius debet, q̄ dare. Nihil autē habet quod
 ad se transferri sapiens gauisurus sit. Nō potest ergo quisquā aut nocere sapiētī, aut
 prodesse. Quemadmodum diuina nec iuuari desiderant, nec lædi possunt. Sapiens
 autē uicinus proximūq; dīs cōsistit, excepta mortalitate, similis deo. Ad illa nitēs
 pergēsq; excelsa, ordinata, intrepida, æquali & concordī cursu fluentia, securā, be
 nigna, bono publico nata, & sibi & alijs salutaria, nihil humile concupiscet, nihil fle
 bit, qui rationi innixus per humanos casus, diuino incedit animo. Non habet unde
 accipiat iniuriā: ab homine me tantum dicere putas: sed nec à fortuna quidē, quæ
 quotiens cum uirtute congressa est, nunquam par recessit. Si maximum illud, ultra
 quod nihil habent iratæ leges, ac sæuissimi domini quod minentur, in quo impe
 rium suum consumit fortuna, æquo placidoq; animo accipimus, & scimus mortem
 malum non esse, ob hoc ne iniuriā quidem, multo facilius alia tolerabimus, dam
 na, dolores, ignominias, locorū commutationes, orbitates, dissidia, quæ sapiētem,
 etiam si uniuerſa circumueniant, non mergunt, ne dum ad singulorū impulsus mœ
 reat. Et si fortunæ iniurias moderate fert, quanto magis hominum potentium, quos
 scit fortunæ manus esse. Omnia itaq; sic patitur, ut hyemis rigorem, & intempe
 rantiam cœli, ut feruores morbosq; & cætera forte accidentia. Nec de quoquā tam
 bene iudicat, ut illum quicquam putet consilio fecisse, quod in uno sapiente est. Alio
 rum omnium non consilia, sed fraudes & insidiæ, & motus animorum incōditi sunt,
 quos casibus adnumerat. Omne autem fortuitum † circa nos sæuit. Illud quoque co
 gita, iniuriarum latissime patere materiā illis, per quæ periculum nobis quaesitum
 est, ut accusatore submisso aut criminatione falsa, aut iritatis in nos potentiorū mo
 ribus, quæque alia inter togatos latrocinia sunt. Est & illa iniuria frequēs, si lucrum
 alicui excussum est, aut præmium diu captatum, si magno labore affectata hæreditas
 auersa est, & quaestuosæ domus gratia erepta. Hac effugit sapiens, qui nescit nec in
 spe, nec in metu uiuere. Adhæc nunc, quod iniuriā nemo immota mente accipit,
 sed ad sensum eius perturbatur. Caret autem perturbatione uir rectus, erroribus
 moderatur suis, altæ quietis & placide, Nam si illum tangit iniuria, & mouet & im
 pedir. Caret autem ira sapiens, quam excitat iniuriæ species, nec aliter careret ira,
 nisi & iniuria, quam scit sibi non posse fieri. Inde tam erectus latusquē est, inde con

CAP. VIII.

CAP. IX.

forte, citra

CAP. X.

al. nunciat sibi

CAP. XI.

al. immeditata

CAP. XII.

tinuo gaudio elatus, adeo ad offensiones rerum hominumque non contrahitur, ut ipsa illi iniuria usui sit, per quam experimentum sui capit, & uirtutem tētat. Faucae iniuria excipitur, nec quicquam ideo petulantiae nostrae, aut rapacissimis cupiditatis libertas quæritur, non ut uobis facere non liceat iniuriam agimus, sed ut ille omnes taminibus sacris plerique uicere, cædentium manus obstinata defendat. Sic in ceteris. Ex hoc puta genere sapientem eorum qui exercitatione longa ac fideli, robur petendi lassandique omnem inimicam uim consecuti sunt. Quoniam prioremque uerò communibus contumeliam refutauerimus. Est minor iniuria, quam queri magis quam exequi possumus, quam leges quoque nulla digna uindicta putauerunt. Hunc affectum mouet humilitas animi contrahentis se, ob factum dictumque inhonorificum. Ille me hodie non admisit, cum alios admitteret. Sermonem meum aut superbe auersatus est, aut palam risit, & non in medio me loco, sed in imo collocauit, & alia huiusmodi notæ. Quæ quid uocem, nisi querelas nauseantis animi, in quæ ferè delicati, & felices incidunt. Non uacat enim hæc notare cū peiora infusa. Nimio ocio ingenia nostra infirma, & muliebria, & inopia uera iniuriæ lasciuientia, his commouentur, quorum pars maior constat uitio interpretatis. Itaque nec prudentia quicquam in se esse, nec fiducia ostendit, qui contumelia afficitur. Non dubie enim contemptum se iudicat, & hic morsus non sine quadam humilitate animi euenit, suppressis se ac descendens. Sapiens autem à nullo contemnitur, magnitudinem suam nouit, nullique tantum de se licere t nunciat, quantum sibi, & omnes has quas non miseras animorum, sed molestias dixerim, non uincit, sed ne sentit quidem. Alia sunt quæ sapientem feriunt, etiam si non peruertant, ut dolor corporis, & debilitas, aut amicorum liberorumque amissio, & patriæ bello flagrantis calamitas. Hæc non nego sentire sapientem. Nec enim lapidis illi duriciam ferriue asserimus. Nulla uirtus est, qua te non sentias perpeti. Quid ergo est? Quosdam ictus recipit, sed receptos euincit, sanat, & comprimit. Hæc uero minora, ne sentit quidem, nec aduersus ea solita illa uirtute utitur dura tollerandi, sed aut non annotat, aut digna risu putat. Præterea cum magnam partem contumeliarum superbi insolentesque faciant, & male felicitatem ferentes, habet quo istum affectum inflatum respuat, pulcherrimam uirtutem omnium, animi sanitatem magnitudinemque, illa quicquid huiusmodi est transcurrit, ut uanas somniorum species, uisusque nocturnos, nihil habentes solidi, neque ueri. Simul illud cogitat, omnes inferiores esse, quæ ut illis audacia sit, tanto celsiora despiciere. Contumelia à contemptu dicta est, quia nemo nisi quem contempsit, afficit tali iniuria: Nemo autem meliorem maioremque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. Nam & pueri os parentum feriunt, & crines matris turbauit lacerauitque infans, & spuito asperlit, aut nudauit in conspectu suorum tegenda, & uerbis obscenioribus non pepercit, & nihil horum contumeliam dicimus. Quare, quia qui fecit, contemnere non potest. Eadem causa est, cur nos mancipiorum urbanitas in dominos contumeliosa delectet, quorum audacia ita demum sibi in conuiuas ius facit, si coepit à domino. Ut quisque contemptissimus, & ut maxime ludibrio est, ita solutissima lingua est. Pueros quidem in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam acuunt, & sub magistro habent, qui probra t me ditate effundant. Nec has contumelias uocamus, sed argutias. Quanta autem demētia est, hisdem modo delectari, modo offendi, & rem ab amico dictam, maledictum uocare, à seruulo, ioculari conuiuium. Quæ animum nos aduersus pueros habebimus, hunc sapiens aduersus omnes quibus etiam post iuuentam canosque puerilitas est. An quicquam illi profecerunt, quibus animi mala sunt, aut citique in maius errores, qui à pueris magnitudine tantum formaque corporum differunt. Ceterum non minus uagi incertique, uoluptatum sine delectu appetentes, trepidi, & non ingenia.

al. torum rio libere respondit, & uirgam eius fregit, quod ad dominum accessit & petiit. *al. colaphis* num. Facit se aduersarium qui contendit, & ut uincat, paruit. At sapiens colaphis percussus, quid faciet? Quod Cato cum illi os percussum esset, non excanduit, non uindicauit. Iniuriam non remisit quidem, sed factam negauit. Maiore animo non agnouit, quam ignouisset. Non diu in hoc hærebimus. Quis enim nescit, nihil ex his quæ creduntur bona aut mala ita uideri sapienti, ut omnibus? Non respicit quid homines turpe iudicent, aut miserum, non ita quæ populus, sed ut sidera contrarium mori

CAP. XV. do iter intendunt, ita hic aduersus opinionem omnium uadit. Desinite itaque dicere, non accipiet ergo sapiens iniuriā, si cadetur? si oculus illi eruetur? non accipiet contumeliā, si obscenorum uocibus improbis per forum agetur? si in conuiuio regi recumbere infra mensam, uescique cum seruis ignominiosa officia fortitis iubeantur? si quid aliud ferre cogetur, eorum quæ excogitari pudori ingenuo molesta possunt. In quantumcunque ista uel numero, uel magnitudine creuerint, eiusdem naturæ erunt. Si non tangant illum parua, nec maiora quidem. Si non tangant pauca, nec plura quidem. Sed ex imbecillitate uestra coniecturam capitis ingentis animi, & cum cogitatis quantum putetis uos pati posse, sapientiæ paulo ulteriorem terminum ponitis. At illum in alijs mundi finibus sua uirtus collocauit, nihil uobiscum commune habentem. Quare, & si aspera & quæcunque toleratu grauiora sunt, auditusque & uisu refugienda ingruerint, non obruetur eorum cœtu: & qualis singulis talis uniueris obstitet. Qui dicit illud tolerabile sapienti, illud intolerabile, & animi magnitudinem intra certos fines teneri, male agit. Vincit nos fortuna, nisi tota uinciatur. Ne putet istam Stoicam esse duriciam. Epicurus quem uos patronum inertiae uestrae assumitis, putatisque mollia ac desidiosa præcipere, & ad uoluptatem ducentia. Raro, inquit, sapienti interuenit fortuna. Quam penè emisit uiri uocem. Vis tu fortius loqui, & illam ex toto submouere? Domus hæc sapientis angusta sine cultu, sine strepitu, sine apparatu, nullis obseruatur ianitoribus, turbam uenali & fastidio digerentibus, sed per hoc limen uacuum, & ab hostiarum liberum fortuna non transit. Scit non esse illic sibi locum, ubi sui nihil est. Quod si Epicurus quoque qui corpori plurimum indulgit, aduersus iniurias exurgit, quid apud nos incredibile uideri potest, aut supra humanæ naturæ mensuram? Ille ait iniurias tolerabiles esse sapienti, nos iniurijs non esse. Nec enim est, quod dicas hoc naturæ repugnare. Non negamus rem incommodā esse uerberari & impelli, & aliquo membro carere, sed omnia ista negamus iniurias esse, non sensum illis doloris detrahimus, sed nomē iniuriæ, quod non potest recipi, uirtute salua. Vter uerius dicat, uidebimus. Ad contemptum quidem iniuriæ uterque consentit. Quæris quid inter duos intersit? Quod inter gladiatores fortissimos, quorum alter premit uulnus, & constat in gradu, alter respiciens ad clamantem populum, significat nihil esse, & intercedi non patitur. Non est, quod putet magnum, quo dissidemus. Illud quoque agitur, quod unum ad nos pertinet. Vtræque exempla hortantur contemnere iniurias, & quas iniuriarum umbras ac suspensionem dixerim, contumelias. Ad quas despiciendas non sapienti opus est uiro tantum, conspiciente, qui sibi possit dicere, utrum merito mihi ista accidunt, an immerito? Si merito, non est contumelia, iudicium est. Si immerito, illi qui iniusta facit, erubescendum est. Ex quibus illud contumelia dicitur: in capitis mei leuitatē iocatus est, & in oculorum ualitudinem, & in crurum gracilitatem, & in staturā. Quæ contumelia est, quod apparet audire? Coram uno aliquid dictū ridemus, coram pluribus indignamur, & eorum alijs libertatē non relinquimus, quæ ipsi in nos dicere assueuimus. Locis temperatis delectamur, immodicis irascimur. Chrysippus ait quendam indignatū, quod illum aliquis ueruecēt maximū dixerat. In senatu flentē uidimus. Fledum Cornelium Nasonis generū, cum illum Corbulo Struthio camelum depilātū dixisset. Aduersus alia maledicta mores & uitam conuulnerantia, frontis illi firmius constitit; aduersus hoc tam absurdum lachrymę prociderunt. Tanta animorum imbecillitas est, ubi ratio discessit. Quid? quod offendimur si quis sermonem nostrum imitatur, si quis incessum, si quis uitium aliquod corporis aut lingue exprimit, quæ ne

CA. XVII.

al. marinum

illa fiant alio imitante quàm nobis facientibus. Senectutem quidam inuiti au-
 unt. & canos & alia ad quæ uoto peruenitur. Paupertatis maledictum quosdā per-
 uenit, quàm sibi obiecit, quisquis abscondit. Itaque materia petulantibus & per con-
 temeliarum urbanis detrahitur, si ultro illam & prior occupes. Nemo alijs risum pre-
 bat, qui ex se caput. Vatinius hominem natum & ad risum, & ad odium, scurram
 esse, & uenustum ac dicacem, memorie proditum est. In pedes suos ipse plurima
 arbat, & in fauces concisas: sic inimicorum quos plures habebat, quàm morbos,
 in primis Ciceronis urbanitatem effugit. Si ille hoc potuit duricia oris, qui assi-
 dis cōiicijs depudere didicerat, cur is non possit, qui studijs liberalibus & sapien-
 tiaz cultu ad aliquem profectum peruenerat. Adhuc, quod genus ultionis est, eripe-
 re ei qui fecit, contumeliæ uoluptatem. Solent dicere, miserum me, puto non intel-
 lexit, adeo fructus cōtumeliæ in sensu & indignatione patientis est. Deinde non de-
 erit illi aliqui par. Inuenietur qui te quoq; uindictet. C. Cesar inter cætera uitia quæ
 bus abundabat, cōtumeliosus mirabiliter ferebatur, omnibus aliqua nota feriēdis,
 ipse materia risus benignissima, tãta illis palloris infantiã testatis fœditas erat, tantã
 oculorū sub fronte simul latentis toruitas, tãta capitis destituti, & enūdatis capil-
 lis aspersi deformitas. Adhuc obsessam setis ceruicē, & exilitatē crurum, & enormi-
 tatem pedum. Immensum est, si uelim singula referre, per quæ in patres auosq;
 suos contumeliosus fuit, per quæ in uniuersos ordines, ea referam quæ illum exi-
 tio dederunt. Asiaticum Valerium in primis amicis habebat ferocem uirum, & uix
 quo animo alienas contumelias laturum. Huic in conuiuio, item in concione uo-
 ce clarissima, qualis in concubitu esset uxor eius obiecit. Dñ boni, hoc uirum audi-
 re, principem scire, & usque eo licentiam peruenisse, ut non dico consulari, non di-
 co amico, sed tantum marito princeps, & adulterium suum narret, & fastidium. De
 Charea tribuno militum, sermo promanauerat, quod languidus & somno, & infra
 sua uoce suspectior. Huic Caius signum petēti, Modo Veneris, modo Priapi dabat,
 aliter atque aliter exprobrans armato molliciem. Hoc, ipse perlucidus, crepidatus,
 armillatus: Coegit itaque illum uti ferro, ne sapius signum peteret. Ille primus in-
 ter coniuatos manum sustulit, ille ceruicem mediam uno ictu & decidit, plurimum
 deinde undique publicas ac priuatas iniurias ulciscētium gladiorum ingestum est.
 Sed primus uir fuit, qui minime uisus est. At idem Caius omnia contumelias putat,
 & fuit ferendarum impatiens, faciendarum cupidissimus. Iratus fuit Herennio Ma-
 cro, qui illum Caium salutauerat, nec impune cessit Primipilario, quod Caligulam
 dixerat. Sic enim in castris natus, & alumnus legionum uocari solebat, nullo no-
 mine militibus familiarior unquam factus, sed iam Caligulam conuitiū & pro-
 brum iudicabat. Conturbatis ergo hoc ipsum solatio erit, etiam si nostra facilitas
 ultionem omiserit, futurum aliquem, qui pœnas exigit à procace, & superbo, & in-
 iurioso, quæ uitia nunquam in uno homine, & in una contumelia & consumuntur.
 Respiciamus eorum exempla, quorum laudamus patientiam, ut Socratis, qui cō-
 mediarum publicatos in se & spectatos sales in partem bonam accepit, risitq; non
 minus, quàm cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur. & At Iphi-
 crates cui mater barbara & Thressa obijciebatur, respondit & deorum matrem I-
 deam esse. Non est in rixam collectionemq; ueniendum, procul auferen-
 di pedes sunt, & quicquid horum ab imprudentioribus fiet, fieri autem nisi ab im-
 prudentibus non potest, negligendum. Et honores & iniuriæ uulgi, in promiscuo
 habendæ sunt. Nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore con-
 tumeliarū aut tedio, necessaria omitemus, & publicis priuatisq; officijs, aliquan-
 do etiam salutaribus non occurremus, dum muliebris nos cura angit, aliquid cōtra
 animum audiendi, aliquando etiam & obxerati potentibus, detegemus hunc affectū
 intemperanti libertate. Non est autem libertas nihil pati. Fallimur, libertas est ani-
 mum opponere iniurijs, & eum facere se, ex quo solo sibi gaudenda ueniant, ex-
 terora deducere à se, ne inquieta sit uita, omnium risus, omnium linguas timentī,
 Quis enim est, qui non possit contumeliam facere, si quisquam potest. Diuerso
 autem

al. illa

CAP. XV
III.

al. anili

al. & emendia
catis, forte, me
dicatis

al. sono

al. discidit

al. Hoc
Vide Scholiaal. confirmat
tural. Antisthe-
nes

CA. XLX.

I. 1. 1. 3

al. oberatis pe-
tentibus

autem remedio utetur, sapiens affectatorque sapientia. Imperfectis enim & adhuc ad publicum se iudicium dirigentibus, hoc proponendum est, inter iniurias & contumeliasque debere uersari. Omnia leuiora accidunt expectantibus, quo quisque honoratior genere, fama, patrimonio est, hoc se fortius tegerat. Memor in prima acie alios ordines stare, contumelias & uerba probrosa, & ignominias, & cetera de honesta uelut clamorem hostium ferat, & longinqua tela, & sexa sine uulnere circa galeas crepitantia. Iniurias uero, ut uulnera, alia armis, alia pectori infixis, non deiecit, ne motus quidem gradu, sustineat. Etiam si premeris, & infesta ui urgeris, cedere turpe est, assignatum a natura locum tuere. Queris quis hic sit locus? Viro Sapiens aliud auxilium est huic contrarium. Vos enim rem geritis, illi parta uictoria est: nec terque meliora excipite, & opinione ac uoto iutate. Esse aliquid inuictum, esse aliquem in quem nihil fortuna possit, e Republica humani generis est.

Libri secundi & ultimi ad Serenum, finis.

ERASMI IN LIB. QVOD IN SAPIENTEM
NON CADIT INIURIA.

Cap. 10. Quoniam quibusdam proprijs plerisque communibus contumeliam refutauimus. Quoddam exemplar habebat. Quoniam quibusdam proprijs contumeliam refutauimus. Vtraque lectio non uacat mendo, nisi proprijsque dictum est pro, proprijs quoque, & pro quoniam, malim, quia iam, Nam Rodolphus legit, refutabimus. Sentit enim speciatim demonstraturum, quod in genere tractauit.

PINCIANI IN LIB. II. AD SERENVM QVOMODO IN
Sapientem non cadit iniuria.

Cap. 1. LV CII Annaei Senecae ad Serenū liber Secundus.] Verbum, secundus, in correctioribus exemplaribus non habetur.
Cap. 13. Ex his qui ad castra negotiantur.] Emenda, ex his qui ad Castoris negotiantur, ut subaudias templum attice. Fuisse autem Castoris templum in foro Papinius in syluis Catullus, & multi alij ex poetis historicisque passim testantur, astipulante etiam omni scripta lectione.

Cap. 17. Depudere didicerat.] Omnia scripta exemplaria pudere agnoscunt, non depudere. Expende itaque, an pertranspositionem syllabarum placeat legi, pudere dedicerat. Non debet quidem homo esse contumeliosus.] Non habentur haec uerba in ulla scripta lectione.

Cap. 18. Crepidatus, auratus.] Eadem, crepidatus, ac iratus. Castigandum reor, crepidatus, armillatus, ex Suetonio in eius uita. Cervice media uno ictu decedit.] Scribendum arbitror discidit, non decedit, ex eodem Suetonio. Hac idem Caius omnia contumelias putat.] Legendum forte. Hic idem Caius omnis contumeliae puteus. Hic enim in castris natus & alumnus legionum uocari solebat.] Scripta omnis lectio. Hoc praefert, non Hic, ut sit graecanicus dicendi modus. Hoc ille uocabatur, pro hoc nomine ille uocabatur. Sed iam Caligulam conuiuium & probrum putabat. Conturbatus ergo.] Verbum, Conturbatus, ad superiora pertinebat in priore editione. Quapropter corrigendum reor, sed iam caligam conuiuium & probrum putabat cothurnatus ex Suetonio. Saepem inquit depictas gemmatasque indutus penula manuleatus & armillatus in publicum processit. Aliquando sericatus & cycladatus, ac modo in crepidis uel cothurnis, modo in speculatoria caliga, nonnunquam socco muliebri. At Iphicrates cui mater barbara & thraessa obijciabatur.] Prior editio. Anthiopaeque mater barbara & thraessa obijciabatur. Nonnulla exemplaria scripta. Antioptoni mater barbara, cetera. Exemplar Facundi & Primitiui. Antistheni mater barbara & thraessa obijciabatur rectissime, ex Diogene Laertio in uita Antisthenis.

LV CII ANNAEI SENECAE AD PAVLINVM DE BRE
VITATE VITAE LIBER VNVS.

CAP. I

Aior pars mortalium Pauline de naturae malignitate conqueritur, quod in exiguum aui gignimur, quod haec tam uelociter, tam rapide dati nobis temporis spacia decurrant, adeo ut exceptis admodum paucis, ceteros in ipso uitae apparatu uita destituant. Nec huic publico, ut opinantur malo, turba tantum & imprudens uirgus ingemuit. Clarorum quoque uirorum hic affectus querelas euocauit. Inde illa maximi medicorum exclamatio est, Vitā breuem esse, longam artem. Inade

Idem Aristoteli cum rerum natura exigenti minime conueniens sapiēti uiro lis est: **h**am scilicet iam animalibus tantum indulgisse, ut quina, aut dena secula edurēt, hominē tam multa ac magna genito, tanto ceteriorem terminū stare. Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa uita, & in maximarum rerum conuersionem large data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligētiā defluit, ubi nulli rei bonae impenditur, ultima demum necessitate cogenit, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Ita est, non accepimus breuem uitam, sed fecimus, nec inopes eius, sed prodigi sumus. Sicut amplae & regiae opes ubi ad malum dominū peruenērūt, momento dissipantur. At quamuis modica, si bono custodi tradita sunt, usu crescant, Ita aetas nostra bene disponenti multum patet.

CAP. II.

Quid de rerum natura querimur? illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Alium insatiabilis tenet auaricia: aliū in superuacuis laboribus, operosa sedulitas: alius uino madet, alius inertia torpet, aliū defatigat ex alienis iudicijs suspensa semper ambitio. Aliū mercandi preceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucrit ducit. Quosdam torquet cupido militiae, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios. Sunt quos ingratus superiorū cultus uoluntaria seruitute commutat. Multos aut affectatio alienae fortunae, aut suae odiū detinuit. Plerosque nihil certum sequētes, uaga & incōstans, & sibi displicens leuitas, per noua consilia iactant. Quibusdā nihil quo cursum dirigāt placet, sed marcētes oscitantesque fata deprehendunt, adeo ut quod apud maximū poetarum more oraculi dictum est, uerum esse nō dubitem, Exigua pars est uitae quā nos uiuimus. Caterum quidem omne spacium, non uita sed tempus est. Urgentia circūstant uitia undique, nec resurgere, aut in dispectum ueri attollere oculos sinunt, sed mersos, & in cupiditatibus infixos premunt. Nunquam illis recurrere ad se licet, sed si quando aliqua quies fortuito cōtingit, ueluti profundo mari, in quo post uentū quoque uolutatio est, fluctuatur, nec unquam illis a cupiditatibus suis ocium in stat. De istis me putas differere, quorum in confesso mala sunt. Aspice illos, ad quorū felicitatem cōcurritur, bonis suis effocantur. Quā multis graues sunt diuitiae? Quā multorū eloquentia quotidiano ostentandi ingenio spatio, sanguinem educit? Quā multi continuis uoluptatibus pallent? Quā multis nihil liberi reliquit circūfusus clientium populus? Omnes denique istos ab infimis usque ad summos pererrant. Hic aduocat, hic adest, ille periclitatur, ille defendit, ille iudicat, nec se sibi uendicat. Alius in aliū consumitur. Interroga de istis quorū nomina ediscuntur. His illos dignosci uidebis notis. Hic illius cultor est, ille illius, suus nemo. Deinde dementissima quorundam indignatio est. Queruntur de superiorum fastidio, quod ipsi adire uolentibus non uacauerint. Audet quisquam de alterius superbia queri, qui sibi ipsi nunquam uacat. Ille tamen quisquis est insolenti quidē uultu, sed aliquando respexit. Ille aures suas ad tua uerba demisit. Ille te ad latus suū recepit. Tu non inspicere te unquam, non audire dignatus es. Non est itaque quod ista officia cuiquam imputes, quae quidem cum ipse faceres, non esse cum aliquo uolebas, sed tecum esse non poteras. Omnia licet quae unquam ingenia fulserunt in hoc unum consentiant, nunquam satis hanc humanarū mentium caliginem mirabuntur. Praedia sua occupari a nullo patiuntur, & si exigua contentio est de modo finitū, ad lapides & arma discurrunt. In uitā suam incedere alios sinunt, imō uerō ipsi etiā possessores eius futuros inducunt. Nemo inuenitur qui pecuniā suam diuidere uelit. Vix tam unusquisque quā multis distribuit. Astricti sunt in continendo patrimonio. Simul ad temporis iacturā uentū est, profusissimi in eo, cuius unius honesta auaricia est. Libet itaque ex seniorū turba cōprehendere aliquē, Peruenisse te ad ultimū aetatis huiusmanā uidemus. Centesimus tibi uel supra premitur annus. Agedum ad cōputationem aetatis tuam reuoca. Dic quantū ex isto tempore creditor, quantū amica, quantum Respub. quantum cliens abstulerit, quantum lis uxoriam, quantum seruorum coercio, quantū officiosa per urbem discursatio. Adhuc morbos quos manu fecimus. Adhuc quod & sine usu iacuit. Videbis te pauciores annos habere quā numeras. Repete memoria tecum, quando certus consilij fueris, quotus quisque dies ut destinaueras

al. ipsos

CAP. III.

al. & in alio
rū cede suae
uita dispendiū
properant. nā
illa: In uitam
suam incedere,
&c. nullū sen
sum habent.
alia Rex; alia
Reus legunt

al. quando stinaueras recesserit†, qui tibi usus tui fuerit, quando in statu suo uultus, quando ar-
mus intrepidus, quid tibi in tam longo æuo facti operis sit: quàm multi uitam tuam
riperint, te non sentiente quid perderes: quantum uanus dolor, stulta læticia, auidia
cupiditas, blanda conuersatio abstulerit, quàm exiguum tibi de tuo relictum sit.
CAP. IIII. telliges te immaturum mori. Quid ergo est in causa? Tanquam semper uictum
uitis. Nunquam uobis fragilitas uestra succurrit. Non obseruatis quantum tempo-
ris transierit, uelut ex pleno & abundanti perditis, cum interim fortasse ille ipse
cui uel homini uel rei donatus ultimus dies sit. Omnia tanquam mortales timetis.
Omnia tanquam immortales concupiscitis. Audies plerosque dicentes, à quinquage-
simo in ocium secedam, sexagesimus annus ab officijs me dimittet. Et quem tamen
longioris uitæ prædem accipis? Quis ista sicuti disponis ire patietur? Non pudete
reliquias uitæ tibi reseruare, & id solum tempus bonæ mentis destinare, quod in ni-
lam rem cōferri possit? Quàm serum est tunc uiuere incipere, cum desinendum est.
Quæ tam stulta mortalitatis obliuio, in quinquagesimum & sexagesimum annum
differre sana consilia, & inde uelle uitam inchoare, quo pauci perduxerunt. Potentis-
simis & in altum sublati hominibus excidere uoces uidebis, quibus ocium optent
laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo si uult
ceat descendere. Nam ut nihil extra laceffat, aut quatiat, in se ipsa fortuna ruit.

*ut illud, in se
magna ruunt.*

CAP. V.

al. speraret

al. perduxit

Diuus Augustus cui dii plura quàm ulli præstiterunt, non desijt quietem sibi pre-
cari, uacationem à Repub. petere. Omnis eius sermo ad hoc semper reuolutus est,
ut sibi pararet ocium. Hoc labores suos etiam si falso, dulci tamen oblectabat sola-
tio, aliquando se uicturum sibi. In quadam ad senatum missa epistola, cum requiem
suam non uacuum fore dignitatis, nec à priore gloria discrepantem, pollicitus esset,
hæc uerba inueni. Sed ista fieri speciosius quàm promitti possunt, me tamen cupido
temporis optatissimi mihi prouexit, ut quum rerum læticia moretur, adhuc perci-
perem aliquid uoluptatis ex uerborum dulcedine. Tanta uisa est res ocium, ut illam
quia usu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia uidebat, ex se uno peden-
tia, qui omnibus gentibus fortunam dabat, illū diem lætissimus cogitabat, quo ma-
gnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona per omnes terras ful-
gentia sudoris exprimerent, quantum occultarum sollicitudinum tegerent: cum ci-
uibus primum, deinde cum collegis, nouissime cum affinibus, coactus armis decer-
nere, mari terraque sanguinem fudit: per Macedoniam, Siciliam, Aegyptū, Syriam,
Asiamque, & omnes prope oras bello circumactus, Romana cede lassos exercitus ad
externa bella conuertit. Dum alpes pacat, immixtosque mediæ paci & imperio ho-
stes perdomat, dum ultra Rhenum Euphratē & Danubium terminos mouet, in ip-
sa urbe, Murena, Capionis, Lepidi, Egnatorum in eum mucrones acuebantur. Nō
dum horum effugerat insidias, filia, & tot nobiles iuuenes adulterio uelut sacrāmē-
to adacti, tiam infractam ætatem territabant, post quam iterum timenda cum An-
tonio mulier. Hæc ulcera cum ipsis membris absciderat, alia subnascebantur, uelut
graue multo sanguine corpus, partes semper aliquē rumpebantur. Itaque ocium opta-
bat, in huius spe & cogitatione labores eius residebant. Hoc uotum erat eius qui mo-
ti cōpotes facere poterat. M. Cicero inter Catilinas, Clodios iactatus, Pompeios
& Crassos, partim manifestos inimicos, partim dubios amicos, dum fluctuatur cum
Repubblica, & illam t̄pereuntem tenet, nouissime abductus, nec secundis rebus quie-
tus, nec aduersarum patiens, quotiens illum ipsum consulatum suum non sine cau-
sa, sed sine fine laudatum detestatur, quàm flebiles uoces exprimit in quadam ad An-
tonium epistola, iam uictio patre Pompeio, adhuc filio in Hispania fracta arma rebo-
uenter. Quid agam, inquit, hic quæris, moror in Tusculano meo semiliber. Alia de-
inceps adijcit, quibus & priorem ætatem complorat, & de præsentī queritur, & de
futura desperat. Semiliberum se dixit Cicero, at mehercules nūquam sapiēs in tam
humile nomen procedet, nunquam semiliber erit. Integra semper libertatis, & soli-
da, solutus, & sui iuris, altior ceteris. Quid enim supra eum potest esse, qui supra for-
tunam est? Liuius Drusus uiracer & uehemens cum leges nouas, & mala Gra-
cha

CAP. VI.

dana mouisset, stipatus ingenti totius Italiae coetu, exitum rerum non prouidens, nec agere licebat, nec iam liberum erat semel inchoatas relinquere, execratus quietam a primordiis uitam, dicitur dixisse, uni sibi, nec puero quidem unquam feris contigisse. Ausus est enim & pupillus adhuc & prae-textatus, iudicibus reos commendare, & gratiam suam interponere tam efficaciter, ut quaedam iudicia constet illi rapta. Quo non erumperet tam immatura ambitio: Scires in malum ingens, & priuatum, & publicum euasuram illam tam festinatam audaciam. Sero itaque crebatur, nullas sibi ferias contigisse, a puero seditiosus, & foro grauis. Disputatur, an ipse sibi manus attulerit. Subito enim uulnere per inguen accepto, collapsus est, aliquo dubitante, an mors uoluntaria esset, an tempestiua. Superuacuum est commemorare plures, qui cum alijs felicissimi uiderentur, ipsi in se uerum testimonium dixerunt perosi omnem actum annorum suorum. Sed his querelis nec alios mutauerunt, nec seipsos. Nam cum uerba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Vestra mehercule uita, licet supra mille annos exeat, in arctissimum contrahetur. Ista omnia nullum non seculum deuorabit. Hoc uero spacium quamuis natura currit, ratio dilatat, cito uos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec uelocissima omnium rei moram facitis, sed abire ut rem superuacuum ac reparabilem sinitis. In primis autem & illos numero, qui nulli rei, nisi uino ac libidini uacant. Nulli enim turpius occupati sunt. Caeteri etiam si uanae glorie imagine teuantur, speciose tamen errant. Licet auaros mihi, licet uel iracundos enumeres, t uel bellatores, omnes isti uirilius peccant. In uenerem ac libidinem projectorum in honesta labes est. Omnia istorum tempora excute. Aspice quamdiu computent, quamdiu insidientur, quamdiu timeant, quamdiu colant, quamdiu colantur, quantum uadimonia sua atque aliena occupent, quantum conuiuia quae iam ipsa officiosa sunt, uidebis quemadmodum illos respirare non sinant uel mala sua uel bona. Denique inter omnes conuenit, nullam rem bene exerceri posse ab homine occupato. Non eloquentiam, non liberales disciplinas, quando districtus animus nihil altius recipit, sed omnia uelut inculcata respuit. Nihil minus est hominis occupati quam uiuere, nullius rei difficilius est scientia. Professores aliarum artium uulgo multi sunt. Quasdam uero ex his pueri admodum ita percepisse uisi sunt, ut etiam precipere possent. Vi uere tota uita discendum est, & quod magis fortasse miraberis, tota uita discendum est mori. Tot maximi uiri relictis omnibus impedimentis, cum diuitijs, officijs, uoluptatibus renuntiassent, hoc unum in extremam usque aetatem egerunt, ut uiuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi sunt uita abierunt, nedum ut isti sciatur. Magni mihi crede, & supra humanos errores eminentis uiri est, nihil ex suo tempore delibare, & ideo uita eius longissima est, cui quantumcumque patuit, totum ipsi uacauit. Nihil inde incultum otiosumque iacuit. Nihil sub alio fuit, neque enim quicquam repperit dignum quod cum tempore suo permutaret, custos eius parcissimus. Itaque satis illi fuit. His uero necesse est defuisse, ex quorum uita multum populus tulit. Nec est quod putes hinc illos intelligere danum suum, plerisque certe audies ex his quos magna felicitas grauat, inter clientium greges, aut causarum actiones, aut caeteras honestas miseras exclamare interdum, mihi uiuere non licet. Quid ni non liceat? Omnes illi qui te sibi aduocant, tibi abducunt. Ille reus quot dies abstulit, quot ille candidatus, quot illa anus, efferendis haeredibus lassus, quot ille ad iritandam auariciam captantium simulatus aeger? Quot ille potentior amicus, qui uos, non in amicitia, sed in apparatu habet? Dispunge, inquam, ac recense uita tuae dies, uidebis paucos admodum & ridiculos apud te resedisse. Assequutus ille quos optauerat fasces cupit ponere, & subinde dicit. Quando hic annus praeteribit? Facit ille ludos quorum sortem sibi obtingere magno aestimauit. Quando, inquit, istos effugiam? Diripi tur ille foro patronus, & magno concursu omnia ultra quam audiri potest commouet. Quando, inquit, res proferentur? Praecipitat quisque uitam suam, & futuri denotat laborat, praesentium tedio. At ille qui nullum non tempus in usus suos conuertit, qui omnes dies tanquam uitam ordinat, nec optat crastinum, nec timeret. Quid enim

alii festina, alij
praeconque le-
gunt, idem uac-
lent.

al. uel odia ex-
ercentes iniu-
sta, uel bella,
omnes etc.
al. tabes

CAP. VII

consule Scho-
lia

al. inter haec
mihi etc.

forte, reijculos.

CAP. VIII

al. ac auibus

al. Spacia

enim est quod iam ulla hora nouæ uoluptatis possit afferre? Omnia nota. Omnia uota ad satietatem percepta sunt, de cætero foro fortuna ut uolet ordinet. uita iam in tuto est. Huic adijci potest, detrahi nihil, & adijci sic, quemadmodum saturo iam, & pleno aliquid cibi adijcitur. Non est itaque quod quenquam propter canos, aut rugas putes diu uixisse. Nō ille diu uixit, sed diu fuit. Quid enim illum multum putas nauigasse, quem sæua tempestas à portu exceptum huc & illuc tulit, & acerrimis uentorum ex diuerso furentium per eadem uestigia in orbem egit? Non ille multum nauigauit, sed multum iactatus est. Mirari soleo cum uideo aliquos tēpus petere, & eos qui rogantur facillimos. Illud uterq; spectat, propter quod tēpus petitur est, ipsum quidē neuter. Quasi nihil petitur, quasi nihil datur. Res omnī preciosissima luditur. Fallit autem illos, quia res incorporalis est, quia sub oculos non uenit. Ideoq; uilissima æstimatur, imò penè nullū precium eius est. Annua cōgiaria homines charissimi accipiunt, & in his aut laborem, aut operam, aut diligentiam suā locant. nemo æstimat tempus. Utuntur illo laxius quasi gratuito. At eosdem agros uide i mortis periculum admotum est propius, medicorum genua tangentes: si metuunt capitale supplicium, omnia sua ut uiuant paratos impendere. Tanta in illis discordia affectuum est. Quod si posset quemadmodū præteritorum annorum cūsusq; numerus proponi, sic futurorum, quomodo illi qui paucos uiderent superesse, trepidaret, quomodo illis parceret? Atqui facile est, quamuis exiguum dispensare, quod cerum est. Id debet seruari diligētius, quod nescias quādo deficiat. Nec est tamē quod ignorare putes illos quā chara res sit. Dicere solent, eis quos ualidissime diligūt, paratos se partem annorum suorum dare. Dāt, nec intelligunt, dant autē ita, ut sine illorum incrementō sibi detrahant, sed hoc ipsum andetrahant nesciunt, ideo tolerabilis est illis iactura detrimenti latentis. Nemo restituet annos, nemo iterū te tibi reddet. Ibit quā cōepit ætas, nec cursum suū, aut reuocabit, aut supprimet: nihil tumultuabitur, nihil admonebit uelocitatis suæ, tacita laboratur. Non illa regitur imperio, non fauore populi lōgius proferet. Sicut missa est à primo decurret, nusquā diuertet, nusquā remorabitur. Quid fiet, tu occupatus es, uita festinat. Mors interim aderit, tē uelis nolis uacandū est. Potest ne quisquam sensus hominum, eorū dico qui prudentiam iactant, operosius occupari sibi, ut melius possint uiuere? Impediō uitæ uitam instruunt, cogitationes suas in lōgum ordinant. Maxima porrō uitæ iactura dilatio est. Illa primum quemq; extrahit diem, illa eripit præsentia, dum ulteriora promittit. Maximū uiuendi impedimentum est, expectatio, quæ pēdet ex crastino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ positū est disponis, quod in tua dimittis. Quod spectas, quō te extendis? Omnia quæ uentura sunt, in incerto iacent. Protinus uiue, clamat ecce maximus uates, & uelut diuino ore instinctus, salutare carmen canit,

Optima quæq; dies miseris mortalibus æui

al. laturo

al. id est

CAP. X

Prima fugit. Quid cunctaris, inquit, quid cessas? Nisi occupas fugit, cum occupaueris, tamen fugiet. Itaque cum celeritate temporis, utendi uelocitate certandum est, uelut ex torrente rapido, nec semper t casuro, cito hauriendum est. Hoc quoq; pulcherrime ad exprobrādum infinitam cogitationem, quod non optimam quamque ætatem, sed diem dicit. Quid securus & in tanta temporum fuga lentus mentes tibi & annos, & longam seriem (ut cūq; audiat tuæ uisum est) exporrigis? De die tecum loquitur, & de hoc ipso fugiente. Non dubium est ergo, quin prima quæque optima dies fugiat mortalibus miseris t & occupatis, quorum pueriles adhuc animos senectus opprimit, ad quam imparati, inermesq; ueniunt. Nihil enim prouisum est, subito in illam nec opinantes inciderunt. Accedere eam quotidie non sentiebant. Quemadmodum quos aut sermo, aut lectio, aut aliqua interior cogitatio iter facientes decipit, peruenisse ante sciunt, quā appropinquasse: ita hoc iter uitæ asiduum & citatissimum, quod dormientes uigilantesq; eodem gradu facimus, occupatis non apparet, nisi in fine. Quod proposui, si in partes uehim & argumenta diducere, multa mihi occurrent, per quæ probem breuissimam esse occupatorum uitam, Solebat dicere Fabianus, non ex his cathedrarijs philosophis, sed

sed ex ueris & antiquis, contra affectus impetu, non subtilitate pugnandum, nec mi-
seris uulneribus, sed incurfu auertendam aciem non probam. † Cauillatione enim
contundi debere non uellicari. Tamen ut illis error exprobre- tur suus, docendi, non
contum deplorandi sunt. In tria tēpora uita diuiditur, quod est, quod fuit, & quod fu-
turum est. Ex his quod agimus breue est, quod acturi sumus dubiū, quod egimus cer-
tum. Hoc est enim in † quo fortuna ius perdidit, quod in nullius arbitrium reduci po-
test. Hoc amittunt occupati, nec enim illis uacat präterita respicere, & si uacet cer-
te inuicunda est pœnitēda rei recordatio. Inuiti namq; ad tempora male exacta ani-
mam reuocant, nec audent ea † retractare, quorum uitia etiam quæ aliquo præsens
tis uoluptatis lenocinio surrepebāt, † retractādo pateſcunt. Nemo, nisi a quo omnia
acta sunt sub censura sua, quæ nunquam fallitur libēter se in präteritum retorquet.
Ille qui multa ambitiose concupit, superbē contemplit, impotenter uicit, insidiosē
decepit, auarē rapuit, prodige effudit, necesse est memoriā suam timeat. Atqui hæc
est pars temporis subducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurſus
regnum fortunæ subducta, quam non inopia, non metus, non morborum incurſus
exagitat. Hæc nec turbari, nec eripi potest, perpetua eius & intrepida possessio est.
Singuli tantū dies, & hi per momenta præsentes sunt. At präteriti temporis, omnes
cum iusseris aderunt, ad arbitrium tuum se inspici ac detineri patiuntur, quod face-
re occupatis non uacat. Securæ & quietæ mentis est in omnes uitæ suæ partes dis-
currere. Occupatorum animi uelut sub iugo sunt, flectere se ac respicere non pos-
sunt. Abiit igitur uita eorum in profundum, & ut nihil prodest, licet quantumlibet
ingeras, si non subest quod excipiat † ac ferat: sic nihil refert quantum temporis de-
cur, si non est ubi subsidat, per quassos foratosq; animos trāsmittitur. Præsens tem-
pus breuissimum est, adeo quidem, ut quibusdam nullum uideatur, in cursu enim
semper est. Fluūt & præcipitatur, ante desinit esse, quā uenit. Nec magis morā pa-
titur quā mundus, aut sidera, quorum irrequieta semper agitatio, nunquam in eo-
dem uestigio manet. Solum igitur ad occupatos præsens pertinet tēpus, quod tam
breue est, ut arripī, non possit, & idipsum illis districtis in multa, subducitur. De-
nique uis scire quā non diu uiuant? Vide quā cupiant diu uiuere. Decrepiti se-
nes paucorum annorum accessionem uotis mendicant. Minores natu seipsos esse
fingunt, mendacīo sibi blandiuntur, & tam libenter fallunt, quā si fata una decipi-
ant. Iam ergo cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmo-
dum pautes moriuntur, nō tanquam exeant de uita, sed tanquam extrahantur,
Stultos se fuisse quod non uixerint clamitant, & si modo euaserint ex illa ualitudi-
ne, in ocio uicturos. Tunc quā frustra parauerint, quibus nō fruerentur, quā
in cassum omnis labor ceciderit, cogitant. At quibus uita procul ab omni negocio
agitur, quid ni spatiosa sit? Nihil ex illa delegatur, nihil aliō atque aliō spargitur, ni-
hil inde fortunæ traditur, nihil negligentia interit, nihil largitione detrahitur, nihil
superuacuum est, tota (ut ita dicam) † in reditu est. Quantulacumq; itaq; abunde suf-
ficiat, † & inde quodcumq; ultimus dies uenerit, non cunctabitur uir sapiens ire ad
mortem certo gradu. Queris forte quos occupatos uocem. Non est quod me solos
putes dicere, quos a basilica immisi † deinde canes enīunt, quos aut in sua uides
turba speciosius elidī, aut in aliena contemptius, quos officia domibus suis euocāt,
ut alienis foribus illidant, quos hasta prætoris † infamibus beat lucris, & quandoq;
supputatio exercet. Quorundā ocium occupatum est in uilla, aut in lecto suo, in me-
dia solitudine quamuis ab omnibus recesserunt, sibi ipsi molesti sunt. Quorum non
ociosa uita est dicenda, sed desidiosa occupatio. Illum tu ociosum uocas, qui Co-
rinthia paucorum furore preciosa, anxia subtilitate concinnat, & maiorem dierum
partem in eruginosis lamellis consumit, qui in ceromate (nam pro facinus ne Ro-
manis quidem uisus laboramus) spectator puerorum rixantium sedet, qui † uico-
rum suorum greges meratur, & colonorum paria deducit, qui athletas nouissi-
mos pascit? Quid illos ociosos uocas, quibus apud tonsorem multæ horæ transmi-
tantur, dum decerpitur, si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis

al. Suggilla-
tione.

al. quod

al. retentare
forte, retentan-
do pateſcunt.

al. ac seruet

CAP. XI.

al. in reditum
al. & ideo

al. demū canes

al. infami lu-
cro, & quan-
doq; supputa-
turo exercet.

CAP. XII.

alia, uinctoru
alia uinctoru le-
gunt, forte, le-
gendum uicia-
norum.

in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc atque illinc in frontem compellitur. Quomodo irascuntur, si tonsor paulo negligentior fuit, tanquam uirum tonderet. Quomodo excandescunt, si quid exiuba sua decisum est, et quid extra ordinem iacuit, nisi omnia sua in annulos suos reciderunt. Quis est istorum, qui non malit rempublicam suam turbari quam comam, qui non sollicitior de capitis sui decore, quam de salute, qui non comptior esse malit quam sollicitior. Hostu ociosos uocas inter pectinem speculumque occupatos. Quid illi, qui in componendis, audiendis, discendis canticis operati sunt, dum uocem, cuius rectum casum natura & optimum & simplicissimum fecit, inflexu modulationis in ineptissime torquent. Quorum digiti aliquod inter se carmen metientes semper sonant, quorum cum ad res serias etiam saepe tristes adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio. Non habent isti ocium, sed iners negocium. Conuiuia mehercule horum non posuerim inter uacantia tempora, cum uideam quam solliciti argentum ordinant, quam diligenter exoletorum suorum tunicas succingant, quam suspensi sint, quomodo uerba a coco casus exeat. Quanta celeritate, signo dato, glabri ad ministeria decurrant. Quanta arte scindantur aues in frustra non enormia, quam curiose infelices pueruli ebriorum sputa detergant. Ex his elegantiae laetitiaeque fama captatur, & usque eo in omnes uitae successus mala sua illos sequuntur, ut nec bibant sine ambitione, nec edant. Nec illos quidem inter ociosos numeraueris, qui sella se & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deferere illas non liceat, horas occurrunt, quos & quando lauari debeat, quando transpernoctare, quando coenare, alius admonet, & usque eo nimio delicati animi languore soluntur, ut per se scire non possint, an esuriant. Audio quendam ex delicatis, si modo delitiae uocatae sunt, uitam & consuetudinem humanam dediscere, cum ex balneo inter manus elatus & in sella positus esset, dixisse interrogando, iam sedeo? Hunc tu ignorantem an sedeat, putas scire an uiuat, an uideat, an ociosus sit. Non facile dixerim, utrum magis miserear, si hoc ignorauit, an si se ignorare finxit. Multarum quidem rerum obliuionem non sentiunt, sed imitantur, quaedam uitia illos quasi felicitatis argumenta delectant. Nimis humilis & contempti hominis esse uidetur, scire quid faciat. I nunc & mimos multa mentiri ad exprobandam luxuriam puta. Plura mehercule praetereunt quam fingunt, & tanta incredibilium uitiorum copia ingenioso in hoc unum seculo processit, ut iam minorum arguere possimus negligentiam, esse aliquem, qui usque eo delitijs interierit, ut an sedeat, alteri credat. Non est ergo ociosus hic, aliud nomen imponas. Aeger est, imò mortuus est. Ille ociosus est, cui omnis sui sensus est. Hic uero seminiuus, cui ad intelligendos corporis sui habitus indice opus est. Quomodo potest hic alicuius temporis dominus esse? Persequi singulos longum est, quorum autem transierit, aut pila, aut excoquendi in sole corporis cura consumpsere uitam. Non sunt ociosi, quorum uoluptates multum negocium habent: nam de illis nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in literarum inutilium studijs detinentur, quae iam apud Romanos quoque magna manus est. Graecorum iste morbus fuit, quaerere quem numerum remigum Vlyxes habuisset, prior scripta esset Ilias, an Odyssaea. Praeterea an eiusdem esset auctoris. Alia deinceps huius notae, quae siue continet, nihil tacitam conscientiam iuuant, siue proferas non doctior uideberis, sed molestior. Ecce Romanos quoque inuasit inane studium superuacua discendi. His diebus audiui quendam sapientem referentem, quae primus quisque ex Romanis ducibus fecisset. Primus nauale praelium Duilius uicit, primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephantos. Etiam num ista, & si ad ueram gloriam non tendunt, circa ciuiliu tamen operum exemplum uersantur. Non est profutura talis scientia, est tamen quae nos speciosa rerum uarietate detineat. Hoc quoque quaerentibus remittamus, quis Romanis primus perstravit nauem conscendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurimum tabularum contextus caudex apud antiquos uocatur, unde publicae tabulae codices dicuntur, & naues nunc quoque quae ex antiqua consuetudine per Tiberim comaeus subuehantur, caudicarum uocantur. Sanè & hoc ad rem pertineat, quod Valerius Corvinus

al. inertissimi

ma

al. natare

forte, uectari,

al. sed metum-

tur

CAP. XIII

al. latrunculi

primus

primus Messanā uicit, & primus ex familia Valeriorum, urbis captæ in se transla-
 to nomine Messana appellatus est, paulatimq; uulgo permutate literas, Messala di-
 ctus est: num & hoc quenquam curare permittas, quod primus L. Sylla in circo leo-
 nes solutos dedit, cum alioquin alligati darentur, ad conficiendos eos missis à rege
 Bocho iaculatoribus: Et hoc sanè remittatur: num & Pompeium primum in circo
 elephantorum duodeuiginti pugnam edidisse, commissis more prælij noxijs homi-
 nibus, ad ullā rem bonam pertinet: Princeps ciuitatis, & inter antiquos principes,
 ut fama tradidit bonitatis eximia, memorabile putauit spectaculi genus, nouo mo-
 re perdere homines. Depugnant, parum est, lancinantur, parum est, ingenti mole a-
 nimalium † obterantur. Satius erat ista in obliuionem ire, ne quis postea potens dis-
 ceret, inuideretq; rei minime humanæ. O quantum caliginis mentibus humanis
 obijcit magna felicitas. Ille se supra rerū naturam esse tunc credidit, cum tot misero-
 rum hominum cateruas, sub alio cælo natis beluis obijceret, cum bellum inter tam
 disparia animalia committeret, cum in conspectu populi Romani multum sangui-
 nis funderet, mox plus ipsum fundere, coactus. At idem postea Alexandrinā per-
 fidia deceptus, ultimo mancipio transfodiendum se præbuit, tum demum intelle-
 cta inani iactatione cognominis sui. Sed ut illò reuertar, unde † decessi, & in alia
 materia ostendam superuacua quorundam diligentiam, idem narrabat Metel-
 lum uictis in Sicilia Pœnis triumphantem, unum omnium Romanorum ante currum
 centū & uiginti captiuos elephantos duxisse: Syllam ultimū Romanorum protulisse
 pomœrium, quod nunquam prouinciali, sed Italico agro acquisito mos proferre
 apud antiquos fuit. Hoc scire magis prouidet, quàm Auentinum montē extra pomœ-
 riū esse, ut ille affirmabat propter alterā ex duabus causis: aut quod plebs eo secessis-
 set, aut quod Remo auspicante illo loco aues nō adduxissent. Alia deinceps innume-
 rabilia, quæ aut ficta sunt, aut mendacijs similia. Nam ut concedas omnia eos fide bo-
 na dicere ut ad præstationem scribant, tamen cuius ista errores minuēt, cuius cupidi-
 tates prement, quem fortio rem, quem iustio rem, quem liberalio rem facient. Dubi-
 tare se interim Fabianus noster aiebat, an satius esset nullis studijs admoueri, quàm
 his implicari. Soli omnium ociosi sunt, qui sapiētia uacant, soli uiuunt: nec enim suam
 tantum ætatē bene tuentur, omne æuum suo adijciunt. Quid annorum ante illos a-
 cium est, illis acquisitum est, nisi ingratis sumus. Illi clarissimi sacrarū opinionū
 cōditores, nobis nati sunt, nobis uitam præparauerunt. Ad res pulcherrimas ex te-
 nebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur, nullo nobis seculo interdictū est,
 in omnia admittimur, & si magnitudinē animi egredi humanæ imbecillitatis angu-
 stias libet, multū per quod spaciemur temporis est. Disputare cū Socrate licet, dubi-
 tare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturam cum Stoicis uincere,
 cum Cynicis excedere, cum rerum natura in consortium omnis æui pariter incede-
 re. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis trāsitu, in illa nos toto demus animo,
 quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia. Isti qui per officia
 discursant, qui se aliosq; inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina quo-
 tidie perambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diuersas domos
 meritoriam salutationem circumtulerint, quotum quemq; ex tam immēsa, & uarijs
 cupiditatibus districta urbe poterunt uidere, quàm multi erunt quorum illos aut
 somnus, aut luxuria, aut inhumanitas submoueat: quàm multi qui illos cum diu tor-
 serint, simulata festinatione transcurrant: quàm multi per refectū clientibus atrium
 prodire uitabunt, & per obscuros ædium aditus profugient, quasi non inhumanius
 sit decipere, quàm excludere: quàm multi hesternā crapula semisomnes & graues, il-
 lis miseris somnium suum rumpentes, ut alienum expectent, uix alleuatis labijs in-
 surreptum milies nomen, oscitatione superbissima reddēt. Hos in ueris officijs mo-
 raliter dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie & Democritum, ca-
 terosq; antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum uolent habe-
 re, quàm familiarissimos: nemo horum non uacabit, nemo non ueniētem ad se bea-
 tatem, amantio remq; sui dimittet, nemo quenquam uacuis à se manibus abire pa-
 tietur.

al. conterun-
 tur, forte ex-
 terantur.

CA. XIII.

al. recepsi, & in
 eadem mate-
 ria

al. suspiciosa
CAP. XV.

Vide Scholia

forte, ac solici-
tissima

CA. XVI.

al. iuuentium

al. transire

forte, tripli-
cas

al. diuinitatis

al. cum maxi-
mè exultantes

al. sed mensu-
ram

CAP. XVII

tietur. Nocte conuenire & interdum ab omnibus mortalibus possunt. Horum te mo-
ri nemo coget, omnes docebunt: horum nemo annos tuos conteret, suos tibi contri-
buet: nullius ex his sermo periculosus erit, nullius inimici capitalis [†] sumptuosa ob-
seruatio. Ferres ex his quicquid uoles, per illos non stabit, quo minus plurimum
quantum ceperis, haurias. Que illum felicitas, quam pulchra senectus manet, quæ
in horum clientelam contulit: habebit cum quibus de minimis maximisque rebus de-
liberet, quos de se quotidie consulat, à quibus audiat uerum sine contumelia, lau-
detur sine adulatione, ad quorum se similitudinem effingat. Solemus dicere nō fuit
se in nostra potestate, quot sortiremur parentes, forte nobis datos: nobis uero ad no-
strum arbitrium nasci licet, nobilissimorum ingeniorum familie sunt. Elige in quam
ascisci uelis, non in nomen tantum adoptaberis, sed in ipsa bona, quæ non erunt ser-
uide nec maligne custodienda, maiora fient, quod illa pluribus diuiseris. Hi tibi dabit
ad æternitatem iter, & te in illum locum, ex quo nemo eicietur subleuabunt: hac
una ratio est extendendæ mortalitatis, imo in immortalitatem uertendæ: Honores
& monumenta, quicquid aut decretis ambitio iussit, aut operibus extruxit, cito sub-
ruitur, nihil non longa demolitur uetustas, & mouet ocyus, quod consecrauit, Sa-
pientia noceri non potest, nulla delebit ætas præsens, & nulla diminuet sequens, ac
deinde semper ulterior aliquid ad uenerationem conferet: quoniam quidem in uici-
no uersatur inuidia simplicius longe posita miramur. Sapientis ergo multum patet
uita, non idem illi qui cæteros terminus includit, solus generis humani legibus sol-
uitur, omnia illi secula, ut deo seruiunt. Transiit tempus, aliquid hac recordatione
comprehendit, inquit, hoc utitur, uenturum est, hoc præcipit. Longam illi uitam fa-
cit, omnium temporum in unum collatio: illorum breuissima [†] ac solitissima ætas
est, qui præteritorum obliuiscuntur, præsentia negligunt, de futuro timent. Cum
ad extrema uenerint, sero intelligunt miseri, tamdiu se dum nihil agunt occupatos
fuisse. Nec est quod hoc argumento probari putes, longam illos agere uitam, quia
interdum mortem inuocant: uexat illos imprudentia incertis affectibus, & incur-
rentibus in ipsa quæ metuunt. Mortem sæpe ideo optant, quia timent. Illud quoque
argumentum non est, quod putes diu uiuicuros, quod sæpe illis longus uidetur dies,
quod dum ueniant ad conditum tempus cœnæ, tarde ire horas queruntur: nam si
quando illos deserunt occupationes, in ocio relicti æstuant, nec quomodo id dis-
ponant, aut extrahant sciunt. Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quod
interiacet, omne tempus graue est: tam mehercules, quam quando dies muneris
gladiatorij eductus est, aut cum alicuius alterius uel spectaculi uel uoluptatis expe-
ctatur constitutum, [†] transire medios dies uolunt. Omnis illis speratæ rei longa dila-
tio est, ad illud tempus, quod amanti breue est, & præceptum breuiusq; multo fit suu-
tio, aliunde enim alio transfugiunt, & consistere in una cupiditate non possunt. Non
sunt illi longi dies, sed inuisi. At contra, quam exiguæ noctes uidentur, quas in cõple-
xu scortorum aut uino exigunt. Inde etiam poetarum furor, fabulis humanos erro-
res alentium, quibus uisus est Iupiter uoluptate cõcubitus Alcmenæ [†] duplicasse no-
ctem. Quid aliud est uitia incedere, quam auctores illis inscribere deos, & dare mer-
bo, exemplo [†] dignitatis excusatam licentiam? Possunt istis non breuissimæ uideri
noctes, quas tam chare mercantur: Diem noctis expectatione perdunt, noctem lucis
metu. Ipsæ uoluptates eorū trepidæ & uarijs terroribus inquietæ sunt, subitq; cum
maxima exultatione sollicita cogitatio. Hæc quam diu? Ab hoc affectu reges suæ
uere potentiæ, nec illos magnitudo fortunæ suæ delectauit, sed uenturus aliquando
nis exterruit. Cū per magna camporum spacia porrigeret exercitū, nec numerum
eius, [†] nec mensuram comprehenderet Persarum rex insolentissimus, lachrymas fa-
dit, quod intra centum annos nemo ex tanta iuuentute supersuturus esset. At illis
erat admoturus fatum ipse qui flebat, perditurusq; alios in terra, alios in maria,
alios in prælio, alios in fuga: & intra exiguum tempus consumpturus illos, quibus
centesimū annum timebat. Quid quod gaudia eorum quoq; trepida sunt: non e-
nim solidis causis innituntur, sed eadem qua oriuntur, uanitate turbantur. Quia

autem putes tempora esse, etiam ipsorum confessione misera, cum hæc quoque quibus
 famollunt, & supra hominem efferunt, parum syncera sint. Maxima quæque bona
 sollicita sunt, nec ulli fortunæ minus bene quam optimæ creditur. Alia felicitate, ad
 tuendam felicitatem opus est, & pro ipsis quæ successerunt uotis, uota faciēda sunt.
 Omne enim quod fortuito euenit, instabile est, quod altius surrexit, oportunitum est
 in occasum. Neminem porro casura delectant. Miserrimam ergo necesse est nō tan-
 tum breuissimam uitam eorum esse, qui magno parant labore, quod maiore possi-
 deant, operose assequuntur quæ uolunt, anxij tenent quæ assecuti sunt. Nulla inte-
 rim nunquam amplius redituri temporis est ratio. Nouæ occupationes ueteribus
 substituitur, spes spem excitat, ambitionem ambitio, miseriarum nō finis queritur,
 sed materia mutatur. Nostri nos honores torserunt, plus temporis alieni auferunt,
 cadidati laborē ⁊ destituimus, suffragationes incipimus, accusandi deposuimus mo-
 molestiam, iudicandi nanciscimur: iudex desijt esse, quæsitō est, alienorum bono-
 rum mercenaria procuratore consensit, suis ⁊ opibus detinetur. Marius caliga di-
 milit, consolatus exercet. Quintius dictaturam properat euadere, ab aratro, reuoca-
 bitur. Ibit in Pœnos non dū tantæ maturus rei Scipio, uictor Hannibalis, uictor An-
 tiochi, sui consulatus decus, fraterni sponsor, ni per ipsum mora sit, cum Ioue repo-
 netur: ciuiles seruatore agitant seditiones, & post fastiditos à iuvene ⁊ æquos
 honores, iam senem contumacis exilij delectabit ambitio. Nunquam deerunt uel fe-
 lices, uel misere solitudinis causa, per occupationes intercludetur ociū, nūquam
 agatur, semper optabitur. Excerpe itaque te uulgo Pauline ⁊ clarissime, & in tran-
 quilliorē portum non pro ætatis spacio iactatus, tandem recede. Cogita quot flu-
 cius subieris, quot tēpestates partim priuatas sustinueris, partim publicas in te con-
 uerteris. Satis iam per laboriosa & inquieta documenta exhibita uirtus est experi-
 re quid in ocio faciat. Maior pars ætatis, certē melior Reipub, data sit. Aliquid tem-
 poris tui sume etiam tibi. Necte ad segnem, aut inertem quietem uoco, non ut som-
 no & charis turbæ uoluptatibus, quicquid est in te indolis uiuæ demergas. Non est
 istud acquiescere. Inuenies maiora omnibus adhuc strenuē tractatis operibus, quæ
 repositus & securus agites. Tu quidem orbis terrarū rationes administras, tam ab-
 stinenter, quam alienas, tam diligenter quam tuas, tam religiose quam publicas, in
 officio amorem consequeris, in quo odium uitare difficile est, sed tamen mihi crede
 satius est uitæ suæ rationem, quam frumenti publici nosse. Istum animi uigorem, re-
 rum maximarum capacissimum, à ministerio honorifico quidem, sed parum ad bea-
 tam uitam apto, ad te reuoca, & cogita non id egisse te ab ætate prima omni cultu
 studiorum liberalium, ut tibi multa milia frumenti cōmitterentur, maius quiddam
 & aliud de te promiseras. Non deerunt & frugalitatis exactæ homines, & laborio-
 sa opera. Tanto aptiora exportandis oneribus tarda iumenta sunt, quam nobiles
 equi, quorum generosam pernīcitatem quis unquam graui sarcina pressit. Cogita
 præterea quantum sollicitudinis sit, ad tantam te molem obijcere, cum uētre huma-
 no tibi negocium est. Nec rationem patitur, nec æquitate mitigatur, nec ulla prece
 flebitur populus esuriens. Modo intra paucos illos dies, quibus C. Caesar perijt, si
 quis inferis sensus est, hoc gratissime ferens, quod decebat populo Romano sur-
 perisite, septem, aut octo certē dierum cibaria superesse, dum ille potēs nauibus iun-
 git, & uiribus imperij ludit, aderat ultimum malorum obsessis quoque, alimentorū
 egestas. Exitio penē ac fame constitit, & quæ famem sequitur rerum omnium
 ruina, furiosi & externi & infelicitate superbi regis imitatio. Quem tunc animum ha-
 buerunt illi, quibus erat mandata frumentī publici curarē ferrum, saxa, ignes, Caium
 excepturi, summa dissimulatione tamen inter uiscera latentis mali tegebant
 curationem. Quædam enim ignorantibus agris curanda sunt. Causa multis mo-
 riendi fuit, morbum suum nosse. Recipe te ad hæc trāquilliora, tutiora, maior
 ra. Simile tu putas esse, utrum cures ut incorruptum à fraude aduehentium & negli-
 gentia frumentum transfundatur in horrea, ne concepto humore uitietur, & cōca-
 lecat, ut ad mensuram pondusque respondeat: an ad hæc sacra & sublimia accedas,

Vide scholia

al. desinimus;
forte, suffragā-
torisal. operibus di-
stinetur.al. operibus de-
stituetur.

al. dijs æquos

CAP. XVIII

al. charissime

al. qd

al. qd

al. qd

CAP. XIX:

al. qd

al. uoluntas, sciturus quæ natura sit Dijs, quæ t̄ uoluptas, quæ conditio, t̄ quæ fortuna, quis ani-
al. quæ forma, mum tuum casus expectet, ubi nos à corporibus dimissos natura componat. Quid
al. orbibus, sit quod huius mundi grauissima quæque in medio sustineat, supra leuia suspendat.
al. motibus, in summum ignem ferat, sydera t̄ cursibus suis excitet? Cætera deinceps ingeni-
 bus plena miraculis. Vis tu relicto solo, mente ad ista respicere? Nunc dū calerem,
 quis uigentibus ad meliora eundum est, Expectat te in hoc genere uitæ multus bo-
 narum artium amor, uirtutumq; usus, cupiditatum obliuio, uiuendi atq; morien-
 di scientia, alta rerum quies. Omnium quidem occupatorum conditio misera est, en-
 rum tamen miserrima, qui ne suis quidem occupationibus laborant, ad alienū dor-
 miunt somnum, ad alienū ambulat gradum, ad alienum comedunt appetitum,
 amare & odire res omnium liberrimas, iubentur. Hi si uelint scire quàm breuis ip-
 forum uita sit, cogitēt, ex quota parte sua sit. Cum uideris itaq; prætextā saepe iam
 sumptam, cum celebre in foro nomen, non inuideris, ista uitæ damno parantur, ut
 unus ab illis numeretur annus, omnes annos suos conterēt. Quosdam autem cum
 in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quosdam
al. indignita- cum in consummatione dignitatis per mille t̄ indignationes t̄ erupissent, misera
tes subit cogitatio ipsos laborasse in titulum sepulchri. Quorundam ultima senectus
forte, erepsis- dum in nouas spēs ut iuuenta disponitur, inter conatus magnos & improbos inua-
sent, lida defecit. Fœdus illē, quem in iudicio pro ignotissimis litigatoribus grandem
 CAP. XX. natu & imperitiæ coronæ t̄ assensionē captantem, spiritus liquit, Turpis ille, qui
al. aſſetationes uiuendo lassus citius quàm laborādo, inter ipsa officia collapsus est. Turpis, quem
 in accipiendis immorientem rationibus, diu tractus risit hæres. Præterire quod mi-
forte, Turra- hi occurrit exemplum nō possum. t̄ Tyrannus fuit exactæ diligentia senex, qui
nius, uide scho- post annum nonagesimum cum uacationem procurationis à C. Cæsare ultro ac-
lia cepisset, componi se in lecto: & uelut exanimem à circumstante familia plangi ius-
 sit. Lugebat domus ocium domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quàm labor illi su-
 us restitutus est. Adeo ne iuuat occupatū mori. Idem plerisq; animus est, diutius cu-
 piditas illis laboris, quàm facultas est, cum imbecillitate corporis pugnant, senectu-
 tem ipsam nullo alio nomine grauem iudicāt, quàm quod illos se ponit. Lex à quin-
 quagesimo anno militem non cogit, à sexagesimo senatorem non citat. Difficilius
 homines à se ocium impetrant, quàm à legē. Interim dum rapiuntur & rapiūt, dum
 alter alterius quietem rumpit, dum mutuo sunt miseri, uita est sine fructu, sine uolu-
 ptate, sine ullo profectu animi, nemo in conspectu mortem habet, nemo nō procul
 spes intendit. Quidam uerò disponunt etiam illa quæ ultra uitā sunt, molēs magnas
al. munia sepulchrorū, & operum publicorum dedicationes, & ad rogam t̄ mūnera & ambi-
 tiosas exequias. At mehercule istorum funera tanquàm nimium uixerint, ad faces
 & cereos ducenda sunt.

ERASMI IN LIBRVM DE BREUITATE VITAE.

- Cap. 6. In se uerum testimonium dixerunt prodentes omnem actum annorum suorum. Alius habebat, per ostentationem
 actuum animorum ipsorum. Rodolphus recte animaduertit, hunc sermonem esse interpretis, non Seneca, eoq; sub-
 mouimus, ne quis requirat.
- Cap. 7. Paucos admodum & ridiculos. Opinor legendum, & reijculos, hoc est deteriores: uide licet senectutis.
- Cap. 10. Cauillationes enim contūdi debere. Quidam habebat, contendere, sed mēdose. Vide num legendum sit, cauillatio-
 ne, nam Rodolphus pro hoc notauit suggillatione, ut accipias impetus affectuum non debere uellicari, sed cū iro-
 minia contundi.
- Cap. 12. Qui uicorum suorum greges metatur. Alius habebat. Qui uictorum suorum greges mercantium. Prior magis
 probatur, quanquam neutra in totum sincera est.
 Aut deficiens hinc atq; hinc. Pro deficiens malim diffuens. Tanquam uirum tonderet. Forte tanquam uirum ton-
 deret, Aut tanquam non uirum tonderet. Decet enim uirum neglectius curari.

PINCIANI IN LIB. DE BREUITATE VITAE AD PAVLINVM.

- Cap. 6. Ista omnia nullum non seculum deuorabunt.] Corrige. Ista uitia nullum non, cætera, ex eadem. Quamuis nō
 ita ostēdatur.

dilatāt cito nos effugiat necesse est.] Eadē, quod quamuis natura currit natio dilatāt cito nos ef-

nece est.

solū inde incultum ociosumq; uacuit] Exemplar Facundi ac Primitiui, nihil inde in cultum ociumque uōda
Cap. 7.

Cap. 8.

Cap. 9.

Cap. 10.

Cap. 11.

Cap. 12.

Cap. 13.

Cap. 14.

Cap. 15.

Cap. 16.

Cap. 17.

Cap. 18.

Cap. 19.

Cap. 20.

Cap. 21.

Cap. 22.

Cap. 23.

Cap. 24.

Cap. 25.

Cap. 26.

Cap. 27.

Cap. 28.

Cap. 29.

Cap. 30.

Cap. 31.

Cap. 32.

Cap. 33.

Cap. 34.

Cap. 35.

Cap. 36.

Cap. 37.

Cap. 38.

Cap. 39.

Cap. 40.

Cap. 41.

Cap. 42.

Cap. 43.

Cap. 44.

Cap. 45.

Cap. 46.

Cap. 47.

Cap. 48.

Cap. 49.

dum puto, tanquam minimum uixerint, non ad faces, sed ad cereos deducenda sunt. Pueros enim nō ad faces solere, sed ad cereos siue candelas auctor est poeta Persius. Hinc tuba candela, reliqua, & ueteres codices deducenda legunt, non ducenda.

LIBER DE CONSOLATIONE AD
POLYBIUM *ἐκ τῆς παλαιᾶς.*

1. conductum

al. nunc

CA. XXI.

al. hac parte

CA. XXII.

Ostra corpora firma sunt, si redigas ad t̄ conditionem naturae omnia destruentis, & unde edidit eodem reuocantis. Caduca sunt. Quid enim immortale manus mortales fecerint? Septem illa miracula, & si qua his mirabiliora sequētium annorum extruxit ambitio, aliquando solo æquata uidentur. Ita est, nihil perpetuum, pauca diuturna sunt. Aliud alio modo fragile est, rerum exitus uariatur. Ceterum quicquid cœpit & desinit. Mundo quidam minatur interitum, & hoc uniuersum, quod omnia diuina humanaq; complectitur, si fas putas credere, dies aliquis dissipabit, & in confusionem ueterem, tenebrasq; demerget. Eat t̄ modo aliquis, & singulas compleret animas, Carthaginis ac Numantiae Corinthiq; cinerem, & si quid aliud altius cecidit, lamētetur, cum etiam hoc quod non habet quod cadat, sit interiturum. Eat aliquis & fata tantum aliquādo nefas ausura, sibi non perpeccasse conqueratur. Quis tam superbæ impotentisq; arrogantiae est, ut in hac naturæ necessitate omnia ad eundem finem reuocantis, se unum ac suos se poni uelit: ruinaq; ipsi mundo imminenti aliquam domum subtrahat? Maximum ergo solatium est, cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesq; passuri: & idē mihi uidetur rerum natura quod grauissimum fecit commune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas. Illud te quoque non minimum adiuuerit, si cogitaueris nihil profuturum dolorem tuum, nec illi quem desideras, nec tibi, noles enim longum esse, quod irritum est. Nam si quicquam tristitia profectum sumus, non recusō quicquid lachrymarum fortunæ meæ superfluit, tuæ affundere. Inueniam etiam nunc per hos exhaustos iam fletibus domesticis oculos quod effluat, si modo id tibi futurum bono est. Quid cessas? conqueramur, atque adeo ipse hanc litem meam faciam. Iniquissima omnium iudicio fortuna, adhuc uidebaris eum hominem continuisse, qui munere tuo tantam uenerationem receperat, ut quod raro ulli contingit, felicitas eius effugeret inuidiam. Ecce eum dolorem illi quem saluo Casare accipere maximum poterat impressisti, & cum bene illum undiq; circumfises, intellexisti t̄ hanc partem tantummodo patere ictibus tuis. Quid enim illi aliud faceres? pecuniam eriperes? nunquam illi obnoxius fuit, nunc quoq; quantum potest, illam à se abiecit, & in tanta felicitate acquirēdi, nullum maiorem ex ea fructum, quam contemptum eius petit. Eriperes illi amicos? sciebas tam amabilem esse, ut facilem in locum amissorum posset alios substituere. Vnum enim hūc ex his quos in principali domo potentes uidi, cognouisse uideor, quem omnibus amicis habere cum expediat, magis tamen etiam libet. Eriperes illi bonam opinionem? liberior est hac apud eum, quam ut à te quoq; ipsa concuti posset. Eriperes bonam uoluntatem? sciebas animum eius liberalibus disciplinis, quibus non innutritus erat, sed innatus est, sic esse fundatum, ut supra omnes corporis dolores emerere. Eriperes spiritum? quantulum nocuisses, Longissimum illi æuum ingenij fama promisit. Id egit ipse, ut meliore sui parte duraret, & compositis eloquentiæ praeclaris operibus, à mortalitate se uindicaret. Quamdiu fuerit ullus literis honor, quādiu steterit aut Latinæ linguæ potentia, aut Græcæ gratia, uigebit cum maximis uirorum quorum se ingenijs uel contulit, uel si hoc uerecundia eius recusat, applicuit.

Hoc ergo unum excogitasti, quomodo illi maxime posses nocere. Quo melius enim est quisq; hoc sapius ferre te consueuit, sine ullo delectu furentem, & interpres beneficia metuendam. Quantulum erat tibi immunem ab hac iniuria præstare eum hominem, in quem uidebatur indulgentia tua ratione certa peruenisse, & non ex tuo more temere incidisse: Adjiciamus, si uis, ad has querelas ipsius adolecentis interceptum

interceptam inter prima incrementa indolem. Dignus fuit ille te fratre, tu certe e/
 dignissimus, qui nec ex indigno quidem quicquam doleres fratre. Redditur illi
 testimonium æquale omnium hominum. **Desideratur in tuum** honorem, laudatur
 in suum, nihil in illo fuit quod non libenter agnosceres. Tu quidem etiam minus
 bono fratri fuisses bonus, sed in illo pietas tua idoneam nacta materiam, multo se
 liberius exercuit. Nemo potentiam eius iniuria sensit, nunquam ille te fratrem ulli
 innotatus est. Ad exemplum se modestiæ tuæ formauerat, cogitabatq; quantum tu et
 ornamentum tuorum esses & onus. Suffecit ille huic sarcinæ. O dura fata, & nullis
 æqua uirtutibus, antequam felicitatem suam nosset frater tuus, exemptus est. Par
 rē autē me indignari scio, nihil est enim difficilius, quā magno dolori, paria uer/
 ba reperire. Jam nunc tamen si quid proficere possumus, conqueramur. Quid tibi
 uoluit tam iniusta & tam uiolenta fortuna? Tā cito indulgentiæ tuæ te poenituiter
 quæ ista crudelitas est, in medios fratres impetum facere, & tam cruenta rapina,
 concordissimam turbam imminuere, tam bene stipatam optimorum adolescenti/
 um domum, in nullo fratre degenerantem turbare, & sine ulla causa delibare uolui/
 sit? Nihil ergo prodest innocētia ad omnem legem exacta, nihil antiqua frugalitas,
 nihil felicitatis summæ potentia, summa conseruata abstinentia, nihil syncerus &
 tutus literarum amor, nihil ab omī labe mens uacans? Luget Polybius, & in uno
 fratre quicquid de reliquis possit metuere, admonitus, etiam de iplis doloris sui so/
 latijs timet. Facinus indignum, luget Polybius, & aliquid propicio dolet Cæsare:
 hoc sine dubio impotens fortuna captasti, ut ostenderes neminem contra te, neā Cæ/
 sare quidem posse defendi diutius. Accusare fata possumus, stant dura & inexo/
 rabilia, nemo illa conuictio, nemo fletu, nemo causa mouet, nihil unquam parcunt
 ulli, nec remittūt. Proinde parcamus lachrymis, nihil proficientibus. Facilius enim
 nos illi dolor iste adiūcet, quā illum nobis reducet. Qui si nos torquet, non adiu/
 uat, primo quoq; tempore deponendus est, & ab inanibus solatijs, atq; amara qua/
 dam libidine dolendi, animus recipiendus est. Nam lachrymis nostris, nī ratio finem
 fecerit, fortuna non faciet. Omnes agedum mortales circumspice. Larga ubiq; flen/
 di & assidua materia. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas uocat. Alium
 ambitio nunquam quieta sollicitat. Alius diuitias quas optauerat, metuit, & uoto la/
 borat suo. Alium sollicitudo, alium labor torquet, alium semper uestibulum obsidēs
 turba. Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse. Lachrymæ nobis deerunt, antequā
 causæ dolendi. Non uides qualem uitam nobis rerum natura promiserit, quæ pri/
 mum nascentium hominum fletum esse uoluit. Hoc principio adimur, huic omnis
 sequentium annorum ordo consentit, sic uitam agimus, ideoq; moderate id fieri de/
 beret nobis, quod saepe faciendum est, & respicientes quantum à tergo rerum tristi/
 um immineat, si non finire lachrymas, at certe reseruare debemus. Nulli parcēdum
 est rei magis quā huic, cuius tam frequens usus est. Illud quoque te nō minimum
 adiuuerit, si cogitaueris nulli minus gratum esse dolorem tuum, quā ei, cui præsta/
 ri uidetur. Torqueri ille te aut non uult, aut non intelligit: nulla itaque eius officiū ra/
 tio est, quod ei cui præstat, si nihil sentit, superuacuum est, si sentit, ingratum. Ne/
 minem toto orbe terrarum esse, qui delectetur lachrymis tuis, audacter dixerim.

Quid ergo? quem nemo aduersus te animum gerit, eum esse tu credis fratris tui,
 ut cruciatus tuo noceat tibi, ut te uelit abducere ab occupationibus tuis, id est, à stu/
 dio & Cæsare? Non est hoc simile ueri. Ille enim indulgentiam tibi tanquam fratri
 præstitit, uenerationem tanquam parenti, cultum tanquam superiori, ille desiderio
 tibi esse uult, tormento esse non uult. Quid itaque iurat tibi dolori intabescere, quem
 si quis defuncti sensus est, finire frater tuus cupit? De alio fratre, cuius incerta posset
 uoluntas uideri, omnia hæc dubie ponerem, & dicerem: siue te torqueri lachrymis
 nunq; desinentibus frater tuus cupit, indignus hoc affectu tuo est: siue non uult, tui/
 terq; uestrum inertem dolorem dimitte. Nec amplius frater sic desiderari debet,
 nec puer sic uelut. In hoc uerò, cuius tam explorata pietas est, pro certo habendū est,
 nihil esse illi posse acerbius, quā si tibi hic casus eius acerbus est, si te ullo modo
 torquet

forte, ex toto

CA. XXIII.

CA. XXIII.

forte, sui

al. doloris ui
tabescereal. utrique ue/
strum inhaeren
tem dolorē di
mitte

forte, tam

al. affectis

CAP. XXV

al. an in gradu
steteris, cetera
superfluum.

CA. XXVI

Vide castiga-
tiones.

al. traditus fa-
nor

torquet, si oculos tuos indignissimos hoc malo sine ullo flendi sine conturbat
& exhaurit. Pietatem tuam tamen nihil æquæ lachrymis iam inutilibus an-
quàm si cogitaueris, fratribus te tuis exemplo esse debere, fortiter hanc fortunam
iuriam sustinendi. Quod duces magni faciunt, rebus t̄ afflictis, ut hilaritatem de-
dustria simulent, & aduersas res adumbrata læticia abscondant, ne militum animi
fractam ducis sui mentem uiderint, & ipsi collabantur, id nunc tibi quoque faciendum
est: indue dissimilem animo tuo uultum, & si potes, proijce omnē ex toto dolorem
sin minus, introrsus abde, & contine, ne appareat, & da operam, ut fratres tui te in-
tentur, qui honestum putabunt quodcunque facientem uiderint, animumq; ex in-
tu tuo sument, & solatium debes esse, & consolator illorum. Non poteris autem ho-
rum mœrori obstare, si tuo indulseris. Potest & illa res à luctu te prohibere nimio
si tibi ipsi renunciaueris, nihil horum quæ facis posse subduci. Magnā tibi personarum
hominum consensus imposuit, hæc tibi tuenda est. Circumstat te omnis ista cōsolati-
um frequentia, & in animum tuum inquirat, ac perspicit quantum roboris ille ad-
uersus dolorem habeat, & utrum ne tu tantum rebus secundis dexterē uti scias, an
& aduersas possis uiriliter ferre, obseruatur oculi tui. **Liberiora omnia sunt his,** quo-
rum affectus tegi possunt. Tibi nullum secretum liberum est, in multa luce fortuna
te posuit, omnes scient quomodo te in isto tuo gesseris uulnere, utrum ne statim per-
cussus arma submiseris, t̄ an in statu & in gradu steteris. Olim te in altiorē ordinem
& amor Cæsaris extulit, & tua studia deduxerunt, nihil te plebeium decet, nihil hu-
mili. Quid autem tam humile ac muliebre est, quàm consumendū se dolori comitte-
re? Non idem tibi in luctu pari, quod tuis fratribus licet. Multa tibi non permittit
opinio de studiis ac moribus tuis recepta, multum à te homines exigūt, multum ex-
pectant. Si uolebas tibi omnia licere, non conuertisses in te ora omnium: nunc au-
tem tibi præstandum est, quātum promissisti omnibus illis, qui opera ingenij tui lau-
dant, qui describūt, quibus cum fortuna tua opus non sit, ingenio opus est. Custo-
des animi tui sunt. Nihil unquam ita potes indignum facere perfecti & eruditi uiri
professione, ut non multos admirationis de te suæ pœniteat. Non licet tibi flere im-
modice, nec hoc tantum modo non licet, nec somnum quidem extēdere in partem
diei licet, aut à tumultu rerum in ocium ruris, gratia quietis confugere, aut assidua
laboriosi officij statione fatigatum corpus, uoluntaria peregrinatione recreare, aut
spectaculorum uarietate animum detinere, aut ex tuo arbitrio diem disponere.

Multa tibi non licent, quæ humilissimis et in angulo iacētibus licent. Magna serui-
tus est, magna fortuna. Non licet tibi quicquam arbitrio tuo facere: Audienda sunt
tot hominum milia, tot disponendi libelli, tantus rerum ex orbe toto accurrētium
congestus, Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, quieti atq;
mi est. Non licet tibi inquam flere, ut multos flentes audire possis, ut periclitātium,
& ad misericordiam mitissimi Cæsaris peruenire cupientium lachrymæ proflant, cu-
bi tuæ affliccādæ sunt. Hoc tamen etiamnum leuioribus remedijs adiuuabit, cū uo-
les omnium rerum obliuisci, cogita Cæsarem uide quantam huius in te indolu-
gentiæ fidem, quantam industriam debeas. intelliges non magis tibi incuruari lice-
re, quàm illi (si quis modo est fabulis traditus) cuius humeris mundus innititur.
Cæsari quoque ipsi cui omnia licent, propter hoc ipsum multa non licent. Omni-
um domos illius uigilia defendit, omnium ocium illius labor, omnium delicias illius
industria, omnium uacationem illius occupatio. Ex quo se Cæsar orbi terrarum de-
dicauit, sibi eripuit, & syderū modo, quæ irrequieta semper cursus suos explicant,
nunq̄ illi licet, nec subsistere, nec quicq̄ suum facere. Ad quendam itaq; modum tu
bi quoque eadem necessitas iniungitur, non licet tibi ad utilitates tuas, ad studia tua
respicere. Cæsare orbem terrarum possidente, impartiri te nec uoluptati, nec dolo-
ri, nec uli rei potes, totum te Cæsari debes. Adhæc nunc, quod cū **semper prædices,**
chariorem tibi spiritu tuo Cæsarem esse, fas tibi nō est, saluo Cæsare, de fortuna que
ri. Hoc incolumi, salui tibi sunt tui, nihil perdidisti, non tantum siccos oculos tuos
se sed etiā latos oportet. In hoc tibi omnia sunt, hic p̄ omnibus est. Quod lōge à se
liba

hostis prudentissimis pijsq; abest, aduersus felicitatem tuam parum gratus
 si tibi quicquam hoc saluare permittis. Monstrabo etiamnum, non quidem fir-
 mus remedium, sed familiarius. Si quando te domum receperis, tunc erit tibi me-
 menda tristitia. Nam quamdiu numen tuum intueberis, nullum illa ad te inueniet
 accessum, omnia in te Cæsar tenebit: cum ab illo discesseris, tunc uelut occasione da-
 ta, insidiabitur solitudini tuæ dolor, & requiescenti animo tuo paulatim irrepet. Ita-
 que non est quod ullum tempus uacare patiaris à studijs: tunc tibi literæ tuæ tamdiu
 & fideliter amata, gratiam referant, tunc te illæ antistitem & cultorem suum uindi-
 cent, tunc Homerus & Virgilius tam benede humano genere meriti, quàm tu de
 omnibus & de illis meruisti, quos pluribus notos esse uoluisti quàm scripserant,
 multum tecum morentur: tutum id erit omne tempus, quod illis tuendum commise-
 ris. Tunc Cæsar tui opera, ut per omnia secula domestico narrètur præconio, quan-
 tum potes compone. Nam ipse tibi optime formandi condendiq; res gestas, & ma-
 ximam dabit & exemplum. Non audeo te usq; eo producere, ut fabellas quoque
 & Aesopeos logos, intentatum Romanis ingenijs opus, solita tibi uenustate con-
 necas. Difficile est quidem, ut ad hæc hilariora studia tam uehementer perculsus a-
 nimus, tam cito possit accedere. Hoc tamen argumentum habeto iam corroborati
 eius, & redditi sibi, si poterit se à seuerioribus scriptis ad hæc solutiora producere. In
 illis enim quamuis ægrum eum adhuc, & secum reluctantem aduocabit ipsa rerum
 quas tractabit austeritas: hæc quæ remissa fronte commentanda sunt, non feret, ni-
 si cum iam sibi ab omni parte constiterit. Itaq; debebis eum seueriore materia pri-
 mum exercere, deinde hilariore temperare. Illud quoq; magno tibi erit leuamento
 si sepe te sic interrogaueris, utrū ne meo nomine doleo, an eius qui decessit? Si meo,
 perit meræ indulgentiæ iactatio, & incipit dolor, hoc uno excusatus quod honestus
 est, cum ad utilitatem respiciat à pietate desciscere. Nihil autem minus bono uiro
 conuenit, quàm in fratris luctu calculos ponere. Si illius nomine doleo, necesse alte-
 rutrum ex his duobus esse iudicem. Nam si nullus defunctis sensus est, euasit om-
 nia frater meus uitæ incommoda, & in eum restitutus est locum, in quo fuerat ante-
 quam nasceretur, & expers omnis mali nihil timet, nihil cupit, nihil patitur. Quis
 iste est furor, pro eo me nunquam dolere desinere, qui nunquam doliturus est? Si est
 aliquis defuncti sensus, nunc animus fratris mei uelut ex diutino carcere emissus, tan-
 dem sui iuris & arbitrij gestit, & rerum naturæ spectaculo fruatur, & humana omnia
 ex superiore loco despiciat, diuina uero quorum rationem tamdiu frustra quæsierat,
 propius intuetur. Quid itaq; eius desiderio maceror, qui aut beatus aut nullus est?
 Beatum de flere inuidia est, nullum dementia.

pijsimus

C.A. XXVII.

 Recte logos
 nam logi dic-
 untur etiam
 fabellæ.

forte, cōuertat

al. superest,

C.A. XXVIII.

An hoc te mouet, quod uidetur ingentibus & gratis, & maxime circumfusus bo-
 nis caruisse? Cum cogitaueris multa esse quæ perdidit, cogita plura esse quæ non ti-
 met. Nō ira eum torquebit, non morbus affliget, non suspicio laceffet, non edax et
 inimica semper alienis processibus inuidia consecrabitur, nō metus sollicitabit, non
 leuitas fortunæ cito munera sua transferentis inquietabit, Si bene computes, plus
 illi remissum, quàm ereptum est. Non opibus fruetur, non tua simul ac sua gratia,
 non accipiet beneficia, non dabit. Miserum putas quod ista amisit, an beatum quod
 non desiderat? Mihi crede, is beatior est, cui fortuna superuacua est, quàm is cui pa-
 rata est. Omnia ista bona, quæ nos speciosa sed fallaci uoluptate delectant, pecunia,
 dignitas, potentia, aliæq; complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupe-
 scit, cum labore possidentur, cum inuidia conspiciuntur, eosq; ipsos quos exornant
 & premunt, plus minantur quàm profunt. Lubrica & incerta sunt, nunquam bene
 tenentur: nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamē magnæ felicitatis tur-
 tela sollicita est. Si uelis credere altius ueritatem intuentibus, omnis uita supplici-
 um est. In hoc profundum inquietumq; proiecti mare, alternis æstibus reciprocam,
 & modo alleuans nos & subiectis incrementis, modo maioribus damnis deferens, af-
 flictoq; iactans, nunq; stabili consistimus loco, pēdemus & fluctuamur, & alter in al-
 terum illidimur, & aliquando naufragium facimus, semper timemus. In hoc tā pro-
 M celloso, &

forte, parta

al. subit

celloso & in omnes tēpestates exposito mari nauigantibus, nullus portus nisi
 tis est. Ne itaq; inuideris fratri tuo, gescit tandē liber, tādē tut, tādē æternus est. **se-**
perstitem Casarem, omnemq; eius prolem, superstitem te cum omnibus habet
 tribus. Antequam quicquam ex suo fauore fortuna mutaret stantem adhuc illam
 munera plena manu congerentem reliquit. Fruitur nunc aperto & libero celo, et
 humili atque depresso in eum emicuit locum quisquis ille est, qui solutas uinculis
 nimas beato recipit sinu, & nūc libere uagatur, omniaque rerum naturæ bona
 summa uoluptate perspicit. Erras non perdidit lucem frater tuus, sed securiorem
 fortius est. Omnibus t̄ illud nobis commune est iter, Quid fata desilemus? non re-
 quid ille nos, sed anteceffit.

al. illud, forte

illuc

CAP. XXIX.

forte uarietate

Est, mihi crede, magna felicitas in ipsa felicitate moriendi. Nihil ne in totum
 dem diem certi est, quis in tam obscura & inuoluta t̄ ueritate diuinat, utrum ne
 tri tuo mors inuiderit, an cōsulerit. Illud quoque iusticia in omnibus rebus neces-
 se est te adiuuet cogitantem, non iniuriam tibi factam, quod talem fratrem amissi-
 sed beneficium datum, quod tam diu pietate eius tibi uti fruique licuit. Iniquus est,
 qui muneris sui arbitrium danti non reliquit. Auidus, qui nō lucri loco habet quod
 accepit, sed damni, quod reddidit. Ingratus est, qui iniuriam uocat finē uoluptatis.
 Stultus, qui nullum fructum esse putat bonorum, nisi præsentium, qui non & in præ-
 teritis acquiescit, & ea iudicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne desinant non
 est timendum. Nimis angustat gaudia sua, qui eis tantummodo quæ habet ac uidet,
 frui se putat, & habuisse eadem pro nihilo ducit: cito enim nos omnis uoluptas re-
 linquit, quæ fluit & transit & penē antequam ueniat, aufertur. Itaque in præteritum
 tempus animus mittendus est, & quicquid nos unquam delectauit reducendum, ac
 frequenti cogitatione pertractandum est. Longior fideliorque est memoria uolup-
 ptatum, quam præsentia. Quod habuisti ergo optimum fratrem, in summis bonis
 pone. Non est quod cogites quanto diutius habere potueris, sed quam diu habueris.
 Rerum natura illum tibi sicut cæteris fratribus, non mancipio dedit, sed commodauit,
 cum uisum est deinde repetit, nec tuam in eo satietatem secuta est, sed suam le-
 gem. Si quis pecuniam creditam soluisse se moleste ferat, eam præfertim cuius usum
 gratuitum acceperit, nonne iniustus uir habebitur? Dedit natura fratri tuo uitam,
 dedit & tibi, quæ suo iure usa, a quo uoluit debitum suum citius exegit, non illa in
 culpa est, cuius nota erat conditio, sed mortalis animi spes auida, quæ subinde quid
 rerum natura sit obliuiscitur, nec unquam sortis suæ meminit, nisi cum admonetur.
 Gaude itaque habuisse & tam bonum fratrem, & usum fructum eius, quamuis bre-
 uior uoto tuo fuerit, boni consule. Cogita iucundissimum, esse quod habuisti, huma-
 num quod perdidisti. Nec enim quicquam minus inter se consentaneum est, quam
 aliquem moueri, quod sibi talis frater parum diu contigerit, non gaudere quod ta-
 men contigerit. At inopinātū ereptus est. Sua quemque credulitas decipit, & in eis
 quæ diligit, uoluntaria mortalitatis obliuio. Natura nulli se necessitatis suæ grati-
 am facturam esse testata est. Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum
 gnotorumque funera, nos tamen aliud agimus, & subitum id putamus esse, quod
 nobis tota uita denunciatur futurum. Non est itaq; ista fatorum iniquitas, sed men-
 tis humanæ prauitas insatiabilis rerum omnium, quæ indignatur inde se exire, quo
 admissa est precario.

CAP. XXX.

Quanto ille iustior, qui nunciata filij morte, dignam
 gno uiro uocem emisit. Ego cum genui, tum moriturum sciui. Prorsus non miraris
 ex hoc natum esse, qui fortiter mori posset, non accepit tanquam nouum nuncium
 filij mortem. Quid est enim noui hominē mori, cuius tota uita nihil aliud quam ad
 mortem iter est? Ego cū genui, tum moriturū sciui. Deinde adiecit rem maioris, &
 prudentiæ & animi, huic rei sustuli. Omnes huic rei tollimur, quisquis ad uitam exi-
 tur, ad mortē destinatur. Gaudeamus ergo omnes eo quod datur, reddamusque id
 cum reposcemur, alium alio tempore fata cōprehēdent, neminem præteribunt. In
 procinctu stet animus, & id quod necesse est, nunquam timeat, quod incertū est, se
 per expectet. Quid dicam duces ducumq; progenies, et multis aut cōsulatibus con-
 spicias

vos, aut triumphis, sorte defunctos inexorabili: Tota cum regibus regna, potestque cum gentibus tulere fatum suum. Omnes imò omnia in ultimum diem ipse sentit: non idem uniuerſis finis est. Alium in medio cursu uita deferit, alium in ipso statu relinquit, alium in extrema senectute fatigatum iam & exire cupientem uiuacitatē, alio quidem atque alio tempore, omnes tamen in eundem locum tendimus. Virum ne stultius sit nescio et mortalitatem ignorare, an impudētius recusare. Age illa quæ multo ingenij labore tui celebrata sunt, in manus sume, utriuslibet autem carmina, quæ tu ita resoluiſti, ut quauis structura illorum recesserit, permaneat tamen gratia. Sic enim illa ex alia lingua in aliam tranſtulisti, ut (quod difficilius erat) omnes uirtutes in alienam te orationem secutæ sint: nullus erit in illis scriptis liber, qui non plurima uarietatis humanæ incertorumque casuum, & lachrymarum ex alia atque alia causa fluentium exempla tibi suggerat. Lege quo spiritu ingentibus intonueris rebus. Pudebit te subito deficere, & ex tanta orationis magnitudine decidere. Ne commiseris, ut quisquis extemplo, ac modo scripta tua miratur, quærat quomodo tam grandia, tamque solida, tam fragilis animus conceperit. Potius ab istis, quæ te torquent, ad hæc tot & tanta quæ consolantur conuerte, ac respice optimos fratres, respice uxorem, filium respice. Pro omnium horum salute, hæc tecum portione fortuna decidit. Multos habes in quibus acquiescas.

al. mortalitas
litis legem
ignorare,

Ab hac te infamia uindica, ne uideat omnibus plus apud te ualere unus dolor, quam hæc tam multa solatia. Omnes istos unā tecum perculſos uides, nec posse tibi subuenire, imò etiam ultro expectare, ut à te subleuentur intelligis, & ideo quanto minus in illis doctrinæ minusque ingenij est, tanto magis et assistere te necesse est comuni malo. Est autem hoc ipsum solatium, loco, inter multos dolorem suum diuidere, qui quia dispensatur inter plura, exigua debet apud te parte subsidere. Non desinam totiens tibi offerre Cæsarem, illo moderante terras & ostendente, quanto melius beneficijs imperium custodiatur, quam armis. Illo rebus humanis presidente, non est periculum, ne quid perdidisse te sentias, in hoc uno tibi satis prælidij, satis solatij est. Attolle te & quotiens lachrymæ suboriuntur oculis tuis, toties illos in Cæsarem dirige. Siccabuntur maximi & clarissimi conspectu numinis. Fulgor eius, illos ut nihil aliud possint aspiciere præstringet, in se herētes detinebit. Hic tibi quem tu diebus intueris ac noctibus, à quo nunquam deſicis animum cogitandus est, hic contra fortunam aduocandus: nec dubito cum tanta illi aduersus omnes suos sit mansuetudo, tantaque indulgentia, quin multis iam solatijs tuum istud uulnus obduxerit, nonnulla quæ dolori obstarent tuo congeſſerit. Quid porro ut nihil horum fecerit, nonne protinus ipse conspectus per se tantummodo, cogitatusque Cæsar maximo solatio tibi est? Dñi illum Deaque omnes terris diu commodent, et At faciant, ut quam diu mortalis erit, nihil ex domo sua mortale esse sentiat. Rectorē Romano imperio filium longa fide approbet, & ante illum confortem patris quā successorem et accipiat. Sera & nepotibus demum nostris dies nota sit, qua illum gens sua cœlo asſerat.

CAP. XXXI

al. resistere
al. obſistere

Abſtine ab hoc manus tuas fortuna, nec in isto potentiam tuam, nisi ea parte qua prodes, ostenderis. Patere illū generi humano iam diu ægro & affecto mederi, patere quicquid prioris principis furor concussit, in locum suum restituere ac reponere. Sydes hoc quod præcipitato in profundū, ac demerso in tenebras orbis refluxit, semper luceat. Hic Germaniā pacet, Britaniā aperiat, & patris triumphos ducat & nouos quorū me quoque spectatorem futurū ex uirtutibus eius primū obtinet locū promittente clementia: nec enim sic me deiecit, ut nollet erigere, imò ne deiecit quidē, sed impulsū à fortuna & cadentem sustinuit, & in præceptis euntē leniter diuinæ manus uſus moderatione deposuit. Deprecatus est pro me senatū, & uitā mihi non tantum dedit, sed etiā petijt. Viderit qualē uolet esse, æſtimet causam meā, uel iusticia eius bonā perspiciet, uel clementia faciet, utrumque in æquo mihi eius beneficium erit, siue innocentem me scierit esse, siue uoluerit. Interim magnum miseriarum mearum solatium est uidere misericordiā eius totum orbem peruagantem, quæ quū ex ipso angulo, in quo ego et defixus sum, complures multorū iam annorū ruina obrutos

al. Acta hic di
ui Augusti, &
annos uincat,
quamdiu, etc.
al. aspiciat.
CA. XXXII.

al. defosus

al. ueniam

CA. XXXIII.
forte omina

al. impatiens

CA. XXXIII

al. tamen

Vide castiga-
tiones

p. i. i. i. i.

al. recipiente

effoderit, & in lucem reduxerit, non uereor ne me unum transeat. Ipse autem optime nouit tempus, quo cuique debeat succurrere: ego omnem operam dabo, ne peruenire ad me erubescat. O felicem clementiam tuam Cæsar, quæ efficit ut quietiores sub te agant uitam exules, quàm nuper sub Caiso agere principes. Non trepidant, nec per singulas horas gladium expectant, nec ad omnium tui nauium conspectum pauent. Per te habent, ut fortunæ fauientis modum, ita spem quoque melioris eiusdem ac præsentis quietem. Scias licet ea demum fulmina esse iustissima, quæ etiam percussit colunt. Hic itaque princeps, qui publicum omnium hominum solatium est, aut me tamen omnia fallunt, aut iam recreauit animum tuum, & tam magno uulnere maiora adhibuit remedia, iam te omni confirmauit modo, iam omnia exempla quibus ad animi æquitatem compellereris, tenacissima memoria retulit. Iam omnium præcepta sapientum assueta sibi facundia explicuit. Nullus itaque melius has alloquendi partes occupauerit, aliud habebunt hoc dicente pondus uerba, uelut ab oraculo missa, omnem uim doloris tui diuina eius contundet autoritas. Hunc itaque tibi putata dicere, non te solum fortuna desumpsit sibi quem tam graui afficeret iniuria. Nulla domus in toto orbe terrarum aut est, aut fuit sine aliqua comploratione. Transibo exempla uulgaria, quæ etiam si minora, tamē mira sunt. Ad fastos te & annales perducam publicos, uides omnes has imagines, quæ impleuere Cæsareum atrium, nulla non harum aliquo suorum incommodo insignis est, nemo non ex istis in ornamentum seculorum refulgentibus uiris, aut desiderio suorum tortus est, aut à suis cum maximo animi cruciatu desideratus est. Quid tibi referam Scipionem Africanum, cui mors fratris in exilio nunciata est: is frater qui eripuit fratrem carcere, non potuit eripere fato. Et quàm tamen patiens iuris & æqui pietas Africanus fuerit, cunctis apparuit. Eodem enim die quo Scipio Africanus uiatoris manibus fratrem abstulerat, tribuno quoque plebis priuatus intercessit, tam magno tamen fratrem desiderauit hic animo, quàm defenderat. Quid referam Aemilianum Scipionem, qui uno pene eodemque tempore spectauit patris triumphum, duorumque fratrum funera, adolescens tamen ac propemodum puer, tanto animo tulit illam familiæ suæ, super ipsum Pauli triumphum concidentis subitam uastitatem, quāto debuit ferre uir in hoc natus, ne urbi Romanæ aut Scipio deesset, aut Carthago superesset. Quid referam duorum Lucullorum direptam morte concordiam? Quid Pompeios, quibus ne hoc quidem fauens reliquit fortuna, ut una denique conciderent ruina. Vixit Sextus Pompeius, primum sorori superstes, cuius morte optime coherentis Romanæ pacis uincula resoluta sunt. Idemque uixit superstes optimo fratri, quem fortuna in hoc erexerat, ne minus alte eum deiceret, quàm patrem deiecerat, & post hunc tamen casum Sextus Pompeius non tantum dolori, sed bello suffecit. Innumerabilia undique exempla separatorum morte fratrum succurrunt, imò contra uix ulla unquam horum paria conspecta sunt unā senescencia, sed contentus nostræ domus exemplis ero. Nemo enim tam expers erit sensus ac sanitatis, ut fortunā ulli queratur luctum intulisse, quam sciet etiam Cæsarum lachrymas concupisse. Diuus Augustus amissam Octauiam sororem charissimam, & ne ei quidem rerum natura lugendi necessitatem abstulit, cui cælum destinauerat: imò uerò idem omni genere orbitatis uexatus, sororis filium successioni præparatum suæ perdidit. Denique ne singulos eius luctus enumerare, & generos ille amisit, & liberos, & nepotes. Ac nemo magis ex omnibus mortalibus hominē esse se, dū inter homines erat sensit tamen nūc tot tantosque luctus cepit rerum omnium pacatissimum eius pectus, uictorque diuus Augustus non gentium tantummodo externarum, sed etiam dolorum fuit. Caius Cæsar diui Augusti auunculi maius nepos circa primos iuuentutis suæ annos Lucium fratrem charissimum sibi, princeps iuuentutis principem eiusdem iuuentutis amisit in apparatu Parthici belli, & grauiore multo animi uulnere quàm postea corporis ictus est, quod utrumque pessime idem & fortissime tulit. Cæsar patruus meus Drusum Germanicum patrem meum minorem natu quàm ipse erat fratrem, intima Germaniæ tamen recludentem, & gentes ferocissimas Romano subiicientem imperio, in cōplexu & osculis suis amittit, mo-

tamen lugendi non sibi tantum, sed etiam alijs fecit, ac totum exercitū, non
 solum mœstum, sed etiam attonitum, corpus Drusi sui sibi uendicātem, ad mortem
 Romani lucius redēgit, iudicauitq; non militandi tantum disciplinam esse seruan-
 dam, sed etiam dolendi. Non potuisset ille lachrymas alienas compescere, nisi pri-
 us preffisset suas. M. Antonius auus meus, nullo minor nisi eo à quo uictus est,
 cum Rempub. constitueret, & triumuirali potestate præditus, nihil supra se ui-
 deret, exceptis uero duobus collegis omnia infra se cerneret, fratrem interfectum
 audiuit. Fortuna impotens quales ex humanis malis tibi ipsa ludos facis. Eo ipso
 tempore quo Marcus Antonius ciuium suorum uitæ sedebat mortisq; arbiter,
 M. Antonij frater duci iubebatur ad supplicium. Tulit hoc tamen tam triste uulnus
 eadem magnitudine animi Marcus Antonius, qua omnia alia aduersa tolerauerat,
 & hoc fuit ei lugere, uiginti legionum sanguine fratri parentare. Sed ut omnia alia
 exempla præteream, ut in me quoq; ipso alia taceam funera, bis me fraterno luctu
 fortuna aggressa est, bis intellexit ladi me posse, uinci non posse. Amisi Germanicū
 fratrem, quem quomodo amauerim intelligit profecto quisquis cogitat, quomodo
 suos fratres, p̄i fratres ament. Sic tamen affectū meum rexi, ut nec relinquerē quic-
 quam quod exigi deberet à bono fratre, nec facerem quod reprehēdi posset in prin-
 cipe. Hæc ergo puta tibi parentem publicum referre exempla, eundem ostendere
 quam nihil sacrum intactumq; sit fortunæ, quæ ex his penatibus ausa est funera du-
 cere, ex quibus erat deos † paritura. Nemo itaq; miretur aliquid ab illa, aut crudeli-
 ter fieri, aut inique. Potest enim hæc aduersus priuatas domos ullam æquitatē nos-
 se, aut ullam modestiam, cuius implacabilis sæuitia, totiens ipsa funestauit puluina-
 ria: Faciamus licet illi † conuicia, non nostro tantum ore, sed etiam publico, non ta-
 men mutabitur, aduersus omnes se preces, omnesq; † ceremonias eriget. Hoc fuit
 in rebus humanis fortuna, hoc erit, nihil inausum sibi reliquit: nihil intactum relin-
 queret. Ibit uiolentior per omnia, sicut semper est solita: eas quoque domos ausa in-
 iuriæ causa intrare, in quas per templa aditur, & atram laureatis foribus inducere
 uestem. Hoc unum obtineamus ab illa uotis ac precibus publicis, si nondum illi
 genus humanum placuit consumere, si Romanum adhuc nomen propitia respicit,
 hunc principem, † lapsis hominum rebus datum, sicut omnibus mortalibus, sibi esse
 † sacratum uelit. Discat ab illo clementiam, atq; à mitissimo omnium principe mi-
 tis fieri. Debes itaq; omnes intueri eos, quos paulo ante retuli, aut ascitos cœlo, aut
 proximos, & ferre à quo animo fortunam, ad te quoq; porrigentem manus, quas ne
 ab eis quidem per quos † uiuimus abstinet. Debes illorum imitari firmitatē in per-
 ferendis & euicendis doloribus, & in quantum modo hominis fas est per diuina ire
 uestigia. Quamuis in alijs rebus dignitatum magna discrimina sint, uirtus in medio
 posita est, neminē dedignatur, qui modo dignum se illa iudicat. Optime certe illos
 imitaberis, qui cum indignari possent non esse ipsos expertes huius mali, tamen in
 hoc uno seceteris exæquari hominibus non iniuriam, sed ius mortalitatis iudicaue-
 runt, tuleruntq; nec nimis acerbe & aspere quod acciderat nec molliter & effœmi-
 nate. Nam & non sentire mala sua non est hominis, & non ferre, non est uiri. Nō pos-
 sum tamen cū omnes circumiuerim Cæsares, quibus fortuna fratres & sorores eri-
 puit, hunc præterire ex omni Cæsarum numero excerpēdū, quem rerum natura in
 exitum opprobriumq; humani generis adidit, à quo imperium euersum, adustum
 funditus principis p̄ssimi recreat elementia. C. Cæsar amissa sorore Drusilla, is ho-
 mo qui non magis dolere quàm gaudere principaliter posset, conspectum, conuer-
 sationemq; ciuium suorum profugit, exequiisq; sororis suæ non interfuit, iusta soror
 non præstitit, sed in Albano suo secessit, ac foro & aduocatis, & huiusmodi alijs
 occupationibus acerbissimi funeris leuabat mala. Proh pudor imperij, principis
 Romani lugentis sororem, alea solatium animi fuit. Idem ille Caius furiosa inco-
 nstantia, modo barbam capillumq; submittens, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabun-
 des permetiens, & nunquam satis certus utrum lugeri uellet, an coli sororem. Eo-
 dem enim tempore quo templa illi constituebat ac puluinaria, eos qui parū mœsti

CA. XXXV

M. Antonij
 frater duci

Germanicū
 fratrem

al. petitura

al. conuictum
 forte, querimo-
 nias.

CA. XXXVI

al. lapsis
 al. sacrosana-
 tum

al. iuramus

p̄ssimus
 principaliter

M. Antonij
 frater duci

C. XXXVII.
forte, alius

forte, durato

al. excusisset

fuerant crudelissima afflictebat animaduersione. Eadem enim intemperie animi ad uersarum rerum ictus ferebat, qua secundarum elatus euentu, supra humanum intumescerebat modum. Procul istud exemplum ab omni Romano uiro, lucum suum aut intempestiuus aucare lusibus, aut sordium ac squalloris sorditate irritare, aut tantum tua. Quoniam quidem ea instituisti amare studia, quae optime & felicitatem extollunt, & facillime minuunt calamitatem, eademque & ornamenta hominum maxima sunt & solatia. Nunc itaque te studiis tuis immerge, & acrius, nunc illi tibi uelut munimenta animi circumda, nec ex ulla tui parte, inueniat introitum dolor. Fratris quoque tui produc memoriam aliquo scriptorum monumento tuorum. Hoc enim unum est rebus humanis opus, cui nulla tempestas noceat, quod nulla consumat uetustas. Caetera quae per constructionem lapidum & marmoreas moles, aut terrenostumulos in magnam eductos altitudinem constant, non propagarunt longam diem, quippe & ipsa intereunt. Immortalis est ingenij memoria, hanc tuo fratri largire, in hac eum colloca, & melius illum & diutino semper consecrabis ingenio, quam irritodolore lugebis. Quod ad ipsam fortunam pertinet, etiam si nunc agi apud te causa eius non potest (omnia, enim illa quae nobis dedit, ob hoc ipsum quod aliquid eripuit, inuita sunt) tunc tamen erit agenda, cum primum equiorem te illi iudicem dies fecerit: tunc enim poteris in gratiam cum illa redire: Nam multa prouidit quibus hanc emendaret iniuriam. Multa etiam nunc dabit quibus redimat. Denique ipsum quod abstulit, ipsa dederat tibi. Noli ergo contra te ingenio uti tuo, noli adesse dolori tuo. Potest quidem eloquentia tua, quae parua sunt approbare pro magnis, rursus magna attenuare, & ad minima deducere. Sed alio ista uires seruet suas, nunc tota se in solatiu tuum conferat. Sed tamen dispice, ne hoc iam quoque sit superuacuum. Aliquid enim a nobis natura exigit, plus uanitate contrahitur. Nunquam autem ego a te, ne ex toto mœreas exigam, Et scio inueniri quosdam dura magis quam fortis prudentiae uiros, qui negent doliturum esse sapientem. Hi uero uidentur nunquam in huiusmodi casum incidisse. Alioquin & extudisset illis fortuna superbam sapientiam, & ad confessionem eos ueri etiam inuitos compulisset. Satis praestiterit ratio, si id unum ex dolore, quod & superest & abundat, exciderit. Nam ut quidem nullum omnino esse eum patiat, nec sperandum ulli, nec concupiscendum est. Hunc potius modum seruet, qui nec impietatem imitetur, nec insaniam, & nos in eo teneat habitu, qui & pia mentis est, nec emotus. Fluant lachrymae, sed eadem desinant: trahantur ex imo pectore gemitus, sed iidem & finiantur. Sic regimini tuum, ut & sapientibus te approbare possis & fratribus. Effice ut frequenter fratris tui memoriam tibi uelis occurrere, ut illum & sermonibus celebres, & assidua recordatione repraesentes tibi. Quod ita denique consequi poteris, si tibi memoria eius iucundam magis quam flebilem feceris. Naturale est enim ut semper animus ab eo refugiat, ad quod cum tristitia reuertitur. Cogita modestiam eius, cogita in rebus agendis solertiam, in exequendis industriam, in promissis constantiam. Omnia dicta eius ac facta & alijs expone, & tibi metipse commemora. Qualis fuerit cogita, qualisque sperari potuerit. Quid enim de illo non tuto sponderi fratre potest? Haec utcunque potui, longo iam situ obsoleto & hebetato animo composui, quae si aut parum respondere ingenio tuo, aut parum mederi dolori uidebuntur, cogita quam non possit is alienae uacari consolationi, quem sua mala occupatum tenent, et quam non facile latina ei uerba homini succurrant, quem barbarorum inconditus grauisque fremitus circumsonat.

ERASMI IN FRAGMENTVM AD POLYBIVM.

Statim in initio. Nostra corpora, alius nostra compares.

Cap. 26.

Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri, ubique animi est. Rodolphus diuinat, ubique animi est. At non placet. Propius uero est ut legamus, ubi quies animi est: ut uox, ut, habeat uim concedentis.

PINCIA

NOSTRA corpora.] Initium est diuersi operis, cui in uetustis codicibus praefixus est talis titulus. Incipit liber L. Annaei Senecae ad Polybium de consolatione fratris sui mortui. Ceterum quaedam exemplaria naturae compares habent, non Nostra compares. Alia Nostras compares, ut forte scribendum sit. Nostra compares.

Sincerus & tutus literarum amor.] Corrigendum reor, nihil syncerus ex toto literarum amor, ut non ita proice omnem ex toto dolorem. Quicquid de reliquis possit admonitus.] Sic omnia praefert exemplaria, ut arbitror. Ego legerim quid de reliquis possis admonitus, cum fortuna enim illi sermo est. Verbum autem mutare, non habetur usquam.

Cap. 22.

Vt possit per ordinem suum principis maximi officium geri quieti animi est] In eadem, ut possit per ordinem suum principis maximi animo subijci exigendus is est, ut referas ad congestus, hoc est accurate disponendus quod ab eo quolibet affectu sollicitatur prestare nequit. In quibusdam exemplaribus erigendus legitur, non exigendus. **V**t forte scribendum sit. Vt possit per ordinem suum principis maximi animo subijci erigendus tuus est.

Cap. 26

AESOP EOS logos] Legendum forte. Aesopi apologos, hoc est fabellas dictione iam latij iure donata. Solita consuetudine connectas] Vetus lectio, solita sibi uenustate connectas. Legendum uidetur tibi non sibi. Et subdubito an scribendum sit conuertas, non connectas, ut hortetur Polybium ad transferendos in latinum carmen Aesopi apologos, quod praestitisse apud Graecos Socrates perhibetur.

Cap. 27

INGENTIBVS & gratis & maxime circumfusus bonis caruisse] Lege ex eadem, ingentibus, & cum maxime circumfusus bonis caruisse. Omnibus illud nobis commune est iter] Scribe. Omnibus illo nobis commune est iter, ex codice Franciscano. Exemplar Pincianum & Facundi ac Primitini. Omnibus cum illo nobis commune est iter.

Cap. 28

Magna felicitas est in felicitate mori] Superuacanea sunt haec uerba ex omni scripta lectione. Illud quoque iustitia omnibus rebus] Vetus lectio. Illud quoque qua iusticia in omnibus rebus est. Legi es, non est.

Cap. 29

Sic enim illa ex alia lingua in aliam transtulisti] Scribendum arbitror. Sic etiam illa, cetera, ut duplex fuerit Polybij labor, tum Paraphrasi liberius sensa Homerica, & Virgiliana exprimendi: tum utrumque auctorem in alteram linguam uertendi, & Homerum latinitate, Vergilium graecitate donandi. Sic nisi legatur aut fallor ego aut neptissimus sensus erit. Sera & nepotibus demum nostris] Deinde non demum, maior exemplarium pars.

Cap. 30

Que ex ipso angulo in quo ego defixus sum] Eadem, quae cum ex ipso angulo in quo ego defixus sum. Legi defessus sum, non defixus sum, quia sequitur statim effoderit.

Cap. 31

AVT ME OMNIA fallunt] Legendum puto, omina, ut sit dicendi modus uulgatus, & fere prouerbij uisus, & infra. Quam patiens iuris & equi pietas Africani fuerit] Legendum impatiens: non patiens, ex codice Pinciano. Cui lectioni uerba sequentia fauent, etiam si per ironiam possit prior lectio tolerari.

Cap. 32

C Caesar diui Augusti auunculi mei nepos circa primos iuuentutis suae annos Lucium fratrum charissimum sibi] Scribendum iuuenta, non iuuentutis, & fratrem, non fratrum, ex uetere lectione. Item notandum Augustum non fuisse Claudij auunculum, sed magnum auunculum hoc est Octaviae fratrem quae fuit uxor Claudij. Nam Octauia ex Marco Antonio Antoniam minorem sustulit, ex qua & Druso natus est Claudius. Quapropter uide sit ne uerior lectio quorundam scriptorum codicum, in quibus auunculi tui filius nepos habetur, non auunculi mei nepos adoptione, uidelicet filius natura nepos. Et grauiore multo animi uulnere quam postea corporis ictus est, quod utrumque & piissime, idem & fortissime tulit] Quae exemplaria, & grauiora animi uulnera quam corporis sunt. Vtraque tamen piissime idem & fortissime tulit. Drusum Germanici patrem] Castigo. Drusum Germanicum patrem meum. Nam Drusus Claudij pater a deuotissimis Germanis Germanici cognomine donatus est, Tranquillo auctore, in Claudio. Ad stipulatur item uetus lectio.

Cap. 34.

Quas ne ab eis quidem per quos uiuimus abstinet] Iuramus, non uiuimus eadem. Notum autem iurare per genium principis. Dignitatum magna discrimina] Eadem, dignitatum ac nobilitatum magna discrimina habent. Alij codices magna discrimina sunt. Sed in Albano suo secessit ac foro & aduocatis & huiusmodi occupationibus] Locus conclamatus. Veteres nonnulli codices pro aduocatis legunt pernotatis, & pro secessit cessarit, ut fere adducar ita legi posse. Sed in Albano suo tessaris ac fere etiam pernotatis & huiusmodi occupationibus, cetera. Nam & Iuuenalis in dignitatibus Romanis pernoctem aleam taxat, si luditur in alea pernnox ante Numantinos si dormire incipis ortu luciferi: reliqua, praesertim cum statim mox sequatur. Principis Romani Iugentis sorore alea solatium fuit. Item leuabat, non elenabat, in nonnullis leges exemplaribus.

Cap. 36

Quoniam quidem ea instituiſti amare ſtudia] Familiare in Seneca uitium, quoniam quidem pro quanda
cuius ſemel admonuiſſe ſatis erit.

Cap. 37.

NUNC itaque ſtudijs tuis immergere acrius] Vetus lectio, nunc itaque te ſtudijs tuis immerge acris. ſci
bendum puto altius, non acrius, propter ſignificantiam uerbi immergo. Aliquo ſcriptorum monumento tuorum
Quidam codices, aliquo ſcriptorum monumentorum. Hi uerò uidentur nunquam in huiusmodi caſum incid
ſe] Scribo. Hi non uidentur mihi unquam in huiusmodi caſum incidiffe, ex eadem. Quem Barbarorum in
tus grauiſq; fremitus circumſonat] Quædam exemplaria, quem Barbarorum inconditus & Barbaris quoq; ma
ioribus grauiſ fremitus circumſonat.

LVCII ANNAEI SENECAE AD MARTIAM DE
CONSOLATIONE LIBER VNVS.

Iſi te Martia ſcirem tam longe ab infirmitate muliebris animi
quàm à cæteris uitijſ reſceſſiſſe, & mores tuos uelut antiquum
aliquod exemplar aſpici, non auderem obuiam ire dolori tuo,
cui uiri quoque libenter hærent & incumbunt. Nec ſpem con
cepſiſſem, tam iniquo tempore, tam iniquo iudice, tam inuidioſo
crimine, poſſe me efficere, ut fortunam tuam abſolueres. Fidu
ciam mihi dedit, exploratum iam robur animi, & magno experi
mento approbata uirtus tua. Nō eſt ignotum qualem te in perſonam patris tui ge
ſeris, quem non minus quàm liberos dilexiſti, excepto eo, quod non optabas ſuper
ſtitem, nec ſcio an & optaueris. Permittit enim ſibi quædam & contra bonum mor
rem magna pietas. Mortem A. Cremutij Cordi parentis tui quantum poteras inhi
buiſti. Poſtquam tibi aperuit inter Seianianos ſatellites illam unam t patriæ ſerui
tutis fugam, non fauiſti cōſilio eius, ſed dediſti manus uictæ, ſudiſtiq; lachrymas t pa
lām, & gemitus deuoraſti, non tamen hilari frōte texiſti. Et hoc illo ſeculo, quoma
gna pietas erat, nihil impie facere. Vt uero aliquem ſpīritum mutatio temporū de
dit, ingenium patris tui, de quo ſumptum erat ſupplicium, in uſum hominū redu
xiſti, & à uera uindictaſti morte, ac reſtituiſti in publica monumenta libros, quos
uir ille fortiſſimus ſanguine ſuo ſcripſerat. Optime meruiſti de Romanis ſtudijs,
magna illorum pars aſſerat: optime de poſteris, ad quos ueniet incorrupta rerum
fides, auctori ſuo magno imputata: optime de ipſo, cuius uiget uigebitq; memoria,
quandiu fuerit in precio Romana noſci, quamdiu quiſquam erit, qui reuerti uelit
ad acta maiorum, quamdiu quiſquam erit qui uelit ſcire quid ſit uir Romanus, qui
ſubactis iam ceruicibus omnium, & ad Seianianum iugū adactis, indomitus ſirho
mo, ingenio, animo, manu, liber. Magnum mehercule detrimentum R. P. ceperat, ſi
illum ob dictas partes pulcherrimas in obliuionem coniectum, in eloquentiam &
libertatem non eruiſſes. Legitur, floret in manus hominū in pectora receptus, ue
ruſtatem nullam timet. At illorum carnificū cito ſcelera quibus ſolis memoriam me
ruerunt tacebuntur? Hæc magnitudo animi tui uetuit me ad ſexum tuum reſpice
re, Vetuit ad uultum quem tot annorum continua triſticia, ut ſemel obduxit, tenet.
Et uide quàm non ſurrepam tibi, nec fucum facere affectibus tuis cogitem: Antiqua
mala in memoriam reduxi, & uis ſcire hanc quoque plagam eſſe ſanandam, oſtendi
tibi æque magni uulneris cicatricem. Alij itaque molliter agant & blandiātur. Ego
conſigere cum tuo mœrore conſtitui, & deſeſſos exhaustosq; oculos, ſi uerum tau
dire uis, magis iam ex conſuetudine quàm ex deſiderio fluentes continebo, ſi ſe
ri potuerit fauente te remedijs tuis, ſin minus, uel inuita, teneas licet & ample
xeris dolorem tuum, quem tibi in filij locum ſuperſtitem feciſti. Quis enim erit
nis? Omnia in ſuperuacuum tentata ſunt. Fatigatæ allocutiones amicorum, au
toritates magnorum & affinium tibi uiroꝝ: ſtudia, hæreditarium & paternum
bonum, ſurdas aures irritō, ac uiſ ad breuem occupationem proficiente ſolatio
tranſeunt iſtud idem remedium naturale temporis quod maximas erumnas com
ponit, in te una uim ſuam perdidit: tertius iam præterijt annus, cum interim nihil ex

forte, paterne
forte, rectius
clam.

al. duas res
pul.

al. fateri uis,

al. illud ipſum
naturale re/
med.

primo

illo impetu cecidit, renouat se, & corroborat quotidie luctus, & iam sibi ius fecit, eoq; adductus est, ut putet turpe desinere. Quemadmodum omnia uitia insidunt, nisi dum surgunt oppressa sint: ita quoq; hæc tristitia & misera, & inuentia, ipsa nouissime acerbitate pascuntur, & sit infelicis animi, praua uoluntas dolor. Cupissem itaq; primis temporibus ad istam curationem accedere, leuiores medicina fuisset oriens adhuc restringenda mali uis: uehementius contra inueteratum pugnandum est. Nam uulnere quoq; sanitas facilis est, dum à sanguine recen-
 ta sunt: tunc & uruntur, & in altum reuocantur, & digitos scrutantur recipiunt, ubi corrupta in malum ulcus se uerterunt, difficilius curantur. Non possum nunc per obsequium, nec molliter assequi tam durum dolorem. Frangendus est. Scio à præceptis incipere omnes qui monere aliquem uolunt, & in exemplis desinere. Mutari hunc interim ordinem expedit. Aliter enim cum alio agendum est. Quosdam ratio ducit, quibusdam nomina clara opponenda sunt, & autoritas, quæ liberum non relinquit animum ad speciosa stupendi. Duo tibi ponam, ante oculos maxima & sexus tui, & seculi nostri exempla, Alterius foeminae quæ se tradidit ferendam dolori, Alterius quæ pari affecta casu, maiore damno, non tamen dedit longum in se malis suis dominium, sed cito animum in sedem suam reposuit. Octauia & Liuia, altera soror Augusti, altera uxor, amiserunt filios iuuenes, utraq; spe futuri principis certa. Octauia Marcelli, cui & auunculus & focer incumbere coeperat, in quem onus imperii reclinarer, adolenscentem animo alacrem, ingenio impotentem, sed & frugalitatis continentiaeq; in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandæ, patientem laboris, uoluptatibus alienum, quantumcunq; imponere illi auunculus, & (ut ita dicam) inædificare uoluisset, laturum. Bene legerat nulli cessura ponderi fundamenta. Nullum finem per omne uitæ suæ tempus flendi gemendiq; fecit. Nec ullas admisit uoces, salutare aliquid afferentes. Nec auocari quidem se passa est, intenta in unam rem, & toto animo affixa. Talis per omnem uitam fuit, qualis in funere, & non dico ex luctu tanto consurgere, sed alleuari recusans, secundam orbitatem iudicans lachrymas omittere. Nullam habere imaginem filij charissimi uoluit, nullam sibi fieri de illo mentionem. Oderat omnes matres, & in Liuiam maxime furebat, quia uidebatur ad illius filium transisse, sibi promissa felicitas, tenebris & solitudini familiarissima. Ne ad fratrem quidem respiciens, carmina celebrandæ Marcelli memoriæ composita, aliosq; studiorum honores reiecit, & aures suas aduersus omne solatium clausit, a solennibus officiis seducta & ipsam magnitudinis fraternæ nimis circumlucen-
 tem fortunam exosa, defodit se & abdidit. Assidētibus liberis nepotibus lugubrem uestem non deposuit, non sine contumelia omnium suorum, quibus saluis orba sibi uidebatur. Diua Liuia amiserat filium Drusum magnum futurum principem, iam magnum ducem. Intrauerat ipse penitus Germaniam, & ibi signa Romani fixerunt, ubi uix illos esse Romanos notum erat. In expeditiōe uictor decesserat, ipsis illum hostibus ægrum cum ueneratione, & pace mutua prosequētib; nec optare quod expediebat audentibus. Accedebat ad hanc mortem, quam ille pro Repub. obiens ingens ciuium prouinciārumq; & totius Italiæ multitudo, per quam effusus in cunctis lugubre municipijs, colonijsq; usque in urbem ductum erat funus triumpho simillimum. Nō licuerat matri ut filij oscula gratumq; extremi sermonem oris lauriret, longo itinere reliquias Drusi sui prosecutæ, tot per omnem Italiam ardentibus rogis, quasi totiens illum amitteret iritata. Vt primum tamē intulit tumulo, simul & illum, & dolorem suum posuit, nec plus doluit quàm aut honestum erat, aut Cesare, aut æquo maius. Non desijt itaq; Drusi sui celebrare nomen, ubiq; illum sibi priuatum publicèq; repræsentare, & libentissime de illo loqui, de illo audire, cum memoriam alterius nemo posset retinere & frequere, quin illam tristem sibi red-
 deret. Elige itaque utrum exemplum putas probabilius, si illud prius sequi uis, eximie te numero uiuorum. Auersaberis & alienos liberos & tuos, ipsumq; desis-
 abis triste matribus agmen occurrere. Voluptates honestas permissas, tan-
 quam parū decoras fortunæ tueri cientes, inuisam habebis lucem, & ætati tuæ quod non

al. ueteraue-
runt

CAP. II

al. morem

al. potentem

al. nō dico tam
tum consurge
re, sed etc.Diua, in qua
busdam nō ha-
betur.

CAP. III

al. desiderium

Vide Scholia

Litterarum

omni

al. omen

al. alienissimū non præcipiet te quàm primum & finiat, infestissima eris. Quod turpissimū & *al. maxima te* nihilissimūq; est animo tuo, in meliore noto patre, ostendes te uiuere nolle. mori posse. Si ad hoc maximum fœminæ exemplum applicueris, moderatius ac mitius eris in ærumnis, nec te tormentis macerabis. Quæ enim, malum, est amentia, pœnitentia se infelicitas exigere, & mala sua augere. Quam in omni uita seruasti, morum probitatem & uerecundiam, in hac quoq; re præstabis. Est enim quædam & dolendi modestia: illum ipsum iuuenem t dignissimum quiete, semper nominans, cogitans, facies, meliore pones loco, si matri suæ qualis uiuus solebat, hilaris, & cum gaudio occurrit. Nec te ad fortiora ducā præcepta, ut humana ferre inhumano iubeam modo, ut ipso funebri die oculos matris exsiccem. Ad arbitrium tecum ueniā. Hoc inter nos quæretur, utrū magnus esse debeat an perpetuus dolor. Non dubito quā Liviæ Augustæ, quam familiariter coluisti, magis tibi placeat exemplum. Illa te ad suum consilium uocat: illa in primo furore, cum maxime impatiētes ferocesq; summi miseriæ, se consolandam Areo philosopho uiri sui præbuit, & multum eam rem profuisse sibi cōfessa est plusquam populum Romanum, quem nolebat tristem tristitia sua facere, plusquam Augustum qui subducto altero adminiculo titubabat, nec lectu suorum inclinandus erat: plusquam Tiberiū filium, cuius pietas efficiebat, ut in illo acerbo & defleto gentibus funere, nihil sibi nisi numerum deesse sentiret. Hic opinor, aditus illi fuit, hoc principium apud fœminam opinionis suæ custodem. Diligentissimam usque in hunc diem Liviā (quantum quidem ego sciam, assiduus uiri tui comes, cui non tantum quæ in publicum emittuntur nota sunt, sed omnes quoque secretiores animorum uestrorum motus) dedisti operam ne quid esset, quod in te quisquam reprehenderet. Nec id in maioribus modo obseruasti, sed in minimis, ne quid faceres, cui famam, liberrimam principum iudicem, uelles ignoscere. Nec quicquam pulchrius existimo in fastigio collocatis, quàm multarum rerum ueniam dare, nullius petere. Seruandus itaque tibi in hac re tuus mos est, Ne quid committas quod minus aliterue factum uelis.

CAP. V

Deiſdero atq; obsecro, ne te difficilem amicis, & intractabilem præstes. Non est enim quod ignores, omnes hos nescire, utrum aliquid loquatur coram te de Druso, an nihil, ne aut obliuio clarissimū iuuenis illi faciat iniuriā, aut mēto tibi cum secedimus, & in unum conuenimus, facta eius dictaq; quanto meruit suspēctū celebramus, coram te altum nobis de illo silentium est. Cares itaque maxima uoluptate, filiū tui laudibus, quas non dubito quin uel impendio uitæ, si potestas detur, in uuum omne sis prorogatura: quare patere, imò accerere sermones quibus ille narratur, & apertas aures præbe ad nomen memoriāq; filiū tui, nec hoc graue duxeris cæterorum more, qui in eiusmodi casibus partem mali putant, audire solatia. Nunc incubuisti tota in alteram partem, & oblita meliorum, fortunam tuam quā deterior est aspicias. Non cōuertis te ad conuictus filiū tui, occursumq; iucundos, non ad pueriles dulcesq; blandicias, non ad incrementa studiorum. Vltimam illam faciem rerum premis. Illi tanquam ipsa per se parum horrida sit, quicquid potes congeris. Ne obsecro te concupieris peruersissimam gloriam, infelicissimam uideri. Simul uero cogita, non esse magni animi se rebus prosperis fortem gerere, ubi secundo cursu uita procedit. Nec gubernatoris quidem artem, tranquillum mare & obsequens uentus ostendit. Aduersi aliquid incurrat oportet, quod animum probet. Proinde ne sub miseris te, imò cōtra fige stabilem gradum, & quicquid onerū supra cecidit sustine, primo duntaxat strepitū t contenta. Nulla re maior inuidia fortunæ fit, quàm æquo animo. Post hoc ostendit illi filium incolumem, ostendit & amisso nepotes. Tuum

CAP. VI

illuc Martia negocium actum, tibi Arius assedit, & mutata persona consolatus est. Sed puta Martia ereptum tibi amplius quàm unquam ulla mater amiserit. Nō peius mulceo te, nec extenuo calamitatem tuam. Si fletibus fara uincuntur, t conferamus eat omnis inter luctus dies, noctem sine somno tristitia consumat, ingerantur lacerato pectori manus, & in ipsam faciem impetus fiat, Atque sese omni genere fœtitiæ, profecturus mœror exerceat. Sed si nullis planctibus defuncta renouantur, i

*al. conterrita**al. & muto**personam**forte, conflag**mus*

Immota, & in æternum fixa, nulla miseria mutatur, & mors tenet quicquid ab
 illa desinat dolor qui perit. Quare regamus, nos nec ista vis transuersos auferat.
 Turpis est nauigij rector, cui gubernacula fluctus eripuit, & qui fluctuantia uela deser-
 uit, permittit tempestati nauem. At ille uel in naufragio laudandus, quem obruit ma-
 re clauum tenentem & obnixum. Atenim naturale desiderium suorum est. Quis
 egerat, quamdiu modicum est, nam in discessu non solum amissione charissimorum
 cessarius morsus est, & firmissimorum quoque animorum contractio. Sed plus est
 quod opinio adijcit, quam quod natura imperauit. Aspice mutorum animalium quam
 concitata sunt desideria, & tamen quam breuia. Vaccarum uno die alteroue mu-
 gitus auditur. Nec diutius equarum uagus ille amensque discursus est. Ferae cum uesti-
 gia catulorum consecratae sunt, & syluas peruagatae, cum saepe ad cubilia & expilatae
 redierint, rabiem intra exiguum tempus extinguunt. Aues cum stridore magno in-
 anes nidos circumfremunt, intra momentum tamen quietae, uolatibus suos repetunt.
 Nec ulli animali longum foetus sui desiderium est, nisi homini, qui adest dolori suo,
 nec tantum quantum sentit, sed quantum constituit afficitur. Vt scias autem non es-
 se naturale luctibus frangi, primum magis foeminas quam uiros, magis barbaros
 quam placidos eruditaeque gentis homines, magis indoctos quam doctos, eadem orbi-
 tas uulnerat: atqui ea quae a natura uim acceperunt, eandem in omnibus seruāt. Ap-
 pareret non esse naturale, quod uarium est. Ignis omnes aetates, omnium urbium ciues
 tam uiros quam foeminas, quia naturaliter, uret: ferrum in omni corpore exhibebit
 secandi potentiam. Quare? quia uires illi a natura datae sunt, quae nihil impium con-
 stituit. Paupertatem, luctum, orationem alius aliter sentit, prout illum consuetu-
 do infecit, & imbecillum impatientemque reddit praesumpta opinio de non timen-
 dis terribilibus. Deinde quod naturale est non decrescit mora. Doloris dies con-
 sumit, licet contumacissimum quotidie insurgentem, & contra remedia effervescentem,
 tamen illum efficacissimum mitigandae ferociae tempus eneruat. Manet quidem
 tibi Martia etiamnum ingens tristitia, & iam uidetur duxisse callum non illa conci-
 tata, qualis in illo fuit, sed pertinax & obstinata. Tamen hanc quoque aetas tibi mi-
 nutatim eximet, quoties aliud egeris, animus relaxabitur, nunc te ipsa custodis. Mul-
 tum autem interest, utrum tibi permittas morerere an imperes. Quanto magis hoc
 morum tuorum elegantiae conuenit, finem luctus potius facere quam expectare, nec
 illum operiri diem quo te inuita dolor desinat, ipsa illi renuncia.

Vnde ergo tanta nobis pertinacia in deploratione nostri, si id non sit naturae ius-
 sur: quod nihil nobis mali antequam eueniat proponimus, sed ut immunes ipsi, &
 aliud & pacatius ingressi iter, alienis non admonemur casibus, illos esse communes.
 Tot praeter domum nostram ducuntur exequiae, de morte non cogitamus: tot acer-
 ba funera, nos togam nostrorum infantium, nos militiam & paternae hereditatis
 successionem animo agitamus. Tot diuitum subita paupertas in oculos incidit,
 & nobis nunquam in mentem uenit, nostras quoque opes aequae in lubrico posi-
 tas. Necesse est itaque magis corruamus, qui quasi ex inopinato ferimur. Quae mul-
 to ante prouisa sunt, languidius incurrunt. Vis tu scire te ad omnes expolitam in-
 dus stare, & illa quae alios tela fixerunt circa te uibrasse? uelut murum aliquem,
 aut obfessum multo hoste locum, & arduum ascensum, inermis adeas, expecta uulnus,
 & illa superne uolantia cum sagittis pilisque saxa, puta in tuum liberata corpus. Quo-
 ties aut ad latus, aut post tergum ceciderint, exclama, Non decipies me fortuna,
 nec securam aut inegligentem opprimes. Scio quid pares, alium percussisti, me per-
 uisti. Quis unquam res suas quasi periturus aspexit? Quis unquam nostrum de exi-
 lio, de egestate, de luctu cogitare ausus est? Quis non, si admonetur ut de suis co-
 gitet, tanquam dirum omen respuat, & in capita inimicorum, aut ipsius intempesti
 ui monitoris abire illa iubeat? Non putauit futurum. Quicquam tu putas non fu-
 turum, quod multis scis posse fieri, quod multis uides euenisse? Egregium uersum &
 dignum audiui, est enim e populo, Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.
 Ille amisit liberos, & tu amittere potes. Ille damnatus est, & tua innocentia sub icu
 est.

al. qui fluitantia

CAP. VII

al. expilata

al. in personam
constituunt.

CA. VIII.
Vt illud Cic.
Diem agrituae
dine adimere.
forte, in Liuii
fuit

CAP. IX
al. & alijs pa-
catius

al. praeuista

al. uibrata cae-
put

al. ut cogitet

Vide Scholia

al. Error est. † Terror decipit. Hic effœminat, dū patimur, quæ nūquam pati nos posse praedimus. Aufert uim praesentibus malis, qui futura prospexit. **CAP. X.** Quid est hoc? quod circa nos ex aduentitio fulget, liberi, honores, opes, ampla atria, & exclusorum clientium turba, referta uestibula, clara, nobilis, aut formosa coniunx, ceteraque ex incerta & mobili sorte pendentia, alieni cōmodatūq; apparatus sunt, nihil horum dono datur, collaticijs, & ad dominos redituris instrumentis scena adornatur. Atque ex his primo die, alia secundo referentur, pauca usq; ad finem perseverabunt. Ita non est quod nos suspiciamus, tanquam inter nostra positi, mutuo accepimus. Vnus fructus noster est, cuius tempora ille arbiter muneris sui tēperat. Nos oportet in propriū habere, quæ in certum diem data sunt, & appellatos sine querela reddere. Per se mi est debitoris, creditori facere conuiciū. Omnes ergo nostros, & quos superiores lege nascendi optamus, & quos praecedere iustissimum ipsorum uotum est, se amare debemus, tanquam nihil nobis de perpetuitate, imò nihil de diuturnitate eorum promissum sit. Sæpe admonendus est animus † metuere ut recessura, imò tanquam recedentia: quicquid à fortuna datum est, tanquam exemplo abiturū possideat. Rapite ex liberis uoluptates, fruendos uos inuicem liberis date, & sine dilatione omne gaudium haurite. Nihil de hodierna die promittitur. Nimis magnam aduocationem dedi. Nihil de hac hora, Festinandum est. Instat à tergo mors, iam decet iste comitatus. Iam contubernia ista sublato clamore soluentur. Rapina rerum

al. metiri
forte, amet, ut
recessura.

Vide Scholia

al. recondet

CAP. XI.

Nō disparigra
du, ut illud Ho
ratij, Mors es
quo pulsat pe
de, pauperum
tabernas, Re-
gumq; turre.
Vide Scholia.

omnium est (Miseri nescitis) & fuga uiuere. Si mortuum tibi filium doles, eius temporis quo natus est, crimen est. Mors enim illi nascenti determinata, & in hanc legem datus, hoc fatum ab utero statim prosequabatur. In regnū fortunæ, & quidem durum atq; inuicium peruenimus, illius arbitrio digna atq; indigna passuri, corporibus nostris impotenter, contumeliose, crudeliter abutetur: alios ignibus peruret, uel in pœnam admotis, uel incertis, alios nudos mari iactabit, & luctatos cum fluctibus, ne in harenam quidem aut littus explodet, sed in alicuius uentrem immensa beluæ detrudet. Alios morborum uarijs generibus emaceratos, diu inter uitā mortemq; detinebit, ut uaria & libidinosa, mancipiorumq; suorum negligens domina, & pœnis & muneribus errabit. Quid opus est partes deslere? Tota uita flebilis est. Urgebunt noua incommoda priusquam ueteribus satisfeceris. Moderandus est itaque uobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, & in metus, & in dolores humanum pectus dispensandum. Quæ demum ista turæ publicæq; conditionis obliuio est? Mortalis nata es, mortales peperisti, putre ipsa fluidumq; corpus, & calibus morbisq; repetita, sperasti tam imbecilla materia solida & æterna gestasse? Decessit filius tuus, id est, decurrit ad hunc finem, ad quem, quæ feliciora partu tuo putas, properant. Huc omnis ista quæ in foro litigat, in theatris desidet, in templis precatur turba, non dispari gradu uadit. Et quæ diligis ueneraris, & quæ despicias, unus exaquarebit cinis. Hoc iubet illa Pythicis oraculis ascripta uox γυναι σκευτὸν. Quid est homini quodlibet quassum uas, & quodlibet fragile, iactatu, nō tempestate, magna ut dissiperis est opus. Vbicunq; arietaueris, solueris. Quid est homo? imbecillimū corpus & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliā proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum. cuiuslibet uictima: ex infirmis fluidisq; contextum, & liniamentis exterioribus nudum, frigoris, æstus & laboris impatiens: ipso rursus situ & ocio iturum in tabernaculum, metuens sua, quorum modum inopia rumpit. Anxia sollicitaq; tutela precarij spiritus, & male inhaerentis, qua parum repētinum audiet ex improviso sonus turribus grauis excutit. Soli semper sibi nutrimentum uitiosum & inutile. Miramur in hoc mortem unius, qua singulis opus est. Nunquid enim ut concidat, res magni momenti est? Odor illi saporq;, & lassitudo, & uigilia, & humor, & cibus, & sine quibus uiuere non potest, mortifera sunt. Quocunq; se mouet infirmitatis suæ statim consciū, non omne cœlum ferens, aquarum nouitatibus, flatuq; non familiaris aure & tenuissimis causis atq; offensionibus morbidum, putre, cassum, à fletu uitæ auspicatum: ceterum quantos tumultus hoc tam contemptum animal mouet, in quanta cogitatione

exitationes oblitum conditionis suæ uenit. Immortalia æterna uolunt animo, & nepotes pronepot esq; disponit, cum interim longa conantem eum mors opprimit. & hoc quod senectus uocatur, pauci sunt circuitus annorum.

Dolor tuus o Martia, si modo illi ulla ratio est, utrum sua spectat incommoda, an eius qui decessit. Vtrum te amisso filio mouet, quod nullas ex illo uoluptates cepisti, an quod maiores, si diu uiuisset, percipere potuisti. Si nullas te percepisse dixeris, tolerabilius efficies detrimentum tuum. Minus enim homines desiderant ea, ex quibus nihil gaudij læticiæq; perceperant: si confessa fueris percepisse magnas uoluptates, oportet te nō de eo quod detractū est queri, sed de eo gratias agere quod collegisti. Prouenerunt enim satis magni fructus laborum tuorum ex ipsa educatione, si forte hi qui catulos auesq; & friuola animorum oblectamenta summa diligentia nutriunt, fruuntur aliqua uoluptate ex uisu tactuq; & blanda adulatione mutorum, liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur. Licet itaq; tibi nihil industria eius contulerit, nihil diligentia custodierit, nihil prudentia quæsierit sua, ipsum quod habuisti quod amasti, fructus est. At potuit longior esse, tñ maior. Melius tamen tecum actum est quā si omnino non cōtigisset. Quoniam si ponatur electio, utrum satius sit non diu felicem esse, an nūquam, est melius, discessura nobis bona quā nulla contingere. Vtrum ne malles degenerem aliquem, & numerum tantum nomenq; filij expleturum habuisse, an tantæ indolis quātæ tuus fuit: Iuuenis cito prudens, cito pius, cito maritus, cito pater, cito omnis officij curiosus, cito sacerdos, omnia tam prepropera. Nulli ferē & magna bona & diuturna contingūt. Non durat, nec ad ultimū exit nisi læta felicitas. Filium tibi dii immortales nō diu daturi. Statim tibi talem dederūt, qualis diu effici potest. Ne illud dicere quidem potes, electam te à dijs, cui frui non liceret filio. Circunfer per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculos, occurrēt passim tibi maiora. Senferunt ista magni duces, senferunt principes: Ne deos quidem fabulæ immunes reliquerunt, puto ut nostro tam funerum leuamentum esset, etiam diuina concidere. Circunspice, inquam, omnes, nullam miseram nominabis domum, quæ nō inueniat in miseriore solatium. Non, mehercule, tam male de moribus sentio tuis, ut putem posse te leuius pati casum tuum, si tibi ingentem numerum lugentium produxero. Maleuoli solatrij genus est, turba miserorum. Quosdam tamen referam, non ut scias hoc solere hominibus accidere (Ridiculum est enim mortalitatis exempla colligere) sed ut scias fuisse multos qui lenierunt aspera, ferendo placide. A felicissimo incipiam. Lucius Sylla filium amisit, nec ea res, aut maliciam eius & acerrimam uirtutem in hostes ciuesq; contudit, aut effecit, ut cognomen illud usurpasse saluo uideretur, quod amisso filio assumpsit, nec odia hominum ueritus, quibus male nimis secundæ res constant, nec inuidiam deorum, quorum illud crimen erat, Sylla tam felix. Sed istud inter res nondum iudicatas habeatur, qualis Sylla fuerat, at inimici fatebūtur bene illum amassumpsisse, bene posuisse: hoc de quo agitur constabit, non esse maximū malum quod etiam ad felicissimos peruenit. Nec nimis admiretur Græcia illum patrem, qui in ipso sacrificio nunciata filij morte tibicinem, tātum tacere iussit, & coronam, capiti detraxit, cætera rite perfecit. Puluillus hoc fecit pōtifex, cui postem tenentis & capitolium dedicanti mors filij nunciata est: quam ille exaudisse dissimulans, & solennia pontificalis carminis uerba cōcepit, gemitu non interrupte precationem, & ad filij sui nomen, Ioue propiciat o. Putasses eius lucus aliquem finem esse debere, cuius primus dies, primus impetus ab altaribus publicis, & fausta nuncupatione non abduxit patrem. Dignus mehercule fuit memorabilī dedicatione, dignus amplissimo sacerdotio, qui colere deos ne iratos quidem destitit. Idem tamē rediit domū, & impleuit oculos, & aliquas uoces flebiles misit, & peractis, quæ mos erat præstare defunctis, ad capitolium hilari rediit uultu. Paulus circa illos nobilissimi triumphī dies, quo uictum ante currum egit Persen inclyti regis nomen, duos filios in adoptionem dedit, quos sibi seruauerat extulit. Quales retentos putas, cum inter commodatos Scipio fuisset. Non sine motu uacuum Pauli currū Po.

N Rom.

CAP. XII.

LXX. 943

al. maiorq.

CAP. XIII.

Ro. aspexit. Concionatus est tamē, & egit dijs gratias, quod compos uoni factus esset. Precatum enim se, ut siquid ob ingentem uictoriam inuidiā dādum esset, id suo potius quam publico damno lueretur. Vides quā magno animo tulerit, id suū suā gratulatus est. Ecquem magis poterat mouere tanta mutatio? solatia simul auxilia perdidit. Non contigit tamen tristem Paulum Persā tū uidere. Quid nunc te per innumerabilia magnorum uirorum exempla ducam, & quārā miseros, quā nō difficilius sit inuenire felices? Quota quāq; domus usq; ad exitum omnibus patribus suis constitit, in qua nō aliquid turbatum sit? Vnumquēq; animo occupa, & ex eo magistratu cita Lucium si uis Bibulum, & C. Cæsarem, uidebis inter collegas & inimicissimos concordem fortunā. Lucij Bibuli melioris quā fortioris uiri simul filij interfecti sunt. Aegyptio quidem militi ludibrio habitū, ut non minus ipsa orbitate, autor eius, dignares lachrymis esset. Bibulus tamen qui toto honoris sui non ob inuidiam collegā domi latuerat, postero die quā geminum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia. Quid minus potest quā unū diem duobus filijs dare? Tam cito liberorum luctum finiuit, quā consulatum anno luxerat. C. Cæsar cum Britanniam peragraret, nec oceano felicitatem suam continere posset, audiuit decessisse filiam, publica secum fata ducētem. In oculis erat iam C. Pompeius, non æquo laturus animo quenquam alium esse in Repub. magnum, & modum impositurus incrementis, quē grauiā illi uidebantur, tū cum in commune crederent: tamen intra tertium diem imperatoria obiit munia, & tam cito dolorem incit, quā omnia solebat. Quid aliorū tibi funera Cæsarum referam? quos in hoc mihi interim uidetur uiolare fortuna, ut sic quoq; generi humano profint, offēdē, ne eos quidem qui dijs geniti deosq; genituri dicantur, sic suam fortunam in potestate habere, quemadmodum alienā. Diuus Augustus amissis liberis, nepotibus, exhausta Cæsarum turba, adoptione desertam domum fulsit. Tulit tamē fortiter tanquam eius iam res agebatur, cuius quā maxime intererat, de dijs neminē queri. Tib. Cæsar & quem genuerat, & quem adoptauerat amisit, ipse tamen pro prostris laudauit filium, stetitq; in conspectu posito corpore, interiecto tantummodo uelamento, quod pontificis oculos à funere arceret, & sistente populo Romano non flexit uultum: experiendum se dedit Seiano ad latus stanti, quā patienter possit suos perdere. Vides ne quanta copia uirorum maximorum sit, quos non except hic omnia prosternens casus, in quos tot animi bona, tot ornamenta publice priuatimq; congesta erant? Sed tū uide ut in orbem ista tēpestas, & sine delectu uastat omnia agitq; ut sua. Iube singulos conferre rationem, nulli contigit impune nasci.

Scio quid dicas, oblitus es fœminam te consolari, uirorum refers exempla. Quis enim dixerit naturam maligne cum mulieribus ingenuis egisse, & uirtutes illarum in arcum retraxisse? Par illis, mihi crede, uigor, par ad honesta libera facultas laborum, doloremq; ex æquo (si consueuere) patiuntur. In qua istud urbe, dii boni, loquimur, in qua regem Romanis capitibus Lucretia & Brutus deiecerunt. Bruto libertatem debemus, Lucretiæ Brutum. In qua Clœliam contempto hoste & flumine, ob insignem audaciam tantum non in uiros transcripsimus, Equestri insidiens statum sacra uia celeberrimo loco Clœlia, exprobat iuuenibus nostris puluinem ascēdentibus, in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Quod tibi si uis exempla referri fœminarum, quæ suos fortiter desiderauerunt, non hostium quæram. Ex una tibi familia duas Cornelias dabo. Primam Scipionis filia, Gracchorum matrem, duodecim illa partus, totidem funeribus recognouit: & de cæteris facile est, quos nec æditos, nec amissos ciuitas sensit. T. Gracchum, & C. quos etiam qui bonos uiros negauerit, magnos fatebitur, & occisos uidit & insepultos: conuolantibus tamen miseramq; dicentibus, Nunquam, inquit, non felicem me dicam, quæ Gracchos peperit. Cornelia Liuium Drusum clarissimum iuuenem illustris ingenij, uadentem per Gracchorum uestigia, imperfectis tot rogationibus intranates interemptū suos amiserat, incerto cædis autore: tamē & acerbam mortē hic & inultam tam magno animo tulit, quā ipse leges tulerat. Iam cū fortuna in gra-

al. inuenire
CAP. XIII

Vnumquēq;
pro unū quem
libet

al. etiam cum
in conciuem,
quod tamē nō
placet.
CAP. XV

al. uidelicet
it in
CAP. XVI
al. ingenijs
al. (libeat mo-
do) facultas

iam Martia reuerteris, si tela quæ in Scipiones, Scipionumq; matres ac filios egit,
 casibus Cæsares petijt, ne à te quidem continuit. Plena & infesta uarijs casibus uita
 quibus nulli longa pax, uix induciæ sunt. Quatuor liberos sustuleras Martia.
 Nullum aut frustra cadet telus, quod in cõsertum agmen immissum est. Mirum est tan
 tam turbam iam potuisse sine iniuria damnoque præteruehi. At hoc iniquior fortu
 ra fuit, quod non tantum filios eripuit, sed elegit. Nunquam tamen iniuriam dixeris, ex
 quo cum potentiore diuidere: duas tibi reliquit filias, & harum nepotes, & ipsum quæ
 maxime luges, prioris oblita, non ex toto abstulit. Habes ex illo duas filias similes
 patri, si male fers, magna onera, si bene, magna solatia, in hoc te perduxit, ut illas cum
 uideris, admonearis filij, non doloris. Agricola; euerfis arboribus, quas aut uentus
 radicitus euulsit, aut contortus repentino impetu turbo perfregit, sobole ex illis re
 siduam fouit, & amissarum semina statim plantasq; disponit, & momento (Nam ut
 in damna, ita ad incrementa rapidum ueloxq; tempus est) adulescunt amissis lætio
 ra. Has nunc† Meciliij filij tui filias in eius uicē substitue, & uacantem locum exple.
 Vnum dolorē, geminato solatio leua. Hæc quidem natura mortalium est, ut nihil ma
 gis placeat, quam quod amissum est. Iniquiores sumus aduersus relicta, ereptorum de
 siderio. Sed si æstimare uolueris, quam tibi ualde fortuna etiã cum sauerit peperce
 rit, scies te habere plusquam solatia. Respice tot nepotes, duas filias. Hic illud quo
 que Martia mouet me, si esset cuiq; pro moribus fortuna, nunquam mala bonos seque
 rentur, nunc uideo, exempto discrimine, & eodē modo malos bonosq; iactari. Gra
 ue est tamen quem educaueris iuuenem, iam matri, iam patri præsidium ac decus, a
 mittere. Quis negat graue esse? sed humanum est. Ad hoc genita es ut perderes, ut
 perires, ut sperares, metueres, alios teq; inquietares, mortem & timeres, & optares,
 & quod est pessimum, nunquam scires cuius esses status. Si quis Syracusas petenti dice
 ret, Omnia incōmoda, omnes uoluptates futura peregrinationis tuæ ante cognosce,
 deinde ita nauiga. Hæc sunt quæ mirari possis: uidebis primū ipsam insulam ab Ita
 lia angusto intercisam freto, quam cōtinenti quondam cohesisse cōstat: subitum illo
 mare irrupit, & Hesperium Siculo latus abscidit: deinde uidebis, licebit enim tibi a
 uidissimū maris uerticē restringere, fretū, illam fabulosam Charybdim dico, quam
 diu ab austro uacat, quietā, at si quis inde uentus spirauit, hiatu magno profundoq;
 nauigia sorbentē. Videbis celebratissimū carminibus fontē Arethusam, nitidissimā
 ac perlucidissimā ad imū stagni, gelidissimas aquas profundere: siue illas ibi primū
 nascētes inuenit, siue immersum terris flumē integrū subter tot maria, & à cōfusione
 peioris undæ seruatiū reddidit. Videbis portū quietissimū omnium, quos aut natura
 posuit in tutelā classiū, aut adiuuit manus, sic tutū, ut ne maximarū quidem tempe
 ratū locus furori sit. Videbis ubi Athenarum potentia fracta, ubi tot milia captiuo
 rum, ille excisis in infinitam altitudinē saxi,† Naulius carcer incluserat, & ipsam
 ingentē ciuitatem, &† latius territorium quam multarū urbium fines sint: tepidissima
 hyberna, & nullū diem sine interuentu solis: sed cum omnia ista cognoueris, grauis &
 insalubris ęstas, hybernī cœli beneficia corrūpit. Erit Dionysius illic tyrannus, liber
 tatis, iusticiæ, legū exitiū, dominationis cupidus, etiam post Platonē, uitæ, etiã post
 celiū: alios uret, alios uerberabit, alios ob leuē offensam iubebit detrūcari; accerset
 ad libidinē mares fœminasq;, & inter fœdos regiæ intemperantię greges parū erit
 simul binis coire. Audisti quid te inuitare possit, quid abstertere. Proinde, aut nau
 ga, aut resiste. Post hanc denunciationem, si quis dixisset intrare se Syracusas uelle, sa
 tis ne iustam querelam de ullo, nisi de se habere posset, qui nō incidisset in illam, sed
 prudens sciensq; uenisset. Dicit omnibus nobis natura, neminem decipio. Tui filios
 sustuleris, poteris habere formosos, poteris & deformes, & si fortasse tibi multi na
 centur, esse ex illis aliquis tam seruator patriæ quam proditor poterit. Nō est quod
 peres tantę dignationis futuros, ut nemo tibi propter illos maledicere audeat. Pro
 pone tamen & tantę futuros turpitudinis, ut ipsis maledictum sit. Nihil uerat illos
 præstare, & laudari te à liberis tuis, sed sic te para tanquam in ignem
 prætura, uel puerum, uel iuuenem, uel senem. Nihil enim ad rē pertinent anni, quo

al. Metilij

CAP. XVII

Virgil. Aeneid.

al. nascens

 forte, Naupli
 us, aut rectius,
 Lautumius, de
 quo Plinius.
 al. laxius terri
 tam

CAP. XVIII niam nullum non acerbum funus est, quod parens sequitur. Post has leges propositas si liberos tollis, omni deos inuidia liberas, qui tibi nihil spondiderunt. Ad hanc imaginem agedum totius uitae introitum referamus. Syracusas uisere deliberanti tibi quicquid delectare poterat, quicquid offendere, exposui: puta nascenti me tibi uenire in consilium, intratura es urbem dijs hominibusque communem, omnia complexam, certis legibus eternisque deuinctam, indefatigata coelestium officia uoluentem. Videbis illic innumerabiles stellas, miraberis uno sydere omnia impleri, solē quotidiano cursu diei noctisque spatia signantem, annum, in aetatem, hyememque, qualiter diuidentem. Videbis nocturnā lunae successione a fraternis ^{al. occurrunt} occurrionibus lene remissumque lumen mutuantem, & modo toto ore terris imminente, accessionibus, damnisque mirabilem, semper proximae dissimilem. Videbis quinque sydera diuersas agentia uias, & in contrarium praecipiti mundo nitentia, ex horum leuissimis motibus fortunae populorum dependent, & maxima ac minima proinde formantur, prout equum iniquum uel sydus incessit. Miraberis coniecta nubila, & cadentes aquas, & obliqua fulmina, & coeli fragorem. Cum satiatis spectaculo supernorum in terram oculos deieceris, excipiet te alia forma rerum aliterque mirabilis. Hinc camporum in infinitum patentium fusa planicies. Hinc montium magnis & niualibus surgentium iugis, erecti in sublimē uertices, deiectus fluminum, & ex uno fonte in orientem occidentemque defusi amnes, & summis cacuminibus nemora nutantia, & tantum sylvarum cum suis animalibus, aurumque concentu dissono. Varij urbium situs, & seclusae nationes locorum difficultate, quarum aliae se in erectos subtrahunt montes, aliae ripis, lacu, uallibus, palude, circumfunduntur: adiuta cultu seges & arbusta sine cultore fertilia, & riuorum leuis interpretata discursus, & amoeni sinus, & littora in portum recedentia, sparsae tot per uastum insulae, quae interuentu suo maria distinguunt. Quid lapidum gemmarumque fulgor, & inter rapidorum torrentium arenas, aurum interfluens, & in medijs terris medioque rursus mari nitentes ignium faces, & uinculum terrarum oceanus, continuationem gentium triplici sinu scindens, & ingenti licentia exastuans. Videbis his inquietis, & sine uento fluctuantibus aquis immani, & fidem excedenti magnitudine terrentia animalia, quaedam grauiā & alieno se magisterio mouentia, quaedam uelocia, concitatis perniciores remigijs, quaedam haurientia undas, & magno praenauigantium periculo efflantia. Videbis hic nauigia, quas non nouere terras quarentia. Videbis nihil humanae audaciae intentatum, erisque ^{al. eius} ei spectatrix, & ipsa pars magna conantium discas: docebisque artes, alias, quae uitam instruant, alias quae ornent, alias quae regant. Sed istic erunt mille corporum & animorum pestes, & bella, & latrocinia, & uenena, & naufragia, & intemperies coeli, corporisque, & charissimorum acerba desideria, & mors ^{al. incertusque} incertum an per facinus, an per poenam cruciatumque. Delibera tecum, & perpende quid uelis, ut in illa uenias, per ista exeundum est. Respondebis uelle te uiuere. Quid nisi imo puto ad id non accedes, ex quo tibi aliquid detrahi doles. Viue ergo ut conuenit. Nemo, inquis, nos consuluit. Consulti sunt de nobis parentes nostri, qui cum conditionem uitae nossent, in hanc nos sustulerunt. Sed ut ad solam ueniam, uideamus primum quid curandum sit, deinde quemadmodum. Moue ^{al. incertum facis an etc.} lugentem desiderium eius, quem dilexit, id per se tolerabile apparet. Absentes enim abfuturosque dum uiuerent non flemus, quamuis omnis usus illorum nobis & conspectus ereptus sit. Opinio est ergo quae nos cruciat, & tanti quodque malum & quāti illud taxauimus. In nostra potestate remedium habemus. Iudicemus illos abesse, & nosmetipsi fallamus. Dimisimus illos, imo consecuturi praemisimus. Moue & illud lugentem, non erit qui me defendat, qui contemptum uindictet. Ut enim minime probabili, sed uero solatio utar, In ciuitate nostra plus gratiae orbis confert, quam eripit. Adeoque senectutem solitudo, quae solebat destruere, ad potentiam ducit, ut quidam odia filiorum simulent, & liberos seruent, & orbem manu faciant. Scio quid dicas. Non mouent me detrimenta mea, etenim non & dignus solatio, qui filium sibi decessisse sicut mancipium molestē fert, cui quicquam ^{in illis}

*al. incertusque
finis per poenam
etc.
al. incertum facis
an etc.
quod magis
probo*

CAP. XIX

in filio respicere præter ipsum uacat. Quid igitur te Martia mouet? Vtrum quod si tuus decessit, an quod non diu uixit? Si quod decessit, semper debuisti dolere, semper enim scisti moriturum. Cogita nullis defunctum malis affici. Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est. Nullas scimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnē, nec tribunalia, nec reos nullos in illa libertate tam laxa, iterum tyrannos. Luserunt ista poetæ, & uanis nos agitare terroribus. Mors omnium dolorum & solutio est, & finis, ultra quam mala nostra non exeunt, quæ nos in illam tranquillitatem, in qua antequam nascere, in uacuimus, reponit. Si mortuorum aliquis miseretur, & non natorum misereatur. Mors nec bonum nec malum est. Id enim potest aut bonum aut malum esse, quod aliquid est: quod uero ipsum nihil est, & omnia in nihilum redigit, nulli nos fortuna tradit. Mala enim bonaque circa aliquam uersantur materiam. Non potest id fortuna tenere, quod natura dimisit, nec potest miser esse, qui nullus est. Excessit filius tuus terminos, intra quos seruijt. Excepit illum magna & æterna pax, non paupertatis metu, non diuitiarum cura, non libidinis per uoluptatem animos carpentis stimulis incessitur, non inuidia felicitatis alienæ tangitur, nec suæ premitur, nec cōitijs quidem ullis uerecundæ aures uerberantur, nulla publica clades conspicitur, nulla priuata, non sollicitus futuri pendet ex euentu, semper in deteriora dependenti. Tandem sibi constitit, unde nil eum pellat, ubi nil teneat. O ignaros malorum suorum, quibus non mors ut ut optimū inuentum naturæ laudatur, quæ siue felicitatem includit, siue calamitatem repellit, siue facietatem aut lassitudinem senis terminat, siue iuuenile æuum, dum meliora sperantur in flore deducit, siue pueritiam ante duriores gradus reuocat, omnibus finis, multis remediū, quibusdam uotum, de nullis meritis merita, quàm de his ad quos uenit antequam inuocaretur. Hæc seruitutē inuito domino remittit. Hæc captiuorum catenas leuat, hæc è carcere educit, quos exire impatiens impotens uetuerat. Hæc exilibus in patriam semper animum oculosque redentibus, ostendit, nihil interesse inter quos quisque iaceat. Hæc ubi res fortuna male dimisit, & æquo iure genitos, alij alij donauit, exæquat omnia. Hæc est quæ nihil quicquam alieno fecit arbitrio. Hæc est in qua nemo humilitatem suā sensit. Hæc est quæ nulli paruū. Hæc est Martia quam pater tuus concupuit. Hæc est, inquā, quæ efficit, ut nasci non sit supplicium, quæ efficit, ut non concidam aduersus minas casuum, ut seruare animum saluum ac potentē sui possim. Habeo quod appellē. Video istic cruces non unius quidem generis, sed aliter ab alijs fabricatas, Alij capite conuersos in terram suspēdere, alij per obscœna stipitem egerunt, alij brachia patibulo explicuerunt. Video fidiculas, uideo uerbera, & membrīs & singulis articulis singula docuerunt machinamenta, & uideo mortem. Sunt istic hostes cruenti, ciues superbi. Sed uideo istic & mortem. Non est molestū seruire, ubi si domini pertesum est, licet uno gradu ad libertatem transire, coram te iura uitæ beneficio mortis habeo. Cogita quantum boni oportuna mors habeat, quàm multis diutius uixisse nocuerit. Si Cn. Pompeiū, deus istius firmamētumque imperij, Neapolis fortuna abstulisset, indubitatus populi Romani princeps excefferat. At nunc exigui tēporis adiectio, fastigio illum suo depulit. Vidit legiones in cōspectu suo casas, & ex illo prælio in quo prima acies senatus fuit, quàm infelices reliquæ sunt, Imperatorem ipsum superuixisse uidit Aegyptiū carnificē, & sacrosanctū uictoribus corpus satelliti præstitit, etiā si incolumis fuisset poenitentiam salutis acturus. Quid enim erat turpius, quàm Pompeiū uiuere beneficio regis? M. Cicero si eo tēpore, quo Catilina sic deuitauit, qui pariter cum patria petitus est, concidisset, liberata Republica, si denique filia suæ secutus fuisset, tunc felix mori potuit. Non uidisset strictos in ciuilia capita mucrones, nec diuisa percussoribus occisorū bona, ut etiam de suo perirēt, non hastam consularia spolia uendentē, nec cædes, nec locata publicè latrocinia, bella, rapinas, tantū Catilinarū. M. Catonem si à Cypro & hereditatis regie dispensatione redeuntem mare deuorasset, uel cum illa pecunia, quam afferebat ciuili bello stipēdium, non illi bene actū foret, hoc certe secum tulisset, neminem ausurum coram Cato-

al. pestis

al. terreat.

CAP. XX

al. expellit

al. in terra qua

quis iaceat

al. ualendo

al. que

forte, caput

forte rectius,

trium. uide

Scholia.

forte, Meti-
lio immatura
mors attulit.
al. editis cito
cessuris loco,
uenientibus in
pactū hoc, Pro-
spicimus etc.

ne peccare. Nunc annorum adiectio paucissimorum, uirum libertati non fuit tantum, sed publica natū coegit Casarem fugere, Pompeium sequi. Nihil ergo malit immatura mors attulit illi, omnium etiam malorum remisit patientiam. Nimis cito perijt & immaturus. Primum puta illū superesse, comprehendere quantum plurimum procedere homini licet, quantulum est, ad breuissimum tempus t̄ editi cito cessuri loco. Venienti in pactū hoc, prospicimus hospitium, de nostris ætatibus loquor, quas incredibile celeritate conuolui cōstat. Cōputa urbium secula, uidebis quā nō diu steterint etiam quæ uetustate gloriantur. Omnia humana breuia & caduca sunt, infiniti tēporis nobis iam partem occupantia. Terram hanc cū populis, urbibusq; & fluminibus, & ambitu maris puncti loco ponimus, ad uniuersa referentes, minorē portionem ætas nostra quā partem puncti habet, si tēpori comparatur omni, etius maior est mensura quā mūdi, utpote cū ille se intra huius spatium toties remeriat. Quid ergo interest id extendere, cuius quantumcūq; fuerit incrementū, non multum aberit a nihilo, imō multum est quod uiuimus, si satis est. Licet mihi uaces, & in moram tardare senectutis nouies centenos denosq; percenseas annos, cum ad omne tēpus dimiseris animū, nulla erit illa breuissimi longissimiq; æui differentia, si inspecto quanto quis uixerit spacio, comparaueris quāto non uixerit. Deinde non immaturus decei sit, Vixit enim quantū debuit uiuere. Nihil enim illi ita ultra supererat. Nō una hominibus senectus est, ut ne animalibus quidē. intra xiiij. quādā annos defatigantur, & hæc illis longissima ætas est, quæ homini prima. Dispar cuiq; uiuendi facultas data est. Nemo nimis cito moritur, qui uiuicturus diutius quā uixit nō fuit. Fixus est cuiq; terminus, manebit semper ubi positus est, nec ullū ulterius diligentia aut gratia promouebit, t̄scit libenter illū ex consilio perdidisse. Tulit suum, metasq; dati peruenit ad æui. Nō est itaq; quod sic te oneres, potuit diutius uiuere, non est interrupta eius uita, nec unquam se annis casus interiecit. Soluitur quod cuiq; promissum est, eū ut sua fata, nec adijciunt quicquam, nec ex promisso semel demunt, frustra uota ac studia fiunt. Habebit quisq; quantum illi dies primus ascripsit, ex illo quo primū lucem uidit iter mortis ingressus est, accessitq; fato propior, & illi ipsi, qui adijciebantur adolescentiæ anni, uitæ detrahebantur. In hoc omnes errore uersamur, ut non putemus ad mortem, nisi senes inclinatosq; iam uergere, cum illo infantia statim & iuuenta omnisq; ætas ferat. Auguria opus suum, fata nobis sensum nostræ necis auferunt, quoq; facilius obrepit mors, sub ipso uitæ nomine latet. Infantem in se pueritia conuertit. Pueritiam pubertas, iuuentutem senectus abstulit. Incrementa ipsa si bene computes damna sunt. Quereris Martia non tam diu uixisse filium tuum quā potuisse. Vnde enim scis an diutius illi expedierit, an illi hac morte consultum sit? Quem inuenire hodie potes, cuius res ita bene positæ sint & fundatæ, ut nihil illi procedenti tempore timendum sit? Labuntur humana ac fluūt. Nulla pars uitæ nostræ ita obnoxia aut tenera est, quā quæ maximè placet. Ideoq; felicissimis optanda mors est, quia in ita incōstantia turbæ rerum, nihil nisi quod præterierit tutum est. Quis tibi recepit, illud pulcherrimum filij tui corpus, in summa pudoris custodia, inter luxuriosæ urbis oculos conseruaturū, si potuisset ita morbos euadere, ut ad senectutem formæ illæsum perferret decus. Cogita animi mille labe. Neq; enim recta ingenia, qualem in adolescentia spem, sui fecerāt, usq; in senectute perstulerūt, sed interuersa plerūq; sunt, & fera, eoq; foedior luxuria inuasit, & cogit de honestate speciosa principia. Aut in popinam uentremq; proiectis, summa illis curarum fuit, quid essent, quid biberent. Adijce incendia, ruinas, naufragia, lacerationes medicorum, ossa uiuis legentium, & totas in uiscera manus demittentium, & non simplici dolore pudenda curantium. Post hæc exilium. Non fuit innocenter filius tuus, quā Rutilius, quā Coruncanus, non fuit sapientior quā Socrates, non fuit sanctior quā Cato, qui uoluntario uulnere transfixit pectus. Cum ista perspexeris, scies optime cum his agi, quos natura, quia illos hoc manebat uitæ stipendium, cito in tutum recepit. Nihil est tam fallax, quā uita humana, nihil tam insidiosum, non mehercule quisquam accepisset, nisi daretur infelix.

al. nec illum diligentia ex consilio perdidit. forte, nec illum consilio protulisset. forte, ui-

CAP. XXI

CA. XXII

Vide Scholia

pessimum est nō nasci, proximū puto breuitate uitæ defunctos, cito in integrum
 restitui. Propone illud acerbissimum tibi tempus, quo Seianus patrem tuum clien-
 tium Satrio Secundo congiarium dedit. Irascebatur illi ob unum aut alterum libe-
 rius dictum, quod tacitus ferre non potuerat, Seianum in ceruices nostras nō im-
 pōnere, sed t̄ descendere. Decernebatur illi statua in Pompeij theatro ponenda,
 quod exustum Cæsar reficiebat. Exclamauit Cordus tūc, uerē theatrū perire. Quis
 ergo non rumperetur, supra cineres Cn. Pompeij constitui Seianū, & in monumen-
 tis maximi imperatoris consecrari t̄ pessimum militem: consecratur subscriptio, &
 ætissimi canes, quos ille ut sibi uni mansuetos, omnibus feros haberet, sanguine hu-
 mano pascebat, circumlatrare etiā hominem illum imparatum incipiunt. Quid fa-
 ceret, si uiuere uellet, Seianus rogandus erat, si mori, filia, uterq; inexorabilis. Con-
 stituit filiam fallere. Vsus itaq; balneo, & quo plus imponderet, in cubiculū se quasi
 gustaturus contulit, & dimissis pueris quædam per fenestram, ut uideretur edisse,
 proiecit à cœna. Deinde quasi iam satis in cubiculo edisset, abstinuit, alteroq; die, &
 tertio idem fecit. Quarto ipsa infirmitate corporis faciebat indicium. Complexus
 itaq; te charissima, inquit, filia, & hoc unū tota celata uita, iter mortis ingressus sum,
 & iam medium ferē teneo. Reuocare me nec debes, nec potes. Atq; ita lumen om-
 ne præcludi iussit, & se in tenebris condidit. Cognito cōsiliq; eius, publica uoluptas
 erat, quod è faucibus audivissimorum lutorum educeretur præda. Accusatores, Se-
 iano autore, adeunt consilium tribunalia, queruntur mori Cordum, ut interpella-
 rent quod coegerant. Adeo illis Cordus uidebatur effugere. Magna res erat in que-
 stione, an mortis rei perderentur, dum deliberatur, dum accusatores iterum adeunt,
 ille se absoluerat. Vides ne Martia quantæ iniquorum temporum uires ex inopina-
 to ingruant? Fles quod t̄ quenq; tuorū mori necesse fuit, penē non licuit.

al. ascendere

al. perfidum

Vide scholia

al. cuiquam
CAP. XXIII.

Præter hoc etiā, omne futurum incertū est, & ad deteriora certius. Facilius ad
 superos iter est, animis cito ab humana cōuersatione dimissis, minus enim fecis pon-
 derisq; traxerunt: anteq̃ obducerentur, & altius terrena cōciperent, liberati, leuio-
 res ad originem suam reuolant, & facilius quicquid est illud absoluti transfluūt. Nec
 unq̃ magnis ingenijs chara in corpore mora est. Exire atq; erumpere gestiunt, ægrē
 has angustias ferunt, uagi per omne sublime, & ex alto assueti humana despiciere. In-
 de est quod Plato clamat: Sapientis animum totum in morte prominere, hoc uelle,
 hoc meditari, hac semper cupidine ferri in exteriora tendentem. Quid tu Martia,
 cum uideres senilem in iuvene prudentiam, uictorem omnium uoluptatū, animum
 emendatum, carentē uitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, uolupta-
 tes sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum sospitē posse contingere? Quic-
 quid ad summum uenit, ad exitum prope est. Eripit se aufertq; ex oculis perfecta uir-
 tus. Nec ultimum tempus expectant, quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior
 fuit, citius exstinguitur. Viuacior est, qui cum lenta difficilique materia cōmissus, fur-
 mosq; demersus ex sordido lucet, eadem enim detinet causa, quæ maligne alit. Sic in-
 genia quò illustriora, eò breuiora sunt. Nam ubi incremento locus non est, uicinus
 occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoq; parentes uidere, puerum Romæ fuisse,
 statura ingentis uiri: sed hic cito decessit, & moriturum breui nemo non prudens di-
 cit. Non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat. Ita est indicium
 imminētis exitij maturitas, & appetit finis, ubi incrementa consumpta sunt.

Incipe uirtutibus illum, non annis æstimare: satis diu uixit, pupillus relictus sub
 tutorum cura, usq; ad decimum quartum annum fuit sub matris custodia semper,
 cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit. Adolescens statura, pulchritudine
 cetero corporis robore castris natus, militiam recusauit, ne à te discederet. Compur-
 ta Martia quam raro liberos uideant, quæ indiueris domibus habitant. Cogita totos
 illos perire annos matribus, & per solitudinem exigi, quibus filios in exercitu
 habent. Scies multum patuisse hoc tempus, ex quo nihil perdidisti. Nunquā à con-
 siliis tuis recessit, sub oculis tuis studia formauit excellentis ingenij & æquaturi a-
 nimus, nisi obstitisset uerecundia, quæ multorū profectus silentio pressit. Adolescens

CA. XXIII.

al. uoluisse

forte, auersus a
suis.

al. uisentem
CAP. XXV.

al. interq; con
temp. &c. libe
ros.

al. libens duci-
tur.

CAP. XXVI.

al. minimum
cum illa

aliter, uel

rarissimæ formæ in tam magna mulierum turba uiros corruptentium nullius for-
minæ spei se præbuit, Et cum quarundam usq; ad tentandum peruenisset impro-
tas, erubuit quasi peccasset, quod placuerat. Hac sanctitate morū effecit, ut puer ad
modum dignus sacerdotio uideretur, materna sine dubio suffragatione. Sed ne
ter quidem nisi pro bono candidato † ualuisse, harum contemplatione uirtutum
sic te gere, tanquam si nunc ille tibi magis uacet. Nunc nihil habet quod auocetur.
Nunquam tibi sollicitudini, nunquam mœrori erit, quod unum ex tā bono filio pe-
teras dolere, doluisti. Cetera exempta casibus, plena uoluptatis sunt, si modo ui-
lio scis, si modo quid in illo preciosissimum fuerit intelligis, imago duntaxat filij tui
perijt, & effigies, non simul animus ipse: qui quidem æternus meliorisq; nūc frans
est, dispoliatus oneribus alienis, & sibi relictus. Hæc quæ uides ossa circūuoluta
uis, & obductam cutem, uultumq; & ministras manus, & cetera quibus inuoluti
mus, uincula animorū tenebræq; sunt. Obruatur his animus, effugatur, inficiatur, et
cetur † a ueris & suis, in falsa cōiectis: omne illi cū hac carne graui certamē est, ne ab-
strahatur & si dat: nititur illò, unde dimissus est: ibi illum æterna requies manet pro
confusis crassisq; pura & liquida † referentem. Proinde non est quod ad sepul-
chrum filij tuū curras. Pessima eius & ipsi molestissima istic iacent ossa cineresq; nō
magis illius partes quàm uestes, aliaq; tegumenta corporum. Integer ille, nihilq; in
terris relinquens fugit, & totus excessit: paulumq; supra nos commoratus, dum ex-
purgat inhærentia uitia situmq; omnis mortalīs æui excutit, deinde ad excelsa su-
blatus, inter felices currit animas, excipitq; illum cœtus sacer, Scipiones, Cato,
nescq; † utiq; contemptores uite, & mortis beneficio liberi. Parēs tuus Martia illic
nepotem suum, quanquam illic omnibus omne cognatum est, applicat sibi noua
ce gaudentem, & uicinorum syderum meatus docet, nec ex cōiecturis, sed omni-
um ex uero peritus in arcana naturæ † liber ducit. Vtq; ignotarum urbium mōstru-
tor hospiti gratus est, ita sciscitāti cœlestium causas, domesticus interpretes, & inpro-
funda terrarum promittere aciem iuuat. Delectat enim ex alto relicta respicere. Sic
itaq; Martia te gere, tanquam sub oculis patris filijq; posita, non illorum quos noue-
ras, sed tanto excellentiorum, & in summo locatorum: erubescere quicquam humile
aut uulgare, & mutatos in melius tuos flere, in æterna rerum per uasta & libera spa-
cia dimissos. Non illos interfusa maria discludūt, nec altitudo montium aut ime ual-
les, aut in certa uada Syrtium aut tramites. Omnia plana, & ex facili mobilia, & ex-
pedita, & inuicem peruia sunt, intermixtaq; syderibus.

Putā itaq; ex illa arce cœlesti patrem tuum Martia, & cui tantum apud te autori-
tatis erat, quantum tibi apud filium tuum, non illo ingenio, quo ciuilia bella de-
uit, quo proscribentes in æternum ipse proscripsit, sed tanto clariore, quanto est ip-
se sublimior, dicere: Cur te filia tam longa tenet ægritudo? Cur in tanta ueri igno-
rantia uersaris, ut inique actum iudices cum filio tuo, quod in tadium uersus uitæ ip-
se ad maiores se recepit suos? Nescis quantis fortuna procellis disturbet omnia:
quàm nullis benignam facile se præstitit, nisi qui † in unum cum illa cōtraxerint. Re-
ges ne dicerēs felicissimos futuros, si maturius illos mors in stantibus subtraxisset
malis? An Romanos duces, quorum nihil magnitudini deerit, si aliquid ætati de-
xerit? An nobilissimos uiros clarissimosq; ad ictum militaris gladij composita cer-
uice formatos? Respice patrem atque auum tuū. Ille in alieni percussoris ueniar-
bitrium. Ego nihil in me cuiquam permisi, & cibo prohibitus ostendi, quàm magno
me iuuat animo scripsisse. Cur in domo nostra diutissimè lugetur, qui felicissime mo-
ritur? Coimus in unum omnes, uidemusq; uos alta nocte circumdari? Nil apud uos
ut putatis optabile, nil excelsum, nil splendidum, sed humilia cuncta, & grauiā, &
anxiā, & quotam partem luminis nostri cernentia. Quid dicam, nulla hic arma mu-
tuis furere concursibus, nec classes classibus frangi, nec parricidia, aut fingi, aut cogi
tari, nec fora litibus strepere dies perpetuos, † nihil in obscuro, detectas mœres, &
aperta præcordia, & in publico medioq; uitam, & omnis æui prospectū, euentumq;
luuat unius seculi fata componere in parte ultima mundi, & inter paucissimas
ge-

tot secula, tot ætatum contextam seriem, quicquid annorum est licet uisere, licet surrectura, licet ruitura regna prospicere, & magnarum urbium lapsus, & maris novos cursus. Nā si potest tibi solatio esse desiderijs tuis commune fatum, nihil constat loco stabili, & nihil quo stat loco stabit. Omnia sternet, abducatq; secum uentitas, nec hominibus solum (Quota enim ista fortuitæ potentia portio est) sed locis, sed regionibus, sed mundi partibus ludet, tot supprimet montes, & alibi rupes in altum nouas exprimet, maria sorbebit, flumina auertet, & commercio gentium rapto, societatem generis humani cœtusq; dissoluet. Alibi hiatibus uastis subducat, tremoribus quatiet, & ex infimo pestilentia halitus mittet, & inundationibus quicquid habitatur, obducat. Necabitq; omne animal orbe submerso, & ignibus uastis torrebit incendetq; mortalia. Et cū tempus aduenerit, quo se mundus renouaturus extinguat, uiribus ista se suis cædent, & sydera syderibus incurrēt, & omni flagrans materia, uno igne quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit. Nos quoq; felices animæ, & æternæ sorte, cum deo uisum erit iterum ista moliri, labentibus cunctis, & ipsius parua ruinae ingentis, accessio in antiqua elementa uertemur. Fer licem filium tuum Martia, qui ista iam nouit.

Mundus renouandus
al. æterna sortite.

ERASMI IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Alios ignibus peruret, uel in pœnam admotis, uel incerta nudos maria iactabit. Consentiebant exemplaria, Legem arbitror, Alios ignibus peruret uel in pœnam admotis, uel incertis, siue infertis, alios nudos mari iactabit. Incertos ignes uocat, incendium forte ortum. Infertos ignes intelligas licet, febres ac pestilentias. Alij ignes admouentur, alij inferuntur.

Cap. 10.

Semper in deteriora dependenti. Alius, semper interiora dependendi. Rodolphus semper anteriora deprendens, quamquam dependens bene habebat.

Cap. 28.

PINCIANI IN LIBRVM DE CONSOLATIONE AD MARTIAM.

Vidistiq; lachrymas palam & gemitus deuorasti] Videntur aduersa esse inter se fundere lachrymas palam & gemitus deuorare. Quare malim clam legeres quam palā. Nō tamen hilari frōte texisti] Vetus lectio. Quidem tamen non hilari fronte texisti. Scribendum puto. Quin & tantum non hilari fronte texisti. Ut uero aliquem spiritum mutatio temporum dedit] Legendum, ut uero aliquam occasionem mutatio temporis dedit, ex exemplari Facundi & Primitiui. Quādiu quisquam erit qui uelit scire] Vetus lectio, quādiu quisquam uelit scire. Quid sit uir Romanus qui subactis iam ceruicibus omnium & ad syllanum iugum adactus indomitus sit] Scribe partim ex ueteri lectione, partim ex coniectura, quid sit uir, Romanus. Quid subactis iam ceruicibus omnium & ad seianum iugum adactus indomitus. Nam quo iure supra ex salamonos emendatum est seianianos, eodem hic ex syllanum fieri debuit seianianum.

Cap. 3.

Non licuerat matri ut filij oscula gratumque extremi sermonem oris hauriret, longo itinere reliquias profectus] Scribe ex eadem, non licuerat matri ultima filij oscula gratumque extremi sermonem oris haurire longo itinere reliquias Drusi sui profectus. Itē paulo post irritata legēdū puto, nō irritata, & si omnes scripti codices profectus & irritata habeāt nō profectus & irritata. In quorū nōnullis habetur uti filij osculo, nō ultima filij oscula, ipsaque desiderabis triste matribus agmē occurrere] Quēdā exēplaria, ipsumq; desiderans tristē matribus omni occurrere. Alia sic, ipsumque desiderās omne occurrere. Legēdū reor. Ipsa te desiderabis. Triste matribus omni occurrere. Cui correctioni uidentur suffragari uerba Senecæ libro quarto declamationum. Hic mihi uiuendum ne cui de nuptijs, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurrat. Posset etiam non absurde ita legi. Ipseq; quē desideras tristis matri & ominosus occurret. In meliore noto partes] Lego contra omnia exemplaria patre, non patre, circa initia, non est ignotum qualem te in personam patris tui gesseris. Illum ipsum iuuenē dignissime quietem nominatum cogitatumq; faciet] Vetus omnes codices. Illum ipsum iuuenem dignissime quietem semper nominans cogitatusq; faciet. Scribendum forte. Illum ipsum iuuenem dignissimū quiete semper nominans cogitatusq; faciet. quam correctionem probare uidentur uerba statim sequentia.

Cap. 4.

Se consolandam philosopho uiri sui præbuit] Prior editio, se consulero philosopho uiri sui præbuit. Vetus lectio, non consulero, habet, sed consulareo. Emendandum puto se consilio Arei philosophi uiri sui præbuit. Fuit hic Areus Arius philosophus Alexandrinus Augusto acceptissimus, Cum quo instituto sermone & dextra ei data, ut inter

ut inter ciues suos spectabilis foret, admirarenturque eum omnes, ingressus est Alexandriam post debellatos
um et Cleopatram. Deinde quum in suggestum theatri ascendisset; Alexandrinis omnibus præ metu examinatus
et in terram procidentibus quum eos stare iussisset omni se inquit populum crimine absolvere, idque se facere
mo propter conditorem Alexandrum; secundum propter miram pulchritudinem, magnitudinemque eius uirtutis
tio propter Arium amicum suum, auctor Plutarchus in Antonio, Suetonius quoque in Augusto. Deinde etiam a
quit eruditione uaria repletus super Arci philosophi filiorumque eius Dionysij et Nicanoris contubernium in
tiam si in Suetonio exemplaribus atroci menda, spera rei, legatur pro super Arci. Huic Arco credunt nonnulli Dio
scoridem inscripsisse libros suos de medicinali materia. Caterum in exemplari Facundi et Primitiui sic habet
se Arco philosopho uiri sui præbuit. Et multum eam rem profuisse sibi confessa plus quam Romanum] Scribe, ex
ueteri lectione, et multum eam rem profuisse sibi confessa est plusquam Romanum populum. Diligentissimum
Vsq; in hunc diem Liuiam] Scribendum reor per maiorem. Diligentissime ut sit exordium orationis quam Arco
habuit ad Liuiam.

Cap. 5.

QVEM ADMODVM aliquid loquantur coram te de Druso] Sic prior editio. Scribendum, quem ad
modum se gerant. Loquantur aliquid coram te de Druso an nihil, ex eisdem.

Cap. 7.

Quia naturaliter] desiderantur in eadem hæc duo uerba et recte, nam confestim sequitur eadem sententia.
Quare? quia uires illi à natura datæ sunt.

Cap. 8.

DOLOREM dies consumit] Scribo dolorem dies longa consumit, ex ueteri lectione.

Cap. 9.

Alium percussisti me petisti] Eadem, alium quidem percussisti, sed me petisti. Egregium uersum et dignum a
diui, est enim è populo. Cuius potest accidere quod cuique potest] Deprauatissimus locus si quis in toto opere
tantum uerbis uitiat, sed inuerso etiam ut conijcio ordine. Sunt codices qui sic habeant, egregium uersum et di
gnum audiui qui non è populo heri et cuius potest accidere quod cuiquam potest. Legendum opinor. Egregi
um uersum audi et dignum qui non esset Publij. Syri. Et cuius potest accidere quod cuiquam potest. Comproba
hanc castigationem Seneca ipse in libro de Tranquillitate uitæ, his uerbis. Nunquam me in bona re mali pudor
auctoris. Publius tragicis comicisque uehementior ingenijs, quoties mimicas ineptias et uerba ad summam causam spe
stantia, reliquit inter multa alia cothurno non tantum supario fortiora et hoc ait, cuius potest accidere quod cui
quam potest. Fuit hic Publius natione Syrus mimographus poeta temporibus Cesaris dictatoris, multis et pulche
rimis sententijs clarus in primis. Quas leges apud Gellium libro 17. capite 14. et apud Macrobium secundo Satur
nalianum non procul à calce. Deficiet iste comitatus] Quidam codices. Deficietur habent, puto legendum deficiet te.
Et in hanc legem datus hoc fatum ab utero statim prosequeretur] Eadem. In hanc legem datus est. Hoc illud fa
tum ab utero statim prosecutum est. Vel in pœnam admotis uel in certa nudos maria iactabat] Variæ et parum
sibi constantem ueterem lectionem hoc loco reperio. Sed quæ commodior ex emendationibus codicibus elici potuit,
sic habet, uel in pœnam admotis uel in remedium, alios uinciet. Id nunc isti licebit nunc tibi. Alios per uicem,
nudos maria iactabit. Moderandus est itaque nobis animus ad hæc maxime quæ immoderate fertis, et in metus, et
in dolores humanum pectus dispensandum] Breuius eadem, moderandum est itaque uobis maxime qui immodera
te fertis, et in multos dolores humanum pectus dispensandum.

Cap. 10.

HAEC OMNIS ISTA quæ in foro litigat, et mox paulo, non dispari gradu uadit] Lege huc, non hæc,
et foris, non foro, et negatio, non, tollenda, ex eadem. Et quæ diligis ueneraris, et quæ despicis unus exæquat
nis hic uidelicet illa phyticis oraculis ascripta noscit] Sic prior editio. Deploratissimus est locus. In quibusdam
codicibus sic habetur, Et quæ diligis ueneraris, et quæ despicis unus exæquat cinis hoc uidelicet illa phyticis ora
culis ascripta noscite, quæ uerba minus forte uitiosa erunt si sic legantur. Et quem diligis ueneraris, et quem despi
cis unus exæquat uox Chilonis, hæc uidelicet illa pythicis oraculis ascripta, Nosce te, uel sic. Et quem diligis uer
raris, et quæ despicis unus exæquat Chilonis uox licet illa pythicis oraculis ascripta. Nosce te. Notam sententiam
illam, nosce te. Chilonis esse Lacedæmonij, ex Plinio, Plutarcho, Ausonio et alijs, et si Iuuenalis Apollini ascribit.
Eccelo descendit gnothi se autem. Cicero item prima Tusculana. Nimirum inquit hanc habet uim præceptum Apol
linis quo monet ut se quisque noscat. Diogenes quoque Laertius in uita Chilonis cum sententiam illam spon
non deesse iacturam. Chiloni tribuat hanc de se noscendo non tribuit. Alimenta metuens sua quorum modum im
pia rumpit] Veteres quidam codices duo uerba addunt, et semper, sed et sic locus est ambustus et uerbis quibus
dam cassius quæ omnino addere ad complementum sensus necessarium habui. Scribendum igitur censeo sic, et se
per alimenta metuens sua quorum modo inopia laborat, modo copia rumpitur. Morbitum, putre, cassius
fletus uita auspiciatum] Legendum puto morbidum, putre, cassum, à fletu uitam auspiciatum. Plinius libro 7.
Nullumque tot animalium ad lachrymas, et has protinus uitæ principio, et paulo post, et à supplicijs
auspiciatum.

Cap. 12.

Liberos nutrientibus non ipsa fructus educatione acquiritur] Exemplaria quædam liberos nutrientibus non fa
cis clare

et ipse educatio. Omnia tanquam prospera] Corrigendum puto. Omnia tam praepropera. Cui emenda-
 fessantur uerba haec non longe à fine. Hac sanctitate morum effecit ut puer admodum dignus sacerdotio
 Quibus male nimis secundae res constant.] Eadem, quorum male illo nimis secundae res constāt. Coniicio
 quorum malis illius nimis secundae res constabant.

ET SOLENNIA pontificalis carminis uerba concepit] Sic agnoscunt cōplura exemplaria, sed in exem- Cap. 13.

plari antiquissimo & correctissimo Facundi & Primitiui tantum habetur. solennia pontificalia perfecit, cetera

est tantum turbam iam potuisse sine iniuria damnōue praeferuehi] Quedam exemplaria, mirum est
 non potuisse sine inuidia damnōue praeferuehi. Alia. Mirum est tantam turbā sine inuidia sine dam- Cap. 16.

no praeferuehi. Legendum puto esset potius quam est. Similes patri] haec uerba desiderantur in eadem.

Iam patri, iam matri praesidium ac decus amittere] Scribe, iam patri iam matri residuum amittere, cetera ocio
 la sunt. ex codice Facundi & Primitiui. Lympidissima hyberna.] Vetus lectio, lepidissima. lego tepidissima, ut patet Cap. 17.

ex uerbis sequentibus, cuius rei Plinius quoque meminit secundo historiae naturalis, capite 64.

ut ipse maledictum sit] Legendū ex antiqua lectione, ut ipsi maledicta sint. Et modo toto ore terris imminen-
 tem accessionibus damnisq; mirabilem] Scribe, & modo occultam modo toto ore terris imminuentem, accessioni- Cap. 18.

bus damnisq; mutabilem, ex eadem.

Et nosmetipsi non fallamus] Quidam codices sine negatione, & nosmetipsi fallamus. In alijs non habentur
 omnino haec uerba. Et qui contemptum uindictet] Vetus lectio, & quia contemptu uindictet. Cap. 19.

Hic ubi res fortuna male diuifit & aequo iure genitos alium alij donauit.] Haec ubi res communes fortuna ma- Cap. 20.

le diuifit & aequo iure genitos aliud alij donauit, uetus lectio. Puto legendum alium alijs donauit. Ut non cōcidam
 alterius minas casuum.] Legendum forte casarum potius quam casuum. Exemplar Facundi & Primitiui, aduer-
 sae ruinas casuum. Coram te iura beneficio mortis habeo.] Sic prior editio. Vetus lectio uita habet, non iura. Pro-
 inde scribendū sic reor. Corā te uita beneficio mortis habeo. Nā & inter alios Plinius quoq; maximū uitae bonū ap-
 pellat mortē. Liberata republica cōseruator eius.] Postrema duo uerba, cōseruator eius, in exēplari Facundi et Pri-
 mitiui nō habentur. Latrocinia, bella, rapinas, tātū Catilinarū.] Legēdū puto triū Catilinarū. Nō tātū Catilinarū.
 Nam Augustum, Antonium, Lepidum, tres Catilinas uocat, ut iuuenalis tres Syllas. In tabulam Sylle si dicant di-
 scipuli tres. Venienti in pactum hoc prospiciamus hospitium.] Castigandus forte uitiosissimys locus sic. uenienti
 bus in puncti hoc proximum hospitium. Posset etiam legere spatium, nō hospitium. Imō multum est quod uiuimus
 scitis est.] Exemplar Facundi & Primitiui. Imō modo multum est, cetera. Scribendū uidetur. Vno modo multum
 est, reliqua. Scit libenter illū ex consilio perdidisse.] Ita leguntur in eodem codice, ut recitauit, sed mendose. Puto
 sic corrigenda, nec illum diligentia uel consilio protulisset. Auguria opus suum fata.] Quid si legas, urgent opus
 suum fata.

IN summa pudoris custodia. Inter luxuriosae urbis oculos conseruaturum, si potuisset ita mōrbos euadere, cete-
 ra.] Exemplar Facundi ac Primitiui, & summa pudoris custodia inter luxuriosae urbis oculos conseruatum potuif-
 set, ut reliqua. Cap. 21.

Non simplici dolore pudenda curantium.] Quedam exemplaria, non per simplicem dolorem, cetera. Alia nō
 simplicem dolorem, cetera. Post haec exilium, nō fuit innocentior filius tuus quam Rutilius, quam Corruccanus, nō
 sapiētiōr quā Socrates, non fuit sanctior quā Cato, qui uoluntario uulnere trāsfixit pectus. Cum ista per-
 paxis.] Falso scripta. Peius dispuēta. Praepostere locata uerba. Lego ex uetere lectione. Post haec Exilium, non fu-
 it innocentior filius tuus. Carcerem, non fuit sapiētiōr quā Socrates. Voluntario uulnere transfixū pectus, non
 fuit sanctior quā Cato. Quā ista perspexeris. Clienti suo atrio secundo.] Lego Satrio, nō Atrio, ex Cornelio Ta-
 cito. Consecrari pessimum militem] Non pessimum, sed perfidum habet eadem, ut puto recte, alludere enim uideba-
 tur ad militem illum qui Pompeium obruncauit. An mortis rei perderetur] Locus est corruptissimus, ex eorum
 numero qui emendatore indigent Oedipo. Fortasse sic minus corrupte legetur, an maiestatis reo perire daretur.
 Quam lectionem astruere uidentur uerba sequentia pene non licuit

Ita est indicium imminētis exitij maturitas.] Scribendum ex eisdem. Ita est. Indicium est imminētis, reliqua. Cap. 22.

SUB matris custodia.] Sub matris tutela, eadem.] Nullius foeminae spei se praebuit.] Dicitio, foeminae, neces-
 saria non erat praecedente paulo ante uerbo mulierum, proinde eradēda est, suffragate etiam uetere lectione. Ha-
 bitu contemplatione uirtutum filium geri tanquam si nec illi tibi magis uacet] Sic prior editio. Scribendum puto.

in contemplatione uirtutum sic te gere tanquam si nūc illa, cetera, ut infra. Sic itaq; Martia te gere tanquam

foealis patris filijq; posita. Sequitur statim.

Liber ducit.] Ita in eadem libens ducitur, ut ad adolescentem referatur non ad auum. Et in profunda terrarum
 perire aciem inuit. Delectat enim ex alto relicta respicere.] Vetus lectio breuior, & in profunda terrarum
 permittit

Cap. 23.

Cap. 24.

Cap. 25.

permittit aciem. Iuuat enim ex alto, cætera, quam lectionem agnoscit quoq; exemplar emendatissimum Facundii Primitiui.

Cap. 26.

Reges ne dices felicissimos futuros si maturius illos mors stantibus subtraxisset malis.] Eadē, Reges ne timē felicissimos futuros, reliqua. Ostēdi quā magno me iuuat animo scripsisse.] Corrigēdū puto. quā quæ iuuabat animo scripsissem. Nam omnis uetus lectio scripsissem agnoscit, non scripsisset. Videmurq; non da nocte circumdati. Nil apud uos, cætera.] Sic prior editio. Scribe, uidemusq; non alta nocte circumdati, nil apud uos, reliqua ex eadem. Nihil constabat loco stabili.] Hæc uerba non habentur in eadem & recte, nam sequitur confestim eadem sententia. Quota enim ista fortuita potentiæ portio est.] Fortune, non fortuita, exemplar Facundii & Primitiui.

al. Helbiam

LVCII ANNAEI SENECAE AD T. ALBINAM MATREM
DE CONSOLATIONE LIBER VNVS.

Aepe iam mater optima impetum cepi consolandi te, sæpe conuiui. Ut auderem, multa me impellebant. Primum uidebar depositurus omnia incommoda, cum lachrymas tuas, etiam si superprimere non potuissem, interim certè absterissem. Deinde plus habiturum me autoritatis non dubitabam ad excitandam te, si prius ipse consurrexissem. Præterea timebam ne à me non uicta fortuna aliquem meorum uinceret. Itaq; utcūq; conabar manu sua,

per plagam meam imposita, ad obliganda uulnera uestra reptare. Hoc propositum meum erat. Rursusq; retardabar, dum recens sciret. Sciebam dolori tuo occurrendum non esse, ne ipsum ipsa solatia irritaret, & accenderent. Nā in morbis quoque nihil est magis periculosum, nec perniciosum, quā immatura medicina. Expectabam dum ipse uires suas frangeret, & ad sustinenda remedia mora mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Præterea cum clarissimorum omnia ingeniorum monumenta, ad compescendos moderandosq; luctus composita euoluerem non inueniebam exemplum eius, qui consolatus suos esset, cum ipse ab illis comploraretur. Ita in re noua hæsitabam, uerebarq; ne hoc non consolatio, sed exulceratio esset.

Quid quod nouis uerbis, nec ex uulgari et quotidiana sumptis allocutione, opus erat homini ad consolandos suos, ex ipso rogo caput alleuant. Omnis autem magnitudo doloris modum excedentis, necesse est ut stilo delectū uerborum eripiat, cum sæpe uocem quoq; ipsam intercludat. Utcūq; cōnitar, non fiducia ingenij, sed quā possum instar efficacissimæ consolationis esse consolator. Cui nihil negares, huic hoc utiq; te non esse negaturam (licet omnis mœror contumax sit) spero, ut desiderio tuo uelis à me modum statui.

Cap. II.

Vide quantum de indulgentia tua promiserim mihi, potentior me futurum apud te non dubito quā dolorem tuum, quo nihil est apud miseros potentius. Itaq; ne statim cum eo concurrā, adero prius illi, & quibus excitetur ingeram, omnia proferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicit aliquis, quod hoc genus est consolandi, obliterata mala reuocare, & animum in omnium erumnarum suarum conspectu collocare, uix unius patientem. Sed is cogitat quæcūq; usq; eo perniciose sunt, ut contra remedium conualuerint, plerūq; contrarijs curari. Omnes itaq; luctus illi suos, omnia lugubria ad mouebo. Hoc erit non molli uia mederi sed urere ac secare. Quid consequar, ut pudeat animum, tot miseriarum uictorem, ægre ferre unum uulnus in corpore tam cicatricoso. Fleant itaq; diutius & gemant, quorum delicatas mentes eneruauit longa felicitas, ut ad leuissimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates transierunt, grauissima quoq; forti & immobili constantia perferant. Vnum habet aliquid infelicitas boni, quod quos tamen sæpe uexat, nouissime indurat. Nullam tibi actionem tamen dedita grauissimis luctibus, ne natalem quidem tuum excepit. Amantissimam matrem statim nata, imò dum nascereris, & ad uitam quodāmodo exposita es. Creuisti sub nouerca, quam tu quidem omni obsequio, & pietate, quāta uix in filia commipici potest, matrem fieri coegisti. Nulli tamen tam magno constitit & bona nouerca. Auunculum indulgentissimum optimum ac fortissimum uirum, cum aduentum eius

al. semper
al. fortuna de-
dit

forte, tamē nō

is expectares, amisisti. Et ne sauitiam suam fortuna leuiorem ducendo faceret, in tricesimum diem, charissimum uirum tuum, ex quo mater trium liberorum eras, exulisti. Lugenti tibi luctus nunciatus est, omnibus quidem absentibus liberis, quae de industria in id tempus coniectus malis tuis, ut nihil esset ubi se dolor tuus reclinaret. Transeo tot pericula, tot metus, quos sine interuallo tui uitae incurfantes perueni. modo in eundem sinum, ex quo tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti. Intra uigesimalium diem, quam filium meum in manibus & in oculis tuis morituum funeraueras, raptum me audisti. Hoc adhuc defuerat tibi, lugere uiuos.

Grauiissimum est ex omnibus, quae unquam in corpus tuum descenderunt, recens uolui, fateor, non summam cutem rupit: pectus, & uiscera ipsa diuisit. Sed quem, admodum tyrones leuiter faucibus, tamen uociferantur, & manus medicorum magis quam ferrum horrent, at ueterani quamuis confossi patienter ac sine gemitu uelut aliena corpora tunc excoriari patiuntur, ita tu nunc debes te fortiter praebere curatio- ni. Lamentationes quidem & ululatus, & alia per quae infirmae mulieres tumultuantur, amoue. Perdidisti enim tot mala, si nondum misera esse didicisti. Et quid? Videor ne tecum timide egisse, cum nil tibi subduxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui. Magno id animo feci. Constitui enim uincere dolore, dolorem tuum, non circumscribere. Vincam puto, primum si ostendero nihil me pati, propter quod possim dici miser, nedum propter quod miseros etiam quos contingam faciam. Deinde si ad te transiero, & probauero, ne tuam quidem grauem esse fortunam, quae tota ex mea pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua audire gestit, nihil mali esse mihi: si hoc tibi demonstrare non potero, ipsas res quibus me putas premi non esse intollerabiles, faciam manifestum. Sin id credi non potuerit, at ego mihi ipse magis placebo, quod inter eas res beatus ero, quae miseros solent facere. Non est quod de me alijs credas, ipse tibi, ne quid incertis opinionibus perturberis, indico me non esse miserum. Adiciam, quo securior sis, nec fieri quidem me posse miserum.

Bona conditione conditi sumus, si eam non deseruerimus. Id egit rerum natura, ut ad bene uiuendum non magno apparatu opus esset. Vnusquisque facere se beatum potest. Leue momentum in aduenticijs rebus est, & quod in neutram partem magnas vires habeat. Nec secunda sapientem euehant, nec aduersa demittunt. Laborauit enim semper, ut in se plurimum poneret, intra se omne gaudium peteret. Quid ergo sapientem me esse dico? Minime. Nam id quidem si profiteri possem, non tantum negarem miserum me esse, sed omnium fortunatissimum, & in uicinum deo perductum praedicarem. Nunc, quod satis est ad omnes miseras leniendas, sapientibus uis me dedi, & nondum in auxilium mei ualidus, in aliena castra confugi, eorum scilicet, qui facile se & sua tuentur. Illi me iusserunt stare assidue, uelut in praesidio positi, & omnis conatus fortunae, & omnes impetus prospicere, multo antequam incurrant. Illis grauis ipsa fortuna est, quibus est repentina. Facile eam sustinere potest, qui semper expectat. Nam & hostium aduentus eos prostermit, quos inopinate occupauit. At qui futuro se bello ante bellum parauerunt, compositi & adaptati primum, qui tumultuosissimus est, ictum facile excipiunt. Nunquam ego fortunae credidi, etiam si uideretur pacem agere, omnia illa quae in me indulgentissime conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posui, unde posset ea sine motu meo repetere. Interuallum inter me & illam magnum habui. Itaque abstulit illa, non auulsit. Neminem aduersa fortuna comminuit, nisi quem secunda decepit. Illi qui munera eius aut sua & perpetua amauerunt, qui se propter illa suspici uoluerunt, iacent & moriuntur, cum inualidos & pueriles animos, omnis solidae uoluptatis ignaros, falsa & nobilia oblectamenta destituunt. At ille qui se laetis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, aduersus utrumque statum inuictum animum tenet, explorata iam firmitas est. Nam in ipsa tunc felicitate quid contra infelicitatem ualeret, est expertus. Itaque per in illis quae omnes optant, existimaui semper nihil ueri boni inesse, cum inania & specioso ac decepturo furo circumlita inueni, intra nihil habentia fronti simile. Nam in illis quae mala uocantur, nihil tam terribile ac durum inuenio, quam opinio uulgi

al. inte

al. osculi

CAP. III.

al. exsecari

CAP. III.

CAP. V.

al. suos

al. infirmitate

uulgi minabatur. Verbū quidē ipsum, persuasione quadā, & consensu iam asperum ad aures uenit, & audientes tanquam triste & execrabile ferit, ita enim populus sit. Sed populi scita ex magna parte sapientes abrogant.

CAP. VI.

Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies utcumque credita est aufert, uideamus quid sit exilium, nempe loci commutatio est. Angustare uim eius, & quicquid pessimum in se habet subtrahere. Hanc commutationem loci sequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduersus ista posita consilium. Interim primum illud intueri uolo, quid acerbi afferat ipsa loci commutatio. Carere patria intolerabile est. Aspice hanc frequentiam, cui uix urbis immensa tecta sufficiunt. Maxima pars illius turbæ patria caret, ex municipijs & coloniis suis, ex toto deniq; orbe terrarum confluxerunt: alios abducit ambitio, alios necessitas officij publici, alios imposita legatio, alios luxuria, opulentum, & oportunitas uitij locum quarens, alios liberalium studiorum cupiditas, alios spectacula. Quodā traxit amicitia, quosdam industria, & latam ostendēdā uirtuti nata materia: quidam uenalem formam suam attulerunt, quidam uenalem eloquentiam. Nullum non hominum genus concurrat in urbem, & uirtutibus & uitij magna precia ponentem. Iube omnes istos ad nomen citari, & unde domo quisq; sit, quare. Videbis maiorem partem esse, quæ relictis sedibus suis uenerit in maximam quidem ac pulcherrimam urbem, non tamē suam. Deinde ab hac ciuitate discede, quæ ueluti communis patria potest dici, omnes urbes circum. Nulla est ubi magnam partem peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc transi ab ijs, quarum amœna positio & oportunitas regionis plures alliciet, deserta loca, & asperrimas insulas, Sciathum & Seriphum, Gyarum & Corficam pete. Nullum inuenies exilium, in quo non aliquis animi causa moretur. Quid tam nudum inueniri potest? quid tā abruptum undiq; quàm hoc saxum? quid ad copias respicienti? ieiunius? quid ad homines immanfuetius? quid ad ipsum loci situm horridius? quid ad cœli naturam intemperatius? plures tamē hic peregrini quàm ciues consistunt. Vsq; eo ergo cōmutatio ipsa locorum grauis non est, ut hic quoq; locus à patria quosdam abduxerit. Inuenio qui dicant inesse naturalem quandam animis iritationem cōmutandi sedes, & transferendi domicilia. Mobilis enim & inquietata mens homini data est. Nūquā se tenet, spargitur, & cogitationes suas in omnia nota atq; ignota dimittit, uaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum lætissima: quod non miraberis, & si propriam eius originē aspexeris, non ex terreno & graui concreta corpore, ex illo cœlesti spiritu descendit. Cœlestium autem natura semper in motu est. Fugit, & uelocissimo cursu agitatur. Aspice sydera & mundi illustria: Nullum eorum perstat. Labitur assidue, & locum ex loco mutat, quamuis cum uniuerso uersatur, in contrarium nihilominus ipsi mundo & refertur, per omnes signorum partes discurret perpetua eius agitatio, et aliunde aliō cōmigratio est. Omnia uoluūtur. Semper intransitu sunt, & ut lex & naturæ necessitas ordinauit aliunde aliō deferuntur. Cum per certa annorum spacia orbis suos explicuerint, iterum ibunt per quæ uenerant. I nunc & animum humanum, ex iisdem quibus diuina constant compositum seminibus, moleste ferre putat transitum ac migrationem, cum dei natura assidua et citatissima commutatione, uel delectet se, uel cōseruet. A cœlestibus agetum te ad humana cōuerte. Videbis gentes, populosq; mutasse sedem. Quid sibi uolunt in medijs Barbarorum & nationibus Græcæ urbes? Quid inter Indos, Persasq; Macedonicus sermo? Scythia & totius ferarum, indomitaramq; gentium tractus ciuitates Achaia Ponticis impositas litoribus ostentat. Non perpetuæ hyemis fauicia, nō hominum ingenia, ad similitudinem cœli sui horrentia, transferentibus domus suas obstiterunt. Atheniēsis in Asia turba est. Miletus ccccc. lxx. urbium populum in diuersa effudit. Totum Italiae quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuscos Asia sibi uēdicat. Tyrii Americam incolunt, in Hispania Poeni: Græci se in Galliam immiserunt, in Graciam Galili. Pyræus Germanorum transitus non inhiuit, per inuia, per incognita uersant se humana leuitas. Liberos, coniugesq; & graues senio parentes traxerunt. Ad

longo

al. laxā ostendenda

al. Siphnon
al. Corcyram,
Sue. Cosyram.
Consule Geographos.
al. tenuius?

al. si primam
Vnde anima,
al. mundum illustrantia

al. deferitur.

al. regionibus

hago errore iactati, non iudicio elegerunt locum, sed lassitudine proximum occur-
 puerunt. Alij armis sibi ius in aliena terra fecerunt. Quasdam gentes cum ignota
 peterent, mare hausit. Quidam ibi confederunt, ubi illos rerum inopia deposuit. Nec
 omnibus eadem causa relinquendi, quærendique patriam fuit. Alios excidia urbi-
 um suarum hostilibus armis elapsos, in aliena spoliatos suis, expulerunt. Alios do-
 mestica seditio submouit, alios nimia superfluentis populi frequentia ad exoneran-
 das urbes emisit. Alios pestilentia, aut frequentes terrarum hiatus, aut aliqua intol-
 leranda infelicitis soluita eiecerunt. Quosdam fertilis oræ in maius [†] latæ fama cor-
 rupit. Alios alia causa exciuit domibus suis. Illud itaq; est manifestum, nihil eodẽ loco
 mansisse quo genitum est. Assiduus humani generis discursus est. Quotidie aliquid in
 tam magno orbe mutatur. Noua urbium fundamenta iaciuntur. Noua gentium no-
 mina, extinctis nominibus prioribus, aut in accessionem ualidioris conuersis, oriun-
 tur. Omnes autem istæ populorum transportationes, quid aliud quàm publica exilia
 sunt? Quid tam longo te circuitu traho? Quid interest enumerare Antenorem
 Patavij conditorem, & Euandrum in ripa Tyberis regna Arcadum collocantem?
 Quid Diomedem, aliosq; quos Troianum bellum uictos simul uictoresq; per alienas
 terras dissipauit: Romanum imperium nempe autorem exulem respicit, quem pro-
 fugum, capta patria, exiguas reliquias trahentem, necessitas & uictoris metus, lon-
 ginqua quærentem in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes
 prouincias misit, ubicunq; uicit, Romanus habitat. Ad hanc commutationem loco-
 rum libenter nomina dabat, & relictis aris suis trans maria sequebatur colonus se-
 nex. Res quidem non desiderat plurimum enumerationem: Vnum tamen adijciam,
 quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iam [†] colonos mutauit. Vt anti-
 quiora quæ uetustas obduxit transeam, Phocide relicta, Graij qui nunc Massiliam
 colunt, prius in hac insula confederunt. Ex qua quid eos fugauerit incertum est, Vtrum
 cœli grauitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura importuosi maris. Nam
 in causa non fuisse ueritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus &
 inconditis Galliæ populis se interposuerunt. Transierunt deinde Ligures in eam, tran-
 sierunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. Eadem enim tegumeta capi-
 tum, idemq; genus calceamenti, quod Cantabris est, & uerba quædam. Nam totus
 sermo conuersatione Græcorum, Ligurumq; à patrio desciiuit. Deducte deinde sunt
 duæ ciuium Romanorum Coloniae, altera à Mario, altera à Sylla. Toties huius ari-
 di & spinosi saxi mutatus est populus, uix deniq; inuenies ullam terram, quam eti-
 am nunc indigenæ colant. Permixta omnia & insititia sunt. Alius alij successit. Hic
 concupiuit, quod alij fastidio fuit, ille unde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit,
 nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Aduersus ipsam mutationem loco-
 rum, detractis certis incommodis quæ exilio adherent, satis hoc remedium putat Var-
 ro doctissimus Romanorum, quod quocunq; uenimus eadem rerum natura uten-
 dum est. M. Brutus satis hoc putat, quod licet in exilium euntibus uirtutes suas fer-
 re secum, ad quem migraturi sunt. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficacia
 ad consolandum exulem, utraq; in unum collata fatebitur plurimum posse. Quantu-
 lum enim est quod perdidimus. Duo quæ pulcherrima sunt, quocunq; nos moue-
 rimus, sequentur, natura communis & propria uirtus. Id actum est, mihi crede, ab il-
 lo, quisquis formator uniuersi fuit, siue ille deus est potens omnium, siue incorpora-
 lis ratio ingentium operum artifex, siue diuinus spiritus per omnia maxima ac mi-
 nima, æquali intentione diffusus, siue fatum & mutabilis causarum inter se coherenti-
 um series. Id, inquam, actum est, ut in alienum arbitrium, nisi uilissima quæq; non caderent
 Quicquid optimum homini est, id extra humanam potentiam iacet, nec dari nec er-
 ipi potest. Mundus hic, quo nihil neq; maius, neq; ornatius, rerum natura genuit. A-
 nimus contemplator, admiratorq; mundi, pars eius magnificentissima, propria no-
 bis, & perpetua, tamdiu nobiscum mensura, quamdiu ipsi manebimus. Alacres itaq;
 & erecti quocunq; res tulerit, intrepido gradu properemus.

Emetiamur quascunq; terras, nullum inuenturi solum intra mundum quod alie-

al. laudata

CAP. VII.

al. cultores
CAP. VIII.

CAP. IX.

al. eruantur.
al. abducendus

al. contignatio
num
al. si ideo id
fortiter pateris,
quia Rom.

al. deformatū

num homini est. Vnde cūq; ex æquo ad cœlum erigitur acies, partibus inter
lis omnia diuina ab omnibus humanis distant. Proinde dum oculi mei ab illo specta
culo cuius insatiabiles sunt, non abducantur, dum mihi lunam solemq; intueri lice
at, dum cæteris inhærere syderibus, dum ortus eorum, occasus, interuallaq; & co
fas inuestigare uelocius meandi, uel tardius, spectare tot per noctem stellas mica
tes, & alias immobiles, alias non in magnum spacium exeuntes, sed intra suū se clo
cum agentes uestigium, quasdā subito erumpentes, quasdā igne fuso perstringen
tes aciem, quasi decidant, uel longo tractu cum luce multa præteruolantes. Dū cum
his sim, & cœlestibus (qua homini fas est) immiscear, dum animum ad cognatarū re
rum conspectum tendentem, in sublimi semper habeam, quantum refert mea quid
calcem. Atqui non est hæc terra frugiferarum aut latarum arborum ferax. Non ma
gnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur. Nihil gignit, quod aliæ gentes pe
tant, uix ad tutelam incolentium fertilis. Non preciosus hic lapis cæditur. Non auri
argentiq; uenæ t̄ eximuntur. Angustus animus est, quem terrena delectant. Ad illa
t̄ adducendus est, quæ ubiq; æque apparent, ubiq; æque splendent: & hoc cogitan
dum est, ista ueris bonis per falsa & prauæ credita obstare: quo lōgiore porticus ex
pedierint, quo altius turre sustulerint, quo latius uicos porrexerint, quo depressis
æstiuos specus foderint, quo maiori mole fastigia t̄ cœnationum subduxerint, hoc
plus erit quod illis cœlum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in qua latissi
mum receptaculū casa est. Næ & tu pusilli animi es & sordide se consolāris. t̄ si non
id fortiter pateris, quæ Romuli casam nosti. Dic illud potius. Istud humile tugurium
nempe uirtutes recipit. Iam omnibus templis formosius erit, cum illic iusticia con
specta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pieras omnium officiorū recte dispo
sitionum ratio, humanorū diuinorumq; sciētia. Nullus angustus est locus, qui hæ
cā magnarū uirtutū turbam capit, nullū exilium graue est, in quo licet cum hoc ire
comitatu. Brutus in eo libro quem de uirtute composuit, ait se uidisse Marcellū Mi
tylenis exulantem, et quantum modo natura hominis pateretur, beatissime uiuētem,
neq; unquam bonarum artium cupidiorē quā illo tēpore. Itaq; adiicit, uisum sibi
se magis in exiliū ire, quā sine illo rediturus esset, quā illū in exilio relinqui. O for
tunatiorem Marcellum, eo tempore quo exilium suum Bruto approbauit, quā
quo R. P. consulatum. Quantus uir ille fuit, qui effecit ut aliquis exul sibi uideretur,
quod ab exule recedebat. Quantus uir ille fuit, qui in admirationem sui adduxit ho
minem, etiam Catoni suo mirandum. Idem Brutus ait, C. Cæsarem Mitylenas præ
teruectum, quia non sustineret uidere t̄ defortunatum uirum. Illi quidem reditum
impetrauit senatus publicis precibus, t̄ sollicitus ac mœstus, ut omnes isto die Bru
ti habere animum uiderentur, & non pro Marcello, sed pro se deprecari, ne exules
essent, si sine illo fuissent: sed plus multo consecutus est, quo die illum exulē Brutus
relinquere non potuit, nec Cæsar uidere. Contigit enim illi testimonium utriusque.
Brutus sine Marcello reuerti se doluit. Cæsar erubuit. Num dubitas quin il
le Marcellus tantus uir sic ad tolerandum æquo animo exiliū seipse adhortatus sit.
Ita te disciplinis imbuiisti, ut scires omnem locum sapienti uiro patriam esse: porro
hic qui te expulit, non ipse per annos decem continuos patria caruit, propagandū
sine dubio imperij causa, sed nempe caruit: nunc ecce trahit illum ad se Africæ reser
gentis belli minis plena, trahit Hispania, quæ fractas & afflictas partes resouet, tra
hit Aegyptus infida, totus deniq; orbis qui ad occasionem concussū imperij intēsus
est, cui primū rei occurret, cui parti se opponet. Aget illum per omnes terras uicō
ria sua. Illum suspiciant & colant gentes, tu uiue Bruto miratore cōtentus. Bene
go exilium tulit Marcellus, nec quicquam in animo eius mutauit loci cōmutatio,
quamuis eum paupertas sequeretur, in qua nihil mali esse, quisquis modo nōdū per
uenit in insaniam omnia subuertentis auaricie atq; luxurie, intelligit. Quantum ei
enim quod in tutelam hominis necessarium sit, et cui deesse hoc potest, ullam modo
uirtutem habenti: Quod ad me quidem pertinet, intelligo me non opes, sed occu
pationes perdidisse: corporis exigua desideria sunt, frigus submouere uult, alimen
tis famem

is fame ac sitim extinguere, quicquid extra concupiscitur, uitij non uisibus labora-
tum non est necesse omne pericrutarum profundum, nec strage animalium uentrem
excavare: nec conchylia ultimi maris ex ignoto littore eruere. Dij istos deaq; per-
tant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines transcendit. Vltra Phasim t̄ cape
re uolunt, quod ambitiosam popinam instruat, nec piget à Parthis, à quibus non-
dum poenas repetimus, aues petere. Vndiq; conuehant omnia t̄ uota fastidienti gu-
stare. Quod dissolutus delicijs stomachus uix admittat, ab ultimo portatur Oceano.
Vomunt ut edant, edunt ut uomant, epulas, quas toto orbe conquirunt nec conco-
quere dignantur. Ista si quis despicit, quid illi paupertas nocet? Si quis concupiscit,
illi paupertas etiam quid prodest? Inuitus enim sanatur, & si remedia ne coactus
quidem recipit, interim certe dum nō t̄ potest illa, nolenti similis est. C. Cēsar, quem
michi uidetur rerum natura edidisse, ut ostenderet quid summa uitia in summa fortu-
na possent, centies sestertio cōnauit unodie, & in hoc omnium adiutus ingenio,
nec tamen inuenit quomodo prouinciarum tributum una cōna fieret. O miserabi-
les, quorum palatum nisi ad preciosos cibos nō excitatur. Preciosos autem, non exi-
mius sapor aut aliqua faucium dulcedo, sed raritas & difficultas parandi facit. Alio-
quin si ad sanam illis mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus uentris serui-
entibus? quid mercaturis? quid uastatione sylvarū? quid profundū perscrutatione?
passim iacent alimēta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit, sed hæc uelut cæ-
ci transeunt, & omnes regiones peruagantur, maria traſciunt, & cum famem exi-
guo cibo possint sedare, magno irritant.

Libet dicere, quid deducitis naues, quid manus & aduersas feras & aduersus ho-
mines armatis, quid tanto tumultu discurretis, quid opes opibus aggeritis? Nō uul-
tis cogitare, quam parua uobis corpora sint. Nonne furor & ultimus mentium er-
ror est, cum tam exiguum capias, cupere multum. Licet itaque augeatis cēsus, pro-
moueat is fines, nunquam tamen corpora uestra laxabit is. Cum bene cesserit nego-
ciatio, multum militiā retulerit, cum indagati undiq; cibi coierint, nō habebitis ubi
istos apparatus uestros collocetis. Quid tā multa cōquiritis? Scilicet maiores nostri,
quorum uirtus etiā nunc uitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua pa-
rabant cibum, quibus terra cubile erat, quorum tecta nondum auro fulgebant, quo-
rum templa nondum gemmis t̄ retinebant. Itaq; tunc per fideles deos religiose iura-
batur, qui per illos iurauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet
minus beate uiuebat dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum uilissimum
cibum in foco ipse manu sua uersaret: illa qua iam saepe hostem percusserat, t̄ lan-
cemque in capitolini Iouis gremio reposuerat, t̄ quam Apicius nostra memoria t̄
uicis, qui in ea urbe, ex qua aliquando philosophi uelut corruptores iuuentutis abi-
re iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua seculū infecte, cuius exitum
nosse operæ precium est: cum sestertium milies in culinam congeſſisset, cum tot con-
gularia principum, & ingēs capitolij uestigal singulis commellationibus haussisset,
re alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus inspexit: superfuturum si-
bi sestertium centies computauit, & uelut in ultima fame uiciurus t̄ si sestertio cen-
ties uiuisset, ueneno uitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies ege-
ras fuit: I nunc & puta pecuniæ modum ad rem pertinere, non animi.

Sestertium centies aliquis extimuit, & quod alij uoto petunt, ueneno fugit. Illi
uero tam prauæ mentis homini ultima potio saluberrima fuit. Tūc uenena edebat,
bibeatque, cum immensis epulis non delectaretur tantum, sed gloriaretur, cum ui-
tia sua ostentaret, cum ciuitatem in luxuriam suam conuerteret, cum iuuentutem ad
imitationē suā sollicitaret, etiam sine malis exemplis per se docilem. Hæc accidunt
diuitias non ad rationem reuocantibus, cuius certi sunt fines, sed ad uitiosam con-
suetudinem, cuius immensum & incomprehensibile arbitrium est. Cupiditati nihil
cōsaris, naturæ etiam satis est parum. Nullum ergo paupertas exulis incōmodum
habet, nulli etiam tam inopis exilium est, quod non alendo homini abunde ferile sit.
An uestem, an domum desideraturus est exul? Si hoc quoque ad usum tantum

al. capi

al. nota

al. profunt

CAP. X.

al. mittebant

al. lanceam

al. atqui

al. uixit

al. si in seſter-
tium centies

CAP. XI.

al. uelamentū
al. faciebat

al. cure

CAP. XII.

al. solatijs

al. misere

desiderabit, neque tectum ei deerit, neque t uelamen. Aequè enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. Nihil enim hominì natura quod necessarium t faciebat, sece-
rijsquè coloribus distinctam & artibus. Non fortune iste uitio, sed suo pauper est, et-
tiam si illi quicquid amiserit restitueris, nihil ages. Plus enim restituendo deerit, ex
eo quod cupit, quàm exuli ex eo quod habuit. Si desiderabit aureis fulgentem ma-
gis suppellectilem, & antiquis nominibus artificum argètum nobile, æs paucorum
infantia preciosum, & seruorum turbam, quæ quamuis magnam domum anguste,
iumentorum corpora differta, & coacta pinguescere, & nationum omnium lapides
ista congerantur licet, nunquàm explebunt inexplabilem animum: nō magis quàm
ullus sufficiet humor ad satiandum eum, cuius desiderium nō ex inopia, sed ex acta
ardentium uiscerum oritur, non enim sitis illa, sed morbus est. Nec hoc in pecunia
tantū aut alimētis euenit. Eadē natura est in omni desiderio, quod modo nō ex ino-
pia sed ex uitio nascitur: quicquid enim illi congesseris, nō finis erit cupiditatis, sed
gradus. Qui continebit itaque se intra naturalē modum, paupertatem non sentiet,
qui naturalem modum excedet, eum in summis opibus quoque paupertas seque-
tur. Necessarijs rebus exilia sufficiunt, superuacuis nec regna. Animus est qui diui-
tes facit, hic in exilia sequitur, & in solitudinibus asperrimis, cum quantum sa-
tis est sustinendo corpori inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil
ad animum pertinet, non magis quàm ad deos immortales: omnia ista quæ imperi-
ta ingenia & nimis corporibus suis addicta suspiciunt, scilicet lapides, aurum & ar-
gentum, & magni leuatiquè mensarum orbes, terrena sunt pondera, quæ nō potest
amare syncerus animus, ac naturæ suæ memor, leuis t ipse expers, & quandocunq;
emissus fuerit, ad summa emicaturus. Interim quantum per moras membrorum, &
hanc circumfusam grauemquè sarcinam, licet, celeri & uolucris cogitatione diuina
perlustrat. Ideoque nec exulare unquam potest liber, & dijs cognatus, & omni mū-
do omnique æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cælum, & in omne præteri-
tum futurumquè tempus immittitur. Corpusculum hoc, custodia & uinculum ani-
mi, huc atque illuc iactatur. In hoc supplicia, in hoc latrocinia, in hoc morbi exercē-
tur. Animus quidem ipse sacer & æternus est, & cui non possit iniici manus.

Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam nemo grauem sentit
nisi qui putat, uti tantum præceptis sapientum. Primum aspice, quanto maior pars
sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores sollicitioresquè diuitibus, imò nescio an
eo latiores sint, quo animus eorum in pauciora distrahitur. Transeamus à pauperi-
bus, eamus ad locupletes, quàm multa sunt tēpora, quibus pauperibus similes sunt.
Circumcisæ sunt peregrinantium sarcinæ, & quotiescunquè festinationem necessi-
tas exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum suarum se-
cum habent, cum omnem apparatus castrensis disciplina submoueat. Nec tantum
conditio illos temporum, aut locorum inopia pauperibus exæquat. Sumunt quos-
dam dies, cum iam illos diuitiarum tedium cepit, quibus humi cœnent, & remoto
auro, argentoq; fictilibus utantur. Dementes hoc quod aliquādo cōcupiscunt, sem-
per timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorātia ueritatis exercet, qui
fugiunt quod uoluptatis causa imitantur. Me quidem quoties antiqua exempla re-
spexi, paupertatis uti t remedijs pudet. Quoniam quidem eò temporum luxuria
prolapsa est, ut maius uiaticum exulum sit, quàm olim patrimonium principum
fuit. Vnum fuisse Homero seruū, tres Platoni, nullum Zenoni, à quo cœpit Stoico-
rum rigida ac uirilis sapientia, satis constat. Num ergo quisquā eos t miseros uide-
re dicet, ut non ipse miserrimus ob hoc omnibus uideatur. Menenius Agrippa, qui
inter patres ac plebē publicæ gratiæ sequester fuit, ære collato funeratus est. Aetius
Regulus, cum Pœnos in Africa funderet, ad senatum scripsit, mercenarium suū di-
scessisse, & ab eo desertū esse rus, quod senatui publice curari dū abesset Regulus, pla-
cuit. Fuit ne tanti seruū non habere, ut colonus eius Ro. Po. esset. Scipionis filia ex
ærario dotē receperunt, quia nihil illis reliquerat pater. Aequum me hercales eras,
Ra.

Ro. Po. tributum Scipioni semel conferre, cum à Carthagine semper exigeret. O festos viros puellarum, quibus Ro. Po. loco focii fuit. Beatiores ne istos putas, quorum pantomimæ decies sestertio nubunt, quàm Scipionem, cuius liberi à senatu tuore suo in dotem æs graue acceperunt. Dedignatur aliquis paupertatem, cuius tantæ imagines sunt. Indignatur exul aliquid sibi deesse, cum defuerit Scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus, cum omnibus illis id quod deerat, ideò honestius suppletur, quia defuerat. His ergo aduocatis non tantum tuta est, sed etià gratiosa paupertas. Responderi potest, quid artificiose ista diducis, quæ singula sustineri possunt, collata non possunt. Commutatio loci tolerabilis est, si tantum locum mutet: paupertas tolerabilis est, si ignominia absit, quæ uel sola opprimere animos solet. Aduersus hunc quisquis me malorum turba terreat, his uerbis utendum erit: si contra unā quamlibet partem fortunæ satis tibi roboris est, idem aduersus omnes erit. Cum semel animū uirtus indurauit, undiq; inuulnerabilem præstat. Si auaricia dimittit, uehementissima generis humani pestis, moram tibi ambitio non faciet, Si ultimū diem non quasi pœnā, sed quasi naturæ legem aspicias, ex quo pectore mortis metum eieceris, in id nullius rei timor audebit intrare, Si cogitas, libidinem non uoluptatis causa homini datam, sed propagandi generis quem non uiolauerit hoc se cretum & infixum uisceribus ipsis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non singula uitia ratio, sed pariter omnia prosternit, in uniuersum semel uincit. Ignominia tu putas quemquam sapientem moueri posse, qui omnia in se reposuit, qui ab opinionibus uulgi secessit. Plus etiam quàm ignominia est mors ignominio. Socrates tamen eodem uultu, quo aliquando solus triginta tyrannos in ordinem redegerat, carcerem intrauit, ignominiam ipsi loco detractus: neque enim poterat carcer uideri, in quo Socrates erat. Quis usq; eo ad cōspiciendam ueritatem excreatus est, ut ignominiam putet M. Catonis fuisse, duplicem in petitione præturæ & consulatus repulsam. Ignominia illa præturæ & consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. Nemo ab alio cōtemnitur, nisi à se ante contemptus est. Humilis & proiectus animus fit isti contumeliæ oportunus: qui uerò aduersus fauissimos casus se extollit, & ea mala quibus alij opprimuntur, euertit, ipsas miseras infularum loco habet, quando ita affecti sumus, ut nihil æque magnam apud nos admirationem occupet, quàm fortiter miser. Ducebatur Athenis ad supplicium Aristides, cui quisquis occurrebat, deieciat oculos, & ingemiscebat, non tanquā in hominem iustum, sed tanquā in ipsam iusticiam animaduertetur. Inuentus est tamen qui faciem eius inspueret, poterat ob hoc nō moleste ferre, quod sciebat neminem id ausurum puri oris. At ille absternit faciem, & subridens ait comitanti magistratui, Admone istum, ne postea tam improbe oscitet. Hoc fuit cōtumeliæ ipsi contumeliā facere. Scio quosdam dicere, contemptu nihil esse grauius, mortem ipsis potiore uideri. His ergo respondebo, & exilium sæpe contemptione omni carere. Si magnus uir cecidit, magnus iacuit. Non magis illum putes contemni, quàm cum ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æque ac stantes adorant.

CAP. XIII

ITZ. 1AD

CA. XIII

Quoniā meo nomine nihil habes mater charissimā, quod te in infinitas lachrymas agat, sequitur ut causæ tuæ te stimulat. Sunt autē duæ: nam aut illud te mouet, quod præsidium aliquod uideris amisisse: aut, quod desiderium ipsum per se pati nō potes. Prior pars mihi leuiter perstringēda est. Noui enim animum tuum, nihil in suis præter ipsos amantem. Viderint illæ matres, quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent, quæ quia foeminis honores non licet gerere, per illos ambitiose sunt, quæ patrimonia filiorum & exhauriunt & captant, quæ eloquentiam commotando alijs fatigant. Tuliberorum tuorum bonis plurimum gausa es, minimū usat. Tuliberaltati nostræ semper imposuisti modū, cum tuā non imponeres. Tu filiasa tuis locupletibus filijs ultro contulisti. Tu patrimonia nostra sic administraisti, ut nequam de tuis labores, tanquam alienis abstineres. Tugratia nostrā tanquam alienis rebus uteris pepercisti, & ex honoribus nostris nihil ad te nisi uoluptas & impensa pertinuit. Nunquā indulgentia ad utilitatē respexit. Non potes itaq; erepto

al. in erepto si
lio ea etc.

CAP. XV.

erepto filio desiderare, quæ incolumi nūquam ad te pertinere duxisti. Illi omni
 conlatio mihi uertenda est, unde uera uis materni doloris oritur. Ego complexus
 lii charissimi careo, non cōspectu eius, nō sermone fruor. Vbi est ille, quo uiso
 uultum relaxauī, in quo omnes sollicitudines meas deposui. Vbi colloquia, quorū
 inexplēbilis eram, ubi studia, quibus libentius quā foemina, familiarius quā ma
 ter intererā. Vbi ille occursum, ubi matre uisa semper puerilis hilaritas. Adijciam
 istis loca ipsa gratulationum & conuictum, & ut necesse est, efficacissimas ad uo
 xandos animos recentis conuersationis notas. Nam hoc quoq; aduersus te crudeli
 ter fortuna molita est, quod te ante xii. diem quā percussus sum, securā nec quā
 quam tale metuentem aggredi uoluit: bene nos lōginq; locorum diuulserat be
 ne aliquot annorū absentia huic te malo prap̄parauerat: redisti, non ut uoluptatem
 ex filio perciperes, sed ne cōsuetudinē deliderij perderes. Si multo antea t fugisses,
 fortius tulisses, ipso interuallo delideriū molliente: si non recessisses, ultimum certe
 fructū biduo diutius uidendi filium tulisses. Nūc crudele fatum ita cōposuit, ut nec
 fortunæ meæ interesses, nec t̄absenti assuesceres: sed quāto ista duriora sunt, tāto ma
 ior tibi uirtus aduocanda est, & uelut cū hoste noto, ac saepe iam uicto, acrius est con
 grediendū. Non ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit, per ipsas cicatrices per
 cussa es. Nō est quod utaris excusatione nominis muliebris, cui penē cōcessum est,
 imō datū in lachrymas ius, non immensum tamen: & ideō maiores decem mēsum
 spaciū lugentibus uiros dederunt, ut cum pertinaciā muliebris mōeroris publica
 constitutione deciderent, non prohibuerunt luctus, sed finierūt. Nam & infinito do
 lore cum aliquem ex charissimis amiseris affici, stulta indulgentia est: & nullo, inhu
 mana duricia. Optimum inter pietatem & luctū temperamentū est, & sentire deli
 deriū, & opprimere. Nō est quod ad quasdam foeminas respicias, quarum tristi
 ciam semel sumptā mors finiuit. Nosti quasdam, quæ amissis filiis, imposita lugubria
 nunquam exuerūt. A te plus exigīt uita ab initio: fortior, non potest muliebris excu
 satio contingere ei, à qua omnia uitia muliebria abfuerunt. Non te maximum seculi
 malum impudicitia, in numerū plurium adduxit. Non gemmæ te, nō margaritæ fle
 xerunt, nō tibi diuitiæ uelut maximū generis humani bonum refulserunt, nō te be
 ne in antiqua & seuera institutam domo periculosa etiā probris peiorum detorsit
 imitatio, non te fecunditatis tuæ, quasi exprobraret etatem, puduit. Nunquam mo
 re aliarū, quibus omnis cōmendatio ex forma petitur, tumescentē uterum abscondi
 sti, quasi indecens onus, nec intra uiscera tua cōceptas spes liberorū elisisti. Non fa
 ciem lenocinijs, aut coloribus polluisti, nunquā tibi placuit uestis, quæ ad t̄ nihil
 aliud est exigēda, quā ut nudam cōponeret: unicum tibi ornamentū, pulcherrima
 & nulli obnoxia etati forma, maximum decus uisa est pudicitia. Non potes itaq; ad
 obtinendum dolorem muliebre nomen prætendere, ex quo te uirtutes tuæ seduxe
 rūt: tantū debes à foeminarū lachrymis abesse, quantum à uitijs. Nec foemina quidē
 te sinēt intabescere uulnere tuo, sed leuiori necessario mōerore cito defunctam, iube
 bunt exurgere, si modo illas intueri uoles foeminas, quas conspecta uirtus interma
 gnos uiros posuit. Corneliā ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si nume
 rare funera Corneliæ uelles, amiserat decē, si aestimare, amiserat Gracchos. Fletibus
 tamē circa se, & fatū eius execrātibus interdixit, ne fortunā accusaret, quæ sibi filios
 Gracchos dedisset. Ex hac foemina debuit nasci, qui diceret in concione, Tu mater
 meā maledicas, quæ me peperit. Multo mihi uidetur animosior uox matris. Filios
 magno aestimabat Gracchorū natales, mater & funera. Rutilia Cottā filiū secuta ē
 in exiliū, & usq; eo fuit indulgētia cōstricta, ut mallet exiliū pati, quā desiderē
 nec ante in patriā, quā cum filio redijt. Eūdem iam reducē & in Repub. florentem
 tam fortiter amisit, quā secuta est, nec quisquā lachrymas eius post elatum filium
 notauit. In expulso uirtutē ostendit, in amisso prudentiā. Nam & nihil illam apia
 te deterruit, & nihil in tristitia superuacua stultaq; detinuit. Cum his te numerariis
 minis uolo, quarum uitam semper imitata es, earum in coercenda comprimendā
 agritudine optime sequeris exemplum. Scio rem nō esse in nostra potestate, nec d

al. Adijctis

Vide Scholia

al. absuisses

al. absentia

al. immodera
tum

al. rationem

CAP. XVI

forte, quicquā

bonum affectum seruire, minime uerò eum qui ex dolore nascitur. Ferox enim & aduersus omne remedium contumax est. Volumus eum interim obruere, & deuorare geminus. per ipsum tamen compositum fictumque uultum lachrymarum profunduntur. Luctus interim aut gladiatoribus animum occupamus. At illum inter ipsa quibus auocamur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subiuit. Ideò melius est illum uincere quam fallere. Nam qui aut delusus uoluptatibus, aut occupationibus abductus est, reuigrit, & ipsa quiete impetum ad scruendum colligit. At quisquis rationi cessit, in perpetuum componitur. Non sum itaque monstraturus illa, quibus usus multos esse scio, ut peregrinatione te uel longa detineas, uel amœna delectes, ut rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis, ut semper nouo te aliquo negotio implicēs. Omnia ista ad exiguum momentum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt. Ego autem malo illum desinere quam decipi. Itaque illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum est, ad liberalia studia: illa sanabunt uulnus tuum, illa omnem tristitiam tibi euellent. His & si nunquam assuesses, nunc utendum erat, sed quātum tibi patris mei antiquus rigor permittit, omnes bonas artes, non quidem comprehendisti, attigisti tamen. Utinam quidem uirorum optimus pater meus, & nimis maiorum consuetudine deditus, uoluisset te sapientum præceptis erudiri potius quam imbui. Non parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum: propter istas quæ literis non ad sapientiam utuntur, sed ad luxuriam & construunt, minus est indulgere studiis passus: beneficio tamen rapacis ingenij plusquam pro tempore hauisti. Iacta sunt disciplinarum omnium fundamēta. Nunc ad illas reuertere, tutam te præstabunt illæ, consolabuntur illæ, delectabunt illæ, si bona fide animum tuum intrauerint. nunquam amplius intrabit dolor, nunquam sollicitudo, nunquam afflictionis irritæ superuacua uexatio: nulli horum patebit pectus tuum. Nam cæteris uitij iam pridem clusum est. Hæc quidem certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint, sed quia dum in illum portum quem studia promittunt, peruenieris, adminiculis quibus innitaris opus est, uolo & interim solatia tua tibi ostendere. Respice fratres meos, quibus saluis, fas tibi non est accusare fortunam. In utroque habes quod te diuersa uirtute delectet, alter honores industria consecutus est, alter sapienter contempsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius quiete, utriusque pietate. Noui fratrum meorum intimos affectus, alter in hoc dignitatem excolit, ut tibi ornamento sit, alter in hoc se ad tranquillam quietamque uitam recipit, ut tibi uaceret. Bene liberos tuos & in auxilium & in oblectamentum fortuna disposuit: poteris alterius dignitate defendi, alterius ocio frui. Certabunt in te officij, & unius desiderium, duorum pietate supplebitur. Audacter possum promittere, nihil tibi deerit, præter numerum: ab his ad nepotes quoque respice, M. blandissimum puerum, ad cuius conspectum nulla potest durare tristitia, nihil tam magnum, nihil tam recens in cuiusquæ pectore fuerit, quod non circumfusus ille permulceat. Cuius non lachrymas illius hilaritas supprimit: cuius non contractum sollicitudine animum illius argutiæ soluant: quem non in iocos uocabit illa lasciuiæ, quem non in se conuertet, & abducet infixum cogitationibus, illa neminem satiatura garrulitas: Deos oro contingat hunc habere nobis superstitem. In me omnis factorum crudelitas lassata consistat, quid matri dolendum fuit, in me transierit quicquid uitæ in me. Floreat reliqua in suo statu turba, nihil de orbitate, nihil de conditione mea quærar. Fuerim tantum, nihil amplius dolituræ domus, piammentum. Tene in gremio tuo cito tibi daturam pro nepotes Nouatillam, quam sic in me transtuleram, sic mihi ascripseram, ut posset uideri, quod me amisit, quam uis saluo patre, pupilla: hanc & pro me dilige: abstulit in nuper fortuna matrem, tua potest efficere pietas, ut perdidisse se matrem dolerent tantum, non & sentiat: nunc mores eius compone, nunc formam. Alius præcepta descendunt, quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis assuescat sermonibus. Ad nunc & formetur arbitrium, multum illi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi solenne officium pro remedio erit. Non potest animum

al. minus

forte, instruuntur, aut insistentur

al. fingatur

pie

al. oratio pie dolentem à solitudine auertere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio. Num-
rares inter magna solatia patrem quoque tuum, nisi abesset, nunc tamē ex affectu tuo
quid illius interlit cogita: intelliges quanto iustius sit te illi seruari, quam mihi im-
pendi: quoties te immodica uis doloris inuaserit, & sequi te iubebit, patrem cogita
cui tu quidem tot nepotes pronepotesque dando effecisti, ne unica esses, consumma-
tio tamen ætatis actæ feliciter in te uertitur, illo uiuo nefas est te quod uixeris queri

CA. XVII

Maximum adhuc solatium tuum tacueram, sororem tuam, illud fidelissimum pe-
ctus tibi, in quod omnes curæ tuæ pro indiuiso transferuntur, illum animum omni-
bus nobis maternum. Cum hac tu lachrymas tuas miscuisti, in hac tu primum respi-
cisti. Illa quidem affectus tuos semper sequitur. In mea tamen persona non pro te
dolet, illius manibus in urbē perlatus sum, illius pio maternoque nutritio per longum
tempus ager conualui. Illa pro quæstura mea gratiam suam extendit, & quæ ne ser-
monis quidem, aut claræ salutationis sustinuit audaciam, pro me uicit indulgen-
tia uerecundiam. Nihil illi seductum uitæ genus, nihil modestia, & in tanta fœmi-
narum petulantia rustica, nihil quies, nihil secreti & ad ocium repositi mores ob-
stituerunt, quo minus pro me etiam ambitiosa fieret. Hæc est mater charissima so-
latium, quo reficiaris. Illi quantum potes te iunge, illius arctissimis amplexibus al-
liga. Solent moerentes ea quæ maxime diligunt fugere, & libertatem dolori suo
quærere, Tu ad illam te, & quicquid cogitaueris confer, siue seruare habitum istum
uoles, siue deponere, apud illam inuenies, uel finem dolori tuo uel comitem: sed si
prudentiam perfectissimæ fœminæ noui, non patietur te nihil profuturo moerore
consumi, & exemplum tibi suum, cuius ego etiam spectator fui, narrabit. Charissi-
mum uirum amiserat, auunculum nostrum, cui uirgo nupserat in ipsa nauigatione:
tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, euictisque tempestatibus corpus
eius naufraga euexit. O quam multarum egregia opera in obscuro iacent. Si huic
illa simplex admirandis uirtutibus contigisset antiquitas, quanto ingeniorum cer-
tamine celebraretur uxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmissimis me-
tuendi maris, caput suum periculis pro sepultura obiecit, & dum cogitat de uiri fu-
nere, nihil de suo timuit. Nobilitatur carminibus omnium, quæ se pro coniuge ui-
cariam dedit: hoc amplius est, discrimine uitæ sepulchrum uiro quærere: maior est
amor, qui pari periculo minus redimit. Post hoc nemo miratur, quod per sedecim
annos, quibus maritus eius Aegyptum obtinuit, nunquam in publico conspecta
est. Neminem prouincialem in domum suam admisit, & nihil à uiro petiit, nihil à
se peti passa est. Itaque loquax & ingeniosa in cōtumelias præfectorum prouincia,
in qua etiam qui uitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, uelut unicum sancti-
tatis exemplum suspexit, & quod illi difficillimum est, cui etiam periculosi sales pla-
cent, omnem uerborum licentiam continuit, & hodie similem illi sibi, quamuis nun-
quam speret, semper optat. Multum erat, si per sedecim annos illam prouincia pro-
basset, plus est quod ignorauit. Hoc non ideo refero, ut eius laudes exequar, & quas
circumscribere potius est quam partem transcurrere, sed ut intelligas magni animi
esse fœminam, quam non ambitio, non auaricia, comites omnis potentia & pestes,
uicerunt, non metus mortis eam, exarmata naui naufragium suum spectantem,
detruxit quominus exanimi uiro hærens, quæreret, non quemadmodum inde exi-
ret, sed quemadmodum efferret. Huic parem uirtutem exhibeas oportet, & ani-
mum à luctu recipias, & id agas ne quis te putet partus tui poenitere. *Ceterum*
quia necesse est cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas subinde ad me recur-
rere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi & obseruari, non quia
li minus chari sint, sed quia naturale est manum sapientius ad id & decurrere quod de-
leat, qualem me cogites accipe. Latum & alacrem, uelut optimis rebus: sunt et
tem optimæ, quum animus omnis cogitationis expers operibus suis uacat, & mo-
do se leuioribus studiis oblectat, modo ad considerandam suam uniuersam
ram ueri audus insurgit. Terras primum situmque earum quær it. Deinde condi-
tionem circumfusi maris cursusque eius alternos & recursus, tunc quicquid interez

*forte, nihil ab
allo*

*al. quas circū-
scribere est, tā
parce trāscur-
rere,*

*forte, obuer-
sari
forte, referre*

terrasque plenum formidinis interiacet perspicit, & hoc tonitribus, fulminibus
 ventorum flatibus, ac nimbrosorum niuisque & grandinis iactu tumultuosum spatium,
 peragratis humilioribus ad summa prorumpit, & pulcherrimo diuinorum spe
 culo fruitur, æternitatisque suæ memor in omne quod fuit, futurumque est omnibus
 seculis uadit.

Libri Senecæ ad Albinam de consolatione finis.

PINCIANI IN LIB. DE CONSOLATIONE AD

HELBIAM MATREM.

L. ANNAEI Senecæ ad Albinam matrem.] Omnis scripta lectio, Helbiam agnoscit, non Albinā. Nam in mor
 tis quoque nihil est magis periculosum, uel perniciosum, quam immatura medicina. Expectabam dum ipse ui
 ras suas frangeret.] Breuius eadem, nam in morbis quoque nihil est perniciosius quam immatura medicina. Expe
 ctabam itaque dum vires suas frangeret.

Cap. 1.

Et ne seuitiam suam fortuna leuiorem deducendo faceret.] Ducendo non deducendo, exemplar Facundi & Pri
 uati recte, hoc est procrastinando, protrahendo, ut illud tardando nostros in longum ducis amores.

Cap. 2.

Lamentationes & ululatus, & alia per quæ insciæ mulieres tumultuantur amoue.] Eadem. Lamentationes &
 ululatus, & alia per quæ ferè muliebris dolor tumultuatur amoue. Et quid? Videor ne tecum timide egisse cum ni
 hil tibi subduxi ex malis tuis.] Eadem. Ecquid uideor ne tecum timide egisse? Nil tibi subduxi ex malis tuis. Consti
 tuere dolore dolorem tuum.] Verbum, dolore, desideratur in eadem, & infra.

Cap. 3.

His grauis ipsa fortuna est quibus est repentina.] Duo illa uerba, ipsa fortuna, non habentur in eadem.

Cap. 5.

Q. VOS DAM in industria latā ostendende uirtuti nacta materiā.] Eadē, laxam agnoscit, non latā, & ostentā

Cap. 6.

in eadem legeres quam ostendende. Nulla est ubi magnā partē peregrinæ multitudinis nō inuenias.] Aliter eadem,
 nulla non magnā partē peregrinæ multitudinis habet, Giarū & Corsicam pte.] Eadē, Giarā & Corsicā per cente.
 Quid ad copias respicienti ieiunius.] Eadem, quid ad copiosa respicienti tenuius. Vel delectet se uel cōseruet.] Ex
 emplar Facundi & Primitiui, nos delectet se uerō cōseruet. Atheniēsis in Asia turba est. Miletus, ccccclxx. urbium po
 pulum in diuersa effudit.] Deprauatissima uerba. Scribendum reor. Atheniēsiū in Asia urbs est Miletus. ea. lxxv.
 urbium populū, reliqua. Ionas quorum caput in ora minoris Asiæ Miletus est Athenienses fuisse notius est quam
 sit prodendum. Vetus item lectio eum quem signati urbium numerum præfert, ad stipulante etiam ferè Plinio li
 bro historie naturalis quinto, capite. 29. Miletus inquit Ionie caput super 80. urbium per cuncta maria genitrix.
 Strabo quarto decimo, maximā esse multitudinē scribit coloniarum à Mileto profectarum suppresso earū numero.

Quo latius uicos correxerint.] Legendum reor, quo laxius uicos porrexerint, & paulo post laxissimum, non
 latissimum. Quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, nec Cesar uidere.] Particulam, nec, eadem non a
 gnoscit. Itate disciplinis imbuisti.] In priore editione, quod patria carere non est miserum. Ita te disciplinis imbui
 sti. Vetus lectio. Quod patria cares, non est miserum. Ita te disciplinis imbuisti. Correctior forte lectio. Quod pa
 tria carer non es miser, etenim ita te disciplinis imbuisti. Porro hic qui te expulit.] Scribe. Quid porro? hic qui
 te expulit, ex eadem.

Cap. 9.

Non magis putes illum contemni quam quum ædium sacrarum] Scribe, non magis illum cōtemni quam ædium
 sacrarum, ex eadem.

Cap. 13.

Quæ potentiam liberorum muliebri impotentia exercent] Mallem legeres, quæ potentia liberorum mulie
 brum impotentiam exercent.

Cap. 14.

Ante xij. diem.] Vetus lectio, ante tredecimum diem. Correctiora tamen exemplaria ueriores habent lectio
 nem, ante tertium demum diem. Sic enim esse scribendum patet ex uerbis sequentibus, ultimum certe fructum biduo
 facius uidendi filium tulisses.

Cap. 15.

Quæ ad nihil aliud est exigenda quam ut nuda componeret.] Eadem & breuius, & longe aliter, quæ amplius
 componeret, Rutilia Cottam filium secuta est.] Verbum, Cottam, non habetur in eadem.

Cap. 16.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRA
 LIVM QVAESTIONVM LIB. I. PRAEFATIO.

Vantū inter philosophiā interest Lucili uirorū optime, & ceteras artes,
 tantū interesse existimo in ipsa philosophia, inter illā partē quæ ad homi
 nes, & hanc quæ ad deos spectat. Altior est hanc & animosior, multū permi
 scit, nō fuit oculis contēta. Maius esse quiddā suspicata est, ac pulchrius & extra cō
 spectum

speculum natura posuisset. Denique, tantum inter duas interest, quantum inter deum
& hominem. Altera docet quid in terris agendum sit, altera quid agatur in coelo. Al-
al. creptos tera multo hanc caliginem in quo uolutamur excedit, & e tenebris t'erutos, illo per-
ducit, unde lucet. Equidem tunc naturæ rerum gratias ago, cum illam nō ab hac pa-
al. sarcirem teria sit, quis autor sit, aut custos, quid sit deus, totus in se intēdat, an ad nos aliquando
respiciat, faciat quotidie aliquid, an semel fecerit, pars mundi sit, an mundus, liceat
illi hodieq; decernere, & ex lege factorum aliquid derogare, an maiestatis diminutio
sit, & confessio erroris mutanda fecisse. Necesse est enim ei eadem placere, cui nō
optima placere non possunt. Nec ob minus liber & potens est, ipse enim est neces-
tas sua. Nisi ad hanc admitterer, nō fuerat operæ precium nasci. Quid enim erat, cur
al. surrexerit, in numero uiuentium me positum esse gauderem? An ut cibos & potiones percol-
rem, ut hoc corpus casurum ac fluidum, periturumq; nisi subinde impleatur, t'farcia-
rem, & uiuerem ægrî minister, ut mortem timerem, cui omnes nascimur? Detrahe
hoc inæstimabile bonum, non est uita tanti, ut sudem, ut æstuem. O quam contem-
pta res est homo, nisi supra humana t' se erexerit. Quamdiu cum affectibus colloca-
mur, quid magnifici facimus? Etiam si superiores sumus, portenta uincimus. Quid
est, cur suspiciamus nosmetipsos, quia dissimiles deterrimis sumus? Non uideo qua-
*al. in ualetu-
dinario* re sibi placeat, qui robustior est t' ualetudinario. Multum interest inter uires & bo-
nam ualetudinem. Effugisti uitia animi, non est tibi frons ficta, nec in alienam uo-
luntatem sermo compositus, nec cor inuolutum, nec auaricia, quæ quicquid omni-
bus abstulit, sibi ipsi negat, nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpi-
tus reparet, nec ambitio quæ te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nihil
adhuc consecutus es. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim quam affecta-
mus magnifica est. Non quia per se beatum est malo caruisse, sed quia animum
laxat, ac præparat ad cognitionem cœlestium dignumq; efficit, qui in consortium
dei ueniat. Tunc consummatum habet plenumq; bonum fortis humana, cum cal-
cato omni malo petit altum, & in interiorem naturæ sinum uenit. Tunc iuuat in-
ter sydera ipsa uagantem diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro suo terram,
non illud tantum dico, quod egessit, & signandum monetæ dedit, sed & illud, quod
in occulto seruat posterorum auariciæ. Nec potest ante contemnere porticus,
& lacunaria ebore fulgentia, & tonsiles syluas, & deriuata in domos flumina, quam
totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustū, & ma-
gna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat latesqualidum, & aut usum
aut rigentem, sibi ipse ait. Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diui-
ditur. O quam ridiculi sunt mortalium termini. Vltra Istum Dacus nō exeat. t' Isti-
*forte, Strymo-
thrakas.* mus Samothracas includat, Parthis obstat Euphrates, Danubius Sarmatica ac Ro-
mana disterminet, Rhenus Germaniæ modum faciat, Pyreneus medium inter Gal-
lias & Hispanias iugum extollat. Inter Aegyptum & Aethiopias harenarum in-
cultu uastitas iaceat. Si quis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ unā
aream in multas prouincias diuident? Cum te in illa uerè magna iustuleris, quoties
uidebis exercitus sub rectis ire uexillis, & quasi magnum aliquid agatur, equitē mo-
do t' altiora explorantem, modo à lateribus affusum, libebit dicere, It nigrum cam-
al. ulteriora pis agmen. Formicarum iste discursus est in angusto laborantium. Quid illis & no-
bis interest, nisi exigui mensura corpusculi? Punctum est illud, in quo nauigaris, in
quo bellatis, in quo regna disponitis, minima etiam cum illis t' utrinq; oceanus occur-
*forte, undecū-
que oceanus in
currit.* rit. Sursum ingentia spacia sunt, in quorum possessionem animus admittitur. At ita si
minimum secum ex corpore tulit, si sordidum omne deterlit, & expeditus leuissq;
*forte, proxi-
mum terris,* contentus modico emicuit. Cum illa tetigit, alitur, crescit, ac uelut uinculis libera-
tus, in originem redit. Et hoc habet argumentum diuinitatis suæ, quod illum diuina
delectant, nec ut alienis, sed interest ut suis. Secure spectat occasus syderum atq; ex-
tus, & tam diuerfas concordantium uias. Obseruat ubiq; quæ stella t' primum coelis
lumen

ostendat, ubi culmen eius summum, quā cursus sit, quousq; descendat. Curio
 speñator excutit singula, & quærit. **Quid ni quærat: scit illa ad se pertinere.** Tūc
 contemnit domicilij prioris angustias. Quantum enim est, quod ab ultimis littori-
 bus Hispaniæ usq; ad Indos facit: Paucissimorum dierum spacium, si naue suus uen-
 tus impleuit. At illa regio cœlestis per triginta annos uelocissimo syderi uiam præ-
 stat: nusquam resistenti, sed æqualiter cito. Illic demum discit, quod diu quæsiuit.
 Hic incipit deum nosse. **Quid est deus: Mens uniuersi.** **Quid est deus: Quod uides**
non, & quod non uides totum. Sic demum magnitudo sua illi redditur, qua nihil
 maius excogitari potest. Si solus est omnia, opus suum & extra & intra tenet. **Quid**
ergo interest inter naturam dei, & nostrā? Nostri melior pars, animus est, in illo nul-
 la pars extra animum. Totus ratio est, cum interim tantus error mortalia teneat, ut
 hoc quo neq; formosius est quicquam, nec dispositius, nec in proposito cōstantius,
 existiment homines fortuitum & casu uolubile, ideoq; tumultuosum inter fulmina
 nubes, tempestates & cætera quibus terræ ac terris uicina pulsantur. Nec hæc in-
 tra uulgum dementia est, sed sapientiam quoq; professos contingit. Sunt qui putent
 huiusmodi animum esse, & quidem prouidum ac dispensantem singula & sua & aliena:
 hoc autem uniuersum, in quo nos quoq; sumus, expers esse consilij, & aut ferri teme-
 ritate quadam, aut natura nesciente quid faciat. Quam utile existimas ista cognosce-
 re & rebus terminos ponere, quantum deus possit, materiam ipse sibi formet, an da-
 ta utatur. Vtrū idea materiæ prius superuenit, an materia ideæ: deus quicquid uult
 efficiat, an in multis rebus illum tractanda destituant, & a magno artifice parua for-
 mentur multa, non quia cessat ars, sed quia id in quo exercetur sæpe inobsequens ar-
 ti est. Hæc inspicere, hæc discere, his incumbere, nonne transilire est mortalitatem
 suam & in meliorem transcribi sortem? **Quid tibi inquis ista proderunt?** Si nihil a-
 liud, hoc certe, sciam omnia tangusta esse & uersus deum. Nunc ad propositū ue-
 niam opus. Audi quid de ignibus philosophia uelit, quos aer transuersos agit. Ma-
 gna uillos excuti argumentum est, quod obliqui feruntur & prærapida celeritate.
 Apparet illos non ire, sed proijci. Igniū multæ uariæq; facies sunt. Aristoteles quod
 di genus illorum Capram uocat. Si me interrogaueris quare, prior mihi rationē red-
 das oportet, quare hædi uocentur. Si autem, quod commodissimum est, conuene-
 rit inter nos, ne alter alterum interroget, quid dicat ille, respōde, satius erit de re ipsa
 querere, quā mirari, quid ita Aristoteles globum ignis appellauerit Capram. Ta-
 lis fuit forma eius, qui bellum aduersus Perseum Paulo gerente lunari magnitudi-
 ne apparuit. Nos quoque uidimus non semel flamma ingentis pilæ specie, quæ ta-
 men in ipso cursu suo dissipata est. Vidimus circa diui Augusti excessum simile pro-
 digium. Vidimus quum de Seiano actum est, nec Germanici mors sine denuntiā-
 tione tali fuit. Dices mihi. Ergo tu in tantis erroribus es, ut existimes deos & mor-
 tum ligna præmittere, & quicquam esse in terris tam magnum quod perire mun-
 dus sciat? Erit aliud isti rei tempus. Videbimus an certus omnium rerum ordo duca-
 tur, & alia alijs ita complexa sint, ut quod antecedit, aut causa sit sequentium, aut si-
 gnum. Videbimus an dñs humana sint curæ, aut series ipsa, quid factura sit, certis re-
 rum notis nunciet. Interim illud existimo, huiusmodi ignes existere, aere uehemen-
 ter trito, cum inclinatio eius in alteram partem facta est, & non celsit, sed intra se pu-
 tavit. Ex hac uexatione nascuntur trabes & globi & faces & ardores. At cum le-
 uis collisus & (ut dicam) frictus est, minora lumina excutuntur, crinemq; uolantia
 sidera ducunt. Tunc ignes tenuissimi iter exile designant, & cœlo producant. Ideo
 illa sine huiusmodi & spectaculis nox est. Non enim opus est ad efficienda ista ma-
 gno aeris motu. Denique, ut breuiter dicam, eadem ratione fiunt ista qua fulmina,
 sed ui minore. Quemadmodum nubes mediocriter collisæ fulgurationes efficiunt,
 et maiore impetu impulsæ fulmina, & sic quanto illas minus presseris, tanto leuior
 & minima emittunt. Aristoteles eiusmodi rationem reddit. Varia & multa terra
 & orbis expirat, quædam humida, quædam sicca, quædam calientia, quædam con-
 trahendis ignibus idonea. Nec mirum est, si terris omnis generis & uaria euapora-
 dant.

al. nunquam.
 forte, restituti
 Quid deus.
 Vide Plin. na-
 tur. histo. li. 2.
 cap. 1.

al. prauæ.

al. angusta.
 al. sed hæc des-
 inde.
 CAP. I.

al. motuum.

al. speculis

Hæc nouæ uer-
 ba, ex ueteri le-
 ctione redun-
 dant.

tio est, cum in cœlo quoque non unus appareat color rerum, sed acrior sit caniculae rigor, Martis remissior, Iouis nullus, in lucem puram nitore perducto. Necesse est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eieciant, & in superiorem agunt partem, aliqua in nubes peruenire alimenta ignium, quæ non tantum collisa possint ardere, sed etiam afflata radijs solis. Nam apud nos quoque stramenta sulphure aspersa ignem ex interuallo trahunt. Veri ergo simile est, talem materiam intra nubes congregatam facile succendi, & maiores minoresue ignes existere, prout illis fuit plus aut minus uirium. Illud enim stultissimū est existimare, aut stellas decidere, aut transilire, aut aliquid illis auferri & abradi, nam si hoc fuisset, iam defuissent. Nulla enim nox est qua non plurimæ ire, & in diuersum uideantur abduci. Atqui, quo solent, quæque inueniuntur loco. Magnitudo sua singulis constat. Sequitur ergo, ut infra illa ista nascantur, & cito interciderint, quia sine fundamento sunt & sede certa. Quare ergo etiā nō interdū transferuntur: Quid si dicam stellas interdū non esse, quia non apparent: Quemadmodum illæ latent & solis fulgore obumbrantur, sic faces quoque transcurrunt interdū, sed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta uicis emicuit, ut & aduersus diem uindicare sibi suum fulgorem possint, apparent. Nostra quoque ætas non semel uidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem uersas, alias ab occasu in ortum. Argumentum tempestatis nauæ putant, cum multæ transuolant stellæ, quod si signum uentorū est, ibi uenti sunt, id est, in aere, qui melius inter lunā & terrā est. In magna tempestate apparent, quasi stellæ uelo insidentes. Adiuari se tunc periclitantes existimant, Pollucis & Castoris numine. Causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem, & desinere uentos. Aliquando feruntur ignes, non sedent. Gylippo Syracusas petenti uisa est stella super ipsam lanceam constituisse. In Romanorum castris uisa sunt ardere pila, ignibus scilicet in illa delapsis qui sæpe fulminū modo animalia ferire solent & arbuta, & si minore uī mittuntur, defluunt tantum & insidunt, non feriunt nec uulnerāt. Alij inter nubes eliduntur, alij sereno, si aer ad exprimendum ignes aptus fuit. Nam sereno quoque cœlo aliquādo tonat, ex eadem causa, qua nubilo, aere inter se colliso. Qui etiam si est lucidior ac siccior, coire tamen & facere corpora quædam similia nubibus potest, quæ percussa reddant sonum. Quandoque igitur fiūt trabes, quandoque clypei & uastorum imagines ignium, ubi in talē materiam incidit similis causa, sed maior.

CAP. II.

Videamus nunc quemadmodum fiat is fulgor, qui sydera circumnectit. Memoriae proditum est, quo die diuus Augustus urbem, ex Apollonia reuersus, intrauit, circa solem uisum coloris uarij circulum, qualis esse in arcu solet, hunc Græci halo uocant, quem nos dicere coronam aptissime possumus. Quemadmodum fieri dicatur exponam. Cum in piscinam lapidis missus est, uidemus in multos orbes aquam descendere, & fieri primum angustissimū orbem, deinde laxiores ac deinde maiores, donec euaneicat impetus, & in planiciem immotarum aquarum soluat. Tale quiddam cogitemus fieri etiā in aere, cum spissior factus, plagam sentire potest, lux solis aut lunæ uel cuiuslibet syderis incurrens, recedere illum in circulos cogit. Nam humor & aer & omne quod ex icu formam accipit, in talem habitum impellitur, qualis est eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum est, ergo & aer percussus lumine hunc modum exhibet. Ob hoc tales splendores Græci areas uocant, quia ferè terendis frugibus loca destinata sunt rotunda. Nos autem non existimamus istas, siue areae siue coronæ sint, in uicinia syderum fieri, plurimum ab his abesse, quamuis cingere ea & coronare uideantur. Non longe à terra fit talis effigies, quam uisus noster solita imbecillitate deceptus, circa ipsum sydis putat positam. In uicinia autem solis & stellarum nihil tale potest fieri, quia illic ether tenuis est. Nam formæ crassæ demum spissisq; corporibus imprimi solent, in subtilibus non habent ubi consistant, aut hæreant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam aspicitur, ob aeris densi obscuritatem, frequentissimæ autem austro, cum cœlo magis me graue & spissum est. Nonnunquam paulatim diluuntur & desinunt, Nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur, & inde uentum nautici expectant, unde con-

forte, recedere

Areae.

al. tangere

al. ob aeris densitatem,

coronæ perit. Si enim à septentrione discesserit, aquilo erit, Si ab occidente, Fatio
 quod argumentum est, intra eam partem cœli has fieri coronas, intra quâ uen-
 tiolent. Superiora autem non habent coronas, quia ne uentos quidē. His argu-
 mentis & illud adiice, nullam coronam colligi nisi stabili aere & pigro uento. Aliter
 non solet aspici. Nam qui stat aer, impelli & deduci & in aliquam faciem fingi po-
 test. Is autem qui fluit, nec feritur quidē lumine. Nō enim formatur nec relinquitur, quia
 prima quæq; pars eius dissipatur. Nunquam ergo ullum sydus talem sibi effigie cir-
 cumdabit, nisi cum aer erit densus atq; immotus, & ob hoc custodiens incidentem
 in ferotundi lineam luminis, nec sine causa. Repete igitur exemplū, quod paulo an-
 te proposui, Lapillus in piscinam aut lacum & aliquā alligatam aquā missus, circu-
 los facit innumerabiles, & hoc quidem non facit in flumine. Quare, quia omnem fi-
 guram, fugiens aqua disturbat. Et hoc idem in aere euenit, ut ille qui manet possit
 figurari, at ille qui rapitur & currit non det sui potestatem, & omnem ictum uenien-
 temq; formā exturbet. Hæc de quibus dixi coronæ cū dilapsæ sint æqualiter, & in se-
 metipsis euanuerint, significatur aeris quies & omniū tranquillitas, & tūc aquā ex-
 pecta. Cum ab una parte cefferint, illinc uentus est unde finduntur. Si ruptæ pluri-
 bus locis sunt, tempestas fit. Quare id accadat, ex his quæ iam proposui, intelligi po-
 test. Nam si facies uniuersa subsedit, apparet temperatū esse aera; & sic placidū. Si
 ab una parte intercisæ est, apparet inde aera incumbere, & ideo illa regio uentū da-
 bit. At cū undiq; & concepta & lacerata est, manifestū est à pluribus partibus in il-
 lam impetum fieri, & inquietū aera hinc atq; hinc assilire. Itaq; ex hac inconstantia
 cœli, tam multa tentantis & undiq; laborantis, futura tempestas uentorū pluriū ap-
 pareat. Hæ coronæ noctibus ferē circa lunam, & alias stellas notantur, interdū raro;
 adeo ut quidam ex Græcis negauerint eas omnino fieri, cū illos historiae coarguāt.
 Causa autē raritatis hæc est, quod solis fortius lumen est, & aer agitatus ab illo, cale-
 factusq; solutior est: lunæ autem inertior uis est, & ideo à circumposito aere facilius
 sustinetur, eo quod sydera cætera infirma sunt, nec perumpere aera uis sua possunt.
 Excipitur itaq; illorū imago, & in materia solidiore ac minus cedente uersatur. De-
 bet enim aer nec tam spissus esse, ut excludat ac submoueat à se lumē immissum, nec
 tam tenuis & solutus, ut nullam uenientibus radijs moram præbeat: hæc noctibus
 temperaturā cōtingit, cum sydera coniectū aera luce leui non pugnaciter, nec aspe-
 referiunt, spissioremq; quā solet esse interdū, inficiunt. At contra arcus in nō-
 cie non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantum uirium, ut nubes tran-
 seat, & illis colorem suffundat, qualem accipiunt sole perstrictæ. Sic enim formā ar-
 cus discoloris excipiunt, quia alię partes in nubibus tumidiore sunt, alię submissio-
 res: quædam crassiores, quā ut solē transmittat, alię imbecilliores, quā ut exclu-
 dant. Hæc inæqualitas alternis lucem umbramq; permiscet, & exprimit illam mira-
 bilem arcus uarietate. Altera causa eiuscemodi arcus redditur. Videmus cū fistula
 aliquo loco rupta est, aquā per tenue foramen elidi, quæ sparsa contra solē oblique
 positū, faciem arcus representat. Idem uidebis accidere, si quādo uolueris obseruare
 fontē, cum os aqua impleuit, & uestimenta tendiculis diducta leuiter aspergit, ap-
 paret uarios edi colores in illo aere asperso, quales in arcu fulgere solent. Huius rei
 causam in humore esse nō dubitaueris. Non fit enim unquam arcus nisi nubilo. Sed
 quæramus quomodo fiat. Quidam autē esse aliqua stillicidia, quæ solem transmittat,
 quædam magis coacta, quā ut transluceant: itaq; ab illis fulgorē reddi, ab his um-
 bram, & sic utriusq; incursum effici arcum, in quo pars fulgeat, quæ solē recipit, pars
 obscurior sit, quæ excludit, & ex se umbram proximis fecit. Hoc ita esse quidā negāt,
 poterat enim umbra & lux causa uideri, si arcus duos tantum haberet colores, & sic
 ex lumine umbræq; constaret. Sed nunc diuersi niteant cū mille colores, Transitus
 inter tamen spectantia lumina fallit, Vtq; adeo quod tangit idē est, tamen ultima di-
 stant. Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid cerulei, & alia in picturæ
 modis subtilibus lineis ducta, ut ait Poeta, ut an dissimiles colores sint, scire nō pos-
 sumus cū primis extrema cōtuleris. Nā commissura decipit, usq; adeo mira arte natu-
 ra quod

al. nisi cū pa-
 rebit densus

al. illud ergo
 in aere euenit

Hæ quatuor
 uoces uiden-
 tur superesse

al. Econtrā
 CAP. III

al. representā
 tionem

ra quod à simillimis cœpit & in dissimilima desinit. Quid ergo istic duo colores to-
ciunt luminis. atq; umbræ, cum innumerabiliū ratio reddenda sit. Qui ita existimant
arcum fieri, dicunt in ea parte in qua pluit, singula stillicidia pluuiæ cadentis, singu-
la specula esse, à singulis ergo imaginē reddi solis. Deinde multas imagines, imo in-
numerabiles, & deuexas, & in præceps transeuntes confundi. Itaq; & arcū esse ordi-
narum imaginū solis cōfusiones. Hoc sic colligunt. Pelues inquit mille die serena
pone, & omnes habebūt imaginem solis. In singulis folijs, dispoſe singulas guttas,
singulæ habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnū non habebit nūi imagi-
nem unam. Quare, quia omnis circumscripta leuitas & circundata suis finibus, ip-
sulum est. Itaq; piscinā ingentis magnitudinis, insertis parietibus in plures diuide,
totidem illa habebit imagines solis, quot lacus habuerit. Relinque illā sicut est diui-
sa, semel tibi imaginem reddet. Nihil refert quā exiguus sit humor aut lacus. Sic
cunseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita, quæ imber cadens deferit, to-
tidem specula sunt, totidem solis facies habent. Hæ contra intuenti perturbatæ appa-
rent, nec dispiciūtur interualla, quibus singula distant, spatio prohibēte discerni. De-
inde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat.
Ab omni inquit, leuitate acies radios suos replicat. Nihil aut leuius aqua & aere. Er-
go etiam ab aere spisso uisus noster in nos redit: Vbi uerò hebes & infirma est acies,
quolibet aeris ictu defecit. Quidam hoc genere ualitudinis laborāt, ut ipsi sibi uideā-
tur occurrere, ut ubiq; imaginē suam cernant. Quare, quia infirma uis oculorū non
potest ne proximum quidē sibi aerem perumpere, sed resistit. Itaq; quod in alijs effi-
cit densus aer, in his facit omnis. Satis enim ualet quauiscunq; ad imbecillum acie re-
pellendam: longe aut magis uisum nostrum nobis remittit, qui crassior est, & per-
uinci non potest, sed radios luminū nostrorū moratur, & eò unde exierint reflectit.
Ergo cum multa stillicidia sint, totidem specula sunt. Sed quia parua sunt, solis colo-
rem sine figura exprimūt. Deinde cū in stillicidijs innumerabilibus, & sine interual-
lo cadentibus reddatur idem color, incipit facies esse nō multarū imaginū interm-
sarū sed unius longæ atq; cōtinuæ. Quomodo inquis, tu mihi multa milia istic imagi-
nū esse dicis, ubi nullam uideo? Et quare cū solis color unus sit, imaginū diuersus est?
Vt & hæc quæ proposuisti refellā, & alia quæ nō minus refellenda sunt, illud dicam
oportet: nihil acie nostra fallacius, non tantum in his à quibus subtiliter peruidendis
illam colorū diuersitas sum mouet, sed etiam nū his quoq; quæ ad manum cernit. Re-
mus integer in tenui aqua fracti specie reddit. Poma per uitrū aspicientibus multo
maiora sunt. Columnarū interualla porticus longiores iungunt. Ad ipsum solem re-
uertere, hunc quē toto orbe terrarū maiorem probat ratio, acies nostra sic cōtrahit,
ut sapientes uiri pedalem esse cōtenderint. Quē uelocissimū omniū esse scimus, ne-
mo nostrū uidet moueri, nec ire crederemus, nisi appareret isse. Mundū ipsum præ-
cipiti uelocitate habentē, & ortus occasusq; intra momentū tēporis reuoluentē, ne-
mo nostrū sentit procedere. Quid ergo miraris, si oculi nostri innumerabilia stillici-
dia non separant, & ingenti spacio intuentibus minutarum imaginū discrimē inte-
rit? Illud esse dubiū nulli potest, quin arcus imago solis sit, roscida & caua nube
cepta. Quod ex hoc tibi appareat, Nunquā non aduersa soli est, sublimis aut humi-
lis, prout ille se submisit, aut sustulit contrario motu. Illo enim descendente altior est,
alto depressior. Sepe talis nubes à latere solis est, nec arcum efficit, quia nō ex recta
imaginē trahit. Varietas aut non ob aliam causam fit, quā quia pars coloris à sole
est, pars à nube illa: humor aut modo ceruleas lineas, modo uirides, modo purpura
similes, & luteas aut igneas ducit, duobus coloribus hæc uarietate efficientibus, re-
misso & intēto. Sic enim & purpura eodē conchylio nō in unū modū exit. Interdū
quantū macerata sit, crassius medicamentū an aquatius traxerit, sapius merfa sit an
excocta, an semel tincta. Non est ergo mirū cum duæ res sint, sol & nubes, id est ex-
pus & speculum, sitam multa genera colorū exprimuntur, quæ in multis generibus
possunt aut incitari, aut languescere. Alius enim est color ex igneo lumine, alius ex
obtuso & leniore. In alijs rebus t uaga inquisitio est, ubi non habemus quod man-
tenet

credere possumus, & late coniectura mittenda est: hic apparet duas causas esse arcus:
 una nubemq; quia nec sereno unquam fit, nec ita nubilo, ut sol lateat, Ergo utiq;
 ex his est, quorum sine altero non est. Iam nunc illud accedit, quod aequae manife-
 stum est speculi ratione imaginem reddi, quia nunquam nisi ex contrario redditur, id
 est nisi ex altera parte steterit, quod apparet, ex altera quod ostendit. Rationes quae
 non persuadent, sed cogunt, a geometris adferuntur, nec dubium quicquam relinquitur,
 quin arcus imago solis sit male expressi, ob uitium figuramq; speculi. Nos interim recte
 eas alias probationes, quae de speculo legi possunt. Inter argumenta sic nascuntur arcus
 duas alias probationes, quae de speculo legi possunt. Inter argumenta sic nascuntur arcus
 ponit, quod celerrime nascitur, igneum enim uariumq; corpus coelo intra momen-
 tum subrexitur & eque celeriter aboletur, nihil autem tam cito redditur quam a specu-
 lo imago. Non enim facit quicquam sed ostendit. Parianus Artemidorus adiecit, & qua
 le genus nubis esse debeat, quod talem soli imaginem reddit. Si speculum, inquit, con-
 cauum feceris, quod sit sectae pilae pars si extra medium constiteris, quicumq; iuxta te
 steterint, uniuersi a te uidebuntur priores tibi quam speculo. Idem, inquit, euenit,
 cum rotundam & cauam nubem intuemur a latere, ut solis imago a latere discedat,
 prioresq; nobis sit, & in nos magis conuersa. Color igitur igneus a sole est, ceruleus a
 nube: ceteri utriusq; mixtura. Contra haec illa dicuntur. De speculis duae opinio-
 nes sunt, alij enim in his simulachra cerni putant, id est corporum nostrorum figu-
 ras a nostris corporibus emissas ac separatas: alij imagines aiunt non esse in speculo,
 sed ipsa aspici corpora, retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Nunc nihil ad
 rem pertinet, quomodo ipsas uideamus, sed quomodo imago similis debet esse specu-
 lo reddi. Quid nam est tam dissimile, quam sol & arcus, in quo neq; color neq; figu-
 ra solis, neq; magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorq; est longeque ea par-
 te, qua fulget, rubicundior quam sol, ceteris uero coloribus diuersus. Deinde cum ue-
 lis speculum aeri comparare, des oportet mihi eandem leuitatem corporis, eandem aqua-
 litatem, eundem nitorem. Atqui nullae nubes habent similitudinem speculi, per medias
 saepe transimus, nec in illis nos cernimus. Qui montium summa conscendunt, spectant
 nubem nec tamen imaginem suam in illa cernunt. Singula stillicidia singula specula
 sunt. Concedo, sed illud nego ex stillicidijs constare nubem. Habent enim quaedam,
 ex quibus fieri stillicidia possunt, non ipsa. Nec aqua quidem habent nubes, sed ma-
 teriam futurae aquae. Concedam tibi & guttas innumerabiles in nubibus esse, & illas
 faciem reddere, non tamen omnes unam reddunt, sed singula singulas. Deinde inter se
 specula coniunge, in unam imaginem non coibunt, sed quaeque particula in se rei similitu-
 dinem claudet. Sunt quaedam specula ex multis minutisq; composita, quibus si unum
 ostenderis hominem, populus apparet, unaquaeque parte faciem suam exprimentem. Haec
 cum sint coniuncta & simul collocata, nihilominus seducunt imagines suas, & ex uno
 turbam efficiunt. Ceterum cateruam illam non confundunt, sed diremptam in facies
 singulas distrahunt: arcus uno circumscriptus ductu, una totius est facies. Quid er-
 go, inquit, non & aqua, rupta fistula, sparsa, & remo excussa habere quiddam simili-
 le, his quos uidemus in arcu, coloribus solet? Verum est, sed non ex hac causa, ex qua
 tu uideri uis, quia unaquaeque stilla recipit imaginem solis. Citius enim cadunt stillae
 quam ut concipere imaginem possint. Standum est, ut id quod imitantur excipiant.
 Quid ergo fit? Colorem non imaginem ducunt, alioquin, ut ait Nero Caesar disertissime,
 Colla cytheriaca splendent agitata columbae, & uarijs coloribus pavonum ceruix,
 quoties aliquo deflectitur, nitet. Nunquid ergo dicemus specula eiusmodi plumas,
 quarum omnis inclinatio in colores nouos transit? Non minus nubes diuersam spe-
 culis naturam habent quam aures retuli & Chamaeontes, & reliqua animalia, quo-
 rum color aut ex ipsis mutatur, cum ira uel cupidine accensa, cutem suam uariant,
 humore transmissum, aut positione lucis, quam prout rectam uel obliquam receperint,
 colorantur. Quid enim simile speculis habent nubes, cum illa non perluceant, hec
 transmittant lucem? Illa densa & coacta, haec rarae sint: illa eiusdem materiae tota, haec
 ex diuersis temere compositae, & ob hoc discordes, nec diu cohaesurae. Praeterea uide-
 mus ortu solis partem quandam coeli rubere, uidemus nubes aliquando ignei colo-

CAP. IIII

legi, pro colla-
giforte, propior
res
forte, propior

CAP. V

forte, Solis de
nube ut specu-
lo similis red-
di possit.

al. uisae

al. uisae

Vide Rhodigi-
num libr. 17.
ca. 7.

al. suffusam

ris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt solis occurrentes multos ab illis trahi, quamuis non habeant speculi potentiam? Modo, inquit, inter argumenta ponebas, semper arcū contra solem excitari, quia ne à speculo quidem imago redderetur, nisi aduerso. Hoc, inquit, commune nobis est. Nam quemadmodum opponendum est speculo, id cuius imaginem in se transferat, Ita sol ad hoc apte ponendus est, sic ut nubes infici possit. Non enim idem facit si undique fulsit, & ad hoc opus est radiorum idonea locatio. Hæc dicuntur ab his, qui uideri uolunt nubes colorari. Posidonius & hi qui speculari ratione effici iudicant uisum, hoc respondent. Si ullus esset in arcu color, permaneret, & uideretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est, interit cum è uicino est uentura. Huic contradictioni non consentio, cum ipsam sententiam probem. Quare dicam. Quia coloratur quidem nubes, sed ita ut color eius non undique appareat. Nam ne ipsa quidem undique apparet. Nubem enim nemo, qui in ipsa est, uidet. Quid ergo mirum, si color eius non uidetur ab eo à quo ipsa non uisitur? Atqui quamuis ipsa non uideatur, est, ergo & color, Ita non est argumentum falsi coloris, quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis euenit nubibus, nec ideo falsæ sunt, quia non uidentur. Præterea cum dicitur tibi nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi colorem illum immixtum esse uelut duro corpori ac stabili & manenti, sed ut fluído & uago, & nihil amplius quàm perbreuem speciem recipiendi. Sunt etiam quidam colores, qui ex interuallo uim suam ostendunt. Purpuram tyriam quo melior & saturiorque est, eo oportet ut altius teneas, ut fulgorem suum ostendat. Non tamen ideo non habet illa colorem, quia quem optimum habet, non quomodocumque explicetur, ostendit. In eadem sententia sum, qua Posidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concaui speculi & rotundi, cui forma sit partis pilæ sectæ. Hoc probari, nisi geometræ adiuuerint, non potest, qui argumentis nihil dubiū relinquentibus docent, solis illam esse effigiem, non similem. Neque enim omnia & aduersus specula respondent. Sunt quæ uidere extimescas, tanta deformitate corruptam faciem uisentiū reddunt, seruata similitudine in peius. Sunt quæ cum uideris, placere tibi uires tue possint, in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt quæ dextras facies ostendant, sunt quæ sinistras, sunt quæ torqueant uel euerant. Quid ergo mirum est, eiuscemodi speculum quo solis species uitiola red datur, in nube quoque fieri? Inter cætera argumenta & hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidiò circulo apparet, & quod eo minor est, quo altior est sol. Et bibit in gens Arcus, ut ait Vergilius noster, cum aduenat imber, sed non easdem, undecunque apparuerit, minas affert. A meridie ortus magnam uim aquarum uehet. Vincl enim non poterunt uehementissimo sole, tantum est illis uiriū. Si circa occasum refulsit, & rorabit & leuiter impluet. Si ab ortu circaue surrexerit, serena promittit. Quare tamen si imago solis est arcus, longe ipso sole maior apparet? Quia est alicuius speculi natura talis ut maiora multo quàm uideat, ostendat, & in portentuosam magnitudinem augeat formas: alicuius inuicem talis est ut minuat. Illud mihi dic, quare in orbem eat facies nisi orbi redditur? Dices fortasse, unde sit ille color uariatus, unde talis figura sit, non dices, nisi aliquod exemplar, ad quod formetur, ostenderis. Nihil autem aliud, quàm solis est à quo fatearis illi colorem dari, sequitur ut detur & forma. Denique inter me & te conuenit, colores illos quibus regio cœli depingitur à sole esse. Illud unum inter nos non conuenit, tu dicis illū colorem esse, ego uideri. Quia uel est, siue uidetur, à sole est. Tu non expedies, quare color ille subito desinat, cum omnes fulgores paulatim discutiantur. Pro me est & repentina etus facies & repentinus interitus. Proprium enim est speculi hoc, quod non per partes struitur, quod apparet, sed statim totum fit. Aequè cito omnis imago in illo aboletur quàm penitus. Nihil enim aliud ad ista efficienda uel remouenda opus est, quàm ostendi & abduci. Non est propria in ista nube substantia, nec corpus, sed mendax est sinere similitudo. Vis scire hoc ita esse? Desinet arcus, si obtexeris solem. Oppone, inquam, soliam alteram nubem, istius uarietas peribit. At maior est aliquanto arcus, quàm sol.

Saturior, forte saturior.

forte, ad uerū

CAP. VI.

d. tonabit & leuiter

¶ Dixi modo fieri specula, quæ multiplicent omne corpus quod imitantur. Illud adiciam omnia per aquam uidentibus longe esse maiora. Literæ quamuis minutæ & obscuræ per uitream pilam aqua plenam, maiores clarioresq; cernuntur. Poma feruoliora quàm sine uidentur, si innatant uitro. Sydera ampliora per nubem aspicienti cernuntur, quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere quod uult si deliter potest. Quod manifestum fiet, si poculū adimpleueris aqua, & in id conticeas annulum. Nā cum in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in summo aquæ reditur. Quicquid uidetur per humorem, longe amplius uero est. Quid mirum maiorem reddi imaginē solis, quæ in nube humida uisitur, cum de causis duabus hoc accidat, quia in nube est aliquid uitro simile, quod potest perlucere, est aliquid & aquæ, quæ si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua uertatur.

Quoniam inquis, uitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri uitrea, stricta, uel pluribus angulis in modum clauæ torosa. hæc si ex transuerso solem accipit, colorem talem qualis in arcu uideri solet, reddit, ut scias hic non imaginem solis esse, sed coloris imitationē ex percussu. In hoc argumento multa sunt pro me. Primum quod apparet quiddā leue esse debere, simile speculo, quod solem repercutiat: deinde quod apparet non fieri ullū colorem, sed speciem falsi coloris, qualem ut dixi columbarū ceruix, & sumit & ponit, utcumq; deflectitur: hoc autem & in speculo est, cuius nullus uidetur color, sed simulatio quædam coloris alieni. Vnum tamen hoc soluendū est, quod non uisitur in illa uirgula solis imago, cuius bene exprimendæ capax non est. Ita conatur quiddē reddere imaginem, quia leuis est materia, & ad hoc habilis, sed non potest quia enormiter est fracta. Si apte fabricata foret, totidē redderet soles, quot habuisset inspectores. Quæ quia non discernuntur inter se, non satis in uicem speculī nitent, inchoant tantum imagines nec exprimunt, & ob ipsam uiciniam turbant, & in speciem coloris unius adducunt. At quare arcus non implet orbem, sed dimidia pars eius uidetur, cū plurimum porrigitur, incuruaturq;? Quidā ita opinantur. Sol cum sit multo altior nubibus à superiore tantum illas percutit parte, sequitur ut inferior pars earum non tangatur lumine. Ergo cum ab una parte solem accipiant, unam partem eius tantum imitantur, quæ nunquam dimidia maior est. Hoc argumentum parum potēs est. Quare quia quamuis sol à superiori parte sit, totā tamen percutit nubē. Ergo contingit? Quid nī? cum radios transmittere soleat, & omnē densitatem perrumpere? Deinde contrariam rem proposito suo dicunt. Nam si superior est sol, & ideo tantū superiori parti nubium affunditur, nunquam terratenus descendit arcus. Atqui usq; in humum demittitur. Præterea nunquam non contra solem est arcus. Nihil ad rem pertinet, supra infraue sit, quia totum quod contra est, latus uerberatur. Deinde aliquando arcum & occidens facit, cum certe ex inferiore parte nubes ferit, terris propinquus. Atqui & tunc dimidia pars est, quāuis solem nubes ex humili & sordido accipiant. Nostri qui sic in nubilo, quomodo in speculo lumen reddi uolūt, nubem cauam faciunt, & sectæ pilæ partem, quæ non potest totū orbem reddere, quia ipsa est pars orbis. Proposito accedo, argumento non cōsentio. Nā si in concauo speculo tota facies oppositi orbis exprimitur, & in semiorbe nihil prohibet aspici totā pilā, etiā dixerimus circulos apparere soli lunæq; in similitudine arcus circūdatos, quare & ille arcus in circulum iungitur nunquā? Deinde quare semper concaue nubes solem accipiunt, nec aliquando t planē extumentes? Aristoteles ait, post autūnale æquinoctiū qualibet hora die arcum fieri, æstate non fieri, nisi incipiente aut inclināto iam die. Cuius rei causa manifesta est. Primum medio die sol calidissimus nubes euincit, nec potest ab his imaginē suam accipere, quas scindit. At matutino tēpore, & uergens ad occasum cū minus uiriū habeat, minus calidus est, & ideo à nubibus & sustineri & repercuti potest. Deinde cū arcū facere non soleat, nisi aduersus his, in quos facit, nubibus. cū breuiores dies sunt semper obliquus est. Itaque qualibet diei parte etiam cū altissimus est habet aliquas nubes, quas ex aduerso ferire potest. At temporibus æstiuis supra nostrum uerticem fertur. Itaque medio die excelsissimus

CAP. VII.

al. facta
forte, insectu
ras

CAP. VIII.

Cur arcus sit
dimidius tantusal. plana & tu
mentes
Post autūnale
æquinoctium
qualibet hora
est arcus.

CAP. IX.

terras rectiore aspiciat linea, quàm ut ullis nubibus possit occurri. Omnes enim tunc sub se habet. Nunc dicendum est de uirgis, quas non minus pictas uariasque & a que pluuiarum signa solemus accipere. In quibus non multum operæ consumendum est, quia uirgæ nihil aliud quàm imperfecti arcus sunt. Nam facies quidem illis est picta, sed nihil curuati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta solem fere in nube humida, & iam se spargente. Itaque idem est in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur, quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia est.

CAP. X.

Similis uarietas in coronis est, sed hoc differunt, quod coronæ ubique fiunt, ubicunque sydus est, arcus non nisi contra solem. Virgæ non nisi in uicinia solis. Possumus & hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam si diuiseris, arcus erit, si direxeris, uirga. In omnibus color multiplex est, ex ceruleo fuluoque uariis. Virgæ soli tantum iacent. Arcus solares lunaresque omnes sunt. Coronæ omnium syderum.

CAP. XI.

al. sed magnitudinem

Aliud quoque uirgarum genus apparet, cum radij per angusta foramina nubium tenues, intenti distantesque inter se diriguntur, & ipsi signa imbrium sunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas uocem? imagines solis? Historici soles, uocant, & binos ternosque apparuisse memoriæ tradunt. Græci *παρηλια* appellant, quia in propinquo fere à sole uisuntur, aut quia accedunt ad aliquam similitudinem solis. Non enim totum imitantur, sed imaginem eius figuramque. Caterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Vergilius, qui dubitauit de nomine, deinde id de quo dubitauerat posuit, & quo te nomine dicam, Rhetica, nec cellis ideo contendere falernis. Nihil ergo prohibet illas parelia uocari. Sunt autem imagines solis in nube spissa & uicina in modum speculi. Quidam parelion ita definiunt, nubes rotunda & splendida, similisque soli. Sequitur enim illud, nec unquam longius relinquitur, quàm fuit cum apparuerit. Nemo quis nostrum miratur, si solis effigiem in aliquo fonte, aut placido lacu uidit. Non ut puto. Atqui tamen in sublimi facies eius potest, quàm inter nos reddi si modo idonea est materia, quæ reddat. Quoties defectionem solis uolumus deprehendere, ponimus pelues, quas aut oleo, aut pice implemus, quia pinguis humor minus facile turbatur, & ideo quas recipit imagines seruat. Apparere autem imagines non possunt, nisi in liquido & immoto. Tunc solemus notare quemadmodum se luna soli opponat, ut illum tanto maiorem, subiecto corpore abscondat, modo ex parte, si ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum. Hæc dicitur perfecta defectio, quæ stellas quoque ostendit, & intercipit lucem, tunc scilicet cum uterque orbis sub eodem libramento stetit. Quemadmodum ergo in ære utriusque imago in terris aspici potest, ita in ære, cum sic coactus aer & limpidus constitit, ut faciem solis acciperet, quam & aliæ nubes accipiunt, sed transmittunt, si aut mobiles sunt, aut raræ, aut sordide. Mobiles enim spargunt illam, raræ emittunt, sordida turpesque non sentiunt, sicut apud nos imaginem maculosa non reddunt.

CAP. XIII.

al. ut

Solent & bina fieri parelia eadem ratione. Quid enim impedit quo minus tot sint, quot nubes fuerunt aptæ ad exhibendum imaginem solis? Quidam in illa sententia sunt, quoties duo simulachra talia existant, ut iudicent unum esse solis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque cum plura specula disposita sunt ita, ut alteri sit conspectus alterius, omnia implentur, & una imago à uero est, cetera imaginum effigies sunt. Nihil enim refert quid sit, quod speculo ostendatur. Quicquid enim uidetur, reddit. Ita illic quoque in sublimi, si nubes fors aliqua disposuit, ut inter se aspiciat, altera nube solis imaginem, altera imaginis reddi. Debent autem hæ nubes, quæ hoc præstant, densæ esse, leues, splendide, planæ naturæ solis. Ob hoc omnia quæ huiusmodi sunt simulachra, candida sunt & similia lunaribus circulis, quia ex percussu oblique accepto sole resplendent. Nam si infra solem nubes fuerit, & propior, ab eo distatur: longe autem posita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque specula cum à nobis procul abducta sunt, faciem non reddunt, quia acies nostra infra non habet usque ad nos recursum. Pluuiarum autem & hi soles (ut aræ hinc rita lingua) indicia sunt: utique, si à parte austri constituerunt, inde maxima nubes ingratæ

ascendunt, cum utrinque solem cinxit talis effigies (si Arato credimus) tempestas
 Tempus est alios quoque ignes percurrere, quorum diuersae figurae sunt. Ali-
 quando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi & haerentes, nonnunquam
 volubiles. Horum plura genera conspiciuntur. Sunt enim velut corona cingente intro-
 itus ignes. Coeli recessus est similis effossae in orbem spelunca. Sunt pithiae, cum magni
 rotundi ignis dolio similis, uel fertur, uel in uno loco flagrat. Sunt Chas-
 mata, cum aliquando coeli spacium desedit, & flammam dehiscens uelut in abdito
 arietat. Colores quoque horum omnium plurimi sunt. Quidam ruboris acerrimi,
 quidam euanidae ac leuis flammæ, quidam cadidae lucis, quidam micantes, quidam
 aequaliter & sine eruptionibus aut radijs fului. Videmus ergo stellarum logos à ter-
 ra albescere tractus. Hæc uelut stellæ exiliunt & transuolant, uidenturque longum in-
 ignem porrigere, propter immensam celeritatem, cum acies nostra non discernat tran-
 situm earum, sed quacumque cucurrerunt, totum ignitum credat. Tanta enim est ueloci-
 tas motus, ut partes eius non dispiciantur, sed tantum summa prestantur. Intelligi-
 mus magis, quæ apparet stella, quam quæ eat. Itaque uelut igne continuo, totum in-
 aer signat, quia uisus nostri tarditas non subsequitur momenta currentis, sed uidet
 simul & unde exilierit & quò peruenerit. Quod fit in fulmine, logos nobis uidetur
 ignis eius, quia cito spacium suum transilit, & oculis nostris occurrit uniuersum per
 quod deiectus est. At ille non est extenti corporis, per omne spatium per quod ue-
 nit, neque tam longa & extenuata in impetum ualent. Quomodo ergo profiliunt? At
 tritu aeris ignis incensus, uento præceps impellitur, non semper tamen uento attri-
 bue fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aeris nascitur. Multa enim sunt in
 sublimi, sicca, calida, terrena, inter quæ oritur, & pabulum suum subsequens defluit,
 ideoque uelociter rapitur. At quare color diuersus est? Quia refert, quale sit id quod
 incenditur, & quam uehemens quo incenditur. Ventum autem significat eiusmodi
 dilapsus, & quidem ab ea parte qua erumpit.

CAP. XIII.

Pithiæ
Chasmata

al. perit

Fulgores, inquis, quomodo fiunt, quos Græci *στella* appellant. Multis ut aiunt,
 modis. Potest illos uentorum uis edere, potest superioris coeli feruor. Nam cum
 late fulus sit ignis, inferiora aliquando, si sunt idonea accendi, corripit. Potest stella-
 rum motus cursu suo excitare ignem, & in subiecta transmittere. Hoc uero non po-
 test fieri, ut aer uim igneam usque in æthera elidat, ex qua fulgor ardore sit stellæ, uel
 similis excursus? Ex his fulgoribus quædam in præceps eunt similia proflentibus
 stellis, quædam certo loco permanent, & tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras,
 & diem representent, donec consumpto alimento, primum obscuriora sint, deinde
 flammæ modo, quæ in se cadit, per assiduam diminutionem redigantur in nihilum.
 Ex his quædam in nubibus apparent, quædam supra nubes, cum aer spissus, ignem,
 quem proprior terris diu pauerat, usque in sydera expressit. Horum aliqua non pa-
 uentur moram, sed transcurrunt aut extinguuntur subinde quæ reluxerant. Hi ful-
 gores dicuntur, quia brevis facies illorum & caduca est, nec sine iniuria decidens,
 sæpe enim fulminum noxas ediderunt. Ab his tecta uidemus icta sine fulmine, quæ
 atrapoplecta Græci uocant, At quibus longior mora & fortior ignis est, motumque
 coeli sequens, aut qui proprios cursus agunt, cometas nostri putant, de quibus dice-
 mus. Horum genera sunt pogoniæ, lampades, & cyparissiae, & alia omnia quorum
 ignis in exitu sparsus est. Dubium an inter hos ponantur trabes, & pithiæ, quæ raro
 sunt uisæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum ingens illorum orbis
 aliquando matutini amplitudinem solis exuperet. Inter hæc ponas licet, & quod
 frequenter in historijs legimus, cælum ardere uisum, cuius nonnunquam tam subli-
 mis ardor est, ut inter ipsa sydera uideatur, nonnunquam tam humilis, ut speciem
 longinqui incendij præbeat. Sub Tiberio Cæsare cohortes in auxilium Ostiensis
 Colonia cucurrerunt, tanquam conflagrantis, cum coeli ardor fuisset per magnam
 partem noctis, parum lucidus, crassi fumidique ignis. De his nemo dubitat quin habe-
 re flammam quam ostendunt, certa illis substantia est. De prioribus quaeritur, de ar-
 dico & coronis, an decipiant aciem & mendatio consent, an illis quoque uerum
 sit, quod

CA. XV.

Sine fulmine,
in uetere non
est.
al. sequuntur

al. hoc possent
et detorque-
rent.

CAP. XVI.

al. insanabile

al. lacerandum

al. apponen-
tur

al. At meher-
cules

al. uidebat pec-
care contentus

al. clumbus.

al. imponam.

CAP. XVII.

sit, quod apparet. Nobis nō placet in arcu aut coronis subesse aliquid corporis cu-
ti, nihil enim iudicamus in speculis, nisi fallaciam esse, nihil aliud quā alienū cor-
pus mentientibus. Non enim est in speculo, quod ostenditur. Alioquin non exiret,
nec alia protinus imagine obduceretur, nec innumerabiles modo interirent, modo
exciperentur formæ. Quid ergo? Simulachra ista sunt, & inanis uerorū corporū
imitatio, suntq; ista à quibusdam ita cōposita, ut & t̄ hæc possint detorquere in pra-
uitū. Nam (ut dixi) sunt specula quæ faciem prospicientium obliquēt, sunt quæ in-
finitū augeant, ut humanum habitum excedant, modumq; nostrorum corpo-
rum. Hoc loco uolo tibi narrare fabellam, ut intelligas quā nullum instrumen-
tum irritandæ uoluptatis libido contemnat, & ingeniosa sit ad incitādum furorē
suum. Hostis quidam fuit obscenitatis usque in scenam productæ. Hunc diuitem
auarum sesterij milies seruū dīus Augustus indignum uindicta iudicauit, cum a
seruis occisus esset, & tamen non pronunciauit iure cæsum uideri. Non erat ille tan-
tummodo ab uno sexu impurus, sed tam uirorū quā fœminarū audus fuit. Fe-
citq; specula eiūs notæ cuius modo retuli, imagines longe maiores reddēt, in qui-
bus digitus brachij mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Hæc autē
ita disponebat, ut cum uirum ipse pateretur, auersus omnes admissarij sui motus in
speculo uideret, ac deinde falsa magnitudine ipsius membri tanquam uera gaudere-
ret. In omnibus quidem balneis agebat ille delectum, & aperta mensura legebat ui-
ros, sed nihilominus mendacijs quoque t̄ insatiabile malum delectabat. In nunc, dic,
speculum mundiciarū causa repertum. Fœda dictū sunt, quæ portentum illud t̄
lacerandum ore suo dixerit feceritque, cum illi specula ab omni parte t̄ opponere-
tur ut ipse flagitiorum suorum spectator esset, & quæ secreta quoque cōscientia pre-
muntur, & quæ accusatus quisque fecisse se negat, non in os tantum, sed in oculos
suos ingereret. t̄ At hercules scelera cōspectum suū reformidat. In perditis quoque,
& ad omne dedecus expositis, tenerrima est oculorum uerecundia. Ille autem quæ
si parum esset inaudita & incognita pati, oculis suis illa aduocauit, nec quantum t̄
peccabat uidere contentus, specula sibi per quæ flagitia sua diuideret, disponereq;
circumdedit: & quia nō tam diligentem intueri poterat, cum compressus erat, &
caput merferat, t̄ genibusque alienis obhæserat, opus suum sibi per imagines offer-
rebat. Speculabatur illam libidinem oris sui, spectabat sibi admissos pariter in om-
nia uiros. Nonnunquam inter marem & fœminam distributus, & toto corpore pa-
tiēte expositus, spectabat nefanda. Quid nā homo impurus reliq; q; in tenebris face-
ret? Non pertimuit diem, sed ipsos concubitus portētuosos sibi ipse ostēdit, sibi ipse
approbauit. Quid non putes in ipso habitu uoluisse pingi? Est aliqua etiam profutu-
tis modestia, & illa corpora publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infelix patientia
lateat, obtundunt, adeo quodam modo lupanar quoque uerecundum est. At illud
monstrum obscenitatem suam, spectaculum fecerat, & ea sibi ostentabat, quibus
abscondendis nulla satis alta nox est, Simul, inquit, & uirum & fœminam patior, ni-
hilominus illa quoque superuacua mihi parte, alicuius cōtumelia marem exerceo.
Omnia membra stupris occupata sunt. Oculi quoque in partem libidinis ueniūt,
& testes eiūs exactoresue sint. Etiam ea quæ ab aspectu corporis nostri positio sub-
mouit, arte uisuntur, nē quis me putet nescire quid faciam. Nihil egit natura, quod
humanæ libidini ministeria tam maligna dedit, quod aliorum animalium concubi-
tus melius instruxit. Inueniam quemadmodum morbo meo t̄ & potiar & satisfac-
ciam. Quo nequitiam meam, si ad naturæ modum pecco? Id genus speculorum cir-
cumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem reddat. Si licet
mihi, ad uerum ista perducerem, quia non licet, mēdacio pascar. Obscenitas mea,
plus quā caput, uideat, & patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum, hic
fortasse cito & antequam hæc uideretur occisus est. Ad speculum suum immolandum
fuit. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura differant, quod in-
quirant, quid ita facies nostra nobis & quidem in nos obuērsa reddatur. Quid si
rerum natura uoluit, quod cum uera corpora dedisset, etiam simulachra eorū aspici
uoluit.

Quorsum pertinuerit, hanc comparare materiam, excipienda rum imagi-
nem capacem. Non in hoc scilicet, ut ad speculum barbam faciemque uelleremus,
ut ut faciem uiri poliremus. In nulla re illa negociū luxuriæ concessit, sed primum
omnium, quia imbecilli oculi ad sustinendum cominus solem ignoraturi erant for-
mam eius, hebetato illum lumine ostendit. Quamuis enim eum orientem occiden-
temque contemplari liceat tamen habitum eius, ipsum qui uerus est, non rubentis,
sed candida luce fulgentis nesciremus, nisi in aliquo nobis humore leuoreue
spici facilius occurreret. Præterea duorum syderum occursum, quo interpolari dis-
ci solet, non uideremus, nec scire possemus, quid esset, nisi leuore huiusmodi solis
lunæque imagines uideremus. Inuenta sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Mul-
ta ex hoc consecuta primo sui noticia, deinde & ad quædam consilium. Formosus,
ut uitaret infamiam, deformis, ut sciret redimendum esse uirtutibus, quicquid cor-
pori deesset. Iuuenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & for-
tia audendi. Senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad
hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos uidendi. Fons cuique perluci-
dus aut leue saxum imaginem reddit. Nuper me in littore uidi, cum placidum uen-
tis staret mare. Qualem fuisse cultum putas ad hoc speculum se cernentium? Ae-
tas illa simplicior & fortuitis contenta, nondum in uitium beneficium detorque-
bat, nec inuentum naturæ libidinem luxumque rapiebat. Primo faciem suam cui-
que casus ostendit, deinde cum insitus sui mortalibus amor, dulcem aspectum formæ
suar faceret, sæpius ea despexere, in quibus prius effigies suas uiderant. Postquam
deterior populus ipsas subiit terras, effosurus obruenda, ferrum primo in usu fuit, &
id homines impune eruerent, si solum eruissent. Tunc demum alia terræ mala, quo-
rum leuitas aliud agentibus speciem suam obtulit, quam hic in poculo, ille in ære ad
alios usus comparato uidit, & mox proprio huic ministerio præparatus est orbis,
nondum argenti nitore, sed fragilis uilisque materia: tunc quoque cum antiqui illi
uiri incondite uiuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum aduerso flumine
eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere, & in hac
re quisque sibi, alterique operam dabat inuicem. Coniugum quidem manu, crinis ille,
quem effundere olim mos uiris fuit, attrahabatur, sed illum sibi sine ullo artifice for-
mosi quæiebant, non aliter quam iubam generosa animalia. Postea rerum iam po-
tente luxuria, specula totis paria corporibus auro argentoque calata sunt, deni-
que gemmis adornata, & pluris unum ex his scæminæ constitit, quam antiquarum
dos fuit, illa quæ publice dabatur, imperatorum pauperum & liberis. An tu exi-
sumas, ex auro nitidum habuisse Scipionis filias speculum, cum illis dos fuisset
as graue? O paupertas felix, quæ tanto titulo locum fecit. Non fecisset illis sena-
tus dotem, si habuissent. At quisquis ille fuit, cui foceri loco senatus fuit, intellexit
se accipisse dotem, quam fas non esset reddere. Iam libertinorum uirgunculis in
unum speculum non sufficit illa dos, quam dedit Pop. Roman. filia Scipionis. Pro-
cessit enim molestius, paulatim opibus ipsis inuitata luxuria, & incrementum in-
ges uitia acceperunt. Adeoque omnia indiscreta sunt peruersissimis artibus, ut quic-
quid mundus muliebris uocabatur sarcinæ uiriles sint. Minus dico, etiam milita-
res. Iam speculum ornatus tantum causa adhibitum, nulli non uitio munerario, ne-
cessarium factum est.

al. cōmentum
al. in uitia, bla-
dicias detor-
quebat.

al. filiabus.

Vide supra de
cōsolat. ad Al-
binam. Ca. 12.

ERASMI IN LIBRVM PRIMVM NATVRA-
LIVM QVAESTIONVM.

Quo nequitiam meam. Fortunatus putat non absurde legi, nequitia mea. Hoc ut uerum sit, apud Horat.
tum in codicibus emendatis non legitur. Quo mihi fortuna est, sed, quo mihi fortunam,
si non conceditur uti? Et habet abrupti sermonis tropus suam gratiam. Ita,
quo nequitiam, meam, subaudi, exerceos

Cap. 16.

PINCIA

Præfatio.

ALTERA multo supra hanc caliginem in qua uolutamur excedit.] Vetus lectio fidelior & breuior. *Altera* caliginem in qua uolutamur excedit. Non fuerat operæ precium nasci.] Eadem. Non fuerat nasci quærendi consuetudine & ipse alibi Seneca utitur, & alij subinde auctores. Qui robustior est ualutinario] Vetus lectio. Qui robustior est in ualutinario. Appellatur ualutinario Senecæ locus ubi ægrøti curantur, ut lib. epistolarum 3. Non sum tam improbus ut ciuitates aeger obeam, sed tanquam in eodem ualutinario iaceam, de communi malo tecum loquor.] Isthmum Sano thraces includat] Scribendum forte. Isthmus suus Thraces includat, ut intelligat de Isthmo Thraciæ Cherſoneſi. Aut certe Strymo suus Thraces includat. Terminus enim Strymo fluius inter Macedoniam & Thraciam Pindaro meo & reliquis.

Cap. 1.

Varia & multa terrarum orbis expirat] Corrigendum arbitror. Varia & multa terræ corpuscula expirat, quoniam subiicit. Neceſſe est ergo in magna copia corpusculorum quæ terræ eieciant. Nec mirum si terræ omnis generis & uaria euaporatio est] Scribendum terræ, nō terris, ex uetere lectione, & melius forte legeretur omnia genera quàm omnis generis.

Cap. 2.

IN multos orbis aquam deſcendere.] Correctius ut opinor legeretur, recedere, quàm deſcendere, ut paulo poſt recedere illum in circulos cogit. Et fieri primum anguſtiſſimum orbem.] Verbum, fieri, in uetere lectione non habetur. Niſi cum aer erit denſus] Vetus lectio, niſi cum parebit denſus pro apparebit. Qua diſtione & interpres Euangeliorum in euangelio Marci uſus eſt, & Martialis poeta, & in orationibus Cicero, ſi modo fidelia ſunt Romane impreſſionis exemplaria.

Cap. 3.

Illam mirabilem arcus uarietatem] Eadem, illam mirabilem arcus representationem. Quam lectionem aſſerunt ueram uerba quæ ſequuntur, quæ ſparſa contra ſolem oblique poſitum faciem arcus repræſentat. Veſtimenta tendiculis diducta.] In eadem, non tendiculis habetur ſed credideris. Legendum arbitror craticulis ſiue clauiculis.

Cap. 16.

BRACHII menſuram & longitudinem & craſſitudinem excederet.] Mallem ſcriberes, brachij menſuram & longitudinem & craſſitudinem excederet. Quanquam uerba illa, & craſſitudinem, non habentur in uetere lectione. Nec quantum peccabat uidere contentus] Argutior lectio, & magis acumen Senecæ referēs eſt lectio codicis diuæ Mariæ, nec quantum uidebat peccare contentus. Cui ſuffragantur uerba non multo poſt ſequentia. Obſcœnitæ mea pluſquam caput uideat. Cum complexus erat & caput merſerat genibusquē alienis obhaſerat] Vetus lectio, cum complexus erat clunibusquē, alienis obhaſerat, cætera ocioſa ſunt. Exemplar Pincianum, nō clunibus habet, ſed diuinibus. Vt forte legendum ſit inguinibus, nam de obſcœnitate oris ſermo eſt. Facinus indignum hic poſuiſſe cito, & antequam hæc uideret occiſus eſt. Ad ſpeculum ſuum immolandus fuit] Caſtigandum reor. Facinus indignum hic poſuiſſe cito & antequam hæc uideret occiſus. Poſt ad ſpeculum ſuum immolandus fuit.

Cap. 17.

Sæpius ea deſpexere in quibus prius effigies ſuas uiderant.] Scribendum putamus inutato uerborum ordine, & deſpexere in quibus prius effigies ſuas ſæpe uiderant. Et mox proprio huic miniſterio præparatus eſt orbis.] Et moſ fuit proprio præparatus eſt orbis, eadem. Legendum forte, & mox uſui proprio præparatus eſt orbis. Quam dedit pro ſe Scipio] Emendandum forte, quam dedit Po. Ro. filiæ Scipionis. Cuius hiftoriæ meminit Valerius max. lib. 4. capite de paupertate.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRÆ
LIBRVM QVAESTIONVM LIB. II.

CAP. I.

Mnis de uniuerſo quæſtio in cœleſtia, in ſublîmia, & terrena diuiditur. Prima pars naturam ſyderum ſcrutatur, & magnitudinem, & formas ignium, quibus mundus includitur. Solidum ne ſit cœlum, ac firmæ concretæquē materiæ, an ex ſubtili tenuiq; nexum, agatur, an agat, & infra ſe ſydera habeat, an in contextu ſui fixa, quemadmodum anni uices ſeruet, ſolē an retro fleſcat, Cætera deinceps his ſimilia. Secunda pars tractat inter cœlum terramquē uerſantia. Hæc ſunt nubila, imbres, niues, & humanas motura tonitrua mentes, Quæcunque aer facit patiturque. Hæc ſublîmia dicimus, quia editiora imis ſunt. Tertia illa pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis, quærit, & ut iuriſconſultorū uerbo utar, de omnibus quæ ſolū continētur. Quomodo, inquis, de terrarum motu quæſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulguribusquē dicturus es? Quia cum motus terræ fiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aer agitatus, & ſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt, cogitetur in ea ſede, in qua ſit

nam illam naturam disposuit. Dicam, quod magis uidebitur mirum, inter coelestia, & terra dicendum erit. Quare, inquis? quia cum propria terrae excutimus suo loco, aerum lata sit & inaequalis, & enormiter proiecta, an tota in formam pilae spectet, & in orbem partes suas agat, alliget aquas, an aquis alligetur, ipsa animal sit, an iners corpus, & sine sensu, plenum quidem spiritus, sed alieni, & caetera huiusmodi quoties in manus uenerint, terram sequentur, & in imis collocabuntur. At ubi quaeritur, quis terrae sit situs, qua parte mundi subsederit, quomodo aduersus sydera coelestia posita sit, haec quaestio cedit superioribus, & ut ita dicam, meliorem conditionem sequitur.

Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturae materia diuiditur, quaedam in commune sunt dicenda, & hoc primum praesumendum, inter ea corpora, a quibus unitas est, aera esse. Quid sit hoc, & quare praecipuum fuerit, scies si paulo alius repetiero, & dixero aliquid esse continuum, aliquid commissum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio. Vnititas est sine commissura continua. & duorum inter se coniectorum corporum tactus. Nunquid dubium, quin ex his corporibus quae uidemus tractamusque, quae aut sentiuntur aut sentiunt, quaedam sint composita, illa constant, aut nexu, aut aceratione, ut puta funis, frumentum, nauis. Rursus non composita, ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque sensum effugiunt, caterum ratione prenduntur, esse in quibusdam unitatem corporum. Vides quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, si philosophorum lingua uti uoluissim, ut dicerem [†] unita corpora: hoc cum tibi remittam, tu inuicem mihi refer gratiam. Quare istud, si quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, sed ad naturam corporis, nulla ope externa, sed unitate sua coherentis: Ex hac nota corporum aer est.

CAP. II.

Vide scholia

al. unica

Omnia quae in noticiam nostram cadere possunt, mundus complectitur. Ex his quaedam sunt partes, quaedam materiae loco relictae. Desiderat omnis natura materiam, sicut ars omnis quae manu constat. Quid sit hoc, apertius faciam. Pars enim nostri, manus, ossa, nerui, oculi: materia, succus retenti cibi, iturus in partes. Rursus quae pars nostri est sanguis, qui tamen & materia est. Parat enim & alia, & nihilominus in numero est eorum, quibus totum corpus efficitur.

CAP. III.

Sic mundi pars est aer, & quidem necessaria: hic est enim qui coelum terramque connectit, qui ima ac summa sic separat, ut tamen iungat. Separat, quia medius interuenit: iungit, quia utriusque per hoc inter se consensus est. Supra se dat, quicquid accipit a terris. Rursus uim syderum in terrena transfundit. Quem sic partem mundi uoco, ut animalia & arbuta. Nam genus animalium arbutorumque pars est uniuersi, quia in consummatione uniuersi acceptum, & quia non est sine hoc uniuersum. Vnum autem animal, & una arbor, quasi pars est, quia si perierit, tamen id ex quo perit, totum est. Aer autem, ut dicebam, & coelo & terris cohaeret. Vtrique innatus est. Habet autem unitatem, quicquid alicuius rei natua pars est. Nihil enim nascitur, sine unitate.

CAP. IIII.

Terra & pars est mundi & materia. Pars quare sit, non puto te interrogaturum aut aequae interrogas quare coelum pars sit, quia scilicet, non magis sine hoc quam si ne illa uniuersum esse potest, quod cum his uniuersum est, ex quibus, id est, ex illo, & ex ista alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis diuiduntur. Hinc quicquid est uirum singulis, hinc ipsi mundo tam multa poscenti subministrantur. hinc profertur quo sustineantur tot sydera, tam exercitata, tam auida, per diem nosemus, ut in opere: ita & in pastu. Et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in aeternum desiderabat, inualuit. Pusillum tibi exemplum magnae rei ponam. Qua tantum completur humoris, quantum ad effectum animalis exituri sat est.

CAP. V.

Aer continuus terrae est, & sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi, sed idem tamen quicquid terra in alimentum misit, recipit, scilicet, materia non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia tumultusque est, Hunc

CAP. VI.

Q

est, Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut puluerem struunt, plurimumque a uero recedunt. Nunquam enim contexti nisi per unitatem corporis niscus est, cum diuiditur, sparsus est. Teneri uero dissecta non possunt. Intensionem aeris ostendunt tibi inflata nec ad ictum cedentia. Ostendent pondera, per magnum spatium abluuit. Quid enim est uox, nisi intensio aeris, ut audiatur lingua formata percussis uis, & uelocitatem currentibus. Hic cum uehementer concitatus ipse se torlit, arbuta syluasque & conuoluit, & ædificia tota corripiciens in altum, frangit. Hic mare per se languidum & iacens incitat. Ad minora ueniamus. Quis enim sine intensione spiritus cantus est? cornua & tubæ, & ea quæ aliqua pressura maiorem sonitum reddunt, quam qui ore reddi potest, nonne aeris intensione partes suas explicant? Consideremus quam ingentem uim per occultum agant paruula admodum semina, & quorum exilitas in commissura lapidum locum inueniat, in tantum conualescunt, ut ingentia saxa distrahant, & in momēta dissoluant, scopulos rupesque radices in terra minutissime ac tenuissime findunt. Hoc quid est aliud, quam intensio spiritus, sine qua nil ualidum, & contra quam nil & ualidius est. Esse autem unitatem in aere, uel ex hoc intelligi potest quod corpora nostra inter se coherent. Quid enim aliud est, quod tenet ea quam spiritus? Quid est aliud quo animus noster agitur? Quis est illi motus, nisi intensior? Quæ intensio, nisi ex unitate? Quæ unitas, nisi hæc esset in aere? Quid autem producit fruges & segetem imbecillam, ac uirentes erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam spiritus intensio & unitas?

CAP. VII.

Quidam aera discerpunt, & in particulas diducunt, ita ut illi inane permisceant. Argumentum autem existimant non pleni corporis, sed multum uacui habentis, quod aibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transeurus est, Sed falluntur. Nam aquarum quoque similis facilitas est, nec de unitate illarum dubium est, quæ sic corpora accipiunt, ut semper in contrarium acceptis refluant. Hanc nostri circumstantiā, Græci autem *περίσπασιν* appellant, quæ in aere quoque sicut in aqua fit. Circumstat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admisto, sed hoc aliās.

CAP. VIII.

Nunc autem esse quædam in rerum natura uehementia, magnique impetus, est colligendum. Nihil enim nisi intensione uehementius est, & tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim eodem modo non posse quicquam ab alio moueri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis creditur ex semetipso habere intensionem, quam spiritus? Hunc intendi quis negabit, cum uiderit iactari terram cum montibus, tecta, murosque, plures & magnas cum populis urbes, cum totis maria littoribus? Ostendit intensionem spiritus uelocitas eius & diductio. Oculi statim per multa milia aciem suam intendit, uox una totas urbes simul percutit, lumen non paulatim prorepat, sed semel uniuersis infunditur rebus.

CAP. IX.

Aqua autem sine spiritu quemadmodum posset intendi? Nunquid dubitas quin sparsio illa quæ ex fundamentis mediæ arenæ crescens in summam altitudinem amphitheatri peruenit, cum intensione aquæ fiat? Atqui & uero nec manus, nec ulla aliud tormentum aquam poterit mittere aut agere quam spiritus. Huic se commoueat, hoc inserto & agente attollitur, & contra naturam suā multa conatur, & ascendit nata defluere. Quid nauigia sarcina depressa parum ostendunt non aquam sibi resistere quo minus mergatur, sed spiritum? Aqua enim cederet, nec posset potera sustinere, si ipsa sustineretur. Discus ex loco superiore in piscinā missus, non descendit, sed relit, quemadmodum, nisi spiritu referente? Vox autem qua ratione per parietum munimenta transmittitur, nisi quod solido quoque aer inest, qui sonum extrinsecus missum & accipit & remittit? scilicet spiritu non aperta tantum intendens, sed etiam abdita & inclusa. Quod illi facere expeditum est, quia nusquam & diuisus, sed per ea ipsa

al. elateq;

al. conuellit

forte, & monimenta

al. ualidum

forte, nec tollo magis.

forte, diffusus.

et ipsa, quibus separari uidetur, coit secum. Interponas licet muros & mediam altitudinem montium, & per omnia ista prohibetur nobis esse peruius, non sibi, id enim intercluditur tantum, per quod illum nos sequi possumus. Ipse quidem transit per ipsum quod scinditur, & media non circumscindit tantum sed utrinque cingit.

forte, permeat
ista. Prohi.

Permeat ab aethere lucidissimo aer, in tertam usque diffusus, agilior quidem, tenuior & altior terris, nec minus aquis, ceterum ethere spissior grauiorque frigidus per se & obscurus, lumen illi calorque & alimētum sunt, sed per omne spacium sui similis non est, mutatur enim à proximis. Summa pars eius est siccissima calidissimaque, & ob hoc etiam tenuissima, propter uiciniam eternorum ignium, et illos tot motus syderum, assiduamque coeli circumactum. Illa pars ima & uicina terris, densa & caliginosa est, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, si summis imisque conferas, quantum ad siccitatem tenuitatemque pertinet, ceterum utraque parte frigidior. Nam superiora eius calorem uicinarum syderum sentiunt, inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum secum calidi affert, deinde quia radii solis replicantur, & quousque redire potuerunt, replicato calore benignius fouent. Deinde etiam illo spiritu, qui omnibus animalibus, arbustisque ac satis calidus est. Nil enim uiueret sine calore. Adhuc nunc ignes, non tantum manufactos & certos, sed opertos terris quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant & obscuro semper. Etiamnum tot partes eius fertiles rerum, habent aliquid teporis, quoniam sterile est frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aeris, ab his submota in frigore suo manet. Natura enim aeris frigida est.

CAP. X.

al. aliunde

Quicumque sic diuisus sit, iam sui parte maxima uariis & inconstans & mutabilis est. Circa terram plurimum agit, plurimum patitur, exagitat & exagitur, nec tam eodem modo totus afficitur, sed aliter alibi ac partibus inquietus est ac turbidus. Causas autem illius mutationis & inconstantiae alias terra praebet, cuius positiones huc aut illud uersae magna ad aeris temperiem momenta sunt, alias syderum cursus. Ex quibus soli plurimum imputes. Illud sequitur annus, ad illius flexum hyemes aestatesque uertuntur. & Lunae proximum ius est, sed & ceterae quoque stellae non minus terrena quam incubentem spiritum terris afficiunt, & ortu suo occasuue contrario, modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidae mouent. Hoc necessarium fuit, praeloqui dicturo de tonitruo ac fulminibus & fulgurationibus. Nam quia in aere fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret quid facere aut pati posset. Tria sunt ergo quae accidunt, fulgurationes, fulmina, & tonitrua, quae una facta serius audiuntur. Fulguratio ostendit ignem, Fulminatio emittit, illa (ut ita dicam) cominatio est, & tonatio sine ictu, ista iaculatio cum ictu. Quae da sunt ex his, de quibus inter omnes conuenit, quaedam in quibus diuersae sententiae sunt. Conuenit illis, omnia ista in nubibus & e nubibus fieri, etiamnum conuenit & fulgurationes & fulminationes, aut igneas esse, aut & ignei spiritus. At illa nunc traseamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri, nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid proferat ignem, conuenit. Alius enim & aliunde illum colligit. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque, saepius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras uero ait illum ex aethere distillare, & ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exilire, quo fiat. Cuius sententia talis est. Duae mundi partes in imo iacent, terra & aqua, utraque ex se reddit aliquid. Terrenus uapor siccus est, & fumo similis, qui uentos, tonitrua & fulmina facit: aquarum halitus humidus est, & in imbres & niues cedit. Sed siccus ille terrarum uapor, unde uentis origo est, quia coaceruatus est, cum coitu nubium uehementer impactarum a latere eliditur, deinde, & ubi latius ferit nubes proximas, hac plaga cum sonu incutitur, qualis in nostris ignibus redditur, cum flamma uitio uidentium crepat. Vt illic spiritus habens aliquid humidi secum, cum est conglobatus, rumpitur flamma. Eodem modo spiritus ille quem paulo ante exprimi colligitur a nubibus dixi, impactus alijs nec rumpi, nec exilire silentio potest. Dissimilis autem

CAP. XI.

al. Lunae proxima uis est

CA. XII.

Tonatio
al. & comotio
Vide scholia
igneae speciei

al. à lumine

forte, ubi latus
ferit nubis proxima

crepitus fit, ob dissimilem impactionem nubium. Quare alia maiorem sonitum habent, alia minorem. Caterum illa uis expressi spiritus ignis est, qui fulgurationis nomen habet, leni impetu accensus & uanus. Ante autem uidemus fulgorem quam sonitum audiamus, quia oculorum uelocior est sensus, & multum aures antecedit.

CAP. XIII.

Falsam autem esse opinionem eorum, qui ignem in nubibus feruant, per multa colligi potest. Si de coelo cadit, quomodo non quotidie fit, cum tantundem illic se per ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis quem natura uocat, defluat. Alia enim conditio nostrorum ignium est, ex quibus fauilla cadunt, quae ponderis secum aliquid habent. Ita non descendit ignis, sed praecipitatur & deducitur. Huic simile nihil accidit in igne purissimo, in quo nihil est quod deprimatur. Aut si ulla pars eius deciderit, in periculo totus est, quia totum potest excidere, quod potest carpi. Deinde illud quod quotidie leuitas cadere prohibet, si in abdito suo tenet graue, quomodo illic esse potuit, unde caderet? Quid ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri solent, sicut haec ipsa de quibus quaerimus fulmina? Fato enim non eunt, sed feruntur. Aliqua illos potentia deprimat, quae non est in aethere. Nihil enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil praeter solitum euenit. Ordo rerum est, & expurgatus ignis in custodia mundi, summas sortitus oras, operas pulcherrime circumit, hinc discedere non potest sed ne ab externo quidem exprimi, quia in aethere nulli incerto corpori locus est. Certa enim & ordinata non pugnant.

CAP. XIII.

Vos inquam, dicitis, cum causas stellarum transuolantiu redditis, posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex aethere decidentem, & ex eo superioribus locis ardore hic accendi. Sed plurimum interest, utrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere, quod natura non patitur, an dicat ex ignea uis calorem in ea, quae subiecta sunt, transilire, an hic accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certe apud nos late incendio peruagante, quasdam insulas, quae diu concaluerant, ex se concipere flammam. Itaque uerisimile est in aere summo, qui naturam rapiendi ignis habet, aliquid accendi calore aetheris superpositi. Necesse est enim, ut & imus aether habeat aliquid aeri simile, & summus aer non sit dissimilis imo aetheri, quia non fit statim ex diuerso in aduersum transitus. Paulatim ista confinio uim suam miscet ita, ut dubitare possis, an aer, an hic iam aether sit. Quidam ex nostris existimant, aera, cum in ignem & aquam mutabilis sit, non detrahare aliunde causas flammarum nouas: ipse enim se mouendo accendit, & quum densos, compactos, quae nubium sinus dissipat, necessario uastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna, aliquid confert ad concitandum ignem. Sic quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert, sed secare ferri est.

CAP. XV.

Quid ergo inter fulgurationem & fulmen interest? dicam. Fulguratio est late ignis explicitus, Fulmen est coactus ignis & impetu iactus. Solemus duabus manibus, inter se iunctis, aquam concipere, & compressa utrinque palma, in modum syphonis exprimere. Simile quiddam & illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum emittunt, & hoc ipso inflammant, & tormenti modo efficiunt. Nam balistae quoque & scorpiones tela cum sono expellunt.

CAP. XVI.

Quidam existimant ipsum spiritum per frigida atque humida euntem, sonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens silentio tingitur. Sed quemadmodum, si in aquam feruens massa descendit, cum multo murmure extinguitur, Ita ut Anaximenes ait, spiritus incidens nubibus tonitrua edit, & deinde cum luctatur, per obstantia & intercisua uadens, ipsa ignem fuga accendit. Anaximander omnia ad spiritum reuertit. Tonitrua, inquit, sunt nubis ictus sonus. Quare inaequalia sunt. Quia & ipse ictus inaequalis est. Quare & sereno tonat. Quia tunc quoque per t crassum & siccum aera spiritus profilit. At quare aliquando non fulgurat & tonat? quia tenuior & infirmior spiritus, qui in flammam non ualuit, in sonum ualuit. Quid est ergo ipsa fulguratio? aeris di-

CAP. XVII.

ducentis se, corruetisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperies. Quid est fulmen? Acrioris densiorisque spiritus cursus.† Anaximadrus ait omnia ista hic fieri, ut ex aethere aliqua uis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus dissonat.

CAP. XVIII.

forte, sudum

est fulmen? Acrioris densiorisque spiritus cursus.† Anaximadrus ait omnia ista hic fieri, ut ex aethere aliqua uis in inferiora descendit. Ita ignis impactus nubibus dissonat.

al. Anaxadrus

CAP. XIX.

sonat. At cum illas interfcindit fulget, & minor uis ignium, fulgurationis facit, minor fulmina. Diogenes Apolloniates ait, Quædam tonitrua igne, quædam spiritibus fieri. Illa ignis facit, quæ ipse antecedit & nunciat: illa spiritus, quæ sine splendo-
re crepuerunt. Vtrumque line altero fieri, & esse aliquando concedo, ita tamen, ut non
illata illis potestas sit, sed utrumque ab utroque effici possit. Quis enim negabit spiri-
tum magno impetu latum, cum efficit sonum effecturum & ignem? Quis & hoc non
concedet aliquando ignem quoque rumpere posse nubes, & non exilire, si plurima,
non aceruo nubium, cum paucas percussisset, oppressus est? Ergo & ignis ibit in spi-
ritum, perdetque fulgorem & speciem, dum secuta in terra incendit. Adhuc enim, quod
necesse est, ut imperus fulminis, & præmittat spiritus & agat ante se, & à tergo tra-
het uentum, cum tam uasto ictu aera inciderit. Itaque omnia, antequam feriatur, intre-
munt uibrata uento, quem ignis ante se pressit. Dimissis nunc præceptoribus
incipiamus per nos moueri, & à confessis transeamus ad dubia. Quid enim confessi
est? Fulmen ignem esse, & æque fulgurationem, quæ nihil aliud est, quam flamma,
intra fulmen, si plus uirium habuisset. Non natura ista, sed impetu distat. Esse illum
ignem calor ostendit, qui si non esset, ostendit effectus. Magnorum enim sæpe incen-
diorum causa fulmen fuit. Syluæ illo cremantur, & urbium partes, etiam quæ non
perculsa sunt, tamen adusta cernuntur, quædam uero uelut fuligine colorantur. Quid
quod omnibus fulguritis odor sulphureus est? Ergo & utranque rem ignem esse con-
stat, utranque rem inter se meando distare. Fulguratio est fulmen, non in terras usque
perlatum. Et rursum licet dicas, fulmen esse fulgurationem, usque in terras perductam.
Non ad exercendum uerba hæc diutius pertracto, sed ut ista cognata esse, & eiusdem
natura ac naturæ probem. Fulmen est quiddam plus, quam fulguratio, uertamus istud,
Fulguratio est penè fulmen. Quoniam constat esse utramque rem ignem, uideamus
quemadmodum apud nos fieri soleat ignis. Eadem enim ratione & supra fit, duo-
bus modis, Vno, si excitatur, sicut ex lapide percussio, Altero, si attritu inuenitur, si-
cut cum duo ligna inter se diutius trita sunt: Non omnis hoc tibi materia præstabit,
sed idonea eliciendis ignibus, sicut laurus, hederæ, & alia in hunc usum nota pasto-
ribus. Potest ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo uel percussæ reddant, uel
attritæ. Videamus quantis procellæ uiribus ruant, quanto uertantur impetu turbi-
nes. Id tormētum in quod obuium fit, dissipatur, & rapitur, & longe à loco suo proj-
icitur. Quid ergo mirum, si tanta uis ignem excutit, uel aliunde, uel sibi? Vides enim
quantum feruorem sensura corpora sunt, & horum transitu trita, uita exanimata, Nihil
tamen tantum in his debet credi, ac in uis uiderum, quorum ingens & confessa poten-
tia est. Sed fortasse nubes quoque in nubes incitata fremente uento, & leuiter ur-
gente, ignem euocabunt, qui explendescat, nec exiliat. Minore enim uis ad fulguran-
dum opus est, quam ad fulminandum. Superioribus colligimus, in quantum feruorem
quædam attrita perducerentur. Cum autem aer mutabilis in ignem, maximis uiribus su-
per ignem conuersus est, atteratur, credibile est, & uerisimile ignem caducum excuti, & ci-
to interiturum, quia non ex solida materia oritur, nec in qua possit consistere. Transit ita-
que, statumque habet moræ, quantum itineris, & cursus sine alimento coniectus est.
Quomodo, inquis, cum dicas hanc ignis esse naturam, ut petat superiora, fulmen
tamen terram petit, aut falsum est, quod de igne dixisti? Est enim illi æque sursum
peratque deorsum. Vtrumque uerum potest esse. Ignis enim natura in uerticem sur-
git, & si nihil illum prohibet, ascendit. Sicut aqua natura defertur, si tamē aliqua uis
accessit, quæ illam in contrarium ageret, illò intenditur, unde imbre deiecta est. Ful-
men autem cadit eadem necessitate qua excutitur. In his ignibus accidit quod arbo-
ribus, quarum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt ut etiā terram atting-
ant, sed cum permiseris, in locum suum exilient. Itaque non est, quod eum species cui-
usque rei habitum, qui illi non ex uoluntate est. Si ignem permittis ire quod uelit, coe-
les, id est, leuissimi cuiusque sedem repetet: ubi est aliquid, quod eum teneat, & ab
impetu suo auertat, id non natura, sed seruitus eius fit. Dicis, inquis, nubes attritas
de ignem, cum sint humidæ, imò hudæ, quomodo ergo possunt gignere ignem,

CAP. XX.

In quibusdam
illa absunt: &
nuntiat

al. secta infra

CAP. XXI.

CAP. XXII.

al. horum tran-
situ uita exani-
CAP. XXIII

al. attrita

CA. XXIII.

al. feriat
CAP. XXV.

CAP. XXVI.

quem nō magis uerisimile est ex nube, quā ex aqua generari: nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aer spissus ad gignendam aquam paratus, nondum in illam mutatus, sed iam pronus & uergens. Non est quod existimes tunc colligi, sed effundi. Simul fit, & cadit. Deinde si concessero humidam esse nubem, conceptis aquis plenam, nihil tamen prohibet ignem ex humido quae educi, imō ex ipso (quod magis mireris) humore. Quidam negauerunt in ignem quicquam posse mutari, priusquam mutatum esset in aquam. Potest ergo nubes, salua quam continet aqua, ignem parte aliqua sui reddere, ut saepe aliqua pars ligni ardet, alia sudat. Ne hoc dico, non cōtraria inter se ista esse, & alterum altero perimi, sed ubi ualentior ignis, quā humor est, uincit. Rursus ubi copia humoris exuperat, tunc ignis sine effectū est. Itaq; non ardent uirentia. Refert ergo quantum aquae sit. Exigua enim uis non resistit nec ignem impedit. Quid nī? Auorum nostrorum memoria, ut Posidonius tradit, cum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat interdū mare, & fumus ex alto ferebatur. † Nam demū prodebat ignem, non conuulsum, sed ex interuallis emicantem, fulminum more, quoties ardor inferius iacēs, superum pondus euicerat. Deinde saxa conuoluta, rupesq; partim illasae, quas spiritus antequam uerteretur expulerat, partim exesae & in leuitatem pumicis uersae, nouissime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitudini adiectum, & saxum illud in magnitudinem insulae creuit. Idem nostra memoria, Valerio Asiatico consule iterum accidit. Quorsus haec retuli? ut appareret nec extinctum ignem mari superfuso, nec impetum eius, grauitate ingentis undae prohibitum exire. Ducetorum passuum fuisse altitudinem Asclepiodotus Posidonij auditor tradidit, per quam † diruptis aquis ignis emerit. Quod si immensa aquarum uis, subeuntū ex imo flammarum uim non potuit comprimere, quanto minus in aere extinguere ignem poterit, nubium tenuis humor & roscidus? Adeo res ista non habet ullam morā, quae contra causas ignium sit, quos non uidemus emicare, nisi impendēte caelo, serenum sine fulmine est. Nō habet istos metus dies purus, nec nox quidem nisi obscura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus stellis, & nocte trāquilla fulgurat? Sed scias licet nubes illic esse, unde splendor effertur, quas uideri à nobis terrarum tumor non sinit. Adhūc nunc quod fieri potest, ut nubes † summā & humiles attritu suo ignem reddant, qui in superiora expressus, in parte sincera puraq; caeli uisatur, sed sit in sordida. Tonitrua distinxere quidam ita, ut dicerent, unum esse genus, cuius sit graue murmur, quale terrarum motum antecedit, clauso uento & tremente. Hoc quomodo illis uideatur fieri dicam. Cum spiritum intra se claudere nubes, in concavis partibus earum uolutatus aer, similem agit mugitibus sonum raucum & aequalem, & continuum. Itaq; etiam ubi illa regio humida est, exitū claudit. Ideo huiusmodi tonitrua uenturi prænūcia imbris sunt. Aliud genus est acre, quod crepitum magis dixerim, quā sonum qualē audire solemus, cum super caput alius cuius dirupta uesica est. Talia eduntur tonitrua, cū globata dissoluitur nubes, & spiritum quo distenta fuerat emittit. Hoc proprie fragor dicitur, subitus & uehemens, quo edito concidunt homines & exanimantur, quidā uerō uiui stupent, & in torum sibi excidunt, quos uocamus attonitos, quorū mentes sonus ille coelestis loco pepulit. Hic fieri illo quoq; modo potest, ut inclusus aer caua nube & motu in ipso exuatiatus diffundatur. Deinde cū maiorē sibi locum quærit, à quibus inuolutus est, sonum patitur. Quid autem? nō quemadmodū illisae manus inter se plausum edūt, sic illisae inter se nubium sonus potest esse magnus, quia magna concurrūt inter se.

CA. XXVII.

CA. XXVIII.

al. primam

Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec sonum fieri. Primum omnium quocumq; modo impulsae sunt tonant, sed si apte sunt compositae ad sonum edendum. Auersae inter se manus collisae non plaudunt, sed palma cum palma collata plausum facit. Et plurimum interest, utrum cauae concutiantur, an planae & extensae. Deinde non tantum nubes ire oportet, sed agi magna ui & procellosa. Etiam mās non scindit nubem, sed digerit, & † propriā quamq; partē eius soluit. Ne uesica quidem quocumq; modo spiritū emittēs sonat. Si ferro diuisa est, sine ullo auris sensu exit.

Rumpi

fationem. Caterum nullum animal est, quod non motu & occurfu suo prædicat ali-
 quid. Non omnia scilicet, sed quædam notantur. Auspiciū est obseruantis. Ad eam
al. in ea direxe
rit.
Vide Scholia
 rit. potestates Chaldaeorum obseruatio exceptit. Quid tu? tot milia syderum iudi-
 cas otiosa lucere? Quid est porro aliud, quod errorē incutiat peritis nataliū, quam
 quod paucis nos syderibus assignant, cum omnia quæ supra nos sunt, partē sibi no-
 stri uindicent. Submissiora forsitan in nos propius uim suam dirigunt, & ea quæ fre-
 quentius mota, aliter nos, aliter cætera animalia prospiciunt. Caterum & illa quæ
 aut immota sunt aut propter uelocitatem uniuerso mundo parem immotis similia,
 nō extra ius dominiumq; nostri sunt. Aliud aspice & distributis rem efficis tractas.
 Nō magis aut facile est scire quid possint, quā dubitari debeat, an possint. Nūc
 ad fulmina reuertamur, quorum ars in tria diuiditur. Quemadmodū exploremus,
 quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formu-
 lam spectat, secunda ad diuinationem, tertia ad propiciandos deos, quos bona roga-
 re oportet, mala deprecari. Rogare, ut promissa firmant, deprecari, ut remittant mi-
 nas. Summam esse uim fulminum iudicāt, quia quicquid alia portēdunt, interuen-
 tus fulminis tollit. Quicquid ab hoc portēditur, fixū est, nec alterius ostēti significa-
 tione t̄minuitur. Quicquid exta, quicquid aues minabuntur, secundo fulmine abo-
 lebitur. Quicquid fulmine denuntiatur, nec extis, nec aue cōtraria refellitur. In
 quo mihi falli uidentur. Quare? Quia ueris uerius nihil est. Si aues futura cecinerūt,
 non potest hoc auspiciū fulmine irritū fieri. Aut si potest, non futura cecinere. Nō
 enim nunc auem comparo & fulmen, sed duo ueri signa, quæ si unum significāt, pa-
 ria sunt. Itaq; si fulminis interuentus submouet, extorū uel augurum iudicia, male in
 specta exta, male obseruata auguria sunt. Non enim refert utrius rei maior poten-
 tiorue natura sit, t̄ sed utra uim attulit, signum quantum ad hoc par est. Si dicas flam-
 mæ uim maiorem esse, quā fumi, non mentieris, sed iudicandū, an in igne idem ua-
 let flammā, quod fumus. Itaq; si hoc dicūt, quoties exta aliud significabunt, aliud ful-
 mina, fulminum erit autoritas maior, fortasse consentiam: sed si hoc dicūt, quamuis
 altera signa uerum prædixere, fulminis ictus prior deleuit, & ad se fidem traxit, fal-
 sum est. Quare? quia nihil interest, quā multa auspicia sint, fatum unum est, quod
 si bene primo auspicio intellectum est, secundo non interit, idem est. Fatū fulmi-
 ne mutari nō potest. Quid nī? Nam fulmen ipsum fati pars est. Quid ergo expiatio-
 nes, procurationesq; quō pertinet, si immutabilia sunt fata? Permite mihi illarigi-
 dam sectā tueri eorū, qui excipiunt ista, & nihil aliud esse existimāt fata, quā agræ
 mētis solatia. Aliter ius suū peragunt, nec ulla cōmouentur prece, non misericordia
 flectūtur, non gratia. Seruant cursum irreuocabile, in gesta ex destinato fluunt. Quē
 admodum rapidorū aqua torrentium in se nō recurrit, nec moratur quidē, quia prio-
 rem superueniēs præcipitat: sic ordinem fati eterna series regit, cuius hæc prima lex,
 stare decreto. Quid enim intelligis fatū? Existimo necessitatē rerum omnium actio-
 numq; quā nulla uis rūpat. Hanc sacrificijs, & capite niuæ agnæ exorari iudicas, di-
 uina non nosti. Sapientis quoq; uiri sententiā negatis posse mutari. Tāto magis dei,
 cum sapiens quid sit optimum in præsentia sciāt, illius diuinitati omne præsens sit.
 Agere tamen nunc eorum uolo causam, qui procuranda existimant fulmina, & ex-
 piationes non dubitant prodesse, aliquando ad submouenda pericula, aliquando ad
 lenienda, aliquando ad differenda. Quid sit quod sequitur, paulo post prosequar.
 Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoq; existimamus uota pro-
 ficere, salua uī ac potestate fatorum: quædam enim à dijs immortalibus ita suspen-
 sa, relicta sunt, ut in bonum uertant, si admotæ dijs præces fuerint, si uota suscepta.
 Ita non est hoc contra fatū, sed ipsum quoq; in fato est. Aut futurum, inquit, est, aut
 non. Si futurum est, etiā si non susceperis uota, fiet. Si non est futurum, etiā si sus-
 ceperis uota, non fiet. Falsa est ista illatio, quia illam mediā inter ista exceptionem
 præteris. Futurum, inquam, hoc est, sed si uota suscepta fuerint, hoc quoque neces-
 se, inquit, est, fato comprehensum sit, ut aut suscipias uota, aut non. Puta me tibi
 manus

dare, & **fateri** hoc quoque fato esse comprehensum, ut utique fiant uota. Ideo fiet.
 ut hic disertus sit, sed si literas didicerit, ab eodem fato continetur, ut literas
 ideo discet. Hic diues erit, sed si nauigauerit. At in illo fati ordine, quo patri/
 illi grande promittitur, hoc quoque protinus fatum est, ut nauiger, ideo nauiga/
 Idem dico tibi de expiationibus. Effugiet pericula, si expiauerit praedictas diuini
 minas. At hoc quoque in fato est, ut expiet. Ideo expiabit. Ista nobis opponi solent,
 propter nihil uoluntati nostrae relictum, & omne ius fato traditum. Cum de ista re
 dicam, quemadmodum manente fato aliquid sit in hominis arbitrio. Nunc
 id de quo agitur, explicaui, quomodo si fati certus est ordo, expiationes & propi/
 ationesque prodigiorum pericula auertant, quia cum fato non pugnant, sed ipsa in le/
 ge data sunt. Quid ergo, inquis, aruspex mihi prodest? Vtique enim expiare etiam non
 uadente illo mihi necesse est. Hoc prodest, quod fati minister est. Sic cum sanitas ui/
 deatur esse de fato, debetur & medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus
 uenit. Generat fulminum tria esse ait Cecinna. Consiliarium, Autoritatis, & quod
 fatum dicitur. Consiliarium ante rem fit, sed post cogitationem cum aliquid in animo
 cogitatur, aut suadetut fulminis ictu, aut dissuadetur. Autoritatis est, ubi post rem
 factam uenit, cum bona fortunam malamue significat. Status est, ubi quietis nec a/
 gentibus quicquam, nec cogitantibus quidem fulmen interuenit. Hoc aut minatur,
 aut promittit, aut monet. Hoc monitorium uocat, sed nescio quare non idem sit, quod
 consiliarium. Nam & qui monet consilium dat, sed habet aliquam distinctionem. Ideoque separa/
 tur a consiliario, quia illud suadet dissuadetque, hoc solam impendens periculi euitatio/
 nem continet. Ut cum timemus ignem aut fraudem a proximis, aut insidias a seruis.
 Etiamnum tamen aliam distinctionem utriusque uideo. Consiliarium est, quod cogitanti
 factum est. Monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res suam proprie/
 ratem. Suadetut deliberantibus, at ultronei monentur. Primo omnium non sunt
 fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod terebrat,
 quod discutit, quod urit. Quod terebrat, subtile est & flammicium, cui per angustissi/
 mum fuga est, ob synceram & puram flammæ tenuitatem: quod dissipat, congloba/
 tum est, & habet commixtam uim spiritus coacti & procellosi. Itaque illud fulmen per/
 foram, quod ingressum est, redit & euadit. Huius late sperfa uis, rumpit icta, non
 perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, & igneum magis est
 quam flammicium. Itaque relinquere magnas ignium notas, quae percussis inhaereant. Nul/
 lum quidem sine igni fulmen uenit, sed hoc proprie igneum dicimus, quod manifesta ar/
 doris uestigia imprimat. Quod urit, & fuscet, tribus modis urit: aut enim afflat, & le/
 ut iniuria laedit, aut comburit, aut accendit. Omnia ista urunt, sed genere & modo dif/
 ferunt. Quodcumque combustum est, utique & ustum est. At non omne quod ustum, utique
 & combustum est. Item quod accensum est. Potest enim illud ipso transitu ignis usis/
 se. Quis nescit uri quid, nec ardere? Nihil autem potest ardere, quod non uratur. Vnum
 hoc adiciam. Potest aliquid esse combustum, quod non sit accensum. Potest accen/
 sum esse, nec combustum. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuscantur. CAP. XLI
 Hoc autem decolorat, aut colorat. Vtrique distinctionem suam reddam. Decoloratur
 cuius color uitatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia fit quam fuit facies, tam/
 quam cerulea, uel nigra, uel pallida. Haec adhuc Hetruscis & philosophis communia
 sunt. In illo dissentiunt, quod fulmina dicunt a Ioue mitti, & tres illi manubias dant. Pri/
 ma (ut aiunt) monet & placata est, & ipsius consilio Iouis mittitur. Secundam mittit
 eundem Iupiter, sed ex consilii sententia. Duodecim enim deos aduocat, quae pro/
 est quidem, sed non impune. Terciam manubiam idem Iupiter mittit, sed adhibet
 in consilium dijs, quos superiores & inuolutos uocant. Quae uastat & includit,
 & inique mutat statum priuatum & publicum, quem inuenit. Ignis enim nihil est
 quod sit, patitur. In his primam faciem si intueri uelis, errat antiquitas. Quid
 enim tam imperitum est, quam credere fulmina a nubibus Iouem mittere, colum/
 nas arbores, statuas suas nonnunquam petere, ut impunitis sacrilegis, percussis
 arboribus, incensis aris, pecudes innoxias feriat, & ad suum concilium a Ioue deos
 quasi

al. procuratio
nes

CAP. XXXIX.

al. fulgurum

CAP. XL

CAP. XLI

CA. XLII

- quali in ipso parū consilij sit, aduocari: illa læta & placata esse fulmina, quæ solus ex-
cutiat, pernicioſa, quibus mittēdis maior numinum turba interfuit. Si quæris à me,
quid sentiam, non existimo tam hebetes fuisse, ut crederent Iouē, aut non æque vo-
luntatis, aut certe minus paratum esse: uel tūc cū emisit ignes, quibus innoxia capi-
ta percuteret, scelerata trāsiret, aut noluit iustus mittere, aut non successit. Quid er-
mi uiri, indicauerūt inuitabilem metum, ut supra nos aliquid timerēt. Vtile erat in-
ta audacia scelerum aliquid esse, aduersum quod nemo sibi satis potens uideretur.
Ad conterrēdos itaq; eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere su-
per caput uindictam & quidē armatum. Quare id solum fulmen quod Iupiter mit-
tit, placabile est, perniciosum id, quod deliberauit, & quod alijs quoq; dijs autoribus
milit: Quia Iouem, id est, regem, prodesse etiam solum oportet nocere non, nisi cum
pluribus uisum est, discāt hī quicunq; magnam potentiā inter homines adepti sunt,
sine consilio nec fulmen quidem mitti. Aduocent, cōsiderent multorum sententias,
placita temperēt, & hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Ioui quidem
suum satis esse consilium. In hoc quoq; tam imperiti non fuere, ut Iouem existima-
rent tela mutare, poeticam ista licentiam decent. Est aliud leuius fulmen, cui dextra
cyclopum. Sæuitia flammæq; minus, minus addidit irā. Tela secunda uocant supe-
ri. Illos uero altissimos uiros error iste non tenuit, ut existimarent Iouem modo le-
uioribus fulminibus & lusorijs telis uti: Sed uoluerūt admonere eos, quibus aduer-
sus peccata hominū fulminandū est, non eodē modo omnia esse percutienda, quædā
frangi debere, quædam tēligi & distinguī, quædam admoneri. Ne hoc quidē cre-
diderunt, Iouem esse qualem in capitolio, & in ceteris ædibus uidemus, mittere ma-
nu fulmina, sed eundem quem nos Iouem intelligunt, custodem rectoremq; uniuers-
si, animum ac spiritū, mundani huius operis dominum & artificem, cui nomē omne
conuenit. Vis illum fatum uocare? Nō errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia
ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum providentiam dicere: recte dices. Est
enim, cuius consilio huic mundo prouidetur, ut inconcussus eat, & actus suos expli-
cet. Vis illum naturam uocare? Non peccabis. Est enim, ex quo nata sunt omnia, cu-
ius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum: nō falleris. Ipse enim est, totū quod
uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens ui sua. Idem & Hetruscis uisum est,
& ideo fulmina à Ioue mitti dixerūt, quia sine illo nihil geritur. At quare Iupiter
ferienda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me questionem uocas, cui suus locus,
suus dies dandus est. Interim hoc dico, fulmina non mitti à Ioue, sed sic omnia dis-
posita, ut ea etiam quæ ab illo non fiunt, tamen in ratione non fiant. Vis eorum, il-
lius permissio est. Nam & si Iupiter illa nūc non facit, Iupiter nō fecit, ut non fieret.
Singularis nō adest, sed signū, & uim, & causam dedit omnibus. Huic illorum diui-
sioni non accedo. Aiunt aut perpetua aut finita esse fulmina, aut prorogatiua. Per-
petua quorum significatio in totam uitam pertinet, nec unam rem id enunciat, sed
contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt
fulmina, quæ prima accepto patrimonio, & in nouo hominis aut urbis statu fiunt. Fi-
nita ad diem utique respōdent. Prorogatiua sunt, quorum minæ differri possunt: a-
uerti tolliq; non possunt. Dicā quid sit, quare huic diuisioni non cōsentiam. Nam
& quod perpetuum uocant fulmen, finitum est. Aeq; enim talia ad diem respōdent.
Nec ideo finita non sunt, quia multum tempus significant. Et quod prorogatiuum ui-
detur, finitum est. Nam illorū quoq; confessione certum est, quousq; impetretur di-
latio. Priuata enim fulgura negāt ultra decimum annum, publica ultra tricesimum
posse differri. Hoc modo & ista finita sunt, quia ultra quod non prorogantur in-
clusum est. Omnium ergo fulgurum & omnis euentus dies stata est. Non potest e-
nim ulla incerti esse comprehensio. Quæ inspicienda sunt in fulgure, passim & uar-
ge dicunt, & sic passiones eorum debere diuidi, quemadmodum ab Attalo philoso-
pho, qui se huic disciplinæ dederat, diuisa sunt, ut inspiciatur ubi factum sit, quando,
cui, in qua re, quale, quantum. Hæc si digerere in partes suas uoluerō, quid positea
ciam,

nisi in immensum procedamus. Nunc nomina fulgurum, quæ à Cecinnapo
 perstringam, & quid de his sentiam, exponam. Aut esse postulatoria, quibus
 sacrificia intermissa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid
 faciendum sit. Pestifera, quæ mortem exiliumq; portendunt. Fallacia, quæ per spe-
 cem alicuius boni nocent. Dant consulatum malo futurum gerentibus, & hæredi-
 tem cuius compedium magno sit luendum incōmodo. † Dentanea, quæ speciem peri-
 culi sine periculo afferunt. Peremptalia, quibus tolluntur priorū fulminū minæ. Atte-
 ranea quæ in inclusio fiunt. Obruta, quibus iam
 prius percussa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum ui tãgitur, uel comitium,
 uel principalia urbis liberæ loca, quorum significatio regnū ciuitati minatur. Infer-
 ra, cum è terra exiliunt ignes. Hospitalia, quæ sacrificijs ad nos Iouē arcessunt, & (ut
 uerbo eorū molliori utar) inuitant. Sed si irascēte dño inuitant, tūc uenire cū magno
 periculo affirmat. Auxiliaria, quæ aduocata dicuntur, sed aduocantū bono
 ueniunt. Quanto simplicior diuifio est, qua utebatur Attalus noster egregius uir,
 qui Hetruscorū disciplinā græca † subtilitate miscuerat. Ex fulminibus quædā sunt,
 quæ significāt id, quod ad nos pertinet, quædā aut nihil significat, aut id, cuius intelle-
 ctus ad nos non peruenit. Ex his quæ significāt, quædā sunt læta, quædā aduersa, quæ
 dam nec aduersa nec læta. Aduersorum hæ species sunt. Aut ineuitabilia mala por-
 tendunt, aut euitabilia, aut quæ minui possunt, aut † prolongari. Læta aut mansura
 significant, aut caduca. Mixta aut habēt partem boni aut mali, aut mala in bonum,
 aut bona in malum uertūt. Nec aduersa nec læta sunt, quæ aliquam nobis actionem
 significant, qua nec terreri nec lætari debemus, ut peregrinationem in qua nec me-
 us, nec spei quicquam sit. Reuertar ad ea fulmina, quæ significant quidē aliquid,
 sed quod ad nos non pertineat. Tanquam utrum eodem anno idem futurum sit ful-
 men, quod factū est. Nihil significant fulmina, aut id cuius noticia nos effugit, ut illa
 quæ in uastum mare sparguntur, aut in desertas solitudines, quorum significatio uel
 nulla est, uel perit. Pauca adhuc adiciam ad enarrandam uim fulminis, quæ non
 eodem modo omnem materiā uexat. Valētiora quia resistunt, uehementius dissi-
 pat, cedentia nonnunquā sine iniuria transit. Cum lapide ferroq; & durissimis qui-
 busq; configit, quia uiam necesse est per illa impetu querat. Itaq; facit uiam qua effu-
 giat: teneris & rarioribus parcit, quanquam & flammis opportuna uideantur, quia
 transitu patente minus sæuit. Loculis itaq; ut dixi, integris pecunia quæ in his fuerat,
 conlata reperitur, quia ignis tenuissimus per occulta foramina transcurrit. Quic-
 quid autem in tigno solidū inuenit, ut contumax uincit. Nō uno autem, ut dixi, mo-
 do sæuit, sed quid quæq; uis fecerit, ex ipso genere iniuriæ intelligis, & fulmen opere
 cognoscis. Interdum in eadem materiā, multa diuersa, eiusdem uis fulminis facit: si-
 cut in arbore, quod aridissimū est, urit, quod solidissimum & durissimum est, tere-
 brat & frangit, summos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rum-
 pat, scindit, folia pertundit ac stringit, uinum gelat, ferrum & æs fundit. Illud est
 mirum, quod uinū fulmine gelatum, cum ad priorem habitum redit, potum aut ex-
 animat, aut dementes facit. Quare id accadat quærenti mihi, illud occurrit. Inest ful-
 mini uis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritū in eo humore quem coegit ge-
 latūq; uerisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum uin-
 culum. Præterea olei quoq; & omnis unguenti teter post fulmen odor est. Ex quo
 apparet, inesse quandam subtilissimo igni, & contra naturam actio, pestilentem po-
 tentiam, qua non tantū icta cadunt, sed etiam afflata. Præterea quocunq; decidit ful-
 men, ibi odorem sulphuris esse certū est, qui quia natura grauis est, sæpius haustus
 alienat. Sed ad hoc uacui reuertemur. Fortasse enim libebit ostēdere, quantum om-
 nia ista à philosophia artium parente flexere. Illa primum & quæsiuit causas rerum,
 & obseruauit effectus, & quod fulminis inspectione longe melius est, in itijs rerum
 causis conulit. Nunc ad opinionem Polidoni reuertar. E terra terrenisq; omni-
 bus pars humida efflatur, pars sicca & fumida remanet. Hæc fulminibus alimen-
 tum est, illa imbris. Quicquid in aera sicci fumosiq; peruenit, id includi se nubis

CA. XLIX

al. demptalia

Vide Scholia

CAP. L.

al. uti liter

al. quæ proro-
gari.

CAP. LI.

CAP. LII.

CA. LIII.

CA. LIIII.

Vide Scholia

bus non fert, sed rumpit claudentia. Inde est sonus, quem nos tonitruum uocamus. In ipso quoque aere quicquid attenuatur, simul siccatur & calet. Hoc quoque si incensum est, æque fugam querit, & cum sono euadit. Et modo uniuersam eruptionem facit, eoque uehementius intonat, modo per partes & minutatim. Ergo tonitrua hæc spiritus exprimit, dum aut rumpit nubes, aut peruolat. Volutatio autem spiritus, in nobis conclusi, uehementissimum est atterendi genus.

CAP. LV.

forte, ferit

Tonitrua nihil aliud sunt, quam citi aeris sonitus: qui fieri, nisi dum aut teritur, aut rumpitur, non potest. Et si colliditur, inquit, nubes inter se, sitis quem desideras ictus, sed non uniuersus. Non enim tota totis concurrunt, sed partibus partes. Non sonant mollia, nisi illisa duris sint. Itaque non auditur fluctus, nisi impactus. Ignis, inquit, missus in aquam, sonat, dum extinguitur. Puta ita esse, pro me est. Non enim ignis tunc sonum efficit, sed spiritus per extinguentiam effugiens. Vt dem tibi & fieri ignem in nube, & extingui, e spiritu nascitur & attritu. Quid ergo inquit, non potest aliqua ex his transcurrentibus stellis incidere in nubem & extingui? Existimemus posse aliquando & id fieri. Nunc naturalem causam querimus & assiduam, non raram & fortuitam. Puta me confiteri uerum esse, quod dicis. Aliquando post tonitrua emicare ignes, stellis transuersis & cadentibus similes, non ob hoc tonitrua facta sunt, sed hoc fit quia tonitrua facta sunt. Cuiusdemus ait, fulgurationis speciem inanem esse, non ignem. Sic enim per noctem splendorem motu remorum uideri. Dissimile est exemplum. Illic enim splendor intra ipsam aquam apparet. Hic qui fit in aere, erumpit & exilit. Heraclitus existimat fulgurationem esse uelut apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modo intereuntem, modo resurgentem. Hæc antiqui fulgetra dicebant, tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui autem tonitruum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Cecinnum inuenio facundum uirum, si habuisset in eloquentia nomen, & nisi illum Ciceronis umbra pressisset. Etiamnum illo uerbo utebatur antiqui correpta, quo nos producta una syllaba utimur. Dicimus enim ut splendere, sic fulgere. Atqui illis ad significandam tam subitam e nubibus eruptionem lucis, mos erat uti media syllaba correpta, ut dicerent fulgere. Quid ipse existimem queris? Adhuc

CAP. LVII

forte, extenuatus

enim alienis opinionibus accommodaui manum, dicam, fulgurat, cum repentinum late lumen emicuit. Id euenit, ubi in ignem extenuatis nubibus aer uertitur, nec uires, quibus longius prosiliat, inuenit. Non miraris puto, si aera aut motus extenuat, aut extenuatio incedit. Sic liquefcit excussa glans funda, & attritu aeris uelut igne distillat. Ideo estate plurima sunt fulmina, quia plurimum calida est. Facilius aut attritu calidiore ignis existit. Eodem modo fit fulgor, qui tantum fulget, & fulmen quod mittitur. Sed illi leuior uis, alimētiq; est minus. Et ut breuiter dicam quod sentio. Fulmen est fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumique natura, emissa terris, in nubes incidit, & diu in illarum sinu uolutata est, nouissime erumpit. Et quia uires non habet, splendor est. At ubi fulgura plus habuere materiae, & maiore impetu arserunt, non apparent tantum, sed decidunt. Quidam utique existimant fulmen reuerti, quidam sublidere, ubi

CA. LVIII

al. assiduus ignis

alimenta prægrauauerunt, & fulmen ictu languidiore delatum est. At quare fulmen subitum apparet, nec continuatur? Assiduus ignis: Quia celerrimum est mirique motus, simul & nubes rumpit, & aera incendit. Deinde desinit flamma quiescente motu. Non enim est assiduus spiritus cursus, ut ignis possit extendi, sed quoties fortius ipsa iactatione se accendit, fugiendi impetum capit. Deinde cum euasit, & pugna de se, ex eadem causa modo usque ad terram profertur, modo dissoluitur, si minore uis pressus est. Quare oblique fertur? Quia spiritu constat. Spiritus obliquus est, flexuosusque. Et quia natura ignem sursum uocat, iniuria deorum premit, incipit obliquus esse. Interdum autem neutra uis alteri cedit, & ignis in superiora nititur, & in inferiora deprimitur. Quare frequenter cacumina montium feriuntur? Quia opposita

CAP. LIX

sunt nubibus, & e caelo cadentibus, per hæc transeundum est. Intelligo quidiam dudum desideras, quid efflagites, malo inquis fulmina non timere, quam nosse. Itaque alios doce quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum excuti malo, quam naturam indicari. Sequar quod uocas, omnibus enim rebus omnibusque sermonibus aliquid

salutare miscendum est. Cum imus per occulta naturæ cum diuina tractamus
 radicandus est à malis suis animus, ac subinde firmandus, quod etiam eruditis &
 hoc unum agentibus, necessarium est, non ut effugiamus ictus rerum, undiq; enim te-
 le in nos faciuntur, sed ut fortiter constanterq; patiamur. Inuicti esse possumus, in-
 concussi non possumus, quanquam interim spes subit, inconcussos quoq; esse nos
 posse. Quomodo inquis? Contemne mortē, & omnia quæ ad mortem ducunt con-
 tempra sint, licet illa bella sint siue naufragia, seu morsus ferarum, siue ruinarum su-
 pto lapsu procidentium pondera. Nunquid t̄ aliud facere possunt, quàm ut corpus
 ab anima resoluant? Hæc nulla diligentia euitat, nulla felicitas domat, nulla po-
 tentia euincit, t̄ talia uerò fortitudine disponuntur. Mors omnes æque uocat. Ira-
 tis dijs propicijsq; moriendum est. Animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignauis-
 sima anima, quæ natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant corpo-
 re imbelli. Nullus perniciosior hostis est, quàm quem audacem angustia faciūt, lon-
 geq; uolētius semper ex necessitate quàm ex uirtute corrigitur. Maiora aut cer-
 te paria conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus nos tanquam ad mortem
 proditos esse, & sumus. Ira est Lucili. Omnes reseruamur ad mortem. Totum hunc
 quem uidemus populum, quousq; cogitas esse, cito natura reuocabit & condet, nec
 dēre, sed dedie queritur. Eodē citiusue tardiusue ueniendum est. Quid ergo? Non ti-
 bi timidissimus omnium uidetur & insipientissimus, qui magno ambitu rogat mo-
 ram mortis? Nōne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficij lo-
 co peteret, ut ultimus ceruicem præberet? Id facimus. Magno æstimamus mori tar-
 dius. In omnes constitutum est capitale supplicium, & quidem cōstitutione iustis-
 sima. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa ea-
 dem fors est. Sequeremur traditi à iudice aut magistratu, & carnifici nostro præsta-
 remus obsequium. Quid interest, ad mortem iussi eamus an ultronei. O te demen-
 tem & oblitum fragilitatis tuæ, si tunc mortem times, cum tonat. Ita ne salus tua
 in hoc uertitur? Viues si fulmē effugis? Petet te gladius, petet te lapis, petet febris.
 Non maximum ex periculis tuis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit
 actum tecum, si sensum mortis tuæ celeritas infinita præuenerit, si mors tua t̄ præ-
 dicetur, t̄ si tu tunc quidem cum expiras, non superuacua, sed alicuius magnæ rei si-
 gnum es? Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine cecideris. Si pauescis ad cœ-
 li fragorem, nubium uetrepidas, quoties aliquid effulsit expiras. Quid ergo? Hone-
 stius iudicas deiectione animi perire quàm fulmine? Eo itaq; fortius aduersus cœ-
 li minas surge, & cum mundus undiq; exarserit, cogita te nihil habere de tāta mor-
 te perpendendum. Quod si tibi parari credis illam cœli confusionem, illam tempesta-
 tum discordiam, si propter te ingesta illisq; nubes strepunt, si in tuum exitium tan-
 tus ignium excutitur, at tu solatiij loco numera tantū esse mortem tuam. Sed non
 erit huic cogitationi locus. Casus istum demet metum. Est inter cætera quoque hoc
 commodum eius, quod expectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen ti-
 mit, nisi qui effugit.

forte, amplius

forte, Alia, uarie à fortuna disponuntur: mors etc.

al. procuretur
forte, si ne tūc
Vide scholia

Libri secundi naturalium quæstionum finis.

ERASMI IN LIBRVM SECVNDVM NATVRA-
LIVM QVAESTIONVM

Et tamen me hercules per aliud nihil intendi poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Ita superior editio.
 Britannicum exemplar ad hunc modum, tam me hercules quàm nihil intendi ab alio poterit, nisi per semet ali-
 quid fuerit intentum.

Cap. 8.

Ist quidem transit per ipsum quod scindit, & media non circumscindit, tamen & utrumq; cingit. In alijs erat,
 quidem transit per ipsum quo scinditur, & media non circumscindit tamen, sed utrumq; cingit. Ita repe-
 te Fortunatus. Britannicum exemplar habebat hunc in modum, per ipsum quod abscinditur, & media circum-
 scinditur, & utrumq; cingit, sed permeat.

Cap. 9.

Esse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex æthere decidentem ex his superioribus ardere, ac sic ac-
 cendi,

Cap. 14.

R cendi,

- cendi, Sic prior editio. Fortunatus ita legit, Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem, ex locis his superioribus, ardere an sic accendi? Britannicum habebat, trahere ignem ex his locis superioribus, & ex eo ardore sic accendi. Fortunatus ita diuinat esse legendum, Posse aliquas partes aeris ad se trahere ignem ex aethere decedente, & locis his superioribus ardere, an hic accendi? Ea lectio satis congrueret, si pro inquam, scriptum esset, utrum. Pro sed, quod mox sequitur, Nam, quod plurimum interest. Tolerabilis erit lectio si, ex, uertatur in &, & ardere in ardore, & sic in hic, ad hunc modum. Vos inquam dicitis, quum causas stellarum transuolantium redditis, posse eas, quas partes aeris ad se trahere ignem, ex aethere decedente, & locis superioribus, & ex eo ardore hic accendi. Quanquam hoc, ex locis superioribus, uidetur adiectum ab interprete quopiam. Itaque non urget questionem, sed ostendit illorum responsonem non esse absolutam. Idque mox explicat. Sed plurimum interest, &c.
- Cap. 18. Per cursum & siccum aera. Sic prior editio. Britannicum exemplar habebat, per crassum & siccum aera. Fortunatus diuinat, per aera percussum & scissum. Forte legendum, per sudum & siccum aera.
- Cap. 32. Ceterum & illa quae pereunt. Britannicum exemplar habebat, & illa fiunt quae pereunt. Perire dicit, non obferuata cuiquam. Quanquam subolet locum non carere mendo. Forte legendum, seruata & illa, siue, certa sunt & illa quae pereunt.
- Cap. 34. Quod si bene nec primum auspiciu intellectum est, secundo non interest. Ita prior editio. Aliud exemplar habebat, quod siue primo auspicio intellectum est, siue secundo, nihil intererit. Neutra placet. Tertiam sequuti sumus.
- Cap. 35. Aliter ius suum peragunt. Aliter usurpatum uidetur pro, alioqui, ut referatur ad agrae mentis solatia. In quodam erat, Fata irreuocabiliter ius suum peragunt. At non probatur.
- Cap. 49. Artencata, alias Atterranea, rursus, Atercanta. Atterranea habebat exemplar Britannicum, uox ab atro dicta uidetur, peculiaris auruspicum.
- Cap. 55. Idem tibi & fieri ignem in nube & extingui. E spiritu nascitur. Ita prior editio. Fortunatus offensus absurditate sermonis legit, qui e spiritu nascitur. Atqui dure coheret uerbum infinitum cum superioribus, fieri & extingui. Britannicum exemplar habebat. Ut dem tibi & fieri, &c. Ut tibi concedam ignem fieri & extingui in nube, non tamen aliunde fit, quam e spiritu.
- Cap. 59. Nam quod maximum solet esse solatium extrema passuris, quorum causa eadem fors est. Sic prior editio. Tolerabilius quod alij legunt, quod eorum in causa eadem fors est. Mollius erit, omissa coniunctione, quod. Eorum causa eadem fors est, id est, suppliciorum causa, eadem fors est, etiamsi nihil horum ad plenum satisfacit.

PINCIANI IN LIBRVM SECVNDVM NATVRALIVM QVAESTIONVM

- Cap. 1. NON ibi spectandus est. Cogitetur in ea sede in qua illum natura disposuit. Nulla scripta lectio habet cogitetur, sed cogitur. Itaque legendum puto, non ibi spectandus est quo agitur ab ea sede in qua illum natura disposuit.
- Cap. 2. CONTINUATIO est partium inter se non intermissa coniunctio. Unitas est sine commissa continuatio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Si hanc lectionem admittimus necesse est, ut continuatio & unitas sint idem inter quas Seneca discrimen assignat. Ego puto ordinem uerborum inuersum esse, & restituendum ad hunc modum. Continuatio est partium inter se non intermissa coniunctio, & duorum inter se coniunctorum corporum tactus. Videntur confirmare hanc lectionem uerba quae aliquanto post sequuntur. Aer continuus terrae est.
- Cap. 4. QVICQVID alicuius naturae pars est. Codices quidam, quicquid alterius naturae est. Alij, quicquid alterius naturae est pars, & infra.
- Cap. 6. In momenta dissoluant. Legendum reor, monumenta dissoluant, ut illud Iuuenalis, ad quae discutienda ualent sterilis mala robora fici.
- Cap. 9. CASVS autem illius mutationis & inconstantiae. Duo postrema uerba, & inconstantiae desiderantur in uetere lectione.
- Cap. 11. Conuenit illis omnia ista in nubibus & e nubibus, etiam nunc conuenit & fulgurationes & fulminationes, ut igneus esse, aut ignei spiritus. Ad illa transeamus in quibus lis est, quidam putant ignem esse in nubibus, quidem ad tempus fieri nec prius esse quam mitti. Eadem, Conuenit illis omnia ista in nubibus quidem fieri nec prius quam mitti. Reliqua superuacanea sunt.
- Cap. 12. Quidam autem radios solis intercurrentis recurrentisque sepius in se relatos. Eadem. Quidam autem radios solis, intercurrentesque sepius in se relatos.
- Cap. 34. SED utra uim attulit. Prior editio, sed utra res uisa est tullit, Corrigendum puto, sed utra res fide tullit, &c.

non fulminis istius priora deleuit, & ad se fidem traxit. Sed iudicandum an in igne idem ualet flamma, quod sur-
 scilicet Verba nisi fallor & uitata & transposita. Scribendum arbitror. Sed ad iudicandum ignem idem ualet flam-
 ma, quod fumus.

QVIBVS aduersus peccata hominum fulminandum est] Emenda, quibus aduersus peccata comminatur. Cap. 44

ex eadem.

EX ipso genere iniuria intelligis] Scribe ex ipso intelligis, reliqua superfluent, ex eadem. Interiores libros Cap. 52

interiores arboris] Scribendum ex eadem, interiores libros in parte interioris arboris.

E TERRA terrenisq; omnibus pars humida efflatur pars sicca & fumida remanet.] Verbum, remanet, de-
 bitum esse existimo. Alias quo pacto tolerari posset quod statim subtextitur. Quicquid in aera sicci fumosiq; per-
 citur, & diuanto post. Ergo ubi calidi fumidiq; natura emissa terris in nubes incidit. Cap. 54

Sic enim per noctem splendorem motu remorum uideri] Verbum, motu, superfluit, ex eadem. Cap. 55

Ubi ignem extenuatis nubibus] Rectiorem existimo lectionem extenuatus quàm extenuatis, ut referatur ad
 eum qui motu & collisione nubium extenuatus uertatur in ignem. Videtur, hoc probare ea quae sequuntur & infra. Cap. 57

QVIDAM utique existimant fulmen reuerti, quidam subsidere] Eadem habet non quidam subsidere, sed
 i quodam subsidere, ut forte legi possit, ac quodam modo subsidere. Cap. 58

Si pauescis ad coeli fragorem nubiumue trepidas] Quaedam exemplaria. Sed pauescis ad coeli fragorem & ad
 nubium trepidas. Alia. Sed pauescis ad coeli fragorem, & ad inane nubium trepidas. Legendum fortasse, ignem nu-
 bium, non inane nubium. Quid si cōiunctio, ue, quae ibi superfluit paulo post necessaria est, legendumq; Quotiesue
 diuina cōsistit. De tanta morte perdendum] Codices ueteres, perditum legunt, non perdendum. Commodior forte
 uisio erit poenitendum. C. 59

LYCII ANNAEI SENECAE NATURALIVM QVAESTIONVM
 LIB. III. QVI EST DE AQVIS. PRAEFATIO.

NON praeferit me, Lucili uirorum optime, quàm magnarum rerum
 fundamenta. ponam senex, qui mundum circuire constitui, & cau-
 sas secretaq; eius eruere, atque alijs noscenda producere. Quando
 tam multa consequar; tam sparsa colligam; tam occulta perspi-
 ciam; Premittit à tergo senectus, & obijcit annos inter uana studia cō-
 sumptos, tanto magis urgeamus, & damna ætatis male t̄ exemptæ
 labor sarciat. Nox ad diem accedat. Occupationes patrimoniū re-

forte, exacte

cidantur, longe à dominio iacentis t̄ causa soluatur, sibi totus animus uacet, & ad
 contemplationem sui saltem t̄ ipso impetu respiciat. Faciet ac sibi instabit, & quo-
 tidie breuitatem temporis metietur. Quicquid amissum est, id diligenti usu presen-
 tis uitae recolliget, fidelissimus est ad honesta ex poenitentia transitus. Libet mihi ex
 clamare illum poetæ inclyti uersum, Tollimus ingentes animos, & maxima paruo
 Tempore molimur. Hoc dicerem, si puer iuuenisq; molirer. Nullum non tam ma-
 gnis rebus tempus angustum est. Nunc uerò ad rem seriā, grauem, immensam, post
 meridianis horis accessimus, faciamus quod in itinere fieri solet. Qui tardius exie-
 rit, uelocitate p̄sant moram. Festinemus & opus, nescio an superabile, magnum
 certe, sine ætatis excusatione tractemus. Crescit animus quoties cœpti magnitudi-
 nem ostendit, & cogitat quantum proposito, non quantum sibi superfit. Consum-

al. cura.
 al. in ipso su-
 ge impetu.
 al. in ipso fine

per se quidam, dum acta regum externorum componunt, quæq; passi inuicem au-
 tis sunt populi. Quanto satius est sua mala extinguere, quàm aliena posteris trade-
 re. Quanto potius deorum opera celebrare, quàm Philippi aut Alexandri atrocio-
 rum, ceterorumq; qui exitio gentium clari, non minores fuere pestes mortalium,
 quàm inundatio, qua planum omne perfusum est, quàm conflagratio, qua magna
 pars animantium exaruit. Quemadmodum Hannibal superauerit alpes, scribunt,
 quemadmodum confirmatum Hispaniæ cladibus bellum Italiæ inopinatus intule-
 rit. Infractisq; rebus etiam post Carthaginem, pertinax reges pererrauerit, contra
 Romanos ducem se promittens, etiam sine exercitu. Quemadmodum non desie-
 rit senex omnibus angulis bellum querere, adeò sine patria esse pati poterat sine ho-
 mine non poterat. Quanto satius, quid faciendum sit quàm quid factum sit querere ac
 docere eos, qui sua permiscere fortunæ, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia flue-

forte, attendit

Infractis, pro-
 ualde fractis,
 posuit

re aura mobilius: nescit enim quiescere, gaudet latis tristitia substituere, & utraq; ui-
scere. Itaq; in secundis nemo cōfidat, in aduersis nemo deficiat, alternæ sunt uices re-
rum. Quid exultas? Ista quibus ueheris in summum, nescis ubi te relicta sint, habe-
būt suum non tuum, finem. Quid iaces? ad imum delatus es, nunc est resurgendi lo-
cus. In melius aduersa, in deterius optata flectūt. Ita concipienda est animo uarie-
tas, non priuatarum tantum domū quas leuis casus impellit, sed etiam reipublice.
Regna ex infimo coorta supra imperantes consistere. Vetera imperia in ipso flore
cecidere. Inueniri nō potest numerus, quā multa ab alijs facta sint, nūc cum maxi-
me, deus alia exaltat, alia submittit, nec molliter ponit, sed ex fastigio suo nullas ha-
bitura reliquias iactat. Magna ista, quia parui sumus, credimus. Multis rebus nō ex
natura sua, sed ex humilitate nostra magnitudo est. Quid præcipuum in rebus huma-
nis est? Nō classibus maria cōpleffe, nec in rubri maris littore signa posuisse, nec de-
ficiēte terra ad iniurias aliorū errasse in oceano ignota quærentē, sed animo omne
uidisse, & qua nulla est maior uictoria, uitia domuisse. Innumerabiles sunt, qui urbes
qui populos habuere in potestate, paucissimi qui se. Quid est præcipuū? Erigere ani-
mum supra minas & promissa fortunæ. Nihil dignum putare, quod speres. Quid e-
nim habet dignum, quod concupiscas? quia à diuinorū contemplatione quoties ad
humana recideris, nō aliter caligabis, quā quorū oculi in densam umbram ex cla-
ro sole rediere. Quid est præcipuum? posse læto animo aduersa tolerare, quicquid ac-
ciderit sic ferre, quasi tibi uolueris accidere. Deuisses enim uelle, si scisses omnia ex
decreto dei fieri. Flere, queri, ingemere, desciscere est. Quid est præcipuū? Animus
contra calamitates fortis & contumax, luxuriæ non aduersus tantū, sed & infestus,
nec audus periculi, nec fugax, prosperitatem non expectans, sed aduersus utrumq;
intrepidus & inconfusus, nec illius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est
præcipuum? non admittere in animo mala consilia, puras ad cœlum manus tollere,
nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis possit amittere, optare, quod
sine aduersario optatur, bonam mentem. Cetera magno estimata mortalibus, etiam
si quis domum casus abstulerit, sic intueri, quasi exitura, quā uenerint. Quid est præ-
cipuum? Altos supra fortunam spiritus hominis attollere. Meminisse, ut siue felix
eris, scias hoc non futurum diu, siue infelix, scias, hoc te non esse, nisi cū putes. Quid
est præcipuum? In primis liberum animum habere. Hæc res efficit non e iure Quiri-
tium ut sit liber, sed è iure naturæ. Liber autem est, qui seruitutem effugit suam. Hæc
est assidua seruitus, & ineluctabilis, & per diem ac noctem æqualiter premens, sine
interuallo, sine comœatu. Sibi seruire, grauissima seruitus est, quam discutere faci-
le est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi referre mercedem, si ante oculos &
naturam tuam posueris & etatē, ac tibi ipse dixeris, quid insanior? quid anhelor? quid
fudo? quid terram uerso? quid forum uiso? Nec multo opus est, nec diu. Ad hoc pro-
derit nobis inspicere rerum naturam, primo discedemus à sordidis, deinde animum
ipsum, quo magno summoq; opus est, seducemus à corpore. Deinde in occultis ex-
ercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Nihil autem est apertius his salutaribus,
quæ contra nequitiam nostram furoremq; discuntur, quæ damnamus, nec po-
nimus. Quæramus ergo de aquis, & inuestigemus, qua ratione fiant. Siue, ut ait
Iunior, Lucilij Ouidius, Fons erat illimis nitidis argenteus undis. siue ut ait Vergilius, Vnde per
cognomen est. ora nouem uasto cum murmure montis, It mare præruptum & pelago premit arua
forte, Eleus & sonanti. Siue ut apud te Iunior charissime inuenio. † Elysius siculis de fontibus exi-
rectius, lit amnis. Quomodo aquas subministret, quomodo tot flumina ingentia per diem
& noctem decurrant, quare alia hybernis aquis intumescant, alia in defectu cæte-
rorum omnium crescant. Nilum interim seponamus à turba, propriæ naturæ & in-
gularis, illi diem suum dabimus, nunc uulgares aquas prosequemur, tam frigidas
quā calentes. In quibus quærendum erit, utrum calidæ nascantur, an frigidæ. De
cæteris quoque differemus, quas insignes, aut sapor, aut aliqua reddit utilitas. Quæ-
dam enim oculos, quædam nervos iuuant, quædam inueterata & desperata à medi-
cis uitia percurant. Quædam medentur ulceribus, quædam interiora fouent potius.
pulmonis

CAP. I

Iunior, Lucilij
cognomen est.
forte, Eleus &
rectius.

monis ac uiscerum quarelas leuant. Quædam supprimunt sanguinem, tam ual. usus
 singulis usus, quàm † gustus est. Aut stant omnes aquæ, aut fluunt, aut col. CAP. II.
 untur, aut uarias habent uenas. Aliæ sunt dulces, aliæ uariæ, asperæ quippe inter
 unt, salæq; amaræq; aut medicatæ ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, alu
 minosas. Indicat uim sapor. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus, fri
 gide calidæq; sunt: deinde ponderis, omnes leues aut graues sunt. Deinde coloris
 puræ sunt & turbidæ, ceruleæ, lucidæ. Deinde salubritatis, sunt enim salubres & uti
 les sunt mortiferæ, sunt quæ cogantur in lapidem. Quædam tenues, quædam pin
 gues, quædam alunt, quædam sine ulla bibentis ope transeunt, quædam haustæ fœ
 cunditatem † afferunt. Vt stet aqua aut fluat, loci positio efficit, in deuexo fluit, in
 plano continetur & stagnat, & aliquando in aduersum spiritu impellitur, tunc cogi
 tur, non fluit. Colligitur ex imbribus, ex suo fonte natiua est. Nihil tamen prohibet
 eodem loco aquam colligi & nasci, quod in Fucino uidemus, in quem montis cir
 cumiecti fluij deriuantur. Sed & magnæ latentesq; in ipso undæ sunt, itaq; etiam cū
 hyberni defluxere torrentes, faciem suam seruant.

Primum ergo quæramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sus
 tinet, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod accessione fluminum maria CAP. IIII
 non sentiant. Aequè mirandum est, quod detrimenta exeuntium terra non sentit.
 Quid est, quod illam sic impleuit, ut præbere tantum ex recondito possit, ac subin
 de suppleat? Quamcunq; rationem reddiderimus de flumine, eadem erit riuorum ac
 fontium. Quidam iudicant terram quicquid aquarum emisit, rursus accipere, CA. V.
 & ob hoc maria non crescere, quia quod influxit non in suum uertunt, sed protinus
 reddunt. Occulto enim itinere subit terras, secreto reuertitur, colaturq; transitu ma
 re, quod per multiplices anfractus terrarum uerberatum, amaritudinem ponit, &
 prauitatem saporis in tanta soli uarietate exiit, & in synceram aquam transit.

Quidam existimant, quicquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emit CA. VI.
 Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in qui
 bus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Aethiopie solitudines, paucosq; inueni
 ri in interiore Africa fontes, quia feruida cœli natura sit, & penè semper æstiuæ.

Sic illæ itaque sine arbore, sine cultu arenæ iacent, raris imbribus sparsæ, quos
 fratum combibunt. At contra constat Germaniam Galliamq; & proxime ab his Ita
 liam, abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido utuntur, & ne æstas quidem
 imbribus caret. Aduersus hæc multa dici posse uides. Primum ego tibi, uinea CA. VII.
 rum diligens fossor, affirmo, nullam pluuiam esse tam magnam, quæ terram ul
 tra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam
 consumitur, nec in inferiora descendit. Quomodo ergo potest imber suggerere am
 bus uires, qui summam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alueos in
 mare effertur. Exiguum est quod sorbet terra, nec id seruat. Aut enim arida est, &
 absorbit quicquid in se fufum est: aut satiata, si quid supra desiderium cecidit, exclu
 dit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes, quia totos in se sitiens terra tra
 hit. Quid quod quædam flumina erumpunt saxi & montibus? His quid conferent
 uiuæ, quæ per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui insideant? Adhuc
 quod in siccissimis locis, putei in altum acti, per ducenum aut tricenum pe
 dium spatia, inueniunt aquarum uberes uenas, in ea altitudine, in quam aqua non
 penetrat, ut scias illic non cœlestem esse, nec collecticiū humorem, sed quod dici
 solet uiuam aquam. Illo quoque argumento hæc opinio refellitur, quod quidam fon
 tes in summo montis cacumine redundant. Apparet ergo illos sursum agi, † aut ibi forte, haud
 concipi, cum omnis aqua pluuialis decurrat.

Quidam existimant quemadmodum in exteriori parte terrarum uastæ paludes CA. VIII.
 acent, magni & nauigabiles lacus, quemadmodum ingenti spacio terræ maria
 præcæta sunt, infusa uallibus, sic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec
 minus illas stagnare, quàm apud nos oceanum, & sinus eius, imò eò latius, quò plus
 terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia isti amnes egeruntur, quos quid
 R 3 miraris

- CAP. IX. miraris si terra detractos non sentiat, cum adiectos maria non sentiant. *Quibus* dam hæc placet causa. Aiunt habere terram intra se cauos recessus, & multum spiritus, qui necessario frigescit, umbra graui pressus. Deinde piger & immotus, in aqua cum desijt, conuertitur. Quemadmodum supra nos mutatio aeris umbram facit, ita infra terras riuum agit. Supra nos stare non potest segnis diu & grauis. Aliquando enim sole tenuatur, aliquando uentis expanditur. Itaq; interualla magna imbribus sunt. Sub terra uerò quicquid est, quod illum in aquam conuertat, idem semper est, umbra perpetua, frigus æternum, in exercitata densitas, semper ergo præbebit fontem aut flumini causas. Placet nobis terram esse mutabilem. Hoc quoq; quicquid efflauit quia non aere libero concipitur, crassescit, & protinus in humorem conuertitur.
- CAP. X. Habes primas aquarum sub terra nascituum causas. Adhuc etiam licet, quod si ant omnia ex omnibus. Ex aqua aer. Ex aere aqua. Ignis ex aere. Ex igne aer. Quare ergo non terra fiat ex aqua, & ex terra aqua? quæ si in alia mutabilis est, & in aquam, imò maxime in hanc. Vtraque cognata res est, utraque grauis, utraq; densa, utraq; in extremum mundi compulsa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat e terra? At magna flumina sunt. Cū uideris quanta sunt, rursus ex quanto prodeant aspice. Rursus miraris, cum labantur assidue, quædam uerò concitata rapiantur, quod præsto sit illis semper aqua noua. Quid si mireris, quod cum uenti totum aera impellant, non deficiat spacio spiritus, sed per dies noctesq; æqualiter fluit, nec ut flumina certo alueo fertur, sed per uastum cœli spatium lato impetu uadit? Quid si ullam undam superesse mireris, quæ superueniat tot fluctibus fractis? Nihil deficit quod in se redit, omnium elementorum alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transsit. Et natura partes suas uelut in ponderibus constitutas examinat, ne portionum æquitate turbata mundus præponderet. Omnia in omnibus sunt. Non tantum aer in ignem transit, sed nunquam sine igne est. Detrahe illi calorem, rigescet, stabit, durabitur. Transit aer in humorem, sed nihilominus non sine humore. Et aera & aquam facit terra, sed nō magis unquam sine aqua est, quàm sine aere. Et ideo facilius inuicem transitus est, quia illis in quæ transeundum est, iam mixta est. Habet ergo terra humorē, hunc exprimit. Habet aera, hunc umbra hyberni frigoris densat, ut faciat humorem. Ipsa quoq; mutabilis est in humorem, natura sua utitur. Quid ergo, inquis, si perpetui sunt amnes, uel causæ quibus flumina oriuntur ac fontes, quare aliquando siccantur, aliquando quibus nō fuere locis exeunt? Sæpe motu terrarū itenera turbant, & ruina interseindit cursum aquis quæ recentes & nouos exitus quarunt, & aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terræ aliunde aliō transferuntur. Apud nos euenire solet, ut amisso canali suo flumina primum refundantur, deinde quia perdiderunt uiam, faciant hoc, quod accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem noua uis fontium emerit. Sed & alios quoque casus interuenire quidam opinantur, qui alter euocent aquas, aut à cursu suo detrahant, atq; auertant. Fuit aliquando aquarum inops Hemus, sed cum Gallorum gens à Cassandro obfessa in illum se contulisset, & syluas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quas uidelicet in alimentum suum nemora ducebant, quibus excisus humor, qui desijt in arbusta consumi, superfluous est. Idem ait circa Magnesiā accidisse. Sed pace Theophrasti dixisse liceat, non hoc est simile uerū, quia fere aquosissima sunt, quæcunq; umbrosissima. Quod non eueniret, si aquas arbusta siccaret, quibus alimentum ex proximo est, fluminū uerò uis ex intimo manat, utraq; excipitur quàm radicibus euagari licet. Deinde succisæ arbores plus humoris desiderant, non tantum id quo uiuant, sed & id quo crescant. Idem ait, circa Arcadiā, quæ urbs in Creta insula est, fontes & lacus substituisse, quia desierit coli terra diruta urbe, uerò quàm cultores receperit, aquas quoq; recepisse. Causam siccitatis hanc ponit, quod obduruerit cōstricta tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere. Quomodo ergo plurimos uidemus in locis desertissimis fōtes? Plura deniq; inuenimus, quæ propter aquas coli cœperunt, quàm quæ aquas habere cœperint quia colantur. Non enim esse pluuialem hanc aquā, quæ uastissima flumina à fonte statim, *magna*

is apta nauigijs **desert**, ex hoc intelligas licet, quod per hyemem aestatemque
 effa capite defectus. Pluuia potest facere torrentem, non potest autem aequali
 ripas sitas tenore labentem. Aquam non faciunt imbres, sed excitant.

Paulo reperamus hoc altius si uidetur, & scieste non habere quod quaris, cum
 uera amnium originem accesseris. Flumen nempe facit copia cuiuscunque aquae
 rennis. Ergo si quaris a me, quomodo aqua fiat, Interrogabo inuicem, quomodo
 fiat, aut terra. Si rerum elementa sunt quatuor, non potest interrogari unde aqua
 quarta enim pars est naturae. Quid ergo miraris, si rerum naturae portio tam ma-
 gna, potest aliquid ex se semper effunderet. Quomodo aer & ipse quarta pars mun-
 di uentos & auras mouet, sic aqua riuos & flumina. Si uentus est fluens aer, & flu-
 men est fluens aqua. Satis & multum illi uirium dedi, cum dixi elementum est. In-
 telligis quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

Aqua, ait Thales, ualentissimum elementum est, hoc fuisse primum putat, ex hoc
 sortextisse omnia. Sed nos quoque aut in eadem sententia eius aut in ultima sumus. Di-
 citus enim ignem esse, qui occupet mundum, & in se cuncta conuertat. Hunc eua-
 nudum considerare, & nihil relinqui aliud in rerum natura, igne restinctio quam hu-
 morem, in hoc futuri mundi speciem latere. Ita ignis exitus mundi est, humor pri-
 mordiu. Miraris amnes ex hoc posse exire semper, qui pro omnibus fuit, & ex quo
 sunt omnia: Hic humor rerum primordium sic positus est, ut fluminibus edendis
 sufficere, ut riuus & fontibus possit. **Quae sequitur Thaletis inepta sententia** est. Ait
 enim terrarum orbem aqua sustineri, & uehi more nauigij, mobilitateque eius flu-
 ctare, tunc cum dicitur tremere. Non est ergo mirum, si abundat humor ad flumina
 fundenda, cum mundus in humore sit totus. Hanc ueterem & rudem sententiam
 explode. Nec est quod credas in hunc orbem aquam subire, & per rimas facere
 semitam.

Aegyptij quatuor elementa fecere, deinde ex singulis bina, marem et foeminam.
 Aerem marem iudicant, qua uetus est. Foeminam, qua nebulosus & iners. Aquam
 uirilem uocant mare, muliebrem omnem aliam. Ignem uocant masculum, qua ardet
 flamma, & foeminam qua lucet innoxius tactu. Terram fortio rem marem uocant,
 laxa cautesque, foeminae nomen assignant huic tractabili ad culturam.

Et mare unum est, ab initio scilicet ita constitutum, habet suas uenas, quibus im-
 pletur atque aestuat. Quomodo maris, sic & huius aquae mitioris, uasta in occulto uia
 est, quam nullius fluminis cursus exhauriet. Abdita est uirium eius ratio. Tantum ex il-
 la superfluum fit emittitur. Quaedam ex istis sunt quibus assentire possumus, sed
 hoc amplius censeo. Placet natura regi terram, & quidem ad nostrorum corporum exemplar
 in quibus & uenae sunt & arteriae ille sanguinis, haec spiritus receptacula. In terra quo-
 que sunt alia itinera, per quae aqua & alia per quae spiritus currit, ad eoque illam ad si-
 militudinem humanorum corporum natura formauit, ut maiores quoque nostri a-
 quarum appellauerint uenas. Sed quemadmodum in nobis, non tantum sanguis est,
 sed multa genera humorum, alia necessarii, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in
 capite cerebrum, in ossibus medullae, musculi, saluariaeque & lachrymae, & quiddam ad
 digitum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico, sic in terra quoque sunt humo-
 rum genera complura. Quaedam quae matura durentur. Hinc est & omnis metallo-
 rum humus, ex quibus aurum argentumque petit auaritia: quaedam quae in lapide ex
 liquore uertuntur. In quibusdam uero locis terra humorque liquefcit, sicut bitumen,
 & cetera huic similia. Haec est causa aquarum, secundum legem naturae uoluntatem
 que nascentium. Ceterum ut in nostris corporibus, ita in illa saepe humores uicia con-
 cipiant, aut ictus aut quassatio aliqua, aut loci senium, aut frigus, aut aestus corrupe-
 re naturam, & sulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus est, modo bre-
 uis. Ergo ut in corporibus nostris sanguis cum percussa uena est, tamdiu manat, do-
 nec omnis effluxit, aut donec uenae scissura subsedit, atque interclusit, uel aliqua alia
 causa retro dedit sanguinem, ita in terra solutis ac patefactis uenis, riuus aut flumen
 cecidit. Interest quantum aperta sit uena, quomodo consumpta aqua sit, modo

al. in diductio-
 ne rerum ad
 aquas redactus
 est, sic positus.

al. sentinam

CAP. XIII.

CAP. XV.

al. pigrioris.

forte, omne me-
 tallorum genus.

forte, crassio-
renq; quam
ut manare in
maria possit,
etc.

CAP. XVI.

exiccatur aliquo impedimento, modo coit uelut in cicatricem, premitq; quam fece-
rat uiam, modo illa uis terræ, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta
in humorem conuertere, aliquando autem exhausta replētur, modo per se uiribus
recollectis, modo aliunde translatis. Sæpe enim inanità apposita plenis humorem
in se attrahunt. Ipse transire facilis in aliud. Sæpe ipsa terra in tabē resoluitur & ha-
mescit. Idem euenit sub terra quod in nubibus, ut spissetur † grauioremq; quam ut
manere in natura sua possit, gignat humorem. Sæpe colligitur roris modo, tenuis et
dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges uocant,
quia guttæ quædam uel pressura loci eliduntur, uel æstu euocantur. Hic tenuis unda
uix fonti sufficit. At ex magnis causis, magnisq; cōceptibus excidunt amnes, non
nunquam leuiter si aqua pondere suo se tantum detulit, nonnunquam uehementer
& cum sono suo, si illam spiritus intermixtus eiecit. Sed quare quidā fontes senis
horis pleni, senisq; sicci sunt? Superuacuū est nominare singula flumina, quæ certis
mēlibus magna, certisq; angusta sunt, & occasionē singulis querere, cū possim ean-
dē causam omnibus reddere. Quemadmodū quartana ad horam uenit, quemad-
modū podagra ad tēpus respōdet, quemadmodū purgatio, si nihil obstitit, statū di-
em seruat, quemadmodum præsto est ad mensem suū partus, sic aquæ interualla ha-
bent, quibus se retrahant, & quibus reddant. Quædam autem interualla quia mino-
ra sunt, ideo notabilia, quædā maiora nec minus certa. Et quid hoc mirum est, cum
uideas ordinem rerum, & naturam per constituta procedere? Hyems nunq; aberrat
uit. Aestas suo tempore incaluit. Autumnū uerisq; ut solet, facta mutatio est. Tam
solstitium quam æquinoctium suos dies retulit. Sunt & sub terra minus nota nobis
iura naturæ, sed non minus certa. Crede infra, quicquid uides supra. Sunt & illic sce-
cus uasti, sunt ingentes recessus, & spatia suspensis hinc & inde montibus laxa. Sūt
abrupti in infinitum hiatus, qui sæpe illapas urbes receperunt, & ingentem in alto
ruinam condidere. Hæc spiritu plena sunt. Nihil enim usq; inane est, & stagna oblei-
sa tenebris & locis amplis. Animalia quoq; illis innascuntur, sed tarda & informia, ut
in aere cæco pinguiq; concepta, & in aquis torpentibus facta, pleraq; ex his cæca ut
talpæ & subterranei † uermes, quibus deest lumen quia superuacuum est. Inde ut
Theophrastus affirmat, pisces quibusdam locis eruuntur.

al. mures

CAP. XVII.

forte, uenetur

Multa hoc in loco tibi in mētem uenere, quæ urbanē in re incredibili fabuloseq;
dicas. Nō cum retibus aliquem, aut cum hamis, sed cum dolabra ire piscatum. Ex-
pecto ut aliquis in mari † uersetur. Quid est autem quare pisces in terram non tran-
seant, si nos maria transimus? Permutabimus sedes. Hoc miraris accidere. Quanto
incredibilia sunt opera luxuriæ, quoties naturam aut mentitur aut uincit. Incubi-
li natant pisces, & sub ipsa mensa capitur, qui statim transferatur in mensam. Pa-
rum uidetur recens nullus, nisi qui in conuiuæ manu moritur. Vitreis ollis inclusi
offeruntur, & obseruatur morietis color, quem in multas mutationes mors luctan-
te spiritu uertit, alios necant in garo, & condiunt uiuos. Et sunt qui fabulas putant
piscem uiuere posse sub terra, & effodi, non capi. Quam incredibile illis uideretur, si
audirent natare in garo piscem, nec cœnæ causa occisum esse super cœnā cum mul-
tum in delitijs fuit, & oculos antequam gulam pauit.

CAP. XVIII.

Vide Scholia

Permitte mihi quæstione sepolita castigare luxuriā. Nihil est, inquis, nullo ex-
pirante formosius. Ipsa colluctatione animam afficienti rubor primum, deinde pal-
lor suffunditur, quam æque uariatur, & incerta facies inter uitam & mortem colo-
ris est. Vacatio longa, somniculosæ inertisq; luxuriæ. Quam sero experrecta circu-
scribi se & fraudari tanto bono sensit. Hoc adhuc tanto spectaculo & tam pulchro
piscatores fruebantur, qui coctum piscem & exanimem in ipso ferculo etiam experi-
rentur. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodē die
captum piscem, qui ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu aduehebatur, ideo ge-
rulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur uia. Quò peruenere delicia-
Is pro putrido iam piscis affertur, qui non hodie educus, hodie occisus est. Nescio
de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam, huc afferatur, corā me animam
agat.

Ad hunc saltum peruenire uentres delicatiorū, ut gustare nō possint piscem, quem in ipso conuiuio natantem, palpitantemq; uiderint. Quāto ad solertiam plures eunt, tanto subtilius quotidie & elegātius aliquid excogitat furor, contemnens. Illa audiebamus. Nihil esse melius saxatili mullo. At nunc ausus. Nihil est moriēte formosius. Da mihi in manus uas uitreum in quo exultet, quo trepidet. Vbi multū diuq; laudatus est, ex illo perlucido uiuario extrahitur, nec ut quisq; peritior est monstrat. Vide quomodo exarserit rubor, omni acrior mīxi. Vide quas per latera uenas agat. Ecce sanguineum putes uentrem, quā lucidum quiddam ceruleumq; sub ipso tempore effulsit. Iam porrigitur & pallet, & in eum colorem componitur. Ex his nemo morienti amico assidet, nemo uidere mortem patris sui sustinet, quam optauit. Quotus quisq; funus domesticum ad rogiū profectus, fratrum, propinquorumq; extrema hora deferitur, ad mortē nulli concurrit. Nihil enim est illo formosius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerarijs uerbis, & proprietatis modum excedam. Non sunt ad popinam, dentibus, & ore contenti, oculis quoq; gulosi sunt.

Sed ut ad propositum reuertar, accipe argumentum magnam uim aquarum in subterraneis oculi fertilem † fœdo situ piscium. Si quando erupit, affert secum imensam animalium turbam, horridam aspici, & turpem ac noxiā gustu. Certe cum in Caria circa Myndum urbem talis exilisset unda, periire quicunque illos ederant pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis ostendit. Nec id mirum. Erant enim pingua & differta, ut ex longo ocio, corpora, caterum inexercitata, & in tenebris saginata, & lucis expertia ex qua salubritas ducitur. Nasci autem possepisces in illo terrarum profundo, sit indicium, quod anguillæ quoq; latebrosos locis nascuntur, grauis & ipse eibus obignauit, utique si altitudo lutī penitus abscondit. Habet ergo non tantum uenas aquarum terra, ex quibus corriuatīs flumina effici possunt, sed & amnes magnitudinis uastæ, quorū alijs semp in occulto cursus est, donec aliquo sinu deuorentur. Alij sub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat esse quædam stagna sine fundo? Quorsum hæc pertinet? Vt appareat hanc † magis amnis æternam esse materiam, cuius non tanguntur extrema, sicut fluminū & fontium.

At quare aquis sapor uarijs, proter quatuor causas. Ex solo prima est, per quod feruntur. Secunda ex eadem similitudine eius nascitur. Tertia ex spiritū, qui in aquam transfiguratus est. Quarta ex uitio, quod sæpe concipiunt corruptæ per iniuriā. Hæ causæ saporem dant aquis uariū. Hæ medicaminum potētiam. Hæ grauē spiritum, odoremq; pestiferum. Hæ leuitatem grauitatemq; aut calorem aut nimium rigorem. Interest utrum per loca sulphure an uitro an bitumine plena transeant. Hac ratione corruptæ, cum uitæ periculo bibuntur. Hinc illud de quo Ouidius ait: Flumen habent Cicones quod potum saxea reddit. Viscera quod tactis inducit marmora rebus. Medicatum est, & eius naturæ habet limum, ut corpora & adglutinet & induret. Quemadmodum Puteolanus puluis, si aquam attigit factum est, sic e contrario, hæc aqua si solidum tetigit, hæret & affigitur. Inde est, quod res abiectæ in eūdem lacum lapideæ subinde extrahuntur. Quod in Italia in quibusdam locis euenit, siue uirgam siue frondem demerseris, lapidē post paucos dies extrahis. Circumfunditur enim corpori limus, alliniturq; paulatim. Hoc minus uideatur tibi mirum, si notaueris albulam, & ferè sulphuratam aquam circa canales suos, & ripasq; durari. Aliquam harum habent causam illi lacus, quos quisquis faucibus hausit, ut idem poeta ait: Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Similem habet uim mero sed uehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas donec exiccetur, dementia est, & nimia grauitate deferitur in somnum: sic aqua huius sulphurea uis habet quoddam acrius ex aere noxio uirus, quod mentem aut furorē mouet, aut sopore opprimit. Hoc habet mali & amnis. Quem quicunq; parum moderato gutture traxit. Haud aliter titubat, quam si mera uina bibisset.

In quosdam specus qui despexere moriuntur, tam uelox malum est, ut transuolantes aues deiiciat: talis est aer, talis locus, ex quo letalis aqua distillat. Quod si remissior

CAP. XIX.
al. fœderum
Vide scholia

al. magnis

CAP. XX.

al. cymbasq;
al. riuos

CAP. XXI.

CAP. XXII.

missior fuerit aeris & loci pestis, ipsa quoque temperatio noxa, nihil amplius quam tentat nervos, uelut ebrietate torpentes. Nec miror, si locus atque aer aquas inficit, similesque regionibus reddit, per quas & ex quibus ueniunt. Pabuli sapor apparere in lacte, & uini uis existit etiam in aceto: nulla res est, quæ non eius à quo nascitur in-
tas reddat. Aliud est etiam aquarum genus, quod nobis placet cœpisse cum mun-
do. Siue ille æternus sit, hoc quoque fuit semper, siue initium aliquod est illi, hoc quo-
que cum mundo dispositum est. Quid sit hoc, quæris? Oceanus & quodcunque ex
lo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis exi-
tura est, cum ipso mundo traxisse principia, ut Histrum, ut Nilū uastosque amnes, ma-
gisque insignes quam ut dici possit, eandem illis originem quam ceteris esse.

CAP. XXIII.

Hæc est ergo aquarum diuisio, ut quibusdam uidetur. Post illam cœlestes quas ex
superioribus nubila eijciunt. Ex terrenis aliæ sunt, ut ita dicam, supernatantes, quæ
in summa humo repunt, aliæ abdite, quarum reddita est ratio.

CAP. XXIII.

Quare quædam aquæ caleant, quædam etiam ferueant intantum, ut non pos-
sint esse usui, nisi aut in aperto euanescere, aut mixtura frigida intepuere, plures cau-
sæ redduntur. Empedocles existimat ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, a-
quam calefcere, si subiecti sunt solo, per quod aquis transcurfus est. Facere solemus
dracones & miliaria & cōplures formas, in quibus ære tenui fistulas struimus, per
decliue circumdatas, ut sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatii,
quantum efficiendo calori sat est. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem sub terra
Empedocles existimat fieri, quem nō falli credent, si quibus balnearia sine igne ca-
lescunt: spiritus in illa feruens loco æstuanti infunditur. Hic per riuos lapsus non ali-
ter quam igne subdito, parietes & uasa balnei calefacit. Omnis denique frigida tra-
situ mutatur in calidam, nec trahit saporem euaporatio, quia clausa perlabitur.
Quidam existimant per loca sulphure plena exeuntes uel introeuntes aquas, calo-
rem beneficio materiæ per quam fluunt, trahere, quod ipso odore gustuque testantur.
Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt materiæ. Quod ne accidere mireris,
uiuæ calci aquam infunde, feruebit.

CAP. XXV.

Quædam aquæ mortifere sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin
in Arcadia styx appellata ab incolis, aduenas fallit, quia non facie, nō odore sus-
cita est, qualia sunt magnorum artificum uenena, quæ deprehēdi nisi morte nō pos-
sunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli aqua, summa celeritate corrūpit, nec re-
medio locus est, quia protinus hausta duratur, nec aliter quam gypsum sub humore
cōstringitur, & alligat uiscera. Est autē noxia aqua, in Thessalia circa tempe, quam
& feræ & pecus omne deuorat, per ferrum & æs transit, tanta uis illi inest etiam dur-
ra molliendi, nec arbuta quidem ulla alit & herbas necat. Quibusdam fluminibus
uis inest mira. Alia enim sunt quæ pota inficiunt greges ouium, intraque t̄ certum
tempus, quæ fuere nigra albam ferunt lanam, quæ albæ uenerant, nigrae abeunt.
Hoc etiam in Bœotia amnes duo efficiunt, quorum alteri ab effectu Melas nomen
est, uterque ex eodē lacu exeūt, diuersa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theo-
phrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oues uolunt, adducunt. Quod ut diu-
tius potauere, non aliter quam infectæ mutantur. At si illis lana opus fuerit nigra,
uel pulla, paratus gratuitus infector est, & ad t̄ Peneium eundem gregem appellant.
Autores noues habeo esse in Galatia flumen, quod idem in t̄ omnibus efficiat. Esse
in Cappadocia, quo poto equis: nec ulli præterea animali, color, mutatur, & spargi-
tur albo cutis. Quosdam lacus esse qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Si-
cilia, est adhuc in Syria stagnū, in quo natant lateres, & mergi proiecta non possunt,
& si grauiā sint. Huius rei palam causa est, quamcunque uis rem expende & contra
aquam statue, dummodo utriusque par sit modus, si aqua grauior est leuiorem rem,
quam ipsa est, feret, & tanto supra se extollet, quanto erit leuior, grauiora descēdūt.
At si aqua, & eius rei quam contra pensabis, par pondus erit, nec pessum ibit, nec
extabit, sed æquabitur aquæ, & natabit quidem, sed pene mersa ac nulla eminens
parte. Hoc est cur quædam signa supra aquam, penè tota, efferantur, quædam ad me-
dian

al. breue

Plin. li. 2. ca. 3.

al. Plenum

al. ouibus

submersa sint, ad æquilibrium aquæ, quædam descendât. Namq; cum utriusq; pondus par est, neutraq; res alteri cedit, grauiora descendunt, leuiora gestantur: quæ autem & leue est, non æstimatione nostra, sed comparatione eius quo uehitur. Itaque ubi aqua grauior est, hominis corpore, aut saxi, non sinit id quo non potest mergi. Sic euenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. Delolidis & duris loquor. Sunt enim multi pumicosi & leues, ex quibus quædam insulæ in India natant. Theophrastus est autor. Ipse ad Cutylas natantem insulam uidi. Alia in Vadimonis lacu uehitur, alia in lacu Stationensi. Cutylarum insula & arbores habet, & herbas nutrit, tamē aqua sustinetur, & in hanc atque illam partem non tantum uento impellitur, sed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco statio est, adeo mouetur leui flatu. Huic duplex causa est. Aquæ grauitas medicata, ob hoc ponderosa, & ipsius insulæ materia uectabilis, quæ non corporis solidi, quamuis arbores alat. Fortasse enim leues truncos frondesq; in lacu paruas pinguis humor apprehendit, ac uinxit. Itaq; etiam si qua in illa saxa sunt, mouent aquosa & fistulosa: qualia sunt quæ duratus humor efficit utique circa medicamentorum fontium riuos, quæ ubi purgamenta aquarum coaluerūt, ex spuma solidantur. Necessario leue est, quod ex uentoso inaniq; concretum est. Quorundā causam non potest reddi, quare aqua Nilotica foecundiores foeminas faciat, adeo ut quædam uiscera longa sterilitate præclusa, ad conceptum relaxauerit. Quare quædam in Lycia aquæ conceptum foeminarum custodiant, quas solent petere, quibus parum tenax uulua est. Quid ad me attinet? Pono ista inter temere uulgata. Creditum est, quasdam aquas scabiem asferre corporibus, quasdam uitiliginem & foedam ex albo uarietatem, siue infusa siue pota sit, quod uitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non grauissimas esse aquas credat, quæ in crySTALLUM coeunt? Contra autē est, tenuissimis hoc enim euenit, quas frigus ab ipsa tenuitate facillime generat. Vnde autē fiat eiusmodi lapis, apud Græcos ex ipso nomine apparet, *νεύς αλάς* enim appellant æque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri creditur. Aqua enim coelestis minimum in se terreni habens, cum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis, donec omni aere excluso in se tota compressa est, & humor qui fuerat, lapidis effectus est.

Æstate quædam flumina augentur, ut Nilus, cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est autor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore æstiuo, quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est, aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorū aqua per secretos cuniculos redditatacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus uentis ostium cæditur, & reuerberatur fluctus, amnis restitit, qui crescere uidetur, quia non effunditur. Quarta ratio est system. Hæc enim quibusdam mensibus magis urgent, & exhauriunt flumina, cum longius recesserunt, minus consumunt, atque trahunt. Itaque quod impendere solebat, id incremento accedit. Quædam flumina palam in aliquem specum decidunt, & sic ex oculis auferuntur: quædam consumuntur paulatim & intercidunt, eadem ex interualla reuertuntur, recipiuntq; & nomen & cursum. Causa manifesta est, sub terra uacat locus. Omnis autem humor natura ad inferius, & ad inane desertur. Illi obcepta flumina cursus egere secreto: sed cum primum aliquid solidi quod obstat occurrit, prærupta parte, quæ minus ad exitū repugnabat, repetiere cursum suum. Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatus, Existit procul hinc, alioq; renascitur ore. Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapsus. Redditur argoli as ingens Erasinus in undis. Idem & in oriente Tigris facit, absorbetur & desideratus diu tandem longeremoto loco purgamenta eieciat, ut Arethusa in Sicilia, quæ ita quaque æstate per olympia. Inde opinio est Alphæon ex Achaia eo usque peruenire, & agere sub mare cursum, nec antequam in Syracusano littore emergere: quo quibus diebus olympia sunt, uictimarum sterqus secundo traditum flumini illic redundare. Et hoc etiam a te traditum est, ut in prima parte Lucili charissime, & Vergilio qui alloquitur Arethusam. Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos

al. submersa

Herm. I. 1. 1. 1.
Insula mouetur

CAP. XXVI.

Vide scholia

Vide scholia

forte, reliquijs

CA. XXVII.

al. deiciat

Vide scholia

al. firmamentū

canos, Doris amara suā nō intermisceat undam. Est in Chersoneso Rhodiorū fontē, qui, post magnum interuallum temporis fœda quædam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusq; est: hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum aut folia, sed testas quoq; & quicquid putre iacuit, expellant: ubiq; autem facit mare, cui hæc natura est, ut omne immūdum stercoreosumq; littoribus impingat. Quædam uero partes maris id certis temporibus faciūt, ut circa Messaniam & Mytilenæ sine odore fœdo. Vnde illic stabulari solis boues fabula est. Sed difficilis ratio est quorundam, utiq; inibit tempus eius ualde quo purgatur obseruatum, sed incertum est. Itaq; proxima quidem inueniri & uicina non potest causa, cæterum publica est illa. Omnis aquarum stantium clausurarumq; natura se purgat. Nam in his quibus cur sus est non possunt uitia consistere, quæ sua uis desert & exportat. Illæ quæ non emittunt quicquid insedit, magis minusue æstuant. Mare uero cadauera stramētāq; & naufragorum † reliqua similia ex intimo trahit, nec tantū tempestate fluctusq; sed tranquillum quoq; placidumquē purgatur.

Sed monet me locus, ut quæram cum fatalis dies diluuii uenerit, quemadmodum magna pars terrarum undis obruatur. Vtrum oceani uiribus fiat, & externū in nos pelagus exurgat, an crebri sine intermissione imbres, et elisa estate hyems pertinax immensam uim aquarum ruptis nubibus † deruat. An flumina tellus largius fundat, aperiatq; fontes novos: aut non sit una tanto malo causa, sed omnis ratio cōsentiat, & simul imbres cadant, flumina increscant, maria sedibus suis excita percurrāt, & omnia uno agmine ad exitiū humani generis incumbant. Ita est, Nihil difficile est nature, utiq; ubi in finem suū properat. Ad originem rerum parcē utitur uiribus, dispensatq; se incrementis fallentibus, subito ad ruīnam toto impetu uenit. Quā longo tempore opus est, ut conceptus ad puerperium perducatur infans? Quāuis laboribus tener educatur, quā diligenti nutrimēto obnoxium nouissime corpus adolescit, at quā nullo negotio soluitur? Vrbes constituit ætas, hora dissoluit. Memento sit cinis, diu, sylua. Magna tutela stant aut uigent omnia, cito ac repente dissiliunt. Quicquid ex hoc statu rerum natura flexerit, in exitū mortalium satis est. Ergo cum affuerit illa necessitas temporis, multa simul fata causas mouent, nec sine concussione mundi tanta mutatio est, ut quidam putant, inter quos Fabianus est. Primo immodici cadunt imbres, & sine ullis solibus triste nubilo cœlum est. Nebulaq; continua, & ex humido spissaq; caligine, nunquam exiccantibus uenis. Inde uitū satis est, segetū sine fruge surgentiū marcor. Tunc corruptis quæ seruntur manu, palustris omnibus campis herba succrescit, mox iniuriā & ualidiora sentire. Solutis quipperadicibus, arbuta procumbunt, & uitis atq; omne uirgultum non tenetur solo, quod molle fluidumq; est: iam nec gramina aut pabula lata aquis sustinent, fame laboratur, & manus ad antiqua alimenta porrigitur, qua illex & querqus excutitur, & quæcunq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent tecta, & in imum usq; receptis aquis fundamenta delidunt, actota humus stagnat, frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim † fundamentū in lubrico figitur, & lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisq; nimis ingruunt, & congestæ seculis tabuerunt niues, deuolutus torrens altissimis montibus rapit syluas male hærentes, & saxa reuolutis remissa compagibus rotat. Ablat uillas, & intermixtos ouium greges deuehit, uulsisq; minoribus tectis quæ in trāitu abduxit, tandem in maiora uiolentus oberrat. Vrbes & implicitos trahis montibus suis populos, ruīnam an naufragium quærātur incertos, adeo simul, & quod operimeret, & quod mergeret, uenit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Nouissime ruīna magna gentium clarus onus diffunditur. Flumina uero suapte natura uasta & tempestatibus rapta alueos relinquunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum atq; Danubium, quibus torrens etiam in canali suo cursus est, cum superfusi nouas sibi fecere ripas, ac scissa humo simul excessere alueos? Quanta cum præcipitatione uoluuntur, ubi per campe-

fluens Rhenus, ne spatium quidem languidus, sed latissime uelut per angustum
 impleret. Cumq; Danubius non iam radices, nec media montium stringit, sed
 ipsa sollicitat, ferens secum † madafacta montium latera, rupesq; delectas, & forte, labefactas
 promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus a continente
 cesserunt. Deinde non inueniens exitum, omnia enim sibi ipse praeculerat, in or-
 bem redit, ingentem terrarum ambitum atq; urbium uno uortice inuoluit. Interim
 permanet imbres, fit coelum grauius, ac sic diu malum ex malo colligit. Quod olim fu-
 nubili, nox est, & quidem horrida & terribilis intercussu luminis diri: crebra
 micat fulmina, procellae quatunt mare, tunc primum auctum fluminum accessu,
 sibi angustum: iam promouet littus, non continetur suis finibus, sed prohibent e-
 xire torrentes, aguntq; fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno ostio retenta, re-
 fragat. & agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia quae prospici possunt,
 aquis obdidentur. Omnis tumultus in profundo latet, & immensa ubiq; altitudo est,
 tantum in summis montium iugis uada sunt. In ea excelsissima cum liberis coniugibusq;
 fugere, actis ante se gregibus: direptum inter miseros commertium ac transitus,
 quoniam quicquid submissus erat, id unda compleuit. Aeditissimis quibusque ad-
 haerebant reliquiae generis humani, quibus in extrema perductis, hoc unum solatio
 fuit, quod tranlierat in stuporem metus, non uacabat timere mirantibus, ne dolor
 quidem habebat locum. Quippe uim suam perdit in eo, qui ultra sensum mali miser
 est. Ergo insularum modo eminet montes, & sparsas Cycladas auget, ut ait ille poe-
 tarum ingeniosissimus egregie, sicut illud pro magnitudine rei dixit. Omnia potius
 erat, deerant quoq; littora ponto. Nisi tantum impetum ingenii & materiae ad pue-
 riles ineptias reduxisset. Nat lupus inter oues, fuluos uehit unda leones. Non est
 res satis sobria, lasciuire deuorato orbe terrarum. Dixit ingentia & tantae confusio-
 nis imaginem cepit cum dixit, Exspatiata ruunt per apertos flumina campos. Pres-
 saq; labant sub gurgite turres. Magnifice hoc, si non curauit, quid oues & lupi fa-
 ciat. Natari autem in diluuiio & in illa rapina potest: aut non eodem impetu pecus,
 quo raptum erat,mersum est omne? Conceptisti imaginem quam debebas. Obru-
 tis omnibus terris coelo ipso in terram ruente perfer. Scies, quid deceat, si cogitas
 orbem terrarum natere. Nunc ad propositum reuertamur.

Sunt qui existimant immodicis imbris uexari terras posse, non obrui. Magno
 impetu magna ferienda sunt. Faciet pluuia segetes malas, fructum grado decutiet,
 incumescet riuus flumina, sed resident. Quibusdam placet moueri mare, & illinc
 causam tantae cladis accersi. Non potest torrentium, aut imbrum, aut fluminum in-
 iuria fieri tam grande naufragium: ubi instat illi perniciēs, mutariq; genus humanum
 placuit, fluere assiduos imbres, & non esse modum pluuiis concesserim, suppressis
 aquilonibus, & flatu sicciore austris, nubes & imbres & amnes abundare. Sed ad-
 haec in damna profectum est. Sternuntur segetes & deplorata colonis.

Vota iacent, longique perit labor irritus anni. Non laedi debent terrae, sed ab-
 scondi. Denique cum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, & flu-
 dum ultra extremum tempestatis maximae uestigium mittunt. Deinde a tergo
 uentis surgentibus ingens aquor uoluunt, quod longe a conspectu † uentis, littori
 bus frangitur. Deinde ubi littus his prolatus est, & pelagus in alieno constitit, ue-
 lut ad moto malo cominus, procurrit aestus ex imo recessu maris. Nam ut aeris, ut

CA. XXVIII.

uentis superes
se uidetur

theris, sic huius elementi larga materia est, multoque in abdito plenior.
 Haec satis mota non aestu (nam aestus fati ministerium est) attollit uasto sinu fretum,
 agitque ante se. Deinde in miram altitudinem erigitur, & illis tutis hominum rece-
 praeculis superest. Nec id aquis † aridum est, quoniam aquo terris fastigio ascende-
 rel. Si quis excelsa perlibret, maria paria sunt. Nam par undique sibi ipsa tellus est.
 Cava eius & plana eius undique inferiora sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis
 aquatus est, in parte autem eius & maria sunt, quae in unius aequalitatem pilae coe-
 runt. Sed quemadmodum campos intuentem, quae paulatim deuexa sunt, fallunt,
 ita non intelligimus curuaturas maris, & uidetur planum quicquid apparet, at illud
 S aequale

al. arduum

CAP. XXIX.

æquale terris est. Ideoq; ut effluat, nō magna mole se tollet, dū satis est illi, ut supra paria ueniat, leuiter exurgere, nec à littore ubi inferius est sed à medio, ubi ille cui mulus est, defluit. Ergo uti solet æstus æquinoctialis, sub ipsum lunæ solisq; coniū omnibus alijs maior undare, sic hic qui ad occupandas terras emittitur, solitis coniū misq; uiolentior, plus aquarū trahit, nec antequā supra cacumina eorum, quos per fufurus est, mōtium creuit, deuoluitur. Per cētena milia quibusdā locis æstus exoritur innoxius, & ordinem seruat. Ad mensuram enim crescit, iterumq; decrescit. At illo tēpore solutus legibus sine modo fertur. Qua ratione, inq; Eadē qua cōflagratio futura est. Alterutrū sit cū Deo uisū ordiri meliora, uetera finire. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus & ex his interitus est. Ergo quandocūque placueret nouæ mundo, sic in nos mare emittitur, ut desuper feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit. Quidā existimant terram quoque concuti, & dirupto solo noua fluminum capita detegere, quæ amplius ut è pleno profundant. Berofus, qui Belum interpretatus est, ait, cursu ista syderum fieri, & adeo quidē id affirmat, ut cōflagrationi atq; diluuiō tēpus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sydera, quæ nunc diuersos agunt cursus in Cancrum cōuenerint, sic sub eodē posita uestigio, ut recta linea exire per orbis omnium possit: inundationem futuram, cum eadem syderum turba in Capricornū conuenerit. Illic solstitium, hic bruma cōfiscitur. Magnæ potentia signa quæ in ipsa mutatione anni momenta sunt. Et istas ego receperim causas (neq; enim ex uno est tanta perniciēs) & illa quæ in cōflagratione nostris placent, huc quoque trāsferenda puto, siue anima est mūdus, siue corpus, natura gubernāte, ut arbores, ut sata, ab initio eius usq; ad exitū, quicquid facere, quicquid pati debeat, inclusum est, ut in semine omnis futuri ratio hominis cōprehensa est. Et legem barbæ & canorum nondum natus infans habet, totius enim corporis, & sequētis ætatis in paruo occultoq; liniamenta sunt. Sic origo mūdi, non minus solem & lunam, & uices syderum, & animalium ortus, quàm quibus mutarentur terrena, cōtinuit. In his fuit inundatio, quæ nō secus quàm hyems, quàm æstas, legem mūdi uenit. Itaq; non pluuia istud fiet, sed pluuia quoq; non incurfu maris, maris quoq; incurfu, non terræ motu, sed terræ quoq; motu. Omnia adiutrabunt naturam, ut naturæ constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa præstabit, quam diximus esse mutabilem, & solui in humorem. Ergo quandocūque erit terminus rebus humanis, cum partes eius interire debuerit, aboleriue funditus tota, ut de integro tota, rudes, innoxiaq; generentur nec supersit in deteriora magister, plus humoris, quàm semper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id quod debetur pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quæ libramento stant inæqualitas turbet. Accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quicquid illi adieceris, necesse est in alium locum exundet. Vnde ergo terra habet, minus ut ualidioribus infirma succumbet: Incipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, & assidua tabe defluere. Tunc exilient sub montibus flumina, ipsosq; impetu quatient, inde aura ⁊ tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, summi scaturient montes, quemadmodum in morbum transeunt sana, & ulceri uicina consentiunt, ut quæque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, stillabunt, & deinde current, & hiant pluribus locis saxo, per fretum salient, & maria inter se component. Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi æquoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes nouum mare fabulas obruet, & hic qui terras cingit Oceanus extremas ueniet in medium. Quid ergo est: nihilominus tenebit alienos menses hyems, æstas prohibebitur, & quodcūque terras sydus exiccat, compresso ardore cessabit. Peribunt tot nomina, Caspium & Rubrum mare. Ambrachij & Cretici sinus. Propontis & Pontus. Peribit omne discrimen. Confundetur quicquid in suas partes natura digessit. Non muri quemquam turrē sue tuebuntur. Non prouidentur templa supplicibus, nec urbiū summa, quippe fugientes unda præueniet, & ex ipsis arcibus deferet. Alia ab occasu, alia ab oriēte cōcurrēt, unus humanum genus condet dies. Quicquid tam longa fortunæ indulgentia excoluit, quicquid supra

melius Chorin
thiaci.

caeteros

caeteros extulit, nobilia pariter atq; adornata, magnarumq; gentium regna pessun-
 debit. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturae, utiq; à primo facere constituit, ad quae
 subito, sed ex denuntiatio uenit. Iam autem à primo die mundi, cum in hunc ha-
 bitum ex informi unitate discederet, quando mergerentur terrena, decretum est, et
 in quandoq; uelut in nouo opere, dura molitio, olim ad haec maria se exercent.
 Non uides ut fluctus in littora tanquam exiturus incurrat? Non uides, ut aestus si-
 ne finis transeat, & in possessionem terrarum mare inducat? Non uides, ut illi per-
 petua cum claustris suis pugna sit? Quis porro istinc, unde tantum tumultum uides,
 motus est e mari & magno impetu erumpentibus fluuijs? Vbi non humorem natu-
 ra disposuit, ut undiq; nos, cum uoluisset, aggredi posset. Mētior, nisi eruētibus ter-
 ram humor occurrit, & quoties nos auaricia, aut defodit, aut aliqua causa penetra-
 re altius cogit eruenti finis aliquando est. Adhuc nunc, quod immanes sunt in abdi-
 to lacus, & multum maris conditi, multum fluminum per opera labentium. Undiq;
 erit causa diluuiō, cum aliā aquae subinfluunt terras, aliā circumfluūt, quae diū
 coercitae uincunt, & amnes amnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc ma-
 re ora fontium implebit, & maiore hiatu soluet. Quemadmodū corpora nostra ad
 egestum uenter exhaurit, quemadmodum eūt in sudorem uires: ita tellus liquefiet,
 & alijs catulis quiescentibus, intra se, quō mergatur, inueniet, sic magna omnia coi-
 nra crediderim. Nec erit longa mora exitij. Tentatur diuelliturq; concordia, cum
 semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus, statim undiq; ex aperto
 superne ex abdito ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam uiolentum & incon-
 ueniens sui, contumax, infestumq; retinentibus, quā magna uis undae, ut etur libera-
 tate permissa, & iubente natura, quae scindit circuitq; complebit. Ut ignis, diuersis
 locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus, sic momento redun-
 dantia maria se committent. Nec ea semper licentia undis erit, sed peractio exitio ge-
 neris humani, extinctisq; pariter feris in quarum homines ingenia transierant, ite-
 rum aquas terra sorbebit, iterū pelagus stare, aut intra terminos suos furere coget;
 & reiectus ē nostris sedibus in sua secreta pelletur oceanus, & antiquitus ordo reuo-
 cabitur. Omne ex integro animal generabitur, dabiturq; terris homo inscius sce-
 lerum, & melioribus auspicijs natus. Sed illis quoq; innocentia non durabit, nisi dū
 noui sunt, cito nequitia subrepat, uirtus difficilis inuentu est, rectorem ducemq; desi-
 erat, etiam sine magistro uitia discuntur.

ERASMI EX LIBRI TERTII PRAEFATIONE.

In primis labris animam habere. Ut intelligas paratam ad mortem, quanquam altera scriptura magis arripit.
 A. mox. Hac res efficit non euenire querenti ut sit liber, sed euenire naturae. Fortunatus tantum mutat, querenti
 Quiriti. Britanicum exemplar probabilius habebat, non ē iure Quiritum, sed ē iure naturae. Nā omnino dubi-
 talatē possis quiritem dicere, singulari numero, duntaxat apud rhetores.

Lepe terra si facilis est, in tabem ipsa resoluitur & humescit. Idem euenit sub terra, quod in nubibus ut spisse / Cap. 15.
 & grauiorq; quā ut manere in natura sua possit gignat humorem. Ita prior editio, quae tolerabilis est, si legas,
 grauioremq;. Fortunatus legit. Ipse transire facilis in aliud. Ipsa terra in tabem resoluitur, &c. Hec lectio uidetur
 terra deprauatior. Supposuimus lectionem quam diuinauit Fortunatus, donec germana extiterit.

Amnis eius. Sic prior editio. Lyncestius amnis bene reposuit Fortunatus. Sed stomachatur sine causa, quod / Cap. 20.
 Lyncestius ascripserim ex codice, non ex somnio meo. Neq; enim aliud tum agebam in transcurso.

PINCIANI IN LIB. III. NATURALIVM QVAESTIONVM.

[Onge à dominio iacentis causa soluatur sibi totus animus uacet] Locus corruptissimus & Oedipo interprete / praefatio.
 indigens. Vetus lectio. Longe à dominio, lōge iacentis causa soluat sibi totus, cetera. Scribetur forte minus cor-
 rupte hoc passio. Longe ambitio. Longe iactantia. Curis soluatur. Sibi totus, cetera.

ELISIVS Siculis de fontibus exilit amnis] Sic omnia praefert exemplaria. Sed legendum arbitror Eleus / Cap. 1.
 & Elifias, ut de Alpheo Elidis fluuio accipias emergente in Arethusa fonte Sicilia.

COLATVR QVE transitu mare] Scribe, colaturq; in transitu mare, ex eadem. / Cap. 5.
 & QD paucissima flumina sunt] Verbum, flumina, superuacaneum est, ex eadem, praefert enim paulo ante ut / Cap. 6.

minime necessaria fuerit repetitio.

Cap. 10.

CV M uideris quanta sunt, & rursus ex quanto prodeant aspice. Rursus miraris cum labantur assidue] *tus lectio. Cum uideris ex quanto prodeant aspice rursus quanta sint. Miraris, cetera.*

Cap. 11.

DIRVTA urbe] Sic antiqua exemplaria, sed mallem direpta legeres, quam diruta. Plinius lib. 31. cap. 4. Proditur certe in Creta expugnato oppido quod uocabatur Arcadia cessasse fontes amnesq;

Cap. 16.

VT talpæ & subterranei uermes] Vetus lectio, ut talpæ & subterranei mures, & quidem ut sentio rectius, sunt enim & aquatiles mures. Plinius lib. 2. cap. 106. In eo ut in Arcadie stymphali enascuntur aquatiles mures.

Cap. 17.

Nec cœnæ causa occisum esse super cœnam cum multum in delitijs fuit] Legendum arbitror per transpositionem uerborum sic, nec cœnæ causa occisum esse, sed post cœnam multum cum in delitijs fuit.

Cap. 18.

ET in ceteras facies inter uitam & mortem coloris est] Scribendum reor, & incerta facies inter uitam & mortem coloris est. Vagatio longa somniculose inertisq; luxuriæ] Scribe. Vacatio, non uagatio, ex uetere lectio, ne, quam corroborant, quæ deinceps sequuntur. Qui coctum piscem, qui exanimem in ipso ferculo etiam expiratur, mirabamur tantum in illis esse fastidium] Scribe per maiorem & cum nota interrogationis ut sint uerba diuinitis luxuriosi. Quo coctum piscem? Quo exanimem? In ipso ferculo expiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ex uetere lectione, in qua uerbum, etiam, non habetur. Qui non hodie eductus hodie occisus est] Putamus ne, gationem aduentitiam esse adiectam ab aliquo qui sensum non percipiebat. In Caria circa Idimum urbem] In eadem non Idimum habetur, sed Hydium, ut forte corrigendū sit Hydissum, ex Stephano cui ita uocatur Carie urbs sic appellata ab Hydisso filio Bellerephontis. Adstipulante etiam Plinio lib. 5. cap. 29.

Cap. 19.

ET reuerberatur fluctu amnis restitit] Scribendum duco, & reuerberato fluctu amnis restitit. Itaq; quod impendere solebant id incremento accidit] Fidelior uetus lectio. Itaq; quod impendio solebat id incremento accedat. Fimo quiddam simile turbulentum mare profert] Legendum puto. Fimum quendam similem purgamenti mare profert, aut sic: fimo quædam similia purgamenta mare profert. Plinius libro 2. cap. 98. ex emendata impressione. Omnia plenilunio maria purgatur, quædam & statim tempore. Circa Messanam & Milas fimo similia expunantur in litus purgamenta.

Cap. 20.

ET quæcunq; in his arduis arbor commissura astricta lapidum stetit. Labant ac madent testæ] Castigatus legitur quantum coniectura assequi possum sic, & quæcunq; in arduis arbor commissura astricta lapidum stetit labascit. Madent testæ. Quæ fundamentis laborantibus adesse recesserunt] Sic prior editio. Vetus lectio, quæ fundamentis laborantibus adconrecesserunt. Putamus per transpositionem syllabarum locum deprauatum fuisse, restituendumq; sic, quæ fundamentis laborantibus adesa corruerunt. Possent etiam legi ambesa, non adesa, ut infra notabimus, & in sequentibus exemplaria quædam laci, non lacus legunt.

LVCII ANNAEI SENECAE CORDVBENSIS
QVÆSTIONVM NATVRALIVM

lib. 4. in quo de niue, grandine &
pluuia agitur. Præfatio.

Electat te quemadmodum scribis Lucili uirorum optime, Sicilia et officium procurationis ociosa. Delectabit, si continere id intra fines suos uolueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturū te hoc nō dubito. Scio quā sis ambitioni alienus, quam familiaris ocio & literis. Turbam rerum hominumq; desideris, qui se pati nesciunt. Tibi tecum optime conuenit. Nec mirū paucis istud contingere, imperiosi nobis ipsi molesti sumus, modo a more nostri, modo tadio laboramus, infelicem animum nunc superbia inflammas, nunc cupiditate distēdimus, aliās uoluptate laxamus, aliās sollicitudine exurimus. Quod est miserrimum nunq; sumus singuli. Necesse est itaq; assidua utamur, in tam magnorum uitiorum contubernio, rixa. Fac ergo mi Lucili, quod facere consueuisti. A turba quantum potes te separa, nec adulatoribus latus præbeas: artifices suæ ad captandos superiores. Par illis, etiam si bene caueris, non eris. Sed mihi crede, reſciuntur placent, sæpe exclusæ nouissime recipiuntur. Hoc enim ipsum impatitur, quod repelluntur, & subici ne contumelia quidem possunt. Incredibile est, quod dicturus sum, sed tamē uerum. Ea miseria quisq; patet, quam patitur. Fortasse enim idem, qui patet patitur. Sic ergo formare, ut scias non posse te consequi, ut sis impetrabilis.

al. subigi

mirabilis, cū omnia caueris, per t̄ ornamēta fiet. Alius adulatione clām utetur par
 satius ex aperto palam rusticitate simulata, quasi simplicitas illa nō ars sit. Plācus
 ante Villeū maximus, aiebat non esse occulte, nec ex dissimulato blandien
 am Perit, inquit, procari, si latet. Plurimum adulator cum deprehēsus est, proficit,
 plus etiam nūli obiurgatus est, si erubuit. Futuros multos in t̄ personā tuā Plancos
 cogita, & hoc non esse remediū tanti malī, nolle laudari. Crispus Passienus, quo ego
 nō noui subtilius in omnibus rebus, maxime in distinguendis & curandis uitīs, se
 pe dicebat, t̄ adulationi opus esse non claudere ostium, sed aperire. Et quidem sic,
 quemadmodū opponi amicæ solet. Quæ si impulsit grata est, gratioꝝ si effregit. De
 metriū egregiū uirū memini dicere cuidā libertino potētī, facilē sibi esse ad diuitias
 atq; quo die poenituisset bonæ mentis. Nec inuidebo, inquit, uobis hanc artē, sed do
 cebo eos quibus quæsito opus est, quemadmodū non dubiā fortunā maris, nō emen
 diuendendiq; litē subeant, non incertam fidem ruris, incertiorē fori teniēt, quemad
 modum non solū facili, sed etiā hilari uia pecuniam faciant, gaudentesq; dispolient.
 Te, inquit, longiorē Fido Anneo iurabo, & Apollonio pyctā, quāuis staturā habe
 as. Therisi Threæ incompositi. Hominē quidē nō esse ullum liberaliorē, nō mētīar,
 cum possis uideri omnibus donasse, quicquid dereliquisti. Ita est mi Iunior, quo aper
 tior est adulatio, quo improbior, quo magis frontem suā perfricuit, cecidit aliā, hoc
 citius expugnat, Eō enim iam dementiæ uenimus, quod qui parce adulatur, pro ma
 ligno sit. t̄ Solebam tibi dicere Gallionem fratrem meum, quem nemo non parum
 amat, etiam qui amare plus non potest, alia uicia non nosse, hoc eū odisse: ab omni
 illū parte tentasti. Ingenium suspicere cœpisti, omniū maximū & dignissimū, quod
 consecrari mallet, quam conteri, pedes abstulit, frugalitatē laudare cœpit, quare sic
 a nobis resiliuit, uti nos nec laudare ne damnare uideatur. Prima statim uerba præ
 cidit. Cœpisti mirari comitatē & compositā suauitatē, quæ illos quoq; quos transit,
 abducit, gratuitū etiam in t̄ obuios meritū. Nemo enim mortaliū uni tā dulcis est,
 quā hic omnibus, cū interim tanta naturalis boni uis est, uti artē simulationemq;
 nō redolet. Nemo non imputari sibi bonitatē publicam patitur. Hoc quoque loco
 blanditijs tuis restitit, ut exclamares inuenisse te inexpugnabilem uirum aduersus
 insidias, quas nemo non in sinum recipit. Eo quidem magis hanc eius prudentiam,
 & in euitando ineuitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraue
 ras posse apertis auribus recipi, quāuis blāda diceres, quia uera dicebas. Sed eo ma
 gis intellexit obstandum. Semper enim falsis a uero petitur ueritas. Nolo tamē tibi
 displiceas, quasi male egeris, & quasi ille aliquid iocorum aut doli suspicatus sit. Nō
 deprehendit te, sed repulit. Ad hoc exemplar cōponere. Cū quis ad te adulator ac
 cesserit, dicito: I ru, ista uerba, quæ iā ab alio magistratu ad aliū cum lictoribus trā
 sūt, ferto ad aliquē qui paria facturū, uult, quicquid dixeris audire. Ego nec decipere
 uolo nec decipi possum. Laudari me a uobis, nisi laudaretis etiā malos, uellē. Quid
 autē necesse est in hoc descēdere, ut te petere cominus possint? Lōgū inter uos inter
 uallum sit. Cum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipse te lauda, dic, libe
 ralibus me studijs tradidi, quāquā paupertas alia suaderet, & ingeniū abduceret,
 ubi præsens studiū precium est. Ad gratuita carmina deflexi me, & ad salutare philo
 sophiæ studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere uirtutem, & eluctatus na
 tū angustias, nec forte me, sed animo mensus, par maximis steti. Non mihi inimici
 Getulici Cai fidem eripuit, non in aliorum personam infelicitē t̄ amato
 rum, Messala & Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propositum meum po
 tuerunt euertere. Ceuicem pro fide apposui. Nullum uerbum mihi, quod non sal
 ta conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil, nisi
 ac parum bonus amicus fuisset. Non mihi muliebres fluxere lachrymæ, non ē ma
 ius ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec uiro feci. Periculis
 meis maior, paratus ire in ea quæ minabantur, egi gratias fortunæ, quod experiri
 soluisset, quanti æstimare fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare. Nec
 examinavit me quidem diu, neq; enim paria pendebant, utrū satius esset me perire
 pro fide,

al. munimenta
 forte, eramen
 ta feriet

forte, in pro
 uincia tua

al. adulationi
 bus non

Vide scholia

forte, solebas
 mihi, etc.

forte, omnes
 rectius.

forte, armati
 Messalina

pro fide, an fidem pro me. Non præcipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Cæsum tormenta, uidebam ignes. Sciebam olim sub illo in eū statum res humanas decidisse, ut inter misericordiam & peram haberetur occidi. Nō tamē ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne uiderer pro fide tantum mori posse. Adijce nūc inuictum muneribus animū, & intāto auariciæ certamine, nunquā suppositam manum lucro. Adijce nunc uiciū parimoniam, sermonis modestiam. Aduersus minores humanitatem, aduersus maiores reuerentiam. Post hoc ipse te cōsule, uera ne an falsa memoraueris. Si uera sunt, coram magno testelaudatus es: si falsa, sine teste derisus es. Possum & ipse nunc uidente, aut captare aut experiri. Vtrūlibet crede, & omnes timere à me incipe. Vergiliū num illud excude, Nusquam tuta fides. Aut Ouidianum, Quā terra patet fera regnat Erynnis. In facinus iurasse putes. Aut illud Menandri (Quis enim non in hoc magnitudinem ingenij sui concitauit, detestatus consensum humani generis tendentis ad uitia) omnes ait, malos uiuere, & in scenam uelut rusticus poeta profiliuit. Non senem excepit, non puerum, non fœminam, non uirum, & adijcit, singulos peccare, non paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugendum ergo, & in se redeundum est, imò etiā à se recedendum. Hoc tibi, & si diuidimur mari, præstare tentabo, ut dubium uiæ iniecta manu ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecū miscebo sermones. Erimus unā, qua parte optimi sumus, dabimus in uicem cōsilia, & ex uultu audientis pendentia, Longe te ab ista prouincia abducam, ne forte magnam historijs esse fidem credas, & placere tibi incipias, quoties cogitaueris. Hanc ego habeo sub meo iure prouinciā, quæ maximarum urbium exercitus & sustinuit & fregit, cum inter Carthaginem & Romam ingentis belli precium iacuit, cum quatuor Romanorum principum, id est, totius imperij uires contractas in unum locum uidit, altamq; Pompeij fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi transfudit, omniumq; cepit: quæ illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset, quā uelox foret ad imum lapsus ex summo, quāq; diuersa uia magnam potentiam fortunā destrueret. Vno enim tempore uidit Pompeium Lepidumq; ex maximo fastigio aliter ad extrema deiectos, cū Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus suum. Itaq; ut totum tē mente abducam, quamuis multa habeat Sicilia in se, circaq; se mirabilia, omnes interim prouinciæ tueque stiones præteribo, & in diuersum cogitationes tuas abstraham. Quæram enim tecum id, quod libro superiore distuli. Quid ita Nilus æstiuis mensibus abundet. Cui Danubium similem habere naturam philosophi tradiderunt, quod & fontis ignoti, & æstate quā hyeme maior sit. Vtrumq; apparuit falsum. Nam & caput eius in Germania esse comperimus, & æstate quidem incipit crescere, sed adhuc manente intra mensuram suam Nilo, primis caloribus, cum sol uehementior inter extrema ueris niues emollit, quas ante cōsumit, quā intumescere Nilus incipiat. Reliquo uero æstatis minuitur, & ad hybernā magnitudinem redit, atq; ex ea demittitur.

Consule Scholia

CAP. I.
forte, mihi te
abducam

CAP. II

Tibullus habet
hoc carmen
non Oui.
al. Vrbs eam
totam

At Nilus ante ortum caniculæ augetur medijs æstibus, ultra æquinoctium. Hæc nobilissimū annem natura extulit ante humani generis oculos, & ita disposuit, ut eo tempore inundaret Aegyptū, quo maxime uita feruoribus terra undā altius tra heret, tātum hausura, quantū siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, quæ in Aethiopiā uergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetā aquis coelestibus terram non adiuuēt. Vnam ut scis Aegyptus in hoc spem suam habet, Proinde sterilis annus aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior. Nemo aratorū aspicit cælum. Quare non cū poeta in eo iocor, & illi Ouidium suum impingo, qui ait, Nec pluuias supplicat herba Ioui. Vnde crescere incipiat si cōprehendi posset, causæ quoq; incrementi inuenirētur. Nūc uero magnas solitudines peruagatus, & in paludes diffusus, gētibus sparsus circa Philas primū ex uago & errante colligitur. Philæ insula est aspera & undiq; prærupta, duobus in unū coiturus anibus cingitur, qui Nilo mutatur, & eius nomē ferūt. tē Urbē totā cōplectitur. Hanc Nilus magnus magis quā uiolētus, egressus Aethiopiā arenasq; per quas iter ad cōmercia laedit

maris

est, praelebitur. Excipiunt autē cataractae, nobilis insigni spectaculo locus. Ibi
arduas excisasque pluribus locis rupes Nilus insurgit, & vires suas cōcitāt. Fran-
enim occurrentibus saxis, & per angustias eluctatur, ubicunq; uincit, aut uin-
fluat, & illic excitationis primum aquis, quas sine tumultu leni alueo duxerat,
entus, & torrens per malignos transitus profilit, dissimilis sibi. Quippe ad id lu-
& turbidus fluit. At ubi in scopulos cautū intrauit spumat, & illi non ex na-
sua, sed ex iniuria loci color est. Tandem eluctatus obstantia in vastam altitudi-
subito destitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionū strepitu. Quem
ferre gens ibi asperis collocata nō potuit, obtulis assiduo fragore auribus, &
hoc sedibus ad quietiora translatis. Inter miracula fluminis incredibilem incola
audaciam accepi. Bini paruula nauigia conscendunt, quorum alter nauem re-
gū alter exhaurit. Deinde multum inter rapidam insaniā Nili, & reciprocos fluctus
oluntati, tandem tenuissimos canales tenent, per quos angusta rupium effugiunt,
& cum toto flumine effusi, nauigium ruens manu temperant, magnosq; spectantium
meru in caput missi, cum iam adploraueris, merfosq; atq; obrutos tanta mole credi
deris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco nauigant, tormētī modo missi. Nec mer-
gu cadēs unda, sed planis aquis tradit. Primū incrementū Nili circa insulam, quam
modo retulī, Philas nōcitur. Exiguo ab hac spacio petra diuiditur, & *Ἐλευθερίου* Græci uo-
cant, nec illam ulli, nisi antistites calcant, illa primum saxa auctū fluminis sentiunt.
Post magnum deinde spacium duo eminent scopuli, Nili uenas uocant incolae, ex
quibus magna uis funditur, non tamē quanta operire posset Aegyptum. In hac ora
impem sacerdotes & aurea dona praefecti, cum solēne uenit sacrum iaciūt. Hinc iam
manifestus nouarū uirium Nilus, alto ac profundo alueo fertur, ne in latitudinē ex-
cedat obiectū montium pressus. Circa Memphim demū liber, & per campestria ua-
gus, in plura scinditur flumina, manuq; canalibus factis, ut sit modus in deriuatium
potestate, per totā discurret Aegyptū. Initio diducitur, deinde cōtinuatīs aquis in fa-
ciē lacu acturbidi maris stagnat, cursū illi uiolentiamq; eripit latitudo regionum,
in quas extenditur, dextra leuaq; totā amplexus Aegyptū. Quantū creuit Nilus tan-
tū spei in annum est. Nec cōputatio fallit agricolā, adeo ad mensurā fluminis respon-
det, quam fertilem facit Nilus. Is arenoso & sitienti solo & aquā inducit & terrā: nā
cum turbulētus fluat omnē in siccis atq; hiantibus locis fecem relinquit, & quicquid
pingue secū tulit, arenis locis allinīt, iuuatq; agros duabus ex causis, & quod in-
undat, & quod oblimat. Ita quicquid non adiūt, sterile ac squalidū iacet. Si creuit su-
per debitū, nocuit. Mira itaq; natura fluminis, quod cum ceteri amnes tabluant ter-
ras & euiscerent. Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil excedit, nec abradit, ut cōtra
adiat vires, minimumq; in eo sit quod solū temperet. Illato enim limo, arenas satu-
ra coniungit. Debetq; illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarū, sed ipsas. Illa
cies pulcherrima est, cum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, opertaq;
montes, oppido insularum modo extāt. Nullū in mediterraneis, nisi per nauigia
comercium est. Maiorq; est læticia gentibus, quo minus terrarum suarum uidēt. Sic
quoq; cum seripis cōtinēt Nilus, per septena ostia in mare emittitur, quodcunq; ele-
gens ex his mare est. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atq; aliud litus
prigit. Ceterū beluas, marinis uel magnitudine uel noxa pares educat. Et ex eo
genus sit, aestimari potest, quod ingentia animalia & pabulo sufficienti, & ad ua-
gandum loco, continet. Babillus uirorū optimus, perfectusq; in omni literarū gene-
rararissimus autor est, cum ipse praefectus obtineret Aegyptū, Heracleoticū ostio
Nili, quod est maximū, spectaculo sibi fuisse delphinorū a mari occurrentium, & cro-
codilorū a flumine aduersum agmen agentium, uelut pro partibus praeliū. Crocodi-
los ab animalibus placidis, morsuq; innoxios uictos. His superior pars corporis dura
& impenetrabilis est, etiam maiorum animalium dentibus, at inferior mollis ac tene-
rā hanc delphini spinis quas dorso eminentes gerunt, submersi uulnerabant, & in
aduersum emersi diuidebāt. Recis hoc modo pluribus, ceteri uelut acie uersa resu-
gerunt. Fugax animal audaci, audacissimū timido. Nec illos Tentyritē generis aut

forte, arctius

al. Persis.

Adi scholia

forte, ambedat

al. iungit

al. emissi

sanguinis proprietate superant, sed contemptu & temeritate. Vltro enim insequuntur, fugientesque iniecto trahunt laqueo, plerique pereunt, quibus minus praesens animus ad persequendum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detulisse Theophrastus est autor, Biennio continuo, regnante Cleopatra, non ascendisse decimo & undecimo constat. Significatam aiunt duobus rerum potentibus regni anno Antonij enim Cleopatraeque defecit imperium. Per nouem annos, non ascendisse Nilum superioribus seculis Callimachus est autor. Sed nunc ad inspiciendas causas, propter quas aestate Nilus crescat, accedam, & ab antiquissimis incipiam. Anaxagoras ait ex Aethiopiae iugis solutas niues ad Nilum usque decurrere. In eadem opinione omnis uetustas fuit. Hoc Aeschylus, Sophocles, Euripides tradebant. Sed falsum esse argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam feruentissimam esse indicat hominum adustus color, & Troglodytae, quibus subterraneae domus sunt. Saxa uelut igni feruescunt, non tantum medio, sed inclinato quoque die, ardens puluis, nec humani uestigij patiens, argentum replumbatur, signorum coagmenta soluuntur, nulla materiae transuperadornatae manet operimentum. Ausser quoque qui ex illo tractu uenit, uentus calidissimus est. Nullum ex his animalibus quae latent bruma, unquam reconditur. Etiam per hyemem in summo & aperto serpens est. Alexandria quoque quae longe ab huiusmodi immodicis coloribus est posita, niues non cadunt, superiora etiam pluuia carent. Quemadmodum ergo regio tantis subiecta feruoribus duratur, ras per totam aestatem niues recipit, Quas sane aliqui montes illic quoque excipiant, nunquam tamen magis quam alpes, quam Thraciae iuga aut Caucasus. Atqui horum montium flumina uere & prima aestate intumescunt, deinde hybernis minora sunt. Quippe uernis temporibus imbres niuem diluunt, reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus subiacent malo aestate. Altissimae sunt & in illis septentrionalibus iugis niues. Phasis quoque per id tempus eas oras tenens cresceret, si niues flumina possent contra aestatem magna producere. Praterea si haec causa attolleret Nilum, aestate prima plenissimus fluere. Tunc enim maxime & integrae adhuc niues, ex mollissimoque tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, & illi aequalis accessio est. Si Thaleti credis, Etesiae descendenti Nilo resistit, & cursus eius actio contra hostia mari sustinet: ita reuerberatus in se recurrit, non crescit, sed exitu prohibitus resistit, & quacumque mox potuit incensus erumpit. Euthymenes Massiliensis testimonium dicit, Nauigauit, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Etesiae tempus obseruant, tunc enim eicitur mare instantibus uentis. Cum resederint, & pelagus coquiescit, minorque discedenti inde uis Nilus est. Caeterum dulcis maris sapor est, & similes Niloticis beluae. Quare ergo si Nilum Etesiae prouocant, & ante illos incipit incrementum eius, & post eos durat: Praterea non sit maior quo illi fluere uehementius: Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit, quod fieret, si illorum uiribus cresceret. Quid quod Etesiae littus Aegypti uerberant, & contra illos Nilus descendit, inde uertitur, unde illi, si origo ab illis esset. Praterea ex mari purus & ceruleus efflueret non ut nunc turbidus uenit. Adde quod testimonium eius testium turba coarguitur. Tunc erat mendacior locus, cum ignota essent externa littora. Libebat illis fabulas mittere. Nunc uero tota exterioris maris ora mercatorum nauibus stringitur, quorum nemo narrat nunc ceruleum Nilum, aut mare saporis alterius, quod & natura credi uetat, quia dulcissimum quodque & leuissimum sol trahit. Praterea quare hyeme non crescit, & tunc potest uentis coactum mare, aliquanto quidem maioribus. Nam Etesiae temperati sunt. Quod si e mari ferretur Atlantico, semel oppleret Aegyptum. At nunc per gradus crescit. Oenopides Chius ait hyeme calorem sub terris contineri, ideo & specus calidos esse & tepidiores puteis aqua, itaque uenas interno calore siccari. Sed in alijs terris augentur imbris flumina. Nilum, quia nullo imbri adiuuetur, tenuari, deinde crescere per aestatem, quod tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus, quod si uerum esset, aestate flumina crescerent, omnesque putei aestate abundarent. Deinde non calorem hyeme sub terris esse maiorem. Aqua & specus & putei tepent, quia aera rigentem extrinsecus

al. credebant

al. super adorata

forte, correptius, niuis.

Plantibus Etesijs Nilus maior effluit.

non recipiunt. Ita non calorē habent, sed frigus excludunt. Ex eadem causa esta
 refrigerant, quia illō remotus, seductusq; aer calefactus nō peruenit. Diogenes A- *al. refrigerant*
 poloniatres ait, Sol humorem ad se rapit, hunc exsiccata tellus, tum ex mari ducit,
 ex ceteris aquis. Fieri autem non potest, ut una sicca sit tellus, alia t̄ humeat. Sūt *al. abundet*
 enim perforata omnia, & inuicem peruia. Sicca ab humidis sumunt aliquando. Nisi
 aliquid terra acciperet, exaruiisset. Ergo undas sol trahit, sed ex his quā premūt, ma-
 iorē hanc meridiaua sunt. Terra cum exaruit plus ad se humoris adducit, ut in lucer-
 is oleum illō fluat, ubi exurit. Sic aqua illō incubit, quo uis calorīs & terrā aestuā-
 tis arefuit. Vnde ergo trahitur ex illis scilicet partibus semper hybernīs, septētrio-
 nibus, unde exundat. Ob hoc pontus in inferum mare assidue fluat rapidus, nō ut
 cetera maria alternatis ultro citro aestibus, in unam partem semper pronus & tor-
 rens. Quod nisi t̄ faceret, hisq; itineribus, quod cuiq; deest, redderetur, quod cuique *forte, fieret.*
 superest, emitteretur, iam aut siccata essent omnia, aut inundata. Interrogare Dio-
 genem libet, quare cum pontus & amnes cuncti inuicem commeent, non omnibus
 locis aestate maiora sunt flumina. Aegyptum sol magis percoquit. Itaq; Nilus magis
 crescit. Sed in ceteris quoq; terris aliqua fluminibus fiat adiectio. Deinde quare ul-
 la pars terrā sine humore est, cum omnis ad se ex alijs regionibus trahit, eoq; magis
 quo calidior est. Deinde quare Nilus dulcis est, si illi ē mari unda est? Nec enim ulli
 flumini dulcior gustus. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmauero, quo apud *CAP. III.*
 nos glacies sit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaq; ex his me testibus
 numero secundae notae, qui uidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod histori-
 cis faciant, & ipse faciam. Illi cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam ali-
 quam rem nolunt spondere, sed adijciunt, penes autores fides erit. Ergo si mihi pa-
 rum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod praeteritum,
 quam in hoc quod secuturū est. Grādinem enim fieri ex nube aquosa etiam in humo-
 rem uersa sic affirmabit, tanquam interfuerit. Quare autē rotunda sit grando, etiam
 sine magistro scire potes, cum adnotaueris stillicidium omne conglomerari. Quod
 & in speculis apparet, quā humorē halitu colligunt, & in poculis sparsis, aliaq; om-
 ni leuitate: nam & in herbarum uel arborum folijs, si quā guttae adhæserunt, in ro-
 tundum iacent. Quid magis est saxo durum? quid mollius unda? Dura tamen molli
 saxa cauantur aqua: aut ut alius poeta ait, Stillicidij casus lapidem cauat, & hæc ipsa
 excuatio rotūda fit. Ex quo apparet illud, quoq; huic simile esse quod cauat. Locū
 enim sibi ad formam & habitum suū exculpit. Præterea potest, etiā si non fuerit gran-
 do talis, cum defertur corrotūdari, & toties per spaciū aeris densi deuoluta equa-
 biliter atq; in orbem teri. Quod nix pati non potest, quia nō est tam solida, imō quia
 tam fusa est, & non per magnam altitudinem cadit, sed circa terras initium eius est
 la non longius illi per aera, sed ex proximo lapsus est. Quare non & ego idem mi-
 hi permittam, quod Anaxagoras, cum inter nullos magis quam inter philosophos
 esse debet æqua libertas? Grādo nihil aliud est q̄ suspēsa glacies. Nix in pruina pen-
 dens cōgelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquā & rorē interest hoc inter
 pruina & glaciem, necnon inter niuē & glaciem interesse. Poterā me peracta *CAP. IIII.*
 quaestione dimittere, sed bene emensum dabo, & quoniam cœpi tibi molestus esse,
 quicquid in hoc loco quaeritur, dicā. Quaeritur autē, quare hyeme ningat, nō gran-
 dinet, & uere iam frigore infracto grando cadat. Nam, ut fallar tibi, uerum mihi
 quidem persuadetur, qui meusque ad mendacia hæc leuiores, in quibus os præci-
 di, non oculi erui solent, credulum præsto. Hyeme aer riget, & idē nondum in a-
 quam uertitur, sed in niuem, cui aer propior est. Cum uer cœpit maior inclinatio
 temporis sequitur, & calidiore cœlo maiora fiunt stillicidia. Idē ut ait Vergilius
 nosse. Cum ruit imbriferum uer, uehementior immutatio est aeris undeque pate-
 facti & soluentis se, ipso tempore adiuuante. Ob hoc nimbi graues magis uastiq;
 quam pertinaces deferuntur. Bruma lentas pluuias habet & tenues, quales saepe so-
 lent interuenire, cum pluuiā rara & minuta, niuē quoq; admixtam habet. Dicimus
 niualem diem, cum altū frigus, & triste cœlū est. Præterea aquilone flante suū cœlū
 habente,

habente, minutæ pluuiæ sunt. Austro imber improbius est, & guttæ pleniores sunt.

CAP. V.
al. obruffam

Rem à nostris positā nec dicere audeo, quia infirma uidetur, nec præterire. Quid enim mali est aliquid & facilius iudicio scribere? Imò si omnia argumenta adlatusario. Cætera etiam si uincunt litigant. Aiunt quicquid circa Scythiam & Pontum & septentrionalem plagam, glaciātū & astrictū est, uerè relaxari. Tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes niues soluere. Credibile est ergo frigidos spiritus inde fieri, & uerno cælo immisceri. Illud quoque adijciūt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, censeo, si uolueris uerum exquirere, niuem ita caue experiaris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam & duram niuem calcant, quam eorum qui teneram & labefactam. Ergo si non mentiuntur, quicquid ex illis septentrionalibus locis iam distributa niue & glacie frangente se fertur, id meridiana partitrepidantem iam humidumque aera alligat, & perstringit. Itaque cum pluuiæ futura erit, grando fit, iniuria frigoris.

CAP. VI.

Non tempero mihi quo minus omnium nostrorum inepcias proferam, quosdā peritos obseruandarum nubium esse affirmant, & prædicere cum, grando uentura sit, & hoc intelligere usu ipso potuisse, cum colorem nubium notassent, quem grando toties insequatur. Illud incredibile, Cleonæ fuisse publice præpositos χαλαροφύλακας speculatores futuræ grandinis. Hi cum signū dedissent adesse iam grandinem, quid expectas ut homines ad penulas discurrerēt, aut ad t. fiores. Imò pro se quisque albū agnum, immolabat, alius pullum. Protinus autē illæ nubes alio declinabant, cum aliquid gustassent sanguinis. Hoc rides. Accipe quod rideas magis. Si quis nec agnum nec pullū habebat, quod sine damno fieri poterat manus sibi afferebat. Et ne tu auidas aut crudeles existimes nubes, digitū suum bene acuto graphio pungebat, & hoc sanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando se auerteat, quam ab illo in quo maioribus hostijs exorata erat. Rationem huius rei quidam quærunt. Alteri ut homines sapientissimos decet, negant posse fieri, ut cum grandine aliquis paciscatur, & tempestates munusculis redimat, quauis munera & deos uincant. Alteri suspicari ipsos aiunt, esse in ipso sanguine uim quandā potentem auertendæ nubis, ac repellendæ. Sed quomodo in tam exiguo sanguine potest esse uis tanta, ut in altū penetret, & eā sentiant nubes? Quanto expedito expeditius erat dicere, mendaciū & fabula est. At Cleonæ iudicia t. reddebāt in illos, quibus delegata erat cura prouidendæ repestatis, quod negligentia eorū uineæ uapulaissent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cauetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebatur, & attrahi imbres cantibus & repelli, quorū nihil posse fieri tā palam est, ut huius rei causa nullius philosophi cho-

al. scortea

CAP. VII.

la intranda sit. Vnam rem adhuc adijciā, & fauere, ac plaudere te iuuabit. Aiunt niuem in ea parte aeris fieri, quæ propè terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Vna, quod omnis terrarū euaporatio, cum multū intra se feruidi aridius habeat, hoc est calidior, quo recetior. Altera quod radij solis à terra resiliunt, & in se currūt. Horū duplicatio proxima quæque à terris calefacit. Quæ ideo plus habent teporis, quia solē bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur. At quæcunque depressa sunt, minus uentis uerberantur. Accedit his ratio Democriti.

forte, animad-
uertebant
uineas ne ex
cantassit.
CAP. VIII.

CAP. IX.

Omne corpus quo solidius est, hoc calorē citius concipit, & diutius seruat. Itaque si solē posueris æneum uas & uitreum & argenteū, æneo citius calor accedit, diutius hærebit. Adijci deinde quare hoc existimet fieri. His, inquit, corporibus, quæ duriora & pressiora densioraque sunt, necesse est minora foramina esse, & tenuiorem in sin- gulis spiritū. Sequitur, ut quemadmodū minora balnearia & minora miliaria citius calefiunt, sic hæc foramina occulta & oculos effugiētia, & celerius feruorem sentiant, & propter easdē angustias quicquid receperunt tardius reddant. Hæc lōge præparata ad id perducūt, de quo nunc quæritur. Omnis aer quo propior est terris hoc crassior. Quemadmodum in aqua & in omni humore sex ima est, ita in aere spiritus ima quæque desidūt. Iā autē probatū est, omnia quo crassioris solidiorisque materie sunt, hoc fidelius custodire calorē receptū, sed quo editior est aer, & quo longius à terrarū

CAP. X.

colligitur

re recessit, hoc syncerior puriorque est. Itaque solem non retinet, sed uelut per in-
 tramittit, ideo minus calefit. Contra autem quidam aiunt cacumina mon-
 tes, hoc calidiora esse debere, quo propiora soli sunt, Qui mihi uidentur errare,
 Apenninum & Alpes & alios notos ob eximiam altitudinem montes, intan-
 tantur crescere, ut illorum magnitudo sentire solis uiciniam possit. Excelsa sunt
 quandoque nobis comparantur: at uero ubi ad uniuersum respexeris, manifesta est
 eorum humilitas. Inter se uincuntur, & uincunt. Ceterum intantum nihil attolli-
 tur collatione totius nulla sit uel maximis portio, quod nisi esset, non diceremus
 orbem terrarum pilam esse. Pilae proprietas est cum aequalitate quadam rotun-
 ditatis, aequalitatem autem hanc accipe, quam uides in lusoria pila. Non multum illi co-
 ntilure & rimae earum nocent, quo minus par sibi ab omni parte dicatur: quomodo
 hac pila, nihil illa interualla officiant ad speciem rotundi, sic nec in uniuerso qui-
 lem orbe terrarum, editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione consumitur.
 Qui dicit altiore montem, quia solem propius excipiat, magis calere debere, idem
 acere potest longior hominem citius quam pusillum debere calefieri, & citius ca-
 pere eius quam pedes. At quisquis mundum mensura sua estimauerit, & terram cogi-
 tauerit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa posse ita eminere, ut coelestia ma-
 gis sentiat, uelut in propinquum illis accesserit. Montes isti quos suspicimus, & uer-
 tices aeterna niue obfessi, nihilominus in imo sunt, sed propius quidem soli est mons,
 quam capus aut uallis, sed sic, quo modo est pilus pilo crassior, arbor arbore, & mos
 monte maior esse dicitur. Isto enim modo, & arbores aliae magis quam aliae dicuntur
 uicinas coelo, quod falsum est, quia inter pusilla non potest esse magnum discrimen, ni-
 si dum inter se comparantur. Vbi ad collationem immensi corporis uentum est, nihil inter
 est quanto alterum altero sit maius, quia etiam si magno discrimine, tamen minima uin-
 ciuntur. Sed ut ad propositum reuertar, propter has quas retuli causas, plerisque pla-
 cuit, in ea parte aeris niue concipi, quae uicina terris est, & ideo minus alligari, quia
 minore rigore coit. Nam uicinus aer plus habet frigoris, quam ut in aqua & imbrem
 transeat, & minus quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis in-
 crescent niues fiunt coactis aquis. Quid istas, inquis, ineptias, quibus nec literatior
 quisquam, nec melior, tam operose persequeris? Quomodo fiat niues dicis, cum
 multo magis ad nos dici a te pertineat, quomodo emendae non sint niues. Haha iu-
 bes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud & sine effectu iurgium est. Litige-
 mus tamen, etiam si superior futura est, pugnantem ac reluctantem uincat. Quid por-
 ro? Hanc ipsam inspectionem naturae nihil iudicas ad id, quod uis, conferre? Cum
 quaerimus, quomodo nix fiat, & dicimus illam pruinam similem habere naturam, plus
 illi spiritus quam aquae inesse, non putas exprobari illis, cum emere aquam turpe sit,
 haec aquam quidem emunt? Nos uero quaeramus potius quomodo fiant niues,
 quam quomodo feruentur, quoniam non contenti uina diffundere ueterana, & per
 apores atatesque disponere, inuenimus quomodo stiparemus niuem, ut ea aetatem
 cunctaret, & contra anni feruorem defenderetur loci frigore. Quid hac diligentia
 confecti sumus? Nempe ut gratuitam merceremur aquam. Nobis dolet, quod spiri-
 tum, quod solem emere non possumus, quod hic aer etiam delicatis diuitibusque ex-
 cili nec emptus uenit. O quam nobis male est, quod quicquam a rerum natura
 a medio relictum est. Hoc quod illa fluere & patere omnibus uoluit, cuius hau-
 rum uitae publicum fecit, hoc quod tam homini quam feris uerbisque, & inertis
 animalibus, in usum large ac beate profundit, contra se ingeniosa luxuria re-
 ducit ad precium. Adeo nihil potest illi placere, nisi charum. Vnum hoc erat,
 quod diuites in aequum turbae deduceret, quo uno non possent antecedere pau-
 perum. Illi, cui diuitiae molestae sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam
 caperet luxuriam. Vnde ad hoc peruentum sit, ut nulla nobis aqua satis frigi-
 da uideretur quae fluere, dicam. Quamdiu sanus & salubris cibi capax stomachus
 impleretur, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Vbi quotidiana
 cruditatibus non temporis aestus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua uisceribus
 infedit

CAP. XI.

CAP. XII.

CA. XIII.

insedit, & præcordia bile in quam uertitur torret, aliquid necessario quaritur. ætus ille frangatur, qui ipsis aquis incalcescit, remedijs incitat uitium. Itaque non æte tantum, sed & media hyeme niuem hac causa bibunt. Quæ huius rei causa est, intestinum malum, & luxu corrupta præcordia, quibus nullum interuallum unquam quo interquiescerent datum est, sed prandia, cœnis usque in lucem perductis, ingens sunt, & distentos copia ferculorum ac uarietate, comessatio altius meritis. Deinde nunquam intermissa intemperantia, quicquid ante decoxerat, efferauit, & in derium semper noui rigoris accendit. Itaque quamuis cœnationem uelis ac speculibus muniant, & igne multo doment hyemem, nihilominus stomachus ille solutus & æstu suo languidus, quærit aliquid quo erigatur. Nam sicut animo relictos stuporesque frigida spargimus, ut ad sensum sui redeat, ita uiscera istorum uitij torpescit sentiunt, nisi frigore illa uehementiore perusseris. Inde est, inquam, quod nec contenti sunt, sed glaciem, uelut certior illi ex solido rigor sit, ac sepe repetitis aquis diluunt: quæ non e summo tollitur, sed ut uim maiorem habeat, & pertinacius rigus ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem eius est precium, sed habet infinitores aqua, & annonam pro pudor uariam. Vnguentarios Lacedæmonij urbe expulserunt, & properè cedere finibus suis iusserunt, quia oleum disperderent. Quid illi fecissent, si uisissent reponendæ niuis officinas, & tot iumenta deportandæ aquæ deseruietia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant. At dii boni, quam facile est extinguere litum sanam. Sed quid sentire possunt emortuæ fauces, & occallatæ cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum, sic nihil satis calidum est. Sed ardentibus boletos, & raptim condimento suo mersatos, demittunt potione fumantes, quos deinde restinguunt niuatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & ægros, non sorbere solam niuem, sed etiam esse, & frustra eius in cyphos suos deijcere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sicim istam esse putas? Febris est, & quidem eo acrior, quod non tactu uenarum, nec in cutem effuso colore deprehenditur. Sed corpus ipsum excoquitur luxuria, inuictum malum, & ex molli fluidoque durum atque patiens. Non intelligis omnia consuetudine uim suam perdere? Itaque nix ista, in qua etiam nunc natatis, eo peruenit usui, & quotidiana stomachi seruitute, ut aquæ locum obtineat. Aliquid adhuc quærite illa frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM NATVRALIVM QVÆSTIONVM

Præfatio

Hominem quidem non esse illum liberaliorem non mentiar. Legendum reor. Hominem quidem non esse illum liberaliorem mentiar. Solebam tibi dicere. Scribendum puto. Solebas mihi dicere, nam sequitur aliquanto post. Nolo tamen tibi displicere quasi male egeris. Ingenium suspicere coepisti. Scribendum per maiorem ingenium, ut sit initium narrationis qua monstrat quomodo se erga adulatorem Gallio gesserit, & paulo post. Quod cum fecerim mallet quàm conteri. Malles libentius legerim quàm mallet. & conseruari, quàm consecrari. Prima statim uerba præcidit. Coepisti mirari comitatem & compositam suauitatem. Eadem. Prima statim uerba præcidit. Coepisti mirari comitatem & incompositam suauitatem, recte nam sequitur. Cum interim tanta naturalis bonitas uti artem simulationemque non redoleat. Gratuitum etiam in obuios meritum. Probarem magis ut scriberetur omnes quàm obuios, quia subdit statim: quàm hic omnibus, & item bonitatem publicam. Altamque Pompeij fortunam erexit, Cæsaris fatigauit, Lepidi trāstulit, omniumque coepit quæ illi ingenti spectaculo interfuit, ex quo liquere mortalibus posset. Locus creber mendis. Vetus lectio, altumque Pompeij fortuna erexit, ut pro altum commodior scriptura sit animum. Quod autem sequitur, omniumque coepit, cetera, libentius sic scriberem. Omnium coepisti illi ingenti spectaculo interfuere, quo liquere mortalibus posset.

Cap. 2.

VRBEM totam complectitur. Recte qui legunt. Vrbs eam totam complectitur. Cuius rei auctor est Aristides in oratione quæ uocatur Aegyptia his uerbis. Est autem Phile insula in confinibus Aegypti & Aethiopiæ. Cuius par est magnitudo cum magnitudine urbis in ea sitæ. Idem de Arado Phœnicie insula memoria prodita. Nam si accipiamus Nilum fluuium urbem totam complecti inutilis est repetitio, quia statim ante dixerat totam unum coituris annibus cingitur. At ubi in scopulos cautium intrauit spumat. Scribetur nisi fallor scilicet ubi in scopulos arctius intrauit spumat, præcessit enim & per angustias eluctatur & mox paulo, tandem

tinet per quos angusta rupium effugit. Primum incrementū Nili circa insulam quam modo retuli Phi-
~~Exiguo~~ Exiguo ab hoc spatio petra diuiditur] Scribo noscitur, nō nascitur, quia sequitur paulo post, auctum
~~sentiunt~~ sentiunt. Item legendum ab hac, non ab hoc, uidelicet insula. Illa primo saxa auctum fluminis sentiunt] ve-
~~illa~~ illa primum saxum auctum fluminis sentiunt. Scribo. Illud primo saxum auctum fluminis sentit. Quod cum
~~omnes~~ omnes abluant terras] Eadem, non abluant agnoscit, sed ambulant. Scribo, ambedant, ut Virgilianum illud,
~~subigat~~ subigat malis absumere mēsas. Tū sequitur illico adeo nihil edit nec abradit. Heraclitio hostio Nili quod est
~~Eadem~~ Eadem Heraclutio. Scribo Heracleotico ex Plinio, Strabone, Ptolemæo, Diodoro, reliquis, quod idem
~~Canopico~~ Canopico. Eudimenes Massiliensis] Corrige. Euthymenes Massiliensis, tum ex scriptis exemplaribus, tum
~~Grecis~~ Grecis uulgata uoce. Nam Aristophani in comœdia, Acarnanes, Euthymenes magistratus est Atheniensium. Et
~~Suidam~~ Suidam mentio quoq; Euthymenis. Cum resederint in pelagus conquiescit] Emenda ex eisdem. Cum resederit
 pelagus conquiescit.

QVONIAM non contenti uina diffundere ueterana per sapes atatesq; disponere] Eadem, quoniam non CAP. 13.
 contenti uina diffundere per ueterana per sapes atatesq; disponere. Et propere cedere finibus suis iusserūt] Scri-
 bendum puto, et propere recedere ē finibus suis iusserunt.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRA-
 LIVM QVAESTIONVM LIB. V. IN QVO
 de uentis & aeris motu agitur.

ENTVS est fluens aer. Quidam ita definierunt, Ventus est aer fluēs CAP. I.
 in unam partem. Hæc definitio uidetur diligentior, quia nunquam
 aertam immobilis est, ut non in aliqua sit agitatione. Sic tranquil-
 lum mare dicitur, cum leuiter commouetur, nec in unam partē in-
 clinatur. Itaq; si legeris, Cum placidum uētis staret mare, scito illud
 non stare, sed succuti leuiter, & dici tranquillum, quia nec huc nec il-
 lo impetum capiat. Idem & de aere iudicandum est, non esse unquam immobilem,
 etiā si quietus sit. Quod ex hoc intelligas licet, cū sol in aliquem clausum locum infu-
 sus est, uidemus corpuscula minuta in aduersum ferri, alia sursum, alia deorsum ua-
 rie concurrantia. Ergo parum diligenter comprehendet quod uult, qui dixerit, flu-
 ens est maris agitatio, quia tranquillum quoq; agitur. At ille abunde sibi cauerit,
 cuius hæc definitio fuerit. Fluctus est maris in unam partem agitatio. Sic in hac quo-
 que re, de qua nūc maximè quærimus, non circumscribetur, qui ita se gesserit, ut di-
 cat: Ventus est fluēs aer in unam partē. Aut, uentus aer est fluēs impetu, aut uis aeris
 in unam partem euntis, aut cursus aeris aliquò concitatio. Scio quid responderi
 pro diffinitione altera possit. Quid necesse est adijcere tē, in unam partē fluens aer?
 Utq; enim quod fluit, in unā partem fluit. Nemo aquam fluere dicit, si tantum intra
 se mouetur, sed si aliquò fertur. Potest ergo aliquid moueri, & non fluere, & è cōtra-
 rio non potest fluere, nisi in unā partem. Sed si hæc breuitas satis à calumniā tuta est,
 hac utamur. Si uerò aliquis circumspectior est, uerbo non parcat, cuius adiectio ca-
 uillationem omnem poterit excludere. Nunc ad ipsam rem accedamus, quoniam sa-
 tis de formula disputatū est. CAP. II.
 Democritus ait, cum in angusto inani multa sunt cor-
 puscula, quæ illæ atomos uocat, sequi uentum. At contra quietum & placidū aeris
 statum esse, cum in multo inani pauca sunt corpuscula. Nam quemadmodū in foro
 aut uico quamdiu paucitas est, sine tumultu ambulatur, ubi turba in angustū cucur-
 rit, aliorū in altos incidentiū rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spacio, eū exi-
 guum locum multa corpora impleuerint, necesse est alia alijs incidunt & impellan-
 tur ac repellantur, implicenturq; & comprimantur, ex quibus nascitur uentus, cū il-
 la quæ colluctabantur incubuere, & diu fluctuata ac dubia inclinauere se. At ubi in
 magna laxitate corpora pauca uersantur, nec arietare possunt, nec impelli. CAP. III.
 Hoc
 salum esse uel ex eo colligas licet, quod tūc interim minimè uentus est, cum aer nū-
 tilo grauis est. Atqui tunc plurima corpora se in angustum contulere, & inde spiss-
 ior nubium grauitas est. Adijce nunc quod circa flumina & lacus frequens nebula
 est, arcatis cōiunctisq; corporibus, nec tamen uentus est. Interdum uerò tāta caligo
 cunditur, ut cōspectum in uicinio stantiū eripiat, quod non eueniret, nisi in paruū
 T locum

CAP. IIII.

forte, quæ mer-
sa erant

locum corpora se multa compellerent. Atqui nullū tempus magis quā nebulo-
caret uento. Adhuc nunc, quod e contrario uenit, ut sol matutinū aera spissū & hu-
midum ortu suo tenuer. Tunc surgit aura, cum datum est laxamentū corporibus &
stipatio illorū ac turba resoluta est. Quomodo, inquis, ergo uenti fiunt, quos non
negas fieri? Non uno modo. Aliās enim terra ipsa magnam uim aeris efficit, & ex
dito spirat, aliās cum magna & continua ex imo euaporatio in altū agit quæ tunc
ferat, immutatio ipsa halitus mixti in uentum uertitur. Illud enim nec ut credam
hi persuaderi potest, nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit in-
tio, quæ non sine magna nariū iniuria emittitur, & uentrem interdum cum sono ex-
onerat, interdū secretius: sic putant & hanc magnam rerū naturam alimenta muta-
tē emittere spiritum. Bene nobiscū agitur, quod semper excoquit. Alioquin immen-
dius aliquid timeremus. Nunquid ergo hoc uerius est, dicere multa ex omni parte
terrarū & assidua ferri corpuscula, quæ cū coaceruata sunt, deinde extenuari soleat
perint, quia omne quod in angusto dilatatur, spaciū maius desiderat, uentus existit.

CAP. V.

Quid ergo hanc solam esse causam uenti existimas, aquarū terrarumque euapora-
tiones. Ex his grauitatem aeris fieri, deinde solui impetu, cū quæ densa steterant, ut
est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego uerò & hanc iudico. Certe
rum illa est longe uerior causa, ualentiorque, habere aera naturalē uim mouēdi se, nec
aliunde concipere, sed inesse illi ut aliarum rerū, ita huius potētiam. An hoc existi-
mas, nobis quidem datas uires esse, quibus nos moueremus, aera aut inermem, inagi-
tabilem relictum esse: cum aqua motum suum habeat, etiam uentis quiescentibus,
nec enim aliter animalia edere posset. Muscum quoque innasci aquis, & herbosa quæ
dam uidemus, summo innatantia. Est ergo aliquid in aqua uitale. De aqua dico.
Ignis qui omnia consumit, quædam etiā creat, & quod uideri non potest simile ueri,
sed tamen uerum est, animalia igne generantur. Habet ergo aliquam uim talis aer, &
ideò modo spissat se, modo expandit se & purgat, & aliās contrahit, diducit, ac dis-
fert. Hoc ergo interest inter aera & uentum, quod inter lacum & flumen: aliquando
per se ipse sol causa uenti est, fundens rigentem aera, & ex denso coactoque explicat.

CAP. VI.

In uniuersum de uentis diximus. Nūc uirritim incipiemus illos excutere. Fortasse
apparebit quemadmodū fiant, si apparuerit, quando & unde procedant. Primū er-
go antelucanos flatus inspiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex conuallibus, aut
ex aliquo sinu feruntur. Nullus ex his pertinax est, sed cadit fortiore iam sole, nec fer-
tur ultra terrarum aspectum. Hoc uentorū genus incipit uerē, nec ultra æstatem du-
rat. Et inde maximē uenit, ubi aquarum plurimum & montium est. Plana licet abun-

CAP. VII.

dent aquis, tamen carent aura, hac dico, quæ pro uento ualet. Quomodo ergo ta-
lis flatus concipitur, quem Græci ἐγχολλπίαυ uocant? Quicquid ex le paludes & flumi-
na emittunt (id aut & multum est & assiduū) per diem solis alimentū est, nocte nō
exhauritur, sed montibus inclusum, in unam regionem colligitur. Cum illa imple-
uit, & iam se non capit, sed exprimitur aliquò & in unam partem procedit, hic uen-
tus est. Itaque eò incumbit, quò liberior exitus inuitat, & loci laxitas, in quam coacer-
uata incurrant. Huius rei argumentum est, quod prima noctis parte non spirat. Inci-
pit enim fieri tunc illa collectio, quæ circa lucem iam plena est, & onerata quartis,
quò defluat, & eò potissimum exit, ubi plurimū uacui est, & magna ac patens ara.
Adhuc autem ei stimulos ortus solis, feriens gelidum aera. Nam etiam antequam
appareat, lumine ipso ualet, & nondū quidem aera radijs impellit, iam tamen lac-
sit & iritat, luce præmissa. Nā cū ipse processit, alia superius rapiuntur, alia diffunduntur
tepure. Ideò nō ultra matutinū illis datur flare, omnis illorū uis conspectu sola
extinguitur: etiam si uiolentiores flauere, circa medium tamē diem relanguescunt,
nec unquam usque in meridiem aura producitur. Alia autē imbecillior ac breuior est,
prout ualentioribus minoribusue collecta causis est. Quare tamen tales uentus

CAP. IX.

re & æstate ualidiores sunt: Leuissimi enim cætera parte anni, nec qui uela impleant,
surgunt. Quia uer aquosius est, & ex plurimis aquis, locisque ob humidam celinara-
ram saturis & redundantibus, maior euaporatio est. At quare æstate aque prestant
dicitur.

Aut. Quia post occasum solis remanet diurnus calor, & magna noctis parte per-
 arat, qui euocat exeuntia, ac uehementius trahit, quicquid ex his sponte reddi so-
 le. Deinde non tantum habet uirium, ut quod euocauit, absumat. Ob hoc diutius cor-
 puscula emanare solita & efflare, terra ex se atque humorem emittit. Facit autem
 tantum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim (ut dixi) quæ solem
 præcedit, nondum aera calefacit, sed percutit tantum, percussus autem in latus ce-
 lit. Quanquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, cum
 ex calore fiat. Non habet forsitan tantum teporis, quantum tactu appareat. Opus
 tantum suum facit, & densa diducit ac tenuat. Præterea loca quæ aliqua iniquitate
 aëre ita clausa sunt, ut solem accipere non possint, illa quoque nubila & tristi lu-
 ce calefiunt, & per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnum natura calor o-
 mnibus abigit nebulas, & à se repellit. Ergo sol quoque idem facit. Et ideo quibusdam ui-
 detur, inde flatus esse, unde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem
 partem uehit, & contra ortum plenis uelis nauigatur. Quod non eueniret, si semper
 uentus ferretur à sole. Etesiarum quoque qui in argumentum à quibusdam aduocan-
 tur, non nimis propositum adiuuant. Dicam primum quid illis placeat, Deinde cur
 displiceat mihi. Etesiarum, inquiunt, hyeme non sunt, quia breuissimis diebus sol desi-
 nit, priusquam frigus euincatur. Itaque nives & ponuntur & durantur. Aestate inci-
 piunt flare, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radij diriguntur. Veri er-
 go simile est, concussas calore magno nives plus humidis efflare. Item terras exone-
 ratas nive, reiectasque spirare liberius. Itaque plura ex septentrionali parte cœli corpo-
 ra exire, & in hæc loca quæ & remissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Ete-
 siarum sumere: & ob hoc à solstitio illis initium est, ultraque ortum caniculæ non ualent,
 quia iam multum è frigida cœli parte in hanc egestum est. Ac sol mutato cursu in no-
 tram rectior tenditur, & alteram partem aeris attrahit, aliam uerò impellit. Sic ille
 Etesiarum flatus æstatem frangit, & à mensium feruentissimorum grauitate defendit.

CAP. X.

forte, & repo-
nuntural. submissiora
Vide scholia

Nunc quod promisi dicendum est, quare Etesiarum illos non adiuuent, nec quicquam
 huic conferant causæ. Dicimus autem luce auram incitari, tandem subsidere, cum
 illam sol attigit. Atqui Etesiarum ob hoc somniculosi à nautis & delicati uocantur, quod
 (ut ait Gallio) mane nesciunt surgere, eo tempore ferè incipiunt prodire, quo ne per-
 tinax quidem aura est, quod non accideret, si ut auras, ita illos sol commoueret. Ad-
 huc nunc, quod si causa illis flatus est, spacium diei ac longitudo, etiã ante solstitium
 flarent, cum longissimi dies sunt, & cum maximè nives tabescunt. Iulio enim mense
 iam dispoliata sunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc sub nive.

CAP. XI.

Sunt quædam genera uentorum quæ ruptæ nubes & in prouum solutæ præmit-
 tunt. Hos Græci uentos *ἐκρηγίας* uocant. Qui hoc (ut puto) modo fiunt, cum magna
 inæqualitas ac dissimilitudo corporum, quæ uapor terrenus emittit, in sublime eat,
 & alia ex his corporibus sicca sint, alia humida. Ex tanta discordia corporum inter
 se pugnantium, cum in unum conglobata sunt, uerisimile est quasdam cauas effici
 nubes, & interualla inter illas relinqui fistulosa, & in modum tibi & angusta. His in-
 teruallis tenuis includitur spiritus, qui maius desiderat spacium, cum euerberatus
 cursu parum libero incaluit, & ob hoc amplior fit, scinditque cingentia, & erumpit in
 uentum, qui ferè procellosus est, quia supernè demittitur, & in nos cadit uehemens
 & acer, quia non fusus nec per apertum uenit, sed laborat, & iter sibi ui ac pugna pa-
 rat. Hic ferè breuis flatus est. Quia receptacula nubium per quæ ferebatur, ac munimè
 perturbat, ideo tumultuosus uenit aliquando, non sine igne ac sono cœli. Hi uen-
 tumulto maiores diuturnioresque sunt, si alios quoque flatus ex eadem causa ruentes in
 se abutlere, & in unum confluxere plures: sicut torrentes modicæ magnitudinis
 sunt, quamdiu separatis suis cursus est. Cum uerò plures in se aquas conuerture,
 fluminum iustorum ac perennium magnitudinem excedunt: Idem credibile est fieri
 & in procellis, ut sint breues quamdiu singulæ sunt, ubi uerò sociauerunt uires, & ex
 pluribus cœli partibus elisus spiritus eodem se contulit, & impetus illis accedit &
 uera. Facit ergo uentum resoluta nubes, quæ plurimis modis soluitur. Nonnun-

CAP. XII.

al. diducta

CAP. XIII.

T. 2. quam

quam conglobationem illam, spiritus rumpit inclusi & in exitum nitentis locum. Nonnunquam calor, quem modo sol fecit, modo ipsa arietatio, ut magnorum re in fluminibus solet, ut quamdiu sine impedimento feruntur, simplex & quietus, si iter sit, ubi incurrere in aliquod saxum ad latus ripæ prominens, & redmisi, & in orbem aquas sine exitu flectant, ita ut circumlate in se forbeantur, & uorticem efficiant. Sic uentus quamdiu nihil obstitit, uires suas effundit. Vbi aliquo promontorio percussus est, aut ui locorum coeuntium in canalem & conuexum, tunc collectus, sæpius in se uoluitur, similemque illis, quas diximus conuexum, tunc uorticem. Hic uentus circumactus & eundem ambiens locum, & se in ipsa uorticem ne concitās, turbo est. Quis si pugnacior est, ac diutius uoluitur, inflammatur & efficit quem *πυρσφορ* Græci uocant. Hic est igneus turbo. Hi fere omnia pericula uentis erupti de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur, & totæ naues in sublimem tollantur. Etiam nū quidam uenti diuersos ex se generant, & impulsū aera in alias quoque partes, quam in quas ipsi inclinauere, dispergunt. Illud quoque dicā, quod mihi occurrit, quemadmodū stillicidia, quamuis iam inclinent se & labantur, nondum tamen effecere lapsum, sed ubi plura coferre, & turba uires dedit, tunc fluere & ire dicuntur: sic quamdiu leues sunt aeris motus agitati pluribus locis, nondum uentus est, tunc esse incipit, cum omnes illos miscuit, & in unum impetum contulit. Spiritum a uento modus separat, uehementior enim spiritus uentus est, inuicē spiritus leuiter fluens aer. Repetam nunc quod primo dixeram, ædi e specu uentos, recessusque interiore terrarū. Non tota solida contextu terra in unum usque fundatur, sed multis partibus caua, Et cæcis suspensa latebris, alicubi habet inania sine humore. Ibi etiam si nulla lux discrimen aeris monstrat, dicam tamen nubes nebulasque in obscuro consistere. Nam hæc quidem supra terras, quia uidentur, sunt, sed quia sunt, uidentur. Illic quoque nihilominus ob id sunt, quod non uidentur. Flumina illic scias licet nostris paria sublabi, alia leuiter ducta, alia in confragolis locis præcipitando sonantia. Quid ergo non illud aque dabis, esse aliquos & sub terra lacus, & quasdam quas sine exitu stagnare? Quæ si ita sunt, necesse est & illud, aera onerari, oneratumque incumbere, & uentum propulsi suo concitare. Ex illis ergo subterraneis nubibus sciemus nutriri inter obscura flatus, cum tantum uirum fecerint, quanto aut terræ obstantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, & per hanc cauernam in nostras sedes efferantur. Illud uero manifestum est, magnam esse sub terris uim sulphuris, & aliorum non minus ignem alentium, per hæc loca cum se exitum quærens spiritus torlit, accendat flammam ipso obstrictum necesse est. Deinde flammis latius fufis, etiam si quid ignauis aeris erat, extenuatum moueri, & uiam cum fremitu uasto atque impetu quærere. Sed hoc diligentius persequar, cum quæram de motibus terræ.

CAP. XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam. Asclepio dotos autor est, Demissos quamplurimos a Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent quæ ubertas eius esset, quis status, an aliquid futurum reliquisset uetus avaritia: descendisse illos cum multo lumine, & multos diuina dies, deinde longa uia fatigatos, uidisse flumina ingentia, & conceptus aquarum inertium uastos, pares nostris, nec compressos quidem terra supereminente, sed liberæ laxitatis, non sine horrore uisos. Cum magna hæc legi uoluptate, intellexit enim seculum nostrum, non nouis uitis, sed iam antiquitus traditis laborare, nec nostra ætate primum avaritiam, uenas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male obstrusa quæsisse. Illi quoque maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles querimur nos esse, spe ducti, montes ceciderunt, & supra lucrum in ruinam steterunt. Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecuniam in auri simis usque latebris sequerentur, & relicto spiritu libero, in illos se demittere incipere, in quos nullum nocturnum dierumque perueniret discrimen, & a tergo locum relinquere. Quæ tanta spes fuit? Quæ tanta necessitas hominem ad syden ætatem incuruauit, & defodit, & in fundum telluris intima merlit, ut erueret aurum

maiore periculo quærendum, quàm possidendum: Propter hoc cuniculos egit, & circa prædam lutulentam incertamq; reptauit, oblitus t̄ dierum, oblitus naturæ me-
 moris, à qua se auerit. Nulli ergo mortuo terra tã grauis est, quàm istis supra quos
 cariciaurgens terrarum pondus iniecit, quibus abstulit cœlum, quos in imo, ubi
 illud malum uirus latitat, infodit. Illo descendere ausi sunt, ubi nouam rerū positio-
 nem terrarumq; pendentium habitus, uentosq; per cæcum inane experirētur, & a-
 quarum in illis fluentium horridos fontes, & altam perpetuamq; noctem. Deinde
 cum ista fecerint, inferos metuunt. Sed ut ad id de quo agitur reuertar, uenti qua-
 mor sunt, in ortū, occasum, meridiē, septentrionēq; diuisi. Ceteri quos uarijs nomini-
 bus appellamus, his applicantur. Eurus ad aurorā Nabatheaq; regna recessit, Per-
 sidaq; & radijs iuga subdita matutinis. Vesper & occiduo quæ littora sole tepefcūt,
 Proxima sunt Zephyro, Scythiam septemq; triones Horrifer inuasit boreas, contra-
 ria tellus Nubibus assiduū pluuiūq; madescit ab austro. Vel si breuius illos comple-
 ti matis tempestatem (quod fieri nullo modo potest) congregentur. Vna eurusq;
 notusq; ruunt creberq; procellis Africus. Et qui locum in illa rixa nō habuit, Aquilo
 lo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cœli partes in ternas diuidūt, &
 singulis uētis binos suffectos dant. Hac arte Varro uir diligēs illos ordinat, nec sine
 causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occa-
 susq; æquinoctialis (Bis autem æquinoctium est) Alius solstitialis, alius hybernus.
 Qui surgit ab oriente æquinoctiali, Subsolanus apud nos dicitur, Græci illū ἀπὸ ἡλίου
 ὀνόματι uocant. Ab oriente hyberno eurus exit, quem nostri uocauere uulturnum. Et Li-
 uius hoc illum nomine appellat, in illa pugna Romanis parū prospera, in qua Hana-
 nibal & contra solem orientem exercitum nostrum, & contra uentum constituit,
 cum uenti adiutorio ac fulgoris præstrigentis oculos hostium uicit. Varro quoq;
 hoc nomen usurpat. Sed & eurus iam ciuitate donatus est, & nostro sermoni non
 tanquam alienus interuenit. Ab oriente solstitiali excitatum, Græci καὶ νῆας ap-
 pellant, apud nos sine nomine est. Aequinoctialis occidēs Fauonium mittit, quem
 zephyrum essent dicent tibi, etiam qui græce nesciunt loqui. A solstitiali occiden-
 te, chorus uenit, qui apud quosdam argestes dicitur. Mihi non uidetur, quia chori
 uiolenta uis est, & in unam partem rapax: Argestes ferè mollis est, & tam eunti-
 bus communis quàm redeuntibus. Ab occidente hyberno Africus furibundus &
 ruens, apud Græcos ἀΐς dicitur. A septentrionali latere summus est aquilo, medius
 septentrio, imus Thrafcias. Huic deest apud nos uocabulum. A meridiano axe eu-
 ronotus est. Deinde notus, latine auster. Deinde libonotus, qui apud nos sine nomi-
 ne est. Placet autem duodecim uentos esse, non quia ubiq; tot sint, quosdam enim
 inclinatio terrarum excludit, sed quoniam plures nusquam sunt. Sic casus sex dici-
 mus, non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quàm sex. Qui duo-
 decim uentos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem uentorum esse, quot cœli di-
 scrimina. Cœlum enim diuiditur in circulos quinq;, qui per mundi cardines eunt.
 Est septentrionalis, est solstitialis, est æquinoctialis, est brumalis, est cōtrarius septē-
 trionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit, ut
 scis: dimidia enim pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineam quæ in-
 ter aperta & occulta est, Græci ὀρίζωντα uocant, nostri finitorem dixere, alij finien-
 tem. Adijciendus est t̄ ad hunc meridianus circulus, qui horizonta rectis angulis
 secat. Ex his quidam circuli in transuersa currunt, & alios interuentu suo scindunt,
 Necesse autem est tota aeris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon siue finiēns
 circulus, quinq; illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, & efficit decem partes, quin-
 que ab ortu, quinque ab occasu: Meridianus circulus, qui in horizonta incurrit,
 regiones duas adijcit. Si duodecim aer discrimina accipit, & totidem facit uentos.
 Quidam sunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, sed in proximum
 ferunt. Non est illis à latere uniuersi mundi impetus. Atabulus Apuliam infestat,
 Calabriam Iapix, Athenas Sciron, Pamphyliam Catagis, Galliam Circius, cui æ-
 diuicia quassanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cœli sui de-
 beant

Deorū, melius

CA. XVI.

CA. XVII.

al. adhuc

CAP. XVIII

*al. tracturis.**Vide Scholia**forte rectius,
inuitum*

beant ei. Diuus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, & uocis fecit. Infinitum est, si singulos uelim persequi: Nulla enim propemodum regio est, que prouidentiae opera, hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione suspexerit. Ne enim ex una causa uentos aut inuenit, aut per diuersa disposuit: sed primum ut acribus non sinerent pigrescere, sed assidua uexatione utilem redderent, uitalemque iterum adducunt nubes, modo diducunt, ut per totum orbem pluuiae diuidi possent. Nam Italiae auster impellit, aquilo in Africam reiecit, Etesiae non patiuntur apud nos habes consistere. Idem totam Indiam & Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid quod fruges percipi non possunt, nisi flatu superuacua & mirra feruandis uentilarentur, nisi esset quod segetem excitaret, & latentem frugem uentis uelamentis suis, quae folliculos agricolae uocant, adaperiret? Quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dispersas locis miscuit? Ingens naturae beneficium, si illud in iniuriam suam non uertat hominum furor. Nunc quod de Caesare maiore uulgo dictitatum est, & à Tito Liuii positum, in incerto esse, utrum illum magis nasci Reipub. profuerit, an non nasci, dici etiam de uentis potest, adeo quicquid ex illis utile & necessarium est, non potest his reperiri, quae in perniciem suam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non sunt ista natura sua bona, si uitio male utentium nocent. Nimirum in hoc prouidentia ac dispositor ille mundi deus, aera uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit, non ut nos classes partem freti occupaturas compleremus milite armato, & hostem in mari aut post mare inquireremus. Quae nos dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela uentis damus bellum paraturi, & periclitamur periculi causa. Incerta fortunam experimur, uitae tempestatum nulla ope humana superabilem, mortem sine spe sepulturae. Non erant tanti, si ad pacem per ista ueheremur. Nunc autem cum euaserimus tot scopulorum latentes, & insidias uadosi maris, cum effugerimus procellosos desuper montes, per quos praecipites in nauigantes uentus impingit, cum inuolutos nubilo dies, & nimbis ac tonitruis horrendas noctes, cum turbinibus diuisa nauigia, quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos sessos tot malis portus excipiet? Bellum scilicet & obuius in littore hostis, & trucidandae gentes, tracturae magna ex parte uictorem & antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? Quid exercitus scribimus directuros aciem in medijs fluctibus? Quid maria inquietamus? parum uidelicet ad mortes nostras terra late patet. Nimis delicate fortuna nos tractat. Nimis dura dedit nobis corpora, felicem ualitudinem. Non depopulatur nos casus incurrens. Emetiri cuique annos suos ex commodo licet, & ad senectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, & uocemus in nos fata cessantia. Miseri quid quaeritis? mortem, quae ubique superest? Petet illa uos & ex lectulo, sed ubique innotescens petat, occupabit uos in uestra domo, sed occupet nullum molientes malis. Hoc uero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, & rorare in ignotos, tiratum sine iniuria occurrentia deuantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est, nos sine ulla parsimonia nostri alienique sanguinis, mouemus maria, & nauigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus uentos quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra orbem suum furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Graciam traiecit, quam exercitus non uiceret cum impleuerit. Sic Alexander ulterior Baetris & Indis uolet quaerere, quid ultra magnum mare, & indignabitur aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis uictoria Crassum dabit. Non horrebit reuocantis diras tribuni, non tempestates limi maris, non circa Euphratem praefaga fulmina, & deos resistentes, per num deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito quis dixerit rerum suarum melius acturam fuisse nobiscum, si uentos flare uetuiisset, & inhibito discursu

rentium in sua quemque terra stare iussisset. Si nihil aliud, certe suo quisque tantum ad horum male nasceretur. Nunc parum ui domestica, externis quoque laborandum est. Nulla terra tam longe remota est, quae non amittere aliquod suum malum possit. Unde scio an nunc aliquis magnae gentis in abdito dominus, fortunae indulgentia mens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota molles. Unde hic mihi, an ille uentus bellum inuehet? Magna pars erat pacis humanae, maria praecudi. Non tamen (ut paulo ante dicebam) queri possumus de auctore nostri deos, beneficia eius corrumpimus, & ut essent contraria efficimus. Dedit ille uentos ad custodiendam coeli terrarumque temperiem, ad euocandas supprimendasque aquas, ad alendos fatorum atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ipsa factio, attrahens cibum in summa, & ne torpeat promouens. Dedit uentos ad ulteriora noscenda, fuisset enim imperitum animal, & sine magna experientia rerum homo, si circumscriberetur natalis soli sine. Dedit uentos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia, non ut legiones equitemque gesta ret, nec ut perniciofa gentium arma transueherent. Si beneficia naturae utentium prauitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui uidere expedit? Cui loqui? Cui non uita tormentum est? Nihil inuenies tam manifestae utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic uentos quoque natura bonos futuros inuenerat, ipsi illos contrarios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his & illis causa soluendi, sed iusta nulli. Diuersis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Itaque alicui uitio nauigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam testium loco dandus est, minima esse quae homines emant uita. Imo Lucili charissime, si bene furorem illorum aestimaueris id est nostrum (in eadem enim turba uolutamur) magis ridebis, cum cogitaueris uita parari ea, in quibus uita consumitur.

forte, mare

ERASMI IN LIBRVM V. EX CAP. II II.

Quod semper excoquit. Vnum exemplar habebat, quum quod semper concoquit sic emittit, sed mēdo se. Significat autem crassiora excrementa alui, aut certe uomitum.

Alia funiunt tepore. Sic prior editio. Fortunatus legit, alia diffunduntur. Britanicum exemplar habebat, di Cap. 8.
frabuntur tepore.

PINCIANI IN LIBRVM QVINTVM NATVRA-
LIVM QVAESTIONVM.

ITAQUE niues & ponuntur & durantur.] Considerandum an reponuntur legi debeat, hoc est coaceruatur, Cap. 10.
accumulatur, non & ponuntur. Ac sol mutato cursu in nostram rectior tendit] Vitiatissimus locus. Castigan-
tum puto sic, ac sol mutato cursu nostra regione cedit.

Cum effugerimus procellosos de super montes per quos praecipit in nauigantes uentus impingit] Si de fluctuum Cap. 18.
maribus accipimus necesse est, ut praepositio, per, pro superuacua eradatur. Si de promontorijs legendum erit. Cum
effugerimus procellosos de super montes in quos praecipit nauigantes uentus impingit. Circunferre pericula & rue-
re in ignotos iratum] Eadem, initium habet, non iratum, ut forte pro initium scribendum sit inuitum, quia sequi-
tur mox paulo quem non oderis. Vita parari ea in quibus uita consumitur] Vetus lectio, uita parari in qua uita
consumimur. Puto legendum, uita parari in qua uita consumitur.

LVCII ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM NATVRA-
LIVM QVAESTIONVM. LIB. VI.

in quo de terrae motu agitur.

Ompeios celebrem Campaniae urbem, in quam ab altera parte Sur-
rentinum Stabianumque littus, ab altera Herculanense conueniunt, ma-
reque ex aperto conductum amoeni sinu cingit, defuisse terramotu, ue-
xatis quaecumque adiacebant regionibus. Lucili uirorum optime, audi-
uimus, & quidem diebus hybernis, quos uacare a tali periculo maio-
res nostri solebant promittere. Nonis Febru. fuit motus hic, Regulo

& Verginio consulibus, qui Campaniā nunquam securam huius mali, indem-
 ramē & toties defunctā metu, magna strage uastauit. Nam & Herculaniensis oppi-
 di pars ruit, dubieq; stant etiam quæ relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut fac-
 clade, ita non sine querela est. Neapolis quoq; priuatim multa, publice nihil amē,
 leuiter ingenti malo perstricta. Villæ uerò præruptæ passim sine iniuria tremere.
 Adijciunt his sexcentarum ouium gregē exanimatum, & diuisas statuas, motæ pot
 hoc mentis aliquos atq; impotes sui errasse. Quorū ut causas excutiamus & propo-
 siti operis contextus exigit, & ipse in hoc tempus congruens casus, quarenda sunt
 trepidis solatia, & demendus ingens timor. Quid enim cuiq; satis tutum uideri po-
 test, si mundus ipse concutitur, & partes eius solidissimæ labant? Si, quod unum in
 mobile est in illo fixumq;, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuat? Si quod propi-
 um habet terra, perdidit, stare, ubi tandem resident metus nostri? Quod corpora re-
 ceptaculum inuenient? quò sollicita confugient, si ab imo metus nascitur, & fundi-
 tus trahitur? Cōsternatio omnium est, ubi tecta crepuere, & ruina signum dedit, tūc
 præceps quisq; se proripit, & penates suos deserit, ac se publico credit. Quam late-
 bram prospicimus, quod auxilium si orbis ipse ruinas agitet? si hoc quod noster
 ac sustinet, supra quod urbes sitæ sunt quod fundamentum quidam orbis esse dixe-
 runt, † discedit ac titubat? Quid tibi esse nō dico auxiliū, sed solatiū potest, ubi timor
 fugam perdidit? Quid est inquam satis munitum? Quid aut tutelam alterius ac sui
 firmum? Hostem muro repellam, præruptæ altitudinis castella, uel magnos exerci-
 tus difficultate aditus morabuntur. A tempestate nos uindictant portus. Nimborū
 uim effusam, & sine fine cadentes aquas recta propellunt, fugientes non sequitur in-
 cēdium, aduersus tonitrua & minas cœli subterraneæ domus, & defossi in altū spe-
 cus remedia sunt. Ignis ille cœlestis, non trāsuerberat terram, sed exiguo eius obie-
 ctu retūditur. In pestilentia mutare sedes licet. Nullum malum sine effugio est. Nun-
 quam fulmina populos perusserunt. Pestilens cœlum exhausit urbes, non abstulit.
 Hoc malum latissime patet, ineuitabile, auidum, publice noxiū. Non enim domos
 solum, aut familias, aut urbes singulas haurit, sed gētes totas, regionesq; subuertit,
 & modo ruinis operit, modo in altam uoraginem cōdit, ac ne id quidem relinquit,
 ex quo appareat, quod non est, saltem fuisse, sed supra nobilissimas urbes, sine ullo
 uestigio prioris habitus, solum extēditur. Nec defunt, qui hoc genus mortis magis
 timeant, quo in abruptum cum sedibus suis eunt, & ē uiuorum numero uiuā auferū-
 tur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ueniat. Hoc habet inter cetera
 iusticiæ suæ natura, præcipuum, quod cum ad exitum uentum est, omnes in equo
 sumus. Nihil itaque interest, utrum me lapis unus elidat, an monte toto premar.
 Vtrum supra me domus unius onus ueniat, & sub exiguo eius tumulo ac puluere
 expirem, an totus caput meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc & in aperto
 spiritum reddam, an in uasto terrarum dehiscentiū sinu: solus in illud profundū,
 an cum magno comitatu populorum concadentiū ferar. Nihil interest mea, quan-
 tus circa mortem meam tumultus sit, ipsa ubique tādundem est. Proinde magnum
 sumamus animum, aduersus istam cladem, quæ nec euitari, nec prouideri potest. De-
 sinamus audire istos, qui Campaniæ renunciare, quiq; post hunc casum emigrare
 runt, negantq; se unquam ipsam regionem accessuros: quis enim illis promittet, me-
 lioribus fundamētis hoc aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, & si mo-
 dum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius cōsistis locum, hæc noxar
 hic ante noctem dies scindet. Vnde scies, an melior eorum locorum cōditio sit, in
 quibus iam uires suas fortuna consumpsit, & quæ in futurum ruina sua fulta sunt? Et
 ramus enim, si ullam terrarum partem exceptam immunemq; ab hoc periculo co-
 dimus. Omnes sub eadem iacent lege. Nihil ita ut immobile esset natura cōcepit.
 lia temporibus alijs cadunt. Et quemadmodū in urbibus magnis, nunc hæc domus
 nunc illa suspenditur, ita in hoc orbe terrarum nunc hæc pars facit uitium, nunc
 Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Asia duodecim urbes simul perdidit. Cam-
 priore Achaiam & Macedoniā quæcunq; est ista uis mali quæ incurrit, nūc Cam-
 paniam

forte, defecit.

parum laetit. Circuit fatum, & si quid diu praeierit, repetit. Quaedam rariis solici-
tis, saepius quadam. Nihil immune esse, & innoxium linat. Non homines tantum qui
breuis & caduca res nascimur, urbes oraque terrarum & littora, & ipsum mare in fer-
uitatem fati uenit. Nos tamen nobis permansura promittimus bona fortuna, & fe-
licitatem, cuius ex omnibus rebus humanis uelocissima est leuitas, habituram in ali-
quos pondus ac moram credimus. Et perpetua sibi omnia promittentibus in men-
tem non uenit, id ipsum, supra quod stamus, stabile non esse. Neque enim Campaniae
aut Achaiae, sed omnis soli uitium est, male cohaerere, & ex causis pluribus re-
solui, & summam manere, partibus ruere. Quid ago? Solatium aduersus pericula
dare promiseram, ecce undique timenda denuntio. Nego quicquam esse quietis a ter-
ra, quod perire possit, & perdere. Ego uero hoc ipsum solatii loco pono: & quidem
ualentissimi: quandoquidem sine remedio timor stultus est, ratio terrorem pruden-
tibus excutit, imperitis sit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi hu-
mano dictum puta, quod illis subita captiuitate inter ignes & hostem stupentibus
dictum est. Vna salus uictis nullam sperare salutem, si uultis nihil timere, cogitate
omnia esse timenda, circumspicite quam leuibus causis discrutiamur. Non cibis no-
bis, non humor, non uigilia, non somnus, sine mensura quadam salubria sunt. Iam in-
telligitis nugatoria esse nostra, & imbecilla corpuscula, fluida, non magna molitio-
ne perdenda. Sine dubio id unum periculi satis esset, quod tremunt terrae, quod su-
bito dissipantur, ac superposita deducunt. Magni se aestimat, qui fulmina & motus ter-
rarum hiatusque formidat, uult ille imbecillitatis suae conscius timere pituitam: ita ui-
delicet nati sumus, tam felicia sortiti membra, & in hanc magnitudinem creuimus,
& ob hoc nisi mundi partibus motis, nisi coelum intonuerit, nisi terra subsederit, peri-
re non possumus. Vnguiculi nos & ne totius quidem dolor, sed aliqua a latere eius
scissura, conficit, & ego timeam terras trementes, quem crassior salua suffocat. Ego
extimescam emotum sedibus suis mare, & ne aestus, maiore quam soleat cursu, plus
aqua trahens superueniat, cum quosdam strangulauerit potio, male lapsa per
fauces. Quam stultum est mare horrere, cum scias stillicidio perire te posse. Nullum
est maius solatium mortis, quam ipsa mortalitas. Nullum autem omnium istorum
quae extrinsecus terrent, quam quod innumerabilia pericula in ipso sinu sint. Quid
enim dementius, quam ad tonitrua succidere, & sub terram correpere fulminum
metur? Quid stultius, quam timere nutationem ut subditos motuum lapsus, & irrup-
tiones maris extra litus eieciti, cum mors ubique praesto sit, & undique occurrat, ni-
hilque sit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani satis ualeat. Adeo
non debent nos ista confundere, tanquam plus in se mali habeant quam uulgaris
mors, ut contra, cum sit necessarium e uita exire, & aliquando emittere animam, ma-
iore perire ratione iuuat. Necesse est mori ubicunque quandoque. Stet licet ista hu-
mus: & se teneat suis finibus, nec ulla iactetur iniuria, supra me quandoque erit. Inte-
rest ergo, illam ego mihi, an ipsa se mihi imponat. Diducitur ingenti potentia, nescio
cuius mali, rumpitur, & me in immensam altitudinem abducit. Quid porro? Mors
leuior in plano est? Quid habeo quod querar, si rerum natura non me uult facere in
ignobili loco? Si mihi iniicit sui partem? Egregie Vagellius meus in illo inclyto car-
mine. Si cadendum est, inquit, mihi, coelo cecidisse uelim. Idem licet dicere. Si cade-
re est, cadam orbe concusso. Non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens
mortis solatium est, terram quandoque uidere mortalem.

CAP. II.

Illud quoque proderit praesumere animo, nihil horum deos facere, nec ira numi-
num, aut coelum concuti, aut terram. Suas ista causas habent, nec ex imperio faui-
unt, sed ex quibusdam uitijis, ut corpora nostra turbantur, & tunc, cum facere uiden-
tur iniuriam, accipiunt. Nobis autem ignorantibus uerum, omnia terribilia sunt, ut
pote quorum metum raritas auget. Leuius accidunt familiaria, & ex insolito formi-
do est maior. Quare autem quicquam nobis insolitum est: quia naturam oculis non
ratione comprehendimus, nec cogitamus, quid illa facere possit, sed tantum quid
fecerit. Damus itaque huius negligentiae poenas, tanquam nouis territi, cum illa non
sint

CAP. III.

sint noua, sed insolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, & quidem publice, siue deficere sol uisus est, siue luna, cuius obscuratio frequentior, aut parte aut tota delituit. Longeq; magis illæ actæ in transuersum faces, & coeli magna pars ardens, & crinita sydera, & plures solis orbis, & stellæ per diē uisæ, subitiq; transus ignium, multam post se lucem trahentium; nihil horum sine timore miramur, cum timendi sit causa, nescire, non est tanti scire, ne timeas. Quanto satius est causas inquirere, & quidem toto in hoc intentum animor. Neque enim illo quicquam inueniri dignius potest, cui se non tantum commodet, sed impendat.

CAP. III.

Quæramus ergo, quid sit quod terram ab infimo moueat, quid tanti molem corporis impellat, quid sit illa ualentius, quid tantum onus ui sua labefactet, cur modo tremat, modo luxata subsidat, nunc in partes diuisa discedat, & aliàs interuallum ruinæ suæ diu seruet, aliàs cito comprimat. Nunc amnes magnitudinis notæ conuertat introrsus, nunc nouos exprimat, aperiat aliquando aquarum calentium uenas, aliquando refrigeret, ignesq; nonnunquam per aliquod ignotum antea montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos & per secula nobiles comprimat. Mille miracula mouet, faciemque mutat locis, & desert montes, subrigit plana, ualles extuberat, nouas in profundo insulas erigit. Hæc ex quibus causis accidunt, digna res est excuti. Quod, inquis, erit præcium operæ? quo nullū maius est, nosse naturam. Neque enim quicquam habet in se huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui, quam quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo quid sit, propter quod accidunt hæc, quorum est adeo mihi dulcis inspectatio, ut quāuis aliquando de motu terrarum uolumen iuuenis ediderim, tamen tētare me uoluerim & experiri, an ætas aliquid nobis, aut ad scientiam aut certe ad diligentiam adiecerit.

CAP. V.

Causam qua terra concutitur, alij in aqua esse, alij in ignibus, alij in ipsa terra, alij in spiritu putauere, alij in pluribus, alij in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam existis causam esse dixerunt, sed non liquere, quæ esset. Nūc singula prosequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones ueterum parum exactas esse & rudes. Circa uerum adhuc errabatur. Noua omnia erant primo tentatibus, post eadem illa limata sunt, & si quid inuentum est, illis nihilominus referri debet acceptū. Magni animi res fuit, rerum naturæ latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere & in deorum secreta descendere. Plurimū ad inueniendū cōtulit, qui sperauit posse reperiri. Cū excusatione itaque ueteres audiendi sunt. Nulla res consummata est, dū incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque inuolutissima, in qua etiam cum multum actum erit, omnis tamē ætas quod agat inueniet, sed in omni alio negotio, longe semper à perfectio fuere principia.

CAP. VI.

al. siue mare

Vide scholia

In aqua causam esse, nec ab uno dictū est, nec uno modo. Thales Milesius totam terram subiecto iudicat humore portari & innatare, siue illud oceanum uocas, siue magnum mare, siue alterius naturæ, simplicem adhuc aquam & humidum elementum. Hæc inquit unda, sustinetur orbis, uelut aliquod grande nauigium, & graue his aquis quas premit. Superuacuum est reddere causas, propter quas existimat grauissimam partem mundi non posse spiritu tam tenui fugaciq; gestari, non enim nunc de situ terrarum, sed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas esse in causa, quibus hic orbis agitur, quod in omni maiore motu erumpunt ferē noui fontes: sicut in nauigijs quoque euenit, ut si inclinata sunt, & abiēre in iatus, aquam foueant, quæ in omni onere eorum quæ uehit si immodice depressa sunt, aut superfluitur, aut certe dextra sinistraq; solito magis surgit. Hanc opinionem falsam esse, non est diu colligendum. Nam si terram aqua sustineret, tota aliquando concuteretur, semper moueretur, nec agitari illam miraremur, sed manere. Tunc tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim nauis dimidia iactatur: nunc uerò non terrarum uniuersarum, sed ex parte motus est: quomodo ergo fieri potest, ut quod totum uehitur, totum non agitur, si eo quo uehitur agitur? At quare aqua erumpit? Primum omnium sæpe tremuit terra, & nihil humoris noui fluxit. Deinde si ex hac causa

causa unda prorumperet, à lateribus terræ circumfunderetur, sicut in fluminibus mari uidemus accidere, ut incrementum aquarum, quoties nauigia desidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum nō tam exigua fieret quā dicit eruptio, nec uelut per rimam lentina subreperet, sed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore & ferente uniuersa.

Quidam motum terrarum aquæ imputauere, sed nō ex eadem causa. Per om-

CAP. VII.

nem inquit terram, multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum nauigabilis etiam sine adiutorio imbrium magnitudo est. Hinc Nilus per uiam ingentes aquas inuehit. Hinc qui medius inter peccata & hostilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, † & Europam Asiamq; diuis terminans, alter Germanos auidam gentem belli repellens. Adhæc nunc patentissimos lacus, & stagna populis inter se ignotis circumdata, & ineluctabiles nauigio paludes, nec ipsi quidem inter se peruias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, & ex occulto amnes uomētia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus, quorum uires quā repentinæ, quā breues. Omnis hæc aquarum etiam intra terrā natura faciesq; est. Illic quoque aliæ uasto cursu deferuntur, & in præceps uolutæ cadunt, aliæ languidiore in uadis refunduntur, & leuiter ac quierē fluunt. Quis autem neget uastis illas receptaculis concipi & cessare multis inertes locis? Non est diu probandum ibi multas aquas esse, ubi omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex reposito multoque fundere. Si hoc uerum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, & relictis ripis uiolentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumē impetum dedit, & quam donec decrescat uerberabit. Potest fieri ut aliquam regionem riuus affluens exedat, ac secum trahat aliquam molem, qua lapsa, superposita quatiantur, iam uerò nimis oculis permittit, nec ultra illos scit producere animum, qui non credit esse in abscondito terræ sinus maris uasti. Nec enim uideo quid prohibeat uel obfret, quo minus illic habeatur aliquod etiam in abscondito litus, & per occultos aditus receptum mare, quod illic quoque tantundem loci tenet, aut fortassis hoc amplius, quo superiora cum tot animalibus erāt diuidēda: abstrusa enim & sine possessore deserta, liberius undis uacant. Quas quis uetat illic fluctuare, & uētis, quos omne interuallum terrarū, & omnis aer creat, impellit? Potest ergo maior solito extortatē pestas aliquam partem terrarum impulsam uehemētius cōmouere. Nam apud nos quoq; multa, quæ procul à mari fuerant, subito eius accessu uapulauere, & uillas in conspectu collocatas, fluctus qui longe audiebatur inuasit. Illic quoque potest accedere ac decedere pelagus infernum, quorum neutrum sit sine motu superstantium.

Nō quidem existimo diu te hæsitaturum, an credas esse subterraneos amnes & mare absconditum. Vnde enim ista prorumpunt, unde ad nos ueniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age cum uides interruptum Tigrim in medio itineris sic cari, & non uniuersum aueri, sed paulatim nō apparētibus damnis minui primum, deinde consumi, quod illum putas abire, nisi in obscura terrarum, utiq; cum uideas emergere iterum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid cum uides Alphæum celebratum poetis in Achæia mergi, & in Sicilia rursus transiecto mari effundere a mœnissimum fontem Arethusam? Nescis autē inter opiniones quibus † narratur Nili æstiuæ inundatio, & hanc esse, à terra illum erumpere, & augeri non supernis aquis, sed ex intimo redditis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Cæsar ut aliarum uirtutum, ita ueritatis imprimis amantissimus, ad inuestigandum caput Nilimiserat, audiui narrantes, longum illos iter peregisse, cum à rege Aethiopiæ infuncti auxilio, commendatq; proximis regibus, penetrassent: adulteriora quidem aiebant, peruenimus, ad immensas paludes, quarum exitum, nec incolæ nouerant, nec sperare quisquā potest, ita implicite aquis herbae sunt, & aquæ nec pediti eluere stabiles, nec nauigio, quod nisi paruum & unius capax, limosa & obsita palus nō ferat. Ibi, inquit, uidimus duas petras, ex quibus ingens uis fluminis excidebat. Sed si necaput illa, siue accessio est Nili, siue tunc nascitur, siue in terras ex priore recepta cursu

Hæc tria uerba uidetur super perisse

CAP. VIII.

al. euariatur

cursum redit, nonne tu credis illam quicquid est ex magno terrarum lacu ascendere. Habeant enim oportet pluribus locis sparsum humorem, & in imo coactum, ut ea

CAP. IX.

Ignem causam motus quidam, & quidem non eandem iudicant. Imprimis Anaxagoras, qui existimat simili penè ex causa, & aera concuti & terram, cum inferiora parte spiritus crassum aera, & in nubes coactum, eadem uero qua apud nos quoque nubila frangi solent, rumpit, & ignis ex hoc collisione nubium, cursuque elisi aeris cunctis cuit. Hic ipse in obuia incurrit, exitum quarens, ac diuellit repugnantia, donec per angusta aut nactus est uiam exeundi ad coelum, aut uero ac iniuria fecit. Alii in ignem causam quidem esse, sed non ob hoc iudicant, sed quia pluribus obrutus locis ardet, & proxima quæque consumat. Quæ si quando exesa ceciderint, tunc sequi motum earum partium, quæ subiectis adminiculis destitutæ labant, donec corrumpere, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus uasti aperiuntur, aut cum diu nutauere super ea se, quæ supersunt stantque, componunt. Hoc apud nos quoque uidemus accidere, quoties incendio pars ciuitatis laborat, cum exusta trabes sunt, aut corrupta, quæ superioribus firmamentum dabant, tunc diu agitata fastigia concidunt, & tam diu differuntur atque incerta sunt, donec in solido resederunt.

CAP. X.

Anaximenes ait terram ipsam sibi esse causam motus, nec extrinsecus incurere, quod illam impellat, sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere, quæ aut humor soluerit, aut ignis exederit, aut spiritus uolentia excusserit. Sed his quoque cessantibus non deesse, propter quod aliquid abscedat aut reuellatur. Nam primum omnia uetustate labuntur, nec quicquam tutum à senectute est. Hæc solida quoque & magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in ædificijs ueteribus quedam non percussa tamen decidunt, cum plus ponderis habuere quam uirium: ita in hoc uniuerso terræ corpore euenit, ut partes eius uetustate soluantur, solutæ cadant, & tremorem superioribus afferant, primum dum abscedunt (nihil enim utique magnum sine motu eius, cui hæsit, absconditur) deinde cum deciderint, solido exceptæ, resiliant, pilæ more, quæ cum cecidit exultat, ac sæpius pellitur, toties à solo in nouum impetum missa. Si uero in stagnantibus aquis delata sunt, hic ipse casus uicina concutit fluctu, quem subitum uastumque illisum ex alto pondus eiecit.

CAP. XI.

diffundit, melius

Quidam ignibus quidem assignant hunc tremorem, sed aliter. Nam cum pluribus locis ferueant, necesse est ingentem uaporem sine exitu uoluant, qui uero sua spiritum intendit, & si acius institit, opposita tamen diffundit, si uero remissior fuit, nihil amplius quam mouet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa & angusta, multo magis illum facere credamus, cum uolentius ac uastus ingentes aquas excitat. Tunc ille uaporatione inundantium aquarum, quicquid pulsauerit agitat.

CAP. XII.

Spiritum esse qui moueat, & plurimis & maximis autoribus placet. Archelaus antiquitatis diligens ait ita. Ventum in concaua terrarum deferuntur, deinde ubi iam omnia spacia plena sunt, & in quantum aer potuit densatus est, is qui superuenit spiritus, priorem premit & elidit, ac frequentibus plagis primo cogit, deinde percurbat. Tunc ille quarens locum omnes angustias dimouet, & claustra sua conatur infringere. Sic euenit, ut terræ spiritu lucitante, & fugam quarente, moueantur. Itaque cum terræ motus futurus est, præcedit aeris tranquillitas & quies, uidelicet, quia uis spiritus, quæ concitare uentos solet, in inferna sede detinetur. Nunc quoque cum hic motus in Campania fuit, quamuis hyberno tempore, & inquieto, per superiores dies à cælo aer stetit. Quid ergo? Nunquam flante uento terra concussa est? Admodum raro duo fluere simul uenti. Fieri tamen & potest & solet, quod si recipimus, & constat duos uentos rem simul gerere, quid ni accidere possit, ut alter superiorem aera agitet, alter inferum? In hac sententia licet ponas Aristotelem etiam ipsum pulum eius Theophrastum, non, ut Græcis uisum est, diuini, tamē & dulcis dopu uirum, & nitidi sine labore. Quid utrique placeat exponam. Semper aliqua uaporatio est à terra, quæ modo arida est, modo humido mixta. Hæc ab infimo æthere, & inquant

inquantum potuit elata, cum ulteriorem locum in quem exeat non habet, retro fer-
 rit, atq; in se reuoluitur, dumq; rixa spiritus reciprocantis iactat obstantia, & siue
 interclusus, siue per angusta † enisus est, motum ac tumultum ciēt. Straton ex ea
 dem schola est, qui hanc partem philosophiæ maxime coluit, & rerum naturę inqui-
 ror fuit. Huius tale decretum est, frigidum & calidum semper in contraria abeunt,
 & unā esse non possunt, eō frigidum confluit, unde uis calida discessit, & inuicem i,
 si calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico uerum est, sed utrumque in
 contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hyberno tempore cum supra terram frigus
 est, calēt putei, nec minus specus, atq; omnes sub terra recessus: quia eō se calor con-
 tulit, superiora possidenti frigori cedens, qui cum in inferiora peruenit, & eō se quā-
 tum poterat ingessit, quō densior, hoc ualidior est, huic alius superuenit, cui neces-
 sario cōgregatus ille iam & in angustum pressus, loco cedit. Idem ecōtrario euenit,
 cum uis maior frigidi illata in cauernis est. Quicquid illic calidi latet, frigori cedens
 abit in angustum, & magno impetu agitur, quia non patitur utriusq; natura concor-
 diam, nec in uno moram. Fugiens ergo & omni modo cupiens excedere, proxima
 quæq; remouetur ac iactat. Ideoq; antequam terra moueatur, solet mugitus audiri,
 uentis in abdito tumultuātibus, nec enim aliter posset, ut ait noster Vergilius, Sub
 pedibus mugire solum, & iuga celsa moueri, nisi hoc esset uentorum opus. Vices
 deinde huius pugnae sunt, delinit calidi congregatio, ac rursus eruptio. Tunc frigi-
 da compescuntur & succedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna uis cur-
 rat, & ultro citroque spiritus com meat, concutitur.

al. clifus

Sunt qui existiment spiritu quidem & nulla alia ratione tremere terram, sed ex
 alia causa, quā Aristoteli placuit. Quid sit quod ab his dicatur audi. Corpus no-
 strum & sanguinem irrigatur & spiritu, qui per sua itinera discurret. Habemus au-
 tem quædā angustiora animæ receptacula, per quæ nihil ampliū quā meat: quæ-
 dam patentiora, in quibus colligitur & unde diuiditur in partes. Sic hoc totum ter-
 rarum omnium corpus, & aquis, quæ uicem sanguinis tenēt, & uentis quo nihil ali-
 ud quis quā animam uocauerit, peruium est. Hæc duo alicubi concurrunt, alicubi
 consistūt. Sed quemadmodum in corpore nostro dum bona ualetudo est, uenarum
 quoque imperturbata mobilitas modum seruat, ubi aliquid aduersi est, micat crebri-
 us, & suspīria atque anhelitus, laborantis ac fessi signa sunt: ita terræ quoque, dum
 illis positio naturalis est, inconcussæ manent. Cum aliquid peccatur, tūc uelut ægri
 corporis motus est, spiritu illo qui modestius perfluebat, isto uehementius, & quæ-
 sante uenas suas: nec ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet esse terram,
 nam si hoc est, quemadmodum animal, tota uexationem sentiet. Neque enim in no-
 bis iēbris alias partes moratius impellit, sed per omnes pari æqualitate discurret.
 Vide ergo nunquid intret in illam spiritus ex circumfuso aere, qui quamdiu habet
 exitum, sine iniuriā labitur, si offendit aliquid, & incidit quod uiam claudat, tunc o-
 neratur primo infundente se à tergo aere. Deinde per aliquam rimam maligne fur-
 git, & hoc acrius fertur, quo angustius. Id sine pugna non potest fieri, nec pugna si-
 ne motu. At si nec rimam quidem per quam effluat inuenit, conglobatus illic furit,
 & huc atq; illò circumagitur, aliāq; deſcit, † alia intercudit, cum tenuissimus idemq;
 fortissimus, & irrepat quamuis in obstructa, & quicquid intrauit ui sua diducat
 & dissipet, tunc terra iactatur. Aut enim datura uento locum discedit, aut cum de-
 dit in ipsam, qua illum emisit, cauernam fundamento spoliata confidit.

forte, alia in-
terſcindit

Quidam ita existimant. Terra multis locis perforata est, nec tātum primos illos
 aditus habet, quos uelut spiramenta ab initio sui recepit, sed multos illi casus impo-
 suit. Alicubi diduxit, quicquid superne terreni erat aqua, alia torrentes † cecidere,
 alia estibus magnis dirupta patuere. Per hæc interualla intrat spiritus, quem si inclu-
 sit mare & adegit, nec fluctus retro abire permisit. tunc ille exitu simul redituq; præ-
 cluso, uoluntatur. Et quia in rectum non potest tendere, quod illi naturale est, in su-
 bime se inrendit, & terram prementem reuerberat.

CAP. XV.

forte, excedere

Etiannum dicendum est, quod pleriq; autoribus placet, & in quo fortasse fiet
 V diffensio.

CAP. XVI.

diffensio. Non esse terram sine spiritu palam est. Non tantum illo dico, quo se tenet, ac partes sui iungit, qui inest etiam faxis mortuisque corporibus, sed illo dico, quo uergetur & alente omnia: hunc nisi haberet, quomodo tot arbutis spiritum inferderet, non aliunde uiuentibus, & tot satis? Quemadmodum tam diuersas radices aliter atque aliter in se mersas foueret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animae, tam multa, tam uaria generantis, & haustu atque alimentis suo educantis? Leuibus adhuc argumentis ago, Totum hoc coelum, quod igneus aether, mundi summa pars claudit, omnes haec stellae, quarum inueniri non potest numerus, omnis hic coelestium coetus, & (ut alia praeteream) hic tam propere a nobis agens, cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreno trahit, & inter se partiuntur, nec ullo alio scilicet, quam halitu terrarum sustinentur. Hoc illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa tantaque, & se ipsa maior, terra nutrire, nisi plena esset animae, quam per diem ac noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest, ut non multum illi super sit, ex qua tantum petitur ac sumitur, & ad tempus quidem, quod exeat nascitur. Nec enim esset perennis illi copia suffecturi in tot coelestia spiritus, nisi inuicem ista excurrerent, & in aliud alia soluerentur. Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, et ex condito proferat. Non est ergo dubium, quin multum spiritus lateat intus, & caeca sub terra spacia aer latus obtineat. Quod si uerum est, necesse est id saepe moueatur, quod re mobilissima plenum est. Numquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quam aer, & tam uersatile & uagatione gaudens?

CAP. XVII.

Sequitur ergo, ut naturam suam exerceat, & quod semper moueri uult, aliquando & alia moueat. Id quando fit? Cum illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit, cum offenditur & retinetur, insanit, & moras suas abrupt, non aliter, quam ille poetae pontem indignatus Araxes. Quamdiu illi facilis & liber est alueus, primas quasque aquas explicat. Vbi saxa manu uel casu illata preffere uenientem, tunc impetum mora quaerit, & quo plura opposita sunt, plus inuenit uirium. Omnis enim illa unda quae a tergo superuenit, & in se crescit, cum onus suum sustinere non potuit, uim ruina parat, & prona cum his quae obiacebant fugit. Idem spiritu fit, qui quo ualentior agiliorque est citius rapitur, & uehementius sepius omne disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, uerum esse ex illo probatur: saepe enim cum terrae motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta est, inde uentus per multos dies fluxit. Vt traditur factum eo terrae motu, quo Chalcis laborauit, quod apud Asclepiodotum inuenies, auditorem Posidonii, in ipsis questionum naturalium causis. Inuenies & apud alios autores huius uno loco terram, & inde non exiguo tempore spirasse uentum, qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

CAP. XVIII.

Maxima ergo causa est, propter quam terra moueatur, spiritus natura citus, & locum e loco mutans. Hic quamdiu non impellitur, & in uacanti spacio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Vbi illum extrinsecus superueniens causa sollicitat compellitque, & in arcum agit, scilicet adhuc cedit tantum & uagatur. Vbi repta discedendi facultas est, & undique obsistitur, tunc Magno cum murmure motus circum claustra fremit, quae diu pulsata conuellit ac iactat, eo acrior quo cum ea lentiore mora luctatus est. Deinde cum circa perlustrauit omne quo tenebatur, nec potuit euadere, inde quod maxime impactus est, resilit, & aut per occulta diuiditur, ipso terrae motu raritate facta, aut per nouum uulnus emicuit. Ita eius uis tam non potest cohiberi, nec uentum tenet ulla compages: soluit enim quodcumque uinculum, & omne onus fert secum, infususque per minima, laxamentum transsuperat indomita naturae potentia liberat, utique cum concitatus sibi ius suum uindicat. Spiritus uero inuicta res est, nihil enim erit quod luctantes uentos, tempestatesque sonoris imperio premat, ac uinculis & carcere frenet. Sine dubio poetae hunc uoluerant uideri carcerem, in quo sub terra clausi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clausum est, esse adhuc uentum, nec id quod uetus est posse iam claudi. Nam quod

forte, sibi parat.

in clau

in clauso est, quiescit, & aeris statio est. Omnis in fuga uentus est. Etiamnum & illud accedit his argumentis, per quod appareat, quod motum efficit spiritus, quod corpora quoque nostra non aliter tremunt, quam si spiritum aliqua causa conturbat, cum timore contractus est, cum senectute languescit, & uenis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut sub accessionem cursu suo desinit. Nam quamdiu sine iniuria perfluit, & ex more procedit, nullus est tremor corpori. Cum aliquid occurrat quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quæ suo uigore tenebat, deficiens concutit, quicquid integer tulerat.

Metrodorum Chium necesse est audiamus, quod uult sententiæ loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones præterire, quas improbo, cum satis sit omnium copiam fieri, & quæ improbamus damnare potius quam præterire. Quid ergo dicit? Quomodo in dolio cantantis uox, per totum cum quadam diffusionione, percurrit ac resonat, & tam leuiter mota tamē circuit, non sine tactu eius tumultuque, quo inclusa est: sic speluncarum sub terra pendentium uastitas habet æra suam, quem simul alius superne incidens percussit, agit non aliter, quam illa de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore sonuerunt.

CAP. XIX.

Veniamus nunc ad eos qui omnia ista quæ retuli in causa esse dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque, & id hoc modo prosequitur. Aliqua pars terræ concaua est, & in hanc aquæ magna uis confluit. Ex hac est aliquid tenue, & cæteris liquidius. Hoc cum superueniente grauitate reiectum est terris illiditur, & illas mouet. Nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur. Etiamnum quomodo de spiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum est. Vbi in unum locum congesta est, & capere se desinit, aliquo incumbit, & primo uiam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire nisi per deuium potest diu inclusa, nec in directum cadere moderate, aut sine concussione eorum, per quæ & in quæ cadit. Si uerò cum iam rapi coeperit aliquo loco substitit, & illa uis fluminis in se reuoluta est, in continentem terram repellitur, & illam, † qua parte maxime pendet, exagitat. Præterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto, altius sedit, & fundus ipse uiciatur, tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum uergentium pondus inclinatur. Spiritu uerò nonnunquam impellit undas, & si uehementius insitit, eam scilicet terræ partem mouet, in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in† coacta itinera coniectus, & exitum quærens, mouet omnia: terra autem penetrabilis uetis est, & spiritus subtilior est, quam ut possit excludi, & uehementior, quam ut sustineri concitatus ac rapidus. Omnes istas esse posse causas Epicurus ait, pluresq; alias tētat, & alios, qui aliquid unum existis esse affirmauerunt, corripit, cum sit arduum de ijs quæ coniectura sequenda sunt, aliquid certi promittere. Ergo ut ait, potest terram mouere aqua, si partes aliquas eluit, & abrasit, quibus desint posse extenuatis sustineri, quod integris ferebatur. Potest terrā mouere impressio spiritus, fortasse enim aer extrinsecus alio intrante aere, agitur. Fortasse aliqua parte subito decidente percutitur, & inde motum capit. Fortasse aliqua pars terræ uelut columnis quibusdam ac pilis sustinetur, quibus uiciatis ac recedentibus, tremit pondus impositum. Fortasse calida uis spiritus in ignem uersa, & fulmini similis, cum magna strage obstantium fertur. Fortasse palustres & iacentes aquas aliquis flatus impellit, & inde aut ictus terram quatit, aut spiritus agitatio, ipso motu crescens & se incitans, ab imo in summa usq; perfertur, nullā tamen illi placet causam motus esse maiorem quam spiritum.

CAP. XX.

al. qua parte tendit, exagitat maxime.

al. terrena

Nobis quoq; placet hunc spiritum esse, qui tanta posset conari, quo nihil est in rerum natura potentius nihil acrius, sine quo nec illa quidem quæ uehementissima sunt ualent. Ignem spiritus concitat, aquæ si uentum detrahas, inertes sunt. Tunc demum impetum sumunt, cū illas agit flatus, qui potest dissipare magna spacia terrarum, & nouos montes subrectos extollere, & insulas non ante uisas in medio maris imponere. Theram, & Therasiam. Thiam nostræ ætatis insulam, spectantibus nautis in Aegeo mari enatam, quis dubitat quin in lucē spiritus uexerit? Duo genera sunt

CAP. XXI.

Vide scholia

forte, moenia

CAP. XXII.

(ut Posidonio placet) quibus mouetur terra, utriusque nomen est proprium. Altera succussio est, cum terra quatitur, & sursum ac deorsum mouetur. Altera inclinatio, qua in latera mutat nauigij more. Ego & tertium illud existimo, quod nostro uocabulo signatum est: non enim sine causa tremorem terræ dixere maiores, qui utrique dissimilis est: nam nec succutiuntur tunc & omnia, nec inclinantur, sed utriusque Res minime in huiusmodi casu noxia, sicut longe perniciosior est inclinatio concussione. Nam nisi celeriter ex altera parte properabit motus, qui inclinata conuolat, ruina necessario sequitur. Cum dissimiles huiusmodi motus inter se sint, causæ eorum diuersæ sunt. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera per uices uehiculorum plurium tracta sunt, & rotæ maiore nisu in salebras incidunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, cum petra è latere montis abrupta cecidisset, ædificia uicina tremore collapsa sunt. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta, magno pondere ac sono in subiacentem uernam cadat, eo uehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut uenit altius. Et sic commouetur omne tectum cauata uallis. Nec tantum pondere suo abscindi saxa credibile est, sed cum flumina supra ferantur, assiduus humor commissuras lapidis extenuat, & quotidie his ad quæ religatus est aufert, & illam (ut ita dicam) cutem qua continetur abradit. Deinde longa per æuum diminutio usque eò infirmat illa, quæ quotidie attriuit, ut desinant esse oneri ferendo. Tunc saxa uasti ponderis decidunt, tunc illa præcipitata rupes, quicquid ab imo percussit, non passura consistere, succutit. Et ruere omnia uisa repente (ut ait Vergilius noster). Huius motus succutientis terras hæc erit causa. Ad alteram transeo.

CA. XXIII.

forte, immisit,

al. apposta

συσπύσσει

CA. XXIII.

Rara terræ natura est, multumque habēs uacui, per has raritates spiritus fertur, qui ubi maior influxit nec emittitur, concutit terram. Hæc placet & alijs (ut paulo ante retuli) causa, si quid apud te profectura testium turba est. Hæc etiam Callisthenes probat, non contemptus uir. Fuit enim illi nobile ingenium, & furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Persarum multa milia, opponetur, & Callisthenem. Quoties dictum erit, occidit Darium, penes quem tunc magnū regnum erat, opponetur, & Callisthenem. Quoties dictum erit, omnia oceano tenuis uicit, ipsum quoque tentauit nouis classibus, & imperium ex angulo Thraciæ usque ad orientis terminos protulit, dicetur, sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducū regumque exēpla trāsierit, ex his quæ fecit nihil tā magnū erit, quā scelus Callisthenes. Hic Callisthenes in libris quibus describit quemadmodum Helice Burisque merse sunt, quis illas casus in mare, uel in illas mare & immerfit, dicit id quod in priore parte dictum est. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubique, ita & sub mari. Deinde cum est obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc & illuc fertur, & sibi ipse occurrens terram labefacta. Ideo frequentissime mari & opposita uexantur, & inde Neptuno hæc assignata est mouendi potentia. Quisquis primas literas Græcas didicit, scit illum apud Homerum ἐννοεῖν πύλον uocari.

Spiritum esse huius mali causam & ipse consentio, de illo disputabo, quomodo intret hic spiritus, utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehensibilia, an per maiora ac potentiora, & utrum ab imo, an etiam per summa terrarum. Hoc incredibile est. Nam in nostris quoque corporibus, cutis spiritum respuit, nec est illi introitus, nisi per quem trahitur, nec consistere quidem à nobis receptus potest, nisi in latiore corporis parte. Non enim inter neruos pulpas uē, sed in uisceribus & patulo interioris partis recessu commoratur. Idem de terra suspicari licet, uel ex hoc, quod motus non in summa terræ circūue summa est, sed subter & ab imo. Huius indicium est, quod altitudinis profundæ maria iactantur, motis scilicet his, supra quæ fusa sunt. Ergo uerisimile est terram ex alto moueri, & illic spiritum in cauernis ingentibus concipi. Imo, inquit, ceu cum frigore in horruimus, tremor sequitur, sic terras quoque spiritus extrinsecus accedens quassat. Quod nullo modo potest fieri. Algere enim

tem debet, ut idem illi accadat, quod nobis, quos externa causa in horrorem agit. Accidere autem terræ simile quiddā nostræ affectionis, sed non ex simili causa concesserim. Illam interior & altior iniuria debet impellere, cuius rei argumētum uel maximum hoc potest esse, quod cum uehemēti motu ad apertum ingenti ruina solū est, totas nonnunquā urbes & recipit hiatus ille & abscondit, Thucydides ait, circa Peloponesiaci belli tempus Atalantam insulam aut totam aut certe maxima ex parte superfusam. Idē Sidoni accidisse Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim terris interno motu diuulsis, loca disiecta, & campos interuē. Quod iam dicam, quemadmodum existimem fieri. Cum spiritus magna ui in uacuum terrarum locū penitus applicuit, cōpītq; rixari, & de exitu cogitare, late, ra ipsa inter quæ latet sæpius percutit, supra quæ urbes interdum sitæ sunt: hæc nonnunquam adeo cōcutiuntur, ut ædificia superposita procumbant: nonnunquam intantum, ut parietes quibus fertur omne regimen caui, decidant in illum subteruācantem locū, totaq; urbes in immensam altitudinē mergantur. Si uelis credere, aīunt, aliquando Ossam Olympo cohæsisse, deinde terrarum motu recessisse, & scisam unius magnitudinem montis in duas partes. Tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Thessalia siccauit, abductis in se quæ sine exitu stagnauerant aquis. Ladon flumen inter Helim & Megalēpolin mediū est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos specus (quid enim aliud appellem loca uacua sub terris) spiritum conuenire. Quod nisi esset, magna terrarum spacia commouerentur, & unā multa titubarent. Nunc exiguæ partes laborant, nec unquam per ducenta miliaria motus extenditur. Ecce hic qui impleuit fabulis orbem, non transcendit Campaniam. Quid dicam, cum Chalcis tremuit Thebas stetisse? Cū laborauit Aegium, tam propinquas illi, Patras de motu nihil audisse: Illa uasta cōcussio, quæ duas suppressit urbes Helicē, & Burim, circa Aegium constitit. Apparet ergo intantum spacium motum protendere, quantum illa sub terris uacantis loci inanitas pateat. Poteram ad hoc probandum abuti autoritate magnorum uiro- rum, qui Aegyptum nunquam tremuisse tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreuerit. Tantum enim (si Homero fides est) aberat a continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis potest, sed continenti admota est, Turbidus enim defluens Nilus, multumq; secum limum tra- hens, & eum subinde apponens prioribus terris, Aegyptum annuo incremento semper ultra tulit. Inde pinguis & limosi soli est, nec ulla interualla in se habet, sed creuit in solidum arescente limo, quo pressa erat & sedens structura, cum partes glu- tinarentur, nec quicquam inane interuenire poterat, cum solido liquidum, ac mol- le semper accederet. Sed mouetur & Aegyptus & Delos, quam Vergilius stare ius- sit, Immotam quæ colū dedit, & contemnere uentos. Hanc philosophi quoque credu- la natio dixerunt non moueri, autore Pindaro. Thucydides ait antea quidē immo- tam fuisse, sed circa Peloponesiacum bellum tremuisse. Callisthenes & alio tempo- re ait hoc accidisse. Inter multa, inquit, prodigia quibus denunciata est duarum ur- bium Helicē & Buris euersio, fuere maxime notabilia, columna ignis immensi, & Delos agitata. Quam ideo stabilem uideri uult, quia mari imposita, habeat conca- uas rupes & saxa peruia, quæ dent deprehensio aeri reditum. Ob hoc etiam insulas esse certioris soli, urbesq; eo tutiores, quo propius ad mare accesserunt: falsa hæc es- se Pompeij & Herculaneum sensere. Adhuc nunc quod omnis ora maris obnoxia est motibus, sic Paphos non semel corruit, sic nobilis & huic iam familiaris malo Ni- copolis. Cyprum ambit altum mare & agitur. Tyros & ipsa tam mouetur quàm diluitur. Hæ fere causæ redduntur, propter quas tremit terrā.

Vide Scholia.

CAP. XXV.

al. pertendere
CAP. XXVI.

Quædā tamen propria in hoc campano motu accidisse narrantur, quorum ratio reddenda est. Aiunt enim sexcentarū ouium gregem exanimatum in Pōpeiana re- gione. Nō est quare hoc putes ouibus illis timore accidisse. Diximus solere post ma- gnos terrarum motus pestilentiam fieri. Nec id mirū est, multa enim mortifera in al- to latet. At aer ipse qui uel terrarū culpa uel pigritia & æterna nocte torpescit, gra- uis haurientibus est, uel corruptus interiorum ignium uitio, cū est longo situ emis- sus,

CAP. XXVIII.

sus, purum hunc liquidumq; maculat ac polluit, insuetumq; ducentibus spiritibus fert noua genera morborum. Quid quod aquæ inutiles pestilentesq; in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunq; aura liberior uerberet; Crassa itaq; graui caligine sempiternaq; tectæ, nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aer quoq; qui mixtus est illis, quicq; inter illas paludes iacet, cemerit, late uitium suum spargit, & haurientes necat. Facilius autem pecora sentuntur, & aquis, quarum maxima in pestilentia culpa est. Oues uerò mollioris naturæ quo propiora terris ferunt capita, corruptas esse non miror, cū afflatum diuacris circa ipsam humū exceperint. Nocuisset ille & hominibus, si maior exisset, sed illum copia aeris synceri extinxit, antequam ut ab homine posset trahi surgeret.

Multa autem terras habere mortifera uel ex hoc intellige, quod tot uenena nascuntur, non manu sparsa, sed sponte, solo scilicet habente, ut boni ita mali semina. Quid quod pluribus Italiæ locis per quædam foramina pestilens exhalatur uapor, quem non homini ducere, non feræ tutum est. Aues quoq; si in illum inciderint, atequam cælo meliore leniatur, in ipso uolatu cadunt, fluuntq; corpora, & nō aliter quam per uim elisæ fauces tument. Hic spiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentia habet, quàm ut despeccat & ultro sibi illata conficiat. Vbi per secula conditis tenebris, ac tristicia loci creuit in uitium, ipsa ingravescit mora, hoc peior quo segnior. Cum autem exitum nactus est, ipsa ingraui umbrosi frigoris malum, & infernam noctē soluit, ac regionis nostræ aera infuscat. Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille spiritus purior transit in noxiū. Inde subita continuæq; mortes & monstrosa genera morborum, ut ex nouis orta causis, breuis aut longa clades est, prout uitia ualuere. Nec prius pestilentia delinquit, quàm spiritū illū grauem exercuit laxitas cœli, uentorumq; iactatio.

CAP. XXIX.

Nam quod aliquot insanis attonitisq; similes discurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi priuatus ac modicus est, quid ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra cōcutitur, quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrasse? Non est facile inter magna mala non desipere. Itaq; lenissima ferè ingenia in tantum uenere formidinis, ut sibi exciderent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit, similisq; furenti, quisquis timet, sed alios cito timor sibi reddit, alios uehementius perturbat, & in dementiā transfert. Inde inter bella errauere lymphatici, nec usquam plura exempla uaticinantiū inuenies, quàm ubi formido mētes religione mixta percussit. Statuam diuisam nō miror, cum dixerim montes à mōtibus recessisse, & ipsum diruptum esse ab imo solū. Hæc loca uiquoniam & uasta conuulsa ruina (Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas) dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus Vna foret, uenit medio uī pontus & undis Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & urbes, Littore diductas, angusto interluit æstu. Vides totas regiones à suis sedibus reuelli, & trans mare iacere, quod in confinio fuerat, uides & urbium fieri gentiumq; dissidium, cum pars naturæ concitata est de se, uel aliquod mare ingens spiritus impegit, quorum mira, ut ex toto, uis est. Quamuis enim parte sæuiat mundi tamen uiribus sæuit. Sic & Hispanias à contextu Africæ mare eripuit. Sic hac inundatione quam poetarum maximi celebrant Italia Siciliā reiecta est. Aliquanto autem plus impetus habent, quæ ex infimo ueniunt. Acriora enim sunt in quibus nifus est per angusta. Quantas res nō terrarum mores quamq; mira spectacula ediderint, satis dictū est. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod æs unius statuæ, ne solidum quidem, sed concauum ac tenue diruptum est, cū fortasse in illud se spiritus, quærēs fugā, incluserit? Illud uerò quis nescit? Ductis edificia angulis uidimus moueri, iterumq; componi. Quædā uerò parū apta posito suo, & à fabris negligentius solutiusq; cōposita, terræ motus sæpius agitata cōpegit. Quod si totos parietes & totas findit domos, & latera magnarū quæ solida sunt scindit, & pilas operibus subditas dissipat, quid est, quare quisquam dignum annotari putet, sectā esse æqualiter ab imo ad caput in partes duas scindere? Quare tamē per plures dies motus fuit? Non desijt enim assidue tremere

CAP. XXX.

mentius quidē, sed ingenti damno, quia pressa & quassa quatīebat, quibus ad cā-
 dendū male stantibus, non erat impellī, sed agitari. Nondū uidelicet spiritus omnis
 exciderat, sed adhuc emissa parte maiore oberrabat. Inter argumēta quibus pro-
 batur spiritus ista fieri, nō est quod dubites & hoc ponere, cum maximus editus tre-
 mor est, quo in urbes terrasq; sauitū est, nō potest par illi subsequi alius, sed post ma-
 ximū leues motus sunt, quia uehementius exitū uentis lucātibus fecit. Reliquia de
 inde residui spiritus nō idem possunt, nec illis pugna est, cum iam uiam inuenerint.
 sequanturq; ea quā prima uis ac maxima euasit. Hoc quoq; dignum memoria iudico,
 ab eruditissimō & grauissimō uiro cognitū, forte enim cum hoc euenit lauābatur,
 uidisse se affirmabat in balneo tessellas, quibus solū erat stratum, alterā ab altera se-
 parari, iterumq; committi, & aquam modo recidi in cōmissuras pauimēto recedē-
 te, modo compresso bullire & elidi. Eundē audiui narrantē uidisse se molles mate-
 rias, mollius crebriusq; tremere, quā natura duras. Hāc Lucili uirorum optime
 quantū ad ipsas causas. Illa nūc, quā ad confirmationem animorū pertinent, quos
 magis refert uestra fortiores fieri, quā doctiores. Sed alterū sine altero nō fit. Nō
 enim aliunde animo uenit robur, quā a bonis artibus, quā a contēplatione natu-
 ra. Quē enim nō hic ipse casus aduersus omnes firmauerit & erexerit? Quid est cur
 ego hominē aut feram, quid est cur sagittā aut lanceam tremam? maiora me pericu-
 la expectāt. Fluminibus & terris, & magnis naturae partibus petimur. Ingenti itaq;
 animo mors prouocāda est, siue nos æquo uastoq; impetu aggreditur, siue quotidiana
 no & uulgari exitu, nihil refert quā minax ueniat, quātūq; sit, quod in nos trahat,
 quod a nobis petit minimum est. Hoc senectus a nobis ablatura est, hoc auriculā dō-
 lor, hoc in nobis humoris corrupti abundantia, hoc cibus parū obsequēs stomacho,
 hoc pes leuiter offensus. Pusilla res est hominis anima, sed ingens res est cōtemptus
 animae. Hanc qui cōtempserit, securus uidebit maria perturbari, etiā si illa omnes
 excitauerint uenti, etiā si aestus aliqua perturbatione mūdī, totum in terras uerterit
 oceanū. Securus aspiciet fulminantis cōli trucē ac horridam faciem, frangatur licet
 cōelum, & ignes suos in exitiū omnium imprimis suum misceat, securus aspiciet
 ruptis cōpagibus dehiscens solum. Illa licet inferiorū regna retegantur, stabit super
 illam uoraginē intrepidus, & fortasse quō debet cadere desiliet. Quid ad me, quā
 sint magna quibus pereor? Ipsum perire nō est magnum, proinde si uolumus esse feli-
 ces, si nec hominū, nec deorū, nec rerum timore uersari, si despiciere fortunam super
 uacua promittentem, leuīa minitantē, si uolumus tranquille degere, & ipsis dijs de
 felicitate controuersiā tagere, anima in expedito est habenda. Siue illam insidie, siue
 morbi petet, siue hostiū gladij, siue insularum cadentium fragor, siue ipsarum ruina
 terrarū, siue uasta uis igniū, urbes agrosq; pari clade cōplexa, t quum libet illi eam
 accipiat. Quid aliud debeo, quā exeūtē hortari, & cū bonis omnibus emittere? ua-
 de fortiter, uade feliciter. Nihil dubitaueris reddere. Nō de re, sed de tēpore est quā
 fito. Facis quod quandoq; faciendū est. Nec rogaueris, nec timueris, nec te uelut in
 aliquod malum exiturū tuleris retro. Rerū natura quā te genuit expectat, & locus
 melior ac tutior. Illic non tremunt terrae, nec inter se uenti cum magno nubiu frago-
 re concurrunt, non incendia regiones urbesq; uastāt, non naufragiorū totas classes
 sorbentiū metus est, non arma contraria disposita uexillis, & in mutuam perniciem
 multorū milium par furor, non pestilentia, & ardentes promiscue, cōmunes popu-
 lis cadētibz, rogi. Istud leue est, qd timemus. Graue est, potius semel incidat, quā
 semper impēdat. Ego autem perire timeam, cum terra ante me pereat, cum ista qua
 tiantur quā quatiant, & in iniuriā nostrā non sine sua ueniunt. Helicem Burimq; to-
 tas mare accepit, ego de uno corpusculo timeā. Supra oppida duo nauigatur, duo
 aut quā nolumus, quā in nostrā noticiā memoria literis seruata perduxit. Quā
 multa alia alijs locis merfa sunt? Quot populos aut terra aut in se mare inclusit? Ego
 recusem mei finē, cum sciā me sine fine non esse? imō cū sciā omnia esse finita? Ego ul-
 timū suspiciū timeā. Quantū potes itaq; ipse te cohortare Lucili, contra metū mor-
 tis. Hic est qui nos humiles facit, hic est qui ipsam uitā cui parcat inquietat, ac perdit.
 Hic omnia ista dilatat, terrarū motus, & fulmina. Quē omnia feres cōstāter, si cogita

CAP. XXXI

forte, uide-
tissimum.

CA. XXXII

al. facere.

al. qui uoluit
tam

ueris nihil interesse inter exiguū tēpus & lōgū. Horē sunt quas p̄dimus. Puta dies esse, puta mēses, puta annos, perdimus illos, nepe perituros. Quid oro te refert, nū perueniā ad illos? fluit tēpus & audidissimos sui deserit. Nec quod futurū est, meū est, ac quod fuit. In pūcto fugientis tēporis p̄deo, & magni est modicū fuisse. Elegāter illi Lelius sapiens dicēti cuidā sexaginta annos habeo, hos inquit, dicis sexaginta quos nō habes? Ne ex hoc qdē intelligimus incōprehensibilis uitā cōditionē & fortē tēporis semper alieni, q̄ annos annumeramus amissos. Hoc affigamus animo, hoc nobis subinde dicamus. Moriendū est. Quādo? Quid tuar? Mors naturā lex est, mortis tributū officiumq; mortaliū malorumq; omniū remediū est. Optabit illā, quisquis timet. Omnibus omīsis hoc unū Lucili meditare, ne mortis nomen reformides, effice illā tibi cogitatione multa familiarem, ut si ita tulerit, possis illi uel obuiā exire.

PINCIANI IN LIB. SEXTVM NATVRALIVM QVAESTIONVM.

Cap. 2. [Imperitis sit magna ex desperatione securitas] Eadē mutato dictionum ordine imperitis magna sit ex desperatione securitas. Cōsidera an legendū manu potius quā magna.

Cap. 4. QUID tanti molem ponderis pellat] Corporis non pōderis in eadem habetur castigatius quandoquidē etiam ta sequente. Ita inquit in hoc uniuerso terrā corpore euenit, ut partes eius uetustate soluantur, & alibi. Sic hoc totum terrarum omnium corpus & aquis quā uicem sanguinis tenent, cetera.

Cap. 9. Sed intra ipsam & ex ipsa quasdam partes eius decidere] In eadem aliter, sed intra ipsam, & in ipsam quasdam partes eius decidere.

Cap. 21. ET insulas non ante uisas in medio mari ponere. Therem & Theream hanc nostrae aetatis insulam spectantibus nobis in Aegeo mari natam quis dubitat] Castigandum puto hunc locum sic, & insulas non ante uisas in medio mari ponere Theram & Therasiam. Thiam nostrae aetatis insulam spectantibus nauis in Aegeo mari enatam quis dubitat? Plinius uolumine secundo, capite 87. Inter Cycladas Olympiadis 135. anno quarto Thera & Therasia, inter easdem post annos 130. Hierā eademq; automate, & ab ea duobus stadiis post annos 110. in nostro aeo. 24. Iunio Syllano, & L. Balbo consulibus ad 8. Idus Iulij Thia. Nam nec succutiuntur tūc omnia] Legendū forte moenia, non omnia, ut non multo post, aedificia uicina tremore collapsa sunt.

Cap. 22. TUNC illa praecipitata rupes, quicquid ab illo percussit non passura consistere sonitu uenit] Deprauatissimum locum & tantum non conclamatum restituendum hoc pacto existimo, tunc illa rupes praecipitata quicquid ab imo percussit non passura consistere succutit.

Cap. 24. Aut tertē maxima ex parte supersusam] Suppressam, nō supersusam in eadē habetur. Sicq; esse legendum monstrat ipse autor paulo post, dicens: illa uasta cōcussio, quā duas suppressit urbes Helicē, & Buran. Quāquā & supersusam legi posset ex Thucydide tertio uolumine, sed idē erit sensus. Item Atalantem legendum, non Atalantem, ex eodē autore colligitur, cui suffragatur uetus lectio. Idem Sidoniae accidisse] Sidoni, non Sidoniae legendum reor, quā urbs est Phoeniciae notior quā ut sit prodenda. Et uero simile est quassationi obnoxiam esse Sidonem, cum Tyrus urbs propinqua eo malo labore, sicuti & omnia loca maritima, ut paulo ante monstrauit.

Cap. 25. Tunc effugisse Penæon] Legendum reor, tunc effluxisse Penæū. Is celebris est Thessaliae fluius omnibus. Cum laborauit Aegine] Scribo, Cum laborauit Aegium. Urbs est Peloponnesi Aegium paruo spacio submotā a Patris omnibus fere Cosmographis. Aegina autem insula in sinu Saronico longe distat à Patris, & paulo post Aegium non Aegium legendum, ad stipulante etiam uetere lectione.

LVCII ANNAEI SENECAE NATVRALIVM QVAESTIONVM LIBER SEPTIMVS ET VLTIMVS.

In quo agitur de Cometis.

CAP. I.

Ergo usq; eo tardus, & hebes, & demissus in terrā est, ut ad diuina non erigatur, ac tota mente cōsurgat, utiq; ubi nouū aliquod ē cōcūculum fulsit. Nam quādiu solita decurrūt, magnitudinē rerū consuetudo subducit. Ita enim cōpositi sumus, ut nos quotidiana etiā si admiratione digna sunt, transeāt, contra minimarū quoq; rerū, si insolita prodierunt, spectaculū dulce fiat. Hic itaq; cōcūsus astrorū, quibus immensi corporis pulchritudo distinguitur, populū nō cōuocat. At cū aliquid ex more mutātū est, omniū uultus in cōcūlo est. Sol spectatorē nisi cū deficit nō habet. Nemo obseruat lunā, nisi laborantē. Tunc urbes cōclamāt, tūc pro se quisq; superstitione uana trepidat. Quāto illa maiora sunt, quod sol totidē (ut ita dicā) gradus quot dies habet, & annū circū suo claudit, quod à solstitio ad minūēdos dies uertitur, quod à solstitio statū inclinat

& dat spatium noctibus, quod sydera abscondit, quod terras cum tanto maior sit illis non
 ar, sed calorem suum intensificationibus ac remissionibus temperando fouet, quod lunam
 equam implet nisi aduersam sibi, nec obscurat. Haec tamen non annotamus, quam-
 tur ordo seruatur. Sed si quid turbatum est, aut praeter consuetudinem emicuit, specta-
 mus, interrogamus, ostendimus. Adeo naturale est, magis noua quam magna mira-
 r. Idem in Cometis fit, si rarus & insolita figura ignis apparuit, nemo non scire quid sit
 capit, & oblitus aliorum de aduentitio quaerit, ignarus, utrum debeat mirari an timere.
 Non enim desunt qui terreant, qui significationes eius graues predicent. Sciscitantur
 & cognoscere uolunt, prodigium sit, an sydus. At me hercules non aliud quis aut ma-
 gnificetius quaesierit, aut didicerit utilius, quam de stellarum syderumque natura: utrum
 anima contracta, quod & uisus noster affirmat, & ipsum ab illis fluens lumen, & calor
 inde descensum, an non sint flammis orbes, sed solida quaedam terrenaque corpora, quae per
 igneos tractus labentia inde splendorem trahant coloremque, non de suo clara. In qua opi-
 nione magni fuere uiri, qui sydera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum pa-
 scientia. Nam per se, inquit, flamma diffugeret, nisi aliquid haberet quod teneret, & a
 quo teneretur, coglobatamque nec stabili inditam corpori, pro certo iam mundus tur-
 bine suo dissipasset. Ad haec inuestiganda proderit quaerere, num Cometarum eius condi-
 tionis sint, cuius superiora. Videtur enim cum illis quaedam habere communia, ortus
 & occasus. Ipsam quoque quamuis spargatur & longius exeat, faciem, aequae tamen i-
 gnis splendidi sunt. Itaque si omnia terrena sydera sunt, his quoque eadem fors erit. Si ue-
 ro nihil aliud sunt quam purus ignis, mouenturque mensibus senis, nec illos conuersio
 mundi soluit & uelocitas, illa quoque possunt & tenui consistere materia, nec ob hoc di-
 scuti assidue coeli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excussisse, ut sciamus utrum mun-
 dus terra stante circumeat, an mundo stante terra uertatur. Fuerunt enim qui dicerent
 nos esse, quos rerum natura nescientes ferat, nec coeli motu fieri ortus & occasus, sed
 ipsos oriri & occidere. Digna res est contemplatione, ut sciamus in quo rerum statu sumus,
 pigerrima sortiti an uelocissima sede, circa nos deus omnia, an nos agat. Necessarium
 est autem ueteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem
 eorum cursus adhuc non potest, nec explorari, an uices seruent, & illos ad suum diem certus
 ordo producat. Noua haec coelestium obseruatio est, & nuper in Graeciam inuenta. De
 moeritus quoque subtilissimus antiquorum omnium suspicari ait se, plures stellas esse que
 currant, sed nec numerum illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinque syde-
 rum cursibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Graeciam transtulit. Hic tamen
 de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet ne apud Aegyptios quidem, quibus maior coe-
 li cura fuit, hanc partem elaboratam. Canon postea diligens & ipse inquisitor, defectio-
 nes quidem solis seruatas ab Aegyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Come-
 tarum, non praetermissurus, si quid explorati apud illos comperisset. Duo certe qui
 apud Chaldaeos studuisse se dicunt, Epigenes & Apollonius Myndius, peritissimus
 inspicendorum naturalium, inter se dissident. Hic enim ait, Cometarum in numero stel-
 larum errantium poni a Chaldaeis, tenerique cursus eorum. Epigenes contra ait, Chaldaeos
 nihil de Cometis habere comprehensi, sed uideri illos accendi turbine quodam aeris
 cocitati, & intorti. Primum ergo (sit tibi uidetur) opiniones huius ponamus ac re-
 fellamus. Huic uidetur plurimum uirium habere, ad omnes sublimium motus stella Sa-
 turni. Haec cum proxima signa Martis, aut in Lunae uicina transit, aut in Solis incidit
 radios, natura uetosa & frigida contrahit pluribus locis aera, conglobatque. Deinde si
 radios solis assumpsit, tonat fulguratque. Si Martem quoque consentientem habet, fulmi-
 nat. Preterea, inquit, aliam naturam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum
 enim & omnis humidis euaporatio splendorum tantum coeli citraictum minaces mouet,
 illa autem calidior sicciorque terrarum exhalatio fulmina extundit. Trabes uero & faces
 quae nullo alio inter se quam magnitudine distant, hoc modo fiunt. Cum humida terre-
 naque in se globus aliquis aeris clausit, quem turbinem dicimus, quacumque fertur, praebet
 speciem ignis extenti. Quotamdiu durat, quamdiu mansit aeris illa complexio, humi-
 di intra se terrenique multum uehes. Vt a proximis meditationibus incipiam, falsum est fa-
 ces &

al. tradiderunt

forte, proferre
CAP. I.

CAP. II.

CAP. III.

al. uiciniam

al. materiam

CAP. V.

ces & trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideo arbuta radicitus uellit, & quocumq; incumbit, solū nudat, sylvas interim & tecta ex-
 ripiens, inferior ferē nubibus, utique nunquam altior. At contra trabes editior cœli
 pars ostentat. Ita nunquam nubibus obstitērunt. Præterea turbo omni nube ueloci-
 or rapitur, & in orbem uertitur. Super ista uelociter definit, & ipse se sua uirrupit.
 Trabes autem non transcurrunt, nec præteruolant, ut faces, sed commorantur, & in
 eadem parte cœli collucēt. Charimander quoq; in eo libro quem de Cometis com-
 posuit, ait Anaxagoræ uisum grande insolitumq; cœlo lumen magnitudine ample-
 trabis, & id per multos dies fulsisse Callisthenes tradit, antequā Burim & Helicem
 mare absconderet. Aristoteles ait, non trabem illam, sed Cometem fuisse, cæterum
 ob nimium ardorem non apparuisse sparsum ignem, sed procedente tempore cum
 iam minus flagraret, redditam suam Cometæ faciem. In quo igne multa quidem se-
 runt digna, quæ notarētur, nihil tamen magis, quàm quod ut ille fulsit in cœlo, statim
 supra Burim & Helicem mare fuit. Nunquid ergo Aristoteles non illam tantū, sed
 omnes trabes Cometæ esse crederet? Hanc habetis differentiam, quod is conti-
 nuus ignis est, cæteris sparsus. Trabes enim flammam æqualem habent, nec ullo lo-
 co intermissam aut languidam. In ultimis uerò partibus coactam, qualem fuisse il-
 lam, de qua modo retuli, Callisthenes tradit. Duo, inquit Epigenes, Cometarum
 genera sunt. Alij ardorem undiq; effundunt, nec locum mutant, alij in unam partem
 ignem uagum in modum comæ porrigunt, & stellas prætermeant, quales duo etate
 nostra uisi sunt. Illi priores criniti undiq; etiam immoti, humiles ferē sunt, & eisdem
 causis quibus trabes facēsq; conflantur, & ex intemperie aeris turbidi, multa secum
 arida humidatq; terris exhalata uersantis. Potest enim spiritus per angusta elisus ac-
 cendere supra se positum aera, plenum alimentis idoneis igni. Deinde propellere
 ex nitido, ne ex aliqua causa refluat † cursus ac remittatur deinde iterum proximo
 die ac sequentibus consurgere, & eundem locum inflammare. Videmus enim uen-
 tos per plures dies ad constitutū redire. Pluuiæ quoq; & alia tempestatū genera ad
 præscriptum reuertuntur. Vt breuiter aut uolūtate eius exprimam, eadem ferē ra-
 tione hos fieri Cometæ existimat, qua fiunt ignes turbine eiectionis. Hoc unum inter-
 est, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, hī de terra in superio-
 ra eleuantur. Aduersus hæc multa dicuntur. Primum si uentus in causa esset, nun-
 quam Cometæ sine uento appareret. Nunc autem & quietissimo aere apparet.
 Deinde si uento fieret, cum uento caderet. Et si uento inciperet, cresceret uento,
 eoq; esset ardentior, quo ille incitator. His accedit illud quoq; uentus multas aeris
 partes impellit. Cometæ in uno loco apparet: & uentus in sublime non peruenit.
 Cometæ autem uisuntur supra quàm uentis ire licet. Transit deinde ad illos, quos
 ait certiorē habere stellarum speciem, qui & procedunt & signa prætereunt. Hos
 ait ex eisdem causis fieri, quibus illos quos dixit humiliores. Hoc tantum interesse,
 quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem,
 & in editiora cœli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meri-
 diem semper agerentur, quod uentus hic nititur. Atqui uarie concurrunt, alij in or-
 tum, alij in occasum, omnes in flexum, quod iter non daret uentus. Deinde si aquil-
 onis illos impetus à terris in altum leuaret, alij uentis non orirētur. Cometæ, atqui
 oriuntur. Illam nunc rationem eius (utraq; enim utitur) refellamus. Quicquid hu-
 midū aridūq; terra efflauit, cum in unum coit, ipsa discordia corporum, spiritum
 uersat in turbinem. Tunc illa uis uenti circumeuntis quicquid intra se compre-
 hendit cursu suo accendit, & leuat in altum, ac tam diu manet splendor ignis ex-
 pressus, quam diu alimenta sufficiunt, quibus desinentibus, & ipse subsidit. Quibus
 dicit, non notat qualis sit turbinum cursus, & qualis Cometarum. Illorum rapidus
 ac uiolentus & ipsis uentis citatior est, Cometarum lenis, & quod per diem & noctem
 cœlem quantum transierit, abscondat. Deinde turbinum motus uagus est & diffu-
 sus, & (ut Salustij utar uerbis) uerticosus. Cometarum autem compositus, & defini-
 tum iter carpens. Num quis nostrum crederet aut lunam aut quinq; sydera rapi-
 uento

al. fuerūt que
not.

CAP. VI.

forte, rursus

CAP. VII.

CAP. VIII.

Vide scholia

vento, aut turbine rotari. Non ut puto. Quare quia non est illis perturbatus & impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt; aliquis credat illos caulis turbulentis & inconstantibus pelli. Deinde etiam si uertices isti comprehendere terrena humidaq; & ex humili in altum exprimere possent; non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usq; in nubilum uis est. Cometas autem immixtos stellis uidemus per superiora labētes. Ergo uerisimile non est in tantum spacium perseverare turbinem, qui quo maior est, maturius corrumpitur.

Vtrumlibet itaq; eligat aut uis inde peruenire non poterit, aut magna & concitata citius ipsa se frangat. Præterea humiliores illi Cometæ ob hoc (ut putant) non creant altius, quia plus terreni habēt. Grauitas illos sua in proximo tenet. Atqui necesse est his Cometis diuturnioribus & cellioribus, plenior materia sit. Neque enim diutius apparent, nisi maioribus nutrimentis sustinerentur. Dicebam modo, non posse diu uerticem permanere, nec supra lunam, aut usq; in stellarum locum crescere. Nempe efficit turbinem, plurium uentorum inter ipsos luctatio. Hæc diu non potest esse. Nam cum uagus & incertus spiritus certi uolatus est, nouissime uni uis omnis uiccedit. Nulla autem tempestas magna perdurat. Procellæ quanto plus habent uirium, tanto minus temporis. Ventī cum ad summū uenerunt, remittuntur omni uiolentia. Necesse est ista cōcitatione in exitium sui tendant. Nemo itaque turbinem toto die uidit, ne hora quidē. Mira uelocitas eius, & mira breuitas est. Præterea uiolentius celeriusq; in terra circaq; eam uoluitur, quo cellior, eo solutior, laxiorq; est, & ob hoc diffunditur. Adhuc nunc, quo etiam si in summum pertenderet, ubi syderibus iter est, utiq; ab eo motu, qui uniuersum trahit, solueretur. Quid enim est illa conuersione mundi citatius; hac omnium uentorum in unum coniecta uis dissiparetur, & terræ solida fortisq; compages, nedum particula aeris torti.

Præterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoq; permaneret turbo. Quod porro tam incredibile est, quam in turbine longior mora. Utq; motus motu contrario uincitur, habet enim suam locus ille uertiginem, quæ rapit cœlum, Syderaq; alta trahit, celeriq; uolumine torquet. Et ut des eis aliquā aduocationem, quod fieri nullo modo potest, quid de his Cometis dicetur, quæ senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse motus eodem loco. Alter ille diutinus & assiduus, suum sine intermissione peragens opus, Alter nouus & recens, & turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita cæterorumq; supra lunam meantium motus irreuocabilis est, nec hæsitat usquam, nec resistit, nec dat ullam nobis suspicionem obiectionis sibi morę. Fidem non habet turbinem uiolentissimum & perturbatissimum tempestatis genus, in medios syderum ordines peruenire, & inter disposita ac tranquilla uersari. Credamus ignem circumactio turbine accendi, & hunc expulsum in sublime, præbere nobis opinionem speciemq; syderis longi. At puto tale esse debet, quale est id, quod ignem efficit, Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim uestigio uersatur, & in columnæ modo circumagens se uoluitur. Ergo ignē quoq; qui inclusus est, similē esse illi oportet. Atqui longius est & dissectus, minimeq; similis in orbem coactio. Epigenem relinquamus, & aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiā, illud in primis præsumendum est, Cometas non in una parte cœli aspici, nec in signifero tantum orbe, sed tam in ortu quam in occasu, frequentissime tamen circa septentrionem. † Forma etiam non est una. Quamuis enim Græci discrimina fecerint eorum, quibus in morem barbæ flamma dependet, & eorū qui undiq; circa se uelut comā spargunt, & eorū qui bus fusus quidē est ignis, sed in uerticē tendens, tamen omnes isti eiusdē notæ sunt, Cometæq; recte dicuntur. Quorum cum post longum tempus appareant formę, inter se eos comparare difficile est. Illo ipso tempore quo apparent, inter spectantes de habitu illorū non conuenit, sed prout cuiq; acrior acies aut hebetior, ita dicit aut tibi acidiorē esse aut rubicundiorē, & crines aut in interiora deductos, aut in latera diffusos. Sed siue sunt aliquæ differentię illorum, siue non sint, eadem sūt ratione necesse est Cometæ. Illud unum constare debet, præter solidum aspici nouam syderis faciem;

CAP. IX.

forte, cū ceteris uolutatus

CAP. X.

CAP. XI.

forte, forma est una

al. liuidiorē

CAP. XII.

faciem, circa se dissipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum hæc placet, cum ex stellis errantibus, altera se alteri applicuit, confuso in unum duarum lumine, faciem longioris syderis reddi. Nec hoc tunc tantum euenit, cum stella stellam attingit, sed etiam cum appropinquauit. Interuallum enim, quod inter duas est, illustratur ab utraq; inflāaturq; & longum ignem efficit. His illud respondebimus, certum esse numerum stellarum mobilium. Solere autē eodem tempore & has apparere & Cometen. Ex quo manifestum fit, non illarū coitu fieri Cometen, sed propriū & sui iuris esse. Etiamnum frequēter stella sub altioris stellæ uestigium uenit. Et Saturnus aliquando supra Iouem est, & Mars Venerem aut Mercuriū recta linea despicit. Nec tamen propter hunc cursum, cum alter alterum subit, Cometes fit, alioquin annis omnibus fieret. Omnibus enim aliquæ stellæ in eodem signo simul sunt. Si Cometam faceret stella stellæ superueniens, momento esse desineret. Summa enim uelocitas transeuntium est. Ideo omnis syderum defectio breuis est, quia cito illas idem cursus, qui admoerat, abstrahit. Videmus solem & lunam intra exiguum tempus, cū obscurari cœperint, liberari. Quanto celerior debet fieri in stellis congressio, tanto minoribus. Atqui Cometæ senis mensibus manent, quod non accideret, si diuarum stellarū conuentu gignerentur. Illæ enim diu coherere nō possunt, & necesse est illas lex celeritatis separet. Præterea ista nobis uicina uidentur, cæterum interuallis ingentibus dissident. Quomodo ergo potest altera stella usq; ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraq; iuncta uideatur, cū sint ingenti regione diductæ. Stellarum, inquit, duarum lumē miscetur, & præbet unius speciem. Nempe sic, quæ admodum rubicunda sit nubes solis incursum, quemadmodum uespertina aut matutina flauescunt, quemadmodum alterne arcus solis uisitur. Hæc omnia primum magna ui efficiuntur. Sol enim est, qui ista succendit. Stellarum non est eadem potentia. Deinde nihil horum, nisi infra lunam in terrarum uicina nascitur. Superiora pura & sincera sunt, & coloris sui semper. Præterea si quid tale accideret, non haberet moram, sed extingueretur cito, sicut coronæ, quæ solem lunamue cingunt, & intra breuissimum spaciū exolescunt. Nec arcus quidem diu perseverat. Siquid esset tale, à quo medium inter duas stellas spaciū confunderetur, æque cito dilaberetur. Utiq; non in tantū maneret, quantum morari Cometæ solent. Stellis intra signiferum cursus est, hunc gyrum premunt, at Cometæ ubiq; cernuntur. Non magis certum est illis tempus quo appareant, quàm locus ullus, ultra quem non exeant.

CAP. XIII.

Aduersus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum stellas quinq; discurre, sed has solas obseruatas esse. Cæterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obscuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum positionem talem, ut tunc demum, cum ad extrema eorum uenere, uisuntur. Ergo intercurrunt quædam stellæ, ut ait, nobis nouæ, quæ lumen suum cum stantibus misceant, & maiorem quàm stellis mos est, porrigant ignem: hoc ex his quæ mentitur leuissimum est, tota eius narratio mundi, mendacium impudens est. Nam si illi credimus, summa cœli ora solidissima est, in modum tecti durata, & alti crassiq; corporis, quod atomi congesti coaceruatq; fecerunt. Huic proxima superficies est ignea ita compacta, ut solui uitariq; non possit. Habet tamen spiramenta quædā, & quali fenestras per quas ex parte exteriori mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rursus ex mundo in exteriora labuntur. Itaq; hæc quæ præter consuetudinem apparent, influxerunt ex illa utraq; mundi iacente materia. Soluere ista quid aliud est, quàm manum exercere, & in uentum iactare brachia? Velim tamen hi dicat iste, qui mundo tam firma lacunaria imposuit, quid sit quare credamus illi tantam esse crassitudinem cœli? Quid fuit, quod illò tam solida corpora adduceret, & ibi detineret? Deinde quod tantæ crassitudinis est, necesse est & magni ponderis sit. Quomodo in summo ergo manent grauior? Quomodo illa moles non decedat, & se onere suo frangit. Fieri enim non potest, ut tanta uis ponderis, quamamle substituit, pendeat, & leuib; innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur, nec rursus de medio aliquid

CAP. XIII.

et oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnum nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, & cadere quidem, sed non apparere an cadat, quia praecipitatio eius aeterna est, nihil habens nouissimū, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, cum rationem nullam inuenirent, propter quam pondus in aere staret. Feriur, inquiunt, semper, sed non apparet an cadat, quia infinitum est in quod cadit. Quid est deinde quo probes, non quinq; tantū stellas moueri, sed multas esse, & in multis mundi regionibus? Aut si hoc sine ullo probabili argumento licet respondere, quid est quare non aliquis aut omnes stellas moueri, aut nullam dicat? Præterea nihil te adiuuat ista stellarum passim eūtium turba. Nam quo plures fuerint, saepius in alias incident, rari autem Cometae & ob hoc mirabiles sunt. Quid quod testimonium dicer contra te omnis aetas, quæ taliū stellarum exortus & annorauit, & posteris tradidit. Post mortem Demetrii Syriæ regis, cuius Demetrius & Antiochus liberi fuere, paulò ante Achaicum bellum Cometes effulsit, non minor sole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumq; lumē emittēs, quāto uinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius districta est, & euauit claritas, Nouissimē autem totus intercidit. Quot ergo coire stellas oportet, ut tātum corpus efficiat? Mille in unū licet congreges, nunquā hunc habitū solis æquabūt. Attalo regnante initio Cometes apparuit modicus. Deinde sustulit se diffuditq;, & usq; in æquinoctialem circulum uenit, ita ut illam plagā cœli cui lactea nomen est, in immensum extentus æquaret. Quot ergo conuenisse debēt erraticæ, ut tam longum cœli tractū occuparent igne continuo? Contra argumentū dictum est, contra testes dicendū est. Nec magna molitione detrahenda est autoritas Ephori, Historicus est. Quidam incredibiliū relatu commendationem parant, & lectorem aliud acturū, si per quodidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligētes sunt, qui quibusdam mendaciū obrepit, quibusdam placet. Illi non euitāt, hi appetunt. Et hoc in cōmune de tota natione, quæ approbare opus suū, & fieri populare nō putat posse, nisi illud mendacio asperlit. Ephorus uerò non religiosissimæ fidei, saepe decipitur, sepe decipit. Sicut hic Cometē, qui omnīū mortalīū oculis custoditus est, quia ingentis rei traxit euentus, cum Helicem & Burim ortu suo merisit, ait illum descendisse in duas stellas, quod præter illum nemo tradidit. Quis enim posset obseruare illud momentum, quo Cometes solutus, & in duas partes redactus est? Quomodo autem si est qui uiderit Cometem in duas dirimi, nemo uidit fieri ex duabus? Quare autē non adiecit in quas stellas diuisus sit, cum aliqua ex quinque stellis esse debuerit?

CAP. XV.

CAP. XVI.

CAP. XVII.

Apollonius Myndius in diuersa opinione est. Ait enim Cometen non unum ex multis erraticis effici, sed multos Cometas erraticos esse. Non est, inquit, species falsa, nec duarum stellarum confinio ignis extentus, sed & proprium sydus Cometes est sicut solis aut lunæ. Talis illi forma est, non in rotundū restricta, sed procerior & in longum producta. Cæterum non est illi palam cursus, altiora mundi secatur, & tunc demum apparet, cum in imum cursus sui uenit. Nec est quod putemus eundem uisum esse sub Claudio, quem sub Augusto uidimus, Nec hunc qui sub Nerone Cæsare apparuit, & Cometis detraxit infamiam, illi similem fuisse, qui post necem diuulsi Veneris Iudis genitricis, circa undecimam horam diei emerisit. Multi uarij sunt, dispares magnitudine, dissimiles colore, alijs rubor est sine ulla luce, alijs candor & purum liquidumq; lumen, alijs flamma, & hæc non syncera, nec tenuis, sed multum circa se uoluens fumidi ardoris. Cruenti quidam, minaces, qui omen post se futuri sanguinis ferunt, hi minuunt augentq; lumen suum, quemadmodum etiam sydera, quæ clariora cum descendere sunt, maioraq; ex loco propiore uisuntur, minora cum redeunt & obscuriora, quia abducunt se longius. Aduersus hoc proptinus respondetur, non idem accidere in Cometis, quod in cæteris. Cometae enim quo primum die apparuerint, maximi sunt. Atqui deberent crescere, quo propius accederent. Nunc autē manet illis prima facies, donec incipiant extinguī. Deinde quod aduersus priores, etiam aduersus hunc dicitur. Si erraret Cometes, essetq; sy-

CAP. XVIII.

X Nunq;

CAP. XIX.

Nunquam apparet stella per stellam. Acies nostra nō potest per medium sydus exire, ut per illud superiora prospiciat. Per Cometen autē non aliter quā per nubem ulteriora cernuntur, ex quo apparet illum non esse sydus, sed leuem ignem ac tumultuarium. Zenon noster in illa sententia est, congruere iudicat stellas & radios inter se committere, hac societate luminis existere imaginem stelle lōgioris. Ergo quidam nullos esse cometas existimant, sed species illorum per repercussionem vicinorum syderum, aut per coniunctionem cohærentium reddi. Quidam aiunt esse quidē, sed habere cursus suos, & post certa lustra in conspectum mortalium exire. Quidam esse quidem, sed non quibus syderum nomen imponas, quia dilabuntur, nec diu durant, & exigui temporis mora dissipantur.

CAP. XX.

In hac sententia sunt plerique nostrorum, nec id putant ueritati repugnare. Videmus enim in sublimi uaria ignium concipi genera, & modo cœlum ardere, modo lōgos à tergo flammarū albescere tractus, modo faces cum igne uasto rapi: ipsa etiam fulmina, & si uelocitate mira, simul & perstringunt aciem, & relinquunt ignes suos, aeris attriti, & impetu inter se maiore collisi. Idē ne resistunt quidem, sed expressi fluunt, & protinus pereunt. Alij uerō ignes diu manent, nec ante discedūt, quam consumptum est omne, quo pascebantur, alimentum. Hoc loco sunt illa à Posidonio scripta miracula, columnæ, clypeique flagrantēs, aliæque insigni nouitate flammæ, quæ nō aduerterent animos, si ex consuetudine & lege discurrent. Ad hæc stupet omnes, & repentinum ignem ex alto efferunt, siue emicuit aliquid & fugit, siue compresso aere & in ardorem coacto, loco miraculi stetit. Quid ergo? Non aliquādo lacuna cedentis retro ætheris patuit, & uastum in concauo lumē? Exclamare posses, quid est hoc? Medium uideo discedere cœlum, Pallentesque polo stellas, quæ aliquando non expectata nocte fulserunt, & per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei ratio est, quare alieno tempore apparent, quas esse, etiam cum laterent, constat. Multos Cometas non uidemus, quod obscurantur radijs solis, quo deficiente, quendam Cometem apparuisse, quem sol uicinus obtexerat, Posidonius tradit. Sepe autē cum occidit sol, sparsi ignes non procul ab eo uidentur. Videlicet ipsa stella sole perfunditur, & idē aspici non potest. Cometæ autem radios solis effugiunt.

CAP. XXI.

al. modo

Placet ergo nostris Cometas sicut faces, sicut tubas, trabesque, & alia ostēta cœli, denso aere creati. Idē circa Septentrionem frequentissimē apparent, quia illic plurimum est aeris pigri. Quare ergo nō stat Cometes, sed procedit, dicam. Ignium materia alimentum suum sequitur. Quamuis enim illi ad superiora nisus est, tamē deficiente materia retroiens ipse descendit, in aera quoque si dextrā leuamque premit partem. Nulla enim illi uia est, sed quā illū uena pabuli sui duxit, illō repit, nec ut stella procedit, sed ut ignis pascitur. Quare ergo per longum tempus apparet, & nō cito extinguitur? Sex enim mensibus hic, quem nos Neronis principatu latissimo uidimus, spectandum leprebuit, in diuersum illi Claudiano circumactus. Ille enim à septentrione in uertice surgens, orientem petiit semper obscurior, hic ab eadem parte cœpit, sed in occidentem tendens, ad meridiem flexit, & ibi se subduxit oculis. Videlicet ille t̄ humidiora habuit & aptiora ignibus, quæ profecutus est, huic rursus uberior fuit & plenior regio. Huc itaque descendit, inuitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos spectauimus, fuisse diuersum, cum hic in dextrū motus sit, ille in sinistrū. Omnis autem stellis in eandem partem cursus est, id est, contrarius mundo. Hic enim ab ortu uoluitur in occasum, illa ab occasu in ortum eunt. Et ob hoc duplex hic motus est, ille quo eunt, & hic quo auferuntur. Ego nostris non assentio. Non enim existimo Cometem subitaneum ignem, sed inter æterna opera naturæ. Primum quæ cunctæ ære creat, breuia sunt. Nascuntur enim in re fugaci & mutabili. Quomodo potest enim in aere aliquid idem diu permanere, cum ipse aer nunquam idem maneat: fluit semper, & breuis illi quies est. Intra exiguum momentum in alium quā in quo fuerat, statum uertitur. Nunc pluuus, nunc serenus, nunc interuentura que uariis: nubesque illi familiarissime sunt, in quas coit, & ex quibus soluitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquā immotæ iacent. Fieri non potest, ut ignis

CAP. XXII.

al. humidiora

ceteris

certus in corpore uago sedeat, & ita pertinaciter hæreat, quàm quem natura, ne unquam excuteretur, aptauit. Deinde si alimento suo hareret, semper descenderet. Eo enim crassior aer est, quò terris propior, nunquam Cometes in imum usq; demittitur, neq; appropinquat solo. Etiamnum ignis aut it quò illum natura sua ducit, id est sursum, aut eo quò trahit materia, cui adhæsit, & quam depascitur. Nullis ignibus ordinarijs & cœlestibus iter flexum est. Syderis proprium est, ducere orbem. Atqui hoc an Cometæ alij fecerint nescio, duo nostra ætate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt, sic fulmina in unum ualent ictum, sic quæ transuersæ dicuntur stellæ & cadentes, præteruolant & secant aera. Nullis ignibus nisi in suo mora est. Illis dico diuinis, quos habet mundus æternos, quia partes eius sunt, & opera. Hi autem aliquid agunt, & uadunt, & tenorem suum seruant, paresq; sunt. Nam alternis diebus maiores minores uè fierent, si ignis esset collectitiuus, & ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout pleniùs aleretur aut malignius. Dicebam modo nihil diuturnum esse, quod exarlit aeris uitio, nunc amplius adiicio. Morari ac stare nullo modo potest. Nam & iax & fulmen & stella transcurrentes, & quisquis alius est ignis aere expressus, in furga est, nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem, & ideo non cito expellitur, sed emetitur spaciū suum, nec extinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitem ponit? Quis in angustum diuina compellit? Nempe hæc ipsa sydera, quæ sola moueri credis, alios & alios circuitos habent. Quare ergo non aliqua sint, quæ in proprium iter, & ab istis remotum se cesserint? Quid est, quare in aliqua parte cœlum peruium non sit? Quod si iudicas non posse ullam stellam nisi signiferum attingere, Cometes potest sic latum habere circulum, ut in hunc parte aliqua sui incidat, quod fieri nō est necessarium, sed potest.

CAP. XXIII.

Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera diuisus sit, nec hanc unam deterat semitam, cæteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo & pulcherrimo corpore inter innumerabiles stellæ, quæ noctem decore uario distinguunt, quæ aera minimè uacuum & inertem esse patiuntur, quinque solas esse, quibus exercere se liceat, cæteras stare, fixum & immobilē populū? Si quis hoc locome interrogauerit, quare ergo non quemadmodum quinq; stellarum ita harum obseruatus est cursus? Huic ego respondebo, Multa sunt quæ esse concedimus, qualia sunt ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio & impellimur & reuocamur, omnes fatebuntur, quid tamen sit animus ille rector dominusq; nostri, non magis tibi quisquam expediet, quàm ubi sit. Alius illum dicet esse spiritum, alius concentum quendam, alius uim diuinam & dei partem, alius tenuissimum aerem, alius incorporalem potētiam. Non deerit qui sanguinē dicat, qui calorem. Ad eo animo non potest liquere de cæteris rebus, ut adhuc ipse se quærat. Quid ergo miramur Cometæ tam rarum mūdi spectaculum nondum teneri legibus certis, nec initia illorū finesq; notescere, quorum exingentibus interuallis recursus est? Nondum sunt anni mille quingenti, ex quo Græcia stellis numeros & nomina fecit. Multaq; hodie sunt gentes quæ tantū facie nouerunt cœlum, quæ nondū sciant cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoq; nuper ratio ad certū perduxit. Veniet tēpus, quo ista quæ nunc latent in lucem dies extrahat & longioris aui diligentia. Ad inquisitionem tatorum ætas una non sufficit, ut tota cœlo uacet. Quid quod tam paucos annos inter studia ac uitia non æqua portione diuidimus? Itaq; per successiones ista longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posterī nostri tam aperta nos nescisse mirentur. Harum quinq; stellarum, quæ se ingerunt nobis, quæ alio atq; alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogūt, qui matutini uespertiniq; ortus sint, quæ stationes, quando in rectū ferantur, quare agantur retro, modo cœpimus scire. Vtrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset, nam hoc illi nomē imposuere cedenti, ante paucos annos didicimus. Inuenti sunt qui nobis dicerent, erratis, qui ullam stellam, aut suppressere cursum iudicatis, aut uertere. Non licet stare cœlestibus, nec auerti, prodeunt omnia, ut semel missa sunt uadūt. Idem erit illis cur

CAP. XXIV.

CAP. XXV.

CA. XXVI

sus, qui sui finis. Opus hoc aeternū irreuocabiles habet motus, qui si quādo confite-
 rint, alia ex aduerso incidēt, quæ nūc tenor & æqualitas seruat. Quid est ergo
 & aliqua redire uideātur? Solis occurfus speciem illis tarditatis imponit, & natura
 uiarū circularumq; sic positorū, ut certo tēpore intuentes fallāt. Sic naues quamvis
 plenīs uelis eant, uidentur tamen stare. Erit qui demonstret aliquādo, in quibus Co-
 metæ partibus errent, cur tam seducti à cæteris eant, quantū qualesq; sint. Cōtenti si-
 mus inuentis, aliquid ueritati & posterī cōferant. Per stellas, inquit, ulteriora nō ce-
 nimus, per Cometas aciem trāsmittimus. Primum si sit istud, non in ea parte sit, quæ
 sydus ipsum est spissi ac solidi ignis, sed quæ rarus splendor excurrit, & in crines dis-
 pergitur: Per interualla ignium, non per ipsos uides. Stellæ, inquit, omnes rotunde
 sunt, Cometæ porrecti, ex quo apparet stellas non esse. Quis enim tibi concedet Co-
 metas longos esse? Quorum natura quidem, ut cæterorū syderum globus est. Co-
 rum fulgor extenditur. Quemadmodū sol radios suos longe lateq; dimittit, ceterarū
 ipsi alia est forma, alia ei quod ex ipso fluit luminis: sic Cometarū corpus ipsum cor-
 rotundatur, splendor autem longior quā cæterorum syderum apparet. Quare
 inquis? Dic tu mihi prius, quare luna dissimillimum solis lumen accipiat, cum acci-
 piat à sole? Quare modo rubeat, modo palleat? Quare liuidus illi & ater color sit, cū
 à conspectu solis excluditur? Dic mihi quare omnes stellæ inter se dissimilē habeant
 aliquatenus faciem, diuersissimā soli. Quomodo nihil prohibet, ista sydera esse, quæ
 uis similia non sint, ita nihil prohibet Cometas aeternos esse & fortis eiusdem, cuius
 cætera, etiam si faciem illis non habent similem. Quid porrò mundus ipse si conside-
 res illū, nonne ex diuersis cōpositus est? Quid est quare in leone semper sol ardeat,
 & terras estibus torreat? in aquario astringat hyemem, flumina gelu claudat? Et hoc
 tamen & illud sydus eiusdem conditionis est, cum effectu & natura dissimile sit. In-
 tra breuissimum tempus aries extollitur, libra tardissimè emergit, & tamen hoc sy-
 dus. & illud eiusdem naturæ est, cum illud exiguo tempore ascendat, hoc diu profe-
 ratur. Non uides q̄ cōtraria inter se elemēta sint? grauiā & leuiā sunt, frigida & cali-
 da humida, & sicca. Tota huius mundi concordia ex discordibus constat. Negas Co-
 metem stellam esse, quia forma eius nō respōdeat ad exemplar, nec sit cæteris simi-
 lis. Vides quā simillima est illa, quæ tricesimo anno reuertitur ad locū suū, huic
 quæ intra annum reuēsit sedem suā. Non ad unā natura formā opus suū præ-
 stat, sed ipsa uarietate se iactat. Alia maiora, alia uelociora alijs fecit. Alia ualidiora,
 alia temperatiora, quædam autem eduxit à turba, ut singula & cōspicua procede-
 rent, quædam ingregem misit. Ignorat naturæ potentiam, qui illi non putat aliquan-
 do licere, nisi quod sepius facit. Cometas non frequenter ostendit, attribuit illis aliū
 locum, alia tempora, dissimiles cæteris motus. Voluit & his magnitudinem operis
 sui colere, quorum formosior facies est, quā ut fortuitam putes, siue amplitudinem
 eorum cōsideres, siue fulgorem, qui maior est ardentiorq; quā cæteris. Facies uerò
 habet insigne quiddam & singulare, non in angustū cōiecta & arcata, sed dimissili-
 berius, & multarum stellarum amplexa regionem. Aristoteles ait Cometas signi-
 ficare tempestatem & uentorum intemperantiam, atq; imbrīum. Quid ergo? non ut
 dicas sydus esse, quod futura denūciat? Non enim sic hoc tempestatis signū est, quo
 modo futuræ pluuiæ scintillare oleum, & putres concrescere fungos, aut quomo-
 do indicium est sæuituri maris, si marina. In sicco ludunt fulicæ, notasq; paludes
 deserit, atq; altam supra uolat ardea nubem, sed sic, quomodo æquinoctium in ca-
 lorem frigusq; flectentis anni, quomodo illa quæ Chaldaei canunt, quid stella nascenti-
 bus triste lætumue constituat. Hæc ut scias ita esse, non statim Cometes ortus, uen-
 tos & pluuias minatur, ut Aristoteles, sed annum totum suspectum facit. Ex quo ap-
 paret illum non ex t̄ proximo, quæ in proximum daret signa traxisse, sed habere
 posita & compressa legibus mundi. Fecit is Cometes, qui Paterculo & Vopisco cō-
 fulibus apparuit, quæ ab Aristotele Theophrastoq; sunt prædicta. Fuerūt enim ma-
 ximæ & continuæ tempestates ubiq; At in Achaia, Macedoniæq; urbes terrarū
 motibus prorutæ sunt. Tarditas, inquit, illorum argumētum est grauiores esse, mul-
 tiusq;

forte, impro-
uiso.

in se habere terreni, Ipsi præterea cursus, ferè enim cōpelluntur in cardines
 Vtrumq; falsum est. De priore dicam prius, Quare quæ tardius feruntur, grauior
 Quid ergo? Stella Saturni, quæ ex omnibus iter suum lentissimè efficit, grauior
 Atqui leuitatis argumētum habet, quod supra cæteras est. Sed maiore inquam
 ambitu circuit, nec tardius it quàm cætera, sed longius. Succurrat tibi, idem me de
 Cometis posse dicere, etiam si segnior illis cursus sit. Sed mendacium est ire eos tar
 dios. Nam intra sextum mensem dimidiā, cœli partē transcurrit hic proximus: Prior
 intra pauciores menses recepit se. Sed quia graues sunt, inferius deferuntur. Primū
 non deferitur, quod circumfertur. Deinde hic proximus à septētrione motus sui ini
 tium fecit, & per occidentem in meridiana peruenit, erigensq; suum cursum obli
 quit. Alter ille Claudianus à septētrione primū uisus, non desijt in rectū assiduè cel
 stor ferri, donec excessit. Hæc sunt quæ aut alios mouere ad Cometas pertinentia aut
 me. Quæ an uera sint, discutiant quibus est sententiā tueri. Nobis rimari illa & con
 iecturare in occulto tantum licet, nec cum fiducia inueniendi, nec sine spe. Egre
 Aristoteles ait, nunquam nos uerecundiores esse debere, quàm cum de dijs agi
 tur. Si intramus templa cōpositi, si ad sacrificium accessuri uultum submittimus, to
 gam adducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur, quantò hoc magis fa
 cere debemus, cum de syderibus, de stellis, de deorū natura disputamus, ne quid te
 mere, ne quid impudenter, aut ignorātes affirmemus, aut scientes mentiamur. Nec
 miremur tam tarde erui, quæ tam alte iacent. Panætio & his qui uideri uolūt Come
 ten non esse ordinariū sydus, sed falsam syderis faciem, diligenter tractandum est,
 an æque omnis pars anni ædendis Cometis satis apta sit, an omnis cœli regio ido
 nea in qua creentur, an quacuncq; ire, ibi etiam cōcipi possint, & cætera, quæ uniuersa
 tolluntur, cum dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mundo, quos non
 frequenter educit, sed in occulto mouet. Quàm multa præter hos per secretum eūt,
 nunquam humanis oculis orientia: Neq; enim omnia deus humanis oculis nota fe
 cit. Quota pars operis tantū nostris oculis committitur. Ipse qui ista tractat, qui con
 didit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis sui, ac melior,
 effugit oculos, cogitatione uisendus est. Multa præterea cognata numini & sum
 mo, & uicinam sortita potētiam, obscura sunt. Aut fortasse, quod magis mireris, ocu
 los nostros & implent & effugiunt, siue illis tanta subtilitas est, quantam consequi
 acies humana non possit, siue in sanctiore secessu maiestas tanta delituit, & regnum
 suum, id est se regit, nec ulli aditum dat, nisi animo. Quid sit hoc, sine quo nil est, scire
 nō possumus. Et miramur si quos igniculos parum nouimus, cum maxīma pars mū
 di deus lateat. Quàm multa animalia hoc primū cognouimus seculo, quàm mul
 ta negocia, hæc quidem multa. Multa ueniētis æui populus ignota nobis sciet. Mul
 ta seculis tunc futuris cum memoria nostri exoleuerit, reseruantur. Pusilla res mun
 dus est, nisi in illo quod quærat omnis mundus habeat. Non semel quædam sacra tra
 duntur. Eleusina seruat, quod ostēdat reuisentibus. Rerum natura sacra sua nō simul
 tradit. Initiatos nos credimus, in uestibulo eius heremus. Illa arcana non promiscue
 nec omnibus patēt, reducta & in interiore sacrario clausa sunt. Ex quibus aliud hæc
 aras, aliud quæ post nos subibit, aspiciet. Quando ergo ista in noticiā nostrā perdu
 centur? Tarde magna proueniunt, utiq; si labor cessat. Id quod unum toto agimus
 animo nondum perfecimus, ut pessimi essemus. Adhuc in processu uitia sunt. Inue
 nit luxuria aliquid noui, in quod insaniat. Inuenit impudicitia nouam cōtumeliā
 Inuenit deliciarum dissolutio & tabes aliquid tenerius molliusq; quo & pereat.
 Nondum satis robur omne profecimus. Adhuc quicquid est boni moris extingui
 mus leuitate & politura corporum. Muliebres mundicitias antecessimus, colores
 meretricios, matronis quidem non induēdos, uiri sumimus. Tenero & molli ince
 suspendimus gradum, non ambulamus, sed repimus. Exornamus annulis digitos,
 in omni articulo gemma disponitur. Quotidie cōmīscimur, per quæ uiriliter fiat
 uia, ut traducatur, quia nō potest exui. Alius genitalia excidit alius in obscœnā
 præm ludī fugit, & locatus ad mortem & infamiae armatur. Egenus etiam, in quo

CA. XXX.

CA. XXXI.
al. suoal. In quod ue
num toto agi
mur.
al. pereatur.

al. in fame

CA. XXX. morbum suum exerceat, legit. Miraris, si nondum sapienti: omne opus suum impleuit. Nondum tota se nequitia protulit. Adhuc nascitur, & huic omnes operam dagnam iudicat, nisi quam in transitu nouerit. Quis philosophiam, aut ullum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalatur, cum aliquis pluujs interuenit dies, quod perdere licet. Itaque tot familiae philosophorum sine successore deficiunt. Academici & ueteres & minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est qui tradat praecepta Platonis Pythagorica illa inuidiose turbae schola praeceptorem non inuenit. Sertior uero noua & Romani roboris secta, inter initia sua, cum magno impetu coepisset, extincta est. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomimi nomen intercidat. Stat per successores Pyladis & Batilli domus, harum artium multi discipuli sunt, multi quoque doctores. Priuatim urbe tota sonat pulpitum. In hoc uiri, in hoc foeminae tripudiant. Mares inter se uxoresque contendunt, uter det latus illis. Deinde sub persona cum diuinitas frons est transitur ad ganeam, philosophiae nulla cura est. Itaque adeo nihil inuenitur ex his quae parum inuestigata antiqui reliquerunt, ut multa quae inuenta erant obliueretur. At mehercules si hoc totis membris premeremus, si in hoc iuuentus sobria incederent, hoc maiores docerent, hoc minores addicerent, uix ad fundum ueniretur, in quo ueritas posita est, quam nunc in summa terra & leui manu quaerimus.

Libri septimi & ultimi naturalium quaestionum finis.

PINCIANI IN LIB. SEPTIMUM NATURALIUM
LIVM QVAESTIONVM

- Cap. 3. SED uideri illos accendi turbine quodam] Considera an scribendum sit non illos, sed illis, uidelicet Chaldaei.
- Cap. 4. HUIUS uidetur plurimum uirium habere ad omnes sublimium motus stella Saturni] Quaedam exemplaria. Huic uidetur plurimum uirium habere stella Saturni, reliqua desiderantur.
- Cap. 8. LUNAM aut quinque sydera rapi uento] Scribendum puto, lumina, non lunam, ut uocet solem & lunam lumina, quae sacrae litterae luminaria appellant, & erroneos sydera antiquorum more qui solem & lunam inter Planetas non reponerant. Eadem menda in uerbis quae sequuntur. Non tamen supra lunam efferrent] Scribendum enim lumina, non lunam.
- Cap. 9. NECSupra lunam usque in stellarum locum crescere] Legendum reor, nedum supra lumina in stellarum locum crescere, ut non multo post, nedum particula aeris intorti. Violentius celeriusque in terra circa eam uoluitur] Duo illa uerba, celeriusque, non habentur.
- Cap. 12. INTRA exiguum tempus cum obscurari coeperint liberari] Legendum mihi uidetur, intra exiguum tempus quam obscurari coeperint liberari.
- Cap. 23. Quid est quare in aliqua parte coeli peruium non sit] Eadem, non peruium habet, sed paruium, ut forte scribi debeat par uia.

LVCII ANNAEI SENECAE ORATORIS ET RHETORIS
CONTROVERSIARVM SENTENTIAE DIVISIONES
COLORES AD NOVATVM SENECAE ET MELAM FILIOS LIBER PRIMVS.

Prooemium.

Xigitis rem magis iucundam mihi, quam facilem. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus sentiam, qui in aetatem meam inciderunt, & si qua memoriae meae nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere: ut quamuis notitiae uestrae subducti sint, tamen non de illis, sed etiam iudicetis. Est fateor iucundum mihi redire in antiqua studia, melioresque ad annos respicere, & uobis querentibus, quod tantae opinionis uiros audire non potueritis, detrudere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, neruorum firmitatem frangerit, inter ea, quae retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse,

Ment non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, nō nego.
 Nam t̄ duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam, & ab his *al. ad duo.*
 qui ad audiendum præceptorem t̄ nostrum conuenerant, singulos uersus à singulis *al. incum.*
 is dados, cum plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad pri-
 mum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quæ uellem, uelox erat mihi me-
 moria, sed etiam ad continenda, quæ acceperat t̄. Nunc autem & ætate quassata, et *forte, siis*
 longa desidia, quæ iuuenilem quoque animum dissoluit, eò perducta est, ut etiam si
 possit aliquid præstare, tamen promittere non possit, & diu ab illa nihil repētiri. So-
 lebat bonæ fidei esse. Nunc quia iubetis, quid possit experiar, & illā omni cura seru-
 abor. Ex parte enim spero, bene. Nā quæcunque apud illā, aut puer, aut iuuenis de-
 posui, quasi recētā, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra pro-
 ximos annos commisi, sic perdidit & amisit, ut etiam si sæpius ingerantur, toties ta-
 men tāquā noua audiam. Itaque ex memoria, quod uobis satis sit, superest. Neque
 enim me de his interrogatis, quos ipsi audistis, sed de his qui ad uos usque non per-
 uenerunt. Fiat quod uultis, mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrē, ne
 me quasi certū aliquē ordinē uelitis sequi, in contrahendis quæ mihi occurrent. Ne-
 cesse est enim per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit cōtrouer-
 sarum, apprehēdā. Sētentias forte ponā pluribus locis in una declamatione dictas.
 Nō enim dū quæro, aliquid inuenio, sed sæpe quod quærenti non cōparuit, aliud
 agenti præsto est. Quædā uerò quæ obseruantia mihi, & iam ex aliqua parte se osten-
 dentia non possum occupare, eadem securo & reposito animo subito emergūt. Ali-
 quando etiā seriā rem agenti & occupato, sententiā diu frustra quæsitā t̄ intempe- *al. intempesti,*
 stue molesta est. Necesse est ergo me ad delitias componā memoriæ meæ, quæ mi- *ua*
 hi iam olim precario t̄ paret. Facitis autem iuuenes meirem necessariā & utilem *al. non paret.*
 quod non cōtenti exemplis seculi uestri, prioris quoq; uultis cognoscere. Primum,
 quia quo plura exempla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Nō est unus quā-
 uis præcipuus sit imitandus, quia nunquam par sit imitator auctori. Hæc natura
 est rei. Semper t̄ citra ueritatē & minor est similitudo. Deinde ut possitis æstimare *forte circa ue-*
 quantum quotidie ingenia decrescant, & nescio qua iniquitate naturæ eloquentia *ritatem minor*
 se retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut op- *est similitudo:*
 ponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem nostris
 studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est, siue luxu
 tēporū (Nihil est enim tam mortiferum ingenijs quàm luxuria siue cum præmium
 pulcherrimæ rei cecidisset, translatū est omne certamē ad turpia, multo honore que
 frugūigētia, siue fato quodā, cuius maligna perpetuaq; in omnibus rebus lex est, ut
 ad summum perducta, rursus ad infimum, uelocius quidem quàm ascenderant, rela-
 bantur. Torpent ecce ingenia desidiofæ iuuentutis, nec in ullius honestæ rei labore
 uigilatur. Somnus languorq; ac somno & lāgore turpior, malarum rerum industria,
 inuasit animos. Cantandī, saltandīq; nunc obscœna studia effœminatos tenent, & ca-
 pillum frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollicie corporis
 certare cum fœminis, & immundissimis se excolere mūditijs, nostrorum adolescen-
 tium specimen est. Quis æqualium uestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis stu-
 diosus, imò quis satis uir est? Emolliti, eneruesq; in uitio nati sunt, in uitio manent,
 expugnatores alienæ pudicitia, negligentes suæ. In hos nec Dī tantū mali permit-
 tant, ut cadat eloquentia, quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, elige-
 ret. Erratis optimi iuuenes, nisi illam uocem non Marci Catonis, sed oraculi credi-
 tis. Quid enim est oraculum? Nempe uoluntas diuina, hominis ore enunciata, Et
 quem tandem antistitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, quàm Catonem,
 per quem humano generi non præciperet, sed conuitium faceret? Ille ergo uir quid-
 uir: Orator est Marce fili, uir bonus, dicendī peritus. Ite nunc & in istis t̄ fluxis atque *al. uulsi*
 expolitīs, & nusquam nisi in libidine, uiris, quærite oratores. Merito talia habent
 exēpla, qualia ingenia. Quis est qui nunc memoriā studeat? Quis qui non dico ma-
 gis t̄ uiribus, sed suis placeat? Sententias à disertissimis uiris factas, facile in tanta *forte, uiris*
 hominum

forte, & sacer
rimam, uel, &
sic, facerrimā.
al. quia.

al. definit
al. mediocriter
dicere, sed be
ne.

al. sibi

al. antiqua

hominum desidia pro suis dicunt, † & sic acerrimam eloquentiam, † quam præstare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quæcumque à celeberrimæ facundia uiris dicta teneo, ne ad quenquam priuatim pertineat, populo dedicabo. Ipsi quoque multum præstaturus uideor, quibus obliuio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producat. Fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum extant, aut quod petus est, falsi. Itaque ne aut ignoti sint, aut aliter quàm debeant noti, summa cum fide suum cuique redam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audisse, præter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem ætas mihi eripuerat, sed bellorum ciuiliū furor, qui tunc totum orbem peruagabatur. Intra coloniam meam me continui: alioquin potuisssem eum audisse in illo atrio, in quo duos grandes prætextatos ait secum declamare solitos. Potui & illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere, & quod uulgo de alio dici solet, sed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc controuersias dicimus nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas theses uocabant. Hoc autem genus materiae, quo nos exercemur, adeo nouum est, ut nomen quoque eius nouum sit. Controuersias nos dicimus, Cicero causas uocabat. Hoc uero alterum nomen Græcum quidem est, sed in latinum ita trāslatum, ut pro latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio, apud nullum autorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluum inueniri potest, qui declamationem † distinguit. Ait enim declamare est, iā non † mediocriter bene dicere. Alterū putat domesticæ exercitationis esse: Alterū ueræ actionis. Modo nomen hoc prodit. Nam & studium ipsum nuper celebrari cœpit. Ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In alijs autem an beneficium uobis daturus sim nescio, in uno accipio. Latronis enim Porcij charissimi mihi sodalis memoriam sapius cogor retractare, & à prima pueritia usque ad ultimum eius diem perductam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro gratius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imperauit. Nemo plus † indulsit. In utraq; parte uehemēti uiro modus deerat, nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Cum se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauis sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Rursus cum se dimiserat, in omnes lusus, & in omnes iocose resoluebat. Cum uero se syluis montibusque tradiderat, omnes illos agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientia ac uenandi solertia prouocabat, & in tantam sic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut uix posset ad priorem consuetudinem retrahi. At cum sibi manum iniecerat, & se blandiendo quo abduxerat, reuocabat, tantis uiribus incumbibat in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum acquisuisse desidia uideretur. Omnibus quidē prodest subinde animum relaxare. Excitatur enim ocio uigor, & omnis tristitia quæ continuatione pertinacis studij adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manifestius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acius uiolentiūsq; dicebat. Exultabat enim nouato & integrato robore, & tantum à se exprimebat quantum concupierat. Nesciebat dispensare uires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. Ideoque studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaque solebat & ipse, cum se assidua & nunquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenij lassitudinem, quæ non minor est quàm corporis, sed occultior. Corpus illi erat, & natura solidum, & multa exercitatione duratum. Itaque nunquam eum ardentis impetus animi deseruit. Vox robusta, sed sordida lucubrationibus, & negligentia non natura infuscata, beneficio tamen laterum extollebatur: & quamuis inter initia parum attulisse uirium uideretur, ipsa actione accrescebat. Nulla inquam illi cura uocis exercendæ fuit. Illum fortem, agrestem, & † Hispaniæ consuetudinis morem non poterat dediscere, utcumq; res tulerat ita uiuere, Nil uocis causa facere. Non illam per gradus paulatim ab imo usq; ad summum perducere. Nea rursus à summa contentione paribus interuallis descendere, Non sudorem oleum

hanc discutere, non latus ꝑ ambulatione reparare. Sæpe cum per totam lucubraret noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum perueniebat. Iam uero cum rem inimicissimam corpori faceret, uetari nullo modo poterat. Post cœnam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnũ quietemq; æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput agebat. Itaq; & oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Memoria & natura quidem felix, sed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat ediscendi causa relegebat. Edicerat illa, cū scripserat. Quin id in illo magis mirabile uideri possit, quod nec lente & anxie, sed eodem pene, quo dicebat, impetu scribebat. Illi quidem qui scripta sua torquent, qui de singulis uerbis in consilium ueniunt, necesse est, quæ toties animo suo admouerint, nouissime affigant. At quorumcunque stylus est uelox, tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa & ad apprehendenda quæ tenere debebat, & ad custodienda, adeo ut omnes declamationes suas quascūque dixerat, teneret. Iam itaq; superuacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, eum memoria deceperit. Historiarũ omnium summa notitia, iubebat aliquem nominari ducem, & statim eius acta curare debebat. Adeo quæcunque in animũ eius semel descenderant, in prõptu erant. Video uos iuuenes mei plus iusto ad hanc eius uirtutem obstupescere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod tantum uobis mirum uidetur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit, qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die nouus homo & senatum, & omnem urbanam circumfusam senatui plebem, nominibus suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à poeta carmen nouum, suum esse dixit, & protinus memoria recitauit, cum hoc ille cuius carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui à Sisenna prouocatus in auctione perfedit diem totum, & omnes res & precia, & emptores ordine suo recensuit argentarijs recognoscens, ita ut in nullo falleretur. Cupitis ꝑ statim ista discere. Suspendam cupiditatem uestram, et faciam alteri beneficio locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus sum persoluam. Plura fortasse uideor de Latrone meo uobis, quàm audire desideratis exposuisse. Ipse quoque hoc prauideram futurum, ut à memoria eius, quoties occasio fuisset, difficulter auellere. Tamen nec his contentus ero, sed quoties me inuitauerit memoria libentissime faciam, ut illum totum & uos cognoscatis, & ego recognoscam. Illud unum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse, cum in illo si qua alia uirtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id quod nũc à nullo fieri animaduerto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens quæstionem eius, quam dicturus erat, controuersiam proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet, nec facile potest, si quo loco subtilitas fuerit, apparere, cum oratoris cursus iudicium audientis impediatur, dicentis abscondatur. Ast ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo uide hæc de illo famas? Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem, & in illo cum omnes oratoriæ uirtutes essent, hoc fundamentum tot & tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximũ uitium subtilitatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiæ, quæ latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quæ effectum apparet ꝑ, & habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quæstiones controuersiarum, sicut ab illo propositæ sunt. Nec his argumenta subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum quàm uestrum. cum uos sententias audire uelitis. & quicquid ab illis abduxerit, molestum futurum sit. Hoc quoq; Latro meus faciebat, ut amaret sententias, cum condiscipuli essemus apud Marullum rethorem, hominem satis aridum, paucissima belle, sed non uulgaro. genere dicentem: cū ille subtilitatem orationis suæ imputaret controuersiam & diceret. Necesse est me per spiritum locum ambulanti, suspensos pedes ꝑ habere, aiebat Latro, Non me hercules

al. ablutione

al. memoriam

al. statim discere

forte, et ambigere

al. ponere

al. cum
al. epiphonemata.
al. de uitijis
al. diuitijis

forte, dies luce
re.

cules tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias quæ terponi argumentis, quàm maxime declamantis Marulli possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil præter epichæremata scribere aliquo die nil præter enthymemata, aliquo die nil præter has trāslationes, quas proprie sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum, sed iustis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de seculorum de delitijs dicuntur. Hoc genus sententiarum supellectilem uocabat. Solebat hæc uirtute caruisse, cum ingenium quidem eius hac dote abundauerit, iudicium autem eius fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta uia discedere, nisi cū hoc aut necessitas coegisset, aut magna sualisset utilitas. Schæmata negabat decoris causa inuenta, sed subsidij, ut quod palam aures offensus esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summam quidem esse demeritiam, detorquere orationem, cui rectam esse liceret. Sed iam non sustineo uos morari. Scio quàm sit odiosa res Circensibus pompa. Ab ea autem controuersia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum meminisse admodum inuenem in Maxilli schola, cum iam cœpisset diem ducere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN PROLOGUM præcedentem commentariolum.

Seneca uita.
Corduba.

Ibros hos declamationū quos explicaturi sumus, L. Annæus Seneca scripsit. Is equestri ordine fuit natus Corduba, quod oppidum est partis eius Hispaniæ quam Beticam uocant, à Bet fluuiio qui eam perfluit, in eloquentia temporibus suis clari imprimis nominis & insignis, philosophiæ quoque studijs à primis annis deditus. Photini Socratici discipulus fuit, Claudij Caesaris temporibus, incertum quibus accusantibus aut quibus criminibus in exilium relegatus est in Corsicam insulam. Postea quum Agrippina Neronis mater Claudij matrimonium adepta esset, occisa à Claudio priore uxore sua Messalina propter adulterium, reuocatus est ab exilio Seneca, ut erudiendæ adolescentiæ Neronis adesset, quamobrem, affecuto deinde imperium Nerone, Seneca potentiam opesq; amplissimas consecutus est. Post quum inciperet ad uitia & crudelitatem, reliquaq; uitæ dedecora prolabi Nero, reprehendentem Seneca & ad meliora reuocantem iniquius ferebat, adeo ut quum Seneca certior fieret plerosque se apud Neronem criminari, & opum magnitudinem cultumq; uitæ materiam sumere ad infamandum se, & in odium principis ducendum, sponte sua Seneca bona sua omnia obtulit Neroni, quæ recusabat quidem Nero uelle se capere, & blande tecto dissimulatoq; odio illi permittebat. Postea quum plerique insignes uiri Romæ ad occidendum Neronem coniurassent, detectaq; foret ea coniuratio, & sumptum de coniuratis supplicium, Seneca quoque tanquam & in coniuratis fuisset, iussus est à Nerone mortem suo arbitrio sibi parare, ergo apertis primum uenis brachiorum & arum, quum lentius sanguis ex uenis senio ætatis proflueret, uenenum quale Socrates in carcere bibit, sumpsit, & quum ne sic quidem moreretur, inferuens demum balneum illatus mortuus est. Fratrem habuit Gallionem, uidelicet laude clarum. Filios genuit Nouatum, Melam & Senecam: quorum Mela, testimonio Cornelij Taciti, præter fuit Lucani poeta, ut fuerit Seneca non patruus, sicut uulgo dicitur, sed auus. Seneca filius is fuit qui Tragediarum quæ solæ extant latine scripsit. At pater Seneca inter plurima monumenta ingenij sui quæ reliquit, quorum magna pars temporum iniuria periit, pars ad nos comminuta & fragmentata peruenit, scripsit decem hos libros Declamationum ad filios suos, qui libri etiam nunc confracti sunt, & tantum partes quasdam habent eorum qui à Seneca scripti sunt: qualescunque tamen digni qui legantur, & omni cura explicentur.

Seneca a uis
Lucani.
Seneca Tragicus
Seneca
filius.

Exigitis] Hoc est proœmium librorum, quo ex lege procemiorum tria facit, Filios enim suos ad quos scribit beneuolos & attentos & dociles reddit. Beneuolos, quia se paratum ostendit, & uolentem facere quod exigit dicit enim rem iucundam sibi esse, quia rediturus est in memoriam iuueniliū studiorum, & melior pars uitæ rursus ei est pertractanda, id autem non esse sibi difficile, quia hoc opus sit memoriæ magis quàm ingenij, quia oportet rem nisi eū eorum quæ clari in dicendo uiri quos ipse audiuit dixerunt, quod solū sit memoriæ opus, quia certe Seneca habuit tam præstantem, ut ex omni hominū genere inter paucos esset admirabilis, quod facile ex uerbis illius petere potest. Deinde ibi, Facitis autem iuuenes mei, reddit attentos eos & dociles. Attentos, quia ostendit petere eos res utiles & profuturas studijs multorum. Dociles, quia dicit originem declamandi, hoc est, rem ostendit de qua dicitur. Tu præterea quod uelit primo libro ponere declamationes Portij Latronis, magna & artificiosissima sententiarum te secū coniuncti. Ibi, Ipsis quoque multum præstaturus uideor, hæc partes suis locis uberius dicentur. Exigit.] Exigere quandoque petere significat, ut hic, quandoque peragere. Vergilius primo Aeneidos, Omnes ut tecum mecum pro

Exigat. Ouidius in fine *Metamorph.* Iamq; opus exegi.
Quandoq; spernere uel repellere. Terentius in *Andria*, ut quas posthac faciet de integro comedias
Exigende an exigende sunt uobis prius. Iucundam, per u scribendum est, non per o, non enim à ioco dici
 sed à iuuat, quod est delectare, habetq; primam non ut iocus breuem, sed longam syllabam. Iuuenalis,
Iacundum & charum sterilis facit uxor amicum. Iubetis.] Aliquando iubere significat imperare, ut hoc
 loco. Stacius in primo *Theb.* Vnde iubetis ire dea. Aliquando significat pascere. Ouidius in primo de *Arte*:
Verberibus iussas praeiuit ille manus: Antiqua.] Antiquum & uetus promiscue ferè unum pro altero acci
 piuntur. Iuuenalis: Antiquum & uetus est alienum Posthumè lectum Concutere. Dicuntur autem utriusque
 quod adhuc durat. Priscum uerò quasi peristum, id est, quod iam periit. Horatius in *Odys*:
Veredant in aurum tempora priscum. Et alio loco: Quid si prisca redit Venus, id est, quae ante tempo
 ra. Seneca de eis dicitur de quibus iuuenis, hoc est de animantibus, nec de hominibus solum, sed & de reliquis ani
 mantibus. Iuuenalis: Et uetus indulget senibus clementia porcis. Vergilius in tertio *Georgicorum* de equo
 dicit. Frigidus in Venerem senior. Meliores annos per metonymiam dixit, id est, commutationem nominis:
 non enim anni meliores sunt, sed uita quam intra annos uiuimus. Opinionis, id est fama in hoc loco, diciturq; passi
 me nra magnae opinionis, id est, de quo habetur magna opinio. Aliquando pro sententia animi accipitur, sic dicimus
 opinionem Platonis, opinionem Democriti. Seneca in consolatione ad *Martiam*: Praesumpta opinio de non timen
 dis terribilibus. Detrahère, auferre uel remouere. Quod autem detrahère pro infamare dicitur, figurate dici
 tur, quia detrahit quis alienae laudi. Iniuriam temporum, id est obliuionem, nam diuturnitate temporum omni
 bus rebus euenit obliuio. Memoria quandoque ponitur ut hic pro ea parte animi, quae res perceptas continet:
 quandoque pro etate, quae in uniuscuiusque memoriam potest uenire. Cicero in tertio de *Officijs*: Cratippo huius
 memoriae principi philosophorum. Floruisse, per translationem pro uiguisse ponitur. Vsum quandoq; pro
 consuetudine accipimus. Ouidius in primo de *Arte*: Vfus opus mouet hoc. Vati parete perito. Quandoq;
 pro commoda facultate administrandarum rerum. Horatius: Pauper enim non est cui rerum suppetit usus, id
 est, administratio. Quandoq; pro utilitate. Vergilius in *Buc.* Quin tu aliquid saltem potius quorum indiget usus.
 Milla.] Mille quandoque numerale est cardinale, sic dicit Ouidius: Mille modi restant. estq; pluralis nu
 meri, omnis generis. Quandoque est collectiuum, tunc est singularis numeri, neutri generis, additurque ei genitiuus
 pluralis. Horatius: Mille ouium pascit. dicimusq; eo modo, unum mille, duo millia, quatuor millia. Prae
 ceptorem dicimus praecipue magistrum artis alicuius quae opere continetur reliquarum artium, quae solum cogni
 tione continentur. Institutores uel doctores rectius dixerimus. Praestare, quandoque significat antecellere, Sal
 lustius in *Catilinā*. Omnes homines qui praestare sese student ceteris animantibus. Quandoque significat praebere.
 Iuuenalis: Praestabat castas humilis fortuna Latinas. Martialis, Ut praestem Pyladen aliquis mihi praestet
 Orestem. Quandoque significat facere quod dixeris, ut hic. Et in libro de *Clementia*: Non praestas fidem.
 Deposui.] Deponere nonnunquam demittere, deorsum ponere. Vergilius in duodecimo *Aeneid.* Ille ut de
 posui proferret fata parētis. Aliquando alicuius fidei pecuniam aut simile committere, unde & in iure civili actio
 ex deposito dicitur. Modo, quandoq; significat id quod tantum, uel solum. Verg. 4. *Aeneid.* Tu modo posce deos ueniam.
 Quandoq; non sicut uulgus exponit idem quod iam significat, sed quod paulò antehac. Lucanus in 4. Qui modo
 in obsequium uultu dextraq; furebas. Commisi.] Committere quandoq; significat alteri tradere, sic hoc loco acci
 piuntur. Terent. in *And.* Nec satis dignam cui committas primo partu mulierem. Quandoq; significat facere. Cicero
 libro Gallo: Non committam ut ipse tibi insanire uidear. Quandoq; significat quasi contingere, Sic Suetō. in uita C.
 Caligulae. Senecam commissiones meras scribere, id est, ut sic dicatur, solas consuturas, & quasi collectionem facere
 rerum male coherentium. Vsq; praepositionem Donatus dixit esse, mihi magis uidetur esse aduerbium, nam nuna
 quam iungitur uerbo cum casu, nisi addatur ei praepositio ad, aut alia aliqua. Vergilius in *Bucolicis*:
 Vsq; ad aquam & ueteris confracta cacumina sagi. Videtur autem mihi sicut à quis quisquam & quisque,
 se ab ubi usquam & nusquam & usque dictum esse, unde & quandoq; pro semper positum inuenitur.
 Illud necesse est impetrem.] Non dixit ut impetrem, sicut paulò post: Necesse est enim per omnia studia mea
 erem, non addidit, ut errem. Mos est polite loquentium sic dicere, necesse est faciam, necesse est dicā, non ut faci
 am, ut dicam. Passim, dicitur quasi temerè ex passu in passum obuenit. Controuersiarum.] Controuersiae
 dicuntur causae quas Declamatores dicebant declamādo, sanè de quocunq; per disceptationem queritur, cōtrouer
 sia dicitur, & res controuersia uocatur ea de qua ambigitur. Illud autem monendum non esset, penultima eius no
 nis corripi, nisi usus in doctorum hoc sicut pleraq; corrūperet, nam philosophia, theologia, geometria, deberent
 habere accentum in antepenultima ad rationem latine eloquentium, tamen quia graeca sunt, & graeco more penul
 tima acciunt, utcunq; excusatiuis uidentur proferri penultima acuta. Praesto est.] Credo haec uerba Praesto &
 Cuiusmodi, utcunq; amato, longo usu loquendi à significatione uerborum ad aliarum partium orationis uim
 esse detorta,

esse detorta, ut quum diceretur adesto, responderet alter, præsto adsum, id est facio quod uis, adsum. Inde Terentius usum eò deductum, ut intelligeretur præsto pro eo quod est promptum aut paratum. Sic et cū diceret quis, dicitur hoc, respondebat alter, cedo id est, permitto dicere: et ibo perfundum tuum, dicebat alter, cedo ito, id est, peruenio eas, quod et Terentius significasse uidetur in Heautō. dicens: Dumq; sermones cedimus. Inde postea consuetudo tenet ut diceretur, cedo manum, cedo cantharum. Obseruantia, id est circum mentem uelut circumeuntia.

Occupare, quandoq; significat opere aliquo negotiosum facere. Horatius in Poetica: Occupet extraneas res. Quandoque præuenire, uel quod latine maxime in eam significationem dici uideo, præuerti, sic hic ponitur, et Plinius in epist. In ciuitate in qua omnia ab occupantibus aguntur, id est præuertentibus.

Seriam.] Serium dictum puto quasi sine risu: dicimus rem seriam et hominem serium, nam seriosus apud eandem date loquentes non inuenitur. Frustra, quasi frustra dicitur, quia quod frustra fit fraudat desiderium eius qui il facit, sic et pro defraudo defrudo inuenitur apud Plautum, sicut pro claudio cludo. Precario dicitur fieri quod ob preceptum fit, unde apud Iuriconsultos dicitur quod ui, clam, uel precario. Facitis aut iuuenes mei.] Facit deinde Seneca attentos auditores, quia dicit rem esse necessariam et utilem, ut cognoscantur ingenia priorum, cuius res reddit causas: Prima causa est, quia multum proficitur ad eloquentiam, respiciendo ingenia, et exempla multorum, quod maxime fiet si multi clari, qui interierunt, rursus per Senecam uelut reuocentur ad uitam, et ea que optime ab illis dicta sunt, rursus in lucem proferantur. Post ibi: Deinde ut positus aestimare, dicit secundam causam quare utile sit ut mandetur literis eloquentia eorum qui mortui sunt, ut ex illorum comparatione possit intelligi quantum studia decrescant quotidie, et quantum iuuentus illius seculi declinauerit, et minor sit in dicendo quam fuerint priores illi, hinc sumpta occasione Seneca acerrime inuehitur in desidiā, et inertiam iuuentutis seculi sui, ut dimissa omni honestorum studiorum cura, ad luxuriam se et turpes uoluptates conuerterit. Deinde tertiam causam ponit ibi. Ipsi quoque multum præstaturus uideor, quoniam multum pertineat ad memoriam eorum extimendam, qui magni in dicendo fuerunt, ne in obliuionem ueniant, ut egregie dicta ab illis literis mandentur. Nam dicit, aut nihil eos scriptum fere post se reliquisse, aut falso inscripta sub illorum nomine proferri, additq; facile iudicium sibi esse ut omnes priores in dicendo claros colligat, quia omnes quicumque fuerunt declamatores egregij nominis audiuerit, præter Ciceronem, simul cum his originem declamandi et prima initia exponit. Sequitur: In alijs autem.]

Necessariam.] Necessarium dicitur aliquando id sine quo res esse non potest. Aliquando dicimus necessarium nostrum hominem, quem uel cognatio uel usus rerum nobis aliquo maiore uinculo alligauit.

Exemplis, hoc est eloquentia, quam imitemini in exemplum. Præcipuus dictus est qui præcipit, id est præcedit, uel præstat in aliqua re. Autori.] Autorem uocat eum cuius sunt primæ partes in re aliqua quem caput rei et indocti principalem uocant.

Quotidie, dicitur sicut quotannis, quod omnibus annis significat, sic quotidie quasi quot diebus dictum, interpositumq; est i ut fieret mollior pronuntiatio uerbi, hinc est facile uidere per q, et non per c, scribendum esse. Pronitate.] Pronus dicitur proprie antrorsum in terram inclinatus. Ouidius in primo Metamorph. Pronaq; quum spectent animalia cetera terram. Os homini sublime dedit. Inde figurate dictum est pronum, quod quasi inclinatum in decliue fluit, quod promptum uel paratum est. Insolenti pro

superba posuit hic, sic et uulgò accipitur. Proprie dicitur quod præter solitum est, Terentius in Andria. Quid tu hic insolens. Circa Ciceronem, id est circa Ciceronis tempora. Fuerunt enim tunc multi in dicendo clari, ut Hortensius, Calvus, cui multi palmam eloquentiæ latinæ dederunt, Pollio, Messala, et multi præterea. Luxuria non proprie significat id quod nos hodie per eam accipimus, hoc est impudiciam, sed magis omnem affluentiam et superfluam lasciuiam et delitias uitæ. Sic Ouidius in epistolis: Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus. id est lasciuit, cuius contrarium est frugalitas. Siue quum præmium honestissimæ et c.] Vult innuere præcipuam causam quam ob rem perierit eloquentia, quam Fabius Quintilianus ponit in libro de causis corruptæ eloquentiæ, quæ quædiu populus Romanus in libertate fuit, ut quisq; eloquentissimus erat, ita plurimum potuit in ciuitate. Post

quæ uero Iulius Cæsar armis oppressit remp. et omnia unius uoluntate gererentur, tunc potestas et dignitas et in

niores quæ antea à populo propter eloquentiam dabantur, in solius Cæsaris potestate erant. Ergo dicit: populus

cidit præmium honestissimæ rei, hoc est, quando ista amplius pro eloquentia sperari non potuerunt, etiam tam

glecta et prætermissa est coli eloquentia. Siue fato quodā, et c. Simile est ei quod Sallustius dicit in Catilina: Omnia orta occidunt, et aucta sic senescunt. Sic et Lucanus in primo: Summisq; negatum stare. Vnde et Hip

pocrates dixit in Aphorismis, quod apud Græcos in prouerbum uersum est: Bonæ ad summum habitudines sunt, sed laces uel periculose. Languor, id est segnities, uel torpor, uel mollities. Languidum enim dicitur quod se

tit, qualia sunt membra, uel collum dormientis hominis uel mortui. Psallendi.] Psallo græcum est, sed à Latinis perinde ac si suum esset acceptum. Hoc autem interest inter cantare et psallere. Cantare enim proprie uocem

lari significat: Psallere uero per musica instrumenta. Sic Gellius in decimonono noctium Att. dicit: Pueros habere qui uel uoce canerent, uel psallerent lyra. Quamquam Cornelius Tacitus uitans græcū uerbum, dicit seruos canere

libris doctum. Saltandi.] Saltare latine dicitur quod hodie barbare corizare dicimus, unde et exultare est vehementer saltare, quod uulgo pro gaudere ponit, quod si fiat per transsumptionem dicendum est, soleant homines nonnunquam præ gaudio saltare. Et obiter aliud uerbum explicemus, quod exultadi uerbum in sacris literis sepe iungitur, iubilare, quod quid sit non omnes intelligunt. Est autem iubilum sonus inconditus patiens, aut aliorum hominum plaudentium, aut gaudium clamore testantium, unde dixit Calphurnius in Bucolicis. Et leti uenient ad iubila tauri. Dictum est hoc nomen ab interiectione iu, sic enim solent gaudentes clare iu iu triumphare, aut Bacche. Inde dictum est iubilare. Capillum frangere.] Sic ad nostrum usque memoriam solitus est crinis calido ferro crispari, quod ferrum latine calamistrum dicitur. Specimen, media breui proferatur, significat ostensionem aut exhibitionem aspectus, quasi hoc est quod se spectari cupiunt. Vergilius in duodecimo: Solis aui speciem. Dicitur à specio uerbo antiquo. Aequalium.] Aequalis dicitur quem hodie socium uocamus uulgo, quia æqualem habeat ætatem. Quod nati sunt inuiti manent.] Vult dicere, quia mulierum et delicias et temeritatem mulierum affectant, inuiti manent quod nati sunt, id est uiri, et si fieri posset in feminas cuperent se uertere. Magni Catonis.] Duo sunt Catones clari apud literatos nominis, quorum alterum maiorem uocant, quoniam alterius proauus fuit. Hic et alio nomine Censor uocatur, quoniam censuram gesserat: alter Uticensis uocatur, quia in bello ciuili, quod inter Iulium Cæsarem et M. Pompeium gestum est, quum Uticæ quod oppidum est Africæ, esset, audiens uictas Pompeij partes in Africa esse, seipsum occidit. Nam quæ pueri in scholis Catonem uocant, eius libelli quis fuerit autor parum constat. Est enim uerisimile Catonem uocatum esse eum librum, quoniam acrem et seueram morum censuram peragat, ad imitationem Catonis maioris, quem satis certum est rigidum et acerbum fuisse censorem. Hic ipse est de quo hoc in loco Seneca loquitur. Oraculum quid sit Seneca apte et explicite definiuit, quod quo planius intelligatur, sciendum est ueteres Gentiles in templis suis habuisse loca quæ et δολωα græce, id est inaccessibilia uocabant: in quæ quum homo intrasset, quibusdā quidem locis uir is erat, quibusdā mulier, qui intrauerant protinus non aliter quam qui apud nos obfessi dicuntur, apprehendebantur, et urgente demone in furorem uertebantur, et ad omnia quæcunq; querebant hi qui ad consulendum Deū (ut illi dicebant) uenerant, respondebant. Interrogabant autem de pace, de bello, de remedijs pestilentie, famis, morborum, et de alijs rebus, prout cuiq; publice aut priuatim opus erat, tum responsa ea quæ reddebantur interrogatibus, oracula uocabantur, quoniam Deus id est demon, quem consulebant oratione, id est uoce hominis, qui intrasset adytum, enunciabat quid esset faciendum consulentibus. Antistitem.] Antistes usitate pro antistite sacrorum, id est sacerdote accipitur, sicut hic etiam Seneca accipit, diciturq; ab antestado, id est præstando uel præcellendo, itaq; ex proprietate significationis suæ etiam pro quolibet accipi potest qui alicui rei præest. Quintilianus in Mathematico: Sicut constat apud sacræ artis antistites, id est professores uel doctores dixit. Dedicabo.] Nota hic interpretationem huius uerbi dedico contra communem nostrum morem. Vulgo enim dicunt grammatici indocti, dedicare quasi Deo dicare, quum proprie dicatur dedicare, quasi ab alijs uni dicare. Commentarij dicuntur libri, in quibus celeriter ea quæ commenti sumus, id est quæ excogitamus, congerrimus uel colligimus. Magni nominis, id est insignis fame. Bellorum ciuiliū, quæ gesta sunt inter Augustum Cæsarem et M. Antonium aduersus interfectores Iulij Cæsaris. Colonia.] Colonia proprie dicitur oppidum uel bello uictum, uel alijs casibus exhaustum, in quod uel milites uel ciues alterius oppidi ad colendum et habitandum mittuntur, unde et colonia Agrippinensis dicitur, quam hodie uulgo Coloniā uocamus, ab Agrippina Neronis matre illic nata. Et colonia Traiana ea quam Santones hodie uocamus, quoniam ibi Traianus accepit nuntium quod factus esset Imperator. Et hic coloniam suam uocat Cordubā, in qua natus fuit. Atriolo, ab atrio dicitur. Est autem atrium id quod ante aedes est postquam primum ostium intrauimus, quod subitio est, et non tectum aut clausum ædificijs. Prætextatos.] Prætextati dicebantur nobiles adolescentes qui nondum uirilem togam sumpserant. Erat enim prætexta genus tunicæ, qua soli nobiles utebantur, ita dicta quia genere quodam texture extrinsecus ornata esset. De alio dici, etc. Hoc de Demosthene græco oratore dici solet, qui à Luciano dicitur eloquentiam quum ante se uelut mortua et machinis propulsa esset, uiuam et suis uiribus mobile reddidisse. Declamabat autem Cicero, etc. Vult dicere Ciceronem non esse usum ad declamandum tali genere tractatum, qualia nunc in scholis finguntur, qualia sunt quæ paulo post Seneca ponet. Theses.] Thesis dicitur apud nos positio, Cicero propositum uel cōsultationem uocauit, est genus quæstionis commune sine circumscriptione personarum, locorum et temporum, ut: An colenda sit amicitia, an ducenda uxor. Alia est quæ uocatur hypothesi, id est suppositio, quam Cic. in libro Partitionum cōtrouersiam uel causam uocat, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, et reliqua genera attributorum, ut: An Ciceroni iungenda sit amicitia cum Cæsare: an Cato tempore belli ciuilis recte duxerit Martiam uxorem. Caluum.] C. Caluus insigni facundia fuit ætate Ciceronis, qui nonnullos adeo deditos sibi habuit, ut omnibus eum oratoribus præferrent. Incunabulis.] Cune sunt lectuli puerorum in quibus agitantur, unde incunabula dicitur prima illa ætas quæ pueri in cunis peragunt, hinc per transitionem pro primis initijs ponitur. In alijs autem.] Hic iam uelut proprium huius primi libri proœmium ponit Seneca,

nit Seneca, & uitam studiūq; & genus dicendi Portij latronis commemorat, hoc enim satis apparet fecisse Senecam in omnibus horum librorum praefationibus, ut cuius auctoris declamationis esset in quoq; libro explicaturus. Seneca nostras peruenierunt, sicut reliqui librorum & declamationum partes, ita praefationes etiā librorū magna ex parte perierunt. Ergo hic ut dicimus, Portium Latronem qualis in studiis fuerit explicat, & primum quo imperatoris studia fuerit, qualis uox, quae firmitas corporis, postea quam insignis memoria, postremo genus dicendi illius et quomodo se exercuerit, exponit. In alijs, scilicet auctoribus declamationum, quos ponam. Beneficium proprie dicitur quod gratis & nulla accipientis obligatione datur. Latronis.] Latro hic est proprium nomen, quae autem appellatiuum est, significabat apud ueteres eum qui mercede militabat, quem hodie stipendiarū uulgus uocat, auctor est Festus Pompeius. Deinde apud posteriores eum significat qui uias obsidet, & uiatores spoliatur, nā quae uidit homines, grassator dicitur. Iuuenalis: Interdū & ferro grassator agit rem. Retractare hoc loco Seneca pro eo quod est rursus tractare ponit uel repetere. Aliter Vergilius in duodecimo: Nihil est quod dicta retractat.

Ignari Aeneadae, id est reuocent, uel inscientur. Sic Augustinus inscripsit librum Retractionum, eum in quo emendauit ea quae sibi uisus est minus exacte dixisse. Indulsi.] Indulgere significat non ueniam dare, quem admodum nos uulgò dicimus, & Nonius Marcel. inter reliquas eius uerbi significationes ponit, sed idem est quod obsequi, uel benignum praebere, sic hoc loco dicit: Nemo plus indulsi, id est, Nemo ingenium suū benignius tractauit. Lusus.] Inter lusum & iocum hoc interest, quod lusus magis dicuntur illi, qui opere aut corporis exercitio fiūt, ut est cursus, saltatio, alea, pila: locus magis in uerbis est. Solertia à solon, quod teste Pōpeio totū uetere lingua significabat, & Arte dicitur quasi tota ars, aut totus artifex, sic & solennis, quasi totius anni festus dies, & sollicitus quasi totus citus, id est agitatus. Prouocabat.] Prouocare apud ueteres id significabat quod hodie in iudicijs appellare uocamus, unde dicebat cui Senatus cognitio displicebat, prouoco ad populū, id est populū iudicem inuoco. Quādoq; significat ad certamē uocare. Iuuenal. Patricios omnes opibus quū prouocet unus. Vix dicitur fieri quod sit quidē, sed parū abest ut nō fiat. Proprie autē dicitur fieri, quod non sit, sed parū abest quin fiat. Suetonius tamen in uita Neronis dixit: Ut uix reductus sit, pro eo quod est, propē reductus sit. Tristitia, id est asperitas uel molestia. Pertinacis.] Pertinacē Varro in libris de Lingua latina dici uult à pertēdendo, quū id Plautus rectius uidetur ostendere à pertinēdo, id est ingiter tenēdo dictū esse, sic enim apud eū in Captiuis duobus interrogatur: Quid tu ais, tenax ne pater est eius? Respondeturq;: imō adepol pertinax. Feriarum.] Feriae dicuntur festi dies, & deinde omnes quibus à publicis actionibus iudiciorum aut aliarum huiusmodi rerum cessatur, dicte ut arbitror à feriēdo quoniam tunc uictimae solite sint feriri, id est cedi. Dies autem quibus laborare licet, profesti dicuntur, id est, procul à festis. Nouato.] Nouari dicitur ager quādo dimissus uno anno requietus, deinde seritur, unde & noualia hi agri uocantur. Vergilius in Bucolicis: Impius haec tā culta noualia miles habebit. Hinc dicit Seneca nouatum robur post ocium ac quietem à studiis reparatum & confirmatū. Dispensare, id est per partes diuidere. Asidua.] Asiduus ab asidendo dictus est. Contentione, impetu, conatu, instantia. Corpus.] Prosequitur de uoce Latronis & firmitate corporis, quale id fuerit. Solidum à solo dictū est, quia firmum est, ut solū, id est extrema terrae cutis insistimus. Unde & solea dicta uidetur, quod ea solum attingimus. Duratum.] Durare quādoq; actiuum uerbum est, ut hic. Sic Lucanius: Nam certa damna Durata iam mente malis firmāq; iurunt. Quando neutrale est, significat persistere. Vergilius in primo Aeneid. Durate, & uosmet rebus seruate secundū.

Lucubrationibus.] Lucubrare dicitur ad lumen studere. Quintil. in decimo instit. Quibus fuligo lucubrationum bibenda. Negligentia.] Negligere non dicitur ut uulgò intelligimus pro obliuisci, sed est contrarium eius quod est diligere, significatq; uel contemnere uel paruifacere. Laterum.] Latus & latera pro corpore saepe praesertim pro superiore parte eius accipiuntur, id est pectore & uentre, quanquam proprie significent id quod omnes intelligunt, firmitatemq; praecipue tribuimus eis & debilitatem, propterea quod ea maxime ex lateribus precipiuntur. Hispanae consuetudinis morem.] Hispanus homo dicitur, res Hispaniensis: homo Germanicus, res germanica: homo Teuto: res teutonica, sic Martialis dixit: Ne librum ad urbem non Hispanum, sed Hispanum sem mittamus, id est librum qui sit factus in Hispania, sed non uideatur habere ingenium Hispani. Confundamus iam men haec saepe apud auctores, praesertim poetas, itaque hic etiam Seneca dixit: Hispanae consuetudinis, non Hispaniensis. Non sudorem olei.] Ita erat mos ueterum ungi oleo, aut in sole, aut ad ignem. Ablutione, id est abluo. Digeri, id est per membra dispergi. Nam quod in stomacho fit, id proprie non digeri, sed concoqui dicitur. Et colorem mutauerat, id est, decolor factus est & pallidus. Memoria & natura.] Hic laudat Portij Latronis memoriam, quae est praecipuum instrumentū oratoris. Est aut memoria aut naturaliter bona, aut si bona est, arte adiunatur. Est autem ars ea à multis tradita, Cicerone, Quintiliano, & à plerisque item ueterum scriptoribus, & est res sanē maioris exercitij aut laboris ad faciendum quā ingenij ad percipiendū. Latronis te in primis egregiam fuisse memoriam facile est uidere ex his quae de eo Seneca commemorat. Felix.]

celerim à fectura dictum, cui plurima fectura proueniat Ediscendi.] Ediscere est ex scripto memoriae man-
Lenie hic dixit pro tractim uel paulatim. Lentum autem dicitur proprie quod flexibile. Verg. in Bucoli-
salix quantū pallenti cedit oliuæ. Anxie, id est solícite, ab angendo dicitur, unde omnis grauior cura an-
xiè dicitur. Impetu, id est ui, ab impetendo, inueniturq; apud poetas impete in ablatiuo, ut apud Oui-
dis impete nūc uasto. sicut et rite pro ritu. Stylus à σῦλος græco dicitur, id est columna. Sed ars summa etc.]
Dis ponit uirtutes perfectæ memoriæ fuisse in Latrone, quarum prior est, celeriter percipere quod discendum est:
dis uerò ea quæ percepta sunt fideliter continere. Codices.] Codex liber à uetere consuetudine dicitur, solebāt
prisci in tabulis scribere, quas caudices uocabāt, deinde mutato sono literarū, codices, sicut et plaudo plodo,
et cates cotes dixerunt. Aiebat.] Aio proprie significat affirmo. Sic Terent. in Eunūcho: ait aio, negat nego.
Historiarum.] Historia à græco historeo, quod est narro uel recenseo dicitur. Ducem, id est aliquem clarum ui-
ram, ut Miltiadem, Themistoclem, Alexandrum, Scipionem, Cæsarem, aut quemuis talium præstantium uirorū qui
magnas res gessisset. Acta, id est res gestas. In promptu erāt. Solet dici, hæc res est in promptu, id est, parata est
manum, ut statim promi, id est proferri possit. Plus iusto, id est plus quam oporteat. Sic Ouid. Cur mihi plus æ-
quo flauī placere capilli. Virtutem.] Virtus à uiro quasi uiriliter dicitur. Operosa, difficilis, laboriosa. Exi-
guum ab exigendo dictum est, id est contemnendo, quia modicū sit et uile, et nullius precij. Quod Cyneas fecit.]
Ponit aliqua insignia exempla egregiæ memoriæ. Cyneas iste legatus fuit missus Romā à Pyrrho rege Epirotarū,
qui bellum cum Romanis gessit, uictusq; tandem redijt in Græciā, unde uenerat, et quum Argos ciuitatē oppugna-
ret, iactū fragmenti lapidis molaris à muliere quadam Argiua occisus est. Legatus uocatur quem hodie barbare lo-
quentes ambasiatorem dicunt. Plebem.] Plebs dicitur populi pars altera. Populus enim Romanus in patres, hoc
est senatum et plebem diuidebatur. Patres enim dicti centum quos in consiliū publicū Romulus initio conditæ Ro-
mæ assumpsit, quiq; ab eis progeniti fuere Patritij uocabantur: at quorum progenitores ex his patribus nō fuere,
plebij dicebantur, quanquam in senatu essent. Aut quod ille fecit.] Huius Quintilianus etiam meminit quū de
memoria tractat, quis tamen hic fuerit non explicat. Hortensius.] Hic insignis fuit orator Romæ, et diu palmam
eloquentiæ tenuit, deinde æqualis est ei factus Cicero, demum proximus habitus est post Ciceronem. Auctione.]
Auctio dicta est quidam mos uendendi res, quando exposita re uenali traditur illi quisquis pollicetur plurimum se
uile dare. Dicta autem est auctio quoniam semper ex sequentis pollicitatione augetur. Argentarijs.] Argenta-
rius dicitur ille quem hodie uel mensarium, uel bancarium uel trapezitam ut ueteres uocamus, uel quod cōmunis
est, campsores. Suspendam, per metaphoram, id est differam, protraham. Occasio proprie dicitur commodi-
tas temporis ad rem aliquam gerendam. Euelleretur id est auferetur, scilicet mihi Senecæ. Illud unum non dif-
feram.] Nunc de genere dicendi Latronis dicit, ostenditq; deceptos in eo plerosque qui crediderunt eum fortiter
dicere, sed parum subtiliter, nam et subtilitatem etiam in primis laudibus illius fuisse docet, sed propter robur et
impetum orationis non ita apparuisse eam. Argumētum autem subtilitatis hoc facit, quod priusquam inciperet di-
cere, sedens adhuc proponebat omnes quæstiones controuersia quæ erat dicturus, ut appareret nihil latere eum de
quo ambigi posset in controuersia, et ut ea omnia quæ proposuerat oratione exequeretur. Qua in re sciendū est,
nam controuersiam sæpe aut ferè semper potius in multas diuidi quæstiones. Exempli gratia: Socrates iniuste ad
mortem condemnatus fuit Athenis positusq; in carcere, permittitur sibi si fugere uelit occulta è carcere fuga. Deli-
berat ergo Socrates an fugiat. Hæc primum uenit generalis quæstio, an iuste quisquam possit contra sententiā iudi-
ci ciuitatis facere, deinde an erumpere ex carcere, iam etiam si ad mortem condemnatus sit, post hæc an ciui Athen-
iensis hoc liceat, an iam grandi ætate, an philosopho, an uxorem et filios habenti, et reliquæ quæstiones, quæ o-
mnes ex persona Socratis ducuntur, has omnes quæstiones qui potest in qualibet cōtrouersia peruidere, et in dicē-
do exequi, certissimum præstat sine dubio subtilitatis documentum, has ergo quæstiones quum antequam incipe-
ret dicere Latro proponeret, et in dicendo seruaret, ne aberraret ab eis, certum est ei non defuisse subtilitatem.
Sed dicit Seneca subtilitatem propter reliquas dicendi uirtutes absconditam in eo fuisse, nec apparuisse tam notabi-
lem in eo. Differam.] Differre quandoque significat differentiam habere, ut: differt homo ab equo dicimus.
Quandoque significat moram facere, ut Vergilius in sexto: Distulit in seram commissa piacula mortem.
id est protracta. Aliquando significat in diuersum ferre, ut Terent. Differor misera doloribus, id est, discerpor, di-
scolor. Fortiter, id est magnis et grauib; sententijs et uehementibus. Parū subtiliter, non astute, uel insi-
diose, uel circumspecte, uel acute Sedens.] Quū enim declamarent surgebant. Fiduciæ.] Fiducia in bonā
partem dicitur: dicitur enim fiduciam habere, qui certa spe fretus confidit. Confidentia uerò in malam partem di-
citur plerumque apud autores, qua quis contemnere confidit, quanquam confidere etiam in bonam partē dicatur.
Vergilius in primo Aeneidos: Ausus et afflictis melius confidere rebus.

Actio, pronuntiatio dicitur: pronuntiatio autē magis ad uocem, actio uerò ad gestum pertinet. Si quo, si quis,
et similia, enclitice legenda sunt, ut accentus in si trāsferatur, quod hinc deprehēdere licet, quod ueteres si
qua similis

qua similis dictio post si poneretur, & literam inferebant, ut tanquam una dictio pronunciaretur, itaq; dictio in
bi, secunde, pro si ubi, si unde, & nec ubi itidem. Apparere dicitur ab ad & parere, id est obedire. Hinc enim
magistratum apparitores dicebantur, quoniam semper obediant et in conspectu sint. Hinc enim
in conspectu est apparere dicitur. Manifestum, certum, exploratum, credo dictum, quasi quod manu foras
infestum, qui in alium fertur. Et festum à sacris ferendis dictum uidetur. Oratorie uirtutes.] Que multae
copia, suauitas, leuitas, ornatus, magnificentia, grauitas & aliae. Fundamentum.] Bene dixit fundamentum, primum
est in omni controuersia uidere quid in omnem partem possit prodesse, quid obesse nobis, quod quum
genter dissexerimus, tunc illi subtilitatis & acumini iudicii reliquae uirtutes oratoria accommodantur. Super
his molibus, id est additis ornatibus & uirtutibus eloquentiae. Obruebatur, id est abscondebatur, sic enim
fit, ut quanquam fundamentum firmissima totius aedificij pars sit, & cui reliqua omnia innitatur, tamen nimis
pareat. Et nescio, &c.] Acute & uerissime sunt haec sententiae. Insidiae, ab insidendo dictae sunt: quoniam qui
dias parant, saltus aut loca syluestra aut alioquin occulta insideant. Effectu apparet, id est persuadet, & peruenit
animos auditorum. Et habitu, id est specie uel aspectu. Argumenta, Seneca hoc loco pro argumentationibus pe
nit. Argumentum enim res est, uel, ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem. Argumentatio uero,
argumenti est per orationem explicatio. Sententias audire &c. Hoc fuit uitium quod posterior aetas & seniores
eloquentiae censores precipue obiecerunt Senecae, nimis scilicet amor sententiarum, quibus & minutis sepe po
ra rerum eleuabat, & crebris & condensatis cursum orationis & impetum confringebat. Marullum.] Proprium
nomen rhetoris, quem apparet praecceptore Senecae fuisse. Rhetorem.] Rhetor dicitur graece quod latine orator,
qui causas in foro agit. Qui docet autem graece Sophistes uocatur, quod nos possumus interpretari doctore, quod
Latinos uero sepe obtinuit consuetudo, ut rhetor qui docet, orator qui dicit, uocaretur. Aridum, non copiosum nec
cultum, à similitudine locorum aridorum dictum est. Vulgato genere, id est non usitato more eloquendi, sed nouo
& peculiari. Neceffe est me.] Sententia est, neceffe est quum de re exili & tenui dicam, ut oratio mea exilis sit &
arida, recte, quia respondit Latro exilitate orationis suae non ex rei uitio, sed ingenij sui conditione provenire. Quam
maxime, id est statim & mox in praesentia illius temporis sicut enim plerique dicunt quum maxime, id est iam admo
dum. Solebat autem.] Dicit quomodo solitus sit exercitari Latro, ut uno die scriberet nihil praeter argumentatio
nes, alio nihil praeter sententias, alio solum figuras. Deinde morem eius fuisse nunquam obliquare orationis schem
atibus, nisi id exigeret necessitas. Epicheremata.] Epicherema Quintil. interpretatus est aggressione, estq; id quod
alii syllogismum uocant, dictumq; est Epicherema hoc est aggressio uel conatus, quia eo aggredimur, uel conamur
rem demonstrare. Enthymemata.] Enthymema ab ἐνθυμημα graeco id est cogito dicitur, quasi cogitatum, uel
animo conceptum. Et hoc nomine aliud Aristot. significat, aliud Cic. & Seneca, & qui circa eos fuerunt, aliud no
stra aetatis dialectici. Aristot. enim definit enthymema esse syllogismum ex uerisimilibus & signis constare, adeo nul
la alia re differt enthymema à syllogismo, nisi quod certo genere materia constet. Cicero uoluit nomine enthymema
tis accipi genus argumentationis ex contrarijs ductae, ut: Quem alienum fidum inuenias, si tuis hostis fueris? Quid se
tis est, cui Roma parum? Si hostis Catilina, cur tu ciuis? Nostri dialectici uolunt enthymema esse syllogismum imperfectum
cui altera propositio non hoc est maior aut minor deest, ut: Hunc ego si tantum potui sperare dolore, Et perferre soror
potero. Hic autem enthymema accipiendum est pro eo quod secundo loco dixit, hoc est argumentatione ex contrarijs ducta
Translatitias.] Dixit hic translatitias sententias, quia comode ad quouis usum transferri possunt ut quae non de cer
ta una re dicuntur, sed in comune, de instabilitate fortunae, de luxuria, de auaritia, & ut paucis dicam, sententia est, ut
uult Aristot. commune aliquod pronuntiatum, quod ad partem aliquam morum uitaeq; pertinet: quisquis ergo de simili re
dicit, potest eas in oratione sua transferre. Itaq; si dicat Hector. Pulchrum est mihi pater laudari abs te laudato uiro,
non est proprie id quod uocamus sententiam: sed si dicat detractis personis. Pulchrum est laudari à laudato uiro, id
dicitur sententia. De seculo, id est quae ad reprehensionem seculi pertinent. Ferè enim à prima origine rerum
priora secula laudata sunt, praesentia reprehensa. Supellectilem uocabat.] Per translationem nempe. Super
lex enim est instrumentum omne domesticum, quo ad quotidiana ministeria utimur, ut sunt mensa, lances, canthe
ri, lintei, uideturq; nomen id à super & lecto dictum, quoniam ueteres in lectis canabant, unde omne instrumentum
quo coena explicatur, & instruuntur lecti, supellectilem dictam esse uidetur. Schemata.] Schema graecum
interpretatur figura uel habitus, oratores figuram dicunt, suntq; nonnunquam dicta schemata omnes figure quibus
ornatur oratio, siue ea sint in singulis uerbis, siue in collocazione uerborum, siue in sententijs. Hic autem caput
ma pro figura sententiae, qua uelut obliquatur oratio, ut quod recte uel non satis decore uel non satis utiliter dici
test, id circuitu quodam dicatur. Vnde & controuersias quasdam figuratas dicunt autores, in quibus euenit sepe
quum per unius criminis defensionem in alterius suspicionem cadendum sit, quod ne fiat uel rem pro re, uel persona
pro persona, uel rem pro persona, uel personam pro re subiiciunt. Itaq; Cicero pro Ligario quum Tubero obijceret: Liga
rio contra Caesarem cum fuisset, quum tamen ipsemet Tubero contra Caesarem arma tulisset, & Cicero hoc ipsum obijceret
Tubero

reperi, quod quidem si tāquam crimen obijciebat, neesse erat ut premeret eodē crimine Ligarium, quem de-
 prebat: Si tanquam inuidiosum, neesse erat offendere aures Cesaris, qui iam nihil asperius in Tiberonem dictū
 eo animo laturus erat. Substituit ergo pro persona Tiberonis personā suam, & dicit seipsum etiam cōtra Cesa-
 rem fuisse, hocq; in summam laudem clementiæ Cesaris conuertit, apud quem hoc audet tam liberē confiteri.
 Abundare, sine aspiratione scribendum est, dicitur à præpositione ab & undo, quasi propter pleni-
 tatem effluere. Schemata obscura ea sunt, per quæ quod aperte dictum aures offenderet, occultius dicitur, quale
 est apud Curtiū, quū interrogare uult Darius rex de uxore sua, an intulerit ei uim Alexander, & propter ingentē
 uim femine puderet eum tam obscenīs de ea uerbis uti, dixit: Ausus ne est aliquid & dominus & iuuenis? Si
 iuuenis in iuvene uolūtate libidinis, in domino potestātē, quibus duabus rebus, uolūtate & potestate, omnia fuit,
 significauit quidē id ipsum quod apertius dicturus erat, sed ab omni turpitudine uerborū abstinuit. Scio quā o-
 sciosus, &c.] Hoc uult dicere, quū res expectatur odiosi sunt longi apparatus, quibus differtur id quod expectatur.
 Erant enim Circenses ludi equestres Romæ quibus equites decurrebant: antequā cōmitterentur autem ludi, præ-
 cedebat pompa, hoc est præmissio equorum, qui in conspectu populi traducebantur ociofi, ut uiderētur à spectato-
 ribus, & reliquus apparatus ludorum sortē ostētabatur populo. Pompa à græco pempo, id est mitto dicitur, quia
 præmitti solet ante ludos aut triumphos, aut alia id genus. Dicere diem, id est polliceri certam diem qua dicturus
 erat. Sic Iuuenalis: Letam fecit quum Stacius urbem, Promisitq; diem. dicebatur etiam dicere alicui diem ad Præ-
 torē, aut ad populum, qui ad certam diem aliquem in ius aut ad populi cognitionem uocabat.

PATRVVS ABDICANS. CONTRORSIA PRIMA.

Liberi parentes alant, aut uinciantur,

LEX.

THEMA. Duo fratres inter se diffidebant, alteri filius erat: patruus in egestatē in-
 cidit, patre uetate adolescēs illū aluit, ob hoc abdicatus, tacuit, adoptatus à pa-
 truo est, patruus accepta hæreditate locuples factus est, egere cōpīt pater: uetante
 patruo aluit illum. abdicatur. PRO ADVLESCENTE. PORTII LATRONIS. Quid
 mihi obijcis? Puto luxuriā, quicquid unquam immodesta largitione effudimus, id
 omne consumebatur in alimentum duorum senum, cum uetaret me pater alebat ip-
 se, mihi cū egerem alimenta non dabat, eō iam perductus erat, ut omnem spem
 ultimorum alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum, & inimi-
 cum. Ecce oppressit increscentem, quid acturus es? pluris tibi + pater efferendus
 quā alendus est, quis rogatus est? aut quis porro tam locuples, frater alere nō po-
 test. Miserrimus senex diuitias suas & iam extremum blandimētum in stipem per-
 didit. Ipse, inquit, me non aluit, imitationem alienæ culpæ innocentiam uocas. Nec
 eo quidem æstimas, quanta ista crudelitas sit, quod si quis fratrem nō alit, nec à filio
 quidem alendus est. Quid adoptionem iactas? Tūc ad te uenī cum habere diuitem
 patrem. Parcīus quæso fratres. Præsentes habemus deos, scis tuto te facere etiam si
 abdicaueris. Alam, fatendum est crimen meum, tardius misertus sum. Item do pœ-
 nas ego parentibus meis, cum in cætera odium sit, tantum in meam notam quarūt.
 O felix spectaculum, si uos in gratiam possum reducere, faciā hoc quod uultus quo-
 que uestri hortantur. Surgite patres, adeste iudices, alter mihi ex parentibus serua-
 tus, alter seruandus est: porrigite mutuas manus in gratiam, me fœderi mediū pi-
 gnus addite. Inter duos contententes, mediū elidor. Ergo morietem uidebo, per
 cuius cineres iuraturus sum: Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet
 tacentem super crepidinem Mariū fuisse cōsulem, aut futurum? Quid porro tam
 longe exempla repeto tanquam modo non sit qui illum uidit. Quid non timendum
 felicibus putas? quid desperandum infelicibus? IVNII GALLIONIS. Ego indi-
 cabo cur me abdicēs, tu indica cur adoptaueris. Quædam accedunt noua. Equidem
 noua. Illud non miror quod misericordia obijcitur. Illud miror, quod hic obijcit. Sic
 enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem, uterque me amat, uterq; ali-
 miser deliderat, uterque prohibet. Nec secum, nec mecum fortuna bene conuenit.
 Componite aliquando bonos quidem, sed contumaces uiros. Vter discordiæ cau-
 sam præbuerit, nolite à me exigere. Vterque patruus est, uterque pater est. Transi-
 t ad alium fratris sui & fortuna & animus, misericors sum, non muto patrem si natu-

Vide Quintil.
lib. 7.

al. frater

ram mutare potuisssem. P. ASPRENATIS. Fortunæ lex est præstare quæ exegeris, miserere mutabilis est casus, dederunt uictis terga uictores, & prouexit fortuna quos destituit. Quid referam Marium sexto consulatu Carthagine mendicantem, ieiunio imperantem. Ne circa plura instabilis fortunæ exempla te mitramus, da quis alimenta rogetur & roget. OTHONIS IUNII patris. Timeo mutationem, & ille nihil prius ex bonis quam filium perdidit. ARELLII FVSCI patris. Ecquid cernitis peregrini penates, antuos? Non sum hospes grauis, unum senem adduco, hoc tibi uisio pater placui. Venit ignotus senex, nolo transire iacentem, per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam quod me tam periculose abdicant, quod toties isti fortunam mutant, quoties ego patrem. Redite in gratiam. Inter funestas acies armata manus in foedus porriguntur. Pericite, iactatus inter duos patres utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus, positus inter duo pericula, quid faciam? qui alunt abdicant, mendicant, qui non alunt. Illud tamen pater deos testor, diuitem te relinquo. CAESTII PII. Tali me operi præparauerant, uolebam fratres in gratiam reducere, hoc tu obijcis: at nisi impetrauero ut boni fratres sint, impetrabo ne mali patres sint. Vterque me amauit, uterque pro me uota fecit, quantum est si dixero, uterque me aluit. Quæ causa fuerit discordiæ nescio. Timeo ne iste prior egere coeperit. Quid obijcis pater? scio quædam in hac ciuitate propter istud crimen adoptatum. Fratrem, inquit, alere noluit. Inuenisti quo possim me defendere: possum liberos tollere, & præ meis oculis narrem auum illorum fame perisse. Non fefelli & qualis essem sciuit cum adoptares. Bis abdicatus sum, uolo utrumque causam meam agere, neutrum pro me uolo, addit mihi alius, semper causa mea habebit aduocatum patrum aut patrem, alter alterum amet, uterque me amabit. Vis illum ueras poenas dare? sentiat quā iniuriam fecerit bono fratri. POMPEI SYLONIS. De patre bene quod eum per ætatem nosse non possum, sed habet & ille beneficium meum, duos eius filios alui. Surge infelix senex, quid putatis illum flere? quod eget? imò quod abdicauit, quod aluit. ARGENTARII. Vides enim, liberalis in domo tua esse coepit, ille propter me duxit uxorem cum fortasse iuuenem adoptare posset. Hac abdicantis fuere uerba. I ad illum quem magis amas quam patrem. Non omnibus imperijs parendum est, nihil interim noui facio, scis me & priori patri non paruissse. Venit immissa barba capilloque deformi, non senectute, sed fame membris tementibus, semersa & tenui atque elisa ieiunio uoce ut uix exaudiri posset, introrsum conditos oculos uix alleuans: alui, quomodo queritis? quomodo istum. CORNELII HISPANI. Putas me hodie non abdicari sed adoptari. Volo quædam futura prædicere patri, hic quem uis adoptari, inimicum patris tui inuito patre aluit, reliquit æquo animo & uestram domum, ut cum mendico uideret. Noueris oportet hoc eius uitium, ad præstandum calamitosæ misericordiæ contumax est. Nec tamen habeo quod de hoc conuictio queri possim, hoc enim patrem, hoc patrum perdidit. Quam multi patres adoptent talē filium. Bis abdicor. Homo est, non uis alii hominem? Ciuis est, non uis alii ciuem? amicus est, non uis alii amicum? propinquus est, non uis alii propinquum? sic peruenitur ad patrem, homo est, ciuis est, amicus est, propinquus est cognatione. Ergo non erit uitium porrexisse stipem, nisi dixero pater est? VIBII GALLI. Circuibō tecū per aliena limina, ostendam omnibus & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. ROMANII HISPONIS. Sciopater melius esse quod tu dicis, istud ego si possem, nunquā abdicatus essem. Fateor uitium meum, hoc quoque prior in me emendare uoluit pater, nec potuit. Impulisti me in fraudem, qui me abdicat, aiebat non oportet fieri, tu dicebas oportet, tibi credidi. Non dedit, inquit mihi alimenta, defuerunt tibi? Quisquis alimenta à mendico rogans est, nihil amplius quam misereri monstrat, uade, ad patrem, i ad filium, iam quidā nobis eadē fortunā precatur. Crede mihi sacra populi digna est. ALBVTHII SYLLÆ. Tolle uestras diuitias, quas huc atque illuc incertæ fortunæ fluctus appellet, redite in gratiam, innocēs sit, PARS ALTERA, VALLI SYRIACI. Crescere ex mea potest inuidia.

idia, sequamur senes, quò uocat ambitio iuuenilis, & cōditionē illi prēbēbimus,
 melius se potest iactare quā defendere. Atqui iustus metus meus tu es, ne haredē
 gratum scribam, inimicum relinquam. Inter cætera quæ mihi cum inimico patiar
 e omnia, & hoc est infelicissimum, ambo tristissimam egimus uitā, excepto uno
 quod alter alterum egentem uidimus, proiecimus: adijce istis uerborum contume-
 lias, iussit, ad cœlum manus sustulit, fassus se huius spectaculi debitorem, & tunc pri-
 mum fratri uitam præcatus sum: latitiam patrimonij parati, ut extant calamitatum
 vapores, nullam percepi, nisi quod isti daturus erā omnia, illi negaturus. Liqueat no-
 bis deos esse, qui non aluit, eget, qui in domum suam fratrem non cepit, in publico
 manet. Aequauit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna, nisi quod hoc
 prior facere non possum. Adoptaui te, cum abdicatus es, cum abdicas, abdicō. VI-
 BII FVRIL. Cum egerem, aiebam satis se uindicauit, quod à dispensatore locupletis
 inimici, consors modo omnis fortunæ, diurnum petam. MARILLI. Ille autem aude-
 bat rogare, qui mori mallet quā uerba sua sibi dici: multis debeo misericordiam, à
 multis tuli, quisquis est qui me ulla calamitate similem effingit, perinde habebō ac
 signadu cognationis attingat. Scio quā acerbum sit supplicare exteros, scio quā
 graue sit repelli à domesticis, scio quā graue sit, & quotidie mortem optare & ui-
 tam rogare: & si tu non odisti eum qui mihi fecit iniuriam, ego odi eum qui fecit tibi.
 DIuisio. Diuisio controuersiarum antiqua simplex fuit, recens utrum subtilior
 an tantum operosior ipsi aestimabitis, ego exponam quæ aut ueteres inuenerūt, aut
 sequentes astruxerūt. LATRO alias quæstiones fecit, diuisit in ius & æquitatem, an
 abdicari possit an debeat abdicari: sic querit, an necesse fuerit illum patrem alere, &
 ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. Hoc in has quæstiones diuisit, an
 abdicatus desinit esse filius, an is desinat qui non tātum abdicatus, sed etiam ab auo
 adoptatus est, etiam si filius erat: an quisquis patrem non alit puniatur, tanquam æ-
 ger, uinctus, captus, an aliquam filij lex excusationem accipiat, an hoc accipere po-
 tuerit, an abdicari debeat. Per hoc quæsiuit, an etiam si ille indignus fuit qui alere-
 tur, hic tamen recte fecit qui aluit: deinde an indignus fuit qui aleretur. Noui decla-
 matores græcis autoribus adiecerunt primam illam quæstionem, an abdicatus ab
 dicari possit, hac Cæstius usus est: adiecit quæstionem Gallio alteram, an abdicari
 possit iam adoptatus, ob id uitium, quod antequam adoptaretur notum fuit ado-
 pianti, hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quā quæstio.
 GALLIO quæstionem primam Latronis duplicauit sic, licuit mihi alere etiam te ue-
 tere, deinde non licuit non alere. In priori parte hoc uindicauit, nō posse filium ob
 id abdicari quod esset suæ potestatis, nullum autem intercidi misericordia. Quid si
 flere me uetes, cum uidi hominem calamitosum: quid si uetes propter aliquod ho-
 nestum factum periclitanti faueret, affectus nostri in nostra potestate non sunt, quæ-
 dam enim iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamuis filius fami-
 liz sim, licet mihi & stipem porrigere mendico, & humum cadaueri. Iniquum est col-
 lapis manum non porrigere, commune hoc ius generis humani est, nemo inuidio-
 sum ius postulat, quod alteri profuturum est. LATRO illud uehementer pressit: non
 feci ratione, affectu uinctus sum, cum uidissem patrem egentem, mens non constitit
 mihi, quid uetueris nescio. Hoc aiebant non esse tractandum tãquam quæstionem,
 esse tamen potentius quā ullam quæstionē. FVSCVS AVRELLIVS Pater hoc mo-
 ditum in ultimo tanquam quæstionem: putaui te quamuis uetares nihilominus uelle
 alii à fratre meo. Vultu uetabas, aut mihi ita uidebaris. CAESTIVS audacius, non
 fuit contentus dicere, putaui uelle te, adiecit uoluisti & hodie quoque uis, & sua fi-
 gura dixit omnia propter quæ uelle deberet, quare ergo abdicas? puto indignaris
 præteritū officiū. COLO. LATRO colore simplici pro adulescēte, habere, nō quo
 excuset sed quo gloriatur, non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum. Of-
 fensas mihi putas tantum excidisse, mens excidit, non animus mihi constitit, nō in
 ministeriū sustinendi corporis suffecerunt pedes, oculi subita caligine obturpuerūt.
 Alioquin ego si tunc meæ mentis fuisset, expectassem dum rogarer. FVSCVS istum
 Y 4 colorem

colorē introduxit quo frequēter uti solebat religionis, mouet, inquit me natura. mo-
 uet pietas, mouet & humanorum causa, & tam manifesto approbata exemplo. **STY-**
TIVS hoc colore. Accessit inquit ad me pater, nec summissis uerbis locutus est, non
 rogauit, sed quomodo agendum esset cum filio, alere me iussit, recitauit legē, quam
 ego semper scriptam etiā patruo putauī: & deinde dixit, praestiti non quantū pa-
 tri praestare debui, sed quantum uetanti surripere potui. **BLANDVS** colore diuerso.
 Venit subito deformis squalore, lachrymis. O graues fortuna uires tuae, ille diues
 modo superbus rogauit alimenta, rogauit filium suum, rogauit abdicatum suum:
 interrogas quamdiu rogauerit: ne dii istud nefas patiātur, ut diu rogauerit, diutius
 tamen quam tuli. Quæritis quid fecerit: Quod solebat. **SYLOPOMPEIVS** hoc co-
 lore. Mouet, inquit, me, quod nihil suo iure, nihil pro potestate, quod tāquam pa-
 truius accessit, ego uerò non expectaui uerba, non preces, complexus sum, & ob-
 culatus sum patrem, dedi alimenta: hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem de-
 disse, non alere, sed exprobrare uisus sum. **TRIARIVS** hoc colore. Timui, inquit, si
 non aluissē ne abdicarer à patre, sciebam quomodo illi placuissē. **TRIARIVS**
 hoc colore. Accessit, inquit, ad me pater obruptus sordibus, tremens deficientibus
 membris, rogauit alimenta, interroga uos iudices, hoc quidem si facere oporteat,
 nam istū non interrogo. Scit quid facturus sim. † Nam patrem ut alteri patri faciam
 iniuriā, alteri inuidiam. Cum uetuissē me alimenta praestare, si qua est fides, non
 putaui illum ex animo uetare, lenocinatur inquam gloriā meā, ut uidear etiā pro-
 hibitus aluisse. **MARYLLIVS** nouo colore egit. Cecidit in pedes meos senex, squa-
 lidus barba capilloq; mouit inquam nescio quis te misericordia mea, alleuaui cum
 ignorarem quis esset, uultis repellam, quod pater est: **CAESTIVS** hoc colore. Nec
 meum cogitaui, patrem meum egentem uideo, frater nec miseretur, nec praestat
 alimenta, hoc est inquam noui uitij, eripere filio officium. Sciebam hanc fortunam
 meorum, has iam meas esse parteis: hoc peccaui quod non ultro ad patrem ac-
 cessi, sed aiebam, nolo quicquam aliud praestare, quam illi praestiti. Expectaui do-
 nec patruus ad me ueniret, & nunc expectabo. Venit ad me pater, quid habui face-
 re? Perducerem illum ad patruum: non feci, merito irascitur. Potuit enim si aluisset
 leuare quidem fortunam fratris, sed causam aggrauare. **BVTEONIS** colorem non
 approbat. Latro, praestitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset produce-
 re, & dum descripsisset pallorem eius & maciem, adiecit, apparet illum ab inimicis
 ali: hunc colorē cum improbaret Latro hac sententiā usus est: non est, inquit, abdicā-
 tio cuiquam ex gloria sui criminis detrahendum. **HISPANVS** hunc colorem uenu-
 stius, nam & miserationi eius qui benignissime alit, adiecit aliquid, & pietati suae ni-
 hil detraxit. Quomodo inquit illū alo? Exiguos furtiue cibos mitto, & si quid demē
 sa mea detrahare potui, famelico seni porrigo. Non credis, quia scis quomodo te al-
 uerim. Colorem ex altera parte quā durior est, ultro aiebat hunc sequendum, ut gra-
 uissimarum iniuriarum inexorabilia & ardentia induceremus odia. Thyeſteo more
 aiebat, patrem non irasci tātum debere sed furere. In declamatione usus est summis
 clamoribus illo uersu tragico. Cur fugis? fratrem scit ipse. Hunc colorem secutus **STY-**
RACVS, durum sensum uidebatur non posuisse in narratione sic: Infelicissimā am-
 bo & tristissimā ambo egimus uitam, excepto quod alter alterum egentem uidui-
 mus. Aequē efficaciter uidebatur odium expressisse paternum, hac sententiā: uos iu-
 dices audite quā ualde egerim, patrem rogauī. Hanc partem memini apud **Cra-**
ſtium declamari ab **Alſio Flauo**, ad quem audiendum me fama perduxerat, qui cum
 prae-textatus esset, tantae opinionis fuit, ut **P. Romano** puer eloquentia notus esset.
 Semper de illius ingenio **Caestius** & praedicauit & timuit. Aiebat tam† immanē
 magnum ingenium non esse uitale, sed tanto concursu hominum audiebatur, ut
 ro post illum auderet **Caestius** dicere. Ipse omnia mala faciebat ingenio suo, nam
 ralis tamen illa uis eminebat, quae post multos annos tamen defidia obruta, & car-
 minibus eneruata, uigorem tamen suum tenuit. Semper autem eloquentiam eius
 commē-

forte, nō puta-
ram.

forte, praema-
ture.

commendabat, aliqua res extra eloquentiam. In puero lenocinium erat ingenij ætis in iuvene desidia. Hic cum declamaret partem abdicati, hanc summis dixit clamoribus sententiam. **ALFII.** Quis es tu qui de facto fratrum sententiam feras? Ille tunc peccauit, tu non peccas, ad te arbitrum odia nostra non mittimus, indices habemus deos. Et illam sententiam. Audiuimus fratrum fabulosa certamina, & incredibilia, nisi nos fuisset, impias epulas, deestabili parricidio furuum diem. Hoc uno modo ille frater à fratre alii meruit, quam innocenter. Me contra parricidium uindictæ filium illi suum reddo. **CAESTIVS** hunc colorem tam strictum non probauit, sed dixit temperatum esse, & ipse hoc colore usus est, quem statim à principio induxit. Miratur aliquis, quod cum duo grauissimam acceperimus iniuriã, ego & filius, ego solus irascor, non est quod quisquam miretur, iam filio satisfactum est. Deuisti, inquit, me rogare, ut ipse præstares, deuisti illum ad me perducere, deuisti reconciliationem tentare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego cū egerem, fratrem rogassem, si tu nō fuisses, fortasse ille me rogasset, si tu nō fuisses, poterat nobis conuenire, si non fuerit in medio, quē potius miserī cōtumaces rogent. Hermagoras in hac controuersia transiit à proœmio in narrationē elegāter, rarissimo quidē genere, ut in eadem re transitus esset, sententiā esset, schema esset, sed ut Latroni placebat, schema, quod uulneret, nō quod titubet. Ex altera parte trāsīt à proœmio in narrationem Caleo, & ipse per sententiā sic. Quid nī filium mihi nolim cum isto cōmunem esse, cum quo utinam communem nec patrem habuisset. **DIOCLESCARYSTIVS** illum sensum à Latinis iactatum dixit breuissime, rarissimo genere, quod sententia uerbis consumatur, nec enim paucioribus potest.

Eucemon leuis declamator, sed dulcis, dixit noue & amabiliter illum æque ab omnibus uexatum sensum, quo reconciliatio fratrum tentatur.

SACERDOS PROSTITUTA CONTROVER. II.

LEX. Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. **THEMA.** Quædam uirgo à piratis capta uenit, empta à lenone & prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem, militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, colluctantem & uim inferentem occidit, accusata & absoluta remissa ad suos est, petit sacerdotium. **CONTRA PVELLAM. PORTII LATRONIS.** Sacerdos nostra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominē occidisset. Inter barbaros quid passa sit, nescio, quid pati potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices, ne quid parum sanctū occurrat, dum sacerdos legitur: si nihil aliud certe osculatus est re, quisquis puram putabat. O egregium pudicitia patrocinium, militem occidit, & Hercules lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locū, precium cōstitutum est, titulus inscriptus est, hætenus in te inquiri potest. Caterū nescio quid cellulam & obscœnum lectulum uocas. De pudicitia sacerdotis hic queritur. Nemo inquit mihi uirginitatem eripuit. Sed omnes quasi erepturi uenerūt, sed omnes qua eripuissent, recesserunt. Quod mihi sacerdotem, cuius precaria est castitas, cum ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi occurrisset. Si mater tua prostitisset, tibi noceret, propter te liberis tuis sacerdotiū non daretur. **FVLVII SPARSI.** Quid inclusa feceris, nec querere debemus, nec scire possumus. **CORNELII HISPANI.** Occidisti hominē, quid respondes? uim afferebat mihi, etiam puto sacerdoti. Pro libertate uota facienda sunt, captiue mandabitis. Pro pudicitia uota facienda sunt, prostituta mandabitis. Pro militibus uota facienda sunt, ista mandabitis. Id enim decrat, ut templā reciperent, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. **MARILLII.** Ut sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est, domi lenoni ratiōes captura conueniet. Age si quis uenit peritax, age si quis hoc ipsum concupiuit quod uirgo eras, age si quis, ne negare posses, ferrum appulit. **P. VINITII.** Eam sacerdotem facite, quæ aut honesta maneat, quod semper fuit, aut pœnam sentiat, si esse desierit. Cuius audacię es puellæ, etiam nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. Aliiter deorum numini subiecta uenit, cuius conscientia est, aliter nostræ æstimationi. Nos tantum quæ feceras patiamur, uidimus, illi etiā quæ secreta sunt. Indignam sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar.

lupanar. Procedente hac licitor submoueri uidebitur, huic prator uia cedit, summā imperium consules cedent tibi. Quaecunque meretrix prostrata fuit, fugiet. Fas sacerdoti non esset, ancillam tibi similem habere, fieri ne sacerdotem fas erit. Nā quod ad sortem pertinet, ne reliquæ uirgines contaminarētur, hæc segregata est. Castam te putas, quia inuisa meretrix es. Nuda in littore stetit ad fastidium emptoris, omnes partes corporis & inspectæ & contrectatæ sunt. Vultis actionis exitū audire: Vendidit pirata, emit leno, excipitur nihil, eo deducta es, ubi tualud honestius audire: Venire potuisti quam mori, stipem rogasti, quæ sacerdotium rogas. Fortuna, inquit, hoc me cogit pati, misereri debent omnes mei. Et ego misereor tibi puella, sed non facimus miserandas sacerdotes, non est apud nos maximus honor ultimorum malorum solatium. **MENTONIS.** Honorem habitum aurium maiestatisque uelim uestre, quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenonē, meretricios quæstus, homicidiū. Quis credat? Inter hæc sacerdos quaritur. At me hercules futuræ sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis uestre summa noticia est, quod prostituit, summa uirtus quod occidit, summa felicitas quod absoluta est: non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest. Alijs oculis leno uitam æstimat, alijs pontifex. **BLANDI.** Virgo sum inquit, interroga si dubitas archipiratam, interroga gladiatorem, an rogatus uirginitati pepercerit. Non refello, dum scias clausa esse testibus tuis templa. In auctione nemo uoluit liceri, ut enotuit, seruisse piratis, non uidebatur iste uirginis uultus, ista constantia, & ne armatū quidē timens audacia. **ARELII FVSCI PATRIS.** Ne metuas puella pudica es, sed sic te uiro lauda, non tēplo. Meretrix uocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellæ tuæ titulus, uenientes recepisti. Cætera etiam si in communi loco essem, tamē potius scirem. **POMPEI SYLONIS.** Excipitur meretricum oculis. Docetur blanditias, & in omnem motum corporis confingitur. Auertit aures petitura sacerdotium, dum reliqua narro, nihil ad uos afferam dubium, nihil audietis, nisi quod uicina ciuitas uidit. Tu sacerdos, quid si tantum captas, quid si tantum prostituta, quid si tantum homicida, quid si tantum rea fuisses? **ROMANI HISPONIS.** Nunquid hoc negas, colluctaram te tamen cum uiro, quem in illa uoluntatione necesse est prius super te fuisse. Adhuciebat Zeno, merito occisum militem. Plus ausum quam in prostitutam licebat. Exorauit populum. Nunquid & lenonem, nunquid & piratam illum, quem non poteras occidere? **ARGENTARII.** Armatum inquit, occidi. Quid inermis gloriatur homicidio eius, quem nescio an sero occiderit. **CAESTII PII NARRATIO.** Ita domi custodita est ut rapī posset, ita chara fuit suis, ut rapta non redimeretur, ita raptae pepercere piratæ, ut lenoni uenderetur. Sic emit leno, ut prostituerit. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Coniectum in urnam nomen eius non exiit, sed eiectum est, tempus erat non fortiri, urna purgata est. Stetisti puella in lupanari, ut nemo te uiolauerit, locus ipse uiolauit. Stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea ueste quam leno dederat. Nomen tuum perpendit in fronte. Precia stupri accepisti, & manus, quæ dijs data erat sacra, capturas tulit: cum deprecareris intrantis amplexus, & omnia alia impetrares, oculum rogasti. Ancillæ ex lupanaribus sacerdoti non emuntur, coram sacerdote obscœni homines abstinēt. Non sine causa sacerdoti licitor apparet, occurrenti tibi meretricem submouisset: Non est credibile, temperasse à libidine piratas, omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque lusus est, simul terras & maria latrocinantis, quibus in aliena impetus per arma est: iam ipsa fronte crudeles, & humano sanguine assuetos, præferētes ante se uincula & catenas, grauiæ capitis onera, à stupris remouere potuisti: quibus inter tot tanto maiora scelera, uirginem stuprare, innocentia est. Sed lupanar excepit omnes, sordida iniuriosaque turba huc influit, nec quisque eorum iudicet, uenit. Aut omnes fauere fabulis tuis, aut omnibus persuasum est. Nemo in tanta euntium redeuntiumque turba inuentus est, qui fortunæ tuæ uellet illudere. Ergo tu cum tam innocēs quam dicis uiixeris, ista passa es, credis deos esse? Nihil inquit, passa sum: hoc satis est nupturæ sacerdoti parū. Ibi adhuc fuisti, discede, ignora es, disce

discede, nimium nota es. P. ASPRENATIS. Contradico nō inimicitijis cuiusquam
 apuili. Quod enim odium, quæ inimicitijæ cuiusquam esse possunt, quam nemo ci-
 uis suorum norat antequam prostituit. Monet respectus omnium uirginum, de qui-
 bus hodie grauis fertur sententia, si in ciuitate nulla inueniri potest, neque meretrice
 castior, neq; homicida purior. Piratæ te inuiolatam seruauerunt: a sacerdote se non
 abstinuisset pirata, leno, mango. De sacerdotis pudicitia, his sponsoribus credendum
 est. Iaculisti in piratæ myoparone. Contrectata es alicuius manu, alicuius osculo, ali-
 cuius amplexu. An melius pirata seruauit quam pater? conuersata est diutius in rer
 humano sanguine delibutos, inde est profecto quod potest hominem occidere. Pro-
 clama ingenuam esse te, quid expectas? cum in lupanar ueneris, iam tibi omnia tem-
 pla praelusa sunt. Conseruarum oculis inquinatur, inter ebriorum conuiuiarum io-
 cos iactatur, modo in puerilem, modo in muliebrem habitū composita. Istinc ne pa-
 ni quidem redimenda es. Nulla satis pudica est, de qua quæritur. Nō legerē te sacer-
 dotem, etiam si sacerdoti seruisses. Virginem esse sacerdotem nostrā, cui credimus?
 meretrici, lenoni, piratis? hæc enim testium summa est. Castigationem ex pontificis
 maximi arbitrio meruerat sacerdos, si te è lupanari redemisset. Copuenit omnis li-
 bidinosorum turba, & concurrat ad meretricem nouam. Illud certe fateberis, pudici-
 tia tua precaria est. Tot intrauerunt cellam tuam gladiatores, tot iuuenes ebrij, &
 omnes ante militem inermes. Ego illam dico prostituisse, illa se dicit etiam medicas-
 se pudicitiam sacerdotis meæ etiam carnifici debeo. IVNII GALLIONIS. Ambitio-
 sa lex est, ad sacerdotium nonnullas non sanctitatis tantum, sed felicitatis admittit.
 Inquirat in mores, in corpus, in uitam. Vide tu quemadmodum tam morosæ legi sa-
 tis iacias: Capta es à piratis, inter seruos, inter homicidas, in illis myoparonis angu-
 stis spaciata es. Viderimus quid in te audere potuerit feritas hostium, libido barba-
 rorum, licentia dominorum. Certum habeo iudices cum hac feritatem barbarorum
 audiat, fauetis illi, ut quam primum mutet seruitutem. Sic istam seruauerunt pira-
 tæ, quemadmodum qui lenoni essent uendituri. Stare in illo ordine, ex eadem uesci
 mensa, in eo loco uiuere, in quo etiam si non patiaris stuprum, uideas. Aliquis for-
 tasse inuentus est, quem hoc ipsum iritarēt, quod rogabas. Ipse autem leno peper-
 cur. Ignoramus istos, quibus uel hoc in eiusmodi quæstu præcipue placet, quod il-
 libram uirginitatem decerpunt. Seruauit te leno, quam prostitutus erat in libi-
 dinem populicita est. Sic leno tanquam nos castam è castis. Omnes, inquit, exora-
 uimus. Si quis dubitat, an meretrix esset, audiat quam blanda sit: Hælisti in com-
 plexu, osculo, pacta es, ut felicissima fueris, pro pudicitia impudice rogasti. Quid
 iaciam mulierī in crimina sua delitescen? Cum dico uim passa es, occidit inquit, cū
 dico hominem occidisti, inferebat inquit uim. Sacerdos nostra stuprum homicidio,
 homicidium stupro defendit. **DIVISIO. LATRO** in has quæstiones diuisit, an per le-
 gem sacerdos fieri non possit, & si lex illi non obstat, tamen sacerdotio indigna sit.
 An lege prohibeatur, in hac duo diuisit, an casta sit, an pura sit. An casta sit, in hac di-
 uisit. Virum castitas tantū ad uirginitatē referatur, an ad omnium turpium obsec-
 rationum rerum æstimationem. Puta enim uirginem quidem esse te, sed contrecta-
 tam te oculis omnium, etiam si citra stuprum, cum uiris tamen uolutare. Non casta
 talis, qualis uideri potest, cui lex nocere uult. Matrem quoq; incestam esse, si ad uir-
 ginitatem tantum refertur castitas. An hac uirgo sit, Aiebat Apollodorus qui-
 dem placere, si fixa esset hæreat & tuta, sed hic non repugnare controuersiam huic
 questioni. Non enim potitur adhuc uirgine, & multa sunt propter quæ credibile
 non esse: illud adijciebat, denique etiam si non effecero, ut credant iudices non
 esse uirginem, consequar tamen ut non putent dignam sacerdotio, de qua dubi-
 tari potest, an uirgo sit. An pura sit, in hac diuisit: an etiam si merito occidit homi-
 nem, pura tamen non sit homicidio coinquinata: deinde an merito occiderit homi-
 nem innocentem, uti corpore prostituto uolentem. Absoluta est, ostendit non pu-
 ram se esse sed tutam. An idonea sit, in tractationes quas quisq; uult diuisit, an idonea
 tam infelix ut caperetur, ut ueniret lenoni potissimum, ut prostitueretur, occide-
 re homi-

re hominē cogeretur, ut causa diceretur. CAESTIVS etiā altius petit & obijcit quo-
tam uilis suis fuisset ut non redimeretur. SYLO POMPEIVS dum praeceptum sequi-
tur, quo iubemur, ut quoties possumus de omnibus legis uerbis controuerſiam fa-
ciamus, illam quaestionem mouit, Casta de castis: lex inquit de castis, cum dicit, hoc
non tantum ad parentes refert, sed ad omnes quibus cum uersata est uirgo. Non e-
nim adijcit ē castis parentibus, sed ē castis: uult illos à quibus uirgo uenit castos esse.
Intelligo, inquit, sub hoc uerbo multa, castis cum dicit penatibus, tu ex incestu-
nis: intelligo castis disciplinis, tu ex obscenissimis uenis, quid enim didicisti? & qu-
cunq; hoc loco dici poterant: idem & in illa parte fecit, pura ē puris. HISPO ROMA-
NVS accusatoris usus pugnacitate negauit puram esse, non ad eam hoc referēs, sed
ad corpus, tractauit impuram esse, quā osculum impuris dederit, quā cibum cum im-
puris coeperit. ALBVTIVS figuram diuisit in controuerſiam. Dixit enim putemas
tres sacerdotium petere, unam, quā capta est, alteram, quā prostituta, tertiam, quā
hominem occidit. Omnibus nego, & sic causam cōtra singulas egit. FVSCVS ARE-
LIVS sic diuisit. Probabo indignam sacerdotio, primum etiā si pudica sit, deinde
quia nescimus an pudica sit, nouissime quod non sit pudica. FVSCVS pro puella coio-
rem hunc introduxit. Voluerunt Dī immortales in hac puella uires suas ostende-
re, ut appareret, quā nulla uis humana diuinis resisteret, magis putauerunt mira-
culo esse in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam.
LATRO dixit, aliqua capta foelicior fuit, nulla fortior. MARILLVS cum descripsisset
indignationem puellae magnam fuisse, altius quiddam superbiusq; uultu ipso prae-
rentem, hanc adiecit sententiam, quam solebat mirari Latro, imō ut ipse aiebat ex-
osculari: narrate sanē omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tanquā a sacer-
dote discesserint. ALBVTIVS dixit, Nescio quis fero & uiolento animo uenit, ipse
credo dīs illum impellentibus, ut futurae sacerdotis non uiolaret castitatē sed uide-
ret, praedixit illi, abstinere à sacro corpore manū: non est quod audeas lādere pud-
icitiam, quam homines seruant, dī expectant. Cruente, & in perniciem cruenta uia,
hac, inquit, arma quā nescis tenere pro pudicitia, & raptum gladium in pectus pira-
tae sui torſit: hoc factum eius ne lateret eisdem Dīs immortalibus fuit cura. Accusa-
tor eius inuentus est, qui iudicij eius in foro testimonium redderet, Nemo credebat
occisum uirum à foemina, iuuenem à puella, armatū ab inermi, maiora uidebantur,
quā ut possent credi sine deorum immortalium auxilio gesta: CAESTIVS timuit
se in narrationem demittere, sed illam transcurrit: hoc dixit in sacerdote futura ma-
xime debere aestimari, pudicitia, innocentiam, felicitatem: quā pudica sit miles o-
stendit, quā innocens iudex, quā foelix relictus. Etiam habemus quandam prae-
rogationem sacerdoti ab ipso numine datam, licet isti obijciant illi fuisse captiua, leno-
ni postea seruisse, causam nouissime dixisse, inter tot pericula non seruassent illam
Dī, nisi sibi seruata fuisset. ARGENTARIVS illud in narratione dixit. Accusator in
hoc maxime premebat ream, aiebat occisum esse intra uerba antequā uim afferret.
SYLO POMPEIVS hac figura narrauit, Eam uobis sacerdotem promitto, quam ince-
stam nulla facere posset fortuna. Potest aliquid seruitus cogere, seruiuit & barbaris
& piratis, inuiolata apud illos mansit. Potest aliquam corripere prolapsi in uitia se-
culi praua consuetudo, etiam matronarum notum in libidine magisterium, pudica
permanebit licet illam ponatis in lupanari, & per hoc illi intactā pudicitiam efferre
cōtigat: fuit in loco turpi, probrose leno illam prostituit, populus adorauit: nemo nō
plus ad seruandam pudicitiam contulit, quā ad uiolandā attulerat. Multū potest
ad rectum quoq; pudici animi propositum, hostis gladio non succumbet, imō si opus
fuerit, pudicitiam uindicabit. Incredibilē uideor in puella rem promittere, iam prae-
stitit, adolescentem misericordis populi beneficium polluere tentantem gladio re-
pulsit. Fuit qui illam accusaret cedis, absoluta est: ne qua uobis posset esse dubitatio.
quā uentura erat ad sacerdotium, an pura esset, an integra, iam iudicatum est. TRIA-
RIVS dixit, negat se puella fecisse, negat illū suis manibus cecidisse: altior inquit in-
mana uisa est circa me species eminere, & puellares lacertos supra uirile robur ami-
let.

tere, quicunque estis dii immortales qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo uoluitis emergere, non ingrata puellæ opem tulistis. Vobis pudicitiam dedicat, qui bus debet. Alterius patris color nihil habet difficultatis, apparet quas praposuit, dicendum est in puellam uehementer non sordide, nec obscœne. Sordide Basilus, qui dixit, Extra portam istam uirginem, & ostende istam eruginosam manum. VIBIVS RVFFVS, qui dixit, Redoles adhuc fuliginem fornicis. Obscœne, quemadmodum Murrhedius rhetor qui dixit, Vnda scimus, an conuenientibus pro uirginitate te alio libidinis generi addixeris? Hoc genus sensus memini quendam pratorium dicere, cum declamaret controuersiam de illa quæ egit cum uiro malæ tractationis, quod uirgo esset, & damnata postea petijt sacerdotium. Nolumus, inquit, istam maiorum abstinentiam, qui etiam si primam uirginibus timidis remissere noctem, uicinis tamen locis ludunt. Audiebat illum Scaurus, non tantum disertissimus homo, sed uenustissimus, qui nullius unquam impunitam stultitiam transire passus est, statim Quidianum illud, Dum timet alterius uulnus inepta loci, & ille excidit, nec ultra dixit. Hoc autem uitium aiebat Scaurus à Græcis declamatoribus tractum, qui nihil & non permiserint sibi, & penetrauerint. HYBREAS inquit, cum diceret controuersiam de illo, qui tribadas deprehenderit & occiderit, describere cœpit mariti affectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio. GRANDA VS ASI ANVS æquè declamator cum diceret in eadem controuersia. Non ideo occidi aduulteros, non paterentur, dixit ei, in hac controuersia de sacerdote non minus obscœne dixit Murrhedius. Fortasse dum repellit libidinem, manibus excepit. Longe recedendum ab omni obscœnitate & uerborum & sensuum, quædam satius est causæ detrimento tacere quàm uerecundia. VIBIVS RVFFVS uidebatur quotidianis uerbis usus nō male dixisse. Ista sacerdos quantum mihi abstulit ἀπὸ τοῦ τέλους.

INCESTA DE SAXO. Controuersia III.

I Ex. Incesta de saxo deijciatur. **THEMA.** Incesti damnata antequam deijceretur de saxo, inuocauit Vestam, deiecta repetitur ad pœnā. **CONTRA INCESTAM. LATRONIS.** Hoc expectatis, ut capite demisso uerecundia seipsa antequam impelleretur, deiecerit, id deerat, ut modestior esset in saxo, quàm in sacrario fuerat: constitit, & circumlatis in frequentiam oculis, sanctissimum numen quasi parum uiolasset inter altaria, cœpit in ipso quo uindicabatur uiolare supplicio, hoc alterum damnatæ incestu fuit: damnata est, quia incesta erat: deiecta est, quia damnata erat: repetenda est, quia incesta & damnata & deiecta est. Dubitari non potest, quin usque eo deijcienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est. Patrociniū suum uocat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecer, nisi ut nec bis deiecta pereas? Veniet ad colendū Romani imperij pignus, etiam si non stupro, at certe carnificis manu incesta. Inuocauit inquit deos, statuta in illo saxo deos nominasti, & miraris, si iterum te deijci uolunt, si nihil aliud, in loco incestarum stetit. **CAESTII III narratio.** Quid agam? exponam quando stuprum cōmiserit? cum quorū quibus conscijs? Ista quia probauit, damnata est, quid postea accessit, quod illam uirginē faceret? quod iacuit in carcere? quod ducta est ad saxū? quod inde proiecta ait se innocentem, quia perire non potuit. Ita lex de sacerdotū iure, in iudicio quæri uoluit, de iudicijs in supplicio: ampliatur à iudicijs in pœnam, postulat cum cōtra pœnam causa tuta nō fuerit, contra causam tuta pœna sit. Non putas legem cauisse ut perires, quæ cauē, quemadmodum perires? Exoremus te mulier, ut iterum absoluaris. Aut tu sacerdotium uiolasti, aut dii sacerdotē. Male de dijs existimas, si sacerdoti sue tam sero succurrunt, lata est sententia, pronuntiātū est, damnata es. Interrogo te hoc loco mulier. responde mihi. Sunt dii? **ARELLII FVSCI PATRIS.** Iterū experiamur, quid times propicio deos? erat, inquit, præruptus locus, & immensa altitudinis, dicebā tibi, incestam lex mori uoluit, stat moles abscissa in profundū, frequentibus exasperata saxis, quæ aut elidant corpus, aut de integro grauius impellant, inhorrent scopulis enascentibus latera, & immensæ altitudinis tristis aspectus,

electus potissimum locus, ne damnati sapius deſciantur. FVLVII SPARSI. Et in
peris deſecta, ab inferis nō recepta, in cuius pœnam ſaxum extruendum eſt. IVSII
BASSI. Nihil putabam ampliùs adijci poſſe auidacię iſtius, q̃ quod in illa cruce Vo
ſtam nominauerat: ab ipſo enim ſupplicio in templū uſq; reuoluta, quicquid ſecun
dum deos ſanctiſſimum eſt, contactu ſuo polluit, quam à ſaxo nuſquam reuerſa
eſt, niſi ad ſaxum. Quanto minùs q̃ in templū reſiluit: huc potiùs uenit, ubi damna
tur, q̃ illò ubi abſoluitur. ALBTII SYLLI. Si quis adhuc dubitabat de deſecta, ne
niat & ſibiſpeli credat. Hęc impudentia uirginis eſt, in urbe tam beata cum tot ſupe
rent uirgines, cum tot principum filię ſint, poſtulat, ut præteritis hiſ potiſſimum ab
inferis ſeruetis ſacerdotem: Quare ego ſi inceſta ſim, uiuo, neſcio, hoc unū ſcio, nec
fieri quod non poteſt, nec portentum eſſe quod poteſt. Abſit, neſas eſt, ut id ſaxum
abſoluat, quod tantū damnatos accipit. ARGENTARII narratio. Penè iudices coe
pi, qualis eſſet rea, ſed quid efficiam, cum illam inceſtam probaueror: nempe de ſa
xo deſcienſa uideatur, iam uiſa eſt. Non imitabor iſtius impudentiam, ut reperen
do iudiciū, quod factum eſt improbaſſe uidear: quod exigebatur, probaui, quod iu
dicatiſ exequor. CORNELII HISPANI. Deos deaſq; inuoco, quos priore iudicio
non fruſtra inuocaui, inceſta quàm tardiſſimè pereat. Inuocaui inquit numina, quid
inuocas mulier: Si innocens eſ, dii non ſunt. Videte quantum ſacerdos peccauerit,
quæ nec abſolui potuit nec mori. Aut tu ſacerdotiū uiolaſti, aut nos ſacerdotem.
Erras, ſi ſatis ad ſacerdotiū putas, perire non poſſe. ROMANI HISPONIS. Ab Tar
peia ad Veſtam, cuius uitam carniſex rupit, à templo ad ſaxum, à ſaxo ad templum,
hic pudicæ ſacerdotis inter ſupplicia & uota diſcurſus eſt, inter ſuperos inferoſq; ſa
ciata in nouam pœnam reuixiſti. POMPEI SYLONIS narratio. Quod ad rerū ex
poſitionem pertinet iudices, non committam ut deorum immortalium ultionē mo
rer, biſ inceſta ſaxo deſciantur: lege damnata eſt, habetis iudiciū: deſecta eſt, habe
tis exemplum. VIBII GALLI narratio, breuiſ expoſitio rerum eſt. Aduerſariā in
ceſti poſtulaui, accuſaui, damnaui, carniſici tradidi, permittitiſ iam ab rea accuſator
recedam: eamus ad abſolutionem tuam, ita Diſ damnatam abſoluere ſacerdotem,
fero innocentiam damnata concupiſti, uitam deſecta. ALTERA PARS SYLLII
SPARSI. Damnata deſecta eſt, abſoluta deſcēdit. ARELLII FVSCI PATRIS. Pu
tares puellam demitti non cadere. CAESTII PII. Nullam habebat gratiā in tem
plo, dixerat itaq; tantum, deos inuocabat, lex ſacerdotem non uſq; ad ſaxum deſer
ret, niſi expectaret deorum ſententiam. CORNELIVS HISPANVS deſcripſit alti
tudinem montis, etiam ſecure deſpicientibus horrendā, & adiecit. Carniſex quoq;
recedens impellit, nihil fecit tanquam rea, contumax eſt innocentia, turpe putabat
ſacerdos rogare, niſi deos. MARILLII. Mirandum eſt, ſi oppreſſa eſt uirgo ſine gra
tia, cuius enim genibus ſubmiſit manus: quem deprecata eſt: quæ tarde rogauit, ea
tiam deos: DIVISIO. Latio in haſ quaſtiones diuiſit, utrum lex de inceſta tantum
ſit, quæ deſciantur, nec pereat: an etiam damnata, ſi innocens poſt damnationem ap
paruit, deſciant non debeat, an hæc innocens ſit, an hæc deorum adiutorio ſeruata ſit.
CAESTIVS & illa ſubiunxit huic ultimæ quaſtioni, an dii immortales humanarū
rerum curam agant. Et ſi agunt, an ſingulorum agāt. Si ſingulorum agant, an huius
egerint. Improbabat Albutium, quod hæc non tanquam particulas incurrentes in
quaſtione tractaſſet, ſed tanquam problemata *παραδοξασμολογία*. FVSCVS AREL
LIVS PATER ſic diuiſit, Vtrum inceſtæ pœna ſit deſciant, an perire. Vtrū providen
tia deorum, an caſu ſeruata. Si uolūtatē deorum ſeruata ſit, an in hoc quo crudeliſ
periret. COLOR. Hic color ſerè ſententijs quas propoſui permixtus eſt. Quid tamē
Caſtius ſenſerit, indicabo. Contra ſacerdotem qui dixerunt, uideri deos inſeſtoſ il
li, in hoc eam ſeruafſe, ut diutius torqueretur, aiebat Caſtius, malle ſe caſu uideriſa
cium quàm deorū uolūtatē: nam ſi ſemel illos interuenire huic rei fateremur, ma
niſteſtius erit in pœna ſeruata eſſe ſacerdotem quàm in pœnam actam, quæ non
probabat ille. TRIARII. Remiſſam tibi pœnam putas: ampliata eſt, & ipſa inquit
ampliatio, quæ apud iudices fieri ſolet, eoq; uerbum in ſententia poſitum, non eſt
damnantis.

damnantis, sed dubitantis. Declamauerat apud illum hanc ipsam controuerſiam Varus Quintilius tunc Germanici gener ut prætextatus: cum deſcripſiſſet circumſtantem, quod tam cito oculis penè ſubduceretur, dixit: Exaudierunt Dñj immorta-
les ſupplicum uoti preces, in ceſtam ne cito ſupplicium tranſcurret, reuocauerūt. Cæſtius multa contumelioſe dixit in ipſam ſententiã, ſic inquit: Quomodo quaz-
drigas reuocauerunt, nam & ante poſuit ſimilitudinẽ, quia & hæc de carcere exie-
rat. Cum multa dixiſſet, nouiſſimè adiecit rem, quam omnes improbauimus. Si iſta
negligentiã pater tuus exercitum perdidit, filiã obiurgabat, patri mal edixit. PA-
TOR AIETIVS hanc controuerſiam apud Cæſtium iam ſenator dixit, & hunc co-
lorem optimum putauit, ſic uehecijs corpus induruit, ut ſaxa reuerberaret. Multũ
Cæſtius hanc corripuit, & dixit, hoc eſt, quare ego auditores meos inuitem ad alios
audiẽdos ire, hoc male mihi facit ille, qui aut Anticleta aut Pythiũ eſt. Dicebat
autem in Albutium, qui illis diebus dixerat in hac controuerſia durius ſaxo, & in
Baſſum Iulium multa dixerat Virgo, qui de ſub ſaxo. Othonem Iunium patrem me-
mini colorem infulſum inducere, quod minus ferendum eſt, quod libros colorum
edidit. Fortaſſe, inquit, pœnã ſe præparauit, & ex quo peccare cœpit, cadere condi-
dicit. SYLO POMPEIVS hunc colorem tentauit. Præſtatur, inquit, quædam dam-
natis ſacerdotibus uerecundia, erubuimus quicquam ex damnatę ueſte detrahẽre.
HISPANVS dixit, ita putaueras una te pœna poſſe deſungi, cum in ſaxo deos no-
minãſſes. TRIARIVS indignantium uoces deſcripſit dicentium, quia nõ potes, uiſ
mori. MARILLIVS dixit, cõſtituta in ſaxo inuocauit deos, publica indignatio exor-
ta eſt, audet iſta nominare deos, audet hoc loco? Quid autem habet iam quod illos
roget niſi bonam mortem? DIOCLES CARYSTIVS dixit.

VIR FORTIS SINE MANIBVS. Controuerſia IIII.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utruq; corpus interfici-
lat, ſine fraude ſit. ALTERA. Liceat adulteriũ in matre & filia uindicare. THEMA.
Vir fortis in bello manus perdidit, deprehendit adulterum cum uxore, ex qua filiũ
aduleſcentem habebat, imperauit filio ut occideret. Non occidit, adulter effugit,
abdicat filiũ. CONTRA FILIVM. PORTII LATRONIS. Adulteros meos tantũ
excitauit, me miſerum quamdiu iacuerunt, poſtquam deprehenderam, Ego te non
abdicem, quem poſſem occidere. O acerbam mihi uirtutis meę recordationem. O
trilem uictorię memoriam, ille onuſtus modo hoſtilibus ſpolijs uir militaris, adul-
teris meis tantum maledixi, ſolus ego ex omnibus maritis nec dimiſi adulteros nec
occidi. Quid ridetis, inquam, non habeo manus, uoca filiũ. Tu uiri fortis filius, qui
ſtringere ferrum non potes, ne te truncus quidem capere potui, niſi domi, ut cunq;
tamen potui, obluſtatus ſum, & truncum corpus oppoſui. Exierunt adulteri tantũ
meo ſanguine cruenti. CORNELII HISPANI. O dignum, cui aut pudica cõtingat
tor, aut impudica, dum armatus eſt. Te reſpublica inuoco, quę manus meas poſſi-
des, quis non putet aut me ſine filio fuiſſe, aut filiũ ſine manibus? CAESTII PII. Con-
ceptus eſt iſte, ex quo ſciemus cum adulteros deprehendero. Nunquam putauit ſu-
urum ſalua reſpublica, ut uir fortis ſentiret ſe manus perdiſſe. MARILLII. Adul-
teros meos uſq; ad limen proſecutus ſum, cucurri miſer ad ferrum quaſi manus ha-
berem. TRIARII. Deciderunt arma cum manibus, tunc primũ ſenſi me manus per-
diſſe. DESCRIPTIO PUGNANTIS VIRI FORTIS. Dñj boni & has manus ali-
quis deriſit, cum à patre natus accerſitus ut occideret adulteros, uenit ut dimitte-
ret. Ita ego etiam manus pro adulteris perdiſi, ſtetit deprehendus ab adulteris meis.
Pater deſertor, matris leno, quem puto iam creditis non eſſe filiũ uiri fortis, ter-
tus in cubiculo deriſor ſtetit. FVLVII SPARSI. In bello ſuas, in domo etiam filij ma-
nus perdidit. Proceſſit in bellum hic unus omnium aduleſcentis filij uicarius, in acie
ecit, domi captus eſt, portat inter ſpolia uiri fortis uolũtates adulteros. Adoleſcẽs
ſemit tempus militię tuę, indignare ſi deceptus es, tam fruſtra ad filiũ quam ad gla-
cum cucurrit, ridebant adulteri truncas uiri fortis manus circa ſua arma labentis.
ARGENTARII, Anſe patrię q̃ patri negauit manus, libenter cauſam eius ſuſcepit.

Quis enim illum non uindictet, quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riserunt, cum deberet mori? Vir fortis in ciuitate truncus, integros adulteros spectat. **IVLII** **BA** **SI**. Non est quod putetis puniri illum, ad suos dimittitur, inquam ad matrem suam, nescio an & patrem. Meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium suauit. Nulli unquam plus debuisti uiro forti, usque eo pro uobis pugnaui, ut pro senone posset. Adulescenti quos dimisisti sequere. **PARS ALTERA. VIBII GALLI**. Matrem, inquit, non occidisti, quam minus hoc crimine perdere debui quam patrem. Pater occidere iussit, lex uetat: non comparassem patri legem, nisi cum illa lex fuisset, altera putaui parricidium, matrem coram patre occidere. **ARELLII FVSCI PATRIS**. O misera pietas quae inter parentum uota constitisti, non semper scelera nostri iuris sunt, & truces quoque animos misericors natura debilitat. **DIVISIO. LATRO** hac usus est diuisione, an licuerit filio, an uindicare oportuerit, an si licuit & oportuit, ignoscendum sit illi, si non potuit indulgentia repugnante. An licuerit, in illa diuisione, an tunc liceat adulterum filio uindicare, cum maritus non est, an tunc liceat ubi maritus in eo loco est, quasi omnino non esset, an oportuerit, tractationis quidem est, quod ut quisque uult uariat. Latro tamen sic ordinauit, oportuit etiam si pater non iuberet occidere adulteram, uiri fortis uxorem, oportuit iubente patre, etiam si ipse posset occidere, oportuit cum & iuberet & ipse non posset. Noui declamatores illam questionem tractauerunt ex uerbo legis natam. Adulterum cum adultera qui deprehendit, dum utrumque corpus interficiat sine fraude sit: an nemo possit occidere nisi qui deprehenderit? Tentauerunt & illam an possit abdicari filius, ob id quod illi facere salua lege non licuit. **COLOR**. Color pro adulescente unus ab omnibus qui declamauerunt introductus est, non potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus, quam in simili controuersia dixit, cum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat, & dimiserat terrore. **LATRO** descripsit stuporem totius corporis in tanto inopinati flagitij spectaculo, & dixit, Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, sed cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium torsionem descripsisset, adiecit, antequam ad me redeo, exierunt. **GORGIIAS** inepto colore, sed dulci. Pammenes ex bonis declamatoribus dixit. Gorgias egregie dixit. Pammenes dixit. Fuscus Arellius dixit, maius erat scelus quod imperabas, quam quod deprehenderas. **ALBVTIVS** non narrauit, sed hoc colore egit ab initio usque ad finem. Ego me defendere debeo, si quid mihi obiectum erit, aut negabo, aut excusabo. Si quid exegeris maius uiribus meis, dicam ignosce, non possum. Ignoscit filio pater nauigationem excusanti se non ferre mare, ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis pater ipse militaris sit. Non possum occidere. Agedum ipsam legem recita. Liceat & marito, liceat & patri. Quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse qui non possunt. Et in descriptione dixit: cum me uocauit pater, hoc inquam putaui supplicium futurum morte grauius, si adulteram filio ostenderet. Et illud dixit, exierunt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem. **SYLO** **POPEIUS** hoc colore narrauit, non putaui mihi licere. **BLANDVS** hoc colore. Vtrumque filij nomen audio, pater rem petit iustiore, mater faciliore. Et illud post descriptionem adiecit, fatebor uobis, parricidium coram patre facere non potui. **CAESTIVS** hoc colore egit. Prosiluit, inquit, protinus mater, & amplexu suo manus meas alligauit. Ago confusio mihi gratias, quod nihil in illo cubiculo uidi, nisi patrem & matrem. Pater rogabat ut occiderem, mater ut uiueret. Pater ne nocens impunita esset, mater ut ego innocens essem. Pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. Et ultimam sententiam dixit, occidere si matrem turpe est noluisse, non potui. **ARGENTARIUS** dixit. Non est quod me ex hoc habitu aestimetis, quod manus habeo, tunc non habui. Et illud dixit dat poenas tibi, perdidit uirum, perdidit filium, aegrotanti non assedero, egentem non alam, omnia mihi libera sunt, iam uirum non debeo. Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta, sed nescio an Graecis nostris cessuri sunt. In hac controuersia dixit **AMAS**, habet aliquid corrupti haec sententia. **LATRO** dixit, Quantum ego tunc questus sum cum fortuna mea, quod non cito occi-

perdidissem. SYLO POMPEIVS dixit, Fili aut oculos erue, aut manus cōmoda. Omnes aliquid belli dixerūt, illo loco quo deprehēsi sunt adulteri dimissi. LATRO dixit, Adulteros meos tantum excitaui. FVSCVS ARELLIVS dixit innuisse nunc. frigidius dixit contrariā illi sententiā, Adulteros interuentu meo nē excitaui quidem. VIBIVS RVFFVS dixit, Adulteri marito non assurrexerunt. POMPEIVS dixit, Adolescens, deniq; adulteros excita, postq; tu uenisti securius iacent. LATRO dixit, Erratis qui me putatis manus non habere, filium uocaui, ut intrauit, ab adultero salutatus est. FVSCVS dixit, Fili, tuam fidem ostēde, te integro manus me non perdidisse: controuersiam mihi de te facit adulter, ueni, utrius filius sis indica. PVNITIVS & pulchrē dixit & noue, sumpsit ab omnibus bene dicta, Irrupit in cubiculum adulterorū, quid mentiar miser, aperto cubiculo expectabant adulteri. CAESTIVS dixit, Vocauī filium, risit adulter tanq; qui diceret, meus est. VIBIVS RVFFVS dixit, quā oculos, quā securi adulteri transierunt prater oculos meos, preter filij manus. LATRO cum exeuntes adulteros descripsisset, adiecit, Adolescens, parentes tuos sequere. NICETES illam sententiā pulcherrimā, quā nescio an non viros antecesserit, sed illum Albutium qui Gracis praeiniet: cum pugnantem acie se descripsisset, dixit, Me miserum quas manus adulter effugerit: & illud Albutij, nō potui, inquit, matrem occidere, quō excusatiores sis adijce & patrem. ALBVTVS sic narrauit, ut tanquam filio sciēte factum esset adulterium, suspectū quasi patri cōfiscium matri suae fecit. P. ASPRENAS dixit, Extenuissimē maritus & dedit adulteris locum: idem dixit, matrem occidere non potes, adulterū certe occide, an & iste pater est: dixerat Nicetes. MYRRHEDIVS dum hanc sententiā imitari uult, stultissimā dixit, Reliqui in acie pugnares manus.

RAPTOR DVARVM. Controuersia V.

Ex. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. **THEMA.** Vna nocte quidam duas rapuit, altera mortem optat, altera nuptias. **CONTRA RAPTOREM.** PORTII LATRONIS. Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupri accusatus stuprum defendit. Cum altera litigat rapta, alteram aduocat. Vindicate patres, uindicate fratres, uindicate mariti, fortior disciplinae publicae securitas surgat, iam binæ rapiuntur. **MENTONIS.** Postera die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deplorantis, cum interim ex alia domo alia uociferatio oritur, alius tumultus, coit populus uelut publico metu exterritus, uix credit duos tantum raptos fuisse. Cum interim producit publicus pudicitiae hostis, quem una nocte unius uirginis iniuria non fatigauerat. **CAESTII PII.** Alteram iniuriae rapuit, alteram patrocinio: quantum suspicor, ne rapta quidem es. quæris argumentum? non irascaris. quomodo istud fit? duabus iniuriam fecit, una queritur. Misericors sum, inquit. Gaude, habes qui te uindictet. Vide qualem habitura sit uirum, nō est una contentus. **ARGENTARIUS** eundem sensum dixit, hoc adiecto, non est una contentus, ne una quidem nocte. **POMPEI SYLONIS.** At quā bene mimum egit, quomodo raptam se quæstā est, qua uociferatione, quā perbene illi optionem cessimus. **TRIIARI.** Perieras raptor, nō bis perire meruisses. **IVNII GALLIONIS.** Sumatur de illo supplicium, constitutur in conspectum publice, cedatur diu, totus hodie pereat, qui tota nocte peccauit. Subito fastidiosus raptor occurrit, & ait, iam nec nuptias uolo. Stulta deciperis, dicam suus? quid dixerim tibi, idem enim dixi & huic, dum te puto, in illam incidī. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Retradamnes fluant, & sol contra no cursu orbem reuocet, confugiat sacrilegus ad aras, raptorem rapta uindictat. **EX ALTERA PARTE.** **POMPEI SYLONIS.** Postera die cum illi narratus esset nocturnus error, dum putat se in unam incidisse, huic priori supplices submisit manus, hanc prius deprecatus est, exorauit, propter hoc puto ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis raptorem mori uult, altera seruari reum. Alter iudex damnat, alter absoluit. Inter dispares sententias mitior uincat: dicam quod sentio, magis irascetur, si unam tantū rapuisset, diceret, ergo ego sola digna uisa sum, cui iniuriā faceret? **ARGENTARII.** Referat nunc Virginiā, referat Lucretiam, plures tamē Sabi

nae sunt. Ex tribunis, potentior est qui intercedit: non est inuidiosa potestas, quae misericordia vincit. Quid cessas puella? pro marito roga. Haec sententia deridebatur à Caestio, quasi improba. **DIVISIO.** In hac controuersia de prima quaestione nulli cō altero conuenit. **LATRO** primam fecit quaestionem, non posse raptorem, qui ab rapta mori iussus esset, seruari. Si legatus inquit exire debet, peribit, si militare debet, peribit, si legem dicere debet, peribit. **Si raptam ducere debet, aequè peribit.** Si is antea nupsisset, negares istum debere mori rapta iubente? Atqui nihil interest, nisi quod dignior est raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidē nox interest. Si rapta nupsisset, deinde post tertium diem rapuisset aliam, negares illum mori debere? Atqui quid interest, nisi quod honestius tunc maritū defenderes, quàm nunc raptorē defendis. Alteram fecit, an rapta, quae nuptias optat, nihil amplius raptori praestare possit, quàm ne sua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habet. Optasti nuptias, non occidetur tanquam raptor tuus. At idem si eadem nocte qua te rapuit stationem deseruit, fuste ferietur. Si sacrilegium fecit, occidetur. Licet tu dicas, Quid ergo ego non nubam? Tu raptori praestas, ut illū ipsa non occidas, nō potes praestare, ne quis occidat: quomodo sacrilegus, quī a te seruatus periret, sic alterius puellae propter uitae seruatus peribit. Si rapuisset te, deinde deprehēsus in adulterio adseruaretur in tormentū diutius pereundi, tu interim educā nuptias optasses, datur enim optio & in absentē, uetares illum occidi à marito. Quid interest, qua lege pereat, nisi quod modestius alienā legē impelleres quàm tuam. Tertiā fecit, cum quod utraq; optat, fieri non possit, in ea eligenda sit optio, qua ultio ad utraq; perueniat. Atqui mortē optat mea optio, & te uindicat, tua me non uindicat, nec hoc tibi mea optio praestat, quod & mihi, occiso raptore inuidiā. Illa respondet, optio tua me nō uindicat. Vindictā tu meam putas non fieri quod uolo, fieri quod nolo: mihi contumeliosum erit, te dignam uideri, in cuius honorē occidatur, me indignā in cuius honorem seruetur. Isto modo & mea te uindicat. Nempe lex duas poenas scripsit uitae raptori, alteram passurus est, nō eris inulta, iam raptor non erit impunitus, habebit poenam, indotatā uxorem. Respondet, eodem modo morietur, sed nō mihi seruabitur, sed tibi. Quartam fecit quaestionem. Si non potest utriusq; rata esse optio utraq; at dignior sit uictrix. Non quaestionem, sed tractationem, nō raptorem impunitum futurum: si hac uia impunitatis monstretur, ut qui plures rapuisset, tutior esset, neminem non inuenturū aliquam humilem quae se in optionem cōmodaret. **FVSCVS ARELLIVS** primam quaestionem hanc fecit, qui duas rapuit perire utiq; debebat: lex, inquit, quae dicit, rapta raptoris aut mortem optet aut nuptias, de eis loquitur, qui singulas rapuerunt, non putauit quenquā futurum, qui una nocte duas raperet. Non quæro quid optatis, quod seuerissimè optare potestis occupo, necesse est raptorem mori. Quare, utriq; raptæ debet ultio contingere. Vtrinq; enim non potes ducere, utriq; mori potes. Vna pars legis ad hunc raptorē pertinet, in qua mors est. Putate enim utraq; nuptias optasse. Quid futurū est, in raptoris matrimoniū ambitus erit. Putate illum plures rapuisse quàm duas, quid fiet? una nubet, nuptiae ad unam pertinebunt, mors ad omnes. Qui duas rapuit, utriq; debet mori, quare dicā, Quod uult eligat, aut nuptias optabunt, aut altera mortē, altera nuptias. Si nuptias optauerint, nō poterit fieri quod utraq; uoluerit. Vno modo poterit fieri quod utraq; uolet, si utraq; mortē optauerit: ergo fiat id quo uno duæ uindictari possunt. Hic tractauit, ne exemplum quidem utile est, non utiq; proripere eum qui duas rapuerit, ne hunc morem perniciosissimum introduci ciuitati, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire sapius meruit. Reliquam partem cōtrouersiae Fuscus in hac diuisit, utra optio honestior sit, utra iustior, utra utilior. **CAESTIVS** hanc partem controuersiae sic diuisit, Vtra puella dignior sit, quae ualeat? utra optione raptoris dignior sit. Caestius & coniecturalem quaestionem tentauit, An hac cum raptore collum ferit, & in hoc rapta sit, ut huic opponeretur. **LATRO** aiebat, non quicquid spargi possit suspitiose de eo esse uindicandum, Colorem hunc esse non quaestionem, eam quaestio-

*Fortè, propter
te uitatæ.*

questionē esse quā impleri argumētis possit. CAESTIVS aiebat, & eā impleri posse argumētis. Hunc sensum à Latinis iactatum NICETES dixit. GLYCON dixit. PROCLE CARISTIVS dixit hunc sensum. VIBIVS RVFFVS subtiliter dixit, Vobis tibi malam gratiam cum sponso tuo facere, habet amicam, in hoc controuersiam dixit. ALBVTIVS ambulat in masculos, adeo nullum sine amatore uitium est, ut hoc quidam disertum putauerint, ego tamen magis miror, hoc Albutium potuisse dicere, quam aliquos potuisse laudare. Ex Latinis dixit TRIARIVS, Gratulor uobis uirgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit, quæritis quid isti finem rapiēdi fecerit dies. LATRO iam se parabat in tertiam nisi nox defecisset.

ARCHIPIRATAE FILIA. Controuersia VI.

THEMA. Captus à piratis scripsit patri redemptionem, non redimebatur. Archipiratae filia iurare eum coegit, ut duceret se uxore, si dimissus esset, iurauit, Repater secuta est adolescentem, rediit ad patrem, duxit illam, orba incidit, pater perat, ut archipiratae filiam dimittat, & orbem ducat, nolentem abdicat. CONTRA FILIVM. PORTII LATRONIS. Proh dii boni & hæc puella hospitio patris excepta est, prohibeo domo, terra prohibendam. Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ amare potest captiuum, odisse uel patrem. Captus inquit, in tenebris iacebam, narra obsecro focerī tui beneficia, possum inquit iudices esse securus, filius meus ait se uxori parricidium debere. CAESTII PII. Quis interfuit nuptiis suis? pater, deique puellæ pater. EX ALTERA PARTE. SYLLII BASSI. Hodie captiuus essem, hæc archipiratae filia fuisset, ut dixi, patrem habeo, inter bonos captiuos seposui sum Archipiratae filia uocatur, puto ex aliqua nata captiua, certe animum eius natura à patre abduxerat, misericors erat, deprecabatur, flebat, mouebatur periculis omnium, nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias, & quasi aliquam sacram testationem, tuum nomen inserui, eo loco me non deserui, inque uenire etiā patres timuerunt. Arcius nos fortuna alligauit, nisi corpus, omnia inculis, quàm ut orba possit diuellere: uidisses tectū pannis corpus, omnia mēbra inculis pressa, maciem, retractos introrsus oculos, obtritās cathenis & inutiles manus, talē quis amare nisi misericors posset? Decepi te puella, alia pollicitus sum. Venies in patriam mecum, ibi tibi referam gratiam, hic cathenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus focer tuus, si enim iam pridem te uocabam, focer, inquam tibi tuus gratiam referet. Quidam auitas paternasque flagitijs obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere posteris genus, in illis non seruasse quod acceperant, maximum dedecus, in his quod nemo dederat fecisse laudabile. Si possent homines sibi sortem facere nascendī, nemo esset humilis, nemo egens, unusquisque felicem domum inuaderet. Sed quamdiu non sumus, natura nos regit, & in quemcunque uult casum nos mittit. Hinc sumus æstimandī, cum sumus nostri. Quis fuit Marius si illum in suis inspexerimus maioribus? humilis in consulatu nihil habet darius quàm se autorem. Pompeiū si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Marium dixisset. Seruium regem tulit Roma, in cuius uirtutibus humilitate nominis nihil est clarius. Quid tibi uidentur illi ab aratro citati, qui paupertate sua beatam decere rempublicā? Quemcunque uolueris reuolue nobilium, ad humilitatem peruenies. Quid recenseo singulos, cum hanc urbem possim tibi ostendere? nudi stent, ære colles. Inter hæc tam effusa mœnia, nihil est humili casa nobilius, fastigiatis sunt tectis auro puro fulgens præluet capitolium. Potes obiurgare Romanos, quod cum humilitatem suam obscurare possint, ostendunt. Sed hæc non putant magna, apparuerit ex paruis surrexisse. Misereri illius oportet, quia orba est ista tamen et propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suæ tutorem fortissimum. Omnes uxores diuites seruitutem exigunt. Crede mihi, uolet in suis regnare diuitijs, & tamen æquum est eam possidere domum, quam meā agnouerit. Si experimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius effulserit domus, si parum laude fecerimus, relinquit, & tunc est tormentum carere diuitijs, cū illas iā senseris. Vides quid inter duas uxores intersit, ista si nos reliquerit, repetet suos, hæc quod

dedit dimissa non auferet. Multi duxere sine dotibus uxorem, quidam ductas non accipere dotes, quidam autem emptis contenti fuere mancipijs, & cum possent accipere diuitias, emere quibus libertatem darent, maluerunt quam suam uendere. Aliquis in adoptionem iuuenis petitur, si uolet ire, quæret senex ille qui petit, quales & quos habeat maiores, quantâ bona, an satis magno se possit addicere. Aliquis capere orbos senes uult, & suas spes in alienas mortes diffundere, excutiat testamenta, scrutetur census, ubi uerò quæret uxorem, uideat an nuptias suas amet, an nihil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid uiro incidere mali, uelit tolerare. Si his bonis fuerit instructa, dotata est. Non possumus unâ felices esse, quod solemus, unâ infelices erimus. Fac, inquit, quod imperat, nolo propter me patrem tuum offendas. Ibo, inquit, sola. Tu ibis? quo infelix? Quas petitura regiones? Est enim tibi aliquis locus, pater tuus nobis maria præclusit, meus terras. CAESTII PII. Solent qui coguntur à patribus ut uxores ducant, illa dicere, non sumus etiam nunc apti nuptijs. Ego contra refugio uxorem, quia uxorius sum. ARELLII FVSCI PATRIS. Insolens malum est beata uxor, cum immensum pondus auri orba attulerit, cum pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud quam beate seruimus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium. Pater utra magis diues est? Locuples est pater, quam mihi concilias. O si scires quam diues hæc fuisset. Orba, inquit, est, & hæc orba est. Inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci. DIVISIO. In hac controversia nihil litium ferè omnes consentiunt. LATRO primam quæstionem fecit, An pater propter matrimonium, filium abdicare possit, cum liberum cuique huius rei arbitrium sit. GALLIO subiecit huic, etiam si potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei qui iam habet. LATRO secundam fecit, si ius est patri etiam propter matrimonium abdicandi, an liberum huic fuerit non parere cum iurasset. Hoc in hac diuisit, an nemo iureiurando teneatur, quo per necessitatem adactus est, an expleuerit iusiurandum, ducendo illam uxorem, an etiam si non expleuit, non teneatur religione, qui coactus aliquid contra iusiurandum fecit, hunc autem cogi à patre super iusiurandum facit, hunc putas parere patri, an debeat? Hic de meritis puellæ & moribus. COLOR. Colore hoc usus est Latro pro patre puellæ, non misericordia motam, sed libidine, & ideo non esse beneficium. In argumentis eleganter hanc partem tractauit, etiam si beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam: deinde beneficium esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo. HISPOROMANVS alio colore dixit: Illam non amore adolescentis, sed odio patris sui secutam esse. Voluit ille & amoris commendationem detrahere. BVTEO longe accersito colore usus est. Voluit eam nubere non inuito patre, sed secreto suadente, palam dissimulante. Totum hoc gestum, re illi honesta conditionem nuptiarum inuentam cum alio nullo modo posset. Neque enim aliter illos effugere potuisset, nisi patiente patre. Sed aiebat Latro, non esse tanti detrahere illi commendationem solum adolescentis, ut detraheretur inuidia relictæ patris. FVSCVS ARELLIVS egregie declamauit, non enim propter nuptias orbe dimitti illâ, sed quamuis orba non esset, ei iussit, non aliam sibi magis placere, sed illam displicere dixit, & hoc quod Latro transcurrerat, prescit. Timere se puellâ temerariâ inter piratas natâ, inter piratas ducatâ, impiâ in patre. GALLIO illud quod omnes scholastici transierunt dixit, timere se ne hæc speculatrix esset, & piratis omnes occasiones indicaret, aut certe ne uideretur, nolle se suspectâ esse reip. illi iurasse timuit, ne a puella uideretur improbe iusiurandum exegisse, ut quid liberi sibi esset, adiecit iurasse per patre. TRIARIVS dū sententiā puerilem captat, inepte dixit, iurasse & se per orbâ. Aiebat enim Celsius ualde hanc fieri orbâ, etiam si iurasset. LATRO aiebat quoque iusiurandum ineptum esse, nihil enim minus cōuenire, quam aliquem per patre iurare, patrem relicturâ. Omnes honestam matrem puellâ dederunt, omnes dixerunt eam misericordia motâ, non amore. Solutus Pollio iudicio fecisse uult eam, etiam a misericordia discessisse, dixit enim illam non potuisse cum piratis uiuere. Vt primum honestam occasionem inueniret discedendi, discessisse. Q. HATERIVS à parte patris pulcherrimam imaginem mouit.

Cœpit enim subito quo solebat cursu orationis scribere, quasi exaudiret aliquē tumultum, uastari omnia ac rapī, comburi incendijs uillas, fugas agrestium, & cum omnia impleffet terrore, adiecit. Quid exhorruisti adolescens? Iocor tuus uenit.

ELYCONIS ualde leuis & Græca sententiā est. Tolerabilem dixit illam rem, cum iusiurandi uim describeret, hoc esse quod fœdera faceret, quo astringeretur exercitus.

ARTHEMON circa eundē sensum uersatus est à parte adolescentis, cum dixisset relictum patrem, adiecit.

TYRANNICIDA À PIRATIS DIMISSVS. Controuer. VII.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. THEMA. Quidam alterum fratrem tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehensum, deprecante patre, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam scripsit, si præciderent manus, duplum se daturum: piratæ illum dimiserunt, patrem egentem non alit. PRO TYRANNICIDA. PORTII LATRONIS. Da mihi epistolam esuriens istius. Manus, inquit, præciantur, in quam partem corporis tutius seuitia incurrit istius. Cetera membra mea sunt, manus publicæ sunt. Nunquid peto tyrannicidam? tam me dimittite, qualem à piratis recepistis. Non habeo quod de fortuna queri possim, cum qui manus meas configit. Si præcideritis, inquit, manus, irascēris, scribe potius, si occideritis tyrannicidam. Exitium tyranni rōgo, non timeo. Manus quas piratæ soluerunt, Iudices alligāt. Ex omnibus quæ mihi fortuna terra marique priuatim mala publiceque congestis, tyrannū, adulterum, piratasque, nihil expertus sum durius quam patrem. Tyrannus cum timeret manus meas, non præcidit. Iniuriā matrimonio nihil abstulit corpori, piratæ, quasi beneficio meo uiuerent, gratis miserti sunt. Vnum hostem inexorabilem habui, quod felici re, quod subito inimico, non ante tyrannidem nauigauī. Genui, inquit, educaui, nempe istud beneficiū & tyranno præstitisti & adultero. Has manus si per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus. Magnis sceleribus iura naturæ intereunt, non magis tu pater, quam illi fratres. Audite nouam capituli uicem. Tuus sum, si pater meus nihil habet, quicquid habes pro redemptione filij mitte, non est quod timeas, non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidæ patrem. Pro adultero filio rogas, quæritē nūc quomodo tyranni fiāt. CAESTII PII. Cedo mihi epistolas patris, quæris unde habeam cum mihi nullas miseris, Duplas dabo pecunias, unico filio rogat. Duplam pecuniam dabo, unam summam pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis, hoc ne adulteris quidem licet. Non habui pecunias, sed rogare illos potes, & audaciter roga, in misericordes piratas incidi. Quare non alor? quia captum filium tuum non alere parū est. Si dixerō, non redemisti, alere non possum, perdidī manus, non credis, epistolam lege, duplam pecuniam dabis, auaris dabis, piratis dabis: sic excusabant piratæ, ipsas mihi cum præciderent manus, pater iussit, aiebāt, magnum facinus est sed magno licet. Ages, sum inquit, mentiris. Cedo mihi patris mei censum. Quid ergo alis patrem? dimissus fortasse promittam, cum rogaueris, nihil pacifcor? Etiam nūm manus meas petis, nega tuam esse epistolā, & habes argumentū, dices erogare adultero soleo. Qui nō aluit, inquit, patrem alligetur. Plus de manibus meis timui. CORNELII HISPANI. Quid me rogārit pater, nescio, publica uindicta, cruentum gladium priuato tyranno implepsi. Captū me piratæ nihil nihil aliud quam alligauerunt, duplam pecuniam dabo. Q. PIVS. Polliceris inquam petiturum te tantas patrimonij uires, habes etiam nūm tanquam petiturum te tantas patrimonij, de tyranni arca loqueris. Corrupti frater uxorem meam, quam nec tyrannus uiolauerat. Ut præciū piratæ constituerunt, gauius sum inquam locuples pater, poteram dare etiam si duplā poposcissent, remisērunt me reip. cum manibus, patri cum epistolis. POMPEI SYLONIS. Pactus sum de redemptione, scripsi patri, quæcunq; pro tyrannicida uestro pepēdisti, certū habeo, solliciti optatis ut hælitera ad patrem perueniant, ego, inquit, sic subito: quo ex toto emi non debet, duplo emit, ARELLII FVSCI PATRIS. Causam meam tenui apud

apud eos qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere queritur iste: cum manus meas uidit, quid mirum si non putauerunt turpe piratæ accipere mercedem quam pater dabat. Ades pietas, si sancte uixi & innocenter, effice ut iste manus meas, qui odit, desideret. Tarde mihi epistola solui uidebatur, hoc prorsus in fabulis repleto sceleribus nostris seculo deerat, ut narretur aliquis solutus à piratis & alligatus à patre. **BLANDVS.** Hic qui unde uiuat non habet, quam care tyrannicidæ uelro se mancipat? quid agis pirata filij, piratarum magister, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata uenditor est. **ROMANI HISPONIS.** Pater piratis salutem hanc eripis filio, duplam dabo. Quid necesse est, potui uilius solui. Vt præcidatis manus. Obstupuerunt piratæ & cum dimitterent dixerunt, Indica patri tuo non omnia piratas uendere. **MENTONIS.** Adhuc iudices tanquam pro manibus meis egi, uerum est confitendum uobis, remisse sunt, exhibeo res publici. **piratarum depositum tibi, manus hæ tuæ salutæ ad te perlatæ sunt, fac quod uoles: illud unum rogo, si peccauerunt** cuilibet tu uinciēdas trade, si isti tradis, sic alligabit quomodo uoluit præcidere. **ALLEGII FLAUII.** Adhuc qualem optem patrem nescio, diuitem? debilitat, egenam? abdicat, neutrum manibus meis expedit. Duplam dabo, ut manus præcidatis. Filium minus crudelem habuisti. **MARILLII.** Vt allata est epistola, coeperuntq; eam piratæ soluere, ut recitata dupla in epistola pecunia est, hic est, inquit, pater quæ uobis laudaueram. **TRIARI.** Vbi est patrimonium tuum illud quod tyrānos instruit, quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil impēdisti. **PARS ALTERA. SYLLII BASSI.** Infelix futura est etiam uictoria mea, si non tenuero causam, fame moriar, si tenuero, hoc tantum cōsequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fecundam, peperit mihi tria, nescio quæ prodigia uarijs generibus inter se & iudicio furentia, alium qui posset patriam obtinere, alium qui patrem, alium qui matrem. Testor iudices, omnes dies meos, unā seruiuimus, nemo tyrannidem uno sensit magis. Argumentum habeo maximum, quod uiuo non pepercissetis mihi, si putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, uicit respublica. Reliqui duo qui nihil poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt: habebat iste nescio quam uxorem, quam in arce cognouerat, si alligare te possem, proficiscentem alligassem. Non opus est tibi magna impensa, ad sustinendum patrem, magna omnia sunt, tu mecum alimentata partire, nolo me tam bene alas quam ego te alui, nolo ignoscas mihi quicquid passus es, quicquid timuisti patrem, posce flagella, scinde rugas, ultores subijce ignes, & mortuam hanc partem, quæ tantum in contumeliam suam spirat, quia extinguere non potest, exure: si parum est, fac quod ais ne piratas quidē fecisse, manus præcide, exhibeo tibi, hæ sunt illæ quæ quilibet scribunt. Vbi est gladius tuus? stringe, tyranno licuit uulnere mori, adulter uno ictu breuiter confectus est. Pater te per beneficia similem sortem rogo, ne tu quidem apud piratas famem timuisti, neminem tyrannus sic torlit. **PORTII LATRONIS.** Fili nihil amplius quam famem deprecor, si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tanquam adulter moriar, aut tanquam tyrannus. Par erat utriusq; fortuna illo tempore, tu alligatus eras, ego senectute immobilis & uincto similimus, tu in sollicitudine, & ego in omnium meorum solitudine, tu lucem non uidebas, ego etiam modicam, hoc unum inter nos interest, quod tu etiam à piratis cibum accepisti. **BLANDI.** Deprecabar non pro adultero, sed pro domo ne fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret, patre respueret. Roganti mihi & has interponenti manus penè præcidit. Hæc sententia deinde dabatur à Latrone tanquam puerilis, hæc & pro isto est, ut aliquem ex suis reliquisse uideatur, quem non occiderit. **VIBII RVFFI.** Hæ nempe scripserunt epistolam, manus præbeo, præcide & ale. **POMPEII SYLONIS.** Liberi parentes alant, aut uinciantur, ad te legem meam transfero, licet alliges & alas. **DIVISIO.** Fere hæc uisum diuisione, an lex causam nec patris nec filij æstimet, sed hominis, pater an filio alendus sit. Dixit legem hanc pro malis patribus scriptam esse, bonos etiam sine lege alii, an omnes alendi sunt, an hic alendus sit. Hanc questionem Latro in hæc diuisit, an alendus sit, quod filium à piratis non redemit; hoc loco quaerit, an ponisset redimere

redimere, an uoluisset, deinde an alendus sit, si etiam præcidi filij manus uoluerit, non
 simile an præcidi uoluerit: **HISPO ROMANVS** separatim quali iuris quæstionem
 fecit, an qui non redemit filium non possit ab eo alimenta petere. Sed hoc utraque
 quæstio continet, ut aiebat **Gallio**, & prior in qua quæritur, an omnis pater alendus
 sit, dicitur enim quid si quis filium excæcauerit: quid si quis non redemerit: Et cum
 alteram quæstionem uentum est, in qua quæritur, an hic pater alendus sit, nihil a-
 liud dici potest, quare non alatur, quàm quod non redemit, quàm quod duplam pro-
 mittit, ut manus præciderentur. **Græcorum** improbam quæstionem satis erit in eius-
 modi controuersijs semel aut iterum annotasse, an in tyrannicidam uti pater hac le-
 ge possit, quasi in sacras & publicas manus ne piratæ quidem licere quicquam pu-
 tent. Nostri hoc genus quæstionis summouerunt. **SYLO POMPEIVS** non eis
 tantum usus est quibus cæteri cum dicerent, hunc patrem non debere ali, quod non
 redemisset filium, & quod præcidi manus filio uoluisset: sed à priuatis causis transit
 ad publicam causam, dixit enim non debere ali hominem perniciosum Reipublicæ.
 aut tyrannū filium habuisset, qui non occidisset, qui desiderasset amissum quod non
 indicasset. Sed negauit ullam aliam causam illi esse persequendi tyrannicidam,
 nisi libertatem publicam, & descripsit mores hominis impij, cruenti, qui quia per
 liberos non posset, per piratas tyrannidem exerceret, ut liberius diceret, latrocinij
 filio dedit: & illud in hac parte laudatum est à Sylone declamante, Cœperat hoc
 tractare, non debere ali tyranni patrem, omnibus fauentibus illum fame necan-
 dum: & cum diu pressisset illum tyranni patrem esse, adiecit, Aude postulare ut
 illud tibi prosit, quod tyrannicidæ pater es. **BLANDVS** hunc sensum cum postero
 die declamaret, in ironiam uertit, & cum obiecisset quod tyranni pater esset, adie-
 cit, nolite illum auersari, habet quod opponat, & adulteri pater est. **COLOR.** Co-
 lorem pro patre alius alium introduxit. **FVSCVS** iratum se illi confessus est fuisse,
 quod fratrem in conspectu patris occidisset, & huic loco uehementer insitit, cum
 nemo hoc tyrannus, nemo pirata fecisset. Iratus, inquit, ob hoc ipsum fui, quod hoc
 scelere etiam tyrannicidium inquinaueras, apparèt te morbo quodam aduersus
 eos furere: & seruauit hunc actionis tenorem, miratus fui hodieq; pacifcor nec que-
 rar, nec se demisit in preces aut rogauit, sed iure patrio usus est. Illud ad excusan-
 dam epistolæ crudelitatem adijciebat. Scripsi piratis non eo animo ut manus tibi
 præciderentur, sed ut exprobrarem tibi cruentas in conspectu patris fraterno san-
 guine manus, tuto autem scribebam, sciebam enim pitatas non facturos, nisi pecu-
 niam accepissent. Quamobrem neq; præciderunt, & si sperassent, utique præcidis-
 sent. Sed apparuit illas epistolas irascētis esse non promittentis. In ultimo descripsit
 tam miser futurus esset, alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante specta-
 rit fratrem occidentes, & adiecit, quam aiebat præceptore suo dicente, summa
 in admiratione exceptam, illum **Homeri Priamo** aptum. **SYLO POMPEIVS**
 ipse iram fassus est, aiebat enim non habiturum fidem, si se negasset iratum fuisse,
 ad iræ causam non dixit. **Q. FVSCVS** transeundas aiebat has offensas quibus ille
 priaretur, hanc causam posuit, quod relictus esset ab unico filio, quod inuito se na-
 gasset, cum uideret senem orbem iam penè agentem, iam tūc illum fugisse ne ale-
 re, & ad preces patrem deduxit, & rogauit in epilogo filium, ut sparsim hoc colore
 clamasset. Memini hominem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum.
ÆSTIVS alio colore usus est, dixit enim non iram illam patris fuisse, sed callidita-
 tem, non habebam, inquit, unde redimerem. Quem rogarem pecuniam in tam aua-
 ritate, in qua ne filij quidem patres alant? usus sum cōsilio, sciebam piratas non
 uideles esse, sed auaros, uolui efficere ut desperarent illū redimi, & propter hoc su-
 uacuū & cum impensa futurū, dimitterent. An prudēter cogitauerim, nescio,
 licet certe cogitauī, post epistolas illas quas accusat dimissus est. **LATRO** se totū
 iuris remouit coloribus, & aduocauit uires suas tātō totius actionis impetu, ut at-
 titos homines tenuerit: hoc enim colore usus est. Nescio quid scripserim, olim
 mihi excussa mens est, ex quo filium in mari uidi unum, alterū in adulterio, ter-
 tium

cium in parricidio, ex quo respersus sum sanguine morietis filij, ex quo relictus sum solus, senex, orbis, egens, odi meos. Hic color illius uiribus approbandus est. **Quantum** enim opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat. **ALBVTIVS** omnes colores miscuit, & ut hoc liberum esset, patronum patri dedit, nec uoluit narrare, ad propositionem coeptam alimenta pater a filio petit: deinde cum ad defendendum uenit, quod scripsit duplam se daturum si manus praecidissent, primum Latroniano colore usus est: hoc inquit respondeo, nescit quid fecerit, insania mali est actus: hic phyliscum introduxit, quomodo magnis calamitatibus animi euerteretur, deinde anthypophoras sumpsit. Mentiris, ille uero iratus fuit: cogis, inquit, me dicere, iratum tibi merito fuisse: executus est omnia, hoc illi inter cetera obiecit, quod occupas fratrem suum ignorasset aut dissimulasset, ait tyrannicidio quoque eius commendationem facere: deinde ad illum colorem redit Castianum, sed illum puto consilio fecisse quae fecit, quid ergo? quid iste? tandem dicit quare scripsisset: nihil dixit, flet, mori uult, sed non fame. In hac declamatione haec Albutius sententiam dixit dubiam inter admirantes & deridentes, panem quem cani das, patri non das. **GLYCON** egregie dixit. **Gorgonius** fuit Buteonis auditor, postea scholae quoque successor, uocis obtusa, sed pugnacissima, cui Baros scurra rem uenustissimam dixit, centum raurorum uoces habes. Hic putauit uarium colorem se excogitasse pro patre. Ego inquit, dictaui, duplam dabo si manus non praecideritis, librario una syllaba excidit, non, & scripsit si praecideritis: digna res quae uoce illa diceretur. **ARTEMON** dixit: **ANDREAS** dixit, donent **NICETES** dixit.

TER FORTIS. Controuersia VIII.

LEX. Qui ter fortiter fecerit, militia uacet. **THEMA.** Ter fortiter agentem pater in acie, quarto uolentem exire retinet, nolentem abdicat. **CONTRA TER FORTIS. PORTII LATRONIS.** Miserrimus pater iam non uiderem filium nisi abdicarem, fortis plusquam lege aut patris est. Tertio mihi non redditur, sed relatus est, quod patri superest, patri uindico, fugit me filius & quidem ad hostem. Quousque pauidus praeflorum nuncios expectabo? filii mihi uacationem peto. **CAESTII. PII.** Abdicam filium ut habeam, non minus uacatio mea reipublicae profuit quam militia, duxi uxorem. Sic descendit in narrationem. Tertio audiui uelut denunciantis deos, faciat adolescentem iam felicitatis suae finem. Ego ad uacationem in unam pugnam peti, accidit inquam quicquid timeo, si illum amplius in aciem dimiseram. Cum deus pactus sum, non timeo inquit, hoc est cur timeam. Obicitur mihi quod me filius oderit. **ARELLII FVSCI PATRIS.** O me filio pugnante iam lassum, magna omnia sunt, nihil hoc putas, quod uiri fortis pater timeat? Miserum me, iam hosti nimis notus sum, iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris si quod legi satis est patri nimis est? Nunquid luxuriam, inquit, obicis? ego uero te etiam morari posco inter uoluptates. Quousque in duro castrorum iacebis cubiculo? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus uiues? simus hilares. Trium uictoriarum uota soluenda sunt, tot acies sustinueris, tot uulnera, possum cum reipublica queri, sero dimitteris. Subinde audio te dicentem. Male gloriam quam uitam. Hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile est, denique uno quiesce bello. **POMPEI SYLONIS.** Causa abdicandi est, ne sine filio uiuam, quem tam diu non uiderem nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est. **ROMANI HISPONIS.** Quid fatigata felicitati molestus es? quid expectas donec castris cunctaris? **MENTONIS.** Erubescit reipublicam tam cicatricoso milite uti. Non oportet tam uirtutem sine successore concedere, ducenda uxor est, sed iam nunc te admonere unum tollas. **CORNELII HISPANI.** Non ante te retinere coepi quam dimittere reipublicam. Nullum iam tibi uulnus nisi per cicatricem imprimi potest, adhuc diutius fueris cum hoste quam apud patrem, dum tantum sanatus es. **IVLII OTHONIS PATRIS.** Optimus uirtutis finis est antequam deficias desinere. **EX ALTERA PARTE** *ἐκ τῆς ἑτέρας*. Ter fortiter pugnantem abdicatis, licet. **ALBVTII SYLLI.** Quis hic subibitorum, inquit, peribitorum, pudet me ter uictum militare. **P. ASPRENATIS.** Quousque, inquit, peribitorum, pudet me ter uictum militare.

haberes: bene habet iudices, pater me putat dignū esse qui saluus sim. Senator post
 trigelimum & quintum annum in curiam uenire non cogitur, non uetatur. Præto
 licet prætexta toga uti festis aut solennibus diebus, nūquid necesse est? Quicquid
 aut præmij aut honoris nomine datur, in utramq; partem sumi liceat, alioquin desit
 præmij esse, cui necessitas iungitur. Pareo illi patri qui gloria nos immortales fie
 dicebas, qui ex acie redeūtis uulnera osculabar. Ad hæc noua & diuersa imperia
 subito me circūagi putas posset, nō ita est. Ille in me dominatur affectus, qui animū
 premus intrauit. Luxuria, auaritia, desidia, iniusticia timor, nō dediscuntur, & quoti
 die hæc omnia aut castigantur aut puniuntur, in tantū etiā uirorum tenaces sumus.
 Crede mihi pater non sum mei iuris, cum ille prælii clamor exortus est, inuadere ho
 stes libet, obstatis cuneos gladijs diducere, hic impetus, hic ardor animi, domū tuam
 inimis hostium spolijs adornauit: huic supplicationes illas debeo, propter hoc me e
 cum abdicas diligis. Non animus, non lingua constat, in alieno opere compre
 hensus sum, toga ipsa humeris non cedit. Ad obsidendum hostem, ad occupandum
 locum, ad intercipiēdos hostium commeatus ire iusseris, animo non otioso.
 Quotiescunq; tumultus aliquis exortus est, in me ciuium diriguntur oculi, meas spe
 rant manus, & adhuc, uerum dicendum, nihil patriā debet mihi, nunquam pugna
 mihi coactus. Credis ne quicquid refero tibi? scimus quem uite cursum agamus, ea
 dem pericula nos ubiq; circumstant, & totidē uiā ad mortem sunt. Interdum conti
 nuatus labor firmiores facit, sæpe quos labor roborauerat, desidia consumpsit. M. A.
 RILLI. Sine me aliquod meritum in patriā conferre adhuc militia mea munus est.
 Pugna & abdicatus, nec uerebor, ne uilis sit opera mea patri. Athenienses abdi
 cato uicerunt duce, quātum inter illum & me interest; ille abdicationem uirtute de
 leuit, ego merui. **DIVISIO.** Prima quæstio illa ab illo facta est uulgaris. An filius ob
 id, quod sui iuris sit abdicari possit, deinde an debeat. Hæc tota tractationis est. Græ
 ci illam quæstionem primā solent tentare, quam Romanæ aures non ferunt, An uir
 fortis abdicari possit. Non uideo aut quid allaturi sint, quare non possit: nam quod
 & uir fortis est & toties fortiter egit, non plus iuris illi adest, sed plus commendatio
 nis. **COLOR.** Colorem à parte patris quidam duriores fecerūt, uoluerunt enim ui
 deri inuisum filio patrem. Item malle illum cum hostibus uiuere, quā cum patre,
 pene omnes, adulescentem insatiabilem esse gloriæ, sed propter ipsum patri & mo
 derandum & continendum. Quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt &
 non disputauerunt hoc modo, quo Sylo Pompeius disputauit, qui sic diuisit ut dice
 ret, etiam si patrem non haberes, delinere debebas, quia patrem habes, desinere de
 bes, quia pater uetat. Facit illo modo quo Gallio qui sic diuisit hanc partem, hoc im
 pero Reip. causa, tua causa, mea causa: sequētia duo uidetis, quemadmodum potuit
 implere illud Reipub. causa, imperare. Sic tractauit, primum ut pluribus iuuenibus
 pateat ad uirtutem aditus, non debere omnium occasionem fortiter faciēdi ab uno
 occupari: deinde expedire Reipub. non uideri tantum ex uno pendere, futurum ut
 animi hostium crescerent, & suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset. Ad ul
 timum utile esse Reipub. ter fortem seruari, ut sit qui ostendatur iuuentuti. Iam il
 lum magis posse ornamentum esse quā præsidium. Illum sensum ueterem, iam pro
 uiro forti nescio quid etiam lex timet, hoc loco Gallus posuit, hoc quoque inquit.
 Ter uiro forti, aut diffidit, aut consulit. Nec illam quidem secuti sunt tractationem,
 qua usus est Blandus qui dixit, Militia tibi superuacua est, inuidiosa est, periculosa
 est. Superuacua est, quia non cogeris, imò uerecunde uetaris. Gloriæ causa aliquis
 militat, consecutus es gloriā, uacationis causa, consecutus es præmij. Tria do
 mi præmia sunt: & sic transijt, ut diceret, inuidiosum esse unū hominē toties op
 tre honores intercipere, quā periculosa res esset inuidia, quā magnos uiros op
 pressisset: hic exempla, periculosam esse militiam, eodem loco collegit, quod cer
 te illud unum non adiecit de lege, non posse illum iam fortiter facere, quia omnes
 illum hostes peterent, & adiecit: Ideo lex ter fortem dimisit, scit illum iam obserua
 ri ab hoste. His ergo omisissis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere ege
 runt,

runt, non possum pati, non possum desiderium tui sustinere. Hoc loco **AESCHINES** ex bonis declamatoribus, cum diceret, non me gloria cupidiorum tui fecerit, non omnibus admiranda uirtus, confitebor inquit, affectus patris, quos ut quisque uolet interpretetur.

Videbatur hic dum indulgentiam exprimit, non seruasse dignitatem patris. Placebat autem Latroni potius ratione detineri patrem quam affectu, cum in ratione habebat aliquem locum & affectus. **ASPRENAS** colorem secutus est longe alium, dixit enim se non negare reip. uiri fortis operas, sed ad necessarios usus referuare. Si magnum aliquod bellum incidat, tunc & ueteranos uocari ad arma. Et illa sententia eius hoc loco ualde laudata est. Nunc illi militum quibus necesse est, tu militabis, si erit necesse. Sic uenisse populum Ro. ad Scipionem Aemilianum cum maius bellum Numantinum apparuisset, quam quod alij duces sustinere possent. Magnum interualum inter Numantiam & Carthaginem Scipioni datum. Sic ad Pompeium cum piratae maria clausissent, magna praesidia non esse consumenda. Hoc loco **Asprenas** de lege dixit & ipse sententiam, uidelicet an hos casus lex ter fortem seposuit. A parte filij colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriae & bellicosum facerent. **NICETES** quidem hoc usus est uerbo & sic egit ut quereretur quod cessarent manus suae, quod inermes essent. **LATRONI** non placebat hic color, malebat adolescentem iudicio quam morbo militare, hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat, detrahare illum operibus suis glomeratum, sanguinarium, quem nec pater possit retinere, nec lex dimittere. Quidam pacti sunt cum patre, tanquam **MENITO**, qui dixit semel tantum se militare uelle, ut aliquid uideretur reip. supra legem praestitisse: quidam perpetuam denuntiauerunt militiam, quam diu uires fuissent, non desuerunt reip. uirum fortem. Non probabat hunc colorem **LATRO**. Negabat patri abscondendam spem filij in perpetuum. **VIBIVS RVFFVS** hoc colore egit quo **Mero**, sed illud adiecit, peruenire ad se uoces inuidorum illas, nunquid amplius pugnaui, quam quod necesse illi fuit: Quidam hoc compositum & simulatum inter nos putauerunt, ut ego militare uellem, tu uetares. **LATRO** uehementer egit a parte patris & adiecit, abdicatione non permittam exire, iniiciam manus, tenebo, nouissime antelimum ex euntis cadauer hoc sternam, ut ad hostem peruenias, patrem calca. Putabat **Plancus** summus declamator Latronis hunc sensum a Latrone fortius dictum a **Lesbocle** graeco tenerius, qui dixit sic: **FVSCVS ARELLIVS** religiose patrem induxit omnibus territum: aiebat praeceptorem suum in hac controuersia describentem pericula futuri praelij: **Homeri** uersus ob hoc adidisse:

GLYCON dixit:

DIOCLEES CARYSTIVS dixit:

GLYCON dixit:

AESCHINES non ille orator, tunc

enim non declamandi studium erat, sed hic ex declamatoribus dixit nobis cum denuntiaret filio periculum, & praesagium tangi se diceret.

DIOCLEES CARYSTIVS dixit sententiam, quae non in declamatione tantum posset placere, sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cum de fortunae uarietate locum diceret.

DORION dixit, rem paulo quidem elatiorem, quam pressa & ciuilis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM

LIBER SECVNDVS.

Prooemium.

CUM repeterem quos unquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios **Fabianus** philosophus, qui adolescens admodum, tantae opinionis in declamando, quantae postea in disputando fuit. Exercebatur apud **Arellium Fulcum**, cuius genus dicendi imitatus, plus deinde laboris impendit, ut similitudinem eius efflueret, quam impenderat, ut exprimeret. Erat explicatio **Fulci** **Arellij** splendida quidem, sed operosa & implicata, cultus nimis exquisitus, compositio

positio uerborum mollior, quàm ut illam tam sanctis fortibusq; præceptis præparās animus pati posset. Summa inæqualitas orationis, quæ modo exilis erat, modo nimia licentia uaga & effusa: principia, argumenta, narrationes aridæ dicebantur. In descriptionibus extra legem omnibus uerbis, dummodo niteret, permissa libertas. Nihil acre, nihil solidum, nihil horridum. Splendida oratio & magis lasciua quàm tera. Ab hac cito se Fabianus separauit, & luxuriam quidē cum uoluit, abiecit, obcurritatem euadere non potuit. Hæc illum usq; in philosophiam profecuta est. Sepe minus quàm audienti satis est eloquitur, & in summa eius ac t̄ amplissima t̄ facultas dicendi, antiquorum tamen uitiorum remanent uestigia. Quædam tam subito desinunt, ut non breuia sint, sed abrupta. Dicebat autem Fabianus ferè dulces sententias, & quoties incidebat aliqua materia, quæ conuitium seculi reciperet, inspirabat magno magis quàm acri animo. Deerat illis oratorium robur, & ille t̄ pugnatoris mucro, splendor uerò uelut t̄ uoluptarius nō elaboratæ orationi aderat. Vultus dicentis lenis, & pro tranquillitate morum remissus, uocis nulla contentio, nulla corporis asseueratio, cum uerba uelut iniussa fluere. Iam uidelicet compositus & paratus animus, t̄ cum ueros compressisset affectus, & iram doloremq; procul expulisset, parum bene imitari poterat, quæ t̄ effugerat. Suasorijs aptior erat, locorum habitus fluminumq; decursus, & urbium situs, moresq; populorū nemo descripsit abundantius. Nunquam inopia uerbi substitit, sed uelocissimo cursu ac facillimo omnes res beata circumfluebat oratio. Hæc eo libentius o Mela fili charissime refero, quia uideo animum tuum à ciuilibus officijs abhorrentem, & ab omni ambitu auersum, hoc unum concupiscentem nihil concupiscere, ut eloquentiæ tantum studeas, facilis ab hac in omnes artes decursus est. Instruit etiam quos non sibi exercet. Nec est quod insidias putes tibi fieri, quasi id agam, ut te bene t̄ crediti studij labor teneat. Ego uerò non sum bonæ mentis impedimentum, perge quò inclinatus animus, & paterno contentus ordine subduc fortunæ magnam tuam partem. Erat quidem tibi maior ingenium quàm fratribus tuis, omniū bonarum artium capacissimum, est & hoc ipsum melioris ingenij pignus, non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. Sed quoniam fratribus tuis ambitiosæ curæ sunt, foroq; se & honoribus parāt, in quibus ipsa quæ sperantur timenda sunt, ego quoq; aliquando eius processus audis, & hortator laudatorq; uel periculosa, dum honestæ modo industriæ, duobus filijs nauigantibus, te in portu retineo. Sed proderit tibi illa, quam tota mente agitas declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit, qui aliquando cum Cestium audiret nihilominus declamabat, & tam diligenter, ut putares illum illi t̄ stadio parari, non per illud alteri. Habuit etiam Blandum rhetorem præceptorem, qui eques Romanus Romæ docuit. Ante illum inter libertinos t̄ præceptores pulcherrima disciplina cōtinebatur, & minimè probabili more, turpe erat docere, quod honestum erat discere. Nam primus omnium latinus rhëtor Romæ fuit puero Cicerone Plotius Apud Blandum diutius quàm apud Fuscum Arellium studuit, sed cum iam transfugisset, eo tempore quo eloquentiæ studebat, non eloquentiæ causa. Scio futurum, ut auditis eius sententijs, cupiatis multas audire. Sed nec ille diu declamationibus uacabat, & ego multo minor natus quàm ipse erat, audiebam quoties inciderat, non quoties uolueram. In hunc ergo libellum quæcunq; ab illo dicta teneo, conferam.

ADOPTANDVS POST TRES ABDICATOS. Contro. I.

THEMA. Diues tres filios abdicauit, petit à paupere unicum filium in adoptionem, pauper dare uult, nolentem ire abdicat. **PRO ADOPTANDO. PORCII LATRONIS.** Hanc cene meam esse fortunam? Eodem tempore & abdicor & adoptor. Ista uidelicet domus adolescentem me non capit, quæ te senem fecit, quæ nora tempora pauperes habuimus, bella ciuilia aurato capitolio gelsimus diuitias putas aurum & argentum ludibria fortunæ, quæ inter iocum ipsis dominis ueniunt. Denuncio tibi diues etiam si uenero, dabo operam, quod in tua domo facillimum est ut abdicer. Etiam si multa contra expectationem accidunt, nunquam tamen futurum putauit, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret.

Aa 2 Non

al. simplicissima.

al. felicitate.

al. pugnatorius

al. uoluntarius

al. cum uero.

forte, effinxi-
rat.

al. credentis.

al. studio

al. alteri præparari

al. præceptor
res pulcherri-

ma disciplina
continebatur.

Vide Suet. de
Grammat. &

Rhet. de Plo.

Non desidero patrimonium. Fragilis & caduca felicitas est, & omnis fortuna blandientis speciosus cum periculo nititur, & sine causa saepe fluit & sine ratione definit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem, uidi ambitiosa turba claustrum limina deserta, sub domino rectore uenalia. Nam quid ex summis opibus ad egestatem deuolutos loquar? Multa tibi succurrerent exempla etiam si in una domo quaras. RVFFI VIBII. Habendos esse liberos is quoque iudicat qui non libentissimè me habet. Ego illos in friuola inuitaui nostra. Qui illis meam promisi domum, suam eripiam; quid faciam? Si paruero, abdicabor, si non paruero, abdicabor. Patrem habeo, hæc est cōtumacia mea, diues filiū non habet, me dabis, si diues reduxeris, me recipies. Ita non adoptari recuso, sed commodari. CAESTII PII. Accipe uita meæ testem, quid magni æstimas diuitē, cui placere difficile est? Vultis scire quare patrem non relinquam qui genuit me, qui educauit, qui abdicauit? diu dubitauit, ille amicum tentaret, an hic filium. Abdico, inquit. Hoc pater uerus. Quid ab eo qui adoptauit sperare possum? NARRATIO CAESTII PII. Diues sustulit unum filium, non fuit contentus, quid enim erat diuiti unus? tres sustulit, poterat enim in adoptionem dare, abdicauit unum, alterum, tertium. Iam nihil diuiti superesse putatis, quare tum abdicat. ARELLII FVSCIPATRIS. Quisquis es auarus pecuniæ custos immensa, cultor & Syllæ, cum multa quæsieris, poteris ne omnibus frui? Filium quaris: ecce turba iuuenū sine patre. Impera quiduis non negabo, militabo dūmodo ubicumque fuero tuus sim, ita nos pauperes sumus qui habemus, quod diuites rogent? unde talem patrem? non irascaris nisi ut ames? quid porro ista matrimonia in quæ male sani ruitis? gaudia dominorum? at onera sunt? Mille cum uentū inter uices suas exemplar referebas, & inter illa ponebas & diuitis domū. Merito abdicasti an immerito? Si immerito abdicasti, odi patrem tot eiicientē innocentes, si merito, odi domū tot facientē nocētes. Aliquid in domo locupletis non agendū agam. Quæ apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est. Peris iterum potius filios quàm recipis: colit etiamnum in capitolio casum uictor omnium gentium populus, cuius tantam felicitatem nemo miratur. Merito potens est, nemo ab eius origine est, qui non reliquit patrem, egredientem te certe domum redeuntem comitabor, nec nisi in limine deferam, ero in publico filius, amo æque pauper pauperem patrem, utique consueui. Non possum agere in domo diuitis filium. Si charum tibi seruum uenderes, quare res quis suus emptor esset, nam mehercule habeo, quo tibi frato satisfaciam. Interim pluris omni matrimonio puto, hoc somnium quod sic me amittere curas, satis amare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar filiis eius bene de abdicatione? Ego in domum uestram intrabo, tanquam ego uos elegerim? ego ornamenta uestra occupabo: Tum illis si quid commiserō nec meus recipiat pater. Quid est quod aut negandum mihi an excusandum sit. Non infansissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores, neque luxuriantem habitum, neque potatus obicis filio, hæc si non potes, aliqua saltem ex commentariis amici tui describe, madentem unguentis hesternis, conuulseratum libidinibus, incedentem, ut foeminis placeat foemina mollius, & cætera quæ morbi nō iudicij sunt. Abdicatio loquax est. Quam te paupertas amo, si beneficio tuo innocens sum. Accusatorem non habeo, me miserum, etiam laudatorem habeo, & eum cui non omnes placent, hoc enim malo dicere quàm omnes non placent. Non tibi per multos liberos angusta domus est, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen hæres est, nec post te aliquem retineas, quanquam nec sic quidem debuisti dare, & quàm enim deos cum uotis patris uidisses certantes? & tutior aduersus fortunam est, cui aliquid post damnum inperest, & habemus exemplum, posse aliquem tres filios perdere. Ille Croesus inter reges opulentissimus ad tormenta post tergū uinctis manibus ductus est. Tu Crassus se post euestigata illa fugitiuorum arma urbis Romanæ ditissimus, qui nunc apud Parthos egres sepulchro quoque: dicta præterea illa corruptentium non fero, quoniam enim inter diuitias suas exemplo istam posueris domum, meliores perderem diuitijs suis liberos, hoc scio nostros fuisse maiores, hoc illum Eliū Tiberonē, cuius perierat

al. filia

forte, qui aut
g. magis pro/
bo, quanquam
deos etc.

pertas uirtus fuit, hoc Fabritium Samnitium non accipientem munera, hæc ceteros
 patres nostros quos apud aratra ipsa mirantes decora sua circumsteteret lectores. Sur-
 ge surgite iuvenes & meum rogando patrem, uestrum rogare discite. **BLANDVS.**
 Tres genuit, quatuor abdicat, abdicō inquit, apparet unde uenias. **GALLI VIBII.** Si
 quis me audit, abdicari iam putat adoptatum, quare? tum, ne auferam patri filium,
 pater, nec tam uicino exemplo emendaris. Qui abdicat suos quærit alienos,
 nulla certa felicitas est. Paulo ante ego diuitis filijs inuidebam, modo illi mihi, lau-
 dat me pater cum abdicet, laudo ego patrem cum abdicet, hæc una inter nos disputa-
 tio est, iste me dignum putat beato patre, ego me meo. **FABIANI PAPYRII.** Ecce
 instructi exercitus saepe ciuium cognatorumque conferturi prælium, manus consti-
 tuerunt, & colles equis utrinque complentur & subinde omnis regio trucidatorum
 corporibus consternitur, illatorum multitudinem cadauerum uel spoliantium. Si quæ-
 ferit aliquis quæ causa hominem aduersus hominem in facinus coegit, nam neque
 feris inter se bella sunt, nec si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque diui-
 genus. Quæ tanta uos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis, uel quæ furia in mu-
 tum sanguinem egere? Quod tantum malum uno genere uel forte uel fato tum-
 scit, an ut conuiuia poculis extruantur & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit.
 Magna enim uero & laudanda sunt propter quæ mensam & lacunaria sua potius
 quam lucem innocentes interim maluerint. An, ne quid uentri negetur libidinisque,
 orbis seruitium expetendum est? quid tandem pestifera ista diuitia expetuntur, si
 ne in hoc quidem ut liberis relinquatur? quid tandem est quod in uitio corrupuerint?
 Primum si inde incipere uelis, sedes ipsa, quas in tantum extruxere, ut domus ad u-
 sum & munimentum parata sint nunc periculo non præsidio, tanta altitudo ædificio-
 rum est tantæque uiarum angustia, ut neque aduersus ignem præsidium, neque ex ruinis
 ullum ullam in partem effugium sit: ad delicias dementis luxuriæ lapis omnis erui-
 tur, cadunturque gentium sylua, æris ferrique usus, iam auri quoque in extruendis & de-
 corandis domibus, nempe ut anxij interdum & nocte ruinam ignemque metuant, qui
 tectis iniectus est fortuitusque. Hinc & illa urbium excidia sunt, quippe non defendis
 uni, sed in communi periculo apprehendâ, hostesque aliena & in sua damna ualidiora
 ceduntur alia, ipsaque cum maxime flagrant spoliū ex alienis ruinis ferunt. In hos
 ergo exitus uariis ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat, quam uinctis
 leuere in hoc pauimentum leuatum & infusum tectis aurum. O paupertatis, quam
 ignotum bonum est. Quin etiam montes syluæque in domibus marcidis & umbra fu-
 morum uiridibus. quid faciam? Si caruero, abdicabor, patrem amo, hæc est contuma-
 cia mea. Ut maria amnesque mutantur, uix possum credere quemquam eorum uidisse
 se syluas patentisque campos, quos rapidus amnis ex præcipiti, uel cum in plana infu-
 sus est, placidus interfluit, non maria unquam ex colle uidisse lata aut hyberna cum
 uentis penitus agitata sunt, quis enim tam paruus oblectare animum in uita posset,
 si uera cognoueris? Videlicet quæ instantibus tangi comprehendique manibus aut si-
 ni possunt. An magna non capit, exiguum est & hoc, littoribus quoque moles inue-
 niuntur congestisque in altum terris exaggerant sinus, alij fossis inducunt mare: adeo
 nullis gaudere ueris sciunt, sed aduersus naturam alieno loco aut terra, aut mari mu-
 tata agris oblectamenta sunt, ut imbres fastidio rerum naturæ laborantibus. Iam ne
 liberi quidem nisi alieni placent. **HISPANI CORNELII.** Solus omnium abdicor,
 quia me meus pater diligit, alienus appetit. **VIBII RVFFI.** Diues filium non habet.
 redabis? diues reduxerit suum, me recipies? ita non adoptari, sed accommodari
 recuso. Quid mihi obijcitur? Meritis amoris alienum feci. Dic diues audiat, diuitem
 inquit, te esse uolo. O me abdicandum, si talem patrem relinquo. Laudabat mihi
 pater paupertatem, narrabat diuitem incommoda, aiebat multos diuites accusa-
 tos, ego certe memini abdicatos. Abdicō, non est patris mei uerbum. **TRIARI.**
 Quare abdicas? nunquid dies noctesque impendo turpibus conuiujs plurimum ui-
 uo in lupanari? si nescis quæ crimina obijciantur, ab amico discere, si omnes mali
 quid isto patre cruentius? **ROMANI HISPONIS.** In hanc ego domum ibo in

al. respondeo.

forte, inuectiua

quā aut toties infanitur à patre, aut toties peccatur in patrem: cum prodiero repente diues, dicent omnes, quis est iste quem magna fortuna non decet: hæc est diuitis quarta abdicatio. SYLONIS POMPEI. Quantumcunque est mihi satis est, uenicus sum, fortiter fortunam meam feram, hoc nunc primum mihi accidit, diuitis sum filius. Et iam abdicor. Quid uideri me uelis, nescio, innocētem, sed abdicor, nocentem, sed adoptor. Vt cunque tamen abdicatio tolerabilior est, unum abdicat adoptio, tres abdicat natura. Non potest mihi dici, quod ceteris abdicatis, in tua potestate fuit, si paruisses patri, non perdidisses patrem, etiam si non abdicarer perditurus fui. PARS ALTERA. PORCII LATRONIS. Si nescirē quid mali esset perditurus, nunc intelligerem, cum abdicatorem filius meus non timet. Fabriciorum imagines Metellis patuerunt. Aemiliorum & Scipionum familias adoptio miscuit, etiam abolita seculis nomina per successores nouos fulgent. Sic illa patritiorum eorum nobilitas fundamentis urbis habita usque in hæc tempora constitit. Adoptio fortunæ remedium est. Non ignoro ego quorum inopia per ocium in angulis diuitiarum conuictos strepit accusatioque consequitur, neque quiescere sinit. Sed nulla materia in rebus humanis uirtutes clarius ostendit, census senatorium gradum ascendit, census in castris ordinem promouet, census iudices in foro legit, non persuadeo tibi. Ergo ad illos quos mauius sequi quam reducere. FVSCIA RELLII PATRIS. Facilius possum paupertatem laudare quam ferre. Quid mihi Phocionē loqueris, quid Aristidem? Tunc paupertas erat seculi, quid loqueris Fabricios? Quid Coruncanios? pompæ ista exempla. Fictilibus fuerunt dii faciles, tibi non noueris diuitias esse se paupertatem, quid uos liberis uestris optatis? ego meo imperium. DIVISIO. Non puto uos querere quomodo hæc controuersia diuisa sit, cum habeat negotij nihil. FVSCVS tamen sic diuisit, dico mihi licuisse adoptare, dico mihi licuisse recusare adoptionem, dico etiam ut licuerit recte tamen recusasse, & quod iure fit, uerum est, & quod sine iure quoque rationem habeat, recte fit. Cum de iure diceret, dixit sub arbitrio, inquit, patris sum, & hoc subijciō patri, quia pius sum. in hoc libere dubio, ut pius sim: & ad manum argumentum est, nempe abdicanti respondeo, quid ita? quia respondeo, scilicet id ago ne desinam illius esse, quid ago cum respondeo emancipanti? quid enim ad amittendum patrem interest, utrum enjciat an transferat? Si non licet recusare, cur potius abdicas me quam tradis? Cum de officio diceret, in hæc diuisit, dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem, dico multo magis à te, dico minime illi. SYLO POMPEIVS sic diuisit, cepit euertere & explosa quaestione. In omnia patri pareo, dum sit, etiam si in omnia, tibi non parendum quo efficitur ne pater sit. Deinde querit an inuitus filius, dari in adoptionem possit: si non potest à nobis abdicari, quod arbitrij sui est, an possit, non cum contra uoluntatem patris est, sed cum male arbitrio suo utitur: hic subiecit, an hic bene usus sit. De officij parte tractauit & ita diuisit. Turpem esse adoptionem, inutilem esse, periculosam esse. Cum diceret turpē, dixit aliena bona inuadere, & trium filiorum sub se sortem esse, & liberis spem reconciliationis paternæ eripere quam inhumanum esse. Cum inutilem diceret, dixit patri utilem esse, adoptanti inutilem esse. Cum patri inutilem diceret, tractauit quam graue esset unico carere filio quem alius concupisceret, & cum diceret diuitem esse, quodque qui tot haberet solatia, filium quæreret, dixit: Tibi non erit facile adoptare eum. Inutilem esse diuiti cum diceret, sic tractauit, futurum ut ad suos rediret, si non adoptasset. Hoc loco belle uidebatur dixisse. Si animum patris intelligis, dat tibi notam reconciliandi tuos, negat se solitudinem pati posse. Cum inutilem sibi esse diceret, paupertatem laudauit, in diuitias inuectus est, dixit se posse diuitijs corrumpi, quibus corrumpi possit exercitius. Cum in diuitias inueheretur dixit, aiunt multa uitia diuites habere istos, & hoc grauissimum, quod suos non amant. Nec esse quod quisquam seletis putet firmum ad repellenda uitia, contactu ipso nocentia transeunti bono. Nec peccare discā: Ecce tu quam cito abdicare didicisti. Dixit futurum, ut diuiti displiceret propius inspectus, ipsum amorē paupertatis ab illis fastidiri: dixit futurum, ut abdicaretur,

dicarentur, si adoptatus placuerit, ego nec meo placeo: adiecit periculosam sibi futuram abdicationem in domo, suos dominos desiderante, & totam familiam expellere initium heredem cupientem. LATRO ultimam quaestionem posuit quam se solebat, etiam si non recte fecit, quod adoptari a diuite noluit, an tamen bono id aduersus patrem animo fecerit, an ignoscendum sit, deinde, an bono aduersus patrem animo fecerit. In hanc quaestionem bona pars adulescentis est, patrem amantis & opibus praferentis. LATRO tamen negabat patrem daturum manus, bono aduersus se animo factum, sed consensum filiorum aduersus patrem dicturum tacitum, ne scio quem. BROCCO quidam non male re usus, qui dixerat adulescentem uideri si sibi habere capitalia quaedam uitia, male de se existimare eum, qui ire ad iudicem dictum innocens nollet. ARGENTARIUS omnes priores transiens partes statim ad hoc uenit, debuerit, ne patri parere an non debuerit, & in figuram contulit declamationem. Volo, inquit, alius filium abdicet, qui petitur a patre paupere ut in adoptionem diuidit daretur, quam bonam, inquit, causam pater habebit: Dicit hic, deinde transit. Sic cum declamasset eam controuersiam quae usitata non erat: Si ille filius malam causam haberet, ego bonam habeo, contulit suam causam cum illo. COLOR. De colore magis quaesitum est, an adulescens debeat aliquid in diuitem dicere quid enim faciet: diceret in eum qui tantum aes habet, & in amicum paternum, non dicit in eum quem fugit: & illi tamen qui sibi abstinentiam conuictorum imperauerant, non bene praestiterunt, aliqua sententiae dulcedo surrepsit. At declamatores fidelius quos proposuerunt colores tuentur, nihil enim eos sollicitat, nullum schema, nulla dulcedo sententiae subrepat: sic quae malam faciem habent, saepius pudicae sunt, non animus illi deest, sed corruptor. FABIANUS PHILOSOPHVS hoc colore usus est, ut diceret, etiam si sustineret, at alicui tradi diuiti nollem, & in diuitias dixit, non in diuitem, illas esse quae frugalitatem, quae pietatem expugnassent, quae malos patres, malos filios facerent. GALLVS VIBIVS fuit tam magnae olim eloquentiae, quam postea infaniae, huic accidisse uni scio ut in infania non casu incideret, sed iudicio perueniret: nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorē putat quod simulabat ad uerum redegit: hic controuersiam postero die quam erat a Fabiano dicta declamauit. Solebat autem sic ad iocos peruenire, ut amorem describeret penē cantantis modo, ut diceret amorem describere uolo, cum tanquam bacchari uolo. Deinde describebat & toties coepturus repetebat, amorem describere uolo. In hac controuersia plane quod uoluit consecutus est, ut diuitias nobis in odium adduceret. Sape enim ingessit, diuitias describere uolo, & multa facunde explicuit, corruptius quam Fabianus sed dulcius, hoc unum occurrit in quo pusillum inest infaniae. Non me delectatis non seruorum domini greges, nec sonantia laxi ruris ergastula, patrem gratis amo. FVSCVS ARELLIVS & hunc colorem dixit, hominibus offendor, cum primum de adoptione ista cogitarem, occurrunt mihi tres abdicat & audio in ista domo tres fuisse filios nec esse. Timeo infelicem liberis domum, & alias causas dixit: licet enim plura abdicato dicere, propter quae non litiget, sed nunc refero cui rei quisque maxime institerit. LATRO illo colore usus est, sodalem se tribus diuitis filijs fuisse, semper inquit, illos colui, imò adhuc colo, cum abdicati essent, ego illis suasi ut tacerent, & patrem cedendo mitigarēt, dixi cum primū tempus putabitis, patrem uestrum rogabit meus. Ecce admonet me aptissimum esse tempus. Verum est, non potest pater inuenire reconciliationis aptius tempus, diues filios quaerit. CAESTIVS illo colore, quos abdicatione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptione: non ille tuum filium concupiscit, suos corrigit, dum illos correctos putauerit, te satis minatum abdicabit. Non faciet illud, at qui neminem adhuc habuit in quo hoc aut facilius aut iustius faceret. FABIANVS hoc colore, ut dixi, egit, nolo diues esse. RVFFVS VIBIVS hoc, nescio, diues esse. Hac in hoc loco cum diceret excepta sunt. Non est quod putes omnibus diuitias conuenire, nisi est insolentius nouitio diuite. Sed & illud dixit. Alius animose loquitur, ut ex contemptu diuitiarum gloriam petat, ego non dico diues esse nolo sed nescio.

ALBVTIVS & ipse diuitias insecutus est, & dixit pulchram de Fabricio sententiā. Munera, inquit regia respuit, cum auro dominum timet accipere: & illum locum egregie tractauit, omnes cibos habebō suspectos, omnes potiones. Tristis paedagogi ex illis occidere me uolet quisquis frugalissimus fuerit. Non uenenum pauperes timeant, non hæredem, adhuc non abdicationem timebamus. SYLO POMPEIVS illo colore egit, nemo illi placere potest, ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. Ecce nunc, inquit, inuenit nouam abdicationem, ne quid de reditu sperare possent. Et cum multa dixisset in diuitem, dixit. Non est quod mireris si te oderunt quos abdicasti. Colorem aperte paratius aliquid cur hic desiderat: quidam dixerunt patrem cupidum diuitiarum, quod inuidiosum est in hoc usum, quidam ita diuitias filio dare uult, ut filijs eripiat: Ita Latro optimo colore usus est, in hoc inquit, te in adoptionem uolo dare, ut facilius per te abdicati recōciliātur. CAESTIVS. Timeo, inquit, ne abdicer, uelim timeres. ALBVTIVS hoc colore usus est, summam sibi amicitiam cum diuite fuisse, dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleretur. Tolle, inquit, in meum patrimonium, ego istum fratrem liberorum iudicabo. Item cum & tertium abdicaret, dixit, quid si mihi illudis: tantum unicum etiamnum filium habeo: uenit ad me & ait, redde quem educaſti mihi, si emendati erunt, frueri, habebō hunc pro illis. Tentasti statim illum reducere in gratiam, cum filijs intepescituum erat. Tentauit quoties subtrahendum illum, respondit, non tanquam possit diuiti deesse filius. SYLO dixit: amicos, inquit abdicat, usus sum, quid ergo: maus inimicum adoptet, si intraueris domum uidebis, an aliqui animum patris a filijs auertant. Si reduxerit, inquit, illos, & quid fiet: capit diuitis domus quatuor liberos. Si illi te fratrem grauabuntur, libentissime recipiam, hoc de me diues meruit, ut illi darem filium paratissime commodato. BLANDVS hoc colore egit, ut diceret, diuitem inexorabilem esse liberis, omnia se fecisse ut illū placaret, uidere se magnas causas & graues. Ita certam futuram adoptionem. OTHO IVNIVS PATER solebat difficiles controuersias belle dicere, eas in quibus inter silentium & actionem medio temperamento opus erat. Edidit quidem quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocabat, tantum in illis somniorum esse: et hoc uitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat. Illi enim colores probant qui non possunt coargui, non ut omnia asseuerent, ut non esse aliquo homine offensus. Sed ridiculum est affectanti, quod falsum probari non possit. Non multum interest in causa sua, falsum aliquis testem deprehenderit an seruum, alteri enim credi non debet, alteri non solet.

Ad Othonem redeo, a quo longius aberrauī. Solebat hos colores adhibere, qui silentium & significationem desiderant. Bene itaque & hanc controuersiam hoc colore dixit, tanquam in emendationem abdicaturus & reconciliationis causa faceret. Hoc non detegebat sed omnibus sententijs utebatur ad hoc tendentibus, tanquam, non possum, inquit, pati sine patre me, an sine te putas pati posse quēquam, aut patrem putas pati sine liberis posse: & illud: Credite mihi impiū nihil de liberis duo patres cogitant, & illud, recipiat inquit suos, non possum sine te pati, hoc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reuerti uoles: & illud, non amas abdicatos, domum illorum occupa, ama, serua: dixit & illud, libenter, inquit, pauper sum & ego. Dicit aliquis, quare ergo in adoptionē diuitis filiū recipi uolo. Et excusationē si dixerō, filij mei causa facio, honestius autem nunc facio quasi filium ei facerem, & illud: hoc aut meum consilium est, aut illius, aut commune, consentiat licet duo senes. Iungit & illud, temerariam adulescentiam, & incautam contumaciam, fortasse iam superuacua esset adoptio, si non repugnasset. Et illud: Non recipio omnia licet facias, non ergo ero pater orbo diuiti, & illud in ultimo, scit me non inuisum esse pauperem, ego te genui, ego diuitias docui contemnere, sequere auctoritatem meam, nihil turpiter suadeo, nihil fōrdide concupisco, crede fidei meae hoc fieri expedit, quod inquit, me tibi diuiti nihil amplius dico. Totā, inquit bene dixit controuersia, sed hoc genere, ut putares illo dicente dicendū sic esse: deinde mirarere quod illi suspicio

inuspiciosa actione opus fuisset cum aperte liceret. Bene de hoc uitio illius Scaurus aiebat, illum acta in aurem tegere. GLYCON SCYRIDION ex altera parte satis dulcem dixit sententiam.

IUVENIS DEPREHENSVS CONTRO. II.

THEMA. Speciosum iuuenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo testatus est, & ob id uxorem suam dimisit: hoc nomine, seruum pro adultero poscitur, dominus non defendebat: mulierem, quam petebat preiudiciū, tuebatur, opus erat aliquo colore, cum in cubiculo uisa esset cum seruo a marito. **CONTRA DOMINVM.** OTHO IUVNIVS nullam rem certam posuit, sed tantum circūuentam a uiro mulierem egregie tractauit, cuius actio quam utilis fuisset statim apparuit, NIGRO BRVTIDIO dicente. **COLOR.** qui hoc colore usus est: Accersitū a domino seruum, qui inter se medius & dominam rem haberet, illam non esse passam, maritum indignatum, profluuisse quasi in corruptorem usus est colore, dixit enim arcessitum ut dominicæ libidini paparium faceret. SYRIACVS cum secunda actione hunc colorem urgeret, diserte multa dixit, inter quæ & hoc, adulterum accusator in cubiculum usq; perduxit, patronus in lectum, & pene causam abstulit: & illud cum Syriaco uafre & facit, & belle respondet, cum prima actione diceret, non posuit causam sed argumentatus est, dixit probaturū se deprehensam in cubiculo cum seruo. NIGER BRVTIDIVS cum ageret, obiecit Syriaco, quod causam nō posuisset, & institit assidue, quare nō appareret, quomodo seruus sollicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum: cum responderet Syriacus, ait, primum non apud eundem præceptorem studuimus. Tu Apollodorum habuisti, cui semper narrare placet, ego Theodorum cui non semper: deinde si quæres magis, quare ego non narrauerim, ut ista narrares. Tunc & contra maximum Stertinium quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit per annos duodecim in officio sui, dic quid in domo tua peccauerim: Sed hæc consuetudo uestra. Tamdiu uobis cordi sumus quam diu uisui. Hæc a Syriaco dicta magnis excepta clamoribus, cum occurrerent mihi præterire non potui. OTHO tamen IUVNIVS bene dicebat has controuersias, quæ suspiciose dicenda erant. Item memini optime dicere illum pro hac re, ne adulteri reo, inquam SYRIACVS VALLIVS homo disertus ad calumniam iurauerat. Erat genus iudiciale.]

Papariū, non
obscena, et
obsoleta.

ARTHEMON dixit.

HERMAGORAS dixit.

IUSIVRANDVM MARITI ET VXORIS CONTRO. III.

THEMA. Vir & uxor iurauerūt, ut si quid alteri obtigisset, alter moreretur. Vir peregre profectus misit nūcium ad uxorem, qui diceret decessisse uirum. Vxor se præcipitauit, recreata iubetur a patre relinquere uirum, non uult, abdicatur. **PORTII LATRONIS.** Dī immortales qua debetis prouidentia humanum genus regitis, effecistis ut illud non periculum esset amantis, sed experimentū. **CAESTII PII.** Antequam iuraremus diu inter nos hæc tacita lex erat, si abdicata fuerim, non uiuam: huius illi pater non credit, nec est nouum, nec uir credidit. Quæris quod iusiurandum fuerit: ita patri placeam. **FVSCI ARELLII PATRIS.** Iam uxor non nauigabo, non peregrinabor, fides tua me timidum fecit: mentitus, inquit, hic es: solē ne est amantibus, ideo non nisi iurantibus credimus. Hos diuidere uult focer, quos ne mors quidem diuidit. Moriar ab eo exclusa & ero exemplum. Quædam ardenti bus rogis thorum miscuerunt, quædam uicaria maritorum salutem animæ redemerunt, quam magna gloria eius solitudine pensata est. O te felicem uxor, inter has uia numeraris. **MARILLII.** Assiduæ contentiones erāt, ego magis amo, imò ego: sine te uiuere possum, imò ego sine te: qui solet esse exitus certantium, iurauimus, re spexistis nos dī dignos, nunquam uiolauimus. **HISPONIS ROMANI.** Difficile est iudiciorum secretorum causas reddere, quæ amantibus etiam sine ratione iucunda sunt: nec est quod putetis de abdicatione hodie tantum illis agi, de spiritu agitur.

Sci.

Scitis quemadmodum suos amat, non magis sine patre uiuere potest quàm sine uiro. **IVNI GALLIONIS.** Socer huius, sic enim te appellabo quâdiu uixero, quid tibi uolunt altiores gemitus, & fortiora inter lachrymas suspiria: nescio quid uideris fortius puella promittere, non sum tanti, ut bis pro me pericliteris. **TARII.** Nocet illi indulgentia suorum, in duo pericula mulier incidit, quorum neutrum esset experta, si aut minus amaret uirum, aut minus amaret patrem. **ALFII FLAVII.** Nec est quod putetis illi facilius istius esse desiderium, & patri narrabat tanquam murmurauerit. **PARS ALTERA P. ASPERNATIS.** Nempe si quid acciderit uiro peritura est, & si bene filiam meam noui, peritura est, si quid genero meo acciderit, filia mea moritura est: adijciam quod sit indignum, si quid filiae meae acciderit, uir eius uicturus est. Vide qua te lege constrinxeris, si parueris uiues. **BLANDI.** O conditionem aequam, alteri uitam debet, alteri deuouit. **PAPYRI FABIANI.** Non possum, inquit, relinquere uirum. Quid nî, inquit, non potes, quâ mori potes: Itane qui falsum mortis nuncium misit, uirum recipis? Vir dñ nimis amat uxorem, penè causa periculi fuit. Vxor dum nimis amat uirum, penè causa luctus fuit: pater dum nimis amat filiam, abdicat. Seruate totam domum amore mutuolaborantem. Moriar, inquit, hoc patri minaris, uiro promittis. Potes sine uiro pati, peregrinationem eius sustulisti, facilius potes carere eo, qui spiritum debet, quàm eo qui impendit. **DIVISIO.** Et hæc controuersia non erat in diuinatione, nam præter illam quæstionem, an pater abdicare posset propter matrimonium, reliqua cum ad æquitatem pertineant, tractationis sunt. Optimam tamen coniecturalem quæstionem Latro fecit, proposuit illam, an etiam si non malo aduersus uxorem animo maritus fuit, fecit tamen ut tam temerarius & inconsultus relinquendus sit, deinde an etiam malo aduersus uxore animo fecerit. **FVSCVS ARELLIVS** iuris quæstiones subiecit. Non posse illam discedere à uiro: nam & hoc iureiurando illam obligauit, hunc enim animum fuisse sine dubio iurantium, ut uiui non diducerentur. **LATRONI** contrarium uidebatur, onerari iusiurandi inuidiam, cum extenuari deberet, & illud iusiurandum contra fortunam uidetur, hoc etiam contra patrem. **CAESTIVS** contra fecit, & toto dixit iureiurando illam liberatam, illo casu solutos ipsos uinculo religionis, & ideo non futurum periculum uxoris, si quid accidisset uiro. **SYLOPOMPEIVS** contra dixit, illam teneri iureiurando, & adiecit, & si repudio diducta fuerit, non tamen solui fœderis pactionem: & ideo inquit, honestum mortis titulum uindico, ne si qd acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar, aut illa pro alieno uiro. **COLOR. HISPO ROMANVS** hoc colore usus est, iusiurandum iocosum fuisse, si cut multa quotidie iurarent amantes, & ipsum iurasse, idque oblitum se an iurasset, misisse nuncium, ut experiretur affectus uxoris, non perimeret. Vxorem intellexisse falsum nuncium esse, & ex eo se loco præcipitasse, ex quo præcipitata perire non posset, ut quomodo ego illam, inquit, falso nuncio terrueram, sic illa, inquit, me falso periculo terreret. **MARILLIVS** præceptor noster licèter uerbo usus est, satis sensum exprimente, cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium, & ipsa aduersum temerarios mariti iocos, relusit. Hanc controuersiam memini me uidere **NASO** nem declamare apud rhetorem **Arellium Fuscum**, cuius auditor fuit, Nam latronis admirator erat, cum diuersum sequeretur dicendi genus, habebat enim ille confas & decens & amabile ingenium. Oratio eius iam tum nihil aliud poterat uideri quàm solutum carmen. Adeo autem studiose Latronem audiuit, ut multas eius sententias inuersus suos traftulerit. In armorum iudicio dixerat Latro. Mittamus arma in hostes, & petamus. **NASO** dixit: Arma uiri fortis medios mittantur in hostes. In debet peti, & alium ex sua foris sensum quem à Latrone mutuatus est, memini Latronem in præfatione quadam dicere, quod scholastici quasi carmen didicerant. Non uides, uti immota fax torpeat & exagitata reddat ignes, mollit uiros ocium, ferru situ carpitur, desidiam dedocet. **NASO** dixit: Vidi ego iactatas mota face crescere flammæ. Et rursus nullo concutiente mori. Tunc autem cum studeret habebatur bonus declamator, Hanc certe controuersiam ante **Arellium Fuscum** declamauit, ut mihi

mihi uidebatur longe ingeniosius, excepto eo quod sine certo ordine per iocos diceretur. Hac illo dicente excepta memini: quicquid laboris est, in hoc est, ut uxor uiuam, & uiro uxorem diligere concedas. Neceffe est deinde, iurare permittas, si amare permiseris. Quod habuisse nos iusiurandum putas? Tu nobis religiosum nomen fuisse, si mentiremur, illa sibi iratum patrem inuocauit, ego socerum. Parce pater, parce socer, non peierauimus. Ecce obiurgatur, nescis quam effrenate amor fertur, quamquam esse filiam preceris, charum quidem, quod illum ab indulgentia sua euocet. Dñi boni quomodo hic amauit uxorem, amat filiam & abdicat, doleret periclitatam esse, & ab eo abducit sine quo negat se posse uiuere, quæritur periculum eius, qua penè cauit hic qui amare caute iubet. Facilius in amore finem impetres quam modum, tum hos opponis terminos quasi approbaturi custodiant, ut nihil faciant nisi considerate, nihil promittant nisi ut ius facturi, omnia uerba ratione & fide ponderent. Senes sic amant. Pauca nosti pater crimina, & litigauimus aliquando, & cecidimus, & fortasse quod nō putas peierauimus. Quid ad patres pertinet? quod amantes iurent sibi, crede, nec ad deos pertinet. Non est quod tibi placeas uxor, ut tanquam prima peccaueris, perit aliqua cum uiro, perit aliqua pro uiro, illas tamen omnis ætas honorabit, omne celebrabit ingenium. Per socer felicitatem tuam magnū tibi quā paruo constat exemplum, in reliquum diligentiores facti sumus, errorem nostrum confitemur, exciderat iurantibus esse tertium qui magis amaret licet delit semper. Perseuera socer, recipe filiam, ego qui peccaui, pœna dignus sum, quare uxore necata focero causa sim orbitatis? Discedam è ciuitate, fugiā, exulabo, utcunque poterō desiderium misera & crudeli patientia perferam. Morerer si solus moriturus essem. Declamabat autem Naso raro controuersias, sed nō nisi ethicas, libentius dicebat suasorias, molesta illi erat omnis argumentatio, uerbis minime licenter usus est nisi in carminibus, in quibus non ignorauit uitia sua, sed amauit. Manifestum potest esse, quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleretur tres uersus, inuicem petijt, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret: equa lex uisa est, scripserunt illi quos tolli uellent, in utrisq; codicillis ijdem uersus erant, ex quibus primū fuisse narrabat Albinouanus Pedit, qui inter arbitros fuit. Semibouemq; uirum, semiuirumq; bouem. Secundum, Gelidum Boream, gelidumq; notum. Ex qua apparet summi ingenij uiro iudiciū non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis neuus esset.

forte, dij sit

Gelidum Boream
Anapesticum, forte ex
Ouidij Medea

RAPTOR PATREM SVVM NON EXORANS. CONTRO. IIII.

LEX. Raptor nisi suum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat.

THEMA. Raptor raptæ patrem exorauit, suum non exorauit, accusatur demeritis. **C**ONTRA RAPTOREM. PORTII LATRONIS. Moriar, inquit, moriar hodie, ego uirum non fleo. Quid contremiscis senectus? quid lingua trepidas? quid oculi obstupuiſtis? nondum est trigelimus dies. Vitam rogas, dedi et perdidisti. Mori inquit, filium uis, ego te mori uolo, imò furor tuus, illa cæca & temeraria cupiditas. Et inter hæc pater illius, qui nimis cito exoratus est. Quare tam cito senex ille remisit iniuriam? Ne tristiore quidem uultu expugnatam filia pudicitiam tulit, timeo ne uerum sit quod audio, ne nouo, inauditoq; more de nuptijs puellæ exoratus sit.

CAESTII PIL. Quo melius de hærede iudicare possitis, narrabo me iuuenem, habui patrem sanæ mentis, nec tam seuerum, scilicet, ut crudelis esset, nec tam indulgentem ut incautus. Duxi uxorem, quam pater iusserat, & tamen nuptiarum mearum me poenitet. Fili nonne sæpe excandui, sæpe reconciliatus sum, sæpe quod negaueram dedi? Ipse dispensasti triginta dies, ut haberet primos socer, medios reus, nouissimos pater. Ne omnia à prima adolescentia repetam, uirginem rapuit, patrem accusat. Hei intra triginta dies putas me accusatori permitturum, quod filio negauis? Rapuiſti uirginem, & cum tam libentē uiueres? **A**RELLII FVSCI patris. Moriar, inquit, etiamnum

Quintil. lib. 9.

etiamnum minaris: nondum rogas: Quid, inquit, rogabo? iam lassus es, nec ullum adhuc rogasti. Non possum, inquit exorare tam diu: Nouo more obijcit dementiæ constantiam. Quid, ergo tu poteris uideri morientem filium? fortasse non potero, & ideo irascor, dum licet. POMPEI SYLONIS. Hæc audacia eius ex parte culpæ meæ est, nimium indulgenter nutritus est, omnia sibi putat licere, nec ille unquam me rogauit. Ignouit, inquit, & alius ante me rogatus est. Non nosti conditionem legis tuæ, in hoc tibi pares sententias habent, pereunt, ipse ad alienam se misit, lex illum admisit ad meam. Raptor nisi & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Vis scire lex utrum maluerit: non exoratus irascitur, ex duobus patribus eum parer accusat, qui legē sequitur. ARELLII FVS CI. Miraris me dubitare, ipsa lex inter mortem & nuptias dubia est. Quid me intempestiuæ proditis lachrymæ? nondum erat tempus faciendi. Non est quod quicquā tibi promississe lachrymas putes, fleo, quod necesse mihi est spectare filium morientem. Quid facturum sim, adhuc nescio, quod tu ante trigessimum diem scies. Exorabis, inquit, patrem. Quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi fatis est? Odi effregit fores, & identidem leges inuocantem coegit, patitur stuprum, nisi tam facile puellam exorauit, quā patrem. Mortem tui uita non meruit, accusationem deprecatus, consumuntur interim dies. Vter nostrū consumit? Rogo, inquit: Nunc tu ne me rogas? num ego rogare debueram qui periclitor? PAPYRII FABIANI. Demens sum uides, turpiter uiuo, meretricem amo, leges ignoreo, dies tuos non numero, ad iudicem uocatus adsum. Ergo moriar, inquit: hoc si reo dicis, non curo: si iudici, uidebo: si dementi, non intelligo. Et huic aliquis ignoscere potest, qui sic rogat: Vos mei iudices estis, iste habet suum iudicem, nec potest inexorabilem queri, quem nondum expertus, est. IVNII GALLIONIS. Rogo, inquit, tui nunc hic sic. Si uolebas rogare, adiuuisses propinquos amicos, maiorum imagines, lachrymas, repetitos alte gemitus. Testor deos, sic rogaturus eram puellam patrem. Cum, inquit multum in supplicijs habitum submiseris, cum dixeris, poenitet quod rapuit, quod deteriorem non rogauit, cum dixeris te dementem fuisse, de liberabo cū amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. Memiserum quā penē promissi, anime dura, heri fortior eras, & multū habeo quod deliberem, diuersi me affectus distringunt, inter reum & patrem distrahor. Hinc iniuria est, hinc natura. Quid properas? nemo tibi præter me rogandus est. Ergo, inquit, mi fereberis? nihil promitto ante trigessimum diem. Miserum me, quod tantum triginta diebus irasci possum, longiore tempore opus erat. Audi a demente exempla: huic crimini, denis uicenisq; annis inter bella iuuentus consenuit, nos triginta dies ferre non possumus. Deliberabo, lex nihil uult temerē fieri. Magna res est, inquit, deliberare, cogita, tempus accipe: effregisti domum ciuis, ut dicis, etiam misericordis, morere. Non est hoc nocenti graue, ego nihil peccaui, propter te mori cupio, ratio a me exigitur alienæ culpæ, non meæ potestatis. Quid ergo facturum es? non pronuncio ante supremum. Quid sic miraris, si illum ocyus exorasti? facilius est iniuriā donare, quā crimen. Agendum in medium senex, cuius misericordia crudelis sum, non putasti mecum deliberandum. Vnde autem scis quem filium habeam? ego certe adhuc nescio qualem filium habeas: nullum tēpus uniuerso angustum est, iam inquit angustum tēpus est, & tibi uacat accusare. VIBII RVFFI. Quis unquam præter me ignoscere iussus est? iam, inquit, tempus angustum est, ita non putas me subducere quantum super sit? Iam, inquit, tempus angustum est. Angustum erat, si duos rogare deberes. Angustum tempus est, exclamat, nescio quid rogem. Roga ergo. Me priorem rogare debuisti, non dico quia dignior sum, qui prius roget, quia pater tuus, id quod minimum est, propius habito. Huc uideo illa pars legis pertinebat, ut suum patrem exoret. Patrem nati sic aliquis exorat, sic deprecatur: Apparet nunc te primū rogare. Demens sum imo si uis argumentum dabo tibi, filius meus moriturus sit, nondum testamentum meum mutauit. CORNELII HISPANI. Multi me affectus diducunt, necesse est de alijs querar, de alijs erubescam, de alijs timeam, de omnibus etiamnum deliberē. Ne ille quidem, quamuis dicatur nimis exorabilis, ignouisset.

al. uitatione
forte, ita

forte, nimis

interrogatus esset. PARS ALTERA, ARELLII FVSCI PATRIS. Memiserum, pater tuus detractum est nihil, & tempori multum, infelicior sum, quàm si neutrum exorarem. Mortem timeo postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi optime scer pro ista misericordia tua, qua mihi & patri meo pepercisti, precer, nisi super, item filiam? PAPYRII FABIANI. Non possum dissimulare pater, quod illum exoravi, tuum beneficium est, certe cum exoratus est, hoc dixit. Quid itaque iuuat doctoribus intabescere? aliud quidem suadebat dolor meus, sed quid faciam? patris iudicio misereor. Miserere pater, scis quàm brevis sit aduocatio mea. Misereor, inquit, vis uerum dicam, quid dixerit? patris tui. Vnde ego miser ab hoc patre ueniens timerem patrem. CAESTII PILI. Timeo mortem, nec iam habeo cui paream. MARCELLI. Si tibi tam pertinax aduersum me odiū est, audacter quid sis factururus, pronuncia, dic exorari te non posse, quid me incerta mortis expectatione suspendis? sollicitus inter somnos quoque uelut admotam ceruicibus meis securim expauesco, si non impetro ut uiuam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. Non est quod putetis legem in numero dierum angustam fuisse, lex illius diu mori. Responde pater si feraturus es filium, iam tempus fuit, si occisurus, iam tempus est, non possum metum sustinere ultra hæc tormenta diebus paucis, & in me mihi aliud licet. BLANDI. Ita parum contigit tibi, quod solus periclitante filio non rogas? DIVISIO. LATRO sic diuisit, An intra trigelimum diem raptor cum filio agere possit, sicut non potest qui in custodia est, qui in carcere: etiam si cum alio potest, an cum patre possit, quod uitæ mortisque suæ arbitrium datum est, cum illi accusare eum liberum est, quæ mortiferum est non exorasse: etiam si cum patre potest agere, an ab ijs possit, quibus faciendi potestatem lex patri dedit. Ista enim ratione nihil licet, si aut exorari, aut accusari ei necesse est: deinde si posset agere, an debeat. Irascendi causam tractauit, quod alium prius rogauit, quod me non rogauit, quod etiam accusat: si non exorauit filius, dementia est: tantam dementia ferre non possum, cum adhuc an exoretur, incertum est. Hic paternos affectus tractauit spem facientis, non probabat Fuscum, qui paulo apertius agebat: est controuersiam promittere, potest nihilominus & bonus agi pater, & non exoratus, FABIANVS eam quæstionem fecit, & in ea multum miratus est, dementia non posse agi, nisi cum eo qui morbo fureret, in hoc enim latam esse legem, ut pater à filio sanari deberet, non ut regi. LATRO eleganter dicebat quasdam esse quæstiones, quæ deberent inter res iudicatas referri, tanquam an quicquid optauerit uir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quasi iam pronunciatum est non debere. Nemo quæstionem hanc iam tractat, sicut ne illam quidem, an quicquid pater imperat faciendum sit. Inter has putabat & hanc esse, an pater ob dementia quæ morbo fieret, tantum accusari à filio debeat. Aiebat enim manifestius esse de lege & officio patris queri, & fingi quasdam controuersias, in quibus pater furiosus probari non possit, nec absolui tamen propter nimiam impietatem, libidinem scdam. Quid ergo aiebat, nunquam utar hac quæstione? utar, & malis deficiat. POLLIO ASINIVS dicebat, hoc Latronem uideri tanquam forenses facere, ut ineptas quæstiones circuncideret, in nulla magis illum re scholasticum deprehendi. Remittit, inquit, eam quæstionem, quæ semper pro patribus ualētissima est. Ego semper scio, nullum patri curatorem dari, quia iniquus pater sit, aut impius, quia furiosus: hoc autem in foro esse curatorem petere, quod in scholasticam dementia ageret. GALLIO. & superiore usus est quæstione, & illam adiecit, an agi cum patre dementia possit, ob id quod facturus esset, non ob id quod fecerit: neminem iniuriarum accusari, quod iniuriam facturus sit, non adulterij, quod adulterium commissurus sit, nec dementia quidem, quod demens facturus sit aliquid. Tu uero, inquit, mecum agis, non quod non exorasti, sed quod exoraturus non es: puta enim me hodie exorari, ego demens uideor, qui uno uerbo sanare possum me: Lex triginta dies dedit, quia iudicauit aliquem duriores futurum. Etiam si demens est, quod non exoratur a filio, nunquid etiam & uigesimo? ergo non potes hoc nomine damare me, quod exoratus non sim, etiamnum enim exorari possum. Ita si quis uestrum

agere mecum hoc crimen non potest, ut si quem ad triginta dies exorare possum, post triginta quari non potest, aut crimen non habeo, aut accusatorem. POMPEIVS fecit quaestionem, qua Gallio usus est, nihil acturum adolescentem, etiam si damnauerit patrem, nihilominus enim periturum, quia lex nullam aliam salutis viam dedit raptori, quam si exorauerit patrem. LATRO haec omnia quasi membra in aliquam quaestionem incurrentia tractabat, non ut quaestionem, quanquam hoc ipsum in aliam aiebat quaestionem incurrere, in qua queritur, an raptor possit accusare patrem intra trigelimum diem. Nam cum dico, non potes accusare eum, in cuius arbitrio positum est, moriaris, an uiuas, non magis quam magistratum in ius uocare, quam de iudicibus tuis ferre sententiam, non magis quam miles in imperatorem suum animaduertere, adicio non potes accusare: nihil enim tibi proderit, etiam si damnaueris, morieris. Lex enim si non exoraueris, perire te uult, non exoras autem, etiam si damnas. Quare hoc non quaestionis loco ponebat, quod imbecillum putabat. Apparet enim exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet quem exoret: puta enim patrem alicuius esse tam palam furiosum, ut nihil intelligat, hunc exorari a filio non uult. Atqui eodem loco est manifestus. † Iustus parum hoc putabat ualens esse, tanquam quaestionem, satis ualens tanquam argumentum, & illam alteram satis ualentem quaestionem, non posse cum patre agi eo nomine, quod non peccauerit: sed tractaturus iste iniquitatem tractationis ponebat, cum diceret, agere mecum dementiae, & si iam potest, nunquid enim peccauit? non sum exoratus, nondum tempus transiit, etiamnum tempore exorari possum: quam iniquum nondum esse me nocentem & iam reum. COLOR. Omnes iniamauerunt raptam patrem, quasi cum raptore colludentem. GALLIO dixit, Ingenue uirginem rapuit, si tamen rapuit. SYLO POMPEIVS eandem suspicionem in omnia contulit. Exorauit, inquit, raptam patrem, miratur cum exorabilem patrem haberet, rapuisset. HISPANVS dixit, Omnia cito facta sunt, iste cito rapuit, ille cito ignouit, nisi demens sum, est aliud suspicandum. ARGENTARIVS dixit, Rapta est & statim exorata, imò nescio an exorata, deinde rapta, spero te innocentiorē fuisse quam uis uideri. Tu exorasse te dicis, ego te exoratum puto: dic quid tibi cum socero conuenit? RVFFVS Vibius dixit, Dic mihi, quid tibi conuenit, quando tibi nuptias promiserit, nec uictum te Hercules fateberis, cum dies uenerit. ASPERNAS dixit, Iam, inquit, non multum reliquum est ex triginta diebus, si ex illo dies numerarem, cum primum exorasti, aiunt iam triginta dies praeterisse. LATRO dixit, Id quod inter sententias scriptum est adoriar, dic ergo uerum. CAESTIVS hac figura declamauit, ut rogaret patrem, tanquam exoratus esset raptam patrem: deinde ad hanc sententiam transiit, nunquid peiorem causam habeo, si apud alterum iudicem. LVCIVS eadem figura declamauit, & HISO Romanus, sed transit mollius. Scio quid responderi mihi possit, facile est domestico iudici satisfacere. Videro te cum ad raptam patrem ueneris. In hac controversia TRIARIVS dixerat, Non scies an exores, nisi ultimus dies uenerit, quoad is lucebit, perseverabo. Deinde cum scholasticorum summo fragore, & tu quisquis es carnifex, cum strictam sustuleris securim, antequam ferias patrem respice. Belle deridebat hoc ASINIVS Pollio. Filius inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agon, quod fieri solet uictimis. Sed ioco quoque remoto, aiebat rem uerissimam, non posse carnificem uenire, nisi eo tempore quo iam pater exorari non posset. CAESTIVS ex altera parte hoc colore usus est, quia priorem rogasset raptam patrem, suspensum esse uolui, scitum illum securum esse nolui. De me queritur, quod illi potius cogitare de patrimonio filii quam de periculo uolui. LATRO hoc colore usus est, scitis periclitantes alieno arbitrio agere, illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni aiebant. Eamus statim ad raptam patrem, in huiusmodi casu illi rogantur, nam raptoris patres rogant. SYLO Pompeius diuersum colorem huic secutus est, Non erit, inquit, duritia patris mei, item amici suaserunt ad raptam patrem iremus, ne noceret apud illum quod carum de suum exoraremus patrem. HISO ROMANVS bello docissimo usus est, uis inquit amici

forte, Iunius

amicum ad raptam patrem; hoc curemus, ille domi est. FVSCVS ARELLIVS dixit, ille prior rogatus est, qui magis timebatur. TRIARIVS à parte adolescentis dixit. Timeo ne mutetur etiam exoratus. Hunc sensum non imprudenter Sylo Pompeius improbat, aiebat enim non posse mutari semel latam sententiam. Quidam uoluerunt uideri, cito exoratum raptam patrem, quidam tarde. FVSCVS Arellius dixit, Magnam partem legis consumpsi, nec de mora queror, raptam pater rogabatur. CAESTIVS non probabat, & hac sententia usus est, cum hunc colorem arguendum putaret: uult uideri rogatum diu raptam patrem, effecit ut uideatur eum diu non rogasse: malo autem uideri hoc patrem tarde exorari. HERMAGORAS solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breuiter & fortius attingere, sicut in hac sententia fecit, cum suspicionem facere uellet, inter raptam patrem & raptorem collusionis. ARTHEMON dixit, GLYCON dixit, Hunc sensum commodius dixit LEPIDVS Neronis praeceptor, Misereris nisi etiam ultimo die, egomet iam tui miserebor. DIOCLES CARYSTIVS à parte patris ethicos dixit

NEPOS EX MERETRICE SVSCEPTVS. CONTRO. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium, abdicatus se contulit ad meretricem, ex illa sustulit filium, ager ad patrem misit, cum uenisset, commendauit ei filium suum, & decessit, adoptauit puerum, ab altero pater filio accusatur dementia. **PRO PATRE. PORTII Latronis.** Qualem uidi ipse,ungebatur officiis, sedula circa lectum agrotantis in omnia discurrebat ministeria, non impulsis tantum, sed lanatis capillis. Vbi est, inquit meretrix: uenit ad me sedulo, qui diceret, filius antequam moritur rogat uenias. Non expectaui, dum iste curreret, amens cucurri. Caetera quemadmodum narrem nescio, si steterim, an federim, quid loquutus sim, quid audierim, nescio: hoc unum scio, iacuisse me inter duos filios: accede huc puer, depositum, crimen meum, non habeo miser, cui te moriturus commendem. **CAESTII PILI.** Recipi in sinum nepotem uultis, & hunc abdicem: duos filios tuli, huic numero iam assueui. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur. Rogo uos, non satius est meretricem amare quam neminem: Noui generis dementia arguitur, sanus eram, si non agnoscerem meos. Tradidit infantem & expirauit, non habeo cui crederem, offerebam me propinquis, illa uidelicet in hac cogitatione tacebat. Nos rogabimus, cum frater non audeat. Meretricis, inquit, filium recepisti, nempe eius quae meum receperat. Fatear me aliquando infamem fuisse, nescio quis esset abdicatus, meliorem extuli. **PAPYRII Fabiani.** Quam nihil in domo illa meretricia foedi uidi, aslidebat mulier tristi uultu afflicta, agro similima ipsa demissis in terram oculis. Pater, inquit, nihil tecum frater loquutus est: in sinu meo filium posuit, domum pertuli, dementia uocat, quod infantem non abdicauit. Quid facerem: negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio: Ignosco tibi quod tam durus es. Aegrum fratrem non uidisti, ille magni successor modo patrimonij nactus in lectulo precario moriebatur. Non seruo circumstabat, non amicorum, inter infantem & mulierculam, deficientis spiritus in aduentum meum sustinebatur. Ut intraui, cadentes iam oculos ad nomen meum trexit, fugientemque animam retinuit. Pater, inquit, quod adhuc nihil deprecatus sum, non contumacia feci, fratri mandaueram. Indico tibi crimina mea, expirantem coheredem, cum ad uitam uolui reuocare ut saluus esset, rogavi deos, & licet dementia me uoces, si uiuisset, recepissem. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Securior eram quoniā putaueram illi omnia praestare fratrem, cum subito nunciatum est in ultimis esse eum, nec hac à fratre, o me miserum, quod solum nepotem recepi. **ALBVTII SYLLII.** Uuidit uxorem, uidit & fratrem, circumspectiebat & patrem. **IULII BASSI.** Tibi debeo mulier, quod habuit filius meus, in qua domo agrotaret. Pudet dicere, ut ne potem agnoscerem, rogatus sum. Non potest uno crimine dementia intelligi. Nemo me uitio est, in Catone moderatio, in Cicerone constantia desideratur, in summa dementia: ad summam, tres fuimus, omnes peccauimus, ego quod abdicauit, frater quod accepit, tu quod pro fratre non rogasti. Non sum uno haerede contentus, duos habere uolui, &

uolui, & quomagis concupiscā, habui. Misit ad me adfectus æger, non ibo mihi cre-
de, aliter tu à dijs. De cohærede cogita, te quis roget, quem roget, uidebis neminem
rogare non posse, nisi qui accusare possit & patrē. ALTERA PARS PORTH La-
tronis. Quā honestus fuit, subiecit meretrix quæ peperit, pater istius incertus est,
benecum ipso ageretur si, & mater. FVSCI ARELLII PATRIS. Errat si quis in-
cū puero isto paterna diuisi, quia mulieri ille frater donauit plus quā pro sua par-
te. ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem, inter omnia mala, fecundam ue-
ræ inimicæ. Noscis quibus ante in cubiculum riuālis uenit quā mala, fecundam ue-
TARII. Cum abdicaret, aiebat hoc scilicet, expectabo donec hac e meretrice libe-
ros tollas. Mulier nescio an aduersus patrem iniuriosior sis, quod abstulisti illi hæ-
redem, an quod dedisti. ALBVTII SYLLI. Sine ueniāt illuc amici, sine propinqui,
nunc erubescunt in domum meretricis accedere. Mulier quæ sine præfatione hone-
ste nominari non potest, cedo istum puerum nulli agnoscendum, sed mater asserat
seueris modis, pater abdicauit etiam, quē sciebat suum. Erat in domo puer, qui om-
nes uocabat patres, adoptauit eius filium, propter quam etiam suum eiecerat.
CAESTII PIL. Nullum genus iudicum recusō, si seueri erunt, nocebit isti, quod re-
ceperit meretricis filium: si clementes, quod abdicauit suum. Clamauit pater, in do-
mum ergo meam meretrix ueniet, aut quod turpius est, filius ad illam ibit. Misit in
domum nostrā publicum puerū. Quis illis nuptiis interfuit, nisi aut abdicatus, aut
abdicandus? DIVISIO. LATRO sic diuisit, an pater ob illam adoptionē accusari pos-
sit, an ob hoc debeat: omnes infamauerunt adolescentem, quasi illius criminationi-
bus factum sit, ut frater abdicaretur. Et ideo sententia laudatur FABIANI: Nihil te
cum locutus sum: cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus est; omnes
operas dederunt, ut quantum in controuersia licebat, huic uitio mederetur, effice-
rentq; ne quid in illa uideretur meretricis fuisse, nisi nomen. MARILLIUS decen-
ter hoc dixit, Simul obijcies fratri impietatem, nihil, inquit, in illa domo meretriciū
fuit, scires si mecum fuisses. ALBVTIVS ethicos ut multi putant dixit, certe lauda-
tus est, cum diceret, exeuntem persecutus est: non probabat hanc Messala senti-
am. Non habebit, inquit, fiduciam, si mauult uideri recepisse puerum quā abduxis-
se, & qua ratione eum adoptandum esse, non quia debuerit, sed quia secutus est. Fu-
it autē Messala exactissimi ingenij quidem studiorum partis, latinū utiq; sermonis
obseruator diligentissimus. Idem itaq; cum audisset Latronem declamantem dixit,
sua lingua disertus est, ingenium illi concessit, sermonem obiecit. Non tulit hanc con-
tumeliam Latro, & pro Pythodoro Messalæ orationem disertissimam recitauit, quā
suasoriam Theodoto declamauit per triduum, quæ dixerit suo loco reddam, cum
ad suasorias uenero. COLOR. A parte adulescentis non unus omnibus color placu-
it, quidam personam eius qualem acceperant, introduxerūt duram & asperam. Ex
quibus fuit & Hispo Romanus: hic unum aiebat efficiendum, ut non durus uideretur,
sed seuerus. In hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maxi-
mus circunferabat. Venit assidue in domum meretrix, non recedit, paulum abest,
quin nouerca sit. CAESTIVS bella figura egit. Dementia, inquit, res est sanitati
contraria, uon quæram extra exempla sanī hominis, et quod pater me rogat, ipsum
sibi comparabo. Fuit aliquando sanus. Tunc quid faciebat? Oderat luxuriā, ut nunc
castigaret, nunc iam seuerus. Senem putabitis sanum, si uobis lupanar ostendero.
Sic declamauit, ut fratri patrem daret accusatorem, & illum argueret sibi ipsi com-
parandum. LATRO fratri pepercit, puerum pressit, & dixit fratris filium non esse,
& ne fratrem quidem hoc fieri uoluisse. Illa uerba ab agro impetrata. Fabianus ex
omnibus istis colorem secutus est optimum, qui aiebat dicere Messalam non tan-
tum bonam partem adolescentis fieri, sed etiam honestam: obiecit patri, quod cō-
fratrem abdicasset, non schemate, sed certo. Nihil inquit, peccauerat, amat meretri-
cem, solet fieri, adolescens est, expecta, emendabitur, ducet uxorem, quare tunc non
egit? Dementia tuam aiebat, expectabat. Expectabat poenitentiam, aiebat

respiet. Hoc per transitum obſcere cœpit, quod non recipiſſet, quod uidiffet in
 panari habitantem. Abdicati, inquit, ut emēdares, nō ut uitia augeres indies, nul
 illius uitium ætatis amor eſt, recipe antequam aliquid faciat, cur mox pudore
 moriatur. Ad ultimū obiecit illi, quod agrū non ſuſtuliffet. Poſeſt, inquit, cōualeſce
 uiderit penates ſuos, mīcius certe morietur in paterno ſolo, † ſuo puero. Qua
 inquit, tu apud fratrem non fuiſti, & ego queror: ille cū ad te mitteret, putauit ſe
 ad duos mittere. Vtinā tecū fuiſſem pater, rediſſes illinc cū filio, ſed tuo. De adopti
 nouiſſime queſtus eſt & hac figura. Abſtuliffi mīhi fratrem, cū quo natus ſum, cū
 educatus ſum, ut dares iſtū. Indignor hāc fratri meo cōtumeliā, ut huius uoce
 pater. Sed ut ut aliqd iocer, FABIANVS MAXIMVS nobiliſſimus uir fuit, qui
 primus foro Romano hūc uomicū morbū, quo nūc laborat, intulit, de quo Seuerus
 Caſſius anteq̃ ab illo reus ageretur dixerat, quaſi diſertus es, quaſi formoſus es, qua
 diues es, unū tantū es, non quaſi, † lapſam. Hanc controuerſiā cū declamaret Ma
 ximus, dixit, quaſi tricolū tale, qualia ſunt quæ baſilicam † infeſtant. Dicebat autē a
 patre, omnes aliquid ad nos imbecilli alter alterius onera detulimus. Accuſatur pa
 ter in ultimis annis, nepos in primis abdicatur, † Nullus autē. Hæc ſubinde reſero,
 quod æque uitandarum rerum exempla ponenda ſunt, quā ſequendarū. In hac cō
 trouerſia Latro contrariam rem cōtrouerſiæ dixit, ſed ſibi declamabat, illū Cæſare
 Auguſto audiente & Agrippa, cuius filios nepotes ſuos, Cæſar Lucium & Caium
 adoptaturus diebus illis uidebatur. Erat Agrippa inter eos, qui non nati ſunt nobi
 les, ſed facti. Cum diceret patrem adoleſcētis Latro, & tractaret adoptionis locum,
 dixit. Nam iſti ex imperio adoptione nobilitati fuerunt: hæc & alia in hanc ſenten
 tiam MECENAS innuit patri ſcīra recuſare, finire iam quidam declamationem
 putabant, hanc malignam rem Mecœnas eſſe, effeciſſe enim nobilem, non ut audi
 rer quæ dicta erant a Cæſare, ſed ut notaret. Tantā autem Mecœnas ſub diuo Augu
 ſto libertate fuit, ut præpotenti tunc M. Agrippæ non deſuerint, qui ignobilitatem
 exprobrarent. Viſpanius Agrippa fuerat, Viſpani nomen quaſi argumentū pater
 næ humilitatis ſuſtulerat, & M. Agrippa dicebatur: cū defenderet reum, fuit accuſa
 tor qui diceret Agrippam, & quod in medium eſt, uolebat Viſpanum intelligi. Fu
 it qui diceret, cōcurrite, Agrippa malū habebis, reſponde dñs. Ea in arte utiq̃ mihi
 uidetur admiratione dignus diuus Auguſtus ſub quo tātum licuit. Sed horū nō poſ
 ſum miſereri, qui tantī putant caput potius q̃ digitū perdere. Latro dignus fuit mi
 ſeratione, qui ne excuſare quidem errorē ſuū potuit. Nihil eſt autē crudelius quā
 offendere, ut magis ſis offenſurus ſi ſatiſfeceris.

forte, ſaluo

forte, lapſana:
 de quo olere
 uide Plinium.
 forte, infeſtant
 forte, nullus
 autem alit.

TORTA A TYRANNO PRO MARITO. CONTR. VI.

THEMA. Torta a tyranno uxor, nunquid de tyrannicidio ſcīret, perſeuerauit ne
 gare, poſtea maritus eius tyrānū occidit, illā ſterilitatis nomine dimiſit, intra qn
 quēniū nō pariētē. Ingrati actio eſt. PRO VXORE. PORTII LATRONIS. Si cū li
 beris torta eſt & incaſte, deſcēde, ingt, occide tyrānū: niſi occideris, indicabo. Subue
 manu ſatelles qd morariſ: ingt, iā expoſita tormēta ſunt. Bene eſt, ingt mulier,
 tu prū uocor. Inſtabat quotidie uiro uxor, exigebat tyrānicidiū, tēpus eſt, deſcē
 de. Si nihil aliud ut liberos habeas, niſi tyrānicidæ paritura nō ſum. Miraris, ſi eo tē
 pore matrona dicere potuit, deſcēde, occide tyrānū: comes ſequerer, niſi me inutile
 dimiſſet tyrānus, deſcēde, ego iā feci tyrānicidiū meū. Eas nuptias tyrānicidiū di
 dixit, quas nō diduxit tyrānus. CAESTII PII. Subito infelices nuptias oppreſſit
 tyrānus, terrebat̃ matronæ, & premebat̃ uirgines, nihil tutū erat, nulli felicio,
 tūc uidebat̃, quā q liberos nō habebāt. Quēdā itaq̃ eliferē cōceptos, quādā
 ſecunditatē ſuā moratæ ſunt. Quod ad hāc pertinet, agit ſuæ fortunæ gratias, quod
 ſuū tēpore nihil peperit. Tyrānus ſuſpicatus eſt iſtū, neſcio quid de tyrānicidio co
 ſtare, ſiue iſti aliquid excidit, ſiue magna cōſilia nō bene uultus regit, utiq̃ de uxō
 garulitate queri nō potēs, cū ſcias, quemadmodū taceat. Miſit itaq̃ ſatellites, at
 tate, inquit, uxorē, & adiecit, ſi quos filios habet: uenit in domū crudeliſſimi

carnifices, in quorū uultibus extāt tormēta, factatur misera inter satellitū manu, & toto itinere non ducitur, sed trahitur. Hāc aliq̄s si torta non sit, mirabitur nō peperisse, cū cogitur: Isti de tyrānicidio, iā de cōsilio indicemus. Iā enim puto, licet nupti isti propter liberos, sed infelices nuptias cito tyrānus oppressit, hoc publicū diuortium fuit. Rapitur in arcē mulier, inter satellitū manus, uexatur atq; distrahitur. Hāc etiā aliquis si non torqueatur, non parere miretur: exposita in eculeū sapius absente uirū respexit, quā præsensem tyrannū. Quā multas matres audiui illo tempore, quid nam uolui, quā peperit? ARELLII FVSCI Patris. Explicātur crudelitatis aduersus infelicem foeminā apparatus, & alia instrumenta, uiros quoq; ipso uisū fragentia, ad excutiendā mulieris pectoris conscientiam proponuntur, instat tam denunciationibus, quā tormentis tyrannus, & minando torquet, tacet. Videt intantum tyrāni uultum, uidet oculos minaces, & tacet, plus tibi præsare non potuit, si de te liberos sustulisset. Caduntur flagellis artus, uerberibus corpus abruptū primiturq; ipsis uitalibus, licet restet. An sit tibi ista datura liberos nescio, tyrannicidium dedit: ita sit mulier, non uis parere, delicata es, cruciatus puerperae times. Fremebat indignatione capta ciuitatis maritus, & consilio suo, & uxoris adiutorio fortior, quomodo occidam tyrannum? Quae pars accedenti maxime uacat, ubi custo, diae cessant, ubi natura loci minore munimento uirtutem non submouet: Sic uir & uxor mentem exercebant, miraris si transit quinquennium inter uxorem tortam, et uirum occupatum: sauebat etiamnum tyrannus, torquebantur in conspectu uiro- rum uxores, poenitebat matres foecunditatis suae. HISPANO ROMANVS inquit, deli- derabas liberos, ut sint quibus relinquo patrimonium. Ingrate ita tu hac salua ha- redem non habes, nullum tormenti genus omisit, omnia membra laniata, omnes partes conuulsa sunt, scissum corpus flagellis, exustum, conuulsum tormentis, igno- scetis puto muliercula, si dixerō, falsa est. HISPANI CORNELII. Contabatur ille, nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli, prorsus cum uxorem uidisses, posses timentem ignorare. Assidue tormenta uariantur, accenduntur extin- cti ignes, tortor uocatur, sub quo mariti uxorem prodiderant, paciscime tecum pu- tabat, taceam, donas quinquennium. Quid gloriaris, tanquam non facilius sit occi- dere tyrannum, quā sustinere. Duplici beneficio uxoris suae obligatur, & eum non est occisus, & quod occidit. Fastidit sterilem qui fecit. IVNII GALLIONIS. Insta- bat tyrannus, torque. Illa pars etiam potest subijci in ignes, in illa parte iam exaru- it cruor, seca, uerbera, oculos lancina, faciam ne uiro placeat matris. PAPYRII FA- BIANI. Describam nunc ego cruciatus, & miseram corporis patientiam inter tyrā- nica tormenta saeuientia: extincti sanguine refouebantur ignes, hac desinebat tor- queri aliquando, ut sapius posset, exquisita uerbera, iam eculeū, quicquid antiqua saeuitia inuenerat, quicquid & noua adiecerat. Quid amplius dicam? tyrannus tor- quebat, & cum de tyrannicidio quaereret. Onos felices, quod nullis aucta puerper- rijs sui, acuit hanc, fecit tyrannicidium silentio, certe tyrannicidam. Cōuulsis lace- ratisq; membris, nec adhuc sufficientibus non dimissa est ex arce, sed proiecta. Quid est quod uxorem dimiseris? nunquid premit te onerosa sumptibus, & ut seculi mos est, in deterius luxu fluente, muliebris ambitio certamine mutuo usq; in publica dā- na priuatim insanit? Nunquid gemmas & ex alieno littore petitos lapillos, & aurū uestemque nihil in matrona tecturam concupiuit. Si talis esset, facile illam corrupis- set tyrannus. Expecta, potest parere. Non respondet ad propositum, nec ad certum diem foecunditas, sui iuris rerum natura est, nec ad leges humanas componitur, mo- do properat, modo uota praecurrit, modo lenta est & demoratur. Expecta modo, pa- riet. Quid dicis? non potest fieri, quare? quia torta est. Imputat tibi quod publica- ta est, imputat tibi quod torta est, imputat tibi quod sterilis est. IVLII BASSE. Aiebat tyrannus ure, eade uentrem. ARGENTARII. Cade uentrem, ne tyran- nicidas pariat. TRIARII. Non ex formula natura respondet, & neque ad pra- scriptum casus obsequitur, semper expectari fortuna mauult quā regi. Aliubi of- fenditur improuisa segetum maturitas, aliubi seram magno foenore morā redemit.

Licet lex dies finiat, natura non recipit. Quid faciam? Non agam gratias, quod non indicauit uxori meæ, ne uotis in gratiā. Aiebat tyrannus indica, nulla tua culpa est. Creditur, tacet. Igitur tacere putas tutum, mirantur, tuum esse tyrannicidiū huius silentium. Expectasse aliqua per longum tempus maritū dicitur, quanta laus est seruasse, cum expectasse tanta sit. Alia desiderio uiriat: tonita, in ardentem rogam se misisse, hæc non cum uiro arlisset, quæ pro uiro arsit: alia pro incolumitate mariti uicaria morte decidit. Credo hanc in tormētis oppressam, morte amplius pro uiro præstitisse, si quid amplius elegisset tyrannus. MARCELLI. Si tamē peccasset in partu, ignoscere ei posset. Nupserat enim isti occupato. Crudeliores etiam illo, quem occidit, tyranno, ille torlit & dimisit ad uirum. ALVTII SILLI. Vicerat fauitiam patientia, deerat iam sanguis, superabat fides, aliquando proiecta est, differebatur distortis manibus, emotis articulis, nondum in sua membra artus redierant. Vxorem tortor dimisit, ad partum ingratus uocabat, quod in præmio nullam uxoris fecerat mentionem. Res tuas tibi habe, iniicere debuit manum, & ipsam inter res suas trahere, nihil amplius patri debes quàm uxori, mihi crede maius fuit tyrannicidiū pati, quàm facere. PARS ALTERA. ARGENTARI. Ego tamen torta sum. Merito obijceres, nisi iudicassē. FVLVII SPARSI. Vobiscū iudices loquor. DIVISIO. Cōtrouersia hæc reum facere primum si materia patitur. Non accepi quidē, & reddidi, aut accepi quidem, sed non potui reddere, aut ista nouissima, non facere. Non quisquis non reddidit beneficium ingratus tenetur, animus æstimandus est non reddentis. POLLIO ASINIUS aiebat, nunquam tentandas esse quæstiones, primam manifesto obtinere posse, qua negamus nos beneficium accepisse, perit tota causa, nisi in hoc uicet. Apparet enim ingratum esse, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. GALLIO noster putat, quoties possit, hoc auferendum aduersario, quoties non possit concupiscendum, quoties ne hoc quidem possit, transeundū, quasi donemus, & possumus quidem facere cōtrouersiam, sed nolimus. Idē Attico Vipsani Apollodori discipulo placuit. Hæc ille amplius, quoties non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus cōtrouersia facere, hoc modo faciamus, non esse tam magnum quàm ille dicat: sicut in criminibus facimus, quoties negare non possumus, esse quidem crimen illud fatemur, sed leuiore pœna dignū quàm accusator arguat. LATRO in hac cōtrouersia non dubitabat facere primā quæstionem, an beneficium dederit: hoc in hæc diuisit, Etiam si scisti de tyrannicidio uiri, nec indicasti, non est beneficiū scelus non facere: deinde ne scisti quidem. Non enim tibi indicauit, nec tam magnum consilium, uirilibus quoque animis graue, commissi muliebri garrulitati, quæ id solum potest tacere, quod nescit. Etiam si dedit beneficium, an receperit. Occidit tyrannum, libertatem mihi, tibi ultionem reddidi plenissimam, persecutus sum nefarium hostē, illic occidi ubi torserat. Dices me Reipub. causa fecisse, & tu Reipub. causa tacuisti. Tutus sit quod lege fecerit. Deinde ultima æquitatis tractatio, an quod fecit, facere debuerit: Hoc diuisit in hæc duo, an iam certam sterilitatem uxori bonæ facere debuerit, an ne sterilis quidem pro certo sit. Noui declamatores & Positum Apollodoro, qui reus ueneficij fuit, & a Pollione Asinio defensus, damnatus Massiliæ dedit. Et hanc quæstionem fecerunt in hanc cōtrouersiam, an inter uiros & uxores data beneficia, ingrata lege teneantur. Non est beneficium, sed officium facere quod debeas, ut si filius patri se dicat beneficium dare. Hæc quæstionem fecit & Gallio noster. BLANDVS in ultima parte cōtrouersia, qua de Republica disputatur, quæstionem fecit, An quinquennium numerari debeat à nec tyranni: illud tempus non debere imputari quasi sterili, quo matres etiā editos partus abominatæ sunt: illud tempus imputatur foemini in Repub. quando pariunt non plus tyranno. Huic subiecit, an etiā si & alijs imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat. LATRO ex suo more has nō quæstiones putabat, sed membra illius ultimæ partis ex æquitatis quæstione pendentia. An sterilis quidem, altius repetis, an uero quæcunque quinquennium non peperit, sterilis est. Quid enim si uir alicuius abfuerit toto penè quinquennio in peregrinatione, uiro imputabitur. Quid si uir egrotauerit, quid si maritus à ui

forte, Possidonium, cuius etiam alibi meminimus.

ro tortus inutilis in concubitu uxoris suæ iacuiſſet, imputaturus fuit: quinquennio
 quaris, quare non peperit: tyrannus erat. Nemo cum parentibus ſuis querebatur,
 quod natus eſſet, hic quod torta eſt, hic quod maritus occupatus tyrannicidio nõ ua
 cauſit in uxoris uoluptates. **BVTEO** aridus quidem declamator, ſed prudens diuiſor
 controuerſiarum, contra **Latronē** ſentiebat, **Blando** accedebat. Aliud enim eſſe aie
 bat, quæ intra quinquennium non potuit, non utiq; ſterilis eſt: aliud quæ intra quin
 quennium non peperit, non ſtatim dimitti poteſt ſterilitatis nomine. Hic quaritur
 de conditione iuris, illic, de ſpe ſecunditatis. Sed **Blandum** quoq; arguebat, aiebat
 enim ſic fuiſſe quærendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde etiã ſi non
 in alijs, an inter hos gradus eſt. Sed ipſe ſic hanc in partes quæſtionem diuidebat, an
 quæcunq; quinquennio non peperit, tãquam ſterilis dimitti poſſit. Poſſet enim ac
 cidere quod **Athenienſibus** in bello accidit, ut liberi & cõiuges in aliquo tutiore lo
 co deponantur. Imputabatur hoc tempus ſceminis, quo uiros deſtituunt, non quo
 non habent. Sic tyrannus non uetuiſſet iſtam parere, quin interemiſſet. Et cum hoc
 uehementer impleuiſſet, & probaſſet, non omnes poſſe dimitti, ſi quinquennio non
 peperiſſent, tunc illò tranſit. Et hic poſſet & hæc etiam nõ, non hoc quarebat, an de
 beret dimitti, ſed an poſſet. Et hoc contra **Latronem** dicebat, quomodo iſtã quæſtio
 nem putas in æquitatis tractationem cadere, cum quid liceat quærat, non quid o
 porteat: hæc enim, an hic poſſit, per illum non poſſet quia tyrannidem non coepe
 rat. Aliquod tempus impune à legibus miſeriæ faciunt. Non dico quia torta eſt, ſed
 hoc adhuc, propter æquitatis tractationem reſeruo: ſed non peperit quia torta eſt.
 Quia tu maxima in cogitatione occupatus, nihil de liberis cogitaſti. **PASSIENVS**
 uir eloquentiſſimus, atque temporis ſui primus orator, hanc ſubtilitatem acõionis
 non probabat in **Latrone**, ſed aſſentiri dicebat, ideo quæſtiones tractandas per ſe eſ
 ſe, ſi hæc mulier iuſti repudijs ageret, non ingratum. Ita non quaritur an legitime, ſed
 an ingrate dimiſſa ſit, itaq; in æquitatis tractationem cadunt, etiam quæ iuris ſunt.
 Nam cum quærat, an potuerit hæc dimitti, etiam ſi licuit, apparet, quod utiq; non
 oportuit, ſi ne licuit quidem. **ALBVTVS** decentiſſime fecit, ſolebat enim ſere in ali
 quas figuras declamationem deſcribere, & prius egit iniuſti repudijs, deinde ingra
 ti, in quibus putat eſſe, an ullum beneficium uiro contulerit, à quo tanquam ini
 que dimiſſa. Hic omnes quæſtiones ad ſterilitatem & æſtimationē quinquennij per
 tinentes libere tractauit, deinde tranſit in ingratum accuſationē. **COLOR**, **CAESTIVS**
 pro uiro introduxit colorem. Eo tempore uxor torta eſt, quo nihil adhuc de tyranni
 cidio cogitabam, poſtea cogitaui, & hæc ipſa cogitandi cauſa fuit. **Vxor**is uitio utrũ
 que ſecutum eſt, ut illa marito inſolentiam imputare non poſſet, maritus illi tyrannici
 dium poſſet. **LATRO** dixit, Si iam tum de tyrannicidio cogitaſſem, uxori non
 indicaſſem. **FABIANVS** philoſopus colorem magis bono uiro conuenientem intro
 duxit, quàm oratori callido. Dixit enim & cogitaſſe tyrannicidio, & uxori indi
 caſſe, & illam tum quidem feciſſe, quod probam ſceminam facere oportuit, nũc pec
 care quod putet beneficium eſſe, recte facere. Hic color illi & in illa parte profuiſ
 ſet, ſi beneficium putas te dediſſe, tyrannicidio non prodidiſſe, ego prior dedi, qui
 tibi tyrannicidio credidi, repudium ex tuo uis liberorum cupiditatem, quò ſem
 per uti tanquam uir eius debuifſet, poſtea magis tãquam tyrannicida. **L. VINITIUS**
Vinitij frater, **Fabiani** colorem ualde probabat, & aiebat onerari uxorem uno mo
 do poſſe, ſi nihil uacuum decretum ab illa maritus habuiſſet. Si dixerit, inquit, poſt
 tormenta ſe de tyrannicidio cogitaſſe, tum tyrannicidio uxori melius deberi mer
 uifſe, ſi torta tyrannicidam fecit, quàm ſi tacuiſſet. Apparet & aliquid de tyrannici
 dio cogitatum, de quo tyrannus uſque eo ſuſpicatus eſt, ut torqueret. Dixerit cogi
 taſſe quidem ſe de tyrannicidio ante tormenta, ſed uxori nõ indicaſſe, augebit uxo
 ris beneficium. Liberius enim potuit, ait, tyrannicidio indicare, quod illi commiſ
 ſum non erat. Potuit enim uxor, etiam non indicante marito, tam magni conſilij
 molitionem deprehendere. At ſi hunc colorem **Fabiani** ſequor, mutam efficiam.
 Si olim de tyrannicidio cogitaui, honeſtior ſum uetus tyrannicida, & non priua
 tis, ſed

sed publicis malis ad ultionem impulsus. Si cum cogitarem non celavi uxorem, facilius persuadebo, me malum hodie maritum non esse, cui semper tam deditus fui. Ad ultimum hoc consequar, quod si quod audierat, tacuit, non beneficium est, sed fides. Hic est L. VINITIVS quo nemo civis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium, quicquid longa cogitatio illi praestitura erat, prima intentio animi dabat, ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus, unus Vinitius ingenium in numerato habet. HISP O. ROMANVS maligne & accusatorie, Nihil inquit, ego isti narraueram, ista ut erat necesse aliquid ex sumptu, aliquid ex nocturnis uigilijs suspicata est, unde emanat, verit sermo scietis. Videtis quod ueniat tyrannus, non ad amicum meum, non ad seruum, sed ad istam, quae nihil negotij habuisset si tacuisset. Tua enim causa tacuisti, sciebas te perituram si confessa esses tyrannicidium. HYBREAS dixit.

PATER ET FILIVS LUXVRIOSI. Contro. VII.

THEMA. Quidam luxuriante filio luxuriari coepit, filius accusat patrem demetia. PROPATRE. PORTII LATRONIS. Vtriusque tamen comparetur luxuria, tu consumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei, nauiga, milita, peregrinare, quare adolescens, utere senex. Accusator meus diuersos & inter se contrarios affectus habet, cupit reum damnari, crimen absolui. CAESTII PII. Potest nobis conuenire, similes sumus, puta te patrem, dic quid me uelis facere. Si tam bona fide frugi es, & hoc imitor. Te ego imitor an tu me? Rogo uos ego prior coepi, tu posterior luxuriaris. Patrimonium, inquit, computemus. Sed tu senex, inquit, hoc dixit, luxuria tua serius coepit, citius desinet. ARELLII FVSCI PATRIS. Sed tu, inquit, senex. Vnde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia a te uitia, quod unguento coma maderet, tuum est, quod laxior usque in pedes tunica demittitur, tuum est. Quid est quod aliud te senes dicant, quid porro domus nostra luxuriosos duos non capit, indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore uita reficere, hoc non uisum meum meritum est, sed quod tibi proxime imputo, pro te etiam luxuriosus factus sum. FABIANVS. Noli pecuniam concupiscere, quid tibi dicam? Hac est quae auget discordiam. Vrbes & terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura, in fraudes & scelera mutua instigat, haec est quae senes corrumpit. Quidam summum bonum dixerunt uoluptatem, & omnia ad corpus retulerunt, nihil est mihi opus praecipientibus, exemplum habeo, proposui quicquid tu feceris, me facere nauigabo si nauigaris, militabo si militaris, dic hodie quid putes melius. Sed illud Scipionum non obijcies, quod elegeris. BLANDI. Obijcit luxuriam propriam, & hoc dicit adolescens. Frugaliter uixi, quamdiu frugi patrem habui, ante me desiste, ante me coeperas. BLANDI. Senex luxuriaris, respondeo tibi, adolescens nauigaui. Ego iam, inquit, desij, tu nondum. Non miror si desisti prior, prior coeperas. MENONIS. Quod gaudium accepisti uere luxurior. POMPEII SYLONIS. Si modo emendatus est filius meus (solet enim etiam luxuria simulari) suo quisque ordine reus sit. Vis me ducere uxorem, si nouercam haberes, iam abdicatus esses. VIBII GALLI. Coniux certe tui dicunt, bibamus, moriendum est. Si intelligo, hoc nulli magis in domino dicitur, quam mihi. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Alliga me, dum te custodias. PASPRENATIS. Quia nihil proficiebam obiurgando, uolui illi uitam suam ostendere. IVNII OTHONIS. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. Aliam causam haberem, si te filium non haberem. ALTERA PARS. IVNII GALLIONIS. Aliter a laudibus patris incipiam, hic adolescens temperatissimus & lubricum tempus sine infamia transijt, duxit uxorem, filium sustulit, ad aetatem perduxit, iam senex factus est, nisi quod sibi bonum uidet, luxuria usque eo se proiecit, ut accusetur. Senex amens, senex ebrius, circumdatus fertis, & delibutus ugentis, & in praeteritos annos se retro agens, & ualidus in uoluptatibus quasi iuuenis exultans, nonne portentum est? Luxuriosus adolescens peccat, senex autem luxuriosus

forte, dedoces
aut tu doces.

luxuriosus insanit, ætates inhauriunt, uitia lasciuunt. PAPYRII FABIANI. Nauem in portu mergis, alter solito tempore labitur, alter insolito, alter alieno, alter suo. alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. Non est luxuria, patrem uidere uelimus. Non simulas ista, sed facis, nec amantem imaginariis, sed amas, nec potantem adumbras, sed bibis, nec te doces dissipare bona, sed dissipas: Nemo uitia quæ odit imitatur. Quis imperator ob hoc ipse de prelio fugit, ut bene pugnaret exercitus: quis ut ambitum comprimeret, ipse honores mercatus est: quis ut seditionem leniret, turbauit rem publicam: Non coercet uitia qui prouocat. **DIVSIO. LATRO** sic diuisus. An ob hoc accusari pater possit. Hic illam uocalem quæstionem posuit, quam solabat fastidire Seleucius, minimè solere patri obijci luxuriam, non magis quam auariciam, quam iracundiam. Non uitia patris accusari solere, sed morbum, & si possit aliquid præter dementiam obijci patri, luxuria non possit, alioquin filijs, inquit, abdicare permittis. Hic de suo consumit, an si ob hoc pater accusari potest à filio, hæc ultionum exprobratio. Si ebrietatem obijcere patri solet ebrius, si petulantiam infuria damnatus, Etiam si ob hoc accusari potest, etiam si à tali filio, an si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. Ait enim adolescens, quolibet alio genere debuisti me obiurgare: quid si adulterium uindicare uellet committendorum Turpe est sic castigare uitia, ut imiteris. Deinde an consilio luxurietur. Non enim concedit hoc filius, aut inquit, quare, si cœpisti sic emendare filium, cum emendaueris non desinis. **CAESTIVS PATER** Patris aiebat simulationem significandam magis quam profitendam, ita inquit, adparebit illum simulasse, etiam nū simulat: si desinit simulare, ostendit iam sibi nihil prodesse ea consilia, quasi filius emendatus sit: emendatum autem esse non concessit, & assidue dixit, nihil magis sequi interuallum hoc luxuria, etiam uerè intermissa uitia uehementius surgere. **LATRO** aperte putabat simulationem confitendam. Incipio, inquit, non tantum honestum senem, sed prudentem defendere, si quod uitium uideri poterat efficio consilium, quare potius significet quam dicat frugi esse. **BLANDVS** hac figura declamat filium, & pro abdicatione respondit. **CAESTIVS** aiebat adolescentis partem diligentius colorandam, facere illum rem non improbam, non ita patri remittere quod à patre ipsi remissum sit. Idque sic narrauit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri, non se ueram fuisse disciplinam, non bene institutam domus legem, quæ posset adolescentis mores formare, & à uitijs ætatis abducere, quodammodo, inquit, ad luxuriam à patre præmissus sum. Vnguento canis madent, & comestator senex redijt, nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur. Merito in adolescentibus omnem luxuriam uindicant, cito desinunt. Cum haberem luxuriæ istius exemplum, quæritis, quæ res mihi remedio foret. Aetas illa quæ faciebam, imputabat, me non discere: Hunc sensum ipse Castius sano genere dixit, Flauium Alrium auditorem suum, qui eandem rem lasciuus dixerat, obiurgauit. **FLAUIVS** hoc modo dixit, cum desideria descripsisset, paulatim se ad frugalitatem redisse, & odio sibi uitiosum factum, hoc fuit, inquit, quare desinerem. Sentiebam, inquit, me senem fieri. **CAESTIVS** hoc aiebat dulcius quidem, sed corruptum, & unam sententiam. Incredibile est, inquit, cum iuuenis sit sensisse se senem fieri, & noluisse uideri tam diu luxuriam, donec sentiret se senem fieri. **FVSCVS ARELLIVS** dixit, Non accusaturus patrem, sed me defensurus sum, ne aliena luxuria mea laudatio. Consilio luxuriantem filium istum emendo. Superuacuum in narratiōe hunc colorem habuit, subito furore collapsam patri mentem, meretricem dependentem collo senis, & parasitorum circumfulam regem turbam, sic cum riuilibus rixari & ebrietati nocturnæ addi item diem. Putaui initio & ego consilium esse, non morbum, desinet luxuriari, desinet, inquam, si propter me cœpit. Permanet in iuuenibus uitijs, hoc turpius luxuriosus quod diutius. Quid faciam? e suo more emendare patrem uolo, luxuriandum est. **SYLO POMPEIVS** patronum adolescenti dedit, quod non putabat in accusatoris persona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accusaret patrem. **RVFVS VIBIVS**. Festiuum senem qui in honorem filij sui adolescentis ebrius sit. In narratione

hoc usus est colore, solum patrem, iam mentem eius labantem laudare cœ-
luxuriā, dicerem esse felicius, si his qui sibi amare permitterent necessariū tan-
habere. quantum acceperant, obiurgarent, interim quali non cōmemorēt. Ru-
inquit, iuuenem, prēmatura inquis seueritas non est frugalitas, sed tristitia.
Quid tu senex facies? nō creditis hęc illum dixisse, qui uitia etiam obiurgare uult?
luxuriatur. ARGENTARIVS hoc colore declamauit. Duo luxuriatur, una in domo,
alter iuuenis, alter senex: alter filius, alter pater, uterq; licenti cultu per publicū in-
celat. Alter uobis ait, hoc cōcessum ætati utor, & iuuentili lege fungor, id facio quod
pater meus fecit, cum iuuenis esset: negabit, bona ergo ætate cœpit simul primum
hoc tyrocinium adolescentiæ, quasi debitum ac solenne persolvere. Reuertar ad bo-
nos mores, qui qualem causam habeant uideritis, faciant etiam si non quod oportet
feri, at quod solet. Alter ait, scio me nouum ciuitatis miraculum, incedere luxurio-
sum senem, sed hoc castigandi genus commouere uisum. Ut emendaret filium, ipse
peccare cœpit: at si auus uiueret, nemo in domo luxuriosus non esset, tres luxuriosi
miseris. A PARTE PATRIS, GLYCON CYRICON dixit.

AGROTAS Malsiliensis longe liuidiorem sententiam dixit, quàm cæteri Græci de-
clamatores, qui in hac controuersia tanquam riuales rogati sunt. Docebat autem
Agrita pars inculta, & scires illum inter Græcos non fuisse sententijs fortibus, aut
scires illum inter Romanos fuisse. Sententia quæ laudatur hęc fuit.

DAMOS CAMBRVS,
DIOCLES CARYSTIUS, HERMAGORAS rara sententia
dicebat, sed arguta, & quæ auditorem diligentem penitus afficeret, securum & ne-
gligentem transcurreret. In hac controuersia dixit,
BARBARVS dixit uulgarem sensum satis uulgariter
elegantius hoc cōposuit HISPOROMANVS. Placet uobis frugalitas mea, quod
patrimonium seruo, quod acquisiui, duxi uxorem mature, semper dilexi, quod ad
omnē me tutum fabulam præstiti. Illud affirmo, nihil tota uita frugalius feci. Rem-
ab omnibus dictam celeberrimè SYRIACVS VALLIUS dixit, Fili quando
uis, desinamus.

PEREGRINVS NEGOTIATOR. Contro. VIII.

THEMA. Quidā cū haberet formosam uxore peregre profectus est, in uiciniam
mulieris peregrinus mercator commigrauit, illam appellauit de stupro, adiecit
preces, negauit illa: decessit mercator, testamento heredem omnibus bonis reliquit
formosam, & adiecit elogion, pudicam repperi: adit hæreditatem, redit maritus,
accusat adulterij ex suspitione. CONTRA UXOREM. PORTII LATRONIS. Quan-
quam eo prolapsi mores iam sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium credu-
mideri possit, tamen ego adeo longe ab eo uitio semper fui, ut etiam timeam, ne
quis in me aut nimiam patientiam, aut nimium stuporem arguat, quod tam seram
pterelam detuli. Non accuso adulteram nisi diuitem factam, ex ea domo ream pro-
traho, in qua iam nihil meum est: cum ego tamdiu peregrinatus sim, nullum pe-
riculum terra marique fugerim, plus ista intra unam uiciniam, quàm ego toto mari,
quaesui. Post tantos impuditiæ quæstus, si tacere possim, confitendum habeo,
hæc me causa fugisse, ut in accessione patrimonij peregrinando cum uxore certa-
rem. Illud iudices mihi tormentum est, quod notata iudicio uero, ut multiplica-
tam dotem perdat, plus tamen ex quæstu habet, plus habitura est, quàm quantum
damnata perdendum est. Tantum in istam diues amator effudit, ut post poenā quo-
que expediat fuisse adulteram. Quæ præceperim uxori proficiscens scio, cætera
quemadmodum adolescens, formosus, diues, ignotus, in uicinia formosæ, & in ab-
sentia uiri nimium liberæ mulieris commigrauerit, quemadmodum assidua socie-
tate quotidianæ per diem noctemq; libidinis exhaustis uiribus perierit, interrogate
memorem uos. Intelligo iudices quid officij mei fuerit. Poteram ego saluo pudore
meo nihil de hæreditate suspicari, in qua etiam nū autor ab uxore dictus sum. Veni
nihil

nihil aliud quam ut fortunam meam querar, nam causam melius uos nostis. Tempus est iudices de uxore & marito credi, mulierem, tam formosam amari potuisse. Pudica forte sic amari, ne sollicitaretur, potuit. Neque est quod dicat, in meo istud arbitrio positum: Erratis uos iudices, si non maritus ad sollicitandam matronam putatis instrumentum, spem corrumpendi quamuis facilem, quamuis amabilem sensum. Si tantum in formosa sperari potest, quantum placere potest, omnes formosae in se uniuersos populos conuerterent matronae, qua esse aduersus sollicitates lasciuia solet. Prodeat in tantum ornata, quantum ne immunda quidem sit: habeat comites, eius aetatis qui impudicos, si nihil aliud, uerecundiam annorum remouent: ferat iacentes in terram oculos, aduersus officiosum salutatore inhumana potius quam inuerecunda sit, etiam in necessariam resalutandi uicem multo rubore confusa, sic se inuerecundiam pignori: longe ante impudicitiam neget in ore, quam uerbo: in hac seruanda integritatis custodia nulla libido irrumperet. Prodeat mihi fronte in omne lenocinium composita, paulo obscenius quam posita ueste nuda, exquisito in omnes facetias sermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis uiderit non metuat, accedere. Deinde miramini, si cum tot argumentis pudicitiam proscripserit, cultu, incessu, sermone, facie, aliquis repertus est, qui incurreret retia adultera, se non subduceret inter nuntium, puto illud sollicitari se, arripere & denudari iussit, flagella & uerbera, & omne genus cruciatu poposcit, in plagas deterrimi mancipii, uix imbecillitatem mulieris manus continuit. Quoties quod non una peregrinaretur quaesita est, nemo sic negantem iterum rogat. Cum quo quaesita est: apud quem indignata est. Abunde in argumentum pudicitiae profuturum putas, si stuprum tantum negaueris, quod plerumque etiam impudicissima spe uberius praemij de industria simulat. Quando de iniuria tua uiro scripsisti, & ne in occasionem similis iniuriae solitudo tua pateret, maturiorem reditum rogasti, & quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epistola quam testamento sollicitatoris cognoscerem. Miserrimus omnis seculi maritus, si contentus absentia mea etiam nunc iniuriam meam nescirem, si quod fecerat tacere uoluisset. Toties sollicitantem in istam faciem qua placere poteras, conuertisti. Non omne ornamentum, ueluti causam talis iniuriae execrata es, quod proximum est a promittente rogata stuprum tacet. Inspicite adulteri censum ex eo impune, si quod adulteris edidit, si est aliquid quod non erit. Quid sigillatim omnia percenseo, quicquid ego non emi in mundo tibi miser, ut maritus cum omni censu meo inter munera adulteri maneo. Sola mihi haeres esto. Quid ita habes, inquit, scripsit causas: quam cum semel appellassem, cum iterum, tum tertio appellassem non corrumperetur. O nos nimium felices, & aureo, quod aiunt, seculo natos. Sic etiam qui impudicas quaerunt, pudicas honorant. Omnium bonorum meorum, omnis pecuniae meae sola haeres esto, quia corrumpi non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodiuit. Tace paulisper nomen auctoris, nunquid non testamento uiri creditis: nullam esse in uxore suspicatur infamiam inter mutuum eius amorem, aut certe ita creditum, iam moriturus tabellas occupare, si uultis cum muneribus meis imponere, elogium ex testamento adulteri petendum est. Sola haeres esto, quamuis aliena, quamuis ignota, tantum, quia pudica, quia incorrupta est. Quid isti tam censorio adultero non mater est: non soror: non propinqua: aut nulla earum pudica est. Idcirco scilicet cum tantis diuitijs peregrinas urbes in honorem pudicitiae incognite perambulabat: Illic ubi natus est, nulla pudica erat: at illic ubi negociatus: quin illa non prostituta erat, uacuo testamento pudica haeres per errorem quaesita est. Ego adulteram arguo, quam in matrimonium recepi, qui communeis ex illa liberos precatus sum qui pudicam mihi libentissime crederem. Adeo ne iam omnis patientia seculi nostri abiit, ut aduersus querrimoniam uiri uxor alieno teste defendatur: At Hercules aduersus externorum quiddam opiniones speciosissimum patrocinium erat, ego uiro placeo. At ego si hunc morem inscribendi recipitis, in conspectu uestro ita scribam. Vxor mea haeres esto, quod peregrinante me adamata est, quod haeres ab adolescente alieno ac libidino

relicta est, quod tam infamem hereditatem adiit: à duobus uos testamentis in cō-
 muto, utrum secuturi estis quod ab adultero absoluitur, an quod damnatur à
 uiro? Magnus pudicitiae fructus est, pudicam credi, & aduersus omnes illecebras
 æque omnia delinimenta muliebris ingenij, est ueluti solum ac firmamentum, in
 nullam incidisse fabulam, nouos fortasse, non in omnium æstimationem occurrere,
 & horrenda multa, deinde ac uaria daturus experimenta, scēmina quæ damnum pu-
 dicitiae qui uis est, atq; curandus est esse ac uideri pudicam. Muliebrium uitiorum
 fundamentum auaritia est. Quæ potest non timere opinionem adulteri, potest non
 timere adulterium. Ex omni rupe conchylum trahitur, quo uestis cruentetur. In-
 felices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui ueste perspicua sit, & nihil in
 corpore uxoris suæ plus maritus, quàm quilibet alienus peregrinusq; agnouerit.
 Frustra æstimabo esse indicia, si tantum qui rogat, comperit pudicam. Omnes te im-
 pudicam loquuntur, pudicam tatum & unus, & peregrinus, cui plus laudator quàm
 accusator nocet. Vxorem meam nusquam audiui pudicam, nisi in adulteri elogio.
 Desce in terram oculos, & aures tuas externorum uocibus claude. Sibi quisq; pro-
 te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam. Puto plus creditis ciui, quàm peregrini-
 no: marito, quàm adultero. Ipsum elogiū corruptoris animo scripsit, quia pudicam;
 inquit, comperi, quod nulli præter me contigit.

Pars altera.

Formosa est. Hoc natura peccauit. Sine uiro fuit, Hoc maritus peccauit. Appellā-
 ta est. Hoc alius peccauit. Negauit, hoc pudice. Hæres relicta est. Hoc feliciter. Hæ-
 reditatem adiit. Hoc consulto fecit.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM

LIBER TERTIVS.

PROOEMIUM.

Quosdam disertissimos agnoui uiros non respondentes famæ suæ
 cum declamarent, in foro maxima omnium admiratione dicen-
 tes, simul ad has domesticas exercitationes secesserant, desertos ab
 ingenio suo. Quod accidere plerisque æque mihi mirum, quàm cer-
 tum est. Memini itaque me à Seuero Cæsio quærere quid esset, cur
 in declamationibus illi sua non respōdere eloquētia. In nullo enim
 hoc fiebat notabilius. Oratio eius erat ualens cultu, ingentibus plena sententijs.
 Nemo minus passus est aliquid in actione sua ociosum esse. Nulla pars erat, quæ nō
 sua uirtute staret. Nihil, in quo auditor sine damno aliud ageret. Omnia nitentiā &
 intentia aliquo, aliquid perentiā. Nemo magis in sua potestate habuit audientium
 affectus. Verum est quod de illo dicit Gallio noster, cum diceret, rerum potiebatur,
 adeo omnes imperata faciebant. Cum ille uoluerat, irascebantur. Nemo non illo di-
 cente timebat ne desineret. Non est quod illum ex his quæ edidit æstimetis. Sunt
 quidem & hæc quibusdam grata. Verum eloquentia eius longe maior erat quàm
 lectio. Non hoc ea portione illi accidit qua omnibus ferè, quibus maiori commen-
 dationi est, audiri quàm legi, sed in illo longe maius discrimen est. Primum tantun-
 dem erat in homine, quantum in ingenio, corporis magnitudo conspicua, suauitas
 ualentissimæ uocis. Quamuis hæc inter se raro coeant, ut eadem uox & dulcis sit &
 solida. Pronunciatio quæ histrionem † posset producere, tamen quæstionis posset
 uideri. Nec tamen illo quicquam magis mirareris, quàm quod grauitas quæ deerat
 citæ actioni supererat, quandiu citra iocos se continebat, cēforia oratio erat. Dein-
 de ipsa quæ dicebat, meliora erant quàm quæ sciebat. Vir enim præsentis animi &
 maioris ingenij quàm studi, magis placebat in his quæ inueniebat, quàm in his
 quæ attulerat. Iam uerò iratus commodius dicebat. Ideo diligentissime cauebāt ho-
 mines, ne dicentem interpellarent. Vni illi proderat excuti, melius semper fortu-
 na, quàm cura, de illo merebatur. Nunquam tamen hæc felicitas illi persuasit negli-
 gentiam, Vno die priuatas plures agebat, & ita ut alteram ante meridiem ageret,
 Cc alteram

Vide scholia

Fortè rectius,
 nō posset pro-
 ducere, tamen
 quæ histrionis
 posset uideri.

alteram post meridiem, publicam uero nunquam amplius quam unam uno die. Nec tamen scio quem reum illi defendere, nisi se contigerit. Adeo nunquam reorum, uel iam materiam dicendi, nisi in periculis suis, habuit. Sine commentario nunquam dixit, nec hoc commentario contentus erat, in quo nuda res ponuntur. Ex maxima parte perscribatur actio. Illa quoque quae falso dici poterant annotabantur, sed cum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. Ex tempore coactus dicere, infinito se antecederet. Nunquam non utilius erat illi deprehendi quam praeprari, sed magis illum suspiceret, quod diligentiam non reliquebat, cum illi tam bene temeritas cederet. Omnia ergo habebat, quae illi ut bene declamaret instruerent, Phrasin nec uulgarem nec sordidam, sed lectam. Genus dicendi non remissum aut languidum, sed ardens & concitatum & nec lectas, nec uacuas explicationes, sed plus sensum quam uerborum habentes: diligentiam, maximum etiam mediocris ingenij subsidium. Tamen non tantum infra se cum declamaret, sed etiam infra multos erat. Itaque raro declamabat, & non nisi ab amicis coactus. Sed quaerenti mihi quare in declamationibus impar esset sibi, hoc aiebat, quod in me miraris, penes omnibus euenit. Magna quoque ingenia, a quibus multum abesse me scio, quando plus quam in uno eminuerunt opere. Vergilium illa felicitas ingenij oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit. Orationes Salustij in honorem historiarum & leguntur. Eloquentissimi uiri Platonis oratio, quae pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est. Hoc non ingenij tantum, sed corporibus uidemus accidere, quorum uires non ad omnia, quae uiribus efficiuntur, aptae sunt. Illi nemo luctando par est, ille ad tollendam magni ponderis sarcinam praeuallet, ille quicquid apprehendit non remittit, sed in procliu nitentibus uehiculis, moraturas manus iniicit. Ad animalia ueni, alij ad aprum, alij ad ceruum canes faciunt. Equorum non omnium, quamuis celerrimi sint, idonea curriculis uelocitas est. Quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. Et ut ad morbum te meum uocem, Pylades in comedia, Batyllus in tragoedia, multum a se aberant. Numenio cum uelocitas pedum non concedatur tantum, sed obijciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum hoplomachis, quidam cum Thracibus optime pugnant. Et quidam sic cum scena componi cupiunt, quomodo alteri est. In ipsa oratione quauis una materia sit, tamen ille qui optime argumentatur, negligenter narrat. Ille non tam bene implet, quam praeparat. Passienus noster cum coepit dicere, secundum principium statim fuga sit, ad epilogum omnes reuertuntur. Media tantum quibus necesse est audiunt. Miraris eundem non aequae bene declamare quam causas agere. Aiunt eundem non tam bene suasorias, quam iudiciales controuersias dicere. Silo Pompeius sedens cum facundus & literatus, & disertus haberetur, si a proclamante dimitteret declamabat tam male, ut uidear belle optasse cum dixi, nunquam surgas. Magna & uaria res est eloquentia, nec adhuc ulli sic & indulsit, ut tota contingeret, satis felix est, qui in aliquo eius partem est receptus. Ego tamen & propria causam uideor posse reddere: assueui non auditori spectare, sed iudicem: assueui non mihi respondere, sed aduersario. Non minus deuito superuacua dicere, quam contraria. & In scholastica quid non superuacuum est, cum ipsa superuacua sit. Indicabo tibi affectum meum: cum in foro dico, aliquid ago, cum declamo, id quod bellissime Censorius aiebat, de his qui honores in municipijs ambitiose peterent, uideor mihi in somnis laborare. Deinde res ipsa diuersa est tota. Aliud est pugnare, aliud uentilare. Hoc ita semper arbitratum est, schola quasi ludum esse, forum harenam. Et ideo ille in foro primum dicturus, tyro dictus est. Agedum istos declamatores producat a senatu in forum, cum loco mutabuntur, uelut in assuetudine classe, & dilecta umbra corpora sub dio stare non possunt. Non & imbre ferre, non solem sciunt, uix se inueniunt. Assueuerunt enim suo arbitrio deserti esse. Non est quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. Quid si uelis gubernatorem in piscina aestimare? Diligentissime tibi me excusarem, tanquam huic rei non essem natus, nisi scirem & Pollionem Asinium, & Messalam Coruinum, & Passienum, qui nunc primo loco stat, minus bene uideri quam Cestium, aut Latronem. Vtrum ergo putas

al. nec lentas.

al. no leguntur.

al. Threcibus.

Vide scholia.

al. se indulsit.

forte corre-
ctius. In scho-
la ista.

al. in senatu.
al. hyemem.

potas hoc dicentium uitium esse, an audientium? Non illi peius dicunt, sed hi cor-
ruptius iudicant. Pueri ferè, aut iuuenes scholas frequentant. Hi non tatum disertis-
simis uiris, quos paulo ante retuli, sed etiam Ciceroni Cestiu suum praeferrent, nisi
lapides timerent. Quo tamen uno modo possunt, praeferunt. Huius enim declama-
tiones ediscunt. Illius orationes non legunt, nisi eas quibus Cestius rescripsit. Memi-
ni me intrare scholas, cum recitaturus esset in Milonè Cestius: ex consuetudine sua
miratus, dicebat, Si Thrax essem, Fufius essem: si Pantomimus essem, † Pantillus es-
sem: si equus Melison. Non continui bilè, exclamaui, & si cloaca esses, magna esses.
Risus omnium ingens. Scholastici intueri me, quis essem qui tā crassas ceruices ha-
berem. Cestius Ciceroni responsurus, mihi quid responderet, non inuenit, sed nega-
uit se † executurum, nisi exirem de domo. Ego negaui me de balneo publico exitu-
rū, nisi lotus essem. Deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere, subinde na-
tus eum in ius ad prætorem uoco, & cum, quantum uolebam, iocorum conuicio-
rumq; effudissem, postulaui ut prætor nomen eius reciperet lege inscripti maleficij.
Tanta illi perturbatio fuit, ut adiocationem peteret. Deinde ad alterū P. R. eduxi
& ingrati postulaui. Iam apud prætoreū urbanum curatorem ei petebam, interue-
nientibus amicis, qui ad hoc spectaculū concurrerant, & rogantibus dixi molestum
me amplius non futurum, si iurasset disertiozem esse Ciceronē, quā se: uerū nec ut
hoc faceret, uel ioco, uel serio effici potuit. Hanc, inquit, tibi fabulam retuli, ut scires
in declamationibus in tantū aliud genus hominum esse. Si comparari illis uolo, non
ingenio mihi maiore opus est, sed sensu minore. Itaq; uix iam obtineri solet, ut decla-
mem, illud obtineri non potest, ut uelim, alijs quā familiarissimis audientibus: &
ita faciebat. Eius declamationes inæquales erāt, sed ea quæ eminebant, in quacunq;
declamatione posuisses, inæqualem eā fecissent. Compositio aspera, & quæ uitaret
compositionem, sententiæ uiuæ. Iniquum tamē erit ex his eum æstimari, quæ statim
subtexam, non enim hæc ille optime dixit, sed hæc optime teneo.

Luxoriosus à sodalibus excæcatus.

LEX. Cæcus de publico mille denarios accipiat. **THEMA.** Decem adolescentes
cum bona sua comedissent, sortiti sunt, ut cuius nomen exisset, ex pacto excæ-
cetur, & acciperet mille denarios. Exijt fors cuiusdam. Excæcatus est, petijt mil-
le denarios: negantur.

Contra excæcatum.

Hi sunt oculi quos extimulisti mariti. O legem, si excæcat homines abrogan-
dam. Nulli **RESPVB.** dat mille denarios, nisi qui inuitus accipit. Dic nunc, miser
homo cum excæcareris, non dixisti: Respub. debilitatem consolatur, non emitt.
Consumptis patrimonijs, membra conferunt. Vtilius est Reipub. unum cæcū re-
pelli, quā nouem fieri. Non solus à nobis petit alimenta, sed primus. Alam eum,
qui propter debilitatem alitur. Non alam, qui propter alimenta debilitatur. Sic fit
ubi homines maiorem partem uitæ in tenebris ita agunt, ut nouissime solem quasi
superuacuum fastidiant.

Pars altera.

Illis nouem nihil daturus est, nulli non fauorabilis erit, si eos à quibus excæcatus
est deceperit. Circunuentus adolescens ab illis nouem ueteranis consumptoribus,
solus, inquit, nouem cogentibus resistere non potui. Omnia ex composito facta
sunt. Vnus mentionem intulit, omnes approbauerunt. Electus est, qui sortiretur.
Sors huius quæ exiret prima, subiecta est. Cum repugnaret, excæcatus est. Si circum-
uentus est, inquit, iniuriam persequatur, de ui agat, talionem petat. Videbimus, pri-
mum est, ut habeat unde uiuat.

PARRICIDA AEQVIS SENTENTIIS ABSOLVTVS. Controuer. II.

THEMA. Quidam filium accusauit parricidij. Aequis sententijs absolutū abdicat.
CONTRA FILIUM.

Minus est iam quod rogo, non peto ut me à parricida uindictetis, sed ut separetis.
Parricidam non accuso, sed fugio. An iste accusatori parceret, qui patri non pepercit.
C c 2 Igitur

Igitur nihil medium est inter testamentum, & culeum. Nō est absolutus parricida, sed dubijs sententijs. Vt absoluaris, multis tibi sententijs opus est, Vt dāneris. una. Non absoluerunt reum, sed seculo pepercerunt. Miraris in hac ciuitate misericordiam, in qua lex absolutionem dat paribus tabulis? Quæris quā multis non placeas? si unum adiecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentia debes. Absolutus, inquit, sum. Non abdicō te propter parricidium, sed propter alia uitia, quæ te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera.

Manifestus est adulescentis color, ut dicat se autoritate patris oppressum.

ABDICANDVS QVIA FRATREM ABDICATVM ADOPTAVIT.

Controuersia III.

LEX. Cum filio tricenario pater patrimonium diuidat. **THEMA.** Quidam habuit filium frugi, & luxuriosum. Abdicat luxuriosum. Frugi peregre profectus est. Captus est à piratis, scripsit de redemptione patri. Patre cessante, luxuriosus prauenit, & redemit. Rediit frugi. Adoptauit fratrem suum. Abdicatur.

Pro fratrem adoptante.

Non est quod quisquam me laudet. Prior frater fecit inter nos pietatis exemplū. Unā nauigauit, unā periclitatus est, unā omnes emēsus est terras. Non reliquit me, tandem ad paternā domum reduxit. Non est quod excusatione ætatis utaris. Potes nauigare. Vtrique gratias agere debes. Frater me isti reduxit. Ego isti fratrem. Si tanquā inertem abdicasti, nauigauit, si tanquā impium, suos redemit. Non potest eripi filio, quod lege accepit. Quomodo enim pater potest eripere, quod non potest dare?

Pars altera.

Vide scholia.

Mihi necesse est abdicare, quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quo uterque patri displicet. Utamur medicina qua cogimur, quod in uulneribus periculosus fieri solet, ut malum cum ipso corpore excæcet. Adoptare adulescenti permittis, quem lex in diuidendo patrimonio experitur. Lex te ad ministerium patrimonij admittit, non in dominium. Est aliqua ætas, à qua filius esse desinat? Nec tricenario quidem filio adoptare licet. Neque enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, ut tibi potestas uitæ necisq; aut in fratrem sit, aut in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro filio rogasses. Nam quod ego nō redemi, paupertatis fuit. Nihil in medio comparebat. Quicquid tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. Quid facerem solus, senex, inops, cuius patrimonium alter diuiserat, alter absumpserat?

SERVATVS A FILIO. Controuersia IIII.

LEX. Seruatus contra seruatorem ne quam habeat actionem. **THEMA.** Seruatus à filio eum abdicat. Ille præscribit. C. D.

Contra filium.

al. Quoniam tantopere beneficia iactat, audite, etc.

Licuiſſet perire, cui non licet loqui. Seruatum me putas? Captus sum. Redde me hosti. Captiuus loqui licet. † Quò iam tantopere beneficia uitæ iactat? Audite quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, seruatorem uocabo. An uos abdicatione putatis actionem, etiam si actio est, lex quæ de seruato loquitur, ad personas tantum extraneas pertinet. Ad filium, & ad patrem non magis, quàm ad seruum & dominū libertum & patronum. Vt à patria potestate discedas, & ad æstimationem beneficij uenias, qui dat uitam, si prior accepit, non obligat, sed reddit. Processi in aciem in exemplum filio meo. Vicit me non hostis, sed ætas. Seruauit me, quem saepe seruaueram. Rediuiuum me senem meretrix uocat. Parasitorum iocantium materia sum. Omnibus istis tanquam seruatoribus tacere iubeor. Fili si uiuere mihi non licet, cur perire non licuit? Ego, inquit, te protexi. Ita tu adulescens in acie non ante patrem steteristi? Audite filij mei gloriam, Parricidium non fecit, cum posset seruare, seruauit.

Pars altera.

Hic me genuit, Hic mihi spiritum, hic mihi has manus, quibus seruaretur, dedit.

PATER

PATER RAPTAM CONTINENS. Controuer. V.

LEX. Rapta, raptoris aut mortē aut indotatas nuptias† petat. THEMA. Raptor *al. optet.*
 postulat, ut rapta ducatur, pater non uult.

Contra raptorem.

Iste raptor est, ego in ius educor. Nō est enim tam facile homini probo occidere
 quam perditō mori. Communis, inquit, lex est, dñj faciant, ne cogas me experiri, an
 mea ista sit. Quando ergo, inquit, optabis? Hoc tēpore nō possum, Curo uulne-
 ra. Familiā reficio. Expugnatam domum lugeo, ereptā uirginitatē cōsolor. Minan-
 tem sibi ipsi custodio. Quando optabis? Cū rapta uoluerit, nō cum raptor. Quando
 optabis? Cū tu non uoles. Quando, inquit, optabis? paro me optioni. Confirmo ani-
 mum. Non est facile hominem occidere, premo interim gemitus meos, & introrsus
 hāretes lachrimas ago. Scio quid futurum sit. Vultus te meus decipit. Sulte quē
 quam morari putas nuptias filię suę: in securim incurris, & carnificem ultro uocas.
 Cum rogare debeas, conuiuium facis. Nemo uindicare se cogitur.

al. erumpētes,
al. habētes, for
te labentes.

Pars altera.

Nihil est miserius quā incertum inter uitam mortemq; destitui. Iam beneficiū
 erit etiam si mortem optauerit. In amorem filiæ istius incidi. Appellare de nuptijs
 debui patrem, Feci, Sed uidete quā etiam in lege lentus sit. Raptor uitam alieni ar-
 bitrij habet, libertatem sui. Lex cōmunis est. Habet hic raptor quod timeat. Habet
 & quod sperare possit. In lege, inquit, non est scriptum quando, imō statim. Quoties
 tempus non adiicitur, præsens intelligitur. Tam longum tibi ius in caput ciuis non
 permittitur. Crudelius est quā mori, semper timere mortem.

DOMVS CVM TYRANNO INCENSA. Controuer. VI.

ACTIO. Damni illati sit actio. THEMA. Quidam tyrannum ex arce fugientem
 cum persequeretur, in priuatam domum compulit. Incēdit domum. Tyrannus
 cum domo conflagrauit, præmio accepto, agit cum illo dominus damni.

Pars prima pro tyrannicida.

Cur non exclusisti? Quare recepisti? quare nullā aliam domum tyrannus petijt?
 Nemo nō uenienti domū clausit. Aditum in domum nō† habui. Non gaudes te ali-
 quid impendisse publicæ libertatī? Hic est in cuius domo tyrannus occisus est. Tan-
 quam tyrannicida, monstraris. Redde, inquit, domū. Ita uiuo tyranno non perdide-
 ras, tyranni amicus, tyranni satelles, certe, quod negare nō potes, hospes. Diu expe-
 ctavi, an eijceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut te, qui tā familiaris tyran-
 no fuisti, ut illi maxime tua placet domus, quā illum recepisti: aut tyrannum, qui tibi
 damnum dedit, quod in tuam domum confugit. Aut ut culpa te liberem, facilius po-
 tes accusare fortunam, quæ tyrannum potissimum ad te detulit.

al. habuit, quē
in arcē habuit.

Pars altera.

Eius debet esse damnum cuius est præmium. Nō est iniquum eius rei tibi iniuriā
 imputari, cuius fructum percepisti. Non elegit domum tyrannus, nec enim hoc illi
 uacabat, sed in eam quam potuit irruperat. Cū ego in ea non essem, nactus hic occa-
 sionem nocēdi, intrare noluit, sed tyrannicidium elegit, dubium, lentum, periculo-
 sum urbi: accepit præmium, maius line dubio, quā sit damnum: sarcire debet.

VENENUM DATVM FILIO FVRENTI. Controuer. VII.

THEMA. Filio furenti, & sua membra lanienti pater uenenum dedit. Accusatur
 ab uxore malæ detractionis.

Contra maritum.

Non mirum est quare uiuat, quæ filium perdidit. Viuit qui occidit.

Pars altera.

Quem quotidie perdebam, aliquando extuli. Falleris misera mulier, in orbitatis
 tuæ tempore, non perdidisti filium nunc, sed extulisti.

COLOR.

Alfius Flauus hanc sententiā dixit. Ipse sui & alimentum erat & damnum. Hunc
 Cestius quasi corrupte dixisset obiurgās, Apparet, inquit, te poetas studiose legere.

Cc 3

Iste

Iste sensus est eius, qui hoc seculum amatorijs non artibus tantū, sed sententijs impleuit, Ouidius enim in libris Metamorphoseon dicit, Ipse suos artus lacero diuelleremorsu Cœpit, & infelix minuendo corpus alebat.

Olynthius pater reus concursus. Controuersia VIII.

LEX. Qui cœtum & concursum fecerit, capitale sit. **T**HEMA. Victa Olyntho ciuitatem Olynthijs decreuerunt. Inuitatus ad cœnam ab adolescente luxurioso, cum filio uenit. Ibi cum de stupro filij mentio esset, pater profugit. Filius retentus est. Pater flere ante domum cœpit, incensa est domus. Decem adolescentes perierunt, & filius Olynthij. Accusatur pater, quod cœtum concursumq; fecerit.

Pro reo concursus.

Misero si flere non licet, magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo qui dicerent, hic meum filium, hic meam corruptit uxore. Suum quisq; illò & ignem attulit & dolorem. Timeo fili ne dum te quæro, in ossa alicuius raptoris incidā. Vbi Athenarum fides? Vbi hospitales inuicem dextræ? Capti inquam filii sumus. Dum licet fugiamus, sed tãquam à Philippo. Pariter apud Philip-pum certe uiri fuimus. Lachrymæ meæ uocantur in crimen, quasi ex quo Olynthus capta est, flere desierim. Tantus scilicet sum, ut ea ciuitate populū concitare potuerim, in qua filium seruare non potui. Non quoties conuenerunt in aliquem locū plures, cœtus & concursus est, sed quoties cōuocati, quoties parati, quasi ad ducē suum concurrerunt. Non si una uicinia coit, aut si transeuntium paucorum numerus affluxit, sed ubi totus, aut ex parte magna populus, Vbi diuisa est in partes ciuitas. Cœtus multitudinis magnæ nomen est, coeuntis ex cōsensu quodam. At illic initio pauci fuerunt. Deinde reliqui non ad me conuenerunt, sed ad incendium, quod tamen populus maluit spectare, quàm extinguere. Lex non eum punit, propter quem cœtus factus est, sed eum à quo cœtus factus est. Nō mihi tantū ultio fuit, ut amittere filium uellem, & tentauī populum rogare, nec potui.

Pars altera.

Quid cœtu opus est? Sunt scriptæ ad uindictam iniuriarum omnium leges. Morta semel multitudo modum non seruat. Ardere illo incendio ciuitas potuit.

Crux serui uenenum agro domino negantis. Controuersia IX.

THEMA. Aeger dominus petijt à seruo ut sibi uenenum darēt. Non dedit. Cauti testamento ut ab hæredibus crucifigeretur. Appellat seruus tribunos.

Pro seruo.

Lex Cornelia te appello. Ecce heres iubet, quod tu uetas. Ne quis illum domino displicuisse putet, tunc huic parari crucem iussit, cum sibi uenenum. Plura serui crimina cōfitemur, intempestiuas potiones, inutiles cibos, desideranti negauit. Quid enim non uoluit qui uenenum petijt? Maluit crucem pati, quàm mereri. Si uincitur, periturus est. Si uincit, seruiturus est ei, à quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum. Crux utrinque. Furiosus seruum sine causa occidere uoluit. Quæritis insaniæ argumentum? & si ipse uoluit occidere. Seruo, inquit, tribuni num possunt succurrere? Seruum natum, regem habuimus. Seruo in-dice, patefacta est Bruti liberorum cum Tarquinij coniu-ratio. Ergo nihil interest uenenum domino aliquis dederit an negauerit? Etiam ubi remedium est mori, scelus est occidere. Tam cito uos de uita domini seruum desperare uultis quàm hæredem? Mortem si supplicium putas, quid rogās? Si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam obijcit, nisi datū? Finem ullum facies tribunitiæ potestati? quam P. R. ut ipse plurimum posset, ualere plus quàm se uoluit. Venenum habere scelus est, tam magnum quàm dominum occidere.

Pars altera.

Mori uolens elegit huic ministerio nequissimum seruum, audacem, infestum sibi. Ille non salutem domini, quem uidebat insanabili morbo tabescere, sed tor-menta extendit. Seruus herilis imperij non censor est, sed minister. Agitur de iure testamen-

testamentorum, quorum interiſt omnis potestas, ſi uiui neglexerint imperia mortuorum. Tribuni ne ferent, ut ſur præferatur domino: Non morieris domini arbitrio, vide ſcholia, morietur dominus tuor.

PINCIANI IN LIB. III. CONTROVERSIARVM.

Omnia nitentia & intenta aliquo aliquid petentia.] Vetus lectio breuior. Omnia intenta. Aliquo potentia. Prologus. Quædam exemplaria: Omnia intenta. Aliquid petentia. Quidam cum Thracibus optime pugnant.] Threæ rectius codex quidam antiquus. Nota res Threces genus esse gladiatorum sic dictum à similitudine Thracicæ pumule. Si à proclamante dimitteret] Omnis scripta lectio, si à prælocutione dimitteret, ut fortè legendum sit, si à prælocutione demum staret. Id quod bellissime censorius aiebat.] Codices quidam censamus, non censorius. A censorinus. Alij Cestrinus. Deinde adultum. P. R. edixi.] In scriptis exemplaribus non adultum legitur, sed ad alterum. Vt fortè in totum castigandum sit. Deinde ad alterum. P. R. eduxi. Nam & infra in ius educor legitur. Sic enim vetus, ut dicimus, præfert lectio non adducor.

Abolutionem dat paribus tabulis.] Codices nonnulli, abolutionem dat & paribus tabulis. Alij, abolutionem Controuers.
ist à paribus tabulis.

Mibi necesse est abdicare quem nolo.] *Quedam exemplaria.* Alterū mihi necesse est abdicare quē nolo. Hoc uno Controuers. 3.
alteri placet.] *Vetus lectio.* Hoc uno, hoc alteri placet: repetitione Senecæ familiari ad urgendū uehementius.

Ita tu adolescens in acie non ante patrem stetisti? Eadem. Ita tu adolescens matrem non ante patrem stetisti. Controuer. 4.

Aut indotatas nuptias petat.] Aut indotatas nuptias optet, eadem, ut paulò post. Quando ergo optabis. Controuers. 5.

Tribuni ne ferent ut fur præferatur domino.] Breuius eadem: Tribuni. Ita ne furcifer, reliqua desiderantur. Controuer. 9.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER III. PROOEMIUM.

DOD munerarij solent facere ad expectationē populū detinendā noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populū & deleat & reuocet: hoc ego facio, non semel omnes produco, aliquid noui semper habeat libellus, ut non tantum sententiarum uos, sed etiam autorum nouitate solliciter. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, q̄ nota repetendi. Hoc in histrionibus, in gladiatoribus, de quibus modo aliquid fama promissit, in omnibus denique rebus uidemus accidere. Ad noua t̄ omnes concurrunt, ad noua conueniunt. Non tamen expectationem uestram macerabo singulos producendo, liberaliter hodie & plena manu faciam. Pollio Asinius nunquam admissa multitudine declamaui, nec illi ambitio in studio defuit. Primus enim omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit. Et inde est quod Labienus homo metis q̄ linguæ amarioris dicit, ille triumphalis senex *καλὸς ἄνθρωπος*, id est, declamationes suas nunq̄ populo comisit. Siue quia parum in illis habuerit fiducia, siue, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxerit, exerceri quidem illo uolebat, gloriari fastidiebat. Audiui autem illum & uiridem & postea iam senem cum Marcello Eternino nepote suo, quasi præciperet. Audiebat illum dicentem, & primum quidē disputabat de illa parte quam Marcellus dixerat, prætermissa ostendebat, tacita leniter implebat, uitiosa coarguebat. Deinde dicebat partem contrariam. Floridior erat aliquando in declamando, quàm in agendo. Illud strictum eius & asperū & nimis raturum incendio suo iudicium, adeo cessabat, ut in multis illi uenia opus esset, quæ ab ipso uix impetrabatur. Marcellus quamuis puer iam tantæ indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionem eloquentiæ suæ crederet, cum filiū Asinium Gallum relinqueret magnum oratorem, nisi illum (quod semper euenit) magnitudo patris non produceret sed obrueret. Memini intra quartū diem q̄ Aterium filiū miserat declamare eum nobis, sed tanto uehementius q̄ unq̄, ut appareret hominem naturā contumacē cum fortuna sua rixari. Nec quicq̄ ex ordine uitæ solito remisit. Itaq; cū mortuo in Syria Casare per codicillos questus esset diuus Augustus, erat mos illi clemētissimo uiro, nō ciuilit̄ tantū, sed etiā familiarit̄, quod in tā magno & recētī luctu suo homo charissimus sibi, pleno cōuiuio cœnasset, rescriptis

al. homines

al. Lycia Caio
Vide scholia:

*al. Ateium. al. Acherium lea-
gitur.* Pollio, eo die cœnauit, quo Aterium filium amisit. Quis exigeret maiorem ab amico
dolorem, quam à patre? O magnos uiros qui fortunæ succumbere nesciunt, & ad-
tū diem, quam filium amiserat. Præconium illud ingentis animi fuit malis suis in-
al. sex filiorū sultantis. At contra Aterium scio tam imbecillo animo mortes & filiorum tulisse, ut
non tantum recenti dolori cederet, sed ueteris quoque & oblitterati memoriam susti-
nere non posset. Memini cum diceret controuersiam de illo, qui à sepulchris trium fi-
liorum abstractus iniuriarum agit, mediam dictionē fletu eius interrumpi, deinde
tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, quam magna interim
pars esset ingenij, dolor. Declamabat Aterius admissio populo ex tempore, solus om-
nium Romanorū, quos meo tempore cognoui, in latinam linguam transtulit græcā
facilitatē. Tanta illi erat uelocitas orationis, ut uitium fieret. Itaque diuus Augustus
optimè dixit, Aterius noster sufflaminandus est. Adeo nō currere, sed decurrere ui-
debatur, nec uerborū tantum illi copia, sed etiam rerū erat, quoties uelles eandem
rem, & quamdiu uelles diceret. Alijs toties figuris, alijs tractationibus. Ita ut nec re-
gi posset, nec consumi. Regi autem ab seipso non poterat, alioquin libertum habe-
bat, cui & parebat, & sic ibat, quomodo ille aut cōcitauerat eum, aut refrenauerat.
al. aliquem Iubebat eum transire cum & aliquandiu locū dixerat, transibat, insistere iubebat, eo-
dem loco permanebat. Iubebat epilogū dicere, dicebat. Habebat in sua potestate in-
genium, in aliena modum. Diuidere cōtrouersiam putabat ad rem pertinere, si illū
interrogares, nō putabat si audires. Is illi erat ordo, quem impetus dederat. Ac non
dirigebat se ad declamatoriam legem, nec uerba custodiebat. Quædam enim scho-
al. obscœna læ iam quasi obsoleta refugiunt, nec si qua fordidiora sunt, aut ex quotidiano usu
repetita, possunt pati. Ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne uerbis calcatis &
obsoletis uteretur. Sed quædam antiqua & à Cicerone dicta, ceteris deinde deserta
dicebat, quæ nec ille quidem orationis citatissimæ cursus poterat abscondere. Adeo
quicquid insolitum est, etiam in turba notabile est. Hoc exempto, nemo erat schola-
sticus nec aptior nec sublimior, sed dum nihil uult, nisi culte, nisi splendide dicere, sæ-
pe incidebat in ea, quæ derisum effugere non possent. Memini illum (cum liberti-
num reum defenderet, cui obijciebatur, quod patroni cōcubinus fuisset) dixisse. Im-
pudicitia in ingenuo crimē est, in seruo necessitas, in liberto officium. Res in iocos
abiit, non facis mihi officium, & multum ille & hic in officijs uersatur: ex eo impudi-
ci & obscœni, aliquandiu officiosi uocitati sunt. Memini & illam contradictionem
sic ab illo positam, magnā materiam Pollionis Asinij, & tunc Cassij Seueri iocis præ-
al. iussisti buisse. At, inquit, inter pueriles cōdiscipulorum sinus lasciuia manu obscœna & inij-
sti, & pleraque huius generis illi obijciebantur. Multa erant quæ reprehenderes, mul-
ta quæ suspiceres, cum torrentis more magnus quidem sed turbidus flueret. Redi-
al. cui mebat tamen uitia uirtutibus, & plus habebat quod laudares, quam & quod ignosce-
res, sicuti in ea, in qua fleuit declamatione.

Pater à sepulchro à luxurioso raptus. Controuersia I.

THEMA. Quidam amissis tribus liberis, cum assideret sepulchro, à luxurioso ado-
lescente in uicinos hortos deductus est, & detonsus. Coactus conuiuiū interesse,
mutata ueste, dimissus iniuriarum agit.

Pro patre.

Nunquam lachrymæ opprimuntur imperio, sed etiam iritantur. Nulla flendi ma-
ior est causa, quam flere non posse. Rapuit me, qualem in conuiuiū puderet uenire,
dimisit, qualem ad sepulchrum redire puderet. Credo mirari aliquem, quod in fortū
amissis modo liberis, ueniam. At ego iam in conuiuiū fui. Quousque, inquit, flebis?
Est quædam in ipsis malis miserorum uoluptas, & omnis aduersa fortuna habet in
querelis leuamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipse non fleres. Cum mi-
serum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet. Vidi ebriorum sitim, et
uomentium famem. Quis est iste, qui supra lugentem patrem censuram lugendi po-
stulat, proiectus in omnia gula libidinisque flagitia, omnibus denotandis censoribus,
seculo

scilicet præcepta componit. Scit quantum super amissis tribus filiis patri flendū sit, cui si uiueret pater, fleret. Senex, orbus, infelix; hoc tantum inter miseras solatiū capio, quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro uideo. Magnum solatiū est appellare sapius nomina filiorum non responsura. Hic mihi uiuendum est, nec de nuptiis, nec de liberis cogitandum. Dirum omen occurrit, cogit flere, qui non sinit. In illo conuiuio morari, etiam felicitis patris esset iniuria.

Pars altera.

Questus fui pridem de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingere. Nemo amicus, nemo, inquit, propinquus est. Sed melius, ut uideo, illius rabiē nouerant. Festo die sodales, amiciq; ineunt, quorum unus, quid hunc miserū sic peccare patimur? Nemo sibi ipsi finem flendi fecit. Pudet illos desinere, cogi uolūt. Consolaber te diutius, nisi iam & accusare posses.

Metellus cæcatus. Controuersia II.

LEX. Sacerdos integer sit. THEMA. Metellus pontifex cum arderet Vestæ templum, dum Palladium rapit, oculos perdit. Sacerdotium illi negatur.

Pro Metello.

Vestæ mater fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacerdotum causam ago, non Metelli. Plus eorum interest, ne Metellum sacerdotem, quam Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi sacerdotium dedimus. Ciuitas sollicita pendebat. Duo periclitabantur, quibus nihil populus habebat preciosius, sacra & Metellus. Ofaciendum sacerdotem, nisi esset. Lex integrum ad animum refert non ad corpus. Lex æstimari hoc uoluit, tunc cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes Vestæ duplex pontificis tui meritū, seruauit sacra, nec uidit.

Extra controuersiam.

Pollio, Ante hoc, si cæcus factus esset, nō abstulisset. Si postea cæcus factus est, uidit.

Pars altera.

Sacerdos nō integri corporis, quasi malī ominis res uitanda est. Hoc in uictimis notatur, quanto magis in sacerdotibus? Post sacerdotium magis obseruanda est debilitas. Non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti, quem ne seruati quidem seruant.

COLORE.

Hunc colore Gallio non probabat, summo cum honore Metelli. Afferens contra Metellū agendum ita, ut cogatur cum iudicibus officio pontificis & ipse consulere.

Patre exule filia rapta. Controuersia III.

LEX. Imprudentis cædis damnatus quinquēnio exulet. ALTERA. Rapta raptoris aut mortē aut indotatas nuptias optet. THEMA. Cum quidā haberet filiā & filium, imprudentis cædis dānatus, in exiliū abiit. Filia eius rapta est. Raptor ad patrem puellæ se cōtulit. Impetrauit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare, & epistolā daret ad filium. Fratre autore, mortem optauit puella. Pater rediit, abdicat filium.

Contra filium.

Quomodo me excusabo Reipub. cui duos abstulit? Neutrum mea culpa. In altera me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit. Filius nec patri. Per humanos, inquit, errores agnouī preces meas. Potes, inquit, omnibus hominē ostendere, quem non possis occidere. Scis me ciuem debere Reipublicæ. Hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus, prudentes seruauimus. Aliquem in exilio intra fortunam meam uidi.

Pars altera.

Irrupit contumeliose tanquam in exulis domum. Peruenit ad patrem, non peperci ei, ut dolori. At ego querebar, quod absenti fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factū est. Non potuisti pater de iniuria iudicare, quam non noceras. Multa nobis extorquentur, quæ nolumus scribere, & tu in ea fortuna eras, in qua posses iniuriam accipere, & ille is erat, qui etiam in patria posset iniuriā facere.

Quia

al. quem si uiderent, patrem flerent.

Vide scholia.

al. inquam

Vide scholia.

al. exemplo

al. pudori

al. eum.

Quia sciebat malam causam suam, egit apud illum, qui t̄ eam non nouerat. Rediit superbus, iubebat, & nos optare nuptias cogebat. Videbatur sic & illic coegisse. Aliquid tamen epistolis consecutus est. Nemo unquam tardius perijt. Collegit ingentem numerum perditorum. Expugnauit domum. Vexauit puellam. Hoc tibi raptor non narrauerat.

COLOR.

Latro aiebat, semper inuisum esse, qui reum alium pro se subijceret. Non oportet hoc deriuari factum, in sororis uoluntatem. Qui defendit, inquit, crimen, auditur tanquam reus, qui transfert, tanquam accusator. Malo autem loco est, qui habet rei fortunam, accusatoris inuidiam. Alinius Pollio dicebat, colorem in narratione ostendendum, in argumentis exequendum. Imprudenter eos facere, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent. Nam & plus eos ponere, quam narratio desiderasset, & minus quam probatio.

ARMIS SEPVLCHRI VICTOR. Controuer. IIII.

ACTIO. Sepulchri uiolati sit actio. **THEMA.** Bellum cum esset in quadam ciuitate, uir fortis in acie amissis armis, de sepulchro uiri fortis arma sustulit. Fortiter pugnauit, & reposuit. Premio accepto, accusatur sepulchri uiolati.

Pro uiro forti.

Arma uix contigeram, secuta sunt. Hæc si sumo, arma sunt. Si relinquo, spolia. Vidisses iam uerè uiolari sepulchrum, si illò uenisset hostis. Vterq; quod alteri deerat commodauimus. Ille uiro arma, ego armis uirum. Respub. multum consecuta est. Vir fortis nihil perdidit. Necessitas est, quæ nauigia iactu exonerat. Necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit. Necessitas est lex temporis. Quicquid sit non legitime pro legibus, melius est. Pro ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt arma iterum uictoria. Pro Republica plerunque templa nudantur, & in usum stipendijs dona conflamus.

Pars altera.

Reum habemus, in prælio inertem, in fuga audacem, in utroq; turpem, nō minus patrocínio, quam crimine. Arma sua perdidit. Hoc excusari non poterat nisi rapuisset aliena. Rapuit aliena. Hoc excusari non poterat, nisi & sua perdidisset. Arma uictoria, arma consecrata dijs manibus, arma quæ te quoq; fecerunt uirum fortē. Reposui, inquit, arma. Gloriatur, quod nō & illa perdidit. Nō teneor lege, quia reposui. Tā teneris hercle, quam qui uulnerauit aliquē, licet uulnus sanauerit, quam qui surripuit aliquid, licet deprehensus reddiderit. Non est hoc illi crimē propter uirtutem donandum. Iam gratiam uirtuti retulimus, præmium cōsecuta est. Aequos nos esse conuenit. Vnum uirum fortem honorauimus, alterum uindicemus.

Priuignus medicus. Controuer. v.

THEMA. Abdicauit quidam filium. Abdicatus medicinæ studuit. Cum pater ægrotaret, & medici negarent posse sanari, sanauit. Reductus est postea, ægrotare nouerca cœpit. Desperauerunt medici. Rogat pater filium ut curet nouercam. Nolentem abdicat.

Pro filio medico.

Vide scholia.

Quo pacto istud euenit, ut abdicatione mea pater ægrotaret, reditu nouerca Pietati cessere morbi, medicinam relinquo. Multum laboris, multum uigiliarum. Adijce huc quod qui sanantur ingrati sunt, & medicus possum decipi, & nō possum priuignus excusari. Eundem, inquit, medici morbum esse dicunt, Nempe illi, qui negauerunt te posse sanari. Ego uero cedo domo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunā. Imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse nō credis. Omnes medici negant, & nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tædæ sciētiae, quātæ uideor. Magnis præceptoribus opus est. Ego abdicatus studui. Quæris quomodo te sanauerim? Non tibi medicus, sed filius profuit. Desiderio laborabas. Gratum tibi erat, quicquid meis manibus acceperas. Vt primum intraui, re-creatus es. Quid in te curandum esset, aduerti. Hæc non eodem morbo laboras.

Multa

Multa sunt dissimilia, sexus, ætas, animus. Nihil magis agris prodest, quàm ab eo curari à quo uolunt. Temerarijs remedijs graues morbi curantur, quibus uti non audeo in nouerca.

Non oportet adolescentem quicquam nouercæ succensere, alioquin odit & gauet. Ferendus est adolescens, si se excusat. Non est, si ulciscitur.

Pars altera.

Lugendum est, flendum est, in hoc me conseruasti. Hostis aliquando uulnus sanauit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari.

Nemo suscipit, nemo enim uult filio curationem præripere.

Pollio dicebat, inter patres & filios, id solum iudex putat licere, quod oportet.

Indiscreti filius & priuignus. Controuersia VI.

THEMA. Quidam mortua uxore quæ in partu perierat, duxit aliam, puerum rumisit. Ex illa subinde sustulit filium. Vtrunq; puerum ruri educauit. Post longum tempus redierunt similes. Quarenti matri uter eius esset, non indicauit. Accusatur ab ea malæ tractationis.

Pro marito.

Quid fletis pueri? securi estote. Non minimæ iam lites sunt, & nondum indicauit. Qualis eris uouerca, quæ sic fieri cupis? Alter tuus est. Alter tui frater est, & si per te licuerit, neuter priuignus erit. Dum alterius uis esse mater, utriusque es nouerca. Si coegeris, mentiar. Non mater, sed nouerca decipieris. Hos ipsa noluit natura distinguere. Indicarem, nisi tam pertinaciter quæreres. Hic tuus est. Quid alterum nouercalibus oculis intueris? Ille tuus est. Vni tibi contigit, ut habeas priuignum, & non sis nouerca.

Pars altera.

Malæ tractationis agit. Filius eius rus ablegatus à patre, & educatus est, sic, ut ignotus esse posset & matri. Tibi rediit uterq; filius, huic uterq; priuignus. Eo crudelius filio caret, quò propius accessit. Times huius iniquitatem, cum iniquus magis se ames eum cui alterius uis donare matrem, quàm cui non uis reddere suam. al. iniquius

COLOR.

Quod ad colorem pertinet uiri. Hispo Romanus, & Silo Pompeius hoc uisi sunt. Nescio, & ideo non indico tibi. Quidam miscuerunt etiã, & utroq; uisi, dixerunt, Nescio, & si scire, non indicare tibi. Quod Latro & Cestius, Sed Asinius Pollio neutrum colorem probabat. Si dicit, inquit, nescio, nulli fidem facit. Vxor ipsa non quæreret ab eo, nisi ille scire posset. Dicit contra uirum potest, quære à nutrice & pædago. Verisimile non est, neminem domi esse qui sciat. Ille autem mixtus color utrumque corrumpit, & ignorantis fidem, & non indicantis fiduciam. Nam cum dicit, etiam si scirem, non indicarem, efficit ut illum iudex scire putet, cum dicit nescio, efficit, ut uideatur indicare debere, si sciat. Hoc autem ipse colore usus est, quem aiebat simplicissimum, scio, sed non indico, quia pueris hoc utile est, & tuo filio. Magis amarus sum eum, qui matrem uidebitur non habere.

Tyrannicida, & adulter tyranni. Controuersia VII.

EX. Tyrannicidæ præmium detur. THEMA. In adulterio deprehensus à tyranno, gladium extorsit à tyranno, & occidit eum. Petiit præmium, Contradicitur.

Contra tyrannicidam.

Non fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrannus armasset. Cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit. Imputat nobis, quod deprehensus in adulterio mori noluit. Tyrannicida noster iure occidi potuit à tyranno. Certamen in pari cōditione contractum publica fortuna distraxit. Non innocentior uicit, sed fortior. Tulit secum tyrannus gladium. Sic enim occisuri ueniunt. Cur solus ad præmium uenis? tyrannus certe occidisti cum adultera. Non lorica, clypeum uel sumpsit, sed tenuem ac perlucidam uestem, perfusus unguento intrauit cubiculum, in quo non esse tyrannum diligenter agnouerat. Tyrannicida noster ne tyrannum inueniret, optauit. Ducit tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor, odium, non amor, ascensurus ferat animum.

al. promitte-
ret

animum,ferat ferrum,eat illò ubi inueniat tyrannum. Omnia honesta opera uoluntas inchoat, occasio perficit. Sæpe honorata uirtus est, etiã ubi eam fefellit exitus. Scelera quoq; quamuis citra exitum subsederunt, puniuntur. Nec infelix uirtus amittit gloriæ titulum, nec gloriã uirtutis intercipit fortuita felicitas. Nunquã maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emeret, si etiã id libido + permitteret. Nouo inauditoq; more pugnabant. Tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, fortuna tyrannum, tyrannum cadere reipublicæ uolo. Occidat illum ciuis iratus, misceat maledicta uulneribus, qualia in adulterum maritus contulerat. Ab adulteræ osculis ad præmium curris. Nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat tyrannum. Pop. Romanus ueneno uinci hostem noluit, proditiõne noluit. Honorabo subitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera.

Non habebas, inquit, ferrum. Quid enim tyrãno profuit quod habuit? In eo qui inermis ad tyrannum uenit, non minor uirtus est, sed periculum maius. Non queras quid in arcem tulerim, tyrannicidium detuli. Non est gladius meus, sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum. Adulterium uocas, quo effectum est, ne quis timeat adulterium? Diligenter arce munita occasionem requirens, tentauit seruos, tentauit amicos. Per uxorem solam fullit occasio. Non putauit adulterium uxorem tyranni polluere, sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre periculosum erat, inuenire facile. Si tyrannum inquam inuenero obuim, qualibet res telum erit. Certe semper solet secum tyrannus habere ferrum. Gladius inter duos, fortioris est. Quàm sollicitus fui ad te ne non deprehenderer.

Patronus operas remissas repetens. Controuersia VIII.

Vide scholia.

LEX. Peruim metum ue gesta irrita sunt. **T**HEMA. Bello ciuili patronus uictus & proscriptus, ad libertum cõfugit. Receptus est ab eo, & rogatus, ut operas remitteret. Remisit. Consignatio facta est: restitutus exigit operas. Contradicit.

Pro Patrono.

forte, noluisse

Patronus à liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc à me + uoluisses, operas spo + spõdissem. Bona bello perdidit, ad restitutionem nudus ueni. Nunc libertorum operas desidero. Profer tabulas crudeliores tabula Syllanę proscriptionis. Persequebatur illa quos uicerat. Hæ persecutæ sunt, quos receperat. In illa ultio fuit, in his perfidia. Deniq; illa iam deliit, hæ perseverat. Non mea, inquit, sed aliena uis fuit. Aequè dignus est pœna, qui ipse uim adhibet, ut qui ab alio admota, ad lucrũ suum utitur. In hunc primum incidi. Et dum timeo ne offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recepit me, sed inclusit. Nihil est uenali misericordia turpius.

Pars altera.

al. parem

Nihil tibi opus est potestas. Scisti illum + parere, etiã cum cogi nō potest, quasi bet indicas operas. Nunquam tamẽ indices ita periculosas, quàm indixisti. Habeo iudicia tua. Bene de seruo iudicasti, manumilisti. Bene de liberto. Proscriptus mihi potissimum te commisisti. Si uoluisses, patronum non habere potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc posses etiã rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quicquid in proscriptione gessisti rescidit.

COLOR.

al. emisse.

Omnes inuecti sunt in libertum. Varius Geminus, & Otho Iunius egerunt lenius, ut patronus remissurus uideretur operas, si obtinuisset. Nam Otho dixit, Si ne me iudicio meo. Videris + remisisse. Faciam, remittam. Quid me sic times, tanquam inuitus promiserim? Contra Cæstius ait, Tunc huiusmodi utendum esse coloribus, ubi uerendum est, ne uideamur rem duram postulare. Vbi contra honestam personam, promisso iudex molliore fallendus est. Quid in hac persona ueremur & causas, nisi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum est, ne si nolimus hæc remittere, etiã noluisse uideamur.

PINCIANI IN LIB. QVARTVM CONTRORSIARVM.

Itaque cum mortuo in Syria Cesare per codicillos quaestus esset diuus Augustus] Antiquum exemplar, non Cae-
propræfert, sed C. Cesare. Præterq; legendum reor, Lycia, nō Syria: contra omnia exemplaria. Suetonius in Au-
gusto. Caium & Lucium in duo de uiginti mensium spacio amisit Ambos. Caio in Lycia, Lucio Masiliae defunctis
scilicet paterculus libro posteriore. Deinde reluctatus inuitusq; reuertens in Italiam in urbe Lyceæ Lymiram no-
uissimum morbo obiit. Cornelius item Tacitus primo historiarum uolumine Caium remeantem Armenia & uulne-
re ualidum mortem fato properam, uel nouerca dolum abstulisse scribit. At reditum ex Armenia in Italiam per
Lyciam non per Syriam palam est. Atherius noster suffibulandus est] Legendum proculdubio sufflamandus est,
non suffibulandus, seu sufflamandus, à sufflamine, uidelicet instrumento, quo immodicus rotarū procursus reprime-
bat. Iuuenalis Satyra 8. Carpentio rapitur pinguis Damaspus, & ipse rotam stringit multo sufflamine consul,
& ultima Satyra. Nec res atteritur longo sufflamine litis. Notauit hunc Senecæ locum ante nos nouissimus eius poe-
tae interpret. Et multum ille & hic in officijs uersatur] Elegantius eadem sine posteriore coniunctione, & multum
hic in offi cijs uersatur.

Prologus.

Scit quantum super amissis tribus filiis patri flendum sit, qui si uiuerent pater fleret] Quædā exemplaria. Scit
quantū super amissos tres filios patri flendum sit, quem si uiuerent patrem fleret. Hic mihi uiuendum est, nec de
nuptijs, nec de liberis cogitandum. Dirū omen occurrit] Castigo: Hic mihi uiuendum est, nec ui de nuptijs, nec ui de
liberis cogitanti dirum omen accurrat, ex uetere lectione. Consolaber te diutius nisi & iam accusare posses] Con-
solaber cum diutius, nisi iam accusare posset, eadem.

Controuer. 4.

PER humanos, inquit, errores agnoui preces meas] Locus est uitiatissimus, qui fortè melioris erit conditionis
si legatur: Pater humanum, inquit, errare est. At nosti preces meas.

Controuer. 3.

Ut abdicatione mea pater egrotaret reditu nouerca] Posset etiam non temerè legi, ut abdicatione mea pater egro-
taret. Reducto nouerca, quia supra in argumēto præcessit. Sanauit. Reductus est. Postea egrotare nouerca cepit.

Controuer. 5.

Certamen impari conditione.] Legendum distincte. Certamen in pari conditione; hoc est in quo utriq; licebat
aduersarium occidere, ex eadem.

Controuer. 7.

Consignatione facta restitutus exigit operas.] Aliter eadem. Consignatio facta est. Restitutus exigit operas, et si
in quibusdam exemplaribus non exigit, sed incidit habeatur, ut forte scribendum sit, indicit, quia sequitur paulò post
quaslibet indicas operas, nunquam tamen indices ita periculosas. Et cum timeo ne ostēderem, secutus sum hæc exi-
gentem.] Sic prior editio. Vetus lectio. Et dum timeo ne ostēderem secutus sum hæc exigentem. Quid si legas obse-
utus sum hoc exigenti.

Controuer. 8.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTRORSIA

RVM LIBER QVINTVS.

PROOEMIUM ΛΕΙΤΑ.

LAQVEVS INCISVS. Contro. 1.

ACTIO. Inscripti maleficij sit actio. **THEMA.** Quidā naufragio factō, a-
missis tribus liberis, & uxore, incendio domus, suspendit se. Præcidit
illi quidam ex prætereuntibus laqueum. A liberato reus sit maleficij.

Quintil. li. 7.

PRO INCIDENTE LAQVEVM.

Tres, inquit, liberos perdidi. Utinam & illos seruare potuissem. Vi-
ce. Mutantur uices felicitatis humanæ. Proscriptus aliquando proscrīpsit. Victi fu-
giunt, proscripti latent, natant naufragi. Amisi, inquit, uxorem, liberos, patrimonium.
Tu putas eate conditione accepisse ne perderes? Ludit de suis fortuna muneribus.
Et quæ dedit, aufert, & quæ abstulit, reddit. Nec unquā tutius est eam experiri,
quā cum locū iniuriæ non habet. Cn. Pōpeius in Pharsalia uictus acie, uixit. Mor-
tem tuorū maius tu tuū putas esse naufragiū, Crassus uixit, & non priuatas perdidit,
sed publicas opes. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. Tolle spem ho-
minibus, nemo uictus retētabit arma. Nemo infelicitate expertus negotiationē, alios
appeter questus. Nemo naufragus uiuet. Spes est ultimū aduersarū rerum solatium.
Ut uiueres nasti, misertus sum. Nec in te amplius quā periculū cogitauī. Nō at-
tendi incendium, non orbitatē. Aut si attendi, meminera te post illa uixisse. Non ui-
des mihi animum moriendū habere. Legeras locum, in quo interpellari posses.

PARS ALTERA.

Tot ille fundorum dominus, aliena arbore suspendo laqueum. De fortuna nihil
 De quæro

forte, ne enata
rem.

queror. Mori permittit: Nunc inquit, morere. Iniuria est, ut qui meo arbitrio debui tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium. Fortuna mihi nihil præter laqueum reliquit. Ille nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis, solitudinem & laqueum. Alterum apertum morituro, alterum misero. Quisquis interueneris si amicus es, de fle: si inimicus, specta. Cum à me iste accusetur, grauiorem de me quàm de reo sententiam Ego ut moriar, iste ut ne prohibeat. † Ne hæc narrarem, mori uolui. Præcidit remedium meum, si qua fides est. Non enataui, sed eiectus sum. Nihil iam timebam, nisi uiuere. Domus meæ fata claudio, nullo miserior quàm quod ultimus timorior. Cui me uita referuas? Vt ædificem? Aspice incendium. Vt nauigem? Aspice naufragium. Vt educem? Aspice sepulchrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis, uxor & liberi. Vobis mori contigit.

GENER DIVITIS INIMICI. CONTRO. II.

THEMA. Pauper cum haberet filium, & diuitē inimicum filiā habentē, peregre profectus est. Rumor fuit de morte eius. Filius cū diuite in gratiam rediit, & eius filiā duxit. Reuersus pater cogit illum uxorem repudiare. Nolentem abdicat.

PRO PATRE PAUPERE.

al. uiuo
forte, uiuente
al. Num

Nemo quicquam facile credit, quo credito, dolendum sit. Ego diu non credidi de nuptiis tuis, desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium. Non fleuisti patrem, non quaesiuisti, sic inimico placuisti. Rumor, inquit, fuerat decessisse te. Mirabar, si talē uxorem † iubente patre habere potuisses. † Nō quæris, ubi perierim. Mors mea tibi debet esse suspecta. Inimicū habeo. Quis alius hanc famā potuit immittere, nisi qui me uiuo, filiā collocare non poterat? nō times ne inter ipsas nuptias tuas patris ossa referantur? Tot serui sequuntur, tot liberi, tot clientes, ut quicquid dixerit, rumor sit. Fabricius aurū à Pyrrho accipere noluit, beator iste fuit animo, quàm ille regno. Plures insidias in itinere fugi, & factū diues, quod faciendum mādauerat, credidit.

PARS ALTERA.

Vanum gloriæ genus, odium diuitiarum. Mortales esse inimicitia debet. Scipio Gracchi inimicus, & postea focer. Cuius uitio inimicitia contracta sint, apparet. Ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Seuianus rem stultissimam dixit. Diues me semper contempsit, nunquā nisi pro mortuo habuit. Vt aliquid & ipse simile de Seuiano dicam, post hanc sententiā Seuianum semper pro mortuo habui.

FRATRES PANCRATIASTIAE. CONTRO. III.

ACTIO. Malæ tractationis sit actio. **T**HEMA. Duos filios quidā Pancratiastes inuēnit, & ad Olympia duxit. Cū compositi essent, ut simul pugnarent, accessit ad pugnautes pater, & ait abdicaturum se, si quis perdidit. Commortui sunt iuuenes, & decreti sunt his honores diuini. Reus sit pater malæ tractationis ab uxore.

CONTRA PATREM.

al. parricidijs.

Tertius sine forte pugnaſti, & utrunq; uiciſti. Stetit cruentus pater. Iam perieras, & adhuc minabatur. Moriuntur, non alter ab altero, sed uterq; à patre. Misera mater, odisse non potest, qui filium suum occidit. Iuuenes inuicti, nisi habuissent patrem. Pij iuuenes, nec parricidium patri negare potuistis. Vincere propter parricidium nolunt, uinci propter abdicationem. Abdico, inquit, eum qui uictus erit. Demēs meliorem abdicaturus es. Inuoco Iouem, cuius Olympia † parricidij absoluta sunt.

PARS ALTERA.

Non facturus dixi, etsi facturus, pro gloria eorum dixi. Non debeo in inuidia solus esse, cum luctus communis sit. Omnes aiebant collussuros fratres. Minatus sum, non ut necessitatem filijs imponerem, sed ut populo satisfacerem.

DAMNATVS PARRICIDII ALLIGAT FRATREM. CONTRO. IIII.

LEX. Qui falsum testimonium dixerit, uinciatur apud eum in quem dixit. **T**HEMA. E duobus filijs profectus cum uno pater. Adolescens solus rediit. Accusatus est à fratre parricidij, & damnatus. Diebus festis intercedentibus pœna ex lege dilata est. Rediit pater. Accusauit damnatus fratrem falsi testimonij, & obtinuit.

finxit. Cogit pater ut uinctum soluat. Nolentem abdicat.

PRO PATRE.

Falsum, inquit, testimonium frater dixit. Si uis graue illius crimen facere, te exorabilem præsta. Crudelis in fratrem, miraris, si in te creditum parricidium est? Ergo ego duos filios habere non possum? Adolescens iam potes & parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non reuertebat. Alter, quia iam rediit. Nunquam solues fratrem. Si talis es, nihil testis mentitus est. Parricida es. Non impio in te, sed in patrem pio animo dixit. Suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter cathenas filii iaceo, eodem clausus ergastulo. Ingrate, testem tuum simul alligasti.

PARS ALTERA.

Meo periculo solutus sum, meo alligatus. Vix solui poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnifex nuntiavit. Parricida sum, sicut obijcitur. Hoc leuius irascor. Miraris, si eum fratrem alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata penè erat ipsa poenæ meæ dilatio. Expectare grauius uidebatur quam pati. Imaginabar mihi culleum, serpentem, profundum.

EXVSTA DOMVS CVM ARBORE. CONTRO. V.

LEX. Qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum, qui insciens, simplum. **THE** **MA.** Diues pauperem uicinum rogauit, ut sibi uenderet arborem, quam sibi [†] uidebat obstare. Pauper negauit, Diues incendit platanum, cum qua & domus arsit. Pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

CONTRA DIVITEM.

Excitatus flammarum sono, uicinorum primo fidei implorauit. Arbor ramis discurrentibus totam domum texerat. Non potest exorari. Incendatur. Est hoc impotentis, sine fine concupiscere, sine modo irasci. Non potest expugnari precibus, expugnetur ignibus. Nihil inter me & pauperem interest, si iure agamus. Liceat & pauperem gaudere prospectu. Vos possidetis agros, orbium fines, urbesque domibus impletis. Intra ædificia uestra undas, & nemora comprehenditis. Nihil latius oculis tuis occurrit, quam ruine meæ. Domum perdidisti, qui carere nec arbuscula quidem poteram. Delitijs tuis diues ardebimus. Oculis uoluptas incendio quaeritur, & prospectus ignibus relaxatur. Prospectui obstabat. Quid? in ambulantibus nobis non obstant seruatorum caeteruarum? & in immensam erecti altitudinem parietes lucem non impediunt? Infinitis porrectæ spatijs ambulationes, & urbium solo ædificatæ domus, non nos propè à publico excludunt? Sub hac arbuscula imaginabar diuitum sylvas. Quantum perdidisti, quem fatetur iratus inimicus plus perdidisse quam uolui? Non iniquum postulo. Eius damno desinat incendium, cuius consilio coepit. [†] Sic licet ut domus ad cælum omne conuersa, brumales æstus habeat, æstiuæ frigora, & non suis uicibus intra istorum penates agatur annus. Alunt in summis culminibus mentita nemora, & nauigabiliū piscinarum freta. Arata quondam populis rura, singulorum nunc ergastulorum sunt. Latiusque nunc uillici quam reges imperant. Maria submouentur proiecctis molibus. Nesciebas quanta sit potentia ignium, quam irremediabilis, quem admodum totas absumat urbes, quam leuibus initijs oriantur incendia, etiam si partem damni dare uoluisti, partem noluisse, in totum quasi prudens dederis, tenendus es. Ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Si fatereris scienter ianuam incendiisse, si unum tignum, puto tota domus intelligeretur, ex parte. Nec enim quisquam omnia incendit, sed unam aliquam rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. Atqui pars domus est, arbor, quæ in domo est.

PARS ALTERA.

Pestilentem mihi domum faciebat arbor. Cælum omne per quod salubris spiritus uenire posset, obduserat. Rogauit pauperem & dixi, nihil tibi nocet arbor recisa. mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meæ rami premebant. Iam etiā quosdam parietes [†] minuerant. Scitis quanta uis sit arborum, muros discutiunt.

al. dicebat.

al. explorauit.

al. Scilicet ut domus ad cælum omnes emineant.

al. mouerant.

RAPTVS IN VESTE MVLIBRI. CONTRO. VI.

LEX. Impudicus concione prohibeatur. **THEMA.** Adolescens speciosus sponsionem fecit, muliebri ueste se exiturum in publicum. Processit. Raptus est ab adolescentibus decem, accusauit illos de ui, & damno. Concione prohibitus à magistratu, reum facit magistratum iniuriæ.

CONTRA ADVLESCENTEM.

Muliebrem uestem sumpsit, capillos in foeminae habitum composuit, oculos puella rilenocinio circumdedit, colorauit genas. Non creditis? & qui non crediderant, uicti sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan uenerat, ut auderet impudicus concionari. Date illi uestem, puella est date noctem, rapietur. Sic illum uestis sumpta decuit, ut uideretur non tunc primum uestem sumpsisse. Facta totius adulescentiæ remitto. Vna nocte contentus sum, sic imitatus est puellam, ut raptorem inuenerit. Nunquid tamen? Nunquid carmen famosum composui, aut (ut proprium genus iniuriæ tuæ dicam) nunquid te rapui? Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium extra togam exerere. Quam longe ab his moribus abierant, qui tam uerecunde etiam uirtute utebantur?

PARS ALTERA.

Constat hunc stupratum, condemnandi erant qui rapuerunt. Constat semper grauem, semper seuerum fuisse, semper rigidum. Sed hoc iocis adolescentium factum est. Caterum tam nota erat uerecundia eius, ut nemo sine sponsione crediderit.

TRECENTI AB IMPERATORE NON RECEPTI. CONTRO. VII.

LEX. Nocte bello portas aperire non liceat. Altera. Imperator in bello summam potestatem habeat. **THEMA.** Trecenti ab hoste captiui ad portas nocte uenerunt. Imperator non aperuit. Ante portas occisi sunt. Imperator post uictoriam reus est laesæ reipublicæ.

PRO IMPERATORE.

Non putauit meos. Nouerant legem. Cur, inquit, trecenti perierunt? imò cur ne perirent, capti sunt? Hos ego tamen in die non recepissem, nisi uictores, noctu ne uictores, qui dem. Procedens postridie in prælium pugnaturis ostendi trecentos, in quibus laudari nihil potest nisi fuga nihil desiderari, nisi numerus. Fugiant, ut leges relinquere redeunt, ut tollant. Populus Romanus in tamen Carthaginensi prælio in summas reductus angustias, cum seruatorum desideraret auxilia, captiuorum contempsit. & credidit eos libertatem magis tueri posse, qui nunquam habuissent, quam qui perdidissent. Nocte quomodo hostem ciuemque distinguam? Quam mihi dabis notam, ut arma cognoscam? Credo in insidijs hostes fuisse, ut exclusos occiderent, sequerentur admissos.

PARS ALTERA.

Infestus illis trecentis fuit, iniquo eos collocauit loco, hoc ne tamen argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Hæc postremo rogantium uox erat, Mitte arma. Certe lex non uetat.

TYRANNVS POST ABOLITIONEM CANDIDATVS. CONTRO. VIII.

LEX. Competitori liceat in competitorem dicere. **THEMA.** Tyrannus sub abolitione dominationis deposuit, ut si quis obieciisset tyrannidem, capite puniretur. Perijt magistratum, competitor contradicit.

CONTRA TYRANNVM.

Candidatus. Anno meo spondeo, nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu non gesserit, narret, per communem deprecor libertatem. Moriar, obijcietur tibi quod occideris ciuem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui, homo magnæ nobilitatis, magnæ gratiæ, ingentis pecuniæ. Si licet dicatur fuisse dominus, qui inclusos æneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, uerba non possent. O hominem in sua crudelitate fastidiosum, qui cum uellet torquere, tamen nolebat audire.

PARS ALTERA.

Quia

Quicquid egi, quicquid gessi, causa reipublicæ feci. Peto ne mihi lex pro me lata doceat, neue quid noceat, quia non obicitur, quod non noceret obieciū.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM

LIBER SEXTVS.

PROOEMIUM ΛΕΠΤΑ.

CHIROGRAPHVM ABDICATO FRATRI DATVM. Contro. I.

THEMA. Abdicato fratri, frater chirographū dedit, dimidiam se partem hereditatis daturum si non respondisset irato patri. Ille tacuit. Abdicatur alter à patre.

Pro patre.

Tantum æris alieni habet, quantum uiuo patre non posset soluere.

Vis scire cuius fidei sis, nec frater quidē tibi sine chirographo cre-

Vide scholia.

dit. Alterius ipse morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimonium meum diuisum est. Nisi succurritis, uincit me, & ille qui tacuit, non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode parricidarum scædus, & nefarię spei pactum, Chirographum tanti impiū, accipienti turpe patri periculosum.

Pars altera.

In omnem me fortunam, frater, tibi iungam comitem. Si militandum, unā militabimus. Si peregrinandū, unā urbes peragrabimus. Si quotidianā rogauero supem, & illam tecum diuidam. Noli recentē irā exagitari patris. Malui ut tacēdo patrem uinceret. Mea partis hæres ero, tuæ custos. Et quia de re maxīma melius sibi quisque credit, do chirographū, tu da operā, ut istud magis à patre acciperet, quā à fratre uidearis. Hoc quod honeste, & quod pie gerebamus, tā palam egimus, ut pater sciret. Quid enim timebam, nisi si rescisset pater, moleste ferret filium suū, hominem auium non esse, fratrem piū. Ita mihi contingat patrem utriusque nostrum placari.

Vide scholia.

EXVL PATER FVNDI PROHIBITVS. Contro. II.

LEX. Exulē tecto, & cibo iutare non liceat. Altera. Imprudentis cedis dānatus quinquennium exulet. THEMA. Quidam cum filium & filiam haberet, imprudentis cedis damnatus, in exilium profectus est. Solēbat uenire in possessionem uicinā finibus. Rescuiuit hoc filius. Cēcidit uillicum. Villicus exclusit patrem, Cœpit ire ad filiam. Accusata illa quod exulem recepisset, aduocato fratrem absoluta est. Post quinquennium pater abdicat filium.

Pro patre.

Accusator, & ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum. Filiam honestiorem inueni, quod accusata est. Seruum frugaliorem quod cæsus est. Male meruisti de patre, quē exclusisti, de sorore, cui præiudicio nocuisti, de iudicibus, quos in tā bona timuisti causa. Aut tu peccasti, aut soror. Filius me docuit, quod illum nō recipio. Absoluta est inquit, me aduocato, soror. Ita tu patrem nō recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses, cum absoluta est quereceperat, damnatus est qui expulerat. Filia me patrem iudicauit. Seruus dominum. Vni filio exul fui. Ignosce fidelissime seruulorum, & tibi imprudens nocui. Quā bonā eius causam putas fuisse, quæ ne te quidem aduocato, damnata est. Si te hærede possum mori, dignus sum, qui etiam tibi hunc seruū relinquam. Alij exul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat. Certe quæ fecit, absoluta est. Lex eum tenet, qui iuuat exulem, non qui patitur iuuari. Ignora, dissimula, lex te innocentem, non curiosum esse iubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses, seruū prohibuisses, non cecidisses.

forte, finium.

forte, illi pater est, tibi exul.

Pars altera.

Facere lege prohibente non potui. Accusata & absoluta est, quia muliercula nō uidebatur nosse leges. Non pro me timui, sed pro te. Res in noticiam hominum uenerat. Captabarīs. Timui, ne occidereris. Vis scire notum fuisse. Soror accusata est. Malui seruū cadere frugalissimum, quā patrem optimum amittere.

Mater nothi, lecta pro parte. Contro. III.

Dd 3 Lex

LEX. Maior frater diuidat patrimonium, minor eligat. Altera. Liceat filiū ex ancilla tollere. **THEMA.** Quidā cū haberet legitimū filiū, alium ex ancilla sustulit, & decessit. Maior frater sic diuisit, ut totum patrimonium ex una parte poneret, ex altera nothi matrem. Minor elegit matrem, & accusat fratrem circumscriptionis.

PRO NOTHO.

al. abstulerūt Vnus omnium exheredatus sum diuidendo, Elegisset inquit, alteram partē. Tu solus talis potuisti esse filius, qualis frater eras. Lex te diuidere, me eligere iussit. A parte ne minor circumscribatur, timet, Sic diuisit, ut si uellem, non esse mēdicus. Relinquerem fratrem in egestate, matrem in seruitute. Non est diuidere, ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi cohæredem pater ex ancilla tolleretur. Elige aut patrimonium careas, aut scelere. Circumscriptiones dici solent, qui aliquid sustulerunt. Iste nihil reliquit. Tu, inquit, uoluisti pauper esse. Cur igitur queror, si egestate delector? Obijci, inquit, non potest, quod lege factum est. Cur igitur non nisi quod lege factum est. Nam si quid aliter factum est, per se irritū est. Circumscriptio semper crimen sub specie legis inuoluit. Quod apparet in illa, legitimū est, quod latet insidiosum. Semper circumscriptio per ius ad iniuriam uenit. Lex iubet maiorem diuidere, minorem eligere. Nec tu diuisisti, nec ille elegit. Sic a te alligatus est, ut necesse haberet, quod non expediebat. Male nota fuit mea in matrem pietas. Non timuit, ne eligere possem alteram partem.

PARS ALTERA.

al. matrem Ego nihil aliud egi quā diuisi. Circumscriptio non in diuisione est, sed in electione. Habes matrem, quam quidam totis redemerunt bonis: Habes gloriā, quam multi per ignes petierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominæ ancilla. Imprudentia timebas, ne in illam sauires. Non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus essem. Nunc tantundem habes. Habes enim partem quam uoluisti, ut tantundem haberes, nec pater uoluerat: Ideo matrem tuam ancillam reliquit.

POTIO EX PARTE MORTIFERA. CONTRO. III.

ACTIO. Veneficij sit actio. **THEMA.** Proscriptum uxor secuta est. Quodam tempore secreto poculum tenentem interrogauit quid esset. Ille dixit uenenum, & mori se uelle. Rogauit illa ut partem sibi daret, & dixit se nolle sine illo uiuere. Partem bibit ipse, & partem uxori dedit: Perijt illa sola. Testamento inuentus est maritus hæres, restitutus arguitur ueneficij.

CONTRA MARITVM.

al. Quid enim illud uenenū. Sic egit ut deprehenderetur: sic deprehensus est, ut exoraretur: sic bibit, ut uiueret. Quod est hoc uenenum, quod tantum hæredi non nocet? Nemo unquam tam palam uxori dedit uenenū. Fugit ne occideretur, quid dixit se mori cupere. Vnus proscriptione locupletior factus est, ut uiuere uellet, uxor illi persuadere non potuit. Persuasit res blandior, uxoris hæreditas, sciuit quam partem potionis hauriret, contrarias partes gladio persecutus est, suas ueneno: occidendi finem prius uictores fecerunt, quā uicti. Quid nam putabis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus uenenum? Vbi est uxor? Ecquid te pudet? Iam etiam proscripti redeunt. Statim consumpta portione collapsa est. Nolite mirari, si tam efficax uenenum est. Hæres est, qui dedit. Summis ferè partibus leuis & innoxius humor suspēditur. Grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit. Apparet te diu preparatum uenenum habuisse. Scisti diuidere, etiam si potest defendi qui uolenti dedit. Tu nō potes, qui fecisti, ut uellet. Id genus ueneni fuit, quod pondere subsideret in imum. Potiorem bibit iste, uxor uenenum.

Vide scholia

PARS ALTERA.

al. habetur Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in cōsilio ultimo non reliquit. O inquit dignam, quam innocens sequitur. Bello ciuili lege proscriptus sum, Exulauit. Quid his malis adijci potest, nisi ut uenenum bibam, & uiuam? Venenum inquam est. Hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Cato uendidit, Quarite an proscripto licuerit,

hauerit cinere, quod licuit Catoni uendere.

IPHICRATES REVS. CONTRO. V.

L E X. Qui uim in iudicio fecerit, capite puniatur. **T H E M A.** Missus Iphicrates aduersus Thracum regem, bis acie uictus, sordus cum eo percussit, & filiam eius duxit uxore. Cum Athenas redisset, & causam diceret, uisum est circa iudicium quidam Thracum cultis armati, & ipse reus gladium strinxit. Cum iudices citarentur ad iudicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. Accusatur, quod uim in iudicio fecerit.

CONTRA IPHICRATEM.

Nemo iudicum tuorum non timuit, sic, tanquam tu de illis iudicaturus esses. Cum toto tibi regno focer uenit aduocatus. Non maioribus copiis bellum instruxit, quam iudicium. Iphicrate conde gladium. Iudicium est. Quid tibi cum gladio? Certe bis uictis arma ponenda sunt. Quæ est ista contra rerum naturam permutatio? In bello nuptiæ, in iudicio bellum.

PARS ALTERA.

Ego uim non feci. Omnia enim legitime peracta sunt. Accusator suo loco dixit, Reus suo respondit. Perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cum iudices sententias suas ferrent, strinxi gladium, ut occiderem me, si damnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa, utilitas rei publicæ fuit. Miles sapius pulsus erat infelici prælio. Barbaros circa iudicium fuisse, non propter iudicium armatos, sed propter morem suum. Quid potestis, inquit, queri? Quid inquam obsides uobis abduxit?

ADULTERA VENEFICA. CONTRO. VI.

A C T I O. Veneficij sit actio. **T H E M A.** Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filiam nubilem, indicauit uxori, cui eam collocaturus esset. Illa dixit, celerius morietur, quam illi nubat. Decessit puella ante diem nuptiarum, dubijs signis crudelitatis & ueneni. Torisit ancillam pater, dixit illa se nihil scire de ueneno, sed de adulterio dominæ, & eius cui collocaturus erat filiam. Accusauit uxorem ueneficij & adulterij.

CONTRA VXOREM.

Moriatur, teneo ueneficam, celerius quam nubat, teneo adulteram. Moriatur, factum est, celerius quam nubat, factum est. Adulterium serius deprehendi quam factum est, ueneficium antequam fieret. Duo crimina ad uos detuli, & duas indices. Altera dicit, quod factum est. Altera, quod futurum est. Geni adultera, Filia pellex. Quam infelix est domus, in qua adulterij argumentum est. Dixi, honestus est, Dixi, pulcher est, dum laudo generum, commendaui adulterum. O me tardissimum in malis meis. Veneficium nec denunciatum quidem credidi, demum in ueneficio adulterium deprehendi. Versæ sunt in exequias nuptiæ, genialisq; lectus mutatus est in funebrem. Subiectæ sunt rogo infelices faces, profertur putre corpus, & ueneficium mens. Quid ultra queritis? Verbis signa, signis tormenta conueniunt. Ad uocem tuam facta conueniunt. Moriatur antequam nubat, factum est. Vidimus fluens corpus, & in cadauera illius materna uerba credidimus. Generum adulterio perdidisti, Vxorem patricidio, Filiam ueneno.

PARS ALTERA.

Duo grauissima crimina obiecit, Adulterium & ueneficium. Adulterium ancilla teste, ueneficium, nec ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi uerba, quæ non minus quam filiam luges. At quare dixisti, celerius morietur, quam illi nubat? Verba dolor parum considerat. Exciderunt. Et est sæpe fortuita diuinitio.

DEMENS QUI FILIO CESSIT VXOREM. CONTRO. VII.

ACTIO. Dementia sit actio. **THEMA.** Quidam habebat duos filios, duxit uxorem. Alter ex adolescentibus cum agrotaret, & in ultimis esset, medici dixerunt animi uitium esse. Intrauit ad filium stricio gladio pater, rogauit ut indicaret causam sibi. Ait amare se nouercam. Cessit illi uxorem pater. Ab altero accusatur de dementia.

Pro patre.

Audite rem nouam, Fratrem crudelem, Nouercam misericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est. Tradidi uxorem illi, sed eripueram. Testor, inquit, praesides pietatis deos, prius amare coepi, quam duceres. Ita tu iniuriam uocas, quod fratrem habes, non habes nouercam. Transi praeter istius oculos cum ferro. Gladium mihi nemo, nisi aeger extorsit. Patri, qui periculum filij morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicumque facto est.

Pars altera.

Alter lenocinio curauit, alter parricidio conualuit. Quid hoc adulterium non putas, quod marito conciliante committitur? Nescio furiosius uxorem duxerit, an habuerit, an dimiserit, an collocauerit. Quam demens est, cui adulterium pro beneficio imputandum est. Strinxit gladium maritus, non ut adulterum uindicaret, sed ut faceret. Mori potius debuit frater, quam sanari turpiter. Quid enim si fororem concupisceret? Quaedam remedia grauiora ipsis periculis sunt. Omnia inter nouercam & priuignum composita sunt. Simulatum morbum, et derisum animo turpissimo patrem.

Versus uirginis Vestalis. Contr. VIII.

THEMA. Virgo Vestalis scripsit hunc uersum: Felices nuptae, moriar nisi nubere dulce est. Rea est incesti.

Contra Vestalem.

al. Aut experta uirum, aut in experta peatebas.

Felices nuptae, cupientis est. Moriar nisi. affirmantis est. Nubere dulce est, + Aut experta iuras, aut in experta peieras. Neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submittunt. Tibi consules praetoresque uia cedunt. Nunquid exigua mercede uirgo es? Sacerdos raro iuret, nec unquam nisi per suam Vestam. Moriar. Nunquid perpetuus ignis extinctus est? Moriar. Nunquid de nuptiis appellata est? Ad ultimum Vestam inuoco, ut tam infesta sit sacerdoti, quam inuisa est. Recita carmen, dum quaero quale carmen sit. Tu carmen scribas, tu uerba pedibus tuis emollias, & seueritatem templo debitam modulatione frangas. Quod si utique laudare uis nuptias, narra Lucretiam. De illius morte scribe, antequam iurabis de tua. O te supplicio omni dignam, cui quicquam sacerdotio felicius est. Dulce est, quam expressa uox, quam ex imis uisceribus emissa, non expertae tantum, sed delectatae. Incesta est etiam sine stupro, quae cupit stuprum.

Pars altera.

al. licentiosior

Vnus illi uersus obicitur, & hic quidem non totus. Non oportet, inquit, scribere carmen. Multum interest obiurges, an punias. Incesti damnari nulla potest, nisi cuius corpus uiolatum est. Quid tu putas poetas, quae sentiunt, scribere? Vix modeste castigare. Non illi cultus luxuriosior. Non conuersatio cum uiris + licentior. Vnum crimen uobis confiteor. Ingenium habet. Quid ni inuideat Corneliae matri Gracchorum? Quid ni illi, quae Catonem peperit? Quid ni inuiderint sacerdotes parentibus?

Extra controuersiam.

Varius Geminus apud Caesarem dixit. Caesar qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

PINCIANI IN LIBRVM SEXTVM
CONTROVERSIARVM.

Controuer.

Alterius spe morior, alterius fide uiuo. Etiam patrimonium meum diuisum est. Multis modis corrigi potest hic locus. Alterius spe morior, alterius fide ne uiuo etiam. Patrimonium meum diuisum est. Aut sic alterius spe morior.

maior, alterius fide. Me uiuo etiam patrimonium meum diuisum est. Aut alijs modis quos per se ingeniosus lector
 estimari potest. Quid enim timebam nisi si rescisset pater moleste ferret filium suum hominem auarum non esse
 fratrem pium] Corrigendum puto. Quid enim timebam ne si rescisset pater moleste ferret filium suum hominem
 auarum non esse, fratrem pium esse. Nam uetusta exemplaria habent fratrem pium esse.

EX FLEB M tecto et cibo uiuare non licet] Scribe liceat, non licet. Iubet enim lex non indicat, sicuti ostendit
 quod sequitur. Imprudentis cedis damnatus quinquenio exulet. Liqueat hoc etiam ex multis quæ sequuntur lo-
 cutionibus. Accusator ciuium me fecit exulem, filius etiam meorum] Legendum puto finium, non ciuium, ut patet ex huius-
 modi.

Id genus ueneni fuit quod pondere subsideret in imum. Potionem bibit iste, uxor ueneni] Legō ex eadem. Id ge-
 nus ueneni fuit, quod pondere subsideret. In imam potionem bibit iste usque ad uenenum, uxor uenenum. Exempla-
 ria quædam. In unum potionem bibit iste, cætera. Ut scribendum putem. In imum potionem bibit iste, reliqua.

MORIETVR. timeo ueneficam.] Scribe. Morietur teneo ueneficam, ex uetere lectione. Nam ex uerbo, Mo-
 rietur, coniecit ueneficium.

AVT experta iuras aut in experta peieras] Eadem, aut experta utrum aut in experta petebas. Vtræque lectio
 defendi potest. Impresse uerba sequentia fauent. Sacerdos raro iuret nec unquam nisi per suam Vestem. Et mox ali-
 quanto. De illius morte, scribe antequam iurabis de tua. Et hic quidem non totus] Vetus lectio, ne hic quidem totus
 eodem sensu.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM

LIBER SEPTIMVS.

PROOEMIUM.

INSTATIS mihi quotidie de Albutio, non ultra uos differam,
 quamuis non audierim frequenter, cum per totum annum quin-
 quies sexiesue populo diceret, ad secretas exercitationes non
 multum irrumperent, quos tamen gratiæ suæ poenitebat, alius erat
 cum turbæ se committebat, alius cum paucitate contentus erat.
 Incipiebat enim sedens, & si quando illum produxerat calor, ex-
 surgere audebat, illa intempestiua in declamationibus eius phi-

losophia sine modo tunc, & sine fine euagabatur, raro totam controuersiam imple-
 bat, non posses dicere diuisionem esse, non posses declamationem, tanquam decla-
 mationi multum deerat, tanquam diuisioni multum supererat. Cum populo dice-
 ret, omnes uires suas aduocabat, & ideo non desinebat. Sæpe declamante illo ter
 buccinauit, dū cupit in omni controuersia dicere, non quicquid debet dici, sed quic-
 quid potest. Argumentabatur moleste magis quam subtiliter. Argumenta enim ar-
 gumentis et colligebat, & quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes et pro-
 bationibus alijs confirmabat. Erat & illud in argumentatione uitium, quod quæstio-
 nem non tanquam partem controuersia, sed tanquam controuersiam implebat.
 Omnis quæstio suam probationem habebat, suam excusationem, suos excessus, suas
 indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam controuersiam proponebat, plures
 dicebat. Quid igitur omnis quæstio per numeros suos implenda non est? Est quidem
 sed tanquam accessio, non tanquam summa. Nullum habile membrum est si corpori par est.
 Splendor orationis quantus nescio an in ullo alio fuerit. Non thelis magna sed phra-
 sis. Dicebat enim citato & effuso cursu, sed præparato. Extemporalis illi facultas, ut
 affirmabant qui propius norant, non deerat, sed putabatur ipse sibi deesse. Senten-
 tiæ, quas optime Pollio Asinius albas uocabat, simplices, apertæ, nihil occultum, ni-
 hil insperatum afferentes, sed uocales & splendide. Affectus efficaciter mouit, figu-
 rabat egregie, præparabat suspiciose. Nihil est tam inimicum quam manifesta præ-
 paratio. Apparet enim subesse, nescio quid mali. Ideoque moderatio est adhibenda, ut
 illa sit præparatio non confessio. et Locum beata implebat. Non posses de inopia ser-
 monis latini queri, cum illum audires, tantum orationis culta fluebat. Nunquam se-
 torlit quomodo diceret. et Sufficiebat enim illi in quantum uoluerat explicandi uis:
 itaque ipse dicere solebat, cum uellet ostendere non hesitare se in electione uerborum, cum
 res animi occupauere, uerba ambire. Inæqualitatem in illo mirari libebat, splendidi-
 limus

Controuer. 2.

Controuer. 4.

Controuer. 6.

Controuer. 8.

al. colligabat,
al. propositio-
nibus

al. inimicum

al. Locum

al. hic addun-
tur tria uerba,
sed quid dice-
ret.

simus erat. Idem res dicebat omnium sordidissimas, acetum & puleium & laternas philerotem, spongiarum, nihil putabat esse quod dici in declamatione non posset. Erat autem illa causa, timebat, ne scholasticus uideretur, dum alterum uitium euitabat, incidebat in alterum, nec uidebat nimium orationis splendorem, his admixtis sordibus non tamen defendi, sed inquinari, & hoc æque omnium est, ut uitia sua excusare malint quam effugere. ALBUTIUS enim non quomodo non esset scholasticus quarebat, sed quomodo tamen uideretur. Nihil detrahebat ex superuacuo strepitu, hæc sordida uerba ad patrocinium aliorum afferebat: hoc illi accidit inconstantia iudicii, quem proxime dicentem tamen commode audierat, imitari uolebat. Memini omnibus illum rebus omissis apud Fabianum philosophum tanto iuniorem quam ipse erat cum tamen condiscipulis sedere. Memini eum admiratione Hermagoræ stupentem ad imitationem eius ardescere: nulla fiducia ingenij sui, & ideo assidua mutatio. Itaque dum genera dicendi transferret, & modo exilis esse uult, nudisque rebus hære, modo horridus & ualens potius quam cultus, modo breuis & concinnus, modo nimis se attollet, modo nimis deprimat, ingenio suo illudit, & longe deterius senex dixit quam iuuenis dixerat. Nihil enim ætas ei proderat ad profectum, cum semper studium eius esset nouum. Idiotissimus est inter oratorias uirtutes, res quæ raro procedit. Magno enim temperamento opus est, & occasione quadam, hæc uirtute uarie usus est. Sæpe illi bene cessit, sæpe decedit: nec tamen mirum est, si difficulter apprehenditur uitio tam uicina uirtus. Hoc nemo præstitit unquam Gallione nostro decentius. Iam adulescentulus cum declamaret apte & conuenienter & deceter hoc genere utebatur. Quod eo magis mirabar, quia tenera ætas refugit omne, non tantum quod sordidum, sed, & quod sordido simile est. Raro albutio respondebat fortuna, semper opinio, quamuis poenituisset, audere libebat. Tristis, sollicitus declamator, & qui de diffinitione sua timeret etiam cum dixisset. Usque eo nullum tempus securum erat, hæc illum sollicitudo fugauit ex foro, & tantum unius figuræ crudelis euentus. Nam in quodam iudicio centumuirali, cum diceretur iurisiurandi conditio aliquando facta ab aduersario, induxit eiusmodi figuram tamen qua illi omnia crimina irrogaret. Placet, inquit, tibi rem iurisiurando transigere iura, sed ego iurandum dabo. Iura per patris cineres qui inconditi sunt. Iura per patris memoriam, & executus est locum, quo perfecto surrexit. LV. ARVNTIUS ex diuerso ait, Accipimus conditionem, iurauit. Clamabat Albutius, non detuli conditionem, schema dixi. Aruntius instabat, centumuirum rebus iam ultimis tamen separabant. Albutius clamabat, ista ratione schemata de rerum natura tolluntur. Aruntius aiebat, tollantur, poterimus sine illis uiuere. Summa rei hæc fuit, Centumuirum dixerunt dare ipsos secundum aduersarium Albutij si iuraret ille. Iurauit Albutius non tulit hanc contumeliam, sed iratus calumniæ libi imposuit, nunquam enim amplius in foro dixit, homo summæ probitatis, qui nec facere iniuriam, nec pati sciret. Et solebat dicere, quid habeo quare in foro dicam quum plures me domi audiant, quam quenquam in foro? Cum uolo dico, quamdiu uolo, & quamuis non fateretur, hoc delectabat illum in declamationibus quod schemata sine periculo dicebantur: nec tamen in scholis effugere contumelias poterat Castij mordacissimi hominis, cum in quadam controuersia dixisset Albutius, quare calix siccus cecidit, frangitur, spongia si cecidit non frangitur, aiebat Castius, Ite ad illum cras, de clamabit uobis, quare turdi uolent, cucurbitæ non uolent. Cum dixisset Albutius in illo, qui fratrem parricidij damnatum in exarmata naue dimisit, imposuit fratri in culeum ligneum, Castius eandem dicturus sic exposuit controuersiam. Quidam fratrem domi a patre damnatum nouerca accusante cum accepisset ad supplicium, imposuit in culeum ligneum: ingens risus omnium secutus est. Sed nec ipsi bene cessit declamatio. Pauca enim res tamen bonas dixit, sed cum a scholasticis non laudaretur, nemo, inquit, imponit hos in culeum ligneum, ut perueniat nescio quod terrarum ubi calices franguntur, spongiæ non franguntur. Video quid uelitis, sententias potius audire quam iocos, fiat. Audite sententias in hac ipsa controuersia dictas.

AB ARCHIPIRATA FILIO DIMISSVS. CONTRO.I.

THEMA. Mortua quidam uxore ex qua duos filios habebat, duxit aliam. Alterū ex adolescentibus domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille ex armato nauigio imposuit, delatus adolescens ad piratas, archipirata factus est: postea pater peregre profectus, captus est ab eo, & remissus in patriam, abdicat illum.

CONTRA PATREM. ALVTII SYLII. De fratre nec iudicare audeo, nec loqui. Vno nomine gratias ago, & gratulor, quod patrem seruare potuit. Mori iussus, tanta tempestate confusus, neq; aestimare quicquam, neq; displicere potui. Plura tamen crimina pater fortuna torquente quam quæ uideris ipse nosse. Nec satis memini, solutum mihi fratrem tradideris an alligatū, nescio quantum ad meū stuporē attinet, etiam fugere potuit: nec satis meminera tale ministerium an pœnam esse uoluisses, uindictam an parricidium. In sui fratrem culeo iubes, non possum pater. Non igitur noscis, an non credis, ego cōtendo nec te quidem posse. Si quis tibi dixisset tyrannus, ueni, tuis manibus filium insue, in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus tuis potes audire inclusi filij gemitū. Si potes, timeo ne innocentem damnaueris. Si non potes, quid frater in fratrem posset: patrem testē dedit. Quid accusas, quod impunitatem fratri dederim: in quo factio consiliū meum uictum sit, à me frater ut uiueret, non impetrauit, ut fugeret non impetrauit. Nihil aliud impetrauit quam ut aliter, quam in culeo moreretur. Causam malam habeo, ut inter fratres. Vbi spes: in gubernaculo nulla est, in remigio non est. Hæc est in comite, nemo repertus est naufragij comes, in uelox in arter omnia penè instrumenta circuncisa sunt. Adminiculū in spe nullū est, patri sum excusandus: at fratri, de filio tuo hoc respōdeo, quādiu in patrio solo morari licet, tuus est proiectus in mare, quicquid post exiliū & naufragium uel facit uel patitur, ab omni fœdere uitæ communis abstractus, pœnarū eius pars non est, nequitia opus est, sed alijs quærentibus, te ipsum testem dabo, non esse piratam. Ego illi terræ, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanæ facultatē abstuli. Fortuna ipsa, quæ emiserit, eius est, nihil tamē illi præter mare relinquitur. Moriendum est mihi, pater iussit, neq; ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iussus es. Inter patrem iratum & fratrem moriturum, arbitrium pietatæ necessarium suscipe. Sanguinem meum patri refer, culeum mihi remitte, uolo mori, sed pura manu tua, hoc tuæ pietatis munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidæ mori.

ASINII POLLIONIS. Aequas mihi præbete aures, dabo uobis etiam damnatum absoluendum. Viuit, inquit, frater, nō credo: seruauit, inquit, me fecisti ut crederem. Hæc est summa rerum gestarum. In ea domo, in qua facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Quid mihi cum ista tabula: semel mori uolo.

Q. HATTERII. Emicabant densis undique nubibus fulmina, & terribili fragore horridæ tempestates absonderant diem, imbres undique & omnia procellis fauentia. Expectat, inquit, parricidam mare, intumuerat iubitis tempestatibus mare, iustis quoque nauigijs horrendum, fateor fateor dixi, fratrem tibi, si innocens est, fortuna commēdo, fragorem infelix, etiam nauigaturis omen, quod si quis gubernator uidisset, uitam suam abstulisset naufragijs, e littore emittitur.

MARCELLI ESERNINI. Habes, inquam, frater si innocens es nauigium, si nocens culeum: non feci parricidium, & quā facillime erramus homines, factum putauī, deliberabam an parentem patri. Fratrem, inquit.

TVRRINVS. in domo parricidiū facies inuenire, etiam locum à naufragis nauigium.

ARGENTARII. Quod iusseras factum est, periit frater. Viuit, inquit, & me dimisit, bono argumento probatur uiuere. Vtrasq; ad cœli manus sustulit. Si nihil unquam impie cogitaui, patrem meum etiam damnatus diligo. Dii immortales rerum iudices adeste, si aliter sentiret, infelicia sibi imprecatus est maria, sic nauem suam rexit.

BLANDI. Latebat in littore nauigium, quod etiam integrum infelicitate uexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subito mihi ferrum non sentienti cum animo pariter excidit, torpent manus, & nescio quā perturbatione tenebræ stupentibus offunduntur oculis,

oculis. Intellexit quàm difficile esset parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi quæ sola miseros in domo nostra respicis fortuna succurras, ita mihi cõtingat aut honeste dicere, aut mori, ita ex domo nostra ego sim ultimus reus, ut ille iurabat, meliorem se nouercam habuisse quàm fratrem. CORNELII HISPANI. Fateor uolui occidere, sed tũc intellexi quàm difficile esset parricidium. Ego, inquit, occidere patrem nolui, ne nũc quidem possum. Pater noster nauigauit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra naui. Quid hoc est? nauigauit damnatus felicius quàm qui damnauerat. Vade, inquit, patrem te habere mihi non licuit, habeo patronum, reuertere. Magnum pietatis argumentum, filio charus pater, etiã post supplicium. Vtrum uobis uideatur innocentiam apud piratas didicisse, an me apud piratas quidem perdidisse? ARELLII FVSCI PATRIS. Potuit patrem occidere, & quem testem timebat abdicatus a patre? Quo me conferam? in mare non possum, iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater, imperatumque ut sumerem supplicium, si qua est fides, tentari me putauit, an possem parricidium facere. PORTII LATRONIS. Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. TRIARII. In naufragio nauigabat, parum est quod non occidit patrem, imò etiam integra nauem dimisit patrem resolutis compagibus, infelix omen nauigationis. Insue mecum leo, certè sentiam maria, non ea uidebo. Scissa quoque uela fecerant sinus, & armatas classes naufraga præcesserat ratis, scires nauigare qui seruaturus esset patrem, etiam pirata dicitur, interim falso crimine male audit. CAESTII PII. Erat nauigium, imò fuerat, sed adhuc crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilominus sauit, maria iam quiescunt, prædones iam misereantur, irati iam parant. Ibamus præter sepulchrum matris, ille mortem timens, ego scelus: expecta, Vide an fortuna nobis obijciat scelus. Iacebat nauigium peruetus, & attritum salo, uix unius capax animæ. Veni ad uos, uictoriam pulchram petiturus, ut probem me parricidam. Non occidisti, inquit, fratrem nouerca, audiui iucundissimam uocem, fateor me parricidam, occidi fratrem, tutus sum pater, si hoc probetur: imposui in exarmatam nauem: non est occidere? Nouercæ quidem nunquam satis priuignus occiditur. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt, & hæc est conditio miserrima humani generis, quod nascimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, præceps locus, uenenum, naufragium, mille aliæ mortes insidiantur huic miserrimæ animæ, & hoc occidere uocatur, sed diutius. Si quis nunc stat in turba, & hoc dicit, huic quisquam parcat quod fratrem suum occidit, & occidisse se probat? Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter ministerio. Impositus est in nauem frater, qualem nauem? scitis, nihil esse periculosius, quàm etiam instructa nauigia, parua materia seiungit fato. Quid si uero non rudentibus committitur illa anima, non uelis, non gubernaculo defenditur, exarmata nauis, & utroque patens latere. Imponitur miser in naufragium, nauigio per se pestum ituro, pondus insuitur. Ecce nauem diuinitas armat, subito uisa sunt uela, subito nauis cœpit & regere se & attollere. Magnum est præsidium in periculis innocentia. Sæuum mare inuoluitur, procellæ spumante impetu latera nauigij urgent, pulsatur undique nauis periculis, innocentia tamen tuta est. O maria iustiora iudicijs. Omitiores procellæ patre, quàm effecistis animam. Nec hoc tantum diuinitus gestum est, quod peruenit tutus in portum, excipitur classe prædonum. Habeat pater mentem nauigandi, capietur iudex, ut illum pœniteat sententiæ suæ. Damnare me nouerca parricidij potui, parricidam facere nec damnando quidem potuit. Cognosce innocentiam meam in mari, quam domi noluisti. Complexu, osculis prosecutus est, sic patrẽ parricidam dimisit. IVNII GALI LIONIS. Multa non agnosco, frater domi damnatus est, ego in publico: illi obiectum est quod parricidium fecerat, mihi quod non fecerim: ille negabat, mihi nouo patrocinio utendum est, fratrem occidi: in ea domo, in qua parricida damnatur, hæc innocentia est. Video quos inuitos audire hoc genus defensionis, malo itaq; me uobis innocentem probari quàm patri. Fratrem non occidi, non potui fratrem occidere. Idem

Idem timuimus, idem dolumus, idem fleuimus; eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem nouercam: mitioris naturæ pectoris sum, mollioris animi. Non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium, animus meus durior est, alius clementior: apud piratas quoque inuenitur, qui non possit occidere, putas me dicturum ne alius occideret? Si mater nostra uiueret, puto illi tradidisset. Quod proximum fuit, mihi tradidit. Vtrum uobis uidetur per manus patris punire filium uoluisse, an ablegare priuignum? pudet me patrocini mei. Timeo ne cum cœpero narrare quid fecerim, dicatis, certe negabis te posse hominem occidere. **MVSÆ.** Traditus est frater puniendus mihi potissimum, quo istud proposito pater feceris, apud plerosque disputationem habet. Ego, si quid mitius illo tempore uoluit fieri, non intellexi. Imposui multum recusantem, & in sui culeo postulantem. Obsecris mihi molliorem animum, alius mitior est plus quam debet, alius seuerior est quam necesse est, medijs alius affectibus inter utrumque positus, totus in sua potestate est. Quidam & accusare & damnare possunt & occidere, quidam tam mites sunt, ut non possint in caput ne testimonium quidem dicere. Non possum hominem occidere, hoc uitium & apud piratas inuenitur. Alij uiuere sine reipublicæ administratione non possunt, alijs in priuato latere, & extra omnem inuidiam secessisse præcipua tranquillitas est, alijs non potest persuaderi, ut matrimonio obligentur, alijs ut careant. Sunt qui castra timeant, sunt qui cetricibus suis gaudeant. In tanta morum uarietate uidere quantulum sit quod excussem, non ambitioni, non inertiae ueniam peto, misericors sum, non possum occidere hominem. Gratulare pater nature meæ. Nunquam eiusmodi filijs parricidium faciet. Hoc uitium à te traxisse uideor. An non putas misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere, dextera simul ac mente languit, pro hoc ne Iupiter Mithridatem quam non dubium parricidam. **POMPEI SILONIS.** Gaude pater, neuter filius tuus parricidium fecit, dimisi in portum naufragum. Vis pater scire, accusator nocentior sit an reus? Conijce in alteram naturam nouercam, illa faciat uotum, precetur, si neminem innocentem accusauit, si priuignum immerentem non oppressit, in eos piratas incadat, qui nesciant captos dimittere. **PARS ALTERA: MVSÆ.** Parricida me? in mari regnat. **SEPVLLII BASSI.** Nega tu parricidam fuisse, quem scis esse piratam. **CAII SABINI.** Facinus indignum, parricida damnatus post poenam potuit dicere patri suo, morere. **DIVISO. LATRO** in has quaestiones diuisus. An licuit illi quod iubebat pater facere. Non licet, inquit, fratrem necare, ille damnatus erat, non enim iudicio publico ceciderat, ignosce si diligentior sum; cum uideam hominem tam facile damnari. Timeo ne quis me parricidij postulet, facile est, si dicenda sit domi causa, etiam nocens absolutionem sperare potero, in foro quid respondebam? Occidi fratrem parricidam, me quoque uocant, quod non affui reo, si licuit an debuerit. Nocens est iste, sed mihi frater est, naturæ iura sacra sunt. Quid de me iudicaturus es si fecerim? puto difficulter postea in me parricidium credes. Etiam si debuit parere patri, an ignoscendum sit illi, si non potuit. Fatebor, inquit, quod forte offensum est aures, patri parere uolui, fratrem occidere non potui. Obortæ sunt subito tenebræ, dirigitur animus, sublapsus est intercepto spiritu corpus, non possum fratrem occidere. Pone hoc loco piratam, non poterat. Quidam occidere hominem tantum non possunt. Quorundam aduersus hostes deficit manus. Fratris quoque beneficium non est tam magnum pater, quam magnum putas. Non ille te noluit occidere, sed non potuit. Nouissimas illas partes fecit, quamuis non occiderit, si tamen potuit damnatum, an abdicari debeat. Dicet enim pater, si non poteras, negasses: & misisses ad me, non posse te. Hoc loco Latro dixit rem ualde laudatam, dixisses, inquit, te non posse. Ita me nesciebas, putasti me occidere? Quid ergo sic loquebaris? iam unum parricidij condemnasses: deinde an puniuerit fratrem. Hac descriptio supplicij, quod dignum grauius etiā culeo fuisse, & adiecit hoc die illum poenas dare inter barbaros indultum, per quos necesse est illis patre populari capere, sed ne per illos quidem necesse est parricidium facere, Hac diuisione usi sunt, quibus placuit & illius causam defendere.

dere, inter quos & Geminus Varius fuit, qui aiebat adoleſcentem optimam cauſam habere, ſi non occidit fratrem, etiam innocentem, meliorẽ tamen ſi non occidit innocentẽ. Partitam autem materiã fecit erga has quaſtiones Geminus, & quibus idem placuit. An abdicari non debuit, etiam ſi nocentem fratrem non occidit: hic dicit, non licuit, non debui, non potui, An innocentem non occiderit. Bellam rem Geminus hoc loco dixit, cum cœpiſſet per omneis numeros fratrem tanquam reum defendere. Dicit, inquit, aliquis, tam ſero defendis. Non potui citius. Hodie primum res in forum delata eſt. Nouiſſime, an etiam nocentem ſatis punierit. **COLOR.** De colore inter maximos & oratores & declamatores diſputatum eſt, utrũne aliquid deberet dici in nouercam, an non? **P. ASPRENAS ET ALBVTVS,** & prætoratores magna horum rhetorum manus in hanc partem tranſiuerant, & qui in nouercam inueherentur fuerunt, & illi qui non quidem palam dicerẽt, ſed per ſuſpiciones & figuras: quam rem non probat **PASSIENVS,** & aiebat, minus uerecũdum eſſe, aut tollerabile infamare nouercam quàm accuſare. Quidam principia tantum habuerunt in ſua poteſtate, deinde ablati ſunt impetu. Excusatiuſ eſt autem in malum colorem incidere quàm tranſire. **LATRO** illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem uſus eſt, non potuit occidere. Et cum deſcripſiſſet ingenti ſpiritu titubantem, & interrogatione fratris occidendi concidentẽ dixit. **NOUERCA** aliud quære in priuignum tuum crimen, hic parricidium non poteſt facere. **CAESTIVS** colore alio uſus eſt. Tranſibamus, inquit, ſecundum matris ſepulchrum inuocare cœpit manes eius, motus ſum. Et puerili ſenſu colorem tranſcurrit, quid facerem, inquit, occidere pater iubebat, mater uetabat: & eũ colorem dixit, hæc me cum cogitaui, non eſt imperatum ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari, eligere ſupplicij genus liberum eſt. **FVSCVS ARELLIVS** hoc colore uſus. Tentari me à patre putauit, uno, inquit, ſupplicio alterum filium puniri, alterum experiri uult. **ALBVTVS** in argumentis plura poſuit, & omnes ferẽ colores contrectauit. In narratione hoc colore uſus eſt, & dixit, hoc unum mihi præſta beneficium, ſine me tanquam parricidam mori. **ARGENTARIVS,** Non tanquam frater eſſem, ſed huius conſilij inuentor dixit, Cogitaui quid facerem. Tandem inueni quomodo parricidium uindicare ſine parricidio. **PASSIENVS** hoc colore uſus eſt. Non putauit patrem utique uelle occidi filium. Videbatur mihi omnia miſericordiæ adiumenta præparaſſe, quod domi cognouerat, quod inter ſuos. Fratri, inquam, tradidit, age ſi parcere noluiſſet, cui tradidiſſet. **POLLIO ASINIVS** dixit in nouercam, itaque illo colore uſus eſt. Cogitaui mecum quid liceret, quid oporteret: ſi tantum inquam nefas commiſſum eſt, nullæ meæ partes ſunt ad expiandum ſcelus. Triumuiris opus eſt, comitio, carnifice. Tanti ſcleris, non magis priuatum poteſt eſſe ſupplicium quàm iudicium. **MARCELLVS** dixit ita, Si iſte parricidium fecit, ideo & ego faciam: & illam quam ſupra ſententiam retuli, habes, inquam, frater. **VARIUS GEMINVS** & ipſe dixit, Nolui occidere, egregie, inquam nouerca inter priuignos diuiſit odium, aliter alium aggreſſa eſt, alteri parricidium obijcit, alteri mandat: & hac illum figura defendit in narratione. Interrogaui fratrem, apud quẽ prætorem cauſam dixiſti? apud nullum, inquit. Quis accuſator fuit? nemo. Quis teſtis? imò qui teſtes? Vni enim etiam de minore ſcelere non creditur. Nemo, inquit. Quis de te pronunciauit? nemo. Quid pater inquit? Ego ſi reus fuiſſem, ad te non miſiſſem. **SEPVLLIVS BASSVS** hoc colore uſus eſt. Non habui parricidæ inſtrumenta, non culeum, non ſerpentes, parricidam tamen in maria proieci. **VIPSA NVS** duro colore uſus eſt. Hoc, inquit, ſupplicium tanquam grauius elegi, quid iſte, inquam, inſuetur, & ſtatim omnem ſenſum ſupplicij effugiet? imò ſollicitus pædeat, & quod ne inſuti quidem parricidæ patiuntur, ipſe poenã ſuam ſpectet: nihi ſperet, timeat omnia, peius debet quàm cæteri parricidæ mori, à patre damnatus eſt. Et hoc colore per totam declamationem uſus eſt ut diceret, hoc ſe tanquam grauius elegiſſe. Diſplicebat color hic prudentibus. Quam enim ſpem habuit abſolutionis, ſine pari, nec pepercit? **HATERIVS** hoc colore uſus eſt. Diu mecum diſputaui, parricida

cida est, quem non testis probauit, nō iudex coarguit, quid ergo? innocens quem condemnat pater? Inueni æque pœnā simillimā reo, meritam, nō tamen ex toto perditam ratem, quæ uel punire fratrem possit, uel absoluere. TRIARIUS & ipse quali sententiam de fratre ferre noluisset, egit & dixit. Tandē ad cœlū manibus leuatis, quicquid est inquā quod terris imperat, quod regnat profundo, quicquid est quod ex sublimi res spectat humanas inuoco, damnatus alto cōmittitur: Dī iudicate post patrem. Hæc sententia dicebatur ex Græco translata, sed Græca corruptior est.

A parte patris, quod ab archipirata dimissus est sic. CAESTIVS, Pœnam, inquit, putauit mihi hanc esse morte grauiorem, & sic posuit in narratione: Rogabam ut occideret non impetraui. VARIUS GEMINVS ait, In hoc me dimisit, non quia uolebat saluum esse, sed ad patrociniū suum, ut quia nō nunc occiderat, uideretur nec ante uoluisse. LATRO dixit, Quis porro uno me miserior est, qui uitam parricidæ debeat. DIOCLES CARYSTIVS elegantē sensum in procœmio posuit pro adolescente, cum diceret causas se abdicationis non inuenire, luxuriæ se occasionem non habuisse, parricidium sibi non obijci, & cōtra reos se minime laborare, fortasse, inquit, queritur, quod captum non redemerit, adiecit.

Et cum tractaret in ultima parte, debere patrem nosse uitia liberorum, & ferre utiq; in unico, adiecit.

ARTHEMON in descriptione tempestatis laudatus est, & belle accessit ad eam.

Et cum de ipso nauigio diceret, pulchre cœpit.

Et ultimum descriptionis suæ sententiam proposuit.

Et ad partem narrationis eleganter transit.

GLYCON dixit.

Soleo dicere uobis Cestium Latinorum uerborum inopia hominem Græcū laborasse, sensibus abundasse. Item quoties aliquid describere ausus est, toties substitit, utiq; cum se ad imitationem magni alicuius ingenij dixerat, sicut in hac cōtrouersia fecit. Nam in narratione, cum fratrem traditū sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una & infelici. Nox erat concubia, & omnia iudices canentia syderibus muta erant. MONTANVS IULIVS qui comis fuit, quiq; egregius poeta, aiebat illū imitari uoluisse Vergilij descriptionem. Nox erat & terras animalia fessa per omnes. Alituum pecudumq; genus sopor altus habebat. At Vergilij imitationem bene celsisse, qui illos optimos uersus Varronis expressisset in melius.

Desierant latrare canes, urbesq; silebant. Omnia noctis erant placida cōposita quiete. Solebat Ouidius de his uersibus dicere, potuisse fieri lōge meliores, si secūdi uersus ultima pars abscederetur, & sic desineret, omnia noctis erāt. Varro quem uoluit sensum optime explicuit. Ouidius in illius uersu suum sensum inuenit, aliud enim intercisus uersus significaturus est, aliud totus significat.

POPILIUS CICERONIS INTERFECTOR. Controuersia II.

ACTIO. De moribus sit actio. THEMA. Popiliū parricidij reum Cicero defendit, absolutus est, proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popilius, & caput eius ad Antonium retulit, accusatur de moribus CONTRA POPILIVM. BASSI SEPVLLII. Si accusasset Cicero Popiliū, uiueret. Occidit Ciceronē Popilius. Puto iam creditis occisum ab isto patrem, ut uno ictu pereat, tantū dabo pro Cicerone, si liceat pacisci. GABII SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut ueniret tempus, quo Popilius Ciceronem desideraret, Popili potes, inquit, Ciceronē occidere potes uel patrem. PORTII LATRONIS. Proflus occisus Ciceronē debebat incipere à patre. Antonius, inquit, iussit. Nō pudet te Popili, Imperator, te tuus credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manum, effecit ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum, felicissime licet cedat actio, id solum efficiemus, ut qui occidit Ciceronem tantum erubescat. Proh dī boni occisum Ciceronem, & caput eius humerotenus recisum. ALBVTI SILII. Cæde ceruices tanti uiri, & humerotenus recisum amputa caput. I nunc, & nega te parricidam, Hoc unum tantū feliciter fecisti, quod ante occidis patrē quam

Ciceronem. Facilius Cicerō pro parricida iudices mouit, quā pro se clientem. Ad uos hoc patroni exemplum pertinet. Nullos magis odit Popilius, quā quibus plurimum debet. Vbi cūq; estis iudices, qui in istum reū federatis, ecquid penitet ab soluissē? ARGENTARIVS. Impius est, ingratus est, audeo dicere parricida. Sensit Ciceronem stetit. Quantum eloquētia tua Cicerō potuit? Popilius de moribus reus est, abscidit ceruices loquentis, hęc est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam quēso Popili. Nihil tibi nisi occidendū Ciceronem mandauit. Duo fecit parricidia, quorum alterum audistis, alterum uidistis. CAESTII PII. Si dixerō, infamis adolescentia turpis est, infamis pueritia turpis est, respōdebit, tam ista Cicerō defendit. Non pudet Popili, accusator tuus uiuit: qui tam commune, quā spiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus eiectis? Parricida sic etiam tu peris. FVLVII SPARSI. Non credidisset Popiliū fecisse Antonius, nisi in mentem illi uenisset, illum & parricidium fecisse. Facinus indignum, à me defenditur Cicerō, cum Popiliū Cicerō defenderit. MENTONIS. Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit prāter Popiliū, quā nemo Popiliū prāter Ciceronem defendere, parricidam quem uiuus negarit Cicerō, occisus ostendit. Fortunam Ciceronis, Antonius illum proscripsit, qui accusatus est, Popilius occidit qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culeo totum insuisset. Video quid respondeat. Nō credet Antonius occisum Ciceronem à Popilio, nisi ei signum attulerit. TRIARI. Præsta Ciceroni quod propinqui Catilinae, quod amici Verri præstiterunt. Proscriptum transi. Ne à mortuo quidem manus abstinēt, lacerat occisum. Popili hoc parricidium tertium tuum est. POMPEII SILONIS. Nūquid magis exonerare te possis, præsta Ciceroni quod Antonius. CORNELII HISPANI. Dic Antonio, ego istud scelus facere possum & patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis postquam ad illum Popilius missus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Potuisti Ciceronem occidere. At quā bene persuaserat nobis Cicerō, parricidium te facere non posse. Occidisti tu Ciceronem loquentem. Nunquid inquit, & aliquis ex tuis uenerat index, an nemo Ciceroni timēdus est, qui cum Popilio uenit? Q. HATERII. Qui modo Italię humeris relatus est, nunc sic à Popilio refertur, proposito in rostris capite Ciceronis: tū unius metu omnia tenerentur, gemitus tamen Popilij liber fuit. IVLII BASSI. Proscriptus, inquit, erat Cicerō, pater certe tuus proscrip̃tus nō fuit. BLANDI. Dñi manes, Popilij senis patris, & inultę Cicerote persequuntur umbrę, ut quę negasti, parricidam sentias. CAPITONIS. Deduxi ad uos reum omnium, quos terra sustinet, nocentissimū, ingratum, impiū, percussorem, bis parricidā, nec tamē timeo, patroni uiderint, ne à Popilio quidem nisi post beneficiū occiditur. Nec damnationē tamen istius despero. Nō enim à Cicerone nunc defenditur, timeo ne causā non satisfaciat. Maior causa est, occisum à Popilio Ciceronē queri, quā fuit aliquādo probare nō occisum patrem. Ciceronem quisquam potuit occidere qui audiuit? Minturnensis palus exulem Mariū non hausit. Cimber etiam in carcere uidit imperantem. prætor iter à conspectu exulis flexit. Qui in crepidine uiderat Mariū, in sella figurauit. Non possumus de Popilio queri, eodem loco patronum habuit quō patrem. Pompeius terrarum marisq; domitor Hortensij se clientem libenter confessus est. Hortensius bona Pompeij non Pompeiū defenderat. Romulus horum mœnium conditor & sacratus cœlo parens, non tātā urbem fecit, quantā Cicerō seruauit. Metellus in Vestæ æde extinxit incendiū, Cicerō Romę. Glorietur Hannibale Scipio, Pyrro Fabritius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Sparthaco Crassus, Sertorio & Mithridate Pōpeius, nemo hostis Catilina propius accessit. Fert appensum cōto caput, & defluente sanguine hūc ipsum inquinat locum, in quo pro Popilio dixerat. BVTIONIS. Quanta fuit eloquentiæ probauit ab eo non occisum patrem, à quo occidi poterat etiam Cicerō. MARILLII. Si inimicus essem patronis optarem ut reus absolueretur. Turpe iudiciū, in ea ciuitate Ciceronem non defendi, in qua defendi etiam potuit Popilius. Popiliū pauci ex historicis tradiderunt interfectorem

ctorem Ciceronis, sed hi quoque non parricidij reum à Cicerone defensum, sed in pri-
 uato iudicio. Declamatoribus placuit, parricidam reum fuisse. Sic autem eum accu-
 sant, tanquam defendi non posset, cum adeo possit absolui, ut ne accusari quidē po-
 tuerit. LATRONI non placebat illum sic accusari quomodo quidam accusauerunt.
 Obijcio tibi quod occidisti hominem, quod ciuem, quod senatorem, quod consula-
 rem, quod Ciceronem, quod patronum tuum. Hac enim ratione non aggrauari in-
 dignationem, sed fatigari, statim illò ueniendum est ad quod properat auditor. Nam
 in reliquis adeo bonam causam habet Popilius, ut detracto eo quod patronum occi-
 dit, nihil negotij habiturus sis, & patrocinium eius est ciuiliis belli necessitas. Itaque
 nolo per illos reum gradus ducere, quos potest tutius euadere. Licuit enim in bello
 & ciuem & senatorem & consularem occidere, nec in hoc crimen est, quod Cicero-
 nem, sed quod patronum. Naturale est autem ut quod in nullo patrono fieri oportu-
 it, indignius sit factum in Ciceronem patronum. LATRO accusauit illum de mori-
 bus, primum quod sic uixisset, ut causam parricidij diceret, deinde quod patronū
 suum occidisset. Et fecit has quæstiones, an posset eo nomine accusari, quo absolu-
 tus est. Si quis, inquit, hodie uolet me parricidij postulare non poterit. Quomodo
 crimen quod obijci non potest, puniri potest? An in bello ciuili acta obijci non pos-
 sint. Honestè dixit, cum hūc locum tractaret VARIUS GEMINVS. Si illa, inquit, tē-
 pora in crimen uocas, dicis non de hominis, sed Reipub. moribus. Si potest, quod ci-
 uili bello actum est, obijci, an hæc obijci debeant. Hæc quæstionem in illa diuisit. An
 etiam si necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. Ad quædam enim nulla
 debet necessitas compellere. **DIVISIO.** Hoc loco Latro dixit summis clamoribus,
 ita tu Popili si Antonius iussisset patrem tuum occideres? Deinde an non fuerit ei
 necesse: potuisti excusare te, potuisti præmittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret
 & fugeret. Necesse certe non fuit, manum caputque præcidere mortuo. **COLOR.** Co-
 lorem pro Popilio LATRO simplicem habuit, necessitate coactum fecisse, & hoc lo-
 co illam sententiam dixit, miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo
 Ciceroni mori? **ALBVTIVS** dixit, in pœnam Ciceronis electum amicissimum Ci-
 ceronis, quasi exprobraturus per hoc illi suam fortunā esset: molestius, inquit, feret
 se à Popilio occidi, quam occidi. **MARCELLVS ETERNINVS** eundem colorem ali-
 ter induxit. Cogitabat, inquit, Antonius secum, quod Ciceroni excogitabo suppli-
 cium? Occidi iussero? olim iam aduersus hunc metum emuniuit animum. Scit mor-
 tem, nec immaturam esse consulari, nec miseram sapienti: fiat aliquid noui quod nō
 expectat, quod non timet, non indignabitur ceruicem hosti porrigere, indignabi-
 tur clienti. Popiliū aliquis uocet, ut sciat quantum illi defensi in Republica pro-
 fuerint. **SYLO POMPEIVS** hoc colore usus est, Offendebatur, inquit, proscriptio-
 nis, & quædam liberius loquebatur, non miror. Ciceronis cliens est, tanto magis oc-
 cide Ciceronem tuum. Et dixit, non suæ infirmitatis sententiam. Vterque inquit, sed
 diuerso genere punitus est. Ciceronis proscriptio fuit, occidi, mea; occidere. **MARIL-
 LIVS** præceptor noster sic narrauit, Iussit, inquit, imperator, iussit uictor, iussit qui
 proscripsit, ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat Respublica.
BLANDVS hoc inquit loco, uolo me excusare, dixi, Cicero me defēdit: respōdit, scio,
 me accusauit. I ergo, ut sciat plus sibi Antonij accusationem nocuisse, quā Popilij de-
 fensionem profuisse. **BVTEO** hoc colore, uocetur, inquit, ille Ciceronianus, ille cli-
 ens, amicus. Excogitauit quomodo Cicero sua periret manu. **CAESTIVS** hoc colore,
 Durissima, inquit, mihi militia in Antonij castris fuit, ob hoc ipsum, quod Cicero-
 nis erā cliēs, difficillime mihi expeditiones dabatur. Tunc quoque uocatus sum quasi
 ad pœnam. I, inquit, occide Ciceronem, nec credam, inquit, nisi attuleris caput, ma-
 gisque admiratus est potentiam suam, quod Ciceronem Popilio non licebat nō occi-
 dere. **FVSCVS ARELLIVS** hoc colore usus est, Antonij se partes secutum, ut si quid
 posset Ciceroni prodesset, facta proscriptio ad genua se Antonij præcidisse, depre-
 catum se pro Cicerone, offensum Antonium, eo magis dixisse, Occide quē mori nō
 uis. Hic color displicebat Palsieno, quia ad testem ducit; nam si hoc fecit Popilius,

non tantum quod defendat non habet, sed habet quod gloriatur. **HISPO ROMANVS** uehementi colore usus est & duro. Patronum enim Popilio dedit, & dixit aliter se causam acturum Popilij, aliter Antonij: pro Popilio dicturum, occidere nolui, coactus sum: pro Antonio dicturum, occidi Ciceronem oportuit, & dixit locū, aliter non potuisse pacari Rempub. quā si ille turbator oclū ē Repub. sublatus esset. Solus ex declamatoribus in Ciceronem inuectus est. quid ille, inquit, cū Antonium hostē iudicaret, & omnes Antonij milites, nō intelligebat se & Popiliū p̄scripsisse. Hic color prima facie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est. **VARIVS** quidem minus dixit, Cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodij mitteretur, qui contumelijs afficeret, antequam occideret, & uiuum laniet. **ARGENTARIVS** dixit, Vocatus ueni, post proscriptionē Antonius terribilior erat factus, etiā suis. Iussus sum Ciceronem occidere, quid facerem? Non parere uno modo poterā, si me occidissē, hoc nec Cicero poterat. A parte accusatoris illo loco, quō Popilius uenit, nemo non aliquid noui uoluit dicere. **LATRO** ait, P̄cluserat fores, nemo ad proscrip̄tū recipiebatur. Popilius ut uenit, admissus est. **CAESTIVS** dixit, Vtrenunciatum est Ciceroni, ait, Popilio semper uaco. **VISPANVS CORNELIVS** fecit etiam querentem Ciceronem, Popili tam sero. **ALBTIVS** dixit, quid est Popili? ecce, quid tuto lateo? nunquid mutandus est locus inepte ab Idibus? **PAVLVS** quidem induxit Ciceronem, tum maxime Popilij orationem legentem. Et **MVRREDIVS** non est passus hanc controuersiam transire, sine aliqua stuporis sui nota. Descripsit enim ferentem manum & caput Ciceronis Popiliū, & Popilij manū dedit Popilio, quanto aliter reus Ciceronis tenebas manum eius?

Ter abdicatus uenenum terens. Controuersia III.

THEMA. Ter abdicatus, ter absolutus deprehensus est a patre, in secreta domus parte medicamentum terēs, interrogatus, quid esset, dixit, uenenum, & uelle se mori, & effudit, accusatur parricidij. **PRO FILIO.** **CAESTII PII.** Dic quid cōmisi? certe nec secreta te fallunt, dimittam te, intelligetis cui parauerim, dic quid ante cōmiserim, nisi forte contentus es reo committere parricidiū, parricidā nihil. **ARGENTARII.** Volo mori, quia reus fui, quid ergo, reus uiuet? uiuet, quia sordidatus assidue debet pater. Reuertar ad uenenum, quando iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est. **ALBTII SILII.** Quare ergo non moreris? Non iuuat me mori, si quem alium iuuat. Ut interuenit, in alias cogitationes abiit. Ergo quisquam tam infelix fuit, ergo quisquam me magis odit, quā ego miser memet corpis? **VARIII GEMINI.** Ter, inquit, abdicatus es. Videris mihi pater obijcere, quod tam diu uiuam, quod pro me loquor. Nolite mirari, tam iracundum est innocentibus mori quā mihi feris defendi. **CORNELII HISPANI.** Scio quosdam periclitanteis illa iactare, nunc primum causam dico, hic ergo dicere non possem, iterum reus fui, nec dubito, qui nobis in odium uenerim, cum ipse me oderim. **PORTII LATRONIS.** Ter causam dixi, accessi ad hac supplicia mea, uenenum teneo, hoc si tibi satis non est, uiuam. **ALTERA PARS.** **ALBTII SYLLI.** Testor deos immortales, hoc me tribus iam cauisse abdicationibus, ne in domo mea uenenum deprehenderem. Parricidij reus uiuit, qui abdicatus mori uoluit. In quā angusto domus meae fortuna posita est, aut patri pereūdum est, aut filio. Quid habes, quare me mori uelis? Viunt orbi, uiunt naufragi, uiunt etiam quibus contigerunt liberi. Ter abdicatus cum se mori uelle dicat, uitam rogat. Teneo parricidium, quod apparet etiam in suam mortem paratissimum. **CORNELII HISPANI.** Nolite mirari, si debitas uires dolori meo nō exhibuero, tribus iudicijs experti estis, patres accusare nō posse. **VIBII RVFFI.** Cū tantum est quod fateris, quantum est quod negas? Tu uenenum quaesisti, tu uenenum emisti, tu uenenum intulisti in eam domū, in qua habebas inimicum patrem, recte uita tam odisses suam, cui parricidium obiecisses. Vis scire quid peccaueris? indica quis tibi uendiderit, dicetur illi, tu illi uenenum uendebas, tu ter abdicato uendebas, si ne dubio sciebas cui daturus erat, ita hoc ego iudicio filij mortem moror. Si me cum isto includitis, moriar, ut uobis hanc faciam inuidiam, quam iste mihi facere uoluit.

VARII GEMINI. Queritis, filius meus uenenū cui parauerit? uiuit. **POMPEII SYLONIS.** Mihi, inquit, parauit, & hoc est patri parare. Absolutus mori uult, reus uiuit. **MEVSÆ.** Habuit malum medicamentum Mithridates. Quis enim alius debebat habere quā parricida? habuit inquam Demosthenes uenenum & uixit, idem ego tibi pater quod Demostheni Philippus. **PORTII LATRONIS.** Cum abdicarem, si quid obieceram, aiebat, nunquidprehendisti? non tamen habebitis quod multū de eo dubitetis, quod negat parricidium, quod confitetur, uenenum est. Mori, inquit, uolo uiuo patre, & hoc parricidium est. Miser æquē timui ne biberet uenenū, quā ne daret. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Mihi, inquit, parauit uenenum, ne quis dubitet an alium possim occidere. **IVNII OTHONIS PATRIS.** Reus est parricidij, qui mauult mori, quā patrem uidere. quomodo uultis, magis probem uobis illum mori noluisse, non uult mori. Mori inquit, uolui. quare? quia ter uicisti. Si mihi credis, parricidium facere uoluit. Qualis est reus, cuius hoc unum patrociniū est, indignum se uita fuisse? Dico tam inuisum illi patrē fuisse, ut occidere uoluerit. **DIVISIO.** Non puto uos exigere diuisionem, cum coniecturalis sit cōtrouersia, habet tamen dissimilem cæteris coniecturam & duplicem, nō quomodo solet, inter duos reos, cum alterum coarguimus, aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio, tanquam cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur etiā propter hoc uenefica. In uno homine coniectura duplex est. Querimus enim utrum uenenum in suam mortem, an in patris parauerit. **COLOR.** Si hic color displicet pro adolescente, quo dixit Latro ut nihil mutaret, sed diceret, Mori uolui tædio abdicationis & infelicitatis assiduæ, cum in hoc tantum sordes ponerē, ut cum maiore tormento positas resumerem, & absoluto mihi uni, non finis esset periculi, sed initium: incipit præter coniecturam, & illa prima uulgaris in eiusmodi controuersijs & pertrita quæstio incurrere, an uenenum habere in mortem suam liceat. **ALBTIVS** illo colore pro adolescente dixit, non fuisse uenenum, Cum putarem, inquit, odio esse patri meo, uolui experiri affectum eius, quomodo mentionem mortis meæ ferret. itaq; palam & ita ut interueniret pater tenui. **FVSCVS ARELLIVS** eodem colore usus est, sed aliter: non dixit, experiri patrem uolui, sed ut miserabilem me patri facerem. **MVRRHEDIVS** pro cætero stupore suo dixit, medicamentum se parasse ad somnum, quia assidue sollicitudines, uigiliarum sibi facerent consuetudinem. **Vsus** colore est, & **Publiana** sententia dixit, Abdicationes, inquit, suas ueneno diluit. Et iterum, Mortem, inquit, meam effudi. Memini nos cum loqueretur de hoc genere sententiarum, quo iam infecta erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de **Publio**, quasi iam ille hanc insaniam introduxisset. **CASSIVS SEVERVS** summus **Publij** amator aiebat, non illius hoc uitium esse, sed illorum, qui illum ex parte, quæ transire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erant dicta, quā apud quenquam comicum tragicumq; aut Romanum, aut Grecum, ut illum uersum, quo aiebat unum uersum inueniri nō posse meliorem, Tam deest auaro quod habet, quā quod nō habet. Et illud de eadem re dictum, Desunt luxuriæ multa, auariciæ omnia. Et illos uersus qui huic quoq; ter abdicatione possent conuenire, O uita misero longa, felici breuis. Et plurimos deinceps uersus referebat **Publij** disertissimos. deinde auctorem uitij, quod ex captione unius uerbi plura significantis nascitur, aiebat **Pomponium Attellanarū** scriptorem fuisse, à quo primum ad **Laberium** transisse hoc studium imitandi, deinde ad **Ciceronē**, qui illud ad uirtutum studia transulisset: nam ut transeā innumerabilia, quæ **Cicero** in orationibus, aut in sermone dixit, & nota ut non referam à **Laberio** dicta, cū **Mimi** eius quicquid modo tolerabile habent, tale habeant, id quod **Cicero** in **Laberium**. **Diuis** **Iulius** ludis suis **Mimū** produxit, deinde equestri illū ordinē redditū iussit ire sessum in equestris: omnes ita se coarctauerunt, ut uenientem nō reciperent. **Cicero** male audierat, tanq; nec **Pompeio** certus amicus, nec **Cæsari**, sed utriusq; adulator, multosq; tunc in senatum legerat **Cæsar**, & ut replet exhaustum bello ciuili ordinem, & ut his qui bene de partibus meruerant, gratiam referret, **Cicero** in utramq; rem iocatus, misit enim ad **Laberium**

Publij Mimi.

transeuntem. Recepissē te nisi anguste sederem. Laberius ad Ciceronem remisit. Atqui solebas duabus sellis sedere. Vterq; elegantissime, sed neuter in hoc genere siam redeam. CASSIVS SEVERVS aiebat placere sibi illum colorem. Mori uolui. Et quasdam dixit inter disputandum sententias. Tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam, nihil tantū est, infelicem hanc animam, quam toties exagitat pater & infestat, semel recipiat. Sed illud rursus dicebat, Mihi serua istum animum, facies quod uoles absolutus. Quare ergo nunc non moreris, dicet aliquis? Primum non semper idem miseris libet, nonnunquam iuuat cum fortuna sua concurrere, illam fatigare. Deinde uerum uis quare non moriar interim? quia puto te uelle. OTHO IVNIVS ineptam sententiam uidebatur dixisse, non multum interest mea, aut enim me, aut filium meum uoluit occidere.

Mater cæca filium retinens. Controuersia IIII.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. **T**HEMA. Quidam cum haberet uxorem, & ex ea filium, peregre profectus, & à piratis captus, scripsit de redemptione epistolas uxori & filio. Vxor flendo oculos amisit, filium euntem ad redemptionem patris alimenta poscit, non remanentē alligari uult. **P**RO MATRE, CAESTII PII. Non est quod mulieris affectum lege æstimetis, quæ minatur, omnia fecit, ne filius alligetur, nauigaturus reliquit uxori filium, nec adhuc cæca erat. **A**LBVTII SYLII. Deducite filium, itaq; tene, complectere: audeo dicere, hoc par ne piratæ quidē diuiderent: si uellet filium alligare, pateretur ire quò properat. Ergo i adolēscēs, matris tuæ nec decem mensium quidem alimenta reddes: si pascere nō uis matrem, expecta saltē ut efferas. **T**RIARI. Legē attulit, qua catenas minetur, causa est quia timet. **M**ARCELLI ESERNINI. Si perseueras, me quoq; ad piratas trahe, impetra: bo ab illis alimenta & uirum meum. **F**VLVII SPARSI. Mater si non pascitur, mortura est. Pater etiā si non redimitur, pascitur tamen. **I**VLII BASSI. Patri tuo super sunt & oculi & alimenta. **A**LTERA PARS. CAESTII PII. Matrem meam imitari uolo, amare me docuit, unis uinculis duos alligauit. Si matris exemplo pius esse uoluerō, etiā oculos patri debeo. **A**RELLII FVSCI PATRIS. Desertorem tuum apud patrem inuenies. **V**ARIJ GEMINI. Qualis fortuna est, cui uincto mater catenas denuncias: eundum est uictori ad piratas. Omnia licet patri præstem, meliorem tamen habuit uxorem: quā multī me putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cum matre colludere. **F**VLVII SPARSI. Matri nihil timeo, si eam apud uos relinquo. Patri quid timeo, si eum apud piratas relinquo? **B**VTEONIS. Oculos certe eruam mihi, ne plus marito præstiterit uxor. **D**IVISIO. **L**ATRO hanc controuersiam quasi esset tota officij declamauit. Nullas quæstiones iuris inseruit, sed comparauit inter se incommoda patris & matris, & tanquam quæreret, dixit. Vtrum ad redimendum potius captum patrem filius ire deberet, an ad alendum cæcā matrem subsistere. Et sic eam diuisit, ut diceret, hoc quod pater desiderat, utile est patri. Nouissime tractauit, ne patri quidem utile, utiq; si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum. In epilogis uehemens fuit. **A**POLLONIVS GRAECVS ET **B**VTEO fatuam quæstionem mouerunt. Primam, an lex quæ de alendis parentibus lata est, ad patris tantum nomen pertineat. Illi sunt omnia priuilegia data, & ipsam poenam non alentium, signum esse nō muliebris potestatis. Res est ineptior quā ut coarguenda sit, itaq; transeo. Illud unum quod dicebat **P**OLLIO **A**SINIVS referam. Nunquam tentari debere in causa uerecunda improbam quæstionem. **H**ISPO **R**OMANVS illam mouit quæstionem, an lex de alendis parentibus non pertineret ad matres: ut uiuis parentibus filius, inquit, familiæ nulli poterit seruire nisi patri, omni alia seruitute liber est. Puta enim te alimenta petere ab eo, quem pater mittat peregre, quem nauigare iubeat. Primæ partes sunt patris, secundæ matris. **A**LBVTIVS non iuris fecit illam quæstionem, sed æquitatis, ita tamen, ut iuri adiungeret, & matris prius esse, quā patris officium. **S**YLO **P**OMPEIVS illam fecit quæstionem, An quoties duobus cōmunis esset potestas, eius tota fieret qui præsens esset. Puta,

Puta, inquit, te seruū esse communem, huic domino seruies, qui præsens est: puta
 andum esse communem, is fructus percipiet qui præsens est. Illam quæstionē huic
 duram subiecit, an nunc pater nullum ius in filium habeat. Quomodo, inquit, ciuis
 ara habeat, qui liberi hominis non habet: patrem habet ille nullam in potestatem,
 habet matrem in totius legis possessionem. Est iam non commune illi ius in te, sed
 proprium. VARIUS GEMINVS sic diuisit, An non semper filius cogi posset, ut mā
 tre aliat. Deinde, an nunc cogendus non sit. Non semper, inquit, filius cogitur. Tran
 sio illos qui non possunt, ægrotos & inutiles, aliquis ad propellendum hostem pro
 ficitur, in cuius unius militiā posita est salus publica. Hunc retinebit mater, puta
 legatū, de summa Repub. puta fœderis. Huic mater uincula iniiciet. Per partes com
 parando utrunq; officium: Ille, inquit, peregre est, tu domi, ille captus, tu libera, ille
 inter piratas, tu inter ciues, ille alligatus, tu soluta es, at tu cæca es, ille hoc infelicior
 quod uidet. Quid enim uidet? cathenas suas & cædes, & uulnera & cruces eorū q
 non redimuntur: at periculosum est nihil, nisi domi manere & flere. LATRO dixit,
 pro matre submisit & leniter agendum. Non enim uindictam, inquit, sed misericor
 diam quærit, & cum eo adolescente cōsistit, in quo ita exigit pietatem ut impediatur.
 Aiebat itaq; uerbis horridioribus abstinendum, quoties talis materia incidisset ip
 sam orationem ad habitum eius, quē mouere uolumus ad affectus, molliendam.
 In epilogo nos quoq; uocem de industria infringere, & uultum deſcere, & dare o
 peram, ne dissimilis sit orationi orator, compositionem quoq; illis minorem conuer
 nire. CALVVS, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquen
 tiæ habuit usq; eo uiolentus accusator, & cōcitatatus fuit, ut in media actione eius sur
 geret Vatinius reus, & exclamaret: Rogo uos iudices, nū si iste disertus est, idē me
 damnari oportet: Idem postea cum uideret, a clientibus Catonis rei sui Pollionem
 Asinium circumuētum in sorte, imponi se supra cippum iussit. Erat enim paruulus
 statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis uocat illum † falluputium
 disertum, & iurauit si quam iniuriā Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se
 in eum iuraturum calumniā, nec unquā postea Pollio a Catone aduocatisq; eius
 aut re, aut uerbo uiolatus est. Solebat † postea excedere subsellia sua, & impetu la
 tus usque in aduersariorum partes transcurrere. Et carmina quoq; eius quamuis io
 ca sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio, digito uno caput scalpit, quo
 credas sibi hunc uelle uirum. Compositio quoq; eius in actionibus ad exemplū De
 mosthenis riget, nihil in illa placidum, nihil lene est, omnia excitata & fluctuantia.
 Hic tamen in epilogo quem pro Messio, tunc tertio causam dicente habuit, nō tan
 tum leniter componit, sed cum dicit, Credite mihi, non est turpe misereri, & omnia
 in illo epilogo ferē non tantum emollitæ cōpositionis sunt, sed infractæ. In hac con
 trouersia Publiā sententiam dedit. FETVS quidam rhetor staturæ pusillæ, in
 quam Euctemon homo uenustissimi ingenij græcē dixit, Antequam te uiderem ne
 scio rhetor an † foratos esses. Fuit autem CAESTII sententiā, Captus est, inquit, pa
 ter, si te capti mouent, & hæc capta est: & quasi non intellexissemus ait, nescitis dici
 captos luminibus: & illud dixit, Mittes tamē epistolam infructuosam, odisse illam
 debes, hæc est quæ matrem tuam excæcauit: & illam falsissimam in quam multi in
 cidunt, Propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere. Et iterū
 inquit, Lachrymæ matri defunt, causæ supersunt, tanquam cæci flere non soleāt. Me
 mini CRISPVM quendam antiquum rhetorem in illa controuersia uiri fortis, qui
 tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in a
 cie manus: Exurgite nunc uiua cadauera, rogate pro fratre. Sed quid ego meos de
 rideo, alter quod roget non uidet, alter quod roget non habet. Multis cōpositio bel
 le sonantis sententiæ nomen imposuit. Itaq; memini LATRONEM PORTIVM ut
 exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maxime quia Triarius com
 positione uerborū belle cadentiū multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat,
 in quadā controuersia cum magna quasi fluere & concitata, sic locum conclusisse.
 Inter sepulchra monumēta sunt. Et cum scholastici magno clamore laudaret, inue
 nit

forte, Salapust
 um, quod sal
 sus & parvus
 esset, a sale &
 pusio.
 al. praterca

forte, orator

Quis

ctus est in eos ut debuit, & hoc effecit ut in reliquum etiam quæ bene dicta erant ter-
dius laudarent, dum invidias uererentur. GLYCON dixit

trouersia dixit.

ROMANVS tamen

In quibusdam corruptum uidebatur.
HYBREAS in hac con-

Quinquennis testis in procuratorem. Controuersia v.

THEMA. Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat duxit aliam, sustulit ex ea
filium. Habebat procuratorem in domo speciosum. Cum frequenter essent iur-
gia nouerca & priuigni, iussit eum emigrare. Ille trans parietem habitationem con-
duxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & matris familiae. Quodam tempore
paterfamilias in cubiculo occisus inuentus est, uxor uulnerata, communis paries per-
fossus. puer iubetur percussorem cognoscere. Ille procuratorem digito denotauit, ac-
cusat filius procuratorem cædis, ille filium parricidij. ARELLII FVSCI P. Ut au-
diui clamorem, si qua est fides, deprehensos à patre adulteros putavi. Quis ferret te
uoluntariam testem in forum uenientem, etiam si uenires dictura pro filio? miseri-
me puer quamuis periclitor, plus tamen pro te timeo, nimium fraternis insidiis ue-
stigijs, itaq; iam tibi cum matre non conuenit. Quamdiu mater uixit, pater me fuit
procuratore contentus, nec facile fit parricidium. Vis scire quantum natura possit
etiã infans pro patre loquitur. TRIARI. Vixit patre adultera, moriente conscia, mor-
tuo testis, aliquis uno teste contentus est, dabo populū, obijcit priuigno parricidij,
filio mendaciū, intrat procurator quā solebat. Dic puer, quis patrē tuum occiderit?
dic audacter: eundem nominas, quem populus: nox placet sceleri, prorsus adulteri
tempus: habui patrem tam bonum, ut cum uxorem habere uellet, tamen me nouer-
cam habere noluerit. Quo mihi lumē: ea tantum admissuro nefas optanda nox est.
Quid inquit, ante peccaui? dissimile est, memento enim de homicida quæri, potest
tyrocinitum esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti ut discerne-
res, erat illic quem leuiter uulnerare deberes. Videmus adactum in præcordia gla-
dium, sic ego nouercam uulnerassem: frater quæro an uideris procuratorem proxi-
ma nocte: mihi de prioribus quæro. VIBII GALLI. Ego taceam de adulterio quod
persequitur & populus: ego taceam de parricidio quod persequitur puer: Testor
uos iudices saluum patrem reliqui à magnam in contrarium seculi nostri peruersi-
tatem, inuentus est qui patrem posset occidere, & nouercam nō posset. Etiam si quis
occidere patrem nō potest nouercā potest. SEPVLLII BASSI. Dum perfordio pa-
rietem, aliquis sentiet. Cuius uis leuissi- num somnum. pueri, an senis, an mediæ æta-
tis? Pueri: frater sentiet, senis: pater. Mediæ ætatis: nouerca. Quarerem quā sor-
dida domo natus esset, si ullam habuisset, nunc inquisitionē nostram humilitate effu-
git. Non miror si nescis, q̃ difficile sit patrem occidere, cum incertum habeas patrē.
ALBVTII SYLLII. Quæro à te mulier, an filio tuo credendū putes. Liceat mihi nu-
trire puerū, ne cum matre illi, ne cū tutore queat conuenire. Tres in cubiculo sunt,
patrem occidis puerum cōtemnis, adulteram non times, singuli se serui libertiq; of-
ferebant, puer stabat ante omnes, percussor latebat post adulteram. Quid ante pec-
caui? cuius uxorem corrupi? quod si fecissem, hominem occidere, sed patrē nō pos-
sem, hominem occidere bonos habeo testes, timet hunc in aliena potestate. Aspice
corpus patris q̃ grauis plaga, quā alte adactus est gladius, sic ego nouercam per-
cussissem: CAESTII PII. Adulterum te esse non unum testem dabo, non corruptū,
dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam grauiter percussi, quā debui nouer-
cam. Nouercam ne sic quidem, quemadmodum patrem. IVLII BASSI. Tibi fuenit
necessarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas, mihi superuacuum
erat, ne instrumento parricidij detegerem parricidium. Si rerum natura pareretur,
obliuiscendum mihi erat patris dum occiderem. Minore licentia, quæ nō uidemus
agimus, & quamuis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem
occidi, totus mihi lectus purgandus est, tibi parcam, parricidium nō habeo, nō pos-
sum gloriari ultione patris, frater illam meus occupauit. BLANDI quā difficile
est filio

filio patrem uulnerare, & quàm facile priuigno nouercam occidere. **VARI** **GEMINI**. Patrem, inquit, occidisti, testor uos iudices nihil leuiter hæ manus faciunt, u-
trum non habui potestatem; atqui uulnerata est, uí nolui te occidere, non habui po-
testatem, atqui uulnerata es, leuiter uulnerata es, quàm diligenter seruata es. Tu te
monium dic, & ostende uulnus, percussor ille quàm timuit, ne occideret. **POR** **TII**
LATRONIS. quare lumen affero; fortius parricidium faciam, si nō uidero patrem;
occidere aliquis patrem antequam nouercam potest, nouercā ne post patrem qui-
dem potest. **TRIARI**. aliquis parricidio puras manus seruat, & inde incipit quo
peruenire difficile est. **DIVISIO**. Has controuersias quæ & accusationem habent,
non eodem ordine omnes declamauerunt, quidam fuerunt qui ante defenderent
quàm accusarent, ex quibus Latro fuit. Fuscus Arellius, Debet, inquit, reus in epilo-
go desinere, optime autem epilogum contexi defensionī, & homines magis defen-
senti quàm accusanti fauent. Ultima sit pars quæ iudicem fauentem possit admitte-
re. Quidam permiscuerunt accusationem ac defensionem, ut per comparisonem
duorum reorum irent, & crimen simul repulissent statim transferrēt, ex quibus fuit
Caestius. Hoc non semper expedit, utiq; qui imbecilliorē partem habent, non est
utile cominus congregi, facilius latent quæ non comparantur. In hac controuersia
duo uel tres rei, nouerca enim procuratori coniungitur. Itaq; à filij parte utique aie-
bat prius accusandum, quia unum debebat crimen defendere, duo obijcere, & adul-
terij & cædis: si qua sunt ex utraq; parte difficilia, non colorem, sed argumentatio-
nem desiderant: itaq; ne modum excedam præteribo. Circa uulnus nouercæ quidam
bellas res dixerunt, quidā ineptas, imò multi ineptas. Prius illa quæ belle dicta sunt
referam. **FVS CVS**. Ut restricta leui uulnerē est cutis, non credas factum, manu pri-
uigni, credas amatoris. **PASSIENS** ait, Sed leuiter te uulnerauit dextera illa, cui
nec paries obstitit nec pater. **VARI** **GEMINVS** dixit, da ferrum testi meo, for-
ius feriet. **CAESTI** **VS** dixit, cum descripsisset quàm leue uulnus esset. Nouercas;
inquit, mihi, si amica tuæ nocere potuisses. **NIGER** **BRVTIDI** **VS** quotidiano uer-
bo satis significanter usus est. Riualet, inquit, occidit, amicam fauciauit. **HISPO**
ROMANVS eiusdem generis rem dixit, ostende nouerca, ostende id quod amator
uellicauit. **BASSVS** **SEPVLLI** **VS** dixit, Maritum occidit, adulteram strin-
xit. Ex illis qui res ineptas dixerant, primus sibi ante omnes **MVS** **A** ridetur, qui cū
uulnus nouercæ descripsisset, adiecit, At Hercules pater meus tanquam paries per-
fossus est. **MVRRHEDI** **VS** patrociniū putat esse, quod causæ suæ sanguinem
tulit. **NEPOS** **LICINI** **VS** ait, Non est istud uulnus, sed ludentis adulteri morsus.
SENIANVS, Ex illa stultorum nota sententiam protulit. Non uulnerauit, inquit,
nouercam, sed uiri sui sanguine aspersit, cum illic uulnera tantum ponantur. **VINI**
TIVS exactissimi uir ingenij, qui nec dicere res ineptas, nec ferre poterat, solebat
hanc sententiam Seniani deridere, & similem illi referre in oratione dictam Mon-
tani Votieni. **SENIANVS** in hac eadem controuersia dixerat, Nihil puero est te-
stis certius, utiq; quinquenni. Nam & ad eos peruenit annos, ut intelligat, & non-
dum ad eos quibus fingat. Et hæc diffinitio, inquit, ridicula est, nihil esse puero tes-
tis certius, utiq; quinquenni, puta nec si quadrimus puer testis est, nec si sex anno-
rum. Illud uenustissime adijciebat. Putes, inquit, aliquid agi, omnia in hac senten-
tia circumspecti hominis sunt, finitio, exceptio. Nihil est autem inamabilius quàm
diligens stultitia. **MONTANI** **VOTIENI** sententiam huic aiebat esse similem, &
deridebat hanc in oratione, & expectatum est animal canis utiq; cathenarius para-
tus: erat autem non æquus ipsi Montano, accusauerat illum apud Cæsarem à Co-
lonia Narbonensi rogatus: at Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eo-
dem die quo accusatus est à Vinitio, decertauerit, in Vinitij actionem sententias
suas referebat. Eleganter illud dixit **SVRDINVS**. Rogo nunquid putas illum al-
teram partem declamasse? Grauis scholasticos morbus inuasit, exempla cum di-
xerunt, uolentes illa ad aliquod controuersiae themare digere. Hoc ut aliquando fa-
ciendū est cum res patitur, ita ineptissimū est luctari cū materia & longe arcessere;
sic quo.

sic quomodo fecit in hac controuersia, qui cum diceret pro filio locum, de indulgentia liberorum in parentes, uenit ad filium Croesi, & ait, Mutus in periculo patris naturalia uocis impedimenta rupit, qui plus quam quinquennio tacuerat: quia quinquennis puer ponitur, putauit ubicumque nominatum esset quinquennium, sententia fieri, quia Latroni bene cesserat: qui cum diluisset uulnus exiguum, dixit, Aspicite istam uix apparentem cicatricem, rogo uos, non putetis puerulum fecisse, & ne puerulum quidem quinquennem. GALLVS VIBIVS improbam dixit sententiam, cum eadem describeret, Occidit, inquit, maritum, nouercam laesit, puero pepercit, cum eadem tabat suum. Valde enim puero Caestius aiebat parcendum. Itaque dixit cum laudaret eius testimonium, procuratori natus es. HERMAGORAS hunc sensum decentius posuit.

Blandi sententia laudabatur, cum descripsisset à puero demonstratum procuratorem, digito, multa significante. EVCTEMON dixit.

MVRRHEDIVS Mimico genere fatuam sententiam dixit, cum dixisset nouercam disputare contra filij sui testimonium, Facit, inquit, quod solet pro amatore, sanguini suo non pepercit. NICOCRATES LACON aridus, sed & uetus declamator dixit,

HERMAGORAS cum miserabilem dixisset pueri conditionem esse, qui infestus nouercæ & procuratori reddetur, dixit iam procuratorem clamare. *απελές.*

Demens qui seruo filiam iunxit. Controuersia VI.

THEMA. Tyrannus permisit seruis, ut dominis interemptis dominabus suis nubant. Profugerunt principes ciuitatis. Inter eos, qui filium & filiam habebat profectus est peregre: cum omnes serui dominas suas uitiaissent, seruus eius uirginem seruauit, occiso tyranno reuersi sunt principes, in crucem seruos sustulerunt. Ille manumisit, & filiam collocauit, accusatur dementia. CONTRA PATREM. ARGENTARIJ. Habermus solatium, si has nuptias fecisset tyrannus, non pater: habet hunc illi honorem, fac dotalem, sine dominam custodiat. Sanum putatis esse qui mauult tyrannum imitari quam seruum? pater noster honestis parentibus natus, qui enim aliter conditionem matris nostræ habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset? CAESTIJ PII. Soror opto tibi perpetuam sterilitatem, cum dicerem, manumittamus seruum, aiebat, expectemus sororias nuptias. Ergo tibi soror ut honestos habeas liberos adulterandum est. Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciarijs. Plus seruo dominus permisit quam tyrannus. Qui facit has nuptias, insanus est aut tyrannus. Quis hoc potest credere, optandum filie fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogauero patrem, quod grauissimum in tyrannide fuerit scelus, si sanus est, respondebit, quod dominæ seruis collocatæ sunt. FVLVJ SPARSI. Eligitur maritus quem sanus pater dotalem dedisset, gener tuus ipsis nuptijs crucem meruit. Egregium generum, cui nihil est gloriosius, quam quod inter cruciarios non est. Grauiissima quoque ipsi seruo facta est iniuria, dominam suam non licuit illi seruare uirginem. BLANDI. Fecit etiam seruo iniuriam cum detraxit abstinentiæ gloriā, nuptijs suis manumissus est. O matrimonium omni adulterio turpius. IULIJ BASII. Liberata Repub. quod me tristem uidistis, nolite mirari, nobis etiamnum uiuit tyrannus. Virginitatem quam sub tyranno seruauerat, perdidit sub patre. Dic furci fer cui sororem meam uirginem seruastis? dici placet, mihi. Non uitiauit, inquit, cum liceret illi. Ita ne dignus est nuptijs, quia indignus est cruce? ex cella suæ domini migrabit in cubiculum, uel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam. CORNELII HISPANI. Melioris conditionis sunt uitiatæ quam uirgo, illis mutare nuptias contigit. Quare tyrannicida præmium accepisti? etiamnum aliqua ex adictio tyranni nupta est: qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ne tyrannum accusare posset, Quod ille, inquit, filiam meam uirginem alteri seruauit, nunc maritus est: qui sub tyranno quoque nihil aliud potuit quam raptor esse, is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est: propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus, nihil per totum publicæ seruitutis spacium indignius uisum est, nihil dijs hominibusque minus ferendum: itaque tyrannus post hoc occisus est, desponsa dispuel

& puella, omnia ex edicto tyrannifac̃ta sunt. ALBVTH SYLII. Egregius gener, cū
 hæc una gloria est, quod comparatus cruciarijs frugalior est, melius seruus custo
 diuit dominam, quàm pater filiam suam collocauit: quemadmodū iratus tyrannus,
 alienos inimici tibi nepotes precantur: cum sanus pater fuit, ne has uideret nuptias,
 fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiæ, quod egit tyrannum in mor
 tem, patres in exilium, seruos in crucem: quomodo qui sic fugis, sic collocas? Hone
 stius exules quàm focer. Si uoles inuenire generi tui propinquos, ad crucem eundū
 et ARELLII FVSCIPATRIS. Ex seruo gener, & ex dōmina uxor, ex dōmīno focer
 et factus, quis has nuptias non tyrannū putet? patrem tyranni criminibus accuso,
 tyrannum patris, quid de tyranno loquor? patris similis est. Quid, de patre non que
 rar: tyranno similis est. Miserrima soror sub tyranno patrem desiderabas, id in filia
 tua coegisti, quod tyrannus tantum permiserat. Nunc nobis pater, si sanus es, exulā
 dum est: quid enim miserius accidere potest, quàm is status in libertatē, quem ceter
 uix serunt in seruitute: fugimus ne seruiremus, felicitatē nostram in calamitatem
 conuertit, aliquando enim fugit. Satius cum ceteris contumeliam ferrē, quàm liber
 tatis omnibus solos in tyrannidem reijci. Seruo libertatem dedit, filiaē seruitutē ser
 uo filiam dedit, innocentiam abstulit. Nescio quid sibi uelit, quod serui meritū lau
 dat. Tyrannum enim laudare debebat. Seruus non stultus, tergum, & caput suū de
 lictis præsentibus prætulit: si dixisset, timuisse tantū, laudabo, & hanc illi etiam nunc
 optabo mentem. Ceteræ honestos inuenerunt seruos, hæc talem habet, quales illæ
 in tyrannide habuerunt. Soror mea ancillulæ pellex est, sed ut domina nuberet, con
 seruigia decellula exacta est. Nullum in tyranno maius scelus fuit, quàm quod tibi li
 buit imitari. O te soror miseram quod ista non sub tyranno passa es, iam enim pati
 delisses. Hoc tu putas præmium esse quia dominam non uiolauit: uiolet quantū uo
 let. Ille uero, ut dicis, iniuriam tibi fecit, quia affinitatem tuam moratus est. Si nō ces
 sasset iam fortasse ex illo nepotes haberemus: habebimus generum, si possumus, pa
 tri similem, sin minus nō erubescendū, cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua & pe
 netralia, in quæ deducatur, uxor, quem adiungamus ad domum, non quem extēsum
 doleamus. PORTII LATRONIS. Qui omnia tuleramus, hos fugimus. Vocat seruū,
 & quia crucem non meruerat mereri iubet. Ita ne furcifer tu potuisti dominā com
 plecti: putasti autē te per tyrannum uicturum, aut semper futurū patrem? felicissimū
 uidebuntur, quibus contigerit raptus tyrannus. Ita sine dubio beneficium dedit, qui
 custodiuit dominam à stupro, se à cruce. Cum infelici face ad dōtalē suum noua nu
 pta deduceretur, si quia fides est exhorui, quasi repositum esse edictum, cogitabam
 quem sorori uirum eligerem, simpliciter fatebor, fastidiebam iam eas conditiones,
 quæ ante profectionem fuerant, aiebam, illo tempore & aliæ uirgines erant. Nō ui
 dauit, inquit, sub tyrannide, o nos felices, si nunc quidem. TRIARIVS. Age, hoc nō
 est præmium, unum spectare omnium cruces? Certum habeo si habuisset tyrannus
 filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, aperiri iubet maiorum imagines
 cum maximæ tegendæ sunt. VARII GEMINI. Eadem hora & libertum fecit, & gene
 rum, hoc fecit quod tyrannus non cogit, nisi cum irascitur, seruus ne tunc quidē fa
 cit cum cogitur. Generum habes, qualem? ut illi laudationem suam reddam, nempe
 frugi seruum, seruis tuis paritura fratres. Quantum ad expositionem rerum perti
 net, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam, quæ post tyrā
 nidem gesta sunt, non dubitabam quin esset tyrannicidæ nuptura: si sub tyranno ui
 rata esset, haberemus, hoc non tibi uni accidit: nondum tyrannum occisum puto, e
 tiamnum tyrānicas nuptias uideo. MARYLLII. Nunc sciam, an merito libertatē ac
 ceperis, si liber non merueris crucem. hoc quod obijciō, qui in pluribus fecit occi
 sus est. L. VINITII. Nunc in domo nostra matrimoniū est, cuius me puderet, etiam si
 raptus esset. Quàm miseros putatis iudices esse eos, quibus quidē duo quæ miserrī
 ma fuerunt optanda sunt, tyrannus & raptor. Vna generi tui cōmendatio est, quod
 se aliquando ista puella putauit indignum. VALLII SYRIACI. In eadem conditio
 ne iudices sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta non sit, aut nur
 Fi pserit

pferit: & tamen quid ille meruit, quamdiu per dominum licuit, innocentissimus
 seruus. **SEPVLLII BASSI.** Nuptias clausa domo fecimus, in contubernium de-
 ducta serui domina est, ita iste dexteram sororis meae nisi dum manumittitur non
 contigit. **POLLIONIS ASINII.** Inter nuptias fescenninos in crucem generi nostri
 iocabantur. Miserrimum egisse mediem memini, quod seruire coepit **R. P. Miser-**
 rimum diem egisse memini, quo in exilium fugimus. Inter hos dies sororis nuptias
 numero. Miserrima soror fortasse uernularum tuorum nouerca es, pater uolo du-
 cere uxorem, dic quam mihi ex ancillis despondeas. Contra **ALBVTTII SYLLII** Ser-
 LATRO in has quaestiones diuisit. An etiam si non debuit filiam sic collocare, dam-
 nari tamen ob hoc non possit dementia. Licet, inquit, mihi filiam meam cui uelim
 collocare, isto modo & repudium remifero genero. Accusor, male collocasti fi-
 liam, & multi alij. Quid tibi uidentur hi, qui abdicat filias suas: auari, sed mala cau-
 sa est, nec ob hoc damnabor. Tu patrem debes dementem accusare, non sanum re-
 gere. Ego istud an sine ratione fecerim, uidebimus, satis est si sana mente feci. Dein-
 de an sic filiam collocare debuerit, Hoc in hac diuisit, an etiam si meruit seruus, non ta-
 men sic illi referenda fuerit gratia. Deinde an bene meruerit. De facto serui primum
 disputauit. Deinde animo factum quali. Non dominam constuprauit. Auge bene-
 ficia, nec dominum occidit, nec adultero dominam uenundedit. Non est benefi-
 cium, scelere abstinere. Et tyrannus permisit dominam rapere, non coegit. De hoc
 beneficio non est quod laudes seruum, alioquin iniuriam fecit, si non subducta est
 iniuriae, sed reseruata, tunc tamen solatium fuisset cum multis pati. Denique quod
 aliae in tyrannide passae sunt, haec in libertate, ceterae absentibus suis, haec praesenti-
 bus. In alijs stuprum uocabatur, in hac matrimonium, in alijs finis expectabatur in-
 iuriae, in hac nullus, Denique illarum stupratores suffixi sunt, huius manumissus. De-
 inde de animo serui. **COLOR. LATRO** colorem a parte filij, quare non uitiaisset ser-
 uus, hunc fecit, timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata Republi-
 cæ poenas qui contaminassent dominas suas darent, & aduentare iam tempus ul-
 timum tyrannidis uidebatur, cum ad summam esset perducta rabies, quæ nun-
 quam nili ex desperatione fit. Itaque cum uideret, inquit, suffigi cruci seruos clama-
 bat, hoc ego futurum sciebam. In ultima oratione **LATRO** dixit, Serui quoque no-
 mine tecum queri possum, quem qui frugi fuerat, nequam fecisti. **ALBVTTIVS** hoc
 colore usus est, immatura etiamnum puella, nec adhuc iniuriae idonea, & ideo illam
 non adduximus, quia ætatis beneficio tyrannidem sentire non poterat. **CAESTIVS**
 dixit. Ego planè non sum detractus seruo suam laudem, habui bonam mentem,
 sperauit posse fieri, ut si uirginem seruasset, nuptijs dominae manumitteretur. **VA-**
RIVS GEMINVS ait, Fortassis amicam habebat, hac delectatus abstinuit, nam qui
 dam uirginum concubitus refugium: fortasse sciuit illam non esse passuram, & il-
 lud quod nequam quoque seruus interdum frugi facit, malam fortunam timuit. &
 hanc sententiam quæ ualde circumlata est, adiecit, An etiam furcifer auderet cum
 domina concumbere, nisi illi pater permisisset, & illud dixit, Ad hoc pater ab exi-
 lio redibam. Exilium ergo quid fugimus. **BVTEO** uoluit uideri reuera mente lap-
 sum patrem, & in narratione hoc dixit, Quam moestus uenit domum ab edicto tyr-
 ranni, quantum in sinu filiae fleuit, puto illo tempore mentem esse concussam. **VA-**
RIVS GEMINVS dixit, de abstinence, sic contaminare dominam suam & trahere
 in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo mauis narrem, iam tunc sperare sororis
 nuptias coeperat. A parte patris magis defensione opus esse dicebat **Latro**, quam co-
 lore. **Varius Geminus** factum ipsum defendit, magnos uiros fecisse, ut libertinas uxo-
 res ducerent. **M. Cato** inquit, coloni sui filiam duxit uxorem. Sed ingenua. Respon-
 deam, sed **Cato**: plus interest inter te & Catonem, quam inter libertum & colonum.
 Quam multa bona habebit: Subiectus, & obsequens maritus. Non petulantiam ti-
 mebit, non uerborum contumeliam, non pellicem, non repudium. Filiam meam sem-
 per domi habeo, quæ eo magis desidero, quod habeo. Deinde fide factum liberti lauda-
 uit. **Al-**

Albutius & Phaneus dixit, neminem natum liberū esse, neminē seruū, hæc po-
 nomina singulis imposuisse fortunam. Deniq; inquit, scis & nos nuper seruos fu-
 Retulit Seruū regē. SYLOPO MPEIVS hoc colore usus dixit. Exhaustū tyrā-
 nis iniurijs patrimoniu, non habuisse se dotem quam daret. ARGENTARIVS, uo-
 uidē puella uolēte se fecisse, Vīsa est, inquit, indulgere illi, certē debuit. CAIVS
 SABINVS hoc colore usus est, ut inquantū posset dignitatem suam destrueret, & hu-
 militatē cōfiteretur, & ideo, inquit, facilius potuit. Nō uitiāui quia nemo in domum
 nostra oculos dirigebat, & fueram, inquit, facere cui collocarē, quærēdus mihi erat
 gener aliquis libertinus. quid ergo, alieno potius liberto hunc iam noui, scio cuius
 affectus in nos sit: si moriar, scio me meam filiam apud hūc tutorē relicturū. Et hanc
 sententiā adiecit, quæ ualde excepta est, eum non cōtempli generum, qui tyrānum
 cōtempserat. ACTIVS POSTHVMVS hoc colore usus est. Nihil est, inquit, inuidia pe-
 riculolius, hanc sapientes uiri ueluti pestiferam uitandā esse præcipiūt, hanc ita uin-
 cens inuidiam eram. Hic nunc nobis obijcit fortunam liberorū nostrorū, oderant fi-
 liam meā fœminā, me patres quasi publici mali segregē exprobratorē, quo uno mo-
 do honeste potui, feci filiam meā ceteris similē, fortuna mea publicā partis detracta
 omnis inuidia est, filiā non habeo honestiorē quā uos, seruū frugaliorem habui
 quā uos. HISPO ROMANVS dixerat. Maritū autem ego istum uocem, raptorē se-
 rotinum: uerbum hoc quasi amputandū, quod nō erat usurpatū, quibusdam displi-
 cebat: eiusdem uerbi explicatione, ut extra reprehensionē esset, usus est, cum dice-
 ret nondum esse cōsummatā aduersus seruos publicā uindictā, etiānum in do-
 mo nostra residuus raptor est. SATVRNINVS FVRIVS, qui uolens uel cōdemnauit,
 maius nomen in foro quā in declamationibus habuit, solebat tamen tam honeste
 declamare, ut scires illum huic materiæ non minus idoneum esse, sed minus familiā-
 rem. Is in hac controuersia cum L. Lamia filio declamaret, dixit sententiā.

forte, occupan-
tis.

Extabellis emptionis multi sen-
 tentiam trahere tentauerunt. ALBVTIVS dixit, Profer mihi tabellas, quid hoc est
 generum socrer mancipio accepit. TRIARIUS dixit, Fugitiuum erronem non esse, si
 tam malum autorem habemus, gener noster fugitiuus est. BLANDVS dixit, Relega-
 mus auctoritatis tabellas, furtis noxaq; solutus, hæc generi nostri laudatio est. GAL-
 LIO dixit, Furtis noxaq; solutus est. SPARSVS dixit, Ostende tabellas, quid nobis
 cum isto genero prior dominus promisit, fugitiuum non esse. Gratulor uobis poste-
 ri, patrem fugitiuum non habebitis. VARIUS GEMINVS dixit, Erronē non esse, adij-
 cio, fugitiuum non esse, adijcio, furtis noxaq; solutum. Tum nunquid de generi tui
 nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere se, quod declamatores decreuissent hunc
 utiq; emptitiuum esse. Mirari uos puto, quod in hac controuersia omnes declamato-
 res mentis suæ fuerint. Non fuerunt. NEPOS MANVLIVS cum hortaretur libertum
 ad repudiū sororis dixit. Refer nobis gratiam, & tu sororem meā manumitte. NE-
 POS LICINIVS illi non cessit, dixit enim, Sub illa subsellia transite serui, transite li-
 beri, empti cognatio: & tum illum sensum elegantem, & ab omnibus iactatum, sed
 corruptū, soror opto tibi sterilitatem: adiecit, nec est quod mireris me timere partū
 tuum, habeo sic nasci tyrannos.

Cauete prodicionem. Contro. VII.

ACTIO. Prodicionis sit actio. THEMA. Pater & filius imperium petierunt. Præla-
 tus est patri filius. Bellum cōmisit cum hoste, captus est: missi sunt decem legati
 ad redimendū imperatorem, euntibus illis occurrit pater cum auro, dixit filiū suū
 crucifixum esse, & se aurum ad redemptionē tulisse, illi peruenerunt ad crucifixum
 imperatorem, quibus ille dixit, cauete prodicionē, accusatur pater prodicionis. CON-
 TRA PATREM. ALBVTII SYLI. Quid desideratis ultra? imperator suppliciu tulit,
 proditor precium, tristiores istum uidimus cum filius imperator renunciatus est,
 quā cum captus. Redde rationem quemadmodū redieris tutus, senex, solus, cum
 auro, cum etiā imperatores capiantur. Imperator adolescens renunciatus est omni
 bus latius præter patrē. CÆSTII PII. Plus accepit auri, quā quod posset abscon-
 di, nolite

di, nolite mirari, & imperatorem, & filium uēdiderat. Cauere proditorem, iam comitijs cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione breue, filij uerecundum. **BLANDI.** Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud, & ducem genuisti, & tu esse uoluisti. Si non decreueramus, consilium nostrum expectari debuit, si decreueramus, officiū. **ARELLII FVSCIP.** Vnde tam graues paterni sinu nunquid ossa filij reportant? expectat uidelicet iudicia uestra reus, tãquam nescia quid de illo sentiat. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus. Imperator non audet nominare te tanquam patrem. **IVNII GALLIONIS.** Fuit adolescens optimus, uerecundissimus, qui patri suo celsisset, si salua pietate potuisset. Iterum uobis inter patrem, & filium iudicandum est. Candidatus processit contra patrem, si silentium eius intelligere scissetis, & tunc uobis uerecunde indicauit. Habebas apud hostes autoritatem, apparebat te Reip. irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater auferebat. Dixeras illos serò uenturos, nonne peruenerunt? serò imperatorem nostrum conuenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus, hoc fuit imperatoris nostri testamentum. Obijce, inquit, aliqua antea acta uitae crimina, non possum. Verecundum competitorem habuisti, multum tacebat, quod possum tibi maius crimen obijcere? filius tibi tuus credi Rempub. noluit. Non est quod dicas, quem misi ad hostes, tanquam ipse ire non posses: cur tam cito reuerteris? Dignus nos contra filium rogasti, quàm pro filio hostem. Num immobilis stetit? num illi quasi & ipse affixus haesisti? quid tam citò recedis? etiamnum uiuit, etiamnum loquitur, recessurus interroga si quid uelit mandare, uocem proditorem coarguit, silentio proditorem. Intelligo quanto periculo istum offendam, quemadmodum enim iste accusationem uindicauit cruce. Omnibus argumentis premitur, dabo qui uiderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, & ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorē. De hoc utrum uolet dicat, inimicus est, hunc indicauit. Aurum tantum habuerat, ut appareret etiam non querentibus: tantum suspectus erat, ut quem uis potius quàm uos admoneret. Proditionem cauete. Optimus adolescens, optimus imperator, qui Reipub. curam agere ne in cruce quidem desijt. Dignum te nō putauit filius, cui diceret, caue proditorem. **VARIi GEMINI.** Nolite omnia expectare ab accusatore, & occupato & uerecundo, reum intelligite, crimina audistis, queritis antea acta uitae crimina? nō habet, nihil unquam tibi filius obijcere uoluit. Tam cito lassatae preces tuae sunt, quid faciet miser? Nec imperator potest tacere proditorem, nec filius loqui proditorem. **PORTII LATRONIS.** Quid abitis? itaq; iam peruenit usq; ad crucem. Vereor ne tam sero caueamus, quàm imperator noster, qui nō ante intellexit proditorem, quàm proditus est: nec unquam praesentius periculum fuit, Respub. sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est quare tibi hostes percerunt, cum imperatoris nostri pater esses? Aurum habes, & legatus non es. Si tibi dicam, expecta dum legati mittuntur, filius tibi publice remittetur, dices, paternus affectus non sustinet moram, rapit me desiderium filij, etiam si redimere uiuum non potero, mortuum redimam. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Vt ignoscā tibi quod tam citò isti obijciam, quod tam citò redisti: dic quid dixerit tibi? an nihil cum patre loqui uoluit? Cauere proditorem, hoc dixit, uidete ne quis nocte inscijs custodibus exeat, ne quis Republica ignorante ad hostem perueniat, ne quis ex hostium castris grauis auro reuertatur. Nihil deest indicio. Si quid de prodicione queritis, imperator uobis dicet. Si quid de proditor legati. **PARS ALTERA. ARELLII FVSCIP.** Quantum est premium quouendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce, tanti & imperatorem & parricidium uendidi. Gratulabuntur omnes repulso magis quàm designato nimis ambitiose. Nunc poenitet, & filium & patriam uendidit, tam exiguum aurum accepit, ut unus senex portare posset. **DIVISIO.** In hac controuersia, etiam si coniecturalis esset, habet quasi certum tritumq; iter, fuit tamen aliqua inter declamatoris dissensio. **LATRO** semper contrahebat, & quicquid poterat tuto relinquere praesentabat.

tribat. Itaq; & quæstionum numeros minuebat, & locus nunquam attrahebat, illos quoq; quos occupauerat, nō diu dicebat, sed ualenter. Hoc erat itaq; præceptum eius, quædam declamatorem tanquam prætorē facere debere, minuendæ litis cau-
 se, quod in hac controuersia fecit: non enim curauit dicere, nullam esse factam pro-
 ditionem, sed se proditorem nō esse. Et suspectus, inquit, iudici est, qui plus quā se
 defendit: & nolo, inquit, cum filij uoce pugnare, ut imperatorem & filium mētītum
 dicam, præsertim cum odium aduersus filium obijciatur patri. ALBVTVS in duas
 parteis declamationem diuisit, primum negauit illam esse proditionem, deinde ut
 esset, ad se non pertinere. COLOR. Colorem contra patrem SYLO POMPEIVS
 hūc introduxit, odio illum Reipub. à qua repulsus erat fecisse, & odio ipsius filij quē
 oderat, & quia competiuerit, & quia uicerit. VARIVS GEMINVS dicit statim pe-
 tiisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet hominem avarum & lucro inhā-
 rem: & quia noti mores eius erant, uictum ab eo competitore, à quo uinci fas non
 erat, nisi hominem turpissimum. Ante comitia, inquit, paratus erat & pecuniam ac-
 cipere, & filium prodere, post comitia paratus erat pecuniam dare, ut filium prode-
 ret. Ut captus est dux, aiebamus, inquit, non potest hoc sine proditione fieri, excusa-
 uimus nos imperatori, diximus perseuerasse ad redemptionē, quamuis deterruisset
 pater. Hoc loco ille respondit, Cauete proditionem. BLANDVS dixit, ægreferētem
 pudorem repulsæ, uoluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse. HIS-
 PO ROMANVS. Ultionem, inquit, suam hosti uendidit, tam facile, inquit, exiit, no-
 ste peruenit ad hostes, rediit, ut scires illum non tunc primum fecisse. ARGENTA-
 RIVS dixit, perfer ad senatum mandata filij tui, necesse est tibi multa dixerit, legatis
 quoq; aliqua mandauit, fortasse proditoris nomen patri dixit. Indica nobis. Nihil,
 inquit, dixit mihi. Sublata omnis quæstio est. Quæritis quem dixerit, uidete cui ni-
 hil dixerit. Pro patre de comitijs hic color LATRONIS fuit, ne quis filium meū uin-
 ceret, timui: itaque professus sum, ut autoritate mea deterrerem futuros competi-
 tores, deinde ipse filio meo cessi. ALBVTVS hoc colore usus est, aiebat, inquit, ta-
 lem imperatorem fieri debere, qualis Scipio fuisset, talem senem, qualis Maximus
 fuit, senem nihil temere facturum; utriusque populo copiam feci. CAESTIVS hoc
 colore usus est. Noueram uitia filij mei, sciebam esse acrem adolescentem, fortem,
 sed inconsideratum, temerarium. Itaq; petij Imperium Reipub. causa filij mei, quem
 idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam. FVSCVS ARELLIVS dixit,
 in hoc se competiisse, ut hostium animi frangerentur, cum audissent posse Rempu-
 bli. uel in una domo duos eligere. HISPO ROMANVS simpliciter putauit agēdum.
 Inepti, inquit, hi colores sunt, componantur competitores: hoc itaq; egit colore, ut
 quereretur, de exitu comitiorum adolescentulos omnes conspirasse, quasi de æta-
 tis comparatione ageretur, facile itaq; uictum senem non ambiētem, De me, inquit,
 queri non potestis, clamaui, non est uobis utilis huius ætatis imperator. Mansit ita-
 que illi & post comitia eadem contumacia, nihil referebat ad patrem, nihil commu-
 nicabat, itaque captus est, & cum descripsisset quā imperite disposuisset aciem,
 quemadmodum in exploratis locorum insidijs oppressa eius temeritas esset, adie-
 cit, hoc erat quod uobis clamabā, ducem senem eligite. OTHO IUNIVS PATER,
 prælagijs quibusdam & insomnijs hanc fortunam prænūciantibus agitatur, re com-
 perisse dixit: erat autem ex somniatoribus totus, ubicunque illum defecerat color
 somnium narrabat. De eo quod inscio senatu egressus est, LATRO sic colorauit, a-
 mentem & attonitum protinus procurrisse. ALBVTVS hoc colore usus est. Sem-
 per de duce cito constitui, longum erat expectare, ad summam festinaui, nec oc-
 curri. VARIVS GEMINVS dixit. Maluisse solum ire, hostes enim autoritate lega-
 torum non moueri, ad lachrymas patrum sepe flecti. SYLO POMPEIVS ait. Puta-
 ui utilius esse, priuata illum pecunia redimi, minoris enim posse æstimari, quā
 si tanquam imperator redimieretur. ARGENTARIVS ait, nihil tam iniquum erat,
 quā legatos ad redemptionem mitti; nunquam enim reddidissent, quem sic de-
 siderari publice iudicassent. Itaque præcurri rogaturus & hoc dicturus. Exercit-

tus contemnît illum, Respub. relinquit. BLANDVS ait, cogitanti mihi quid facerem, contentus ne essem paternis lachrymis, an comitatu publico preces meas adiuvarem, tandem uenit in mentem, Priamum regem ad redemptionem filij sine legatis isse & cum auro. SEP VLLIVS BASSVS ait, non expectasse se curiam, quia putauerit futuros qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos sepius erat: itaque ante se uoluisset redimere, quàm posset aliquid de Romanis sedulo constitui. CAESTIVS dixit, non quasiui secretos tramites, & occultum iter, proditor scilicet eadem uia ueni qua legati. De uoce filij, colorem ALBVTVS hunc fecit, pudebat illum, inquit, quod captus erat, quærebat aliquod fortunæ suæ patrociniū, uoluit uideri non culpa sua, sed proditione hoc sibi accidisse, itaq; non men adicere non potuit. FVSVS ARELLIVS dixit, alienatum iam supplicij animum & errantem has uoces effudisse sine argumentis sine reo. VARIVS GEMINVS omnia complexus est, potest, inquit, propter hoc, potest propter illud, ego uobis idem suadeo, cauete proditionem, hoc si cauere uultis, imperatores senes facite. Illud & in hac controuersia & in omni uitandum aiebat CAESTIVS, quoties aliqua uox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiā decurramus, sicut in hac apud Cæstium quidam auditor hoc modo cœpit. Ut uerbis ducis uestri scilicet, iudices, incipiam, Cauete proditionem: sic finiuit declamationem ut diceret, in quibus uitam finit imperator, cauete proditionem. Hoc sententiæ genus CAESTIVS hoc uocabat, & dicenti discipulo statim exclamabat

ut in illa siraforia in qua deliberat Alexander, an oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousq; inuicte ab ipsa uoce quidam cœpit declamare, & in hanc desijt. Ait illi Cæstius desinenti.

Et alter cum descriptis Alexandri uictorij, genibus perdomitis, nouissime poneret, quousq; inuicte, exclamauit Cæstius, tu autem quousq; COTHO PATER hoc colore usus est pro patre, dixit enim molestum fuisse imperatori, quod illum suffixum legati intuebantur, itaq; ut ab hoc illo spectaculo urgeret, & exoneraret uerecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. Itaq; dixisse illum, non Caueant proditionē, sed Cauete, quasi ipsis legatis esset periculum ne proderentur.

Mutanda optio raptore conuicto. Contro. VIII.

IEX. Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. THEMA. Qui dicebatur raptor negauit se rapuisse, iudicio uictus uult ducere, illa optionem petit. CONTRA RAPTA M. ALBVTVS SYLLI. Præterquā quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella ut taceremus, misericors in nos etiam antequam rogaremus fuit, inhumana libertas est, si uincimus aduersus iudices. Non oportet tibi amplius quàm semel optare, omnis nimia potētia saluberrime breuitate cōstringeretur: qui potest condemnare, possit semel, qui potest occidere, possit semel, aut si qua iteratio recipi potest, in pœnitentiā mortis recipienda est. Proponi te uobis iam tū supplicij causam, faciam carnificem, sicuti tamen hoc semel liceret, meū est, exorata sum, conde gladiū, irata sum, repete optionē, & nō semel, mori fatius est, occide iam non uitiatorē, sed uirum. PORTII LATRONIS. Periculosius est negare raptum quàm commisisse, in hanc perturbationē adolescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset, non refugiebat tamen puellæ nuptias, fauebat tantum sibi, ut in nocens duceret: itaq; nihil aliud petit quàm libertatem, ut honestius duceret. Itaque apud uos iudices, tutius est peccare quàm erubescere. Dignior pœna erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exurge adolescēs & sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellæ demitte, accedite & uos amici propinquiq; & tu mater & pater, quid te puella hæc, & quid te horum lachrymæ mouent? Non eo inquit, ad illum magistratū, non dissimulo, metuo te puella, si nusquā rogari uis, nisi ubi occidere potes. Grauius punior nunc, cū me peccasse pudet, quàm cum peccaui. Quæ post iniuriā ignoscit, perdit misericordiā. CAESTII PIL. Venit ad uos uestro beneficio retenturus puellæ beneficium, optauit nuptias, neque adhuc sciebat, quàm uerecundum maritum esset habitura. Vitiatorē dimisisti, uirum occides: aiebat iudex, quid habes, quousq; tam

al. supplicij faciem, carnificem, securum, sicut etc.

tam pertinaciter neges: nuptias optat, minus est ergo quod uitiāuit, quā quod ne-
 gauit. Q. HATTERII. Non sum, inquit, optatura mortem, sed uolo mihi licere &
 mortem optare, quam potestas ista delectat crudelis est. BLANDI. ergo nos in-
 iuriam periculosius negauimus quā fecimus. IVNII GALLIONIS. Quadam no-
 cie, quid dicam: iam negare non audeo, non diligenter causa mea acta est, dum ni-
 hil timetis, facilius me puellā credidistis. Confitendum est uitium nostrum, nos ni-
 ptiis fecimus moram. Siue adhuc esset uitiata siue non esset, uisa est indigna matri-
 monio: quā hominem posset occidere. Tibi consulebam, ne dicereris uitiatori nū-
 ptiā, si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses, tu negasti. O hominem impu-
 dentem, ita tu iam ante magistratus tribunal, in cōspectu populi, in medio foro cla-
 mitasti, ego uirginem rapui: neminem habere tam obsequētem maritum potes, hic
 nihil negauit. VARIII GEMINI. exponam uobis rerum ordinem, sic tanquam ab
 eo didicerim, qui quid fecerit, nescit. VIBII GALLI. Vbi estis qui dicebatis, nihil
 interest tua, confitere, confitere, quia honestius putasti raptori nubere. Sit, inquit,
 mihi heres, si quis intra decem menses natus fuerit, nunquam negat. Surge adoles-
 cens, dic rapui, uitiāui, incipe scire quod nescis, miraris si tibi nō credit? multum est
 de quo timeret. PARS ALTERA. P. ASPRENATIS. Nescio utro iudicio aduersa-
 rius fuerit improbius: priore id egit, ne quam omnino pœnā stupri penderet: hoc
 id agit, ut ipse optet, ex duobus alia lege constitutis supplicijs, utrum uelit pendere.
 Fatetur enim impune se habere maluisse, quā ducere uxorem, uxore ducere mal-
 se quā mori: antea legem uitiationis euertere conatus est, nunc transferre uult, ad
 uocatos rogat, iudices rogat, omnes potius quā uitiatam. Utinam non hoc illum
 liberaret metu, quod iudices mouit clementia sui: nobis clamabat se innocentem,
 etiam si quid peccasset mori non recusare. Aderat raptori populus, nec quisquam
 magis suspectam faciebat uitiatā causam, quā lenitas optionis. Si tibi iam de stu-
 pro tuo liquet, est quādam proxima innocentiae uerecundia, præbere se legibus: tu
 uero meruisti quidem mortem, illa inficiationem: ignorasti an peccasses, innocens
 esse uoluisti, causam haberes, reuertere ad partes puella, quandoquidem toties iam
 rogas, quæ rogari ipsa debueras. DIVISIO. LATRO tres fecit quæstiones, an illa
 interrogatio iusta fuerit. Non fuit inquit iusta: non enim cōstabat te raptorem esse,
 Nihil refert, inquit, an negauerit, erat enim raptor etiam ita sine gabat, & iusta fuit
 optio. An si iniusta optio fuit reuocari possit, optio, inquit, semel puellæ datur, im-
 mutabilis est, semel emissa est. Iudex quā tulit de reo tabellam reuocare nō potest,
 quæstor non mutauit pronuntiationem suam. Nihil tam ciuile, tam utile est, quā
 breue in potestatem esse, quæ magna est: si uolet & alteram suam optionem reuoca-
 re, & deinde tertiam, nunquam constabit quid futurum sit, cum illa quod optauerit,
 possit sequenti semper optione rescindere. Tertiam fecit quæstionem, an si possit a-
 liquando reuocari optio, nunc debeat. Hæc defensio adolescentis qui negauit se ui-
 tiasse. FVSCVS & ordinem mutauit, quæstionem & numerum auxit: fecit enim pri-
 mam quæstionem, an rapta non possit amplius optare quā semel: potest inquit, lex
 enim non adiecit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, non adiecit,
 neq; amplius quā in semel. Contra ait, lex iubet te alterutrū optare. Tu hodie si mor-
 tem optaris, facies quod nunquam factum est, utrumque optaueris, etiam si nō licet,
 inquit, amplius quā in semel & mortem optabis & nuptias. Ego nondum optaui, op-
 tio est enim in, quæ legitime sit, illa non est facta legitime: si prætor defuisset, nunquid
 optionem uocaret? Si rapta defuisset, raptor non fuit. Non est illa optio, sermo est.
 An proximo iudicio confirmata sit optio, rapta ait, agebatur apud iudices, utrum
 deberet rapta esse optio, non iudicatum est raptam esse debere, rapta sit. Nō inquit
 puella, quæ situm est enim an ego in raptorem ius haberem, iudicatum est habere me,
 uti debeo. Non possum ante legem habere quā raptorem. Nouissimam quæstio-
 nem fecit æquitatis, an rapta debeat esse optio. PASSIENSVS hanc ultimam partē
 se diuidebat, an si adolescens malo aduersus puellam animo inficiatus est raptum
 an nuptias effugeret, dignus sit qui iterum fortunā subeat optionis recusata, deinde

an malo animo fecerit. VARIVS GEMINVS ultimæ quæstioni uel parti, inquit, quæ de
beat fieri, quæritur. Duo hæc adijciebat quæ per se quæri putabat, an si puella pro
certo adolescentis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio tam crudeli
ter usuræ suæ potestate: deinde, an mortem optatura sit. Quid est inquit, quare uelis
optare nisi quod nuptias non uis. Hoc non tantum patimur, sed rogamus. COLOR
Color pro adolescente introductus est à Latrone talis, ut diceret, se ebrium fuisse, & i
gnorare quid fecerit, hoc die magis credere de facto suo quam scire: recusasse autem
non ne duceret uxorem, sed ut sua uoluntate duceret, & iudices non audisse autem
tos, facile fuisse quasi de nuptiis ageretur. VARIVS GEMINVS raptam confessus
est, & dixit, nihil tam contrarium esse adolescenti, quam etiamnum negare, ne non
tantum raptam, sed etiam iudicem offendat. CAESTIVS nec Latronem secutus est
dicentem, nescisse se hodieque nescire, nec Varium Geminum confitentem, se non ra
puisse apertius negauit. Vtrum, inquit, inuenire non poterat iudices. Tertiam sen
tentiam secutus est. Si rapuit indignum est puellam inuitam raptam esse, si non ra
puit, nonne indignum est fieri illum maritum? SYLO POMPEIVS dixit adolescen
tem uerecundum natura & rustici pudoris non sustinuisse confessionem. Non pla
cebat Latroni color. Minus, inquit, ignosceret illi si scit se rapuisse & sciens menti
tus est. Contradicebat Sylo, posse, ulli fidem fieri aliquem nescire an rapuerit. HISPANVS CORNELIVS. Non subducere illi, inquit, maritum uolui, sed honestiorē
dare. Digna est, inquit, tam misericors puella quæ non uideatur nupuisse raptori.
HISPO ROMANVS ait, illos sodales qui ipsum impulerant circumfretisse & dixisse,
se, Non est hæc quam rapuisti, alia mitti timuit, ne illi qui eam rapuerat faceret iniur
riam. ARGENTARIVS dixit, uellem mortem optasses, non esset hic raptor iudica
tus. Non causa tua illum premit, sed optio. Dum unusquisque iudex dicit, quid ha
bet quod tantopere recuset, putet de capite agi, & ipse ait, se non uelle ducere uxore
rem, sed titulum recusare. Nempe uictus ducet uxorem, Non est sollicitus de eo iudi
candum, cui damnato gratulandum. SYLO hoc colore usus est. Confusum adolescen
tem subito, & tanto tumultu parum sibi constitisse, & negasse, quia perturbatus e
rat, per seuerasse quia negauerat.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER VIII.

PROOEMIUM ΛΕΠΤΑ.

ORBA POST LAQUEVM SACRILEGA. CONTRO. I.

EX. Magistratus de confesso sumat supplicium. THEM A. Amisso quæ
dam uiro cum duobus liberis, laqueo se suspendit. Incidit ei laqueum
tertius filius. Cum sacrilegio facto, quæreretur sacrilegus, illa dixit ma
gistratui se fecisse sacrilegium. Vult magistratus tanquam de cõfesso
sumere supplicium. Filius contradicit.

CONTRA MAGISTRATVM.

al. prohibeo

forte, affutur
rus

al. nisi cum accu
sator eruit

al. orba

al. uel iratis,
inquit, Dijs.
Sacrilegium.

Faciam iudices in foro quod domi feci, matrem mori et prohibens. Quomodo, in
quam fecisti: quo loco quæ sustuleras condidisti: Hærebat, nec quicquam sacrilegii
nisi poenam nouerat. Amissis duobus filiis, sacrilega sibi uidebatur, quod uidebat.
Non et obfuturus ueni, sed seruaturus. Alij pro reis rogant, ego rogabo ream. Nul
lum accusator nisi in subsellijs meis habet testem. Non est confessio, et ubi eam accusa
tor eruit, negat ream, tortor expressit. Fertur quædam uiro contra spem filio expira
se, Si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater habes
non mediocre solatiu. Vides aliquid et deos perdere. Magis deos miseri, quam bea
ti colunt. Non fecit sacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit et orbata, non fecit
quæ custoditur, non fecit quæ confitetur. et Iratis, inquit, dijs sacrilegium potuit comitte
re. Frangitur calamitosis animus, et ipsa se infelicitas danat, et hoc conditio huma
na uel pessimum habet, quod fortuna quos miseros fecit, et superstitiosos facit. Dili
gentius dii coluntur irati. Quis ergo fecit? Vnde scire possum qui matrem custodiant
Ago causam legum, ne carnificem, quæ sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant
Deos

Deos ita coluit, ut quæ tam pro multis timeret. Confessio conscientia uox est. Confessio coacti, & quæ fecit agnoscens est uerbum.

Pars altera.

Omniū uox erat, sacrilegium latere non poterit. Quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorum. Et si nemo fuerit accusator, ipse narrabit. Concitata processit, uelut dijs ipsis persecutibus. Feci, inquit. Supplicium de ea, uel nunc exigamus homines, de qua olim dii exigere cœperunt. Violatorum numinum maiestate compulsa est, ut mori etiam uellet & deberet, & non posset. Incisus est ei laqueus. Tu putabas sacrilegum secreto mori posse. Omnia fecit, ut taceret, quæ ne confiteretur, etiam mori uoluit. Si crimen queritis, sacrilegium factum est. Si sacrilegium fatetur, facti cauam queritis, si priusquam amitteret liberos, auara, si postquam amiserat, irata.

Phidias amissis manibus. Contro. I I.

L E X. Sacrilego præciantur manus. **T H E M A.** Elii ab atheniensibus Phidiæ acceperunt, ut is Iouem Olympium faceret. pacto interposito, ut aut Phidiæ, aut centum talenta redderent. Ioue perfecto Elii Phidiæ aurum rapuisse dixerunt, & manus tanquam sacrilego præciderunt, truncatum atheniensibus reddunt. Petunt Athenienses centum talenta. Contra dicitur.

CONTRA ELIOS.

Iam Phidiæ commodare non possumus. Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit. Manus duxit ante sibi, quam operi. Iouem fecit. Sacrilegi uos estis, qui præcidistis consecratas manus. Primum sanguinem sui artifice uidit deus. Testor Iouem, iam proprium Phidiæ deum. Ars alios in miseria sustinet, te fecit miserum. Paciscendum Phidiæ manus fecerant. Sine eo Phidiæ nos recepturos speratis, sine quo uos accepturi non fuistis. Commodauimus qui posset facere deos, recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet uos Iouem debere sacrilego. Superest homo, sed artifex perijt. Pœnam nobis Phidiæ, non Phidiæ redditis. Manus quæ deos solebant facere, nunc nec homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iouem, ut hoc eius opus Elii ultimum esse uellent. Manus commodauimus. Manus reposcimus. Elius testis est, Elius accusator, Elius iudex. Athenienses tantum reus. Inuoco deos, & illos quos fecit Phidiæ & illos quos facere potuit. Recepimus Phidiæ. Confiteor si possumus commodare.

Pars altera.

Habuius aurum olim sacrum. Habuius ebur. Sacra materiae artificem quasi uimus. Disposueramus quidem, ut alijs quoque templis simulachra Phidiæ faceret. Sed non tam necesse erat ornare deos, quam uindicare.

Infamis in nurum. Contro. III.

T H E M A. Duorum iuuenum pater, uni uxorem dedit, quo peregre profectio, infamari cœpit socer in nurum. Maritus reuersus abduxit ancillam uxoris, & toruit. Illa in tormentis perijt. Maritus incertus quid quæsierit, laqueo se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat. Nolentem abdicat.

Contra patrem.

Duc inquit, fratris uxorem. Sic hoc fieri potest. Adulterium frater inuenit. Hæc est mihi causa abdicationis, quæ fratri mortis fuit. Duc, inquit, fratris uxorem. Tenti me si qua est fides credidi. Mulier si nubere lugenti potes, facis ut omnia de te credantur. Cogor eam ducere, quæ mihi causa abdicationis est, populo rumoris, uiro mortis. Legi iam uxorem, quæ si peregrinatio inciderit, mecum peregrinari uelit, quæ si uiro aliquid acciderit, alteri nubere nolit. Qui audiunt me abdicari, putant fratrem aliquid suspicatum de me.

Pars altera.

Obiecisti mihi ultimū nefas, & quod qui tantum est suspicatus, noluit uiuere. Impulsu tuo frater toruit ancillam, & quia nihil reperit, falsas suspensiones morte perit.

Homicida in se. Contro. IIII.

L E X

LEX. Homicida in se insepultus abijciatur. **THEMA.** Quidam se occidit. Petitur ut insepultus abijciatur. Contra dicitur.

Pro homicida sepeliendo.

al. et quidem inuid.

al. Codrum illum

al. edidit

Afferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarum in hoc remouit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, cum te & sepultura prohiberi uideo, desino mirari quod peristi. Tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequatur. Facilius miserum quam sceleratum fortuna uincit. Superstitem hoc Ferrus Cato, et quam inuidiosum, quod Catonem occideris. Curti perdideras sepulturam, nisi in morte reperisses. Quid est miserius in uita, quam uelle mori? Quid in morte, quam sepeliri non posse? Quis miretur eum mori uoluisse, quem fugientem quoque fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit. Naufragos idem fuit, qui expulit, sepelit. Suffixorum corpora crucibus, in sepulturam suam deficiunt. Eos qui uiui uruntur poena funerat. Irascere interfectori, sed miserere interfecti. Homicida, inquit, est qui se occidit. Huic irasceris? Pro quo irasceris? Non aliud Scauola Mutio cognomen dedit, quam quod a Porsenna libertatem, manus suae uestione, defendit, nec aliud quam uilitas sui. Non aliud et Codrus ceteris imperatoribus et dedit exemplum, quam quod positus imperatoris insignibus, ad mortem cucurrit. Nec ullo maior fuit dux, quam quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum, sed ut tutum sit mori. Non magis crudeles sunt, qui uolentes uiuere occidunt, quam qui mori uolentes non sinunt. Curtius deijciendo se in praecipitem lacum, factum sepulturae miscuit. Celebretur Cato, huic miserrimo, quod aliquid non ignaue de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam uulnera infelicitis scrutantur in crimine. Aestimare an uiuere licuerit, cui ne mori quidem licuit.

Pars altera.

Facinus indignum, si inueniatur manus quae sepeliant eum, quem occiderunt suae. Sumpsit gladium. Video ardentes oculos. In quem nescio: scelus cogitat. Nescio cuius criminis sibi conscius confugit ad mortem. Cuius inter scelera etiam hoc est, quod dari non potest. Contra hos inueniuntur est, ut aliquid post mortem timerent, qui nec mortem timent. Nihil non ausurus fuit, qui se potuit occidere.

NOLENS AD PATREM REDIRE. CONTRO. V.

THEMA. Abdicauit quidam filium. Ille tacuit. Fortiter fecit. Petit pro praemio ad patrem reditum. Pater contradicit. Pater postea fortiter fecit. Petit ad se filij reditum. Filius contradicit.

Contra filium.

al. Tu fregisti

Ego fortior sum, post tuam pugnam pugnaui, post meum uicimus. Reuerte re, dignam domum te feci. Isti oculi mei sunt. Ista manus meae sunt. Ista contumacia mea est. Si mereor praemium, patri date. Si non mereor, isti suum reddite. Ego inquit, eadem lege praemium non accepi. Hoc est unde abdicatus es. Cum putas nihil inter te et patrem interesse, post similia opera, si tantum commilito esses, me patrem adoptare debueras. Admoneo te iuuenis. Hoc praemium qui recusauerat, petit. Timeo, inquit, ne me iterum abdicet, Commisurum me putas, ut iterum rogem? Bello grauiore pugnaui, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non poterunt etiam, qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit. Ego uici meos. et Tu fecisti bellum. Ego sustuli. Quanta exhortatio iuuenum fui senex fortis. Vtrique nostrum praemium reddite, Militaui senex, Militaui exiguus, Militaui qui iam uicariu dederam. Vterque nostrum cum rogatur, fastidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non uis in paternam domum uenire sine tuo praemio? Turpe erat uirum fortem, nisi a patre coacto, non recipi.

Pars altera.

al. ut possit

Quid me captiuum ex libero cupis? Quid ignominiae subijcis uirum forte? Quid efficis, et ut possim abdicari? Meus, inquit, es filius. Quid opus est praemio, si tuus sum?

PATER NAUFRAGVS DIVITIS SOCER. CONTRO. VI.

LEX.

LEX. RAPTA RAPTORIS aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Diues pauperem de nuptiis filiae interpellauit tertio. Ter pauper negauit. Profectus cum filia naufragio expulsus est indiuitis fundum. Appellauit illum diues de nuptiis filiae. Pauper tacuit, & fleuit. Diues nuptias fecit. Redierunt in urbem. Vult pauper educere puellam ad magistratus. Diues contradicit.

Contra diuitem.

Adducatur ad magistratus puella, quid times? Certe uxor tua est. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit. Nemo unquam raptor serius perijt. Vt littus agnouit naufragus in altum nataui. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum, filiam tuam ducere uolo, inquit. Non fleui, Tunc enim licuit negare. Nuptias filiae, tanquam naufragium meum fleuit. Naufragus plus de littore queror. Inter naufragium quidem & nuptias, nec una quidem nox interfui. Differat nuptias, dum flere socer desinat. Putat me iam filiam commisisse sibi, cum hic, nec dum se committat uxori. Lachrymis inter uerba manantibus uenio, talis & in nuptiis filiae fui. Si rapta es, cur optionem recusas? Si uxor es, cur times? Loquor ubi primum licet, procul a conspectu reliqueram patriam, non dum tamen possessionem diuitis praterieram. Subito fluctibus inhorruit mare, ac discordes in perniciem nostram flauere uenti. Demissa est nox caelo, & tantum fulminibus dies redditur † inter terram & caelum dubij pependimus. Adhuc tamen bene iudices nauigauimus. Naufragium maius restat in littore. Erat in summis montium iugis, ardua diuitis specula. Illic iste naufragiorum reliquas computabat, illic uictigal infelix, & quantum sibi iratum redderet mare. Interrogor de nuptiis filiae, cum adhuc pulsaret aures meas fluctus. Feci quod debui, & captus & naufragus. Inimico stuprum lachrymis negauit. Delicatus diues, qui etiam inter naufragia amare potest, matrimonij celebritatem remoti angulo ruris abscondit. Ibi fecit nuptias, quod nemo nisi naufragus uenit: lachryma est indicium inoptatae rei. Lachrymae pignora sunt nolentium, & repugnantis animi uultus index. Nemo unquam quod cupit deflet. Lachrymae coacti doloris inter praecordia & intolerabilis silentij eruptio. Sicut ille qui super cinerem deflet patrimonium odit, incendium, Sic qui naufragium deflet, maria detestatur. Fletus humanarum necessitatum uerecunda execratio est. Tuae nunc sunt partes puella. Discedo. Et quod prius feci, taceo. Si nupta es, habes quod optes, si uiuita, quod imperes.

Pars altera.

† Naufragium duo sacratissima inter homines exceperunt, hospitium & affinitas. Alterum praestiti, Alterum & rogauit. Oblatas conciliante fortuna nuptias, quod erat a mantis sapientius rogauit, quod festinantis, non distuli. Quid hic raptoris est, nisi quod indotata duxit? Errat socer, qui putat mihi chariorem tuturam puellam, si me potuerit occidere. Quid enim mihi superest, precepta mea quas toties adhibui, an istius lachrymae quas mouit? Nihil mihi inimicus obijcere potest praeter matrimonium. Magnus est amor qui ex misericordia uenit. Fundebamus lachrymas ex poenitentia dissidij prioris. Nec plura, aut me proloqui, aut istum respondere passae sunt mentes gaudijs occupatae. Nulla integritas tantum, sibi, etiam explorata, confidit, ut causam uelit dicere. Si interrogaueris filiam, patrem legis † amputaturus es, si non, interrogaueris, legem. Si genero uitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Queritis † quid dum fleret, faceret? Non negauit, & solebat negare. Si nollet mortem, optaturus esset. Non enim potest eas partes legis desiderare, † quas non habet.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER IX.

PROOEMIUM.

AM uidebar promissum meum implese. Circumspiciebam tamen nunquid me prateriret. Ultro Votieni Montani mentionem intulisti, & uelim uos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus aduocetur memoria, quae quando senilis marcet per se, admonita & aliquando laceffita, facile se colliget. MONTANVS VOTIENVS adeo nunquam

al. Inter mare
terramq; dub.

forte, Naufragum

al. imputatus
rus
al. quid flere fecerit?
al. quas habet.

nunquam ostentationis declamauit causa, ut ne exercitatus quidem declamauerit. Rationem quærenti mihi ait, Vtram uis, honestam an ueram; Si honestam, ne male assuescam. Qui declamationem parat, scripsit non uincat sed ut placeat. Omnia itaque lenocinia ita cõquirat, argumētationes quia molestæ sunt, & minimum habet enim se approbare, non causam. Sequitur autem hoc usque in forum declamatores uentum, ut necessaria deferant, dum speciosa sectantur. Accedit etiam illud quod aduersarios quamuis fatuos fingant, respondeant illis & quæ uolunt & cum uolunt. Præterea nihil est quod errorem aliquo damno castiget, stulticia eorum gratuita est. Vix itaque in foro futurus periculosus stupor discutipoteſt, qui creuit, dum tutus est. Quid quod laudationibus crebris sustinentur, & memoria illorum assuevit certis interuallis quiescere. Cum uentum est in forum, & desint illos ad omnem gustum plausus excipere, aut deficiunt, aut labant. Adice nunc, quod ab alijs nullius interuentu excutitur. Nemo ridet, nemo ex industria obloquitur, familiares sunt omnium uultus. In foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum turbat: hoc quod uulgo narratur an uerum sit, tu melius potes scire, Declamatoriae uirtutis LATRONEM PORTIVM unicum exemplum, cum pro reo in Hispania rustico Portio propinquo suo diceret, usque eo esse confusum, ut à solœcisimo inciperet: nec ante potuisse confirmari, ac parietes desiderantem, quam impetrauit ut iudicium ex foro in basilicam transferretur. Usque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicata enutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, cœlum denique pati nesciant. Non est autem utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat, itaque durior solet esse uero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt quam pugnant, diutius illos magister armatos quam aduersarius sustinet. Luctantes binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistant. Cursores quod intra exiguum spacium de uelocitate eorum iudicetur, id sæpe in exercitatione decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. Multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut leuetur. Quod cernimus in scholasticis declamationibus, contra uenit, omnino molliora & solutiora sunt, in foro partem accipiunt, in schola eligunt, illic iudici blandiuntur, hic inferuiunt, illic inter fremitum consonantis turbæ intendendus animus est, uox ad aures iudicis perferenda est, hic ex uultu dicentis pendent omnium uultus. Itaque uelut ex umbrato & obscuro prodeuntes loco claræ lucis fulgor obæcat, sic istos à scholis in forum transeuntes, omnia tanquam noua & inusitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur, quam multis perdomiti contumelijs puerilem animum scholasticis delictijs languidum uero labore durarunt. LEPIDVS, uir egregius & qui de clamatorio non studio.

CIMON INGRATVS CALLIAE. CONTRO. I.

LEX. Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum utrunque corpus interficiat, sine fraude sit. ACTIO. Ingrati sit actio. THEMA. Miltiades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit: Cimon filius eius ut eum sepeliret uicarium se pro corpore patris dedit. Callias sordide diues natus redemit eum à Repub. & pecuniam soluit, filiam ei suam ipse collocauit, quam ille deprehensam in adulterio deprecante patre occidit. Ingrati reus est. PRO CIMONE. ALBVTH SYLLI Non me mouet periculum meum, semper nos in malis nostris non fortunâ, sed causam spectauimus. Nō dubito quin Callias redempturus Miltiadem, si iam habuisset filiam nubilem. MVSÆ. aliud aliud pati non potest, mihi adulterium carcer est. ARELLII FVSCI PATRIS. Nihil inquit filia plus possum dare quam Cimonem uirum, quando mihi contingerent ex eo nepotes: ferrum ex lege mihi traditum, ad uindictam pudicitiae, proijciam; Perdidisti pecuniam Callias, si tales soluiſti manus: damnatus peculatus nihil aliud hæredi suo relinquit quam se patre. CAESTII PII. Non potest generosus animus contumeliâ pati. Merito tu ex Cimonenepotes habere concupisti. Quid magis in me probasti quam carcerem? non sum inno-

De hac historia, uide Plutarchum, & Aemilium Probum.

centior quàm pater, nec liceor, qualiceor quidem. Hoc unum interest inter parentis & filij fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, meorum initium. Exponam vobis, quàm in neminem meorum ingratus sim. Vnius Miltiadis census inuētus est Cimon filius, nec hic quidem quicquam habuit, quod dare pro patre præter seipsum posset. In Cynegiri domo sperare nuptias poteram, in Callimachi, nec verebar, ne Cynegyus pluris suas æstimaret manus. Redemptus Cimō redemptoris infelicitas est. VOTIENI MONTANI, faciat, dicat, non accepi beneficium, alter reddidit: certus reddam cum tam honeste desideraris quàm dedisti. Ego adulteros dimittam: quid aliud facerem, si alligatas haberem manus? egit me attonitum dolor. Non mehercule sic exorasset Miltiades pater. Nihil Calliæ debeo nisi libertū. Est uiregregius Callias, est misericors. Sed utinam tantum aduersus bonos malorum iniuria esset. Si nunc manus Cimonis alligantur, quantum fuit beneficiū quod tunc solutæ sunt? Non iste, iniquiore animo filiam amisit quàm ego uxorem, sed equiore animo impudicam pati uoluit. Vis diuitias tuas abscondere, cum in eos inciderint qui mendicitate censentur? Nihil habet domus nostra melius quod ostendat quàm paupertatem. Da pecuniam Miltiadī, qua damnationem luat, nocēs erit, da Cimoni qua patrem redimat, pius non erit. VIBII GALLI. Nullibi mihi felicior uideor quàm quod Miltiadis precium fui, alligatus iacebat Perficæ potentiae uindex, libertatis publicæ assertor, iacebat crimen ingratae ciuitatis. Adulteram dimittam patri, adulteram cui non tam glorior, quod filius sim Miltiadis, quàm quod uicarius. Quid tu pœnam putas, pro Miltiade alligari? si adulterum solum dimitterem, exulandum est. Quid faciam? occidam? plusquam præstitisti exigis, pro carcere exilium. Non occidam? plusquam præstitisti exigis. Vnum beneficium dedisti, duo petis. Vterque magnum beneficium dedisti. Tantundem datis recepisti, Cimon quod Miltiadem redemit, tu quod Cimonem. Videbatur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium, Vbi sunt illæ manus quæ soluere Miltiadem? Non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias socer, nō uilius, aut rei, aut beneficij memoria, feci quod soleo, nihil aliud aspexi quàm patrem. MENTONIS. Cogita adulteros esse pro quibus rogas, cogita qualium misereri soleas. Turpe est ab eodem mitti & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis quidē desino. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum sit. Miltiades expertus est. PORTII Latronis. Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate uindictæ animus. Has manus continere non possit Miltiades, quās alligare potuit. Si in hoc solutus sum, redde me carceri. Ille Græciæ seruator & Persarum uindex orientisq; domitor, cui modo tam insignem triumphum fortuna de hoste detulerat, dānatus est peculatus, ob hoc uidelicet ipsum, ut innocentia eius, quæ alioquin latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur, damnatus est innocens. Quis in ciuitate misericors est? nunc occasio misericordiæ uenit. Miltiades redimendus est. Redemi corpus tuum Miltiade, ne funerī quidem interfuturus, in quod meipsum impenderem. Misereor accusatoris mei, nō quia perdidit filiam, sed quia habuit. Dignus erat Callias habere tales quales redemit, quod si me in hanc stuporū patientiam redemisti, matrimonio carcerem præfero. Honestius patri alligor, quàm adultero solutor. Vt audiui esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in ciuitate nostra quenquam qui Cimonem redimere quàm Miltiadē maluisset. Ego ne patrem quidem meum nisi innocens fuisset redemissem. BLANDI. Obijciat licet uincula, nunquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier quàm matrimonio. Diuersi sunt hominum affectus. Tu fortasse Callia uincula ferre nō potes, ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tanquā alligatas Cimonis manus? ARGENTARII. Redemptum me protinus appellare cœpit de filia nuptijs. Statim inquam Callias experitur angratus sim, habes Calliam sine Cimone, pro uno rogat duos eripit? FVLVII SPARSI. Dic nunc, te carcere exemi, dum ego respondeam, ego me carceri tradidi: nūquam effici poterit ut melius actum putem quod à Callia redemptus sum, quàm quod pro Miltiade alligatus, Filia tua abstulit tibi generū Cimo-

nem. Ductus est pater meus in carcerem etiamnum captiuis suis plenum. **IUNII GALLIONIS**. Beneficium, inquit, tibi dedi quod filiam tibi collocaui, nunc uero Miltiade grauiorem fortunam carcere sustines, Callias tecum communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam, filia istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines, emissusq; sede sua Miltiades maiestate imperator duxi. Hanc tibi pater iniuriam feci, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet & istas iactes diuitias, tantidem tamen redemi patrem, quanti a te redemptus sum. **DIVVSIO**. LATRO in has quaestiones diuisit, an quisquis gratiam non retulit cum possit ingrati teneatur. Multa, inquit, interueniunt propter quae non debeam facere etiam si possum. Si non tenetur quisquis non retulit gratiam cum posset, an hic teneatur. Hoc in haec diuisit, an possit ob id damnari, quod lege fecit, deinde an facere debuerit. Nouissime an si affectu & indignatione ablati, non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit. Hoc non tanquam quaestionem, sed ut illi mos erat pro tractatione aut loco. **MONTANVS** Votienus quaestionem hanc adiecit, an gratiam retulerit Cimon Calliae. Tuli, inquit, filiam tuam uxorem, filia tua Miltiadis nurus facta est, non putas beneficium, habere communes cum Miltiade nepotes? **GALLIO** illam quaestionem duram mouit, sed diligenter executus est, quae solet esse ingrati in controuersis prima, an beneficium acceperit. Non erat, inquit, mihi poena in carcere esse, mea uoluntate illo perueneram: ita putas libentius in cubiculo iacuisse? Nullus tum erat locus Athenis honestior, quam qui Miltiadem habuerat. Deinde & illam subiunxit quaestionem, an teneatur is qui beneficium acceperit quod non petiuit. Non rogauit, inquit, te, dedisti istud iactationi tuae, putasti ad gloriam tuam pertinere, ita tu non accepisses beneficium, si tibi soluere Miltiadem contigisset. **SYLO POMPEIUS** a parte Calliae duo beneficia dixit dedisse, quod redemisset, & quod egenti filiam collocasset: hoc quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio imputauit, in quo adeo non est dubium an beneficium non dederit, ut dubium sit an receperit. **NIGER** Brutidius illas praeterea quaestiones fecit, an si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret Cimonem, an sit beneficium: beneficium enim est, inquit, quod totum eius causa praestatur in quem confertur. Vbi aliquis ex eo aut sperat quid aut praeparat, non est beneficium, sed consilium: & diu executus est, & argumentis & exemplis. Deinde an sua causa fecerit Callias. Voluisti, inquit, opinionem sordium illustri facto effugere, petisti ex hoc aeternam memoriam. Non magis poterat ignotum esse, a quo Cimon solutus esset, quam pro quo alligatus. Voluisti habere generum nobilem, pium. **HISPO** Romanus duram quaestionem fecit, an retulerit gratiam hoc ipso quod occidit. Liberaui, inquit, te dedecore summo, inuito tibi beneficium dedi, non est quod mireris. Nam & me tum non rogantem redemisti: hoc loco commemorauit illos patres, qui filias uitiatas occiderunt, qui incluserunt. **COLOR**. Color & **GALLIONI** & **LATRONI** & **MONTANO** placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose & redemptorem & socerum & infelicem. **CAESTIUS** multa in auarum & in foeneratorem, & mensularium & leonem dixit, dum uult illud probare, reddidisse se beneficium, quod talem socerum habere sustinisset. **LATRO** dixit, filiam tuam dimittam, quid adultero faciam? pro una roges, duos eripis. Hanc **HYBREAS** aliter dixit sententiam.

Hac tota diuersa sententia est a priore, etiam si ex eadem est petita materia. Illa non est similis, sed eadem, quam dixit prior **ADDEVS** rhetor ex Asianis non proiecti nominis, deinde **ARELLIUS FUSCUS**

sic putauit **ARELLIUS FUSCUS**, Non dices me Callia ingratum, unde redemeris cogita, merui. Deinde Fuscum cum hac a discipulis sententia ei obijceretur, non inficiari, transtulisse se eam in Latinum, & aiebat non commendationis se id aut furti, sed exercitationis causa facere. Do, inquit, opera ut cum optimis sententijs certem, nec illas corrumpere conor, sed uincere. Tum deinde de retulit quandam **Thucydidis** sententiam.

deinde

deinde Salustianam. Res secundæ mire sunt uitij obtentui: cum sit præcipua in Thucydide uirtus breuitatis, hac eū Salustius uicit, & in suis illū castris cecidit. Nam in sententia Græca tam breui habes, quæ saluo sensu detrahas, deme uel

uel deme
constabit sensus etiam si non æque comptus, æque tamen integer. At ex Salustij sententia nihil demi sine detrimentis sensus potest. T. autem Liuius tā iniquus Salustio fuit, ut hanc ipsam sententiam & tanquam translata, & tanquam corruptam dum transfertur, obijceret Salustio. Nec hoc amore Thucydidis facit, ut illū preferat, laudat quem non timet, & facilius putat posse à se Salustium uinci, si ante à Thucydide uincatur. CAESTIVS colorem hunc pro Callia habuit, obiecit ultro Cimoni, quod passus est uxorem suam adulteram fieri, quod nō custodisset, quod expectasset dum superueniret pater, ut spectator calamitatis suæ fieret. Iam, inquit, etiam si dimiseris ingratus es, ego non expectaueram dum rogarer. HISPO ROMANVS hunc colorem secutus est, & dixit adolescentem tumidum, & nobilitatis suæ cogitatione insolentē, iniusta habuisse beneficia sua, moleste ferentem focerum suum dici Calliam. Item omnem operam dedisse, ut mores puellæ in uitia nō tantum labi pateretur, sed ipse impelleret, ut haberet iustam dimittendi causam, nec eam occasionem intermisisset, sed expectasse etiam dū superueniret pater: hoc se cogitasse, expectat me, uult me, cum pares rationes facere: fecisset si non ostendisset patri adulterā filiam. GORGONIVS in hac controuersia fædo genere cacozelia usus dixit, istum publicum adulterium est, sub Miltiadis trophæis concumbere. DORION cum descripsisset gloriæ sibi fuisse carcerem, nunquam non se illam fortunam ostentasse dixit.

Flaminius inter cœnam reum puniens. Controuersia II.

ACTIO. Maiestatis læsa sit actio. **THEMA.** Flaminius prætor inter cœnam à meretrice rogatus, quæ aiebat se nūquam decollari hominem uidisse, unū ex dānatis occidit, accusatur maiestatis. **CONTRA FLAMINIUM. MENTONIS.** Iam etiam perituri dormiebant, peragitur totus ordo supplicij, ne quid se meretrix negaret uidisse. **O miserum** si quis meretricē offendit. **O miseram** matrem familiæ, si cuius sceminæ meretrix inuidet, nihil petenti prætor negaturus est. **MVSAE.** Hic est Flaminius qui exiturus in prouinciā uxore à porta dimisit. **ARGENTARII.** Obijcio luxuriā, obijcio lenocinium, obijcio histrionicam, iocos mimicos, in conuiuiō nihil aliud quàm occidit: qui in carcere uixerunt, in conuiuiō perierūt. **BLANDI.** Feriatur in foro, omnes uideant, meretrix audiat. Reliquiæ prætoris unco trahebantur. Maiestatem læsam dixissem, si exeūti tibi licitor à conspectu meretricē non summouisset. **VIBII RVFFI.** Paratus erat accusator cum cōmentarijs, aiebat, quid si meretrix desiderarit? In hoc te cum uxore non misimus, ut salua prouincia sit, optemus meretrici bonam mentē. Dedimus tibi legatum, dedimus quæstorem, ut tu cum meretrice cœnares, meretrix uxoris loco accubuit, imò prætoris. **P. ASPRENATIS.** Vni fortasse osculo donauit homicidium, etiā carnifices cœnaturi manus abluunt. **PORTII LATRONIS.** Ne à sobrio quidem licitore percussus est. Non inquirō in totum annum, unā nocte cōtentus sum. Bibe licitor, ut fortius ferias. Ecquid intelligitis quomodo damnatus sit, qui sic occisus est? quid scio, an in cuius gratiam occisus est, in eiusdem etiam damnatus sit? quantum tibi perdiderat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo conuiuiō fuit, cui tecum sit credendum? facilius est, ut qui meretrici dederit homicidiū, neget, quàm ut qui hoc quoque dedit, quicquam inde minuerit. Nunquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam sæpe uidisset. **IVLII BASSI.** Inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanum fertur. Inter purgamenta & iacius cœnantium, & sparsam in conuiuiō scobem, humanus sanguis euertitur. Gratulor fortiti tuæ prouinciæ, quod desiderante talē spectaculum meretrice, plenum carcerem damnatis habuisti. Seruum si uerberare uoluisses extra conuiuium abduxisses. **ROMANI HISPONIS.** Quis ferret te si in triclinio tuo iudicium coegisses? Scelus est in conuiuiō damnari hominem, quid occidere ad arbitrium meretricis.

cis: de reo pronūciasti, nisi forte facilius in honorem eius decollas quā iudicas. FVLVII SPARSI. Contactam sanguine humano mensam loquor, strīctas in triclī-
 dauer, secures, sanguinem loquor: Quis inter hāc de conuiuiū cogitat. **Cae-**
 nem, inquit, occidi, nunquam uidi, alio quā Flaminio pratore, omnia alia uidi-
 sti. **SYLONIS POMPEI.** Virum nobilissimū & tantis honoribus functū turpi-
 ter meretrix clementem fecisset, crudelem fecit. Nunquam uidi, adīce si uis, nec
 alio pratore uidere potes. **ALBVTII SYLI.** Si quis autem est iudices, qui delide-
 ret, ut pratoris referam crudelitatem, quot prater hunc iugulauerit, quot inno-
 xios damnauerit, quot carcere incluserit, huic ego me satisfacturū polliceor u-
 no conuiuiū, cum sua pratura reum euoluam. Instituūtur ab isto in prouincia epu-
 lae, & magnifico apparatu extruītur conuiuiū, distinguuntur argenteis poculis
 aurea, quid multa? ē carcere in conuiuiū pratoris, cui stupenti misero meretrix
 arridet. Interim uirgæ promuntur, & uictima crudelitatis ante mensam ac deos tru-
 cidatur. Me miserum, imperij Romani terrore lussisti. O qui crudelitate superasti
 omnes tyrannos, soli tibi inter epulas uoluptati fuit morientium gemitus, hic ulti-
 mus apparatus cœnæ fuit: In eodem triclīnio uideo pratorem, amatorem, scorta,
 cædes, meretrix pratori, prator prouinciæ imperat. In conuiuiū constituitur ca-
 thenatus, qui cum languentis pratoris istius aspexit oculos, existimans ipsum
 pratoris beneficio dimitti, gratias isti agere, & utrisque manibus mensam tenens,
Dij, inquit, immortales tibi parem gratiam referant. Quicunque in eodem triclī-
 nio accubabat, alius ubertim demisso capite flebat, alius auertebat ab illa crudeli-
 tate oculos, alius ridebat, quo grator esset meretrici. Hic iste inter uarios conuiui-
 rum uultus submoueri iubet miserum, stare ad præbēdas ceruices in iocum. Interim
 distinguitur mora poculis, nec sobrii quidem carnificis manu, ciuis Romanus occi-
 sus est. Non peto quo minus securi percutiatur. Illud rogo, legi potius quā scorto
 cadat. Memento terrorem imperio quæri, nō oblectamenta mulierculis. Quid ego
 nunc referam lud. ludorum genera, saltationes, & illud dedecoris certamen, prator
 ne se mollius moueret an meretrix. **CAPITONIS.** Exurgite nunc Bruti, Horatii, De-
 cij, & cætera decora imperij. Vestri fascēs, uestræ secures, in quantum pro hōne lu-
 piter dedecus reciderunt. Istis obscœnæ puellæ iocantur: Quid si per deos immor-
 tales nullo solenni die, populo inspectante, in foro conuiuiū habuisses? non minuis-
 ses maiestatem imperij nostri? atqui quid interest conuiuiū in forum, an forum in
 conuiuiū attrahas? Deinde descripsit qualiter in foro decolletur. Ascēdit prator
 tribunal inspectante prouincia, noxię post terga ligantur manus, stat intēto ac tristi
 omnium uultu, sit à præcone silentium, adhibentur deinde legitima uerba, canitur
 ex altera parte clasicum. Nunquid uobis uideor describere cōuiuales iocos? Heu
 quā dissimilis exitus inītijs adest. Accusauit te, quis? **Po. Ro.** Iudicarunt te qui: te
 prator damnatum pronūciauit, occidit meretrix. **BVTEONIS.** Ut iste cum amica
 cœnaret iucundius, homo occisus est. Nunquid iudices unquam pro rostris uidistis
 pratorem cum meretrice cœnantem? **VOTIENI MONTANI.** Quis sic conuiuatur,
 quo modo irascitur? Damnaturi iurant nihil se gratiæ, nihil præcibus dare. Postulo,
 ut in hāc legē iures. Maiestas **Po. Ro.** per omnes nationes, per omnes diffusa prouin-
 cias in sinu meretricio iacet. Ea imperat pratori nostro, quæ prostitit: cuius osculo
 nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Cōuiuas tuos ipsa narra, fuere credo tribuni,
 fuere præfecti, fuere equites Romani, cū ijs ergo prator. **CASSI SEVERI.** Ne deser-
 uo quidē aut captiuo omni loco aut omni genere, aut per quos libebit, aut cū qui-
 bus libebit, supplicium sumi fas est, adhibeturq; ad ea magistratus ob custodiam nō
 lætitiā. **TRIARI.** Quo crimine damnatus est? cædis, non tamen in conuiuiū occi-
 derat: Animaduertere diligenter, meretrix, ne iterum homicidiū roget. **DIVISIO.**
MONTANVS VOTIENVS has putabat quæstiones esse, an quod quis in magistra-
 tu peccauit proles uindictari possit, maiestatis læsæ reus. Vnum enim quod ueri se
 facto nō potest ad ius confugit, & dicit se hāc lege non teneri. Num quicquid pecca-
 uit iq

in magistratu aliquis, maiestatem lædit. Puta aliquem, dum magistratus est patrem suum occidere, ueneno uxorem suam necare puta, non hac lege causam dicet, sed ille parricidij & ueneficij. Vis scire non à quo fiat ad rem pertinere, sed quid fiat: prius status potest accusari maiestatis læsæ, si quid fecerit quo populi Romani maiestatem læderet. Puta amicam habet proconsul, ideo maiestatis damnabitur: Quod amplius dico, puta matronam corrumpit, dum proconsul est, adulterij causam dicet non maiestatis: singula, inquit, æstima quæ obijcis. Si tantum amicam habuisset, nunquid accusares: quod animaduertisset in aliquem nullo rogante, nunquid accusari possit: Si non omne non recte factum hac lege uindicari potest, an id quod sub autoritate publica geritur: Nam cum adulterium committit tanquam ciuis peccat, item cum beneficium, cum animaduertit autoritate publica utitur: In eo autem quod sub prætextu publicæ maiestatis actione uindicandum est. Dic enim mihi, si cum animaduertere debeat, nec legitimo cultu ac more solenni usus interdicitur, tribunal conscenderit conuiuiali ueste: si cum classicum canere debeat, symphoniam canere iusserit, non lædet maiestatem: atqui quod fecit foedius est, & cõparauit. Deinde si potest uindicari maiestatis lege id quod proconsul, maiestatis publicæ & iuri & apparatus est, peccauit, an hoc possit: nõ potest, inquit, nihil enim detractum est populi Romani magnitudinì. Is lædit populi Romani maiestatem, qui aliquid publico nomine facit, tanquam si legatus falsa madata affert, non aliter quam populus Romanus dederit. Imperator foedus percussit, uidetur populum Romanum percussisse, & continetur in foedere: nunc nec uiribus quicquam populi Romani detractum est, nec opinioni eius imputatur, si quid fecit, nõ populus Romanus. At ex te ceteros æstimat. Nõne & ante hunc alij fuerunt ex quibus æstimari possit, & post tunc erunt. At singulorum uitia nemo urbibus ascribit. Attamen factum ipsum turpe est: sed multa alia, nec ideo illis populi Romani maiestas læditur. Nemo penè sine uitio est, ille iracundus est, ille libidinofus est, non tamen si cum aliquo imitatum est malis, eo statim maiestas læditur: deinde ad facti ipsius æstimationem uenit, & dixit hæc obijci, quod meretricem habuit, quod aliquem occidit, quod nocuit, quod in conuiuio, quod rogante meretrice. SYLO POMPEIVS has adiecit quæstiones, an si quod ei facere licuit, fecit, non possit maiestatis accusari, potest, inquit, hæc enim lex quid oporteat quarit, aliter quid liceat. Licet ire in lupanar. Si præcedentibus fascibus prætor deducetur in lupanar, maiestatem lædet, atqui quod licet fecerit. Licet qua quis uelit ueste uti. Si prætor ius in ueste seruili uel muliebri dixerit, uiolauerit maiestatem. Deinde illam facit quæstionem, an ei hoc facere licuerit: non licuit, inquit, illo loco, aut illo tempore, aut ex illa causa occidere, quædam quæ licent, tempore & loco mutato nõ licent. COLOR. De colore, inquit, quaritur, quo uti debeat is qui pro Flaminio dicit. Quædam controuersæ sunt, in quibus factum defendi nõ potest, excusari potest; ex quibus est & hæc. Non possumus efficere ut propter hoc non sit reprehendendus, non speramus ut Flaminium iudex prober, sed ut dimittat, sed sic agere debemus, tanquam pro facto non emendato, non scelerato tamen. Item negabat se pro Flaminio narraturum MONTANVS, sed his quæ obijciuntur responsurum. Aiebat autem illam sententiam Ruffi Vibij, colorem actionis esse bonum, Senectionis esse, bonum se habere animum pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem. Ipse Montanus illum locum pulcherrime tractauit. quam multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit: In Gurgite luxuriã, in Manlio impotentiã, cui non nocuit & filium & uictorem occidere, in Sylla crudelitatem, in L. Lucullo auaritiã. In prætore, inquit, cum illi constiterit abstinentia, diligentiam excutiat, quomodo una nocte cœnauerit, utrũ tamen, inquit, iniqui est quod obijciunt, quod damnatus perierit meretrice postulante, prætori perire damnato. Colorem FVSVS ARELLIVS hunc introduxit, ebrium fuisse, nescisse quid fecerit. SYLO POMPEIVS hoc colore usus est, non putauit ad rem pertinere, ubi aut quando periret qui perire deberet. TRIARIVS ineptum introduxit colorem. Sermo erat, inquit, in conuiuio, contemni nimiam prætoris lenitatem: alios fuisse prætores qui quoti-

die animaduenterent, huius anno nullum fuisse occisum. Dixit aliquis, ex conuiuio. Tu ergo nunquam iratus? dixit & mulier, ergo nunquam iratus, quod clementia sua contemptui esset. Curabo, inquit, sciant non deesse mihi sceleratum, quem uideri lucem ultra non oportet: occisus est, quia damnatus sub prætório fuerat. Quo tempore? Est enim ullum tempus quo nocens perire non debeat? GALLVS VIBIVS dixit, meretrix orauit, timebam mehercules, ne exorasset ut occideretur, aut indemnatu uiueret. Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte: in descriptione supplicij utique illi qui uoluerunt omnia legitima supplicij uerba in sententias trahere, in uitia inciderunt: tanquam dixit TRIARIVS, Summoue, audis licitor, summoue à prætore meretricem: hoc loco non male adiecit, uerba, sed uide ne uirgæ tuæ pocula nostra disturbent. SYLO POMPEIVS dixit, despolia, meretrix agnoscis hoc uerbum? certe prouincia agnoscit. Sylo Pompeius homo qui iudicio censebatur, & ipse ad hanc descriptionem accessit, nimium tamen malifecit, ait animaduere meretrix, age lege, quicquā enim lege hic agitur? HISPANVS dixit, age lege, tibi dicitur Flamini, uiue sine meretrice, cœna sine carnifice. ARGENTARIVS in quæ solebat schemata, attrectationem uiolentissimam fregit, age lege, scis, inquit, quid dicat. Interdiu age, in foro age, stupet licitor, id est, quod dicit meretrix tua nunquam se uidisse. MONTANVS VOTIENVS dixit, percussus licitor ad prætorem respexit, prætore ad meretricem. VIBIVS GALLVS dixit, licitori quia bene percusserat propinatum est. Illud quod tanquam Latronis circumfertur, non esse Latronis pro testimonio dico, & Latronem à sententia inepte tumultuosa uindico: ipse enim audiui Florum quendam auditorem Latronis dicentem, non apud Latronem, neque enim illi mos erat quemcunque audire declamantem: declamabat autem ipse tantum, & aiebat se non esse magistrum, sed exemplum, nec Iulio, nec alijs contigisse suo, quā apud Græcos Nicetæ, apud Romanos Latroni, ut à discipulis non audiri desiderarent, sed contenti essent audire. Initio contumeliæ causā à deridentibus, discipuli Latronis auditores uocabantur, deinde in usu uerbum esse cœpit, & promiscue poni pro discipulo auditor, hoc erat non patientiam suam, sed eloquentiam uendere. Vt ad Florum reuertar, ille dixit in Flaminio, Refulsit inter priuata pocula publicæ securis acies, inter temulentas ebriorum reliquias humanum eueritur caput. Nunquam Latro sic composuisset, ut quia publicam securim dicturus eras, diceret, priuata pocula: neque in tam mollem compositionem eius sententia euauisset, neque tam incredibiles unquam figuras compingebat, ut in ipso triclinio inter lectos & iocos & mensas percussus describeret. Ille cum in hac cōtrouersia descripsisset atrocitatem supplicij, adiecit, quid exhorruistis iudices, meretricios lusus loquor. Et ille dixit, minus notam sententiam, sed minus bonam. In focium nostrum prætore populi Romani animaduertis, cū priuata uoce, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, nec calciatus quidem, nisi si ut omnia expectaret meretrix, diligenter exegit. RVFFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret: belle celsit illi sententia sordidioris notæ: prætore ad occidendum hominem soleas poposcit. Alteram eiusdem generis, sed non eiusdem successus sententiam, cum deplorasset conditionem uiolatam maiestatis, consuetudinem maiorum descripsisset, qua semper uoluissent ad supplicium aduocari, sententiam dixit: nunc à prætore lege actum est ad lucernam. POLLIO tamen ASINIVS aiebat hanc se sententiam recipere. VIBIVS de oratoribus, qui uerba antiqua & sordida confectatur, & orationis obscuritatem seueritatem putat, aiebat Miltiadē rhetorē eleganter dixisse * tamen in ijs etiam si minus est infaniæ minus spei est. Illi qui tumulentia abundantia laborant, plus habent furoris, & plus etiam corporis. Semper autem ad sanitatem procliuius est, quod potest detractatione curari, illi succurrere non potest, qui simul & infans & deficit. Sed ne hoc genus protegere uidear, in Flaminio tumidissime dixisset MYRRHEDIVS. Prætorem nostrum in illa ferali cœna sagittatum meretricis sinu excitabit occisuri. Et illud tetracolo, seruiebat forum cubiculo, prætore meretrici, carcer cōuiuio, dies nocti. Nouissima pars sine sensu dicta est, ut implez

impleretur circuitus: quē enim sensum habet, seruiebat dies noctū. Hanc ideo sententiam retulit quia & in triculis & in omnibus huius generis sententijs curamus ut numerus constet, nō curamus ut sensus. Omnia autē genera corruptarū quoq; sententiarum de industria pono, quia facilius quid imitandum, & quid uitandum sit doceatur exemplo: & certē illud genus cacozelia est, quod amaritudine uerborū quasi aggrauatur. Iam res petit, ut in hac controuersia referamus id quod LICINIUS NEPOS dixit, Reus damnatus est legi, periit fornicī: & illud quod SENIANVS dixit, habet sui generis insaniam, cum diceret, nocte non debere sumi suppliciū, post longam descriptionem cum nunc demum uictimæ quidem occiduntur. Et ad hanc controuersiam graci apposuerunt manum, dixit in hac NICETES

EVCTEMON dixit

GLAVA

CIPPVS CAPPADOX cum cœnam luxuriosam descripsisset indignam maiestate prætoris adiecit hoc idem elegantius dixit ADDEVS cum descripsisset cœnam nocturnam

NICETES dixit,

ARTHEMON eodem loco aliam dixit sententiam

SIC GLYCON dixit,

Expositum repetens è duobus. Controuersia III.

LEX. Per uim metumq; gesta ne sint rata. ALIA. Pacta, conuentaq; legibus facta sint. ALIA. Expositum qui agnouerit, solutis alimentis recipiat. THEMA. Quidā duos expositos sustulit, educauit, quarenti patri naturali pollicitus est se indicaturum ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset, pactum interpositum est, reddit illi suos filios, repetit unum. PRO PATRE. ARELLII FVSCI P. Aequū est ut cum alienis diuidamus liberos, quos non diuidimus cum matribus, si alterum nō abstuleris, utrumq; habebis. quid faciam, utrumq; genui, utrumq; desiderauī, pro utroq; pater sum. ALBVTII SYLII. Vnā nati sunt, unā expositi, unā educati, redditū potissimum distrahūtur, distraxit illos fortuna aliquando à parentibus, nunquā ab ipsis. Miseremini iudices, grauis inuidia est. IVLII GALLIONIS. Duos exposui, qui alterum eligere non poteram, periclitor ne qui cum duobus liberis in iudiciū ueni, sine ullo reuertar. Nam quem perdam eligere non possum, causa pacti mei fuit, ut haberem filios, consummatio, ut perderem, pro filijs tibi debeo, nō filios. Pete quantum uis pro disciplinis, imputa quantum uis pro alimentis, licet plus petas dum minus reddam. Maiores nostri uiderunt quā effusa esset indulgentia pro suis timendum, quā parata quicquid posceretur dare. Itaque pro patre lex, non cum educatore pacta est. Non potui obligari de eis, qui in mea potestate non erant: si uis ex æquo diuidamus, at habeatur utriusq; ratio: habeam ego tamdiū duos quamdiū tu habuisti, nolite timere pueri, non diducam uos, aut utrumque habebo aut neutrum: in auctione fratres quamuis hostilis hasta non diuidit. Plus quiddam est geminos esse quā fratres, perdit uterq; gratiam suam, nisi cum altero est. FVLVII SPARSI. Ignoscere mihi aduersarius debet meos retinenti, cum ipse alienos cōcupiscat, repetit quod adhuc habuit, retineo quod modo ignoui. Agnitio diuidet quos iunxit etiā expositio. CORNELII HISPANI. Dic uter obsequentior sit, uter indulgentior, uterq; inquis. Miraris si iam meos diuidere non possum: omnia pro filio pacifcor, præter filium. VOTIENI MONTANI. Ego uero ne patrociniū quidem habeo. Si tam facile filios remitto, libenter exposui. Reddere istud est liberos an eripere: Vtroque modo perdendi erant, uel pacti essent uel negati, pactus sum flens tremensq; tanquam cum exponerem. CAESTII PII. Ne diuiderem filios, unā exposui, iste quoq; duos sustulit, qui tantum uno contentus est, iterū cogor exponere. ALTERA PARS. IVNII GALLIONIS contra. Expeditæ partes uestrae sunt, utrumq; ex hoc iudicio potestis patrē dimittere. MENTONIS. Iste assueuit carere liberis, etiā si unū accipiam necesse est torquear, duobus assueui. Quid unquā commisi? & habes domi quos de me interrogas, nihil unquam sine illis feci, nisi iudiciū uim uocas, quæ te patrē facit sine hærede harere, qui paulo ante habui filios duos tales, ut ex illis unus quilibet satis sit, POMPEI SYLONIS. Videte q̄ modeste agam, ego sustuli, ego

Gg 4

educa

educaui, ego reddidi, iste eligat. **VIBII RVFFI**. Salui sunt, inquit, liberi tui post hanc uim meam iste me osculatus est. **PASSIENI**. Cedō mihi tabulas testamenti, plures in testamento habeo quā in pacto: hoc testamentum delere non cogito, si meos filios hæredes facere non possum, tuos faciam. preces meas ad filios transferam, hoc enim nomen licebit, puto, mihi usurpare dum litigo. **ARELLII FVSCI PATRI**. Fertis hoc optimi iuuenes? ego uos expositos sustuli, ego educaui, ego ægrotantibus affedi, senem me fecistis & relinquitis? **ARGENTARIVS**. In ista uis duos filios perdidit. **DIVISIO**. **LATRO** sic diuisit. In re uis aut necessitas sit, Nulla, inquit, uis est, arma lex & uincula, & ultimum periculum cōplectitur, quorum nihil fuit in tua persona. Illic, ait, uis est & necessitas, ubi uelim nolim succumbendum est mihi, cū esset necesse, non enim poterā habere alterum filium, nisi alterū promississem. Respondetur, primū non est uis ubi aliquid expediendę rei causa patiendū est, sed ratio: tanquā quia non possum domū habere, nisi hic emero, nulla alia uenalis est, hanc occasionem uidet uenditor & premit, nō tamen hanc emptionem rescindes, alioquin in infinitum calumnia excedet. Dicit alius, necesse mihi erat, tibi necesse carere, primū etiā non poteras, deinde & alia uia poteras intuenire, sperare alium indicē. Analiter inuenire nō poteras? ergo tibi plus præstiti. An si est in re uis & necessitas, ita tamē rescindantur quæ per uim & necessitatē gesta sunt, si uis & necessitas à pacifcente adhibita est, Nihil inquit mea, an tu cogaris, si non à me cogeris. Meam culpā oportet esse, ut mea pœna sit. Non inquit, neq; enim lex adhibētī uim irascitur, sed passio succurrit, & iniquum illi uidetur, id ratum esse quod aliquis non quia uoluit pactus est, sed quia coactus est: nihil autem refert quā per quē illic necesse fuit: iniquum enim quod rescinditur facit fortuna eius, qui passus est, non persona facientis. Deinde an ab hoc uis admota sit, Tu inquit mihi uim admouisti, qui non aliter indicabas, quā si pactus essem. Non est, inquit, ad mouere uim aliquid cum certa conditione promittere, si qua uis est à te tibi adhibita est, quod & sponte & ad exonandum se uenisset, ut tantum patri redderet, quantū educatori superfuisset. **COLOR**. Pro educatore **GALLIO** hunc colorem secutus est, se misericordia motum. Cum uiderē, inquit, morbidum sine hærede esse, dixit modo ipse qui auidus est, possumus duo patres esse, & dixit illam amabilem sententiam. Da itaque nunc pœnas misericors. **MONTANVS VOTIENS** sic cœpit, Si quis me uidit, iudices, modo duorū liberorum patrem, nunc solitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem inādicem. Et summis cum aduersario egit, rogauit, ut altero contentus esset. Et illam sumpsit cōtradictionem, nescio, inquit, utrum: & dixit, mihi crede qui illos optimē noui, utrum uis elige, ideo sic pactus sum quia nihil intererat. **HISPO ROMANVS** erat natura, qui asperiores dicendī usam sequeretur. Itaq; hoc colore egit ut inueheretur tanquam in malum patrem, & diceret, crudeliter exponentem, perfidere, cuperantem. In hoc inquit repetit, non quia habere uult, sed quia eripere, irascitur mihi quod duos educaui, quod indicaui. Et cum descripsisset seuitiam exponentis, adiecit. Etiamnum mihi uidetur eiusdem animi, eiusdem duritiæ, quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educauit. Durus est pater, crudelis est, nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. Sinite me in uno filio experiri. Dixerat in hac controuersia illam quæstionem, qua dicebat senequaquam uim adhibuisse. Quid ergo quis adhibuit uim? tu tibi, non est quod dicas alium. Quis libi uim adhibet? solet fieri, ecce ego ipse mihi nocui: & illud dixit. Placet mihi in irritum reuocari quæ gesta sunt, dono quod indicauerim. **ARGENTARIVS** dixit, ex altera parte, miseriores se nunc esse, quā cum ignoraret suos, & cum tormenta patris animi descripsisset, ait, etiā nunc pacisci uolo, quid do, ut liberos meos recipiam? quid do ne agnouerim? Indignabatur **CÆSTIVS** detorqueri ab illo toties, & mutari sententias suas, quid putatis, aiebat, Argentarium esse, certissimum ius est. Solebat & græcè dicere, Fuerat enim Argentarius **Cæstius** auctor, & erat imitator. Aiebat inuicem, quid putatis esse Cæstium, nisi + Cæstij ciuerē: & sic solebat iurare, per manes præceptoris mei Cæstij, cum Cæstius uiueret. Omni

forte rectius,
Argentarij

Omnibus autem insistebat uestigijs Cæstij, æque ex tempore dicebat, æque contumeliose, multa interponebat, illud tamen optima fide præstitit, cum uterq; græcus esset, ut nunquam græce declamaret, illos semper admiraretur qui non fuerunt contenti unius linguæ eloquentia, cum latine declamauerant, toga posita sumpto palio, quasi persona mutata redibant, & græce declamabant, ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die & græce & latine declamantē multa urbane dicta sunt. Dixit Aterius quibusdam quærentibus pusillas mercedes eum accepisse cum duas res doceret, nunquam magnas mercedes accepisse eos, qui Ermeneumata docerēt, MOECENAS dixit,

CASSIVS SEVERVS uenustissimam rem ex omnibus, qui ab auditione eius cum rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit male uicit. GLYCON dixit,

GALLIO autem elegantissime dixit à parte patris, cum in ultima parte testamenti figuram tractaret, quando ego mortuus ero, tunc mihi hæres sit, uis interrogem uter? TRIARIVS dixit, à parte educatoris, Ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui.

A filio in arce pulsatus. Controuersia IIII.

LEX. Qui patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. THEMA. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filijs accersit, imperauit adolescentibus, ut patrem cæderent. Alter ex his præcipitauit se, alter cecidit, postea in amicitiam tyranni acceptus occiso tyranno, præmium accepit, petuntur manus eius, defendit pater. PRO FILIO. CAESTII PII. Felicior essem si plures reos defenderem. TRIARII. Hæc uulnera quæ in ore uidetis meo, postea feci quàm dimissus sum: IVNII GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno, quod manus illius sunt, ego iussi, itaq; crimini meo assum. Amicus, inquit, tyranni fuit, age hoc tantum filius meus in arce simulauit: Procumbo ad genua uestra iudices, ille contumax, qui cum uapularem non rogauit. MVSAE. Occisus est tyrannus, à quo putatis, nisi ab eo qui patrem pulsare non poterat, præcideretis tyrannicidæ manus? quid hoc est, integer tyrannus iacet, præciduntur tyrannicidæ manus: patri præcidite, ne uindictam filium propter quem ne à tyranno quidem impune uapulaui: postquàm occupauit arcem, secuti sunt illum homicidæ, secuti uenefici, secuti quisquis pulsare patrem poterat: necesse fuit patrem cedere, tam hercules quàm necesse fuit spoliare templa, uirgines rapere. Aiebam, fili fortius feri, tyrannus spectat. Si talis erat filius meus qualē describitis, nescio cui magis expedierit tyrannum uiuere. O quantum istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est. Occidit tyrannum, sic huius iratæ manus feriunt. Cum occideret tyrannum, sic aiebat, Pater te interficit, pater ferit, sic feriunt qui uolunt. Tecum fili inconsideratæ pietatis queror. Validius patrem cecidi si quàm iussit tyrannus iratus, iacenti ipsas cadaueris manus in me ingessim. FVLII SPARSI. Tales fuerunt ex quibus posset alter contemnere tyrannum, alter occidere. IULII BASSI. Compressas filij manus in os meum impegit, cadentem consolatus sum. PORTII LATRONIS. Cæde, inquit, patrem dum ego negligens sum, occupauit se ex arce filius, hoc non est patri parcere, sed sibi. Dura fili, ad tyrannum ubi per patrem eundum est. Tenent ecce cruentum tyranni caput, nunc illas præcidite. BLANDI. Ut uidi tyrannicidam ex arce descendentem, nihil prius quàm manus osculatus sum. POMPEI SYLONIS. Vtrum ex filijs meis probatis, alter te occidit, alter tyrannum. nemo ius habet in istas manus, meæ sunt istæ. Etiam cum tyranno seruirent, mihi paruerunt, ita mihi superstiti filio mori liceat, ut ego illum qui mori maluit, parricidam uocaui. ARELLII FVSCI PATRIS. Rogo nos per securitatem publicam, per modo restitutæ libertatis læticiam, per coniuges liberosq; uestros: nemo tam suppliciter audiuit me rogantem cum uapularem. Quàm languide cadentis erant manus, non putares illas tyrannicidium posse facere: istæ mihi salutaris porrexerunt cibos, istæ potiones, nunquam tamen indulgentiores sensi manus, quàm cum me caderent. VOTIENI MONTANI. Pereant, inquit, potius quàm sint, qui tam fortiter loquantur. Vix inuentus est qui tyrannum occideret.

occideret. Fili fortius, inquit, feri, ne nos colludere tyrannus intelligat: suspensaste uiter admovebat manus filius, simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Necessitas magnum humane imbecillitatis patrociniū est. Hæc excusat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, sed occiderint, hæc excusat Romanos quos ad seruilem delectum Canensis ruina compulit, quæ quicquid coegit, defendit. Ille quoque mihi pepercisset si unicus fuisset, ille me fratri relinquebat, hic tyranno. Etiamnum, inquit, in facie tua uulnera apparent? Fili nocet tibi quod tam cito occidisti tyrannum. MENTONIS. Quæritis quis hæc fecit uulnera? ille cuius cecidit me in funere manus. Ita mihi libero & uiuere contingat & mori, ita oculos meos filij manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti. Ex altera parte. ARELLII FVSCI P. Tamdiu cecidit patrem donec placeret tyranno satelles. quid tu? Tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? Pater, inquit, adest: malo, non enim tantum patrem, etiam patronum cecidisti. IVLII BASSI. Quoniam eò scelerum peruentū est, ut parricidæ pater adsit, non istius aduocationi adsum, defendit enim quamuis nocentem. Ecquid agnoscitis indulgentiam illius? Frater qui maluit perire quam patrem cadere, infelix causam suam cum fratre iungebat: exclamat iste, nihil illi mandauī, ego tibi & pro illo satisfaciam, ut ualidius, inquit, cederet. Pro Repub. inquit, feci. Vis tu pudorem habere, nec imputare Reip. idem quod tyranno? Pater, inquit, mihi adest. At mehercules frater non adesset. Habuisti, inquit, quod tyranno iactares. Frater maluit mori, quisquis cadendus erat, quamuis quisquis iste tradebatur. Tyrannum, inquit, occidi, at patrem quantulum minus quam occidisti? POMPEII SYLONIS. Gaudeo in subsellijs istius esse patrem, quomodo enim aliter efficere potuissē, ut uulnera eius uideretis? Non multū refert mea ubi sit, ab hac parte crimen obijcitur, ab illa ostenditur. Grauior testis esse solet qui à reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius posset cadere, nisi amicus esse posset tyranni. Frater perijt ne parricidium aut faceret aut uideret, In illa præcipitia non minus inquam fratrem fugit quam tyrannum. CORNELII HISPANI. Descendebat cruentus pater, uexato laceratoque corpore uix agnoscendus, putares duos fuisse qui cecidissent: fecit quod debebat qui patrem ceciderat, amicum occidit. CAESTII PII. Ego, inquit, cæsus sum, pœnam remitto. Mirarer nisi pro tam bono patre fuisset qui mori uellet. Dignus est quem inuitum uindictis, quia apud uos tantum crudeles patres uindictantur. Pater, inquit, iussit, ergo frater tuus impius fuit, qui patri non paruit. Si quando lente parebant satellites, aiebat tyrannus, non spectatis quemadmodum patrem ceciderit. Qui patrem ceciderit, manus eius præcidantur, hanc legem moriens laudauit tyrannus. Nouissime inter filium & patrem tyrannus intercessit, an non quisquis patrem ceciderit puniatur. In lege, inquit, nihil excipitur, sed multa quamuis non excipiantur intelliguntur. Et scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa est, quædam uerò tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent. Quid legis interest, excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauit, cum illi nō supplicio sed remedio opus sit. Quid opus est cauere lege, ne puniatur infans si pulsauerit patrem? quid opus est cauere, ne puniatur, si quis aut patrem sopitū, aut subita corporis grauitate collapsum excitauit, cum illa non iniuria, sed medicina fuerit? Nondum de propria, sed de communi causa loquor. Si officiose quis cecidit patrem non pulsauit, puniri debet? DIUISIO. Hanc quæstionem in partes plures diuisit, an tutus sit qui tyranno iubente fecit. Cogitate quàm multa tyrannus exegerit. Pro publica innocentia est, non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. Tyranno iubente fecit, miserior fuit ipso uapulante. Ille non dicitur sacrilegus qui deorum immortalium dona manibus suis tulit ad tyrannum, aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium consecrauit. An tutus sit qui patre iubente fecit, non cecidit, sed paruīt: & illud dixit in narrationibus, Stabas contumaci frater uultu, intellexit non posse cogi à tyranno. An tutus sit qui propatria fecit, an hic propatria fecerit. Item an illo tunc tempore cogitationem tyrannicidij habuerit.

habuerit, & hoc animo ceciderit, ut aditum faceret sibi ad amicitiam tyranni. MONTANVS & illam quaestionem ultimam fecit, An etiam si quid peccatum est, tanto merito redemptum sit? GALLIO illam quaestionem primam fecit. An ultio caeli patris nullius sit patris. Inuitum, inquit, me nemo vindicaret, si a quolibet alieno cecidisset, & nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret: atqui nihil interest: poena maior est eius qui cecidit, ius idem eius qui casus est. Contra ait omnibus actionem dari, non enim priuatam esse iniuriam, sed publicam: itaque nec taxatione defungi damnatum, aut iniuriarum poena, sed manus pendere: ad omnes partes pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, & ad ipsam Rempublicam. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. Et ultimas has fecit quaestiones. An si pio animo fecit non teneatur, an bono animo fecerit. Et in illa quaestione Latronis, an tutus est qui patre uolente fecerit, Nunc, inquit, fingis in filij patrocinium, sed tunc noluisti. Et adiecit, ne dixeris idem uoluisse patrem quod tyrannum. Queritis utri paruerit? Tyrannus illum amauit tanquam sibi paruisset. Pater, inquit, uoluit: ita tu non tyrannum tantum, sed patri parricidio dignus es. Cum descripsisset impium in fratrem, impium in patrem, adiecit, Tyrannum quoque tunc cum amare deberes, occidisti. CORNELIUS R. MONTANVS partem accusatoris declamauit, & hoc colore usus est: indulgentissimum fuisse in filios patrem, nimiam pietatem eius fuisse notam tyranno. Itaque illum qui quaereret pudicis dolorem ex impudicitia, contumacibus ex seruitute, pios patri tormentum quaesivisse ex filiorum impietate: & dixit illum animose loquentem, qui iussus est prior patrem cadere. Quid si non cecidero, inquit, quid faciturus es? torquebis? occides? plus est quod imperas, quam quod minaris. Certamen erat in uno homine, utrum plus posset natura an tyrannus. Cade, inquit, non cado: uerbera, non ferio. Hac fratre audiente. Et illud dixit cum promitteret amicitiam tyranni, magis praemium extimuit tyrannici imperij, quam imperium. Et cum descripsisset cicatrices pulsati patris, Et forma est adhuc faciei, dixit, ab utroque casum peres. MONTANVS tamen aiebat, nihil posse melius dici, Ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex uetat, morieris si cecideris, morere ne cadas. CAESTIVS dixit, Tyrannus imperat ut patrem cadas, non est nouum, noluisti facere. Laudaturum me putas? ego uero non laudo, alterius ista gloria est, tu fratrem imitatus es. A REGENTARIIVS dixit, Tu patrem cecidisti, cum & legem nosses, & fratrem. MONTANVS dixit, Parricida esse uoluisti, uiolasti patris corpus, fratris beneficium. Ab altera, hoc colore omnes declamauerunt tanquam patre iubente fecisset. TRIARIIVS dixit, In filij mei manus incurri. BASSVS IVLIVS. Ego me filij mei manu cecidi. HATERIVS dixit, Ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodi iussit, ne mori posset. CAESTIVS ait in narratione. Tyrannus iubet cedere, exposita tormenta sunt, quid faciat? moriatur inquit? hoc dicis, ne cadat patrem? occidat. FVSCVS ARELLIVS dixit, Complecti uolo istas manus optime de me etiam ante tyrannicidium meritas. GALLIO dixit, Viderit quantum sibi se putet debere Reipublicae. ego plus me quam illam debere sibi iudico, difficilius est quod me iubente fecisti. MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione, Si perseueras filij, fratrem sequebar. Videris utrum patrem cedere malis an occidere. Hanc controuersiam & ab Iulio & a Sabino bene declamari memini, cum describeret tyrannum occisum, & cum ingenti gloria ex arce deductum. O te parricidam, nisi post tyrannicidium quoque intelligas, quanto melius frater tuus beneficio perierit quam tu occideris. Illud non probaui, quod multa in re seuera tentauit false dicere. Erat autem urbanissimus homo, ut uobis saepe narraui, ut quicquid illi in eloquentia deerat, urbanitate pensaret. Meminimus cum illum Syriacus Vallius homo disertus accusaret, & uideret latinum Calumniam testem circa coronam iudicij obuersari, & toties occurrere eunti Syriaco, & quaerere, quid haberet spei, deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset, At mehercules, inquit, timebam, ne uno reple plus haberemus: & testis productus cum interrogatus esset, an accepisset a patre sestertia? dixit quod accepisset, an haberet, negauit. Deinde interrogatus an Calumnia

Calumniam haberet. Ipse, inquit, negligentiam meam nosti, an habeam nescio. accepisse me scio: & in Domitium nobilissimum uirum in consulatu cum thermas prospicientis uiam sacram ædificasset, cœpisset deinde rhetores circumire & declamare. Ego, inquit, sciebam hoc te facturum, & matri tuæ quærenti de tua desidia dixeram.

Duas eius urbanas res præterire nō possum, secutus erat in prouinciā Cretam Occium Flamā proconsulem, Græci cœperunt in theatro postulare, ut Sabinus maximum magistratū gereret. Mos autem est barbarum capillumq; magistratui Cretensium summittere. Surrexit Sabinus & silentiū fecit, deinde ait, hunc magistratum ego Romæ bis gessi, bis causam dixerat. Græci non bene intellexerunt, sed bene interpretati à Cæsare petebant, ut honorem Sabinus & tertio gereret. Postea deinde offendit illos tota comitū cohors, oppressi sunt in templo ab omni multitudine quæ postulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur. Erat inter infames maxime & inuisos homines Turdus. Cum Turdus promitteret iturum se, ut inde posset exire, Sabinus silentio facto, ait, Ego ad Cæsarem non sum iturus cum mattea. Postea hoc Sabino cum causam diceret obiectū est. Multa illum diserte dixisse memini, cum introductus esset ex carcere in senatum postulaturus, ut diariam acciperet, tunc dixit de fame questus, nihil onerosum à uobis peto, sed ut me aut mori uelitis aut uiuere: atq; illud dixit, Nolite, inquit, superbe audire hominem calamitosum. Sæpe qui misereri potuit, misericordiam rogat. Et cum dixisset Senianus locupletes in carcere esse, homo, inquit, adhuc indemnatus, ut possim uiuere, parricidas panem rogo. Cum mouisset homines & flebili oratione & diserta, rediit tamē ad sales, rogauit ut in Latumias transferretur, ne, inquit, quenquam uestrum decipiat nomen ipsum Latumiae, minime lauta res est: hoc retuli ut & ipsum hominem ex aliqua parte nossetis, & illud sciretis quā difficile est, naturam suam effugere. Quomodo posset ab illo obtineri ne in declamationibus iocaretur qui iocatur in miserijs ac periculis suis, in quibus iocari eum nō debuisse quis nescit? potuisse, quis credit? *M V R R H E D I V S* non degenerauit in hac controuersia, nam colorem stultissimum induxit. Voluit, inquit, & hic fratris sequi exemplum, dum retineo, dum luctor, uisus est patrem cecidisse. Vnum ex his quos audiui declamantes scio *MENTONEM* usum non patrono patre, sed aduocato, ipsum tyrannicidam induxit dicentem, & colore usus est. Non iussit se à patre, quia aiebat incredibile omnibus uideri patrem coram tyranno cedi se iussisse, sed in ijs esse tyrannicidæ consilium, ut per hoc ad amicitiam perueniret, per amicitiam ad tyrannicidium. Hæc eius sententia laudata est, cum describeret se patri manus afferentem. Nihil in toto tyrannicidio difficilius feci. Illud dixit, iam tum factum esset tyrannicidium, si me frater non reliquisset. Et illud dixit. Vos ego tunc respexi templa, leges, Respubl. nam si me tantum spectassem, facile tyrannum effugissem, illa, quæ frater effugerat.

Præignus ab auo raptus nouerca. Controuersia v.

ACTIO. De uisita actio. **THEMA.** Quidā duos filios sub nouerca amisit, dubia crudelitatis & ueneni signa insecuta sunt. Tertium filium maternus auus rapuit, qui ad uisendos ægros non fuerit admissus: quærenti per præconem, dixit apud se esse, accusatur de uisita. **CONTRA AVVM. IVNII GALLIONIS.** Violentus & impotens senex hominem liberum è sinu meo rapuit, quod seruare tibi difficile est, auo donatus, Quoties miserum me puer audies? nouerca, quis est? fugitiue reductus es. Habui filiam, quamuis iste unus filius super sit, fœcundam. Quam indulgenter puerperia diuisit, natus est filius, dixit, filius hic meus est: natus est alter, dixit, hic matris est: natus est tertius, dixit, hic aui est. Cum quæreret filium, erant qui suaderent & dicerent, tace, meruit excludi. **CAESTII PII.** Quam causam rapiendi habebat impotens senex, nunquid fratres eius occideram? Ignoscite mihi si tantum filia mea mandata narro, hanc solam ex meis morientem uidi, habui filiam, de omnibus meis habui dicendum. **ALTERA PARS. ἄλλος.** Habitu uagabatur lugubri sordidaq; prætexta, omnes illius miserebantur, quosdam etiam dicentis audiui, quid iste puer matrem

matrem non habet; patrem non habet, auum non habet. ARELLII FVSCI PA-
 TRIS. Tres filios filia mea debes, unum mihi, sine apud me nutria tur. Quid times
 ne admittare cum ueneris; exposuisse haecenus iuuat. Iam nunc fortuna, aut nouer-
 ca narranda est, ut uidit me, haesit complexibus meis, puerum osculabar miser, inter
 rogabam de fratribus, dum interrogo, dum fleo, per ueneram domum, Rogo ne hoc cau-
 sam meam peiorem fecerit, quod ille quem rapui unicus erat. VOTIENI MONTANI.
 Mittis praconem, adice illi omnia insignia, hic puer matrem perdidit, fratres ami-
 sit, nouercam habet. Affirmo tibi non indicabit quisquis fuerit, erras & uehementer
 erras, filios quos perdidisti, non quaeris, quaeris quem non perdidisti. Vtra tandem
 maior querela est; pater ab auo unum repetit, auus duos a patre. VIBII RVFFI.
 Raptor ille & impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam steti, plus habeo,
 quod auo, quam quod reo timendum sit. FVLVII SPARSI. Vnus perit, alter perit,
 toties fortunam accusas, nunquam nouercam. Facinus indignum, puer ad supplici-
 um indicari a patre quaeritur. Ad aegrotantem nepotem ueni, non sum admissus, haec
 uis uera fuit. ARGENTARII. Pater quos conscios habuit nescio, domi non fui, a-
 missa filia uolui aliquem adoptare ex nepotibus, sed aiebam, quid necesse est; quo-
 ties uidere uolam in domum ueniam, quoties uolam in domum abducam, agamus
 tanquam affines. Tres habes filios, diuidamus, & uide quam non improbam diuisio-
 nem desiderem, ex tribus unum posco. Utinam omnes quos perdidit, quaereret. BLAN-
 DI. Cum tradere uellem puerum, nescio quis exclamauit, puer nunc peristi, nihil
 uobis subtraham; quidni praconi omnia indicaui. MENTONIS. Rapui nepotem
 habeo, redderem, si pater quaereret. DIVISIO. MONTANVS VOTIENVS in has
 quaestiones diuisit, an in re uis sit, nulla, inquit, uis est, quae arma, quae pugnam, quae
 uulnera non habet. Volo mihi describi comitatum istius tumultus, quae turba est; u-
 nus puer & unus senex. Rapuisti, inquit, filium meum, imo nepotem suum sustulit,
 imo uenientem non potuit excludere. An si pro illo fuit, fieri uim quae facta dicitur,
 non teneatur qui fecit; Vis iniuriosa damnatur, solet enim esse & salutaris. Cum la-
 trones aliquid obsiderent, si perfodissem uillam armata manu, coniugem, liberos eius
 rapuissem, accusari possem. Quod uiuit puer beneficium meum est. Et medici alligant,
 & corporibus nostris, ut medeantur uim afferunt. An pro illo fuerit rapit. Hoc
 loco accusatio nouercae, & infectio patris tam patienter suos perdentis. GALLIO
 & illam quaestionem fecit, & prius sumendam quaestionem putauit ex persona quam
 ex re. An cum auo nepotis nomine agi possit; Non magis, inquit, quam pro patre
 filij nomine, non magis quam cum matre. Habet sua iura natura, & hoc inter auum
 patremque interest, quod auo suos seruare licet, patri etiam occidere. Non potes, in-
 quit, sic mecum agere tanquam cum alieno, ut dicas, quid tibi cum illo qui est inte-
 resti filius; tuus haeres futurus sit, quem dementem alligaturus es: quaedam iura non
 lege, sed natura nobis attributa. Si nepotem suum auus peccantem aliquid, & inter
 lasciuos iocos petulantius lasciuientem feriret, num iniuriarum quisquam cum il-
 lo ageret; Et ultimam illam GALLIO fecit, cum tractasset illa, licet mihi ut prosum
 facere, deinde huic profuit. An auo ignoscendum sit cum pronepote, affectu latus,
 fecerit. Hoc loco tractauit quam indignum esset damnari illum ob hoc. LATRO
 duas ultimas quaestiones aliter posuit, & plus complexus est. Etiam si uim fecit, an
 tamen damnari non possit, si bono animo fecerit; ait enim & de animo fieri contro-
 uersiam auo, & dicere patrem, non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxo-
 rem meam, tanquam ueneficam, me tanquam ueneficae emancipatum, cui male li-
 beri sui committerentur. COLO R. Colore ergo hoc Latro eodem usus est pro pa-
 tre, ut diceret ne uiua quidem uxore benefici cum socero conuenisse, suas uero pro-
 fellas inimicitias illum gessisse secum, languente uero genero illum uenisse, cum co-
 nicio, cum uociferatione, nefaria & dicentem & auspicantem: autores habere ami-
 cosse, ne admitteret hominem, non ad officium nepotum, sed ad inuidiam & contu-
 meliam generi uenientem, qui ad sanos nepotes nunquam dignatus esset accedere:
 medicos uero suasi se ne ueniret, & puerum confunderet & impleret suspicionibus.

SYLONIS POMPEI color fuit, ut Latroni uidebatur, qui controuersia repugnaret: dixit enim uenisse auum ad imbecillum puerum, ad agros non semper proximos ad-
mitti, utique ad eos qui grauius agrotant, saepe & patre non admissum. Sic auo quo-
que intempestiue uenienti dictum, nunc non potes, statim cum conuicio abisse, in al-
tero idem fecisse. LATRO aiebat hunc colorem optimum esse, si recitasset, se recipi
non posse: quia ponatur, non est admissus, sub hoc themate intelligere nos, non hoc
illi dictum, nunc non potes, sed ex toto non potes. GALLIO utrumque miscuit, &
hoc colore, qui uideri non potest alioquin thema euertere, parcius usus est. Dictum
est inquit, illi quiescit puer, paulum commorare, medici uetuerunt quicquam admit-
ti: scitis solere dicere illos, nec si pater uenerit: protinus iste clamare coepit, testor me
non admitti, & tantum non tabellis signatis denunciare. Auum distuleram, accusa-
torem exclusi. Iterum, inquit, uenit cum conuicio, iam unum occidistis, alterum oc-
cidistis. Nihil est miserius, quam ubi alicui ex miseria sua inuidia quaeritur. Non est
admissus, cum diceret se nepotem suum, non uidere uelle, sed inspicere. Sic egit. Ve-
ni non ut istum accusarem, sed ut me defenderem. GALLIO hoc colore usus est.
Non admissi auum, quia dictum erat mihi, hoc illum animo uenire, ut raperet. Ex alte-
ra parte colorem hunc CAESTIVS introduxit, Timuisse se de puero: frustra in-
quit, duos occiderat nouerca, & ait, uellem ad uos nocentior uenirem reus, uellem
tres raperem. ARGENTARIVS hoc colore usus. Rogatum a puero auum: negabat,
inquit, posse se uiuere si in illa relinqueretur domo. HISPANVS hoc colore usus est,
affectu esse ablatum. Sustuli, inquit nepotem meum, non potui, inquit, faciri oscu-
lis, non potui ab illo tam cito distrahi, nolite mirari, post longum tempus illum ui-
deram. ALBVTIVS hoc colore usus est, ut diceret, Noluisset illum in tam infausta
domo educari, ex qua duo iam fratres elati essent, ei qui postea decessit inter cau-
sas moriendi casum fratris fuisse. Et seruauit hunc colorem, ne quid in nouercam, ne
quid in patrem diceret: aiebat iustissimum futurum auum, si tantum se defendere uo-
luisset. quid ergo, quare rapuisti, amabam, huic maxime ab initio animum meum
addixeram. In domo uestra nihil praeter ipsam domum timui. Si apud me duo deces-
sissent, ex domo mea illum transfulissem. MARCELLVM MARTIVM aiebat sic nar-
rasse, puer me secutus est, non criminor uobis illum, quicquid est potius quam illius
periculo fiat, ego rapui. Vbi est, inquit. Viuit, saluus est, ueniet cum uoles aspicere:
redde, inquit, patri suo, ego asper, age, monstrabo si uis, quis ante me tibi filios abstu-
lerit. VARIVS GEMINVS eundem sensum dixit. Quae est ista autoritas praeposte-
ra, quaerere duos, a tertio incipis. MONTANVS VOTIENVS, homo rarissimi etiam
si non emendatissimi ingenij, uitium suum quod in orationibus non euitabat, in scho-
lasticis quoque euitare non potuit: sed in orationibus, quia laxior est materia, minus
earundem rerum annotatur iteratio. In scholasticis eadem sunt quae dicuntur, quia
pauca sunt, notantur. Memini illum pro Galla, non nisi apud centumuiros tyrocini-
um ponere. Ex uncia haeres erat patris sui Galla, obijciebatur illi ueneficium, dixit
rem disertissimam & omnibus seculis duraturam, qua nescio, an quicquam melius
in eo genere causarum dictum. Vnciam nec filiae deberi, nec ueneficam. Non fuit con-
tentus, adiecit, In paternis tabulis filiae locus, aut suus debetur, aut nullus, etiam nunc
adiecit, Relinquis nocenti nimium, innocenti parum. Ne sic quidem satiare se potu-
it, adiecit, Non potest filia tam anguste paternis tabulis adherere, quas aut totas pos-
sidere debet, aut totas perdere: & plura multa quae memoria non repero. Ex eis quae
dam in oratione contulit, & alia plura quam dixerat adiecit, nihil non ex eis bellum
est, si solum sit. nihil non rursus ex eis alteri obstat. Idem in hac declamatione fecisse
eum memini. Erras pater, inquit, & uehementer erras, quos perdidisti non quaeris,
quos quaeris non perdidisti. Deinde, puer iste inuentus perit. Deinde, quisquis puero
fauet, ne inueniatur optet. Deinde, puer nisi auum sequitur, fratres secuturus est. De-
sine quaerere, quem si inueneris, sic perdes, ut inuenire non possis. Et deinde, rapu-
it istum auus, ne raperet nouerca. Et deinde, unum tantum pater ex liberis suis qua-
rit qui saluus est. GLYCON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto. Habet

Habet hoc MONTANVS
 stitum, sententiās suas repetendo corrumpit, dum non est contentus, unam rem se-
 mel bene dicere, efficit, ne bene dixerit: & propter hoc & alia quibus orator potest
 poetæ similis uideri, solebat Scaurus Mōtanum inter oratores Ouidium uocare.
 Nam & Ouidius nescit quod bene cessit relinquere. Non multa referam quæ Mon-
 taniana Scaurus notabat. Vno hoc contentus ero. Cum Polyxene esset abducta, ut
 ad tumulū Achillis immolaretur, Hecuba dixit. Cinis ipse sepulti In genus hoc pu-
 gnat: poterat hoc contentus esse, adiecit, tumulo quoq; sensimus hostem. Nec hoc
 contentus, adiecit. Aeacidæ fœcunda fui. aiebat autem Scaurus rem ueram, non mi-
 nus magnam uirtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

FILIA CONSCIA IN VENENO PRIVIGNI. CONTRO. VI.

LEX. Venefica torqueatur, donec conscios dicat. THEMA. Quidā mortua ux-
 ore ex qua filium habebat, duxit uxorem, & ex ea filiam sustulit: decessit ado-
 lescens, accusauit maritus nouercam ueneficij: damanata cum torqueretur dixit si-
 bi consciam filiam esse: petitur ad supplicium puella, pater defendit. PRO FILIA.
 CAESTII PIL. Non est quod putetis has lachrymas filiaē esse, aut me patrem. Non
 prodesset tibi puella ne hoc quidem, quod te frater amauit, nisi mater odisset: hoc
 me odisti nouerca, quod scisti consciam me, eligi poenæ. Dixit ante actam eius uitā
 excutiamus. FVLVII SPARSI. Nefaria mulier filiaē quoq; nouerca, ne mori qui-
 dem potuit, nisi & occideret. Inter gladiatores uictoris quoq; conditio pessima est
 cum moriente pugnātis. Nullum magis aduersarius timeas, quam qui uiuere non
 potest, occidere potest. VIBII GALLI. Concitatissima in mortē rabies est, despe-
 ratione ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ tela omnia commor-
 dent, & ad mortis autorem per uulnera sua ruunt. Abscissa missio ne gladiator quē
 armatus fugerat, nudus insequitur. Præcipitati non quod impulit tantum trahunt,
 sed quod occurrit, & naturalī quodam deploratæ mentis affectu morientibus gra-
 tissimū est cōmori. VOTIENI MONTANI. Dum filiū uindico, ubi grauissime mihi no-
 cere possit ostendit. Veneficiū simile est mendaciō. Si incredibile esse in sorore par-
 ricidiū creditis, non timeo, ne quis hoc in sorore credat, quod ego uix probaui in
 nouerca. Natā mihi filiā quasi futuræ pacis obsidem sustuli, aiebam dum matris me-
 minit, obliuiscetur nouercā, at illa dum nouercā meminit, matris oblita est. Filia, in-
 quit; mihi cōscia est, post hanc uocem remissa putares tormenta, similis facta torquē
 ti est: soror fratri uenenum dedit, quam diu luctati sumus, ut crederetur nouerca pri-
 uigno dedisse. Nouerca quod uolueras consecuta es, damnasse iā poenitet. ARGEN-
 TARI. Facio rem iudices, non nouam, liberos meos à nouerca uindico. Peto ne,
 quia filiū uindicauī, filiā perdā: nisi succurritis, nouerca uicit, ego uictus sum. Duxi
 nescio peiorem uxorem an nouercā, hoc mihi charior est quod tā inuisa matri fuit.
 CORNELII HISPANI. Si conscia esset neminē expectarē, scitis quemadmodū ue-
 neficā oderim, instabā tormentis, aiebā morere peius quam odisti. Non satis mihi
 ardere ignes uidebantur, non satis insidere uerba, dixi, si quid adijcere tormentis
 tuis possum, puto iubebo filiā afferri. Vocet huc aliquis matrē, quid expauiisti puel-
 la: qd ad sinus meos refugisti? qd extimuiisti tāquā nouercā? MARYLLI. Ne inter
 supplicia quidē desijt occidere, & hanc quisquā putet non potuisse uenenū sine con-
 scia dare puella: quæ occidisse fratrem dicitur, quid ante peccauit? Nouerca quoq; nō
 ante occidit priuignū quam filiā, & bonæ spei est. quæritis argumētū: matri suæ nō
 placet. ARELLII FVSCI, etiam cineribus tuis infesta est nouerca, quod unum po-
 test persequitur sororē tuam. Quid adhuc potest nosse nisi fratrem? Prosit illi apud uos
 quod illā pater laudat, & prosit quod talis mater accusat. MENTONIS. Non mi-
 sereris huius, miserior est quam frater, ille habuit sine dubio nouercam torqueri.
 Cōsecuta es mulier quod uoluisti, solus omnium magis sensi, cum nouercam perdi-
 di. PORTII LATRONIS. Habui filiū tam bonum, ut illum amare posset etiam no-
 uerca, nisi in eam incidisset quæ posset etiā filiam odisse. Huc mea scelera reciderunt

ut parricidium puellare sit, ita si magnitudinem rei non intelligit, nō est idonea parricidio. Sed uenefica, inquit, filia est. Si parentes inspiciuntur, cur non potius pater uideatur similis cui placet, quā matri cui displicet? Denique non recuso quo minus in illa uel matris exigatur imitatio, illa cum huius ætatis erat, nec nouerca erat nec uenefica. **ALBVTII SYLII**, duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis, nec miror innocentē tunc fuisse, adhuc puella erat. **BLANDI**. Vt scelerata sit, nēpe matri suæ similis est, ante ueneficium oportet faciat, quā parricidium. **Filia**, inquit, conscia est. Dñ te perdant, etiam cum torqueris occidisti. **Seruius tortus Caro**, nem conscium furti dixit, quid agitis? utrum plus creditis tormentis an **Catonis** **BVTEONIS**. Si conscius à te puella quæretur, nominato patrem. Quod nouerca tam sero, puella tam cito. **Filia**, inquit, conscia est. Male pereas, at ego te putabam unius nouercam. **TRIARI**. **Filia**, inquit, tua conscia est. Videbatur sibi post hanc uocem uicisse. Amissum fratrem fleuit in funere, totius populi habitum lachrymis suis expressit, itaq; illam nouerca peius perire uoluit quā priuignum. **Filia**, inquit, conscia est. Hoc ultimum fuit nouercæ ueneficium. **Q. HATERII**. Succurrite quæso ne cum torta sit quæ filium meum occiderat, filiam etiam dum torquetur occiderit. Liberos semper effero, unius mulieris aut mendacio, aut ueneno. Non flet quantum reæ satis est, quemadmodum illi extorquebo lachrymas? afferte mihi imaginē fratris, uideo subito desiderio fletus concitatos, nunquid talem uultum cum mater torqueretur habuit? **PARS ALTERA**. **TRIARI**. Si odissemus te, pateremur cū eiusmodi filia uiuere? Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur, uenenastim à radicibus pestifera sunt. Quantum illi ad scelera ætas adijciat, quod illam nouerca peperit. Quid illa quæ fratrem in moram patri sequenti sparsit? Habemus exemplum, quod & sorori conueniat & uirgini. **DIVISIO**. **CAESTIVS** in duas partes coniecturam diuisit. Et primū quæsiuit, an cōscia illi opus fuerit: deinde si opus fuit, an hanc habuerit. Non seruauit autem modum. Nam & illum locum diutraciuit, non posse sororem in mortem fratris impelli. Et iterum tam puellam uoluit uideri, ut nulli esset idonea ministerio. Itaq; elegantissime deridebat **MONTANVS** **VOTIENVS** in hac controuersia ineptias rhetorum, quod sic declamarent, tanquā hæc quæ nominata est infans esset, nec intelligerent si tales essent, ne futurā quidē ream. Itaque hoc debemus, inquit, proponere nobis puellam eius ætatis, in qua torta, credibile scelus illud quidem, sed intollerabile esse aiebat. Induxerat **Cæstius** matrem dicentem filia, da fratri uenenum. **TRIARIVS** multo rem magis ineptam, quia non inuenit illam, sed concupiuit, nam excessus sententiam traxit. Induxerat nouercam dicentem, da fratri uenenum. Fecit illam respondentem, Mater & mihi da. quid enim est tam absurdum, quā matrem sic locutam cum puella, da fratri uenenum. Non ferebant nec illam **Triarij** sententiam, qua aliter **HATERIVS** usus est, cum ad epilogum peruenisset, hoc loco debebat reus flere, non flet puella, inueniat quemadmodum flet aliquis, hoc est imaginem fratris. Illa enim si tā puella est ut dicat, mater quid est uenenum, non potest tantæ pietatis esse, ut eam imago fratris in lachrymas concitet. Tantus autem error est in omnibus studijs maxime in eloquentia, cuius regula incerta est, ut uitia quidam sua & intelligant & ament. **CAESTIVS** pueriliter se dixisse intelligebat. Mater quid est uenenum? Deridebat enim **Murrhedium**, qui hanc sententiam imitatus est in epilogo, cum alloqui cœpisset puellam & diceret, Compose te in periclitantium habitum, profunde lachrymas, manus ad genua demitte, rea es: fecerat respondentem puellam, Pater quid est rea? Et aiebat **Cæstius**, quod si ad deridendum me dixit, homo uenustus fuit. Et ego nunc scio, me ineptam sententiam dicere. Multa autem dico non quia mihi placet, sed quia audientibus placitura sunt. Et illud **RUFFI** **VIBII** tolerabilius aiebat esse, sed & ipsum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo, Nutrix ream tolle. Illud in **Haterio** qui & promisit oratorem & præstitit, negabat se perferre quod dixerat, Hæc rea non mittenda in exilium, sed ferenda est. Cum sciret, inquit, in exilium exportandos locari solere, quid enim intelligi uult hac sententia, nisi ex toto puellam

puellam ambulare non posse usq; in exilium? Verum est, sed nec mater eius potuisset. SYLO à parte patris comparisonem fecit inter se matris & filia, totam hac figura declamauit. Non sum, inquit, uobis dicturus qualis debeat esse uenefica, operam perdam si cœpero describere, debere esse ætate prouectam, usu exercitam, inuictam uiro, quæ possit etiam filiam occidere. Superuacuum est uti pluribus uerbis, in hac ipsa causa habemus ueneficæ exemplar, comparemus inter se duas reas: nec est quod quærat aliquem, qui cognitionem uestram per omnes comparisonis partibus ducat. Ego uobis dicam, quomodo illam accusauerim. Ego illi obieci ante actionem, uos illi potestis obijcere. Et sic omnia circumiit, & comparando defendit illam quæstiunculam, quæ in prima parte tractata erat à quibusdam. Non illi utique fuisse opus & conscia, sic transcurrit, aiebat, inquit, tota actione rea hæc, quam conscientiam habueram, ego negabam illi opus fuisse, aiebam, in eadem domo eras, uenerum notum erat, nouercæ occasio facilis conuiuenti, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem. Ex altera parte hoc usus est colore. Nouercam uideo uenerum dedisse, ut filia sua sola hæres esset, eandem illi & conscientiam fuisse ueneficæ & causam. Omnes declamatores aiebat uoluisse aliquid noui dicere, eo loco quo nominabat nouerca filiam conscientiam, dixit, inquit HYBREAS.

Hanc sententiam EVSEVS ARELIVS cum esset ex Asia non casu dixit, sed transtulit ad uerbum quidem. Quid ergo, inquit, mentita est de filia sua, imò de mea? Modestius hanc sententiam uertit HATERIUS. quid ergo, mentita est, quæ nihil lamentabatur de accusatoris sui filia? CAESTIUS dixit. Nominauit priuigni sui sororem. ALBVTIUS dixit, quid habuit quod dubitaret, an parceret filia eius à quo occidebatur, sorori eius quem occiderat. TRIARIUS dixit. Quid ergo mater mentita est? tolle matris nomen, post damnationem nouerca est. BLANDVS dixit. Nominabo istam quæ patri affuit, istam quæ mortuo fratre ac matre non fleuit. SYLO POMPEIUS dixit. Filia, inquit, mihi conscia est, post hoc eundem uultum eius notauit, quem uideram moriente priuigno. MONTANVS VOTIENS Marcellum Martium amicum suum cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit, tanquam hominis disertis, aiebat hanc dixisse sententiam. Inuenit quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret: non est hoc indicium, sed alterum nouercæ ueneficium. Latro dixerat, cum descripsisset tormenta, instabam super caput non accusator, sed tortor, ipse ignes subiiciebam, ipse ad intendendum eculeum manus admovebam. Ego non bibam sanguinem istius, non eruiam oculos: filium mihi eripuit, nisi citius illam oppressissem & filiam abstulisset. TRIARIUS dixit, cum accusarem, obieci ueneficium. In ultima parte inter preces meas excitauit puellam ad ultionem fratris sui. Hæc res maxime iudices mouit, hæc maxime nouercam offendit. ALBVTIUS dixit. Postquam nominauit filiam ad me respexit, uidelicet ut sciret, an satis torquisset. NICETES egregie dixit in eodem loco.

MONTANVS cum diceret illum locum, quamuis sceleratos parentes, uelle tamen innocentes liberos esse suos, dixit. Potest ista filiam ueneficam fingere, si potest facere, difficilius est filios inquinare quam perdere: & illud, fauete seculo iudices, cum ingentia scelera ferat, ne etiam immatura tulerit, fauete, nullum scelus commissum sit, nisi quod solet, fauete ut potius non desierit nouerca parricidium facere quam soror cœperit: damnare illum potui, effugere non potui. Sero fecisti nouerca. Si hoc ante dixisses, potui si præuaricationem pacisci, recte cum damnareris animosa eras, recte nihil potes facere: si qua fides, accusator insidias reæ timui, nusquam à sinu meo dimisi puellam, ipse omnes prægustauit cibos. O incauta futuri mortalitas. Postquam ad tortorem perduxit nouercam, timere de filia desit. COLOR. Omnes illo colore usi sunt, Nominatam à nouerca filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit. Fortasse, inquit, hanc nominauit, ut ueros conscios cæaret, fortasse ut quia acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis imponeret, fortasse in dolore tormento

rum stupefacta nesciuit quid loqueretur. Nouissime dixit, fortasse in hoc, ut que per nas ueneficij dabat, accusationis exigeret. Illum sensum adiecit. Ex meis hoc affectibus æstimo, cum tum ira, tum odio furerem, circumspiciebam omnes ultionis uias, oblitus innocentia, si proprios habuisset liberos nouerca occidisset. In hanc ipsam quoties impetum facere uoluisssem, propter hoc à me tuta erat, quod à matre non erat.

LVCII ANNAEI SENECAE CONTROVERSIARVM LIBER X.
PROOEMIUM.

al. admittite

al. domi dicebat.
al. demum

al. nisi

al. lucent
al. calor

Qvod ultra mihi molesti sitis, non est. Interrogate, si qua uultis. Sinite me ab istis iuuenilibus studiis ad senectutem meam reuerti. Fateor uobis, iam res est tædio. Primo libenter assilui, uelut optimam uitæ meæ partem mihi reduciurus, deinde iam pudet, tantum diu non seriam rem agam. Scholastica studia leuiter tractata delectant, cōtreclata & propius admota, fastidio sunt. Sinite ergo me semel, exhaurite memoriā meā, & dimittite uel adactū iureiurando, quod ferme dixisse memini me quæ sciui, quæq; audiui, quæque ad hanc rem pertinere iudicaui. Pertinere autem ad rem non puto, quomodo Lucius Magius gener T. Liuij declamauerit, quamuis aliquo tempore suum populum habuit, cum illum homines non in ipsius honorem laudarent, sed in soceri ferrēt, quomodo L. Asprenas aut Quintilianus senex declamauerit, transeo istos quorum fama cum ipsis extincta est. De Scauro si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. Non noui quenquam, cuius ingenio P. R. pertinacius ignouerit. Dicebat negligenter in ipsis subsellijs, sæpe & dum amicitur dicebat: & deinde litiganti similior quā agentī, cupiebat euocare aliquam uocem aduersariorum, & in altercatione uires suas nouerat: nihil erat illo uenustius, nihil paratius, genus dicendi antiquum uerborum quoque non uulgarium grauitas, ipse cultus habitusque corporis, mire ad autoritatem oratoriam aptatus. Sed ex ijs omnibus scire posses non quantum oratorem præstaret Scaurus, sed quantum desereret. Pleraque actiones malæ, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingenij uestigium extabat, raro aliqua actio bona, sed quam fortunæ imputares. Sed illum longa imò perpetua desidia eo perduxerat, ut nihil curare uellet, & nihil posset. Orationes septem adiecit, quæ deinde senatusconsulto combustæ sunt. Bene cum illis ignis egerat. Sed extant libelli, qui cum fama eius & pugnant, multoque solutiore ipsis actionibus. Illas enim cum destituerit & cura, labor adiuuabat, ij calor minus habent, negligentia non minus. Declamantem audiuius, nouissime quidem lepide ita, ut quod difficillimum erat sibi displiceret. De Labieno interrogatis. Declamauit non quidem populo, sed egregie. Non admittebat populum, & quia nondum hæc consuetudo erat inducta, & quia putabat turpe ac friuolæ iactationis, affectare censorium supercilium, cum alius animo esset, magnus orator, qui per multa impedimenta elatus ad famam ingenij, confitentibus magis hominibus peruenerat, quā uolentibus. Summa quidem egestas erat, summa infamia, summū odium. Magna autem debet esse eloquentia, quæ inuitis placeat, cum ingenia fauor hominum ostendat, fauor alat, quantam uim esse oportet, quæ inter obstantia erumpat. Nemo erat quin cum hominī omnia obiecerat, ingenio multum tribuerit. Color orationis antiquæ, uigor nouæ. Cultus inter nostrum ac prius seculum medius, ut illum posset utraque pars sibi uendicare. Libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, ut quia passim ordines honoresq; laniabat, Rabienus uocaretur: animus per uitia ingens, & ad similitudinē sui ingenij uiolentus, & qui Pompeianus spiritus nondū in tanta pace posuisset. In hunc primū excogitata est noua pœna. Effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderentur. Res noua et insueta, supplicia de studiis summi. Bono hercule publico, ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta est. Quid enim futurum fuit, si triumuii libros, si ingenij Ciceronis proscriberentur. Sunt

Sunt dñi immortales lenti quidem, sed certi uindictes generis humani, & magna exempla in caput inuenientium regefferunt, ut iustissima patiendi uice, quod quisque alieno excogitauit supplicio, saepe excipiat suo. Quæ uos demeritisimi homines tanta uerborum agitat, parum uidelicet, in pœnas notæ crudelitatis est. Conquiritis in uosmetipsos noua, quibus pereatis & si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memoriæq; nominis, inuenitis quemadmodum perducatis ad eandem rem corporis mala, faciem studiis subdere, & in monumenta disciplinarum animaduertere, quanta & quàm non cõtenta certa materia seuitia est. Dñi melius, quod eo seculo ista ingeniorum supplicia cœperunt, quo & ingenia deserunt. Eius qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea uiuentis adhuc scripta combusta sunt, iam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliã, nec superstes esse ingenio suo uoluit, sed in monumẽta se maiorum suorum ferri iussit, atque ita includi, ueritus scilicet ne ignis qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantum seipse, sed etiam sepeliuit. Memini aliquando cum recitaret historiam, magnam partem illorum librorum cõuoluisse, & dixisse, hæc quæ transeo post mortem meam legentur. Quanta illis libertas fuit, quam etiã Labienus extimuit. Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi belle dicta res ferebatur. Illo tempore quo libri Labieni ex S. C. urebantur, nunc me, inquit, uiuum uri oportet, qui illos edidici. Monstrabo uobis bellum libellum, quem à Gallione nostro petatis. Recitabit rescriptum Labieni pro Batillo Mœcenate, in quo suspicietis adolescentis animum, illos dentes ad mordendum prouocantis. Puto iam nihil, quod interrogetis restat. Musa rhetor quem interdum soletis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingenij, minus cordis. Omnia usq; ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam essent. Quis enim ferret hominem desiphonibus dicentem, cœlo repluerunt, de sparsionibus, odoratos hymbres, & in cultum uiridium, cœlatas syluas, & in pictura, nemora surgentia. Aut illud quod de subitis mortibus memini eum dicentem, cum uos me illo perduxissetis, Quicquid autem uoluit, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurret, nostris sepelitur uentribus. Quare nunc, cur subito moriamur. Mortibus uiuimus. Nō ergo & si iam magni uisus erat, debuit de corio eius nobis satisfieri. Non sum ex iudicibus seuerissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam, multa donanda ingenij puto, sed donanda uitia, non portentia, sunt. Si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtrahantur, non plura uideatur, uos subijciatis. Osci non incommode dixit, sed sibi nocuit: cum nihil sine schemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat, sed praua. Itaque non inurbane Pacatus rhetor, cum illi Massiliae mane occurrisset, schemate illum salutauit. Poteram, inquit, dicere aue Osce. Ipse ab eloquentia multum aberat, natus ad contumelias omnium ingenij inurendas. Nulli non impressit aliquid, quod effugere non posset. Ille Passieno prima eius syllaba in grecum mutata obsœcenum nomen imposuit, declamatori subtili & arido: ille Sparso dixit scholam communem cum rhetore quodam habenti, tu potes controuersiam intelligere, qui non intelligis te laterem lauare. Sparsus autem dicebat ualenter, sed dure. Ad imitationem Latronis se addixerat, non tamen unquam similis illi erat, nisi cum eadem diceret. Utebatur suis uerbis, Latronis sententijs. Cum Basio certamen illi fuit, quem uos quoque audistis, homine deserto, cui demptam uelim quam cōsecratur amaritudinem, & simulationem actionis oratoriae. Nihil indecentius, quam ubi scholasticus quod non nouit imitatur. Amabam itaque Capitonem, cuius declamatio est de Popilio, hæc quæ meo Latroni subijcitur. Bona fide Scholasticus erat, in his declamationibus quæ illi bene cesserunt, nulli non post primum Tetræon præferendus. Primum Tetræon quorum faciam queritis. Latronis, Fuscii, Albutij, Gallionis. Hi quoties conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma, reliquos ut uobis uidetur componite. Ego uobis omnium feci potestatem, hos minus nobiles finite in partem abire, Paternum, Moderatum, Fabium, & si quis est nec clari nominis, nec ignoti. Dum in his ad satietatem uestram me præstiterim,

forte, Physica
num appella-
uit, quasi esset
follis mentula
tus. Cœl. Rho-
dig. li. xi. cap.
xiiij. Hadria-
nus uero Iunia-
us Animaduer-
forum libr. i.
14. Paschente
intelligendum
cõtendit, quod
uelut Pathicæ
& muliebriæ
patientē desi-
gnare illū uo-
luerit.

permittite me mihi & aliquos ex sinu proferre, quibus quo minus ad famam peruenirent, non ingenium defuit, sed locus. Bene declamauit Caius Sylo, cui *Caesar Augustus*, cum frequenter causas agentem in Trachinensi colonia uidisset, plenum testimonium reddidit, dixit enim, nunquam audiui patrem familiam disertiorē. Erat qui patrem familiam praeferret, oratorem subduceret. Partem enim eloquentiam putabat, eloquentiam abscondere. Solebat declamare studiose Turrinus Clodius, cuius filius fraterno uobis amore coniunctus est, adolescens summam eloquentiam futurus, nisi mallet exerce-
al. Terracinensi re quantum habet, quam consequi quantum sequi posset. Sed Turrinus Clodius multum de uiribus remisit, dum Apollodorum sequitur, & summam legem dicendi eum putat. Tantum tamen illi superfluum uirum, quantum ualeret, etiam si ars abesset. Sententias dicebat excitatas, insidiosas aliquid petentes. Numquam non de colore Latro-
al. insidiosas. ni controuersiam fecit. Latro nunquam solebat disputare in conuiuio, aut aliquando declamare ex tempore solebat. Dicebat quosdam esse colores prima facie duros, asperos, eos non posse, nisi actione probari. Negabat nisi actitata quoque illis placere posse, nisi totum nossent: se & suas uires nosse, & illarum fiducia alijs metuenda & prae-
al. adire. rupta audere. Multa se non persuadere iudici, sed auferre. Turrinus contra nihil probare, nisi tutum, non quia imbecillus erat, sed quia circumspectus: causas nemo exposuit diligentius, nemo respondit paratius: & pecuniam itaque & dignitatem quam primum in provincia Hispania habuit, eloquentiae debuit. Natus quidem erat patre splendidissimo, auo D. Iulij hospite, sed ciuili bello attenuata domus nobilis uires excitauit, & ita ad summam perduxit dignitatem, ut si quid illi defuit, scias loco defuisse. Inde filius quoque eius idem meus, nunquam enim illum a uobis distinximus, habet in dicendo paternam diligentiam, quae uires ex industria retulit. Hoc & in ipso genere uitae sequitur ad summam euasurus iuuenis, nisi modicis contentus esset. Ideo dignus est cuius tam modestis cupiditatibus fortuna praestet fidem. Horum nomina non me a nimio favore, sed a certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorum retulero, aut pares notissimorum autorum sententijs, aut praefendas.

Lugens pauperis filius diuitem sequens. Contro. I.

ACTIO. Iniuriarum sit actio. **T**HEMA. Quidam cum haberet filium & diuitem inimicum, occisus, in spoliatus inuentus est. Adolescens sordidatus diuitem sequebatur. Diues eduxit eum in ius, & postulauit si quid suspicaretur accusaret se. Pauper ait, accusabo cum potero, & nihilominus sordidatus diuitem sequebatur. Cum peteret honores diues repulsus est. Accusat iniuriarum pauperem. **P**RO PAUPERE. **V**IBII GALLI. Gratias ago diuiti, quod quos odit reos iam facere contentus est: interdum publico nobis interdicitur, quaerite quid nocte fiat: non ambulabis, inquit, eadem uia qua ego, non calcabis uestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidatam uestem, non flebis inuito me, non tacebis: perieramus si magis iratus esset. **A**LBTII SYLII. Quod sordidatus fui luctus est, quod fleui pietas est, quod non accusaui timoris est, quod repulsus est, uestrum est. Non taceam: quid adhuc uiuor: quod tacui. Nostis populi loquacis suspiciones. Quare iste honores illo uiuo nunquam petijt: ego uero omnes quaeso, omnes ut me in inquisitione paternae mortis adiuent, & ad tua genua diues uenissem nisi timerem, ne inuidiam tibi fieri diceret, & iam pridem hoc animo sequor, occasionem loquendi capto: nec me hercules possum dicere inhumanitate tua fieri quod non audeo, quod uitium me meum sequitur. Taceo, utinam hoc uitium meum habuisset & pater, dum libere loquitur multos offendit: neque te puto solum in ciuitate habuit inimicum. Ut iste ait, causam meam populo probaui. **I**VLII BASSI. Quando autem istis diuitibus non sordidati sumus. Accusamus inquit, pauper diuitem, egens candidatum. Ego accusem: ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius uocauit: reum, inquit, me perage, perora. quis hunc locupletem auderet accusare? cur, inquit, me sequeris? quasi aliud iter pauperes, aliud diuites habebant. **C**AESTII PII. Non essem reus si accusassem, barba demissa, sordidatus cum criminibus meis ad uos ueni. Omnia licet fiant non desinam inquirere percussorem, & fortasse iam inueni. Cum subito pater meus in media ciuitate, quid me intueris? quid obseruas?

obseruas? quid dicā? subductus est. ARELLII FVSCI PATRIS. Incedere magno comitatu, splēdido cultu, non est fortuna mea; ista diuites possunt, satis est si uiuimus. Cum spoliatum cadauer non sit, quis fuerit percussor, nescio, quisquis fuit quali diues spolia contempsit. Quare, inquit, me sequeris per publicum? facinus indignum commissum est, diues & pauper eadem uestigia incessimus. OS CL. Accusa, inquit, ubi est qui primo cōperat? Vellem pater meus quoq; à te non discessisset, uiuere. Quare, inquit, me reum facis, qui accusatorē me non times? Mortuo patre, timeo ne quis iniuriam sibi fieri putet, si dixerō, occisus est pater meus, à quo? si permittis, nescio. IVNII GALLIONIS. Quid iste accusanti fecisset qui persequitur tacentem? cur non agis? quia uis tecum agi. Nunquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus praeſtare? in honorem eius uestem mutauī. FVLVII SPARSI. Sordidatus es, inquit, fles, hoc dicis pauperis occisus filius pauper es. Pater meus in mediā ciuitate saluis legibus occisus est, quis hoc sine lachrymis narrare possit? non deponam has sordes, nisi inuenero cui induam. Quis occidit patrem meum? nescio. Nihil amplius testari possum, quam hanc uocem meam. Adhuc nescio. Delibero interim ut induam uestem quam patri meo reliquerit percussor. Cur me sequeris? Magistratus seruos post terga sua non sum, mouent. ARGENTARII. Non uis patrem meum fleam? laceſſere nos ultro non solebat. CLODII TVRRINI PATRIS. Quare, inquit, sordes sumpſisti? quid igitur? Ne lugebo quidem quem uindicare non possum? Nulli iniuriam facio nisi patri, quem adhuc tacitus fleo. PORTII LATRONIS. Cuius necessarius, ita crudeliter interempti patris dolor est. Nihil fortius est quam quod gemit. Accusa, inquit, me, Vnde tam securus es? inuenisse uideris quis alius occiderit. Non erat praeda quam grassator sequeretur, sed erat firmissimum ignoti monumentum, contumax aduersus fastidium diuitiarum innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Nescio quo modo miserum esse interdum in miseria iuuat, & plerunque omnis dolor per lachrymas effluit. Nimium funere meo exultat. Non solebat uiuo illo prouocare nos ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miserationum inter necessarias super occisum patrem lachrymas, increditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate præſentis periculi omnem suam ponat admirationem. Si pauper accusandi diuitis animos non sumpſit, miramini? quia tacet, reus est. Per has lachrymas, per hunc squalorem, per hæc necessaria omnibus periclitantibus instrumenta, non inuidiosum ueſtræ misericordiæ præmium petimus, ut absoluto sic esse tanquam reo liceat. Potens iste & gratioſus, & quod ne ipse quidem negat diues fuit, & qui nihil unquam sibi putaret timendum, etiam reo. Crescere deinde indies odium alterius impotentia, alterius libertate. Diues nihil aliud quam nos pauperes existimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter quotidianas acies semper inuicti: quis de nostra interim morte cogitauerit, nescio, quod dissimulari non potest, scio quis optauerit. Venit iste cum turba clientium & parasitorum, & aduersus paupertatem totam regiam suam effundit. Cur me non accusas? non postulas? uix temperabat quin diceret, Quid ego in te accusatorem non audeam, qui occidendum eum curauī qui tantum mecum litigauerat? Ciuitates plerunque finitimæ inter repentinam discordiam bello tument. Inter ciuilia bella tantum in uisionem satis est, quantum quisque ad maledicendum occupauit. M. Cicerō quā uolentia in absentiam Metelli strepit. M. Cato Pulchro obijciente furtorum crimina audiuit. Quæ maior indignitas esse potuit illius seculi, quam aut Pulcher accusator, aut reus Cato? In Cn. Pompeium terra marique uictorem fuit qui carmen cōponeret, uno, ut ait, digito caput scalpentem. Fuit aliquis qui licentia carminis tres auratos currus contemneret. M. Brutī sacratissimam eloquētiā lacerat, cum quidam eius ciuili sanguine non inquinatas solum manus, sed infectas ait: atque ille tamen cum tres consulatus, ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esse curauerit. Solus hic est in uestra ciuitate innocentior Catone, nobilior Metello, fortior Pōpeio. **DIVISIO, LATRO** sic diuisit, an in re iniuria

iniuria sit: nulla, inquit, iniuria est, sordidatus sum inquam, multi faciunt, omnia iniuria genera comprehensa sunt. Pulsare non licet, conuiuium facere contra bonos mores non licet. Hoc loco SCAVRVS dixit. Noua formula iniuriarum componitur, quod nihil contra bonos mores fuit, etiam si in re iniuria est. An si non malo animo fecit, tu rus sit: An malo animo faciat. Hoc latro in duas quaestiones diuisit, an si credidit, ob hoc ipsum patrem suum occisum, & propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. De inde an credidit. GALLIO illam primam fecit quaestionem. An quod liceat cuiquam facere si faciat, iniuria non teneatur. Licet, inquit, flere, licet ambulare quae uelis, sume re nihil, inquit, ut & alienum iniuriarum facere. Sordidatus es, non queror: sed si sordes tuae inuidiam mihi concitant, queror. COLORE. De colore quaesitum est. Quidam aperte inuecti sunt in diuitem, quidam ex toto nihil dixerunt, quidam secuti sunt mercedem uiam: cum praeter haec nihil sit. LATRO solebat uideri inuenisse quartum genus, ut hoc modo in diuitem diceret. Tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas propter quas possem decipi, & de te aliquid frustra suspicari, quia inimicus eras, quia in spoliatus pauper inuentus est. Hoc est autem medium illud genus, nec dimittendi diuitem nec accusandi. Nam & dimittere non debet quem distulit, & accusare propter hoc ipsum non debet, quia distulit. ALBVTVS nihil dixit in diuitem. Hoc colore declamauit. Committit iniuriarum, inquit, si qui non postulauit accusat. Quare, inquit, sequeris me: ut aliquando mei miserearis, ut desinas afflictam domum persequi, ut scias me in hoc habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam uindictae mortis. Tu solus potes si uoles inuenire quis occiderit, tu accusare. At me quidam propter hoc suspectum habet. Potes discutere istam suspicionem, quare quis fecerit. Ut scias, inquit, te inuidiam mihi facere, cum dixissem: accusa me, non negasti te accusaturum, sed respondisti, accusabo cum potero. Ignosce mihi non magis adhuc quenquam accusare possum quam absoluero. Quare quis fecerit. Haec leuia argumenta sunt, haec uana sunt quae alios tangunt, quod inimicus est, quod ille in spoliatus inuentus est, non est quare accusem, est quare suspicer. RVFFVS VIBIVS hoc colore posuit. Sordidatus sum, iugeo, sequor te, ut tutior sim, timeo nescio quem illum qui patrem meum occidit. Scio me quamdiu tecum sum perire non posse. Dum hunc colorem sequitur MVRREDIVS ineptissime dixit, quare te sequor: pater meus quia solus in abulabat, occisus est, OSCI color non placuit Gallioni. Sequor inquit ut inueniam quis fecerit, hoc mecum cogito, quisquis est ille qui fecit, uolet hoc inimico imputare, ad diuitem ueniet. Multo, inquit, hoc iniuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tantum in conuiuium sed & periculum diuitis sequitur. GALLIO subtiliter agendum putauit, & ad positionem controuersiae colorem actionis dirigendum, ut diceret, suspicor te patrem meum occisum, quis enim illum alius oderat magis? quis impotens alius est: uestem enim illius sine dubio nescio quis percussor non concupiscebat. Dicit aliquis, quid ergo, si inimicus est, protinus interfector est? non, ideo non accuso. HISPO ROMANVS palam accusauit & dixit, Non causam sibi esse, sed iure etiam hanc sententiam in proemio magno cum assensu hominum dixit, eum accusatorem habeo qui se reum non esse miratur. BASSVS IVLIVS in hac controuersia dixit. Quare me sequeris per publicum, facinus indignum iudices factum est, pauper & diues eandem terram calcamus. Consectari autem solebat res sordidas, & inueniebat qui illas unice suspiceret, Memini illum declamantem declarasse controuersiam de lenone, qui decem iuuenibus denunciauit, ut in lupanar accederent, & foueam igne repletam terra superiecta obruit, in quam adolescentibus lapsis & consumptis accusatur Reipub. laesa, Apud illum declamantem ALBVTVS fadistiosus auditor, eos quibus inuidere poterat admirabatur. Hanc Bassi sententiam non mehercules referrem, si canem ad ostium alligasses. Idem Latonis illas sententias aiebat rumidas magis esse quam fortes. Summa hominum admiratione circumferebatur. Lugens argumenta patres & ossa liberorum coniecturam diuidunt: & illam, Producta laercidote statuam: & illam, Super cineres liberorum nostrorum lupanar de quantum est. Ipse utique laudabat: haec autem docuerat. Nam in hac ipsa controuersia ne Bassus

fus quidem uidebatur aliquid dixisse, sordidius dixit ipse. Ita ne peribunt decem iuuenes propter dipondios tuos. EVCTEMON à filij parte cum patrem suum narrasset solum sine comite oppressum & occisum dixit,

HERMAGORAS dixit.

Illud in narratione.

ARTHEMON dixit.

Vir fortis non cedens forti patri. Contro. II.

LEX. Vir fortis, quod præmium uolet, optet. Plures iudicio cõtendant. **T**HEMA: Pater & filius fortiter fecerunt. Petit pater à filio, ut sibi cederet, ille non uult, iudicio contendit, uicit patrem, accepit præmio statuas patris, pater ipsum abdicat. **I**VNII GALLIONIS. † Dubito quid de euentu huiusce iudicij optem, cum crimen meum sit, uicisse. Videtis quemadmodum in hoc quoque iudicio opera sua iactat, & miratur quisquam si hoc patre natus gloriæ cupidior est. Faciles habetis patres, uiros fortes iungite. Dissidemus quia nimium similes sumus, cum exiremus in aciem aiebat, si adolescens essem, nemo pugnaret fortius. Maiorum quousque suorum uirtutes referebat, sed omnibus se præferrebat. Cum ad ætatem tuam peruenero, non contendam cum aliquo: quamuis si exemplum tuum sequi uoluero, etiam cum filio contendam. Quia patriæ iudicium habeo, patris perdidi. Dicam abdicati, non luxuriabor, non amabo: hanc emendationem criminum meorum non possum promittere. Ego uero pugnabo, & fortiter & fortissime. Vidi patrem iam senem loriam induentem, multum est pugnare cum exemplo. Iudicium uocatur quo pater & filius spolia contulimus. Ecce amitto, ego tibi cedere possum, seni non possum. Quod contendi legis, quod uici iudicium, quod pugnaui patris est: uolui cedere, concurrerunt iuuenes, ætatis causa agebatur, Vici non filius patrem, sed iuuenis senem. Ego uici, sed omnes patri gratulati sunt: parui adolescens magnis exemplis deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Hetruscas acies corpore suo submoventem, & Mutium in hostilia arma ruentem, & dum te Deci cogito, qui & ipse noluit patri cedere: transibo in subsellia tua, complectar inuitum, licet repugnes fortior sum. **F**VLVII SPARSI. Necesse fuit mihi fortiter militare, pugnandum habebam non imperatori tantum sed patri. Si tu uicisses, diceretur patri celsit, abdicationem enim timuit. Solebas enim optare semper, ut contingeret tibi habere filium meliorem. Iudicium uocas duplicem domus nostræ triumphum. **C**LODII TVRRINI. Tu Mutio diceres, non est quod ostendas istam manum, tu Scipioni post deletam Carthaginem, tace. Loquax est uirtus, nec ostendit se tantum sed ingerit. Aiunt, ecce nunc quidam pater celsit filio, & in hoc abdicat, ut uerum uideatur fuisse certamen. Opta pater ut & à nepote uincaris. Postea, inquit, fortiter pugnare poteris, unde scio: uulneribus me senem feci. Quis te felicior: tu omnes uicisti, te filius: quanto honestius, modo pater & filius inter se contendunt, honestiorem facit uictum uter uicisset. Dubito quid faciam: taceam: sed silentium uidetur confessio. Narrem uirtutes meas: sed illud quoque nouum accidit mihi, quod uni mihi abdicato meas narrare non concessit. Processi in aciem coram patre, fortiter, inquit, pugna. Turpe est adolescenti uinci à sene. Auidus sum gloriæ, hoc si uitium est, paternum est, fortis sum, nunquid improbas patrem? At iam abdicabis, si uiro fortissimo sum fortior, dicam tamen audacter fortissimus sum, nec timeo in ea ciuitate hoc crimen, in qua fortes etiam senes nouimus. **I**VLII BASSI. Ad te quoque ignominie meæ pars redundat. Pudeat te pater si à filio abdicando uictus es. **A**RELLII FVSCI. Ignosce, iuuenis erraui, ambitiosus non ero, cum senex fuero. **G**AVII SYLONIS. Virum putas uicisse, ego præmium tantum habeo, tu & præmium & uirum fortem. Permittente lege fecit, imò in eadem re, & habet legem & timet. Contra ait, si quid fecit quod non licet, lex uindicabit, si quid quod licet, non oportet. Pater non queritur de scelere filij, sed de officio. Deinde utatur quisque sua lege, tibi illud licuit, & mihi hoc licet: abdicare liberos liceat, est aliqua lex quæ filio patrem præferat. Si potest abdicari, etiam propter id quod lege permittente fecit, an abdicari etiã propter hoc non possit, quod præmium accepit. Non potest, inquit, in ea re priuatim puniri, in qua publice honoratur,

al. Quem Operam huius iudicij euentum, ne scio, cum.

noratur. Eidē rei non potest præmium dari, & nota denuntiari. Cætera iura puto paterno imperio subiecta esse, hoc maius ius est cæteris, quod uictoria summa uirtute quæritur. Non potes propter hanc legem filiū abdicare, propter quam à filio uictus es. Si potest abdicare, an debeat: hoc diuisit. An etiam si non debeat cum patre contendere, ignoscendum tamen sit, si adolescens gloriæ cupiditate lapsus est. Deinde an contendere debuerit. Tum, inquit, & honestum certamen erat & tutum. Quid enim est gloriosius quàm aut uirum sortē uincere, aut uinci à filio si nō debuisset contendere, non uicisset. Et potuit fieri, ut si hic tibi cecidisset, alius quis ad certamen pro cederet, qui nunc non processit, quia sciebat nihil sibi profuturum si te uicisset, cum deberet à filio tuo uinci: nulla laus tibi fuisset, apparuisset enim illam uictoriam non uiri fortis fuisse sed patris. Silentio uirtutes nostræ transissent, nūc illustratus es, dū conferuntur. TVRRINVS hoc loco belle dixit. Plures tibi inuidere cœperunt, dū quam uictus es. Itaq; noui generis res accidit, filius uicerat, Omnes aiebant, postcem patrem. Nouissimā fecit quæstionem, An etiam si quid iudicio peccauit, præmio emendauerit. Hoc loco dixit GALLIO illam sententiā, quæ ualde excepta est: cum diu deprecatus esset, ait, si nihil profecero, quid me facitū putas? ad templum iturum, aut ad deos supplicem: ad tuas statuas confugiam. DIVISIO, SYLO POMPEIVS tentauit & in hac controuersia illam quæstionem, quam in omnibus uiroꝝ fortium abdicationibus putabat esse tenendam, An uir fortis abdicari possit, aiebat in nulla magis controuersia illam posse tractari. Non potes, inquit, eum abdicare, qui te potest uincere. Miraris si patri ac legi subducitur, qua & cōparatur & præfertur? COLOR. Colorem pro adolescente GALLIO illum dixit. Meæ, inquit iuuenis, ætatis causa agi uidebatur, cum dubitaret ex ordine suo quem dicentem, nihil agis, ego tibi cedo, illi non cedo. CAESTIVS hoc colore usus est, putasse se ipsi patri honeſtius hoc esse, certe domui, laudes utriusq; in foro inspicere. MONTANVS VOTIENVS ait, cognoui non quid imperares, sed quid præcepisses: dixeras semper, cum me hortareris ad gloriā, ut nulli cederem. Inuidiosa omnibus in illo iudicio fortuna tua uidebatur, cum quæreretur, utrum pugnasses felicius an genuisses? Non est quod putares me uisum illis fortioꝝ, decepti sunt pater, iudicauerunt nō quod erat, sed quod te malle crediderunt. ARGENTARIVS ait, occasionem beneficii quæstionem concupiui accipere, præmium habet alter, alter accipit. FVSCVS ARELLIVS PATER ait, si nauigare imperasses, per hybernos fluctus egissem ratem, si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum: hanc rem imperabas difficilem forti uiro, uinci. BLANDVS hoc colore narrauit. Pater mihi obiecit, quod illi una re non cesserim: Ego multiplicabo crimina mea. Nunquam illi, quoties recte faciendum fuit, cessi, semper uolui uideri frugalior, uideri uolui laboriosior: nam cum ad uires uentum erat, etiam ipse cedebat, non ego illum uincebam sed ætas. TVRRINVS hoc colore usus est. Volui inquit cedere, sed erant quid dicerent non licere. Hoc enim modo legem saluberrimam tolli. Disputaturi contra præmium patris uidebantur & dicturi scilicet, non licet inter se cedere fortibus: non ipsorum tantum causa agitur sed publica. Omnium interest scire, quis sit fortissimus. His uocibus hominum missus sum ad id certamen, in quo ad istum utraq; pertineret uictoria. Quid putatis me dicturum? fortioꝝ me uisum? falsum est, cum hoc quoq; quod ego fortis eram, istius esset. Quid ergo? quare uicerim quæritis? Visum est ad ruborem totius iuuentutis pertinere, neminem pugnasse fortius, quàm senem. Et cum dixisset, se præmia cōtulisse, dixit, uici te pater, sed nempe uici tibi. ALBVTVS hoc colore narrauit, noluit, inquit uideri per collusionem patri titulum fortissimi uiri contigisse. Non cessi ante iudiciū, ut in iudicio cederem effeci. Nihil aliud quàm laudauī patrem, uirtutes eius retulī, uisus sum propter hoc ipsum præmio dignus. SYLO GAVIVS ait, solebas mihi pater inter dignorum uiroꝝ exempla narrare quædam etiam domestica: aiebas autem, patrem fortem uirum habuisti, uide ut tu sis fortior, processisti tecum in aciem, nec illinc inulsi redimus, omnis gloria in una domo erat. Iubebat Resp. fortes uiros recognoscere. O quantam ego cupiditatem gloriæ in patre meo uidi, quàm iuuenilem contentio-

rem, me inuitabat imperio, iubebat exemplo. Ventum est in iudicium omnium quos ego noui, res inuidiosissima quærebatur de patre meo: utrum fortior esset an felicior. O S C V S hoc colore narrauit. Accederent & dicerent, roga patrem tuum, cedat tibi, non est utile reipub. hostium excitare animos. Excitabuntur si scierint, neminem in hac ciuitate esse fortiozem quàm senem, illi me coegerunt, quasi nunc quoque aliquid præstiturus essem reipub. uenire in iudicium, in quo quid habet? ego sum iudicatus iunior. DENTO dixit, timeo ne ob hoc ipsum patri uilior sim, ego sciam an usquam gloriosus sit. TRIARIVS hoc colore usus est. In iudicio uolui tibi cedere, ut non imperare uidereris sed uicisse & cessi, defunctorie causam meam egissem, notum sit illum cedere, quia parum est illi non putabat. NICETES in hac controuersia dixit.

SCAVRVS hunc sensum aliter dixit. O si auus meus interesset iudicio, quàm libenter spectaret & discordiam nostrā. Clamasset mihi, non est quod cedas, ipse mihi nūquam cessit. LABIENS, patrē patris declamauit, & dixit quod etiam desertoribus licet. Nolo habitare cum aduersario meo, non capit idem cōtubernium fortem uirum & uictum: Statuā, inquit, tibi posui, imò ne possem unquam me uictum obliuisci, ignominiam meam in æs incidisti.

Demens qui mori coegit filiam. Controuersia III.

ACTIO. Dementia sit actio. THEMA. Bello ciuili quædam uirum secuta est, cum in diuersa parte haberet patrem: uictis partibus suis & occiso marito, uenit ad patrem, non recepta in domum, dixit: quemadmodum tibi uis satisfaciam? Ille respondit morere: suspendit se ante ianuam eius. Accusatur pater à filio dementia. CONTRA PATREM. PORTII LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne uictor quidem uoluit, excusauit uictos, qui restituit. Quoniam reposcis uitam, quam dedisti accipe: nullum fuit in proscriptione mulierculæ caput. O S C I. Inquinaſti filiæ sanguine penates, quanquam quid ego dico penates tanquam in domo perierit? Allatum ad se Cæsar Pompeij caput fleuit, hoc illi propter filiam præstitit. ARELLII FVSCI, quemadmodum tibi uis faciam satis? hoc ipso satisfecisse debuerat, filiam habuit priam, & in maritum & in patrem. Alterum usq; in mortem secuta est, alteri etiā per mortem satisfecit: quàm periculose eum offendendo, qui simul irasci cœpit, nescit ignoscere. CLODII TVRRINI. PATRIS. Morere. Quid aliud meruerat, si satisfacere nollet. Nisi occupasses soror, fortasse pater tibi satisfecisset. Hoc certum habeo, unusquisque uestrum suadebat puellæ, ad iratum patrem uenis, in quas potes te compone blanditias, roga, deprecare, si nihil proficies, habes quemadmodum cogas morituram te denūcia: hoc quod ignouisti uictor, ad uiros pertinet, illi tibi gratias agunt, nam scēminas ne si irasceris quidem proscripsisses. Quare secuta es uirum. Adeo tibi uetera exempla exciderunt bonarum coniugum, quibus filiam tuam solebas sanus hortari? Aliqua spiritum uiri redemit suo, aliqua se supra ardentis rogi misit, impendisset se puella uiro, nisi seruasset patri. FVLVII SPARSI. Filia ante limen paternū in cruore suo uolutatur, quid exhorruisti? paterna satisfactio est. Nostis domus nostræ legem, aut dicendum mihi aut moriendum est. Qualis est ista satisfactio qua filia exoratum patrem sibi non sentit? ALBVTTII SYLLI. Vtræ meliores partes essent soli uidebantur iudicare dii posse. Si uis satisfacere mihi, morere. Quod ad me attinet, irascere malo. Si parricidiū est fuisse in diuersis partibus, nunquam defendisset apud Cæsarem Ligarium Cicero. Marce Tulli quàm leue iudicasti crimen de quo cōfessus es. Dona filiam si misericors es deprecanti, si hostis ædicto, si pater naturæ, si iudex causæ, si iratus es fratri. BVTEONIS. Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari possit utrū marito perisset an patri: ubi studuisti ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse. MARILLII. Meruerat inquit mori, etiam num accusas? certe iam tibi satisfactum est. Onouum monstrum, irato uictore uiuendum est, exorato patre moriendum est. PASSIENI. Vtinam interuenissem, nō satisfecisses sola patri: furiosum te dicerem, si pro genere non rogasses. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas, LABIENI, Hoc obsequio consequatur, deniq; ut intra do-

mum moriatur. M. Cato quo uiro nihil speciosius ciuilis tempestas abstulit, potuit
 beneficio Cæsaris uiuere, sicut Tullius si uoluisset. Optima ciuilis belli defensio, o-
 bliuio est. MVSÆ. Allato ad se capite Cn. Pompei Cæsar auertisse oculos dicitur,
 quod tunc in morte filia quidem fecisti. CORNELII HISPANI. Peruagata est il-
 la crudelis belli fortuna omnem ordinem, & usque ad ultimæ plebis supplicia de-
 scendit, nihil in ciuitate nostra immune uictoris iræ præter fœminas fuit. Hanc lau-
 dem miserae urbi seruare licuit. At tu pater noster ut uictor insanis. MENTONIS.
 Semel repulsa iterum redit, iterum repulsa tertio rogat: non fatigatur, scit exorari
 etiam hosteis. O te crudelem nisi iam tibi & pro genere satisfactum est. Non ignoro
 in quanto periculo sim. Nescit placari iratus, & hoc etiam si filia excanduit. TRIA-
 RII. An non exorares uictorem pro alio patrem? Morere, illi quoque quibus ani-
 maduertere in damnatos necesse est, non dicunt, Morere, sed age, lege, crudelita-
 tem imperij uerbo mitiore subducunt. PARS ALTERA. TVRRINVS CLODIVS
 belle dixit, nolite mirari si durioribus utar, non sum processurus ultra uerba, minas
 bor, deinde ignoscam, fecit & Victor. DIVISIO. LATRO usus est in hac crotrouera
 sia illa calcata quaestione. An possit agi cum patre ob ullam aliam rem, quam ob de-
 mentiam. Impotens sum, immitis, non tamen demens. Mores tuos patri debes ap-
 probare, non patris exigere. Dic desipis, nihil intelligis. Ego sanitatis meae si po-
 tuero argumenta colligam, dicam in senatu non stulte sententiam. Quid tibi uideor
 fecisse dementer. Partes male egi: damnare non potes patrem propter uerba imò
 propter uerbum. Si damnari dementiae aliquis pater etiam non demens ob aliquod
 improbandum factum potest, an hic possit. Hoc in duo diuisit. An etiam si hoc ani-
 mo dixit, ut filiam mori uellet, damnandus tamen non sit. Hæc accusatio filia con-
 trarias partes à patre sequentis, cum illam ipsa natura publicis excepisset malis. Ani-
 maduertit Manlius in filium & uictorem, animaduertit Brutus in liberos non factos
 hosteis, sed futuros. Vide an sub ijs exemplis fortius loqui liceat. Deinde an non eo
 animo dixerit, ut eam mori uellet. Dixit inquit iratus cum uellet castigare non oc-
 cidere. GALLIO & illam quaestionem fecit, an non ob id puella perierit, quod pater
 illi tam dure responderit. Perijt, inquit, propter desiderium uiri, alioquin unius uer-
 bi amaritudinem mortem pensasset: Imò mulier præceps, temeraria, insano flagrans
 amore & attonito, quæ uirum patre relicto secuta fuerat res uiri cōsecuta est. SYLO-
 POMPEIVS huic quaestioni præponebat illam ex qua in hanc transitus sit, an etiam
 si propter hoc uerbum patris perijt, damnari tamen pater non debeat, nec enim e-
 uentus imputare debet cuiusque rei, sed consilium. Si post hoc uerbum puella uiu-
 set nunquid patrem dementiae damnare posses? atqui hoc uerbo si quid factum est,
 non à patre, sed à puella factum est. Non oportet autem illius temeritatem demen-
 tiam uideri patris. Post hanc quaestionem faciebat illam, an ob hoc perierit. COLOR.
 Color à parte accusatoris simplex est, ait patrem durum fuisse, crudelem, bono pu-
 blico eum fuisse periturum, dixit dure, inquit, eo uultu, ea affirmatione, ut uideretur
 non iubere tantum, sed occidere. Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS. Hoc post
 bellum imò post edictum: & adiecit, nunc intelligit Respub. imperator quantum
 tibi debeat, cui sine sanguine satisfactum est. Omnes enim dixerunt patre nolente
 illam uiuuisse. GALLIO dixit, nondum mihi uidebatur scire quid meruisset. Volui
 illam intelligere crimen suum. CAESTIVS hoc loco. Contumaciter, inquit, roga-
 uit, sic quomodo perijt, non uultu demisso, non summissis oribus, nondum tanquam
 uicta. Primum quare ad me non fratrem suum misit, an etiam nunc fratri irascitur? ARGEN-
 TARIVS. Nos duces exorauimus quorum liberi in diuersis partibus fuerant, diximus,
 ignosce nobis seueris esse, silicuerit esse securis. Quid peccaui quod filiam ex hosti-
 castris uenientem non primo uerbo recepi? TVRRINVS CLODIVS ait. Volui fratri
 sororis dare beneficium, eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua deprecetur.
 Primum quare me solum rogat, cum debeat duobus satisfacere? SYLO GAVIUS
 dixit, Volui inquam mora torquere, sine inquam iterum ac tertio roget. Nec mi-
 tissimus quidem uictor statim ignouit. LABIENVS ait. Non sum statim exoratus,
 & si

& si uixisset, non essem fractus primis uocibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. At uictor cito exoratus est. Noli mirari, facilius est ignoscere bello quam parricidio. HISPANVS de morte eius hoc dixit. Iterum illam nobis uir abduxit. ALBVTIVS. Tuto me ait, putauit loqui fortius, non dubitauit enim quin frater illi dicturus esset, non est quod timeas, exorabitur, si difficilior erit illum ego rogabo, & si rogasses adulescens fecissem, non magis tibi ego quam forori tuæ maritus. MONTANVS VOTIENVS dixit. Non est quod putes illam cecidisse ira patris: cui uixerat, perijt, illa se cui addixit impendit. Et eundem sensum in argumentis cum dixit, non propter patrem illam perisse, quid ergo inquis? propter quem? Scis illam uirum habuisse, pro quo mori posset.

Debilitans expositos. Controuersia IIII.

ACTIO. Reipublicæ læsa sit actio. **THEMA.** Quidam expositos debilitabat, & debilitatos mendicare cogebat, ac mercedem exigebat ab eis. Reipub. læsa ac cufatur. **CONTRA DEBILITANTEM EXPOSITOS. PORTII LATRONIS.** Aestimate quale sit scelus istius, in quo læsi patres liberos suos aut ut agnoscant, aut recipiant, etiā confessas iniurias tacent. Vectigalis istius crudelitas fuit, eo magis quod omnes præter istum misericordes sumus. Mēdicares, nisi tot mēdicos fecisses. Effecit scelestus iste, ut nouo more nihil esset miserius expositis quam tolli, parentibus agnoscere. **CASSII SEVERI.** Huic cæci innitentes baculis uagantur, huic trunca brachia circumteruntur, huic cōuulsi pedum articuli sunt, & torti tali, huic elisa crura, illius inuiolatis pedibus cruribusq; fœmina contulit, aliter in quemque sæuiens osifragus iste, alterius brachia amputat, alterius eneruat: alium distorquet, alium delumbat, alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit, & risum in crudelitate captat. Produca agetum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam, ostēde nobis captiuos tuos. Volo me hercules nosse illum specum tutum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium, sua cuique calamitas tanquam ars assignatur. Huic recte membra sunt, etsi nemo obftet nature, proceritas mutabitur. Ita frangatur, ut humo se alleuare nō possit, sed pedum crurumq; resolutis uertebis reptet: huic extirpentur radicitus: huic speciosa facies est, potest formosus mendicus esse, reliqua membra inualida sint, ut fortunæ iniquitas in beneficia sua sæuiantis magis hominum animos peruellat. Sine satellitibus tyrannus, calamitates humanas dispensat. **VIBII GALLI.** Intuemini debilia infeliciū membra, nescio qua tabe consumpta, illi præcisas manus, illi erutos oculos, illi contractos pedes. Quid exhorrescitis? sic iste miseretur, tot membra franguntur, ut unum uentrem impleant, & o nouum monstrum, integer alitur, debiles alunt. **ALBVTII SYLI.** Perissent, inquit, ita non sic infelicius supersunt, qui perituri fuerant? Perissent, inquit, interroga patres, utrum maluērunt. Eruantur inquit oculi illius, huius præcendantur manus. Quid si aliquis ex istis futurus sit tyrannicida? Quid si sacerdos? Nec puto incredibile loquor, ex hac fortuna origo Romanæ gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati, quam expensum misericordiæ refert. **TRIARII.** Perissent inquit, puto. Experireris nos non esse crudelēs, tamen nemo non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortem præcatus est. Surge tu debilis, conatur & corruit. Surge tu mute, sed quid excitaris? rogare non potes, surge tu cæce, sed ad quorum eas genua, nescis: o te inter omnes debiles ante hoc iudiciū felicissimum, quod iustum dominum non uidebas, in hoc iudicio infelicitissimum, quod istum reum non uides. Expositos aluerunt etiam feræ, satis futuræ mites si præterissent. **CORNELII HISPANI.** Ergo si illis temporibus iste canis apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Timeo ne hoc prosit reo, quod nemo ex his quenquam uideri uult suum. **IVLII BASSI.** Intuemini utranque partem, & ei succurrite, quæ miserabilior est, liceat uidere mercenarios suos: hic cæcus est, hic debilis, hic mutus, his tu mori nō permittis? Vis in te iudices more tuo misericordes sint, tuo exemplo. **ARGENTARII.** Quorum cum ubique audiantur preces, in sua causa tantum cessant, Adiciamus aliquid ad quæstum, deme huic

forte, quia esse
quoque pot.

oculos, illi manus. ARELLII FVSCI PATRIS. Præcidatur, inquit, lingua, genus est rogandi rogare non posse. Miseremini horum omnium iudices, & misereri etiam singulorum soletis. CAESTII PII. Ut hanc causam susceperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago, quid enim miseri rogare sciunt, nisi stipem? quid infelix iste peccauit aliud, quam quod natus est? CLODII TVRRINI PATRIS. Age si quis agnouerit suum, petes alimenta tanquam alueris? non est quod timeas, nemo agnosceret. O miserum, si quis alimenta suo dat, o miserum si negat. Ita nos istis uindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sint? Et quod est indignissimum, crudelis non sit, misericordia publica alit. Venite miseri, & hodie primum uobis rogate. MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos, & fortasse aliquis à patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. Cur tu tam exiguum refers? Tu uia este quas poterat, ut non rogares, ut non acciperes: spiritum tamen relinquerem tibi, nisi crudelior futurus essem in relinquendo. Tibi captura quotidiana non respondet, apparet nondum hominibus satis miserum uideri. GAVII SYLONIS. Tu inquit, in illa uicina mendicabis, tu ad limen accedes, & crudelis miseri parentum domos demonstrat: hic non facile stipem impetrat, etiam non aliquid illi detrahatur. IVNII GALLIONIS. Serua oculos ut uideat quem roget, serua manus ut habeat quibus stipem accipiat. Occurrunt nuptis omnia dira, sacris publicis tristitia auspicia, feriatis maxime ac solennibus & hilaritati dicatis diebus ieiunantes isti greges oberrant, à te fortasse aliquis acceptam stipem portat ad deos. FVLVII SPARSI. Scio, iudices, uariis quonque causis ad accusandum solere compelli, quosdam ambitio gloriae, quam ex damnato petierunt, prouocauit, alios odia & similitates protraxerunt. Non dubito fuisse quosdam qui premium peterent: ego omnibus ceteros impellentibus causis uaco. Quae enim gloria est in tam sordido reo? quae similitas, ut noceas quos contra exisse pudeat? aut quod premium, cum stimulant isti qui se altare non possunt? Non is est qui rogare nesciat, etiam docere solet. Quos affectus uestros optare debeam, nescio, si misericordiae propiores fueritis, crimina rei uobis ostendam si ocium fuerit. At reum hunc publice pascimus. Exigetur à te talio, non tales totidem membra quot debes. Lupa oblita feritatis placidior uelut foetibus suis prebuisse ubera fertur. Sic lupa uenit ad infantes, expectemus hominem, gratulor tibi Roma quod in conditores tuos homo non inciderit. Ergo cum de publica misericordia cogitares tam crudelis esse potuisti. Proxima, inquit, die hic plurimum retulit, faciendus est huic similis alter: hic satis retulit, fiat & alius miser ad hoc exemplum. Ite nunc inquit, & alimenta mihi quaerite. Tu inquit, qui oculos non habes, per oculos rogato. Tu inquit, qui manus perdidisti, per manus rogato: tu per illa membra quae trahis debilia: per ea quicquid quae non habet, ambiat. Omiseros qui sic rogant, miseriore qui sic rogantur. Ecce nescio quis, meus, inquit, filius si uideret, huic fortassis similis effectum, inquit, ego meum traſeo. Alius inquit, potuit meus in eundem incidere dominum, quid si incidit? omnes omnibus conferunt, dum unusquisque timet ne suo neget Pars altera. ARELLII FVSCI. Debilitasti, inquit, plus illis patres nocuerat. DIVISIO. LATRO sic diuisit, an laesa sit Respub. Primum quod Reipub. crimen constare oportet in hunc reum quaeri. An laesa sit Respub. non solet argumentis probari. Manifesta statim reip. damna sunt, si muri diruti sunt, si elasis incensa est, si exercitus amissus, si uestigalia diminuta: hoc damnum quod tu obiciis, non uidebat. Dic mihi quando Remp. legit? cum unum expositum debilitauit? atqui etiam qui occidit unum, non tamen Reip. laese tenetur reus, sed cedis, etiam qui duos, etiam qui plures. Dic mihi, quis numerus efficiat, ut laesa uideatur Resp. duo debilitantur, nondum Resp. Iuuenes qui suadere infantes perdidit, & infelices. Potuerunt, inquit, duces fieri, potuerunt etiam sacrilegi esse & homicidae, potuerunt & perire. Attamen crudelem rem facit & lanista, nec damnetur Reip. legis? & leno qui cogit inuitas patri stuprum, nec laedit Remp. Ego nunc non laudari reum desidero, sed absolui, noceat hoc illi, cum honores petit. Potest aliquis & non esse homo honestus, & esse innocens reus. Deinde an laesa sit Resp. an ab hoc laesa sit, non à me inquit, sed à parentibus qui proiecerunt.

proiecerunt. Hic crudelis & multum illis abstulerit, uitā reddidit. Contra ait, illi singulos exponunt, tu omnes debilitas, illi spem, tu instrumēta uiuendi detrahīs. Dein de an teneatur Reipub. lāsā, si fecit quod ei facere licet. Non potuit inquit, ulla res lege damnari, quę legi innititur. Si domum meam diruam, nūquid dices me Remp. lādere? Et poteras describere, quā inhumanum sit, illos parietes maiorum in nostram usq; perductos memoriā in hostilem modū deiici. In agris meis arbuta succidere uelim. Deinde an hoc licuerit illi facere, licuit inquit. Expositi, inquit, in nullo numero sunt, serui sunt: hoc legum latori uisum est, deniq; si nō licet, habēt legem talionis, agere singuli iniuriarum possunt, Reip. quidem lāsā non potest agi eorum nomine qui extra Remp. sunt. Non potest pro omnibus agi, pro quibus singulis nō potest. Scio quosdam putare quæstionē esse, an possit a priuato homine lādi. Resp. SPARSVM certe ita declamare memini. Quod si quisquam recipit, & illā recipiet. An à muliere possit, an à sene, an à paupere possit, quorum nihil unquam quæritur. Sed dici tamē solet, quomodo tum illa quæstio tractatur, an Resp. lāsā sit, toties reus in argumenta non lāsā Reip. dicit, ne potuit quidem lādi a priuato, a paupere, ab ægro, ab infante. GALLIO fecit illam quæstionem, an in expositis lādi possit Resp. Non potest inquit. An lēdi possit in aliqua sui parte, hæc nulla Reip. pars est, non in censu illos inuenies, non in testamentis. Sed hæc quoq; in illam incurrit, an Respub. lāsā sit: dicitur enim ne lādi quidem potuit in eis quos nō habebat. COLOR. Pro illo qui debilitat expositos pauci admodū dixerunt. Dixit GALLIO, & hoc colore usus est. Egētem hominem, & qui ne se quidem alere, nedum alios posset, sustulisse eos, qui iam relictī sine spe uix spiritum traherent, quibus nō iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficium daretur, si uita seruaretur. Faciāt inuidi alicui oculos deesse, alicui manus, dicant illū per hunc uiuere. Gallio illud quoq; in argumentis tenuit. Adeo inquit hæc res nō nocuit Reip. ut possit uideri etiam profuisse Pauciores erunt qui exponant filios. TVRRINVS CLODIVS hoc colore usus est. Multos patres exponere solitos inutiles partus. Nascuntur inquit quidā statim aliqua parte corporis mulctati, infirmi, & in nullā spem idonei, quos parentes sui projiciūt magis quā exponūt, aliqui etiā uernulas, aut omine infausito æditos, aut corpore inuálidos abijciunt. Ex his aliquos hic sustulit, & eas partes quæ cuiq; possent misera biliores esse, miseratus abstulit, stipem rogant, & unius misericordia uiuunt, omnī aluntur. At res fœda est, mendicos habere, a mendicis alī, inter debiles uersari. Age nō pudet uos ex hoc producere cōtubernio reum, a quo dicatis lāsā Remp. & sic descendit ad argumēta, ut diceret, quomodo hic potuit lādere? SILO POMPÆIUS illo colore usus est. Misericordem hunc fuisse, uoluisset uitam dare, sed non potuisset alere, itaq; eō compulsus, ut unusquisq; aliquā partē corporis pro toto depēderet. LABIENVS tam diserte declamauit partem eius, qui debilitabat expositos, q̄ nemo alteram partem, cum illam omnes disertissimi uiri, uel ad experimēta suarū uirium dixerint. Illum autem locū uehementissime, dixit, uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos faciat. Principes inquit uiri cōtra naturam diuitias suas exercent, castratorū greges habent, exoletos suos ut ad longiorē patientiam impudicitie idonei sint, amputant. Et quia ipsos pudet uiros esse, id agunt, ut quā paucissimi sint. His nemo succurrit delicatis & formosis debilibus. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur, non curatis quod isti beati solitudines suas ingenuorum ergastulis excolunt, non curatis quod iuuenum miserorum simplicitatem circūueniunt, & speciosissimum quemq; maxime idoneum castris in ludum cōijciunt. In mentem uobis uenit misereri horū quod membra non habeant? quid illorum quod frustra habent? Hoc genere seculi uitio, egregia figura, inquinatum & infamem reum, maiorum criminum impunitate defendit. Celebris hæc apud Græcos cōtrouersia est. Multa ab illis pulchre dicta sunt, a quibus non abstinerunt nostri manus, multa corrupte, quibus nō cesserunt. NINETES dixit, hunc dixit sensum P. ASPRENAS, eodem modo uno uerbo magis pro priore usus hos alit, qui alimēta poscit, quibus crudelis est qui negat. Circa hunc sen

sum est & ille à QVINTILIANO dictus. Nescio utrum ne uos miserabilliores dicam, quod alimēta accipitis, an quod huic datis. Accipitis enim, quia debiles estis. Ei da, tis per quem debiles estis. ADDEVS rhetor.

Hunc sensum quidam Latini dixerunt, sed sic, ut putē illos non mutuatos hanc sententiam, sed irritatos. BLANDVS dixit, Porrigit aliqua mendico rogata stipē, utiq; si peperit, si exposuit. O te q̄ misera cogitatio porrigentis est, hic fortasse meus est. OSCVS dixit, Qui iam porrexerat pluribus stipem, suo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit, Alit rogata filium mater misera, si scit suum esse, misera si nescit. ARTHEMON dixit,

Hanc sententiam LATRO PORTIVS uirilius dixit, qui non potest furto suspectus esse, Gracos enim & contemnebat & ignorabat: cum descripsisset debiles artus omnium, & alios incurstantes, alios repentes, adiecit, proh dii boni ab his aliquis alitur integer & DAMASCOMBRENVS dixit,

Hunc sensum CAESTIVS transtulit. Effecisti, inquit, ut maius periculum esset educari q̄ exponi. FVSCVS ARELLIVS aliter dixit, Illa adhuc in miserae fortis infantia timebantur, feræ serpentesq; & inimicus teneris artubus rigor, & inopia, inter expositorum pericula non numerabamus educatorem. GLYCON corruptam dixit sententiam.

Sed nostri quoq; bene insanierūt. MVRRHEDIVS dixit: Producitur miserorū lōgus ordo, maior pars se sine se trahit. ET LICINIUS NEPOS, ut soluendo sis in pœnas, quoties tibi renascendum est? Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum, sed contrarium dicebat esse Montanus. Solus plura habes mēbra, quàm tot hominibus reliquisti. Ita enim hic potest uideri læsisse rempublicam, si multi sunt debilitati. Apparet autem nō multos esse, si plura habet membra quàm debilitatis reliquit. Et illud æque ab illo aiebat corrupte dictum, prodiderunt plures membra. Gracas sententias in hoc refero, ut possitis æstimare primum quàm facilis Græcæ eloquētiæ in Latinum transitus sit, & quàm omne quod bene potest dici, commune omnibus gentibus sit. Deinde ut ingenia ingenijs cōferatis, & cogitetis Latinam linguam facultatis non minus habere, licentiæ minus. LABIENI sententiam separavi, quia locuti de illa homines erant. Sed ubi quotidianum diurnum & mēdicantium quæstus recognoscit, tu hodie minus attulisti, cedo lora, gaudeo me nō omnes emācasse. Quid fles? quid rogas? plus retulisses, si sic rogasses. Dixerat & illam sententiam, Date mi feris, quod unum percipere gaudium possunt. Aliquis ex illis damnatum istum uideat, aliquis audiat

GLYCON dixit Vnicus summus amator Ouidij, hunc aiebat sensum disertissime apud Nasonem Ouidium esse positum, quē ad fingendas similes sentētiās aiebat esse memoria tenendū, occiso Achille hoc ept̄ phonema apponit, Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset, Hoc fuit. CASSIVS SEVERVS dixerat, Ostende nobis captiuos. IVLIVS BASSVS dixerat, Ostende nobis merendarios tuos. LABIENVS cōmodius uidebatur dixisse, Ostende nobis alumnos tuos. P. ASPHRENATES dixit, Cū induxisset stipem porrigentem mendico. O felicem patrem, & hoc qui dicit fortasse pater est.

Parrhasij Prometheus. Controuersia v.

ACTIO. Læsa religionis sit actio. THEMA. Parrhasius pictor Atheniensis, cū Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum ex his senem, perduxit Athenas, torlit, & ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit, ille tabulam in templo Mineruæ posuit, accusatur religionis læsa. CONTRA PARRHASIVM. GAVII SYLONIS, Infelix senex uidit iacentis diuulse patriæ ruinas, abstractus à cōiuge super exulse Olynthi cinerem stetit, iam ad figurandū Promethea satis tristis est, quo proh Iupiter, quem enim melius inuocem aduersus Parrhasium quàm quem imitatus est? Olynthum tantum picturæ tuæ excipio. Numquis ut naufragium pingeret, merisit? caditur, parum est, inuritur: etiam nū parum est, lamiasur, hoc inquit in irato Philippo satis est, sed nondū in irato Ioue. IULII BASSI. Produci tur puer, superuacuum est inquit, nōdum quantum satis Prometheo potest cernere.

Vltima

Vltima Olynthij deprecatio est, Atheniensis redde me Philippo. Non est istud donum, sacrilegium est. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. **Aedem** Minervæ tanquam castra Macedonum fugiunt. **CLODII TVRRINI.** Parum, inquit, tristis est, nisi quia Atheniensem dominum sortitus est. Dabo tibi Parrhasi maiora tormenta, duc illum ad iacentem Olynthum, duc illo ubi liberos, ubi domum perdidit, scis certe quàm tristem illum emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templâ præclufimus: ergo minime Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emisissent. Torquetur, hoc nec sub Philippo factum est, moritur, hoc nec sub Ioue. **ARGENTARII.** Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est: tantum ergo Olynthius possit, Parrhasius quid non? & oculos nostros torquet, ibi ponit tabulam, ubi for tasse nos tabulam fœderis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus, Sic intendite, sic cadite, sic istum quem fecit, cum maxime uultum seruate, sic sibi ipsi exemplar. **CAESTII PII.** Emi, inquit, imò si Atheniensis es redemisti, si nescis Parrhasi in isto templo pro Olynthijs dona soluuntur. Crudelis ille Græciæ carnifex, istum tamen nihil amplius quàm uendidit: producit nobis senex, longa misèriarum tabe confectus, reductis introrsus oculis tam tristis, quasi iam tortus esset. Vt admoueri sibi catenas uidit, superuacua inquit sunt, si ad alium dominum peruenissem, Athenas fugerem. Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi Lathenem emeris. **TRIARII.** Corrupuisti duo maxima Promethei munera ignem & hominem. Quemcumq; præco flentem uiderat, sciebat te emptorem, miserabantur omnes. Te for tasse & Philippus reduci iussisset, si Atheniensem uidisset emptorem, quod ego fabulosum esse non dubito. Sed utrum uult Parrhasius eligat, parum pie, aut infami auctione imitatus est. Clamabat iste, nondum satis tristis es, nondum satis inquam adiecisti ad priorem uultum, talis in auctione Philippus. **MYSAE.** Narraturus sum Olynthij senis ignes, uerba, tormenta, aliquis me nunc queride Philippo putat. Dii deaq; te perdant, misericordem Philippum fecisti. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est, si nobis, iratum Philippum uicit. Pinget Philippum crudelem, oculo effosso, iaculo perfractum, per tot damna à dijs immortalibus tortum. **CORNELII HISPANI.** Vltima membrorum meorū tabes tormentis immoritur. Parrhasi quid agis? non seruas propositum: hoc supra Promethea est: tantum patiendum est, pingente Parrhasio, quantum irato Ioue. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Pinget Promethea, sed homines facientem, sed igneis diuidentem, pinget, sed inter munera potius quàm inter tormenta. Inter altaria, Olynthij senis crucem posuit. Miserrime senex, forte ex seruis tuis aliquis felicius seruit, utiq; felicior est, quisquis Macedoni seruit. **FVLVII SPARSI.** Si ad currendum profectus es, queror, quod utinam Philippe his auctionē cum exceptione fecisses, ne quis Atheniensis emeret. Non uidit Phidias Iouem, fecit tamen uelut tonantē. Nec stetit ante oculos eius Minerva, dignus tamen illa arte animus & concepit deos, & exhibuit. Quid facturi sumus, si bellum uolueris pingere, diuersas uirorum statuemus acies, & in mutua uulnera armabimus manus, uicti sequentur, uictores cruenti reuertentur. Ne Parrhasij manus ludat temere coloribus, internitioni humanæ timendum est. Si necesse est aliquem torqueri, eme nocentem seruum, ut eodem tempore ex eo exemplum sumas & supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. Ista aut uidentem, aut expectantem Parrhasi parum tristem putas? Dicebat miser, non prodidi patriam. Athenienses si nihil merui, succurrite, si merui, reddite Philippo. Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat, an ille sauiat, torqueat, uerberet. Sic iste carnifex colores temperat. Quid ais? parum tristis uidetur, quem Philippus uendidit, emit Parrhasius? Etiamnum torque, etiamnum, bene habet, sic tene. Iste uultus esse debuit lacerati, hic morientis. **PORTII LATRONIS.** Si uidetur tibi, istis muneribus aram misericordiae orna. Nemo ergo ex Olynthijs misèrius seruit, quàm qui Atheniensem dominum sortitus est. Miser ubicumq; Philippum non uiderat, pacem putabat. Alliga, inquit, aiebat, Solutus apud Philippum fuit. **ALBVTII SYLLI.** Expecta dum Euthycrates

aut Laſthenes capiatur. Pythia ſomnia Parrhaſi me tortor effecit. Philippus quoque uendidiſſe contentus eſt. Producitur ſenex nobilis, ſlens, reſpiciens patriam, placuit iſti uultus, habuit aliquid Promethei ſimile, etiam antequam torqueat, diligenter agit cauſam, ut Philippus Olynthio non eſt, ego pecuniam perdiדי, redi ad auctore. Propter hominem Prometheus diſtortus, propter Promethea homines ne torſeris. Philippus ſic rogabatur, liceat Olynthijs uiuere. Parrhaſius aliter rogatur, Olynthijs mori liceat. Triftem uolo facere. Nemo faciet, ſi Philippus non fecit. **DIVISIO.** Hanc controuerſiam magna pars declamatorum ſic dixit, ut non controuerſiam diuideret, ſed accuſationem, quomodo ſolent ordinare actionem ſuam in foro, qui primo loco accuſant. In ſcholatiſtica, quia non duobus dicitur locis, ſemper non dicendum tantum, ſed reſpondendum eſt: obijciunt quod hominem torſerit, quod Olynthium, quod deorum ſupplicia imitatus ſit, quod tabulam in templo Mineruæ poſuerit. Si Parrhaſius reſponſurus non eſt, ſatis bene diuidunt. Nihil eſt autem turpius, quam aut eam controuerſiam declamare, in qua nihil ab altera parte reſponderi poterit, aut non reſellere, ſi reſponderi poteſt. **GALLIO** ſere ſimilem diuiſionem in Parrhaſio habuit, ei quam habuerat in illa controuerſia, cuius mentio eſt in hoc ipſo libro, debilitabat expoſitos, detractis quibuſdam. Diuiſit autem ſic, An læſa ſit religio, quid perdidit inquit, nihil. Nondum de iure controuerſiam facio. Perdidit unum ſenem Olynthus, ſac Athenienſem, non ages mecum reipublicæ læſæ, ſi Athenienſem ſenatorem occidero, ſed cædis: ita uero Athenienſium corrumpitur opinio, miſericordia ſemper cenſi ſumus. Nunquam unius factio publica fama corrumpitur. Solidior eſt opinio Athenienſium, quam ut labefactari ullo modo poſſit. Læſa eſt inquit Reſpublica. Si quis Olynthi deſiſſe negauerit, uidebitur, ut exiſtimo, non reſpublicæ, ſed hominem læſiſſe. Olynthijs hoc tribuiſti, ut eodem loco eſſent, quo Athenienſes. Læſiſti inquit reſpublicam, lædunt reſpub. qui aliquid illi auferunt, non qui adijciunt, qui diruunt templa, non qui ornant. Peccauerunt ergo & ſacerdotes, qui tabulam receperunt, quare tamen non reciperent? Deorum adulteria picta ſunt, poſitæ ſunt picture Herculis liberos occidentis. Deinde an ob id accuſari poſſit læſa Reip. quod ei facere licuit. Ea lege perſequere, quia non licuit: dicis mihi, hoc facere non oportet: huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla uindicta eſt. Et id tantum puniſſe, quod non licet. Satis abunde eſt, ſi opifex rerum imperitus ad legem innocens eſt, An hoc ei facere licuerit. Hoc in illa diuiditur, An Olynthius fuerit apud Athenienſem, etiam antequam fieret decretum. Seruus inquit eſt meus, quem ego emi belli iure. Vobis Athenienſes expedit, alioquin imperium ueſtrum in anti quos fines redigitur, quicquid eſt bello partum. Et eſt contra. At ille ſeruus alij emptori eſſe poteſt, Athenienſi non. Quid enim ſi Athenienſem à Philippo emiſſe? Atqui ſciebas Olynthios nobis coniunctos eſſe ſœdere, Vt ſcias, inquit, ſeruos fuiſſe, decretum poſtea factum eſt Athenienſium, quo iuberentur & liberi & ciues eſſe. Quare hoc illis ius, ſi iam habebant, dabatur? Deinde an decreto hoc non contineatur, liberi ut fiant, ſed ut eſſe liberi iudicentur. Hoc cenſuimus Olynthios ciues noſtros eſſe, ita & ille ciuis noſter fuit. Non inquit, nam decretum in futurum factum eſt, non in præteritum: uis hoc ſcire? Non quiſquis Olynthium ſeruum habuit, accuſabitur, quod ciuem in ſua ſeruitute tenuerit. Si quid tunc inter neceſſaria ſeruiliū officiorum miniſteria percuſſit aut cecidit, iniuriarum accuſabitur. Atqui quantum ad ius attinet nihil intereſt occiderit, an ceciderit. Nam aut nec cadere licuit aut occidere. **COLOR.** A parte Parrhaſij fecit hunc colorem, emptum eſſe à Parrhaſio ſeruum, inutilem, expiraturum. Si uerum uultis, inquit, non occidit illum ſed deficientis, & alioquin expiraturi morte uſus eſt. Torſit inquit tamen: ſi lucri cauſa, obijce, nempe crudelitatis præcium Athenę habent. In argumentis dixit, quantum ſemper artibus lucrauiſſet, medicos ut uim ignoratæ morbi cognoscerent uiſcera reſcidiſſe, hodie cadauerum artus reſcindi, ut neruorum articulorumque poſitio cognosci poſſit. **ALBVTIVS** hoc colore, calamitoſum fuiſſe, orbem palam mortem optantem, nec aliter illum Philippus uendidiſſet, niſi putaret illi pœnam eſſe uiuere. **SYLOPOMPEIVS** putat

putabat commodius esse, si hoc animo esset Parrhasius ad auctorem, ut aliquem in hunc usum emeret: poterit enim uideri elegisse uilissimum & maxime inutilem. FVSCO ARELLIO placebat, emptum quidem illum in alios usus, sed cum deficeret, & mori uellet, in id quod unum ex cadauere artifex poterat impensum. GALLIO ad neutrum se alligauit, nec dixit quo animo emisset. GALLIONIS color intolerabilis est: dixit enim senem ex noxijs Olynthijs emisse, quod scilicet illi fingere, nō uideo quare non eadem opera dicat, & consciū proditiōis Lastheni fuisse, & se poenae causa torfuisse. HISPO ROMANVS ignorantiam illam excusauit. Pictor inquam intra officinam suam clausus, qui hac tantum uulgaria iura nouerit, in seruū nihil non domino licere, pictori nihil nō pingere, mancipium suū operi suo impendit. Non omnia inquit narras, Olynthius fuit ille qui perijt. Quid autem ad rem pertinet, cuius nationis seruus fuerit? Audes inquit seruū dicere Olynthium, etiā post bellum, & ante decretum? alioquin quod uos illi dedistis beneficium, nisi quod iam illos nec torquere liceret, nec occidere? Græci nefas putauerunt, pro Parrhasio dicere, omnes illum accusauerunt, in eisdem sensus incurrerunt. GLYCON dixit,

TRIARIVS hoc ex aliqua parte cum surriperet, inflexit. Hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, similes sibi uideri furibus, alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt qui detractō uerbo, aut mutato, aut adiectō putant se alienas sententias lucrificasse. TRIARIVS autem sic uertit, Corruptisse duo maxime Promethei munera, ignem & hominem, sed egregie illam surripuerunt, EVCTEMON qui dixit, fanius quā GLYCON DAMVS corruptissimē me.

hic est CRATON uenustissimus homo, & pro homo & professus. ASINIVS qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, cum donaret illi Cæsar talentum in quo xxiiij. sestertia sunt Atheniensium more hic Cæsar, quod illum nunquam nisi mense Decembri audiret, dixit & commendaretur à Cæsare, PASSIENVS. Nec curaret interrogantī, quare non complectere: tur tanti uiri gratiam Sape solebat apud Cæsarem cum imagine con-

fligere hominem acida lingua, & qui nimis liber erat, puto quia diu non fuerat ex captiyo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario usq; ad amicitiam Cæsaris, felix usque eo utranq; fortunam contempsit, & in qua erat, & in qua fuerat, ut cum illi multis de causis iratus Cæsar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum, quasi & ipsi ingenio suo interdiceret, disertus homo & dicax, à quo multa improbe, sed uenuste dicta, ne modum excedam, excurro & ad Parrhasiū reuertor.

NICETES dixit HISPO ROMANVS dixit, ignes, ferrum, tormenta pictori isti à Philippo officina est. SPARSI sententia in descriptione picturæ habet aliquid corrupti, & ubicunq; sanguine opus est, humano utitur, dixit enim quod fieri nō potest. Illum locum omnes tentauerunt, quid si uolueris bellum pingere? quid si incendium? Quid si parricidium? A Græcis DORON furiose dixit, Sed nihil est quod minus fieri possit, quā quod à METRODORO dictum est,

TRIARIVS dixit, Nondum dignum irato Ioue gemuisti. HATERIVS dixit fanius, Nondum uultus ad fabulam conuenit: & illud, Parrhasi, ut omnia fiant ad exemplum, uiuat qui tortus est, Si uultis audire supra quod non possit procedere insania, LICINIUS NEPOS ait, Si uultis digne punire Parrhasiū, ipse se pingat. Nō minus stulte AEMILIANVS quidam Græcus rhetor, quod genus studiorum amabilissimum est. HEXARIDA fatuus dixit,

OTHO PATER cum pro Parrhasio diceret, hoc colore derisus est, quia conciderāt inquit per proditores Olynthij, uolui pingere iratum proditori suo Iouem. GARGIVS multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset? Ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium autorem. LATRONIS illa celebris sententia est, quā SPARSVS quoq; subtractis quibusdam uerbis dixit in descriptione mortuorum. Parrhasi emorior, sic tene, hanc sententiā aiunt & DIOCLEM CARISTIVM dixisse non eodem modo HISPO rideon honeste

ROMANVS fecit, multo enim uehementius insanit quàm nostri fanatici. Voluit uideri uoluntarios ad tabulam Parrhasij aduolare, fabula eleganti, ad turpem sententiam perductus traditur. ZEVSIN ut puto pinxisse puerum, uuam tenentem, & cum tanta esset similitudo uuæ, ut etiam admirationē faceret operi, quendam ex præceptoribus dixisse, aues male existimare de tabula, non fuisse enim aduolaturas, nisi similis esset. ZEVSIN aiunt obleuissse uuam, & seruasse illud, quod melius erat in tabula, non quod similis SYPIRIDIO æque familiariter in templū uoluntarios subire putauit, quàm passeret aut columbas. Dixit enim. Sed nolo Romanos in ulla re uinci. Restituet aciem. MVRRHEDIVS, qui dixit. Pingge Triptolemū, qui iunctis draconibus sulcauit auras. Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerant, & APATVRIVS locum sibi uindicat, dixit enim, O

Fur accusator proditoris. Controuersia VI.

al. postulasset

al. sustuli

ACTIO. Iniuriarum sit actio. **LEX.** Fur concione prohibeatur. **THEMA.** Quidam cum diuitem ꝑ accusasset proditoris, noctu parietem domus eius perfodit, & scrinium in quo missæ erant ab hostibus literæ, sustulit. Damnatus est diues. Concionari cum uellet accusator, à magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum. **PRO FVRE. PORTII LATRONIS,** id solum ꝑ sustulit, quod fur reliquisset, nihil tam fur timuit, quàm ne dominus res suas nō agnosceret. Fac mihi inuidiam, prodidi furtum meum: ago magistratui isti gratias, cum ad illum furtum meum detulisssem, furem summoueri non iussit. Ruentem ciuitatis statū unius parietis ruina reposui. **OSCI.** Sollicitus erat, ne quod perdiderat, quæreretur. Indiciū profiteor, multos furti confcios habeo, at illud tuto illi ostendi, hoc furtum non solus habeo. Furtum est quod timet dominus agnosceret: potui non esse pauper, habui quod magno uenderē. Te neo ecce epistolas, in quibus manifesta proditoris argumenta sunt, in quibus hostium consilia. Te interrogo, si furtum est, repono. **MVSAE.** Furtum uocas, quod qui perdiderat, negabat suum: furtum fecisset ex hostibus. **CLODII TVRRINI.** Furtū uocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit, qui surriperat præmium: Vtri permisissetis loqui, si eodem tempore fur uenisset & dominus: Potui rempublicam magno uendere uel proditori. **ARELLII FVSCI PATRIS.** Mille nauium domini Græci furto Troiam cepistis. Si benè furto euertuntur urbes, quanto melius seruantur: Si non indicauero cuius sit, nemo cognoscet. **VIBII RVFFI.** Cuius ego si potuisssem, non parietem tantum, sed pectus ipsum perfodisssem. Nondum totum consummaui officium, non est tam angusta respublica, ut ab uno opprimi possit. **CAESTII PII.** Nolite à me omnia exigere quæ scio, multa sunt, quædam & in concione dicenda. Hoc furtum liberos nostros docete. Rogo uos iudices per furtum meum, quoties furtum meum protuli, tacet dominus, ego fur. Ecce altera iniuria, non tu inquit perfodisti domum. Tace, ego noui ista melius. Narrare soleo, nō negare quæ scio. In forum ueni, narraui nocturnam expeditionem meam. Conuenerant omnes tanquam ad concionem. Cur me submoues ante actionem, cum nec proditores inauditi perireant: O furtum in concione narrandum, proditoris uigilantissimum pectus, & in exitia nostra semper sollicitum, publica fata sopierant. Ita etiam ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere mihi uidebar hostium muros. Furtum uocas, quo nihil melius tuo anno factum est. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magistratu.

Quale id spectaculum fuit: composuerat inter se fortuna Reipub. furem, & proditorem, ut uidit inutile, furtum suum prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium uideri uultu, licitatem furti sui. Lex quæ nocturnum furem occidi iubet, quoquo modo iubet, nō de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multū abest à proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatum publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui diuitem complere

lære mallet, quàm damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primum fecisse. Sustulit, non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo damnatus proditor, malo inuentus.

Libri decimi Controuersiarum, finis.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIO
NVM LIBER PRIMVS.

Declamatio prima, de patruo abdicante nepotem,
quem prius adoptauerat.

Respondet li-
bri 1. Contro-
uersie 1.

LEX. Liberi parentes alant, aut uinciantur. **THEMA.** Duo fratres dissidebant in-
ter se, alteri filius erat. Patruus in egestatem incidit. Patre uetante, adolescens il-
lum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo est. Patruus accepta hæredi-
tate, locuples factus est. Egere cœpit pater. V etante patruo aluit illum adulescens.
Abdicatur, contradicatur.

Prima pars pro nepotē.

Eo iam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea sola do-
mo poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipse, inquit, ali me uetuit. Imi-
tationem alienæ culpæ, innocentiam uocas. Omnis instabilis & incerta felicitas est.
Quis crederet iacentem super crepidine Marium, aut fuisse consulem, aut futurum?
Quid nō timendum felicibus putas? Quid desperandum infelicibus? Ne circū plu-
ra instabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget.
Non sum hospes grauis. Vnum senem aduoco. Hoc tibi uitio placui pater. Perierat
totus orbis, nisi iram finiret misericordia. † Iactatus inter duos patres, utriusq; filius,
semper tamen felicioris † abdicatus. illud tamen pater deos testor, diuitem te relin-
quo. Circumibo tecum pater limina aliena. Omnibus ostendam, & me qui alimen-
ta dedi, & te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege cogente. Quid si
flere me uetes, cum uideo hominem calamitosum? Nō sunt affectus nostri in nostra
potestate. Quædam iura non scripta, sed scriptis omnibus certiora sunt.

al. iactatur
al. abdicatus
fui.

Pars altera pro patruo contra nepotem.

Crescere proposuit ex mea inuidia homo, qui se melius iactare potest, quàm de-
fendere. Iustus meus metus est, ne hæredem ingratum scribam, inimicum relinquā.
Etiā si tu non odisti eum, qui fecit mihi iniuriā, tamen ego odi illum, qui fecit ti-
bi. Desinit esse filius, qui non tantū à patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Au-
dite quàm ualde eguerim. Fratrem rogavi. Quis es tu, qui de facto patrum feras sen-
tentiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices habemus deos.

Extra controuersiam.

Alfius Flauius pretextatus apud Cestium controuersias declamabat. Semper au-
tem commendabat † eloquentiam eius aliqua res extra † eloquentiam. In puero de-
clamante lenocinium erat ingenij ætas.

al. controuersia

RODOLPHI AGRICOLAE IN PRIMAM

Senecæ declamationem, commentariolum.

AD LECTOREM.

INter omnes Senecæ lucubrationes, nullum opus extare integrum & inuiolatum
magis referebat publicæ studiorum utilitatis, quàm hos declamationum libros;
quos eruditus aliquis contraxit in compendium, delectis quæ uel intelligebat, uel
minus erant deprauata, ac distinctis partibus, tum ex adiectis, quæ extra controuer-
siam dicebantur à censoribus. Quod ipsum si paulo copiosius ac dexterius præstitis-
set, operam sumpsisset haudquaquam aspernandam. Certè quisquis hoc aggressus
est, eo consilio fecisse uidetur, ut opus alioqui diffusum ac uarium, deinde corruptis-
simum, postremo multis Græcis sententijs interlitū, in scholis prælegi posset. Quod
hono-

honoris omnibus penè huius uiri monumentis præstare quondã Christiani. Quin in hanc epitomen extant iusti commentarij, morem scholasticum præ se ferentes. Nec mihi in hoc laborandum arbitror, ut doceam hos libros nihil aliud esse quam epitomen, quum aliquoties præfatio sit propemodum libro prolixior, nec præstetur in libris quod pollicentur exordia. Id magis etiam perspicuū fit, ex aliquot controuersijs, quas habemus superstitas, in quibus deprehenduntur quæ hic compendarius decerpit, quanquam interdum sibi permittit quasdam uoces de suo uel addere uel immutare. Opus ipsum Seneca diuiderat in controuersias & suasorias. Sic enim aliquando loquitur in controuersijs, de quo plura dicemus, quum ad suasorias uenerimus. Nunc uidemus inuersum ordinem. Priore loco posuerunt paucas suasorias, sed primam *ἐκείνην*, reliquas item truncas ac mutilas, adeoq; deprauatas, ut alicubi uix ipse Seneca, si reuiscat, diuinaturus sit, quid scripserit, posteriore controuersias aliquanto plures, sed imperfectas æque ac mendosas, græcis aut prorsus omissis, aut tam inepte notatis, ut à nullo deprehendi lectio germana possit. In his tamen multa restituiumus ex hac epitoma: non pauca diuinauimus, plura reliquimus. Huius igitur operis si quod exemplar integrum & emendatum inueniatur, nescio quid amplius desiderari posset sapientis eloquentiæ candidatis. Hic enim uelut in speculo licet intueri, quomodo doctissimi uiri, defensionis colorē inuenerint, quomodo causæ summam in propositiones diuiderint, deinde singulas in alias subiectas partiri soleant, quibus argumentis unamquamq; confirmet, tum quas sententias adhibuerint, quæ schemata, quos affectus mouerint, quàm uariè idem thema à diuersis ingenijs tractari potuerit, & in his quæ perperam inuenta, aut ineptis schematibus siue uerbis explicata, quæ stulta & causæ officientia, quæ *ἀσύντακτα* secumq; pugnantia, quæ *ἐπεστροφικά* & extra causam dicta. Hæ censuræ hominum in omni doctrinæ genere præcellentium, incredibile dictu, quantum utilitatis attulissent, non solum ad bene dicendum, uerum etiam ad iudicandum, siue in forensibus causis, siue in concionibus popularibus militarijs ue, siue in cōfessionibus, siue in omni uitæ functione, quæ maxime ex parte, linguæ prudentis officio temperatur. Atq; utinam felix aliquis casus hos Senecæ libros nobis integros restituat. Ex his tamē qualibuscunq; fragmentis non parum emolumenti capient, qui sagaci præditi ingenio non grauabuntur huc animum intendere.

Quia autem libri isti Declamationum inscribuntur, optimum fuerit in initio dicere paulò apertius, quid sit Declamatio. Igitur temporibus eis quo primum res Atheniensium, deinde populi Romani magnæ & potentes fuere, fuit & in Græcia & Romæ eloquentia in summo precio & ueneratione, itaq; pueri protinus in scholis instituebantur ad bene dicendum, ut quum adoleuissent possent in iudicijs & consilijs publicis & priuatis proferre facundiam suam. Ergo quum apud Grammaticos ea percepissent quæ præexercitamenta uocabantur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud nos Priscianus scripta reliquit, tum ad rhetoris scholam adducebantur, proponebanturq; eis themata, qualia his libris descripta sunt, quorum alia ficta erant, alia ex historijs aut Poëtis sumebantur, qualia hodie apud Græcos Sophistas pleraq; extant, ad quæ themata in scholis pueri exercebant se stylo, scribendo in utranq; partem pro modo ingenij & eruditionis suæ quisq; quàm optimè poterat. Deinde qui profectū processerant, & commodius iam poterant scribere, hi ea ipsa quæ scripserant, ediscebant, & tum dicebant: nonnulli qui summus iam profectus erat, statim proposito themate, sine scriptura dicebant. Hoc ergo erat declamare, in scholis exercitationis causa dicere. Itaq; Declamatio non aliud est, quàm oratio scholastica, ad similitudinem forensis orationis dicta.

Liberi parentes alant.] Hoc est thema huius primæ declamationis. Vocabantur autem themata in scholis declamationum ea quæ breuiter continebant controuersiam quæ declamabatur, quæ poëtæ Comici & Tragici argumenta uocant operum suorum. Sunt autem themata aut ficta aut facta. Ficta sunt quæ autor quisq; aut declamator sua uoluntate composuit, quale est hoc, & ferè omnia istius uoluminis. Facta sunt quæ ab historicis, aut ab oratoribus, aut à poetis sumuntur. Ab historicis sumuntur ut est apud Quintilianum thema declamationis quæ

Simon redemptus inscribitur. Ab oratoribus, ut Polycrates qui accusationem Socratis scripsit, & Cestius Pius qui orationi Ciceronis pro Milone & alijs nonnullis rescripsit. A Poetis sumuntur, ut Aristides Sophista qui facit, sumpto ab Homero themate, Vlysses suadere Achilli, ut redeat in gratiam cum Agamemnone & pro Graecis pugnet, cui Libanius Sophista, is qui præceptor Iuliani Apostatae fuit, respondit. Sciendum præterea est fuisse omnibus declamationibus nomina sua, quæ ferè inscitia librariorum aut corrupta aut deprauata sunt. Itaque hæc uocatur, Patruus abdicans adoptatum. Ponit in hoc themate legem primo, unde propè tota hæc controuersia nascitur, quæ lex est, Liberi, id est filij, parentes alant aut uinciantur, id est alligentur uel mittantur in carcerem. quod hinc uero sequitur, factum est, unde hæc controuersia oritur. Duo fratres dissidebant, hoc est inimici erant inter se, alteri fratri, scilicet, filius erat patruus, id est, frater cui non erat filius, in egestatem incidit, id est, inops aut pauper factus est, patre huius fratre qui filium habebat, uetante, id est prohibente, ne faceret adolescens, scilicet filius, illum hoc est patruum, aluit. Ob hoc scilicet factum, abdicatus scilicet filius, id est domo à patre expulsus, tacuit id est non contradixit. Adoptatus scilicet hic abdicatus, id est in filium rursus assumptus à patruo est, scilicet suo quem aluit. Patruus accepta hereditate, scilicet per mortem alicuius propinquorum aut amicorum, locuples, id est diues factus est. Egere id est inops esse, cœpit, id est incepit, pater scilicet abdicati, uetante patruo, scilicet qui adoptauerat, aluit illum, hoc est patrem, filius abdicatur, scilicet ob hoc, filius contradixit, id est in iudicio patruo abdicante respondet. Pendet autem tota hæc controuersia ex lege quæ dicta est, ut liberi parentes alant, cuius legis scriptum hoc est: Verbum pro se filius assumit, quibus iubetur patrem alere. Contra patruus non uerbis legis, sed menti & sententiæ eius insistit, mouetq; duplicem controuersiam. Primam definitionis, An nomine parentis sit censendus qui abdicauit filium eum qui ab alio iam adoptatus sit: quum enim iam omnia iura parentis per abdicationem recusauerit, & expulerit filium domo, & hereditate accipienda excluderit, & patriam in eo potestatem, quam apud Romanos pater in filium uitæ & necis habebat, deposuerit, quæ omnia per adoptionem pater etiam adoptiuus acceperit, uidetur lex eum uoluisse nomine patris contineri. Deinde ut contineatur nomine patris, alia tamen nascitur controuersia, Vtrum lex indistincte se ad omnes patres accipere extendat. Quid enim si pater sit exul? quid sub hostis patriæ? quid etiam si filius sit puer? quid si debilis? quid si militare pro patria cogatur? quid si iubeatur in exilium ire? uidebitur certe lex eum noluisse astringere, quæ iubet ut filij parentes alant, Eo potest aliquid interuenire quod filium excuset ut non cogatur alere parentem. Videndum igitur an tantumdem rationis habeat filius, qui sit abdicatus à patre & ab alio adoptatus. Hoc itaque genus controuersie uocant Statum legitimum ex scripto & sententiâ. Liberi quandoq; dicuntur qui serui non sunt, quandoq; filij uocantur liberi, non tamen omnes nec omnium, sed eorum qui ipsi serui non sunt: neque enim qui seruus est recte filios suos, si præsertim & mater ancilla sit, liberos uocauerit. Vult autem Gell. liberos pro filiis tantum plurali numero dici. Quintilianus tamen in Cæco in limine dicit: Liberi & parentis is est affectus. Fratres.] Fratrem dici uolunt quasi ferè alterum. Alteri.] Inter alterum & secundum quid intersit quæ situm est. Secundus semper alterum significat, est enim secundus semper alter à primo: sed alter non utiq; secundus est, nam & primus alter à secundo est, itaq; dicimus primus & secundus: sed unus & alter ut secundus non differentiam solum, sed & ordinem significet. Alter uerò solum differentiam, præterea quum dixit in Bucolicis Vergilius: Alter ab undecimo iam tum me cœperat annus. Intelligit duodecimum annum: quod si dicatur secundus ab undecimo, intelligitur tertius decimus, primus enim ab undecimo, est duodecimus. Egestatem.] Egestas & paupertas hoc differunt, quod egere significat carere eo quo sit opus: pauper dictus est quasi paulum parans, hoc est qui parum habet, potest autem hic esse ut nihil ei quod necessarium sit desit. Itaque Seneca in 7. epist. dixit: Quanta nobis uerborum paupertas, imò egestas sit. Adolescens.] Festus Pomp. nescio quacausatione per uult scribi, ut adulescens dicatur, & græcam eius originem facit, quum certum sit ex significatione ab adolescere dici, & idcirco per o scribendum esse. Abdicatus.] Abdicare dicebatur filium pater, quem quia male obediret aut turpius uiueret expellebat domo. Est autem aliud quàm exheredare, quia exhereditatio nō nisi post patris mortem locum habebat, quum apertis tabulis testamenti filius exheres scriptus inueniebatur. Tacuit.] Inter tacere & filere interest quod inter speciem & genus, quisquis enim filet tacet, non quisquis tacet, filet: tacere enim est non loqui, filere etiam ab omni sono aut murmure aut strepitu parcere, unde & uenti filere, & Vergilius noctem silentem dixit. Adoptatus.] Adoptare est alienum aliquem in ius & nomē filij sibi assumere, quod in Italia hodie etiam usitatum est, apud nos minus notum habetur. Hereditate.] Heres ab herendo dictus uidetur, quoniam in eo domus & familia defuncti hæreat, hoc est innixa sit. Locuples dictus est à plebis locis, quod propter copiam rerum omnes angulos domus suæ plenos habeat. Cœpit, non est præteritum à cœpio, sed deficiens uerbum, sicut odi, memini, cuius etiam infinitiuum Catonem dixisse cœpere Gellius est autor. Eo iam perductus erat.] Hæc sunt, ut ita dicatur, fragmenta decerpta ex his quæ pro parte filij in hac controuersia dicta fuerunt, nec est ullus ordo aut continuus textus sententiarum, sed solum quicquid & undecumq; placuit

deceptum est ab eo, qui hos libros declamationum, ut prædiximus, comminuit ad hunc modum et congregu. Hoc ergo quod dicit, Eo iam perductis etc. potest uideri pars narrationis fuisse. Dicit autem istud ideo ut ostendat iniquitatem patrum, cuius tanta egestas fuit, ut solum speraret alimenta ex domo fratris sui, qui illi inimicus erat, quam abdicasset etiam filium, qui alere patrum consueuerat, tamen filius sit se passus abdicari et adoptari à patre, ut posset illum alere, nunc tamen patruus immemor tanti beneficii abdicet eum qui in tanta necessitate illi aluit, quod iniqui hominis et digni inuidia uidetur esse. Habent autem omnia uerba quandam uim et efficaciam. Eo enim inquit, iam perductus, hoc est quasi à necessitate compulsus, ut non solum spem sed omnem spem alimentorum, quodque maius sit, ultimarum etiam, hoc est quæ solum à morte tueantur famem, in domo, et ea sola poneret, in qua habebat abdicatum, à quo scilicet nihil posset sperare, et inimicum à quo nihil sperare deberet, quum ergo fuit dura conditio istius? Ipse inquit alii etc.] Contradictio est patrum, quam sumit filius ut dissoluat, dicit enim patruus, quia pater tuus prohibuit ne tume aleres, iure ne et eum alas uideor prohibere. Imitationem alienæ etc.] Dissoluit contradictionem dicens, non posse eum uideri idcirco iure facere, si imitetur alienam culpam, hoc est faciat quod alius facere non debuerit. Efficax sine dubio et acris responsio, et breuiter cum magna significantiâ collecta: Omnis instabilis etc.] Locus communis fuit dictus ad coercendam superbiam patrum ex felicitate sua conceptam. Crepidine.] Crepido fragmentum rupis est à crepando dictum, solent enim in excavatis aut fractis rupibus circa itinera mendici sedere. Marius.] Hic fuit C. Marius qui sexies Consul de lugurtha prius, deinde de Teutonibus in Italia uictis triumphauit, postea dissensione ciuili fugiens ab urbe, et post uarios casus in Africam ueniens, Carthagini iacens in crepidine mendicauit: rursus collectis seruis et omni genere noxiorum aut cuiusuis alterius conditionis hominum, redijt Romam, et uictor inimicorum crudelissime uictoriam exercens morbo uitam finiuit. Nec circum plura etc.] Concludit hunc locum presenti rerum exemplo, quo nullum potuit efficacius. Quum enim is qui poscebat alimenta diues fuisset, et posceret alimenta ab eo quem à se abdicatum pauper adoptauerat, satis uidetur nulli fortunæ credendum esse. Non sum hospes grauis.] Vult dicere, non multos accipio hospitio aut inuito, quia aduoco unum senem, id est patrem, et placui tibi hoc uitio, id est hac uel benignitate uel liberalitate, quod iam per ironiam uocat uitium, quia id sibi à patre obieciatur, estque argumentum à pari ductum, quia enim gratum fuit tibi ut te in egestate tua aluerim, quum inimici tui filius, debes nunc id ipsum in patre meo æquo animo pati. Periret totus.] Locus communis fuit ad comprimendam iram patrum, ex quo hæc sententia sumpta est. Iactatus inter duos.] Commiseratio filij est. Illud tamen deos etc.] Conclusio fuit huius loci ad inuidiam patrum dicta, quum enim pauperem aluerit: et quo melius id facere posset, passus sit abdicari se ut ab eo adoptaretur, nunc à diuite expellatur. Deos testor.] Testari quandoque significat testes inuocare, ut Verg. in secundo Aeneidos: Vos æterni ignes et non uiolabile uestrum Testor numen ait. Quandoque testamentum condere, unde et intestatus dicitur qui testamentum non condidit. Intestabilis uero in aliam sententiam dicitur, quem testari, id est, testem ciere uel inuocare nemo possit propter improbitatem uitæ. Circumibo tecum pater.] Hoc de patre non adoptiuo, sed uero dicit. Limina, id est, domos uel ostia, per synecdochen pars pro toto posita, estque limen quod ad ingressum ostiorum pro foribus ex lapide uel alia materia eleuatiùs quam reliquum solum ponitur. Qui alimenta dedi, scilicet ut sciant homines quam crudeliter à patre cui data sunt expulsus sum, et te qui negasti ut nunc demum intelligatur iuste te fuisse tam diu fratri iratum. Abdicari etc.] Hoc pertinet ad id quod prædiximus, Descriptio legis: quia lex iubet parentes alii, ergo quum id fecerit non potest abdicari. Quid siflere me etc.] Hoc pertinet ad alteram controuersiam qua mouetur quæstio filio, An nomine parentis qui abdicauit contineatur. Vult ergo dicere ut non contineatur eo nomine, tamen sit ei adhuc erga eum affectus parentis, cui non possit imperare: et affectus ut non contineatur in scripto legis, continetur intra ius naturæ in loco parentis, quod omni scripto potentius est. Calamitosum à calamitate dictum est. Volunt autem calamitatem dici à calamis, quod sit tempestas quæ calamis incidat, ut est grando, aut turbines, aut reliqua id genus mala quæ segetem euertunt aut destruunt. Potestate.] Potestas et potentia differunt. Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, ut est regnum, principatus, ducatus: Potestas ad uires nostras. Inde dicimus, fac mihi potestatem dicendi, et filios dicimus in patria potestate esse, non potentia. Sic Hieronymus in præfatione ueteris testamenti: Cera mollis et ad fingendam facilis, etiam si plastæ manus cessent, potestate tamen totum est etc. Ideo traductores textuum Aristotelis omnes corrupte dixerunt potentiam et actum, quum debuissent dicere, potestatem et consummationem, id est, perfectionem uel completionem. Crescere proposuit.] Hæc est pars abdicantis patrum. Quod ita dicit, Crescere proposuit etc. uidetur ad exordium pertinuisse, quo uoluerit patruus molliri inuidiam, quam illi filius adoptiuus ex specie crudelitatis parare uoluit, ut sit sententia, quoniam filius beneficis fuerit in patrum, posse illum multa sibi improbare atque iactare, hoc est, grandia loqui potius quam se defendere, hoc est, dicere quæ ad ius causæ pertinent. Proposuit.] Proponere proprie significat quemadmodum mercatores solent aliquid pro foribus aut fructibus ad

proponenda exponere, unde in lege Pones propositionis dicuntur. Quandoq; proponere significat aliquid proponere unde conclusio inferatur, sic propositiones dicuntur apud dialecticos id quod hodie vulgè premiffas vocamus. Nam id quod verum aut falsum significat, quod Petrus Hispanus & reliqui propositionem vocant, & Boetius enunciationem interpretatus est, Cicero melius pronunciatum vocauit, estq; simile si omne id propositionem voce fieri potest si in syllogismo ponatur: sic ex omni nomine substantiuo potest fieri, subiectum, non tamen dicitur substantiuum nisi ex relatione ad prædictum, hoc est, quum in pronunciato ponitur. Præterea proponere dicitur quemadmodum hic pro eo quod est in animo instituere. Sic Iuuenalis: Si te propositi nondum pudet.

Inuidia tam dicitur eius, ut ait Cicero, qui inuidet, quam cui inuidetur. Vergilius in quarto Aeneidos passiue dixit: Quæ tandem Ausonia Teucros confidere terra Inuidia est. Actiue dixit Horatius in 1. epistola. Inuidia uel amore uigil torquebere. Iustus meus metus &c. Argumentationis pars est pertinens ad causam. Vult enim dicere, iure abdicco hunc, quod si non faciam, metuendum est mihi ne ingratum, hoc est, hunc filium adoptiuum non obsequentem mihi scribam heredem, & relinquam inimicum scilicet heredem, hoc est, fratrem meum ad quem munere filij sit hereditas peruentura. Inimicum.] Inimicus & hostis differunt. Inimicus significat omnem quem odimus qui amicus non est: Hostis hodie significat eum cum quo bellum publice geritur. Veteres autem hostem peregrinum uocabant. Etiam si tu non odisti eum qui se. &c.] Mollis color uel figura est, qua pater uidetur abdicare filium, non in odium illius, sed in odium fratris qui prius hunc ipsum abdicauerat.

Desinit esse filius &c.] Argumentationis collectio uel conclusio uidetur fuisse, contra eam partem filij quam diximus esse positam in definitione nominis patris uel parentis: ostendit enim patrem naturalem non posse amplius ab hoc uocari patrem eum, à quo sit abdicatus, hoc est, per quem amiserit ius filij ne possit esse heres illius. præsertim quum sit iam ab alio adoptatus, hoc est, alium acceperit patrem. Nec enim credibile est legem uoluisse ut filius duobus parentibus alendis astrictus esset. Audite quàm ual. &c.] Inuidia est contra fratrem inimicum, & habet duplicem emphasim, id est, significationem uel indicationem inuidiæ, per se enim miserabilis persona est, tam egena ut inimicum rogare cogatur, deinde inuidiosum est fratrem pro tam miserabili rogandum esse. Quis es tu &c.] Patruus hoc dicit ex grauitate personæ suæ, quia iam per adoptionem pater erat. Videtur autem inter omnia humanæ necessitudinis uincula nomen patris esse sanctissimum. Ergo dicit, quis es tu scilicet iudex, qui aus debis contradicere abdicationi meæ, & inter patrem, filium, sententiam tuam interponere. Non enim mittimus scilicet nos patres, ad te arbitrum, id est, ad tuam cognitionem, odia nostra, scilicet in filios iudices habebimus deos, quoniam illi soli sunt ueneratione supra patris nomen, & soli possunt discernere quid recte aut secus inter patrem & filium geratur. Extra controuersiam.] Id faciebat Seneca non solum in procæmij librorum, sed ubicunque uisum est, ut si quid dictum factum uide esset, quod aliqua parte prodesse ad eloquentiam posset, id insereret, quale est quod hic commemorat. Dicit enim Iunium Alfiu Flauium prætextatum solitum declamare, semper erat autem aliquid extra declamationem, propter quod eius eloquentia placeret, præcipuum autem lenocinium, hoc est illectamentum uel prætextum quo puer declamans placeret, erat ætas, quoniam in tenera ætate plus admirationis & beneuolentiæ mereretur facundia quæ supra annos esset. Prætextatus.] Prætextati dicebantur nobiles pueri, Romæ enim interior uestis qua utebantur, tunica dicebatur, eam ignobiles illaboratam & incultam habebant: nobiles uerò prætextam, id est, certo textura genere pictam & ornatam, unde prætextata dicta est, & prætextati qui ea utebantur, necdum togam uirilem assumpserant. Ante togam sub pædagogis erant, quorum custodia & imperio coercerentur. Post sumptam togam ex ephebis dicebantur excedere, & desinebant sub imperio custodum esse. Commendabat.] Commendare aliquando significat aliquid curæ alicuius mandare. Vergilius in secundo Aeneid. Seq; suosq; tibi commendat Troia nepotes. Aliquando gratiam aut beneuolentiam parare. Sic Mart. Errat Qui commendandum se putat esse suis, hoc pacto hic accipitur. Lenocinium.] Leno, lena facit foeminino genere, sicut leo leena, Laco lacena. Dicitur autem leno qui quæstum ex prostitutis mulieribus facit, & conciliator est aut nuntius alienæ impudicitie. Vnde lenocinari dicitur, & lenocinium commendatio uel conciliatio propriæ impudicæ consuetudinis: usus tamen obtinuit ut per translationem pro qua libet incundiore gratia aut fauore accipiat.

Declamatio secunda de uirgine prostituta.

Sacerdos casta è castis, pura è puris sit. Thema. Quædam uirgo à Piratis capta uenit. Empta à lenone, & prostituta est. Venientes ad se exorabat stipem. Militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, eum luçantem, & uim inferre uolentem occidit. Accusata, absoluta, & reuersa ad suos est. Petijt sacerdotiũ; Contra dicitur.

Prima pars contra uirginem petentem sacerdotiũ.

Sacerdos nostra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominem occidisset. Quid mihi

Respondet lib.
1. conu. 2.

al. & remissa
al. Quid mihi
cũ sacerdote.

Kk 2 facere

¶ *chre.*

¶ *putemus.*

sacerdotem, cuius precaria est castitas. Id enim deerat: ut templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & misereri debent omnes mei. At nos miserandas non facimus sacerdotes. Nec est apud nos maximus honos ultimorum malorum solatio. Ita domi custodita est, ut rapti posset. Ita t'chara fuit suis, ut rapta non redimeretur. Ita raptæ pepercere Piratæ ut lenoni uenderet. Sic emit leno, ut prostitueret. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Mouet me respectus omnium uirginum, si in ciuitate nulla inueniri poterit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica, de qua queritur. Omnes, inquit, exorauī. Si quis dubitat an meretrix esset, audite quā blāda sit. † Ponamus tres sacerdotiū petere. Vnam que rapta sit, Alteram quæ prostituerit, Tertiā quæ hominem occiderit. Omnibus negabo.

Pars altera pro uirgine petente sacerdotium.

Voluerunt Dī esse miraculo, in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent sanē omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tanquam a sacerdote discesserint: quā pudica sit miles, ostendit: quā innocēs iudex, quā felix reditus. Inter tot pericula dī illāsam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam contulit, quicquid ad uolendam attulerat. Dicat pudicitiam suam Dīs quibus debet.

Extra controuersiam.

¶ *quā cum uerecundia de trimōto dicere.*

Longe recedendum est ab omni obsecratione uerborum & sensuum. Quādam satius est, uel cum causā detrimento tacere, † quā inuerecunde dicere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN SECVNDAM

Senecæ declamationem commentariolum.

Sacerdos casta &c.] Hæc declamatio controuersiam habet positam in genere causæ legitimo scripti & sententiae. Quum enim lex dicat, Sacerdotem castis castam, & puris puram esse debere: quā is pro se sumit, qui prostitutam a sacerdotio repellit, uidetur ista neque casta esse, quia prostituta fuit, neque pura esse, quia homicida. Contra qui defendit, dicit, non idcirco quia prostituta sit non esse castam, quod quidem in genere coniecturali positum est: neque ut occiderit hominem uideri homicidam debere uocari tamen, sed ita solum si contra ius occidisset, quod ad statum definitiuum pertinet. Dicit ergo, Sacerdos casta castis sit. Sacerdos communis generis est, dictus a sacris docendis. Sacerdos ergo, id est, femina quæ sacris præest sit casta castis, scilicet eis religionibus quas caste coli oportet. Multi enim erant quibus nihil erat necesse, cuiusmodi erant Venerea & Bacchanalia & pura puris religionibus, quas non licebat fieri per eum qui non esset purus, id est, homicidio aut alio insigni scelere contaminatus. Quā dā uirgo a piratis, id est, prædonibus marinis capta uenit, id est, uendita est, emptā a lenone & prostituta est, id est, libidini hominum pro mercede exposita, uenientes ad se, scilicet libidinis causa, exorabat stipem, id est, impetrabat ut in eleemosynam ei gratis precium darent: militē qui ad se uenerat cum exorare non posset, scilicet quum ut ceperat explere libidinem, eum luctantem, scilicet secum & uim inferre uolentem occidit, accusata scilicet ob cede huius, absoluta scilicet a iudicibus, reuersa ad suos est, scilicet in patriam, petiit sacerdotium, scilicet quia nemo libens in matrimonium ducere uoluisset. Contradicitur. Piratis.] Pirata græcum est, dictus ē πειρατορας, id est, ex perior, quia multa pericula maris & certaminum experitur. Casta.] Castus a carento dictus uidetur, quod caret, id est, abstinet a Venere. Vnde incestus, id est non castus dicitur, quanquā alij id nomen a cestos quod græci est, cingulumque Veneris significat, sed id longius petatum est, & ad significationem parum conuenit. Accipitur autē castitas apud ueteres non modò pro pudicitia, sed pro omni abstinentia scelerum. Venit.] Veneo a uenium & eo dicitur. Exorabat.] Differunt orare & exorare. Orare est rogare: Exorare impetrare quod rogatur. Sic Terentius in Adelphis: Orator ad uos datus sum, finite ut exorem. Stipem.] Stips apud ueteres significat quod bodie græco uerbo eleemosynam dicimus, id est, miserationem. Vnde & stipatores dicuntur, & stipendium. Militem.] Miles quid significet hodie ferè plurimorum errore ignotum est. Vulgus militē uocat eum qui apud ueteres ius habebat aureorum annulorum, quæ erant insignia equestris ordinis, hiq; equites uocabantur. Vnde Horatius dicit in Arte. Romani tollent equites peditesque cachinnum. Ergo quibus hodie ius est aureorum ornamentorum, equites, aut equestris ordinis uiri dici debent. Miles uerò omnis illē qui in bello armatus operā dat, quod bodie indocti stipendiarios uel satellites uel quiduis aliud uocant: Vnde & militare, in bello operam præbere, & militaria exercituum rei bellicæ apud omnes literatos uocatur. Accusata.] Accuso ab ad & causor causaris dicitur, mutata per syneresim, id est, cōiunctionem a & u in u, ut claudio cludo. Sacerdos uestra &c.] Hoc ad inuidiam dicitur, quasi dicat non esse dignam honore sacerdotij, quæ ex una turpitudine, scilicet meretricatu, per aliam turpitudinem,

indignam, scilicet homicidium liberata est. Lupanari.] Lupanar dicitur prostibulum, id est, locus in quo prostitute, id est, meretrices habitabant. Lupam enim ueteres meretricem uocabant. Quid mihi &c.] Est quæ obiectio contra aduersarium, quasi dicat, sacerdotem tam castam esse debere, ut non solum non uiolata, sed etiam tentata uel appellata sit de impudicitia, quod necesse erat huic contingere quæ erat casta solum per preces suas, quia adeuntes exorabat ne sibi uim inferrent. Precaria.] Precarium dicitur quod precibus impetratur. Sic Seneca paulò ante: Quæ paret mihi olim precario. Id enim deerat &c.] Hoc acriter & inuidiose dicitur, id enim deerat, inquit, scilicet ad contumeliam: uel per ironiam dicitur, quasi non deerat, sed tale est quod minime fieri non debeat. Vt templa eas recipiant.] Cum magna cura uerba pensitauit, opponens templo lupanar aut carcerem, & recipiant contra eiecit, quasi quibus in lupanari aut carcere locus non dabatur, illas indignissimum sit in templa recipere. Templa à templando, id est, conspiciendo dicta sunt, quia ueteres antiquam templa conderent templabantur, id est, uidebant quale se augurium præberet, ut templum id feliciter fieret: uel quia contempla, id est, eminentia & conspicua erant. Carcer quasi coarcer dictus est: significat autem singulari numero locum quo homines uincti asseruantur: plurali uero carceres dicuntur hi loci quo equi aut curæ pro præmio cursuri continentur. Sic Lucanus in primo Pharsalia: Vt quum carceribus sese effudere quadrigæ. Indignam te sacerdotio &c.] Argumentum à maiori. Si indigna est quæ transit per lupanar, quanto indignior quæ uixit in lupanari. Fortuna, inquit, &c.] Contradictio est dicentis pro prostituta, quia enim non suo uitio prostituta fuit, sed eius qui eam cepit, putat id non posse sibi pro crimine obijci, quod sibi non sua improbitate, sed fortunæ uiolentia contigit. Misereri.] Misereor dicimus cum genitiuo solum, ut misereor tui. Miseret impersonale accusatiuo & genitiuo iungitur, ut: miseret me tui. Miseror accusatiuo iungitur, ut Vergilius in quarto Aeneidos: Num lachrymas uictus dedit, aut miseratus amantem est.

At nos miserandas.] Dissoluit contradictionem. Nos, inquit, non facimus sacerdotes, quia miserandæ sunt, non quæ felicitatem sacerdotalis nominis damus infelicibus. Honos.] Vetusto more honos, lepos, labos, arbos, habent s pro r in fine. Vltimorum, id est, maximorum, quia post ultimum nihil est, sicut supra maximum nihil.

Ita domi custodia &c.] Egregia argumentatio qua docet indignitatem personæ, quæ omni ratione semper contempta fuit, estq; genus inductionis, ut hæc uelut forma argumentandi illis & illis & illis contempta fuit, ergo omnibus est contemnenda. Contemnenda est, ergo indigna sacerdotio est. Mouet me &c.] Pars argumentationis est ducentis ad inconueniens, quasi dicat, in sacerdotium sumi debet castissima & purissima, ergo si hæc tanquam castissima & purissima assumitur, nulla uidetur uirgo esse purior homicida, aut castior prostituta, quod prorsus absolum est dicere, quare nequaquam in sacerdotium assumenda est. Nulla est satis pudica &c. scilicet ut in sacerdotem assumatur, quum enim sacerdos debeat esse antistita quedam & magistra pudicitie, dignum est ut sit certa & indubitata pudicitie.

Omnes inquit, &c.] Contradictio est pro parte prostitute, quasi dicat non hoc quod prostituta fui in crimen impudicitie mihi uertendum est, quia exorauit omnes, hoc est, effeci precibus ut ab omnibus pudica manerem. Si quis dubitat &c.] Conuertit hanc contradictionem aduersarius in eam ipsam pro qua posita est, sumpto ex coniunctis argumento, ut: Omnes exorauit, ergo blanda est: blanda est, ergo est meretrix. Est sanè genus hoc argumentandi acerrimū, quando datur aliquid ex his quæ aduersarius pro se posuit, conuertere & retorquere in eum, & suo illum gladio iugulare, ita tamen si uehementis & firmum argumentum possit duci, alioquin friuolum uidetur & hominis uerba cauillantis: & hoc quod hic positum est non satis dignum argumentum uidetur ingenio & fama Portij Latronis, cuius hæc est declamatio. Meretrix dicta est

à merendo, quia impudicitia corporis meretur, id est, quæstum facit. Ponamus tres &c.] Hoc est acre argumentum & pugna, habetq; imaginem inductionis, ut: negabo illi crimen & illi & illi, ergo magis simul omnibus negabo. Hic autem & cum criminibus personas diuisit, poterit alioquin argumentum commode in una persona explicari, ut dixisset, Ponamus hanc quæ sacerdotium petit, raptam tantum fuisse, ponamus eam tantum prostituisse, ponamus hominem occidisse, ex quauis harum causarum sacerdotium ei negarem, quanto magis ex omnibus negabo. Omnibus negabo.] Deest conclusio, scilicet quum omnibus, id est, tribus illis prædictis negem,

quanto magis uni, quæ sola fecit id quod omnes illæ fecissent. Prostiterit.] Prostare neutrale uerbum est, significatq; in loco publico expositam impudicitie stare. Prostituere actiuum est, & significat aliquam ad prostandum exponere. Leno ergo prostituit, meretrix prostat. Negabo.] Negare quandoq; significat contrariū eius quod est affirmare. Vergilius in Bucolicis: Sed reddere posse negabat. Quandoq; significat petentem repellere, ut hic. Sic & Martialis: Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego. Voluerunt dei esse &c.] Hæc est pars prostitute, in qua præcipue sumit colorem ex iudicio diuino tanquam maxime debeat deorum ministerio cōsecrari, quam Dij sibi ex tam multis calamitatibus saluam esse uoluerunt, qui color per totam orationem seruadus ei fuit qui hanc partem dicebat, adiuncto fauore personæ, qui naturaliter ex tam multis aduersis illi parabatur. Videtur ergo hic locus in principio positus, ex præmio acceptus esse, maxime enim ad personæ commendationem pertinet.

quid enim est quod maiorem commendationem pararet personæ, quàm tantum fauorem deorum, ut inter tot aduersa seruarent illæsam, ut liberaretur cum captiua esset, maneret pudica, quanquam prostituta esset, & faceret salua innocentia homicidium. Dei.] Dei uel di promiscue dicitur, usitatus apud cōmunes di est. Id autem uno i scribendum est, quemadmodū ratio postulat, non duobus quemadmodū uulgus scribit, cuius rei ratio nobis paulo latius aperienda est. Sciendū est ergo uetustissimos solitos esse i longū per e & i diphthongū scribere: erāt itaq; diphthongi latine quatuor, e, æ, ei, & au, nam eu nisi in interiectionibus, heu & heus in nullis dictionibus latinis inuenitur. Scribebant ergo pro dico deico, & scribo screibo, & pro mariti mareitei, quod hodie quoq; in quibusdā uetustissimis inscriptionibus licet intueri in Italia, quæ priscis temporibus factæ sunt. Postea hæc diphthongus consuetudine abolita est, positumq; est i pro e & i. Ergo id accidit seruatumq; est in his non solum in quibus dictionibus nihil mutabatur, sed etiam est quibus e ad declinādi rationē pertinebat: dictū est itaq; isdem pro eisdem, & idem pro eidem, & hi pro hei, & di pro dei. Quod autem non possit di per duo i scribi, manifestū est ex hoc, quoniam di una syllaba est, duæ uocales autem unam syllabam facere non possunt, nisi uel fiat diphthongus ex eis, uel altera transeat in uim consonantis. Ex duobus autem i nulla diphthongus latina constat, transire autem in uim consonantis præcedere multa non potest. Ergo scribendum est di, & similes dictiones uno i & non duobus. Pudicitiam.] Pudicitia, & pudor, & prudentia differunt. Pudicitia enim in corporis integritate consistit: Pudentia in animi uerecundia: Pudor & pro pudicitia & pro prudentia accipitur. Innocentiam.] Innocentia non significat id quod hodie hoc nomine intelligimus, id est secordia uel torpor animi, sed quasi omnes uirtutes hoc nomen complectitur, qui enim innoxens, hoc est, non nocens est, is uidetur prorsus bonus esse. Narrent sanè.] Purgatio est eius quod obijcitur prostitutam fuisse, quid enim refert prostitutā & in turpi loco fuisse eam, si tamē omnes qui ad eam uenerunt discesserunt tanquā à sacerdote, id est, tam caste quā uenerunt. Quā pudica sit &c.] Consutat quasi una collectione omnia quæ cōtradici possent: Quum enim iubeat lex castam esse debere & puram sacerdotem, ista in milite castitatem suam ostēdit, in iudicio puram se esse probauit, deinde ista etiam Deis ita uideri felicitas redditus sui declarauit: nō enim Deos tantum illi felicitatis datus fuisse, nisi eam ministerio suo, id est, sacerdotio eam uoluissent seruare. Totus populus &c.] Argumentum sumptum ex iudicio populi, quum enim ad uiolendam eam populus uenisset, & non tactæ tamen dederit stipem, uidetur iudicasse populus eam non solum pudicam esse, sed etiam ut esset facere suis opibus uoluisse. Dicat pudicitiam suam Dijs &c.] Hoc est efficax & honestæ frontis, ut ita dicam, argumentum, quum enim uideatur solo munere deorum cōsecuta esse ut casta permaneret, iustissime consecrat pudicitiam suam Dijs, per quos eam seruauit. Dicare proprie est aliquid alicui uelut in suam potestatem assignare. Sic Vergilius: Coniugio iungam stabili propriamq; dicabo. Extra controuersiam. Longe &c.] Hoc uult dicere, quum enim hi qui contra prostitutam dicebant sumerent occasionem ad exprobandum ei fecditatē lupanaris, & quæ necesse fuerit ibi eam audire, quanquam salua pudicitia, & cum qualibus uersari, & quæ pati, liberius multa, & inuerecundius dicebant, à quo monet Seneca omnino abstinendum esse, licet enim nonnulla si dicantur prodesse cause possint, tamen si sint turpia dictu tacenda potius quā inuerecundi hominis famam subeundam. Hoc etiam postquam Seneca dixit notandum uidetur parum probabilem uideri totum colorem partis illius quæ contra prostitutam est, & magis conuenire eam orationem assero illi & libero ingenio Latronis, quā uero oratoris iudicio, tota enim oratione in prostitutam inuchitur, & suspiciones impudicitie & aliorum in eam criminū spargit, quod primum minime fauorabile est, ut calamitates cuiquam obijciantur, præsertim ei quæ inter omnia aduersa tamen innoxia permanserit: deinde & extra uel potius contra thema hæc ipsa dicuntur, datur enim in themate pudicam eam quum prostituta esset mansisse, in cuius honorem etiam ab homicidio absolutam esse constat, quare necesse est omnium fauorem hac in parte pro castare, neq; æquis accipere auribus hac parte infamari eam unde ei præcipue admiratio accedit. Detrimeto.] Detrimento à detero dicitur, quia deterit aliquid rebus nostris, hoc est damnum uel iacturam affert.

Declamatio tertia de incesta saxo deiecta.

Respondet li.
1. contro. 3.

Incesta de saxo deiciatur. Thema. Incesti damnata antequā deijceretur, Vestam inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad pœnam, contradicitur.

Prima pars contra incestam.

al. perennem
al. Et ponam
nam Empha=
sim habet con=
iunctio, &

Id enim deerat ut modestior in saxo esset, quā in sacrario fuerat. Dubitari nō potest quin tandiū deijcienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est. Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecere, nisi ut ne his quidem deiecta pereas. Exponam cum quo stuprum uel quando commisit. Quia probaui, istam damnasti. Nō putas legem cauisse ut perires, quæ cauit quem admodum perires? Male de ijs existimas, si sacerdoti suæ tam sero succurrūt. Ira Dñi maluerunt damnatam absoluere, quā sacerdotem?

Pars

Pars altera pro incesta.

Damnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellam non deijci, sed demittere. Lex sacerdotem non ad saxum usque deferret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam secure despicientibus horrenda. al. differret

RODOLPHI AGRICOLAE IN TERTIAM

Seneca declamationem commentariolum.

[Incesta saxo deiecta.] Lex est ut incesta, hoc est sacerdos Vestæ in stupro deprehensa deijciatur, id est, præceptum mittatur de saxo, id est, rupe aliqua. Quædam quum esset damnata incesti antequam deijceretur deam Vestam inuocauit, hoc est, orauit ut ita sibi auxilio esset quemadmodum sciret esse se pudicam: quum deiecta esset salua peruenisset, repetitur rursus ut deijciatur, quia lex uidetur uoluisse ut moreretur, deijci debere ergo quadiu mortua non sit legis uoluntati non esse satisfactum. Contradicit, quia deiectam defendit: quum enim dicat lex, damnata deijci debere, hæcque damnata deiecta sit, uidetur iussis legis nihil reliquum esse in ista. Est itaque genus legitimum ex scripto: et sententia legis nascens, cuius sententia quidem tueri accusator, scriptum uero defensor. Vestam.] Vestæ dea erat ignis, in cuius templo perpetuus ignis ardebat, erantque custodiæ eius consecratæ uirgines Vestales quæ pudicitiam suam deæ consecrabant, et quibus capitale erat in stupro deprehendi, post sexagesimum annum si qua uoluisse licet ei nubere, erantque propemodum similes sanctimonialibus nostri temporis. Incestum ab ini, id est, non, et castus dictum est, proprieque uocatur impudicitia in personam aliquam, uel affectum sacris incurrens, ut si uel in consecratam deo uel inconiunctam cognatione tam arcta ut per leges uxor esse non possit.

[Id enim deerat etc.] Hæc est pars accusatoris reposcentis ad poenam eam quæ deiecta fuerat, primumque hoc inuidiam trahit quod ausa sit in saxo Vestam inuocare, quasi dicat, Non esse mirandum si tam immodesta fuit ut auderet in saxo inuocare Vestam quum sit ausa in eius sacrario licet impudica esset uersari. Sacrarium dicitur in templis locus in quo sacra reponuntur, quod uulgo sacristia uocant. Dubitari non potest etc.] Hoc acriter dicitur. Non enim lex frustra deijci uoluit damnatam, nec ob aliud quam ut moreretur, nam si nolisset mori damnatam, non utique de tam sublimi deijci iussisset, ergo quandiu factum non est quod fuit causa statuendæ legis, non est obeditum legi. Quin, id est, qui non. Quando autem ponitur in medio constructionis iungiturque duos sensus, accipitur pro ut non, sicut qui et quo pro ut accipimus. Sic Verg. in 4. Aeneid. Quo regnum Italiæ Libycas aduerteret ora,

Quando iungitur imperatiuo, ut quin age, legendum est disiunctim, ut dicamus quin, id est, qui non, hoc est, quare non, scilicet agas, deinde age subiiciendum est. Quum iungitur indicatiuo, simpliciter et coniunctim legitur, quin paras, id est, qui non, quare non paras. Patrociniū suum etc.] Vult dicere. Hæc putat se defensionem esse per hoc quod sit ad pereundum infelix, id est quod semel deiecta non perierit, sed necesse sit eam bis deijci. Patrociniū à patrono dictum est. Patronus dicitur qui seruū libertate donatū manumissit: quemadmodum enim ad seruū dominus, sic ad liberū patronus dicitur. Inde qui aliquē capitis reum in iudicio defenderat, apud ueteres dictus est etiā patronus, quoniam is reo quasi usum uitæ reddidisset, sicut seruo dominus manumisso, et inde patrociniū, id est, defensio dicitur.

Tantum scripsit Rodolphus Agricola in hæc Seneca declamationes.

Declamatio quarta, de forti sine manibus.

A Dulterū cū adultera qui deprehēderit, dū utrūque corpus interficiat, sine fraude sit, liceat adulteriū, & marito, & filio iudicare. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehēdit adulterū cū uxore, de qua filium adolescentē habebat. Imperauit filio, ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, contradicit. Respondet li. 1.
Contro. 4.

Prima pars pro forte contra filium.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis non putet, aut me sine filio fuisse, aut filium sine manibus? Deceptus est iste, quo sciemus? Cum adulteros deprehendero. Tunc primū sensi me manus in bello perdidisse meas, domini etiā filij manus peridi. Tam frustra ad filium, quam ad gladium cucurri. In bellū non peruenit, et ante patriæ quam patri negauit manus. Usque eo pugnaui pro nobis ut pro se non posset. Adolescens quos dimisisti sequere. Non potui, inquit, matrē occidere. Quo sis excusatio, adijce & patrem.

Pars altera contra fortem hominem pro suo filio.

Alterum putauī parricidium, matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostra sunt iuris. Et truces quoque animos misericors natura debilitat. In tam inopina flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater tibi manus defuerūt, mihi omnia, priusquam in me reuerterer, exierāt. Maius erat scelus, quod impetrabas, quam quod depre-

deprehenderas. Si quid exegeris ultra vires meas, dicā, Ignosce, Non possum. Ignoscit pater filio, nauigationem recusanti, si non ferat mare. Ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita. Liceat marito, liceat et filio. Quare tam multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui non possint. Exierūt adulteri inter patrem debilem & filium stupentem.

li. 1. Contro. 5.

al. optet.

Declamatio quinta de eo qui duas rapuit.

Rapta, raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias ꝑ petat. Vna nocte quidā rapuit duas. Altera mortem optat raptoris, Altera nuptias.

Prima pars contra raptorem.

al. aliam

Stupro accusatur, stupro defenditur. Cum altera rapta litigat, alteram aduocat. Vindicate patres. Fortior publicæ disciplinæ seueritas surgat. Iam binæ rapiuntur. Coit populus uelut publico metu territus, uix credens duos fuisse raptores. Alterā iniuriæ rapuit, alteram patrocínio. Perieras iam raptor, ni bis perire meruisses. Si te ante rapuisset, & nuptias optasset, deinde ꝑ hanc uitiaisset antequam nuberet, ne gares illum iubēte rapta, debere mori. Nihil amplius raptori præstare potes, quam ne lege tua pereat. Contra alienam legē nullum ius habes. Tu raptori præstas, ut illum ipsa non occidas. Non potes præstare, ne quis occidat.

Pars altera pro raptore.

Inter pares sententias mitior uincat. Refer Virginiā, dic Lucretiā. Plures tamē Sabinæ sunt. Contumeliosum mihi erit, te dignam uideri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non uideri, in cuius honorem homo seruetur.

Declamatio sexta de filio quodam ducente filiam Archipiratā.

li. 1. Contro. 6.

Captus à piratis scripsit de redemptione. Non redimebatur. Archipitata filia eū iurare coëgit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset. Iurauit: Ea relicto patre secuta est adolescentem. Duxit illam, Orba incidit, Pater imperat, ut Archipiratæ filiā dimittat, & orbam ducat. Nolentem abdicat.

Prima pars contra filium.

al. Narra obsecro, soceri beneficium.

Bonæ spei uxor, bonæ spei nurus, quæ uel amare captiuum potest, uel odisse patrem. In carcere, inquit, ac tenebris iacebam. ꝑ Narret, inquit, socero beneficia puella, non misericordia mota est, sed libidine.

Pars altera pro filio.

Illo me loco non deseruit, in quem uenire & pater timuit. Vidisses membra uinculis pressa, macie retractos introrsus oculos. Attritas cathenis & inutiles manus, talem quis amare nisi misericors posset? In tot cōsulatib. Marius nihil habet clarius, quam se autorem. Pompeium. si hæreditariæ extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Seruum regem Roma tulit. Quid tibi uidentur illi, qui rapti ab aratro paupertate sua beatam fecerunt rempublicam? Non possumus unā felices esse, quod solemus, unā infelices erimus.

li. 1. Contro. 7.

Declamatio septima de tyrannicidia à piratis dimisso.

Iberi parentes alant, aut uinciant ut. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterū in adulterio deprehensum, deprecate patre ne faceret, interfecit. A piratis captus scripsit patri de redemptione. Pater piratis epistolam misit, si præcidissent ei manus, duplam pecuniam se daturum. Piratæ illū dimiserunt. Pater in egestatem incidit, petit alimenta. Negantem uult in uincula ducere.

Prima pars pro filio tyrannicida.

al. Exitium

Si præcideritis. Si irasceris, scribe potius si occideritis Tyrannicidā. ꝑ Exitum tyranni rogo, non timeo. manus quas Piratæ soluerunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas. Quærite nunc unde tyranni fiant. Duplam dabo. Apparet, pro unico filio, rogat, duplam dabo, alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. Si manus præcideritis. Hoc nec adultero fecimus, nec tyranno: Etiamnum manus meas peris. Nega tuam esse epistolam, & habes argumentum. ꝑ Dic, ego rogare etiam pro adultero soleo. Remiserunt me reipublicæ cum manibus, patri cum epistola. Hoc nostro seculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis à Piratis dimissus, alligatus à patre. Eius

al. Dic ergo ego etiam pro adultero soluo

tre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec Pirata uenditor. Duplam dabo. Quid necesse est? potui uilius solui. Ut præcidatis ei manus. Obstupuere prædones, & inquirunt. Indica patri, non omnia Pyratas uendere. Qualem optem patrem, nescio. Diues debilitat, egens alligat. Neutrum manibus meis expedit. Vbi est patrimonium tuum, uel quo tyrannos instruis, uel quo adulteros facis.

Pars altera contra filium tyrannicidam.

Suscepi tria prodigia inter me & se furentia. Vnum, qui posset patrem opprimere. Alium, qui fratrem uiolare, Alium qui patrem. Lex hæc scripta est pro malis patribus. Nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent, & si sperassent, utique præcidissent. Non ira illa patris, sed calliditas fuit. Vnde redimerem, non habeam. Rogare in tam auara ciuitate neminem poteram, in qua nec filij quidam patres alunt. Vt ille consilio sum sciens piratas, non crudeles, sed auaros. Feci ut desperarent, quod posses redimi. An prudenter cogitauerim, nescio. Interim feliciter cogitavi. † Exclusa mens est, ex quo uidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio.

Excussa

Extra controuersiam.

Relictus solus orbus senex, qui color approbandus est impetu. Magna enim uis opus est, ut aliquis accusans, se mirabilem faciat. † Persium memini hominem inter scholasticos insanum, inter insanos scholasticum.

Sparsum

Declamatio octaua, quæ est de forti abdicato.

li. 1. Contro. 3.

Qui ter fortiter fecerit, militiam uacet. Ter pater fortem in acie, quarto uolentem exire retinet. Nolentem abdicat.

Prima pars pro abdicante.

Quod patriæ superest, patri uindico. O me filio pugnante, lassum. Iam pro te nescio quid etiam lex timet. Miraris, si quod legi satis est, patri nimis est. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio uiuam. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus finis uirtutis est, antequam deficias, desinere. Lex quoque ter uiro forti aut diffidat aut consulit.

Pars altera pro forti abdicato.

Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me, ter uicti militans Senator post sexagesimum quintum annum, in curiam uenire non cogitur, nec uetatur. Quicquid honoris nomine datur, in utranque partem licet. Alioquin desinit premium esse, cui necessitas imponitur. Ocius imperas animo non ocioso. Tumultus exortus est. In me omnium ciuium diriguntur oculi, & adhuc, uerum dicendum est, nihil mihi patria debet. Nunquam pugnaui nisi coactus. Adhuc militiam mea legis munus est, Athenienses abdicato uicerunt duce. Quantum uero interest? Ille abdicationem uirtute deiecit, ego merui.

Libri primi declamationum finis.

LVCII ANNAEI SENECAE LIBER SECVNDVS
DVS DECLAMATIONVM.

Declamatio. 1. libri. 2. Adoptandus post tres abdicatos

luestres filios abdicauit. Petijt a paupere unicum in adoptionem. Pauper dare uult. Nolentem ire abdicat. Contradicatur.

li. 2. Contro. 2.

Prima pars pro filio pauperis.

Nunquam futurum putauit, ut aut pater meus liberos odisset, aut diues concupisceret. Dubitauit diu, an ille amicum taret, an hic filium. Ita uero nos sumus pauperes, qui habemus quod diuites rogent. Si immerito abdicauit, odi patrem, tot efficiuntur innocentes. Si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo aequè paupertatem ac patrem, utrique assueui. Non tibi permultis fulta liberis domus est, quanquam nec sic debuisse dare. Tutor aduersus fortunam est, cui aliquid post damnum superest. Abdico inquit, apparet, tantum ut uiueas. Vna inter nos disputatio est. Hic me dignum putat beato patre, Ego meo. Dignum mihi uis dare. Ego te uolo. O merito abdicandam, si tale patrem relinquo. Quem me uideri uelim nescio. Innocentem, si abdicor. Nocentem, si adoptor. Non ut in ceteris abdicationibus, in mea potestate est non abdicari. Perdurus

Vide scholia

Perditurus sum patrem si abdicor, Perditurus sum si non abdicor. Quid interest utrum eiciat an transferat? Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendū, quod efficitur, ne pater sit. Graue est carere unico, grauius eo, quem alius concupiscit. Non delectant dominos ignoti seruorum greges. Nec sonantia ergastula † laxi ruris. Parrem gratis amo. Necesse est ut timeam domū liberis infelicem. Non potest inueniri aptius tempus reconciliationis. Diues filios quærit.

Pars altera contra filium pauperis.

Magnum & hoc inter cætera paupertatis incommoda est, quod abdicationem filius non timet. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Census Romanum equitem à plebe discernit. Census in castris ordinem promouet. Censu in foro iudex legitur. Nunc facilius est paupertatem laudare, quam ferre. Si emendati, inquit, fuerint liberi mei, habebo hanc cum illis: si perseuerauerint, habebo pro illis.

Extra controuersiam.

† Horridi declamatores fidelius tuentur colores quos proposuerunt. Nulla sententiæ dulcedo subrepat, nullum schema sollicitat. Sic quæ malam habet faciē, sapientia sunt, non animus illis deest, sed corruptor. Gallus † Nibius tam magnæ fuit olim eloquentiæ, quàm postea infantiæ. Cui hoc accidisse uni scio, ut ad infantiā nō casu † caderet, sed iudicio perueniret. Nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenij furorē putat, quod simulabat ad uerū redegit. Otho Iunius pater edidit quatuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros uocat, tantum in illis somniorum est. Syriacus contra Maximū Stertinium, à quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: Per annos † quindecim in officio tuo fui, dic quid peccauerim: Sed hæc est consuetudo uestra, iniuriā uocatis finem seruitutis.

Declamatio secunda de iureiurando uiri & uxoris.

Vir & uxor iurauerunt, ut si quid alteri accidisset, alter moreretur. Vir peregre profectus est, misit nuntium uxori, qui diceret se decessisse. Vxor se præcipitauit, Recreata, iubetur à patre uirum relinquere. Non uult. Abdicatur.

Prima pars pro filia uxore.

Dñi immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis, effecistis ut illud non periculum amanti esset, sed experimentum. Hos diuidere uult focer, quos nec mors quidem diuidet. Moriar, inquit, habeo & causam & exemplum. Quædam se maritorū † amore rogis ardentibus miscuerunt. Quædā animabus suis redemerunt maritorum suorū salutem sollicitudine breui. Inter has puellas † uiua numeratur. Assidue contentiones erant. Sine te uiuere non possum. Imò ego sine te, qui certantium exitus esse solet. Iurauimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit, ut uiui nō diducerentur, cum illud quoque cauerent, ne morte diuiderentur.

Pars altera contra filiam uxorem.

Non possum, inquit, relinquere uirum. Quicquid non potest, quæ mori potest: Penè dum falsæ mortis nuntiū misit, ueræ recepit. Potes sine uiro pati. Peregrinationem eius tulisti. Iureiurando iam liberata es casu proximo.

Extra controuersiam.

Ouidius Naso apud Arellium Fuscum magistrum suum, hanc controuersiam declamauit. Nam latronis admirator erat. Latio in præfatione quadā dixit. Nō uides ut immota fax torpescat & ignes exagitata restituat. Mollit uiros ocium, ferrū situr rubiginem ducit. Naso dixit. Vidi ego iactatas mora face crescere flamas, Et rursus nullo concutiente mori. Hic autem dixit, quicquid laboris est, in hoc est, ut uxor rem à uiro, & uirum ab uxore diligi concedas. Necesse est deinde, ut iurare permittas, si amare permiseris. Eiusdem. Pauca nosti pater crimina. Et litigauimus & cecidimus. Et quod fortasse nō putas. peierauimus. Rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres uersus, petiuit inuicem, ut tres exciperet, in quos nihil illisliceret. Conscripterant illi quos tolli uellent secreto. Hic quos tutos esse uellet. In utrisque codicillis idē uersus erant, ex quibus primū fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit. Semibouemque uirum, semiuirumque bouem. Secundum, Gelidum boream,

al. lati

Aridi

Vide scholia

al. incideret

al. duodecim

li. 2. Cōtro. 3.

amore, in ueteri
lectione non
est.
al. unanimi,
nabitur.

boream, gelidumq; notum. Ex quo apparet summi ingenij uiro, nō iudicium defuisse ad compescendum licentiam carminum suorum, sed animum. Aiebat interim de cētiorem esse faciem, in qua aliquis neuus esset.

Declamatio tertia de nepote ex meretrice suscepto.

Abdicauit quidam filium. Abdicatus se contulit ad meretricem, & ex ea sustulit filium. Aeger ad patrē misit. Cū uenisset, commendauit ei filium, & decessit. Pater post mortē illius in adoptionē recepit nepotē. Accusatur ab altero filio demētiæ.

Prima pars, pro patre.

Dementia in me noui generis arguitur, sanus eram, si non agnoscerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicatione rogaret. Nemo audebat propinquorū, fratre cessante. Deficientis spiritus sustinebatur in aduentum meum. Intraui, iam cadentes oculos ad nomen meum erexit. Fugientem animam retinuit. In sinu meo, & filiū, & animam deposuit. Nuntiatum est mihi in ultimis esse filium. Nec hoc à fratre.

Pars altera contra patrem.

Pater istius incertus est. Bene cum isto ageretur, si & mater. Incidit in meretricē, inter cetera mala & fœcudam. Mulier, nescio aduersus patrem iniuriosior sis, quod abstulisti illi heredem, an quod dedisti. Adoptauit enim filium eius, propter quam eiecerat suum.

Declamatio quarta de raptore patrem non exorante.

Raptor nisi intra tricesimum diem & suum & raptæ patrem exorauerit, pereat. Raptæ patrem exorauit, suum non exorat. Reum facit demētiæ.

Pars prima contra raptorem.

Quid contremiscis senectus? Quid lingua trepidas? Quid t̄ obtorpuistis oculi? Nondum tricesimus dies est. Nec tristiore quidē uultu expugnatam filia pudicitia tulit. Nimis citō exoratus est. Ne omnia uitia eius ab adoleſcētia repetam, Virginē rapuit. Patrem accusat t̄ Hoc intra triginta dies. Putas me accusatori permissurū, quod filio negauit? Miraris dubitare patrē? Lex ipsa inter mortem & nuptias dubia est. Semper enim sibi omnia licere credidit: nihil me unquam rogauit. Ignouit enim inquit, t̄ Aliquis ante me rogatus est. Demens sum. Vides, Nimirum turpiter uiuo. Legem ignoro, dies tuos non numero. Demens, inquis, es. Potest aliquis agnoscere, sic rogati? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, me miserum, quā penē permisi. O me miserum, qui tantum triginta diebus irasci possum. Quid mirum, si citius illum exorasti? Facilius est donare iniuriā, quā crimen. Procede in medium senex, cuius misericordia crudelis sum. Iam, inquit, angustum tempus est. Et tibi uacat accusare. Sic aliquis exorat: Sic deprecatur: Apparet te nunc primum rogare. Quid enim tanquam demens egit? Non sum exoratus. Nondum transiit tempus. Etiamnum exorari possum. Quā iniquum est, nondum esse me nocentem, & iam esse reum.

Pars altera pro raptore.

Me miserum pater, iræ tuæ detractum est nihil, tēpori autem multum. Infelicior sum, quā si neutrum exorassem. Si seruaturus es filium, iam tempus fuit. Sic occisus iam tempus est. Prior rogatus est t̄ quem magis timebam.

Declamatio quinta de torta à tyranno pro marito.

Torta à tyranno uxor, nunquid de uiri tyrānicidio sciret, perseuerauit negare. Postea maritus eius tyrannum occidit. Intra quinquennium non parientem, sterilitatis nomine dimisit. Agit illa ingrati.

Prima pars pro uxore.

Has nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matrone. Rapiebantur uirgines. Nullæ tūc uidebantur feliciores, quā quæ t̄ filios nō habebant. Suspiciatus est tyrannus de tyrannicidio hunc cogitare, siue isti aliquid ex cidit, siue non bene tegit uultus magna consilia, tamen de uxoris garrulitate queri non potest, cum sciat quemadmodum taceat. Imposita in eculeum, sapius ad absentem uirum respexit, quā ad præsentem tyrannum. Explicatur totus aduersus

Vide scholia
Pinciani. Vide
etiam Cōtro.
4. libri secūdi.
Cōtro. 5. lib. 2

Cōtro. 4. lib. 2

al. obſupuiſtis

al. Hæ

al. Ita aliquis
aut tā temere

al. qui magis tē
mebatur

li. 2. Cōtro. 6

al. liberos

d. constantiam

infelicem foeminam tyrannica crudelitatis apparatus, & illa instrumenta virorum quoque animos ipso visu frangentia, ad excutiendum muliebris pectoris sententia proponuntur. Verberibus corpus abruptitur. Nescio Respublica, an tibi liberos ista mulier datura sit, tyrannicidam dedit. Miraris, si transit quinquennium inter uxorem tortam, & uterum obturatum? Scissum corpus flagellis, igne adustum, tormentis conuulsum. Ignoscetis puto mulieri, si dixerero, falsa est. Quid tyrannicidio gloriaris? Facilius est tyrannum occidere, quam sustinere uerbera, laminas, eculos. Quicquid antiqua saeuitia inuenerat, quicquid adiecerat noua. Quid amplius dicam? Et tyrannus torquebatur, cum de tyrannicidio quaereret. Num premit celsum onerosa sumptibus: Et (ut seculi mos est) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo, usque in publica damna priuatim insanit. Nunquid gemmas, et ex alieno littore petitos lapillos? Expecta, potest parere. Non respondet ad certam foecunditas diem. Sui iuris rerum natura est. Vtrum ne magis tibi mirandum esse, tuum tyrannicidium, an huius silentium.

d. munerandi

Pars altera contra uxorem.

Ego torta sum, merito obijceres, nisi te uindicasset: uiri, & si scisti de tyrannicidio. nec indicasti, non est beneficium, scelus non facere. Denique neque scisti. None nim tibi indicaui. Nec tam magnum consilium, uirilibus quoque graue animis, commisit muliebri garrulitati, quae id solum potest tacere quod nescit. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam, postea cogitavi. Et haec ipsa mihi cogitandi causa fuit, Vxoris ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium est, sed fides.

Extra controuersiam.

forte, alij

Lucius Vinicius quo nemo ciuis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium. Quicquid longa cogitatio tibi praestatura erat, prima intentio animi dabat. Ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere uideretur. De hoc eleganter dixit diuus Augustus. Vinicius ingenium in numero habet.

li. 2. Contro. 7.

Declamatio sexta de patre & filio luxuriosis.

Quidam luxuriante filio luxuriari coepit, accusatur a filio demetiae. Contradicit. Prima pars pro patre contra filium.

Accusator meus intra se contrarios habet affectus. Cupit reum damnari, crimen absolui, sed tu senex, inquit, hoc dicis, luxuria tua serius coepit, citius desinet. Quid summum bonum dixerunt uoluptatem. Nihil est mihi opus praecipitibus. Habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non uidebas. Ebrietatem patri obijcit ebrius.

Pars altera pro filio contra patrem.

Adolescens luxuriosus peccat. Senex luxuriosus insanit. Nemo uitia quae odit, imitatur. Quis imperator ob hoc de praelio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coercet uitia, qui puocat. Meam luxuriam patri imputabo. Non sub seuera sui disciplina, non sub bene iustitiae domus lege, quae posset adolescentis formare mores, et aui tui aetatis abducere. Quodammodo ad luxuriam a patre praemissus sum. Madent canis uingueto, & commellator senex nulli nimis luxuriosus, sed parum sanus uidetur.

li. 2. Contro. 8.

Declamatio septima de peregrino negociatore & formosa.

Quidam cum haberet formosam uxorem peregre profectus est. In uiciniam mulieris peregrinus mercator migravit, ter illam appellauit de stupro, adiectis precibus. Negauit illa, decessit negociator, testamento omnium bonorum suorum reliquit formosam heredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Adijt hereditatem. At redijt maritus. Accusat adulteri uxorem ex suspitione.

Prima pars contra formosam.

Seram querelam detuli. Non accuso adulteram, nisi diuitem factam, post tantos impudiciae quaestus, tacere iam non possum, confitendum hoc habeo, hac me causa abfuisse. Tempus est de uxore & marito credi. Ferat matrona oculos iacetes in terram, & aduer-

& aduersus officiosum salutatorem, inhumana potius quam inuerecunda sit, longè ante suam impudicitiam neget ore, quam uerbo. Nemo fortiter negantem iterum rogauit. Omnium bonorum hæres sola esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam fideliter pudicitiam custodisti. Tace paulisper nomē autoris. Nunquid non testamentum uiri creditur? Adeo ne iam omnis pudicitia seculi nostri abijt, ut aduersus querimoniam uiri, alieno teste defendatur uxor?

PINCIANI IN LIBRVM II. DECLAMATIONVM.

Quem me uideri uelim nescio. Innocentem si abdicor. Nocentem si adoptor.] Locus est corruptissimus, in scri- *Declamat. 1.*
 ptis tamen codicibus fidelius. Vtrum tamen uelim nescio. Innocentem? Sed abdicor. Nocentem? Sed adoptor.
 Grauius eo quem alius concupiscit.] In eisdem, Grauius eo quem alius filius concupiscit. Lego filium, non filius.
 Gallus Nibius.] Quidam codices C. Rubius. Alij C. Nibius. Alij Gallus Viuius, quibus suffragatur tertius contro-
 uersiarum liber. Per annos quindecim in officio tuo fui.] In tertio controuersiarum. Per annos duodecim in
 officio fui.

Quos nec mors quidem diuifit.] Correctiora exemplaria: *Declamat. 2.*
 Quos nec mors quidem diuidet. Inter has puellas uiua numeratur.] Eadem: Inter has puella una nominabi-
 tur, & si sunt exemplaria in quibus non una, sed uiua habetur. A quibus stat tertium controuersiarum uolumen.
 Et Naso dixit.] Coniunctio, & superfluit, & paulò ante torpeat legendum, non torpescat. Vtrumque ex eadem.
 secundum gelidum Boream, gelidumq; Notum.] Corrigen- dum reor. Secundum. Et gelidum Boream, e gelidumq;
 Notum: est enim Ouidianus uersus secundi elegiarum ex elegia cuius lemma est. Ad amicam nauigantem, etsi in co-
 dicibus impressis & in uetustissimo exemplari, quod nos domesticum posidemus, aliter legatur. Et gelidū Boream
 precipitemq; Notum. Corrigen- dum idem uitium in tertio controuersiarum.

Hoc intra triginta dies.] Hei intra triginta dies in tertio controuersiarum. Putas me accusatori promissurum *Declamat. 4.*
 quod filio negaui.] Scribe, Putas me accusatori permissurum quod pater filio negaui, partim ex tertio controuer-
 siarum, partim ex uetere lectione. Ignouit enim, inquit. Aliquis ante me rogatus est.] Correctius eadem. Ignorat,
 inquit, ita? Alius ante me rogatus est.

Ignoscetis puto mulieri si dixerit fessa est.] Vetus lectio. Ignoscetis puto mulieri si dixerit fessa est. In tertio con- *Declamat. 5.*
 trouersiarum. Ignoscetis puto mulieri si dixerit falsa est. Legendum puto fassa est. Non premit censum onerosa
 sumptibus.] In tertio controuers. Num premit censum onerosa sumptibus? ut sit interrogatio, quod placet, quia se
 quitur altera mox interrogatio. Nunquid gemmas & ex alieno littore petit lapillos?

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIO
NVM LIBER TERTIVS.

Declamatio prima, de eo qui fratrem parricidij damnatum
in nauī exarmata imposuit.

DVOBVS filijs quidam superduxit nouercam. Alterum domi parricidij damnatum tradidit fratri puniendum, ille eum exarmato nauigio imposuit. Delatus adolescens ad Piratas, archipirata factus est. Peregrinantem patrem cepit, & remisit. Reuersus pater, abdicat filium.

Prima pars pro filio contra patrem.

Tanta tempestate confusus dispicere nihil potui, nec satis meminera, sit tale mihi sterium mihi pater an nouerca mandasset. Ministerium an poenā esse uoluisset, uindictam parricidij, an parricidium. Insui fratrem culeo iubes. Non possum. Non ignoscis, an non credis? Ego contendo ne te quidem posse. Nemo repertus est naufragij comes. Omnia instrumenta circumcisa sunt. Adminiculum spei nullum, patri excusandus sum, an fratri. Hoc, inquit, impietatis tuæ munus ad inferos deferam, licuisse mihi per fratrem aliter q̃ parricide mori. Viuit, inquit, frater. Non credo. Seruauit, inquit, me. Fecisti, ut crederem, in domo, in qua tam facile parricidium creditur est: Ego, inquit, fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant densis undiq; nubibus fulmina, tempestates horridæ absconderant diem, intumuerat mare, iustis quoq; nauigijs horrendum. Habes, inquam, frater, si innocens es nauigiū: si nocens culleum. Non putauī facere parricidium. Quam facile erramus omnes, & factum

L I putat

Hæc respondet illi quæ est in 7. controuersiarū prima.

al. Ego fratre

putavi. Frater, inquit, tu prius in domo parricidium facies. Iacebat in littore nauigium, quod etiam integrum infelicitate uexerat. Credo parricidam, si tibi proficiscenti nauigium suum reddidit. Subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, & nescio qua perturbatione tenebrae stupentibus offunduntur oculis. Intellexi quam difficile esset parricidium facere, etiam quod imperasset pater. Ita mihi, quae sola me in domo nostra respicit, fortuna succurrat. Profectus est pater tranquillo mari, auspiciato itinere, integra naui. Quid est hoc? Felicius nauigauit damnatus, quam qui damnauerat. Vtrum uidetur uobis innocentiam apud Piratas didicisse, an ne apud Piratas quidem perdidisset? Perieras pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quidem uela fecerant sinus, & instructas classes naufraga praecesserat naui. Scires nauigare, qui seruaturus esset patrem. Erat nauigium, imò fuerat, o crudelis & pertinax nouerca, nihilominus sauis. Iam maria quiescunt, praedones miserentur, irati parcent. Veni ad uos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis uias aperuit, & multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudicijs. O mitiores procellae patre. † Non putatis misericordem, qui quem damnauit, fratri puniendum dedit? Centurio Luculli Mithridatem non potuit occidere. Mithridatem Dii boni, quam non dubium parricidam. Gaude pater, neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra pater, quomodo te dimiserit, sic dimissus. nocens est iste, sed mihi frater est. Naturae iura sacra sunt, etiam apud Piratas. Dixisses, inquit, te non posse, ita tu nesciebas? Non licuit, non potui, non debui.

Pars altera contra filium.

Nega hunc parricidam fuisse, quem uere scis esse Piratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut quia non occiderat, uideretur nec ante uoluisset. Quis porro me uno inferior? Vitam parricidae debeo.

Extra controuersiam.

Magna rhetorum bonorum manus in hanc partem transiit, ut aliquid dici deberet in nouercam. Fuerunt & illi, qui non quidem palam dicerent, sed per suspicionem & figuras, quod Passienus non probabat, asserens minus tolerabile & uerecundum infamare nouercam, quam accusare. Quidam principia in sua potestate tantum habuerunt. Post ablati sunt impetu. Excusatijs autem est in malum colorem incidere, quam transire. Vipsanius duro colore usus est, Hic se tanquam grauius elegisse dixit supplicij genus, qui color prudentibus displicuit. Quam enim habebat absolutionis spem, si nec paruul, nec pepercit?

Declamatio secunda de Popilio, qui Ciceronem interfecit.

Haec respondet illi quae est in 7. controu. 2.

DE moribus sit actio. Popilium parricidij reum Cicero defendit. Absolutus est. Proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit, caput ad Antonium reuertit. Accusatur de moribus.

Prima pars contra Popilium pro accusatore.

Occidit Ciceronem Popilius. Iam ne creditis ab isto occisum patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. Antonius, inquit, iussit. Non te pudet Popili. Imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputauit manus. Minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Proh iam dii boni, occisum Ciceronem malos mores uoco, hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem, quam Ciceronem. Facilius Cicero pro parricida iudicem mouit, quam pro se clientem. Ad uos hoc patroni spectat exemplum. Nullos magis odit Popilius, quam quibus plurimum debet. Abscidit ceruices. Parce iam Popili. Nihil tibi, nisi occidendum mandauit Antonius. Pudeat te Popili. Accusator tuus uiuit. Non credidisset facturum Antonius Popilium, nisi parricidium fecisse meminisset. Dii manes Popilij senis occisi, & inultae patris umbrae, te Cicero persequuntur, ut quem negasti, sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exulem Marium. Cimber etiam in capro uidit imperatorem. Cn. Pompeius terrarum marisque dominitor, libenter se Hortensij clientem professus est. Et Hortensius bona Pompeij, non Pompeium defenderat. Ita tu Popilij Antonius iussisset, & patrem occidisses.

Pars

Pars altera pro defensione Popiliij.

Si illa tempora in crimē uocas, dicis non de hominis, sed de reipublice moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilium occidere, quo Ciceronem mori? Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere. Iussit imperator, iussit uictor. Ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat reipublica.

Extra controuersiam.

Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis, & hi quoque non parricidij reum, & à Cicerone defensum, sed in priuato iudicio.

Declamatio tertia de ter abdicato uenenum terente.

Ter abdicatus, ter absolutus, cōprehensus est in secreta domus parte à patre, me dicamentum terens. Interrogatus à patre quid esset. Venenum, inquit, & se uel le mori, & effudit. Accusatur parricidij.

*Hæc respondet
li. 7. cōtrou. 3.*

Prima pars pro filio ne abdicetur.

Dic quid commiserim: certe nec secreta te fallunt. Vt interuenit pater, in has cogitationes abij. Quisquam ne tam infelix fuit, quisquā ne me magis odit q̃ ego. Miseri mei cœpi. Ter causam dixi, Accessi ad hæc supplicia mea, Venenum bibā. Sed non hoc tibi satis est. Venenum habuit Mithridates, habuit Demosthenes.

Pars altera pro patre contra filium.

Cum se uelle mori dicat, tamē uitam rogat. Teneo parricidam, & in mortem suā paratū. Quantum est quod negas, cum tantum sit quod fateris. Venenum quasisti, uenenum emisisti, uenenu intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrē. Indica quis uendiderit, dicetur illi. Tu uendebas cuiquam uenenum, cuius sciebas abdicationē? Cui daturus erat, quæritis? Cui uenenum parauit, nō bibit. Quod negat, parricidium est, quod cōfitetur, ueneficium. Mihi, inquit, parauit. Non bibit, ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam inuisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere uolueris, tam inuisum ipse confiteris, ut mori uolueris.

Vide scholia.

Extra controuersiam.

Coniectura duplex à persona, una an parauerit sibi, an patri. Laberium Mimum diuus Iulius ludis suis produxit. Deinde equestri ordini reddidit, quē cum iussisset ire sessum, omnes equites ita se coarctauerunt, ut uenientem non reciperent. Multos tum in senatum legerat Cæsar, & ut expleret exhaustum ciuili bello ordinem, & ut his qui de partibus bene meruerant, gratiam referret. Cicero in utrunq; iocatus, mandauit Laberio transeunti. Recepissim te nisi anguste federem. Laberius ad Ciceronem remisit. Atqui soles duabus sellis sedere. Quod Cicero male audiebat, tanquam nec Pompeio certus amicus, nec Cæsari, sed uiriufq; adulator.

Declamatio quarta de matre cæca filium retinente.

Liberi parentes alant, aut uiinciantur. Quidam habens uxorem & filium peregre profectus, in Piratas incidit, scripsit utrique de redemptione. Vxor fiendo cæca facta est. Filium euntem ad redemptionem, alimenta poscit. Non remanentem, alligare uult.

*Hæc respondet
li. 7. cōtrou. 4.*

Prima pars pro matre contra filium.

Nauigaturus uxori filium reliquit, nec dum cæca erat. Nō est quod mulieris affectum lege aestimetis, quia minatur, omnia facit, ne filius alligetur. Quoties est communis potestas duobus, eius sit tota, qui præsens est.

Pars altera pro filio contra matrem.

Vnum uinculum duos alligat. Vincita mater catenas denunciat uinctori. Ad Piratas eundum est. Filius familiæ nulli seruire possum, nisi patri. Petis alimenta ab eo, quem pater peregre mittit. Primæ partes sunt patris, secundæ matris. Ille peregre est. Tu domi. Ille captiuus. Tu libera. Ille inter Piratas. Tu inter ciues. Ille alligatus. Tu soluta. At tu cæca es. Infelicior ille, qui uidit catenas suas, & cades, & uulnera, & cruces eorum qui non redimuntur. At periculosum est, inquit. Quam multi pro patribus nihil periculosum putauerunt. Non, inquit, uindictam, sed misericordiam querit. Ita quisquam exigit pietatem, ut impediatur.

Extra controuersiam.

Caluus qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiæ principatu habuit, usque eo concitatus actor fuit, ut in mediâ oratione eius exclamaret Vatinius reus. Rogo uos iudices, num si iste disertus est, ego damnandus sum?

Declamatio quinta de procuratore & priuigno.

al. filium

Hæc respondet

ei quæ est lib.

7. cõtrouer. 5.

al. matris &

procuratoris

Quidã mortua uxore ex qua priuignũ habebat, duxit aliã. Sustulit ex ea filiũ. habebat procuratorẽ speciosissimũ. Cum sæpe iurgarẽt nouerca & priuignus, iussit eũ à se migrare. Ille trans parietem habitationẽ conduxit. Rumor erat de adulterio procuratoris & uxoris. Quodam tẽpore in cubiculo suo pater occisus est inuentus, uxor uulnerata, cõmunis paries perfoßus. Placuit propinquis quari à filio quinquenni qui unã dormierat, quem percussorem agnosceret. Ille procuratorem digito monstrauit, Et filius procuratorem accusat cadis, ille eum parricidij.

Prima pars contra procuratorem.

Vt audiui clamorem, si qua fides est, deprehensos adulteros credidi. Dabo puerum, nemo est uno teste contentus. Dabo populum, obijcite priuigno parricidium, filio mendacium. Dic puer quis occiderit patrem, dic audacter. Eundem nominas quem populus. Nox placet sceleri, adulterij tempus.

Pars altera pro procuratore.

O magna in contrarium perueritas seculi. Inuentus est qui patrem possit occidere, non possit nouercam. Ostende tu istud non uulnus, sed argumentum. Ostende uulnus, percussor quam timuit ne occideret, tam leuiter uulnerauit, & non illa dextera, cui nec paries obstabat nec pater.

Extra controuersiam.

al. negatio dest

deratur, et pro

obstabat, sub-

stitit legitur,

forte, obstitit.

Nihil est puero teste certius. Nã ad annos eos peruenit, ut intelligat, & nõ ad eos quib⁹ fingat. Vinicius uir exactissimi ingenij, nec dicere ineptias, nec ferre poterat.

Declamatio sexta de eo qui seruo filiam matrimonio coniunxit.

Hæc respondet

li. 7. cõtrouer. 6.

Tyrannus permisit seruis dominas suas rapere. Profugerunt principes ciuitatis, & simul qui habebat filium & filiam: cum omnes serui dominas uitassent, seruus eius uirginem seruauit. Occiso tyranno, reuersi sunt principes. In cruces seruos sustulerunt. Ille manumisso filiam collocauit. Reus est à filio dementia.

Pars prima pro filio contra patrem.

forte, uitari
nuptis.al. Non, cum
interrogatiõe.

inepta, rectius

Haberemus solatium si has nuptias fecisset tyrannus, non pater. Sanum putatis esse, qui imitari maluit tyrannum, quàm seruum? Similem se fecit tyranno, filiam rapto, libertum cruciarijs: plus permisit seruo dominus, quàm tyrannus. Quisquis has nuptias fecit, uel tyrannus, uel insanus est. Egregius gener, cui nihil est gloriosius, quàm quod inter cruciarios non est. Virginitatem sub patre perdidit, quam sub tyranno seruauit. Ita ne dignus nuptijs filia, qui indignus est cruce? Melior est conditio uitatarum, quàm uirginis. Illis cõtingit & mutare nuptias. Propitius pater ita collocauit filiam suam, ut tyrannus iratus alienas: cum sanus esset pater, ne uideret has nuptias fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannũ desyderas. Num est illi præmium spectare omnium cruces? Dominam nõ stuprauit. Auge beneficia. Nec dominum occidit, nec uenenum dedit. Non est beneficium scelere abstinere. Aliã quod in tyrannide passæ sunt, hæc in libertate. Cetera absentibus suis, hæc præsentibus. In alijs uocatur stuprum, in hac matrimoniũ. Timuit ille supplicium. Sciuit rempublicam liberandam. Daturos esse pœnas, qui contaminassent, & aduentare tempus tyrannidi ultimum uidit. Conuenite seruuli, conuenite libertini, & empta cognatio.

Pars altera pro patre contra filium.

Si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset, licet cui uolo filiam collocare. Marcus Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam, non uerborum contumeliam timet, non pellicem, non repudium. Neminem natura fecit liberum, neminem seruum. Imposuit fortuna nomina hæc singulis. Nuper et nos serui fuimus. Seruus rex fuit.

Decla

Declamatio septima quæ est de imperatore crucifixo.

Pater & filius imperium petebant. Prælatus est filius. Cõmisso prælato captus est. *Hæc respondet 7. lib. 7.*
 Missi sunt quadraginta legati ad imperatorem redimendum. Occurrit euntibus pater, dixit sero attulisse aurum ad redemptionem, filium crucifixum esse. Illi peruenierunt, quibus imperator ex cruce dixit. Cauete proditorem. Reus sit pater proditionis.

Prima pars pro imperatore contra patrem.

Imperator supplicium tulit, proditor precium. Tristiores istum uidimus, cum filius imperator pronuntiatus est, quam cum captus. Quemadmodum redisti tutus, si nunc solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri, quam quod posset abscondi. Nolite mirari, & imperatorem & filium uendiderat. Cauete proditorem. Iam Comitibus cauimus. Abstulissent tibi aurum hostes, si non dedissent. Cauete proditorem. Indicium fuit filij morientis breue & uerecundum. Cur dimissus es? Si nihil aliud, & ducem genuisti, & dux esse uoluisti. Candidatus processit contra patrem. Iam tunc nobis uerecunde indicauit filius, cum rempublicam tibi credere noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Num immobilis dirigi uisus? Num & illic quasi & ipse affixus hæstis? Quid tam cito redis? Adhuc & uiuit & loquitur. Voce proditionem indicauit, silentio proditorum. Expecta dum mittantur legati. Optimus imperator curare rempublicam, nec in cruce quidem desistit, ubi dixit. Cauete proditionem. Nec imperator potuit tacere proditionem, nec filius loqui proditorem. Expecta dum mittantur legati. Dicis, affectus non sustinet moram. Ergo si redimere non potes uiuum, redime mortuum saltem. Nunquam tam durus hostis fuit, ut paternis lachrymis non flecteretur. Cauete proditionem, id est cauete, ne quis inscijs custodibus exeat de ciuitate, ne quis ignorante republica ad hostes perueniat, ne quis ex hostilibus castris grauis auro reuertatur. Indicium nihil deest. De proditione nobis indicat imperator, de proditore legati. Sublata est questio. Queritis? quid dixerit. Videte cui nihil dixerit.

Pars altera pro patre contra filium.

In Comitibus filio meo cessi, decretum non expectaui. Sed amens & attonitus protinus cucurri. Ad summam festinaui, nec occurri. Sciebam hostes, paternis lachrymis sæpe flecti.

Extra controuersiam.

Latro non curauit dicere nullam esse factam proditionem, sed se proditorem non esse. Suspectus est, inquit, iudici, qui plusquam se defendit. Castius posita suatoria, in qua deliberat Alexander an Oceanum nauiget, cum exaudita uox esset, quousque inuicte, describenti discipulo late Alexandri uictorias, gentesque perdomitas & aduenti, quousque post ista, exclamauit, & tu quousque?

Declamatio octaua de mutatione optionis raptore conuicto.

Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Rapta producta nuptias optauit. Iuuenis raptorem se negauit. Conuictus est. Illa optionem petijt: raptor contradicit.

Prima pars contra raptam.

Optare tibi non amplius quam semel licuit. Proponite supplicij faciem. Hoc semel licere nimium est. In hanc perturbationem perductus sum, ut ignorarem quid fecissem. grauius punior, cum me peccasse pudet, quam cum peccaui. Optauit nuptias. Nec adhuc sciebat, quam uerecundum maritum esset habitura. Raptorem dimisisti. Virum occides? Minus est quod uitiauit, quam quod negauit. Ergo nos iniuriam periculosius negauimus, quam fecimus. Quadam nocte, quid dicam? Non negare iam pudet. Nox, uinum, error, quid irascaris puellæ? Iam non negat. Iudex dat tabellam. Reuocare sententiam quam tulit non potest. Questor non mutat pronuntiationem. Nihil tam ciuile, tam utile, quam breuem potestatem esse, quæ magna est. Si mortem optaueris, hodie facies quod nunquam factum est, ut utrumque optaueris.

Pars altera pro rapta contra raptorem.

Id egit priori iudicio, ne quam omnino poenā stupri penderet. Hic id egit, ut ipse

optet. Vtinā non liberaret illum metu, quod mouit iudices clementia sui. Est quædam proxima innocentie uerecundia, prebere se legibus, Lex non adijcit quoties optet, sed ex quibus. Aut hoc, inquit, aut illud, nec adijcit, non amplius quam semel.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIO
NVM LIBER QVARTVS.

Declamatio prima, De Cimone à Callia redempto.

Hæc respondet
lib. 9. contr. 1.

Vide scholia.

Dulterum cum adultera, qui deprehenderit, dum utrunque corpus interficiat, sine fraude sit. Ingrati sit actio. Miltiades peculatus damnatus, in carcere alligatus, decessit. Cimon filius eius, ut eum sepeliret, uicarium se pro patris corpore dedit. Callias diues sordide natus, redemit eum à republica, & pecuniam soluit, eiq; filiam collocauit. Ille deprehensam in adulterio, deprecante patre, occidit uxorem. Ingrati reus est.

Prima pars pro Cimone.

Vide scholia,
expende.

Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi à lege traditum, ad uindictam pudicitiae proijciam. Perdidisti pecuniam Callia, si soluisti tales manus. Non potest generosus animus contumeliam pati. Hoc interest, inter fortunam patris & filij, illius calamitatum exitus fuit carcer, mearum initium. Vnius Miltiadis census inuentus est, Cimon filius redemptus. Cimon redemptoris infelicitas est. Reddam beneficium, cum tam honestum desideraueris, quam dedisti. Ego adulteros dimittam. Quid aliud facerem, si adhuc alligatas manus haberem. Quid tu poenam putas pro Miltiade alligari? Magnum uterque beneficium dum damus, recipimus: ego, quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi ab eodem dimitti, & adulteros & Cimonem. Ego sum qui referre gratiam ne mortuis quidem delinquo. Ita mihi ueros habere liberos contingat, quod quantum sit Miltiades expertus est. Dignum erit Callias talem genuisse, qualē redemit. Dic nunc exemi te ego carcere, cui respondeam. Ego me carceri tradidi. Nunquam fiet, ut melius actum putem, quod à Callia redemptus sum, quam quod pro Miltiade alligatus. Ego me à te redemptum putabam. Emisti me filiae tuae, Calliae filiam duxi. Hanc tibi pater, dum ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege factum est. Beneficium est, quod tantum eius causa praestatur, in quem confertur. Vbi aliud ex eo quis sperat, t aut impetrat, non beneficium, sed consilium est. Summote dedecore liberaui inuitus. Redemisti me, & tu non rogantem. Habes Virginios & quicunque uirtutis filias uel clausurunt, uel occiderunt.

al. aut præparat.

De Virgilio
qui filiam interemit, Liu.
lib. 3.

Pars altera pro Callia.

Duo beneficia dedi, & redemi, & egenti filiam collocaui. Obijcio tibi, quod uxorem passus es adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superueniret pater, spectator suae calamitatis. Ego non expectaueram, donec rogares. Molestē ferebas socerum dici Calliam. Mores puellae non tantum passus es in uitia labi, sed ipse impulsisti, nactus occasionem non obmisisti.

Extra controuersiam.

al. orationes,
Negatio uidetur
redundare
al. occidit
Vide scholia.

Hic color, & Gallioni, & Latroni, & Montano placuit, ut nihil in Calliam dicere tur contumeliose, in redemptorem, in socerum infelicem. Multas & quaestiones rhetorici & poetae Romani à Græcis dictas non surripiunt, sed & prouocauerunt. Thucydidis sententia est, Res secundae mire sunt uitijis obtentui. Sic cum sit præcipua in Thucydide uirtus breuitas, hac eum Salustius uicit, & suis eum castris cecidit. Nā in sententia græca (quæ saluo sensu detrahas) deme, constabit etiam si non æque tamē integra. At ex Salustij sententia, nil demi sine detrimento sensus potest. Titus autem Lilius tam iniquus Salustio fuit, ut hanc ipsam sententiā uituperaret, & tanquam translatam, & corruptam dum transferretur obijceret Salustio: nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat, sed laudat, quem non timet, & facilius putat à se posse Salustium uinci, si ante à Thucydide uincatur.

Decla

Declamatio secunda de Flaminio † pratore qui occidit
damnatum ad rogatum meretricis.

al. proconsole.
Vide scholia.
Hec respondet
lib. 9. cōtro. 2

Maieſtatis læſa ſit actio. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice roga-
tus, quæ aiebat nunquam ſe uidiffe hominem decollari, unum ex damnatis oc-
cidit. Accuſatur læſæ maiestatis.

Prima pars contra Flaminium.

Obſcicio luxuriam hiſtrionicā, iocos mimicos, in cōuiuiū nihil aliud † quā occi-
ditis. Vni fortaffe oſculo donauit homicidium. Cœnaturi carnifices manus abluūt.
Non inquire in totum annū, una nocte contentus ſum. Facilius eſt ut qui multa me-
retatrici dedit, homicidium neget, q̃ ut qui homicidium dederit quicquam negaret.
Seruum ſi uerberari uoluiffes, extra cōuiuium abduxiffes. Contactam ſanguine hu-
mano menſam, ſtriſtas in triclinio ſecures, quis credat iſta concupiſſe meretricē, uel
feciffie populi Romani prætorem? Virgæ promuntur, & ante menſam deosq̃ † cru-
delitatis uiciſſima trucidatur. Me miſerum terrore Romani imperij luſiſti. Legi po-
tius, quā ſcorto cadat. Exurgite Bruti, Oratij, Decij, & cetera imperij decora. Ve-
ſtris ſaſcibus, ſecuribus ueſtris, iam puellæ iocantur obſcœnæ. In eo quod ſub præte-
xtu publicæ maiestatis agitur, quicquid peccatur, magiſtratus actione, uindicādum
eſt: Percuſſurus ad prætorem liſtor reſpicit. Prætor ad meretricem.

al. niſi occidis.

al. (crudeli-
tas) ut affectū
notet, uelut cū
uocē illā, Ma-
lum interpo-
nimus.

Pars altera pro Flaminio.

Si legatus mandata aſſert falſa, ſic audiuntur tāquam illa populus Romanus de-
derit. Imperator ſœdus percuſſit, uidetur populus percuſſiſſe Romanus, & ſœdere
continetur. Nunc nec quicquam uiribus populi detractum eſt, nec opinioni. At ex
te æſtimat ceteros. Et ante hunc alij fuerūt, ex quibus æſtimari poſſunt. Nemo aſcri-
bit urbibus uitia ſingulorum. Obſciciunt, quod damnatus perierit meretrici, & po-
ſtulāt prætorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem eſt, crudelitas in-
tra carcerem. Multa populus Romanus in ſuis imperatoribus tulit. In Manlio im-
potentiam, à quo & filius & uictor occiſus eſt. In Sylla crudelitātē. In Lucullo luxu-
riam. In multis auaritiā. Non putaui ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui
perire deberet. Occiſus eſt. Quis? damnatus. Vbi? in prætorio: quo tempore? Eſt
enim tempus quo noxius perire non debeat.

Extra controuerſiam.

Quædam controuerſiæ ſunt in quibus factum defendi poteſt, excuſari nō poteſt.
Non ſperamus ut Flaminium iudex prober, ſed ut dimittat. Itaq̃ ſic agere debemus
tāquam pro facto non emendato, ſed potius non ſclerato. † Titus Liuius de ora-
toribus, qui uerba antiqua ſordida conſectantur, & oratoris obſcuritatem, † ſecu-
ritatem putant tamen in his etiam ſi minus eſt inſaniæ, minus † ſpei eſt, illi qui tu-
ment, & abūdantiā laborant, plus habent furoris, ſed plus & corporis. Semper ad
ſanitatem procliuiſ eſt, qui poteſt detractiōe curari, illi ſuccurri nō poteſt, qui ſi-
mul & inſanit & deficit. † Mindius dixit tetracolo, ſeruiebat forum cubiculo, præ-
tor meretrici, carcer cōuiuiū, dies nocti. Nouiſſima pars ſine ſenſu dicta eſt, ut
expleretur circuitus. Quem enim ſenſum habet, ſeruiebat dies nocti? Hæc ideo ſen-
tentiam retuli, quia & in tricolis & in omnibus huius generis ſententijs, curamus
ut numerus conſtet, non curamus ut ſenſus: Omnium autem corruptarum ſenten-
tiarum exempla de inſtitiā pono, quia facilius & quid imitandum, & quid uitā-
dum ſit, docemur exemplo.

Declamatio tertiā de patre repetente duos expoſitos.

Per uim metumq̃ geſta, non ſint rata. Pacta cōuentaq̃ legibus, rata ſint. Expoſitos
qui cognouerit ſolutis alimentis recipiat. Quidam duos expoſitos ſuſtulit & e-
ducauit, quæretī patri naturali, pollicitus eſt ſe indicaturū ubi eſſent, ſi ſibi alterū ex
illis dediſſet. Pactum interpoſitum eſt, reddit illi duos, repetit unum.

Rufus Vibius
in 9. cōtrouer-
ſiarū legitur.
al. ſeueritatē.
al. ſpeciei.
al. Mirridius.
Correctius for-
te, Murrhedie-
us, ut in 4. con-
trouer.

Hec reſpōdet
lib. 9. cōtro. 5.

Prima pars pro patre repetente duos expoſitos.

Cum alienis diuidimus liberos, quos non diuidimus cum matribus: Vtrunq̃ ge-
nui: Vtrunq̃ deſideraui, pro utroq̃ pater ſum, Vnā nati, unā expoſiti, unā educati,

Vide ſcholia.

redditi distrahantur. Distraxit illos fortuna aliquādo à parentibus, nunquā ab ipsa. Duos exposui, quia alterum eligere non poteram. In auctiōem fratres productos hostilis hasta non diuidit. Plus quidem est geminos esse quam fratres. Perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est. Ignoscā retinenti meos, cum ipse non concupiscā alienos. Agnitio diuidet, quos iunxit etiā expositio. Omnia pro filio concupiscor, præter filium. Pactus sum flens, tremens, tanquam cum exponerem. Mihi tunc uis & necessitas erat. Non enim poteram inuenire filios, nisi alterum promissem.

Pars altera pro petente alterum expositorum.

Vtrumque potestis ex hoc iudicio patrē dimittere, liberis hic carere cōsuevit. Ego & cum unum accepero, necesse est torquear. Duobus assueui. Vim uocas, quæ te patrem fecit. Ego sustuli. Ego educaui. Ego reddidi. Iste electurus est. In ista ui duos filios perdidit. Lex, arma, & uincula, & ultimum periculum complectitur.

Extra controuersiam.

al. hermeneumata
al. Nermas.

In Sabinum Clodium, una die & græce & latine declamantem, multa urbane dicta sunt. Dixit Q. Hatterius quibusdam quærentibus, quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res doceret: Nunquam mercedes magnas accipere eos qui breuia pneumata docent. † Mecænas dixit. Casius Seuerus ab auditione eius rediens, interrogatus quomodo dixisset, respondit, male uicit.

Declamatio quarta de patre cæso à filio.

Hæc respōdet.
lib. 2. cōtr. 4.

Q. Vi patrem pulsauerit, manus ei præcidantur. Tyrannus patrem cum duobus filiis in arcem accersit. Imperauit adolescentibus, ut patrem caderent. Ex his alter præcipitauit se, alter cecidit patrem. Post in amicitiam tyranni receptus est, Occiso tyranno præmium accepit. At reus sit cæsi patris, Petuntur eius manus, pater defendit.

Prima pars patris filium defendentis.

al. cecidisset.

Felicioressem si plures reos defenderem. Præcideretis tyrannicidæ manus. Quid est hoc? integer tyrannus iacet. Tam necesse fuit patrē cadere, quam templā spoliare, uirgines rapere. O quantum debemus istis manibus, per quas iam nihil necesse est. Tales fuerunt ut ex his posset tyrannum alter contemnere, alter occidere. Præcipitasti re fili. Hoc non est patri parcere, sed tibi. Dura fili, in tyrannum tibi per patrem eundum est. utrum ex filiis meis probatis? Alter se occidit, alter tyrannum. Suspensas leuiter admouebat manus. Filius simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnæ humanæ imbecillitatis patrociniū. Hæc excusat Saguntinos, quamuis non ceciderint patres, sed occiderint. Sed nec iste † occidisset. Ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur. Sed licet multa non excipiantur, intelliguntur. Et scriptum legis angustū est, interpretatio diffusa est. Quid? interest lege excipere, ne fraudi sit ei qui per insaniam patrem pulsauerit, cum illi non supplicio, sed remedio opus sit, ne puniatur infans, si pulsauerit patrem. Hic qui cogente tyrannofecit, ipso fuit inferior uapulante. Non est impudica, quæ accersita est à tyranno. Non est sacrilegus sacerdos, qui deorum immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cecidit ipse, sed paruic. Ultio cæsi patris, nullius est, nisi patris. Si à quolibet alieno cæsus essem, & iniuriarū agere nollē, nemo nomine meo ageret. Nunc nihil interest. Poena maior est eius qui cecidit, ius idem eius qui cæsus est.

Pars altera contra filium qui patrem ceciderat.

Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno. Satelles, inquit, pro Repub. feci. Idem imputas & Reipub. & tyranno. Habuisti quod iactares tyranno. Frater maluit mori. Perijt, ne parricidiū faceret, aut uideret. Cæsus inquit, poenam remitto. Mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset, qui mori uellet. Pater, inquit, uoluit, sed frater noluit. Ita tu non tantum tyranno, sed etiam patri dignus uisus es parricidio. Cecidisti patrem cum & legem nosses, & fratrem.

Extra controuersiam.

Ab Oppio proconsule, cū quo in Cretam Sabinus ierat, in theatro Græcipostulare cœperant, ut Sabinus maximum magistratum gereret. Mos autem est barbam & c.

capillos magistratui Cretensium submittere. Surrexit Sabīnus, & silentio manu facio, hunc magistratum, inquit, ego Romæ bis gessi. Bis enim reus causam dixerat. Graci non intellexerunt, sed bene interpretati petebant, ut illum honorem Sabīnus tertio gereret. Idem etiam cum reus rogaret, ut in lautumias transferretur. Ne nunc, inquit, quæquam uestrum decipiat nomen, lautumie, illa minime lauta res est: locabatur in miseris, ac periculis suis, in quibus iocari eum non debuisse quis nescit: potuisse quis credit?

Vide scholia, sed ne facile eis assentiare.

Declamatio quinta de nepote rapto ab auo.

DE ui sit actio. Quidam duos filios sub nouerca amisit, dubijs signis crudelitatis & ueneni. Tertium filium auus maternus rapuit, qui ad uiuendos nepotes ægros non fuerat admissus. Quarenti patri, per præconem dixit apud se esse. Accusatur de ui.

Respondet lib. 5 controuer. 5.

Prima pars pro auo, qui rapuit nepotem.

Habui filiam, quamuis unus filius super sit, fecundam, apud me nutriatur, sine. Quid times? ne non admittare cum ueneris? Non quæris filios, quos perdidisti, quæ non perdidisti quæris. Pater à me unum repetit, ego duos à patre. Plus habeo quod auo, quæ quod reo, timendum sit. Veni ad ægrotantes nepotes. Admissus non sum: hæc uere uis fuit, nulla uis est, quæ arma, pugnam uulnera non habet. Describe istius committatum tumultus. Unus puer, & unus senex est. Rapuisti, inquit, filium meum, imò nepotem. Sustulisti imò uenientem non potui excludere, si quis obsessam latronibus armata manu coniugem, liberosque rapuisset. Quod uiuit puer, beneficium erit meum. Et medici alligant, & corporibus nostris ui medentur. Non potest agere mecum tanquam cum alieno. Habet sua iura natura. Et hoc inter patrem & auum interest, quod auo seruare suos licet, patri & occidere. Quæ est ista tam sera pietas? tam præpostera? Quærere tuos à tertio incipis. Quisquis puero fauit, ne inueniretur optauit.

Vide scholia.

Pars altera pro patre contra auum.

Non ut nepotem seruaret fecit, sed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipauit. Cum socero mihi, iudices, ne uiua quidem uxore, per omnia cõueniebat, mortua uero, inimicum professus est. Languente puero cum uociferatione & conuictio, auspicans quid accidit, uenit, qui ad sanos nepotes nunquam antea uenisset. Non admisi & tunc enim uidi uenire rapturum.

Vide scholia.

al. quicquid.

Extra controuersiam.

Habet & hoc Mōtanus uitium. Sententias suas repetendo corrumpit. Dum non est contentus unam rem semel benedicere, efficit, ne benedixerit. Propter hoc solebat Montanum Scaurus inter oratores Ouidium uocare. Nam & Ouidius nescit, quod bene cessit, relinquere. Cum Polyxena esset adducta tumulo Achillis immolanda. Hecuba dixit: Cinis ipse sepulti. In genus hoc pugnat. Poterat esse contentus. Adiecit, tumulo quoque senserat hostem. Neque hoc contentus adiecit: Aeacidae fecunda fui. Aiebat Scaurus non minus magnam uirtutem esse, scire desinere, quam scire dicere.

Declamatio sexta de matre uenefica filiam accusante.

VENEFICA torqueatur, donec cõscios indicet. Quidam mortua uxore, ex qua habebat filium, duxit aliam, & ex ea filiam sustulit. Ueneficij damnata, dum torqueatur dixit cõsciam puellam. Petitur ad supplicium puella. Pater defendit eam.

Hec respondet lib. 2, cõtro. 6.

Prima pars pro filia ne sit rea ueneficij.

Nō prodesset tibi puella, quod amauit te & pater, nisi mater odisset. Nefanda mulier, etiam filiae nouerca. Ne mori quidem potuit, nisi & occideret. In gladiatoribus quoque cõditio dura uictoris est, cum moriente pugnantis. Nullum magis aduersarium timeas, quam qui uiuere non potest, occidere potest. Concitatissima est rabies in desperatione. Sorte ultima in furorem animus impellitur. Quædam feræ ipsa tela intrinsecus uadunt, & in mortis autorem per uulnera ruunt. Gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur, & præcipitati non quod impulit tantum trahunt, sed quod occurrat. Quodam naturali deplorata mentis affectu, morientibus gratissimum est comori. O mendacium simile beneficio, dum nouercae meminit, matris oblita est.

al. frater.

al. comordent.

Peto

Peto ne quia filium uindicauis, filiam perdam, quod nisi succurritis, nouerca uiuiscit. Ego uictus sum. Ne inter supplicia quidem desinit occidere. Prosit apud uos puella, quod pater eam laudat, prosit quod mater accusat. Conscia, inquit, est filia. Ego torqueri coepi, nouerca torquere. Habui filium talem, ut illū amare posset nouerca, nisi in eam incidisset, quā odisse etiam filiam posset. Seruus furti tortus. Catonem conscium dixit. Vtrum plus tormentis creditis, an Catoni? Quod nouerca tam sero, puella tam cito. In hoc ueneficij pœnas dabat, ut accusatoris exigeret.

Pars altera contra filium quæ sit rea ueneficij.

Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur. Venena à radicibus statim pestifera sunt. Quid illa quæ fratrem in moram sequentis patris sparlit? habemus exemplum quod & sorori conueniat, & uirgini. Nouerca in hoc priuigno dedit uenenū, ut filia sola hæres esset. Ideo adhiuit, & consciam.

PINCIANI IN LIBRVM QVARTVM

DECLAMATIONVM.

Decl. 1. **C**allias fordide diues natus] Scribo mutato dictionum ordine. Callias diues fordide natus, ex uetere lectione. Illud notandum Plutarchum & Aemilium Probum dissentire à Seneca in hac Cimonis historia prodentes Elapinicem Cimonis sororem, filiam Miltiadis nupsisse Calliæ, quod Cimonē ex uinculis liberasset soluto pro eo ere alieno quod Miltiades pater contraxerat. Nota est historia. Tu quod Cimonem] Post hæc uerba sequi debet ex co dicis antiqui annotatione. Sed recepinus ego à carcere liberatus à te, tu ab adultera filia per me. Thucydidis sententia est.] Post hæc uerba succedunt in exemplaribus scripta Græca uerba, sed tam deprauate scripta ut nulla ratio ne legi queant. Nam in sententia Græca quæ saluo sensu detrahas de me] Scribe. Nam in sententia Græca breui (quæ saluo sensu detrahas) deme, ex eisdem. Post hoc autem uerbum, deme, sequuntur Græcæ dictiones æque ac superiores uitiose scriptæ, ut nullus sensus erui omnino possit. Constat etiam si non æque tamē integra] In antiquo quodam exemplari. Constat sensus, reliqua desiderantur.

Decl. 2. Flaminius prætor Romanus in cœna à meretrice rogatus] Proconsul, nō prætor fuit Flaminius hic, exemplar quoq; antiquum Pr. habet, non prætor. Nota historia ex Valerio Maximo, Liuiο, Cicerone, & reliquis. Quarius item liber controuersiarum, proconsul agnoscit, non prætor. Sed hoc in medium relinquatur. Vetus item omnis lectio inter cœnandum, agnoscit, non in cœna, Eandem mendam inferius quoq; leges.

Decl. 3. Facta conuentaq; legibus rata sint] Scribe. a facta conuenta legibus facta rata sint, ex eisdem. Expositos qui cognouerint solutis alimentis recipiant.] Castigo. Expositos qui agnouerit solutis alimentis recipiat, ex eisdem, et si sint nonnulli codices, in quibus legatur nouerit, non agnouerit. Sed agnouerit legendum esse indicant uerba sequentia. Agnitio diuidet quos iunxit etiam expositio. Item in quarto controuersiarum non aliter habetur. Cum alienis diuidimus liberos quos non diuidimus cum matribus.] Quædam exemplaria. Cum alienis diuidimus liberos? Graue est quos non diuidimus cum matribus. Dixit Catherius quibusdam querentibus] Scribendum. Q. Aterius, nō Catherius, ex eadem, & quarto controuersiarum. De hoc Aterio multa superius in præfatione quarti libri. Meccenas dixit] Vetus lectio. Nemas dixit. Sequuntur statim in scriptis codicibus græca uerba uitiatissime exarata. Et paulo post sequitur denuo sententia græca pari perturbatione characterū post uerba illa, male uicit. Ab Appio proconsule cum quo in Cretam Sabinus uenerat.] Oppio, non Appio, & ierat, non uenerat, legunt nonnulli codices, & in quarto controuersiarum, secutus erat in prouinciam Cretam ocium flammam, ut illic quoq; legendū forte sit, Oppium, non ocium. Sed interpretati petebant ut illum honorem Sabinus tertio gereret.] Vetus lectio, sed bene precati Cæsarem petebant ut illum honorem, cætera. Legendum puto. Cæsari, non Cæsarem. Vt in Latomia transferretur.] Lautumia autem scribendum esse, non Latomia, docet tum iocus hic Fabini, tū uetus omnis lectio.

Decl. 4. Si quis obfessam latronibus armata manu coniugē liberosq; rapuisset. Beneficium erit meum] Corrige. Si cuius obfessam latronibus armata manu coniugem liberosq; rapuisset beneficium erit meum, ex eadem: et si puto mutatum esse locum, quod liquebit conferenti cum eo quintū controuersiarū. Quisquis puero fauit ne inueniretur optauit.] Quintus controuersiarum, quisquis puero fauet ne inueniatur optet. Illustriore sic sensu. Sed ut infamaret uxorem ueneficij me ueneficæ mancipauit. Cum socero mihi iudices ne uiua quidem uxore per omnia conueniat.] Emendo. Sed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipatum. Quid mihi cum socero iudices, cum quo ne uiua quidem uxore priore conuenit, ex quinto controuersiarū, & uetere lectione. Quod amauit te pater.] Eadem frater agnoscit, non pater, & item quintus controuersiarum, & paulo post commordent habet omnis antiqua lectio, non inuadunt, Ad stipulante etiam quinto controuersiarum.

Decl. 5. Si quis obfessam latronibus armata manu coniugē liberosq; rapuisset. Beneficium erit meum] Corrige. Si cuius obfessam latronibus armata manu coniugem liberosq; rapuisset beneficium erit meum, ex eadem: et si puto mutatum esse locum, quod liquebit conferenti cum eo quintū controuersiarū. Quisquis puero fauit ne inueniretur optauit.] Quintus controuersiarum, quisquis puero fauet ne inueniatur optet. Illustriore sic sensu. Sed ut infamaret uxorem ueneficij me ueneficæ mancipauit. Cum socero mihi iudices ne uiua quidem uxore per omnia conueniat.] Emendo. Sed ut infamaret uxorem ueneficij, me ueneficæ mancipatum. Quid mihi cum socero iudices, cum quo ne uiua quidem uxore priore conuenit, ex quinto controuersiarū, & uetere lectione. Quod amauit te pater.] Eadem frater agnoscit, non pater, & item quintus controuersiarum, & paulo post commordent habet omnis antiqua lectio, non inuadunt, Ad stipulante etiam quinto controuersiarum.

Decl. 6.

LVCII ANNAEI SENECAE DECLAMATIONVM
LIBER QVINTVS.

De filio pauperis occisi, & diuite inimico.

Lib. 10. cōtr. 1.

Niuriarum sit actio. Quidam cum haberet filium, & diuite inimicum, occisus in spoliatus inuentus est. Adolescens sordidatus sequi diuitem coepit. Diues eduxit eum in ius & postulauit, ut si quid suspicaretur, argueret. Adolescens ait: Accusabo, cum potero. Diues petens honores repulsus est. Accusat iniuriarum pauperis filium. Contradicit.

Prima pars pro filio pauperis.

Gratias diuiti, quod quos odit, iam reos facere contentus est. Non ambulabis inquit, eadem uia, non calcabis uestigia mea, non auferes delicatis oculis sordidam uestem, non flebis, me inuito, nō tacebis. Perieramus, si hic magistratus esset. Quod sordidatus fui tū lugentis est: quod fleui pietatis: quod non accusaui, timoris, quod repulsus est, uestrum est. Honores patre meo uiuo nūquam petiui. Vitium me meū sequitur. Taceo. Utinam hoc uitium habuisset & pater. Quando uobis non sordidati sumus? Accusa, inquit, pauper diuitem. Ambulare mihi arbitrio meo non licet. Accusa, inquit, reum perage, perora. Quis accusare sic tū locupletem potest? Cur, inquit me sequeris? Aliud ergo pauperes iter, aliud diuites habent. Quisquis percussor fuit, quasi diues spolia contempsit, mortuo patre meo, metuo, ne quis se laedi putet, si dixerō occisum. Sordidatus, inquit, fles. Quid aliud facere possum occisi pauperis filius? Quid accusanti fecisset, qui persequitur tacenti? Quare, inquit, sequeris me? Ut aliquando miserearis mei, ut desinas afflictam domum persequi. Eū accusatorem habeo, qui se non esse reum miratur. Cur, inquit, non agis? Quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. Quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem quem uindicare non possum? Non erat in illo praeda, quā grassator appeteret. Erat summa uirtus, contumax aduersus diuitiarum fastidium innocentia. Hæc ab inimico petita sunt spolia. Quis eadem machinatus est? Scire non possum, quod dissimulari non potest, scio, quis optauerit: & tu diues inimicus es, & ille spoliatus inuentus est. Non est cur accusem, sed est cur suspicer.

Hæc responsa
det 30.
al. iustus.

al. loquentem.

Pars altera pro diuite inimico.

Vt scias te inuidiam mihi facere, cum dixissem, accusa me, non negasti, sed respondi, accusabo cum potero.

Declamatio secunda de patre uicto a filio uictore.

Viro forti premitt. Si plures erunt, iudicio contendant. Pater & filius fortiter fecerunt. Pater petit a filio, ut sibi cederet, ille noluit. Iudicio cōtenderunt. Vicit patrem, petit præmio statuas patri Abdicatur, contradicit.

lib. 10. cōtr. 2.

Prima pars pro filio uictore.

Quem optem nescio iudicij huius euentum, cum crimen meum sit uicisse. Patriæ iudicium habeo, patris perdidit, patrem in acie uidi, pugnaui cum exemplo. Iudiciū uocatur, quo pater & filius spolia contulimus. Vici nō filius patrem, sed iuuenis senem. Ego uici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitaui Horatium Hetruscas acies corpore suo submouentem. Cogitaui Decium, qui nec ipsi patri cessit. Pugnaui non tantum imperatori, sed etiam patri. Auidus sum gloriæ. Hoc si uitium est, paternum est. Pudeat pater, si te uicit filius abdicandus. Ego præmium habeo, tu & præmium, & uirum fortem. Virtutes nostræ silentio præterissent, illustratæ sunt, dū conferuntur. Iudicauerunt non quod erat, sed quod te malle credebant. Honor ad utrunque peruenit. Alter præmium habet, alter tū percepit.

al. percipit.

Pars altera pro patre uicto.

Nolo habitare cum aduersario meo. Non capit idem contubernium, uictum & uirum fortem. Statuam, inquit, tibi posui, imò ne possem unquam me uictum obliuisci, ignominiam meam in as incidisti.

Declamatio

Declamatio tertia de filia, quæ se suspendit, ut patri satisfacere.

Lib. 10. cōtr. 3. **D**ementia sit actio. Bello ciuili uirum quædam secuta est, cū in diuersa parte haberet patrem, & fratrem. Victis partibus suis, & occiso marito, uenit ad patrē, à quo recepta, ait patri. Quemadmodum uis tibi satisfaciam? Ille respondit. Morere. Suspendit se ante ianuam eius. Accusatur pater à filio dementiae.

Prima pars protinus patrem accusans.

al. præsinit. Sic tibi satisfieri uelle nec debuisti. Nam sic sibi satisfieri, nec uictor quidē uoluit. Nullū fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filia sanguine penates, quam quid loquor penates, tanquam in domo perierit? Allatū ad se Pompeij caput Cæsar fleuit, nec hoc ille propter filiam. Quemadmodum uis satisfaciam tibi? Hoc ipso satisfacisse puella debuerat, adeo & in maritum, & in patrem pia. Ut alterum usq; ad mortem secuta sit, & alteri morte satisfecerit. Periculose offendo patrē, qui nescit ignoscere. Morere, quid aliud meruerat, si satisfacere noluisse? Defendisti Ligarium Cicero. Quam leue iudicasti crimen, de quo cōfessus es. Ante ipsum domus limen extincta est, ne dubitari posset marito perisset, an patri. Meruerat, inquit. Accusas etiamnum? Et certe iam tibi satisfactū est. Secutus est gener diuersas partes, uxor suas. Optima ciuilis belli defensio, obliuio est. Morere, inquit. Etiam quibus animaduertere in damnatos necesse est, nō dicunt occide, nō morere, sed age lege. Crudelitatem imperij, uerbo mitiore subducunt.

Pars altera patrem defendens.

al. exigere. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa potes iam dementiae signa colligere, non potes patrem propter uerba damnare. Animaduertit Manlius in filium, & uictorem quidem. Animaduertit Brutus in liberos, non factos hostes, sed futuros. Vide an sub istis exemplis patri fortī liceat tantum loqui. Cōtumaciter rogauit, quemadmodum & perijt. Nihil agnouit filia, nihil uicte. Non misit ad patrem fratrem. An etiamnum irascitur fratri? Cur me solum rogat, cum duobus satisfacere debeat. Victor, inquit, cito exoratus est. Facilius est ignoscere bello, quam parricidio. Etiam morte, patris quæsiuit inuidiam. Perisse propter patrē dicitur mulier, quæ uirum habuit, propter quem mori posset.

Lib. 10. cōtro= uer. 4. Declamatio quarta, de eo qui debilitabat expositos, & eos pariter educabat.

Reipub. læsa sit actio. Quidam expositos educabat, & debilitatos mendicare coegbat, ut sibi mercedem referrent. Accusatur læsa Reipub.

Prima pars contra debilitantem expositos.

al. patres. Factum est, ne liberos patres aut agnoscant, aut recipiant. Vectigalis ista crudelitas, eo magis, quod præ cæteris oēs præter istum misericordes sumus. Effectum est ut nihil esset miserius expositis, quam tolli, parētibus, quam agnoscere. Alterius cōminutas scapulas in deforme tuber extūdīt. Producat familiam tuam. Volo nosse illā humanarum calamitatum officinam. Sua cuiq; calamitas tanquam ars assignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi effractus pedes. Quid horrescitis? Sic iste misertur? Nouum monstrum, integer alitur, debiles alunt. Perissent, inquit, ita non infelicius supersunt? Perissent, inquit, interroga tu pueros, utrum maluerint. Quāti ex his uiri fortes, quanti tyrannicidæ, quanti futuri sacerdotes? Num incredibilia loquor? Ex hac fortuna origo Romanæ gētis apparuit. Plus acceptum crudelitati, quam expensum misericordiae refert. Expositos aluerūt, etiam fera, satis futura mites, si præterissent, quorum cum ubiq; audiantur preces, in sua tantū causa cessant. Abscisa est illis lingua, & est rogandi genus, rogare non posse. Misere mini omnium iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos uindictam negaturos putas? Quibus ne id quidem negauimus, quod tibi daturi erant. Res indignissima, cum tam crudelis sit, tū misericordiam publicauit. Exurgite miseri, & hodie uobis tū premiū rogare. Tibi inquit quotidiana captura non constat. Apparet te nōdum satis miserum uideri. Occurrunt nuptijs dira omīna. Fatis publicis auspicia feralia. Et diebus in hilaritatem cicatis, isti semianimes greges oberrant. Alunt istum, qui se alere non possunt. Non est, qui rogare nesciat. Solent etiam dicere: Non habes tot mēbra, quod debes. Ergo

al. misericordia publica uiuit.

al. primum.

Ergo tu cum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? Miseros qui sic rogant, miseriore qui sic rogantur. Omnes omnibus stipem conferunt, dum quisque timet ne filio neget. Effecisti ut maius esset malum educari, quam exponi. Timebantur feræ atque serpentes, & inimicus teneris artibus rigor, inopia quoque, Interpositorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera pro debilitante expositos.

Debilitasti, inquit. Plus illis patres nocuerunt. Quid uidetur lanista, qui iuuenes cogit ad gladium, & tamen non accusatur læsæ Reipub. Quid leno, qui stuprum pati cogit inuitas, nec Rempub. læsit. Ego reum non laudari delidero, sed absolui. Noceat hoc illi, cum petet honores. Potest enim aliquis & non esse homo honestus, & esse in nocens reus. Ut illis multum ablatum sit, uita reddita est. Reipub. læsæ non potest agi eorum nomine, qui extra Rempub. sunt. Egens homo, & qui ne me alere quidem, ne dum alios possum, sustuli relictos, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficio crederet, si uita seruaretur. Faciant inuidiam, dicant illos per me misere uiuere, dum fateantur per me uiuere. Vnius misericordia uiuunt, omnium aluntur. Mirum est uacare homines huic cogitationi, ut curent quid homo mendicus inter mendicos agat. Ciuitatis istius principes diuitias suas exercent contra naturam, excisorum greges habent, exoletos suos ut ad longiorē patiētiā impudiciæ idonei sint, amputant, & quia ipsos pudet uiros esse, id agunt, ut quam pauci uiri sint. His nemo succurrit, delicatis & formosis debilibus. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur, non curatis quod solitudines suas isti beati ingenuorum ergastulis excolunt, & miserrimorum iuuenum simplicitate circumueniunt, speciosissimum quemque, ac maxime idoneum castris tradunt, & detrudunt.

Declamatio quinta de Parrhasio pictore torquente Olynthium.

Religionis læsæ sit actio. Parrhasius pictor Atheniensis, cum Philippus captiuos Olynthios uenderet, emit unum senem. Duxit Athenas, deinde tortum. Ad exemplum torti, Prometheum pinxit, Olynthius in tormentis perijt, ille in templo Mineruæ tabulam posuit. Accusatur læsæ Reipub.

Prima pars contra Parrhasium.

Senex si absque liberis super exusta patriæ cinerem stetisset ad figurandum Prometheum, satis tristis esset. Nemo ut naufragium pingeret, merisset hominem. Ultima precatio Olynthij fuit. Redde me Philippo. Seruus, inquit, meus fuit. Putes Philippum loqui. Ideo templa Mineruæ fugimus tamquam castra Macedonum. Parum, inquit, tristis est. Vis Parrhasi tristem uidere? Duc illum ad Olynthum iacentem. Scies certe quam triste emeris. Olynthijs urbem aperuimus, templa præclusimus. Nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emisissent: torquetur, hoc nec sub Philippo, moritur, hoc nec sub Ioue. Sic iste hospitalis Olynthio fuit, Hoc est Promethea facere, non pingere. Emit, inquit, imò si Atheniensis es, redemisti. In isto templo pro Olynthijs uota suscepimus. Ille carnifex Græciæ istum tamen non amplius quam uendidit, & senex longa miseriarum tabe confectus, & tam tristis quam si iam tortus esset. Quæcumque præco uiderat flentem, agnoscebat emptorem. Vereor ne quis cum audierit Olynthij uerba, tormenta, ignes, me queri de Philippo putet. Si isti creditis, iratum Iouem imitatus est. Si nobis, uicit iratum Philippum. Tam patiendum est pingentem Parrhasium, quam iratum Iouem. Miserrime senex aliquis forte ex seruis tuis felicius seruit. Si ad succurrendum profectus es, queror, quod unum ex his emisisti. Si ad torquendum queror, & quod illum statuit ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera torcum ignibus. Dubium est inter ista Parrhasius, studiosius pingat, an ille sæuiat. Producitur respiciens patriam senex. Placuit Parrhasio uultus infelix. Habuit autem aliquid Olynthius Promethei simile, & ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum, officina hæc pictoris, an Philippi est?

Pars altera pro Parrhasio.

Nunquam unius malo publica fama corrumpitur. Solidior est opinio Atheniensium quam ut labefactari tormentis capti possit. Læstisti, inquit, Rempub. qui hanc

M m picturam

al. illudunt & detrahunt.

Respondet

li. 10. Cōtro. 5.

al. & ad eius exemplum Pro methea pinxit

Vide scholia

al. producitur nobilis senex

al. statuitur ex altera parte Parrhasius:

al. scis

li. 10. Cōtro. 6.

picturam in templo posuisti. Lædunt Rempublicam, qui aliquid illi auferunt, nō qui aliquid adijciunt. Peccauerunt ergo recipiendo tabulam, & sacerdotes. Cur autem non reciperent? deorum crimina in templis picta sunt. Multum semper artibus licuit. Medici ut uim in agro morbi cognoscerent, uiscera hominum resciderunt.

Declamatio sexta de fure, qui fodit parietem diuitis.

Iniuriarū sit actio. Fur concione prohibeatur. Quidem cum diuitē accusasset proditionis, noctu parietem eius perfodit, & scrinium in quo missæ erant ab hostibus literæ, sustulit. Damnatus est diues. Cum concionari uellet accusator, à magistratu prohibitus est. Agit iniuriarum.

Prima pars pro fure.

al. sustulit

al. accusationē

Id solū t̄ sustuli quod fur reliquisset. Nil magis fur timuit, quā ne dominus furtū agnoscere nollet. Ruentis ciuitatis statum, unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium furti mei. Nunc ciuitas conscia est. Furtū est quod timet dominus agnoscere, quod qui perdidit, supplicium tulit, præmiū qui furripit. Cui magis permisisses loqui, si eodē tempore & fur uenisset, & dominus. Mille nauium duces furto Troiam cepistis. Si bene furto euertuntur urbes, quanto melius liberātur. In forū ueni, narraui nocturnā expeditionē meā. Cōuenerāt omnes tanquā ad cōcionē. Cur me submoues ante t̄ actionē, cū nec proditores inauditi pereant. O furtū in cōcione narrādū, proditoris uigilantissimū pectus, & in exitia nostra semper sollicitū, publica fata sopierāt. Ita etiā ministros eius alligauerat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diuere mihi uidebar hostium muros. Furtū uocas, quo nihil melius tuo anofactum est. Nemo fur Rempub. cogitat. Nihil non licet pro Repub. facere.

Pars altera pro magistratu.

Quale istud spectaculū fuit? cōposuerat inter se fortuna Reipub. furē, & proditorē, ut uidit inutile, furtū suū prodidit, ut nobis uenderet, quod nulli poterat. Tā callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consiliū uideri uult felicitatē furti sui. Lex quæ nocturnū furem occidi, quoquo modo iubet, nō de damnato tantum, sed de fure loquitur. Odit hoc uitium, nec immerito non multum abest à proditore. Sustulit quod non elegit, sed quod illi fatū publicæ felicitatis obiecit. Vno tempore & proditorem nobis ostendit, & furem, qui diuitem compilare mallet, quā damnare. Effregit domum manu suspensa. Eluxit illum tunc non primum fecisse. Sustulit, non quod uoluit, sed quod potuit. Bono exemplo dānatus proditor, malo inuentus.

PINCIANI IN LIBR. QUINTVM ET VLTIMVM DECLAMATIONVM.

Decl. 1.

DEINDE iam pudet tanquam diu non seriam rē agam.] Scribe per maiorem. Deinde iam pudet me quam diu non seriam rem agam, ex uetere lectione. Et in altercatione vires suas nouerat.] Sextus controuersiarū, & in altercationem peruenire. Vires suas nouerat. Poteram quidem dicere aue osci ipse ab eloquentia multum aberat.] Corrigendum. Poteram quidem dicere aue. Oscus ipse ab eloquentia multum aberat, ex eadem. Nulli non post primum tetracolum præferendus. Primum tetracolum quorum faciam queritis.] Scribendum utrobique tetracolum, non tetracolum, ex omni uetere lectione, & sexto controuersiarum. Latini quaternionem uertēt. Latronis, Fusci, Cestij, Albutij Gallionis.] Verbum, Cestij, superuacaneum est, ex eadem. Alioqui, nō tetracolum esset, sed pentacolum. Dum in his ad facietatem uestram me præstiterim.] Eadem, non Dum in his habet, sed Quamuis. Legendum reor. Quum uobis, & in sexto controuersiarum. Cum bonis legitur, non dum in his. Causas agentem in Trachinēsi Colonia.] Sextus controuersiarum terracoenſi legit, non Trachinenſi. Scribo terracinenſi, ex eadem. Terracinam autem Volschorum lingua anxur, Latij oppidum esse Plinius tertio, Strabo quinto, & ceteri gregatim docent. Aut aliquo quo declamare poterat tempore.] In eodem, aut aliquando declamare poterat ex eodem tempore. Vetus lectio, aut aliquam quod declamare poterat tempore. Scribendum puto, aut alio quā quo declamare poterat tempore.

Quod sordidatus fui lugentis est.] Luctus, non lugentis legendum, ex eisdem castigatius. Vitium me meum sequatur.] Indicandi modo sequitur, non sequatur, in eisdem habetur. Accusa inquit rem perage.] Scribe, Accusa inquit rem perage, ex sexto controuersiarū. Mortuo patre meo metuo ne quis se lædi putet si dixerō occisum.] Scribe per minorem & adiunge superioribus, Mortuo patre meo metuo ne quis se lædi putet si dixerō occisum. Quid accusanti fecisset qui persequitur tacentem.] Relatiuum, qui, habetur quidem in sexto controuersiarum, in codice autem

autem uctusto superfluit.

VIRO forti premium si plures erunt iudicio contendant.] Legendum puto. Viro forti premium sit, uel Viri fortis premium sit. Plures fuerint iudicio contendant. Nam antiqua pleraque exemplaria, Viri fortis praeferunt, non uero forti, et fuerint, non erunt. Qui neque ipsi patri cessit.] Malim legere, ipse, quam ipsi. Alter percepit.] In quibusdam codicibus percipit legitur rectius, ut praesens praesenti adiungatur, et infra.

SIC tibi satisfieri uelle nec debuisti. Nam] Hec uerba in nulla uetere lectione habentur. Et nec hoc ille propter filiam fleuit.] In sexto controuersiarum, et hoc illi propter filiam praestitit. Videas an sub istis exemplis, patri fortius liceat tantum loqui.] Vetus lectio. Vide an sub istis exemplis patri forti liceat tantum loqui. Iam morte patris quaesuit inuidiam.] Lege ex eadem. Etiam morte patri quaesuit inuidiam.

SI iste miseretur.] Scribe. Sic iste miseretur ex sexto controuersiarum. Integer alitur et debiles alunt.] Tolenda coniunctio, et, ex uetere lectione. Ita non infelicius sic sunt.] Eadem. Ita ne infelicius supersunt. Interroga patres.] Scribe ex eadem, interroga patres, et infra. Num incredibilia loquor.] Eadem. Nec incredibilia loquor. Cum tam crudelis sit misericordiam publicauit.] Corrige, cum tam crudelis sit misericordia publica uiuit, ex uetusto exemplari et infra. Et hodie uobis premium rogare] Scribo, primum, non premium, ex uetere lectione, et sexto controuersiarum, et infra. Solet autem dicere.] Eadem. Solent etiam docere. Ergo tu cum de publica misericordia cogitas.] Cogitaris, non cogitas, eadem, lego cogitares, ex sexto controuersiarum. Potest etiam aliquis.] Scribendum. Potest enim aliquis, ex uetere lectione. Et qui ne me alere quidem nedum alios possum.] Ordo uerborum inuersus. Lege, et qui ne me quidem alere nedum alios possum, ex eadem. Vnius misericordia uiuunt et omnium aluntur.] Dele coniunctionem, et, ex eadem. Illidunt et detrudunt.] Pleraque omnia exemplaria. Illidunt et detrahunt. In alijs. Illidunt tantum habetur, reliquis redundantibus.

AD exemplum torti Prometheus pinxit.] In nonnullis codicibus, et ad eius exemplum Prometheus pinxit. Ideo templa Mineruae fugimus] Nonnulla exemplaria, eadem Mineruae fugimus, quibus suffragatur sextus controuersiarum. Alia. Adeo templa Mineruae fugimus. Scis certe quam tristem emeris.] Scies legendum, non scis ex uetere lectione. Torqueatur hic nec sub Philippo moriatur. Hic nec sub Ioue.] Corrige. Torquetur. Hoc nec sub Philippo. Moritur. Hoc nec sub Ioue, ex sexto controuersiarum. Senex longa miseriae tabe confectus.] Videatur hoc loco uerbum, senex, uagum esse et debito uerbo fraudatum. Proinde arbitror reponenda esse duo uerba quae in sexto controuersiarum habentur, omissa ut puto negligentia librariorum. Legendumque Producitur nobilis senex longa miseriae tabe confectus. Quemcumque praeco uiderat ibi flentem.] Verbum, ibi redundat ex quibusdam codicibus. Statuit ex altera parte Parrhasius.] Vetus lectio, statuit reum ex altera parte Parrhasius. Sextus controuersiarum per maiorem. Statuitur ex altera parte Parrhasius. Dubium est inter ista Parrhasius studiosius pingat an sauiat.] Corrige. Dubium est inter ista, Parrhasius studiosius pingat an ille sauiat, ex sexto controuersiarum. Ignis tormenta, ferrum, officina. Hoc pictoris an Philippi est.] Scribendum, Ignis, ferrum, Officina haec pictoris an Philippi est, ex sexto controuersiarum. Deorum crimina in templo picta sunt.] Templis, non templo habet uetus lectio, et exemplaria quaedam, scis, agnoscunt, non sunt. Noctu parietem domus eius perfodit.] In aliquot codicibus uerbum, domus, non habetur.

Id solum sustuli.] In sexto controuersiarum. Id solum sustuli. Profiteor indicium furti.] Deest uerbum, mei, ex omni antiqua lectione, ut sit, furti mei. Cur me submoues ante actionem.] Eadem accusationem praefert non actionem. Quale id spectaculum fuit] Eadem. Quale istud spectaculum fuit. Consilium uideri uult infelicitatem furti sui.] Lego felicitatem, non infelicitatem. Felix enim fuit qui hostiles literas interceptit.

Probant id etiam uerba sequentia. Sustulit quod non elegit, sed quod illi satum publicae felicitatis obiecit. Lex quae nocturnum furem occidi iubet] Verbum, iubet, in quibusdam exemplaribus non habetur.

LVCII ANNAEI SENECAE ORATORIS ET RHE-
TORIS SVASORIARVM LIBER VNVS.
SVASORIA PRIMA.

In ut cuiusque rei magnitudinem natura dederat, dedisset & modum nihil infinitum nisi Oceanus. AVITVS. Fertiles in Oceano iacere terras, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci orbem, nec usquam naturam rerum desinere, sed semper inde, ubi desisse uideatur, nouam exurgere. Facile ista finguntur, quia Oceanus nauigari non potest. Satis sit hactenus uicisse Alexandro, qua mundo lugere satis est. Intra has terras coelum Hercules

M m 2 meruit.

Hec declaratio est de qua
παλλο.

meruit. Stat immotum mare, & quasi deficientis suo fine naturæ pigra moles, no-
uæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista uastitas
nutrit, confusa lux alta caligine & interceptus tenebris dies, ipsum uerò graue &
defixum mare, & aut nulla aut ignota sydera. Ita est Alexander rerum natura, post
omnia Oceanus, post Oceanum nihil. ARGENTARIVS. Resiste, orbis te tuus re
uocat, uicimus quæ licet, nihil tantum est quod ego Alexandri periculo petam.
POMPEIVS SYLO. Venit ille dies Alexander exoptatus, quo tibi operæ est ad ef-
se, iidem sunt termini & regni tui & mundi. OSCVS. Tempus est Alexandrum
cum orbe & cum sole desinere, quod noueram uici, nunc concupisco quod nescio.
Quæ tam feræ gentes fuerunt, quæ non Alexandrum posito genu adorarint? Qui
tam horridi montes, quorum non iuga uictor miles calcauerit? Ultra Liberi patris
trophea constitimus, non quærimus orbem, sed amittimus. Immensum & huma-
næ intentatum experientiæ pelagus, totius orbis uinculum terrarumquæ custodi-
am, inagitata remissio, uastitas, littora modo sæuiente fluctu inquieta, modo fugi-
ente deserta, terra caligo remittet fluctus. Nescio quid humanis natura subduxit
oculis, & terram nox obruit. MVSÆ. Fœda beluarum magnitudo, & immobile
profundum testantur Alexander, nihil ultra esse quod uincas, reuertere. ALBV-
TIVS SYLVVS. Terræ quoque suum finem habent, & ipsius mundi aliquis occasus
est, nihil infinitum est, modum magnitudinî facere debes, cum fortuna non facit,
magni pectoris est inter secunda moderatio. Eundem fortuna uictoriæ tuæ, quem
natura finem facit Imperium tuum claudit Oceanus. O quantum magnitudo tua
rerum quoque naturam supergressa est. Alexander orbi magnus est, Alexandro or-
bis angustus est, aliquis etiam magnitudinî modus est. Non procedit ultra spacia
sua cœlum. Mariæ intra terminos suos agitantur. Quicquid ad summum peruenit,
incremento non reliquit locum. Non magis quicquam ultra Alexandrum noui-
mus, quàm ultra Oceanum. MARILLIVS. Mariæ sequimur, terras cui tradimus:
orbem quem non noui quæro, quem uici relinquo. FABIANVS. Quæ ista toto pe-
lago infusa caligo? Nauigantem tibi uidetur admittere, quæ prospicientem quo-
que excludit? Non hæc Indiæ, nec terribilis ferarum ille conuentus, immanes pro-
pone beluæ, aspice quibus procellis fluctibusquæ sæuiat, quas ad littora undas a-
gat, tantus uentorum concursus, tanta conuulsi funditus maris insania est: nulla præ-
sens nauigantibus statio est, nihil salutare, nihil notum, rudis & imperfecta natura
penitus recessit. Ista maria ne illi quidem petierunt, qui fugiebant Alexandrum.
Sacrum quidem terris natura circumfundit Oceanum. Illi qui iam syderum colle-
gerunt metas, & annuas hyemis atque æstatis uices, ad certam legem redegerunt,
quibus nulla pars ignota mundi est, de Oceano tamen dubitant: utrum ne terras
uelut uinculum circumfluat, an in suum colligatus orbem, & in hos, per quos nauigatur
sinus, quasi spiramenta quædam magnitudinis exæstuet, ignem post se, cuius
augmentum ipse sit, habeat, an spiritum. Quid agitis commilitones? regem domi-
toremquæ generis humani magnum Alexandrum eò demittitis, quod adhuc quid
sit disputatur? Memento Alexander, matrem in orbe uicto adhuc magis quàm ca-
pto relinquis. DIVISIO. Aiebat Cæstius hoc genus suasiarum aliter declaman-
dum esse quàm suadendum. Non eodem modo in libera ciuitate dicendam esse sen-
tentiam, quo apud reges quibus etiam quæ profunt, ita tamen ut delectent, suaden-
da sunt. Et inter reges ipsos esse discrimen, quosdam magis aut minus rerum usum
habere. Veritatem facti Alexandrum exisse. Quosdam superbissimos, & supra
mortalis animi uim elatos cernimus. Denique ut aliâ dimittantur argumenta, ipsa
suasoria insolentiam eius coarguit, orbis illum suus non capit: itaque nihil dicen-
dum aiebat, nisi cum summa ueneratione regis, ne accideret idem quod præcep-
ri eius Callistheni accidit, quem occidit propter intempestiue liberos sales. Nam
cum se deum uellet uideri, & uulneratus esset, uiso sanguine philosophus mirari se
dixerat, quod non esset.

Ille se ab hac urbanitate lancea uindicauit. Eleganter in
C. Calli

C. Cassij epistola quadam ad M. Ciceronem missa positum, multum iocabatur de stulticia Cn. Pompeij adolescentis, qui in Hispania contraxit exercitum, & ad Mundam acie uictus est. Deinde ait, nos quidem illum deridemus, sed timeo ne illo gladio ἀντιμυκτηρίση. In omnibus regibus hæc urbanitas extimescenda est. Aiebat itaque, apud Alexandrum dicendam esse sententiam, ut multa adulatione animus eius permulceretur. Seruandum tamen aliquem modum, ne nobis accideret tale aliquid, quale accidit Atheniensibus, cum publicæ eorum blanditiæ non tantum deprehensæ, sed et castigatæ sunt. Nam cum Antonius uellet se liberum patrem dici, & hoc nomen statuis subscribi, habitu quoque & comitatu Liberum imitaretur, occurrerunt uenienti ei Athenienses cum coniugibus & liberis, & Δίονυσον salutarunt. Bene illis cesserat, si nasus Atticus ibi substitisset, dixerunt despondere ipsos in matrimonium Mineruam Musam suam, & rogauerunt ut duceret: & Antonius ait ducturum, sed dotis nomine imperare se illis mille talenta. Tum ex Græculis quidam ait.

Huic quidem impune fuit, sed Atheniensium sponsalia mille talentis æstimata sunt, quæ cum exigerentur, complures contumeliosi libelli proponebantur, quidam etiam ipsi Antonio tradebantur, sicut ille qui subscriptus statuæ eius fuit, cum & eodẽ tempore Octauiam uxorem haberet, & Cleopatram, hoc tu euicta restituas, tibi habe. Bellissimam tamen rem Deillius dixit, quem Messala Coruinus desertorem bellorum ciuiliu uocat, quia ab Dolobella ad Cassium, transituro salutem ei pactus est, si Dolobellam occidisset, & à Cassio deinde transijt ad Antoniũ. Nouissime ab Antonio transfugit ad Cæsarem: hic est Deillius, cuius epistolæ lasciua ad Cleopatram feruntur. Cum Athenienses tempus peterent ad pecuniam conferendam nec exorarent, Deillius ait, & tamen dicito illos tibi annum biennij, triennij diem debere. Longius me fabellarum dulcedo produxit. Itaque ad propositum reuertar. Aiebas Castius magnis cum laudibus Alexandri hanc suasoriam esse dicendã, quã sic diuisit, ut primum diceret, etiam si nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse, satis gloriæ quæsitum, regenda esse & disponenda, quæ in transitu uicisset. Consulendũ militi totius orbis uictorijs lassõ, de matre illi cogitandum, & alias causas complures subiecit. Deinde illam quæstionem subiecit, ne nauigari quidem Oceanum posse. FABIANVS philosophus primam fecit quæstionem eandem, etiam si nauigari posset Oceanus, nauigandum non esse. At rationem aliam primam fecit, modum imponendũ esse rebus secundis, hic dixit sententiam. Illa demum magna est felicitas, quæ arbitrio suo consistit. Dixit deinde locum de uarietate fortunæ, & cũ descripsisset nihil stabile esse, omnia fluitare, & incertis motibus modo attolli, modo deprimi, absorberi terras, & maria siccare, montes subsidere, deinde exempla rerũ è fastigio suo deuolutarum adiecit: Sine potius rerum naturam quàm fortunam tuam deficere. Secundam quoq; quæstionem aliter tractauit. Diuisit enim illam sic, ut primum negaret ullas in Oceano, aut trans Oceanum esse terras habitabiles, deinde si essent, perueniri tamẽ ad illam non posse. Hic difficultatem ignoti maris, naturam nõ patientẽ nauigationis, nouissime ut possit perueniri, tantum tamen non esse. Hic dixit incerta peti, certa deserui, descituras gentes, si Alexandrũ naturæ terminos supergressum notuisset. Hic matrem memorauit, de qua dixit, quomodo illa trepidauit, etiam quod Granicum transiturus esset. LYCONIS celebris sententia est. Hoc omnes imitari uoluerunt. PLVTION dixit. ARTEMON dixit. APATVRIVS dixit.

Sic Castius descripsit, fremit Oceanus quasi indignetur, quod terras relinquant. Corruptissimã rem omnium, quæ unquam dicte sunt, ex quo homines diserti insanire cœperunt, putabãt. DORIONIS. Esse in Metaphrasi dictum Homeri, Tum excautus Cyclops saxum in mare reiecit. Hæc quomodo ex corruptis eo perueniãt, ut & magna, nec tamẽ sana sint, aiebat MECOENAS, apud Vergilium intelligi posse. Tumidum est Vergilius quidem ait, Rapit haud partem exiguum montis, ita magnitudini se dat. Sed ut non impudenter discedat à fide, est

M m 3 inflatum,

inflatum. Vergilius ait, quod de nauibus credas innare reuulfas Cycladas, quod non dicit hoc fieri, sed uideri, propicijs auribus uidetur, quamuis incredibile est quod excusatur antequam dicitur. Multo corruptiorem sententiam Ministrati eiusdem declamatoris, non abiecti suis temporibus nactus sum in hac ipsa suatoria, cum describeret beluarum in Oceano nascentium magnitudinem. Efficithac sententia ut ignoscamus ei, qui dixit ipsi Charybdi & Scyllæ maius portentum, Charybdis ipsi maris naufragiū uideri, & ne in mare semel insaniret, quid ibi potest esse saluum, ubi ipsum mare perit? DAMASETICVS induxit matrem loquentem, cum describeret assidue prioribus periculis noua superuenisse. BARBARVS dixit, cum introduxisset excusantem se exercitum Macedonum hunc sensum. FVSEVS ARELLIVS dixit, Testor ante orbem tibi tuum deesse, quàm militem. LATRO sedens hanc dixit, non excusauit militem, sed dixit, Dum sequor, quis mihi promittit hostem, quis terram, quis diem? quis mare? Da ubi castra ponam, ubi signa ponam. Reliqui parentes, reliqui liberos, commeatum peto, nunquid immature ab Oceano? LATINI declamatores in Oceani descriptione non minus uiguerunt, nam aut nimis descriperunt, aut curiose. Nemo illorum potuit tãto spiritu dicere, quanto Pædo, qui nauigante Germanico dixit.

Iam pridem post terga diem solemq; relictum.
Iam pridem notis extorres finibus orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras,
Hesperij metas, extremaq; littora mundi.
Nunc illum pigris immania monstra sub undis:
Qui ferat Oceanum, qui se uas undiq; Pistris
Aequoreosq; canes ratibus consurgere panlis.
Accumulat fragor ipse metus, iam sydere limo
Nauigia & rapido desertam flamine classem,
Seq; feris credunt per inertia fata marinis
Tam non felici laniandos sorte relinqui.
Atq; aliquis prora se dat sublimis ab alta,
Aera pugnaci luctatus rumpere nisu.
Vt nihil erepto ualuit dinoscere mundo,
Obstructio taleis effundit pectore uoces.
Quò ferimur? ruit ipse dies, orbemq; relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.
Annè alio positas ultra sub cardine gentes,
Atq; alium libris intactum quarimus orbem?
Dij reuocant, rerumq; uetant cognoscere finem.
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis
Et sacras uiolamus aquas, diuumq; quietas
Turbamus sedes?

Ex Græcis declamatoribus nulli melius hæc suatoria processit, quàm Glyconi. Sed non minus multa magnifice dixit quàm corrupte. Vtriusq; uobis faciam potestatem. Et uolebam uos experiri non adiungendo iudicium meum, nec separando a corruptis sana: potuisset etenim fieri, ut uos illa magis laudaretis, quæ insaniunt, & nihilominus potest fieri, quamuis distinxerim. Illa belle dixit, sed fecit quod solebat, ut sententiam adiectione superuacua quoad tumide perderet. Adiecit enim illud, quoddam iudices dubios sui habet, ego non dubito contra sententiam ferre.

SVASORIA SECVNDA.

TRecenti Lacones contra Xerxen missi, cum Træzeni ex omni Græcia missi fuissent, deliberant an & ipsi fugiāt. ARELLII FVSCI PATRIS. At puto rudis lecta ætas & animus, qui frangeretur metu insueto, armaq; non passuræ manus, heretataq; senio, aut uulneribus corpora, qd dicā potissimos Græciæ? An Lacedæmonios, an

nios, an Eleos, an repetam tot acies patrum, tot excidia urbium, tot uictarum gentium spolia? Et nunc prohi dolor concidunt, si remeabimus, templa. Pudet consilij nostri, pudet etiam si non fugimus deliberasse talia. At cum tot milibus Xerxes uenit, o Lacedæmonij aduersus Barbaros, non reueremini opera uestra, non auos, non patres, quorum nos exemplum moueat? Ab infantia surgit ingenium, pudet Lacedæmonios sic adhortari: scilicet tuti sumus, licet totum classe orientem trahat, licet metuentibus explicet inutilem numerum. Hoc mare quod tantum ex uasto patet, urgetur in minimum, insidiosis excipitur angustiis, uixque minimo aditus nauigio est, & huius quoque remigium arcet inquietatione quod circumfluit mare, fallacia cursus, uada altioribus stagnis internata, aspera scopulis & cæca, quæ nauigantium uota decipiunt. Pudet inquam Lacedæmonios & armatos quærere, quemadmodum tuti sint. Non referam Persarum spolia, certe super spolia nudus cadam. Sciet & alios nos habere Træzenos, qui sic non fugiant, & sic cadant. Hunc sumite animum, Nescio an uincere possimus, uinci non possumus. Hæc non utique perituris refero, sed si cadendum est, erratis, si metuendam creditis mortem. Nulli natura in æternum spiritum dedit, statutaque nascentibus in finem uitæ dies est. Imbecilla enim nos materia deus orsus est, quippe minimis succidunt corpora, inde nunciata forte rapimur, sub eodem pueritia fato est, eadem iuuentus causa cadit, optamus quoque plerique mortem, adeo in securam quietem recessus est. At gloriæ nullus finis est, proximi quoque deo. Sic ages ea fatagunt, scæminis quoque frequens hinc in mortem pro gloria iter est, quid Lycurgum? quid interbitos somni poculo, quos memoria sacrauit referam? uel unum Otroyaden Mescitem, annumerare trecentis exemplo possum. TRIARII. Non pudet Laconas nec pugna quidem hostium, sed fabula uinci? Magnum & alumnum uirtutis nasci Laconem, ad certam uictoriam omnes remansissent, ad certam mortem tantum Lacones, non est sic Sparta lapidibus circumdata. Ibi muros habet, ubi muros non habet. Melius reuocabimus Træzenos quam sequemur. Sed mōtes perforat, maria contegit. Nunquam solido stetit superba felicitas, & ingentium imperiorum magna fastigia obliuione fragilitatis humanæ collapsa sunt. Scias licet ad finem peruenisse, quæ ad inuidiam perducta sunt. Maria terrasque rerum natura statione mutauit sua, moriamur trecenti, ut hic primum inuenerit, quod mutare non possit. Tandem amens placitum consilium erat, cur non potius in turba fugimus? PORTII LATRONIS. In hoc scilicet morati sumus, ut agmen fugientium cogere, furori terga uertitis. Sciamus saltem quis sit iste, quem fugimus, uicit. At uictoria dedecus elui potest. Ut omnia fortiter fiant, feliciter cadant, multum tamē nomini nostro detractum est iam Lacones, quod, an fugeremus, deliberauimus. Ut enim non moriamur, quantum ad me quidem pertinet, post hæc deliberationem nihil aliud timeo, quam ne reuertamur. Arma nobis fabulæ excutiunt? Nunc nunc pugnemus. Latuisset uirtus inter Træzenos, ceteri quidem fugerunt. Si me quidem interrogatis quid sentiam, ego in nostrum & in Græciæ patrocinium loquar, electi sumus, non relictii. HALI SABINI. Turpe est cuilibet uiro fugisse, Laconi etiam de liberasse. MARILLI. In hoc restitimus, ne in turba fugientium lateremus, habet quæ admodum se excusent Træzeni Græciæ, munitas Thermopylas satis putauimus, cum relinqueremus illic Lacones. CAESTII PII. Quam turpe fugere iudicatis Laconas, tamdiu non fugiendo, Omnibus sua decora sunt, Athenæ eloquentia inclytæ sunt, Thebæ sacris, Sparta armis. Ideo hanc Eurotas amnis circumfluit, qui pueritiam indurat ad futuram militiæ patientiam, ideo Taygeti montis difficilia nisu Laconibus iuga, ideo Hercule gloriatur operibus cælum meritum, ideo muri nostri arma sunt. O graue maiorum uirtutis dedecus, Lacones se numerant, non estimant. Videamus quanta turba sit, ut habeat certe Sparta etiā si non fortes milites, at nuncios ueros, ita non bello quidem, sed nuncio uincimur. Merito Hercules omnia contempsit, quæ Lacones audire non sustinet. Si uincere Xerxē non licet, uidere liceat. Volo scire quem fugiā. Adhuc non sum ex ulla parte Atheniensium similis, non muris, nec educatione, nihil prius illorum imitabor quam fugā. POMPEI SYLONIS. Xerxes multos

secū adducit, Thermopylæ paucos recipiunt, erimus inter hostes fugacissimi, inter fugaces tardissimi: nihil refert, quantas gentes in nostrū orbē oriēs effuderit, quantumq; nationū secum Xerxes trahat, tot ad nos pertinent, quot locus ceperit. CORNELII HISPANI, Pro Sparta uenimus, pro Græcia stemus, uincamus hostes, socios iam uicimus: sciat iste insolēs Barbarus, nihil esse difficilius, quàm Laconis armatus fodere. Ego uerò quod Træzeni discesserunt gaudeo, liberas nobis reliquere Thermopylas. Nil erit quod uirtuti nostræ se opponat, quod inferat, non latebit in turba Laco, quocunq; Xerxes aspexerit, Spartanū uidebit. BLANDI. Referā præcepta matrū, aut in his, aut cū his: Minus turpe est à bello inermē reuerti, quàm armatū fugere. Referam captiuorum uerba: captus Laco, occidit, inquit, nō serui, nō potui capi, si fugere uoluissē. Describite terrores Persicos, omnia ista cū mitteremur, audiuius. Videat trecentos Xerxes, & sciat, quanti bellū æstimandum sit, quāto aptus numero locus. Reuertamur, ne nuncq; quidē nisi nouissimi. Quis fugerit nescio. Vos mihi Sparta commilitones dedit. DESCRIPTIO THERMOPYLARVM. Nunc me delectat, quod fugerunt Træzeni, angustas mihi Thermopylas fecerant. CONTRA. CORNELII SPARTINII. At ego maximum dedecus futurū Reipub. nostræ arbitror, si Xerxes nihil prius in Græcia uicerit quàm Laconas, ne testē quidē uirtutis nostræ habere possimus, id de nobis credetur, quod hostes narrauerint. Habetis consiliū meum, id est autem meū quod totius Græciæ, si quis aliud suadet, non fortes uos esse, sed gaudet perditos. CLAUDII MARCELLI. Non uincant nos, sed obruent, Satisfecimus nomini, multum rei gessimus, ante nos rerum natura uicta est. DIVISIO. Huius suasiōis feci mentionē, non quia in ea subtilitatis erat aliquid, quod uos excitare posset, sed ut sciretis quā nitide Fuscus dixisset, uel quā licenter ipse sententiā feram. Vestri arbitriū erit, utrum explicationes eius luxuriosas putetis, an ut poeta Pollio Asinius aiebat, hoc non esse suadere, sed inuidere, ne uolo nihil fuisset & iuuenis te amo, tanquā has explicationes Fuscus, quas nemo nostrū non aliū alia inclinatione uocis, uelut sua quisq; modulatione cantabat. At quia semel in mentionem incidi Fuscus, ex omnibus suasiōis celebres descriptiunculas subtexam, etiam si nihil occurrerit, quod quisquam alius nisi suator dixerit. Diuisione autem hac suasiōis Fuscus usus est illa uulgari, ut diceret non esse honestū fugere, etiam si tutum esset: deinde æque periculosum esse fugere, & pugnare: nouissimè periculosum esse fugere, pugnantibus hostes timendos, fugientibus & hostes & suos. Castius primam partem sic transegit, quasi nemo dubitaret, an turpe esset fugere, deinde illò transiit, an non esset necesse. Hæc sunt, inquit, quæ uos confundunt, hostes, sociorum paucitas. Non quidem hæc suasiōis. Sed in hac materia, disertissima illa fertur sententiā Dorionis, cum posuisset hoc dixisse trecētis Leonidam, quod puto etiam apud Herodotum esse. Sabinus Asydus uenustissimus inter rhetores scurra, cum hanc sententiā Leonidæ retulisset ait, ego illi ad prandium promissum, ad cœnam renunciaassem. Attalus Stoicus, qui solum uertit à Seiano circūscriptus, magnæ uir eloquentiæ, ex philosophis, quos nostra ætas uidit lōge & subtilissimus & facundissimus, cum tam magna & nobili sententiā certauit, ut mihi dixisse uideatur animosius quàm prior. Occurrit mihi sensus in huiusmodi materia, à Cornelio Seuero dictus, tanquā de Romanis, nescio an parum fortiter. Edicta in posterum diem pugna epulantis milites inducit, & ait, stratiq; per herbam Hic meus est dixere dies. Elegantissimè quidem affectū animorum incerta forte pendentium expressit, sed parum Romani animi seruata est magnitudo. Cœnant enim tanquā crastinū desperent. Quantus illis Laconibus animus erat, his qui non poterant dicere hic dies est meus. Illud Porcellus grammaticus arguebat in hoc uersu quasi solocismū, quod cū cōplures induxisset, diceret, hic meus est dies, nō dies hic est noster: & in sententiā optima accusabat id quod erat optimū: muta enim ut noster sit, peribit omnīs uersus elegantiā, in quo hoc est decētissimū, quod ex causa sermo trahitur: nam quasi prouerbij loco ait, hic dies meus est, & cū ad sensum retuleris, ne Grammaticorū quidē calumniā ab omnibus magnis ingenijs submouēda, habebit locū. Dixerūt enim

et iuueni tam
mio.

Diuisio.

enim non omnes simul tanquam in chorum manu ducente Grammatico, sed singuli ex his, hic meus est dies. Sed ut reuertar ad Leonidam & trecentos, pulcherrima illa fertur Glyconis sententia. In hac ipsa suasoria non sane refero memoria ullam sententiam Græci cuiusquam, nisi Damæ. De positione loci eleganter dixit Aterius, cum angustias loci facundissime descripsisset, natus trecentis locus. Cæstius cum descripsisset honores, quos habituri essent, si pro patria cecidissent: adiecit, Per sepulchra nostra iurabitur. Nicetas longe disertius hanc phantasia mouit, & adiecit, nisi antiquior fuisset Xerxes quam Demosthenes Ciptoy, cui dicere hanc suam dixit sententia, aut certe non deprehensam, cum descripsisset oportunitatem loci, & tuta undique pugnantium latera, & angustias à tergo positas, sed aduersas hostibus. Potamo magnus fuit Mitylenis, qui eodem tempore uiguit, quos Lesbocles magni nominis & nominis respondentis ingenij, in quibus quanta fuerit animorum diuersitas in simili fortuna, puto uobis indicandum, multo magis, quia ad uitam pertinet, quam si ad eloquentiam pertineret. Vtrique filius ipsorum diebus decessit. Lesbocles scholam soluit, nemo unquam ampliore animo se gessit. Potamon à funere filij contulit se in scholam, & declamauit. Vtriusque tamen affectum temperadum puto, hic durius tulit fortunam quam patrem decebat, ille mollius. Verum Potamon cum suasoriam de trecentis diceret, tractabat quam turpiter fecissent Lacones, hoc ipsum quod deliberasset de fuga, & sic nouissime clausit. Insanierunt in hac suasoria multi circa Otroyadem. Murrhedius qui dixit, fugerunt Athenienses, non enim Otroyadæ nostri literas didicerant. SARCONIVS dixit, Otroyades perijt ut falleret, reuixit ut uinceret. LICINIVS NEPOS. Cum exemplo uobis etiam mortuis uincendum fuit. ANTONIVS ATTICVS inter plures sententias uidetur palmam meruisse, dixit enim: Otroyades, penè à sepulchro uictor digitis uulnera gessit, ut trophæa Laconum inscriberet, & deo dignum in spartano sacramento uirum, cuius ne literæ quidem fuere sine sanguine. CATIVS CRISPVS. Municipalis Gatozeos dixit post relatum exemplum, Otroyade dicebat, municipalis aliud cæteros, aliud Laconos decet, nos sine delictis educamur, sine muris uiuimus, sine uita uincimus. SENTIO fuit, cuius nomen ad uos potuit peruenisse, ingenij confusi ac turbulentij, qui cupiebat grandia dicere, adeo ut nouissime huius rei morbo & teneretur & rideretur, nam & se uos nolebat habere, nisi grandes, & argentea uasa non nisi grandia. Credatis mihi uelim non iocanti, eo peruenit insania eius, ut calceos quoque maiores sumeret, ficus non esset nisi mariscas. Concubinam ingentis staturæ habebat, omnia grandia probabat, ei impositum est uelut Messala ait cognomentum, & uocari cœpit Senetio Grandio. Is in hac suasoria cum posuisset contradictionem, ait, omnes qui missi erant à Græcia, fugerunt, sublati manibus, insistens summis digitis (sic enim solebat quo grandior fieret) exclamat, gaudeo, gaudeo: mirantibus nobis quid tantum boni illi contigisset, adiecit. Totus Xerxes meus erit. Idem dixit, iste qui classibus suis maria surripuit, qui terras circumscripsit, dilatauit profundum, nouam rerum naturæ faciem importat. Ponat sanè contra cœlum astra, commilitones habeo deos. SENIANVS multo potentius dixit, Terras armis possidet, cœlum sagittis, maria ungulis, Lacones nisi succurritis, mundus captus est. Decentissimi generis stultam sententiam referam VICTORIS STATORII municipis mei, cuius fabulis memoria dignissimis aliquis suasoria occasione contradictionem sumpsit. At, inquit, trecenti sumus, & ita respondet, trecenti, sed uiri, sed armati, sed Lacones, sed ad Thermopylas. Nunquam uidi plures trecentos. LATRO in hac suasoria cum tractasset omnia quæ materia capiebat, posse ipsos & uincere, posse certe uictos reuerti & beneficio loci, tum illam sententiam, si nihil aliud, erimus certe belli mora. Postea memini auditorem Latronis ABRONVM SYLONEM patrem huius Sylonis qui Pantomi fabulas scripsit, & ingenium grande non tantum deseruit, sed posuit, recitare carmen, in quo agnouimus sensum Latronis in his uersibus. Ite agite Danaï magnū Pæana canentes. Ite triumphantes belli mora concidit hora. Tam diligentes tum auditores erant, ne dicam tam maligni, ut unius uerba surripere non possent.

At nunc

At nūc cuilibet orationes inuertere tuto licet pro suis. Sed ut sciatis sensum beneficiū dici tamen posse melius, notare præ cæteris quanto decentius Vergilius dixerit hoc quod ualde erat celebre, belli mora cōcidit Hector. Item. Quicquid apud durā cessatū est mœnia Troiæ, Hectoris Aeneasq; manu uictoria Graiū Hæsit. *MESSA*, ait hic Vergiliū debuisse desinere, quod sequitur, & in decimū uestigia retule Thermopylas reuertar. *DIOCLES CARISTIVS* dixit. *APATRIVS* dixit. *CORVOTE* stimoniū stuporis reddendū est qui dixit, Quid si iam Xerxes ad nos suo marinaui gat, fugiamus antequā nobis terra surripiatur: hic est Coruus, qui cum tentaret scho lam Romæ summo illi, qui Iudæos subegerat, declamauit controuersiam, de eaq; apud matronas differebat, liberos non esse tollendos, & ob hoc accusatur. Reipub. leg. In hac controuersia sententia eius hæc ridebatur, inter pyxides & redolentis animæ medicamina constitit myrata concio. Sed si uultis historicum quoq; uobis fatū dabo. *THVSCVS* ille qui Scaurū Mamercum, in quo Scaurorū familia extincta est, maiestatis reum fecerat, homo quā improbi animi, tam infelicis ingenij, cum hanc suaforiā declamaret, dixit, expectemus si nihil aliud effecturi, scilicet ne insolens barbarus dicat, ueni, uidi, uici, cum hoc post multos annos diuus Iulius uicto Pharnace dixerit. *DVRION* dixit. *ANDREAS* aiebat, Nicocratis Lacedæmonis insignem hanc sententiam fuisse futuram, si media inciderentur. Sed ne uos diutius infatuē, qui præ dixeram me Fuscii Arellij explicationes subiecturum, finem suaforiæ faciam, quod iterum nimius cultus & fracta compositio poterit uos offendere, cum ad meam atatem ueneritis. Nam nunc uos ipsa, quæ offensura sunt, uitia, delectant.

Suaforia secunda.

Deliberat Agamemnon, an Iphigeniam imolet, negante Chalcante aliter nauigari potuisse. *ARELLII FVSCI*. Non in aliam conditionem deus fudit æquora, quā ne omnis ex uoto iret dies, nec ea fors marī tantum est, cæterum ipsa non sub eadem conditione sydera sunt: alia negatis imbribus exurūt solum, & miseri cœmata agricolæ legunt semina, & hæc interdum anno lex est: alijs serena clauduntur, & omne cœlum nubilo graue, subsidit solum, & creditum sibi terra non retinet: alius incertis syderibus cursus est, & uariatur tempora, neq; soles nimis urgent, neq; ultra debitum imbres cadunt, quicquid asperatum estu est, quicquid nimio defluxit imbre, inuicem nimio temperatur altero: siue ita natura disposuit, siue ut ferunt luna cursu gerit: quæ siue plena lucis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet, siue occupata nubilo, sordidiorem ostendit orbem suum, non ante finit quā in lucem redit: siue ne lunæ quidem ipsa potentia est, sed flatus qui occupare annum tenet, quicquid horum est, extra iussum dei tutum fuit adultero mari. An non potero uindicare adulteram? prior est salus pudicæ. Ne quid uirginitati huius timerem, persequerbar adulterum. Victa Troia uirginibus hostium parcendum, nihil adhuc uirgo Priami timet. *CAESTII PII*. Vos ergo ad hanc diem immortales inuoco, sic reclusuri estis maria: Obstate potius. Ne Priami quidem liberos imolaturus es. Describe nunc tempestatem. Omnia ista patimur, nec parricidium fecimus, Quod hoc sacrum est, uirginis deæ templo uirginem occidere: libetius hanc sacerdotem habebit quā uictimam. *CORNELII HISPANI*. Infestæ, inquit, sunt tempestates, & sæuiūt maria, neq; adhuc parricidium feci. Ista maria si numine suo deus regeret, adulteris clauderētur. *MARYLLI*. Si non datur nobis ad bellum iter, reuertamur ad liberos. *ARGENTARII*. Iterum in malum familiæ nostræ fatale reuoluimur, propter adulteram fratris liberi pereunt, ista mercede nollem reuerti. At Priamus bellum pro adultero filio gerat. *DIVISIO*. Hanc suaforiā sic diuisit Fuscus, ut diceret, etiam si aliter nauigare non possent, non esse faciendum, quia homicidium esset, quia parricidium, quia plus impenderetur, quā peteretur. Petitur impendi Iphigeniam, uindicari adulterium, committi parricidium. Deinde dixit etiam si non immolasset, nauigaturum. Illam enim moram naturæ maris & uentorum esse, deorum uoluntatem ab hominibus non intelligi, Hæc Castius diligenter diuisit. Dixit enim

enim deos rebus humanis non interponere arbitrium suum, si interponant, uoluntatem eorum ab homine non intelligi, ut intelligatur, non posse fata reuocari, si non sint fata, sacra profutura, si sint, non posse mutari. Sylo Pompeius etiam si quod esset diuini di genus certum, auguri negauit credendum: quare ergo si nescit Chalcas affirmat primum, & scire se putat. Hic communem locum dixit in omnes, qui hanc affectarent scientiam: deinde irascitur tibi, inuitus militat, quærit sibi tam magno testimonio apud omnes gentes fidem in ea descriptione. Primum in hac suaforia Fuscus Arellius Vergilij uersus uoluit imitari. Valde autem longe petit, & penè repugnat materiæ, certe non desyderanti inseruit. Ait enim de luna, quæ siue plena lucis suæ est, splendensq; pariter assurgit in cornua, imbres prohibet: siue occupata nubilo fordidiorẽm ostendit orbem suum, non ante finit quàm in lucem redit.

At Vergilius quanto simplicius et beatius dixit.

Luna reuertentes cum primum colligit ignes
Si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
Si in ortu in quarto (namq; is certissimus autor)
Plena, neq; obscuris per cœlum cornibus ibit.

Et rursus.

Solebat autẽ ex Vergilio Fuscus multa trahere, ut Meccenati imputaret. Toties enim pro beneficio narrabat, non in aliqua se Vergiliana descriptione placuisse: sicut in hac ipsa suaforia dixit, cur iste inter eius ministerium placuit? cur hoc os deus degit? cur hoc potissimum sortitur poësis? quod tantum non impie aiebat se imitatum Vergilium, plena deo? Solet autem Gallio noster hæc aptissime ponere. Memini una nos ab auditione Nicetis ad Messalam uenisse. Nicetes suo impetu ualde Græcis placuit. Quærebat à Gallione Messala, quid illi uisus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo, quoties audierat aliquẽ ex his declamatoribus, quos scholastici callidos uocant, statim dicebat, plena deo. Ipse Messala nũquam aliter eum agnouit, ab hominis auditione uenientem interrogat nihil aliud quàm ut diceret, nunquid pleraria deo? Itaq; hoc ipsi tam familiare erat, ut inuito quoq; excideret. Apud Cæsarem cum mentio esset de ingenio Haterij, consuetudine prolapsus, dixit, & ille erit pleraria deo. Querenti deinde quid hoc esse uellet, uersum Vergilij retulit, & quomodo hoc semel sibi apud Messalam excidisset, & nunquam postea potuisset excidere. Tyberius ipse Theodorus offendebar Nicetis ingenio, atque delectatus est fabula Gallionis: hoc autem dicebat Gallio Nasoni suo ualde placuisse, itaq; fecisse quod in multis alijs uersibus Vergilius fecerat, nõ surripiendi causa, sed palam imitandi, hoc animo ut uellet agnoscere: esse autẽ in tragœdia eius, feror huc illuc, ut plena deo. lam uultis ad Fuscum reuertar, & descriptionibus eius uos satiabo. Hæc potissimum ex his quas in similitudinis tractatione posuit, cum diceret, omnino non concessam futurorum scientiam.

Suaforia quarta.

Deliberat Alexander Magnus, an Babyloniam intret, cum denũtium esset illi responso auguris periculum. ARELLII FUSCI. Quis est qui futurorũ scientiam sibi uendicet: noua oportet sortis sit, qui iubente deo canat, non eodem contentus sit utero, quo imprudentes nascimur, quandam imaginem dei præferat qui iussa exhibeat dei, sic est. Tantum enim regem tantiq; rectorem orbis esse in metu cogit, magnus iste est, supra humanẽ sortis habitum oportet sit, cui liceat terrere Alexandrũ: ponat iste suos in sydera patres & originem cœlo trahat, agnoscat suum uatem deus, non eodem claudatur uitæ fine, ætate magna, extra omnem futurorum necessitatem caput sit, quod gentibus futura præcipiat. Si uera sunt ista, quid ita, non huic studio seruit omnis ætas? Cur non ab infantia, rerum naturam deosq; qualicet, uisimus? cum pateant nobis sydera & interesse numinibus liceat, quid tam inuili dedimus facundia? aut periculosis atteritur armis manus? an melius alio pignore quàm futuri scientia ingenia surrexerint? Qui uerò in media se ut prædicant fatorũ misere pignora, natales inquirunt, & prima omnium meliorum annorum habent

habent initia, quo ierint motu sydera, in quas discurrerint parteis, cōtra ne deus fuerit, an placidus affulserit sol, an plenam lucem, an initia surgentis acceperint, an abdiderit in noctem obscurum caput luna, Saturnus nascētem, an ad bella Mars militem, an negotiosum in quæstus Mercurius exceperit, an blanda annuerit nascenti Venus, an ex humili in sublime Iupiter tulerit. Existimant tot circa unum caput tu multanteis deos: Futura nuntiant, Plerosq; dixere uicturos, & nihil metuentes oppressit dies, alijs dedere finem propinquum, at illi superfuere. Egentes inutilis animæ, felices nascentibus annos sponponderunt, at fortuna in omnem properauit inuersionem: incertæ enim sortis uiuimus, unicuiq; ista pro ingenio finguntur non ex scientiæ ui. Deerit aliquis toto orbe locus qui te uictorem non uiderit: Babylone clauditur, cui patuit oceanus. **DIVISIO.** In hac suasoria nihil aliud tractasse Fuscum scio quam easdem quas supra retuli, quæstiones, ad scientiam futuri pertinētes. Illud quod nos delectauit præterire non possum. Declamabat Fuscus Arellius controuersiam, de illa, quæ posteaquã ter mortuos pepererat, somniasse se dixit, ut in luco pareret. Valde in uos contumeliosus fuero, si totam controuersiam, quam ego intelligo me dicere, Fuscus declamaret, & aperte, aut non agnoscentis puerum, tractaret locum contra somnia & deorum prouidentiam, & male de magnitudine deorum dixisset mereri eum, qui illos circa puerperas mitteret, summis clamoribus dixit illum Vergilij uersum. Scilicet is superis labor est ea cura quietos Sollicitat. Auditor Fusci quidam, cuius pudori parco, cum hanc suasoriam de Alexandro ante Fuscum diceret, putauit æque belle poni uersum eundem dixit, Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat. Fuscus illi ait, si hoc dixisses audiēte Alexandro, scires apud Vergilium eundem uersum esse, & altum capulotenus abdidit ensē. Et quia soletis mihi molesti esse de Fusco, quid fuerit, quali nemo uideretur dixisse cultius, ingerā uobis Fuscianas explicationes. Dicebat autem suasorias libentissime & frequentius grācas quā latinas. Hybreas in hac suasoria dixit.

Suasoria quinta.

Deliberant Athenienses, an trophæa persica tollant, Xerxe minante rediturum se, nisi tollerentur. **ARELLII FUSCI.** Pudet me uictoriæ nostræ, sic fugatum creditis Xerxem, ut reuerti possit: tot cæsa milia, nihil ex hac acie relictum minanti, nisi quod uix sequi fugientem possit, toties meræ classis. Quid Marathonæ? quid Salamina referam? Pudet dicere, dubitamus adhuc, an uicerimus. Xerxes ueniet? At nescio quomodo languet circa memoriā iacturæ animus, & disturbata arma non repetit. Prior enim metus futuri regni is esset, amissa ne audeat, amissurum monent. Ut in gaudia interdum surgit animus, & spem ex præsentī metitur, ita aduersis frangitur: ubi ignominia spem premit, ubi nullam meminit aciem, nisi quæ fugerit, errat circa damna sua, & quæ male expertus est, uota deponit. Si uenturus esset, non minaretur. Suis ira ardet ignibus, & impacata soluitur. Non denuntiaret si uenturus esset, neq; armaret nos nuntio, nec instigare uicttricem Græciam, nec sollicitaret arma felicia, magis superueniret improvidis, nā & arma indenuntiata monēt. Quantumcumq; oriens ualuit primo in Græciam impetu effusum est, hoc ille numero ferrox, & in deos arma tulerat. Extincta tot ante Xerxem milia, tot sub ipso iacent, & nulli nisi qui fugerunt supersunt. Quid dicam Salamina? quid Cynagyrō referam? & te Polytes? & hoc agitur an uiceris? Hæc ego trophæa deposui, hæc in totius Græciæ conspectu statui, ne quis timeret Xerxem minantem. Me miserum, pugnantē te Xerxe trophæa posui, fugiente tollam? Nunc Athenæ uincimur, non tantum creditur rediisse, sed uicisse Xerxes. Non potest Xerxes, nisi per nos trophæa tollere. Credite mihi, difficile est attritas opes recolligere & spes nouare fractas, & pœnitenda acie in melioris euentus fiduciam surrigere. **CAESTII PII.** Inferam, inquit, bellum, alia mihi trophæa promittit, potest maior uenire quā uictus est. **ARGENTARI.** Non pudet uos, pluris trophæa uestra Xerxes æstimat quā uos. **DIVISIO.** Fuscus sic diuisit, etiam si uenturus est Xerxes, non tollimus, nō sunt trophæa tollenda. Confessio seruitutis est iussa facere, si uenerit uincemus, hoc nō est diu colligendum,

dum, de eo dico, uincemus quem uicimus. Sed nec ueniet quidem, si uenturus esset, non denuntiaret. Fractus est & uiribus & animo. CAESTIVS & illud dicit, quod in prima parte tractauit, non licere Atheniensibus trophæa tollere, cōmune in illis ius totius Græciæ esse, communem uictoriam, commune bellum fuisse: deinde nefas quidem esse, nunquam factum, ut quisquam cōsecratis uirtutis suæ operibus manus adferret: ista trophæa non sunt Atheniensium, deorum sunt, illorum bellum fuit, illos Xerxes uinculis, illos sagittis persequēbatur, hæc omnia ad impiā & superbam Xerxis militiam pertinent. Et quid? ergo bellū habebimus? habebimus, etsi Xerxem remouebis, alius hostis inuenietur. Nunquam magna imperia ociosa. Omnium bellorum prospere ab Atheniensibus gestorum. Deinde non erit bellum, Xerxes enim non ueniet,† multo timidiore esse qui superbissimi fuerint. Nouissime ut ueniat, cum quibus ueniet, reliquias uictoriæ nostræ colliget, illos adducet quos priore bello quasi inutiles reliquias nouit, si qui ex fuga consecuti sunt. Nullū habet militem nisi aut fastidium aut uictum. ARGENTARIVS his duobus contentus fuit, aut non uenturum Xerxem, aut non esse metuendum. Si uenerit his solis institit, & illud dixit quod excerptum est, tollite, inquit, trophæa: si uicisti, quid erubescis? Si uictus es, quid imperas? locum mouit non inutiliter, iudicare quidem se neq; Xerxem neq; iam quemquam Persarum ausurum in Græciam effundere se, ideo magis ipsis trophæa tuenda. Si quis unquam illinc uenturus hostis esset, ut conspectu trophæarum animi militum accenderentur, hostium frangerentur. BLANDVS dixit, repleat ipse prius hiatus, & maria in antiquam faciem reducat, apparere uoluit posteris quemadmodum uenerit, appareat etiam quemadmodū redierit. TRIARIVS. Omni dimissa diuisione tantum exultauit, quod audierit Xerxem uenire ad se, ipsis non uam uictoriam noua trophæa. SYLO POMPEIVS uenusto genere sententiæ usus est, Nisi tollitis, inquit, trophæa, ego ueniā, hoc ait Xerxes, nisi hæc trophæa tollitis, illa ponetis. Alteram partem solus Gallio declamauit, & hortatus est ad tollenda trophæa, dixit gloriæ nihil detrahi, mansuram enim memoriā uictoriæ quæ perpetua esset, ipsa trophæa & tempestatibus & ætate consumi, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro coniugibus, pro liberis, pro re superuacua, & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum. Hic dixit utiq; uenturum Xerxem, & descripsit aduersus ipsos deos tumentem, deinde habere illum magnas uires, neq; omnes illum copias in Græciam produxisse, nec omnes perdidisse in Græcia: timendam esse fortunæ uarietatem, exhaustas esse Græciæ uires, nec posse iam pati alterum bellum, illi esse immensam multitudinem hominū. Hoc loco disertissimā sententiam dixit, quæ uel in oratione uel in historia ponitur, diutius illi perire possunt, quàm nos uincere.

SVASORIA SEXTA. De morte Ciceronis clarissima.

Deliberat Cicerō an Antonium deprecetur. Q.ATERIVS. Sciāt posterī potuisse Antonio seruire Rēpublicam, non potuisse Ciceronem. Laudandus erit tibi Antonius, in hac causa etiam Ciceronē uerbā deficient. Crede mihi, si diligenter te custodieris, faciet tamen Antonius quod Cicerō tacere non possit. Si intelligis Cicerō, non dicit, roga ut uiuas, sed roga ut seruias: quemadmodum autem hunc senatum intrare poteris exhaustum crudeliter? repletum turpiter? Intrare autem tu senatum uoles, in quo non Cn. Pompeiū uisurus es, non M. Catonem, non Lucullos, non Hortensium, non Lentulum atq; Marcellum? non tuos, inquam, Coss. Hir-cium & Pansam? Cicerō quid in alieno seculo tibi? Iam nostrā peracta sunt. M. Cato solus maximum uiuēdi moriēdiq; exemplum, mori maluit quàm rogare, nec erat Antonium rogaturus, & illas usq; ad ultimū diē puras à ciuili sanguine manus, in se infectas, acerrimē armauit. Scipio cum gladium poni iussus foret, dicitur abdidisse se, quærentibus quā nauē transferant militibus imperatorem, imperator, inquit, bene se habet. Victus uocem uictoriæ misit. Vetat, inquit, Milo rogari iudices. V. CL. nunc & Antonium rogat. PORTII LATRONIS. Ergo loquitur imperator Cicerō, & nō timet Antonius, loquitur, inquam, Antonius, ut Cicerō timeat? Ciuilis sanguinis Syllana sitis in ciuitatem redit, & ad triumuiralē hastam pro ue-

Nn Cigali

digalibus ciuium Romanorum mortes locantur. Iniusta bella albo Pharsalica ac
 Mundenſis Mutinenſiſq; ruina uincitur, conſularia capita auro rependuntur. Tuis
 uerbis Cicero utendum eſt, ò tempora, ò mores: uidebis ardentes crudelitate ſimul
 ac ſuperbia oculos, uidebis illum non hominis ſed belli ciuiliſ uultum, uidebis illas
 fauces per quas Cn. Pompeij bona tranſierunt, illa latera, illam totius corporis gla-
 diatorum firmitatem: uidebis illam pro tribunali loco, quem magiſter equitum cū
 raptaretur, præerat, uomitu fœdauerat. Supplex accidens genibus deprecaberis, &
 ore, cui ſe debet ſalus publica, humili, in adulationem uerba ſubmittes? Pudeat Ver-
 rem, quod quia proſcriptus fortius perit. CYRI MARILII ETERNINI. Occurrat ti-
 bi Cato tuus, cuius à te laudata mors eſt. Quicquam ergo tanti putas, ut uitam An-
 tonio debeas? CAESTII PII, Si ad deſideriū populi reſpicias Cicero, quādocumq;
 perieris, parum uixiſti: ſi ad res geſtas, ſatis uixiſti: ſi ad iniurias fortune & præſentē
 Reipublicæ ſtatum, nimium diu uixiſti: ſi ad memoriam operum tuorum, ſemper ui-
 ſurus es. POMPEI SYLONIS, Scias licet tibi nō expedire uiuere, ſi Antonius per-
 mittit ut uiuas. Tacebis ergo proſcribente Antonio? & Rempublicam laniante? &
 ne gemitus quidem tuus liber erit? Malo populus Romanus mortuum Ciceronē
 quā uiuum deſideret. TRIARI, quæ charybdis eſt tam uorax? Charybdin dixit
 quæ ſi fuit, animal unum fuit, uix mediūſidius oceanus tot res tamq; diuerſas uno
 tempore abſorbere potuiſſet. Huic tu ſauienti putas Ciceronem poſſe ſubducere?
 ARELLII FVSCI, Ab armis ad arma diſcurritur, foris uictores dum trucidamur,
 dum in ſanguine inſtæſtus hoſtis incubat, quis non hoc populi Romani ſtatu Ci-
 ceronem ut uiuat cogi putat? Rogabis Cicero turpiter Antonium, fruſtra? Non te
 ignobilis tumultus abſcondet, idem uirtutis tuæ qui ſinis eſt immortalium, huma-
 norum operum cuſtos memoria, quæ manſuri uita perpetua eſt, in omnia te ſecula
 ſacratum dabit. Nihil aliud intercidet quā corpus fragilitatis caduca, morbis ob-
 noxiū, caſibus expoſitum, proſcriptionibus obiectum. Animus uerò diuina origi-
 ne hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors, oneroſi corporis uinculis exolutus, ad
 ſedes ſuas & cognata ſydera recurret. Et tamen ſi ad ætatem annorumq; nunquam
 obſeruatū uiris fortibus, numerū reſpicimus, ſexaginta ſupergreſſus es, nec po-
 tes uideri non nimis uixiſſe, qui moreris Reipublicæ ſuperſtes. Vidimus ſurentia
 toto orbe ciuilia arma, & poſt Italicas Pharsalicæq; acies Romanum ſanguinem
 hauſit Aegyptus, quid indignamur in Ciceronē Antonio licere, quod in Pompeiū
 Alexandrino licuit. An non occiduntur qui ad indignos confugiunt? CORNELII
 HISPANI. Proſcriptus eſt ille qui tuam ſententiam ſecutus eſt, tota tabula tuæ mor-
 ti præcluditur, alter fratrem proſcribi, alter auunculum patitur, quid habes ſpei? Vt
 Cicero periret, tot parricidia facta ſunt. Repete age, tot patrocinia, tot clientelas
 & maximum beneficiorum tuorum teipſum, iam intelliges Ciceronem in mortem
 cogi poſſe, in preces non poſſe. ARGENTARIJ. Explicantur triumphalis regni de-
 licata conuiuia, & popina tributo gentium inſtruitur, ipſe uino & ſomno marci-
 dus deficientis oculos ad capita proſcriptorum leuat. Iam ad iſta non ſatis eſt dice-
 re hominem nequam. DIVISIO. Latro ſic hanc diuiſit omnem ſuaſoriam, etiam ſi
 impetrareſ uitam ab Antonio, non putes tantū rogare, deinde impetrare nō poteſ.
 In priore illa parte poſuit: Turpe eſſet cuiſlibet Romano, ne dum Ciceroni uitā ro-
 gare. Hoc loco omnium qui ultro mortem oppetiſſent exempla poſuit: deinde inuti-
 lis illi ſua uita futura proponitur, morte grāuior detracta libertate. Hic omnem acer-
 bitatem ſeruitutis futuræ deſcripſit, deinde non futurum fidei impetratæ beneficiū.
 Hic cum dixiſſet, aliquid erit quod Antonium offēdat aut factum tuū, aut dictum,
 aut ſilentium, aut uultus, adiecit ſententiam, haud eum placaturus es. ALBTIVS
 aliter diuiſit, primam partem fecit, moriendum eſſe Ciceroni etiam ſi nemo proſcri-
 beret, cum hæc inſectatio temporum fuerit: deinde moriendum eſt, ille enim ſe ſua
 ſponte conficeret, quia moriendum eſſet, etiam ſi mori noluiſſet, graues odiorū cau-
 ſas eſſe, maximam cauſam proſcriptionis ipſum eſſe Ciceronem. Et ſolus ex decla-
 matoribus tentauit dicere, non unum illi eſſe Antonium inſectum. Hoc loco dixit
 illam

illam sententiam, si cui ex triumuiris non es inuisus, grauis es. Et illa sententia ualde excepta est, rogo Cicero, ora unum, ut tribus seruias. CAESTIVS sic diuisit. Mori tibi utile est, honestum est, necesse est ut liber & illibate dignitatis consummes uitam. Hic illam sententiam dixit audacem, ut numereris cum Catone, qui seruire nec Antonio quidem nondum domino potuit. MARCELLVS hunc sensum de Catone melius. Vsq; eo ne omnia cum fortuna populi Romani conuersa sunt, ut aliquis delibaret, utrum satius sit uiuere cum Antonio, an mori cum Catone? Sed ad diuisionem Castij reuertamur, dixit utile esse, ne etiam cruciatus corporis pateretur: non simpliciter illum modo periturum, si in Antonij manus incidisset, & in hac parte cum descripsisset contumelias insultantium Ciceroni & uerba & tormenta, dixit illam multum laudatam sententiam. Tu mehercules Cicero cum ueneris ad Antonium, mortem rogabis. VARIVS GEMINVS sic diuisit, hortaret te, si non alterutrum utiq; faciendum esset, aut moriendum, aut rogandum, ut moreris potius, quam rogares, & omnia complexus est, quæ à cæteris dicta erant, sed addidit & tertium: adhortatus est illum ad fugam, illic esse M. Brutum, illic C. Cassium, illic Sex. Pompeiũ. Et adiecit illam sententiam quam Cassius Seuerus unice mirabatur, quid deficiemus? & Resp. suos triumuiros habet. Deinde etiã quas petere possit regiones percurrit. Siciliam dixit uindicatam esse ab illo, Ciliciam à proconsule egregie administratam, familiares studijs eius & Achaiam & Asiam, Deiotari regnũ obligatum beneficijs, Aegyptum & habere beneficij memoriã, & agere perfidię poenitentiam, sed illum maxime in Asiam & Macedoniam hortatus est in Cassij & in Bruti castra. Itẽ Cassius Seuerus aiebat alios declamasse, Varium Geminum uiuum consiliũ dedisse. Alteram partem pauci declamauerunt, nemo ausus est Ciceronem ad deprecandum Antonium hortari, bene de Ciceronis animo iudicauerunt. Geminus Varius declamauit alteram quoq; partem & ait, Spero me Ciceroni meo persuasurũ ut uelit uiuere, quod grandia loquitur, & dicit, Mors nec immatura consulari, nec misera sapienti, non mouet me idiotam, perit, Ego belle mores hominis noui, faciet, rogabit, nam quod ad seruitutem pertinet, non recusabit, iam collum tritum habet, & Pompeius illum, & Cæsar subiecerunt. Veteranum mancipium uidetis, & quàm plurã alia dixit scurrilia ut illi mos erat. Diuisit sic, ut diceret, non turpiter rogaturum, non frustrarogaturum: in priori parte posuit, non esse turpe, ciuem uictorem rogari à uicto, hic q̃ multi rogassent C. Cæsarem, hic & Ligarium: deinde ne iniquũ esse quidem Ciceronem satisfacere, qui prior illũ proscriptisset, qui & iudicasset ab eo semper nasci satisfactionem, ac dato rogari. Deinde non pro uita illum sed pro republica rogaturum, satis illum uixisse sibi, reipublice parum. In sequenti parte dixit, exorari solere inimicos, ipsum exoratum à Vatino. C. quoq; Verri affuisse, facilius exorari Antonium posse, qui cum tertius esset, ne quis tribus hanc tam speciosam clementiæ occasionem præteriret: fortasse irasci Antonium, qui ne tãti quidem putasset illum quem rogaret. Fuga quàm periculosa esset cum descripsisset, adiecit, quocumq; peruenisset seruiendum illi esse, ferendam aut Cassij uiolentiam aut Bruti superbiam aut Pompei stultitiam. Quando in hanc suasoriam incidimus, non alienum puto, indicare quomodo quisq; se ex historicis aduersus memoriã Ciceronis gesserit. Nam quod Cicero nec tam timidus fuerit ut rogaret Antonium, nec tam stultus ut exorari posse speraret, nemo dubitat, excepto Asinio Pollione qui infestissimus fame Ciceronis permansit, & is etiam occasionem scholasticis & occasione dedit. Solent enim scholastici declamatores ponere.

Alia suasoria pro Cicerone.

Deliberat Cicero, an promittente salutem Antonio orationes suas cõburat. Hec inepte ficta cuilibet uideri potest. Pollio uult illam ueram uideri, ita enim dixit in illa oratione quam pro Lamia dedit. ASINII POLLIONIS. Itaq; nunquam perficeret, nec mora fuit, quin euitaret, suas esse quas cupidissime effuderat orationes in Antonium, multiplicesq; numero & accuratius scriptas illis contrarias edere, ac ueluti ipse palam pro concione recitare, pollicebatur: ceteraq; his alia sordidiora.

Nn

multo,

al. alterius suasoria. forte hac positio-
ne, quod probant statim sequentia uerba.

multo, ut tibi facile liquerēt, hoc totum adeo falsum esse, ut ne ipse quidem Pollio in historijs suis ponere ausus sit. Huic certē actioni eius pro Lamia qui interfuerūt, negant eum hęc dixisse, nec enim mentiri sub trium uirorū conscientia sustinebat, sed cōposuisse. Nolo autem uos iuuenes mei cōtristari, quod à declamatoribus ad historicos transeo, satis faciam uobis, & fortasse efficiam, ut his sententijs lectis solidis, & uerum habentibus recedatis æquiores. Hoc si tamen recta uia consequi nō potero, decipere uos cogar, ueluti salutarem pueris daturus potionem, absinthiati poculi. Huius adeo concitationis consilium habuisse Ciceronem non dicit, ut neget tempus habuisse. Ita enim ait LIVIVS. M. Cicero sub aduentum triumuirorum cesserat urbe, certum habens id quod erat, nō magis Antonio eripi se q̃ Cæsari Cassium & Brutum posse, primo in Tusculanum fugit, inde trāsuerlis itineribus in Formianū, ut ab Caieta nauim consensurus proficiscatur. Vnde aliquoties in altum protectū cū modo uenti aduersiretulissent, modo ipse iactationē nauis ceco uolente fluctu pati nō posset, tādium tandem eū & fuge & uitæ cepit, regressusq; ad superiorē uillam, quæ paulo plus mille passibus à mari abest: Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat, seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum, ipsum deponi lecticā & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militū fuit, manus quoq; scripsisse in Antoniū exprobrantes præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium iussuq; eius inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla unquā humana uox, cū admiratione eloquentiæ auditus fuerat: uix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata mēbra eius poterant. Bassus Aufidius, & ipse nihil de animo Ciceronis dubitauit, quā fortiter se mori non præbuerit tantū, sed obtulerit. AVFIDIUS BASSI. Cicero paulum remoto uelo postquā armatos uidit, ego uerō confisto, ait, accede ueterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide ceruicē. Trementi deinde dubitantiq; quid si ad me, inquit, primū uenissetis? Cremutius Cordus, & ipse ait. Ciceronem cum cogitasset, utrum ne Brutum, an Cassium, an Sextum Pōpeium peteret, omnia illi displicuisse, præter mortem. CREMVTII CORDI; Quibus uisis lætus Antonius, cum peractam proscriptionem suam dixisset, esset quippe nō satiatu modo cedendis ciuibus, sed defectus quoq; pro rostris exponit. Item, quæ sapius ille ingenti circumfusus turba processerat, quæ paulo ante coluerat p̃js cōcionibus quibus multorum capita seruauerat, tum per artus suos laetus, aliter ac solitus erat, à ciuibus suis conspectus est, † pretendenti capiti oriq; eius impensa sanie, breui ante ante princeps senatus Romaniq; nominis titulus, tum præciū interfectoris sui. Præcipue tamen soluit pectora omnium in lachrymas gemitusq; uisa ad caput eius deligata manus dextera, diuinæ eloquentiæ ministra: cæterorumq; cades priuatos luctus excitauerunt, illa una communem. BRVTIDII NIGRI. Elapsus interim altera parte uillæ Cic. lectica per agros ferebatur, sed ut uidit appropinquare notū sibi militem Popiliū nomine, memor defensum à se, lætiore uultu aspexit: at ille, uictoribus id ipsum imputaturus, occupat facinus, caputq; decisum, nihil in ultimo sine uitæ facientis, quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulo ante defensum ab illo. Et hic uoluit positi in rostris capitis miserabilem faciem describere, sed magnitudine rei obrutus est. Itē BRVTIDII NIGRI. Ut uerō, iussu Antoni inter duas manus positum in rostris caput cōspectum est, quo toties auditū erat loco, sedato gemitu & fletu maximī uiri inferiæ, nec ut solet ita depositi in rostris corporis concio audiuit, sed ipsa narrauit. Nulla nō pars fori aliquo iactationis inclytæ signata uestigio erat. Nemo non aliquod eius in se meritū fatebatur, hoc certe publicum beneficium palam erat, illam miserrimi temporis seruitutem ac aleam delatam in Antoniū. Quoties magni alicuius mors ab historicis narrata est, toties ferē totius cōsummatio uitæ, & quali funebris laudatio redditur: hoc semel atq; iterū à Thucydide factum, idem in paucissimis personis usurpatū à Salustio. Liuius benignius omnibus magnis uiris præstitit. Sequentes historici multo id effusius fecerūt.

Ciceroni

forte, pendēti.

Ciceroni hoc, ut græco uerbo utar, *ὡς πάλαι* Liuius reddit. TITI LIVII: Vixit tres & sexaginta annos, ut si uis abfuisset ne immatura quidem mors uideri possit: ingenium & operibus & præmijs operarum felix: ipsæ fortunæ diu prosperæ & in longo renore felicitatis, magnis interim ictus uulneribus, exilio, ruina partiũ, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atq; acerbo, omnium aduersorum nihil ut uiro dignum erat tulit, præter mortem, quæ uere æstimanti minus indigna uideri potuit, quod à uictore inimico crudelius passus erat, q̃ quod eiusdē fortunæ cōposito fecisset: Si quis tamen uirtutibus uitia pensarit, uir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cuius laudes sequēdas Cicerone laudatore opus fuerit. Ut est noster candidissimus omnium magnorum ingeniorum æstimator T. Liuius plenissimum testimoniũ Ciceroni reddidit. Cordi Cremutij nō est operæ deferre etiam redditā Ciceroni laudationē. Nihil enim ipso Cicerone indignum est, ac ne hoc quidē, quod penē maximū est, tolerabile est. CREMVTII CORDI. Priuatas enim similtates depōnēdas interdum putabat, publicas nunquam. Vides credendam eius nō solum magnitudinē uirtutum, sed multitudinē quoq; cōspiciendam. AVFIDII BASSI. Sic M. Cicerodecessit, uir natus ad Reipub. salutem, quæ diu defensa & administrata in senectute demum ē manibus eius elabitur, non ipse uicio læsa, quod nihil in salute eius aliud illi, quàm si caruisset Antonio, placuit. Vixit sexaginta & tres annos, ita ut semper aut peteret alterum, aut inuicem peteretur, nullamq; rem rari⁹, quàm diem illum quod nullius interesset ipsum mori, uidit. Pollio quoq; Asinius, qui Verrem Ciceronis reum fortissimē morientem tradidit, Ciceronis mortem solus ex omnibus maligne narrat, testimoniū tamen quamuis inuitus plenum ei reddit. ASINII POLLIONIS. Huius ergo uiri tot tantisq; operibus mansuris, in omne æuū prædicare, cuius ingenio atq; industrie superbe natura pariter atq; fortuna obsecuta est. Ei qui dem facies decora ad senectutem prosperaq; permansit ualetudo, tum pax diutina, cuius instructus erat artibus, contigit, namq; à prisca seueritate iudicis exacti, maximorum noxiarum multitudo prouenit, quos obstrictos patrociniō incolumes plerosq; habebat. Iam felicissima consulatus ei fors petendi & gerēdi munera magna, deum consilio, industriaq; utinam moderatius secūdas res, & fortius aduersas ferre potuisset: namq; utræq; cum uenerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt inuidiæ tempestates coortæ grauēs in eum, certiorq; inimicis aggrediēdi fiducia: maiore enim similtates appetebat animo quàm gerebat. Sed quando mortalium nulli uirtus perfecta contigit, qua maior pars uitæ atq; ingenij stetit, ea iudicandum de homine est. Atq; ego ne miserandi quidem exitus eum fuisse iudicarem, nisi ipse tam miseram mortē putasset. Affirmare uobis possum nihil esse in historijs eius hoc, quem retuli, loco disertius, ut mihi tunc nō laudasse Ciceronē, sed certasse cum Cicerone uideatur. Nec hoc deterrendi causa dico, ne historias eius legere concupiscatis, concupiscite, & pœnas Ciceroni dabit. Nemo tamen ex tot disertissimis uiris melius Ciceronis mortem deplorauit quàm Cornelius Seuerus.

CORNELII SEVERI.

Oratq; magnanimum spirantia penē uiro-
rum
In rostris iacere suis, sed enim abstulit omnis,
Tanquam sola foret rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia consulis acta,
Iuratq; manus, deprensasq; fœdera noxæ,
Patritiumq; nefas, est nunc & pœna Cetegi,
Deiectusq; redit uotis Catilina nefandis.
Quid fauor aut cœtus, pleni quid honoribus anni
Profuerunt, sacris & uita quid artibus acta?
Abstulit una dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latia tristis facundia lingua,
Vnica sollicitis quondam tutela salusq;
Egregium semper patriæ caput, ille senatus

Vindex ille fori, legum ritusq; togæq;
 Publica uox eius æternum obmutuit armis.
 Informes uultus sparsamq; cruore nefando
 Caniciem sacrasq; manus, operumq; ministras
 Tantorum, pedibus ciuis proiecta superbis
 Proculcauit ouans, nec lubrica fata deosq;
 Respexit, nullo luet hoc Antonius æuo.
 Hæc nec in Hæmatio mitis uictoria Perse,
 Nec te dire Syphax, non fecit in hoste Philippo.
 Inq; triumphato ludibria cuncta Iugurtha
 Abfuerant, nostræq; cadens ferus Hannibal iræ,
 Membra tamen stygias tulit inuiolata sub umbras.

Non laudabo municipem nostrū bono uersu ex quo hic multo melior Cornelij Se-
 ueri processit. Conticuit latiq; tristis facundia linguæ. Sextilius Ena fuit homo inge-
 niosus magis quàm eruditus, inæqualis poeta, & penè quibusdam locis talis, quales
 esse Cicero Cordubenses poetas ait, pingue quiddam sonantes atq; peregrinum. Is
 hanc ipsam proscriptionem recitaturus in domo Messalæ Coruini, Pollionem Asi-
 nium aduocauerat, & in principio hunc uersum non sine assensu recitauit, Desse-
 dus Cicero est latinq; silentia linguæ. Pollio Asinius non æquo animo tulit, & ait,
 Messala, tu quid tibi liberum sit in domo tua uideris, ego istum auditurus non sum,
 cui mutus uideor, atq; ita consurrexit ne interfuisset recitationi eorum, quod Cor-
 nelij scio, cui non æque displicuisse hunc uersum quàm Pollioni apparet, quod me-
 liorem quidem, sed non dissimilem illi & ipse composuit. Si hic delirero, scio futu-
 rum, ut uos designatis eo loco legere, quo ego à scholasticis recessi. Ergo ut librum ue-
 litis usq; ad umbilicum reuoluere, adijciam suasoriam proximæ similem.

Alia suasoria ad Ciceronem pertinens.

Deliberat Cicero, an scripta sua comburat promittente Antonio incolumitatem
 si fecisset. **Q. ATERIVS.** Non feres Antonium, intolerabilis malo ingenio felici-
 tas est, nihilq; cupientes magis accendit, quàm propriæ turpitudinis conscientia.
 Difficile est. Non feres, inquam, & iterum irritare inimicum in mortem tuam cu-
 pies: quod ad me quidem pertinet, multum à Cicerone absum, tamen non tedit
 me uitæ meæ, sed pudet, ne propter hoc quidem pertinet multum à Cicerone. Inge-
 nium tuum amas, quod illud Antonius plus odit quàm te. Remittere ait se tibi ut ui-
 uas, commentus, quemadmodum eripiat etiam quo uixeris. Crudelior est pactio
 Antonij, quàm proscriptio. Ingenium erat in quod nihil iuris haberent triumphat-
 lia arma. Commentus est Antonius quemadmodum, quod non poterat cum Cice-
 rone proscribere, tolleret per Ciceronem. Hortarer te Cicero ut uitam magni asti-
 mares, si libertas suum in ciuitate haberet locum, si suum in libertate eloquentia, si
 non ciuili ense ceruicibus luderetur. Nunc ut scias nihil melius esse q̃ mori, uitā tibi
 Antonius promittit, pēdet nefariæ proscriptionis tabula; tot pretorij, tot cōsulares,
 tot equestris ordinis uiri periere, penè nemo relinquitur nisi qui seruire possit. Ne-
 scio an hoc tēpore uiuere possis Cicero, nemo est cum quo uelis. Merito Hercules
 illo tēpore uixisti, quo Cæsar ultro te rogauit, ut uiueres sine ulla pactione, quo tem-
 pore non quidem stabat Respublica, sed in boni principis sinū ceciderat. **CAESTII**
P. II. Nunquid opinio me fefellit? intellexit Antonius saluis eloquentiæ monumen-
 tis, nō posse Ciceronem mori, ad pactionem uocaris, qua pactione melior in te pars
 tui petitur. Accommoda mihi paulisper eloquentiam, Ciceronem periturum rogo.
 Si te audissent Cæsar & Pompeius, neq; inissent turpem societate neq; deremissent,
 si uti uñquam cōsilio tuo uoluissent, neq; Pompeius Cæsarem, neq; Cæsar Pōpeium
 deseruisset. Quid consulatum salutarem urbi, quid exilium consulatu honestius,
 quid prouocatam inter initia adolescentiæ libertatem tyrocinij tuis Syllanampor-
 tentiam, quid Antonium auulsum, Catilinam Reipublicæ redditum? Ignosce Ci-
 cero! diu ista narrauerō, Forsitan hac die nouissimo audiētur. Si occidetur Cicero,
 iacebit

forte, dum, uel
 si diu.

iacebit inter Pompeium patrem filiumq; & Afranium Petreumq;, Q. Catulum, M. Antonium illum indignum hoc successore generis. Si seruetur, uiuet inter Ventidios & Canicios & Saxas. Ita dubium est, an satius sit cum illis iacere, an cum his uiuere. Pro uno homine iactura publica pacisceris. Scio omne precium iniquum esse quod ille constituit, nemo tanti emit Ciceronis uitam, quanti uendit Antonius. Si hanc tibi pactionem ferret, uiues, sed eruentur oculi tibi, uiues, sed debilitabuntur pedes, etiam si in alia damna corporis prastaris patientiam, excepisses tamen linguam. Vbi est sacra illa uox tua? Mori enim naturae finis est, non poena, hoc tibi uni non liquet. At uideris Antonio persuasisse. Assere te potius libertati, & unum crimen inimico adijce. Fac Antonium moriendo nocentior. P. ASPRENATIS, Vt Antonius Cicero parcat, Cicero ipse in eloquentiam suam animaduertet. Quid autem tibi sub hac pactione promittitur. Vt Cn. Pompeius & M. Cato, & ille antiquus restitatur Reipublicae senatus, dignissimus apud quem Cicero loqueretur. Multos ea re uicturos animi sui contemptus oppressit, multos perituros parati ad pereundum animi ipsa admiratio eripuit, & causa illis uiuendi fuit, fortiter mori. Permite populo Romano contra Antonium licet scripta combusseris. Antonius paucos annos tibi promittit, at si non combusseris, populus Romanus omnes. POMPEI SYLONIS. Quale est ut perdamus eloquentiam Ciceronis, fidem sequamur Antonij? misericordiam tu istam uocas supplicium summum ingenio Cicero? Credamus Antonio Cicero, si bene illi pecunias crediderunt foeneratores, si bene pacem Brutus & Cassius, hominem & uitio naturae, & licentia temporum insipientem, inter scenicos amores ciuili sanguine luxuriantem, hominem, qui credito ribus suis oppignorauit Rempublicam, cuius gula duorum principum bona Caesaris & Pompeij non potuerunt satisfacere. Tuis utar Cicero uerbis, clara est cuiusque salus, quam aut dare, aut eripere potest Antonius. Non est tanti seruare Ciceronem, ut seruatum Antonio debeam. TRIARII. Compulsus aliquando populus Romanus, in eam necessitatem est, ut nihil haberet praeter Iouem obsessum & Camillum exulem, nullum tamen fuit Camilli opus maius, quam quod indignum putauit, uia ros salutem pactioni debere. O grauem uitam etiam si sine precio daretur Antonius hostis a Republica iudicatus, nunc hostem Rempublicam iudicat. Lepidus, ne quis putet illum male Antonio collegam placuisse, alienae semper dementiae accessio, utriusque collegae mancipium, noster dominus. ARGENTARII. Nihil Antonio credendum est, mentior, quid enim iste non potest, qui occidere Ciceronem potest? qui seruare, nisi crudelius, quam occidebat, non potest. Ignoscentem tibi illum putas, qui ingenio tuo irascitur, ab hoc tu speras uitam, cui nondum uerba tua exciderunt? Vt corpus quod fragile & caducum est, seruetur, pereat ingenium quod aeternum est? ego mirabar si non supplicio crudelior esset Antonij uenia. P. Scipionem a maioribus suis descendentem generosa mors in numerum Scipionum reposuit. Mortem tibi remittit, ut id pereat, quod solum in te immortale est. Qualis est pactio? Aufertur Cicero ingenium sine uita, promittuntur obliuione nominis tui pauci seruitutis anni. Non ille te uiuere uult, sed facere ingenij tui superstitem. Viue, ut Cicero audiat Lepidum, Cicero audiat Antonium, nemo Ciceronem. Patieris perire, ut quod in te optimum habes, ante te efferas. Sine durare post te ingenium tuum, perpetuam Antonij proscriptionem. ARELLII FVSCI. Quoad humanum genus incolume manserit, quamdiu usus literis, honor summus eloquentiae premium erit, quamdiu rerum naturae aut fortuna steterit, aut memoria durauerit, admirabile posteris uigebit ingenium, & uno proscriptus saeculo proscribes Antonium omnibus. Crede mihi uilissima pars tui est, quae tibi uel eripi, uel donari potest. Ille uerus est Cicero, quem proscribi Antonius non putat, nisi a Cicerone posse. Non ille tibi remittit proscriptionem, sed tolli desiderat suam. Si fidem deceperit Antonius, morieris: si praestiterit, seruias. Quod ad me atinet, fallere malo. Perte M. Tulli quatuor & sexaginta annos pulchre actos, per salutarem Reipub. consulatum, per aeternam si pateris ingenij tui memoriam, per Rempubl. quae ne quid te putes charum

forte, Caninius
ut Cicero Phil.
lip. 11. uel Cras-
sios, ut Phila-
lip. 13.

forte, degener

illi, relinquere ante cœperit, oro, & obtestor, ne moriaris cōfessus qđ nolueris mori. **HVIVS** suasiōis alteram partē neminē scio declamasse, omnes pro libris **Cicero** nis solliciti fuerunt, nemo pro ipso, cum adeo illa pars non sit mala, ut **Cicero**, si hec conditio ei lata fuisset, deliberaturus non fuerit. Itaq; hanc suasiōis nemo declamauit efficacius quā **Sylo Pompeius**, nō enim ad illa speciosa se contulit, ad quæ **Cæstius**, qui dixit, hoc grauius esse supplicium quā mortem, & idē hoc **Antonium** eligere, breuē esse uitam homini, multo magis senī, ita memoriæ consulendum quā magnis uiris æternitatem promitteret, non qualibet mercede uitam redimendam, & has condiciones intolerabiles esse, omnia potius subeunda quā monumēta ingenij sui ipsum exurere. Iniuriam illum facturum populo Romano, cuius linguā inciuem extulisset, ut insolentis Graciæ studiā tanto antecederet & eloquentia, quanto fortuna: iniuriam facturum generi humano, pœnitentiā illum acturum tam degener spiritus empti, cum in seruitute senescendum fuisset, in hoc unum eloquentiā utendum, ut laudaret **Antonium**. Malle cum illi ait, dare uitam, eripi ingenium. **SYLO POMPEIVS** sic egit ut diceret, **Antonium** non pacisci sed eludere, non esse illā conditionem, sed contumeliā, combustis enim libris nihilominus occisurum: non esse tam stultum **Antonium** ut putaret ad rem pertinere libros à **Cicerone** cōburi, cuius scripta per totum orbem celebrarentur, & hoc petere eum quod posset ipse facere, nisi forte nō esset in scripta **Ciceronis** is qui esset in **Ciceronem**. Quare nihil aliud eum agere, quā ut ille **Cicero** multa fortiter de mortis contemptu locutus ad turpes condiciones perductus occideretur. **Antonium** illi non uitam cum conditione promittere, sed mortem sub infamia quærere. Item quod turpiter postea passurus esset, nunc illum fortiter debere pati. Et hac suasiōis insignita est. Dixit enim sententiā **Cacozeliæ** genere humillimo & sordidissimo, quod detractu aut adiectione syllabæ facit sensum. Proh facinus indignum, peribit ergo quod **Cicero** scripsit, manebit quod **Antonius** proscripsit. Apud **Cæstium** prætorem declamabat hæc suasiōis **Surdinus** ingeniosus adolescens à quo græcæ fabulæ eleganter in latinū sermonem conuersæ sunt. Solebat dulces sententiās dicere, frequentius tamē prædulces & infractas. In hac suasiōis cum iusiurandum bellis sensibus prioribus complexus esset, adiecit, ita te legam. **CAESTIVS** homo nasutissimus dissimulauit exaudisse se, ut adolescentem ornatum quasi imprudens obiurgaret, quid dixisti? quid ita te fruar? Erat autem **Cæstius** nullius quidem ingenij, **Ciceroni** etiā infestus, quod illi non impune cessit: nam cum **M. Tullius** filius **Ciceronis** Asiā obtineret, homo qui nihil ex paterno ingenio habuit præter urbanitatem, cœnabat apud eum **Cæstius**. **M. Tullio** & natura memoriā dēpserat, & ebrietas, si quid ex ea superat, subducebat, subinde interrogabat, quis ille uocaretur qui in imo recumberet: & cum sæpe subiectum nomen **Cæstij** excidisset, nouissime seruus ut aliqua nota memoriā eius faceret certiores, interroganti domino quis ille esset qui in imo recumberet, ait: Hic est **Cæstius**, qui patrem tuum negabat literas scisse: asserri protinus flagra iussit, & **Ciceroni** ut oportuit de corio **Cæstij** satisfecit. Erat autem etiam ibi pietas. Non exigeret **Scordalus Hybriæ** disertissimi uiri filio male apud se causam agenti.

& cum in quadam postulatione **Hybriæ** partibus stultorum locum ad literam omnibus agnoscentibus diceret. Age, inquit, non putas me scripta didicisse patris mei, quousq; tandem abutere **Catilinā** patiētia nostra? **GARGONIVS** amabilissimus in hac suasiōis dixit duas res, quibus stultiores ne ipse quidem unquam dixerat: unam in principio, nam cum cœpisset scholasticorum frequentissimo iam more à iureiurando, & dixisset multa: ita quāprimū tantum timeat, quantū potest, ita ut totus uiuat **Cicero** aut totus moriatur, ut ego quæ hodie pro **Ciceronis** ingenio dixero nulla pactione delebo. Alteram rem dixit cum exempla referret eorum qui fortiter perierāt: **luba** & **Petreius**, mutuis uulneribus concurrerunt & mortes foenerauerunt.

BEATI RHENANI SELESTADIENSIS, IN LVDVM
L. ANNAEI SENECAE DE MORTE CLAVDII
CAESARIS, SCHOLIA.

Vid actum sit.) Claudius Cae-
sar Drusi Germanici filius,
qui Caio proxime successit, ta-
lem egit principem, ut nesci-
as frustior ne fuerit, an crudelior. Hunc

Annæus Seneca hoc
libello, quem ludum
de morte Claudij Cae-
saris inscripsit, mire-
taxat & suis (quod a-
iunt) coloribus gra-
phice depingit. In cau-
sa autem nonnihil fu-
isse crediderim, quur
sic Claudium insecta-
retur, quod sub eo e-
xulauit. Cuius rei ip-
se meminit in lib. De
breuitate uitæ ad Pau-
linū his uerbis de Cæ-
sare blandiuscule lo-
quens. Nec enim sic
me deiecit, ut nollet
erigere, imò ne deie-
cit quidem, sed impul-
sum à fortuna, & ca-
dentē sustinuit, & in
præceps euntem, leni-
ter diuinæ manus u-
sus moderatione de-
posuit. Hactenus Se-

L. ANNAEI SENECAE
ἐκ τῆς τοῦ Λουκίου τῆς
μορτὸς τοῦ Κλαυδίου
Καίσαρος.

Vid actū sit in cælo
ante diem tertium Ei-
dus Octobris, Asi-
nio Marcello, Aci-
lio Auiola, Coss. Anno nouo, ini-
tio seculi felicissimi, uolo memo-
riæ tradere. Nihil offensæ uel gra-
tiæ dabitur. Hæc ita uera si quis
quæserit unde sciam. Primum, si
noluerō, nō respondebō. Quis co-
actus est? Ego scio me liberum
factum, ex quo suum, diē obijt il-
le, qui uerū prouerbium fecerat,
Aut regem, aut fatuū nasci oport-
tere. Si libuerit respondere, di-
cam quod mihi in buccā uenerit.

Quis

speciosissimo semper habuit: non affari, ni-
si rarissime: nō monere, nisi acerbo & bre-
ui scripto, aut per internūcios solita. So-
ror Liuilla quum audisset quandoq; im-
peraturum, tam iniquam, tam indignā
sortē populi Romani palam & clarē de-
testata est, ut scribit Tranquillus. Hoc
autē prouerbio, Aut regem, aut fatuum
nasci oportet, antiqui regum uerēcordiam
taxabant. Nam quemadmodum in fatu-
is, risu, quæcunq; fecerint, excipimus, sic
regū quoq; facta nemo non probat. Pro-
inde uerissimum est facultatibus licen-
tiæ & adsentationibus ali principū ui-
tia, quod de Antonio Velleius Patercu-
lus scriptū reliquit. Caterū nisi stulti fuif-
sent olim reges, nō essent tot libri illorū
fatuūtatibus referti, hoc est, factis, non tã
stultis sæpenumero q̃ sceleratis, ac im-

cam scriptum est, qua
utebantur antiqui in
his, quæ i extensum
habent, id quod in ue-
tustis inscriptionibus
etiamnum uisitur. Fe-
licissimi.) Ob Claudi-
um sublatum. Ego
scio me liberum fa-
ctum.) Innuit tyrann-
nidem Claudij, uel o-
ptimis optimā, cum
loqui tum agere pro-
hibentis. Aut regem
aut fatuum.) Hic stul-
ticiam Claudij notat,
neq; id falso. Nam ma-
ter Antonia porten-
tum eum hominis di-
ctabat, nec absolu-
tum à natura, sed tan-
tum inchoatum, ac si
quem socordia argue-
ret, stultiores aiebat
filio suo Claudio. A-
uia Augusta pro de-

neca. Ceterum cum Agrippina Claudio
nupsisset, ne malis tantum facinoribus
innotesceret, ueniam exilij pro Annæo
Seneca simul præturam impetrat, letum
in publicum rata ob claritudinem studio-
rum eius, utq; Domitij pueritia tali magi-
stro adolesceret, & consilijs eiusdem ad
spem dominationis uteretur, quia Sene-
ca fidus in Agrippinam memoria benefi-
cij, & insensus Claudio dolore iniuriæ
credebatur. Hæc Tacitus. In cælo.) Ri-
dicule cœpit, pollicens se traditurū, quæ
in cælo ante diem tertium Eidus Octo-
bris acta sunt, quasi illic sint Calendæ. Sic
Homerus subinde describit, quid interea
dij fecerint in cælo. Locus est ex imitatio-
ne: nam ita exordimur annales. Ante diē
tertium.) Excessit enim Claudius tertium
ante eidus Octobris, Asinio Marcello,

pijs cedibus & bellis; quibus in hoc mundo nihil stultius. Qui huius puerbii explicatione interpretacione legere cupit, Erasmi Roterodami, quæ equidē ut præceptorē & ueneror & suspicio, Chilia des adeat. Illic em̄ p/ter eruditionem, quæ huic nusquam deest, etiam ad uitā rectius instituendā, saluberrimam inueniet cohortationem. Quis unq̄ ab historico.) Sallissime taxat uanitatem historicorum, qui scribunt quicquid uolūt, nullo fideiussore. Autorē producere.) Autor est, non solum is, cuius suasu & auctoritate fit aliquid, uerū is, unde rumor est ortus. Produci autē testes dicuntur. Quærite ab eo, qui Drusillam.) Caius Cæsar (ut refert Suetoni⁹) Drusillam sororem uitias se uirginem creditus est, quā mox Lucio Cæsio Longino consulari collocatam abduxit, & in modū iustæ uxoris propalam habuit. Eadē defuncta iustitiū indixit, in quo risisse, lauuisse, coenasse, cum parentibus, aut cōiuge, liberis uē capitale fuit, cuius amorem quāti faceret, uel hac re docuit, q̄ post mortem eius repente noctuq̄ ab urbe profugiens, transcurſa Cāpania, Syracusas petijt. Rursusq̄ inde propere redijt barba capilloq̄ promisso. Nec unq̄ postea, quātiscunq̄ de rebus, ne pro concione quidē populi, aut apud milites, nisi per nomen Drusillæ deserauit. Seneca quoq̄ noster in libro De breuitate uitæ, Suetonio astipulatur, affirmans Caium post mortem Drusillæ, furiosa inconstantia modo barbam capillumq̄ submittentem, modo Italiæ ac Siciliæ oras errabundum permettentem, nunquam satis certum fuisse, utrum lugeri uellet, an coli sororem. Eodem enim tempore, quo templa illi constituebat & puluinaria, eos qui parum mœsti fuerant, crudelissima afflicie

bat animaduersione. Hanc igitur Drusillam, quidam cum esset uia Appiæ curator, in qua sepeliebatur Romani, ut gratificaretur Caio, cœlum adeuntem se uidisse in senatu iureiurando affirmauit,

quod cum illi nemo crederet, sed rideret, potius, sancte promisit, se nihil amplius de hominem quidē in medio foro occisum uidisset, deinceps indicaturū. Non passibus æquis.) Particula est carminis Vergiliani in Æneide. Respexit autē ad id, quod Tranquillus de eo refert, his uerbis. Cæterum ingredientem destituebant poplites minus firmi.

Velit, nolit.) *Eigawa* nōs dixit.

Appiæ uia.) Hæc sic nominata fuit ab Appio, qui eam munuit, ut autor est Liuius in nono primæ

Decadis. Estq̄ præcipua uiarum, ducens Brundisium, in qua erant conditoria sepulchraq̄ Romanorum. Diuum Augustum.) De quo sic inquit Suetonius. Neq̄ defuit uir prætorius, qui se effigiem cremati euntem in cœlum uidisse iuraret.

Soli narrabit.) Notat morem eorum, qui huiusmodi portenta spargunt in uulgus. Primum unicuique iam narrant, uelut arcanum, quod sileri uelint, deinde fama serpit, alio alijs per manus tradēte. Conceptis uerbis.) Cōceptis uerbis proprie iuramus, cum (ut Latine dicam & eleganter) alio præeunte, ac iusiurandum dictante, aliquid expressis ad certam formulam uerbis, promittimus. Plautus in Bacchidibus, Ego iusiurandum conceptis uerbis dedi, daturū id me hodie mulieri ante uesperam, nunc pater ne peierem cura. Etiam si in medio foro.) Taxat obiter urbem Romanā, in qua tanta erat impunitas malis, ut homines sæpenumero in medio foro occiderentur. Id quod passim fiebat Romæ sub Alexandro, frequen-

freq̄uentissimo foro, in meridie. Iam Phœbus.) Chronographia est. Et tacite notat poetas quosdam, qui huiusmodi descriptionibus explent uolumina. Quos taxauit & Horatius in arte poetica, Cū lucus & ara Dianę. Et

properatis aquę per amœnos ambitus agros, Aut flumē Rhenum, aut pluuius describitur arcus. Augebat Cynthia regnū.) al. lignum legitur: tu lege lychnum. eleganter uocat lychnum lunę, quod alieno lumine egeat, nempe solis. Gratos carpebat honores.) id est, fœtus. Sic Horatius, ruris honores uocat, quicquid frugum terra producit. Puto magis intelligi.) Poetas notat nimis anxie tempus describētes, & id multis carminibus, cum interim quatuor quā maximum uerbis, & quidem expressius dici posset.

Facilius inter philosophos.) Festiue dictum in horologiorū discrepantiā. Simulq̄ philosophorum perpetuum illud dissidium latenter taxat. Nam cui non notum est, quā inter se philosophi omnes *ex Aristotele* dissideant? Plato si,

quidem (ut in hanc digressiunculam expatiemur) unū deū unigenitū ex seipso natū censuit, Anaximāder cœlestia sydera, deos esse, Thales animā mūdi, deū putat, Aristot. formā separatā, spherę quidē uniuersū innitentē, Democritus mentem ignitam, mundi animā, Epicurus specie humana deos esse, Pythagoras, monada, Stoici deū ignē esse, nec non spiritū, qui mundū uniuersum penetret. Deniq̄

Euemerus Tegeates, & Theodorus Cyrenēsis, nullos esse deos. Quidcū de principijs rerū disputant, non ne diuersissima sentire uidentur; Anaximenes Milesius aerem esse rerum principium, astruxit.

Thales aquā, Anaxagoras Claxomenius particulas similes, Heraclitus ignē. Archelaus Atheniensis, aeris infiniti raritatē ac densitatē, Empedocles amicitia & litem, Pythagoras numeros & horū cōmēsiōnes, Plato deum, materiam, & ideam, Zenon deū & materiam, & quatuor elementa, Aristoteles, entelechiam, materiam, & priuationē, elementa quatuor, & quintum quoddam corpus. An uerō de mundo inter illos cōuenire putas? Nullibi magis dissident. Nam Plato deum ad sui exemplum ait, mundū affinxisse, Aristoteles sempiternum esse uult, Epicurus planē interiturū, Xenophanes sempiternum, corruptionis expertum, Pythagoras & Stoici genitum a deo, sed ex sua quidē naturā nequaquā interitus immunem. Plato quoq̄ animantem esse mundum asseruerat, seq̄ ex tabe-

al. currit

medio foro hominem uidisset occisum. Ab hoc ego quęcūq̄ audiui, certa, claraq̄ assero, ita illum saluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore uia cōtra-xerat ortum.

Lucis, & obscuri crescebant tempora somni.

Iamq̄ suū uictrix augebat Cynthia regnum,

Et deformis hyems gratos carpebat honores

Diuitis autumnū, uisq̄ senescere Baccho

Carpebat raras serus uindemtor uuas.

Puto magis intelligi si dixero, mēsis erat October, dies III. Idus Octobris. Horā nō possum tibi certam dicere: facilius inter philosophos, quā inter horologia conueniet. Tamen inter sextā & septimam erat. Nimis rustice acquiescunt oneri poetę, non contenti ortus & occasus describere, ut etiā medium diem inquietent. Tu sic transibis horam tam bonam?

Iam medium + cursu Phœbus diuiserat orbem.

Et pro-

scentibus alere, Democritus, Aristoteles, et Epicurus id cōstanter negant. Adde quod Thales unū mundum esse censuit, Democritus & Epicurus innumera-biles, ac horū discipulus Metrodorus, absurdū esse dixit, in agris unicā nasci spicā, unūq̄ in infinito mundū, innumeros autē esse quod innumera-biles eorum sint cause, Seleucus infinitū mundū, Empedocles mundū quidē unum, sed uniuersū tantum

tantum exiguum esse particulam. Quid de anima, non ne pugnantia statuisse uidentur. Pythagoras animam definiit, numerum seipsum scientem, Aristoteles entelechiam primam corporis; Dicearchus

quatuor elementorum harmoniam, Thales naturam irrequietam, se se mouentem, Asclepiades medicus, sensum coexercitationem, Plato substantiam intellectui praeditam, Stoici spiritum feruidum, Anaxagoras aeri similem, Democritus ignitum quiddam, Epicurus elementalem temperaturam. Neque uero secius de animae principatu, quae uide licet in parte sit, longe lateque dissidet. Herophilus enim in uentriculo cerebri sedem animae ponit, Plato et Democritus in toto capite, Erasistratus circa membranam cerebri, quam Epicranidem

uocat, Strato in superciliorum interstitio, Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes in arteriaco cordis uentriculo, Stoici in toto corde uel spiritu, quia circa cor uersatur. Nonnulli in ceruice cordis, quidam in precordiis, Empedocles in sanguinis concretionem. Ad haec non ne de sole & luna inter se ridicule per modum euariant; Anaxagoras, Democritus & Metrodorus solē esse aiunt globum ferri candentem, uel saxum ignitum, Philolaus solem uetri modo pellucens, ab igne coelesti splendorem accipere, Xenophanes nubem flagrantem. Lunam uero Heraclitus terram dixit nebula ob uolutam, Stoici temperamentum ex igne aereque, Pythagoras ignitum lunae corpus, Xenophanes esse nubem constipatam, Democritus conglobationem ignitam. Sic de magnitudine horum discordes sunt. Anaxagoras enim solem putat Peloponneso maiorem. Heraclitus latitudine pedali, Anaximander terrae aequalē,

circulum uero quo dehitur, septies & uicies terra maiorem. Lunam similiter terra maiorem Stoici censent, Parmenides soli aequalem esse contendit. Sed quid haec uerbolius persequimur, cum bona pars

Et propior nocti fessus quatiebat habenas,

Obliquo flexam deducens trami-
tel lucem.

Claudius animam agere coepit, nec inuenire exitum poterat, Tum Mercurius, qui semper ingenio eius delectatus esset, unam de tribus Parcibus educit, & ait, Quid facmina crudelissima hominem miserum torqueri pateris? nunquam meritum, ut tamdiu cruciaretur. Annus sexagesimus & quartus est, ex quo cum anima luctatur. Quid huic respondit, inuides? Patere Mathematicos aliquando uerum dicere, qui illum postquam princeps factus est, omnibus an-

librorum utriusque linguarum, id genus opinionum sit referta, & quidam luculenti scriptores de his ex professo tractarint. Satis superque sit, e tanta copia nos uno atque item altero argumento breuiter indicasse, quod nihil inter ueteres philosophos uisum conueniat. In quorum locum superioribus seculis, Scotus, Thomas, Aegidius Romanus, alij (si dijs placet) successerunt, inter quos non minus quam antiquos illos discrepat, ut uel hac re priscos Academicos, Stoicos, Peripateticosque, maxime referre uideatur. Proinde ne utiquam absurdum erit, si iocum Senecae uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia conuenire, quam inter philosophos. Nimis rustice.) Exactam poetarum curam, etiam in minimo temporis articulo describendo, ridet. Animam agere.) Agere animam, est nitari ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uentis crepitum solebat adere. Nam anima pro uento quoque ponitur. Agebat igitur animam, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum. Qui semper ingenio.) Propter cognitiones causarum, quibus exprimebat populum. Est enim Mercurius (de tribus Parcibus.) Parcibus, non est in ueteri codice, sed lacuna uacua, fortassis Graece scriptum fuit *μοιρα*. Nunquam meritum.) Locus est ex ambiguo: nam utrumque potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum praesentaneo, subitoque exitio. Cum anima luctatur.) Rursum alludit ad crepitum, Patere mathematicos.) Forte, patiar, nam

dum erit, si iocum Senecae uerterimus, ut dicamus, Facilius inter horologia conuenire, quam inter philosophos. Nimis rustice.) Exactam poetarum curam, etiam in minimo temporis articulo describendo, ridet. Animam agere.) Agere animam, est nitari ad mortem. Tacite uero ridet Claudium, qui crebro uentis crepitum solebat adere. Nam anima pro uento quoque ponitur. Agebat igitur animam, uerum ea non potuit erumpere, quod aliquoties accidit, conanti uentris exprimere flatum. Qui semper ingenio.) Propter cognitiones causarum, quibus exprimebat populum. Est enim Mercurius (de tribus Parcibus.) Parcibus, non est in ueteri codice, sed lacuna uacua, fortassis Graece scriptum fuit *μοιρα*. Nunquam meritum.) Locus est ex ambiguo: nam utrumque potest intelligi, indignum longo cruciatu, & dignum praesentaneo, subitoque exitio. Cum anima luctatur.) Rursum alludit ad crepitum, Patere mathematicos.) Forte, patiar, nam

ham sunt uerba Parcae. Verba sunt Clothus. Notat Genethliacos, qui mēdacissimi, mēdaciorū prēsidē Mercuriū colunt, quē ne offendant, rarius uera dicunt. De Mathematicis non minus scite quā uerē Tacitus in decimose-
 primo, Genus homi-
 nū, inquit, potētibus
 infidū, sperātibus fal-
 lax, quod in ciuitate
 nostra, & uetabitur
 semper, & retinebi-
 tur. Eodem autore de
 Mathematicis Italia
 pellēdis sub Claudio
 factū senatusconsultū
 atrox & irritū. Omni-
 bus annis) in quibus-
 dā codicibus hec duō
 uerba nō legūtur. Ef-
 ferūt.) Efferimus mor-
 tuos, quod Grēcis di-
 citur *exphēdō*. Horam
 eius nemo nouit.) Si
 expectas ut Māthe-
 maticus tibi quicquā
 predicat, opus est ut il-
 li geniturā tuā edisse-
 ras, quod ab Augusto
 factū refert Tranquil-
 lus, cum in Apollo-
 niā secessu, Theoge-
 nis Mathematici per-
 gulam comite Agrip-
 pa conscendisset. Na-
 tum putauit.) Indicat
 Claudij obscuritatē,
 quē nemo senserit nas-
 centē. Tullius se quos-
 dam reges natos nescisse dixit, pro eo
 quod est prorsus ignorare. Dede neci.)
 Carmen Vergilij ex quarto Georgicō,
 de apibus. Dū hos pauculos.) Multis e-
 nim iam ius ciuitatis donauerat. Ciuita-
 te donaret.) Donare ciuitate, est ius ciui-
 tatis tradere, & planē facere ciuem. Hoc
 etiam Romanam ciuitatem dare Sueto-
 nius dixit, sic de Galba imperatore scri-
 bens, ciuitatem Romanam raro dedit.
 Constituerat enim.) Indicat indulgen-
 tiam Claudij, qua etiam externos mini-
 meq; merentes honoribus afficiebat. Nā
 ut scribit Tacitus, A. Vitellio, L. Vipsa-

nis, omnibus mensibus efferūt. Et
 tamen nō est mirum si errāt, & ho-
 ram eius nemo nouit. Nemo enim
 illū unquam natū putauit. Tum il-
 le, Fac quod faciendū est. Dede ne-
 ci, melior uacua sine regnet in aula.
 Sed Clotho, Ego mehercle, inquit
 pusillum temporis adijcere illi uole-
 bam, dum hos pauculos qui super
 sunt, ciuitate donaret. Cōstituerat
 enim omnes Grēcos, Gallos, His-
 panos, Britannos, Sauromatas, &
 si qui ultra glaciale Boream inco-
 lunt Barbari, togatos uidere. Sed
 quoniam placet aliquos peregrin-
 os in semen relinqui, & tu ita iu-
 bes fieri, fiat. Aperit tum capsulā,
 & treis fusos pfert. Vnus erat Au-
 gurini, alter Badē, tertius Claudij.
 Hos, inqt, treis uno anno exiguis
 interuallis temporum diuisos mo-
 ri iubebo: nec illum incomitatum
 dimittam. Nō oportet enim eum,
 qui modo se tot milia hominū se-
 quentia uidebat, tot præcedentia,
 tot circumfusa, subito solum desti-
 tui.

no consulibus, cum de supplendo senatu
 agitarētur, primoresq; Galliæ, quæ Co-
 mata appellatur, fœdera & ciuitatē Ro-
 manam pridem assequuti, ius adipiscēdo
 rū in urbe honorū expeterēt, & id sena-
 tui nō placeret, Clau-
 dius contra differuit,
 maiores suos origine
 Sabina simul in ciui-
 tatē Romanam, & in
 familias patritiorum
 adscitos, hortari ut
 paribus cōsilijs Rem
 publicā capeffat, trās-
 ferendo Romā, quod
 usquā egregiū esset.
 Orationē itaq; princi-
 pis sequuto patrū cō-
 sulto, primi Edui se-
 natorū in urbe ius ad-
 epti sunt. Præterea
 (ceu refert Trāquil-
 lus) ornamenta cōsu-
 laria etiā procurato-
 ribus ducenarijs in-
 dultit, Senatoriam di-
 gnitatem recusanti-
 bus, equestrē quoq;
 ademit. Latū clauum
 (quamuis initio affir-
 masset, nō lecturū se
 senatorem, nisi ciuis
 Romani abnepotē)
 etiā libertini filio tra-
 didit. Triūphalia or-
 namenta Syllano fi-
 liæ suę sponso nondū
 puberi dedit. Aulum
 insuper Plautiū, qui
 suam uirtutē certis experimentis in ex-
 peditione Britannica probarat, Impera-
 toriæ maiestatis oblitus, ouantem sequu-
 tus est, & capitolium cōscendenti, laurū la-
 tus texit. In semen relinqui.) Belle dictū,
 à segetibus aut leguminibus sumpta me-
 taphora. Sauromatas) Nouē hæc uerba
 non sunt in ueteri lectione aliquis doctus
 adexplendam fortassis lacunam adiecit.
 Qui modo se tot.) Videtur alludere ad
 triumphum Claudij, quo ob receptam
 Britanniam apparatu maximo trium-
 phauit, ad cuius spectaculum, ut testatur
 Suetonius, commeare in urbem, non so-
 lum

al. subtegmina
uellerere

lum praesidiis pro/
uinciarum permisit, ue-
rumetiam exulibus qui
busdam. His.) Augu-
rino & Bada. Abru-
pit.) Mortem Claudii
significat. Regalia te-
pora.) Rursum alludit
ad prouerbiū, Aut re-
gē, aut fatuum nasci
oportet. Regis enim
nomen apud Roma-
nos, ut tyrannicum &
& barbarū, inuisum
habebatur. Et Lache-
sis.) Poeticē natiuita-
tē Neronis describit.
Sed o uanū augurem,
Putabas optime Sene-
ca, morte Claudii li-
bertatē obuenisse Ro-
manis. At quādo Ro-
mae fauor unq̄ tyran-
nis fuit, q̄ sub Nero-
ne, de quo tu tamē ad
eo preclara, sed planē
falso Apolline uatici-
naris. Id quod tandē
ipse expertus es, dum
ad necem te cōpulit.
Descendunt flamina)
aliter distendunt, pro-
de ducūt, ut Parcas in-
telligas. Vincunt Ti-
thōi.) Tithōi & Nesto-
ris longeuitas uel uul-
go nota est. Intētas cā-
tu.) Pro cātui passim
id apud poetas obui-
um. Mihi similis.) A-
pollinē enim ut citha-
roedum pingūt. Talis
in theatro saepe uisus
est Nero, Qui etiā sta-
tuas suas citharœdi-
co cultu posuit. Nec
cantu.) Neronem in
primis musicæ studio
sum fuisse, nec quic-
quā eorum omisisse,
quē generis eius arti-
fices & phonasci, uel
cōseruandę uocis cau-
sa, uel augendę factita-

al. intentus

tui. Contētus erit his interim con-
uictoribus.

Hæc ait, & turpi conuoluens sta-
mina fuso,

Abrupit stolidæ regalia tempo-
ra uitæ,

At Lachesis redimita comas, or-
nata capillos,

Pieria crinem lauro frontemq̄
coronans.

Candida de niueo + subtegmine
uellerera sumit,

Felici moderata manu, quę du-
cta colorem

Assumpfere nouū, mirantur pen-
sa sorores.

Mutat uilis p̄cioso lana metallo.
Aurea formoso descendunt secu-
la filo.

Nec modus est illis, felicia uellerera
ducunt,

Et gaudent implere manus, sunt
dulcia pensa.

Sponte sua festinat opus, nulloq̄ labore,
Mollia contorto descendunt stamina fuso.

Vincunt Tithoni, uincunt & Nestoris annos.
Phœbus adest, cantuq̄ iuuat, gaudetq̄ futuris:

Et latus nunc plectra mouet, nunc pensa ministrat.
Detinet + intentas cantu, fallitq̄ laborem.

Dumq̄ nimis citharam, fraterna q̄ carmina laudant,
Plus solito neuere manus, humana q̄ fata.

Laudatum transcendit opus: ne demite Parcæ,
Phebus ait, uincat mortalis tempora uitæ,

Ille mihi similis uultu, similisq̄ decore,
Nec cantu, nec uoce minor, felicia lassis

Secula præstabit, legumq̄ silentia rumpet.
Qualis discutiens fugientia lucifer astra:

Aut qualis surgit redeuntibus hesperus astris:
Qualis cum primum tenebris aurora solutis

Induxit rubicunda diem, sol aspicit orbem
Lucidus, & primos à carcere concitat axes,

Talis Cæsar adest, talem iam Roma Neronem
Aspiciet, flagrat nitidus fulgore remisso

Vultus & affuso ceruix formosa capillo.

bāt, testis est Trāquill-
lus. Apollinem enim
equiparare cātū, Solē
aurigādo uideri uole-
bat. Felicia lapsis.) Re-
posuimus lassis ex ue-
teri scriptura. Intelli-
git aut lassis incōmo-
dis & calamitatibus
tēporū Claudianorū.
Legumq̄ silētia.) Ele-
gāter oppressas leges,
silētia legū uocat lux-
ta illud, Silēt leges in-
ter arma. A carcere.)
Sumpta est à certami-
nibus equorum meta-
phora, in quibus repa-
gulū illud, unde fit ini-
tiū cursus, carcer dici-
tur, quē admodū meta
ubi sistitur. Hinc à car-
cere, siue à carceribus
pro eo q̄ est, ab initio
proverbiali figura ia-
ctatū. Carcerē in hac
significātiā græci βαλ-
λίστα.

Hæc

et appellant. Plena manu.) Hoc est, largiter & copiose. Prouerbiū est, q̄ utitur Cicerō ad Atticū, libro secūdo. At hercle alter familiaris tuus Horatius q̄ plena manu, q̄ ornate nostras laudes in astra sustulit. Affuso quidam legūt effuso: sed affuso nō displicet pro circumfuso nā ceruici capillus affunditur. Desijt uiuere uideri.) Sic scriptum est in exēplari ueteri. Significat autē eū fuisse non hominē, sed somnium hominis: Nā sequitur paulo post, uisus est quasi homo. Comēdos audit.) Qui per simulationē fuerant inducti, uelut desideratē oblectaturi. Autor Suetonius. Illa parte.) Fœditatē assidue pedentis innuit: id uel ex hoc intelligas, quod editū meditatus est, quo ueniam daret in conuiuiū flatum, crepitumq̄ uentris emittēdi. Post boletū.) Quē Agrippina medicatū uenenoq̄ infectū auīdissimō ciborū talitū obtulerat. Hinc boletus, Nero, quasi deorum cibū, Græco pro uerbio collaudare solebat. Quāquā hec nouem uerba in codice Vuisenburgenſi non sunt. Nemo felicitatis suæ.) Epiphonema est. Bonę stature.) Auroras enim dignitas quę formę nō defuit, uel stāti, uel sedētī, ac præcipue quiescenti: nā & proluxo nec exi-

Hæc Apollo. At Lachesis quæ & ipsa homini formosissimo faueret, fecit illud plena manu, & Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes *χαίροντας, ἐνφημούντας ἐκπέμπειν δόμων*. Et ille quidē animā ebullijt, & eo desijt uiuere uideri. Expirauit autē dū comēdos audit, ut scias me nō sine causa eos time-re. Vltima uox eius hæc inter homines audita est, cū maiore sonitū emisisset illa parte, qua facilius loquebatur. Væ me, puto, cōcaciui me. Quid aut fecerit, nescio, omnia certe cōcacauit: nec post boletū oppiparē medicamentis cōditū, plus cibi sumpsit. Quæ postea in terris + sunt acta, superuacuum est referre. Scitis em̄ optime, nec periculū est, ne excidant, q̄ memoriarū publicū gaudiū + impressit. Nemo felicitatis suę obliuiscit̄. In cœlo q̄ acta sint, audite: fides peries autore erit. Nūciatur Ioui uenisse quendā bonæ stature, bene canū, nescio qd illū minari: assidue em̄ caput mouere, pedē dextrū trahere, quæsisse se cuius nationis esset, respōdisse illū nescio quid perturbato sono, & uoce cōfusa, nō intelligere se linguā eius, nec Græcum esse, nec Romanū, nec ullius gentis notā. Tū Iupiter Hercule quia totū orbē terrarū pererrauerat, & nosse uidebatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum esset. Tū Hercules, primo aspectu sane perturbatus est, ut qui etiā nō omnia mōstra timuerit, ut uidit noui generis faciē, insolitū incessum, uocē nullius terrestris animalis, sed (qualis esse marinis beluis solet) raucā & implicatā, putauit sibi tertium decimum laborem uenisse. Diligentius aut intuenti, uisus est quasi homo. Accessit itaq̄, & quod facillimū fuit, Græculo ait, *Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν*

li corpore erat, ut refert Trāquillus. Bene canū) huic enim specie canicieq̄ pulchra. Caput mouere.) Habuit enim Claudius caput cū semper, tum in quātulocunq̄ actu, uel maxime tremulū. Pedē dextrū.) Nā ingredientē destituebāt poplites minus firmi, quod supra retulimus. Tertiū decimū laborē.) Duodecim labores Herculis à nullo poeta: nō sunt celebrati. De his & Vergiliij titulo carmē extat. Græculo.) Nā nō medicocri cura Claudius Græca studia sequutus est. Ac sepe in senatu legatis ppetua oratiōe respōdit. Multū uerō pro tribunali etiā heroicis locutus est uersibus, ut scribit Suetonius. Ait.) *Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθεν τοῖς ἥσους, ἡδὲ τοῖς κακῆς*. Hoc est, Qui nā es, unde uenis, tibi quæ patria atq̄ parētes? Hoc carmen ex primo Odyssæ, in hunc locum substituiimus. Verba sunt Telemachi. Minervā alloquētis quæ illi Mētæ Taphiorū regis specie tū apparuerat. Philologos) Erant philologi, qui multiplici uariāq̄ scientia,

al. sine

al. impresserunt.

entia censebatur, qualis fuit primū Eras-
tosthenes, qui primus hoc cognomentū
sibi uendicauit. Deinde Ateius Romae tē-
pore Salustij, quē admodum refert Tran-
quillus de claris Grammaticis. Hic de

Græcis dicit, tanquā
loquacibus, aut uer-
borum phaleras se-
stantibus. Historijs
suis.) Scripsit enim &
Græcas historias Thy-
renicō xx. Carchedo-
nicon octo. Homerī-
co uersu.) Σκηπτὸν ἄρχο-
ν βασιλεὺς, ὥτε Ζεὺς καί-
διος ἑδωκεν, id est, Sce-
ptra ferēs rex sum, re-
rum à Ioue tradita cu-
ra est. Carmen hoc ex
primo Iliad. Homerī
coniecturā sequuti, re-
stituimus. Erat autē
sequēs.) Ἀλλ' ὅ γε φέρεται
ῥοδῶν, ἐπεί πλεονέσσιν
ἀνάσσει. Quod multis
praestit, uult hic praestā-
tior esse. Ex eodē Ho-
meri lib. Carmē autē
hoc à superiori terti-
um est. Ridet stultitiā
eorū, qui quod reges
sint, ac multis impe-

rent, sese meliores putant. Nisi quis hos
duos ex Odysseae secūdo uersiculos ma-
lit. Σκηπτὸν ἄρχον βασιλεὺς οὐ γὰρ φέρεται
ἀνέσσει. id est. Sceptra gerēs rex sum nō mē-
te decentia noscens. Ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς τ' ἔσθι,
καὶ αἰσουλὰ ῥέζοι, id est, Immitis fuerit, sem-
per simul impia tractet. Et imposuerat
Herculi minimo discrimine fibulā.) Im-
posuerat Herculi fibulam hoc est compe-
scuerat Herculem de patria sciscitantem.
Metaphora est duriuscula à cōstrictione
membrī uirilis sumpta qua arrectio pro-
hibetur. Id fibula obuinciente fiebat. Er-
rat autē Citharœdis & comœdis huius
fibulae usus familiarissimus, uocis nimi-
rum gratia ad cohibendam uenerem rau-
cedinis & offuscationis matrē. Eam rem
multis epigramatibus festiuissimus poe-
ta Martialis docet cuius & hoc est.

Menophili Penē tā grandis fibula uestit,
Vt sit Comœdis omnib; una satis (uno,
Hunc ego crediderā, nā saepe lauamur in

Sollicitū uoci parcere Flaccē suae. (stra-
Dum ludit media populo spectāte pule-
Delapsa est misero fibula, uerpus erat.
Hinc sumptē sunt ille Septimij Tertullia-
ni locutiones, carnis fibulā imponere in li-

πρὸς τοὶ φιλόλοις, ἡ δὲ τοκῆς: Vbi hec,
Claudius, gaudet esse illic philo-
logos homines, sperat futurū ali-
quem historijs suis locum. Itaq; &
& ipse Homericō uersu Cēsare se
esse significans ait,

Ἰλιόθεν με φέρωρ ἀνέμῳ κινέουσι
πίλασσαν

Erat autem sequens uersus uerior,
æque Homericus,

ἦν δ' αὖτ' ἐγὼν πρὸς ἡμῶν ἔπρεσθον ὥλεσα
δ' αὖτ' αὖτ'

Et imposuerat Herculi minimo di-
scrimine fibulā, nisi fuisset illic Fe-
bris, quæ fano suo relicto, sola cum
illo uenerat: ceteros omnes deos
Romae reliquerat. Iste, inquit, me-
ra mendacia narrat. Ego tibi dico,
quæ cum + ipso tot annos uixi,
Lugduni natus est. Marci muni-
cipem

bro de Monogamia,
cuius contrarium, la-
xare fibulam delictis,
inde corona militis
decenter & uerecun-
dē exprimentis quod
autor obscœni carmi-
nis impudētius dixit,
Ne ue imponite fibu-
lam Priapo.

Ceu docuimus in An-
notationibus nostris
in Tertullianum lo-
cis modo citatis. Quo-
niam uerō uolumen
manuscriptis aperte
fabros cōtinebat nō
fibulam, putauī legē-
dum aliquando ἀβρός
ppter mollitiē Clau-
dij, ut esset, Imposue-
rat Herculi, hoc est
deceperat Hercule, si
miliior Græco quā
Romano.

Febris.) Plinius in
dicat Romae febris de

lubrū in palatio publico fuisse. Porro sub
significat infantiā Claudij, qua per omnē
uitā laborauerat. Ceteros omnes.) Ta-
cite notat impietate & ἀδύναμις Cæsaris,
q̄ nemo deorum comitatus sit, præter Fe-
brim, & hāc infestā. Lugdunū.) Claudius
natus est Iulio Antonio, Fabio Africano
Coss. calend. Augusti, Lugdunū eo ipso
die, quo primū ara ibi Augusto dedicata
est, autor Trāquillus. Marci Mun.) p Mar-
ci Legendū credo Munatij. L. em Munat-
tius Plācus, Lugdunū Coloniā deduxit,
& Rauricā, ex qua Basilæa deriuata est
urbs amœnissima, nec non optimis iuxta
ciuib; ornata. Ei Munatio nuperrime
huiusmodi memoria posita est hic in foro
nō pcul à Curia, me autore. L. Munatio
Plāco, ciui Romano, uiro cōsulari & præ-
torio, oratoriq; ac M. Cicerō discipulo;
qui post deuictos Rhetos e de Saturni de-
manubijs extructa, nō modo Lugdunū;
sed & Rauricā coloniā deduxit, quæ Au-
gusta

gusta fuit appellata, ab Octavio Augusto rerum potestate, S.P.R. Basilienis tametsi Alemanorum transducti coloni, subactis Rauracis Romanisque depulsis, amore tamen uirtutis quae etiam in hoste ueneratione meretur, ue-

rustissimo tractus huius illustratori, culpa temporum prorsus abolita memoria de postliminio renouarunt. Anno M.D.XXVIII. Municipales sunt, qui in ciuitate Romanam recepti, muneribus capeffendis apti sunt. locatur itaque in Claudio, perinde ac si Munatio honores consulares debeat, non parati Druso. Si Marci legas, Ancum Martium intelligas, quartum Romanorum regem. Meminit & T. Liuius Marci Cornelii, quem scribit in x. tertiae decadis, prorogato imperio Galliam provinciam obtinuisse. Vienna.) Vrbis est Galliae. Germanus. uerus: Quod enim natuum est, germanum etiam dicere solemus. Sic Plauto germana illuuius dicta Germanum etiam ap-

pellamus quod cognatum est. Sic inuidetiam & detractio germana uitia dicimus. Est & Germanus ex Germania aliquis: unde hic amphibologia, quam iocantes affectare solent. Itaque quod Gallum.) Quomodo Galli urbem Romam ceperint, narrat Liuius in quinto prima Decembris Romam cepit.) locus est in amphibologia. Caput hostis quod populatur, & caput quod suscipit. L. Licinius.) L. Florus meminit. L. Licinius Luculli. Qui plura.) Ridet Hercule per innumeras regiones diuagatum. Mulio per.) De Quarta regis mulioibus meminit. Fest. hic *μυιωτι* *κως* Seneca perpetuarii dixisse uidetur, aut qui insolidum, aut semper sit uector aut (quod magis arridet) qui perpetua

cipem taudis, quod tibi narro, ad sextumdecimum lapidem a Vienna natus est, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romanum cepit. Hunc ego reddo tibi Lugduni natum, ubi. Licinius multos annos regnauit. Tu autem quod plura loca calcasti, quam ullus mulio perpetuarius, Lugdunenses scire debes, & multa milia inter Xantum & Rhodanum interesse. Excandesce hoc loco Claudius, & quanto potius murmure irascitur. Quid diceret nemo intelligebat: Ille autem Febrim duci iubebat: illo gestu soluta manus & ad hoc unum satis firmam, & quod decollare homines solebat. Iusserat illi collum percidi. Putares omnes illius esse libertos, adeo illum nemo curabat. Tu Hercules Audi me, inquit, tu, & desine fatuari: uenisti huc ubi mures ferrum rodunt. Citius mihi uerum, ne tibi alogias excutiam. Et quod terribilior esset tragicus fit, & ait.

Ex

nec interrupta uocatione suos uectores aliquo perducatur. Ad uehicularum mulis usque sunt antiqui, non equi: unde muliones uehicularum, quique mulis questum faciebant. Milia.) Miliaria. Xanthum.) Fluius est Troia, quod

& Scamader dicitur, Taxat Claudium, qui cum in Gallia natus esset, Graecus uideri gestiebat, ut quem patrie suae puereretur. Rhodanum.) Rhodanus fluius est Galliae notissimus, qui ex alpihus non longe quidem a Rhodani, Danubiique fontibus oritur, ac Lugdunum la-

al. uides

al. recipio

al. uilius

al. alia

al. quod

num Claudii, in hoc satis adhuc fuisse firmam, ut hominem capite priuaret. Putares omnes esse libertos.) Notat hic Claudium, ut qui nimium in libertos suos indulgens esset Unde fiebat, ut ab his, quos non modo premis ingentibus, sed & questuris praetoribusque ornamentis ornari patiebatur, quibusque multa, per phas & nephas acquirere rapereque permittebat, contineretur, despicere, illuderetur. Vbi mures ferrum rodunt.) Hoc ad excitandum risum dictum, significare autem uult magnam rerum mutationem, locique diuersitatem. Quasi diceret, Si mures hic ferrum rodunt, quales nos esse putas? Theophrastus autor est (ut refert Plinius lib. octauo, capite quinquagesimo septimo)

mo) mures in Gyaro insula, cū incolas, fugassent, ferrum rosisse. Hic autē ridicule de cœlo dictū, quasi & illic oporteat esse mures, sed præstatiores. Citius mihi uerū, (subaudi, dicito, aut huiusmodi aliud:

sed nō scribitur, ut irati sermonem referat. Alogias.) Stulticias, ἀλογίας Græci eā animæ partē dicunt, quæ rationis expers est.

Tragicus) Et hoc, ut alia multa ad risum iocose dixit. Nota est Tragicorū amarulentia, tumiditasq̃. Ex-

promē) Carmē est lābicū quod cōstat in locis paribus semper ex iambo aut tribreui, in

imparibus indiscriminatim ex iambo, Spōdeo, Dactylō, Anapæsto, tribreui. Expromē propere, sed ē quæ genitū dicas.) Exemplar uetus habet, Ex-

prime pperere sed quæ genitus cluas. Hoc carmē nescio quis mutauit in aditione Romana quemadmodū & nos legere coacti sumus, sed prorsus in

feliciter. Nā quid opus erat pro elegantissimo & uetēri uerbo cluas, supponere dicas, Ego carmē sic restitutum arbitror.

Expromere pperes quæ gēte natus cluas. Hoc stipite.) Clauam obiecit. Mobile caput) Supra retulimus

Claudius fuisse capite admodum tremulo. Tergeminipe.) Notū est quo pacto Hercules Geryoni tricēpiti boues eripuerit, & se

cū in Græciā duxerit. Qui fabulę originē nosse uolet, Palephatū euoluat. Arrianū

quoq̃ legat de gestis Alexandri Magni, li. secūdo, qui Hecatai Abderitæ sententiā de Hercule & Geryone refert. Hesperio mari) Hispanico. Inachiā ad urbem.) hoc est, Argos Pelopōnesi caput. Inachia

(autore Stephano)

Pelopōnesum significat, nō tātū Argos,

ab Inachofluuio. Vnde gentile Inachus.

Verba Stephani hæc

sunt, Ἰναχία, ἢ πελοπόννησος, ὃ μόνον τὸ Ἀργεὺς

ἔστιν Ἰναχοῦ τὸ ποταμὸν,

τὸ ἐθνικὸν Ἰναχίον. No-

bile pecus.) Boues

Geryonis. Vidi.) Re-

diēs ex Hispania. Iugū)

Cacumen montis. Ararq̃.) Ararisflu-

uius, qui per cōcisio-

nem Arar dicitur, ori-

tur non longe à monte Vosgo (qui Ger-

maniam à Gallia hodie separat) in colli-

mitio Burgūdiæ, Loringtæq̃, ac decur-

rens per Eduorum,

Sequanorumque fines, Lugdunū Rho-

danum influit. Nunc

Sonam uocant.

Gallum in suo ster-

quilinio.) Simili

proverbio nostrates

uulgo dicunt.

Canem in suo ster-

quilinio, siue in sua

rum ædium uestibulo ferociorem esse.

Non deest autem in

Galli uocabulo latens morsus. Nam

in Gallia Lugdunū uidelicet natus est

Claudius, ceu suprā quoque retulimus.

Fortissime deorum.) Belle tribuit

eam Herculi fortitudinem inter deos, quam inter homi-

nes habuit.

Mibi

Expromere propere, sede quia genitus cluas

Hoc ne peremptus stipite, ad terram occidas.

Hæc claua reges sæpe mactauit fe

Quid nunc profatu uocis in/ (ros certo sonas?

Quæ patria, quæ gēs mobile eduxit caput,

Ediffere, equidem regna tergeminipetens

Longinqua regis, unde ab hesperio mari

Inachiam ad urbem nobile aduexi pecus,

Vidi duobus imminens fluuijs iugum.

Quod Phœbus ortu semper obuerso uidet.

Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit,

Ararq̃ dubitans quò suos rursus agat,

Tacitus quietis alluit ripas uadis

Est ne illa tellus spiritus altrix tui?

Hæc satis animose, & fortiter. Nilominus mentis suæ non est, &

timet μωροῦ πληγὴν. Claudius ut

uidit uirum ualentem, oblitus nugarum, intellexit neminem pa-

rem sibi Romæ fuisse, illic non

habere se idem gratiæ: Gallum in

suo sterquilinio plurimum posse.

Itaq̃ quantū intelligi potuit, hæc

uisus est dicere. Ego te fortissime

deorum

tudinem inter deos, quam inter homi-

Mihi affuturum.) Opitulaturum. Et si qui à me notorem petisset.) Non ad modum mihi placet notoris uocabulū. Quando uero tantopere Claudius lingua græca delectatabatur, qd si putemus

hic non à me notorē, sed amyntorem à Seneca fuisse scriptum. Significat autē *ἀμύντωρ* Græcis defensorē & uindictam, nisi libet at autorē legere pro patrono. Paulo post sequitur contulerim, quod fortassis esse debet exantlarim.

Maluisses cloacas Augiæ purgare.) Sic enim hunc locum ex codice manuscripto restitui. Hic Augiæ tantum fimi colligerat in stabulis suis, ut *ἀνγίων βρῆσθαι*

Græcis in prouerbiū abierit, quoties hominem significare uolunt aut rem supra modum immundam. Augiæ meminit Philostratus libro. VIII.

Sed non miror quod in c. f. quoniā uolo.)

Hic locus sic legitur in libro uetusto, Sed quoniā uolo nō mirum, quod in curiā impetū fecisti, nihil

tibi clusi est, qmadmodū & nōs reposuimus. Cæterū aut mēdosus est locus, aut, quod potius credo, Græca hic defunt, & diuersas sentētias librarius confudit. Fuit autē in hūc fortassis sensum aliqd scriptū. Sed bono animo sis, quoniā uolo tibi patronus esse. Et sunt uerba Herculis Claudio respōdētis. Interim irrūpit Hercules in Curia quā Seneca fingit in cœlo: neq; enim ciuilitatem didicerat inter homines omnia cum impetu facere solitus. Itaq; Semidei illi qui intra Curia erāt de Claudio recipiendo cōsultātes, irrūpentē illū et clausa omnia suis uiribus perfringere solitū sic alloquuntur. Non mirū iniquiunt, quod impetū in Curia

deorū Hercules, speraui mihi affuturū apud alios: & si quis à me, + notorē petisset, te fui nominaturus, qui me optime nosti. Nam si memoria repetis, ego erā qui tibi ante templū tuū ius dicebā totis diebus mense Iulio & Augusto. Tu scis quātū illic miseriarum cōtulerim, quū causidicos audirē, & diem & noctē: In quos si incidisses, ualde fortis licet tibi uidearis, maluisses cloacas Augiæ purgare: multo plus ego stercoris exhausti. Sed quoniā uolo, nō mirum, quod impetū in Curia fecisti, nihil tibi + clusi est. Modo dic nobis qualē deū istū fieri uelis: *Ἐπικέρειος θεός* non potest esse, ὅτε *αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει*, ὅτε *ἄλλοις παρῖχα*.

Stoicus quomodo potest rotundus esse (ut ait Varro) sine capite, si ne præputio? Est aliquid in eo

Stoici

fecisti, quasi dicant, hoc tibi nouū non est. Nihil tibi clusi est, modo dic nobis, qualem deū. Et quæ sequuntur. *Ἐπικέρειος θεός* nō potest esse.) Hæc uerba *Ἐπικέρειος θεός* præsidio tenuium uestigiorū eruta repo-

sui, nisi maioris *Ἐπικέρειος θεός*. Restituimus

& ea quæ mox sequuntur *οὐτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει*, οὐτε *ἄλλοις παρῖχα*, hoc est. Neq; ipse negociū habet, neq; alijs exhibet. Quam sentētia uelut aduersantem diuinæ prouidentiae hæcenus explosit optimus quisq;

sed in primis Christi aniscriptores. Cæterum eleganter in Epicuri deū iocantur Semidei isti, quando regnant, irascuntur, pugnant dñi si quid poetis credit. Epicurus autē hebetē & ignauū deum inducit. Sed & in Stoicorū deum iocantur tanq; monstrum: nam negant deum Stoici mēbra habere, puta caput, pedes, uentrē, & quæ sub uentre sunt. At dñi uulgares & poetici de loco in locū migrant, cōmessantur, amāt. Proinde Stoicus deus, inquit, quomodo potest rotundus esse, sine capite & præputio? Quasi dicat, imperfectū quiddam est Stoicus deus & monstri simile. Concedunt tamē Claudium posse Stoicū deum fieri, quod corde & capite careat, hoc est prudentia & mente, propter stulticiam.

Stoicus.) Subaudi deus fiat Claudius? Sine capite, sine præputio.) Nam negant Stoici inesse deo humanæ formæ lineamenta. Locatur itaq; nō tā in imperfectū Stoicorū deum, quā in Claudium ipsum ueluti carentem capite eo, quod stultus esset, & carentē præputio, uel ob morbum, uel quod iam ob ætatē ad Venerē inutilis foret. Rotundus.) Perfectus. Horatius

ci de loco in locū migrant, cōmessantur, amāt. Proinde Stoicus deus, inquit, quomodo potest rotundus esse, sine capite & præputio? Quasi dicat, imperfectū quiddam est Stoicus deus & monstri simile. Concedunt tamē Claudium posse Stoicū deum fieri, quod corde & capite careat, hoc est prudentia & mente, propter stulticiam.

Stoicus.) Subaudi deus fiat Claudius? Sine capite, sine præputio.) Nam negant Stoici inesse deo humanæ formæ lineamenta. Locatur itaq; nō tā in imperfectū Stoicorū deum, quā in Claudium ipsum ueluti carentem capite eo, quod stultus esset, & carentē præputio, uel ob morbum, uel quod iam ob ætatē ad Venerē inutilis foret. Rotundus.) Perfectus. Horatius

Stoicus.) Subaudi deus fiat Claudius? Sine capite, sine præputio.) Nam negant Stoici inesse deo humanæ formæ lineamenta. Locatur itaq; nō tā in imperfectū Stoicorū deum, quā in Claudium ipsum ueluti carentem capite eo, quod stultus esset, & carentē præputio, uel ob morbum, uel quod iam ob ætatē ad Venerē inutilis foret. Rotundus.) Perfectus. Horatius

O p. 4 Graijs

forte autorem

al. clusi

Græcis dedit ore rotundo Musa loqui. Fingura enim orbicularis, quam & cœlum possidet, perfectissima est.

Nec cor nec caput.) Quia Stoici deū faciunt incorporeum, & mentem duntaxat, cui nulla sint mēbra. Id torquet in stulticiam & amentiam Claudij. Apud Græcos obscœnus sermo, ἀνεφελος dicitur, & cordatos uocamus prudentes.

d. incesto
Hercules.) Iurātis est, & sunt uerba alii cuius diuorum. Ridiculum autem iurare deum per Herculem Si me Hercules à Saturno p.)

Cum hoc loco et hisq̃ sequitur diutissime luctat̃ sum, nec succurrebat exēplar manu scriptū. Opinor autē legēdum, Iustissime hercle à Saturno petisset hoc beneficium. Et quæ sequuntur. Sunt quæ uerba semidei cuiuspiā in illa curia quam in cœlo Seneca fingit. Nā hoc animaduertere debet lector, semideos illos nunc nullo ordine obseruato loqui. Vnde postea Iupiter illos obiurgat. Ego P. C. inquit, interrogare uobis permiserā, uos mera mapalia fecistis. Quasi diceret in dicendis sententijs nō seruatis ciuilem consuetudinē, sed rusticano more, quicquid in buccā uenit promiscue blatteratis. Hoc beneficium.) ἀποδιδωσιν uidelicet, hoc est, deificationem. Cuius mensem.) Saturnalia Romæ celebrari mense Decembris solebant, ita ut intra quinq̃, aut quā plurimū septē dies finirētur. Claudius autē qui nūq̃ temere (quemadmodū testatur Tranquillus) triclinio abscessit, nisi distentus ac madēs, toto anno uisus fuit Saturnalia celebrare. De saturna lib. Claudij Cæsaris ad Lucilium his uerbis scribit Seneca noster que mire faciunt ad hūc locū. Decēber est mensis, inquit, quo maxime ciuitas desudat, ius luxuriæ publicē datū est, ingēti apparatu sonāt omnia, tanq̃ quicq̃ inter Saturnalia nō interlit, & dies rerū agendarū. A deo nihil interest, ut nō uideatur mihi errasse, qui dixit olim mēsem Decēbrē fuisse, nūc annum. Eius princeps nō tulisset.

Stoici deī iam uideo, nec cor, nec caput habet. Sic mehercules à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit Saturnalia, eius princeps nō tulisset. Illum deū à Ioue, qui quātum quidem in illo fuit, dānatū + incesti L. Syllanum, generum suum occidit: Oropenq̃ sororem suam

set.) In his prodigiōse corruptis locis nihil prorsus erat praesidiū à codice manu scripto. Deprehendit tandem legēdū nō eius princeps, sed Caius princeps. Sequitur mox, Illū deū à Ioue. Liber uetus ha-

bet illū Ioue, sic ut inter illū & Ioue sit lacuna media. Porro p̃sualissimum mihi est dictiones istas deū à Ioue, nihil ad sensum facere. Doctus q̃spit sic tumultuarie locū castigauit, deum & à praepositionē apponēs, haud re diligenti us perpenſa. Ego legēdū reor, illū ἀποδιδωσιν, hoc est in deo

rū numerū referri: nā dubio procul ignota uox Græca librario occasionē dedit, ut omitteret. Sequitur dānauit incesti, Lego dānatū incesti. Sequitur. Oropenq̃ sororē suā. In manuscripto codice est, oro per quod sor. suā. Coniicio scribendū, eo quod sororē suā. Sequitur, quā quoniam omnes, scribo, quū omnes uen. dispūcto relatiuo quā. Sequitur adhuc. Quā ingt, quāro tātū sororē suā stulte studere. Sic & in exēplari scripto legitur propemodū, ita uidelicet. Quare, ingt, sororē suā stulte stude. Locus est nō solū mendosus sed & obscurus. Diuinatione planē hic opus est. Fortassis legēdū Quare inuidit Romæ historiā suā. Auscultare Athenis dimidiū licet, Alexandriā totū. Vt huius semidei sentētia taxet quod Græcas historias suas Claudius Alexandriā curārit recitādas singulis annis, & qdē opus utrūq̃ totū, per ciues seorsim in duobus Museis, institutis stipēdijs, ueluti cōtempa Roma. Quā rē his uerbis narrat Suetonius. Denique ingt, & Græcas scripsit historias. Tyrrenicō. xx. Carchedonicō viii. Quarū causa ueteri Alexandriā Museo additū ex ipsi, nomine, institutū quē ut quotānis in altero Tyrrenicon libri, in altero Carchedonicō diebus statutis uelut in auditorio recitarentur toti à singulis peruices. Hactenus ille. Vides libros illos historiarū autore Tranquillo totos fuisse lectos singulis annis. Id ergo est quod dicit Seneca, Alexandriē totum. Fortas-

Fortassis alterū tātū uolumē singulis an-
nis apud Athenas recitabatur nō utrūq;
ut sit qd ait, Athenis dimidiū. Porro uali-
dū argumentum, si dñs placet, aduersus
Claudiū, qd Græcis plus fauere uisus sit,
quā Romanis. Iam
ā nobis castigatæ sen-
tentiæ sic poterunt le-
gi, & distingui. Iustis-
simè hercle à Satur-
nō petisset hoc be-
neficiū, cuius mensē
toto anno celebrauit
Saturnalia. Caius prin-
ceps nō tulisset illum
et ob id dicitur, qui (quan-
tū quidē in illo fuit)

dānatū incesto Syllanū generū suū occi-
dit, eo quod sororē suā festiuissimā omni-
um puellarum, quā omnes Venerē uo-
carent, maluit Iunonē uocare. Quare in-
cidit Rom. historias suas? Auscultare
Athenis dimidiū licet. Alexandria totū.
Quia Romæ, inquit, mures molas lingūt
Hic nobis curua corrigit. Quid in cubi-
culo suo faciat, e. n. e. c. f. p. Deus fieri
uult. Parum est quod tēplū in Britan. &
quæ sequuntur. Porro eius sententiæ quæ
incipit, Caius princeps nō tulisset, hic
est sensus. Caius Caligula Cæsar nun-
quam permisisset Claudium recipi in nu-
merum deorum, uel ob hoc quod gene-
rum suum L. Syllanum incesti statim dā-
nauit accusante Vitellio sed Agrippina
subornante, quod illicito sororis suæ Lu-
niæ Caluniæ amore teneretur, quum ei-
dem crimini Caius Cæsar longe magis
fuerit obnoxius ob omnes sorores suas
adamas, non unam tantum. Nā ut Sue-
tonius scribit, Caius Caligula cū omni-
bus sororibus suis stupri consuetudinē
fecit. Plenōq; conuiuio singulas infra se-
uicissim collocabat, uxore supra cubāte.
Solēt autē fures furibus, incesti incestis
fauere. Blandimur enim hoc modo uitijs
nostris. Porro nō occidit Claudius gene-
rū suū Syllanū, sed ipso cōnuente per e-
dictum Vitellij ordine senatorio motus
est, & eiurare magistratū coactus, quum
forte eo anno prætor esset, & pridie sena-
tus lectus foret iustrumq; cōditū. Præte-
rea affinitatē Cæsar diremit. Quibus re-
bus offensus ornatissimus iuuenis & ali-

ās clarus insigni triūphaliū & gladiato-
rij muneris magnificētia, quo die Clau-
dius incestas illas nuptias cū Agrippina
celebrauit, ipse sibi mortē consciiuit, siue
eouq; spē uitæ produxerat, seu delecto-

die ad augendā inuit-
diā, ut ait Tacitus. At
que hoc est qd hic Se-
neca uult his uerbis:
Quātū qdē in illo fuit
dānatū incesti Sylla-
nū generū suū occi-
dit. Nimirū ob præsti-
tā mortis occasionē.
Iā satis apertum puto
qd sibi uelint illa dier-
ba, eo quod sororem

al. quæso
al. fude

al. inquit

suā f. o. p. quū omnes Venerem uocarēt,
maluit Iunonē uocare. Significat enim
per Venerē nō admodū castā fœminam
Iuniā Caluinā, quā & Tacitus decorā sed
procacē appellat, à fratre Syllano, uxor-
is penē loco habitā, id qd per Iunonē lo-
ui nexu coniugali copulatā eleganter in-
nuit. Porro dicterij Claudij, Romæ mu-
res molas lingunt, quo frequenter uti so-
litus uidetur, pstringit Romanos tanq;
delicatos & fastidiosos qui non qbusli-
bet scriptis recitandis interesse possint,
precibus iā & pretio corrogadi L. Sylla-
nū.) Hic Claudij gener à Vitellio, cū ad
id instigaret Agrippina Augusta, de in-
cestu sororis suæ Iuniæ Caluinæ accusat,
quæ ante Vitellij nurus fuerat, ordine
senatorio motus est, nec lōge post, mortē
sibi cōsciuit. De hoc multa apud Corne-
liū Tacitū in duodecimo. Fit huius quo-
que paulo post mētio. Mures molas lin-
gūt.) Causatur molliciē Romanorū, ut
qui pni sint ad libidinē, sed nō nisi pul-
cherrimas sollicitent. Mures enim urba-
ni farinā absumūt, & delicatissimis ad sa-
tietatē usq; uescuntur, cū rurestres inte-
rim, fruticulos depascantur. Quin adeo
molles sunt, ut nec caseū arrodāt, sed lin-
gāt mollitā farinā. Apparet hoc dictū fu-
isse familiare Claudio, de muribus fer-
rū arrodētib;.) Hic nobis curua corrigit.)
Subest, ut opinamur, sensus obscœus, uē-
lut si diceretur. Claudius adeo circa Ve-
nerē est intēperans, ut ad libidinem suo
nos exēplo incitet. Etenim ut Claudianus
uerissime cecinit, Mobile mutatur seme-
per cum

per cū principe uulgo. Corrigere est emē dare, est et rectū facere, atq; arrigere. Hic nobis curua corrigit.) Si q̄s hoc simplici ter accipiendū putat, erit ἐφωρία in cēso riā Claudij seueritatē. Si referendū ad p̄xime prācedens di cterij, qd si legas, Hic nos scurra Caesar re/ git, ut sit alicuius Mi/ mi clausula. In cubi/ cu.) Alludit ad hoc q̄ refert Suetonijs. Mor tē uidelicet eius cēla/ tā fuisse, donec omnia circa successorē ordi/ narentur. Iacuit itaq; corpus mortui Clau/ dij dies aliquot in cu/ biculo. Et hēc uerba & superiora, & quā p̄xime sequuntur, in tellige Romę fuisse in senatu dicta, cum deli/ berarēt, esset ne in nu merū deorū referēd; Claudij, id qd etiā ex sequentib; magis pa/ tetset. Fingit autem Curiā in cēlo, qualis erat Senatorū Romę. Tēplū in Britānia ha/ bet.) De hoc sic Tacit; ubi de Camulodu no loquitur. Ad hęc tē/ plū diuo Claudio cō/ stitutū q̄liara aeternae dominatiōis aspicie/ batur. Tandē Ioui ue/ nit in mētē priuatis.) Fortassis legēdū, pri mateis intra Curiā moranteis sententiā dicere, n. disp. Vt intelligas uoluisse Iouē senatores primae autoritatis sententiā dicere omīssa ista pedariorū senatorū di/ sputatione. Vos mera mapalia.) Promi/ scue sententiā ferētes, nō seruato ordine alijs aliū turbātes. Mapalia sunt tuguria rusticorū. Estq; uocabulū Punicū. Allusit autē ad puerbiū, Rus ciuitas. Cōfine est Epicharmicū illud, ἐργὸν τὴν πόλιν ποιεῖς. i. E ciuitate rus facis. Qualiscūq; est.) Q̄ cōtēptim hoc de Cesare dicit Iupiter. Di/ missō.) Secedere iussō. Ianus pater.) Per Ianū hic aliquē senatorē intelligit. Sed et

Acron in Satyram Horatij, cuius initi um, Sic raro scribis, testatur Iano tres in foro fuisse statuas: ad unam conuenie/ bāt creditores, & fœneratores: ad alte/ ram, qui fœnus redderent ad tertiā, qui

locarent fœnus. In/ dicat igitur hic fuis/ se maximum quā/ stum Claudij. Homo quātum uia sua fert.)

Ostendimus alias quo sensu sit accipi/ endum, id quantū uia sua fert, qui tamē prā/ cedit, homo, quid si le/ gas quantū uis uaser & qui semper uidet, ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσσω, hoc est simul ante & post. Quā Græca uerba restituiamus ex uestigijs quæ erant in codice manuscripto. Clausula est qua Ho/ mer; saepe utitur. Vt Iliad. α. et rursū Iliad. γ. οἷσδ' ὁ γέγων μετ' ἐπὶ πρῶτον ἅμα πρόσω, & ὀπίσσω. Et Iliados ε.

ὁ γὰρ οἷος ὅρα πρόσω καὶ ὀπίσσω. de Polydamē te loquitur. Sēper ui/ det.) Vel quod bīfrōs uel qd tres haberet sta/ tuas. Et addidit ridi/ cule, quantū uia fert, q̄li uidere sit uideri. Quod in foro iuuat.)

Notat ambitionē fori, quod à patrono iā nō ueritas, sed eloquētia exigeretur, & iudex nō tātū doceri cuperet, sed etiā de lectari. Quemadmoū indicat & Quinti/ lianus. Quod in foro iuuat.) Non dubito quin hic legendum sit uiuat non iuuat. Notat autē quēpiām qui consul factus erat ex numero Nūmulariorum assidue in foro uersantiū. Nam qui inter homi/ nes uersantur, plus eloquētia plerūq; ha/ bent. Ne alijs uerbis.) Ridicula religio in re conficta, sed festiuiter simulata. De magnitudine.) Subnotat locos commu/ nes, in quibus ostentandi ingenij causa, nimium solent immorari Rhetores.

Iam

forte, μωρῶς,
φιλατῶς

al. uobis

al. Iacuit

Iam fama minimū fecit.) Duo notat, passim collectos sordidos in ordinē senatoriū, & pessimos etiā imperatores, in deorū numerum relatos, magis iā ex more, quā ex merito. Iā fama minimū fecit.)

Exemplar manuscriptum nimium habet non minimum. Fortassis legendū, mimū fecit. Ut sit sensus. A deo vulgaris res esse coepit etiam immeritos inter deos consecrare, ut scenicis ludis argumentū subinde praebeat. Nā qd est aliud hic Senecae ludo de apotheosi Claudij, quā mimus qui dā. Significat autē mimus modo histrionē actorē, modo carmen ipsum siue fabulam.

Sic laborius mimum quendam, ut autor est Gellius, Cophinū inscripsit, alium Alexandriam, alium Fullonem. Huiusmodi mimus fuit Laureolus quē Catulus Mimographus adidit, in quo iudex agebatur in crucē. Laureoli mimi Iuuenalis & Martialis meminerunt, et Traquillus in Caio Caligula his qdē uerbis: & quū in Laureolo Mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinē uomuit, ut plures secundarū certatim experimentū artis darēt, cruore scena abundauit. Quē locū sic opinor legi debere, in q actor prepēs ē ruina, sanguinē uomuit, plures secundarū, Et quae sequuntur. Iā arbitror liquere quid sibi Septimius Tertullianus omnis antiquitatis peritissimus uelit, quū in libro quo aduersū Valentinianos pugnat, sic scribit de Enthymesi illa Valentinianorum loquēs, Ita depulsa, inquit, quo minus pergeret, nec habēs superuolare crucem, id est Horō, qā nullū Catuli Laureolū fuerit exercitata, ut destituta, ut passioni illi sa, in trica multiplici atq pplexa, omni genere eius coepit adfligi. Vult enim dicere Enthymesin nō fuisse exercitatā in scena, in agenda fabula illa quā Catulus Mimographus Laureolum inscripsit, in qua iudex in crucē agebatur. Alioq si illa scenico rū histrionū in representanda in

crucē acti praesidis fabula dexteritatē habuisset, fortassis crucem superuolasset, id est, Horon. Etiā pessimū quemq illū affectare.) Hae clausula nō est in codice Vuissemburgensi.

honorē. Olim, inquit, magna res erat deū fieri, iam fama minimū fecit, etiā pessimum quemq illū affectare. Itaq ne uidear in personam, non in rem sententiā dicere, Cēseo ne quis post hūc diē, deus fiat ex his qui ἀρχὴς καὶ πρὸν ἰδούσι, aut ex his, q̄s alit ζείδωρος ἀρουρα. Qui cōtra hoc S. C. deus factus, dictus, pictus uē erit, eū de dī laruis, & pximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare

re pla-

eruimus. Est autē haec clausula apud Homerum frequēter obuia, Vt Odyssae. α. καὶ γὰρ κυκλώπαςι φέρεα ζείδωρος ἀρουρα.

Est uerō ζείδωρος terre epithetum. Dicius pictus uē.) Est nōnihil festiuitatis in imitatione: nā his modis loquūtur iureconsulti, & q̄ senatuscōsulta cōscribūt. Dedi laruis.) Terriculamētis inferorū. Laruæ sunt noxiæ inferorū umbrę. Et dedimus noxę animal qd lēsit, Fecit iniuriā laruis q̄ mortuus p deo uoluerit haberi cū nihil sit, nisi umbra. Eū dedi laruis. Sed pximo mun. inter nouos autoratos.) Reposui ex manuscripto codice p dedo, dedi. Et p noxios, nouos. Porro sententiā ad huc est imperfecta, nisi p sed legamus, et prox. Sic autē restitui debet, Qui contra hoc S. C. deo factus, ductus, pictus uē erit, eū dedi laruis, & pximo munere inter nouos autoratos, ferulis uapulare placet. Nā ad hoc uerbū placet in fine, etiā superiora referri debēt. Ex hoc loco ueterem spectaculorū morē animaduertere licet, quo ferulis uerberabātur q̄ nuper senatistis addixissent: nā hos uocat autoratos, ubi rudes adhuc primū in harenā pdisissent. Solēt aut in nulla nō arte ludicro aliq̄ tentari rudes. Sic mos tētādī nouos scholasticos Athenis obseruato narratur in uita Magni Basilij, de Basilio & Gre. Naziāzeno, Diespi,

Diespiter.) Iouis cognomentū est, quē sic uocant, quasi diei patrē. Cos. numulariolus. Hic quāstu se sustinebat, uendere ciuitatulas solebat. Ad hoc uelle accessit Hercules.) Hunc locum ausim iurare corruptissimum esse.

Nā istae dictiones, Ad hoc uelle, planē portenta quādā sunt mēdarū. Dīu hic laborauit, nec quicquid uenit in mentē quod prorsus probem. Inter cetera uisum est legi posse, Cos. numulariolus, hic quāstu se sustinebat, uendere ciuitatulis solebat olei culleos. Accessit Hercules &c. Tum uidendū an pro nūmulario legendum sit, culleariolus. Sed hāc cōiectura esto. Et auriculā ei tetigit.) Auris memoriā dicata. Vnde qui attestantur, aut admonēt, auriculā uellere dicuntur. Ad diuum Augustū sanguine.) Fuit enim nepos Augusti. Nā patrē Claudij Cēsaris Drusū, cū Liuiā Augusto grauida nupersisset, intra mensem tertium peperit. Auctor Trāquillus. Quā ipse deam esse iussit.) Auia enim Liuiā (ut refert Suetonius) diuinos honores, et Circensipōpa currū ele-

phantorū decernendū curauit. E R. P.) ex usu Reipub. Romanā. Quī cum Romulo possit feruentia reparare.) Exemplar manuscriptum habet, Quī ē Romulo possit feruentia rapta notare. Ego castigauī uorare. Ceterū uidēdum an pro Romulo scribēdum sit rhōbulo, Vt hic sit sensus. Expedire esse aliquē qui feruentia rapa uoret ē rhombulo, hoc est uase eius figure cuius est rhōbus. Fieri potest ut huiusmodi uase peculiariter usus sit

Claudius. Boletorū et similiū ciborū quibus & rapa annumerari possunt, auidū illū fuisse Suetonius tradit. Et uidebatur Claudius sententiā uincere.) Vetusior codex habet sententiā. Coniicio scriptū

à Seneca fuisse, Et uid. Claudij una uincere, subaudi sententiā. Pars Claudio fauentiū uno tantū calculo uincebat partē diuersam. Attende Claudij paucis fuisse probatum. Eamque rem.) Innuit. *ἐπεὶ δὲ οὐκ οὐκ* Claudij plane esse fabulam, ac proinde dignam, quē fictis Ouidij trāsformatiōnibus insulciatur. Describit enim Ouidius *μεταμορφώσεως* fabulas, ut Aegles puellae in populū arborem, Hecubae in canem. Ferrū suum in igne.) Hoc est, re suā agi rogatus enim erat, ut Claudio patrocineretur. Sūpta est metaphorā à fabro ferrario. Suballudit autē ad hoc quod Hercules etiam ex homine deus factus esset, id quod tāta nūc ambitione Claudij assequētebatur. Ac pfecto Hercules Claudij, deum Romae effecit, hoc est, precibus & in stinctu Agrippinae,

hoc modo dati ueneni suspicionē euitare uolētis, senatus quasi uī impulsus. Claudio diuinos honores decreuit. Noli mihi inuidere.) Expressit Seneca morē, etiā nūc magis cōmunē quā uilē. Manus manū lauat.) Prouerbiū est de opera mutuū praestanda. Gracē sic effertur, *χρεὶς χρεὶς νίηται*. Tū diuus Augustus.) Quoniā superiora ad se natū Romanū retulim, Hic sub Augusti persona Neronē Cēsare intelligere poteris. Nā Nero Claudij diuinis honoribus destituit

al. Vicepotae

al. Hoc

al. eius

al. quā ipsam

al. sit

al. agetur

defuit, omnibus rerū uerborūq; contumelijs mortuum insectatus, ac modo stultitiæ, modo sæuitiæ arguens, ut refert Trāquillus. P. C.) Patres cōscripti. Ex quo deus factus sum.) Ridet Augusti diuinitatem. Nam huic uiuo quoq; diuini honores cōtigerūt. Mortui nō loquūtur. Meū negocium ago.) Salte significat iā priuatum nec curare, quid agatur usquā. In hoc) Ad hoc. Et pronunciandum cum exclamatione. Operibus.) Vt foro cum æde Martis ultoris, Tēplo Apollinis in palatio, Aedonantis Iouis in capitolio. Infra indignationem) Quasi dicat, Etiā si multa nunc alilegem, adhuc non uidebor indignatus, sed iuste conqueri. Præcidit.) Verba sunt ex aliqua oratione Messalæ. Subest autem iocus ex ambiguitate. Nam præcido significat amputo, & aliud obscœnius, quā ut libeat exponere.

Quā canis frustū abscidit.) Emendauit, Quā caneis excidit, exēplar manuscriptum secutus. Videtur autē Claudius canibus exēctis delectatus fuisse. Porro quando manuscriptū exēplar mire corruptum est, suspicari libet hic scriptum fuisse, exta edit pro excidit, ut sit ad Græcum prouerbium allusio *κύνων πρὸς γυπόρις*, id est, Canis iuxta intestina.

De tot actibus iuris.) In cognoscendo enim ac decernendo mira uarietate animi fuit, ut inquit Tranquillus.

Sed quid ego de tot actibus iuris dicam.) Fortassis legendū, de tot præstantibus uiris, Aut de dodrantibus usuris.

Nam *ἡ δὲ γῆς* ægre senescit *ἢ νόσος*.) Hunc locū maximo labore restitui, quod

Græca latinis literis essent scripta, & latina non minus deprauata foret quā Græca, hoc modo, Nam et si phormea græce nescit ego scio. Sensus est iræ morbus ægre senescit. Reddit ratio nē Augustus cur domesticā mala potius commemorare uelit, quā publica. Alludit ad prouerbiū, Ira omniū tardissime senescit, quod Græci dicunt *ὁ θυμὸς ἐργάζεσθαι γῆρας*, id est, ira postremum senescit.

al. Vt quid

al. Prædicet

Πυργονολινίης iste, quem uidetis) Et hoc uerbum ex qualibuscunque uestigijs reposui, Thraſonicum nomen est, ab expugnatibus arcibus & oppidis deductū, quo gloriosum militem Plautus uocauit. Notatur autem hic Claudius qui potentiā suam in miferos, & qui resistere non possent, ostendere uoluerit.

al. deslere

† Iulias

Duas amitas.) Nā Iulias alterā Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data occidit. Hic Drusus autē & Germanicus Tyberij Caesaris fuerunt filij.

Videris Iupiter an in tua certe mala.) Codex uetustior habet, uideris Iup. an in causa certe in tua. Scriptum opinor à Seneca, Videris Iupiter non mea mala, certe in tua, si hic inter nos futurus est.

Pp

Quos

nam postero die adesset, quod Narcissus accusator intelligens, ne, si euaderet, in se perniciēs uerteretur, denūciat cēturionib. & tribuno, qui tū aderāt, exequi eadem, ita imperatorem iubere, illi eā interfece-

rūt. Nescire aut uisus est. Nā occisa Messalina (inquit Suetonius) paulo post q̄ in tridinio decubuit, cur domina non ueniret, requiuit. Tantæ fuit & obliuionis & incōsiderantiæ. C. Cæsarem.) Caium Caligulam putat, is fuit Claudij ex fratre nepos, q̄ incredibili sequitia aduersus omne gen⁹ hominum grassatus est. Quem rerum natura (uelut alio loco scribit Seneca) nō nisi in exitium, opprobriūq̄ humani generis edidit. Occiderat ille scelerum.) Syllanū em̄ scelerum Caius ad necem, secandasq̄ nouacula fauces compulit, causatus in eo quod ingressum se turbatus mare nō esset secutus, ac spe occupandi urbem siquid sibi per tempestatem accideret, remansisset, quū Syllanus impatientiam nauis uitasset, & nauigandi molestiā. Autor Tranquillus. Hic generum.) L. Syllanum, de quo ante & paulo post. Crassi filium uetuit)

Cn. enim Pompeio stirpis antiquæ, Magni cognomē Caius ademit, ut meminit etiā Suetonius. Hic nomē.) Fecit enim generū suum: nam Antoniā filiam maioris, illi uxore dedit. Caput tulit.) Ambiguum est. Potest enim intelligi, caput tulit, hoc est, exeruit caput, & ad honores eleuauit, & caput tulit, hoc est, amputauit. Tam fatuum, ut etiā regnare posset.) Alludit ad uulgi dictērium, quo regum stulticiā passim notabāt. In quā &

ab Erasmo declamatū est in prouerbio, Aut regē, aut fatuū nasci oportet, quod in huius ludij exordio statim usurpauit Seneca. Cogitate P. C.) Hæc uerba & quę sequuntur usq̄ ad eā sententiā quę in-

cipit. Hūc nūc deū facere uultis: nō erāt in codice Vuissenburg.

Scilicet.) Ironiā cū inficiatiōe accommodata est particula. Quē admodū & illud apud Poetā, scilicet, hic superis labor est. Dryudarū.) Dryudarū religionē (inquit Suetonius) apud Gallos diremmanitatis, & tantum ciuibus sub Augusto interdictā penitus aboleuit. De Dryudibus Gallorū sacerdotibus, multa meminit Cæsar in sexto.

Immanē religionē) Nam pro uictimis homines macabant, ut refert Cæsar. Ut Romę nuptiarū.) Sensus est, Claudius hanc ob causam Dryudarū religionē deleuit, ut fratris sui filiā Agrippinam ducere posset, q̄ nō licebat ante. Nam Claudius senatū ingressus, decretum postulauit, quo iustā inter patruos, fratruq̄

al. quod nē scisti

al. persequi

al. Tristionā

al. Tristionius

al. Asirionem

lesfaciant, adeo istud turpius est, quod nescis, quā quod occidisti. Ille C. Cæsare non desijt mortuum & prosequi. Occiderat ille scelerum, hic generū. Caius Cæsar Crassi filium uetuit Magnum uocari, hic nomē illi reddidit, caput tulit. Occidit in una domo Crassum Magnum, Scriboniā, & Bassioniam, Affarionem, nobiles tamen: Crassum uerō tam fatuū, ut etiā regnare posset. Cogitate P. C. quale portetum in numerum deorū se recipi cupiat. Principes pietate, & iustitia dñj sūt. Scilicet hic pius & iustus, quoniā Dryudarum perfidæ gentis Gallicę immanē religionem, à qua ciues submoueram, prorsus extirpauit, ut Romę nuptiarū sacra essent, quibus ipse, cum sibi Agrippina nuberet xxx Senatorib⁹, innumeris Eq. Ro. macatis, principium dedit. Hunc nunc deū facere uultis: Videte corpus eius dñs iratis natū. Ad summā tria uerba cito

dicat,

filias, nuptiæ etiā in posterum statuerentur. Extat apud Tacitum, in hanc rē Vittelij oratio corā senatu habita. xxx. Senatores.) De hoc sic Suetonius, Die ipso Claudij & Agrippinæ nuptiarū in quinque & xxx. Senatores, trecentosq̄ amplius equites Rom. tanta facilitate animaduersum, ut de nece cōsularis uiri renunciantē cēturione, factū esse qd̄ imperasset, negaret Claudius quicq̄ se imperasse, nihilominus rem cōprobaret, affirmatibus libertis officio milites functos, quod ad ultionē imperatoris ultro procurissent. Tria uerba.) Quod Balbus

Pp 2 esset,

esset, & tamē iudicis est, tria uerba dice-
re, quæ diebus nefastis nō licebat. Est au-
tem iucunda *πεσοον-
μα* in dicat & duc-
cat. Summa rei.) Im-
perij. Ex tabella reci-
tauit.) Alludit ad con-
suetudinem antiquā,
qua in senatu censen-
tes, de scripto senten-
tiā proferebant, & re-
citare uerbum hoc si-
gnificat. Appiū Syl-
lanum.) Quem cum
Messalina & Narcis-
sus, conspirassent per-
dere, diuisis partibus,
alter ante lucem simi-
lis attonito, patroni
cubiculum irrupit, af-
firmans somniasse se
uim ei ab Appio illa-
tam. Altera in admi-
ratione firmata, sibi q̄-
que eandem speciem
aliquot iā noctib. ob-
uersari retulit. Nec
multo post ex cōposi-
to irumpere Appius
nunciatus, cui pridie
ad id temporis, ut ad-
esset, præceptū erat,
quasi planē repræsen-
taretur somni fides,
arcessi statim ac mori
iussus est. Hec Sueto-
nius. Crassum frugi)
Huius meminit quo-
dam loco Tranquil-
lus. Tam similem si-
bi, quā ouo ouum.)
Prouerbiū est, quo
utimur, propinquam
similitudinē indican-
tes. Vide Chiliades
Erasmi Roterodami.
Nec illi rerū iudican-
darum uacationem.)
Quemadmodum ip-
se uiuens pro cōditio-
ne cuiusq; ciuis uaca-
tionē legis Papie con-
stituerat, hoc est, ut ea lege nō teneretur,

forte, aduoca-
tionem

Pedibus in hanc sententiam.) Non pau-
ci sunt qui opinantur, pedarios senatores
appellatos, qui senten-
tiā non uerbis dice-
rent, sed in alienā sen-
tentiam pedibus irēt,
inquit Gellius libro 3.
Vnde dictū est, in sen-
tentiā ire, & pedibus
ire in sententiā. Cyl-
lenius.) Mercurius, à
Cyllene monte Arca-
diæ sic dictus. Vnde
negāt.) Versus est Ca-
tulli, de passere mor-
tuo Lesbiae. Illuc un-
de negāt redire quen-
quā. *Viam sacram.*)
Via est Romæ sic di-
cta. In hac apparet il-
lū fuisse sepultū. Vt
scires deū efferri.) Lo-
cus est à stultitiā. Nā
hoc ipsum pugnat cū
ratione dei, efferri mor-
tuū. Omnisq; generis
sonatorum.) In exem-
plari manuscripto le-
gitur senatorū pro so-
natorū. Ego castigau-
i Aeneatorum. Sūt
autē Aeneatores, tur-
bicines, quod tube ex-
are fiant. Vt etiam
Claudius.) Tam stu-
pidus & somnolētus,
deniq; mortuus. P.R.
ambulabat tanquā li-
ber.) Vetus codex ha-
bet ambulat. Malim
iubilat siue iubilabat.
Pauci causidici plora-
bāt.) Merito lugebāt
causidici ob mortuū
Claudiū, quippe qui
in se nimia facilitate
usus esset. Scribit em̄
Tranquillus, se à na-
tū maioribus audisse,
causidicos adeo pari-
entia Claudij abuti so-
litos, ut descendētem
plo-
re tribunalī non solum uoce reuocarent,
sed &

sed & lacinia togæ retenta, interdum pe-
 de apprehenso retine-
 rent. Sed planè ex a-
 nimo.) Obiter taxat
 publicum morè, quo
 iugebant etiam con-
 ducti. Iuuenalis, Plo-
 ratur lachrymis amif-
 sa pecunia ueris. Tan-
 quam qui tum max.
 reui.) Hic erat in uolu-
 mine Vuissenburgen
 si lacunula quædam.
 Verbū reuiuisceret,
 integre erat perscri-
 ptum. Dicebam uo-
 bis non semper.) Hoc
 est, prædicebā uobis,
 nō semper adeo fauē-
 tem Cæsarem habebi-
 tis, cuius abutamini
 patientia. Saturnali-
 o rum licentia nota est.
 In quibus serui quoq;
 libertatē gaudebant,
 & domini uicissim ser-
 uis ministrabant. Sub
 Claudio plus poterāt
 aduocati q̃ iurecōsul-
 ti. Sapit prouerbium
 simile illi, *δύραξ καὶ πόρ-
 ος ἐν ὀψιθήνῃ*, id est,
 Foras Cares non am-
 pliūs Anthisteria. In-
 genti enim *ὀψιτάσει χο-
 εῖκας* Nenīa cantaba-
 tur Anapæstis.) Hæc
 uerba nos utcuq; e-
 ruimus ē uestigijs que-
 rant in exēplari ma-
 nuscripto, per *ἐπιτά-
 σιν*, uocis contentio-
 nem intellige. Cuius
 cōtrarium est *ὀψις*.
 Fundite.) Anapæsti-
 cā sunt familiaria tra-
 gœdijs, licet recipiāt
 Daçtylos & Sponde-
 os. Postremo tamen
 loco, nō admittunt ni-
 si Spondeum aut Ana-
 pæstum. Cordatus ho-
 mo.) Volumen manuscriptū habet cor-

plorabāt, sed planè ex animo. Iu-
 riscōsulti è tenebris procedebant,
 pallidi, graciles, uix habentes ani-
 mā, tanq̃ qui tum maxime reui-
 uiscerent. Ex his unus cum uidis-
 set capita conferentes, & fortunas
 suas deplorantes causidicos, acce-
 dit, & ait, Dicebam uobis, nō sem-
 per Saturnalia erunt. Claudius
 ut uidit funus suum, intellexit se
 mortuum esse, Ingēti em̃ *μεγαλη-
 γορία* nēnia cātabat Anapæstis:
 Fundite fletus, Edite planctus,
 Fingite luctus.

Resonet tristi Clamore forū, Ce-
 cidit pulchrè

Cordatus homo, Quo non alius
 Fuit in toto Fortior orbe.

Ille citato Vincere cursu Poterat
 celeres,

Ille rebelles Fundere Parthos, Le-
 uibusq; sequi

Persida telis, Certaq; manu Ten-
 dere neruum:

Qui præcipites Vulnerere paruo Fi-
 geret hostes.

Pictaq; Medi Terga fugacis. Ille
 Britannos

Vltra noti Littora ponti, Et cæru-
 leos

Cute Brigantas Dare Romuleis
 Colla catenis

Iussit, & ipsum Noua Romanæ
 Iura securis

Tremere Oceanum. Deflete ui-
 rum Quo non alius

Potuit citius Discere causas, Vna
 tantum

Parte audita, Sape & neutra.
 Quis nunc iudex

Toto

scit, qui statim intelligit, & absoluit. Et

Pp cito

cordatus Sino, nā præ-
 cedentis dictiōis ultri-
 mum elementum est
 s. Ut ad Sinonē Vir-
 gilianum sit allusio.
 Rebelles Parthos)
 De Parthis sub Clau-
 dio Mithridatem re-
 gem expetētibz, ac
 de eorū dissentione,
 lege Tacitū in xij.
 Qui.) id est, quo, scilicet
 neruo. Vulnerē
 par.) Sagittæ. Pictaq;
 terga.) Propter scutū
 pictum. Britannos.)
 Nam, ut inquit Sue-
 tonius, à Gessoriacō
 (nunc Caesum uo-
 cant) in Britanniam
 transmisit, ac Cn. Sen-
 tij & Auli Plautij du-
 ctu, sine ullo prælio,
 aut sanguine, intra
 paucissimos dies par-
 te insulæ in deditiōnē
 recepta, sexto quā
 profectus erat mēse,
 Romam redijt, trium-
 phauitq; maximō ap-
 paratu.

Brigantas.) Popu-
 li sunt Britannia, de
 quorū discordijs me-
 minit Cornelius Ta-
 citus in duodecimo:
 nunc eam regionem
 Valli habitant. Po-
 nit etiam Brigatium
 oppidum Ptolemæus
 in descriptione Rhe-
 tiæ. Et ipsum noua.)
 Hoc dixit ppter Or-
 cadas insulas, quas
 Claudius imperio Ro-
 mano primus adie-
 cit, ut testatur Euse-
 bius.

Non alius citius.)
 Locus est ex ambiguo.
 Nam cito cognō

cito cognoscit, qui pronunciat non auditis partibus, ita ut Claudius solebat. Toto anno.) Ius enim laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus solennibus nonnunquam, festis quoque antiqui-

et. cedit

tus & religiosus. Auctor Tranquillus. Qui dat.) Iudex inferorum Minos, qui quodam Cretae praefuit. Hunc post mortem ob iusticiam suam poëtae apud inferos ius dicere finxerunt. At Cretenses, ut quos ciuilitate & moribus erudit, ad locum tanquam praetorem itasse memorant, in Ida monte speluncam ostendentes, atque illi in nonum annum consueisse, necnon didicisse, quae ad Rem publicam instituentia utilia forent. Id quod Max. Tyrius his uerbis innuit: *τι δὲ οἱ Κρη-
τες, ἡ σοὶ δὲ διοκῆσι μὴ
βασιλεὺς ἐστὶ μὲν καὶ μὴ θῦν
παραλαβὼς ἀγαθὸν ἦν τις δ'
ἀρετῇ. διδασκαλὸν αὖ-
τῳ ὑποφύμισαι τὸν δια-
εὖν μὲν αὐτῷ ἐν τῇ ἰδίῃ
ἀντροῦ Διὸς, φοιτῶντα δ'
τὸν μὲν διὰ τὴν ἀρετὴν
συγγινόμενον ἐστὶ διὰ μὲν
θῶναι μὴ αὐτῷ τὰ πολι-
τικά, ἀπὸ Κρητῶν λόγοι.*

Meminit huius Homerus Odysseae undecimo. Ocausidici uenale ge.) De rhetoricis dictum, *πολυθεῖσι
τῶν χειρῶν τοῖς λήμμασι
καὶ τῶν φωνῶν πρὸς
σκασιμ, q* muneribus linguam uenditant. Sic Velleius Paterculus uetustissimus scriptor,

omnia & in omnibus uenalem perque eleganter appellat. Concusso fritillo.) Na (autore Suetonio) Claudius alea studio-

issime lusit, de cuius arte librum emisit. Solitus etiam erat in gestatorio ludere, ita effedo alueoque adaptatis, ne lusum confunderetur. Talthybius.) Est Talthybius praeco apud Homerum in primo Iliad. quem Agamemnon ad tentoria Achillis misit. *ἀλλ' ὅγε τὰ λῆβύϊόν τε, καὶ
δὴν ἐστὶν ὡς πρὸς ἑαυτὸν*, id est, Ast hic Talthybius affatus fuit Eurybatemque. Est & nuncij nomen apud Euripidem, qui Hecubam iussit filiam suam Polyxenam sepelire.

Narcissus.) Ab epistolis Claudij ante omnes dilectus. Dominus domini.) Scribit enim Cornelius Tacitus, Claudium libertos, quos rei familiaris preceperat, sibi quaeque legibus adaequasse. De immodicis Narcissi diuitijs & Claudij in eum indulgentia sic scribit Satyricus, Nec Cressi fortuna unquam, nec Persicæ regna Sufficiens animo, nec diuitiarum Narcissi Indulgentia Caesar cui Claudius omnia. Dominus domini.) Non est in codice Vvissenburgensi. Virga.) Caduceo.

Facile descenditur.) Alludit ad poetam. Facilis descendus auer- ni. Velut ait Horatius.) Est apud Ho-

Toto lites Audiet anno? Tibi iam tædet

Sedere relicta, Qui dat populo Iura silenti,

Cretæ tenens Oppida centum, Cædite mœstis

Pectora palmis, Ocausidici Venale genus,

Vosque poëtae Lugete noui, Vosque in primis

Qui concusso Magna parasti Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus suis Claudius, & cupiebat diutius spectare.

Inijcit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere,

per caput Martium: & inter Tyberim & uiam rectam descendit ad inferos.

Antecesserat iam copediaria uia Narcissus libertus, dominus domini,

ad patronum excipiendum, & uenienti nitidus, ut erat a balineo, occurrit & ait, Quid dii ad homines?

Celerius praecedito, inquit Mercurius, & uenire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri uolebat,

quæ Mercurius iterum festinare iussit, & uirga morantem impulit. Dicto citius Narcissus euolat. Omnia percliu sunt, facile descenditur. Itaque quis podagricus esset, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis, ubi iacebat Cerberus, uelut ait Horatius,

bellua

bellua

bellua

bellua

bellua

bellua

bellua

ratum in Oda, qua arborum alloquitur, cuius casu penè perierat, ubi inquit, Demittit atras bellua centiceps Aures, & intortis capillis Eumenidum recreatur angues. Nec

Nec quem uelis.) Superstitiosa siquidē antiquitas nigri seu deformis occursum, infelicis ominis loco ponebat. Et tēpus nocturnum alioqui per se subinaustum habetur. Hinc illud apud saryrographū

Et cui per mediam noctem.

Ab historicis memoriz proditum est, quo

pacto quidā imperator, quod in uia Mau-

rum histrionū habuisset obuium, mortē si-

bi sit ominatus. Claudius Cēsar uenit.) Ve-

tus, & magna uoce Claudius, inquit, ue-

niet. Cum plausu, &c.

Nā duæ istæ quæstio-

nes, ecce extemplo, il-

lic nō habentur. Pro-

cedunt cātantes.) Ex

notulis imperfectis li-

terarum Græcarū quæ

erant in libro ueteri,

nihil potui certi colli-

gere. Forte *ἡντινός*

Neniam *χοεινός* legē-

dum. Sed hæc cōiectu-

ra esto. Hic erat Cos.)

Mira hic diuersitas

exemplaris, quæ ple-

runque solet accidere

in pprijs nominibus.

Primum erat lacunu-

la, deinde pro Iunio pratore, unus præ-

torius, pro Tralliano, Trallius, pro Co-

riotecto, Cottatectus, postremo pro Fu-

sidio Fabius. Trogus.) Saufelli Trogi

meminit Tacitus. Quos Narcissus duci

iusserat.) Hi iussu Narcissi fuerāt occisi

Medius erat in hac cātantium turba no-

ster Pantomimus.) Sic & in codice manu-

bellua anticeps, sese mouens, uil-

losq; horrendos excutens: pusil-

lū subperturbatur, ut illū uidit ca-

nem nigrū (nā albam canē in de-

litijs habere cōsueuerat) uillosum

sane: quē nō uelist tibi in tenebris

occurrere. Et magna, inquit, uoce

Claudius Cēsar[†] uenit. Ecce ex

tēplo cum plausu procedunt can-

tates *ἡντινός* *χοεινός* *συγχαιρῶν*. Hic

erat Cos. desig. Iunius Prætorius,

Sex. Trallus M. Heluius Trog⁹,

[†]Coriotectus, Valens, Fusidius,

Equ. Rom. quos Narcissus duci

iusserat. Medius erat in hac can-

tantium turba Mnester Pantomi-

mus, quem Claudius decoris cau-

sa[†] minorem fecerat. Nec non ad

Messalinam cito rumor percre-

puit, Claudium uenisse, Cōuola-

runt primum omniū liberti, My-

ron Amphironas, Ampeus, Phe-

ronas, Posides, hasta pura insi-

gnis, Felix cum Pallante fratre.

nit Eusebius. Cum Pallante fratre.) Hic

fuit à rationibus Claudij, quē & Narcis-

sum, de quo paulo ante, decreto quoque

senatus non modo præmijs ingentibus,

sed & quæstorijs prætorijsq; ornamentis

ornari libēter passus est, Tantū præterea

acquirere & rapere, ut quærēte eo quō-

dā de fisci exiguitate, non absurde sit di-

gas Nestorem amasium ex obeso graci-

liorem factum. Conuolarent primum

omniū.) Vetustus liber habet, Cōuo-

larunt omniū liberti, Fortassis scriben-

dum, Conuolarunt obuiam liberti. My-

ron, Ampeus Ampy-

ronas.) Hic rursus no-

minū diuersitas & a-

lius ordo. Pro Ampy

rona Arropas est in

codice manuscripto,

& p Pherona Phero-

nat. Alius habet hoc

modo: Polybius, My-

ron, Arperas, Am-

pheus, Pheronassens,

quos, &c. Posides.)

Liberorum præcipue

suspexit Polidem spa-

donem, quem etiam

Britannico triumpho

inter militares uiros

hasta pura donauit;

Vt refert Suetonius.

Felix.) Hunc cohore-

tibus & alis prouin-

ciæq; Iudææ præpo-

suit, trium reginarum

maritum. Autor Tra-

quillus & Tacitus.

Apud Felicē Paulus

apostolus à Iudeis ac-

cusatus, se excusauit,

ut scribit Lucas in A-

postolicis, & memi-

al. ueniet.

al. Cottat.

al. monitorē.

Hinc cecinit Iuuenalis, Ego possideo pl^{us} mo^{do} clauo, qui hominem occiderit, cui

Pallante & Licinis.

De monumento Pallantis, ad Montanum Plinius iunior meminit. Harpocras.) Hunc lectica per urbem uehēdi, spectaculaq; publice edēdi ius tribuit.

al. & Lucius.

Polybius.) Hic à studijs Claudij, saepe inter duos cōsules ambulabat. Quos omnes Claudius omnes nec ubi, imperatus esset, permiserat. Quem locū doctus aliquis castigare uolēs, Senecā mentem non est affectus, quē opinor sic scripsisse. Quos Claudius omnes, uelut ibi imperatus esset, permiserat. Exclamat.) E uestigijs hic Græcorum dictionum quælibellus manuscriptus continet, nihil eruere potui, nisi si quis scriptum fuisse putet, *πάντες φίλοι ὄντες*, id est omneis amicos uideo.

al. recipiebat.

In ius eamus.) In codice Vissenburgensi tantum est, eamus, & loco duarum dictionum præcedētium erat dimissa lacuna. Nec est sellas sed stellas. Nomine sellarum intelligatur subsellia iudiciaria. *σύνθη* Græci uocant columnam sepulchralem, in qua ponitur inscriptio.

Lege Cornelia.) Lege Cornelia de sicarijs tenetur, inquit Marcianus Iureconsultus, libro Pandectarum quadragesimo

Harpocras, Polybius, quos Claudio omnes quaestorij, prætorijq; muneribus nec ubi imperitus esset, præmiserat. Deinde præfecti duo Iustus Catonius, & Rufus Pompeij. F. Deinde amici Saturnius Luscus, & Peto Pōpeius, & Lupus, & Celer Asinius, cōsulares. Nouissime fratris filia, sororis filia, generi, soceri, socro, omnes plane cōsanguinei. Et agmine facto Claudio occurrūt. Quos cū uidisset Claudius exclamat, *πάντες οἱ φίλοι πάντες*. Quomodo uos huc uenistis? Tū Peto Pōpeius. Quid dicis homo crudelissime? Queris quomodo? Quis em̄ nos alij huc misit q̄ tu omniū amicorū interfector? In ius eamus, ego tibi hic sellas ostendā. Ducit illum ad tribunal Aeci, is lege Cornelia, quæ de sicarijs lata est, quærebat, postulat nomē eius recipit, edit subcriptionem. Occisos Senatores xxx, Equites Ro. cccxv, atq; plures. Ceteros cccxxi, *ὅσα λάμβάνει τὸ νόμιον*. Exterritus Claudius oculos undecunq; circūfert, uestigat aliquē patronū qui se defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, uetus conuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationē. Nō datur. Accusat Peto Pōpeius magnis clamoribus. Incipit Patronus uelle respondere. Aacus homo iustissimus uetat. Altera tantū parte audita condemnat & ait, *εἴ με πάθοι, τὰν ἔρεξε, δίκην τ' ἰδέσθαι ὕμῳ*. Ingens silentium factum est. Stupēbant oēs nouitate rei attoniti, neq;

iustre dolo malo incendium factum erit, qui ue hominis occidendi furtiuē faciendi causa cum telo ambulauerit. Pœna huius legis est, in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio: Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, quā ut legis pœnam sustineant, ut habetur eodem titulo. Mire uero hic expressit morem pristinum iudiciorum. Equites Romanos.) Hunc locum sic arbitror legi debere, Equites Romanos cccxxi. Ceteros *ὅσα λάμβάνει τὸ νόμιον*, id est, innumeros, quorum uidelicet numerum non minūs difficile sit inire quā aut arenæ aut pulueris. Est Iliados i.

ὅτι ἴσται πόλε δίκην λαμβάνει τὸ νόμιον.

Exterritus Claudius o. u. c. u. a. p. qui se defenderet.) Hæc uerba nō sūt in codice Vissenburgensi. Claudia lingua.) Siue quod Gallus esset, siue qd Balbus, siue quod semper ageret Claudij negotia. locus est ex amphibologia. Homo iustissimus.) Iustū enim par pari referre. Sic ille tractauerat eos. Alioqui iniustissimū est reum nō sinere loqui. Nouitate rei.) Quod uidelicet una tantum accusationis parte audita, statim indicasset. Quam

Quam nouū.) Sepe em̄ inauditos reos
dānauerat. Si minus dī latura fecissent.)
Hic locus deprauatissimus multū mihi

negocij exhibuit. Li-
ber manuscriptus ha-
bet, si unī dī laturā fe-
cissent. Cōncio legen-
dum, Semidī laturā fa-
cesseret, id est, abijce-
ret, subaudi Clau-
dius. Nā sic & Lilius
hoc uerbo facessō uti-
tur. Tantalū siti.) Tā-
talus fragno apud in-
feros labrotenus im-
mersus, & pomis cir-
cum os ex arbore pro-
pendētibus, siti tamē
& fame torquetur: nā
si bibere uelit, refugit
aqua, si pomū arripe-
re tētet, arbor sursum
resilit. Ouidius: Quæ-
rit aquas in aquis, &
poma fugacia caprat
Tantalus. Sisyphum
onere.) Sisyphī saxū
illud ingēs apud infe-
ros, ubi in mōtē pro-
trusum fuerit, statim
delabitur, iterū inani
conatu sursum feren-
dum. De huius & Tā-
tali pœnis lege Home-
rū xi. Odysseæ, circa
finē ubi Vlyxes refert
q̄ apud inferos uide-
rit. Nonnunquā Sisy-
phum.) Hæc clausu-
la non erat in codice
Vvissenburg. Ixio/
nis miseri rotam sus-
flaminandā) Ixion a/
pud inferos rotæ allī-
gatus, assidue circun-
fertur. Meminit huius
Lucianus in dialogis
deorum. Aliquando
Ixionis m. r. sufflami-
nandā.) Quid si leges
sublaminandā, à lami-
na deductio uerbo. Ex ueteranis missio/
nem.) Vtitur metaphora militari. Missi-

tib; em̄ datur missio, cū citra ignominia
exauctorantur. Non placuit ullis ex ue-
teranis.) Vetustus libellus nō habet hæc

gabāt hoc unquā factū. Claudio
iniquū magis uidebatur q̄ nouū.
De genere pœnæ diu disputatū
est, quid illū pati oporteret. Erāt
qui dicerēt, si minus dī latura fe-
cissent, Tantalū siti periturū, nisi
illi succurreretur: Non unq̄ Sisy-
phum onere releuari: Aliq̄ Ixio-
nis miseri rotā sufflaminandā. Nō
placuit ulli ex ueteranis missione
dari, ne uel Claudius unq̄ simile
speraret. Placuit nouā pœnā exco-
gitari debere, istituendū illi laborē
irritū, & alicuius cupiditatis, spe-
cies sine fine & effectu. Tū Aeac⁹
iubet illū alea ludere pertuso frit-
tillo. Et iā cœperat fugiētes semp
tesseras quærere, & nihil p̄ficere.
Nam quoties missurus erat reso-
nante frittillo, (ra fundo.
Vtraq̄ subducto fugiebat tesse-
Cumq̄ relectos auderet mit-
tere talos, (petenti,
Lusuro similis semper, semperq̄
Decepere fidē, refugit, digitosq̄
per ipsos
Fallax assiduo dilabit alea furto.
Sic cū iam summi tanguntur cul-
mina montis,
Irrita Sisyphio uoluūtur pōdera
collo.

Apparuit subito C. Cēsar & pete-
re illū in seruitutē cœpit, producit
testes, q̄ illū uiderāt ab illo flagris,
ferulis, colaphis, uapulātē. Adiu-
dicat C. Cēsari, illū Aeac⁹ donat.
Is Menādri libertō suo, tradidit,
ut à cognitionibus abesset.

duo uocabula, ex ue-
teranis, sed horum lo-
colacuna. Pœnam
excogitari deb. insti-
tu.) In manuscripto
uolumine legitur, cō-
stitui debere, excogi-
tandum illi. Et alicu-
ius cupiditatis, spes
sine fine effectus.)
Propemodum certus
sum sic scripsisse Sene-
cā. Et alicuius cupiditatis specimē sine effe-
ctu. Alea ludere.)

Qua uiuens adeo stu-
diose lusit. C. Cēsar.
Nam Caligula Cēsar
Claudij ex fratre ne-
pos, hunc (ut scribit
Suetonius) nō nisi ad
ludibrium seruauit:
quid mirum igitur si
à Caio in seruitutem
poscatur. Ab illo fla-
gris.) De his, qui ius-
su Caligulae uapula-
runt, in hunc modum
scribit Seneca noster
libro tertio de ira.
Modo C. Cēsar, Sex-
tum Papinium cui
pater erat consularis,
Bethenum Bassum,
quæstorem suum pro-
curatoris sui filium,
aliosq̄ & equites Ro-
manos, & Senatores
uno die flagellis ceci-
dit. Cognitionibus.)
Cognitiones sunt cau-
sarum, ut cum dici-
mus. Senatus Roma-
ni cognitionē certē le-
gi nō fuisse obnoxia.
Ac proculdubio Ca-
ium hic notat, ut q̄ co-
gnoscendi prouinciā

sape libertis suis cōmitteret, quo magis
à curis liber altiori ocio frueretur.

C. S. C. IN

C. S. C. IN SENECAE ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝ

ΤΩΣΙΝ, SIVE LVDVM IN MORTEM CLAVDII

CAESARIS CASTIGATIONES.

Vnc in Claudij Cæsaris mortem ludū, Senecam *Απεκολοκύν* inscripſisse ante annos aliquot, nos Ioanni Heruagio patri, qui cum nobis summa fuit familiaritas, etiam ostenso Dionis loco, indicauimus. Qui, si ut uelle uidebatur, tunc Senecam edidisset, cum sua uera inscriptione hic ludus prodisset. Idem post etiam uaria & insigni eruditione uir Hadrianus Iunius ipse uidit, quod & in suis animaduersorum libris, & hic quoque, ut uidebis, annotauit. Idem propemodum accidit & in uaria quorundam uerborum huius libelli lectione, atque in castigationibus cæteris. Nam quum & nos manuscriptū exemplar haberemus, quod ad uerbum, ferè ut uideo, cum eo quo se usum ait Iunius respondet, factum est, ut eadem in plerisque errata uterq; nostrum animaduernerit, & annotarit. Quoniam igitur ita cecidit: & nos aliorum laboribus & industriæ candidè fauere consueuimus, libenter in huius laudis partem, tum Hadrianum ipsum, tum Chaucum admittimus. Itaq; pauca ego annotabo, quæ aut ipse non attigit, aut in quibus paulo aliter sentio: deinde eius quoq; annotationibus eruditis sanè locum suum dabimus.

E Idus) Noster manuscriptus codex habet Idus, sine diphthongo, quod usitatus est, illud uero ex uetustis monumentorum saxis sumptum, in quibus quasi Græca uox esset, Græca diphthongo scribebatur, qua de re Macrobius Saturnal. lib. 2. cap. 15.

Anno nouo) Beatus in ueteri ait se legisse, anno nono: sed rectius est, nouo. sequitur enim: initio seculi felicissimi. Annum enim nouum uocat, ipse interpretatur initium seculi felicissimi, quasi mortuo Claudio aureum seculum auspicaretur: nimirum sublato eo qui urbi & orbi omnem infelicitatem inuexerat. Vergilius, suo seculo tale quidpiam uerius significans, cecinit Egloga 4.

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.

Hæc ita uera) Elegantiùs est quod uetus codex habet: Hæc ita uero.

Quis unquam ab Historico iuratores) Rhenanus & Iunius, iurato res distinctis uerbis legèdum existimant: ego uero, iure autores legendum contendo, id quod uerba statim sequentia probant, tamè, inquit, si necesse fuerit autorem producere, &c. Et ibidem pro, exegit, uetus scriptura habet, exigit.

Pro tam bono nuncio) In ueteri utrunq; est, &, tam bono nuncio primum, deinde in margine pro tam bono nuncio.

Quod uiderit) Manuscriptus codex habet, quid uiderit, ut ad sequentia adiungatur: habet etiam in margine, qui: quod si recipiatur, cū præcedentibus conueniet: si ita legamus: & illi tam bono nuncio nemo credidit, qui uiderit: aut clarius uerborum duorum loco mutato, nuncio qui uiderit, nemo credidit: sed quid uiderit, magis arridet.

Crescebant tempora somni) non displicet quod in uetusto se legisse ait Beatus, Cornua somni. Nam & Somno cornu tribuunt poetæ. Silius libro 10:

Per tenebras portat medicata papauera cornu. Et Statius libro 6. Theb. -Et cornu fugiebat somnus inani. Seneca uero ualde poetice dixit cornua, pro cornu: & creſcebant cornua somni, pro longioribus noctibus cum uero aliquis cornua interpretans, tempora in margine scripsisset, putarunt aliqui correctionem esse: eamq; uocem in uersum adducere.

Visoq; senescere Baccho) Vetus habet, Iussoq;, quod non displicet. Significat enim extremum uindemiæ tempus, quo iam, in dolijs condito uino, sinunt illud senescere, quod in annos seruant. Ideo ait raras uuas iam decerpere secum uindemiatores, quem ipse uindemitorem poetica syncope uocat.

Puto magis intelligi) In manuscripto semper hoc uerbum in tertia syllaba habet, e, ut hic intellegatur, quæ scribendi ratio Politiano uehementer probata fuit, Epist. lib. 5. Ep. 3.

Tamen inter sextam & septimam erat) Meus codex habet in margine, tum, & sic legit: Inter horologia conueniet: tum inter sextam & septimam. in fine uerbum, erat, non additur. Lego: tum tamen inter sextam & septimam erat.

Tu sic transibis horam tam bonam) tam bonam, non est in ueteri codice.

Felici moderata manu) legitur etiam, moderanda.

Felicia uellera ducunt) uetus habet, Felicia secula dicant.

Hæc Apollo. At Lachesis) uetus, & Lachesis.

Fecit illud plena manu) Fecit illa, &c.

Claudium autem iubent omnes) In meo codice sic lego: Claudium autem iubet omnes: ut Lachesis iubere intelligamus.

Xαλπερ) In meo codice manuscripto trimeter est iambicus ex Euripidis Cresphonte, qui etiam legitur cum alijs apud Plutarchum in libello de audiendis cum fructu poetis extremo. Itaque eum uersum nos hic restituimus.

Nec post boletum) Hæc sequentia sex uerba in manuscripto non sunt: forte à descriptore per incuriam prætermissa.

Sed qualis esse marinis beluis solet, raucam & implicatam) In manuscripti codicis margine, adscripta hæc postrema uerba sic erant: mutā & implicitam. Nam est etiam mutis quibusdam uox quædam, qua sonant, Ma, unde à sono facta uerba mutire, & mutus.

Ιλιόθεν μὲ) hunc & sequentem Græcum uersum ex manuscripto codice reposuimus, de quibus uide paulo post Iunium.

Hunc ego reddo) Hadrianus legit, recipio: meus codex manuscriptus habet reddo: forte legi posset, dedo, quasi Febris Dea Claudium dedat & tradat Herculi tractandū, ut in sequentibus apparet. Et hinc est quod Claudius excanduit in Febrim, ita ut eam decollari iuberet.

Mulio perpetuarius) Vocare uidetur Mulionem perpetuarium, qui non in paucos uel annos uel menses sed in omnem uitam suam ab aliquo mulum mulamue conduxerit uecturam facturum. Huiusmodi quidem uehicularij nulla non loca quæstus causa adeunt uehentes & reuehentes quæ iussi sunt. Alioqui iurisperitis perpetuarij dicuntur qui fundum à principe uel republica conductum certa pensione ad uitam suam habent. Arcadius & Honorius perpetuarium interpretantur Emphyteutiarium libro 1. C. de offic. comitis rerum priuat. sacri palatii. l. Ad Palatinorum curam.

Hoc ne peremptus stipite ad terram accidas) Duplex est ultimi uerbi lectio. Nam in margine est, occidas: quo modo usus est Plautus in Rudente. Et alia signa de celo ad terram occidunt, id est cadant.

Et timet μὲν πλεον) Et si difficile in manuscripto Græcæ literæ legantur, propter scriptoris imperitiam, tamen nihil aliud possis elicere, quàm quod reposuimus, μὲν πλεον, id est, stulti plagam, aut colaphum.

Gallum in suo sterquilinio plurimum posse) plurimum, non est in ueteri codice.

Et si quis à me notorem petisset) quando hic & Rhenanus & Iunius suas coniecturas afferunt, dicam & ipse meam. Affirmare equidem ausim à Seneca, autorem, scriptum esse, non notorem, aut noto rem, in quibus nullus est sensus. Quod si autorem legamus, aperta erunt omnia. Est enim autor præter cetera, testis, laudator, adscriptor, uindex, quæ omnia huic loco optime quadrant. Exempla inuenire non erit difficile, ei qui uolet, apud Ciceronem & alios.

Qui me optime nosti) Legitur etiam, qui me cognosti optime.

Ὅτι αὐτὸς) Hanc Epicuri de Deo sententiam legas apud Diogenem Laertium, quæ sic habet. τὸ μακάριον οὐκ ἔστιν ἀφ' οὗτος ὅτι αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει, ὅτι ἄλλω πρᾶγμα ἔχει, Hæc uerba Cicero libro primo de Natura Deorum sic aut conuertit, aut est imitatus. Quod æternum beatumq; sit, id nec habere ipsum negotij quicquid, nec exhibere alteri. Aufonius quoq; metro iambico in hunc modum expressit:

Quod est beatum, morte & æternum carens,

Nec sibi negocium parit, nec alteri.

Quare, inquit, quæro tantum) alia scriptura sic habet: Quare, inquit, quæso enim sororem, &c.

Et ut deum orant) In meo codice Græca sic omnino habent literis maiusculis: Αλωρεὺς ὁ ἑλᾶτον χυμὸς. quæ uerba quid sibi uelint, neminem scire arbitror. in margine autem sic, μὲν ὁ ἑλᾶτον.

Quid de nobis existimauit?) Vobis etiam legitur.

Ianus pater) In margine adscriptum est, Iacchus, utrumq; recte, nam idem est Ianus, Iacchus, & Apollo, ut apud Macrobiū in Saturnalibus uidebis.

Is multa diserte, quod in foro iuuat, dixit) uiuat etiam legitur: sed nescio cur uiuat non recipiatur aut retineatur potius, hoc sensu. Is multa diserte dixit: quod, scilicet diserte dicere, in foro iuuat, quæ loquendi formula in bonis autoribus insolens non est. In foro autem, si usquam, diserte tum dicere iuuabat: regnabatq; in foro eloquentia.

Eum dedi

Eum dedi laruis) Legitur etiam, dedo in manu scripto.

Diespiter Nicepotæ filius) In margine nostri codicis, Vicepotæ est.

Diuiam Augustam) Diuiam, non est in ueteri codice.

Quam ipse Deam esse iussit) Quam ipsam Deam esse dixit, etiam legitur.

Qui cum Romulo possit) Videtur illud - Possit feruentia rapa, Vorare, ex poeta quopiam sumptum: idcirco ut hemistidium scribendum esse censeo. De Romulo autem rapa essetate, habes Marcialis distichum. lib. 15.

Hæc tibi brumali gaudentia frigore rapa.

Quæ damus, in cælo Romulus esse solet.

Viderit igitur B. Rhenanus quid sibi uelit cum suo Rhombulo, nam certe nihil ad Rhombum, ut dicitur.

Quam canis excidit) Sunt exemplaria manuscripta quæ habent: quam canis frustum excidit: sunt etiâ, quæ frustum nō habent. Si ut in impressis exemplaribus est, canis, accusandi casu plurali legerimus, significat aut eum tam facile homines occidere consuisse, quam canes excicare: id enim excidere intelligo: aut excidere, pro occidere posuit. Quid si uerbum excidit tanquam subpositiuum abijciamus? atq; in hunc legamus modum: tam facile homines occidebat, quam canis: ita sensus erit clarus. Nec tamen Alciati coniecturam rejicio, qui legendum putat. quam canis exta edit.

Nam si Phormea græce nesciat, ego scio) Pro Phormea, uetus codex habet Formica. Nisi ὄγυια uel ὄγυια legas, qui funiculus est e setis equinis, quo utuntur piscatores: nisi forte ὄγυια malis, quod idem est quod ὄγυια, id est impetus, conatus, cogitatio, appetitus. Quid autem sibi uelit nescio. Locus certe hic totus corruptissimus est: nec facile ei mederi nisi integri codicis ope, potest. Nam & post illa uerba: Ego scio, hæc sequuntur græca maiusculis literis, sed quibusdam ineptis: EN TIC ON TO NYKHN ΔΙΗC, ubi pro K Græco C Latinum uides, aut, quod magis puto, pro στυμα, nam ea forma utebantur ueteres, ut etiam ex anatomicis Galeni deprehendi potest. Aliquid tamen est quod Hadrianus affert.

Vt duas amitas suas) Manuscriptum habet, ut duas Iulias amitas suas, quæ lectio confirmatur Dionis autoritate, qui scribit lib. 58. arte Messalinæ duas Iulias interfectas esse, ut iam nihil dubitemus in Suetonij, Claudiodio, Iuliasq; pro Liuiasq; legere, in hunc modum: Iuliasq; alteram Drusi alteram Germanici filiam crimine incerto nec defensione ulla data, occidit.

Hoc fieri solet in cælo: non fit) In manuscripto sic legas: Hoc fieri solet in cælo non sic. Forte legendum: Hoc fieri solet, inquis, ut Claudij sint uerba respondentis, ut paulo post: Nescio, inquis, mox subiiciat Messala: in cælo non sic, uel non fit. Atq; ita in cælo non fieri exemplis confirmat.

Iste C. Cæsarem non desijt mortuum prosequi) Vetus codex, persequi, pro sequi & imitari.

Ad summam tria uerba, &c.) Hæc uerba usq; Hunc deum, non sunt in ueteri codice.

Consocerum suum Appium Syllanum) in manuscripto est Socerum, sed in Suetonio consocerum.

Nec illi rerum iudicandarum uacatione dari) Vacationem in libri ueteris margine scriptum: Forte, aduocationem legendū. Nam id fere conatur autor ostendere. lege Talionis Claudium indicta causa dñatum.

Omnisq; generis Aeneatorum) Aliqui legunt Sonatorum: uerum cum Aeneatorum uoce usus sit Ammianus, Sonatorum nemo quod scia, ea erit retinenda. Sunt enim Aeneatores tubicines, qui eneis tubis utuntur.

Fingite lucius) Hic monometer in quibusdam ueteribus codicibus non legitur.

Tibi iam cedit) Cedit, uetus exemplar habet, presentis temporis.

Omnia proclia) Proclia etiam legitur: sed proclius quoq; latini dixerunt.

Puillum subperturbatur) Superturbatur, est in ueteri codice.

Mneſter Pantominus, quem Claudius decoris causa minorem fecerat) Manuscriptum exemplar & minorem & monitorem habet.

Tum Pedo Pompeius) Vetus addit, & Lucius.

Rumor percrepuit) Vetus habet percrebuit, non percrebruit.

Claudius exclamat) Post hæc uerba in manu scripto Græca illa leguntur πάντες φίλων πλήρη, quæ latine sonant: omnia amicorum plena.

Ego tibi hic sellas ostendam) Notus est loquendi modus, Sellas pro iudicibus qui in sellis sedent. Sunt enim (ut in fabulis) apud inferos Iudices quatuor: Aeacus, Minos, Rhadamanthus, & Triptolemus, ut est apud Ciceronem Tuscul. lib. primo: quæ ille ex Socratis Apologia apud Platonem sumpsit. Quum igitur sella nomen optime quadret, nihil erit quod uel stellas, uel sitellas accersamus: etiâ si codex manuscriptus in margine habeat stellas.

Senatores xxx) Suetonius habet quinque & triginta Senatores, trecentosq; amplius equites Rom.

Condemnat & ait) Εἰς τὸν αἶθρα Hunc ex ametrum ex manuscripto codice restituiimus. Græcus Eibicorum Nicomach, interpres hunc uersum Hesiodi esse scribit, sed ex quo opere non monet. In ijs siquidem quæ exant,

tant, non inueni: sed alia scripsit Hesiodus ut apud Suidam & alios ueteres uidere licet. Aristoteles certe Nicomachiorum li. 5. cap. 5 hunc ipsum uersum habet: quo uersu ius talionis esse dicitur, si quod quisq; fauit, idem patitur & ipse. Nam Claudius indicta causa homines condemnabat: non mirum igitur si Acacius eum altera tantum parte audita condemnat, & ueterem Talionis legem citat. De Claudio supra dictum est in Nenia: Desfete uirum, Quo non alius, Potuit citius Discere causas, Vna tantum Parte audita, Sape & neutra.

Si minus dii latura fecissent) Nihil adhuc lectum excogitatumue est ab ullo, quod huic loco sine dubio exulceratissimo & luxatissimo ullam sanitatem attulerit. Nam quid est quæso, si uni aut ut Alciatus, si ullam dilaturam fecissent? Primum enim, Dilatura, ita insolens est uerbum, ut ne in fecibus quidem grammaticorum inueniatur. Deinde quis unquam dixit: facere uni dilaturam? quid hoc ad sequentia? Videtur autem aliquot uerba deesse, aliquot immutata, corrupta, et mutilata. Quod si mihi quoque coniecturis agere permittitur, dum meliora liceat inuenire, nihil ab re uidetur si legamus, Nisi unius diei iacturam fecissent, Tantalum &c. ut intelligamus unius diei in Tantali poena, iacturam esse faciendam, ut eo die recreetur, alioqui periturus. Idem faciendum Sisypho & Ixioni: nimirum Claudio eorum laboribus & poena subiecto. Quod si aliquanto longius libeat à scriptura recedere, atq; aliqua uerba supplere legere in hunc modum. Erant qui dicerent, non alienum uideri si unius, dii iacturam fecissent, Tantalum &c. ut intelligas prestare unius Claudij iacturam facere, quam triu, nimirum Tantali, Sisyphi & Ixionis, quos perire necesse sit, nisi illis succurratur, succurri autem posse, si unus Claudius uices illorum obeat. Hæc probantur illis sequentibus uerbis: Non placuit ulli ex ueteranis missionem dari, &c. sequatur quid quisq; uelit, donec meliora, ut dixi detur inuenire.

Non unquam Sisyphum onere releuari) Siue hæc uerba sint in ueteri codice, siue non sint, certum est esse imperfecta ut hic leguntur. Aut enim pro releuari, legendum est releuandum, aut releuari oportere, ut cum sequentibus consentiat, cum ait, rotam sufflammandam, hoc est subleuandam, & sustinendam.

Alicuius cupiditatis spes) Lego, alicuius cupiditatis species sine fine, & effectu.

Ut à cogitationibus abesset) Sine dubio, à cognitionibus legendum, ut est in manuscripto, & pro abesset, forte rectius adesset, aut, esset, simpliciter. Quid si omnino sic legas, ut ei à cognitionibus esset, uel adesset: ut Suetonius scribit Palantem Claudio à rationibus fuisse, quanquam, abesse, non displicet, eo sensu qui à Beato Rhemano uiro doctissimo probatur.

CLARISSIMO ERVDITISSIMOQUE IOANNI CHAVCO, CONSVLI VLTRAIECTINO,

SINGVLARI LITERARVM ORNAMENTO,

HADRIANVS IVNIVS MEDICVS S. D.

Aur. Por. Damatus, opus peritissimum

Nredit ad te Senecæ libellus, mi Chauce, quem ueluti liberali manu afferas, & redit quidem, sed non sine scœnore, quod ingenui esse animi putem, cui multum debeas, eidem etiam plurimum uelle debere. Neq; uero debuit ad alium proficisci, q̃ ad eum cui παλιγγενεσία sua occasionem acceptam referre debebat: per te namque à blatis, multoq; magis à uentribus βιβλιοτάφους uindicatus primò, nunc, ut illi Platonici specus incolæ, lucem aliquanto limpidius suspiciet feretq; multis emblematis insertis ornatio, multis nœuis sublati extritior. Sed audi euentus narrationem. Postquam oblatum mihi abs te libellum istum Senecæ in manus acceperam, incepti gestire beneq; sperare, quod ex eo restitui lacunas aliquot & impleri, mendasq; tolli posse uiderem, Sed quum initio satis ex animi sententia successisset, cum progressu paulatim crescere cœpit labor, dum mihi cum descriptoris Græce haud dubie imperiti manu (quæ in imitandis Græcis characteribus mira literarum portenta inuexerat) certamen acre suscipitur, uti ipse oculatus es testis: usque adeo ut non semel C. Marij illud in mentem uenerit mihi, qui sectis alterius cruris uaricibus, ad alterum transire paratum chirurgum tempestiuo dicto, compescens, indignam tanto cruciatu esse curationem admonuit. Itaque propè desperabundus librum de manu deponere statueram, nisi honestissimum animorū incitamentum illud, Pulchra quæ difficilia, me reuocasset & laborem sedulo urgendum persuasisset. Quapropter cum belua illa senticipite congressus, plerasq; difficultates omnes, insuperabili quadam cōtentione

tione superavi, nonnullas indicaui, e quibus non plane explicare me potui, quod non unius sit hominis cuncta sanare: Alioqui atrocissima Seneca inflicta sunt uulnera, in exiguae molis commentariolo, ut nesciam an ulli auctori grauiora, pro ratione corporis, idque ab ijs qui ex professo sanandis locis male affectis, restituendis luxatis, opem pollicentur: usque adeo multa inscite immutata deprehendas, multa suppositicia falso pro germanis intrusa. Enimuero qui castigandis ueterum scriptis manus admouent, tum ueritatis eruendae ergo, tum ut luce obscuris reddita lectores adiuuent, posteritatiq; consulant, illi in operam quidem longè utilissimam, sed eandem multo laboriosissimam incumbunt, praeclareq; in uniuersum de literis (utcunque malignè respondeant plerumque hominum studia) merentur. Qua in parte multos magna cum laude uersatos uidimus, qui immortalia ad posterum indefessi laboris & honestissimarum uigiliarum monumenta transmiserunt: quorum tu, mi Chauce, industriae diligentiaeq; sedula quadam naturae contentione, aemulus, ac singulari erga uetera exemplaria affectu & reuerentia ductus, bibliothecas omnes incredibili studio, apiculae in morem, peruolitas, cuncta rimaris, codices iam obsoletos et blattarum tinearumq; nidis deputatos excutis, ut mirum uideri queat, unde tibi in tantis reipub. Traiectinae, cui consul praes, fluctibus, in tantis domesticarum rerum curis, otium suppetat ad corrigendos, restituendos, describendos ueterum libros: quas difficultates omnes superas omnigena antiquitatis cognitione, inexhausta memoria, exprompta ingenij facundi agilitate, & laborum inuicta pertinacia. Cui tua singulari industriae attestantur controuersiarum libri in titulorum classes accuratè digesti, attestabuntur & propediem Ausonius, Prudentius, Cicero, Victorinus, alijq; infinitis locis restituti, & quasi ab inferis rediuiui. Eiusdè ardoris scintilla, par eiusce gloriae desiderium, aemulatione quadam gloriosa, in me quoque excitarunt, ut ingenuè fatear, honestissimumq; certamen suscipere compulerunt, non tam propagandi nominis aut extendendae famae studio (quanquam illa cupiditate ducamur omnes, quibus non inest, ut ille ait, cornea fibra) quam ut in commune iuuandis mortaliibus satagerem. Macie ergo hoc animo, clarissime Chauce, & insigni Herculeae Λοπωνίας exemplo, studia literarum adiuuato, cuncta tua studia, curam, industriam, operam, cogitationem, ad id unum (id quod facis) conferas. Proinde libellum ad te reducem, annotationibus nostris, ceu comitatu quoquam instructum, hilariter ex cipo, & solita comitate atq; candore complectitor. Vale & Iunium tuum ama, Harlemo ante diem quintum Calend. Iulias anno 1557.

IN SENECAE LVDVM DE MORTE CLAUDII

Annotationes Hadriani Iunij Hornani, Medici.

Vdū de morte Claudij Caesaris, à Seneca iocose, sed non absque felileo sale, eruditis leporibus cōdito, conscriptū, ostēdi olim in meis Animaduersorū libris, diuerso planeq; alio fuisse titulo ab autore inuulgatū, q̄ nūc inscriptus legatur: nec de sentētia nūc quidquā muto, praesertim quū disertis illud uerbis proditū sit à Dione Cocceio, haudquaquā dilutae auctoritatis scriptore, qui historiarū duodesexagesimo libro, scribit à Seneca exisse opusculum, titulo ἀποκολοκύντισσι, quo Claudij Cas. ad superos excessum cōsignarit. Eius haec sunt uerba: Σωθένκε μὲν γὰρ καὶ ὁ Σενέκας σύγγραμμα, ἀρκυλοκύντισσι αὐτὸ ὡς περ πινε ἀπαθανάτισιμ ὀνομάσας. Quod Latine sonat propter Graecae linguae rudes. Composuit & Seneca libellum, cui nomen est Apocolocyntosis, uelut Apotheosis quaedam & immortalium cætum adoptio. Addita fuit & eodem in loco ratio nominis eiusmodi fermè, quod, quum confiter Claudium medicati boleti esu fuisse consumptum, fraude quidem uxoris, sed ingenio Locuste nobilis uenefice, hinc titulum libello dederit autor à præcipuius purgante medicamine, Colocynthide, cuius propè nulla inter deiectoria medicamentā compositio, est expers apud ueteres medicos, usque adeo, ut hodie quoque in hac tam clara literarum & sciētiarum omnium luce, proh dolor, promiscue quouis in morbo

in morbo cuilibet aetati, & sexui, à circūforaneis medicastis impune propinetur, non sine praesenti multorum exitio. Itaq; tanti ego scriptoris autoritate fretus, seruandum duxi & quasi postliminii iure afferendum, libri titulum haud otiose aut temere ab autore usurpatū, quod equidem existimo: neque sane id absque certo temperamento inter autoris delectum, & inueteratam recepti usus necessitatem. Quod si quis uulgatam lectionem mordicus tuendam esse existimarit, non laboro, per me licet, is etiam ut cum ratione insaniat: prauiudicatae opinioni derogatum nihil uolo, modo liberum rectius opinaturis iudicium & integrum permittatur. Porro ubi iam codices impressos cū manuscripto exemplari (quod Ioannes Chaucus noster, uir à Gratijs & Musis factus, & adiuuandis melioribus literis natus, nobis communicauit) contulissim, tot loca conspurcata & peruersa offendi ut periclitari apud me ceperit (absit inuidia dictio) Beati Rhenani autoritas, uiri aliq; longè doctissimi, sed in corrigendo nimium forte praeproperi & audacis: dum alit de sua coniectura infercit uersus ἀπερσδιονύσας, nihilq; ad rē facientes, aut pro suo arbitratu immutat, quae rectius legebantur antea, ne quid addam grauius. Certe, mea quidem sententia, consultius foret interdum uigilijs & ualitudini meliorumq; horarum compendio consulerent nonnulli, q̃ ita famam aucuparentur. Sed haec missa faciētes, locorum aliquot restitutorum & interpolatorum rationem subiiciamus.

DVAE ILLAE LITERAE S. A. SANCTI AMANDI CODICIS uetustum innuunt, quo usi in castigando sumus.

Nihil offensus uel gratiae) S. A. nec gratiae.

Quis unquam ab historico iuratores exegit?) S. A. iuratores

Idem Claudium uidisse) S. A. Item Claudium.

Nam posteaquam in Senatu iur.) S. A. Nam ex quo, &c.

Ab hoc ego quaecunque audiui, certa claraq; afferro) S. A. Certe clara afferro.

Augebat Cynthia regnum) Damnat hanc lectionem Rhenanus, sed falso, ratio enim contendit ita esse legendum omnino, quomodo scribit & codex noster: indicat namq; noctes, transacto dudum autumnali aequinoctio, creuisse, longioresq; factas, quibus adauctis, etiam Lunae, penes quam noctis imperium sit, suum regnum crescere, nil mirum est. Quid uero hic attinuit, Lychnū, substituere, quum non de ipso Lunae incremento loquatur, sed de autūno, cuius catasta in poetico more circumscribit, qui relicta à tergo aestate noctes paulatim adaugēt, quae accessio efficit ut diutius splendeat luna, solis presentia lunare iubar abolente. Neq; uero noctu animam agere cepit Claudius, sed mox à meridie, quod paulo post tribus uersibus periphrastice dicit: & Tacitus medio die (quo tempore uidelicet Claudius animam agebat) Neronem ad cohortes exisse ait.

Tertium Idus Octobris) Quod hactenus falso lectum fuit, Dies quintus eiusdem Octobris, nostrum exemplar manifeste exaratum habet, Dies III. Idus Octobris, quam scripturam confirmat & initialis uersus huiusce libelli, & suffragatur caterorum historicorum consensus, etenim Suetonius excessisse illum tertio Idus Octobris scribit: & Dion expirasse ait τῇ τρίτῃ & δεκάτῃ τῶν ὀκτωβρίων. id est, decimotertio die Octobris, hoc est iuxta Romanae dictionis filum, tertio Idus octobris, nam quod dubitationis periculum creare nonnullis posset, illud Senecae, Ante diem tertium Idus Octobris, non ita accipiendum est ut die uno aut altero mors Claudij tertium Idus praecesserit, imò purè puteq; idem est dicere, Ante diem tertium Calend. uel Idus, & tertio Cal. uel Idus, quod ex Ciceronis epistolis notissimum est: alioqui quod saepe in antiquis libris legas, AD III. KL. non ad tertium Cal. denotat, Sed, ante diem tertium Cal. qua de re aliàs per occasionem.

Acquiescunt oneri poetę) S. A. acquiescunt omnes poetae.

Torqueri pateris; nunq̃ meritum ut tādīu cruciaretur) Codex S. Amandi & Vuissemburgensis, quo se usum fuisse profitetur Beatus, in lectione ista consentiunt, Nec unquam tandiu cruciatus esset: quae scriptura quā sit utrobique constans, haud temere immutanda meo iudicio uidetur, tametsi non eam inficias, locū esse haud immunē à uitio, quem, sequendo scripturae uestigia, ita cōcinnarim: Nec unquā tādē cruciatus cesset?

Postquam princeps. f. e.) S. A. ex quo princeps.

Omnibus annis: omnibus mensibus efferunt) Non inueniunt codex noster scribit, omnibus mensis, eleganti paromasta ut ludens insinuet, Claudium temulentum & crapulae quotidianae addictissimum, saepe numero fallere Genethliacorum praedictiones, non in annos modò, sed in singulas etiam passionis mensasq; exitum illius opperientium.

Ego mehercle, inquit, pusillum temporis adficere) S. A. Ego mehercules, inquit, pusillum temporis adicere.

Hispanos, Britannos, Sauromatas, & si qui ultra glatiam Boream incolunt Barbari, togatos uidere.) Codex S. A. mandati concisus legit, Hispanos, Britannos togatos uidere: quo pacto etiam Vuissemburgense exemplar scribit, itaque ut spurta inducenda atque extra familiam eicienda cetera censeo: uidentur enim a sciolo quopiam assuta.

Candida de niueo subtegmine) Codex noster laudata scriptura sic legit, Candida de niueo subtemina uellere sumit. Subtemen quasi substantiam absque g scribi debere uidetur: nec enim cum tegmine quidquam illi commune. Sed quod inter tensa staminis fila, subtendatur subtexiturque.

Claudium iubent omnes χαίρειν) Manuscriptus codex manifestis notis praefert uersum Euripidis ex Cresphonte fabula.

χαίροντας, ευφρομούντας εκπέμπειν δόμων, hoc est. Efferre leto prosequentes omine.

Locus autem Tragici, unde hic uersus desumptus est, citatur a Strabone & Stobaeo.

ἐχρῶ μὲν ἡμᾶς σύλλογον ποιούμενος
τοῦ φυντα θηνεῖν, εἰς δὲ ἑκείναι κακὰ,
τοῦ δὲ αὖ θανόντα, ὥς πόνον πεποιμένον

χαίροντας ευφρομούντας εκπέμπειν δόμων, quos hunc in modum conuertit Cicero in Tusculana, rum primo,

Nam nos decebat cætus celebrantes, domum

Lugere, ubi esset aliquis in lucem editus,

Humanae uitæ uaria reputantes mala,

At qui labores morte finisset graues,

Omnes amicos laude & letitia exequi. Nam in impressis codicibus uocem, Hunc, superuacuum & de margine in contextum raptam, trimetri lex respuit.

Ne excidant memoria) Vuissemburgensi codici consentit manuscriptum exemplar in hac lectione: ne excidant, quæ memoria publicum gaudium imprefferunt: ut intelligat occasiones & causas publici gaudij, quæ re diuinam in animis ingentis leticiæ materiam semper sint alitura: nisi placet potius mutato numero scribi, impreferat, quæ lectio per se quoque clara fuerit.

Respondisse illum, nescio quid) S. A. Respondisse nescio quid.

Diligentius autem intuenti) S. A. Diligentius intuenti.

Vbi hæc, Claudius gaudet) In S. A. codice non sunt illa duo uerba, ubi hæc.

Ἰλίοθεν με φέρων) Extat hic uersus Odysseæ nono, unde apud Alcinoum Phæacum regem narrationis suæ telam orditur Vlysses, quem ita conuertit, Appulsum ad Ciconas me uentus ab Ilio adegit.

Cur uero Claudius ab Ilio adesse se dicat, & Seneca, hoc uersu significare uoluisse Claudium se esse Casarem testetur, eo spectat, quod non modo Iulius Caesar totaque Iulia gens, sed & Claudius, & in genere Romanus populus, ad Iulium Aeneæ Troiani filium, stirpis suæ originem referebat: Hinc est quod apud Suetonium Tranquillum Claudius legitur remississe tributa in perpetuum Iliensibus, quasi Romanæ gentis autoribus. Ibidem meminit ueteris epistolæ Græcæ, Senatus populi quoque Romani nomine ad Seleucum Syriæ regem scriptæ, qua illi regi societate amicitiaque pollicebatur, si Ilienses consanguineos suos ab omni onere immunes præstitisset. Quin & apud Corn. Tacitum annaliū lib. XII. Nero Caesar suscepta Iliensium causa, Romanum Troia demissum, & Iuliæ stirpis autorem Aeneam fuisse differit. T. Liuius quoque libro XXXVII. Cornelium Scipionem Cons. Troiana in urbe liberaliter exceptum memorat, Iliensibus in omni rerum uerborumque honore ab se oriundos Romanos præferentibus, & Romanis letis origine sua.

Εὐθα δ' ἐγὼ πτόλιμ' ἐπεσθον) Hic uersus præcedente ordine sequitur apud Homerum, unde Seneca ait, Erat autem sequens uersus uerior, æquæ Homericus, ita ut à latæ culpæ crimine eximi nequeat Rhenanius, alienos plane ab huius loci sensu uersus inferente: Sonat autem Latine ita,

Hic urbem euerit, & consumpsi corpora ferro,

Innuat autem Seneca uersum istum, qui proxime sequitur alterum, ueriores illo esse, quod illi aliò detorserit Claudius ad insinuandam generis sui fabulosam originem, quum Vlysses inde auspicetur errorum suorum narrationem, quando post Troianæ urbis excidium, in Ciconas gentem Thracicam appulisse, eorumque oppidum Ismaron diripuisse, cæsis oppidanis ait, Cur autem ueriores illo dixerit, ad eius crudelitatem referendum est, qua constat ex Tranquillo, statò nuptiarum die triginta quinque senatores, trecentosque equites Romanos ab eo interemptos fuisse, cuius scuitia mentionem non tacuit hic libellus, quasi ex confesso & urbis uastitate & ciuium occidionem designaturus fuerit Claudius, si hunc uersum priori, ut ordine illi contiguus adheret, subijcere studuisset.

Et im

Et imposuerat Herculi minimo discrimine fabulam) Codex noster legit, minimè fabro, loco trium illorum uerborum, minimo discrimine fabulam: nostriq; codicis lectioni astipulatur exemplar manuscripti beati Rhenani: quanquā quid isti animi fuerit, reponendam censenti uocem, Allobrox, pro, fabro, diuinari non possum. Et est alioqui satis cōmoda sententia, Et imposuerat Herculi minime fabro, intelligendo fabrum architectū et dolos fabricare doctum: multo uerò minus ambigua sententia fuerit et lectio, si paululū deslectamus: et quasi recudamus uocem, fabro, in, uafro: hunc in modum legendo. Et imposuerat Herculi minimè uafro, ea ratione qua Herculeam simplicitatem dixit in libris de ponto Ouidius: Hercules namq; simplicitas facilitasq; et evāscē quædam in omnibus eius operibus sese prodit manifestissimè. Porro uox addita in impressis libris, discrimine, imposuit Andreæ Alciato in libris parergōn, ut fabulam in fibulā mutarit, hanc lectionem inculcando. Imposuerat Herculi minimo discrimine fibulam, quasi senserit autor de fibula, notissimo penis astrigmento, quo ad inhibendū Veneris usum iniecto usa fuit antiquitas, ἄγκυρα Græci uocant, de qua Cor. Celsus lib. septimo: unde refibulandi uocabulum apud Epigrammatarium, quod Iuuenalis solvere fibulam dixit: Sed aliena est ab hoc loco ista dictio.

Sola cum illo uenerat) Venustior lectio est nostri codicis, sola tum illo uenerat, per aduerbium locale: ut Febri comitis indiuidue comitatum et cum Claudio ad cœlitum curiam accessum significet.

Hūc ego reddo tibi) Est et ista scriptura uerior manuscripti codicis, Hunc ego tibi recipio: ut geniturae Claudij apud Lugdunum nati fidem confirmet.

Audi me, inquit, tu, & desine) S. A. Audi me, inquit, tu desine satuari.

Sede qua genitū dicas) Infelicitè hūc uersum interpolare conatur Rhenanus, hoc pacto, Expromere properes qua gēte natis cluas nō seruata trimetri, lege, quæ religiose in nostro codice obseruata est, Expromere pro pere, sede qua genitus cluas. Cluere enim antiqui usus uerbū pro dici et perhiberi ponitur: ut in Enniano illo. Per gentes esse cluebat omniū miserimus, et apud Plautum in Trinūmo Stasimus seruus, Nimiū difficile est reperiri amicum, ita ut nomen cluet. (habet.

Tacitus getis alluit rīpas undis) Versus senarij ratio postulat ut legat, uadis, ut et manuscriptus li.

Mentis suæ nō est, & timet) Suspensa sententia est, et hiatū istū implet codex manuscriptus, duabus immixtis uocibus, ita legēs, et timet μερὸν πλανῆν, ut innuat Hercule, postquā Tragico cothurno animose quædā fuisset prolocutus in Claudij barbariæ (apud Lugdunū, ad cōfluētes præcipitis Rhodani et segnis Araris, nati) nihilominus extimuisse stolidi hominis manus, ne ab illo uapulando iniuriā acciperet, eo quod stulti faciles esse soleant colaphis infligendis uerberibusq;. Stoliditas autē insignis Claudij hoc in libello passim traducitur, quā impune etiā illi obiectā persepe memorat Suetonius Trāquillus: possit et τῆμερον πλανῆν legi, ut uindictis manus iniuriā in depalmando pati Herculem exhorruisse significet.

Si quis à me notorem petisset) Descensurus forte fueram in opinionem Rhenani legentis, si quis ἀμύνητος petisset, nisi consensus omniū codicum reclamaret, suaderetq; diuissim potius legi hunc in modū, et si qui à me noto rem petisset: nam quæ sequuntur uerba, qui me optime nōsti, et πῶς ἐξήνισκας exponere uidentur uocabulum, uoto, ut sit noto, hoc est, qui me optime nōsti.

Sed quoniam uolo.) Locus procul dubio mutilus, non modo deprauatus, ut uerisimile sit multa isthic desiderari, siquidem ab hoc uersu nouæ pagellæ initium est in manuscriptis: suspicioq; tenet bonā dialogisimā partē abesse. Quid sit, pro quoniam uolo, legatur, quō ἢ ἐμβολῆ, certe has uoces ipse literarū ductus cōmōstrat his qui græcè norunt: Notatur enim passim in hoc libello Claudij philellenismus, quo Græcè loqui in quotidiano etiam sermone affectabat. Videntur aut quæ sequuntur, per dialogisimū disceptari à dijs indigetibus, mirantibus insolentē Herculis in cælestium curiā irruptionē, ut sciscitentur, sed quō ἢ ἐμβολῆ? quasi dixerint, quō irrūpis impressionemq; facis? isti namq; lectioni fauet, quod subiicitur. Non mirum, quod in curiam impetum fecisti, nihil tibi clusi est.

Si me Hercules à Saturno) Totus iste locus ita prodigiose est deprauatus, ut Pæonia manu sit opus sanandis eius uulneribus: uidetur autem deesse tale quid, repulsam non tulisset, si mehercules à Saturno petisset hoc beneficium, uidelicet, ut in deos referretur, subdit deinde causam mutui beneficij. Cuius mensem toto anno celebrauit, saturnaliaq; eius, ita namq; lego. Cur uerò dicat Claudij Saturni mensem toto anno celebrasse, et Saturnalia, referendum est partim ad intempestiuas eius comessationes et perpotationes, partim ad studium immodicū nimiamq; indulgentiam in liberos. Constat autem Saturni tutelæ dicatum fuisse olim Decembrem mensem, in quo per dies aliquot Saturnalia celebrabatur magna procacitate, luxusq; omnis apparatus, quo tempore serui nō modò ingenuorū calceos sumebāt, ut Porphyrius scribit, aut herilē habitū mutabāt, quod Diō tradit, sed in heros quoq; licenter multa agebant. Iā cū Saturnalibus Claudianos mores conferamus. Primum omniū scimus ex Tranquilli lectione, Claudij cōuiuia agitasse et ampla et assidua, nec temere unquā triclinio excessisse, nisi distenti ac madidi, ita ut hac ratione Saturnalia diēta illi perēnauerit: Deinde notissimū est, quātū indulserit libertis suis, quibus nō prætoriam solū ornāmētā, sed et lecticā ius cū imperatoribus cōsulibusq; cōmune, permittit, mediū quoq; inter Consules locum in iisdem passus, et impunitas opum immensarum uoragines, usq; eo, ut scōmma in illum exierit,

abundaturū si libertis confors foret: quo spectat et morsus, quo Narcissum libertū, dominū domini huius libelli au-
tor nominat. Quod autē Rhenanus existimat legendū esse Caius princeps non tulisset illū etc. mea quidē opinione
multū fallitur, primū namq; repugnat codicis uetusti fides, qui post uocē eius, manifestū comma habet: deinde qui
potuit de Caio Caligula istud uel dici uel intelligi, ut is passurus non fuerit Claudii ab Ioue deum fieri, quū Caius
ceterorum imper. more per apotheosin celestiu augere numerū nedū nō meruerit, ut etiam mortuū nouo contu-
melie ignominie q; exemplo prosequendū senatus censuerit, nomenq; obliterari uoluerit, et expungi ē catalogo
eorū Imperatorū, quos et in sacramentis et in publicis uotis suscipiēdis religiose nominabāt, ut testatur Dion: For-
te nō malē sic legas, Si mehercules à Saturno petisset hoc beneficiū, cuius mensem toto anno celebrauit. Saturnalia-
tius princeps nō tulisset: per interrogationis modū, et cū ironie nota: ut quę sequuntur uerba, deorū quispā subijci
at cū stomacho: illum Deū ab Ioue fieri, qui scilicet tantis flagitijs coopertus fuerit. **Oropenq; sororē**) S.
A. Oro per quod. Et ut deū orant) Græcas uoces, quę in manuscripto exēplari hoc in loco leguntur, cer-
tō et indubitatē asserere eas esse, quas hic positurus sum, non est animus, ne fraudē lectoribus faciā, quippe quū de
ijs parū liquida mihi constet ratio, usque adeo confusa est ab imperito scriba Græcarū literarum textura, ut nescias
quā scripturā sis magis probaturus $\mu\omega\rho\varsigma$ ne $\kappa\lambda\epsilon\rho\nu\chi\epsilon\upsilon$, an $\mu\omega\rho\varsigma$ $\alpha\pi\omicron\chi\alpha\nu$, uel $\alpha\pi\omicron\varsigma\upsilon\chi\alpha\nu$: interdū enim una
plus litera supereſt, interdū una aut altera deficit, ut diuinare neceſſe sit subinde, Delioq; natatore opus habeat qui
cuncta uelut $\beta\rho\upsilon\sigma\omicron\delta'\omicron\mu\epsilon\upsilon$ breuiore eademq; certiore methodo ad artificiosas (quas Galenus nominare solet)
cōiecturas uia nobis patuisset, si descriptor easdē ubique characterū formas ac typos religione quadā obseruasset,
obseruatas retinuisset, nec ab ijs latū unguē discedēdū sibi proposuisset: nūc quū typis illis temere prorsusq; inſcitē
abutatur, definire nihil hic ausim, nullius iudicio præiudicatū uolēs, sed relicurus unicuiq; liberū arbitriū, sequen-
di quod sibi probabilius uideatur, donec feliciorē quis natiū genū, aut meliore usus codice certius diuinet, aut sta-
tuet. Si itaque $\mu\omega\rho\varsigma$ $\kappa\lambda\epsilon\rho\nu\chi\epsilon\upsilon$ legamus, notari rursus atq; perstringi Claudianā stultitiā intelligemus, ut si-
gnificet barbaros orare, fatuos rerū potiri, in quam sententiā bis in hoc libello scripsit, Aut regem, aut fatuū nascē
oportere, et iterum, tam fatuū ut etiā regnare posset. Sin per $\omicron$ $\mu\omega\rho\upsilon$ $\alpha\pi\omicron\chi\alpha\nu$ uel $\alpha\pi\omicron\varsigma\upsilon\chi\alpha\nu$ scribamus, signifi-
cabit orari ab illis, necis frustrationem dilationemq;. Quod uerō sequitur in codice excuso, Tandem Ioui uenit in-
mentem, noster habet, in tantum Ioui etc. quę dictio familiarior est Senecę quā ut propterea mutandā cēſuerim.

Vos mēra mapalia fecistis) In ueteri manuscripto legitur, uos mē rapamalia fecistis, legendum pu-
to secutus literarū tractū. Vos me rapataulem fecistis, ut suorū iussorū contēptū indicet, quasi qui nihilo pluriſ fe-
cerint Iouem, quā homuncionem stipulam instantē. Est enim $\rho\alpha\pi\alpha\tau\alpha\upsilon\lambda\epsilon\varsigma$ siue $\rho\alpha\pi\alpha\upsilon\lambda\epsilon\varsigma$, is qui stipulam car-
lamum uē inſpirat. Quid enim cōmune habet cælū cum mapalibus, et de se loquitur isthic Iupiter, siquē despe-
ctum indignabundus ostendit.

Quantum uia sua fert.) Sequor hic lectionem And. Alciati longē doctissimi in parergōn lib. 6. ca. 5. et
scribo quantum uis uaser.

Quod in foro iuuat) Legendum est omnino uiuat, quam scripturam seruat clare manuscriptus codex.

Ne alijs uerbis ponam, q; quę ab illo) Codex uetustus purius legit. Ne alijs uerbis ponā, quę ab
illo dicta sunt, hoc est, diuersis uerbis. Iam fama minimum fecisti, et iam) In manuscripto codice ita
legitur. Iam fama nimium fecisti. Itaq; ne uidear etc. Ut inducenda uideantur illa uerba, cum $\epsilon\pi\theta\omicron\delta\omicron\lambda\alpha\mu\alpha$,
etiam pessimum quemq; illum affectare, à nasutiore quopiam adiecta.

Deus factus, dictus, pictus uē erit) Forē rectius, factus, fictus, pictus uē erit.

Hic quæstu se sustinebat.) Codicis manuscripti hæc est lectio, Hoc quæstu se sustinebat, uendere ciuita-
tulas solebat adhuc uelle. Quid si legas, et adhuc uelle apparebat, aut simile quid, ut isthic interpugatur oratio, de
inde sequatur altera periodus, Accessit Hercules et auriculam illi tetigit.

Quam canis excidit) Alciatus in parergis lib. 6. cap. 5. legit hoc modo, quā canis exta edit : cui le-
ctioni libens etiam accedo. De tot actibus iuris) Sequor manuscripti codicis fidem, qui legit, de tot ac-
tibus uiris, quę sententia uidetur etiam Rhenano placuisse, nisi quod pro acribus, legit, præstantibus, repugante no-
cis ductu.

Nam $\tau\eta\varsigma$ $\omicron\gamma\gamma\alpha\varsigma$ ægrè senescit η $\nu\omicron\sigma\omicron\varsigma$. $\pi\omega\rho\gamma\omicron\pi\omicron\lambda\iota\nu\iota\kappa\eta\varsigma$ iste) Beatus hoc loco gloriatur se istū
locum magno labore restituisse, quū uideatur eum potius peruertisse, si fas est dicere, ea obtrudens quę à manu
scripti codicis fide sunt alienissima. Equidem sic interpolandum locum censeo, obseruato anxie characterum du-
ctu, Nā etiam si $\phi\omicron\rho\mu\iota\chi\omicron\varsigma$ os nescit, ego scio, $\epsilon\upsilon\gamma\epsilon\gamma\omega\nu\tau\omicron$, $\kappa\alpha\lambda\lambda\iota\nu\iota\kappa\epsilon$ $\eta\rho\alpha\kappa\lambda\eta\varsigma$. Iste quē uidetis etc. uerba græcē
satis euidenter, cū hac distinctione legere est in manuscripto nostro codice. Est autē illud $\kappa\alpha\lambda\lambda\iota\nu\iota\kappa\epsilon$ $\eta\rho\alpha\kappa\lambda\eta\varsigma$
Archilochi poetæ carminis initium, quod ad citharam canebatur, testante etiam Pindaro in Olympijs, hoc modo,
 $\chi\alpha\epsilon\rho\epsilon$ $\kappa\alpha\lambda\lambda\iota\nu\iota\kappa\epsilon$ $\tau\alpha\upsilon\epsilon\lambda\lambda\alpha$ $\alpha\upsilon\alpha\epsilon\varsigma$ $\eta\rho\alpha\kappa\lambda\eta\varsigma$.

Ecce Iupiter qui tot annos regnat, unī Vulcano) Hunc quoq; locum Beatus parum recte
restitit.

restituit, qui uocem, regnatum, quæ in manuscripto codice legitur, diuulsit, & interiecto comate disperseuit, ex
pri-faciens uni: Vera enim lectio est huiusmodi. Ecce Iupiter, quoi tot annos regnatum, Vulcano crus fregit. Ne
mo ignorat quoi, pro cui, uetustatem sapere, & in plerisque manuscriptis exemplaribus passim legi solere.

Cogitate P. C. quale) Consentit noster codex hic cum Vuissemburgensi, quo Beatus usum se testatur, nã
neq; in illo leguntur, uerba ista omnia ad eum usq; locum. Hunc nunc deum facere uultis?

Videte corpus eius dijs iratis natũ. Ad summã) Vetus codex sic scribit, Videte corpus eius dijs
iratis natũ ad summã. Tria uerba cito dicat. Hũc deũ quis colet? &c. Quod si genuina autoris sunt illa, & scruum
me dicat forte non errabit, qui leget, & in neruum me ducat, quod argute peruidit Ioannes Chaucus, incredibile me
moriam & iudicio uir, honestissimo restituendæ antiquitatis studio mirifice accensus: Est autem Neruus compedis ge
nus aut uinculi, quo ceruix & pedes uinciuntur.

Eumq; quãprimũ exportari cœlo) Codicis manuscripti integrior est lectio quæ in hũc habet mo
dũ. Eumq; quãprimũ exportari, & cœlo intra dies triginta excedere, olympo intra diem tertium. Nimirum innuit
præfinitum fuisse Claudio emigrandi spatium, omni quidem cœlo (plures enim sunt cœlestium orbium ambitus) in
tra tricesimum diem, concessio illi tridui spacio commeandi per singulos orbes: at olympo, qui editior est & purior
cœli locus, intra tertium diem. Quid enim attinuit hic terræ mentionem inculcare, quum in cœlo drama istud aga
tur, non autem in terra.

Omnisq; generis æneatorum) S. A. Sonatorum.

Agatho & pauci caufidici) Quid si legas, Martho & pauci &c. de quo Iuuenalis Sat. 1.

Caufidici, noua quum ueniat lectica Mathonis.

Ingenti enim ἐν τῷ ὁριζῶντι) Legendũ est μετὰ ἁρμονίαν, ex manuscripti codicis lectione, in quo με
τὰ ἁρμονίαν scriptũ est perperã, ait namq; ingenti magnificentianeniã cantatã fuisse anapestis. Porro sciendum
est metrum, quo nenia ista perscripta est, esse Anapesticum, Threnicũ uocitatũ à luctus argumento (sic enim scribẽ
dum est in Centimetro Marij Seruij, non Itimium) quod constat monometro acatalectico, recipitq; præter anapa
stum & spondeum & dactylum. Itaq; sic scribendum.

Fundite fletus.

Edite planctus,

Resonet tristi

Clamore forum.

Cecidit pulchrẽ

Cordatus homo, &c.

Cæruleos scuta Brigantas) Deierare Iouem Lapidem ausim ab autore scriptum fuisse. Cæruleos cuto
Brigantas. Solebant namque olim omnes Britanni (inter quos recensentur à Tacito & Stephano etiam Brigan
tes) glasto se inficere, quod cæruleũ efficit colorem, ut horribiliore essent in pugna aspectu, uti scribit Cæsar com
ment. lib. 5. & subscribit Plinius lib. 22. cap. 1. Quin & Herodianus lib. tertio de Britannis loquens, τὰ σῶμα τὰ,
inquit, σὺν τῷ γαλακτῶν, hoc est, corpora picturis notant. Tacitus quoq; Silurum (id nomen eius insule po
pulo) coloratos fuisse uultus memorat. Alioqui, ne quem remotetur illa sollicitudo, lex metri aptius constat, si legas
cute, quã si, scuta: neq; uerò scuta cærulea pinxisse, sed cutim corpusq; omne tinxisse eo colore, quem Isatis red
dit, leguntur.

Et uiam rectam) Codex manuscriptus legit, tectam, quæ scriptura mihi probatur magis, quod uia tegeban
tur uelis olim.

Compendiaria uia Narcissus) S. A. Compendiaria Narcissus.

Ille aut patrono plura &c.) Hæc uerba ad illam usq; sententiã, Dicto citius Narcissus euolat, in manu
scripto nostro non extant: nec ueri dissimile est, supposititia esse, & plena est sententia etiam si absint.

Bellua centiceps) Magnus est & hic consensus & nostri & Vuissemburgensis codicum, ita legentium bel
lua centiceps, pusillum subperturbatur (albam canem in delirijs habere assueuerat) ut illum uidit canem nigrum, uil
losum. Sanẽ, non quem uelis tibi in tenebris occurrere. Et magna uoce, Claudius, inquit, ueniet. Sed noster in uno re
ctius, scribens, non quem uelis, ubi ille nunquam uelis.

Et magna, inquit, uoce, Claudius Cæsar uenit) S. A. Et magna uoce Claudius, inquit, ueniet.

Procedunt cantantes) Noster codex hoc loco expressas habet uoces istas, ἡφαιστέα, σὺν χαίρω
μεν, hoc est captum tenemus, pariterq; exultemus læti omnes. Videtur autem istud initium fuisse Epinicij carminis,
quod læti inter lætos cantabant in laudationem alicuius compositum, ut in Nerone indicat Suetonius.

Hic erat consul designatus Iunius Prætorius) Hic locus monströse deprauatus est, quem
priusquam sanare aggrediar, adscribam manuscripti codicis corruptam lectionem, sed quæ medelæ locum ape
riat in eo itaque, sic scriptum inuenio. Hic erat. Consilius Consul designatus, unus prætorius Sextus Trallus M.
Heluius, Trogus, Cotta, Tectus Valens, Fabius eques Romanus quos Narcissus duci iusserat. Hastenus ille, nunc
meam coniecturam subijciam, deinde immutationis consilium detegam. Sic itaque scribo, Hic erat C. Silius Con
sul designatus, Vnus prætorius Sex. Traulus Montanus, Saufellus Trogus, Cotta, Vectus Valens, Fabius eques Ro.
Qq 4

Ro. etc. Nunc ad remediorum rationem. Quod pro Consilio reposuerim C. Silius, nihil temere feci, ratus uocem illam non esse otiosam, innixusque autoritate Corn. Taciti augustae historiae scriptoris, qui ita lib. undecimo scribit. Igitur incipiente C. Sillio Cōsule designato, cuius de potestate et exitio in tempore memorabo. Hūc enim C. Siliū iuuentutis Romanæ pulcherrimū maximis opibus adauctū adulterū suū legerat Messalina et consulem designatum fieri obstituerat. Idē rursus loquens de nuptiarū solēnibus inter Messalinā et C. Siliū celebratis, uecordiamque huius admirans, Nēdū consule, inquit, designatū cum uxore principis. Neque de Traulo obscura ratio est, cuius ibidem mentio fit apud Tacitū, Ne Trauli quidē Mōtani equitis Romani defensio recepta est: et alioqui in manuscripto non temere adscriptā fuisse. M. notā arbitror. De Saufello et Vectio Valēte eodem in libro ita legas: Vectiū Valentem cōfessum, et Pompeiū, Urbicū, ac Saufellum Trogi ex cōsilijs tradi ad supplicium iubet. Facilis uerō fuit adulteratio Vectij in Vectū. De Fabio nihil ausim affirmare, in quo ponēs, siue legas Fabius, siue Fusidius, ita enim malim, quā Fusidius.

Nestor pāromimus.) Legendū est indubitato, Mnester, nā apud Tacitū sciolus quispīa, improbe in alio libro ingeniosus, ratus initialē literā Marci pronomē designare, cōpagem nominis dissecuit, ē Mnestere faciens M. Nestorē. quod ipsum nō dissimulauit aut reticuit ab se factū Beatus, apud Tacitū lib. 11. ubi uetusti lib. castigatis simē sic legūt, Solus Mnester cōtationē attulit: quū interim ille admoneat legi debere, M. Nestor: ut et antea illic, Causa necis, quod domū suā Mnesteris et Poppae cōgressibus praeuissent. Quin uerō ita legēdū sit, scrupulū omnē eximit Dionis historia, apud quē lib. 58. sic lego. Α ὑποία ἄλως ἐπὶ τοῦ ἀμεσοσάλινος τὸ μνηστῆρος πρὸς ὄρχησιν ἐπεὶ περὶ τῆς αἰδῆς. id est. Ex aere Claudiano statuas Mnesteri saltatori fecit Messalina et iterū δὲ ἐν τῷ μνηστῆρος φειδόμενοι, ὅσοι γὰρ ἐκέλευε διὰ τὸ κάλλος, ποσούτου τῷ δῆμῳ διὰ τὸ τεχνῆμα ἡρεσκεν, ὅτι γὰρ πρὸς δαιμόνιο ὄψεσιν ἢ τῷ ὄρχησιν ἦν, id est. Partim etiā Mnesteri parcētes, tam enim gratiosum populo Mnestere ars faciebat, quā Messalinā forma, usque adeo peritus ille saltator erat. et postea τὸ μνηστῆρος ἐλευνία τῷ σῶσι, hoc est Mnestere morte multauit: Eadē legas et in Xiphilnio qui Dionis historias in epitomen contraxit. Meminit eiusdē nominis et Ioannes Zonaras græcus historicus, ὁρχηστῆρος μνηστῆρος nominatim recēfens, saltatorē et Mimū Mnestere. Porro Taciti illū locū, Solus Mnester contationē attulit, dilaniata ueste clamitans efficeret uerberū notas, reminisceretur uocis, qua se obnoxiiū iussis Messalinæ dedisset: explanat Diō lib. prædicto, in hac uerba scribēs, Vehementi Mnesteris amore flagrabat Messalina, quē cum nec ingentibus promissis, nec minis ad sui cōmercium expugnare ualeret, cū marito collocuta, effecit, ut ille uxoris imperio obsequente esse iussit, uelut aliorum eius opera usura, Quibus uerbis adductus Mnester, quoties Messalinā imperarat, cum illa stupri consuetudinem habebat, ceu id ipsum à Principe facere iussus.

Rumor percrepuit.) Rectius in ueteri codice percrebruit.

Connuolarunt primū omnium.) Totum hunc locum uenustius rectiusque legit uetus liber, nisi fallor hoc modo, Connuolarunt primum omnium liberti Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus, Pheronattus, quos Claudius omnes, necubi imparatus esset, prēmiserat. Quem locū interpolare aggressus est Beatus. Sed quā dextre nescio, quum lectionis istius mens sit cuius obuia. Fortē doctulus quispīam congeriem illam libertorum numerosam ex Tranquillo, adiecerat, cum mortuis uiuos adhuc superstites confundens.

Saturnius Luscus.) Vetus codex habet. Saturninus Lusius, Tacitus annaliū li. 12. Lusciū quendam nominat. At Rufus Pompeij F. de quo hic is est Curtius Rufus, quē consulare imperiū in Africa obtinuisse scribit Tacitus. Lupū uerō, cuius etiā hic fit mētio, nō aliū esse putarim, quā quē Iunius Lupum senatore uocat li. 12. Tacitus.

Quos cum uidisset Claudius, exclamat.) In uetusto codice hæ uoces leguntur, πᾶν τε φίλων πλὴν. hoc est, cuncta amicorū plena. Videtur autem allusum esse ad Heracliti dogma, quod istiusmodi erat, πᾶν τε θεῶν πλὴν, id est, Decorum omnia plena: quod natum ē tali occasione memorat Michael Ephesius, quod cum sedenti semel in furno, nunciatum esset peregrinos adesse hospites, qui ipsum conuentum expeterent, insit eos introire, dicens, non abesse etiam illinc deos.

Ego tibi hic Sellas ostendā.) Codex manuscriptus legit Stellas, fortē scribendū stelas sūllas sunt cippi pilæ uel opere structili, quibus inscripta uisebātur fœdera, aut etiā proscriptorū nomina Isocrates in panegyrico sūllas ἀσπίδος ἀνὰ γράψαντας ἐν τοῖς κοινοῖς τῷ ἱερῷ ἀναθεῖναι. id est. In saxeis stelis descriptas fœderis leges publicis in tēplis cōsecrare. Latīna uoce usus est et Plinius lib. sexti cap. 28. Scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Neque malē scripseris, Sitellas. Sunt enim Sitellæ, quas ἀμφορέας et καδύσκους nomināt Græci, in quas calculi uel cōdemnates uel absolūtes mittebātur, ut Aristophanis scholiastes in uestpas docet: quæ binæ erant: necis una, misericordiæ nomine insignita altera. Meminit sitellarum et Cicero pro L. Cornelio Balbo.

Postulat, nomē eius recipit, addit.) Vterior mihi uidetur esse manuscripti codicis lectio, postulat: nomen eius recipiat, cedit subscriptionem.

Condēnat & ait.) In manuscripto codice uersus græcus legitur, in hac lacuna, cuius characterū uestigia se quēti mihi parū respondere uidetur carminis lex, subijciā tamē, ut si cui lectū sit initium, cetera reponat, unde sit desumptus, ingenue fateor me nescire, uidetur tamen alicūde ē Tragedia petitus esse. Διὸς τ' αἰσὶν ὄρεα, καὶ ἀελλῶν ἐνὶ οὐναι

ὁ δὲ βῆς νόμῳ, uel νόμῳ. Videtur autem inhuere *Aeacus*, iusticiæ oculum nihil posse fallere, nihil latere. Fuit, quæ reponendum hunc Menandri senarium censuerim, *Ἰζαίος δὲ βῆς, Ἀιχαιο ἡρώς νόμῳ*.

Si minus dilatura fecissent.) Codex uetus scribit si uni dilaturam fecissent, lectione consentiente cū illa *Vuiffenburgensis* exemplaris, quo *Beatus* usum antea indicauimus, itaq; in ea codicū concordia nolim præcipere tantius immutare quidquam, sed molliter potius reponere luxatā particulā: Proinde legendū, autumo, Si uni dilaturam fecissent, quod erratum descriptoris uitio irrepsit, qui dictantis uerba excipiens, uocem, dilaturam, in duas dispefcuit. Suffragatur nostræ sententiæ *Andr. Alciatus* parergon lib. 6. cap. 5. nisi quod pro, uni, legat, ullam. Nam *la-*ruarum præstigijs simile est quod hoc loco substitui uult *Beatus*.

Sufflaminandā) *Ridiculē, ne dicam ineptē reponi idē uoluit, sublaminandā, quā sufflamē rotæ decurrenti proprijsimū impedimētū & retinaculū addi soleat, cuiusmodi impedimentū deberetur Ixionis rotæ in leuādo perpetui laboris tædio: Sufflamē enim omnē id uocatur quod decliui in loco currū remoratur restricta rota, ne in præceps deferatur, de quo Iuuenalis satyrā 8. Ipse rotā stringit multo sufflamine cōsul. Vnde & sufflamen litis idē meta phoricē dixit pro dilatione & remora litis in longū tempus extractæ. Huc facit *D. Augusti* dictū, quod in Contro uersijs repetit *Seneca*, *Haterius* noster sufflaminandus est: ita enim legi debet locus, quo significare uoluit, coercendam fuisse & reuocandam *Haterij* in dicendo concitatiorem planēq; immodicam uerborum affluentiam.*

Vili ex ueteranis.) *Vetus codex* habet, illi ex ueteris: forte, Non placuit illi ex ueteri. *S. C.* hoc est, *Senat*us consulto uel instituto, aut simile quid.

Excogitari debere) *Codici nostro consensus est cum Vuiffenburgensi, uterq; enim legit, Constitui debere, excogitandum illic &c. transpositis uocibus.*

Adiudicatur C. Cæsari, illum Aeacus donat) *Vetus scribit, Adiudicatur, C. Cæsar illum Aeaco donat: & meo quidem iudicio syncerius.*

Ut a cogitationibus abesset) *Malē, scribendū enim ē manuscripti codicis fide, ut à cognitionibus esset.*

HABES candide Lector annotiunculas nostras in *Senecæ* libellum, quantum quidem in ista temporis angustia scribere licuit. Porro gratulandum est bonis studijs quod quemadmodum cætera *Senecæ* opera castigata, nunc in lucem prodeunt, sic & hoc opusculum aliquanto factum emendatius & magis quam antē *S. bolij* illustratum unā cum illis in publicum exit. Quæ res absq; labore confecta non est. Bene vale.

ERASMVVS. Quod sequitur opusculū sine controuersia nō est *Senecæ*, licet admixta sint permulta ex eius libris decerpta studio hominis *Christiani*. Nā in ipso statim initio occurrit, scire debes, quia sunt, Ac mox, ex rebus transiurijs. Rursum cap. de continentia, à corpore ad spiritum. Mox in eodem. Scito quia profuit, & scito quia prodesse uoluit. Hæc nimirum *Christia*nismum olent. Nec tamen eiusdem hominis uidetur consarcinatio. Nam appendix de moderatione singularum uirtutum ineptior est superiore parte. Caput de prudentia moderanda, deq; temperantia tam erant in exemplaribus uaria, ut palam esset id studio factum. Comperi totum opus mire deprauatum, sed codice descripto fere omnia restitui.

Cælius Secundus Curio Lectori.

Vidit *Erasmus* hoc opusculū de quatuor uirtutibus *Senecæ* non esse, sed cuius esset nō uidit. Nos autē tāto scia licet posteriores, & *Pictauis* ex uetusti codicis fide, & *Basileæ* iterum editum *Martini* Episcopi titulo uidi mus. Quamobrem & eorum fidem, & *Gesneri* in sua bibliotheca testimonium secuti, in hac noua *Senecæ* editione autoris sui nomen præferre (ne cui deinceps ea res fraudi esset) uoluimus. Quod de hoc libello dicimus, idem de sequenti de moribus inscripto, intelligi debet. Nam uterq; liber eiusdem autoris saluam redolet.

MARTINI EPISCOPI FORMVLA HONESTÆ VITÆ SIVE DE quatuor uirtutibus Cardinalibus liber unus.

Quatuor uirtutū species multorū sapientiū sententijs diffinitæ sunt: quibus animus humanus cōponi ad honestatē uitæ possit. Harum prima est prudentia. Secūda magnanimitas. Tertia continētia. Quarta iusticia. Singula tibi in officijs quæ subsunt annexæ sunt, ac bene moratū uirū efficiunt.

De Prudentia.

Quisquis prudentiā sequi desideras, tunc per rationem recte uiues, si omnia prius existimes & perpenfes, & dignitatem rebus non ex opinione multorum, sed ex earum natura constituas. Nam scire debes quia sunt quæ uideantur esse bona, & non sunt, & sunt quæ uideantur non bona esse & sunt. Quæcunq; autē ex rebus trāsiurijs possides non mireris, nec magnum existimes quod caducum est: nec apud te quæ habes tanquā aliena seruabis, sed pro te tanquam tua dispenfes & utaris. Si prudentiam amplecteris ubiq; idem eris, & prout rerum ac temporū uarietas exigit, ita te accommodes tēpori, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes, sicut manus quæ eadem est cum in palmā extenditur, & cum in pugnum astringitur. Prudentis proprium

pr̄iū est examinare consilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. De dubijs non diffinias, sed suspensam teneas sententiā. Nihil in expertum affirmes, quia non omne uerisimile statim uerum est, sicut & sapius quod primum incredibile uidetur, non continuo falsum est. Crebro siquidem faciem mendaciū ueritas retinet. Crebro mēdacium specie ueritatis occultitur. Nam sicut aliquādo tristem frontem amicus, & blandā adulator ostēdit, sic uerisimilitudine coloratur ueritas, & ut fallat uel sur-
repat, coloratur. Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ pos-
sunt contingere animo tuo cuncta propone. Nihil tibi subitum sit, sed totū ante cō-
spicies. Nam qui prudens est non dicit, non putauī quidem hoc fieri, quia nō dubi-
tat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Cuiuscūq; facti causam require, cum initia
inueneris, exitus cogitabis. Scito te in quibusdā debere perseverare, quia cōpisti,
quādā uerō nec incipere, in quibus perseverare sit noxiū. Prudēs fallere nō uult,
falli nō potest. Boni est uiri etiam in morte neminem fallere. Opiniones tuæ iudicia
sint. Cogitationes uagas & inutiles & uelut somnio similes non recipies, quibus si
animus tuus se oblectauerit, cum omnia disposueris tristis remanebis: sed cogitatio
tua stabilis & certa sit, siue deliberet, siue quærat, siue contempletur, non recedat a
uero. Sermo quoq; tuus non sit inan̄s, sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur,
aut præcipiat. Lauda parcē, uitupera parcius. Nam similiter reprehensibilis est ni-
mia laudatio, ut immoderata uituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignita-
te suspecta est. Testimonium ueritati, non amicitia reddes. Cum cōsideratione pro-
mitte, plenius quæ promiseris præsta. Si prudēs est animus tuus, tribus temporibus
dispensetur. Præsentia ordina, futura præuide, præterita recordare. Nam qui nil de
præterito cogitat, perdit uitam, qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus in-
cidit. Proponas in animo tuo futura mala & bona, ut illa sustinere possis, & ista mo-
derari. Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo requiem dato, & requies ip-
sa plena sit sapientia studijs & cogitationibus bonis. Nam prudens nunquam otio
marcet. Habet autem aliquando remissum animum, nunquam solum. Accelerat
tarda, perplexa expedit, dura mollit, exæquat ardua. Scit enim quid qua uia aggre-
di debeat, & cito singula, & distincte cuncta uidet. Consilium peritorum, ex apertis
obscura æstimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Non te
moueat dicentis autoritas, nec quis, sed quid dicat intendito. Nec quā multis, sed
qualibus placeas cogita. Id quære quod inuenire possis. Id discere quod potes scire.
Id opta quod optari coram bonis potest. Nec altiori te rei imponas in qua tibi stan-
ti tremendum, ascendenti cadendum sit. Consilia tibi salutifera aduoca. Cum tibi al-
ludit uitæ prosperitas, tūc te uelut in lubrico retinebis, ac sistes, nec tibi dabis impe-
tus liberos, sed circumspecies quod eundum sit, uel quousq;.

De magnanimitate.

Magnanimitas uerō quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo cum magna fidi-
cia uiues liber, intrepidus, alacer. Magni animi hominis bonum est nō uacilla-
re, cōstare sibi, & finem uitæ intrepidus expectare. Nil aliud magnū in rebus huma-
nis, nisi animus magna despiciens. Si magnanimus fueris, nunquā iudicabis tibi cō-
tumeliā fieri. De inimico dices, nō nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cū
illū in potestate tua uideris, uindictā putabis uindicare potuisse. Scito enim honestū
& magnum genus uindictæ esse ignoscere. Neminē susurro appetas, neminem sus-
fodias, palam aggredere, non geres cōflictum nisi indixeris, nam fraudes & doli im-
becillum decent. Eris magnanimus, si pericula nec appetas ut temerarius, nec for-
mides, ut timidus, nā nil timidum facit animū, nisi reprehensibilis uitæ conscientia.
Mensura ergo magnanimitatis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De continentia.

Continentiam uerō si diligis, circuncide superflua, & in arcum desideria tua con-
stringe. Considera tecū quantum natura poscat, & non quantum cupiditas ex-
petat. Si continens fueris, eo usq; peruenies, ut teipso contentus sis. Nā qui sibī plu-
tis est, cum diuitijs natus est. Impone concupiscentia tuæ frenū & modum, omniaq;
blan-

blandimēta quæ occultam uoluptatem trahunt, reſce. Ede citra cruditatem, bibe citra ebrietatē. Obſerua ne in conuiuiō aut in qualibet uitæ communitate, quos non imitaberis dānare uidearis, nec præſentibus delitijs inherere, nec deſiderabis abſentes. Victus tibi ex facili ſit, nec ad uoluptatē, ſed ad cibum accede. Palatum tuum ſatiet, non ſapores. Deſideria tua paruo redime, quia hoc tantū curare debes, ut deſinant, atq; quaſi ad exemplar cōpoſitus diuinum, à corpore ad ſpīritum quantum potes te feſtina reducere. Si cōtinentiæ ſtudes habita nō amœne, ſed ſalubriter, nec dominū eſſe uelis notum à domo, ſed domum à domino. Nō tibi aſcribas quod non eris, nec quod es, nec maius quam es uideri uelis. Hoc maius obſerua, nec paupertas tibi immūda ſit, nec parſimoniā ſordida, nec ſimplicitas neglecta, nec lenitas lāguida: & ſi tibi res exiguæ ſunt, non tamē ſint anguſtæ. Nec tua deſceas, nec aliena mireris. Si cōtinentiā diligis, turpia fugito antequā accidāt, nec quenquam alium uereberis plus quam te. Omnia tolerabilia præter turpitudinē crede. A uerbis quoque turpibus abſtinet, quia eorum licētia imprudentiā nutrit. Sermones utiles magis quam facetos & amabiles ama, rectos potius quam obſecūdātes. Miſcebis interdum ſerijs iocos, ſed tēperatos, & ſine detrimento dignitatis ac uerecūdiæ. Nam reprehēſibilis riſus eſt ſi immodicus, ſi pueriliter effuſus, ſi muliebriter fracſus. Odibilem quoque hominē facit riſus, aut ſuperbus, aut clarus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo ipſos iocos exiſis, hoc quoque cū dignitate ſapientiæ gere, ut te nec grauēt tanquam aſperum, nec contemnant tanquam uilem. Non erit tibi ſcurrilitas, ſed grata urbanitas. Sales tui ſint ſine dente, ioci ſine uilitate, riſus ſi ne cachinno, uox ſine clamore, inceſſus ſine tumultu, quies tibi nō deſidia erit, & cū ab alijs luditur, tu ſancti aliquod honeſtiq; tractabis. Si cōtinens es, adulationes euita, ſitq; tibi tā triſte laudari à turpibus, quam ſi lauderis ob turpia. Latior eſto quoties diſplices malis, & malorū de te exiſtimationes malas, ueram tui laudationem aſcribe. Difficiliſimū cōtinentiæ opus eſt, aſſentationes adulatione repellere, quarum ſermones animum uoluptate reſoluunt. Nullius per aſſentationem amicitiam merearis, nec ad tuam promerendam per hanc aditum pandas. Non eris audax nec arrogans, ſubmittes te, non proſicies grauitate ſeruata. Admoneberis libenter, & reprehēderis patiēter. Si merito obiurgabit aliquis, ſcito quia profuit, ſi immerito, ſcito quia prodeſſe uoluit. Non acerba ſed blanda timebis uerba. Eſto uitiōrū fugax ipſe, aliorū uerò neq; curioſus ſcrutator, neq; acerbus reprehēſor, ſed ſine exprobratione correptor, ita ut admonitionem hilaritate præuenias, & errori facile ueniam dato. Nec extollas quenquam neq; deſicias. Dicentium eſto tacitus auditor, audientium promptus receptor. Requirenti facile reſponde, contemnenti facile cede, nec in iurgia execrationeſq; diſcedas. Si cōtinens es, animi tui motus corporiſq; obſerua, ne indecori ſint. Nec illos ideo contemnas quia latent, nam nil differt, ſi nemo uideat, cum tu ipſe illos uideas mobilis eſto, non leuis, conſtans non pertinax. Alicuius rei ſciētiam habere te, nec ignotum ſit, nec moleſtum. Omnes tibi pares facies, ſed inferiores ſuperbiendo non contemnes. Superiores recte uiuendo non metuas. In reddenda officiōſitate, neq; negligens, neq; exactor appareas. Cunctis eſto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus æquus. Seuerior eſto in iudicio quam in ſermone: uita quam t uultu: cultor clementiæ: deteſtator ſauitiæ: bonæ famæ neq; al. cultus tuæ ſeminator, neq; alienæ inuidus. Rumoribus, criminibus, ſuſpicionibus minime credulus uel malignus, ſed potius his qui per ſpeciem ſimplicitatis ad nocendū alii quibus ſubrepunt, oppoſitiſſimus. Ad iram tardus, ad miſericordiam pronus, in aduerſis firmus, in proſperis cautus & humilis, occultator uirtutum ſicut alij uitiōrum. Vanæ gloriæ contemptor, & bonorum, quibus præditus es non acerbus exactor. Nullius imprudentiam deſpicias. Rari ſermonis ipſe, ſed loquentium patiens. Seuerus non ſæuus, ſed hilarem non aſpernans. Sapientiæ cupidus & docilis, quæ noſti ſi ne arrogantia poſtulantī imparties, quæ neſcis ſine occultatione ignorantia tibi poſtula impartiri. Non conturbabit ſapiēs mores publicos, nec populum in ſe uitæ nouitate conuertet. Iuſticiæ poſt hæc uirtus eſt.

De Iusticia.

al. confirmes.

Quid est iusticia, nisi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inueni-
mana. In hac nō est quod æstimemus quid expediat, expedit tibi quicquid illa dicta-
uerit. Quisquis ergo hanc sectari desideras, Deū time prius & ama, ut amaris à Deo.
Amabilis eris deo, si in hoc illum imitaberis, ut uelis omnibus prodesse & nullino-
cere. Et tunc te iustum uirum appellabunt omnes, sequentur, uenerabuntur, & dili-
gent. Iustus enim ut sis non solum non nocebis, sed etiam nocentes prohibebis, nam
nil nocere non est iusticia, sed abstinentia alieni est. Ab his ergo incipe ut non aue-
ras, ut ad maiora proueharis, & alijs ablata restituas. Raptores quoque ipsos ne alijs ti-
mendi sint, castiga & cohibe. Ex nulla uocis ambiguitate controuersiam neques, sed
animi qualitatē speculari. Nihil tibi interfit an tibi firmes, an iures. De fide & religio-
ne scias agi ubicunque de ueritate tractatur, nam si iureiurando deus inuocetur, & nō
inuocanti testis est, tamen non transies ueritatem, ne iusticia transeas legem. Quod
si aliquando coarcteris uti mendacio, utere non ad falsi, sed ad ueri custodiam, & si
contigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, sed potius excusaberis, quia
ubi honesta causa est, iustus secreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loqui-
tur, atque illi aperta & secunda tranquillitas, ut dum alij uincantur à malis, uincantur ab
illo mala. Hæc ergo si studere curaueris, lætus & intrepidus cursus tui finē expecta-
bis, prospicies hæc tristitia huius mundi hilaris, tumultuosa quietus, extrema securus.

De mensura & moderatione prudentiæ.

His ergo institutionibus obseruatis, quatuor uirtutum species perfectū te faciet
uirum, si mensuram rectitudinis earum a quo uisendi fine seruaueris. Nam si pru-
dentia terminos suos excedat, callida & pauida commiseris, inuestigatur latetium
& scrutator qualiumcunque noxarum ostenderis, notaberis timidus, speciosus, atten-
tus, Semper aliquid quarēs, semper aliquid timens, semper aliquid dubitans, & sub-
tilissimas suspiciones suas ad animi tui apprehensionem impingas, monstraberis
digito astutia plenus, uersipellis & simplicitatis inimicus, contemplatorque culparū,
& postremo uno nomine uocaberis à cunctis, malus homo. In hæc ergo maculas pru-
dentia immensurata perducet, quicunque in illa mediocri lance perisistit, nec obtusum
in se aliquid habeat, nec uersutum.

De moderanda fortitudine.

Magnanimitas autem si se extra modum suum extollat, faciet uirum minacem,
inflatum, turbidum, inquietum, & in quasunque extollentias dictorum, actorū
quoque neglecta honestate festinum, qui momentis omnibus supercilia subrigens,
& bestiarius etiam quieta excitat, aliū ferit, aliū fugat. Sed quamuis audax sit im-
pugnator, tamen multa extra se ualentia ferre non poterit. Sed aut miserum appetit
finem, aut ærumnosam sui memoriā derelinquit. Mensura ergo magnanimita-
tis est, nec timidum esse hominem, nec audacem.

De modo temperantiæ.

Continentia deinde his terminis te astringat, caue ne parcus sis, ne suspitiose &
timide manum contrahas. Ne in minimis quoque speculum ponas. Nam talis &
tam circumcisa uilis putabitur integritas. Hæc ergo mediocritatis linea continentia
obseruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxuriosus appareas, nec auara te-
nacitate sordidus, aut obscurus existas.

Qualiter sit moderanda iusticia.

al. turpiter le-
ni

Iusticia postremo eo mediocritatis tibi itinere regenda est, ut nec ductus iupiter le-
ui immotam semper animi rationem negligentia subsequatur. Dum neque de ma-
gnis neque de minimis errantium uitijs corrigendi curam geris, sed neque licentiā pec-
candi, aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proterue permittis, neque rursus
nimia rigiditate, & asperitate, nil ueniam aut benignitati reseruans, humana societa-
ti durus appareas. Ita ergo iusticiæ regula tenenda est, ut reuerentia disciplina eius,
neque

neq; nimia negligentia communitate despecta uilescat, neq; seueriori atrocitate diu-
torna, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

Conclusio præmissorum.

SI quis ergo uitam suam ad utilitatem non tantum pariat, sed multorum inculpa-
biliter componere desiderat, hanc prædictarum uirtutum formulam pro qualita-
tibus temporum, locorum, personarum atq; causarum sequatur, eo mediocritatis in-
sistens, quo per abrupta altrinsecus præcipitia, aut ruentē corporis deuilet insaniam,
aut efficientem puniat ignauiam.

Libri de quatuor uirtutibus finis.

ERASMVVS. Gnomologia & hæc est, non ex Seneca tantum. Insunt Mimi, & Pythagoræ quedā, postremo
fit mentio diaboli. Videntur quedam decerpta ex prouerbijs Salomonis.

MARTINI EPISCOPI DE MORIBVS
LIBER VNVS.

Mne peccatum actio est. Actio autem omnis uolūtaria est, tam ho-
nesta quàm turpis, ergo uolūtarium est omne peccatum. Tolle ex-
cusationē, nemo peccat inuitus. Educatio & disciplina mores faci-
unt, & id unusquisq; sapit, quod didicit. Itaq; bona consuetudo ex-
cutere debet, quod mala instruxit. Nihil interest quo animo facias,
quod fecisse uitiosum est, quia facta cernuntur, animus uero non ui-
detur. Nulla autem laus est, non facere, quod facere non possis. Quid homini est in-
micissimum, homo. Libenter feras, quod necesse est, dolor patientia uincitur. Expe-
cta quo nunquam poeniteas. Nō quàm multis placeas, sed qualibus stude. In hoc tan-
tum incumbe, ut libentius audias, quàm loquaris. Multos uitam differentes, mors
iuncta præuenit. Itaq; omnis dies uelut ultimus iudicetur. Tristitiam si potes, ne ad-
miseris, sin minus, ne ostenderis. Amicos secreto admone, palam autem lauda. Ver-
ba rebus non personis æstimanda sunt. Oratorem te puta, si tibi ante omnes, quod
oportet persuaferis. Ut licentiosa mancipia animi, imperio coerce linguam, uen-
trem, & libidinem. Quod tacitū esse uelis, nemini dixeris. Si tibi non imperasti, quo-
modo ab alio silentium speras? Ridiculum est aliquem odio nocentis, innocentiam
perdere. Monstro similis est auaricia senilis. Quid enim stultius est quod dici solet,
quàm uia deficiente uaticum augere? Omnes infantes terra nudos excipit. Nō pu-
det te fortius nasci quàm uiuere? Quid dulcius quàm habere amicum, cum quo au-
deas ut tecum omnia loqui? Magnarum uirium est negligere lædentem. Quid sis in-
terest, non quid habeas. Nondum es felix si te turba non deriserit. Si uis beatus esse,
cogita hoc primum, contemnere, & contemni. Priusquam promittas, delibera, &
cum promiseris, facias. Id agas, ne quis merito te oderit, & si nullos inimicos tibi fa-
cies iniuria, multos facit inuidia. Solitudinem querat, qui uult cum innocentibus ui-
uere. Optimus ergo animus, & pulcherrimus cultor Dei est. Abstinebis ab alieno
matrimonio. Præstabis parentibus pietatem, cognatis indulgētiā, omnibus æqui-
tatem. Deuitabis crudelitatem, & ministram crudelitatis iram. Nō aliter uiuas in so-
litudine, aliter in foro. Nihil petas, quod negaturus fuisti: nihil negabis, quod peti-
turus fuisti. Pacē cum hominibus habebis, cum uitijs bellum. Hoc habet omnis affe-
ctus, ut in quod ipse insanit, in id putet etiam cæteros furere. Maximū in eo uitium
est, qui nō melioribus uult placere, sed pluribus. Vis omnibus esse notus: prius effi-
ce ut neminem noueris. Bonum est nō laudari, & esse laudabilem. Stultum est time-
re quod uitare non potes. Male opinentur de te homines, sed mali. Malis displicere
est laudari. Male de te loquuntur homines, bene autem loqui nesciunt, non quod me-
rearis, sed quod solent ipsi. Homines de te mala loquuntur. Si merito, non quod lo-
quuntur molestum est, sed quod non mentiuntur. Si immerito, innocentia mea nūc
maxime gaudeo. Apparet enim illos uera obiecturos, si possent. Non es in patria
tua. Patria tua est ubicunque bene es, illud enim per quod bene est, non est in loco,
sed in homine. Nihil magnum, nisi magno animo despicias. Quæ sunt maxime diui-

tiar non desiderare diuitias. Quis plurimū habet? is qui nimium cupit. Quid est dare beneficium: deum imitari. Honestius est cum iudicaueris amare, quam cū amaue-
ris, iudicare. Dissensio ab alio incipiat, à te autem recōciliatio. Succurre paupertati
amicorum, imò occurre. Amicos secundæ res parāt, aduersæ certissime probāt. Pe-
iōra sunt tecta odia quā aperta. Itaq; te minus loquax inimicus offendit quā taci-
tus. Mira ratio est quæ non uult prædicari, quod gaudet intelligi. Ignosci amat, qui
quod odit ostendit. Eleemosyna non tam accipientibus quā dantibus prodest. Et
spes præmij solatium fit laboris. Quæ est maxima egestas: auaritia. Pecuniæ impe-
rare oportet non seruire. Nullum cōscium peccatorum tuorū magis timueris quā
temetipsum. Alium potes effugere, te autem nunquam. Quis est pauper: qui sibi ui-
detur. Qui à multis timetur, multos timet. Infelicē erige, submitte felicitatē. Vera
felicitas, innocētia est. Nequitia ipsa sui pœna est. Mala consciētia sæpe tura est, se-
cura nunquā. Libidinis initia continebit, qui exitū cogitabit. Beneficij accepti nun-
quā oportet obliuisci, dati protinus. Inhonesti uictoria est suos uincere. Satis est pœ-
narū, potuisse puniri. Inimicitias tarde suscipe, amicitias exerce moderate. Simulta-
tes depone. Imago animi sermo est. Qualis uir, talis oratio. Magna res est uocis & si-
lentij temperamentū. Qui æquo animo malis immiscetur, malus est. Neminem lau-
daueris, neminem cito accusaris, semper puta te cum dijs testimonium dicere. Vitiū
est omnia credere, uitium nihil credere. Vtendum est diuitijs, non abutendum. Nul-
lum putaueris locum sine teste. Excusationem querere uitium. Fortior est qui cupi-
ditatem uincit, quā qui hostem subijcit. Est difficillimum seipsum uincere. Inique
irascitur, qui suis irascitur. Amare sic incipe tanquā non liceat desinere. Magnarum
rerum etiā si successus non fuerit, honestus est ipse conatus. Nobilitas animi est ge-
nerositas sensus. Nobilitas corporis generosus animus. Honestior est quē senecius
ad otium retulit, quā quem in otio inuenit, & tūc incipiat laborare. Turpe specta-
culū præbet animus æger. Nūquā sit tristis facies tibi incommodo alterius. Homo
sum, quomodo deuitabo secundarum rerum inuidiam? Si felicitatē iactaueris cum
multis diues eris. Quomodo optime potētiam tuebor: impotētia occasionis. Locū
tenet innocentia proximum confessio. Vbi confessio, ibi remissio. Ira seueritas in
uitio est. Boni iudicis est dispensare, non tantum quid damnādum sit, sed quatenus.
Proximus iusticia modus seueritas. Quietissimā uitam agerent homines in terris, si
hæc duo uerba à natura omnium rerum tollerēt, meum & tuum. Qui paupertatem
timet, timēdus est. Vires tuas amici magis sentiāt beneficjs quā iniurijs. Pecunia
non satiat auaritiā, sed irritat. Homo semper indigens pecuniā, scit cum eius mori-
bus conuenire. Mihi crede, non potes diues esse, & felix. Auribus frequentius quā
lingua utere. Quicquid dicturus es antequam alijs dixeris, dicito tibi. Nihil interest
inter iratum & insanum, nisi unus dies. Alter non semper irascitur, alter semper insa-
nit. Facillime bonis frueris, si ea uitaueris quæ uituperaueris. Cū alienos timueris, te
ipsum uerere, nam sæpe sine alijs esse potes, sine te nunquam. Si bene te instruxeris,
pudeat deteriora facere. Quod persuaseris erit diuturnū, quod coegeris, erit in occa-
sione. Alteri semper ignoscito, tibi ipsi nunquam. Tantum ad uirtutē adijcies, quan-
tum ex uoluptate abstraxeris: stultum est somno delectari, & quali mortem moliri.
Bonis nocet, qui malis parcat. Multi cum alijs maledicunt, sibi ipsis conuitium faci-
unt. Nihil turpius quā qui obijcit alteri sibi obijciendum. Vt licentiosa mancipia
animi, imperio rege, linguam, libidinem, uentrem, cupiditatemq; comprime, si non
potes, paululum remitte. Sæpe ea quæ sanari ratione non poterant, sanata sunt tem-
pore. Qui propter pecuniæ amorem & libidinum moritur, ostēdit se nunquam sui
causa uixisse. Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor per uerba discutitur. Sic ha-
bita, ut potius laudetur dominus quā domus. Cōsuetudinaria res est innocētia, nō
damnatio, sed causa hominē turpem facit. Merito damnari pœna est, damnatio im-
merita damnantis est calamitas. Si aliquid cogitaueris, cito apparebit conuersanti-
bus. Videri uis ab omnibus, nunquam bonæ honestatis simulatio longa est. Quod
de alienis tractas, ex tuis iudices. Multi sunt obligandi, pauci offendendi, nam me-
moriam

moria beneficiorum facilis est iniuriarum tenax. Obiurgationi semper aliquid blandi de admisce, facilius enim penetrant uerba quæ molli uadunt uia, quàm aspera. Nemo enim se mutat, qui mutari se desperet. Quotiens scribens aliquid dicurus es, scito morum tuorum te hominibus chirographum dare. Qui in seruos irascitur & crudelis est, satis ostendit potestatem aduersus alienos sibi defuisse. Qui nescit tacere, nescit loqui. Facilius est pauperi contemptum effugere, quàm diuiti inuidiam. Bonus fruitur bona consciëntia. Malis hominibus tutissimum est cito fugere. Nulla pusilla domus quæ multos amicos capit. Scire uti paupertate, maxima felicitas. Acuit intentio, frangit animum remissio. Nunquam scelus scelere uincendum est. Bonus uir est, qui eo perduxit affectu animum, ut non tantum peccare non uelit, sed etiam non possit. Regnantibus peius multo periculum, quàm his qui iudicantur, hi enim singulos timent, illi uniuerfos. Nunquid fortis fortem se gloriabitur, quæ corporis ægritudo efficit infirmum? Nunquid diues in opibus suis gloriabitur, cuius spem fur uel tyrannus abrupit? Nunquid nobilitas gloriabitur affecta, nonnūquam indignis & miserabilibus seruiens? Diabolus aliquando se gloriabitur interfectorem tuæ misericordiæ, nunc intergemiscit, socios tuæ beatitudinis. Fugienda sunt omnibus modis, & abscindenda igni ac ferro, totoque artificio separanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à mente, à ciuitate seditio, à domo discordia, à cunctis rebus intemperantia. Dixit quidam amicorum omnia esse communia, & amicum seipsum esse alterum. Duorum temporum maxime habendam curam, & eorum quæ acturi sumus, & eorum quæ gessimus: post Deum ueritatem colendam, quæ sola homines Dñs proximos facit.

Libri de moribus finis.

DIVI HIERONYMI DE SENECA
TESTIMONIUM.

Vicius Annæus Seneca Cordubensis Photini stoici discipulus, patruus Lucani poetæ, continentissimæ uitæ fuit. Quem non ponerem in catalogo sanctorum nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur à plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Neronis magister & illis temporibus potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Christianos. Hic ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone interfectus est.

LECTORI ERASMVVS ROTER. S.

His epistolis non uideo quid fingi possit frigidius aut ineptius, & tamen quisquis fuit autor, hoc egit, ut nobis persuaderet Senecam fuisse Christianum. Diuus Hieronymus non ignarus fuci, abusus est simplicium credulitate, ut Senecæ libros, lectu cum primis dignos commendaret Christianis, qui tamen maiore cum fructu legentur, si legantur ut hominis pagani, quemadmodum initio præfati sumus. Cum autem hæc scribantur clanculum inter ipsos, quàm nihil est in Paulinis epistolis illo Pauli spiritu dignum, quàm uix usquam audias nomen Christi, quum ille non soleat aliud crepare quàm Iesum Christum. Deinde illum fortissimum Euangelij propugnatorem, quàm facit in his epistolis formidolosum. Obiurgat Senecam quòd Neroni indicarit epistolas ipsius, quas in hoc scripserat, ut in omnibus ecclesijs legerentur, atque adeò seipsum redarguit Apostolus, quod epistolis suis nomē suum soleat sub scribere, & huc scilicet allegatur illud, omnibus esse placendum, & domino, nempe Cesari gerendum morem. Paulus cuiquam placeret dissimulato Euangelio, quum multo ante Romanis misisset liberam ac prolixam epistolam? Aut hoc docuit Paulus celandum Christianismum, ut placeas impio domino? Deinde Seneca nuntiat Paulo, quod Cesar immanibus supplicijs seuiret in Christianos, quasi hoc Romæ cuiquam esset ignotum. Adhæc si quid metuebant, tutius poterant ore colloqui quàm epistolis. Nec Paulus amore euangelij grauatus fuisset, uel in Salustianos hortos uenire, si Seneca metuebat uenire Romā. Quanta copia, quāto affectu Paulus scribit uni Philemoni de re uulgari, & Senecæ tam celebri uiro scribit, tam ieiunē, tam frigide de amplectēdo Christū, hoc est de re omnium maxima? Quando uerò sic loqueretur Paulus, & si fors prospere annuerit. Nō ausus est nominare Deum, quem Seneca paganus toties nominat in scriptis suis: Illud insignitæ cuiusdam stulticiæ est, quod Seneca mittit Paulo librum de copia uerborum, quo posthac melius scribat Romanē. Atqui si Paulus nesciebat latine, poterat græce scribere, quum

græce scribere, quum græce nosset Seneca. Qui conuenit autem, ut cum Seneca doceat philosophi dictionem sententij grauem potius, quàm uerbis ornatam esse debere, nunc in Paulo requirat Romani sermonis copiam. Illud omnium impudentissimum: quod cum faciat Senecam in apostolo desiderantem copiam & cultum sermonis, tamen in his epistolis nihilo cultius scribit Seneca quàm Paulus. Sed par est utriusq; balbuties, & sensum frigus atq; ineptia. Saltē aliqua ex parte Senecæ phrasim æmulari debuerat, aliquid ex Paulinis epistolis effingere, uel uehementia et sublimitate dictionis. Scurrilis impudentia est sic facere loquentem Senecam: blasphemia est sic facere loquentem Paulum. Non dubito, quin uel mulio uel agaso Senecæ minus inepte fuerit scripturus. Paulo uerò quid est minus ieiunum aut somniculosum? Et tamen in has epistolas extant uerbosi commentarij. Quid his iudicijs cæcius? Hec nō admonerem, nisi talibus imposturis nimium & in alijs tribuant interdum Christiani. Iam uideamus quæ sit illa mirabilis sententia, quæ commouit Hieronymum, ut Senecā insereret catalogo sanctorum, in quo tamen commemorantur & Iudei, & hæretici ab ecclesiæ consortio digressi. In epistola quæ præcedit penultimam ita scribit: Nam qui tuus est apud tuos locus, uelim ut sit apud meos meus. Hæc Hieronymus tribuit Senecæ modestiæ, atqui Paulus apud Christianos erat summo in pretio, utpote apostolus, qui plus omnibus laborauit. An Seneca optat talis esse apud suos: hoc est ethnicos? uerum hoc qui finxit, fortassis huc alludit, quod Tacitus refert, illum inuidia multorumq; criminationibus iam grauatum, egisse cum Nerone, ut opes ac dignitatē liceret ipsi resignare qui dederat. Sed quid refert magnus ne sit an humilis, modo sit apud idololatrias: optare potius debuit, ut sibi liceret uel inter humiles Pauli discipulos numerari. Talis uox poterat illum commendare Christianis affectibus. Postremo si uerū est quod hæc fingunt epistolæ, quis unquam Christianus sibi fuit supplicij minister? Quis in uxore sua probauit ut citra necessitatem sibi mortem conscisceret? Sed in balneum calidum illatus quum iam deficeret, sparsit aquam sanguine mixtam, & Socraticum quiddam referens dixit: Hoc libo Ioui liberatori, per Iouem, ut aiunt, liberatorem, uerum Deum intelligens. Ad eò ne moriens quidem ausus est nominare Christum, Sed ego nimis multa de re nihili.

EPISTOLAE SENECAE ET PAULI.
SENECA PAULO SALVTEM.

REDO tibi Paule nuntiatū esse, quod heri cum Lucilio nostro de apocryphis & alijs rebus sermonem habuimus. Erant enim quidā disciplinarum tuarū comites nobiscum. Nam in hortos Salustia nos secesseramus, quo in loco occasione nostri aliò tendentes, hi de quibus dixi, uisis nobis adiuncti sunt. Certe tui præsentia optauimus. Et hoc scias uolo, libello tuo lecto, id est, cum legissemus de plurimis aliquas epistolas, quas ad aliquam ciuitatem, seu caput prouinciæ direxisti, mira exhortatione uitam mortalem continentes, usq; resecuti sumus. Quos sensus non puto ex te dictos, sed per te, certe aliquando ex te & per te. Tanta enim maiestas earum est rerum, tantaq; generositate clarent, ut uix suffecturas putem ætates hominum, quibus institui perficiq; possint. Bene te ualere fratrem cupio.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

LITERAS tuas hilaris heri accepi, ad quas rescribere statim potui, si præsentiam iuuenis, quem ad te missurus eram, habuissem. Scis enim quando, & per quē, & quo tempore, & cui quid dari committiq; debeat. Rogo ergo ne putes te neglectum, dum personæ qualitatem respicio, sed quod literis meis uos bene acceptos alicubi scribis, felicem me arbitror tanti uiri iudicio. Neq; enim hoc dicere censor, sophista magister tanti principis, etiam omnium, nisi quia uere dicis. Opto te diu bene ualere.

SENECA PAULO SALVTEM.

QUÆDAM uolumina ordinaui, & diuisionibus suis statum eis dedi, Ea quoque legere Cæsari sum destinatus, & si modo fors prospere annuerit, ut nouas aures afferat, eris forsitan & tu præsens. Sin aliàs, reddam tibi diem, ut inuicē hoc opus inspiciamus, & possim nō ei prius edere hanc scripturam, nisi prius tecum conferā, si modo impune hoc fieri potuisset, ut scires & te nō præteriri. Vale Paule charissime.

SENECAE PAVLVS SALVTEM.

QUOTIESCUNQ; literas tuas audio, præsentiam tuam cogito, nec aliud existimo, quàm omni tempore te nobiscum esse. Cum primum itaq; uenire cœperis, inuicem nos de proximo uidebimus. Bene te ualere opto.

SENECA

SENECA PAVLO SALVTEM.

Nimium tuo angimur secessu, quid est, uel quæ res te remotum faciunt? Si indignatio domini, quod à ritu & secta ueteri recesseris, & aliorum cōuersus sis, erit postulandi locus, ut ratione factum, non leuitate hoc existimetur. Vale.

SENECAE ET LVCILIO PAVLVS SALVTEM.

De his quæ mihi scripsistis, non licet harundine & atramento eloqui, quarum altera res notat & designat aliquid, altera euidenter ostēdit, præcipue cum sciam inter uos esse, id est, apud uos, & in uobis qui me intelligant: honor habendus est omnibus, tanto magis quanto indignandi occasionem captant: quibus si patientiam demus, omnimodo eos quaqua parte uincemus, si modo hi sunt, qui poenitentiam suam gerant. Bene ualete.

ANNAEVS SENECA PAVLO

& Theophilo salutem.

Profitetur bene me acceptum in lectione literarum tuarum, quas Galatis, Corinthiis, & Achaëis misisti. Et ita inuicem uiuamus, ut etiam cum honore diuino eas exhibeamus. Spiritus enim sanctus in te excelsior, & sublimior, & super te excelsos & sublimiores satis uenerabiles sensus exprimit. Vellē itaq; cum res eximias proferas, ut maiestati earum cultus sermonis non desit, Et ne quid tibi frater surripia, aut conscientia mea debeam, confiteor Augustum sensibus tuis permotum, cui lecto uirtutis in te exordio ista uox fuit, Mirari eum sic posse loqui, ut qui non legitime imbutus sit, taliter sentiat. Cui ego respondi, solere deos ore innocentium effari, aut eorum qui præuaricari doctrina quidem sua possunt, & dato ei exemplo Vaticanus hominis rusticuli, cui cum duo uiri apparuissent in agro Reatino, qui postea Castor & Pollux sunt nominati, satis instructus uidetur. Vale.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Licet non ignorem Cæsarem nostrum rerum admirandarum si quando deficiet amatorem esse, permittes tamen te non lædi, sed admoneri. Puto enim te grauiter fecisse quod ei in notitiam perferre uoluisti, quod ritui & disciplinae eius sit contrarium. Cum & ille enim gentium deos colat, quid tibi uisum sit, ut hoc eū scire uelles non uideo, nisi nimio amore meo facere te hoc existimo. Rogo te de futuro, ne id agas. Cauendum est enim, ne dum me diligis, offensam domini facias. Cuius quidem offensa, nec oberit, si perseverauerit, neque si non sit proderit. Si est regina, non indignabitur, si mulier est, offendetur. Bene uale.

SENECA PAVLO SALVTEM.

Scio te non tam tui causa commotum literis, quas ad te de additione epistolarum tuarum Cæsari feci, quam natura rerum, quæ ita mentes hominum ab omnibus artibus & moribus rectis reuocat, ut nō hodie admirer. Quippe ut is, qui multis documentis hoc iam notissimum habeam. Igitur noue agamus, si quid facile in præteritum iam factum est, ueniam irrogabis. Misi tibi librum de uerborum copia. Vale Paule charissime.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Quoties tibi scribo, & nomen meum tibi subscribo, grauem & sectæ meæ incongruentem rem facio. Debeo enim, ut saepe professus sum, cum omnibus omnia esse, & idem obseruare in tuam personam, quod lex Romana honori senatus concessit, perlecta epistola, ultimum locum eligere, ne cum aporia & dedecore cupiam efficere, quod mei arbitrij fuerit. Vale deuotissime magister. Data V. Cal. Iulij Nerone IIII. & Messala Consulibus.

SENECA PAVLO SALVTEM.

Ave mi Paule charissime. Putas me haud contristari, & non luctuosum esse, quod de innocentia uestra subinde sumuntur supplicia. Dehinc quod tam duros, tamq; obnoxios uos reatu omnis populus iudicet, putans à uobis effici, quicquid in urbe contrarium sit. Sed feramus æquo animo, & utamur foro, quod fors concessit, donec

Rr 3 inuicta

inuicta felicitas finem malis imponat. Tulit & priscorum aetas Macedonē Philippi filiū, & post Darium, Dionysium, nostra quoq; Caium Caesarem. Quibus quicquid dedit, licuit. Incendium urbis Romanae manifeste sepe unde patiatur, constat. Sed si effari humilitas humana potuisset, quid causa sit, & impune in his tenebris loqui liceret, iam omnes omnia uideret. Christiani & Iudei quasi machinatores incendiū, supplicio affici solent. Grassator iste quisquis est, cui uoluptas carnificina est, & mendacium uelamentum, temporis suo destinatus est, & optimus quisq; unū pro multis donatum est caput. Ita & hic deuotus pro omnibus igni cremabitur. Centum triginta duae domus, Insulae quatuor, sex diebus arserunt, septimus pausam dedit. Bene te ualere frater opto. Data v. Calend. April. Apronio & Capitone Coss.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Nisi mihi nominisq; meo uir tatus & ad id delectus omnibus modis, non dico fueris iunctus, sed necessario mixtus, actum erit de Seneca tuo. Cum sis igitur uertex, & altissimorum omnium montium cacumen, noli latere, ita sum tibi proximus, ut alter similis tui deputer, haud itaq; te indignum prima facie epistolarum nominandum censeas, ne tam tentare me, quam ludere uidearis. Quippe cum scias ciuem esse te Romanum. Nam qui tuus est apud tuos locus, uelim, ut apud meos sit meus. Vale mi Paule charissime. Data x. Cal. April. Apronio & Capitone Coss.

SENECA PAVLO SALVTEM.

AVe mi Paule charissime. Allegorice & aenigmatice multa a te usq; quaq; opera conduntur, & ideo rerum tanta uis & numeri tibi tributū, non ornamento uerborum, sed cultu quodam decoranda est: nec uereare quod saepius te dixisse retineo, multos qui talia affectent sensus corrumpere, rerum uirtutes euiscerare. Ceterū mihi concedas uelim, latinitati morem gerere, honestis uocibus speciem adhibere, ut generosi muneris concessio, digne a te possit expediri. Bene uale. Data ii. Nonis Iul. Catone & Sabino Coss.

PAVLVS SENECAE SALVTEM.

Perpendenti tibi ea sunt reuelata, quae paucis diuinitus concessit. Certus igitur ego in agro iam fertili semen fortissimū sero, nō quidem materiam quae corrumpi uidetur, sed uerbum stabile dei deriuamentum crescentis, & manentis in aeternū, quod prudentia tua affecuta est, indeficiens fore debet, Ethnicorum Israelitarumq; obseruationes censere uitandas. Nouū te autorem feceris, Christi Iesu praconis ostendendo rhetoricis irreprehensibilem sophiam, quam propemodū adeptus regi temporali, eiusq; domestici atq; fidis amicis insinuabis, quibus aspera & incapabilis erit persuasio, cum pleriq; eorum minime flectantur insinuationibus tuis, quibus uirtale commodum sermo Dei instillatus, nouum hominem sine corruptela, perpetuā animam parit ad Deum isthinc properantem. Vale Seneca charissime nobis. Data Calendas August. Catone & Sabino Coss.

ORATIO ANNAEI SENECAE QVA NERONI STVDVIT

persuadere, ut sibi liceret omnē fortunā resignare Ex Tacito.

Quartus decimus annus est Caesar, ex quo spei tuae admotus sum, octauus, ut imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atq; opum in me cumulaſti, ut nihil felicitati meae desit, nisi moderatio eius. Utar magnis exemplis, nec meae fortunae, sed tuae. Atauus tuus Augustus, Mar. Agrippae Mytilenense secretum, C. Mecoenati urbe in ipsa, uelut peregrinum ocium permisit, quorum alter bellorū socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis praemia acceperant. Ego quid aliud munificentiā adhibere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata, e quibus claritudo uenit, quod iuuentutis tuae rudimentis affuisse uideor, grande huius rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniā dedisti, adeo ut plerunq; intra me ipse uoluam, ego ne equestri & prouincia li loco ortus, proceribus ciuitatis annumeror. Inter nobiles & longa decora praeserentes, nouitas mea enituit. Vbi est animus ille modicis contentus, Tales hortos in

struit

struit & per hæc suburbana incedit, & tantis agorum spatijs, tam lato fœnore exuberat. Vna defensio occurrit, qd muneribus tuis obniti non debui. Sed uterq; mensuram impleuimus, & tu quantum princeps tribuere amico posset, & ego quantum amicus à principe accipere. Cætera inuidiam augent, quæ quidem ut omnia mortalia, infra tui magnitudinem iacent, sed mihi incumbunt. Mihi subueniendū est, quomodo in militia aut uia, fessus adminiculum orarem, ita in hoc itinere uita, senex, et leuissimis quoq; curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, præsidium peto. Iubē eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi, nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum aut uillarum curæ seponitur, in animum reuocabo. Superest tibi robur, & tot per annos nixum fastigij regimen, possumus seniores amici quiete respondere, hoc quoque in tuam gloriam cedit, eos ad summa uexisse, qui & modica tolerarunt. Ad quē Nero sic fermē respondit. Et quod orationi tuæ statim occurrā, id primum tui muneris habeo, qui me non tantū præuisa, sed subita expedire docuisti. Auus meus Augustus Agrippæ & Mecœnati usurpare ocium post labores concessit, sed in ea ipsa ætate cuius autoritas tueretur, quicquid illud & qualecunq; tribuisset, attamen neutrum datis à se præmijs exiit. Bellis & periculis meruerant. In his enim iuuentus Augusti uersata est. Nec mihi tela & manus tuæ defuissent in armis agentis. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis, pueritiam dein iuuentam meam fouisti. Et tua quidem erga me munera dum uita suppetet, æterna erūt. Quæ à me habes, horti, & fœnus, & uillæ, calibus obnoxia sunt. Ac licet multa uideantur, pleriq; haud quaquam artibus tuis pares, plura tenuerūt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Vnde etiā rubori mihi est, quod præcipuus charitate, nondum omnes fortuna antecellis, uerum & tibi ualida ætas, rebusq; & fructui rerum sufficiens, & nos prima imperij spacia ingredimur, nisi forte aut te Vitellio ter Consuli, aut me Claudio præponis. Sed quantum Volusio longa parsimonia quæsiuit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin si quā in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, reuocas, inornatumquē robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio si reddideris pecuniam, nec quies si reliqueris principem, sed mea auaritia, mea crudelitatis metus, in ore omnium uersabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti uiro decorum fuerit, unde amico infamiam parit, inde gloriam sibi recipere. His adijcit complexum & oscula, facetus natura, & consuetudine exercitus uelare odium fallacibus blanditijs.

AD LECTOREM.

Studiosus aliquis cœperat, ex Publij Laberijq; Mimis insignes aliquot colligere sententijs, nam hi duo mimographi magnā in hoc genere laudē olim tulerāt, præcellebat tamen Publius. Sed incertum, an hic collector destiterit in litera N. an aliquis opus contaminarit. Nam ab hac nullum ferē carmen est. Etiā in cæteris admixtæ sunt sententiæ oratione soluta, ex Senecæ libris pleræque decerptæ. Versus aut senarij sunt iambici, aut trochaici tetrametri catalectici, paucissimi iambici tetrametri, quorum aliquot nomine Publij & Laberij referuntur, ab Aulo Gellio & Macrobio, nonnulli reperiuntur & apud Senecam, omnes prodigiose deprauati, quos maxima ex parte restituiimus. Opusculum hoc Cantabrigiæ reperimus in membranjs accurate descriptum, literis initialibus, colore & auro pictis, sed deprauatissime. Adiecti erant commentarij, deum immortalem, quā absurdū. Neq; cœlum quod a iunt neq; terram attingebant. Singulis commentariolis subiectum erat distichon hexametrum, eandem sententiam alijs scilicet uerbis explicans, ad ostentationem opinor copiæ. Tales neniā tum uiris etiā prælegebantur, talibus ineptijs discruciabantur ingenia puerorum. Et sunt hodieq; qui indignantur linguarū peritiā & bonas literas reuocatas in ludos literarios.

SENTENTIAE IUXTA
literarum ordinem.

Alienum est omne quic-
qui optando euenit.
Ab alio expectes, alteri
quod feceris.

Animus uereri qui scit,
scit tuto ingredi.

Auxilia humilia, firma
consensus facit.

Amor animi arbitrio sumitur, nō ponitur

Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium.

Ad tristem partem strenua est suspitio

Ames parentē, si æquus est, si aliter, feras.

Aspicere oportet quod possis deperdere

Amici uitia si feras, facis tua.

Aliena hominī ingenuo, acerba ē seruitus

Absentem lædit, cum ebrio qui litigat.

Amans iratus multa mentitur sibi.

Auarus ipse miseriæ causa est suæ.

Amās quid cupiat scit, qd sapiat nō uidet

Amans quod suspicatur, uigilās somniat

Ad calamitatem quilibet rumor ualet.

Amor extorqueri non potest, elabi potest

Ab amāte lachrymis redimas iracundiā.

Aperte mala cum est, mulier, tū demum
est bona.

Auarum facile capias, ubi non sis idem.

Amare & sapere uix deo conceditur.

Auarus nisi cum moritur, nil recte facit.

Astute crines dū cælantur, ætas indicatur.

Astuta canos, dum cælantur, ætas indicat.

Hanc lectionem puriorem integrioremq; præferunt &
uestigia scripture manuscripti codicis & ipsum dictionis
sententiæq; filium nisi placeat ad legem trimetri reuoca-
ri uersura, hoc modo.

Astu canos, dum cælant, ætas indicat.

Forte sic. Astute dum celatur, se ætas indicat.

Auarus dāno potius quā sapiens dolet.

Auaro quid mali optes, ni ut uiuat diu.

Animo dolenti nihil oportet credere.

Alienum nobis, nostrum plus alijs placet.

Amare iuueni fructus est, crimen seni.

Anus cum ludit, morti delicias facit.

Amoris uulnus idem qui sanat, facit.

Ad pœnitendū properat, cito qui iudicat.

Amicos res opimæ parant, aduersæ, pbāt.

Forte sic legendum ut constet senarius.

Amicum opimæ res parant, tristes probant. Troch. est

Aleator quanto in arte est melior, tātō est
nequior. Trochaicus est catalecticus.

Amor otiosæ cura est sollicitudinis.

Arcum intellio frangit, animum remissio

[Aberrare à fortuna tua non potes, obli-

det te.

A. superest.

A quocunq; descenderis, magno appara-
tu sequitur.

Acerrima uirtus est, quam ultima necessi-
tas excutit.

Agat princeps curam, non tātum salutis,
sed honestæ cicatricis. A. superest.

A duab; causis præstare princeps solet, si
aut se uendicat, aut alium.

Bis est gratum quod opus est, ultro si of-
feras.

Bonarum rerum consuetudo pessima est.

Beneficia dare qui nescit, iniuste petit.

Bonū est fugiēda aspicere in alieno malo

Beneficiū accipere, libertatē est uendere.

Bona nemini hora est, ut nō alicui sit mala.

Bis enim mori est, alterius arbitrio mori.

Beneficia plura recipit qui scit reddere.

Bis peccas, cum peccanti obsequium.
commodas.

Bonus animus læsus grauius multo ira-
scitur.

Bona mors est hominī, uitæ quæ extin-
guīt mala.

Beneficiū dando accepit, qui digno dedit.

Blanditiæ, non imperio, fit dulcis Venus.

Bonus animus nunquam errati obsequi-
um commodat.

Beneficia sededisse qui dicit, petit.

Beneuolus animus maxima est cognatio

Beneficia sæpe dare, docere est reddere

Beneuoli coniunctio animi, maxima est
cognatio.

Hic uersus additur in ueteri exēplari quod bibliotheca S.
Amandi nobis comunicauit.

Bonitas uerba imitari maior malitia est.

Bona opinio hominī tutior pecunia est

Bonū tametsi supprimi, nō extinguitur.

Bis uincit qui se uincit in uictoria.

Benignus etiam dandi causam excogitat

Bis interimitur, qui suis armis perit

Bene dormit, qui non sentit quā male
dormiat.

Bonorum crimen officiosus est miser.

Bona fama, in tenebris proprium splendore
rem obtinet.

Bene cogitata si excidunt, non occidunt.

Bene perdit nūmos, iudici cū dat nocens.

Bonīs nocet, quisquis pepercerit malis.

[Bonus iudex est, q nouit dispēsare quod
dandum est, & quatenus.

Bono iusticiæ prōxima est seueritas

Beneficiū est eo carere, quod inuitus
possideas.

Bene

Vet. tuta

Vet. nisi

In manu
scripto
di. nō legi-
tur ista.

Vet. addi-
nimia

Vet. pecc-
to

Vet. bene-
ficiū de-
disse

Codex S.
A. nō h-
bet ista.

Beneficium est semper reddere bonitatis
uerba

Bonum est reddere bona uerba, etiā ini-
micis.]

Bona quæ ueniunt, nisi sustineantur, ca-
dunt ut opprimant.

Bona, imperante animo, fiet pecunia.

Bonū apud uirū, cito moritur iracundia.

Breuis mens ipsa est memoria iracundiæ.

Bona turpitudine est, quæ pericū uindictat.

Bona comparat prælidia misericordia

Beneficia dignis ubi das, omnes obligas.

Consueta uitia ferimus, nisi reprehē-
dimus.

Crudelis in re aduersa est obiurgatio

Cauendi nulla est dimittenda occasio

Cui sæpe dederis, ubi neges, rapere im-
peras.

Cuius potest accidere, quod cuiquam
potest.

Citatur hic Publij trimeter lib. de tranquillit. uitæ.

Crudelem medicum intemperans æger
facit

Cuius mortem expectant ciues, uitam o-
derant.

Cum inimico nemo in gratiam cito redit

Citius uenit periculum cum contemnitur.

Casti ad uirū matrona parendo imperat.

Cito ignominia fit superbi gloria

Consilio melius uincas quàm iracundia.

Cuius dolori remedium est patientia.

Cotidie damnatur qui semper timet.

Cum uitia profunt, peccat qui recte facit.

Contumeliā, nec facere fortis potest, nec
ingenuus pati.

non est carmen.

Conscientia amici nullius inuenit lingue
preces.

Cotemni est leuius quàm stultitia percuti

Cotidie est deterior, posterior dies

Comes facundus in uia pro uehiculo est

Cito improborum læta ad perniciem ca-
dunt.

Crimen relinquit uitæ, qui mortem appe-
tit.

non sunt uersus excepto ultimo.

[Clemētia in quācunque domū uenerit,
felicem eam tranquillamq; præstabit.

Clementia est temperantia animi in pote-
state ulciscendi.

Clementia est lenitas superioris aduersus
inferiorem.

Consuetudo peccandi, multitudinem fa-

cit peccantium.

Coniunctio animi maxima est cognatio.]

Discipulus est prioris posterior dies.

Damnare est obiurgare, cum auxilio
est opus.

Diu apparandum est bellum, ut uincas ce-
lerius.

Dixeris maledicta cuncta, cum ingratum
hominem dixeris.

Trochaicus.

De inimico non loquaris malum, si co-
gites.

Deliberare utilia, mora est tutissima.

Dolor decrescit, ubi quo crescat non ha-
bet.

Dediscere flere forminam, est mendacium

Discordia fit carior concordia.

Deliberandum est diu, quod statuendum
est semel.

Difficilem habere oportet aurem ad cri-
mina.

Dum est uita grata, mortis conditio opti-
ma est.

Dari bonum quod potuit auferri potest

Damnum appellandum est, cum mala fa-
malucrum.

Ducis in consilio posita est uirtus militum

Diues quod donat timeas, cito raptum
uenit.

Dimissum quod nescitur, non amittitur

[Difficilius est moderari, ubi dolo-
retur uitio, quàm ubi exemplo.]

Defunt luxuriæ multa, auariciæ omnia.

Hic citatur Controuersia 19.

E Tiam innocentes cogit mentiri dolor

Etiā peccato recte præstatur fides

Etiā celeritas in desiderio mora est

Ex uitio alterius, sapiens emendat suum.

Et deest & superat miseris cogitatio.

Etiā obliuisci quod sis, interdū expedit.

Ex hominū quæstu, facta fortuna est dea.

Eflugere cupiditatem, regnū est uincere

Exuli ubi nusquam domus est, sine sepul-
chro est tanquam mortuus. Tetrameter est.

Etiā qui faciunt odio habent iniuriā

Eripere telum non dare, irato decet.

Exilium patitur qui se patriæ denegat

Versus ita uidetur inuersus.

Se denegare patriæ exilium est pati.

Etiā capillus unus habet umbram suam

Eheu quàm miserum est fieri metuendo
senem.

Etiā

*Reliqui sex nō
sunt uersus ex
cepto proxi-
mo.*

Vet. malc, sed

*In manuscri-
pto codice non
legitur.*

Vet. scis

Vet. oderunt

Etiam hosti est æquus, qui habet in consilio fidem.

Excelsis multo facilius casus nocet.

[Errat si quis existimat tutū diu esse regē.]

Ex fæua animaduersione nulli regi gloria

Exemplar. S.
Amandi nō habet hæc sex prou.

est. non sunt uersus.
Euadere possunt pusilla mala, & uerba da-
re ingentibus obuiam itur.

Excusationem quærere uitium est, omnia
ad deum relinque.

Eleemofyna non tam accipiētibus, quā
dantibus prodest.

Ex spe premij solatium fit laboris.]

Vet. seruet, re-
lictum est.

Fidem qui perdit, quo se seruat in reli-
quum,

Vet. reperias

Fortuna cum blanditur, captatum uenit.

Fortunam citius reperies, quā retineas

Formosa facies, muta commendatio est

Vet. quassum.

Frustra rogatur, qui misereri non potest

Fortuna unde aliquid fregit, casus est

Fraus est accipere, quod non possis red-
dere.

Vet. iudicem

Fortuna nimium quem fouet, stultum facit.

Fatetur facinus is, qui iudicium fugit.

Vet. ne

Felix in pbitas, optimorum est calamitas.

Feras, non culpes, quod mutari nō potest

Futura pugnant, ut se superari sinant.

Furor fit, læsa sæpius patientia.

Ficta cito ad naturam reciderint suam.

Ordo inuersus est, Cito ad naturam ficta reciderint suam.

Fidē qui perdit, perdere ultra nihil potest.

Facilitas animi ad partem stulticiæ rapit

Fides ut anima unde abiit, eo nunquam
redit.

Fidem nemo unquam perdit, nisi qui nō
habet

Fortuna obesse nulli contenta est semel

Fulmen est, ubi cum potestate habitat ira
cundia. Trochaicus.

Vet. repetas

Frustra cum ad senectutem uentum est, re-
petes adolescentiam. Trochaicus.

Falsum maledictum, maleuolum menda-
cium est.

Vet. odium est

Fœminæ naturam regere, desperare est
omnium.

Fer difficilia, facilia ut leuius feras.

Fortuna nulli plus, quam consilium ualet

Fortuna uitrea est, tū cū splēdet, fragitur

Al. facit gratū
fortuna quem
nemo uidet.

Feras quod lædit, ut qd prodest, perferas

Fortuna quam nemo inuidet gratū facit.

Facilius priuatis ignoscitur, pertinaciter

se iudicantibus.

non est uersus.

Frequens uindicta, paucorum odium re-
primit, omnium irratat.] non est carmen.
nisi uelis esse trochaicum. Vindicta frequens pauco-
rum odium reprimit, omnium excitat.

In codice S.
Am. non le-
gatur hæc
duo

Graue præiudicium est, quod iudici-
um non habet.

Grauiissima est probi hominis iracundia

Grauis animi pœna est, quem post factū
pœnitet.

Vet. facti

Grauis animus dubiam nō habet senten-
tiam.

Graue est malum omne, quod sub aspectu
latet

Grauius nocet, quodcunque inexpertum
accidit

Grauior inimicus, qui latet sub pectore

Grauiissimum est imperiū consuetudinis.

Graue crimen etiā cum dictum est leui-
ter nocet.

[Gradus à magnis ad maiora fit.]

Hoc in no-
stro codice
deest.

Heu quā difficile est gloriæ custodia
Homo extra corpus est suum, cum
irascitur.

Vet. diffi-
lis gloriæ
custodia est

Heu quā est timendus, qui mori tutum
putat.

Homo qui in homine calamitoso est mise-
ricors, meminit sui. Trochaicus est.

Honesta turpitudine est pro bona causa
mori

Habet in aduersis auxilia, qui in secundis
commodat. Trochaicus est.

Heu quā miserum est discere seruire, ut
bi sis doctus dominari.

Tetrane-
ter erit, si
legat, domi-
nari.

Heu quā miserū est ab illo lædi, de quo
non possis queri

Hominē experiri multa paupertas iubet

Heu dolor quā miser est, qui in tormen-
to uocem non habet. Trochaicus

Heu quā multa pœnitenda incurrunt,
uiuendo diu.

Habet suum uenenum, blanda oratio.

Homo toties moritur, q̄ties amittit suos

Homo semper in sese aliud fert, in alterū
aliud cogitat. Iambicus tetrameter

Honestus rumor alterum patrimonium est.

Homo nescit, si dolore fortunam inuenit.

Honeste seruit, qui succumbit tempori.

Homo uitæ comodatus, non donatus est.

Hæredis fletus sub persona risus est.

Hæredem ferre utilius est quā querere.

Habent

Vet. ne
sine dolore

Habent locum maledicti crebrae nuptiae
[Hæc clemētia principem decet, ut quo-
cunque uenerit, mansuetiora omnia
faciat.]

Haud minus turpia sunt principi multa
supplicia, quam medico multa funera.

Honestius est, cum iudicaueris amare, quam
cum amaueris iudicare.]

Inferior horret, quicquid peccat superior
Inimicum ulcisci, uitam accipere est al-
teram.

Id agas, tuo te merito ne quis oderit.

Inuitum cum retineas, exire incitas.

Ingenuitatem lassis, cum indignum rogas

In nullum avarus bonus est, in se pessimus

Inopi beneficiū bis dat qui dat celeriter.

Inopia parua desunt, auaritiæ omnia.

Instructa inopia est, in diuitiis cupiditas.

Inuitat culpam, qui peccatum præterit

Iucundum est nihil, nisi quod reficit uarietas

Ingenuitas non recipit contumeliam

Impune in eum pecces, qui peccat rarior

Ingratus unus miseris omnibus nocet

In miseri uitia nulla contumelia est.

Ita amicum habeas, posse ut fieri inimicum
potes. *Vetus addit facile.*

Inuidiam ferre, aut fortis aut felix potest

In amore semper mendax iracundia est

Inuidia tacite, sed minute irascitur.

Iratum breuiter uites, inimicum diu.

Iniuriarum remedium est obliuio.

Iracundiam qui uincit, hostem superat ma-
ximum. *Trochaicus.*

Iocum tacentem crimen faciat acrius.

In malis sperare bonum, nisi innocens, ne-
mo solet. *Trochaicus.*

In uindicando criminosa est celeritas.

[Inhonestas res est suos uincere, satis est
potuisse punire.]

Imago animi sermo est, qualis est uir, talis
oratio.

In felicitate se erigere, est felicitatem sub
mittere.

In felice felicitas est innocentia, nequitia
ipsa poena sui est.]

Inimicum quamuis humile, docti est me-
tuere.

In calamitoso, risus etiam iniuria est.

Iudex damnatur, cum nocens absoluitur.
Ignoscere humanum, ubi pudet cui igno-
scitur

In rebus dubiis, plurima est audacia

Illo nocens se damnat, quo peccat die

Ita crede amico, ne sit inimico locus

Iratus etiam facinus consilium putat

Inuidia loquitur, non quod est, sed quod
subest.

Irritare est calamitatem, cum te felice uocas

[Ius omnem supra iniuriam positum scias.

Trochaici duo sunt.

Imbecillos oculos esse, quia ad alienam lip-
pitudinem suffunduntur.]

Loco ignominiae est, apud indignum
dignitas.

Laus noua nisi oritur etiam uetus amittitur

Laeso doloris remedium, inimici dolor.

Leuis est fortuna, cito reposcit quod dedit

Lex uniuersi est, quæ iubet nasci & mori.

Lucrum sine danno alterius, fieri non potest.

Lasciuia & laus nunquam habent cõcor-
diam.

Legem nocens ueretur, fortunam innocens

Libido indicium est, quo leuitas sapit

Libido etiam cunctos sub uultu domat.

[Lassa crudelitas, non est uocanda clemē-
tia] *non est uersus.*

Malignum fieri, maxime ingrati do-
cent.

Multis minatur, qui uni facit iniuriam.

Mora omnis odio est, sed facit sapientiam.

Mala causa est, quæ requirit misericordiam

Mori est felicitas, antequam mortem inuocet

Miserum est tacere cogi, quod cupias loqui

Miserrima est fortuna, quæ inimico caret.

Malus est uocandus qui sua est causa bonus

[Mostro similis est auaritia unica. *Non sunt*
Malis displicere, laudari est.] *uersus.*

Malus bonus ubi se simulat, tunc est pes-
simus.

Metus dum uenit, rarum habet somnus
locum.

Mori necesse est, sed non quoties uolueris

Male geritur, quicquid geritur fortunæ fide.

Mortuo qui mittit munus, nihil dat illi, si
ibi adimit.

Minus est quam seruus dominus, qui ser-
uos timet.

Magis hæres fidus nascitur quam scribitur.

Malo in consilio foeminae uincunt uiros.

Mala est uoluptas alienis assuescere.

Magno cum periculo custoditur, quod mul-
tis placet. *Trochaicus*

Mala est medicina, ubi aliquid naturæ
perit.

Mala naturæ, nunquam doctore indigent.
Misericordia

*Nō est uer-
sus, nec quæ
sequuntur
sunt in manu
scripto co-
dice.*

*Vetus exē.
nō habet.*

*In codice S.
Am. non le-
guntur.*

*Vet. nil.
Versus est
Senarius si uo-
cem mortuo, si
nem alterius
præcedentis es-
se intelligamus
Vet. ad alie-
num.*

Miseriam nescire propriam, sine periculo
est uiuere. *Trochaicus.*

Male uiuunt, qui se semper uicturos pu-
tant.

Vet. facias

Maledictum interpretando facies acrius.
Male secum agit æger, medicum qui here-
dem facit.

Minus decipitur, cui negatur celeriter

Mutat se bonitas, cum irrites iniuria

Mulier cum sola cogitat, male cogitat.

Malefacere qui uult, nusquā non causam
inuenit.

Maleuolus semper sua natura uestitur

Multos timere debet, quem multi timent

Mala imperando, summum imperium a-
mittitur.

Mulier quæ multis nubit, multis nō pla-
cet. *Reliqua non sunt carmina.* (cet

[Misera est ægritudo animi, ob alienarū
speciem miseriarum

Misericordia non causam sed fortunam
speciat

Magnā fortunā, magnus animus decet.

Magni animi est propriū esse tranquillū
iniurias atque offensiones semper de-
spicere.

*In cod. S. Am.
nō extat ista 8.*

Muliebres est, furere in ira

Misericordia est uicina miseriæ, habent
enim aliquid, trahitq; ex eā.

Maloueris offendere, q̃ placere adulādo

Morbum esse scias, non hilaritatē, semper
arridere arridentibus, & ad omniū esti-
mationem ipsum quoq; os diducere.]

Nihil agere, semper infelici est optimū
Nil peccent oculi, si oculis animus
imperet.

Vet. potest

Nihil propriū ducas, quod mutari possit.

Non cito perit ruina, qui ruinam timet

Nullus est tantus quæstus, quā eo quod
habes carere. *Pars est Trochaici tetrametri.*

Nescias quid optes, aut quid fugias, ita lu-
dit dies. *Trochaicus.*

Nunquam periculum sine periculo uincitur

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum

Nihil pdest didicisse, si cesses benefacere

Nulla est tam bona fortuna, de qua nihil
possis queri.

Nusquā melius morimur homines, quā
ubi libenter uiuimus. *Tetrameter Iamb.*

Negandi causa nunquam auaro deficit

Nondū felix es, si nondū te turba deridet

Nam si nullos inimicos tibi parit iniuria,
multos tamen inuidia.

Vet. et si

Vet. faciat

Non aspicias quā plenas quicq; manus
deo, sed quā puras admoueat

Non enim aliter nisi optimus animus, pul-
cherrimus dei cultus est.

Non aliter uiuas in solitudine, aliter in
foro.

Nihil petas, quod negaturus es.

Nihil negabis, quod petiturus es

Nihil magnum est in rebus humanis, nisi
animus magna despiciens. *Vet. et*

Nihil interest quo animo facias, quod fe-
cisse uitiosum est

Nihil pdest didicisse, benefacere si cesses.

Additur in uetusto codice S. Am.

Nā facta cernuntur, animus non uidetur.

Non q̃ multis placeas, sed quibus, stude. *Vet. quālis*

Nequitia ipsa poena sui est. *bus*

Nam mala conscientia saepe tuta est, se-
cura nunquam.

Neminem cito accusaueris.

Neminem cito laudaueris.

Nullum putaueris esse locum sine teste

Nulla pusilla domus, quæ multos recipit
amicos.

Nunquam scelus scelere uindicandum est

Nimium altercando ueritas amittitur

[Non multū supra eum eminet quis, cui
se irascendo exæquat. *Versus est, ceteri ne-
quaquam.*

Nobilis professio sapientia est, quæ distri-
buita suscipit incrementum, auarum de

dignata possessorem, cito nisi publice
tur, elabitur. *Ista. 7. non
legitur in
antiquo
manu scrip-
to.*

Non alia facies est quieti moderatq; im-
perij, quā serenī cœli & nitentis

Nullū ex omnibus clemētia magis, quā
regem aut prælatus decet.

Nemo potest personā diu ferre fictam, fi-
cta cito in naturam suam recidunt

Nuncq; liquidum syncerumq; ex turbido
uenit.

Nullum morosius est animal, maiorq; ar-
te tractandum quā homo, & nulli ma-
gis parcendum quā homini.]

O Mne peccatum est actio.

Omnis actio est uoluntaria, tam ho-
nesta quā turpis. *Vet. addit
autem*

Omne ergo peccatum uoluntarium est

Omne excusationē nemo peccat inuito

[Omne uitium habet patrocinium suū]

Odia multorum sub uultu, multorum sub
osculo latent.

Omnia tum panduntur, cū non dico lice-
cideris, sed si turbaueris.

Omnis

Omnis affectus habet, ut in eo, in quo ipse
 insanit, in idem putet ceteros furere.
 Omnes uitam differentes, mors incerta
 praeuenit.
 Omnis dies uelut ultimus ordinandus est.
 Opinantur de te homines male, sed mali
 displicere enim malis laudabile est.
 Oratorem te puta, si tibi ipsi, quod oportet,
 persuaseris.
 Odium oportet peccandi non metu facias.
 Obiurgationi semper aliquid blandi ad-
 misce.
 Optimum est semper ignoscere, tamquam
 si ipse pecces quotidie.
 Optimum est maiorum uestigia sequi, si
 recte praecesserint.
 Omnis doctor in uitae ratione peccans, tur-
 rior est, ob hoc quod in officio, cuius
 magister esse uult, labitur.
 [Omni rei moderatio est adhibenda, quae
 sanabilia ingenia distinguere a deplo-
 ratis sciat.]
 O uita misero longa, felici brevis.
Hic Senarius Publij nomine citatur, Controversia. 19.
 Peccandi duo sunt genera, aliud ex pro-
 posito, aliud ex negligentia.
 Plerique metu peccare cessant, non innocen-
 tia, profecto tales timidi, non innocen-
 tes sunt dicendi.
 Priusquam promittas, delibera, & cum
 promiseris, facias.
 Prius si negaueris, fecisse postea, fallere est.
 Propter causam multa amico dabis, mul-
 ta etiam causae contra amicum.
 Pro eo religiosior eris, quo melior.
 Praestabis parentibus pietatem, cognatis
 dilectionem.
 Praestabis amicis fidem, omnibus aequita-
 tem.
 Pacem cum hominibus habebis, bellum
 cum uitis.
 Pecunia imperare oportet, non seruire.
 Pecunia si uti scias ancilla est, si nescias, do-
 mina est.
 Pecunia non satiat auarum, sed irritat.
 Putandus est recte fortior qui cupiditates
 quam qui hostes subiicit.
 Patria est ubicunque bene uixeris.
 Peiora sunt tecta odia quam aperta.
 Propterea loquax inimicus minus quam
 taciturnus offendit.
 Proximum ad innocentiam tenet locum
 uerecunda peccati confessio.

Plerique cum stultis male dicunt, ipsi sibi
 conuiuium faciunt.
 Perdenda sunt multa, ut semel ponas bene.
Citatur hic uersus a Seneca lib. 1. de beneficijs.
 Perturpe est enim quod obijcitur, in obij-
 ciente cognosci.
 Pulcherrimum est omnia praestare nihil
 exigenti.
 Principium discordiae est, aliquid ex com-
 muni proprium facere.
 Plerique famam pauci conscientiam uerentur.
 Potest non esse honestum quod non est li-
 berum.
 [Parcendum est improbantis ciuibus, non
 aliter quam membris languentibus.
 Principium fauoris bellum est
 Pestifera uis ualere ad nocendum.
 Prope est ut libenter damnet qui cito
 Prope est ut non aequae damnet qui nimis.
 Peccandi uerecundiam facit ipsa clemen-
 tia regentis.]

Hic nulli uersus.

Quidam quosdam occidunt inimicos
 non quia habeant, sed quia meruerunt
 Quam inimicum est nocuisse, quia ode-
 ris laedere.
 Quanto iniquius est odisse quia laederis.
 Quam magnarum uirium est negligere
 laedentem.
 Qui enim uindictat, sentit.
 Quis sis interest, non quis habearis.
 Quauis agas id, ut ne quis merito tuo te
 oderit, erunt tamen semper qui oderint.
 Quam magnum est non laudari, & esse lau-
 dabilem.
 Qui succurrere perituro potest, cum non
 succurrit, occidit.
 Quid est homini inimicissimum? alter homo.
 Qui propter pecuniae uel libidinis amore
 moritur, ostendit se nunquam sui causa uixisse.
 Quae sunt maximae diuitiae? non desidera-
 re diuitias.
 Quis plurimum habet? is qui minimum cupit.
 Quid est dare beneficium? imitari deum.
 Quis est pauper? qui sibi uidetur diues.
 Quidam inimici graues sunt, amici leues.
 Quietissime uiuerent homines [in terris] si
 duo uerba tolleretur. scilicet meum & tuum.
 Qui paupertatem timet, timendus est.
 Quod tacitum esse uis, nemini dixeris.
 Quia non poteris ab alio silentium exige-
 re si tibi ipse non praestas.
 [Qui aequo animo malis miscetur, malus
 est.]

*Trochaicus Se-
 narius, reliqui
 non sunt uera-
 sus.
 Vetus, exigen-
 tem
 Vet. suum*

*Hec sex prou.
 non leguntur
 in codice ma-
 nuscripto.*

Vet. iniquum

*Vet. ita. Quid
 sis interest,
 quid habearis.*

*Vet. non ha-
 bet haec duo
 uerba.
 Vet. addit
 quam*

Vet. non uolū-
tatem deesse.

Qui seruis crudelis est, ostēdit in alios uoluntatē non deesse, sed potestatem.

Qui ob hoc iniuriā facit, quia potest, cito desinet, quia fecit.

Manuscriptū
exemplar ita,
rectius: Quid
dulcius quā
habere, cū quo
omnia audias.
In cod. S. Am.
non legas ista.

Quid dulcius quā habere amicum, cum quo omnia audeas, cui sic credes ut tibi, cui sic loquaris quasi tecum.

Quā multi tales amicos habere uoluerūt, & ipsi tales esse non possunt.

Quō se fortuna & fauor inducit hominē quicquid equo plus futurum est, in partē humaniorem inclina uel præpondera

Quid eo infelicius, cui iā malū esse necesse est?

Quid potest ab eo quisquam sperare quē malum esse docuit.

Quotidie damnatur qui semper timet.

Quotidie est deterior posterior dies.

Quā miserū est ab illo lādī, de quo non possis queri.

Quid refert quantum habeas, multo illud plus est, quod non habes.

Hunc trochaicum citat Gellius.

Nec hic uersus sunt.

Repelli se homines facilius, quā decipi ferunt.

Respue crudelitatem, & matrem crudelitatis iram.

Reuera memoria beneficiorum fragilis est iniuriarum tenax.

Ridiculum est odio nocentis, perdere innocentiam † (timet.

Trochaicus.

Res uera est, qui à multis timetur, multos

Regibus est peius multo q̄ seruiētibz, reuera quia isti singulos, illi uniuersos timent.

Vet. prestare

Res ipsa ut ipsa re possimus efficiet, si polliceri properamus honesta.

Rem maximā promittit sapiētia, ut tere/ducat tibi.

Recta ingenia debilitat uerecūdia, praua confirmat audacia.

Res optima est non sceleratos extirpare, sed scelera.

Recte parētem et inferiorem laudas, quia pertinet ad gloriā tuam.

Res magnæ clementiæ est, indulgēdo corrigere peccata magis quā uindicādo

Rege incolumi mens omnibus una est a/missio rupere fidem. †

Ha ha he Ma-
ronis carmen
est.

Regibus certior est, ex mansuetudine securitas.

Non sunt uersus.

Sunt quorum corpus innoxium est, & in mille facinorum furias mens ociosa discurrit.

Si in clientelam felicitis hominis potētisq̄ pueneris, aut ueritas, aut amicitia per/ denda est.

Si uis beatus esse, cogita hoc primum cō/temnere & contemni.

Si multis placuerit uita tua, tibi placere non poterit.

Solitudinem quærit, qui uult cum innocētibz uiuere.

Stultum est timere, quod uitari nō potest. Semper dissensio ab alio incipiat, à te reconciliatio.

Vet. multa

Succurre paupertati amicorum, imò potius occurre.

Secrete amicos admone, lauda palam.

Si bene te institueris, pudeat fieri deterio rem.

Si quis irascitur pœnas ab alio expetit, à se exigit.

Seuerissime enim nos aduersum peccātes gerimus, & ipsi eadem committimus.

Seueritas assidua, amittit autoritatem.

Sicut formosa pictura est cuius nulla pars errat, sic formosus homo in quo nulla peccati macula est [proinde hoc domi, hoc foris, hoc omni genere uitæ teneamus, ut nobis inexorabiles simus, exorabiles illis qui non nisi sibi dare ueniam nesciunt.]

Si inuitus pares, seruus es, si uolēs, minister

Scias eum multis uirtutibus abundare qui alienas amat.

Si non inuideas maior eris, nam qui inuidet minor est.

Scis quid inuidia est? dolor animi est ex alienis commodis.

Scito etenim illud, quia nulli inuidetur, nisi prædito bonitate.

Sunt multi qui plurimū uerbis, non re cōtemnunt, sed ipsa quæ spernunt, clam furantur.

[Seueritatem abditam, clemētiā in pro cinctu habet.

Sapiens nihil facit, quod non debet, & nihil prætermittit quod debet.

Seruis imperare moderate, laus est.

Si uis amari ama.

Sapiens & si contētus est se, tamē amicum uult habere: sed hoc ob nihil aliud nisi ut exerceat amicitia, ne tā magna uirtus iaceat: non

Manuscri-
ptus libe-
rū 5. non
habet.

at: non ad hoc ut dicit Epicurus, ut habeat qui sibi affideat, succurrat: sed ut habeat cui affideat quando libet.]

Non sunt uersus

Timidus cautū se uocat, sordidus parcutū. Tutissima res est nihil timere, preter deum.

Tene semper uocis et silentij temperamētū.

Tamen & in hoc incumbere ut libētius audias quā loquaris.

Tacere qui nescit, nescit loqui.

Tristitiam, si potes, ne admiseris.

Turpe præbet spectaculum, animus eger

Turpia ne dixeris, paulatim enim pudor [rerum] per uerba discutitur.

Transibit sermo in affectum, si honesta loquamur.

Tolerabilior est qui mori iubet, quā qui male uiuere.

Tolerabilior poena nō posse uiuere quā nescire.

Talem diligentiā exhibe in amicitijs comparadis, ne incipias amare quem deinceps possis odisse.

Tuprimum exhibe te bonum, & sic quaras alterum tui similem.

Turpius nihil est quā cum eo bellum gerere, cum quo familiariter uixeris.

[Tā omnibus ignoscere, quā nulli crudelitas est.

Tādiu à periculo aberit populus quādiu sciet ferre frenos.

Tyrānus à rege distat factis, nō nomine]

Tā deest avaro, quod habet, quā quod non habet.

Laudatur hic uersus controuersia 19.

Vix quisquam in bonum, nisi ex malo transit.

Nullum est carmen.

Vis omnibus esse notus, prius effice ut neminem noueris.

Vis habere magnum honorem, dabo tibi magnum imperium, impera tibi.

Videli adhuc malus est, similibus parce

Verū si esse desisti, quare alijs locū emendationis abscidas.

Vitiū prius fuit obseruatio, nūc mos est. *Vet. adfectatio*

Verum non dicimus nec audimus. *Vet. non*

Vtilis educatio et disciplina, mores facit. *Vet. educatio*

Vnde & bona cōsuetudo excutere debet quæ mala incussit. *Vet. quod*

Viriliter feras quæ necesse est, dolor enim patientia uincitur.

Verba rebus nō personis accipiēda sunt

Vires tuas amici beneficijs, inimici iniurijs sentiant. *Vet. finiant*

Vita omnis breuis est, ideo immortalitas est mors honesta.

Vir est bonus qui intantum perduxit animum suum, ut nō modo nolit peccare sed etiam non possit

Vt aliquid auri extrahamus, terrā perueritimus, ut summum bonum occupemus scrutari peccus piget. *Vet. terras*

Virtutem cuius progressum uideris, non exitum eius finemq; desperes. *Vet. ne*

Vlcera animi magis quā corporis sananda sunt.

[Volunt homines ita præceptū esse ut uiuant, non ita uiuere ut præceptum est.

Vtendum est diuitijs & non abutendum, ut nec à superioribus contemnaris, nec ab inferioribus timearis.

Vbi usitata remedia non procedunt tenta contraria.

Vbi discrimen inter bonos malosq; sublatum est, consilio sequitur & uitiorum eruptio.

Venia est poenę debitæ remissio.

Vt fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu, sic animaduersiones magnarum potestatum terrēt latius quā nocent.

Vtinā ea lex homini esset, ut cū telo suo frangeretur, nec sapius liceret nocere quā semel.

Zelum de deo tantū habeas, non contra homines.

Zelari autem hominibus uitiosum est.

Christiana sententiæ ne z. nō haberet locum.

Prouerbiorum Senecæ finis.

S s 2 RE

decuti
tur

uscrip
d. hac
o insūt

*Hæc 9. nō legū
tur in uet. ex
emplari.*

RERVM ET VERBORVM IN OMNIBVS

HIS SENECAE OPERIBVS PRAECIPVE MEMORABILIVM
Index locupletissimus : in quo primus numerus paginam, se,
cundus vero lineam denotat.

A ctos	489.18	Aeneae in patrem beneficium & pietas	31.24	Alfius	559.564
Abdicatio	560.6	Aequalitas perfecta uirtus est	118.2	Alfius Flauus	538.47
Abdicandus quia fratrem abdicatum adorauit	582.10	Aequalitas prima equitatis pars	116.39	Alpes	490.21
Absentia amicorum	158.49	Aequanimitas	132.25	Alpheus	505.41
Academicus oia incerta dixit	205.10	Aer quo propior terris hoc crassior est	492.50	Ambitio	229.24.140.1
Academici	208.25.715.36	Aer semper agitur	495.20	Ambitio gratitudinem destruit	16.26
Achaia	217.31.502.53	Aeris causa	476.12	Ambulatio quid sit non conuenit inter Clezibem & Chrysippum	275.4
Achillas	316.31	Aeris & uenti discrimen	496.27	Amantis experimentum	563.37
Adio	227.13	Aeschylus	490.10	Amicitia	134.41
Adionis & pronuntiationis discrimen	530.52	Aeschines pauper seipsum dedit Socrati	4.31	Amicitia non est nisi inter solos sapientes	76.49
Ahor quis	588.9	Aeschines rhetor	556	Amicitia consortium rerum omnium facit	130.35
Ahius Posthumus	617	Aesopi nobilis patina	234.24	Amicitia summa quae	11.46
Adnaop	638.52	Aestas	121.43	Amicitiae temporariae.	90.31
Adleus	633.628	Aetas prima	215.52	Amicitiae & amoris discrimen	120.16
Admonitio	227.12	Aetatum uarietas	457.13	Amicus quis	68.21
Admonitio tedium facit	114.8	Aeternitas ex contrariis constat	218.37	Amicus qui est amat, eodera non	120.15
Admonitionis methodus	419.10	Aethiopes quare dicti Macrobij	336.26	Amicus ubi quarendus	68.28
Adolescenti quid sit faciendum	147.21	Aethiopiae feruentissimam esse unde colligitur	490.11	Amico quur nihil datur	74.16
Adolescentem a sene uinci turpiss. est	644.40	Aetna	183.1	Amicorum omnia esse communia quomodo intelligendum.	192.17
Adolescentiam sequitur senectus	116.73	Aetna Siciliae mons	134.4	Amor uitae seruatus est	112.33
Adiagopa	188.49	Affectus qui sunt	172.25	Amor turpium nisi turpi ratione conciliari non potest	115.40
Adoptio	560.7	Affectus nostri in potestate nostra non sunt	661.26	Amphibologia quatenus uideatur	192.17
Adoptio Scipionum & Aemiliorum famulias miscuit	560.11	Agamemnon	155.2	Anacharsis inuenit rotam & guli	215.10
Adoptio fortunae remedium est	560.13	Agilitas quid	280.17	Anacreon	207.51
Adoptus post tres abdicatos	557.44	Agrippa.	67.47	Analogia	285.40
Adrianum mare	211.26	Agrippa gener Attici	105.50	Avalotini duplex est	211.9
Aduersa semper expectanda	96.18	Agrita	577.18	Anaxagoras	490.8
Aduersitas dulcis	154.19	Agrotas Massiliensis	577.16	Anaximandri definitio fulminis	462.52
Aduersitatem gaudendum	627.46	Albuius Syllus.	536.538.542.544.546.547.549.554.562.569.570.572.574.600.601.604.605.607.608.610.615.616.617.619.620.626.639.633	Anaximenes	462.44.506.18
Adulatio	127.45	Albuij in declamando mos	599.24	Andreas rhetor	554
Adulatio similis symphoniae	290.29	Alexander	137.12.146.11	Anima res est pusilla	513.24
Adulator perinde ac Syrenes fugiendi	290.45	Alexander magnus gloriae deditus	6.28	Animalia quae habentur generosissima	320.51
Adultera uenefica	597.24	Alexander magnus Hercules & liberi aemulus	6.28	Animalium diuisio	54.32
Adulterum interficiens sine fraude sit.	545.25	Alexander Macedo geometriam didicit.	218.20	Anni tempora quatuor quae sunt	111.6
Adulterum in matre & filia uindicare licet	545.26	Alexandri magni gratitudo	6.26	Animus aliquando a studiis laxandus.	106.34
Adura	531.21	Alexandri magni uituperium	6.34	Animus	122.52.125.10.440.30
Aedificia qualia in primo seculo extiterunt	212.47	Alexandri iactatio & gloria	48.41	Animi motus sanissimi qui	317.5
Aedificiorum ac suppellectilis huius aetatis luxur.	214.33	Alexandri crimen quod	510.27	Animum frenare difficillimum	49.45
Aegeum mare	211.26	Alexandri uox stultissima	13.7	Animus quomodo rex dicitur & tyrannus	273.15
Aegialus	200.30	Alexandri Macedonis impium factum	193.1.335.26	Anneus Serenus	148.44
Aegrius	304.35	Alexandri magnanimitas	323.5	Antigoni in patrem beneficium & pietas	31.32
Aegyptus	511.28	Alexandria nulla cadunt niues.	490.17	Antigoni mitis animus	357.10
Aegyptus regio fertilis	511.33	Alexandrina marmora	199.45	Antigoni turpissima cauillatio	13.19
Aegyptijs elementa quot & quae sunt.	477.26	Alexandrinae naues	178.31	Antipater	254.26
Aemilianus	659.44			Antiphontis libri	662.29
				Antipodes	28.5
				Antioch	

INDEX.

Antonius uult se liberum patrem dici.

691.8

Antonij ingratitude & homicidium.

53.34.

Apenninus 660.11

Apenninus mons 118.6

Apenninus mons sole multo inferior.

493.4

Apesimitanda nobis 193.53

Apium subtilitas 287.31

Appion 208.8

Appius 272.15

Apollonius græcus 610

Apollonius Myndius 515.38

Apollonia 264.23

Aqua 461.45

Aqua ualentissimum elementum est.

477.13

Aqua tempestiue data remedij locum

obtinet 9.36

Aquæ 474.42

Aquarum qualitates uariæ 475.2

Aquarum causæ 476.5

Aquarum diuisio 408.11

Aquarum uaria genera 469.

37.480.5.30.35.38.40

Aquis unde sit sapor uariis 479.30

Aquilo imbres in Africâ reiecit 500.9

Araneæ textura 287.33

Araxes 508.25

Archelaus rex uocauit ad se Socratem.

48.52

Archelai erga amicum pauperem bene

ficiam 11.8

Archipirata filia 549.10

Ardeas 218.16

Arellius fuscus, 536

537.540.442.543.546.547.

548.550.551.553.554.556.560.

561.563.564.565.566.567.569.

570.572.575.576.602.604.

606.607.609.610.612.613.615.

618.619.620.621.626.628.631.

634.635.

Arctifusa 505.43

Argentarius. 536.540.542.544.

545.546.561.564.568.570.572.

573.577.604.606.608.614.

619.622.632.627.629.617.

Aristidis dictum in quendam in faciem

eius insipientem 441.35

Aristoteles. 142.40

Aristoteles pecunijs corruptus 370.14.

Aristoteles damnationem fugit. 373.

15.

Aristotelis de affectibus dictum. 313.2.

Aristippi apophthegma 80.30.

Ariston Cribus. 210.38

Ariston stoicus 223.18

Aristonis de seipso dictum 121.7

Ariston pater Xerophontis 30.3

Ariston lepidus philosophus 115.15

Arithmetica

205.31

Armenia

223.52

Armutius

272.32.

Aræ

448.43

Ars tradit incerta

287.37

Ars casu non uenit ad effectum

115.3

Ars est fieri bonum

216.26

Artes

797.40

Artes à philosophia inuentæ

222.35

Artes liberales quæ sunt

206.35

Artis & artificij discrimen

18.10

Artium liberalium bona

443.22

Artifices scenici imitantur uerecundi-

am

92.41

Aribemon

551.554.563.605.

633

Artemedorus

518.33

Articulorum crepitus

330.23

Asclepiodotus

464.22

Asclepiodotus Posidonij auditor

508.

34.

Asellus

124.2

Asia

217.37.502.53

Asinius Gallus

138.19

Astrapoplezia

455.41

Astrologiæ studium utile

515.10

Astrologiæ ignorantia quàm pericu-

losa

504.6

Asylus

142.11

Athenienses abdicato uicerunt duce

555.22

Athletæ

320.27

Attalus

165.46.519.17

Attali de malitia dictum

187.27

Attali de fortuna dictum

158.26

Atalanta insula

510.6

Attellanarum scriptor quis

609.43

Attici nomē Cicero illustrauit

105.49

Attilius Regulus

440.49

Auaritia

40.1.159.46

Auaritia multis rebus uincitur

76.1

Auaritia nulla sine poena

275.34

Auaritia uniuersum antiquum

498.46

Auaritiæ officia

330.49

Auaritiæ mala

275.34.575.30

Auaritiæ & pecuniæ differētia

210.9

Auaritiæ defunt omnia luxuriæ mul-

ta

669.38

Auaritiam comitatur luxuria

234

Auarus nullo satiat luxuro

227.3

Auari

498.49

Auari omnes cæci

132.52.36

Auaro tam deest quod habet q̄ quod

non habet

609.38

Auidio quid

533.25

Audacia

235.23

Audentes fortuna iuuat

225.42

Aui ac patris discrimen

639.34

Auidus quis

412.16

Auiditas gratitudini inimicissima

116.23

Augustus Cæsar

192.29.500.1

Augustus Cæsar patientiæ exemplum

342.25

Augustus Cæsar ob impudiciæ uir-

ditam reprebensus 67.38

Augusti ad Cinnam oratio 348.7

Augusti in Cinnam clementia 349.18

Augusto Cæsari insidiatus est Cinna

343.30

Aures claudendæ firmissimo spissamē

to 117.27

Aurum dolor 187.5

Auribus parcendum 11.46

Aurum uellere 49.51

Aurum multis rebus inferius 76.15

Auster in Italiā nubes impetit 500.9

Autores qui sunt legendi & quomodo

84.48

austrina 49.43

B

Abæ uita stolidia 98.33.

Baiana regio à quibus extructa.

134.49

Baiæ 134.9

Balneæ blattaria 200.2

Balneorū luxus 199.44

Balneorum luxus taxatur 139.7

Baros scurra 554.17

Basilus rhetor. 543.4

Bassus Aufidius uir optimus dum eta-

ti relinquitur quatiur 115.49. & ibid

35

Batilly in tragedia excellens. 580.28

Beatus quis 128.4

Beli interpretatio 484.13

Belum quo iure suscipiendū sit 699.28

Bello, nocte portas aperire non liceat.

594.22

Beneficium est tribuentis uoluntas non

id quod tribuitur 3.46

Beneficium coactum non est beneficium

14.35

Beneficium nemo sibi dat 50.27

Beneficium fenerandi animo non dan-

dum 1.41

Beneficium quis reddit 1.16

Beneficium quo animo debetur 1.30

Beneficium non negligenter dādū 1.31

Beneficium duplex 78.29

Beneficium & iudicium connexa 7.

16 & 19

Beneficium est uinculū commune 71.9

Beneficium à quibus sit accipiendum.

14.2

Beneficium & iniuria contraria sunt.

27.8

Beneficiū nō nisi à uolēte datur 54.44

Beneficium an eripi possit 58.44

Beneficium uinci potest, auferri nō po-

test 59.28

Beneficium nesciens accipit, à nesciens

te non accipitur 60.46

Beneficium duæ res efficiunt 41.52

Beneficium unde dignoscitur 60.34

553 Bene

INDEX

Beneficium quod sit ingratum	9.14	Bonus quis dicitur	174.1.	Cato sibi & mortē & exiliū indicat	
Beneficium dans, taceat. Accipies, nary		Bonus quis est	120.8	ibidem	
ret	11.32	Breuiarium.	122.39	Cato exemplū fortitudinis	255.46.
Beneficium quid sit	47.50.45.636.29	Bruti turpis mors	289.7	Cato ex decreto suo perijt ibidem	
Beneficium aliud alio nō maus	77.10	Buris urbs mari obruta	510.34	Cato qua nocte puriturus esset legit.	163.41
Beneficium uarie confertur	24.1	Burrus Neronis prefecus	315.11	Cato uirtutum uiua imago	385.31
Beneficium non alia q̄ uirtutis causa		Bustiris	357.3	Cato in balneo percussus	325.55
dandum	34.2			Catonis constantia	255.52
Beneficium qui inuitus prodest, nō dat				Catonis uerba seipsū occidētis	109.26
60.50		C		Catonis sententia de Cesare & Pon-	
Beneficium an fit occidendo	620.36	Cæcus de publico mille denarios ac		peio	256.4
Beneficij inter duos lex quæ	11.23	cipiat.	382.27	Catonis labores	256
Beneficij adio quæ sit	18.34	Cædis imprudentis damnatus quinq̄uo		Caucasus	490.21
Beneficij definitio	23.384. & 39	nio exulet	587.35	Causa	150.3
Beneficij fines qui	47.11	C Cæsar	192.20	Causæ rerum tres	149.53
Beneficij & consilij discrimen	628.39	Cæsar dedit uitā Pompeio Pæno	11.52	Caucla Fusci	628.51
Beneficij, officij, & munificij, differen-		C. Cæsar in Deum blasphemia	315.10	Cauillus	611.26
tia	26.3	C. Cæsar corpus habitus	395.13	Caystus	490.24
Beneficia diuina nostram egrediuntur		Cæsar atrox facium	15.13	Cecinna	470.24
dignitatem	1.46	C. Cæsar crudele facinus	335.48	Censorij dictū de his qui in municipijs	
Beneficia in uulgus nō effūdēda	2.11.	Cæstius Pius. 536. 537. 538. 539. 540.		honores ambiunt	580.44
Beneficia non sunt exasperanda	10.36	542. 544. 545. 546. 547. 548.		Centauri	143.13
Beneficia negligenda	186.33	549. 550. 553. 554. 561. 562. 563.		Cerberus	110.24
Beneficio gratia debetur	59.48	564. 565. 567. 568. 568. 570. 571.		Χαλκισφύλακας	492.18
In beneficio quæ potissimum uitanda,		574. 575. 576. 602. 604. 605. 606		Χάρπη Iouis & Eurynomes filia	3.8
23.43		607. 608. 610. 612. 613. 614. 616.		Χάρπη tres sorores, quid significant	
Berosus	484.13	617. 620. 622. 626. 628. 630. 633.		2.36	
Eet fluius	528.22	Cæstius homo mordacissimus	600.42	Charimander	516.7
Bibliothecarum luxus	381.34	Cælum in quot circulos diuiditur.	499	Charonda	212.35
Biontis elegans dictum	380.25	39.		Charybdis	718.7.127.29
Biontis dictum de statu hominis	385.19	Cacozelia	629.20	Chasmata	455.6
Bionis diuersa sententia	75.13	Cacozelia uerbis amaris grauat		Chelidontus	202.28
Beneficia amabilia meretricio compa-		633.4		Chimera	269.4
rantur animo	6.51	Caius Iulius	384.30	Chiragra	181.2
Beneficia seruorum in dominos	26.29	C. Sabinus	603.613	Chirographū abdicato fratri dati	595
Beneficiorum exempla. 27.16 & 27.		Calamitas	265.14	Chria	119.27
33. 37. 43. 48. 28. 7		Calidum & frigidum semper in con-		Chria incerti auctoris	88.45
Beneficiorum conditio eadem	11.43	traria abeunt.	397.5	Chrisis	191.32
Beneficiorum simplex est ratio	2.17	Calliæ Laus	627.10	Chrysippi distinctio de sapiente & stul-	
De Beneficijs cōferēdis precepta	2.19	Callimachus	1490.7	to	90.52
Beneficiorum memoria non debet sene-		Callisthenes.	510.25	Ciborum copia subtilitas animi imper-	
scere	2.45	Callistratus exulare maluit quam in se-		ditur	98.25
Beneficijs uinci turpiß. est	47.31	ditiosa urbe uiuere	69.7	Cibi oportunitas ægris ē salutaris	9.36
In Beneficijs dandis delectus est haben-		Caluus orator	226.20. 531.50. 611	Cicero	132.5. 142.9
dus	6.1	Caobyses.	199.25	Cicero a cliente suo occisus	385.30
Blandus. 538. 540. 546. 552. 553. 559.		Cambyßis ebrj atrox facinus		Cicero adulator	609.50
562. 564. 567. 575. 576. 601. 606		334.12		Cicero decus Romanorum	525.31
607. 612. 614. 617. 618. 619. 620.		Candaniæ deserta	118.6	Cicero in oratione metrica non ualuit.	
621. 627. 629. 635.		Canopus	134.15	580.18	
Bochus rex	403.5	Cantare & psallere quomodo differ-		Cicero occisus	605.42
Bona tria quæ	153.1	runt	530.51	Cicero reip. conseruator	606.45
Bona contra naturā quæ	155.48	Capito	606	Ciceronis iocus ad Laberium	609.53
Bonitas pertinax uincit malos	ibid	Capra genus ignis	447.29	Cimbri	310.47
Bonitatis pars magna est uelle fieri bo-		Cardiaci uita bibere & sudare	98.29	Cimon ingratus Calliæ	620.37
num	120.19	Carnifices solent manus lauare	629	Cimon Miliadem patrem liberauit.	
Bonum omne optabile sit.	157.26.	Casus	163.8	627.3	
Bonū est cui admiscetur uirtus	117.44	C. Cassius	792.22	Circenses	191.47
Bonum omne diuinū est	153.38	Cassius Seuerus	609.610	Circensibus odiosa est pompa	528.15
Bonum solum est quod honestū.	168.30	Catiline scelus	53.10	Circio templum fecit ibidem	
Bonum nunquam inordinatum est aut		Cato	134.53	Circius uentus salubris	499.52
turbidum	292.44	Cato homo rigidus	93.1	Ciuilis philosophia	210.6
Bonus quomodo à Deo differt	295.19	Cato quo repulsus est die à pretura pi-		cladema	
		la lusit	163.47		
		Cato seipsum occidēs laudatur	109.30		

INDEX

Cladē publicē optare nefas est	503.44	rūs	87.40	Damnatus parricidij alligat fratrem	592.49
Clauisus sabinus homo fluxa memo- ria	113.1	Corinibij urbem suam Alexandro Ma- cedoni ultro dederunt	6.24	Darius	228.49
Clarauus Senecæ condiscipulus	152.35	Corinibij bis suam urbem dederunt	6.26	Dary benignitas in Obazum nobilem senem	335.17
Claudius quare dictus caudex	402.50	Coriolanus sero pius	53.9	Danubius	483.2.446.39
Cleantes. 119.31.149.43.126.32.223. 27		Cornelius Hispanus	536.538.539.544. 545.551.554.559.566.572.602. 606	Debere, ubi dicitur	50.15
Cleantes expressit Zenonem	87.45	Corpus	440.26	Debere quot modis dicimur	341
Cleantes uersus	258.44	Corpus macerare contra naturam est	87.1	Debitas	158.8
Clemens quis	353.23	Corporis diuisio	143.6	Decius	158.2
Cleonæ superstitio	442.17	Corsica	436.23	Decretum	236.2
Cleonæ iudicia	492.31	Coruncanus	272.15	Declamatio quid	662.7
Codrus ad mortem cucurrit	624.16	Corycus mons	476.36	Delinquentis prius agēda causa quam damnanda	81.40
Confessio quid	623.1	Cossus	192.32	Delitiae	138.8
Cognitio rerum quantum uis superua- ciarum utilis est	58.42	Cræsus	129.42.282.383.21.10	Delos	511.36
Colonia Agrippinensis unde sic dicta	531.36	Cræsi mors	558.48	Delphinorum cum rocodilis pugna et uidoria	489.48
Colonia Narbonensis	613.48	Crassus	272.15	Demades avarum damnabat	69.20
Colonia quid	531.35	Crassi diuitis exitus	558.49	Demarati Lacedæmonij dictum	614. 18
Cometa quid sit Senecæ	520.46	Crates Stilponis auditor	91.45	Dementiæ adio	598.1
Cometa quare non stat	520.32	Cratis ad iuuenem secreto ambulan- tem dictum	91.47	Demetrius	158.25
Cometæ ac irabis discrimen	516.15	Cretici	208.25	Demetrius	73.23.147.39
Cometæ	515.6	Crispus	611	Demetrius Syriæ rex	519.12
Cometæ unde fiunt	516.29	Crispi passiēni dictum egregium	7.13	Demetrius unde dictus ἀντισπαστής	91.21
Cometæ radios solis effugiunt	520.31	Crispi Passiēni de adulatione dictum	487.6	Demetrii de imperitorum uoce dictum	218.32
Cometæ circa sepulcrionem plerumq; apparent	520.31	Crocodili uisū	489.48	Dim. t. ij Cynici egregiū dictū	72.47
Cometes uarij sunt	519.42	Crudelitate nihil negociosius	320.16	Demetrio moriente effulsit cometes ma- ior sole	519.15
Cometæ quandiu manent	518.16	Cruditias summa	630.16	Demochares philippum Macedonem seipsum suspendere iussit	337.27
Cometæ quid portendunt	522.40	κρυσταλλος	481.26	Demochares quare dictus Παρρησία- stes	337.21
Cometarum duo genera	516.18	Crystallus unde fit	481.26	Democritus	319.2.183.50
Cometarum et turbinum discrimen	516.49	Crux serui uenenum ægro Domino ne- gantis	584.31	Democritus antiquorum omnium sub- tilissimus	515.31
Comparatio in uno non fit	51.2	Cultus Dei quis sit præcipuus	236.24	Democritus diuitias proiecit	300.26
Competitori liceat in competitorem di- cere	594.42	Cumæ	138.12	Democritus inuenit fornicem	215.17
Concordia	227.19	Cupiditas teneris infusa altius sedit	275.7	Democritus pecunias neglexit	370.14
Concordia bruorum	559	Cupidiati nihil est satis	439.50	Democriti dictum de populo	88.45
Conon	515.35	Cupiditatibus semper et in omni re est detrahendum	106.14	Democriti regula de corpore solido	492.42
Conscientia	126.17	Curij Denari dictum	379.8	Demofobes uenenum bibit et uixit	609.4
Consilium	162.521.22	Curio	272.15	Descriptio pugnatīs uiri fortis	245.44
Consilium sanum aduersus uoluptates	266.29	Cynæ mors	533.16	De speculis opiniones duæ	451.16
Consolatio	243.14	Cynæ mirabilis memoria	527.21	Deus quid	447.7
Consolatio pauperum, exulum, afflicto- rum, et c.	438.21	Cynici	115.37	Deus causa prima	35.22
Conspicius	120.22	Cyparissia	455.43	Deus unde dictus liber pater. 35.26. et Hercules 28. et Mercurius	29
Constantia	153.23	Cyprus	217.32	Deus non uisimarum sed animi præ- stantiam respicit	4.16
Constantia ubi sit	158.11	Cyprus	511.47	Deus nulli causa mali	236.27
Constitutio quid	286.26	Cyrenaicorū de partibus philosophiæ iudicium	210.34	Deus paternum gerit aduersus bonos animum	295.46
Consuetudo antiqua	68.15	Cyrus Gynдем transiecit	336.41	Deus quomodo colendus	466.13
Contemptus	256.31	D		Deus quare fecit mundum	150.36
Contemptus mortis	163.47	Aedalus	213.11	Deus solus sapiens uniuersa facillimè gubernat	74.2
Contemptus honoris	163.47	Damos cambrus	577		
Contentio	332.23	Damnū scienter dans reddat quadru- plum, insciens simplum	593.18		
Controuersie quæ sunt	529.47	Damni illati adio	583.23		
Controuersiarum diuisio	537.18	Damnare in conuiuio quenquam sce- lus est	619.53		
Conuersatio	120.22				
Conuersatio bonorum	226.44				
Conuicius bonorum utilis ac necessa-					

INDEX.

Dei minus est quodd uicimus . Philosophi		Dryfus casar pnceps Attici	105.51	Etesia non patiuntur plueri in hispa	
phia quodd bene uiuimus	212.1	Dryfus Libon	161.17	nia	500.9
Deo nihil clausum est	191.21	E		Etesijs flantibus Nilus maior effusa	490.33
Deo non imputanda aduersa	501.7	Ebrietas	192.31	Etesijs flantibus pluit in India & Ac-	
Deo non nisi optima placent	446.12	Ebrietas neruorum efficit torpo-	110.18	thiopia	500.10
Deo omnes sunt iniqui	222.10	rem	192.51	Etymologia	237.44
Deum nemo nouit	118.11	Ebrietatis definitio	193.1.2	Eudemon	614
Dij beneficiorum autores	82.12	Ebrietatis fructus	192.8	Eudemon rhetor	539.23
Dij ea rationem in bonis sequuntur qua	298.42	Ebrius dupliciter dicitur	192.13	Eudemon homo uenustissimus	611.38
in discipulis preceptores	298.42	Ebrii & ebriosi discrimin	193.10	Eudoxus	515.31
Decorum omnia sunt	75.15	Ebrii gestus quis	497.36	Euripides	490.10
Deos nemo sanus timet	38.44	in uiciis	124.6	Euripides ob pecunie encomium, ex-	
Dialectica ars ueternosa	189.49	Echrius	143.33	usus	275.30
Dialis cena	290.5	Eici quid sit	138.2	Euripidis de diuitijs carmina	275.18
Didymus Grammaticus quatuor mil-	207.49	Elementa quatuor	321.26	Euripus	791.40
lia librorum scripsit	207.49	Eleusina	523.39	Eurynomes cur sic dicta	3.10
Dies & nox aeris infami uices sunt	251.42	Elephantes porcina uox terret	319.38	Euthymenes Massiliensis	490.32
Dies tempus est uiginti quatuor hora-	93.41	Elephantorum mansuetudo	325.35	Ex crastino non pendendum	84.16
rum	93.41	Eloquentia res magna & uaria	580.58	Excusatio turpiss non putari	325.27
Dies unus par omni est	83.40	Eloquentie regula incerta	642.42	Exempla utilia & necessaria	525.26
Dignitas facilius crescit quam incipit	248.11	Empedocles	480.16	Exemplis illustribus est instruenda uir-	
Dies noctem premit	111.6	Ennius	496.36	ta	192.26
Diodorus Epicureus sibi gulam presci-	365.46	Ennius	142.22	Exemplar	150.21
dit	365.46	Euphrates	510.4	Exercitus partitur in ceturias	209.49
Diocles Carystius 539.545.549.556.		Epichermata	446.39	Exercitatio pati	101.38
577.605		Epigenes	528.3	Exiguum oportune datum plus pro-	
Diogenes	129.44.23.11	Epigenes	515.38	dest. quam multa diuitie	186.26
Diogenes Apolloniates	491.2	Ephorus	519.27	Exilium	304.46
Diogenes Cynicus	114.47	Epicureus uoluptatem solam laudat		Exilium quid	436.5
Diogenes diuitiaru contemptor	48.22	205.8		Exilium que sequuntur	436.7
Diogenis Apolloniatis diuisio toni-	463.2	Epicurei duas partes philosophie pur-	210.30	Exiliu uarie cause	457.4
truorum	463.2	tauerunt	135.17.221.8.154.16	Exprobratio odium efficit	11.48
Diogenis patientia	341.51	Epicurus	38.45	Exul pater fundo prohibitus	595.27
Discordia ciuili	318.24	Epicurus Deu facit inermem	119.5	Exulem tedio & cibo iuuare non li-	
Discordia hominibus indigna	559.14	Epicurus fortis, licet manuleatus est	156.26	ceat	28
Diues quis sit	86.36.301.45	Epicurus duo bona statuit	370.15		
Diues nemo nascitur	302.49	Epicurus pecunias profudit	88.49		
Diuitis maximu uiuu quod sit	560.50	Epicuri dictum ad socium	241.28		
Diuitis uulius	184.51	Epicuri elegans dictum	107.3		
Diuisio quatenus utilis	209.37	Epicuri epistola ad Idomeneum	110.44		
Diuisio rerum	142.48	Epicuri iurgium in mortem concupis-	635.8		
Diuinorum una natura est	153.36	centes	225.3		
Diuitie obstant ad philosophia	100.14	Epichonemata	302.19		
Diuitie in pauperes erogade	627.14	Epichonemata	100		
Diuitie magnae	301.53.302.1	Epigramma Ciceronis in lib. de rep.	290.16		
Diuitie quomodo cosequuntur	147.43	263.7			
Diuitie sunt causa malorum	203.41	Epiphonema	656.37		
Diuitie semper caduce	59.10	Epistomium	199.50		
Diuitie sunt ex auaritia	203.1	Epula cruditem afferunt	110.17		
Diuitiarum mala	303.13	Eques Romanus	118.19.126.17		
Diuitiaru modus quis sit	85.6.301.49	Erixon ob nimiam in filium asperitate	551.15		
Docismus	568.53	a populo in foro confosus	635.8		
Docymata	232.48	Error	225.3		
Dolor	171.23.30.304.53	Error extremu non habet	302.19		
Dolor corporis	180.43	Error immensus est	100		
Domestica omnia uilia	22.10	Error publicus factus recti locum tenet	497.15		
Domus cum tyranno incensa	583.22		490.29		
Domum cuiq proprium	580.22				
Dorion	556.629				
Dossenni monumentum	210.15				

INDEX.

Fames rarus conflat 100.20.302.27
 Fames famem finit 256.34
 Fames toleranda est philosophis 100.29
 Fames hancis domini cū feruis 129.44
 Fastidium magno cōstat 100.20.302.27
 Fatum 99.32.466.30
 Fatum quid sit 35.22.466.39
 Fatum quotidie obiurgamus immerito 222.11
 Fatum semper mobile 503.1
 Fato opus est ut diu uiuamus 222.15
 Favor popularis malis artibus queritur 115.37
 Felicitas 169.53
 Felicitas est res in quiete 303.1.120.35
 Feneſtella 262.49
 Ferarum natura 641.25
 Fertilitas 125.7
 Fides languida est nutrienda 81.42
 Fides 207.8.227.15
 Fides res quietissima 81.7
 Fidi Cornelii pusillanimitas 394.48
 Fiducia 227.15
 Filius ad patrem relire nolēs 624.30
 Filius confusus patris 627.3
 Filij nonnulli praeſtāt parvulis 23.47
 Filium ex ancilla tollere liceat 596.2
 Flatus 202.38
 Flatus antelucani unde 496.31
 Flaminius in curia comam reum puniens 629.23
 Flauus 576
 Flauus quid 495.29
 Forma 150.10
 Forma unde diiudicanda 119.21
 Fortis quodlibet opiet 649.7
 Fortis nō est qui laborem fugit 107.11
 Fortis uiri paginam deſcripſit 245.44
 Fortiter facies militia uacet 554.23
 Fortitudo quid 270.25.18.26
 Fortitudo ubi sit 158.8
 Fortitudinis exemplū in Metello 109.9
 Fortitudo in Mutio ibid.12
 Fortuna mala ſunt 202.10
 Fortuna 131.19.188.30.122.15.295.48
 Fortuna aduerſa 435.45
 Fortuna mala 96.2
 Fortuna nō boni malue nobis tribuit 242.3
 Fortuna non credenda 435.41
 Fortuna proſpera 435.45
 Fortuna uirtute uincitur 165.26
 Fortuna nil dat mancipio 166.43
 Fortuna quod cum fecit, tuum non est 89.44
 Fortuna lex quae 536.1
 Fortuna quomodo reſiſtendum 243.8
 Fortuna uires graues 538.8
 Frater unde dictus 663.33
 Frater maior patrimonium diuidat, minor eligit 596.1

Frigidum & calidum ſemper in contraria abeunt 307.5
 Frontis infirmitas liberales multos facit 9.20
 Frugalitas paupertas uoluntaria est 100.23.302.31
 Frugalitatem exigit philoſophia 87.4
 Fulgor unde fit 455.27
 Fulgoris uarietas 455.32
 Fulmen quid 462.37
 Fulminis & fulgurationis diſcrimen 462.36
 Fulminum tria genera 467.14
 Fulgura poſſulatoria 469.2
 Fulgura monitoria 469.3
 Fulgura peſſifera, fallacia ibid. Dentia
 nea. li. 6. peremptoria. 7. Atterranea
 8. obſcra ibid. Regalia 9. Hoſpitalia
 11. Auxiliaria 13
 Fulguratio 461.34
 Fulguratio quid ſecundum Anaximandrum 462.50
 Fuluius Sparſus 539.544.545.572.610.614.630.633.635.637
 Fulminatio 461.34
 Fumid ad Caſarem dictum 15.51
 Furor Aiaceſ occidit 327.40
 Furentium certa iudicia quae 307.15
 Fur concione prohibetur 660.13
 Fuſcus Arellius 536.6
 Fuſci Arellij laus 556.53

G

Gallio frater Senecae 528.36
 Gallio Senecae dominus 253.27
 Caudere ante omnia diſcendum est 108.6
 Gaudium 145.16
 Gaudium: uerum res eſt ſeuera 108.11
 Gaudium unde naſcitur 146.37
 Gener diuitis inimici 592.12
 Gentilium mos in conſulendo deo 531.20
 Geometria 22.33.204.53
 Geometres 205.30
 Genus 14.2
 Germania 121.25
 Germani audaces & bellicoſi 310.50
 Germani iracundi 310.52
 Germaniae gens auda belli 505.11
 Germani ſordidum factum 162.10
 Gigantes 145.13
 Gladiator in arena coſſium caput pro uerb. 106.39
 Gladius bonus quis 174.6
 Gladius inter duos, fortior eſt 530.23
 Gloria 183.46
 Gloriandum de carcere magis quam de matrimonio 627.46
 Gorgonius Kuteonis auditor 554.16
 γοργων 10.18.81.51
 γοργων 422.48
 Gracchus 272.15.8.19

Gracia inſolens 525.30
 Gracia ſtellis & numeros & nominis fecit 521.40
 Gracinus Iulius uir egregius 15.15
 Gracorum unum 402.39
 Grammatici Latini ſermonis cuſtodes 257.43
 Grandaus Aſianus 543.612
 Grando quid 491.39
 Grando cur hyeme nō cadit 491.42
 Grando quare rotunda 791.26
 Gratiam reſerre quis poteſt 15.39
 Gratiā reſerētibus quid agendū 137.36
 Grati duo genera 39.18
 Gratiitudinis multa commoda 38.50
 Graues ſunt potē. in inimicitia 247.40
 Gryllus pater Platonis 30.3
 Gyarus 436.23
 Gyades 336.41

H

Habere eripitur, habuiſſe, nunquam 242.46
 Halo 448.34
 Hannibal 134.23.473.47
 Harpagus 334.35
 Harpaſtes 132.46
 Hecaton 90.15
 Hecuba 129.42
 Hecubae dictum 641.6
 Helice mari inundata 510.34
 Helim 511.18
 Hemus 476.39
 Hepheſtion 183.8
 Herculanus nodus 204.15
 Herculanenſe oppidum 502.2
 Hermacas 155.20
 Hermagoras 539.16.563.569.577.614.
 Hefiodus an Homero maior aetate 205.14
 Hieracitus quur ſemper prodians fleuit 318.32
 Hieram facere 191.38
 Hieronymus 314.14
 Hippias 313.1
 Hiſpo Romanus. 536.540.542.544.552.553.554.559.563.564.568.570.572.575.577.608.611.613.617.619.622
 Hippocrates 33.44
 Hiſtorici autoritas 519.22
 Hiſtriones 321.12
 Hiſtrus fluxius antiquus 480.9
 Homerus 145.22.205.3
 Homicida inſepultus 623.53
 Homicida in ſe ſepultus abiectus 624.1
 Homicidium uni oſculo meretricis datum 629.38
 Homo 144.1
 Homo quid 422.48.125.11
 Homo qualis ſit 219.48
 Homo

INDEX.

HOMO res est contempta 44.6.17	Impudicitia argumenta 136.7	iram Aristoteles calcar appellat uirtutis
Homini bonum quod solū sit 173.34	Impudicus cōdione prohibeatur 594.2	Irascens signa 329.52
Homini cōditio & natura quæ sit 5.18	In accipiendis officiis quid faciendum est 13.48	Iratus quid dicere debet 307.17
Homini officium 252.15	Incessus qui damnari possunt 598.40	Iris maior sole 337.44
Homini quæ pars instruenda est 170.8	Incesta de saxo deiciatur 543.27.668.44.	Iris quur sit discolor 452.53
Homini prima pars quæ sit 229.35	Indiscreti filius & priuignus 589.11	Iris quur sit tantum dimidia 449.39
Homini seruum arbitrium 437.48	In eligendis amicis ratio est habenda 85.23	Iris post autumnale æquinodium inter diu qualibet hora existit 455.26
Homini summum bonum quod 156.2	Inexpectata plus aggrauat 217.5	Iris semper opponitur soli 453.46
Homini ab homine quotidianum periculum 252.7	Infamis in nurum 623.37	Iridis duæ causæ 452.35
Hominem quæ res ualidū faciūt 38.35	Inferi nulli nec post mortem tenebræ 427.4	Iridis materia 451.1
Homines deteriores brutis 234.45	Inferorum supplicia 110.21	Iridis ortus in diuersis orbis partibus diuersa portendit 449.34
Hominum cōditio miserrima 602.29	Infortunium non ostentandum 629.22	Iridē multicolorē quid efficit 450.45
Hominum & rerum eadem est conditio 174.2	Ingeniū nullum in pluribus rebus emittit 508.17	Ister 440.24
Honestum 171.9.154.4	Ingratitudo homines dissociat 38.27	Isthinus 446.38
Honestum & bonum idem 203.18	Ingratitudinis plurimæ causæ 18	Iugurtha 383.25
Honestum ei uile est cui corpus nimis charum est 9.39	Ingratitudinem duo præcipuè efficiūt 21.29	Iulius Cæsar in Hispanico bello siti cōfessus aquam in galea bibit 56.32
Honestū per se est expetendum 33.37	Ingratitudine nihil nocentius 1.7	Iulius Græcinus uir egregius 115.15
Honestum omne in arduo est 13.52	Ingratus quis 412.17	Iulij Cæsaris lenitas erga hostes 323.10
Honestum solum bonum est 174.48	Ingratus ut sterilis terra, beneficiis est colendus 82.24	Iulij Cæsaris in ueteranum miliem liberalitas 56.39
Honestia omnia uoluntas inchoat, occasio perficit 590.1	Ingrati actio 620.38	Iunius Bassus 544.546.569.572.606.610.614.657.
Honestia quomodo assequenda 290.49	Ingrati definitio 39.11	Iunius Gallio 535.537.542.547.564.566.567.568.572.573.575.602.618.621
Honestē est semper uiuendum 106.25	Ingrato nullus metus 38.8	Iupiter 168.7
Honoris contemptus 163.47	Ingrati qui sunt 21.37	Iupiter unde dictus stator 35.20
Hoplomachi 580.29	Inimicus & hostis quomodo differunt 665.24	Iura quædam nō scripta omnibus scriptis sunt certiora 537.38
Horatius 200.26	Iniquus quis 412.15	Iusticia 185.47
Horison 499.43	Iniuria 218.1	Iusticia corpus quod 269.17
Hortensius 606.43	In iuria quid 590.47	Ius humanum 26.7
Hortensij mira memoria 527.25	Iniuriæ debetur ultio 59.48	Iurifconsultorum ineptia quæ 60.3
Hostes excitare, periculosum est 651.4	Iniuriæ remediū quod sit 225.41	Iurifconsultorū responsum ualet, etiam si ratio non redditur 225.36
Humani generis scelera infinita 81.10	Iniuriæ propositum 390.43	Iusurandum mariti & uxoris 563.30.563.34
Humani casus uarij 86.3	Iniuriarum actio 660.13	Iuuenis deprehensus 563.4.566.4
Humanitas 207.14	Inopia remediū quod sit 266.34	Ixion in inferno rota uoluitur 110.13
Hybreas 543.575	Insania 311.50	Ixionis uita stolidi 98.55
Hydra 269.1	Insaniam quid designat 136.8	
Hyperboles uariæ species 80.3	Insolentia quid sit 203.48	
Hypocrisis uitanda est 86.40	Insula mobilis 481.7	
Hypocritæ excutiendi 107.23	Inuidia 194.43.125.52	
	Inuidia malum uehemens & importunum 16.32	
	Inuidi & grati discrimen 22.17.25.47	
Iactandi mos 158.48	Ionium mare 211.26	
Idea quid 143.26	Iphicrates reus 597.2	
Ignis causa 476.12	Ira 307.4	
Ignis natura 463.42	Ira quid sit 308.6	
Ignis quædam animalia generat 496.25	Ira breuis insania 307.11	
Ignium uariæ facies sunt 447.27	Ira immodica gignit insaniam 102.5	
Ignobiles nati quomodo in nobiles excreuerunt 549.39.40	Ira quo passio uitanda 330.45	
Ignoscere honestum & magnum uindictæ genus est 744.44	Ira definitio 317.4	
Imago res mortua est 194.26	Ira definitio Aristotelica 308.8	
Imagines 123.15	Ira proprium contumacia est 310.21	
Imperator in bello summā potestatem habeat 594.22	Ira remedia 321.18	
Imperitia rerum, malum est 117.49	Ira uituperium 330.52	
Imperiti uox cui comparatur 218.32	Ira utilitates 519.18	
Imprecatio nocet 227.47		
Impotentia 229.24		
Improbatis signa 136.8		

INDEX

Languoris signa in corpore quæ	20	L. Cinna Cæsari Augusto est insidiatus	348.30	M. Antonij magnanimitas.	415.10
Laqueus incisus	591.34	L. Sylla	335.40	M. Brutus	236.4
Laterunculus ludere	257.48	L. Syllæ in lugendo filio moderatio	423.55	M. Cato. 149.42 158.20	
Latro Portius	226.25	L. Syllæ facinus	55.16	M. Cato. bellum civile sua sententia re-	97.54
Latro condiscipulus Senecæ	527.49	L. Vinitius	615	primus	
Latronis assiduitas in studijs	226.30	Lucretia	598.34.547.55	M. Cato Coloni sui filiam uxorem duc-	616.49
Latronis exercitia	528.3	Lucretius	235.2	xit	
Latronis in pingendo celeritas mira	527.8	Lucrum ex alieno incommodo nemini	69.27	M. Cicero.	398.40
Latronis in historijs absolutissima sci-	527.16	nasci debet	69.27	Mare mortuum uita secuta est	158.25
entia		Ludus	147.51	Mariana clades	129.34
Latronis laus	226.27	Lugdunensis colonia exusta	216.39	Marius 606.40.229.3.535.44.335.59	
Latronis subtilitas	527.36	Lugendi tempus apud maiores	148.38	Marius uir ambitiosus	229.6
Laudis & laudatidis differentia	250.31	Lusorium nomen	50.11	Marius ignobilis nobile se fecit	549.37
Lautus quidam in sella postus sedere	402.22	Lusus pueris profunt	522.5	Marius sexto consulatu mendicus	536.3
se nesciebat		Luxuria. 159. 47.229. 24.233. 40.		C. Marius	229.3
Leſio	127.25	139.50		C. Marij ingratitudo	55.15
Leſiones neceſſariæ	195.45	Luxuria ingenio mortifera	525.33	Maſſa	189.17
Leges deterrent à ſcelere	226.31	Luxuriæ defunt multa, Auaritiæ om-	609.39	Materia	150.2
Lelius	514.5	nia		Mater cæca filium retinens	610.15
Leno quis	74.37	Luxurioſus à ſodalibus excæcatus.	582.27	Maryllius. 538.539.542.544.545.	
En. Lentulus homo diſſimulus. 16.14.		Lycurgus	212.32	552.563.564.567.570.606.607.	615
Idem & auariſſimus	16.17	Lyſimachi neſarium facinus	335.29	Marcellus	575.604.607.610
Leonidas	190.6	M		Maria & cælum extra ſpatia ſua non	609.24
Lepidus	626	Macedonia	217.32.502.55	ducit	
Lepidus Neronis præceptor	569.14	Meander	254.38	Matheſis	206.55
Leſitiæ iuſta cauſa	15.22	Mæcenat	222.3	Marilli ſchola	528.17
Lex æterna	161.40	Magiſtratus de conſeſſo ſumat ſuppli-	622.32	Mecænat	67.47
Lex de admittendis ſacerdotibus	541.21	cium		Medicina	202.34
Lex legi non miſcetur	60.14	Magiſtratus peccans, an maiestati læ-	631.1	Medicina quando prodeſt	211.18
Lex naturæ quos nobis ſtatuit termi-	302.1	dat		Medicinæ origo	233.17
nos		Magiſtrum maxime deleſcat proſeſſus	110.1	Medicū medico egere infamia eſt	69.4
Liber quis	474.32	discipuli		Medicorū de breuitate uitæ exclama-	396.55
Liber nemo natus	617.1	Magna imperia nonnunq̃ otioſa	699.9	tio	
Liber nō eſt qui corpori ſeruit. 221.44		Manulius nepos	617	Medium	155.12
Liber unde diſtus	386.36	Magnanimitas	122.49	Megalenpolis	511.18
Liberi parentes alant aut uinciantur	551.10	Magnitudo	126.9	Megarici	208.25
Librorum multitudo animum diſtra-	84.44	Maieſtatis læſæ aſſio	629.24	Melas	480.40
hit		Maieſtatem lædere quid ſit	629.34	Memmenius Agrippa	440.48
Libros nullos præſtat eſſe quàm fal-	526.6	Male traſtationis aſſio	592.39	Meminiſſe, quid eſt	119.36
ſos		Maleficij inſcripti aſſio	591.35	Memoria in Seneca admiranda	525.2
Liberalis Gallus natione	216.40	Malum nullum magnum, quod extre-	85.55	Memoria nocet ſyli uelocitas	527.11
Libertas	122.11.184.36.395.50	mum eſt		Memoria, omnium animi partium deli-	524.52
Libertas quæ ſit	172.49	Malum nullum ſine effugio	502.25	catiſſima	
Libertatis finitio	395.50	Malō benefaciendum eſt	78.33	Memoria iniuriæ quàm meritorum te-	1.34
Libido membra deprauat.	110.18	Malis diſplicere laudari eſt	304.40	nacior	
Libido omnis in meritrice, crudelitas	681.25	Malicia	187.17	Mendicos habere, aut à mendicis ali-	655.32
in carcere		Mamercus Scaturus homo turpiſſ.	42.31	turpiſſ. eſt	
Libitinariorum uota quæ	69.35	Manes Diogenis ſeruus	380.45	Mens bona ſiue deo non eſt ulli	168.22
Licinius Craſſus	282.10	Manij in patrem beneficium & pier-	31.34	Mētis bonæ fundamētū quod ſit	108.2
Licinius nepos	615.617	tas		Mentis compoſitæ argumentum quod	84.35
Linia Auguſti Cæſaris uxor	419.17	Manſuetudo ferarum	198.25	ſit	
Linia moderatio in lugendo uiro	419.	Marcellinus	115.6	Metallorum omniū materia	477.45
45		Marcelli ſeliſſima in exilio uita	458.	Metellus in Veſtæ æde extinxit incen-	606.46
Literæ	125.17	24		dium	
Liſternum	134.45	Marcus Anci regis Ro. pater	262.44	Metellus Veſtæ ſacerdos	587.17
Linus Drufus	398.55.68.19	M. Aelius prætor	10.40	Metrodorus Chius	509.9
Linus ſcripſit dialogos & philoſophi-	246.52	M. Agrippa	227.17	Metrodori egregium diſium	242.36
cos libros		M. Antonius	415.5.195.22	Metronades	222.8
Locuples unde diſtus	663.49	M. Antonij diſium egregium	58.5	Metus	256.31
Lucius	598.574.600			Metus lymphatici pernicioſi	95.47
				Metus mortis	180.45
				Miles	

INDEX.

Miles	134.43	Mulier est, errat	325.9	Neceſſitas Saguntina	ibid.
Miles malus quis ſit	258.41	Multum intereſt inter beneficij materiam & beneficium	3.44	Neceſſitas tollit arbitrium	14.22
Militis cuiuſdam erga Philip. Macedonem ingratiſſimo	44.26	Mundus	437.49.144.2	Neceſſitates effugere nemo poteſt	121.6
Miletus	436.49	Mundus omnium parens	28.26	Nemo ſine crimine	631.25
Militia	555.45	Mundus renouandus	431.11		324.13
Miltiades	620.39	Mundus ſapienti reſp. eſt	158.36	Nepos ex meretrice ſuſceptus	569.16
Mirmillonis de ætatis iactura quæſtus	298.7	Mundi origo	484.25	Neptuno unde adſcripta aquas mouendi potentia	510.40
Mindrydes	323.26	Munditia	219.47	Nequitia penitus ex animo eradenda	255.5
Miſericordia	536.12	Munerarij quomodo populum detinent	585.22	Neronis laus	505.45
Miſericordia uenali nihil turpius	590.	Murrhedius rhetor	543.7.547	Neronis uox optima	356.14
	37	Muſæ	603	Neflor	180.12
Miſericordia miſeriæ uicina	358.7	Muſicæ	205.1	Nicetes	547.548.554
Mithridates. 609.3.383.24.228.52		Muſicæ arti duo inſunt bona	202.18	Nicopolis	511.45
Moderatio	127.49	Muſcus	496.22	Niger Brutidius	613.27.702.39
Moleſtia	125.52	Mutatio	285.35		563.20
Montes quo altiores, eo callidiores non ſunt	493.14	Mutius exuſtus	242.50	Nihil eſt extra totum	362.28
Montanius Votienus	613.625	Mutius ignibus manum impoſuit	109.	Nihil nimis	227.3
Moralis philoſophia	210.22		12	Nilus	254.37
Moralis philoſophia triplex eſt	210.43	Mutius Porſennam occidere uoluit	109.19	Nilus circa Memphim liber	489.24
Morbus	136.49	Mutius trunca manu duos reges uicit	157.13	Nilus dulcis	491.18
Morbus animi	136.51	Nylas	482.6	Nilus media æſtate augetur	488.41
Morbus uomicus	571.11	Myopacon	541.7	Nilus per ſe plena oſtia in mare fluit	488.41
Morbi definitio	172.23		N	Nili antiquitas	480.9
Mores	285.45			Nili deſcriptio	488.42
Mores à quibus ſumendi	331.50	Nauſiphanes	208.22	Nili mira natura	488.34
Mori bene quid ſit	161.2	Nāſcimur uno modo, morimur multis	602.30	Nili primum incrementum ubi	489.17
Morimur peiores quā nāſcimur	107.	Narciſſus & Meſſala hoſtes	487.46	Nili qualitas	481.18
	41	Natrices	325.44	Nili uenæ quæ	489.20
Morimur quotidie	110.31	Nāſo	564	Niobes	147.53
Mors	116.20.303.40	Natura idem quod Deus	35.16	Niui initium ubi	491.36
Mors æqua omnibus	422.37	Natura hominem ante cogitauit quā fecit	64.46	Niualis dies	491.53
Mors dolorum omnium ſolutio & finis	427.7	Natura optima tutrix	118.8	Nix quid	491.37
Mors neceſſaria res eſt	503.37	Naturæ de hominibus quærela	107.42	Nix quomodo ſit	493.35
Mors naturæ finis non pœna	705.8	Naturæ diuinæ & humanæ diſcrimen	447.10	Nix quæ non rotunda	49.35
Mors nos aut conſumit aut exiit	110.			Nix cur hyeme cadit	491.41
	25	Naturæ humanæ uarietas	24.50	Nocens ſemper & ubique puniendus	632.5
Mors nullum habet incommodum	121.	Naturæ lex quos nobis imponit terminos	86.28	Nolle in cauſa eſſe, cum non poſſe, ſæpe præſentitur	276.41
	35	Naturæ modicum ſufficit	439.51		112.41
Mors nullius mali materia, multorum finis eſt	73.16	Naturæ nihil difficile eſt	482.22	Nouacris	480.29
Mors quælibet indiſſerens	502.35	Naturæ ſapientem ſe accommodat	100.41	Nouitas	217.3
Mortis contemptus	163.47	Naturæ ſcientia nihil preſcioſius	504.18	Nox premit diem	111.6
Mortis contemptus exemplum in Rutilio	109.7. & in Socrate ibid. 10.			Nucerinorum colonia	502.2
& in Catone ibid. 21. & in Scipione ibid. 36		Naturalis philoſophia	210.23	Nulli natura in æternum dabit ſpiritalium, nā ſtatuta dies uitæ eſt	693.15
Mortis horror	107.37	Naturalis philoſophia duplex	211.2	Numerus numero non ſemper æquandus eſt	78.1
Mortem concupiſcere ridiculum eſt	110.45	Nauis bona quæ	174.2	Nuptiarum encomium	598.23
Mortem conſidere egregia res eſt	112.	Nauis exemplum quomodo à piſcibus tractum eſt	214.30	Nuſquam eſt qui ubique eſt	84.38
	28	Naulius carcer	425.35		O
Mortem uenientem nemo bilis excipit, niſi qui diu ad illam ſe compoſuit	116.49	Neapolis. 131.39.502.4		Oblivio remedium iniuriarum eſt	225.41
Mortem optare turpiſſimū eſt	278.48	Neceſſitas quid ſit	588.23	Obſcœnitas deſeſtanda	543.22
Motus omnis ſalubris	98.3	Neceſſitas ubi ſit	634.10	Obſonatores	129.23
Moueri uelle ac poſſe ſecunda uirtus eſt	57.2	Neceſſitas magnum humanæ imbecillitatis patrociniū	636.3	Ocioſus quis	403.37
		Neceſſitas nulla eſt in neceſſitate uiuere	94.1	Oſtania Auguſti Cæſaris ſoror	419.17
				Oculorum dolor	131.5
				Odium	356.31
					oenopides

INDEX.

Onopides Chius	490.47	590.25	Peregrinus negotiator	577.31	
Oestrus	142.10	Pacati rhetoris facietæ	645.35	Peregrinis nulli sunt amici	84.39
Officia feræ sentiunt	2.25	Pacuni in cena cantus	93.44	Peripateticus bonorum tria genera fluit	205.9
Officia præceptis disponuntur	226.16	Panætij diu de amore sapientis	276.	Peripatetici	52.13.115.36
Onopides	210.28	25		Peripatetici modicos habendos esse aſſe	276.4
Olynthius pater reus eductus	584.4	Pancratiaſtiæ fratres	592.33	Peripatetici quatuor ſtatuunt partes	210.25
Oneri cedere turpe eſt	107.10	Paris compoſitionis origo	214.15	philosophiæ	460.29
Oneſicritus	73.44	Panem & aquam natura deſiderat	III.27	Perſæ fortes & induſtriæ ſunt	119.6
Opes ſpernendæ	256.22	Pantomimi	315.10	Perſeuerandum eſt in bonis	11.46
Opinio plus adiicit quàm natura impe	421.7	Papbus	217.33	Perturbatum quid	292.47
Oportere regē, aut ſeruū naſci	770.39	Paphos	511.46	Peruerſitas humana	133.20
Optantes nocent	227.47	Parabolæ neceſſariæ	145.33	Per uim metumque geſta irrita ſunt	590.25
Oraculum quid	525.47	παράδοξα	786.15	Peſtis	502.26
Oracula unde ſic dicta	531.26	Pareſion quid	454.22	Phœnix	125.20
Oratio ordinaria	122.35	Parentes non amare impietas, nō agno	21.45	Phœnicopterorum lingua	266.2
Orationis lenocinium	215.33	ſcere inſania eſt	21.45	Phancus	617.1
Oratius Cocles	284.3	Parentum cura in educandis liberis	295.42	Phaſtis	490.25
Orator quis	525.50	παρρησία	454.16	Phidias	198.17.90.12
Orbis in tres partes diuiſus	389.35	Parianus Artemidorus	451.10	Phidias truncatus manibus	625.12
Ornamenta pantomimica	115.44	Parmenides	208.23	Philæ inſulæ deſcriptio	488.50
Oſſa	511.15	παρομύα	197.50	Philippus Macedo.	228.41
Otium	59.16.188.22	Parricida æquis ſententijs abſolutus	581.49	Philippi Macedonis in militem fortem	44.12
Otibo Iunius	536.544.562.563.575.	Parſimonia quid ſit	18.29	liberalitas	135.8
609.610.619.620		Parthenopes	136.26	Philſta	123.22
Otibo Iunius colorū quatuor libros edidit	562.26	Parthia	121.24	Philophus	208.15
Ouidius	584.2	Parthos reges nemo ſine munere ſaluare poteſt	100.50	Philophi credula natio	511.37
Ouidius Arellij Fuſci auditor	564.42	Patruus abdicans	535	Philophia	137.11.138.230.209.53.
Ouidius controuerſias ethicas declamare ſolebat	565.23	Paulus	608	126.31.131.4	
Ouidius Latronis ſententijs in ſuis uerſus tranſtulit	564.45	Pauper quis	301.46	Philophia alacritatem preſtat	116.4
Ouium grex terræmotu exanimatus	502.6	Pauper latus, diues eſt	85.3	Philophia beneficiaria res non eſt	212.8
502.6		Pauper non eſt cui modicum ſufficit	84.27	Philophia diuiditur in ſcientiam & habitum animi	227.25
502.6		84.27		Philophia docet facere non dicere	164.37
P		Pauperis eſt numerare pecus	119.15	Philophia bonum cōſilium eſt	122.21
Paſſienus	604.613.621	Pauperis uultus	184.51	Philophia eſt lex uite	226.3
Paſſienus homo ſubtiliſſimus	487.6	Pauperes ſecuriores diuitibus	440.53	Philophia non in uerbis ſed in rebus conſiſtit	99.27
Paſſieni de adulatore dictum	ibid.8	Paupertas	275.305.5	Philophia quid docet.	167.51
Pastor Aetius	545	Paupertas quid	204.23	Philophia quid promittit	131.27
Pastor eques Rom.	326.16	Paupertas eſt parui poſſeſſio	204.26	Philophia ſalutaris eſt	135.29
Pater à filio ſeruatus	582.35	Paupertas expedit ad philoſophiam & uitæ tranquillitatem	100.22	Philophia deſinitio	210.5
Pater à ſepulchro à luxurioſo raptus	586.40	Paupertas faciendæ familiaris	101.38	Philophia & ſapientiæ diſcrimen	209.53
Pater & filius luxurioſi	575.15	Paupertas lege naturæ compoſita ma	86.27	Philophia laus	97.28
Pater naufragus diuitis ſocer	624.52	gnæ diuitiæ ſunt	301.	Philophia libertatem ſtudentibus præbet	89.33
Pater preferendus omnibus	627.28	44.85.1		Philophia nomen inuidioſum eſt	86.44
Pater raptam continens	583.1	Paupertas leſa & gratioſa	441.7	Philophia opus unum eſt	212.9
Pater reus non redimendus	627.45	Paupertas ſecura eſt & expedita	302.22	Philophia ſtudioſi	167.11
Patre exule filia raptâ	587.34	Paupertatis bonum ignotum	559.32	Philophia ſtudium primum curandum, deinde corporis ualeudo	98.18
Patientiæ exemplum in Rutilio	109.9.	Paupertati aſſueſciendum	302.42	Philophia tres partes ſunt	22.21
& in Porſennâ	ibid.18	παυροσύνη	219.18	Philophorum æqua libertas eſſe de	491.38
Patra	511.24	Pax	167.48	bet	491.38
Patria eſt ubi mundus eſt	113.44	Peccati noticia ſalutis initium	114.6	Philofos	
Patria eſt ubicunque bene eſt	304.49	Pedo Albinouanus	565.29		
Patria quæ diligitur	155.3	Pedonis Albinouani fabula	289.19		
Patrimonium frater maior diuidat, minor eligat	596.1	Penelope	205.23		
Patrimonium pater diuidat cum filio	582.12	Peneus	51.116		
Patrimonium tricenario	582.12	Peregrinatio	254.52		
Patronus operas remiſſas repetens					

INDEX

Philosophorum inquilini qui 260.22
 Philosophari, ualere est 98.15
 Phorinus stoicus præceptor Senecæ 528.23
 Phrenesius 311.50
 Phidias 217.14.172.28
 quomodo notitia quam utilis 504.18
 Piger stibipst obstat 225.42
 Pigritia 171.9
 Pindarus 511.38
 Piratæ 540.44
 Piso 192.27
 Cn. Pisonis factum atrox & crudele 313.52
 Pisistratus tyrannus 333.16
 Pitaeus 173.16
 Pitbie 455.5
 Planci dictum de non blandiendo 487.2
 Plato 63.30.226.32.129.44.143.16.42
 Plato & Aristoteles discipuli Socratis 87.47
 Plato natali suo obiit 144.31
 Plato pecunias expetebat 370.14
 Plato quinque rerum causas statuit 150.9
 Platonis dictum de condutione humana 126.36
 Platonis anni 144.29
 Plotinus primus rhetor latinus 557.38
 Pluuiæ indicium 451.52
 Pluuiæ nulla causa aquæ 477.3
 Pluuiæ quatenus terram madefacit 475.34
 Poculum obsintbiatum 703.7
 Podagra 181.2.136.50
 Poeta 143.20
 Poetarum furor 404.39
 Pogonia 455.43
 Pollio Asinius 567.568.572.600.604.610.616
 Pollio Asinius horarum diligens obseruator 386.25
 Pollionis Asinij stilus salebrosus 246.41
 Pompeiana regio 511.50
 Pompeius digito uno caput scalpit 611.31
 Pompeius humilis natus magnum se fecit 549.38
 Pompeius Pœnus à Cæsare seruatus sinistrum pedem exosculatus est 11.53
 Pompeius terræ marisque domitor 606.43
 Pompeius Sylo. 536.538.540.542.544.545.546.547.560.562.564.566.568.575.576.603.606.607.609.610.617.619.622
 Pompeius uir mollis & uerecundus 92.33
 Pompeij 511.45
 Pompei elatus & ambitiosus animus 424.18
 Pompeiorum celebris Capanæ urbs 501.48

Portius Latro. 535.537.539.541.543.545.546.547.548.549.550.551.552.554.556.557.560.561.563.564.565.567.568.569.570.571.573.574.575.576.577.602.604.605.607.608.609.610.611.613.615.616.618.619.620.621.622.626
 Popilius Ciceronis interfectior 605.38
 Popilij ingratitudo in Ciceronem 606.15
 Popinæ 134.28
 Populus describitur in tribus 209.48
 Possidonius 182.40
 Potio ex parte mortifera 596.27
 Potestas misericordiam uincens inuidio sua non est 548.1
 Præcepta 232.23.228.14
 Præcepta Catoniana 225.38
 Præcepta in officiū adhortantur 226.31
 Præcepta quatenus ualent 223.35
 Præcepta quomodo & quando danda 235.29
 Præceptis alitur ingenium 225.51
 Præcepti & descriptionis discrimen 237.47
 Præceptiua pars philosophiæ ex quibus constat 227.28
 Præceptores qui sunt adhibendi pueris 322.35
 Præceptorum & philosophiæ decretorum discrimen 226.5
 Præcibus emptum carissimum est 9.26
 Præsentia 120.22
 Præsentia amicorum 138.7
 Præsentia 498.12
 Prætoris mali effigies 630.18
 Præxaspes 334.13
 Princeps pater patriæ 351.9
 Principia semper à perfectio longe sunt 504.35
 Priuignus medicus 588.37
 Procrustes 357.3
 Prodesse quid sit 264.14.264.13
 Proditionis actio 617.44
 Proditio cauenda 617.45
 Proficientium in philosophia tres classes sunt 172.9
 Pronunciatio 113.22
 Pronunciationis & actionis discrimen 530.52
 Prosperitas 297.45
 Protagoras 208.20
 Prouerbum 421.52
 Prouerbum de seruis 129.11
 Prouerbum domi uersura sit 50.11
 Prouerbum Græcum 217.4
 Prouerbum. Gladiator in arena consilium capit 106.39
 Prouerbum uetus 332.39
 Prouidentia 169.16
 Prouidentia diuina 42.26.99.3
 Prudentia ubi sit 158.9
 Psallere & cantare quomodo differunt

536.51
 Psychrolutes 191.39
 Ptolomeus rex Africæ 383.24
 P. Asprenas. 536.541.547.554.556.568.575.604.621
 P. Clodius 389.24
 Publius Mimius 609.34
 P. Sparfus 606
 P. Vinitius 539.613
 Pub. Vinitius 124.1
 Publiciana sententia 609.31
 Pudicitia argumentum deformitatis 25.30
 Pueri apud Platonem educati de patre plorante dictum 322.38
 Pueri quo pacto educandi 322.41
 Punitionis 547
 Pulchritudo animi 152.50
 Puluilli pontificis ludus moderatio 423.42
 Pusillanimitas 415.41
 Putei quare hyeme calent 507.9
 Pylades in comædia excellit 580.27
 Pyreneus 446.40
 Pyrronij 208.24
 Pyrrhus 320.29
 Pythagoras 261.35.136.52.222.34
 Pythagorica schola 524.8
 Pythion 190.22
 Q
 Quadrantaria res quid sit 200.7
 Quæstio quæ sit 549.1
 Quæstio subtilis 213.8
 Qui cœtum aut concursum fecerit, capitale sit 584.3
 Qui uim in iudicio fecerit capite puniatur 597.3
 Quies tollit quod labor contraxit 290.4
 Quiesce nihil ociosius 320.16
 Q. Haterius 550.53.606.62
 Q. Fuscus 553.40
 Q. Pius 551.46
 Quod non opus est asse carum est 225.39
 R
 Raptus raptoris aut mortem aut iniunctas nuptias optet 543.25
 Raptor duxum 547.24
 Raptor nisi suum & raptæ patrem intra triginta dies exorauerit, pereat 565.36
 Raptor patrē suum non exorans 565.35
 Raptori lex duas constituit pœnas 548.27
 Raptores conuictio optio est mutanda 620.30
 Raptus in ueste muliebri 594.1
 Ratio 153.34.173.34.122.12
 Ratio amanda est 170.14
 Ratio quid sit 157.36
 Ratio

INDEX.

Ratio gubernare debet uniuersa	36.1	rum crebra mutatio	84.42	Scribonia	162.17
Ratio omnis honesti comes	36.2	Santones	531.57	Scylla	182.48.118.7.127.29
Ratio sequitur naturam	156.1	Sapientia	209.55	Scythica gens uulpium tergis uesti-	215.29
Ratio summum in homine bonū	295.13	Sapientia quid sit	115.4.104.49	tur	300.
Rationalis philosophia	210.25	Sapientia bonum est commune	198.2	Scythiarum gens iracundissima	300.
Rationalis philosophia duplex est	211.7	Sapientia & sapere quomodo disse-			
Reffe facti, fecisse, merces est	187.1	runt	278.3		
Reddere, quid sit	78.45	Sapientia in peregrinatione colligi-			
Referre quid sit	166.10	tur	254.55		
Referre gratiā solus sapiens scit	186.12	Sapientia opes representat	100.47		
Regula	95.35	Sapientia rerū terminos nouit	224.35		
Regulus suspensus	242.50	Sapientiae definitio	210.2		
Reguli arca	157.51	Sapiens quis sit	146.21		
Reip. damna	654.45	Sapiens omnis constans	45.30		
Reipub. laesse actio	652.12	Sapientis animus qualis esse debeat			
Relaxatio animi utilis	226.38	219.9			
Religio primum militiae uinculū	235.8	Sapientis esse omnia quomodo intelli-			
Religionis laesse actio	610.44	gendum	74.18.12.42		
Representare pro exhibere	10.4	Sapiēti aliquid dari potest, licet omnia			
Respub. duae cogitandae	371.25	sapientis sint	76.45		
Res una diuerso respectu duorum dici		Sapienti nihil donari potest, obiectio &			
potest	75.1	solutio	74.15		
Reus quis	588.9	Sapienti nec paupertas nec dolor no-			
Rex	273.7	cet	198.4		
Rhenus	483.1.490.24.446.40	Sapientes plurimi diuinorum muner-			
Rhinocolura	336.25	rum iniqui aestimatores	16.46		
Rhodanus	482.52.490.24	Sappho	207.51		
Rhodij uox effœminatissima	161.3	satellius Quadratus stultiorū diuitum			
Rixa fugienda	395.45	derisor	113.12		
Roma	218.16	Satiū est cuilibet cum quolibet esse q̃			
Romani imperatoris uox	75.51	secum	111.41		
Romanorum erga bene meritos iniqui-		Saturninus Furius	61.7		
tas & ingratitude	55.42	Saturni stella	523.5		
Romulus	606.44	Scauola unde didus Mutius	624.14		
Romulus quomodo perijt	262.47	Scauola uisione suae manus liberauit			
Rubor in facie non semper signum ue-		Porcennam	624.15		
recundiae	92.32	Scaurus	545.12		
Rumor	126.6	Scaurus de Aristone conuersus est			
Rutilia ingens in filiū amor	442.46	115.15			
Rutilius	297.7	scelera licet citra exitium subsederunt			
Rutilij exilium	157.51	puniuntur	590.5		
Rutilij didum animosum	69.10	schema uulnerans & titubans	539.		
S		18			
Sabinæ	547.35	Scholasticum non decet imitari quod			
Sacerdos integer sit	587.14	non nouit	645.45		
Sacerdos qualis esset debet	539.32. &	scientia rerum, bonum est	117.48		
49		Scipio	155.45		
Sacerdos ē castis casta, ē puris pura sit		Scipio Aemilianus	414.25		
665.48		Scipio Gracchi inimicus & postea so-			
Sacerdos prostituta	559.25	cer	592.27		
sacrilega post laqueum orba	622.31	Scipio in uoluntarium exilium secessit			
Sacrilegium ubi & in quibus sit	75.19	199.32			
seculi nostri abusus	559.23	Scipio Litterni exulabat	134.46		
Sacrilego precidantur manus	623.13	Scipio focer Cn. Pompeij ferro seip-			
Saguntina neceſſitas	656.5	sum transuerberauit	109.36		
Salaputius	611.26	Scipionis in patrē beneficium & pie-			
Salustius	147.9	tas	30.20		
Salustij orationes in honorem historiae		Scipionis sepulchrum	199.39		
non leguntur	581.18	Scipionum & Aemiliorū familias ado-			
Salutare est non conuersari cum disti-		ptio miscuit	560.11		
milibus	118.29	Scipionum patientia	311.10. & 15		
Sanitatem maxime impedit remedio-		Scire, quid est	119.36		

INDEX.

Sepulchri uiolati adio	587.15	Socratis dura multa perpeſus	255.	615.44
Sera paſſimonia in fundo eſt	84.28	34		Styli uelocitas nocet memoria 527
Serapion philoſophus	123.19	Socratis faceti dictum	80.23	II
Seriphus	436.23	Socratis feſtiuus iocus	333.12	Subtilitas
Seruus	130.7	Socratis mira patientia	255.43	Subtilitas diſſimulata utilis eſt 527.44
Seruus quis	27.1	Socratis natura & ingenium	49.21	45
Seruus de omni cauſa non puniendus		Socrati inuiſiſſimus animus	114.3	Sudorem timere uiri non eſt 118.2
730.47		Socratem magnum fecit cicuta	96.19	Sufes quid 378.35
Seruus nemo natus	617.1	Sophiſma puerile	130.51.132.19	Summum bonum ſupra ſe gradum nō habet 164.28
Seruus non eſt totus homo	26.28	Sophiſmata	266.43	Superbia amabilia facit odioſa 12.
Seruitus grauiſſima quæ	474.34	Sophocles	490.10	22
Seruatus contra ſeruatores ne quam habeat actionem	582.56	Sollicitudo	171.9	Superbia in beneficijs maxime uitatur 11.49
Seruuum regem Roma tulit	549.39	Solitudo uitanda eſt	91.42	Superbia quidquid dat corripit 12.14
Seſtius	327.27	Sol	220.18	Supplicium nodu non exequendum 633.8
Sextius	145.35.149.9	Sol quandoque uenti cauſa	496.28	Surdinus 613
Sextius honores delatos reppulit	243.	Sol toto orbe maior	450.35	Suſpirium 157.31
Sextius quotidie uitæ tranſactæ ratio nem à ſeipſo exegit	341.20	Solatium aduerſus pericula	563.11	Syderis proprium 521.6
Sextij dictum de Ioue	168.6	Solon	212.31	Syllanæ uiolentiæ ſignum 92.32
Sextij in ſe quotidie examinando lau datiff. mos	341.20	Somnus	136.53	Syllus ſparſus 544.617
Sidon	511.7	Spanius Lucifuga	289.20	Syria 217.32
Simile de cœli ſerenitate & hominis corpore	156.30	Speculum aliud alio nunquam ſimile 451.32		Syrtis 118.9
Simile de gloria & umbra	183.47	Speculi aſpectus quibuſdam iræ reme dium eſt 327.27		Syrtica gens ſpeluncis pro domibus ui tur 213.36
Simile de Clepſydra & mortis hora	110.34	Specula	456.3	Sisyphus apud inferos trudit ſaxum 110.23
Simile de ægro & animo 101.1.50.7		Specula quorſum inuenta	457.10	T
Simile de morboſo ſtomacho & ani mo cæco	51.52	Specula noſtra ætate abuſa	457.31	T Anuſij annales 213.5
Simile de orbe pila ac homine	50.14	Speculorum uariæ formæ	458.7	Tarde uelle nolentis eſt 10.30
Simile de excelfo monte, & philoſo pho	266.49	Specus quare hyeme calent	507.9	Tardiloquium 124.31
Simile de flamma & animo 122.45		Spes	236.31	Tarius 381.18
Simile de naue ſentinte trabente, & corpore ſenili	115.53	Spes quid	591.48	Tarpeia 544.21
Simile de ſolis radijs & animo 124.48		Spem metus ſequitur	87.16	Tauricomitanum littus 182.52
Simile de pile lufu	13.23	Speſippus	196.22	Temeritas 127.49
Sillius Baſus	549.552	Speties	142.2	Temperantia 207.11
Societas & ratio hominem ualidiſſi mum efficiunt	38.35	Statilia	180.10	Temperantia bonâ efficit ualitudinem 97.50
Societas res eſt iucundiſſima	87.40	Stellæ multæ uolantes tempeſtati ar gumentum	448.8	Temperantiæ opus difficiliſſimum 745.27
Socion philoſophus	26.30	Stellæ nunquam decidunt	448.8	Tempeſtas nulla magna perdurat 516.16
Socionis doctrina quomodo à Pytha goræ differebat	261.31	Stilpon	91.19	Teipſum noſce 22.40
Socrates	126.31.149.42	Stilponis apophthegma	391.7	Templum unde dicitur 667.16
Socrates ab uxore Xanthippe aqua im munda perſuſus	395.4	Stilus	193.52	Tempus 123.1
Socrates Athenis damnatus	373.15	Stili Ciceroniani & Pollionis Aſinij diſcrimen	246.39	Tempus mutat mores 631.33
Socrates carceris & mortis terrorē contempſit	109.10	Stoica paradoxa	201.14	Tempus quot partibus conſtat 292.38
Socrates iratus ſeruum punire noluit	312.27	Stoica ſententia	107.9	Tempus ſemper tenendum eſt 84.7
Socrates magiſter Platonis	49.46	Stoicus uirtutem ſolam probat	205.6	Tempus quoties non adicitur præſens intelligitur 583.19
Socrates quare Archelaum adire no luit	49.1	Stoici	145.3 115.37	Tempori parce 208.6
Socrates totam philoſophiam ad mo res reuocauit	163.26	Stoicis una eſt cauſa	150.8	Temporis per negligentia iactura tur piſſima 84.9
Socratis dictum ad quendam quæren tem de peregrinationibus	113.30	Stix	480.30	Temporis præcipua ratio habenda eſt 98.30
		Straton	507.3	Teulyritæ 488.53
		Studere poſt cœnam, inſaluberrimum 527.3		Ter fortis 554
		Studijs liberalibus quandiu immoran dum 204.42		Terra 461.45
		Studijs liberalibus quare filios erudi mus 206.22		Terra abſq; ſpiritu non eſt 508.1
		Stultus quis 412.18		Terræmotus deo non impuandus 503.47
		Stultitia 122.9		Terræmo
		Stultitia quid ſit 135.15		
		Stultitia morbus eſt animi 78.28		
		Stultitia diligenti nihil inamabilius.		

INDEX

Terræmotus causa	507.22	613.615.617	Ventus quid	495.18	
Terræmotus causæ duæ, iuxta Posidonium	510.1	Tristitia iracundiæ comes	317.41	Ventus unde fit	497.55
Terræmotum plerumq; sequitur pestis	511.52	Troglodytæ	490.12	Venti & aeris discrimen	496.27
Terribilis nunquam securus	256.44	Tubero	255.11	Venti indicium	495.25
Tessellæ	513.10	Tubero paupertati gaudebat	242.52	Venti quot sunt	499.5. & 35
Testis nullus certior pueri quinquenni	613.39	Tullius Cymber	192.21	Ventorum nomina	499.10
Testis quinquennis in procuratorem.	612.6	Tullius Marcellinus	178.53	Ventorum usus	501.3
Testimonium falsum dicens uinciatur apud eum in quem dixit	592.50	Tumoris causa	632.41.	Ventorum utilitas	500.18
Thales	477.13	Turba est fugienda	585.1	Verecundia bonum in adolescente si gnum	92.21
Thales milesus	504.36	Turbo quid	515.12	Verecundiæ signa quæ	92.41
Thales reprehensus	477.20	Turbo igneus	598.	Veritas	123.31
Thasius lapis	299.47	Turbo cur fit	498.3	Veritas finē habet, error nullū	302.19
Thēbæ	511.23	Turbo unde fit	516.45	Veritas obscura est	73.9
Therapsia	509.52	Turbo ubi concipitur	516.1	Veritas sine ratione ducit	227.5
Thema quid	652.49	Turbis uelocitas & breuitas unica	517.19	Veritas ualida	68.14
Thema duplex	ibidem.	Turbinum & cometarum discrimen	516.49	Veritatis una uis & facies est	250.26
Theodori ad Tyrannum ei minitatem dictum	384.27	Turbinum mos	229.6	Veritatis simplex oratio est	132.25
Theophrastus	476.36	Turpe eū cui admiscetur malitia.	717	Vero nihil uerius	466.20
Theophrastus discipulus Aristotelis.	506.50	44		Versuram facere	103.5
Theophrasti præceptum	85.22	Turrinus	600	Vesta	543.28
Theophrastus reprehensus	476.43	Tyberis	191.41	Vestis exitus	544.21
Thebis	526.15	Tyberius cæsar	10.39.56.45	Vestalis uirginis uersus	598.22
Thebis quid	531.45	Tyrannicida à piratis dimissus	551.9	Vestaliū uirginum mos	371.5
Theria	509.52	Tyrannicida & adulter tyrāni	589.41	Vestitus luxur	290.19
Thermopylarum angustia	67.19	Tyrannicidæ præmium detur	589.42	Vestium luxur taxatur	440.5
Thessaliæ moriferæ aquæ	480.34	Tyrannus feræ similis	14.34	Veteres cū excusatione audiēdi	504.32
Theutones	310.47	Tyrannus post abolitionem candidatus	594.41	Vibius Furius	537
Theutonici	229.4	Tyrannus quomodo a rege differt	350.6	Vibius Gallus	536.544.546.559.561.575.612.614.621
Thia	509.52	Tyros	511.47	Vibius Rufus	543.547.549.552.556.559.562.566.568.576.608.
Thracæ	580.30	Tyros infamis ruinis	502.52	Vicissitudo quotidie in orbe est	437.10
Thraciæ iuga	490.21	V		Vidus bis arma ponenda sunt	597.15
Thucydides	511.38	V Acant omnes qui uolunt	257.15	Vigilantis est occasionem obseruare properantem	106.44
Thucydidis in dicendo breuitas	629.2	Vaciæ uilla	138.12	Virgilius	160.37.200.36.194.20.219.31.136.138.142.12.245.17.14.7.113.24
Tiberius	192.30	Vagellius	503.42	Virgilius tantum in carmine uiguit, in solita oratione aridas	580.17
Tiberius progener Attici	105.50	Valetudo	182.7	Virgilius duobus memoriam æternā promissit, & præstitit	106.2
Tigris	481.47.254.37	Vallus Syriacus	536.538.563.577.615.	Virgilij locus	258.7
Timæus historiographus.	317.29	Varius	124.3	Vim in iudicio faciens capite plectatur	597.5
Timenda tria sunt	96.43	Varius Geminus.	604.605.607.608.609.610.611.613.615.616.617.618.619.621.622	Vineas ne excantatio	492.33
Timere salutaria furor est.	38.44	Varro doctissimus Rom.	437.37	Vinolentiam sequitur crudelitas	193.29
Timore nihil stultius	242.29	Varro uir diligens	499.17	Vinum	121.8.192.46
Tonitru quid secundum Anaximandrū.	462.47	Varus eques Rom.	289.3	Vinum quid commendat	173.30
Tonitru quæ aliud alio magis crepit.	462.1	Vatinius	389.24	Vinum pueris nocuum	322.3
Tonitruorum definitio	470.6	Vatinij rei uerba ad iudices	611.23	Viperæ	325.44
tonitru	211.9	Vedius Pollio homo iracundus	342.26	Vipsanus	604
Tormētum ultimum finē sui secum affert.	10.23	Vedij Polionis iracundia in seruū in dignissima	342.26	Vir bonus, rarus	125.12
Tuus Liuius	128.36	Venditio quid sit	50.46	Vis ubi sit	634.10
Tranquillitas	126.49	Veneficæ descriptio	643.3	Vis non est ubi aliquid sit patiendum	634.12
Trecenti ab imperatore non recepti.	594.21	Veneficium mendatio simile	641.27	Vita dum differtur, transcurrit	84.17
Trepidatio	171.9	Veneficij actio	596.28	Vita beata ex quibus constat	232.22
Triarius	538.542.545.549.550.552.559.568.569.572.602.605.610.612.	Venenum datum filio furenti	513.42	Vita beata sine sapientia esse nequit	99.17
		Venena	512.12	Vita longa est si plena sit	222.16
		Venter bene moratus magna libertatis pars est	290.1	T t 3 Vita	
		Venter præcepta non audit	106.32		

INDEX

Vita multis malis obnoxia	515.22	da	109.17	26	
Vita in tria diuiditur tempora	401.4	Virtus sine aduersario marcet	295.38	Voluptatis cum uirtute collatio	361.31
Vita misero longa, felici breuis	609.40	Virtus recta ratio	155.25	Voluptates respuende	256.21
Vita, si moriendi uirtus abest, seruius est	179.45	Virtutis ubique modus est	13.10	Voluptatum intermissio	130.43
Vita, minus puncto est	131.49	Virtutis cum uoluptate collatio	561.31	Vtilitas	123.5
Vitae tria genera	372.48	Virtutes an sint animalia	268.15	Vultus est cadauer expediat, prouerb.	235.51
Vitae uitium maximū quod sit	248.38	Virtutes omnes naturae assentiuntur	156.11	Vxor beata malum insolens est	550.35
Vitanda tria sunt	97.13	Virtutes secundum naturam quae sunt.	155.47	Vxor mala & nouerca idem sunt	641.36
Vitium suum quisque quia amat defendit	276.38	Viueret militare est	240.24	X	
Vitia nobiscum non nascuntur	228.2	Viuentum quomodo	191.19	X Anthippe Socratis uxor	395.41
Vitia nunquam bona fide mansuescunt	195.41	Viuentum semper honeste	106.23	Xenocrates	196.22
Vitiorum exempla fugienda	255.9	Viunt male qui semper uiuere incipiunt	108.38	Xerxes	67.3
Vitiatae melioris conditiones quam Virginitates	614.46	Viua uox	119.39	Xerxis ob cruentum factum iustissimus exitus	535.20
Vitis propria uirtus, fertilitas	123.7	Vltio quid	331.14	Xerxis in Demaratum liberalitas	67.35
Vitrarius	275.15	Vltio quid efficit	353.26	Z	
Virginia	547.53	Vlysses	117.28.155.2	Z Aleucus	212.32
Virtus	133.22.158.30.184.7	Vnguētarij à Lacedaemonijs quare expulsi	494.16	Zenon	119.31.149.42.255.12
Virtus quid sit	165.36.268.23	Vox uiua plus quam oratio prodest	87.42	192.1	
Virtus cui contingit	216.33	Voces aequiuocae quae	18.23	Zenon Eleates	208.25
Virtus dupliciter diuiditur	227.11	Voluntas libera	26.39	Zenon Stoicorum princeps & autor	440.46
Virtus est prima hominis pars	219.35	Voluntas in beneficijs praecipue spectanda	61.32	Zenonis collectio de morte	188.43
Virtus non est maior, quod longior.	167.15	Voluntas non sentit poenam	628.20	Zenonis de ebrio collectio	192.3
Virtus multo acrior est ad occupanda pericula quam crudelitas ad irroganda		Voluptas	133.29.134.22	Zenonis facctum dictum	384.26
		Voluptas quibus uerbis obstanda	266.	Zenonis sententia de cometis	520.4

FINIS.

BASILEAE, PER IOANNEM HERVAGIVM, ET BERNARDUM BRANDUM, Anno salutis humanae M. D. LVII.
Mense Augusto.